„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

AVINCIS
TRADIȚIE ȘI MODERNITATE
VILA DOBRUȘA
DRĂGĂȘANI - ROMÂNIA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **711** ■ 5-11 octombrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

ANDREI PLEȘU

„Politicienii, trecutul și limba română“

pagina **3**

Interviu cu
VALERIU STOICA

paginile **IV-V**

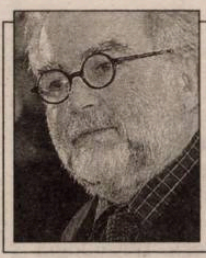

GEORGE BANU

„*Olympus* de Jan Fabre și durata extremă“

pagina **15**

Aurul vinului

„Vinul e ca întruparea – e și uman, și divin.“
PAUL TILLICH

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană MUREȘ

la vremuri noi, dileme vechi

Magdalena BOIANGIU

Principiul prudenței

Pe un pămînt plin de gropi comune, pentru a elimina primejdiile dinspre partea cerului, Statele Unite revin la mai vechiul proiect al scutului de rachete strategice: teritoriul lor va fi păzit cu ajutorul unor dispozitive sofisticate pe cale de a fi inventate, care vor elimina din zbor orice amenințare. Tehnologia acestui sistem este încă departe de a fi funcțională, dar încrederea americanilor în capacitatea lor de a rezolva acest tip de probleme depășește regretele meschine pentru banii irosiți în încercări ratate. Tratatele existente au asigurat, timp de 30 de ani, stabilitatea strategică. Vulnerabile una față de alta, Statele Unite și Uniunea Sovietică nu s-au atacat pentru a nu suporta consecințele catastrofale ale loviturii de răspuns. Majoritatea comentatorilor consideră că disponibilitatea sinceră a lui Gorbaciov de a restructura sistemul comunist a fost determinată de neputința economică a Uniunii Sovietice de a face față întrecerii impuse de președintele Reagan cu „războiul stelelor". Dar înțelegerile de reducere și neproliferare, acceptate și semnate de lumea bipolară, nu mai sînt o pavăză suficient de puternică în fața celor care vor să-și legitimeze ascendentul, atacînd cea mai mare putere a lumii.

În Războiul Rece, cei doi adversari își apărau ideologiile diferite prin arme asemănătoare, tratînd în timp ce se spionau, iar viața era mult mai sigură decît acum, cînd amenințarea poate veni de oriunde și de la oricine. China a făcut exerciții cu rachete în preajma Taiwanului, Coreea de Nord are rachete care pot traversa Pacificul, Pakistanul și India se amenință reciproc cu arme de distrugere în masă. Nu se știe ce arme există în Libia sau în Irak. Comportamentul imprevizibil al unor conducători de stat sau al unor lideri mai mult sau mai puțin fanatici constituie o amenințare difuză, cu atît mai înspăimîntătorare cu cît nu poate fi localizată.

Principiul prudenței, adoptat în politicile statelor moderne, recomandă ca raționale cheltuielile legate de noile-vechile sisteme de apărare. Dar principiul prudenței este mai totdeauna neputincios în fața inventivității vieții, după cum o arată întîmplările din centrul sau de la periferia lumii care contează. (...)

Superioritatea militară sau tehnologică nu poate asigura invulnerabilitatea, după cum o dovedesc evenimentele din Orientul Mijlociu. Un om dispus să moară pentru cauza lui, justă sau nu, îi învinge prin pierderile de vieți omenești pe cei mai imaculați susținători ai războiului cu „zero victime".

Încercînd să raționalizeze amenințările venite din partea unei lumi iraționale, Statele Unite vor dobîndi, aproape sigur, noi tehnologii și un cer sigur, doar pînă la proba contrarie. Comunitatea internațională, fidelă principiului prudenței, va trebui să inventeze reglementările și mijloacele pentru a face față conflictelor regionale, masacrelor locale, inventivității oamenilor lipsiți de avantajele tehnologice necesare pentru a-i omorî pe indezirabili. (...) Jucătorii de șah învață, fără profesor, principiul prudenței.

(apărut în *Dilema,* nr. 419, 9 martie 2001)

Dilema veche vă propune

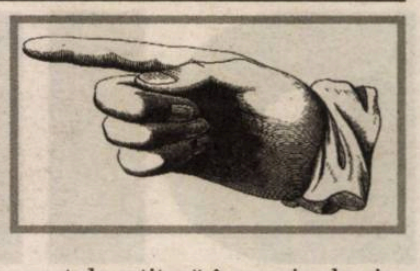

■ „În ianuarie 2016, *Sieranevada* se afla în post-producție. Tot atunci am pornit în căutarea unei imagini pentru afiș. Am traversat Bucureștiul de la est la vest, sperînd să găsesc în inima cvartalelor de blocuri construite în anii '80 imaginea susceptibilă de a spune ceva despre mine și despre filmul la care încă lucram. Astfel, pornind de la cimitirul Mărcuța, trecînd pe acasă și traversînd centrul către Lacul Morii, am adunat peste 9000 de fotografii. Dintre acestea, una a devenit afișul filmului", mărturisește Cristi Puiu, a cărui expoziție de fotografie „Sieranevada" va putea fi văzută pînă pe 5 noiembrie în Sala „Maitec" a Muzeului de Artă din Arad. (Marius Chivu)

■ URSS după perioada Stalin, cum se poate discuta astăzi despre Stalin și despre stalinism în fostul spațiu sovietic; relația dintre libertate și scris, dacă se poate scrie autentic sub tiranie și care sînt riscurile pe care un scriitor și le poate asuma; literatura și tiranii, dacă și de ce se tem tiranii de literatură și de vocile ei; literatura între ficțiune și documentar; memoria Estului, astăzi, și de ce este important să ne amintim. Toate acestea cu Svetlana Aleksievici, laureată a premiului Nobel, în dialog cu publicistul și politologul Ioan Stanomir, duminică, 8 octombrie, de la ora 19, la librăria Humanitas Cișmigiu. Nu e de ratat. (Adina Popescu)

■ *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii* (Editura Polirom, traducere de Adrian Șerban, 2017) e o lectură plăcută pentru orice vîrstă. Eu le-aș citi-o și copiilor. E bine de știut unde te afli în lanțul evoluției. Tonul e cuceritor. În urmă cu „70.000 de ani a apărut limbajul ficțional. Odată cu Revoluția Cognitivă. Începutul istoriei. Sapiens se răspîndesc în afara Africii". Sîntem vechi și, totuși, tineri. (Ana Maria Sandu)

■ Moțu Pittiș – „la aniversară..." –, evocat de Mariana Mihuț, într-un interviu realizat de Ada-Maria Ichim, din partea Casei de producție TVR: „A fost un om al Renașterii printre noi, o foarte scurtă bucată de timp. Era viu, și adevărat, și de aceea îmi e atît de dor. Atunci cînd mi-e dor de prieteni, mi-e dor de Moțu. Este unul dintre oamenii care m-au marcat și, cu cît trece timpul, cu atît îmi dau seama mai mult de lucrul acesta. Și mulțumesc că vorbiți despre el." Interviul complet: http://www.ziarulmetropolis.ro/florian-pittis-in-memoriam-nu-sunt-turnul-eiffel/ (Ruxandra Mihăilă)

■ În perioada 6 octombrie – 5 noiembrie 2017 are loc, la Rezidența BRD Scena9, „O călătorie spre buricul Pământului", o expoziție-focus Planeta Petrila, al cărei curator este prietenul nostru Ion Barbu. Invitați: Ion Barbu, Mihai Barbu, Cătălin Crețu, Andrei Dăscălescu. (Cristina Ștefan)

■ Joi, 12 noiembrie, la ora 20, formația VAMA va face un superconcert la Sala Palatului, ocazie cu care își va lansa noul album, intitulat *Better.* Albumul reprezintă un punct de cotitură în muzica lor, iar show-ul se anunță extraordinar, cu un concept scenografic *„wow!"*. Tudor Chirilă e în mare formă! (Sever Voinescu)

■ După seria dedicată animalelor, hărților și istoriei, Humanitas a tipărit încă două splendide albume ilustrate pentru copii mai mici și mai mari: *De la mic la mare. Atlasul minunilor lumii*, care se ocupă deopotrivă de arta și geografia Pământului și a Cosmosului; și *Sub ape*, o enciclopedie a lumii acvatice cu sute de ilustrații figurative și explicative. Albume din care înveți tu, ca adult, mai multe decît o fac copii la școală fără auxiliare! Oricum, cu albumele astea, cred că am dat în mintea curioasă și încă neelucidată a copilului care am fost. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Manuale**
- **Cîrcoteli, cîrcotași**
- **Tăcerea**

album dilematic Mirel Bănică

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.700
Tipărit la Tipomedia

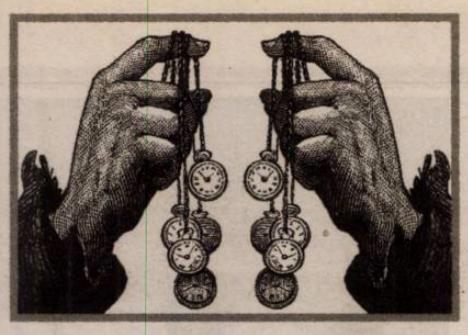

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Politicienii, trecutul și limba română

Despre patriotism s-au scris și se pot scrie încă multe pagini. Sensul cuvîntului pare să fie, pentru tot omul, mai mult sau mai puțin subînțeles: iubire de țară, atașament pentru trecutul ei, pentru cultura ei, pentru suveranitatea ei. Cine ar îndrăzni să proclame, sus și tare, că nu e patriot? Nici chiar bombănitorii – de la cetățeanul de rînd, care oftează, din cînd în cînd, „ca la noi la nimenea“, pînă la Cioran – nu sînt încadrabili la „nepatrioți“ sau, Doamne ferește, la „antiromâni“. De regulă, sînt doar exponenții unui patriotism *amărît,* conștient de nevredniciile țării și nerăbdător să le vadă corectate.

Nu vreau să fac, acum, teorie. Constat însă că mulți dintre politicienii noștri – adesea cei mai vizibili dintre ei – sînt cu totul descoperiți cînd e vorba de două componente esențiale ale atașamentului față de patrie: trecutul în genere și limba națională.

Politicianul autohton are, în multe privințe, o situare deficitară în raport cu timpul. Stă prost și cu trecutul, și cu viitorul, înșurubat cum este în urgențele clipei și în bunăstarea publică și privată pe care i-o poate oferi cotidianul imediat. Politicianul nostru e *un funcționar al lui „acum“.* Acumulează, consumă, „trăiește“ momentul. „Trecutul“ e perceput fie ca un episod al biografiei proprii (care, la o adică, trebuie mai degrabă ascuns sau falsificat), fie ca armament de campanie, asezonat cu epitete cîștigătoare: strămoșesc, glorios, eroic, bogat în jertfe și cam ghinionist. Dincolo de aceste utilizări „strategice“, trecutul țării nu face parte din cultura curentă a aleșilor noștri. Nu știu decît lozinci, vagi referințe de manual, cîte un vers vitejesc sau cîte un cîntecel „de suflet“. În rest, vorbe goale și piepturi umflate. Șubred în raporturile sale cu tradiția, omul politic al zilelor noastre nu stă bine nici cu viitorul. Dacă trecutul e o schemă inconsistentă sau o fiță retorică, viitorul e „neantul“ de după... Avem de rezolvat rapid și rentabil problemele *de azi.* Nu pierdem vremea cu reverii futuriste, cu proiecte pe termen lung, cu efortul de a pregăti, grijuliu, viața generațiilor care vin în urma noastră. E treaba lor! De altfel, pe ăștia mai tineri nici nu-i prea înțelegem! Iar dacă e să-i ajutăm, e mai la îndemînă, mai cu seamă dacă ne sînt rude, să le oferim, *acum,* o sinecură: pe la cabinetul propriu, pe la vreo instituție subordonată, pe la întreprinderea vreunui amic. Atît! N-o să asumăm noi problemele guvernelor viitoare. Să se descurce! Noi avem doar țelul unei bune instalări în prezent (și, eventual, flatarea și manipularea alegătorilor în vederea unei reînnoiri a mandatului căpătat de la ei). Trebuie să trăim „ancorați“ în realitate, adică în „meandrele“ concretului, ale „actualității“ hoațe, înțeleasă ca apogeu (lucrativ) al carierei personale. Rezum: politicianul contemporan al patriei noastre nu are intuiția și informația necesare cu privire la trecut și nici o preocupare autentică pentru viitor. E confiscat de *prezent.* Iar prezentul, fără retrospecția corectă și vie a trecutului și fără stimulentul fertil al viitorului, e o simplă fantasmă, un „aranjament“ șmecher, o tranzitorie fentă de ocazie...

Trec la folosirea „patriotică“ a limbii. Că se vorbește prost, incorect, inexpresiv, sărăcăcios limba națională e evident. Că a fi patriot nesocotind temelia lingvistică a culturii naționale e a fi un ipocrit cu pretenții este, iarăși, evident. Dar, dincolo de corectitudine, e nevoie și de *stil,* adică, la un prim nivel, de cuviința folosirii unui instrument de comunicare generos și nobil. Or, mari vedete ale vieții noastre publice, nu numai politicieni, ci și gazetari, din păcate, vorbesc românește valorificînd strict resursele de maidan ale idiomului național. Se ceartă la televizor ca la ușa cortului (cînd nu se iau pur și simplu la bătaie), vorbesc bolovănos, ca niște tejghetari de mahala, se dau în spectacol ca la bodegă, după cîteva țuici prost digerate. Nu mă sfiesc să dau, cu titlu de ilustrare, cîteva nume, de altfel celebre. O figură impozantă e dl Eugen Nicolicea. „Faci foarte bine pe prostul!“ – spune dînsul unui interlocutor (tutuiala e de rigoare...). „Cine se uită la hămăiala ta?“ Studioul de televiziune devine rapid cîrciumă. Greu de egalat e și nervosul Codrin Ștefănescu. Unui coleg de platou îi atrage atenția că vorbește „ca o rîșniță“ și „e și peltic“. Nici măcar energica doamnă Grecu nu face față mitocăniei dezlănțuite, încîntate de sine, a „bufonului“ Ștefănescu (Ponta *dixit).* E și normal: dl Ștefănescu a avut un mare maestru (Vadim Tudor), care îl portretiza pe proaspătul său adept Codrin drept „microcefal“, „maimuțoi“, „handicapat“. „Ieșiri“ memorabile, în aceeași cheie, găsim și la senatorul Bacalbașa și la multe alte vedete ale spațiului nostru public, care practică patriotismul ca batjocorire a limbii române și a unei minimale bune cuviințe. (Deunăzi, fostul șef al SPP-ului, Dumitru Iliescu, găsea că e cazul să-l facă „porc“ pe ambasadorul Statelor Unite.) Nici printre „analiști“ nu lipsesc caftangiii. La Antena 3, ca și la B1 sau la România TV, te trezești frecvent asaltat de bădărănie crasă. De altfel, cei cu gură rea sînt invitați des la dezbateri televizate, nu pentru competența și buna lor creștere, ci tocmai pentru „haioasele“ lor năzbîtii lingvistice și comportamentale. Se gîndește cineva la efectul pedagogic al acestor derapaje? Elevii noștri vor înțelege că cine nu vorbește ca prin Obor nu are calificarea necesară pentru a ajunge „la vîrf“. Că succesul mediatic e o chestie de volubilitate noroioasă, că a-ți iubi limba maternă e a o folosi ca pe o bîtă noduroasă, tocmai bună pentru exterminarea adversarilor. Totul pe fundalul înălțător al unui patriotism de telenovelă: iubim România, dar îi ignorăm trecutul, îi neglijăm viitorul și îi stricăm limba și moravurile.

DILEMA VECHE

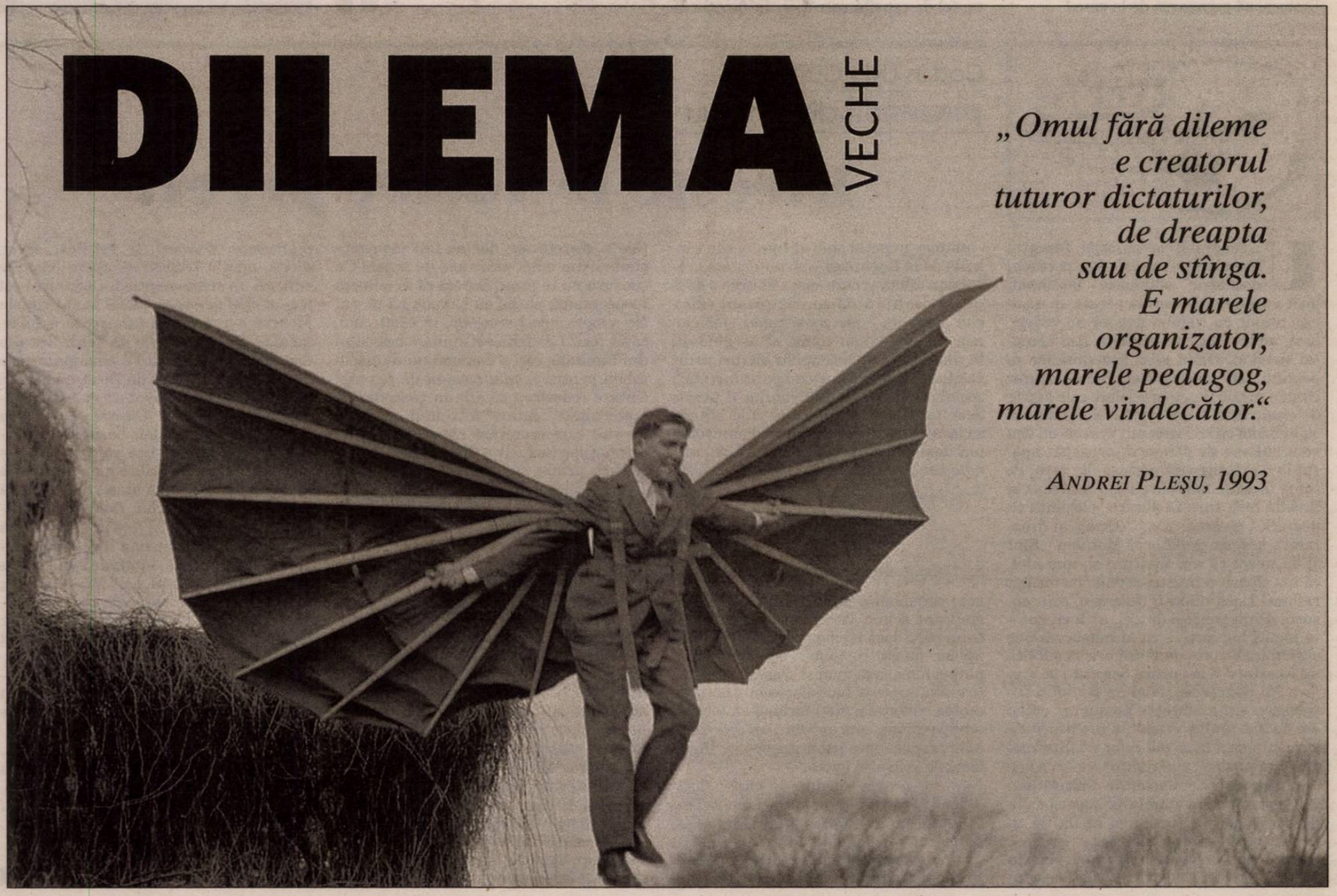

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

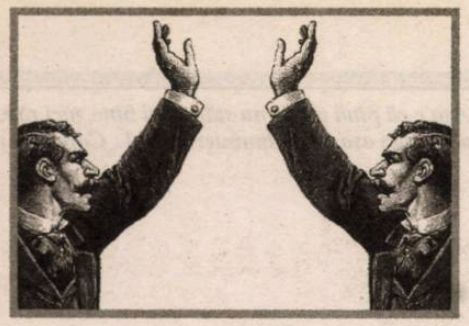

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Taxa pe scîrbă

I. nu mai vrea să audă de România. Se chinuie acum, la 47 de ani, să își facă un viitor în Germania. Unul dintre cei mai inteligenți oameni din generația mea. Cred că este singurul care a luat un 10 plin la admiterea la Fizică la facultățile din Craiova în 1989. Anesteziat de tranziție și incapabil să iasă din zona de confort, I. nu s-a adaptat. Nu a vrut să fie nici bișnițar, nici buticar și nici nu a avut conexiunile potrivite. Era pasionat de chitară, de electronică și de baschet.

Fără socru ministru comunist, tată general, bunică în conducerea PCR-ului sau parte a rețelei de securiști cu acces la informații și bani cu nemiluita, I. nu a fost implantat nici la BNR și nici în poziții călduțe în ministere sau companii de stat.

Și-a făcut conștiincios treaba de inginer. A stat în țară și a muncit ca prostul crezînd că munca cinstită va fi răsplătită. Nu a avut nici tupeul lui Codrin Ștefănescu, nici norocul Dacianei sau doamnei Vălean sau geniul mîrlănesc al domnului Dragnea. Nu are talentul să proslăvească liderii PSD-iști sau pe Voiculescu, deci nici comisar ca doamna Crețu și nici primar ca doamna Firea nu a putut ajunge.

Încet-încet s-a scîrbit. De nepotism, de agresivitate, de nesimțirea funcționarilor publici, de corupție și de mizerie. De peste trei ani se chinuie să învețe să facă altceva, ceva care e cerut în Germania. Nu are drepturi prea multe și a fost chinuit de angajatorii lui, care îl folosesc fără prea multă milă. A trebuit să învețe limba și să pornească de la zero.

Sînt cîteva zeci de mii de români ca el. Oameni cu un potențial bun, foarte bun sau chiar excepțional care nu au putut să se adapteze culturii tranziției. O cultură construită pe nepotism, nesimțire, furt, pupincurism și oportunism. O cultură ale cărei vîrfuri sînt Băsescu, Năstase, Dragnea, Tăriceanu, Ponta, Bădălău, Pop, Udrea, Oprea, Meleșcanu, Olguța Vasilescu, Grapini, Văcăroiu, Ciorbea, Sârbu.

I. nu pricepe de ce încerc să fac ceva dincolo de munca mea și de voluntariatul cu copiii. M-a întrebat dacă mă cred Don Quijote sau un Sancho Panza în slujba lui Dacian. A fost greu să îi explic că nu mă potrivesc paradigmei lui. Că nu sînt deloc interesat de a lupta cu mori de vînt și nici de liderii care și-ar dori să facă asta. Că nu lucrez pentru cineva, ci încerc, împreună cu alți oameni, să schimb ceva.

M-a întrebat despre soluții. Soluțiile, în capul meu, sînt simple. Politicienii noștri nu sînt responsabili în fața alegătorilor. Electoratul poate fi manipulat cu ajutorul televiziunilor, sociopaților, circului și consultanților politici, și cumpărat cu mici atenții înainte de alegeri. Vanghelie, Funar, Oprișan, Oprescu și zecile de penali care au fost aleși și realeși dovedesc asta.

Finanțările partidelor controlate de oameni ca Niro, Cocoș, Negoiță, Pinalti, Hrebenciuc, Voiculescu, Ghiță fac ca responsabilitatea politicienilor să fie către mafioți și nu către cetățeni.

Ar trebui să avem partide controlate de un fel de consilii socratice. În funcție de ideologia partidului, oameni cu experiență, cu legitimitate și pe cît posibil cu un larg sprijin public ar trebui să valideze, să ajute sau, dacă e nevoie, să invalideze politicienii noi, hotărîți să reformeze felul în care s-a făcut politică la noi. Consilii cu toleranță zero pentru corupție și nepotism. Puterea corupe și, fără un mecanism de control care să asigure că principiile de morală și etică ale unui partid sînt puse în practică, riscăm să ne trezim cu un alt Ponta, Dragnea sau Tăriceanu.

Astfel de partide ar trebui să funcționeze exclusiv din cotizațiile lunare ale membrilor. 100.000 de membri care să doneze valoarea unei cafele pe lună ar face orice nou partid perfect sustenabil. Transparență totală a cheltuielilor ar reduce la maximum posibilitatea de corupție și ar forța reforma felului în care partidele strîng și cheltuiesc bani.

România plătește o taxă extrem de scumpă pentru elitele politice pe care le avem. Miliarde, dacă nu zeci de miliarde de euro anual sînt plătiți în taxe de către oameni ca I. în America de Nord, Europa de Vest, Australia și Noua Zeelanda și nu în România. Taxa pentru scîrbă.

Speranța ar putea avea costul unei cafele pe lună. Eu, unul, sînt convins că am fi destui gata să o plătim. Trebuie însă să avem și pentru cine să o facem. Cu asta îmi bat eu capul și nu cu morile de vînt. Nu sînt sigur că l-am convins pe I. Oricum, merită să încerc. Alternativa este să plătesc și eu taxa pe scîrbă și asta nu vreau să o fac.

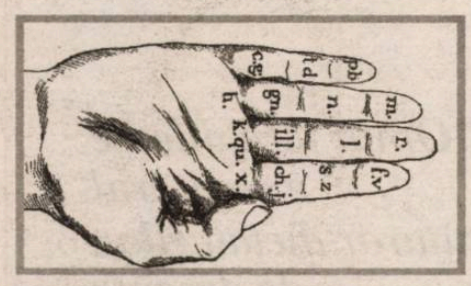

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Diceste le vostre preci?

Un venerabil comparatist, Terențiu Moraleu pe numele lui, personaj academic odinioară fascinant, ieșit însă de mulți ani la pensie, m-a sunat recent cu rugămintea să ne vedem, bref, undeva la Universitate. Am acceptat imediat. Omul mi-a fost profesor și, precum toți colegii mei, i-am savurat cîndva cursurile, cu precădere cele legate de clasicitate. L-am regăsit la fel de vioi ca în urmă cu trei decenii. Voia să-mi dea volumul său de *Memorii,* proaspăt apărut la o prestigioasă editură din țară. Pe lîngă fireștile felicitări, i-am transmis și invidia mea sinceră pentru eleganța tipografică a cărții. „Da, Codrine, ai dreptate!", a spus profesorul Moraleu. „Sînt și eu mirat că am tipărit-o și, mai ales, că am tipărit-o într-un asemenea format rafinat! Dacă mi-ai fi descris-o, prin absurd, acum treizeci de ani, aș fi crezut – te rog să mă ierți! – că ai înnebunit pur și simplu. Vai, ce complicat era să publici, nu o carte, ci o broșurică oarecare pe vremea lui Ceaușescu! Nici nu pot să-ți povestesc… Îți amintești, presupun, că eu am lucrat multă vreme la o editură de stat, știu deci la ce mă refer…" Într-adevăr, reținusem amănuntul cu pricina: Terențiu fusese redactor de editură înainte să vină în învățămîntul superior. „Te omora cenzura! Nu puteai să dai la tipar chestii deosebite de frica *organelor*. Și încă noi am avut noroc aici pînă în 1980. Directorul nostru – băiat deștept – dibuise punctul slab al tipului din centrala de la București, sub autoritatea căruia ne aflam și care sosea în urbe o dată pe an pentru a ne aproba planul editorial. Femeile – ele constituiau slăbiciunea lui. Nu vreau totuși să te gîndești la prostii. Nu se întîmplau lucruri urîte. Cetățenii României aveau pe atunci etica socialistă în sînge. Individului îi plăcea doar, pe parcursul sejurului în localitate, să iasă seara în oraș cu cîte o domnișoară (ori doamnă, după caz!) distinsă, pe care, *nota bene,* o trata ca un *gentleman*. Îi sărute ceremonios mîna, o invita la un restaurant select, la o piesă de teatru, într-un parc, dacă vremea permitea etc. Viza așadar numai compania agreabilă feminină și nimic mai mult. A doua zi, cenzorul se arăta, negreșit, bine dispus în ședința cu echipa editorială, fiind înclinat să închidă ochii la cărțile, cum ar veni, *mai dificile,* ce erau propuse spre publicare de noi. Directorul ne instruise feroce…"

Am chemat o cosmeticiană și o coafeză, pe loc, la editură.

Moraleu meditä o clipă, după care își reluă narațiunea: „Trebuia să fim pregătiți, în fiecare an, cu cîte o doamnă care să-i țină de urît responsabilului din centrală o seară. Cel mai frecvent se sacrificau redactorele și secretarele, dar au fost momente cînd ne-am adus nevestele de acasă. Cu cenzura nu te jucai. Doreai să fii editură respectabilă, plusai cu o madamă pe an! Ne-a mers șmecheria pînă în 1980, cînd, ce să vezi? La vizita obișnuită a boss-ului din Capitală, nici o doamnă nu fu disponibilă pentru *rendez-vous*-ul de rigoare! Cutare redactoră se afla în concediu de maternitate, cutare într-unul medical, nu știu care secretară răcise, iar soțiile angajaților, inclusiv a directorului, se declarară prinse cu diverse probleme. Pe unde să scoatem cămașa? Tot bietul director a venit cu soluția. *Prunela,* a urlat el victorios. Prunela era femeia noastră de serviciu, o fată simplă, de la țară, căreia șeful îi intuise însă niscaiva calități fizice. Nu se înșelase. Am chemat o cosmeticiană și o coafeză, pe loc, la editură. Au aranjat-o pe Prunela de-am rămas, *in corpore*, mască. Îți jur că *devenise* Marilyn Monroe! Și insul de la București, cînd a văzut-o seara, a căzut într-o melancolie perplexă. Nu mai ieșise în viața lui cu așa o frumusețe feminină. Directorul îi ordonase Prunelei să tacă, la întîlnire, constant, iar, dacă se impunea totuși ca ea să scoată vreo vorbă, să nu spună decît *mulțumesc frumos!* Îi verifică, sever, dicția, apoi o trimise să apere onoarea editurii. În seara cu pricina, cenzorul-șef a avut chef de operă, astfel încît Prunela Monroe s-a trezit în sala mare a Filarmonicii. Se juca *Otello* de Verdi. Totul a fost OK pînă în actul IV, cînd maurul se apropie amenințător de Desdemona și o întreabă, cîntînd grav, dacă și-a făcut rugăciunile de noapte. *Diceste questa sera vostre preci?* – declamă, baritonal, protagonistul. Prunela, Miță vajnică, din popor, a intuit că lucrurile o luau pe mîriște între cei doi soți și, ca atare, a început să țipe din toți rărunchii: *Lasî, bre holbatuli, faraonu' dreacu', fimeia în paci, cî ti rup în douî!* Desdemona a zbughit-o îngrozită de pe scenă, luminile s-au aprins subit, iar însoțitorul noii *Miss Marilyn* a strigat oripilat: *Vai, cum se poate, stimată doamnă?* Prunela a înghițit în sec, l-a privit spăsită și, ulterior, a silabisit atentă: *Mulțumesc frumos, conașuli!*"

După un scurt *respiro,* profesorul a adăugat: „Editura a fost atunci, Codrine, la un pas să fie desființată…"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

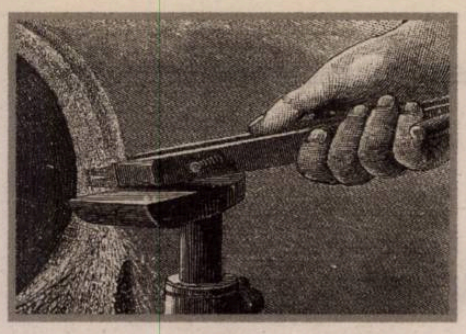

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

Impas catalan, impas spaniol, impas european

Să facem un exercițiu de imaginație. Să presupunem, așadar, că, împreună cu un grup de prieteni și adepți, decidem să militățm pentru independența unei părți componente a României. Să spunem, Regiunea București-Ilfov. Este ea cea mai bogată din România? Este. Și atunci, de ce să dăm bani la Vaslui? Nu mai bine ne transformăm noi într-un Singapore al Balcanilor? Sau, poate, regiunea Nord-Est, supărată că guvernanții de la București nu vor sau nu sînt în stare să facă autostradă în Moldova. Sau Transilvania, sau Banatul – locuri în care unele minți înfierbîntate chiar au emis asemenea idei trăsnite în spațiul public.

Ei bine, indiferent de locul în care ne aflăm, să ne imaginăm că sîntem gata să acționăm în direcția secesiunii și chiar începem să o pregătim, organizînd o consultare publică pe tema aceasta, în numele democrației și al libertății de exprimare. Scoatem buletine de vot la imprimantă și ne pregătim să instalăm urne în diverse spații publice. Dar autoritățile prind de veste și dau mandat forțelor de poliție să oprească acțiunea secesionistă. Au dreptate? Au, fiindcă e clar că ne aflăm în afara legii și a Constituției, care la Articolul 1 prevede că România este un stat indivizibil. Constituția a fost adoptată cu toate procedurile democratice, prin dezbateri urmate de vot în Parlament și prin referendum. Dacă noi și adepții noștri opunem rezistență la acțiunea poliției, ai cărei agenți au venit să aplice un mandat emis de un magistrat, cam la ce ne-am putea aștepta? Să fim rugați frumos să ne potolim?

Desigur, situația din Catalonia este cu mult mai nuanțată, are o istorie îndelungată și resorturi profunde. În nici un caz nu este doar tema unor exaltați. Sprijinul pentru independență este unul considerabil. Desigur, autoritățile de la Barcelona au cîștigat bătălia mediatică, după ce o lume întreagă i-a văzut pe oamenii bătuți de polițiști aduși din afara Cataloniei, fiindcă cei locali au arătat că sînt de partea autodeterminării.

Autoritățile de la Barcelona au mers prea departe.

Dar oare nasurile și arcadele sparte sînt argumente suficiente pentru o declarare a independenței? Care sînt, de fapt, bazele unei eventuale independențe catalane?

Sprijinul internațional este aproape zero – este de așteptat, poate, un semn pozitiv dinspre Moscova, căreia îi place o Uniune Europeană slăbită. Comisia Europeană a spus-o clar, a doua zi după referendum: o secesiune, chiar cu acordul autorităților, va avea drept consecință ieșirea regiunii respective și din Uniunea Europeană. Ei bine, succesul economic catalan are la bază tocmai apartenența la Spania și la Uniunea Europeană, accesul la fondurile comunitare și la piața unică.

Pentru Catalonia independentă ar mai rămîne politica faptului împlinit, dar care presupune, într-un fel sau altul, o acțiune de forță. Sunt gata catalanii să aleagă calea armată pentru atingerea scopului lor? Nimic nu arată că insurecția ar fi luată în calcul. După un referendum cel puțin discutabil, desfășurat fără respectarea unor reguli minimale – cum ar fi existența unei autorități electorale și a unei instituții care să valideze rezultatele –, impasul este acum major.

Autoritățile de la Barcelona au mers prea departe cu forțarea referendumului, cele de la Madrid cu soluțiile polițienești. Autoritățile catalane au ridicat miza conflictului la cote nemaivăzute, dar sînt lipsite de pîrghiile politice și juridice pentru a-și obține independența *de facto*. De partea cealaltă, guvernul de la Madrid nu poate rezolva situația doar prin suplimentarea forțelor de poliție în regiune, așa cum s-a anunțat a doua zi după referendum. Ieșirea nu poate însemna, în nici un caz, trimiterea unui număr și mai mare de polițiști spanioli pe străzile orașelor catalane. Este clar că singura cale este cea a dialogului, care ar trebui să aibă ca rezultat o redefinire a statului spaniol – variantă pe care rigidul guvern de centru-dreapta al lui Mariano Rajoy o exclude, cel puțin deocamdată.

O transformare a Spaniei într-un stat confederal ar reprezenta, oricum, o victorie istorică pentru catalani. Dar nu numai pentru ei. Ar arăta că o luptă susținută pentru emanciparea regională poate duce, dacă nu la o secesiune de succes, cel puțin la schimbarea radicală a configurației actualelor state, în avantajul regiunilor. Catalonia ar fi un bun exemplu în acest sens, de-a lungul și de-a latul Uniunii Europene (și nu numai).

Este deja o lecție și pentru guvernele actualelor state, care ar trebui să privească mai cu luare-aminte la bazele coeziunii naționale, dar și la discrepanțele dintre regiuni. Toate acestea sînt un teren fertil pentru unii gălăgioși și populiști lideri locali, dacă nu sînt abordate frontal de guverne și nu sînt puse, onest, în discuția publică.

În definitiv, nu ar fi pentru prima dată cînd Spania arată drumul periculos pe care o poate lua Europa. În anii 1930, războiul civil a fost o repetiție în mic pentru ceea ce avea să se întîmple, cîțiva ani mai tîrziu, la scara întregului continent.

Și totuși, ar exista o cale perfidă pentru o independență catalană *de facto:* transformarea Spaniei într-un stat eșuat. Un scenariu de coșmar pentru întreaga Europă.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

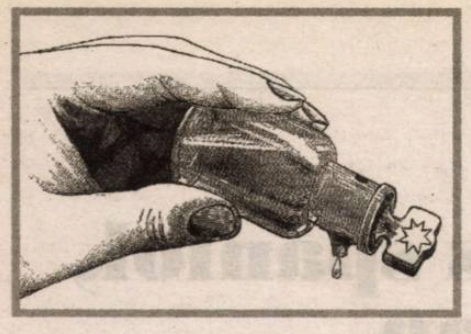

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Pulover și plovăr

Denumirile obiectelor vestimentare circulă rapid, sînt împrumutate dintr-o limbă în alta, își modifică forma și sensul, fiind adesea chiar abandonate și înlocuite de cuvinte noi. Unele denumiri rezistă destul de bine, devenind cuvinte din vocabularul de bază, cu mare frecvență în uz. Cuvîntul *pulover* face parte, cel puțin deocamdată, din această categorie rezistentă: provine din engleză, dar a intrat în română într-o perioadă în care engleza încă nu ajunsese o sursă importantă de neologisme. Dicționarele noastre indică, de aceea, mai întîi franceza, ca intermediar în preluarea termenului din sursa primară engleză. În textele românești, cuvîntul s-a scris mai întîi ca în engleză – *pull-over* –, dar a fost destul de repede adaptat grafic. În *Adevărul* din 29 iunie 1934 era anunțat un nou roman de Maurice Dekobra (scriitor francez foarte popular în epocă), cu titlul *Confucius în pulover*. În franceză, titlul cărții era *Confucius en pull-over*. În același an, în *Ilustrațiunea română* (25 iulie 1934) se vorbea de „un monogram brodat pe *pulover*“, folosindu-se deci aceeași formă adaptată. Adaptarea nu înseamnă însă, în acest caz, corespondență exactă între scriere și pronunțare. Rostirea tipică a finalei *-er* este de fapt, în cazul multor împrumuturi din engleză *(computer, toner* etc.), diferită de scriere, păstrîndu-se mai aproape de cea originală, deci cu o vocală centrală, nu anterioară: *-ăr*. Varianta *pulovăr* este înregistrată în DEX, iar alte dicționare precizează că literei *e* din finală îi corespunde în pronunțare un *ă*. Diferența dintre scriere și pronunțare tinde să se anuleze la plural, unde rostirea *e* este susținută nu doar de scriere, ci și de un tipar de alternanțe vocalice: cineva poate rosti *pulovăr* la singular și *pulovere* la plural, urmînd automat modelul *măr-mere, tînără-tinere* etc.

Forma și sensul cuvîntului au suferit anumite modificări în uzul popular. Sînt surprinzător de răspîndite, chiar în vorbirea oamenilor culți, formele cu prima vocală sincopată: *plover* și *plovăr*. În Internet li se pot găsi mii de atestări, de la cele din anunțuri ale unor necunoscuți, de pe site-uri specializate în vînzări-cumpărări, pînă la cele din pagini jurnalistice mai mult sau mai puțin serioase: „am și alte *plovere* din lînă sau angora“ (olx.ro); „Vînd 2 veste și un plovăr pe gît“ (lajumate.ro); „fostul premier al României, care a cucerit inimile tuturor femeilor cu *ploverul* lui roșu, pe care l-a purtat la Revoluție“ (gazetadebistrita.ro); „amănuntul la care trebuie să fim atenți întotdeauna este faptul că unul sau doi dintre ei au pe mână un *plovăr* sau o geacă ușoară“ (ziuadevest.ro); „blonda a optat pentru un *plovăr* galben și o pereche de pantaloni din piele“ (cancan.ro) etc.

O asemenea răspîndire a unei deformări produse prin sincopare, care să îndepărteze cuvîntul de etimonul său, nu e tocmai obișnuită. Cauza ei este doar sugerată într-un comentariu care circulă în Internet – „Cine *vrea să evite* folosirea substantivului *pulover* poate opta pentru sinonime“ (destepti.ro) –; de ce ar vrea cineva să evite cuvîntul explică Andrei Oișteanu, în *Sexualitate și societate: istorie, religie și literatură* (2016), evocînd un articol al lui Andrei Pleșu din *Dilema veche* („O veste bună“, 3-9 noiembrie 2011): „băieții fini“ – „înjură mitocănește, dar pronunță jenați «plover» pentru a evita cuvîntul, chipurile indecent, «pulover»“ (p. 171). Deformarea (pentru a se evita recunoașterea unei secvențe sonore percepute ca „obscene“) ar fi deci un exemplu de „lingvistică populară“ și de influență a atitudinii vorbitorilor obișnuiți asupra uzului.

„Blonda a optat pentru un plovăr *galben.“*

Schimbarea semantică a cuvîntului e mai ușor de explicat, ca simplă extindere: *pulover* e un termen folosit, în sensul etimologic (din engleză), pentru piesa vestimentară tricotată care se îmbracă prin tragere peste cap *(pull*, „a trage“, *over* „(pe) deasupra“); în uzul curent, desemnează însă și tricotajele care se încheie cu nasturi în față, pentru care engleza are termenul *cardigan*. *Cardigan* a fost preluat de franceză și de alte limbi, mai recent și de română, în care pînă de curînd se folosea mai des *jerseu*. DEX acceptase la un moment dat lărgirea semantică din uzul curent – „obiect de îmbrăcăminte tricotat care acoperă partea de sus a corpului și se poartă de obicei peste cămașă sau peste bluză“ (în ediția din 1990) –, dar în 2009 introduce o precizare suplimentară, definind sensul restrîns: „obiect de îmbrăcăminte tricotat *(fără nasturi)*“. *Dicționarul de neologisme* al lui Florin Marcu și C. Maneca (1986) cuprindea precizarea „cu deschizătură numai la gît“. Astăzi, diverse magazine online folosesc *pulover* ca termen supraodonat, diferențiat prin specificări descriptive: „*pulovere* de damă *cu descheiere* (Cardiganul)“ (bonprixro.eu); „*pulovere* damă *închidere cu nasturi / pulover* tip cardigan, *pulover* tip jachetă“ (emag.ro). Desemnarea tipurilor și a subtipurilor vestimentare este întotdeauna instabilă, așa că deplasarea termenului *pulover* spre statutul de termen supraordonat nu este neapărat condamnabilă, chiar dacă îi supără pe cei care văd contradicția cu etimologia.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

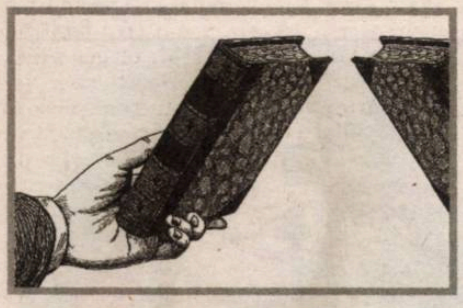

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Educația sub asediu

Mă bucur să revin la rubrica mea săptămînală din paginile *Dilemei vechi*. Mă bucur mai puțin de împrejurările acestei reveniri. Mi-am propus din start să țin reflecțiile mele despre educație pe cît posibil departe de tumultul isteroid al zilei. Mi-am încălcat promisiunea în repetate rînduri, supunîndu-mă, *volens-nolens,* perisabilei condiții a jurnalismului. De această dată nu mai e vorba despre o ispită, ci despre o datorie.

După enorma cacealma, încă în derulare, a manualului unic și a interzicerii auxiliarelor „neautorizate“ în învățămîntul preuniversitar, actualii noștri guvernanți au început să lanseze surpriză după surpriză, una mai grozavă ca cealaltă.

Recent, universitățile au fost anunțate că, în mărinimia sa, Guvernul le îngăduie să plătească din economiile proprii ceea ce statul datora profesorilor care au fost minți că li se vor mări salariile cu 50% pentru ca, la scurt timp după aceea, să afle că de fapt li se micșorează cu 25%. Se vor găsi probabil niște juriști isteți care să explice că universitățile sînt ordonatorii de credite și angajatorii propriului personal, deci relația cu angajații, inclusiv sub aspect salarial, le privește. Pentru că, la noi, așa e definită autonomia universitară de către statul român: sînteți instituții în regim de autofinanțare, cu dreptul de a vă utiliza propriile venituri – cărora statul le adaugă o subvenție anuală –, dar noi ne rezervăm dreptul de a prescrie cînd și cît și pentru ce aveți voie să cheltuiți și de a dispune de fondurile voastre după bunul nostru plac. Statul poate tăia oricînd subvențiile acordate, statul poate diminua oricînd salariile angajaților din universități, universitățile au libertatea să se supună. Pe scurt, autonomia universitară se reduce la „autonomia de partid și de stat“.

Tot recent, guvernul lansează un proiect de restructurare a învățămîntului universitar pe un singur criteriu: impactul economic.

Am fost azi să le vorbesc „bobocilor“ de la Litere. Le-am spus că, din nefericire, Universitatea din București nu are în componența ei domenii de studii care se bucură, de regulă, de ample investiții, precum studiile medicale, inginerești sau economice. Noi nu însănătoșim oamenii – unii ar zice chiar că „îi îmbolnăvim“ –, nu construim poduri sub care să se adăpostească și nici nu fabricăm registre contabile în care să-și treacă socotelile de cosnită. Potrivit logicii guvernamentale, studiile inginerești și cele economice sînt de promovat, pentru că au un impact de necontestat în economie. Bănuiesc că și cele medicale au și ele impactul lor, dat fiind că avem nevoie de resursă umană sănătoasă și alertă la locul de muncă al fiecăruia.

Umanistica este complet radiată dintre priorități. Nu ne trebuie poeți care să zăpăcească mintea oamenilor. Nici lingviști care să tragă de mînecă politicienii agramați cînd se lansează în tirade televizate. N-avem ce face cu filologi știutori de limbi străine – vorba de odinioară a Elenei Ceaușescu: „Eu nu știu nici o limbă străină și uite unde am ajuns!“ Istoricii să-și vadă de treaba lor: istoria o facem noi! N-ai de ce să finanțezi programe de arheologie, ca să zgîrme unii după niște pietre pe care nimeni n-ar da doi bani – sînt așa de roase de vreme, că nici măcar nu le poți recicla pentru vreo nouă hidrocentală sau măcar pentru Catedrala Mînturii Neamului. Teologii ar fi buni la cîte ceva, măcar la propagarea în mase a spiritului antreprenorial, dar prea s-au înșurubat cultele de tot soiul prin universități, iar dacă-i binecuvîntăm doar pe ai noștri iar ne sare UE în cap că discriminăm. Filozofii, cu aplecarea lor către vorbăria despre principii și fundamente, n-au făcut nici cît o ceapă degerată pentru creșterea producției de oțel sau de coceni pe cap de locuitor. Cei din cîmpul științelor sociale – sociologi, psihologi, politologi, antropologi, etnologi, experți în comunicare și relații publice sau cum le-o mai fi zicînd – n-au dat niciodată cu nasul printr-o fabrică și au lipsit sistematic de la prașila întîi. Juriștii? Știm noi destul de bine ce e drept și ce nu e – și, oricum, ce importanță are?

Teologii ar fi buni măcar la propagarea în mase a spiritului antreprenorial.

Odată în plus, guvernanții par a nu înțelege – ori a nu vrea să înțeleagă – „despre ce e vorba în propoziție“. Nicăieri pe lume universitățile nu sînt arondate strict – nici măcar prioritar – unei misiuni economice. Misiunea lor e societatea în ansamblul ei. Iar societatea nu este doar PIB-ul și forța de muncă. Societatea o fac oamenii, cu dorințele și aspirațiile lor, și relațiile dintre ei. La nivelul unei entități politice, al unei țări, ea poartă numele de „națiune“. Dar ce poți să te aștepți de la niște oameni care confundă sistematic națiunea cu statul, statul cu programul de guvernare și programul de guvernare cu interesele celor care l-au plămădit?

În curînd, vom ajunge probabil să redenumim ministerul de resort, cel a cărui titulatură a fost și așa schimbată de zeci de ori, „Ministerul Educației Antinaționale“.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

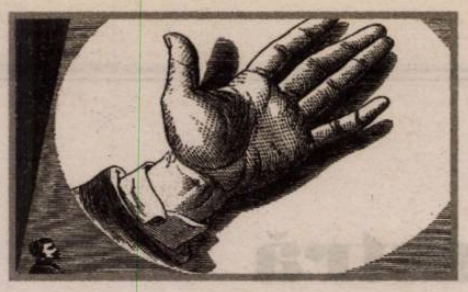

Adina POPESCU

portrete din mers

Piața Obor

– repovestită corect politic –

Textul de mai jos este un pamflet (și, desigur, trebuie tratat ca atare). Am încercat să fac un exercițiu de „corectitudine politică" și să descriu Piața Obor – unul dintre cele mai colorate și pitorești locuri din București, despre care am scris „pe bune" în nenumărate rînduri – și din această perspectivă. De ce am făcut asta? Din amuzament și din curiozitate de scriitor. Am vrut să demonstrez cum un astfel de limbaj („de lemn" sau „de manual", care alunecă în clișee și parțial îmi amintește de articolele din ziarul Scînteia*) poate distruge autenticitatea, literatura și, uneori, spiritul. Sîntem diferiți, trebuie să ne acceptăm diferențele și să scriem despre ele fără să folosim cuvinte și formule create în mod artificial.*

A venit toamna și în Piața Obor, anotimpul belșugului, deși, precum se știe, toate anotimpurile sînt la fel de frumoase și de îmbelșugate. Fermierii și micii producătorii locali au cules roadele pămîntului. (Nu-i putem nu-mi țărani de teamă să nu sune peiorativ, ca-n bancul cu „Pe cine faci tu, bă, țăran?".) Cumpărătorii de ambele sexe, de vîrste și de etnii diferite mișună printre tarabe. La intrarea în piață, chiar vizavi de Primărie, niște cetățeni de etnie romă te îmbie și cu țigări din străinătate. Sînt cei mai vechi comercianți din Piața Obor (cea de după 1990), care trăiesc în pace și bună înțelegere cu angajații Primăriei. Aceștia mai vin uneori în control doar ca să constate că lucrurile sînt în ordine. Alături de ei, o persoană de sex feminin, de vîrsta a treia, o mică producătoare de usturoi, își vinde marfa pe bordură. Aceiași angajați aflați în control o sfătuiesc cu blîndețe că ar poate ar fi mai bine să meargă acasă și să se odihnească după o vară întreagă de muncă.

În hala nouă, crescătorii de animale își expun carnea și cîrnații, dar și pîinea de casă și zacusca, pentru a nu-i jigni cumva pe cumpărătorii vegetarieni. În hala veche, niște cetățeni de origine asiatică servesc mîncare specifică neamului lor. Mica afacere de familie are succes. În hala de pește, cetățeni de etnie lipovenească își primesc clienții euforici și îmbujorați la față, sînt bucuroși că le pot oferi pește de cea mai bună calitate. Cetățenii de etnie maghiară prepară mult-îndrăgitul lor cozonac ardelenesc.

În piață poți observa cel mai bine diversitatea. De pildă, unitatea familială cea mai des întîlnită, alcătuită din mamă, tată și copii, dar și unitățile familiale alcătuite din mamă, bunică și copii, mamă, a doua mamă și copii, uneori și cea alcătuită din tată, un posibil al doilea tată, dar fără copii, care stau împreună la o masă și beau cîte un pahar cu bere. Persoanele de sex feminin de obicei cară sacoșele cu produse, pentru că le face lor plăcere să ducă acasă roadele pămîntului cu grijă și în siguranță, în vreme ce însoțitorii lor de sex masculin admiră din priviri alte persoane de sex feminin, cu sau fără însoțitori. Apoi întorc privirea și după persoanele de sex masculin, ca să nu discrimineze pe nimeni. Persoanele de vîrsta a treia, indiferent de sex, își numără banii din portofel, nu pentru că n-ar avea posibilități financiare, poate că doar și-au uitat cardul acasă. Cîteva persoane cu dizabilități împrumută bani pe termen lung sau nelimitat de la alți cetățeni.

Cel mai animat loc din piață este bufetul unde se servesc mititei, băuturi alcoolice și nealcoolice. Spre bufet ne îndreptăm și noi pentru a lua pulsul pieții. La masa alăturată, un cetățean de etnie romă cu vizibile calități de lider le povestește experiența sa de viață altor cetățeni care îl însoțesc. Le vorbește despre cîștigurile financiare însemnate pe care le-a obținut în ultima perioadă, este clar un exemplu de succes, pentru că ceilalți cetățeni rîd și închină paharele în cinstea lui. Cu toții vorbesc apoi despre bunăstare și își fac strategii de marketing pe termen lung, apoi discută despre posibile extinderi ale afacerii lor în Germania. Din cîte înțeleg, este vorba despre industria auto. La o altă masă, niște cetățeni de sex masculin de vîrsta a doua înspre a treia poară o conversație animată despre tinerețea lor, cînd erau, de fapt, la fel de capabili din punct de vedere fizic și psihic. Unul dintre ei își amintește cu nostalgie și duioșie despre o persoană de sex feminin care practica prostituția. Consemnez aici o replică, ușor modificată: „Mai ții minte, purtătorule de testicule, cînd i-am oferit bani persoanei respective de sex feminin ca să fiți fericiți împreună?" O tînără familie alcătuită din mamă, tată și doi copii își ia masa de prînz. Copiii primesc mititei și suc de mere bio cumpărat din piață. Copiii au chef de joacă, dar mai întîi trebuie hrăniți. În timp ce mama împarte la toți produsele de tip mic, discută cu tatăl despre bugetul familiei. Tatăl nu pare foarte încîntat de această conversație pe teme economice, poate nu este momentul potrivit la masa de prînz pe care o iau în oraș, așa că la un moment dat are o altă replică pe care din nou n-o pot reproduce exact, dar care s-ar traduce cam așa: „Te rog să nu-mi mai vorbești acum, draga mea parteneră de viață, introduce-mi-aș penisul!" Mama înțelege, în sfîrșit, că nu e momentul pentru strategii familiale pe termen lung și tace zîmbind înțelept. Între timp, apar cîteva cetățene de etnie romă, ușor supraponderale și îmbrăcate tradițional, care își oferă serviciile în ceea ce privește prezicerea viitorul. Da, viitorul este important pentru noi toți, cei care ne bucurăm acum de Piața Obor și de roadele pămîntului. Din păcate, nimeni nu apelează la serviciile lor, ba unii chiar se feresc de ele, aș cataloga asta ca o lipsă totală de respect, ba chiar ca o mică dovadă de rasism. Din păcate, rasismul este prezent peste tot, chiar și în Piața Obor, patria diversității!

Se lasă seara și cetățenii orașului se îndreaptă spre casele lor. Și la bufetul pieții se apropie ora închiderii. Cetățeanul care se ocupă cu curățenia se clatină un pic în timp ce își face treaba, bănuim că este obosit după o zi productivă de muncă. La spartul tîrgului, vedem și cîțiva cetățeni de sex masculin care par foarte fericiți, probabil că le-a mers bine toată ziua și au încheiat afaceri bune. Unul dintre ei chiar cîntă de fericire, se apropie de masa noastră și ne roagă să-i oferim o bere, în semn de prietenie. Aflăm, însă, că este o persoană adultă fără adăpost, cu posibilități financiare reduse și că își petrece nopțile în parculețul din apropiere. Hainele lui au împrumutat mirosul mediului în care își desfășoară activitatea, însă nu încercăm să-l îndepărtăm, ca să nu cumva să-l discriminăm. În fond, în viața asta trebuie să acceptăm atît mirosurile plăcute, cît mai ales pe cele neplăcute, pentru că toți sîntem oameni și sîntem egali. Nu trebuie să ne considerăm diferiți pentru că avem o casă și alții n-au, dimpotrivă, ar trebui să lăsăm ușile larg deschise pentru ca persoanele defavorizate să vină și să locuiască cu noi. Iată însă că proprietarul bufetului alege calea presărată cu spini a discriminării și alungă persoana adultă fără adăpost, înainte de a-și termina berea oferită de noi.

Ne strîngem și noi plasele cu roadele pămîntului și ne îndreptăm spre casă. Persoana de sex masculin se oferă să care sacoșele, iar eu, persoana de sex feminin din unitatea noastră familială, mă simt prost pentru că sînt pusă într-o situație de inferioritate, însă accept, împotriva voinței mele. Am avut parte de încă o zi plină de diversitate în Piața Obor! De altfel, diversitatea e peste tot în jurul nostru. În cartierul nostru multicultural, cetățenii ascultă seara un gen educativ de muzică care îi învață cum să se descurce în viață, în afaceri, cu persoanele de sex feminin, dar mai ales cu persoanele care vor să-i discrimineze și pe care ei le numesc „dușmani". Gunoaiele se lasă cu grijă și atenție în fața porții, în speranța că angajații de la salubritate își vor face datoria și le vor ridica. Iar copiii de etnie romă de pe strada Episcop Radu ne cer „taxă de trecere", un leu... rîdem și le apreciem creativitatea, cîtă imaginație pot să aibă uneori copiii!

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Cum am fost furat în gura Oborului

Încărcat cu varză mică de salată, roșii în sfîrșit coapte, gogoșari mici de cercei, mere roșii cu auriu, vinete un leu kilu', rasol de vită încărnat ca nici un altul. Și merg pe stradă și sună telefonul. Și scot telefonul din buzunar. Și vorbesc. Un puști îmi face un semn disperat. Vorbesc. Închid. Puștiul: banii, v-a luat banii! Și privesc matahala cu copil. Se ridica și băga în buzunar. Îmi amintesc că scosesem de la bancomat mărunțiș de piață. Instantaneu calculez prețuri roșii, mere, struguri, varză, vinete. Deci îmi rămăseseră banii destui. Și omul ăsta, matahala, mi-i adunase de pe asfalt și acum pleca cu ei. Urlu. Bă, hoțuleeeeeee! Se oprește matahala cu spatele. Se întoarce. Deci era de vină. Tu mă faci hoț? Da, m-ai furat! Cum? Mi-ai luat banii căzuți pe trotuar și acum fugi ca un laș. Mă privește cu copilul de mînă. Copilul se uită fix la mine. Eu am bani, tu nu ai bani! Am douăzeci de milioane. Tu ești un răpciugos! Mă faci hoț pe mine? Bă, nu ți-e rușine să furi? În fața fetiței? Hoțule! Dă banii! Te-a văzut și omul ăsta! Tu nu ai banii mei, bă, arată buzunarele! N-ai bani! Chem Poliția! Am martor! Tu nu ai bani! Nu ți-e rușine, bă? Nu ți-e rușine? În fața copilului? Tu să nu mă faci hoț! Bă, am martor! Hooooțule! Chem Poliția. Chem! 112! Unde sînteți, domnule, unde? În Gura Oborului? Unde? Pantelimon? Da, dau legătura la secție! Bă, nu pleca! Chem Poliția! Bă, stai locului! Și el pleca și lua cu el și martorul. A mers încet, foarte încet. În ritmul fetiței. Și martorul a mers în ritmul fetiței. Și ei doi vorbeau. Am urlat. Eram singur pe stradă. Nici copil, nici martor, nici matahală. Depuneți plîngere? Ne ducem cu mașina și, dacă găsim o matahală și un copil, depuneți plîngere? Da!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Avem succes la canotaj pentru că pe aici ne place să ne dăm în bărci?

Două vîsle categorie ușoară. Ionela Lehaci, Geanina Beleagă. 8+1. Ioana Vrînceanu. Viviana Bejinariu, Mihaela Petrilă, Iuliana Popa, Mădălina Bereș, Denisa Tâlvescu, Adelina Boguș, Laura Oprea, Daniela Druncea. Toate campioane mondiale, în fața echipajelor Canadei, Noii Zeelande sau Statelor Unite. Știți ce înseamnă aceste țări? Mașini ale mișcării. La noi, cînd vorbești despre sport, tot la mașini te gîndești. Mașini sport. Sau bărci sport. Una dintre acelea mînate de bogații săraci la minte de pe Snagov, trecînd în viteză pe lîngă fetele sau băieții care dau din greu la vîsle, dezechilibrîndu-i, rîzînd de ei și amenințîndu-i: „Băi, ăsta e lacul meu!" Da, asta e țara lor. În SUA, la Sarasota, a fost un pic de vînt în timpul cursei. „Cum să ne sperie, cînd noi ne antrenăm printre șalupe?", a spus Adelina Boguș pentru *Gazeta Sporturilor*. Sîntem într-un fel de Jocuri ale Foamei. În România, sau din România, scapă cine poate. Mă întreb, pe podium, cînd le cîntă imnul, cînd le curg lacrimile, ce formă ia țara în mintea lor? E țara doar muntele interminabil pe care au urcat, momentele acelea de la final în care, după spusele lor, trag în stare de inconștiență, cînd organismul le urlă să renunțe și ele urlă înapoi la el? Sau mai există și alta? Mai există pentru ele țara cu șmecheri și cu baroni, cu mustăți ironice, străzi strîmbe, cu cozi la propriile drepturi, cu șpagă pentru schimbatul cateterului, cu copii bătuți, cu polițiști burtoși și indiferenți, cu lacuri luate și date? Țara cu hoții preferați prostilor de cel mai bogat român? Pentru ce țară cîștigă ele? Și de ce?

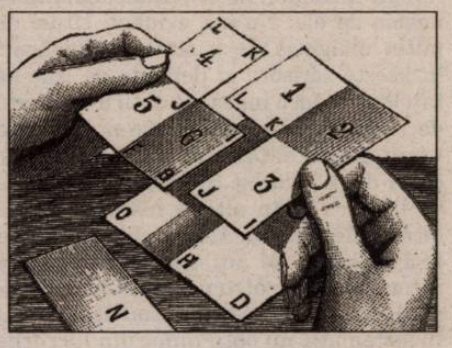

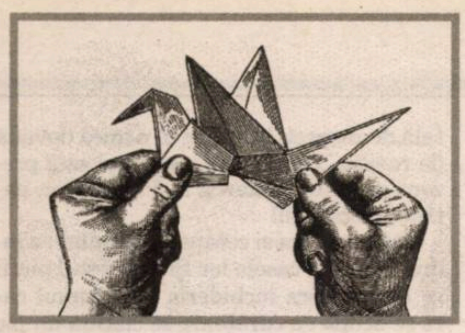

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Mănăstirea albastră și împăratul Japoniei

După o scurtă călătorie prin Bucovina, am descoperit că Mănăstirea Voroneț e la locul ei, așa cum era și în urmă cu peste douăzeci de ani, atunci cînd am văzut-o ultima oară și cam tot așa cum o fi fost și acum 500 de ani cînd a fost ridicată și pictată. Spre amintirea constructorilor de astăzi, fie ei de biserici, de case ori de șosele, biserica aceea ctitorită de Ștefan cel Mare la 1488 a fost construită în numai trei luni și trei săptămîni, adică într-o singură vară...

Acolo mi-am reamintit povestea acelui celebru albastru, despre care se spune că-și schimbă nuanța în funcție de vreme. Dacă e senin, acest fond al picturii e deschis cum e cerul, dacă sînt nori și soarele e acoperit, zidurile capătă și ele o nuanță mai plumburie. În timp ce priveam peretele vestic, cu faimoasa Judecată de Apoi, de după colț a apărut o călugăriță cu părul alb, care, așezîndu-se în fața noastră, a început cu de la sine voință să ne explice pictura și nu doar pictura. Vreo 40 de oameni care căscau gura prin împrejurimi s-au strîns repede-repede s-o asculte. Părea că maica avea un har cu totul special, fiindcă a reușit imediat să ne capteze atenția și să ne fascineze cu un fel de a vorbi cum rar ți-e dat să auzi. Cuvintele ei aveau greutate, blîndețe și parcă și umor în același timp. Era un soi de înțelepciune care te ducea cu gîndul la Creangă. Ne-a explicat cum toți creștinii vor ajunge la Judecata de Apoi și cum absolut toate faptele lor, bune sau rele, vor fi puse în balanța de sub tronul Judecății, exact așa cum arăta pictura din spatele ei. Chiar și faptul că noi o ascultam în acel moment va fi pus în balanță, ne-a spus, făcîndu-ne dintr-odată să ne înseninăm. Și-a cerut scuze pentru taxa de la intrarea în mănăstire și ne-a rugat să n-o comparăm cu o „taxă de templu fariseică". Ne-a mărturisit că ele, maicile, mai sînt „sfădite" de către unii vizitatori pentru acea taxă (5 lei), folosită pentru întreținerea mănăstirii. Nu pensionarii sau oamenii mai săraci sînt cei care, de obicei, bombănesc împotriva taxei, ne-a spus, ci unii mai tineri și mai trufași. Atunci a ținut să amintească și vorba din bătrîni potrivit căreia „ne naștem pe rînd și murim pe sărite", ca un subtil avertisment pentru tinerii trufași care se cred nemuritori. După ce și-a încheiat explicațiile, mai profunde și mai interesante decît ale ghidului profesionist ce i-a urmat, a dispărut tot așa cum apăruse. Ulterior aveam să descoperim că era chiar stareța mănăstirii, Maica Irina.

Își schimbă nuanța în funcție de vreme.

Intrați deja în atmosfera specială creată de cuvintele stareței, în biserică, am avut parte de o altă poveste fascinantă, spusă de o călugăriță cu ochelari. O poveste cu împăratul Japoniei. Chiar așa. Cică, nu demult, la mănăstirea lor a venit o delegație japoneză în frunte cu noul ambasador al Japoniei în România (presupun că era vorba despre Kisaburo Ishii, acreditat la București la sfîrșitul anului 2015). Acesta, spunea maica, venise să vadă celebra mănăstire din Bucovina și le-a întrebat dacă au cunoștință despre o vizită petrecută în urmă cu foarte mulți ani în urmă, a împăratului actual al Japoniei, Akihito, pe doar atunci prinț. Oricît de curios ar fi părut, ceva-ceva auziseră ele, ca un fel de zvon. Au hotărît că modul cel mai bun de a afla ar fi fost să verifice în Cartea de Aur a mănăstirii. Zis și făcut, au luat Cartea și au început să caute. Japonezii știau că, în adolescență, actualul împărat vizitase lumea și, aflînd că într-o țară din Europa exista o mănăstire albastră, a hotărît că trebuie s-o viziteze. Să fi fost la puțini ani după cel de-al Doilea Război Mondial. Călugărițele au căutat ceau căutat și, în cele din urmă, au găsit o pagină cu semnăturile unor delegați japonezi. Semnătura prințului de atunci nu era însă acolo. Nelăsîndu-se bătute și mai dînd vreo două pagini, surpriză... au dat peste faimoasa semnătură. În acel moment, povestea călugărița, japonezii de la ambasadă au încremenit. Au devenit solemni, înclinîndu-se în fața semnăturii acelui om care pentru ei reprezenta ceva extrem de important. Împăratul are acum 83 de ani, este al 125-lea împărat al Japoniei, descendent din legendarul conducător Jimmu Tenno. În 1989 i a urmat la tron tatălui său Hirohito, celebru pentru rolul din timpul războiului, și se pare că acum se pregătește să-i lase tronul fiului său Naruhito. Iar povestea de la Voroneț nu era doar o legendă, Akihito a vizitat mănăstirea albastră.

ready made

Prea Înălțată Doamnă, Alteță Regală

„Venim cu cel mai profund respect la treptele tronului Măriei Voastre apelând la grațiosul concurs al Altezzei Voastre ca una ce sunteți protectoarea a tot ce e bun, frumos și salubru. Suntem 50 locuitori din Suburbia Ghencea, Stradele Lupeasca și Sevastian, unde din cauza deplorabilei stări a stradelor s'a înămolit chiar careta Altezzei Voastre Regale cu ocaziunea trecerei pe acele strade mergând la Cotroceni, după cum credem, că veți avea Înalta Bunăvoință a vă aminti...".

Paul I. Săndulescu,
Istoricul pavajelor bucureștene. Studii și documente, 1936

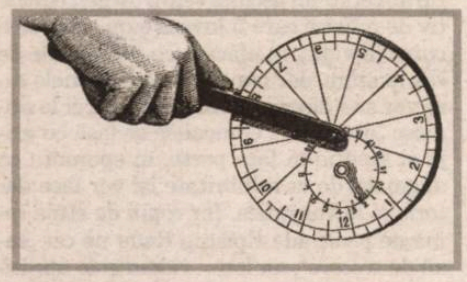

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

Aducătorului acestei scrisori...

Partea cea mai grea dintr-o aplicație academică de orice fel mi s-a părut mult timp cerutul referințelor. Ideea că trebuie să scriu iar acelorași oameni ca să le cer o hîrtie cu laude despre mine și proiectul pe care îl propun îmi trezea de fiecare dată o jenă la fel de proaspătă și de paralizantă. În plus, tot moșmondindu-mă cu aplicația, înlocuind *probabil* cu *posibil* și apoi iar cu *probabil,* mă trezeam că mai sînt trei zile pînă la data-limită și trebuie să cer, penibil, panegiricul în regim de urgență.

Ce-i de făcut? Evident, să nu mai lași de-acum înainte lucrurile pentru ultimul moment (ăsta e, din toate sfaturile lumii, cel mai jalnic și mai inutil). Dar ceva ce eu am înțeles foarte tîrziu este că regulile lumii academice presupun totuși că toți cei care au acceptat să lucreze cu tine, și îți sînt academic superiori, au obligația de a-ți da scrisori de recomandare, de un număr rezonabil de ori, atunci cînd tu ai nevoie de ele. Nu au, evident, cîtuși de puțin obligația de a scrie neadevăruri în aceste scrisori, și depinde de tine să înțelegi că dacă insiști să obții o scrisoare de recomandare unui profesor care te-a văzut doar o dată, la sfîrșitul unui curs, chiar dacă a vorbit cu tine prietenos, ea va fi seacă și, în ultimă instanță, îți va face un deserviciu. Aș zice chiar că nu au nici obligația de a-ți trimite scrisori de recomandare pentru poziții la care consideră că nu ai nici o șansă, sau atunci cînd tu sistematic nu obții nimic din lucrurile pentru care aplici. Cu excepția, mă gîndesc, a conducătorului de doctorat, al cărui sprijin ar trebui să meargă chiar dincolo de un asemenea efort rezonabil (în cazul meu, foarte norocos, a mers). În Germania, acest „tată de doctorat", cum i se spune, se presupune chiar că va fi omul care se bate pentru tine, te promovează, vrea să te vadă într-o poziție de care să fie și el mîndru în mod solidar. Este, într-o anumită măsură, obligația lui din clipa în care te-a primit la doctorat și mai ales din clipa în care ți-ai susținut doctoratul cu girul lui. Asta înseamnă că a conduce prea multe doctorate este ca și cum ai opera prea mulți pacienți, adică iresponsabil. Exagerez? Ca și cum tu, maestrul kung fu Po, îi înveți cîteva mișcări pe urșii panda preșcolari, dar după curs nu mai ești disponibil pentru mentorat și spaghete.

Nu lăsați masteranzi și doctoranzi pe stradă.

Ultima oară cînd s-a întîmplat să evaluez eu cîteva dosare de arheologi pentru o bursă am dat de o scrisoare de recomandare de patru rînduri, toate patru îngrămădite sus pe foaie, de parcă trebuiau să facă loc pentru spațiul gol. Nu-ți cere nimeni să-l egalezi pe cel mai prolific autor de scrisori de recomandare din antichitate (l-am numit aici, în ordinea numerelor de pe tricou, pe Cicero cu ale sale *litterae commendaticiae),* dar nici așa. Poate într-o zi toate scrisorile astea vor fi desecretizate și candidatul va afla exact cu ce l-au ajutat, sau nu, atît de amabilele lui referințe. Acum, că m-am gîndit la Cicero, nu mă pot abține să dau și două exemple latinești, din secolul II d.Hr. Pe un papirus găsit la Oxyrhynchos (Egipt), cineva scrie tribunului militar despre un amic: „Te rog să te uiți la Theo cum te-ai uita la mine. Este un om pe care trebuie să-l iubești. Și-a lăsat familia, avutul și munca, m-a urmat pe mine și m-a ferit de primejdii. Ține scrisoarea asta în fața ochilor și închipuie-ți că eu însumi vorbesc!" Nu e chiar un entuziasm real, pentru că formulele astea mai apar și în alte părți, dar măcar nu e apatia tipului care, pe o tăbliță de lemn de la Vindolanda (Anglia), scrie cu o imperceptibilă ridicare din umeri: „Brigionus m-a rugat să-i fac o scrisoare de recomandare către tine. În consecință, trebuie să te rog să binevoiești să-l sprijini în ceea ce îți cere." Nu e greu să ghicești codul secret care zice: eu n-am putut să-l refuz, dar sper să poți tu.

Aici trebuie zis ceva – scrisorile de recomandare care ni s-au păstrat din antichitatea păgînă și creștină sînt scurte, pentru că scurtimea asta era considerată o formă esențială de respect față de cel pe lîngă care se intervine. În plus, am găsit un pasaj din Synesius (Ep. 53) care zice, oarecum misterios, că o scrisoare de recomandare lungă sugerează că, de fapt, nu prea îl cunoaștem pe cel pe care îl recomandăm. Dar azi, o scrisoare de recomandare din Turcia sau estul Europei are un sfert din lungimea uneia americane scrise de cineva cu o opinie altminteri similară față de aplicant. Candidații est-europeni vor fi dezavantajați de această discreție, adică de faptul că cei care îi recomandă nu țin pasul cu inflația laudelor din referințele academice (inflație nefericită, care reflectă și inflația notelor). Orice s-ar zice, una e să recomanzi pe cineva „cu căldură" pentru un post și să dorești numai bine comitetului de selecție, și alta să scrii două pagini flamboaiante despre cum cineva poate literalmente să mute munții din loc. Cînd sînt 10, 15 sau 75 de candidați pe un loc, prima variantă nu te duce departe. Deci, oameni buni cu suflet bun, nu lăsați masteranzi și doctoranzi pe stradă. Dacă știți că merită, dați-le o scrisoare sclipitoare, fără *British understatements.* Iar dacă nu merită, asigurativă că nu ajungeți să lucrați cu ei, ca să nu cauționăm loazele. Un kung fu panda n-ar face asta, nu?

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Tîmpirea prin ură

Nu de puține ori sînt întrebat ce am învățat eu din puținii mei ani de politică. Multe, răspund. De pildă, am învățat să nu subestimez niciodată capacitatea urii de a tîmpi. Pompează ură (în tine sau în alții) și ceea ce vei obține este prostie densă și agresivă. Zici că-i adrenalină, dar e venin. Vom vorbi, odată, despre efectul energizant al veninului acumulat în noi? În orice caz, cu cît urăști mai tare, cu atît te grăbești să comiți tîmpenii mai mari și mai adesea.

În mare, sînt două moduri de tîmpire prin ură. Veritabile mecanisme care suprimă gîndirea, primul funcționează cam așa: cînd urăști pe cineva, ții cu oricine i se opune. Cu cît îl urăști mai tare, cu atît standardul la care adversarul lui trebuie să se ridice pentru a primi susținerea ta este mai jos. Nu de puține ori ajungi să ții cu unul și mai ticălos decît cel pe care-l urăști doar pentru că îi este, la rîndu-i, adversar. De pildă, în toiul crizei politice din iunie, am văzut oameni bine, oameni cu scaun la cap, respectabili sub toate aspectele, care au sărit imediat de partea unui prim-ministru absolut lamentabil (împotriva căruia manifestaseră, de altfel, zile în șir în februarie) doar pentru că șeful lui de partid a vrut să-l dea jos. Las la o parte firescul: e absolut normal ca majoritatea parlamentară care a desemnat un prim-ministru să-l înlocuiască dacă socotește de cuviință. Ei bine, ura împotriva șefului de partid a fost atît de mare încît lamentabilul prim-ministru s-a trezit susținut de o bună parte dintre cei care, în mod natural, îi erau adversari. De ce? Pentru că ura împotriva șefului de partid era atît de mare, încît busolele minții multora s-au magnetizat. Inteligența s-a prăbușit sub intensitatea urii.

Cum am mai spus-o, nu-mi place Trump.

Al doilea mecanism prin care ura tîmpește funcționează așa: cînd urăști pe cineva, oricine nu urăște cu tine devine suspect și se plasează, pe o scală imaginară a antipatiei tale, oriunde, de la neîncredere-reticență la ură propriu-zisă. De pildă, dacă îl urăști pe președintele României (poate că actualul nu stîrnește pasiuni violente cum o făcea precedentul, dar o intensitatea mocnită tot se simte), orice comentator TV care nu contribuie la ura aceasta este cel puțin suspect că e vîndut sau, mai nou, ghidonat de „servicii"/„sistem". În acest caz, ura strîmtează dramatic orizontul. Pe lume nu mai există decît obiectul urii și două categorii de oameni: cei care urăsc la rîndule și ceilalți care sînt, necesarmente, fie proști, fie corupți. Iarăși, inteligența sucombă sub fumul gros și toxic al urii.

Adaug imediat că am ales exemplele acesta, de pe malurile Dîmboviței, pentru că îmi sînt la îndemînă, dar fenomenul tîmpirii prin ură este universal. De fapt, despre un asemenea caz vreau să aduc vorba.

Astăzi, în plan internațional, asistăm la spectacolul hîd al tîmpirii prin ură în legătură cu Donald Trump. Dacă, pînă acum cîteva luni, era doar la modă să-l urăști pe Trump, acum a devenit obligatoriu. Pot înțelege trend-ul: tipul e mai degrabă antipatic și caută cu lumînarea scandalul. Cum am mai spus-o, nu-mi place Trump. Dar nici modul în care se instituționalizează aproape ura împotriva lui nu-mi place. Mai ales că, din cîte văd, ajungem în situații absurde. Urmăresc îngrijorat (cum altfel?) cazul Coreea de Nord. Comunitatea internațională este paralizată în fața unui dement. Nu ar fi prima oară în istorie, desigur. Și istoria ne spune că aceste episoade se termină prost.

Pe de o parte, America și aliații ei din regiune se simt tot mai amenințați, pe bună dreptate. Pe de altă parte, Rusia și China au mințit continuu, de mulți ani, comunitatea internațională promițînd să facă ce trebuie pentru a-l opri pe nebun. Rusia și China au sprijinit și sprijină regimul de la Phenian pe logica: oricine îi înfurie/înfruntă pe americani e de susținut. O prostie, firește, dar n-ai ce-i face: în lumea de azi o asemenea gîndire trece drept „inteligență strategică". Astfel, micul nebun se apropie cu pași repezi de momentul în care va fi în stare să trimită rachete nucleare unde vrea el. Nervozitatea crește. Retorica belicoasă atinge cote înalte. Trump a spus că, dacă America ori aliații săi vor fi atacați de Coreea de Nord, atacatorul va fi distrus. Kim Jong-un a răspuns rapid, numindu-l pe Trump „cîine", „derbedeu", „gangster", „senil". După cîteva zile, am aflat că nord-coreenilor li se spune în țara lor că un atac atomic împotriva Americii e inevitabil. Această escaladare a vorbelor, desigur, are explicațiile ei. E tot mai greu să răspunzi plauzibil doar cu declarații politice unuia care nu se oprește din teste nucleare.

Dar văd uimit că o bună parte din presa internațională nu este dispusă să admită că, măcar în fața unuia ca Kim Jong-un, președintele Americii are un ascendent moral. Cum e să-l urăști pe Trump atît de tare încît încît aproape să-l simpatizezi pe Kim? Zic „aproape" pentru că nimeni nu o declară pe față. Totuși, tonul articolelor ori emisiunilor TV îmi indică o pregătire a armatelor de civici liberali americani pentru eventualitatea unui atac militar menit să-l îndepărteze pe Kim de la putere. Antitrumpiștii îl urăsc atît de tare pe Trump încît sînt gata să ne vorbească despre un eventual Kim îndepărtat de la putere ca despre o victimă a imperialismului trumpist. Vor fi mulți oameni care, din ură față de Trump, îi vor găsi lui Kim circumstanțe în apărare la care nici nu ne putem gîndi acum.

Într-un fel, tot acest proces de tîmpire prin ură este destul de plictisitor odată ce l-ai înțeles. Și totuși, rămîne unul dintre cele mai spectaculoase numere de care este în stare natura umană, care nu se lasă, nu se lasă, nu se lasă...

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediții de colecție
Adevărul
10 și 25 mai 1919

Negocierile
Tratatului
de la Versailles

numai împreună
cu revista **Historia**,
în limita stocului
disponibil

PREȚ
PACHET SPECIAL
REVISTĂ + ZIAR
12,49 LEI

EDIȚIA DE SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

De la un Luvru la altul

Adică din Paris în Abu Dhabi

Istoria a început în urmă cu exact zece ani, în 2007, cînd Muzeul Luvru din Paris a acceptat să se alăture inițiativei Emiratelor Arabe Unite de a crea un adevărat cartier cultural (care ar urma să găzduiască nu mai puțin de opt muzee), localizat în vestul Insulelor Saadiyat, din Abu Dhabi.

Prestigioasa instituție culturală franceză nu numai că și-a oferit sprijinul la nivel de consiliere și în ceea ce privește împrumutul unor obiecte de artă, dar, într-un gest pur și simplu istoric, și-a pus la bătaie și numele. La fel de istoric. Astfel a luat naștere „Louvre Abu Dhabi", care, teoretic, va împlini cel puțin 30 de ani cu acest nume – perioada reprezentînd termenul de împrumut al denumirii dintre cele două instituții.

Clădirea impresionantă din Golful Persic care va fi inaugurată pe data de 11 noiembrie a.c. este opera arhitectului francez Jean Nouvel, care s-a inspirat din geografia și din istoria (cum altfel?) regiunii și a folosit elemente ale arhitecturii tradiționale, cum ar fi geometria și lumina. După aprecierile specialiștilor, dar și la o primă vedere nu neapărat avizată, minimalismul și eleganța ar fi două caracteristici de bază ale construcției. Și albul. Fațada clădirii este îmbrăcată într-un alb imaculat și strălucior. Și grandios.

În ceea ce privește interiorul, muzeul va cuprinde 23 de galerii permanente și va rula mai mult de 600 de expoziții temporare, printre care una specială, avînd caracter inaugural. Aceasta se va deschide pe 21 decembrie sub denumirea „De la un Luvru la altul" și va purta vizitatorii prin istoria Muzelui Luvru din Paris de la începuturi, din 1793, pînă la forma modernă.

În primele luni de la deschidere, „Louvre Abu Dhabi" vă găzdui și 300 de obiecte de artă aduse din 13 instituții culturale de renume din Franța, cum ar fi Musée d'Orsay sau Centre Pompidou. Și din Luvru, firește. Una dintre piesele care fac obiectul împrumutului Franței către Emiratele Arabe Unite este cunoscutul portret *Napoleon traversînd Alpii* (1802) semnat de pictorul Jacques-Louis David.

Oare ce ar spune Napoleon acum, cînd traversează și deșertul...?

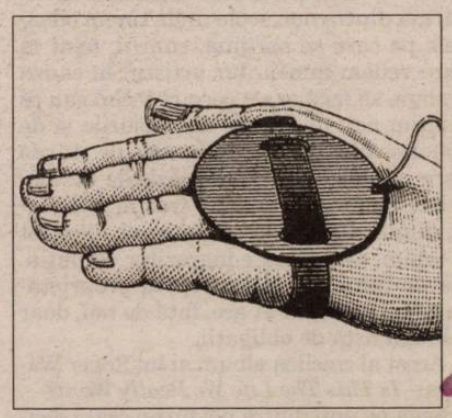

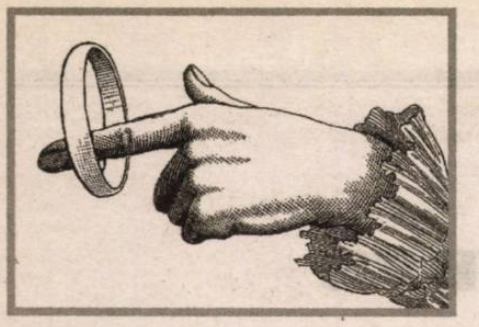

Selma IUSUF

legende **urbane**

Calea

„Ia zi, ce vrei tu să te faci cînd o să fii mare?“ O mînă te mîngîie pe creștet și-ți trage ambele codițe prinse sus, spre ceafă. Doare. Aceeași mînă te apucă de una din fălci și o zguduie cu tandrețe. „Medic veterinar“, zici, cu ochii înlăcrimați de manifestările de tandrețe. „Oooo, bravo“, face posesoarea mîinii – o mătușă sau ceva, nu-ți mai aduci aminte –, „dar știi că pentru asta trebuie să înveți, bla-bla...“

Uite așa te mîngîie toată lumea pe cap, îți laudă intențiile și, imediat, ți le înecă în sfaturile astea neavenite. Nu, domnule, nu știam că trebuie să învăț, credeam că patalamaua aia se face cadou, că m-a înzestrat Dumnezeu cu har dumnezeiesc și doar o să întind mîna spre o mîță cu ochii infectați că se va face bine, doar o să mă gîndesc la vaca aia de aproape o tonă și o să i se dezsucească stomacul învîrtit. (Da, te uiți la Discovery la documentare cu veterinari.)

Nu te-ai făcut medic veterinar, că mintea ta strălucitoare ca lama unui cuțit japonez era destul de departe de chimii organice sau anorganice și oricum sclipea cîș și absent la soarele analitic. Mintea ta puia compuneri școlărești cu flori și bătrîni și se îndoia molatic pe orice fel de suferințe imaginare sau nu. Asta nu te-a făcut să renunți la gîndul de a face ceva care să implice animale, și așa se face că, în loc să te duci la meditații, unde te trimiteau părinții, tu dădeai banii de algebră pe cursuri de călărie. Și ajungeai acasă de la meditații vălurind în urma ta trena unui miros acru, de sudoare otărîtă, de cal fără șa.

Ai ajuns totuși la liceu la uman, la filologie-istorie, acolo unde credeai că îți e locul, și ai fost prostul satului la latină. Cînd în mintea ta erau albăstrele, unde naiba să-și găsească loc în ea supinul ucigaș? Ablativul dezlegat? Cînd mintea ta descoperise singură alte literaturi, cum să fii obligat să citești singurele cinci poezii ale lui Cîrlova? „Un păstor tînăr, frumos la față / Plin de mîhnire cu glas duios / Cînta din fluier jos pă verdeață / Sub umbră deasă de pom stufos.“ La versurile astea te-a bușit un rîs nestăvilit și te-a dat profesorul afară din clasă. Ai făcut preromantismul european sprijinit de calorifer, pe hol.

Te vedeai conducînd Mercedes-urile alea hodorogite de ani '90?

După aceeași facultate de filologie, te gîndeai să te faci profesor, dar ai zis să te lansezi în carieră cărînd baloți de chiloți cu o familie de chinezi prin Dragonul Roșu. În mintea ta sclipea ideea străină a unei fulminante ascensiuni în managementul carpetelor și al treningurilor cu paiete. Te vedeai conducînd Mercedesurile alea hodorogite de ani '90, Merțane de arabi, cum li se zicea, te vedeai scriind la chitanțe și calculînd TVA-uri la baxul de tricouri care veneau deja cu gîturile lărgite, te vedeai în fiecare zi prin fumul gros de prăjeală de *jiaozi*, printre chinezuți cu pantaloni indecișși și cu cei mai urîți pantofi din lume, te vedeai vorbind cu orele despre nepoți și fierturi de cu acea tanti simpatică, ai-uitat-cum-o-cheamă, care vindea la tarabă pantaloni de trening cu genunchi? Poate că da, poate ai fi avut un Merțan pătrățos, ciuruit de rugină pe dedesubt, poate prin prăjeala asiatică ai fi văzut altfel viața care n-ar fi fost nici mai bună, nici mai rea cu tine. Poate ai fi avut altfel de prieteni și altfel de împliniri, și altă culoare de ojă pe unghii, și ai fi fost tot tu printre ului-toare turnuri de tăieței lucioși și pisicuțe care fac cu mîna într-un *perpetuum mobile* uriaș. Nu era nimic greșit în asta.

Dar ai ajuns la radio mai apoi, și ai ajuns să scrii textul ăsta și să-ți dai seama, în plină maturitate, că mintea ta strălucitoare ca un cuțit japonez contrafăcut poate că nu e așa de strălucitoare și că, de fapt, căutarea ta nu s-a încheiat. Ți-e frică și parcă ți-e lene să mergi mai departe, ești un maestru al procrastinării, ai crescut, știi cum s-o faci cu eleganță acum, întinzi pelteaua prezentului cu un cuțit mic de argint, iar marmelada e din ce în ce mai subțire. Fină, opalină. Cînd s-o destrăma de tot, o să găsim cu toții calea. Nu vă fie teamă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„Avînd drept far călăuzitor ideile marxism-leninismului, partidele comuniste și muncitorești – cea mai importantă forță politică a contemporaneității, cel mai influent factor al progresului social – păsesc în primele rînduri ale luptei pentru pace și socialism; ele numără în prezent peste 42 milioane de membri și grupează tot mai mult în jurul lor forțele democratice și progresiste. Maturitatea politică și ideologică a mișcării comuniste și-a găsit o puternică expresie în Declarațiile adoptate la Consfătuirile reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova din 1957 și 1960, care cuprind aprecierile și concluziile comune ale mișcării comuniste asupra celor mai importante probleme ale contemporaneității. În țările socialiste partidele marxist-leniniste conduc destinele a sute de milioane de oameni. Partidele comuniste din țările capitaliste se află în fruntea unor puternice lupte sociale. Cresc amploarea și combativitatea demonstrațiilor și grevelor muncitorești – numai în anul 1963 au participat la greve aproximativ 57 de milioane de oameni. În aceste acțiuni se împletesc tot mai frecvent revendicările economice cu cele politice.“

„Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964“, Editura Politică, București, 1964.

Documentul, datat 22 aprilie 1964, este semnat: Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român. (n.r., R.M.)

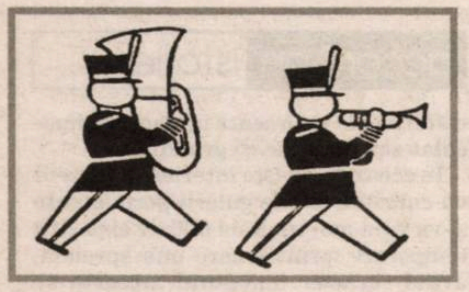

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Waters. Roger Waters

Da. A ieșit al cincilea album de studio al sus-numitului. Pentru unii, prilej de mare emoție. Pentru alții, moment ideal de dat ochii peste cap sau de zîmbit ironic. Pentru noi, admiratori ai domnului cu pricina, e sfîrșitul unei lungi etape de așteptare, niște ani bîntuiți de sentimente contradictorii. Mai poate? Nu mai poate? Mai are ce să zică? Schimbă ceva? Mai are sens să vină cu o creație nouă? Decît să facă vreo gafă, nu mai bine stă el cuminte și-și vede de treaba lui, cîntînd doar frumusețile pe care le-a compus pînă acum? Știți cum e. Dacă iubim un artist, în rătăcirile noastre de iubire, îl confiscăm total. E al nostru. E trecut la loc de cinste în cartea funciară a sufletului fiecăruia dintre noi, acolo unde ținem odoarele pe care se sprijină, cumva, felul în care vedem lumea. Iar artistul în cauză trebuie să facă exact ceea ce vrem sau ce simțim noi, în funcție de suișurile și de coborîșurile noastre, în funcție de stările care ne vizitează, de dispozițiile de moment, de felul în care ne trezim în fiecare dimineață. Avem senzația că, dacă tot îl iubim, a-l judeca e îngrozitor de puțin. Revendicăm un soi de drept de proprietate asupra lui. Iar el are, față de noi, doar o lungă listă de obligații.

Acest al cincilea album al lui Roger Waters – *Is This The Life We Really Want?* –, îi bagă pe unii dintre noi într-o ceață deasă. Alții văd lucrurile cu certitudine, de la bun început, după primele cinci-șase minute de audiție: „Ce-i asta, domnule? Ăsta cîntă exact la fel!“ Sau: „Frate, tot cu de-alea o ține langa, cu nedreptăți, cu războaie, cu ciorba aia de sunete?! Mă rog... E drăguț, da'... Alo, domnu'! E 2017!“ Sau: „Gagiu' e-nchis în lumea lui, nene. E-ntr-o buclă a timpului. Tataie o arde hotărît tot pe-a lui, nu-l miști neam din ce știe el“. Fanii lui David Gilmour – cei care cred cu tărie că Waters e principalul vinovat, oportunist și cu tupeu maxim, pentru limitarea creativității și personalității favoritului lor – fredonează același refren despre întinderea la nesfîrșit a peltelei. Tot ei sînt cei care spun că acum se vede, din nou, cît de larg e registrul celui pe care îl adoră și cît de restrîns și monoton e cel al „închipuitului“ de Waters. Iar asta e doar o mică parte a ironiilor și mîrîielilor din zona fundamentalistă a iubirii de Pink Floyd sau de una sau alta dintre cele două personalități puternice de la vîrful acestei trupe colosale.

Uneori, atașamentul profund față de un univers muzical și față de o întreagă istorie a unui grup atît de important alunecă în pasiuni aprinse. De la partizanate fotbalistice pînă la competențe muzicale reale, de la emoții înflăcărate pînă la cunoașterea obsesivă a celor mai neînsemnate detalii din viața și opera acestui fenomen cultural, cel mai mic cuvînt rostit din neatenție poate aprinde pulberi afective extrem de inflamabile. E firesc să fie așa. Și se poate întîmpla oriunde în lumea asta. Dar aici, la noi, în Est, povestea e un pic mai complicată decît prin alte părți, pentru că ea mobilizează o istorie a unor trăiri, reale sau închipuite, care fac parte dintr-un anumit sertar al identității noastre contemporane. Muzica grupului Pink Floyd sau proiectele individuale ale foștilor membri ai acestuia sînt istorie prețioasă, moștenită și dată mai departe, sînt părți, uneori foarte importante, ale construcției unora dintre noi. Alături de marile cărți, de marile filme sau spectacole de teatru, de marile muzici clasice, creația acestor englezi e parte integrantă din citadela culturală care adăpostește enorma noastră dorință de a face parte din cultura occidentală. Și nu e doar o dorință. E un fel emoțional, afectiv, intelectual, cît se poate de concret, de a participa la mersul lumii din care considerăm și simțim că facem parte.

Sigur că există și posibilitatea de a trece în derizoriu, cît se poate de urgent, toată treaba: „Lasă-mă, dom'le, cu moșu' ăsta stîngist! Unu' plin de bani, care plînge soarta lumii, cu lacrimi de crocodil, dar nu-și mai știe greutatea conturilor și numele proprietăților, și nici nu se mai satură de scos bani din buzunarele fraierilor! O mlaștină de nostalgii ridicole ale unora care trăiesc din amintiri“. Iar temele și muzica acestui nou album al lui Roger Waters sînt cît se poate de fragile în fața unui asemenea discurs. Iubirea ultimă, cu speranță sau deznădejde, lipsa de creier a unor lideri, mizeria absolută, refugiații, lăcomia patologică a societății de consum, presa vîndută și oligofrenă, micimea individului în fața imensității lumii, fluxul continuu de imagini în care nu mai e nici o noimă, tot tabloul unei lumi care a luat-o razna de multă vreme, dar crede că e binemersi. Totul e așezat pe straturi muzicale minuțios șlefuite, pe tonuri fine, aranjamente desăvîrșite și orchestrații subtile. Ascultat în condiții bune, odată ce ai intrat în lumea acestui album, el te poate duce într-o zonă luminoasă, pe cît de fascinantă și sensibilă, pe atît de vulnerabilă în fața cinismului care pozează etern în siguranță de sine.

Marile momente de virtuozitate ale unor Eric Clapton, Jeff Beck, Steve Lukather (și ale altor mari muzicieni care au colaborat pe albumele anterioare) au dispărut și au lăsat loc unor finețuri în aranjamentele și colajele sonore realizate de Nigel Godrich, eminența cenușie din spatele grupului Radiohead. E un sunet care te vrăjește și te duce în lumea lui Waters, în castelul lui populat cu obsesii și iluzii. Dacă vă e jenă să mai fiți sensibili, vulnerabili, ridicol de nostalgici, nu vă pierdeți vremea ascultînd acest album. Dar, dacă sînteți măcar curioși, dați-i o șansă. Îndrăznesc să vă avertizez că ascultarea onestă a acestui disc implică și o facultate care se află, azi, pe cale de dispariție. Răbdarea.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Rusia din vis: Anton Kartașev

Alături de arhiprezbiterul Serghei Bulgakov, despre care am vorbit în articolul anterior, în întemeierea unei conștiințe rusești în exil a stat de la început și profesorul de istorie bisericească Anton Vladimirovici Kartașev. Punctul de maximă vizibilitate în această întemeiere comună îl reprezintă deschiderea primului ciclu universitar al Institutului de Teologie Ortodoxă „Sfîntul Serghie" de la Paris, în 1925. Echipa de aur cu care debuta Institutul, pe care mitropolitul Evloghie și-l dorise inițial ca un seminar teologic pentru necesitățile pastorale ale unei eparhii de diasporă care se umplusese de refugiați, mai număra printre profesori pe arhiprezbiterul Gheorghii Florovski, arhimandritul Kiprian Kern, arhiprezbiterul Vasilii Zenkovski, istoricul Gheorghii Fedotov, filosoful Boris Vîșeslavțev.

Înfrîngerea definitivă în războiul civil care a urmat Revoluției ruse a tuturor alternativelor la regimul sovietic, dintre care cele mai serioase erau cele care întrevăzuseră un viitor democratic Rusiei și pe care istorigrafia i-a identificat drept a treia cale între țarism și bolșevism, a deschis calea formulării unui destin rusesc în exil. Pe de o parte, numărul mare de refugiați din calea tăvălugului revoluționar, iar pe de altă parte, calitatea profesională și intelectuală a acestora au determinat apariția unor instituții de prestigiu în diferite spații ale Europei rămase ferite de agitația revoluționară. Inițial a existat o preferință față de spațiile slavo-ortodoxe, cum erau Bulgaria și Serbia (în cadrul regatului Iugoslaviei), și vest-slave (Cehoslovacia, spre exemplu Universitatea rusească din Praga), dar curînd exilul rus s-a îndreptat către orașele în care aveau șanse să influențeze jocul politic internațional în favoarea Rusiei lor. Această Rusie a exilului reunea sub drapelul antibolșevismului un spectru foarte larg de opțiuni politice, de la absolutismul țarist pînă la socialism. Perioada interbelică a stat sub semnul șocului, al perplexității în fața incredibilei explozii de violență politico-socială, dar și în orizontul speranței unei răsturnări de situație, a unei diminuări a naturii violente și a unei normalizări a regimului de la Moscova, care să permită gîndirea unei Rusii comune. Impasul în care se aflau intelectualii ruși din exil era acela că se vedeau salvați individual într-un univers, Occidentul, pe care îl percepuseră cel puțin ca pe un concurent al Rusiei, dacă nu chiar o putere antagonică. Putea să vină salvarea „Rusiei" din Occident? Putea să vină această salvare din partea atît de anticlericalei Republici franceze sau din partea Germaniei înfrînte, dar apoi transformate într-o hidoșenie revoluționară tot atît de respingătoare ca aceea a lui Stalin? În ceea ce privește fraternitatea slavilor occidentali sau meridionali, ea era fie labilă și circumstanțială (cazul trădării legiunii auxiliare cehoslovace în războiul civil rus), fie insignifiantă politic și militar (Bulgaria și Iugoslavia). La nivel ideologic, între Rusia slavofilă sau pur și simplu națională și Rusia occidentalofilă și dornică de modernizare se deschidea perspectiva unei confruntări schizofrene, care traversa mintea gînditorilor ruși. Este posibil să te bucuri de înfrîngerea sau chiar distrugerea Rusiei fiindcă a încăput pe mîna bolșevicilor? Și totuși, rațional nu aveau cum să nu realizeze că, fără o înfrîngere a bolșevicilor, militară sau prin colaps economic, și mai tîrziu a lui Stalin în confruntarea cu Germania sau cu Occidentul regrupat în jurul Americii, nu poate fi gîndită o renaștere a Rusiei. În aceste condiții, crearea Institutului „Sfîntul Serghie" la Paris, cu pleiada de intelectuali pe care Lenin îi alungase din Rusia bolșevică, în formula unui exarhat rusesc sub omoforul patriarhului ecumenic, a însemnat coagularea unui nucleu identitar – teologic, filosofic și politic – care a produs o istorie a gîndirii rusești și, prin iradiere asupra națiunilor balcanice, o retrezire intelectuală a conștiinței ortodoxe.

Ceea ce-l distinge între marile figuri ale exilului rus pe Anton Kartașev este, pe lîngă cariera universitară, funcția pe care a deținut-o în timpul Revoluției ruse, aceea de ultim titular al demnității de *Oberprokurator* (Procuror suprem) al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Această poziție guvernamentală prin care Imperiul Rus își exercita controlul asupra Bisericii fusese înființată ca urmare a reformei religioase introduse de țarul Petru I prin care se desființase Patriarhia Moscovei. Făcînd parte din Partidul Constituțional-Democrat (denumit al cadeților), Anton Kartașev prelua această funcție cu un ambițios proiect de eliberare a Bisericii ortodoxe în Rusia, declanșînd convocarea marelui sinod al Bisericii ruse, care urma să scoată Biserica din cușca de aur a Imperiului, considerată a fi cauza declinului Bisericii în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX. Figura tutelară a demnității de *Oberprokurator* fusese politicianul ultraconservator Konstantin Pobedonoștev, denunțat ca artizan al degradării stării morale a clerului ortodox. Rezultatul verii revoluționare 1917 a fost reînființarea Patriarhiei Moscovei, desființarea poziției de *Oberprokurator* și înlocuirea acesteia cu un minister al Religiei. Anton Kartașev, care își trăise jumătate de viață prin proiecte reformatoare în cadrul Imperiului țarist (spre exemplu, studiul „Reformă, reformare și împlinirea Bisericii" din 1916), îl întîlnește în acest context pe mai vîrstincul său coleg de aspirații revoluționare, profesorul de economie marxistă Serghei Bulgakov. Întrucît făcuse parte din guvernele burgheze Lvov și Kerenski, Kartașev, inițial arestat cu tot guvernul provizoriu, s-a văzut obligat să-și scape viața părăsind Rusia, prin Finlanda, în 1919. În bagajele acestor intelectuali s-au împachetat și visele lor de reformă religioasă, între care și fondarea *Frației Sfîntei Sofia – Înțelepciunea lui Dumnezeu*, care îl avea ca principal inspirator pe S. Bulgakov, dar ca autor al statutului pe Kartașev și ca obiectiv să reunească acei intelectuali ortodocși care caută „adîncime și împlinire în viața lor bisericească și în efortul lor către o bună înțelegere, descoperire și realizare a principiilor și promisiunilor Bisericii lui Hristos".

Evocînd arestarea miniștrilor guvernului provizoriu, iată cum îl caracteriza pe Kartașev Ariadna Tyrkova-Williams, membră a cadeților, în volumul său *From Liberty To Brest-Litovsk. The First Year Of The Russian Revolution*: „Fostul ministru al Cultelor, A.V. Kartașev, un filozof inspirat, care avea sfințenia pasionată a unui creștin din primele veacuri, a fost închis de către soldatul Pavlov pentru cîteva zile într-o celulă umedă, fără lumină, fără pat, lipsindu-l de hrană pînă la o infimă bucată de pîine. Politicienii arestați erau expuși unor tratamente degradante și batjocurii, din spatele cărora se ivea perspectiva unei morți sîngeroase" (p. 362).

Această scurtă schiță de portret intelectual dă o semnificație particulară uneia dintre cele mai interesante lecturi a conceptului de „simfonie bizantină". În volumul său *Vossozdanie Sviatoj Rusi (Restaurarea Sfintei Rusii)*, publicat în 1956 la Paris, integrînd însă texte scrise în anii 1930*, Anton Kartașev definește simfonia drept cooperare a puterii dumnezeiești și a puterii crăiești *(kesarievo)*, în care nici una dintre componente nu-și pierde autonomia și nu încalecă domeniul propriu al celeilalte. Această raportare fără amestec și fără depășire a propriei funcții, dar totuși într-o strînsă colaborare, este interpretată ca aplicare a definiției hristologice a Conciliului ecumenic de la Calcedon privitoare la compunerea persoanei divino-umane a Mîntuitorului, în cadrul căreia natura divină și natura umană coexistă „neamestecate și nedespărțite". Fiind două daruri, provenind din aceeași putere divină (referință la formularea din Novella VI a împăratului Iustinian), cele două trebuie să colaboreze simfonic. Limbajul organismului divino-uman este determinant în cuprinderea misterului organismului politico-religios, iar consecința lui este că există o ierarhie naturală în cadrul acestui organism, care atribuie sufletului un rol superior trupului (referință de data aceasta la un text juridic bizantin posterior cu trei secole și jumătate celui dintîi, *Epanagoga* inițiată de împăratul Vasile Macedoneanul ale cărei prime capitole fuseseră redactate de patriarhul Fotie). De aici ar decurge o superioritate a Bisericii asupra statului, fără a implica însă a o tutelare. Meditațiilor teologico-istorice ale lui Kartașev din *Restaurarea Sfintei Rusii* sînt aparent extrase din experiența istorică, dar sînt de fapt o proiecție desfășurată în mintea foarte bătrînului. de-acum, fost ministru revoluționar al Cultelor. Dincolo însă de visul Sfintei Rusii, care se regăsește la mai mulți autori ai exilului rus, această formulare a ideii de „simfonie", ca expresie a dogmei hristologice de la Calcedon, fixează o lectură „ortodoxă" a realităților bizantine, ba chiar mai mult, configurează un Bizanț modelat după visul Sfintei Rusii, pe care următoarele două generații de istorici ai Bisericii ortodoxe s-au străduit să-l confrunte cu o analiză mai aprofundată a surselor și să-l rectifice în consecință.

* Capitolul V al volumului intitulat *Raporturile reciproce ale Bisericii cu Statul* a apărut anterior și în volumul *Kirche, Staat und Mensch. Russisch-orthodoxe Studien*, Genf, 1937, pp. 78-103.

Radu PREDA

Istoria și lecțiile lui Dumnezeu

Pentru cei care nu au înțeles sau nu vor să înțeleagă: orice catastrofă, oricît de mare, are în logica credinței creștine un miez pedagogic, oricît de revoltați și chiar îngroziți am fi de cele petrecute. Ceea ce nu înseamnă că răul este aliatul lui Dumnezeu.

Deja în Vechiul Testament, în nenumărate locuri, vedem cum Yahve lasă poporul lui Israel să sufere de pe urma alegerilor pe care le face fără El. Războaiele fratricide, exodurile, robiile și tot cortegiul de inimaginabile suferințe sînt citite de divina inspirație a cărții sfinte ca expresii ale îndărătniciei, lipsei de loialitate și, în cele din urmă, ale credinței prea slabe. Dumnezeu își lasă poporul ales, ca pe noi toți, să vadă unde ne conduc ambiția, orbirea și toate celelalte metehne ale autonomiei folosite prost. În esență, antropologia biblică pleacă de la constatarea liberului arbitru ca dar constitutiv al persoanei. Îmi aduc aminte cum, la o întîlnire cu cardinalul Schönborn al Vienei, acesta povestea că a fost întrebat de un musulman în ce ar consta diferența fundamentală dintre creștinism și islam. Răspunsul succint: libertatea.

Inclusiv textele evanghelice pun în evidență că o libertate neînțeleasă ajunge opusul ei. Parabola fiului risipitor (Evanghelia după Luca, 15, 11-32) reprezintă de aceea una dintre cele mai profunde interpretări a raportului filial dintre om și Dumnezeu. Precum cel dintre părinți și copiii lor, dragostea și libertatea se condiționează reciproc, unindu-se într-o ambivalență unică și greu de pătruns pînă la capăt. Concret, după logica parabolei, nici creatura nu este îngrădită – își ia partea de avere și o risipește prin lume –, dar nici Creatorul nu este un tată veșnic supărat pe insolența progeniturii, dovadă că are o imensă bucurie cînd aceasta revine: „Mort era și a înviat, pierdut era și s-a aflat!". Totul sub privirile acre, întemeiate etic, dar nu și spiritual, ale fratelui cuminte, conform, corect politic, am putea zice azi.

Lecțiile lui Dumnezeu sînt nenumărate. Iată Orientul creștin, leagănul culturii creștine, în care, la ora aceasta, creștinii nu doar că sînt minoritari, dar din care trebuie să fugă de mînia persecutorilor musulmani și nu numai. Inclusiv căderea Constantinopolului, în 1453, trebuie citită teologic ca un act pedagogic, oricît de dureros și oricît de mare ar fi încă nostalgia, la jumătate de mileniu de la momentul istoric. Transformarea credinței în liant al Imperiului de Răsărit s-a dovedit că nu a funcționat, bizantinii neînvățînd de la romani modul prin care unitatea teritorială nu este bazată pe uniformizarea culturală. Păgîni, romanii au fost probabil mai înțelepți din acest punct de vedere. Oricum, cultura și civilizația Bizanțului rămîn ca atare, la rîndul lor, lecții pentru secolele următoare.

O lecție este și reforma inițiată de Luther prin cele 95 de teze ale sale, tot acum cinci sute de ani, și care se constituie într-un tipic moment de criză, adică, în sensul grecesc al cuvîntului, de punere în chestiune, de verificare a ceea ce credeam că știm și că este corect. Contemporană cu răspîndirea tehnicii tiparului, perfecționată de un alt nemț, Gutenberg, emulația reformată, cu toate ramurile ei la un loc, a creat în premieră pentru cultura europeană ceea ce numim opinia publică. Are dreptate Habermas cînd spune că Reforma democratizează nu doar accesul la textul biblic, dar mai ales la interpretări care pot intra în conflict, ceea ce s-a întîmplat și se întîmplă în continuare. *Lectio divina* nu mai este nici unică și nici subînțeleasă. Pluralitatea hermeneutică a devenit starea cotidiană a creștinului și nu numai.

Mai recent, cazul Bisericii greco-catolice ne arată cum o construcție pur politică ajunge să fie distrusă tot de factori politici. Așa cum Dumnezeu a îngăduit pe Irod sau pe Iuda, tot așa aici a îngăduit tunurile Mariei Tereza și abuzul lui Stalin. Repet: dacă nu vrem să cădem în fatalism, drama umanității poate fi salvată doar pedagogic. Dureroase fără îndoială, sacrificiile își dezvoltă propria lor valoare duhovnicească doar dacă sînt plasate într-o sintaxă pe măsură. Altminteri, ajungem în situația obscenă de a-i lua prizonieri pe martiri și de a-i folosi în scopurile noastre non-martirice de azi sau de mîine. Adică dăm dovadă, iarăși, că nu am înțeles ce a vrut să ne spună Dumnezeu prin suferințele unora pe care îi admirăm, dar nu îi și cinstim cum se cuvine, învățînd din moartea lor ceva pentru viața noastră.

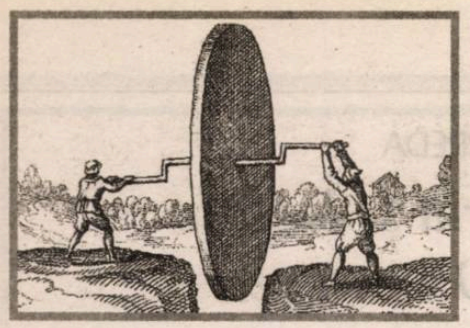

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Scurte

■ Cîțiva extremiști de dreapta au decis să protesteze în timpul unui spectacol de operă la Cluj. Gîndul că o rugăciune musulmană dintr-o ficțiune poate tulbura pe cineva în așa hal încît să se ridice și să cînte imnul ar fi trebuit să zguduie un întreg oraș de rîs. N-a fost cazul. Poate și pentru că, de prea multă vreme, Clujul se complace într-o ambivalență dubioasă în care mesajele și comportamentele extremiste sînt tolerate, ba chiar încurajate pe alocuri.

N-am înțeles niciodată raportarea acestor oameni la prezent. Asta plecînd de la prezumția că există în acțiunea lor politică și civică vreo coerență. M-aș fi așteptat ca Noua Dreaptă să protesteze, de exemplu, împotriva noii legi a educației din Ucraina (cea care limitează drastic învățămîntul în limba română). Ei bine, vajnicii extremiști români luptă cu musulmani fictivi. Inamici de operă, patrioți de operetă.

■ La capitolul simboluri naționale folosite inabil (ca să fiu politicos), aș aminti și drapelul care a însoțit sicriul fostului șef al Securității, Iulian Vlad. Probabil ar fi necesară o lege care să interzică folosirea tricolorului pentru onorarea unor astfel de personaje. Altfel, dezbaterea furioasă care a urmat dispariției lui Iulian Vlad e emblematică pentru ipocrizia care domnește în România de azi. Despărțirea de dictatură nu a fost niciodată completă. Reziduurile regimului Ceaușescu au continuat să producă efecte și urmași. Așa se face că oameni care nu aveau 18 ani în '89 continuă să ne povestească, din poziții de ziariști, politicieni sau oameni de afaceri, despre patriotismul Securității. Nu e greu de înțeles de ce. Pe umerii Securității s-au ridicat, de pe umerii ei vorbesc. Cealaltă perspectivă le e inaccesibilă și nu produce profit.

■ Puțin remarcate, prin fața diverselor ministere pot fi văzute zilele acestea pichete de protest. Maximum cîteva zeci de persoane cu diverse revendicări, cele mai multe referitoare la drepturi bănești. N-a existat niciodată o discuție reală despre responsabilitatea liderilor de mari sindicate românești în fața celor care i-au ales acolo. Majoritatea dintre ei sînt prosperi, alții au trecut în politică și nici unul nu se mai uită înapoi. Membrii simpli de sindicat care încă mai speră că aceste organizații au vreo relevanță sînt ultimii naivi ai tranziției românești. Ceferiști, asistenți medicali, profesori și mulți alții, abandonați în fața incompetenței guvernamentale de orice culoare, folosiți doar în momente-cheie și apoi trimiși înapoi în existența lor nederanjantă pentru „elitele" conducătoare românești restrînse, meschine și adesea stupide.

■ Continuă și protestele antiguvernamentale din Piața Victoriei. E adevărat, acum cu doar cîteva zeci sau sute de oameni, dar continuă. Duminică de duminică, acolo sînt oameni. Din ianuarie și pînă acum au avut loc cîteva zeci de proteste de felul acesta în București și, dintr-un punct de vedere, ele pot fi calificate ca o manifestație-maraton. Nici un regim politic de la cel instalat imediat după Revoluție nu a fost contestat cu atîta încăpățînare în stradă. La fel ca protestele din Piața Universității, cele din Piața Victoriei sînt fără speranță, dar, pe termen lung, ne vom întoarce la ele pentru a înțelege unde sîntem.

■ Guvernul continuă să ia haotic decizii și să împartă vinovății în stînga și în dreapta. Sectorul bancar, companiile străine sînt la primire. De cele mai multe ori nu există răspuns pentru că mai nimeni nu vrea să înfurie un guvern pe care numai capriciile lui Liviu Dragnea îl pot influența semnificativ. Totuși, senzația de dinafară e că PSD nu mai stăpînește materia. Printre observatorii evoluțiilor politice românești se poate auzi adesea un murmur de regret după Victor Ponta și chiar după Adrian Năstase. „Neplăcuți, dar nu incompetenți." E cu atît mai șocant cu cît mulți dintre cei care vehiculează această idee sînt adversari implacabili ai oricărei forme de pesedism.

■ Curioasă simpatia românilor pentru referendumul catalan privind independența. N-am altă explicație decît că anii mulți de vizitat Barcelona, cererile de căsătorie care au avut loc acolo, *city-break*-urile și escapadele de orice fel au lăsat în memoria multor români amintiri foarte plăcute. E prima oară cînd nesiguranțele funciare ale românilor legate de separatism nu s-au manifestat în sensul respingerii lui.

Pe de altă parte, nu s-a discutat la fel de mult despre referendumul pentru crearea unui stat kurd sau despre plebiscitul mincinos care a rupt Crimeea de Ucraina. Pentru români, kurzii sînt uneori proprietari de șaormerii și cam atît. Crimeea, aflată destul de aproape, e la fel de importantă ca partea nevăzută a Lunii. Privim încă spre Vest și ne permitem simpatii burgheze, dincolo de geopolitică. Nu sînt sigur că ăsta e chiar un lucru rău.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

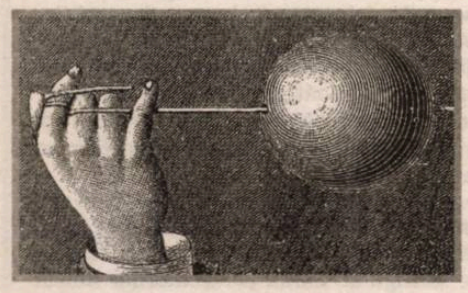

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

După referendum

Egreu de prevăzut ce se va petrece, în viitorul apropiat, după referendumul din Catalonia cu privire la autodeterminare. Un episod dramatic și trist din care catalanii, spaniolii, și europenii, în general, au numai de pierdut.

Violența și contraviolența au produs, una peste alta, 800 de răniți. Escaladarea conflictului, prevăzută și anunțată cu multă vreme în urmă, nu a fost evitată nici de guvernul de la Madrid, nici de guvernul local din Catalonia. Poate părea, de la distanță, aproape un soi de război civil declanșat cu premeditare. Pe de o parte, guvernul catalan, condus de Carles Puigdemont, care a cîștigat la mustață alegerile de acum doi ani, printre altele și cu discursul separatist, a mers pînă în pînzele albe cu ideea acestui referendum, cu toate că demersul fusese declarat neconstituțional; și-a promovat proiectul politic împotriva unui număr semnificativ de catalani care nu sînt de acord cu o eventuală secesiune a provinciei. Dar și guvernul de la Madrid a întrecut cu mult măsura ordonînd o intervenție în forță a cizia de a ordona intervenția forțelor de ordine. Chiar era nevoie de violență pentru a împiedica o farsă? A înțelege un referendum cu o asemenea miză – și cu o mobilizare de acest nivel – exclusiv din perspectivă juridică arată nu doar cecitate politică, ci și, pînă la urmă, inadecvare în sens pragmatic.

Dar ce anume a determinat guvernul catalan să susțină, cu atîta insistență, un referendum despre autodeterminare în condițiile în care națiunea catalană se bucura oricum de drepturi extinse? Din 2006, după ce fusese adoptat, prin referendum, un nou statut, confirmat atît de Parlamentul național, cît și de cel local, catalanii fuseseră recunoscuți ca „națiune". Partidul Popular condus de Rajoy a contestat noul statut, iar Curtea Constituțională a Spaniei a decis, în 2011, că anumite articole ale statutului nu au putere de lege, ceea ce a însemnat o recentralizare a puterii locale. Însă, una peste alta, națiunea avea o largă autonomie: Catalonia este recunoscută ca o comunitate autonomă care dispune de parlament și guvern proprii și de o poliție sub comandă regională; serviciile sociale, sănătatea și educația sînt gestionate tot de comunitate; iar limbile oficiale, recunoscute, sînt spaniola și catalana (cea din urmă fiind limba de predare în școli). O autonomie extinsă, deci, și drepturi culturale garantate. Sînt doar trei domenii în care această regiune autonomă depinde de Madrid: apărarea, politica externă și chestiuni legate de fiscalitate. Și doar acest ultim punct e disputat de separatiști: capacitatea de a decide asupra veniturilor provenite din taxe și impozite. Catalonia produce, într-adevăr, mult mai mult decît consumă. Ar fi, după unele estimări, un sfert din PIB-ul Spaniei. Iar voința independentistă se bazează – de vreme ce toate celelalte drepturi sînt respectate – doar pe această pretenție, de a hotărî asupra destinației contribuțiilor fiscale. Privit din această perspectivă, secesionismul catalan devine meschin. Cine nu înțelege că veniturile statului din taxe și impozite se împart unitar și/sau în funcție de nevoi, nu în funcție de capacitatea de a genera venituri, nu înțelege, de fapt, principiul subsidiarității, pe care se bazează nu doar majoritatea democrațiilor europene, ci Uniunea Europeană însăși. Ce-ar fi, de pildă, Germania de azi, dacă landul Bavaria, cel mai bogat, nu ar fi contribuit la reconstrucția landurilor sărace din fosta RDG?

Ce-ar fi, de pildă, Germania de azi, dacă landul Bavaria, cel mai bogat, nu ar fi contribuit la reconstrucția landurilor sărace din fosta RDG?

Oricum, episodul de duminica trecută din Catalonia stîrnește îngrijorare și în Europa. E un tsunami populist (îi includ, aici, deopotrivă pe separatiștii catalani și pe conservatorii spanioli) care ar putea avea reverberații periculoase și în alte părți ale continentului. Mișcarea pentru independență a Cataloniei poate încuraja ori accentua tendințe secesioniste în alte părți: Țara Bascilor, Irlanda de Nord, Scoția, Corsica, Flandra sau Tirolul de Sud. Putem învăța ceva din experiența de duminica trecută? Ne putem baza pe faptul că Mariano Rajoy și Carles Puigdemont vor găsi o cale de a intra în dialog? Violența și atitudinea autorităților de la Madrid îi va radicaliza încă și mai mult pe catalani, ba chiar îi va convinge și pe cei indecișI, pe cei care nu s-au prezentat ori au votat împotrivă, că divorțul chiar e o soluție în condițiile perpetuării acestor abuzuri.

Coordonator: Sever VOINESCU
Dosar realizat cu sprijinul AVINCIS

Aurul vinului

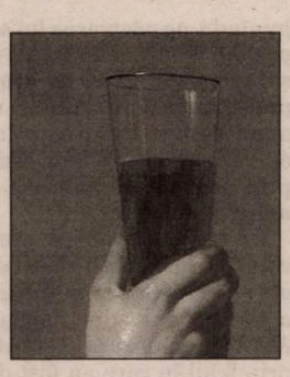

Texte și opinii de:

- Alexandru BELDIMAN (arhitect)

„Bucuria de a continua un lucru început de alții cu un secol în urmă“

- Marcel TOLCEA (profesor)

„Autodenunț despre o degustare în orb și în mut“

- Valeriu STOICA (proprietar AVINCIS)

„Vinul nu are doar suflet, ci și corp...“ – interviu

- Gabriel H. DECUBLE (eseist și poet)

„Despre vin. Despre inefabil“

argument

Dumneavoastră, vinule...

Un mare băutor de vin, actorul Ștefan Iordache, pomenea de cîte ori avea ocazia un personaj dintr-un roman al altui mare băutor de vin, scriitorul Fănuș Neagu, care spunea: „Am băut un vin atît de bun, încît îmi venea să-i spun *dumneavoastră*...“ Avem mereu de învățat de la marii profesioniști!

Altfel, știm și noi, băutorii ocazionali, că vinul *se vorbește*. Dacă avem un comesean sau doi, vinul dezleagă limba și începe taclaua. Dacă ești singur, vinul dezleagă sufletul și vorbești chiar cu el. În fond, vinul se simte. Sigur, se bea, se (de)gustă, se miroase, se privește – dar asta înseamnă că *se simte*. Neuroștiințele au dovedit deja că lumea arată diferit pentru viețuitoarele de pe Pământ în funcție de propria hartă a simțurilor. De pildă, pentru un liliac, care are un foarte dezvoltat simț acustic, dar un văz atrofiat, lumea este cu totul altfel decît pentru un cameleon, care are un văz de o acuitate excelentă, dar un auz extrem de precar. Lumea este, poate, exact atîta cît putem noi cuprinde cu puterile noastre perceptive. Dacă e așa, atunci onest ar fi să-i mulțumim lui Dumnezeu (sau, în fine, Naturii, cum zic progresiștii zilelor noastre) pentru că ne-a dat capacitatea senzorială de a simți ceva atît de complex și de nuanțat precum vinul. De aceea, cred că a respecta vinul este aproape o datorie, similară cu respectul de sine.

Vorbirea despre vin, în general, este de două feluri. Poate fi una expert-metaforică, în care bogăția vocabularului susține imaginația și analiza vinului devine, astfel, un lung și inteligent exercițiu de stil. În acest caz, vinul este văzut ca un produs autonom, iar accentul cade pe ceea ce poate face omul din vin. Sau poate fi o vorbire „șmecheră“, șugubăț-înțeleaptă, mai epică și mai picantă, în care predomină legătura dintre om și vin, cu accent pe ceea ce poate face vinul din om. Cert este că vinul poate scoate din om tot omenescul, de la sublim la abject, dar omul mai are încă multe de descoperit în vin.

Am strîns în acest Dosar mai multe texte despre vin, urmare a inițiativei unuia dintre cei mai rafinați producători de vin din România, AVINCIS. Știu de ani mulți că vinul este, pentru AVINCIS, mai mult decît viticultură și vinificație – e direct cultură. Sper ca acest Dosar să ilustreze convingător teza pe care vrea să o afirme: doar gîndul *bun* face vinul bun. Altfel, sînt convins că prima frază cu care filozoful american Kent Bach începe eseul său despre vin, intitulat „Să discutăm despre vin?“, se aplică tuturor celor care au contribuit la realizarea acestui Dosar: „Prefer să beau vinul, decît să scriu despre el“... (**Sever Voinescu**)

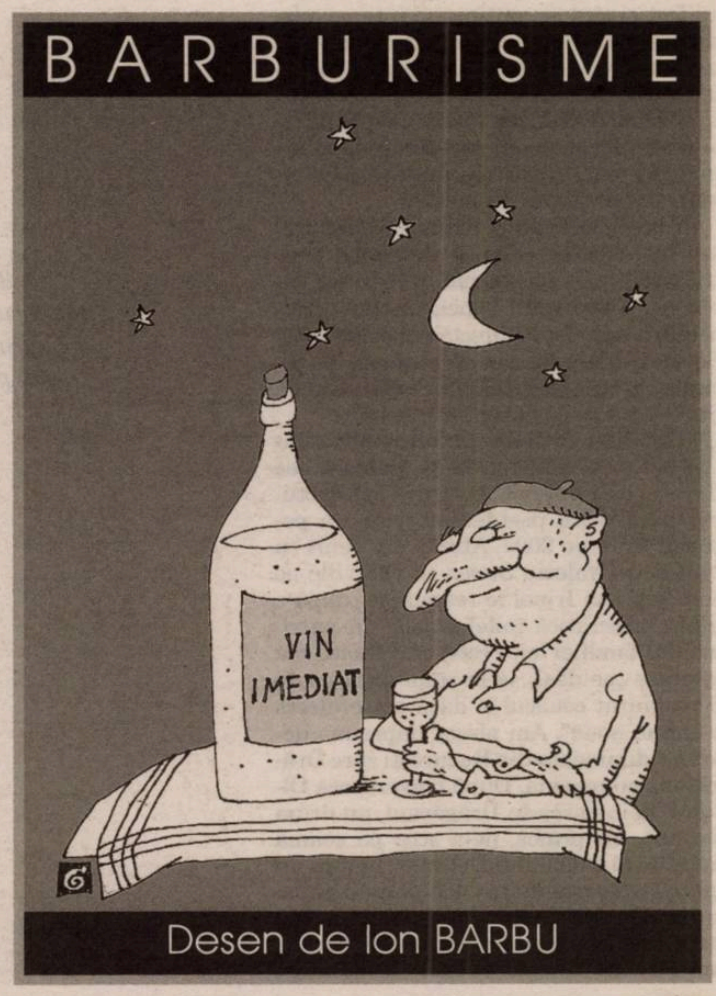

Alexandru BELDIMAN

Bucuria de a continua un lucru început de alții cu un secol în urmă

În acest articol sînt preluate idei, date, informații apărute în două interviuri ce mi-au fost cerute în vara / toamna anului 2011, după inaugurarea parțială, din iunie același an, a cramei AVINCIS, pe dealurile Drăgășanilor. Primul interviu, realizat de Arpad Zachi, avea să apară în revista Arhitext, *nr. 1/2012, al doilea, datorat Vioricăi Buică, a fost publicat în volumul* 15 Re, *editat de revista* IGLOO *în martie 2012. Textul de față este un comentariu și o completare a dialogurilor avute cu interlocutorii mei de atunci, dar și cu mine cel de atunci.*

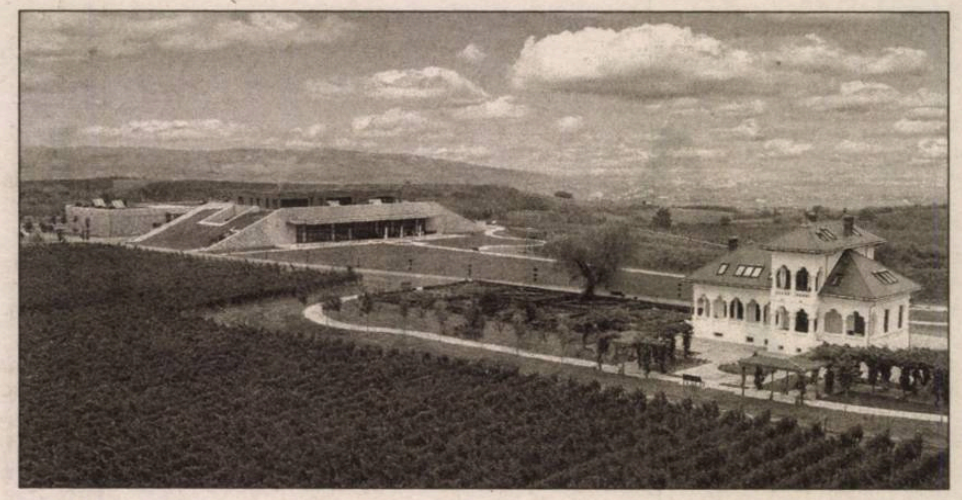

Lucrul de care sînt cel mai conștient astăzi este faptul că nu știam nimic în iunie 2007 despre subiectul cramă/fabricarea vinului, ceea ce într-un fel a fost un noroc, căci nici un *a priori* nu ne-a influențat opțiunile.

Patru, cred, sînt faptele importante care au făcut posibilă ecloziunea proiectului. Mai întîi, am avut norocul să găsesc la Dobrușa, pe colinele Drăgășanilor, un spațiu arhitectural-urbanistic care avea deja o noimă pe care n-am făcut decît să o dezvoltăm. Ea se năștea din felul în care conacul se raporta la teritoriu. În al doilea rînd, și esențial, încrederea *sans faille* a comanditarului. Atunci cînd profesorul Valeriu Stoica – la circa doi ani după primul drum la Dobrușa, cînd proiectele de restaurare a conacului și de realizare a cramei prinseseră contur – mi-a cerut să mă ocup de arhitectura peisageră, în fața retractilității mele („n-am făcut niciodată așa ceva"), mi-a spus *„c'est à prendre ou à laisser"*, am răspuns, după o scurtă ezitare, *„je prends"*.

Am atacat de la zero un subiect care m-a fascinat și continuă să mă fascineze, dar despre care nu știam chiar nimic. Echipa noastră mai restaurase construcții similare celei de la Dobrușa și, chiar dacă nu făcuse un proiect de cramă, acest subiect subsuma cunoștințe generale de arhitectură, deci, cu un efort de documentare, putea fi conceput. Cu o mare deschidere de vederi, Valeriu Stoica s-a dovedit a fi un comanditar în accepțiunea renascentistă a noțiunii. Dialogurile noastre au fost și sînt în continuare interesante, chiar și atunci cînd avem puncte de vedere divergente. Controversele s-au încheiat întotdeauna în interesul proiectului. În al treilea rînd, am lucrat cu o admirabilă echipă, arhitecți mai tineri ca mine, ingineri avînd varii specialități și un remarcabil diriginte de șantier.

În acele începuturi m-am bucurat să-l am interlocutor, calm și disponibil pentru stabilirea temei cramei, pe baronul Jacob von Kripp, soțul Ilenei, născută Costinescu, descendentă directă din domnitorul Barbu Știrbey. Împreună puseseră pe picioare, cu ceva timp înainte, vechea Cramă Știrbey, tot pe dealurile Drăgășanilor.

Prima întîlnire cu locul unde echipa noastră avea să trăiască cea mai intensă aventură arhitectural-urbanistică postdecembristă s-a petrecut în iunie 2007. Atunci am venit cu profesorul Valeriu Stoica să văd viile pe care soția sa Irinel le readusese „după o luptă birocratică îndelungată" în patrimoniul familiei lor. Profesorul Stoica mă invitase „pe deal, să le spun dacă poate fi restaurat conacul și dacă pot proiecta o cramă nouă". Am plecat împreună devreme dimineața din București spre Drăgășani, cu mașina. După traversarea Oltului, la intrarea în Drăgășani, un drum șerpuit, alb-prăfos, ne-a scos pe coama aplatizată a dealului Dobrușa, în fapt un platou ceva mai mare decît platoul pe care se află Mănăstirea Sinaia (unde îmi petrecusem vacanțele copilăriei). Nu știam la acea dată că aveam să fac acest drum de sute de ori. Platoul era străbătut în lungul lui, de la nord la sud, de un vechi drum de coamă care avea să devină axul de compoziție al Ansamblului AVINCIS. Pe partea dreaptă, venind dinspre miazănoapte, se ițea un conac bine obosit de comunism, mai degrabă mic, dar nu lipsit de o semeție din care lipsea aroganța parvenită pe care o găsim ici și colo la surate moldo-valahe. Silueta zveltă, semiruinată, avea panaș. Mi-a devenit pe loc simpatică. Astăzi, întrebîndu-mă de ce, rememorez din Rodin, *„une chose plus belle qu'une belle chose est sa ruine"*, căci ruina unei construcții poate fi sursă de emoție estetică, cu atît mai mult cea a unui edificiu cu farmec. Arhitectural am descoperit proporții fericite și dezinvoltura *arhitectului necunoscut* care a propus o soluție volumetrică surprinzătoare, recurgînd la savante (pseudo)simetrii. M-am delectat deslușindu-le. Nu aici este locul să le inventariez. Totuși am s-o divulg pe cea mai evidentă, cea care mi-a pus *la puce à l'oreille,* fațada ce privește, de peste un secol, argintul Oltului. Compusă riguros simetric pînă la un punct, fațada dezvoltă fără complexe, către dreapta, pentru a caza bucătăria, cămara și gîrliciul pivniței, o travee retrasă. Astfel alcătuită, compoziția devine mai complexă, dînd naștere unei simetrii speciale pe care o regăsim la tot pasul în proiectul *arhitectului anonim*.

„Să ai un vin bun
și să n-ai grijă de el
e ca și cum ai avea un Rolls
și nu l-ai spăla nicodată."

HUGH JOHNSON

„Vinul devine
din ce în ce mai bun
odată cu trecerea timpului.
Pe măsură ce îmbătrînesc,
îmi place tot mai mult."

ANONIM

Despre istoria devenirii conacului nu știm nimic, arhivele nu vorbesc. Putem face supoziții, două ni se par mai plauzibile. Prima: a existat o construcție mai veche de tip casă cu tindă și două/patru camere dispuse simetric, ulterior augmentată. Cu acea ocazie i s-au făcut fațade noi, cele pe care le-am găsit în iunie 2007 și pe care, restaurate, le putem vedea astăzi. Pledează pentru această ipoteză neconcordanța arcelor trilobate ale foișorului și logiei cu golurile ferestrelor și ușilor din spatele lor. Cea de a doua ipoteză presupune existența unui singur proiect după care s-a ridicat casa în 1904-1905, după cum lăsa să se înțeleagă textul din 1904, din sticla găsită în fundație cu ocazia restaurării. Indiferent de felul în care s-a construit conacul, din unul sau doi pași, *arhitectul anonim* avea har. Retrospectiv realizez faptul că simetriile subtile pe care le-a lăsat moștenire au indus în bună parte drumul pe care l-am urmat (simetrii remarcate în proiectul nostru de Arpad Zachi în interviul amintit).

Conacul ordona și domina spațiul, impunîndu-ne păstrarea lui ca pivot al compoziției. Noile construcții urmau să-i fie subordonate. Chiar și atunci cînd tema presupunea funcțiuni cu un volum mai mare decît cel al conacului, prin modul de compunere a planului de ansamblu și prin arhitectură, această autoimpunere a fost respectată.

Pentru conac ne-am propus în primul rînd prezervarea întocmai a volumetriei și a arhitecturii fațadelor și păstrarea a cît mai mult din substanța originară. Am întărit poziția centrală a conacului prin felul în care au fost distribuite materialele în fațade, inclusiv prin cromatica acestora, albul paramentului și roșul cărămiziu al țiglei (la conac), în contrast cu neutralitatea paramentului din piatră de Arnota a construcțiilor noi (crama, pavilionul Bellevue, Poiana Fîntînii). Conacul a fost înconjurat cu pergole care pe de o parte amintesc cornișa construcțiilor gospodărești ale vechiului ansamblu (dispărute în perioada comunistă), iar pe de alta amplifică ponderea construcției restaurate, în noua compoziție.

M-am delectat deslușindu-le.
Nu aici este locul să le inventariez.

În același sens am creat o inflexiune drumului de coamă, astfel încît, în momentul intrării pe domeniu, conacul să fie capătul de perspectivă, iar pavilionul Bellevue a fost amplasat în diagonală, opus cramei, dincolo de conac. De la Bellevue începe aleea pietonală care duce la Poiana Fîntînii. Contrapondere compozițională a cramei, cele două formează un tandem; chiar dacă nu sînt perceptibile vizual împreună, memoria reține legătura și le recompune.

Pentru micșorarea impactului pe care masivitatea cramei l-ar fi putut avea, am conceput-o ca pe o bursuflură a tectonicii, un fel de deal născut din platou, acoperit integral cu iarbă. Amplasarea celor trei paralelipipede din lemn, inegale ca lungime (locuințe), pe acoperișul cramei face din aceasta un soclu aparținător geologiei. Pavilionul Bellevue este *un clin d'œil* făcut peste timp genialului arhitect Claude-Nicolas Ledoux (1736-1806, vă rog să-mi scuzați lipsa de modestie) din proiectul *Les Propylées de Paris*. Cît privește Poiana Fîntînii, am superstiția să nu vorbesc despre ea, pînă cînd nu va fi terminată.

Arhitectura Ansamblului vinicol AVINCIS s-a cristalizat în timp, dar ideea s-a născut la prima întîlnire cu locul.

***Alexandru Beldiman** este arhitect.*

Marcel TOLCEA

Autodenunț despre o degustare în orb și în mut

Limpede ca un Cuvée Amélie: să vorbești despre vin în cultura română devine un *must!*

Nu, nu e doar un joc de cuvinte, cum ați putea crede. Și nici un exemplu de gîndire dezideративă din lungul șir de promisiuni-jurăminți cu care ne parfumăm, neobosit, atunci cînd vine vorba de Europa. Cred că putem vorbi despre vin ca despre un fenomen al rafinamentului cultural din cel puțin două motive comensurabile: crește mereu cantitatea de vin consumat pe gură de român, iar gama (ce cuvînt muzical!) se diversifică tot mai mult. În ceea ce privește argumentele mai puțin comensurabile, eu îmi imaginez că un ipotetic papilometru gustativ așezat pe papilele colective ar indica o rafinare a gustului propriu cu mult peste ritmul de rafinare a gustului cultural. Avînd ca punct de plecare anul 1990, firește.

Dar să cupajăm (etimologic, *să tăiem)* considerațiile generale și să vedem cum poți deveni expert oenolog în două săptămîni. Glumesc, evident, dar mi se pare de bun augur că, deocamdată, nu există asemenea cărți sau rețete, după modelul rețetelor magice de slăbit sau de învățat limba engleză peste noapte. Glumesc și nu prea, fiindcă, la începutul uceniciei mele în ale Vinului, am lăsat impresia unei expertize dincolo de bietele virtuți ale senzorilor mei pentru vin.

Așadar, acum vreo șapte-opt ani, într-o duminică, împreună cu soția mea, baricul desăvîrșirii mele interioare (o metaforă din lirica feminină burgundă), am fost invitat la un vin bun, de un prieten, Vali M., acasă la el. Vali tocmai începuse și el ucenicia într-ale vinului cu Andy H., așa că ne-a alintat cu delicatese culinare și cu un minunat vin. La plecare, mi-a spus: „Uite aici două sticle, să vezi ce-i cu vinul ăsta pe îndelete!" Bucuros, am mulțumit și gata. Nu mai băusem așa ceva. Acasă, am căutat pe net și am descoperit că era un vin la vreo 55 de euro. Cît să vă imaginați că am băut din el cam cum îți pui picături în ochi.

La vreo două săptămîni, a urmat o tradițională degustare la Oenotecă. În sala de fumători – ce vremuri, se mai fuma pe atunci în spații închise –, o degustare în orb. Vali le propusese prietenilor o sticlă învelită în pungă de hîrtie opacă, despre care fiecare spunea ce și cum. Cînd am intrat, Vali, uitînd că fusesem la el și că mă cadorisise cu vinul, m-a invitat să îmi adaug și eu o părere: „Ia să vedem ce spui tu că avem aici!" Evident, la primul nas am știut instantaneu că era vinul cu pricina. Dar nu am reacționat imediat. Am oftat, am zis, alene, că e un vin spaniol, s-a lăsat liniștea, am rotit paharul din *poignet,* am așteptat să se prelingă piciorul, mi-am cazat nasul în pahar cu voluptate, am spus cu voce gravă, de medic radiolog, „e din 2007", am luat gurița regulamentară, am plimbat divina licoare prin gură solemn, am privit paharul în *contrejour,* am așteptat vreo zece secunde și m-am autocitat ca și cum aș fi citit un verset din Biblie: „Evident, e din 2007". Apoi, în liniștea respectuoasă, am spus cîteva despre *terroir,* despre oenolog și, în fine, după ultima plescăială doctă, am susurat numele vinului.

Vali, evident, a exclamat a admirație, iar ceilalți au rămas muți. Erau acolo persoane care își pot permite asemenea vinuri și sînt mult mai obișnuite cu rafinamentul gastronomic decît mine. Drept care am conchis așa: „Vă rog să nu îmi admirați rafinamentul nasului și al papilelor gustative! Vreau să constatați doar că beau cu mult peste ceea ce cîștig!" Evident, a fost un rîs general, dar numai lui Vali i-am spus secretul.

Da, așa cum alții au povești glorioase din armată, eu am mica mea gloriolă de oenotecă și, dincolo de minciuna pioasă, mă amuz de fiecare dată să o povestesc cu cei care iubesc vinul. O povestesc și pentru amuzament, dar și pentru încă două pricini poate mai importante. Mai întîi, fiindcă, adesea, ceremonialul degustării vinului devine, pentru „ucenici", prilejul unor scenete de felul celei în care eu însumi am jucat. E un fel de balet pe care interpreții îl exprimă, cel mai adesea, cu solemnitatea stîngace a unor copii ce învață altfel deplasarea în spațiu. Apoi, fiindcă mi se pare că degustarea în orb, de regulă, stabilește ierarhii. Or, persoanele alături de care am început să iubesc vinul mi-au dat să înțeleg ceva ce nu bănuiam înainte de a-i fi cunoscut: nu există cel mai bun vin, ci există cel mai potrivit vin. Iar această așezare în context înseamnă și dragul vinișor de masă, și vinul rafinat pentru o anume mîncare. Dar, mai ales, am observat pe limba mea că vinul are ceva unic: e într-un fel cînd îl bei singur acasă, și altfel cînd îl povestești cu cineva. Știu asta fiindcă am băut același vin acasă și la Dobrușa, de pildă, cu Irinel și Valeriu Stoica citind Radu Stanca. Sau cu Mircea Mihăieș, Mădălin Bunoiu și Camil Mihăescu (Grupul 3100, de la inițialele noastre: MMMC) citind din poezia lui Cărtărescu sau vorbind cu Biju (Ioan T. Morar) ce se entuziasma, pentru noi, de la el, din Provence.

„O sticlă de vin bun se cere împărțită. N-am întîlnit încă un adevărat iubitor de vin zgîrcit."

CLIFTON FADIMAN

***Marcel Tolcea** este prof. univ. de filozofie la Universitatea de Vest din Timișoara.*

Valeriu STOICA

Povestea unui copil din flori – Crîmpoșia Selecționată

Podgoriile celebre au propriile soiuri de viță-de-vie. Aceste soiuri locale sînt steagurile ce aduc victoriile în marile bătălii oenologice. Podgoria Drăgășani are două mari steaguri ce flutură pe colinele sale: Crîmpoșia Selecționată și Negru de Drăgășani. Astăzi. Cîrloganca sau Crîmpoșia este, așadar, unul dintre puținele soiuri prefiloxerice autohtone care au rezistat din vremea dacilor pînă astăzi.

Păstorel Teodoreanu a închinat vinului născut din Crîmpoșie, vin viguros, cu prospețimea tinereții fără bătrînețe,

„Ce-i Crîmpoșia?
E o țărăncuță."

tăzi vă spun povestea extraordinară, în rezumat, desigur, a unui copil din flori – Crîmpoșia Selecționată.

Povestea Negrului de Drăgășani, altădată.

Mama se chema Cîrloganca. Iar cei care o alintau îi spuneau Crîmpoșie.

A fost cultivată pe colinele Rusidavei dacice și ale Rusidavei romane, vetrele podgoriei Drăgășani, care și-au cîștigat o binemeritată faimă din vremea banilor Olteniei și pînă un catren ce răsună încă pe dealurile Drăgășanilor: „Cercat-am sticle azi și ieri / Și-am dat de Crîmpoșie-ntr-o sticluță. / Ce-i Crîmpoșia? E o țărăncuță,/ Dar care place tare la boieri."

Totuși, darurile acestui soi de viță-de-vie erau umbrite de „impotența" staminelor care, fiind prea mult curbate spre exterior, nu mai aveau puterea să se apropie de pistil pentru polenizare. Dacă vîntul aducea din întîmplare polen de la alte flori de viță-de-vie, pistilul Crîmpoșiei avea șansa să nască o boabă de strugure. Dacă nu, rămînea steril. În anii '60 ai secolului trecut, cercetătorii de la Stațiunea Viticolă din Drăgășani au început un lung proces de încrucișări „deschise", iar după aproape două decenii de încercări și selecții au realizat soiul nou, autohton, autofertil, numit Crîmpoșie Selecționată. Fiind o încrucișare „deschisă", nu se cunoaște cine este „tatăl", dar mama este sigur vechea Crîmpoșie sau Cîrloganca.

„Dați-mi vin ca să mă curăț de grijile cu care vremurile mă mînjesc."

RALPH WALDO EMERSON

Pe domeniul Vilei Dobrușa avem astăzi acest „copil din flori", iar vinul Crîmpoșie Selecționată pe care îl producem sub marca AVINCIS păstreaza prospețimea țărăncuței de altădată, dar dezvăluie și rafinamentul unei adevărate doamne.

Cine gustă o dată Crîmpoșia noastră se îndrăgostește și revine la ea în toate anotimpurile.

„Vinul nu are doar suflet, ci și corp…"

interviu cu Valeriu STOICA, proprietar AVINCIS

În Codul Civil scrie că beția este o tulburare a minții (art. 1367). Cum de se zice că adevărul stă în vin?

Îmi reprim tentația de a face o incursiune, fie ea și scurtă, în teoria răspunderii juridice, cu referire la vinovăție și la cauzele de neimputabilitate. Este suficient să reamintesc distincția dintre beția voluntară și beția involuntară, numai ultima fiind o cauză de înlăturare a vinovăției și, pe cale de consecință, a răspunderii, în timp ce prima este o circumstanță agravantă. Proverbul latin *„In vino veritas"* nu are însă o semnificație juridică.

Într-un prim înțeles, care este cel comun de mii de ani, această expresie trimite mai degrabă la limpezirea minții, iar nu la tulburarea ei. Căci ce altceva decît limpezire este înlăturarea cenzurii mentale care împiedică adevărul să iasă la lumină? Vinul băut împreună dezleagă limbile, stimulează buna dispoziție și aprinde lumina sincerității, cu toate riscurile adiacente. Dacă spunem adevărul toată ziua, s-ar putea să nu mai apucăm seara.

Există însă alte două înțelesuri mai profunde, cel mai adesea ignorate.

Mai întîi, vinul nu este doar o cale către sinceritate, ci și una a cunoașterii, e drept, mai mult irațională. Vinul este o sursă de inspirație, religioasă sau/și artistică. Dimensiunea sacră a vinului este prezentă atît la vechii greci și la vechii romani prin Dionysos sau Bacchus și prin serbările inițiatice legate de aceștia, cît și în toate religiile Cărții (e adevărat că musulmanii au parte de vin numai după moarte). În Noul Testament, vița-de-vie și vinul sînt mereu prezente, de la Nunta de la Cana și pînă la Cina cea de Taină, așa cum este descrisă în Evangheliile sinoptice, și pînă la Cuvîntarea de despărțire redată de Sfîntul Ioan Teologul. Prezent în simbolistica tainelor creștine, vinul conduce către un adevăr care nu este accesibil pe cale rațională, cu instrumente logice.

Apoi, vinul este un obiect estetic, adică are un adevăr propriu. Acesta este sensul literal al sintagmei *„În vin este adevărul"*. Arta degustării și limbajul ei, uneori excesiv de sofisticat, critica de vin, fizica, chimia și microbiologia, ampelografia și toate disciplinele viticulturii și ale oenologiei încearcă să descopere și să descrie acest adevăr. Dincolo de toate aceste perspective, rămîne adevărul simplu că producerea și degustarea vinului sînt acte de cultură care măresc bucuria vieții.

Pentru a scoate din umbră aceste ultime două înțelesuri, Societatea AVINCIS Vinuri sprijină colecția de carte care se numește chiar *„In vino veritas"*, inițiată de editura Baroque Books & Arts și care promovează cultura vinului în România.

În toiul disputei electorale, Cațavencu îl șarjează pe Farfuridi: „De ce te revolți contra adevărului? În contra·dreptului? Oneste bibere, stimabile…" și noi rîdem. Chiar e de rîs?

Nu e numai de rîs. Replica poate fi citită în registrul comicului de limbaj, dacă ne gîndim că personajul lui Caragiale denaturează textul lui Ulpian, păstrat în *Digeste*. Dar cum toate cele omenești stau sub semnul ambiguității, se poate descoperi și o nuanță mai serioasă în cuvintele *oneste bibere*. De ce nu, de vreme ce adagiul *primum vivere deinde philosophari* – atribuit lui Thomas Hobbes, dar identificat în alte forme la Cervantes sau chiar la Aristotel – a fost adaptat în varianta și serioasă, și plină de umor *primum bibere deinde philosophari*. La fel de serios și de glumeț, antropologii au propus înlocuirea expresiei *homo sapiens*, considerată multă vreme definitorie pentru ființa umană, cu aceea de *homo imbibensis*, de natură să explice mai bine creativitatea, sursa reală a culturii și a civilizației. Propunerea se bazează pe descoperirea unei modificări care s-a produs în ADN-ul ultimului strămoș comun al maimuțelor moderne și al omului și care a permis producerea unei enzime noi, cu însușirea miraculoasă de a dezintegra rapid molecula de etanol. Ceea ce numim astăzi metabolizarea alcoolului în corpul omenesc nu ar fi posibil fără această enzimă. Pînă la urmă, *oneste bibere* s-ar putea citi ca un îndemn la moderație.

Spuneați la o lansare de vinuri că au murit oameni pentru a legaliza definiția banală că vinul este produs din fermentarea strugurelui. Chiar așa?

Chiar așa. Povestea este lungă cît un serial de succes. Ea începe în 1805 cu victoria navală a lui Nelson (plătită cu prețul vieții) la Trafalgar, în urma căreia Anglia a reușit să impună blocada asupra traficurilor comerciale către Franța, inclusiv asupra traficului zahărului din trestie importat din Antile. După ce a cochetat cu ideea de a construi fabrici de zahăr din struguri în sudul Franței, Napoleon și-a schimbat gîndul după victoria de la Jena, din 1806, asupra armatei prusace; în drum spre Berlin, unde i se pregătea serbarea triumfală, el a vizitat la Steinach pe Oder o fabrică în care se producea zahăr din sfeclă, după metoda lui Achard, fizician și industriaș german. Fascinat de simplitatea și eficiența acestui procedeu, împăratul a ordonat cultivarea sfeclei de zahăr pe mari suprafețe în nordul Franței și construirea fabricilor de zahăr cu tehnologie prusacă. Rezultatul a fost benefic pentru rezolvarea crizei de zahăr, dar dezastruos pentru podgorenii francezi. Costul redus al zahărului fabricat din sfeclă a permis falsificarea pe scara largă a vinului, prin așa-numita *chaptalizare*, termen care îl evocă, oarecum nedrept, pe Chaptal, ministru al lui Napoleon între 1800 și 1804, întrucît el nu a avut în vedere „îmbogățirea" vinului cu zahăr din sfeclă, ci cu miere și zahăr din trestie. A urmat un secol de contrafacere a vinului și de ruinare a podgorenilor francezi: costul vinului făcut doar din struguri era mult mai mare decît costul vinului produs prin metoda *chaptalizării*. A fost nevoie de o lungă bătălie juridică, pînă s-au votat în Franța legile din 1 august 1905 și 29 iunie 1907, urmate de adoptarea reglementării administrative din 3 septembrie 1907 prin care s-a cristalizat definiția juridică a vinului: „Produsul fermentării exclusive a strugurilor proaspeți sau a sucului de struguri proaspeți". Cuvîntul „exclusiv" este elocvent pentru sensul acestei norme juridice. Între 1 august 1905 și 29 iunie 1907 a apărut și s-a dezvoltat o amplă mișcare de protest a podgorenilor din sudul Franței, nemulțumiți că prima lege nu era aplicată de administrație și nu erau distruse vinurile falsificate; această mișcare a culminat cu revoltele din vara anului 1907 de la Montpellier, Carcassonne și Narbonne, în timpul cărora au fost înfruntări între cavalerie și răsculați, soldate cu morți și răniți; a urmat o altă răzvrătire, de această dată a unuia dintre regimentele cărora li se ordonase să reprime revoltele; în urma fraternizării militarilor cu răsculații, „Tigrul" a fost obligat să înceteze represiunea și să creeze aparatul administrativ necesar pentru a pune în aplicare definiția legală a vinului, distrugînd produsele contrafăcute.

„Povestea este lungă cît un serial de succes."

Cum e mai bine, să bem vinul sau să-l degustăm?

Sînt două îndeletniciri asemănătoare, dar nu identice. Un vin bun are propria sa identitate în care se regăsesc calitățile soiului de viță-de-vie, ale *terroir*-ului podgoriei unde este cultivat soiul respectiv și ale producătorului. Ceea ce se numește, cu un termen pretențios, analiza organoleptică a vinului nu este altceva decît degustarea, adică utilizarea celor cinci simțuri ale noastre pentru a descoperi aceste calități. Desigur, degustarea are deliciile ei, dar și multe insatisfacții. Nu ne place tot ceea ce degustăm. Există *afinități elective* nu numai între oameni, ci și între oameni și vinuri. Mai mult, se recomandă asocierea dintre anumite vinuri și anumite lecturi filozofice (cu asemenea recomandări se amuză Roger Scruton în încîntătoarea sa carte *Beau, deci exist*, tradusă și publicată recent la Editura Humanitas) ori dintre unele vinuri din gama AVINCIS și celebre creații muzicale (cum ne vor propune în curînd doi virtuozi, Alexandru Tomescu și Omar Massa).

Fără să neg importanța pe care o are experiența acumulată de-a lungul degustărilor pe care le facem în viața noastră, pînă la urmă cea mai importantă judecată asupra unui vin se exprimă simplu, ca în cazul oricărei opere de artă: ne place sau nu ne place. Este diferența dintre a bea și a degusta: putem degusta orice vin pentru a-l cunoaște, dar e bine să bem numai vinurile care ne plac. Dincolo de această judecată de valoare există o aprinsă dezbatere, inclusiv în termeni filozofici, cu privire la izvorul plăcerii pe care ni-l produce vinul: este el obiectiv, adică se află chiar în vin, ori este subiectiv, adică se află în cel care îl bea? Imparțial ca tot românul, cred că izvorul plăcerii se află în egală măsură în obiect și în subiect sau, mai bine spus, în dialogul dintre ele.

Înțeleg că vinul e tiranizat de terroir…

Terroir-ul nu tiranizează, ci *domnește*. Am spus mai la deal că *terroir*-ul este un element esențial care definește identitatea unui vin bun. Spre deosebire de alte obiecte estetice, vinul nu este doar produsul celor care contribuie la crearea lui (viticultori, oenologi și tehnologi), ci și al unui aproape indicibil complex de elemente preexistente: solul și substanțele sale, clima, formele de relief, rîurile, fluviile sau

Struguri albaștri

Mănînc struguri albaștri
la fereastră
privesc
valea acoperită cu zăpadă.
Pentru o clipă, lumea cea
adîncă
răspunde privindu-mă.
Apoi o gaiță albastră
împrăștie zăpada de pe o
creangă.
Nici o lume, nici o întîlnire.
Doar
fiori și o dulceață
pe limbă.

(TESS GALLAGHER,
din volumul *Pulberea de aur a teilor / The Gold Dust of the Linden Trees*, traducere de Liliana Ursu, Baroque Books & Arts, 2017)

mările, mișcarea astrelor, tradițiile culturale, în primul rînd cele viticole și oenologice, dar nu numai ele. Francezii au dat totuși un nume pentru toate acestea, *terroir*, fără echivalent într-o altă limbă, ceea ce explică universalizarea termenului. Vinul bun, vinul esențial, vinul care nu este doar un bun de consum, vinul care aspiră la statutul de obiect estetic nu poate fi decît vinul de *terroir*. Rațiuni comerciale pot justifica tendințele care există de multă vreme, dar care s-au accentuat în ultima jumătate de secol, de a depersonaliza vinul, de a-l desprinde de un anumit *terroir*, de a-l transforma într-un simplu *vin varietal*, dar ele nu sînt suficiente pentru a se renunța cu totul la vinul de *terroir*. Dimpotrivă, producătorii și degustătorii care vor să păstreze statutul vinului ca obiect estetic nu vor avea succes decît dacă se menține și legătura dintre vin și propriul său *terroir*. Altfel, vinul va ieși din sfera filozofiei, a artelor, într-un cuvînt, din sfera culturii.

„Am să-mi prefac… sîngele în vin de Drăgășani. Să mor… și apoi cu vinul să mă vindec.“

Ce au Drăgășanii în plus față de alte zone viticole? Ce are dealul molcom al Dobrușei în plus față de alte dealuri din Drăgășani?

Două răspunsuri într-un singur cuvînt: *terroir*. Podgoria Drăgășani, în întregul ei, are un *terroir* binecuvîntat de Dumnezeu: în sol, argila este brăzdată de urme de calcar și de straturi de nisip (fiind impermeabilă, argila păstrează apa în perioadele secetoase, iar calcarul și nisipul sînt bogate în elemente minerale; rădăcinile viței-de-vie, care se ramifică 10-15 metri în adîncime, alimentează cu apă, cu substanțe minerale și organice butucul și corzile, pentru a ajunge în aparatul folicular unde se prepară prin fotosinteză hrana strugurilor; apoi, aceste substanțe, după multe reacții chimice și procese microbiologice, dau corpul, culoarea, aroma și gustul vinului); înălțimea dealurilor podgoriei face ca vîntul să împiedice înghețul în timpul iernii, chiar dacă mai sînt și rare excepții; media anuală a temperaturii și a căderilor de apă este favorabilă viței-de-vie; Oltul, cu lacurile sale de acumulare, creează un climat cu nuanțe mediteraneene; tradițiile viticole și oenologice durează de secole și chiar de milenii, dacă ne gîndim că nu întîmplător romanii au construit în această zonă castrul Rusidava.

Dealul Dobrușa este, cum spui, molcom, adică are un platou larg și văi blînde, spre deosebire de alte dealuri din podgoria Drăgășani, care au doar o coamă îngustă și văi abrupte. Ca urmare, pe Dealul Dobrușa soarele – de cînd răsare din Olt și pînă apune în Codrul Mamu – îmbrățișează și mîngîie întreaga zi vița-de-vie, în toate anotimpurile, dar mai ales în perioada de coacere a strugurilor.

Marile vinuri intră în istorie aduse de marii băutori. Cine sînt cei care au făcut din vinul de Drăgășani un vin istoric?

Este o listă lungă de domnitori ai Valahiei, de bani ai Olteniei, de episcopi și mitropoliți, de pictori, filozofi, poeți și prozatori. Unii dintre ei au fost nu numai băutori ai vinurilor de Drăgășani, ci și proprietari de vii. Extrag din această listă două nume. Eminescu, în ultimele sale zile de viață a rostit – după mărturia unui prieten care l-a vizitat la sanatoriul doctorului Șuțu, pe strada Plantelor, mărturie publicată în revista *Familia* din Oradea, aceeași în care debutase poetul în 1866 – cuvintele: „Am să-mi prefac… sîngele în vin de Drăgășani. Să mor… și apoi cu vinul să mă vindec“. Tot Eminescu, în evocarea Mitei Kremnitz, i-a vorbit acesteia la prima lor întîlnire, în casa lui Maiorescu, nu despre vinul de Cotnari, ci despre vinul de Drăgășani, ceea ce ne arată fără echivoc care era preferința poetului. Lev Tolstoi s-a bucurat de deliciile vinului de Drăgășani în anul 1877, după ce l-a descoperit și l-a băut în cafeneaua „La Brenner“, în apropierea Mînăstirii Stavropoleos, în timp ce staționa cu trupele rusești în București, înainte ca acestea să treacă Dunărea și să înceapă luptele cu turcii în războiul care ne-a adus independența.

Pentru a cunoaște și alte nume de pe această listă este de citit, cu mult folos și mare plăcere, capitolul „O podgorie în literatură – Drăgășani“ din excelenta carte a lui Răzvan Voncu, *O istorie literară a vinului în România*, publicată la Editura Curtea Veche în 2013.

Care este mîndria AVINCIS?

După ce am realizat proiectul Vila Dobrușa – Crama AVINCIS avem sentimentul datoriei împlinite. O triplă datorie.

Mai întîi, datoria de a recupera memoria familiei și de a continua o poveste cu pasiune pentru vinuri și lucrul bine făcut, care a început încă din anul 1927. Atunci, Maria și Iancu Râmniceanu, străbunicii soției mele, au cumpărat în Drăgășani, pe dealul Dobrușa, un conac – în stilul inspirat din arhitectura ctitoriilor brâncovenești –, înconjurat de vii. Ducem astfel mai departe tradiția mult mai bogată și mai veche a podgoriei Drăgășani și punem în valoare soiurile autohtone (Negru de Drăgășani, Fetească Neagră, Crîmpoșie Selecționată, Tămîioasă Românească și Fetească Regală) în dialog cu soiurile internaționale (Cabernet Sauvignon, Merlot, Pinot Noir, Sauvignon Blanc, Pinot Gris și Muscat Otonel).

Apoi datoria de a împlini frumusețea creată de Dumnezeu pe dealul Dobrușa cu o viziune arhitecturală și peisagistică, în armonie cu spiritul locului; Alexandru Beldiman a pus în operă această viziune cu rigoare, rafinament artistic și simț al proporțiilor. Conacul familial, restaurat în forma originară, păstrează stilul neobrâncovenesc de la începutul secolului XX, în timp ce crama a fost concepută ca o navă situată în vîrful dealului Dobrușa, perfect integrată în peisaj, cu zidurile sale placate cu calcar de Arnota, cu gazonul care urcă pînă pe acoperiș și cu cele trei case de lemn care străjuiesc terasa. În întregul său, proiectul are un potențial cultural care este valorificat prin concerte, expoziții, simpozioane și, nu în ultimul rînd, evenimente oenologice.

În sfîrșit, dar poate cel mai important, datoria față de iubitorii de vin. Pe domeniul Vila Dobrușa – Crama AVINCIS facem vinuri tot mai bune, pentru HORECA, fie monovarietale (Crîmpoșie, Negru de Drăgășani, Pinot Noir, Merlot, Cuvée Petit – din Sauvignon Blanc, Cuvée Andrei – din Cabernet Sauvignon și Cuvée Amélie – din Tămîioasă Românească), fie prin asocierea mai multor soiuri (Fetească Regală – Pinot Gris și Cuvee Grandiflora – din Cabernet Sauvignon, Merlot și Negru de Drăgășani). Recent am lansat și gama pentru retail, Vila Dobrușa, care cuprinde cinci sortimente, două albe, două roșii și un rozé, care pot fi cumpărate din rețelele Carrefour, Auchan și Mega Image.

În filozofia AVINCIS, savantlîcul cupajelor este artă sau știință?

Limba română nu este încă suficient de cuprinzătoare pentru nuanțele limbajului oenologic. Nu avem distincția oenologică, existentă în limba franceză, între *asamblaj* și *cupaj*. În limba română, *asamblaj* este un termen tehnic, mecanic, fără o accepție oenologică. Ca urmare, folosim termenul *cupaj* și cînd amestecăm două vinuri bune pentru a face un vin și mai bun, și cînd amestecăm un vin bun cu unul de o calitate mai slabă, pentru a face un vin acceptabil. Numai al doilea procedeu este denumit de francezi cu termenul *cupaj*, în timp ce primul procedeu este un *asamblaj*. Propun să îmbogățim limba română și cu această nouă accepție oenologică a termenului *asamblaj*, sens în care îl voi folosi în continuare. Cele mai multe vinuri de *terroir* sînt *asamblaje*. Vechiul vin de Drăgășani, băut și la dineurile regale, era un *asamblaj* de Crîmpoșie, care dădea tăria, Gordan, care umplea butea, Braghină, care făcea spuma, și Tămîioasă, care dădea aroma; vinul de Bordeaux este un *asamblaj* de Cabernet Sauvignon, Merlot, Cabernet Franc și Petit Verdot; ce să mai spunem de Châteauneuf du Pape, în care sînt asociate treisprezece soiuri, din care nouă roșii (97% din vin) și patru albe (3% din vin)? Așadar, *asamblajul* nu este un moft, un savantlîc, ci o tradiție creată de-a lungul secolelor. Este adevărat că astăzi oenologii, cu artă sau cu știință ori cu ambele, creează noi *asamblaje*, dar important este dacă ele păstrează amprenta *terroir*-ului, calitățile soiurilor și identitatea producătorului. Cît privește *cupajul*, el nu este nici artă, nici știință, ci reparație, ca să nu spun cîrpeală.

Aud că ceva din sufletul producătorului se transferă în sufletul vinului. Poetic, e frumos spus. Dar e și adevărat?

E poetic, frumos și adevărat. Adaug: vinul nu are doar suflet, ci și corp; în corpul vinului e și o parte din corpul producătorului – muncă și sudoare.

Sînteți un orășean. Cum de ați ajuns podgorean?

E invers. Fiecare dintre noi este, într-o mai mică sau mai mare măsură, ceea ce a fost în copilărie. Am trăit primii opt ani din viață, între 1953 și 1961, într-un sat din județul Olt. Tatăl meu era ceea ce astăzi se numește fermier, dar atunci se chema chiabur, cu toate consecințele pentru familia noastră care decurgeau din acest statut social. An de an, am asistat la muncile viei – de la tăiatul coardelor și de la săpatul cu cazmaua pînă la stropitul viței-de-vie și pînă la culesul strugurilor; nu lipseam de la nici un ritual oenologic, de la spălatul butoiului de 500 de litri, care-mi părea uriaș, și de la desciorchinarea și zdrobirea strugurilor pînă la fermentarea și pritocirea vinului. Îmi amintesc cu nostalgie paza la vie cînd se coceau strugurii și mă cățăram în pătuiag, strigînd din toți bojocii : „Hoții-n vie la Ilie / Și Ilie doarme-n vie / Cu struguri la pălărie“. Așadar, am fost mai întîi podgorean, am devenit apoi orășean, în 1961, cînd m-am mutat în București, iar de zece ani am redevenit podgorean . Aș putea și eu spune ca Minulescu: „Sînt cel din urmă strop de vin / Din rustica ulcică de pămînt / Din care au băut pe rînd / Cinci generații de olteni / Cei mai de seamă podgoreni / Dintre moșneni / Strămoșii mei care-au murit cîntînd: / Oltule, rîu blestemat, / Ce vii așa tulburat?“

Pentru dumneavoastră, ce-i pe primul loc: viticultura sau avocatura?

Pe primul loc este cultura, inclusiv cea juridică, cea viticolă și cea oenologică. Îmi împart viața, cît pot de echitabil, între familie, catedră, societatea de avocați Stoica & Asociații și vie.

Cicero îl confirmă pe Cato cel Bătrîn cum că retragerea la țară, în îndeletniciri agricole, este cea mai bună soluție de viață la bătrînețe. Cînd veți ajunge bătrîn, așa veți face?

Într-un fel, m-am retras deja la țară ca să nu îmbătrînesc.

Bem un spriț?

Fără mine. Dacă vinul este prost nu trebuie să-l bei nici cu apă gazoasă; dacă vinul este bun nu trebuie să-l strici cu apă. Este destulă apă și în corpul nostru, și în vin, în mod natural; nu este nevoie să o sporim.

a consemnat Sever VOINESCU

E o provocare

să fii poet și fericit. Trebuie oare
să ne pierdem mereu în melancolii,
în ultima noastră tristețe? Sau
să ne predăm hortensiilor
și florilor-trompetă, pisicilor
fără de stăpîn
și simpatiei pentru caii
înhămați la căruțe?
Nimeni nu mă strigă pe nume
și totuși
mă simt mai vie ca oricînd.
Fericirea
asemeni drogului lunii noi, de
nea
deasupra viei din Dobrușa, în
iunie, mă farmecă.
Sînt prizonierul ei. Fericirea
asemeni
greierilor cîntă sub dublul
curcubeu
după o ploaie dulce
lîngă Drăgășani.

(Tess Gallagher,
din volumul *Pulberea de aur a teilor / The Gold Dust of the Linden Trees*, traducere de Liliana Ursu, Baroque Books & Arts, 2017)

Andrei VIERU

Vinul și muzica

Vinul și muzica... Natura și cultura... România și Mexicul... De ce România și de ce Mexicul? Da' de ce vinul și de ce muzica? Fiindcă *vivent la Roumanie et le Mexique!*

Cu aceste cuvinte pline de semnificație și de echilibru între apolinic și dionisiac și-a încheiat discursul de *bis* ambasadorul itinerant al patriei culturii aztece sub cupola Ateneului român, cu Mihai Viteazul în stînga și cu dacii și romanii (din care ne tragem) în dreapta. Excelența Sa era înfofolită de plecare, nu în frac, ci în mantou, iar din alocuțiunea, destul de lungă, pe care o ținuse în fața publicului – care încă mai era francofon pe vremea aia – se putea pricepe doar că avea înfășurat în jurul gîtului un fular atîrnînd pînă la pămînt, alb ca neaua. Cînd nu înțelegi, măcar vezi. Ca toată lumea. Bine și așa...

O chema Henryk Szeryng. Fusese sobră. În cu totul altă ordine de idei, era *beată* pulbere, o beatitudine pogorîtă pe întreaga audiență filarmonică.

Cîntase concertele de vioară de Beethoven și de Brahms. Nu mai era la prima tinerețe. Ajunsese la vîrsta la care *cordarii,* în general, încep să cînte fals. El *(el,* fiindcă nu mai e vorba de Excelența Sa itinerantă, ci de marele violonist) nu. Își potrivea degetele alunecînd pe corzi în imediata vecinătate a locului pe care le-ar fi așezat dacă ar fi omis să bea în prealabil un păhărel de vin. Sau două sau trei, necum patru. Degetele i se opreau exact acolo unde trebuia: pe cîte un fa diez și nu pe cîte un sol bemol – sau, Doamne ferește, pe vreun dublu bemol neasociat nici unei note din gamă. Mîinile îi tremurau a *vibrato.* Exagerat? Ca Varga? Nu, nici mai mult, nici mai puțin decît ar fi trebuit.

Pe unii alcoolul îi face să fie sobri. Ca pe Horia Lovinescu, pe care l-am văzut o dată mergînd mai drept decît de obicei, cu un pahar de vodcă în mîna stîngă și cu un pahar de apă în mîna dreaptă, plin tot cu vodcă.

Sau ca pe violonistul N.D., ieșit pe scenă, în calitate de concert-maistru al Cameratei, cu vioara în mîna stîngă și cu pupitrul în mîna dreaptă. Așa ies violoniștii pe scenă: totdeauna cu ambele mîini ocupate, că doar nu ține nimeni arcușul și scripca în aceeași mînă.

Cînd în scenă a intrat dirijorul și a semnalizat începutul lui *Eine kleine Nachtmusik,* regretatul N.D. s-a uitat, sobru, pe știma pe care tocmai o așezase pe pupitru, a apucat aerul cu mîna dreaptă așa cum se apucă un arcuș și a plimbat pe strunele violinei arcușul imaginar, *vom Anfang bis zum Ende,* respectînd toate *arcușele* și articulațiile însemnate pe știmă, urmat fiind, într-un nestăpînit avînt de hohote și disciplină, de toți salariații de la vioara întîi. Precum și de înjurăturile (probabil *de mamă)* ale dirijorului.

* * *

Dacă nu ți-e teamă de gloanțe rătăcite, ieșite din mitraliera vreunui adept al religiei care condamnă și vinul, și muzica, atunci te poți așeza liniștit la un *bistro* parizian și cere un pahar de Chardonnay. *Garsonul* (sau *garsoana,* ca să nu facem discriminare literară) ți-l toarnă dintr-o sticlă care are toate șansele să fie deja deschisă și chiar pe terminate. Că doar nu ești tu primul care cere în ziua aia vin la pahar – tocmai tu, care te-ai culcat cînd a cîntat cocoșul (sau găina, ca să nu... în fine, din motivele expuse mai sus). Învîrți paharul ținîndu-l de picior, cum scrie la carte, îl adulmeci și, înainte chiar de a gusta, îți dai seama că vinul e bușonat. Chemi chelnerul (sau chelnerița, ca să nu facem nici de data asta vreo discriminare), care gustă din rămășițele aceleiași sticle și nu se poate împiedica să scuipe. *„Imbuvable!",* îți spune ospătarul (sau ospătărița etc. etc.). *„Personne ne me l'a signalé avant vous! Je me demande comment les autres clients ont pu ne pas s'en rendre compte."* Iac-așa! Ce? Toată lumea își dă seama cînd ascultă o muzică *bușonată?* Dulce sau măcar demi-dulce să fie! Că are și iz de dop ce mai contează?

„Nimic nu-l poate face să rîdă – nu-i de mirare, omul nu bea niciodată vin..."

SHAKESPEARE

„Din două, una: ori îmi dai mai mult vin, ori mă lași în pace."

RUMI

„M-am refăcut cu meditație, yoga și o bună porție de Chardonnay după devastatorul eșec din 2016."

HILLARY CLINTON

Din ce alte unghiuri de vedere se mai aseamănă vinul cu muzica? Despre Crîmpoșia dintr-o aceeași sticlă turnată în două pahare diferite, un oenolog experimentat poate să-ți țină, crezînd că e vorba de vinuri diferite, două prelegeri foarte neasemănătoare. Nu fac și criticii muzicali la fel? Pune-i cuiva un disc azi spunîndu-i că e al tău. Și dă-i-l să-l asculte mîine asigurîndu-l că e o înregistrare cu, să spunem, Michelangeli. Crezi că o să fie de aceeași părere?

Vița-de-vie și muzica te îndeamnă să ai răbdare.

Vița-de-vie și muzica te îndeamnă, fiecare în felul ei, să ai răbdare. Chiar și autorului duetului lui Osmin și Pedrillo *(„Vivat Bacchus! Bacchus lebe!")* i-a trebuit mai mult timp să scrie *Răpirea din serai* decît crezuse la început, cînd a primit comanda. Opera de artă se poate însă și răscoace, ca o sticlă de vin ținută în pivniță prea multă vreme. O legendă – după unii prost tradusă – spune că împăratului Joseph al II-lea i s-ar fi părut că *Răpirea din serai* are prea multe note. În cazul de față îl „cred" pe Mozart, care i-ar fi răspuns împăratului că are exact atîtea cîte trebuie. Dar cunosc și pictori, scriitori sau compozitori care au ajuns, cu o lucrare sau alta, la punctul mort de unde n-au mai știut cum să revină înapoi, la varianta optimă cu care, cu cîteva zile mai devreme, nu reușiseră să se mulțumească. În artă, ca și în viața de toate zilele, ca și în politică, de altfel, *le mieux est l'ennemi du bien,* cum spune un autor astăzi cenzurat în Franța, și anume Voltaire, pe care toată lumea îl citează, dar pe care din păcate nimeni nu-l crede.

Vinul și muzica, sau mai bine spus arta și merindele, tind din nou, în Europa de azi, să se politizeze. *Idomeneo* a fost acum cîțiva ani deprogramat la opera din Berlin din motive politice. Mozart însuși avusese de negociat cu inițiatorii proiectului *Nationalsingspiel;* acum are cu culturnicii zilei de azi. *Răpirea din serai?* După *Idomeneo* nici pe ea n-o văd bine. N-o fi sexist libretul? N-o fi rasist? Ia să căutăm bine! Și, în plus, legat de proiectul *Nationalsingspiel?* Cum adică *„National"*?

Țin mai mult la muzica lui Mozart decît la carnea de porc, fie ea garf, costiță sau cotlet. Animalele n-ar trebui, de fapt, mîncate. Totuși, nu pot să nu observ că *la fête du cochon* – sărbătoare aflată, în unele localități din Franța, la a cincizecea ediție – a devenit astăzi un subiect politic, un *ișiu,* cum se zice în românească globalizată din ziua de azi. Să participi la o asemenea sărbătoare nu e cumva o dovadă de rasism? Nu e niscai *hate speech* la mijloc?

Hannah Arendt îl citează pe Bertold Brecht: *„Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral."* („Întîi vine pîntecul și apoi vine morala" – n. red.) E vorba, la ea, de venirea la putere a totalitarismului nazist, de care sigur că n-a fost vinovat Brecht. Cînd dă citatul, Arendt semnalează doar ceea ce știm cu toții. Și anume că nu totdeauna unde dai, acolo și crapă.

Am impresia că acum *proștii Europei* vor să încerce adagiul invers: *„Erst kommt die Moral, dann kommt das Fressen."* („Întîi vine morala și apoi pîntecul" – n. red.) Mă tem că tot acolo se va ajunge: la o formă sau alta de totalitarism. Și atunci, proștii Europei vor mai bea mîine bere, vin și whisky sau nu? În lumea de mîine, cînd paharul va fi dus la gură, cuvîntul *Prost!* va fi interpretat ca *offensive*... Pun pariu că românii, mai ales drept-gînditorii întru progres, înapoiați după o bursă în străinătate, vor fi de-acord...

În 1988, cînd mediile franceze povesteau despre situația oribilă din România lui Ceaușescu, nu uitau să exclame: „Bucureștiul e la doar două-trei ore de zbor de Paris!" Astăzi, cînd mă adresez cititorului din România de la Paris, unde după moda americană a început discuția despre dărîmarea statuilor (ale lui Colbert, de pildă), țin să-l anunț – sobru, cu un pahar de Crîmpoșie în mînă – că distanța de la Paris la București tot de două-trei ore de zbor a rămas.

Pînă mai e timp, să ne întrebăm: la ce e bun vinul? Ca muzica de cameră, la înfiripărea unor prietenii. În vremuri pretotalitare însă, orice prietenie e suspectă. Afară de cazul în care prieteniile sînt controlate, pe rețelele de socializare.

***Andrei Vieru** este eseist și pianist.*

Norocosul domn Gaspari și misterul Fetească Regale

În anii '20 ai secolului XX, un domn din Mediaș, pe numele său Gaspari, a descoperit în satul Daneș, lîngă Sibiu, o viță-de-vie ai cărei struguri albi i s-au părut a fi foarte buni pentru vin. Mai întîi a plantat pentru el o parcelă, iar apoi a răspîndit vița de vie în împrejurimi. Dar, pentru că era întrebat despre ce soi de viță-de-vie este vorba, a găsit un nume de botez: Dunesdorfer Konigsast, ceea ce ar însemna „coarda de viță-de-vie din satul Daneș". Mai simplu, Dănășana. Vinul produs a fost atît de bun, încît norocosul domn Gaspari l-a prezentat în anul 1928 la Expoziția națională de fructe și vinuri de la București, sub numele mai misterios de Fetească Regală. Succesul de care s-a bucurat vinul a trezit interesul altor viticultori pentru Dănășană sau Fetească Regală, iar vița-de-vie s-a răspîndit în toată România și chiar în țările vecine.

După repetate investigații ampelografice se ajunsese la concluzia, împărtășită multă vreme, că Fetească Regală este rezultatul unei încrucișări naturale între Fetească Albă și Grasa. Cercetări mai recente, cu teste ADN, i-au identificat, totuși, „părinții": Fetească Albă și Frîncușa. Regală, regală, dar această viță de vie și-a redescoperit misterul copiilor din flori. Poate așa se explică fascinația pe care Fetească Regală a exercitat-o asupra lui Ghislain, oenologul nostru, și dorința lui de a crea un vin de excepție prin cupajare cu Pinot Gris. Vom vedea săptămîna viitoare ce este cu acest prinț cuceritor.

Valeriu STOICA

Matei PLEȘU

Dulce ca mierea e vinul patriei

Am băut primul vin îmbuteliat românesc în anii '80, la restaurantul Calul bălan din Neptun. Era un Chardonnay de Murfatlar, inevitabil dulce, servit în cești albe de porțelan, ca tăria în vremea prohibiției; eram minor și chelnerul a încercat, probabil, să mascheze ilegalitatea. Am părăsit localul euforic și entuziasmat de vinul dulce de surcele, convins că am băut ambrozie și nectar.

Cîțiva ani mai tîrziu, la începutul anilor '90, aflat pentru prima oară în Franța, am vizitat, împreună cu un vechi prieten, un han de țară ținut de Armand Poinsot, un gastronom formidabil, modest și ospitalier, în localitatea burgundă Arnay-le-Duc. Fără să fie fandosit, excelentul local Chez Camille avea o cramă proprie, cu rafturile pline de sticle vechi, prețioase, acoperite cu un strat de praf venerabil. Am încercat mai multe vinuri – fără îndoială, remarcabile. Nu-mi amintesc însă nici un detaliu. Știu doar că am băut cu mare bucurie.

Beneficiam, în ambele situații, pe litoralul socialist și în Burgundia gurmandă, de „toleranța" superficială a inocenței – o simplă consecință a lipsei de criterii și discernămînt, care îmi îngăduia să mă bucur chiar și de un vin prost, dar care nu-mi permitea să apreciez la adevărata lui valoare un vin excelent.

Evoluția de la gustul dulce la savorile nuanțate și sofisticate e o bună metaforă a maturizării. Vinul, băutorul și piața evoluează deopotrivă de la un stadiu inițial al gustului dulce spre un gust maturizat, pentru care „bun" nu e – ca pentru sugari – totuna cu „dulce": și cel mai prestigios vin s-a format dintr-un must dulce; iar băutorul juvenil, amator de licori dulcege, se maturizează, învățînd să aprecieze farmecul aparte al acidității și al astringenței; la fel și o piață nouă, axată, la început, pe cantitate și pe vinuri zaharate, de duzină, evoluează, în cele din urmă, producînd și importînd vinuri de calitate.

Nu includ în categoria acestui tip de dulce brut, rudimentar, „de primă instanță", dulcele elaborat, ales și rar al prețioaselor vinuri *botritice,* produse din struguri „stafidiți", mai precis, din boabele culese tîrziu, spre sfîrșitul umed și răcoros al toamnei, atinse de maladia benignă a Putregaiului cenușiu sau *Botrytis cinerea*.

România are soiuri locale excelente și, mai nou, bine cultivate: De la Fetească – albă, regală și neagră – la străvechea Crîmpoșie (al cărei nume îmi amintește întruna de *Cotletele Crîmpoțești* ale lui Edward Lear), Băbească, Busuioacă, Frîncușă, Galbenă de Odobești, Negru Vîrtos (tatăl Negrului de Drăgășani), Mustoasă de Măderat, Zghihară și altele. Pentru aceste soiuri nu-mi fac însă griji – sînt pe mîini bune. Cred însă că ar prinde bine o reabilitare a unui soi venetic, mai puțin sofisticat, dar plin de șarm și de o prospețime explozivă. Mă gîndesc la Căpșunică sau *vitis labrusca* – un soi de viță nord-americană importată în Europa în secolul al XIX-lea, în vremea filoxerei. Italienii o comercializează deja ca spumant, în fiole elegante, sub numele *Fragolino,* iar austriecii au transformat Căpșunica lor, odinioară disprețuită, într-o marcă protejată și înregistrată a regiunii Burgenland, sub numele *Uhudler*.

„Cafeaua mă ajută să schimb ceea ce pot schimba, dar vinul mă ajută să accept ceea ce nu pot schimba."

TANYA MASSE

Din păcate, încă se mai practică falsificarea fără scrupule a unor soiuri prestigioase și mai puțin răspîndite, cum ar fi Grasa și Busuioaca, ce pot fi găsite, printr-un evident abuz de denominație, pe toate drumurile, la un preț de nimic; iar anumiți producători încă abuzează de inocența consumatorilor jonglînd după bunul plac cu clasificări sforăitoare – precum „cules la maturitate deplină", „cules tîrziu", „cules la înnobilarea boabelor" – sau cu denumiri absurde din categoria: *„Dry* Riesling *demisec"*.

Vinul românesc încă mai pendulează între excelență și submediocritate; încă îi lipsește, ca și țării, un *middle class,* o medie sănătoasă a calității acceptabile, constante și accesibile. Un bun indicator de normalizare a gusturilor și a pieței de vin deopotrivă ar fi, cred, ameliorarea vinurilor vărsate sau „ale casei"; iar evoluția lor, de la „spălătură de butoi" îndulcită la vin de masă onorabil, a început deja să se petreacă.

În tot cazul, dacă gustul nediferențiat pentru dulce e marca unei „încremeniri în candoare", putem spune, cred, că piața vinurilor românești și-a pierdut, în sfîrșit, cu bine, inocența.

„Este contraintuitiv ce spun, dar așa este..."

interviu cu Sandu CONSULEA, patronul restaurantelor ZEXE

După ce criterii alegeți vinurile pentru restaurantele dumneavoastră?

Am conceput acum trei-patru ani de zile un fel de evaluare pe care o organizez în cadrul Asociației pentru Restaurarea Gastronomiei Românești. Analizăm vinurile după soi și preț, iar cele care iau punctajul cel mai mare – nu toate, firește, că sînt foarte multe – intră pe listele noastre. Lista noastră de vinuri are o dimensiune confortabilă: cam 50-60 de vinuri.

Cum faceți evaluarea?

Prima chestiune este cum alegem vinurile care intră în evaluare, pentru că la restaurantele noastre vin foarte multe crame să-și propună vinurile. Noi avem o evaluare ceva mai aparte decît cea făcută la competițiile obișnuite. Mai întîi, noi nu percepem nici un fel de taxe pentru vinurile care intră în evaluare. În cele mai multe competiții, cramele plătesc taxe de participare în funcție de numărul de vinuri cu care se înscriu. Îți dai seama că cei mari intră în competiții cu multe vinuri și cei mici intră cu unul sau două. Firesc, într-un fel se jurizează o cramă care vine cu 15 soiuri și asigură o bună parte din bugetul concursului și altfel o cramă mică, ce vine cu un soi sau două. Așadar, la noi nu există taxe de participare pentru că vrem ca toată lumea să fie pe picior de egalitate. În plus, noi nu primim vinurile pe care le jurizăm; noi mergem și le cumpărăm din cramă. S-a întîmplat ca unele crame să facă vinuri special pentru competiții și calitatea aceluiași vin ieșit pe piață să fie alta. Evităm această situație mergînd și cumpărînd vinul de pe piață. Apoi, juriile noastre sînt și ele aparte. Ele sînt constituite jumătate din experți (somelieri, *winemakers,* oenologi, critici de vinuri etc.) și jumătate din oameni cărora le place vinul, băutori obișnuiți, oameni care fac din vin o prezență constantă în viața lor. Nota finală rezultă din amestecul evaluărilor specialiștilor cu evaluarea amatorilor. Specialistul caută mereu o nuanță aparte, ceva sofisticat, mai greu de perceput, o virtuozitate anume. Amatorul, chiar dacă nu știe să identifice precis aroma nu știu care, este spontan, deschis și onest în registrul „îmi place" sau „nu-mi place". El are o perspectivă pur hedonistă asupra vinului. Eu ascult atent părerea lui, pentru că el este, de fapt, clientul final al vinului – el este clientul meu. În orice caz, din amestecul părerilor experților și amatorilor rezultă o evaluare care îmi este extrem de utilă. Alt lucru la care ținem în această evaluare: vinurile se degustă „în orb". Adică cel care bea nu vede eticheta, sticla din care i se toarnă în pahar fiind într-un săculeț. În fine, fiecare sesiune în care evaluăm vinurile se încheie cu o masă oferită de noi, cu un meniu care se leagă de vinurile evaluate. Totul e gratis. Există cîteva sesiuni pe an și, la sfîrșitul anului, vinurile cu cele mai multe puncte pe diferite categorii primesc premii, pe categorii, firește. În total, evaluarea se realizează de aproape 300 de persoane – profesioniști și amatori ai vinului. Evident, vinurile se evaluează pe categorii: soiuri și prețuri. Nu e corect să pui în competiție un merlot de 25 de lei cu altul de 80 de lei. Așadar, avem evaluări și pe categorii de preț: vinuri mai ieftine, vinuri medii și vinuri mai scumpe.

Lista dumneavoastră de vinuri se schimbă anual?

„Tinerii trebuie să se abțină de la vin pînă la vîrsta de 18 ani... Nu e bine să torni foc peste foc."

PLATON, *Legile*

În fiecare an luăm în calcul vinurile laureate în evaluarea noastră, dar sigur că ținem cont și de istoricul vinurilor. Dacă, să zicem, am de ales între două vinuri cu note egale, dar cu istoric diferit, firește că îl preferăm pe cel cu istoric, vinul cu care clienții sînt mai obișnuiți. Ca să intre pe lista noastră, vinurile fără istoric trebuie să fie mai bune decît cele pe care le înlocuiesc. În plus, contează și soiul. De pildă, vinurile albe, ca și cele rosé, îmbătrînesc repede. Nu aș bea azi un vin alb din 2014. Vinurile albe și rosé trec repede. Aceste vinuri se beau de pe un an pe următorul. Astfel, lista noastră are o anume dinamică, dar și păstrează ceea ce s-a dovedit a fi valoros.

Faceți acest gen de evaluare de patru ani. Vă ajută? Înainte cum luați vinurile?

Mă ajută foarte mult. Tot efortul acesta de evaluare mă apropie de o obiectivitate care îmi este foarte folositoare. Nu cred că mă laud dacă spun că, astăzi, Zexe are cea mai valoroasă listă de vinuri. Un proces anual de evaluare cuprinde, totuși, aproape 300 de jurați. Înainte luam vinurile mai empiric. Eu gustam și decideam.

Publicul românesc e deschis la nou sau, dimpotrivă, merge doar cu vinurile știute?

Am observat ceva interesant în privința asta. Clienții mai în vîrstă sînt mai deschiși spre experiment decît cei mai tineri. Oamenii mai în vîrstă, care au trecut prin mai multe în viață, inclusiv printr-o vastitate de feluri de vin, știu că e bine să încerci vinurile noi. Cei mai tineri sînt, adesea, fixați pe un vin anume și mai greu îi convingi să încerce și altceva. Cei mai tineri își imaginează că știu ei mai bine. E contraintuitiv ce spun, dar așa este.

a consemnat Sever VOINESCU

Gabriel H. DECUBLE

Despre vin. Despre inefabil

Prin 1998, fiind invitat să particip la o ședință de cenaclu literar, dar instruit destul de imprecis cu privire la adresa unde avea să aibă loc evenimentul – era, în buna tradiție a Iașiului, o hrubă dosită, în care nu mai pusesem piciorul niciodată –, am întîrziat cît să nu mai apuc mare lucru din lectura poetului care ținea capul de afiș. Amfitrionul, deținător de viguros umor românesc, a sesizat întîrzierea mea și, imediat ce lectura s-a sfîrșit, adică la două-trei minute după ce ajunsesem, mi-a adresat oficial invitația de a mă exprima – primul! – despre poemele inedite, proaspăt livrate publicului. Cu alte cuvinte, eram luat ca din ulcică. Penibilul era deja maxim, nu mai putea fi sporit printr-o recuzare bîlbîită. Auzisem doar cîteva versuri, știam vag ce mai scrisese poetul respectiv, simțeam deja panica de dinaintea unui examen, cînd dintr-odată ochii mi-au căzut pe o sticlă de vin dăruită cu mărinimie de amfitrion participanților. Era unul din puținele vinuri albe cu adevărat seci care se fac prin Moldova. Lichidul ca un soare de aprilie – de dinainte de încălzirea globală – îmi trimitea surîsuri cînd vioaie, cînd galeșe, la limita complicității, în fronturile oleiforme ghiceam forma cîrceilor de viță-de-vie, semn că oricît de încovrigat urma să fie discursul meu, el va fi primit cu indulgență, oricum toată lumea era pe cale să fie „luată". Din fericire, sticla stătea cu eticheta de pe verso înspre mine, așa încît, cu puțin context, discursul gata făcut de pe etichetă s-a dovedit a fi cel mai bun rezervor de judecăți critice. „Poezia lui Cutare are prospețimea fetei neatinse de bărbat, stînd tolănită în iarbă…", mi-am început eu discursul și, spre surprinderea mea, toată lumea a fost încîntată, deși – sau poate tocmai pentru că – sursa inspirației mele era greu de mascat.

Adevărul este că etichetele de vin spun multe despre orice, dar nimic despre vin. Nu pentru că cei care le compun n-ar fi buni cunoscători în materie, nici pentru că n-ar avea papilele educate și un palat rezonant sau pentru că n-ar avea darul descrierii, ci din simplul motiv că vinul cu adevărat bun – cel care nu te agresează prin caracteristici evidente, neechilibrate – este inefabil. Arta plastică este neputincioasă în fața lui. Spre deosebire de lichidele naturale, cum ar fi apa sau sîngele, adică acele lichide care au forme firești de conținere – un lac, o mare, un rîu, respectiv corpul uman – și care impresionează ochiul mai ales cînd aceste forme o iau razna – să ne amintim de marele val al lui Hokusai, de al nouălea val al lui Aivazovski, de lacrimile de sînge ale lui Bouts, de cerul sîngeriu al lui Munch sau, mai nou și mai teribilist, de maniera unei Jess Cummings de a reda obiecte concave cu propriul sînge menstrual –, vinul nu e conținut în struguri nici măcar cît este fluturele în crisalidă. Nici o mirabilă metamorfoză nu va transforma sucul din poamă într-un vin meșteșugit, tocmai pentru că vinul bun este 100% meșteșug, o artă desăvîrșită, demonizată secole la rînd doar din cauza rigorilor morale ale unei societăți în permanentă căutare de sine. Pentru a rezuma: o bardacă sau o cupă de cristal într-o natură moartă, ambele pline cu vin, ori un nas roșu și niște ochi tulburi într-o scenă cu beți redau în cel mai bun caz culoarea vinului, nimic altceva. Lecția pe care o va trage de-aici iubitorul de vinuri este că, dintre toate proprietățile vinului, culoarea este cel mai ușor de falsificat.

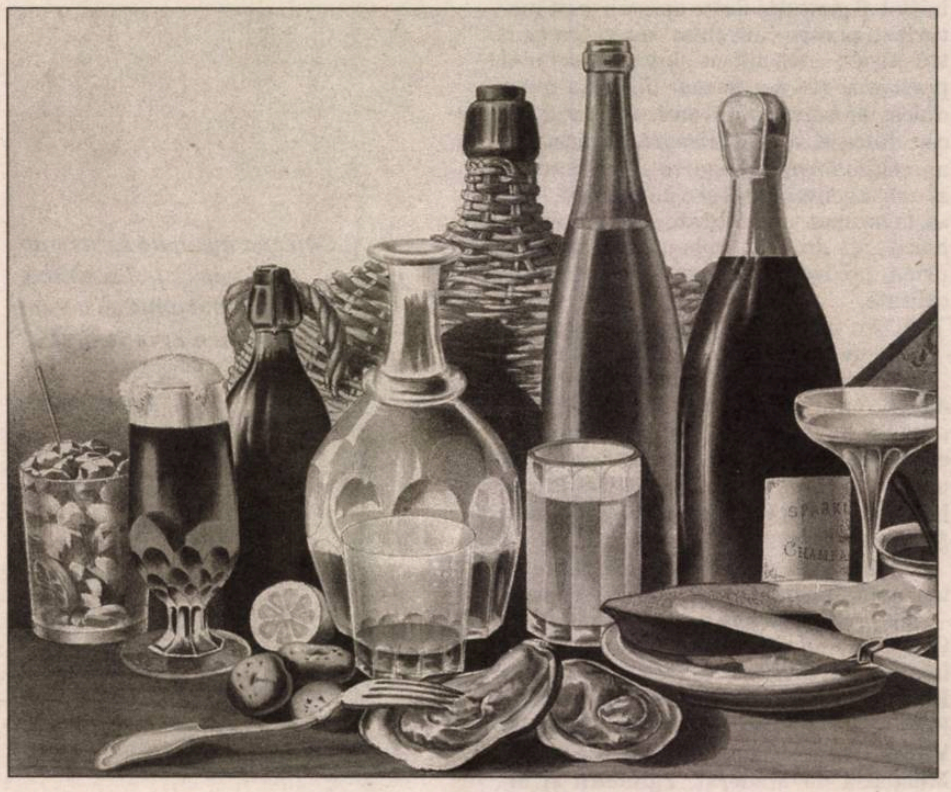

„Vinul este partea intelectuală a oricărei mese."

ALEXANDRE DUMAS

La fel stau lucrurile și în domeniul muzicii: Bach, de la care te-ai fi așteptat la ceva măcar în virtutea numelui *(cf.* Bacchus) și a faptului că nu-și refuza plăcerea vinului, a dedicat o cantată… cafelei. Johann Strauss fiul a compus un vals leșinat despre „vin, femeie și cîntec" – tematizînd una dintre devizele hedonistului modern, în mod fals atribuită lui Luther –, iar din zona jazz-ului cantabil este cunoscută piesa *An older man is like an elegant wine* (Carol Sloane, 1993), unde nu e clar de ce epitetele nu au fost distribuite fix invers. De fapt, îți dai seama de ce, imediat ce asculți versurile, care îl compară pe bărbatul tînăr cu un primeur… Dar la fel de repede realizezi că sugestia, în toată amplitudinea ei, e dată doar de cuvînt, pe cînd linia muzicală în sine este un swing banal prin lascivitatea firului melodic, unul care ar fi putut fi jertfit pentru orice altă temă cu un minim substrat amoros. Poate doar bacanalele să fi fost, în antichitate, o expresie muzicală a vinului, nu doar a orgiei simpotic-erotice, însă urmele lor s-au șters. Ipoteza unor muzicologi, cum că asftel de bucăți muzicale ar fi avut o structură repetitivă în crescendo, e de natură, totuși, să ne liniștească: așa-i și cu vinul, întîi îți înmoi buzele, apoi iei o guriță, îndată un gît, la urmă iureșul se dezlănțuie.

„După nunta din Cana, nici un vin nu mai poate fi socotit neimportant."

GRAHAM GREENE

„Omul trebuie să fie mereu beat. Dar cu ce? Cu vin, cu poezie sau cu virtute, la alegere. Dar beat să fie!"

CHARLES BAUDELAIRE

Rămîne, prin urmare, arta cuvîntului să salveze situația. Împletind impresiile gustative cu cele olfactive și vizuale, ea caută să-i fie pe potrivă vinului, inclusiv prin speciile literare ad-hoc cum sînt etichetele, însă și ea, de regulă, eșuează. Devenind viticultor și vinificator, Mircea Dinescu n-a făcut decît să urmeze, consecvent, un crez artistic verificat pe viu: în fața vinului cel mai licoros și aromat, cuvîntul amuțește. Un scurt inventar istorico-literar este lămuritor: epigramele lui Păstorel sînt dedicate mai curînd beției decît vinului, pe care-l asociază oricum destul de hazardat altor delicii ale vieții („vinul, tutunul, dracul și femeia") – deși, în alt loc, recunoaște resemnat că vinul e o ființă vie, deci inefabil –, iar dacă insistăm cu căutarea pînă în trecutul cel mai îndepărtat, vom observa că poeții, de la antici la moderni, fără excepție, au descris *efectele* vinului – asemuindu-l cel mai adesea tot cu iubirea –, nu și *caracteristicile* sale: că ar ascuți văzul și auzul (Baudelaire), că te-ar face să uiți amarul vieții (Khayyam), că s-ar sui la cap fără scară (folclor românesc) – bravos națiune, însă cine bea vinul în cantități atît de mari, încît să ajungă la experimentarea acestor efecte, n-a priceput chiar nimic! (Nici eu; setea a fost întotdeauna mai mare.)

Nu e nici o mîngîiere în faptul că impresionantul șir de eșecuri descris mai sus începe cu Noe, patriarhul biblic, care nici el n-a rezistat ispitei cantitative. Într-o criză de conștiință ne spunem că strădania iubitorului de vin – așa cum ne place să credem că sîntem – ar trebui să meargă în direcția savurării acestuia pentru calitățile intrinseci, nu pentru falsa beatitudine pe care ar prilejui-o; prin urmare, ar trebui să învățăm să-l bem cu măsură, nu din rigori morale, ci din rigori estetice. Doar astfel am putea fi noi înșine părtași la desăvîrșirea vinului, care are loc abia în momentul desfacerii plenare a buchetului. Ba mai și plusăm în această retorică estetistă: un vin nebăut de nimeni nu are calități, pe cînd vinul bun băut cu măsură își dezvăluie nu doar textura și aroma, ci și proporția și echilibrul, căci în vin e și multă geometrie… neeuclidiană. Suma unghiurilor unei înghițituri de vin trece rareori de 13,5 „grade", pentru că doar alcoolul îi dă formă, pe cînd apa îi asigură curgerea. Prea mult alcool îl debalansează, prea multă apă îl potopește.

Dacă proporția e bună, și doar atunci, vom putea savura un vin. E drept că pîrdalnica de limbă nu va avea gratitudinea de a produce, la schimb, tocmai acel epitet care să denumească fără rest calitatea vinului care o desfată. Dar ea își dă silința, pipăie palatul, se încovoaie, dozînd astfel postgustul care se revarsă dinspre epiglotă, folosește papilele ca traducător simultan și saliva ca traducător consecutiv, așteaptă o comandă fermă dinspre creier, dar aceasta întîrzie să vină. Ce să spui mai întîi despre un vin bun? Chiar trăgînd cu ochiul la etichetă, nu vom ști să articulăm mai mult decît un: fructat (hm!); catifelat (oho!); sfătos (?!); haiducesc (da' de unde…) și tot așa. Lingviștii au inventariat peste o mie de epitete specializate pentru vin, dar la o analiză aplicată toate se dovedesc a fi, dacă nu fundamental eronate, atunci măcar limitate. Căutînd să ne lămurim care ar fi epitetul cel mai potrivit, mai luăm o înghițitură. Și încă una. Și încă una. Și tot așa. Uităm că degustăm și bem. Pînă să ne dăm seama că s-a ales praful de tot estetismul nostru, vinul ne-a îngenuncheat. La urmă, neștiind ce să spunem, îngînăm cu toții ceea ce a prevăzut înțeleapta tradiție pentru astfel de situații; ridicăm paharul și închinăm: „Hai noroc!"

Ce să spui mai întîi despre un vin bun?

Gabriel H. Decuble *este eseist și poet. Cea mai recentă carte publicată este* Tu n-ai trăit nimic, *Editura Cartea Românească.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Vocile care nu se aud

Nu există zi în care să nu fie consemnată o nouă ispravă stupefiantă a ministrului Educației sau vreun nou semn despre ruina învățămîntului românesc: manuale dispărute, legi aberante, auxiliare făcute ferfeniță, răspunsuri țanțoșe și agramate la criticile publice, școli insalubre, salarii mizere, mă rog, tot tacîmul. Voci puternice din diverse domenii profesionale încearcă zilnic să introducă educația pe agenda publică a guvernanților și a cetățenilor, dar lucrurile nu prea par să se miște.

Lipsesc însă din dezbaterea publică cîteva voci importante. Spre exemplu, vocea părinților. Am văzut cum s-a desfășurat deschiderea anului școlar în preuniversitar: flori multe, copii dichisiți, zîmbete și emoții, panglici și oficialități, Gabriela Firea și fețe bisericești, în fine, cum e datul pe la noi. Dar oleacă de indignare, de supărare, de iritare nu am văzut. Vreun reproș că nu au copiii manuale, că școlile nu au avize sanitare sau de la pompieri, că manualul unic nu e bun, că nu poți interzice, la grămadă, auxiliarele, fiindcă nu toate or fi rele. Nici vorbă de așa ceva, singurele oțărîri ale părinților le-am auzit și văzut doar în traficul devenit un iad odată cu începerea școlii. Altfel, au așteptat cuminți, alături de copii, în băncile fără manuale. Încerc să găsesc pe Internet semne ale revoltei lor, ale preocupărilor lor urgente, de ultimă oră. Nu găsesc. De exemplu, pe pagina Federației Naționale a Asociațiilor de Părinți din Învățămîntul Preuniversitar (FNAP IP), la secțiunea „comunicate", timpul pare că nu s-a mai scurs din ianuarie 2017, cînd a avut loc o întîlnire a părinților cu domnul Pop. Liviu Pop. Ce s-a întîmplat acolo, aflăm dintr-o scurtă și agramată descriere. Citez: „Punctual, FNAP IP a transmis domnului secretar de stat Liviu Pop următoarele puncte de discuție..." Sau: „Am pus în discuție recentul încheiat și pus în discuție Cod de Etică unde noi cei din Federație considerăm că este foarte important ca profesorii să nu mai facă meditații cu elevii din clasă." „Din păcate, prezența noilor manuale pentru clasa a cincea, preconizată să apară la sfîrșitul anului în curs, este compromisă. (Adică „prezența" s-ar putea să nu apară, fiind compromisă, *n.m., M.I.*). Avînd în vedere ultimele licitații, există o anchetă la DNA și din păcate acest lucru stopează tot pînă la rezolvarea speței. Se pune în discuție o lege a manualului școlar astfel încît să ieșim din sfera achizițiilor publice și să terminăm cu aceste contestații la nesfîrșit." Se înțelege, deci, că, din punctul de vedere al părinților, soluția pentru ca manualele să apară la timp ar fi să terminăm odată cu diversitatea opiniilor și a manualelor și să facă ministerul unul și bun. Și o ultimă solicitare, din partea federației părinților: „Avînd în vedere că la nivelul CA al școlilor avem reprezentanți ai părinților, considerăm important să avem reprezentanți și în CA ai Inspectoratelor Școlare Județene." Potrivit acestei „manevre" logice, am putea ajunge la concluzia că această măsură ar trebui răspîndită în toate celelalte instituții de stat: în Ministerul Energiei să fie angajați consumatorii casnici, în cel al Sănătății, (foști) pacienți, iar în cel al Transporturilor, participanți la trafic.

„Din păcate, prezența noilor manuale pentru clasa a cincea este compromisă."

În fine, am intrat și pe forumul părinților de pe site-ul Ministerului Educației. Acolo, altă lume, altă viață: părinții vorbesc despre „magazine alimentare în incinta școlilor, legale sau nu?" (postat pe 15 septembrie!), tabere internaționale în Scoția, programul cursurilor la Liceul „Ion Barbu", „admitere clasa a noua – dezinformare voită din partea conducerii!", tabere internaționale în Austria etc. Sînt și anunțuri de mică publicitate: „Caut învățătoare blîndă, care să realizeze învățare prin joc și prin colaborare și care să nu accepte cadouri sau plicuri cu bani!", „Vreți să nu mai vedeți elevii mărșăluind zilnic pe șosele? Aplicații de învățămînt la distanță oferă soluții REVOLUȚIONARE!", „UGG outlet și Louis Vuitton Handbags sale" ș.a.m.d.

Cred că educația este un subiect care ne privește pe toți, nu numai pe dascăli sau elevi. Cred că toți ar trebui să fim preocupați de salariile mici din învățămînt, de situația materialelor didactice, de felul în care sînt coordonate școlile de către inspectoratele județene, de felul în care ministrul Educației se gîndește să facă reformă. Dar primii cărora ar trebui să le simțim exasperarea ar trebui să fie părinții. Fiindcă ei știu exact, zi de zi, temă de temă și examen de examen, ce înseamnă un dascăl prost plătit sau prost pregătit, ori un ministru bine plătit, dar prost ales. Știu, din întîlnirile profesionale, că părinții sînt îngrijorați. Numai că ceea ce se aude „în public" e prea puțin.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

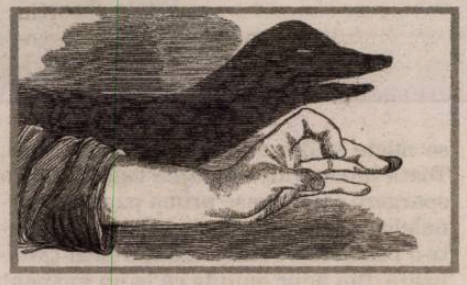

Iaromira POPOVICI

bazar

Lumea idilică și schimbarea

Mi-am imaginat, mult timp, existența ca-n cărțile pentru copii sau ca-n serialele de la Hallmark: o comunitate nu foarte mare, de genul celei din Stars Hollow, orășelul din *Gilmore Girls,* în care toți se cunosc cu toți și aproape nimic nu se schimbă vreodată. Cînd vor să mănînce, merg cu toții la Luke's Diner, unde comandă mereu aceiași burgeri, aceleași clătite și aceeași cafea. Dacă își propun să cumpere ceva, se duc la magazinul lui Taylor Doose, care e și primarul locului. Dacă vor să danseze, se îndreaptă către școala lui Miss Patty. Ca să cumpere antichități, către magazinul doamnei Kim. Pentru a-și repara mașina, către garajul lui Gypsy. Și așa mai departe. În orășelul respectiv, cu nume simbolic, toți sînt amici cu toți și, deși există niscaiva bîrfe și oarecari conflicte, toate acestea nu depășesc un anumit prag, un prag al confortabilului, fiind mai curînd comice decît dramatice. Cînd privești serialul, mai că nu-ți vine să crezi că vreunul dintre personaje poate evolua, poate îmbătrîni sau părăsi locul. Ai senzația că Luke va rămîne mereu îndrăgostit de Lorelai, fără să facă vreun pas în acest sens, că Rory nu va crește niciodată, nu va mai pleca la facultate și că va rămîne veșnic cu Dean, că toți membrii comunității vor trăi pînă la adînci bătrînețe.

Nici în serial nu se întîmplă așa, chiar și acolo personajele evoluează, se schimbă, pleacă, îmbătrînesc, ba chiar și mor. În realitate, de astă dată, așa cum s-a întîmplat cu actorul care-l interpreta pe tatăl lui Lorelai, Edward Herrmann, care a murit în 2014 și nu a mai apucat să joace în *Gilmore Girls: A Year in the Life,* o reluare și o posibilă încheiere a serialului în patru episoade. Urmărirea acestui *sequel*, în loc să mă bucure, pe mine, una, spectatoare fidelă de altădată, mai curînd m-a destabilizat: aproape nici unul dintre personaje nu mai arăta ca înainte, mai toate aveau burtă sau chelie, erau dacă nu de nerecunoscut, măcar cu schimbarea întipărită pe fețele și trupurile lor.

În serial se întîmplase așa cum se petrecuse și-n propria-mi viață: schimbarea învinsese. Dacă Făt-Frumos din „Tinerețe fără bătrînețe" nu a putut trăi cu ea, noi sîntem obligați să o acceptăm zi de zi. În casa în care am locuit în anii adolescenței și cu care mă identific cel mai mult, acum e un cabinet stomatologic cu o inscripție alcătuită din litere roșii electronice, care se succed, non-stop, prin fața ochilor indiferenți ai potențialilor posesori de măsele cariate. În fața casei era un salon de cosmetică, la care am mers ani de zile. Acum e un altul, mai somptuos, într-un stil kitsch grandoman și plin de spirale. Salonul de acolo s-a mutat într-un loc mai obscur, unde l-am urmat. Doar că am avut surpriza că o parte din doamnele de la cosmetică sau coafură, care mi se părea că vor fi veșnic acolo, au început să zburde spre alte locuri cu același profil, dar mai vioaie. Unde aparatele complicate și pline de promisiuni izbăvitoare, dar și înspăimîntătoare, înlocuiesc într-o oarecare măsură oamenii. Farmacia de la care cumpăram, iarăși, cu anii, din zonă, a fost înlocuită cu un magazin oarecare. E drept că au apărut, prin vecinătate, o grămadă de alte farmacii, dar nemaifiind acolo cele două vînzătoare cu care te puteai sfătui pe bune, totul a devenit acum o discuție strict tehnică și promoțională. Pînă și preotul de la biserica din zonă, pe care-l întîlneam din cînd în cînd la coadă la Angst (care nu mai e chiar Angst), a murit.

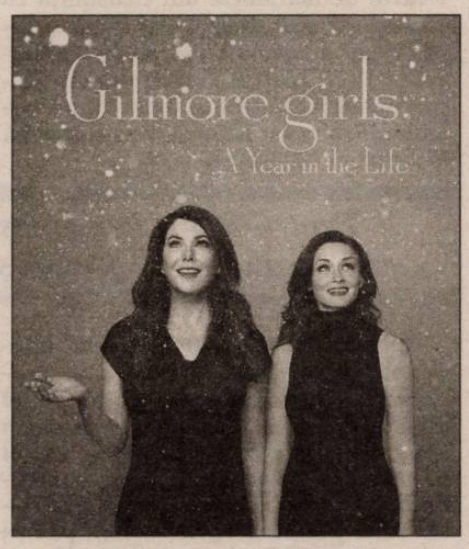

Apropierea dintre tine și neant devine aproape directă.

E adevărat că, totuși, unele stabilimente și personaje au rămas oarecum pe poziții, întărindu-ți cît de cît senzația de aproximativă și cu variațiuni permanență: cerșetoarea locală a rămas aceeași, deși își mai schimbă locul de pe o parte a bulevardului pe alta; parcatoarea, și ea, cu un zîmbet mecanic, care te recunoaște cînd și cînd, în funcție de stări; doamna de la poștă, care s-a mutat, cu mica ei încăpere cu tot, undeva pe Calea Victoriei; una din vînzătoarele de la Nic-ul care nu mai există, translatată acum la Mega Imageul de la Eva; vînzătoarea din Piața Amzei (ce vremuri!) – debarcată, de ceva ani buni, tocmai în Piața Norilor, cu care discutăm, mereu, ce ne mai fac copiii și cine ne-a mai murit.

Căci, din păcate și cu riscul de a fi morbidă, o parte din aceste schimbări nu sînt doar circumstanțiale și dintre cele care ne afectează al doilea, al treilea cerc de cunoștințe și împrejurimile, ci și din cele care ne decimează primul cerc și sînt ireversibile. Un timp, pînă la o vîrstă a maturității răscoapte, să zicem, în jurul nostru se formează, pe nesimțite și pe o durată mai lungă, un fel de barieră de protecție, un soi de cerc de foc, pozitiv, alcătuit, în mare, din generația părinților. Care se interpune cumva, opac într-un mod fericit, între noi și neant. Odată cu înaintarea noastră în vîrstă, în cercul respectiv încep să apară niște găuri. Unele persoane din componența lui pur și simplu dispar. Apropierea dintre tine și neant devine aproape directă, obstacolele dintre tine și acesta se tot răresc. Cum poți face față acestei schimbări?

Mirella PATUREAU

Ultima utopie teatrală a secolului trecut

– sau teatrul ca sărbătoare permanentă, odinioară la Nancy –

● **Jean-Pierre Thibaudat, *Le Festival mondial du théâtre de Nancy, une utopie théâtrale 1963-1983*, Ed. Les Solitaires Intempestifs, 2017.**

Ziarist pe vremuri la *Libération*, cotidian fondat în 1973 de Jean-Paul Sartre, Jean-Pierre Thibaudat a rămas fidel tuturor aventurilor teatrale, sau teatrului pe cale să inventeze noi forme, noi relații, așa cum a fost, în deceniile '60-'80, Festivalul mondial al teatrului de la Nancy. Volumul pe care i-l dedică astăzi este o cronică pasionantă a acelor ani febrili, cînd tînărul teatru internațional și-a dat întîlnire în inima Lorenei, răscruce a tuturor utopiilor. Nancy era o sărbătoare, ne spune Jean-Pierre Thibaudat, anii 1963-1983 au răsturnat pur și simplu peisajul teatral francez. Cartea sa este povestea acelor ani legendari, ultimul mare festival al secolului trecut. Tonul e viu, părtaș, căci principalul atu al acestui volum impresionant, de peste 400 de pagini, *grand format* și cu zeci de fotografii, este pasiunea evocărilor. Autorului nu-i place scrobeala doctorală, nu asfixiază paginile cu note în subsol, deși totul e precis, cu un index de nume și o cronologie la final, pîndește însă detaliul revelator și uneori anecdoticul, unde se ascund adevărul și spiritul vremii, ca diavolul ce se ascunde, cum bine știm, în detalii... Nu există, pentru moment, un fond de arhive constituit, documentele trebuie căutate la toți partenerii. A consultat zeci de persoane: „Memoria Festivalului este de asemenea imaginară, recompusă. Nu am contrariat-o, nici bifat-o. Am redat-o așa cum mi-a povestit-o fiecare". Cartea este scrisă la timpul prezent, totul trăiește parcă din nou, alături de noi, forța vitală a acestui trecut e intactă. Firul povestirii decurge cronologic, cu o scurtă punere în pagină a principalelor evenimete politice sau culturale care au marcat perioada. 1963, subintitulat „Dionisiile internaționale", este anul cînd De Gaulle ajunge la putere, se încheie războiul cu Algeria, Beatles și Rolling Stones cuceresc Europa... Prima ediție e cuminte, opt țări cu 12 spectacole. Important: se va juca întotdeauna în limbile țărilor invitate, fără subtitrare. Principala consecință: sensul cuvintelor devine secundar față de forța jocului, a imaginilor. Multă vreme, festivalul va fi programat în aprilie, înaintea examenelor universitare. Pe atunci, Nancy avea o populație de 120.000 de locuitori și 11.000 de studenți. Spectacolul de deschidere, cu o trupă universitară, este piesa lui Camus *Caligula*, cu Jack Lang în rolul titular, creatorul destivalului și viitorul ministru socialist al Culturii, în 1981. În 1964, festivalul invită lumea întreagă, devine „mondial". Se vorbește aici pentru prima dată de creație colectivă, apropo de studenții veniți din Varșovia sau din Wroclaw, și mai ales de Guild Theatre Group din Birmingham. Grotowski vine pentru prima dată pentru o conferință. Primul său spectacol va ajunge în Franța de-abia peste trei ani. În 1965 izbucnește războiul din Vietnam, temă centrală în multe spectacle, contestatare și angajate. Este creat CUIFERD (Centre Universitaire International de Formation et de Recherche Dramatique), istoria sa fiind legată de cea a Festivalului. În 1966 apar personalități cunoscute, Bernard Dort, Denis Bablet, Gabriel Garran. 1967 este un an de răscruce: 24 de trupe din 21 de țări, festivalul devine din ce în ce mai mult un festival al tînărului teatru mondial.

În 1968, festivalul își face propria revoluție. Sînt descoperiți americanii Bread and Puppet, teatru de măști și marionete uriașe, cu *Fire* și un *Un om își ia rămas bun de la mama sa*, spectacole despre războiul din Vietnam. Apar alte trupe americane, San Francisco Mime Troupe, Open Theatre, Café La Mamma (unde Andrei Șerban ajunge în 1971), de asemenea suedezul Michael Mechke cu *Ubu Rege*, spectacol de marionete cu care Meshcke venise și la București în 1965. Ritmul festivalului devine infernal, un maraton de patru spectacole pe zi. 15 zile mai tîrziu, la Paris, studenții ocupă Odéon-ul. În 1969, primăria diminuează subvențiile, nebunia din mai '68 trebuia plătită... un spectacol din două este o creație colectivă, teatrul coboară în stradă. În 1969, festivalul devine o cutie de rezonanță a teatrului americam, Luis Valdez cu Campesino, și din nou Bread and Puppet. În 1970, festivalul face o pauză și devine bianual. 1971 este realmente un an excepțional, marcat de cîteva mari prezențe: Robert Wilson cu *Privirea surdului*, ce izbește ca „o lovitură de măciucă", spune Thibaudat, japonezul Shuji Terayama, Living Theatre și Tadeusz Kantor. În 1972, Lang e numit director la Teatrul Național de la Chaillot și părăsește festivalul, deși nu e niciodată departe. Începe o epocă de tranziție, gestionată de Bogdan Lew și apoi de Michelle Kokosovski. Sub conducerea ei sosește, în 1976, spectacolul lui Radu Penciulescu, asupra căruia Thibaudat se oprește îndelung. Festivalul are ca temă comicul popular și reunește spectacole diferite ca Teatro Campesino, italianul Dario Fo, Bread and Puppet și *Ubu Rege* de Radu Penciulescu. Cronologia spectacolelor din final citează mai multe titluri românești: în 1970, Teatrul Universitar „Podul", cu o creație colectivă, *Ultima lecție*, și *Escurial* de Ghelderode, în regia lui Dinu Cernescu la Teatrul „Nottara", cu Ștefan Iordache. În 1971 este invitat Teatrul de marionete din Constanța cu *Copilul din stele* după Oscar Wilde și *Riga Crypto și lapona Enigel* după Ion Barbu. În 1977, Teatrul Tineretului din Piatra Neamț prezintă o adaptare după basmul lui Ispirescu *Tinerețe fără bătrînețe*, în regia lui Edi Covali.

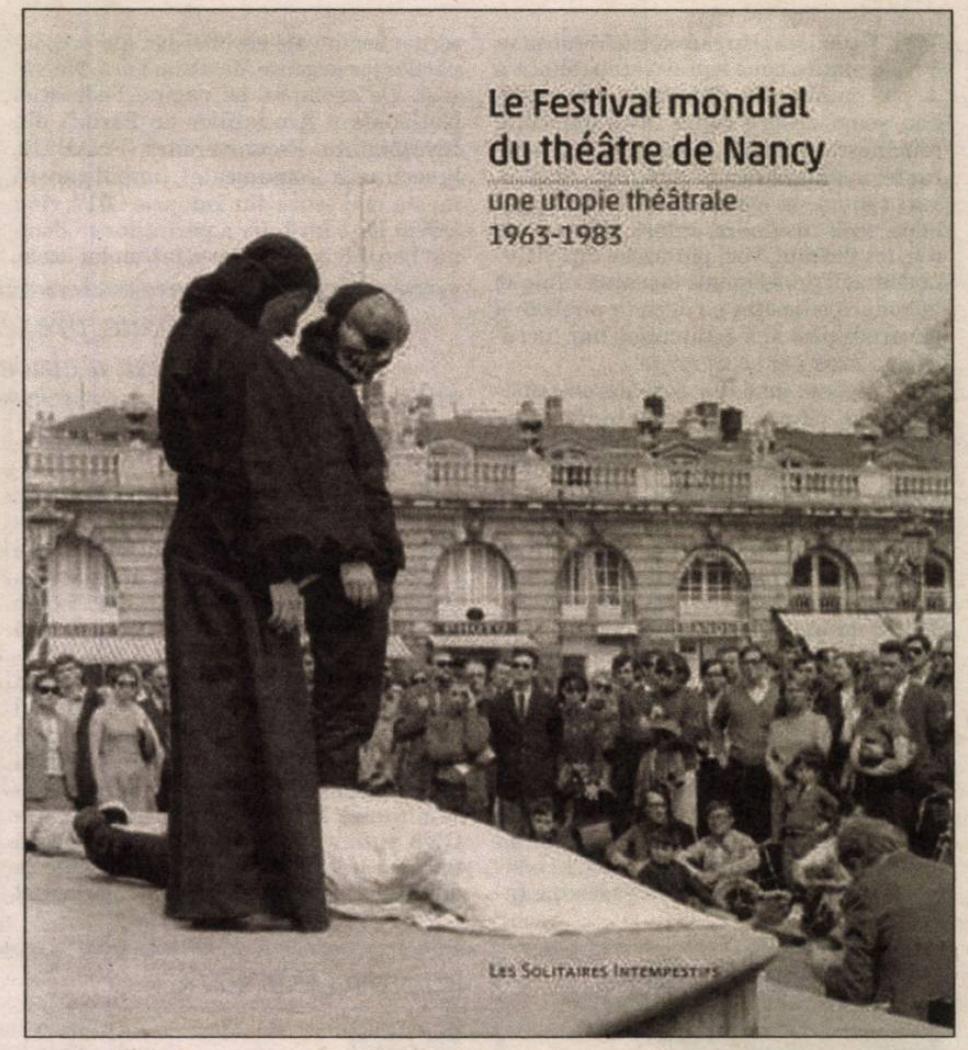

Pentru Radu Penciulescu, piesa lui Alfred Jarry este „o glumă de școlari și nu o farsă de intelectuali".

Thibaudat notează că festivalul atinge apoteoza sa populară cu *Ubu la Nancy* care traversează orașul de la ora 10 dimineața, triumfă la balconul primăriei și se termină spre miezul nopții la teatrul permanent (în construcție). „Piesa lui Alfred Jarry, scrie Thibaudat, devine povestea unui puci, o adaptare liberă pentru a-i onora mai bine impertinența. Nu este nici o procesiune, nici un simplu spectacol itinerant, este o luare în stăpînire a orașului, exuberantă și plină de gaguri, cu lovituri de teatru prevăzute sau inopinate și momente de improvizații burlești. Regizorul Radu Penciulescu este un star în țara sa, România, trăiește în exil între Paris și Suedia, unde predă la Institutul Dramatic din Stockholm." Pentru Radu Penciulescu, piesa lui Alfred Jarry este „o glumă de școlari și nu o farsă de intelectuali". Ubu este Alain Salomon, un actor de la Théâtre du Soleil; *Mère* Ubu – Denise Péron, soția actorului Daniel Emilfork. Radu Penciulescu povestește geneza spectacolului: „Cu doi ani înainte, un emisar al Festivalului a văzut spectacolul meu cu *Regele Lear*, care făcuse scandal în România. Și Jack Lang mi-a propus să fac ceva în festival în jurul ideii de comic popular. Nu venisem niciodată la Nancy. Părăsisem România lui Ceaușescu, ca și mulți alți regizori din țară. Trăiam atunci la Paris, îmi petreceam zilele prin cafenele. Era vară, era foarte cald și decid să mă duc la cinema, într-o sală cu aer condiționat. Dar la casa de bilete mi se spune că sistemul e în pană, intru atunci în prima sală la întîmplare și cad peste un film documentar despre venirea la putere a lui Pinochet. Ai fi zis o punere în scenă cu Ubu, complotul viclent al unui tip infect, fără scrupule împotriva ordinii stabilite. A fos un declic." La Nancy, Michelle Kokosowski îi arată sediul Teatrului Permanent. Lui Penciulescu îi place mult acest spațiu vid unde nu mai rămăsese decît ascensorul. Aici se va desfășura finalul acestei zile nebune, *Ubu*, repetat 15 zile. Totul a început însă cu o improvizație uriașă. „Mergeam seara pe străzi și în fața unei prăvălii sau a unei clădiri ne opream și schimbam idei șușotind între noi. Alte trupe din festival, ca Ridiculous Theatre, ni s-au alăturat în mod spontan. Am cerut și am obținut ca pompierii din Nancy să fie plasați la un punct din parcurs. *Mère* Ubu, în picioare în limuzina Cadillac, le zicea: «Domnilor pompieri, faceți-vă datoria!» și ei stropeau mulțimea. Ne documentaserăm de asemenea despre actualitatea franceză și viața locală. Era o scenă la grădina zoologică unde *Père* Ubu discuta cu un leu bătrîn și ce discutau se referea la diamantele primite de Giscard d'Estaing de la Bokassa. La un alt moment, convoiul s-a oprit într-o piață. Mulțimea se adunase și atunci, de sub picioarele oamenilor, un capac de la canalizare a început să se miște și din subteran ieșeau actorii. Toată lumea rîdea și făcea legătura cu o spargere care făcuse prima pagina a jurnalelor: niște gangsteri pătrunseseră într-o bancă din Nancy trecînd prin canalizare. Îmi aduc aminte că la un moment dat, apropriindu-ne de Piața Stanislas – avusesem acordul primăriei pentru a saluta mulțimea din balconul primăriei –, niște activiști maoiști au vrut să ne-o ia înainte. Ne-am bătut cu ei pe bune, dar în cele din urmă tot *Père* Ubu și *Mère* Ubu au apărut salutînd mulțimea de pe balconul primăriei. După asta ne-am îndreptat către Teatrul Permanent și am jucat *Ubu*. La sfîrșit intrau două camioane, încărcam toate restul de decor pe care îl distruseserăm, tot ce mai era pe acolo, manechine și la sfîrșit urcau și actorii. Cele două camioane ieșeau pe poarta mare și se îndepărtau. Publicul rămînea singur, fără să știe dacă trebuie sau nu să aplaude. Pentru un regizor mai degrabă tradițional cum sînt de obicei, rămîne o amintire extraordinară."

Au mai urmat cîțiva ani, dar energia nebună a începutului dispăruse. Festivalul se stinge încet și se oprește definitiv în 1983. Festivalul de la Nancy a fost un festival de hîrtie, scrie Thibaudat, făcînd aluzie la avalanșa de corespondențe trimise de organizatori, și își încheie cartea pe ecranul unui computer. Totul e spus aici. Nancy a fost o epocă, „festivalul era un carnaval. Totul era posibil. Mulți își amintesc de festival ca de timpul tinereții lor. Nostalgie, amărăciune și dulce strîngere de inimă se amestecă aici. Cît de repede a trecut timpul! Era un alt secol!"

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

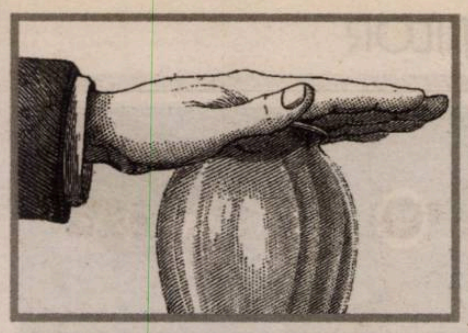

George BANU

scena lumii

Olympus de Jan Fabre și durata extremă

Acum mai mult de 40 de ani, Robert Wilson lansa provocarea unui spectacol de 24 de ore, acum Jan Fabre, cu *Olympus,* reînvie pariul de altădată, dar înscriindu-se într-o adevărată mișcare generală a ciclului lung, a duratei extreme cărora festivalul BITEF din Belgrad, condus de Ivan Medenica, i-a consacrat ediția recentă. Jan Fabre se afiliază tentației actuale care s-a extins și în numele căreia sînt numeroase reprezentațiile ce variază de la 8 la 12, 14, 16 ore. Ea nu e proprie doar teatrului, ci și domeniilor vecine: romanele numără în mod curent 600 de pagini, filmele, ca acelea ale lui Béla Tarr, depășesc cadrul temporal obișnuit, instalațiile ocupă spații vaste, odinioară nicicînd utilizate. La Paris, Le Grand Palais, cu vastele-i cupole transparente, s-a constituit într-un loc privilegiat pentru neașteptatul succes al ciclului *Monumenta* care a reunit evenimente *„hénaurmes“,* cum spunea Alfred Jarry, semnate de artiști ca Anselm Kiefer, Christian Boltanski, soții Kabakov, Kapoor, toți partizani ai dilatării maximale, ai depășirii limitelor tradițional respectate. „A adopta formatul mare“ devine un simptom al artei actuale ce își afirmă nesupunerea față de imperativele vitezei și ale reducției mesajelor proprii comunicării virtuale. La ora „vitezei“ generalizate, numeroși sînt artiștii ce adoptă postura rezistenței cultivate grație acestor opere refractare dimensiunilor îndeobște admise: ele se constituie în citadele ce se înalță provocator pentru a-și afirma repulsia față de constrîngerile unei lumi grăbite, supusă „imediatului“ și instantaneității. Pentru a-i contesta impactul, pînă și presa scrisă cultivă practica, pe care o credeam abandonată, a articolelor de fond, argumentate și comentate. Mesajului de pe telefonul mobil al cărui timp de consultare – apriori prevăzut! – e de două minute i se opun aceste invitații polemice la lentoare, la timp lung – *„slowly, slowly“,* scria John Cage în celebra sa *Scrisoare despre nimic,* iar Kundera își intitula chiar o carte *Lentoarea*. Consecința poate fi o încetinire în contextul unui cadru temporal clasic respectat, dar cel mai adesea ea determină recursul la un format supradimensionat. Iar *Olympus* e azi exemplul emblematic.

Cînd îmi făceam debutul universitar, la mijlocul anilor '60, se impusese formula, pe atunci militantă, *„small is beautiful“* – și mi-am asumat-o, îmi convenea. Ea nu implica sistematic „minimalismul“ mesajului, ci doar constrîngerea expresiei, restrîngerea cadrului. Și de aceea „a elimina“ devenise actul indispensabil pentru a accede la esență, la nucleul ultim. Grotowski, în teatru, s-a constituit în lider al acestei operații de „eliminare“ ce-i avea pe Beckett sau Giacometti ca precursori. Și succesul celebrelor haiku-uri cărora Roland Barthes le-a consacrat pagini inspirate se înscria în curentul majoritar al epocii: concentrarea prin eliminare! Azi, dimpotrivă, arta se dezice de această vocație. După concentrarea de atunci, dilatarea de acum... ca în *Coloana infinitului*.

„Formatul mare“ nu e inocent: el implică riscuri odinioară evitate, căci poartă în sine germenul periculos al artei oficiale căreia îi e propriu. Tot ce e oficial vizează expansiunea celebrării, reclamă nu „reducția“, ci „supradimensionarea“ ca probă a cultului profesat sau a eroului omagiat: alegoria Libertății sau a Justiției, statuile care au fost dedicate lui Stalin sau atîtor dictatori.

Atracția pentru „mare“ face parte din simptomele unei devoțiuni explicite acordate subiectului tratat. Odată, fiind la Rîmnicu Vîlcea, un fost colaborator „ceaușist“ îmi împărtășea voința sa de a-i face o statuie lui Mircea cel Bătrîn. „Dar sînt peste tot“, i-am răspuns. „Însă nici una pe cal!“, mi-a replicat el. Formatul mare se manifestă prin parade și sărbători unanimiste, el cultivă supunerea. „Formatul mic“ n-a fost niciodată asociat servitudinii politice, partizanatului dictatorial. El păstrează o doză de subversiune, „o șopîrlă“.

Evident că „formatul mare“ cultivat azi nu se afiliază unui asemenea exercițiu retoric, dar e imposibil de ocultat observația că depinde economic de structurile „oficiale“ ce îi asigură finanțarea, îi acordă spațiile de expunere sau operațiile de difuzare. Dacă aceasta-i condiția proprie operelor ce adoptă „supradimensionarea“, nu e inutil de admis că ea are consecințe evidente pe planul receptării. *Gulag*-ul lui Soljenițîn și-a datorat impactul nu doar dezvăluirilor tragice, ci și dimensiunilor volumului. Nu o nuvelă, nu un roman, ci o epopee! O epopee ce a schimbat cursul lumii.

„Formatul mare“, „durata extremă“ invită, dincolo de estetica unui produs – carte, spectacol, instalație –, la efectuarea unei „experiențe“. *Olympus* o procură cu o intensitate particulară – e „experiența comunitară“ proprie acestei ceremonii profane cu tot ce produce ea ca uitare de sine și concentrare colectivă – 24 de ore. Spectacolul e un act contrastat care alternează momente de geniu și neîmpliniri evidente. *Olympus* e o construcție fisurată, dar nu tocmai această antinomie e consecința duratei extreme? Practicînd asemenea *challenge*-uri, artistul se iubește pe sine și, narcisic, nu se resemnează la eliminarea proprie „formelor scurte“, ci adoptă adiționarea indispensabilă unor asemenea catedrale. Cînd i-am formulat cîteva remarci critice după un spectacol lung, Mnouchkine mi-a răspuns odată: „Te înșeli, Georges. Totul și toți sînt admirabili!“ Ea, ca Fabre sau ca alții, își iubește opera în integralitate. De aceea, viziuni fulgurante și rateuri flagrante alternează. Perfecțiunea nu le e proprie.

Aceste manifestări ale „duratei extreme“ invită la o decrispare a relației scenă-sală care de la Wagner încoace a dispărut: relația neintimidantă cu spectacolul permite continuitatea și discontinuitatea recepției. Imobilității i se asociază mobilitatea, ca în reprezentațiile tradiționale ale Orientului, de *kathakali* sau de *nô,* unde spectatorul poate să iasă și să revină cînd dorește. El nu e imobilizat și, eliberat de constrîngeri, circulă între exterior și interior ca în sălile europene înainte de impunerea nopții și a reculegerii de la Bayreuth, unde Wagner, ca partizan al operei dilatate, a instaurat autoritatea indefectibilă a scenei asupra sălii. Azi, ca la *Olympus,* nu tăcerea, ci forfota discretă a bîjbîielii definește climatul sălii care parțial se eliberează.

Spectacolele lungi se justifică prin motivații diverse. Unele sînt narative, ca *Mahabharata* lui Brook, *Faust* al lui Stein sau *Condurul de catifea* al lui Vitez. Pentru că povestea e lungă și nu se practică abrevierea ce o amputează, ea reclamă timp. Distincte, dar înrudite sînt și „maratonurile“ devenite un exercițiu frecvent care asociază, într-un unic spectacol *„long duration“*, texte înrudite ale unui autor, Shakespeare cel mai adesea. Luk Perceval, Ivo van Hove, Thomas Jolly invită la astfel de aventuri unde, de asemeni, extinderea se datorează programului de a respecta narațiunea în esența ei.

Diferite sînt operele semnate de Robert Wilson comandate nu de un imperativ narativ, ci de o dezvoltare repetitivă, cu ceea ce implică ea ca extensie a duratei. Asemenea spectacole pot dura la infinit. Ele dispun de o logică proprie, ce se autogenerează în mod organic, și la Belgrad am putut asista la o reprezentație a grupului Unforced Entertainment în care succesiunea vorbelor părea să asculte de logica jazz-ului și a ceea ce a produs el ca improvizație simptomatică: *jam session.* Spectacole procesuale cărora lungimea le e intrinsecă.

În fine, *Olympus* aparține unei alte categorii, aceea a spectacolului secvențial unde se succed scene arbitrar reunite: fie în numele proiectului de a reactualiza mituri antice, fie al aceluia de a propune imagini plastice autonome sau de a insera preocupări biografice ale lui Fabre. Aici doar energia artistului asigură unitatea ansamblului, cu toată forța și incoerența lui.

Spectacolele cu o durată extremă se constituie adesea în evenimente memorabile. Ni le amintim. Am trăit în intimitatea lor o noapte. Am urmărit destine și am explorat panorama lumii cu peisaje și perspective unice. Și, totuși, la ieșire, cînd regăsesc orașul, îmi reamintesc acel diamant de 75 de minute, *Prințul constant* al lui Grotowski, pe care în 1969 îl descopeream tot la BITEF. Criteriul memoriei consacră reușitele emblematice ale teatrului. Iar *Olympus* aparține acestei familii.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată este* Cehov, aproapele nostru, *Editura Nemira, 2017.*

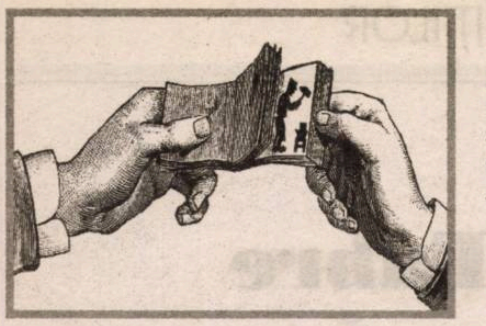

Marius CHIVU

feedbook

După douăzeci de ani

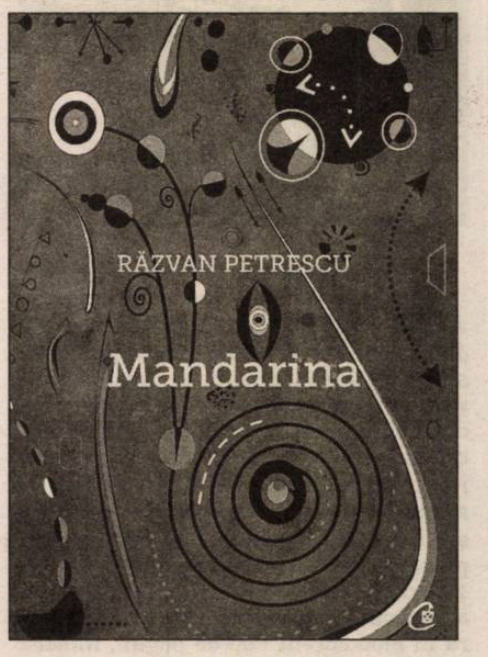

● **Răzvan Petrescu, *Mandarina*, Editura Curtea Veche, 2017.**

Pare greu de crezut, dar Răzvan Petrescu nu mai publicase o carte nouă de povestiri de exact douăzeci de ani. *Într-o după-amiază de vineri* a apărut în 1997 și tot ce-a mai publicat între timp – patru volume de publicistică, eseuri, jurnal, interviuri, scrisori – pare să indice că Răzvan Petrescu a avut nevoie să epuizeze toate genurile non-ficțiunii (deși orice text al lui ridică prezumția de ficțiune), înainte să se întoarcă să facă ce știe mai bine. Căci, în afară de Radu Cosașu, nu mai există alt scriitor în literatura română care să se fi dedicat exclusiv prozei scurte.

Deopotrivă stilistic și tematic, cartea este extrem de omogenă și foarte densă. Fraza muzicală lungă și aglutinantă, plină de detalii și referințe culturale (mitologice, muzicale, literare, cinematografice, științifice), cu surprize și întoarceri spectaculoase, aproape că nu te lasă să respiri și este deseori solicitantă pentru un cititor superficial sau neobișnuit cu sintaxa lui specială. De altfel, într-un clip promoțional, autorul și-a făcut un titlu de glorie din proza de deschidere a cărții, „Fetița cu chibrituri", o proză infernală nu doar tematic, căci Răzvan Petrescu duce cruzimea lui Andersen pe culmile ororii, dar și la nivel referențial, basmul devenind o suită de abuzuri și violențe acompaniate de referințe muzicale. „Fetița cu chibrituri" este o simfonie a ororilor care deschide într-o notă pe cît de înaltă, pe atît de întunecată volumul de povestiri încheiat cu un fel de eseu despre bătrînețe lipsit de orice speranță.

Prima temă a acestor povestiri este relația tată-fiu și în jurul prozei „Lego" (una dintre bijuteriile cărții), în care un tată este apăsat de distanța care crește între el și propriul fiu odată cu maturizarea acestuia, gravitează alte cîteva povestiri („O dispariție" și „Schaffhausen", altă reușită majoră) în care, deși vocile se schimbă, recunoaștem personajele și, mai ales, aceeași explorare a complexității și anxietății relației dintre părinți și copii (cu un intermezzo integral comic în „Călătoria"). O altă temă recurentă este cea a foștilor securiști, informatori sau chiar torționari. În proza „Stop!", un securist de tip nou supraveghează audiovideo, dar și corespondența de tip e-mail a unui muzician, rezultatul fiind că filajul îl transformă pe securist într-un monstru de cunoștințe muzicale care-i aduc necazuri dintre cele mai mari. În „Masa de biliard" și „Sacrificiul", un profesor din anii '90 recunoaște într-unul dintre vecinii lui un fost torționar (așa cum se întîmplă într-un episod din filmul *Secvențe* de Alexandru Tatos), pentru ca în „Vocație", proza în oglindă, să-l reîntîlnim pe torționar urmărindu-și vecinul profesor.

Niciodată Răzvan Petrescu n-a fost atît de politic ca în acest excepțional triptic de proze legate direct între ele.

A treia temă recurentă a cărții este meseria de scriitor. Dacă în satira „Un scriitor de succes", un prozator își depășește condiția de mizerie devenind scriitorul de casă al președintelui, căruia îi anihilează prin scris toți dușmanii politici, în „Cuvîntul de fier" un scriitor descoperă că ficțiunea lui modifică întocmai realitatea și se transformă într-un justițiar: un scriitor în serie la propriu care-i omoară pe cei considerați nocivi societății. (Spre deosebire de dirijorul din „Dirijorul", al cărui destin e deturnat tocmai de impenetrabila lipsă de reacție a unui ascultător pe care-l urmărește în jurul lumii.) „Deblocare" este o meta-proză despre blocajul scrisului, însă în „Lectorul" (altă bijuterie, de un umor literar nebun) un lector, care respinge manuscrisele nepublicabile depuse la editură, produce fără să vrea o schimbare majoră în destinul unui scriitor aspirant, dar și în propria sa viață. În fine, o altă temă este cea religioasă. În „Tablouri", un cetățean descoperă chipul lui Iisus în pictura din dormitor *(vezi și fragmentul de mai jos)*, iar în „Capriciu" (alt text important), un bogătan smintit devine apostolul mistic pe stil luxos al credinței milenare. Și n-am epuizat toate prozele…

Comeback-ul lui Răzvan Petrescu nu te menajează, este o lucrare deopotrivă rafinată și dură, de o inventivitate extremă, cu accente autoreferențiale, dar și nenumărate tușe clinice, în aceeași dimensiune plină de excese a tragismului și a comicului, unde granițele dintre satiră și parodic, dintre farsă și absurd, dintre elegie și parabolă, dintre microrealism și fantastic sînt la fel de fluide precum frazele sale care duc cu ele referințe deopotrivă din cultura populară și din arta (cea mai) înaltă. *Mandarina* îl confirmă pe Răzvan Petrescu drept un stilist desăvîrșit, unul dintre cei mai culți, mai dexteri și mai originali prozatori români. Citiți-i povestirile fără grabă, numai așa fac minuni.

Răzvan Petrescu va fi invitat în radioemisiunea All You Can Read *de luni, 9 octombrie, de la ora 22, pe www.urbansunsets.com.*

aproape de carte

Răzvan PETRESCU

Mandarina

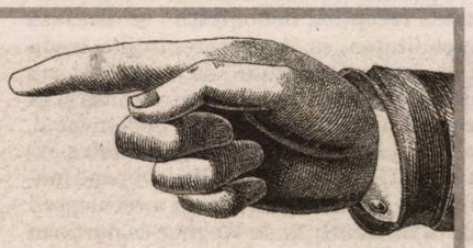

„A dispărut o parte din pădure, erau brazi, și-acu' nu mai sînt. În locul lor se vede-un cap, uite ochii, barba, coroana, urechile, e chipul lui Hristos. A apărut noaptea trecută, adormisem în fotoliu după ce m-am uitat la telenovelă, aia cu sultanul și vevereița, m-am trezit să beau apă, televizorul mergea tot pe serial și mi s-a părut ciudat, era patru și jumătate, deci îl dădeau de peste opt ore și încă nu se terminase, ba chiar o luase de la început, cadîna se dădea iar jos de pe cămilă, m-am uitat din obișnuință la tablou și-am avut senzația că-i ceva fosforescent exact pe locul unde s-au evaporat copacii și-a apărut chipul, da' m-a luat somnul. Dimineață a fost limpede ce se-ntîmplase, am dat cu degetul, nimic, trăsăturile Fiului lui Dumnezeu nu se ștergeau, în schimb, cînd am frecat ușor în partea neatinsă, unde-s vînătorii, s-a luat unu' dintre ei pe arătător, și-am pierdut și cîinele. Și nu știu ce să fac. Du-l la popă. Încă nu, vreau să mai verific, cel mai bine-l verific cu Tobradex, pun o picătură în ochiu' lui Hristos, că-i roșu, poate fi conjunctivită, să vedem dacă clipește. Dacă-ncerc cu Olynth e posibil să stric tot și rămîn și fără pomi și fără cap. N-a clipit! Nu, dar cei trei vînători rămași au făcut doi pași înapoi. Mai bine chem o vecină care se pricepe.

E chipul Domnului Nostru Iisus Hristos! Doamne, Dumnezeule, apără-ne și păzește-ne. Păi, de ce? Așa se zice! Și cînd a apărut pe pînză? Apropo, urît tablou. Azi-noapte. La ce oră? Are importanță? Are. Pe la patru jumate. Aha, deci e Mercur în conjuncție cu Orion, Balanță, destin Lună 33, casa descendentă, numărul 1. Și? Și e chipul Mîntuitorului. Mă duc să chem lumea, e păcat să nu-l admire cît mai mulți oameni, că nu vezi așa ceva decît o dată-n viață. Dacă ai noroc. Pot să fac o poză? Poți, da' mai de la distanță, să nu strice flașul pictura. Asta nu e pictură, e miracol. Da, și-i executat cu pensula, în culori. Hai că fac fotografia de la intrare, gata. Și-acu' o pun pe Facebook.

Au intrat fie una cîte una, fie cîte două-odată, s-au minunat, au oftat, și-au făcut cruce, administratoarea s-a aruncat în patru labe pe covorul pe care nu-l mai măturasem de mult, au postat toate fotografii pe Instagram, și am văzut cu ochii mei cum se adunau laicurile, una a strîns zece mii într-un sfert de oră pentru un selfie în oglindă, oglinda mea de cristal pusă pe peretele din fața tabloului și vecina era farmacista dezbrăcată de la trei. În stînga bustului zglobiu se zărea tabloul. Tii, ce-o să vină lumea-acu' la noi, o să fie pelerinaj ca la Ierusalim. Și eu cine sînt? Nu fi tîmpit. Nu contează cine ești, poți strînge o grămadă de bani, mi-a șoptit un vecin taximetrist, dacă vrei îți împrumut aparatul de taxat, a zis făcîndu-și repede trei cruci gigantice. În doar o oră aerul din apartament devenise de nerespirat, era o înghesuială ca de sărbători.

(fragment din povestirea „Tablouri")

PUBLICITATE

Bogdan TĂNASE

bolero de travel

Slobozia, partea de mijloc

Văzînd și făcînd. La fața locului. Sau cu calcul lingvistic recent și mai neadaptat, în moment (din vechiul *carpe diem,* „trăiește clipa“, firește). Cam așa cred că se poate porni, dacă nu just, cel puțin precaut, pe o stradă a unui orășel fără mult patrimoniu cultural vizibil cum e Slobozia. În afară de mănăstire și de cîteva statui și o școală, cele două muzee, bune, și o biserică de lemn în stil maramureșan strămutată din vechiul sat Poiana, eu nu mai știu altele.

Pentru cine este interesat de lumea în sepia – cea care vorbește încă pentru cine vrea, pentru cine trebuie să o asculte – minunatele fotografii ale lui Costică Axinte, fotograful din Slobozia cu forță de *Ulise* al lui Joyce care l-a citit bine pe cel al lui Homer, cum bine ne învață profesorii buni de literatură comparată și universală, acele fotografii minunate, care rezistă mai ales prin Povestea pe care o spun, acele fotografii sînt, pentru memoria unui oraș cu chipul complet schimbat sub comunism, cu adevărat niște „obiecte găsite“, cum zice Susan Sontag în cartea ei despre fotografie. Ele „beneficiază simultan de prestigiul artei și de magia realului. Sînt nori ai fanteziei și bulgări de informație.“ Receptarea extraordinară, meritată pe deplin, a acestei comori prea mult timp ascunse stă mărturie pentru forța acestor „obiecte găsite“. Din afirmația imensei teoreticiene, eseiste americane rămîne însă o suspendare. Se vede, pe drept cuvînt, imprevizibilul, descoperirea iluminatoare, binele care iese deasupra. Stă însă puțin ascuns motorul acestei acțiuni. Ca să fie „găsit“, așa cum ne învață criticul, comparatistul și teoreticianul american de origine română Matei Călinescu, acel obiect trebuie (re)găsit. Întocmai precum o carte nu e niciodată doar citită (la propriu, decît dacă nu vrei s-o mai deschizi și a doua oară), ci (re)citită. Nu există lectură fără relectură.

Așa și cu aceste orășele și locuri fără un patrimoniu material – cum se zice în documentele oficiale – numeros sau atît de vizibil. În Slobozia contează istoria neintrată, din păcate, în manuale. Contează, cred, că este un fost sat, Vaideei, de robi romi, eliberați, sloboziți. Că e un loc cu ctitorii. Contează că acum, în ciuda mutilărilor mai vechi sau mai noi pe care succesivele administrații locale le-au adus, că, în pofida faptului că nu mai sînt locurile de muncă numeroase din trecutul pre-decembrist, orașul este în continuare unul foarte tînăr. Dacă te plimbi pe cele două bulevarde, cel mare, Matei Basarab, și cel mai nou, Unirii, la orele tîrzii ale unei amieze plăcute, nu ai cum să nu observi mulțimea tinerilor, a famiilor cu copiii lor ieșiți la joacă într-unul din cele patru parcuri mai mari. Așa a fost de cînd mă știu acolo. Un oraș tînăr, vibrant, cu nimic mai presus sau mai prejos decît multe alte locuri din România. Singura diferență este că am copilărit și am învățat acolo. Că, pentru mine, acel loc are o față.

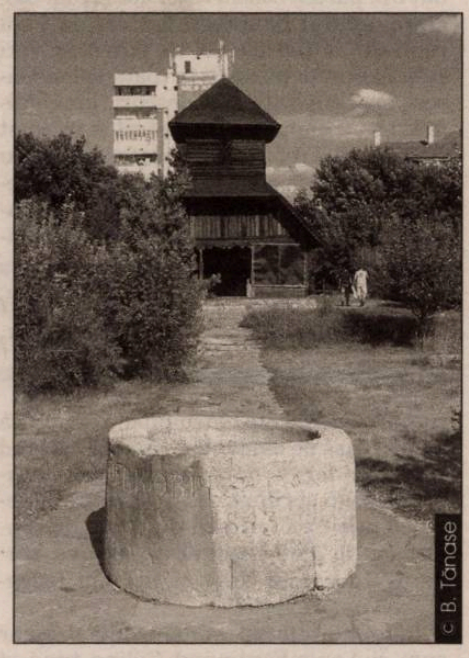

Într-un eseu percutant, cum sînt mai toate ale sale, intitulat „Destin și caracter“, Walter Benjamin, mereu preocupat de dilemele modernității, asocia prezicătorii de destin cu capacitatea acestora de a vedea „semne“, de a fi „mereu la fața locului“. Benjamin era de acord cu aceasta. „Destinul“, afirmă el, „ca și caracterul, nu poate fi deslușit într-o privire de ansamblu decît prin semne, și nu în sine, deoarece dacă cutare sau cutare trăsătură de caracter, cutare sau cutare înlănțuire a destinului se oferă nemijlocit privirii, semnificația acestor concepte este totuși un ansamblu coerent care nu este «la fața locului» decît în semne, din cauză că se situează dincolo de ceea ce se poate vedea nemijlocit.“ Asocierea fizionomie-destin, ne reamintește, ne avertizează, iar și iar, Benjamin este veche de cînd au zis-o anticii.

La fel și cu oamenii, la fel și cu locurile. La fel și cu partea nevăzută, nenumărabilă (așa cum se face în documentele oficiale ale ministerelor și agențiilor oficiale). Cu patrimoniul imaterial. Cu oamenii. Cei care uneori sînt transparenți în destinul lor, mai mult sau mai puțin local, sau, din păcate uneori, invizibili pentru vremurile grăbite ale istoriei.

Mă întreba recent un coleg care își pune, acut și nuanțat, întrebările care au stat la baza ca o încrengătură, ca un rizom, a modernității: ce ar putea vedea în Slobozia, dacă ar vizita-o. Sînt sigur că știe, dar tot aș vrea să mai spun încă o dată, pentru cei care trec în graba oarbă, în „baba-oarba“ cum zicea un joc al copilăriei, pe lîngă astfel de locuri. Poți vedea povestea, atunci cînd e convingătoare. Îi poți vedea pe ceilalți, pe Celălalt. Citindu-l, așa cum poți.

Altfel, mai sînt totuși niște vestigii bune. Poți începe cu acelea. La Slobozia, la Cîmpulung, la Sighet, la Reghin sau la Adjud. Și tot așa; și nu numai în România, firește.

PUBLICITATE

Andrei VORNICU

Film sau teatru?

Unora le place jazz-ul, altora le place teatrul, dar aproape tuturor le plac filmele. Cinematografia este, probabil, cea mai populară dintre arte după muzică, deși, conform părerii lui Alex. Leo Șerban, filmul deține supremația peste arte. Fie că se bazează pe un scenariu original (deci, un text la bază), fie că este ecranizarea unei opere literare, că absoarbe nenumărate influențe culturale sau încearcă să dinamiteze convenții, că este minimalist sau maximalist, calofil sau cultivă o estetică austeră, că face uz din plin de coloană sonoră și muzică sau o respinge în mare măsură ca *Dogma 95*, filmul a reușit să sintetizeze toate formele de artă și să devină un hibrid popular, care încîntă masele pe întreg mapamondul în versiunea sa de uz comun – cinematografie de divertisment – sau stîrnește delicii unui public select sub forma fratelui emancipat – filmul artistic, de autor sau pur și simplu avînd o miză mai înaltă (sau mai multe, concomitent).

La antipod se află antica, ilustra, uneori vetusta artă dramatică. Teatrul a îndeplinit cu succes funcția pe care filmul urma apoi să o uzurpe în aparență, dar în esența ei a conținut o fibră de sacralitate și mit. După ce Frații Lumière au realizat epocala invenție și primele pelicule au început să fie difuzate, partizanii tradiționalei arte teatrale preconizau funebri dispariția acesteia sub asaltul trivial al cinemaului, chit că, inițial, chiar inventatorii acestuia declarau că filmul nu are nici un viitor. Filmul era văzut ca bastardul rău al teatrului, o artă vizuală inferioară cu mare potențial de popularitate și cu priză la publicul larg. Priză a avut, dar nu s-a dovedit a fi o artă marginală. Controversa iscată a constituit și una dintre temele filmului *Restul e tăcere* al lui Nae Caranfil, dar nu e nouă în artă. Același tip de reacție l-a întîmpinat din partea conservatorilor și mai discretul aparat de fotografiat căruia i s-a reproșat inițial că nu va putea în veci substitui arta plastică în toată splendoarea, expresivitatea și, deseori, ambiguitatea sa. Timpul a demonstrat și în acest caz că vocile refractare de la început s-au înșelat și că temerile negre nu s-au adeverit. Apariția aparatului foto nu a împiedicat pictorii să-și practice arta în continuare, la fel cum cinematograful nu i-a pus pe tușă pe oamenii de teatru, ba cred că aceste forme de artă presupus antagonice s-au sprijinit reciproc, forțînd creatorii acestora la ieșiri din zona de confort (și de plafonare) și explorarea permanentă a unor teritorii noi sau reevaluarea unora vechi.

Le iubesc pe fiecare în felul lor și îmi sînt indispensabile.

Îmi amintesc cu un amuzament amar cum și Louis-Ferdinand Céline tuna și fulgera împotriva filmului, pe care îl considera un produs tehnologic submediocru, o non-artă. Între timp, gama de posibilități ale cinematografiei s-a consolidat, iar cea a artei dramatice s-a mai îmbogățit cu teme, forme de expresie noi și dizolvarea structurilor vechi. Filmul și-a creat deja o identitate, o istorie și un panteon. Cea de-a șaptea artă și-a subsumat artele care au precedat-o, a devenit un fenomen global care a influențat în mod decisiv cultura umană, și a devenit (și) un motor financiar colosal, fapt pe care i l-au imputat cîrcotașii. Teatrul, pe de altă parte, are dezavantajul (dezavantaj pînă la un punct) că nu este o artă transportabilă. Acesta se întîmplă aici și acum, chiar dacă, cu ocazia unor festivaluri sau turnee, se mai plimbă prin lume. Dar, ca produs cultural, nu poate fi luat la purtător oriunde ca o carte, un film care încape pe un stick sau un album de muzică, o pictură sau chiar o sculptură.

Deși foarte multă lume pe care o cunosc are, totuși, acces la cel puțin o instituție de teatru (sau la teatru independent, care prevalează în momentul de față, deseori cu succes), fie nu o frecventează, fie preferă să o înlocuiască cu vizionarea unui film. Este și aici discutabilă modalitatea de a vedea un film, întrucît cei mai mulți amatori de film sau cinefili vizionează cele mai multe producții *online* sau le descarcă de pe *torrent*-uri. Frecventarea sălilor de cinema (cîte sînt ele, dar asta face deja subiectul unei alte dezbateri) pare a fi apanajul unor consumatori de film de week-end, ocazionali, sau a unor cinefili care, deseori, nu prea sînt încîntați de oferta cinematografelor de mall.

Poate că reticența mai generalizată a oamenilor care vizionează filme de a viziona și spectacole de teatru are motivații mai complexe decît par la prima vedere. Am întîlnit oameni care preferă teatrul filmului, dar cu mult mai puțini decît cei care se situează în tabăra opusă. În genere, amatorii de teatru sînt și cinefili, eventual au o cultură cinematografică net superioară cinefililor rezervați. Mă tem, însă, că este o chestiune pe care nu o pot soluționa. Fiecare categorie va rămîne pînă va decide ea însăși tributară propriilor preferințe, afinități, încăpățînări sau chiar orgolii. Eu sînt un cinefil pasionat cam de pe vremea cînd am început să citesc cu regularitate (7-8 ani) și un iubitor de teatru din adolescența tîrzie. Teatrul m-a atras mai greu fiindcă cel de stat era sufocat pe-atunci de convenționalism, artificialitate și impostură, însă omologul său mai sărac, teatrul independent, m-a cucerit prin viziune, forță de expresie și inedit. Au trecut de-atunci aproape 12 ani. Între timp m-am separat de film pentru o perioadă pe care-acum o consider revoltător de lungă, dar sînt totodată conștient că reîmpăcarea a fost cu atît mai intensă. Cu lectura am păstrat o relație mult mai constantă și o apropiere cumva organică. Dar le iubesc pe fiecare în felul lor și îmi sînt indispensabile. Probabil că ține de natura mea idealistă și exagerat de sentimentală, dar mi-aș dori o formă de artă transcendentă, care să le cuprindă pe toate și să nu semene în mod flagrant cu nici una, o artă sinestezică în care imaginea să se conjuge cu sunetul, mirosul cu intuiția, fulguрația onirică cu speculația intelectuală, formele cu transparențele, conceptele cu reprezentările, o artă care să fie consumată cu ochii închiși, dar care să anime toate simțurile ca o transă caleidoscopică.

Dar pînă atunci îmi place și Ravel și Bergman, și Ionesco și John Coltrane, îl apreciez pe Purcărete și sper să mai văd vreun Ostermeier, sînt fascinat de Lars von Trier și încerc să-l înțeleg pe Lynch, încă îl ador pe Henry Miller în toată logoreea lui contradictorie și rîd emoționat la Chaplin. Și aș putea continua lista asta mult și bine, dar cred că ați prins ideea și v-ați dat seama că arta rămîne pînă la urmă o formă sublimată de viață și tocmai de-asta trebuie iubită în oricare dintre formele ei. Pînă la urmă, să iubești arta înseamnă să te iubești pe tine însuți și, bineînțeles, pe aproapele tău.

***Andrei Vornicu** este jurnalist cultural.*

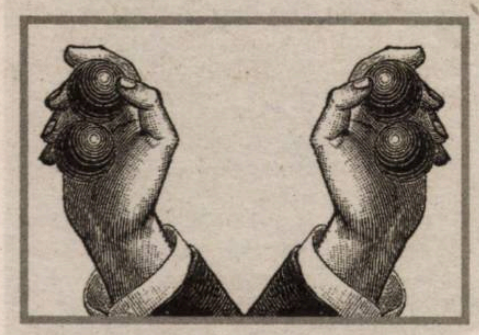

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Celebrare & continuare

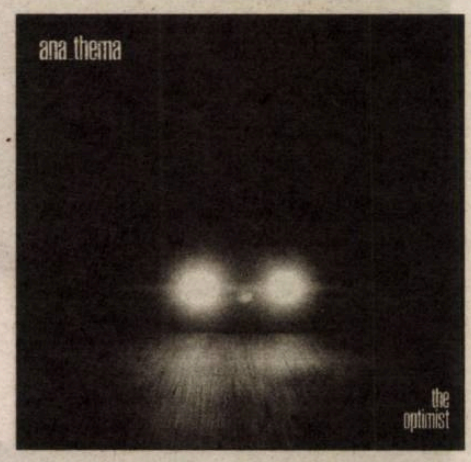

● **Anathema, *The Optimist*, Kscope, 2017.**

Anathema ne-au vizitat pentru prima dată în 1993, iar de-atunci tot revin, cu iregularitate, dar suficient de frecvent încît să construiască o conexiune specială cu românii și românce le. Multe s-au schimbat de-atunci – de la trupa death-metal a unor tineri din Liverpool, care nu se dădeau înapoi de la a juca fotbal cu fanii români, pînă la grupul de rock progresiv pomenit frecvent în aceleași fraze cu Pink Floyd ori Porcupine Tree. Cîndva ar fi fost mai probabil ca frazele respective să-i menționeze pe My Dying Bride și Paradise Lost, însă vremurile acelea au apus și nici măcar în concertele aniversare trupa nu prea poate să-și cînte piesele de început – nu de sofisticate ce erau, ci din pricina substituirii treptate a patosului și energiilor tinereții cu melancolie și prudență familistă. Anathema s-au transformat în proiectul de familie al fraților Cavanagh în alianță cu frații Douglas, abandonînd pe drum aproape toți membrii fondatori, care au asigurat în anii '90 dimensiunea metal a trupei. În urma diferendelor stilistice, respectivii aveau să se refugieze în proiecte mărunte, pariul cu viitorul fiind cîștigat de frații Cavanagh – idei similare cu ale colegului de generație Steven Wilson i-au împins să mizeze pe o resuscitare a interesului pentru rock-ul melo-progresiv britanic. Cu Wilson au și avut ocazia să se felicite reciproc, cînd au colaborat la mixajele albumului *We're Here Because We're Here* (2010).

Albumul *The Optimist* e o celebrare a pariului menționat și o continuare conceptuală a materialului cu care trupa pășea în noul mileniu și în formatul muzical actual, acel *A Fine Day to Exit* (2001) care se remarca deopotrivă prin pesimism și ambiție. Avem, în sfîrșit, albumul pe care Anathema ar fi vrut să-l scoată în 2001, acum cu beneficiul experienței și al lui Lee Douglas – vocea feminină adoptată ulterior ca membru permanent în trupă. O producție mai modernă, lubrifiată electronic, și mult pian cu iz de Max Richter scot trupa de sub statutul de epigoni Pink Floyd care le-a fost atunci acordat.

Cei care au urmărit grupul prin toată istoria sa vor găsi totuși limitativă competiția în care Anathema par să se fi angajat cu Steven Wilson – linie în care se încadrează și acest album. Perioada cea mai fructuoasă din cariera grupului rămîne cea de la finele anilor '90, cînd își lepăda straiele heavy metal, dar mai păstra încă un accesoriu pe ici, pe colo – cîte un solo de chitară, cîte o apăsare gotică, cîte un refren cu pumnul strîns –, asigurînd un contrast de impact imediat între retro și modern, între melodramă și energie. A fost o perioadă a surprizelor în care fiecare album venea cu o schimbare de componență, cu un experiment, cu un derapaj din zona de confort a fanilor cîștigați înainte. Nu mai avem așa ceva de ani buni (chiar începînd de la albumul pe care au lucrat cu Wilson). Efectele electronice care constituie elementul de noutate al acestui album sînt pur decorative, nu fac parte din măduva pieselor – ele se datorează mai degrabă producătorului Tony Doogan, specializat în ornamente ambientale (a mai lucrat cu Mogwai și Belle & Sebastian).

În concerte, perioada de vîrf menționată rămîne bine reprezentată, semn că trupa nu se pripește în a rupe legăturile cu trecutul. De acum însă, deciziile se iau cu simț strategic și mai puțin cu entuziasm emoțional, iar formula actuală s-a dovedit cîștigătoare pe un termen mai lung decît explorările de altădată. La capătul ultimei piese se poate auzi unul din membrii trupei jucîndu-se cu un copil ce gîngurește, care probabil are un rol important în a stabili cum trebuie să sune acum Anathema. Cu siguranță, titlul albumului i se datorează.

***Anathema** va concerta pe 24 octombrie la Arenele Romane din București.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

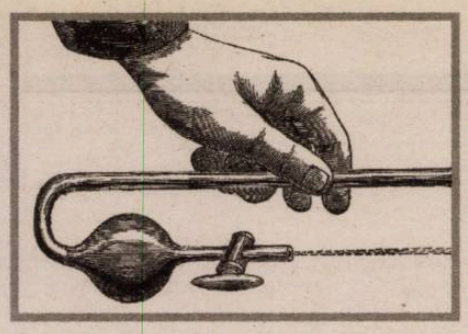

Oana STOICA

rosencrantz & co

Andy Warhol: Autoportret cu ketchup

● *HOT DOG*, coregrafie/dramaturgie/concept/scenografie: Massimo Gerardi. Cu: Ioana Marchidan, Irina Strungăreanu, Arcadie Rusu, Daniel Alexandru Dragomir, Vanda Ștefănescu, Cosmin Vasile. Muzica: Alexandru Suciu. *Light design* & scenografie: Hermina Stănciulescu. Spectacol produs în cadrul proiectului *Focus. Coregraf – Massimo Gerardi*, organizat de Linotip – Centru Independent Coregrafic, co-finanțat de AFCN. Linotip – Centru Independent Coregrafic.

Într-un singur an de funcționare, Linotip – Centru Independent Coregrafic, inițiat și administrat de Ioana Marchidan și Arcadie Rusu, se dovedește a fi unul dintre cele mai active organisme de pe scena dansului contemporan autohton. Cea mai recentă premieră, *HOT DOG*, realizată în timpul proiectului „Focus. Coregraf – Massimo Gerardi" care s-a derulat în luna august, este versiunea unui show creat în 2012 de coregraful italian (care a mai făcut un spectacol în România în 2010, la Teatrul Odeon, *Depeche / Dance*). *HOT DOG* explorează relația dintre artă, bani și concept, din perspectiva unui artist-personaj care a devenit o legendă a pop-art-ului: Andy Warhol.

Spectacolul pune de la început premisele materiale ale universului artistic al lui Warhol: covorul de scenă a fost acoperit cu imagini simbolice (obiecte și vedete, ambele „produse" care se consumă și fac profit) peste care s-a tras o folie de plastic (material invocat de Andy Warhol ca element definitoriu al epocii consumeriste; apreciez tehnica dansatorilor care reușesc să nu alunece pe această suprafață improprie pentru dans), pungi cu logo-uri ale unor mărci mai mult sau mai puțin celebre, televizoare pe care rulează reclame, portrete ale unor staruri clasice și nelipsita banană (de pe coperta albumului The Velvet Underground & Nico). Patru Andy Warhol poartă pungi cu logo-uri comerciale și cartoane cu sloganuri ale artistului. Se conturează astfel, din prima scenă, filtrele warholiene – mecanisme și teme – prin care „se judecă" societatea consumeristă: repetitivitate, mecanicitate, arta ca afacere, copia *vs* orginalul, idolatrie. De aici, spectacolul evoluează, deschizînd noi cîmpuri de analiză sub aceeași supratemă, a mărfii care devine obiect de artă – ce este și ce NU este arta conceptuală? care este granița între artă și deșeu? cum evoluează arta în era consumului? cum se refolosesc/recontextualizează icon-urile clasice? care este relația între copie și original? Massimo Gerardi folosește în tot spectacolul aceleași elemente, din perspective și cu narațiuni coregrafice diferite: cartoanele în pungi transparente sînt purtate de personaje care defilează ca pe podiumurile de modă, pizza vomată este livrată ca operă de artă, banana este scoasă la licitație în aceeași ipostază, sloganurile brand-urilor contemporane sînt rostite ca mantre etc. Idolii clasici – Marilyn Monroe, James Dean, Liz Taylor și Warhol însuși –, deveniți produse comerciale (în același mod este exploatată și figura lui Che Guevara pe tricouri și șepci), sînt „copiați" și asumați ca identitate. Cel mai bun exemplu de simbol modern este păpușa Barbie, sugerează Gerardi, a cărei artificialitate este o calitate esențială într-o lume a aparențelor, kitsch-ului și consumului. Defilarea de modă din finalul spectacolului, cu haine croite din pungi cu logo-uri cunoscute, este un conglomerat performativ care conține concluziile show-ului: ceea ce contează este marca; brand-ul depersonalizează omul, care „se retrage" în spatele lui; accentuarea aparenței – machiaj, coafură, atitudine și, desigur, haine – sublinează faptul că acestea sînt atributele celebrității, nu persoana. Defilarea în sine este un act de frivolitate conectat cu o industrie a aparențelor care se autoproclamă artă, fabrică staruri meteorice și dictează norme sociale efemere, dar care vizează un singur lucru: banii.

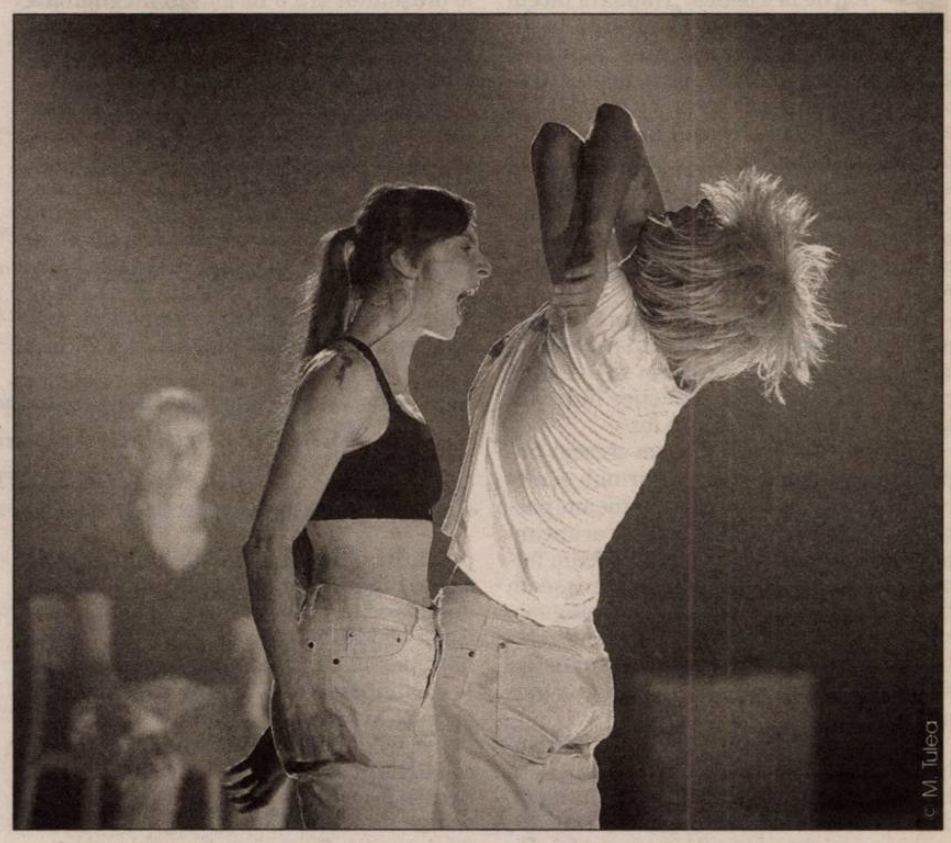

© M. Tulea

Ce este și ce NU este arta conceptuală?

Dar o formă radicală de artă este atunci cînd artistul însuși devine operă, cînd se autovalorizează, artistic și pecuniar, și se expune. Warhol este nu doar autorul unei opere care exploatează și acuză comercialul, ci se transformă el însuși în idol pop-art *(„I am a deeply superficial person")*, supus venerației publice, dar și controverselor, cu un ego supradimensionat și un preț pe măsură. Moartea lui Warhol în spectacolul lui Massimo Gerardi este văzută, practic, ca impulsul prim dintr-o creație în serial, căci originalul este înlocuit de cópii, care își arogă autenticitatea: ele sînt adevăratele opere de artă. Imaginea simbolică a artistului, venerarea și exploatarea ei comercială, în masă, sînt elemente care denotă că Warhol, mai cu seamă post-mortem, devine obiect/imagine de artă în sensul configurat chiar de el *(„art is cash"). „Andy Warhol is dead. Long live Andy Warhol!"* este ultima replică din spectacol, după ce arta și-a devorat creatorul.

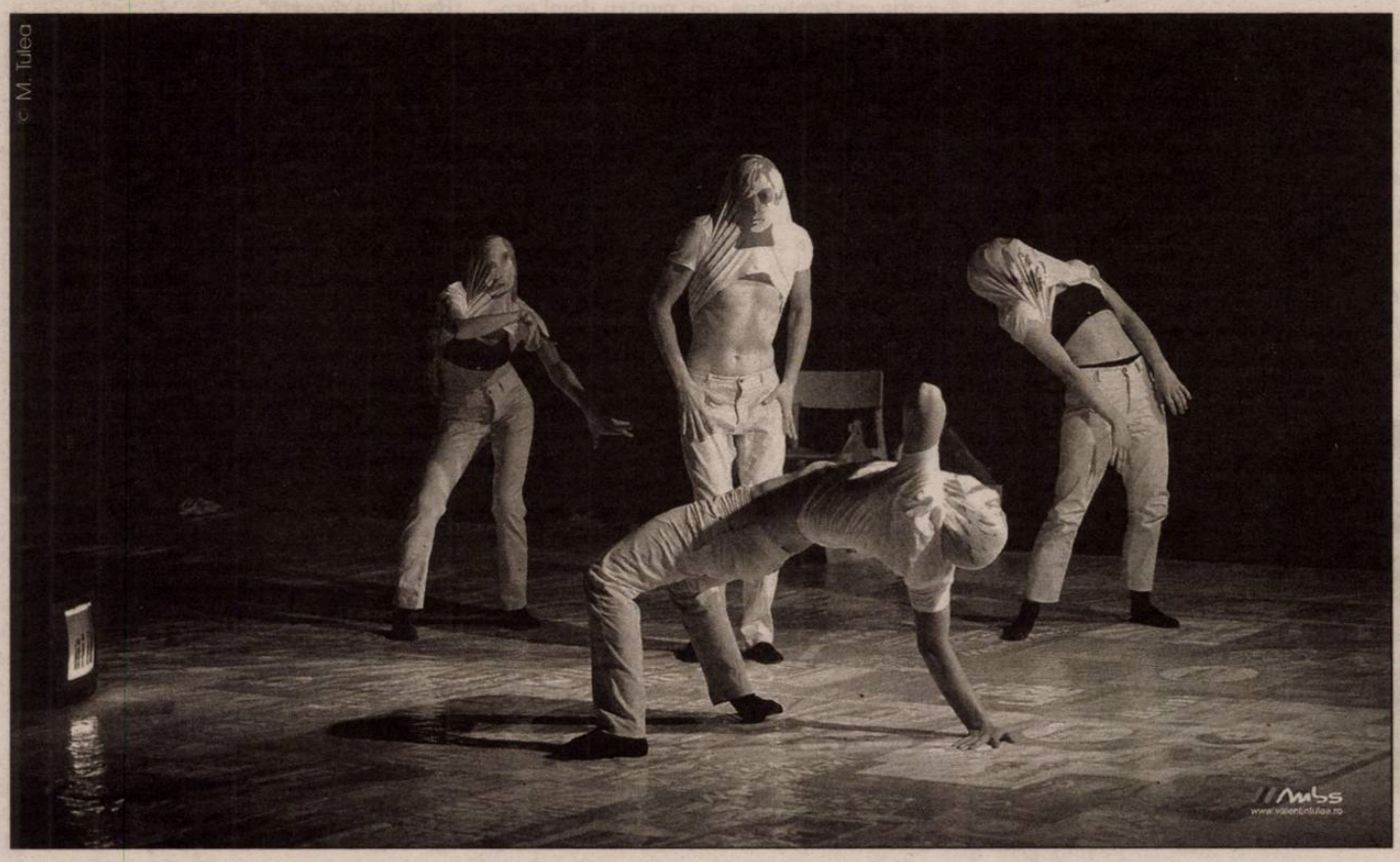

© M. Tulea

Performat de patru dansatori, excelenții Ioana Marchidan, Irina Strungăreanu, Arcadie Rusu, Daniel Alexandru Dragomir (show-ul are dublă distribuție, în altă versiune, alături de Ioana și Arcadie dansează Vanda Ștefănescu și Cosmin Vasile), *HOT DOG* conține și o oarecare interactivitate, în acord cu subiectul: publicul este invitat să liciteze (să plătească), să decidă dacă un anume obiect este artă (să analizeze), să danseze în club *(„I have a social disease / I want go out every night"* – să se distreze). Arta contemporană și comercialul se intersectează astfel în exploatarea nevoilor superficiale pentru profit. Doar că arta are și o componentă de reflecție, care se constituie în diferența specifică în raport cu marfa comună. Spectacolul are o coerență conceptuală care funcționează atît pe orizontală (în demonstrații succesive), cît și pe verticală (în elemente materiale care transgresează narațiunile și în dramaturgia coregrafică).

Investigație performativă asupra definiției și mecanismelor artei în lumea contemporană, *HOT DOG* este un eseu coregrafic despre frivolitate și devorarea omului de către produs, despre supremația banului și venerarea profitului, despre abdicarea esteticului în favoarea comercialului. Desigur, de la moartea lui Warhol încoace, lucrurile s-au radicalizat. Sloganul artistului, *„Art is cash"*, are astăzi o versiune oarecum nietzscheană: *„Art is dead"*.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mihnea RUDOIU

Toată România e un fel de Fieni

Pe 21 iulie 2017, am primit un mesaj de la Costică: „Sîmbătă facem un berbec pe deal, vii și tu la Fieni?“ Costică e un prieten din copilărie, genul de care te simți legat pentru toată viața, chiar dacă te vezi cu el o dată la cîteva luni. Fieni e orașul în care am copilărit, un orășel a cărui importanță la scară națională poate fi asemuită fie 1) cu a județului din care face parte, Dîmbovița, la scară europeană; fie 2) cu a țării din care face parte, România, la scară planetară.

Costică nu e singura persoană de care mă simt legat. Mai sînt și alții care au locuit mereu în Fieni. Așa cum se întîmplă cu părinții mei, cadre didactice în localitate aproape toată cariera lor.

Cu Costică și cu ceilalți am crescut împreună, mergeam la furat porumb și mere din grădinile oamenilor, puneam pastă de dinți pe clanțele ușilor, aruncam pietricele în geamurile fetelor, jucam fotbal, ne băteam, ne înjuram, vara ieșeam la scăldat, iarna mergeam cu plugușorul, jucam cărți și remi pe băncile din fața blocurilor, în week-end-uri eram nelipsiți de la filmul care se difuza la căminul cultural.

Sînt multe lucruri pe care le făceam împreună. Eram oarecum nedespărțiți. Eram gașca de la blocurile roșii din Fieni, dar acele vremuri sînt apuse. Eram săraci, nu-i vorbă, dar toți eram astfel. Fiind foarte tineri, nici nu ne păsa de multe, mai ales că părinții aveau unde lucra. În jur de ora două după-amiaza, zece noaptea sau șase dimineața, pe străzile orășelului era o forfotă inimaginabilă. Se schimbau turele la fabrica de ciment și la cea de becuri din localitate. Ambele absorbeau mii de locuri de muncă.

În 1992, cînd am plecat la liceul militar, viața încă era la fel. Apoi, în fiecare trimestru, semne ale unei metamorfoze sociale, urbanistice și de mentalitate au început să apară ici și colo, lovind alandala în ritmul relativ trepidant al vieții cotidiene. În jurul realității bătătorite de decenii, în oraș au prins cheag o serie de factori cu care oamenii nu mai fuseseră confruntați pînă atunci. Și nici pregătiți să-i preîntîmpine. Erau greu de sesizat la început, gradualitatea trecerii de la bine la puțin mai rău și apoi la puțin și mai rău și tot așa îi făcea imposibil de depistat, dar, cînd am ajuns la facultate, schimbarea devenise evidentă pentru cei care aveau ochi să vadă. Tot mai puține locuri de muncă, euforia patronilor de consignații se stinsese, la fel și pasiunea pentru jocurile piramidale de tip Caritas, echipa de fotbal Cimentul Fieni, care, la un moment dat, jucase barajul pentru a intra în prima divizie cu Sportul Studențesc (meci pe care îl pierduse), retrogradase în județeană, fabrica de becuri falimentase, transformîndu-se într-un mastodont pustiu din beton, cărămidă și moloz, fabrica de ciment fusese cumpărată și în ea mai lucrau doar cîteva sute de persoane… pe scurt, oamenii înțelegeau că nimic nu avea să mai fie cum a fost și, unul cîte unul, părăseau orașul. Plecau nu în alt oraș, deși făceau și asta, dar mai ales în altă țară. Nu era ușor, România nu era membră a Uniunii Europene, așa că fugeau pe ascuns, se apela la cunoștințe și neamuri, se dădeau bani… important era să plece cît mai repede de acolo, din Fieni, fiindcă nu mai aveau pentru ce să rămînă.

„Stau cu copiii, așa e, dar ce să le pun pe masă, că-mi vine să intru-n pămînt.“

Cunosc cazuri în care părinții plecaseră în Israel, Grecia, Italia, Spania sau Germania, lăsînd copiii în seama bunicilor ori plătind o familie să aibă grijă de ei, să le gătească, să le spele rufele și, dacă se pricepeau, să-i ajute cu temele.

Cînd veneau în țară – cel mult o dată pe an – și se întîlneau cu mama sau tata pentru a se interesa cum se descurcă copilul la școală, aflam ce umilințe trebuiau să îndure pentru a cîștiga niște bani, pe care aici, însă, nu i-ar fi cîștigat niciodată. Majoritatea femeilor lucrau ca menajere și chelnerițe, iar bărbații, la ferme, spălătorii auto sau în construcții. Dormeau cîte trei-patru într-o cameră și „munca la patron“ nu era deloc „parfum“. Am auzit multe povești, cu toții le-am auzit și nu are rost să le repet.

Cu toate astea, nu voiau să se întoarcă. „Și ce să fac, doamnă, aici? Că mor cu zile. Stau cu copiii, așa e, dar ce să le pun pe masă, că-mi vine să intru-n pămînt.“ Îi aduceau mamei o pungă cu cafea sau o cutie cu bomboane, ori, pentru dom' profesor, rar, o sticlă cu vin. O parte din ei erau chiar foști elevi care acum aveau, la rîndu-le, copii pe care îi învățau tot părinții mei.

– Băiatu' e bun, se descurcă? era întrebarea aflată permanent pe buzele lor.

Nu, nu erau toți buni, multora nu le ardea de școală, nu era nimeni să-i țină serios în frîu și să se ocupe îndeaproape de educația lor. O parte din ei se transformaseră în derbedei. Însă nu era nimic de făcut.

Mama și tata le spuneau ce poți spune în asemenea situații: copilului îi merge mintea, e talentat, e descurcăreț, dar să fie mai atent, să nu mai lipsească de la ore, să își facă temele, să aia și aia…

Era adevărat, dar travaliul educațional e o provocare și cînd părinții stau alături de copii. Nimeni nu se aștepta la minuni. Cînd începea școala, totul arăta la fel.

După niște ani, dacă nu se stabileau în afară, se întorceau tot la Fieni, unde, pentru a consfinți un mecanism de compensație tipic românesc, își construiau case cu etaj și multe camere mici, din care foloseau doar o mică parte. Cei tineri și holtei se afișau cu mașini „bengoase“ cumpărate la second hand sau închiriate, ascultau manele în boxele date la maximum și, cît stăteau în localitate, „se spărgeau în figuri“. Dacă, în timpul sejurului, cunoșteau vreo fată, făceau ce făceau și o luau după ei în țara unde lucrau și, de regulă, se căsătoreau.

Asta s-a întîmplat, în mare, în Fieni. Unele chipuri, familiare cîndva, nu le-am mai întîlnit după aceea, pe altele le-am regăsit de fiecare dată cînd veneam acasă.

Cînd merg la Fieni, mă întîlnesc cu Costică și cu ceilalți. Sînt parte din vechea gașcă. Neschimbați, aș spune. Viața i-a schimbat, dar, pentru mine, au rămas neschimbați. Și, îmi place să cred, și eu pentru ei am rămas la fel. Cînd și cînd, ieșim la o bere, alteori la un grătar în fața blocului sau chiar la un meci de fotbal. Dar se întîmplă tot mai rar.

E totul la fel, dar nimic nu mai e ca odinioară. Fieniul are acum o înfățișare părăginită, ca acele orașe din Vestul Sălbatic rămase ale nimănui după ce febra epocii aurului a dispărut. Pe de altă parte, mi se pare că a căpătat un caracter simbolic, deoarece prin caracterul limitat al dorințelor și nevoilor locuitorilor săi, prin însăși esența existenței sale monotone, sărmane, el e imaginea *in nuce* a României: aceiași oameni, aceleași probleme, aceleași pasiuni, dar într-o formă miniaturală și deformată. Ba, dacă reușești să înlături pericolul dat de reducționism sau generalizare, eu cred că doar în asemenea locuri poți palpa nervura noului mileniu românesc și poți afla amplitudinea profunzimii românului.

Din nefericire, dacă orașele mai mari au păstrat măcar un lustru elegant și monden, Fieniul nu are nimic. Doar o tristețe copleșitoare și o sărăcie vizibilă aproape în fiecare cotlon. Viața acolo seamănă cu ceea ce Thomas Mann, în *Muntele vrăjit*, descria ca fiind viața la sanatoriul din Berghof: „viața în afara timpului, viața nepăsătoare și fără speranțe, viața ca destrăbălare a unei stagnări active, viața moartă“.

Dacă orașele mai mari au păstrat măcar un lustru elegant și monden, Fieniul nu are nimic.

Cei tineri, care au ales să rămînă în oraș, devin prizonierii acestei vieți în felul în care Hans Castorp, personajul lui Mann, ajunsese să se acomodeze cu rutina de la Berghof. Nu poți face multe, ești fericit dacă ai un loc de muncă și reușești să asiguri copiilor cele necesare, cît de cît. Trăind adînc în ea, uitînd cum ar trebui să fie, realitatea fieneză scandalizează tot mai puțin. Înjurăturile și comentariile la adresa politicienilor, oricît de pătimaș rostite, ajung și ele un act reflex, menținut în virtutea dreptului cîștigat de a te revolta împotriva propriei condiții. Dar, să fim înțeleși, nimeni nu se revoltă cu adevărat, căci și în Fieni, ca pretutindeni, în străfundul oamenilor sălășluiește același demon lăuntric ce i-a împins dintotdeauna să stea cuminți și să accepte ce le este impus.

După o anumită vîrstă, un asemenea mediu îți acoperă spiritul cu o mîzgă care-ți năclăiește forțele și te constrînge să evadezi într-o lume factice, a telenovelelor și mondenităților de la TV, iar atonia intelectului, dorită și încurajată de mulți pentru a putea manipula eficient și a guverna lin, merge mînă-n mînă cu un soi de prăbușire liniară a voinței civice, la capătul căreia sinele, tot mai abrutizat, se prelinge într-o somnolență apăsătoare, scurtcircuitînd reflecțiile sănătoase,

PUBLICITATE

fără de care e imposibil de stăvilit orice val de populism deșănțat și de promisiuni fără miez.

Altminteri, viața e activă în felul ei, „toate ocupațiile sînt practicate, iar cînd și cînd una degenerează într-o modă furibundă". Pe „muntele vrăjit", hobby-urile jalonau între pasiunea pentru fotografii și colecționarea mărcilor poștale, pe dealurile dezvrăjite ale Fieniului e flecăreala, la o bere, despre orice și, îndeosebi, despre politică. Unii, mai amuzanți, ar spune că hobby-ul de bază ar trebui să fie munca, numai că ăstora și altor teoreticieni atotștiutori, care dedică veritabile expozeuri „truismului" că asemenea orășele sînt pline de asistați sociali cărora nu le place să muncească, le spun să-și facă bagajul și să se mute în paradisul din Fieni, unde pot demonstra acestor sugative leneșe ale vistieriei statului, prin forța exemplului personal, cum ar trebui să-și cîștige traiul pe meleagurile 'celea. Să nu stea pe gînduri: chiria e ieftină, brînza și roșiile sînt proaspete, fără chimicale, direct de la țărani – și, de asemenea, mai ieftine ca în supermarket –, circulă maxitaxi, e și tren, curge și gîrla p-acolo, deci poți prinde cu vîrșa mrene, molani și carași, ești aproape de Sinaia, s-a deschis și un magazin Profi, la Zilele Fieniului îți cîntă Trăistariu și Vali Vijelie, au început, în fine, să se asfalteze și străzile lăturalnice, ce-ți trebuie mai mult?

Hai, mută-ți spiritul întreprinzător și omniscient în Fieni, pune la dospit abilitatea-ți de a extrapola certitudini apodictice din experiența de viață (a ta, de astă dată, nu a altora), ia niște ani o pauză binemeritată de la trăncăneală și noi îți vom reciti interesantele impresii despre beneficiile înnobilatoare ale muncii după ce vei deveni, în vorbă și în port, fienean autentic!

Destinul României nu se creează numai în metropole, unde trăiește avangarda intelectuală și elita culturală, unde domnește cosmopolitismul corporatist, acolo se dau tonul și direcția către care națiunea trebuie să înainteze. Pentru ca asta să se întîmple, însă, trebuie să existe o punte reală de legătură cu comunitățile modeste cum e Fieniul, comunități disprețuite, ignorate, resemnate și ascultătoare, ai căror bărbați nu emană metrosexualitate în viața de zi cu zi, ale căror femei nu au blog-uri unde să orăcăie zurliu despre *lăv* și mîncare bio, ai căror părinți nu dau doi bani pe scliviseala *à la mode* din Capitală și ai căror copii au alte pasiuni decît filmele 3D la mall sau mersul la Summerwell și Untold.

Străinii nu văd România în același fel în care o percepem noi.

Tot vorbim de libertatea cîștigată la Revoluție, dar uităm ușor că ea se poate manifesta numai acolo unde există premise pentru îmbunătățirea stării și condițiilor economice. O economie puternică stă la temelia promovării libertății individuale.

Absența unui climat propice obținerii prin muncă a acelei relaxări materiale care să încurajeze individul să-și diversifice portofoliul gîndurilor de zi cu zi și să-și treacă în cont chiar cîteva principii sustenabile pentru bunul mers al societății va găsi un ecou slab în mintea celor cărora, să o spunem franc, le ghiorăie mațele, se îmbracă sărăcăcios – mulți din magazine de second hand –, au un orizont al așteptărilor limitat și a căror principală preocupare e ziua de mîine.

În mintea fieneanului nu strălucesc ideile universale și principiile filozofice, în comportamentul lui cu greu se reflectă imaginea artistică a marilor caractere ce au izbîndit în pofida vitregiilor sorții. Și nici nu ar avea cum, deși se întîmplă și din astea. La el, stratul cultural abia dacă se impregnează cu cel al operelor de mare respirație intelectuală *Suge-o, Ramona* și *Amanții* lu' tanti Ozon, iar bravada spiritului, purtările alese și erudiția sînt cedate fără fason verișorilor din orașele cu pretenții care, inspirați și originali, le-au adoptat sub mîndra înfățișare hipsterească, nimic altceva decît scliforeala unor gargaragii cărora le place să dea bine-n poză.

Iar acum, cu voia dumneavoastră, mă voi îndrepta tiptil către final, un final *trendy* ca Fieniul.

Descriindu-și, după o oră de ploaie prin care se avîntase cu voie bună, exaltarea ce-l cuprindea în apropierea bălții de la Montjouvain, în fața unui bordei acoperit cu țiglă, Proust descoperea că nu toată lumea îi împărtășea entuziasmul. „Am învățat că aceleași emoții nu se produc simultan, într-o ordine prestabilită, la toți oamenii", spune el.

Prin urmare, vizitînd Fieniul sau alte localități asemănătoare, șansele ca aceia care trec pe-acolo să vadă aceleași lucruri care pe mine mă impresionează, să fie afectați de aceleași stări, sînt mici. Nu toți simțim la fel. De aceea, nici străinii nu văd România în același fel în care o percepem noi. Din noianul de impresii contradictorii, însă, două ar trebui să fie evidente pentru orice persoană lipsită de idei preconcepute, respectiv că 1) rezidenții oricărui asemenea orășel ajuns pe butuci sînt captivi într-o dramă a cărei intrigă este cunoscută de toată lumea și al cărei deznodămînt ei singuri nu-l vor putea schimba niciodată și 2) că deși, la scară națională, aduc cu figuranții dintr-o piesă de teatru, îndeplinesc roluri șterse, nu au aproape nimic de spus și, oricum, nimeni nu-i preocupat să afle ce au de spus, iar moraliștii și alte capete pătrate și condescendente se distrează pe seama lor, judecîndu-i în fel și chip, dacă nu se vor întreprinde politici care să le redea demnitatea, vor trage după ei întreaga societate, exact în felul în care, printr-o mică spărtură, apa pătrunde în coca unei nave și o duce încet, dar sigur, la fund.

Fiindcă viitorul se hotărăște (și) la Fieni. Pentru ca România să progreseze, pentru ca România să aibă o clasă politică responsabilă, (și) de aici trebuie început. Cînd un asemenea orășel își va recăpăta suflul economic, cînd Costică și alți prieteni vor găsi aici job-uri plătite relativ decent, cînd cei plecați vor decide că e mai bine să se întoarcă în comunitatea pe care au părăsit-o cînd aveau 20 de ani, cînd vechile legături se vor reînnoda, iar lipsa de perspectivă va fi înlocuită cu o speranță autentică în viitor, însăși România va fi cea pe care o visăm.

Dacă nu, România toată se va scufunda sub apăsarea ignoranței și indolenței lor, care sînt reversul ignoranței și indolenței noastre, doar că ale noastre, cu cîrmîz de metropolă fiind boite, par mai puțin evidente.

Oricum, boiți ori ba, o mai spun o dată, toată România e un fel de Fieni, iar locuitorii ei, niște fieneni și fietanți care, dacă nu se trezesc cît mai curînd, vor lîncezi o veșnicie în dulcea toropeală a nimicului disecat savant pe Facebook.

PUBLICITATE

Stela GIURGEANU

Copilul tău are ce mînca azi?

O sursă importantă de mîncare, pentru mulți oameni din România, este magazinul social. Pentru susținerea acestui tip de magazin, Legea risipei alimentare ar fi fost salutară. Teoretic, comercianții ar fi fost obligați să doneze produsele aflate în pragul expirării, iar magazinul social ar fi putut să le revîndă, la prețuri simbolice, către acei oameni care nu au nici bani, dar nici nu se încadrează la capitolul „venitul minim garantat". Pensionari, familii cu copii mulți, familii monoparentale, oameni cu dizabilități, pensionați pe caz de boală, oameni aflați de cealaltă parte a norocului. Legea a fost însă amînată pentru că se dorește, de fapt, scoaterea amendamentului care ar face posibilă funcționarea acestor magazine sociale.

Săptămîna trecută, o știre destul de nebăgată în seamă: ministrul Agriculturii, Petre Daea, a anunțat că Legea risipei alimentare este, din nou, amînată. Motivele invocate au mers de la „inexistența" metodelor de implementare pînă la „îngrijorarea" că forma actuală a legii ar putea încuraja un comerț paralel – referindu-se la faptul că, dacă alimentele apropiate de termenul de expirare vor putea fi revîndute, chiar la prețuri extrem de mici, asta ar genera un comerț greu de controlat.

Despre ce este vorba? Acum aproximativ doi ani au existat două inițiative pentru o asemenea lege. Una din partea PNL, alta din partea UDMR. Risipa alimentară e o problemă la nivel global, iar în România se suprapune și peste statistici alarmante ale gradului de sărăcie la care e expusă mai mult de jumătate din populația țării. Cu alte cuvinte, pe de o parte, există comercianți care aruncă zilnic mîncarea care expiră pe rafturi, pe de alta, oameni care mor de foame.

O lege care ar fi obligat comercianții să doneze, în loc să arunce alimentele care se apropie de termenul de expirare, către asociații și ONG-uri din domeniu, ar fi fost una salutară. Însă, în forma ei finală, prezentată de către deputatul PNL Florin Alexe grupului de lucru de la MADR, legea avea o mare hibă: articolul 3 prevedea că revînzarea de produse donate să fie strict interzisă și că orice ONG sau asociație care primește, prin donație, produsele nu are voie să le vîndă mai departe, ci să le doneze, la rîndul lor, către beneficiari.

La prima vedere, articolul pare unul inspirat din proverbul românesc „Dar din dar se face rai", însă nu are nici o legătură cu realitatea. Căci, în realitate, articolul este un dezastru care, paradoxal, va duce la o lege nu doar inutilă, ci și periculoasă, căci va distruge conceptul de magazin social – pe care, în loc să-l încurajezi, îl vei elimina total din ecuație.

Căci în ecuația donator-beneficiar există mulți pași pe care trebuie să îi respecți, altfel rezultatul va fi unul greșit. Practic, tu obligi prin lege comercianții să doneze acele produse – însă cui le vor dona? Pentru parcursul lor intact pînă la beneficiar ai nevoie de un sistem bine pus la punct care să le preia și să le distribuie beneficiarilor în timp util (să nu uităm că este vorba de alimente care expiră în două-trei zile). Pentru a respecta această fereastră îngustă de timp, ai nevoie să asiguri rapid transportul, în condiții optime (să dețiI, adică, mașini frigorifice), ai nevoie de un spațiu de depozitare adecvat, de oameni angajați care să le preia și să le distribuie, de oameni care să țină o evidență corectă a produselor, dar și a beneficiarilor. Există în România ONG-uri cu îndeajuns de multă capacitate financiară proprie care să susțină un asemenea sistem? Răspunsul este simplu: nu. Singura soluție pentru ca acele produse donate să nu ajungă la groapa de gunoi este să susții, prin lege, funcționalitatea unui sistem de magazine sociale.

„Ne-am opus" – mi-a declarat **Simon Suitner**, managerul SOMARO, singurul magazin social care a rezistat și care funcționează în România de șapte ani. „Am fost prezent la acea ședință făcînd parte din grupul de lucru de la MADR implicat în elaborarea acestei legi. Am susținut și ne-am dorit această lege pentru că, dacă ar fi o lege bună, magazinele sociale ar putea avea marfă mai multă, mai diversă pentru clienții noștri, oameni care nu își permit să cumpere acele produse de pe prima piață. Însă, în forma prezentată atunci, legea făcută tocmai pentru a ne susține ar fi trecut magazinul social în ilegalitate. Am propus, așadar, un compromis: magazinele sociale să poată achiziționa acele produse la 3% din prețul inițial și să avem voie să le revindem cu maximum 5% mai departe. A fost un compromis, pentru că în prezent noi funcționăm pe bază de donații."

În mod surprinzător, propunerea societății civile a fost acceptată. „Au dat aviz favorabil, iar legea a ajuns în Camera Deputaților, unde a fost votată în proporție de 100%. Cu toate acestea, cu o zi înainte să intre în vigoare, pe 21 mai, ministrul a spus că o amînă pentru finalul anului și că cea mai mare problemă este amendamentul nostru privind revînzarea. Acum, cel mai probabil, va amîna din nou termenul de intrare în vigoare și sîntem din nou acolo de unde am plecat. Argumentația lor este că prin revînzare se deschide drumul pentru tot felul de șmecherii. Contraargumentul nostru e că în România nu interzici mașinile pentru că se merge cu viteză, soluția e să pui poliția pe stradă."

De ce să nu ajuți, cînd poți s-o faci?

Realitatea de lîngă noi

Pentru unii, deși nu o știm, fericirea înseamnă și faptul că habar n-avem cît costă un iaurt. Cînd mergem la cumpărături, luăm de pe raft un calup, îl aruncăm în coș, apoi în frigider. Uneori uităm de el cu săptămînile și ne aducem aminte doar cînd îl aruncăm. Pentru alții, însă, fericirea înseamnă să-și poată permite să cumpere acel iaurt nu cu 2 lei – cît costă, în medie, un iaurt într-un supermarket –, ci cu 25 de bani. Dacă, pentru unii, mersul la supermarket este banal, uneori o corvoadă, pentru alții e un lux și un motiv de tristețe, pentru că rareori își permit să cumpere de pe raftul unui supermarket.

„Aici este singurul loc unde mă simt și eu bogată" – spune o clientă a magazinului SOMARO. Pentru că aici, la magazinul social, ea își permite. Își permite să cumpere după „pofta inimii". Își cumpără făină și bulion și ulei, uneori mezeluri și lactate și, cînd are noroc, încălțăminte pentru fiul ei. Altfel, în lumea plină de supermarket-uri a Bucureștiului, ea n-are ce căuta. Nu are bani. Dar aici are și ea bucuria că se poate „răsfăța". Ca ea sînt întristător de mulți oameni.

„Zilnic am contact cu clienții care vin în magazinul nostru" – îmi spune Simon Suitner. Magazinul, al cărui manager este, are la bază un concept austriac, magazinele SOMA fiind înființate în urmă cu mai bine de douăzeci de ani, la inițiativa privată a unui grup austriac care, văzînd cît de multe produse din sectorul alimentar sînt aruncate și cît de mulți oameni suferă de sărăcie și foame, s-a gîndit la înființarea acestui lanț de magazine sociale. Cum funcționează ele?

În Austria, totul e simplu și logic: unii donatori, adică magazinele mici spre medii, au în spate o poartă unde există o cutie mare de plastic unde, în termen de două-trei zile, angajații depozitează alimentele scoase de pe rafturi; mașinile de la SOMA vin de două-trei ori pe săptămînă, colectează cutiile respective, duc produsele pe rafturile lor, unde le revînd la prețuri extrem de reduse. Nu anunță pe nimeni că au fost acolo, nu există acte, nu există birocrație. Doar o logică plină de bun-simț.

În România, primul magazin SOMARO a fost deschis în urmă cu șapte ani. Au urmat încă două, la Sibiu și Satu Mare, cel din urmă fiind însă închis acum cîțiva ani, pentru că nu au existat furnizori dornici să doneze produse. Căci, în România, mulți preferă să le arunce decît să se lege la cap cu încă o sarcină în plus. Cînd însă găsești pe cineva dispus să doneze, intri într-o junglă birocratică cumplită. Programare la rampă, contracte semnate, acorduri bine puse la punct, certificate de conformitate etc. etc. – totul extrem de rapid, pentru că produsele expiră în doar cîteva zile.

„Dar nu asta este problema" – spune Simon Suitner –, „problema este că sînt zile în care rafturile magazinelor sînt goale și nu avem marfă pentru clienții noștri, și asta este dureros. Și este păcat. Pentru că există marfa pe care unii o aruncă, iar alții mor de foame."

Îmi povestește de clienții magazinului. Unii sînt părinți singuri, mame cu doi-trei copii, care se zbat pentru ca viața copiilor lor să fie una normală. Au grijă să fie curați, să ajungă la școală, să aibă temele făcute, să aibă hainele decente, ca să nu fie bătuți de alți copii, să învețe, să aibă o viață mai bună. După ce copilul pleacă la școală, începe însă stresul: ce o să-i pună pe masă cînd vine de la școală? Totul e scump și, oricît s-ar chinui, cu două slujbe, să asigure masa copiilor, este un calvar la care alții nici nu se gîndeesc. „Iar asta ar fi atît de ușor de rezolvat. Produsele există, noi nu trebuie decît să conectăm două grupuri de persoane care altfel nu se întîlnesc. Din păcate, în România te lovești de prea mult dezinteres."

În alte țări, lucrurile merg de la sine. Există, în țările din Vest, o tradiție în acest sens, există tot felul de sisteme și concepții de a dona produsele care nu mai pot fi folosite pe prima piață. E un principiu atît de simplu: de ce să nu ajuți, cînd poți s-o faci?

În România, birocrație, legislație proastă, dar mai presus de toate, nepăsare. Implicarea socială a multor companii se rezumă doar la campaniile proprii de CSR, cele care aduc vizibilitate imediată. Să donezi alimente pentru magazinele sociale devine deja o responsabilitate în plus și parcă nici nu s-ar vedea atît de mult.

O lege care le-ar obliga să doneze acele alimente aflate în prag de expirare ar fi o gură de oxigen pentru atît de mulți oameni. Însă doar dacă vorbim despre o lege bună – una care să susțină posibilitatea reală de a intermedia accesul oamenilor la acele produse.

Altfel totul este în zadar. Iar pentru taximetristul care muncește zece ore pe zi și care are, în acte, un salariu decent, dar despre care nu știi că are acasă un copil bolnav, pe medicamentele căruia se duc toți banii, mîncarea zilnică va deveni o povară; pensionara a cărei pensie abia îi ajunge nu o să-și mai permită luxul de a mînca un iaurt în fiecare seară; oamenii pentru care hrana zilnică este o problemă își vor pierde încet demnitatea și vor fi ținuți, din nepăsare, pe prima treaptă a piramidei lui Maslow. Și asta pentru că este atît de greu să faci un lucru de bun-simț pentru semenii aflați de cealaltă parte a norocului.

„Produsele există, voința de a le dona – mai puțin. În șapte ani am întîlnit un singur om care ne-a contactat după ce a văzut un reportaj la TVR, spunînd că se bucură mult că ne-a găsit, că firma lui aruncă zilnic alimente și că vrea să ajute. Dar este un singur om în șapte ani. Deși despre asta se tot discută. Se fac conferințe. Politicienii spun că le e frică de șmecherii; sponsorii, că le e greu cu donațiile; alții, că trebuie modificate nu știu ce legi – pe oamenii ăștia eu i-aș întreba dacă au încercat vreodată să culce un copil care nu a mîncat o zi întreagă."

„Depinde ce fel de preot alegi să devii“

– interviu cu Daniel SANDU –

Debutul în lungmetraj al regizorului ***Daniel Sandu,*** *intitulat poetic* Un pas în urma serafimilor, *descrie atmosfera de penitenciar dintr-un seminar teologic ortodox din România. El însuși elev al acestei instituții acum două decenii, Daniel Sandu recuperează cu fidelitate trecutul, transpunînd pe peliculă fragmente din biografia proprie. Rolurile principale sînt interpretate de Vlad Ivanov – cabotinul și abuzivul părinte Ivan, și Ștefan Iancu – elevul seminarist care trece printr-o inițiere abruptă și traumatizantă. L-am invitat pe regizor să vorbim despre memorie și cinematografie, preoție și moralitate, credință și religie.*

Un pas în urma serafimilor

Ați declarat la premieră că geneza filmului a durat zece ani. De ce a fost respins filmul la CNC de atîtea ori și ce v-a făcut să nu renunțați la el?

Da, am calculat zece ani din momentul în care am bătut palma cu producătorul Ada Solomon și pînă cînd a avut loc premiera națională a filmului. Nu știu să spun motivul pentru care a fost respins an de an între 2009 și 2014, pot doar să speculez, cert e că am cîștigat abia după ce s-a schimbat conducerea CNC. Dar cred că producătorul filmului știe mai multe detalii despre motivele respingerii proiectului meu. Iar cînd a cîștigat concursul CNC, l-a cîștigat cu cea mai mare notă la debut. Nu am renunțat pentru că, în general, renunțarea nu prea e compatibilă cu firea mea. Cel puțin nu fără o luptă.

În tot procesul reconstituirii acelei etape ați consultat și foști colegi ai seminarului teologic de la Roman. Cum au privit ei filmul, mai ales că cei mai mulți au devenit probabil preoți și nu regizori?

> *„Da, poți să te căiești, poti să înveți din experiență și chiar să devii preot, poate chiar unul bun. Sau nu.“*

Am consultat cîțiva colegi, și nu numai colegi, în privința unor elemente de specialitate pe care eu nu le mai stăpîneam suficient de bine. Pentru că voiam să evit orice posibilă eroare sau scăpare cu privire la elemente din universul bisericesc precum icoane, rugăciuni, slujbe etc. O parte dintre colegii mei de seminar au venit la premierele de la București și de la Piatra Neamț. Aproape toți au fost încîntați după ce au văzut filmul și mai ales mîndri că am reușit să îl fac pentru că știau de la întîlnirea de zece ani (din 2008) că vreau să fac acest film, dar între timp au crezut că va rămîne doar un vis al meu. Au fost însă și colegi nu foarte încîntați, țin minte că la premiera de la Piatra Neamț a fost un coleg de seminar care era atunci cu un an mai mare, iar acum e preot. La finalul filmului, a cerut microfonul, iar noi credeam că vrea să adreseze o întrebare. A început o mică predică despre cum unii oameni văd lucrurile frumoase, iar alții pe cele urîte și în final nu a spus că povestea nu e adevarată, ci că „unele lucruri ar trebui filtrate“. Or, asta face parte din mentalitatea de a ascunde sub preș lucruri pînă cînd prețul va sta pe valuri. Dacă filtram poveștile, existența filmului ar fi fost cam inutilă.

Un pas în urma serafimilor *e mai mult despre Biserică, sau despre adolescență și alegeri, compromis, revoltă și nesiguranță?*

Eu spun că e mai mult despre adolescenți și valori în sînul Bisericii. Este o instituție clădită pe un sistem ierarhic, iar baza ierarhiei începe cu seminariile teologice. Ele sînt, de fapt, temelia întregului sistem. Elevii seminariști sînt celulele care mai tîrziu vor forma țesutul instituției. Dacă celulele sînt compromise, sistemul va fi compromis și el. Iar la bază aceste celule sînt niște copii, niște adolescenți care se maturizează și învață lucruri de la superiorii lor, de la profesori sau de la elevii mai mari. Și descoperă că în acel sistem, ca și în viață, evoluția e asemeni unui joc de șah. Poți cîștiga partida de șah, dar dacă prețul este coruperea valorilor tale, cîștigul e în zadar.

Gabriel, personajul principal interpretat de Ștefan Iancu, ajunge să se îndepărteze de valorile creștine odată intrat într-o instituție în care ierarhiile se construiesc pe minciună și trădare. Poți deveni preot într-un context atît de fisurat?

Da. Poți deveni preot și asta se întîmplă și acum. Dar depinde ce fel de preot alegi să devii: poți să îți atingi scopul prin minciună și trădare și să devii preot sau poți să refuzi minciuna și trădarea și tot să devii preot, un alt fel de preot. Cei care folosesc minciuna și trădarea pentru a-și atinge țelul nu sînt neapărat mincinoși și trădători non-stop, ci se lasă seduși de gîndul că doar o minciunică și o trădare micuță-micuță, urmate apoi de multe fapte bune, n-ar fi grav. Dar, în opinia mea, o trădare conștientă, oricît de mică și urmată de oricît de multe fapte creștine de milostenie și generozitate, e tot o trădare. Iar ea ți-a compromis deja una dintre valori. Da, poți să te căiești, poti să înveți din experiență și chiar să devii preot, poate chiar unul bun. Sau nu. Calitatea morală a unui preot este raportul dintre suma valorilor păstrate și suma valorilor pierdute pînă la sfîrșitul vieții lui.

Cristian Mungiu nu a putut filma într-o biserică scenele din După dealuri. *Cum a fost la voi interacțiunea cu instituția Bisericii?*

Pentru scenele care necesitau să fie filmate în biserici am obținut aprobare doar în zona Sibiului. Oamenii de acolo au fost mai înțelegători decît cei din Moldova sau Muntenia, unde exista un control sever din partea Patriarhiei. Legat de clădirea seminarului din film, inițial eu mi-am dorit să filmez chiar în clădirea reală de la Roman, pentru un grad de autenticitate cît mai ridicat și pentru că atunci cînd am scris scenariul aveam în minte geografia acelei clădiri. Inițial, episcopul a fost de acord și apoi ne-a cerut scenariul. Noi aveam posibilitatea să oferim un scenariu mai cenzurat, dar am decis că nu ar fi cinstit din partea noastră, așa că am trimis versiunea completă. Iar din acel moment nu ne-au mai răspuns la telefoane. Cu greu am reușit să dau de cineva de la biroul lor de comunicare și le-am cerut un răspuns oficial negativ, dar nici asta nu au vrut să facă pentru a nu risca să trebuiască, într-o bună zi, să explice de ce au refuzat să ne lase să filmăm acolo.

Mă gîndesc că părintele Ivan are o smerenie contrafăcută. Tot el încurajează delațiunea, șantajul și manipularea. Ce aduce nou actorul Vlad Ivanov față de personajul din viața reală? Dar față de cinicul domn Bebe din 4, 3, 2?

Eu am urmărit șirul personajelor lui Vlad Ivanov încă de cînd l-am văzut în *4, 3, 2* și eram mirat că e distribuit doar în roluri negative. Cînd am început colaborarea cu el i-am explicat că personajul Ivan e undeva la limita dintre negativ și pozitiv, că e ceva nou în portofoliul de personaje spectaculoase ale lui Vlad, că e un personaj charismatic, un arlechin social, un joker care e convins că ceea ce face e bine și că, de fapt, el chiar vrea să facă lucruri bune, doar că folosește metode greșite, moștenite dintr-o altă epocă de care doar avem senzația că am scăpat. Fața de personajul Bebe din *4, 3, 2*, el aduce charismă, o falsă prietenie și meticulozitate.

Ca spectator, am avut mereu senzația că religia și credința se suprapun. Există în film vreo scenă în care faceți trimitere la relația cu divinitatea sau nu v-ați propus să tratați acest aspect?

Cred că e scena în care Gabriel, interpretat de tînărul actor Ștefan Iancu, rămîne singur în paraclis și se duce în altar, căutîndu-l cumva. Și cînd descoperă simplitatea altarului cu aspect de *backstage* de scenă de teatru, fluieră ca o formă de provocare, ca și cum ar cere un semn al prezenței Sale. Iar semnul prezenței Sale apare sub forma cărții care își închide paginile. Și, ca o confirmare, acel element a fost neregizat, s-a întîmplat o singură dată la o singură dublă. Evident că fiecare dintre cei din echipă, cînd a văzut întîmplarea, a emis tot felul de teorii, „că era nouă cartea, că trăgea curentul“, toate lucrurile își pot găsi explicații logice pentru care ele se întîmplă, dar fiecare om își poate alege ce vrea să creadă. Eu cred că a fost un semn din partea a ceea ce numesc eu „producătorul tăcut“ al acestui film. Pentru că dacă acest film a fost să se întîmple, e poate pentru că „Cineva, undeva“ a vrut așa.

Ați lucrat și cu asistenți de regie. Cine sînt ei și în ce fel v-au ajutat?

L-am avut regizor secund pe Vali Hotea. Un tip cu experiență, cu mult umor și multă răbdare. A venit de multe ori cu soluții extraordinare de a rezolva obstacole. El a avut multe de îndurat, fiind cumva interfața dintre echipa de creație și cea de producție. Și am mai avut-o în echipa de regie pe Isabela Von Tent, o fată foarte harnică și dedicată proiectului. Ei doi și asistenții lor au reușit să facă față și să mă ajute să controlăm întreaga filmare. Iar pe partea de script am lucrat cu Andrei Ștefănescu și cu Ana-Maria Zanfirescu, doi oameni foarte simpatici și cu mintea limpede, care vînau orice scăpare sau eroare.

Au existat reacții ale reprezentanților Bisericii ortodoxe după lansarea filmului?

Oficiale, nu. Și nici noi nu am încercat să le obținem. Au existat însă reacții independente ale unor fețe bisericești cu mare influență și popularitate în mediul online. Cei mai mulți au criticat filmul cu săptămîni înainte de premieră. Deci domniile-lor nu-l văzuseră, dar asta nu i-a împiedicat să-l judece și să-l critice. Mă rog, nimic nou aici.

De ce ați simțit nevoia să inserați la sfîrșit acele imagini de arhivă personală?

Pentru că mi s-a părut cea mai potrivită soluție de autentificare a faptului că povestea e bazată pe întîmplări reale. Dacă scriam doar un text „bazat pe fapte reale“ puteam fi contrazis pentru că mare parte a societății a început să devină imună chiar și la dovezi clare. În cazul filmului meu, cînd am întins pe jos acel covor de scrisori de la fete, mi s-a părut ceva extraordinar și eram convins că n-o să ne creadă nimeni peste ani de zile cînd vom povesti întîmplarea. Nici prin cap nu-mi trecea mie atunci că, două decenii mai tîrziu, ele îmi vor folosi ca autentificare a filmului meu. Iar acele imagini sînt doar un fragment de un minut dintr-un material mult mai amplu format din mai multe casete VHS. Dar am considerat că acel fragment e cel mai potrivit pentru povestea filmului.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

Cu ochii-n 3,14

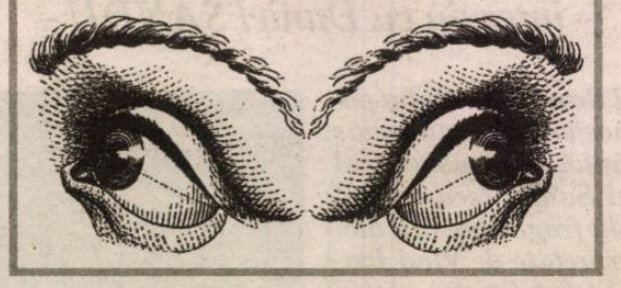

ÎNTR-O SINGURĂ ZI, ORICE ÎNCHIPUIRE ÎNCĂ NEIEȘITĂ DIN COAJĂ ÎȚI DĂ O ENERGIE CARE TE FACE DE NERECUNOSCUT CEL PUȚIN 12 ORE

■ Într-o singură zi am aflat că borșul dăunează grav sănătății și că aghiasma nu se strică niciodată. Am tras singura concluzie posibilă: de acum voi acri ciorbele cu aghiasmă. (**S. G.**)

■ S-au dat sentințele în cazul romilor din comuna Berevoești care racolau și țineau în sclavie oameni săraci și infirmi. Anchetatorii depuseseră un dosar în care faptele de violență depășesc orice închipuire. Vreme de 12 (doisprezece) ani, clanurile Grancea și Onică au exploatat și torturat 40 de persoane, inclusiv copii și handicapați mental. Într-un sat (în care există primar, popă, polițist), sclavii legați în lanțuri erau bătuți cu biciul, lăsați fără mîncare cu zilele și puși la munci grele sau umilitoare, care implicau fecale umane. Dar Tribunalul Argeș a făcut dreptate și a dat pedepse „crunte", cuprinse între 3 și 5 ani de detenție. (**M. C.**)

■ Adunarea castanelor de pe jos rămîne una din activitățile favorite ale bucureștenilor (și nu doar ale celor sub 12 ani) pe vreme de toamnă: în timp ce vînam una încă neieșită din coajă pe sub castanii din fața blocului, m-am intersectat cu un domn mai copt decît mine care făcea același lucru, avînd deja o captură mai serioasă. (**I. P.**)

■ Gigi Becali, după ce echipa lui, FCSB, a învins pe Dinamo în meciul pe care gazetarii sportivi de la noi îl numesc „derby de România", a fost întrebat despre evoluția nesatisfăcătoare a atacantului Alibec și a răspuns: „Emoția de la final îți dă o energie care te face să cînți *Traviata* de Verdi. Mi-a plăcut totul, dăruire, valoare. Alibec, asta e... Ce, stă Steaua în Alibec? Să fie sănătos, vrea să înțeleagă, bine, dacă nu... Pe mine mă interesează Alibec la ora asta? Mai contează cînd bați pe Dinamo? Eu cînt *Traviata* de Verdi acum..." Amintindu-mi că titlul faimoasei opere înseamnă „femeie rătăcită" (verbul italian *traviare* înseamnă a duce pe drumuri greșite, a rătăci, mai ales în sens moral), sper că vajnicul Becali nu cîntă, totuși, rolul titular, chiar dacă, atît în meci, cît și în operă, emoția de final îți dă o energie care te face să... (**S. V.**)

■ Titluri, texte, concepte, maxime și cugetări binecunoscute – de nerecunoscut: „Vin". În turcă: *șarap;* în albaneză: *vera;* în greacă nouă: *krasí;* în chineză: *pútáojiu;* în maghiară: *bor.* (**M. P.**)

■ Taximetristul Constantin Bratu, luat în sclavie, în 2015, de clanul Grancea din Berevoești, a reușit să evadeze, s-a ascuns într-o pădure, dar a fost prins, legat cu o curea și tîrît înapoi cu un cal. Bratu a ajuns în lanțuri, legat cu lacătul de patul în care dormeau „stăpînii" Silvia și Viorel Grancea. O lună și jumătate, Bratu a fost pus să muncească în fiecare zi cel puțin 12 ore, timp în care a fost bătut în cap cu un par și cu o furcă, iar la un moment dat i s-au tăiat cu toporul niște degete de la o mînă. După ce leșina de la bătăi, era stropit cu apă rece și forțat să se reapuce de muncă. Cu fracturi la ambele mîini, inconștient și cu hemoragie cranianăă internă, Bratu a fost în cele din urmă abandonat noaptea într-o stație de maxi-taxi din Pitești. Rămas cu sechele, Bratu a cerut daune morale de 200.000 de lei. Instanța Tribunalului Argeș i-a acordat 15.000 de lei, adică aproximativ 3000 de euro. (**M. C.**)

NU ESTE VORBA DESPRE ULTIMUL DANS INTERZIS UNUI GRUP RESTRÎNS DE „VICTIME", CI DE ACTIVITĂȚI GENERALE

■ Astronomii au observat un obiect spațial neobișnuit în centura de asteroizi dintre Marte și Jupiter. În urma observațiilor realizate cu telescopul Hubble a fost detectat asteroidul 288P. Dar, la o analiză mai atentă, specialiștii și-au dat seama că nu este vorba despre un singur asteroid, ci de doi, cu o masă și o mărime asemănătoare, care orbitează unul în jurul celuilalt. Așadar, o idilă în toată regula, în spațiu! (**A. P.**)

■ La urcarea pe feribot, în Tallinn, direcția Helsinki, o pancartă te avertizează: *„Last bar!"*. Ultimul bal, ultimul dans, adică... (**R. M.**)

■ Regele Arabiei Saudite a semnat un decret prin care le permite femeilor să șofeze, decretul urmînd să fie pus în aplicare pînă în iunie 2018. Asta s-a întîmplat după o campanie susținută. Deși nu există o lege oficială care să interzică femeilor dreptul de a conduce un automobil, regulile religioase interzic acest lucru și chiar pedepsesc femeile care îndrăznesc totuși să conducă. E o mare victorie, mai ales că Arabia Saudită rămăsese singura țară din lume unde acest drept civil le era interzis femeilor. Nu e momentul să ne gîndim la ce or să le audă urechile în trafic. (**A. M. S.**)

■ După ce Twitter a anunțat că va oferi posibilitatea unui grup restrîns de persoane să transmită mesaje de două ori mai lungi (280 de caractere față de 140), multă lume s-a întrebat dacă @realDonaldTrump va face și el parte dintre cei aleși. Asta ar însemna că, brusc, politica externă a SUA va deveni de două ori mai nuanțată – a comentat repede cineva. Dar, în același timp, și riscul de a provoca un război s-ar dubla. (**M. M.**)

■ O doamnă din Bacău a reclamat la OPC o vînzătoare, pe motiv că aceasta le făcea ochi dulci bărbaților, iar soțul dînsei s-ar afla printre „victime". Inspectorii nu prea au știut la ce grad de toxicitate să încadreze gelozia și i-au răspuns doamnei că nu ține de competența lor. (**C. Ș.**)

■ Alte nume de firme din București, acum din sectorul 4: Atelierul de Călătorii SRL, Fane Și Adi Loial SRL, Strategie Pentru Piața De Gros SRL, Un Deliciu Rafinat SRL, Cele Bune Production SRL, Țarina Păstorului SRL, Dublu Sens Impex SRL, 4 În Mașină Project SRL, Straja Securitate SRL, Tatababa SRL, Unicat Coafor SRL, Farmacia Maica Domnului SRL, Les Fleurs SRL, Cristal American Optic SRL, Trans Alecu Expediții SRL, Global Balans SRL, Instalații Electrice Montaje Și Puneri În Funcțiune Berilă SRL, Stilus & Scriptum SRL, Local Real SRL, Pe Colț XXII Prodcom SRL, Clubul Steliștilor SRL, Divin Agent De Asigurare SRL, Spritzsec Media SRL, Uzina De Aur SRL, Folositcommerce SRL, Hermanos Munteanu SRL, Dorel De La Popești SRL, Etelfus SRL, Acid Love SRL, Tănase Activități Generale SRL, Haipemare SRL, Rost De Stil SRL, Raza Intim SRL, Pascu & Fiica SRL, Steril România SRL, Incubatorul De Afaceri SRL, Dezvoltare Sud SRL, Chivotul Mare SRL, Regal Bubu Floral SRL, Expert Talpă SRL, Cerul Înstelat SRL. (**D. S.**)

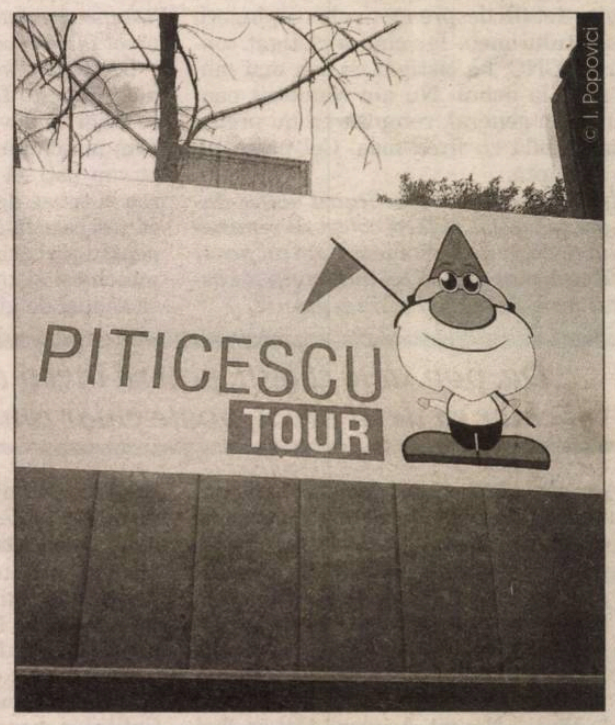

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr..... Bl..... Sc..... Et..... Ap.....
Localitate..... Județ/ Sector ..... Cod poștal .....
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **712** ■ 12-18 octombrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

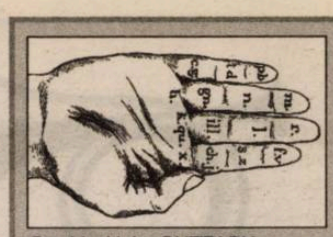

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

4

ANDREI PLEŞU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

CĂTĂLIN ŞTEFĂNESCU

„Mai există o «majoritate tăcută»?“

pagina **10**

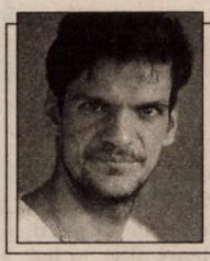

Interviu cu

TUDOR CHIRILĂ

paginile **22-23**

Ana are manuale?

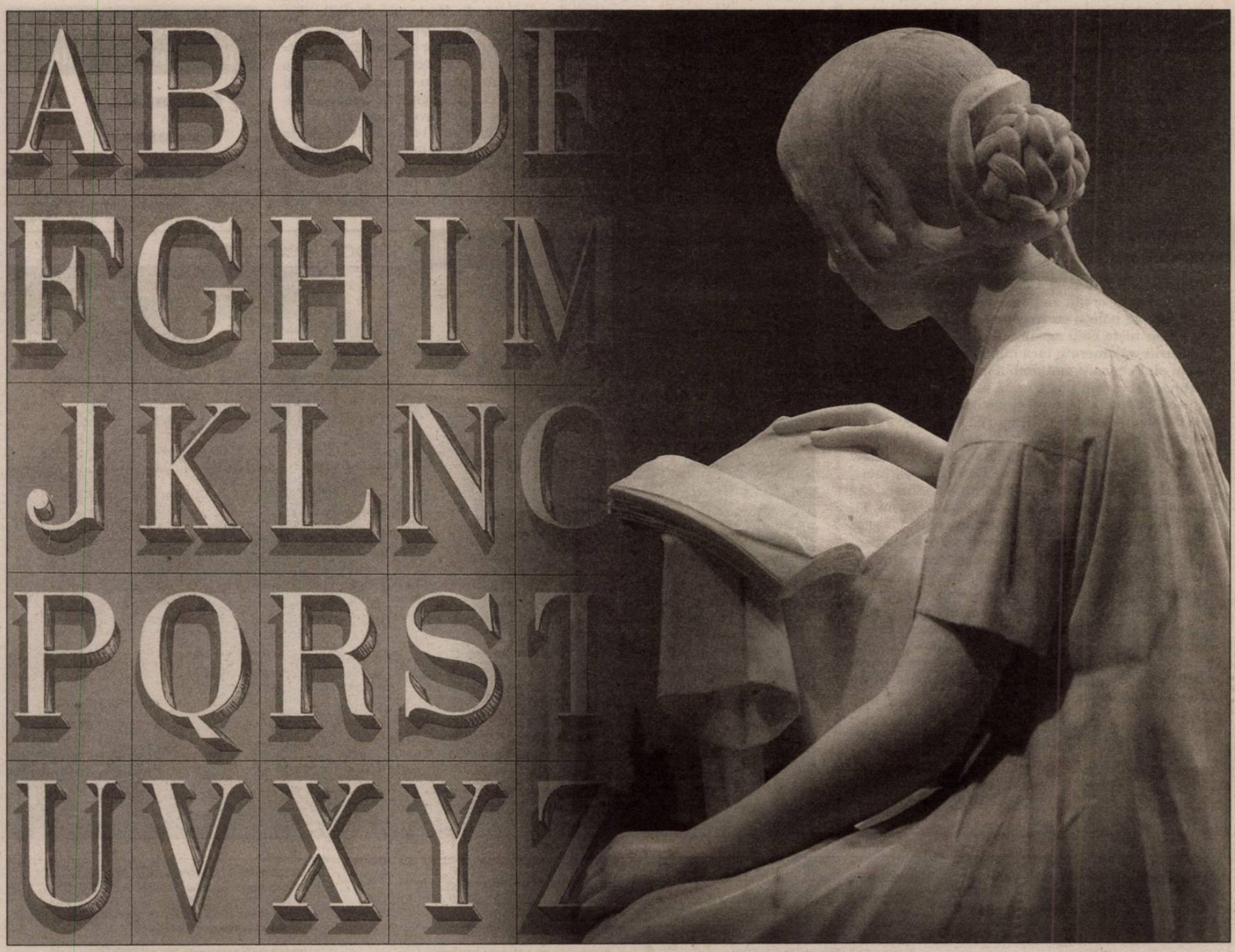

„Învățământul ar trebui astfel conceput încît ceea ce oferă să fie perceput ca un dar neprețuit, nu ca o datorie apăsătoare.“

ALBERT EINSTEIN

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● telefon: 0372130006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei CODRESCU

Nostalgia

Stau și mă întreb dacă șnapanii de azi nu au nostalgia vremurilor bune de odinioară, cînd puteai să spargi o casă sau o bancă doar cu o armă și tupeu, să primești taxe de protecție în plicuri albe, la barul din colț, să faci legea pentru tot cartierul, să mai faci cîte o ticăloșie ici, un șantaj colo și să te plimbi prin oraș într-o mașină, alături de doi băieți cu mușchi pe ei, pe nume Zack și Boris. Dar în zilele noastre, echipamentele de supraveghere ubicue transformă astfel de chestii în dulce visare. Și cam 90% din ceea ce se fura pe vremuri nu mai merită să fie furat. Cine mai are azi nevoie de un televizor sau de cine știe ce alt aparat casnic, cînd le poți obține la prețul unei mese la un restaurant nici preaprea, nici foarte-foarte? Mașinile sînt probabil ultimele obiecte mari care mai merită să fie furate, dar și pe ele se află atîta echipament de siguranță că îți trebuie patru ani de facultate doar ca să spargi una. Azi, orice criminal care se respectă trebuie să fie specialist. Nici măcar nu mai poți folosi un har de la Dumnezeu, precum limba dulce, pentru a-i trage pe oameni pe sfoară, fiindcă și nișa asta de piață a fost invadată de vînzătorii cu acte în regulă. Toate îmbrobodelile, toate „facerile din vorbe", pe vremuri fala sforarilor și a panglicarilor, au devenit azi perfect legale în orice magazin. Tinereii cărora nu le-a mijit barba, de la magazinul de calculatoare, pot să-i facă de rușine pe vechii panglicari cu gargara lor despre gadget-uri care nici nu existau pînă mai alaltăieri. Companiile de telefoane și cele de cărți de credit au pus la punct înșelătorii care ar face ca băieții cu tradiționala alba-neagra să pară doar niște bieți ageamii. Furtul din buzunare în locurile aglomerate încă mai are șarmul lui, dar puțini sînt cei care mai umblă azi cu bani pești în buzunare și e cam peste mînă să furi parole de la oameni. Șnapanii deștepți țin azi pasul cu tehnologia, de bună seamă. Furtișagurile se petrec azi pe Internet și oricine se pricepe cît de cît la hackăreală poate cîștiga un ban grămadă. Dar asta îi lasă pe bătrînii pungași cu buza umflată. Lumea interlopă nu a fost dintotdeauna dominată de tineri, dar azi mai toate afacerile sînt, fie ele legale sau nu. Tinerii au pus mîna pe lumea întreagă și își folosesc avantajul de parcă ar fi fost antrenați precum candidații manciurieni. Dacă vreți să știți cum sînt antrenați tinerii să sară la beregată, uitați-vă doar la mentorul lor, Donald Trump. Și nici măcar nu merită să aducem vorba de codoșlîc: cazinourile și congresmanii sînt cei care păstoresc toate curvele. (...) Bătrînii șnapani stau acum și joacă cărți și se privesc pe ei înșiși la televizor, cu o aură romantică. Adevărații tîlhari sînt cei care cumpără publicitate la emisiunile astea.

traducere de Ioana AVĂDANI

(apărut în *Dilema veche*, nr. 192, 15 octombrie 2007)

Dilema veche vă propune

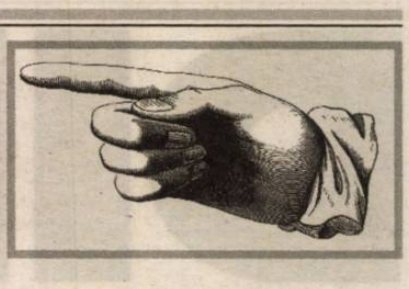

■ Tatiana Țîbuleac, *Vara în care mama a avut ochii verzi,* un roman dureros, scris, parcă, dintr-o singură suflare, despre o despărțire cutremurătoare. A apărut la Editura Cartier. (Matei Martin)

■ Cătălin Ghiță, profesor la Universitatea din Craiova, revine în actualitate cu două noi și incitante cărți, proaspăt apărute în Marea Britanie și, respectiv, Polonia. Prima, *Perils of the Web: Cyber Security and Internet Safety* (Oxford: The Inter-Disciplinary Press, 2016), îi are drept editori pe Magdalena Hodalska, Cătălin Ghiță și Jyotsna Bapat și reunește texte axate asupra imaginarului fricii cibernetice, provocate de explozia mediului virtual. A doua, *Fear and Big Ideas: A Short Introduction to an Inter-Disciplinary Relationship* (Koszalin: Politechnika Koszalinska, 2017), este o lucrare de autor, centrată asupra relației care se poate stabili între frică și cîteva dintre marile idei care au animat istoria intelectuală recentă și nu numai: religia, etica, munca, egalitarismul, patriotismul și cultura. Ambele cărți sînt o dovadă în plus a dinamizării mediului academic autohton, care devine din ce în ce mai vizibil și mai percutant pe plan internațional. (Ruxandra Mihăilă)

■ În perioada 13-22 octombrie va avea loc cea de-a opta ediție a Festivalului Les Films de Cannes à Bucarest. Béla Tarr și Laurent Cantet sînt doi dintre invitați. Filmele și programul le găsiți pe filmedefestival.ro. (Ana Maria Sandu)

■ În Moldova se mănîncă foarte bine, știm asta de mult. Dacă e să ne luăm după Sadoveanu, moldovenii erau specialiști în ospețe și în urmă cu peste 300 de ani, așa cum reiese din *Zodia Cancerului.* Nu pot ști exact ce o fi fost pe atunci și cum l-or fi îmbîrligat, de fapt, boierii pe unul ca Abatele de Marenne, dar știu cît de bine (și nu foarte mult) am mîncat eu la restaurantul Select din centrul Iașiului. Ba mai mult, chelnerul mi-a transmis din partea bucătarului și rețeta pentru delicioasa saramură de crap pe care o preparase. (Andrei Manolescu)

■ Tocmai a ajuns în magazine *L'Opéra,* cel mai proaspăt CD al admirabilului Jonas Kaufmann. Albumul cuprinde 14 arii din marele repertoriu francez, culese din opere de Gounod, Massenet, Berlioz, Thomas, Bizet, Lalo, Offenbach, Meyerbeer. Alături de tenor, o figură cu adevărat iconică a zilelor noastre, cîntă excelenta Bayerisches Staatsorcherster, dirijată de Bertrand de Billy. Un produs Sony Classical încîntător, un CD care face din muzică de operă franceză a secolului al XIX-lea o delectare pentru cei puțini care mai gustă cîntul elegant la începutul secolului XXI. (Sever Voinescu)

■ Sîmbătă, 14 octombrie, de la ora 15, va avea loc Marșul „Împreună pentru siguranța femeilor!", pornind din Piața Universității. Scopul acestuia este de a descuraja și de a condamna toate formele de violență ale bărbaților împotriva femeilor, pentru ca femeile și fetele să fie în siguranță acasă, în spațiile publice, la locul de muncă, în școli și în universități. (Cristina Ștefan)

■ Narativ – festivalul de lectură pentru copii, ediția a III-a, 7-8 octombrie și 14-15 octombrie, la Colegiul Național „Cantemir Vodă" din București. Ateliere interactive, conferințe și spectacole special pregătite de către specialiști în educația non-formală și în psihologia copilului. Activitățile sînt realizate în jurul unor titluri ale literaturii universale precum *Alice în Țara Minunilor, Peter Pan, Robinson Crusoe, O călătorie spre centrul Pămîntului, O mie și una de nopți, Heidi* sau *Odiseea.* (Adina Popescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cîrcoteli, cîrcotași**
- **Tăcerea**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500
Tipărit la Tipomedia

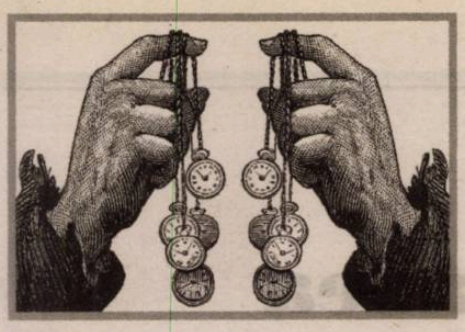

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

■ **Septembrie 2005, la moartea lui Alexandru Paleologu.** Domnului Alexandru Paleologu i-au reușit în viață chiar și lucrurile care, pentru alții, se numără la eșecuri și catastrofe. Avea talentul de a preschimba derizoriul și indigența în înțelepciune afabilă. Iar eleganța supremă a ultimilor ani a fost modul cum și-a trăit sfîrșitul: împăcat, surîzător, atent, fără afectare, la asortarea cămășii cu cravata și cu batista de la butonieră. A murit ca un senator roman, bucuros să iubească și să fie iubit. Cu el dispare ultimul reprezentant al unei generații de martiri „fericiți“ și – pentru mine – ultimul maestru...

■ **Joi, 25 ianuarie 2007.** Invocarea (rememorarea, pomenirea, recitarea) incantatorie a Numelui divin – ca expresie suprem-laconică a bunei așezări în lume. Practicată cu oarecare continuitate, ea creează distanța necesară față de tot ce e experiență cotidiană. Stricta pronunțare a Numelui definește, prin contrast, tot ceea ce „este“ drept *neant*. Aceasta e, se pare, perspectiva extremorientală. Creștinismul alege, dimpotrivă, să invoce – pornind de la Numele lui Dumnezeu – *plenitudinea* lumii create. Fapt e că, din unghi *absolut,* lumea pendulează – s-ar zice – între neant și plenitudine (derivată). Prin acest balans, ea este însăși definiția *relativului*. Dar și Numele, la rîndul lui, poate fi perceput – din perspectiva lumii – fie ca un „absolut“ al neantului („întunericul dumnezeiesc“, misterul inaccesibil al Creatorului), fie ca plenitudine ziditoare și... zdrobitoare. Al-Ghazzâlî: „Cînd omul se familiarizează cu invocarea Numelui *(dhikr),* el se separă [interior] de tot. Or, în clipa morții, el se separă, de asemenea, de tot ce nu e Dumnezeu. Ceea ce rămîne e doar invocarea Numelui“. [Cf. și cuvîntul Profetului (apud Tîtus Burckhardt, *Introduction aux Doctrines ésotériques de l'Islam,* Paris, Dervy-Livres, 1969, p. 142): „Trebuie să mor și să trăiesc pronunțînd Numele Tău“.] În acest sens, „rugăciunea inimii“ este și ea, ca orice *dhikr,* un mod de a exersa și de a actualiza moartea (și ceea ce vine după...).

■ **Cîndva, în studenție (1969?).** Doi domni, în autobuz, fac conversație. Un exemplu inocent de vorbire în gol. Ilustrare „inițiatică“ a vidului cotidian:

– Ce faci, bă, Săndele?

– Ce să fac, bă?! Bine! Da' *TU* ce faci? Că te văz neschimbat!

– Eu? Eh, cu pensia. Una-alta, altceva și uite-așa!

– Zău? Și în rest?

– În rest, deh, ce să zic? Tot așa... Da' nu mi-ai spus *TU* ce faci!

– Mă, cum mă știi, ce să-ți mai spun... Eu *de tine* vreau să știu, că nu te-am mai văzut de mult!

■ **8 octombrie 2017.** Ne plîngem, adesea, de felul lamentabil în care *se vorbește* românește, la toate nivelurile: de la tineri puberi la miniștri și parlamentari. Nu vorbim însă, la fel de des, despre faptul că lumea știe din ce în ce mai puțin *să citească* și *să asculte*. Și nu mă refer la analfabetismul propriu-zis sau la auzul deficitar, ci la incapacitatea vădită a multor comentatori (și din sfera publică, și din cea privată) de a înțelege un text sau un discurs, oricît de simple ar fi. Cauzele pot fi diverse. Unii sînt lipsiți, pur și simplu, de exercițiul lecturii și de răbdarea ascultării celuilalt. Alții nu citesc ca să înțeleagă, ci ca să arate altora că au acces la „adîncimi“ care scapă mulțimii. Alții citesc și comentează ceea ce citesc sau ceea ce aud, manipulați de idei fixe proprii sau de apriorice angajări partizane. Dau un exemplu care mă implică. Nu pentru că vreau să ies basma curată, ci pentru că îl am la îndemînă. Într-o emisiune de televiziune, am spus că nu poți judeca oamenii în alb și negru. Era vorba de „mult regretatul“ Iulian Vlad, ajuns un fel sfînt patriotic, căruia îi datorăm tot ce e mai bun în țărișoară după 1989. Or, ziceam eu, faptul că o fi avut – cum spun apologeții – aura unui bunic „solar“, a unui mentor blînd și subtil, a unui om „bun“, mereu gata de jertfă pe altarul țării, nu îl poate spăla de crime întinse pe decenii, îndreptate împotriva propriului popor, dacă acesta nu era „cuminte“, în sensul dat „cuminteniei“ de partidul comunist. Securitatea ne-o fi scăpat de KGB, de unguri, de imperialiști, de „agenturi“ și „oficine“, dar nu se prea înțelege ce avea cu noi! Că nici minerii din Valea Jiului, nici muncitorii de la Brașov din 1987, nici Vasile Paraschiv, nici Gheorghe Ursu, nici Doina Cornea, nici Radu Filipescu, nici Dorin Tudoran, nici alte victime ale „muncii operative“ prestate de Securitate nu erau ruși, unguri, kaghebiști sau capitaliști. Ca să ilustrez „complexitatea“ psihologică a oricărui călău, l-am invocat pe Vlad Țepeș: o fi avut și el momentele sale „solare“, clipe de „cumsecădenie“ drăgălașă. Că doar nu-și petrecea tot timpul trăgînd oameni în țeapă! Puteam lua orice alt exemplu din galeria marilor despoți „radicali“: Ioan Vodă cel Cumplit, Ivan cel Groaznic ș.a.m.d. Atît mi-a trebuit! Păi, ce comparații sînt astea?! Vlad Țepeș ucidea hoți și trădători (deși istoricii ar avea, poate, de adăugat oarecari nuanțe...). Da, dar eu nu-l aduceam în discuție ca să-l incriminez sau ca să-i fac un portret „științific“, ci ca să ilustrez posibilitatea ca o fire crudă să aibă și momente de „pauză“, de „emotivitate“ omenească. Nu conta însă ce *spusesem* eu. Conta ce aveau de spus unii comentatori, fie ca să mă „înfiereze“, fie pentru că nu pricepuseră rostul vorbirii mele. Cît despre problema „Securității benefice“, tandre, atente la patrie și la popor, rămîne cum am vorbit... „Cu toată dragostea!“ – cum văd că se spune acum, cînd vrei să spui lucruri incomode.

■ ■ ■

PUBLICITATE

BMW Seria 3 la **29.980 €** + TVA.
Să schimbi viitorul este în puterile tale.

Automobile Bavaria București
Șos. București – Ploiești 53A
Sector 1, 013685 – București
+40 21 2006263
www.bmw-bavaria.ro

Autotransilvania Cluj
Str. Avram Iancu nr. 396 - 398
Loc. Florești, Cluj
+40 26 4275010
www.bmw-cluj.ro

Banat Car Timișoara
Calea Lugojului 74
Timișoara
+40 25 6228881
www.bmw-timisoara.ro

Bavaria Motors Constanța
DN 2A, km. 201+880
Ovidiu
+40 24 1559970 / 971
www.bmw-constanta.ro

Contempo Cars Brașov
Str. Calea București Nr.33
Brașov
+40 26 8339446
www.bmw-bv.ro

Contempo Cars Sibiu
Str. Europa Unita, nr. 2
Sibiu
+40 26 9259952
www.bmw-sb.ro

MHS Motors București
Bd. Iuliu Maniu nr. 592
061129, București
+40 37 2112500
www.bmw-mhs.ro

BMW X3 xDrive20d: Consum carburant (l/100 km): mixt 4.9, urban 5.3, extra urban 4.7, emisii CO_2 (g/km): 129.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Belea* versus Gâdea

Mănînc. Televizorul merge în sufragerie și, din cînd în cînd, îl aud pe Gâdea plin de spume. „Incendiu colosal. Lucruri înspăimîntătoare. Corul sclavilor e disperat. Sclavii sistemului de astăzi."

„Problema acestor slugi, a acestor oameni de nimic care se uită în altă parte! Gorilele Varanului! Zdrobit în bătaie, rupt pur și simplu, piciorul rupt de brutele Varanului! Ordinul Varanului care ordona pumni în gură. Să fie scandal! Varanul, bătăușul de copii. Ar fi dat foc României!"

Bosulică, mînca-ți-aș gura ta, bine că a fugit în munți, m-am gîndit. A întors Gâdea armili, pupa-i-aș portofelul ăla de îl umplea Voiculescu cu 'jdemii de euroi. A fugit, băi, de la Securist și emite acum din munți! Să vezi, frățică, cum îl face pe șopîrloi! S-a revoltat lingurica în el, a rupt lanțurili și a dat foc la șandrama. A văzut cum zdrobea Varanul sufletili angajaților și cum manipula boborul și a zis gata! O să dezvăluie cum era obligat să strige „securiștii" toată ziulica, să nu se prindă fraierii care sînt securiștii și să mănînce căcat în direct.

E drept că îl plătise dujmanul pe viață și că are un împrumut de sute de mii de dat înapoi la fostul pușcăriaș, dar a pus fratili piciorul în prag și și-a recîștigat demnitatea! Ajunge, băi, cu sclavia! Cu Securitatea! Cu Ciuvică și cu ratatul ăla de se crede Jean-Claude Van Damme! Cu turnătorii și cu toți penalii pe care ar fi trebuit să îi invite în studio sau să îi pupe în cur la comanda patronului. Hai, eliberare!

Sigur a luptat împotriva gorilelor și acușica se luptă să o salveze și pe doamna Grecu, că doar e un cavaler, m-am gîndit. Deși i-au rupt bestiile un picior.

Continuu să mănînc și să aud frînturi. „Zdrențe, nemernici, tablagii, corul sclavilor, cîntarea voiculismului, ei mizează că aveți memorie scurtă..." Coiță, da' bine, bine de tot le zici! Așa e! Cum ar putea cineva să uite de limbile pe care, colectiv, majoritatea voastră trebuia să le dea la toți corupții, și de înfierările justițiare cînd nu plăteau fraierii?

Pupăturile alea pînă în intestinul gros la eliberarea din pușcărie a Profesorului, de parcă reînviase Iisus! „Impostorii și golanii ăștia care îl pupau cînd scoatea banii din gentuță... acum vreau să le pun în fața oglinzii, să se vadă impostura, să se vadă cum sînt plini de mizerie." E, gata, am zis. Dumnezeu a vorbit cu el și i-a zis să se spovedească public, să se sfințească. Modelul oricărui doritor de slugă la securiști sau ghiți bogătani (mă scuzați, domnu' Ciutacu, dumneavoastră sînteți abia pe locul 2) s-a lepădat de stăpîn.

Gâdea președinte!

„...cocina de porci, (în fapt) mult mai mizerabilă, abuzează într-o manieră de nedescris. De asta le e frică, de asta le e frică... că dumneavoastră o să aflați că noi, care zicem că sîntem lupta împotriva Justiției în persoană..." Există miracole, ce mai încolo și încoace. Uite, bravo, le zice băietul lucrurilor pe nume și definește clar împotriva a ce luptau.

„Hai, mai răcniți un pic, mai urlați un pic. Hai, ofițerilor acoperiți, plutonierimajori, tablagii sau pur și simplu niște oameni de nimic cum sînt mulți dintre voi, slugile care au găsit și ele... le dă cineva 3 lei să scrie și ei..."

Ieroul meu Gâdea. Uite, a zis și de Roșca Stănescu, și de Chirieac! De toți ăștia de-au trecut de la un mafiot mogul de presă la altul, plini de deontologie profesională, cum ar fi Ursu sau Savaliuc. Poate și de Pieleanu zice, și de toți foștii securiști și SRI-iști de care le sînt pline studiourile. Bravo, nepoate! Jos pălăria! M-am dus să văd rivoluția la televizor. Să văd transformarea celui mai cunoscut coprofag în vertebrat cît de cît normal.

De unde? Studioul era plin cu foști oameni din servicii, alături de doamna Grecu și de alte valori similare. Tot ceea ce este în ghilimele e pe bune. Numai că în loc de Varan și voiculism erau, desigur, Băsescu și băsism.

Este clar că disonanța cognitivă din capul lui Gâdea muge din ce în ce mai rău și, de aici, discursurile din ce în ce mai exaltate ale șefului Antenei 3. Există o școală bunicică de psihoterapie în România, dar mă îndoiesc că dumnealui mai poate fi tratat.

P.S. Nu neg că atît Antena 3, cît și RTV au meritul de a discuta despre lucruri deosebit de îngrijorătoare și că sînt și profesioniști nevoiți să lucreze acolo. Dar ce se întîmplă la aceste televiziuni este normal numai într-unul dintre universurile alea paralele despre care vorbește și în care, în mod indiscutabil, trăiește Codrin Ștefănescu. Universuri în care orice tîmpenie poate exista. Inclusiv respectabilul, echilibratul și profesionistul Gâdea.

* Belea este un puști din Ferentari.

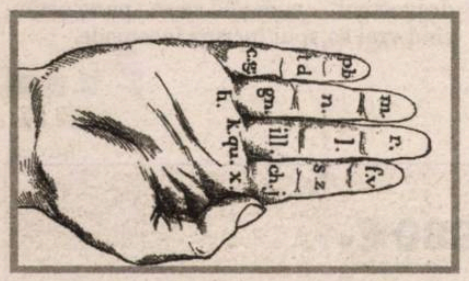

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Tutankhamon redivivus

Colegul meu de la Italiană, Hanibal Perscorilovici, se plimba îngîndurat deunăzi prin parcarea principală a Universității. Avea o expresie speriată atunci cînd m-am apropiat să-l salut. L-am întrebat, desigur, dacă totul era în ordine. „Păi, nu prea", mi-a răspuns cu sinceritate profesorul. „Am revenit ieri dintr-un scurt stagiu de cercetare la Universitatea din Padova și mă simt încă marcat de o experiență pe care am trăit-o în ultima zi de stat acolo." „Ce experiență?", am întrebat, firește. „Mer-

Mi-au spus că
doamna tocmai murise.

geam, în jurul amiezii, pe lîngă sediul Rectoratului – faimosul Palazzo del Bo. Plănuiam să intru la Café Pedrocchi. Pe aleea pietonală dintre cele două clădiri, observ două personaje ciudate. O fată tînără căra în spate o bătrînă ce sugera, prin aspectul ei inert, măcar catatonia, dacă nu chiar starea de incompatibilitate cu viața, cum definesc medicii de la Urgențe moartea. Uimirea mi-a fost și mai mare atunci cînd tînăra, zărindu-mă, mi-a zîmbit cu multă afecțiune. «Domnule profesor, domnule profesor, vai, ce bucurie să vă întîlnesc aici! Ce faceți?», a strigat ea în limba română. S-a oprit, a coborît-o, abil, pe bătrînă în brațe și apoi a așezat-o, cu grijă, pe o bancă, sprijinind-o cu capul de un felinar stradal învecinat. Am avut senzația stranie că m-aș afla de fapt la Londra, la muzeul figurilor de ceară, Madame Tussauds, unde un angajat destoinic mută păpușile de colo-colo pentru curățenia generală. Domnișoara mi-a sărit literalmente în brațe, cu un entuziasm care m-a înduioșat pur și simplu. «Dom' profesor», a explicat, «v-am fost studentă în urmă cu opt ani. Mi-ați predat Renașterea italiană, un curs minunat.» Privind-o atent, am reușit să o localizez. Îmi fusese, într-adevăr, studentă. Nineta. Nineta Orfan. O fată deosebit de simpatică și inimoasă."

Hanibal a făcut o pauză înainte de a-și continua bizara narațiune: „Am întrebat-o, normal, ce era cu ea acolo. Mi-a fost jenă să mă uit în direcția bătrînei încremenite, dar ochii stingheriți mi-au trădat pesemne curiozitatea, întrucît Nineta m-a lămurit, cu o naturalețe absolută. «Nu-mi găseam slujbă nicăieri în țară, cu italiana, dom' profesor. N-am avut încotro. M-am înscris la o agenție de îngrijitoare de bătrîni din Peninsulă și, după o vreme, s-a ivit această poziție de *badante* la doamna pe care o vedeți. M-am bucurat nespus, numai că, ajungînd eu în Padova, după două zile de călătorie cu microbuzul, mi s-a furnizat o surpriză de proporții. Am găsit familia viitoarei mele angajatoare plîngînd. Mi-au spus că *doamna tocmai murise*. Se aflau strînși cu toții în jurul patului stră-străbunicii lor în vîrstă de 107 ani, îmbrăcați în negru și cu lumînări în mîini. Popa lor catolic citea rugăciuni în latină. Un moșneag tremurător, fiul doamnei, mi-a comunicat că le părea rău și că îmi vor achita cheltuielile de deplasare. Am simțit că mă prăbușesc. Nu puteam accepta o astfel de farsă din partea destinului. Am țipat că se înșală.

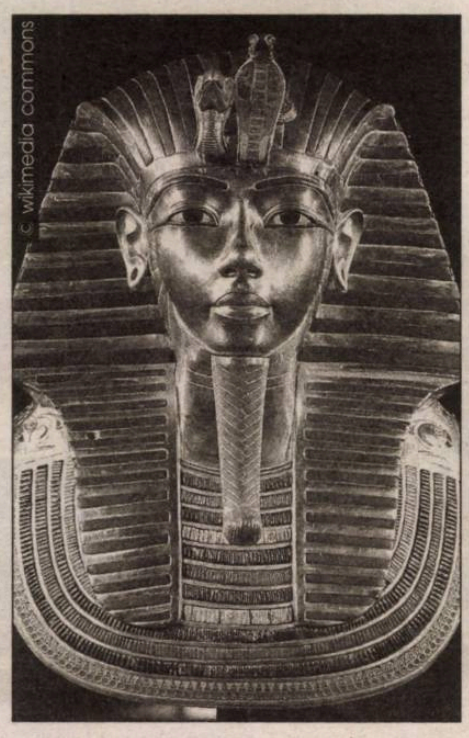

© wikimedia commons

Pînă și preotul s-a oprit, tulburat, din bolboroseală. Am precizat ferm că noi, românii, avem tehnici speciale de resuscitare și solicit, ca atare, să mi se acorde șansa de a o readuce la viață. Nu știu nici acum dacă gestul moșulețului tremurător, cu mîna, către mine a constituit o permisiune de a-mi încerca dibăcia medicală pe proaspătul cadavru al mamei sale ori fusese doar un spasm. Eu m-am și aruncat în pat, declanșînd o cascadă disperată de palme peste față, masaje cardiace și urlete de înviorare asupra doamnei Pepetta. Într-un tîrziu, spre groaza tuturor, femeia a deschis ochii și a înțepenit în fa-

ciesul ăsta pe care-l puteți sesiza și dumneavoastră în clipa de față. Așa a rămas de atunci încoace, adică de mai bine de un an. Nu știu, sincer, dacă a înviat sau nu, dar, cu certitudine, eu am devenit eroina familiei și a întregului cartier."

Perscorilovici s-a oprit iarăși. Și-a reluat povestea foarte șovăitor: „Nineta mi-a relatat amănunte și mai teribile. A zis că are un program riguros cu bătrîna în fiecare zi. Gimnastică, plimbări (episod în derulare chiar la întîlnirea noastră!), mese regulate. A spus că-i gătește fasole bătută ca la ea acasă, la Huși. Nu ar fi sigură că doamna Pepetta o înghite cu adevărat, dar, cum-necum, porția (generoasă) dispare din farfurie mereu. Mi-a zis că-i citește și-i cîntă seara, înainte de culcare, cu toate că somnul rămîne o chestiune relativă în cazul respectiv – bătrîna stă, invariabil, cu ochii deschiși!..." „Cam sinistru, Hanibal, admit", am comentat eu. „Totuși Nineta pare fericită, nu înțeleg de ce ești atît de răscolit de întîmplare." „Ba nu, nu înțelegi!", a replicat profesorul speriat. „E vorba despre clipa în care ne-am despărțit. Nineta a luat-o pe Pepetta, din nou, în cîrcă, iar aceasta din urmă, îți jur, a întors capul brusc înspre mine. Parcă era Cidul călare, mort și îmbălsămat, în ultima lui luptă cu maurii. A rînjit sardonic și mi-a arătat degetul mijlociu de la mîna dreaptă, descărnat, ridicat cu energie în sus..."

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

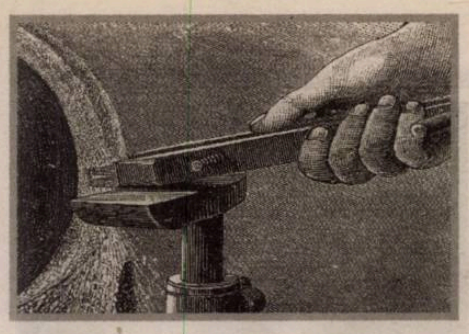

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Grupul Visegrád? Mai bine nu...

Surprinzător sau nu, România pare astăzi, mai mult ca niciodată, mai aproape de grupul de la Visegrád. Să ne amintim: la 15 februarie 1991, în cetatea medievală de la Visegrád (la nord de Budapesta), liderii Ungariei, Poloniei și (pe atunci) Cehoslovaciei semnau un parteneriat menit a scoate cele trei țări de sub influența sovietică și a le coordona eforturile în vederea integrării euroatlantice. Dincolo de aspectul pragmatic, înțelegerea făcea și trimiteri istorice importante – și anume la colaborarea dintre regii Ungariei, Poloniei și Boemiei, încă din secolul al XIV-lea. Mesajul era cît se poate de clar: Europa Centrală revenea acasă, adică în Occident. România a cerut încă de la bun început să fie admisă în acest format, solicitare refuzată din cauza mineriadelor și a lipsei de încredere privind sinceritatea reformelor și a orientării euro-atlantiste a Bucureștiului.

Un lucru e cert: timp de circa două decenii, Grupul Visegrád (denumit apoi V4, după separarea Cehiei și a Slovaciei) a constituit pentru români un model și, în același timp, un motiv de invidie. „Elevul silitor" al clasei ex-comuniste își îndeplinea obiectivele mai repede decît noi: aderarea la NATO și la Uniunea Europeană, apoi accederea în Spațiul Schengen și în OECD. În cele din urmă, aveam să ne regăsim cu membrii V4, în Alianța Nord-Atlantică și în UE, chiar dacă decalajele economice, sociale și civilizaționale, uriașe la începutul anilor 1990, se mai fac simțite și azi. România a recuperat mult, însă nu totul.

Într-o anumită perioadă, greutatea politică a G4 începuse să scadă, din moment ce obiectivele majore fuseseră atinse. La un moment dat, Polonia a încercat să dea grupului o dimensiune mai pronunțat militară și strategică, dintr-un motiv lesne de înțeles: amenințarea rusă. Însă intenția polonezilor nu s-a potrivit nici cu felul de a fi al cehilor și slovacilor și nici cu viziunea și interesele ungurilor. Pînă la urmă, cei patru s-au regăsit pe o altă platformă, aceea a iliberalismului și a euroscepticismului. V4 a încetat a mai fi o avangardă a modenizării, democratizării și occidentalizării spațiului ex-comunist.

Ei bine, iată că, tocmai acum, României i se face cu ochiul dinspre V4 și se pare că guvernul ei nu e chiar dezinteresat de aceste avansuri. Chiar dacă a negat că ar fi vorba despre o aderare, ministrul de Externe Teodor Meleșcanu se arăta, săptămîna trecută, gata pentru o „cooperare mai strînsă" cu nucleul central-european. Iar premierul ungar Viktor Orbán a invitat Bucureștiul să se alăture „poveștii de succes" a V4. Merită?

Două argumente pentru apropierea de V4 ar putea fi susținute. Unul este parteneriatul strategic cu Polonia, care face din București și Varșovia aliați privilegiați, indiferent de orientarea partidelor care guvernează, vremelnic, în cele două capitale. Un al doilea argument se leagă de Ungaria. O bună relație româno-ungară reprezintă unul dintre stîlpii stabilității regionale. Apropierea României de V4 ar putea ajuta, din acest punct de vedere. Să vedem însă cum stăm cu pasivul.

În acest moment, România a fost chemată să participe la efortul de refondare a Uniunii Europene și are șansa istorică de a participa la acest proces, alături de statele

V4 a încetat a mai fi o avangardă a modenizării.

din „nucleul dur", în primul rînd Franța și Germania. Dincolo de aspectele economice, aceasta ar însemna o ancoră strategică de extremă importanță. O Românie integrată în noua Uniune Europeană, în noul Spațiu Schengen și în zona euro ar însemna cu adevărat un stat puternic.

Ajută apropierea de V4 unui asemenea scop? Mai degrabă, nu. Mesajele lui Emmanuel Maron, care a vizitat România și Bulgaria, ocolind Polonia, și cele ale lui Jean-Claude Juncker sînt cît se poate de clare. O Românie apropiată de statele eurosceptice și iliberale ar da un semnal extrem de prost către statele din „nucleul dur", de la care așteptăm investiții, sprijin pentru continuarea politicilor agricolă și de coeziune, sprijin pentru accederea în Schengen și în zona euro. Evident că o diplomație inteligentă ar putea duce o politică de compartimentalizare, astfel încît să-și poată urmări și interesele legate de „nucleul dur", cît și pe cele care țin de V4. Dar acesta să fie scopul?

Nu cumva este vorba, mai curînd, de tentația iliberală, tot mai evidentă la guvernul declarat de centru-stînga, indiferent că s-a numit Grindeanu sau Tudose? Nu cumva este nevoia de sprijin în lupta împotriva statului de drept? Nu cumva avem de-a face cu o alianță care să zădărnicească orice măsură punitivă din partea Bruxelles-ului, în cazul derapajelor de la normele democratice, astfel încît să pună în pericol însăși unitatea și solidaritatea europeană, spre evidenta satisfacție a Kremlinului?

Și apoi, este aceasta o politică de stat sau – așa cum se vorbește prin mediul politic – o expresie a interesului particular al ALDE? Paradoxal, acest partid românesc ce-și spune liberal, dar de factură mai degrabă socialist-conservatoare, susținător al tuturor măsurilor și declarațiilor guvernamentale anti-business sau inspirate de Coaliția pentru Familie, a împrumutat numele adevăraților liberali europeni.

Liderul acestora din urmă, fostul premier belgian Guy Verhofstadt, un adevărat liberal, este un adversar neîmpăcat al tuturor guvernărilor iliberale din Europa Centrală. Încă o probă a ridicolului în care singuri ne plasăm...

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

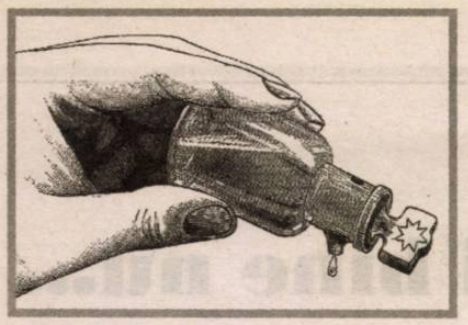

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Gigea și Gigi

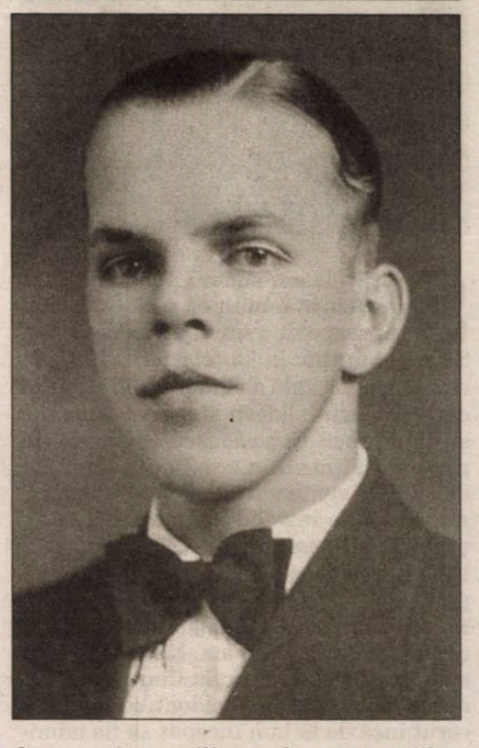

Gigea e un cuvînt colocvial, folosit mai ales în registrul numit în sociolingvistică *„baby-talk“* – stilul în care părinții le vorbesc copiilor mici, cu abundență de mărci afective, onomatopee, cuvinte expresive, diminutive. Părinții și copiii își influențează reciproc limbajul: adulții imită maniera de a pronunța a copiilor, iar copiii preiau cuvinte folosite de adulți special pentru ei; se consolidează astfel un stil de comunicare „copilăresc“. Multe dintre cuvintele stilului infantil se păstrează și în limbajul tinerilor și devin elemente marcate ludic și ironic ale registrului colocvial. Nota ironică pe care acestea o aduc provine din tratarea situațiilor „mature“ ca și cum ar aparține unui joc de copii sau ar fi percepute cu excesivă naivitate.

În româna actuală, *gigea* este fie adjectiv invariabil (plasat după substantiv), fie adverb, avînd sensurile foarte generale „frumos, drăguț“, dar și „bun, de treabă; bine“. Într-un glosar online de colocvialisme și argotisme actuale, *gigea* e glosat prin sinonimele „cool, mișto, ca lumea, OK“: „Nu e *gigea* să trimiți la psihiatru pe toți ăia care au altă opinie“ (123urban.ro). Cuvîntul e un turcism; etimonul său (scris *cici* și pronunțat *gigi,* avînd și varianta regională *gige,* indicată de Emil Suciu, în *Influența turcă asupra limbii române,* 2010) are în turcă aceleași sensuri și aceleași preferințe de registru. În dicționarul turcesc-englezesc Redhouse (1998), cuvîntul este explicit atribuit limbajului copiilor și e înregistrat cu sensurile de bază păstrate și în română *(„cute, nice, pretty, sweet; nicely“),* dar și cu cîteva accepții suplimentare. Unele dicționare au preferat să considere forma *gigea* o „creație expresivă“, doar întîmplător similară cu cea din turcă. Evidenta coincidență de formă și de sens confirmă însă ideea unui împrumut, rapid asimilat de limbajul infantil românesc tocmai datorită sonorității sale bazate pe repetiție silabică.

Gigea era deja folosit în presa de la sfîrșitul secolului al XIX-lea; în ziarul *Epoca*, pare să fi fost unul dintre termenii ironici ai pamfletului politic: „dacă ești *gigea*, are să-ți dea tata nașu și deputația de la T. Severin“ (16.11.1886); „și-i ziceau că e *gigea băiat“* (3 iunie 1889; exemplu în care, fie păstrînd structura din turcă, fie din rațiuni expresive, adjectivul este antepus). Folosirea în limbajul copiilor e atestată în literatură, de exemplu la Vlahuță („Așa, papă frumos, fii *gigea*“, în *Prima lecție* – a unei fetițe către păpușă) sau în proza umoristică a lui Vasile Pop, care „traduce“ replici infantile: *„gigea bete* (frumos vorbește)“ (*Tribuna poporului*, 1.01.1903); „Pînze Ită *nu gigea*? (Plînge fiindcă Ică nu e cuminte?)“ (*Calendarul Minervei*, 1907).

> *„Uite, ca să nu zici că nu-s fată* gigea.“

Nu știu în ce măsură cuvîntul se mai folosește astăzi în adresarea către copii; pare totuși să fi rezistat destul de bine în stilul jurnalistic (mai ales al tabloidelor și al revistelor umoristice) și în registrul colocvial. Aparițiile recente cele mai frecvente ale cuvîntului sînt în sintagma ironică *băiat gigea,* cu referire fie la aspectul fizic al persoanei, fie la caracterul său agreabil și maleabil – „eu aș plăti din buzunar, că sînt băiat gigea“ (motociclism.ro); „în ciuda programului lui foarte încărcat de premier, a fost băiat gigea“ (kmkz .ro); „erea *băiat gigea,* nu le avea cu alcoalele“ (comentariu parodic, bzi.ro); „ca băiat gigea ce e, recunoaște că s-a «orientat»“ (expressdecalarasi.ro). Echivalentul feminin al sintagmei este ceva mai rar, dar nu lipsește cu totul: *„fata gigea* care aleargă prin casa bîntuită“ (cronică de film, romlit.ro); „uite, ca să nu zici că nu-s fată gigea“ (forum.culinar.ro).

Există de ceva vreme și expresia *a se face gigea,* cu sensul „a se aranja (în special prin bărbierit, tuns sau coafat), a se dichisi, a se înfrumuseța“: „să se radă cu perdaf, *să se facă «gigea»“ (Furnica,* 23.12.2014); „noi am găsit «cuibușorul» în care *se fac gigea* domnii mondeni din România, un salon de înfrumusețare din zona Perla“ (click.ro).

Utilizatorii actuali par să lege cuvîntul *gigea* de *Gigi* sau *Gigel,* hipocoristice de la George transformate, prin antonomază, în desemnări ale unei categorii sociale și morale privite ușor ironic sau net depreciativ (omul oarecare sau mitocanul). Din apropierea dintre *gigea, Gigi* și *Gigel* rezultă jocuri de cuvinte nu foarte reușite – „Imagini de senzație cu milionarul proaspăt eliberat din închisoare! *Gigi* s-a făcut… «băiat *Gigea*»“ (cancan.ro); „«Căpitanul lui Gigi» s-a făcut gigea la «70 de lei tunsul»“ (cancan.ro); „Ce face *un Gigel-de-treabă* pentru un Berceni *gigea“* (bercenidepoveste .ro). Presupunerea unei legături cu numele proprii conduce chiar către o surprinzătoare scriere cu majusculă a adjectivului: „B.D., praf și pulbere: «M-am făcut *Gigea* și m-am îmbătat de fericire»“ (click.ro).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

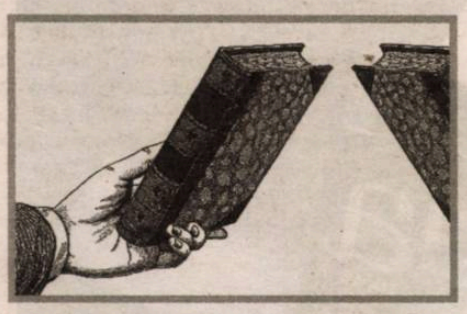

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Cum am devenit filozof

Sînt filolog. Filologii se ocupă de limbi, de cuvinte – din diverse părți ale lumii și momente ale istoriei, din înregistrări orale sau sculptate în piatră sau bronz, din *Mersul trenurilor* sau din *Poezia de dragoste a lumii*. Filozofii se ocupă de existență, de cunoaștere și adevăr, de om și societate și, mai recent cu tot mai multă aplecare, de ce e în mintea oamenilor cînd rostesc cuvinte.

Urmăresc de mai multă vreme disputa legată de transferul contribuțiilor de la angajator la angajat. Nu am pregătire economică sau financiară, așa că nu înțeleg nimic. Văd doar o serie de oameni sau de grupuri de oameni manifestîndu-și îngrijorarea. Mai văd și oficialități care se străduiesc să risipească aceste temeri. Mesajul lor este în permanență același: nu înțelegem de ce se ambalează unii sau alții, pentru că, în esență, măsura pe care o propunem *nu schimbă nimic*. Angajatorii cam tot la fel de mult vor plăti, angajații cam tot la fel de mult vor încasa.

Am auzit săptămîni de-a rîndul derulîndu-se placa asta soporifică, părînd că nimeni nu bagă de seamă că ea iscă o întrebare inevitabilă: dacă măsura nu schimbă nimic, atunci *pentru ce e nevoie de ea?* La ce folosește? *Cui prodest?* Cum putem avea încredere în niște guvernanți care fie nu știu, fie nu vor să ne explice la ce servesc acțiunile politice și economice întreprinse de ei?

Abia în ultimele zile, în urma masivelor proteste sindicale, întrebarea asta a început să se strecoare firav în dialog. Și am aflat, din gura premierului, dacă nu mă înșel, chiar și un răspuns – incert, provizoriu, dar măcar un răspuns: transferarea contribuțiilor de la angajatori la angajați e necesară pentru configurarea bugetului pe 2018, care ar trebui să fie validat în curînd. Mie, incult în materie de economie și finanțe, răspunsul mi-a dat fiori. Vasăzică acest „nu se schimbă nimic“ modifică totuși ceva, deloc neglijabil: dispar niște zeci de miliarde din bugetul pe anul viitor. Vasăzică, „nu se schimbă nimic, decît bugetul“. Interesantă completare.

> *„A spune ceva cînd nu mai ai nimic de spus“.*

Habar n-am cum se face un buget național. Bănuiesc, ca tot omul, că și acțiunea asta își are regulile ei. Iar din toată tevatura în jurul contribuțiilor, eu, în final, asta am înțeles: că jocul de-a alba-neagra cu rubricile contabile ar conduce, în 2018, la topirea în neant a unei sume uriașe de bani și la descărcarea statului de orice obligație de a vira, fie către angajator, fie către angajat, sumele necesare, în instituțiile de stat, pentru plata contribuțiilor.

S-ar putea – chiar sper – să mă înșel în raționamentele mele, dar, pînă una-alta, mi se pare că avem iarăși de a face cu o deturnare a statului de drept, mascată prin artificii financiar-contabile. Filozofia ei, atît cît reușesc să o intuiesc, ar fi cam următoarea: „De unde banii, om trăi și-om vedea. Important este ca românii să înțeleagă că nu este vorba despre drepturile lor, ci despre mărinimia guvernanților“. S-ar putea să se invoce iarăși – deja sînt luări de poziție grăitoare în acest sens – anumite „deficiențe de comunicare“. În general, pentru guvernanți „comunicare“ pare să însemne „a spune ceva cînd nu mai ai nimic de spus“. Mă rog, nu ai nimic avuabil de declarat. S-ar putea, totodată, ca și la finalul acestei acțiuni să ne trezim cu niscaiva țapi ispășitori, fie pentru că au spus prea puțin, fie pentru că au spus prea mult în cutare sau cutare moment. Precedente sînt cu duiumul.

Din punctul meu de vedere, sîntem subiecții celui mai straniu – ca să mă exprim eufemistic – exercițiu de guvernare din 1990 încoace. Nu mai e vorba doar despre apetitul insațiabil de acaparare a pîrghiilor puterii, în vederea unei guvernanțe comode, cu care deja ne-am obișnuit. Politicienii noștri s-au rafinat, s-au „profesionalizat“. Ei vor să redefinească nu numai regulile jocului politic – aspirație iarăși constantă în proaspăta noastră democrație, de aproape trei decenii –, ci și sensul cuvintelor din dicționarul limbii române, precum „a comunica“, „a da“, „a lua“, „a educa“ și multe altele asemenea. Și pentru asta, testează fibra filozofică a națiunii. E un fel de *Republică* a lui Platon, însă, precum ziceau odinioară marxiștii despre Hegel, întoarsă cu capul în jos: guvernanții bîlbîie precum poeții izbiți de inspirație, iar guvernații filozofează. Precum ziaristul Caracudi din *Momentele* lui Caragiale: „Oare ce gîndește suveranul?“

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

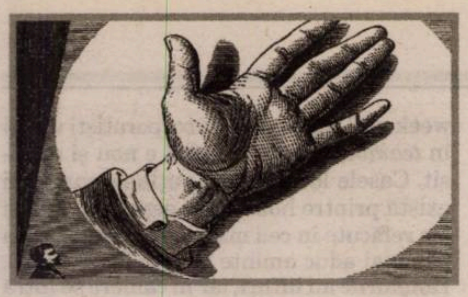

Adina POPESCU

portrete din mers

Vecinii mei, cîinii

„Spuneți-mi, vă rog, despre ce cîini este vorba? Ce rasă?“, mă întreabă amabil, la telefon, doamna de la Poliție. „Păi, nu sînt de rasă… sau rasă comună… maidanezi de talie mare“, răspund eu. Iar în cazul de față nici nu contează rasa, contează faptul că sar pe poartă mai s-o rupă și latră la orice mișcare de pe stradă. Dimineața, cînd trec copiii spre școală și oamenii merg la serviciu, cînd vine poștașul, cînd vine gunoiul, cînd mai repară cîte ceva unii pe stradă, atunci e prăpăd, cînd își face rondul de seară nebunul cartierului, cînd se joacă băieții cu mingea, latră aiurea, cînd nu se întîmplă nimic, de fapt, dar simt vreo pisică, mai zboară cîte o vrabie. „Dar ce muzică aveți aici! Cum de rezistați?“, a constatat Aurel, acum vreo patru ani, atunci cînd a venit cu dezinsecția, în curte. Și „muzica“ a continuat de atunci, la maximum, aceleași „acorduri“, repetate la nesfîrșit. O prietenă mi-a spus: „La un moment dat n-o să-i mai auzi“. S-a întîmplat exact invers, tresar pe stradă la orice lătrat, am căpătat o sensibilitate în plus. Și o angoasă. „De ce nu vorbiți cu stăpînii să facă un alt gard prin care cîinii să nu mai vadă ce se întîmplă pe stradă? Dacă nu mai au contact vizual cu strada, n-or să mai latre atît…“, m-a sfătuit o domnișoară de la o asociație de protecție a animalelor. Am scris e-mail-uri la toate asociațiile din București în care am cerut un sfat, dar nu am primit decît un singur răspuns. Celelalte ONG-uri ori nu există, ori și-au făcut deja plinul cu „problema“ (rezolvată) a cîinilor vagabonzi și altceva nici că-i mai interesează. Nu-i interesează că mulți dintre acei maidanezi au fost luați de pe stradă de iubitori de animale și apoi abandonați prin curți. Curți din care nu mai ies toată viața, așa cum se întîmplă și în cazul de față. Acolo mănîncă, acolo își fac nevoile și acolo latră. Nu-i pot numi animale de companie. A avea un cîine ca animal de companie implică, totuși, și niște responsabilități – cîinele să fie plimbat, să facă mișcare, să fie vaccinat, să aibă carnet de sănătate etc. Dar mai ales să aibă parte de afecțiune.

„Știți deja că nu putem face nimic împotriva lătratului, pentru că nu avem lege!“

Nu le-am făcut propunerea cu gardul vecinilor mei, nu avea nici un rost, pentru că vremea propunerilor, a discuțiilor amiabile și a găsirii de soluții decente trecuse de mult. În primul an cînd am încercat să le explic cît de mult ne deranjează, vecina mi-a sugerat că aș avea eu niscaiva probleme legate de anxietate și mai că nu m-a invitat să facem împreună terapie. Nu știu exact cu se ocupă, însă oricum e ceva legat de vindecarea sufletului prin iubire, meditație și rugăciune. Doamne-ajută! Apoi mi-a sugerat să le facem un program „de lătrat“ cîinilor, în funcție de programul meu. I-am răspuns: „Doamnă, cum să le facem program? Eu sînt acasă mai tot timpul și scriu… vă dați seama că nu mi-e ușor să scriu în aceste condiții!“ A promis că le va cumpăra lese și că soțul îi va plimba de două ori pe zi, ca să-și mai consume energia. Nu s-a întîmplat niciodată așa ceva, cîinii nu au ieșit niciodată din curtea lor de patru metri pătrați. Leam sugerat soluția cu aparatul cu ultrasunete antilătrat. Așa cum scrie și pe site-ul care îl comercializează, este un aparat „de dresaj“. Replica ei mi s-a părut ironică – nu poate să apeleze la un astfel de aparat care „ar afecta creierele cățeilor și creierele noastre“. De altfel, toate discuțiile pe care le-am avut de-a lungul timpului pe tema cîinilor au fost halucinante. Și apropo de gard: la un moment dat, stăpînii au decupat în gard o gaură perfect rotundă prin care cîinii să-și bage capul și să vadă mai bine la ce latră. Adică exact invers față de ceea ce mă sfătuise specialista de la asociație. Mi-am dat seama atunci că, de bună seamă, confortul cîinilor e mai important decît cel al oamenilor.

„Dar de ce n-o puneți în legătură cu noi? Dacă tot nu are timp să se ocupe de cîini, noi îi putem promova pe site și le putem găsi un cămin adevărat și niște stăpîni iubitori…“, m-a mai întrebat domnișoara de la asociație. M-a pufnit rîsul, situația era absurdă. Stăpîna susține că-i iubește la nebunie.

„Știți deja că nu putem face nimic împotriva lătratului, pentru că nu avem lege!“, îmi spune polițistul care a venit să constate cazul. Am ieșit în stradă ca să stăm de vorbă, în timp ce cîinii sînt călare pe poartă și latră furios, la doi metri de noi. Nu ne putem auzi din cauza lor. Mă privește cu milă. Dacă stăpînii ar fi ascultat la maximum manele, poliția ar fi putut să intervină. Da, știu că nu există lege, poluarea fonică nu este foarte bine reglementată în România. Și nici legea de protecție a animalelor nu mă ajută prea mult. Dacă cîinii au un loc în care să stea și sînt hrăniți, totul este perfect „legal“. Există, în schimb, legi în Marea Britanie și în mai toate țările europene. La Londra, de pildă, o astfel de situație este intolerabilă, chiar și în suburbii, unde oamenii au curți mari, iar distanța dintre locul unde sînt ținuți cîinii și ferestrele vecinilor e mult mai mare de trei metri. Am citit pe Internet. Deși nu există lege, am perseverat și am făcut cinci sau șase sesizări la Poliție. „Putem să încercăm să facem ceva în privința igienei“, zice polițistul în timp ce fotografiază rahații din curte. Oftez, deja nu mai acord importanță acestui mic „amănunt“. Mi-am luat o casă cu curte și de patru ani nu-mi pot folosi curtea. Cum să te simți bine și să-ți bei cafeaua de dimineață sau un pahar de vin seara, în curtea ta mică din centrul Bucureștiului, cînd din cinci în cinci minute se pornește un cor de lătrături și mai vine și o adiere de vînt cu miros de pipi? „Dar stăpînii nu sînt acasă? Nu i-am găsit niciodată!“, mai zic polițiștii. Drept să spun, nici nu știu dacă locuiesc de fapt acolo, vin și pleacă. Din punctul meu de vedere, vecinii mei de alături sînt cîinii. Iar ei n-au nici o vină.

Așa cum spuneam, am studiat problema pe Internet și am descoperit, pe forumuri, și alte cazuri. Multe și disperate. Oameni care fac credite ca să-și cumpere case cu curte la marginea Bucureștiului și nu pot dormi din cauza cîinilor vecinilor. Oameni care lucrează noaptea și nu reușesc să se odihnească ziua, atunci cînd lătratul e în toi. Oameni cu copii mici care plîng tot timpul din cauza zgmotului. Nu au alte soluții decît să-și vîndă casele. Însă ceea ce m-a revoltat cu adevărat au fost comentariile. De pildă: „Cîinii de aia sînt cîini, ca să latre!“ sau „Eu am stat la curte și am avut un cîine-lup la care am ținut foarte mult. Dacă mi-ar fi zis un vecin că de ce latră, cred că i-aș fi spart fața!“ În România, modul în care e înțeleasă vecinătatea și lipsa totală de respect față de cel de lîngă tine reprezintă probleme reale, dar știți cum e – cîinii latră, caravana trece.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Sindromul post-Obor

Cred că am înnebunit după ce am fost furat. În numărul trecut al gazetei noastre am descris cu lux de amănunte cum am fost furat în gura Oborului. Deși am avut martor, deși a venit Poliția, deși am urlat ca un apucat, n-am prins făptașul. Un burtos cu un copil frumos. Care s-a tirat încet-încet. N-am crezut că voi rămîne blocat în acest fapt mărunt. Mi se luase una hîrtie de 100. Sumă mare pentru un biet ca mine, dar nu o avere, nu? Or, am rămas de-o săptămînă blegit de fapta aia. Mi s-a dat în cap, mi s-a turtit imaginația. Am rămas crăcănat. Și, cum nu mă duce capul la mare lucru, în săptămîna care a trecut n-am mai cumpărat nimic. Am stat în casă și am tocmit răzbunări. Am revăzut filme. M-am uitat la *Narcos,* am visat că mafia drogurilor mă învață să nu mai fiu prost. Am văzut în apus multe *Narcos,* serialul de pe Netflix. Am trăit, în cap, că pentru suta mea intru cu capra-n viața infractorilor, că devin un Mannix, Zorro, Iancu Jianu, privind la *Narcos.* Escobar, dat dracului, găsea mereu soluții. Eu, nu! Doar privind la filme, visam la răzbunări apocaliptice. Este sindromul post-Obor. Studiat de marii psihanaliști de piață și de supermarket. Aceștia vorbesc de felul în care te retardezi după un astfel de eveniment, cum dilați la maximum un șoc minor, cum cauți în imaginarul din preajmă o rezolvare, o mare ieșire. Vrei să fii haiducul dreptății tuturor, deși, nu-i așa, nu faci decît să lupți pentru tine. Sindromul post-Obor, denumit în studii avansate și „Cît ești de prost“, s-a lipit de mine și am găsit rezolvări utopice în ticăloși mai mari decît burtosul și maimuța lui frumoasă. Ce trăim noi, în fapt? – m-am întrebat. Cînd vezi că ești furat nu mai trăiești altceva decît răzbunarea. Majoră, fără leac, nici după „rezolvare“ nu e leac, de fapt. Vrei să-l căsăpești pe ăla. Aici cărțile de specialitate numesc asta *suicidal,* pentru că transformarea unui fapt mărunt în atlant este măsura bolii, nu a imaginației. Pe scurt, în loc de tratament cu delicatese lumești, m-am trezit absorbit de tratamentul fabulatoriu al unei lumi făcute la Hollywood. În apus, Escobar m-a învățat. Și acum ce să fac? O să stau în gura Oborului, sigur burtosul care mi-a luat banii se va întoarce. Sigur mă voi vedea cu el. Așa cum m-am întîlnit cu ofițerul de Securitate, după 1990, prin fața Universității. Ofițerul care a încercat să mă facă turnător în studenție. Sigur mă voi vedea cu vrăjitoarea Aurica, cea care mi-a citit de rău într-un reportaj. Eu eram profesionist, ea o practicantă. Și am revăzut-o pe Aurica, decăzută, în *Anunțuri de la A la Z.* Sigur, Escobar e mișto în *Narcos.* Actorul, cel puțin, joacă țuț. Dar credeți că, după ce am fost furat în gura Oborului, eu mai pot raționa? Face diferența între realitate și ficțiune? Bun, știu că nimănui nu-i pasă, dar eu plec să cumpăr o pîine acum. E primul moment în care vreau să mă smulg din șocul post-Obor. Ce voi cumpăra?

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Cea mai proastă campanie de calificare la un turneu final?

Tehnic, nu. Cea mai proastă a fost cea pentru Cupa Mondială 2010. Locul 5 din grupă, cu 12 puncte (față de locul 4 actual, cu 13 puncte). Acum ne-a bătut Polonia la București, cu 3-0, atunci ne-a atomizat la Cluj „marea“ Lituanie, cu același scor. Plus că Serbia ne-a administrat o bătaie soră cu moartea, 5-0. De aceea am terminat cu golaveraj negativ (-6, chestie unică) față de un palid +2 de această dată. Dar nu această statistică ne va aduce vreo culoare în obraji. Nu uităm că o treime din puncte au fost smulse pe ultimii metri, și fără Daum, cel care trebuia să schimbe fața fotbalului nostru, dar care a părut la fel de adecvat ca un profesor de laborator pus să scoată premianți din niște elevi cam zurbagii și înapoiați bine la citit. Cea mai proastă campanie? Nu superlativele contează acum, ci lipsa de orizont, pentru că „cea mai…“, „un pic mai…“, „destul de…“, toate se vor conjuga cu un atribut negativ. E întuneric înainte, deși trebuie să speri. Întrebarea e: la ce? Din păcate, fotbalul românesc nu s-a inventat încă. Am avut fotbalul socialist românesc care a mers bine și foarte bine, am avut fotbalul de tranziție românesc, care a funcționat rezonabil, și acum ne tot chinuim să naștem un fotbal românesc care n-ar mai fi pruncul unei societăți torturate sub dictatură și nici struțo-cămila anilor de trecere. Teamă mi-e că am devenit sterpi. Pentru că nici măcar un fotbal – bălăcăritul, rizibilul, fanfaronul, ușuraticul de fotbal – nu poate apărea în lipsa unor idei, a unei structuri și a unui drum ferm. De unde toate astea?! Din fotbalul românesc a rămas doar șmecheria. Șmecheria unui cartofor de colț de stradă care se mulțumește să mai fraiereasă gros, cînd și cînd, vreun client și apoi să fugă și să-și bea mărunțișul căpătat. Vom rămîne cu driblingul de maidan al lui Budescu în fața unui kazah încruntat, căruia i-ar sta mai bine cu un Kalașnikov în mînă decît cu o minge la picior. Și gata. Lumea a treia. Acolo unde eșuează toate populațiile masochiste. Dar sperăm. Ar fi culmea să nu mai facem nici măcar asta. Promitem să nu fim Contra!

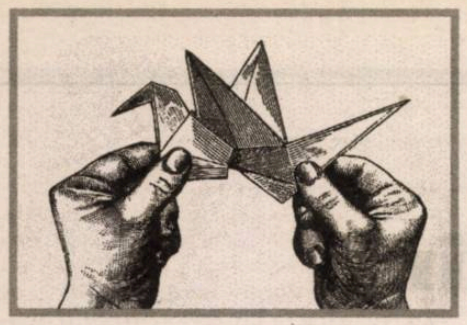

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Moieciu de sus

Eram copil cînd, cu respirația tăiată, de pe crestele Bucegilor, am văzut prima oară de sus peisajul din culoarul Rucăr-Bran: satele acelea cu case risipite printre dealurile verzi ca nasturii unei plăpumi matlasate. O imagine de o splendoare ireală. Am coborît atunci de deasupra Padinei, din Șaua Strunga sau Strunga Dracului, cum îi zic ciobanii, pînă în satul Șimon, parcurgînd traseul, care mi s-a părut interminabil, de pe sub Colții Țapului, prin Poiana Guțanului și pe Plaiul lui Lom (ce nume!), pînă în satul Șimon (alt nume), pe Valea Galoșilor – cum singuri am botezat un fel de șanț paralel cu drumul ce intra în sat și în care părea că localnicii deciseseră să stabilească cimitirul galoșilor și al cizmelor de cauciuc uzate. În cele din urmă am ajuns la Bran, plini de dureri musculare și articulare. Tabloul acela văzut din Șaua Strunga mi-a rămas întipărit însă în minte și mi-am dorit să-l revăd. Ulterior am făcut o mulțime de trasee „cu vedere“ către acea zonă. Am mers pe vechiul drum „al grănicerului“, de la Șaua Strunga la cabana Omu, pe cel de pe Creasta Țigănești, de la vîrful Omu pînă jos în Bran sau pe variantele din valea Gaura și din căldările masivului Ciubotea. Nu era vară să nu fac cumva ca să mai văd colosala „plapumă“ verde cu nasturi.

La un moment dat, prin anii '80, am mers pe un asemenea traseu dinspre Padina, prin Șaua Strunga direct la vale către Moieciu de Sus. E o potecă prăpăstioasă acolo, care era foarte prost marcată. Pînă la urmă, mai mult pe bîjbîite, am reușit totuși să ajungem seara în sat. Eram, adică, printre „nasturii plăpumii“. În acele vremuri nu puteai spera ca dintr-o asemenea localitate, la o oră cît de cît tîrzie, să mai poți ajunge la o gară sau într-un loc de unde să te întorci la București. Așa că i-am întrebat pe primii gospodari pe care i-am văzut într-o curte dacă știu pe cineva care primește drumeți în gazdă pentru o noapte. Auzirăm că în zonă localnicii erau cît se poate de bucuroși de oaspeți. Și chiar cei pe care i-am întrebat s-au oferit să ne găzduiască. Ne-au dat lapte muls chiar atunci de la vacă, brînză și cred că și mămăligă. Mai țin minte vag că era o casă țărănească din lemn, vopsită cu mult verde, cu o verandă închisă și destul de bine întreținută pentru vremurile acelea. Mai țin minte și numele lor: Țuțuianu. Ne-au spus că în sat erau foarte mulți Țuțuieni. La cină neau povestit cîte ceva despre viața lor care era, evident, complet diferită de a noastră, a bucureștenilor. Bărbatul, să fi avut vreo 50 de ani, un țăran bronzat, cu fața ridată de munca în aer liber, vedea și de gospodărie, și de animale, dar lucra și la o uzină, undeva la Rîșnov sau la Tohan (nu mai știu). Făcea naveta. Ne-a spus că trebuia să ne sculăm dimineața devreme ca să prindem RATA (prescurtarea foarte populară pe atunci de la Regia Autonomă a Transportului cu Autovehiculele) de Brașov cu care și el avea să meargă la lucru. Femeia robotea din zori și pînă-n noapte, cu gospodăria, cu vacile, cu găinile, cu fînul și așa mai departe. Aveau cele necesare traiului, dar viața era grea, iar confortul modern lipsea cu desăvîrșire. M-am gîndit că nu mi-ar fi plăcut să trăiesc permanent în acea vale umedă și friguroasă.

Am dormit neîntorși, iar trezirea în zori a fost cam dură. Am prins RATA, o rablă de autobuz, din acelea cu forme rotunjite, de prin anii '60, cu scaunele acoperite de un burete ros și cu perdelițe maronii și pline de praf la geamuri. Mi se părea că oamenii înghesuiți înăuntru semănau toți leit cu țăranul la care dormiserăm (care era și el acolo). Aceleași cămăși albe, aceleași surtuce de postav, același fel de pălării, aceleași fețe ridate și cam aceleași expresii. Un autobuz plin de „Țuțuieni“ navetiști. Am prins un loc pe scaun și, în hurducăielile de pe drumul plin de praf (pînă la Moieciu de Jos era neasfaltat), m-a cuprins o dulce picoteală, în glasurile „Țuțuienilor“ care se cunoșteau între ei și discutau de-ale lor.

De atunci am mai trecut de zeci de ori pe șoseaua Rîșnov-Rucăr, prin Moieciu de Jos, dar niciodată nu m-am mai abătut pe drumul care intră în Moieciu de Sus. Am auzit, firește, că acolo s-a format un fel de stațiune, că după Revoluție pensiunile s-au înmulțit ca ciupercile, că au apărut hoteluri cu săli de conferințe și chiar un restaurant prin care trece o cascadă. Nu mi-am închipuit totuși că locul a ajuns să arate aproape ca-n Austria. Am putut constata asta de curînd, cînd am mers din nou pe acel drum. E asfaltat ireproșabil și pe el circulă cu mare viteză ambulanțe cu sirenele pornite. Din goana mașinii am văzut și eu zecile de pensiuni și hoteluri noi. În week-end zona geme de corporatiști veniți în *teambuilding*-uri. Totul e nou și dichisit. Casele localnicilor (puținele care mai există printre hoteluri și pensiuni) sînt și ele refăcute în cea mai mare parte și prea vag mai aduc aminte de cele din anii '80. Hotelurile au lifturi, iar în camere se intră cu cardul electronic. Înăuntru ai televizor, frigider, halat, papuci și tot confortul. În meniurile restaurantelor găsești produse tradiționale, dar și lucruri sofisticate. Peste tot sînt mese de biliard, ținte de *darts*, fîntîni arteziene și piscine. Parcările sînt pline de BMW-uri, Mercedesuri și Audi. Ca pentru întregirea pitorească a peisajului, au rămas pe dealurile verzi înconjurătoare odăile în care oamenii își țin vitele sau fînul. Oricum, mi s-a părut că ar fi imposibil de găsit casa lui Țuțuianu, gazda din urmă cu peste treizeci de ani.

ready made

„Să lăssăm sophismatele, domnilor quâți strecurați țințarul, și nu aveți nici un scrupul de a înghiți camila, să lăssăm sophismatele, quă aquestea querun marafeturi și marafetlii, și pe funie de potun jucà, tot își rump gûtul de multe ori. Numai adevărul este simplu și facil. Daqua veniți cu systemate, aquestea de și nu sunt adevăruri, presuppun ânsă óre-quare minte, adesea și geniu; plécă dela principe, au un șir de consequințe, accusă pretutindeni o logică. Pretențiunile dumnea-vóstră n'au nici meritul d'a se numì systemate, sunt nisce convențiuni arbitrariæ și convențiunile nu sunt cunoscutæ de quât numai între quei que au *convenit*, adică între quei que au tunatu și 'i au adunat.“

I. Heliade R., *Principie de orthographia română*, 1870

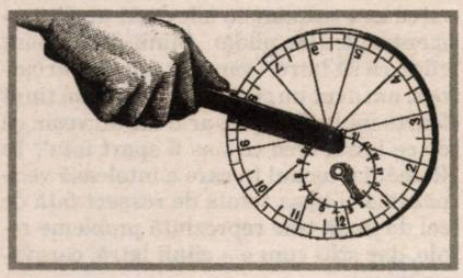

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Întrebarea Sfinxului

Cea mai recentă piesă din dosarul „Zici că faci arheologie? Ia să-mi răspunzi la următoarea chestie“ m-a făcut să reflectez cu degetul la tîmplă. De obicei, nu cunosc răspunsul la întrebarea care mi se pune, pentru că nu mai știu care e prima atestare arheologică a cumîsului sau cînd dispare palmierul de pe Insula Paștelui, sau cum se face o casă din oase de mamut. Sînt perfect conștient că scuzele sînt inutile. Ce sens mai are să zici: să vedeți, specializarea mea e, de fapt, alta (și, de fapt, uneori, cînd vorbesc cu arheologi de epocă romană, pretind că specializarea mea e epoca bronzului, și invers)? Omul rămîne dezamăgit. Ce arheolog e ăla care nu poate să spună scurt pe doi dacă afirmația din documentarul de aseară, de pe Discovery, este exagerată sau nu? După cîte o scenă de-asta, mă documentez furios și, data următoare cînd mă văd cu amicul, dau să aduc vorba ca din întîmplare despre ce-l interesa pe el, dar nu mai apuc din cauza noii lui întrebări: ce-i cu ADN-ul ăsta de la denisovani, domnule?! E normal așa ceva? În situațiile astea mi-am făcut un obicei să-mi amintesc de un profesor din Germania care, atunci cînd nu avea răspunsul, zicea că nu știe, dar știe unde să caute. Rămîne o definiție acceptabilă a erudiției, dar e o slabă consolare azi, cînd, din cîte aud, toate răspunsurile sînt pe Google.

De data asta, lucrurile au mers altfel: „Dacă tot ești arheolog, spune repede cum se deschide un seif mare fără să-l spargi.“ Știam eu că va veni ziua cînd voi fi înțeles, ziua cînd profesia mea va părea cuiva folositoare. Culmea e că pînă și acum aș putea pretinde că specializarea mea e alta – întrebarea ar trebui pusă unui arheolog care se ocupă de cercetare neinvazivă, de prospecțiuni geomagnetice de pildă, nu unuia ca mine, care cercetează prin săpătură efectivă și, cum ar veni, sparge seiful cînd îl deschide. Dar un răspuns așa pedant ar risipi urgent bruma de interes pentru arheologie a publicului, așa că mă abțin. În loc de asta, încerc să răspund serios la întrebare. Numi vine însă în cap decît scena în care De Niro sparge un seif făcînd ca apa dintr-o conductă să treacă prin el, o manevră filozofică, implicînd și un apometru, pe care nici nu mă simt în stare s-o explic convingător și nici nu se încadrează în cerințele problemei. Pentru că sînt pe net, dau repede și pe furiș o căutare pe Google: „deschizi seif fără spargi“. Nu vreau ca omul să plece de la mine nemulțumit și asta să se răsfrîngă asupra întregii tagme a arheologilor. Nenumărate pagini cu soluții apar pe ecran; prima dintre ele, spre stupoarea mea, zice: „Arheologii descoperă un seif de piatră vechi de 2000 de ani!“ Corespondențele lui Baudelaire funcționează mai abitir ca niciodată de cînd cu fibra optică.

Cîte un eșec de parcurs nu te descurajează.

Departe de a găsi toate întrebările astea agasante sau de a crede că ele (precum cea cu seiful) se vor încuietoare, cred că ar trebui să ne bucurăm enorm că ele ne sînt puse. Îmi place să mă gîndesc că am putea fi o comunitate de oameni veseli, care pot gestiona tot ce vrea viața de la noi, cu asupra de măsură, prin punerea în comun a competențelor noastre frumos compartimentate și aproape infailibile. Exact așa cum, în gașca adunată de Jules Verne pe fiecare din insulele lui, se dovedește invariabil că, pentru fiecare problemă legată de supraviețuirea naufragiaților, e prezent și individul cu soluția. Cîte un eșec de parcurs nu te descurajează; știi că problema e pe lista specialistului desemnat, care se ocupă de ea, în felul lui ticăit, ursuz, dar în orice caz temeinic. Vorbim doar de un om poate excentric, dar la urma urmelor de încredere, care se luminează la față dacă îi pui o întrebare despre chestiile extravagante la care a ajuns să se priceapă, indiferent că e vorba de fulmicoton sau coleoptere. Din cîte îmi amintesc, nu există nici un arheolog la Jules Verne, pentru că arheologii nu-s de folos pentru supraviețuire; prezența lor ar fi putut deveni necesară doar dacă toți cei din *Insula misterioasă*, sau din *Școala Robinsonilor*, sau din *Doi ani de vacanță* s-ar fi prăpădit (eventual după o perioadă de decadență!) și cauzele ar fi trebuit explicate. Nu prea-l văd pe editor acceptînd un manuscris cu o asemenea direcție epică.

Îmi imaginez un Sfinx care pune imposibila lui întrebare călătorului și care, cînd acesta nu știe răspunsul, în loc să-l omoare, îi spune: „N-are nimic! Poate data viitoare… Vă doresc o zi excelentă în Teba!“ Presupun că Oedip a fost foarte bucuros să știe cine merge dimineața în patru picioare, la prînz în două și seara în trei, dar poate că ideal era să fi simțit bucuria doar știind că urmează să fie întrebat ceva.

Dar destul cu grecii. Te dai arheolog? Atunci să vedem dacă știi cine a inventat electricitatea fără fir. Aici, din fericire, răspunsul îl știu pe dinafară: dacii.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Lloro por ti, Barcelona

Pentru unii, este politică de-adevăratelea: o luptă pentru putere între guvernul central și guvernarea locală. Pentru alții, ține de dreptul la autodeterminare al unei națiuni: națiunea catalană vrea statul ei. Sînt și dintre cei mai pragmatici, care cred că este vorba de bani: catalanii „bogați" nu mai vor să dea „săracilor". Aud și voci care atacă problema din unghi european: chestiunea catalană zguduie serios temeliile Uniunii Europene, care este, totuși, o uniune între state. În fine, nu se putea să nu apară și analiștii care se tem de precedente: dacă independentiștii catalani cîștigă, vor urma bascii, flamanzii belgieni, italienii de nord, scoțienii sau, scuipă-n sîn, ungurii din jurul Ungariei?

În ceea ce mă privește, tot ce se întîmplă Barcelonei mă afectează personal. Relația mea cu marele oraș catalan este atît de intimă și de intensă încît, ca s-o explic într-un cuvînt, am ajuns să-mi doresc să mor și să fiu îngropat acolo. Nu neapărat să trăiesc acolo (sînt alte locuri pe lume unde aș vrea să trăiesc), dar să mor acolo. Nu pentru că ar fi ceva morbid în acel oraș, ci pentru că simt nevoia unei relații definitive cu el. Cred că înțelegeți de ce, acum o lună și jumătate, cînd Rambla a fost lovită de terorismul islamic, nu am putut privi programele de știri. Pur și simplu nu vreau să văd bestialitate și ură pe acea stradă, unde viața arată atît de frumos încît stau, armonic, una lîngă cealaltă Opera Liceu și piața zisă La Boqueria. Cele mai rafinate voci ale lumii cîntă cea mai frumoasă muzică scrisă vreodată, iar la cîțiva pași, vocile spontane ale negustorilor strigă după mușterii, pe un fond sonor de-o energie și de un bun gust (în toate sensurile) imbatabile. Așa este, de fapt, cît e ea de lungă, La Rambla, care pleacă din marea intersecție unde se sfîrșește El Passeig de Gràcia (cel mai frumos bulevard al lumii!) și ajunge pînă în mare – splendida Mediterana, străbătînd Goticul. Aici, în acest loc, a lovit jihadul. Iar eu, pur și simplu, n-am putut privi. Chipul însîngerat al Barcelonei îmi este de neprivit. Ca un făcut, nici n-am uitat bine acea tragedie și iarăși ecranele televizoarelor s-au umplut de suferință barceloneză. Un fel de referendum, nerecunoscut de nimeni, dar organizat cu încăpățînare catalană, a produs sute de răniți, violențe la scară mare și, mai ales, incertitudine. Văzînd hotărîrea cu care milioane de catalani vor să se rupă de Spania și să-și organizeze propriul stat, ai zice că știu ei ce fac. Oare? Cu o Spanie ostilizată, cum speră ei la recunoaștere? Cum speră ei să intre, ca stat, în UE? Istoria este adesea un sport extrem și e bine, uneori, să bagi capul sub plapumă, să-l ițești cînd scandalul s-a încheiat și să iei lucrurile așa cum sînt, așa cum oamenii le fac cu mîna lor.

Nu vreau să văd bestialitate și ură pe acea stradă.

Nu fac eu, aici, o analiză, cum fac toți în aceste zile. Mi-e prea dragă Barcelona ca să pot să cîntăresc dozele de vinovății între politicienii de la Madrid și politicienii locali. Dar vreau să spun cîte ceva despre iluziile pe care le pot avea, adesea, cei bogați. Cu precizarea că, în principiu, socialismul îmi repugnă. Ca și liberalismul pur.

Dacă înțeleg bine, pe lîngă orgoliul național, există un singur argument care înflăcărează visul de independență al Barcelonei. Zic al Barcelonei, pentru că, totuși, Catalonia este ceva mai întinsă – ea cuprinde Girona, Lleida, Tarragona, locuri în care nu am auzit să se fi derulat vreun referendum. Argumentul este următorul: cu dările noastre facem cam 25% din bugetul Spaniei și primim cam 2%. Vasăzică, dacă nu mai dăm banii aceștia (realmente foarte mulți) ne rămîn nouă și vom trăi încă și mai bine decît trăim. Ideea că zonele sărace ale Spaniei, cum sînt Extremadura sau Andaluzia, sînt un fel de piatră de moară de gîtul bunăstării bogatei Catalonii a devenit motorul principal al aspirației către independență. Este, de fapt, dorința bogaților de a se rupe de sărăcia altora. Doar că, la o privire mai atentă, e de remarcat că bogăția ar fi imposibilă fără sărăcie. Știu, sună paradoxal, dar dezvoltarea unor regiuni se face, mai mereu, în dauna altora. Solidaritatea dintre bogați și săraci este necesară, în adînc, tocmai pentru a menține bogăția. Mă grăbesc să precizez că nu vorbesc aici despre exploatare în sens marxist-leninist. Vorbesc despre o anumită, naturală, circulație a valorilor pe un teritoriu. Din motive mult mai complexe decît acela că bogații sug bunăstare de la săraci, Catalonia este o provincie bogată *și* pentru că e în Spania. Portul Barcelonei, cel mai mare din peninsulă, aduce atît de mulți bani, de pildă, pentru că este al Spaniei, nu doar al unui oraș. Marile companii cu sediul la Barcelona au, mai toate, acționariate și capital venit din toată Spania. În fine, Barcelona s-a dezvoltat enorm de la căderea regimului franchist încoace, *și* pentru că marele oraș, fiind parte a Spaniei, a devenit parte a Comunităților și, mai apoi, a Uniunii Europene. Autarhia economică, mai ales dacă este redusă la zidurile unui oraș, nu mai garantează decît falimentul într-o Europă precum este cea actuală.

Sigur că încrederea catalanilor în ei înșiși este impresionantă și, mai ales, întemeiată. Dar, atîta vreme cît, practic, nu există nici cel mai mic semn de represiune castiliană asupra formelor libere de manifestare și dezvoltare a identității catalane – ba dimpotrivă! –, nu poți să nu te întrebi de ce, în toiul zilelor agitate de după referendum, sute de mii de catalani au ascultat, cu ochii în lacrimi, corul Operei Liceu cîntînd, în piețe, Corul Robilor din *Nabucco*. Cine înrobește Barcelona? Poate că există o explicație ce excede Barcelona și se referă direct la spiritul vremurilor noastre. Dar, despre asta, săptămîna viitoare...

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

12 octombrie – Fiesta Nacional?

În 12 octombrie, Spania își sărbătorește Ziua Națională. Conjunctură potrivită ca să punem un accent (nici grav, nici ascuțit, doar istoric) asupra ei, mai ales în contextul politic recent.

Bazele Regatului Spaniei s-au constituit conform unui scenariu tradițional în epocă, o căsătorie între monarhi, în acest caz între Ferdinand al II-lea de Aragon și Isabela I de Castilia. Se întîmpla la mijlocul secolului al XV-lea. Deși unite, Aragonul (din care făcea parte și Catalonia) și Castilia și-au păstrat dreptul de a se administra singure.

Mai tîrziu, sub patronajul celor doi regi, Cristofor Columb a plecat în faimoasele expediții în urma cărora a descoperit America, eveniment consemnat pe 12 octombrie 1492, dată care a și rămas Ziua Națională a Spaniei. Poate suna cel puțin curios: *Ziua Spaniei este cînd s-a descoperit America*. Pe scurt, pentru Spania acela a fost momentul debutului unei perioade de maximă glorie, în care a ajuns să stăpînească cel mai vast imperiu colonial și s-a impus ca prima putere comercială și maritimă a lumii. Pentru spanioli, subiectul rămîne discutabil și discutat.

Revenind la firul istoric, între 1701-1714 a avut loc războiul de succesiune la tronul Spaniei, care a marcat un punct de cotitură în istoria spaniolă, dar și în povestea catalană. Dintre cele două dinastii care își disputau tronul, a Habsburgilor și a Bourbonilor, Catalonia a ales să o susțină pe cea dintîi. A cîștigat cea de-a doua.

Astfel, Filip al V-lea de Bourbon a devenit rege al Spaniei și, neuitînd opțiunea catalană, a dat un decret, în 1716, prin care Catalonia își pierdea autonomia și trecea în directa administrare a Madridului. De atunci, autonomia – și chiar independența – catalane au reprezentat o temă recurentă în istoria Spaniei.

În 1931, cînd Spania a redevenit republică pentru a doua oară, Catalonia și-a recapătat autonomia, însă, în urma Războiului Civil (1936-1939), încheiat cu victoria lui Francisco Franco, s-a instituit un regim centralist și autoritar, în cadrul căruia statutul autonom a fost abolit. A urmat o perioadă de reprimare puternică a culturii catalane, care s-a încheiat odată cu moartea generalului Franco în 1975 și reîntoarcerea la monarhie prin persoana lui Juan Carlos I de Bourbon. Catalonia și-a reprimit (a cîta oară?!) autonomia, iar în timp s-a conturat din ce în ce mai puternic, cu urmări în plină desfășurare, dorința de independență.

Catalanii nu sărbătoresc Ziua Națională a Spaniei din 12 octombrie, care face trimitere directă la Cristofor Columb. Dar unde stă astăzi statuia marelui descoperitor? Exact, fix în inima Cataloniei, în Barcelona. Istoria le așază ironic. Și continuă.

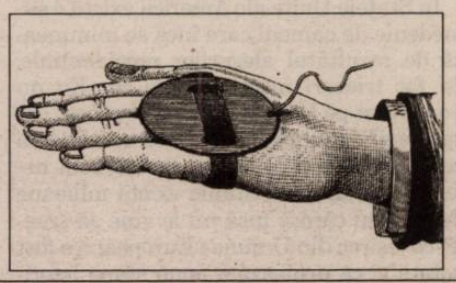

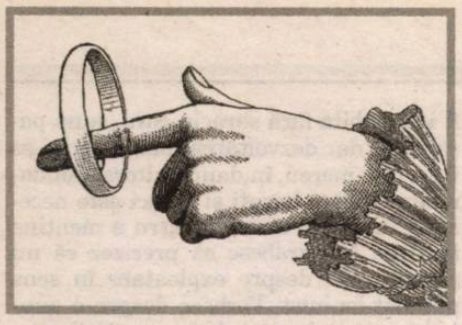

Selma IUSUF

legende urbane

Bula spartă

Mie să-mi spuneți de ce niciodată, dar niciodată, realitatea nu se așază pe așteptări? De cele mai multe ori imaginea pe care ți-o faci în cap e de o mie de ori mai optimistă decît ce găsești la fața locului. La asta lucrează o imaginație omenească setată în general pe speranța de mai bine și, habar n-am, pozele făcute în ochi-de-pește camerelor de hotel. Sau în unghiuri extralargi în așa fel încît o cămăruță de doi metri pătrați, în care încap mătura, un făraș și tu în picioare, pare a fi o odaie princiară de întors SUV-ul alb în ele.

De regulă, ce ți se promite e în cele din urmă mai mic, mai sărăcăcios, mai decolorat, mai altfel decît ai înțeles, mai complicat și puțin mai șubred. Minunea e acolo unde nu ți se promite nimic și năvălesc frumusețea și bunătatea peste tine.

Am ajuns la un moment dat într-un colț de Grecie despre care nu știam foarte multe, putea fi turistic și nu prea, putea fi ca oricare alt loc văzut prin poze, cu Mediterana azurie, verde și albastră în straturi, căsuțe albe, știți peisajul. Lasă că am dat de o frumusețe sufocantă, însă oamenii pe care i-am întîlnit mi-au devenit prieteni. N-am mai văzut de mult atîta naturalețe în relația cu ceilalți. Sigur că nimeni n-o ducea ușor, la cîteva sute de kilometri mai încolo Atena se prăbușea încă în sine, cu etaje complet nelocuite sub etaje cît se poate de locuite, ruinuri, sfărîmături, șomaj, piețe de pește, mirodenii, bazaruri, refugiați și cele mai creative graffiti-uri din lume. Dincoace, unde am fost, viața părea puțin mai simplă, ori poate că o făceau oamenii ăia să pară așa, nu știu. Cui îi era foame, se ducea în mare, culegea doi pești și-i ducea apoi la nevastă acasă să-i prăjească. Neam de pescari, majoritatea, oamenii rămăseseră cu niște ochi limpezi în fața feluritelor greutăți și a turiștilor netoți care le idealizează viața.

aia știrbă.

Revenind la așteptări și la realitate, sigur că mai sînt cazurile în care te aștepți la ce e mai rău pe acest pămînt, dar dai de o supă călduță și inofensivă. Te aștepți la reacții violente de la unii, dar îi găsești a fi, de fapt, sedați și moi, te aștepți ca nu știu ce funcționară să te lichideze repede

Politicieni înconjurați de alde interlopi cu burți și cefe late.

Un moș vindea niște magneți de frigider, d-ăia cu insule, pisici, măgari, știți genul, steluțe de mare pe care scrie internațional „Greece", zăceau magneții ăia pe niște panouri la soare, se decoloraseră cu anii cum se decolorează pe la noi napolitanele ieftine în buticurile din stația de autobuz, avea moșul magneți mai vii și în interior, la prăvălie, habar n-am cînd vînduse ultima oară vreunul. L-am observat un pic de la depărtare, își făcea de lucru cu niște afurisite de mîțe lunguiețe, cu verdele ochilor adormit, cărora le dădea ceva de mîncare într-o tăviță folosită de staniol. Cînta omul cît îl ținea gura. *Șa-la-la, șa-la-la* în grecească aia a lui, eu plecam a doua zi direct la muncă, în ședințe și (credeam eu) nesfîrșite probleme, *șa-la-la, șa-la-la* cînta omul și vă jur că am vrut să-l întreb ce-i mișcă roțile, ce-i ticăie inima și dacă nu ar vrea să facem schimb cumva. Nu l-am întrebat, am intrat să luăm magneți, așa, de-ai dracu', că nu ne trebuiau, dar ne plăcea moșul, și omul ne-a umplut poala cu cadouri. L-am lăsat cîntînd din toată gura

și tranșant, dar dai de una care chiar știe să zîmbească și să explice, mă rog, surprizele bune, mici și neașteptate ale cotidianului.

Și-apoi dai de situația în care bula ta, în care plutești oarecum lin, să se spargă violent și să te reverși cu picioarele în sus într-o țară din care, pe zi ce trece, nu mai înțelegi nimic. Politicieni înconjurați de alde interlopi cu burți și cefe late drept gardă prin tribunale, politicieni care se fac că nu știu cît costă benzina pe care ei au scumpit-o, o mare sărăcită de oameni, mințită cu nonșalanță ucigașă, pentru care nimeni n-o să facă nimic, bani furați în sănătate și bătrîni lăsați să moară ca niște cîrpe vechi. Al naibii, moșule cu magneți, hai să facem schimb! Dau Tsiprașii mei pe ai tăi, plus o bucată de mare.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„La întrebarea care este conținutul principal al epocii noastre și care sînt factorii hotărîtori, principalele forțe motrice ale dezvoltării mondiale, viața impune un singur răspuns: conținutul principal al epocii actuale este trecerea de la capitalism la socialism; în prezent, conținutul, direcția și particularitățile principale ale dezvoltării istorice a societății omenești sînt determinate de sistemul mondial socialist, de forțele care luptă împotriva imperialismului, pentru transformarea socialistă a societății. [...] Pe baza înțelegerii juste a cadrului social-istoric în care își desfășoară activitatea, a stadiului evoluției sociale, a aprecierii corecte a forțelor de clasă din fiecare țară și a raportului de forțe pe arena mondială, partidele comuniste își elaborează o strategie și o tactică justă, își stabilesc obiective de luptă realiste. Marx, Engels și Lenin acordau cea mai mare însemnătate studierii aprofundate a condițiilor istorice concrete și cereau comuniștilor să analizeze transformările ce apar în cursul evoluției sociale, pentru a trage pe această bază concluzii teoretice și practice corespunzătoare. Există astăzi condiții internaționale mai favorabile ca oricînd desfășurării luptei pentru eliberarea socială și națională a popoarelor, pentru pace și socialism. Polemica publică ascuțită din mișcarea comunistă împiedică folosirea din plin a acestor condiții, diminuează rolul și influența sistemului mondial socialist, abate partidele comuniste și muncitorești de la sarcinile lor majore, dăunează unității de luptă a clasei muncitoare internaționale și a mișcării de eliberare naționale, dezorientează masele."

Declarația PMR, aprilie 1964.

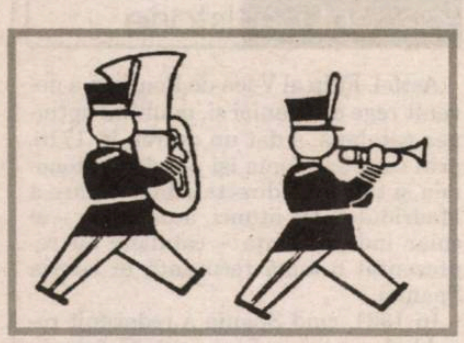

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Mai există o „majoritate tăcută"?

Mai există oare o lume care nu votează, nu se implică în spațiul public, dar e atentă la ceea ce se întîmplă în jur și, la o adică, e gata să intervină, să schimbe cursul lucrurilor? Mai există un univers uman concret – deși contururile lui pot fi foarte difuze – care sesizează bunele și relele spiritului acestui timp? Cît de util și cît de corect e să stai acasă și să te informezi, cît poți tu de exact, să nu participi prin nimic la spațiul public, dar să comentezi doct, la întîlnirile cu prietenii, că lumea asta e pe ducă, e confiscată de cretini și de derbedei, n-are nici un sens să miști vreun deget, că oricum nu schimbi nimic? Pe de altă parte, cît de util și corect e să fii informat exact, să-ți dai seama de ceea ce se întîmplă, să cazi în depresie la gîndul că lumea civilizată se prăbușește, dar să dormi liniștit, cu speranța că „oamenii normali la cap" nu pot să lase să se întîmple așa ceva?

În Statele Unite ale Americii există o sumedenie de oameni care încă se minunează de rezultatul alegerilor prezidențiale. Își fac tricouri inscripționate cu „Eu nu l-am votat pe Donald Trump!", vorbesc despre spiritul american și cred cu tărie că ceea ce se întîmplă e doar un moment nefericit. În Marea Britanie există milioane de oameni cărora încă nu le vine să creadă că ieșirea din Uniunea Europeană a fost votată și că urmează o nouă etapă istorică, plină de consecințe cît se poate de concrete. Mulți încă mai spun că „Nu se poate așa ceva! O să se ajungă la o înțelegere, e cu neputință ca lucrurile să rămînă în felul ăsta!" În Catalonia trăiesc sute de mii de cetățeni care sînt împotriva declarării independenței, dar au preferat să nu se implice public, considerînd că „Totul e doar un joc al presiunii politice în democrație, nu se poate ajunge la gesturi extreme". În Germania sînt milioane de oameni care privesc în jur cu neîncredere, așteaptă să vadă cum se va configura o majoritate pentru guvernare și zîmbesc amar la gîndul că „Huh! Ne-a cam trecut glonțul pe la ureche..." În Polonia și Ungaria trăiesc alte milioane de cetățeni care sînt alarmați de derapaje instituționale, presiuni mari asupra presei, atitudini antieuropene și discursuri naționaliste mult prea înflăcărate. La noi știm cum e. Sau sîntem în curs de aflare.

Altminteri, recapitulînd turul de orizont, e normal să vedem cum stau lucrurile și de cealaltă parte a convingerilor. În Statele Unite, enorm de multă lume e nemulțumită de inconsistența unor anumite politici din anii trecuți, de nesiguranța acută a zilei de mîine, de cîștiguri din ce în ce mai anemice, prețuri din ce în ce mai mari, infracționalitate crescută, golire de conținut a narațiunilor întemeietoare. Mulți spun că nu mai e chip cu gargara politicienilor de meserie, trebuie să vină unul din lumea reală, hotărît să ia taurul de coarne, să facă ordine și disciplină. În Marea Britanie bîntuie o sperietură serioasă, cauzată de numărul mare de străini ajunși în Regat, de perspectiva ca acest număr să crească, dar și de zvonistica alimentată din greu, conform căreia banii contribuabilului se pierd prin birouri și politici europene complet neeficiente. Și aici se spune că discursul politic european e doar burtologie, că birocrația a luat-o razna și că plătitorul de taxe contribuie la bunăstarea neamțului și la cîrpirea fisurilor din casa de vacanță a francezului. În Catalonia, o mulțime de oameni consideră că moștenirea lui Franco trebuie să ia sfîrșit, că zonele care excelează în productivitate și plata taxelor trebuie să-și administreze total și singure bunăstarea, și că măcar în ceasul al doisprezecelea statul trebuie să renunțe la minciună și tergiversare, negociind corect cu comunitățile care doresc un alt drum. Iar în Europa de Est trăiește o lume întreagă care se teme de faptul că, la orice împărțeală a binelui comun european, statele puternice iau totul, lăsînd doar rămășițe pentru ceilalți. Plus că, la o adică, într-o situație de criză majoră de orice fel, n-au nici o problemă să zică ceva de genul: „Copii, sînteți pe cont propriu!" Și tot pe aici domnește o teamă că vin instituțiile europene să preia puterea, iar suveranitatea națională devine o doină de dor și jale.

Există suficiente exemple clare care arată că, în anumite locuri, o majoritate netăcută a acționat prin vot și a pus țările respective pe un alt drum. Speranța celor care se consideră conștienți de ceea ce se întîmplă – cei care sînt alarmați, dar nu votează, tac chitic, nu participă prin nimic la spațiul public – e că o majoritate la fel de tăcută ca ei le împărtășește opiniile. Iar asta funcționează ca o consolare, ca un soi de drog care îți readuce pe față un zîmbet chinuit. Ai senzația că bunul-simț n-are cum să moară, că rațiunea e temelia pe care s-a construit lumea civilizată și că așa ceva n-are cum să se prăbușească. Ești un om al vremurilor tale, trist, frumos și rece, privești lucrurile de la anvergura secolelor de înțelepciune a umanității. Între timp, cei care nu tac acționează absolut firesc, în virtutea esenței lumii democratice. Merg la vot. Nu sînt cu nimic mai prejos intelectual sau moral decît cei care stau acasă și au senzația că se înjosesc dacă participă la „mizeriile astea politice, care te umplu de greață, că oricum n-ai pe cine să susții în șerpăria asta..." E destul de simplu. Unii își exersează solidaritatea de interese prin mijloace aflate la îndemînă. Alții nu pot să facă treaba asta, pentru că nu au căzut de acord nici acum asupra unor chestii de gust. Prin urmare, tac. Și fac asta cu superioritate și cu nădejdea că lumea, totuși, se sprijină pe o majoritate tăcută, dar care veghează. Cu toate că, din toate direcțiile, se aude, din ce în ce mai tare, un sforăit sănătos.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Despre pace, neînțelegere și agresivitate

Opera Națională din Cluj și-a început acum cîteva zile stagiunea cu spectacolul *The Armed Man – Misă pentru pace*. La a doua secțiune a lucrării, cinci tineri din public (Noua Dreaptă clujeană) au început să vocifereze și să cînte (într-o oarecare măsură) „Deșteaptă-te, române!" în semn de protest. După intervenția Poliției, spectacolul, susținut de cîntăreți români și străini, a continuat.

The Armed Man – A Mass for Peace e o meditație privind ororile războiului, cărora li se opune idealul unei universale păci multiculturale. Compozitorul galez Karl Jenkins a compus-o în 1999, la invitația Muzeului britanic al Armelor, care înțelegea să marcheze astfel – printr-un gest critic privind violențele din istoria lumii – o mie de ani de la înființarea Armurăriei engleze. Pentru inițiatorul proiectului, Guy Wilson, importantă era și reflecția asupra celor două milenii de creștinism și a felului în care el a modelat Occidentul.

A alege forma misei înseamnă a alege o structură muzicală impunătoare, gravă, cu funcție liturgică creștină, care a trecut însă de multă vreme și în zona creației și audiției laice. Înseamnă, pe de o parte, că meditația se desfășoară în cadrul unei perspective creștine asumate, care pune la lucru valorile credinței. Înseamnă, pe de altă parte, sugestia unui spațiu de întîlnire pentru umanismul religios și cel laic, convocate amîndouă în jurul unei valori care trece granițele culturilor și separațiile religios-secular, istorie-prezent, transcendent-imanent. Textele alese pentru diferitele secțiuni străbat în mod programatic adîncimea istoriei și întinderea culturilor. O cîntare populară din vremea Renașterii, *L'homme armé* – folosită și în mise din secolele XV-XVI –, evocă, pentru început, apelul la o luptă de tip cruciat, poate împotriva otomanilor, care amenințau Europa în acea epocă. A doua secțiune – cea care a stîrnit protestul muzical al Noii Drepte locale – constă în chemarea rituală a muezinului la rugă *(Allah akbar...)*. Se indică astfel cotitura, schimbarea de atmosferă civilizațională a Occidentului: de la proiecte de război religios la ospitalitate, de la o lume care se simțea „asediată" de presiunea islamului la deschiderea, *de pe pozițiile propriei religii și culturi,* spre diversitatea spirituală.

Lucrarea reunește versete din Psalmi și din Apocalipsa, piese de imnografie creștină, pasaje din *Mahabharata*, despre mitica încleștare între două ramuri ale aceluiași neam regal, versuri ale japonezului Töge Sankichi, mort în urma radiațiilor de la Hiroshima, texte ale unor poeți europeni. Se amenajează astfel, în cheie artistică, un cadru de reflecție privind pulsiunile/actele de cucerire, nu numai occidentale; de asemenea, un spațiu de primire, de dialog, de ascultare a celuilalt, fie el depărtat în istorie sau diferit în prezentul cultural și religios. Opera a avut și are succes mondial. A fost interpretată în Anglia, cu premiera la Royal Albert Hall, în Italia, SUA, Africa de Sud, Japonia, Israel, într-un număr de peste cinci sute de reprezentații. A fost cîntată în catedralele din Canterbury, Dubrovnik (vechea Ragusa), Dallas, sub bolțile cărora a răsunat chemarea musulmană spre Dumnezeu.

Țesătura ei, prea străveziu multiculturală, poate stîrni rezerve. Condamnarea oricărei întreprinderi armate poate sugera un idealism eterat, care ar interzice lumii noastre să-și apere civilizația împotriva atacurilor fundamentaliste/totalitare. Poate există în ea un iz de *Flower-power* reîncălzit. Totuși, ea pune cu vigoare în scenă aptitudinea Occidentului – a unui anumit Occident – de a fi sensibil la culturile și religiile lumii, gazdă pentru ceea ce e universal în ele, capacitate de a asculta cu sentimentul colegialității alte voci care invocă transcendentul.

Protestatarii clujeni par să fi înțeles pe dos și mesajul, și codul spectacolului. Aspirația la pace le-a stîrnit atitudini războinice. Evocarea universalității le-a iritat naționalismul. Întîlnirea religiilor și culturilor le-a provocat instinctul de bloare a granițelor etnico-religioase. S-au crezut nu dinaintea unei reprezentații, ci undeva, pe marele cîmp de luptă al istoriei. Păreau să se închipuie un fel de *hommes armés* ai secolului XXI, nu spectatori în sala Operei din Cluj. Cu diferența de grad a violenței, au reacționat la fel de brut, de ignorant, de deformator ca teroriștii islamici. Pentru unii, ca și pentru alții, atașamentul față de propria credință înseamnă refuzul, agresivitatea față de alte credințe și culturi.

*

Părintele André Scrima a comentat cîndva o altă întîlnire, de astă dată propriu-zis liturgică, între misa catolică și chemarea musulmană la rugă. E vorba despre un moment al vizitei pe care Ioan Paul al II-lea a făcut-o în 2000 în Israel și în teritoriile palestiniene. Papa slujise liturghia dinaintea bisericii Nașterii de la Betleem. La ora douăsprezece, oficianții se opriseră pentru cîteva clipe din celebrare într-o tăcere deplină pentru a lăsa să se audă apelul intonat din minaretul vecin. O întîrziere în programul vizitei făcuse ca cele două oficii, creștin și musulman, să se suprapună. Momentul de tăcere fusese soluția găsită pentru a face față acestei situații neașteptate. Și totuși! Nu l-am văzut niciodată pe părintele Scrima atît de *émerveillé* ca în fața acestei întîlniri a celor două tradiții. Exulta, era în el o febrilitate de a dezvolta potențialul simbolic al episodului, de a exalta semnificațiile întîmplării. Am profitat de entuziasmul său și l-am invitat să comenteze faptul într-un text publicat în *Dilema*.

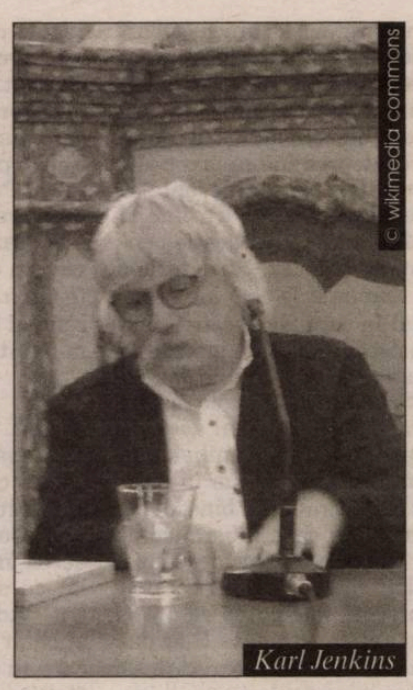

Karl Jenkins

Ceea ce îi stîrnise încîntarea hermeneutică era *clipa de tăcere* suspendată între cele două mărturisiri de credință, care lăsa – ca un loc de primire, ca un receptacol – să se audă tăcerea transcendentă a lui Dumnezeu. În raport cu Polul divin – și cu tăcerea în care El era prezent –, cele două tradiții se aflau, potrivit părintelui Scrima, într-o analogie de atitudine, aveau o comună *structură de ospitalitate*. Amîndouă tăceau pentru a auzi sensurile prezenței Sale.

„Nu există Dumnezeu decît Dumnezeu însuși, care emerge numai din sine", suna comentariul lui André Scrima. „Omul nu-l poate pune, propune. Omul nu poate decît să-i facă loc în această pauză unde a făcut *tabula rasa* de orice formă și pretenție de divinitate, ce nu poate fi fundată în creaturalitate... În acest moment cu totul extraordinar de la Betleem a avut loc nu atît o întîlnire cît, în primul rînd, o venire, o *pogorîre*. Și una, și cealaltă tradiție erau cuprinse în aceeași descensiune a Dumnezeirii, proferîndu-se ea însăși pe sine. Între cele două tradiții nu mai era, în acel moment, opoziție, succesiune istorică, ci o împreună recunoaștere obiectivă. Nu mai erau necesare declarații de consimțămînt mutual... Singura atitudine adecvată e această clipă de *silentium* – de atenție și de primire – pentru a face loc pogorîrii prin care Dumnezeu însuși se pune, se spune pe sine."

Dincolo de agresivitatea neinteligentă, dincolo de idealismul eterat, e de preferat *atenția* față de acea Prezență căreia întîlnirea religiilor și culturilor îi poate „da loc" de tăcută și universală manifestare. Dar pentru asta e nevoie de atenția, de trezia, de creativitatea spirituală – în aceeași măsură generoasă și realistă – a participanților umani.

„Nu există Dumnezeu decît Dumnezeu însuși, care emerge numai din sine."

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Homo deus?

Am citit *Sapiens,* de Yuval Noah Harari (tradusă la Polirom) și, pentru că mi-a plăcut, am parcurs cu egal interes *Homo deus* (aflată probabil în curs de traducere). Autorul, prof. dr. în Istorie la Oxford și profesor la Tel Aviv, e deja cunoscut la nivel internațional, ca reprezentat eclectic al unui domeniul nou: istoria lumii, ca istorie a omului. Antropologul iese de pe un anumit teren și se instalează, ca un arbitru divin, în postura de cronicar al întregii noastre specii, atît în trecutul ei – inaugurat acum 70 de milenii prin Revoluția cognitivă –, cît și în viitorul ei, schițat deja prin cele mai spectaculoase evoluții deja prezente. Depășite par, cu acest autor, timpurile în care un Arnold Toynbee se „mulțumea" cu istoria principalelor civilizații cunoscute. În noul regim istoriografic, filozofia, noile tehnologii, științele de avangardă, politica, artele și reflecția asupra inteligenței artificiale își dau mîna pe același teren global și, cînd e vorba despre ce urmează, profetic. E de înțeles succesul cărților lui Harari: el a preluat rețeta bestseller-ului – fraze clare, metafore plastice, referințe cunoscute oricărui om educat din veacul 21 – aplicînd-o unui domeniu – *omul* – care nu poate lăsa pe nimeni indiferent. Restul e, desigur, marketing, așa cum numai editorii anglo-americani, ajutați de marile cotidiene și de cohorta unor cronicari entuziaști, pot să-l facă.

În *Homo deus* citim așadar ipoteze despre cum ar putea evolua lumea în viitorul previzibil. Harari pleacă de la ideea că vechile religii, urmate de cele trei ipostaze moderne ale umanismului (cel liberal, socialist și, respectiv, evoluționist) sînt puse în pericol – odată cu liberalismul ordinii occidentale – de impactul noilor tehnologii asupra condiției umane. Dacă în secolul 20 – veac al maselor – ideologia liberală și cea socialistă au combătut eficient foametea și maladia, reușind în final să hrănească decent toată populația globală și să evite, cel puțin după 1945, războaiele mondiale, în secolul 21 omul tinteste mai mult decît atît: viața veșnică și un modest *upgrading* spre condiția de zeu. Evident, această mutație, care i-ar permite lui *homo sapiens* să producă inteligență artificială suficient de puternică pentru a-i încheia aventura, nu va fi accesibilă nici imediat, nici pretutindeni: ea ar putea diviza durabil omenirea pe linia unei inegalități iremediabile. Am avea atunci, pe de o parte, „simpli oameni", adică fosta clasă muncitoare (folosită în economia de pace și în cea belică de către state atotputernice) care ar deveni o *clasă inutilă* (formată din indivizii disponibilizați prin robotizarea tuturor activităților productive), și, pe de altă parte, supraoamenii capabili să acceseze atît *amortalitatea*, cît și resursele unui creier spectaculos ameliorat. În distopia sa, descrisă neutru, Harari ne amintește felul în care roboții și inteligența artificială (de pildă, Google) ne domină deja cotidianul, ajungînd să ne cunoască, prin biometrie și algoritmi sofisticați, mai bine decît ne cunoaștem noi înșine. Nu doar transporturile, majoritatea serviciilor (de la *banking* la avocatură și de la medicină la asigurări) vor elimina, în timp, forța de muncă umană: omul însuși, bazat tradițional pe *persoana* greco-creștină și pe *individul* liberalismului modern, va suferi o mutație radicală sub impactul nanotehnologiilor, al neuroștiințelor și al manipulărilor genetice. Altfel spus, Harari pare convins că știința va distruge democrația liberală sub pretexte umanitare validate politic de către o elită care nu va mai avea timp să ne aștepte și pe noi, muritorii de rînd: va căuta să împartă puterea globală cu computerele superavansate, care vor controla totul, rezervîndu-și un viitor post-uman.

Toate aceste idei – rezumate brutal – par *science-fiction* într-o Românie unde abia ne zbatem să atingem – la țară – modernitatea – și – în orașele mari – postmodernitatea. Consolarea de moment e că scenariile sondate de Harari nu se vor concretiza nici așa cum crede el (ci în multe alte feluri), nici atît de repede pe cît sugerează.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

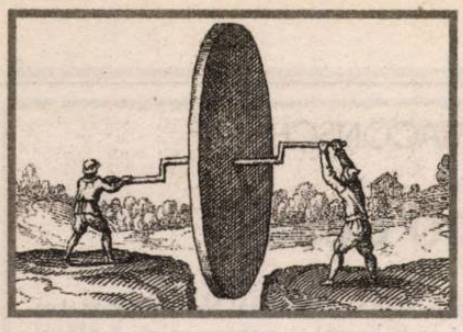

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

„Pe bune!“

Sînt cinci ani de la un faimos dialog dintre doi demnitari pătrunși în ceasul al doisprezecelea de un oarecare fior etic. Sau deveniți brusc conștienți că viața li se poate schimba în moduri inimaginabile. Discuția, reprodusă de presa vremii după niște stenograme ale Parchetului, are un farmec aparte. E acolo un amestec delicios de spaimă, admirație și calcul disperat:

„Dobre Victor Paul: Da, da! Să facă o Ordonanță, să nu voteze ăia de afară, să-i scoată de pe liste, o nebunie întreagă.

V: Victore, hai să vedem dacă nu ne dăm demisia de tot! Pe bune!

Victor Paul Dobre: Cum?

V: Dacă nu cumva e bine să fugim din acest grup infracțional organizat! Pe bune!“

Conversația aceea n-a fost niciodată negată și istoricii viitorului se vor întoarce la ea ori de cîte ori vor încerca să priceapă *Zeitgeist*-ul lui 2012 și al anilor care au urmat. Pentru că, într-o formă sau alta, momentul acela s-a tot repetat.

Cumva, în ultimul moment, se găsesc întotdeauna vreo doi care devin brusc raționali. Așa s-a întîmplat pe timpul nefericitului Guvern Grindeanu care s-a retras în ultimul moment de pe marginea prăpastiei, speriat de sutele de mii de oameni din stradă. Așa se întîmplă și zilele acestea, cînd ministrul Justiției, cu premier cu tot, (încă) refuză să atace la Curtea Constituțională un fantezist conflict DNA – Guvern izvorît din cercetările privind deja faimosul dosar Belina.

Faptul că acești oameni ajunși, n-am să mă satur să o repet, prea sus, prea repede, se tem de consecințele penale ale faptelor lor e un dat greu de contestat. Și e bine că e așa. Dar cred că mai e o explicație pentru bunul-simț de ceas 12. Structurilor de putere din România le convine aranjamentul actual în care, dacă ești suficient de șiret/insistent/lipsit de simțul ridicolului, ajungi pentru o vreme în vîrful piramidei. Și odată ajuns acolo rezolvi probleme pe care nu le vor mai avea de rezolvat trei generații ale familiei tale decît ca variantă de ucis rutina în perioade de *spleen* aristocratic. Ei bine, dacă, în aceste vremuri în care iliberalismul face cu ochiul de prin țări vecine, unuia dintre puternicii zilei i s-ar permite să preia toată puterea, s-ar putea ca aranjamentul să nu mai funcționeze. S-ar putea ca umorile unui autocrat oarecare să facă fioruri etice ca acela de mai sus imposibile.

Trăim vremuri în care te poți încă salva de ticăloșie cu o banală demisie. Nu e la fel în dictaturi, iar acești minioni enervanți care se încăpățînează să ocupe spațiul politic știu prea bine lucrul ăsta. Partea mai tristă e că a devenit aproape regulă că echilibrul se creează *în interiorul* prezumtivului grup infracțional organizat. Desenul constituțional românesc presupune existența unei Puteri care funcționează în limite legale și a unei Opoziții asemenea. În absența ultimeia, Puterea își tot testează limitele și tot ea renunță cînd i se pare că a depășit măsura. Problema e că aproape fiecare guvern care s-a instalat în ultimii ani a testat o altă graniță, tot mai depărtată de centrul legitim pe care obișnuim să îl numim interesul public.

Au început în 2012 cu referendumul acela păcătos de demitere a unui președinte despre care am aflat mai tîrziu că avea mici complicități cu cei care încercau să îl demită. Imaginea lui Dan Șova încercînd, asemeni unui Comical Ali, să explice după închiderea urnelor că referendumul s-a încheiat cu succes pentru USL rămîne pentru totdeauna mărturie că unii dintre ei chiar au crezut că modul grosolan în care au călcat în picioare instituții și legi funcționează. Unora dintre ei nu le parvenise memorandumul care spunea că pînă și ticăloșia are un ritm al ei care nu poate fi tulburat decît cu riscul să pici în ridicol.

Atunci era vorba de o coaliție largă care a eșuat. Astăzi e preponderent vorba despre PSD, care arată aproape zilnic că n-a înțeles nimic din acel eșec. Sau, dacă a înțeles ceva, atunci acel ceva e că trebuie să îngenuncheze Curtea Constituțională, ceea ce a reușit. Doar că asta înseamnă că PSD luptă încă în războiul pierdut de USL, ceea ce e un păcat major al oricărui strateg. PSD, azi, se uită în urmă, în loc să privească înainte. Își creează condițiile propriei înfrîngeri, poate și pentru că, așa cum observam anterior, nu e nimeni care să o facă în locul său.

Aici aș observa că o înfrîngere a PSD nu înseamnă neapărat și un abandon al puterii. O înfrîngere a PSD poate însemna dispariția oricărui instinct democratic din interiorul mastodontului care domină astăzi politica românească. Or, asta e ceva mult mai grav decît o temporară retragere de la guvern. Ar însemna că instinctele autoritariste pe care cu greu acest partid și le-a adormit s-au trezit și își cer drepturile pentru mai bine de douăzeci de ani de frustrare.

Ne aducem aminte cum, din FSN-ul care chema minerii și le organiza sejurul, PSD a devenit partidul care a asigurat prima tranziție democratică de putere din România modernă, a negociat accesul în UE și NATO, pentru ca ulterior să se degradeze lent către structura antiliberală de astăzi.

Pe bune că democrația românească, atîta cîtă e, supraviețuiește inerțial. Nu e clar cîtă vreme rațiunea de ultim moment va mai funcționa. Dacă va mai funcționa.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

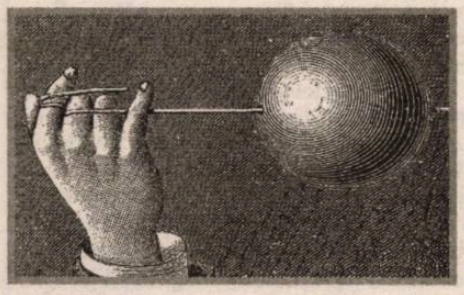

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Promovarea lecturii – un semnal de alarmă

■ Ar fi prea simplu să vorbești despre FILIT ca despre un festival al superlativelor. E cel mai mare, cel mai cuprinzător, cel mai internațional. Cifrele spun prea puțin: peste 300 de întîlniri publice programate și 60.000 de spectatori adunați în cele cinci zile ale festivalului. Nici un alt eveniment literar de la noi nu atrage spre lectură un public atît de numeros. Îți vine să urli, plin de speranță, că literatura, lectura chiar au un viitor. Căci, în contextul general dramatic în care se scaldă cultura scrisă de la noi – o carte pe an pe cap de locuitor, la asta se rezumă consumul de carte în România –, un festival precum FILIT e exact genul de soluție potrivită. Întîlnirea nemijlocită cu literatura și, mai ales, cu cei care fac literatura, cu scriitorii, adică, aceasta e adevărata miză. FILIT e o pledoarie convingătoare despre vivacitatea literaturii. În absența unui plan național de promovare a lecturii, festivalul de la Iași rămîne unul dintre (foarte) rarele modele. La Bistrița, Festivalul Internațional de Poezie și de Muzică de Cameră încearcă, printr-o abordare sincretică, să atragă publicuri din ambele „bule“. Festivalul Internațional de Poezie de la Sibiu, cu un *line-up* atent selectat, oferă o perspectivă cuprinzătoare asupra tendințelor din poezia contemporană. La Timișoara, FILTM caută literatura „La Vest de Est, la Est de Vest“ într-un festival centrat pe Mitteleuropa. Iar FILB vrea să „rescrie harta Europei“ tot într-un soi de excursie literară pe continent (și, uneori, dincolo de el).

■ Unul dintre cele mai emoționante momente la FILIT a fost, cred, decernarea premiului pentru „cea mai îndrăgită carte a anului 2016“, un premiu decis și oferit de liceenii ieșeni. Am urmărit deciziile juriilor și la edițiile precedente: m-a surprins, de fiecare dată, maturitatea argumentelor și gustul literar bine format. Căci tinerii cititori s-au îndreptat mereu spre cărțile cu miză, nu spre romanele facile. Semn că, acolo unde este cultivat, actul lecturii formează nu doar cititori pasionați, ci și lectori competenți. Anul acesta au intrat în competiție cinci romane: *Spre văi de jad și sălbăție*, de Veronica D. Niculescu, *Sărbătoarea Corturilor*, de Ioan T. Morar, *Disco Titanic* de Radu Pavel Gheo, *Efectele secundare ale vieții* de Vlad Zografi și *Inocenții* de Ioana Pârvulescu (laureată).

■ Însă cei care urmăresc festivalurile literare, oricît de numeroși, sînt doar cei puțini & aleși, *the happy few*... Căci între miile de tineri care au umplut sălile și care le-au dat bucurie și speranță scriitorilor invitați și zecile ori sutele de mii de tineri care nu citesc de regulă nimic se cască prăpăstii uriașe. România este pe ultimele locuri în Europa în ceea ce privește consumul de carte. Sîntem cam un milion și jumătate de cititori – asta, în varianta cea mai optimistă. Cel mai recent studiu realizat de Federația Editorilor Europeni ar trebui să dea fiori reci responsabililor din Cultură și Educație. Tirajele medii de carte din România sînt printre cele mai mici din Europa. Numărul de librării raportat la numărul de locuitori e, iarăși, extrem de scăzut. Suma de bani alocată pentru achiziția de carte de familiile din România e infimă în comparație cu media europeană. Etc. Ce e de făcut? Promovarea lecturii. Plan național. Cu scriitori care să meargă în școli, cu fonduri de achiziție de carte pentru bibliotecile școlare, cu programe de încurajare pentru cluburi de lectură etc.

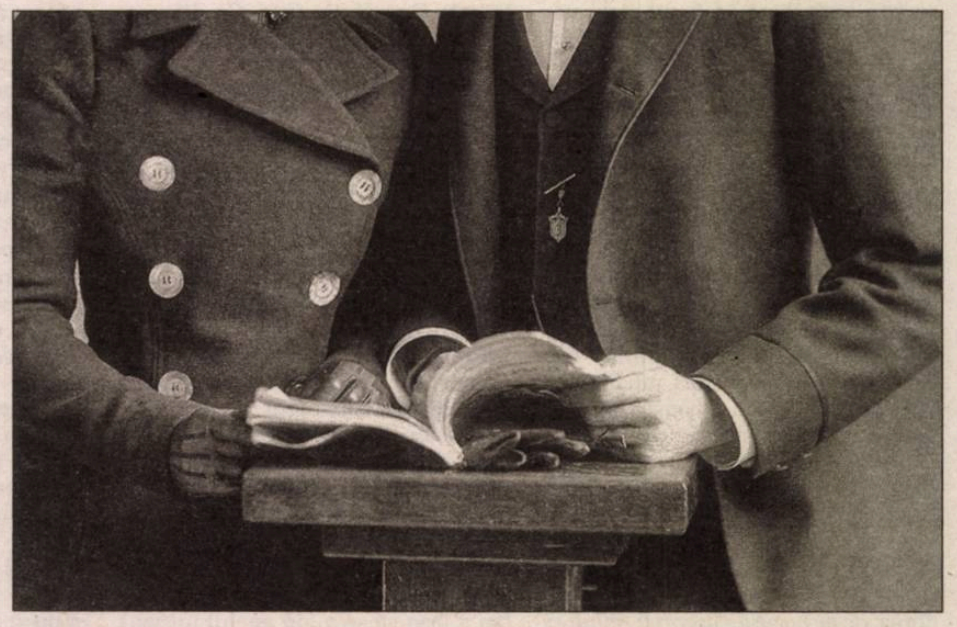

■ O măsură utilă, pusă în practică în Franța, ar mai fi sprijinirea directă a consumului de carte prin distribuirea unor „bonuri de lectură“, a unor vouchere subvenționate de stat destinate achiziției de carte. Modelul francez a fost preluat și în Italia: guvernul acordă anual nu mai puțin de 250 de milioane de euro pentru asemenea „cecuri“ culturale. Pentru a pune în practică o asemenea măsură e nevoie de un program coerent, susținut de Ministerul Culturii și executat de Ministerul Educației. Oare e posibil să se realizeze un asemenea proiect, coordonat, între două ministere, în condițiile unui guvern care se sprijină pe o majoritate stabilă și care, pe deasupra, se mai și afirmă social-democrat?

■ La fel cum foarte urgente ar fi și niște măsuri de susținere a educației în mediile defavorizate. România este țara europeană cu cel mai mare număr de analfabeți. 6% din populație nu știe carte. 41% din elevii români au acasă mai puțin de zece cărți. În jur de 40% din elevii în vîrstă de 15 ani au dificultăți la citire.

Ana are manuale?

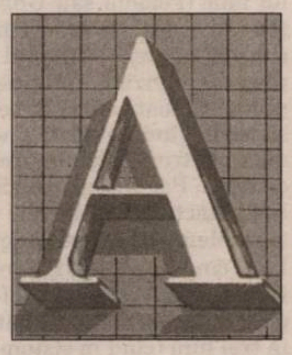

Texte și opinii de:

- Florin BICAN (scriitor)

„Viața și obiceiurile insectelor“

- Horia CORCHEȘ (scriitor și profesor)

„Totul este scriitură. Tocmai de aceea“

- Mihaela NICOLAE (profesoară de limba română)

„Date mobile“

- Florentina SÂMIHĂIAN (autoare de manuale)

„Merge și așa!“

dargument

Mafioții din Abecedar

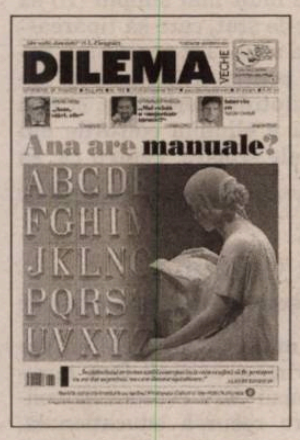

Am învățat doar după manualele unice, chiar și după 1990. În clasele primare primeam manuale pe care le buchisiseră cei din generațiile anterioare. Unele erau rupte, cu foi desprinse, pătate de cerneală sau mîzgălite, altele, în cazuri mai fericite, aveau și rezultatele unor exerciții, trecute cu creionul pe margine, de elevi conștiincioși. Aveam senzația unei predări de ștafetă. Nici primul meu Abecedar n-a fost o carte nouă. Arăta destul de „curățel“, însă alții colegi avuseseră ghinionul să primească abecedare în care personajele ilustrate, inclusiv Ana care are mere, purtau ochelari de soare și fumau țigări Kent. Într-un fel era amuzant să primești o carte plină de „mafioți“, încălca regulile școlare. „Tovarășa“ ne atrăgea mereu atenția să „nu stricăm“ manualele pentru că după ele vor învăța și alți copii. Foarte puțini îndrăzneau să se atingă de figura tovarășului Nicolae Ceaușescu de pe prima pagină, adică să-i pună mustață și o țigară între buze. Dacă vedea vreun profesor, riscai să fii exmatriculat. Manualele nu ajungeau niciodată la toți copiii, cîțiva rămîneau fără ele, cel puțin în primele săptămîni de școală.

Mai tîrziu mi-am dat seama că doar profesorii slabi sau cei leneși foloseau într-adevăr manualele, în rest fiecare își avea metoda lui de predare, dincolo de ce scria în manual. Profesoara de matematică, de pildă, ne dădea teme aproape exclusiv din „Petrică“, culegerea albastră care mi-a marcat anii de gimnaziu. Cînd profesorii aveau treburi mai importante de făcut decît să ne predea, ne puneau „să conspectăm din manual“. În liceu aproape că nu le-am deschis niciodată, nici nu le mai luam cu mine la școală, pentru că erau grele, mergeam doar cu caietele mari, studențești. În clasa a XII-a mi-am dat seama că n-am răsfoit nici măcar o dată manualul de Filozofie, pentru că profu nu prea dădea pe la ore. Și aflasem că era un manual bun. De aceea m-am încăpățînat să-l citesc cap-coadă și să dau Bac-ul la Filozofie, ca să rămîn cu ceva dintr-o materie care mi se părea „exotică“.

În ultimii ani, pentru că scriu pentru copii și lucrez cu copiii, am cunoscut nu doar profesori buni, dar și autori de manuale și de materiale didactice auxiliare. Mulți sînt dedicați și foarte pricepuți la ceea ce fac, și mi-am dat seama că „a scrie“ un manual nu e o joacă (așa cum credeam în anii de școală), implică responsabilități de necontestat. Și din partea autorilor, și din partea editurilor care publică materiale didactice și carte școlară. Desigur, sînt manuale bune și manuale proaste, însă faptul că profesorii au posibilitatea de a alege mi se pare din nou că are o mare însemnătate. Însă ce (mai) reprezintă, de fapt, manualele școlare? Cum se raportează profesorii la ele? Dar elevii? Sînt doar cîteva dintre întrebările la care Dosarul de față încearcă să răspundă. (**Adina Popescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Florentina SÂMIHĂIAN

Merge și așa!

Ce înseamnă un manual bun? Depinde de cine răspunde la această întrebare. Un sondaj făcut acum cîțiva ani printre elevi, părinți, profesori și reprezentanți ai instituțiilor care evaluează manualele arată că există puncte comune, dar și așteptări diferite în privința manualelor. Accesibilitatea este unul dintre criteriile importante pentru elevi și părinți; conformitatea cu programa și caracterul nediscriminatoriu ale manualului sînt relevante pentru profesori și pentru evaluatori; atît profesorii, cît și elevii consideră că un manual bun trebuie să aibă un design atractiv și să conțină diverse jocuri; profesorii, părinții și evaluatorii așteaptă de la un manual exerciții pentru diferite niveluri de dificultate, apreciind în același timp informația științifică bogată, actualizată și conectată la realitate. Fiecare perspectivă vine totuși și cu ceva în plus. Profesorii vor ca manualul să fie însoțit de caietul de exerciții al elevilor, ghidul profesorului și cartea electronică; manualul să fie bine sistematizat și să ofere exemple, sarcini și întrebări; să conțină dicționare; să propună legături interdisciplinare. Părinții apreciază ilustrațiile, tabelele sau diagramele care sintetizează informația; însă cel mai important mi se pare că ei așteaptă ca manualul să le formeze copiilor lor abilități de viață. Evaluatorii manualelor sînt preocupați, între altele, de măsura în care manualul contribuie la formarea de competențe. În vreme ce elevii așteaptă de la un manual să aibă teme interesante și să aibă mister, să fie fascinant!

Ca autor de manuale, cred că toate aceste perspective merită să fie luate în seamă, dar, de departe, exigența elevilor mi se pare cea mai mare! Ce înseamnă asta? Manualul să aibă mister și să fie fascinant? Hm... Cum am tradus noi, eu și colegii cu care am făcut echipă de-a lungul timpului, acest lucru? Încercînd să găsim o metodă incitantă, stimulativă, dar în aceeași măsură consistentă, de explorare a disciplinei. De fapt, am încercat să construim o metodă de explorare bazată pe descoperire (care are întotdeauna măcar un dram de mister) și pe stimularea creativității (fascinantă, căci aduce mereu soluții neașteptate). Iar ca să propui teme interesante, nu e suficient să le găsești, ci și să alegi, în cazul manualului de română, texte valoroase, accesibile și atractive, care să se potrivească cu tema. În plus, așa cum spune programa nouă pentru gimnaziu, trebuie să fie texte integrale și să fie, „în primul rînd, texte din operele autorilor clasici ai literaturii române". Cred că nu e nevoie să argumentez cît de dificilă e această sarcină pentru autorii de manuale. Sau că pentru a face un manual bun e nevoie de timp: pentru reflecție, dezbatere și negociere între autori, pentru căutarea soluțiilor și a textelor, pentru redactarea lecțiilor, realizarea și selectarea ilustrațiilor, pentru integrarea *feedback*-ului primit de la colegi, dar și pentru lectura atentă a secvențelor scrise de ceilalți autori, pentru paginare, redactare, corectură... Și peste toate, pentru realizarea variantei digitale a manualului, un proces foarte complicat și foarte costisitor. Iar dacă vrei să oferi un pachet complet, așa cum își doresc profesorii, mai scrii, pe lîngă manual, caietul elevului și ghidul profesorului. Trei luni sînt suficiente, nu? Așa cred cei care au făcut calendarul pentru concursurile de manuale. Probabil că mulți dintre autorii de manuale nu s-ar grăbi să se aventureze în această experiență dacă nu ar fi convinși că au ceva de spus, că vin cu o metodă nouă, care să îi încînte deopotrivă pe elevi și pe profesori.

„Oriunde merg
În tot ce simt
Alături ești
Iubit partid
Ești școala nouă
Cartea frumoasă
Ești pîinea caldă
Ce-o avem pe masă
Ești cîmpul verde
Ziua senină
Hidrocentrala
Ce dă lumină"

(Abecedar, 1982)

De ce e nevoie de mai multe manuale? Nu e de ajuns unul și bun? Categoric, nu. Pentru că trăim într-o societate care se pretinde democratică și pentru că într-un astfel de context e nevoie întotdeauna de mai multe voci, de mai multe idei. Se poate întîmpla ca, aplicînd anumite criterii de evaluare, să tragi concluzia că un manual e mai bun decît altul/altele, dar asta nu înseamnă nimic. Pentru că manualul cel mai bun e întotdeauna cel potrivit unei anumite clase de elevi. Și pentru că profesorii au dreptul și discernămîntul de a alege. Pentru că mai multe manuale înseamnă mai multe căi posibile de abordare a unei discipline. Și pentru că manualul nu e o Biblie, pe care profesorul s-o urmeze cu sfințenie. Dacă ar exista un singur manual, ar fi un semnal că există o singură abordare corectă. Un ministru al Educației spune că, în fond, într-un manual conține informațiile, conținuturile și că teoremele din matematică, de pildă, sînt aceleași ca acum sute de ani. Asta ar însemna ca toate manualele pentru o disciplină să fie foarte asemănătoare. Ceea ce nu se întîmplă. Pentru că manualul nu e un compendiu, un tratat sau un dicționar, adică rolul lui principal nu e de a oferi informații. Pe lîngă informații acurate și la zi, manualul oferă o cale de abordare didactică a unor conținuturi (teoreme, texte, reguli gramaticale, evenimente istorice etc.) ce aparțin unor domenii ale cunoașterii. Iar căile de abordare pot fi diverse. Important e ca ele să conducă la formarea unor abilități de viață, așa cum spuneau părinții că își doresc de la un manual. De altfel, programele de după 1995 sînt flexibile, deschizînd posibilități pentru găsirea unor căi diverse de abordare a disciplinelor. Acesta e rolul manualelor, de a propune căi prin care profesorii să le formeze elevilor abilități care să-i ajute să aibă succes în viața școlară, profesională, în plan personal și social.

Manualul nu e o Biblie,
pe care profesorul s-o urmeze cu sfințenie.

Și ce dacă ne întoarcem la manualul unic? N-ar fi nimic, dacă n-ar fi cu totul aberant. O dată pentru că editura de stat și manualul unic sînt asociate cu totalitarismul din perioada comunistă, cînd prin manual se promova ideologia partidului (unic și el!) și în care libertatea de exprimare era o utopie. Ne întoarcem acolo? Să ștergi cu buretele douăzeci de ani de reformă în educație și de existență a pieței libere de manuale? În timp, autorii și editurile s-au profesionalizat, pentru că, nu-i așa?, concurența stimulează creșterea calității. Să ignori bunele practici internaționale în sistemele de educație din jur? Să nu știi că puținele țări europene care au revenit la manualul unic (Polonia sau Ungaria, de exemplu) au eșuat? Să ignori dreptul profesorului de a alege? Dreptul autorilor de a propune o viziune proprie asupra disciplinei? Și toate astea de ce? Pentru că nu se poate gîndi un plan și un calendar realist pentru realizarea unor manuale de calitate. Păgubosul principiu „merge și așa" funcționează în cele mai multe cazuri. Merge să facem programe în cîteva luni (cînd în alte țări, o reformă curriculară durează cel puțin doi-trei ani), merge și să facem manuale bătînd din palme, în trei luni (cînd în sistemele serioase de educație acest proces durează cel puțin un an). Dar nu merge ca rezolvarea unor contestații privind manualele („bun de interes public", cum se precizează în propusa lege a manualului) să se facă într-o lună! Sîntem în situația în care, deși manualele sînt gata de la jumătatea lui iunie, iar evaluarea acestora s-a terminat la sfîrșitul lui iulie, să nu existe manuale în școli pentru că nu s-au rezolvat încă toate contestațiile. Procedurile ne omoară! Așadar, nu putem schimba procedurile și nu vrem să ne gîndim serios la cum putem îmbunătăți calitatea manualelor, pentru că e mult mai simplu (?!) să avem o editură de stat, care să tipărească manualele la timp. Tot acest plan pare elaborat nu pentru a îmbunătăți calitatea învățămîntului românesc, ci mai degrabă pentru a elimina editurile din piața de manuale școlare. Pentru că, să nu uităm, nici măcar auxiliarele nu vor mai putea fi trimise în școli fără aprobarea unei comisii care evaluează, contra cost, fiecare resursă educațională. Prețul va fi unul usturător de scump pe termen lung pentru întreaga societate românească: fără concurență, calitatea manualelor va scădea; uniformizarea va lua locul diversității; posibilitatea de alegere va dispărea; faptul că elevii sînt individualități și că au nevoi și posibilități diferite de învățare va fi ignorat. Sună orwellian și chiar așa e: „Cînd vom fi atotputernici... nu va mai exista curiozitate și nici o bucurie a vieții. Orice plăcere va fi anihilată. Dar întotdeauna – ține minte, Winston – întotdeauna va exista intoxicația puterii, din ce în ce mai insistentă și mai subtilă" *(1984,* Polirom, 2002, p. 330). Pentru că o țară în care educația este atacată în principiile ei fundamentale nu are ce oferi generațiilor de azi și celor viitoare.

***Florentina Sâmihăian** este autoare de manuale de limba și literatura română.*

Mircea VASILESCU

Despre ce vorbim, de fapt?

S-au spus multe prostii pe tema manualelor în ultima vreme. Vocile celor care chiar au ceva de spus – pentru că se pricep – s-au amestecat în „cacofonia generală“ (expresia e a lui Andrew Keen, în cartea *The Cult of the Amateur: How Today's Internet is Killing Our Culture*, 2007): de la ministru pînă la părinți, fiecare s-a simțit îndreptățit să spună cîte ceva. Ceea ce nu e rău în sine, numai că o asemenea vociferare multiplă risipește orice urmă de dezbatere substanțială. În aceste condiții, poate că n-ar fi rău să ne întoarcem la cîteva lucruri de bun-simț, pierdute pe drum. Și să repunem la punct cîteva chestiuni simple, despre care se vorbește fără cap și coadă.

■ *„De ce ne mai trebuie manuale, că finlandezii au renunțat?“* Pentru că nu sîntem în situația Finlandei, care are un sistem educațional performant și bine finanțat. Manualul e un instrument de lucru necesar elevilor, în care aceștia găsesc un conținut „de bază“ al materiei respective, exerciții, probleme, teste pentru verificarea cunoștințelor. Și este vorba despre *toți* elevii, de toate condițiile sociale. Pentru cei din familiile mai bogate și de la școli mai pricopsite, e mai ușor: pe lîngă manual, au acces și la alte resurse educaționale. Pentru copiii săraci, manualul rămîne *singura* resursă educațională. Iar pentru cei mai mulți – să nu ne mai îmbătăm cu apă rece – manualele școlare vor rămîne *singurele cărți* pe care au pus mîna în viață, căci peste 50% din ei (estimez eu) nu mai citesc *nici o carte* după ce termină școala. Așa încît, în loc să ne învîrtim în jurul manualului ca indienii pe lîngă stîlpul totemic, mai bine ne-ar preocupa cum să asigurăm, pe termen lung, accesul cît mai multor elevi la cît mai multe resurse de învățare și cunoaștere. Dacă guvernanților le-ar sta capul la niște politici publice pe termen lung, demne de societatea cunoașterii în care trăim, n-ar mai lansa idei stupide despre „manualul unic“. Dar mă tem că guvernanții noștri nici nu pot, nici nu vor să elaboreze astfel de politici publice.

■ *„Baronii manualelor, în zona aceasta a auxiliarelor, au anual undeva peste 100 de milioane de euro.“* Așa a zis ministrul Educației. Bine-ar fi să avem o piață atît de bogată *numai* pentru manuale și auxiliare. Dar la 100 de milioane nu ajunge nici piața de carte din România *în întregime*. Adevărata problemă este, cred, că manualele sînt *ieftine*. Ministerul plătește vreo 2 euro, în medie, pentru un manual. La acest preț, nu se pot produce manuale de bună calitate, așa că editurile oferă ce li se cere: se chinuie să tragă de costuri în jos, ca să se încadreze în cerințele ministerului. N-ar trebui ca ministerul să fie preocupat în primul rînd de *calitatea* manualelor? Și să aloce mai mulți bani pentru ele? În alte țări europene, prețul mediu al unui manual e de 10-12 euro. Noi sîntem mai săraci? Așa este. Dar dacă nu investim în educație, așa vom rămîne, săraci: nu doar la buzunar, ci și la minte.

Cît despre auxiliare, e adevărat: se vînd pe piața liberă. Unele sînt bune, altele sînt proaste; unele sînt mai scumpe, altele mai ieftine. Cine ar trebui să separe grîul de neghină? În mod normal, piața liberă. *Profesorii* sînt cei care decid ce materiale didactice suplimentare le sînt de folos elevilor. Dacă unii dintre ei nu știu să aleagă în cunoștință de cauză, ar trebui ajutați (prin informare, documentare, prin cursuri de pregătire etc.). Și ar fi necesară mai multă încredere în discernămîntul lor. Dar dacă ministerul îi consideră pe profesori doar niște supuși, niște executanți ai „indicațiilor“ venite de sus, atunci numitul minister se-apucă să facă ordine: dă avize și aprobări pentru auxiliare și hotărăște care trebuie folosite și care nu. Poate? E în stare? Evident, nu: în bogăția și diversitatea de resurse de cunoaștere din zilele noastre, orice carte, antologie, culegere de probleme, film documentar, material multimedia este, de fapt, un *auxiliar* în procesul didactic. Dacă le impune profesorilor să folosească *numai* auxiliarele aprobate, ministerul exercită un act de cenzură. Sau poate fi bănuit că avantajează *anumiți* editori de auxiliare. De fapt, interesul tuturor – și în primul rînd al elevilor – este ca piața manualelor și a auxiliarelor să fie cît mai dezvoltată și mai competitivă, pentru a asigura o calitate cît mai bună. Așa e peste tot în Uniunea Europeană. Povestea cu „baronii manualelor“ și „mafia manualelor“ spusă de ministrul Liviu Pop este o simplă manevră (cam primitivă) de *agitprop*. Iar dacă unele edituri încalcă regulile sau comit vreo ilegalitate (căci ministrul mai vorbea despre „bani gri spre negri“), statul are suficiente instrumente pentru a-i sancționa. N-o face. În schimb, decretează că manualul este „un bun public de interes național“ și propune ca *toate* manualele să fie produse de o singură editură (de stat), ca în vremea comunismului. Și ministerul e sprijinit în această inițiativă de premier, cu mișcouri de cîrciumă: „De ce se tot reeditează manualele astea, că Ștefan cel Mare n-a mai cîștigat și n-a mai pierdut nici o bătălie între timp“. În „logica“ dlui prim-ministru, toți istoricii care au scris despre Ștefan cel Mare au muncit degeaba: ar fi fost suficientă o listă scurtă cu bătăliile domnitorului și gata. Și președintele Camerei Deputaților are păreri: „Sincer, poate atunci cînd am fost noi în facultate poate eram mai proști, dar aveam un singur manual, nu pentru toate materiile, dar pentru o materie și se pare că au ieșit totuși ingineri, economiști, profesori, adică oameni care au învățat carte într-un mod temeinic“. Enumerarea asta de profesii posibile în ciuda (sau datorită?) manualului unic arată o mentalitate de prăvăliaș care visează, pentru copilul său, o profesie „intelectuală“.

■ *Despre ce vorbim, de fapt?* Nu se mai știe. Se pierd energii enorme în discuții zgomotoase despre manualul unic (de parcă n-am fi în Uniunea Europeană, ci în România socialistă, soră cu Coreea de Nord), despre greșelile de exprimare ale ministrului, despre „interesele financiare ale editurilor“, despre părerile de semidocți ale premierului și ale altor demnitari. Ne încurcăm în fineturi despre „procedurile de licitație“, în loc să constatăm incapacitatea administrativă a ministerului, demonstrată ani la rînd, căci n-a fost toamnă fără „scandalul manualelor“. (Acum cinci ani, pornise iureșul manualelor digitale; s-a ales ceva?) Instituțiile care ar putea avea (ar mai putea avea?) un cuvînt greu de spus – de exemplu, Academia sau Universitățile de prestigiu – tac. Combatem ideologic, dinspre stînga și dinspre dreapta, ce-a făcut și ce n-a făcut cutare ministru, în loc să ne amintim că a existat un Pact pentru educație acceptat de toate partidele, de care s-a ales praful. Hamletizăm ridicol pe teme false („a avea sau a nu avea manual unic“), în loc să ne preocupe *calitatea* educației (inclusiv a manualelor). În aceste condiții, elevii de azi au toate șansele ca, peste douăzeci de ani, să constate că sînt „încă o generație de sacrificiu“. Din cauza noastră. ■ ■ ■

„Lenin a învățat foarte bine, ba chiar excepțional. La terminarea gimnaziului a primit medalia de aur.“

„Marx și prietenul lui, Engels, au fost amîndoi mari învățați. Se iubeau foarte mult și se prețuiau unul pe altul...“

(manualul de Limba Română din 1950)

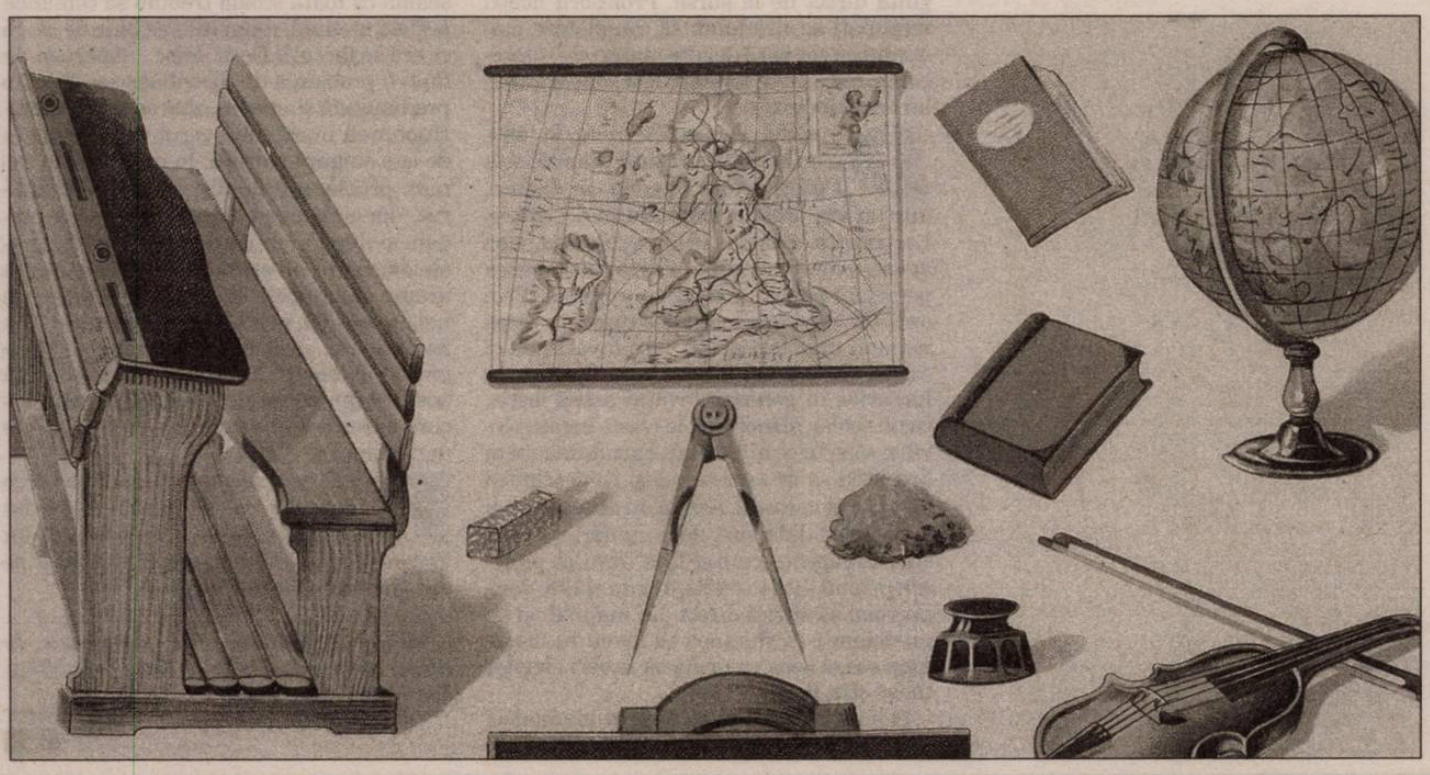

Florin BICAN

Viața și obiceiurile insectelor

Prin anii '60, cînd eram în clasele primare, o formulă frecventă prin care copiii de vîrsta mea implementau funcția fatică a limbajului era întrebarea „Voi la ce lecție ați ajuns?". Aceste cuvinte m-au ajutat să intru în contact, ba chiar să leg prietenii, cu mulți copii din clase paralele sau de la alte școli. „Voi la ce lecție ați ajuns?" ne întrebam unii pe alții cînd ne întîlneam pe teren neutru fără să ne cunoaștem. Și răspunsurile urmau, după caz: „La *Colț de țară minunat*", „La *Cantina păsărelelor*", „La *Xenia e taxatoare*", „La *Nelu a spart o cană, plici!*" sau, pe măsură ce ne făceam mai mărișori, „La *Vasile Roaită*", „La *Olga Bancic*", „La *Eftimie Croitoru*" sau, și mai tîrziu, „La *Puiu*", „La *Moartea căprioarei*", „La *Socoteala* (lu' Vlahuță)" și tot așa, pînă la *Uzina vie*...

Manualul unic era astfel un accesoriu neprețuit al conversației și al relațiilor care se înfiripau pe această bază. Dar în rest nu țin minte să mă fi ajutat prea mult. Țin însă minte că de cîte ori îl deschideam, mi se făcea un somn cumplit, mai ales din clasa a cincea, cînd începusem să învăț după-amiaza. Părinții mă trezeau pînă-n ziuă, înainte să plece la lucru, și rămîneam singur, cu manualele clădite amenințător pe masă. Dădeam să le deschid, dar de la primele rînduri citite îmi cedau sinapsele și mă trezeam cu capul căzut în clivajul paginilor, ba uneori chiar lungit în pat, cu manualul căzut pe față ca o găină pe ouă. Dacă încercam să interacționez cu manualul seara, după ce veneam de la școală, contactul se dovedea și mai soporific. În ritmul ăsta, performanța mea școlară ajunsese să urmeze o curbă descendentă vrednică de gradientul unui derdeluș. Noroc că profesorii ne ascultau numai din ce predaseră și, cum predau după manual, iar memoria mea funcționa cît de cît, am reușit să mă mențin pe linia de plutire. Pînă printr-a șasea, cînd această linie amenința să dispară sub apele tulburi ale somnolenței pe care mi-o induceau manualele.

„Toamna. Ziua s-a scurtat.
Soarele răsare mai tîrziu
și apune mai devreme...
A dat cea dintîi brumă...
Parcă e un soare obosit...
Trec stoluri negre către țările
de la miazăzi...
Seara se întorc căruțele
încărcate. Scîrțîitul roților
se aude din capătul satului.
Se lasă o ceață grea.
Ce repede înnoptează acum!"

(manualul de Citire din 1940)

Într-o zi, cînd știam că probabilitatea de a fi ascultat la Zoologie tinde spre certitudine, m-am străduit din zori să rămîn treaz măcar cît a citi o dată lecția despre albine din manual – *Zoologia* de-a VI-a... Bucuros aș fi apelat la instalația antisoporifică pe bază de țepușe brevetată de Prîslea cel voinic, dar n-aveam în casă nici țepușe, nici materia primă din care să mi le confecționez. Așa că am abordat manualul cu forțe proprii... M-am mai trezit doar cînd îmi rămăsese vreo oră pînă să plec la școală. De disperare, am ascuns manualul, să nu mă mai ispitească, și am scos chiaun din bibliotecă o carte pe care pînă atunci n-o mai deschisesem – *Viața și obiceiurile insectelor,* de Henri Fabre. Am căutat febril în cuprins. Ca norocul, avea și un capitol despre albine. Am dat să-l citesc și nu numai că nu m-a lovit catalepsia, dar am și reținut – spontan – tot ce citisem. Cînd m-a ascultat profesoara, eu i-am turuit din Fabre, iar ea m-a recompensat cu nota maximă, mormăind sceptic: „Vezi că se poate?"

Din acel moment – și pînă am terminat școala – am fugit de manuale (care pe atunci erau, fatalmente, unice) cum fuge o anumită ființă imaginară, considerată întrupare a răului, de o anumită substanță rășinoasă, folosită în ceremoniile religioase, care, prin ardere, produce un fum cu miros aromat pătrunzător... Fuga mea de manuale devenise o fugă după materiale alternative, pe atunci mai greu de găsit, dar cu atît mai prețioase cînd reușeam să dau de ele. M-am consolat aflînd că și Fabre fusese, în mare măsură, autodidact și că, la un moment dat, se pronunțase fără echivoc asupra sarbedelor texte din manuale: „...mi s-a reproșat stilul, care chipurile nu ar avea solemnitatea, mai bine zis, ariditatea adecvată școlii. [Autorii acestor reproșuri] se tem că o pagină citită fără cazană nu poate exprima adevărul. Dacă ar fi să-i cred pe cuvînt, sîntem profunzi doar cu condiția să fim obscuri."

Sînt însă convins că revenirea la obscuritate prin belicos-trîmbițata reintroducere a manualul unic va avea inevitabile efecte benefice. Nu doar că elevii vor dormi mai bine și mai mult, dar vor avea, din nou, subiecte de conversație productive. „Voi la ce lecție ați ajuns?" se vor întreba copilașii. Iar răspunsurile vor curge ca apa pe Dunăre: „La *Colț de rai privatizat*", „La *Cantina senatorilor*", „La *Xenia e mexicană*", „La *Nelu a spart un craniu, plici!*", „La *Olguța și un boutique de milioane*" și tot așa, pînă la *Mașina vie de spălat bani*...

Iar dacă, așa cum se-aude, pentru noile manuale unice autorii pot propune texte pe cont propriu, aș vrea să mă prezint și eu la licitație cu o poezioară pentru manualul de sport:

Dedicație pe un manual de sport
Prin tîrîre poți s-ajungi
Să străbați distanțe lungi.
Trebuie doar să știi cum
Să parcurgi tîrîș un drum.
Să înaintezi se poate
Pe *genunche* și pe coate –
Acest nou mod de transport
Manualele de sport
Îl explică pe-ndelete
Pentru toți – băieți și fete!
Maniera ideală
Să te deplasezi la școală
(Școala tradițională!)
E tîrîș, pe-orizontală –
Pe burtă și pe buric –
După-un manual unic!

***Florin Bican** este scriitor și traducător.*

Mihaela NICOLAE

Date mobile

Aveți manualele la voi? Priviri nedumerite. Nu, evident. Nu putem de pe telefon, cu date mobile? Putem, ce să facem... ar fi fost mai bine să avem textul în față, pe hîrtie! Doar v-am spus să vă aduceți cartea! Cum să facem *Dănilă Prepeleac* fără să-l citim?! Nici nu se mai înțelege care carte – probabil că aici greșesc eu –, le cer, de obicei, să aducă, pur și simplu, un volum din Creangă, ca astăzi, în ideea că apucăm să mai citim ceva și extra. Am rămas cu obiceiul acesta și pentru că, de-a lungul timpului, din diverse motive, n-am avut niciodată manuale suficiente pentru toți elevii din clasă.

Cît am fost elevă, m-am gîndit mereu că profesorii noștri aveau o memorie fabuloasă – unii recitau, la virgulă, lecția din manualul unic. Îi și urmăream, rînd cu rînd, și zău că nu săreau nimic! Știau exact pagina la care se afla o formulă, unde apărea o inexactitate, cîte rînduri avea sinteza despre marii clasici. Nu toți profesorii noștri știau manualul pe deasupra – cu timpul, folosind ani la rînd același manual, cum să nu-l știi?! Unii citeau direct din el sau din puținele auxiliare, din bibliografia de specialitate. Ora era, pe de-a-ntregul, o lectură publică, plictisitoare, dar inevitabilă ca un aisberg în calea Titanicului. Și noi scriam, după dictare. În fine, am cunoscut și categoria selectă a profesorilor care nu aveau nevoie de manual – știau ce au de spus, aveau raționamente clare și ne predau, uneori cu umor, alteori cu stoicism, o materie pe care, prin felul lor de a fi, o făceau interesantă. Asemenea profesori, ca doamna Trandafirescu, transformau un manual vechi, îngălbenit, într-un foarte interesant ghid de limba franceză! Norocoșii primeau, pe lîngă manual, spre lectură, și un roman franțuzesc sau cîte o revistă pariziană, aduse de doamna dirigintă direct de la sursă. Profesorii noștri minunați se străduiau să completeze manualul cu tot felul de alte materiale interesante, care nu se găseau ușor. Dar manualul era important.

De altfel, subiectele date la examen se bazau pe acel manual – la Drept, spune legenda, se dăduse, într-un an, prefața manualului de istorie. La treapta a doua, chiar generația mea avusese de comentat o poezie care apărea pe prima pagină a cărții de română. Prin anii '90, cînd am început să predau după manual unic (cel de pe care învățasem și eu, ca elevă!), am înțeles cum funcționau lucrurile, în general: învățai acasă lecția, ca un școlar, și încercai, la clasă, în fața elevilor, să spui ce ai învățat. Facultatea nu te pregătea să fii profesor, deși îți deschidea un orizont cultural. Așa că, în absența unei experiențe didactice, doar cu dorința de a ști, mai repede, „cum se face", erai, ca profesor, primul scos la lecție, în fața clasei: dacă nu voiai să citești direct din manual (și eu nu voiam!), îți rămînea să înveți tu foarte bine acasă ceea ce urma să le ceri elevilor tăi să știe, la rîndul lor.

N-a durat mult și au apărut manualele alternative. Se împlinea o previziune, pe care o auzisem în cancelarie, la diseminarea uneia dintre primele vizite în Franța: acolo, spuneau doamnele noastre, profesorii se adună la începutul fiecărui an școlar și decid ce manual să aleagă! Extraordinar! De necrezut! Și nici n-am crezut, pînă n-am văzut! Ne-am agitat și noi, să alegem manualul care ne plăcea cel mai mult, în funcție de nivelul clasei la care urma să predăm. Doar că, foarte repede, ne-am dat seama că toată școala trebuia să comande același manual, n-am înțeles bine de ce. Și ce era să facem?! Decît deloc... Apăruse, de fapt, o problemă de distribuție: se făcea o precomandă și, cumva, abia se reușea achiziționarea numărului cerut de exemplare de la o singură editură. În anii care au urmat, problemele de distribuție au reapărut, dar am reușit totuși, uneori, să predăm și după manualul ales de noi. Manualele noastre nu arată nici astăzi așa cum arătau manualele franțuzești primite de noi, în anii '90, în acel schimb cultural – cu foi lucioase, ilustrații minunate, condiție grafică excelentă. Un timp, m-am îndoit că acelea erau manuale, fiindcă puteau concura cu succes la o expoziție de tipul „Cele mai frumoase cărți".

Ridic privirea spre clasă. Doar vreo doi elevi au pe bancă manualul și încă vreo zece au volumul lui Creangă cu ei. Cei mai mulți au trecut pe date mobile: *Dănilă Prepeleac*.

***Mihaela Nicolae** este profesoară de limba română la Colegiul Național „Mihai Eminescu" din Buzău.*

Horia CORCHEȘ

Totul este scriitură. Tocmai de aceea

În *Levantul* lui Mircea Cărtărescu, text ilustrativ pentru mixajul pe care îl produce paradigma postmodernității în literatură, jonglîndu-se cu sintagma celebră a lui Borges, „Totul a fost scris", se afirmă derridean că „Totul este scriitură". Cu alte cuvinte, deși tot ce se putea scrie s-a scris, lumea nu există decît ca text, iar dacă la nivel de informație s-a spus totul, existența în continuare a lumii este datorată mixării informației la infinit. Mă leg de această foarte schematică explicare a raportului lumii cu textul, pentru a face cîteva observații despre ce mai înseamnă manualele școlare astăzi, cît mai sînt ele de necesare și în ce formă, fără să reușesc, desigur, să ating toate aspectele care ar merita luate în considerare.

Inițiativele actuale ale ministerului care se ocupă cu educația sistemică au glisat de la ideea manualului unic la cea a editurii unice care să tipărească proiecte de manuale ale mai multor grupuri de autori. Prin tîrg s-au auzit opinii care să susțină aceste inițiative, în rezumat putîndu-le sintetiza în afirmații de tipul „Și pe vremea mea învățam după un singur manual", „De vreme ce ministerul stabilește programa și asigură gratuitatea învățămîntului, e normal să propună și manualele" sau „Ce atîtea manuale, doar nu s-a schimbat matematica" (să zicem, deci, nici autorul romanului X?). Nu intru în discuții de natură ideologică sau economică, au fost deja multe reacții publice care au subliniat pericolul unui monopol din aceste puncte de vedere, sînt alte aspecte însă pe care aș vrea să le evidențiez.

Autorii butadelor mai sus amintite cred că sînt cel puțin insuficient informați, dacă nu rău intenționați. Discuția ar trebui să pornească de la un fapt care pînă acum nu am observat să fie subliniat public. Învățămîntul românesc a cunoscut o schimbare de paradigmă cu ani în urmă și ea nu a constat în apariția manualelor alternative. Acestea au apărut ca o urmare necesară, imperativă, a respectivei schimbări: trecerea de la un învățămînt centrat pe transmiterea de informație la un învățămînt centrat pe formarea de competențe. Ce înseamnă această schimbare? Sigur că nu e vorba despre renunțarea la informație. Manoil al lui Cărtărescu – auctor/personaj-narator, totuna – nu rupe capetele „statuelor"-barzi, ci stă și se minunează de ele cum „grăiesc", și-și continuă aventura. Informația devine doar un bagaj, iar scopul este mixarea cît mai diversă, mai liberă și mai creativă a acesteia. Nici măcar competența nu e un scop, ci ceea ce rezultă din deținerea ei: individualitatea autonomă și creativă. Oameni care pot opera cu informația în manieră cît mai liberă, cît mai diversă. Oameni care, de fapt, folosesc informația în conformitate cu propriile nevoi și dorințe, cu propriul stil de viață, cu propria opțiune de a fi.

Ce trebuie înțeles cu foarte mare acuratețe: manualele, într-o paradigmă educativă care depășește simpla transmitere de informație, au ca principală provocare să propună demersuri didactice cît mai solide și cît mai atractive. Și aici, atenție, intră inclusiv alegerea unor conținuturi, căci programele nu propun, nici la nivel de informație, decît cadrele generale conceptuale.

N-ar trebui să fie greu de înțeles faptul că, în această paradigmă, profesorul și, implicit, manualul nu mai reprezintă reperele unice. Informația, esențializată în programa școlară, este la îndemîna

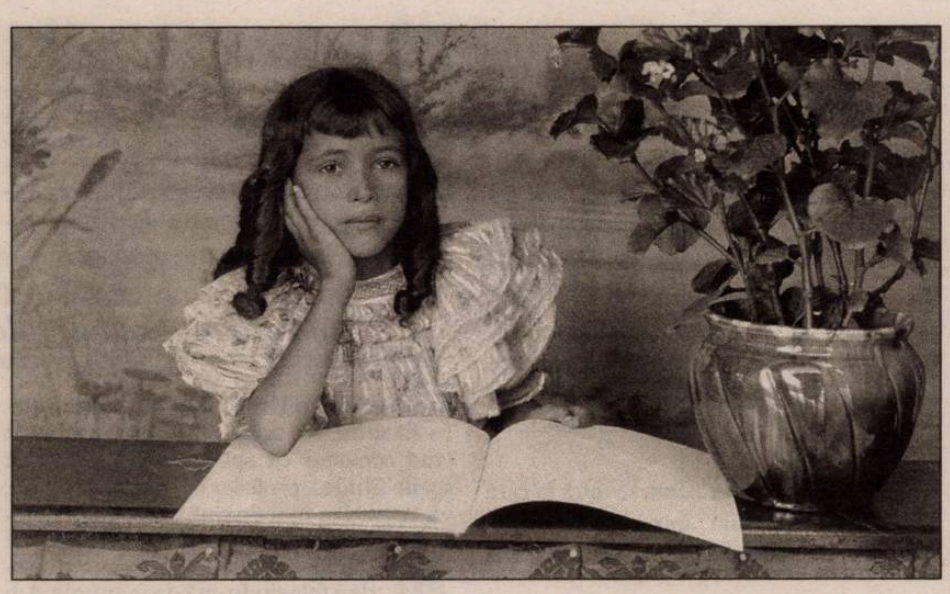

oricui, printr-o simplă accesare a Google-ului. Profesorul nu ar avea nevoie de manual pentru a o pune la îndemîna elevilor, i-ar fi destul să aibă o conexiune la Internet și o imprimantă sau, după caz, un videoproiector. Ducînd raționamentul într-o vinietă SF, n-ar mai trebui decît eventual să supravegheze elevii care caută pe Google. Dar nu asta vrem, nu asta presupune centrarea pe competențe. Și aici intervine particularitatea manualului în procesul actual educativ, cred neînțeleasă nici de decidenți, nici de cei care îi susțin sau de cei care stau pasivi, indiferenți.

Nu știu foarte bine cum e la alte discipline, dar la limba și literatura română, mai ales în gimnaziu, despre care se face vorbire în momentul de față al dezbaterilor, nu se poate fără manuale. Într-o paradigmă educativă care vizează dezvoltarea personală, manualul devine un instrument indispensabil, pentru că propune un demers, proiectează un drum, o manieră de abordare și de jonglare cu informația, respectiv, mai mult, coordonează atingerea punctelor sensibile ale fiecăruia. Diversitatea temelor, pluralitatea textelor, căile de operare cu acestea, de lectură și de interpretare, implicit diversitatea manualelor, devin indispensabile unei lumi care își dorește să recunoască, să respecte și să valorifice diversitatea umană.

Această punere în valoare a diversității,

„Tot ce n-are viață
se numește lucru…
iar lucrurile
stau la locul lor."

(din *Cartea de cetire*, aprobată de onor. Minister al Instrucțiunii și al Cultelor în 1913)

care se traduce în demersuri multiple, cere și o importantă doză de atractivitate vizuală: începînd de la utilizarea culorilor, pînă la asocierea imaginilor cu textul, la construcția unei scheme coerente de organizare a paginii, o sinestezie în acord cu proiectul general de concepție a manualului. Știu că sînt voci care afirmă că asta se poate realiza și cu o unică editură, la poarta căreia să bată mai multe grupuri de autori, cu manuscrisele manualelor în brațe. Din păcate, cei care afirmă așa ceva nici nu au exercițiul muncii la catedră, nici nu înțeleg ce înseamnă producția unui manual. Un grup de autori nu poate propune nici un manual digital, cum se afirmă în proiectul de lege. Manualul se concepe într-o echipă redacțională, în care, de asemenea, este importantă diversitatea: autori, ilustratori, redactori, informaticieni etc. Fiecare vine cu plusul său, ideile se coroborează și se negociază treptat și permanent. A crede că o singură editură, oricît de liberă ideologic ar fi – deși nu e cazul unei edituri cu conducere numită politic –, poate veni cu minimum trei viziuni diferite și coerente, adică cu trei manuale care să aibă fiecare independență, prospețime, funcționalitate, fiecare în propria unitate de sens, e o copilărie. Ceea ce vom avea vor fi de fapt niște culegeri, mai mult sau mai puțin plicticoase, terne, numai bune de anesteziat diversitatea și afirmarea ei. Unele dintre manualele avizate de minister pentru clasa a V-a ilustrează deja acest obiectiv: par pagini de document Word în care s-au înșirat la întîmplare niște exerciții și s-au pus cu *copy-paste* niște fotografii sau desene lipsite de orice gust și atractivitate. Unii așa cred că se face un manual. Dar alții vin cu alternativele. Și competiția continuă astfel, prin jocul diversității.

Dacă însă doar unii au dreptul să creadă, chiar dacă tot ce se putea scrie s-a scris, elevii (și profesorii) vor fi împiedicați să privească măcar multiplicitatea perspectivelor, așa cum Manoil o face, deschizînd la nesfîrșit cartea scoasă „dîn biblioteca largă". Să aibă, deci, șansa unei dezvoltări personale.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Gabriel NICOLAE

Manualul… la vedere

Mă tot uit cum este la alții – în țările în care învățămîntul este considerat performant, manualul, în format tradițional, rezistă, în general. În școală, cartea este, în continuare, considerată esențială pentru educarea tinerilor. Manualul este o carte sau ar trebui să fie, valoroasă în sine.

Cred că manualul trebuie să existe, ca un reper didactic, fiindcă este nevoie ca informația științifică să fie selectată, esențializată și validată. Văd manualul ca pe un fel de punct de întîlnire între elevi și profesorul lor. Doar că, ținînd cont de posibilitățile tehnologiei de azi, manualul devine mai neatractiv. În condițiile în care avem atîtea surse de informație, de instruire, manualul clasic pare un fel de Cenușăreasă. Cred că trebuie reinventat manualul acesta, căruia i se reproșează formula demodată, iar schimbarea să vină odată cu recăpătarea de către elevi a pasiunii de a citi și a dorinței de a înțelege, cît mai exact, ceea ce citesc.

La istorie, problema, cred, este legată, în primul rînd, de limbajul supraspecializat, de exprimarea percepută ca „limbă de lemn" – copiii întreabă permanent ce înseamnă un cuvînt sau altul, nu înțeleg sensul termenilor, rigorile stilului științific. Poate că lucrurile ar trebui să fie exprimate cît mai simplu, mai clar. Ne-ar trebui un manual mai consistent în idei, în fragmente semnificative, în referiri concrete. Apoi, un manual ar trebui să aibă tot ceea ce-i lipsește astăzi – și suplinește profesorul, prin eforturi personale: hărți, zonă de documentare, filme de epocă, posibilitatea de a intra într-un cabinet performant, în care, ca într-un spațiu virtual, să poți recrea ceva din atmosfera timpurilor despre care vorbești. S-ar putea gîndi o conexiune între manualul clasic și toate aceste posibilități oferite de noile tehnologii, în ideea de complementaritate. Manualul digital oferă avantajul interactivității, precum și posibilitatea unei autoevaluări mai interesante. Simpla mutare a conținutului pe un suport digitalizat nu rezolvă însă problema lipsei de talent pedagogic.

Ce se poate face repede, cu cheltuieli minime, dar cu efortul de a înțelege nevoile de învățare ale noilor generații? Un set de hărți, un set de fotografii, baterii de teste, autoevaluare gîndită atractiv, propuneri de activități, deschideri culturale etc. Toate acestea adăugate, în mapă sau CD, unui manual decent, ca informație științifică și aspect. Un manual pe care să-l poți așeza, ca pe orice carte valoroasă, în bibliotecă, la vedere.

***Gabriel Nicolae** este profesor de istorie la Colegiul Național „Mihai Eminescu" din Buzău.*

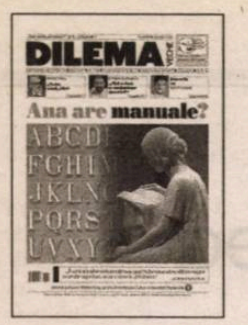

Ioana NANU

Există viață după manuale?

Povestea predării fără manual a început pentru mine acum patru ani. Mă aflu de atunci pe tărîmul celălalt, într-o școală privată (A.I.S.B.) cu predare în limba engleză, în care profesorii au prevăzut, în fișa postului, crearea de *curriculum*. Mai mult decît la alte materii, în Școala Americană lipsa manualului de română se impune pentru că, pe de o parte, din abordarea limbii lipsește gramatica descriptivă, iar literatura, pe de altă parte, presupune o cantitate semnificativă (cca jumătate) de texte străine în traducere românească. Deci, și dacă aș vrea, n-aș putea folosi manualele de română, fie ele bune ori rele.

Necesitatea manualelor în școlile de stat este relativă, ponderea lor depinzînd de pregătirea de specialitate și de cea didactică, de timpul, de resursele financiare și de disponibilitatea personală a profesorilor. Dacă necesitatea manualelor este relativă, utilitatea lor, însă, este greu de pus sub semnul întrebării. De chestionat în cazul manualelor nu este, cred, necesitatea/utilitatea lor, ci gradul de dependență și statutul aproape sacru pe care l-au căpătat în ochii profesorilor, ai părinților și ai elevilor. Amintiți-vă scena din filmul *Cercul poeților dispăruți* (1989) în care profesorul de literatură, John Keaton, le propune elevilor să rupă „Introducerea" manualului după care se preda îndeobște. Cartea cu statut de manual *Cum să înțelegem poezia?*, scrisă de fictivul dr. J. Evans Pritchard, va fi mutilată prin excizarea manuală plină de satisfacție juvenilă a „Introducerii" sale abia după ce panica intensă a elevilor se va risipi, lucru nu chiar ușor de obținut. Spre deosebire de elevii foarte suprinși, dar convinși, totuși, să comită sacrilegiul, colegii domnului Keaton nu vor putea digera situația. Nu cred că greșesc prea mult cînd consider că spectatorul minunatei scene filmice, profesor ori părinte român, va empatiza mai degrabă cu colegii domnului Keaton decît cu elevii acestuia.

„Ține pălăria în mînă
cu interiorul spre tine.
Niciodată nu se stă cu pălăria
sau cu căciula în cap!
Spune de ce ai venit
și apoi te retrage salutînd
pe toți cei din casă."

(din lecția „Cum se intră în casă străină", într-o carte de citire de la începutul secolului XX)

Este al cincilea an
în care nu predau folosindu-mă de manuale.

Este al cincilea an în care nu predau folosindu-mă de manuale. Am trăit între timp, într-un fel, în imperiul lui, ca să parafrazez clișeul universitar anglofon, *publish or perrish*. Am creat *curriculum*-ul a trei ani de studiu gimnaziali (a VI-a, a VII-a, a VIII-a), fiecare cu patru sau cinci unități. Zilnic am citit, zilnic am scris materiale, zilnic a trebuit să creez/produc ceva după care să lucreze elevii. Acest imperativ al lui „creează, altfel nu ai ce preda" m-a stimulat și consumat deopotrivă. Cred că nici unui profesor din sistemul de învățămînt de stat nu i se poate cere, la modul responsabil și onest, să predea în lipsa manualului. Ar trebui să i se ofere înainte o formare inițială serioasă, cursuri de formare continuă consistente, remunerație motivantă, biblioteci echipate corespunzător, timp pentru reflecție, dar și pentru proiectare împreună și separat de colegii săi. În afară de formare inițială serioasă, în școala privată unde predau am beneficiat cu prisosință de celelalte. Așa se explică faptul că, pentru a mă reîntoarce la întrebarea emblematică din titlu, pentru mine există viață după manuale. Dar nu pe tărîmul acesta (școlile de stat), ci doar pe tărîmul celălalt (școlile private). Îmi permit, în final, să formulez un îndemn pentru colegii mei de pe tărîmul acesta: să nu uite de etimologia latinească ce impune relația manualului cu mîinile. Să-l folosească, prin urmare, pe post de instrument, manipulîndu-l fără venerația care l-a transformat în carte sfîntă.

***Ioana Nanu** este profesoară de limba și literatura română la Școala Americană din București.*

Magda GRĂDINARU

Nu este despre manual

„Mamă, să te faci medic cînd vei fi mare. E o profesie tare bună și respectată"; apoi, cu un ușor năduf: „Parcă totuși ești prea slabă de înger. Mai bine să te faci profesoară. Nimeni nu e mai important decît astia doi, medicul și profesorul". Astfel sunau sfaturile părinților către copiii din generația mea. Rareori se strecura cîte un agronom în bagajul de acasă. Pe umerii profesorului se așeza toată responsabilitatea de a educa, cu sau fără manuale. Atunci cînd manualele primite la școală puteau fi răsfoite, iar hîrtia nu se topea pur și simplu între degete, unii colegi încercau să dovedească profesorul și să învețe o lecție în avans. Apoi venea stupoarea că manualul a greșit sau că a omis cîte ceva. Erau anii manualului unic.

Un profesor bun te salvează de un manual de impostură, suplinindu-i lacunele, corectîndu-i greșelile și punînd între paranteze groase alegeri editoriale paradoxale. Cum e cu manualul? Poate un manual să suplinească un profesor nu tocmai potrivit catedrei?

Pe vremea mea – post-35, nu mai ridici o sprînceană auzind magica formulă –, profesorul de literatură universală a ieșit victorios din confruntarea cu programa și manualul. *Piteștii* lui Ierunca și *Margareta* lui Bulgakov nu făcuseră obiectul vreunei analize ministeriale, dar LUI, cum îi spuneam noi, nu ar fi conceput ora de literatură fără aceste întîlniri deloc arogante, dar purtînd în ele un *hybris* care s-a văzut pesemne la celelalte ore. Pentru el, și apoi pentru mine, rostul lui Ierunca a rămas unul universal, pentru că temele binelui pervertit și cea a răului care dezumanizează nu se închid între granițele unei intraductibile culturi. LUI nu avea un manual formal, dar avea o listă pe care nu o negocia și fără de care nu ai fi înțeles mai tîrziu, ne spunea el, nimic din ce se va scrie în literatură. Nu îmi amintesc astăzi toate numele de pe listă, dar îmi amintesc coperta de culoarea untului a *Sufletelor moarte*, pentru că uneori, neîncrezător că unul sau altul chiar a citit cartea despre care făcuse un referat, ne întreba astfel de detalii năstrușnice, ca și cum cartea aceea ar fi avut trup și chiar semne de răni vechi.

Tot pe atunci, am beneficiat din plin de piața editorială liberă și mi-am cumpărat ceea ce astăzi s-ar putea numi un manual alternativ. *Mirarea filozofică* a recuperat orele de logică dintr-a IX-a, cînd nu aveam unde să îl așez pe Aristotel – dar asta e altă discuție, despre programă –, și a economisit banii de meditație din buzunarul-părinților. De fapt, dacă e să mărturisesc, am mințit-o pe mama că iau ore de filozofie cu profesorul de la clasă și am dat banii pe alte cărți ale mirării, cele trecute de Jeanne Hersch în notele de subsol. Datorită acestei mirări, alternativă la manualul de pe catedră, am intrat la Filozofie, luînd o notă de trecere la logică și una neașteptat de mare la filozofie.

Așadar, răspunsul este simplu, dar incomod pentru dezbaterea de astăzi, cînd ministrul Educației propune reîntoarcerea la manualul unic, tocmai cînd ar fi avut posibilitatea de a așeza pe băncile elevilor manuale ale vremii lor, care să-i scoată din lehamite și să-i facă să creadă că educația e și o experiență pe cont propriu. E ceea ce fiica mea a întîlnit în manualele (alternative) de limba și literatura română, și anume spațiul de a (se) întreba mai multe. O trimitere la Șerban Foarță, cu ironia limpede din „Balada baionetei din Bayonne", care se potrivește atît de bine cu răzvrătirile adolescentine. Un text din Huizinga, din care s-a încăpățânat să nu rețină cuvîntul *ludens*, dar după disputa asta să se închidă în camera ei cu Harari și *Sapiens*-ul proaspăt adus din librărie. La geografia dintr-a șasea, după tradiționalele „bățul și harta", vecini și ape, a citit într-o doară în manual că tinerii portughezi locuiesc în mediul rural, după ce își termină studiile, trăind din agricultură, cu oceanul la o aruncătură de băț. Prilej bun să ierarhizeze țările europene în funcție de dorința tinerilor de a rămîne în propria țară, deși ai fi crezut că generația asta e lipsită de interes politic. În pofida deziluziilor părinților, copiii care sînt astăzi în băncile școlii sînt mai exigenți cu informația și nu sînt dispuși să și-o asume fără context. În a doua săptămînă din clasa a IX-a, copila ne-a cerut să se reînscrie la ora de religie. Manualul este la fel de îngust, dar profesoara a ales să le vorbească mai întîi despre zeii după chipul și asemănarea omului, apoi despre monoteism. Am scos ușor din bibliotecă *Istoria* lui Delumeau, cît să se împidice de ea și să creadă că e ideea ei să o răsfoiască în autonomia propriei camere. A funcționat.

Se poate face școală în lipsa unui manual? Sau cu un singur manual? Întrebările acestea sînt păguboase. Un manual nu e o carte – asta nu a înțeles, se pare, ministrul Educației, care s-a grăbit să pună în ghiozdanele elevilor din clasa a V-a un Compendiu „12 în 1" – și nici o ciornă a profesorului de la catedră nu este.

Nu este despre manual, așadar.

***Magda Grădinaru** este jurnalistă.*

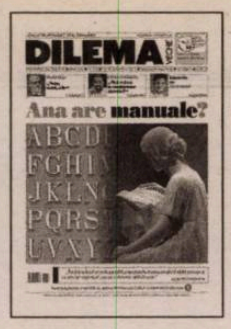

Cît de necesare (mai) sînt manualele?

■ Monica ONOJESCU
Vicepreședintele Asociației Profesorilor de Limba și Literatura Română „Ioana Em. Petrescu“

Este foarte bine că, după mulți ani, există o dezbatere publică de mai mare amploare, pe probleme de educație. Ar fi fost și mai bine dacă o astfel de dezbatere ar fi avut loc acum cîțiva ani, cerîndu-se grăbirea punerii în practică a Legii educației, votată în 2011. Probabil că astăzi situația ar fi fost alta. S-a tergiversat cinci ani cu construcția cadrului de referință, iar în 2016, cînd totuși s-a aprobat planul-cadru, dezbaterea s-a rezumat la o ceartă fără sfîrșit pentru numărul de ore acordat unei discipline. Urmarea: în loc să se reducă, numărul lor a crescut. Știți cîte ore stă în școală, într-o săptămînă, un copil de la ciclul primar? 23 în clasa zero și 26 în clasa a IV-a, iar la gimnaziu între 26-28 de ore la clasa a V-a, ajungîndu-se la 34 în clasa a VIII-a. Știți cîte discipline are și din cîte manuale învață elevul din clasa a V-a? 15, iar la clasa a VIII-a – 18. Nu se poate să nu mă gîndesc la cazul Finlandei, mereu dată ca exemplu de cel mai bun învățămînt din lume, cu elevi care au 20 de ore pe săptămînă, teme foarte puține, iar scopul profesorilor este să-i facă fericiți pentru că și așa copilăria este o perioadă care trece atît de repede. S-au vehiculat în presă anul trecut rezultatele unui chestionar dat la nivelul UE care măsura gradul de mulțumire resimțit de elevi în timpul perioadei de școlarizare. Copiii din România au fost pe ultimul loc. Cum să fie fericit un copil de 14 ani din România care este obligat să stea în școală aproape tot atîta timp cît stau părinții săi la serviciu și, în afară de asta, mai are de făcut teme acasă care-i ocupă încă două-trei ore?

Ar fi fost bine să existe o dezbatere publică serioasă și în legătură cu *curriculum*-ul de la gimnaziu. Ca să recurg în continuare la exemple din afară, dezbaterea din Franța pe aceeași temă a durat un an și jumătate. La noi, în februarie, dezbaterea a durat două săptămîni în vacanța intersemestrială a profesorilor. Am încercat să o provocăm noi ca asociație, atrăgînd atenția asupra pericolului aprobării unui *curriculum* prost. Odată aprobat, acesta își exercită efectul pentru următorii cel puțin douăzeci de ani. Nu am avut prea mare audiență. Rezultatul: un *curriculum* și mai încărcat decît cel actual. În afară de aceasta a rămas un mister total felul în care va fi făcută evaluarea, partea cea mai vulnerabilă a sistemului nostru de învățămînt. Pînă la urmă este bine că măcar în privința manualelor există o dezbatere.

Mă întrebați dacă profesorul mai are nevoie de manuale. Sînt tentată să spun că acum are mai multă nevoie ca în urmă cu douăzeci de ani. Desigur, ar fi ideal ca, pe baza programei, fiecare profesor să-și creeze propriul manual. Problema care se pune e: numai să poată. Nivelul profesorilor a scăzut foarte mult. S-au schimbat generațiile, iar formarea profesorilor tineri a fost lăsată complet în izbeliște. Masteratele de didactică preconizate prin Legea educației nu s-au mai pus în practică. Formările oferite prin CCD-uri sînt de multe ori făcute neprofesionist, pe teme colaterale. Aduc credite, e adevărat, dar nu profesionalizează.

Programa nu numai că este foarte încărcată, dar este un document greu de parcurs pentru profesorul obișnuit, care se pierde în păienjenișul de scheme, tabele și cuvinte umflate. Autorii de manuale sînt obligați să facă efortul să o înțeleagă și să-i găsească un fir roșu care să poată fi urmărit de la an la an, deci i-o traduc profesorului. În plus, manualele îi oferă profesorului pașii unui demers coerent de învățare pe care poate să-l urmeze, dacă nu creator, măcar corect, și care îi pune la dispoziție texte la care nu întotdeauna are acces.

Din cîte m-am lămurit, criza manualelor de anul acesta se datorează unei probleme de management de care vinovat se face ministerul care, pentru a se scuza, încearcă să transfere vinovăția asupra altora. Poate diriguitorii din învățămînt ar fi fost mai prudenți și s-ar fi gîndit mai serios la imaginea lor dacă s-ar fi informat că ceea ce pare că se dorește seamănă izbitor cu ceea ce s-a întîmplat în învățămînt în perioada cea mai dogmatică a comunismului. Reforma învățămîntului din '48 interzicea utilizarea tuturor manualelor apărute înainte de anul respectiv, manualele se scoteau de o singură editură de stat, piața de manuale era limitată la un singur manual, iar profesorul se transforma într-un simplu transmițător al răspunsului unic oferit de manual, pentru că, așa cum se afirma în *Metodica limbii și literaturii române* din 1950, „este greșită atitudinea unor profesori care, în cuvîntul de încheiere, formulează diferite răspunsuri contradictorii, lăsînd elevilor sarcina să aleagă răspunsul pe care îl cred just“. Nu cred că se poate pune în practică întoarcerea la manualul unic și la desființarea pieței libere de carte pentru că aceasta ar însemna nu numai încălcarea Legii învățămîntului în vigoare, ci și a tuturor principiilor care au stat la baza educației din ultimii douăzeci de ani.

Am răsfoit în ultimul timp multe dintre manualele noi și nu numai pe cele de română. Mi se pare că se apropie mai mult decît primele de deziderateле ministerului din 1999 în cel puțin două privințe: aspectul grafic și, mai ales, faptul că sînt gîndite la modul real ca instrumente de lucru. După douăzeci de ani e normal că experiența cu primele și evoluția mijloacelor tehnologice să-și spună cuvîntul.

■ Ariana-Stanca VĂCĂREȚU
Profesoară de matematică

Elevă fiind, am folosit destul de puțin manualele școlare. Le răsfoiam imediat după ce le primeam pentru ca să îmi fac o idee despre ce vom învăța la o materie sau alta, dar, pe parcursul anului școlar, nu le foloseam pe toate constant. Foloseam aproape zilnic manualul de matematică și pe cel de fizică – doar ca să îmi fac tema (exerciții și probleme), manualele de engleză și franceză – ca să citesc textele în clasă, din cînd în cînd manualul de biologie – de obicei cînd trebuia să copiem un desen în caiet, rar manualul de geografie – cînd profesoara ne punea să conspectăm cîte o lecție și pe cel de română – cînd trebuia să citim în clasă o poezie din manual și nu aveam volumul de poezii la mine.

Acum doi ani aș fi spus că manualele școlare nu sînt necesare; manualele cu care lucrez (matematică pentru liceu) sînt de tipul „definiție-teoremă-demonstrație-proprietăți-exerciții“. Ele nu invită elevul să lucreze cu manualul și nici nu oferă profesorului sugestii de sarcini de lucru / organizare a învățării. Și totuși, am trecut printr-o experiență care m-a făcut să îmi dau seama de importanța manualului. Anul trecut, elevii din clasele a XI-a și a XII-a nu au avut manual de matematică în primele două luni de școală. A fost anul în care elevii din aceste clase nu și-au mai cumpărat manuale pentru că urma să le primească de la școală. Pînă s-au primit manualele, s-a făcut mijlocul lunii noiembrie. Mi-am dat seama că am fost „nedreaptă“ cu manualul școlar – de obicei ne dăm seama de valoarea unui lucru atunci cînd nu îl (mai) avem.

Mi-am dat seama că manualul, așa cum era el, îmi era extrem de util ca sursă de exerciții/probleme la clasă și pentru temă; o posibilă resursă de a asigura cît de cît lucrul diferențiat cu elevii – nu rezolvă problema diferențierii, dar cîteodată îl pot utiliza în acest demers; resursă utilizată din cînd în cînd în activitățile de învățare derulate în clasă – enunțuri de teoreme pe care elevii sînt solicitați să le descifreze sau demonstrații de teoreme pe care elevii, în grupuri mici, lucrează împreună pentru a le înțelege și apoi le explică colegilor etc.

În cele două luni în care elevii nu avut manual am investit foarte mult timp în pregătirea resurselor pentru lecții – oricum, ca orice profesor, pe lîngă manual, utilizez la clasă numeroase alte materiale pe care mi le pregătesc.

Deci da, cred că manualele școlare sînt necesare profesorului și elevilor. Ele sînt resurse utile pentru activitățile de învățare propuse elevilor la clasă, pentru activitatea de învățare independentă a elevului și sînt un reper pentru profesor în stabilirea nivelului de profunzime a conținuturilor predate.

„Cînd e căldură prea mare să ne ferim de băuturi alcoolice.“

„Cînd e frig prea mare, dacă sîntem pe drum și simțim că frigul ne cuprinde, să nu ne oprim; căci în acest caz moartea ne așteaptă: cine se oprește adoarme; cine adoarme nu se mai scoală.“

(sfaturi practice în *Cetirea de clasa a II-a rurală*, 1913)

■ Maria KOVACS
Profesoară de limba engleză

În opinia mea, la limba engleză, disciplina pe care am predat-o la un liceu cu program bilingv, a avea manual este foarte util deoarece scutește profesorul de o grămadă de muncă investită în a produce ceva ce i-ar lua foarte multă vreme și, oricum, ceea ce ar rezulta în urma investiției de timp și efort nu ar *putea* fi la nivelul calitativ oferit de editurile specializate. Asta pe lîngă acel rol al manualului de „translator“ într-o formă concretă, validată de manifestare a programei școlare.

Dacă nu ar exista manualul, atunci profesorul ar trebui, în esență, să își producă singur – sau cu un colectiv de profesori – un set coerent de materiale de învățare. Apoi, acele materiale ar trebui multiplicate pentru fiecare elev. Specificul predării – învățării limbilor moderne ar presupune ca, pentru producerea lor, profesorul să identifice și să adapteze (respectînd regulile dreptului de autor) sau să compună texte pe diverse tematici, atît scrise, cît și vorbite (inclusiv dialoguri), care pun probleme de actualitate, sînt relevante pentru cultura anglofonă și introduc elemente de limbă adecvate pentru nivelul de dezvoltare a competențelor lingvistice vizat, apoi să conceapă sarcini de învățare, exerciții relevante pentru dezvoltarea tuturor competențelor de comunicare, sarcini care să fie cu un grad de autenticitate cît mai ridicat din perspectiva situațiilor de comunicare în care se pot regăsi elevii etc. Cu alte cuvinte, profesorul ar trebui să facă ceea ce – în cazul limbii engleze, de exemplu – face un expert cu multă experiență în predarea – învățarea limbii străine, cu ajutorul unei echipe de specialiști în realizarea de manuale. De exemplu, ilustrațiile relevante, înregistrările audio de calitate foarte bună, inclusiv cu vorbitori nativi ai limbii engleze, cu accente diverse, în contexte autentice, nu sînt lipsite de importanță la această disciplină.

În concluzie, consider că este necesar să avem manuale școlare de bună calitate, dar este insuficient ca profesorul să folosească doar *un* manual care, în esență, rămîne doar *o sursă* de informare sau de exerciții. În condițiile în care, prin noua programă de educație socială, începînd din clasa a V-a, ne-am propus să dezvoltăm gîndirea critică a elevilor, consider că este nedrept față de elevi să le oferim o singură sursă de informare, chiar și la limba engleză.

pagină realizată de Adina POPESCU

Manualul, pe înțelesul cititorilor săi

Clasa a V-a, 11 ani

■ „Să nu conțină greșeli de ortografie și să înțeleg ce mi se cere deoarece, în clasa a III-a sau a IV-a, nu înțelegeam, așa că am lăsat exercițiul și am făcut ce am știut. Iar în ziua următoare doamna învățătoare mi-a pus «temă neefectuată», și nu mi-a părut bine." (David Cîrstea)

■ „Mi-ar plăcea ca manualele să fie digitale și să aibă răspunsurile incluse, în caz că nu știu un exercițiu. Dar, dacă asta nu ar fi posibil, măcar manualele din viitor să arate prietenos. Aș mai vrea ca manualul de istorie să-l aibă pe Ștefan cel Mare pe copertă." (Costin Dobre)

■ „Manualul de română să conțină și cîteva fragmente din *O vară cu Isidor* de Veronica D. Niculescu. Și să existe acolo și o poză cu un condor, care scrie pe foi de bloc de desen sau stă cocoțat pe un vîrf de munte." (Florina Pîrjolescu)

■ „Manualul ideal este tableta. Aș vrea o tabletă pentru toate orele, mai puțin pentru ora de matematică, fiindcă, dacă facem un calcul, tableta ne va da și răspunsul, și nu e bine! La ora de română, am putea citi, direct de pe tabletă, tot felul de cărți." (Sofia Șerbu)

■ „La limba română, mi-aș dori un manual care să fie scris sub forma unei povești. Și să existe un exercițiu, la final, în care să termini tu povestea. Să aibă exerciții în care să compui un text după o imagine și exerciții de făcut desene care să reprezinte ceea ce citim." (Maria Vlad)

■ „La română, mi-ar plăcea un manual cu CD și cu multe activități. Ar avea imagini pe copertă: o fetiță se plimbă cu bicicleta printre litere, iar în carte ar fi vorba despre această fetiță care trece peste greutăți: subiectul, atributul... La sfîrșit, fetița să ajungă cu bicicleta la *finish*." (Bianca Mincu)

■ „Manualul ar trebui să fie ca un al doilea profesor. Trebuie să te facă să înveți singur, nu să fii obligat de cineva. Învățătura e un lucru frumos și trebuie să ne bucurăm de ea." (Robert Borcan)

■ „Pe prima pagină să aibă un emoji care se gîndește și un norișor cu gîndul său. El se gîndește la un calcul matematic sau la o propoziție de la ora de română." (Robert Rădulescu)

■ „Să fie o carte drăguță, cu mîini și cu picioare, să ne facă să umblăm după ea, să ne atragă ca un magnet, iar noi să ne bucurăm de ea la nebunie. Poate să aibă o kendama pe copertă!" (Miruna Albu)

■ „Manualul de română să conțină povești, proverbe, explicații. Pe copertă l-ar avea pe Ion Creangă, scriind la lumina lumînării. Manualul de matematică să aibă explicația problemelor, folosul lor, «Știați că...», recapitulări. Pe copertă ar fi o fată care învață o altă fetiță, mai mică." (Sarah Dinu)

■ „Mi-ar plăcea un manual cu multe texte interesante și cu un CD pe care să avem și jocuri. Iar pe copertă să fie imaginea unei clase, în timpul pauzei, și un copil care se uită în manual, chiar dacă e pauză." (Anca Moise)

■ „În clasa a IV-a, am avut un manual pe care l-am îndrăgit. Era un manual de istorie, destul de gros, cu pagini aerisite și colorate. Fiecare domnitor avea un fel de capitol, doar pentru el, cu biografia lui, prezentată pe scurt. Exista și o rubrică «Știați că...?», în care apăreau informații mai puțin știute, dar foarte interesante." (Alexia Antemir)

■ „Nu-mi plac cărțile «necomplete», fără teorie și fără recapitulare. După mine, acelea nu se pot numi manuale. " (Andrada Boancă)

„Cine a suit pe cer
în orașe noi
cîntecul de pionier
însorit șuvoi?
Răspuns: Partidul."

(manual de Limba Română pentru clasa a II-a din anii '80)

Sursa citatelor: *Historia*

Clasa a VII-a, 13 ani

■ „În manual ar trebui să intre poeziile unor scriitori în viață, astfel arta poeziei ar fi încurajată, deoarece, din cauza lipsei de profit, nimeni nu mai vrea să fie poet. Poezia este baza creativității, unul dintre puținele lucruri cu care ne naștem toți, dar aceasta moare cînd creștem." (Anisia Tănase)

■ „Să nu mai fie așa de greu, filele să fie mai fine. Și să aibă informații potrivite, nu multe și fără sens. Să conțină imagini, ca să înțelegem lecția – pentru a reține mai bine ne trebuie cîmp vizual." (Cristina Matara)

■ „Să fie un manual care să te facă fericit atunci cînd îl vezi, astfel încît în prima zi de școală să nu aștepți manualele doar pentru că ți-ai luat un ghiozdan cu tine. Să le aștepți pentru că vrei să le răsfoiești imediat ce le primești." (Mara Tîrtan)

■ „Un manual simplu, subțire, minimalist, cu lecții scurte, scrise în ordine, cu marcarea lucrurilor importante pe care trebuie să le reținem pentru lucrări." (Rareș Toma)

■ „Poeziile ar avea un loc important. Manualul ar trebui să conțină mai multe fragmente din autorii tineri, care sînt subestimați, deși unii sînt geniali. Poate și niște fragmente din Stephen King." (Daria Manole)

■ „După părerea mea, un manual perfect are toate foile și ambele coperți. Și, dacă se poate, fără alte desene sau cuvinte scrise în plus. Însă acest lucru ține numai de elevii care îl folosesc și de trecerea timpului, care-și pune amprenta pe hîrtie." (Luca Pleșa)

Clasa a X-a, 16 ani

■ „Succint și clar, ușor de înțeles pentru toată lumea, cu informații care i-ar acapara pe copii, cu multe deschideri culturale. Acest manual ar trebui să-i permită elevului să gîndească liber, nu i-ar impune bariere și i-ar oferi posibilitatea de a face conexiunea cu realitatea." (Alexia Danciu)

■ „Un singur manual nu ne poate mulțumi pe toți. Dacă ar exista, manualul ideal ar trebui să cuprindă informații utile, care să ne fie de folos în viața reală. Ar trebui să ne insufle pasiunea pentru cunoaștere și să nu ne îndoctrineze." (Ioana Petroșel)

■ „Cu multe desene explicative, de exemplu, la fizică sau la biologie, se înțelege mult mai bine lecția. Paginile împărțite în două coloane obosesc ochii, fiindcă litera e prea mică și nu te face să vrei să citești tot. Dacă manualele ar fi împărțite în două sau trei volume, adică unul pe semestru, în zilele cu multe obiecte ghiozdanul n-ar mai fi așa de greu." (Gabriel Pascu)

■ „Ceva care să te scoată din starea aceea de melancolie, latență, somn, hai să se termine și ora asta odată!" (Mihai Răileanu)

Clasa a XI-a, 17 ani

■ „Cea mai importantă idee legată de manuale este reîmprospătarea acestora. Să scăpăm odată de programele alea învechite, care sînt analizate an de an de «specialiștii în educație». La matematică, cel puțin, nu s-a schimbat nimic din '80 încoace. În loc de sute de exerciții mecanice, care se fac doar după o formulă, nici aia înțeleasă de toți, ar trebui să existe mult mai multe idei legate de istoria matematicii, contextul în care a fost descoperită o anumită teoremă, ce a stat la originea unor idei. Materia ar trebui organizată sistematic – o coordonare cronologică poate ajuta mai bine înțelegerii unei noțiuni. Trebuie introduse legături între discipline. Tot ce aduce era noilor tehnologii ar trebui să fie prezent în manuale." (Andrei Mihalcea)

■ „Cred că manualul ar trebui să nu te facă să te simți inferior în fața informațiilor încă neasimilate, să nu te simți ca un dislexic. Să fie mult mai pe înțelesul elevilor, cu explicații simple, chiar dacă sînt folosiți termeni de specialitate. Ar trebui să te ajute să îmbrățișezi idei noi." (Laura Anton)

■ „Informațiile să fie actualizate în fiecare an sau cînd este cazul. Aș vrea să avem exemple din viața reală, cît mai pe înțelesul nostru, pentru că vrem să știm cum să acționăm într-o lume reală, nu într-o lume ideală." (Andreea Iacov)

■ „În manualul ideal m-aș putea cufunda: ar fi un portal care m-ar putea trimite într-o lume cu tematica lecției respective. Cum ar fi să vizitezi dinozaurii, la ora de biologie, sau să te întîlnești cu marii clasici, la ora de română?!" (Raluca Elena Caliță)

■ „Aș vrea să-mi fie atît de drag manualul de limba română, încît să-mi pară rău pentru o pagină ruptă sau pentru o mîzgălitură apărută acolo." (Bianca Gavrilă)

■ „Pentru mine, manualul ideal nu este reprezentat de nici o carte pe care ministerul ți-o bagă pe gît. Profesorul este, pentru mine, cel mai bun manual. Cred că la nici o materie nu avem nevoie de manual, scris de unul sau de mai mulți autori, o carte care conține, oricum, informații pe care le putem găsi mult mai ușor în mediul virtual. Niciodată un manual nu te va ajuta să înțelegi o anumită lecție, pentru că manualul n-o să discute niciodată cu tine despre nelămuririle tale. Îmi respect profesorii fiindcă au ales să ne învețe lucruri fundamentale. Îmi doresc ca, pe viitor, să nu mai existe nici un manual în școli." (Andrei Tănăsescu)

Clasa a XII-a, 18 ani

■ „În cei 12 ani de școală, nu m-am împăcat prea bine cu manualele, pe care le-am folosit de nevoie. De cele mai multe ori, le uitam acasă. De aceea, la finalul anului, aveam mereu manualele ca noi. Nu m-au atras, pur și simplu. Dar aș deschide cu drag un manual în care să apară desene interesante, nu de duzină, nici puerile, care să aibă pagini cu spații goale, în care noi să notăm idei sau să facem mîzgăleli, să conțină lecții într-un limbaj mai puțin academic, eventual, un tutorial, care să ne învețe cum să înțelegem mai repede materia." (Ștefania Mocanu)

■ „Mi-am lăsat acasă cărțile, am luat numai caietele, fiindcă, din cauza greutății, mi-am deformat coloana vertebrală. Dar aș vrea ca un manual să nu mai aibă informație greoaie, multă, parcă îndesată în pagini, ca să fie acolo. Fără imboldul unui profesor, nu cred că ar mai deschide cineva vreun manual." (Aida Roșca)

pagină realizată
de prof. Mihaela NICOLAE,
Colegiul Național
„Mihai Eminescu" din Buzău

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Piure de viței cu hîrtie bio din coacăze

Mă bucur enorm că piața este plină de obiecte diverse, care să-i facă viața mai ușoară nou-născutului și, mai ales, părinților lui: scutece, biberoane, suzete, cărucioare, piureuri, ceaiuri, aparate de sterilizat, medicamente cu gust de căpșune și mango, vitamine cu chip de marțieni sau forme de dinozauri etc. Mi-aduc aminte și acum, cu frisoane, de cazanele mari din vremea copilăriei mele, în care se fierbeau scutece, de cozile și scandalurile care însoțeau orice încercare de a obține o sticlă de lapte sau o cutie de lapte praf, de șpăgile oferite pentru un gram de unt sau pentru o jucărie mai acătării adusă de peste hotare. Așa că pot să îmi imaginez ce ușurare este pe sufletul părinților de azi cînd au totul la îndemînă. Și totuși: uitîndu-mă pe ofertele magazinelor de profil, pe miile de produse gîndite toate pentru a satisface „nevoile“ unui bebeluș de cîteva luni, am impresia că oferta se adresează celui mai sofisticat, pretențios, mofturos, rafinat „client“, cu măcar vreo douăzeci de ani experiență în cele mai stilate și mai exotice feluri de mîncare, haine sau mobilier. Dau cîteva exemple.

Caut, pe site-ul unui magazin, hrană pentru bebeluși. Și găsesc 125 de feluri de lapte praf, cu denumiri științifico-fantastice și promisiuni de sănătate deplină: Nan 1, Bio 1, Comfortis 2, Lapte de continuare, Combiotic pentru sugari, Lapte organic pentru sugari, Combiotic lapte de început, Combiotic lapte de creștere, BioLactana Kinder, Lapte prebiotic, Baby premium Nutrasense, BabyBio Formula 2 de capră, Lapte praf Transilat, lapte praf de noapte etc. Mă întreb cum fac bieții părinți să își construiască niște criterii cît de cît rezonabile pentru a alege, căci pericolele par că sînt la tot pasul: dacă, de pildă, un lapte este de creștere, înseamnă că cel de început e pentru stopat bebelușul din evoluție? Sau că cel care este de noapte e toxic pentru zi? La cerealele pentru bebeluși, lucrurile stau la fel: peste 120 de mărci de produse, cereale pentru bebeluși de 6 luni, de 4 luni, de 10 luni sau de 12 luni, cereale Junior, cereale Vise Plăcute, cereale fără lapte, dar cu 7 cereale și 3 fructe, cereale cu lapte și 5 fructe, cereale cu fulgi de orez și gust de vanilie, multicereale Mini Pufs, cereale bio Mogli Pantera (! – e vorba chiar de Mowgli, desenat pe cutie), cereale cremă Plasmon Pappa Lattea, cereale Noapte bună, cereale Bio Choco Piu Stars, cereale Babymusli etc. Să mai vorbim de piureuri pentru bebeluși? Sînt 149 de feluri: toate combinațiile posibile de fructe, cereale, biscuiți, miere, ovăz, iaurt, păstîrnac. Există chiar hîrtie bio din coacăze negre pe post de gustare sau de ornament pentru tort. Există și piure din carne de vițel sau de pui.

La tetine și biberoane, imaginația firmelor este fără margini: tetine pentru hrănire, tetine cu debit variabil, tetine cu debit lent, cu debit mediu, tetină cu flux foarte lent, tetină cu un orificiu, tetină cu 4 orificii, biberon anticolici cu sistem de ventilație, tetină cu suzetă și cu clemă pentru suzetă, biberon în formă de rață Primii Pași, tetină calmă cu biberon, set cu supapă anticolici, biberon pentru antrenament cu tetină anticolici și sistem ventilație, cană Explora Sipper Izoterm, biberon pentru fetițe, biberon pentru băieți, biberon pentru noapte etc. În fine, sînt vreo 1500 de tipuri de produse. Sînt peste 2000 de modele de cărucioare, cu denumiri luate parcă din *Star Wars:* 3 în 1, 2 în 1, Aspena Grand Prix, Carlo Lux Baby Seca, Arrow Switch, Juju Happy In the Park, Quiny Buzz Rebel Red, Peg Perego Pliko Mini Denim Ghiro Si Ghiro, Bexa Dangela Grey Black etc. Toate promit, evident, un somn ca în sînul lui Avram, cu zeci de mii de accesorii care se strîng, se pliază, se transformă miraculos, se aprind, se desprind, scot sunete vioaie sau, dimpotrivă, melancolice.

Tetină cu suzetă și cu clemă pentru suzetă.

Bun, ca una care a trăit printre landouri delabrate, tîrîndu-se prin cartier, și cu piure făcut de mama acasă din ce găsea în piețele sărace, știu ce binefacere e capitalismul. Dar cred că o asemenea ofertă enormă, produsă pentru un bebeluș, începe, cumva, să își piardă din efectele benefice. Iată două motive: în primul rînd, nevoile reale ale unui bebeluș sînt mult mai simple decît încearcă să ne convingă marketingul producătorilor, drept care cel puțin 80% din produse sînt doar nevoi închipuite sau dorințe firești ale adulților de protecție și îngrijire, transformate în condiții obligatorii pentru o evoluție sănătoasă a copilului. În al doilea rînd, presiunea generată asupra părinților este, îmi imaginez, una teribil de grea: dacă nu iau decît cereale cu fructe de pădure și nu pe cele cu fructe de pădure, dar și cu mango, oare nu îl afectează pe cel mic? Dacă îi cumpăr un cărucior cu salteluță din cocos și pernă termică, și nu unul cu salteluță din alge și două perne termice, nu cumva va răci mai des?

Și asta numai pînă la vîrsta de un an. Ofertele irezistibile pentru părinți sînt copleșitoare, orice vîrstă ar avea fiul sau fiica lor. Vom mai vorbi despre ele.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

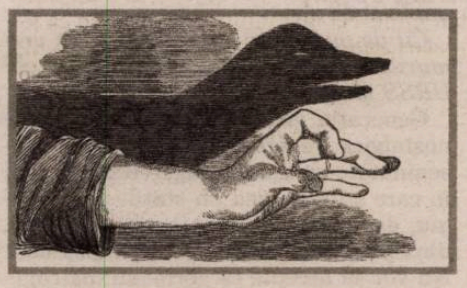

Iaromira POPOVICI

bazar

O zi

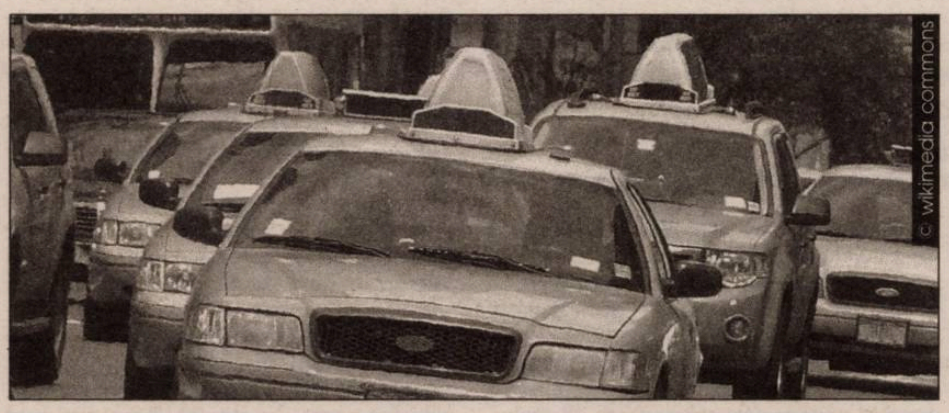

Multe zile sînt din categoria celor cenușii. Sau, cel puțin, din categoria celor pe care le percepem drept cenușii, stările noastre învîrtindu-se în jurul acestei nuanțe. Altele, însă (cele mai multe), au și cîte un *silver lining,* din cenușiul lor se întrezărește măcar un apus formidabil sau un copac pe cale să se îngălbenească/înroșească. În sfîrșit, mai există și unele zile, mai puține, de-a dreptul portocalii, mai ceva ca un răsărit pe malul mării.

Altele sînt pur și simplu interesante, într-un mod nu neapărat bun. Și nici formidabil. Pur și simplu ți se întîmplă lucruri, te ia valul (dacă există vreunul), te duce fluxul măruntelor evenimente la care te nimerești spectator și, vag, actor. Recent, am avut o astfel de zi. O zi în care, de fapt, eram pregătită să nu mi se întîmple mai nimic. Și nu mi s-a întîmplat nimic formidabil, doar că am fost prinsă în tăvălugul lucrurilor unuia și altuia, în mare parte persoane necunoscute, aleatorii. Am plecat să rezolv o chestiune practică, nu foarte plăcută. În întîrziere fiind, am comandat un taxi.

În cele din urmă, un taxi se hotărî să ia și comanda mea: am văzut, cu surprindere, că era o doamnă. Nu mai dădusem de mult peste vreo șoferiță. Acum se anunțase una. Mașina a venit la timp. Șoferița avea un look atrăgător într-un fel: era foarte subțire și ușor trecută, deși avea încă trăsăturile aproape intacte, plus o notă de vulgaritate abia ghicită, mai curînd indusă, și vag jerpelită. Vorbea asiduu la telefon și nu s-a întrerupt nici cînd am intrat. Pînă la urmă, eram și eu femeie, una de-a ei.

Am încercat să-i fac semne cam unde aș vrea să ajung și, dacă am văzut că asta e încă imposibil, măcar să deschidă un geam, căci era înăbușitor. Ea însă era atît de preocupată de propria ei conversație, încît cu greu m-a auzit. Vorbea cu o doctoriță despre o problemă ginecologică a unei prietene: problema părea gravă, doctorița o îndruma, șoferița replica pasional, dar prompt. Am înțeles, încet-încet, că era vorba de o femeie gravidă, care avea și un fibrom uterin. Trebuia să meargă la ginecolog de urgență.

Șoferița a terminat, în cele din urmă, conversația cu doctorița și a pornit taxiul, cu mine, tot mai tăcută și mai resemnată, pe scaunul din spate. Mergea încet și greoi, preocupată de povestea de la telefon. Mi-a spus despre ce era vorba, în timp ce am reușit s-o conving să deschidă un geam și i-am sugerat, aproape șoptit, o cale pe care s-a apuce. Era vorba de o fostă verișoară prin alianță, din provincie, care, după ce se despărțise de vărul șoferiței, cu care înțeleg că avea copii mari, rămăsese gravidă cu altcineva. Am înțeles parțial povestea, cert e că șoferița era foarte afectată, spunea că ține cu adevărat la verișoara pe care restul familiei o marginalizase. Apoi chiar a vorbit cu respectiva verișoară și a consolat-o într-un mod tare înțelept, aș spune: „Lasă, fată, că prin asta n-ai trecut, trebuie să treci și prin asta, e un timp pentru toate...“ Apoi s-a întors la mine, conducînd iarăși încet și cam pe pilot automat, și mi-a spus că fetei ăsteia, săraca, îi e rușine că i se întîmplă asemenea lucruri la vîrsta ei, cînd are copii mari.

După oarece timp în care a mers mai curînd instinctiv pe unde am ghidat-o, m-a întrebat, cam pe la jumătatea drumului: „Dar, de fapt, unde trebuie să ajungem?“ A înțeles, în sfîrșit, destinația și mi-a spus că urmează să vorbească la Maternitatea Giulești pentru verișoara ei. Tocmai atunci m-a sunat doamna la care trebuia să ajung, spre care, cu chiu, cu vai, mă îndreptam, să-mi spună că nu mai e cazul să vin, e prea tîrziu. Șoferița abia prinsese traseul, eram pe făgaș. Nu i-am mai spus nimic, era prea afectată de povestea verișoarei, am lăsat-o să mă ducă la destinația care se fisîise și i-am dat telefoanele ginecologului meu.

De acolo, trebuind să ajung în altă parte, am hotărît ca, totuși, să nu mai iau taxiul, ci tramvaiul. Tramvaiul 1, care străbate cu glorie o mare parte a Capitalei, trecînd și prin locurile copilăriei mele (pe la Șura Mare), aproape de Mall Vitan, și în Piața Victoriei, dar și la AFI Cotroceni, unde urma să ajung. M-am urcat în condiții aproximativ decente, tramavaiul aglomerîndu-se tot mai rău pe parcurs. Pe scaunul din fața mea stătea o fată de-a dreptul frumoasă, cu un bebeluș atît de mic încît ți-era și frică să te uiți la el. Copilul stătea lipit de pieptul ei, într-un soi de ham, și avea trăsăturile delicate, de porțelan. Ea îl ținea cu un drag implicit și, în ciuda contextului ce devenise aproape agresiv, vorbea non-stop la telefon. Întîi a spus cuiva că se îndreapă spre facultate. Se ducea la cursuri cu copilul. Făcea tot ce eu, o mamă deloc *cool* și speriată, nu reușisem niciodată. În același timp, vorbea cu tot soiul de oameni de afaceri despre o casă veche pe care își doreau s-o cumpere și s-o renoveze. Vorbea cu calm, grație și persuasiune.

Dar în tramvai mai erau și alți pasageri. Despre ei, data viitoare.

„O conservă a unei epoci și a unor proiecte medicale utopice“

– interviu cu regizorul Alexandru SOLOMON –

Documentarul Ouăle lui Tarzan *al lui* ***Alexandru Solomon*** *e despre Institutul de Primatologie din Suhumi, dar și despre o lume suspendată istoric. Despre un post-comunism încremenit, în care se amestecă nostalgia, gloria științifică, folclorul legat de experimentele făcute pe maimuțe. Exotic și atașant, filmul lui Solomon propune o călătorie sentimentală și umană în Abhazia.*

Cum ați aflat despre această lume / poveste?

Căutam povești despre mitul tinereții fără bătrînețe și despre experimente medicale legate de prelungirea vieții. Așa am găsit, într-o carte a lui Lucian Boia, o referință la un anume doctor Voronoff care făcea transplanturi de testicule de maimuță la bătrîni bogați, în anii 1920-1930. Pornind de la el, am ajuns să citesc despre Ivanov, medicul care a inspirat ideea stabilirii unei colonii de maimuțe pentru cercetări medicale în Caucazul sovietic în aceeași perioadă. Apoi am aflat că acest institut mai există și am fost acolo pentru prima dată în august 2011, cu ocazia unui congres de primatologie.

Odată convins că vreți să filmați un documentar în Abhazia, la Institutul de Primatologie din Suhumi, unde s-au făcut și se fac experimente medicale pe maimuțe, prin ce etape ați trecut?

Începînd din 2011 am călătorit în fiecare an în Abhazia. Scriam și rescriam proiectul în paralel, încercînd să găsesc finanțare. Am căutat să citesc cît mai mult despre primatologie, despre experimentele medicale, dar și despre ecourile lor în artă și litere, despre Caucaz etc. Am învățat cît de cît rusește. După vreun an, am primit sprijin pentru dezvoltare, iar finanțarea pentru producție a venit abia prin 2014-15. Am fost la Moscova de mai multe ori, atît pentru arhivele de documente legate de institut și de doctorul Ivanov, cît și pentru materialele filmate la institut sau în Abhazia. Din toamna lui 2015 am mers la filmare cu echipă completă (Radu Gorgos – imagine, Marin Cazacu – sunet, Anton Breiner – asistent regie și interpret, Titi Gavrilă – asistent tehnic). Ultima oară am filmat în august 2016, la cel de-al treilea congres de primatologie. (Ele se țin la cinci ani și cu ocazia lor e sărbătorit și profesorul Lapin, fostul director al institutului. În 2016, împlinise 95 de ani.)

O limbă și un spațiu necunoscute nu v-au speriat? Interacțiunea mediată, suprapusă peste cea a camerei, nu-i schimbă și mai mult pe protagoniști?

Am vrut să mă înstrăinez cît mai mult cu filmul ăsta. Limba a fost un obstacol, mai ales la început. Apoi, cum ziceam, am încercat să învăț rusa. N-am ajuns la un nivel prea grozav, dar puteam urmări conversația, puteam să reacționez cu întrebări fără să mai aștept traducerea, citeam cît de cît. Am construit o relație cu protagoniștii în toți anii aceștia; poți comunica cu oamenii și altfel, nu numai verbal. N-am simțit o piedică. În plus, traducerea te obligă să fii mai precis în întrebări și reacții; dacă în limba ta anumite ambiguități trec și sensul se comunică, de bine, de rău, pentru traducere trebuie să fii mai clar, mai țintit. Și faptul că nu poți urmări complet ce se spune te face să te uiți la alte lucruri, nonverbale.

Scenele cu femeia care lucrează la institut și crește puiul de maimuță acasă și stă cu el pe bancă în parc și cere bani, pentru cei care vor să-l mîngîie și să-l fotografieze, are și o candoare, și o tristețe infinite. Pare imaginea perfectă a acestui spațiu. Cînd ați decis că optați pentru această formulă de documentar în care să surprindeți și mecanismele unui spațiu exotic, și povestea punctuală a experimentelor?

Sentimentul că lucrurile stau pe loc e foarte puternic acolo. Timpul se scurge altfel. Sigur că sînt mult mai aproape de Orient, clima e subtropicală, vara e mai lungă... Politic vorbind, zona e suspendată, ca în orice conflict înghețat. Dar, în același timp, oamenii trăiesc, își construiesc speranțe, cariere, familii. Și într-adevăr, poate că ceva se întîmplă, pentru că – dincolo de acest post-comunism încremenit – există tot timpul un soi de mișcare. Abhazia a trecut printr-o perioadă mult mai proastă: după războiul din 1992-1993 au urmat opt ani de blocadă – inclusiv granița rusească a fost închisă. Criminalitatea era în toi, lipseau lucruri de bază. Eu am călătorit acolo într-o perioadă de acalmie și oarece îmbunătățiri. Turismul a reînceput să funcționeze (cred că în ultimul an au fost acolo cca 1,6 milioane de turiști ruși), erau mai puține pene de curent etc. Lucrurile se mișcă tot timpul și mental. Nu neapărat într-o direcție pe care am considera-o „progresistă“, după standardele noastre. Dar care mai sînt standardele „noastre“, occidentale sau europene, cînd în toată lumea există pulsiuni puternice de întoarcere la rădăcini – etnice, religioase, rasiale? Așa încît Abhazia mi s-a părut un microcosm care reflectă în nuanțe exacerbate ce se petrece cu omenirea azi. Spaimele ei, replierea în sine, dorința de întoarcere într-un trecut aurit și conservat într-un borcan bine sigilat. Mi s-a părut că – dacă institutul este o conservă a unei epoci și a unor proiecte medicale utopice – țara în mijlocul căreia se află institutul este peisajul perfect pentru această poveste. Și trebuia să lărgesc cadrul: pornind de la cuștile de maimuțe și oamenii care se învîrt în jurul lor, pînă ce se vede orașul și felul în care trăiesc acești oameni și apoi ieșind din Abhazia, dincolo de granița rusească. De la un punct încolo, mi s-a părut evident că filmul trebuie să aibă forma unui soi de *zoom out*.

„Ne tratează ca și cum am fi din ce în ce mai proști.“

Există un folclor sau tot felul de speculații legate de experimentele făcute în anii de glorie ai institutului?

Sigur, acest folclor apasă ca un soi de păcat inițial asupra institutului. Vorbesc de experimentele de hibridizare om-maimuță proiectate de doctorul Ivanov și pe care n-a reușit niciodată să le pună în aplicare la Suhumi. În presa anilor 1920 se vorbea despre aceste experimente și, pornind de la ele, Bulgakov a scris *Inimă de cîine,* iar Alexei Tolstoi a compus un libret pentru opera *Orango* pe care Șostakovici n-a mai terminat-o. Folclorul a fost reactivat mai ales în anii de după prăbușirea URSS, cînd au apărut legendele despre ideea lui Stalin de a folosi acest hibrid ca pe o nouă rasă obedientă, puternică. Sau cînd în presa vestică s-au vehiculat tot felul de alte speculații, centrate pe răspîndirea unor viruși (inclusiv HIV), născuți chipurile din aceste experimente. Apoi, există un folclor mai „luminos“, bazat pe realizările științifice ale institutului din anii 1950-1970, care este adevărata epocă de glorie a institutului. Atunci s-au descoperit acolo mai multe vaccinuri importante, a fost investigată natura virală a unor tipuri de cancer, s-au trimis maimuțe în cosmos și s-a lucrat mult asupra consecințelor medicale ale iradierii.

Ce v-a izbit / cucerit cînd ați ajuns prima dată în Abhazia? Ce știați și ce ați descoperit?

Frumusețea și bogăția naturală a locurilor m-au fermecat de la început. Dar am descoperit la un moment dat că și vegetația din Abhazia este rodul unei intervenții umane: în aceiași ani în care se puneau bazele Institutului primatologic, botaniștii sovietici au populat țara cu tot felul de specii exotice care astăzi fac parte din peisaj. Apoi, am avut de la început senzația că mă aflu într-un loc imaginar, inexistent pe hărțile oficiale ale lumii. Treptat, am început să văd mai ales asemănările cu lumea noastră, nesiguranța ei identitară, recursul la misticism și religie. Țara pare un decor în care este vizibilă, fizic, ruina ideologiilor epocii moderne. Totul trebuie reinventat, dar nimeni nu știe, de fapt, de unde ar trebui reînceput.

În această capsulă a timpului, totul pare posibil. Cît de deschiși sînt oamenii în lipsa speranței? Și mă gîndesc acum, în special, la cercetătorii tineri.

N-aș spune că speranța nu există, din contra, ea se manifestă paradoxal acolo. Cercetătorii tineri sînt foarte angajați în construcția (sau descoperirea) unei identități abhaze. De altfel, mi-au reproșat că această speranță se simte prea puțin în film, că am surprins prea puțin din colțurile renovate, din micile schimbări pozitive pe care ei le vînează îndărătnic. Aceleași reproșuri pe care le auzi apropo de filmele românești de la publicul de aici.

Cît de puternică e nostalgia după vremurile de glorie ale institutului și ale URSS-ului?

Generația vîrstnică e, evident, foarte nostalgică. Pentru ei, căderea URSS a însemnat nu numai distrugerea sistemului în care știința avea un statut de prestigiu, dar și deschiderea cutiei Pandorei, din care au ieșit demonii naționalismului. Nu vor să accepte că germenii distrugerii, oprimarea minorităților și politica de antagonizare între georgieni și abhazi au făcut parte din strategia sovietică. Generația tînără resimte mai degrabă izolarea țării, faptul că Abhazia nu e recunoscută ca stat, ca pe o șansă ratată, o nedreptate.

S-a mai făcut vreun film documentar acolo?

Da, s-a mai făcut un documentar olandez la institut, acum aproape zece ani. Asta nu m-a ajutat, pentru că protagoniștii percepuseră rău experiența aceea, se simțeau trădați de filmul respectiv și erau mai mefienți, la început, față de mine.

Cum s-a schimbat lumea documentarului de cînd ați debutat?

Nu ne ajung paginile revistei ca să vorbim despre schimbările din lumea documentarului în ultimii 25 de ani, de cînd am început să lucrez pe cîmpul ăsta. În două-trei propoziții pot să spun așa: pe de o parte, s-au șters tot mai mult granițele dintre genurile cinematografice și practicile documentare au ajuns să năpădească multe alte teritorii (platforme online, teatru, dans etc.). Pe de altă parte, mass-media instituțională a devenit din ce în ce mai puțin dispusă să riște cu forme documentare mai libere, mai puțin formatate, care lasă loc spectatorului să gîndească singur. Ne tratează ca și cum am fi din ce în ce mai proști.

a consemnat Ana Maria SANDU

Eugen CIURTIN

Apetitul angelic

Promotori din capul locului ai spațiului virtual, negociatori *world wide wisdom* cumva, îngerii s-au trezit – în modernitate – stingheriți de moarte. Îngerii creștinismului numit medieval, cu precădere. Dintre făpturile nesanguine care au irigat întregul imaginar și au furnizat sistem circulator mai multor religii, deloc doar abrahamice, îngerii au îndurat printre primii inaniția protejaților lor arhimoderni, care au călcat cu descoperirile lor inevitabile peste ce le descoperiseră ei, fie și rămînînd latifundiari incontestabili ai onomasticii transplanetare. Bogdan Tătaru-Cazaban își începe cartea *Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești* e într-adevăr o astfel de explorare. E atît de clar vorba despre natura umană încît tresari cînd ea te trimite angelic la natura vie în genere. E suficient să urmărești mișcările unui *Clione limacina*, „îngerul de mare", pteropod arctic și infinitezimal, ca să constați că formele angelice – privite de altundeva și constituite de altă vedere – sînt cu mult mai misterioase. Respectivul organism flutură și se hrănește glacial ca și cum porțiuni de fresce bizantine, viziuni ale unei foarte diferite temperaturi, ar fi devenit premonitoriu, cîndva în preistorie, natural lichide.

Și moartea a fost cîndva rococo.

Parcurgînd cu viteză de proiectile imperceptibilul naturii lor, îngerii au ocupat frontiere de cunoaștere, au animat avanposturile minților celor mai strașnice și apoi au lăsat nenumărate amintiri litigioase. Ce au în comun cercetarea științifică și teologiile, ce, o formă (și un stil) de credință, cu imperativele dubiului masificat, cu relativismele transmigratorii ale exegezei, se poate scăpa de indiferența și atacurile lor reciproce? *Quid academiae et ecclesiae?* Tema e deja veche pentru autor, e asumată fără stridențele colmatate la Tertulian, și de altfel primește un răspuns propriu pozitiv limpede. În generațiile de după 1989, dacă nu mă înșel, cei de o oarecare greutate care s-au îndeletnicit cel puțin episodic cu istoria religiilor au preferat fie îngerii, fie demonii, fie au ratat amîndouă domeniile, fie – caz totuși unic prin Bogdan Tătaru-Cazaban – le-au disjuns știutor solidaritatea evocată prin ideea de *cădere* (cu tot ce e, sînt pagini aici care lămuresc cum, antigravitațional în beatitudine). Autorul scrie, evident, despre gînditori și teme pe care le descoperise deja în vremea liceului, și e și în privința asta un exemplu: îți trebuie durată așa cum îți trebuie consecuție, rîvnă, achiziții de instrumentar și recapitulări multiple, dacă scontezi să te apropii de universuri religioase supracomplexe. Condițiile de vizibilitate a îngerilor, de pildă, la Aquinat, la Bonaventura și la Bernard de Clairvaux, „corpul asumat" al lor îi prilejuiesc o analiză meticuloasă din care reiese ce au abandonat medievalii din rezervele patristice față de (in)corporal. Ce se țese din dezbaterea interpretărilor lor e și un mod de a pricepe

Un alt nume al înțelepciunii a fost smerenia.

tlu. Apetitul angelic e, și el, în prima linie a victimelor. Așa cum scrie în prefață dl Andrei Pleșu, profesor și conducător al doctoratului aflat la originea cărții, „[p]înă la urmă, e vorba de o reflecție vie asupra «formelor multiple ale realului», de «condițiile de posibilitate ale unor ființe pur inteligibile», de o «ontologie a intermediarului» și o «teologie a proximității». Angelologia devine, astfel, un exercițiu exploratoriu, care vizează orizonturi largi. În definitiv, ea culminează în antropologie, definind, prin contrast, limitele naturii umane". Contrastînd cerurile cu populația inscrutabilă de asistați angelici, *Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești* e într-adevăr o astfel de explorare. E atît de clar vorba despre natura umană încît tresari cînd ea te trimite angelic la natura vie în genere. E suficient să urmărești mișcările unui *Clione limacina*, „îngerul de mare", pteropod arctic și infinitezimal, ca să constați că formele angelice – privite de altundeva și constituite de altă vedere – sînt cu mult mai misterioase. Respectivul organism flutură și se hrănește glacial ca și cum porțiuni de fresce bizantine, viziuni ale unei foarte diferite temperaturi, ar fi devenit premonitoriu, cîndva în preistorie, natural lichide.

în acest *dictum* tehnic, sferic, alb al lui Ernst Jünger: „dacă există indestructibil, atunci toate distrugerile pot fi numai purificări". (Dacă, poate.) Dar de ce nu sînt plauzibile, de pildă, multe din filmele „istorice" medievale, oricîtă reconstrucție ar furniza designerii de costume, creneluri, ceruri și arme? Pentru că birocrații fanteziei, emoționați lucrativ de reconstituire, au meșterit mult mai mult și mai bine la fațade, însă nu au luat în calcul că pe dinăuntru respectivii inși funcționau altfel. Ca să fie credibile, filmele (și deloc în ultimul rînd alte doctorate angelologice) ar fi trebuit să îi facă simțiți măcar așa cum se spune că sînt simțite membrele-fantomă. Acesta e și rostul indirect și tenace al cărții lui Bogdan Tătaru-Cazaban: să indice un corp făcut invizibil al istoriei religioase europene. Pentru asta ar fi formidabil să aibă mulți, foarte mulți cititori (cu tot cu riscul inevitabil ca cineva să intre în vreo librărie cerînd la rîndul său *Corpul inginerilor...*).

Ar mai fi ceva, mai indicibil. Dacă vreo formă de înțelepciune mai poate fi reliefată, sînt surprinse în această carte cîteva creste și crevase ale unei gîndiri teologice de mult apuse, dar care fusese un furnizor regal de înțelepciune. În preajma bine luminată a unor magiștri latini severi, înțelegi alături de autor că un alt nume perfect al înțelepciunii a fost, și în această parte de lume, smerenia, cu tot cu elocvențele ei căpătate ici și colo în dăruire. Că ne rămîne să ne adecvăm la imperativele ei impalpabile, cum palpabile nu i-au fost vreodată decît urmele neajustării. Că sîntem nimica toată, deși situația poate escalada.

E îndreptățit oricine să presupună, aici, minuscule urme de subiectivitate: autorul recenziei îl cunoaște pe autorul cărții de un sfert de secol și au debutat împreună în scris, în 1997. Să lăsăm angelismului să se lipsească de orice disclaimer.

***Eugen Ciurtin** este istoric al religiilor.*

Viața îngerească

Deși modelul umanității restaurate este Hristos, orizontul existenței celor ce aspiră la cunoașterea lui Dumnezeu și la desăvîrșire este dat de felul de a fi al îngerilor: liberi de constrîngerile trupului, întotdeauna disponibili să slujească voinței divine și, mai ales, contemplînd neîncetat *fața lui Dumnezeu*. „Întreaga Antichitate creștină", scrie Louis Bouyer, „a înțeles vocația omului ca vocație de a participa la viața îngerilor, definită prin vederea lui Dumnezeu."

Dacă a fi mereu în prezența Creatorului este propriu ființei îngerilor, viața spirituală, care nu are alt scop decît bucuria cunoașterii lui Dumnezeu, a putut fi asimilată cu „viața angelică", iar omul cu un „înger în trup". Sensul existențial al filozofiei antice îi corespunde idealul creștin al vieții în orizontul modelului angelic, care însoțește, susține și stimulează ceea ce este mai profund în relația cu Dumnezeu. Origen, Antonie cel Mare, după mărturia biografului său, Sfîntul Atanasie (cca. 295-373), și Augustin (354-430), episcopul Hipponei, au ilustrat o tradiție potrivit căreia oamenii mîntuiți vor lua locul îngerilor căzuți provocîndu-le astfel și mai mult invidia. Sfîntul Ioan Gură de Aur vorbește și el despre condiția eshatologică a omului care nu este alta decît cea îngerească, implicînd o schimbare a „modului de existență". Dar dacă la această răsplată sînt chemați toți creștinii, unii dintre ei aleg calea cea mai dreaptă și totodată cea mai dificilă, vrînd să anticipeze încă de pe pămînt viața împreună cu îngerii. Despre cei mai avansați în ascensiunea spirituală se va spune că sînt „îngeri în trup" sau, după expresia lui Ieronim (347-420), că „săvîrșesc pe pămînt ceea ce fac îngerii în ceruri". Din aceste rațiuni, angelologia s-a dezvoltat de-a lungul istoriei creștinismului în cadrul teologiei vieții monahale ca viață angelică, deși trebuie să subliniem, anunțînd dezvoltările ulterioare ale temei la Meister Eckhart (1260-1328) și Sfîntul Grigorie Palama (1296-1359), faptul că „misterul creștin este cel al înălțării umanității deasupra sferei îngerilor".

Într-un manuscris cistercian al cărții a XI-a din *Moralia* Sfîntului Grigorie cel Mare (540-604), corpul letrinei „Q" este redat prin reprezentarea circulară a unui înger care binecuvîntează un monah prosternat la picioarele sale. În cealaltă mînă, îngerul ține tăblița pe care se află scris numele postulantului. Miniatura ilustrează exemplar raportul dintre îngeri și oameni în viața spirituală medievală, precum și angelologia ca teologie a vieții monahale, a cărei relevanță filozofică privește sensul pe care omul îl dobîndește prin familiaritatea, asemănarea și imitarea îngerilor. Mănăstirea este privită ca un „preludiu al cerului", „poartă a cerului" sau chiar ca paradis."

(fragment din Introducerea *volumului lui Bogdan Tătaru-Cazaban,* Corpul îngerilor)

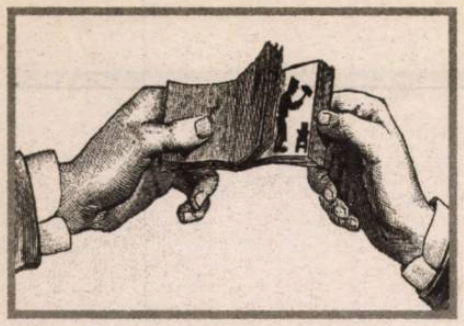

● **Jonathan Coe, *Expo '58*, traducere de Nadine Vlădescu și Sanda Watt, Editura Polirom, 2015.**

Marius CHIVU

feed**book**

Brexit avant la lettre

Majoritatea romanelor lui Jonathan Coe (opt din unsprezece au fost traduse în limba română la Editura Polirom) sînt satire, mai mult sau mai puțin politice, plasate în diferite perioade din istoria Marii Britanii: *Clubul putregaiurilor* se desfășoară în anii '70, și nu e doar despre schimbările culturale produse de *clash*-ul dintre rock-ul progresiv și punk, dar și despre actele de terorism ale separatiștilor irlandezi și grevele din industrie, *Ce hăcuială!* ajunge în anii '80 marcați de reformele lui Margaret Thatcher, pentru ca *Cercul închis* să se ocupe de anii '90 și de ceea ce, privind retrospectiv, putem numi revoluția în telecomunicații.

Expo '58, penultimul său roman, publicat în 2013, merge mult înapoi în timp, fiind plasat la sfîrșitul anilor '50 la Bruxelles în timpul primei mari Expoziții Universale de după al Doilea Război Mondial. „Marea Britanie a avut dintotdeauna sentimentul unui loc prea mic în lume", spunea undeva Jonathan Coe, care și-a descris propriul roman ca o ilustrare a felului în care Marea Britanie și-a dorit dintotdeauna să se situeze în fruntea inițiativelor de pe piața de schimb, mai ales după război, cînd s-a trezit într-o postură nouă: deopotrivă învingătoare și traumatizată de experiența războiului, fără să mai fie un mare imperiu, dar avînd posibilitatea de a deveni o putere economică majoră. „Identitățile naționale pot fi observate mult mai bine atunci cînd mergi în străinătate, mai ales în contextul unui Expoziții Universale, unde oamenilor li se cere să-și prezinte identitatea națională și să se identifice cu ea", mai spunea Jonathan Coe, explicînd de ce romanul său, poate cel mai britanic și, în mod cert, cel mai comic, își desfășoară acțiunea într-un Bruxelles postbelic.

Deschiderea romanului oferă o limpede punere în context: Expoziția Universală de la Bruxelles „urma să fie primul eveniment de acest fel de după terminarea războiului. Urma să aibă loc într-un moment în care națiunile europene implicate în acea conflagrație se apropiau și mai mult de cooperarea pașnică și chiar de unificare – iar asta într-o epocă în care, pe de altă parte, tensiunile politice dintre NATO și țările blocului sovietic ajunseseră la apogeu. Urma să se desfășoare într-un moment de un optimism fără precedent în privința progreselor recente din domeniul științei nucleare și într-o perioadă în care acel optimism era temperat de o neliniște nemaiîntîlnită față de ce ar fi putut să urmeze dacă progresele respective ar fi fost folosite într-un mod mai degrabă distructiv decît pașnic. Ca simbol al acestui mare paradox, chiar în mijlocul complexului expozițional avea să fie înălțată o structură metalică enormă, cunoscută sub numele de Atomium."

Cu aceste premise atomice se deschide un roman comic de la un capăt la altul. Silueta personajului lui Jacques Tati uitîndu-se la Atomium este foarte nimerită pe coperta cărții, în măsura în care romanul lui Jonathan Coe (prozator care s-a revendicat mereu de la tradiția romanului satiric britanic: P.D Woodhouse, Evelyn Waugh, Henry Fielding, Michael Frayn sau Kingsley Amis) este, după propriile mărturisiri, nu doar o parodie a cărților de spionaj despre Războiul Rece, dar și un omagiu adus filmelor de comedie (britanice) din anii '30-'50.

Thomas Foley (personaj secundar într-un alt roman al lui Jonathan Coe, *Ploaia înainte să cadă*) este un funcționar trimis la Bruxelles să supravegheze activitatea pub-ului numit Britannia amplasat simbolic chiar în mijlocul pavilionului din cadrul expoziției, pavilion care ar trebui să reprezinte deopotrivă elementul britanic tradițional și pe cel modern. Thomas Foley este un James Bond căsătorit, de birou, fără pistol și fără experiență, iar pub-ul, ca simulacru, ca simbol al unei false identități britanice, devine locul de relaxare, confruntare, spionaj și contraspionaj la scară domestică al reprezentanților pavilioanelor britanice, americane și sovietice. Toți urmăresc ceva și pe cineva, cu toții primesc informații și le dau mai departe, există o circulație permanentă a zvonurilor, a bîrfelor, a informațiilor false și a mesajelor cu sens ascuns. Au loc furturi deghizate, dispariții temporare, încurcături erotice, toate întreținute de subînțelesuri exagerate, presupuneri greșite, predicții naive sau proiecții ridicole.

Sub aparența unei celebrări internaționale, expoziția se transformă, de fapt, într-o manifestare *avant la lettre* și în cheie comică, firește, a globalizării și a concurenței pieților libere. Indecizia britanică cu privire la ce anume ar trebui expus în cadrul pavilionului, discuția despre adevărata identitate britanică *(vezi și fragmentul de mai jos)*, prudența cu care își pregătește propria expunere în Europa, văzută cumva ca o corvoadă, sentimentul de nesiguranță, dar și de superioritate pe care îl are în relaționarea cu ceilalți, satisfacția de a fi făcut o figură frumoasă, dar și de a se putea întoarce acasă la ale sale, toate acestea capătă și un alt sens în perspectiva Brexitului. Cum spuneam, *Expo '58* a apărut cu trei ani înainte, iar semnificațiile politice ale momentului aruncă acum o lumină ușor diferită asupra sensului secundar al cărții, așa cum *Dunkirk*, noul film al britanicului Christopher Nolan despre retragerea trupelor britanice din Franța, a fost comentat pe larg ca o metaforă a Brexitului. Restul însă este comedie pură.

Jonathan Coe va fi invitat în radioemisiunea All You Can Read *de luni, 16 octombrie, de la ora 22, pe www.urbansunsets.com.*

aproape de carte

Jonathan COE

Expo '58

(fragment)

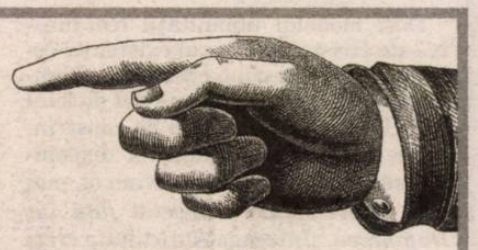

– Expoziția Universală de la Bruxelles se deschide peste trei luni. Sîntem în întîrziere cu cîteva săptămîni la construcția pavilionului. Nu e puțin cam tîrziu să venim acum și cu idei noi? Mai ales idei aparte, precum... (aruncă o privire peste hîrtiile din fața lui) „O istorie a toaletei britanice".

– O, spuse Gardner, nu v-a plăcut chestia asta?

– Pare o chestiune futilă... adică „bizară", ca să folosesc un termen politicos. De fapt, voi reformula și voi spune că sugestia dumneavoastră mi se pare... de-a dreptul stupidă și jignitoare.

– Cu tot respectul, sir John, dar contribuția Marii Britanii la evacuarea excrementelor umane nu a fost niciodată recunoscută așa cum se cuvine. Și asta nu e doar părerea mea, ci un fapt istoric.

– Bați cîmpii, Gardner.

– De fapt, domnul Gardner are dreptate, interveni Sykes. Toaletele sînt un element crucial al vieții de zi cu zi. Adică le folosim cu toții, nu? Noi toți... (înghiți un nod) facem asta.

– Facem asta, domnul Sykes? Ce facem?

– N-are sens să pretindem contrariul. Nu-i așa?

– Despre ce Dumnezeu vorbiți?

– Păi știți foarte bine. Noi toți facem... treaba mare.

– Treaba mare?

– Exact! sări Gardner în picioare și începu să se plimbe în jurul mesei. Sykes a pus punctul pe i. Cu toții o facem, sir John. Chiar și dumneata. Toți facem treaba mare. Poate că nu ne place să vorbim despre ea, dar cu ani în urmă cineva s-a gîndit la ea, s-a gîndit mult și vîrtos – scuzați-mi expresia – iar rezultatul e că acum putem să facem cu toții treaba mare într-un mod curat, fără să fim stînjeniți și, în consecință, o țară întreagă – lumea întreagă – e un loc mai bun. De ce n-am elogia faptul ăsta la Expoziția Universală? De ce n-am elogia că, pe lîngă faptul că au cucerit o jumătate de glob, britanicii au luptat și într-o bătălie istorică împotriva treburilor mari și au ieșit învingători?

Publicitate

SMART DRINKS

Of Bucharest

18 - 19 octombrie

pentru oameni destupați

SmartDrinks of Bucharest este un eveniment dedicat persoanelor pasionate de băuturi fine. Pe parcursul celor două zile vă veți bucura de prezența a numeroși specialiști locali și internaționali care vă vor introduce în lumea vinurilor și berilor internaționale, veți participa la degustări, master classes de rom și veți descoperi cele mai noi trenduri în cocktails.

Te așteptăm pe **18** și **19 octombrie**, la **Linea / Closer to the moon**, Calea Victoriei, nr. 17, intrarea din strada Lipscani.

Accesul la eveniment se face pe bază de invitație nominală sau bilet, care poate fi achiziționat la intrare. Costul unui bilet este de 65 lei/zi sau 100 lei pentru ambele zile.

Invitația poate fi obținută automat, în urma achiziționării unui produs de pe site-ul nostru: *www.smartdrinks.ro*.

INTERBALIC VICTORIA

SmartDrinks.ro
magazinul online de băuturi

ALMA TIM DISTRIBUTION

George Ohendi
căutător de gusturi bune

Stela GIURGEANU

Cînd jurnaliștii devin funcționari

La o primă vedere, dacă e să ne comparăm cu alte țări cu o democrație precară, jurnaliștii din România nu o duc atît de rău în ceea ce privește libertatea de exprimare. Există agresiuni, dar există și o societate civilă vigilentă și pe metereze, care atrage imediat atenția asupra lor și le taxează. Nu avem jurnaliști aruncați în închisoare pentru opiniile lor. Nu avem jurnaliști omorîți pentru opiniile lor. Unul dintre cei mai activi monitori ai presei din România, ActiveWatch, publică anual rapoarte despre starea libertății presei și emite comunicate de presă la scurt timp după ce se petrec derapaje de la libertatea de exprimare.

Auzim, la răstimpuri, că un jurnalist care a considerat că i-au fost încălcate drepturile la liberă exprimare își dă demisia din redacția unde lucra. De multe ori, acest lucru este salutat cu entuziasm și, mai ales dacă respectivul este cunoscut, pe rețelele de socializare i se aduc laude pentru gestul său. Va fi, cu siguranță, aplaudat de foarte mulți colegi de breaslă (nu din aceeași redacție) pentru verticalitatea de care a dat dovadă. Însă nimeni nu-și va pune problema ce va face respectivul jurnalist mai departe. Dacă mai are unde lucra ca jurnalist sau va fi obligat să își schimbe cariera.

Iar aici vorbim despre adevăratul baubau al jurnaliștilor din România: constrîngerile financiare, această metodă perversă de cenzură. De ce acest monstru este atît de perfid? Pentru că modul lui de a acționa este prins în formula simplistă „Dacă nu-ți place, poți să pleci".

Sînt însă lucrurile atît de simple? Dacă un jurnalist dintr-o țară cu o tradiție veche într-ale democrației ar considera că i-au fost încălcate drepturile la ziarul, televiziunea sau radioul unde lucrează, și-ar da demisia, dar cu siguranță își va găsi rapid pețitori, eventual chiar din rîndurile concurenței, eventual chiar pe un salariu mai mare.

În România nu se va întîmpla lucrul acesta. De multe ori, jurnaliștii care, dintr-un motiv sau altul (nu vorbim neapărat de încălcarea libertății de exprimare), decid să plece din presa *mainstream* ajung *freelancer*-i – iar în România, deși presa independentă începe să prindă contur, problemele financiare sînt încă la ordinea zilei.

A fi jurnalist, azi, în România presupune așadar mai mult decît pură dedicare pentru meserie. Presupune o vigilență continuă, trebuie să-ți țeși, în permanență, plase de siguranță. Să știi să acționezi pe mai multe planuri și să deții mai multe abilități care să-ți permită să nu rămîi șomer. Pentru că a rămîne fără slujbă în presă este ceva care se întîmplă frecvent.

Pe tema aceasta mi-a atras atenția o conferință care a avut loc pe 20 septembrie: „Scaunul sau adevărul? Frica în presa românească". Moderată de Petrișor Obae, conferința a avut ca invitați mai mulți jurnaliști din presa scrisă, TV și radio. Întrebarea de la care a pornit conferința a fost una factuală: „De ce jurnaliștii de la Antena 3 sau România TV nu și-au dat demisia în timpul scandalului cu știri false din ianuarie februarie 2017?" Concluzia: „de frică", pentru că „mulți jurnaliști nu își fac meseria pentru că le este teamă să nu fie concediați, că își pierd salariile și că, în peisajul media sărac din România, nu or să își mai găsească slujbe".

Ce se întîmplă însă cu un jurnalist care, de frică să nu rămînă fără job, semnează pactul cu diavolul și continuă să-și facă meseria, chiar sub aspectul compromisului?

Teodor Tița, directorul departamentului de știri la Europa FM: „Partea negativă e cedarea și dezarmarea. Știi că, dacă vine cineva și îți pune călcîiul pe gît și, în loc să încerci să îl dai la o parte, te faci clătită pe jos, ai cam dispărut din presă. Poate că mai poți avea o carieră de 10-15 ani, dar nu mai contezi, pentru că ai murit pe dinăuntru – frica duce la o anulare a identității. Și trebuie să îți păstrezi identitatea într-o meserie unde orgoliul contează. Trebuie să ții la autonomia ta – meseria asta de ziarist te obligă tot timpul să te întorci către tine, să te întrebi cine ești și să ai un răspuns."

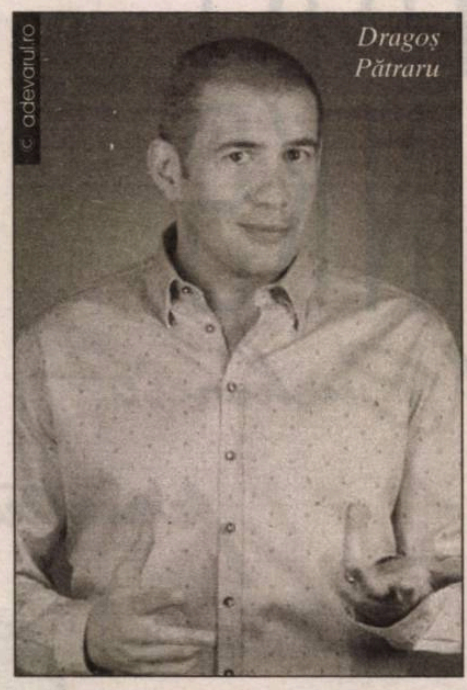

Vorbind despre jurnaliștii din România, Dragoș Pătraru, realizatorul emisiunii *Starea nației*, i-a împărțit pe aceștia în trei categorii: „Azi avem trei tipuri de jurnaliști. De corporație, pe care îi vezi toată ziua pe la TV – care apără interesele corporațiilor. Sînt cei care urlă că românii sînt leneși, proști, întreținuți care stau pe ajutor social. Apoi, jurnaliștii instituțiilor statului – care spun că, dacă vrem stat de drept, trebuie să lăsăm Justiția să îi calce în picioare pe toți, care apără interesele instituțiilor statului, cred despre ei că sînt de partea bună a forței. Jurnaliștii care se raportează exclusiv la oameni au frici multe. Foarte multe. Le e teamă că, dacă publicul nu e cu ei și nu-i susține – cea mai mare frică a mea e cînd mă uit dimineață pe audiență –, nu și-ar mai permite să aibă aceste poziții critice față de toată lumea. Fără public, noi nu ne luăm banii."

Concluzia cea mai amară, însă, este cea subliniată de Andrei Crăciun, jurnalist la Recorder: „Nu cred că publicul e elementul-cheie în meseria asta, ci libertatea. Momentul cînd tu îți abandonezi libertatea e momentul cînd tu ai murit ca jurnalist."

Cu alte cuvinte, în clipa în care te supui compromisului, cînd scrii sau susții altceva decît ceea ce crezi, îți schimbi de fapt meseria, iar din jurnalist devii un simplu funcționar.

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

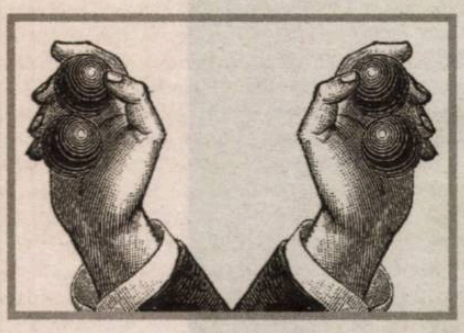

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Revelațiile lui MM

● Marilyn Manson, *Heaven Upside Down*, Loma Vista Recordings/Caroline Records, 2017.

The Pale Emperor, albumul din 2015, îi oferea lui Brian Hugh Warner un moment de respiro/*downtempo* blues-rockist, dar și cel mai bun (și sincer) *release* din ultimul deceniu. Un disc-martor al irelevanței canonului muzical al lui Marilyn Manson în acel moment al istoriei, *TPE* reușea, paradoxal, să-l salveze puțin pe artistul american din calea marotei eternului discurs paranoido-apocaliptic și a unei impotențe muzicale evidente. Aluziile transparente către muzica unui David Bowie, stropul de *americana* plasat peste osatura rock a albumului și, din cînd în cînd, o autoironie amară și providențială – *„This world doesn't need no opera, / We're here for the operation. / We don't need a bigger knife / 'Cause we got guns! / We got guns, we got guns, / We got guns, you better run! / We're killing strangers!"* – își făceau treaba. Știai atunci că episodul Marilyn Manson – Columbine, cel care aproape că i-a distrus cariera, poate fi lăsat în urmă.

Dacă *The Pale Emperor* a fost semnul că Warner își poate trata criza creativă și de vîrstă prin propria muzică, una mai personală ca niciodată, *Heaven Upside Down*, discul apărut pe 6 octombrie anul acesta, sondează din nou, într-o manieră bombastică și retroproiectivă, stilistica din epoca de aur a artistului american. Produs de același Tyler Bates, autor de coloane sonore pentru filme ca *Dawn of the Dead, 300, Doomsday, The Day the Earth Stood Still, Guardians of the Galaxy* sau *John Wick* și chitarist în grupul Marilyn Manson, proaspătul album trimite, așa cum o spune însuși vocalistul, către epoca tripticului *Antichrist Superstar – Mechanical Animals – Holy Wood (In the Shadow of the Valley of Death)*. Iar asta înseamnă a arunca în același crater urme de heavy metal, distors, industrial, electro, punk, rime simple, kilometri de *fuck*-uri, verbe explodante și o viziune critică asupra unui *establishment* politic/social/cultural pe care Warner pare că-l înțelege, ca *autor*, din ce în ce mai puțin.

Dacă în cultura anilor '90, maniera aceasta era ultrarelevantă pentru viața și apucăturile Generației X, astăzi – momentul în care Antichristul a intrat în al 49-lea an al vieții și-n care, culmea culmilor!!!, *Guns, God and Government* sînt cuvintele-cheie (și resorturile) ale unei Americi mai dezbinate ca niciodată –, muzica și *status*-ul cultural ale lui Marilyn Manson se conectează cu destulă dificultate la universul critic al celor 3 G. Șocul pe care Marilyn Manson îl putea provoca prin muzică și cîrligele ei vizuale pare atenuat de faptul că lumea nu mai seamănă deloc cu cea de pe vremea Sfintei Treimi a discografiei sale.

„ – Do you love your guns?"
„– Yeah!"
„– God?"
„– Yeah!"
„– Government?"
„– Yeah!"

Adam Kadmon, protagonistul din *Holy Wood,* furat de B.H. Warner din *Cartea Genezei,* a fost înghițit de contrarevoluție, transformîndu-se, poate, în Donald Trump.

În „Revelation #12", *opener*-ul lui *Heaven Upside Down,* Dumnezeu descalecă direct de pe *Antichrist Superstar: „One, two, three, four, five, six, seven, eight, nine, ten. / Revelation comes in 12, I say it again!"* Chitara se înecă-n *feedback*, tobele și basul se rostogolesc împreună prin mîlul voluntar al producției, Warner însuși e definiția *scream*ută a unei convulsii cînd convingătoare, cînd nu: *„One, two, three, four, five, six, seven, eight, nine, ten. / Revelation comes in 12, I say it again!"* Și tot așa, preț de zece piese.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

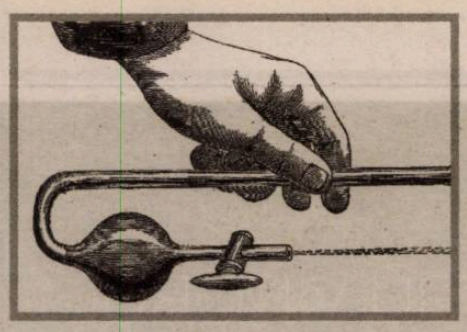

Oana STOICA

rosencrantz & co

Întîlniri cu sine

● *UFO* de Ivan Vîrîpaev, traducerea: Maşa Dinescu, regia: Bobi Pricop, scenografia: Paul Popescu & Mizdan Negatron – Modulab, concept video: Paul Spike & Tudor Panduru – Evil Twin Studios, muzica originală: Alexei Ţurcan, costume & asistenţă decor: Ana Ienaşcu, *light design:* Cristian Şimon. Cu: Ada Galeş, Istvan Teglas, Ciprian Nicula, Mihai Călin, Raluca Aprodu, Medeea Marinescu, Ion Caramitru. Teatrul Naţional „I.L. Caragiale" Bucureşti.

Unul dintre numele importante ale dramaturgiei contemporane, rusul Ivan Vîrîpaev este cunoscut în România ca autor al piesei *Iluzii,* montată în mai multe variante, de la un minimalism de-a dreptul auster (prima versiune, a lui Cristi Juncu, la Teatrul Act) la formule performative ceva mai „cărnoase", precum cea cu filmări în timp real şi animaţie care funcţionează ca un dagherotip (versiunea lui Bobi Pricop la Teatrul Naţional din Craiova). La Festivalul Internaţional de Teatru de la Sibiu din 2013, Vîrîpaev a prezentat propria versiune performativă a *Iluziilor,* în care lungile monologuri despre dragoste şi amăgire sînt prezentate ca o competiţie de conferinţe (ironic motivaţionale).

Bobi Pricop a revenit la piesele lui Vîrîpaev în cel mai recent spectacol al său de la TNB, *UFO,* un text în premieră naţională. Scris în 2012 pentru Teatrul Studio din Varşovia, *UFO* are deja două variante regizate de Vîrîpaev însuşi: cea din Polonia şi una ulterioară, din 2014, realizată la Teatrul Praktika din Moscova sub forma unui *one man show,* în care dramaturgul este şi performer. Cu aceeaşi scriitură lirică, fără a fi melodramatică, specifică dramaturgului, *UFO* este structurat în 9+1 monologuri (din care Bobi Pricop a păstrat 6+1). Convenţia setată de autor este a unor interviuri cu oameni care au avut contacte cu civilizaţii extraterestre, rămase fără întrebuinţare în urma unui film care nu s-a mai realizat, şi pe care autorul le oferă unui teatru ca material pentru un scenariu, lăsînd la alegerea echipei de creaţie, conform unei scrisori citite în prolog, estetica şi cheia de interpretare. Dar convenţia este deconstruită explicit (şi rotund) în final, cînd aşa-zisul finanţator al filmului (personaj adăugat „interviurilor" propriu-zise – Ion Caramitru în rol de oligarh rus) ridică problema relaţiilor de interdependenţă în teatru (dramaturg, personaj, regizor, spectator) şi a definiţiei realităţii (în raport cu „realitatea" fabricată şi convenţia). Este o deconstrucţie în mare parte tehnică, dar o alta, ceva mai subtilă, se revelează pe parcursul textului la nivel narativ căci „extratereştrii" lui Vîrîpaev sînt, de fapt, nevoi esenţiale ale umanităţii, „înăbuşite" de zgomotul lumii contemporane: simplitate, linişte, siguranţă, găsirea sinelui etc. Defazate în raport cu modul în care se configurează astăzi viaţa (hiperdinamică, supertehnologizată, pragmatică, grevată de efectele negative ale politicilor sociale şi de mediu etc.), aceste nevoi ancestrale ale umanităţii sînt de neexprimat în spaţiul public întrucît sînt stigmatizate la nivel social ca fiind desuete, semne ale unui om slab. De unde şi configurarea lor ca experienţe iraţionale, din seria întîlnirilor cu extratereştrii, o dată din cauza rarităţii exprimării lor publice, a doua oară pentru însăşi „protecţia" confesorilor (oamenii sînt mai înclinaţi să accepte existenţa unor contacte cu civilizaţii extraterestre decît a unora cu propriile nevoi emoţionale). În fapt, mărturiile se constituie într-un soi de pozitism *new age,* ceea ce Bobi Pricop denumeşte „un *showcase* al revelaţiilor personale" şi care determină un fir roşu în jocul actorilor: o bucurie nereţinută atunci cînd personajele îşi povestesc revelaţiile. Vîrîpaev sondează în adîncimile fiinţei umane, scoţînd la lumină confuzia şi zbaterea în găsirea a ceea ce preţios s-ar putea numi sensul vieţii.

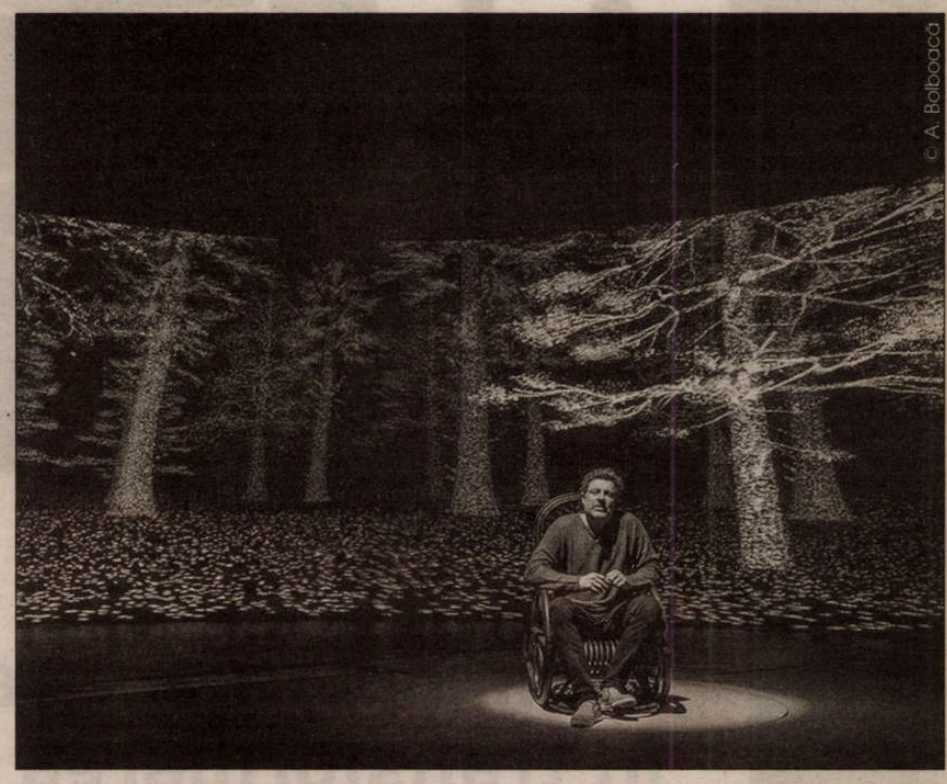

Oamenii sînt mai înclinaţi să accepte existenţa unor contacte cu civilizaţii extraterestre decît a unora cu propriile nevoi emoţionale.

„Eu nu ştiu cum aveţi de gînd să-i prezentaţi pe aceşti oameni" le scrie Vîrîpaev-personajul creatorilor spectacolului. Şi dacă regizorul şi actorul Vîrîpaev, în propriile versiuni, a preferat minimalismul, Bobi Pricop alege să dea spectaculozitate vizuală show-ului. Regizorul continuă demersul său de gîndire a spaţiului de joc în termeni contemporani, asta însemnînd folosirea multimedia cu un sens mai complex decît cel de ilustrare. Cu o echipă parţial nouă (Paul Popescu, Mizdan Negraton, Paul Spike, Tudor Panduru, Alexei Ţurcan), Bobi Pricop propune un concept de scenografie virtuală: un spaţiu configurat multimedia şi acordat, ca tehnică, la convenţia textului şi, ca simbolistică, la esenţa acestuia. Tehnologia intermediază expresia scenică (şi emoţia) şi este potenţial facilitator de limbaje performative noi. Deşi la început în România, o astfel de explorare a performativităţii prin tehnologie nu este singulară (Bobi Pricop, împreună cu scenograful Adrian Damian, tot la TNB, în *O întîmplare bizară cu un cîine la miezul nopţii;* Oana Răsuceanu, Iulia Rugină, Dan Adrian Ionescu, Mizdan, Adrian Câmpean, Mihai Dobre în performance-ul *Dorian,* jucat la Teatrul Odeon etc.). Tehnologia deschide un drum pentru dezvoltarea atît a performativităţii, cît şi a audienţei (ce poate fi atrasă de filmicitatea spectacolului). Nu ştiu unde va duce în timp această intruziune a multimedia în teatru – asta este o altă discuţie –, dar cum, în artele vizuale, ea a ajutat la dezvoltarea limbajului artistic, fără a determina devalorizarea conceptului (detronarea lui ca importanţă în construcţia produsului artistic), sper la un traseu similar şi aici.

Prin această desfăşurare de forţe video este multiperspectivată prezenţa actorilor (fiecare personaj evoluează singur) prin proiectarea imaginii lor, supradimensionată, pe un tul, ceea ce determină un joc cinematografic, delicat şi în continuă tensiune (un plus aici pentru Ada Galeş, Mihai Călin şi Istvan Teglas). Căci provocarea adresată actorilor vizează găsirea unei modalităţi de joc care să combine forţa teatrală cu subtilitatea filmică.

Cum se va dezvolta acest tip de teatru filtrat prin multimedia şi cît va accepta spectatorul intruziunea tehnologiei pe scenă vom vedea în perioada următoare.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

25 DE ÎNTREBĂRI PENTRU VIITORUL ROMÂNIEI

Marina Presecan:

Cum încurajăm cetățenii să se implice în transformarea țării?

„Implicarea" ține, desigur, de fiecare – și ea există deja, la unii dintre noi. Pentru a o promova, pentru a o extinde la cât mai mulți, pe lângă informare este nevoie și de confirmare: da, în aceste cazuri, implicarea acestor persoane și grupuri chiar a avut rost, chiar a schimbat ceva. Poveștile de succes nu sunt doar un slogan, ele sunt o necesitate socială.

Fragment din răspunsul domnului Vintilă Mihăilescu
Prof. Univ. Dr., Director Departament de Sociologie, SNSPA

Citește răspunsul integral pe
25deintrebari.ro

25 ANI ÎN ROMÂNIA

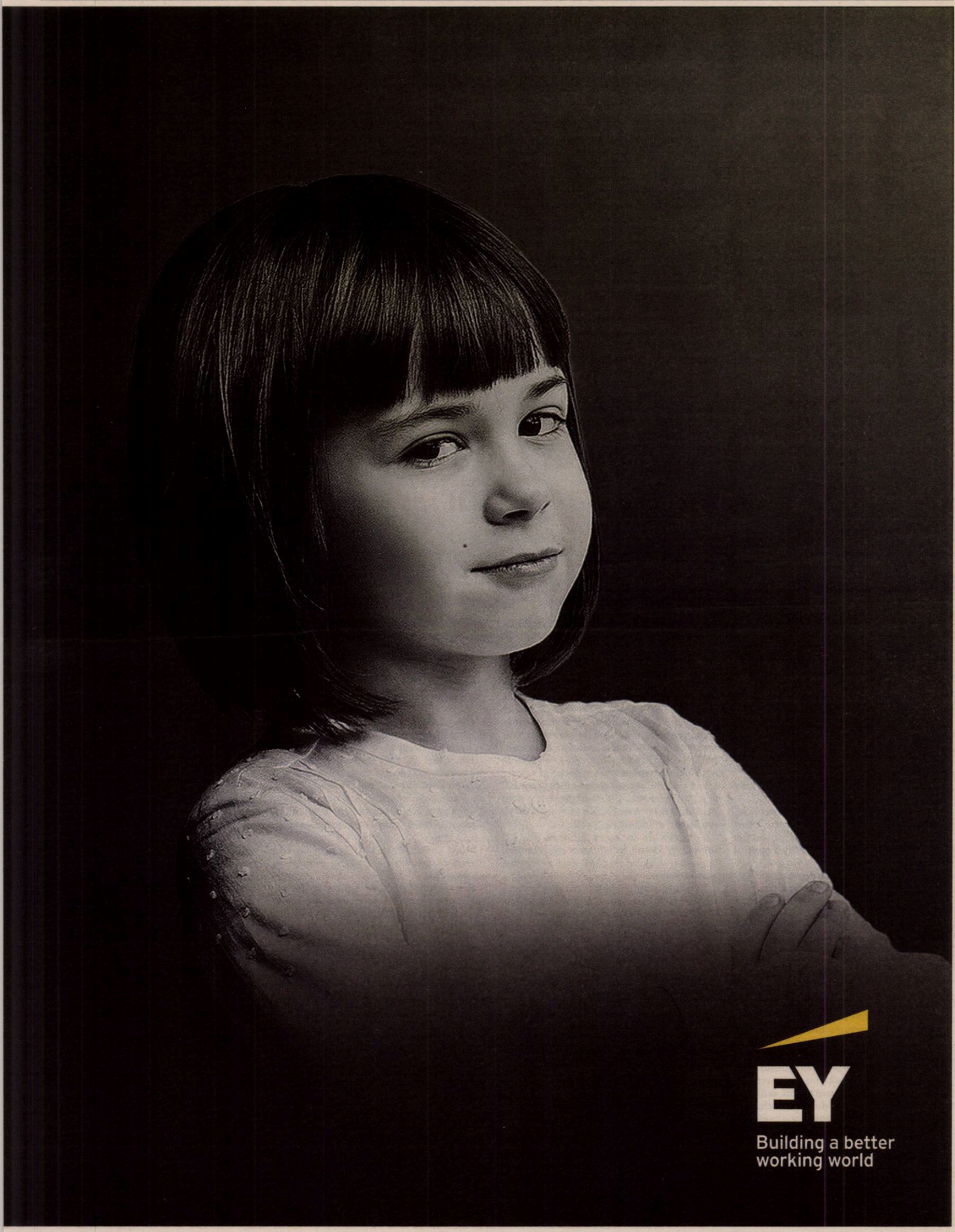
EY
Building a better
working world

„Artistul nu este doar un business“

– interviu cu Tudor CHIRILĂ –

„Muzica noastră poate fi atît de comercială pe cît este – mai mult nu se poate…“

Tudor Chirilă, better now?

Dacă te referi la disc, da. Pentru că sună mai bine decît tot ce am făcut pînă acum cu Vama, dar mai ales pentru că am descoperit un proces, am avut o experiență pe care ne-o doream de mult. *Better* este prima noastră colaborare cu instituția producătorului muzical, așa cum există ea în Marea Britanie. Am lucrat albumul cu un producător britanic, James Lewis. Întreaga experiență a lucrului cu James ne-a ordonat, introducîndu-ne, cum ziceam, într-un proces cu totul nou pentru noi. La sfîrșitul acestui proces nu rămînem doar cu un album nou, dar am dobîndit și un *know-how* despre cum se face muzica la standarde UK, dar și despre modul în care se organizează o formație; o grămadă de lucruri pe care noi nu le știam sau doar le bănuiam vag pînă acum.

Better *este cîntat integral în limba engleză, este produs de un englez – miza discului este mai degrabă internațională?*

Da. Punem puțin în paranteză ceea ce facem noi în România, pentru că noi n-o să ne oprim să facem muzică românească.

De ce ai simțit nevoia să ieși din spațiul românesc? V-ați epuizat creșterea aici? E ceva ce nu-ți place aici?

Sigur că sînt multe lucruri care nu-mi plac în industria muzicală românească, dar sînt și altele care îmi plac. Deci nu-i vorba despre asta. Noi ne-am dorit întotdeauna să ne lărgim baza de fani și ni se pare că în România am acumulat deja foarte mult. Noi nu putem să ne apropiem prea mult de teritoriul muzicii *mainstream* de la noi, pentru că nu prea ne potrivim. Muzica noastră poate fi atît de comercială pe cît este – mai mult nu se poate. Așadar, dorindu-ne să ne extindem baza de fani, facem acum acest test: încercăm noi teritorii. Mi se pare că este un test normal, pe care trebuie să-l încerci cînd ai ajuns la un anumit moment în evoluția ta.

Dacă muzica voastră decolează spre Vest, fanii de aici cui rămîn?

Dar noi n-am decolat încă! E adevărat, o să decolăm curînd pentru un scurt turneu. Deși James ne-a zis că nu face cu noi muzică pentru Anglia, ținta fiind spațiul central-european, o mică agenție din Anglia a decis, totuși, să parieze pe noi. Astfel, vom avea în această toamnă trei concerte peste Canalul Mînecii, la Londra, Manchester și Glasgow, alături de o trupă scoțiană. Noi deschidem pentru ei la Glasgow și ei deschid pentru noi la Londra. Așadar, testul nostru va începe în Anglia, chiar dacă nu așa am gîndit. Dar noi vom continua să facem muzică în România. Anul acesta am cîntat în România mai mult decît în alți ani. Noi cîntăm mult în festivaluri și asta presupune o versatilitate accentuată. Ajungi, într-o săptămînă, să cînți într-un club cu 100 de persoane, apoi la zilele orașului, cu mici și bere, și peste cîteva zile la Untold. Orice artist, cred, vrea să cînte într-un mediu ceva mai coerent, mai stabil, mai predictibil. La noi, va mai dura pînă cînd industria se va șlefui și profesionalismul va domni peste tot, pînă cînd, de pildă, vom avea scene mari peste tot, *backstage*-ul va fi *backstage* și întreaga infrastructură necesară unui concert va fi prezentă de fiecare dată. România poate fi cînd foarte „profi“, cînd cîrpită. Și mai e ceva foarte frustrant în România. Cum știi, noi facem un show pe 12 octombrie, la Sala Polivalentă. Pentru un show de anvergura aceasta, orice artist occidental muncește între șase luni și un an și îl prezintă de cel puțin douăzeci de ori. Noi muncim la acest show de mai bine de șase luni, elaborînd concept video, concept scenotehnic, creînd o scenografie, am avut zeci de întîlniri de producție, am făcut și am refăcut bugete, iar tot acest efort e pentru o singură seară. Show-ul nostru se va prezenta doar o dată. Aceeași situație se regăsește și în teatru, în film…

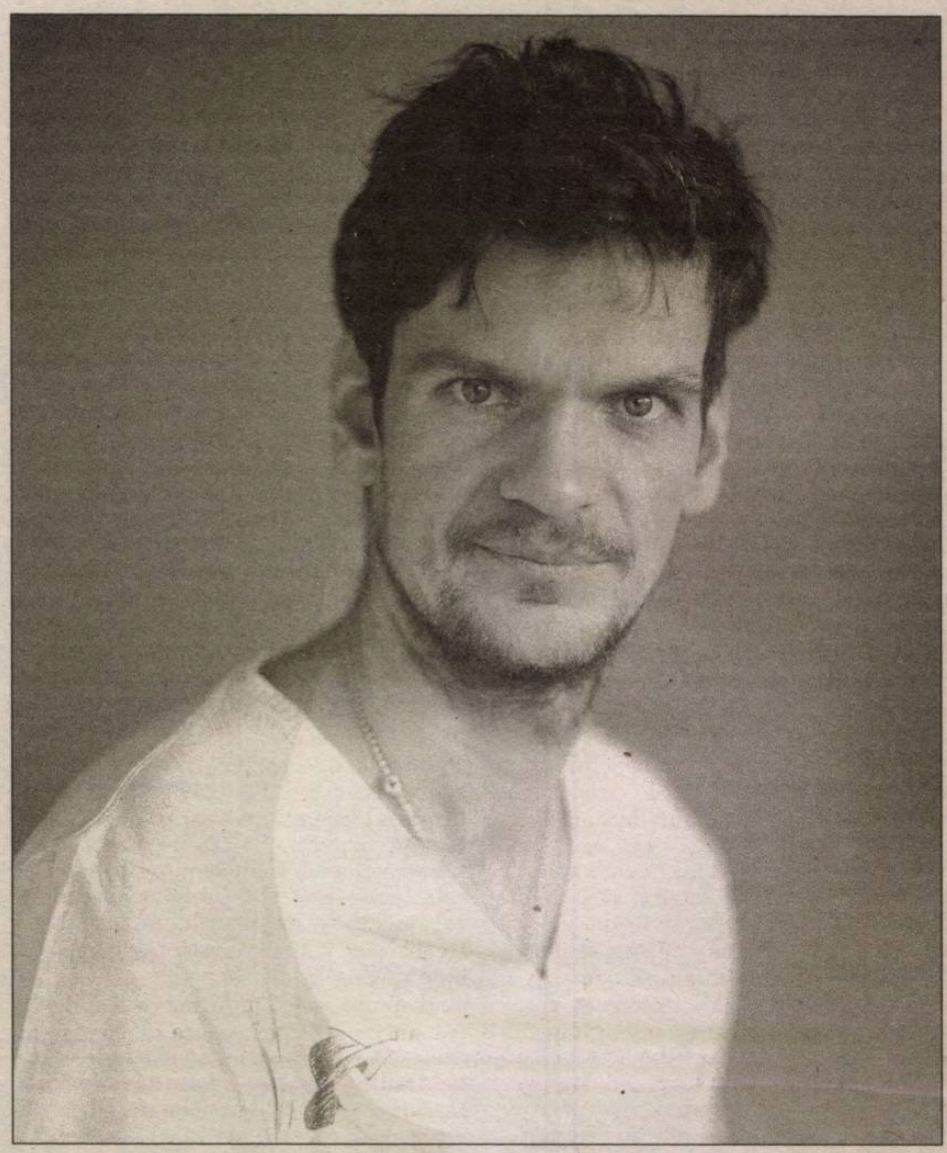

Ce speri de la acest album? Vrei să intrați în topuri, să obțineți angajamente pentru albume produse de case de discuri străine?

E foarte greu să intri în topuri afară. Asta iese din discuție. Ca să fiu clar, avem doar speranțe, dar n-avem așteptări. Credem că încercarea de a ne extinde baza de fani în două-trei teritorii din Europa Centrală în următorii doi ani este mai realistă. Știm că e dificil pentru că, vrem, nu vrem, pe lîngă noi mai sînt alte 25.000 de trupe care vor același lucru și industria muzicală se alcătuiește într-un sistem de conexiuni care nu este, neapărat, un sistem meritocrat. Multe proiecte se nasc din relațiile managementului tău cu alte structuri de management. În Europa, sistemul muzical e mult mai complex decît la noi: acolo există instituția agentului, instituția casei de discuri, instituția PR-ului, instituția *pluggerului* (cel care se ocupă exclusiv de promovarea piesei la radiouri, o interfață între casele de discuri și radiouri), instituția *publisher*-ului etc. Ele există și în România, dat într-un stadiu incipient și dezorganizat. Cu *Better,* încercarea noastră presupune și depistarea acestor oameni din afară care, dacă vor, o să lucreze mai departe cu noi.

„…am făcut un disc pentru România anului 2025.“

Din punct de vedere muzical, Better *este diferit? L-ai numi un punct de cotitură în muzica voastră?*

Da. Cred că nici muzica noastră românească nu va mai suna ca pînă acum. Adrian Despot ne-a făcut un compliment pe Facebook, spunînd că am făcut un disc pentru România anului 2025. Complimentul ne-a emoționat, mai ales că vine de la el.

Dacă sunați diferit pe Better, *nu vă e teamă că veți stîrni confuzie printre fanii români?*

S-a întîmplat. Am simțit o anume reticență, ca un fel de recul al entuziasmului. Mulți ne-au spus că n-ar trebui să cîntăm în engleză, de pildă. Dar în showurile noastre noi nu am renunțat deloc la piesele mai vechi, cîntăm inclusiv piese din perioada Vama Veche. În concertele noastre din ultimul timp, am băgat în *playlist* și trei piese în engleză de pe *Better.* Și, spre surpriza noastră, la piesa „Ghost at war“, al cărei refren este ușor de reținut, publicul cîntă cu noi fără nici o dificultate. Pînă la urmă, concertul *live* presupune că tu poți prelua în totalitate controlul muzicii tale și al energiei care vine de la fani spre tine. Românii nu au o problemă cu limba engleză, nu cred că există român să nu o rupă pe engleză. Sigur că vor să audă și „Perfect fără tine“, „Vama veche“, „Nu am chef azi“. Dar, așa cum cîntă fără nici o problemă versurile cîntecelor noastre binecunoscute, preiau foarte natural și versurile pieselor în engleză. Pe de altă parte, eu nu cred că trebuie să ții mereu cont de public.

E riscant ce-mi spui. Și încă mai riscant decît să o spui e să o faci…

Vama Veche s-a înființat fără să țină cont de public. La început, cîțiva oameni au mers cu noi și noi am continuat să cîntăm cum am vrut și am avut succes. Eu cred că dorința multor artiști de a fi mereu pe placul publicului a contribuit la stricarea muzicii românești, în sensul că a făcut-o facilă. De exemplu, în privința versurilor. Cînd un artist face muzică anume ca să ajungă la radio și nu face muzica pe care o simte el, atunci compromite cel mai important lucru pe care îl are: creativitatea și plăcerea de a face muzică. Eu pot înțelege că radioul e un business, dar artistul nu trebuie să fie un business. Sau, mai bine zis, nu trebuie să fie doar un business, așa cum este radioul. Trebuie mereu păstrat un raport sănătos între a fi un business și a face ce-ți place. Este foarte greu, dar se poate. Sînt artiști care nu se aud prea mult la radio, precum Vița de Vie sau Byron, care au făcut carieră și continuă să facă muzică fără să facă vreun compromis cu gustul comun al marelui public. Și Vama își asumă acest risc.

„M-a întrebat cineva ce folos trag de pe urma faptului că merg la Festivalul Enescu…“

Poate că în lumea pop, acolo unde ești o vedetă, lumea nu știe multe despre legătura ta cu muzica clasică. Te văd la concertele fiecărei ediții a Festivalului „George Enescu“ și știu că ești un meloman în cel mai clasic sens al cuvîntului.

Eu am început educația muzicală de foarte de mic, cu tata, care avea o vastă cultură muzicală. Sub îndrumarea lui, am crescut cu muzică clasică. Întîmplător sau nu, sîntem o familie muzicală: tata cînta la pian și la vioară, fratele meu a făcut șapte ani de pian, sora mea vitregă e profesor de pian, fiul ei este liderul cvartetului Ad Libitum de la Iași, eu însumi am făcut trei ani de clarinet. Toate acestea s-au sedimentat în mine și mi-au format gustul muzical.

Cum se leagă, în tine, pasiunea pentru muzica clasică și pasiunea pentru muzica pe care o faci?

La prima vedere, nu se prea leagă. Cînd mergi la Festivalul „George Enescu“ și îi asculți pe galacticii muzicii clasice, cum le spun eu, sigur că, întors acasă, ai un moment în care îți zici: „Băi, ce muzică fac eu? Muzica mea e un nimic!“ Performanțele interpretative din Festivalul „Enescu“ sînt copleșitoare. Ce face un Vengerov la vioară ține de o dimensiune a muzicii la care nu pot spera. În plus, descopăr și muzică nouă. Anul acesta m-a încîntat concertul pentru vioară de Berg intepretat de Vadim Repin. Pe de altă parte, ascultînd muzică clasică, știu că rămîn în mine niște acorduri sau niște stări din care se vor naște, la un moment dat, propriile mele idei. M-a întrebat cineva ce folos trag de pe urma faptului că merg la Festivalul „Enescu“. Am avut poftă să-i răspund foarte pragmatic și i-am spus: „Din ce aud aici, îmi vine mie la un moment dat o idee. Nu știu cînd, dar știu sigur că o să-mi vină“. Păstrarea unei conexiuni permanente la muzica clasică este, pentru mine, un act de cultură, de educație. Nu-mi pot imagina cum aș fi fără muzica clasică. Tot ascultînd muzică clasică, ajungi să-ți dai seama că această muzică ne-a dat tuturor o pîine. În solourile lui Yngwie Malmsteen îl văd, în fundal, pe Bach. În unele riff-uri din „Kashmir“-ul lui Zeppelin simt simfonism romantic. În unele orchestrații

epice ale lui Hans Zimmer se aude, parcă, Bruckner.

Cum treci de momentul în care, după cîte un concert cu muzică de Mozart sau de Bruckner, te întorci acasă și-ți spui că ce faci tu e un nimic? Cum de continui să faci muzica ta?

Trec de acel moment pentru că, pînă la urmă, și lucrul acela pe care îl fac eu, o fi el mic în economia muzicii universale, dar pentru mine este cu adevărat mare și foarte important. Acel moment nu este unul de depresie, ci unul de umilă admirație pentru niște genii componistice și niște interpreți excepționali. Și nu cred că este bine să te anihilezi doar pentru că n-o să ajungi niciodată unde a ajuns Joshua Bell. Nu uit că Bob Dylan, cu o chitară, a reușit să schimbe lumea poate mai mult decît reușesc Bell și Repin. Să nu minimalizăm forța culturii pop! Forța versurilor care sînt proprii culturii pop este formidabilă. În muzica clasică, libretele servesc muzicii și sînt mai degrabă modeste din punct de vedere poetic. În muzica pe care o facem noi, de multe ori muzica servește versurilor.

„Mi-e foarte teamă și n-aș vrea să răspund la întrebarea asta…“

Urmărindu-ți cariera, constat că fluctuezi de mulți ani între teatru și muzică. Ai episoade în care ești foarte în teatru și muzica e pe planul doi, după cum ai momente în care te arunci în muzică și neglijezi teatrul. Și pare că nu faci nimic ca să tranșezi această fluctuație într-un sens ori în altul. Ai nevoie de acest balans?

Nu neapărat. Cînd ai două meserii, programul te forțează să pendulezi. Această situație mi-a adus mai multă muncă în ambele. Cînd lucrez teatru, eu trebuie să muncesc de două ori mai mult decît oricare alt actor ca să reamintesc publicului, de fapt, sînt actor. Și apoi, cînd lansez un album, trebuie să muncesc de două ori mai mult ca orice alt cîntăreț ca să le reamintesc oamenilor că sînt muzician cu o trupă.

Văd bine că mergi cu amîndouă tot mai sus. Eu cred că la un moment dat va trebui să optezi între actorie și muzică, să faci una la nivel de excelență și cealaltă mai mult ca pe un hobby. Nu le vei putea face pe amîndouă la același, foarte înalt nivel. Nu ți-e teamă că vei ajunge la momentul acestei opțiuni?

Mi-e foarte teamă și n-aș vrea să răspund la întrebarea asta în termenii ori una, ori alta. Anul acesta am început să lucrez la spectacolul *Coriolan* de Shakespeare, în regia lui Ducu Darie și, din păcate, a trebuit să abandonez pentru că repetițiile s-au prelungit mai mult decît prevăzusem. M-am despărțit cu imens regret de o muncă frumoasă și intensă – am lucrat din greu nu doar intelectual, ci și fizic, pentru că actul întîi e foarte solicitant din acest punct vedere. Am lucrat și pe text, pe traducerea lui Horia Gârbea, pentru a-l aduce mai aproape de mine. Am lucrat ore în șir cu textul englez, cu traduceri, cu referințe din Plutarh și așa mai departe. A trebuit să ies din proiect și nu mi-a fost ușor după ce am pus o parte din mine în lucrul la acel spectacol. Regret enorm! Dar muncisem acerb, vreme de doi ani, la albumul *Better* și nu am putut nici să pun în pericol această muncă. Totuși, sînt foarte bucuros că am cele două spectacole în care joc, *Tartuffe* la Teatrul de Comedie și *Coada* la Teatrul Bulandra. Fără nici o îndoială, anul viitor va fi un an al teatrului pentru mine. Am un text de Eric Bogosian intitulat *Drinking in America,* un text care mă fascinează și pe care vreau neapărat să-l joc. Am și cîțiva regizori cu care îmi doresc mult să lucrez. Lucrînd la proiectul show-ului nostru de la Polivalentă am întîlnit o scenografă extraordinară, Irina Moscu. Ea provine din teatru, a lucrat spectacole cu Radu Afrim și eu am vrut neapărat să facem acest show Vama cu cineva din teatru tocmai pentru că vreau să venim cu ceva diferit în peisajul industriei muzicale de la noi. Am fost foarte impresionat de profesionalismul ei și de calitatea ei artistică. Aș vrea să lucrez ceva și în teatru cu ea.

Așadar, talentul tău actoricesc e confirmat. De asemenea, calitățile tale ca frontman *într-o trupă sînt, și ele, certificate prin consistentul* fanship *pe care îl ai. M-a impresionat regretul cu care ai vorbit despre plecarea din producția lui* Coriolan *și bucuria cu care mi-ai vorbit despre experiența albumului* Better. *Poate că la tine orice succes dintr-o parte presupune un regret în partea cealaltă. Nu-i ușor să mergi înainte plătind fiecare împlinire cu cîte un regret. Cît o să poți s-o mai duci așa, ca artist?*

E prima oară cînd mi se pune întrebarea asta și nu prea vreau să mă gîndesc la ea. Mama îmi spune că asta va fi mereu drama mea, că vreau să fac prea multe lucruri. Zice că asta e firea Gemenilor. Eu mă simt adesea într-un fel de *no man's land* pendulînd între meseriile astea. Mulți regizori mă consideră mai degraba cîntăreț și mulți oameni din muzică mă consideră mai degrabă actor. Nu mă deranjează cînd cei din muzică îmi spun că sînt actor, dar mă deranjează foarte mult cînd cei din teatru îmi spun că sînt cîntăreț. Eu știu bine cît am muncit în teatru și am mai multe roluri jucate în teatru decît albume de muzică cîntate. Sigur, nu joc mai mult de două spectacole pe an. Cred că și dacă aș fi doar actor, aș avea grijă să nu joc mai mult de două roluri deodată. Înțeleg că nu mulți actori își permit acest privilegiu, pentru că nu mulți ajung să trăiască confortabil din muzică. Dar, chiar dacă nu aș fi în această situație, aș face altceva ca să pot trăi bine și tot n-aș juca mai mult de două roluri concomitent pentru că nu vreau să mă epuizez jucînd foarte mult și orice. Drama cea mai mare pentru mine ar fi să ajung să nu mai am nici un spectacol în care joc. Hrana pe care eu o iau cînd joc teatru este esențială pentru mine. Sînt dependent de scenă. Deși trebuie să recunosc că mă număr și eu printre acei actori care cred că mai frumoase sînt repetițiile. Lucrul cu László Bocsárdi la *Tartuffe,* lucrul cu Ducu Darie la *Coriolan* – cît a fost! – au fost pentru mine mari experiențe din care pur și simplu m-am hrănit.

„Eu îi învăț să înțeleagă ce fac“

Și ca și cum n-ar fi fost suficient cîte aveai de făcut, de trei ani ești în juriul show-ului Vocea României *la PRO TV. Într-un interviu spuneai că ți-ai descoperit cu acest show și plăcerea pedagogică. Ca și cum n-ai fi fost deja rupt între atîtea… Cum e să-i înveți pe alții să cînte, să fii antrenor de voce?*

Eu nu-i învăț neapărat să cînte. Eu îi învăț să înțeleagă ce fac. *Vocea României* este un loc în care concurenții vin fără să aibă habar ce se întîmplă acolo. *Vocea României* este un show-mamut în care fiecare vrea altceva. Producția, de pildă, vrea emoție și, firesc, rating. Concurenții vin și ei cu motivații diferite. Unii vor să se facă cunoscuți, alții vor să aibă o experiență tare, alții vor suta de mii de euro. Ei bine, peste toate aceste interese, îl am și eu pe al meu. Eu vreau să creez momente memorabile!

Așa cum a fost momentul Händel de anul trecut?

Exact. Un moment irepetabil. Și mă mai gîndesc mereu la ceva: vreau ca aceste momente să fie și educative, dacă nu e prea lemnos cuvîntul. Dacă acel moment în care Teodora Buciu a cîntat „Lascia ch'io pianga“ din opera *Rinaldo* de Händel a făcut pe cineva să meargă pe YouTube să caute „piesa“ și a dat de Cecilia Bartoli și, mai departe, a dat de imaginile din *Anticrist* de Lars von Trier sau a dat de secvențe din filmul *Farinelli* sau de vocea lui Philippe Jaroussky, eu sînt foarte împlinit. Acest gen de consecințe ale gesturilor mele mă interesează mult și le socotesc un mare cîștig. Nu în ultimul rînd, mi se pare pasionant să însoțești un om pe un timp scurt, să îi insufli unele principii și, pe măsură ce show-ul continuă, să-l vezi cum se schimbă. Sentimentul pe care îl ai văzînd aceste transformări este superb, dar e și foarte periculos, pentru că poți avea iluzii demiurgice, ceea ce este foarte rău. Este absolut special să vezi bucuria concurentului pe care îl antrenezi cînd îi spui că va cînta ceva foarte bine și el nu crede la început și apoi vine să-ți spună că ai avut dreptate. Anul trecut, am sunat-o pe Teodora Buciu și i-am spus: „Eu cred că ai putea cînta piesa asta. Ascult-o mai întîi“. I-am spus „piesa“, nu „aria“, ca să n-o sperii de la început. A replicat imediat: „Cum să cînt eu operă? Niciodată!“ Eu am încercat să-i explic că o poate cînta, dar refuzul ei era atît de vehement încît am început să mă gîndesc în sinea mea dacă nu cumva am mers prea departe. Totuși, i-am spus că eu cred că ar putea și că această muzică ar pune-o într-o poziție favorabilă. Simțeam cumva că lumea n-o prea simpatiza și i-am spus că are nevoie de un moment care să o scoată dintr-o anumită percepție. Fată inteligentă, a stat și s-a gîndit, apoi m-a sunat și mi-a zis: „Am simțit că te-ai supărat și aș vrea să încerc.“ Am invitat-o pe Irina Baianț, care a ajutat-o să impostezе puțin, și pe terapeutul meu de voce, dna Gabi Dutescu, care are o contribuție foarte mare la cele trei titluri cîștigate de concurenții mei, pentru că face minuni cu ei, reparîndu-i foarte bine cînd intervine oboseala vocală. Și Teodora a început să cînte „Lascia ch'io pianga“. A început să-i placă. A început să descopere o altă lume sonoră. Și a cîntat în concurs, realizînd un moment memorabil. Sigur că Teodora Buciu nu e soprană de operă și modul în care a cîntat aria era criticabil din punctul de vedere al unui meloman versat, dar era ca și cum vedeai în vocea ei raze de lumină printre nori, îți dădeai seama că, dacă ar fi avut școala pentru acest gen de canto, putea să fie acolo. A fost o emoție colosală!

Vorbește-mi puțin despre satisfacția de a cîștiga concursul. E o competiție, în cele din urmă, cu un învingător și mulți învinși. Simți vanitatea victoriei?

Satisfacția există și aș minți să spun că nu se simte și puțină vanitate pe-acolo. Orgoliul de a fi pe locul 1 este iluzoriu, totuși. Ce-i aia că ești pe locul 1 cînd s-a dovedit că sînt concurenți care au ieșit pe locul 3 sau 4 și au făcut în muzică mai mult decît cîștigătorul? Locul 1 nu garantează absolut nimic pentru viitor. Pentru mine, mai puternică decît orgoliul de a lua trofeul ca antrenor este bucuria de a fi martorul de aproape al bucuriei concurentului care-l cîștigă. Secundele de dinaintea anunțării cîștigătorului și cele de după nu se compară cu nimic! Mi-amintesc de fiecare dintre concurenții cu care am cîștigat: Tibi Albu, Cristina Bălan, Teodora Buciu, cum trăiau secundele de dinaintea anunțului cîștigătorului. Pe scenă mai sînt doar doi concurenți, Bartoș are plicul cu numele cîștigătorului și tot lungește și lungește introducerile prelungind tensiunea. Pe bune, și astăzi dacă mă uit la reluări am emoții… Și apoi Bartoș le rostește numele și nu le vine să creadă și se învîrt ca niște fluturi în jurul lămpii și nu știu ce să facă. Și eu mă las pe spate, în scaun, și-mi spun: „Gata, mi-am făcut treaba. Am ajutat la realizarea unui vis.“ Pînă la urmă, copilul acela cîștigă 100.000 de euro! Cu banii ăștia, fiecare dintre ei și-a realizat un vis.

N-ai trăit încă înfrîngerea, pentru că ai cîștigat toate trofeele Vocea României *de cînd ai intrat în show, dar te-ai gîndit vreodată cum e pentru cel care pierde?*

Tough! Vorba cîntecului: *The winner takes it all, the loser standing small beside the victory, that's her destiny*. Dar eu cred că cel care iese pe locul 2 nu este deloc un pierzător. Locul 2 rămîne mult în memoria oamenilor, mai ales că vor exista mereu păreri că cel de pe locul 2 merita să cîștige. Pe undeva, există o gratificare pentru locul 2, ca și pentru toți concurenții care ajung în finală, de altfel.

Mulțumesc, Tudor Chirilă.

Și eu îți mulțumesc.

a consemnat Sever VOINESCU

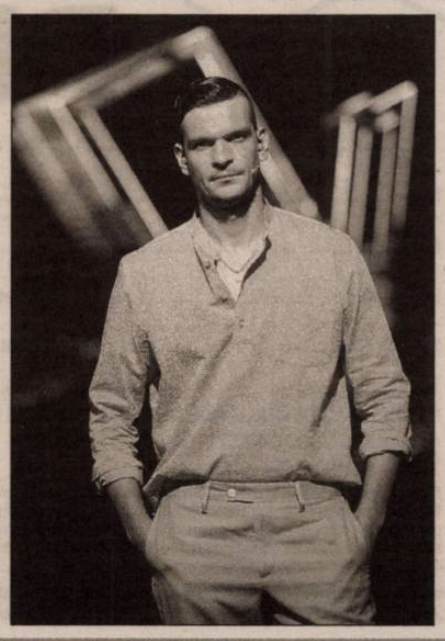

Chestionar Tudor Chirilă

– Primul album cumpărat: ceva de Queen, cred.

– Albumul care ți-a schimbat viața: *The Wall* de Pink Floyd.

– Albumul pe care l-ai descoperit tîrziu: ceva de Zeppelin.

– Cel mai prețios album din colecția ta: *Dark Side of the Moon* de Pink Floyd.

– Cu ce muzician din lume ai colabora: Michel Camilo.

– Cu ce muzician din istorie ai fi colaborat: Mozart.

– La ce concert ți-ar fi plăcut să fi fost de față: „Pulse“ al lui Pink Floyd.

– Cîntecul pe care nu te-ai săturat niciodată să-l asculți: „Hey, Jude“ cu Beatles.

– Muzicianul român pe care-l admiri cel mai mult: Radu Lupu.

– Albumul românesc de rock favorit: *Celelalte cuvinte* de Celelalte Cuvinte.

– Ce muzică ai trimite într-o capsulă spațială să întîlnească alte civilizații: Mozart.

– Plăcerea muzicală vinovată: Hm, să lăsăm pe mai tîrziu, întreabă-mă la sfîrșit.

– Un *cover* preferat: „Hotel Cișmigiu“.

– O carte preferată: *Aviatorul* de Evgheni Vodolazkin.

– Un film preferat: *Ultimul împărat,* regia Bernardo Bertolucci.

– Revin, plăcerea muzicală vinovată: „Wrecking ball“ cu Miles Cyrus, dar nu-i prea vinovată, nu?

chestionar de Marius CHIVU

Cu ochii-n 3,14

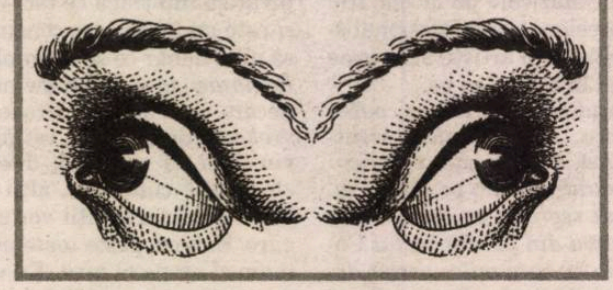

ATÎT AM AVUT DE SPUS: ÎN FIECARE AN, LA ÎNCEPUT DE VÎRSTĂ, AVEM DATORIA SĂ TRĂIM ÎNTR-UN SECOL AL NUANȚELOR USCATE PENTRU CA DISTRACȚIA SĂ FIE PURPURIE

■ Un bărbat și-a înscenat propria răpire în fața soției doar pentru a putea petrece liniștit o seară cu prietenii săi. Atît am avut de spus. (**M. C.**)

■ „Zilnic, dar măcar în fiecare an, la început de octombrie, avem datoria să le rugăm pe mamele, surorile, prietene și colegele noastre să-și facă analizele medicale.“ Nu, nu e Maria Grapini, e altă poetesă avangardistă, dna Gabriela Firea, într-o postare pe pagina personală de Facebook. (**C. Ș.**)

■ Fitness AFI Cotroceni afișează o listă minimală cu băncile dispuse să te crediteze cu o sumă acoperind un abonament anual la sală, rambursabil în rate lunare. Numai că nu precizează limita de vîrstă. Ceea ce băncile fac. La 68 (mulțumesc, la fel!) n-ai nici o șansă. Nici cu girant, nici dublat de un job, nu prezinți nici o garanție. Garantul ți-e Dumnezeu. Lucru pe care, de fapt, îl știam. Dar parcă sună destul de trist. Nu povestea cu Dumnezeu, restul... (**R. M.**)

■ Într-un magazin de îmbrăcăminte am dat peste o „rochie cu poale și mîneci destrămate“, o „rochie chocker fluidă“ și o „rochie eyelets cu șiret“ – e clar că trăim într-un secol al nuanțelor. (**S. G.**)

■ În holul unui hotel bun de prin nordul Moldovei, pe o măsuță am văzut un vas cu flori uscate. Apropiindu-mă, am descoperit că erau de plastic. Adică flori de plastic uscate. Culmea rafinamentului. (**A. M.**)

■ Pe 5 octombrie s-a sărbătorit Ziua Internațională a Educației. Spre deliciul elevilor și al profesorilor, în unitățile de învățămînt preuniversitar nu s-au ținut ore. Pentru ca distracția să fie completă, mai lipsea un discurs al ministrului Educației, Liviu Pop. (**M. P.**)

■ Cei de la Pantone, care se ocupă cu inventarea și inventarierea nuanțelor culorilor, cărora le dau și nume specifice, au anunțat o nouă nuanță purpurie, numită „Love Symbol #2“, inspirată de pianul customizat al lui Prince, căruia îi este și dedicată. Citind știrea, în capul meu am și început să cînt refrenul de la „Purple Rain“. (**M. C.**)

CUM AR VENI (SE ȘTIE), OMUL PERSONAL E ÎN ALTĂ PARTE PENTRU TINE

■ Ziua Educației, 5 octombrie. Cum au sărbătorit profesorii și elevii din București, Giurgiu și Brăila? Printr-o zi liberă, fără cursuri, fără activități extrașcolare. Cum ar veni, educația e în altă parte. (**C. Ș.**)

■ Un vînzător de șaorma își vinde produsele la superofertă: *„In memoriam* celui care a fost Michael Jackson la 3 șaorma mari 1 gratis“. Michael Jackson, se știe, era un mare amator de șaorma... Probabil că la șaorma se gîndea cînd a compus „Don't Stop 'til You Get Enough“. (**M. M.**)

■ Thad Roberts, intern la NASA, a sustras cîteva pietre aduse de pe Lună de echipajul misiunii Apollo 11, le-a așezat pe marginea patului și a făcut sex cu prietena lui în mijlocul lor. Sex selenar, probabil asta a fost în capul lui de romantic lunatic. Omul însă a primit o condamnare de șase ani într-o închisoare federală. Mi se pare exagerat, extrem de exagerat. (**M. C.**)

■ Presa americană a scris că bărbatul care a ucis 59 de oameni și a rănit alți peste 500, în cel mai mare atac armat din istoria recentă a Statelor Unite, era milionar în dolari. Avea afaceri imobiliare, mai multe mașini, avion personal și locuia într-o casă de 400.000 de dolari. Poliția a anunțat că a găsit în camera de hotel a atacatorului 23 de arme. Și că mai avea alte 19 acasă. Zici că le cumpărase la set, ca pe pahare. (**A. M. S.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* Republica Del Gusto SRL, Zocka M & C Infinit SRL, Translexical SRL, Măiestria Lemnului SRL, Ad Hoc Entertainment SRL, Tibi Neuronu SRL, El Comandante Che SRL, Chelios Net SRL, Editura Arca Învierii SRL, Bufon Prod SRL, Studii De Estetică Și Coafură SRL, Figaro Unlimited SRL, Tarabostes Invent SRL, La Boutique Des Émotions SRL, Avem Idei SRL, Parte De Carte SRL, Ascensorul Select SRL, Casa Cu Legume SRL, Ideal Zâmbet SRL, Măsurarea Și Controlul Stresului V.R. SRL, Ura TV SRL, Hei Rup Events SRL, Fabrica De Contabilitate SRL, Este Interior SRL, Cucu Bau Producție SRL, Șapte Ani SRL, Farmacia De La Țară SRL, Dibaci SRL, Atent Consult SRL, Răsărit De Soare 95 SRL, Agitator Trading SRL, Coltuc Și Asociații Săi SRL, Locuri Faine SRL, Marin Preda Trans SRL, Ursul Trubadur SRL, Discaunt Pentru Tine Impex SRL, Suflet Pelerin SRL, Ad Astra Legal SRL, Omidee SRL, Grădinița Gărgărița SRL, Multe Și Mărunte SRL. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **713** ■ 19-25 octombrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

Maria IORDĂNESCU
lasă-ți **copiii** să vină la **tine** 13

ANDREI PLEȘU
„La ce bun manualele?“
pagina **3**

ANDREI MANOLESCU
„Să lăsăm prejudecățile deoparte“
pagina **8**

TEODOR TIȚĂ
„Bun venit în lumea PSD!“
pagina **12**

Pentru contra

Cîrcoteli, cîrcotași

desen de J.-J. Grandville

„Rareori ne gîndim la ceea ce avem, dar mereu la ceea ce ne lipsește.“

ARTHUR SCHOPENHAUER

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană MUREȘ

turneu de inbox

Arta și cordonul ombilical

Mi-a povestit cineva că bunicul lui, cînd vindea un tablou, punea o condiție: să îl înrămeze el. Nu suporta ideea ca tabloul lui să primească o ramă oarecare, nepotrivită la conținut. Trebuia să fie armonie, să nu fie nici o notă discordantă. Să nu existe cacofonie între mijloc și margine, între conținut și formă, între înăuntru și afară. Se interesa, în consecință, și de locul unde va fi așezată piesa în casă. Erau importante lumina, condițiile de expunere etc. Cred că e felul lui de a-și proteja opera și de a prelungi contactul cu ea. Dar și o formă de a-i asigura, ca un părinte iubitor, condiții bune de trai și după plecarea de acasă. Să nu sufere între străini, să fie tratată corect, să nu fie neînțeleasă sau plasată greșit. Autorul trebuie să își protejeze opera cumva, m-am gîndit. Nu o poate lăsa de izbeliște după ce o aduce pe lume. Nu îi poate da drumul în lume fără puțin ajutor, fără o consiliere minimală.

Asta mi-a amintit de un personaj dintr-un roman călinescian, negustor de artă, care nu se poate despărți de tablourile lui. Îl văd cum se tocmește îndelung, se lasă greu, ezită, amînă, dar nu pentru că nu are cumpărători sau pentru că are prețuri ridicate, nu, ci pentru că îi vine greu să se despartă de ele. După ce le vinde, după ce, cu greu, renunță la tocmeli și tergiversări, obișnuiește să meargă în vizită la cel care i-a cumpărat tabloul. Și să stea în fața lui pentru a-l vedea încă o dată. Pînă cînd devine suspect că vine așa de des în vizită. Nu cumpărătorul e scopul vizitei sale, ci tabloul. Tabloul pe care îl consideră încă al lui și de care îi pare rău că s-a despărțit. Că l-a vîndut. Mai că l-ar vrea înapoi. Pentru că în fața tabloului aceluia se abandona pe sine, stătea protejat ca într-o bulă. Așa poate nu mai există timp sau altceva. Există numai frumusețea. Și asta e irezistibil. E în povestea asta, așa cum mi-a rămas mie în cap, e metaforă a împătimitului de artă. A relației cu ceea ce îi place mai presus de ceea ce e viu și pulsează în lumea din jurul său. Este, poate, o întoarcere prin ricoșeu la sine. Sau o minunată ilustrare a sindromului Stendhal.

E limpede că relația autorului cu arta lui este una care trece prin cap și prin stomac deopotrivă. O dai lumii după ce ai trecut prin chinurile facerii ei. Și da, te interesează, cum să nu te intereseze soarta ei prin lume? Te interesează să fii înțeles, să duci frumosul pe care l-ai simțit tu cît mai departe, la celălalt, știți voi, semenul tău, fratele tău. Să fie numai mirări a frumos pe lume. Dacă ai putea, ai însoți-o peste tot în lume, la fiecare spectator, cititor, admirator, contemplator, i-ai da fiecăruia o mînă de ajutor ca să înțeleagă mai bine. Ce a ieșit de la tine, din mintea ta, trebuie, tocmai pentru că a fost simțit atît de intens, să fie tratat cu adecvare.

Dacă la facerea ei au asistat Pygmalion și Galateea, vin deopotrivă bucuria și mulțumirea. Și apoi și gloria. Și sînt sigură că și banii. ...Eh, nu atît de sigură, totuși.

Ohara DONOVETSKY
ohara_dona@yahoo.com

Dilema veche vă propune

■ Dacă la primul spectacol regizat de Bobi Pricop pe care l-am văzut, *(O întîmplare ciudată...)* am uitat să-mi mișc picioarele de emoție, la *UFO,* noua sa premieră de la Teatrul Național din București, aproape că am uitat să respir. Recomand, așadar, mare grabă în a lua bilete – se dau ca pîinea caldă. (Stela Giurgeanu)

■ A noua ediție a Timișoara Jazz Festival (26-29 octombrie, la Casa Studenților și Filarmonica „Banatul"), unde vor avea loc cîteva concerte absolut incredibile: Eivind Aarset, Iiro Rantala & Ulf Wakenius, Joshua Redman Trio *feat.* Reuben Rogers & Gregory Hutchinson, Arild Andersen Trio sau Svante Henryson & Mathias Algotsson. Doar boala și geografia pot fi invocate ca scuze să nu mergeți măcar la unul dintre aceste concerte. (Marius Chivu)

■ Pînă pe 22 octombrie puteți vedea Les films de Cannes à Bucarest. Nici nu mai are rost să vă spun că sînt de neratat. Toate. (Matei Martin)

■ Dacă v-a plăcut *Trainspotting*, atunci poate vreți să știți că autorul bestseller-ului, Irvine Welsh, se va afla în România timp de cîteva zile. Duminică, 22 octombrie, scriitorul își va întîlni cititorii români la București – ora 18, în Club Control, iar miercuri, 25 octombrie, îl puteți vedea la Sibiu, la Teatrul Gong, de la ora 18. (Cristina Ștefan)

■ Ediția a XII-a a Festivalului SoNoRo (27 octombrie – 13 noiembrie, desfășurată în București, Timișoara, Cluj și Brașov) va fi una de excepție, ne avertizează Răzvan Popovici, directorul executiv: „Imaginați-vă un amplu joc de-a v-ați ascunselea SoNoRo în oraș, un adevărat regal pentru public care va putea juca *«hide & seek»* prin buclele lui Gulliver, alături de liliputi, va afla de ce unele concerte poartă nume neobișnuite precum «Haydn Sick» sau «Lost and Found» și va trebui să caute minotaurul în săli secrete de concert..." 50 de artiști din 15 țări vor evolua pe scene, în cele mai inedite și insolite clădiri de patrimoniu. Amintim pe: Gilles Apap, Ruxandra Donose, Giovanni Sollima, Max Baillie, Philippe Graffin, Daniel Rowland, Răzvan Popovici, Diana Ketler, Marc Bouchkov, Vladimir Mendelssohn, Justus Grimm, Henri Demarquette, Zoran Markovici, Storioni Trio și Kamerata Kronstadt, condusă de dirijorul Cristian Oroșanu. Vom reveni cu amănunte. (Ruxandra Mihăilă)

■ În magazinele specializate, colecția DVD „Audrey Hepburn – The Ruby Collection". La pachet, trei filme iconice ale legendaréi actrițe: *Mic dejun la Tiffany, Sabrina* și *Vacanță la Roma.* Pur și simplu, nu te mai saturi revăzîndu-le... (Sever Voinescu)

■ Duminică începe la Singapore Turneul Campioanelor la tenis. Competiția reunește cele mai bune opt jucătoare ale sezonului adică, seamănă cu o cafea superconcentrată, ca să nu zic cu o palincă dublu sau triplu rafinată. Simona Halep e, bineînțeles, printre competitoare. De salutat e prezența americanei

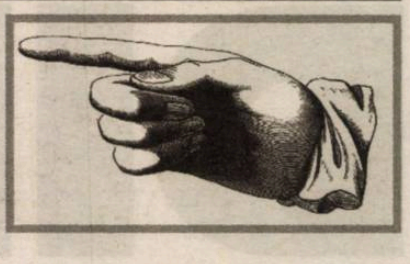

Venus Williams, în vîrstă de 37 de ani, care reușește să țină sus steagul familiei, de cînd sora ei s-a retras pe motive de maternitate. În topul favoritelor, la casele de pariuri, Simona Halep și Karoline Pliskova sînt la egalitate pe locul al doilea, pe prima poziție fiind Garbine Muguruza. Un antrenor de tenis spunea că pariurile la fete sînt foarte riscante, jucătoarele avînd un grad înalt de imprevizibilitate. Vom vedea. Oricum, e un spectacol care nu trebuie ratat. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Tăcerea**
- **Cafea**
- **Necunoscutul**
- **Minorități naționale – centenar**
- **Orientalistică**
- **Referendum**

album dilematic Lucian Muntean

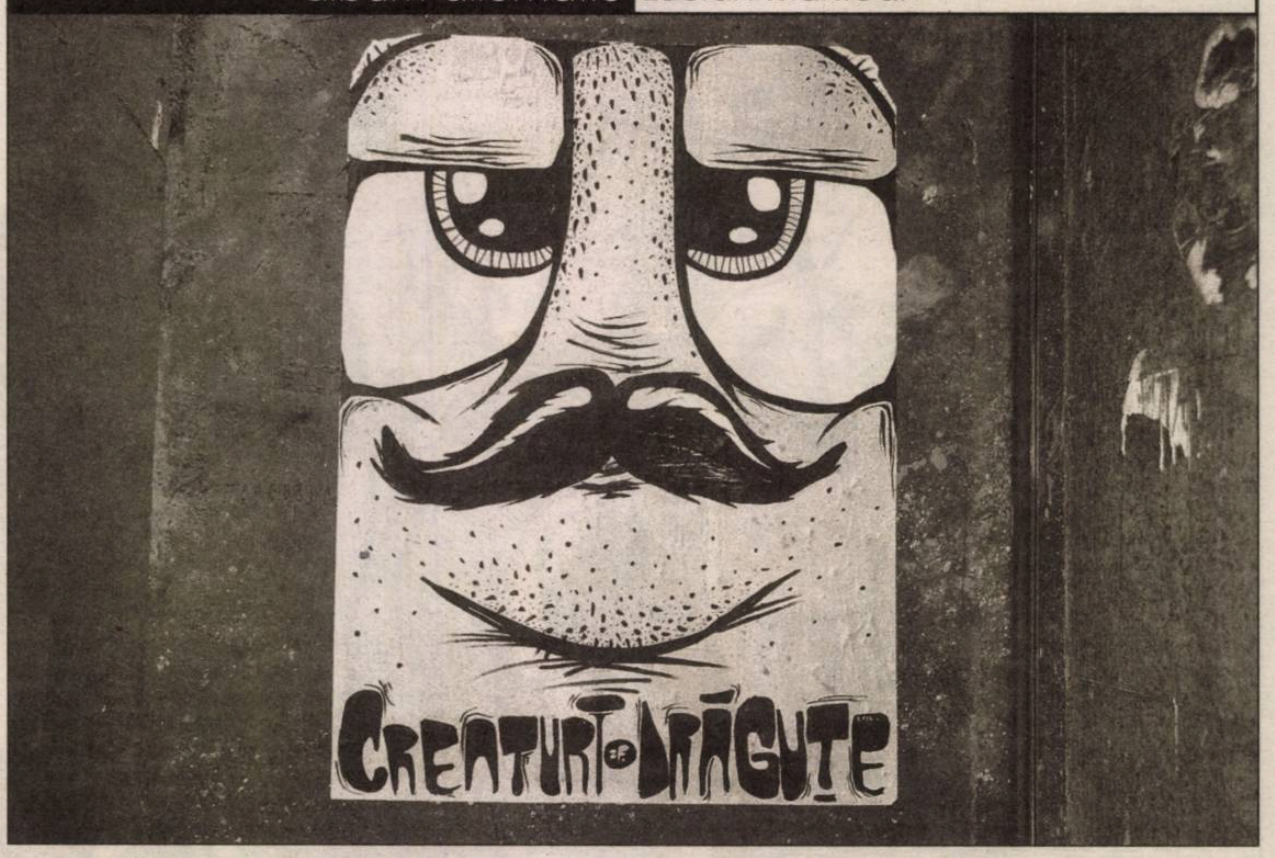

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

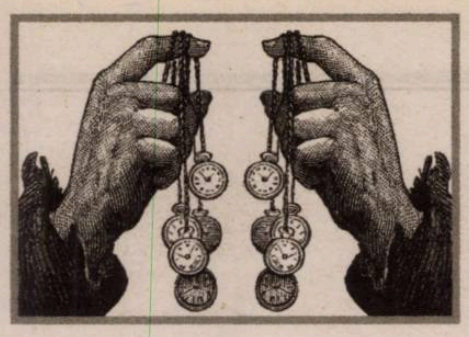

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

La ce bun manualele?

E o întrebare la modă: cum să fie, cîte să fie, să fie sau să nu fie? Manual unic? Seamănă a totalitarism. Să existe și auxiliare! Dar cîte? Cineva e de părere că „manualul cel mai bun e manualul potrivit unei anumite clase de elevi“. Dar atunci, la limită, am putea avea drept criteriu nu clasa, ci nevoile și structura fiecărui elev în parte. Sau mai bine: fiecare profesor să-și construiască propriul manual. O părere larg acceptată este că manualele curente – și învățămîntul școlar în genere – sînt prost gîndite, pentru că pun accentul pe „informație“ (respectiv pe memoria învățăcelului) și nu pe „competență“ (respectiv pe dezvoltarea unor abilități existențiale și intelectuale utile). Se mai adaugă că un manual bun trebuie să fie „fascinant“, plin de „mister“, de „jocuri“, de poze, de felurite manevre de seducție. Cînd nu e așa, copiii „se plictisesc“. Oricum, au prea multe ore de curs și prea multe lecții pentru acasă. La rîndul lor, dacă sînt întrebați, elevii reacționează, așa cum era de așteptat, diferențiat: de la cel care și-ar dori ca „manualul de istorie să-l aibă pe „Ștefan cel Mare pe copertă“ la cel care ar prefera coperte cu „kendama“. (Nu știți ce înseamnă? Nici eu! Dar am aflat, descurcăreț cum sînt, că e un foarte la modă joc japonez cu bilă.) Mai „branșat“, alt elev e de părere că „manualul ideal este tableta“. Mie unuia mi-a plăcut cel mai mult o declarație a tînărului Andrei Tănăsescu (din clasa a XI-a): „Cel mai bun manual este profesorul!“ Aici e cheia: cu un manual bun, un profesor inapt poate provoca dezastre, în vreme ce, chiar cu un manual prost, un profesor bun poate face minuni. Asta nu înseamnă că nu contează calitatea obiectivă a manualului. Dar educația este, prin excelență, o „întîlnire față către față“: *calitatea interlocutorilor* e decisivă.

Nu voi complica dezbaterea, adăugîndu-i infinite nuanțe. Voi formula doar, în trei puncte, reacția unui „conservator“ (probabil) defazat, obosit de inflația părerilor „despre“, fără consecințe imediate, prizonier al propriilor experiențe:

1) Opoziția „informație – competență“ mi se pare insuficientă. Mai întîi că ele nu se exclud. Dimpotrivă. Nu poți fi cu adevărat „competent“ în viața post-liceală dacă nu ești bine informat. Și, invers, informația e bagaj sterp dacă nu e mînuită cu îndemînare pragmatică. Esențial este însă că educația include, obligatoriu, și un al treilea termen: „formarea“ personalității, modelarea omului „întreg“, infuzia de valori, de bun-gust, de bună-cuviință, de angajare comunitară. Wilhelm von Humboldt a făcut, încă din secolul al XIX-lea, o distincție capitală între *„Ausbildung“* (instrucție aplicată, educație specifică, profesională) și *„Bildung“* (configurare a „persoanei“, construcție a omului „deplin“, stimulare a „normalității“ – adică a adaptării la „norma“ umanității). Ca să fii un bun medic sau un bun tîmplar, trebuie să „înveți“, tehnic, să-ți faci meseria *(„Ausbildung“).* Ca să fii om adevărat, trebuie să fii *mai mult decît un profesionist* și mai mult decît un „descurcăreț“ cu „competențe“ lucrative: trebuie să fii rezultatul unui efort de *„Bildung“,* de modelare integrală.

2) Are mare succes vorba unui profesor finlandez de matematică, întrebat ce îi învață el pe copii. „Să fie fericiți!“ Sublim! Dar să zică mersi dacă îi învață tabla înmulțirii! Profesorul de liceu trebuie să fie un model, dar nu un „guru“, un duhovnic, un salvator de suflete. Ideea – tot mai răspîndită – că „fericirea“ se poate „preda“ după un rețetar în doi-trei pași, cum se învață mersul pe bicicletă sau înotul, e o idee de om prost. Sau de ipocrit șmecher. Pe-aproape e și ideea că, la școală, elevul nu trebuie să se plictisească, să se simtă constrîns, să aibă sentimentul „corvezii“. „Firească“ e joaca, „libertatea“, suspensia regulilor, a concentrării, a transpirației. Evident că profesorul trebuie să se străduiască să nu practice pedagogia ca pe o exploatare de sclavi, ca pe o înregimentare ostășească. Dar dacă te duci la școală să te joci, mă întreb unde te duci cînd vrei chiar să te joci?! Ca să nu mai spun că a induce copilului ideea că efortul și disciplina sînt abuzuri draconice e mai curînd a-l pregăti pentru pensie decît pentru viață...

3) Mai periculoasă decît inflația informației și a răsfățului ludic este manipularea *ideologică* a elevilor: educația înțeleasă ca un corelativ al îndoctrinării. Ca pe vremea mea: tot ce nu era în acord cu politica partidului și cu perspectiva unui „viitor luminos“ era blamabil și interzis. Acum, a apărut un *trend* care interzice, țanțoș și nătîng, tot ce nu e conform cu sloganurile unei „corectitudini“ gata-făcute. Viața nu e policromă, nu e un amalgam de „bune“ și „rele“, ci o luptă între „buni“ și „răi“, în care „răii“ nu trebuie doar înfierați, ci, pur și simplu, tratați ca „inexistenți“. Excludem din programă *Baltagul,* fiindcă vorbește despre agresivitatea masculină. Excludem, de asemenea, *Mara* lui Slavici, lirica „tristă“ a lui Eminescu, proza sufocată de „regionalisme“ a lui Creangă. De ce să învețe copiii ce e aia o „tolbă“, sau un „pocinog“, cînd, în viața zilnică, ei au de-a face cu *„pinterest“, „kendama“* și *„vlog“?* Cu asemenea criterii, vom arunca la gunoi mai toată producția culturală a lumii: de la nuduri (instrumentalizarea femeii...) la pictura religioasă (manipulare antiștiințifică), de la *Iliada* (prea mult război) la *Meșterul Manole* (uciderea unei gravide prin zidire), de la Platon (antidemocratic) la Caragiale (antipatriotic) ș.a.m.d. O doamnă profesoară preferă Shakespeare. Shakespeare? Ăla cu *Othello* (rasism), cu *Titus Andronicus* (14 asasinate, din care 9 au loc pe scenă, în fața spectatorilor), cu *Macbeth?* Aceleiași doamne i se pare mai „corectă“ *Cartea Junglei* (plină, totuși, de discriminarea animalelor, cu tigri răi și pantere bune). Sau Arghezi (valorificînd artistic „bube, mucigaiuri și noroi“?). Gata! Copiii noștri vor citi doar povești cu zîne, vor vedea doar telenovele cu *happy-end* și vor moțăi în sosuri roz, fără dramă, fără „rele“, fără riscuri. Dacă asta e „linia“, nu pot decît să mă bucur că am scăpat de copilărie.

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Drepturile copilului

– Nici unul nu este vinovat, că așa sînt copiii, nu poți să-i învinuiești pentru așa ceva...

De-abia zilele trecute am realizat cît de des aud acest răspuns în ultima vreme și am început să înțeleg, brusc, semnificația acestui răspuns. Despre ce este vorba?

Pentru a analiza evoluția judecății morale la copii, Jean Piaget a imaginat, prin 1930, ceea ce a numit „dileme morale“. Le-am folosit și eu pentru a-mi face lucrarea de licență în psihologie și le-am utilizat și pe terenurile mele din Gorj, așa că sînt familiarizat cu răspunsurile pe care le dau atît copiii, cît și adulții. Iată, spre ilustrare, o astfel de „dilemă“:

Un tată avea doi copii și ambilor le-a interzis să intre în biroul său cîtă vreme el nu este acasă. Într-una din zile, unul dintre copii intră în cameră și se joacă cu creioanele colorate de pe biroul tatălui său. Din greșeală, atinge însă călimara și face o pată mică de cerneală pe birou. Peste ceva timp, celălalt copil, vrînd să-i facă tatălui o surpriză, intră și el în birou și face ordine prin cameră. Din greșeală, atinge însă și el călimara și face o pată mare pe birou. Ce crezi tu, Ionică, cei doi copii sînt la fel de vinovați sau nu?

Repetată în mai toate culturile lumii, această dilemă morală producea aceeași succesiune de răspunsuri pretutindeni: inițial, copiii spuneau că al doilea este mai vinovat deoarece a făcut o pată mai mare; în stadiul următor, considerau că amîndoi sînt la fel de vinovați, căci tatăl le-a interzis ambilor să intre în birou și nici unul nu a ascultat ce le-a spus tatăl; de-abia într-un al treilea stadiu, cînd copiii sînt deja mari, încep să considere că al doilea este mai puțin vinovat, căci a avut o intenție bună. După această descoperire a punctului de vedere al Celuilalt, a subiectivității interlocutorului, judecata morală se dezvoltă mai departe pînă la formularea și interiorizarea principiilor morale abstracte (de exemplu, condamnarea morală a furtului, indiferent de autor sau de paguba produsă – un ou sau un bou, de pildă).

De peste douăzeci de ani, folosesc acest exemplu la cursurile mele de introducere în antropologie, pentru a ilustra relația dintre egocentrism și etnocentrism și dificilul proces de „decentrare“, de punere în punctul de vedere al celuilalt. Îi întreb deci, mai în joacă, mai în serios, și pe cursanți cum ar răspunde ei la această dilemă morală. De regulă, cineva începe prin a spune că amîndoi copiii sînt la fel de vinovați, căci au încălcat regula, consemnul tatălui de a nu intra în birou. *Bine* – zic – *are cineva și altă părere?* Inevitabil, apare apoi și răspunsul de stadiul trei: al doilea e mai puțin vinovat, căci a avut o intenție bună. *OK* – zic eu atunci –, *hai să vedem ce înseamnă toatea astea!* Și încep să explic. Ei bine, în ultimii doi-trei ani, a început să apară, spontan și insistent, răspunsul redat mai sus: nici unul nu este vinovat, căci „așa sînt copiii!“ *Serios?!* – îmi vine mie să reacționez, dar mă abțin. Răspunsul mă ia însă pe nepregătite, căci îmi strică toată demonstrația. Piaget nu a primit niciodată un astfel de răspuns (probabil și pentru că nu a întrebat decît copii pînă în 18 ani), dar nici eu n-am întîlnit această „judecată morală“ pînă recent.

Zilele trecute, am realizat că am parte de această judecată inedită doar la cursurile de master, iar cei care răspund astfel sînt deja părinți. Nu mai este deci vorba despre „dezvoltarea judecății morale la copii“, ci despre gîndirea morală a părinților. Astfel, surpriza s-a transformat, brusc, într-un soi de revelație: *drepturile copilului!* Copilul nu poate fi vinovat pentru simplul motiv că nu trebuie niciodată învinuit, cam așa ar putea fi rezumată noua moralitate a *parenting*-ului. Un soi de psihanaliză morală second hand ocupă deja biblioteci întregi de sfaturi pentru mame și tați, este interiorizată de tinerii părinți ca o biblie domestică și devine chiar comportament de control civic: *să vină protecția copilului la vecini, că-și terorizează copilul, l-am auzit plîngînd de cîteva ori săptămîna asta!*

În spatele acestor practici tot mai frecvente și la noi se află convingerea, împrumutată total eronat tot din psihanaliză, că nu trebuie să frustrezi copilul. Am văzut și în filme, nu-i așa, că un copil dintr-o familie disfuncțională devine, fără voia lui, delincvent. Da, se poate, dar a învăța copilul că în viață există și reguli ce trebuie respectate nu înseamnă a-l „abuza“. Unele dintre cele mai timpurii „frustrări“ pentru copil constau în faptul că trebuie să facă la oliță sau că, la un moment dat, trebuie să renunțe la sînul mamei. Ce facem, renunțăm și la astea ca nu cumva să-l frustrăm? În plus, dacă atrage atenția asupra importanței evenimentelor timpurii din viață în structurarea ulterioară a personalității, psihanaliza subliniază și faptul că doar frustrarea este structurantă, capabilă să ne transforme în ființe sociale mature și (inevitabil) responsabile. Rezultatul acestei supraprotecții aproape compulsive, provenită adesea din autoculpabilizarea părinților actuali că nu au timp suficient să se ocupe de copiii lor, este, astfel, opus intențiilor: transformînd copilul într-o ființă *amorală* („nu poate fi vinovat!“), acest model de educație îl *infantilizează* și îl împiedică să devină o ființa morală într-o societate funcțională. Cînd va ieși din *cocoon*-ul parental și se va lovi de primele reguli – deci interdicții –, va exclama precum țăranii lui Topîrceanu confruntați cu agentul sanitar: *Ce-ai cu noi, mă? Pentru ce să dăm cu var?...* Urmează, din prima zi de facultate, *Hey! Teachers! Leave those kids alone!* De acord, dar mi s-a întîmplat să am studenți care s-au revoltat sau aproape că le-au dat lacrimile cînd le-am spus că au toată libertatea să își aleagă subiectul de examen, căci au realizat brusc ce înseamnă povara libertății de alegere.

Zilele trecute, la (re)lansarea cărții lui Dorin Bodea, *Cine sînt eu?,* mi-au căzut ochii pe niște rezultate la un chestionar realizat de autor: 60% din românii angajați în privat sînt de părere că „hoțul neprins este negustor cinstit“, iar 82% consideră că „normele și regulile nu au o strînsă legătură cu viața practică de zi cu zi“. Se cheamă anomie! Nu cumva aceasta ține și de acel „nici unul nu este vinovat“, de amoralitatea învățată de mic, care îți permite creativitate, dar nu te inițiază și în responsabilitate?

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

1994

Mi-am cumpărat biletul cel mai ieftin pentru bac. Plouă mărunt și bate vîntul. Sînt cam 30 de oameni pe punte. Ne îndepărtăm rapid de coasta Belgiei și priveliștea e tare frumoasă. Nu știu dacă biletul este pentru afară sau pot să intru și înăuntru. Nu am mai fost niciodată pe un vapor așa de mare și simt că toată lumea se uită la hainele mele urîte, la rucsacul terfelit și la adidașii bulgărești care sînt și ei ponosiți rău.

Urăsc umezeala rece. Mi-e frig, așa că pînă la urmă îmi iau inima în dinți și intru înăuntru. Știu că miros a hoit după aproape trei zile în trenuri și fără duș, așa că mă pun într-un colț și mă uit cu invidie la oameni. Toți arată incredibil de bogați. Au haine ale căror brand-uri le recunosc și care în România costă mai mult decît salariul mamei pe o lună. Pantofi care arată scumpi și noi, bagaje elegante. Marea lor majoritate și-au cumpărat cafele și ceva de mîncat. Prețurile mi se par îngrozitor de mari și mă gîndesc că oamenii ăștia ar trebui să fie foarte fericiți să poată avea tot ce au.

Aproape de mine e o femeie cam de vîrsta mea. Vorbește cu voce tare de una singură, din cînd în cînd țipă. E îmbrăcată bine și e tare frumușică. Vorbește în germană. Înțeleg fragmente. Vede că mă uit la ea și vine înspre mine. Îi spun în engleza mea stricată că nu vorbesc germană.

Vorbește o engleză care mi se pare impecabilă. Nu are nici un sens ce zice. Vorbește despre război, despre conspirații, despre capitalism. Are ochi verzi-albăstrui, care mă duc cu gîndul la iubita mea.

Mă gîndesc că în Anglia o să scap de scandalurile zilnice și de amenințările cu moartea pe care le aud aproape mereu la adresa mamei de la taică-miu – un rasist alcoolic și agresiv. Că o să scap de șobolanii pe care îi văd în fiecare seară printre gunoaiele care se întind la cîțiva metri buni în jurul containerelor.

Încerc să mă încurajez. Mă duc în gol, nu știu pe nimeni în Anglia. Habar nu am

Lucruri mici care să mă facă să simt că în viitorul apropiat o să fie un pic mai bine.

Nu am avut nici un chef să plec din România. Îmi era bine, numai că ea credea că sîntem mult prea săraci. Dacă aș putea, m-aș întoarce, mă simt cumplit de străin, mult, mult mai străin decît m-am simțit vreodată în țară cînd cei din jur mă făceau să mă simt țigan.

O cheamă Jana și vorbește prin mine. Pupilele îi sînt dilatate anormal. O fac frumoasă și în același timp ciudată. Cel mai probabil e schizofrenică. E foarte agitată. Mă așez jos și se așază și ea. Sîntem amîndoi cît se poate de străini în grupul din jurul nostru.

cum o să mă descurc. Dar măcar o să învăț engleza bine și nu o să mai fiu așa de sărăntoc. Oricum e bine că sînt întreg la minte. Nu îmi este deloc bine și încerc să mă liniștesc privind oamenii din jur. Nu prea merge și simt că mă pierd în gînduri care sînt din ce în ce mai aproape de disperare. Nemțoaica din fața mea e din ce în ce mai agitată, se ridică brusc, înjură și pleacă.

Nu e prima dată cînd plec în gol. Nici ultima. O să fac același lucru plecînd în America, apoi în Canada, Malta, Belgia. Încet-încet nu o să mai fiu sărac, dar tot nu o să îndrăznesc să îmi iau mîncare din aeroport sau de pe bacuri. O să mai întîlnesc oameni care vorbesc prin mine. În Beeka, în Liban, în Larnaca, în Cipru, în Austin, în Statele Unite.

O să mă mai simt de multe ori pierdut. În Chicago, în taberele de refugiați sirieni, în așezarea de beduini de lîngă Hebron, în Gaza, în satul incredibil de sărac și plin de copii din nordul Laosului, în zilele negre din Ferentari.

Disperarea are un gust dulceag-amărui și un pic stricat.

De fiecare dată am reușit să ies rapid din stările astea încercînd să găsesc soluții. Lucruri mici care să mă facă să simt că în viitorul apropiat o să fie un pic mai bine.

De cîteva săptămîni îmi bat capul cu analiza de discurs de la Antena 3 și RTV, și încerc să fac cît pot ca să ajut și oameni care au intrat de curînd în politică sau care poate or să o facă în curînd. Și îmi dau seama că sînt Jana. Că vorbesc prin oameni și că risc să par dus cu pluta. Că soluțiile pe care le găsesc nu sînt de-ajuns și că încerc din cînd în cînd prea tare. Și habar nu am ce aș putea face.

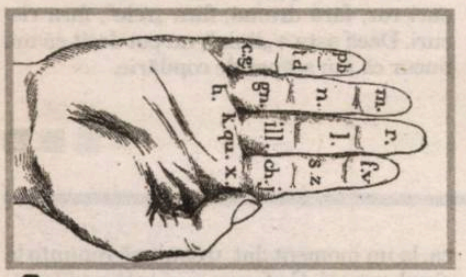

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Lupta cu tirajele

Îmi las deunăzi mașina la service pentru revizia anuală și inspecția tehnică periodică. O rog pe doamna de la recepție să-mi comande un taxi, întrucît ne aflam binișor în afara urbei. Îmi zîmbește, spunîndu-mi complice: „Chem pe cineva de la firma nou înființată în oraș, «Iuțișor și binișor». Au prețuri promoționale. O să vă placă!“ Într-adevăr, Loganul cu indicativul 491 sosește în cîteva minute. Urc și rămîn blocat. La volan, colegul meu universitar, de la Geometrie, conferențiarul doctor Laurin Tălălache. „Nu te mira!“, îmi zice el cu jovialitate. „Am mai multe slujbe. Ce să fac? Îmi trebuie fonduri suplimentare în perioada asta din viață. E o poveste lungă, dar, dacă avem timp, ți-o relatez.“ Avem cu siguranță, pentru că eu vreau să ajung la Universitate, care nu se află chiar la o aruncătură de băț. „Acum jumătate de an“, își începe Tălălache confesiunea, „am publicat o carte de specialitate – *Teorema lui Brianchon. Studiu de caz*. A apărut la Editura Pitagora într-un tiraj confidențial, așa cum se întîmplă de regulă cu lucrările noastre academice, știi prea bine. M-aș fi bucurat să și-o procure măcar matematicienii din țară. Oricum, distribuită sau nu printre experți, publicarea devenise o necesitate. Plănuiesc să dau concurs pe post de profesor în semestrul acesta... Ce să vezi însă? La scurtă vreme de la apariție, primesc un SMS ciudat. «Bună ziua», scria acolo apelantul, «mă numesc Plachie Dodan și lucrez la librăria „Albert Einstein“ de pe strada Mandolinei 12. Ieri, o doamnă a venit aici și a văzut volumul dumneavoastră, *Teorema lui Brianchon. Studiu de caz*. A început să plîngă cu sughițuri că nu are bani să și-o cumpere. Mi s-a rupt inima pur și simplu, vă spun drept, de mila ei. M-am gîndit că n-oi muri pentru 35 de lei, cu toate că, fie vorba între noi, nu mă dau paralele afară din casă! – și i-am achiziționat un exemplar. Era în stare să-mi pupe mîna, nu alta. A plecat foarte fericită. Eu v-am scris așa, pentru informare. Mi-am spus că poate ați dori să știți.»“

„Îți dai seama, Codrine“, a strigat Laurin, „că nu puteam să stau inert! Cum să plătească bietul om, din buzunarul lui, cartea mea? Am alergat la librăria „Albert Einstein“, l-am localizat pe Plachie și i-am achitat pe loc suma de 35 de lei. S-a minunat, precizînd că mai rar i se întîmplase să întîlnească un *gentleman* autentic! M-am simțit onorat. De unde să știu eu atunci că istoria abia se închega? Curînd, e-mail-ul, Messenger-ul și telefonul mi s-au încins de la abundența solicitărilor de rambursare a contravalorii cărții mele de geometrie plană, *Teorema lui Brianchon. Studiu de caz*. Printre solicitanți, tot felul de personaje – de la studenți săraci, căzuți în patima drogurilor și intrați în programe de reabilitare, pînă la pensionari tremurători, zdrobiți de sistem. Mi-l amintesc pe unul cumva atipic din ultima categorie. Atipic, întrucît era aranjat și simandicos, nu ferfeniță precum ceilalți. Mi-a cerut să-i acopăr și cheltuiala de transport pînă la librărie. I-am dat 45 de lei în loc de 35. M-a salutat ceremonios și s-a îndepărtat cu volumul sub braț. Mai tîrziu am realizat că, de fapt, pensionarii au gratuitate pe mijloacele de transport în comun, dar ce mai conta, bătrîne? Mă simțeam perfect, devenisem *un autor cu priză la public*. Detaliul mi-a fost confirmat și de editură. Redactorii m-au anunțat că lucrarea mea se vindea excelent și că sosiseră comenzi mari, cu precizarea «plata se efectuează de către autor, domnul conferențiar universitar Laurin Tălălache». Le-am zis să accepte solicitările. Mă angajam să achit contravaloarea exemplarelor din *Teorema lui Brianchon. Studiu de caz* plasate la clienți. Încet-încet, m-am transformat și într-*un autor vîndut*, nu numai într-*unul cu priză la public*. S-au scos tiraje gigantice ale cărții. Diverși tipi furau exemplare din tipografie pentru a le deconta direct la mine. Gestul mă măgulea fără drept de apel... Am căutat o a doua slujbă și, spre norocul meu, am găsit oferta de taximetrist. Noaptea mai lucrez și ca brutar la patiseria «Voinicuț»...“

La geamul șoferului, a răsărit deodată un homeless *cu părul vîlvoi.*

Într-un tîrziu, mașina se opri în fața corpului principal al Universității. În parcare, la geamul șoferului, a răsărit deodată un *homeless* cu părul vîlvoi, barba lipicioasă și ochii căscați terifiant. Gesticula spasmodic, arătînd sacadat spre un volum pe care-l ținea în mînă. Am citit pe copertă *Teorema lui Brianchon. Studiu de caz*. Personajul urla la Tălălache: „Profu', profu', uite – cartea, cartea! Mi-am cumpărat cartea! Dă-ș mie, dă-ș mie!“ Colegul meu a scos pe geam trei bancnote de 10 lei și una de 5, dojenindu-l totodată, cu drag, pe intempestivul *homeless:* „Pișicherule, pișicherule! Ți-ai cumpărat tu cartea, cum am scris-o eu a doua oară! Hai, ia de-aici și întinde-o!“ Individul a înșfăcat banii și a șters-o imediat, țipînd pițigăiat: „Săru' mîna, săru' mîna, boierule dom' profesor!“ Am plătit, înfiorat, călătoria și apoi am coborît în grabă. I-am lăsat bacșiș 35 de lei.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

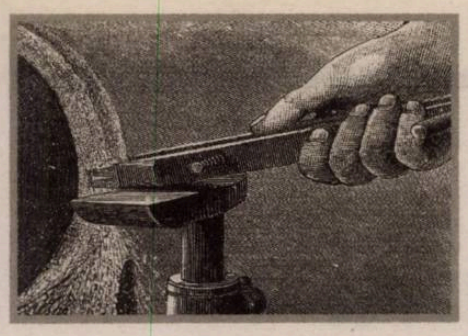

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Sfîrșitul „anului electoral european“. Cu ce rămînem?

Alegerile de duminică din Austria au închis, simbolic, un an electoral crucial pentru viitoarea configurație europeană. Este adevărat, în Uniunea Europeană și pe întreg cuprinsul Europei, de altfel, au loc an de an alegeri, fiecare cu consecințe care depășesc, cel mai adesea, granițele statului respectiv. Dar, de această dată, ceea ce a dat caracterul extraordinar al perioadei a fost tocmai combinația între „greutatea specifică“ a fiecărui stat în parte unde au avut loc confruntări la urne și contextul politic european.

Anul electoral european 2017 a început, de fapt, în decembrie 2017, odată cu reluarea turului doi al alegerilor prezidențiale din Austria, și s-a încheiat, duminică, în aceeași țară, odată cu alegerile legislative. Rezultatele sînt acum cunoscute, rămînînd a afla doar care va fi coaliția de guvernare de la Viena. Cu ce ne-am ales, așadar, după acest veritabil maraton european al urnelor?

Mai întîi de toate, a fost evitat răul cel mai mare. Valul ce părea să mature totul după momentele „Brexit“ și „Trump“ a fost îndiguit. Formațiunile susținute atît de către liderul de la Washington, cît și de cel de la Kremlin, care promiteau distrugerea Uniunii Europene, nu au cîștigat poziții dominante în nici un stat membru. În consecință, nu se află în situația de a-și putea duce planurile la îndeplinire.

Candidatul extremei drepte austriece a pierdut alegerile prezidențiale, cu un scor mai drastic la reluare, comparativ cu runda anulată. Geert Wilders, care a condus mult timp în sondajele de opinie din Olanda, a pierdut pînă la urmă alegerile; la fel, Marine Le Pen în Franța. Pe de altă parte, alegerile anticipate din Marea Britanie nu au dus la întărirea poziției politice a premierei Theresa May, așa cum se aștepta.

Astfel că, în loc să avem o Uniune Europeană șubrezită de ascensiunea extremei drepte și o Londră întărită de sprijinul popular pentru artizanii Brexitului, la masa de negociere avem o situație inversă: un „continent“ care și-a regăsit aplombul și un guvern britanic slăbit.

Însă cerul Uniunii Europene nu e chiar atît de albastru și populat cu nourași albi. Mai întîi, că extrema dreaptă a devenit o prezență solidă, chiar dacă nu a ajuns nicăieri în poziții de putere – sub rezerva intrării în coaliția de guvernare din Austria, ca partener junior.

În Germania, scorul solid, de 12%, obținut de Alternativa pentru Germania (AfD) a turnat pelin în cupa victoriei Angelei Merkel. Și, mai ales, a avut darul de a o împinge pe cancelară spre o coaliție de guvernare alături de liberali și de verzi. Într-un fel, AfD pare a-și fi atins, prin ricoșeu, o parte din obiectiv – noua coaliție, cu complicațiile ei, va slăbi poziția puternic pro-europeană a Angelei Merkel.

În Franța, noul președinte Emmanuel Macron a chemat de la bun început la refondarea Uniunii Europene, însă Frontul Național, care în campanie a promis renunțarea la euro și chiar un referendum pentru ieșirea din UE, a intrat pentru prima dată în Adunarea Legislativă și vrea să se profileze drept principala forță de opoziție. În sfîrșit, Partidul Libertății din Austria, cu cele 26% din voturi obținute duminică, are mari șanse de a accede la guvernare.

Dar poate mai important decît scorurile obținute de o formațiune populistă într-o țară sau alta este prețul politic plătit pentru această îndiguire. Formațiunile din spectrul tradițional, cu precădere cele de centru-dreapta, au considerat că trebuie să împrumute, mai mult sau mai puțin, din limbajul și din abordarea extremei.

Mai mult, în cazul premierului olandez Mark Rutte, care a îngroșat vocea împotriva imigrației și a intențiilor liderilor turci de a-și face campanie electorală în Olanda. Astfel că a reușit să-l depășească, pe turnantă, pe Geert Wilders. Foarte mult, în cazul tînărului star al politicii austriece, liderul conservator Sebastian Kurz, care a conferit formațiunii sale o puternică tentă naționalistă. Destul, în cazul partenerilor bavarezi ai Angelei Merkel. Nu tocmai puțin, în cazul lui Emmanuel Macron, care a preluat discursul Marinei Le Pen în chestiunea muncitorilor detașați, pe care acum promite să o rezolve în interesul Franței. Și, cu toate că problema privește o parte infimă a lucrătorilor est-europeni aflați în statele bogate, pe culoarele de la Bruxelles se discută că acesta ar putea fi doar preludiul unor măsuri mai ample, menite să descurajeze accesul pe piața vest-europeană a muncii la o scară cu mult mai amplă.

Pînă la urmă, constanta anului electoral european o reprezintă deplasarea spre dreapta a discursului politic *mainstream* și mai ales mesajul din subtext, potrivit căruia a fi de extremă dreapta nu mai e o rușine.

În final, să nu uităm de consultarea electorală din Catalonia – în măsura în care ceea ce s-a petrecut la 1 octombrie se poate considera un scrutin, cu buletine de vot tipărite la imprimanta de acasă și fără un organism oficial care să valideze referendumul.

Dar dincolo de aspectele de ordin tehnic și juridic, cazul catalan este semnalul unei crize care se poate extinde, foarte repede, în întreaga Europă.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

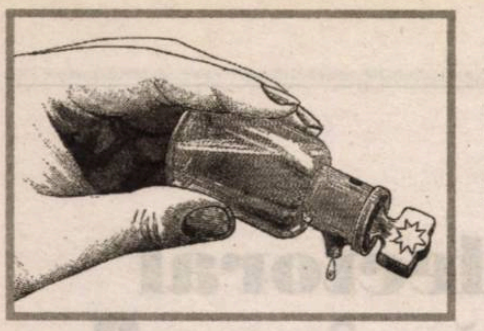

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Lecția de fonetică

Gramatica lui Iordache Golescu, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești* (1840), recent editată de Andreea Dinică (versiune electronică publicată de Editura Muzeul Literaturii Române), a fost considerată de posteritate o lucrare oarecum atipică, originală prin observațiile de detaliu, dar „contra curentului" prin redactarea într-o limbă literară cu evidente particularități fonetice muntenești.

Un exemplu elocvent de originalitate în interiorul unui tratat de gramatică este subcapitolul (pp. 69-72 din ediția originală) în care autorul descrie, în cei mai practici și accesibili termeni, pronunțarea fonemelor limbii române, comparîndu-le cu foneme asemănătoare din greacă, latină, italiană, franceză, germană, dar și cu alte sunete produse de oameni, animale sau obiecte, în diverse situații. Iată explicațiile asupra rostirii vocalei A: „cu gura dășchisă, asemănîndu-să glasul cu glasul ce scoatem cînd rîdem"; în schimb, vocala E este pronunțată „cu gura dășchisă, eșind glasul ca cînd ar fi cineva mînios". Vocala I se rostește „cu buzele dășchise, eșind un glas dulce pîn vîrful limbii, pîntre dinți, cum strigăm cînd mînăm caii din gură", O – „cu gura dășchisă, eșind glasul rătund din buze, cum strigăm cînd poprim boii din gură", iar U – „cu gura dășchisă, eșind glasul prin buze prelung. Cum fac lupii cînd urlă, însă glasul din urmă al urletului; sau cum facem cînd zgornim păsările, însă glasul cel dîntîiu al sunetului". În fine, Ă se pronunță „cu gura dășchisă, suflînd din gîtlej un glas gros, cum strigăm cînd cîrmim boii din gură la o parte în dreapta, înboldindu-i cu boldul, însă glasul cel dîntîiu al strigării", iar Î – „asemene ca *ă*, însă cu glas mai gros, cum face praștia cînd o învîrtim și cum face boul cînd zbiară".

Amuzante sînt și descrierile modului de rostire a consoanelor: V – „cu buzele puțintel dășchise, și ca cînd ar vîjîi glasul pîntre buze"; G – „cu buzele dășchise, izbind glasul în cerul gurii, ca cînd ar gîffi cineva din gîtlej"; L – „cu buzele și cu dinții dășchișì, și cu limba în cerul gurii, suflînd pă lîngă limbă"; N – „cu buzele dășchise, și ca cînd ar sufla oarecine pă nas izbind cu vîrful limbii în cerul gurii, cum strigăm cînd zgornim cîinii din gură"; R – „cu gura dășchisă, și limba să joace în gură, cum cîntă roata la torsul bumbacului, cînd să învîrtește"; S – „cu buzele dășchise, și cu dinții închiși; și ca cînd ar sufla cineva pîntre dinți, ca șarpele"; Č [tʃ] – „cu buzele dășchise, și cu dinții închiși, ișind glasul dulce pîntre dinți, cum strigăm cînd cîrmim boii la o parte în stînga înboldindu-i cu boldul" etc.

Pasajele de mai sus au fost ironizate de Lazăr Șăineanu („ne aduc aminte celebra lecțiune ortoepică din *Bourgeois Gentilhomme", Istoria filologiei române,* 1895, p. 110), dar indicate ca demne de interes de Mioara Avram, într-un studiu din 1988 (publicat de Mihai Moraru în ediția sa de *Scrieri alese* ale lui Iordache Golescu, din 1990). Așadar, sunetele umane sînt legate de expresia rîsului și a unor emoții, de mînatul cailor și al boilor, de alungarea păsărilor și a cîinilor; *u* e produs și de lupi, *î* – de boi, *s* – de șerpi; vocala *î* seamănă cu sunetul praștiei învîrtite, iar sonanta *r* cu zgomotul roții de tors. Se presupune că cititorii marelui boier erau familiarizați cu toate aceste sunete cotidiene – de la îmboldirea boilor la urletul lupilor.

Descrierile conțin și destule elemente corecte, care ar putea fi ușor transpuse în terminologia fonetică modernă; textul ne apare însă ca foarte îndepărtat de vremea noastră (și cu atît mai pitoresc) prin integrarea sunetelor articulate ale vorbirii umane în mediul nonuman și prin ancorarea într-un cotidian întru timp pierdut.

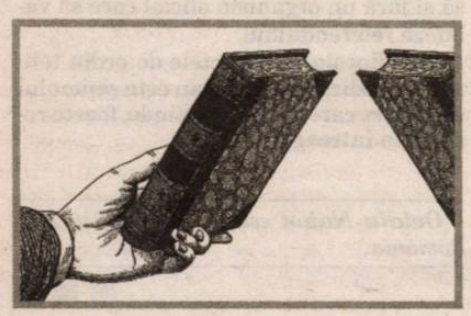

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

O postare grețoasă

Nu am cont pe Facebook. Asta mă privează de un contact mai strîns cu prietenii și cunoscuții și de posibilitatea de a „întîlni" oameni noi. Dar mă și ferește de tot soiul de grețoșenii. Nu întru totul însă. Soția mea îmi citește azi, cu voce tare, o postare recentă a ministrului Educației, dl Liviu Pop. O reproduc *in extenso,* cu scuze pentru cititorii *Dilemei vechi.*

„Lovitură! Mafia manualelor în genunchi(e)!

Guvernul ia taurul de coarne și înființează o companie de stat care va edita toate manualele și materialele didactice necesare școlii. Executivul a decis înființarea Societății Editura Didactică și Pedagogică – companie pe acțiuni cu capital integral de stat – în subordinea Ministerului Educației. Societatea Editura Didactică și Pedagogică, prin contract, la comanda Ministerului Educației, va fi unicul editor național de manuale școlare pentru toate formele de învățămînt, cu excepția celui universitar, atît în limba română cît și în alte limbi. Interesul elevilor este cel mai important în problema manualelor. Haosul și circul în dauna elevilor trebuie să înceteze. Se încheie astfel aventura zecilor de variante de manuale pentru aceeași materie de studiu și an școlar. Se elimină haosul licitațiilor și contestațiilor care an de an lăsa copiii fără manualele necesare în învățămîntul preșcolar, primar, gimnazial, liceal ori postliceal. Se termină cu mafia manualelor alternative și hățișul intereselor de tot felul care costa bugetul statului peste 100 de milioane de euro anual. O mare parte din populație susține măsura ca pentru fiecare materie să fie un singur manual. Cei care protestează sînt doar cei care nu vor mai primi bani de la stat: editurile private și cei care au publicat la aceste edituri. Se face ordine în sistemul de educație de stat prin editarea coordonată și prin asigurarea unui conținut unic, adecvat interesului de educare și dezvoltare al copilului, potrivit programei școlare. Toți copiii vor învăța după același manual și vor avea șanse egale la testările naționale. Este o teză falsă că în actualul sistem elevii aveau posibilitatea să aleagă. Ei învățau după manualele «alese» de alții. Editarea unitară, la editura statului, oferă garanțiile necesare că manualele copiilor vor fi gata la LA TIMP, odată cu începerea anului școlar. PSD își respectă astfel angajamentul de a aduce ordine, rigoare și eficiență într-un domeniul vital pentru țară – cel al educației!"

Un perfect amalgam de clișee inepte și de aberații. O iau pe rînd:

„Interesul elevilor este cel mai important în problema manualelor." Desigur, e în interesul elevilor să n-aibă alegere, să aibă acces la un singur manual, cel al dlui Liviu Pop – pentru toate materiile, dacă se poate, cum s-a realizat pentru clasa a V-a.

„Haosul și circul în dauna elevilor trebuie să înceteze." Perfect adevărat. Se referă, bănuiesc, la haosul pe care l-a stîrnit incapacitatea cronică a ministerului de resort de a organiza o licitație. Și, la fel de probabil, la circul cu care același minister a găsit de cuviință să-și acopere propria incompetență.

„Se încheie astfel aventura zecilor de variante de manuale pentru aceeași materie de studiu și an școlar." Această „aventură" a fost unul dintre marile cîștiguri ale societății românești, împreună cu libertatea de opinie și de expresie, libertatea presei, dreptul de a călători nestingherit și alte „aventuri" asemănătoare, după căderea comunismului.

„Se elimină haosul licitațiilor și contestațiilor." Licitațiile sînt o modalitate esențială de a preveni risipirea necontrolată a banilor publici, prin atribuiri discreționare de contracte. Contestația este un drept fundamental. Pentru dl ministru, atît grija față de banul public, cît și respectarea drepturilor sînt generatoare de „haos".

„Se termină cu mafia manualelor alternative și hățișul intereselor de tot felul..." Formula „mafia manualelor" a fost lansată acum aproape două decenii, tot de către lideri PSD. În tot acest timp, nici guvernările PSD, nici celelalte nu au reușit să identifice măcar o singură editură „mafiotă", vreo faptă de corupție din partea editorilor, vreun inspector, vreun director, vreun profesor care să fi fost mituit pentru a promova un anumit manual. Nu credeți, dle ministru, că un înalt demnitar de stat ar trebui să-și poată fonda afirmațiile pe o documentație cît de cît credibilă, pe care i-o pot pune la dispoziție sutele de angajați pe care îi are în subordine?

„...care costa bugetul statului peste 100 de milioane de euro anual." Sînt încă de pe acum curios cum vor fi mistrocosite cheltuielile pe care le va avea producția de manuale etatizată și centralizată. Probabil prin transferarea lor în altă rubrică bugetară – salarii, regie, mai știu eu ce. Pînă și în țări din lumea a treia s-a dovedit că descentralizarea competitivă a producției de manuale scade, nu crește costurile. Vă pot indica și bibliografia, dacă e nevoie.

„O mare parte din populație susține măsura ca pentru fiecare materie să fie un singur manual." Cît de mare, dle ministru? Și cum i-ați numărat? Sau rezultă din tabelele electorale?

„Cei care protestează sînt doar cei care nu vor mai primi bani de la stat: editurile private și cei care au publicat la aceste edituri." Ar trebui măcar pentru o atare afirmație să vă simțiți jenat. Nu am aici spațiul necesar pentru a detalia cîți au protestat împotriva măsurii preconizate de dvs. și cam ce fel de oameni sînt aceștia. Mă mărginesc la cîteva exemple instituționale, din domeniul în care lucrez: cele mai importante facultăți filologice din țară (din București, Cluj, Iași, Timișoara, Brașov), Asociația Națională a Profesorilor de Română „Ioana Em. Petrescu" etc. etc.

„Toți copiii vor învăța după același manual și vor avea șanse egale la testările naționale." Cu tot respectul, dle ministru, aceasta este o aberație. Cum să vă explic mai simplu? Iată: același manual va fi pentru unii elevi prea ușor, pentru alții prea greu. Orice specialist în științele educației vă poate arăta în detaliu de ce un manual unic nu e o soluție pentru a crește echitatea în sistem. Echitatea nu se obține prin uniformizare, ci, dimpotrivă, prin diversificarea formelor de sprijin care să atenueze discrepanțele injuste – nu este vina unui copil că s-a născut într-o familie săracă! De ce credeți că orele de pregătire suplimentară – faimoasele „meditații" – au atîta succes în Romămia? Pentru că reușesc să asigure mai bine, prin priceperea celor care le practică, ceea ce sistemul e incapabil să facă: o instruire diferențiată.

„Este o teză falsă că în actualul sistem elevii aveau posibilitatea să aleagă. Ei învățau după manualele «alese» de alții." Evident că e o teză falsă, numai că ea n-a existat niciodată, decît în imaginația propagandiștilor. E absurd să crezi că, de pildă, un copil de clasa pregătitoare, care încă nici nu știe să citească sau să socotească, e capabil să decidă ce manual i se potrivește. În alegerea manualelor s-a contat întotdeauna pe colaborarea dintre elevi, părinți, profesor și conducerea școlii. Colaborare adesea imperfectă, ceea ce văd că vă face să jubilați că, în fine, ați reușit să-i puneți capăt, dînd totodată o palmă morală tuturor celor implicați, pe care-i declarați aprioric fie hoți, fie incompetenți.

„PSD își respectă astfel angajamentul de a aduce ordine, rigoare și eficiență într-un domeniul vital pentru țară – cel al educației!" Iată și un așteptat final beethovenian. „Ordine, rigoare și eficiență"! Cred că era mai înțelept să mutați producția manualelor la Ministerul Apărării sau, poate, la SRI.

P.S. Există și unele „scăpări" destul de problematice în jubilația digitală a dlui ministru. De pildă, faptul că domnia-sa afirmă că EDP „va fi unicul editor național de manuale școlare pentru toate formele de învățămînt, cu excepția celui universitar, atît în limba română cît și în alte limbi". Am și eu o curiozitate: proiectul înaintat spre consultare publică a obținut și avizul Consiliului Concurenței? Și mai am o curiozitate: cum se face, dle ministru, că Ordonanța de Urgență care v-a produs așa un deliciu a fost adoptată, în vreme ce Proiectul Legii manualului școlar se află încă în consultare publică, chiar pe site-ul ministerului pe care îl conduceți? Să fie postarea dvs. iarăși o „eroare de comunicare", cum de atîtea ori ne-a explicat guvernarea actuală?

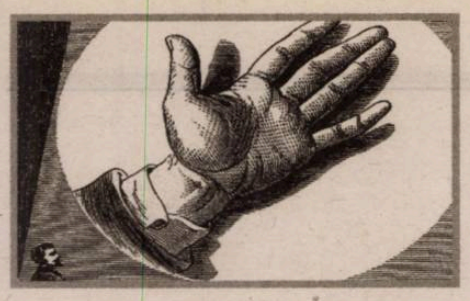

Adina POPESCU

portrete din mers

Gașca veselă de la cardiologie

„Aici este cardiologia?“ – întreb, după ce căutasem prin toată clădirea, evitînd dinadins să mă apropii de ușa unde era cea mai mare coadă. „Da, da, aici este!“, mi se răspunde în cor, pe mai multe voci. Sînt privită prin ochelari și pe deasupra lor, exact așa cum privești o insectă necunoscută, de pe o altă planetă, care reprezintă un potențial pericol. Cunosc acea privire care înlocuiește jumătatea de răspuns nerostită: „Da, aici este, dar noi sîntem aici de multă vreme, dinaintea ta, de fapt dinainte ca tu să fi apărut pe lume… așa că să nu-ți treacă prin cap să intri înaintea noastră!“. Desigur, n-aș îndrăzni așa ceva. Mă așez pe un scaun și mă uit la ceas – dacă așa stau lucrurile, cu siguranță voi întîrzia la ședință. Pentru că simt în continuare privirile ațintite asupra mea, de data asta doar pline de curiozitate, îmi concentrez atenția asupra telefonului.

Ceilalți pacienți sînt trecuți binișor de 80 și au un aer suferind comun. Răsuflă greu sau poate doar mi se pare mie. „E de la inimă!“ – îmi zic și simt, la rîndul meu, cum mi se strînge inima. La un moment dat, o doamnă cu bască se ridică în baston și se îndreaptă spre toaletă. Un pas, încă unul, mă întreb dacă va ajunge pînă acolo. Rămîne încremenită ca o statuie în mijlocul holului. Oare chiar vrea să ajungă la toaletă sau pur și simplu s-a ridicat ca să fac un pic de mișcare, așa cum i-a recomandat doctorul? Se clatină ușor. Dacă o să cadă?

Din cabinet se aude vocea doctorului care pune diagnostice complexe. De la etaj mai răzbate cîte un geamăt de la stomatologie. La parter e o liniște mormîntală care deja mă sperie. Ce caut eu aici? La cardiologie vin oameni cu adevărat bolnavi cu inima, cardiacii, poate unii mai au de trăit doar cîteva zile… Încep să-i privesc cu compasiune. „Știți cumva, se respectă programările?“ – întreb eu, mai mult ca să-i readuc pe toți la viață. Doamna grasă, cu părul scurt, de lîngă mine de-abia așteaptă să vorbească ceva, orice. „Păi, da! S-ar fi respectat dacă n-ar fi intrat trei deodată… e pacientul, soția pacientului și cu fiica, iar acum îi consultă pe toți, în familie!“ Dumneavoastră la cît aveați programare? – întreb. „La unșpe!“ „Și eu tot la unșpe!“ – zice doamna cu bască, în baston. Ciudat! Toată lumea are programare la unșpe, numai eu la unșpe jumate. Și e douășpe fără un sfert. „E clar, o să întîrzii la ședință!“ – gîndesc cu voce tare. „Și o să vă certe șefu', nu-i așa? Să nu vă enervați, stresul ăsta, de aicea pleacă toate bolile! Mai bine vă reprogramați și vă duceți la servici!“ – zice doamna cea grasă, de lîngă mine, iar soțul ei, cam livid la față, o aprobă dînd din cap. Apoi, inevitabil: „Dar de ce boală suferiți?“. Cu alte cuvinte, ce caută baba asta mai tînără pe aici? E un control de rutină – zic. Am niște palpitații. „Și eu am avut palpitații!“ – zice doamna de lîngă mine, pe un ton plin de înțelegere. „Mai ales seara, să vedeți ce palpitații aveam, oho! Nu-i mare lucru, o să vă dea tratament!“ Îmi zîmbește conspirativ, diferența de vîrstă dintre noi e de cel puțin 40 de ani. Atmosfera s-a mai înviorat, se pare că toți am avut palpitații. Însă domnul livid care e cel mai cardiac dintre toți are probleme cu pata: „Uitați aici, pe mînă! E pata asta roșie, mi-a apărut de trei zile și nu-mi mai trece… sigur e un vas, o arteră, o venă. În rest mă simt bine cu tratamentul, dar pata asta… mă enervează și mi-am zis să i-o arăt lui dom' doctor ca să vadă ce e și să mă liniștesc!“. „Iar eu am venit cu el ca să-l susțin!“ – ciripește doamna grasă, fericită că nu ea e pacienta, cel puțin nu astăzi. „Locuim oricum vizavi“ Ah, sînteți cu soția, mă prind eu. Domnul cu pata rîde. „Păi, doar nu era să fi venit cu prietena! Sîntem căsătoriți de 50 de ani.“ „Foarte bine că ați venit… decît să fi citit pe calculator tot felul de bazaconii și să vă speriați degeaba!“ – intervine și doamna cu bască. „Soția e cu Internetul… eu nu citesc!“, zice bărbatul. Conversația continuă, însă atenția e îndreptată în continuare asupra mea, eu sînt intrusul. „Păi, și de ce aveți palpitații?“ Habar n-am, sînt emotivă, fumez. „Fumați? Aruncați țigările acum!“ – aproape că-mi ordonă bărbatul livid și chiar se înroșește ușor la față. „Țigările sînt cel mai mare rău pentru inimă. Și eu am fumat douăzeci de ani… dar cînd am zis că mă las, m-am lăsat.“ „Vă e frică că vă îngrășați?“ – îi ține isonul și soția. „Băiatul nostru a slăbit 60 de kilograme. Avea o sută șaizeci, acum are o sută. A avut voință, a mers la sală și a slăbit!“ Promit că las țigările, că nu mă îngraș, că o să merg la sală. „Păi, deja pe jumătate v-ați vindecat!“ – rîde domnul cu pata roșie. „O să vă zică ce și cum domnu' doctor… e un doctor foarte bun și are și aparatură din asta nouă!“ – mă încurajează doamna cu basca, iar eu îmi imaginez tot soiul de gadget-uri SF care monitorizează inimile tuturor acestor oameni. „Deși poți să intri la el și să-ți spună că n-ai nimic și dup-aia să cazi pe stradă… că așa-i cu inima!“, trage ea, sumbru, o concluzie. Eu simt palpitații ușoare și-mi duc discret mîna la piept. Se lasă din nou o liniște care nu prevestește nimic bun. Se aude iarăși un geamăt de la stomatologie, cineva acolo sus chiar suferă. Noroc că se deschide ușa și ies, pe rînd, pacientul, soția pacientului și fiica. Toți sînt consultați și binedispuși. Pacienții de afară se reped spre ușa cabinetului, mai ales doamna cea grasă care nu era pacientă, doar a avut palpitații, dar i-au trecut. „Mai întîi dînsa, avea programare la unșpe jumate!“ – zice doctorul, arătînd spre mine. „Pe dvs. v-am chemat la douășpe, fără programare, ați insistat să vă văd!“ „Da, dar la noi nu durează mult!“ – încearcă să-l convingă soția, cu un pas în cabinet. Eu sînt de acord să le cedez locul, în fond tot s-a dus naibii ședința. Se pare că și ceilalți bieți cardiaci își notaseră greșit orele și erau fără programare, doar așa, în trecere pe la cabinet. Mă vor urî pentru multă vreme. Doctorul mă invită înăuntru, pacienții se liniștesc și își acceptă soarta potrivnică, doamna cu bască își reamintește că trebuie să ajungă la toaletă. Un pas, încă unul…

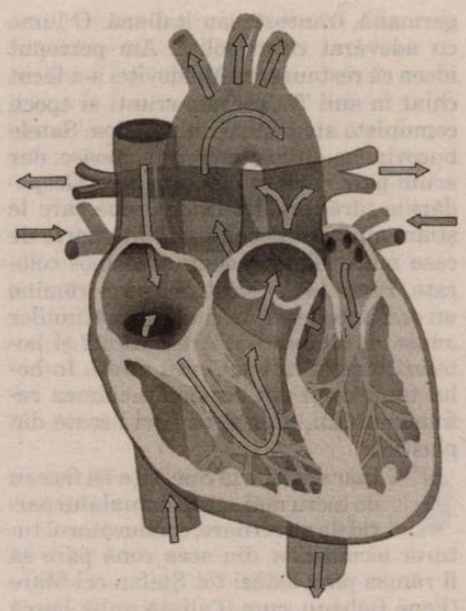

Consultația mea durează vreo trei sferturi de oră, mă gîndesc oarecum cu părere de rău la oamenii de afară. Bolnavi adevărați de inimă, nu închipuiți ca mine. Totuși, dacă te încăpățînezi să mergi pe la doctori și nu mai ești foarte tînăr, e imbosibil să nu-ți găsească ceva. Plec și eu cu un mic diagnostic, o valvă care nu se închide bine, o ușoară insuficiență mitrală și, desigur, „un tratament“. Ies un pic speriată din cabinet. Ceilalți pacienți, care au auzit totul (inima ca inima, dar se pare că, după 80, cu auzul stai foarte bine!), nu mă mai privesc ca pe o insectă ciudată, de pe altă planetă. Îmi zîmbesc cald, cu milă. „Curaj!“ – îmi strigă doamna în baston. „Organismul e tînăr și va lupta!“ Îmi dau seama cu amărăciune că mă recunosc ca făcînd deja parte din gașca lor.

E acel moment în care începi să ții cont de vîrstă, de începutul unui declin, de uzură și de faptul că timpul trece, de fapt, ireversibil. Iar pacienții trecuți de 80 care așteaptă la ușa cabinetului de cardiologie nu mai reprezintă doar o proiecție a unui ipotetic și îndepărtat viitor pe care îți permiți să-l iei la mișto. Un pas, încă unul… și te trezești pe negîndite acolo.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Am umblat zilele trecute

În mașina altuia. Și mi-am dat seama cît de simplu este să vorbești, să stabilești diagnostic „pe mașina altuia“. Era de mers de la București la Sinaia și-napoi. Și eu îmi agățasem în pom mașina! Și, uite-așa, am apelat la ajutor. Și am stat tăcut în spatele șoferului. Și am zis. În sfîrșit, mă destind. *Relax,* frate. Conduce altul. Eh, crezi că poți? Nu! Întîi, ce crezi? Parcă mergea prea repede. Apoi, prea încet. Parcă nu punea frînă. Ultimul *apoi?* Se auzea zgomot, cică ar fi fost toba. La un stop, mă bag sub mașină. Dau un papuc în tobă. Nu-i toba! Se ține bine toba! E altceva. Și mă bag la volan! Devin eu atoateștiutor. Asta m-a enervat. M-a luat gura pe dinainte. Turuiam. Despre ambreiaje, frîne. De unde știam eu atîtea? Eu, care am avut numai mașini prăpădite, de acolo știam. Mintea mea a găsit și de unde știu, și de unde am devenit mare și tare. Eram la volan și ascultam o mașină cum zdrăngăne, dar, mai rău, căutasem autoritatea. Și i-am băgat omului-șofer în cap tot felul de nerozii. Omul a intrat la idei. Băi, ăsta se pricepe, că mă știuse că avusesem mașină. Pentru juma' de oră am devenit sigur pe situație. Credeți că m-am relaxat? Am turuit, repetam obsesiile. Și de unde pînă unde? Doar din ce am nenorocit eu, din experiențele nenorocirilor, rablelor mele, trecutului meu ruginit. Nici șofer n-am mai fost de vreun an, de cînd mi-am belit mașina, nici mecanic nu-s și n-am cum să fiu. Doar cu gura am trăncănit și șoferul deja umbla pe Google să caute prețuri, ambreiaj, frîne, draci. M-am speriat de puterea mea, dar nu mă lăsam. Gura turuia, omul calcula. Și s-a lăsat seara, a venit dimineața.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Pare că Alibec e cel mai pronunțat nume din România în ultima vreme. Care să fie secretul unei asemenea celebrități?

Același pentru care bătăușii școlii sînt în centrul atenției. Unii vor spune că Alibec nu e doar un băiat neastîmpărat, ci și un mare talent, dar eu știu precis că și pentru a da cu pumnul eficient trebuie să ai calități superioare unui purtător oarecare de matricolă (pe vremuri se coseau de uniforme pentru identificare). Am văzut. Eram la un baschet în curtea liceului și un vlăjgan apărut brusc pe teren s-a îndreptat iute către un amic, l-a întors spre el și i-a fript una în figură de-a stat omul ani de zile cu nasul strîmb. Cred că era vorba de o poveste cu gagici. Oricum, agresorului i-au trebuit sînge rece, hotărîre în execuția planului, capacitate de a-și asuma consecințele, forță și precizie mult peste media elevilor care au asistat siderați la acel eveniment. Un tip talentat, cum s-ar spune. Și Alibec poate lovi fulgerător, în poarta adversă sau în cea a bunului-simț. Evident, nu e el de vină. Chiar nu e. De vină sîntem noi toți. Cum am fost și sîntem de vină pentru toate anormalitățile de pe pămîntul cuprins între niște granițe, comun, și cîteodată abuziv, numit țară. Într-o lume cu cap, drăguțului de Alibec i s-ar fi arătat de mult calea cea dreaptă sau ușa de ieșire. Cum probabil că așa s-a întîmplat în drumurile sale europene, Denis s-a reîntors pentru a străluci în bezna minților noastre. În patria aceasta, dacă ți-a dat Dumnezeu (cine altcineva?!) un strop de talent poți să te ușurezi în public fără nici un bai. Vei fi mîngîiat pe creștet în sensul frezei și pe tatuaje în direcția către care se îndreaptă declarația „Te iubesc“ în sanscrită, cozile de sirene, privirea severă a Iisușilor de tarabă și căutătura galeșă a Monaliselor nurlii. E vreme de beție!

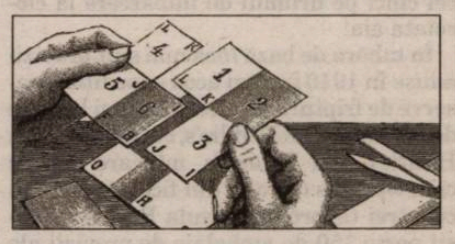

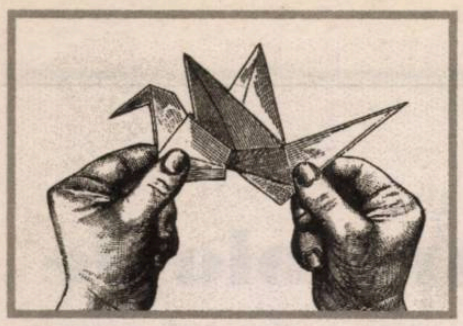

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Să lăsăm prejudecățile deoparte

Cînd pleci la drum poți avea temeri și prejudecăți despre zona în care te duci. Oricît de avizat ai fi, există undeva prin bagaje un lest de clișee. Le duci cu tine chiar fără să vrei și fără să știi.

N-am mai fost în Bucovina de mai bine de douăzeci de ani. Mă așteptam la drumuri cam proaste, dar n-a fost așa. Cu mici excepții, șoselele sînt foarte bune. Mă temeam de condiții de cazare mai ca la munte și mi-am luat haine groase și pentru cazul în care prin camere nu s-ar fi dat încă drumul la căldură. Temperatura a fost însă perfectă, reglată peste tot automat. Hoteluri ireproșabile. Mă așteptam la mese bune și chiar așa a și fost. Meniuri ieftine și delicioase. Chiar și în locuri în care am ajuns din întîmplare, am descoperit lucruri minunate. Așa a fost, de exemplu, o cîrciumă din satul Marginea, de lîngă Rădăuți. După ce am fost serviți cu o supă rădăuțeană clasică și cu alte bunătăți tradiționale, am descoperit că localul avea certificare Trip Advisor și că la un moment dat a fost vizitat de președintele Iohannis, care apărea într-o poză alături de proprietari. Nu mai vorbesc despre magazinul alăturat, cu ceramică de Marginea: vasele acelea gri închis, aproape negre, suple și sobre. Poate cea mai frumoasă ceramică de pe la noi.

La mănăstiri, maicile le dădeau explicații turiștilor străini, cu dezinvoltură, în germană, franceză sau italiană. O lume cu adevărat cosmopolită. Am perceput ideea că restaurarea Moldoviței s-a făcut chiar în anii '50, cei mai crunți ai epocii comuniste atee, ca pe un paradox. Satele bucovinene au fost mereu frumoase, dar acum parcă sînt și mai prospere. Gospodăriile țărănești tradiționale pe care le știam au fost înlocuite în bună parte de case mari solide, moderne, frumos colorate. Peste tot e curat. Suceava rămîne un oraș interesant în ciuda stricăciunilor aduse de comunism. Are localuri și hoteluri bune. Peste tot erau nunți. În holul unui hotel am remarcat, culmea rafinamentului, un coș cu flori uscate din plastic.

Chiar dacă pe la Sucevița își făceau de lucru mai-marii actualului partid de guvernare, conducătorul tuturor locuitorilor din acea zonă pare să fi rămas pînă astăzi tot Ștefan cel Mare (Fane Babanu, cum îl alintă unii). Parcă și acum totul se leagă de marele domnitor și, uneori, și de Petru Rareș. Bucovina în special, dar și Moldova au un cult special pentru propria istorie și pentru propria cultură, așa cum nu prea găsești prin sudul nostru „șmecher". Am auzit ideea că un asemenea cult ar fi cam provincial. Dar dacă, după Mica Unire, Bucureștiul a preluat afacerile țării, Iașiul și Moldova au rămas păstrătoarele tezaurului istoric și cultural. Și au și la ce se raporta. În afară de Ștefan cel Mare sau de Petru Rareș, cum spuneam, peste tot există cîte ceva legat de Movilești, de Dosoftei, de Cantemir, de Anastasie Crimca, de Cuza sau de Kogălniceanu. Marii scriitori, muzicieni sau pictori au pretutindeni monumente, case memoriale, plăcuțe care amintesc de nașterea, locuirea sau trecerea lor pe acolo și instituții care le poartă numele. Nume care, într-o scurtă și foarte incompletă înșiruire, sînt copleșitoare: Eminescu, Enescu, Creangă, Alecsandri, Sadoveanu, Maiorescu, Hogaș, Tonitza, Petrașcu, Brauner, Băncilă, Stahi, Celibidache, Porumbescu... Ăsta nu e provincialism.

Nici religiozitatea peste medie a Moldovei sau a Bucovinei nu poate fi legată de vreun spirit „mai provincial". Mai degrabă despre lăcașurile de cult meschine și pline de prețuri și kitsch-uri din sudul țării se poate spune asta. Bisericile moldovene au măreție și sînt luminoase. Numai la Iași pot exista patru sau chiar cinci biserici așezate gard în gard, fie ele și toate cu spatele la bulevardul central. Sigur, pare un urbanism cam haotic, dar e plin de bogății. Palatul Culturii, în schimb, deși măreț, pare cam prea vast pentru administratorii săi, care nu găsesc un conținut pe măsură.

Într-un restaurant foarte cochet din Iași, o famile de francezi, mama, tata și copilul de vreo 18 ani, sărbătoreau ultima seară împreună. Părinții îșI aduseseră fiul la Facultatea de Stomatologie, era 1 octombrie. Niște oameni subțirei și veseli, probabil fără prea mulți bani, dar cu multă minte, au trecut peste orice fel de prejudecăți, aducîndu-și copilul din Franța să-și facă studiile la Iași, în estul Europei. UMF Iași e o facultate din ce în ce mai căutată și cu faimă foarte bună. De altfel, e vorba de instituția de învățămînt superior cu cei mai mulți studenți străini din România (2359). Carevasăzică, orice călătorie te poate dezbăra de prejudecăți.

ready made

„În Bombay (India) unde de ani de zile nu se mai stinge ciuma, mor pe zi câte 400 de oameni! În luna trecută au murit numai în acest mare oraș și numai într'o lună: 10.000 de oameni! Tot pe atâția fug din el. Acuși va fi pustiu."

Bunul Econom, Anul I, Nr. 8, Orăștie, 19 Febr. v. (3 Martie n.) 1900

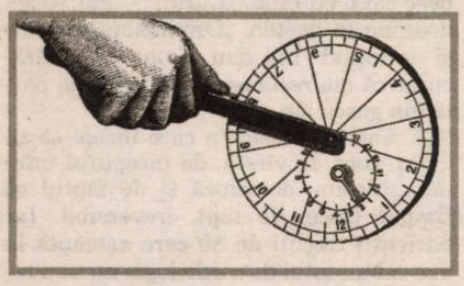

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

O marmeladă la Polul Sud

Taberele de bază ale primilor exploratori antarctici, abandonate acum o sută de ani, s-au umplut rapid de zăpadă. Cele trei case din Insula Ross (în Zona Antarctică Neozeelandeză) au fost cercetate în cîteva campanii la care, din 1977, au participat și arheologi. În acel an, de pildă, s-au scos 100 de metri cubi de gheață din depozitele celei mai importante dintre ele, casa de la Cape Evans, la poalele Erebusului, de unde plecase expediția tragică a lui Scott.

În martie 1912, după ce atinseseră Polul Sud (cum se știe, la o lună după descoperitor, Amundsen), Scott și ultimii doi supraviețuitori ai marșului de întoarcere la -40° mureau înghețați în cort – unde au și fost găsiți, împreună cu jurnalul ireal de calm al lui Scott, o jumătate de an mai tîrziu. Erau la nici 20 de kilometri depărtare de unul din cele cîteva depozite de alimente pe care le ridicaseră din timp în teren. Îmi fac curaj să spun ceva care sună a jurnalism de tabloid, dar mă bazez pe îngăduința cititorilor care știu ce înseamnă un marș epuizant pe munte, prin frig. În casa de la Cape Evans s-au găsit, puternic deteriorate, cartoline cu reclame la ciocolata J.S. Fry and Sons. Cît trebuie să fi visat cei cinci pe drumul de întoarcere la ciocolata aia!

În tabăra de bază încă mai sînt provizii aduse în 1910 pentru acea expediție: conserve de friptură de vițel Moir's și legume deshidratate McDoddie's, cutii de biscuiți Huntley and Palmer's, mîncare pentru cîini Spratt's (cu ulei din ficat de cod). În cele trei tabere din Insula Ross s-au găsit peste 150 de ambalaje de provizii ale expedițiilor britanice: supă Brands, untură Hugon's, cacao Rowntree's, curmale și stafide Griffiths and Macalister, fulgi de ovăz Hunter's, cutii de brînză Vezet, cutii de asparagus olandez Hoogenstraaten, pemican Beauvais danez, sardine franțuzești Rödel Fils Frères. În 2005 se scoteau din gheață încă trei tipuri necunoscute pînă acum.

Asemenea obiecte (alături de o mască de protecție pentru ponei) au apărut treptat din gheață, sau din pietrișul de bazalt, fin, permanent înghețat și tare ca cimentul la Cape Royds, sau din matricea de fragmente de lavă (scorii), gheață și paie la Cape Evans. În general, pentru scoaterea artefactelor din gheață nu existau tehnici arheologice testate, iar din tehnicile folosite de minerii din Klondike, de pildă, numai decongelarea cu apă rece era aplicabilă. Cel mai bine a funcționat un mic pickhammer (Dynadrill), care sparge gheața fără s-o facă să zboare în țăndări (ceea ce nu e ideal cînd ea cuprinde resturi de mîncare sau baligă) și care, spre deosebire de uneltele manuale, e cu atît mai eficient cu cît gheața e mai tare. S-au folosit și furtune direcționate cu aer cald, lucru grozav cînd muncești la -20° C.

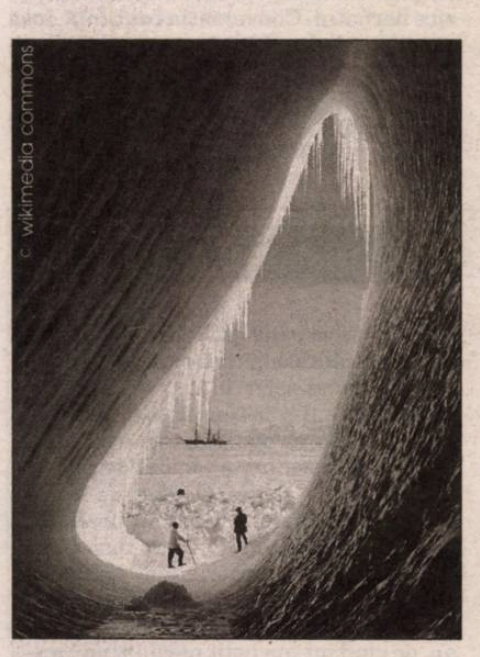

© wikimedia commons

În bibliotecă sînt Kipling și Conan Doyle.

În grajdul de la Cape Evans fuseseră adăpostiți cîndva cei 17 ponei manciurieni și doi siberieni, iar apoi șapte catîri aduși din India (dintre care unul se numea, conform inscripției găsite recent deasupra unuia din compartimente, Abdullah). Săpăturile au expus o mică plită ce funcționa cu grăsime de focă (singurul combustibil disponibil, afară de ceva benzină adusă din Anglia) pe care Anton Omelcenko, grăjdarul rus al expediției, gătea terci cald pentru ponei. Mult echipament fusese adus în casă, și nu doar științific: un pian mecanic e încă acolo. În bibliotecă sînt Kipling și Conan Doyle. Exista chiar și un laborator foto, în care lucra Ponting, fotograful oficial al expediției *(foto)*. Ponting dormea tot în acest laborator, dar patul lui a dispărut fără urmă (ca în cîntec: *somebody came and took your bed...)*. Un raport mai menționează un cadru de bicicletă al unuia dintre geologi, cu numele lui pe șaua de piele, și găsirea unui tricou marcat Owen Gaze, participant la expediția lui Shackleton (raportul de care vorbesc a fost publicat chiar în 1978, anul morții lui Gaze). Asta pentru că nu toate artefactele găsite în casa de la Cape Evans au aparținut expediției lui Scott. Alți șapte oameni din expediția lui Shackleton au trebuit să supraviețuiască sub acel acoperiș aproape doi ani (1915-1917) – multe din hainele improvizate de ei din saci de dormit și piei de focă se păstrează încă. La fel, o lădiță de lemn plină cu ouă de pinguin Adelie împachetate în nutreț pentru ponei, adunate tot de ei în 1916.

În ciuda izolării (și importanței) lor, cele trei situri arheologice au avut destul de pătimit. În 1957-58, marinari neozeelandezi au adunat „gunoiul" și l-au ars atît la Cape Evans, cît și la Royds (și din nou în 1971). În 1964, două mici gherete de lîngă casa lui Scott de la Hut Point au fost rase noaptea de un buldozer al marinei americane. Știu însă că, în 2006, trei specialiști în conservare au iernat la Cape Royds. Am văzut rapoartele de conservare. Sînt delicioase. Se aplică FerroGard FS pe sănii și Corrostop pe bicicletă. Se stabilizează cu acid tanic și acid fosforic cutiile de cacao Fry's. Se stabilizează eticheta marmeladei marca Frank Cooper's Oxford Seville... Lupta pentru Polul Sud n-a fost în van.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cultura nemulțumirii

Trăim vremuri trepidante – în privința asta nu încape discuție. Printre altele, trăim cu frenezie barbară un spirit al timpului care aruncă în aer vechile înțelepciuni. Una dintre ele spunea, cuminte, că „e bine să te mulțumești cu ce ai", cu varianta „e bine să te mulțumești cu puțin". Astăzi, asemenea sfaturi sînt prost văzute. Cumințenia nu mai e de mult o valoare. Vreme de mii de ani, totuși, asemenea sfaturi erau socotite „de aur". Dacă nu supăr prea tare, sînt de părere că am comite o imensă greșeală să credem că toți cei de dinaintea noastră au fost niște proști trăind după asemenea sfaturi, iar noi sîntem deștepții speciei cînd le nesocotim, trufaș.

Pentru noi, să te mulțumești cu ce ai e un scandal, o abdicare de la dorința de mai bine, de la lupta pentru o viață mai bună, de la lansajul către fericire. Mitul mai binelui lucrează al dracului de eficient în sufletul oamenilor de azi. Poți schimba lumea! – se spune, cu impuls pedagogic, oricărui țînc. Oare? Și nu mă întreb asupra puterii fiecăruia de a schimba lumea (măcar a micii lumi în care trăiește), ci asupra înțelepciunii acestui îndemn. Am văzut prea mulți oameni care au pornit să schimbe lumea și a ieșit rău, ca să nu mă întreb: „Oare e bine să ne băgăm unii altora în cap că putem schimba lumea?"

Puține curente de gîndire au influențat ființa mai mult decît stoicismul. Manualele spun că se poate identifica un curent de gîndire stoic începînd cu secolul al III-lea î.Chr., în lumea elenistică, apoi în Imperiul Roman, și că a fost sublim preluat în creștinism. Totuși, atitudinea stoică există în oameni cu mult înainte de a deveni idee sistematizată, căci, fundamental, stoicismul ne spune că trebuie să ne controlăm emoțiile și pulsiunile în fața realității, că trebuie să luăm lucrurile așa cum sînt și nu cum ne imaginăm că ar fi, că fericirea începe cu acceptarea. Asta duce, imediat, la o autonomizare a omului în raport cu ceea ce i se dă să trăiască, din moment ce voința lui se construiește în limitele realității. De aici rezultă o etică a păcii (cu sine și cu ceilalți), o cunoaștere rațională, o realistă încredere în sine. Autocunoașterea, ca și cunoașterea lumii în ansamblul ei, sînt necesare fericirii și, imediat, urmează eliberarea de sub tirania fricii, dar și de sub vraja otrăvitoare a speranțelor deșarte. Așa au fost educați oamenii să trăiască mii de ani și nu se poate spune că ceea ce au produs și ne-au lăsat indică eșecul. Dimpotrivă, moștenirea pe care am primit-o de la înaintașii noștri este atît de mare și de bogată, încît avem serioase probleme să ne ridicăm la înălțimea ei. Așa că o simțim ca pe o povară. Trăim vremea în care se spune că e mai bine să scăpăm de această moștenire decît să o cunoaștem în profunzime și, vai, să o continuăm. Să te revolți e mai bine decît să cunoști. Să întorci spatele e mai ușor decît să urmezi. Cel mai ușor e să te revolți înainte de a încerca să cunoști.

Lumea euro-atlantică de astăzi, cea mai prosperă și mai sigură din cîte au existat vreodată, subîntinde o cultură a nemulțumirii. Sesizați și dumneavoastră că, în jur, avem numai oameni nemulțumiți, vexați în permanență, supărați pe ceva, revoltați de altceva, oameni care nu (se) acceptă. Sîntem supărați pe guvern (întotdeauna!), pe restaurante, pe taxiuri, pe mall-uri, pe programele TV, pe vecini, pe rude, pe natură (ba că plouă, ba că nu plouă, ba că e cald, ba că e frig etc.). Educația a devenit un cult subtil al plăcerii. Copilul, de mic, trebuie lăsat să facă doar ce-i place. Nu-i place matematica, să n-o învețe! Nu-i place muzica clasică, nu-l forța, lasă-l să nu știe altă muzică în afara celei de la radio, că aia-i place! Nu-i plac hainele astea, ia-i imediat altele care-i plac!

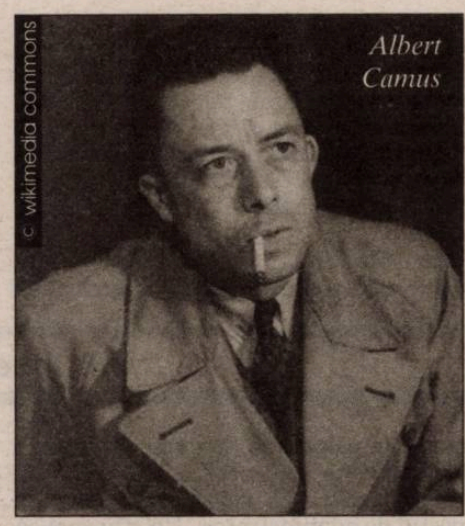

După ce a scris *Mitul lui Sisif,* în 1942, Albert Camus a scris *Omul revoltat,* în 1951. Ambele eseuri trebuie citite împreună ca să înțelegem exact ruptura la care mă refer. Viața e absurdă și trebuie să ne punem serios problema sinuciderii, dar asta nu înseamnă că trebuie să ne punem imediat ștreangul de gît. Trebuie să ne revoltăm, să spunem „Nu!". Și aici vine momentul în care ne desprindem de înțelepciunea stoică, milenară, care ne învață că a spune „Nu!" înseamnă a renunța. Camus scrie că omul revoltat este cel care spune „Nu!", *mais s'il refuse, il ne renonce pas.* Asta, crede admirabilul autor, îl scoate pe om din singurătate și-l face să spună, de fapt: *le „Tout ou Rien", le „Tous ou Personne"!* Neîndoielenic, în 1951, așa ceva suna proaspăt, nou, eliberator. Dar în 2017 sună banal, „de bun-simț".

Întrebarea care se pune, și pe care Albert Camus nu o vedea, este cum anume mai poți construi ceva – în sensul clasic, real, așa cum au construit înaintașii noștri – dacă toată lumea se revoltă, dacă toată lumea spune „Nu!" și nici nu renunță, dacă toată lumea vrea totul sau nimic. Pentru fiecare dintre noi, ființe libere, crescute în ideea că libertatea înseamnă a face ce-ți place, „totul" înseamnă altceva, iar ceea ce ne unește este doar urgența cu care vrem „totul". Sîntem toți impacienți, dar fiecare în numele altor așteptări, căci infernul plăcerii constă tocmai în delirul absolut al subiectivității. Or, cu acest material uman vrem noi să construim o lume unită, care livrează plăcere în mod egal, pentru fiecare dintre noi. Mă tem că nu merge așa. Cultura nemulțumirii nu produce, de fapt, nimic. Și ne enervează la culme că cei de dinaintea noastră, croiți mai degabă stoic, au fost atît de productivi.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Revolverul și americanul

Jack are o pușcă. John – două pistoale. Vecinul lor – o colecție de trei revolvere. Se aud focuri de armă.

Cel mai grav atac armat din istoria recentă a Statelor Unite ale Americii, care a avut loc la începutul lunii în Las Vegas, (re)aduce în discuție unul dintre cele mai dezbătute subiecte de și despre americani: dreptul de a purta arme. Așa-numita și mult discutata cultură a armelor este o veche componentă a culturii și civilizației americane, care își are originile în istoria statului federal.

Armele de foc au reprezentat un obiect esențial pentru americani încă din timpurile cînd aceștia au ocupat teritoriile care ulterior au format statul pe care îl știm astăzi. Pe de o parte, noii rezidenți aveau nevoie să își apere teritoriile de eventuali inamici, iar pe de altă parte, erau nevoiți să își asigure hrana. Armele erau deci un mijloc indispensabil de supraviețuire pentru americani, iar îndemînarea de a folosi pușca sau pistolul era absolut necesară.

Cultura armelor s-a împămîntenit și mai solid în civilizația SUA odată cu Războiul de Independență (1775-1783). Trupele de coloniști din America de Nord care au cîștigat războiul împotriva englezilor nu au fost formate doar din armata profesionalizată a Congresului Continental, ci și din diferite miliții locale. Acestea din urmă erau alcătuite din fermieri voluntari care se asociaseră pentru a-și apăra drepturile. Și care aveau puști și pistoale pe care le mînuiau cu iscusință. Și care au contribuit astfel la cîștigul de cauză, adică de independență.

Apoi părinții fondatori au inclus în Carta Drepturilor Amendamentul al II-lea, care prevede astfel: *O Miliție bine rînduită fiind necesară pentru siguranța unui stat liber, dreptul poporului de a deține și de a purta arme nu va fi îngrădit.* În interpretarea legii stă, de altfel, substanța dezbaterii care s-a născut de-a lungul timpului cu privire la deținerea de arme, și anume: este acesta un drept colectiv sau unul individual? O altă întrebare ar fi cît de relevantă mai este prevederea din Amendamentul al II-lea în contextul actual. Acestea sînt însă subiecte care depășesc cu mult spațiul și scopul „accentului" nostru de azi.

De menționat aici ar mai fi totuși faptul că, în 1789, Thomas Jefferson îi scria lui James Madison că fiecare generație ar trebui să rescrie Constituția. Perioada de viață recomandată de Jefferson era de nouăsprezece ani. Să facem un calcul.

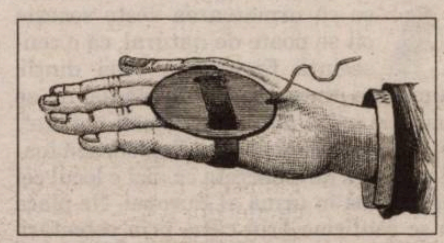

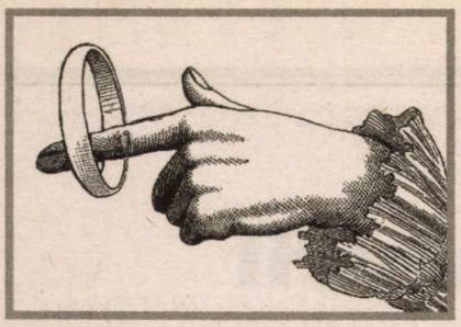

Selma IUSUF

legende **urbane**

Crize domestice

Simțeam cum un sentiment de urgență începe să mă sufoce ca o moarte grea. O apăsare implacabilă, ca o pătură de plumb, îmi amorțea rînd pe rînd mîinile, umerii, coșul pieptului, picioarele. Aveam în același timp sentimentul că trebuie să fac neapărat ceva extrem de important, ceva de care atîrna soarta mea și a omenirii întregi, dar nu știam ce anume. Inima începe să-mi bată tare, ieșită din ritm cumva, cu fiecare bătaie mă azvîrle în sus și-n jos ca pe o păpușă de cîrpă.

Mă trezesc într-o jale fără de margini și fără de subiect în lumina verzuie a plantațiilor de coca din Columbia. La televizor curge Netflix cu *Narcos*. Mă reașez în realitate, știu că am visat, dar bubuitul din piept nu contenește. Ba chiar îl simt și îl aud mai tare. „Ce naiba se întîmplă?", întreb. „Noul nostru vecin cîntă la tobe", mi se răspunde. Îmi ia ceva ca să procesez informația, dar și bubuiturile de la care vibra toată casa de sărea pisica în culcușul ei. Ne zăngăneau paharele în dulapuri, ceaiul meu din cană făcea valuri la suprafață, ca în *Jurassic Park*.

După momentul de stupefacție – era trecut de 10 jumate seara, tobe *live* în casă nu auzisem niciodată, îmi lipsea conceptul unei persoane care poate să facă așa ceva cu vecini alături –, după momentul ăsta bulversant, s-au dezlegat toate baierele furiei. Nu credeam că un om calm – eu – și pretins empatic – eu – poate nutri asemenea gînduri de răzbunare. I-aș fi făcut tobele alea guler, i-aș fi pus capul între cinele, i-aș fi lipit mîna cu scoch de premier și aș fi apăsat cu furie pedala să i-o facă zob ciocănelul ăla care ține ritmul, vorba unui fost director de televiziune publică, l-aș fi defenestrat chiar, vă jur.

În fine, situația s-a rezolvat destul de calm printr-un SMS trimis proprietarului, care s-a simțit și a trimis tobele la culcare.

În orice caz, locuitul într-o comunitate cît de mică poate deveni o aventură cît se poate de palpitantă. Nu mai departe de zilele trecute, am trecut iar printr-o mică dramă pentru că cineva ne-a uzurpat postul de administratori. Nu știu cum se face că a picat pe noi rolul de a plăti factura la apă, dar și pe cel care face curat pe scară. În clădirea asta mică de două etaje, în care stau doar cîteva familii, nimeni n-a vrut să se înhame la așa ceva, spiritul civic s-a zvîrcolit în noi, așa că am sfîrșit prin a fi un soi de administratori de nevoie. Vă spun, nu e mare sfîrîială, mai ales dacă te încurci cînd dai restul, cînd plătești de la tine așteptînd să cotizeze ceilalți și cînd te privește lumea cumva de sus, ca pe un umil responsabil de mop fără ca habar să nu aibă ce important e mopul ăla. În fine. Spuneam că mi s-a uzurpat rolul în ziua în care am văzut un afiș lipit de geamul de la intrare care zicea așa: „Bebe, să ștergi praful și pe balustrade, și pe porțiunile vopsite cu negru, că se vede praful. Semnat, Costel, administrație." Bebe, ați înțeles, de tipul care face curat, ajuns în această poziție după o luptă dură între vechea doamnă de serviciu, tanti Florica, și new-comerița tanti Maria. Postul a fost cîștigat de tanti Maria. Bebe e fiul Mariei. Extensia brațului său și a cîrpei de praf. Costel e ăla care m-a uzurpat. Burtos și asertiv, el cu gloria, eu cu munca.

Bebe, ca să mă întorc la el, e un soi de folkisto-rockăr de vreo patruzeci și ceva de ani, cu o codiță strînsă la spate și cu două ștrasuri în urechi. Bîntuie cartierul și face curat pe ici și colo. E roșcovan ca un motan vagabond și zîmbește mai tot timpul, un zîmbet uleios și grizat în permanență. El e rezultatul puciului doamnelor de serviciu de la noi de pe scară. E rezultatul luptei epice între tanti Florica și tanti Maria, care și-au încrucișat glorios măturile, Valkirii care împroașcă flăcări cu Domestos. Bebe e delfinul imperial străjuit de glorioasa tanti Maria. Fleorpăie mopul pe scări cu lejeritate princiară. Azi a sunat la ușă: „Doamnă, nu-mi dați și mie un avans pe luna asta?" „Îți dau, Bebe." „Aș merita și o tărie, acolo", zice. „P-aia să ți-o dea Costel, administratorul", zic, cu veninul unui mareșal fără baston. Rîde și pleacă.

A trimis tobele la culcare.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Memoria 100

Ajunsă la centenarul numeric, *Revista Memoria* își are, la rîndu-i, propria memorie, „vie". Ne propunem o selecție din arhiva publicației, care va face trimitere la titlul de mai sus, iar cele ce urmează se voiesc a fi o prefață pentru niște timpuri ieșite din matcă, cu care am fost/sîntem contemporani.

Erau anii '90, ai bătucelii la colț de noapte și de pază. Mă întorceam cu Banu Rădulescu de la o taină cu țăranii/oieri din Vrancea, supraviețuitori ai crimelor colectivizării. Cum ni s-au înfățișat acești martiri, în alb și negru, cu ținuta dreaptă, dar privirea rece și îndoielnică, cu chipul de neghicit și cu zîmbetul de mult uitat e o poveste tragică, în sine (depozițiile lor cutremurătoare au apărut în revistă). Pe înserat de noiembrie am plecat spre București. În mașina condusă de un șofer eram trei: el, Banu (în dreapta) și eu (în spate). Opriserăm la intersecție în Buzău, la stop. De vizavi, din beznă, cu o viteză demnă de vehicole din alte epoci, mai puțin daurite, o mașină-bolid s-a înscris într-o orbită de comando și a intrat în noi. După ce ploaia de geam din spate s-a oprit, am îndrăznit să ridic capul și l-am zărit pe Banu, plantat lîngă stîlpul de beton de pe trotuar. Tîmpla-i șiroia. Portiera fusese făcută ghem. O noapte ne-a găzduit spitalul din localitate. „Vorbim dimineață", mi-a spus medicul. „Să vedem cum trece noaptea." A trecut-o, și săptămîna care a urmat și-a petrecut-o la Spitalul nr. 9. Incidentul n-a avut urmări, dar a lăsat urme. Drept care prezenta mărturie.

Ruxandra MIHĂILĂ

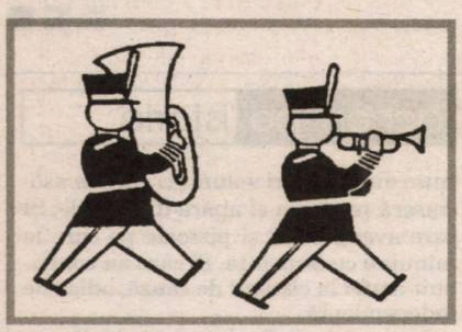

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Jumătate din populația României...

Prin unii dintre noi circulă un soi de satisfacție a automutilării. E un șuvoi de plăcere la auzul veștilor cumplit de proaste, care spun că jumătate din populația României se face vinovată de ceva anume. Exemplele sînt, din nefericire, foarte multe. Cum ar fi vestea pe care o primim anual, de la Institutul Național de Statistică, de unde ni se spune că „mai mult de jumătate din populația României nu e conectată la un sistem de canalizare". Evident, se redeschid, de fiecare dată cu entuziasm, discuțiile despre nivelul de Ev Mediu, closetul din curte, decalajul imens față de ceilalți europeni. De aici curg interpretările psihologice și ramificările tuturor consecințelor acestui fapt. Și-ncep tiradele despre promiscuitate, starea precară a sănătății, dar și a bietului sistem de sănătate, starea educației și a sistemului cu pricina, deci despre jalea și lipsa noastră de speranță din fiecare zi.

Așa că următoarea veste sosește cît se poate de natural, ca o consecință firească a celei dintîi: „jumătate din populația României nu se spală pe mîini după ce a folosit toaleta". Fitilul a fost deja aprins. Explodează toată plăcerea de a decreta că aici e locul cel mai rămas în urmă al Europei. Ne place să se confirme prin cifre, prin cercetări, prin rezultate pe care nu poate să le mai contrazică nimeni, că sîntem niște primitivi. Unii dintre noi – poate că ar trebui să spun, de fapt, „jumătate din populația României" – își urăsc sau își disprețuiesc atît de mult semenii, compatrioții, încît o veste de felul ăsta e percepută ca o victorie, ca o izbîndă categorică. E un mare moment de succes. E clipa în care putem să demonstrăm că noi nu sîntem incluși atunci cînd se pronunță sintagma „poporul român". Nu facem parte niciodată din jumătatea incriminată. Dar nici din poporul ăsta. Am avut ghinionul de a ne naște pe-aici. În rest, nu sîntem din localitate. Compatrioții sînt numiți „ăștia". Ei trag lucrurile-n jos și fac țara asta de doi lei. Noi, civilizații, europenii, ăștia conștienți, sîntem prea puțini. Nu mai putem face nimic. Țara e a „ăstora".

„Jumătate din populația României e, într-un fel sau altul, asistată social." Nu ne mai chinuim să vedem ce-nseamnă afirmația asta. O luăm și defilăm fericiți cu ea. Poate-o mai asezonăm un pic și cu vestea că „jumătate din populația României n-a citit o carte". Asta ca să mai tencuim un pic zidul pe care l-am construit temeinic, să susțină tot edificiul de dispreț față de noi și-ai noștri, toată citadela de sictir pe care o cărăm în spinare. Scîrba față de cealaltă jumătate, care se face vinovată de toate relele din lume, de rămînerea în urmă, de rușinea care ne inundă atunci cînd vedem imensitatea diferențelor, adică tot ce ne desparte de lumea civilizată. De fapt, o jumătate din populația României o urăște sau o disprețuiește pe cealaltă. „Intelectualii" îi disprețuiesc pe „oamenii simpli", corporatiștii pe bugetari, liber-cugetătorii pe credincioși. Tradiționaliștii îi urăsc pe progresiști, pensionarii îi dușmănesc pe tineri, iar nostalgicii i-ar pune la cazne pe cei care ies la protestele de stradă.

Jumătate din populația României e tristă și frustrată că există cealaltă jumătate. Cea mai mare parte a energiei vitale se pierde în acest proces. Uzinele producătoare de ură și dispreț din sufletul fiecăruia consumă aproape tot suflul zilnic. Cea mai mare parte din minereul de creativitate aflat pe-aici umple furnalele din care ies toate cimiliturile, bancurile, caterincile, miștourile, acuzele, înjurăturile, blestemele pe care le proiectăm în aerul nostru încărcat, la adresa „ălorlalți". Fiecare, în funcție de jumătatea din care face parte. E atîta forță consumată în procesul de a-i urî pe „ăilalți", încît ai senzația că se ia curentul electric după ce ne-njurăm, că orașele rămîn în beznă, că s-a consumat tot și că s-a pustiit orice formă de viață. Ne urîm atît de mult și ne bucurăm de insuccesul celorlalți, încît fiecare seară ne găsește obosiți, rupți de oase, sleiți complet de jugul ăsta al dușmăniei, la care tragem zilnic. Asta ca să ne trezim dimineața și, cu chiu, cu vai, să ne recompunem entuziasmul cu care plecăm la o nouă zi de ură și dispreț.

Trăim într-un spațiu geografic încîlcit, în care s-au făcut, mereu la umbră, toate mînărelile posibile. Sîntem atît de preocupați să ne urîm între noi, încît am uitat de ceea ce se-ntîmplă în jurul nostru. Multe popoare își hotărăsc acum destinul și vorbesc despre asta. Chiar dacă pare că lumea e fundamental împărțită și la ei, o să vedem, pentru a mia oară, cum interesul comun încă mai funcționează. S-a întîmplat de multe ori. Și-o să se-ntîmple și mai departe. Iar dacă o să pierdem, din nou, un tren al unei etape istorice, ura noastră față de ceilalți va fi – dacă s-o mai putea așa ceva – și mai mare. Pentru că doar „ăilalți" vor fi de vină. Doar „ei" se vor face vinovați de dezastru și de pierdere. E atîta patimă în ura asta. Îi vedem limpede, uneori, pe unii care nu ne vor binele, dar rîd de noi și nu mișcă nici un deget, pentru că știu bine că ne facem suficient rău de unii singuri. Nu trebuie să facă un efort prea mare pentru a ne pune la punct și a ne limita orice pretenție. E îngrozitor sentimentul ăsta. Deși sîntem conștienți de așa ceva, e atît de îmbătătoare patima de a-i urî pe cei din cealaltă jumătate, încît vedem negru înaintea ochilor și nu mai știm altceva. Apoi, pentru cîteva secunde, ne dăm seama de ce se-ntîmplă, întotdeauna prea tîrziu, învinși și umiliți. Iar cînd nu mai e nimic de făcut, punem de-un cîntec de jale despre soarta potrivnică.

Petre GURAN

Catolicismul Ortodoxiei

Jocul de cuvinte din titlu este mai mult decît o *captatio,* prin care invit cititorul să conștientizeze că cele două creștinisme istorice și-au rezervat ca marcă identitară atribute care se aplică în mod natural fiecăruia; este încercarea de a surprinde în ce contexte și prin ce mijloace și-a afirmat tradiția răsăriteană a creștinismului caracterul universal *(catolic* înseamnînd pe grecește *universal).* Încă din secolul al V-lea creștinismul imperial constantinopolitan s-a confruntat cu pericolul rupturilor și al conflictelor, pe care, cu un cuvînt de azi, le-am putea numi ideologice, din cauza neînțelegerilor de natură doctrinară dintre diverse grupări creștine, de cele mai multe ori determinate geografic (nestorianismul e antiohian, monofizismul e alexandrin, iar polul opoziției la soluțiile imperiale s-a fixat la Roma). Curtea imperială, de-a lungul secolelor V-VII, a încercat să dezamorseze aceste conflicte și să determine producerea unei doctrine consensuale. Istoria dogmelor creștine și deci a creației lor ține de acest obiectiv: un imperiu, un creștinism, o doctrină. Atunci cînd un împărat reunește peste 300 de episcopi într-un sinod este evident că nu vrea să obțină două sau mai multe grupări creștine, ci să reunească cel puțin în jurul celui mai mic numitor comun o serie de grupări care inițial se declarau antagonice. Cea mai ingrată întreprindere este tocmai de a formula acest numitor comun. Și totuși doctrina calcedoniană (definiția întîlnirii naturii umane și naturii divine în persoana lui Iisus Hristos) a apărut ca formulă de echilibru între nestorianism și monofizism sau chiar ca o formulă de compromis între varianta radicală a interpretării lui Chiril din Alexandria și lectura făcută de papa Leon I textelor grecești ale acestuia.

Operațiunea de producere a consensului necesită un centru și o voință posedînd un mecanism de realizare a unor obiective fie și de ordin doctrinal (administrație și autoritate politică). Deși toate sinoadele reunite sub autoritate imperială s-au încheiat cu proclamarea în sinod a ortodoxiei rezultatelor sinodului, consfințită de împărat, numai unele dintre ele și-au păstrat acest statut de producător de doctrină ortodoxă de-a lungul timpului, dintre care cele mai notorii sînt cele șapte sinoade ecumenice cunoscute după numele orașului și anul în care s-au ținut (Niceea I, 325, Constantinopol I, 381, Efes, 431, Calcedon, 451, Constantinopol II, 553, Constantinopol III, 681, Niceea II, 787). Dintre cele care au fost respinse ulterior și ale căror rezultate au fost condamnate merită reținute sinodul de la Efes din 449 (sinod monofizit denumit „tîlhăresc" de papa Leon I) și cel de la Hiereia din 754 (iconoclast), care din punct de vedere formal aveau structura unui sinod ecumenic și au produs o doctrină care a fost acceptată la centru pentru o vreme.

Toate aceste sinoade au însă în comun voința de a produce o doctrină universal valabilă, deci asumată de majoritatea comunităților creștine și, în cadrul Imperiului Roman, garantată de autoritatea politică. Catolicismul credinței este garantul ortodoxiei ei. Adică, pe lîngă voturile succesive din timpul ședințelor unui sinod, pînă la degajarea unei majorități puternice sau chiar a unanimității, acceptarea cît mai largă a unei doctrine este un indiciu al adevărului ei. Discuția în jurul caracterului ecumenic și prin urmare obligatoriu al așa-numitului sinod quinisext (nume derivînd din interpretarea că s-au ținut reuniuni sinodale completînd sinoadele cinci și șase), reunit în salonul imperial cu cupolă *(in trullo)* în 691, arată că receptarea unui sinod este mai importantă decît convocarea și desfășurarea sa. Astfel, Ortodoxia nu poate fi un refugiu identitar pentru un grup închis și mai ales nu poate fi etnicizată. Lucrurile par evidente atîta timp cît există un imperiu real în spatele Bisericii. Imperiul se concepe universal, multietnic sau mai degrabă non-etnic, de aceea pare să caute cel mai mic numitor comun pentru a ralia cît mai multă lume la cauza sa.

„Decît un Imperiu eretic, mai bine fără imperiu."

În același timp însă nu putem reduce producerea Ortodoxiei la obiective politice imperiale. De altfel, comportamentul curții imperiale constantinopolitane nu a fost în mod constant dictat de o raționalitate universală pură. Unele dintre derivele „eretice" ale puterii imperiale probabil au fost dictate de preferințele religioase ale grupului etnic sau regional ajuns temporar la putere. Cel mai evident este acest aspect în cazul iconoclasmului. El se deosebește de celelalte erezii prin faptul că este în cea mai mare măsură imputabil împăratului și anturajului lui. După urcarea pe tron a lui Leon III, originar din nordul Siriei, susținut de camaradul său de arme, Artabasdus, de origine armeană, și înconjurați de aristocrația militară anatoliană, criticile unor clerici la adresa exagerărilor magico-religioase din jurul icoanelor s-au transformat în interdicție a producerii lor și mai ales a decorării bisericilor cu iconografie antropomorfă. Inițial, iconofilii apără o libertate și contestă justețea teologică, dar și justificarea politică a unei interdicții de ordin religios, pentru a transforma după un secol și jumătate abolirea interdicției imperiale într-un triumf al Ortodoxiei (843). Apelul repetat în cadrul conflictului inconoclast la autoritatea Romei evidențiază importanța caracterului universal al Ortodoxiei. Miza nu e puterea politică a papei, ci opinia unui membru al Bisericii universale, care în plus beneficiază de libertatea de a se exprima liber de presiunile politice ale împăratului. De altfel, narațiunea iconofilă a conflicitului iconoclast va sublinia contribuția universală la dezbatere prin scrisorile, contemporane sau produse ulterior, ale papilor și ale patriarhilor orientali. Dar eroii care se degajă din acest conflict doctrinar sînt o categorie inițial marginală raportat la structura ierarhică a Bisericii, monahii și femeile. Monahii înfruntă puterea imperială și mărturisesc credința cu prețul suferințelor trupești și chiar al vieții, iar femeile păstrează icoanele și continuă practica devoțională în pofida interdicției (din Viața Sfintei Împărătese Teodora). Cu noi actori istorici și o nouă expresie a universalității, care este ecleziastică (adică episcopi din afara teritoriului imperial) și nu politică, Ortodoxia iese din dialectica simplistă și sufocantă a relației dintre cler și puterea imperială.

„Decît un Imperiu eretic, mai bine fără imperiu", formulase încă în secolul al VI-lea un cronicar monofizit. La el rolurile erau răsturnate față de narațiunea dominantă a istoriei bisericești, dar reflexul este același cînd Ortodoxia este în opoziție. După triumful Ortodoxiei, într-o anumită măsură împotriva puterii imperiale, Imperiul pierde din aplombul său katehontic*. Un sistem de negociere permanentă între actorii Ortodoxiei, episcopat, monahism, curtea imperială, se instalează și nu de puține ori produce crize puternice, precum cea arsenită în secolul al XIII-lea (produsă de susținătorii patriarhului pedepsit Arsenie Autoreianos), cea palamită în secolul al XIV-lea (dezbaterea asupra ortodoxiei scrierilor lui Grigore Palama), cea în jurul uniatismului (inițial împotriva împăratului Mihail al VIII-lea, dar care a produs succesive crize și schisme de cîte ori s-a repus problema, 1439, 1596, 1701). Este interesant de observat că fiecare criză și-a găsit rezolvarea prin internaționalizarea ei, adică nevoia de a așeza soluția crizei pe o bază cît mai largă și într-un plan de semnificație mai generos decît cel local.

În cadrul aceluiași mecanism istoric, criza Ortodoxiilor naționale în secolul XX, produsă de revoluție și de regimurile totalitare atee pe care le-a instaurat, și-a găsit o rezolvare în producerea unei Biserici de diaspora, care a preluat ștafeta de la regiunile istorice în afirmarea internațională a Ortodoxiei. Probabil cel mai curajos pas în direcția universalizării Ortodoxiei l-a făcut a doua generație a emigrației ruse atunci cînd a creat Biserica Ortodoxă din America. Aceasta s-a definit din ce în ce mai mult ca o Biserică de convertiți și misionară, dispusă să mărturisească Ortodoxia în orice neam și în orice spațiu. Dar adevăratul simbol al catolicității ortodoxe este astăzi, mai mult chiar decît a fost în trecut, Muntele Athos, unde se adună și se roagă Dumnezeului celui viu din toate neamurile și din toate semințiile.

* *Katehon*-ul este acea putere care împiedică sau cel puțin întîrzie apariția Antihristului, îndeobște identificat cu Imperiul Roman în diferitele sale ipostaze antice și medievale.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Identitatea ortodoxă între totalitate, totalitarism și pluralitate

Recent am ținut, la Atena, o conferință în deschiderea întîlnirii anuale a profesorilor de religie din toată Grecia. Tema: identitatea ortodoxă între totalitate, totalitarism și pluralitate. Iată, sumar, cîteva gînduri.

Înainte de orice, o scurtă privire asupra hărții ne ajută să înțelegem unde și cum sîntem: din cele 16 Biserici Ortodoxe locale, autonome și autocefale, 12 sînt în Europa și Caucaz. Dintre acestea, opt se află în țări membre ale Uniunii Europene. Doar patru centre bisericești istorice – Patriarhatele de Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim – mai dăinuie, confruntate la rîndul lor cu o criză demografică amenințătoare, în ceea ce numim generic Orientul creștin. Cu alte cuvinte, Ortodoxia nu mai este, la început de secol XXI, Biserica de Răsărit decît metaforic, dimensiunea orientală propriu-zisă fiind acum de natură preponderent spirituală, nu un dat geografic. În recentele conflicte, creștinii au fost primii goniți din Orient, dacă nu uciși.

Tot harta ne poate oferi și imaginea mutațiilor de anvergură produse în ultima vreme. Diaspora ortodoxă, adică împrăștirea ortodocșilor în întreaga lume, a căpătat o noua calitate prin dinamica înregistrată după căderea comunismului. Dacă ne gîndim numai la diaspora eclezială românească, în mai puțin de trei decenii au apărut structuri noi în Europa de Vest, în America și Canada, în Australia, dar și în Africa de Sud. Sute de parohii s-au înființat, zeci de construcții sau adaptări ale unor spații pentru uzul liturgic au fost demarate, respectiv finalizate. Sigur, nu este o chestiune exclusiv cantitativă. În adîncime, nevăzută pentru moment, are loc o schimbare majoră de mentalitate și de comportament, de la o generație la alta.

Asemenea reconfigurări, de care nu sîntem mereu conștienți, aduc proba unei calități metageografice a Ortodoxiei și a credinței pe care o transportă, iată, peste mări și țări: totalitatea. „Nimeni nu a părăsit Ortodoxia, epuizînd-o", repeta părintele Andrei Scrima. Dimpotrivă. De regulă, demisiile au la bază confuzia, necunoașterea, superficialitatea, afectul. Totalitatea, așa cum o înțeleg, are aici rostul unui liant verificabil în orice spațiu cultural, social sau politic. Ceea ce este deplin, nu doar că îți umple viața, oferindu-ți surprize mereu, dar nu te lasă nici singur, abandonat. Miezul credinței poate suporta diferite învelișuri, adaptări. Itinerantă, după cum am văzut, Ortodoxia nu se diluează însă, nu își pierde „concentrația".

Revenind la așezarea pe hartă, istoria recentă a Ortodoxiei a fost marcată de experiența dictaturii proletariatului. Nici o Biserică locală din Europa nu a scăpat, nici măcar cea din Grecia, țară care suferă și acum, ideologic mai ales, de pe urma războiului civil de la finalul anilor '40. Alături de alte confesiuni, ortodocșii au plătit un preț enorm, numărul celor asasinați în lagăre sau prin înfometare, precum în Basarabia sau Ucraina, prin munci istovitoare și deportări arbitrare, ridicîndu-se la cîteva zeci de milioane. Trecutul comunist este unul comun majorității ortodocșilor, dar abordările sînt diferite. Iată o temă identitară pe care nu o putem ocolta și care ne va însoți cu fidelitate pînă la asumarea teologică a acestui capitol de istorie.

În fine, articularea identității în Ortodoxia de azi trebuie să țină cont de pluralitatea în mijlocul căreia se ridică și vocea noastră. Faptul că împărțim viața cu alții, religioși sau nu, este în banalitatea lui pentru unii încă o mare provocare. Atît de mare încît se izolează de ortodocșii care întrețin o relație de curtoazie cu „restul" umanității. Separarea în spirit și spațiu de alții se vede în duritatea unora dintre pozițiile care au ținut loc de receptare a sinodului panortodox din Creta. Or, nu trebuie să fii relativist pentru a recunoaște datul antropologic, așa cum nu te poți plasa, abuziv, pe tronul lui Dumnezeu și să judeci creația. La urma urmelor, aici este miza identității ortodoxe: nu să vorbești despre tine, ci despre El.

***Radu Preda** este profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.*

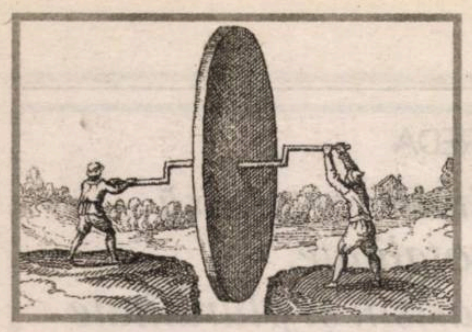

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Bun venit în lumea PSD!

Poate cel mai bizar lucru care a marcat ultima remaniere a Guvernului este insistența ridicolă pe problemele de comunicare ca explicație a micii crize politice prin care tocmai am trecut. În fapt, aceste greșeli de comunicare au devenit explicația universală a tuturor dovezilor de incompetență sau reavoință venite din zona Puterii. O expresie magică, un fel de manta a invizibilității sub care se ascund ratări, grosolănii și inabilități atît de flagrante încît, de la un punct încolo, nu poți decît să rîzi.

În fapt, formularea respectivă nu ascunde mai nimic. Ceea ce face e să furnizeze bază retorică pentru păstrarea electoratului PSD-ALDE care, deși tratat cu un oarecare dispreț de „lumea bună" de la București, e uriaș, relevant și ignorat de toți ceilalți. Coaliția știe prea bine că riscul major e ca o parte din acest electorat să abandoneze pur și simplu votul. Iar PSD a avut întotdeauna nevoie de numere mari pentru a reuși să impună respect. Blazarea publicului e printre pericolele cele mai mari pentru mastodontul la vîrful căruia se află încă Liviu Dragnea. PSD a încetat de mult să mai lupte cu Opoziția pentru că Opoziția, în acest moment, nu contează.

Spre deosebire de restul partidelor, PSD a încercat și a reușit adesea să privească către propriul electorat și în afara campaniilor electorale. Asta face și acum. Iar dacă PSD se teme de ceva, atunci acel ceva este sentimentul că a pierdut controlul, că ezită și e confuz.

Or, tocmai asta se întîmplă zilele astea. De altfel, un sondaj IMAS arată o ușoară tendință descendentă a partidului, semn că mantrele și punctajele de partid nu prea mai funcționează. Oamenii au început să înțeleagă că PSD trece printr-o criză internă și, într-un mod curios, dar perfect explicabil, trage cu sine întreaga țară.

Spun asta pentru că ori de cîte ori necazurile PSD ating punctul de fierbere, reacția instantanee a societății este aceea de a lua partea unuia dintre combatanți. De o parte este întotdeauna Liviu Dragnea, de cealaltă o distribuție întreagă de personaje pasabile. A fost Victor Ponta, a fost Sorin Grindeanu, a fost Mihai Chirică, este Mihai Tudose. Mi-e teamă că, nu peste multă vreme, o să ne uităm la Nicolae Bădălău ca la o posibilă variantă de președinte, premier sau orice altceva care îl pune în categoria „pesediști de bine". Cine e Bădălău? Nu contează. Va conta dacă va decide să i se opună ferm *supremo*-ului PSD. Dacă va crea o *problemă de comunicare*. Deocamdată lucrează la asta, dar mai discret, așa. Căutăm în PSD opoziția la PSD. Acolo sîntem.

Pur și simplu, nu e nimeni învestit cu autoritate care să răspundă.

Vă place sau nu, din punct de vedere politic, trăim într-un uriaș parc de distracții la intrarea căruia scrie *PSD WORLD*.

În treacăt fie spus, în lumea PSD există probleme de comunicare reale, dar sînt cu totul altele decît cele interne pe care le tot invocă șefii partidului. Ele arată cam așa:

- Toți liderii PSD relevanți ies în public doar în medii controlate. Nu o să vedeți decît pesediști inabili sau de rang inferior acceptînd să răspundă întrebărilor în libertate. Dialogul Putere – societate este intens controlat și numai relaxarea pesediștilor și conflictele interne nu transformă efortul ăsta într-un monolog fără nuanțe.
- Guvernul Tudose este primul guvern democratic românesc care *nu* are purtător de cuvînt. Pur și simplu, nu e nimeni învestit cu autoritate care să răspundă atunci cînd premierul sau vreunul dintre miniștrii săi nu e la televizor.
- PSD acaparează încet, dar sigur, toate mediile de informare publice și e doar o chestiune de timp pînă cînd acestea se vor alinia cu totul punctajelor de partid. Asta în condițiile în care TVR, Agerpres și SRR nu fac în acest moment exces de zel în a sancționa Puterea, dar reușesc, pe alocuri, să ofere producții decente.
- Tot sub controlul PSD și al oligarhiei asociate lui se află și majoritatea presei locale, precum și a celei centrale (cu excepții notabile, dar prea puține). Doar în vremea Guvernului Năstase am mai văzut ceva asemănător, iar lipsa îngrijorării cu privire la acest aspect vine doar din sentimentul de falsă securitate pe care îl oferă rețelele sociale.

Ce înseamnă asta? Înseamnă că transparența devine o bizarerie, dialogul onest – ceva excentric, iar responsabilitatea – doar un scenariu pentru *prime-time*-ul de la televiziunile prietene. Umbre chinezești, decoruri de carton și personaje fictive. Un labirint complicat, în care toate opțiunile sînt PSD.

Problemele de comunicare internă atît de des invocate de pesediști sînt, de fapt, simptome ale unei puteri exercitate fără nici un fel de opreliște. Partidul a ajuns la acel nivel de perfecțiune perversă în care nu mai are amenințări reale din afară. Natural, conflictele interne capătă amploare, iar oricine privește din zona tot mai mică de neutralitate se vede atras cumva în ele.

Păstrînd proporțiile, PSD seamănă tot mai mult cu un partid unic în care se creează tot felul platforme deviaționiste. Uneori aceste platforme cîștigă teren, alteori nu. Rîdem, deviem, dar nu părăsim incinta. Rămînem în interiorul acestei lumi zămislite în cabinetul domnului Dragnea de la Palatul Parlamentului.

Cea mai mare problemă a României nu e comunicarea internă de la ședința de seară a oligarhiei, ci găsirea unui adversar curajos și radical pentru Putere. Un adversar care să înțeleagă democrația, să o respecte și să știe să o folosească. Și, mai ales, care să nu provină din interiorul Puterii. Amănuntul ăsta este esențial dacă vrem să părăsim vreodată parcul de distracții.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

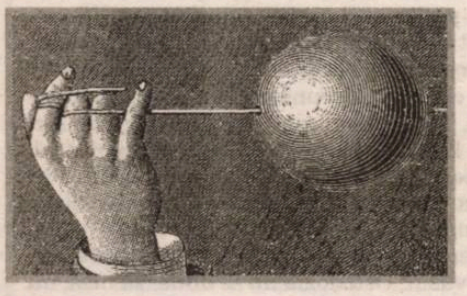

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Germania se pregătește de aselenizare

Autostrăzile care există doar pe hîrtie ori cele inaugurate cu surle și trîmbițe, deși construite doar pe tronsoane nesemnificative, de cîțiva kilometri, au devenit aproape o realitate cotidiană în peisajul politic românesc. Însă România nu e o excepție. Asemenea pățanii se întîmplă și la case mai mari. Chiar dacă acolo asemenea povești reprezintă o excepție.

Aeroportul Berlin-Brandenburg „Willy Brandt" e, cu siguranță, un caz excepțional. Planificat încă de la începutul anilor '90, ca unul dintre marile proiecte ale Germaniei reunificate, aeroportul care ar trebui să deservească azi capitala e „aproape gata" de vreo trei ani, dar nu va putea fi dat în folosință mai devreme de primăvara anului 2019. O poveste incredibilă în care politicianismul s-a amestecat cu prostia și, poate, cu hoția pentru a genera cel mai mare dezastru economic al Germaniei moderne. Amînările repetate și depășirile sistematice de buget oferă materia primă pentru zeci de bancuri (amare). Și, uneori, pentru observații pline de tîlc și de umor involuntar, cum e cea a unui oficial al landului Brandenburg implicat în supervizarea superproiectului, care spunea, recent, că speră să vadă în sfîrșit aeroportul deschis, „că doar nu o să aterizăm pe Lună". (Ba mai repede aterizăm pe Lună, l-au apostrofat, în gînd, milioane de germani care au contribuit, cu taxele lor, la acest interminabil șantier.)

Aeroportul care ar trebui să deservească capitala e „aproape gata" de vreo trei ani.

Planificarea aeroportului a început în 1992. Însă procesul a fost suspendat imediat din cauza unor erori în procesul de licitație, precum și a eșecului privatizării. Zece ani mai tîrziu, în 2002, se încearcă reluarea proiectului, dar totul se blochează din cauza unor neînțelegeri de natură financiară între cei doi principali parteneri, orașul Berlin și landul Brandenburg. În 2006 se ajunge la o învoială. Bugetul estimat: 2 miliarde de euro. Se eliberează autorizațiile de construcție cu condiția respectării unor norme de zgomot foarte severe. Așa că în septembrie încep lucrările la fundație. În 2008 încep și lucrările la clădirea aeroportului. Bugetul estimativ e revizuit: 2,3 miliarde de euro. La începutul anului 2010, la scurt timp după intrarea în faliment a firmei dezvoltatorului de proiect (ca urmare a unor noi norme de siguranță intrate în vigoare), termenul de livrare e amînat din nou: aeroportul ar urma să fie dat în folosință în 2012. Noul buget estimativ: 2,5 miliarde. Însă, cu puțin timp înainte de termen, se constată niște „probleme tehnice" și inaugurarea se amînă din nou. Și iarăși cresc estimările de buget: 3 miliarde de euro. În ianuarie 2013 se șoptea deja că va fi imposibil ca lucrările să se încheie pînă la sfîrșitul anului. După o nouă revizuire a bugetului de cheltuieli (4,3 miliarde de euro), primarul orașului Berlin, Klaus Wowereit, demisionează. Este înlocuit, la conducerea lucrărilor pentru aeroport, de Matthias Platzeck, premierul landului Brandenburg. În aprilie 2014 se constată că a fost calculată greșit capacitatea instalațiilor de evacuare a fumului în caz de incendiu. Aeroportul nu poate fi dat în folosință pentru că nu primește avize de la pompieri. Șeful lucrărilor, suspectat de corupție, este concediat. Se vorbește de șpăgi în valoare de o jumătate de milion de euro. Apoi, cineva găsește la gunoi niște documente importante legate de construirea aeroportului. După acuzații de neglijență, directorul proiectului își anunță și el demisia pînă la jumătatea anului 2015. Inaugurarea e din nou amînată pentru o dată nespecificată. În 2015, noul director avea să afirme, la scurt timp după intrarea în funcție, că „nimic nu mai trebuie să ne surprindă" în legătură cu proiectul aeroportului. Se anunță, din nou, un buget estimativ: 5,4 miliarde de euro. Termenul de livrare: toamna anului 2017. Însă în urma unei inspecții se constată că noile ventilatoare montate pentru evacuarea fumului în caz de incendiu sînt prea mari și prea grele și că riscă să se prăbușească. Lucrările pe șantier sînt oprite.

Pînă la deschiderea noului aeroport, vizitatorii capitalei germane aterizează pe pista cea nouă, dar apoi sînt preluați de pe vechiul și foarte înghesuitul Berlin Schönefeld. Sau de pe aeroportul Tegel, aglomerat, și acesta, și o victimă sigură a noului proiect aeroportuar, atunci cînd va fi, în sfîrșit, inaugurat.

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Pentru contra

Cîrcoteli, cîrcotași

Texte și opinii de:

- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)

„Cîrcotim pentru că ne e frică să mai sperăm" – interviu

- Andreea OFIȚERU (jurnalist)

„Știri pozitive sau corecte?"

- Vera ULARU (expert în comunicare)

„Oamenii cu spirit critic"

- Adrian BENEA (sociolog)

„Gena cîrcotelii"

- Cătălin STAVARACHE (taximetrist)

„Dezastru"

- Mimi NOEL (jurnalist)

„Clevetesc, deci exist"

- Bogdan VOICU

„Albul o include și alb, și galben?"

argument

Bombănitorul de serviciu

Nu ne plac politicienii. Nu ne place mass-media. Nu ne plac ONG-iștii. Nu ne place Biserica. Nu ne plac cei care critică Biserica. Nu ne place corectitudinea politică și nu ne plac vecinii de bloc. Ajungem să nu ne placă nici de noi pentru că prea nu ne place de nimeni și de nimic. Cîrcotim pînă și despre faptul că sîntem cea mai cîrcotașă nație din lume.

Cu toate astea, nu deținem monopol asupra lamentării. Dacă întrebi un străin sau pe cineva care locuiește în străinătate, vei afla că nu sîntem singurii care au vecini de bloc nesimțiți. Vei descoperi, de exemplu, că în Canada fiecare ninsoare serioasă provoacă un val de critici la adresa autorităților locale care niciodată nu sînt pe fază și nu deszăpezesc ca lumea trotuarele. Americanii se plîng de sistemul de educație care este inechitabil, iar în Franța faptul că ajutorul social pentru chirie a fost redus cu 5 euro i-a adus noului președinte ales puternice critici și a provocat numeroase deziluzii.

Și vei mai afla că, de fapt, toată lumea se plînge de politicieni.

Ca mecanism psihologic, cînd te plîngi de ceva denotă de cele mai multe ori o nemulțumire personală. O frustrare a propriei neputințe. Social, este mai mult o pseudo-implicare. Cînd critici pare că te implici, dar de fapt o faci doar din vîrful buzelor – niciodată nu vei schimba ceva doar fiindcă clămpănești bosumflat în propria bulă. Dar preferi să fii critic și să te aliniezi unui grup de morocănoși decît să pară că nu ai nici o opinie, deci că nu exiști.

În doze moderate, cîrcoteala de pahar este o supapă de ventilare a unor emoții negative. Cînd însă aceasta se cristalizează, simțul realității amorțește și cîrcoteala poate deveni o meteahnă malignă. Un soi de tumoare care se răspîndește atacînd și anihilînd celulele încă sănătoase. Devine o pîclă care se interpune între noi și realitate, distorsionînd orice culoare vie.

O veșnică stare de nemulțumire nu te va motiva niciodată să ieși la suprafață și să respiri aer curat, ci va construi în jurul tău doar lehamite. Iar lehamitea este începutul renunțării. (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Stela GIURGEANU

Toată lumea se plînge

Bombăneli românești

O înjuri în gînd, o înjuri tare, între patru pereți sau pe la prieteni. Acel animal de companie imprevizibil care trăiește la bloc: uneori bîrîie la 7 dimineața, cîteva minute, cît să te scoale din somn, alteori îți zgîlțîie creierii de dimineață pînă seara – bormașina este una dintre cele mai iubite ținte ale cîrcotelii de la bloc. Bormașina și „nesimțitul" ăla cu bormașina – exponentul „vecinului", generalizat într-un portret al nesimțirii și grobianismului.

În acest portret intră vecinul care nu-și aruncă punga cu gunoi pe tomberonul ghenei, ci o lasă alături. Sau cel care ascultă muzica tare, în toiul nopții. Vecinul care te inundă și spune candid „nu e de la mine" sau care decide în numele tuturor să întîrzie livrarea de căldură în apartamente pe motiv că „și așa vom avea iarnă trei-patru luni care ne vor usca la întreținere".

Îi bombănim, dar evităm o confruntare pe față. De multe ori e greu să intervii, te expui, trebuie să iei inițiativa – și, dacă intervii, ce? O să se schimbe nesimțitul? Nu, dar ai toate șansele să-ți facă mizerii și mai mari, așa că preferi doar să înjuri în tăcere.

O altă sursă de cîrcoteală, la firul ierbii: meseriașul. Cred că nu există român care să nu aibă cel puțin o interacțiune cu un meseriaș care începe cu reproșul: „Dar cine v-a lucrat, domnule, înaintea mea, că și-a bătut joc de dumneavoastră?"

Fie că apelezi la serviciile unui instalator, fie ale unui coafor nou, vei fi supus de multe ori cîrcotelii celui care ți-a „lucrat" înainte. Bunăoară, o coafeză, după ce s-a uitat îndelung la tunsoarea mea, cu un dezgust neascuns la adresa ăluia de m-a tuns „înainte", mi-a aruncat, plină de obidă: „Asta cică e tunsoare". Iar la capitolul ăsta am mereu de-a face cu o critică încrucișată.

Adică cei de la saloanele de fițe, majoritatea tineri, pufnesc superior la adresa celor de la S.C. Igiena. Acolo nu se face „artă", ci doar meserie. Tunsorile de acolo sînt desuete, adică de pe vremea lui Pazvante Chioru. De cealaltă parte, coafezele cu ani buni de experiență, vorbind despre simandicoșii hairstyliști, îi aruncă direct în cutia superficialilor și afaceriștilor.

„Ei se fac că tund, dar iau ici și colo, doar vîrfurile, pentru că nici nu se pricep, nu se aruncă la tunsori complicate pentru că nu-și asumă riscul, dar nici n-au interes. Eu cînd tund, tund pentru trei luni, la ăia trebuie să te întorci la două-trei săptămîni. În plus, te vrăjesc din foehn, ca atunci cînd ieși din salon să arăți perfect, dar ziua următoare să te apuce disperarea. Și tot la noi ajungeți" – mi-a spus o coafeză în timp ce îmi tundea părul năvalnic. Doamna știe meserie, nu ca tinerii de azi – mi-a spus, povestindu-mi că, pe vremea ei, făceai trei ani, unul pe tunsoare, unul pe coafat și altul pe cosmetică. Azi faci un an toate astea la un loc. Ce competență să aibă un puști? Și harști! – cu foarfeca.

Cu instalatorii la fel: „Și eu acum ce să vă mai fac?" – este una dintre cîrcotelile multora cînd îi chemi. Că „ăla" de dinainte e clar că nu știa meserie: uite aici – și-ți arată ceva din care tu nu pricepi nimic, dar care te face să dai imediat din cap și să te scuzi, rugîndu-l cu cerul și pămîntul să încerce să „repare". Cineva mi-a povestit, chiar, cum un instalator pe care îl chema, în mod curent, uitînd că el fusese cel „dinainte", și-a început vizita cu instinctivul: „Dar cine v-a lucrat, domnule, înainte?"

desen de J.-J. Grandville

„Fericirea nu e exuberantă sau zgomotoasă, ca plăcerea sau bucuria. Fericirea e liniștită, tăcută, dulce, ca o stare intimă de mulțumire, care începe prin a ne iubi pe noi înșine."

ISABEL ALLENDE

Bombănelile străinilor

N-avem însă monopol pe văicăreală. Nu sîntem singurii care cîrcotesc și nici singurii care avem un termen pentru asta. Nemții îi spun *„jammern auf hohem Niveau"*, francezii – *„râler"* englezii – *„grumping"*. Toată lumea are nemulțumiri și bombăneli. Care sînt cîrcotelile curente ale străinilor?

Vorbind cu un spaniol, acum cîțiva ani, am aflat că „cea mai mare problemă a noastră sînt turiștii. Au impresia că orașul ăsta e sufrageria lor, vin și tropăie și fac mizerie, uitînd că sînt aici în vizită" – bombănitorul era un tînăr student la Arte, întîlnit pe La Rambla, în Barcelona. Făcea o pauză de „lucru": job-ul său era de „statuie vivantă" – adică cei care adună bani, în special de la turiști.

„Dar cine v-a lucrat, domnule, înaintea mea, că și-a bătut joc de dumneavoastră?"

În Franța, cineva care locuiește la Paris de mai bine de douăzeci de ani îmi spune că francezii sînt „campioni la cîrcoteală". Care sînt nemulțumirile observate la firul ierbii? Detașat, pe primul loc, prognoza meteo. Niciodată nu știi cum să te îmbraci. „Chiar dacă afară este înnorat, îți iei sandale, pentru că la TV au spus clar că nu plouă. Și te pomenești, domnule, că uraganul îți distruge frumusețe de încălțări." Îl întreb dacă glumește, mă asigură că nu. Oricare ar fi sezonul, dacă e mai rece decît a fost prevăzut, e motiv de nemulțumire publică. La fel, dacă e mai cald sau chiar mai frumos decît ce a fost anunțat. O a doua sursă mare de nemulțumire se referă la taxe și impozite sau la pierderea avantajelor sociale. Chiar dacă impozitele sînt fixe, ele pot crește în funcție de deciziile guvernului de a face economii pe anumite domenii. Sau dacă scad ajutoarele sociale: „Luna asta s-a decis, de exemplu, că ajutorul social pentru chirie pentru anumite categorii sociale va scădea cu 5 euro. Dramă! În general, după ce se votează un nou președinte se așteaptă minuni, iar dacă ele nu apar – și nu apar! – este dezamăgire și nemulțumire."

În Canada, mai precis în Québec, aflu că principala nemulțumire este legată de starea drumurilor. Ba că administrația e coruptă, ba că e incompetentă, ba că amîndouă la un loc. Fapt e că, din cauza unei gropi, se închide o stradă și pentru trei săptămîni. Ca să nu mai vorbim de asfaltări: uneori asfaltul depășește trotuarul, alteori e turnat pe lîngă mașinile parcate. Cînd ninge, atunci să te ții văicăreală: ba că de ce au început deszăpezirea tîrziu, ba că de ce prea devreme, ba că s-a pornit cu un cartier, ba cu altul. Și străzile ca străzile, dar să vezi ce probleme sînt cu sistemul de sănătate: au spitale puține (în Canada nu există spitale particulare), au medici puțini și, dacă nu ai o urgență reală, adică dacă nu mori cu zile, poți aștepta, uneori, și șapte luni pentru o radiografie.

Tot despre sistemul de sănătate, de data asta în SUA, îmi povestește și Andreea Derșidan, care trăiește de mulți ani la Washington: „Nemulțumirea principală este, cred eu, legată de asigurările de sănătate. Sînt prea scumpe și aici nu mulți își permit să le aibă, angajatorii (mai ales întreprinzătorii mici) de multe ori oferă planuri inadecvate tot din cauza costurilor. Nu pentru că nu ar vrea, dar e prea scump, și pentru angajatori, și pentru angajați. Sistemul educațional este iarăși un motiv de cîrcoteală. Mă refer la educația publică. Nu sînt destule fonduri, sau mai bine zis sînt distribuite și utilizate inechitabil și ineficient. Banii vin din impozite, așa că în cartierele sărace sînt mai puțini bani, iar în cele bogate, mai mulți. Așa că nu prea sînt șanse egale. Mai ales că e și mare diferența între zonele cu mai mulți albi față de cele cu minorități. Alte cîrcoteli sînt legate de politică, de corupția politicienilor, de faptul că primesc bani de la corporații sau de la alte grupuri cu interese speciale."

Revenind cu bombănelile spre locuri mai apropiate, ajungem în Cipru: o țară divizată, la propriu, de orgoliul naționalist – despre ce cîrcotesc cipriotii greci? Nu atît despre turci, cît despre... englezi – aflați încă în număr mare în fosta lor colonie. Cipriotilor nu le plac englezii, pe care îi acuză că sînt aroganți, că se poartă superior și sînt calici. În plus, englezii bîrfesc. Englezilor nu le plac cipriotii pentru că sînt delăsători, leneși, iar birocrația face ca totul să fie o problemă fără rezolvare. În plus, cipriotii bîrfesc.

Cu toate astea, mi se povestește o sce-

„Și te pomenești, domnule, că uraganul îți distruge frumusețe de încălțări."

nă, dintr-o cîrciumă din Paphos: patronul, cipriot, cum îi vede intrînd pe englezi, începe să-i înjure printre dinți. Apoi îi salută politicos, îi întreabă de sănătate și le aduce meniurile.

Iar lucrurile merg înainte, securea cîrcotelii rămîne îngropată.

„Cîrcotim pentru că ne e frică să mai sperăm"

interviu cu psihologul Zenobia NICULIȚĂ

Putem vorbi despre cîrcoteală în termeni psihologici?

Cred că substratul psihologic al cîrcotelii e frustrarea – acea stare care apare cînd există o disonanță între așteptările pe care le am și realitate. La nivel de „eu" frustrarea apare cînd există o distanță psihologică între eul-așteptat, eul-real și eul-proiectat. Cu cît discordanța între cele trei e mai amplă, pe mai multe paliere ale personalității, cu atît frustrarea se generalizează. Exprimată des, vehement, frustrarea se transformă într-o atitudine, un mod tipic de a reacționa față de noi înșine și de lume. În timp aceste atitudini se cristalizează, construiesc acea latură a personalității pe care o numim „caracter".

Spuneți, de fapt, că putem deveni dependenți de bombăneală?

Devenim dependenți în sensul că, în lipsa unui exercițiu conștient, nu mai avem alternative comportamentale. A critica, a proiecta asupra celorlalți nemulțumirile tale – de exemplu, cînd te împiedici de covor și dai vina pe soț că nu l-a întins cum trebuie –, toate aceste feluri de a reacționa ajung să fie singurele noastre mecanisme de a face față frustrărilor și eșecurilor. Nemulțumirea continuă se autoalimentează, cu cît cîrcotești mai mult, cu atît te activezi mai tare, te înfurii mai mult și vorbești mai dur, mai nemilos. Celălalt devine defensiv sau începe să te critice la rîndul lui, ceea ce te înfurie și mai tare. Și procesul se reia la un nivel de frustrare mai ridicat. Acest mecanism de *coping* e ca un *perpetuum mobile*. Deși e inconfortabil și neplăcut, preferăm acest mecanism pentru că e mult mai tolerabil, comparativ cu înfruntarea unei realități mai profunde – aceea că la mine există lucruri care dor cumplit, că eu sînt, de fapt, nemulțumit de mine. Cînd ceva mă irită profund la celălalt, va trebui să fiu foarte atent, pentru că acel „ceva" oglindește o parte din mine, pe care nu o pot accepta și neacceptarea asta ajunge să mă frustreze enorm. E mai ușor să proiectez toate acestea în afară, e mai tolerabil să spun: ești un partener de viață îngrozitor, decît să zic: sînt un partener de viață care a renunțat la tine.

„Cum fac să mă ridic din groapa devalorizării?"

Există o diferență între cîrcoteală și critica pozitivă?

În psihologie termenul „critică" are conotație negativă. E vorba despre emoții negative, lipsă de empatie sau o poziționare superioară a celui care știe ce trebuie făcut față de o persoană pe care o consideră inferioară. Noi vorbim mai mult despre *feedback,* pozitiv și negativ, informații care îți spun cum s-a desfășurat un anumit proces. Dacă vorbim despre cîrcoteală, critică și *feedback* negativ, probabil că le putem poziționa pe aceeași linie. Cînd sînt cîrcotaș, cînd mă plîng de dragul de a mă plînge, de multe ori sînt deja în acea zonă în care i-am dezumanizat pe cei pe care îi critic – ei nu mai sînt persoane cu care empatizez, devin niște etichete – obiecte ale criticii mele.

Cu toate acestea sînt oameni care cred că a critica înseamnă să-l ambiționezi pe celălalt...

Deseori, dacă vorbești cu o persoană care critică masiv, îți va spune că el vrea binele celui pe care îl critică. Că o face pentru ca respectivul să se trezească, să corecteze minusurile și să facă lucrurile mult mai bine data viitoare. Avem, într-adevăr, această imagine din filmele hollywoodiene cînd personajul principal e criticat aspru și pe nedrept, iar el se revoltă și se încăpățînează să-i demonstreze celuilalt cît e el de valoros. Realitatea ne spune însă că aceste cazuri sînt rarisime. Iar dacă vorbim despre copii, asta nu se va întîmpla niciodată. Copiii preiau cu totul și internalizează critica părinților ca fiind un adevăr de viață și, dacă părintele le spune că sînt extraordinar de leneși, exact așa vor deveni. Într-un studiu desfășurat în 1925 de Elisabeth Hurlock, în urma unui test la matematică, trei grupe de elevi au primit un *feedback* diferit: primul grup a primit doar nota. Al doilea a primit un *feedback* negativ, arătîndu-li-se ce au greșit la test. Al treilea grup, însă, a primit doar un *feedback* pozitiv: li s-a spus doar ce au făcut corect, nimic despre greșeli. La următorul test, cei care inițial nu primiseră nici un *feedback* au avut o îmbunătățire minoră, nesemnificativă, cei criticați și-au îmbunătățit rezultatele cu 19%, iar cei care au fost apreciați și-au ridicat nivelul cu 71%. Această abordare funcționează la toate vîrstele. Cînd o persoană semnificativă pentru tine îți spune că ai făcut ceva bine, ești foarte doritor să continui în direcția aceea pentru că în forul nostru interior există mereu această întrebare: oare am făcut și eu ceva bine? Este oare ceva valoros la mine?

Ce e trist este că oamenii care au trăit într-un mediu foarte critic ajung să nu mai aibă încredere în nici un *feedback* pozitiv pe care l-ar primi ulterior, în viața de adult.

Credeți că un om criticat toată viața lui ajunge și el, la rîndul său, să critice?

Cu siguranță. Poate nu în toate cazurile, dar e o realitate frecventă. Critica devine familiară și apoi se metamorfozează într-o parte a dialogului nostru interior. Cînd ajungem, ca adulți, în relații semnificative, această formă de dialog ne va fi cea mai la îndemnînă. Cînd sentimentul că am o valoare umană a fost diminuat de alții, cînd port această rană, e greu să mă uit la lume de jos în sus. În groapa în care sînt am două variante: una e să depun efort să mă ridic, dar e teribil de greu, mai ales cînd nu am resurse și sînt sărăcit sufletește. Ca să mă ridic, să ajung să cred despre mine că am o valoare, cînd mesajele pe care le-am primit pînă acum îmi spun că nu merit, am nevoie de multă putere lăuntrică, de o capacitate enormă de a gestiona eșecul. De altfel, diferența dintre oamenii care au succes și cei care eșuează se reduce la această singură abilitate: ce fac atunci cînd nu mi-a ieșit ceva? Pentru asta e nevoie de o atitudine și de o filozofie de viață cu care nu ne-am întîlnit suficient de des în anii formativi. Cum fac să mă ridic din groapa devalorizării? Cum fac să mă orientez spre ceea ce funcționează, spre resursele mele interioare, să le recunosc și să le folosesc pentru a învăța ceea ce nu am reușit pînă acum?

Și, bineînțeles, există a doua cale, cea ușoară aparent, dar nocivă pe toate planurile: dacă eu nu reușesc, să nu reușească nici alții. Așa că îi trag și pe ceilalți după mine în groapă. Pentru că atunci cînd sîntem toți la același nivel, lucrurile par dintr-odată mai ușor de suportat.

„Fericirea după care tînjești o întunecă pe cea pe care o ai."

JACQUES DEVAL

Pare o imagine perfectă pentru societatea românească de azi...

Cu siguranță. Cred că nemulțumirea generalizată a românilor poate avea o explicație validă printr-un concept psihologic care se numește „neajutorare învățată". În situații de abuz repetat, precum abuzul domestic, de pildă, victima învață că, oricum ar acționa, tot suferă și ajunge să aibă credința că nu poate să facă nimic pentru a se ajuta pe sine. Din această perspectivă, putem spune că românii sînt o națiune de neajutorați învățați – în sensul în care nu credem despre noi că putem face ceva ca să ieșim din situația grea. Și atunci cîrcotim, pentru că nu vedem alternativa. În sondaje găsim mereu atitudinea asta: de ce să mergem la vot, că tot sînt toți o apă și-un pămînt – acesta e un simptom al neajutorării învățate. Nu pot face nimic ca să mă scot din situația asta, pentru că oricum o fac degeaba. Așa că preferăm să stăm cu mîinile în sîn și ne plîngem. De absolut tot. Iar autocompătimirea asta ne face, pe moment, să ne simțim puțin mai bine, pentru că ventilăm o emoție. În plus, ne punem și la adăpost de speranța că eforturile noastre ar putea duce la o schimbare în bine. Dacă ne-am expune și această speranță ne-ar fi înșelată, cum să mai facem față eșecului, disperării?

Cu alte cuvinte, cîrcotașilor le e frică să acționeze?

Categoric. Pentru că un eșec devine atît de invalidant, încît mi-e teamă să și încerc. Nu vreau să mi se confirme acele temeri că eu, de fapt, nu pot face nimic. Mi se pare incredibil cît de orbi putem fi uneori cu privire la noi înșine. Nu conștientizăm faptul că ne plasăm în zona aceea de pată oarbă cînd vine vorba despre noi. Există realități pe care ne e foarte greu să le abordăm, așa că facem proiecții. Iar acest fenomen de proiecție e foarte generalizat în societatea românească. Așa că, în loc să spun că sînt nemulțumit de mine, spun că românii sînt lași, în loc să spun că eu nu m-am străduit, spun că românii sînt leneși, în loc să vorbesc despre vulnerabilitățile pe care mi le-am descoperit cînd am eșuat ultima dată, spun că în România nu se poate face nimic, pentru că românii își dau în cap unii altora. Găsesc mereu justificări ale lipsei mele de implicare și, treptat, lucrurile pe care eu le exprim devin realitatea mea psihologică. Ajung să le cred și să le transmit mai departe. Sîntem profeți ai profețiilor care se autoîmplinesc. Asta ne face să nu ne mai permitem să ne riscăm pentru a contribui la binele nostru sau al celorlalți și să folosim cinismul, sarcasmul, critica drept arme de autoapărare. Cîrcotim pentru că ne e frică să mai sperăm.

Există un remediu pentru cîrcoteală? Mai putem spera totuși?

Dacă există un remediu pentru cîrcoteală, acesta include cu siguranță empatie, conștientizarea rănilor mele interioare și concentrarea pe ceea ce am de dăruit mai mult decît pe ceea ce n-a fost bine. Oamenii preocupați să contribuie cu ceva la bucuria, sănătatea, dezvoltarea comunității sociale sau a grupurilor din care fac parte nu mai au timp și resurse să critice.

a consemnat Stela GIURGEANU

Adrian BENEA

Gena cîrcotelii

Trăiesc cu sentimentul că bodogănitul a devenit chintesența dialogului modern, dar nu consider că această stare de fapt ar semnifica în mod necesar ceva rău, căci experiența ne învață că, servit în doze mici, el poate fi chiar benefic. La urma urmei, este absolut necesar să ne exersăm corzile vocale, în eventualitatea că vom avea vreodată ceva important de spus, vreun guvern de răsturnat sau vreun proiect de societate de susținut. Bodogăneala ne-a urmărit de-a lungul evoluției civilizației, este una din trăsăturile definitorii ale societății civile. Ceea ce o exacerbează astăzi este desigur tehnologia, nenumăratele *device*-uri ce găzduiesc aplicații de trîmbițat în masă care ne permit să ne transmitem umorile unui public din ce în ce mai numeros. Putem susține fără exagerare că trăim, astăzi, epoca de aur a cîrcotelii. Va veni curînd o vreme în care, sătui de propriile noastre probleme, le vom cenzura pe ale celorlalți și ne vom refugia într-o realitate virtuală croită pe propria măsură. Ați cunoscut vreodată pe cineva în toate mințile care nu se plînge niciodată? Nici eu, dar am citit odată povestea unei călugărițe care vreme de cîțiva ani nu s-a plîns de nimic, tot ce se întîmpla era voia Domnului, pînă cînd, ajunsă la spital pentru o operație, sub efectul anestezicului, aflată în acea etapă dintre somn și veghe cînd pacientul încă mai păstrează controlul asupra propriului corp, în schimb e complet eliberat de inhibiții, a îngrozit personalul atunci cînd s-a pornit pe dezmembrat mobilierul sălii de operații, alintînd medicii și asistentele cu acele epitete atît de familiare locuitorilor anumitor cartiere periferice (pe care îi denumim, incorect politic, mahalagii), epitete care l-ar face gelos pînă și pe cel mai spurcat la gură sergent-major care a călcat vreodată prin glorioasele cazărmi ale patriei. Nu aș vrea să se înțeleagă că sînt un adept fervent al bodogănitului etern ca mijloc de igienă mentală, departe de mine gîndul acesta. Mi-e teamă că e suficient să aduni micile cîrcoteli ce par foarte firești dacă sînt luate fiecare în parte ca să ajungi la un total monstruos, ca în acea scenă din *Frații Karamazov* în care o domnișoară este surprinsă cu funia în mînă, pe cale să comită păcatul capital, sătulă de tirania, toanele și cicălelile de fiecare clipă ale bătrînei cu care trăia, care, „fără să fie un suflet rău, neavînd ce face toată ziua, ajunsese un adevărat despot". Sînt conștient, în același timp, de paradoxul pe care îl implică un discurs negativ referitor la cîrcotit. Discursul însuși riscă să devină cîrcoteală. Optez pentru sfînta moderație, cheia tuturor problemelor și patroana marelui bun-simț. Dar mai bine las generalitățile în grija celor care se feresc de polemică la fel cum se feresc politicienii noștri de răspundere și-mi fixez atenția asupra situației conaționalilor mei despre care se crede, nu fără oarecare temei, că s-ar plînge mai mult decît alte națiii. Nu este nevoie de vreun *brainstorming* intens, e suficient să deschizi televizorul sau să ieși pe stradă și realitatea te izbește din plin, cu violență: pur și simplu avem material din belșug, avem nenumărate și bine întemeiate motive să ne plîngem. De aceea am ajuns să suferim de cîrcoteală cronică și avem impresia eronată că, criticînd fără încetare clasa politică, polemizînd pe Facebook, ne facem datoria de cetățeni. În realitate însă, cîrcoteala permite presiunii emoționale să se disipeze fără acțiune. Acesta este unul dintre motivele pentru care sute de mii de concetățeni tună și fulgeră împotriva acțiunilor Guvernului de îmblînzire a Justiției, însă în Piața Victoriei ajung doar cîteva sute de persoane. Și tot în această optică, Bulă a fost aliatul principal al dictaturii, dar aceasta este o altă poveste, care merită tratată în detaliu. Am uneori impresia că suferim de complexul victimei, cei mai mulți par să aibă convingerea că nimic nu depinde de ei și că n-or să fie niciodată capabili să schimbe lucrurile în bine. Mare parte dintre compatrioții noștri trăiesc pe pilot automat, și-au pierdut instinctul civic de conservare. Deși nu au încredere în actualii lideri, au o teamă patologică de schimbare. Văd abuzurile care se comit, dar îi iau peste picior pe activiști, asta în cel mai bun caz, atunci cînd nu îi bănuiesc că lucrează în interesul unor forțe oculte. Au convingerea că sînt minți, dar aleg să creadă ceea ce le spun televiziunile de partid. E o lipsă de discernămînt imputabilă în mare măsură eșecului sistemului de învățămînt, aș putea spune, dacă nu mi-ar fi clar că lucrurile sînt mult mai complexe. Dar am convingerea că reforma educației rămîne un bun start, că este cel mai potrivit pariu, dacă va exista vreodată voință reală de schimbare. Mediul social – și în special cel politic – este atît de toxic încît nu-i de mirare că România e țara europeană care-și pierde, proporțional, cel mai mare număr de cetățeni în beneficiul unor state dezvoltate. Oamenii nu fug de persecuție, nu pleacă mînați de foame, ci din cauza acestei insuportabile lipse de speranță. S-ar putea crede că, odată transplantați în societăți solide, în democrații funcționale, încetăm să ne plîngem, dar nu este cazul: bodogănitul ni s-a imprimat în ADN, a devenit parte din personalitatea noastră, nu cunoaștem alt mod de a funcționa. Purtăm gena cîrcotelii. Ne purtăm românismul cu naturalețea cu care își poartă cavalerii Jedi sabia. Mi-au trebuit ani de zile pînă cînd am fost capabil să răspund pozitiv la întrebarea „Ce mai faci?" și chiar și acum i-ar fi ușor unui interlocutor atent să detecteze lipsa de convingere atunci cînd răspund „Bine!". O să se schimbe această stare de fapt în viitor? Am convingerea că da – dacă ne cruță istoria de vreo catastrofă geo-politică –, oricît de improbabil, ba chiar contraintuitiv ar părea în momentul de față, privit de aproape. Sînt în vizită în România zilele acestea și mă impresionează reziliența oamenilor în fața adversității. Sînt mulți cei care insistă să investească și, deși sînt conștienți că o fac într-un mediu de afaceri toxic, insistă să fie creativi într-o lume conservatoare și să fie moderni, progresiști, într-o societate repliată în jurul unor valori arhaice.

„Omul nu este niciodată nici perfect, nici mulțumit."

JULES VERNE

„Este imposibil să suferi fără a face pe cineva să plătească pentru asta; fiecare nemulțumire conține deja o răzbunare."

FRIEDRICH NIETZSCHE

„Ce mai faci?"

***Adrian Benea** este sociolog și jurist.*

Cătălin STAVARACHE

Dezastru

Nu pot generaliza, așa că am să mă refer la un singur personaj, nume de cod: Dezastru. Dezastrul nostru are aproape vîrsta de pensionare a unui polițist, însă consideră că e numai bun la toate. Nu că ar fi, însă printre proști e lesne de trăit dacă te grăbești un pic, zice el.

Apoi se contrazice: „Simt că nu mai am spor, nu mai găsesc un om responsabil niciunde. Mi-am făcut împrumut pentru prima casă. Dator să plătesc minimum o mie de lei pe lună, nu știu cum și de unde am să-i cîștig, da' nu mai plătesc chirie și tot mă aleg cu casa, dacă nu mor înainte să o achit. Nevastă-mea a făcut creditul, nu eu. De fapt, fosta nevastă, dacă nu divorțam, nici o șansă să putem, am credite neachitate de hăhă... am dat șaispe milioane și pe divorț, s-a ales prafu', alergătură, acte. Las' că facem cununia la loc după ce ne mai liniștim. Toate aprobate, am găsit casă. Ce să te muți?! Apă este, dar trebuie analizată, bani! Mobilă, trebuie și aia. Televizor... mă duc la ditamai magazinul, achit unșpe milioane: Ă, nu-l avem în stoc! Poate mîine. Cretinul ăla n-are treabă cu faptul că am făcut un drum, din timpul meu, plus carburant irosit aiurea. Prizele și întrerupătoarele sînt montate ca-n filmele cu proști, așa că m-am dus să vorbesc cu electricienii, nu se poate să le lase așa, nu plătesc eu să remediez chestiile astea, ca boul. Întreb pînă la ce oră au program. Ă... pînă la patru, îmi spune responsabilul de șantier sau ce o fi prostul ăla. Păi, e abia ora două. A, zice, azi au plecat. Tîmpitul! Aha, lasă... mă duc și fac contract pentru net și televiziune. Ă... cam o lună durează. După patru zile mă sună unu': păi, să veniți să instalăm cablurile. Așa repede?!! Da, la apartamentul 10 montăm azi. Păi, cum așa? Stau la 26. Nu vă numiți Dezastru? Ba da! Vin. Montează tot, dau să semnez, ce? Idiotul care mi-a făcut contractul a trecut alt nume, de prin Băneasa cică, mi-a spus la telefon. Da' ce legătură am eu? Codul de abonat e bun! Prietene, i-am zis, nu m-ar deranja dacă ar plăti ăla facturile, da' cît de prost să fie?!!! Prost ești tu, și eu mai prost, iar bat drumul pînă la tine! Iar proștii ăștia care au montat toate mațele astea pe aici, cum au ieșit cu hîrtiile astea din birou? Las' că vedem noi la fața locului sau cum? Hai, lasă-mă, că n-avem ce să-mi spui!! Azi trebuie să mă tund, costă zece lei, da' dacă nu las minimum cinșpe, data viitoare îmi trage o tunsore de numai chelia mă mai salvează! Bă, bine că nu mai au dreptu' ăștia de la locală să dea amenzi în trafic. Am dat trei milioane și un leu pe un covrig! Un leu covrigu', trei milioane amenda, oprisem aiurea. A naibii țară!"

Dacă timpul costă bani, domnul Dezastru tocmai i-a mărit singur prețul de achiziție.

***Cătălin Stavarache** este taximetrist.*

Andreea OFIȚERU

Știri pozitive sau corecte?

Un ministru spunea luna trecută că televiziunile ar trebui să dea mai multe știri pozitive pentru că societatea românească e plină de ură și nemulțumire. O astfel de afirmație a dus la multe dezbateri în mediul online. Cu cîteva excepții, dacă ne uităm o jumătate de oră la televiziunile de știri din România, vedem că sigur vine apocalipsa, că românilor li se pregătește ceva sau că luna viitoare vom rămîne fără bani de căldură.

Cum ar arăta televiziunile cu știri de bine?

Dacă ne raportăm la televiziunile care prevestesc numai prăpăstii, înclinăm să-i dăm dreptate ministrului. Cu toate că nu știm la ce fel de știri și posturi TV se referea, însă burtierele galbene numai știri pozitive nu furnizează. Însă își permite România să dea numai știri pozitive în condițiile în care e într-o continuă tranziție? Cum ar arăta televiziunile cu știri de bine, cînd în stradă sînt sute de mii de oameni nemulțumiți de măsurile luate de Guvern?

Întrebarea legitimă privind starea de cîrcoteală din societatea românească este dacă influențează mass-media atît de mult audiența încît să creeze o stare permanentă de nemulțumire. Astfel încît să fie justificată o măsură de creștere a numărului de știri pozitive.

Starea de nemulțumire dintr-o societate este dată de nivelul de trai.

Cineva îmi spunea că dacă mergi pe stradă în București vezi numai oameni nemulțumiți. Fețe triste, oameni îngîndurați. De la ce li se trage nemulțumirea românilor? Nu știu dacă starea aceasta e dată de știrile pe care le consumă în fiecare zi. Cel puțin știrile au rolul de informare, nu să creeze nemulțumire.

Statisticile arată că 60% din români sînt profund nefericiți. Starea de nemulțumire are legătură cu nivelul de trai și cu modul în care funcționează societatea. Sîntem pe ultimele locuri în Europa la starea de fericire, dar sînt oare românii nemulțumiții Europei? Sociologii spun că oricum românii au cîrcoteala în sînge. Atunci de ce să ne influențeze știrile atît de mult încît să ne dea o stare o permanentă de nemulțumire? Cel puțin în teorie, jurnalistul este *watch-dog*-ul din societate. Adică selectează știrile și informațiile în funcție de importanța lor înainte să le publice, astfel încît să nu creeze turbulențe și mai mari în societate.

Studiile de caz din ultima vreme arată însă că știrile și propaganda de la televizor pot să influențeze masele. Cel mai relevant exemplu este modul în care a fost reflectat în presă protestul din iarna lui 2017 provocat de aprobarea de către Guvern a ordonanțelor privind grațierea unor fapte și modificarea Codului Penal prin dezincriminarea abuzului în serviciu. Judecînd la rece protestul #rezist din Piața Victoriei și contramanifestația de la Palatul Cotroceni, nu poți decît să constați că modul tendențios de a prezenta știrile poate diviza oamenii. Jurnaliștii au avut viață grea în timpul protestelor.

Mass-media era împărțită în două de către protestarii din ambele părți, cei care susțineau Guvernul Grindeanu și cei care militau pentru abrogarea celor două ordonanțe și demiterea Guvernului. Apogeul protestelor a fost la începutul lunii februarie, cînd în Piața Victoriei erau cel puțin 150.000 de persoane, iar la Palatul Cotroceni 2500 de oameni. Toată lumea își aduce aminte de strigătele Floricicăi Dansatoarea date minute în șir la posturile de televiziune care prezintă *breaking news*-uri în fiecare minut.

Protestele din iarnă au arătat, de fapt, cît de mult influențează mass-media și cît de ușor se propagă mesajele prin *new media*, în speță prin rețelele de socializare. Au fost cazuri în care familii întregi nu-și vorbeau din cauza mersului la protest. Influența știrilor a fost așa de mare încît părinții și copiii lor au fost dezbinați de televiziunile pe care le urmăreau. Conflictul dintre generații s-a terminat odată cu protestele.

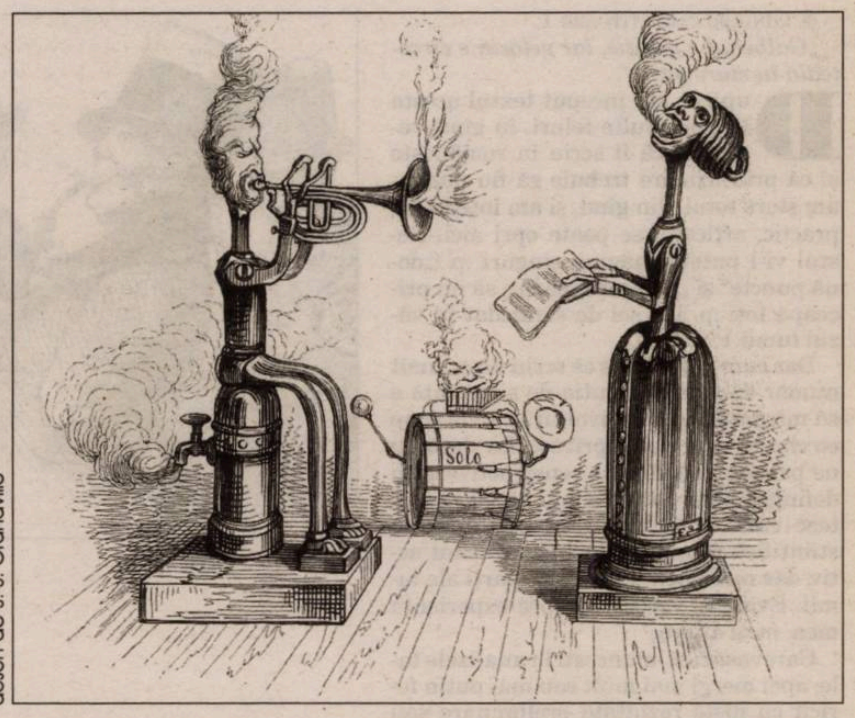

desen de J.-J. Grandville

Însă starea de nemulțumire dintr-o societate este dată de nivelul de trai și de nivelul de funcționare a statului de drept, reflectate de mass-media. În mod normal, fără fapte, mai bune sau mai puțin bune, presa, indiferent de suportul pe care funcționează, nu are știri.

Inventarea știrilor sau prezentarea parțială a faptelor nu fac decît să decredibilizeze instituția care le emite. Dar starea de cîrcoteală, starea de nemulțumire a oamenilor pot fi amplificate de știrile false sau tendențios prezentate. Unui bolnav căruia îi spui în fiecare zi că nu mai are șanse de supraviețuire și că i s-au terminat și medicamentele nu ai cum să-i faci bine. La fel și cu consumatorii de știri aflați într-o stare materială precară. Dacă toată ziua văd numai știri tendențioase și lipsite de adevăr încep să creadă că realitatea este aceea.

***Andreea Ofițeru** este jurnalistă.*

Britanicii, cei mai cîrcotași oameni din Europa

Într-un articol din Dailymail.co.uk, negru pe alb, rezultatul unui studiu realizat de cercetătorii de la Universitatea din Cambridge: britanicii sînt cei mai cîrcotași oameni din lume. Bazat pe intervievarea a 20.000 de oameni de pe continent studiul relevă faptul că, „în ciuda celor 15 ani de o continuă creștere economică și a unui nivel de satisfacție a vieții crescut", britanicii sînt cei mai nemulțumiți. Guvernul, autoritățile locale, poliția – nimic nu le surîde.

Conform dr. Louisa Corrado, cea care a condus cercetarea, încrederea în societatea în care trăiești este foarte importantă. „Țările care au înregistrat cel mai mare punctaj la capitolul mulțumirii au avut, de asemenea, cel mai mare punctaj și în ceea ce privește nivelul de încredere în guvern, legi, dar și încrederea în cel de lîngă tine. În Marea Britanie se înregistrează un nivel din ce în ce mai scăzut în guvern, poliție și în societate, în general – ceea ce poate explica și nivelul de fericire care a scăzut foarte mult."

Cercetarea mai punctează și faptul că banii nu aduc fericirea, ci prietenii, familia, o slujbă bună, încrederea în cei de lîngă noi. Pe scara fericirii, danezii s-au situat cel mai sus, pe o scară de pînă la 10, situîndu-se la 8,3. Urmează finlandezii, irlandezii, suedezii și olandezii. Britanicii s-au situat pe locul 9, aproape de Franța, Germania și Italia.

În plus, o altă concluzie a raportului a arătat că femeile sînt mai mulțumite de viață decît bărbații.

desen de N. Rockwell

Bogdan VOICU

Albul o include și alb, și galben?

GÎNDURI CLEVETITOARE 1:

„Galbenul e gelozie, iar gelozia e cîrcoteală în stare pură."

După ce am început textul acesta în mai multe feluri, în gînd, realizînd că îl scriu în românește și că prin urmare trebuie să fiu pozitiv, am șters totul, din gînd, și am înțeles că, practic, articolul se poate opri aici. Restul vi-l puteți imagina singuri :p („două puncte" și „p", limbaj codat, să nu priceapă toți :p. Un soi de samizdat în văzul lumii.)

Dar cum am promis că scriu un anumit număr de semne, soluția de siguranță e să mă prefac cu dezinvoltură că mă ocup cu chestii care nu ne privesc. Iar dacă nu ne privesc, critica este constructivă prin definiție. Prin urmare, hai să vă povestesc cum se întîmplă cu comunicarea științifică prin domeniul în care sînt activ, dar nu la noi, ci prin alte părți ale lumii. Evident, vorbesc despre experiența mea, nu a altora.

Carevasăzică, muncești la analizele tale, apoi mergi mai mult sau mai puțin fericit cu niște rezultate preliminare sau finale să le prezinți în fața altora din breaslă. Scopul e multiplu. Pe de o parte, e o bună ocazie pentru alții să învețe din ceea ce ai făcut tu. Este motivul pentru care adesea, în conferințe mai mari, prefer să merg la secțiuni care nu sînt neapărat în domeniul meu de interes direct: aflu cum a evoluat expertiza în acel subdomeniu îngust, observ moduri de a face de la care pot prelua idei valoroase pe care să le transpun în ceea ce fac, învăț lucruri complementare propriei mele cercetări. Am însă colegi care nu merg deloc la părțile de conferință care nu se referă nemijlocit la domeniul lor îngust, afirmînd că e pierdere de vreme. Am observat că, de regulă, acești colegi nu fac comentarii legate de prezentările altora, nu pun întrebări și se opun fățiș ideii de a avea comentarii publice, etichetîndu-le drept cîrcoteală.

Unul dintre argumentele lor forte e că există alți colegi, slab pregătiți, care comentează non-stop, deși nu au nimic de spus. Soluția mea la această problemă este să selectez conferințele, preferîndu-le pe cele care au rate mici de acceptare a celor ce vor să prezinte și care nu sînt gratuite, ba chiar sînt mai scumpe decît media. În astfel de locuri, participanții au mai rar tendința de a vorbi doar pentru a se auzi vorbind, iar moderatorii sînt mai versați în a menține conversația la un nivel productiv și atractiv.

(Povestea cu gratuitatea este cea care mă uimește la conferințele din alte domenii. Exemplul care îmi vine în minte este medicina. Acolo conferințele sînt scumpe, dar apar ca prin minune sponsori ce plătesc taxele de participare, transportul, cazarea... Ai astfel o bună ocazie de a face turism academic. Iar dacă tot e gratuit, adică nu simți că ai plătit pentru asta, tentația de a pune accentul pe turism este foarte mare...)

Am spus că învățarea e unul dintre lucrurile care mă atrag la conferințe. Pe de altă parte este *feedback*-ul. La conferințe primești întrebări. Unele sînt fantastic de utile. Altele sînt de-a dreptul stupide, dar extrem de utile: e clar că mai ai de lucrat la modul în care transmiți informația astfel încît să nu mai genereze astfel de neînțelegeri. În principiu, orice întrebare te face să avansezi, arată că oamenii au ascultat ce ai avut de spus și sînt interesați de subiect. Evident, majoritatea întrebărilor te provoacă să testezi stabilitatea și validitatea rezultatelor tale. Vin de la oameni care nu acceptă lucrurile fără să le verifice, fără se asigure că ele chiar sînt ceea ce par a fi. În termeni docți, este vorba de faimoasa reflexivitate postmodernă, în care te întrebi mereu dacă ceea ce ai produs chiar este ce ar putea fi, în care chestionezi capacitatea științei de a fi rațională, tocmai pentru ca, mai apoi, să ai deplină încredere în rezultatele astfel validate, în știință în sine. Demersul este simplu, iterativ: de a testa prin întrebări reflexive ceea ce ai adus nou în cunoaștere.

desen de J.-J. Grandville

„Eșecul este condimentul care dă savoare succesului."

TRUMAN CAPOTE

Indivizi clevetitori precum Nicolae Iorga.

Am însă și colegi care detestă astfel de „critici". Ei spun că nu ar trebui să primești întrebări, că acestea sînt agresive, că este greu să faci față unei prezentări. Apariția clevetitorilor de serviciu, cei care chiar pun întrebări fără rost și de regulă nu stăpînesc defel domeniul, întărește simțămîntul că avem de-a face cu o pierdere de bine.

Apare rapid recursul la conceptul de „critică constructivă", în fapt cea mai avidă apărare împotriva oricărei opinii ce nu este identică cu a ta. Dar pentru a explica acest lucru, am nevoie să vă plimb ușor prin trecutul încă prezent.

GÎNDURI CLEVETITOARE 2:

„Roșul e comunism, iar comuniștii au ales probabil roșul ca să își afirme cu glas tare iubirea. Comunismul a fost critica cea mai profundă a societății, pe care au dat-o cu totul jos, prin revoluție." .

Aparent, obsesia de a crede că ceilalți stau să ne critice încontinuu vine din comunism. Regimurile comuniste, marxismul în general, s-au dezvoltat în jurul unor ideologii de sfîrșit de secol al XIX-lea, profund normative, dependente de ierarhiile sociale și organizaționale în care erau cantonate. Pe de o parte, oamenii erau identici, avînd exact aceleași nevoi și dorințe, una dintre obsesiile profund anacronice ale mișcărilor de extremă stînga de azi. Pe atunci, pe cînd marxismul se consolida ideologic, fiind identici, toți aveau exact aceeași părere, unica și adevărata, de neclintit. Și atunci, fiindcă tu, fiind pur și unic, deținеai adevărul absolut doar prin simpla ființare, toți cei ce nu erau exact ca tine, toți cei ce arătau sau făceau lucruri altfel erau criticabili. Iar criticile curgeau încontinuu, de neoprit. Dar, pentru ca lucrurile să fie mai complicate, apăreau ierarhiile. Ca un zeu absolut, șeful, că o fi fost el mai mare sau mai mic, avea întotdeauna dreptate. A chestiona rațiunile sau acțiunile sale devenea o crimă și era etichetat drept clevetealã împotriva statului. Dincolo de tenta uneori glumeață pe care o dau faptelor astfel istorisite, să notăm că în comunism oamenii aveau justificarea valorică de a fi în dezacord cu toți ceilalți, din simplul motiv că oamenii în sine, prin natura lor, sînt diferiți. Și nu aveau voie să spună acest lucru în mod deschis fiindcă ar fi încălcat autoritatea ierarhiilor, fie ele și simple ierarhii familiale. Dar era de bonton să te arăți un pic mai liberal, prin urmare puteai încuraja o „critică constructivă". Adicătelea una lejeră, care să perie pe marele șef și să spună doar cîteva chestii de bun-simț, pe un ton nechestionabil, și care oricum să permită punerea ta pe lista potențialilor candidați la partea neagră a foii. Una peste alta, cîrcotașii ajung să fie împinși pe la colțuri, nu se pot exprima public și devin încă și mai vizibili. Se structurează astfel o societate în care orice chestionare nu mai este etichetată drept utilă, ci drept iritantă. Cleveteala este și continuă, și ostracizată.

Partea oarecum amuzantă, dacă tot am invocat extrema stîngă, este că nici extremei drepte nu îi plac criticile. Dimpotrivă, obsesia acestei categorii ideologice este fix aceeași: oamenii sînt identici, iar ierarhiile tradiționale respectate. Critica nu este acceptată. Toți trebuie să fie albi, creștini și homofobi, iar ceea ce este alogen trebuie eliminat. Indivizi clevetitori precum Nicolae Iorga sau I.G. Duca v-ar putea povesti despre cum critica continuă nu vine din comunism.

O tură pe la conferințe de științe sociale, unde oamenii se chestionează unii pe alții non-stop, v-ar putea releva despre cum etichetarea drept cîrcoteală a părerilor contrarii, a îndoielilor, a dorinței de a cerceta și de a crede abia după aceea este un gest de neîncredere în ceilalți, de autoritarism, de stăpînire precară a înțelegerii lumii, a vieții, a celorlalți.

Sau poate mă înșel.

Ca să nu fie cu supărare, cele de mai sus nu vorbesc despre România, ci despre un spațiu de pe Marte, unde nu e așa de bine ca la noi, unde nu există lideri luminați ca noi, unde oamenii nu sînt români verzi ca la noi și unde nu stăpînesc adevărul absolut. Ca la noi.

„Alb. Albul include totul, și roșu, și galben. E armonia criticii lăsate să existe natural, nederanjant, fără a o proscrie."

Am disimulat un pic argumentul, prin urmare îl reformulez în clar: oamenii nu sînt identici, dar tocmai asta îi face frumoși. Ei se poartă fiecare în felul lui, au preferințe diferite și nu gîndesc la fel. De aceea pot trăi împreună, în societăți, pentru că sînt complementari. Fiind complementari, se pot chestiona unul pe celălalt, pentru a aduce perspective diferite asupra aceluiași lucru și a-l face mai bun. Astfel apare progresul. A nu accepta reflexivitatea înseamnă să o faci vizibilă etichetînd-o drept critică. Atunci ea deranjează prin ubicuitatea și imuabilitatea sa înnăscute. Aici, nu pe Marte.

***Bogdan Voicu** este sociolog.*

Mimi NOEL

Clevetesc, deci exist

În medie, un om cîrcotește între 15 și 30 de ori pe zi, spun unele studii. Ca tipologie, frustrările care ne poluează viața de zi cu zi variază de la ambuteiaje la relațiile și jocurile de putere de la serviciu, vremea de afară, politicienii sau interacțiunea, acasă, cu partenerul de viață, cu propriii copii etc. Neurologii care s-au apucat să și analizeze cum arată creierul în timpul unei sesiuni de cîrcoteală, de nemulțumiri și negativism au descoperit că, atunci cînd exagerăm cu aceste apucături, ne prostim la propriu. Expunerea, chiar și timp de 30 de minute sau mai mult, la critici și comentarii negative (inclusiv vizionînd materiale video de acest tip) decimează neuronii din hipocampus, zona cerebrală pe care o folosim pentru rezolvarea problemelor.

Există însă și teorii care încearcă să recupereze cîrcoteala, ridicatul din sprîncene, bombănitul și pornirea de a critica. Una dintre ele se oprește asupra modului în care aceste apucături general omenești se manifestă la serviciu, locul unde, de altfel, majoritatea dintre noi petrecem și cea mai mare parte a zilei. În cartea *Éloge de la critique et des jeux de pouvoir en entreprise,* Laurence Bourgeois argumentează de ce, pentru o afacere, angajații cîrcotași, cei mai vocali și mai critici, pot fi de fapt cei mai valoroși, cei mai implicați și mai creativi angajați.

Zvonurile, bîrfa la o țigară sau la automatul de cafea, tachinările, criticile și alte atacuri care fac parte din jocurile de putere de la locul de muncă nu ar fi de fapt atît de toxice, susține autoarea controversatei cărți, bazîndu-se pe experiența de douăzeci de ani ca director de resurse umane, dar și pe o colecție de zeci de interviuri cu manageri de multinaționale și cu antreprenori realizate pentru a documenta cartea.

Autoarea răstoarnă practic percepția comună și susține că aceste tipuri de conflicte și critici colegiale cresc gradul de comunicare și că, în final, sînt un instrument de management și o sursă de alimentare a performanțelor unui business.

Ce pare că încearcă Bourgeois este un soi de înnobilare a „scîrbavnicelor cîrcoteli scornite de preaplinul de conștiință" sau de luciditate al unor angajați. Întru argumentare, Bourgeois a inclus și rezultatele unui sondaj: în aproape jumătate (42%) din companiile incluse în studiu, cei mai critici angajați din companie au fost cei care au obținut și cel mai bun scor în termeni de performanță. Sondajul stabilește așadar, în mod neașteptat, o corelație între critică, cîrcoteală, bombăneală și performanță, dar în același timp atrage atenția că un cîrcotaș nu este automat un angajat performant. Autoarea evită astfel să cadă în ridicolul de a susține binefacerile cîrcotelii duse la extrem, ba chiar subliniază că excesul de critici și bombăneli care nu conțin măcar un germene de soluție devine nociv. Mesajul ei e acela că o companie trebuie să fie vigilentă și să-i repereze corect pe acei cîrcotași competenți, să ia decizii prin care să-i valorizeze în raport cu colegii lor mai puțin competenți, dar mai motivați (și mai deloc sau foarte puțin bombănitori).

Am încercat să verificăm cu mai mulți manageri și antreprenori români această teorie venită de la un autor francez. Interesantă și pentru faptul că francezii, de exemplu, sînt percepuți drept unii dintre cei mai cîrcotași locuitori ai planetei, dacă este să ne luăm după topuri care fac și astfel de ierarhizări (tot pe un loc fruntaș ar fi și britanicii, care se plîng mereu de vreme, de exemplu).

Cultural vorbind, românii par să fie și ei niște campioni la cîrcoteală. În 1936, comparînd cu alte țări balcanice, de pildă, Cioran scria că „ceea ce are Romînia în plus e o conștiință nemulțumită, care-și justifică valabilitatea nu prin adîncime ci prin permanență". Într-un interviu, Sandra Pralong imputa românilor (de pretutindeni) „cîrcoteala" înnăscută și bolnăvicioasa suspiciune „de care trebuie să ne descotorosim sau, mai curînd, pe care trebuie să le controlăm". Aparent, avem un impuls atavic de neîncredere (suspectăm pe toată lumea că ne fură, că are ceva cu noi etc.), o pornire de a critica mereu, de a privi doar partea goală a paharului. Apucături care, istoric, ne-au sabotat dezvoltarea ca țară, cred mulți sociologi.

Prima reacție a oamenilor de afaceri cu care am discutat a fost în ton cu percepția cel mai larg răspîndită: cîrcoteala și criticile la locul de muncă nu sînt tocmai benigne. Ba pot fi chiar extrem de toxice pentru atmosfera de muncă. Pot ruina performanța colegilor mai sensibili. Pot ucide inovația și creativitatea în companie. Invers așadar față de ceea ce susține Bourgeois.

Și o altă observație: și la serviciu, românii tind să practice genul de cîrcoteală gratuită, direcționată către persoană, nu către fapte și cu argumente, o chestiune de umori mai curînd, și nu din dorința de a veni cu soluții și de a îmbunătăți. Un soi de „discuție de cuvinte, cîrcotă de vorbe seacă de miez care la nimica nu duce decît la pierdere zadarnică de vreme", în formularea lui I.L. Caragiale din articolul polemic „Ce este «centrul»?".

Din discuții am putut desprinde totuși două modele de culturi organizaționale în funcție de cum se cîrcotește. Primul ar fi cel al multinaționalelor sau al companiilor mai puternic infuzate de modelul occidental de business, care dă pe alocuri dreptate teoriei autoarei franceze. Canalizată constructiv și fără a fi în exces, cîrcoteala lucidă care propune o soluție sau cel puțin un crochiu de rezolvare poate intra în zona pozitivului. Este nevoie de ea, chiar. „De la masa tăcerii nu iese nimic bun", remarcă plastic unul dintre interlocutori. De aceea, talentul unui lider este să cîrmească cîrcotelile inevitabile în orice companie spre dezbatere, pentru că din confruntarea de păreri se nasc creativitatea, valoarea adăugată.

La serviciu, românii tind să practice genul de cîrcoteală gratuită.

Un alt interlocutor este cît se poate de nenuanțat pe acest subiect. „Am preferat întotdeauna spiritul de echipă unui geniu izolat, care, da, poate are super-idei, dar care e mereu Gică contra și strică atmosfera în companie."

Cu precădere în societatea românească, marcată încă de reflexe moștenite din perioada comunistă, cînd era inhibată gîndirea critică argumentată și cu voce tare, nu sînt mulți cei care au curajul să spună lucrurilor pe nume. Ca debușeu, au cîștigat mai mult teren cîrcoteala în *bisericuțe,* zvonistica, bombăneala de pe margine. Românii, cînd au sau văd o problemă (mai ales dacă implică și un superior ierarhic), vor prefera cîrcoteala și bîrfa pe la colțuri. Este al doilea model identificat, al companiilor românești pe rit mai vechi, unde critica deschisă, chiar și argumentată, este tabu, pentru că șeful știe mai bine. Inevitabil, în genul acesta de companii va înflori în mod natural o cultură informală, în care cîrcotașii vor deveni liderii de opinie în detrimentul angajaților competenți sau al managerilor *de facto.*

desen de J.-J. Grandville

Cel mai cîrcotaș interlocutor pentru acest articol a văzut însă în teoria lui Bourgeois o reîncarnare a unei forme de critică practicate în vremea comunismului. „Atunci cînd criticile ajung să fie considerate de unii un «motor al performanței unei companii», îmi amintesc de perioada de aur a... criticii în România, cînd critica nu doar că era încurajată, ci era promovată la superlativ. Oamenii muncii, indiferent că-și făceau sau nu treaba, erau obligați să își facă autocritica în fața întregului colectiv, care aplauda cu elan tovărășesc momentul de sinceritate vinovată a colegului, îndemnat să-și recunoască greșelile știute și neștiute."

„Nimeni nu te poate face să te simți inferior fără consimțămîntul tău."

ELEANOR ROOSEVELT

Fără a respinge radical abordarea autoarei franceze, acesta insistă asupra necesității de a opera o delimitare de bun-simț: în partea pozitivă, criticile sau cîrcotelile justificate, care ar trebui să atragă după sine o reacție a managerilor, în partea toxică și de descurajat acele cîrcoteli injuste și sterile, care țin mai curînd de zona trivialității și a sentimentelor josnice.

Într-un studiu etichetat drept unul dintre cele mai importante din ultima sută de ani, „Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor", coordonat de psihologul Daniel David, se spune că românii dau dovadă, la nivel de adîncime, de toleranță și de un caracter prietenos, non-conflictual. „La nivel de suprafață însă, s-a pervertit în bîrfă și cîrcoteală, care, în forma lor ciudată, țin totuși oamenii împreună." O formă de socializare, printre altele, așa cum sugera în definitiv și Laurence Bourgeois.

***Mimi Noel** este jurnalistă.*

Vera ULARU

Oamenii cu spirit critic

Am trecut și anul acesta pe la Tîrgul de inițiative civice, organizat de CeRe – Centrul de Resurse pentru Participare Publică. Lume multă la Grădina Cărturești Verona, o parte cunoscută, oameni din alte ONG-uri, dar și foarte mulți necunoscuți. Pancarte, portavoci, se vorbește pe scenă la microfon. Aproape douăzeci de grupuri de inițiativă civică și comunități civice își susțin cauzele. Pe materialele tîrgului scriem mare „Putem".

„Tema acestui an, «Putem», are o relevanță mare pentru grupurile de inițiativă civică. Lansăm o invitație tuturor celor care nu au atîta încredere, care nu cred că vor putea rezolva ceva de unul singur. Fie că e vorba de o chestie punctuală care se întîmplă, cum e parcatul pe trotuar, sau de o activitatea unui grup civic bine format (...), implicarea civică nu înseamnă neapărat să te implici zi și noapte, ci disponibilitatea de a ajuta un grup, cu un mesaj, cu lucrurile pe care știi să le faci. Poate fi vorba de o donație sau de contribuția cu abilități profesionale sau personale" – a spus Silvia Boeriu, cordonator Comunicare, CeRe – Centrul de Participare Publică.

De la Silvia am aflat că implicarea e ca un „bulgăre". Pleacă de la gesturi mici sau puțin timp dedicat și poate ajunge pînă la chestiuni serioase. De fapt, „fiecare poveste civică are la bază o urgență, un lucru care îi deranjează. Uneori e ceva din cartier, o lege mai bună sau o lege nedreaptă. Urgența e primul catalizator. Încrederea, un proces. Această energie civică nu e mereu la cele mai înalte cote, dar cu fiecare victorie, cu fiecare pas pe care îl fac crește și entuziasmul", a mai spus Silvia Boeriu. Cu alte cuvinte, dacă unele grupuri au reușit să aducă 200 sau 2000 de oameni într-un loc e cel mai bun energizant. Micile victorii aduc energia, puterea exemplului.

Așa e și cazul Grupului de Inițiativă Civică Bucureștii Noi. În cazul lor, primii pași au fost o pagină de Facebook. „A fost înființat anul trecut cam pe vremea aceasta. Un locuitor al cartierului, corporatist care lucrează în domeniul finanțelor, a considerat că e cazul să deschidă o pagină de Facebook, pasionat fiind de istoria cartierului", spune Oana Turturică, membru al grupului. Un alt vecin de cartier, urbanist, care „visează ca Bucureștiul să aibă străzile cum trebuie", încîntat de idee, i-a scris. S-a alăturat și el inițiativei după acest mesaj.

De atunci, lucrurile s-au întîmplat destul de repede. „Lunile au trecut, s-au alăturat și alte persoane. Au început să se întîlnească aproape săptămînal și să pună țara la cale", povestește Iulia. „Am aflat de grup prin ianuarie, tot de pe Facebook. Mi-am dat seama că sînt niște oameni care fac lucruri frumoase. Era deja format un grup de Facebook cu oameni din cartier. Trebuia să răspunzi unui chestionar. Mi-am zis: «Ce riguroși!» Dar fain, că e bine să știi cu cine stai de vorbă. Am zis și să îi cunosc mai întîi. (...) M-am alăturat în luna aprilie, iar de atunci sîntem tot mai mulți. Ne întîlnim frecvent. Sînt unii care vin și apoi iau o pauză, și asta pentru că au familii și alte priorități. E normal. E un grup în care renunți la a mai citi o carte, a fi la curent cu ce se mai întîmplă. Te întîlnești și scrii petiții", spune Iulia rîzînd.

De la primele mesaje și pînă astăzi, membri ai grupului s-au întîlnit cu toți consilierii de la primăria locală. I-au chemat la ședințele săptămînale ale grupului, de unde au plecat cu notițe. Și-au propus și să chestioneze cetățenii din cartier, ca să afle „voia cartierului". „În paralel – mai spune Iulia – am demarat o serie de acțiuni denumite «Cortul de primajutor civic», care e chiar un cort pe care l-am amplasat, cu avizul primăriei, în diferite puncte de pe bulevardul Bucureștii Noi, în week-end, aproape de stația de metrou. Avem în acest moment peste 500 de chestionare completate de bucureștenii din cartier. Urmează să centralizăm toate problemele pe care le-au gîndit cetățenii, lucrurile de care se lovesc. Voia cetățenilor o împachetăm frumos și o ducem consilierilor și, nu în ultimul rînd, primarilor, astfel încît să știe ce vrem."

desen de J.-J. Grandville

„Mulțumirea de sine îi face bogați pe cei săraci."

BENJAMIN FRANKLIN

Pe scurt, Grupul de Inițiativă Civică Bucureștii Noi își dorește cîteva lucruri clare: „reabilitarea teatrului Bazilescu – vrem ca în circuitul teatrelor bucureștene, bineînțeles, după ce este reabilitat, să intre și teatrul de vară din parcul Bazilescu. Un alt teatru reabilitat ne dorim să fie teatrul «Masca», cunoscut pînă de curînd sub denumirea de teatrul «Înfrățirea». Podul Constanța să fie reabilitat. Mai mult, trotuarul de sub podul Constanța, care acum aproape că nu mai există, să fie o lucrare pe care cetățenii să meargă fără să se teamă că va cădea o bucată din pod. Ne dorim ca acest cartier, care e cel mai verde, mai puțin poluat și aglomerat, cu cele mai puține probleme în ceea ce privește parcările ilegale, să rămînă așa. Să rămînă un exemplu pentru restul Bucureștiului", explică Iulia, care e foarte încrezătoare în planurile de viitor ale grupului.

De la pagina de Facebook pînă la dorința de reabilitare a teatrului Bazilescu, grupul a învățat că structura și regulile susțin planurile și dau coerență. „Sîntem niște cetățeni care încercăm să facem bine." Care au învățat să nu reproșeze, ci să ofere soluții. „Totul e să nu abandonezi."

Dacă primele două ediții ale Tîrgului de inițiative civice au avut ca invitați doar grupuri civice, ediția de anul acesta a adus și comunități civice. „Comunități mai largi care au teme importante pentru noi toți, pentru bucureșteni, de pus pe agenda autorităților", explică Silvia Boeriu.

Un exemplu e comunitatea Adopt a Tree, care își propune să protejeze copacii din București. „În urma toaletării copacilor, foarte mulți se usucă, ajung să fie tăiați, iar de cele mai multe ori nu se plantează nimic în schimb. (...) Grupul nostru încearcă să stopeze acest fenomen național de distrugere a copacilor, se concentrează pe București, iar modalitatea prin care face acest lucru este adoptarea lor", îmi povestește Geo, membru fondator al comunității.

Oricine poate prelua o astfel de inițiativă. Adopt a Tree încurajează locuitorii Bucureștiului să creeze comunități locale, în cartiere. Un Adopt a Tree de cartier prin care să se organizeze evenimente care au în centrul lor copaci din cartier. Așa-zișii „copaci adoptați" devin astfel mai apreciați de locuitori. „Poate e un tei și cineva citește o poezie sau un naturist vorbește despre efectele terapueutice ale ceaiului de tei", spune Geo. „Prin asemenea evenimente atragem atenția că există și acești locuitori tăcuți ai orașului, care reduc poluarea, absorb praful, produc oxigen, țin umbră în verile toride, sînt frumoși și primăvara, cînd unii înfloresc, sînt frumoși și toamna, dau un *touch* natural anumitor zone ale orașelor."

După conștientizare, grupurile de susținători ai copacilor formate trec la acțiune. „Se trece la acțiuni de genul *guerilla gardening*. În zone care sînt virane sau ușor neglijate ne putem gîndi să plantăm. Poate în locul unui copac care a fost tăiat sau în alt loc, unde e spațiu. Poate fi copac, arbust sau doar flori" – adaugă Geo.

„Dacă vezi că alții nu fac, faci tu."

Dacă, în urmă cu trei ani, grupul a pornit cu trei membri fondatori, acum sînt strînse cîteva zeci de persoane. Nu au avut nevoie să știe multe unii despre alții, i-a unit sensibilitatea față de copaci și dorința de a face ceva în privința lor. „Te gîndești la ce ți-e bine ție ca om. Faci ceea ce crezi că trebuie, dacă vezi că alții nu fac, faci tu." Geo trage un semnal de alarmă important pentru București. Cu toate acestea, „nu sînt un cîrcotaș, sînt o persoană cu spirit critic și spirit civic".

Silvia Boieriu ne mai spune că implicarea civică a devenit un soi de „mișcare" în București. „La nivel individual a crescut zona de confort, oamenii sînt mai interesați. Asta e un pas important. Cred că a devenit o mișcare prin faptul că pentru oameni, pentru publicul larg, postările de pe Facebook, poveștile din ultimii ani au devenit din ce în ce mai multe. Sînt povești ale unor oameni obișnuiți, nu ale unor organizații specializate, care se ocupă cu acest subiect. Pentru că multe dintre ele sînt pozitive, chiar dacă punctual situațiile sînt negative. În sine, e ceva pozitiv pentru că sîntem receptivi, participăm", spune Silvia Boeriu.

***Vera Ularu** este expert în comunicare.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Epitetul antepus și alte finețuri literare

Am mai scris despre subiectele date la bacalaureat. Dar exemplele găsite pe site-urile didactice sînt mereu și mereu aiuritoare. Avem analfabeți funcționali? Știu să citească, dar nu știu ce citesc? Da. Pentru că sînt „educați" să nu fie funcționali. Exemple:

Subiect pentru bacalaureat: este prezentat un fragment din piesa de teatru *Madona,* scrisă de Tudor Mușatescu. Nu știu dacă face parte din bibliografia pentru liceu, dar m-am bucurat cînd am găsit-o inclusă în temele pentru examen: o poveste frumoasă de dragoste, numai bună pentru anii adolescenței. Revenim: este dat, deci, un fragment de dialog intens, emoționant, între două personaje ale piesei. Care sînt exercițiile pe care trebuie să le facă liceenii pornind de la acest text? Iată-le: „1. Numește cîte un sinonim potrivit pentru sensul din text al cuvintelor *deodată* și *teamă*. 2. Explică rolul cratimei în secvența *n-am primit*. 3. Construiește un enunț în care să folosești o locuțiune/expresie care să conțină substantivul *viață*. 4. Precizează o temă a discuției dintre personajele din textul dat. 5. Transcrie din textul dat două cuvinte/grupuri de cuvinte care sînt mărci ale adresării directe. 6. Menționează o modalitate de caracterizare a personajului feminin, exemplificînd-o cu o secvență din textul dat. 7. Prezintă rolul notațiilor autorului din textul dat. 8. Ilustrează, cu cîte un exemplu din textul dat, două trăsături ale genului dramatic. 9. Comentează în 60-100 de cuvinte următoarea secvență din text: «Sînt absolut convins. Și – dacă îmi dai voie să îți dau și eu un sfat în viața mea – iată-l: iubește, Dona. Chiar dacă ai suferi cum sufăr eu acuma, totuși să știi că dragostea e cel mai bun lucru din viață... E aroma ei.»" Ce ar fi de spus în legătură cu aceste subiecte:

■ Exercițul 4 este plictiseala însăși: din moment ce într-un text de o pagină apare cuvîntul „iubire" de vreo zece ori, în diverse forme, care ar putea fi tema dialogului?

■ Fragmentul dat pentru a fi comentat, la exercițiul 9, așa scos din context cum e, pare o platitudine: da, iubirea e un lucru foarte mare, vorba lui Guță Popîndău. Exercițiul te invită practic să scrii 60-100 de rînduri roz-dulcege despre amor, năpaste și fericiri. Cuvintele personajului capătă un sens mai complex, mai profund dacă se știe *subiectul* piesei: cel care vorbește despre iubire cu orice preț, chiar și cel al suferinței, este, de fapt, un tînăr superficial, încă necopt, nereceptiv la sentimentele celor din jur.

Li se cere elevilor să „identifice doi termeni din cîmpul semantic al naturii."

■ Sensul cuvintelor *deodată* și *teamă,* în textul piesei, este cel comun, primul din explicațiile date în dicționar. Așa că primul exercițiu nu ar fi avut nevoie de o operă literară semnificativă pentru a fi rezolvat; ar fi putut avea ca suport și un articol de ziar sau o banală conversație în tren. La ce bun să irosești frumusețea unui text literar, supunîndu-l unei astfel de „disecții" absolut inutile? Același comentariu îl am de făcut și pentru exercițiile 2, 3 și 5.

Mai am și alte exemple: se dă un fragment din *Ultima noapte de dragoste...* a lui Camil Petrescu (un fragment în care personajul principal relatează începuturile poveștii lui de dragoste cu Ela, soția sa). Prima cerință este aceea de a identifica în text „un epitet antepus și o comparație". A doua: „explică relația dintre instanțele comunicării narative în text". La ce bun? La ce folosesc astfel de „sofisticate" analize literare? Care este scopul unei astfel de evaluări? Nici *Luceafărul* nu a scăpat de astfel de „exigențe" interpretative: pornind de la versurile lui Eminescu, li se cere elevilor să „identifice doi termeni din cîmpul semantic al *naturii",* să „transcrie o imagine vizuală și un epitet antepus" (examinatorii au o obsesie, pare-se, cu epitetul antepus!), să identifice „o imagine artistică și o interogație retorică". Bun, și dacă le identifică, ce?!

Dar nu le identifică, asta e problema. Majoritatea liceenilor, conform statisticilor, nu înțeleg nici măcar „ce-a vrut să spună autorul", darămite „rafinamentele" de teorie literară. Vorbeam, la începutul articolului, despre analfabeți funcționali? Dar probabil că sînt așa doar dinaintea subiectelor de examen, și nu neapărat a textelor literare.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

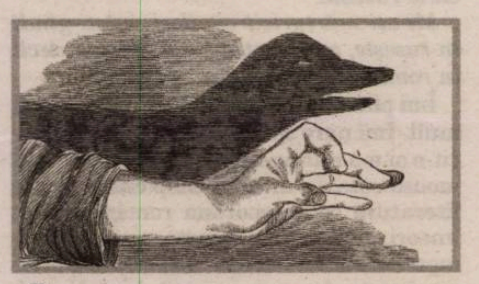

Iaromira POPOVICI

bazar

O posibilă continuare

În același tramvai 1, pe lîngă fata frumoasă ca o madonă, cu bebelușul perfect, mai era o doamnă, în picioare, mai puțin spectaculoasă, dar cu un copil tot impresionant: o fetiță de vreun an, cu bucle curgîndu-i pînă mai jos de urechi. Mama ei, mică de statură, o ținea-n brațe tăcută în înghesuială. Părea dacă nu fericită, măcar resemnată cu povara ei.

Femeile din jur, însă, înghesuite și ele, erau cu urechile ciulite la lumea din jur. Ce să facă în atare înghesuială? Mai întîi, un schimb de priviri înveninate și avide între ele, apoi una a început să strige către persoanele așezate mai încolo, pe scaune: „Sînteți tinere, nu vedeți că stă în picioare cu copilul în brațe, nici una nu-i dă locul?" E adevărat, scaunele de lîngă madona cu bebelușul de porțelan erau ocupate de cîteva fete, cu gențile și cafelele lor, care păreau indiferente la condiția maternității încă îndepărtate. Dar strigătul just, altfel, al femeilor mi-a sunat încărcat de un soi de ură de vîrstă, de clasă, ce mi-a amintit de vremurile comuniste, în care oamenii se certau în mijloace de transport în felul următor: dacă cineva se revolta împotriva condițiilor mizerabile de acolo, ceilalți pasageri se băgau în discuție, însă, în general, mereu de partea șoferilor sau taxatorilor, a autorității.

Acum vorbele adevărate, dar răutăcioase ale corului femeilor cîrcotașe de pe margini a rămas fără ecou. Ignorarea pare o modalitate mai eficientă și, de ce nu, mai crudă, de a ieși din anumite situații. Cert e că eu am coborît într-o lume efervescentă: cea care duce de la Politehnică spre AFI Cotroceni. În care să fii pieton nu e chiar ca n Manhattan (!), dar, trebuie să faci față unui flux constant de oameni care înaintează alert.

Iar la AFI, unde mă dusesem cu o treabă concretă, nu e ca la Mall Vitan, mallul meu, ca să zic așa. Totul e mai mare, mai lung, mai alambicat (desigur, e un *pattern* în orientarea buticurilor și, odată ce ți-ai dat seama, te descurci). Dar, cel puțin un timp, ai senzația că trebuie să-i faci față, cumva. Ideea de distracție și consum obligatoriu pare mai pregnantă ca-n alte părți. Totul te îmbie, ai, n-ai chef, și oamenii sînt, mai toți, arătoși și aranjați. Se aranjează ca să meargă la mall, aș zice, cel puțin unii. Mi-am adus aminte de cineva, o femeie mai neieșită în lume, care, la un moment dat, a zis că nu poate intra într-un mall pentru că nu are haine potrivite. Pe vremuri, și eu mă temeam să intru în magazinele mai *fancy* îmbrăcată oricum: simțeam privirile vînzătoarelor ca pe niște săgeți de Darts care au nimerit exact ținta scontată, și pe mine însămi ca pe o loseriță inadecvată. Mai ales că măsura mea era tot timpul la limita de sus, la limita dintre exemplarele premium, dezirabile ale sexului feminin, cele pentru care sînt făcute hainele cu formă și staif, și... celelalte.

Celelalte care, de fapt, nu prea există. Cele care, atunci cînd găsesc ceva, trebuie să fie lălîu, incert, fără talie, fără formă și, dacă se poate, fără culoare. Țin minte că în *Drop Dead Diva* (2009-2014, Josh Berman), un serial la care m-am tot uitat în ultimul timp, personajul principal de acolo, Jane, o avocată de top, frumoasă, dar supraponderală, a dat în judecată un magazin (pe creatorul acestuia) pentru că nu făcea și măsuri mari dintr-un anumit model, ba chiar avea și o teorie în acest sens.

După ani de *shopping* mai ales prin străinătate, am învățat, cu chiu, cu vai, să adopt un *look „cool"* în ciuda măsurii mele la limită și a ținutei *casual*. Mă uit prin magazin, îmi aleg hainele de probat cu un aer vag încrezător, apoi vorbesc cu vînzătorii, mă sfătuiesc cu ei, așa, ca și cum conversația n-ar conta prea mult, dar, atinge punctele esențiale. Așa mi s-a întîmplat cu un vînzător dintr-un magazin scump de pantofi din AFI. Am vrut să-mi cumpăr niște ghete și mi-am și cumpărat pînă la urmă. Dar, pentru că eram într-o dispoziție capabilă de a înfrunta „sistemul", am reușit să port o conversație cu el. Conversația „obligatorie" ca să fii un client bun, care cumpără în cunoștință de cauză și e interesat – deși, în mod real, eram cam plicitisită. L-am provocat, iar el, de bună-credință, mi-a vorbit entuziast despre pielea din care se fac pantofii lor, o piele foarte bună (care presupune, desigur, multe animale omorîte), despre cele mai bune și mai scumpe modele (pe care le-am admirat cu indiferență, sigură că nu mi le voi cumpăra, cel puțin în viitorul apropiat), despre loțiunile-minune de îngrijire a pielii pantofilor.

Eu mi-am păstrat zîmbetul semi-naiv și tîmp, semi-inițiat (cum o fi asta, de fapt?), de client care a văzut multe, dar nu e niciodată sătul să mai afle, mai ales atunci cînd e vorba de niște ghete de calitate și de geneza lor. La sfîrșit, am cumpărat o pereche de ghete bune (dar nu cele mai bune) și ne-am despărțit mulțumiți, și unul, și altul. Eu, pentru că mai făcusem față decent încă o dată într-un mall *fancy*. Și mai trecusem o zi.

„Parisul mi-a adus anonimat, cel mai frumos cadou pentru scris“

– interviu cu scriitoarea Tatiana ŢÎBULEAC –

Cînd era mică, ***Tatiana Țîbuleac*** *voia să devină corector de ziar, ca mama. A ajuns scriitoare, la Paris. A lăsat în urmă o confortabilă carieră de vedetă pe sticlă la PRO TV Chișinău, dar miile de fani au urmat-o oricum, pe Facebook, pînă pe Sena, unde s-a mutat în 2008. Pe malurile fluviului parizian, Tatiana vorbește cu copiii ei, Alexandru, de șase ani, și Sofia, de patru, într-o engleză perfectă, ca la Oxford, iar în capul ei româna și rusa își dispută, în original, cele mai frumoase pagini de literatură din cîte există pe lume. Dacă anii de jurnalism, ca semnatar de rubrică la cotidianul* Flux, *sau ca prezentatoare de știri, au sensibilizat-o la poveștile despre oameni, verbul fără șovăială din tulburătorul său roman de debut e în întregime un semn de scriitor, unul născut, iară nu făcut.* Vara în care mama a avut ochii verzi *(Cartier, 2016) e o urgentă declarație de iubire-ură pe care Aleksy o face mamei sale – ființa aceea (ne)fericită, pe cale de a se dizolva într-un singur anotimp. Succes de librărie și de critică în România, romanul Tatianei a stîrnit un* coup de foudre *pe Sena: editoarea Olimpia Verger îl va publica „de urgență“ la editura Des Syrtes, în 2018. Tatiana Țîbuleac n-o să-și piardă niciodată capul printre norii Parisului: cea mai mare bucurie a ei e să meargă la FILIT, la Iași, ca să ia autografe de la scriitorii români, stivuiți pe noptiera din Franța. Întîlnire cu o scriitoare proaspătă și matură, pudică și directă, o frumoasă promisiune în spațiul literaturii române, de oriunde din lume.*

Vara în care mama a avut ochii verzi *e o carte abruptă, colțuroasă, îți pune direct gheara în gît, de la primele fraze. Are o anumită urgență în ea. Și e primul roman pe care îl publicați. A fost o duritate programată, conștientă de la început?*

Admit urgența, are în spate o poveste poate chiar mai importantă decît însăși cartea. Zilele acestea fac 39 de ani și fiul meu tocmai a învățat să citească. Acum e cartea lui pentru cînd va veni timpul. Cît despre duritate – nu m-am programat să fiu dură, însă mi-a plăcut. *Ça me fait du bien!* **Și nici nu este chiar atît de dură. Sînt trei pagini în toată cartea în care aș fi putut să mă opresc, să schimb niște cuvinte și să salvez niște aparențe. Cred însă că fără ele aș fi trișat, cred în acele trei pagini ca într-o ultimă apăsare pe rană.**

Ar fi putut părea de o duritate stilistică teribilistă...

Sînt stîngace la teribilisme, frumos pot doar să înjur.

Aleksy înjură și el, de toată frumusețea. Dar personajul evoluează, și cititorul descoperă treptat că Aleksy are toate motivele să-și privească mama cu o (iubire)-ură răvășitoare.

Cînd spuneți asta parcă îmi vine să îi iau apărarea lui Aleksy. Nu toți copiii au motive să-și iubească mamele. Nu toate femeile care au născut sînt mame și nici nu trebuie. Pe de altă parte, să fie clar, eu îmi iubesc „mama“ din carte. Pe ea am alcătuit-o cel mai frumos și cel mai sincer, ei i-am dat cel mai mult din mine.

De ce acest personaj torturat în primul dvs. roman? Cum s-a impus? De unde a ieșit povestea asta despre relația dureroasă fiu – mamă, într-un decor franțuzesc atipic?

De unde a ieșit, de unde ies poveștile, în genere? Uneori din frică și frustrări, alteori din prea mult și prea bine. Teama de a întîrzia – în cazul meu. Cu decorul e clar, satul francez îmi este aproape, ne împăcăm bine. Cu tortura însă nu sînt deloc de acord. Mă cam sperie cuvîntul acesta, pentru că în mintea mea tortura arată altfel. Tortura vine de la oameni și tocmai de aceea este odioasă. În viață am învățat că este mult mai greu să treci peste o durere provocată de un om decît peste aceeași durere provocată, să zicem, de o calamitate.

Sînteți și mai inflexibilă decît personajul dvs., căruia îi urmăriți îmblînzirea, atîta cît e posibilă, dar pe care îl pedepsiți pînă la capăt, dîndu-i un destin de suferință extremă. De ce? S-ar zice că rezolvările de tip hollywoodian, cu poveşti de familie la fel de dramatice, dar cu o seninătate și o speranță finală, nu vă conving...

Poate pentru că nu am învățat încă să scriu suficient de bine. Dacă e să vorbim serios despre sfîrșituri senine – îmi plac, cum să nu-mi placă? Și consider că am lăsat în carte ușa suficient de crăpată ca să se poată ieși prin ea, în caz de nevoie. Altceva este că eu nu mă pricep să încurcubeiez chiar totul. În viață – cel puțin în aceea trăită de mine pînă acum – întunericul predomină și soarele străbate rar. Chiar și atunci cînd scriu „de bine“, oricum țin degetul pe puls. Și dacă tot ați pomenit Hollywood-ul – nu-mi plac filmele cu final extrafericit. Asta ar însemna ca lui Aleksy să-i crească la loc picioarele, ca mama să se facă bine? Lars von Trier, Tarkovski – mie în zona aceea îmi place să mă plimb. Și acum va urma, cred, o întrebare legitimă despre aroganță.

„Haosul îmi place, ar fi trebuit să mă nasc în Babilon.“

Între capitolele narative se inserează din cînd în cînd, aș spune curajos, splendide frînturi de poeme, o descriere lirică a mamei care face ca toate celelalte tablouri nemiloase să fie irigate de iubire și de o tandrețe de fond. Știu că ați scris proză scurtă (Fabule moderne), *tablete, reportaje, portrete jurnalistice. Scrieți și poezie? Care e relația dvs. cu poezia?*

Nu scriu poezie, simt că nu am suflu pentru asta și nici eleganță. Nu oricine poate scrie poezie.

Ce v-au adus anii de jurnalism în modul de a scrie?

Din jurnalism mi-a rămas frica de a minți într-un text, dar și dorul de cuvinte. Nu vedeți cum m-am scăpat la comparații în carte? Pe alocuri zici că eram la olimpiada de română. În televiziune mai ales nu prea ai unde te desfășura cu scrisul. Camera omoară tot, „scriitorului“ îi rămîn statisticile, numele și titlul.

Ați fost un jurnalist de succes în Republica Moldova, apoi v-ați mutat la Paris. Ce căutați la Paris?

Nu mai caut, aici îmi este familia.

Ce v-a adus schimbarea radicală de coordonate geografice, de mediu, de limbă, de societate?

Mi-a adus anonimat și acesta a fost cel mai frumos cadou. Nu cred că aș fi putut scrie o carte – orice carte – dacă rămîneam acasă. Aveam nevoie să mă opresc, să fac altceva, să mi se facă totuna.

Cum priveați lumea cînd o povesteați jurnalistic din locul unde v-ați născut, cum o priviți acum, din societatea franceză și de la intersecția mai multor limbi (română în scris, rusă în citit, engleză în familie, franceză în public?) Ce s-a schimbat fundamental?

Haosul îmi place, ar fi trebuit să mă nasc în Babilon probabil, într-un mijloc de piață. Cu cît mai mulți, cu atît mai singuri, de fapt. Acolo unde toți sînt diferiți și au interese diferite este cel mai ușor să fii tu însuți. Pentru mine asta înseamnă Parisul – libertate, singurătate. Discuția despre rădăcini este lungă și inevitabil va duce la un clișeu. De fapt, lucrurile sînt foarte simple – cînd mi-e dor de părinți și de prieteni mă duc la Chișinău. Cînd le este dor lor – vin ei la mine.

Întotdeauna i-am invidiat pe cei născuți dincolo de Prut pentru că, bilingvi perfecți, ei îl pot citi pe Dostoievski, spre exemplu, în original, și pentru că mi s-a părut că tensiunea (și istorică) dintre două limbi atît de diferite, slavă și latină, e rodnică, e creativă. Confirmați acest lucru?

Iar eu i-am invidiat pe cei născuți dincolo de Prut pentru că au știut mereu să vorbească corect românește și pentru că au putut citi în grafie latină din clasa întîi. Vedeți, invidia e pe ambele maluri. Limba rusă este, într-adevăr, un atu al basarabenilor. Nu a fost însă un cadou, am plătit pentru el, și nu puțin. Am vorbit adeseori rusește în locul limbii materne. Am fost obligați să admirăm limba rusă mai presus de orice altă limbă și să o considerăm singura măreață. În copilărie aproape toate jocurile, ghicitorile și cîntecele cele mai frumoase erau în limba rusă. Acelea românești nu prea ajungeau la noi, iar cele moldovenești erau mai urîte. Asta înțelegeam chiar și noi, copiii. Poate aveți dreptate, asta ne-a făcut mai creativi, însă nu pe toți. Mulți basarabeni au ajuns la 50 de ani și se rușinează să vorbească atît românește, cît și rusește.

Mi-ați mărturisit că, deși puteți gîndi în rusește, n-ați putea scrie ficțiune decît în română. Cum vă explicați asta?

Îmi place limba română, cu anii tot mai mult. Îmi pare că abia acum am descoperit-o și mă minunez ca un copil cît de frumoasă este. În ultimul timp citesc multă literatură contemporană românească și uneori, cînd termin o carte, am un sentiment de bucurie că așa ceva se poate scrie românește. Așa m-am simțit după *Nostalgia* lui Mircea Cărtărescu, dar și după alte cîteva cărți ale scriitorilor tineri.

Cum merge romanul la care scrieți acum? Scrieți la fel de febril ca la prima carte? Ce vă împinge să scrieți?

Merge. E aproape gata, sper să apară în iarnă. Nu știu dacă este roman, asta îi las pe editori să decidă. Niciodată nu m-a interesat forma. Scriu mereu pe bucăți și, ca să nu le încurc, pun cifre. Am deja foarte multe cifre, însă într-o ordine total aleatorie. Simt că obosesc de ea, înseamnă că este aproape gata.

Despre ce e noul roman? E diferit? Are curcubeie?

Are multe, cel puțin eu le văd – le-am împrăștiat peste tot. Parcă m-aș feri să spun despre ce este cartea, sună pretențios și oricum cititorii, sînt sigură, vor vedea altceva decît cred eu că scriu. Este o carte nostalgică, în primul rînd, și poate și în ultimul. Este o carte în care se va simți cît de mult mi s-a făcut dor de Chișinău.

Romanul Vara... *va fi tradus în franceză, ceea ce e o performanță în sine. Cum vă gestionați succesul? Cum se face că succesul primului roman nu pare să vă fi destabilizat?*

Mă bucură mult traducerea romanului în limba franceză, iar cît despre succes, hai să nu începem discuția. Este ridicol să vorbesc despre succes după o carte. De fapt, pe cît mă bucură succesul cărții, pe atît mă încurcă. Acum scriu mai greu, șovăi mai des, mă opresc și mă întreb de ce mai scriu și pentru cine. Am abandonat blog-ul.

a consemnat Cristina HERMEZIU

David Foster WALLACE

Marți, 11 septembrie

***David Foster Wallace** (1962-2008) este considerat unul dintre cei mai influenți și mai inovatori scriitori ai literaturii americane din ultimele decenii și probabil cea mai strălucită minte a generației sale. Romanul său* Infinite Jest *(1996) a fost ales de revista* Time *printre cele mai bune o sută de cărți scrise în limba engleză în ultimul secol. Eseul confesiv de mai jos face parte din volumul de non-ficțiune* Care-i treaba cu homarul?, *aflat în curs de apariție la Editura Black Button Books, în traducerea Ancăi Dumitrescu și a Laviniei Gliga.*

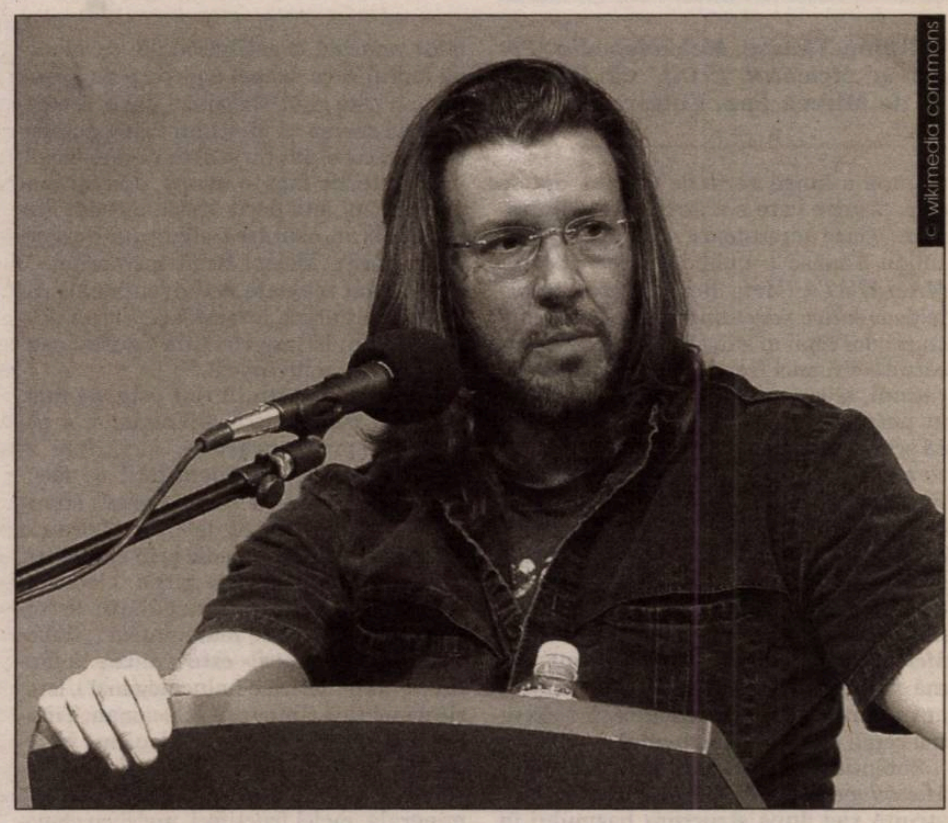

Probabil că sînt zece zile pe an cînd e minunat în Bloomington și 11 septembrie este una dintre ele. Aerul e curat și temperat și minunat de uscat după cele cîteva săptămîni în care simți că trăiești la subratul cuiva. Este chiar înainte de începerea culesului, cînd febra fînului e la nivelul maxim și o bună parte din oraș e drogat cu Benadryl, care, așa cum probabil știți, conferă dimineții un fel de calitate visătoare, subacvatică. Ca fus orar, sîntem cu o oră în urma Coastei de Est. Pînă la ora opt, toți cei care au un loc de muncă sînt deja acolo, și aproape toți ceilalți sînt acasă, unde își beau cafeaua și își suflă nasul și se uită la *Today* sau la vreo altă emisiune de matinal transmisă (de la sine înțeles) de la New York. Personal, marți la ora opt eram în duș, încercînd să ascult un rezumat al meciului celor de la Bears la WSCR Sports Radio din Chicago.

Biserica de care aparțin este în partea de sud a orașului, aproape de casă. Pe majoritatea celor pe care îi cunosc suficient de bine cît să-i pot întreba dacă pot veni să mă uit la ei la televizor îi știu de la biserică. Nu este genul acela de biserică în care oamenii rostesc continuu numele lui Iisus sau vorbesc despre Sfîrșitul lumii, ci este una destul de serioasă și oamenii din congregație ajung să se cunoască bine unii pe ceilalți și să fie destul de apropiați. Din cîte știu, toți sînt din partea locului. Mulți dintre ei sînt din clasa muncitoare sau pensionați din clasa muncitoare, sînt cîțiva proprietari de afaceri mici, cîțiva sînt veterani și/sau au copii în armată sau – mai ales – în rezervă, pentru că în cazul multora dintre aceste familii, așa îți plătești facultatea.

Casa în care am ajuns cu șamponul în cap să mă uit la desfășurarea Ororii era a doamnei Thompson, una dintre cele mai *cool* persoane de șaptezeci și patru de ani și exact genul de om la care în caz de urgență știi că poți veni chiar dacă telefonul sună ocupat. Locuiește cam la un kilometru și jumătate de mine, de partea cealaltă a unui parc de rulote. Străzile nu sînt aglomerate, dar nici atît de goale cum vor deveni. Casa doamnei Thompson este mică, imaculată, cu un etaj, care pe Coasta de Vest s-ar numi bungalou și în partea de sud a Bloomington-ului se numește casă. Doamna Thompson este un membru vechi și lider al congregației și sufrageria ei tinde să fie deseori loc de întîlnire. Este de asemenea mama unuia dintre cei mai buni prieteni ai mei de aici, F, care a luptat în Vietnam și a fost rănit la genunchi și acum lucrează la o firmă de construcții care amenajează magazine în mall-uri. Este în divorț (poveste lungă) și locuiește la doamna T pînă cînd Curtea va decide cui îi rămîne casa; F este unul dintre acei veterani care nu vorbește despre război, nici nu face parte din Asociația Veteranilor de Război, dar uneori este absorbit într-un mod foarte sumbru și se duce singur cu cortul în weekend-ul de Memorial Day, și îți dai seama că i se învîrt tot felul de rahaturi în cap. Ca majoritatea celor care lucrează în construcții, se trezește foarte devreme, așa că era plecat de mult cînd am ajuns eu la mama lui, exact după ce al doilea avion a lovit Turnul de Sud, în jur de ora 8,10.

Retrospectiv, primul semn al unui posibil șoc a fost faptul că am intrat fără să sun la ușă, ceea ce aici nu face nimeni. Parțial datorită relațiilor comerciale ale fiului său, doamna T are un televizor Philips cu ecran plat, cu diagonala de 100 cm pe care Dan Rather apare pentru o secundă în cămașă cu mînecă scurtă și părul ciufulit. (Cei din Bloomington par să prefere într-o măsură covîrșitoare știrile CBS, nu se știe de ce.) Cîteva doamne de la biserică se află deja aici, dar nu știu dacă le-am salutat pe fiecare în parte pentru că îmi amintesc că atunci cînd am intrat priveau toate transfigurate una dintre puținele filmări pe care CBS nu le-a mai dat în reluare, o imagine panoramică a Turnului de Nord cu grinzile de oțel ale etajelor superioare în flăcări și cu niște puncte desprinse din clădire coborînd prin fum în josul ecranului, care, printr-o apropiere spasmodică a cadrului, se dovedesc a fi oameni în costume, fuste și cravate, ai căror pantofi le cad din picioare, unii dintre ei se țin de pervaze sau bare, apoi se desprind, cu capul în jos sau încovoiați, iar un cuplu pare (greu de verificat) că se îmbrățișează în timp ce cad de la înălțimea celor cîteva etaje, apoi se transformă iar în puncte, în timp ce camera revine brusc la cadrul panoramic – habar n-am cît a durat această filmare –, după care gura lui Dan Rather pare să se miște o secundă înainte să se audă vreun sunet, și toată lumea din cameră stă împietrită, privindu-se cu o expresie care pare cumva copilărească și îngrozitor de bătrînă deopotrivă.

Din ușa bucătăriei îmi amintesc că am văzut căderea celui de-al doilea turn.

Cred că una sau două persoane au scos un sunet. Nu știu ce altceva să spun. Pare grotesc să spui că ești traumatizat de o filmare în care oamenii mor. Imaginea pantofilor căzînd face lucrurile și mai greu de suportat. Cred că doamnele în vîrstă au luat clipul mai bine ca mine. Apoi frumusețea hidoasă a reluării cu cel de-al doilea avion lovind turnul, albastrul și argintiul și negrul și portocaliul impresionant, în timp ce mai multe puncte mișcătoare cad. Doamna Thompson stătea în fotoliul ei, un balansoar cu perne înflorate. În sufragerie mai sînt alte două scaune și o canapea imensă îmbrăcată în catifea pe care F și cu mine am reușit să o băgăm în casă doar după ce am scos din balamale ușa de la intrare. Toate locurile erau ocupate, cred că de cinci-șase alte persoane, majoritatea femei, trecute de cincizeci de ani, și din bucătărie veneau mai multe voci, dintre care una suna deosebit de supărată și aparținea fragilei psihic doamne R, pe care nu o știu foarte bine, dar despre care se spune că a fost o mare frumusețe locală. Multe dintre aceste persoane sînt vecinii doamnei T, unii încă în halat, și din cînd în cînd se duc la ei acasă să dea cîte un telefon și se întorc, alții pleacă de tot (o doamnă mai tînără s-a dus să-și ia copiii de la școală), și alții vin. La un moment dat, cam în momentul în care Turnul de Sud se prăbușea atît de perfect în el însuși (îmi amintesc că m-am gîndit că seamănă cu o doamnă elegantă care leșină, dar fiul doamnei Bracero, de obicei destul de inutil și enervant, Duane, a fost cel care a zis că seamănă cu o filmare NASA a unei lansări date înapoi, ceea ce acum, după cîteva reluări, pare exact), în casă erau cel puțin douăsprezece persoane. Sufrageria era întunecoasă pentru că vara toată lumea își ține aici draperiile trase. (Sufrageria doamnei Thompson este tipică pentru clasa muncitoare din Bloomington: ferestre duble de termopan cu draperii Sears cu falduri bogate, ceas cu model cu rațe sălbatice, suport de reviste din lemn cu *CSM* și *Reader's Digest*, rafturi cu mici figurine de colecție și fotografii înrămate cu rude și membrii familiei. Există două goblenuri cu *Desiderata* și *Rugăciunea Sf. Francisc*, huse pe fiecare scaun, și covoare din perete în perete atît de groase, încît nu-ți poți vedea picioarele – oamenii se descalță la intrare, e o regulă de bun-simț).

E oare normal să nu-ți amintești lucrurile foarte bine după numai două zile sau, în orice caz, ordinea lucrurilor? Știu că la un moment dat s-a auzit cum un vecin își tundea peluza, ceea ce mi s-a părut absolut bizar, dar nu-mi amintesc dacă a comentat cineva ceva despre asta. Uneori părea că nimeni nu spune nimic, alteori că vorbesc toți odată. Se dădeau și multe telefoane. Nici una dintre aceste femei nu avea telefon mobil (Duane avea un pager, a cărui funcție era neclară), așa că se folosea vechiul telefon prins în peretele din bucătărie al doamnei T. Nu toate telefoanele aveau sens. Unul dintre efectele secundare ale Ororii a fost o dorință copleșitoare de a-i suna pe toți cei dragi. Se știa deja că nu se poate suna la New York: dacă formai 212 nu obțineai decît un sunet convulsiv ciudat. Oamenii îi tot cereau permisiunea doamnei T, pînă cînd le-a zis să termine cu asta și pentru numele lui Dumnezeu să folosească telefonul. Unele dintre doamne își sunau soții, care aparent erau strînși în jurul televizoarelor și al radiourilor la diferitele locuri de muncă; un timp șefii au fost prea șocați să se gîndească să trimită oamenii acasă. Doamna T avea cafea făcută, dar un alt semn al crizei era că dacă voiai, trebuia să-ți iei singur; de obicei, apare cumva. Din ușa bucătăriei îmi amintesc că am văzut căderea celui de-al doilea turn și nu-mi dădeam seama dacă nu cumva e reluarea căderii primului. Un alt lucru specific febrei fînului este că nu poți fi niciodată sigur dacă cineva plînge, dar în cele două ore de transmisie a Ororii, cu transmisiuni bonus ale prăbușirii din Pennsylvania, ale mutării lui Bush într-un buncăr SAC și ale mașinii cu bombă care explodase în Chicago (știre ulterior retractată), aproape toată lumea plîngea sau era foarte aproape, în funcție de propriile puteri. Doamna Thompson a vorbit mai puțin ca toți. Nu cred că plîngea, dar nici nu se balansa ca de obicei în fotoliu. Moartea primului ei soț se pare că a fost bruscă și violentă, și știu că uneori în timpul războiului, cînd F era pe front, nu știa nimic de el cu săptămînile, nu știa nici măcar dacă erau sau nu în viață.

Principala contribuția a lui Duane Bracero este să tot repete cît de mult seamănă totul cu un film. Duane, care are cel puțin douăzeci și cinci de ani, dar încă stă la ai lui, în timp ce, chipurile, studiază să devină sudor, este unul dintre acei oameni care poartă mereu tricouri de camuflaj și bocanci de parașutist, dar care nici nu visează să se înroleze (după cum, să fiu sincer, nici eu n-aș face-o). De asemenea, cît a stat în casa doamnei Thompson, și-a ținut tot timpul pe cap șapca, una care promova ceva numit SLIPKNOT. Pare întotdeauna important să ai în preajmă măcar o persoană pe care s-o urăști.

***David Foster Wallace** este scriitor.*

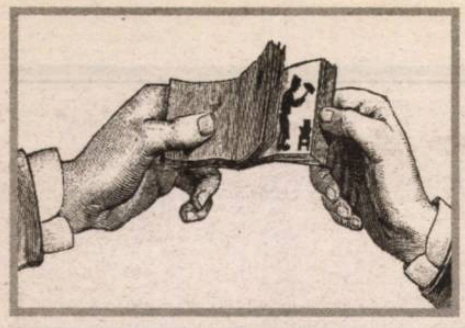

Marius CHIVU

feedbook

După melc

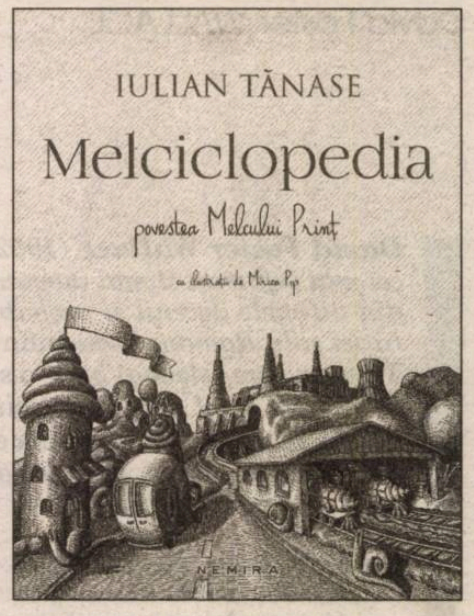

● **Iulian Tănase, *Melciclopedia. Povestea Melcului Prinț*, cu ilustrații de Mircea Pop, Editura Nemira, 2017.**

După o lungă serie de volume de poezie, printre care s-a strecurat și un roman *(Oase migratoare,* Nemira, 2011), Iulian Tănase a publicat *Experimentul MAMATATA* (Herg Benet, 2015), o carte de *creative parenting* scrisă împreună cu cei doi copii ai săi, carte care, fiind alcătuită din mici fragmente dialogale, narațiuni, teorii, anecdote sau chiar pilde, ar putea fi văzută drept o carte de proză scurtă, sau teatru, sau aforisme în care poezia, umorul, absurdul, fantezia și filozofia se combină într-un mod inedit. La începutul verii, Iulian Tănase a publicat un fel de basm autoreferențial, prima sa carte propriu-zis pentru copii, *Aventurile lui Sacha în Castelul Fermecat* (Nemira, 2017), iar acum revine cu această *Melciclopedie,* despre a cărei primă formă aflăm că datează din urmă cu zece ani și care, ca orice carte foarte bună pentru copii, este (și) pentru adulți.

Subintitulată „povestea Melcului Prinț", *Melciclopedia* este o narațiune construită vag după structura basmului în care eroul melc pleacă de-acasă (ironia este inclusă) în căutarea sinelui. Călătoria Melcului Prinț care-și pune problema propriei identități *(vezi și fragmentul de mai jos, care este chiar începutul cărții)* este asemănătoare călătoriei lui Oblio, personajul fabulei muzicale *The Point!* (1971) de Harry Nilsson, plecat în căutarea propriului sens. Melcul Prinț ajunge să umble prin Melxopotamia (o țară „imperturbabil de rotundă" și împărțită în cinci petale, având ca formă de guvernământ anarhia constituțională, ca monedă lentul și ca drapel o pictură de Miró), unde îi este ghid Melcduza Zuza, cea care-și dă seama că Melcului Prinț, posesorul unei case, dar nu și al unei genealogii, îi lipsește, de fapt, o mamă, *aceeași* mamă, nimeni alta decît Melca Sirenă. Plecat astfel în căutarea elixirului dragostei materne, Melcul Prinț întreprinde o clasică, dar totodată neconvențională călătorie inițiatică, formatoare, care-i deschide ochii, la propriu și la figurat, asupra lumii și a lui însuși.

Povestea Melcului Prinț este, de fapt, povestea descoperirii diferențelor, o poveste despre cunoaștere, identitate și alteritate („absența identității se făcuse țăndări și fiecare ciob reflecta", spune melcul la un moment dat), iar Melcduza Zuza, spirit melciclopedic prin excelență, îl învață din toate cîte puțin: elemente de geografie (Țara Intermediară), astronomie (melcteoriți), matematică („«Fibonacci plimbă macii!» este o aluzie la faptul că matematica e halucinogenă"), istorie și politică (Imperiul Melcoman, Ținutul Melcuiesc), științe (tabloul lui Melcdeleev, „melcouzaurii, aceste ficțiuni fosilizate", taxonomia speciei: melci de apă minerală, melci fructiferi, melci cu clopoței, melci voiajori ș.a.m.d.), spiritualitate și religie (Melçaan, Melcsia, Melchiuda, Mînăstirea Melci cu Domnul, reîncarnarea prin melctempsihoză, melcsticism), medicină (melcoterapie, împachetări cu nămoluște la Melchirghiol), filozofie („întrebările pot trăi foarte bine și fără răspunsuri, după cum există și răspunsuri din flori, fără părinți, fără rude de gradul unu etc."), limbaj (expresii escargotice: „Cogito, melco sum", „Melx silencio" etc.), economie (Melxopotamia este țară exportatoare de nemurire, iar cetățenii ei sînt plătiți să contribuie la o bibliotecă de vise: „Visele în sepia ale melcilor melxopotamieni arată de parcă ar mai fi fost visate o dată, cu mii de ani în urmă, de către alții"), cultură populară (dansul „Melciuleandra", fabula „Melcmuțica și furnica"), dar și artă înaltă, expoziția cu picturile-reproduceri ovine expuse în palatal anarhului fiind un (c)limax al umorului livresc al cărții *(„Las Merinosas* după Velásquez; *Oaie surprinsă de viscol* după Turner; *Oaie neagră rătăcită-n grîul galben,* după Van Gogh; *Behăitul* după Munch; *Turmă de oi văzută dintr-un avion bimotor* după Pollock; *Carul cu oi* după Grigorescu" ș.a.m.d.)

Călătoria Melcului Prinț nu este un drum marcat de probe, teste și încercări, ci o suită de povești spuse și de alte personaje-simbol (cum ar fi Melc Capone, gangsteropodul care-și ține pistolul în Biblie, sau Melcfistotel, autorul unui manuscris intitulat „Cîteva considerații personale despre dragoste"). Dimensiunea intertextuală a cărții („din profil, melcul pare un șerpișor boa care tocmai a înghițit un elefănțel", „e o zi perfectă pentru melcul-banană" sau „viața este ceea ce li se întîmplă melcilor în drum spre cimitir") este dublată de cea paremiologică („necunoașterea de sine nu miroase-a bine", „melcîinele este cel mai bun prieten al pomului" ș.a.)

Nu e o surpriză dexteritatea cu care Iulian Tănase inventează parafraze, paradoxuri și jocuri de cuvinte, dar *Melciclopedia* este o carte-festin care, situată la mijloc de poezie și umor, abundă în trimiteri culturale, dar mai ales în stări de grație a limbajului și a imaginației (iar ilustrațiile lui Mircea Pop sînt o operă în sine), ca în această splendidă descriere, printre atîtea altele: „Tigru și Eufrat sînt fluvii prin ale căror albii nu curge pic de apă; *melcii* sînt cei care curg, ca niște caravane care șerpuiesc lent, într-un continuum vîscos, cu unduiri imperceptibile, două procesiuni moi, două fluvii nevertebrate curgînd cu lentoarea cu care se scurge timpul". *Melciclopedia* are toate datele să devină o carte de melcăpătîi în literatura pentru copii și rafinați.

Puteți asculta ediția radio-emisiunii All You Can Read *cu Iulian Tănase accesînd arhiva urbansunsets.com/radio-shows/u-can-read.*

aproape de carte

Iulian TĂNASE

Melciclopedia

(fragment)

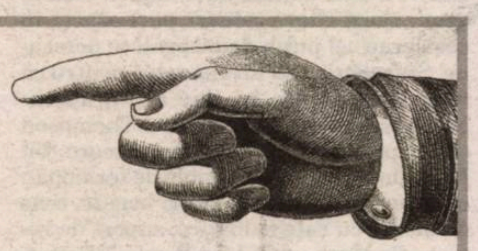

Povestea mea începe într-o dimineață de toamnă, cînd mi-am dat seama că nu știu cine sînt. Numele pe care mi-l tot repetam în gînd ca pe o mantră fantomatică nu îmi era de nici un ajutor. Nu poți fi doar un nume, îmi spuneam, nu poți fi doar o etichetă pe care cineva ți-o lipește de frunte, la naștere, ca pe o bancnotă cu care ar urma să te descurci întreaga viață, trebuie să fie ceva mai mult de-atît sau, pur și simplu, altceva, îmi spuneam. Lumea se afla la locul ei, din cîte îmi dădeam seama, atît de la locul ei cît poate fi lumea, și habar n-aveam ce înseamnă că lumea se află la locul ei, habar n-aveam dacă lumea are un loc al ei, dar era suficient să îmi fac privirea roată pentru a înțelege că totul era cum știam deja că este, o ordine ca o proiecție a obișnuinței.

Dar dincolo de orizontul pe care ochii mei îl puteau atinge cu privirea se întîmplau tot felul de lucruri, unele îngrozitoare, altele minunate, timpurile miracolelor împletindu-se, fără să se amestece, cu timpurile ororilor, ca două fire de lînă de culori diferite care se împletesc și se adună în textura aceluiași pulover, să zicem. Ajuns cu gîndul în acest punct, mi s-a făcut frig. E îngrozitor să nu știi cine ești. Cînd înțelegi că nu știi cine ești, ți se face deodată frig. Am intrat în casă și am zăcut toată dimineața, înșurubat în spirala osoasă a îndoielii. Mă gîndeam că ar trebui să fac ceva, că trebuie să o pornesc cumva din loc, dar nu știam dacă trebuie să plec în afara mea, cît mai departe, sau înăuntrul meu, cît mai adînc, limba vorbită în gînd lucrînd, iată, cu concepte cărora le e imposibil să evadeze din capcana dualității. Pe la amiază am ieșit din casă și am mers o bună bucată de vreme fără nici o țintă.

Spre seară, dar nu știu dacă era seara aceleiași zile sau a alteia, am întîlnit un tip ciudat, deși poate că cel ciudat eram eu, nu el. Să zicem că era, cumva, opusul meu și că toți cei care nu sînt ca noi ni se par ciudați. Avea niște ochi negri, mari, și părea foarte stăpîn pe sine, iar această siguranță, oarecum arogantă, i se trăgea, am înțeles imediat, de la revolverul pe care îl purta la brîu ca pe un trofeu. S-a apropiat de mine și m-a întrebat:

– Vrei să intri în banda mea de gangsteropode? Jefuim, ucidem, ne distrăm și noi, că viața e scurtă.

PUBLICITATE

SMART DRINKS

Of Bucharest

18 - 19 octombrie

pentru oameni destupați

SmartDrinks of Bucharest este un eveniment dedicat persoanelor pasionate de băuturi fine. Pe parcursul celor două zile vă veți bucura de prezența a numeroși specialiști locali și internaționali care vă vor introduce în lumea vinurilor și berilor internaționale, veți participa la degustări, master classes de rom și veți descoperi cele mai noi trenduri în cocktails.

Te așteptăm pe **18** și **19 octombrie**, la **Linea / Closer to the moon**, Calea Victoriei, nr. 17, intrarea din strada Lipscani.

Accesul la eveniment se face pe bază de invitație nominală sau bilet, care poate fi achiziționat la intrare. Costul unui bilet este de 65 lei/zi sau 100 lei pentru ambele zile.

Invitația poate fi obținută automat, în urma achiziționării unui produs de pe site-ul nostru: *www.smartdrinks.ro*.

INTERBLIC VICTORIA

SmartDrinks.ro
magazinul online de băuturi

ALMA TIM DISTRIBUTION

George Ohendi
căutător de gusturi bune

Stela GIURGEANU

Politizarea presei

AGENȚIA NAȚIONALĂ DE PRESĂ
AGERPRES

La începutul lunii octombrie, comisia de cultură a Senatului a dat aviz pozitiv pentru un proiect de modificare a legii de funcționare a Agerpres, prin care șeful agenției ar putea fi demis prin respingerea raportului de activitate. Proiectul a fost inițiat de ministrul Culturii, Lucian Romașcanu, și vizează demiterea directorului general al Agenției Naționale de Presă Agerpres, „în urma unui eventual vot parlamentar împotriva raportului de activitate anual al Agenției, fără a aduce însă în discuție și eventuale criterii, altele decît cele politice, care ar sta la baza respingerii respectivului raport. Astfel, dispar din managementul Agenției noțiunile de stabilitate, predictibilitate și strategie pe termen mediu și lung și rămîn doar calculele politice ale viitoarelor echipe de conducere pentru rămînerea în grațiile oricărui partid politic care s-ar afla la putere" – se arată într-un comunicat de presă semnat de actualul director al Agerpres, Alexandru Giboi.

Reacțiile nu au întîrziat să apară. O asemenea decizie ar putea da naștere unor grave derapaje de la libertatea presei, prin faptul că politicienii ar putea decide dacă le convine sau nu conducerea Agenției.

Nu este singura încercare a politicienilor de a prelua controlul asupra mass-media publică. Acum un an, Liviu Dragnea susținea legea care ar fi dus la eliminarea a mai bine de 100 de taxe – una dintre acestea fiind însă și cea pentru posturile de radio și televiziunea publică. Președintele Klaus Iohannis a declarat atunci că, deși legea ar fi pozitivă, printre altele și pentru eliminarea multor probleme birocratice, îngrijorarea majoră a survenit tocmai în ceea ce privește eliminarea acestei taxe pentru mass-media publică, finanțarea acesteia fiind prevăzută cu bani de la bugetul de stat.

La momentul respectiv, Mircea Toma, directorul general al ActiveWatch, a punctat pericolul din siajul „dependenței de cel care dă banul".

Revenind în prezent, ministrul Culturii, Lucian Romașcanu, susține legitimitatea unei asemenea măsuri – care ar da undă verde Parlamentului să demită conducerea Agenției – prin faptul că astfel ar putea păstra profesionalismul. „În acest moment nu există posibilitatea demiterii din nici un motiv profesional a directorului general al instituției, indiferent de performanțele acestuia" – a declarat ministrul.

Praful în ochi, vopsirea mărului otrăvit și așa-zisele bune intenții sînt totuși ridicole.

Această ascundere sub masca bunelor intenții continuă să îmbrace niște decizii care, în fapt, ar deschide drumul către un control politic asupra presei – să ne amintim și de recenta idee a ministrului Apei și Pădurilor, Doina Pană, de a exista o lege care ar obliga mass-media să difuzeze mai multe știri pozitive, propunînd chiar un pact între femeile din politică și cele din presă care să susțină această lege benefică, în opinia sa, în primul rînd pentru copiii țării care, din cauza negativismului din mass-media, sînt... triști.

Praful în ochi, vopsirea mărului otrăvit și așa-zisele bune intenții sînt totuși ridicole. Doar un naiv ar putea crede că politicienii vor o presă independentă, căreia să nu-i pună piedici. Căci cine ar susține, pînă la urmă, un instrument menit să-l controleze și să atragă atenția public asupra derapajelor? O asemenea idee nu este nici măcar utopică – ea devine ridicolă prin paradoxul pe care îl propune.

MediaSind – organizația națională a jurnaliștilor și lucrătorilor din mass-media – a pus clar punctul pe i: „Noua lege prevede că orice majoritate politică poate decide demiterea directorului general, în timp ce legea în vigoare stipulează că directorul general nu poate fi părtinitor, adică să promoveze idei, programe și activități ale partidelor politice. Asemenea prevederi ar avea același impact ca în cazul conducerii Societății Române de Radiodifuziune și al Societății Naționale de Televiziune; după fiecare scrutin, consiliile de administrație ale SRR și SRTV pot fi demise înaintea terminării mandatului, pentru a reflecta structura noilor forțe politice".

În urma reacțiilor venite din partea mediului jurnalistic și a societății civile, Ministerul Culturii a emis un comunicat de presă prin care Lucian Romașcanu aduce, printre altele, și următoarele precizări: „Am declarat public că îmi doresc ca Agerpres, împreună cu TVR și SRR, să reprezinte organisme profesioniste de comunicare ale statului român, egale unele cu altele și cu o subordonare politică cît mai redusă (nu cred că se poate crea un mecanism de funcționare fără implicare politică, Parlamentul trebuie să joace un rol)".

Cu toate acestea, „vorbim despre o instituție de presă" – după cum a declarat, la rîndul său, Alexandru Giboi, directorul general al Agerpres, adăugînd că „alăturarea celor două noțiuni – de control și de presă – nu considerăm că este foarte benefică nici dezvoltării presei, nici libertății de exprimare, la modul general".

EUROPEAN CENTRE FOR PRESS & MEDIA FREEDOM

European Commission

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

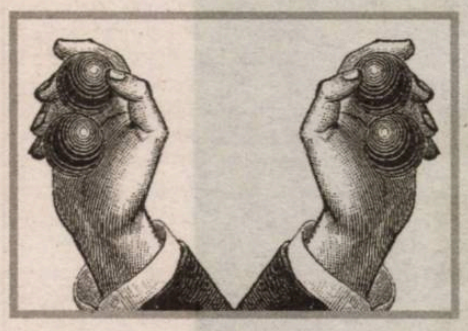

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Călătorie prin stiluri

● **Bernhoft, *The Morning Comes*, EP, Kikitépe Cassette, 2017.**

Jarle Bernhoft s-a apucat la un moment dat de R&B, o direcție care să-l asigure că la el acasă în Norvegia (și, de fapt, cam în toată Scandinavia) nu prea are competiție. Asocierea între scandinavi și genul respectiv e atît de improbabilă, încît Bernhoft, accesorizat cu moțul acela și ochelarii de hipster, părea mai degrabă o parodie în spiritul unor grupuri precum Ylvis. Și totuși gluma s-a dovedit a fi de suprafață – lucrurile au devenit serioase cînd a devenit primul non-american nominalizat la Grammy pentru un album R&B, iar de acolo i s-a dus vestea în toate colțurile lumii.

Istoria artistului e însă semnificativ mai lungă – în anii '90 și pînă în urmă cu vreo zece ani, cînd începe improbabilul său succes în lumea R&B, Bernhoft a activat în Explicit Lyrics și Span, grupuri punk mai adecvate vîrstei și imaginii sale. La un moment dat însă, ca și cum ar fi pierdut un pariu, a abandonat tot ce făcea atunci și nu s-a mai uitat în urmă – fiecare nou album e o surpriză pentru fani și o confirmare că norvegienii pot cînta orice. Traiectoria sinuoasă a carierei artistului și combinația voce-chitară solo va aduce aminte unora de un alt imprevizibil trubadur nordic, islandezul Mugison, însă Bernhoft e ceva mai bine poziționat pentru muzica de club și mai predispus la a fi luat în serios.

Materialul său cel mai recent, EP-ul *The Morning Comes,* continuă strategia celui anterior (tot EP) de a testa apele cu experimente țintind spre pop(ularitate), de care însă Bernhoft nu e suficient de sigur încît să riște un album întreg; ăsta e, de altfel, rostul EP-urilor, iar aici avem parte de doar cinci piese depășind cu puțin un sfert de oră. Unele bucăți intră pe teritoriul disco-soul dominat cîndva de Prince, alteori joacă periculos în direcția care de o vreme capătă popularitate sub eticheta „trap". Toate sînt compoziții serioase pe teme cu miză socială care nu lasă loc bănuielilor că artistul s-ar deda la glume și ironii, însă concizia materialului ne sugerează o oarecare reticență în asumarea a ce ni se propune aici.

Situația se schimbă brusc de la o piesă la alta: piesa de titlu deschide materialul cu funk-pop și cu un optimism de martor al lui Iehova impropriu vremurilor pe care le trăim; „We Have a Dream" are ceva chitară drept pistă falsă, însă evoluează într-o piesă dansantă de discotecă șaptezecistă; single-ul „Visceral" revine în vremuri recente cu abuz de sintetizatoare și acel trap ce cucerește insidios cluburile de dans moderne; „You Belong" se întoarce iar spre trecut, înspre trip-hop-ul anilor '90; „Little Ghost" e un postludiu electro-baladesc modern care nu face multe dincolo de funcția de a trage o linie și a pune un punct, evidențiind totuși atenția deosebită care s-a acordat ingineriei sonore a materialului, cu vocea învelită interesant în texturi electronice atent ticluite.

Tot ce se aude aici trebuie înțeles drept o călătorie prin timpuri și stiluri, o aventură la care Bernhoft așteaptă validare din partea ascultătorilor înainte de a explora mai departe pe un posibil album. Așa cum s-a lăsat subit de punk pentru o carieră R&B, nu e deloc imposibil ca lupul să își mai schimbe o dată părul, respectîndu-și năravul. Succintele sale EP-uri ne sugerează cîteva direcții în care personalitățile și albumele viitoare ar putea apuca dacă publicul răspunde cu semnale apreciative. În oricare din direcțiile respective sînt semne că un divorț de chitara care l-a însoțit prin toată cariera este iminent. Cu astfel de manevre, o parte din fani sînt întotdeauna sacrificați, însă de la norvegieni nu trebuie să aștepți niciodată loialitate ori constanță.

***Bernhoft & The Fashion Bruises** vor concerta duminică, 22 octombrie, în Fratelli Studios din București.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

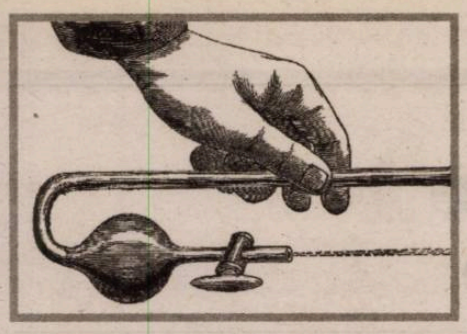

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Artă cu de-a sila nu știu să fac“

– interviu cu actorul Bogdan ZAMFIR –

Apariția lui ***Bogdan Zamfir*** *pe scena teatrală din România s-a produs la finalul anului trecut, la ArCuB, în spectacolul Gianinei Cărbunariu,* Artists Talk. *S-a aflat că actorul face parte din compania unuia dintre starurile scenei teatrale europene ale cărui show-uri au fost văzute și la noi, Joël Pommerat, dar joacă într-un spectacol care nu a fost încă prezentat în România,* Ça ira (1). Fin de Louis. *Înaintea Festivalului Național de Teatru, unde participă cu* Artists Talk, *Bogdan Zamfir vorbește despre traseul său identitar (profesional și personal) complex.*

Faceți parte din cel mai recent spectacol, Artists Talk, *al Gianinei Cărbunariu, o creatoare de teatru care lucrează constant cu un grup de actori (își creează propria „trupă“ în instituții și în afara lor). Sînteți nou în echipa ei, dar și în peisajul teatral din România. Am să vă rog să vă faceți o scurtă biografie.*

M-am născut la Ploiești, în 1986. Am studiat Limbi și Literaturi Străine la București, apoi la Paris. În 2012, am intrat la ESACT (École Supérieure d'Acteurs – Conservatoire Royal) din Liège, Belgia, unde am studiat actoria. Actualmente, locuiesc la Bruxelles. Din anul III de facultate am început să lucrez cu Joël Pommerat pentru spectacolul *Ça ira (1). Fin de Louis.* Sîntem în turneu în Franța și în lume din septembrie 2015.

Întîlnirea cu Gianina a avut loc la Teatrul Național din Bruxelles, unde am mers să văd spectacolul *Solitarite.* Această întîlnire a fost posibilă grație Ginei Șerbănescu și intuiției sale. Ea mi-a vorbit despre turneul Gianinei în Belgia.

Actoria (mai ales cea de teatru) este strîns legată de limbă, așa că există o reticență în a o practica în alt spațiu decît cel original. V-ați asumat acest risc, ați plecat din România și ați avut, cel puțin pînă acum, un succes categoric: faceți parte din Compania Joël Pommerat. De ce ați plecat?

Nu mi-am propus de la bun început să joc în franceză. Am plecat din România după ce am terminat Facultatea de Limbi Străine. Teatrul a venit mai tîrziu. Eram deja în străinătate. A fost o chestiune de parcurs construit pas cu pas. Cînd am plecat, nu știam că voi face actorie.

Așa cum spui, teatrul este strîns legat de limbă. Teatrul este un loc al simulacrului, al ficțiunii și, atunci cînd joci într-o limbă străină, se adaugă și acel decalaj inevitabil dintre *cine* ești și limba în care joci (care în cazul meu nu este limba maternă). Și trebuie să înveți să îl gestionezi. Este o învățare permanentă în sistem autodidact. Pe scenă descoperi și înțelegi lucruri despre tine.

Am să îți dau un exemplu referitor la decalajul acesta, dintre *cine* ești și limba în care joci. Repetam cu Pommerat, la *Ça ira.* Eram pe scenă, singur, la microfon, iar colegii mei erau în gradenă. În ziua aceea, Joël ne propusese să lucrăm sub forma unor luări de cuvînt succesive, pentru a aprofunda stilul discursului politic. Scrisesem o improvizație despre cît de importantă este Biserica Catolică pentru statul francez. Voiam să contracarez niște argumente, din ziua precedentă, ale unor colegi, despre abuzurile Bisericii. Am început să vorbesc și, după cîteva secunde, toată lumea a început să rîdă. Începusem, de fapt, să vorbesc despre cît de necesară este Biserica Ortodoxă pentru statul francez.

Revenind la chestiunea limbii în teatru: vorbim despre un act artistic pe viu, în care un om este pe scenă în fața altor oameni și poartă o poveste, un discurs, o gîndire. Actorii nu sînt roboți. Cred că nimeni nu și-ar dori să vadă un spectacol în care viața nu își găsește locul, în schimb actorii excelează în tehnici perfecte. Limba este și ea un organism viu. Alteritatea limbii participă direct la actul artistic *live.* Ținînd cont că ne aflăm într-un cadru *hic et nunc,* orice este posibil pe scenă, în momentul în care pronunți cea mai neînsemnată silabă.

Mai este o chestie: nu am impresia că vorbesc aceeași franceză de fiecare dată cînd urc pe scenă. La Pommerat, de exemplu, registrul este unul aclamant, specific discursurilor politice rostite la tribuna Adunării Naționale, acea limbă „a revoluției“, decisivă pentru reușita sau eșecul marilor schimbări, persuasivă, limba de combatant, diferită de cea vorbită de popor în scenele în care jucăm cetățeni reuniți în cadrul ședințelor de cartier. Este vorba despre un spectacol de patru ore și jumătate, cu scene foarte diferite. Textul vine dintr-o energie interioară, este rezultatul unei concentrări, al unui schimb cu partenerii de scenă, al unei stări. Toți acești parametri sînt determinanți, dar și diferiți în funcție de situația jucată, de spectacol, de registrul sau registrele construite din scriitură. Limba este, pînă la urmă, un instrument menit să servească discursul. În raport cu el, alteritatea sau puritatea ei devin secundare la un moment dat.

© E. Carecchio

„În contextul globalizării actuale, acasă nu mai este o chestiune de teritorialitate.“

La Pommerat joacă, de aproximativ douăzeci de ani, Ruth Olaizola, actriță născută în Spania, în Țara Bascilor. Deși trăiește în Franța de mai bine de 25 de ani, accentul ei persistă. Asta îi dă o particulariate, o singularitate, iar pe scenă nici nu trebuie să schimbe asta. Dimpotrivă. Mai ales la Pommerat, unde devine obsesivă exigența de a nu vorbi ca la Academia Franceză (accentul pus bine și dicția perfectă) din cauză că începe să se audă „ca la teatru“, ceea ce este fix în direcția opusă față de ce caută el.

Dacă vorbim de *Artists Talk,* scena în franceză (n. red.: spectacolul se joacă în mai multe limbi) este complet diferită de situațiile din *Ça ira.* Este vorba despre un interviu-monolog între mine și Ilinca Manolache, care o interpretează pe Irène Némirovsky. Sîntem într-o situație cu nuanță onirică. Devine incert dacă sîntem în prezent sau în trecut, dacă vorbesc cu o ființă vie sau cu Irène după moartea sa. Starea, energia interioară, tempo-ul scenei sînt diferite față de celălalt spectacol. Asta face ca și limba să fie ușor modificată în funcție de aceste aspecte. Am observat că și reacțiile sînt diferite: unele urechi tresar, sensibilizate de alteritatea vocalelor nazale, altele sînt încîntate de calitatea limbii… Fiecare spectator aude, vede și simte diferit. Aș preciza că, în teatrul din spațiul francofon, s-au tot produs schimbări în ultimii ani, iar tehnica pronunției perfecte, ca simbol al unui teatru îmbătrînit, „mirosind a naftalină“, s-a mai îmblînzit. Să nu uităm că, în 1939, Maria Casarès a fost respinsă la admiterea de la CNSAD (Conservatorul Național Superior de Artă Dramatică) din Paris. Juriul nu înțelegea ce spune pe scenă. Au întrerupt-o după primele replici. A fost admisă în 1941, la cea de-a treia tentativă. Iar cariera ei ulterioară a arătat că teatrul nu se poate reduce la puritatea limbii în care joci, fie ea maternă sau străină.

În cinema, lucrurile stau altfel. De cînd am început să lucrez cu un agent la Paris, am întîlnit la casting-uri cerințe dintre cele mai insolite: franceză cu accent românesc, polonez, rus (de parcă toți rușii vorbesc franceză cu același accent), franceză cu accent de Alsacia, de Provența, de Picardia etc. Oricum ar fi, spațiul francofon, de la Bruxelles la Marsilia, trecînd prin Lausanne, este o rezonanță permanentă de accente, identități și alterități. Iar teatrul vorbește despre lume. Așa că nu îi poate ignora sau sufoca diversitățile. Oricare ar fi acestea.

Care sînt diferențele, de mentalitate și estetice, în arta performativă din România și Occident?

Lansezi o întrebare demnă de o teză de doctorat sau de un colocviu cu participare internațională. Diferențele sînt multe la nivel de mentalități, politici culturale, estetici, logistică, statutul artistului etc. Poate ar trebuie antamată, mai degrabă, o discuție despre cauzele ce generează aceste diferențe. Și ar trebui desfăcut un pic: nu cred că se poate face o diferență între România și Occident. Eu m-am format în Belgia și lucrez, momentan, mai mult în Franța. Diferențele dintre cele două sisteme sînt considerabile. Dacă mai intră în discuție și teatrul românesc, ar trebui organizată o masă rotundă și discutat ore în șir. De altfel, nici teatrul românesc nu cred că se confruntă cu aceleași realități la București sau în provincie, spre exemplu. Și ar trebui definit cu exactitate despre ce vorbim: în Franța – teatrul public sau cel privat? În Belgia – artă peformativă flamandă sau francofonă? În funcție de caz, situația se schimbă.

Teatrul este universal, da. Dar este și foarte regional. Mi-ar fi greu să vorbesc despre diferențele dintre România și Occident, dată fiind complexitatea problematicii. În schimb, ceea ce ar putea fi considerat un numitor comun este faptul că politicul (politicile în materie culturală) influențează și constrîng enorm artisticul. Asta cam peste tot. Mentalitățile la nivel de administrație, structura organizatorică, finanțările influențează direct și indirect alegerile estetice ale artiștilor. Celebrul caiet de sarcini, impus instituțiilor culturale de către factorii politici, influențează enorm alegerile artistice.

Veniți de „afară“ și aveți, vreți sau nu, privirea „străinului“ față de teatrul autohton. Cum îl vedeți, estetic, tehnic, administrativ? Ce apreciați la el și ce i-ați reproșa?

Eticheta de „străin“ mi se pune atît în România, cît și în străinătate. Între Bruxelles, Paris și București, devine greu de identificat unde sînt acasă. Cînd filmam la *Fidelio, l'odyssée d'Alice,* după o zi de lucru, actorul francez Melvil Poupaud mi-a spus: „Am să le vorbesc despre tine regizorilor de film care caută un actor belgian“. Întorcîndu-mă la școală săptămîna următoare, un coleg mi-a spus: „Te-au luat pe tine, că doar aveau nevoie de un român“.

În contextul globalizării actuale, *acasă* nu mai este o chestiune de teritorialitate. *Acasă* devine acel spațiu și timp mental în care mă întîlnesc instinctiv cu mine, în care mă simt *eu.* În momentul de față, acest „loc“ este teatrul. El a răspuns cel mai bine la întrebarea: „Unde mă simt acasă?“ Pînă acum, în orice caz.

(interviul integral poate fi citit pe site-ul www.dilemaveche.ro)

a consemnat Oana STOICA

Eugen MUNTEANU

Reforma și începuturile limbii române literare

Limba literară este acea varietate a unei limbi istorice considerată, prin caracterul său normat și exemplar, fundament, reper și instrument al culturii scrise. O limbă literară este o „ființă istorică", în sensul că are o existență istorică proprie, adică un început, o dinamică evolutivă și un sfîrșit. Textualizarea, normarea, codificarea, diversificarea stilistică, oficializarea și mediatizarea sînt, pentru limbile europene literare pe care le cunoaștem, principalele etape sau ipostaze istorice. Prin *textualizare* se înțelege producerea, într-un idiom oarecare, a unei cantități de texte „literare" suficient de mare pentru a putea declanșa apariția, printre agenții culturali activi, a conștiinței că idiomul respectiv este demn și capabil să exprime conținuturi intelectuale complexe și superioare de ordin intelectual, științific, religios, artistic, politic etc., stimulînd astfel, implicit, procesul de normare, adică de acceptare prin consens a unor iteme și structuri unice și unitare. Multe dintre limbile literare ale Europei moderne au fost marcate, la începuturile lor textuale, de traducerea textelor cultului creștin (liturgice, biblice sau omiletice). Vocația universalistă a creștinismului a impus multă vreme practicarea cultului în limbile considerate sacre, latina în Occident, greaca (ulterior și slavona) în Orientul creștin al Europei. Deși la începuturile lui creștinismul nu s-a opus „vernacularizării" mesajului sacru (vezi cazurile limbilor gotică, coptă, siriacă, georgiană și gruzină, mai tîrziu puțin slavona însăși), atunci cînd nevoile evanghelizării o impuneau, către sfîrșitul Evului Mediu, exprimarea mesajului hristic sau biblic în general devenise aproape un tabu, în ciuda dificultăților majore de înțelegere pe care evoluția limbilor populare o produsese. Interdicția de a traduce în limbile populare textele sacre devenise, atît în Occidentul latin, cît și în Orientul bizantin, poziția oficială a Bisericii, apărată cu consecvență de ierarhia bisericească. Încercările unor eruditi din afara sau din interiorul Bisericii de a traduce totuși, fie și fragmentar, sau de a parafraza pasaje sau cărți întregi din *Biblie* s-au produs de pe poziții disidente clare, aducînd inițiatorilor mari necazuri, mergînd pînă la excomunicare (cazul englezului John Wycliffe, m. 1384) sau la arderea pe rug (cazul cehului Jan Hus, m. 1415).

Problema substituirii integrale a limbii latine cu limbile populare a devenit astfel unul dintre punctele centrale ale Reformei inițiate de Martin Luther. Prin publicarea celor 95 de teze la 31 octombrie 1517, afișate pe ușa bisericii cu hramul Tuturor Sfinților din Wittenberg, călugărul augustinian Martin Luther (m. 1546) a declanșat una dintre cele mai mari revoluții spirituale, politice și sociale din istorie. Din perspectiva care ne interesează, traducerea și tipărirea *Bibliei* în limba germană de către marele reformator (mai întîi a Noului Testament, în 1522, apoi a întregii Biblii, în 1534) a fost actul inspirat care a asigurat poporului german baza și principalul instrument al unității sale culturale. Atît de mare pare să fi fost setea poporului german de a citi cuvintele Sfintei Scripturi în limba sa, încît în cîțiva ani, pînă prin 1537, fuseseră tipărite peste 16 ediții ale Bibliei! Argumentele teoretice, teologice, scripturistice și de bunsimț prin care se justifica nu doar legitimitatea transpunerii cuvintelor Sfintei Scripturi în limba poporului, ci chiar necesitatea acestui fapt, au fost expuse de Martin Luther într-o scriere polemică intitulată *Scrisoare deschisă despre traducere (Sendbrief vom Dolmetschen)*, tipărită în anul 1530 (vezi versiunea românească comentată a acestei scrieri, pe care am publicat-o recent, în revista *Transilvania*, 3/2017, pp. 14-25). Îi informăm pe cititorii noștri că versiunea biblică lui Martin Luther este departe de a fi cea dintîi traducere în limba germană a Bibliei; specialiștii au inventariat circa optsprezece versiuni integrale ale Bibliei în limba germană înaintea lui Luther. Noutatea absolută a ofertei lui Luther constă, între altele, în armătura argumentativă și doctrinară a operei sale de traducător, pe de o parte, și, pe de altă parte, în dimensiunea inefabilă pe care o numim *valoare literară*, bazată nu doar pe talentul traducătorului, ci și pe nivelul superior de exersare pe care îl dobîndise deja dialectul saxon al germanei medievale, folosit de Luther. Dacă înaintașii săi fuseseră paralizați de respectul față de litera textului, Luther eliberează prin traducere sensul originar! Așadar, în loc de transpunere cuvînt cu cuvînt și obnubilare cvasitotală a semnificațiilor, accesibilitate integrală și interpretare liberă și responsabilă a sensului!

Psaltirea Șcheiană

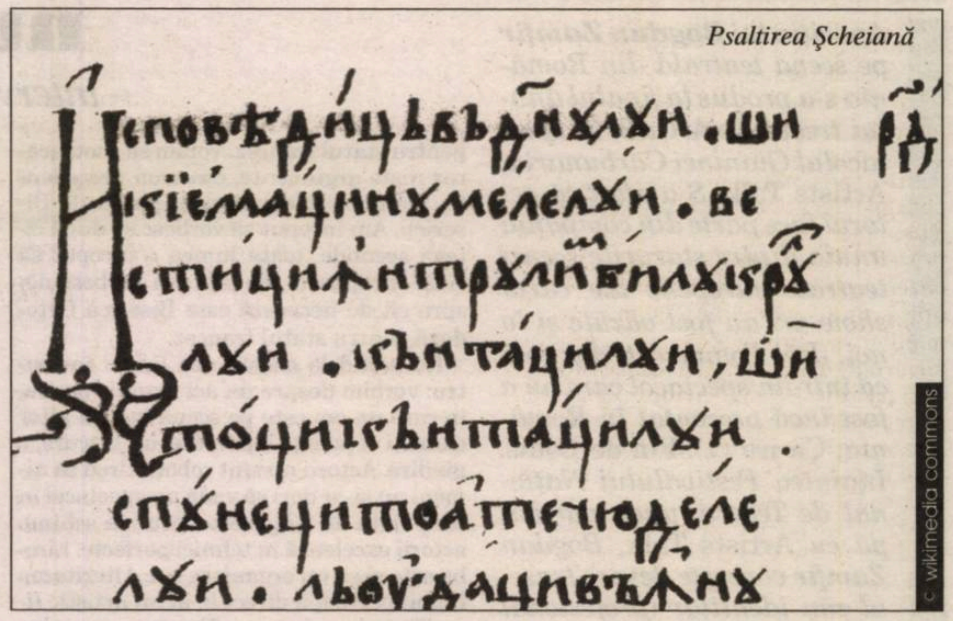

© wikimedia commons

Versiunea biblică lui Martin Luther este departe de a fi cea dintîi traducere în limba germană a Bibliei.

Psaltirea Hurmuzachi

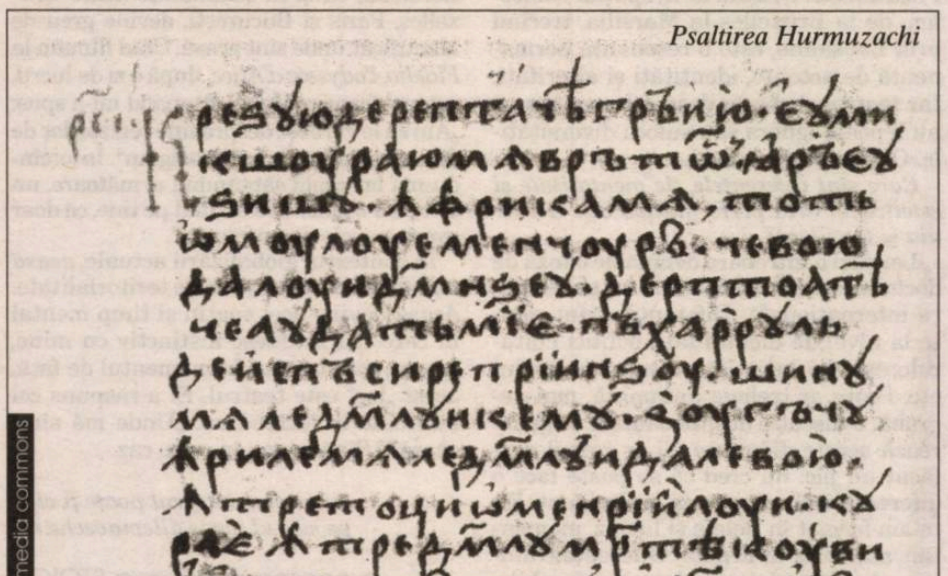

© wikimedia commons

Multe națiuni moderne au repetat pe socoteala lor, așadar în mod specific, această experiență a reformatorului de la Wittenberg. Unda de șoc produsă în Saxonia de scrierile și de predicile lui Luther s-a propagat aproape instantaneu în țările locuite de români, îndeosebi în Transilvania și Moldova. Mai ales ca urmare a eforturilor unui Johannes Honterus (m. 1549), ideile lui Luther au fost rapid asimilate de sașii transilvăneni, iar maghiarii ardeleni, după o oarecare oscilație între varianta luterană a Reformei și cea calvină, au optat în masă pentru calvinism. Secuii au rămas în majoritate fideli catolicismului. Sibiul și Brașovul au devenit bastioane ale luteranismului (Biserica Evanghelică), iar altele dintre orașele importante ale Ardealului au devenit calvine (Biserica Reformată): Cluj, Oradea, Deva, Orăștie, Tîrgu Mureș, Aiud, Alba Iulia, Făgăraș, Tîrgu Secuiesc etc. Decisiv din punct de vedere politic a fost sinodul de la Aiud din 1564, cînd apele s-au despărțit, sașii declarîndu-se oficial adepți ai lui Martin Luther, iar maghiarii ai lui Jean Calvin. Astfel, după Elveția și Olanda, Transilvania devenea, ca pondere, a treia țară calvină a Europei, iar sașii se integrau în marele bloc luteran care va cuprinde Germania și, treptat, Scandinavia.

Iar românii? Cantonați în ortodoxismul lor tradițional, cu rădăcini foarte adînci în cutumele precreștine, cu o organizare ierarhică sumară și cu un atașament puternic față de cultul morților, al icoanelor și al moaștelor, românii păreau imuni la valul înnoirilor reformatoare. Nu doar în Moldova și Țara Românească, ci chiar și în Transilvania, slavona devenise pentru români, după cîteva sute de ani de exercițiu ca unică limbă liturgică și limbă oficială, o componentă importantă a identității confesional-comunitare. Și totuși, tocmai în acest al XVI-lea frămîntat secol, apar primele texte scrise în limba română, semn că emanciparea totală de limba slavonă ca „limbă suprapusă" nu mai era decît o chestiune de timp.

Problematica apariției primului corpus de texte literare românești, alcătuit din traduceri de texte bisericești *(Psaltirea, Apostolul, Evangheliile)*, a spațiului, timpului, împrejurărilor confesional-politice și a motivațiilor reale ale alcătuitorilor anonimi a constituit timp de o sută de ani, de la descoperirea în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, a așa-numitelor manuscrise rotacizante *(Psaltirea Șcheiană, Psaltirea Voronețeană, Psaltirea Hurmuzachi, Apostolul Voronețean, Codex Sturdzanus, Manuscrisul de la Ieud* sînt cele mai importante) și pînă aproape de vremea noastră, „chestiunea homerică" a filologiei românești moderne. S-au emis în această privință fel de fel de ipoteze, unele dintre ele fanteziste și nedemonstrabile, cum ar fi cea formulată de slavistul și folcloristul bucureștean I.C. Chițimia, în anii '80 ai secolului trecut, în plină febră protocronistă, potrivit căreia românii au avut textele bisericești esențiale în limba lor din vremuri imemoriale, încă înainte de adoptarea slavonismului! Mai raționale au fost părerile unor istorici precum Nicolae Iorga, care lega inițiativele de traducere în limba poporului a *Psaltirii*, *Apostolului* și *Evangheliilor* de propagarea în zonele de nord ale spațiului daco-românesc a ideilor husite, prin imigrarea în nordul Ardealului și în Moldova a unor comunități husite, odată cu înăbușirea în Imperiu a amplei mișcări religioase-populare inițiate de Jan Hus. Numai că, după cum o arată documentele scrise, ecouri ale ideologiei husite s-au înregistrat doar printre maghiarii din regiunile de nord ale Transilvaniei și de pe ambele versante ale Carpaților Orientali și aproape deloc printre români.

De o mai bună argumentare și, în consecință, de oarecare credibilitate s-a bucurat așa-numita „teorie a necesităților interne" ale societății românești de a adopta limba națională în cult. Propusă de reputatul istoric Petru P. Panaitescu și asumată cu argumentație lingvistico-filologică de marele lingvist ieșean Gh. Ivănescu, această ipoteză indică Maramureșul istoric drept „leagăn al limbii române literare" și ultimele decenii ale secolului al XVI-lea – primele decenii ale secolului al XVII-lea drept epocă în care traducerile respective au fost făcute, după originale slavone. Mai mult, se indică cu precizie Mănăstirea Peri din Maramureș, unde călugării români majoritari se aflau în conflict istoric, de generații, cu superiorii lor ierarhici de la mănăstirea din Muncaci, Ucraina. Traducerea în română a principalelor cărți de cult ar fi constituit un gest de emancipare de sub tutela limbii slavone (a cărei cunoaștere decăzuse oricum foarte mult) și, implicit, de independență *de facto* față de superiorii ierarhici de la Muncaci.

Meritul de a fi clarificat lucrurile privind localizarea, datarea și definirea contextului cultural în care au fost produse cele mai vechi traduceri de texte bisericești în limba română revine filologului bucureștean Ion Gheție (1930-2004) și colaboratorilor săi de la departamentul de limbă literară și filologie al Institutului de Lingvistică din București. În rezumat, impactul Reformei asupra românilor, cu efectul său cultural principal, traducerea în limba română a cărților de cult, a cunoscut următoarea desfășurare. Aflați în concurență politică și confesională în cadrul Principatului Transilvaniei, atît sașii luterani, cît și maghiarii calvini au depus eforturi prozelitiste sistematice pentru lărgirea bazei populaționale a noilor lor confesiuni, prin atragerea la credința lor a românilor, majoritari ca număr în statul guvernat de principiile constituționale ale pactului „Unio trium nationum", prin care românilor ortodocși le erau refuzate toate drepturile politice, recunoscute în schimb maghiarilor, sașilor și secuilor. Desigur că argumentul cel mai convingător pentru un popor vorbitor al unei limbi romanice, româna, total diferită de slavona liturgică, a fost cel lingvistic. Celebrul argument paulin invocat adesea de Luther, potrivit căruia (în formularea lui Coresi) „în sfînta besearecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decît zece mie de cuvinte neînțelease în limbă striină", nu putea să nu îi sensibilizeze pe români. Așadar, prima măsură de atragere a românilor a fost sprijinirea traducerii și tipăririi cărților de cult în limba lor. Inițiativei și sprijinului luteranilor din Sibiu li s-a datorat *Catehismul* din 1544 (adaptare după *Micul Catehism* al lui Luther), prima carte tipărită vreodată în limba română (nu s-a păstrat nici un exemplar). Aceluiași sprijin luteran i se datorează tipărirea de către Coresi, la Sibiu, în 1559, a altui catehism *(Întrebare creștinească)*, precum și a *Tetraevanghelului* (1560). Succesul prozelitist al sașilor printre români a fost însă aproape nul, documentele neînregistrînd comunități românești luterane stabile.

Un succes mult mai mare l-a avut în schimb calvinismul, a cărui propagandă susținută a fost sprijinită și prin măsuri politico-administrative foarte dure, menite să îi determine pe români să treacă în masă la calvinism. Este mai mult ca sigur faptul că textele rotacizante, *Psaltirile* și *Apostolul,* ca și alte culegeri de cîntece religioase, au fost scrise de către români trecuți la calvinism din zona Banat-Hunedoara, după cum indică și analiza dialectologică a limbii acestor texte. Cele mai semnificative cărți tipărite de calvini pentru români au fost tipăriturile coresiene *Tîlcul evangheliilor* sau *Cazania I* din 1567, *Psaltirea* coresiană din 1570, celebra *Palie* de la Orăștie (1581-1582) și, ca o încununare, puțin mai tîrziu, *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) și *Psaltirea de la Bălgrad* (1651). Măsurile de calvinizare a românilor au avut și o dimensiune politico-organizatorică eficace. La dieta de la Sibiu din anul 1566, se decretează trecerea oficială a românilor la calvinism. Limba română este declarată în principat limba de cult obligatorie, prevăzîndu-se sancțiuni grele pentru preoții care vor continua să slujească în limba slavonă. Mai mult, românii primesc un episcop („superintendent") calvin, în persoana lui Gheorghe de Sîngeordz, căruia i-au succedat, în deceniile care vor urma, alți doi episcopi români calvini, Pavel Tordași și Mihail Tordași. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, cînd Transilvania va fi guvernată de principi cu convingeri calvine profunde, precum Gabriel Bethlen (1613-1629), Gheorghe Racoți I (1630-1648), Gheorghe Racoți al II-lea (1648-1660) și mai ales Mihail Apafi (1661-1690), puterile superintendenților calvini ai românilor (Ștefan Katona Geleji, Gheorghe Csulai) vor fi discreționare, ierarhii români menținuți în slujbă în mod formal, precum un Simeon Ștefan sau un Sava Brancovici, trebuind să se supună în toate privințele, doctrinar și organizatoric, ordinelor și instrucțiunilor acestora.

Mai profund și mai rapid a fost procesul de calvinizare a românilor în părțile Banat, Hunedoara și Hațeg, regiuni în care mulți români profesau de cîteva generații catolicismul. Remanentă pînă spre anii 1715-1720, comunitatea calvină românească de aici a produs o mică literatură religioasă în limba română; pe lîngă deja menționata *Palie de la Orăștie* (1581-1582), mai sînt de reținut o *Carte de cîntece* tipărită prin 1671-1675 cu litere latine și cu ortografie maghiară sau nu mai puțin celebrul lexicon român-latin cunoscut cu numele de *Anonymus Lugosiensis* sau *Anonymus Caransebensiensis* și atribuit lui Mihail Halici, erudit despre care se știe că, prin 1674, studia la Basel, bastion al calvinismului. Se adaugă un catehism calvinesc tradus din limba maghiară și tipărit la Alba Iulia în 1648 de Ștefan Fogarasi, autor și al unei traduceri în versuri a *Psaltirii*.

Prima măsură de atragere a românilor a fost sprijinirea traducerii și tipăririi cărților de cult în limba lor.

Un episod semnificativ din acest complicat puzzle istoric și confesional din Transilvania secolelor al XVI-lea – al XVII-lea îl reprezintă corespondența dintre Gabriel Bethlen și Chiril Lucaris, patriarh de Constantinopol, reputat pentru simpatia sa pentru calvinism. La rugămintea principelui ca patriarhul să intervină pe lîngă episcopul român Ghenadie al II-lea, pentru ca acesta să sprijine trecerea în masă la calvinism a românilor, Lucaris îi răspunde, mărturie extrem de prețioasă, că, după știința lui, românii ardeleni sînt extrem de atașați de riturile lor ortodoxe străvechi.

Masivele concesii doctrinare și liturgice pe care românii au fost totuși nevoiți să le accepte au fost cumva compensate de acești ierarhi „colaboraționiști" prin difuzarea intensă a cărților românești în rîndurile românilor. Interpretarea pe care o dă Nicolae Iorga *(Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, vol. I, 1929, p. 337) acestei paradoxale situații, arătînd că mitropolitul Simion Ștefan a fost obedient față de autoritățile statului și față de superintendentul calvin care îl supraveghea, dar a tipărit atîtea cărți „care nu jigniră pe nimeni, dar făcură să înainteze literatura poporului său", poate fi reținută ca punct de plecare pentru evaluări ulterioare. Cea ce este cert e faptul că întreaga „literatură" calvină produsă în românește în secolele al XVI-lea – al XVII-lea (inclusiv sau mai ales cărțile de cult majore) a fost respinsă și condamnată ca atare de ierarhia bisericească din cele două principate surori, Moldova și Țara Românească. Nu există absolut nici o dovadă că, de exemplu, *Liturghierul*, *Apostolul*, *Tetraevanghelul* sau *Psaltirile* coresiene au fost folosite vreodată în vreo biserică ortodoxă. La fel de cert este însă și faptul că textele ca atare, în special tipăriturile coresiene, au fost intens citite și folosite de cărturarii munteni și moldoveni, mărturisit sau tacit, prin preluări literale sau prin prelucrări și adaptări succesive, creîndu-se astfel o „linie evolutivă" unică, nu doar supradialectală, ci și supraconfesională.

Pentru a încheia această succintă și destul de lacunară expunere a „reformării" în sens calvin a unei părți a românilor ardeleni, menționez că, după o existență de peste un secol, acele comunități românești care adoptaseră calvinismul au dispărut rapid către începutul secolului al XVIII-lea, fiind, probabil, printre primele care, odată cu schimbarea regimului politic în Transilvania (încorporarea acesteia în Imperiul Habsburgic), au aderat la Unirea cu Roma, promovată, începînd cu 1699, de noua putere, Curtea catolică de la Viena.

Revenind acum la tema centrală a articolului, impactul Reformei asupra începuturilor scrisului românesc, trebuie să constatăm că, dincolo de implicațiile politice și sociale, prozelitismul calvin în Transilvania a avut pentru români un rezultat cert, poate nescontat de către inițiatori. Este vorba despre decizia oficialilor Bisericii Ortodoxe din Moldova și Țara Românească de a-și asuma ei înșiși, pentru a-l putea controla, procesul de înlocuire a limbii slavone cu limba română. Simptomatice în acest sens sînt personalitatea și activitatea lui Varlaam, mitropolit al Moldovei între 1632-1653. Om învățat, perfect cunoscător al slavonei și campion al ortodoxiei (a fost, în 1639, unul dintre candidații la scaunul patriarhal de la Constantinopol), a preluat, ca ierarh, pe seama Bisericii și a statului Moldovei, inițiativa de enormă responsabilitate și curaj de a începe introducerea în Biserică a limbii române. Devansîndu-și cu mult epoca – și paradoxală în aparență, dar rațională în esența ei, dată fiind specificitatea românească –, poziția marelui ierarh a implicat, pe de o parte, inițierea unei acerbe polemici anticalvine și, pe de altă parte, promovarea, prin tipărituri de importanță majoră, a limbii române în Biserică. Din prima serie de fapte reținem organizarea, la Iași, în 1645, a unui sinod pan-ortodox, în care a fost criticat acerb și condamnat prozelitismul calvin din Transilvania și a fost aprobată o *Mărturisire ortodoxă* (scrisă în latină de Petru Movilă, mitropolit de Kiev, tradusă apoi în greacă și română), precum și tipărirea, în 1645, la Mănăstirea Dealu din Țara Românească, a scrierii polemice *Răspuns împotriva catehismului calvinesc*. Țința polemicii a fost *Catehismul* publicat de calvini la Alba Iulia (Prisaca) în 1640. Cealaltă componentă a activității lui Varlaam a constat în tipărirea la Iași a cîtorva cărți bisericești, dintre care cea mai importantă este *Carte românească de învățătură* (1643), cunoscută și sub numele de *Cazanie*, de departe monumentul de limbă cel mai semnificativ al vechii culturi românești. Tipărită în foarte multe exemplare și difuzată în tot spațiul daco-românesc, inclusiv și mai ales în Transilvania, retipărită ulterior sau imitată de cîteva ori, această carte a pus realmente bazele solide ale românei literare. Fac această afirmație în sens cultural mai larg, căci în sens strict lingvistic impozanta tipăritură ieșeană reflectă încă, cu fidelitate, mărcile fonetice și morfologice ale dialectului literar moldovenesc.

Acțiunea oficială și sistematică de introducere a limbii populare în Biserică, inițiată de Varlaam, a fost preluată și continuată de o serie de ierarhi clarvăzători, serie din care nu pot lipsi Dosoftei, Mitrofan, Antim Ivireanul, Teodosie Veștemeanul, Damaschin, Chesarie, Filaret și alții, așa încît în jurul anului 1740 limba slavonă era *de facto* eliminată integral din Biserică, toate cărțile bisericești necesare, de la Liturghiere la Minee, fuseseră tipărite în mai multe ediții și mai multe serii, așa încît, în jurul anului 1780, limba cărților bisericești tipărite se prezenta ca un instrument de cultură perfect, o varietate de *sermo exemplaris* nu doar flexibil, rafinat și foarte bogat, dar și unitar din punct de vedere al normelor. Aceasta este varietatea pe care, la îndemnul lui Ion Heliade Rădulescu, generația pașoptistă a construit româna literară modernă.

***Eugen Munteanu** este profesor dr. la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Cele mai recente volume apărute:* Lexicologie biblică românească *(Humanitas, 2008),* Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia 1688 *(vol. IX-XXIV, Ed. Universității „Al. I. Cuza din Iași, 2009-2015, coord.),* Vechiul Testament – Septuaginta. Versiunea lui Nicolae Spătarul Milescu, *Ed. Universității „Al. I. Cuza din Iași, 2016 (coord.).*

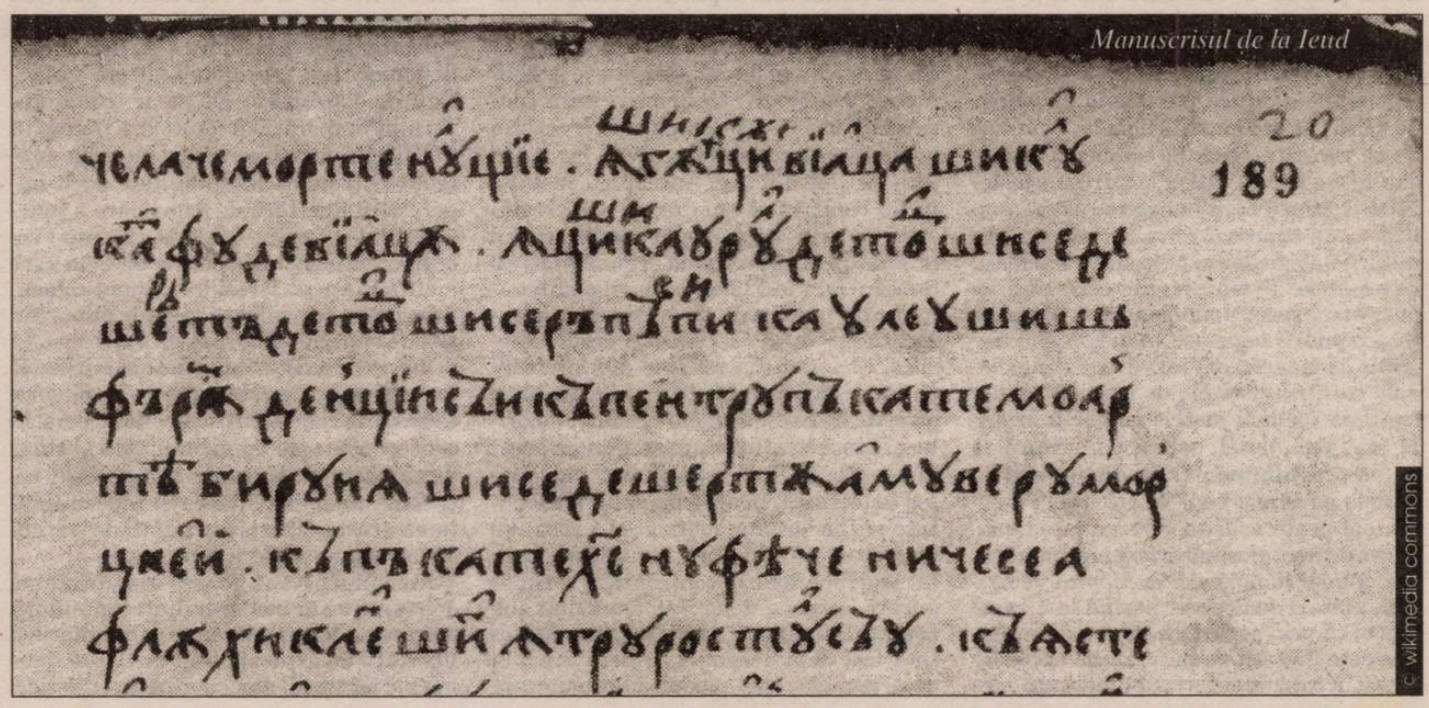

Nicolae DRĂGUȘIN

L-a citit Valer Dorneanu pe Immanuel Kant?

– opinii minoritare și libertate de expresie la CCR –

Cînd *Monitorul Oficial* a publicat Hotărîrea 1/2017 a Curții Constituționale a României (CCR) privind regulile de redactare a opiniei separate sau concurente, reacțiile din presă au arătat nelegalitatea hotărîrii (Radu Carp, „Avem nevoie de opinii separate la Curtea Constituțională?", *Adevărul,* 28 iunie). Altele s-au oprit asupra motivelor (Liviu Avram, „Ce crimă a comis Livia Stanciu. Culisele Scandalului de la Curtea Constituțională", *Adevărul,* 24 iunie). Concluzia sugerată este că sîntem în fața unui abuz de putere al președintelui CCR, Valer Dorneanu.

Nelegalitatea hotărîrii nu este singura formă prin care se exteriorizează abuzul de putere. Acesta reprezintă o practică cu un substrat deopotrivă legal și filozofic. De interes aici este cenzura instituită de hotărîre. Pluralitatea de opinii nu e neapărat o premisă a controlului constituțional; se naște abia în orizontul unei soluții, în faza de deliberare. Pronunțarea, ultima fază procesuală, presupune deja existența unei opinii majoritare care va emana decizia. Numai că nu tot timpul opinia majoritară este unanimă, astfel că mai rămîn 1-4 judecători care au dreptul legal și obligația morală de a exprima altă părere. Opiniile minoritare sînt: concurente (atunci cînd se adoptă soluția, dar nu și motivarea acesteia) și separate (în ipoteza în care soluția și motivarea sînt diferite sau chiar opuse). Așadar, opinia minoritară, sub cele două forme ale sale, reprezintă un drept procedural care aparține atît judecătorilor de instanțe, în procedura civilă, cît și judecătorilor constituționali, în procedura contenciosului constituțional. Acest drept se subsumează, așadar, regulii privind independența judecătorilor, dar și regulii privind libertatea de expresie.

Art. 1 din hotărîre enunță patru reguli privind redactarea opiniilor minoritare. Dintre acestea, trei sînt interdicții, iar dintre interdicții cele mai delicate sînt următoarele două: „Aprecierile cu caracter sentențios, ostentativ, provocator sau cu tentă politică, precum și cele care duc la o asemenea finalitate sînt interzise"; „nu poate transgresa dincolo de punctul de vedere al judecătorului pentru a se transforma într-o critică punctuală la adresa deciziei Curții Constituționale, neputîndu-se constitui într-un examen partinic sau într-o critică fățișă la adresa acesteia". Pot aceste reguli negative să fie analizate sub aspectul cenzurii, adică al limitării nelegitime și nelegale a libertății de expresie? În sine, regulile atrag critici doar sub aspectul ambiguității. Alăturate procedurii cuprinse la art. 2 și 3, regulile se transformă într-o cenzură nelegală (pentru motivele de mai sus) și nelegitimă (pentru motive ce vor fi arătate mai jos). Astfel, opinia minoritară se predă președintelui CCR, dimpreună cu decizia pe care o pune în discuție. Președintele poate solicita reformularea sau, în caz de neconformare, respinge publicarea opiniei minoritare în *Monitorul Oficial,* alături de decizie. Lăsînd la o parte faptul că prin această hotărîre președintele este investit cu puteri care exced legii, CCR capătă puteri suplimentare care o preschimbă dintr-o instituție independentă într-una autonomă (R. Carp). Între timp, diferiți specialiști se întreabă în ce măsură CCR și-a mai arogat prin decizia 377/2017 încă o prerogativă: anularea hotărîrilor judecătorești definitive pe temei de neconstituționalitate. Motivării acestei decizii îi lipsește opinia minoritară. Ar fi util însă de știut dacă absența reprezintă un prim efect al hotărîrii în cauză. Dacă da, s-ar confirma principiul că puterea se mărește prin putere și, totodată, ipoteza acestui articol: libertatea de expresie reprezintă o garanție împotriva abuzului de putere, iar mecanismul *checks and balances* prin care puterile se controlează și se echilibrează reciproc cuprinde nu doar o componentă instituțională (modul de relaționare al instituțiilor unele față de altele pentru ca nici una să nu fie mai puternică decît celelalte), ci și componenta libertății de expresie.

CCR se sustrage componentei instituționale.

Constituția pare să excepteze CCR de la regulă, căci deciziile pronunțate sînt: 1) „general obligatorii", adică valabile pentru toate instituțiile statului și cu efecte pentru viitor, ceea ce conferă caracterul unei veritabile legi; 2) „definitive", adică nu pot fi contestate prin apel sau recurs la o instanță ierarhic superioară, adică ceva mai mult decît o lege. Deci CCR se sustrage componentei instituționale. Rămîne ca principiul fundamental al separației și echilibrului puterilor care a reprezentat achiziția majoră a filosofiei politice formulată de Locke și Montesquieu, pe baza căreia s-au născut Statele Unite ale Americii și „visul american" pentru întreaga lume, să subziste doar în libertatea de expresie. Dat fiind că aceasta a fost sever îngrădită prin hotărîrea nr. 1, avem un prim și important indiciu al gravității situației. Și, totuși, în ce fel este utilă libertatea de expresie în eficacitatea acestui mecanism de control și echilibrare al puterii? Desigur, opinia minoritară nu produce efecte juridice, urmînd ca decizia majorității plenului să devină „general obligatorie și definitivă". Numai că opinia minoritară, concurentă, dar mai ales separată, creează o breșă în puterea unică a CCR, iar breșa provine din interior. Anticipînd metafora lui Kant, învelișul dur nu e spart din exterior prin forța instituțională, ci din interior prin subtilitatea argumentativă. Simplul fapt al existenței unei opinii minoritare, indiferent de soliditatea argumentului, arată că cineva a gîndit diferit și că instituția nu este atotînțeleaptă. Puternică este, fără discuție, dar nu și atotștiutoare. Cenzurînd opiniile minoritare și încredințînd unui singur om acest privilegiu, CCR și-a diminuat capacitatea autocritică. În absența opiniilor separate și concurente, motivarea însăși devine un efect al puterii, iar nu un rezultat al deliberării, al confruntării și configurării argumentelor. Or, analizînd sub aspectul intenției legiuitorului, dorința a fost de a desemna oameni capabili de argument, căci modul de pronunțare al CCR nu este prin emitere de legi, ci prin interpretare, adică prin desfășurarea de argumente. O instituție care, funcționînd pe principiul colegialității, își slăbește capacitatea autocritică, acționează, dar nu gîndește. Și mai este ceva: fiecare opinie minoritară, în funcție de soliditatea argumentului și autenticitatea intenției autorului acestuia, poate să ascundă semințele unei eventuale decizii instituționale de a reveni asupra propriei jurisprudențe. Cînd o instituție a cărei jurisprudență reprezintă izvor de drept alege să revină asupra propriei istorii acest lucru nu înseamnă doar modestie instituțională, capacitate autocritică, ci renunțare la atributul infailibilității. Desigur, timpul este cel care judecă, în ultimă instanță, corectitudinea unei opinii minoritare. Abia din perspectiva faptelor pe care le-a generat decizia majorității se poate delibera asupra corectitudinii unei opinii minoritare. Dar înainte ca timpul să hotărască asupra răspunderii pe care o au judecătorii constituționali în deciziile pe care le adoptă, dată fiind forța copleșitoare a acestora, este nevoie ca aceștia să aibă capacitatea autocritică și bunul-simț de a vedea că ei, ca autori ai deciziei instituționale sau succesori ai acesteia, s-au înșelat.

Lupta pentru libertatea de expresie este, pesemne, cea mai aprigă.

Lupta pentru libertatea de expresie este, pesemne, cea mai aprigă și, totodată, cea mai durabilă din cîte s-au dus vreodată. Bătăliile pentru teritorii, bunuri au putut fi intense, dar niciodată de durată. Astăzi, e un drept cîștigat, dar nici măcar acum definitiv, căci multiplicarea situațiilor de limitare reprezintă o permanentă ispită. Dacă privim tradiția intelecutală care a susținut această luptă, rezultă fără tăgadă că cenzura, în toate formele sale, a reprezentat marca specifică a tiranului. Astăzi, cazurile legitime de îngrădire a libertății de expresie asupra cărora există o bogată jurisprudență a curților europene privesc instigarea la ură și cazul special al negării unor genocide. În rest, nici măcar calomnia și insulta nu mai reprezintă situații de limitare în țările democratice. De ce ar reprezenta punerea în discuție a obiectivității, temeiniciei și obligativității deciziilor CCR, prin opiniile minoritare, un caz de limitare a libertății de exprimare? De ce ar fi mai important imperativul protejării imaginii CCR care aduce periculos de mult pretenției divine de infailibilitate decît imperativul libertății de exprimare a judecătorului constituțional? Acestea sînt coordonatele cenzurii operate de CCR care justifică într-un fel stilistica unor comentatori care echivalează opiniile minoritare cu „opiniile disidente" (L. Avram). În democrație există majoritate și minoritate. În dictaturi există putere și disidență. Ceea ce dă consistență celor două perechi conceptuale este admisibilitatea și chiar dezirabilitatea libertății de expresie, respectiv inadmisibilitatea și indezirabilitatea acestei libertăți a minții de a gîndi și de a spune ceea ce gîndește.

Immanuel Kant, Moses Mendelssohn, Johann Fichte sînt trei dintre gînditorii de care se leagă apărarea peremptorie a libertății de expresie. Toți au căzut victime ale cenzurii, dar, cu dibăcie stilistică, au știut să o depășească. În 1784, Immanuel Kant este chemat să intervină într-o polemică publică și răspundă la întrebarea: „Ce este Iluminismul?" Dat fiind că Prințul Frederick, și el tot un șef ca dl Dorneanu, a hotărît îngrădirea concesiei pe care a reprezentat-o iluminismul prusac, Kant a produs un text care, în plină cenzură, apăra libertatea de expresie și, totodată, arăta forța corozivă a acestui drept ce conferă omului demnitate. A început prin a distinge între „uzul privat al rațiunii" în virtutea căruia omul ca angajat trebuie să se supună instituției și „uzul public al rațiunii" în virtutea căruia omul ca gînditor trebuie să se exprime public prin argument, inclusiv prin criticarea faptelor instituționale la care s-a raportat ca angajat. A fost un artificiu menit să conducă la esență; mîngîindu-și prințul pe creștet, supusul Kant arată forța argumentului față de puterea instituțională: „Cînd natura a dat naștere, sub acest înveliș, unei semințe de care se îngrijește cu atîta tandrețe, adică înclinația și vocația pentru *gîndirea liberă,* această tendință influențează la rîndul ei, progresiv, mentalitatea poporului (ceea ce-l face încet-încet capabil să *acționeze liber)* și, în final, chiar principiile *guvernării,* care consideră profitabil pentru ea însăși să trateze omul – care devine din acel moment *mai mult decît o mașină* – conform demnității sale" (trad. Daniel Mazilu). Prezumția optimistă a acestui text, dar nu total nefondată în lumina protestelor de stradă din ultimii trei ani, este că orice cetățean are capacitatea și datoria de a se exprima liber, prin argument. Kant sugerează astfel un alt folos al opiniilor minoritare: instanța superioară CCR la care se face apelul moral este colectivitatea cetățenilor care avînd decizia și opiniile minoritare pot împărți, cu propria minte, dreptatea ultimă. Sancțiunea nedreptății este de natură morală, dar problematică pentru funcționarea democrației: neîncrederea. Pretextînd cu apărarea instituției, hotărîrea CCR riscă să diminueze încrederea cetățenilor, liantul care face posibilă existența unei comunități naționale și care fluidizează legătura dintre cetățeni și instituții. Libertatea de expresie materializată prin argument reprezintă un drept intrinsec al omului și un combustibil pentru încrederea cetățeanului. Dar chiar și dacă n-ar fi așa, nu trebuie subestimată forța pe care negarea o reprezintă pentru formarea rațiunii: cetățenii se pot forma ca judecători ai CCR prin simpla lectură a unor opinii minoritare la deciziile majorității.

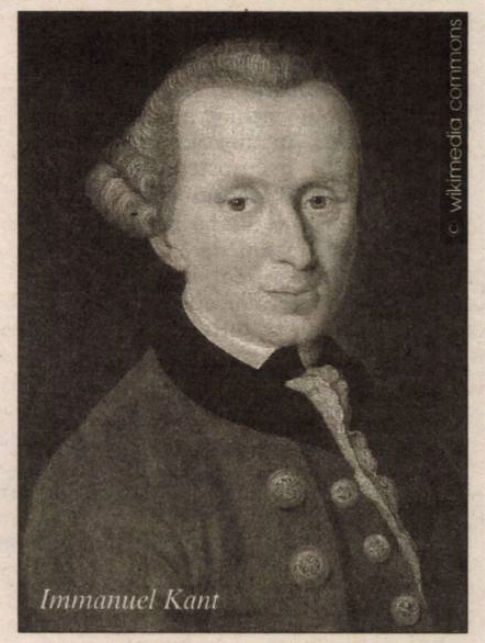

Immanuel Kant

***Nicolae Drăgușin** este doctor în filozofie și cercetător științific la Institutul Național pentru Studierea Holocaustului „Elie Wiesel". Acest articol nu reprezintă punctul de vedere al INSHR-EW.*

Cu ochii-n 3,14

PE LÎNGĂ ALTE CUVINTE SALVATOARE, AU APĂRUT, DE CURÎND, ȘI IDEI LUNGI DE CÎȚIVA CENTIMETRI, CEEA CE NU-I CHIAR RĂU ACUM, ÎN PRAG DE ALCOOLEMIE

■ Pe lîngă spălătorii, cofetării și alte cele în „ii“, au apărut, de curînd, și călcătorii. Mi-a ieșit în cale una recent, în zona Timpuri Noi: foarte mică, dar cu un aer eficient. 4,50 lei un călcat. (**I. P.**)

■ Cică, la importurile de produse spaniole, România a depășit în ultimul an Argentina și e comparabilă cu Brazilia. Cu alte cuvinte, spaniolii ne vînd tot mai multe produse de-ale lor. Mi-aduc aminte cum, prin anii '90, un om de afaceri român (fost securist) se ducea în Spania și le spunea celor cu care se întîlnea pe acolo că e bine să facă afaceri cu el, pentru că România e o țară extrem de coruptă, în care el îi cunoaște pe toți cei care pot facilita lucrurile. Considera că acesta e un argument valabil. Nu știu cît succes avea. S-ar zice că lucrurile s-au mai schimbat de atunci. Sau poate nu... (**A. M.**)

■ Noi studii științifice demonstrează că placebo poate să aibă efect chiar și atunci cînd cel care îl ia știe că este vorba despre un simulacru. Un fenomen derutant care vorbește despre puterea spiritului și nevoia unei iluzii salvatoare. La noi ar trebui să se comercializeze la sac. (**A. M. S.**)

■ În ultima vreme am tot citit știri despre jackfruit, un fruct originar din India. Cică, dacă e gătit cum trebuie, are aromă de carne de porc. Aștept acum și idei pentru asomarea sa corectă cu ocazia meselor de Crăciun. (**S. G.**)

■ *Hipopotomonstrosecvipedaliofobia* – frica de cuvinte lungi. *Pe bune!* (**D. C.**)

■ Textul unei reclame din anii '70 apărută în revista *Femeia:* „Cum să rămînem acasă și să luăm cunoștință, *de visu* și *de auditu,* de tot ce e nou în țară și în lumea largă? Cum să rămînem acasă fără să renunțăm la un spectacol de teatru, nici la un film, nici la un meci de fotbal, nici la un festival din Mamaia, Cannes sau San Remo? La toate aceste întrebări, și la multe altele, un singur răspuns: Televizorul INTIM – E 47-671-2. Iată cîteva din remarcabilele sale însușiri: televizorul recepționează 12 canale avînd diagonala de 47 cm; șasiul rabatabil asigură o deosebită siguranță în funcționare; cele șase diode semiconductoare, însoțite de schema tehnică, asigură o imagine de mare finețe și un sunet de mare fidelitate...“ Reproduc acest text de pe iPhone-ul meu de cîțiva centimetri ale cărui însușiri tehnice le depășesc de cîteva de ori pe cele ale televizorului de acum patruzeci de ani. Ce vremuri trăim! (**M. C.**)

■ În Tallinn, după ora 20 nu se mai vinde alcool. Nici măcar bere *„light“*. Am fost puși în gardă... Dar se cumpără, domnilor, fiți fără grijă! Estonienii, după ora

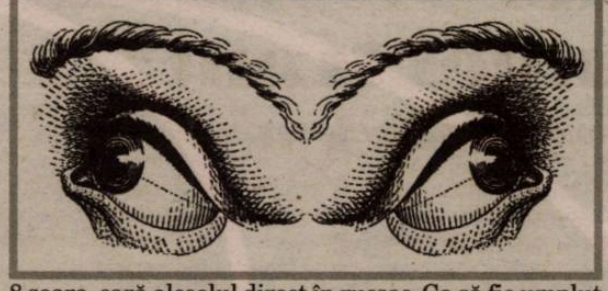

8 seara, cară alcoolul direct în rucsac. Ca să fie umplut pînă la refuz. Așadar, balcanismul se globalizează. Ceea ce nu-i chiar rău, de fapt. (**R. M.**)

■ Vă atrag atenția asupra unui fenomen îngrijorător: mcdonaldizarea identității naționale. Fix acum, în prag de centenar, lanțul de fast-food a băgat la meniu un nou produs vechi: cîrnăciorii oltenești. (**M. M.**)

■ Un bărbat din Wyoming a agitat apele anunțînd că a fost trimis înapoi în timp, din anul 2048, pentru a ne avertiza despre o invazie extraterestră care, susține el, va avea loc în 2018. Deși, ulterior, s-a dovedit că omul avea o alcoolemie ridicată, n-avem de unde să știm dacă nu cumva ne-am păcălit singuri nedîndu-i crezare. Eh, în orice caz, vom afla la anul. (**C. Ș.**)

FIREȘTE, LISTA RĂMÎNE ÎNTOTDEAUNA DESCHISĂ CÎND E VORBA DE INGREDIENTE FOLOSITE DE-AI NOȘTRI CU PRECĂDERE SĂLTĂREȚ

■ Cenaclul „Flacăra“ reînvie ca un zombie înfometat de creiere încă nespălate. Pe 3 noiembrie, la Sala Palatului, lăcașul unde Ceaușescu își primea ovațiile și scandările de la activiștii de frunte ai sistemului totalitar comunist, va avea loc o ediție „Remember“, deci plină de nostalgie, a Cenaclului „Flacăra“, rămas între timp fără artizanul Adrian Păunescu, cel care și-a lăsat ortacii folchiști fără tribun. Citez de pe afiș: „Și-au anunțat participarea: Tudor Gheorghe, Nicu Alifantis, Doru Stănciulescu, Victor Socaciu, Mircea Baniciu, Zoia Alecu, Dinu Olărașu, George Niculescu, Eugen Cristea, Marius Bațu“ și alte cîteva zeci de nume de cantautori mediocri, oricum numai artiști cu conștiință. „Plus prezențe surpriză (lista rămîne deschisă)“. Firește, lista rămîne întotdeauna deschisă cînd e vorba de a uita ororile trecutului. (**M. C.**)

■ FDA, Administrația Alimentelor și Medicamentelor din SUA, nu prea are umor: de curînd, a respins produsele unei brutării care a pus *dragostea* pe lista de ingrediente folosite în granola. (**C. Ș.**)

■ După ce Simona Halep a devenit nr. 1 mondial ca urmare a victoriei în meciul cu Jelena Ostapenko, am consemnat două declarații ale unor oameni care chiar se pricep. Ilie Năstase: „Problema e că acum presiunea va fi pe Simona pentru că toată lumea va dori să o bată“. Virginia Ruzici: „Din punct de vedere psihologic cred că va fi mai ușor pentru Simona, pentru că de-acum înainte va juca fiecare meci atît de bine pe cît poate, fiind eliberată de această presiune de a ajunge pe locul 1“. Deduc că, în tenis, cu presiunea e cam așa: te eliberezi de ea, dar ea continuă să apese. În orice caz, Simona Halep scrie istorie în amărîta noastră de țară și pune presiune pe noi, pentru că habar n-avem cum trebuie să ne purtăm cu unul de-ai noștri cînd ajunge nr. 1 mondial într-un anumit domeniu. (**S. V.**)

■ Nu numai politicul, moravurile, economia divizează Europa între Est și Vest, ci și anumite microorganisme: Neisseria meningitidis (meningococul) sau bacteria care provoacă meningita s-a divizat într-o tulpină „B“, frecventă în Europa Răsăriteană, și o tulpină „C“, prezentă cu precădere în Europa Occidentală. De parcă ar fi știut de Conferința de la Ialta. (**M. P.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* La Mine-n Copac SRL, Atelier Deja Vu SRL, Corect Real SRL, Heruvimii Și Serafimii SRL, Comoara Pivniței SRL, Centrul De Formare Și Consiliere Acces Către Succes SRL, Libera Verba SRL, Nicu Macara SRL, Bimboale SRL, Jurnal De Viață Publishing SRL, Sablăm Tot SRL, Efect Absolut SRL, Fiara Și Lupu Construct SRL, Cod Șopârla Neagră Detectivi SRL, Chei Master SRL, Atelierele De Decalcomanie Suax SRL, Schepsis SRL, Ada Hăinuțe SRL, Parfois Pour Toi SRL, Vikingul Săltăreț SRL, Universal Gigel Comimpex SRL, Culori Și Idei SRL, Căsuța Noastră Snack SRL, Etcetera Experts SRL, Jules Et Jim Invest SRL, Palatul Vechiturilor SRL, Amicii Impex Buni SRL, Semnul Întrebării SRL, Cugetarea Imobiliare SRL, Urmează-ți Pasiunea SRL, Colțu' Vesel Tac SRL, Monumente Funerare Viața Eternă SRL, Negru Interactiv SRL, Cornel Finit SRL, Abstracta SRL, Delazero Construct Invest SRL, Luceafărul Stelar SRL, Viitor Special Efect SRL, Acasă Fără Mama SRL, Universul Zâmbetelor SRL, Rebelism Exclusiv SRL. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ **SMS** Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ **ONLINE** la http://abonamente.adevarul.ro

■ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL**: în contul **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L.**, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE**

■ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

*Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

Viteză garantată prin fibră optică

1Gbps pentru afacerea ta

Hai să ne bucurăm împreună de viitor

Ready?

vodafone

Oferta este valabilă pentru persoane juridice. Vitezele de transfer de până la 1 Gbps sunt valabile în bandă simetrică (download și upload) prin tehnologie FTTB/FTTH.
Pentru oferta completă apelează *222/ 0372 022 222 și intră în contact cu consultantul tău Vodafone.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **714** ■ 26 octombrie – 1 noiembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

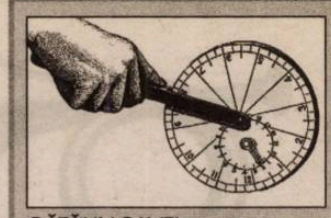

CĂTĂLIN PAVEL
o, ce **vestigii** minunate!
8

ANDREI PLEȘU

„Iritări cotidiene“

pagina **3**

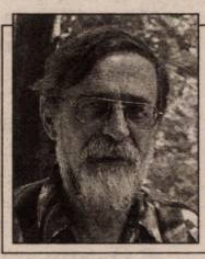

VINTILĂ MIHĂILESCU

„Paradoxul patrimoniului“

pagina **3**

SELMA IUSUF

„Adultul față cu maică-sa“

pagina **10**

Tăceri

„Fii tăcut sau spune ceva mai bun decît tăcerea.“

PITAGORA

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

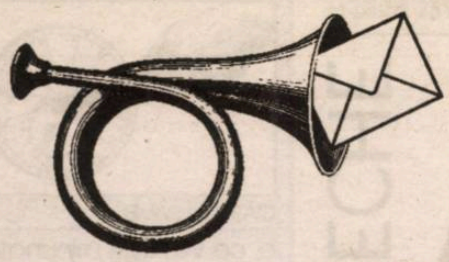

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei CODRESCU

Să te scufunzi odată cu vaporul

Am așteptat la bar, la „Coop's", niște Fetuccini Alfredo cu pui pané și o porție de orez cu fasole roșie. Mîncarea a venit destul de repede, în vreo zececincisprezece minute, am luat-o și am pornit spre casă cu vaga senzație că ceva nu e în regulă. De exemplu, puteam să respir. Apoi m-a trăsnit: nu era fum! Pe vremuri, zece minute la „Coop's" mă făceau să tușesc ca un motor de rablă. Aerul era atît de gros de fum încît oamenii semănau cu niște strigoi. Basta!

Acum cîțiva ani, nu prea mulți, m-aș fi prăpădit de rîs la ideea unui bar fără fum în New Orleans. Am făcut mutre cînd am auzit că au făcut din San Francisco un oraș cu fumatul interzis, dar în fond era de așteptat. Nu am crezut niciodată că o să le iasă figura cu New York-ul, un oraș cu oameni nevrotici, care comunicau prin semnale de fum și care utilizau țigările (și cafeaua) să se calmeze. Și s-a-ntîmplat. Spațiile publice din New York au devenit nefumătoare peste noapte și n-a fost nici o zaveră. Dreptu-i, străzile au început să duhnească precum duhneau cîndva barurile. Oamenii se zgribuleau în temperaturile de sub zero grade ca să mai tragă dintr-un chiștoc. Noi prietenii s-au cimentat, între împătimiții aceluiași viciu. Dar interdicția a rezistat. Sfîrșitul fumatului în baruri și cluburi a marcat totodată și moartea speluncilor. Toate fundurile de iad, întunecoase și negre de fum din New York, au început să capete ifose. Prețul băuturilor s-a dublat. Și-au făcut apariția sendvișurile cu avocado. Au început să se perinde rase mai avute de oameni. Găști mai tinere. Bătrînii decrepiți au dispărut. Poate că au murit. Sau poate că au șters-o către Jersey. Nimeni nu știe.

Următorul bastion al rezistenței, care avea să cadă, a fost Dublin-ul. Dacă m-ar fi întrebat cineva care urma să fie ultimul loc în care fumătorii ar fi dat mai degrabă ochii cu plutonul de execuție decît să se predea, aș fi numit Dublin-ul. Irlandezii sînt gură-mare și băutori neîntrecuți. Aș fi zis că aceste două lucruri sînt de neconceput fără „tiutiun". Istoria Irlandei moderne, cu toată literatura și toți teroriștii ei, ar fi dispărut fără de țigări. Fără țigări, Irlanda ar fi fost Olanda. Dar au căzut și ei, locuitorii Dublin-ului, urmăriți în regatul sănătății și în veacul XXI de privirea ironică a domnului Joyce. Ce-ar mai putea urma, zisu-mi-am. Parisul? Ca popa! Parisul a fost următorul care a căzut, în uralele maniacilor ăstora cu sănătatea. Parizianul burdușit cu „Gauloises", cu pielea ca burta șopîrlei, s-a tîrît afară dintr-un secol de filozofie, din cauza lipsei de fum. Colțul gurii pariziene, unde atîrna flegmatic o țigaretă înainte de lansarea unui șrapnel iute ca fulgerul, s-a curbat acum în jos a tristețe, ca un capac de cutie de sardine goală. Cafeneaua franceză, cîndva pîntecele matern în care adolescentul era primit, cu o țigară, în lumea adulților, a devenit tristă ca o pompă de benzină.

traducere de Ioana AVĂDANI

(apărut în *Dilema veche*, nr. 155, 26 ianuarie 2007)

Dilema veche vă propune

■ În perioada 1-5 noiembrie 2017 va avea loc Festivalul de Film UrbanEye, la Cinema „Elvire Popesco" și la Apollo 111. Peliculele selectate pun accentul pe subiecte relevante și de actualitate, care aduc în discuție calitatea vieții într-un oraș, importanța spațiilor publice centrate pe pietoni, dreptul la locuire, necesitatea reconsiderării patrimoniului recent și *land art*. Mai multe detalii și programul complet pe urbaneye.ro. (Cristina Ștefan)

■ Sîmbătă, 28 octombrie, la ora 18, la Ateneu va fi un dialog cu public între criticul de teatru George Banu și actorul și directorul de teatru Ion Caramitru. Discuția face parte din ciclul conferințelor Ateneului Român, iar tema ei va fi legată de *Scena lumii,* titlul sub care, timp de cinci ani, George Banu a scris eseuri în *Dilema veche*. Textele sale au fost recent adunate într-un volum cu același titlu, editat de Polirom. Cunoscîndu-i pe protagoniști, n-am nici o îndoială că dialogul va fi plin de conținut, subtilități și nuanțe rare, așa cum nu prea se mai vede pe la noi. (Andrei Manolescu)

■ Cea mai veche casă din București, construită în jurul anilor 1790, se află pe Calea Șerban Vodă, nr. 33 și a fost de curînd redată circuitului patrimonial amintind de Bucureștiul de odinioară. „O capsulă din timp care trăiește în mijlocul Bucureștiului modern. A fost locuită de un tîrgoveț, un mic burghez de la începuturile epocii moderne a României. Are această particularitate a prispei cu arcade în acoladă sprijinită pe stîlpi de lemn cu capiteluri sculptate. Vorbim de influențe balcanice preluate și integrate în arta românească" – Iozefina Postăvaru, cercetător științific la Institutul Național al Patrimoniului. Acces de vizitare gratuit. (Ruxandra Mihăilă)

■ O carte, o poveste, o aventură umană și jurnalistică: *Acasă*. Jurnalistul Radu Ciorniciuc este coordonatorul acestui proiect care a însemnat documentarea unui an din viața celor 16 membri ai familiei Enache, dintre care 11 copii. Din Delta Văcărești în lume, s-ar putea numi această călătorie. O puteți comanda online: http://shop.decatorevista.ro/product/acasa. (Ana Maria Sandu)

■ Festivalul SoNoRo oferă, în fiecare an, șansa unor revelații muzicale. E, cred, cel mai frumos festival de muzică de la noi. Anul acesta, sloganul e *„Hyde & Seek"*. Deci: întîlnire cu muzica de cameră între 27 octombrie și 13 noiembrie la București, Timișoara, Cluj și Brașov. Programul complet poate fi găsit la www.sonoro.ro. (Matei Martin)

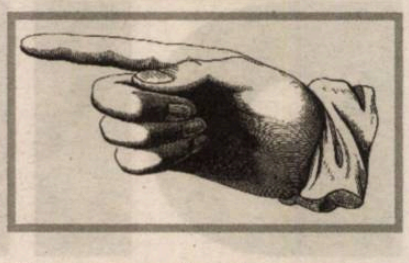

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Știri false**
- **Cafea**
- **Necunoscutul**
- **Minorități naționale – centenar**
- **Orientalistică**
- **Referendum**

album dilematic Cristina Ștefan

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipomedia

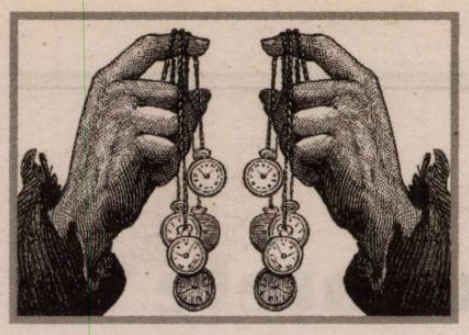

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Iritări cotidiene

Igienic ar fi să uit – să uităm – că inși ca Liviu Dragnea sau Tăriceanu, sau alții, *ejusdem farinae,* există. Pentru că sînt fie enervanți, fie plicticoși, fie necinstiți, fie nătîngi. Dar sînt (încă) puternici. Prezenți. Insolenți. Încîntați de ei înșiși. Ofensivi. Mediatizați pînă la indigestie. M-am gîndit la cîteva posibile rețete de evadare din cercul „imaginii“ lor: poți să-ți spui că nu merită să le acorzi atenție, că sînt, de fapt, niște caraghioși, că poate nu sînt răi, ci doar tonți, că asta-i democrația și că, deci, dacă îi vrea poporul, e musai să-i adopți fără criterii „elitiste“. Dar orice-ai face, n-ai scăpare! Ajunși la putere, inșii de genul ăsta sînt inconturnabili: îți pătrund „în casă și în gînd“ pe sub ușă, prin fereastra întredeschisă, prin bîrfa vreunui vecin, prin hazardul telecomenzii, ba chiar prin folclorul bancurilor, devenite vaccinul nostru tradițional împotriva mizeriei zilnice. Cînd tocmai credeai că ai obținut un început de uitare, de pace atemporală, de anestezie, te trezești sub gheara portretului lor, a vorbelor lor, a indigenței lor intratabile. Dl Dragnea, de pildă, aflat pe culmile talentului lui de ironist fin, declară că nici președintele Iohannis, nici purtătoarea lui de cuvînt nu au dreptul să comenteze activitatea PSD decît *dinăuntru,* adică după ce, mai întîi, se înscriu în partid! Foarte tare! Dusă pînă la capăt, această „exigență“ ar putea culmina cu miraculoase reguli de comportament politic. De pildă: 1) Opoziția nu are dreptul să se adreseze, critic, partidului de guvernămînt decît dacă, în prealabil, intră, în masă, în rîndurile acestuia; 2) orice demonstrație de stradă împotriva guvernului trebuie să aibă aprobarea guvernului și să adune laolaltă *numai* membri ai formațiunilor politice din alianța de guvernare; 3) în perioada alegerilor, nu vor avea dreptul de a vota cu Opoziția decît cetățenii care, înainte de a merge să voteze, vor depune, la sediul partidului pe care vor să-l înlăture, o cerere de adeziune… Poți să zici că dl Dragnea nu are haz? Poți să uiți de el cînd te hărțuiește intelectual cu asemenea subtilități?

Cînd vezi cîte drăcii au voie să spună și să facă politicienii „de vîrf“, nu poți să nu te miri cît de puține lucruri are voie să facă președintele țării. Mai întîi, i se atrage atenția că rolul lui e rolul unui simplu „mediator“. În subtext, i se sugerează că dacă un hoț fură și un procuror îi face dosar penal, el, președintele, trebuie, constituțional, să „medieze“ între hoț și organul judiciar. N-are voie să țină parte nici unuia… A fi mediator înseamnă, cu alte cuvinte, a nu avea opinii, a nu judeca pe cont propriu, a fi echidistant pînă la moțăială. La fel în politică: dacă cineva de la stînga se confruntă cu cineva de la dreapta, iar unul dintre ei bate cîmpii, președintele n-are voie să califice părtinitor bătaia de cîmpi. Trebuie, deci, să spună fie că amîndoi bat cîmpii, fie că amîndoi au dreptate. Orice înclinare a balanței într-o parte sau alta e încălcare a Constituției. Președintele trebuie să stea țeapăn, decerebrat, la mijloc.

De curînd, aflăm și că președintele își iese din rol dacă spune că cei cu probleme penale n-au ce căuta în politică. Păi, cum?! Nu e „prezumția de nevinovăție“ un drept al oricărui cetățean? Carevasăzică nu au și politicienii dreptul la acest drept? Noi credeam, totuși, că e loc pentru oarecari nuanțe, dincolo de „litera“ legii. E drept, nu sîntem de meserie, cum sînt unii muncitori și ingineri reciclați ca juriști și ajunși în Parlament pe posturi „de specialitate“. În fond, nu trebuie să fii jurist ca să afirmi că prezumția de nevinovăție e îndreptățită pentru oricine, că ea trebuie, așadar, să rămînă în picioare cîtă vreme drumul de la suspiciune la dovadă nu a fost încă parcurs. Nu e nevoie, totuși, decît de o fărîmă de bun-simț ca să-ți dai seama că una e să fii suspect că ai furat găina vecinului și alta e să fii suspect că ai furat masiv din avutul public. Nu zic că prezumția de nevinovăție nu e valabilă și într-un caz, și într-altul (pînă la proba contrară), dar mi s-ar părea decent ca *demnitarul* suspect să facă, din proprie inițiativă, un pas înapoi, cît vreme cazul său e neelucidat. Și să nu fie promovat în funcție, pe perioada desfășurării anchetei. Gradul de risc al instalării unui potențial infractor la cîrma afacerilor publice e infinit mai mare decît gradul de risc al folosirii unui potențial delincvent pe post de tractorist. Evident că înțelept e să n-ai de-a face nici cu unul, nici cu altul. Dar dacă afli despre o bonă că ar fi abuzat copii, nu prea te grăbești să o aduci în casă, chiar dacă suspiciunea nu e încă dovedită. Pe scurt: un demnitar suspect nu e la locul lui, cîtă vreme nu știm rezultatul *ultim* al unor cercetări competente. Și dacă omul e cu adevărat „curat“, va face prima dovadă în acest sens, dîndu-se singur la o parte, pînă la o concluzie instituțională veridică. Asta a vrut, cred, să spună președintele Iohannis. Nu se cade să defilezi pe prima scenă a țării cu ghiozdanul plin de dosare. Ei, aș! Așa o fi la alții. Dar la noi se practică înțelepciunea tandră, „rațiunea“ împăciuitoare, iertarea anticipativă. Cine nu pricepe acest tip de comportament nu e un politician adevărat, nu respectă legile nescrise ale patriei, nu e „bun român“. Iar o „rezervă de cadre“ pentru viitoarele guverne tocmai a fost eliberată, deunăzi, din închisori, reintrînd, curajos, sub protecția prezumției de nevinovăție.

Poți să zici că dl Dragnea nu are haz?

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Paradoxul patrimoniului

Pe vremea comunismului circula, printre multe altele, și acest banc retoric: *Dacă în capitalism e atît de rău și aici e atît de bine, de ce aici e atît de rău și acolo e atît de bine?* Mergînd mult prin țară și vorbind mult cu arhitecți și restauratori, am ajuns să mă întreb și eu, la fel de retoric: *Dacă în comunism s-a distrus patrimoniul național (în speță, biserici și conace boierești), de ce în postcomunism s-a distrus și mai mult?*

La prima privire, lucrurile par să stea exact invers decît insinuez eu prin acest „paradox“: în comunism, de pildă, s-au dărîmat biserici, în timp ce, după căderea comunismului, s-au construit biserici. Așa este! Au fost dărîmate bijuterii de arhitectură, dar aceasta doar în marile orașe și atunci cînd bisericile stăteau în calea proiectelor triumfaliste ale Partidului și nu puteau fi mutate și mascate printre blocuri. La țară și în orășele mai mici, nu s-au mai construit biserici, nu au mai fost îngrijite, dar nu au fost nici dărîmate. Cam la fel s-a întîmplat și cu o mulțime de conace boierești. În ele s-au mutat CAP-uri, grădinițe și alte instituții de stat, au fost date jos stucaturi și s-a dat o bidinea cu acel vernil-găinat mai din popor, pe mese brâncovenești s-au ținut ședințe de partid, dulapuri de un stil sau altul s-au transformat în fișete pentru contabilitate etc. Dar n-au prea fost dărîmate, căci erau utile poporului, fiind, astfel, doar adaptate nevoilor și gusturilor „populare“. O mică „instalație“ de la expoziția „Ciuma“ din MȚR ilustrează perfect această situație: o masă boierească superbă, pe care este întinsă o *Scînteia,* pe care se află o ceapă, o slană și o brișcă gata să fie folosite. Toate aceste moșteniri patrimoniale s-au degradat, desigur, dar puține au dispărut cu totul.

Decooperativizarea s-a făcut intempestiv și peste noapte. Atunci, în cîteva zile, s-a furat din CAP-uri tot ce se putea fura. Cei mai pricepuți și-au însușit utilajele poporului, alții s-au mulțumit cu bucăți de țevi de irigații, din care și-au făcut adăpătoare pentru vaci în propria gospodărie, iar cei mai nepricepuți au vandalizat pur și simplu clădirile CAP-ului, rămase fără stăpîn. Doar că, în majoritatea cazurilor, aceste CAP-uri erau fostele conace boierești, din care s-au furat uneori și cărămizile.

Aurmat „reîmproprietărirea“, restituirea proprietăților foștilor proprietari. Corect! Legile au fost însă incoerente și inconsecvente, iar procesele de reintrare în drepturi, întortocheate și îndelungate. Nici procesele de succesiune nu au mers prea ușor, conflictele între moștenitori fiind, adesea, acerbe. Între timp, clădirile au rămas tot fără stăpîn – sau *ca și cum* ar fi fost fără stăpîn. Pe de altă parte, unele clădiri au început să fie înscrise în listele de patrimoniu, din care însă au dispărut de fiecare dată cînd interesele imobiliare erau mai mari, statul devenind, în toate aceste cazuri, părtaș la „marele jaf postcomunist“ despre care am amintit cîte ceva într-un text anterior. În cazurile în care nu au fost înstrăinate pe căi oculte, pe aceste clădiri au apărut, eventual, afișe mari cu „Atenție, șantier în lucru!“ – și în lucru au rămas… De la Băile Herculane la Brăila, de la Buziaș la Roșia Montană, de la conacul Chrissoveloni, Castelul „cu scoici“ de la Coplean, Conacul Callimachi – Văcărești din Mănești, Castelul Lonyai, Castelul Mikes din Cisteiu de Mureș, Palatul Brukenthal de la Sîmbăta etc. la cazinoul din Constanța, trecînd inclusiv prin centrul istoric al Bucureștiului, patrimoniul național se deteriora văzînd cu ochii. Iar cînd, în sfîrșit, unele dintre aceste clădiri au reintrat, realmente, în posesia moștenitorilor de drept, aceștia fie au fost ademeniți, la rîndul lor, în speculații imobiliare, fie s-au pomenit că au moștenit niște grămezi de cărămizi. Cine a dorit să renoveze totuși vechile conace sau cochetele palate urbane s-a pomenit în alte încurcături. Pe scurt, la căderea comunismului, România avea mult mai mult patrimoniu imobiliar – deși, adesea, într-o înfățișare jalnică – decît are în prezent. În plus, patrimoniul industrial este încă, pentru imensa majoritate a românilor, o contradicție în termeni: cum o să fie o fabrică un obiect de patrimoniu? Drept care, practic, totul a mers la fiare vechi, deși, în multe cazuri, clădirile fuseseră construite cu mult înaintea comunismului. În această privință, județul Hunedoara deține, probabil, recordul absolut: cine a mai auzit măcar, în prezent, de furnalul de la Govăjdia, de pildă, construit în 1810, multă vreme cel mai modern furnal de topire a minereului de fier din Europa, declarat monument de arhitectură industrială în 2000 și aproape complet ruinat în prezent?

Paradoxal, lucrurile stau și mai prost în cazul bisericilor. Mulți s-au revoltat, de-a lungul acestor ani, de ritmul și amploarea cu care s-au construit biserici în România. Dar nu (doar) aceasta este problema, ci mai ales cum și unde au fost ele construite. Într-o puzderie de sate, preoții, acești preafericiți păstrători ai tradiției, au abandonat vechile biserici, uneori vechi de secole, și și-au ridicat, cu sprijinul evlavios al enoriașilor, amatori și ei de case făloase, mîndre biserici de beton cu acoperiș aurit. Au făcut-o, într-o preasfîntă competiție între parohii, și în Maramureș, periclitînd statutul de patrimoniu UNESCO al minunatelor biserici de lemn din zonă. Mai rău, au renovat unele dintre mănăstirile de patrimoniu din Bucovina într-un stil de gospodar parvenit, acoperind totul cu marmură sau gresie, termopane și trandafiri din plastic. Iar cînd cineva încearcă să mai salveze o icoană, o pictură sau o catapeteasmă de acum patru-cinci secole dintr-o bisericuță de sat gata să se dărîme, de cele mai multe ori acești minunați slujitori ai Domnului nu catadicsesc nici măcar să îi dea o aprobare. Doar eu știu peste o sută de astfel de cazuri – și sînt departe de a fi un cunoscător avizat în acest domeniu!

Tot e bine că acum avem un Ministru al Culturii și *Identității* Naționale. Să ne trăiască!…

***Vintilă Mihăilescu** este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

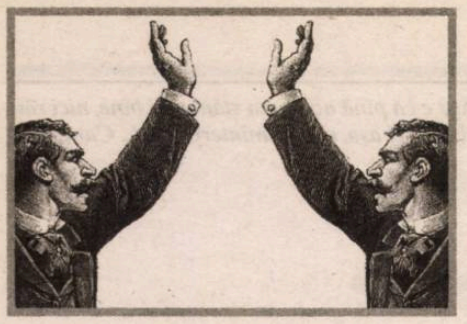

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

România și coincidențele

Viața lui Liviu Dragnea este o serie de coincidențe absolut incredibile. S-a întîmplat ca omul să călătorească în Brazilia de vreo nouă ori, în ultimii șapte ani, în exact aceeași perioadă cu unul dintre administratorii de la TelDrum. Administrator care, bineînțeles, zice că după facultate (perioadă în care a cîntat în aceeași trupă cu liderul PSD) l-a mai văzut pe Dragnea doar la televizor.

TelDrum a vîndut firmei fiului lui Dragnea furaje de 11 milioane de euro. A girat patru credite pentru aceeași firmă, în valoare de aproape patru milioane, și a cumpărat de peste patru milioane produse de la firma fiului lui Dragnea. Coincidențe similare și superbănoase s-au întîmplat la acordarea de contracte cu statul firmelor altor oameni cu care Dragnea se întîlnea „accidental" în Brazilia sau cu care avusese legături de afaceri. De cinci ori s-a întîmplat ca omul să călătorească împreună cu o fostă angajată a lui Ghiță în același loc – Brazilia.

Întîmplător, desigur, Liviu Dragnea a sfîrșit în a fi în grupul parlamentar de prietenie cu Brazilia.

Politica românească este plină de astfel de coincidențe. Numirea ca vicepreședinte ASF a fostului soț al Olguței Vasilescu, cu un salariu de 13.000 de euro pe lună, explozia de contracte cu statul în cazul firmei la care era angajată soția domnului Tudose după ce acesta devine ministru sînt aberații statistice.

Ar trebui să separăm poezia de chestiile alea de coșmar.

La fel, și alegerea rudelor politicienilor români în Parlament – național sau european – și cîștigarea prin „concurs" sau numirea directă a unor poziții foarte bănoase sau foarte influente atît în interiorul administrației publice, cît și în privat sînt toate dovezi ale unui noroc extraordinar care pare să îl urmărească pe politicianul român la putere și pe prietenii acestuia.

Coincidențe sînt, desigur, și chemările la DNA ale politicienilor de vîrf în momentul în care există o nevoie de a-i decredibiliza. Acestea sînt la fel de extraordinare ca invitarea în mod constant la televiziunile lui Ghiță și Voiculescu a unor mari „experți" condamnați pentru infracțiuni dezvăluite de DNA.

Averile extraordinare ale lui Ghiță, Voiculescu, Oprea, Șova, Berceanu, Băsescu, Udrea, Cocoș, Videanu, Tăriceanu, Dragnea, Mazăre, Hrebenciuc, Vanghelie, Blaga, Năstase, Vâlcov, Pandele, Ponta și ale familiilor lor, desigur, nu au legătură cu corupția politicianului român, ci sînt și ele coincidențe fericite.

Primirea unor contracte incredibil de generoase cu statul, urmate sau precedate de legături de afaceri cu diverși miniștri sau cu rude ale acestora, este un semn că divinitatea îi iubește pe prietenii acestora. La fel de „accidentală" este și proporția îngrozitor de mare a foștilor și a actualilor miniștri PSD care au făcut cursuri sau facultăți la „academiile" SRI-ului și ale lui Oprea.

Definiția coincidențelor fericite ar trebui să fie împărțită în două – coincidențe din lumea politică și restul. Coincidențele nefericite... și ele ar trebui să aibă subdiviziuni clare care să reflecte chemările la DNA și plagiatele liderilor noștri politici.

Ca să fiu un pic mai clar, avem nevoie cumva să separăm corupția de coincidență. Așa cum ar trebui să separăm poezia de chestiile alea de coșmar scrise de doamna Firea, logica discursului de domnul Daea și bunul-simț de Ciuvică, de Chirieac și de alte goarne de aceeași speță.

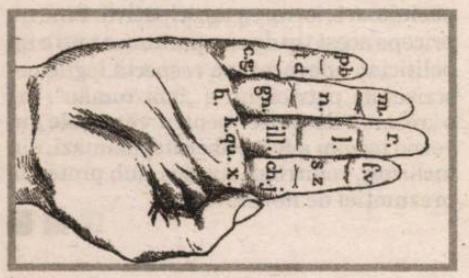

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Sub pecetea defensivei

De cîteva luni de zile, un coleg odinioară simpatic, de la Estetică, a devenit înfiorător de „defensiv". Sper că v-ați însușit noua semnificație a acestui cuvînt în limba română, o adaptare, desigur, a uneia dintre conotațiile echivalentului său englezesc, *defensive*. Dacă nu, v-o comunic eu aici pentru a vă feri de fireasca stingherealã atunci cînd veți auzi lexemul rostit (probabil pe fondul unui reproș: că dumneavoastră ați fi, carevasăzică, *astfel!)* de către propriul vlăstar, deja emancipat în subtilitățile lumii contemporane. „Defensiv" înseamnă astăzi *agresiv,* pus adică pe harță din orice (cîrcotaș, provocator etc.), dintr-un motiv ciudat: spaima de a nu fi criticat de către ceilalți. Mai exact, insul defensiv se simte obligat să le-o ia înainte potențialilor critici, denunțîndu-le cine știe ce defecte reale ori inventate și retezîndu-le ca atare, din start, orice pornire evaluativă asupra persoanei sale. Deși înțeleg substratul semantic al termenului, trebuie să mărturisesc faptul că el îmi provoacă o insurmontabilă confuzie. Cum să fii *defenisiv,* cînd tu, în fond, ataci primul și ești așadar taman pe dos: *ofensiv?* Apărătorii noțiunii vor observa pesemne aici că transferul derivă din limbajul militar unde defensiva, strategic vorbind, se realizează frecvent printr-un atac inopinat (o ofensivă), menit(ă) să provoace derută inamicului. Nu insist. E posibil ca dreptatea să se afle de partea lor.

Cert rămîne că eroul nostru a ajuns, în foarte scurtă vreme, extrem de *defensiv*. Vă voi spune numele lui și, neîndoios, veți înțelege de ce: Emil Macrou. Da, ați citit corect! Identitatea bietului profesor de Estetică se exprima printr-un fel de băşcălie sonoră românizată la adresa numelui președintelui Franței, Emmanuel Macron. Esteticianul Macrou s-a transformat, după alegerile franceze, în ținta ironiilor, din cauza politicianului Macron, cu toate că, din perspectivă cronologică, primul avea prioritate absolută, fiind cu un deceniu mai bătrîn decît liderul parizian. Notorietatea ultimului și-a spus însă cuvîntul. Pretutindeni, nu numai la Universitate, unde se vedea nevoit să-și zică numele, profesorul era imediat luat în balon. La oficiul poștal, de pildă, o funcționară, la vederea buletinului său, i-a șoptit mieroasă (stăpînindu-și totuși cu greu rîsul!) că i-ar plăcea o plimbare pe Champs-Élysées. Macrou s-a enervat instantaneu, făcînd o criză de isterie. Pe de o parte, l-a scos din sărite, evident, aluzia la Franța, iar, pe de alta, l-a înnebunit pronunția femeii, *Șamps-Elize,* cu *m* și *p* apăsate și accent pe prima silabă a celui de-al doilea cuvînt, detalii care, pentru un francofon de talia lui Emil, constituiau o agresiune practic fizică. A fost *săltat* (un alt termen favorit al vorbitorilor limbii române actuale!) de polițiștii locali și amendat pentru tulburarea liniștii publice.

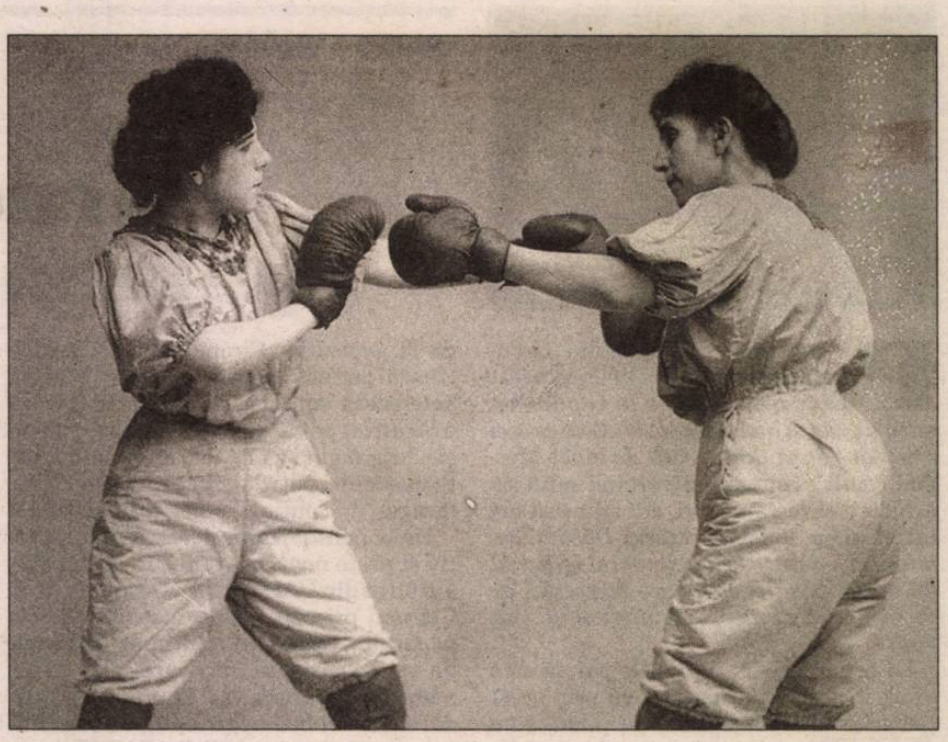

Episodul a generat schimbarea profundă a profesorului. Nu mai permitea acum nimănui să deschidă gura în preajma lui. De aceea, vorbea enorm, certîndu-se, preventiv, cu toți și cu toate. A dezvoltat ticuri verbale, „mulate", așa-zicînd, pe nevoia sa necontenită de *a reproșa, interogînd* și de *a interoga, reproșînd:* „cum adică?", „ce face?", „de ce?" și „oare cum?" Ele au pătruns masiv și în structura prelegerilor sale. Adesea, se răstea nervos, cum ar veni, la înseși subiectele pe care le aborda în expunerile pentru studenți. Îl puteai auzi țipînd brusc în amfiteatru: „În sistemul estetic hegelian, percepția joacă un rol definitoriu. *Oare cum* se va fi întîmplat ca și Adorno să acorde atenție, deodată, acestui element mult mai tîrziu?" Sau: „Kant definește, printre primii, corporalitatea obiectului estetic. *Cum adică* să vină atunci marxiștii și culturaliștii ulterior să susțină, cu pretenția originalității, ipoteza triumfalistă a creației artistice ca produs material al unei societăți?" Mai rea se dovedea treaba în ședințele Consiliului Profesoral, unde Emil vorbea neîntrebat și neanunțat. Dacă decanul începea o prezentare a situației financiare a Facultății, Macrou se trezea țipînd ascuțit: „*Ce face,* stimabile? *Cum adică* datorii?" La întrebarea derutată a celui întrerupt – „Poftim? Ce ați zis, domnule profesor?" –, el zbiera: „*Cum adică* «poftim», *cum adică* «ce am zis»?"

„Cum adică «poftim», cum adică «ce am zis»?"

Într-o bună zi, Emil Macrou a fost oprit în trafic de doi agenți de circulație cu acuzația de „trecere pe culoarea roșie a semaforului". Esteticianul a intrat numaidecît în pasa istericalelor și a gesticulației agresive, urlînd, din adîncul ființei lui, o întrebare năucitoare: *De ce* nu ar fi voie să trecem pe roșu?" Unul dintre polițiști tocmai pregătea cătușele pentru o nouă „săltare" a profesorului turbulent, cînd celălalt i-a arătat colegului său, speriat, permisul de conducere al șoferului recalcitrant. Omul s-a înmuiat subit și, ducînd mîna dreaptă la chipiu, a strigat: „Să trăiți, *monsieur le Président!* Mă scuzați, nu v-am recunoscut! *Je vous en prie* să continuați!"

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

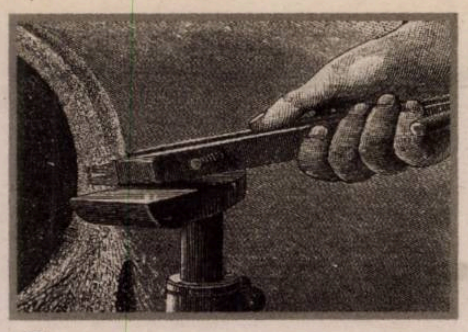

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Un sondaj pentru România iliberală

Își pierd românii încrederea în Uniunea Europeană? Și, mai ales, este terenul pregătit și în România pentru calea populistă și iliberală? Un recent sondaj de opinie, realizat sub egida Parlamentului European, arată că mai puțin de jumătate dintre români, mai precis 48%, cred că apartenența la Uniunea Europeană este un lucru bun. Cifra este în scădere cu 6 procente față de sondajul similar realizat anul trecut. Dar, poate mai important, este cu 9% sub media statelor membre, ceea ce pune sub un mare semn de întrebare ideea că românii sînt una dintre cele mai pro-europene națiuni.

Sondajul mai arată că a crescut cu două puncte procentuale ponderea celor care cred că nu e nici bine, nici rău (32%). În schimb, 18% din români cred că apartenența la Uniunea Europeană reprezintă un lucru rău, cu 6 procente peste media celor 28.

Sigur, cehii, care tocmai l-au scos cîștigător în alegeri pe miliardarul populist, acuzat de fraudă, Andrei Babis, stau chiar mai rău. Ei consideră doar în proporție de 29% că apartenența lor la UE este un lucru bun. Pentru 21%, este un lucru rău, iar 49% consideră că nu este nici bun, nici rău – scepticismul ceh își spune cuvîntul.

Ungurii, însă, au opinii pozitive în proporție de 56%, foarte aproape de media UE, în timp ce doar 8% consideră prezența în Uniune ca fiind un lucru rău. Și aceasta, cu tot discursul anti-UE al lui Viktor Orbán. Polonezii sînt chiar și mai optimiști, cu 65% opinii pozitive și numai 7% negative.

Și atunci, dacă la Budapesta și Varșovia regimurile semiautoritare, antiliberale și eurosceptice par de neclintit, de ce nu ar putea merge și România în această direcție?

La prima vedere, nimic n-ar trebui să să justifice o asemenea tendință. Dintre noile state membre, România a recuperat cel mai mult din diferența față de media europeană, de la momentul aderării – de la 39 la 59%. Bilanțul financiar este pozitiv – un plus de peste 30 de miliarde de euro, în dreptul României, de la aderare încoace. România exportă azi în mai puțin de o lună tot ce exporta industria ceaușistă într-un an întreg. În cifre ajustate, industria românească produce cu 25% mai mult decît în vremea lui Ceaușescu, și asta cu doar o treime din salariații de atunci. Nici vorbă de dezindustrializare – România doar și-a transformat industria. Ca să nu mai vorbim de perspectivele ce se deschid tinerelor generații, de neimaginat nu numai în timpul comunismului, ci chiar și în anii 1990.

Dar cifrele nu servesc la nimic. Pentru că aici nu este vorba despre cifre, ci despre percepții și emoții. Cum s-a întîmplat și în cazul Brexitului. Majoritatea celor prezenți la vot au ignorat orice ar fi putut însemna argument obiectiv. Emoția a prevalat. O emoție autodistructivă, așa cum vedem astăzi și în cazul Cataloniei sau, mai precis, în cazul acelei părți radicalizate a societății, care împinge lucrurile pînă la limita ireparabilului. Bogata și mîndra provincie spaniolă, al cărei succes a fost posibil tocmai grație apartenenței la Spania și la Uniunea Europeană, pare să arunce pe fereastră tot ce a realizat, de la moartea lui Franco încoace, într-un entuziasm greu de înțeles.

Suveranitatea – un concept tot mai greu de definit într-o lume a interdependențelor și a libertăților de circulație, precum cea de azi –, instrumentarea în sens politic a sentimentelor religioase, citirea fenomenului migraționist într-o cheie conspiraționistă, revenirea la discursul urii din anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial, toate acestea pot genera în opinia publică emoții mult mai intense decît cifrele seci ale bilanțului european. Pînă acolo încît devine irelevant faptul că ungurii, cehii, polonezii, românii trăiesc, evident, mai bine de cînd au aderat la Uniunea Europeană.

Vedem în fiecare zi cum lideri de opinie și oameni politici stimulează aceste emoții. Succesul lor, însă, n-ar fi posibil fără existența unui public avid. Și aici trebuie să vedem realitatea. Da, bilanțurile pozitive ale apartenenței la UE sînt reale, dar e tot atît de adevărat că în spatele lor se află categorii întregi de populație rămase în urmă. Pur și simplu, rezultatele nu au fost resimțite de toți în aceeași măsură.

Unele regiuni au progresat mai mult și au resimțit din plin rezultatele, altele nu. Și chiar regiunile de succes își au marginalizații lor. În plus, oamenii nu au tendința de a se raporta la propriul trecut, ci mai degrabă la starea actuală a vecinului.

În România, regiuni precum București-Ilfov, Vest sau Nord-Vest, au înregistrat creșteri semnificative în ultimul deceniu. Statistic vorbind, regiunea Capitalei a depășit deja cu aproape 25 de procente media europeană. Nu există săraci sau marginalizați în București? Există, și încă mulți. Alte regiuni, precum Nord-Est sau Sud-Vest au recuperat însă foarte puțin față de media europeană. Cu alte cuvinte, aproape că nu au simțit rezultatele aderării.

Iar discrepanțele au fost accentuate, în România, de proasta guvernare. Slaba dezvoltare a infrastructurii menține regiuni întregi în subdezvoltare, descurajează investițiile și accentuează sentimentul de abandon.

Și atunci, există în România premisele instaurării unui regim iliberal, populist, clientelist și antieuropean, care să se perpetueze ani de-a rîndul? În orice caz, guvernanții par să facă tot ce le stă în putință pentru a duce lucrurile în această direcție.

PUBLICITATE

adevărul
oferă cititorilor săi
Luni, 30 octombrie
Ediție de colecție în 8 pagini
ziarul „Adevĕrul“ din 17 octombrie 1922
POVESTEA ÎNCORONĂRII
REGILOR FERDINAND ȘI MARIA
Discursul Regelui, detalii inedite de la ceremonie
PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,49 lei

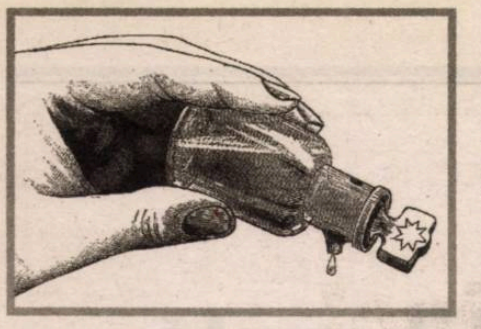

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Procrastinare

Termenul *procrastinare* a fost preluat în română actuală pentru că lipsea un cuvînt care să denumească amînarea sistematică, repetitivă, devenită trăsătură de comportament, cu explicații sociale și mai ales psihologice. Este așadar un împrumut necesar (adaptare a cuvîntului englez *procrastination)* și în același timp un cuvînt la modă, pentru că pare să caracterizeze o stare tot mai frecventă, în răspăr cu ritmurile vieții cotidiene, cu acumularea termenelor finale și cu obsesia eficienței. Româna avea, desigur, un verb și derivatul său substantival pentru a desemna actul în sine – *a amîna* și *amînare*. Cele două cuvinte nu descriu însă și comportamentul constant, devenit chiar trăsătură a personalității sau viciu autodistructiv. Nu au această accepție specializată nici împrumuturile moderne din franceză – *a tergiversa, a temporiza* – și cu atît mai puțin vechiul și popularul *a tărăgăna*. Pînă să devină o temă de meditație și de dezbatere a vremurilor noastre, probabil că manifestările repetate ale *procrastinării* intrau pur și simplu în sfera termenului *lene* (de care psihologii o disociază totuși cu grijă). Odată cu recunoașterea fenomenului s-a impus și cuvîntul care îl denumește; substantivul românesc, absent din dicționarele curente, are mii de atestări în Internet: *„Procrastinarea,* boala civilizației moderne" (adevarul.ro); *„Procrastinarea* este un comportament des întîlnit la aproape toți oamenii, și poate fi ușor confundat cu lenea" (la-psiholog.ro); „Cum să învingi *procrastinarea"* (minteforte.ro) etc. Destul de frecvent este și verbul *a procrastina* (engl. *procrastinate):* „întîrziem, amînăm, *procrastinăm"* (republica.ro); „de ce există încă atîtea persoane care *procrastinează* în stil mare" (1cartepesaptamana.ro). Au intrat în circulație și adjectivul și substantivul care denumesc agentul amînării: *procrastinator* și *procrastinatoare* (engl. *procrastinator):* „în mintea unui *procrastinator* profesionist" (ted.com); „Procrastinatorul amînă, tărăgănează și lasă pe ultima sută de metri ceea ce are de făcut" (cariereonline.com); „aș vrea să fiu disciplinată, harnică și serioasă, nu ca în viața asta, în care sînt *procrastinatoare,* leneșă și superficială" (terorista.ro).

În engleză, franceză, italiană etc. verbele *procrastinate, procrastiner, procrastinare* și familiile lor lexicale sînt cultisme de origine latină. E interesant că verbul latinesc *procrastino* are o structură etimologică similară cu a verbului *a amîna*. Așa cum *amîna* provine din prepoziția *a* și adverbul *mane* („mîine"), *procrastino* este la origine alcătuit din prepoziția *pro-* („pentru") și *crastinus* („de mîine", derivat de la adverbul *cras* „mîine") (Ernout și Meillet). În franceză, *procrastination* este destul de rar, dar e înregistrat de dicționare *(Trésor de la langue française informatisé)* cu o atestare din Proust, cu explicația *„l'ajournement perpétuel"*; și mai rare sînt verbul *procrastiner* și substantivul *procrastinateur*. În italiană, *procrastinare* este destul de bine reprezentat.

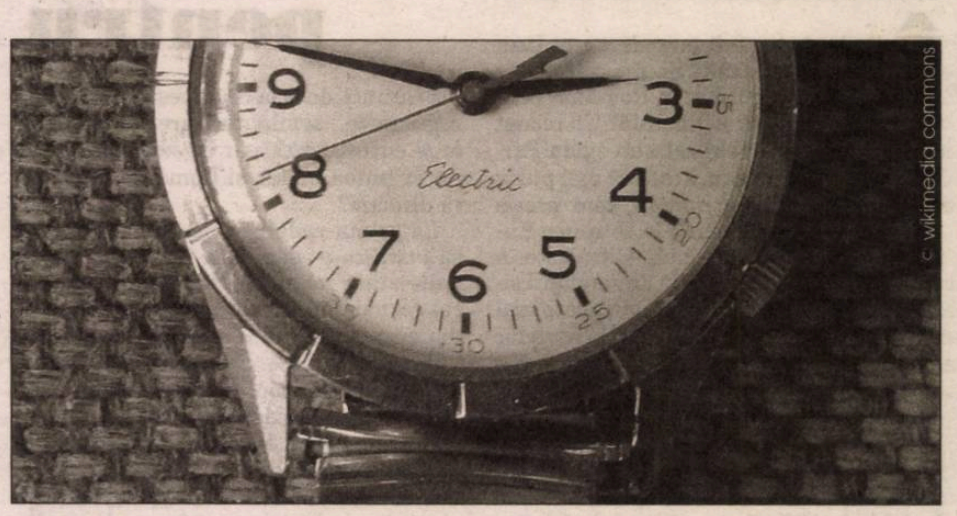

© wikimedia commons

De fapt, cuvintele din familia lui *procrastinare* nu sînt atît de noi în română pe cît s-ar crede. Termenul fusese deja introdus, împreună cu familia sa lexicală, în dicționarul academic al lui Laurian și Massim *(Dicționarul limbii române,* 1876): *procrastina* – „a amîna pe mîne, pe a doua zi și în genere a amîna"; *procrastinațiune* – „acțiune de procrastinare"; *procrastinat* – „amînat"; *procrastinatoriu, -torie* – „care amînă de azi pe mîne".

Sub influența englezei și a terminologiilor de specialitate, cuvîntul *procrastinare* se va impune probabil în uz, deși nu este nici transparent, nici ușor de pronunțat. E încă o ironică răzbunare a latiniștilor, atît de criticați pentru că ar fi introdus în limbă cuvinte inexistente, cultisme artificiale. Judecata epocii și a unei părți a posterității era nedreaptă; se vede astăzi tot mai bine că multe dintre intuițiile și propunerile dicționarului latinizant au fost confirmate de evoluția românei standard și a terminologiilor speciale; nu în ultimul rînd, de recentele împrumuturi din engleză.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

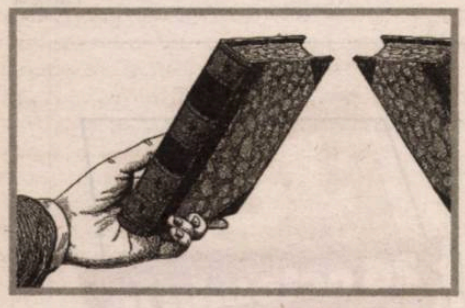

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Ce-i lipsește școlii românești?

În linii mari, cam totul:

- Toalete igienice, săli de clasă salubre, clădiri solide
- Mediu școlar prietenos pentru elevi și profesor
- Viziune, deschidere către viitor
- Apetență pentru învățătură a copiilor și tinerilor
- Argumente convingătoare, în societatea noastră, că studiul e o investiție profitabilă pentru viața de adult
- Părinți capabili să-și armonizeze opțiunile în beneficiul copiilor lor
- Expertiză avizată a sistemului
- Opinie publică aptă să și asculte, nu numai să afirme
- Coerență
- Stabilitate
- Predictibilitate
- Finanțare adecvată
- Management eficient
- Politici publice inteligente
- Comunitate structurată a cadrelor didactice din aceeași instituție
- Comunitate structurată a cadrelor didactice de aceeași specializare
- Parcurs de carieră motivant pentru cadrele didactice
- Resurse didactice eficiente, variate și atractive
- Finalități limpede definite și consecvent urmate
- Grijă pentru individ și individual
- Echitate
- Sinceritate
- Corectitudine
- Flexibilitate, maleabilitate
- Respect și respect de sine
- Reflexivitate instituțională
- Încredere etc.

Mă opresc aici. Aș putea continua, dar nu vreau să plictisesc. În afara unor contraexemple meritorii, cred că fiecare dintre noi poate regăsi o sumedenie de experiențe ilustrative pentru lista carențelor de mai sus. Pe scurt, școlii românești îi lipsește o altfel de Românie, în care să-și poată împlini cu demnitate și succes misiunea. Avem și școli admirabile, însă, atunci cînd le privești cu atenție istoria, observi că, în majoritatea cazurilor, ele au înflorit mergînd, cum zice neamțul, *gegen den Strich* – făcîndu-și drum cu greu, mai degrabă împotriva „sistemului" decît cu sprijinul lui. Avem, așadar, multe de făcut – multe și întreținute, astfel încît cîrpăcelile pe o zonă sau alta nu prea au cum să dea roade. Ce ar fi, între toate astea, mai important? Toaletele și autorizațiile ISU? Managementul școlar? Finanțarea? Implicarea comunității? Cultura organizațională a școlii?

Profesorul de la clasă
e la cheremul directorului de școală.

Rămîn convins că importanța crucială a actului educațional revine activității profesorului. A fiecărui profesor. Cred că nu e cazul să ne îmbătăm cu apă rece în această privință. Avem, în România, un corp profesoral cel mai adesea demotivat și cu o calificare extrem de heterogenă. Cînd dai peste o școală în care majoritatea profesorilor sînt deopotrivă competenți și dedicați meseriei lor, ai sentimentul unui miracol (din fericire, și miracolele există!). Inegalitățile în ce privește calificarea pot fi, în bună măsură, rezolvate prin diferite forme de ratrapaj – asta dacă cineva s-ar apuca să ia în serios chestiunea „formării continue" a cadrelor didactice. Dar motivația?

Aici cred că atingem rana supurîndă a învățămîntului românesc: faptul că el a reușit să conserve / (re)construiască un sistem al cărui fundament este umilirea și înspăimîntarea consecventă a cadrului didactic. Profesorul de la clasă e la cheremul directorului de școală, al inspectorului de specialitate care, nu o dată, este un birocrat care a rupt legătura – dacă a avut-o vreodată – cu ce se întîmplă la ore și, mai ales, al reglementărilor privind obligațiile profesionale ale cadrului didactic și modul de promovare în carieră. Asta înseamnă, de pildă, că profesorului i se cere, atît oficial, cît și informal, să producă „olimpici", să desfășoare „activități în beneficiul comunității" și multe altele asemenea. Nu i se cere, în schimb, potrivit acestor reglementări, să facă tot posibilul ca să ridice nivelul de pregătire al elevilor din clasele la care s-a întîmplat să fie repartizat – o altă poveste dramatică! Cît despre sistemul de promovare, pot depune mărturie despre profesori onești și, cred, merituoși, prinși la mijloc în aceeași vești nică încurcătură. Am asistat, în inspecții de grad, la ore meticulos aranjate și repetate sîrguincios cu săptămîni înainte: cu elevi care știu totul și participă entuziast la desfășurarea lecției. Că uneori se mai întîmplă să răspundă la cîte o întrebare care încă nu a fost pusă, ce să-i faci? S-a întîmplat nu o dată ca profesorii cu pricina, covîrșiți de emoție, la obiecțiile mele timid și respectuos formulate, că aș fi preferat să văd niște lecții autentice, să izbucnească în plîns: de unde să știe ce vor „domnii din comisie"?

Ce-i lipsește școlii românești? Profesori liberi și responsabili, mîndri de meseria pe care o practică.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Să te măriți bine!

Nu era o fată frumoasă, nici prea deșteaptă, deși avea toate datele să fie și una, și alta – înăltuță, subțire, cu un păr lung și negru, cu trăsături cam prea ascuțite, de pasăre oarecum exotică, cu note bune în special la matematică, din cîte îmi amintesc. Însă era, ca multe alte gîsculițe de atunci care își plîngeau pe umăr una alteia cînd aveau necazuri în amor, lipsită de personalitate. Așa eram și eu, de altfel, așa că mă refugiam în muzici rebele, scriam mult și prost, purtam cele mai lălîi și lipsite de vino-încoa' cămăși ale lui taică-miu care să-mi acopere fundul „prea mare", stăteam cocoșată ca să-mi ascund complexele și-mi rupeam unghiile cu disperare, la fel cum mi le rup și acum cînd mă plictisesc. De fapt, toate ne plictiseam. Cumplit. Drumurile de la școală acasă erau lipsite de orice aventură, ieșirile în oraș „la o cola, cu fetele" – patetice. Cu toate uram adolescența și ne uram pe noi înșine. Dar fata asta, care nici măcar nu era cu mine în clasă și nu făcea parte din găștile de gagici în permanență deprimate, îndurerate, părăsite de iubiți inexistenți, părea să nu se plictisească. Era senină. Iar seninătatea ei, la un moment dat, era angoasantă pentru noi, celelalte, care sufeream. Nu știam ce face în timpul liber, însă probabil că nu făcea nimic. Știam, în schimb, că era un copil de bani gata care își permitea orice, deși pe vremea aceea banii părinților nu prea se afișau prin licee. Asta ar fi fost o explicație pentru seninătatea ei absolută.

Mai tîrziu, am devenit întîmplător prietene pe Facebook, deși ne cunoscuserăm foarte puțin. Am urmărit-o o vreme și am văzut în imagini mai vechi cum a crescut, păstrîndu-și seninătatea și arătînd impecabil la 20, 30, aproape 40 de ani, fără să fie totuși, niciodată, frumoasă. Însă arăta cumva „corect". La 20, a trebuit să facă o facultate, așa că a ales ASE-ul. Jumătate dintre fetele din liceul meu care nu aveau o vocație anume alegeau ASE-ul. Mai departe, și-a propus probabil să se descurce prin forțe proprii – aici, îmi pot imagina primele discuții cu părinții în care fata noastră, în sfîrșit, începuse să se maturizeze, refuza să preia firma lu' tata, să accepte pentru început postul de director executiv sub stricta lui supraveghere. Își dorea să fie ea însăși, deși nu prea știa cum. Așa că s-a angajat într-o corporație. Acesta a fost momentul în care am întîlnit-o pe stradă, acum mai bine de 15 ani. Era îmbrăcată într-o ținută business despre care își imagina că i se potrivește, așa că stătea dreaptă de parcă ar fi avut un băț în fund, eu eram încă o hippioată întîrziată căreia îi era oarecum jenă de geaca ei de piele de la second-hand, între noi nu exista nici o chimie. Ca în orice corporație, fata a avansat în funcție. Avea pe Facebook doar poze de pe la conferințe, *teambuilding*-uri, *workshop*-uri, *training*-uri, nimic cu ea acasă, nimic din viața personală, nimic cu o posibilă pisică. Era la fel de bățoasă și zîmbitoare, într-un grup de bățoși ce voiau să pară *cool*. Pentru fiecare poză primea maximum 30 de *like*-uri de la colegii ei de corporație.

Stătea dreaptă de parcă ar fi avut un băț în fund.

O vreme a dispărut de pe Facebook și ulterior am presupus că era o perioadă în care încerca din nou să se descopere pe sine. Alte discuții cu părinții, probabil: „Tati, nu merge așa! Sînt obosită, n-am nici o șansă să ajung CEO, ar trebui să muncesc douăspatru din douăspatru, nu știu dacă se merită!" Așa că tati a decis să-i facă o firmuliță, firma ei. Ce vrea fata! Iar fata a cedat, a acceptat în sfîrșit un ajutor concret din partea părinților și a vrut o firmă de design. Și-a deschis firma și a revenit în forță pe Facebook, pentru promovare. Veioze, carpete, colțișoare plăcute și ambientale în living, șervete împăturite la dungă pe mese romantice cu lumînări, tejghele de bar, toate aceste spații, obiecte și obiectele create și imaginate de ea. M-am uitat la poze și mi-am zis: stai un pic! Fata asta o fi fost poate frumoasă și deșteaptă în liceu și ne-am înșelat noi, celelalte, însă pot să bag mîna în foc că nu avea mai mult simț artistic decît o soție casnică ce croșetează un milieu. Însă tot ce ne arăta ea pe Facebook părea OK, de bun gust, angajase oameni care să-i pună ideile în practică. Și atunci mi-am dat seama de o calitate a fetei pe care pînă atunci nu o băgasem în seamă – avea ambiție. Însă noile ei postări plușate, matlasate și colorate tot nu adunau mai mult de 30 de *like*-uri. Alte discuții posibile în familie: „Tati, nu merge! În lumea asta a designului și a modei e o mafie... Firmele mici n-au nici o șansă, iar tu cu industria ta farmaceutică (să zicem) nu mă poți ajuta!"

Să arătăm tuturor cît sîntem de fericiți!

Da, fata avea ambiție, dar nu se pricepea la design, dar sînt de admirat toate încercările ei de a face ceva cu viața ei, pînă în acest punct al poveștii noastre. Din nou a dispărut de pe Facebook, pînă cînd au apărut pozele de la nuntă. Limuzina, rochia, buchetul. Și mirele. Un tînăr antreprenor american atipic. Hispanic și nonconformist. Dintr-odată, 500 de *like*-uri, că așa-i la nuntă. Apoi, alte sute de *like*-uri la postările legate de mutarea ei în Florida și părăsirea țărișoarei dragi. Lacrimi și urări de bine.

În ultima vreme, fosta mea amică din adolescență postează doar poze cu plajele paradiziace pe unde se plimbă cu bărbatul ei, într-o nesfîrșită lună de miere. Nu mai face nimic – nici muncă dedicată corporației și nici milieuri. Însă e măritată cu un american bogat și asta ar trebui să merite toată aprecierea, pentru că, în sfîrșit, postările ei adună *like*-urile cuvenite. Ba chiar, săptămîna trecută, m-am întîlnit cu o cunoștință comună care mi-a povestit fascinată despre X care „s-a măritat cu un american și stă în Florida". Cam atît despre ea. Este sau nu este o poveste de succes?

Se pare că trăim (încă) într-o societate tradițională în care, pentru mulți, măritișul contează mai mult decît strădaniile unei femei de a-și face o carieră, cu sau fără banii părinților, de a deveni din non-creativă creativă, de a obține ceva doar pentru sine. Ceea ce se discuta în urmă cu o sută de ani la țară, la coada vacii, dar și în mediile sus-puse despre cutare care „a avut noroc, s-a măritat bine", „i-a pus Dumnezeu mîna-n cap, a luat-o unul bogat" (sau „străinul", căci la noi a existat întotdeauna un snobism legat de acest gen de uniune), s-a mutat, cumva indirect, în spațiul virtual. Însă au și femeile vina lor, cele care își afișează măritișul, familia, vacanțele prin insule sau aiurea ca pe niște „realizări" personale. Fericirea în sine nu mai este un ideal, este o realizare care trebuie bifată. Să arătăm tuturor cît sîntem de fericiți! În aceeași categorie, cea a realizărilor, intră de multe ori și copiii. A face (și a crește) un copil nu mai este un lucru firesc care vine de la sine, e un „proiect" reușit. Copilul poate să umple un gol, să fie un răspuns pe care nimeni nu-l poate contrazice la întrebarea „Ce ai realizat în viață?". Însă copii nu „se realizează", se nasc pur și simplu.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Scaunele *de Ionesco, 2017*

Vă amintiți paragraful din *Scaunele*? Uite-l!

„Bătrîna: Pardon... pardon... ce anume?... mă rog... pardon... pardon...

Bătrînul: Intrați, doamnelor... domnilor... poftiți... e doamna... dați-mi voie... da...

Bătrîna, cu scaunele: Aici... și... aici... bine, dar sînt prea... Vai de mine, sînt prea, prea... prea mulți! Ohoho!...

De afară se aude din ce în ce mai tare și din ce în ce mai aproape lunecarea bărcilor pe apă; toate zgomotele vin numai din culise. Bătrîna și Bătrînul continuă mișcarea indicată mai sus; deschid ușii, aduc scaune. Țîrîit continuu al soneriei.

Bătrînul: Masa asta ne cam încurcă. (Mută, sau mai curînd mimează mișcarea prin care ar muta o masă pentru a nu încetini ritmul, ajutat de Bătrîna) Nu mai e loc s-arunci un ac aici, iertați-ne...

Bătrîna, schițînd gestul cuiva care debarasează masa, Bătrînului: Ți-ai luat puloverul pe tine?

Bătrânul: Alții! Scaune! Alții! Scaune! Poftiți, poftiți, doamnelor și domnilor... Hai mai repede, Semiramida... Poate că-ți dau și ei o mînă de ajutor...

Bătrîna: Pardon... mă scuzați... bună ziua, doamnă... Doamnă... Domnule... Domnule... Da, da, scaunele..."

Cam așa a fost zilele trecute, vreo săptămînă deja. Am intrat într-un Cora și m-am uitat la scaune. Dialogul a fost așa:

– Pardon, ce doriți? Mă rog... stați puțin.

Aștept. Se-ntoarce vînzătorul: Pardon, spuneți...

– Sînt prea multe scaune.

– De ce?

– Nu știu ce să aleg pentru spate.

– Toate au spate ergonomic și se mulează pe cererea dumneavoastră.

– Da, visez un nou scaun care...

– Poftiți, poftiți, doamnelor și domnilor... Hai mai repede, că poate să le dau și lor o mînă de ajutor...

– Dar, știți, chiar vreau să vorbesc despre scaun.

– Pardon... mă scuzați... bună ziua, doamnă... Doamnă... Domnule... Domnule... Da, da, scaunele... ce spuneați?

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Iorgulescu reales? E bine sau nu?

Depinde pentru cine. A fi șeful Ligii, adică al fotbalului profesionist, de „elită", cum ar veni, e, păstrînd grav proporțiile, ca a fi președintele de la Lehman Brothers înainte de crahul de acum zece ani. O funcție privată, invizibilă, care poate, la o adică, prăbușii o lume. Iorgulescu are o mare calitate într-un fotbal de trib: e invizibil. Cînd apare, rar, vorbește greu, închis, speriat parcă de lumina în care a fost nevoit să iasă. E unul dintre vajnicii luptători ai găștii celor „vechi" (oameni de bine din fotbal care n-au terminat vampirizarea completă a acestui sport, o lume în care toți sînt înrudiți în a suge sîngele veșnicei vite de tracțiune) împotriva celor „noi", politrucii, băieții cu costum albastru de la noile școli de partid suprapartinic (SNSPA, Colegiul Național de Apărare), care au pus mîna pe acest sport pentru a-și face carieră (dar care, ce-i drept, încearcă, chiar neîndemînatic, să facă și oarece bine ca să-și poată îngrășa CV-ul). E o luptă grandioasă. După cum se vede, ca urmare a acestor răfuieli, fotbalul o duce mai bine. Mult mai bine. E ca măgarul lui Buridan: după colț stă Paradisul. Trebuie doar să dai colțul... De fapt, lui Iorgulescu nu i se cere nimic din toate acestea. Lui i se cere un singur lucru: *„Show us the money!"* Funcția unui boss LPF se rezumă, cu adevărat, la acest unic capitol, cum să stoarcă de la TV cît mai mulți bani pentru un fotbal care nu crește. Deci cum să păcălească. Cum să prindă trend-ul mondial al supralicitării oamenilor în chiloți. Și la asta don Gino s-a priceput de minune. Pînă acum. Dar, vorba mătușii Scarlett, mîine e o altă zi. Ar fi nebun să nu știe că pupăturile de azi ale patronilor de cluburi sînt doar sărutări de Iuda în așteptare.

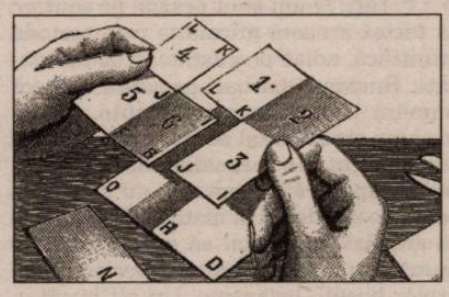

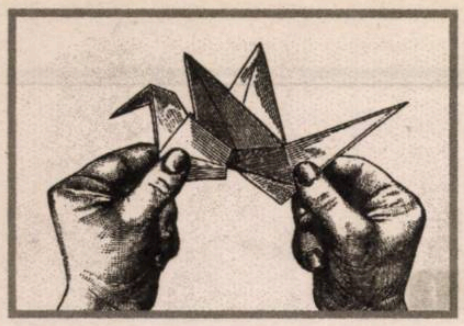

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ungaria lui Orbán

De multe ori știm mai bine ce se întîmplă la Paris, Berlin sau Londra decît la Sofia, Belgrad sau Budapesta. Evenimentele politice din țările vecine nu ne sînt prea cunoscute și nici nu par să ne intereseze în mod special. Știm totuși cîte ceva, poate, despre Ungaria condusă de Viktor Orbán, dată fiind personalitatea ieșită din comun a acestui lider. Cartea scrisă de jurnalistul și analistul politic Paul Lendvai – *Ungaria lui Orbán,* tradusă în românește la Polirom, descrie cu lux de amănunte istoria politică a ultimelor aproape trei decenii din Ungaria, avîndu-l ca reper central pe „cel mai mare și totodată cel mai cotroversat talent politic de la prăbușirea comunismului" din Ungaria, după cum îl caracterizează autorul.

Născut în Ungaria, Paul Lendvai trăiește din 1956 în Austria și a fost corespondent pentru Europa de Est la *Die Presse* și *Financial Times,* redactor-șef pentru Europa Centrală și de Est al postului de televiziune ORF și director al Radio Österreich International. A scris mai multe cărți despre istoria Europei Centrale și are toate datele care-l fac să fie un observator avizat și detașat al evenimentelor din țara sa natală. Cine vrea să afle mai în amănunt ce se întîmplă în țara vecină poate să parcurgă cele două sute și ceva de pagini ale acestei cărți.

Unii probabil își amintesc cum, nu demult, președintele Comisiei Europene Jean-Claude Juncker îl alinta pe Viktor Orbán, mai în glumă, mai în serios, cu apelativul „dictatorule". Ei bine, e o întrebare importantă aceea dacă Viktor Orbán este într-adevăr un dictator sau nu. În orice caz, cartea lui Lendvai ne dă toate argumentele să-l vedem ca pe un lider autoritar, avid de putere și cu un teribil instinct politic. Autorul descrie și analizează ascensiunea lui fulgerătoare de după 1989, înfrîngerile succesive și revenirile, precum și perioada de după ceea ce s-ar putea numi cîștigarea deplină a puterii, din 2010.

Se explică virajul lui și al partidului Fidesz, de la liberalismul din anii '90 către iliberalismul naționalist și populist de astăzi. Ceea ce a făcut premierul maghiar în ultimele sale două mandate, cu ajutorul partidului Fidesz pe care-l controlează total, a fost să pună stăpînire pe toate instituțiile statului, să submineze orice urmă de independență a vreunei autorități, să-și asigure monopolul asupra mass-media, să distrugă ceea ce se numește statul de drept, să-și subjuge politicile Băncii Centrale și alte asemenea lucruri de care orice om normal, cu vederi democrate, ar trebui să se teamă.

Echipa din jurul său a constat din prieteni din școală, facultate și armată. La început o „gașcă" de rebeli liberali, care s-a transformat într-o clică de potentați conservatori, naționaliști și populiști. În toate posturile-cheie ale statului au fost numiți astfel de colegi și prieteni de-o viață ai lui Orbán. De unii deveniți prea puternici, posibili rivali, Orbán a știut să se descotorosească fără scrupule. Poate cel mai important dintre aceștia a fost Lajos Simicska, „mafiotul general", cum a fost poreclit, omul cu finanțele din Fidesz, prieten de peste 30 de ani cu Orbán și multă vreme susținător al său de nădejde. Un alt ajutor al Fidesz pe partea financiară în vremurile de început a fost, culmea, George Soros, cel pe care acum Orbán îl prezintă drept inamicul public nr. 1 și care a devenit un fel de Fethullah Gülen al Ungariei.

„Chiar și după 30 de ani de muncă de partid, politica înseamnă pentru el conflict în loc de consens, luptă în loc de compromis", observă Paul Lendvai despre Viktor Orbán. Pentru completarea portretului liderului Ungariei trebuie menționat și că din echipa sa nu prea fac parte femei. Dintre cei 133 de deputați Fidesz, 124 sînt bărbați. Pare să fie vorba de o viziune patriarhală asupra politicii. Listele candidaților au fost avizate atent de Viktor Orbán (parcă am mai auzit asta undeva).

Lendvai povestește cum Orbán a profitat de majoritatea de două treimi pe care a obținut-o în Parlament pentru a schimba Constituția țării după bunul său plac. Această majoritate supremă a fost obținută în 2010 și apoi, din nou, în 2014. Aici, însă, autorul atrage atenția că sistemul electoral a fost croit să servească perfect Fidesz. Un sistem prin care, în 2014, partidul a obținut două treimi din locurile în Parlament, deși numărul celor care l-au votat a fost mai mic decît în 2006 și 2002, ani în care Fidesz pierduse alegerile. Un sistem absurd, organizat de o „dictatură constituțională", cum a mai fost numit regimul Orbán. Toate astea s-au întîmplat într-o țară membră a Uniunii Europene, în curtea și sub ochii Europei, fără ca vreodată să fie luate măsuri drastice împotriva ei. Acest paradox este pus de Paul Lendvai și pe seama talentului politic al lui Orbán, care a știut să execute un „dans al păunului" în fața autorităților europene.

Succesul intern al politicii sale, crede Lendvai, este bazat și pe o conștiință națională a veșnicei abandonări a Ungariei de către puterile europene, „pe complexele de anxietate referitoare la moartea lentă a unei mici națiuni și singurătatea unei limbi unice în Bazinul Carpatic". Autorul remarcă faptul că ungurii sînt o „națiune amăgită". Tratatul de la Trianon i-a privat definitiv de două treimi din teritoriu și ei nu se pot împăca nici astăzi cu ideea. Au însă o tendință către miraje și iluzii. El constată însă că „prețul pe care îl plătește poporul maghiar pentru lupta pentru eliberare națională *à la* Orbán este ridicat. Aproape o jumătate de milion de unguri, preponderent tineri, au scăpat, începînd din 2010, de permanenta stare de asediu din patria lor, inventată și regizată de Orbán, prin emigrare, în special în Marea Britanie, Germania și Austria". Rezultatele economice ale guvernării Orbán sînt și ele cît se poate de discutabile. Ungaria a pierdut investiții și oportunități. Banii au fost cheltuiți fără eficiență și singura certitudine pozitivă sînt fondurile europene, venite, culmea, din partea celor pe care Orbán nu ezită să-i califice ca pe un fel de ocupanți.

Impresia generală, după ce citești așa o carte, e cît se poate de urîtă: cum a reușit un singur om (e adevărat, cu mult talent politic) să distrugă aproape ireversibil un sistem, de bine, de rău, democratic.

ready made

„Pentru a se ivi somnul, se cere, in starea fisiologică a ființei vii, o schimbare de natură chimică, care se produce, prin faptul activității cerebrale, in pătura cenușie a creerilor mari. Viața in toată intregimea ei nu e decât o transformare chimică neintreruptă. Intre oxigenul din aer, tîrît de sângele roșu prin respirațiune, și intre elementele de combustiune ale organelor (carbon, idrogen, sulf și fosfor) se intâmplă un proces de ardere neincetată, care produce căldura animală și care in creeri devine *conștiință, cugetare* și *voință.*"

Titu Maiorescu, *Patru conferințe resumate de Mihai C. Braneanu (Hermes),* 1883

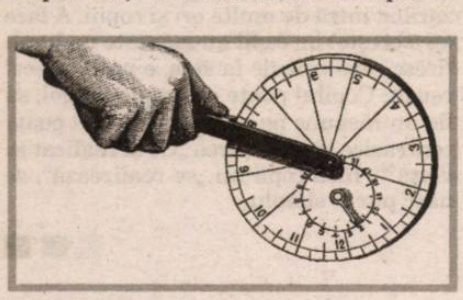

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Mănîncă și fii fericit

Uneori suspectez că arheologia este o conspirație a oamenilor care vor să mănînce bine și au nevoie de un pretext și de o acoperire. Ce-i drept, de cînd avem toți în vine atîta meta-digi-modernism, ironie și vină colectivă (parte a *acquis*-ului comunitar), am impresia că am început să ne simțim nelalocul nostru la o masă mare și bogată, unde fiecare față e a unui prieten. Pe vremuri, asta era o valoare acceptabilă, dacă nu cumva una din cele mai bune chestii pe care ți le puteai dori de la viață. Azi pierde teren, deși se fac sindrofii pe Skype. Marile șantiere sistematice (așadar pe situri neamenințate de construcții moderne) au poate ocazional probleme în a fi temple ale științei, sînt însă redute ale gastronomiei.

Se spune (numai de către bărbați) că bărbații sînt cei mai buni bucătari. N-am avut ocazia, pe șantier, să testez această afirmație prin metoda științifică, adică pe gustate și pe comparate. Bucătarii-bărbați pe șantier se pot număra pe dinții unei furculițe. Cu un bucătar senzațional se mîndrea Institutul Albright din Ierusalim, dar acolo, fiind o săpătură de salvare, nu se mînca seara pe șantier, ci la institut. E adevărat că era fizic imposibil să muncești îndeajuns de mult ca să meriți perfecțiunea acelor bucate levantine. Un alt bucătar, în Anatolia, imperiul chiftelelor și al *lahmacun*-ului, gătise pentru militari și, dacă s-ar întoarce la acea slujbă, mi-e teamă că ar trebui să iau în considerare înrolarea în armata turcă, cu consecințe dezastruoase pentru NATO. Nu știu de ce amîndouă aceste genii ale cazanului și molecularității erau așa de taciturne. Îi surprindeai uneori, îndurerați și bazaltici, lăsînd să cadă o frunzuliță minusculă de *semizotu* în vîrful unei mici nebuloase din piure de castane... În fine, un bun prieten român, arheolog, a fost mulți ani bucătarul expediției pentru o săpătură pe o insulă grecească, la care aș vrea să particip cîndva, dar cu condiția ca meniul să cuprindă arcimboldiana lui salată *caponata,* de vinete cu cimbru de Antikythera.

În ciuda acestor exemple, părinții fondatori ai unei săpături arheologice rămîn directorul de săpătură și bucătăreasa. Sună puțin ciudat, ca și cum cei doi ar ajunge să se căsătorească. N-am auzit să se fi întîmplat așa ceva pînă acum – aduce nițel cu un mit polinezian –, dar, în experiența mea, bucătăreasa este întotdeauna obiectul unei curtoazii și al unui interes cu totul ieșite din comun din partea șefului. Explicația nu poate fi decît una singură: directorul de șantier știe el (sau ea) ceva. Știe, de exemplu, că pe șantier se doarme puțin și că o masă bună face cît o oră de somn. Că după două săptămîni de mîncare proastă începi să-ți pui anumite întrebări referitoare la rostul muncii și/sau sensul vieții și că e foarte-foarte rar ca voința să sporească acolo unde corpul slăbește. Că nici o plăcere simplă nu trebuie vreodată demonizată. Că buna tovărășie e înzecită de mîncarea bună (pe șantier nu se bea niciodată la masă) și că nu numai democrația ar fi trebuit s-o învățăm de la greci, ci și convivialitatea. Toate aceste lucruri le cunoaște directorul de șantier, în imensa sa înțelepciune și poftă de plachie și plăcintă și pepene dobrogean, sau de *tajine* berber – după caz. Cred că toată breasla știe că datorăm nesfîrșit de mult bucătăreselor anonime, adică nemenționate în rapoartele arheologice, din satele de pe coclauri, specialiste ale mîntuirii prin merinde. Aș dori acum (ce emoții am cu microfonul în mînă!) să aduc un omagiu acestei trupe de elită a arheologiei, acestor castelane ale unor bucătării de chirpici, care printr-o *Realpolitik* a meniurilor au ajuns să împace punctele de vedere ale unui nesfîrșit număr de papile gustative hîrșite, cu bugete care mai de care mai ajustate (nemaivorbind că trebuie „să fie gata la ora...").

E practic imposibil să găsești un șantier sistematic pe care nu se mănîncă bine. Oare cele pe care se mănîncă prost nu mai primesc autorizație și finanțare? Sînt eliminate prin legile nemiloase ale selecției naturale, pentru că lumea de-acolo ajunge să facă numai gafe pe șanț și paralogisme în articole? O parte din explicație nu-i exclus să fie că mîncarea simplă poate fi la fel de bună ca mîncarea sofisticată. (Sau poate mîncarea simplă, ca și muzica, nu e niciodată cu adevărat simplă?)

Am tot vorbit de șantierele sistematice pentru că pe săpăturile preventive (mai ales cele de scurtă durată) e practic imposibil să existe un bucătar al expediției; acolo, de obicei, se face naveta pe șantier, vii cu mîncarea ta pentru la prînz, iar seara ești acasă. Fără banchete și podele nemăturate, ca în mozaicurile elenistice. Acolo convivialitatea are însă o dimensiune suplimentară, aproape soldățească, a solidarității. Mîncarea, cu siguranță, nu e grozavă: sandvișurile pe care le fac acum ca să le iau mîine dimineață, cînd desenăm ultimele profile, n-ar merita cu siguranță să fie menționate în articolul acesta. Sau poate doar ca să vă facă să apreciați mult, mult de tot următoarea masă pe care v-o va pregăti cineva.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Gînduri despre planul lui Macron

Recent, *Le Figaro* a publicat un interviu cu reputatul filozof Pierre Manent. Director de studii la prestigioasa École des Hautes Études en Sciences Sociales, Manent este un european sadea lucid, care continuă să vadă lumea sub influența sănătoasă a mentorului său, Raymond Aron. Pierre Manent este foarte departe de a fi un activist înfierbîntat al Uniunii Europene, dovedind că poți fi 100% european chiar dacă nu te dai în vînt după UE. În același timp, el se află la egală și la fel de mare distanță de naționalismul irațional, dovedind că poți respecta națiunile și specificul lor fără să fii xenofob. De fiecare dată îl ascult cu atenție – și, din fericire, nu sînt singurul. Cărțile lui, cîteva traduse și în românește, sînt citite, iar mentoratul său este căutat. De altfel, doi dintre prietenii mei, Cristian Preda și Toader Paleologu, și-au făcut doctorate sub îndrumarea sa. Chiar dacă, astăzi, doar unul dintre ei mai gîndește ca profesorul lor, marca intelectuală erudită și echilibrată a lui Manent se poate observa în cei doi discipoli români.

Interviul la care mă refer a fost realizat la cîteva zile după ce președintele Macron a articulat, într-un discurs ce s-a vrut istoric, viziunea sa asupra viitorului Uniunii Europene. Firesc, *Le Figaro* l-a întrebat pe Manent ce părere are despre discurs și, mai ales, despre direcția în care liderii europeni vor să ducă Uniunea. Un prim răspuns a fost acesta: „De mai bine de douăzeci de ani, partida europeană are toată puterea în Europa. A reușit să-i discrediteze eficace pe toți cei care critică construcția europeană ca pe niște inamici ai Europei devorați de pasiuni triste. A refuzat cu tupeu să țină cont de cele două referendumuri ținute în 2005 în două dintre țările fondatoare ale Uniunii. Dacă Uniunea Europeană este astăzi incapabilă de o acțiune viguroasă ori semnificativă, această partidă europeană poartă întreaga responsabilitate. Cauza eșecului ei este simplă: demersul urmat a fost contrar oricărui bun-simț politic. Din moment ce s-a refuzat fondarea unor State Unite ale Europei așa cum fuseseră fondate Statele Unite ale Americii, printr-o constituție federală care a organizat în comun puterile de stat, așadar din moment ce statele-națiune europene au rămas principalii agenți ai uniunii, era în van să te comporți ca și cum Europa ar fi o putere federală, ca și cum păcăleala cu instituțiile comune va duce, la finalul procesului, la rezultatul refuzat de principiu, încă de la început.“ Chestionat asupra viziunii macroniste, Manent spune: „Președintele Macron a propus crearea unui fel de avangardă, ea însăși dinamizată de un cuplu (e vorba de cuplul franco-german, *n.m.*). Asta înseamnă să continuăm pe calea fatală: vom multiplica legăturile care, în loc să ne unească, ne vor dizolva. Există deja zona euro și restul. În zona euro vor fi, așadar, o avangardă și restul. Și, în avangardă, vor fi cuplul și restul. Și mi-e teamă că, deja, în cadrul cuplului nu vor fi unul și celălalt.“ Pledoaria lui Pierre Manent pentru realitatea statelor naționale europene și irealitatea Uniunii lor este cunoscută. El susține că, în continuare, în cadrele democratice, statul-națiune continuă să fie primordial pentru cetățenii europeni și că tot ce a realizat bun UE pînă acum se putea realiza mult mai simplu prin înțelegeri raționale între statele-națiune fără să existe tentativa unui fel de suprastat. Însă cea mai interesantă parte a interviului este aceea în care Pierre Manent se referă la legendarul cuplu: „N-a existat niciodată un cuplu franco-german. A existat o reconciliere franco-germană. Germania a subliniat mereu în toate felurile că ea nu va renunța la plenitudinea existenței sale naționale.“ Și mai apoi: „Germania se găsește astăzi în situația națională cea mai favorabilă în care s-a găsit vreodată. Ea exercită asupra ansamblului european o hegemonie care este acceptată și adesea apreciată de toate statele europene. Ordinea actuală europeană concretizează, protejează și îmbracă într-un voal agreabil această hegemonie.“ Manent reamintește că „în 2009, Curtea Constituțională de la Karlsruhe a reafirmat suveranitatea Parlamentului german într-o Uniunea Europeană alcătuită din state suverane. Angela Merkel a luat în mod suveran și unilateral decizii politice majore care afectează direct viața tuturor partenerilor europeni cînd a părăsit orice program energetic nuclear sau cînd, în vara lui 2015, a deschis frontierele țării sale pentru migranți.“ Și dacă tot a venit vorba despre migranți, Pierre Manent oferă analiza sa: „Din ce în ce mai mulți oameni vor să vină să trăiască, provizoriu sau pentru totdeauna, în țări europene. Ce-i de făcut? Trebuie să distingem între solicitările lor de asistență de urgență și cererile lor de naturalizare. Trebuie să asigurăm asistență oricărui om a cărui viață este amenințată și orice discriminare în acest caz este injustă și odioasă. Dar statele-națiune trebuie lăsate să decidă asta, precum și condițiile în care acceptă cererile care vizează acordarea cetățeniei. Nu există un drept al omului de a deveni cetățean al unui anumit stat. O parte însemnată a opiniei publice din țările noastre este convinsă de contrariu. Dar dacă un asemenea drept ar fi fost recunoscut în trecut, niciodată națiunile europene nu s-ar fi constituit ca atare, iar migranții de astăzi nu ar fi avut unde să se ducă.“ Interviul se încheie cu o remarcă memorabilă: „Să nu credem că sîntem obligați să ne comportăm irațional ca să ne dovedim umanismul!“ Rațional fiind să protejăm, înainte de toate, comunitățile noastre.

Vom multiplica legăturile care, în loc să ne unească, ne vor dizolva.

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Tic-tac

Timpul și istoria curg – natural – la unison. Omul mai intervine – mecanic – și umblă la acele ceasornicului. Primăvara și toamna dăm timpul înainte și înapoi, fiecare cu ceasul său. Și cu istoria sa.

Și cu cît istoria este mai extinsă, ca de exemplu istoria unui stat, numărul ceasurilor crește. Casa Regală Britanică are o colecție impresionantă de aproape o mie de ceasuri adunate încă din secolul al XVII-lea, din timpul regelui Carol I al Angliei (Charles I), care se spune că ținea două ceasuri pe noptieră, unul de aur și unul de argint, pe care le întorcea în fiecare noapte înainte de a adormi. Toți monarhii care au ocupat tronul britanic în continuare și-au manifestat pasiunea și interesul pentru ceasuri, nu numai achiziționînd piese dintre cele mai valoroase, dar și încurajînd evoluția în materie de tehnică. Secolul al XIX-lea, cînd tehnologia de măsurare a timpului a evoluat semnificativ, a reprezentat o perioadă foarte prolifică pentru colecția de ceasuri britanice.

Astăzi, cele aproape o mie de obiecte care ticăie în colecția regală britanică sînt împărțite între Castelul Windsor, care găzduiește 379 de ceasuri de colecție, Palatul Buckingham, unde se aude *tic-tac* din 500 de aparate ale timpului, și Palatul Holyrood (reședința oficială a reginei din Scoția), în care 80 de ceasuri arată ora exactă și amintesc de timpurile trecute. Ei bine, toate aceste obiecte care au ținut pasul cu istoria Regatului Unit, de forme și mărimi diferite, unele muzicale, altele astronomice, în stiluri cît mai diverse în funcție de moda epocii și de gusturile monarhilor, au nevoie să fie ajustate la ora de iarnă. Specialiștii de la Curtea Regală petrec două zile pentru a regla timpul, într-un maraton de schimbare a poziției acelor de ceasornic, care pentru ei reprezintă cea mai aglomerată perioadă din an. Cumva, timpul nu prea le ajunge.

Ceasornicarii regali au avut un plus de bătaie de cap (și de ceas) în perioada 1901-1936, cînd Prințul Albert de Wales, devenit ulterior regele Eduard al VII-lea, a introdus așa-numitul *timp Sandringham*. Acestuia îi plăcea mult să meargă la vînătoare, iar pentru a profita de cît mai multă lumină în zilele de iarnă, a ordonat ca toate ceasurile de pe domeniul Sandringham să fie date cu o jumătate de oră înainte. În 1936, regele Eduard al VII-lea a înlăturat măsura.

La sfîrșitul acestei săptămîni, într-o secundă, ora 04,00 se va transforma în ora 03,00. Istoria va rămîne aceeași. Oare doamna prim-ministru Theresa May ar dori să dea ceasul înapoi mai mult de o oră?

Tic-tac.

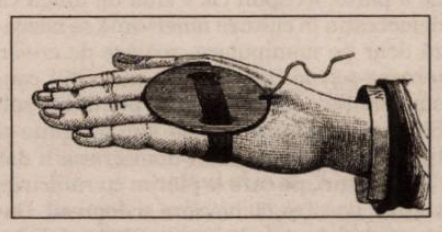

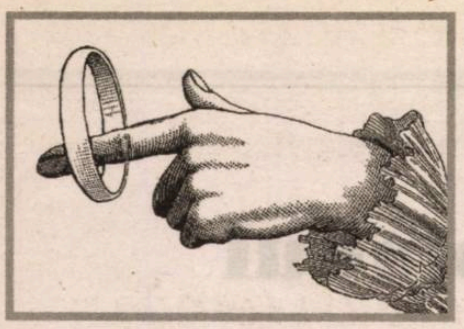

Selma IUSUF

legende **urbane**

Adultul față cu maică-sa

Am răcit destul de zdravăn zilele trecute. Nimic de speriat, totuși, genul de răceală numai bună de dus pe picioare și de împărțit colegial, căci, chiar dacă bunul-simț te pune să stai acasă, trebile majore, urgente, care-nu-au-cum-să-aștepte, te scot totuși din casă. Telefonul mamei pică exact cum trebuie. Într-o criză de nas înfundat și răgușeală pe care încerc să le ascund cum pot mai bine.

„Ai răcit!!“, vine constatarea implacabilă, dar și cu ceva urgență în ton. M-am prefăcut degeaba. Mama are auzul absolut pentru orice suferință care mă încearcă. Un semiton mai sus sau mai jos, și va înțelege că mi-e bine, mi-e rău, că-s tristă, cu toate nuanțele de tristețe – de la „mi s-a ofilit mușcata“ pînă la „m-a părăsit iubitul“. „Am răcit“, admit. De aici încolo nu mai e scăpare. Sfaturile o să curgă șuvoi – „Să te bagi în pat“ (băgatul în pat desigur că rezolvă multe, sau măcar te bagă în logica stării de bolnav, nu-i de colo), „Să iei medicamente, dacă nu ai, să-l trimiți pe A. să-ți ia de la farmacie“ (pentru că starea de bolnav trebuie să implice pe absolut toată lumea din familie, care va alerga ca o găină cu capul tăiat să facă supe și ceaiuri și să devalizeze farmaciile), „Să bei ceai, supă, vitamina C, elixirul vieții fără de moarte, cătină, muguri de brad, ceapă fiartă“ (pentru că trebuie să epuizezi tot, dar absolut tot ce are proprietățile curative testate științific și în popor și care se poate ingera, băga în gură, ține sub limbă, sorbi și bea).

După sfaturi, vin reproșurile. „Normal, dacă te îmbraci așa subțire! Că uite, asta e vremea cînd te ia. Ți se pare că e cald, dar seara se face rece. Dacă umbli cu tricourile alea filfiind și doar în tenișii, la ce să te aștepți?“ Sincer, eu nu mă aștept la nimic; înghit cu îngăduință și reproșurile care continuă: „Te îmbolnăvești cam repede în ultima vreme. Ce e cu tine? Muncești prea mult, fumezi iar mult…“ Noroc că nu sînt lîngă ea, că sigur îmi tragea pleoapa inferioară a ochiului în jos să vadă ce culoare dubioasă o fi și pe acolo.

„Muncești prea mult, fumezi iar mult…“

Maică-mea e la fel de smucită în treburile astea cum probabil că sînt și mamele voastre. Născută să fie cloșcă pentru puii ei, o leoaică zbanghie și o șantajistă sentimentală de mare finețe. Vă povestesc o întîmplare care implică o falsă răceală și care vă va da măsura lucrurilor imposibile pe care le pot face femeile astea. Toate mamele.

Plecasem de ceva vreme de acasă ca să mă gospodăresc singură, să iau viața în piept, cum ar veni. Trec peste dramoletele desfășurate la anunțul plecării, o să vă povestesc, poate, altădată. Și se face că nu mai sunasem acasă de mai bine de o săptămînă, cînd mă trezesc cu un telefon impacientat de la maică-mea, că „ce s-a întîmplat“. Să-i spun adevărul crud că pur și simplu uitasem, că mă luase viața pe sus, că pierdeam nopțile și zilele și nu-mi ardea de telefoane la părinți? Nu. Am mințit că am răcit grozav și că am stat în pat etc.

Peste două ore era în fața ușii apartamentului pe care-l împărțeam cu o prietenă, deși nu știa decît vagamente adresa și nu mai călcase vreodată pe acolo. Cînd am deschis ușa, m-am făcut bucăți de uimire. N-a scos un cuvînt, a intrat, mi-a poruncit să mă așez pe burtă, mi-a înfipt un Polidin în șold și a trîntit un pui fript pe masa din bucătărie. Și a plecat. Totul a durat zece minute. Mama s-a făcut că n-a văzut haosul ăla de burlăcie din casă, nu s-a uitat nici în stînga, nici în dreapta, și-a făcut treaba și dusă a fost. Eu m-am pricopsit cu o injecție de care nu aveam nevoie și cu eterna uimire: cum m-a găsit așa repede găsit omul ăsta? Or avea mamele un miros anume ca să ia urma puilor lor, or fi pe lumea asta vibrații largi, ondulate, de apartenență, pe care doar ele le percep de le rezonează inima ca un clopot? Or scoate ele sunete pe frecvențe fantastice, inaudibile, ca balenele, și sunetele alea se izbesc de corpurile copiilor lor, și așa funcționează ecolocația iubirii pure? Or fi ele niște smucite, niște vrăjitoare care-ți înșurubează în inimă ceva necunoscut, dureros și adeseori patetic și de nerostit? Habar n-am. Întrebați-vă mamele cît se mai poate.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„…țin să vă aduc la cunoștință că vina autorităților de Stat față de mine este pe cît de mare, pe atît de multiplă în aspectele sale. Ea nu este vinovată numai pentru cariera mea sfărîmată brutal și samavolnic în plină dezvoltare, ci și de faptul că, prin aceasta, mi-au fost suprimate în mod implicit toate drepturile mele, dat fiind că, în realitate, eu am fost un proscris și un străin în țara mea! Cetățenia română – măcar că nu mi-a fost contestată oficial pînă acum – a fost pentru mine o formă goală de orice conținut; ea nu-mi atribuia nici o recunoaștere față de Statul în care trăiesc, dar în același timp nu-mi recunoaște practic nici un drept. Formula cea mai adecvată pentru definirea dramaticei mele situații este nu alta decât MOARTEA CIVILĂ. (…) Desigur, Dvs. mă veți întreba cu drept cuvînt care-i vina sau poate crima care mi se atribuie? Dar eu însumi nu vă pot răspunde la această întrebare, fiindcă, personal, nu-mi cunosc nici o vină; iar autoritățile de resort nu mi-au făcut niciodată vreun reproș, pentru ca astfel să înțeleg clar cauza dizgrației mele. Vă pot spune doar ceea ce am aflat din zvon public și anume că eu aș fi considerat drept reacționar. (…) Așa-zisul meu reacționarism a fost atitudinea unui om cu spiritul civic treaz la ceea ce se petrecea la el în țară în cercul unde activa și unde avea posibilitatea de a se orienta just. Și e nevoie să adaug cu un spirit critic nepervertit și cît se poate de obiectiv, explicabil prin faptul însuși că nu fusesem niciodată angajat în politica de partid.“

Memoriu adresat de profesorul Petru Caraman lui Gh. Gheorghiu-Dej, la 11 mai 1964, în care contestă epurarea sa de la catedră în 1947. *Memoria*, nr. 23.

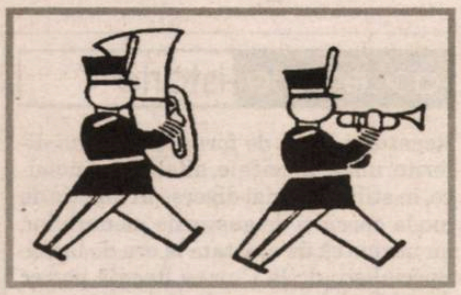

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Excesul de democrație dăunează grav sănătății

Așa cum ni se amintește la televizor că „excesul de sare, zahăr și grăsimi dăunează grav sănătății“, sînt niște domni și doamne pe lumea asta care vor cu tot dinadinsul să ne convingă că nici ideea de democrație occidentală nu e bună, că și asta dăunează grav sănătății. Domnii și doamnele astea, niște oameni de bine – mereu preocupați de nivelul nostru de conștiință –, își fac veacul prin rețeaua socială, pe multe site-uri bîntuite de toate tipurile de teorii ale conspirației și pe la postul de televiziune Russia Today. Au o energie de invidiat. Și nu trece o zi de la Dumnezeu fără să urle, cît îi țin plămînii și tastaturile, că toată treaba asta cu capitalismul e pe ducă, statul occidental e un monstru care devorează cetățeni vii și nevinovați, ideea de democrație vestică duce la decadență cumplită și la aneantizarea oricăror valori.

Jocul acestor prieteni ai omului e mereu contradictoriu. Iar ăsta e unul dintre motivele pentru care se bucură de atenție. Pe de o parte, îți spun cît e ziua de lungă că democrația în cultura americană se bazează doar pe manipulare, spălare de creier, teroare *soft* și infestare cu microbul consumismului. Iar Europa e pierdută, sub birocrați slabi sau rapace, sub migrație și lipsă de identitate. Deci democrația a dat doar rateuri, pe care le plătim cu rătăcirile vieților noastre, cu nevroze și depresii. Dacă ești suficient de naiv și cazi în brațele lor calde și primitoare, oamenii ăștia de bine fac tot ce le stă în putință să te lămurească fin că depresia în care te găsești e mult mai gravă decît ai crezut tu. Știți prietenii ăia mereu bine intenționați care-ți spun imediat ce te văd că „Doamne, da' ce rău arăți! Ești foarte bolnav sau ce-i, dragă, cu tine?“, după care fac tot ce le stă în putință ca să te încarce cumva și cu cele mai crunte necazuri ale lor? Pe urmă, pleacă mai departe, mai veseli și mai ușori. Exact așa și cu doamnele și domnii ăștia de bine. Te bombardează necontenit cu portrete ale cetățeanului occidental distrus de singurătate, individualism și alienare. O ființă lipsită de orice șansă, sortită rătăcirii printre umbrele unor visuri sfărîmate. Vai de capu' lui, săracu'! Un individ majoritar, călcat în picioare de toate minoritățile, care mai de care mai cruntă, jucînd tontoroiul, ca apucatele, pe mormîntul tuturor valorilor tradiționale.

Pe de altă parte, doamnele și domnii ăștia pot fi cei mai aprigi apărători ai democrației occidentale. Depinde de ce văd dimineața la știri. Dacă e zaveră pe la Barcelona, nemulțumire pe la Glasgow, un pic de tensiune și zvonuri mai cețoase prin nordul Italiei, sar și ei, imediat, cu dreptul inalienabil al oricărei comunități din spațiul occidental de a-și declara independența. Dintr-odată, democrația de aici e un set de valori pe care trebuie să le respectăm cu orice chip, altfel lumea o ia razna. Iar minoritățile devin ceva foarte de preț, care trebuie protejat, ocrotit, încurajat, în așa fel încît să menținem mereu vie flacăra societății noastre civilizate. Dacă minoritățile astea sînt unele naționale, care vor să iasă din componența anumitor state europene, cu atît mai bine. Cu atît mai vocali vor fi domnii și doamnele cu pricina. Nu pot sta cu mîinile în sîn la așa ceva. Trebuie să se manifeste și să apere aceste repere esențiale ale civilizației și culturii. Cînd iese lumea pe stradă la Barcelona, acești apărători ai valorilor se dau de ceasul morții și cîntă din toți rărunchii întregul repertoriu de imnuri despre demnitate și independență pe care le-a creat umanitatea. Uniunea Sovietică a implodat sub presiunea unui eșec economic evident, dar și cu „ajutorul“ propagandei occidentale. Narațiunile despre libertate și demnitate, repetate obsesiv, transformate în toate felurile de contrabandă culturală, au slăbit iremediabil narațiunea ideologică a comunismului. Acum, Rusia întoarce spre Occident exact același mecanism. Pe fondul unor poticneli economice, dar și pe fondul unei oboseli cronice – venite din natura experimentului democratic care își testează mereu limitele –, bombardamentul cu narațiuni descurajante și demobilizatoare sau, dimpotrivă, cît se poate de anarhiste se dovedește de mare succes. E ca și cînd niște meseriași ruși ar fi adunat fragmente explodate din bombardamentul propagandistic occidental de acum un sfert de secol, cel care a scufundat Leviathanul comunist, ar fi reasamblat fragmentele astea și le-ar lansa acum, exact în direcția din care au venit, cu atîția ani în urmă.

Democrația occidentală e departe de a fi una perfectă. Are nedreptățile, inconsecvențele, inegalitățile, amenințările și neîmplinirile ei. Și sînt destule, pentru a te face să zici, la un moment dat, că e mai bine cu un tătuc grijuliu, care se ocupă de toate. Acest risc există zilnic. E o oboseală cruntă să experimentezi limitele în care îți impui că trebuie să-l respecți, să-l accepți, să-ncerci să-l înțelegi, să-l ocrotești pe cel care nu e de acord cu tine sau e complet altfel decît tine. E un efort colosal, mereu la limita spațiului pe care se întinde natura umană. E o continuă forțare în zona cea mai delicată și mai șubredă a firii omului. Mereu se va putea spune că risipa de efort în direcția asta nu e bună pentru sănătate. Că produce monștri și degradare. Dar cine spune asta cel mai abitir? Cei care tratează totul cu un pumn în bot, un baston pe spate și-o celulă de pușcărie? Iar cîtă vreme n-o să înțelegem că trebuie să existe și rachete Patriot narative, contranarațiuni capabile să lovească rachetele cu propagandă venite de peste gard, n-o să scăpăm de efectele acestui bombardament, nici în cele mai meșteșugite adăposturi.

Anca MANOLESCU

Preumblare printr-o bibliotecă a îngerilor

Nu, nu e vorba despre o lume de unduiri duioase, de fantomatice figuri a căror dulceață e exanguă. Literatura pe care o parcurge cartea lui Bogdan Tătaru-Cazaban privește lumea, plină de densitate, de energii, a inteligențelor contemplative. Cercetător la Institutul de Istorie a Religiilor, cu formație în filozofie și teologie, autorul a făcut din teza lui de doctorat și din cîteva studii asociate o carte plină de nerv spiritual, de rafinament speculativ, de știință solidă și atrăgătoare.

Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești (Humanitas, 2017) expune reflecția prin care gîndirea creștină antică și medievală s-a apropiat de zona mediană între transcendența divină și condiția omului. Referințe biblice, datul revelației, atmosfera culturală a vremii lor i-au angajat pe gînditorii creștini să se preocupe de nevăzutele supracosmice, să-și îndrepte spre ele credința unită cu demersul rațional. Părinți ai primelor veacuri creștine, gînditori răsăriteni și apuseni, teologi și mistici sînt „vizitați" din unghiul unei tematici unde, în prelungirea dogmei, cercetarea a cunoscut de-a lungul secolelor o extraordinară creativitate. Despre ea, despre întrebările, ipotezele teologice, îndrăznelile hermeneutice, argumentele filozofice, contextele interpretative, modelele conceptuale din spațiul alexandrin și capadocian pînă la scolastică dă seamă volumul. Cu rigoare în expunerea ideii. Cu finețe în atenția față de perspectiva, de nuanțele pe care fiece gînditor le aduce în acest cîmp tematic. Totul sprijinit pe fericite formulări și pe o bibliografie impozantă, care include titlurile cele mai recente ale domeniului.

Descoperim astfel peisaje intelectuale și spirituale pline de sevă, profiluri puternice de interpreți, modulațiile unei tematici care, în afara cercurilor de specialiști, rămîn în genere străine de cultura noastră, ignorate, uitate, continent scufundat al gîndirii europene. Descoperim de asemenea un statut al îngerului mai bogat decît identitatea lui curent invocată. În genere, el e înfățișat potrivit numelui său *(aggelos)* care îi indică funcția de mesager, orientat de Dumnezeu spre lumea oamenilor. Mai e conceput, potrivit alcătuirii lui, drept făptură necorporală *(asomatos)*. Dar, de-a lungul veacurilor și al textelor analizate de autor, îngerul apare în primul rînd ca făptură de contemplație, de cunoaștere-iubire a lui Dumnezeu, receptacul pentru revărsarea luminii Lui. Nenumărate sînt expresiile pentru această dimensiune a îngerilor. „Foc cunoscător" (Clement Alexandrinul), „naturi intelectuale care nu pot fi sesizate decît prin intelect... rîu care curge din prima Lumină și participă la ea" (Grigore din Nazianz), „oglinzi perfect transparente care primesc raza luminii originare" (Dionisie Areopagitul), prima triadă e „dans neîncetat în jurul veșnicei cunoașteri a lui Dumnezeu" transmisă triadelor inferioare *(idem)*. Ierarhie contemplativ-intelectuală, care primește și comunică radiația transcendenței: iată dimensiunea în jurul căreia se organizează celelalte coordonate ale îngerului: liturgică, misionară, asistențială, luptătoare, pedagogică, hermeneutică. În creștinism și nu numai aici, îngerul e figura emblematică a unei cunoașteri directe, interioare, sintetice, unitive. Autorul subliniază că aceasta e în primul rînd calitatea care îl face expresiv din punct de vedere spiritual. „Îngerii nu apar ca model al vieții creștine întrucît nu au trup, ci datorită activității lor esențiale: contemplarea și vestirea lui Dumnezeu."

Studiul e organizat pe cîteva mari teme: ierarhia, adică ordinea proprie lumii angelice; interogația asupra corpului și a limbajului îngerilor; excelența îngerului comparată cu excelența omului. Bogdan Tătaru-Cazaban invocă adesea reflecția lui Andrei Pleșu care, în *Despre îngeri* și *Limba îngerilor,* a reconstruit filozofic tematica lumilor intermediare. Sprijinit pe date din mari tradiții ale lumii, Andrei Pleșu a configurat o problematică a îngerului ca ființă de interval. Și-a dat propria interpretare, a făcut din angelologie suportul unei cercetări asupra gradelor existentului, a tipurilor de cunoaștere, a „dublului" împreună cu care omul își împlinește destinul spiritual. Bogdan Tătaru-Cazaban a ales ca, pentru cîteva dintre aceste teme, să analizeze „răspunsul" creștin, înfățișat în durata și în diversitatea lui.

Se poate concepe o corporalitate a îngerului, o materie pur spirituală ori subtilă?

Și pentru fiecare temă, acest răspuns are densitate hermeneutică, o sumedenie de modele, de direcții de interpretare. Cuprinde filiații, dezbateri și tensiuni. E un cîmp de cercetare vie. Cum apare ierarhia angelică? În ce fel Unul divin creează multiplicitatea făpturilor cerești? Reflectă ele egalitatea iradiantă a lui Dumnezeu și se disting ierarhic pe criteriul unei îndepărtări de la contemplația incandescentă a Unului? Ori Dumnezeu le instaurează ierarhia, iar atunci ce distinge fiecare treaptă? Funcția pe care o primește fiecare dintre ele? Ori tipul de cunoaștere propriu fiecăreia, adică „apropierea" de transcendența căreia nu îi pot totuși contempla decît manifestarea de lumină? În ierarhia lor mediatoare, sînt îngerii făpturi „încheiate"? Sau sînt capabile de progres spiritual? Se află ei mai aproape de Unu, căruia îi slujesc de oglinzi ale slavei, ori de oameni, cărora le împărtășesc revărsările Luminii? Dinamica ierarhiei lor e doar coborîtoare sau cuprinde mișcarea complementară, de „convertire", de întoarcere spre Unu?

Se poate concepe o corporalitate a îngerului, o materie pur spirituală ori subtilă? Dacă criteriul corporalității separă creatura de Creator, atunci îngerii trebuie să aibă corp. Dacă, în schimb, corpul e înțeles în mod sensibil, îngerii sînt *asomatoi*. Dar atunci cum se explică viziunile, intervențiile în vizibil ale îngerului? Are el un trup „natural", propriu condiției sale? Ori ia trup „instrumental", „aparițional", necesar misiunii către vizibil?

Iată cîteva mostre ale cercetării creștine despre îngeri. Studiul lui Bogdan Tătaru-Cazaban ne restituie substanța ei. E vorba de o cercetare unde credința îmbinată cu reflecția și scînteia intuiției conduc spre familiaritatea cu nevăzutele și, pînă la urmă, la actualizarea unor posibilități proprii ființei umane. În fond, cercetarea îngerilor e totodată cercetare a puterilor spirituale ale sufletului. E totodată cercetare despre realul total, cu încheieturile, treptele și destinul lui.

Încă ceva despre demersul autorului. El vizitează în aceeași măsură gîndirea Răsăritului și a Apusului creștin, se ocupă de circulația și adaptarea concepțiilor de la un spațiu la celălalt. Marchează de asemenea amprenta sau instrumentele pe care filozofia greacă le-a furnizat gîndirii creștine, ca și influențele venite dinspre reflecția arabă și cea iudaică. Teologie, filozofie și știință medievală au contribuit la cercetarea ierarhiilor cerești. În fond, studiul lui se mișcă în dimensiunile care au constituit soclul intelectual al Europei, atmosfera ei. Le reamintește, le ilustrează prin figura îngerului. Iar îngerul e cît se poate de potrivit pentru acest oficiu, el care e făptură mediatoare, mesager, creator de legături, de comunicare a cunoașterii.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Variațiuni pe aceeași temă

Dacă renunțăm la subiectele secundare, cultura română modernă are o singură temă: occidentalizarea. Cultura premodernă a avut ca temă absorbția modelului bizantin. Pentru o națiune mică, formată lent și penalizată de trei imperii concurente, care au făcut din teritoriul ei un cîmp de luptă, *alinierea* reprezintă condiția supraviețuirii. La începutul veacului al XIX-lea, Țările Române priveau deja spre Apus. Nu era o premieră, dar cert este că această privire avea să cîștige inimile și mințile elitei locale, de atunci și pînă azi. Veți spune că mișcarea nu a fost uniformă și rectilinie, ci sinuoasă și punctată de reculuri. Nu sînt sigur. La suprafața conflictelor ideologice – traduse sau nu politic – da, putem ilustra secvențial competiția dintre sincroniști și autohtoniști. În realitate, chiar și autohtoniștii importau atitudini filozofice și table de valori „iluministe", cînd *via* Rusia (cu poporanismul, semănătorismul etc.), cînd direct din Europa occidentală, căzută, de-a lungul anilor '30 ai veacului trecut, în mesianismul naționalist-corporatist. Asemenea rușilor, care se defineau printr-o confruntare mimetic-orgolioasă cu același *Adendland* fantasmatic, travaliul construcției noastre identitare a stat sub acest magnetism fără alternativă. Prima Romă ne-a adus dincoace de *limes,* sădind semințele fertile ale latinității într-un sol etnic răscolit mai apoi de succesive invazii barbare. A doua Romă (Bizanțul) ne-a axat eclezial, liturgic și spiritual, oferindu-ne un model de teologie politică esențial pentru statalitatea medievală. Pentru 45 de ani, Moscova – care se socotea a treia Romă – ne-a dominat sub zodia atee a bolșevismului. De aproape trei decenii, într-o libertate relativă, de care am profitat parțial, ne-am așezat, sub o *pax americana* extinsă, pe linia capitalei SUA, Washington, pe care fondatorii săi constituționali și arhitecții săi chiar au gîndit-o ca replică a vechii metropole din *Latium*. Căci de ce să dezvolți o cultură, dacă nu pentru a permite o civilizație? Și ce altceva putea însemna civilizația, dacă nu participarea, sub varii circumstanțe istorice, la ereditatea magnifică a Orașului arhetipal?

Am făcut această digresiune pentru a introduce o teză explicativă de moment: am convingerea că, după 30 de ani de occidentalizare galopantă, am atins plafonul de sticlă. Am obosit, ca societate (cu toate generațiile ei contemporane), și ne tragem sufletul, într-o stagnare trăită ca recul. Conflictul dintre anticomuniști și nostalgicii vechiului regim s-a consumat în termenii nevoii de memorie, dreptate și adevăr. În fond, toate partidele politice postcomuniste au preluat mandatul social al unei occidentalizări traduse atît prin bifarea marilor obiective de parcurs geopolitic (NATO & UE), cît și printr-o prefacere masivă a practicilor culturale (stimulată inclusiv prin apariția unei diaspore atît de masive). Plecați de la o structură demografică dezechilibrată (cu cea mai mare pondere de populație rurală din Europa), dar și de la o defazare economică dramatică, am cam epuizat, în aceste decenii botezate „tranziție", mai toate resursele colective de plasticitate mentală și ajustare instituțională. Cred că mulți români se întreabă (în cheie conspiraționistă sau rațională): de unde provine acest sentiment general de tasare? De ce avem cu toții impresia că batem pasul pe loc? Pentru că – dat fiind startul – am făcut deja un salt fabulos. Nevroza de subdezvoltare e întreținută doar de faptul (cotidian) că, odată admiși în clubul cel mai prosper al planetei, ne comparăm cu state și culturi mult mai dezvoltate. La o privire non-partizană și distantă, realizăm lesne că, de fapt, toată lumea, de la presupus conservatoarea Biserică Ortodoxă pînă la partidele autarhiste, care cochetează cu naționalismul izolaționist, a mers cot la cot cu forțele explicit pro-occidentale, liberale și democratice, *pentru că nu avea de ales.* Procesul acesta de occidentalizare va continua, după un respiro echivoc, pe care-l analizăm (după mine, greșit) doar ca bătălie politico-etică între vechi și nou. Va continua pentru că, altminteri, nu vom mai continua nici noi, ca națiune...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

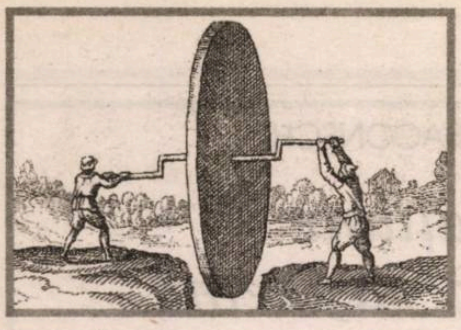

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

O istorie a cruzimii românești

Aprodus o oarecare enervare procesul de eliberare a unui număr mărișor de deținuți sub mandatul ministrului Tudorel Toader. Într-o Românie în care aproape nimic nu funcționează în parametri decenți, știri de felul ăsta provoacă, evident, izbucniri de frustrare. Am văzut inclusiv un judecător apelînd la o comparație simplistă și stupefiantă între închisori și spitale.

S-a discutat totuși prea puțin despre motivele pentru care acești oameni au ieșit mai devreme de prin pușcăriile patriei. Însumate, explicațiile respective ar suna cam așa: statul român nu e în stare, nu vrea sau nu poate să le asigure acelor indivizi condiții umane pentru executarea pedepselor. Altfel spus, pe lîngă plata datoriei față de societate decisă de instanțe, antemenționatul stat obligă acei oameni să execute încă o pedeapsă suplimentară și arbitrară care constă în cazarea în celule aglomerate și mizerabile.

Există, desigur, o discuție despre felul în care tehnicienii juriști ai Puterii au modificat legea pentru ca în interiorul acestei grații mascate să intre și tot felul de slujbași ghinioniști ai oligarhiei momentului care au avut ghinionul să ajungă la închisoare. O altă discuție care merită mai multă atenție ține de performanța ministrului Justiției care se declară (ipocrit, bănuiesc eu) surprins de numărul mare de indivizi care se eliberează zilele astea. Însă mai importantă decît cele două mi se pare cea despre absența sau, dacă vreți, lipsa de importanță a empatiei la români.

A lipsit aproape cu desăvîrșire o dezbatere onestă și nuanțată despre închisorile românești. La fel cum lipsește orice tentativă de dezbatere despre cinismul birocratic românesc care execută rapid și cu cruzime orice ordin vădit injust sau stupid dacă persoana vizată nu se poate apăra. S-ar mai putea vorbi și despre cinismul din sistemul public de sănătate, de unde răzbate un dispreț suveran față de misiune, de pacienți și de viață în general. Nu uitați că sîntem țara unde s-a scris și s-a filmat *Moartea domnului Lăzărescu.* Nici un român nu s-a gîndit vreodată la pelicula aceea ca la o ficțiune cu accente oribile, ci a oftat cumva înțelegător, inutil și un pic stînjenit în fața unei banalități.

E aceeași țară care n-are nici un fel de preocupare pentru bolnavii incurabili și îi trimite adesea acasă, să își sfîrșească zilele cum le-o fi norocul sub privirile îngrozite și neputincioase ale familiei. N-o fi România cea mai bună țară în care să trăiești, dar clar nu e o țară în care să mori.

Mai departe, sîntem în aceeași țară în care prezumția dominantă e că ajutoarele sociale se duc pe alcool, iar beneficiarii lor sînt obligatoriu niște leneși care refuză întotdeauna oportunități pentru că sînt prea ocupați să își taie familia cu toporul. Aș pune aici niște cifre privind numărul real al beneficiarilor de ajutoare, dar cui i-ar păsa de ele?

Mai vreți exemple? Mai sînt. România e țara în care persoane private fac trafic de medicamente indisponibile pe piață, deși bugetele pentru sănătate cresc an de an. Trafic fără profit, rezultat al disperării și exasperării. Se întîmplă asta în aceeași țară în care o fraudă îngrozitoare la Casa de Națională de Asigurări de Sănătate nu a provocat aproape nici un fel de emoție publică. Dar ne preocupă Roșia Montană, ursii gunoieri și tensiunile din peninsula coreeană. Ev Mediu sincronizat.

În România, poliția încă mai rezolvă probleme cu o bătaie zdravănă. Sigur, uneori nefericitul moare, dar probabil s-a dat de bunăvoie cu capul de asfalt în timp ce sorbea un ceai cald oferit de agenți.

Darwinismul social românesc are o infinită capacitate de reproducere și exprimare. Un exemplu: în cel mai mare și mai bogat oraș al României o primărie decide brusc să nu mai permită distribuția de seringi pentru dependenții de heroină, pentru că poate. Risc social? Cui îi pasă de drogații ăia?

Și n-am menționat detaliile mici, ghișeele umilitoare, senzația permanentă că fiecare moment e esențial și final, și că o ratare mică în interacțiunea cu statul sau, mai larg, cu societatea va declanșa un șir de evenimente care, inevitabil, se va sfîrși rău, foarte rău. Și atunci e nevoie de agresivitate, cinism și maxilare strînse. În România, empatia e slăbiciune, solidaritatea e prostie, iar complexitatea e inutilă. Aici nu ne încurcăm în detalii.

Nu e nimic nou în ceea ce am amintit mai sus. Aș mai adăuga doar că, în mijlocul crizei economice, România a aplicat cel mai dur, mai cinic și mai stupid program de austeritate, evitînd cu o voioșie inadmisibilă să facă vreun efort pentru recuperarea banilor furați, pierduți sau prost administrați de stat. Furtul de (la) stat a continuat neabătut, cu prejudicii inimaginabile, iar nota de plată au achitat-o cei care nu se puteau apăra. Astăzi, narațiunea vorbește despre curaj, nu despre victime.

Înaintea acestor vremuri, Nicolae Ceaușescu plătea datoria externă cam după aceleași criterii, cu prețul unui deceniu odios, la finalul căruia a plătit la rîndu-i o notă, fără însă ca pe ea să fie trecută și filozofia cinică ce a căpătat în timp alte valențe, alt PR, dar esența i-a rămas nesmintită.

Mai departe în spate, același stat român se înscria voluntar pe lista participanților la Holocaust și sancționa fapte care și pe inventatorii fenomenului îi îngrozeau. Lagărele, masacrul de la Odessa, asasinarea propriilor cetățeni, toate astea sînt românești și prea puțin discutate.

E ceva insuficient studiat aici, insuficient cunoscut și analizat: această cruzime, această răutate care domină societatea românească și ale cărei efecte sînt simțite chiar și cu ochii închiși. E o vibrație a fricii, o aplecare spre violență simbolică și administrativă pentru care nu există încă explicații satisfăcătoare.

S-a scris mult zilele acestea despre introducerea manualului unic în școala românească. S-a vorbit și despre lista de lecturi pentru elevi pe care diverși oameni o consideră nepotrivită și veche. Așa o fi, dezbaterea a rămas fără final.

Dar, de se va actualiza vreodată lista aceea, ar trebui să aibă printre titluri și o istorie a cruzimii la români. Măcar pentru ultima sută de ani.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

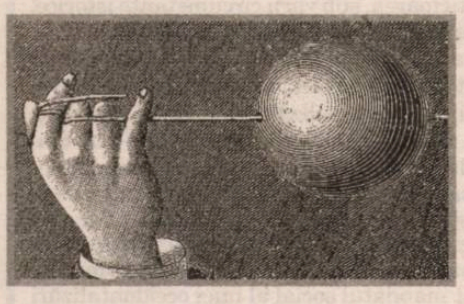

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

În goana trenului

– noul sezon literar francez –

581 de romane noi au apărut în Franța în noul sezon literar 2017. Dintre acestea, 390 sînt romane franceze. Anul trecut, apăruseră „doar" 363. Fenomenul numit *rentrée littéraire* e specific acestei piețe de carte. Cele mai multe cărți apar mereu spre sfîrșitul verii, din august pînă în septembrie. Asta, pentru a fi luate în calcul la premiile literare importante: Goncourt, Renaudot, Interallié, Marele Premiu al Academiei, Médicis și Femina se jurizează și se decernează toamna. Orice premiu sau apariție pe „lista scurtă" a nominalizăriloe înseamnă vînzări mai bune. Iar în Franța, vînzările chiar contează. 581 de romane noi e o cifră ceva mai mică decît în 2012, cînd au apărut 646 de titluri, un adevărat record. Dar, chiar și așa, cititorii au de unde alege.

Multe dintre noile romane franceze au fost deja recenzate și marile publicații au făcut deja liste cu preferințe, cu „cărțile de neratat" sau cu „romanele sezonului", la fel cum și librarii afișează deja „revelațiile" acestei toamne literare. Cîteva dintre titluri apar mereu, pe liste foarte diverse – semn că atrag sau măcar că intrigă cititori cu interese și gusturi diferite. Cîteva dintre aceste titluri se regăsesc și în selecția (intermediară) pentru multașteptatul Goncourt. Iată lista celor opt: François-Henri Désérable, *Un certain M. Piekielny (Un anume M. Piekielny),* Olivier Guez, *La Disparition de Josef Mengele (Dispariția lui Josef Mengele),* Yannick Haenel, *Tiens ferme la couronne (Ține bine coroana),* Véronique Olmi, *Bakhita,* Alexis Ragougneau, *Niels*, Monica Sabolo, *Summer,* Eric Vuillard, *L'Ordre du jour (Ordinea zilei),* Alice Zeniter, *L'Art de perdre (Arta de a pierde).* Și de data aceasta, majoritatea romanelor selectate au fost publicate la editurile mari, consacrate.

O primă constatare: de pe listă lipsesc, la această ediție a premiului, autori prolifici, „profesioniști" care scot o carte pe an (cum sînt, de pildă, Amélie Nothomb, Eric-Emmanuel Schmitt). Pe de altă parte, în selecție nu a intrat nici un roman de debut, deși la edițiile precedente nu lipseau debutanții.

Nu știm mare lucru, în România, despre autorii reținuți pentru premiu. Opera lor e puțin cunoscută în România, cărțile de pînă acum, în afară de romanul *Jan Karski* al lui Yannick Haenel, nu au fost încă traduse. (Olivier Guez, ce-i drept, îi e cunoscut publicului cititor de la noi prin interviurile realizate cu Norman Manea.)

De această dată, selecția, povestește președintele juriului, Bernard Pivot, s-a făcut „cu mare seninătate", iar cei zece membri ai juriului au convenit asupra listei de nominalizați „cu o viteză uluitoare". Să ne amintim: anul acesta, în mod excepțional, juriul nu s-a mai întîlnit, după cutumă, la restaurantul Drouant, ci au stabilit această listă intermediară de nominalizări în tren, în drum spre Tîrgul de Carte de la Frankfurt, unde Franța a fost invitat de onoare. Dar „oare mersul cu trenul chiar formează gusturile literare?" – se întreba, poate un pic malițios, *Le Nouvel Observateur.* O întrebare totuși legitimă. Oare chiar se poate tranșa valoarea unor cărți în trei ore și jumătate, cît durează drumul cu trenul de la Paris la Frankfurt? Oare poți reduce la jumătate lista celor 18 nominalizări inițiale într-un vagon care rulează cu 300 de km/h?

Francezii dedicau lecturii cinci ore și 48 de minute pe săptămînă în 2011. În 2014, au rămas doar cinci ore și 20 de minute pe săptămînă.

Francezii citesc în medie în jur de 11 cărți pe an. Nu sînt chiar cei mai mari cititori ai Europei, dar, oricum, depășesc binișor media. La aceste cifre, se poate vorbi într-adevăr de o industrie a cărții, așa că și editorii se iau foarte în serios. Însă tirajele cărților sînt în ușoară scădere. De fapt, arată un studiu recent publicat de Federația Editorilor din Europa, cu cît numărul de titluri noi e mai mare, cu atît scade și tirajul mediu per titlu. Un fenomen explicabil: numărul cititorilor rămîne constant, el nu crește odată cu multiplicarea ori diversificarea ofertei de lectură. Timpul și, poate, bugetul alocat cărții rămîn și ele constante, ba chiar se reduc.

Problema, ne arată un alt studiu realizat de GFK, e că lectura, altfel decît muzica, de pildă, rămîne o activitate care necesită timp și concentrare exclusive. Or, timpul afectat lecturii e tot mai mic. Francezii dedicau lecturii cinci ore și 48 de minute pe săptămînă în 2011. În 2014, au rămas doar cinci ore și 20 de minute pe săptămînă. E puțin probabil, în aceste condiții, ca piața să absoarbă volumul imens de cărți noi care apar în fiecare an. 581 de romane noi au apărut în acest sezon literar. La cît de mult se scrie, cine mai are timp să citească? – ironiza un comentator situația cărții în Franța.

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Tăceri

Texte și opinii de:

- Mona DÎRȚU (jurnalist)

„Antităcerea are un milion de sinonime“

- Constantin VICĂ (lector la Facultatea de Filozofie)

„Nimic mai mult de spus“

- Adela GRECEANU (scriitoare)

„Oftatul lui Amos Oz“

- Iulian TĂNASE (scriitor)

„Silence FM“

- Mihnea POPESCU (psihoterapeut)

„Unele apropie, altele îndepărtează“ – interviu

- Dan DEDIU (compozitor)

„Un sunet care se simte“ – interviu

- „Să nu le spui copiilor ce vorbim noi acasă“ – anchetă

argument

Cînd se opresc inimile

Eram în liceu, în vacanța de primăvară, și am plecat într-o drumeție la munte, cu o prietenă. Am rătăcit drumul și ne-a prins noaptea. Auziserăm de schitul din apropiere, așa că ne-am gîndit că ar fi bine să ne adăpostim acolo și să dormim. Am găsit locul chiar înainte de a cădea de tot întunericul. Am deschis ușa, am intrat. Am strigat, dar nu părea să fie nimeni prin apropiere. Ne-am scos încălțările și ne-am așezat pe cele două paturi din cameră. Am mîncat ceva, din ce mai aveam în rucsacuri. Aproape ațipiserăm cînd am auzit pași. N-a mai trecut mult pînă cînd cineva a apăsat clanța și a deschis ușa. Ni s-au oprit inimile. În fața noastră a apărut un bărbat, de vreo 30 și ceva de ani, cu barbă și păr lung, prins într-o coadă. Ne-am speriat unii de alții. Noi am început să turuim, să ne cerem scuze că am intrat fără să cerem voie. El zîmbea larg și nu zicea nimic. Ne-a ascultat, apoi ne-a întrebat prin semne cum ne cheamă, de unde sîntem. După un timp devenise o conversație normală. Doar că omul nu vorbea. Era un fost sportiv, rugbist, care alesese să se retragă din lume și ținea acest post al tăcerii. Habar n-am de ce am încă amintiri atît de clare (a doua zi am mîncat împreună și l-am ajutat să lustruiască obiectele de cult). Poate pentru că era primul om care renunțase la vorbe, dar asta nu părea că ar conta prea mult în comunicarea noastră.

De atunci am făcut o colecție impresionantă de tăceri. De tot felul. Grele ca plumbul, ușoare ca norii. Suficiente ca să mă simt aproape de cineva sau imposibile și dezarmante, chiar dacă erau căptușite cu multe vorbe. M-am întrebat și dacă scrisul e liniște sau un fel special de zgomot. Ce spunem și ce nu reușim niciodată, de fapt?

Ce ascultăm și cît vrem să ne auzim? Cîte tăceri are omul și, mai ales, ce face cu ele? Muzica și literatura au nevoie de pauze, de liniștea asta absolută, ca să ajungă la noi? Și dacă tăcem prea mult, cît ne costă pe termen lung alegerea asta? Neputința e țipăt sau liniște?

Le mulțumesc invitaților mei care au scris despre tăcerile lor și ale noastre. Lectură tăcută și plăcută vă doresc! (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Mona DÎRȚU

Antitărcerea are un milion de sinonime

Tăcerea „se lasă“, „se așterne“, „se înstăpînește“. Uneori e „grea“, alteori „de aur“. Întotdeauna „se învață“, cîteodată „se rupe“.

Copil de Război Rece fiind, știu binișor cum e cu tăcerea celor guvernați. Am auzit-o în totalitarism, în tranziție, o aud și-n România asta nouă care se înalță, ca o buruiană, pe unde-și găsește culoar. S-a schimbat mult textura tăcerii noastre. Înainte era grea, ca o pîclă sulfuroasă cu care ne acoperea „sistemul“. *Știam* că ne intoxică, *știam precis*. Astăzi tăcerea e de obicei incoloră, inodoră și vine din decizii personale. Ne intoxică *stealthy,* ca monoxidul de carbon; nici nu băgăm de seamă, în zarva asta necontenită, cît de mult tăcem.

Am dat acum vreo trei ani peste un personaj fabulos, jurnaliștii i-au zis ba „coșmarul dictatorilor“, ba „un Machiavelli al non-violenței“, ba „Clausewitzul protestului pașnic“. Îl cheamă Gene Sharp și, din cei 89 ani pe care-i are, 59 și i-a petrecut studiind mișcările de rezistență împotriva totalitarismelor de tot felul. Manualul lui de protest – *From Dictatorship to Democracy* – inventariază 198 de metode de „acțiune non-violentă“ și e probabil cea mai influentă carte despre care n-ați auzit niciodată. Au folosit-o, în primii ani după declararea independenței, lituanienii, estonienii și letonii (ministrul lituanian al Apărării de-atunci ar fi spus că „mai degrabă am această carte decît o armă nucleară“). Apoi, în protestele lor antiguvernamentale, au folosit-o sîrbii și ucrainenii, apoi georgienii, în „revoluția trandafirilor“, și, mai aproape de noi, egiptenii. Ba chiar și-n țări vestice au prins ideile lui Sharp: un documentar despre teoriile lui, *How to start a revolution,* a ajuns filmul neoficial al mișcării Occupy.

Ce spune Sharp, în esență, e că orice putere se sprijină, în mod fundamental, pe obediența subiecților ei – pe care o induce, o păstrează și o recompensează prin sisteme remarcabil de eficiente – și că, atunci cînd oamenii ies din obediență, întregul mecanism își pierde accelerat puterea. Sună de bun-simț; ce-a făcut însă Sharp e că a studiat sistematic *sursele puterii* – și a cartografiat tacticile prin care atotputerniciile de tot felul pot fi anihilate pașnic. Noi nu trăim sub dictatură, desigur. Dar și la noi tot despre obediență e de multe ori vorba – sau măcar despre un soi de acceptare deznădăjduită, resemnată, mută, a lucrurilor care ne supără. Uite, de pildă, o întrebare simplă: cum s-a făcut totuși că una dintre camerele Parlamentului a ajuns să fie condusă de un condamnat penal – și că asta nu mai scandalizează întreaga națiune? Sau că evaluarea miniștrilor din cabinetul Grindeanu a fost făcută de un om cu trei dosare penale – acuzat, printre altele, că a primit sacoșe de bani în cimitir? Sau, mai nou, că un ministru presat de premierul Tudose să demisioneze pe motive de suspiciuni de abuz în serviciu (care „ne creează probleme cu Bruxellesul“) e păstrat în guvern, de același Tudose, pe post de consilier de stat? Răspunsul simplu e că „nu le pasă“. Răspunsul complex e că nu-i obligăm noi cum se cuvine să le pese.

Obrăznicia și abuzul se cultivă în timp, iar tăcerile noastre – fie ele izvorîte din frică, din dezgust, din indiferență, din deznădejde – sînt un îngrășămînt grozav. Eu cred că am pierdut atîta teritoriu pentru că am tăcut prea mult – cu mine în frunte. N-am fost atenți, n-am anticipat consecințele, n-am știut *ce anume* și

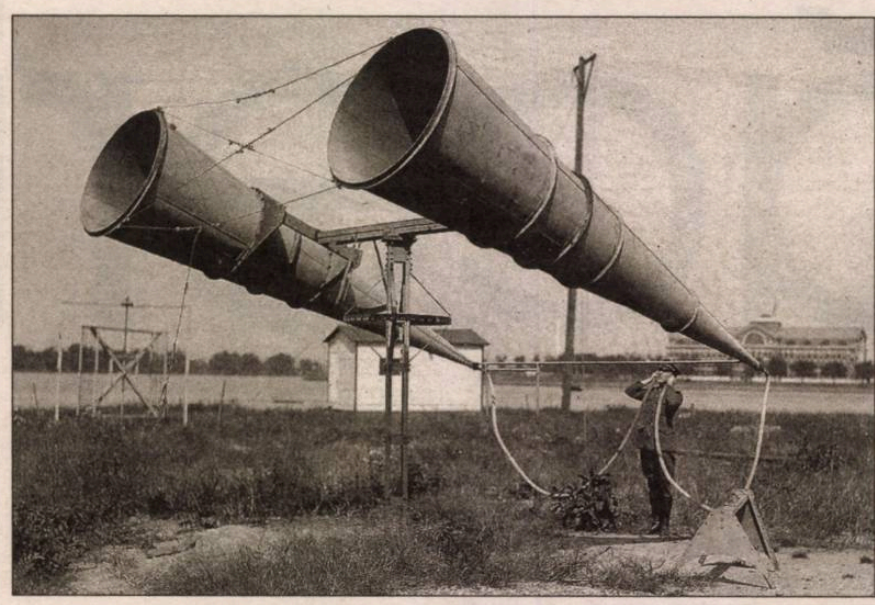

cum anume să facem, ne-a fost lehamite și, mai ales, *nici noi* n-am crezut că putem. Ne-am pierdut, cumva – sau poate nici n-am apucat să ni-l cultivăm – acel atribut esențial al cetățeanului de care orice putere politică sfîrșește prin a se teme: capacitatea de a ne indigna și de a acționa în consecință. Nu ne-am prins că e o bătălie de centimetri și că, puse cap la cap, indignările înăbușite și tăcerile prin care ne-am protejat nervii dau putere celor care sînt, tehnic vorbind, *în serviciul nostru*.

Problema cu tăcerile e că-ți iau din puteri, din „a putea“. Și vine o zi în care te uiți la teritoriul pierdut și te-apucă depresia. Uiți că, pînă la urmă, tot printr-o o bătălie de centimetri – și prin inteligență tactică – poți recîștiga ce-ai pierdut. Și nu e vorba doar despre a protesta în stradă, deși protestul ajută (nu există miting notabil cantitativ, în ultimii ani, de care guvernarea să nu fi ținut cont într-un fel sau altul – să nu uităm asta). Nu, nu despre ieșitul în piețe e vorba – asta e soluția extremă. E vorba despre acel *„standing your ground“,* cum se spune în engleză, în fiecare zi – despre a rămîne pe pozițiile care-ți sînt familiare, pe care le poți controla, sau despre gesturile mici făcute pentru lucruri de care îți pasă de-adevăratelea. Iată un exemplu recent: split TVA. Comunitatea de business s-a opus săptămîni în șir cu toate armele din dotare – a dat comunicate, a făcut conferințe de presă, a inițiat petiții, a dat exemple de eșecuri din alte țări, a explicat impactul măsurii pe înțelesul tuturor. Rezultatul? Guvernul a făcut deja cîțiva pași înapoi și e foarte puțin probabil ca split TVA să fie implementat în formula inițială. Asta nu înseamnă că războiul cu split TVA a fost deja cîștigat, înseamnă, însă, că cei cu decizia în mînă au fost obligați să le pese.

Centimetrii de care avem nevoie sînt peste tot în jurul nostru – cum zice Al Pacino, motivațional, în *Any Given Sunday*. Și nu mă gîndesc doar la OUG 13 ori la split TVA, blockbusterele anului pe tema felului nesocotit în care ne e administrată țara. Mă preocupă mai degrabă lucrurile simple, indignările punctuale, contrareacțiile eficiente, cele în care să-mi pot permite să investesc timp și energie. Mă gîndesc, de pildă, la încăpățînarea de a-mi cere la ghișeu, tenace, dreptul care mi-a fost refuzat, în loc să las de la mine, la reclamația pe care-o pot face la CNA atunci cînd văd că a fost încălcată legea, la scrisoarea pe care-o pot trimite parlamentarului care mă reprezintă, la mica donație lunară pentru o publicație care face jurnalism *quality,* la voluntariatul pentru o cauză care mi-e dragă.

Antitărcerea are, cred, un milion de sinonime – iar protestul de stradă e doar unul dintre ele. Vestea bună e că fiecare-și poate alege *cum* să nu tacă. Dacă *am antitărcea* fiecare doar de trei ori pe an, am fi al naibii de greu de ignorat, cred. Gîndiți-vă un pic. Să zicem că sînt un milion de oameni care aleg să nu mai tacă în 2018 – fiecare cum vrea. Am aduna, astfel, trei milioane de *antitărceri* – trei milioane de gesturi mici, de corecții palpabile, făcute cu scopul explicit de a reseta relația dintre cei care guvernează și cei care sînt guvernați. Care-ar fi riscul? Să ne simțim cu toții, peste 12 luni, la fel de deznădăjduiți, de neputincioși și de fără speranță cum ne simțim azi?

„Tăcerea este o adevărată crimă împotriva umanității.“

NADEJDA MANDELSTAM

„Nimic nu întărește mai mult autoritatea decît tăcerea.“

LEONARDO DA VINCI

Problema cu tăcerile e că-ți iau din puteri, din „a putea“.

Mona Dîrțu *este jurnalist. Scrie, săptămînal, la* Monday Memo *– un newsletter de* news & current affairs *pentru oameni ocupați – și colaborează cu proiectul Superscrieri.*

Adela GRECEANU

Oftatul lui Amos Oz

Cum și de ce să vorbești despre tăcere în lumea asta tot mai zgomotoasă și furioasă? Cum și de ce să te gîndești la tăcere cînd ești jurnalist de radio și zilnic vorbești la microfon, adică mai tare decît alții, ceea ce îți dă senzația că ai și tu o mică putere, care uneori te sperie. Poate pentru că în tăcere rămîne tot ce nu încape în zgomotul și furia lumii și tot ce nu ajunge să fie spus la microfon. Banal, dar adevărat, apăsător de adevărat, apăsător cu cît e mai gălăgioasă viața în jur. Una dintre primele calități ale unui jurnalist este să știe să asculte. Eu așa cred. Chiar și cînd are un microfon în față. E la fel de important să asculți cum e să vorbești. Și pentru un scriitor e esențial să știe să asculte, să audă bine. Să stea acolo, într-un ochi de tăcere și să asculte. Cum zicea Gellu Naum undeva, nu mă vedeau, fiindcă eu stăteam în lumină.

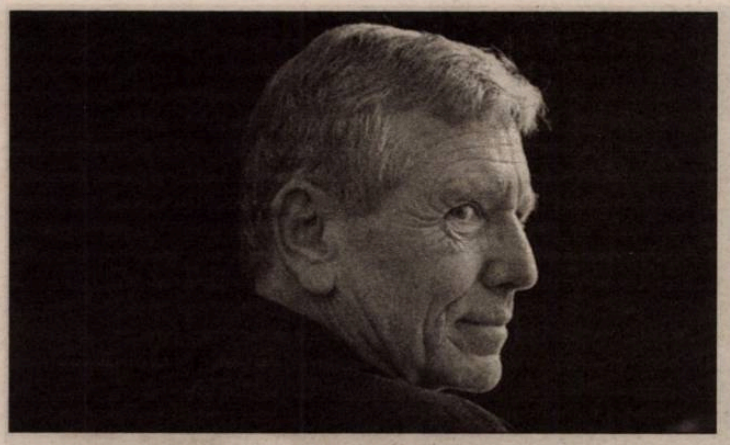

De vorbit, vorbim de multe ori cu vorbele altora. Dar de tăcut, tăcem întotdeauna cu tăcerea proprie. Sîntem, poate, mai personali, mai noi înșine, mai autentici în tăcere decît în felul cum ne exprimăm. Și cumva e firesc așa. Ca să ne înțelegem cît de cît, trebuie să avem un limbaj comun, cu riscul că acesta ajunge uneori în fundătura clișeului, a vorbei goale. Ca scriitoare, încerc să merg cu limbajul meu cît mai adînc în zona tăcerii, rămînînd lizibilă, și să smulg cît mai mult de acolo, din complexitatea de senzații sau de imagini din care se compun realitatea exterioară și cea interioară, din ceea ce este, de fapt, incomunicabil pe de-a-ntregul, fiindcă nici nu poate fi înțeles pînă la capăt. Dacă ai numit un fapt, nu înseamnă că l-ai și exprimat pe deplin sau că l-ai înțeles. De ce fel de cuvinte, de ce fel de întorsături de frază e nevoie ca să transmiți cum cade lumina pieziș într-o dimineață însorită de octombrie peste copacii galbeni sau peste *copacii albi, copacii negri?* E o imagine pe care o văd mulți oameni, e un fapt cît se poate de banal, dar cum faci să-l redai prin cuvinte în toată complexitatea lui, în toate detaliile lui? Sîntem înconjurați de o realitate ce nu se poate cuprinde în cuvinte, sîntem înconjurați într-un fel de tăcere, oricît zgomot am face. Și cred că la asta se referă Mircea Cărtărescu atunci cînd spune că trăim într-un poem. În noi e o lume a cărei pojghiță psihologii, psihanaliștii, specialiștii în neuroștiințe abia dacă au zgîriat-o în ultimii zeci de ani, o lume care de asemenea nu se poate cuprinde în cuvinte, oricît de furioși am fi. În aceste condiții, mi se pare cu adevărat un miracol faptul că din cînd în cînd reușim să ne înțelegem prin cuvinte sau că, atunci cînd citim o carte, înțelegem exact ce-a vrut să spună autorul cînd a scris cuvîntul „cafea", să zicem, și că atunci, vorba lui Marin Mălaicu-Hondrari, intervine *apropierea*. Pe mine mă interesează cărțile care încearcă să smulgă ceva din tăcerea care ne înconjoară sau din tăcerea dinăuntrul nostru. Restul... e literatură. Poate că monahii care fac legămîntul tăcerii se gîndesc și la slăbiciunea limbajului articulat, la cît de puțin se poate transmite prin cuvinte din complexitatea lumii, atunci cînd aleg să nu mai vorbească o vreme. Mi-ar plăcea să știu dacă, în perioada de tăcere autoimpusă, mintea lor formulează totuși cuvinte, dacă ei vorbesc în gînd, pentru ei, sau dacă gîndirea lor se retrage în zona din afara cuvintelor.

Sîntem, poate, mai noi înșine, în tăcere.

„La omul necinstit, ca și la cîinele tăcut, nu vocea e de temut, ci tăcerea."

ARISTOTEL

Lucrînd de ani buni la radio, am constatat că mi s-a ascuțit auzul. Un exemplu. La telefoanele cu butoane, fiecare cifră „cîntă" o anumită notă muzicală. Pentru a da telefon la radio din cabinele de înregistrări, fiecare jurnalist are o parolă din opt cifre. O poți uita ușor. Cînd formezi cele opt cifre, ele construiesc o frază muzicală, e ca și cînd ai cînta o anume melodie. Ei bine, melodia asta o știu foarte bine, pe ea n-o pot uita. Și știu că am format greșit o cifră sau mai multe atunci cînd cînt „fals", cînd cele opt cifre nu-mi dau melodia cunoscută. Într-o vreme ascultam muzică clasică la căști, pentru că numai așa puteam prinde oftatul, respirația, mormăiala interpreților sau chiar sunetele care apar de pildă la impactul dintre arcuș și coardele viorii, dincolo de notele muzicale, „sunetele colaterale", cum le-am zis. Ascultînd în căști, auzeam de aproape, așa cum vezi textura pînzei și a vopselurilor cînd privești de aproape un tablou. În căști aveam acces la textura sonoră a unui concert, care mă interesează la fel de mult cum mă interesează concertul propriu-zis. Și mă impresionează vocile oamenilor. Dar mă impresionează și tăcerile lor. Ceea ce se aude printre cuvinte, ezitările, respirația, acele sunete care, de multe ori, la radio se scot la montaj. Îmi amintesc că într-un interviu cu Amos Oz, după ce l-am descusut îndelung și mi-a vorbit pe larg despre literatura lui, am simțit că e momentul să pun întrebarea aceea pe care eu nu prea o pun: de ce scrieți? Și Amos Oz mai întîi a oftat. Nici nu mai știu ce mi-a răspuns, pentru că îi face plăcere, cred că a zis. În schimb, am foarte limpede în memorie oftatul acela adînc. Pe care l-am lăsat în interviu, nu l-am tăiat la editare.

***Adela Greceanu** este scriitoare și jurnalistă. Cea mai recentă carte a sa este* Și cuvintele sînt o provincie *(Editura Cartea Românească, 2014).*

„Un sunet care se simte"

trei întrebări pentru Dan DEDIU, compozitor

Cînd putem vorbi de tăcere în muzică?

Agentul tăcerii în muzică este pauza. Este echivalentului golului din pictură. Asemenea golului, și pauza articulează sunetul. Ceea-ce-nu-se-aude pune în valoare ceea-ce-se-aude. După cum și auzitul edifică neauzitul. Aurel Stroe spunea că pauza e un sunet vid. Acest lucru înseamna: ceea-ce-nu-se-aude nu înseamnă că nu există. Sau: o fi el vid, dar e sunet.

Și încă ceva: pauza în muzică e poarta de intrare în tărîmul *daimonului*, al sinelui profund. Așa că putem vorbi de tăcere în muzică atunci cînd sîntem proiectați în interiorul a ceea ce Thomas Mann numea *dämonisches Gebiet*.

Ce legătură are ea cu sunetul?

Tăcerea e și ea un sunet, s-ar putea spune, un sunet care nu se aude, dar care se simte. În ea ascultăm temperatura ontologică a lumii. Există calități diferite ale tăcerii: tăcerea încordată, tăcerea misterioasă, cea amenințătoare, cea explozivă și asurzitoare ori, dimpotrivă, tăcerea liniștită, calmă, meditativă și multe altele. Aceste calități ale tăcerii sînt însă obținute în muzică prin ceea ce precedă tăcerea, prin combinațiile de sunete și ritmuri pe care le auzim înainte de ea. Tăcerea e un rezultat, nicidecum un dat. Ea nu e un zero-sunet de la care pornim, ci un sunet-zero plin de sens, obținut ca rezultat al unei ecuații misterioase și complexe, în care infinitul real, cel irațional și cel imaginar interacționează într-un mod inefabil.

În acest sens, tăcerea, se poate spune, este activă sau pasivă. Dacă e o tăcere pasivă, atunci nu e muzică, ci ambient conotativ. Tăcerea activă, însă, e esență muzicală, dobîndită după o acumulare de tensiuni și relaxări de tot felul.

Care sînt cele mai „tăcute" piese pe care le știți?

O, aici se pot da multe exemple. Am putea vorbi de muzica tăcută a lui Morton Feldman ori de *hit*-ul mondial al lui John Cage, anume *4'33"*, unde pianistul stă în fața pianului și nu cîntă, amorsînd tăcerea ca ritual și ambient. Sau, mai înainte, de o glumă muzicală a lui Erwin Schulhoff, care scrie în 1919 o piesă pentru pian intitulată *In futurum,* pe care o umple cu tot felul de pauze, „cîntate" în sus și în jos pe portativ, într-un gestualism dadaist pursînge!

Dar dacă ar fi să numesc piese „tăcute" care sapă în adînc și ne proiectează la baza existenței, atunci aș spune că știu cîteva „chei" de intrare în acel tărîm, pe care le pot divulga pentru cei ce vor să mă ia în seamă. Aleg la întîmplare trei dintre ele: stupoarea pauzelor neașteptate din sonatele lui Beethoven (precum în deschiderea din *Appassionata),* zvîcnirile pianului din liedul *Ich hab' in Traum geweinet* de Schumann, ultimele măsuri ale *Simfoniei a IX-a* (partea a IV-a) de Mahler. Le-aș spune porți sau, mai degrabă, *portale* spre altă dimensiune temporală și emoțională.

a consemnat Ana Maria SANDU

Constantin VICĂ

Nimic mai mult de spus

Una dintre cele mai profunde experienţe pe care cineva le poate avea este să tacă împreună cu alte persoane într-o mulţime imensă, nenumărabilă. Forţa acelei suspendări este puterea non-violenţei. Tăcem în mod voit împotriva celor care ne reduc la tăcere, avînd conştiinţa a ceea ce nu facem, a vidului înfricoşător în care istoria nu mai face vorbire. Într-un timp mut sîntem doar noi, imensitatea *hoi polloi* care suspendă actul, facerea socială, cea care cere cu necesitate limbaj şi rostire. Momentul este emoţionant, dar trebuie să se termine. Nu putem rezista fără zgomotul maşinal al vieţii, fără îngerul istoriei împins cu putere spre viitor, lăsînd în urmă dezastru, lacrimi şi durere.

Oamenii de ştiinţă au observat că fiecare putem halucina în tăcere, dar nimeni nu poate halucina tăcerea. Nu este vorba de un fenomen intern al sufletului, cum ar spune un filozof modern. Totuşi, ca să avem experienţa aceasta nu e nevoie nici de vreun obiect exterior, ceea ce dă bătăi de cap schemelor clasice ale percepţiei. Tocmai lipsa obiectului face experienţa şi mai interesantă. Definită prin absenţă şi totuşi atît de evidentă nouă, tăcerea trece prin vieţile noastre ca moment al unei conştiinţe depline fără a fi conştiinţa a ceva dat. Nici obiect, nici activitate, ci tocmai lipsa lor dă adîncimea momentelor de tăcere. Ele se petrec în timp, sînt durate ale existenţei noastre, dar nu par a antrena şi intuiţia spaţiului. Este tăcerea aspaţială? Totuşi, lipsa oricărei vibraţii (perceptibile) în spaţiu este cea care o întreţine, mai degrabă decît ar produce-o.

Duratele colective de tăcere sînt dovada unui fapt mai puţin evident: că ea poate fi împărtăşită chiar dacă nu e nimic, că are un caracter intersubiectiv şi consensual. Chiar dacă stările noastre mentale pot fi diferite în momentele în care nu se spune nimic, cu toţii remarcăm suspendarea discursului

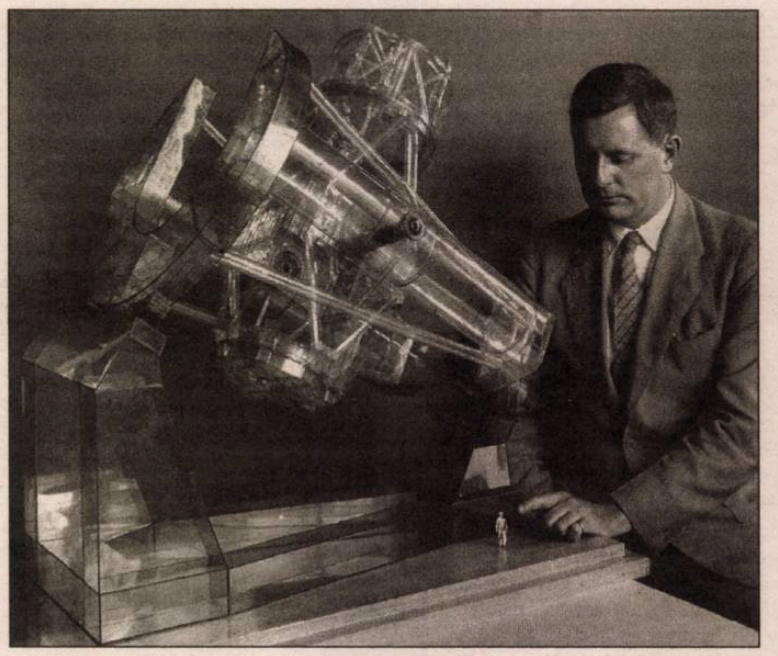

sau a zgomotului. Aceste durate sînt apăsătoare şi eliberatoare în acelaşi timp, anxietatea şi fericirea de a nu fi. Probabil aşa se simţeau Beckett şi Cioran stînd împreună fără a rosti nimic.

În şcolile filozofice ale Antichităţii, în mănăstirile medievale şi contemporane şi în templele budiste, parte a tehnicilor sinelui a fost şi este exerciţiul tăcerii. Meditaţie sau rugăciune, curăţare a simţurilor sau întărire a conştiinţei, scopuri diferite instrumentează aceeaşi tehnică a suspendării rostirii pentru o mai mare libertate a (non)gîndirii. Cîştigăm timp şi „spaţiu mental“ atunci cînd ne debarasăm de multiplicitatea sunetelor şi rostirilor. Scăpăm de o istorie lungă a sensului şi nonsensului care trebuie să fie întotdeauna publice. Tăcerea, chiar şi cea în colectiv, este privată. Tehnicile acestor tradiţii filozofice şi religioase încearcă să ducă mai departe privatismul tăcerii spre interioritate şi claritatea privirii, a contemplării de sine pînă la desăvîrşire, în tot sau nimic. Nu e foarte clar dacă poţi să taci de tot, dacă fluxul gîndirii cu adevărat poate fi suspendat. Şi chiar dacă acest lucru ar putea fi posibil, creierul nostru merge şi cînd nu ţi spune nimic, iar acestei activităţi (mai ales în tăcere) poţi să-i înregistrezi sunetele care seamănă cu sfîrîitul prafului de puşcă. Creierul nu ştie să fie mut.

Omul ştie. Sau ar trebui să ştie cînd unele fapte pot fi posibile, întîmpinate sau înţelese doar cu tăcere. Cel mai adesea sînt lucrurile intime, de la traumă la perversiune, cele pe care preferăm să le ascundem şi să le uităm. Alteori acestea sînt pur şi simplu atît de dragi nouă, încît nu putem sufla o vorbă despre ele: rostindu-le, le omorîm, le transferăm într-un nivel al existenţei în care magia lor dispare. Obiecte ideale care nu se pot comunica. Doar într-un spaţiu originar al tăcerii ele capătă suflu şi trăiesc. Aceste experienţe pot fi estetice, erotice sau mistice – în genere cele care tind spre sublim, în faţa căruia rămîi înmărmurit; ele au drept condiţie de posibilitate tăcerea şi le caracterizează incomunicabilitatea. Destul de apropiate, mai ales din unghiul incomunicabilităţii, sînt anumite experienţe ale învăţării: meseria, se zice drept, se fură în mod tacit, fără explicaţii raţionale comunicabile printr-un discurs articulat sau chiar formalizat. Afli, fără să întrebi şi fără să ţi se răspundă, ce e acceptabil sau nu, cum se face ceva, cum se desface etc. Deprinzi urmărind, atent concentrat, suspendat astfel din zgomotul lumii, ce şi cum fac cea sau cel de la care înveţi. Fericiţi cei tăcuţi, căci a lor este toată atenţia!

***Constantin Vică** este lector la Facultatea de Filozofie şi cercetător la Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din Bucureşti.*

„Unele apropie, altele îndepărtează"

trei întrebări pentru Mihnea POPESCU, psihoterapeut

Ce rol au tăcerile în psihoterapie?

E o întrebare forte dificilă. Tăcerile comune sînt destul de greu de descris, darămite tăcerile din psihoterapie. Tăcerile acoperă o plajă foarte largă şi eterogenă de mişcări sufleteşti. Sînt tăceri care refuză şi tăceri care îmbie, tăceri ostentative şi tăceri discrete, tăceri absente şi tăceri vibrante, tăceri receptive şi tăceri opace, tăceri reciproce şi tăceri asimetrice, tăceri care apropie şi tăceri care îndepărtează şi aşa mai departe. Cred că se poate crea o adevărată morfologie a tăcerii. În orice caz, e interesant de observat că şi ea, tăcerea, ca şi cuvîntul, e polarizată, adică poate dezvolta, în acelaşi discurs, sensuri de-a dreptul opuse. Cred că tocmai în polarizarea ei, în ambiguitatea ei, tăcerea îşi obţine bogăţia terapeutică. Ea deschide aici un spatiu al latenţelor, al decantărilor, al potenţialităţii. În şansa pe care le-o oferă tăcerile, cei doi, pacientul şi analistul, se confundă şi se diferenţiază, se apropie şi se îndepărtează, se investighează reciproc, fac tot ce fac oamenii obişnuiţi în tăcerile lor. În plus, tăcerea în psihoterapie şi, mai ales, în cea psihanalitică, poate căpăta semnificaţia de spaţiu al reflexivităţii, al ajustării reciproce şi, mai ales, al devenirii. Aici, tăcerea devine o tăcere în care se revelează adevărul propriu, în care persoana poate deveni ceea ce este şi a fost, într-un fel, dintotdeauna, dar fără să ştie: autorul propriei vieţi. Tăcerea este o enigmă în care a conştientiza şi a deveni ajung să fie unul şi acelaşi lucru.

De ce mulţi dintre noi preferă să spună: „Nu-mi place / nu vreau să vorbesc despre mine“?

Pentru ca „vorbitul despre mine“ este foarte dificil, atîta vreme cît nu e simplă vorbărie. Vorbitul despre tine, într-un cadru psihanalitic, e un vorbit care te apropie de angoasele tale, de însăşi condiţia ta de fiinţă muritoare, de toate punctele tale de inconsistenţă, e un vorbit care te propulsează în necunoscut, în durerea care te-a făcut să te falsifici, să te înstrăinezi de tine însuţi. Pe scurt, vorbitul despre tine, dacă este autentic, te înfăţişează ţie însuţi nu atît în ceea ce eşti, cît în ceea ce ai fi putut deveni. Cu alte cuvinte, ca să răspund succint: nu-mi place să vorbesc despre mine pentru că asta mă va purta, prin durere, spre mine însumi.

Cum trăim cu tăcerea oamenilor de care am fost apropiaţi şi de care ne-am îndepărtat?

Vezi cît e de vagă tăcerea? Şi, odată cu ea, şi întrebarea. Vezi cîte sensuri poate aduce ea, tăcerea? Ce fel de tăcere rămîne în urma îndepărtării noastre? Poate nu vom şti niciodată. Tăcerea apropierii se revelează mai lesne pentru că ea se desfăşoară între doi oameni, dar tăcerea din siajul îndepărtării e o tăcere solitară. Poate că tăcerea oamenilor de care ne-am îndepărtat este nespusul relaţiei cu aceia şi, poate, mai ales, nespusul separării de ei. Cu alte cuvinte, depinde de îndepărtare, dacă îndepărtarea vine în urma unui proces de digerare, de decantare a separării, a diferenţierii, de recuperare din celălalt, atunci nu mai e nimic de spus. Vorbim, în cazul ăsta, de o tăcere calmă, poate tristă, dar calmă. O tăcere a reculegerii.

Dacă tăcerea vine, însă, mai degrabă în urma unei fracturi a relaţiei, atunci ea va fi o tăcere plină de furie, de remuşcări, de frustrări etc. Dacă îndepărtarea e bruscă, nemetabolizată, ea ar putea proveni din dificultatea celui care pleacă de-a trăi procesul separării şi tot „cortegiul“ de sentimente care-l însoţesc: tristeţe, jale, vinovăţie, furie, deznădeje etc.

a consemnat Ana Maria SANDU

Ana DRAGU

Cineva în care am 100% încredere

Sînt zile în care doar gîndul la cîteva minute de tăcere absolută mă ține în viață. În care posibilitatea unei tăceri e chiar halucinația din deșert care îți duce un picior înaintea altora și zile în care:

Am nevoie să spun cuiva în care am 100% încredere. În cine dracu' am 100% încredere? Pe cei deja triști nu-i deranjez, pe tine nu. Izbucnesc în cele din urmă în lacrimi. E bine. Mă șterg cu dreapta, testez cîinele. Îi dau drum din cușcă la ora asta, îi sparg rutina și mă las pe covor. Cîinele își scutură capul de mai multe ori, scheaună, păstrează uluit distanța de corpul meu întins, cald încă, pe covor. De stres se scarpină. Face șezi și culcat. Știe că mereu îl alung cînd sare pe mine. Dramatizez.

O liniște neagră lipsită de stimuli vizuali.

Ascultă aici, spun în gînd, ție o să îți dau de trei ori, ca-n povești, respins la apel. Îmi șterg lacrimile cu ambele mîini, îi șoptesc numele. Cîinele scutură din cap, mă amușină, se așază în poziție de pază. Scîncește. Îi șoptesc numele, după un minut plusez: *Aici!* Testez cîinele. Ce va face cînd voi agoniza pe covor și, cu ultimele puteri, voi deschide zăvorul cuștii XL de la zooplus? Nu l-am antropomorfizat suficient, cît să se spele pe labe sunînd la 112, ori să alerge la non-stop după lumînări și să turuie rugăciuni, ori să înceapă să cînte. Șoptesc iar: *Aaaiiiici!* Se sperie și se ascunde în pat lîngă copiii adormiți. Refuză să coboare. Mimez cuvîntul cheie: *Pișu!* Hai la pișu! Îmi șterg gîtul cu ambele mîini, mă ridic, iau lanterna cu electroșocuri din bibliotecă și repet mantra, mimez: Hai la pișu! Coboară din pat și treptele din casa scării una cîte una. Pe geamul ușii îl văd scriind un mesaj pe telefon, în nimb, clătinîndu-se din ce în ce mai tare. Tastează, trimite, așteaptă. Încearcă să obțină accesul în scara de vizavi. Ridică privirea spre geamul unei bucătării. Șșșsh, șoptesc. Așteaptă! Sting lanterna să nu ne vadă, stăm nemișcați. Cîinele e cu un pas în urma mea, speriat. Aproape pe punctul de a renunța la actul magic și de a se întoarce în apartament cînd brusc ușa scării de vizavi se deschide și, balanga-balanga, pericolul minor intră în scară.

„Tăcerea este modalitatea autentică a cuvîntului."

M. HEIDEGGER

Nu mai există nici un obstacol între cîine și pișu. E liniște. O liniște neagră lipsită de stimuli vizuali. Apăs butonul magic al lanternei, trag aer în piept și deschid ușa scării. Aerul nu-și schimbă consistența. Nu miroase a noapte, nici a zi. Limba mea nu are nici un gust.

Am nevoie de cineva în care am 100% încredere, căruia să îi spun. Care să pipăie, fără un cuvânt, îngrozitoarele desene.

***Ana Dragu** este scriitoare și coordonatoarea Centrului de Resurse și Referință în Autism „Micul Prinț", Bistrița. Cea mai recentă carte a sa este* Borderline *(Editura Charmides, 2017).*

Ana Maria SANDU

„O mare de copii care cîntau nu din voci, ci din mîini"

Am ajuns la Școala specială pentru surzi Nr. 1, din Dămăroaia, de pe strada Neatîrnării, după ce am întrebat o femeie cu un copil de mînă, la ieșirea din metrou, pe unde ar fi mai bine s-o iau. Doamna vorbea foarte tare, dar n-a prea știut să-mi dea informații, așa că am mărit pasul și m-am îndepărtat. Întîrziasem deja. Vineri la prînz, cînd i-am spus portarului că am o vizită anunțată, lumea se adunase în cancelarie – doamna directoare Iulia Eftene, profesoarele Iulia Sfetcu-Mândășescu, Costina Zavera, Diana Mihai – și mă aștepta. Printre nenumăratele teancuri de dosare, am avut o discuție prietenoasă, de parcă nimerisem acasă la niște oameni drăguți, bucuroși de oaspeți.

„Sîntem singura școală care, din 2006, școlarizăm, în clase separate, copii cu tulburări de auz și din spectrul autist. Școala a fost inițial pentru surzi băieți, și s-a înființat în 1927, a existat și o școală pentru fete, făcută în 1921. Iar această segregare a existat pînă prin 2000. După aceea, ei au început să ia băieți, iar din 2004, am luat și noi fete", mi-a povestit directoarea școlii. În momentul actual sînt școlarizați aici 104 copii, dintre care peste 80 sînt cu deficiență de auz. Vin de la grădiniță și rămîn pînă la finalul ciclului gimnazial (pentru cei cu deficiențe medii asta înseamnă clasa a VIII-a, pentru cei cu deficiențe grave, clasa a X-a). Am aflat cu această ocazie că copiii cu deficiențe de auz sînt foarte veseli și dezinhibați. Spre deosebire de deficienții de vedere, care își conștientizează profund deficiența și suferă și vor să demonstreze că pot să facă performanță, cei cu surditate sînt dezinhibați. Dacă nu știi limbajul lor mimico-gestual, problema e a ta, nu a lor.

Pentru Diana Mihai, e un început. Predă de curînd la această școală. Spune că, din păcate, nimeni nu te pregătește cu adevărat pentru asta. Perioada de formare în Facultatea de Psiho-pedagogie înseamnă șase dactileme (semnele făcute cu mîna), apoi vii într-o școală cu surzi fără să știi ce ai de făcut. „E interesant pentru că ei se bucură că îți pot oferi informații, nu doar tu lor. Și totul se compensează."

Anul acesta au 14 clase și o grupă de grădiniță. Copiii nu sînt doar din București, ci și din județe apropiate, inclusiv din Constanța.

Am întrebat și dacă copiii se nasc cu aceste deficiențe sau le capătă pe parcurs. Doamna Eftene, care are experiența cea mai mare dintre cadrele de aici, își amintește: „În primii ani în care am lucrat eu la școală, am avut generații născute imediat după 1990, care erau surziți cu ototoxice, medicamente care au avut acest efect secundar". Acum grija e mai mare și copiii care le au din naștere sînt mai mulți. Mai spune și că se dezvoltă mai bine copiii proveniți din familii de surzi, pentru că ei nu stau izolați ca aceia din familiile de auzitori, care comunică cu ei puțin.

Iulia Sfetcu-Mândășescu spune: „Primii opt ani au fost efervescenți. Eu am venit foarte tematoare, nu aveam nici un fel de experiență cu nici o deficiență și a fost foarte bine așa. Am început să învăț odată cu ei, deci mi-am dat seama, lucrînd zi de zi cu ei, și de potențialul fiecăruia, și de unde trebuie insistat cu fiecare dintre ei".

Profesoarele păstrează legătura cu elevii care au terminat școala. Vorbesc cu ei pe WhatsApp, pe Facebook. Absolvenții rămîn foarte atașați de acest mediu și de comunitatea în care trăiesc. Din păcate, absolvenții nu prea fac mare lucru. De asta și rămîn foarte conectați cu mediul acesta din școală, care a însemnat acces la foarte multe lucruri și proiecte în care s-au implicat.

Mi-au arătat apoi școala și prima ușă pe care am deschis-o a fost cea de la atelierul de croitorie, unde se coseau de zor hăinuțe pentru păpuși. Lăcrămioara Pintilei, de la Fundația „Light into Europe", lucra cu copiii. Fiind sfîrșit de săptămînă, fiecare aștepta pe cineva din familie să vină și să-l ia acasă.

Doamnele profesoare aveau dreptate, se zîmbește mult la școala lor. Am simțit și că relația nu era cea de la profesor la elev, ci mai degrabă una de prietenie. Am aflat apoi că le spun pe nume sau „mama", de cele mai multe ori. La sala de mese, copiii mîncau în liniște. Mirosea bine, iar doamna bucătăreasă nu ne-a lăsat să plecăm fără să ne dea o plăcintă cu prune.

Copiii fac în fiecare săptămînă *taekwondo* și participă la tot felul de alte activități extrașcolare. M-am uitat la filmulețele de site-ului Muzeului Național de Artă, proiecte de accesibilizarea a colecțiilor, pentru deficienții de auz și de văz. Elevii de la Școala specială nr. 1 povesteau în limbaj LMG cîte o pictură celebră.

La serbarea de Crăciun de anul trecut au pregătit un cor în limbaj mimico-gestual. Toată lumea a plîns de emoție cînd a văzut o mare de copii care cîntau nu din voci, ci din mîini. Am plecat cu gîndul la acea fotografie și totul în jur a părut zgomotos.

La nivel național – la 31.03.2017

Total persoane cu deficiență auditivă: 23.333, din care 21.714 adulți și 1.619 copii

Distribuția pe grade de handicap:

Handicap grav: 320, din care 110 adulți și 210 copii

Handicap accentuat: 20.275, din care 19.750 de adulți și 525 de copii

Handicap mediu: 2.645, din care 1.785 de adulți și 860 de copii

Handicap ușor: 93, din care 69 de adulți și 24 de copii

Persoane încadrate în muncă: 3.484, reprezentînd 16,05% din totalul adulților

În regiunea București-Ilfov

Total persoane cu deficiențe auditive: 2.371, dintre care 2.181 de adulți și 190 de copii

Persoane încadrate în muncă: 527, respectiv 24,16%, dintre care 473 în București (24,86%) și 54 în Ilfov (19,35%)

La nivelul școlii:

În intervalul 2007-2017 au absolvit școala 64 de copii cu deficiențe de auz și deficiențe asociate pierderii de auz (în anii școlari 2009 și 2016 nu am avut absolvenți de ciclu gimnazial)

Dintre aceștia:

3 (4,68%) au absolvit licee de masă – sînt angajați toți trei

1 (1,56%) a absolvit facultatea – Asistență socială

27 (42,18%) sînt încă în liceu sau școală profesională pentru copii cu deficiențe de auz

8 (12,5%) nu au mai continuat studiile după școala generală

Din cei 29 care au absolvit liceul sau școala profesională, 5 (17,24%) sînt încadrați în muncă, 17 (58,63%) nu lucrează, iar pentru 7 (24,13%) nu avem date.

Iulian TĂNASE

Silence FM

Pe vremea cînd silabiseam cuvintele, obișnuiam să vorbesc în timp ce scriam. Vorbele și cuvintele mi se amestecau mai întîi în minte, și acel amestec bolborosit cobora în gură și, din gură, bolul acesta aliterar prindea contur pe paginile vreunui caiet cu rînduri perfect aliniate. E mult timp de atunci. Între timp, nu mai vorbesc cînd scriu. Scrisul și vorbitul s-au despărțit definitiv, deși mi se întîmplă adesea să vorbesc despre scris, însă asta e o cu totul altă mîncare de pește. Peștele, că tot veni vorba despre el, tace. El cu asta se ocupă. Peștii tac de parcă numai cu scrisul s-ar ocupa. Scriitorii se trag din pești, probabil.

De aproape treisprezece ani lucrez la radio. La Radio Guerrilla, mai exact. N-au fost chiar treisprezece ani de vorbit la microfon, căci au fost și niște pauze lungi, pe care însă nu mi le-am dorit, dar astea sînt detalii. De scris, scriu de mult mai mulți ani și, de la scris, niciodată nu am luat pauze lungi, căci scrisul a depins mereu numai de mine. Cînd, în 2015, am publicat *Teoria tăcerii,* am fost adesea întrebat cum se împacă radioul cu tăcerea. Nu se împacă. Tăcerea e cel mai mare dușman al radioului. La radio nu se cade să taci. Tăcerea nu e de aur atunci cînd ai microfonul deschis. Cînd îți deschizi calea, trebuie să vorbești. Cînd deschizi microfonul, caseta pe care se scrie ON AIR se colorează în roșu. Cînd vezi roșu în fața ochilor, e obligatoriu să vorbești. Mi s-a întîmplat de multe ori să vorbesc fără să am nimic de spus, însă, chiar și așa, nimicul acela pe care îl arunci în aer trebuie să fie perfect coerent și bine articulat, e un nimic care trebuie să sune bine. Mi s-a întîmplat, desigur, să mai și am cîte ceva de spus. De altfel, oricine are ceva de spus dacă își oferă libertatea de a fi el însuși/ea însăși, dacă își permite luxul de a-și exprima gîndurile și emoțiile. Însă nu e ca și cum doar vorbind ne putem exprima gîndurile și emoțiile. Sînt cazuri cînd tăcerea devine un limbaj în sine.

Într-una din cele trei introduceri pe care le-am scris în *Teoria tăcerii* am răspuns preventiv la întrebarea care știam că mi se va pune: „Cum se împacă radioul și tăcerea?“ Nu se împacă și nici nu am scris cartea asta pentru a le împăca. Unul dintre motivele pentru care am scris-o a fost acela de a a face o mică penitență cu care îmi imaginam că mi-aș putea răscumpăra măcar o mică parte din păcatele locvacității, cel mai adesea frivole, pe care le-am comis în toții anii în care am vorbit la microfon. Dar au mai existat și alte motive pentru care am scris această carte. Motivul principal este unul cît se poate de simplu. În urmă cu nouă ani mi-a venit în cap această întrebare: „În cîte feluri se poate tăcea?“ Am simțit că este o întrebare bună, o întrebare pe care aș putea clădi ceva. E bine să îți pui întrebări despre lume și, mai ales, despre propria persoană. Nimeni și nimic nu este mai presus de întrebări, căci viața însăși este un mare semn de întrebare, atunci cînd nu este pur și simplu un mare semn de mirare.

Pe parcursul a șapte ani, cît mi-a luat să scriu *Teoria tăcerii,* am ajuns la 173 de moduri de a tăcea. Ar fi putut fi, desigur, mai multe sau mai puține, însă am ales să îi ofer un mic dar propriului meu cod numeric personal, ale cărui prime trei cifre sînt astea: 1, 7, 3. Dacă aș fi fost femeie, probabil că n-aș fi avut încotro și aș fi inventat 273 de moduri de a tăcea.

Și, totuși, cum se poate tăcea? În primul rînd, SE POATE TĂCEA DIN NAȘTERE, după cum urmează:

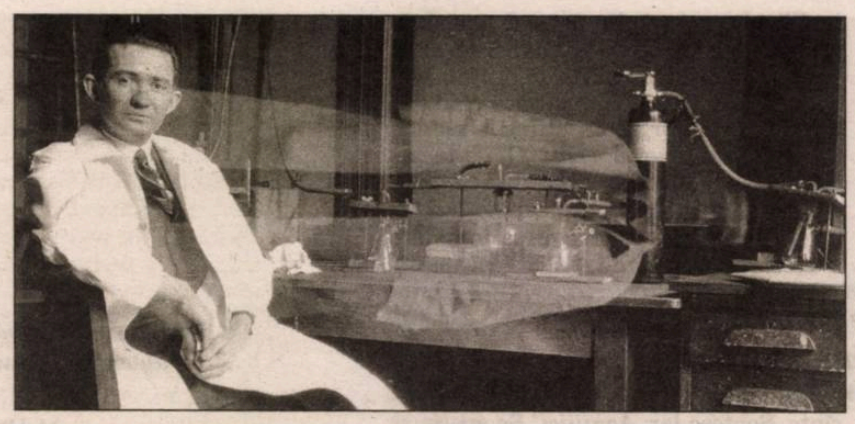

„Despre ceea ce nu se poate vorbi trebuie să se tacă.“

L. WITTGENSTEIN

„Tăcerea este prietenul care nu te trădează niciodată.“

CONFUCIUS

M-am născut într-o zi de luni, 3 septembrie, la ora 11, dimineața. Sînt al doilea copil al lui Ioan și al Nataliei. La nașterea mea, mama avea douăzeci și doi de ani, tata – douăzeci și nouă. Am o soră cu doi ani mai mare, Simona-Natașa, care este cel mai bun om din lume. Medicul ginecolog care a asistat-o pe mama la naștere mi-a dat nota 9.

– De ce nu 10? am întrebat-o pe mama cîțiva ani mai tîrziu, cînd deja eram elev la școala primară.

– Pentru că nu ai plîns atunci cînd te-a atins domnul doctor cu palma pe spate, mi-a spus mama.

– De ce m-a atins cu palma pe spate?

– Pentru că așa se face.

– Și-ar fi trebuit să plîng?

– Da.

– De ce?

– Toți copiii care plîng primesc nota 10.

– Dar la școală nu e așa.

– Bineînțeles, dar tu nu te-ai născut la școală.

– Și doar pentru că nu am plîns mi-a scăzut un punct?

– Da.

– Ai fost supărată pe mine că am luat 9?

– Nu.

– Dar la școală te superi dacă iau 9.

– Cînd te-ai născut nu erai elev.

Am zîmbit. Mama avea, ca de obicei, dreptate.

– Și nu doar că nu ai plîns, a continuat ea, dar n-ai scos nici măcar un sunet.

– De ce?

– Nu știu, te-ai încăpățînat să taci.

– Eram bolnav?

– Nu, erai perfect sănătos.

– Și-atunci de ce mi-a dat 9?

– Pentru că domnul doctor nu a înțeles de ce tăceai.

– E ceva rău să taci?

– Cînd te naști, e rău.

– De ce?

– Nu știu, poate pentru că doctorii se sperie cînd un nou-născut tace.

– S-a speriat de mine?

– Nu de tine, de tăcerea ta.

Și SE (mai) POATE TĂCEA (și) CÎND ORICE ALTCEVA ESTE PIERDUT:

Am fost un jucător de cuvinte împătimit. Un *gambler* lexical, să zicem. Noapte de noapte, mi-am jucat cuvintele la cele mai faimoase cazinouri literare. Am cîștigat multe jocuri de cuvinte, mă îmbogățisem fără măsură, aveam mereu buzunarele doldora de cuvinte, pe care le împărțeam în stînga și-n dreapta, dăruindu-le oricui avea nevoie de ele. Am dus-o așa ani de zile pînă cînd, într-o zi, am început să pierd. Norocul își întorsese fața de la mine, cuvintele m-au părăsit unul după altul. În scurt timp, am rămas sărac lipit cuvîntului. Tăcerea e tot ce mi-a mai rămas prin buzunare.

Dar înainte de naștere se poate tăcea? Da, SE POATE TĂCEA ÎN INTERIORUL UNEI SURDITĂȚI MATERNE, fix așa:

Înainte de a mă naște, eram un foarte bun înotător. În lichidul amniotic mă simțeam ca peștele în apă. Mama a știut, așa cum numai mamele pot ști, că poartă în pîntece un înotător de performanță, și a început să crească. Din dragoste pentru mine, mama a devenit uriașă. Aveam acum la dispoziție un bazin olimpic plin cu lichid amniotic. Băteam suta de metri în secunde din ce în ce mai puține. Înotam într-o tăcere perfect etanșă. Luni de zile m-am antrenat pentru o medalie, aveam toate motivele să sper la aur. Dar mama a început într-o zi să descrească. Apoi i s-a rupt apa, iar mie mi s-a rupt tăcerea. M-am trezit țipînd. La gît aveam o medalie însîngerată.

Dar într-un alt corp se poate tăcea? SE POATE TĂCEA ÎNTR-UN ALT CORP, căci, uneori, tăcerea e de abur:

Într-o peșteră din Tibet, numită Peștera Dinților de Piatră și-a Limbii de Fier, trăia odată un bătrîn care tăcea. Făcuse încă de tînăr legămîntul tăcerii, ca și cum și-ar fi trecut o centură de castitate primprejurul limbii. Tăcuse atît de mult timp, încît, în cele din urmă, obiectul tăcerii, actul tăcerii și cel care tăcea s-au contopit laolaltă într-un singur tot. Într-o zi, bătrînul, care uitase de mult cum se pronunță propriul nume, s-a transformat în abur. Nu murise, nu își pierduse nici sufletul, nici corpul, atîta doar că acum era un bătrîn de abur.

Conștient că se transformase în propria-i tăcere, exact ceea ce se și întîmplase, de fapt, bătrînul și-a părăsit peștera și a coborît spre cel mai apropiat sat. Oamenii nu îl puteau vedea, dar cîte unii îi simțeau prezența evanescentă, fără să înțeleagă că acel nor transparent, acea iluzie optică cu o vagă formă de om era chiar un om. Bătrînul se putea plimba în voie printre oameni, le intra în casă, stătea în preajma lor, îi asculta. Cînd se întîmpla ca vreun bărbat să fie aproape să își piardă cumpătul și să slobozească în aer un potop de vorbe tăioase, bătrînul, ca un duh al blîndeții, intra în el, pe gură, liniștindu-i mintea și sufletul, iar bărbatul pe dată tăcea, spre mirarea cel mai adesea a soției sale, asupra căreia s-ar fi îndreptat valul de furie. Odată intrat în cîte cineva, bătrînul lăsa înăuntru o sămînță de tăcere, apoi ieșea din acel corp pentru a intra în altul. Ori de cîte ori simțea undeva un conflict gata să dea în clocot, aburul bătrînului intervenea, stingînd focul limbilor și potolind stihiile sufletului. Oamenii nu înțelegeau ce li se întîmplă, nu știau de unde le venea liniștea aceea subită, care le tăia pe dată valul de mînie, dar semințele de tăcere pe care bătrînul le sădea în ei dădeau rod și, în scurtă vreme, peste satul în care sosise s-au instalat liniștea și pacea.

Bătrînul a plecat mai departe și a ajuns într-un alt sat, unde a făcut același lucru, intrînd în oameni și sădind în ei semințele tăcerii. Pe măsură ce făcea asta, mergînd din sat în sat, aburul care era bătrînul se împuțina, căci semințele tăcerii pe care le lăsa în oameni erau mici părți din corpul lui. În cele din urmă, bătrînul a dispărut cu totul, dar a continuat să tacă prin cei cărora le-a îmblînzit limbile și sufletele.

***Iulian Tănase** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Melciclopedia. Povestea Melcului Prinț *(Editura Nemira, 2017).*

Anca GRĂDINARIU

Filmul tăcut

Mi-e dor de tăcerea din sala de cinema. Și din afara ei. Îmi lipsește respectul, dacă nu chiar reverența cu care se urmăreau filmele „bune" odinioară, fără ecrane bipuitoare, comentarii isterice, discuții la telefon, fosnet de pungi și clefăit de popcorn. Astăzi, ești asaltat fără pauză de efecte sonore în Dolby Surround și de muzică emfatică. O strategie hollywoodiană agresivă pentru o generație cu cicluri de atenție scurte, ce se vrea mereu stimulată. Dar cel mai mult îmi lipsește acea tăcere apăsătoare care se așternea după ce ieșeai de la un film greu. Mi s-a întîmplat să rămîn mută ore întregi după genericul final. E drept că eram foarte tînără și ușor intimidabilă, pentru că trecusem de la casetele video cu Chuck Norris sau *Back to the Future* la Welles, Wajda, Bergman.

În sală, în fine, liniște.

Totuși, nimic, nici măcar *Călăuza,* nu m-a bulversat mai mult decît *Persona*. Ce, Doamne Dumnezeule, tocmai văzusem? Prietenii mei, așijderea, păreau ca loviți de trăsnet. Tăcerea era stînjenitoare, dar n-aveam de gînd s-o rup ca să mă dau de gol cît de prostuță și de provincială sînt. M-ar fi ajutat să știu că nimerisem la unul dintre cele mai impenetrabile și mai hiperanalizate filme din istoria cinematografului, o operă ce sfidează orice citire definitivă. Poate că *Persona* e despre dualitate, singurătate, identitate și reprezentare. Sau poate că nu. Fascinația acestui film rezidă tocmai în calitatea sa eluzivă. Nici Bergman, care l-a scris în urma unei delir febril provocat de pneumonie, nu știa prea bine despre ce e: „În multe părți, nu sînt sigur, într-una, chiar nu știu absolut nimic." Cert e că titlul derivă din latinescul „mască" și că a pornit de la noțiunea jungiană de identitate artificială pe care o folosim ca să ne ascundem adevăratul sine. De la un punct al poveștii, eroinele se contopesc atît de bine, încît ne întrebăm dacă nu cumva e vorba de disoluția interioară a unei singure personalități. Unii l-au descris ca pe un film complet subiectiv care are loc în întregime în capul cuiva. *Persona* nu poate fi redus la un singur adevăr, lipsit de ambiguitate. Susan Sontag scria, chiar, într-un faimos eseu pentru *Sight and Sound:* „Cea mai iscusită încercare de-a extrage o singură anecdotă plauzibilă lasă deoparte sau contrazice cîteva dintre fragmentele și imaginilecheie din film." În ziarul *Times,* spectatorii erau îndemnați să abandoneze orice tentație de descifrare și să se implice „direct, empatic și estetic".

Persona e un film despre două personaje, dintre care unul tace și altul monologhează. Elisabet (Liv Ullmann), o faimoasă actriță care, brusc, decide să nu mai vorbească, și Alma (Bibi Andersson), sora medicală care are grijă de ea. Pe măsură ce Alma se obișnuiește cu faimoasa ei pacientă, îi povestește fără oprire viața ei. Între ele se instaurează o intimitate care, la un moment dat, va fi trădată și femeile vor fi atrase într-un război psihologic unde individualitățile lor vor fuziona ca într-o reverie.

Am redescoperit capodopera lui Bergman după mulți ani, la televizor, și am avut sentimentul că dau din nou un examen ratat. Însă, dincolo de genericul năucitor, nu mai era clasicul criptic și prețios pe care mi-l aminteam. L-am găsit bîntuitor de frumos. De atunci, l-am mai revizitat și, de fiecare dată, parcă aș fi văzut un alt film. O dată am renunțat la orice logică și m-am uitat doar la imaginile hipnotice și la prim-planurile intense cu sublimele Liv și Bibi, desenate de Sven Nykvist, un magician al luminii. Altădată, m-a înspăimîntat ca un film de groază: cînd ne arată disoluția unei personalități, pelicula devine profund neliniștitoare, chiar terifiantă. Da, vampirii și vîrcolacii sînt fioroși, însă misterele legăturilor dintre femei pot fi și mai tulburătoare. Există o constantă: mereu mă tulbură acea secvență faimoasă, acel *master-shot* în care Alma povestește orgia sexuală de pe plajă... E uimitor cum una dintre cele mai erotice scene din istoria filmului se petrece, de fapt, în mintea noastră.

„Tăcerea este una dintre marile arte ale conversației."

CICERO

Cred că abia la a patra vizionare am observat proiectorul de la început și de la sfîrșit și l-am zărit pe Bergman în scaunul de regizor cum zdrobește „cel de-al patrulea zid", făcîndu-mă să mă gîndesc la cinema ca mediu. *Persona* are capacitatea uluitoare de a se reinventa, din nou și din nou, ca să-ți facă mintea țăndări.

Dar *Persona* e un spectacol de marele ecran, așa că, după aproape o jumătate de secol, am reintrat în sală, la cinemateca Eforie. Proiectorul (de fapt, player-ul) a pornit și eu am văzut, din nou, altceva. Pentru prima dată, nu mai eram Alma, cea vulnerabilă, cea care se expune, eram Elisabet, vampirul. Și eu, și ea urmăream și ne hrăneam în tăcere cu experiența umană fascinantă ce ni se așternea în față. În sală, în fine, liniște. Mi-am dat seamă că *Persona* e un film pentru care te pregătești ca pentru o întîlnire. Dacă te debarasezi de spaima sensului și te înconjuri de tăcere, te va perplexa și tulbura ca nimic altceva.

***Anca Grădinariu** este critic de film.*

Zoe PETRE

În Antichitate, tăcerea era semn de corupție

În genere, ceea ce izbește imaginația publicului contemporan în legătură cu societățile antice este caracterul public și explicit al multor aspecte pe care azi le-am considera secrete intangibile. Dezbătute aproape fără excepție de Adunarea Poporului – *demos, comitia* – la care iau parte cîteva mii de cetățeni, deciziile referitoare la război, rapoartele și mesajele soliilor trimise în alte cetăți sau la curți ale regilor barbari, și tot felul de alte probleme care azi ni se par a impune măcar discreție, dacă nu chiar pecetea secretului, făceau în lumea antică obiectul unor aprinse discuții publice „în gura mare".

Interdicția de a vorbi în adunarea poporului este adesea socotită o pedeapsă dintre cele mai grave. „Acesta a fost un cetățean care a luat parte mereu la toate acțiunile organizate de cei de vîrsta lui, (...) și acum e silit să tacă, privat nu doar de toate celelalte bunuri (care îi fuseseră confiscate), ci și de dreptul esențial de a vorbi și de a se plînge; el nu are nici măcar posibilitatea de a vă spune, o, atenieni, dacă tot ce i s-a întîmplat este drept sau nedrept", spune Demostene în discursul său *Contra lui Meidias* – persecutorul acelui anonim redus cu de-a sila la tăcere. Într-adevăr, dacă egalitatea în drepturi politice se traduce, cum ne spune Herodot, în *isegoria* – dreptul egal la cuvînt în *ecclesia* sau la tribunal –, contrariul acestor drepturi, *atimia,* pierderea drepturilor cetățenești, e marcată înainte de toate de interdicția de a vorbi în public.

În tragediile din secolul V î.Hr., discursul se situează invariabil de partea gloriei, în vreme ce tăcerea se înscrie în sfera obscurului, a efemerului și a morții. Mai mult, tăcerea e suspectă, măcar de lașitate: cetățeanul animat de un adevărat civism nu tace cînd descoperă o amenințare la adresa binelui comun, el o denunță public, în adunare, indiferent de consecințe. Adesea însă tăcerea e semnul exterior al corupției. Demostene susține că un oarecare Aristogiton, contra căruia rostește un discurs devenit celebru, avea informații precise cu privire la ticăloșiile unui concetățean, dar a tăcut, fiindcă „a primit ceva". Iar adversarul cel mai detestat al marelui orator, Eschine, devine, prin tăcerea lui, complicele regelui macedonean Filip.

Deși este, ne spune Demostene, un actor de doi bani, sortit rolurilor de tiran în tragedie, el a uitat pînă și replica lui Creon, regele tiranic din *Antigona* lui Sofocle, care proclamă că toți cetățenii „sînt obligați să vorbească atunci cînd siguranța cetății este primejduită". Eschine e însă și mai demn de dispreț decît tiranul Creon, de vreme ce nu susține denunțarea fățișă a primejdiilor, ci practică tăcerea și taina, caracteristice regimurilor nedemocratice. Eschine e plătit de un tiran – Filip al II-lea – și se ascunde cu tiranul împreună. Complicitatea lor e o conspirație a tăcerii.

Dimpotrivă, un orator cinstit proclamă imperativul de a spune public ce periclitează soarta cetății, oricît de periculos ar fi să o facă: „Prefer, spune Demostene, să par că vorbesc fără rost decît să vă înșel, compatrioți, trecînd sub tăcere ce cred eu că e mai bine pentru binele comun".

În tragedie, acest imperativ e un loc comun: un personaj al lui Euripide spune: „Cînd e vorba să apăr întreaga armată greacă, e rușinos să păstrez tăcerea și să-i las pe barbari să vorbească!". Iar alt erou tragic, Telephos, exclamă: „Și de-ar fi ca o secure să mi se înfigă în grumaz, și tot n-aș putea să tac, atunci cînd am de dat un răspuns limpede!".

Iată de ce și grecii, ca și romanii, nutreau o sănătoasă neîncredere în legătură cu secretele, chiar și cu cele de stat. O scriere de genul celei a lui Procopius din Cezareea, *Arcana Imperii (Tainele Imperiului* – sau „ale puterii imperiale"), nu ar fi fost nici măcar de conceput la Atena în epoca clasică, sau chiar la Roma – unde Senatul se mai reunea cîteodată în ședință secretă.

Procopius a fost mulți ani *adsessor* (consilier juridic) al generalului Belisarius, contemporanul și supusul împăratului Iustinian. În secolul al VI-lea d.Hr., cînd trăiesc toate cele trei celebre personaje, curtea bizantină era deja de multă vreme un loc al șoaptelor și al intrigilor tainice. (...)

(fragment din textul apărut în revista Historia, *https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/in-antichitate-tacerea-era-semn-de-coruptie)*

„Să nu le spui copiilor ce vorbim noi acasă"

Întrebările la care i-am rugat pe invitații mei să răspundă au fost: Cînd ați tăcut și n-ar fi trebuit? / Ce e „tăcerea" pentru dvs.? Uneori le-au comprimat, alteori au răspuns pe rînd. Tăcerile lor sper să vă amintească de ale dumneavoastră.

■ Suzana DAN,
artist vizual

Februarie este data la care am postat o imagine pe Facebook. Era după ce, pentru prima dată, m-am certat cu tata la telefon pentru o chestiune care nu era nici la el, nici la mine în ogradă, ci în ograda „lor", a celor din cauza cărora ne-am adunat în Piața Victoriei seară de seară la începutul acestui an. A fost cel mai absurd abstract conflict pe care l-am avut vreodată cu tata. Ce a urmat a fost un schimb de scrisori (da, tatălui mei îi plăcea să corespondeze și, în ultimul an, începuse să facă un schimb de scrisori cu Andreea „mîndrulica" pe care le trimiteam cu poșta împreună) în care a simțit nevoia ca dincolo de convorbirea telefonică să îmi scrie gîndurile și părerile lui despre acea problemă, care deja stîrnise alte și alte neînțelegeri rămase nelămurite între noi în ultimii mulți ani de cînd plecasem de acasă. Ultima scrisoare i-am trimis-o înainte de ziua lui: 4 martie. Mi-a răspuns și, pentru prima dată, nu am avut curajul să deschid scrisoarea. Am mers la Zărnești de ziua lui, am sărbătorit împreună și la plecare m-a îmbrățișat, dar nu ca înainte, tare, așa cum numai un părinte știe să facă asta, ci un pic mai slab, așa, ca între doi oameni care se iubesc nespus de mult, dar au o poveste nelămurită încă între ei. Pe 23 martie, tatăl meu a murit. Scrisoarea trimisă de el este încă nedeschisă.

■ Andrei CRĂCIUN,
jurnalist

Nu am rutina tăcerii. Vorbesc prea mult, dar chiar și așa am tăcut, uneori, atunci cînd s-ar fi cuvenit să urlu. N-am luat niciodată șpagă în – vai! – aproape treizeci și cinci de ani pe tărîm românesc (solicit o medalie, căci o merit), dar e drept că – nefiind nici bugetar – nici nu prea mi s-a propus. Mi-ar fi plăcut enorm să nu tac într-o asemenea ipostază, ba chiar să îmi aduc aminte că în tinerețe am practicat, cu relativ succes, nu doar șahul, ci și boxul.

O dată am dat. Cincizeci de lei am dat, la o inspecție tehnică periodică a mașinii (eligibilă pentru programul Rabla încă de acum o jumătate de deceniu). Ar fi trebuit să dau strigăt de nedreptate, dar uite că am pus mîna în buzunar și am dat dreptul. Încă mai am coșmaruri cu mine dînd.

Cel mai mult regret că am tăcut cînd am văzut cum merge în România chestiunea devenirii întru o meserie.

În România merge și așa: zici că ești ceva și, nu peste mult, cohorta de atîrnache din aceeași meserie te vor valida – da, domnule, este! Deși nu ești, n-ai fost și nici nu vei fi.

În România e ca la grădiniță. E de ajuns să pretinzi că ești critic de film sau ziarist de cultură sau analist media sau pamfletar, că se va găsi și turmă să te aprobe și să-ți dea și pe mînă buget.

Asta regret cel mai mult – că n-am țipat mai apăsat: tovarăși, jos impostura! Sînt vinovat, căci am trecut sub tăcere acest scandalos amănunt: trăim, prin excelență, în lumea unor profesioniști închipuiți.

Cînd nu e înțelepciune, pentru mine tăcerea e lașitate. Bineînțeles că avem prea puțini înțelepți și prea mulți sinistri lași.

„Tace doar cel ce poate vorbi."

JEAN-PAUL SARTRE

„A ajunge să crezi numai în tăcere, să nu mai prețuiești decît tăcerea, este a realiza una din cele mai esențiale expresii ale trăirii la marginile vieții. Elogiul tăcerii, la marii singuratici și la întemeietorii de religii, își are o rădăcină mult mai profundă decît își închipuie oamenii."

EMIL CIORAN

■ Adina ROSETTI,
scriitoare

De cele mai multe ori, am tăcut la școală. Am tăcut cînd mă trăgea tovarășa de codițe, am tăcut cînd m-a făcut proastă pentru că mi-am uitat, de emoție, ghiozdanul acasă exact în ziua în care ne „ungeau" pionieri, am tăcut cînd m-au strigat copiii „hoața de flori" pentru că mutasem niște ghivece cu mușcate pe holurile blocului, am tăcut uneori și cînd știam răspunsul corect, dar mi-era prea groază să ridic mîna și să risc vreo greșeală, am tăcut de multe ori în copilărie în fața micilor mari nedreptăți, am tăcut și mai tîrziu și-am regretat, mi-am făcut discursuri în minte pentru fiecare tăcere și mi-am promis că data viitoare o să le rostesc. Uneori am reușit, alteori nu. Tăcerile alea mă urmăresc și-acum, dar mi le iert pentru că veneau din regulile cu care am crescut și cu care trăiam cu toții zi de zi, veneau din toate acele „stați cuminți cu mîinile la spate", „să nu le spui copiilor ce vorbim noi acasă", „vezi să nu deranjezi lumea", „să nu cumva să ne faci de rîs", veneau din frică și neîncredere. Există și tăceri bune, tăceri liniștitoare, tăceri ca un balsam, tăceri pe care le împarți cu iubitul într-o seară tîrzie și ploioasă, cînd fiecare se refugiază cu cîte-o carte într-un colț de casă, tăcerile de la țară, cînd ajung foșnetele pădurii dimprejur, tăcerile care urmează după prea mult zgomot, ca să restabilească echilibrul, tăcerile care vin atunci cînd nu (mai) e nevoie de vorbe, tăcerile pline, care conțin tot ce a fost deja spus.

„Scrisoarea trimisă de el este încă nedeschisă."

■ Eugen CIURTIN,
istoric al religiilor

Cînd: de mai multe ori, ca oricine. Vin de aici mici patrimonii de remușcare. Cînd mi-au fost batjocoriținiște prieteni și n-am vorbit decît cu ei. Cînd am fost adus în fața unor evidențe sinistre, care nu se puteau de fapt tritura silențios. Te simți înșelat, te simți lichidat ori prostit, te simți ca și cum te-ar tîrî cineva la un referendum de modificare a definirii familiei în Constituție. Ajungi să regreți, din rațiuni înrudite, și că ai tăcut, de pildă, în 1934, cînd Nae Ionescu era foarte aplaudat după o anumită prefață care asta sconta, tăcere. Nu e simplu, dar alcătuirea lumii obligă chiar și taciturnii, cîteodată, să strige.

Ce e: mult altceva decît exemplele domestice & textuale & europene. Tăcere sistematică și hrănitoare e în muzică, pe dosul muzicii sau chiar în inima ei, deși noi sîntem animale care facem societate prin bîzîit, pleavă sonoră, hărmălaie. Cuvîntul tăcut al lui Buddha pe care îl aude un discipol, comunicare decantată într-un surîs. Atenția nu e un claxon în cap. Și apoi, o zi acceptabilă de lucru începe după ce n-ai vorbit toată ziua cu nimeni.

■ Dragoș BUCURENCI,
consultant de comunicare

Eu nu prea tac, de felul meu. Prefer să spun ce gîndesc, chiar dacă asta îi îndepărtează pe unii oameni. Am învățat că mi-e mai bine cu cei care rămîn și care spun, la rîndul lor, ce gîndesc și ce au pe suflet în ce mă privește. Așa că nu-mi vin în minte multe momente cînd am tăcut, deși ar fi trebuit să deschid gura. Și suprafață și le aduc aminte celor cu care vorbesc că, dacă „o să mă așez și eu odată la casa mea", casa mea s-ar putea să nu semene cu casa lor. Dar e obositor și, de cele mai multe ori, prefer să trag aer adînc în piept și să tac.

■ Robert ȘERBAN,
scriitor

Tăcerea e de taur. Cu toate că, uneori, e mai bine să înțepi cu vorba decît să dai cu cornul. Cred, nu știu exact dacă-i așa, nu mi-am trecut în cont toate… poveștile ciocului mic, dar intuiesc că nu-s puține și nici de laudă. Însă una e.

Acum două sîmbete veneam agale, la volanul mașinii personale, de la propriii părinți. Nu era aglomerat, nu mă grăbeam, mîncasem bine, conduceam moale și cătinel, ca un oltean care a învățat, după aproape trei decenii, să se bucure de mai toate cucerile fundamentale ale Banatului. Priveam peisajul urban, trăgeam cu urechea la știri, cînd, la un moment dat, văd cum un polițist coboară dintr-o mașină parcată pe dreapta și îmi face semn să opresc. Semnalizez, mă asigur, încetinesc și mă conformez. Deschid geamul și aștept. Omul vine, se prezintă și îmi cere actele. Le înmînez ca pe niște scrisori de acreditare la Ambasada Republicii Șofatului Perfect. Le frunzărește, mă anunță că am depășit viteza legală prin localitate și mă privește fix în ochi. Nici nu clipesc cînd șoptesc: *Îmi pare foarte rău.* El se mai uită o dată în buletinul meu și mă întreabă ușor intrigat: E tot ce aveți de spus?! *Da*, am mărunțit eu din buze. S-a uitat în susul bulevardului, apoi în josul lui, și-a aranjat puțin chipiul și mi-a zis cu o voce puternică: „Să o lăsați mai moale, bine?" Am dat din cap spăsit, fără să scot un sunet. Și-a mai aruncat o privire prin acte, le-a băgat unul în altul și mi le-a întins: Mergeți. *Mulțumesc…* Cu coada ochiului am văzut chipul ușor nedumerit al omului legii, care mă scana și părea că procesează fără succes datele introduse în scanner. Am pornit încet, am continuat încet, așa cum condusesem și pînă atunci, bucuros că paharul de zaibăr ciocnit cu tata nu mi-a activat limbarița și curajul.

a consemnat Ana Maria SANDU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

De vorbă cu cititorii

Forumurile cititorilor de presă au început, încet-încet, să devină frecventabile. Nu sînt ferite de excese verbale sau temperamentale, de comentarii pe lîngă subiect sau redactate în necunoștință de cauză, dar multe altele cuprind măcar o sămînță de dialog, dacă nu informații interesante. M-am bucurat să citesc și să aleg cîteva dintre reacțiile cititorilor de *Dilema veche* și să pot propune, la rîndul meu, cîteva comentarii-răspuns.

La articolul meu „Statul și familia", în care vorbeam despre noile raporturi dintre autoritatea de stat și cea parentală, cu exemple din țările nordice, o cititoare din Marea Britanie aduce două exemple, în opoziție, de intervenție a statului în viața familială: unul, pozitiv, în opinia domniei-sale, din Finlanda, și altul, un exemplu de intervenție excesivă, din regatul britanic. În Finlanda, la o grădiniță, un copil desenează portretul propriei familii. Mama apare ca un pinguin uriaș, în comparație cu ceilalți membri ai familiei. Educatoarei i se pare că ar fi un semnal de alarmă, privind un eventual comportament abuziv, excesiv de autoritar al mamei și îi cheamă pe ambii părinți la școală. Se amuză atunci cînd îi vede: tatăl era foarte scund, iar mama înaltă, impunătoare ca un pinguin uriaș. *Happy-end:* nu e nici un abuz, deci, educatoarea și părinții își zîmbesc fericiți. În Marea Britanie, un cuplu își lasă copilul de zece ani să meargă singur cu bicicleta pînă la școală, aflată la 500 de metri de casă. Intervin autoritățile, părinții sînt luați la întrebări și amendați pentru neglijență.

Lucrul individual devine unul extrem de important și de serios pentru succesul profesional.

În fața acestor două exemple, am două întrebări de adresat cititoarei noastre: 1) Cu ce argumente intervenția autorităților în cazul unui copil de zece ani care umblă singur, pe bicicletă, prin metropolă vi se pare mai „agresivă" decît cea în cazul în care o mamă desenată sub forma unui pinguin (un animal pașnic, de altfel, foarte grijuliu cu propriii pui) este privită ca un eventual abuzator? 2) Ce s-ar fi întîmplat dacă mama nu ar fi avut o constituție care să valideze cumva imaginea desenată de fiu? Dacă ar fi fost o femeie slăbuță, firavă? Ar fi urmat pentru familie anchete, cercetări, interogatorii și direcția pentru protecția copilului, claie peste grămadă? Este foarte bine că, în Finlanda, adulții care lucrează cu copiii sînt educați să depisteze din timp semnalele unui abuz. (Ne-ar prinde bine și nouă, românilor, astfel de exigențe.) Dar între desenul cu pricina și chestionarea părinților mă gîndesc, totuși, că ar trebui să mai existe niște pași: observații asupra comportamentului copilului la grădiniță sau în preajma mamei atunci cînd vine să îl ia acasă, discuții cu cel mic despre viața de familie, analize ale altor desene sau ale altor comportamente la joacă sau la lecție etc. Nu-ți vin imediat gîndurile negre, mai ales într-o țară care se mîndrește cu felul în care copiii nației sînt protejați.

La un alt articol din *Dilema veche* (al domnului Andrei Pleșu, despre manuale), o cititoare din Danemarca ne povestește cît de bucuroși sînt copiii danezi cînd vin la școală: zburdă de bucurie, nu alta. Am mai citit despre misia grea pe care și-o asumă profesorii din țările mai avansate în reforma învățămîntului: vor, nici mai mult, nici mai puțin decît să îi facă pe copii fericiți. Sigur, sînt multe de spus despre un subiect atît de complex cum e „fericirea copiilor", dar am cîteva nedumeriri de primă instanță: cum arată un copil fericit tot timpul? Nu bucuros, nu vesel, ci *fericit?* Cum învață un copil fără să se întîlnească cu iritarea dată de o limită, cu nemulțumirea ivită după o încercare eșuată, cu supărarea în fața unui refuz? Eu, una, cred că școala ar trebui să nu își propună mai mult decît să *nu* îi facă nefericiți pe copii. Să le ofere instrumentele prin care pot gestiona toată gama de sentimente firești descrise mai sus.

Și, în sfîrșit, un al treilea cititor, tot de pe forumul articolului mai sus menționat, descrie felul în care funcționează școala elvețiană: în școala primară, copilul nu are teme pentru acasă, dar lecțiile de la școală sînt foarte bine puse la punct. Urmează perioada în care copiii primesc teme facultative, drept care între ei apar diferențieri: cine lucrează și acasă are, evident, rezultate mai bune și este îndrumat, în clasele mai mari, către studii liceale și universități. Cine nu, este îndrumat către școlile unde poate deprinde o meserie. Lucrul individual devine, însă, pe măsură ce avansează în etapele școlare, unul extrem de important și de serios pentru succesul profesional.

Revenind la dialogurile de pe forum: mă bucur că prind viață, că se discută civilizat și cu umor, că se construiesc comparații și se stîrnesc curiozități, că se dau informații de bună calitate. Semne bune.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

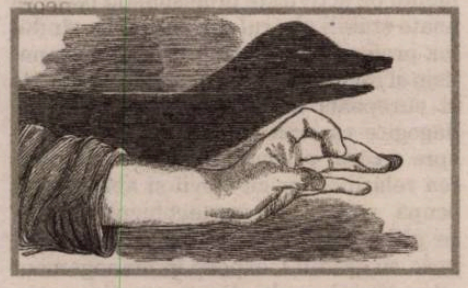

Iaromira POPOVICI

bazar

Natura bate filmul

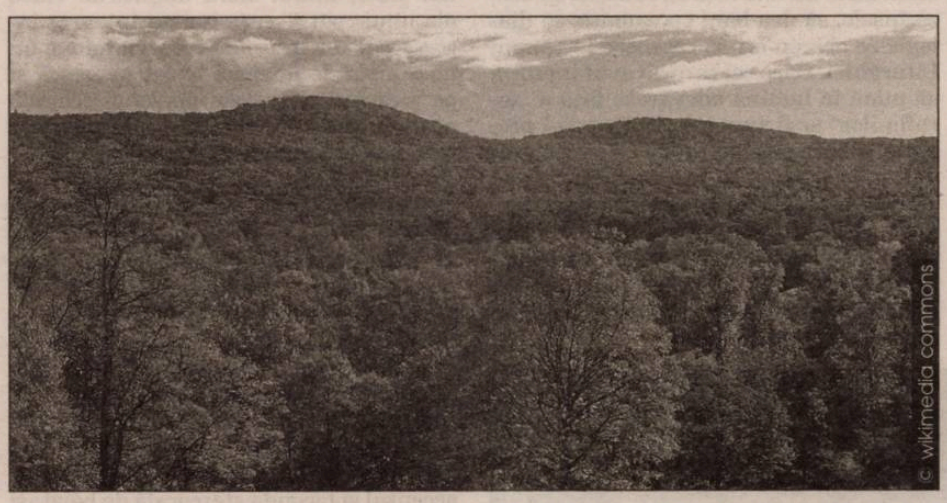

S-a întîmplat, ca în zilele frumoase de toamnă care tocmai au trecut, să umblu, destul, prin natură. Mai mult ca altădată, și ca ocupație în sine. A fost o mică revelație. Întîi, la Sinaia. Am nimerit tocmai în perioada din an în care munții sînt ca în compuneri, covoare multicolore, roșii, galbene, maronii. În care, oriunde întorci capul, vezi alte combinații de culori și nu poți să nu te bucuri, ba chiar să te extaziezi. E aproape pentru prima dată cînd percep natura ca spectacol, cînd ajunge să fie pentru mine un scop în sine. Am o prietenă care-mi spune de mult asta, care mi-a explicat, cu răbdare, de-a lungul timpului, cum te poți bucura de „lucrurile mici ale vieții", cum ar fi de o pisică ce trece pe stradă, de un apus de soare sau de o mierlă care ciripește în pomul de alături. Că nu-ți trebuie mult ca să fii fericit, nu trebuie să cauți, neapărat, iubirea absolută sau împlinirea supremă.

Mie, uneia, mi se părea mereu imposibil. Da, observam natura din jur, mai ales pentru că mama mea, un părinte prea bun, mă trăgea mereu de mînecă să mă uit pe geam la peisaje și vizionarea lor mi se părea o plictiseală obligatorie. Acceptam natura doar dacă în ea mișca ceva sau era ceva extrem de spectaculos, gen Marele Canion sau deșertul roșu din Sedona, Arizona. Altfel, ea reprezenta doar un tapet pentru acțiuni sau lucruri: te îndreptai către un loc, mergeai pe o potecă, prin pădure. Desigur, observai pădurea. Dar, în ce mă privește, cumva într-un mod subconștient. Nu o priveam propriu-zis: se așeza în gîndurile mele și rămînea acolo. Mi-am dat seama de asta cînd cineva mi-a dat, odată, un test psihologic în care, printre altele, trebuia să-mi imaginez o pădure: mi-am imaginat-o fix precum pădurea din Cumpătu (care, din nefericire, între timp, a fost tăiată masiv, în așa fel încît poți vedea pînă jos, în vale).

Dar nu mă uitam la pădure ca la un spectacol, nu-i observam toate detaliile și încrengăturile. Era un tapet sau un mijloc de a aduna mici obiecte drăguțe, ca de la un magazin de decorațiuni gratuit: conuri de brad, mușchi, flori, scoarță de copac. Aveam un mod pragmatic și infantil de a-mi apropria natura – totuși, nu atît de pragmatic precum cei care fac grătare în mijlocul ei, o pîrlesc și lasă gunoaie.

Acum, mergînd pe jos din Cumpătu spre Sinaia, trecînd cele două poduri, intrînd în parc și apoi pe bulevardul principal, am înaintat avînd aproape un singur scop: să mă uit la natură. Cu alăturările ei de culori, era cel mai spectaculos lucru din jur. Dealurile, munții, copacii din parc, frunzele de pe jos, totul era diferit și inepuizabil. Mergeam prin parc și treceam pe lîngă oameni care pur și simplu făceau același lucru: admirau natura din jur, tacit sau exclamativ. Intrasem, pe nepusă masă, într-un club al contemplatorilor de natură, ca să nu spun al dependenților de aceasta. Ne uitam și ne bucuram.

Și mai recent, am plecat, într-o seară, spre Giurgiu, spre Festivalul Teatrelor Dunărene. Mai precis ca să văd un spectacol neobișnuit, inedit, dat de Finger Theatre, din Tbilisi, Workshop Besik Kupreishvili: un recital al degetelor mai multor mîini omenești, care pot deveni aproape orice, siluete pasionale sau melancolice, care dansează can-can, cazacioc sau balet clasic, meșteșugit sincronizate și mînuite de păpușarii lor georgieni. Dar pe drumul spre Giurgiu am fost, constant, martora unui alt spectacol: cel al cerului pe cale de întunecare.

Pe geamul din dreapta mașinii, culorile se schimbau încontinuu. Întîi era un bleu senin vîrstat cu rozuri și cu dungi albe, încrucișate, de la avioane ce treceau pe acolo. Apoi, pe el au apărut pete galbene, iar bleul a tins către indigo. În timp, petele galbene s-au făcut portocalii, iar indigoul aproape s-a generalizat și s-a făcut vinețiu. Luna, ca o miniseceră sau un cartof pai strîmb, s-a ițit și ea, spălăcită, într-un colț. Totul se vedea panoramic, pe geamul mașinii roșii, iuți și confortabile cu care mergeam. Nu mi-am putut dezlipi ochii de pe cer, în ciuda conversației incitante la care participam.

După aceste două spectacole gratuite, nu am neglijat aproape niciodată să mă uit la natura din jurul meu altfel, îndelung și intenționat, fără plictiseală. Fie că e vorba doar de o frunză maronie vîrstată cu galben și verde căzută pe trotuar, de o castană încă neieșită din coajă sau de un scaiete solitar și bătut de vînturi de pe la marginea drumului. Mi-am schimbat și noțiunea de „plictiseală": a nu te plictisi nu mai înseamnă, neapărat, „acțiune cu orice preț" și „palpitant", ci și „contemplativ" și „molcom". Fundalul de altădată s-a transformat în miezul lucrurilor, din margine devenind centru. Un alt fel de centru, mai puțin agitat, mai puțin năbădăios, dar mai solid și mai profund. Poveștile celelalte, mai de acțiune, nu au dispărut nici ele cu totul. Doar că, în anumite momente, raporturile s-au schimbat, ele devenind fundal.

Cristian Marius DIMA

Cu heruvimii la film

Am primit pe adresa de e-mail a redacției aceste două reacții / comentarii la filmul recent lansat Un pas în urma serafimilor, *în regia lui Daniel Sandu. Semnate de doi preoți, dar avînd perspective diferite asupra filmului, al cărui scenariu despre seminariile teologice este prezentat ca avînd la bază fapte reale, am găsit de cuviință să le publicăm față în față. (Redacția)*

Anunțată cu chimvale răsunătoare, dar și cu fluierături în biserică, la propriu și la figurat, pelicula *Un pas în urma serafimilor,* promovată agresiv în mass-media, a îmbiat – să se minuneze de exotismul subiectului – rebeli și nostalgici, deopotrivă, „fii risipitori" și „veniți în fire", cunoscători și nimeriți, ziditori de școală și detractori, seminariști și preacucernici, pățiți și uimiți.

Fără ipocrizie ori teamă de „a vedea realitatea" în format HD, fără pudibonderii și alte false autocenzuri, ne-am așezat relaxați, profesori și elevi, aduși de întîmplare pe același rînd, la același film, în fața marelui ecran, pentru a urmări, timp de peste două ore, „viața în seminariile teologice descrisă din interior", după cum am fost amăgiți. Cînd colo, ce să vezi?! Cîteva frînturi din odiseea unor aventurieri (pare-se că e prea dur „haimanale") cu pretenții de *bad boys* – și în internat, și în cancelarie – de la o școală teologică moldavă de prin anii '90, zugrăvite pe fondul neblurat, dar confuz, al unor scene domina(n)te de violență fizică și verbală, exhibiționism și glume proaste în loc de umor, ce puteau și pot fi surprinse în orice internat de liceu sau școală profesională.

Nu intenționez să fac o judecată *ad personam,* nici o apologetică a unei școli care, pentru mine și elevii mei, este mai mult decît un liceu vocațional, dar neregăsindu-mă nici ca fost elev seminarist, nici ca profesor în acest scenariu „care are la bază fapte reale din seminariile teologice", socotesc necesare unele precizări menite a feri, poate, pe consumatorul acestui film, de smintire și eșafodaj de prejudecăți.

Dintru început, mediul cazon, uniformele scîlciate și ambientul excesiv de iconodul ale personajelor trimit, însă, indexul acuzator în zona învățămîntului teologic al Bisericii Ortodoxe, prezumat teritoriu de imponderabilitate al tinerilor seminariști, considerați, de către detractori, hieratici și uniformi.

Totul pare o anticameră a infernului, cu limbaj de lemn și mimetism liturgic, în virtutea inerției, cu tabuuri și intimidare, în care niște suflete de copil, animate de dorința nobilă de a-L cunoaște pe Dumnezeu, sînt mînate de dorința surdă a părinților să-și piardă inocența din cauza unui preot profesor diabolic, secondat de un pedagog obtuz, întruchipări ale unui sistem concentraționar și corupător. Nici o contrapondere, nici un „salvat", nici o nădejde, nici un demers educațional autentic, nici o paradigmă de succes din dinamica vieții dintr-un seminar teologic de după Revoluție. Toată lumea este redusă invariabil la un conformism laș și aproape invizibil, la o derivă morală implacabilă, în spatele actelor „memorabile" ale celor patru-cinci adolescenți care conturează imaginea boită a școlii.

Doritul, dar nereușitul „mare inchizitor" romașcan din film se descompune iremediabil într-un personaj de tip Cruella de Vil, spulberînd orice asemănare cu marii dascăli – clerici sau nu – ai seminariilor teologice mai vechi sau mai noi, insultîndu-le prestigiul și negînd contribuția la formarea majorității absolvenților acestora. La rîndul lor, părinții caricaturizați cu brutalitate jignesc eforturile și simțirea atîtor tați și mame de seminariști de pretutindeni. Tinerii victimizați pierd compasiunea spectatorului lucid, pe măsură ce se trădează a purta prihana propriilor alegeri: nu școala, nu Biserica, nici „torționarii" din cancelarie nu îi învață să fumeze, să bea, să înșele, să dea bani cu camătă, să dialogheze obscen ori să copuleze în timpul Liturghiei. Dacă cei care au avut intenția să pună în lumină adevărata față a „serafimilor" ar fi avut onestitatea să-i prezinte, măcar pasager, și pe cei ce au predat și au învățat cu bună-credință și cu rezultate palpabile în acel seminar teologic, în locul unor scene superflue, pentru o construcție echilibrată și verosimilă a poveștii vîndute, probabil că ar fi fost credibili. Însă scenariul rămîne trunchiat și venal pînă la capăt.

Scenariul rămîne trunchiat și venal pînă la capăt.

Departe de a pune în discuție problema împlinirii vocației unui tînăr, a influenței maestrului asupra discipolului, a moralei creștine ca fiind mai mult decît un vehicul ce face legătura între instinct și rațiune, a raportării înțelepte la darurile primite de fiecare de la Dumnezeu ori problema relației dintre un băiat cu un profil religios-duhovnicesc și o adolescentă nefascinată de videoclipurile cu acadele, departe de a genera întrebări constructive asupra fundamentelor religios-morale ale educației în viața unui viitor lider, filmul oferă amintirile video ale unui „pățit" care nu s-a integrat într-o școală cu internat, construindu-și un mecanism de apărare bazat pe gașcă și pe meschinăriile unui personaj schimonosit de setea de putere, suprapunere a mai multor fantome din amintirile procesate. Deh, cică *l'enfer c'est les autres!*

Nu pot trece neremarcate diletantismul flagrant al consultanților de specialitate în privința autenticității textelor liturgice și erorile dogmatice din doxologiile ce marchează teritoriul, la începutul filmului, imposibil de identificat în memoria colectivă a unei comunități teologice. Deși ne proiectează în Moldova, nu auzim nimic în „dulcele grai moldovenesc", nici măcar pe acei părinți pasageri, dar sîntem oripilați cu accentul și faconda stercorală de băiețași „de după blocurile gri" ale distribuiților cu perspective actoricești. Nu mai zicem de icoanele din poliplan lipite imperfect pe panourile dintr-un garaj al anilor '90.

Dacă rolul preotului de la țară, aflat la senectute, ilustrează ponderea educației informale în raport cu cea formală, cel al protagonistului adolescent justifică însă turpitudinile comune anturajului și rămîne tributar regulilor nescrise ale găștii, bazate pe fals spirit critic și justițiar, complicitate cu alură de solidaritate, tupeu în loc de curaj și speculație în loc de educație. Totul într-o cazuistică naturalistă cu iz de vendetă.

Sigur, au fost și sînt și astfel de elevi prin seminarii, astfel de profesori care vin și pleacă, dar nu ei sînt norma, majoritatea este altfel: ascultă Cuvîntul lui Dumnezeu și face cinste familiei din care provine; studiază și merge la biserică mai mult decît flecărește și se distrează; cade, dar analizează și se ridică; Îl găsește și Îl slujește pe Hristos; împărtășește și este recunoscătoare; învață să dăruiască, nu să intoxice; cumpănește și alege libertatea (de păcat) și nu libertinajul; merge și Îl mărturisește pe Hristos în orice domeniu de activitate profesională unde își poate stabili altarul din suflet. La rîndul lor, profesorii se disting prin profesionalism și rezultate în competițiile naționale și europene; absolvă module psiho-pedagogice ca orice alt dascăl român, despre a căror relevanță vorbește soliditatea relațiilor lor cu elevii și absolvenții; ocupă poziții de management ca orice alți titulari din învățămîntul românesc, cu gradul I, experți în management educațional; mulți dintre aceștia se bucură de prestigiu pe plan local, național și chiar european, înrîurindu-se ca modele asupra celor care îi aleg ca părinți duhovnicești ori mentori.

În final, pentru dezambiguizare, aș vrea să mărturisesc convingerea mea, după douăzeci de ani petrecuți într-un seminar teologic ortodox, că aceste școli, blamate și reduse la ceea ce am văzut în acest film, i-au făcut pe mulți oameni. Nu *serafimi,* ci *Oameni!* Numai că în afară de aceștia, *de lideri,* de învingătorii acestei lumi, au trecut prin acest mediu, cu performanța gîștei prin mediul acvatic, și învinșii – *luzării,* pentru fi mai bine înțeles în argoul urban al protagoniștilor; sînt cei care, ajunși aici prin impostură sau fentare a admiterii, se tîrăsc pe coate printre exigențele unei astfel de școli, desfid și resping tot ce stă împotriva instinctului și a propriei puteri de judecată, disprețuiesc pe toți cei care nu sînt ca ei, își pun insuccesele și frustrările pe seama unor cauzatori externi, intră în competiție cu gașca, nu cu sine însuși, confundă arsenalul de supraviețuire cu virtuțile, iar după ce reușesc să iasă cumva pe ușa din spate, scuipă. Cu năduf și zgomot. Iar dacă nu i-a văzut cineva, revin… la ușă, cu o „fixație ipsatorie", după un an, doi, douăzeci, făcînd același gest imoral, în speranța de a se răzbuna și de a-i supune pe cei dinăuntru oprobriului public.

Cristian Marius Dima *este preot profesor.*

Radu LEB

Mîntuire într-un mod personal

Un respectabil post de radio a spus despre *Un pas în urma serafimilor* că este un film care va deranja mulți preoți. Pe mine nu m-a supărat. M-a bucurat și m-a întristat deopotrivă. Bucuria mea nu este un semn al răzbunării față de cineva, ea se referă la felul în care problema Bisericii sau a preoților este adusă în discuție, diferit, față de comentariile răsfirate ce apar pe ici-colo pe diferite site-uri, pe care le guvernează mai mereu pseudonimiști ce propun un mod de credință talibanic. Cu toate că atunci cînd apar probleme de acest fel, dacă ne privesc în mod direct, dăm vina pe alții, eu cred că de fapt fiecare popor își merită preoții pe care îi are.

După zeci de ani, ne aflăm încă în comunism și este clar că acesta s-a instalat și în Biserică, pentru că cei aflați într-o funcție de conducere, prin teamă, *„doresc să-și facă cunoscută puterea. Dar între voi să nu fie așa…“ (Lc)*. Și, așa cum subliniază dl Daniel Sandu, tind să cred că este o problemă de pedagogie, iar anumite trăsături se transmit. Este mai ușor să învățăm de la cei pe care îi vedem să fim duri, să mințim, să avem preferințe, să avem turnători, să fim corupți, pentru că iubim satisfacția de moment și nu știm să construim în timp. Din păcate, trăsăturile acestea ne învață să fim duali și dualitatea e ceva ce se învață într-un seminar. Desigur, nu sînt ore speciale pentru așa ceva, ci e ceva ce răsare în tine și crește fără să-ți dai seama uneori, pentru că poți fuma pe ascuns, dar e bine să nu fii văzut, să nu fii prins. Nu ai voie să ții telefonul la tine pentru că *nu știi să-l utilizezi corect*. Ai dreptul la o convorbire de doar 25 de minute pe zi, printr-un program bine stabilit. Și totuși, sîntem în secolul 21 și s-au inventat telefoane și mai mici, care pot fi ascunse mult mai ușor. Dar întotdeauna e mai ușor să interzicem decît să facem lecții despre utilizarea lor. Dacă chiar e cazul. Ești luat la întrebări dacă nu ești prezent o singură dată la rugăciune din motive nemedicale, chiar dacă poate te-ai rugat în mod personal. Și aici e cel mai important lucru după opinia mea: cultivarea unei relații personale cu Dumnezeu, căreia i se oferă prea puțin spațiu. Chiar dacă auzim des de mîntuirea neamului, tind totuși să cred că ne mîntuim într-un mod personal. Nu mi se pare a fi cer acela în care aș fi lîngă un politician care a furat bani pe care poate nu-i va folosi niciodată, dar care ar fi putut să fie utilizați pentru aparaturi medicale mai importante care i-ar fi ținut în viață pe cei dragi sau pentru construirea de autostrăzi pe care nu ar mai fi murit atîția pietoni nevinovați apropiați nouă.

Pe de altă parte, dincolo de presiunile psihice la care ești supus uneori și care, pentru mine, nu au încetat nici măcar în anii de preoție, vreau să spun că o vină este și a oamenilor din afara seminarului. Ei nu-ți dau voie, în mod indirect, să poți fuma, să poți bea uneori un pahar în plus, pentru că sînt mulți care încă mai consideră țigara fumul celui rău. Deși sînt mulți cei care s-au gîndit la o predică frumoasă în timp ce savurau o țigară sau cei care au atras un tînăr spre biserică la o bere. Tocmai din acest motiv am spus că fiecare popor își merită preoții pe care îi are, pentru că ne place să ne purtăm mereu cu mănuși. Și preoți, și credincioși deopotrivă. Din păcate, nu este vorba doar de o țigară, ci de toate viciile care sînt pe fața pămîntului. Mulți dintre noi nu acceptăm că preotul este imperfect. Că poate cădea și el. Desigur, are o altă chemare, așteptăm mai mult din partea lui și el chiar trebuie să ofere mai mult, dar îi smulgem orice posibilitate de a se numi om, de a tolera anumite lucruri care nu sînt chiar atît de importante în fața lui Dumnezeu

Mulți dintre noi nu acceptăm că preotul este imperfect.

Dualitatea aceasta incită și la o lipsă a unui discernămînt onest față de viața ta. Dacă se întîmplă să afle vreun superior că ești îndrăgostit, îți va spune că ar fi cazul să te retragi, că nu ai vocație. Desigur, nu spun asta ca să lovesc pe cineva, ci pur și simplu e vorba de a pune accent pe ceea ce contează cu adevărat. Adică pentru a nu fi un frustrat toată viața, în cazul în care alegi celibatul, ai putea fi ajutat să mergi pe acest drum și să înțelegi că nu tot ceea ce ți se oferă este bun pentru tine. Sau că această îndrăgostire de moment va trece și poate că în cadrul ei vei avea parte de anumite experiențe care îți vor demonstra că satisfacerea pulsiunilor sexuale chiar nu e totul. Și dacă trăiești asta pe propria piele, înțelegi mai mult decît dacă îți explică cineva numai că s-ar putea să fii dezgustat. Dar e mai important că nu vei fi un frustrat. Chiar dacă pulsiunile vor rămîne toată viața, vei înțelege cu timpul că celibatul are roadele sale, pentru că, dacă ești invitat la o cină într-o familie și te simți bine, nu te stresează nimeni să te întrebe cît mai stai. Dacă vine vreo doamnă la birou să-ți exprime o problemă, nu-ți spune nimeni (cel puțin așa ar trebui, dar lumea notează oricum), într-un mod personal, că ai stat cam mult cu ea. Dar pentru toate acestea e nevoie de timp și e nevoie de oameni care să nu însămînțeze teama în inimi. Și aici revin la poporul nostru, pentru că teama este cea care ne guvernează. Nu știm să ne raportăm corect nici azi la ce este păcatul cu adevărat, pentru că, dacă l-am săvîrșit, ne gîndim prima dată la pedeapsă în loc să ne gîndim la îndurare. Nu ne gîndim că, deși am căzut, chiar dacă nimeni nu mai crede în noi, Dumnezeu încă o mai face.

Așa am trăit eu anii de seminar. M-aș bucura mult să fie altfel acum, dar mă tem că nu este. Nu știu dacă am rămas cu răni prea adînci, dar va rămîne mereu nostalgia că, dacă aș fi crescut într-un alt mod, aș fi putut oferi mai mult, pentru că preotul mereu este chemat să ofere.

O destăinuire. Mircea Eliade descrie, în *Jurnalul portughez,* întîlnirea pe care a avut-o cu un preot iezuit: toată noaptea m-am gîndit la ce înseamnă să te simți chemat de Dumnezeu, să te simți chemat de divinitate. Mie de multe ori îmi scapă chemarea aceasta pentru că, dacă mă gîndesc la ea, mă zdrobește. Sînt păcătos. Dar căderile pe care le-am avut m-au învățat că nu tot ce mi se oferă este bun pentru mine, iar zîmbetul pe care îl pot oferi acum îl simt în adîncul inimii.

***Radu Leb** este preot.*

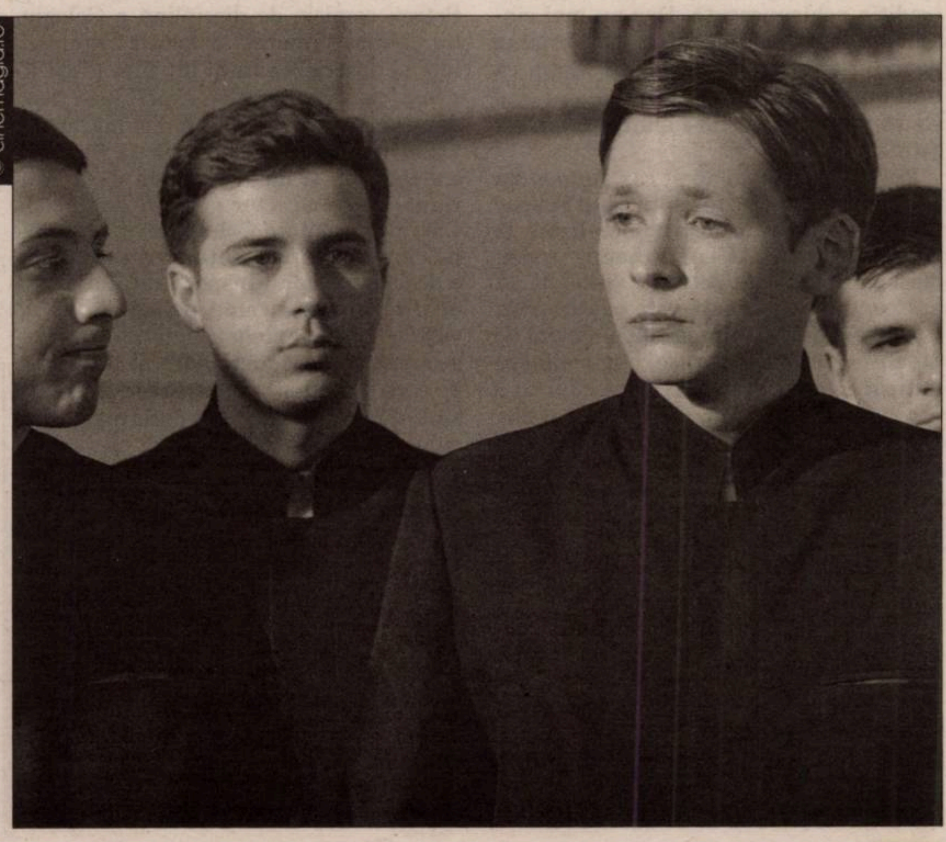

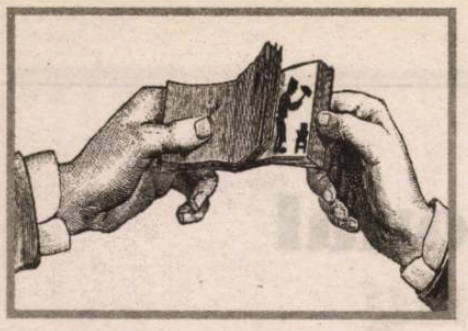

Marius CHIVU

feedbook

Profesoară vs Sistem

● www.scena9.ro

Adela Stan, respectată profesoară de limba și literatura română de la Colegiul Național „Mihai Viteazul“ din Turda, le-a recomandat elevilor de clasa a X-a filmul *Total Eclipse,* care prezintă, printre altele, relația dintre scriitorii Paul Verlaine și Arthur Rimbaud. Părintele unui copil a depus la direcțiunea școlii o plîngere în care o acuza pe profesoară că „le-a dat temă pentru acasă un film cu homosexuali, cu sex și săruturi între bărbați“, copiii fiind astfel „îndrumați spre homosexualitate prin metode pedagogice subtile“. Consiliul de Administrație al școlii a votat sancționarea cu avertisment a profesoarei, care a declarat: „Am recomandat elevilor mei acest film pentru a se familiariza cu atmosfera în care se naște simbolismul, care face obiectul studiului nostru în clasa a X-a, doar că noi studiem simbolismul reprezentat doar de Bacovia. Filmul era o mică «extensie»“. Toate acestea se întîmplau în urmă cu cîteva luni și am scris atunci o notă în *Dilema veche* în care-mi exprimam admirația și respectul meu pentru doamna profesoară Adela Stan.

Fosta noastră colegă Luiza Vasiliu a urmărit însă desfășurarea cazului și a publicat în urmă cu două săptămîni un amplu material pe platforma scena9 .ro, intitulat „Profesoara care n-a stat în banca ei“, unde face și un portret acestei admirabile profesoare care, în cei 22 de ani de cînd se află în învățămînt, spune că a văzut cum profesorii sînt transformați în funcționari lipsiți de personalitate, constrînși să predea mecanic, fără judecăți critice în afara programei școlare. Spune profesoara Adela Stan: „Dacă e să vorbim despre scene de sex (discrete în acest film), să avem în vedere că literatura clasei a X-a abundă în acestea: Ion și Ana se iubesc pe cuptor în prezența tatălui, țăranul Petre Petre o violează pe Nadina, personajele lui C. Petrescu discută despuiate filosofie sau citesc scrisori de dragoste, Maitreyi inițiază subtile jocuri erotice, iar Arghezi scrie licențioase și delicioase poezii despre sex. Sărutul dintre doi bărbați sau amorul lor nu înseamnă mai mult decît celelalte scene erotice pe care nu le mai judecăm pentru că țin de tradiția arhicunoscută. Dar nu mai sîntem în 1800 să-l închidem pe Verlaine pentru pasiunea lui. Și să nu uităm că unii dintre elevii noștri actuali sînt gay. Ce să facem cu ei? Să-i alungăm din cetate?“

Pusă la curent cu acest caz, Agnieszka Holland, regizoarea filmului Total Eclipse (ale cărei filme au fost nominalizate la Oscar, Emmy, BAFTA, Veneția), consideră că filmul este potrivit vîrstei de 17 ani pentru că „aceasta este exact vîrsta la care sufletul și mintea sînt suficient de deschise încît să exploreze complexitățile naturii umane. Și să înțeleagă că arta e un spațiu al libertății, al experimentelor. Dacă nu se întîlnesc cu asta cînd sînt tineri, au mai puține șanse s-o înțeleagă mai tîrziu. Toată literatura lumii e plină de acest tip de explorări. Chiar și viețile sfinților.“ Mircea Cărtărescu, el însuși profesor de limba și literatura română în anii ’80 într-o școală din București, a comentat cazul cu multă indignare: „Nimic mai primitiv și mai dezonorant decît sancționarea unei profesoare pentru «delictul» de a le recomanda elevilor ei acest film, în condițiile în care pornografia reală și gratuită e la îndemîna fiecăruia dintre ei. Ar trebui ca elevii noștri să nu mai aibă voie să privească pictu-

Paul Verlaine *Arthur Rimbaud*

rile și sculpturile lui Michelangelo, pentru că artistul a fost gay. Să nu mai citească *Sonetele* lui Shakespeare, pentru că au fost scrise, cele mai multe, pentru un iubit. Să nu mai studieze marele roman al lui Marcel Proust, pentru că autorul a fost gay, iar romanul cuprinde scene de dragoste homoerotică. Să nu mai citească poemele lui Verlaine, Rimbaud, Federico García Lorca, Max Jacob, romanele lui André Gide sau Truman Capote, să nu mai asculte muzica lui Ceaikovski sau a trupei Queen, să nu mai vadă filmele lui Jean Cocteau, Pasolini sau Almodóvar. Să nu mai studieze autorii antici și nici istoria lumii antice în general, pentru că practic toate personalitățile acelei lumi au fost măcar bisexuale.“

Profesoara Adela Stan a contestat sancțiunea la Inspectoratul Școlar din Cluj, și-a expus punctul de vedere în fața Colegiului de disciplină, alcătuit dintr-un jurist, o învățătoare și inspectoarea adjunctă, fostă profesoară de matematică, pentru ca în cele din urmă că primească prin poștă decizia că sancțiunea se menține din aceleași motive.

Ancheta Luizei Vasiliu merge mai departe și arată, de fapt, incompetența, dacă nu chiar prostia, celor care activează și iau astfel de decizii în sistemul nostru de învățămînt care produce cel mai mare procent de analfabeți funcțional din Uniunea Europeană și care și-a găsit un ministru pe măsură în persoana agramatului Liviu Pop, susținător al aberației manualului unic. Ca-ntr-o satiră de Ilf și Petrov, comisia de disciplină a Colegiului „Mihai Viteazul“ a folosit argumentele și descrierea unui alt film *(Full Eclipse)* pentru a motiva sancțiunea (așadar, comisia de disciplină nici măcar n-a văzut vreunul dintre cele două filme între care s-a și încurcat); mai mult, Mariana Pop, inspector general adjunct la Cluj și președinta Colegiului de disciplină care a hotărît menținerea sancțiunii, a declarat că rolul Inspectoratului era să analizeze pașii urmați de școală, nu să verifice argumentele sancțiunii (deși regulamentul de funcționare al colegiului pe care îl conduce o contrazice: „Membrii sînt obligați să stăruie în aflarea adevărului în vederea soluționării contestației“ și „au îndatorirea să stăruie, prin toate mijloacele legale, pentru a preveni orice greșeală privind aflarea adevărului în cauză“); iar Alexandra Zamfir, directoarea Colegiului „Mihai Viteazul“ din Turda, a cărui reputație va fi mereu legată de aici încolo de acest rușinos caz de ignoranță și abuz, s-a ascuns în tot acest timp de presă.

De partea „adevărului în cauză“ pare să fi fost doar Horia Corcheș, inspector de limba română al Inspectoratului Școlar Județean Cluj, dar care, deși era inspectorul specializat pe materia limbă și literatură română, n-a fost consultat, iar între timp și-a dat și demisia, declarînd că sancțiunea e „un abuz incredibil“. Între timp, Adela Stan s-a adresat Tribunalului din Cluj și a trimis și o petiție către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, semnalînd „discriminarea de opinie legată de abordarea subiectului homosexualității într-un material didactic auxiliar“.

Excelentul material al Luizei Vasiliu se încheie într-o notă de amărăciune care surprinde, probabil, dezamăgirea, demotivarea și deznădejdea oricărui profesor de limba și literatură română cu conștiința meseriei bine făcute, prins într-un sistem nereformat, cu instituții conduse incompetent de indivizi fără viziune: „«E o problemă de mare mare putreziciune. Din nefericire, trebuie să mă pliez pe programă. Pentru că sînt niște cerințe și niște dorințe ale bieților elevi, presiuni și mai mari din partea părinților. Întotdeauna am acuze după simulare, cînd notele nu-s prea grozave, și părinții zic: Mai multe exerciții! Dați-le acasă exercițiile mecanice! Pînă cînd finalitatea asta, care este Bacul reproductiv, n-o să ne mai preseze, n-o să avem ce să facem»... Adelei Stan i se pare că s-a creat o prăpastie între generațiile de profesori: cei care-și prelungesc vîrsta de pensionare sînt din ce în ce mai mulți și mai tracasați, în vreme ce profesorii tineri au ajuns minoritari într-o cancelarie: «Uzura e foarte mare în meseria asta. Riști să devii acru cu cît te apropii de 60 de ani, iar predarea e robotizată»... În septembrie, Adela Stan s-a întors la Colegiu. După o săptămînă, directoarea a chemat-o și a avertizat-o: «Nu vorbești nimic în plus, te rog să-ți faci lecțiile și atît, nimic mai mult». Profesoara de română simte că nu-și mai găsește locul, că lucrurile în care credea ea sînt niște mofturi pentru ceilalți. Se gîndește să-și ia o pauză, pentru că nu se asortează în peisaj și nu e dispusă la compromisuri.“

Între timp, ministrul Liviu Pop se pregătește pentru a da învățămîntului românesc lovitura de grație și, judecînd după eforturile sale din ultima vreme, caută cu asiduitate, în chip de epitaf, perla finală.

PUBLICITATE

Andrei VORNICU

Dramă la malul mării pe muzică de Ottis Redding

● ***Breaking News*** **(România 2017) de Iulia Reginã**

Reporterul Alex Mazilu (Andi Vasluianu) face un reportaj alături de operatorul său, Andrei (Dorin Andone) într-o uzină în curs de evacuare din pricina unei defecțiuni, cînd tavanul se prăbușește. Alex va suferi leziuni minore, dar colegul său va muri pe loc. Conducerea televiziunii la care lucrează Alex va realiza un material omagial închinat defunctului și îi cere lui Alex să ia legătura cu familia răposatului și să o intervieveze. Acesta se va deplasa pe litoral, unde va întîmpina niște rude refractare și pe fiica adolescentă, Simona Paraschiv, cu care va lega o relație imprevizibilă.

Story-ul celui de-al treilea lungmetraj al regizoarei Iulia Rugină nu este complicat și nici nu se va complica prea mult pe parcursul celor 81 de minute. Scris de către regizoare împreună cu Ana Agopian și Oana Răsuceanu, colaboratoarele obișnuite ale acesteia, scenariul a fost inițial pus pe hîrtie în urmă cu zece ani ca proiect de debut. O serie de impedimente de ordin financiar au amînat proiectul pînă în momentul de față cînd, girat de Tudor Giurgiu, a obținut bugetul necesar și a fost demarat. Între timp, povestea a suferit numeroase modificări în ton cu evoluțiile personale ale scenaristelor.

Revenind la poveste, conflictul se însăilează în momentul în care, mai degrabă accidental, Alex se apropie de temperamentala Simona și începe să-i cîștige încrederea. Aceasta îl va ajuta inițial cu informații despre tatăl ei (cu care nu era, de fapt, în cele mai bune relații), apoi își va retrage ajutorul, doar pentru a reveni cu o nouă ofertă într-o succesiune de negocieri atît pe plan ideatic, cît și emoțional. Carapacea insensibilă a lui Alex (jucat convingător de Andi Vasluianu, într-un rol scris parcă anume pentru el) va începe să pîrîie pe măsură ce, pus în fața propriilor slăbiciuni și limite, își va asuma vulnerabilitatea și, pînă la urma, natura umană. Încercînd să afle mai multe despre fostul său coleg și despre fiica acestuia, va ajunge să se descopere pe sine.

Filmul este în întregime construit pe acumulare de informații.

Realizarea, la fel ca și scenariul, nu se pierde în prețiozități, estetisme elaborate și artificii vizuale. Deși nu abordează un minimalism rigid, se fidelizează cu conținutul și îl expune în cei mai limpezi și mai direcți termeni. Imaginea semnată de Vivi Drăgan Vasile este clară și conferă filmului o nuanță subtil-luminoasă care dezambiguizează fiecare detaliu și îl despoaie atît de artificialitate, cît și de orice pesimism gratuit. Atmosfera dramatică a filmului nu devine prăpăstioasă și nici melodramatică. Deși cea mai mare parte a acțiunii se consumă pe malul mării, marea rămîne o prezență mai mult sugerată, simțită prin tensiunea pe care o insinuează scenelor, dar nu există contacte directe ale protagoniștilor cu aceasta. Apar interacțiuni minore, dar marea nu va deveni un personaj, cum s-ar fi putut întîmpla.

Cu siguranță, revelația filmului o constituie debutul promițător al tîrgumureșencei Voica Oltean, avînd doar 15 ani în momentul turnării (a împlinit 16 în ultima zi de filmare). Tînăra a demonstrat o remarcabilă forță de expresie și a afișat o personalitate captivantă, recompensate cu Menționea Specială a Juriului la Festivalul Internațional de Film Karlovy Vary. Deși are mai multe scene de conflict cu personajul lui Andi Vasluianu, aceasta nu a fost nici un moment eclipsată de acesta, ci l-a completat și a răspuns necesităților situaționale cu multă subtilitate.

Singurul aspect care i se poate reproșa filmului este că oferă o premisă interesantă care, însă, rămîne insuficient exploatată. La finalul filmului rămîi cu sentimentul că așteptai să se întîmple la un moment dat ceva semnificativ, un climax puternic (sau un anticlimax puternic, de ce nu?) care, din păcate, nu s-a produs. În mod frecvent, informația reținută, unele scene lăsate într-o zonă de mister și anumite elemente lipsă devin motoare ale acțiunii și îi dau valențe noi, însă la *Breaking News,* aceste omisiuni nu funcționează. Filmul este în întregime construit pe acumulare de informații, momente și acțiuni, și nu sugerează mai mult decît arată. Deși rareori se simte necesar un adaos, cred că 10-15 minute adăugate filmului l-ar fi îmbogățit și ar fi concretizat un potențial rămas, în acest caz, doar la stadiul de latență.

Miza finală a producției rămîne destul de echivocă: nu mi-e foarte clar dacă a fost un *showcase* actoricesc pentru nume consacrate (Vasluianu, Ioana Flora, Andone, Constantin Cojocaru, într-o apariție fulgurantă, dar memorabilă), și mai puțin cunoscute (debutanta Voica Oltean, în primul rînd), un exercițiu de interogare a propriilor slăbiciuni, un manifest al compasiunii față de cei dispăruți și a simpatiei față de cei rămași în viață, sau o călătorie în necunoscut. Lipsit de un pronunțat caracter social sau politic (o constantă a filmelor românești în genere), *Breaking News* își desfide titlul și se arată mai curînd ca o expoziție de detalii, de fapte mărunte și drame cotidiene care compun, în fapt, viața noastră. Și tind să cred că ăsta e și marele atu al filmului.

***Andrei Vornicu** este jurnalist cultural.*

PUBLICITATE

Stela GIURGEANU

Jurnaliștii străini au probleme?

Uciderea jurnalistei Daphne Caruana Galizia, cea ale cărei investigații au provocat alegeri anticipate în Malta, este una dintre cele mai cutremurătoare știri din ultima vreme din sfera libertății presei. Este cu atît mai șocant, cu cît acest asasinat în stil mafiot (mașina jurnalistei fiind aruncată în aer) are loc într-o țară membră a Uniunii Europene – uniune care, teoretic, veghează o dată în plus la drepturile și siguranța jurnaliștilor. Jurnalista scrisese despre implicarea premierului maltez în Dosarele Panama, referindu-se la conturile secrete ascunse în străinătate.

„Nu a fost o crimă obișnuită și nu a fost o tragedie" – a declarat fiul acesteia, jurnalist și el, adăugînd că, atunci cînd „în jurul tău sînt sînge și foc, acesta este război. Sîntem oameni aflați în război contra statului și a crimei organizate, care au devenit de nedespărțit".

Bineînțeles, premierul Joseph Muscat, cel vizat de investigațiile jurnalistei, a numit acest asasinat un „atac barbar la adresa democrației". În prezent are loc o anchetă federală, FBI-ul intrînd pe fir.

Cazul survine la cîteva luni după ce, de-a lungul coastelor daneze, a fost descoperit cadavrul ciopîrțit al unei alte jurnaliste, Kim Wall. Principalul suspect în acest caz este Peter Madsen, un cunoscut inventator despre care jurnalista voia să scrie. Inițial, inventatorul a fost pus sub acuzație de omor prin imprudență, mai apoi fiind acuzat de omor calificat.

Cele două cazuri au fost mediatizate puternic. Două asasinate care s-au petrecut în țări „democratice" nu puteau trece la capitolul „știri de nișă".

Ce se întîmplă însă și prin alte țări, unde derapajele sînt la ordinea zilei, dar despre care nu auzim?

Daphne Caruana Galizia

Turcia e țara în care libertatea de expresie este cea mai afectată.

De cîțiva ani, proiectul european European Center for Press & Media Freedom adună poveștile și mărturiile jurnaliștilor despre derapaje de la libertatea presei, jurnaliști din mai multe țări membre, dar și non-membre ale UE.

Dacă ar putea exista un top, cred că Turcia e, de departe, țara în care libertatea de expresie este cea mai afectată.

Un caz recent: Ayșe Celik, profesoară, a fost condamnată la închisoare pentru un an și trei luni, pentru că ar fi făcut „propagandă pentru organizațiile teroriste". De fapt, aceasta nu făcuse decît un apel la pace, în direct, la o televiziune comercială, prin care atrăgea atenția asupra uciderii civililor din sud-estul Turciei. „Nu lăsați copiii să moară" – a fost îndeajuns pentru a-i aduce o condamnare la închisoare.

În Kosovo, Parim Olluri, un cunoscut jurnalist, redactor al jurnalului online *Insajderi*, a fost bătut de trei indivizi, chiar în fața casei sale. Ancheta deschisă de Poliție nu a dus la nici un verdict pînă acum, dar Asociația Jurnaliștilor din Kosovo a reacționat, punctînd faptul că atacul a fost unul de intimidare la adresa jurnalistului.

În Bulgaria, Asociația Jurnaliștilor Europeni susține că politicienii exercită o presiune fără precedent asupra presei, iar „instrumentele" pe care le folosesc devin din ce în ce mai sofisticate. Mai sofisticate, dar și mai directe, am putea adăuga: de curînd, tot în Bulgaria, doi politicieni ai partidului de guvernămînt au amenințat, în mod public, un jurnalist de la Nova TV: dacă mai continuă să pună întrebări incomode, au spus aceștia, va fi concediat.

Amenințați, bătuți, întemnițați sau chiar omorîți – este sfera realității unui prezent cu care ne confruntăm. Sînt expuși nu doar jurnaliștii, ci și oameni care își susțin, în mod public, punctele de vedere. Dacă acestea deranjează forurile superioare, există repercusiuni.

Fie că trăim în țări cu o democrație precară, fie în altele cu o democrație consolidată în timp, un lucru este cert: libertatea de expresie nu este niciodată în afara pericolului.

EUROPEAN CENTRE FOR PRESS & MEDIA FREEDOM

European Commission

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

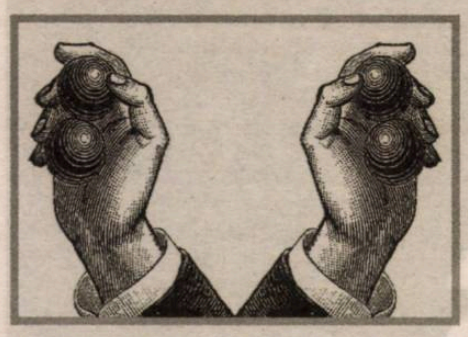

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Întoarcerea (în timp a) lui Beck

● Beck, *Colors*, Capitol Records, 2017.

La sfîrșitul lui 2015, cînd regretatul Prince îi înmîna un surprinzător Grammy pentru cel mai bun album al acelui an – spre crunta dezamăgire a unui din cale-afară de tupeist Kanye West, sărit în apărarea onoarei lui Beyoncé –, Beck Hansen trebuie să fi fost în al nouălea cer. *Morning Phase*, cel de-al doisprezecelea disc dintr-o carieră discografică începută cu 21 de ani în urmă, fusese o afacere grozavă pentru american, chiar dincolo de recompensa amintită mai devreme. În seara Grammy-urilor, omul nostru plecase acasă cu trei „gramofoane" din cele cinci nominalizări, după ce, la lansarea din februarie 2015, noul album debutase pe poziția a treia a *Billboard 200*. Și, mă rog, ce ar fi trebuit acum să urmeze, după un disc cam cuminte? Să zicem că în momentul acela, așa cum se destăinuia muzicianul din Los Angeles revistei *Complex* într-un interviu recent, începuse deja să lucreze la un nou album cu un producător mai mult decît interesant. Greg Kurstin, căci despre el este vorba, îl acompaniase în trecut pe Beck ca muzician de turneu, dar, mai important, colaborase ca producător cu Peaches și All Saints, The Flaming Lips și Kylie Minogue, Lily Allen și Sia, The Shins și Pink, mișcîndu-se grațios și talentat pe teritorii relativ divergente ale pop-ului.

Deși început în 2013, albumul cooperării dintre Beck și Kurstin, care era programat să-i urmeze repede lui *Morning Phase*, s-a urnit greu. Primul *single*, „Dreams", scotea capul cîndva în 2015 și vorbea explicit despre o schimbare radicală în muzica lui Hansen: agățată de trend-ul retroidismului *funky*, conformistă și, logic, *uptempo*, piesa păstra totuși un vag aer *alternative* nouăzecist – care o și salva, de altfel – și se distanța serios de tonul mormăit al lui *MP*. La exact un an distanță, lui „Dreams" îi urma „Wow", un alt *single*, care, deși construit pe structura sonoră a pop-ului contemporan, împingea la suprafață un Beck din epoca de aur a MTV-ului. Pe undeva în vocea americanului parfumul unor *Mellow Gold, Odelay, Mutantions* și *Midnight Vulture* încă mai are persistență: *„It's your life / Falling like a hot knife. / Call your wife, / Secular times, these times, / My demon's on the cellphone / To your demons, / Nothing's even right or wrong, / It's irrelevant. / The elephant / In the room goes boom! / Standing on the lawn doing / Jiu-jitsu / Girl in a bikini / With a Lamborghini Shih Tzu"*. A trebuit să treacă din nou un an – de fapt, un an și trei luni – pentru ca al treilea *single* să fie lansat. „Up All Night" e din nou *funky*, hedonist, nememorabil și pop pînă-n măduva oaselor, prefațînd, poate, cum se cade un album care avea să apară la scurt timp de la apariția lui.

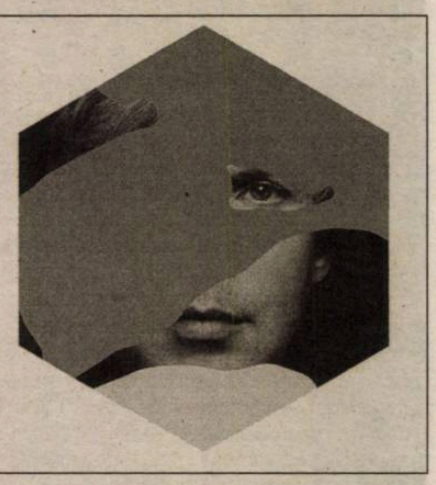

Ca toate cele trei *single*-uri care l-au anunțat puse laolaltă, *Colors* este o afacere *pop-friendly*, montată de Beck aruncînd ocheade insistente propriei reflexii nouăzeciste, fără să reușească întotdeauna să nimerească unde trebuie. Dar care, atunci cînd totul se aliniază perfect, sună seducător, cameleonic și emoționant. „Seventh Heaven", „Dear Life", „No Distraction" și „Fix Me" sînt dovezile acestui fapt, echilibrînd un album cu destule glonțe oarbe.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

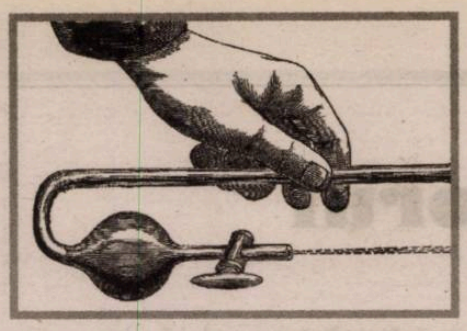

Oana STOICA

rosencrantz & co

Autobiografia semificțională a lui Radu Afrim

● ***Pasărea retro se lovește de bloc și cade pe asfaltul fierbinte,*** **regie și text: Radu Afrim. Cu: László Csaba, Takács Örs, B. Fülöp Erzsébet, Lörincz Ágnes, Simon Boglárka Katalin, Kádár Noémi, Gecse Ramóna, Csíki Szabolcs, Varga Balázs, Bokor Barna, Berekméri Katalin, Fülöp Bea, Kiss Bora, Keresztes Varga Andrea, Ördög Miklós Levente, Tollas Gábor, P. Béres Ildikó, Biluska Annamária, Nagy Dorottya, Moldován Orsolya, Bartha László Zsolt, Huszár Gábor, Ruszuly Ervin, Kiss Péter, Kiss Anna, Sebesi Borbála, Pál Mátyás Áron, Sebesi Sarolta, Hunyadi Virág, Szakács László. Scenografie și costume: Irina Moscu.** ***Videomapping:*** **Andrei Cozlac. Univers sonor: Radu Afrim, Gáspár Álmos, Pál Petra Noémi. Sound design: Gáspár Álmos. Coregrafie: Ruszuly Ervin. Teatrul Național Tîrgu Mureș – Compania „Tompa Miklós".**

În ultimii ani, Radu Afrim a creat cîteva spectacole care reprezintă viziuni performative asupra unor subiecte legate de viața sa, cum ar fi teatrul – *Detalii naive total lipsite de profunzime din viața și moartea unor spectatori* la Teatrul Maghiar de Stat „Csiky Gergely" din Timișoara – sau Brăila, oraș în care a lucrat de mai multe ori – *Sîntrack (În căutarea sunetului pierdut într-un oraș cu soare)* la Teatrul „Maria Filotti". Și *Castingul dracului*, creat la Teatrul Național Tîrgu Mureș – Compania „Tompa Miklós", spectacol care radiografiază identitatea secuiască sub o formă intelectuală de teatru popular, are o oarecare conotație personală dată fiind proveniența regizorului dintr-o zonă româno-maghiară. Dar locul în care *Castingul dracului* și *Pasărea retro se lovește de bloc și cade pe asfaltul fierbinte* se întîlnesc, dincolo de faptul că ambele sînt produse de același teatru, este explorarea universului copilăriei regizorului, mai puțin în primul, unde predomină conturarea universului secuiesc, și total în al doilea, unde perspectiva, narațiunile, personajele sînt profund subiective și reprezintă elemente de biografie personală.

Ca demers performativ auctorial absolut, *Pasărea retro…* este o arhivă performativă cu mai multe planuri: universul izolat comunist din anii '70-'80, copilăria regizorului, dar și lumea lui interioară, dominată de imaginație (o formă inedită de realism magic – care amintește de spectacolul lui Alvis Hermanis, *The Sound of Silence* – bazată pe o perspectivă subiectivă asupra realității și combinată cu elemente onirice, rezultînd astfel o viziune hibridă asupra unor timpuri și locuri reale). Spectacolul durează trei ore și, lucru nespecific lui Afrim, are pauză, justificată de o schimbare de registru și de ritm. Prima parte se concentrează pe crearea atmosferei și desenarea personajelor în formula realist-fantastică proprie regizorului. O comunitate urbană dintr-un orășel transilvănean în perioada comunistă este expusă ca într-o vitrină, conturînd o estetică a blocului – cu scenografia aferentă, o fațadă de imobil comunist, neutră, care permite vizionarea parțială, inclusiv prin *videomapping,* a interiorului apartamentelor și a locatarilor, formulă care amintește de „fagurele de miere" din *Omul pernă* al aceluiași Afrim, dar și de alte show-uri precum *Casa europeană. Prologul lui* Hamlet *fără cuvinte* de Alex Rigola (Teatrul Lliure, Barcelona), în care spectacolul integral non-verbal este creat din acțiuni „vizibile" prin ferestrele unei locuințe. Blocul este spațiu al unei realități – politică și socială – dezolante (clădirea este locuită de sinistrații unei inundații) din care imaginația copilului-narator găsește forme de evadare prin construirea personală a unor povești din schelete narative (ce aude și ce vede, fără a înțelege sensurile exacte, precum avorturile ilegale sau vecinul colaborator al Securității) și atribuirea, la fel de personală, a unor identități fantastice unor persoane reale (surorile gotice, noua vecină sexy etc.). Cartografierea acestui univers se face cu umor, la limita dintre realitate și ficțiune, din perspectiva copilului (Takács Örs), care este mai degrabă *exterior* și *ulterior* lumii descrise, căci povestea este spusă cu vocea adultului (László Csaba), adică de la distanță (temporală și geografică), în scene tăiate brusc, cinematografic (memoria reține aleatoriu elemente disparate, nu are cursivitate narativă). Copilul este astfel mai puțin parte din acest univers și mai mult martor, ba chiar, într-o perspectivă mai profundă, creator al acestui univers care reprezintă realitatea sa, ficționalizată și recuperată prin memorie. A doua parte a spectacolului este mai concentrată și capătă accente dramatice: fresca epocii, care răzbate neliniștitor din fundal în prima parte, se clarifică, iar poveștile deschise la început converg în final. Dinamica se schimbă, ritmul se accelerează, narațiunile se limpezesc, destinele personajelor sînt conturate, uneori tragic. *Pasărea retro…* parcurge un proces profund subiectiv și poetic de investigare performativă a memoriei prin fapte, sentimente și confruntarea dintre realitate și imaginație.

Blocul este spațiu al unei realități – politică și socială – dezolante.

Unele dintre evenimentele și personajele din *Pasărea retro…* pot fi recunoscute din interviuri ale regizorului: inundațiile care au acoperit străzile în Becleanul natal (și l-au obligat pe tatăl său să îl poarte pe umeri); Olimpia și Pompilia („surorile vizionare"), care apar aici ca niște personaje rupte din seria cărților lui Ransom Riggs, *Miss Peregrine;* pictorița Margit etc. Atmosfera anilor '70-'80 se configurează sonor, de la muzica trupei ABBA la poreclele unor personaje, inspirate de filmele epocii (Sandokan), dar și prin realități edulcorate (mîncarea folosită drept adjuvant pentru flirt într-o epocă în care alimentele lipseau). Grupul de copii contribuie la patina temporală, cu uniformele și activitățile școlare specifice vremurilor, iar ierbarele funcționează metaforic, căci memoria este arhivată precum frunzele, cu amintiri punctuale care alcătuiesc un construct determinant pentru identitatea regizorului.

Toată această arhitectură spectaculară barocă, dar delicată, țesută din atmosferă și personaje mai degrabă decît din narațiune, nu ar fi putut fi ridicată dacă Afrim nu ar fi avut la dispoziție o trupă compactă de actori care nu doar să îi urmeze și respecte demersul performativ, ci și să îl înțeleagă. Încă o dată, actorii maghiari de la Tîrgu Mureș au dovedit profunzime și tehnică la nivel de excelență.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Teofil STANCIU

Luther – omul și reformatorul

– însemnări pe marginea unei biografii clasice –

● **Roland H. Bainton, *Luther – omul și reformatorul*, trad. Daniel Tomuleț, Oradea, Casa Cărții, 2017.**

Orice carte despre Martin Luther sau despre Reforma protestantă nimerește, în spațiul cultural-religios românesc, pe un teren aproape viran. S-a scris încă prea puțin și s-a tradus insuficient. Avem traduse doar o parte dintre scrierile importante ale reformatorilor de prim rang. Strînse laolaltă, toate cărțile de și despre reformatori publicate în limba română nu depășesc 30 de titluri.

Biografia scrisă de Roland H. Bainton, la jumătatea secolului trecut, rămîne una de referință pentru spațiul anglosaxon și constituie o bună introducere pentru publicul român interesat de personajul istoric Martin Luther, epoca sa și contextul teologic în care a început Reforma și s-a forjat teologia protestantă. Fapt lăudabil, nici detractorii, nici adulatorii lui Luther nu ar putea fi deplin satisfăcuți citind *Luther – omul și reformatorul*, decît în cazul în care ar reține selectiv și preferențial ceea ce le justifică poziția.

Deși respectă în linii mari convențiile unei biografii cronologice, Bainton preferă să ia ca punct de pornire nu anul nașterii lui Luther, ci prima sa criză religioasă. Surprins de o furtună puternică în mijlocul pădurii, jură în fața Sf. Ana că se va călugări dacă scapă teafăr – pe atunci era student la drept. Ironic debut pentru un viitor protestant!

Pe lîngă datele biografice atent documentate și discutate fără patimă, autorul își permite și largi excursuri teologice, citînd sau parafrazînd masiv din lucrările lui Luther, conturînd liniile de forță ale teologiei sale și încercînd să explice nașterea și evoluția concepțiilor luterane în context istoric și biografic. Fundamentale pentru întreg eșafodajul teologic protestant sînt cele cinci principii *sola* (formulate de Luther pentru toată posteritatea sa protestantă): *sola Scriptura, sola gratia, sola fide, solus Christus* și *soli Deo gloria.*

Pe final de Ev Mediu, cînd neliniștile sociale erau mari și schimbări importante se profilau pe un orizont deloc luminos, ideile reformatoare cuprinseseră inteligheția renascentistă și deja produseseră cîteva schimbări importante. Erasmus se arăta foarte critic cu Biserica din care făcea parte și punea la îndemîna universitarilor studioși prima ediție a Noului Testament în greacă. Luther nutrea admirație pentru demersurile lui Erasmus, avea să se folosească de instrumentarul său, dar, după celebra polemică despre liberul arbitru, va rămîne toată viața un adversar al metodelor mult mai temperate ale cărturarului din Rotterdam.

Politica și jocurile de putere inflamau suplimentar atmosfera. Papa avea pe rol proiecte grandioase, iar indulgențele asigurau o parte din banii necesari pentru finanțarea lor. Împăratul voia să-și extindă influența, dar avea nevoie de sprijinul principilor electori și de vecinătăți pacificate. Sentimentul național și dorința de

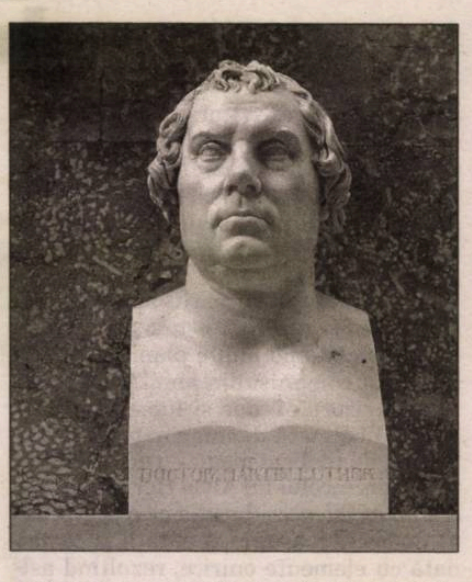

a diminua presiunile papale și imperiale s-au pliat destul de bine pe profilul sociopolitic al Reformei. Biblia în germană (nu era prima traducere, dar devine repede cea mai populară, mai ales cînd este ilustrată cu gravurile lui Cranach) alături de tezele care subminau autoritatea papei și a Bisericii Romei fac repede din Luther o celebritate printre conaționali.

În folclorul istoric, în afară de inițierea Reformei, odată cu afișarea celor 95 de teze, probabil că cele mai cunoscute lucruri despre Luther sînt reacțiile sale față de persoane sau evenimente care i-au stîrnit interesul: bucuria la moartea lui Zwingli, reformatorul din Zürich; diatriba împotriva hoardelor țărănești răsculate; complicitatea la persecuția anabaptiștilor; și scrierile împotriva evreilor. Merită insistat puțin asupra lor.

În general biograf binevoitor, Bainton nu escamotează aspectele controversate ale caracterului lui Luther, dar pune lucrurile în perspectivă pentru a facilita o explicație – nu neapărat și o justificare – vizavi de comportamente pe care le consideră imputabile marelui reformator.

Ieșirea virulentă a lui Luther împotriva țăranilor – din care istoria va reține mai cu seamă celebrele „lovește, ucide, înjunghie" – trebuie înțeleasă și în contextul mai larg al atitudinii sale față de autoritățile pămîntești. În concepția lui, Biserica și Statul sînt cele două mîini ale lui Dumnezeu, care acționează distinct, cu mijloace proprii specifice, dar complementar. Cetățeanul creștin este dator să respecte legile și ordinea statului, dar nu mecanic și în mod absolut, căci conștiința lui este independentă. Totuși, protestul său față de nedreptăți trebuie să urmeze rînduiala puterii seculare și să fie prezentat în rugăciune lui Dumnezeu. Răzvrătirea este ilegitimă, dar există cazuri în care nesupunerea civică este admisă: dacă principele îi cheamă pe creștini la arme într-un război nedrept sau dacă îi obligă să încalce una dintre cele Zece Porunci. La modul ideal, magistratul și pastorul colaborează pentru bunul mers al societății și al bisericii locale.

Pe acest fundal teologic trebuie așezată revolta țăranilor, însă mai există niște factori de care trebuie ținut seama. Reformatorul susținea legitimitatea unor revendicări țărănești, dar nu era de acord cu acțiuni revoluționare. Pe de altă parte, mulți țărani vedeau în Luther un lider potențial sau măcar un arbitru în confruntarea cu principii. Cert e că mișcarea a căpătat, fără vrerea lui Luther, un caracter anticatolic și protestant. La această percepție contribuia și faptul că unele idei teologice ale Reformei fuseseră radicalizate fie în direcția unui egalitarism generalizat (Karlstadt), fie în direcția unui militantism revoluționar (Müntzer). Catolicilor le convenea să asocieze răzmerița țărănească și mișcarea eminamente religioasă inițiată de Luther (și pe care el se străduia s-o mențină în parametri teologici).

Cînd la toate acestea s-au adăugat și actele de vandalism și cruzime ale țăranilor – care s-au dedat la jafuri, crime, desfrîu –, Luther a ripostat cu celebrul său opuscul *Împotriva hoardelor de tîlhari și criminali ale țăranilor*. Nu înainte, totuși, de a descinde în mijlocul lor și a încerca o calmare a spiritelor, acțiune soldată cu un eșec total. A existat și nefericita sincronizare între data la care scrierea ieșea din tipar și momentul în care țăranii erau măcelăriți. Luther a încercat ulterior să dreagă lucrurile, dar broșura cu scop reparatoriu nu a mai fost luată în seamă.

Consecințele au fost cît se poate de nefaste. Principii catolici îl considerau pe Luther răspunzător de tulburările create. Țăranii s-au înstrăinat de mișcarea luterană, optînd ulterior pentru anabaptism, iar Luther a început să se teamă „de haos", după cum spune biograful său, devenind complice la persecuția unor nevinovați, ca nu cumva să se repete revolta.

În parte, așa se explică atitudinea sa ostilă față de anabaptiști care, deși au pus în scenă un singur episod violent (la Münster), erau priviți cu suspiciune de toată lumea. În mod ironic, Luther folosește tocmai retorica adversarilor săi „papistași", reproșîndu-le anabaptiștilor tocmai ceea ce i se reproșa lui de către catolici: blasfemie, erezie, dezbinarea Bisericii, răsturnarea ordinii ecleziale și a celei lumești. Ostilitatea față de anabaptiști nu poate fi considerată un accident (cum, cu multă indulgență, ar putea fi încadrat îndemnul la reprimarea țăranilor), ci este o constantă, punctată de cîteva episoade de îngăduință. Împreună cu Melanchthon, colaboratorul său apropiat, a compus și a semnat mai multe memorandumuri împotriva acestora, devenind astfel complici la persecutarea și martirizarea unora dintre ei.

Luther a început să se teamă „de haos".

Chestiunea evreiască este, firește, deosebit de sensibilă. Iar în contextul secolului XX și al Holocaustului, a beneficiat de multă atenție. Bainton se limitează să precizeze că, după o perioadă inițială optimistă, cînd credea că îi va putea converti pe evrei la Evanghelia adevărată (redescoperită), Luther avea să constate că demersurile sale sînt zadarnice. Cînd a primit vestea că în Moravia creștinii sînt obligați să se convertească la iudaism, a răbufnit, propunînd soluția unui sionism forțat. Ar mai trebui adăugat că, în viziunea biografului, atitudinea lui Luther era religioasă, nu etnică, ceea ce nu face însă antisemitismul său mai puțin culpabil.

__Teofil Stanciu__ este absolvent al Facultății de Litere din Oradea. Este traducător, redactor de carte și blogger.

PUBLICITATE

Alexandru TODERICIU

Austria 3.0?

Nici Austriei nu-i vine să creadă! Kurz, 31 de ani, ministru de Externe în funcție, *tale quale* cancelar? Al 14-lea, începînd din aprilie 1945? „Lista Sebastian Kurz – Noul Partid Popular, ÖVP“ a cîștigat cu 31,47% (+7,48% față de 2013) alegerile parlamentare federale anticipate din 15 octombrie 2017. Participarea la vot: 80%.

Christian Kern, la 51 de ani unul dintre cei mai efemeri cancelari austrieci, nu-l va mai egala nici măcar pe fostul cancelar Gusenbauer, alt social-democrat (SPÖ), cu doar 691 de zile „la putere“. Gusenbauer i l-a prezentat pe Tal Silberstein. Scandalul provocat de reținerea lui Silberstein a contribuit la pierderea alegerilor pentru roșii.

FPÖ-ul (Partidul Libertății), condus de HC Strache (n. 1969), a pierdut alegerile la Viena și în marile orașe și s-a clasat pe locul trei, la mustață de secundul SPÖ.

Recordul lui Jörg Haider (1950-2008), locul său secund de la alegerile din 1999, nu a fost doborît!

Social-democrații au pierdut primul loc în favoarea ÖVP-ului. Alături de care au tot condus Austria. Marea coaliție stînga-dreapta sau viceversa a guvernat 44 de ani, începînd din 1945, în timpul celei de-a doua republici. A avut doi cancelari longevivi: social-democratul Bruno Kreisky, supranumit „regele soare“, cu 4781 de zile la activ, și Julius Raab, cel care a adus Austriei independența de stat, semnatarul memorandului moscovit pe 15 aprilie 1955.

Accesul la resurse și folosirea neîngrădită a pîrghiilor politice sînt garantate constituțional oricărui austriac. Concurența socială nu-i facilă. Cine-și dorește reușita, și nu doar profesională, în Austria nu prea poate ocoli sistemul cameral obligatoriu, interferența cu breslele, apartenența la asociații, sindicate, patronate, partide, să treacă prin cluburi și loji. Era să uit, Biserica Catolică nu-i nici ea de evitat. E agregarea aceasta specifică parteneriatul social austriac, *passepartout*-ul universal, necesar la nesfîrșit stabilității statului? Merită să fie pusă măcar în discuție?

„Aranjamentele sînt necesare“, ar numi un austriac get-beget această situațiune de tipul unui așa-zis „corporatism de stat“.

Marea coaliție s-a autodepășit ridicînd în rang constituțional tot felul de legi. Și nu discutăm de legile siguranței naționale. S-au baricadat astfel în Parlament, au pus piedică unor reforme structurale cu cele 67 de procente necesare schimbării prin vot a respectivelor legi. Aproape imposibil de atins fără girul coaliției lor. Astfel a apărut o „cultură a proporționalității politice“, dată de culoarea propriilor carnete de partid. Marea coaliție, e de părere antreprenorul Hansjörg Tengg pentru cotidianul *Die Presse*, și-a asigurat supremația timp de decenii, provocînd costuri suplimentare absurde, deoarece a fost nevoită să-și „cumpere“, ulterior pierderii graduale a sprijinului popular, „concesiile“ opțiunilor verzilor și în mult mai mică măsură ale albaștrilor, culoarea politică a FPÖ-ului. Fără precedent ar fi acum șansa unei schimbări, aidoma unei… „dez-lănțuiri“, Tengg gîndindu-se probabil la semnificația cătușelor, e adevărat rupte, dar care atîrnă (încă) de ghearele ascuțite ale vulturului heraldic austriac.

Dacă noua coaliție de guvernămînt ce se va naște eventual între mișcarea lui Kurz și partidul lui Strache i-ar putea atrage – chiar și numai punctual – pe cei zece parlamentari ai NEOS s-ar putea pune astfel capăt narativului celei de-a doua republici. *Succes story*-ul noii coaliții ar constitui de la bun început abrogarea stagnării, printr-o „remodelare liberă a societății“ (Tengg) dată prin vot de o majoritate parlamentară de peste 67%! Micul partid liberal NEOS, condus de Matthias Strolz (n. 1973), s-a clasat pe un onorabil loc patru la alegeri. Ar putea urma schimbarea profundă a Austriei, pe cale parlamentară. Nu neapărat și înțeleasă de electorat.

Rezistența la schimbare va da însă bătăi de cap. Sistemul cameral nu se va împăca ușor cu perspectiva pierderii încasărilor obligatorii din cotizații.

Invidia e atotprezentă. Mai ales față de străini. Mentalitatea funcționărească, de inspirație cezaro-crăiască, a contribuit decisiv ca invidia să rămînă numitorul comun al cotidianului austriac chiar și în vremurile globalizării și digitalizării.

Alegătorii anxioși, unii mai narcisiști, consumatori de gulaș și băutori cu ștaif de Veltliner (vin sec local, uneori cam acru), nu doar de bere, privesc pieziș orice ideologie. Deși au o comoditate mai ales intelectuală, uneori antologică, fluctuația lor la urne e un cîștig al democrației. Mulți și-au dorit de această dată scăderea drastică a numărul imigranților ilegali, ameliorarea *supraalienării* excesive de după 2015, să dispară abuzurile din sistemul asigurărilor sociale, impozitele veniturilor rezultate din muncă să scadă, să crească siguranța cetățeanului în fața amenințării teroriste etc. Social-democrația în derivă a mai cîștigat la scor doar în Viena, canibalizîndu-și aliații locali ecologiști.

FPÖ-ul se poziționează de mult împotriva paternalismului statal și a Leviatanului care normează, legiferînd în exces viața corpusului social, e pentru mai multă subsidiaritate și democrație directă, după modelul elvețian. Astfel, această formațiune este liberală. Doar că e de dreapta.

Și-ar putea propune viitorul cancelar să provoace… o a treia republică? Ecoul ar fi uriaș. De la un capăt la altul al globului. Recent, în *New York Times*: *„Austria's Nazi past raises it's head“*. Vor folosi multă cerneală ca să explice dacă nu cumva Kurz va fi, de fapt, urmașul lui *Frau Merkel* la cîrma popularilor europeni. Și astfel Viena își va mai pierde din periferia geografiei imaginarului politic. Revista săptămînală vieneză *Falter* a intitulat un portret al pretendentului la funcția de cancelar *„Der Neofeschist“*. E un calambur îndoielnic între eticheta de „neofascist“ și adjectivul *„fesch“*: chipeș, în traducere. Armin Thurnher, autorul, titra pe copertă: „Chipeș și triumfător, Sebastian Kurz deține mișcarea (partidul, A.T.), forța, voința“.

Austriecii, cu mic, cu mare, printre care și unii dintre cei aproape 90.000 de etnici români cu drept de vot (alocația va fi schimbată, invitația la exod al copiilor spre Austria rămînînd în vigoare), au acum doar așteptări de la acest Kurz, alintat de presă „Basti“. O fi el chipeș, curajos, ambițios și grăbit, mai ceva ca Emmanuel Macron, dar scepticismul publicului rămîne. Prestația sa va trebui să fie rapidă. La începutul anului viitor urmează alegeri de land în Carintia, Austria Inferioară și Tirol. Fiefuri tradiționale ale popularilor și FPÖ-ului. Va fi momentul adevărului.

Scriitorul austriac Peter Truschner scria, în *Der Standard,* despre „micul orgasm“ pe care nu puțini austrieci îl resimt atunci cînd își digeră fericirea cauzată de insuccesul altora.

Kurz a fost însărcinat de președintele federal Alexander Van der Bellen, lider din trecut al verzilor, cu formarea guvernului. Apropo, ecologiștii austrieci nu au mai trecut în 2017 pragul electoral de 4%.

Publicitate

Stela GIURGEANU

Cum ne mai raportăm la copiii noștri?

Pe 29 octombrie, la București, are loc conferința „Cultivarea inteligenței parentale", susținută de Pagina de Psihologie în colaborare cu Mozaic Media și Salvați Copiii. Evenimentul, spun organizatorii, este cel mai important desfășurat anul acesta în România pe tema sănătății relaționale a familiei. Speaker-ii vor fi trei dintre cei mai apreciați experți în domeniu: György Gáspár, Urania Cremene și Diana Stănculeanu. Conferința face parte din programul național Revoluția Relațională în România.

Revoluția relațională

Despre programul național Revoluția Relațională în România l-am întrebat pe **György Gáspár**, unul dintre organizatorii și speaker-ii conferinței „Cultivarea inteligenței parentale": ce înseamnă acest program?

„Eu sînt pasionat de relațiile interpersonale, în calitate de psihoterapeut de familie și cuplu, am fost educat să mă uit în special la ce se întîmplă între oameni și abia ulterior la trăirile și sentimentele lor. Curiozitatea mi-a crescut și mai mult de cînd studiile științifice, realizate de cele mai moderne laboratoare de cercetare din lume, au confirmat că cel mai important factor pentru sănătatea noastră fizică și psihică, pentru nivelul de fericire și stare de bine pe care-l resimțim, e reprezentat de calitatea relațiilor noastre. Astfel, din 2014, prin Asociația Multiculturală de Psihologie și Psihoterapie și platforma online paginadepsihologie.ro, am pornit #RevoluțiaRelaționalăÎnRomânia. Debutul a fost mai greu și mai complicat, mulți dintre cei care ne auzeau se amuzau de ideile noastre – Cine mai sînt și acești bieți psihologi care cred că pot porni o revoluție? Dar, datorită perseverenței, am avut șansa de-a invita în țara noastră cîțiva din cei mai apreciați psihoterapeuți relaționali din întreaga lume – Daniel Siegel, Monica McGoldrick, Esther Perel, Harville Hendrix sînt doar cîțiva dintre ei – și să creștem încrederea românilor în munca noastră și, cel mai important lucru, în rostul și importanța relațiilor. Astfel, programul a devenit unul național, prin intermediul evenimentelor pe care le organizăm anual în diferite colțuri ale țării, prin numărul tot mai mare de specialiști pe care-i instruim în cultivarea sănătății relaționale."

Despre conferința de la finele lunii octombrie aflu că, de cîțiva ani, Pagina de Psihologie organizează acest gen de „evenimente de conștientizare a importanței sănătății relaționale sub toate formele ei. Anul acesta, alături de Salvați Copiii România, ne-am propus să cultivăm inteligența relațională a părinților și astfel să schimbăm ceva din moștenirea psihologică care se transmite de la o generație la alta. În secolul XXI, părinții au dreptul la libertate – în gîndire, în exprimare și în alegere, iar responsabilitatea noastră, a societății civile, e să le oferim acestora informație corectă din punct de vedere științific, moral și, desigur, uman. Astfel, s-a născut această serie de conferințe. În 2016 au fost peste 400 de participanți, iar în acest an estimăm un număr de peste 500."

Aflu că ediția din 2017 va fi una specială și pentru că vor participa două dintre cele mai apreciate experte naționale în psihologie și *parenting*. „Le-am invitat pe Diana Stănculeanu, de la Salvați Copiii România, și pe Urania Cremene, pentru a putea aborda un număr mai mare de subiecte. Urania va vorbi despre cum influențează stilul de *parenting* (abordarea adultului de-a fi prezent în relația părinte-copil) dinamica vieții de familie. Diana ne va ajuta să conștientizăm importanța sănătății și a educației sexuale. Iar eu îi invit pe părinții din România să vorbim despre inteligența emoțională, despre cum îi putem ajuta pe copiii din viețile noastre să se împrietenească cu propriile emoții și astfel să devină adulți curajoși și demni să primească și să ofere empatie și respect."

În secolul XXI, părinții au dreptul la libertate – în gîndire, în exprimare și în alegere.

Problemele copilului în România

Pe **Diana Stănculeanu,** care lucrează ca psiholog la asociația Salvați Copiii, am întrebat-o, din start, care sînt problemele majore cu care se confruntă copiii.

Statisticile, cifrele în spatele cărora se ascund adevărate drame, arată cam așa: 30% din copiii României trăiesc într-o sărăcie extremă, deprivați material în mod sever; 250.000 dintre copiii care frecventează școala sînt analfabeți; doar 50% din copiii români merg la grădiniță; în ceea ce privește educația antepreșcolară – 5% din copiii de 1-3 ani merg la creșă în zona urbană; nu avem nici o creșă în rural; 280.000 de copii nu urmează nici o formă de educație, iar încă 35.000 de copii abandonează școala în cursul gimnaziului; 63% din copii sînt bătuți acasă de părinți, ca parte a educației de zi cu zi; 20% din părinți încă consideră că pedeapsa fizică este utilă și benefică în procesul de creștere a copiilor. În ceea ce privește *bullying*-ul în școli, 1 din 4 copii e umilit în fața colegilor și 3 din 10 sînt sistematic excluși din grupurile de colegi.

63% din copii sînt bătuți acasă de părinți, ca parte a educației de zi cu zi.

Un număr estimat de 250.000-350.000 de copii au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate, fiind practic lipsiți de sprijin parental. România se află pe locul 1 în Europa la sarcini în adolescență, cu 1 din 10 adolescente devenind mamă înainte de a împlini 18 ani.

„Toate aceste realități au devenit obiective de intervenție în cele trei programe prioritare ale organizației Salvați Copiii România – «Reducerea mortalității infantile», «Educație și Protecția copiilor împotriva oricărei forme de violență sau abuz». Educația pentru sănătate este o componentă importantă a activității noastre, iar sub această umbrelă, educația sexuală reprezintă un demers provocator, date fiind normele culturale, dar extrem de necesar" – spune Diana Stănculeanu.

În cadrul conferinței, psihologul va susține un atelier despre educația sexuală, un subiect încă tabu în România.

„Într-adevăr este încă un subiect tabu" – îmi spune Diana Stănculeanu, un subiect „menținut pe de o parte de experiențele trecute ale celor mai mulți adulți, acum părinți sau cadre didactice, cu subiectul educației sexuale, experiențe ce se înscriu pe un continuum între ignoranță, păcat și rușine, iar pe de altă parte de înțelegerea limitată a educației sexuale ca demers ce îl pregătește, uneori prematur, pe copil să facă sex, și scoaterea ei dintr-o abordare mai complexă ce vizează sănătatea fizică și emoțională a copiilor, precum și protecția acestora. Din păcate însă, lipsa educației sexuale de pe agenda educațională largă ce vizează copiii plasează România pe primul loc în Europa în ceea ce privește sarcina în adolescență, cu 1 din 10 adolescente devenind mamă înainte de a împlini 18 ani." Aflu că, potrivit unui studiu realizat în 2016 de Organizația Mondială a Sănătății, Health Behaviour of School Aged Children, la care România a participat cu eșantioane reprezentative de elevi, 1 din 10 fete și 3 din 10 băieți au debut de viață sexuală la 15 ani, însă „doar o parte dintre ei sînt familiarizați cu mijloacele contraceptive: 35% cu prezervativul și doar 7% cu pilula contraceptivă. Aceste cifre ne arată că, cu sau fără educație sexuală, copiii noștri cresc și au inițiative, fac alegeri și iau decizii. Rolul primordial al educației este să îi ajute să ia deciziile corecte și sănătoase."

Vorbind despre educația sexuală și despre falsele percepții care o transformă într-un subiect tabu, Diana Stănculeanu afirmă că este vorba, de fapt, „despre sănătatea și protecția corpului nostru, într-o primă etapă, despre sănătatea, protecția și împlinirea relațiilor noastre, precum și despre acceptarea și confortul fiecăruia cu sine, într-o etapă ulterioară. Ea trebuie să înceapă simultan cu educația copiilor noștri despre orice altceva pe lume. Este foarte important să ne îndepărtăm de credința eronată că educația sexuală înseamnă să îi învățăm pe copii să facă sex. Cîtă vreme cred asta, mulți părinți vor fi dispuși/pregătiți să înceapă educația sexuală a copiilor lor cîndva în adolescență, adică cu vreo 10-12 ani mai tîrziu decît ar fi necesar să înceapă educația sexuală, înțeleasă ca un continuum sănătos ce acoperă mare parte din viața noastră și îl ajută pe copil să se descopere pe sine, să se accepte cu relaxare și firesc, să îi descopere pe ceilalți cu aceeași naturalețe și să construiască împreună cu ei relații armonioase, cu grijă și respect față de sine și față de celălalt."

Stiluri de educație parentală

Un alt subiect atins în conferință va fi legat de „stiluri parentale". Am întrebat-o, așadar, pe **Urania Cremene**, cea care va susține dezbaterea, despre ce e vorba.

„Voi discuta despre stilurile parentale și în ce fel acestea au impact, pe termen scurt și lung, asupra cuplului și asupra felului în care ne creștem și educăm copiii. Din ce în ce mai multe cupluri au probleme odată cu apariția copiilor. Aș vrea să ajut părinții prezenți la această conferință să conștientizeze motivele din spatele reacțiilor pe care le avem, ca părinți, stilurile noastre parentale și ce anume putem face, nu numai ca să păstrăm cuplul echilibrat, dar și ca să creștem copii echilibrați."

Cum se schimbă dinamica unui cuplu odată cu apariția unui copil?

„Pentru unii, devine totul mai ușor, mai frumos, mai cu sens. Rotund. Pentru alte cupluri însă, venirea pe lume a unui copil începe să adîncească anumite diferențe. Dincolo de toate schimbările pentru care puțini tineri părinți sînt cu adevărat pregătiți (sau deschiși să le îmbrățișeze), stilurile parentale ale fiecăruia încep să iasă la suprafață. Oameni care poate pînă ieri își încheiau frazele unul celuilalt constată cît de diferit ar aborda creșterea și educația unui copil. Și, cum pentru fiecare părinte copilul devine poate cea mai importantă persoană, negocierile pot deveni într-adevăr dure și, pe măsură ce anii trec, toată familia are de suferit. Din fericire, există metode prin care putem echilibra tot acest dezechilibru. Necesită însă deschidere, răbdare, cunoștințe și, nu în ultimul rînd, conștientizarea faptului că nu exista un adevăr universal."

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Inflația, coada pisicii și alte lucruri dăunătoare

© wikimedia commons

Una dintre marile erori ale celor care conduc acum România este aceea de a considera decizia economică drept un teren al tuturor posibilităților, un fel de spațiu în interiorul căruia poți să-ți desfășori în voie frustrările. Adică ei se întreabă, desigur retoric, pentru că în adîncurile rațiunii lor știu că greșesc, cum de țara noastră nu este America și cum de românul nu poate trăi ca americanul. Mimează surprinderea cînd își pun această întrebare și atunci, veseli nevoie mare, încep să pună pe masă soluții. Dacă salariul nu este ca în America, atunci dăm o ordonanță și-l mărim la acest nivel. În cazul în care creșterea economică nu este mai mare decît cea a chinezilor, atunci dăm un decret și gata; vom avea o creștere economică mai mare decît a Chinei. Pentru populiști, totul este posibil și doar „corectitudinea economică" îi împiedică să facă orice cu orice. Pentru ei, toată știința economică este un fel de pierdere de timp, iar cei care aparțin acestui domeniu și-i tot avertizează că nu fac bine ce fac sînt niște oameni răi, care vor răul partidului lor și al țării. Este ca o joacă a copiilor cu jucăriile electronice care le pică în mînă. Prima lor reacție este aceea de a apăsa pe butoane, haotic, ca să vadă ce se întîmplă. Acesta este modul lor de a face cunoștință cu jucăria respectivă. Cu timpul, prin învățare, pînă și copiii mici află că această jucărie, fiind creată de oamenii mari, are o raționalitate în funcționare, adică dacă apeși pe un anumit buton se produce un anumit efect.

Raționalitatea stă la baza funcționării economiei. În știința economică sîntem învățați că omul se află sub o presiune permanentă determinată de caracterul limitat al resurselor din jurul său, dar și de orizontul nelimitat al dorințelor și nevoilor sale. În modernitate, posibilitatea de a obține noi și noi resurse a crescut permanent tocmai datorită rațiunii și inteligenței umane. Dar și nevoile umane au crescut, omul devenind o ființă din ce în ce mai sofisticată. Știința economică este chemată să dea răspunsuri chiar la această dilemă, cum putem realiza un optim dinamic între nevoi și resurse și cum să realizăm expansiunea economică plecînd de la ceea ce avem la un moment dat. Ipoteza raționalității umane este fundamentală în economia practică și în știința economică. Economiștii pleacă de la premisa că orice alegere în economie este una rațională, indiferent dacă decidentul cumpără un kilogram de mere de la piață sau, în calitate de președinte de bancă, decide expansiunea pe noi piețe planetare a afacerii sale. Decizia irațională poate duce la haos și la dispariția entității economice respective.

Raționalitatea stă la baza funcționării economiei.

Aș asemui o economie națională cu un autoturism. Atunci cînd stabilește viteza acelui autoturism, șoferul trebuie să țină cont de parametrii tehnici ai mașinii, de starea drumului, de condițiile meteo și chiar de ceilalți participanți la trafic. Dacă mergi pe autostradă în regim de viteză foarte mare cu un hîrb, atunci ți se poate întîmpla orice și ție, dar și colegilor din trafic. Cei care accelerează acum economia românească sînt asemenea acestui șofer inconștient. Este evident că într-un asemenea regim de funcționare, mașina nu este capabilă să ajungă la destinație. Îi va sări o roată, îi va fierbe radiatorul sau îi va exploda motorul. Ei pun în pericol nu numai economia noastră, dar pun în pericol și statutul României de țară stabilă, sănătos-dinamică, membră a UE. Din această cauză sînt atît de periculoși populiștii care guvernează acum economia românească. Ei cred că totul este posibil și acționează ca atare. Sînt iraționali și iresponsabili. Se laudă cu o creștere economică bazată pe deficite și consum, și ceea ce este cel mai grav este faptul că oferă oamenilor iluzia unui nivel de trai pe care acum România nu și-l poate permite. Sînt veseli pînă la nebunie și unii, aflați în afara oricăror noțiuni de economie, cred că știința economică a fost inventată sau poate fi reinventată prin birourile unor oameni lipsiți de anvergură și care, pentru a face un serviciu României, ar fi trebuit să rămînă la ei în sat, la coarnele plugului. Ni se induce ideea falsă că alții nu au dorit să ofere asemenea venituri și că, iată, ei o fac pentru că numai ei își iubesc țara și poporul.

Un confrate economist mă întreba de ce sînt un critic atît de vehement al creșterii bazate pe consum. Aici este ceva de explicat. O creștere economică bazată pe consum poate fi folosită pe termen scurt pentru relansare economică. Keynes „nu a murit" și trebuie să recunoaștem că ne-a spus lucruri interesante despre criză și folosința banilor în combaterea acesteia. În folosința rețetelor sale, trebuie să știm cîteva lucruri. Primul este acela că economiile de azi nu mai sînt economii închise, așa cum erau atunci, adică la 1936. A doua condiție este ca folosința consumului în relansarea economică să nu fie practicată pe termen lung și să supraveghezi cu atenție nivelul dobînzii, al creșterii economice și mai ales al inflației. Există economii care pot valorifica impulsul monetar și economii care valorifică mai slab impulsul monetar în favoarea creșterii economice, producînd rapid inflație. A treia condiție este ca relansarea economică să nu se producă prin importuri, adică economia să crească prin sine. În nici un caz rețeta lui Keynes nu poate fi aplicată în partea de expansiune a ciclului economic. Or, economia europeană se află azi chiar într-o asemenea situație. Ca să poți accelera în condițiile în care ai deja un regim de viteză ridicat, îți trebuie o mașină mult prea bună. O economie care crește fără să investească se află în situația pisicii care dorește să-și potolească foamea mîncîndu-și coada. Îi crește burta, dar rămîne fără coadă.

Ați eșuat economic, deci nu vi se potrivește democrația.

Populismul economic este cu atît mai grav atunci cînd se îmbină cu cel politic și cu un naționalism agresiv, de tipul secolelor trecute, așa cum se întîmplă acum la noi. Este mai mult decît evident că această creștere economică se scurge în afara țării prin intermediul deficitelor comerciale și al deficitului balanței de plăți, după cum este tot atît de evident că totul se va repercuta în deprecierea monedei și apoi în inflație, pentru că acesta este cel mai mare pericol. Inflația este rezultatul și de acolo încetează veselia și începe tristețea. Atunci cînd iraționalul învinge urmează haosul. Nu sîntem departe, iar previziunile pentru anii următori deja o anunță. Este cu atît mai grav, cu cît economia românească este împărțită în două. Avem un sector de stat care este pe cale de a fi aruncat în haos, datorită iraționalității deciziei politice și un sector privat care este obligat prin statutul său să-și păstreze raționalitatea și echilibrul pentru că acolo sînt bani privați și efort privat. Dacă se va continua în acest ritm al deciziilor politice, este mai mult decît evident că sectorul privat nu va face decît să se adapteze, pentru că regulile îi sînt impuse din afară.

Vorbeam despre inflație. Da, în momentul apariției sale, iraționalul devine un mod de a fi. În afara echilibrelor, oamenii se adaptează și comportamentele lor devin unele iraționale. În inflație începe din nou dansul înșelăciunii și al amînării, pentru că nimeni nu-și mai poate ține cuvîntul. Odată cu inflația încep marile transferuri de averi și profituri, pentru că nu există un impozit mai pervers și mai general aplicabil în acțiunea sa decît inflația. Creșterile de preț sînt suportate de către toți în magazine, atunci cînd cumpără orice produs, numai că unii vor deține instrumente pentru a se apăra în fața creșterilor de prețuri, iar alții nu. Cei care sînt mai bine poziționați pe scara oligarhiei politice și economice se vor împrumuta și vor rambursa mai puțin iar cei cărora le tremură mîna pe ultimul leu își vor pierde economiile cu greu puse deoparte. Nu există nimic mai periculos decît inflația și pentru că ea este efectul iraționalității și alimentează această iraționalitate. Oamenii încep să fugă de propria monedă, iar salariile zilei de azi nu ne vor mai ajunge să trăim și mîine. Se intră într-o spirală venituri – prețuri și încep mișcările sociale. Chiar sistemul politic și stabilitatea politică sînt puse sub semnul întrebării. Prin destabilizare economică, o țară poate fi foarte ușor de destabilizat politic, deoarece în urma eșecului în economie, politicul își pierde legitimitatea. România și-a cîștigat cu greu statutul de economie stabilă și poate să-l piardă foarte ușor. Bătălia pentru recîștigarea acestui statut va fi una extrem de grea. Odată piatra aruncată în baltă de către un nebun, vor trebui aduși mulți înțelepți pentru a o găsi. Un efect foarte grav este acela că odată instalat haosul, putem pierde indicatorii economici și echilibrele economice și nu mai putem spera la statutul de aspiranți ai monedei unice euro.

Spuneam că haosul în economie aduce în mod sigur haosul în politică. Aici se joacă, de altfel, marele pariu al populiștilor despre care vorbeam. Apăsarea bezmetică pe butoane, invocată de către noi la început, va duce la defectarea mașinăriei. Ei știu că economia nu se construiește așa și stabilitatea nu se păstrează astfel. Pariul este acela de a demonstra că România nu poate face o economie și societate libere. Ați eșuat economic, deci nu vi se potrivește democrația. Nu sînt adeptul teoriilor conspirației și are mai puțină importanță (deși pentru războaiele tăcute pe care le poartă România în prezent, poate fi foarte important) dacă acești oameni ne aruncă în haos cu bună știință sau fără intenție. Important este faptul că trebuie opriți pînă cînd nu este prea tîrziu. România este încă o lume fragilă. Nimic nu este definitiv, iar bătălia pentru libertate și libertăți, mai ales în contextul internațional de acum, poate fi pierdută oricînd.

***Dorel Dumitru Chiriţescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Cu ochii-n 3,14

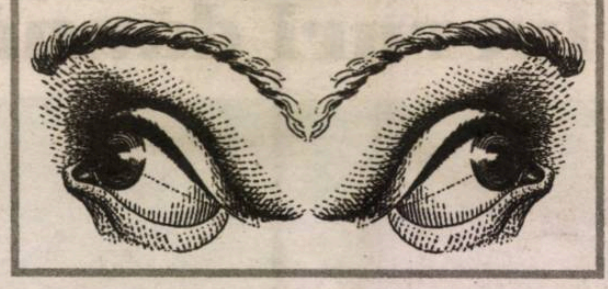

ATUNCI CÎND ÎNTRE MAL ȘI MAL E O ÎNTREBARE ÎN ETER, NIȘTE ELEVI DE PE MARTE SE ARUNCĂ PRINTRE REZERVELE DE CAUCIUC

■ În București, pe la semafoare, dau peste destui co-orășeni de-ai mei care, atunci cînd e roșu, se aruncă printre mașini, cu avînt de kamikaze, într-un slalom nebun. Și, habar n-am prin ce minune, reușesc să supraviețuiască și să ajungă aparent întregi pe partea cealaltă. (**I. P.**)

■ „Deci albia minoră înseamnă între mal și mal, cu insula (Belina) din interior. În momentul în care un curs de apă a dispărut – brațul Pavel –, atunci malul s-a mutat pe partea ailaltă a insulei, firesc, deci nu mai exista în albia minoră“, a spus Eugen Nicolicea, în apărarea colegei sale de partid Rovana Plumb. Geografia salvează România de corupție? (**A. M. S.**)

■ Ani în șir m-a invitat la Stockholm și nu m-am dus. Acum m-am dus, neinvitată, dar... Oare de ce atunci nu se putea? Nu, nu e o întrebare retorică, e o întrebare în eter. Care nu comportă nici un fel de vorbe. Doar fapte. (**R. M.**)

■ Conducerea Liceului Greco-Catolic „Inochentie Micu“ din Cluj-Napoca a trimis acasă niște elevi pentru vina de a fi avut părul lung. Regulamentul liceului prevede pentru băieți „o tunsoare adecvată, cu o lungime a părului de 4-5 centimetri“. Conducerea a dat mai multe precizări legate de incident: „Liceul nostru dorește să educe cetățeni responsabili, care să respecte legea.“ Nu mai bine se preocupă liceul să nu mai producă analfabeți funcțional pe bandă rulantă?! Ce contează cît de lung au elevii părul, contează cît și cum gîndesc. E și-un cîntec. (**M. C.**)

■ Dacă bărbații sînt de pe Marte, iar femeile de pe Venus, și de asta se înțeleg atît de greu, atunci, la cum invocă probleme de comunicare la fiecare nouă criză, membrii PSD sigur sînt de undeva mult în afara galaxiei noastre. (**C. Ș.**)

■ Alegerile prezidențiale din Liberia au fost cîștigate de un domn pe nume George Tawlon Manneh Oppong Ousman Weah, nimeni altul decît fostul mare atacant de la A.C. Milan din anii '90 și singurul fotbalist african care a cucerit vreodată Balonul de Aur. Ar fi putut să se stabilească la Monaco și să-și numere banii, dar omul s-a întors acasă să pună umărul la modernizarea micuței sale țări. După mai multe războaie civile, infrastructura Liberiei este distrusă, iar rata de șomaj a ajuns la 85%, asta și după ce rezervele de cauciuc, principalul produs de export, s-au epuizat. Respect, George Tawlon Manneh Oppong Ousman Weah! (**M. C.**)

VREI O FORȚĂ NOUĂ CE AR PUTEA CONDUCE SUFLETUL LA CER? AVEM ASTFEL DE VORBE

■ Fascinantă, precum un poem dadaist, această înșiruire de reclame, sloganuri și anunțuri de-a lungul șoselei: „Vrei o mașină nouă?“ – „Avem tămîie“ – „Aici teren mirific“ – „Transport moluz, fier vechi etc.“ (**M. M.**)

■ În timpul discursului de peste trei ore susținut în Sala Mare a Poporului din Beijing, care a marcat începutul Congresului al XIX-lea al Partidului Comunist, președintele Xi Jinping a declarat în fața delegaților că statul chinez a stat „înalt și ferm în Est“, grație zecilor de ani de „luptă neobosită“. A adăugat că a sosit timpul pentru ca națiunea să se transforme într-o „forță puternică“, ce ar putea conduce lumea pe plan politic, economic, militar și în cazul problemelor de mediu. (**D. C.**)

■ Un tabloid publică o înregistrare cu Ana Maria Prodan, vorbind la telefon despre transferul unui jucător. Iată: „Virgile, îmi spui și mie în p... mea că trebuie să semneze Craiova actele, a treia parte pentru Verona? P... mea... Îmi spui sau nu-mi spui? Că e jucătorul meu... Că dacă nu, nu mai reziliez nici un contract cu Craiova și mai faceți p... transferul. Las-o în p... mea... Sîntem prieteni, prieteni, dar eu stau și nu știu nimic. Tu lucrezi, tu faci în p... mea, iar tu nici bunul-simț măcar să-mi dai un mesaj. Spune-i lui Acri că-mi bag p... în familia mă-sii și vă f... în gît, că faceți transferul ăsta fără mine cînd o zbura porcul. Că-s a treia parte din contract și vă luați la m... toți!“ Comentariul tabloidului este memorabil: „Ana Maria Prodan și-a pus la punct interlocutorul, care nu a avut puterea să ofere vreo replică. Un lucru este, însă, cert. Sexy-impresara pune mult suflet atunci cînd vine vorba de un transfer și este dispusă să meargă pînă în pînzele albe...“ Nu pun la îndoială că drumul dnei ANP pînă în pînzele albe e pavat cu intenții bune. Dar comentariul e și mai important, pentru că luminează legătura directă între punerea de suflet și folosirea p... Vorba aia: unde stă sufletul, stă și p... Să mai pui suflet în ceva pe lumea asta... (**S. V.**)

■ Strigător la cer, de pe site-ul Mediafax: „Directorul unui centru pentru handicapați din Urlați e acuzat că a ascuns un focar de rîie“. (**M. P.**)

■ Pentru a celebra cum se cuvine aniversarea a 123 de ani de la înființarea Partidului Socialist Bulgar, niște grafferi din cartierul Lozenețdin Sofia au colorat cu spray-ul revoluționarii, soldații și stahanoviștii reprezentați în monumentele sovietice, astfel încît să semene cu supereroii americani din comics-uri. Ambasada Rusiei a dat un comunicat de presă în care cere autorităților bulgare să curețe monumentele, să-i identifice și să-i pedepsească pe vandali, și să ia „măsuri exhaustive“ pentru a preveni astfel de „atacuri“. (**M. C.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* Imobiliare La Greu SRL, Kartoffel The Original SRL, Tractor Magazin SRL, Uzina De Logo SRL, Autor SRL, Eka Engleza Pentru Liderii De Mâine SRL, Viața Vie SRL, Bla Bla Metropolis Food SRL, Cub Rotund SRL, Ursulețul De Pluș Și Amicii SRL, Vorbe Grup SRL, Divizia De Schele SRL, Energie Divină SRL, Scribul Și Abacul Cont SRL, Noroc Internațional Import Export SRL, Pretexte SRL, Euroclinica De Somnologie Și Ventilație SRL, Niște Băieți Online SRL, Aparent Ideal SRL, Unu Și Unu Company SRL, Salon Frumușica SRL, Fabrica De Oferte SRL, Mono Lemn SRL, Vis Elegant Imob SRL, Zeița Ambrozia SRL, Porc-à-porter SRL, Stau Cu Tine De Ziua Ta SRL, Apolodor Execut SRL, Formă Fără Vârstă SRL, Sferic Uși Și Ferestre SRL, Prosper Mereu SRL, Tablouri În Ulei Și Sclipici De Cristina Hopu SRL, Elita Antiincendiu SRL, Strălucitorii De Mașini SRL, Mâna Invizibilă SRL, Atelierul De Vizavi SRL, Tainica Deltă SRL, Măgureanu Folclor SRL, Ordine În Cifre SRL, Clinica Urechii SRL, Fluturi Prin Fum SRL, A Fi & A Nu Fi Company SRL. (**D. S.**)

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI

6 luni 98 LEI

12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE

...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

TÂRGU-MUREȘ

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

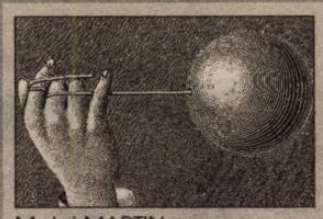

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

12

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **715** ■ 2-8 noiembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

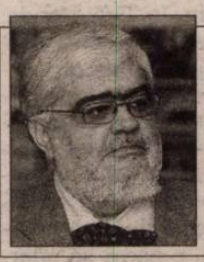

ANDREI PLEȘU

„Despre (ne)încredere“

pagina **3**

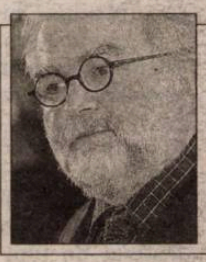

GEORGE BANU

„Seducția pubertății“

pagina **15**

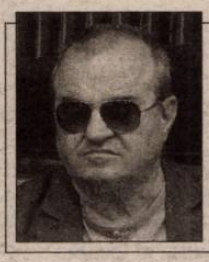

RADU SERGIU RUBA

„Discriminarea pentru invaliditate“

pagina **22**

Minte-mă frumos

Fenomenul fake news

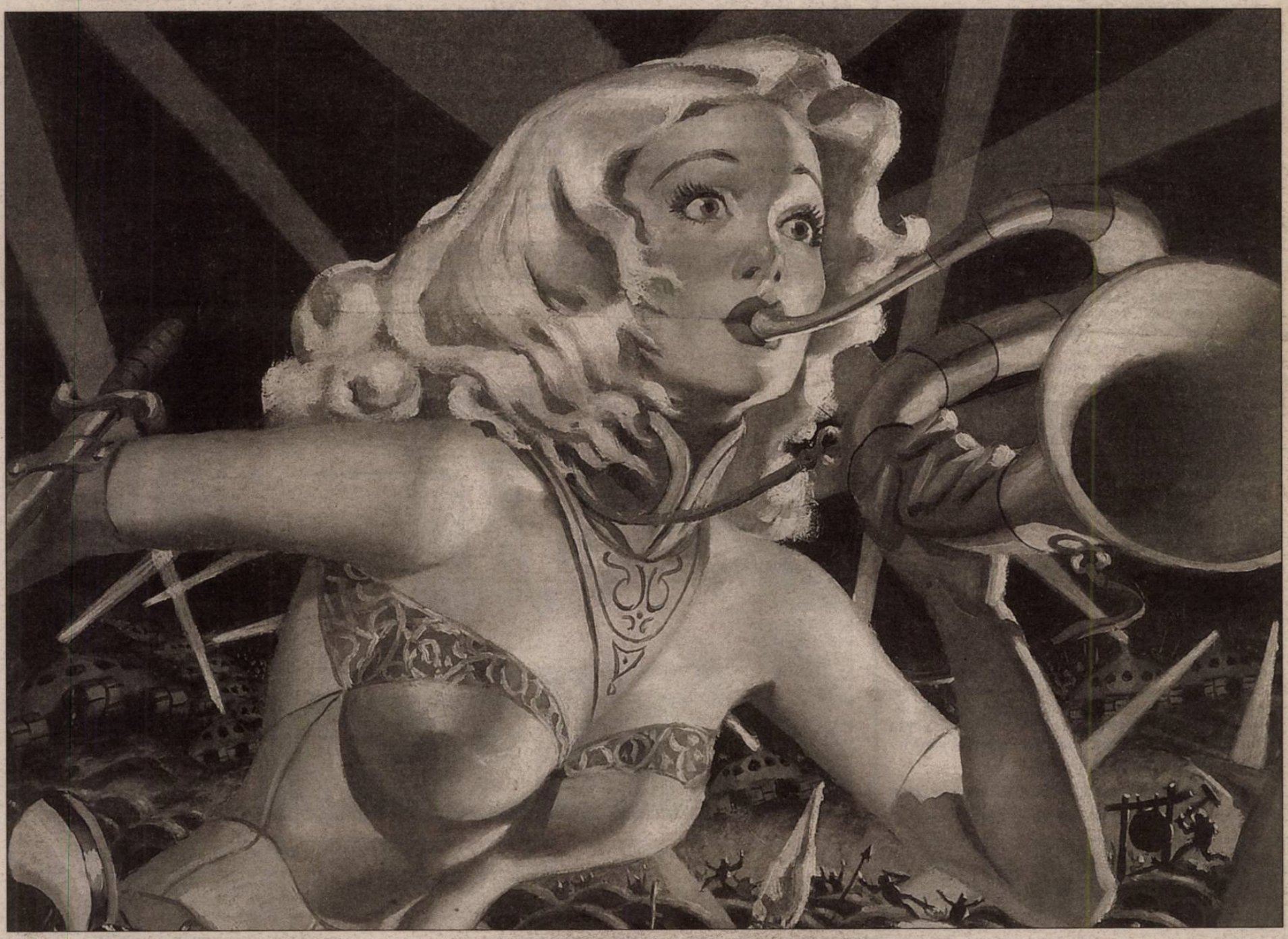

„Minciuna și credulitatea se împreunează dînd naștere opiniei.“

PAUL VALÉRY

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

TÂRGU-MUREȘ

la vremuri noi, dileme vechi

Mihai ŞORA

Cîteva locuri comune despre virtutea admirării

La nivelul materiei, prea-plinul se revarsă în mod spontan; e legea lui. După cum şi golului îi stă în fire să fie umplut. Două comportamente (aparent) antitetice ale materiei, în funcţie de densitatea ei locală.

Desigur, împărtăşirea vidului din prea-plin se soldează prin continua scurgere a acestuia din urmă spre zona care îi duce lipsa, pînă în momentul egalizării densităţii; adică pînă la moartea termică.

La nivelul spiritului, lucrurile se petrec cu totul altfel. Golul îşi întoarce faţa către plin. Nu însă pentru a-l anihila, absorbindu-l. Ci ca să crească el însuşi, ajungînd să-l egaleze. Iar aspiraţia aceasta, care sfîrşeşte prin a-l împlini, nu împuţinează deloc, în contraparte, deplinătatea ţintei spre care aspiră. (Sau, cu alte cuvinte: golul care, pentru a se împlini, ţinteşte plinul se împlineşte el însuşi fără a goli, prin asta, plinul pe care îl ţintise. Dimpotrivă, aş zice. Cît priveşte *nevoia* de model, conştientizarea ei e începutul înţelepciunii.)

În această relaţie răsturnată – sau, mai bine (şi mai exact): restabilită pe baza ei adevărată –, mai-puţinul caută să se împărtăşească din mai-multul ce-i stă în faţă şi care, departe de a se împuţina dăruindu-i-se şi ajutîndu-l să crească şi să se împlinească, îşi sporeşte el însuşi fiinţa, prin chiar darul pe care atunci îl face.

Cît despre *operatorul* acestei „împărtăşiri" salvatoare, numele lui este: *admiraţie*.

Problematica modelului e, de fapt, problematica cuantumului de fiinţă efectivă de care dispun, în toate demersurile lor – care, toate, lasă urme indelebile în lumea pe care aceste demersuri o străbat clipă de clipă, edificînd-o cu adevărat (dacă sînt ele însele burduşite de substanţă sau, uneori, dimpotrivă, derealizînd-o iremediabil, dacă ele însele sună a gol) – făpturile omeneşti trăitoare pe un teritoriu anume, cum ar fi, în cazul nostru, România, şi avînd în comun, în linii mari (şi relativ vagi), cîteva trăsături caracteristice (multe din ele, negative) – sechele, în bună parte, a jumătate de secol de violentare a naturii umane…

Am spus: „cuantum de fiinţă *efectivă*", nu „*potenţial* de fiinţă" . Potenţialul de fiinţă nu e fapta omului; e darul cerului. Iar darul acesta este mare şi este de o mare diversitate. Fapta omului este darea lui în vileag: rodirea. Punerea lui în valoare. Revărsarea asupra lumii din jur a roadelor acestui rod venit de sus (sau din străfunduri).

În principiu, roditorul n-are nici un merit special dacă dă rod; în fond, e datoria lui de a-şi actualiza potenţialul. De a-l aduce la lumină şi de a-l pune în valoare, în beneficiul semenilor şi pentru propria-i împlinire.

Posibilitatea de a-şi împlini fiinţa prin valorizarea înzestrării native îi este dată oricui e dispus să se lipsească de comodităţile înşelătoare ale mersului în turmă şi de fadoarea gata-făcutului la îndemîna oricui, croindu-şi drum prin necunoscutul mereu plin de savoare al propriului potenţial şi aducînd apoi cu greu la lumină propria-i fiinţă care să-i umple de sens întreaga traiectorie a propriei vieţi. (…)

(apărut în *Dilema veche,* nr. 207, 31 ianuarie 2008)

Dilema veche vă propune

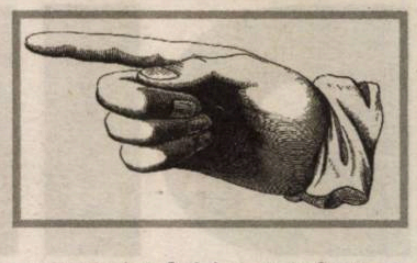

■ Jocul de-a v-aţi ascunselea continuă: sîmbătă, 4 noiembrie, ora 20, Palatul Bragadiru – *Master of Games:* Debussy, Ravel, Rossini, Boccherini; duminică, 5 noiembrie, ora 19, Ateneul Român, *Tema con variazioni:* Schumann, Brahms, Liszt, Anton Arensky. Două seri de excepţie marca SoNoRo. (Ruxandra Mihăilă)

■ Dacă aveţi Netflix, căutaţi neapărat *Mindhunter* (r. David Fincher), un serial nou, care intră în mintea oamenilor. În mintea criminalilor în serie, mai exact, prin intermediul a doi agenţi FBI care, în America anilor '70, au complicata sarcină de a afla „cum gîndesc nebunii". (Cristina Ştefan)

■ Filmul suedez *The Square* a cîştigat anul ăsta Palme d'Or la Festivalul de Film de la Cannes. A intrat şi la noi pe ecrane. O poveste despre discursul şi curajul în artă, despre presiune, vinovăţie şi prejudecăţi. *The Square* are momente excelente, mi-a amintit şi de Haneke, şi de Von Trier, s-ar putea să vă facă să vă amorezaţi de Elisabeth Moss, deci sînt suficiente motive să mergeţi să-l vedeţi. (Ana Maria Sandu)

■ Duminică, 5 noiembrie, de la ora 17, vă invit în biblioteca Vilei Oromolu, devenită spaţiul Qreator by IQOS (Bd. Aviatorilor 8 A, vizavi de staţia de metrou Piaţa Victoriei) la prima întîlnire literară dintr-o serie intitulată „Absent nemotivat". E vorba de o serată literară unde voi invita cîte un scriitor ca să povestim şi să citim din opera unui scriitor din trecut, un maestru prea puţin cunoscut de public, uitat pe nedrept sau ale cărui cărţi se mai găsesc doar prin anticariate, adică un scriitor „absent nemotivat" din conştiinţa şi preferinţele de lectură ale cititorilor de azi. Invitatul meu de duminică este poetul Iulian Tănase, cu care voi discuta despre poetul german de origine română Paul Celan. (Marius Chivu)

■ *Identic natural,* un spectacol de Elena Vlădăreanu şi Robert Bălan despre ce (şi cum) mîncăm. Poftă bună la teatru! Se joacă la Art Hub pe 4, 5 şi 6 noiembrie. (Matei Martin)

■ Între 3 şi 5 noiembrie, la Cinema Muzeul Ţăranului şi Clubul Ţăranului, „Culese din Balkani" – festival de film antropologic, la a III-a ediţie. Filme din Balcani (România, Grecia, Croaţia, Serbia, Bulgaria, Muntenegru) şi extra-Balcani (Brazilia, Noua Zeelandă, SUA, Germania, Iran, Norvegia, Marea Britanie, Israel) realizate de regizori, antropologi, etnologi, studenţi şi adolescenţi. În plus, evenimente speciale: concerte, dezbateri, petreceri şi degustări. Intrarea e liberă. (Adina Popescu)

■ Biserica Luterană din Bucureşti (str. Luterană nr. 2) găzduieşte, cu ocazia Jubileului de 500 de ani de la începuturile Reformei, o expoziţie intitulată „Evanghelia după Matei", care prezintă o colecţie de 31 de litografii originale ale lui Otto Dix, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai expresionismului german. Expoziţia este organizată în colaborare cu galeria de artă Merkur (colecţionar Thomas Emmerling) şi poate fi vizitată în fiecare săptămînă de joi pînă sîmbătă, pînă pe 9 decembrie, între orele 11-18. Intrarea este 12 lei. (Matei Pleşu)

■ Sîmbătă seara, la TV5 Monde, documentarul *Thalassa* e ceva special. În tradiţia postului de prezenta locuri frumoase (insule îndepărtate) şi oameni interesanţi cu meserii neobişnuite, într-un ritm pe care nu-l mai găseşti la alte televiziuni. Un fel de *slow tv,* care te face să visezi şi uneori chiar să adormi liniştit. Totuşi, e păcat să adormi, chiar dacă atunci cînd te trezeşti pare că n-ai pierdut aproape nimic. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cafea**
- **Necunoscutul**
- **Minorităţi naţionale – centenar**
- **Orientalistică**
- **Referendum**

album dilematic Ştefania Roman

DILEMA VECHE

REDACŢIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUŢITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuţa PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ŞTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIŢĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ŞTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluţa Zamfir
Coordonator Producţie: Constantin Delta
Director Distribuţie: Dana Zamfir

Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669

Revistă editată de: Adevărul holding

Publicaţie auditată de: BRAT

Tiraj: 8.400

Tipărit la Tipomedia

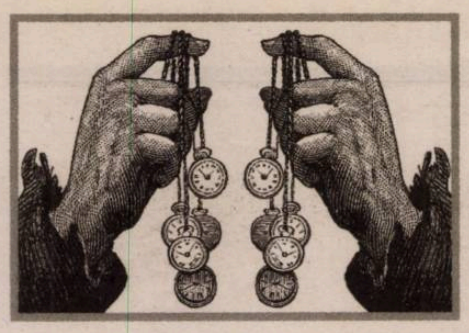

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Despre (ne)încredere

Exasperat de „stabilitatea“ nefastă a relelor naționale, îmi permit să reiau, cu oarecari modificări, un articol scris acum zece ani. Se va vedea că n-am evoluat aproape deloc. Și că absenteismul electoral nu se explică doar printr-un civism somnolent, ci și prin indigența lumii noastre politice, inaptă să convingă, să stimuleze adeziunea, să ofere soluții credibile.

Regimul democratic e bun, cu condiția să fii mereu cu ochii pe el. Cu alte cuvinte, instituțiile democratice funcționează mulțumitor, numai dacă nu te lași orbește pe mîna lor, dacă nu le idolatrizezi, dacă le tratezi cu o principială neîncredere. Aceasta este, în mare, teza ultimei cărți publicate, în toamna trecută (2006), de Pierre Rosanvallon *(La Contre-démocratie. La politique à l'âge de la défiance)*. S-ar zice că, pentru a obține un binom politic funcțional, trebuie să combini legitimitatea guvernării cu o suspicioasă veghe cetățenească. Cetățeanul civilizat nu se poate limita la rolul de simplu elector (asumat o dată la patru, cinci sau șapte ani). Important e ce face în intervalul *dintre* alegeri: cum supraveghează Puterea, cum împiedică derapajele ei, ce formulă instituțională găsește pentru a-și exercita oficiul de judecător al Puterii, dincolo de votul periodic de care dispune. Cînd votează, alegătorul livrează legitimitate și încredere. Dar de îndată ce aleșii săi s-au instalat la vîrf, alegătorul responsabil le va retrage destul de repede încrederea sa, obligîndu-i, astfel, să o merite, clipă de clipă. Legitimitate și neîncredere, aceasta pare să fie rețeta optimă a unei guvernări democratice. Ideea în sine nu e foarte originală (să ne amintim de o definiție a lui Alain, atît de puțin citit astăzi, din păcate: „Democrația e contraputere instituționalizată“). Dar perspectiva istorică și analizele de detaliu fac din cartea profesorului francez un excelent instrument de lucru. În plus, Pierre Rosanvallon nu se oprește la observațiile de mai sus. El admite, într-un al doilea pas, că abuzul neîncrederii e la fel de periculos ca și încrederea tîmpă. Neîncrederea trebuie dozată cu înțelepciune și organizată riguros. Altfel, ea produce distorsiuni greu de rectificat și riscă să sfîrșească în anarhie. Guvernele alunecă spre moliciune și timiditate de teama intransigenței publice, iar societatea civilă (și cea mediatică) adoptă maniere autoritare, de natură să-i dea un aer guvernamental.

Două sînt efectele negative ale excesului de neîncredere, pe care le ia în discuție Rosanvallon: populismul și ceea ce el numește *„l'impolitique“*. Populismul are cîștig de cauză cînd Puterea e în asemenea măsură compromisă, descalificată, demobilizată, încît demagogia promisiunilor și a injuriei se poate manifesta din plin. Cît despre *„l'impolitique“*, am putea sugera versiunea românească a *lehamitei*. Cetățeanul e sătul de clasa politică în ansamblul ei și de acțiunea politică în genere. E dezamăgit pînă la dezangajare totală. Neîncrederea dusă prea departe pune, deci, în calea națiunii două capcane: una retorică și una psihologică. Pe de o parte credulitatea disperată, pe de alta demisia civilă.

România de azi e, în acest context, un caz de manual. (...) Instituțiile puterii au comis, cu spirit de sistemă, toate greșelile pe care trebuiau să le comită pentru a pierde încrederea oamenilor. Iată cîteva:

- Au încurajat convingerea tuturor că guvernarea e o afacere strict electorală, cu obiective de ordin privat.
- Au încurajat convingerea tuturor că lupta de partid e, pentru politicieni, mult mai importantă decît gestiunea eficientă a țării.
- Au practicat o politică de cadre irresponsabilă, distribuind beneficii și recompense, indiferent de competență și rezultate. Miniștrii buni (cînd există) sînt, de regulă, evacuați sau blocați din punct de vedere funcțional (...). Sînt promovați, în schimb, inși care nu pot invoca în favoarea lor decît propriul anonimat.
- Strategiile de *păstrare* a puterii au înlocuit cu totul preocuparea pentru strategii convingătoare de *exercitare* a ei.
- Separarea puterilor a evoluat spre *fragmentarea* lor, respectiv spre necoordonare și conflict. „Opoziția“ și „Puterea“ au căpătat o distribuție confuză. În opoziție se dau lupte pentru puterea internă, mai mult decît pentru accesul la guvernare, iar în teritoriul Puterii apar facțiuni de opoziție.

Și altele. Rezultat: nici o formațiune politică nu mai poate pretinde că se bucură de o încredere publică reală. La orizont se întrevăd populismul victorios (pomana electorală, „abuzarea“ psiho-economică a alegătorilor) și lehamitea (masiva neparticipare la alegeri). *Quod erat demonstrandum.*

Vintilă MIHĂILESCU

...@**hai-hui**.ro

Povestașii

Omul este animalul care spune povești. Iată una dintre cele mai frumoase – și mai profunde! – definiții pe care o știu. Bine, în *Scurtă istorie a omenirii,* Harari nu spune chiar așa, dar acesta este sensul. Mai mult, el ne amintește că „ficțiunea ne-a permis nu doar să imaginăm lucruri, ci să facem asta în mod colectiv“. În sfîrșit, dat fiind că această „cooperare umană la scară largă se bazează pe mituri, felul în care oamenii cooperează poate fi modificat schimbînd miturile“. Nu doar că ne face oameni, dar povestea ne ajută și să acționăm împreună ca oameni pentru o cauză comună a oamenilor – sau măcar a unor oameni. Ea este deci – poate să fie – o armă civică atunci cînd realitatea lasă de dorit. La asta voiam să ajung, căci, în ultimele două-trei săptămîni, am trecut prin cîteva astfel de *lumi de poveste* – care nu pot schimba lumea, desigur, dar care intervin deja, benefic, în lumea noastră care lasă de dorit.

Prima a fost la Țibănești, unde arhitectul Șerban Sturdza a pornit, în urmă cu mai mulți ani, renovarea conacului P.P. Carp. Dar nu (doar) acest lucru este important, ci *cultul meșteșugului* care se țese aici. Proiectul „Batem fierul la conac“ s-a instalat de acum într-o fierărie ingenios refăcută, comunicînd printr-un perete de sticlă cu un public ce poate asista la munca fierarului fără a asuda alături de el. Iar povestea fierului a fost așezată într-o carte, *În jurul focului,* care se va lansa în curînd. Anul acesta, invitatul de onoare a fost dulgheritul. Au venit să-l venereze *Les Compagnons du Devoir* din Franța, cărora li s-au alăturat vreo zece împătimiți ai meșteșugului, veniți de te miri unde și cum. Ce-i unea pe toți nu era atît angajamentul pragmatic de a termina o lucrare, ci povestea lemnului, pe care și-o repovesteau în jurul cuptorului uriaș de pîine, ridicat anul trecut în ruinele „magaziei“, și care le permitea să întrețină vie loialitatea față de meșteșug. Din sat nu a venit nimeni, doar un român plecat din țară cu ani în urmă. Se pare că au uitat mai toți „povestea meșteșugului“. Doar copiii erau fascinați și, cine știe, poate peste niște ani vor reînvia ei povestea. Sincer să fiu, sper ca renovarea conacului să nu se termine niciodată, căci mai presus de această clădire de patrimoniu este exercițiul permanent de întreținere și aplicare creativă a acestui cult al meșteșugului, devenit și el patrimonial.

La Astra Film Fest merg de cînd s-a înființat și pot să măsor progresele sale și, odată cu ele, pe cele ale filmului documentar românesc. Îmi aduc aminte, de pildă, de unul dintre primele filme care au obținut premiul publicului. Pe un cîmp, un țăran își mînă căruța pierdut în gînduri. La un moment dat, peste ciripitul păsărilor, se aude țîrîitul unui telefon. Țăranul își scoate mobilul la fel de impasibil și începe să vorbească, în timp ce căruța se pierde la orizontul Bărăganului. Atît!... Ce-i drept, încă nu avem o școală de film documentar, după cum o spune pe șleau Cornel Mihalache, dar, cum afirmă tot el, „fiecare ne-am construit singuri“. Ceea ce se vede, căci acum jurizarea a devenit dificilă. Filmele spun povești, nu anecdote. Povești dintre cele mai diferite, de la cea a ruinelor unui experiment comunist pe maimuțe, în Abhazia, relatată de Alexandru Solomon în *Ouăle lui Tarzan,* la cea a lumii *sex chat*-ului din *Phoenixxx*-ul lui Mihai Gavril Dragolea, de la portrete ce dau de gîndit și nu doar de privit, precum cel al unui sculptor în lemn din Maramureș (Cornel Mihalache) sau *Ultimul căldărar* (Cosmin Bumbuț și Elena Stancu), la poveștile ce te pun pe gînduri despre așezări în derivă *(Planeta Petrila* al lui Andrei Dăscălescu sau *Eu sînt Hercule* al lui Marius Iacob). Una din surprizele festivalului a fost însă că și „înainte“ se spuneau povești, doar că erau cenzurate. Este cazul *Baloanelor de curcubeu,* realizat în 1982 de Iosif Demian, un film de un absurd bine temperat despre viața în satele CAP-urilor de atunci.

Mă uit însă pentru a doua oară la *Țara moartă* a lui Radu Jude. Pe monitorul de alături rulează *Gustul cimentului,* al cineastului sirian Ziad Kalthoum. Inevitabil, ochii îmi trec de la unul la altul. *Țara moartă* nu este un film documentar propriu-zis, ci mai degrabă un eseu fotografic, înlănțuind fotografii din colecția Costică Acsinte, punctate monoton de citate din jurnalul medicului evreu Emil Dorian. Creșterea antisemitismului, ascensiunea legionarilor, crimele lor, dar și executarea unora dintre ei, venirea comuniștilor, totul pe fond de viață cotidiană și comentariu lapidar ce crește în dramatism. Nici o intervenție, nici o pledoarie, dar o poveste care te cuprinde. *Gustul cimentului* este un film documentar, dar este construit cu minuția estetică a unui eseu vizual. Muncitori sirieni care construiau Siria pe vremea cînd Libanul era distrus de război, iar acum reclădesc Libanul cînd Siria este distrusă de război. Nici aici nu există o intervenție sau pledoarie, povestea se spune singură. Dar tocmai de aceea, ambele filme sînt mai convingătoare decît documentarul curajos despre ororile din Siria pe care îl văzusem cu o zi înainte: acesta te cutremură, filmele lui Jude și Kalthoum te conving spunînd povestea și devoalînd sensul din spatele realității vizibile.

Ultima rundă a fost zilele trecute la jurizarea Superscrieri. Începută cu șapte ani în urmă, inițiativa Fundației Friends for Friends (FFFF) își culege acum roadele. Premiile încă nu au fost anunțate public, așa că nu pot să „dau din casă“, dar pot să spun că nu țin minte de cînd n-am mai citit, trei zile la rînd, texte atît de bune. Cei de la *Decât o Revistă,* Scena9 sau Casa Jurnalistului au intrat deja în categoria „neo-clasici“, cei de la RISE, *Gazeta de Sud,* Recorder.ro sau Centrul de Investigații Media renasc încrederea în jurnalismul de investigații, iar voci noi, dar deja puternice, precum Polina Cupcea din Moldova, te fac să crezi în viitor. Dar, mai presus de subiecte, mai presus de mize, a fost bucuria de a citi și a regăsi frumusețea limbii, pe care o credeam pierdută în discursul nostru public. Doar o limbă bine stăpînită îți permite să vezi realitatea și să o împărtășești printr-o poveste care să-i facă apoi și pe alții să deschidă ochii. Iar aici meritul FFFF este imens!

Ceea ce au în comun toate aceste trei cazuri este faptul că la originea acestor reușite publice a stat cîte o inițiativă cît se poate de privată, personală, chiar individuală. Și că a fost nevoie cam de zece ani pentru ca aceste inițiative personale să devină instituții. Morala fabulei ar fi deci cam asta: *#Rezist zece ani, deci existăm!*

***Vintilă Mihăilescu** este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

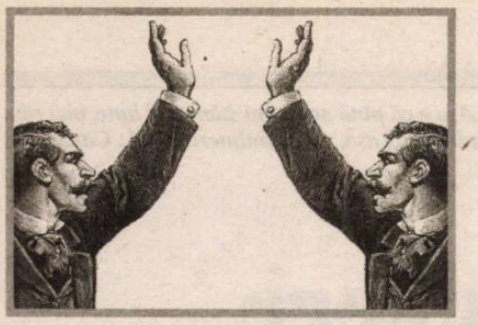

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Începuturi

Stăteam într-un bloc în Pipirig, un cartier urît și murdar din Caransebeș. Cel puțin așa spune mama, pentru că eu îmi amintesc doar frînturi. Construcții, mult noroi, bălțoace și butoaie în care muncitorii topeau smoală, folosind cauciucuri vechi care ardeau cu un fum negru și foarte înecăcios. Stăteam la etajul 3 și nu era lumină pe scară. Dormeam pe un fotoliu care se întindea și uram să mă duc la grădiniță. Am o poză de la grădiniță împreună cu colegii și eram de departe cel mai negrișor. Nu țin minte însă de ce nu îmi plăcea acolo.

Descoperisem că, dacă mă văitam că mă doare burta sau capul, mamei i se făcea milă și mă lăsa să stau acasă.

Cel mai tare îmi plăcea să mă duc la fetele vecinei de la etajul 4 și să mă dau pe scîndura de călcat ca pe un tobogan. Mama lor, o nemțoaică țeapănă, era croitoreasă, gătea bine-bine și făcea niște prăjituri minunate. Gerlinde era căsătorită cu domnul Toma și aveau doua fete: Anne și Sibi.

Fetele erau în vacanță, așa că pe seară încep să mă vait că mă doare capul și burtica. Mama e nervoasă, mă întreabă dacă nu mă doare și *„pe dracu'"*. Nu știu ce înseamnă, dar pare important.

De dimineață mă prefac conștiincios și, cu gîndul la prăjitura cu nuci care mă așteaptă la etajul 4, îi spun mamei că sînt bolnav. Mă întreabă ce mă doare. *„Capul, burta și pe dracu'"*, îi răspund un pic prea entuziast.

Cu un soț alcoolic, cu trei copii și un salariu amărît de asistentă, mama era chinuită rău. Prima bătaie serioasă pe care mi-am luat-o a fost după ce am făcut scandal pentru că voiam un covrig. Mama nu avea bani, așa că tăvăleala mea pe jos și țipetele nu puteau oricum să rezolve nimic. Am primit un covrig de la vînzătoare și o bătaie zdravănă de la mama. Acasă, cu lacrimi în ochi, mi-a explicat că nu avem bani și că, dacă vreau ceva, ar trebui să întreb mai întîi dacă are sau nu bani. Mi-a rămas în minte plînsul ei și nu am mai cerut niciodată nimic.

Geta, mătușă-mea, stătea la capătul orașului într-o casă frumoasă, cu o grădină mare. Era căsătorită cu un neamț și făcea mulți bani din ghicit. Karina, fiica lor, era mai mare cu un an decît mine și îmi era mai dragă decît soră-mea și frate-meu, care sînt mult mai mari. Karina era botezată la catolici și din cînd în cînd ne duceam la biserica catolică din centrul orașului, care era cel mai frumos loc pe care îl știam. Și la Geta se mînca foarte bine, și iarna era cald și tare frumos în casa lor. Geta era tare darnică și Karol, soțul ei, mă învăța o mulțime de lucruri.

În vacanțe stăteam mai mult la ei și, într-una dintre veri, am crescut un boboc de rață în casă, pe care l-am salvat de la a fi mîncat de un șobolan. Bobocul a crescut și s-a transformat într-o rață frumoasă, care credea că eu sînt mă-sa. Îmi petreceam o mulțime de timp jucîndu-mă cu cîinii de pe stradă. I-am scos cîinelui Getei un dinte care îl durea și asta m-a făcut faimos printre copiii de pe stradă. Marea lor majoritate erau un amestec de etnii, așa că nu m-am simțit niciodată diferit în Balta Sărată. Știam să înjur în patru limbi diferite, așa că simțeam că mă pot descurca în orice situație.

Singura vacanță din primii șase ani cît am stat în Caransebeș a fost doar cu mama la Moneasa. Mama era acolo la un curs la care se ducea de dimineață. Îmi amintesc foarte clar o piscină cu multe scări în care mă bălăceam în fiecare după-amiază.

Stăteam în cameră cu o domnișoară din Luduș, profesoară de geografie, care se juca cu mine diminețile. Aveam o hartă a României pe holul casei vechi în care eram cazați și cumva am învățat rapid toate orașele țării. Eram micuț rău și drăguțel, așa că întrebarea mea dacă ar vrea să pariem pe un leu că pot să arăt oricare oraș de pe hartă a fost întotdeauna întîmpinată cu zîmbete largi.

Am cîștigat într-o zi 14 lei și i-am spus mamei să mergem la cofetărie, că avem bani. Nu m-a crezut cînd i-am spus de unde am banii, mai ales că nu mă învățase nimeni să citesc. Noroc cu Sia, domnișoara de la Luduș, care a întărit spusele mele. Mama a plîns iarăși cînd i-am demonstrat că știu toate orașele. Am mers toți trei la cofetărie și, pentru prima dată, am fost un domn, plătind consumația. Aveam 4 ani și șase luni.

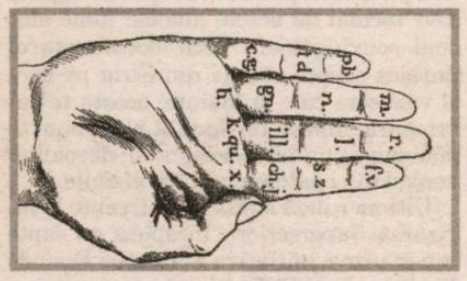

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Cartea de vizită

Pentru profesorul de la Arte Vizuale Nelu Mocopan, simplitatea fusese, dintotdeauna, secretul succesului în viață. De aceea, ajuns, în sfîrșit, decanul Facultății, nu renunță, nici în cele mai mici amănunte ale noii posturi, la principiul său existențial director. Își comandă o carte de vizită adaptată funcției, dar pe ea hotărî să treacă doar trei cuvinte fundamental-identificatoare: *Nelu Mocopan, Decan*. Restul informațiilor, decise el după un scurt raționament, constituia o chestiune de asumare a celor care urmau să primească prețiosul document. Ca personaj public, își făcuse datoria de a comunica esențialul, așa cum procedase, de altfel, în întreaga lui carieră. Totuși, vai, acasă, lăudîndu-se, în fața soției, cu „esențializatul" cartonaș, avu parte de o imensă surpriză! Consoarta, avocată de meserie, persoană deprinsă deci cu discursurile elaborate, s-a enervat cumplit: „Ai făcut-o de oaie, musiu! Cum Dumnezeu ai achitat deja 5.000 de bucăți din nebunia asta? Sună ca naiba și, în plus, nu oferă nici un reper util legat de tine. Pare o glumă proastă. Cum să dai monstruozitatea aceasta oamenilor importanți cu care vei interacționa de acum? Te vor crede oligofren. Auzi, *Nelu Mocopan, Decan!* De ce nu *Decan Nelu Mocopan?* Era mai firesc. Măcar, dacă te chema *Mocofan*, te-ai fi încadrat *și* tipologic, nu numai *prin* rimă, în idioțenia ce ți-a ieșit din cerebel."

Nelu s-a întristat teribil, însă nu a renunțat la cartonaș. Ar fi însemnat o capitulare înaintea prejudecăților unei lumi tot mai stranii și, totodată, o abandonare a regulii care îi adusese triumful – *simplitatea*. Oferi așadar cartea de vizită în dreapta și în stînga. Ce să vezi? Pragmatica avocată avusese, se părea, dreptate. Curînd au început ironiile și răutățile. Mai întîi în Universitate, apoi și în presă. Colegii îl luau în balon, cînd îl întîlneau, zicîndu-i numele, împreună cu funcția, cu o apăsare batjocoritoare pe nefericita rimă. Chiar și în Consiliul de Administrație a primit lovituri. Toți decanii aveau în față, pe masa la care se ținea importanta ședință, numele și funcția trecute *normal*, adică, de exemplu, *Norișor Pandalie, Decanul Facultății de Matematică* ori *Crestuț Torpilaru, Decanul Facultății de Studii Economice*. În dreptul lui scria, pur și simplu, *Nelu Mocopan, Decan*. Nici rectorul nu-l „ierta" cîtuși de puțin. Ori de cîte ori îi dădea cuvîntul, recita, invariabil, cele trei cuvinte devenite cumva istorice: „Vă rog, domnule profesor *Nelu Mocopan, Decan!*" Se producea, bineînțeles, rumoare în sală. O rumoare însoțită de surîsuri pe sub mustață, surîsuri repetitive și în instituție: oriunde se ducea, avea parte de ele. Și fără a fi rostită, „citea" formula, ghiduș disimulată, pe buzele tuturor: *Nelu Mocopan, Decan*. Ha, ha, ha, ha.

În mod clar, ideea business card-*ului fusese compromisă.*

Jurnaliștii i-au făcut viața și mai acră. Citîndu-l, într-un cotidian major, cu o declarație banală despre numărul de locuri scoase, la admitere, la Arte Vizuale, ei titraseră, pe pagină, cu litere de o șchioapă: „Declarația lui *Nelu Mocopan, Decan*". Mamă-mamă, ce a fost ulterior, în ediția electronică a ziarului, pe forum! Cele mai crunte înjurături cu putință, axate tot pe trista carte de vizită academică: *Nelu Mocofan, De Fazan, Nelu Mocopan, Decăcan, Nelu Mocopan, Defecan* etc. În mod clar, ideea *business card*-ului fusese compromisă. „Nu însă și principiul simplității!" gîndea, cu îndîrjire, Nelu. Într-adevăr, lumea nu știa că avea de-a face cu un om încăpățînat. Atît de încăpățînat, încît hotărî să-și schimbe mai degrabă numele decît formula esențializată de pe cartea de vizită. A apelat la Tribunal pentru dobîndirea unei identități parțial modificate: *Nelu Mocopănescu*. Devastatoarea rimă de pe cartonaș urma să fie, iată, eliminată! Va pune acolo *Nelu Mocopănescu, Decan*. Genial! Cînd a auzit, nevasta-sa a înnebunit. I-a spus „Mocofanu' dreacu'!" și i-a trîntit ușa dormitorului în nas. El a mers totuși, obstinat, înainte și, după teribile tribulații birocratice, a obținut, oficial, numele menționat. Și-a comandat imediat 10.000 de cărți de vizită noi și s-a dus la Serviciul Tehnic al Universității, unde a început să zbiere, direct, la tîmplari și lăcătuși.

O precizare necesară aici. *Decisese* că va fi zbir în viitor, pentru a nu-i mai lăsa pe toți neghiobii să-l calce pe coadă: „Băi, tîmpiților, voi n-ați auzit că mă cheamă altfel? Pînă mîine, la prima oră, vreau plăcuța de pe ușa biroului meu înlocuită. Să văd noua identitate exprimată *simplu*, că *simplitatea*-i mama victoriei! Dacă nu va fi *simplă*, voi propune conducerii destituirea voastră, nătărăilor!" Muncitorii îl întrebară, tremurînd, pe șeful de echipă ce să scrie pe plăcuță, întrucît nu înțeleseseră nimic. Acesta urlă, la rîndul lui, ca o fiară dezlănțuită: „Ceva *simplu,* dobitocilor! L-ați auzit pe domn' profesor. *Cît mai simplu!*" A doua zi, domnul Mocopănescu veni, relaxat și plin de sine, la birou. Cînd să descuie ușa, zări năucit plăcuța montată, febril, încă din timpul nopții: *Decă-Nelu*.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

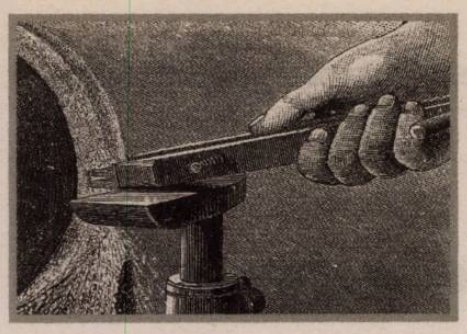

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Kurdistan și Catalonia, destine paralele

Sînt două regiuni departe una de alta, aparținînd unor culturi atît de diferite și, totuși, cu destine atît de asemănătoare! Agențiile de presă transmiteau zilele trecute știrea potrivit căreia președintele Kurdistanului irakian, Massoud Barzani, a demisionat. De fapt, a fost împins să demisioneze de mulțimi furioase care au luat cu asalt instituțiile provinciei autonome ce năzuia la independență. Desigur, caracterul tribal al politicii locale va accentua instabilitatea – în fapt, lupta pentru putere se dă, în mod tradițional, între familiile Barzani și Talabani (al cărei lider, Jalal, fost președinte federal al Irakului, a decedat acum cîteva săptămîni). Dar de ce au făcut kurzii acest pas riscant?

Bucurîndu-se de susținerea Statelor Unite și a Israelului, provincia era, oricum, cvasi-independentă, în condițiile slăbiciunii statului irakian. Accesul la resursele de petrol din regiunea Kirkuk a adus o anumită prosperitate, care a ajutat Kurdistanul irakian să construiască un model de succes, judecînd după standardele regionale: o societate deschisă în comparație cu cele învecinate, guvernată de legi civile, care recunoaște separația statului de religie și egalitatea între sexe.

După ce au urmat entuziaști calea independenței în pofida apelurilor americane la reținere, kurzii irakieni s-au trezit martorii unei degradări rapide a situației: de la închiderea graniței de către Turcia, principalul partener comercial, și pînă la preluarea de către armata irakiană a regiunii petrolifere, disputată și multietnică, din jurul orașului Kirkuk. Presa internațională relatează că la acest succes militar al Bagdadului au contribuit din plin tocmai opozanții președintelui de la Erbil, Massoud Barzani.

Fără resursele de petrol din Kirkuk, care asigurau jumătate din veniturile provinciei, Kurdistanul irakian se poate îndrepta chiar spre reluarea luptelor interne din anii 1990, după cum scriu comentatorii de la fața locului. Barzani, considerat arhitectul modelului economic și social de succes al regiunii, descendent al unei vechi familii care a militat pentru libertatea și autodeterminarea kurzilor, a vrut să fie și părintele independenței. Estimînd greșit atît sprijinul internațional, cît și balanța regională de putere – ca să nu mai vorbim de contradicțiile interne –, Barzani a eșuat în pariul său și a părăsit scena. Prețul greu urmează să-l suporte kurzii înșiși, ca de atîtea ori în istorie.

Cît de mult seamănă această poveste cu cea a bogatei și mîndrei Cataloniii! Ca și omologul său de la Erbil, Carles Puigdemont a estimat greșit sprijinul internațional și a mizat zadarnic pe o mediere din partea instituțiilor europene. Mai mult, a ignorat partea din societatea catalană care s-a opus aventurii independentiste și care, judecînd după amploarea demonstrației pro-spaniole de duminică, a constituit, de fapt, majoritatea tăcută. O majoritate care, însă, s-a trezit. Discursurile înflăcărate ale liderilor naționaliști, care dețin sau, mai degrabă, dețineau majoritatea în Parlamentul catalan, nu au fost dublate de vreo măsură concretă în vederea pregătirii independenței. Nu a existat nici un fel de pregătire instituțională, cu atît mai puțin în ce privește structurile de forță, indispensabile într-o logică a independenței, mai ales fără susținere diplomatică.

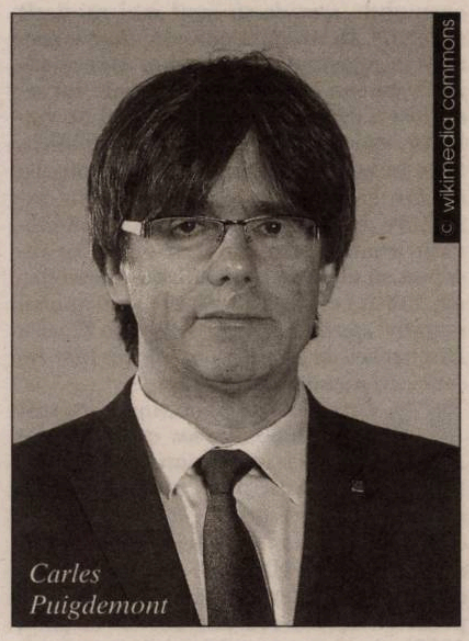

Carles Puigdemont

Pe cît de bine au știut să stimuleze emoțiile colective, pe atît de slabi s-au dovedit liderii catalani în toate aspectele de ordin practic. Pînă într-acolo încît declarația de independență de vineri, în loc să însemne un punct de cotitură istorică, a semănat cu un act de operetă. Lipsit de baza instituțională și de structurile de forță care să sprijine independența, Carles Puigdemont a găsit de cuviință s-o șteargă în Belgia, în speranța că va obține azil politic. Tristă continuare a mișcării catalane de independență!

Și, la fel la în cazul kurzilor, prețul îl vor plăti acum chiar catalanii. Chiar dacă situația se va normaliza după alegerile din 21 decembrie, companiile care și-au mutat sediile sociale nu vor reveni foarte curînd în Catalonia. Turismul va mai avea nevoie de timp ca să-și revină, la fel investițiile și *start-up*-urile. Dar mai presus de toate, falia dintre partizanii independenței și cei ai rămînerii în cadrul Spaniei va afecta societatea pe termen lung.

Este, pînă la urmă, dovada palpabilă că emoțiile pe care populismul se pricepe atît de bine să le stimuleze nu țin loc și de soluții.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Publicitate

RĂMÂI MEREU SPONTAN.

DESCOPERĂ BMW X1 ÎN REȚEUA DE DEALERI AUTOMOBILE BAVARIA GROUP.

BMW X1 xLine la 29.980 € + TVA cu transmisie automată, faruri LED, hayon electric, volan sport și servicii ConnectedDrive, plus bonus de până la 2.000 € + TVA la trade-in.
Pornește oricând într-o nouă aventură.

Automobile Bavaria București
Șos. București – Ploiești 53A
Sector 1, 013685 – București
+40 21 2006263
www.bmw-bavaria.ro

Autotransilvania Cluj
Str. Avram Iancu nr. 396 - 398
Loc. Florești, Cluj
+40 26 4275010
www.bmw-cluj.ro

Banat Car Timișoara
Calea Lugojului 74
Timișoara
+40 25 6228881
www.bmw-timisoara.ro

Bavaria Motors Constanța
DN 2A, km. 201+880
Ovidiu
+40 24 1559970 / 971
www.bmw-constanta.ro

Contempo Cars Brașov
Str. Calea București Nr.33
Brașov
+40 26 8339446
www.bmw-bv.ro

Contempo Cars Sibiu
Str. Europa Unita, nr. 2
Sibiu
+40 26 9259952
www.bmw-sb.ro

MHS Motors București
Bd. Iuliu Maniu nr. 592
061129, București
+40 37 2112500
www.bmw-mhs.ro

BMW X1 xDrive18d: Consum carburant (l/100 km): mixt 4.7, urban 5.5, extra urban 4.3, emisii CO2 (g/km): 124.

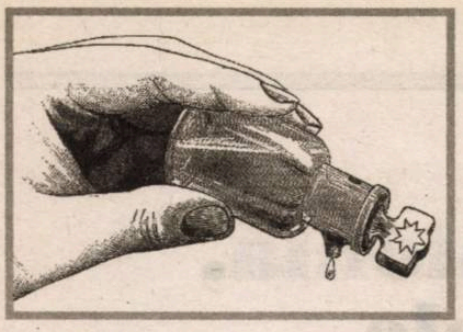

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Semidoct și demimondenă

Două dintre cuvintele intrate în limba română cu mai mult de un secol în urmă se aseamănă prin segmentul lor inițial și printr-o înșelătoare structură eufemistică. *Semidoctul* (imitat după italienescul *semidotto* și după latinescul *semidoctus)* și *demimondena* (împrumut din franceză, din *demimondaine)* par să ilustreze fie un absolutism axiologic (conform căruia a fi doar pe jumătate conform cu un standard de calitate e cît se poate de rău), fie o politețe eufemistică și care sancționează ironic impostura. De fapt, definițiile celor două categorii umane sînt mult mai critice decît pare să indice analiza părților lor componente. În dicționarele românești curente, *semidoct* e definit ca „(om) care are cunoștințe puține și superficiale (dar se crede cult); (om) puțin instruit" (DEX), iar *demimondenă* ca „femeie cu purtări ușuratice; cochetă".

De fapt, în româna actuală statutul cuvintelor în discuție e oarecum instabil, poate tocmai pentru că sensurile prototipice nu se raportează direct la cele ale termenilor de bază – *doct* („învățat, erudit, savant", în DEX) și *monden* („căruia îi place viața de societate, care frecventează reuniunile înaltei societăți", DEX) –, ci au o anume independență. În italiană, *semidotto,* „care are un nivel de educație superficial", „care demonstrează o cultură mediocră, neaprofundată", e mai puțin peiorativ (poate pentru că se referă nu doar la persoane, ci și la termenii savanți intrați în uzul popular) și apare în dicționare alături de substantivul depreciativ *semidottore* și adjectivul *semidottorale (Zingarelli).* În dicționarul academic al lui Laurian și Massim (1876), *semidoct* era ilustrat de exemplul: „*semidocții* sunt mai răi decît *indocții*". În româna actuală, *doct* e prezent în registrul cultivat, mai ales ca adjectiv, uneori cu o nuanță de ironie, iar *semidoct* a devenit o insultă destul de violentă (caracterizări bogat exemplificate în Internet îl asociază, de exemplu, cu *mîrlan* și *prost-crescut).* Cuvîntul a dat naștere de mai multă vreme și unei inovații ironice, prin care vorbitorii au încercat să elimine contradicția dintre forma simțită ca prea elegantă și conținutul negativ: *sfertodoct* (consemnat de Florica Dimitrescu în *Dicționarul de cuvinte recente,* cu atestări din 1971).

Pentru *demimondaine,* atestat de la 1866, *Trésor de la langue française informatisé* oferă definiția „care participă la viața mondenă ca femeie întreținută". *Demimondenă* a cam ieșit din uzul românei actuale (edițiile mai noi ale DEX-ului i-au pus deja eticheta „învechit"; e totuși folosit mai ales pentru a descrie realități sociale de pe la 1900), după ce a produs și forma *demimondă*. Aceasta s-a păstrat în amintirea publicului printr-o variantă la un vers dintr-un celebru cuplet scris de Ioan Moșoiu și interpretat de I.D. Ionescu (cel de la „Iunion"), *Piciorușul Aglăiței*: „Am fost tentat / de-așa vînat, / De-o *demimondă* (în versiunea inițială, se pare, *De-o pulpă rondă)* / De-o nimfă blondă" *(demimondă* apare în versiunea cupletului reprodusă în N. Dinescu, *Revista de altădată,* 1973, iar *pulpă rondă* – în versiunea din Vera Molea, *Teatrele din grădinile de vară ale Bucureștilor de altădată,* 2011). Cuvîntul a fost perceput în română ca o versiune colocvială, mai scurtă, a lui *demimondenă,* deși originalul francez *demimonde* (masculin) avea sens colectiv.

Între timp chiar termenul *monden* a căpătat în română un uz destul de diferit de cel al originalului. Conotațiile adjectivului au oscilat întotdeauna între fascinația „lumii bune", a societății înalte, și judecata moralist-ironică aspră asupra superficialității și a convenționalismului. În româna din ultimele decenii, *monden* a suferit însă modificări de sens care reflectă o altă realitate socială și mediatică: „lumea bună" tradițională a fost înlocuită de „VIP-uri", persoane cu bani, fotbaliști, vedete de televiziune etc. (cea ce a dus și la apariția straniei etichete *presă de monden* – pentru tabloide și presa de scandal): „o mondenă cu gusturi glam" (vedeteblog.com); „dacă ieși la o cafea în localuri de fițe, e greu să nu dai nas în nas cu vreun *monden* sau o *mondenă*" (cancan.ro); „Scandal monstru între *mondenele* din Timișoara. Vezi ce cuvinte grele și-au aruncat" (viptim.ro). Cînd chiar termenul *monden* a devenit o etichetă ironică (precum în denumirea unei foarte bune trupe de umor parodic, active acum cîțiva ani), nici nu mai e loc pentru finețurile eufemistice ale unui *demimonden*.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

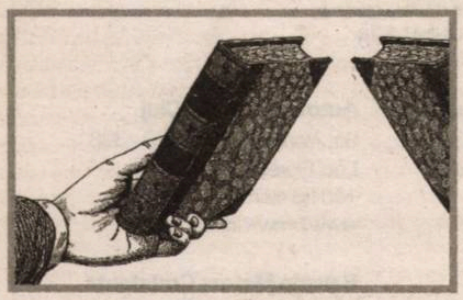

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Gînduri pentru viitor

Noi și nepoții noștri

Cînd mă uit la ce se petrece în momentul de față în țări europene precum Ungaria, Polonia și, mai nou, România, îmi vine în minte următoarea scenă:

Nepoții noștri întrebîndu-i pe copiii noștri e cu lumea asta a lor. Copiii noștri ridicînd din umeri și răspunzînd: „Știi, cînd eram ca tine, părinții mei se tot văietau de ce vremuri cumplite trăiseră ei, într-un regim care se chema comunism. Se văietau de parcă altcineva li-l vîrîse pe gît cînd dormeau. Dup-aia au inventat chestia asta cu democrația. Vezi-ți mai bine de treabă. Fiecare încearcă să dea vina pe celălalt."

Sau, poate, nepoții noștri nu vor mai avea nici o întrebare de pus, ușurîndu-le viața copiilor noștri. Pînă și eu mă trezesc încercînd să-mi conving soția că totul e trecător.

Balansoar

Stînga vrea o țară săracă cu oameni bogați: veniți de luați! Dreapta vrea o țară bogată cu oameni săraci: mai strîngeți cureaua! Pînă la urmă, rămîne cum a fost: o țară săracă cu oameni săraci. Există și excepții.

Puțintică răbdare

Multora le stă DNA-ul în gît! Pe mine mă miră că nimeni n-a găsit soluția cea mai la îndemînă de a-l elimina, de a-l evapora, de a-l neantiza. Simplu: prin băgare în șomaj.

E de ajuns un moratoriu prin care furtul să fie suspendat vreme de unu-doi-trei ani, pînă la lichidarea dosarelor în curs. Articol unic: „Se prorogă chiverniseala din banii publici pînă la dispariția iminentă și grabnică a Anticorupției". Ar putea, cred, intra și în Constituție, cu o majoritate confortabilă de voturi, la capitolul „Drepturi și libertăți". Sau prin referendum. Cine ar răspunde cu NU la o întrebare precum: „Sînteți de acord ca, măcar pentru o vreme, să nu vă mai furăm?"

MCV-ul va pleca și el cu coada între picioare, rușinat că s-a putut pune cu o națiune atît de vrednică.

Îmi imaginez deja procurorii anticorupție milogindu-se din poartă în poartă: „Nu-mi vinzi și mie un pont, măcar o găinărie cît de mică? Îți promit că îl bag cu suspendare. Am și eu familie, am copii la școală, trebuie să-mi cîștig și eu cumva pîinea. Măcar un an-doi, cît să-mi refinanțez creditul la casă."

Intrați în șomaj tehnic, procurorilor anticorupție nu le va mai rămîne altă cale decît să înceapă să se acuze între ei, spre jubilația fostei clientele. DNA-ul se va surpa în implozie.

Am deja în fața ochilor titlurile gazetelor: „Din lipsă de comenzi și de personal, DNA intră în insolvență".

„Din lipsă de comenzi și de personal, DNA intră în insolvență."

Vă dați seama ce simplu e? Doar puțintică răbdare… Ce înseamnă cîțiva ani la scara istoriei? Și așa bătălia la baionetă cu foști, actuali și potențiali clienți nu se duce de azi, de ieri.

De ieri pînă mîine

Morți vii, incapabili să uităm.

Pînă pe la vreo 32 de ani mi-am trăit fiecare zi, cum se spune acum, „ca și cînd ar fi fost ultima". Nu pentru că i-aș fi sorbit, nesățios, sevele. Dimpotrivă. Ce *carpe diem?* Ce *live your life to the max?* Bucură-te să ajungi mîine. Luptă-te să ajungi mîine tu însuți.

Am crezut că așa va fi întotdeauna. Orice fel de viață poate fi învățat. Și umilința perpetuă, și ciupitul de braț, ca să verifici dacă ești treaz, intră în obișnuință.

A trebuit să mă dezobișnuiesc. Greșisem – nu era pentru totdeauna. Jubilam pentru propria-mi greșală: viața e frumoasă cînd reușești să fii suficient de idiot. Însă nu mai trăiam fiecare zi ca și cum ar fi ultima. O așteptam, răbdător sau nerăbdător, pe următoarea.

Mi-am dat seama, între timp, că nu toți erau ca mine. Unii reușiseră, cum-necum, să-și afirme dreptul la viață: întinsă, netedă, fermă. Nici măcar n-aveau ce să care cu ei, ce să uite. Alții, în schimb, rămăseseră, asemenea mie, în aceeași precară încremenire, morți mai vii decît viii, incapabili de uitare.

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

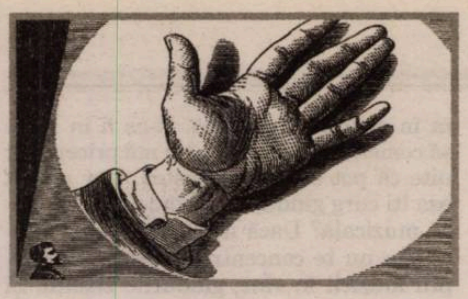

Adina POPESCU

portrete din mers

Cehia – cîteva impresii și un festival

Te aștepți să descoperi în Cehia mai multe rămășițe ale comunismului ca în toate țările din fostul bloc socialist, atitudini de „lasă-mă să te las“ și mai multe lucruri disfuncționale, însă ceea ce te frapează de la bun început este transportul în comun care seamănă mai degrabă cu un mecanism (de ceas) german decît cu unul slav. „Mai aveți patru minute!“ – ne spune angajatului unei companii de transport, de la biroul său de la aeroport. Stația e peste drum, ne gîndim că n-are rost să ne grăbim, patru minute pot însemna și zece, nu-i așa? Depinde în ce țară le trăiești, fiindcă aici autobuzul se oprește în stație exact la ora fixată și pare să nu ne aștepte pe noi. Nu te grăbești, îl ratezi. Seamănă mai degrabă cu un autocar de lux, ni se iau bagajele, care dispar în burta mașinii, ne zîmbește un tinerel blond care ne poftește înăuntru, trebuie să respectăm locurile de pe bilete, să ne punem centurile de siguranță, avem scaune tapițate și moi, prevăzute cu ecrane cu filme și seriale, toate acestea pentru cele 35 de minute de drum între Aeroportul „Vaclav Havel“ și autogara de unde vom lua un alt autobuz spre Jihlava. Străbatem o suburbie cu blocuri cochete și proaspăt renovate (par de prin anii '60), înconjurate de spații verzi. Pe drum, nimerim într-un singur nod de trafic unde se merge pentru scurtă vreme bară la bară, șoferul autocarului ne comunică (și în limba engleză) că autobuzul va ajunge la destinație cu cinci minute întîrziere și ne cere scuze. Oare chiar sîntem în Republica Cehă? Sau în Austria ori Germania? Îmi amintesc că este vorba de o companie de transport privată. La întoarcere alegem transportul public, schimbăm două metrouri și un autobuz, nu mai e chiar același lux, însă mijloacele de transport sînt coordonate între ele și toate ajung la timp, în plus, nu ai cum să te rătăcești. În metrou, mai ales în zona centrală, sînt tineri bine îmbrăcați care citesc.

La Jihlava, cel mai vechi oraș minier din Cehia, care astăzi are în jur de 50.000 de locuitori, ajungem pe la nouă seara, într-o autogară complet pustie. Abia aici împrejurimile te pot duce cu gîndul la un decor post-comunist familiar. Ai putea spune că ai nimerit în orice orășel pierdut pe hartă din România. Nu știi încotro să te îndrepți, cît de departe e hotelul, nu există hărți ale orașului, nici taxiuri care să aștepte. Ieșim la șoseaua principală, descoperim o stație de autobuz, în cinci minute, exact așa cum scria și în orar, apare autobuzul salvator din noapte. Toate drumurile duc spre centru, unde îți dai seama că orășelul nu prea mai seamănă cu nimic cunoscut din România. Sau, mai degrabă, e un amestec din mai multe, totuși, aerul familiar a dispărut. Pe alocuri, pare să fie centrul Sibiului, însă nu la fel de cochet și de viu, mai auster, mai gotic, aparent depopulat, pentru că nu sînt deloc oameni pe străzile pavate cu piatră cubică, ca mai peste tot în Cehia, la parterul clădirilor cu trei-patru etaje sînt puburi și restaurante, cu puțini mușterii (n-a început încă festivalul!), dar și magazine de haine cu vitrine ponosite, de chei și lăcătușerie, de reparații de te-miri-ce, un fast-food indian, o farmacie veterinară, un sediu de bancă și o ușoară senzație de întoarcere în timp într-o Cehie patriarhală care a cunoscut, printre altele, și un regim comunist. De altfel, orașul miroase mai mult a anii '80 decît a comunism. Iar senzația de întoarcere în timp se accentuează în hotelul care, în mod paradoxal, se numește „Millennium“ și care ar merita un poem. Hotelul – probabil o afacere de familie, căci te întîmpină două mătușici trecute de 70 de ani, aproape identice, care nu vorbesc decît cehă – pare desprins din oracolele fetelor de gimnaziu, este de un kitsch înduioșător, cochet și desuet în același timp. Deasupra patului meu tronează un ficus care poartă drept ornamente flori croșetate, în cameră mai sînt cîteva plante din plastic care se „cațără“ pe țevile de la calorifer și o saună (la început am crezut că era un dulap de haine), pe care n-am îndrăznit să o folosesc, pe o noptieră zace abandonat un telefon inutil „cu butoane“, baia e mai mare decît camera și albă, ca la spital, nu există cadă sau cabină de duș, dușul e pur și simplu mascat de o perdea din plastic, sînt zeci de prosoape, nici unul la fel, care par să facă parte din zestrea mătușilor cehoaice care ne găzduiesc. Pe holuri te înveselesc iepuri croșetați sau o maimuță care atîrnă de un soi de liană, tot din plastic. Există și un lift de bloc socialist proaspăt dat în funcțiune.

Toate drumurile duc spre centru.

Ușa hotelului se închide între 9 seara și 9 dimineața, deși cred că Jihlava este locul cu cele mai puține infracțiuni din lume. Ca să ieși sau să intri trebuie să suni din clopoțel și să o aștepți pe fata de la recepție, care vorbește perfect engleză, e studentă la Turism în Jihlava și face practică în hotel. În timpul festivalului, abia apucă să doarmă trei ore pe noapte, pare atît de obosită încît ți-e jenă să o mai deranjezi. Dacă te apucă în creierii nopții cheful să fumezi o țigară, te cațeri pe pervazul lat al ferestrei și sufli fumul afară, în noaptea umedă de octombrie. La micul dejun n-ai parte decît de ness, pentru că chelnerul vine abia la 9,30, iar fata, nedormită și scursă, nu știe să folosească aparatul de cafea – fiecare e aici cu atribuțiile lui precise, unul cu cafeaua, altul cu păzitul ușii. Pe la prînz, micul restaurant al hotelului se umple de localnici de vîrsta a treia, desigur, toți se cunosc între ei, unii vin însoțiți de căței în lesă, beau bere, sorb supe fierbinți sau cer „specialitatea casei“ – un biftec tartar la vreo 18 lei, în banii noștri, care îți face cu ochiul din cîteva fotografii de pe mese, și acum îmi pare rău că n-am avut timp să-mi comand unul.

Orașul miroase mai mult a anii '80 decît a comunism.

La Jihlava are loc unul dintre cele mai importante festivaluri de film documentar din Europa Centrală și de Est, care a ajuns deja la cea de-a 21-a ediție. Rămîi umit de modul în care se transformă micul oraș minier în cele șase zile de festival. În primul rînd că, din depopulat (în aparență), devine suprapopulat. Am urmărit într-o dimineață, din fața hotelului, cum invitații soseau în valuri, ca la o manifestație, cărîndu-și bagajele pe roți pe străzile cu piatră cubică, zgomotul acela al roților pe caldarîm mi-a rămas în urechi pentru multă vreme. Orașul se implică cu totul în festival, începînd cu primarul, care îi invită pe toți în sala gotică de la Primărie, pentru un cocktail de bun venit, și sfîrșind cu proprietarii de restaurante, care oferă meniuri speciale „de festival“ și berea festivalului. Linii albe trasate pe caldarîm te ghidează spre diferite locuri. Aproape la fiecare proiecție se formează cozi de 50-100 de persoane, unii nu mai reușesc să intre la film și rămîn pur și simplu în fața sălii de cinema ca să socializeze și să bea bere, într-o mulțime compactă, euforică și pestriță. Însă dincolo de filme și de întîlnirile oamenilor din industrie, festivalul e o petrecere continuă, seara cu toții migrează din loc în loc, din cortul amenajat special, unde nu știu care DJ faimos pune muzică, spre alte *drink*-uri de bun venit sau de rămas bun, unele petreceri încep după ora 12 noaptea, o oră la care eu nu ies din casă în București nici să mă tai. E o sărbătoare a filmului documentar, dar și a orașului în sine, probabil singurul său moment de glorie anual. O formă de resuscitare.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Noua Vale a Plîngerii: metroul

Umblu, ce să fac? Umblu cu metroul. Și mă bagă în boală cartela. Cu săgeata invers. Îți sucește mintea. Deci, știți, cartela are un design și inscripționări. E clar, așa intri la metrou, așa pierzi călătorii. Urmezi săgeata! Nu, acum, din vară, s-au schimbat aparatele. Și aparatele noi te obligă să bagi cartela invers. Este un plînset, un țipăt de aparate de cîte ori intru la metrou. Oamenii greșesc, aparatele urlă, răgușesc. Și eu greșesc și, chiar dacă nu, aparatul urlă. Urlă, țăcăne. Jegoasele și tăcutele aparate anterioare erau mai bune ca digitalizatele astea curățele. Și urlă. Cum de nu se pot tipări alte cartele? Cine fură și nu fură destul la metrou, ca să se întoarcă dracului săgeata invers? De șase luni e Valea Plîngerii la metrou, este groază, e horror. Nu poți să pleci, să te lase indiferentă o simplă „băgare și scoatere“ de cartelă. E un zgomot la metrou precum în campania #metoo. Și urlet, și tot urlet. Buluc de oameni și o poluare fonică mai mare decît Casa Poporului. Și la orice oră e aceeași jale. Casiera nu e de vină. Bodyguard-ul nu e de vină. Călătorii sînt de vină, culmea, pentru că urmează instrucțiunile. Și mintea se sucește, rău. Deci, în loc să se întîmple un gest firesc, reflex, toată povestea se schimbă în demență. Ești vinovat și ești făcut de rîs, la metrou. În plină lume de gură-cască. Te simți prost, hărțuit, bătut peste urechi. Ca-n „Dănilă Prepeleac“, unde Dănilă îl plesnește peste urechi pe drac.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Dincolo de succesul Simonei Halep, Darren Cahill devine aproape un erou?

Pe Cahill îl știm din bucăți de cîte un minut. Pauzele în care Halep îl cheamă la băncuța ei de lîngă fileu ca să o mediteze. Adesea rezultă un monolog întrerupt doar de frînturi de replici îmbufnate ale Simonei, deși Cahill e magistral în expozeele sale. Livrează concentrate de înțelepciune în regim de „linia întîi“. Nu filozofii complicate. El trebuie să fie tactician de criză, confucianist și pedagog *„in no time“*. Intervențiile sale te lasă cu gura căscată. Îți vine să faci plecăciuni, să vrei să-l atingi ca să te convingi că e adevărat. Culmea e că singura care îl poate atinge în acele momente e Simona. Căreia pare că nu-i pasă. De multe ori, senzația e că îl cheamă ca să aibă pe cine să se supere, ca să se descarce. Cahill e ca un comis-voiajor al unei uzine de confecționat înțelepciune, și asta o enervează teribil. „Bine că ești tu deștept!“, i-ar veni să spună. Bine, știe că tipul are dreptate. Dar știți ce? O înțeleg. O cred că la un moment dat îți vin înapoi pe gît toate sfaturile geniale. E oare întîmplător că Halep a devenit numărul 1 mondial fix cînd a lipsit Darren, iar lîngă ea a stat „băncosul“ de Andrei Pavel? Performanța ultimă are căi misterioase. În '49, cînd Fausto Coppi își pierduse orice speranță de a cîștiga Turul Franței, l-a cerut la telefon fetița sa și i-a transmis ritos că, dacă nu va învinge, colegele de la grădiniță îi vor fura păpușile și vor rîde de ea. Din acel moment, Il Campionissimo a devenit o fiară, a ieșit din transă doar la Paris, în galben. Simona e o mare jucătoare de tenis, iar Cahill e un uriaș *coach*. Doar că ea e românca și el australian. În ciuda bezelelor pe care și le trimit și a eforturilor de adaptare, îi despart continente și oceane. De pămînt, apă și istorie.

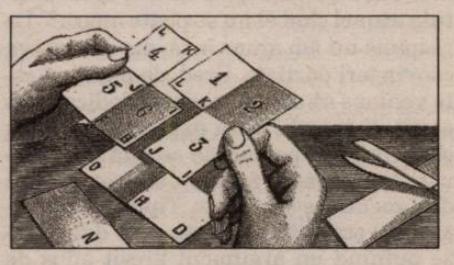

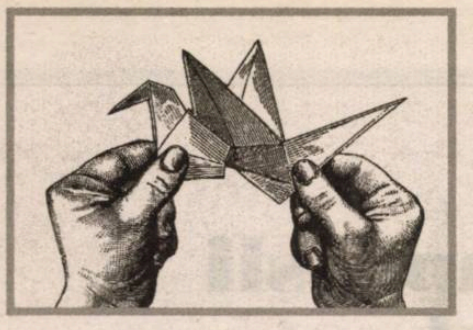

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

4' 33"

E vorba despre piesa pe care compozitorul John Cage a inventat-o în 1952 și pe care o considera ca fiind cea mai importantă creație a sa. O piesă pentru pian sau pentru orice combinație de instrumente, în trei mișcări, cu durata de patru minute și treizeci și trei de secunde, în care interpreții nu ating nici o coardă sau clapă. Sînt, adică, patru minute și treizeci și trei de secunde de liniște. Cînd afli despre el îți vine să rîzi și te întrebi de ce ai merge să vezi așa un concert. Ei bine, una e să îți imaginezi cum ar fi respectivul spectacol și alta e să-l „asculți" într-o sală. Am avut ocazia asta grație Festivalului SoNoRo, în sala nou renovată de pe Gabroveni.

Pe scenă au apărut trei instrumentiști plus Diana Ketler, directoarea artistică a festivalului, care aici avea doar rolul de a întoarce paginile partiturii pianistului. Trei pagini albe, evident, marcînd cele trei mișcări ale piesei. După ce pianistul a dat din cap spre ceilalți doi interpreți, piesa a început... în liniștea desăvîrșită a sălii. Gîndurile porniră și ele să curgă firesc.

Mîine se internează mama. O să trebuiască oare să parcurgem toată grozăvia cozilor pentru internare de la Floreasca, la fel ca acum doi ani? Coșmarul ăla? Și după Colectiv tot așa o fi? Vine frigul. Bine că Petrică a schimbat cauciucurile la mașină. Toamna asta a avut de toate, ca orice toamnă care se respectă. Cum au scris cei de la HotNews, articolul ăla în care arată că toamna e cel mai variat anotimp. Pot să fie și peste 30 de grade și minus 20. Așa fost de cînd se știe. Ca să nu ne mai mirăm de fiecare dată că ninge în septembrie sau că e foarte cald în noiembrie și să zicem că vine sfîrșitul lumii. N-avem noi norocul să-l prindem. Dar asta mi-a mai trecut prin minte de nu știu cîte ori. Să fiu atent la concert. Uite că nu sună nici un telefon. Cum își ține Gilles Apap arcușul în poală... Cum se uită la el... Omul ăsta e spectaculos și cînd nu face nimic. Mi se pare că e cel mai mare violonist pe care l-am văzut vreodată. Oare am dreptate? Cine ar putea să-mi confirme asta? Trăiește în California, unde face vin. Cîntă la vioară și strugurii cresc, vinul se limpezește. Cu vioara lui vie în vie. Un joc de cuvinte idiot. Ar putea ieși un articol din drăcia asta. Tot nu aveam un subiect prea limpede. Chiar, ce-ar fi? Dar pentru așa ceva îmi trebuie liniște. Păi, asta e. Liniștea care te inspiră. Interpreții dau prima pagină albă. Se foiește și sala. Gălăgioșii ăia din Barcelona. Oameni proști. Mulțimi întregi prostite. Și escrocul ăla de Puigdemont al lor. A făcut rahatul praf. O fi retardat? Și-au băgat rușii coada? Îmi vine să tușesc. Doamne, să nu mă apuce chiar acum. Ar fi culmea. Ține-te bine. Respiră! Ascultă liniștea! Sala e nouă. Acum e chiar umplută de liniște pînă în cele mai mici colțuri. Cică Celibidache spunea că scopul muzicii ar fi liniștea sau cam așa ceva. Violoncelul e ros pe la margini. Pare foarte vechi. O fi secular. Pantofi vechi, curele vechi, vitraliu vechi, abajururi prăfuite, tablou cu natură moartă. Ce-mi veni? Ce încruntat e Gilles Apap... Ronnie O'Sullivan mai are așa încruntări. Și snooker-ul e tot despre liniște. Sportul liniștii. Dar Cage ăsta e chiar genial. N-am mai auzit niciodată așa o liniște... colectivă. Începe să țiuie. Să fiu mai atent la concert, că merită. Să încerc să nu-mi mai împrăștii gîndurile în toate direcțiile. Dar mama, săraca, pe mîna doctorilor, halatele albe, culoare spălate cu mopul... Aoleu! Dracii ăștia din gînduri. Să-i scot din cap. Interpreții dau a doua pagină albă. Cum pot trăi liniștea niște oameni inteligenți... Pare că au regizat-o dinainte. Au pus la cale tăcerea asta fabuloasă. Ia uite ce ochi sclipitori are Diana. Cu nasul ăla ascuțit dintre ei. Probabil că-i foc de deșteaptă. Nu-i ușor deloc să interpretezi liniștea. Ba chiar cred că toți ar prefera acum să atingă clapele, să-și plimbe arcușul pe corzi, să cînte ceva, să facă zgomot. Liniștea îi apasă, pe toți ne apasă. Tot n-a sunat încă nici un telefon. Remarcabil! Poate în faza următoare ar trebui ca liniștea să se mai efileze. Să dispară viața din ea. Acum e trăită, prea trăită, prea inteligentă. Ar trebui să fie mai simplă. Așa, așa, poate reușesc, măcar la sfîrșit. Uite că patru minute și treizeci și trei de secunde înseamnă destul de mult. Chiar foarte mult. Liniștea e întotdeauna mai lungă decît zgomotul, decît muzica. Să nu uit să scriu fraza asta în articol. E perfectă. N-aș fi în stare să comentez un concert, nu mă pricep, dar uite că pot comenta liniștea. Dar nu tot așa îți curg gîndurile și cînd asculți o piesă muzicală? Dacă nu ești de specialitate sau nu te concentrezi prea mult asupra muzicii în sine, gîndurile zboară. Și dacă zboară pe muzică, de ce să nu zboare și pe liniște? Uite că John Cage a găsit formula cea mai simplă, de-a dreptul genială, de a face omul din sală să reflecteze. Știa de ce zicea că e cea mai bună piesă a lui. Muzicienii sînt cei mai potriviți să ne arate drumul către liniște. Fiindcă muzica e drumul către liniște, pe care Cage uite că l-a găsit. La liniștea absolută e mai greu de ajuns. Poate călugării budiști ajung la ea. Absolutul care se unește cu nimicul. Nimicul care nici nu se mai întreabă ce e cu el. Spre asta pare că te împinge piesa lui Cage. Cine ajunge acolo... Celibidache. Pianistul scoate un oftat și liniștea se termină. Culmea, dacă scot introducerea, de la începutul concertului am scris exact 4333 de semne.

Păi, asta e. Liniștea care te inspiră.

ready made

„Frideric Hönig, Turnătorie de clopote și metal, fabrică de pompe, arangeată pe motor de vapor, [...] *recomandă clopotele sale cu patentă ces. și reg., invenție proprie,* cari au *avantagiul* că, față cu ori-ce alte clopote, la turnarea *unui și aceluiași clopot tare și cu sunet adânc,* – se face *o economie de 20-30% la turnarea metalului.*

Recomandă totodată *clopotele de fer, ce se pot învârti și postamentele de fer,* prin a căror întrebuințare clopotele se pot scuti de crepat și chiar și cele mai mari clopote se pot trage, fără-ca să clatine turnul."

Tribuna Poporului, Anul V, Nr. 40, Arad, Joi 1/14 Martie 1901

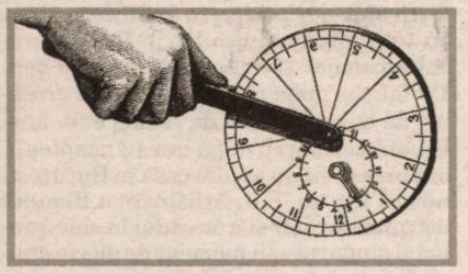

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Arta cusurgelii

Port un interes special criticii veninoase. Problema e că am studiat-o cam mult și acum nu mă mai scandalizează cît ar trebui, ci mă și înveselește. Cînd o aud, ciulesc urechile cu amestecul bizar de recunoștință și panică pe care-l simte cineva care nu cunoaște pe nimeni într-un grup atunci cînd se aduce vorba cu totul pe neașteptate despre tema tezei lui de doctorat.

Cum știți, cei ce fac cercetare, în arheologie sau altceva, citesc nu doar cărți de specialitate, ci și recenzii la cărți pe care altfel nu au timp să le citească. (Unii citesc foarte multe recenzii, iar alții, numai recenzii. Totul e să pari la curent. În lumea academică, discuțiile sînt în așa fel concepute încît despre nici un subiect să nu trebuiască să vorbești mai mult timp decît poți pretinde că știi despre ce e vorba.) Întîmplarea face că am și scris vreo douăzeci de recenzii de cărți de arheologie, așa că, vrînd-nevrînd, am ajuns să-mi pun întrebarea: „Care e cea mai bună metodă de a critica munca altuia atunci cînd el nu se poate apăra?" La răspuns nu am ajuns încă, dar am cîteva convingeri parțiale. Cred, de pildă, că este veninos să scrii o recenzie dedicată nu cărții, ci greșelii de la pagina 38 a cărții, chiar dacă la pagina 38 se află într-adevăr un argument falacios, un exemplu de documentație știrbă etc. Tipic pentru veninosul științific mai este și să demonteze pufnind un argument greșit adus de autor în sprijinul tezei lui, ignorînd celelalte 49 de argumente corecte din restul cărții, mai mult decît suficiente altminteri ca să stabilească adevărul tezei. La fel de necinstit este să reformulezi, cu dibace și discrete (sau nu) emendări, teza generală a autorului, astfel încît ea să devină un perfect sac de box pentru pumnii tăi cronicărești. După care te lupți cu ea toată recenzia și, ce să vezi, ieși triumfător.

Dar ce cîștigi scriind o recenzie dură? E clar că se plătesc polițe și că fiecare răzbunare academică atrage altă răzbunare, ca într-o interminabilă *gjakmarrje* albaneză din prozele lui Kadare. Dar, în general, ceea ce rîvnește cel ce critică – un om bun, la urma urmei – este doar să pară sclipitor. Or, așa cum se învață deja între 18 luni și 3 ani, un nume îți faci investigînd și înfierînd, nu moțăind și încuviințînd. Dar ce te faci cu cărțile solide, în care nu găsești breșa unei erori? Aici aș dori să vin cu un pont în întîmpinarea recenzenților belicoși aflați la ananghie: deplîngeți lipsa unui context mai larg al analizei, a unor analogii vitale. Spuneți cam așa: „Cu totul neașteptată este absența referințelor la războiul lelantin, absență ce compromite fundamentele oricărei discuții a mecanismelor de tăiere a porcului în lumea veche". Recenzați o monografie despre Germanicus? Poate lipsește *Tabula Siarensis*. Ar fi o greșeală descalificantă, dacă volumul e publicat după descoperirea prin 1980 a inscripției respective. Nu lipsește? Poate lipsește o comparație detaliată cu Tiberius și Claudius („fără de care...") sau ceva mult mai neînsemnat, ca o discuție a cutării *homoioteleuton* în tradiția manuscrisă a lui Velleius Paterculus („fără de care..."). Nici asta nu lipsește, din cine știe ce capriciu al autorului? Se va deplora atunci pur și simplu lipsa instrumentării antichității la Eginhard sau, de ce nu, în literatura lui Sienkiewicz și Feuchtwanger. La urma urmei, la orice carte științifică s-ar mai fi putut adăuga un capitol.

Prima recenzie pe care am scris-o într-un jurnal academic străin a fost și cea mai dură pe care am scris-o vreodată. Nici volumul nu era grozav, dar dorința mea de a dovedi neapărat și urgent cît de bine pregătit sînt mă orbea. Cartea (de istoria arheologiei) pe care o recenzam era dușmanul meu: ori eu, ori ea. M-am lămurit doar treptat care e antidotul criticii ăsteia heirupiste. Acum l-aș formula așa: nu menționa o greșeală pînă nu ai găsit mai întîi două lucruri bune și relevante de pomenit despre cartea respectivă.

Mecanismele criticii față în față sînt altele. Pe șantier, de pildă, există oameni care după ce zic „E excelent cum ai săpat aici!... E chiar foarte bine...!" știi că vor adăuga imediat: „Ce păcat că nu așa trebuia procedat! Mai ales, nu aici! Era nevoie mai tîrziu...! Și ca X!" Nu-mi dau seama care e problema de dozaj, dar în cazul ăsta introducerea diplomatică, în loc să îndulcească pastila, pare mai degrabă agresivă. La fel, pe șantier, față în față, cei (foarte puțini și foarte prețioși) din secta criticii veninoase nu vin pe secțiunea ta să-ți țină, ca autorii de recenzii, vreun lung discurs despre o neînsemnată greșeală pe care ai fi făcut-o, cu excesul de specificitate care e vitamina luată de dimineață de toți chițibușarii. Strategia e alta: vin, dau din cap, se învîrt, măselele îi dor, bocancii îi rod, „aha", „îhîm", „nu, n-am spus că e vreo problemă, mă uitam doar dacă... hmm... măi să fie... ha!... ca să vezi". Aici nu ți se umflă vreo poticneală la rang de crimă, aici veninosul doar aruncă elegant umbra dubiului asupra întregii tale activități (vieți, ce mai), lăsîndu-te pe tine să completezi în spațiul punctat temerile tale cele mai adînci! Arma letală este nu critica specifică, ci o moacă vagă și ursuză, bine exersată.

O asemănare există totuși între criticii din recenzii și cei de șantier: sînt simpatici, iar manevrele lor pot fi delicioase. Mai ales pentru terțe părți.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Europa falsă și România adevărată

Nu mă miră că presa europeană dă relativ puțină atenție Declarației de la Paris – un document elaborat și semnat la începutul lunii octombrie de eminenți intelectuali europeni: Philippe Bénéton, Rémi Brague, Chantal Delsol, Pierre Manent (Franța), Roman Joch (Cehia), Lánczi András (Ungaria), Ryszard Legutko (Polonia), Dalmacio Negro Pavón (Spania), Roger Scruton (UK), Robert Spaemann (Germania), Bart Jan Spruyt (Olanda), Matthias Storme (Belgia). Documentul, destul de lung pentru vremurile noastre, în care dimensiunea maxim acceptabilă este cea a SMS-ului, spune adevăruri mari și, vai, periculoase pentru aceste timpuri. El vorbește explicit despre Europa falsă cu care mai toți liderii europeni, birocrația bruxelleză și toată media *mainstream* încearcă să înlocuiască Europa reală.

Să definim, mai precis, termenii. Nu ne va fi greu, pentru că experiența vieții noastre ne ajută. Europa reală este cea produsă de propria ei istorie, de antichitatea greco-romană, de creștinism și de iluminism, de lungul Ev Mediu și de fulgerătoarea modernitate, este Europa lui Bach și a Beatlesilor, Europa lui Rodin și a lui Brâncuși, Europa marii noastre creativități și a marilor noastre angoase. Europa în care trăim de cînd ne știm este Europa națiunilor europene. Avem o istorie comună și avem, de asemenea, fiecare istoria noastră. Europa reală este istoria noastră comună, care nici nu contravine, nici nu anulează istoriile noastre individuale. Europa reală este casa noastră, iar prima și cea mai importantă trăsătură a ei este că e, pentru noi, de neînlocuit. Dacă ea va fi înlocuită, atunci și noi vom deveni alții. Ceea ce, sper că acceptă toată lumea, este dreptul nostru să nu vrem. Dimpotrivă, Europa falsă este o Europă care se leapădă complet pe sine, devine un fel de loc gol în care încape, egal, absolut toată lumea. Europa falsă nu mai e a europenilor, ci întregii lumi, pentru că, în viziunea promoterilor ei, orice om de pe planetă poate deveni european, doar să vrea. Europa falsă este un spațiu care își suspendă semnele identitare pentru a deveni un fel de paradis indiscriminat al oricui, un loc în care, de pildă, pentru a acomoda viziunile tari ale islamului despre stat și societate (căci Europa falsă nu cere nimic nimănui, ci doar oferă), sîntem gata să suprimăm viziunea noastră proprie, europeană, în aceste materii. Europa falsă este Europa care spune că nu mai există națiuni/naționalități trebuie încurajate să existe. Europa falsă reneagă determinația creștină a propriei culturi, este o Europă care propune o lectură caricaturală și plină de prejudecăți ideologice a propriei istorii. Europa falsă este o Europă rușinată de propria ei istorie, o Europă care își cere continuu scuze lumii că a ajuns unde a ajuns din punct de vedere cultural, economic și social. O Europă care se dezice de marile ei principii precum familia, ierarhia socială și egalitatea absolută în fața legii, dar și de democrație (mă refer la ignorarea rezultatului referendumurilor, dar și la blamarea popoarelor pentru opțiunile lor electorale).

Declarația de la Paris apreciază corect că legionarii falsei Europe cred, poate chiar cu convingere autoritară, adaug eu, că istoria e de partea lor. Mai precis, că ei sînt de partea istoriei. Ei sînt, de fapt, promotorii acelui istoricism pe care îl făcea praf unul dintre idolii lor, Karl Popper. Semn că nici măcar marile texte ale propriei lor ideologii nu le mai spun nimic. Ei vor să oculteze cu totul, de pildă, rolul imens al creștinismului în crearea unei conștiințe europene pentru că li se pare că identitatea religioasă periclitează proiectul noii credințe universale în drepturile omului și atît. Creștinismul este, fie că vor ei, fie că nu vor, un factor coagulant de forță istorică. Veritabila Europă, în măsura în care există ca o entitate, în măsura în care se vede pe sine ca pe o comunitate, este produsul identității creștine. Nu-ți poți reprima perplexitatea cînd auzi că trebuie să ne unim și să ne integrăm în limitele Europei, dar în lipsa factorului coagulant, creștinismul. O veste proastă pentru iubitorii falsei Europe: pentru europeni, nimic nu poate înlocui creștinismul ca element comun. Dimpotrivă, următorul factor identitar de forță este mai degrabă despărțitor: identitatea națională. Iar pentru cei care cred că, vreodată, puterea credinței în Iisus Christos de a crea comunitate va putea fi egalată și înlocuită de puterea credinței într-un gen de Jean-Claude Juncker, am doar un zîmbet și atît...

În Declarația de la Paris, se zice la un moment dat: *„La plus grande menace pour l'avenir de l'Europe n'est ni l'aventurisme de la Russie ni l'immigration musulmane. L'Europe véritable est menacée par l'étau suffocant dont cette fausse Europe nous écrase."* Mă aștept să aud imediat cum un Anonimică, un Nimicescu sau un Golache, forțele teribile ale presei noastre, vor explica fanilor lor că alde Scruton, Brague, Manent și Spaemann sînt agenți putiniști. Unul dintre motivele pentru care chiar nu contăm în marea dezbatere europeană cu privire la viitor este că am cam încetat să contăm în spațiul inteligenței. Dar mai e și altul: sîntem mereu în urmă cu cîțiva pași. Decalajul istoric față de Occident este endemic pentru noi. Toți istoricii ne spun asta. România trăiește crizele – cel puțin pe cele culturale – la mult timp după ce ele au fost depășite în Occident. La noi nu se pune, încă, problema falsei Europe. Noi ne luptăm, încă, să ne dumirim care dintre noi e hoț și care nu. De-o parte și de cealaltă a Carpaților, România prevalează în fața oricărei Europe, fie că e ea falsă, ori că e ea veritabilă.

PUBLICITATE

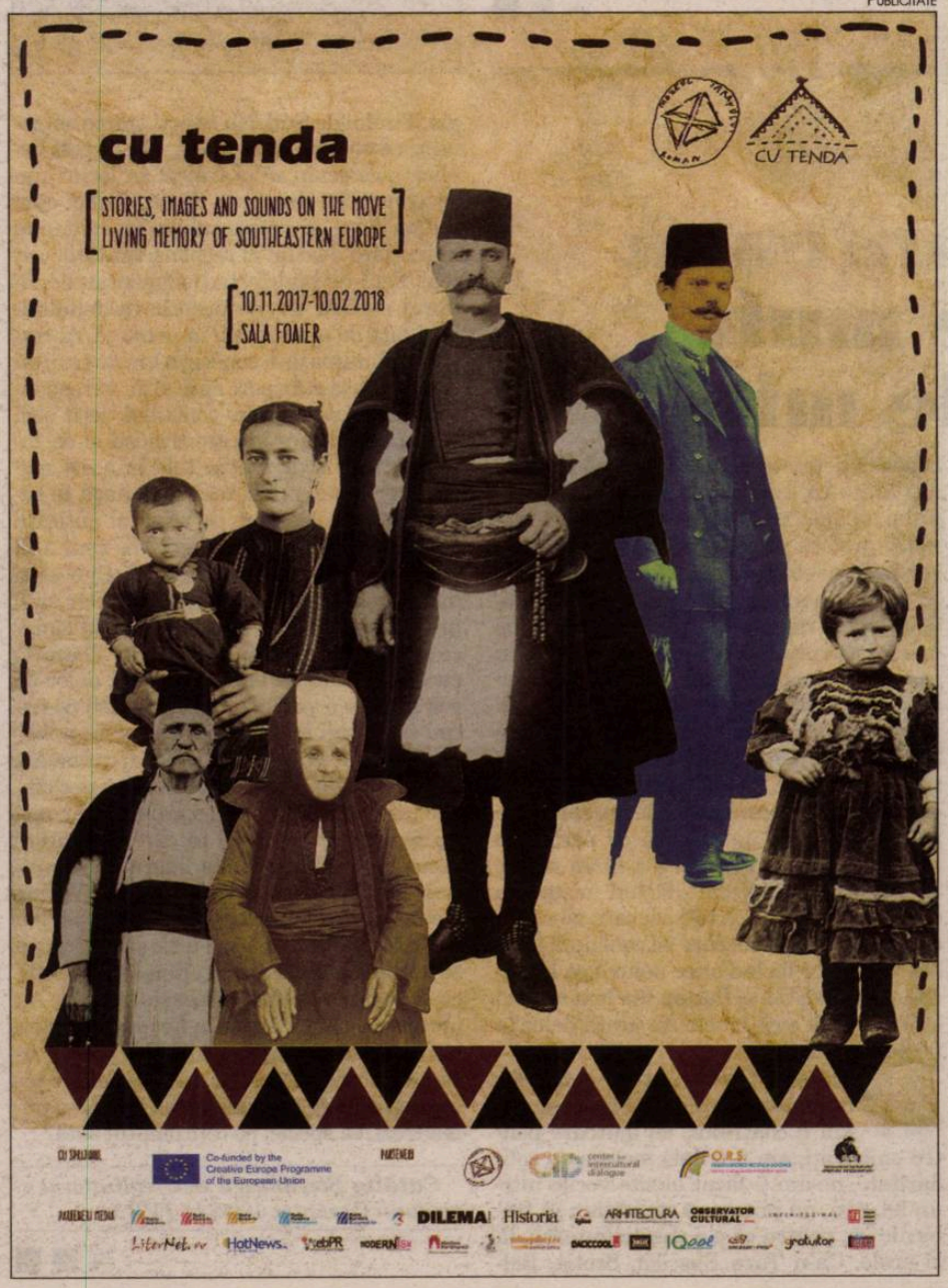

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Se vede?

Cele mai multe lucruri bune (vi/mi) se întîmplă deseori pe neașteptate, dacă nu chiar din greșeală. Oricum, fără a fi plănuite. Sau poate există un plan oarecare, invizibil, pe undeva, pe care nu îl cunoaștem; să îi zicem *planul X*? Da, îl numim așa. La urma urmei, una dintre cele mai importante invenții din istorie poartă acest nume: *X*. Razele X.

Nu știm cum va arăta o radiografie a acestui început de noiembrie peste zeci de ani, dar în anul 1895, data de 8 noiembrie a marcat vizibil istoria fizicii și a omenirii. Wilhelm Conrad Röntgen, profesor de fizică la Universitatea Julius Maximilian din Wurzburg, se afla în laboratorul său testînd anumite efecte pe care le pot avea razele catodice (niște raze care apar atunci cînd curentul electric trece printr-un gaz foarte rarefiat, dar să nu ne pierdem aici în detalii științice). La un moment dat, cu un adevărat mic montaj pregătit pe masa de lucru, alcătuit din elemente și substanțe cu denumiri complicate (de exemplu, ce ziceți de platinocianidă barică? eu insist să sărim peste detalii), Röntgen a observat, cam la un metru distanță de el, o rază verde, pe care nu o avea în nici un posibil plan al rezultatului testării pe care tocmai o întreprindea. Lumina pătrundea prin elemente prin care, după cunoștințele de la acel moment și, deci, după așteptările fizicianului, era imposibil de pătruns. Necunoscînd cum se numește fenomenul, domnul Röntgen i-a dat numele *X*. Istoria așteptă la colțul laboratorului și a consemnat îndată: *razele X*.

Fizicianul și-a petrecut următoarele șase săptămîni în laborator pentru a cerceta îndeaproape noua descoperire, iar pe 22 decembrie a realizat prima imagine cu raze X a unei părți a corpului uman: mîna soției sale. La îndemînă, nu?

De aici încolo, razele X (pentru care Wilhelm Conrad Röntgen a primit primul Premiu Nobel pentru Fizică în 1901) au devenit unul dintre cele mai importante instrumente în stabilirea diagnosticelor. Astfel, de pildă, gloanțele țintuite în soldați și oasele lor rupte de pe fronturile Primului Război Mondial au devenit vizibile și rezolvarea situației lor mult mai eficientă.

Ca aproape orice lucru bun, razele X vin la pachet și cu o parte mai puțin bună, asupra căreia istoria a pus accentul mai tîrziu, abia în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial: efectele negative asupra omului pe care le pot avea radiațiile emise de aceste raze dacă sînt utilizate în cantitate însemnată, efecte despre care, la momentul descoperirii lui Röntgen, nu se știa nimic.

Rămîne la latitudinea specialiștilor dacă astăzi se știe sau nu totul despre razele X, dar, sigur, cu ajutorul lor se vede – dacă nu totul – mult. Inclusiv ce luați în bagajul de mînă într-o călătorie cu avionul.

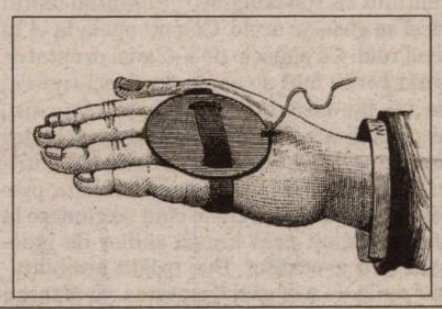

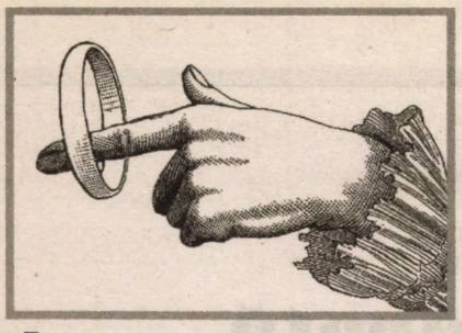

Selma IUSUF

legende urbane

Timiditatea, această plagă

Îl mai țineți minte pe George, personajul ăla din *Seinfeld,* odiosul simpatic? Îmi aduc aminte din cînd în cînd de un episod în care George povestește cum nu i-a venit la momentul potrivit replica ucigașă cu care să-și sfarme intelectual oponentul într-o conversație oarecare. Omului îi venea replica potrivită muuult timp după ce discuția se încheiase. Iar handicapul ăsta îi măcina apoi creierii multă vreme după întîmplare.

Așa și eu. N-aș putea să fac o conversație strălucitoare, oricîte lucruri aș avea (poate) de spus, din cauza unui handicap major care mă face să-mi vină să rîd de ceea ce spun în momentul în care spun ce spun. Sau să mă gîndesc prea mult la ce spun. Cred c-aș fi fost un monument de insipiditate prin saloanele de secol XIX sau XX devreme, cînd diverși intelectuali discutau subțire despre curentele vremii sau despre ultima haină îmbrăcată de George Sand. Așa cum sînt mai degrabă mută în preajma celor pe care-i cunosc prea puțin. Nonșalanța și ușurința cu care ceilalți par să răpăie replici, să spună bancuri, să fie haioși și interesanți în același timp, mă lasă în adîncă uimire și invidie. N-am fost niciodată cel pe care-l vedeți la petreceri, în buricul mulțimii de oameni, povestind despre nunta plină de personaje colorate a unei cunoștințe din Fieni. Fiecare frază care îi iese pe gură primește un cor de hăhăieli. E suficient să spună doar „Fieni" și te ia chicoteala. Mă amuz și eu de pe margine, omul chiar are talent, și mă gîndesc că n-aș putea performa așa nici după multe pahare dezinhibante de vin.

Fac parte probabil din categoria celor care se duc deja morți și paralizați la orice fel de negociere. Poate să fie o măruntă discuție la piață în fața unui morman de gogoșari, o uluială mută în fața unei florărese care vrea prețul unei perechi de pantofi modești pe trei trandafiri roșii sau o negociere de care poate că depinde prezentul sau viitorul lor profesional.

Noi, timizii, am putea fi orice.

Ei sînt oamenii-mimoze. În sensul literal al cuvîntului. Ridici un pic tonul și se înghioacă în ei, ca melcii. Timiditatea înfiorătoare care-i marchează e paralizantă în multe momente sociale cărora trebuie să le facă față ca niște oameni maturi ce se află, nu ca un licean născut îmbujorat de angoase.

Cînd oamenii ăștia nu leșină literalmente și nu trebuie să-i aduni pe făraș, să-i pui deoparte și să-i lași să se recompună în liniște, se întîmplă niște ciudate fenomene inverse. Există performeri excepționali care ascund sub coajă timizi irecuperabili. Puși în fața unor situații ieșite din comun, pot face lucruri ieșite din comun. E un soi de transă a timidului care îl aruncă în spectrul celălalt, un bipolar dement, un Jekyll și un Hyde, aici și acolo, sus pe podium în lumina reflectoarelor și încovrigat acasă, sub plapumă.

Am avut momente cînd am ieșit din această timiditate pentru că m-a forțat munca de radio. Trebuia să mă întorc în redacție cu un reportaj. Așa că, mări, se scula în mine o apucată cu ochi sticloși care trebuia să-și facă treaba. Am bătut la ușile necunoscuților din blocuri cu bulină imediat după un cutremur care a zguduit București pe la începutul anilor 2000 (nu mai știu exact cînd), am cerut cu inima deschisă unui țigan care strîngea fier vechi să mă ia în căruța lui trasă de un biet cal costeliv, am mîncat în groapa Glina cu femeile care separau cutii de conserve din gunoaie mirositoare, am intrat în case de oameni și în birouri de politicieni, l-am pocnit din greșeală cu microfonul în gură pe actualul șef al Senatului din prea mult zel și pentru că eram cea mai măruntă și mai agitată persoană din grupul de jurnaliști care-l înconjurase.

Odată reintrată în normalitatea interioară, toate acele persoane care au spus și au făcut diverse lucruri în numele meu se repliau umbră pe umbră, ca figurinele tăiate din hîrtie care se țin de mînă. La loc, în sertar. Noi, timizii, am putea fi orice. Dar, mai ales, am putea fi publicul perfect, am putea fi trolii anonimi din spatele tastelor, am putea fi cei care se uită două ore la un cursor care clipește pe foaia goală pînă strîngem curaj să scriem primul cuvînt.

anti nostalgia

„În aceeași noapte Securitatea dăduse atacul la toate satele dimprejurul Făgărașului. Se zicea că totul fusese studiat și urmărit de luni de zile. În comuna Mîndra, de exemplu, partizanii au schimbat focuri de armă cu Securitatea o jumătate de noapte. În altă comună, Părău, chiar în casa învățătorului, dintre doi partizani care dormeau alături, unul a fost împușcat și altul ridicat. Cel împușcat era un student la Farmacie, Cornel Marcel. În Făgăraș, un alt partizan a fost împușcat în umăr și capturat de pe stradă, după ce mai întîi reușise să scape din ghearele Securității sărind pe fereastră. Una dintre cele mai palpitante povești adevărate cu partizani mi s-a părut aceea a lui Gelu Novac, băiatul profesorului de matematică de la Liceul «Radu Negru». Acesta, după ce se aflase, în noaptea cu pricina, încercuit de Securitate, s-a tîrît pe brînci și cu mare dificultate a ajuns într-o șură vecină. De nenumărate ori Securitatea a cercetat locul în care se afla ascuns, înțepînd fînul cu baionetele. După cîteva zile a reușit să scape strecurîndu-se printre securiști. Între timp, în sat, Securitatea făcea nenumărate percheziții și arestări. Cîteva familii au fost ridicate în întregime, casele rămînînd goale. Uneori rămîneau încuiați în casă doar copiii mici. Așa s-a întîmplat în gospodăria lui Juncu, poreclit în sat «al lui Dragoș», de unde au fost ridicați cei patru membri vîrstnici ai familiei, rămînînd acasă cei trei copii mici. Așa se face că numai într-un interval de două zile, dintr-un sat mititel ca al nostru, au fost arestate în jur de 30 de persoane."

Ioan Victor Pica, arestat la 17 ani, pentru a fi făcut parte din organizația anticomunistă a Liceului „Radu Negru" din Făgăraș; în *Memoria,* nr. 5.

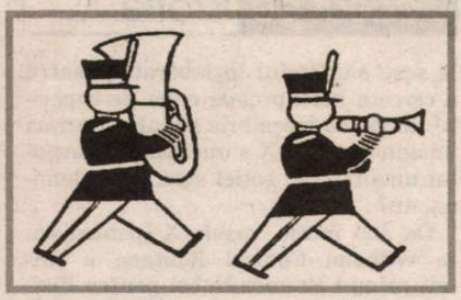

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

De ce contează atît de mult lucrurile mici?

De ce cîntărește enorm, la un moment dat, tot ceea ce ni se pare, în restul timpului, că e nesemnificativ? Cum funcționează mecanismul care transformă lucrurile importante în ceva ce nu mai contează, în ceva ce pare că e de la sine înțeles? Odată așezate în obișnuință, în confortul vieții de zi cu zi, noțiunile esențiale se dizolvă cumva în rutina, în automatismul cu care întîmpinăm fiecare dimineață. Doar atunci cînd lucrurile astea „mici" dispar, printr-o întîmplare nefericită – pe care întotdeauna o considerăm ca fiind foarte puțin probabilă –, numai și numai atunci le redescoperim, disperați, importanța colosală.

Acum, cînd poți să te duci pînă-n pînzele albe, să-ți cauți dreptatea în justiție, lucrul ăsta nu mai pare ceva grozav. Dimpotrivă. Pare un stres îngrozitor. Deși sistemul de justiție e încă destul de precar și zguduit de crize – fie ele de conținut sau de imagine –, e esențial faptul că el se găsește acolo. Că poți apela la el în mod real. Că șansele de a-ți găsi dreptatea sînt sporite față de acum douăzeci-treizeci de ani. Iar dacă nu reușești lucrul ăsta aici, ai posibilitatea de a te adresa instanțelor europene. Unii, trecuți prin toate necazurile, care mai de care mai suprarealiste, preferă să-și blesteme zilele cînd se gîndesc la ce-au pătimit prin lumea sălilor de judecată și a avocaților. Dar există posibilitatea reală de a-ți găsi dreptatea. Și ăsta nu e un lucru mic. Există o Autoritate pentru protecția consumatorului. Nu în puține cazuri, adresarea în direcția asta a dat rezultate. Există posibilitatea de a călători liber în țările de pe acest continent și de a-ți căuta acolo un viitor mai bun, dacă tu consideri că aici nu mai e de trăit cu nici un chip. Există posibilitatea de a-ți spune liber părerea, de a protesta, de a te asocia cu alții, dacă credeți în aceleași lucruri și vreți să le faceți cunoscute sau să luptați pentru ele. Toate lucrurile astea, și-ncă multe altele, există. Chiar dacă în jurul lor găsești multă nedreptate, inegalitate, precaritate, ele sînt acolo și, deseori, funcționează. Trebuie să ai și convingerea, hotărîrea, voința de a apela la ele și de a le folosi. Așa cum, în mod normal, ar trebui să ai și gîndul că trebuie să faci orice îți stă în putere pentru ca aceste lucruri să reziste și să funcționeze din ce în ce mai bine.

Înțelegi importanța acestor lucruri doar atunci cînd ele nu mai există. Și de multe ori îți spui celebra replică, de fapt parola care îți oferă accesul spre propria aneantizare: „Mai dă-i dracu' cu instituțiile lor! Decît așa, mai bine deloc!" E momentul în care totul se prăbușește. Atunci cînd obosești să speri, să crezi, să vrei, sau ești de-a dreptul forțat, pînă la ultima picătură de energie, să abandonezi. Pe asta se și bazează neprietenii care lucrează zilnic la a-ți arăta că există un confort al abandonului, al aneantizării. Pe faptul că cei mai mulți preferă să privească viața la televizor, în locul efortului de a face ca lucrurile să fie mai bune în jurul lor. Mereu trebuie să existe niște alții care să se ocupe cu mersul lucrurilor. Noi n-avem timp pentru așa ceva. Uneori, vreme de cîteva secunde, chiar ne contemplăm propria lașitate și indolență, iar atunci înțelegem cum stau lucrurile. Și, pentru cîteva clipe, vedem lumea așa cum e. După care intervin imediat orgoliul, mecanismele de apărare, toate lentilele care ne asigură că percepem lumea în așa fel încît să n-o luăm razna. Și revenim la „normal", făcînd mișto sau desconsiderîndu-i pe toți cei care își caută dreptatea sau pe cei care își consumă timp din viețile lor făcînd orice pentru ca lucrurile să fie mai bune. Partea cea mai idioată și frustrantă e că binele nu arată deloc la fel pentru toată lumea.

Dacă s-ar fi petrecut un cutremur devastator în Catalonia, poate că am fi contribuit cu ajutoare pentru sinistrați, am fi trimis mesaje de solidaritate, ne-am fi făcut auzite vocile într-un fel. Așa, nu putem să ne băgăm în treburile lor, pentru că e o chestie internă, la ei acolo. Ca-n Țara Bascilor, Scoția, Belgia, Tirolul de Sud. Nu le poți spune oamenilor ce să facă la ei acasă. Nu le poți explica nicidecum că ei trăiesc în locuri unde oamenii o duc bine. Și că, atunci cînd o duci bine, ai responsabilități mult mai mari. Față de cine ai responsabilitățile astea? Față de bunul-simț elementar, de viitorul copiilor tăi, de propria ta demnitate și față de ceea ce lași în urma ta. Ai responsabilitatea de a conserva binele și de a-l propaga, așa cum poți, spre alții. Ai responsabilitatea de a fi mai conștient decît alții de contextul larg în care trăiești și de însemnătatea contribuției tale în acest mecanism. N-o s-o duci mai bine dacă te separi într-un moment de criză al entității statale mari în care trăiești. Vor veni alții peste tine, mult mai puternici. Și-o să-ți dai seama de cum ai pierdut tot. Dar va fi prea tîrziu. Și-o să compui din nou cîntece sfîșietoare despre libertate. O libertate care nu seamănă la chip absolut deloc cu cea pe care o vezi acum, cînd o scrii pe tricou și o strigi în gura mare în piața publică. Dar cum să le explici tu asta, ca român, cetățenilor din Catalonia? Ai și tu necazurile tale, trăiești într-un spațiu precar, nici nu se compară cu felul în care se trăiește acolo, la ei. Plus că soția liderului separatist din Catalonia e româncă din Vaslui. Deunăzi, mama dumneaei declara pentru *El País* – pentru că fata i-a zis să nu cumva să vorbească cu presa din România – că fiica sa mergea des la vrăjitoare, că ajută. Au ajutat-o și cînd a intrat la facultate, și cînd s-a măritat cu domnul soț. Mai poate, oare, măcar o supraproducție istorică de tămîie să alunge spiritele astea? Ce ne-o putea trezi, ca specie, pe continentul ăsta?

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Orice străinătate le e patrie*

În 1953, Alexandr Schmemann, recent instalat în Statele Unite ale Americii ca profesor la Seminarul teologic „Sf. Vladimir" din New York, își încheia un articol programatic despre teocrația bizantină cu următoarea frază: „Imperiul bizantin a murit. Sfînta Rusie a murit. Naționalismul a devenit cu totul păgîn și materialist; este ca un nou idol care cere sacrificiu și slujire. Și totuși creștinii continuă să susțină acest idol cu rasismul lor religios și prin izolarea lor psihologică în trupuri naționale «autocefale». Este timpul să ne întoarcem la Marea Biserică, la izvoarele universale ale ortodoxiei trăitoare."

În anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, firava patriarhie a Moscovei pornise, la comanda lui Stalin, o ofensivă internațională de raliere antioccidentală a ortodoxiei. Contextul era prielnic pe de o parte prin intrarea Europei Centrale și de Sud-Est sub ocupația Armatei Roșii, care avea să oblige Bisericile ortodoxe majoritare sau minoritare să privească spre Moscova, pe de altă parte prin mișcarea anticolonială din Orientul Apropiat, care deschidea creștinilor oportunitatea de a juca un rol în reorganizarea post-colonială. Negocierile unei alianțe panortodoxe au mers într-un crescendo pînă la Consfătuirea Întîistătătorilor și a reprezentanților Bisericilor autocefale Ortodoxe de la Moscova, din anul 1948. Aici se proclamă antiecumenismul și antipapismul ca linie de acțiune internațională a ortodoxiei. Eșecul demersului s-a măsurat prin absența de la consfătuire a patriarhiei ecumenice, a patriarhiei de Ierusalim și a Bisericii Greciei. La scurtă vreme, Stalin avea să se dezintereseze de aceste demersuri cu impact minor asupra geopoliticii.

Cît de scump plăteau creștinii chiar în Uniunea Sovietică această efemeră și iluzorie primăvară a Ortodoxiei provocată de nevoia lui Stalin de a regăsi o dimensiune spirituală rezistenței militare în războiul cu Germania! Potopul comunist care înecă după al Doilea Război Mondial toată Peninsula Balcanică, cu excepția încă incertă a Greciei, acoperea orice urmă de nădejde în supraviețuirea societăților tradiționale. În Occident, acolo unde informațiile din lagărul socialist ajungeau greu, de multe ori trunchiat, impactul intelectual al răsturnării sociale avea o rezonanță și mai puternică.

Reflexele naționaliste ale Bisericilor naționale antebelice duceau însă „rasismul" religios, după cum îl numește Schmemann, și în exil. Diaspora ortodoxă reproducea divizarea canonică din patriile est-europene, balcanice și orientale ale Ortodoxiei și în teritoriul occidental. Această experiență amară dădea naștere unei noi lecturi a istoriei Bisericii ortodoxe. Volumul de debut al publicației noii instituții de învățămînt teologic ortodox pe sol american, Seminarul Sfîntul Vladimir, dădea glas unei noi generații ortodoxe în exil.

Alexandr Schmemann făcuse studii la Sorbona, unde scrisese o lucrare despre teocrație în Imperiul Roman, și la Institutul „Sfîntul Serghie" din Paris, unde fusese ucenic al părintelui S. Bulgakov. Preferința lui Schmemann pentru conceptul de teocrație și tratarea în secundar a „simfoniei" se transformă într-o reevaluare a „modelului bizantin". Bizanțul, formulat în termenii unei istoriografii occidentale pe care Schmemann o frecventase cu asiduitate, era pentru Biserica ortodoxă fie un patrimoniu nebulos, fie chiar un handicap. „Bizanțul a murit" este strigătul de disperare față de o tradiție din ce în ce mai incertă și mai confuză prin straturile de interpretări ideologice care i-au fost aplicate. Mai vîrstnicul Georges Florovsky lansase deja în volumele sale de patristică conceptul de pseudomorfoză, transformare falsificatoare a tradiției, aplicat teologiei rusești.

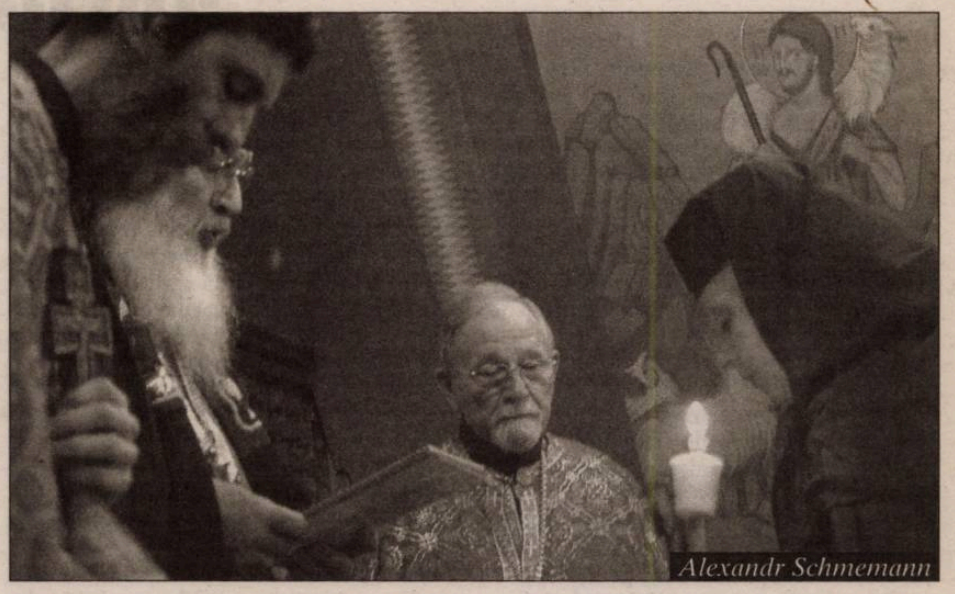
Alexandr Schmemann

Nu e vorba de dogmă, ci de istorie, deci de o tradiție omenească.

În studiul său, Schmemann caută să extragă o esență a acestei istorii bizantine a Bisericii, căreia îi dă și un nume, „bizantinism", iar în centrul acestuia se află problematica stat – Biserică. Schmemann precizează că nu e vorba de dogmă, ci de istorie, deci de o tradiție omenească, și formulează întrebarea dacă teocrația bizantină trebuie privită ca un păcat al bizantinismului sau ca o trăsătură fundamentală a ortodoxiei. De asemenea, el operează cîteva distincții conceptuale și fixează astfel o traiectorie a ecleziologiei bizantine. Pe de o parte, el evocă tensiunea dintre natura metafizică a Bisericii („nu este din lume" din „Epistola către Diognet") și misiunea sa terestră și temporală („este în lume"), pe de altă parte dintre un creștinism eclezial, spiritual și autentic, și un creștinism imperial, social și politic. Schmemann identifică și o sursă de confuzie între faptul că societatea imperială romană are și ea o bază religioasă, teocrația precreștină a Imperiului Roman, dar în același timp și Biserica are o formă de organizare istorică, este și ea o societate și folosește un imaginar monarhic. Punctul de intersecție providențial între cele două societăți, Schmemann îl identifică sub Theodosie cel Mare, atunci cînd nevoia Imperiului de a avea o religie oficială s-a aliat cu misiunea Bisericii de a proclama un singur Dumnezeu. Astfel s-a născut teocrația creștină a Imperiului Roman și care se identifică cu cezaro-papismul, pe care Schmemann îl folosește în sensul polemistului catolic M. Jugie, dar îl pune în seama tradiției imperiale romane. Dar prin alianța Bisericii cu Imperiul, acesta devine patria Bisericii, harul și legea își regăsesc unitatea, de aceea Codul lui Iustinian începe cu mărturisirea de credință.

Schmemann face aici o observație extrem de importantă, anume că Imperiul Roman nu pare să înțeleagă natura distinctă a creștinismului în raport cu păgînismul și îl tratează în același fel, ca și cum ar fi o componentă a statului. Schmemann identifică, parcă în limbaj antropologic (deși nu lasă să se întrevadă sursa), religia ca funcție a socialului, care însă nu se aplică în aceeași măsură creștinismului. Biserica își negociază distanța față de Imperiu și dubla sa natură („în lume, dar nu din lume") prin integrare canonică în Imperiu și prin fuga monastică de lume. Cu cît devine Imperiul mai creștin, cu atît mai tare fug creștinii prin monahism din el, dar și această fugă se instituționalizează. O mișcare cu valențe contrare conduce creștinismul și la exaltarea Imperiului, și la respingerea lui, iar cele două tendințe contrarii sînt menite să se confrunte și o fac cu mare forță în criza iconoclastă. Prin triumful iconofililor, teocrația romană, cezaro-papistă, este înfrîntă de Biserică și transformată în teocrație bizantină, o impregnare a statului de idealul Bisericii. „Simfonia" se exprimă sub forma diarhiei împăratului și patriarhului, prescrisă de Fotie în *Epanagoga (Eisagoga),* care contopește Biserica și statul prin metafora sufletului și a trupului. Ridicarea Imperiului la funcția simbolică de trup pentru Biserică este, pentru Schmemann, adevărata dramă a Bizanțului. Aspirația eshatologică, dinamică și metafizică, se transformă în realizare eshatologică, în ideal care trebuie prezervat, nu atins. De aici rezultă o trăsătură conservatoare și defensivă a ortodoxiei, care a făcut ca orice accident istoric să fie sacralizat și patrimonializat, iar realitatea istorică să fie negată. Ultima etapă este abandonarea universalității teocratice și naționalizarea Bizanțului, fie pe seama grecilor, fie prin a „Treia Romă" pe seama rușilor, patrii din ce în ce mai înguste și mai exclusiviste, care s-au păgubit reciproc de-a lungul ultimelor secole. Istoria nu se oprește în loc pentru a le face pe plac și ortodoxia se vede chemată să-și abandoneze redutele identitare pentru o nouă aventură istorică, în care orice „străinătate le e creștinilor patrie".

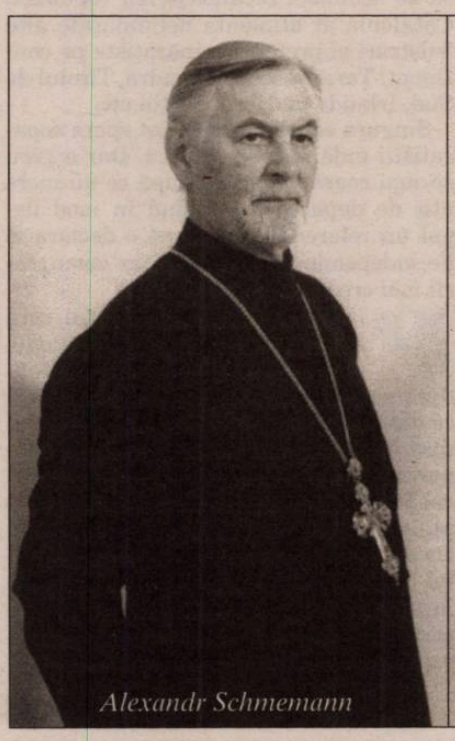
Alexandr Schmemann

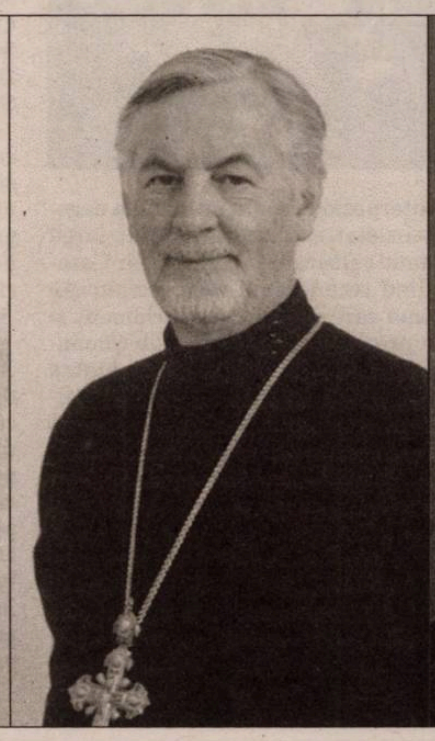

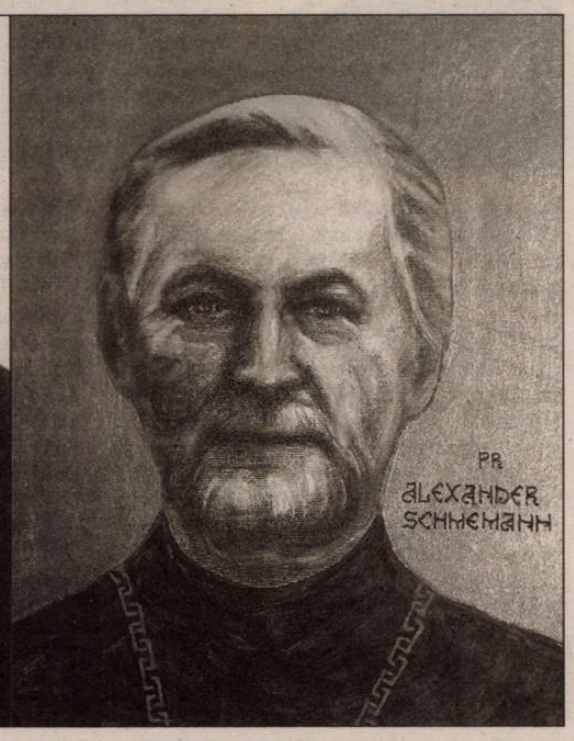

* „iar orice patrie le e străină", „Epistola către Diognet", în *Canonul Ortodoxiei* vol. I, ed. Ioan I. Ică jr., p. 384.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

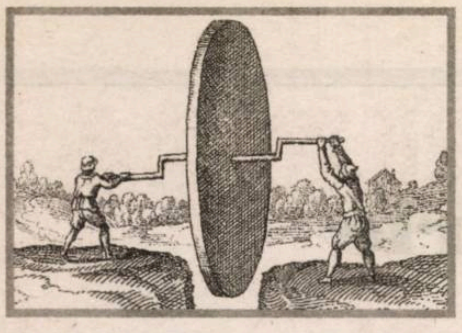

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Civism, anticinism

Am încercat să îmi închipui cum ar fi arătat România fără contribuția organizațiilor non-guvernamentale. De la uitatele astăzi camioane cu ajutoare din zilele imediat următoare lui decembrie '89 și pînă în prezent, cînd vedem o vastă paletă de preocupări civice – de la ecologie la educație media. Nu reușesc. Sau, ca să fie mai clar, nu reușesc să îmi închipui o Românie măcar egală cu cea de azi. Pot însă să bănuiesc o Românie izolată, confuză și agresivă.

Sigur, după aderarea la Uniunea Europeană finanțările externe au mai scăzut, donatorii au mers mai la est, spre țări care au nevoie de mai mult ajutor decît România. Parțial, pierderile au fost compensate din surse interne, însă cum în România nu există o cultură a caritații și a binelui public foarte bine articulată, ele au fost recuperate doar pe alocuri.

Cu toate astea, activismul civic a rămas o prezență constantă în viața publică românească, ba chiar a devenit mai sofisticat în metode de expresie și acțiune. Dacă odinioară preocupările ONG-urilor țineau de un transfer democratic al puterii sau de crearea unor instituții esențiale pentru o societate liberă, astăzi cele mai active organizații sînt cele care lucrează pe subiecte mai puțin generale în comunități mai restrînse. Mai puțin politice, dar nu mai puțin importante. Amintesc aici doar rețeaua de ONG-uri de cartier din București sau organizațiile care se luptă cu încrîncenare pentru a împiedica distrugerea pădurilor.

Politicianului român mediu i-a luat multă vreme să se obișnuiască cu gîndul că societatea se poate exprima liber în afara cadrului oficial rigid, controlat și, totuși, comod. I-a fost foarte greu să accepte ca legitime critici venite din partea unor cetățeni simpli care au decis de bunăvoie să își aloce o parte din timp sau din resurse unui subiect. Dar atunci cînd a făcut-o au ieșit lucruri bune. Ca să dau un exemplu mai puțin citat azi: Legea 544 a accesului la informații de interes public, unul dintre cele mai liberale acte normative privind transparența din partea asta de Europă sau chiar din întreaga Uniune Europeană.

Însă, pe măsură ce politicianul român mediu a învățat regulile jocului, colaborarea s-a transformat într-un permanent efort de dominare și subordonare a societății civile. Membrii ONG-urilor au fost tentați cu tot felul de funcții și avantaje. Unii au cedat, alții, cu orgoliul mai proeminent, au avut ambiția să fie cunoscuți drept consilieri neoficiali ai cîte unui vremelnic om cu funcție. Fiecare după cum l-a dus capul.

În alte cazuri, oligarhia românească a inventat ONG-uri. Mai ales după ce a înțeles, și a înțeles relativ repede, că ele pot fi o sursă de fonduri și presiune politică în favoarea unor subiecte meschine sau a unor obiective care numai de interes public nu erau. Dar marea majoritate a activiștilor civici au rămas acolo, în mijlocul societății în numele căreia au ales să vorbească. Și-au păstrat și încăpățînarea, și demnitatea.

Ei bine, această zonă de interes a suscitat în cele din urmă furia oligarhiei curente a României. Pur și simplu, sigur pe el, grupul de politicieni, oameni de afaceri și minioni colaterali care decid zilele astea soarta țării a hotărît cinic că a venit vremea să îngenuncheze definitiv societatea civilă românească. Să o anuleze sau, în cel mai bun caz, să o pervertească dincolo de limita la care mai poate fi recunoscută sau considerată liberă.

Și o face într-un mod brutal, ridicol și periculos. Brutalitatea e retorică deocamdată, dar împrăștierea veninului în societate are aproape întotdeauna efecte pe termen lung. Nu cred că are rost să insist. Ridicol pentru că paleta de acuzații e undeva la granița fină dintre penibil și amuzant: sorosism, sugestii de trădare etc. Periculos pentru că introduce în spațiul public un discurs care depășește orice limită a decenței care scapă permanent nesancționat. Insist asupra detaliului că acest discurs nu e rostit liber în piața publică, ci este alimentat, sprijinit și folosit de reprezentanți ai Puterii. Există o coordonare aproape amuzantă între actorii publici care propagă aceste mesaje și care, de multe ori, nu au nici măcar bunul-simț să improvizeze pe tema dată. Să folosească cuvinte proprii.

Cîtă vreme se va mai scurge pînă cînd trece de la televizor în instituții de forță? Nu prea multă, dacă mi se permite o estimare. Deocamdată presiunea subtilă a statului e mai degrabă indirectă. Spre exemplu, o recent anunțată modificare a Codului Fiscal riscă să facă imposibile donațiile către ONG-uri pentru marea majoritate a firmelor cu profit. Nu am ajuns încă la nivelul Ungariei sau al Rusiei (unde ONG-urile locale, mai ales cele cu finanțare externă, au parte de șicane legislative și administrative mult mai grave), dar înaintăm voios în beznă.

Începe să cred că întîrzierea românească în materie de izolare și tribalizare e doar rezultatul incapacității administrative și al dezorganizării, și nu al unui reziduu fericit de rațiune democratică.

Existența organizațiilor non-guvernamentale care luptă pentru transparență, împotriva sărăciei, pentru un mediu curat sau în favoarea grupurilor vulnerabile a fost, este și va fi un semn de sănătate publică. O promisiune că România n-a fost luată prizonieră și nu a cedat cu totul.

Dacă vreuna din aceste organizații vă e apropiată, dați-i zilele astea un semn că nu e singură. Donați, scrieți un e-mail, vorbiți cu prietenii. Comiteți un mic gest de sfidare elegantă la adresa oligarhiei care rînjește din televizor. Fiți anticinici!

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

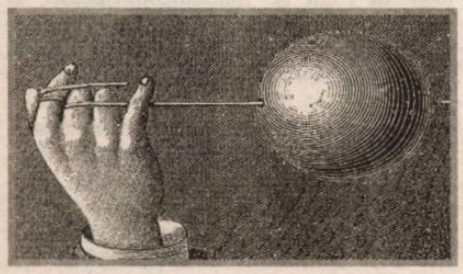

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Principii universale și situații particulare

– Spania după referendum –

Criza din Spania, după referendumul pentru autodeterminare din Catalonia, e o provocare majoră pentru Europa. Și pentru dreptul internațional. După nenumărate dispute legate de nivelul de autonomie al regiunii, guvernul catalan a proclamat, în urma unui referendum organizat ilegal, independența față de puterea centrală de la Madrid. Însă nimeni nu recunoaște noua republică. Iar Spania a luat măsuri speciale pentru a recîștiga controlul asupra regiunii autonome. Prin recursul la articolul 155 din Constituție, premierul spaniol Mariano Rajoy a dizolvat Parlamentul regiunii autonome și a destituit cabinetul condus de Carles Puigdemont, cel aflat la originea crizei. Pînă la alegerile regionale din 21 decembrie, Catalonia va fi condusă de Soraya Sáenz de Santamaría, mîna dreaptă a lui Rajoy. Provocarea, pentru Spania, e să dobîndească autoritate asupra regiunii fără să anuleze, pe termen lung, drepturile culturale obținute de Catalonia în decenii de negocieri. Iar pentru Europa – să redefinească relația dintre state și regiuni într-un discurs care să concilieze principii universale cu situațiile particulare.

Dreptul la autodeterminare al popoarelor e unul dintre principiile de bază ale dreptului internațional, înscris ca atare în Charta Națiunilor Unite. Declarația de independență a Cataloniei nu e deci o încălcare a dreptului internațional în sine, de vreme ce nu sînt încălcate alte norme ale ordinii de drept internaționale. Decizia (din 2010) a Curții Internaționale de Justiție cu privire la Kosovo întărește

această perspectivă. Situația Cataloniei e, pînă la un punct, comparabilă: catalanii au toate datele pentru a fi recunoscuți ca un popor (în sensul dreptului internațional). Prin urmare, de ce n-ar avea dreptul la autodeterminare? Aici intervine și diferența majoră față de cazul Kosovo, asupra căruia s-a pronunțat Curtea de la Haga. Pentru a putea pretinde separarea de puterea centrală de la Madrid, trebuie îndeplinite, simultan, două condiții. Pe de o parte, cei care cer independența trebuie să dovedească faptul că guvernul spaniol încalcă în mod deliberat drepturile omului, că populația catalană este oprimată etc. – ceea ce, evident, nu e cazul; a doua condiție ar fi să demonstreze că au existat negocieri eșuate între părțile aflate în dispută, eventual mediate de comunitatea internațională. Or, asemenea negocieri au existat, catalanii obținînd o largă autonomie culturală și politică, iar Catalonia fiind recunoscută ca o comunitate autonomă care dispune de parlament și guvern proprii și de o poliție sub comandă regională, serviciile sociale, sănătatea și educația sînt gestionate tot de comunitate, iar limbile oficiale, recunoscute, sînt spaniola și catalana. Revendicările (neîndeplinite) țin de ordinea fiscală, de politicile economice. Prin urmare, din perspectiva dreptului internațional nu se întrunesc condițiile pentru a valida declarația unilaterală de independență.

Dincolo de toate, pentru ca un nou stat să existe, el trebuie să fie recunoscut, ca atare, de comunitatea internațională. Dacă în cazul Sloveniei, apoi al Bosniei și al Croației, această recunoaștere a venit imediat, dacă în cazul Kosovo au existat îndelungi negocieri pentru a obține o recunoaștere (aproape) unanimă, guvernul catalan a primit constant semnale atît din partea șefilor de stat europeni, cît și din partea UE că republica nu va fi recunoscută oficial. Și e puțin probabil ca aceste poziții să se schimbe: recunoașterea republicii Catalonia ar alimenta nenumărate alte frustrări și pretenții separatiste pe continent: Țara Bascilor, Flandra, Tirolul de Sud, Irlanda de Nord, Scoția etc.

Singura soluție la care pot spera separatiștii e de natură politică. Dar e greu să mai ceară negocieri după ce au mers atît de departe organizînd în mod ilegal un referendum și după o declarație de independență în care doar semnatarii mai cred.

Pînă la un punct, cetățenii care au susținut dreptul la autodeterminare și au votat la referendum au dreptate și au dreptul să ceară ce doresc. Acum însă, și ei au rămas mai puțini. Și mai slabi. Probabil cel mai important inamic al independenței e Carles Puigdemont însuși: promisiunile populiste și orbirea politică au atras inclusiv disprețul unor tovarăși de drum. Apelul (iresponsabil) la nesupunere, îndemnul la „rezistență pașnică", apoi fuga din țară completează profilul unui lider incapabil și laș.

Minte-mă frumos

Fenomenul *fake news*

Texte și opinii de:

- Marian VOICU (jurnalist)

„Adevărul din spatele minciunilor" – interviu

- Vlad ANDRIESCU (redactor-șef, start-up.ro)

„Salvați de ignoranță"

- Aron BIRO (blogger)

„Prozeliții Pământului plat"

- Cosmin MANOLACHE (scriitor și etnograf, MȚR)

„Cvasi-istoria noului roman românesc"

argument

Ne plac minciunile

Reperele în lumea de astăzi par să devină tot mai relative. Orientarea e grea, dezorientarea e frecventă. Propaganda și știrile contrafăcute nu sînt ceva nou. În secolul trecut ele au fost folosite în special în sistemele totalitare și în războaie. Noi sînt astăzi doar mijloacele prin care ele se propagă. În epoca rețelelor de socializare asistăm la un fel de revoluție, la o reașezare a ordinii informaționale. Înainte era poate mai clar că un ziar e mai serios și altul mai puțin, că o televiziune transmite știri verificate și alta doar propagandă. Pe rețelele de socializare însă, dezinformarea poate veni și de la prieteni. E probabil doar o etapă. O etapă de început în care democratizarea absolută a accesului la exprimare publică a fost folosită și de cei cu intenții antidemocratice. Foarte bine organizați, unii dintre aceștia au știut să profite de naivitatea oamenilor. Rezultatele sînt deja evidente. Mulțimi întregi de oameni, chiar din țări recunoscute prin spiritul lor civic și democratic, au fost împinse și cu ajutorul a ceea ce se cheamă *fake news* către decizii colective împotriva intereselor lor reale. Occidentalii par a fi descoperit recent, pe pielea lor, grozăvia știrilor mincinoase pe care noi le știm bine din comunism și din post-comunism (fără să fi devenit nici noi foarte imuni la așa ceva). Din Dosarul care urmează veți putea afla cîte ceva despre maeștrii orchestrării acestui val de știri contrafăcute. Și veți putea găsi și explicații privind diferențele dintre diverse categorii de știri false: *fake news* și *false news*. Dacă cele din urmă apar din greșeală, din prostie ori din intenția comercială de a șoca publicul, cele dintîi sînt menite să creeze dezinformare în scopuri politice și uneori chiar militare. *Fake news* sînt așadar știri făcute cu rea-credință și n-ar fi bine să fim naivi în fața lor.

În altă ordine de idei, știrile false de toate categoriile sînt, de fapt, ficțiune. Iar oamenilor le place ficțiunea. Problema e că unii n-o mai pot deosebi de realitate. Se formează grupuri paralele de oameni care cred în realități complet diferite, uneori contrare. În era computerelor, lumile virtuale cunosc o dezvoltare nemaiîntîlnită, fiecare își poate construi, practic, adevărul care îi convine. Realitățile virtuale concurează cu mult succes realitatea obiectivă (unii se întreabă dacă mai există așa ceva). Trezirea din ficțiune poate fi dură. Dar sînt unii care nu se trezesc niciodată. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Adevărul din spatele minciunilor

interviu cu Marian VOICU

Jurnalist la TVR și preocupat de fenomenul fake news, ***Marian Voicu*** *a realizat un documentar* (Breaking fake news) *cu fapte și imagini, în care nu există nici un fel de comentariu, dar din care reiese amploarea și nocivitatea acestui fenomen.*

Unde și cum ați făcut documentarea pentru acest film?

Subiectul a început să mă pasioneze din 2015, cînd deja se vorbea în anumite medii, chiar și academice, despre *fake news*. În 2016, am mers la Universitatea „Mohila" („Petru Movilă") din Kiev. Acolo, profesorii și studenții de la Jurnalism au creat un site care se cheamă *StopFake,* unde se face demontarea știrilor false. Ei au fost practic primii care au făcut acest exercițiu.

Pentru că sînt în prima linie a frontului în privința știrilor false?

Exact, acolo chiar s-a îngemănat această teribilă politică de dezinformare prin *fake news* și propagandă cu războiul efectiv în teren. Au simțit-o pe pielea lor. La Sibiu m-am întîlnit din nou cu directorul acestei școli de jurnalism, Fedcenko, care spunea că pînă acum au demontat cam o mie de astfel de știri. Dar, în ritmul în care se produc și se difuzează acestea, pe diverse canale *mainstream* ca Russia Today, Sputnik și toate celelalte site-uri, să demontezi o mie de știri în patru ani, doar pe cele care privesc Ucraina, este extrem de puțin. După modelul ucrainenilor au început să lucreze și cei de la Comisia Europeană. Serviciul European de Acțiune Externă, condus de comisarul Federica Mogherini, a înființat un departament special la care sînt alocați 12 jurnaliști din mai multe țări UE, care fac același lucru: strîng știri din toată Europa, dar și din Statele Unite, și fac o revistă electronică pe care oricine o poate primi, cu cazuri concrete de *fake news* demontate.

Poate e nevoie să precizăm, pentru cei care cred că fake news *au apărut ca un fel de modă sau ca un fenomen întîmplător, că, de fapt, în spate există o întreagă strategie și un scop precis.*

Da, asta e diferența dintre *false news* și *fake news* care există în limba engleză, dar în română nu operează. Jurnalismul anglo-saxon, mai riguros, înțelege prin *false news* știri de genul celei care a făcut epocă în România, cu găina care naște pui vii, adică știri făcute pentru a crește audiența sau din nebăgare de seamă, din neprofesionalism etc., în timp ce *fake news* înseamnă știri făcute avînd în spate o intenție, o strategie, un buget, canale dedicate pentru așa ceva și un scop bine stabilit. Din punctul acesta de vedere, rușii au reușit să se încadreze cel mai bine în definiția *fake news*. Acest val uriaș de *fake news* care a înecat Statele Unite și Occidentul este destul de recent. Rezultatele au început să se vadă odată cu Brexit-ul, cu alegerile din Statele Unite, cu alegerile din Germania, Franța și, iată, cele din Cehia. Toată lumea a înțeles că există o mizâ și că efectul *fake news* poate fi devastator, chiar dacă nu este cuantificabil. După alegerile din Statele Unite se fac anchete și s-au făcut socoteli. Cei din rețelele sociale au început să-și pună problema efectului *fake news*. Și dacă la început negau orice fel de influență pe Facebook a *fake news,* între timp s-au răzgîndit. Facebook a anunțat oficial că în perioada campaniei au existat cam trei mii de postări care au avut incidență asupra unui public estimat la zece milioane de alegători americani.

Aceste fake news, *a căror origine și coordonare e după toate datele undeva în Rusia, vin cumva într-o tradiție a dezinformării și a propagandei fostei URSS, despre care știm că era cît se poate de bine pusă la punct?*

„Cu cît o minciună e mai mare, cu atît e crezută mai ușor."

JOSEPH GOEBBELS

„Adevărul așteaptă. Numai minciuna e grăbită."

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

„Adevărul cel mai evident? O minciună care ne place."

ALPHONSE KARR

„Știrile din ziua de azi sînt alcătuite din agregate de fragmente. Oricine a luat parte la orice eveniment care ulterior a apărut la știri este conștient de diferențele mari dintre realitate și evenimentele raportate (...). Toată istoria devine suspectă."

BUCKMINSTER FULLER

Dovadă că au fost foarte buni la asta e faptul că încă mai există europeni, ba chiar intelectuali remarcabili, care mai cred despre comunism că ar putea fi o poveste de succes și că eșecul a fost cauzat de neputința conducătorilor. Sovieticii sînt cei care au inventat termenul *dezinformare*. Înainte de 1986, cuvîntul ăsta nu era de găsit în Webster sau în *Encyclopedia Britannica*. A fost inventat de serviciul militar de *intelligence* sovietic GRU. Există un personaj celebru în toate cărțile despre securitate națională și *intelligence,* Moshe Milshtein, care a fost șeful serviciului de dezinformare al GRU. El a creat un manual care este și astăzi Biblia lucrătorului de informații, intitulat *Un serviciu onorabil*. El a inventat și acest termen care a făcut carieră. Această tradiție a fost recuperată și reîncorporată nu numai în politica armatei, ci și în serviciul civil, odată cu venirea la șefia Statului Major General rus a generalului Valeri Gherasimov, în 2012. În 2013, a apărut o nouă doctrină militară a Rusiei care poate fi citită de oricine în ceea ce se cheamă *Curierul militar și industrial,* una din revistele Ministerului Apărării din Rusia. Acolo se spune că, pentru Rusia, granița dintre starea de război și starea de pace va fi una foarte subțire, că războiul nu se mai declară, că el pur și simplu se începe. Și iată, Ucraina n-a avut parte de nici o declarație de război și unii încă ezită să folosească termenul de *război* acolo, deși avem de-a face cu două armate regulate care se confruntă, chiar dacă cu omuleți mai mult sau mai puțin verzi. Și mai spune Gherasimov, în doctrina militară, că războiul nu se dă doar pentru teritoriul pe care locuiesc oamenii, ci mai ales pentru mințile acestora. E o frază-cheie pentru a înțelege cît de mult contează *fake news,* cel puțin în războiul din Ucraina. Dar iată cum contează și în alegerile din Europa și Statele Unite, în ascensiunea populismului și așa mai departe.

Există un anume tipar al acestor fake news *de origine rusească?*

Tipologia lor e foarte diferită. Cel mai bine e să vă dau cîteva exemple. La un moment dat a apărut în Rusia o știre privind crucificarea unui băiețel de 3 ani. A produs o emoție extraordinară și a fost preluată și de presa din Occident, care n-a putut-o verifica. Mai tîrziu s-a dovedit că n-a fost nimic adevărat, dar era deja prea tîrziu. Într-o altă asemenea știre se spunea că soldații ucraineni luptă precum cei fasciști, că o fac pentru că li se promit sclave (din teritoriile cucerite) și pămînt, adică exact ce le promitea Hitler soldaților germani. Un alt caz celebru a fost în Germania, cu o știre despre o fetiță de 13 ani, Lisa, membră a comunității de limbă rusă din Germania, care ar fi fost violată de imigranți. S-a făcut o chemare publică la marșuri pe rețelele sociale, care începea așa: „Sîntem în război. Nu vom lăsa cîinii credincioși ai regimului Merkel să acopere această crimă odioasă (aceștia fiind polițiștii)". Știrea a făcut ocolul lumii, oamenii au ieșit în stradă, poliția a început o anchetă și a stabilit că Lisa dormise la o prietenă. Nu era nimic adevărat. Cu toate astea, presa rusă a continuat să promoveze cazul, ba mai mult decît atît, Serghei Lavrov, ministrul de Externe, a cerut partenerilor germani să nu facă la fel ca în alte dăți cînd ar fi mușamalizat cazuri. În cazul Brexit, de exemplu, știrea cea mai vizibilă în campania *„leave – remain"* se referea la cele 350 de milioane de euro care ar pleca săptămînal din bugetul de sănătate britanic către Bruxelles. Demontarea știrii a arătat că, de fapt, un cetățean britanic contribuie cu 30 de penny (jumătate din valoarea unui baton Mars) la bugetul Uniunii Europene, iar în schimb primește o mulțime de alte beneficii. În mintea consumatorului de știri funcționează tentația de a crede lucruri incredibile despre guvern. Iar cînd o televiziune publică spune contrariul, în mintea consumatorului se naște ideea că e o manevră de acoperire a adevărului. Iar unele asemenea știri false sînt aproape demne de niște premii literare. În Bulgaria, de exemplu, s-a răspîndit o știre potrivit căreia, conform nu știu căror norme europene, nu mai ai voie să faci oameni de zăpadă pentru că poți fi acuzat de discriminare și că trebuie ca alături de orice om de zăpadă alb să faci și unul negru pentru că altfel vei fi amendat cu cinci mii de euro. Sînt știri pe care le dai mai departe instantaneu, pentru că sînt amuzante. Dar ele ajung și la unii care chiar le cred. Sau, cică, nouă călugărițe dintr-o mănăstire italiană au rămas însărcinate, toate, din cauza imigranților.

Se simte o continuare stilistică, să-i spunem, între acest gen de știre și zvonurile din anii '80 despre sectanții care nu știu ce le făceau copiilor. Atunci erau clar niște zvonuri lansate de Securitate.

Sigur că da, este o continuare pe care o putem vedea și în România. Sînt și acele știri cu efect devastator de la începutul anilor '90, privind teroriștii, apa otrăvită, minerii care au făcut ordine în Piața Universității pentru că veniseră țărăniștii din străinătate care voiau să-și ia moșiile înapoi. A fost apoi acel martie negru de la Tîrgu Mureș. Un caz clasic de dezinformare și *fake news*, de la care s-a ajuns la un conflict deschis între etnii. Acest model se repetă și nu cred că din lipsă de imaginație a celor care produc aceste știri, ci din motivul că el funcționează. Și la protestele din iarnă de la București am auzit același gen de lucruri, cu Soros care-i plătea pe manifestanți și așa mai departe.

Credeți că fenomenul acestor fake news *e în declin, cel puțin în faza actuală, pentru că unii au început să-l înțeleagă?*

N-avem alți indicatori în afară de ceea ce știm de la cele cîteva centre despre care vă spuneam că se ocupă cu demontarea acestor știri. Or, oamenii de acolo lucrează în continuare, se confruntă cu o mulțime de asemenea știri. Toate vin la pachet cu epoca post-adevăr, în care aflăm că adevărul s-a retras oarecum rușinat din mediul politic. Dar asta o știam mai de mult, ne-a spus-o și Hannah Arendt, și anume că adevărul este incongruent cu clasa politică. Întrebarea capitală care răsună acum este dacă ordinea liberală de care, iată, Occidentul se desparte încet-încet și ascensiunea populismului nu sînt provocate și de aceste lucruri, adică de faptul că preferăm realității, așa cum o vedem, un șir nesfîrșit de alte realități. Adevărurile alternative, cum spunea cineva din biroul de presă al lui Trump, la inaugurarea mandatului său. Un consilier al lui Saakashvili, de pe vremea cînd acesta era președintele Georgiei, cunoscîndu-i bine pe ruși, spunea că scopul lor nu e de a produce un alt tip de adevăr, ci de a decredibiliza adevărul așa cum îl știm, de a ne face să ne îndoim pur și simplu de ceea ce vedem și știm. Eu cred că sîntem poate abia la începutul epocii *fake news*. În stadiul acela de negare (știți cum e chiar într-o psihoterapie), negare după care urmează acceptarea, conștientizarea și tratamentul. Noi încă negăm pericolul acestui fenomen.

a consemnat Andrei MANOLESCU

Stela GIURGEANU

De ce mint oamenii?

Cînd eram mică l-am întrebat pe bunicul meu de ce mint oamenii. Răspunsul lui, scurt, ca majoritatea explicațiilor-esență – „de frică“ –, mi-a rămas în minte, ca un soi de ghid al firii umane. De cîte ori am de-a face cu vreun mincinos sau cînd, pusă în situații incomode, eu însămi trîntesc o minciună, mă gîndesc la ce anume a provocat-o.

Și, într-adevăr, de fiecare dată cînd mințim, o facem, de fapt, de frică. De la acele „minciuni nevinovate“ – *white lies* – pînă la minciunile otrăvitoare, totul este pus în mișcare, pînă la urmă, de teamă. Înflorim poveștile pe care le spunem de frica de a nu fi atît de amuzanți dacă spunem adevărul – riscînd astfel să nu fim băgați în seamă; mințim cînd facem o nefăcută, de frica de a pierde ceva sau pe cineva; mințim asupra propriilor noastre capacități de frica de a nu obține un cîștig pe care considerăm că, de fapt, nu-l merităm. În toate aspectele sale, minciuna are ca motor principal, pînă la urmă, o angoasă.

Care ar fi însă fricile care determină minciuna în presă? Denumit, deja generalizat de acum, *fake news,* neadevărul vehiculat de mass-media are totuși două nuanțe diferite. Una este un *false news* – acea știre care dezinformează, fie din dorința de a vinde – avînd ca țintă principală vedete sau întîmplări „senzaționale“, umflate sau scornite de-a dreptul –, fie din neprofesionalism (prin neverificarea surselor) și alta *fake news*, știri pervertite întotdeauna voit cu scopul de a manipula masele – iar aici țintele devin oameni din sfera politică sau cea de afaceri. Și una, și alta au însă în spate tot o frică: *false news* se propagă din frica de a nu vinde, *fake news* din frica pierderii unor interese mai înalte.

În 1890, în SUA apăruse termenul de *„yellow journalism“* care stigmatiza acele tabloide care promovau știri menite să transforme presa dintr-un instrument de informare într-unul de a face bani, presa fiind pervertită într-o simplă afacere. Responsabilitatea, informarea corectă erau trecute doar pe frontispiciu, dar nu în esență. În cartea sa *Stephen Crane's Private War on Yellow Journalism,* Thomas Arthur Gullason descrie acest tip de jurnalism ca fiind promotorul senzaționalului căutînd știri despre crime, scandaluri, divorțuri, știri care aduc în prim-plan sexualitatea și zvonistica, „abuzînd de furtul de poze sau de falsificarea acestora și ducînd pînă la inventarea de interviuri sau știri“.

Exploatînd nevoia oamenilor de senzațional, curentul presei galbene devenise, de fapt, o afacere înfloritoare. Cu toate acestea, ziare profesioniste, precum *New York Times,* au dovedit, în timp, că bani se pot face și din presa serioasă și bine informată.

Bineînțeles, genul de tabloid nu avea cum să dispară, chiar dacă jurnalismul profesionist demonstra că presa de calitate poate fi o afacere înfloritoare. O poveste scrisă pe genunchi, știrile neverificate, zvonurile sau „burțile“, cum numesc jurnaliștii reportajele inventate – toate sînt mai profitabile în ecuația timp/calitate *versus* bani. O știm: calitatea costă. Verificarea unor surse, investirea în investigații sau reportaje pe teren, chiar dacă aduc în cele din urmă bani, nu o fac pe termen scurt, ci în timp, prin construirea unui public educat și dornic de a primi ceva valoros.

Tocmai din cauza asta, în ciuda tuturor criticilor vremii, genul *yellow journalism* a continuat cu succes. A devenit ceea ce azi numit *„click journalism“*. Cunoaștem cu toții acea primă pagină cu știri-bombă care te face să cumperi ziarul ca să afli despre ce anume este vorba. Sau îndemnul „Senzațional! Stați cu noi ca aflați, după pauza publicitară, ce se ascunde în spatele zîmbetului vedetei X“ – știrea fiind de cele mai multe ori una banală și consumatorul aflînd, bunăoară, că în spatele zîmbetului se ascunde bucuria vedetei de a-i fi cumpărat o zgardă nouă cățelului preferat. Internetul a propagat o dată în plus consumul acestui gen de jurnalism. Ideea că un site care are multe click-uri are o audiență mare a devenit vandabilă posibililor producători, care astfel sînt atrași să plătească reclamă pe site-ul respectiv.

„O singură minciună face mai mult zgomot decît o sută de adevăruri.“

GEORGES BERNANOS

„Ziarul e o stare sufletească.“

TUDOR ARGHEZI

Cu *fake news* este, însă, o altă poveste. Deliberat și direcționat mai ales spre manipularea maselor, *fake news* au devenit, din simplu instrument de făcut bani, un instrument de propagandă, prin controlarea percepției majorității. Bazate, la fel ca *false news,* tot pe emotivitate, *fake news* pervertesc adevărul nu neapărat pentru un avantaj material imediat, ci mai ales pentru unul politic, interesele fiind mult mai mari.

Diferența enormă este că, dacă *false news* afectează doar grupuri mici și pe termen scurt (știrile fiind uitate a doua zi), *fake news* pot provoca dezastre de durată. Bunăoară, dacă un articolaș de două rînduri îți spune că un domn dintr-un orășel obscur a scăpat de cancer mîncînd trei frunze de salată pe zi, impactul nu va fi devastator. Probabil că vor exista cîțiva păcăliți care vor da crezare, însă lipsa de informații din spatele știrii nu este în măsură să provoace cercuri concentrice.

Pe de altă parte, cînd un doctor publică un studiu într-o revistă medicală prestigioasă, conform căruia vaccinul provoacă autism, știrea va fi propagată cu o viteză uluitoare în toată lumea. Pentru că are la bază fapte reale, de necontestat: doctorul există, studiul există, revista care îi publică studiul există. Apoi se mulează perfect pe teoria conspirației și dă apă la moară multor naivi care devin astfel militanți feroce pentru curentul antivaccin. De pomană apar mai apoi dovezi clare care infirmă acuratețea studiului, de pomană aduci dovezi imbatabile cum că respectivul doctor a falsificat datele din studiu, de pomană respectiva revistă retractează și cere scuze în mod public pentru girarea accidentală a studiului. Cutia Pandorei a fost deschisă.

Foarte puțini dintre cei care s-au lăsat convinși de primul impuls de a crede că vaccinul este dăunător își vor mai schimba părerea. Pentru ei este inutil să le mai spui că totul a fost inventat pentru foloasele materiale ale respectivului doctor. Hotărîrea lor a fost deja luată: nu doctorul, ci companiile farmaceutice au pervertit mai apoi știrea inițială. Rezultatele sînt clare și terifiante: de ani de zile de cînd acea „știre“ a fost lansată, rata vaccinării a scăzut în multe țări, provocînd probleme grave, la nivel mondial, în ceea ce privește sănătatea populației. Pentru că *fake news* sînt mult mai bine construite decît *false news,* ele au devenit un important instrument de propagandă politică. Iei un fapt real și îl distorsionezi cu argumente care par, la o primă vedere, extrem de logice și bine construite.

În politică, acest instrument de discreditare a unui opozant a devenit ceva uzual prin eficacitatea sa. Nu mai departe de neaosul exemplu legat de manifestațiile din iarnă, cînd mișcarea de stradă a fost pusă pe seama omului de afaceri George Soros. Siajul încă se simte, *fake news* răspîndindu-se în toate domeniile și infectînd percepția multora asupra realității: societatea civilă, atît demonstranții, cît și ONG-urile, au devenit, peste noapte, instrumente ale unor forțe oculte – scenariul degenerînd la toate nivelurile. Chiar dacă unele au frizat un ridicol absolut, microbul a prins.

Iar aici revenim din nou la frică. Pentru că nu doar creatorii *fake news* o fac din frica de a pierde un anumit control sau avantaj, dar și consumatorii se lasă păcăliți tocmai din cauza propriilor frici exploatate în mod grosolan de răspîndacii propagandei.

Iar în România, una dintre fricile colective este aceea de a nu fi luat de prost. De a nu fi tras pe sfoară. Și atunci sîntem înclinați să aplecăm urechea pentru o doză de otravă care alimentează aceste frustrări. Și, probabil, cele mai dăunătoare *fake news* cu care avem încă de luptat, de la Revoluție încoace, sînt acelea cu străinii care ne vor răul. Siajul sloganului „Nu ne vindem țara“ se simte încă în construcția majorității *fake news* care au bîntuit pînă acum mass-media din România.

Breaking Fake *News*

- „Gura m*°ii Cioloș! Astăzi sînt mai mulți proprietari funciari străini în România decît români. Românii au devenit minoritari în propria lor țară!!!!“ (cocoon.ro)
- „Știați că în 2001 Saddam Hussein a oferit Americii 94 de milioane de dolari, ca ajutor pentru oamenii săraci?“ (cocoon.ro)
- „Amenzi pentru toți românii care muncesc în străinătate: anunț oficial de la fisc.“ (bzi.ro)
- „Iohannis susține încălcarea Constituției prin aplicarea vaccinării cu forța, abuz care încalcă Dreptul Constituțional al Persoanei de a dispune de ea însăși.“ (cocoon.ro)
- „Au început refugiații să facă scandal și la noi. Centrul Timișoarei e plin de refugiați. În zilele cu soare, auzi araba vorbindu-se mai mult decît româna.“ (renasterea.ro)
- „Dacă multinaționalele ar plăti impozite în România, s-ar strînge patru miliarde de euro la buget.“ (activenews.ro)
- „O altă invenție a lui Tesla ascunsă omenirii: aparatul fotografic pentru gînduri.“ (descopera.ro)
- „Acest truc simplu te ajută să-ți înveți copilul tabla înmulțirii cît ai clipi.“ (fasingur.info)
- „Angajată Facebook: Oamenii ar putea comunica telepatic în mai puțin de 10 ani. Tehnologia se pregătește să cucerească ultimul bastion al intimității: gîndurile oamenilor.“ (ziare.com)
- „Mîncăm produse printate cu printerul 3D: Batoanele de ciocolată ale mărcilor renumite, chipsurile și guma de mestecat sînt imprimate prin intermediul printerelor 3D.“ (3d-grenzenlos.de)

Vlad ANDRIESCU

Salvați de ignoranță

Am început să descoperim *fake news* în ultimul an, odată cu ascensiunea lui Donald Trump, de la simplu candidat-spectacol la momentul în care a devenit președinte al Statelor Unite. Odată cu acest moment, publicul a realizat impactul manipulării maselor prin intermediul Internetului. Cu o serie de cunoștințe de optimizare pentru motoarele de căutare și cu subiecte bine alese, site-uri anonime au reușit să ajungă să fie citate, informațiile să se rostogolească pînă în mintea alegătorilor, iar aceștia nu au știut să mai diferențieze binele de rău.

Pentru a analiza fenomenul *fake news* și impactul rețelelor sociale asupra sa, trebuie să facem un pas în spate și să analizăm modul în care citim informațiile azi și cum le citeam nu mai departe de acum 20-30 de ani. În trecut, informațiile puteau fi luate din ziare sau de la televizor. Alte surse nu aveau un impact de masă. Zvonurile traversau urechile oamenilor una cîte una. Așadar, ca să ajungi la *fake news* sau la *news* pur și simplu trebuia să îndeplinești această condiție: să te uiți la televizor sau să citești ziare. Cu toate că existau derapaje și aici, lupta era relativ egală. În Statele Unite, o luptă între Fox News și CNN pare una relativ egală. Sînt influențe pozitive și negative de ambele părți. În România, pînă la un punct, o luptă între Antena 3 și Digi24 poate fi una egală, deși jucată cu arme diferite. Dar ce faci atunci cînd în joc intră actori care nu mai respectă cîteva reguli de bun-simț? Ce faci atunci cînd ceea ce știam despre jurnalism nu mai este respectat, pentru că unele site-uri recunosc că nu fac asta? Ele fac informare neverificată, satisfacerea unui *bias* deja existent. În lumea Breitbart, Milo Yannopolous, Comisarul.ro, Efemeride, ActiveNews, regulile nu mai pot fi respectate.

Înainte de a vorbi despre ce se întîmplă pe Facebook în această privință (singura rețea socială relevantă în România), ar trebui să facem un pas în spate. Pe 11 ianuarie 1999, un scandal răbufnea în România. Unul senzațional pentru românul plictisit și dezamăgit, cu dramă, cu pasiune, cu sex. La emisiunea lui Marius Tucă a fost invitat Corneliu Vadim Tudor, candidat la alegerile prezidențiale ce urmau. Alături de el, Rona Hartner, actriță. Vadim o acuză pe Rona Hartner că ar avea o aventură cu președintele Emil Constantinescu. Bun orator, un adevărat campion al invectivei, Vadim joacă extraordinar acea carte, un bluf integral. Rona Hartner rîde. Emil Constantinescu nu are o reacție în fața absurdității. Dar oamenii au fost cuceriți. Nu știu cîți au crezut spusele lui Vadim și de ce ar fi contat, dar se preluase retorica din Statele Unite, povestea președintelui care s-a culcat cu o tînără, și a fost învîrtită. *Fake news.*

Să trecem în zilele noastre. Mediul unde sînt propagate informațiile false este Facebook. Conform unui studiu britanic, peste 70% din cititori nu știu să identifice sursa unei informații pe care o citesc. E ceva mult mai fin decît analfabetism funcțional. Facebook a creat, cum ar zice americanul, *„a level plain field"*, care face aproape imposibil să discerni între site-uri bune și site-uri rele. Și, pînă la urmă, ce înseamnă asta? Ce poate face Facebook? Poate alege măsuri mai populare și unele mai puțin populare. Să nu uităm, totuși, că și unii dintre cei care citesc *fake news,* care sînt încadrați în zona conservatoare, *alt right* sau cum ai vrea să-i spui, și aceia sînt clienți ai rețelei de publicitate.

„Tratamentul care poate elimina fake news ar fi ca oamenii să înceteze a mai citi mesaje de 140 de caractere pe Twitter și să înceapă să citească volume de 600 de pagini."

PIERO SCARUFFI

„Fapte alternative și fake news nu sînt decît niște noi nume ale propagandei."

JOHNNY CORN

În momentul de față, Facebook luptă strîmb cu *fake news.* Începînd din decembrie 2016, au introdus posibilitatea de a raporta articolele pe care cititorii le consideră *fake news.* Ca în cazul unei poze care nu se încadrează în termenii și condițiile de folosire a Facebook, articolele pot fi raportate. Un număr semnificativ de rapoarte vor fi analizate de o echipă de angajați ai Facebook care vor scoate sau nu articolul. De asemenea, Facebook lucrează cu mai multe instituții de *fact checking* pentru a verifica. Evident, la finalul unei verificări, articolele vor fi marcate ca avînd conținut neverificat. Însă, pentru utilizator, acest lucru nu este o barieră, deoarece el tot poate da click și citi informațiile. Știrile sînt marcate cu tag-ul *„Disputed"*, dar studiile arată că rezultatul e unul mixt: informațiile marcate ca fiind false sînt citite mai puțin, dar cele care scapă acestui proces de filtrare capătă mai multă putere.

Au apărut și alte programe care ajută oamenii și site-urile să treacă peste bariera știrilor false. Se numește Trust Servista și este un mic *start-up* din Cluj-Napoca. Cu ajutorul inteligenței artificiale, care citește sute de mii de texte, Trust Servista poate face legături între informații și să-ți spună exact de unde a plecat o știre. Pentru că acest lucru e esențial. Chiar dacă blochezi site-ul X să mai publice știri false pe Facebook sau marchezi știrile sale ca *„Disputed"*, nu ai cum să te lupți cu multiplicarea lor pe mai multe platforme. Ca să dau cel mai recent exemplu, unul nu atît de important, am identificat știrea „Se va schimba vîrsta de la care vor putea tinerii să aibă carnet" acum cîteva zile pe un grup de Facebook dedicat taximetriștilor. Știrea era de pe un site numit Frumusetile.com. Am căutat informația pe Google și am dat de cinci știri diferite, de la cinci date diferite, unele chiar de acum doi ani. Fiecare știre avea o dată diferită. Era ceea ce noi, jurnaliștii, numim o știre învîrtită și reciclată. O știre care transcende ani și rămîne vie indiferent de perioadă. Pentru că poți să publici așa ceva oricînd. Lumea va reacționa, pentru că e vorbă de securitate, de emoție, de oportunități.

Ce a mai făcut Facebook de curînd? A lansat un *guideline* pentru protecția împotriva *fake news* și a dezactivat posibilitatea de a edita titlul și descrierea unui link. Acest lucru e problematic și pentru *publisher*-ii obișnuiți și corecți, deoarece reciclarea unor informații care nu expiră e o practică ușoară pentru a avea conținut pe Facebook. Chiar și eu postez de multe ori articole mai vechi, dar care sînt încă de actualitate, de obicei povești sau interviuri. Le schimbam descrierea pentru a atrage publicul nou, dar acum acest lucru nu mai e posibil, tocmai pentru ca, pe Facebook, *publisher*-ii cu *fake news* să nu schimbe titlurile unor știri relativ *soft.*

Facebook e o platformă închisă și deschisă, în același timp. Deschisă pentru că informațiile pe care le primim sînt influențate doar de activitatea noastră, dar închisă pentru că Facebook are un control total asupra modificărilor pe care le face algoritmului, asupra oricărei reclame. O mare problemă cu *fake news* pe Facebook a fost că aceste instituții, de multe ori finanțate de actori statali, au investit enorm în reclame pe Facebook, pe care rețeaua socială le-a acceptat. Cum ar putea să refuze?

Așadar, cu orice buton ne-am întîlni pe Facebook, nu ne vom putea feri de *fake news.* Termenul e unul modern, practica e antică, de la Ramses încoace. Nu sîntem dotați, însă, cu uneltele de a bloca accesul la mase fără să rupem din libertate. Ne așteaptă timpuri complicate pentru a lupta cu dezinformarea. Dacă pînă acum ne-am apărat cu propria ignoranță, astăzi știrile sînt peste tot, nu mai trebuie să faci tu primul pas ca să le cumperi, ci ele sosesc pe ecran.

***Vlad Andriescu** este redactor-șef la start-up.ro.*

Breaking Fake *News*

- „*Big Brother* în Germania: Serviciile secrete germane obțin dreptul să supravegheze în masă populația, dar și străinii." (dzr.org.ro)
- „Marea Britanie a făcut publice documente legate de apariția OZN-urilor." (dzr.org.ro)
- „Ce nu știați despre Uniunea Europeană: Constituția europeană instituționalizează un sistem care face din om un subiect economic, un sistem care generează și mai multă sărăcie, șomaj, poluarea apei și a aerului. Acest tratat instituie o altă dictatură pe care noi nu o vrem." (dzr.org.ro)
- „Fiul premierului israelian, Benjamin Netanyahu, susține că George Soros și reptilienii conduc lumea! Oricît ar părea de bizar, el are dreptate!" (dzr.org.ro)
- „NASA acuzată, pe bună dreptate, că întrerupe transmisia Stației Spațiale în momentul apariției unor OZN-uri." (dzr.org.ro)
- „O întrebare care revine în actualitate: are România un președinte homosexual? Investigația unui jurnalist sibian în legătură cu Klaus Iohannis." (cocoon.ro)
- „Alertă pentru cutremurul de 10 grade pe scara Richter în România." (Biziday)
- „Marele secret al premierului: Dacian Cioloș și soția sa sînt adepți MISA și ai lui Guru Bivolaru? Dezvăluiri despre legăturile dintre noul prim-ministru și secta porno." (activenews.ro)
- „Un semibasarabean, Emil Constantinescu, și un evreu originar din Chișinău, Adrian Severin, au conceput cedările din Tratatul cu Ucraina." (ziaristionline.ro)
- „Randamentul pilonului I este mai bun decît al celui de stat!" (Mihai Tudose)
- „Majorarea accizei la carburanți nu va genera creșterea prețului benzinei și motorinei." (Mihai Tudose)

Marius CHIVU

Cum să te îmbogățești peste noapte

Eram în liceu cînd tata a descoperit cum ne putem îmbogăți. Juca la Pronosport și la Loto, cumpăra lozuri în plic, depusese bani la jocul piramidal Caritas, dar nimic nu mergea. Asta pînă cînd a găsit un anunț într-o revistă cu subiecte paranormale unde o doamnă, care dorea să-și păstreze identitatea secretă, oferea soluția îmbogățirii peste noapte. Era italiancă, spunea povestea ei, descoperise o formulă numerică prin care cîștigase la 6 din 49 de nenumărate ori, devenind putred de bogată, iar acum voia să-și împărtășească norocul cu ceilalți.

Dacă plăteai o oarecare sumă (nici mare, dar nici mică) într-un cont anume, primeai prin poștă o broșură numită *Secretul Marii Doamne,* care te învăța cum să ghicești cele șase numere cîștigătoare. Tata a plătit, a primit broșura, a studiat cu atenție algoritmul și s-a apucat de făcut calcule. Algoritmul era ceva de genul: adunai cifrele anului nașterii, scădeai ziua nașterii, adunai luna nașterii, înmulțeai cu șapte, scădeai suma primelor șapte cifre din codul numeric personal, adunai prima și ultima cifră din anul nașterii, împărțeai la doi, adunai cifrele rămase din care scădeai ora nașterii (exceptînd zecimalele) și, la final, adunai data calendaristică a extragerii de la coadă la început. Îți dădea o serie de cifre pe care dacă le luai din două în două, adăugînd trei și scăzînd fiecare a treia cifră, apoi a patra cu a doua, apoi a cincea cu prima, apoi a șasea cu a doua și tot așa, obțineai, rînd pe rînd, cele șase numere cîștigătoare. Mă rog, ceva de genul ăsta.

Și tata s-a pus pe calcule: a ascuțit un pumn de creioane și a umplut sufrageria cu zeci de foi de calcule împrăștiate pe canapea, pe masă, pe vitrină, pe covor, totul într-o anume ordine, nu care cumva să punem mîna pe vreo foaie, s-o mutăm, să deschidem fereastra și să facem curent în casă. A calculat tata luni în șir: cu datele lui, cu datele mamei, cu datele mele, cu datele bunicilor, și a-nceput să depună cîte șapte bilete la 6 din 49 în fiecare săptămînă vreme de șapte luni. La un moment dat a cîștigat o sumă echivalentă cu prețul unei sticle de vin pe care l-am băut în familie adunați în jurul foilor cu calcule, în care, în mod evident, pe undeva se tot strecura o greșeală. Nu *Secretul Marii Doamne* nu era infailibil, ci tata calcula greșit.

Am încercat să-i explic că, dacă acel algoritm cîștigător chiar există, e suficient ca două persoane care-l cunosc să NU cîștige la aceeași extragere cu două serii diferite de numere cîștigătoare. Ori e un secret deținut de o singură persoană și nu poate fi nicidecum împărtășit unei a doua (ceea ce face ca extragerea să fie un act magic, de vrăjitorie), ori e un fals grosolan. Logica nu era însă punctul forte al tatălui meu. Și, probabil, nici matematica. Oricum, a mai calculat o vreme folosind acel algoritm, după care a dus broșura în debara, de unde, ani mai tîrziu, fără știrea lui, mama a aruncat-o la gunoi.

Dar atunci n-a fost singura dată cînd tata fost victima anunțurilor și a reclamelor din ziare sau de la televizor *(teleshopping).* A cumpărat prin poștă tot felul de pilule, loțiuni și creme minune care nici nu i-au crescut înapoi părul pe chelie, nici n-au ajutat-o pe mama să slăbească nu știu cîte kilograme într-o lună, nici n-au vindecat-o pe bunica de diabet, nici nu l-au vindecat pe bunicul de cancer.

(fragment din editorialul lunii noiembrie al revistei Elle*)*

Rodica ZAFIU

La perfecție...

Exagerările și afirmațiile evident false ale publicității îi irită cel mai mult, desigur, pe cei deja familiarizați cu domeniul din care face parte obiectul mult prea lăudat. De aceea e firească iritarea pe care o simte un filolog – altminteri sceptic sau indiferent în fața remediilor-minune împotriva petelor de pe haine, a ridurilor, a căderii părului etc. – cînd citește anunțuri publicitare despre metode miraculoase de învățare a limbilor străine. În ultima vreme, mai ales în Internet, circulă mesaje aproape identice, a căror imagine de captare cuprinde cîte un martor localizat prin prenume și oraș: „Irina din Iași" sau „Ionela din Craiova". Că persoana nu e reală se poate verifica ușor: Irinei din Iași îi sînt asociate patru-cinci fotografii (descărcate probabil la întîmplare, de pe diverse pagini de Internet) ale unor persoane cît se poate de diferite. Acum cîteva luni, *Dilema veche* (mai exact, M.V.) semnala deja, la rubrica „Cu ochii-n 3,14" (nr. 661, 20-26 octombrie 2016), ridicolul reclamei: contradictorie (sărind brusc de la promisiunea învățării unei limbi în două ore la o perioadă de două săptămîni și apoi la o lună), ilustrată de texte prost traduse și – mai ales – inventînd pleonasticul termen *multi-poliglot*.

Textul care însoțește prima imagine, de captare a atenției cititorului, e cel mai scandalos: începe prin a afirma că martorul, după numai două ore de studiu, *„vorbea fluent* în engleză" – și, mai grav, îi dă cuvîntul pentru o declarație delirantă: „Nu am studiat niciodată engleza, iar *după două ore o știam la perfecție"*. Dacă absurditatea textului n-ar fi de ajuns pentru a indica un caz tipic de publicitate mincinoasă, ar trebui doar să purcedem la cîteva căutări în Internet. Am afla, astfel, că lingvistul în cauză, autor al unei metode revoluționare de învățare, are 62 (rar, 64) de ani, e vorbitor a 23 de limbi, dar se numește în Polonia Magnus Carlsson, în Spania Lauridsen, în Italia mai întîi Allen Collins, apoi Leo Anders, în ultimele săptămîni Christian Olson. În România, deocamdată e doar Leo Anders – evident, un nume care nu poate fi găsit nicăieri în afara reclamei. Fotografia unui profesor englez cu nume și performanțe total diferite e lipită de numele Magnus Carlsson, Lauridsen și Allen Collins. Pentru Leo Anders și Christian Olson s-au găsit alte fotografii, dar celelalte detalii sînt neschimbate: limba se învață în două săptămîni, iar metoda au îmbrățișat-o cu entuziasm exact 75.000 de cetățeni polonezi în Polonia, 75.000 de cetățeni români în reclama românească, 75.000 de spanioli, 75.000 de italieni.

De altfel, toată pagina de prezentare a metodei-minune, tradusă chinuit, cu numeroase greșeli de limbă, poartă semnele falsului grosolan – care se confirmă printr-o minimă confruntare internațională. O fotografie o arată pe o presupusă beneficiară a programului, o doamnă blondă care ar fi găsit datorită acestuia un post la Paris; legenda fotografiei o indică în textul spaniol pe „Mónica B.", în cel italian pe *„la signora* Paola Genovese", în cel românesc pe „doamna Monica Sorescu". În subsolul paginii de prezentare, o lungă listă de comentarii e la fel de falsă: sînt aproape unanime aprecierile pozitive, rareori întrerupte, pentru un ipotetic efect de credibilitate, de timide îndoieli. Evident, și comentariile sînt traduse din altă limbă (unii bloggeri care semnalează înșelătoria afirmă că sursa ei ar fi în Polonia; sau cel puțin se pare că cele mai vechi versiuni ar fi apărut în poloneză). Exact „acum 13 minute", Margo scria în spaniolă cît de bine a învățat germana în trei săptămîni, lucru confirmat de verișoara din Munich; italianca Margarita, cu aceeași fotografie, spunea exact același lucru, invocînd-o pe verișoara din Monaco (numele italienesc al orașului german). În română, Maria (cu aceeași fotografie și același text) atestă că efectele metodei „sînt impunătoare" și o invocă pe verișoara „care lucrează în *Monachium!"* (un exemplu pentru riscurile traducerii automate a denumirilor de orașe). Autorii traducerii au șiretenia de a încerca unele adaptări: un soț și o soție de 60 de ani, „din oraș mic", declară că nu au învățat niciodată limbi străine; negația lor rămîne absolută în versiunea italiană a textului, dar capătă o rezervă în spaniolă („cu excepția catalanei") și una similară în română (căreia i s-a aplicat desigur stereotipul blocului estic): „Bine, fără rusă, ca oricine cîndva".

„Presa nu simte nici o responsabilitate pentru judecățile sale. Ea face judecăți și atașează etichete cu o mare ușurință. Jurnaliștii mediocri fac pur și simplu titluri din propriile lor concluzii, care dintr-odată devin general acceptate."

ALEXANDR SOLJENIȚÎN

Nu ne rămîne decît să-i mai dăm cuvîntul unui personaj-martor, cu o replică dezarmantă: „Micu: Oamenii spun că au învățat limbi străine datorită acestuia, pentru ce ar minți?"

(articol apărut în Dilema veche*, nr. 679, 23 februarie 2017)*

Adina POPESCU

„Burțile" presei libere

În primii 15-20 de ani de presă românească „liberă", se scria orice pentru că oamenii citeau cam orice, fără să-și pună prea multe întrebări legate de granița dintre realitate și fantezie. După decenii întregi de viață cenușie și știri în care nu întîmpla nimic, în afară de ode și osanale, foamea de senzațional și nevoia de poveste trebuiau satisfăcute cu orice preț. Anii aceia de presă au fost atît de haotici, de exuberanți și de absurzi, încît merită nu doar să fie predați ca „studiu de caz" la facultățile de profil, ci merită să devină literatură, pentru că sînt unici, nu vor mai reveni niciodată. Iar „găina care naște pui vii" din *Evenimentul zilei* (considerat pe atunci un ziar de prestigiu) n-a fost începutul unui fenomen, el exista deja încă din 1990, cînd se inventau peste noapte publicații de tipul *Infractoarea mov,* cînd se năștea și mureau edituri, cînd se formau cozi la chioșcurile cu ziare, cînd orice gospodină și orice instalator erau cititori de presă.

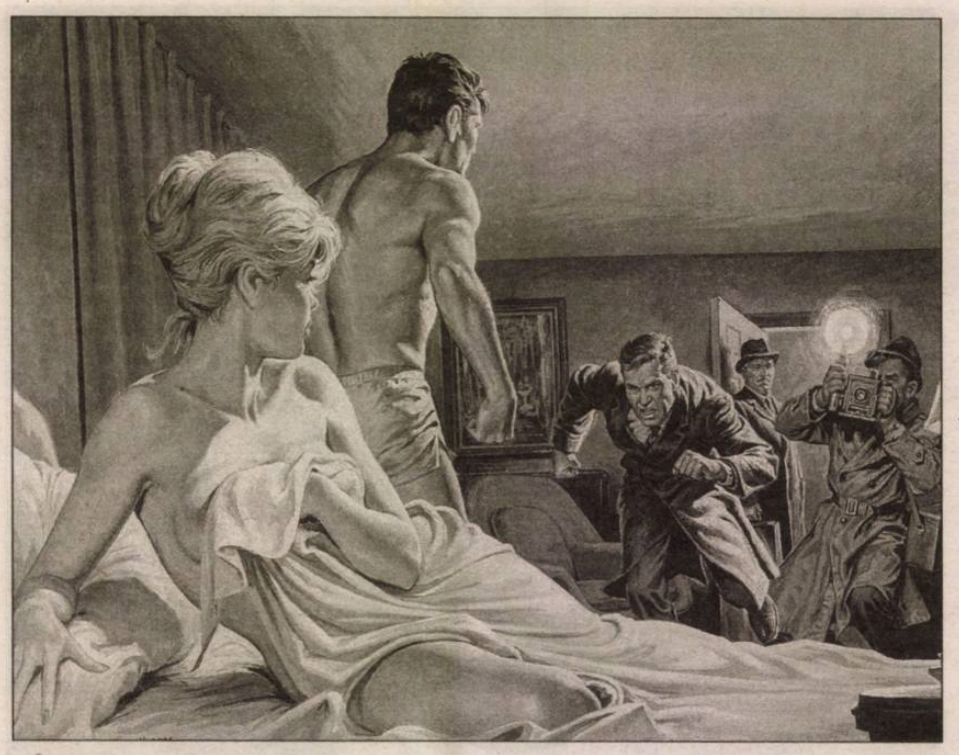

Aproape săptămînal apărea pe piață o nouă publicație, banii mergeau într-o direcție anume, iar o gașcă întreagă de jurnaliști care își scriau articolele pe colțul mesei, prin crîșmele de la Casa Scînteii (transformată deja în Casa Presei Libere), migrau plini de speranță dintr-o parte în alta. Pe atunci aveam un amic care era un soi de rege al „burților" („burtă" – articol cu subiect inventat, dar care poate să conțină, întîmplător sau nu, un sîmbure de adevăr) și care, atunci cînd afla că s-a deschis o nouă „fabrică de texte", îmi spunea: „Hai să mergem și să băgăm și noi un cap!" Eu eram novice în meserie, el ajunsese la performanța de a vinde o „burtă" de mai multe ori, adică același articol fictiv reciclat la nesfîrșit în paginile unor publicații obscure care, culmea, își aveau publicul lor. Vindecători, vrăjitoare, trafic de droguri și prostituție, crimă organizată, case bîntuite și cîte altele puteau să devină *cover stories,* cu repere și surse imprecise, fără să existe în realitate. Oamenii citeau și se minunau, nimeni nu verifica nimic. Amicul meu a atins o culme a măiestriei în momentul în care lucram amîndoi la o publicație „în curs de apariție" (și care nu a mai apărut niciodată) și a inventat un interviu cu avocatul Regelui Mihai. Știa că materialul nu urma să fie publicat, însă redactorul-șef s-a întîlnit întîmplător chiar cu tipul respectiv, care i-a spus că n-a dat nici un interviu în ultima vreme, așa că regele „burților" și-a pierdut slujba. Însă nu mă îndoiesc că „interviul" a fost publicat în altă parte, în vreo revistă locală, de pe la Arad sau Brăila. În fond, există cazuri recente în care scriitori inventați de prin America de Sud apar în paginile unor prestigioase publicații literare.

Uneori se plătea bine, chiar fabulos. De altfel, perioada mea de glorie financiară a fost în timpul colaborării cu revista *Hustler,* unde scriam reportaje oarecum erotice, sub pseudonim. Nu a durat mult, vreo șase luni, cred, însă îmi amintesc că-mi permiteam să mănînc zilnic în oraș, la restaurant, din două articole pe lună. Pentru că eram conștiincioasă, le scriam „pe bune" – interviuri cu stripperi sau cu gigolo care au fost, totuși, niște experiențe uluitoare pentru o puștoaică ce nu știa nimic despre industria sexului. La un moment dat, am fost nevoită să scriu „o burtă" și o dau mereu drept exemplu în ceea ce privește circuitul „burților" în presa acelor vremuri. Găsisem un scurt reportaj în cotidianul *Național* despre o actriță de filme porno care făcuse carieră în Germania și tocmai se întorsese în România ca să-și deschidă o școală de vedete de filme porno. L-am sunat pe jurnalistul care scrisese articolul cu rugămintea să-mi dea contactele „doamnei" respective. Mi-a răspuns amabil: „Sigur, va fi încîntată de o nouă colaborare cu presa. Deocamdată e plecată în Germania, însă vă caut eu cu siguranță cînd se va întoarce în țară!" Am așteptat cu speranță, m-am plimbat de mai multe ori pe străzile adiacente străzii Mîntuleasa (acesta era singurul reper din articol), încercînd să-mi dau seama care era casa „conspirativă" unde se țineau cursurile. După două săptămîni am sunat din nou la redacția ziarului *Național* – din păcate, directoarea școlii de viitoare vedete porno nu se întorsese încă din Germania. Abia atunci m-am prins că era o „burtă" și, pentru că trebuia să-mi predau articolul, am preluat-o și am scris o „burtă" și mai ofertantă, pe patru pagini de revistă. Le-am luat „interviuri" vecinilor scandalizați din zona Mîntuleasa, am inventat fete oneste din Bîrlad sau Slobozia, pline de aspirații de a deveni vedete porno, o sală de curs specială, în care se repetau orgasmele în fața oglinzilor, o pivniță pentru sado-maso etc. Redactorul-șef m-a felicitat sincer pentru text, fără să mă întrebe dacă e ceva adevărat acolo sau nu. La o săptămîna de la apariție, am primit un telefon la redacție: „Bună ziua. Sînt X, jurnalist la TVR, e foarte interesant reportajul dvs. despre școala de vedete de filme porno. Mă întreb dacă ați putea să mă puneți în legătură cu doamna respectivă, pentru un material video în care, desigur, îi vom proteja identitatea". Aveam replica deja pregătită: „Sigur, nu-i nici o problemă, doar că deocamdată e plecată în Germania!" Nu s-a mai întors de acolo niciodată.

Treptat, am început să mă obișnuiesc să scriu articole la granița cu ficțiunea și le-am luat drept niște exerciții de literatură. Știam însă că lucrurile nu vor dura așa la nesfîșit, presa începuse să se „profesionalizeze", apăruseră deja mogulii, se dădeau adevăratele tunuri, iar noi, condeierii ăștia mici, nici nu mai contam. Tîrziu, în anii 2000, am nimerit într-un trust de buzunar, la un mic mogul care scotea pe piață un ziar, o revistă erotică, o revistă de știință și tocmai își completase planul editorial cu o revistă de „crimă și mistere". Obișnuia să ne spună:

„Poveștile cu sex se vînd, dar poveștile cu sex homosexual se vînd și mai bine."

AHMED MOSTAFA

„Trebuie să scrieți despre curve și despre criminali ca să aibă din ce trăi și oamenii de știință!"

„Trebuie să scrieți despre curve și despre criminali ca să aibă din ce trăi și oamenii de știință!" Ăștia erau jurnaliștii de la revista de știință care numai oameni de știință nu erau, desigur, preluau și adaptau texte în engleză de pe Internet. Așadar, iată-mă la „crimă și mistere", unde aveam voie să scriem orice, doar să fie cu sînge. Am epuizat destul de repede toate infracțiunile posibile, toate personajele dubioase care puteau să-mi treacă prin minte. Îmi amintesc dimineața mohorîtă și rece de februarie în care eu și un coleg ne plimbam prin cimitirul Bellu în căutare de povești cu gropari. Eram „pe teren", chipurile, căci primiserăm ca sarcină un reportaj morbid. Ne-am așezat pe o bancă – eu l-am inventat pe nea Titi care vorbește cu morții, colegul meu și l-a imaginat pe Sandu, gropar din tată în fiu care locuiește într-un cavou, am băgat și o fantomă, pentru că bîntuirile dau bine oricînd, după care am decis că era cazul să plecăm acasă. La redacție, atunci cînd redactorul-șef era plecat, se jucau campionate de aruncat pinguini pe gheață, pe computer, între departamente, și se aștepta ziua de salariu. Toți colegii mei erau oameni creativi, care au ajuns în final să aibă job-uri creative. Cîteodată mă gîndesc la tot talentul irosit în acei ani, al meu, al altora, oameni care în condiții normale și în țări mai normale puteau să trăiască altfel din scris, mai decent. Toată această prostituție jurnalistică era însă o formă disperată de supraviețuire. Păstrez în computer textele de atunci, poate la un moment chiar vor putea să devină literatură.

Breaking Fake *News*

- „Întîlnirea lui Mihai Viteazul cu un «extraterestru gri» (demon) într-un cort din apropierea Iașului este consemnată într-o cronică românească!" (infoalert.ro)
- „A murit la trei zile după ce s-a născut, din cauza unui vaccin. Medicii și mass-media nu vor să recunoască că din cauza vaccinului și inventează alte motive!" (protv.md)
- „Un OZN a fost pictat acum 400 de ani într-o biserică din România! Cum e posibil așa ceva?" (cunoastelumea.ro)
- „Scandal mondial. Vladimir Putin spune întregii lumi cine a creat ISIS." (ajdp.ro)
- „Bebeluși vînduți ca la piață, de Protecția Copilului!" (spynews.ro)
- „Casa Regală și masoneria l-au lichidat pe Eminescu, nici un sifilis, iată dovezile, să se afle adevărul odată!!!!" (bucovinaprofunda.wordpress.com)
- „Gîdea trece prin momente cumplite! Viața lui este în pericol!" (evz.ro)
- „Gata, soarta lui Kövesi este decisă! Decizie istorică anunțată de ministrul Justiției, Tudorel Toader. Ce va face șefa DNA acum?" (evz.ro)
- „Bradul îți poate vindeca întregul organism, dar puțini știu cum să-i folosească beneficiile uimitoare!" (ziarullumina.ro)
- „Alfabetul japonez este derivat din ebraica veche, iată dovezile!" (cocoon.ro)
- „O capodoperă muzicală compusă de Șostakovici te vindecă de orice boală și îți stimulează inteligența." (cocoon.ro)
- „Islamul îți dă permisiunea de a minți dacă este în interesul Islamului." (cocoon.ro)
- „Coranul și islamismul sînt opuse Bibliei și sînt creația Vaticanului." (cocoon.ro)

Aron BIRO

Prozeliții Pământului plat

Condiționalul-(cvasi)optativ s-a strecurat în presa românească pe nesimțite. Cîndva ubicuul „pe surse“ (care, la limita ticului verbal, avea măcar o aură detectivească) pare că a lăsat loc condiționalului suspiciunii, acea găselniță gramaticală ce permite jurnaliștilor să spună „cutărescu *ar fi* luat mită un milion de euro“ fără să poată fi acuzați că au afirmat asta – e o bănuială, poate e falsă, cine știe, nu garantăm, dar e de datoria noastră să sugerăm. De mai bine de un an a devenit exprimarea standard a știrilor voalate și neasumate, însă zilele trecute am sesizat trecerea la următorul nivel al jocului persuasiunii, într-o „știre“ cu titlul următor: *Ufologii anunță un atac extraterestru curînd. Sute de OZN-uri s-ar îndrepta spre Pămînt.* Rușii par a fi amestecați cumva (sînt pomeniți destul de des în știri legate de diverse amenințări extraterestre).

Limbajul e un virus, considera William Burroughs, însă nu bănuia el cît de virulent poate să devină cu ajutorul rețelelor informaționale moderne. Sîntem deopotrivă victime și agenți ai unui atac fără precedent din partea irealităților însăilate lingvistic, un război cu miză definitivă pentru soarta omenirii: dezamorsarea capacității de decizie individuală. Știrile false, considerate cîndva gazele de eșapament ale libertății de expresie, au început să facă realitatea greu respirabilă. Legi naturale precum entropia se dovedesc a fi aplicabile și minții; însăși natura fizică se dă înapoi din calea unei epidemii de irealități alternative emanate din imaginație altoită cu diverse patologii ale scepticismului.

Am fost multă vreme un fan al știrilor false – canale specializate precum The Onion puteau înveseli cea mai anostă zi cu conținut umoristic deghizat în cvasi-știri și mockumentare în care tocmai tonul sobru al prezentării contribuia la amuzament. Apoi, la un moment dat, ceva s-a întîmplat cu lumea – nu e clar dacă mai întîi știrile false și-au pierdut umorul, ori dacă omenirea și-a pierdut discernămîntul. Nu demult, o mătușă a sunat alarmată să-mi transmită știrea că de la data de întîi a lunii următoare românii nu vor mai putea călători prin Uniunea Europeană doar cu cartea de identitate, ci e musai să ne facem pașapoarte; dar e OK, pașapoartele în regim de urgență sînt gratuite pentru cîteva luni – o veste atît de seacă și înglodată în detalii birocratice, încît e greu să găsești miza falsificării sale. A durat ceva timp pînă să am primele îndoieli și să o întreb pe mătușa cu pricina unde *anume* citise știrea respectivă. Era însă prea tîrziu, fusesem deja infectat.

Astăzi sînt membru mîndru al Flat Earth Society – de fapt, al mai multor grupuri online care sub acest nume promovează teoria conform căreia Pămîntul „ar fi“ plat, iar tot ce știm despre astronomie ori geografie „ar fi“ o minciună întreținută de NASA (în colaborare strînsă cu studiourile de la Hollywood). Uitați de antivacciniști, de antisorosiști, de conspirația OZN-urilor ori a homosexualizării planetei – cînd vor ieși băieții ăștia în văzul lumii, multe se vor zgudui. Deocamdată sînt o mișcare marginală și ignorată, fără purtători de cuvînt charismatici – cu excepția cîtorva care au adoptat teoria pe filieră biblică (nicidecum majoritari!). Antiglobalismul (termenul trebuie luat literalmente) e o ideologie cu sîmburi de știință în jurul cărora s-au dezvoltat multiple straturi de speculație. Dacă nu ai o cultură adecvată a literaturii science-fiction riști să îți intre science-fiction-ul în casă pe alte căi.

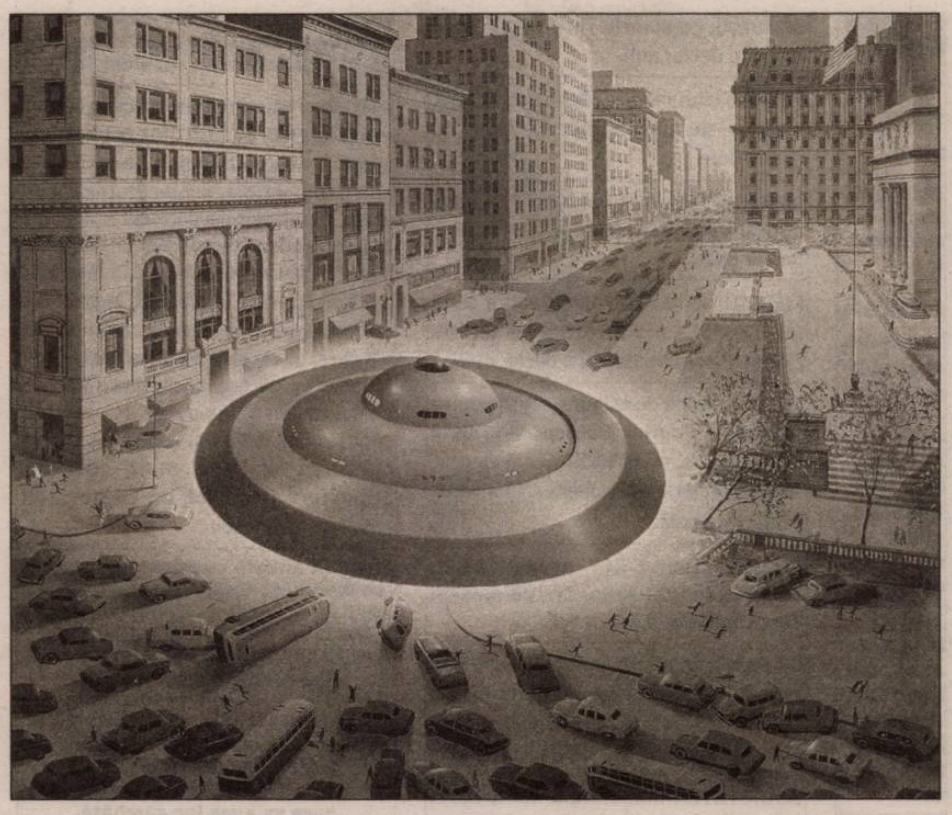

Interesant e că nici acești prozeliți ai Pămîntului Plat nu au o viziune unificatoare. Obișnuiți să chestioneze orice, se chestionează inclusiv între ei, nimeni nu mai are încredere în nimeni, astfel încît avem facțiuni care, deși s-au pus de acord asupra a ce înseamnă „plat“, dezbat încă dacă avem de a face cu un pătrat, un disc ori chiar o suprafață infinită. În anumite detalii tehnice pot fi destul de convingători, mult mai convingători decît antivacciniștii sau investigatorii elitei reptiliene de la Hollywood, și asta face urmărirea argumentelor ceva mai satisfăcătoare. Nu e în totalitate o comunitate de oameni lipsiți de educație ori de simțul realității – pentru unii e doar un experiment mental (acel *„entertaining a thought“*), ori chiar un exercițiu de dezbatere. În spațiul public a prins rădăcini ideea că e mai important să ieși „deasupra“ într-o dispută decît să ai dreptate. Nu realitatea împarte dreptatea, ci audiența. Persuasiunea și adevărul nu mai sînt de mult conectate și au fost pe deplin democratizate – sînt acum la mîna „voinței poporului“.

Diogene Cinicul era notoriu pentru extremele la care se deda pentru a chestiona și sabota convenții. Avînd un tată „bancher“, a văzut cum (și de ce) se bat monedele; în consecință, și-a pierdut credința în instituția și mecanismele banului, făcîndu-și un obicei din a le sabota prin tocirea marcajelor distinctive de pe monede, pînă a fost alungat din comunitate. Ulterior, învîrtindu-se prin cercurile filozofilor greci, și-a pierdut încrederea în logică și chiar în limbajul articulat, preferînd să latre (adjectivul „cinicul“ se trage din „cîine“). E ceva din deznădejdea lui Diogene în felul în care se patentează diverse realități alternative. Necazul e că atunci cînd au încercat să nu îl bage în seamă, Diogene a deprins obiceiul să urineze pe trecători.

Erau vremuri în care lucrurile stăteau mult mai simplu – ateii îi acuzau pe cei religioși de fantezii nesănătoase și în contrapunct cu realitatea. Începem însă să regretăm denigrarea religiei, care măcar e un mod instituționalizat de a ține fantezia sub un oarecare control, în limitele unor practici și principii cunoscute. Mai scapă uneori prin politică și legislație, însă acolo ar fi, teoretic, unele măsuri de limitare a interferențelor – găsesc că abia liberalizarea misticismului și democratizarea simțului realității sînt cele cu adevărat periculoase.

De parcă lucrurile nu erau deja tragice, institutul CERN a anunțat recent că realitatea nu ar trebui să existe, conform ultimelor experimente privind antimateria. Ar putea fi un indiciu că însăși realitatea e o știre falsă.

„Zvon:
Știre în neștire.“

TUDOR MUȘATESCU

***Aron Biro** este autorul blog-ului http://aronbiro.blogspot.com.*

Breaking Fake *News*

- „Coreea de Nord are arma care poate distruge SUA în 3 zile. CIA are informații de Breaking News!“ (Evz.ro)
- „Kim Jong-un ar putea distruge 90% din populația americană cu un atac nuclear spațial, a avertizat un raport despre bombele nucleare, o bombă cu puls electromagnetic riscînd să lovească SUA.“ (Evz.ro)
- „Aripa tînără a Partidului Liberal al Suediei a votat în favoarea decriminalizării relațiilor sexuale incestuoase, precum și a necrofiliei, argumentînd că legile nu ar trebui să se bazeze pe «moralitate» sau pe un consens social cu privire le ce anume este «dezgustător».“ (LifeSiteNews.com)
- „Comunicat: Obama eliberează deținuți ai penitenciarului Guantanamo care au jurat că vor decapita cetățeni americani.“ (endingthefed .com)
- „«Armata mahomedană» din America a lui Obama stă la pîndă și e pregătită să facă inimaginabilul în momentul în care Trump va prelua puterea.“ (endingthefed.com)
- „Incredibil: Tratament revoluționar împotriva cancerului ignorat de BBC fiindcă a fost descoperit de israelieni.“ (endingthefed.com)
- „CEO-ul Nestle: Apa nu este un bun care ține de drepturile omului și ar trebui privatizată.“ (endingthefed.com)
- „Oasele dinozaurilor de la Muzeul de Geologie au o radioactivitate care depășește de cîteva ori nivelul înregistrat după incidentul de la Centrala Nucleară de la Cernobîl.“ (tolo.ro)
- „Rețeaua Soros. Bani «albi» pentru politicienii și ONG-urile care se implică în viața politică din România.“ (evz.ro)
- „Mesaj fără precedent din Israel: Europenii trebuie să se ridice împotriva Rețelei Soros și să-și apere tradițiile și valorile naționale de planurile subversive ale megalomaniacului.“ (activenews.ro)
- „Rețeaua Soros care conduce România. Cine sînt înalții demnitari ai regimului Iohannis-Cioloș plătiți de George Soros. Prim-ministrul Dacian Cioloș este pe listă.“ (activenews.ro)
- „George Soros a acționat în România în decembrie 1989. Magnatul s-a întîlnit chiar pe 22 decembrie 1989 cu actualul consilier al președintelui Iohannis.“ (activenews.ro)
- „Mișcarea *Transgen* pregătește o nouă lovitură de proporții. Propunere la ONU pentru schimbarea drepturilor omului: «Mamele să nu mai fie numite femei, ci persoane însărcinate».“ (activenews.ro)
- „Marea Britanie și Franța îi vor uciși pe cetățenii lor jihadiști islamiști.“ (activenews.ro)
- „«Nu serviți țigani și români!» Anunțul McDonald's Spania a stîrnit un imens scandal.“ (activenews.ro)
- „Olandezul André Rieu, amendă pentru că s-a folosit de copiii români în concerte.“ (activenews.ro)
- „Donald Trump vrea un zid și la granița cu Canada.“ (Twitter)
- „Hacker-ul Guccifer a fost găsit mort în celula sa.“ *(Denver Guardian)*
- „Agentul FBI care o investiga pe Hillary Clinton a fost găsit mort.“ *(Denver Guardian)*
- „«Dulce» – baza militară în care extratereștrii au ucis 60 de soldați americani.“ (efemeride.ro)
- „Trump Airlines oferă bilete gratuite, doar dus, către țările de origine, pentru imigranții pe care noua administrație de la Casa Albă nu-i mai dorește pe teritoriul american.“ (Tmzhiphop.com)

Cosmin MANOLACHE

Cvasi-istoria noului roman românesc

Știam prea bine că înmormîntările te vîră pe nesimțite în zeama dulceagă a patetismului. Greu să le ții piept. Poveștile spuse la priveghi sînt un ritual care te face iute captiv. Apoi, drumul oaselor. Cum-necum, împămîntat, scriitorul Sorin Stoica încă dădea semnale, convertind întrebarea domnului Arsene de la Curtea Veche – „Mai scriți, băieți?“ – într-un ordin de război. Întorși de la funeralii, aveam să primim o cerere grea din partea familiei lui. Dacă am putea pune un anunț la mica publicitate… Puteam, firește, însă de cum spuseserăm da, parcă-l priveam pe Sorin fix în ochi. Cum s-o scoatem la capăt, mai ales că aveam de la el o casetă cu King Crimson, aia cu *Epitaph?* Clar, se aștepta ceva serios din partea noastră. Și noi? I-am zis lui Călin că n-ar strica o tiflă, așa, în general. Morții, patetismului, slujitorilor și audienței lor. Lumii întregi, în fond. Da-ul ăsta avea să ne aducă pe o zloată aproape imposibilă, înmuiați, pe Carol, pînă la ghișeul *Maxim,* unde am depus minunea. Aveam respirația tăiată, ca-n fața rezultatelor la Bac. Era incredibil! Îl acceptaseră. Luaserăm examenul. Ajunși din nou în stradă, am recitit anunțul și nu ne venea să credem. Ceea ce doamna Stoica lăsase la latitudinea noastră suna cam așa:

„La alegerile din 2004, soră-mea era observator la secția de votare găzduită de spitalul orășenesc. Ziua de vot fusese searbădă. Cînd și cînd apărea cîte un halat care îndeplinea algoritmul. În rest, plictiseală. Spre seară, un alt observator începe să povestească pentru destinderea comisiei electorale: «Zilele trecute, nevastă-mea pusese ciorba pe foc, o ciorbă de văcuță. Cotoiul se tot foia prin preajmă. Nevastă-mea îl văzuse că se tot agita în bucătărie. Cînd ea s-a întors cu spatele la aragaz, cotoiul harști!, a băgat lăbuța-n oală și a scos o bucată de carne, dar n-a avut prea mult noroc. Nevastă-mea a apucat să-l vadă cum arunca bucata de carne dintr-o lăbuță în alta, ca un jongler. Așa de tare-l frigea.» Cînd i-am povestit asta, Sorin a rîs cu o poftă rară. Uneori chiar mă ruga să i-o mai spun o dată.“

Ne mersese. Mai că dansam în ploaie, ca subiectul și predicatul regăsiți teferi după revenirea din imperiul morții direct într-o baie cu alcool. Știam că aveam la deget ceva neprețuit. Și ne-am pus pe treabă, nu puteai rata așa ceva. Țop pe Internet, am făcut repede o hartă a birourilor unde se primeau anunțuri de mică publicitate și i-am dat drumul. Eu am scos din joben un personaj, Fildeș Croitoru, a cărui moarte suspectă avea să facă valuri, iscînd fel de fel de personaje. Călin și-a omagiat ființe minuscule, ratați, supe și diverse entități spirituale, presărate cu nume bizare. La fiecare anunț decartam 60-70 de lei. Era o sumă pentru niște bugetari. Mai fusese scris în literatura română un foileton atît de scurt? Dumas și Dostoievski încasaseră bani frumoși din propria expandare textuală, în vreme ce noi ne goleam buzunarele și, ca să nu rămînem lihniți, o făceam subțiindu-ne tot mai mult poveștile. Nu eram departe de Félix Fénéon, care făcuse ceva asemănător, dar la *faptul divers,* la început de secol XX. El făcuse o grozăvie, redescoperită după cincizeci de ani. Noi, în schimb, reinventam pagina morții, unde ne convocam cu noii vecini – Virgil Cândea, fotbaliști, doctori, vrăjitoare, maseuze, ingineri, restauratori – ca la o ședință de scară de bloc. Sfidam și proza scurtă, nu doar romanul.

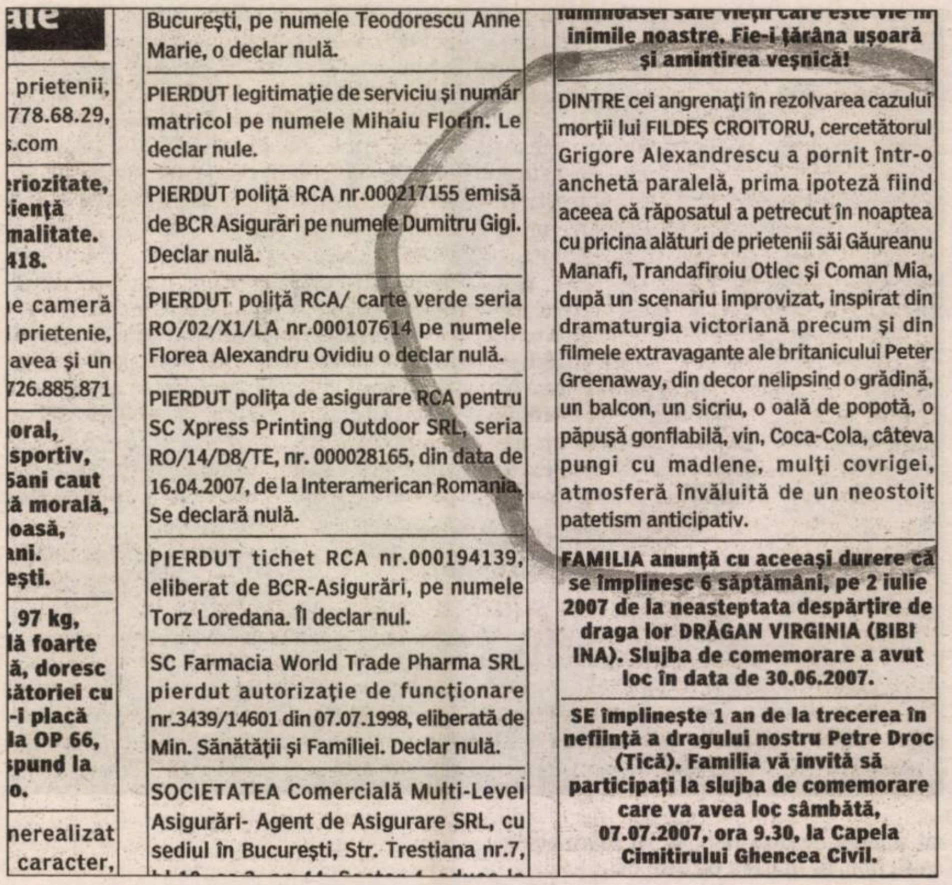
…ale

… prietenii, …778.68.29, …com

…riozitate, …iență …malitate. …418.

…e cameră … prietenie, …avea și un …726.885.871

…oral, …sportiv, …5ani caut …ă morală, …oasă, …ani. …ești.

…, 97 kg, …lă foarte …ă, doresc …ătoriei cu …-i placă …la OP 66, …spund la …o.

…nerealizat …caracter,

București, pe numele Teodorescu Anne Marie, o declar nulă.

PIERDUT legitimație de serviciu și număr matricol pe numele Mihaiu Florin. Le declar nule.

PIERDUT poliță RCA nr.000217155 emisă de BCR Asigurări pe numele Dumitru Gigi. Declar nulă.

PIERDUT poliță RCA/ carte verde seria RO/02/X1/LA nr.000107614 pe numele Florea Alexandru Ovidiu o declar nulă.

PIERDUT polița de asigurare RCA pentru SC Xpress Printing Outdoor SRL, seria RO/14/D8/TE, nr. 000028165, din data de 16.04.2007, de la Interamerican Romania. Se declară nulă.

PIERDUT tichet RCA nr.000194139, eliberat de BCR-Asigurări, pe numele Torz Loredana. Îl declar nul.

SC Farmacia World Trade Pharma SRL pierdut autorizație de funcționare nr.3439/14601 din 07.07.1998, eliberată de Min. Sănătății și Familiei. Declar nul.

SOCIETATEA Comercială Multi-Level Asigurări- Agent de Asigurare SRL, cu sediul în București, Str. Trestiana nr.7, …

…luminoasei sale vieți care este vie în inimile noastre. Fie-i țărâna ușoară și amintirea veșnică!

DINTRE cei angrenați în rezolvarea cazului morții lui FILDEȘ CROITORU, cercetătorul Grigore Alexandrescu a pornit într-o anchetă paralelă, prima ipoteză fiind aceea că răposatul a petrecut în noaptea cu pricina alături de prietenii săi Găureanu Manafi, Trandafiroiu Otlec și Coman Mia, după un scenariu improvizat, inspirat din dramaturgia victoriană precum și din filmele extravagante ale britanicului Peter Greenaway, din decor nelipsind o grădină, un balcon, un sicriu, o oală de popotă, o păpușă gonflabilă, vin, Coca-Cola, câteva pungi cu madlene, mulți covrigei, atmosferă învăluită de un neostoit patetism anticipativ.

FAMILIA anunță cu aceeași durere că se împlinesc 6 săptămâni, pe 2 iulie 2007 de la neasteptata despărțire de draga lor DRĂGAN VIRGINIA (BIBI INA). Slujba de comemorare a avut loc în data de 30.06.2007.

SE împlinește 1 an de la trecerea în neființă a dragului nostru Petre Droc (Tică). Familia vă invită să participați la slujba de comemorare care va avea loc sâmbătă, 07.07.2007, ora 9.30, la Capela Cimitirului Ghencea Civil.

„Știrile sînt tot ce îl face pe cititor să exclame: «Măi, să fie?!».“

Arthur McEwen

„Peste tot, oamenii confundă ceea ce citesc în ziare cu știrile.“

A.J. Liebling

„Realitatea din România se reflectă în știrile TV: o combinație de confuzie, de prostie, de aroganță.“

Andrei Șerban

Aventura asta ne aducea de fiecare dată timorați în fața doamnelor de la ghișee, simple numărătoare de cuvinte, precum contoarele unui program de computer, fără atenție la conținut. Pînă într-o zi. Atunci, negăsindu-mi anunțul în *România liberă,* m-am întors la ghișeu încărcat cu o furie bine jucată. Doamna ne-a lămurit repede că li se păruse ceva suspect, o problemă cu cuvintele *cuțit* și *ucis,* dar am remediat rapid cu *instrument* și *sucombat* și anunțul a continuat povestea cvasi-postumă a lui Fildeș Croitoru.

Ce mare scofală să duci de nas niște persoane puse doar să numere cuvinte?

Erau bucurii mici, totuși. Ce mare scofală să duci de nas niște persoane puse doar să numere cuvinte? Remarcabil era să concurăm audiențe precum cea a lui Cărtărescu, fără nici o editură în spate, fără PR, neștiuți de nimeni, ascunși printre duhuri și duhori, înfruptîndu-ne din tirajele *României libere,* care se apropiau de suta de mii. Pofta de chefuit a venit cînd în *Dilema veche,* la „Cu ochii în 3,14“, Alex. Leo Șerban ne scotea într-o cinzeacă de lumină, cam ca în romanele lui Bolaño: „De pe vremurile de tristă amintire în care rubrica de «Decese» era cea mai citită din *România liberă* (pentru că era singura adevărată), mama a rămas cu pasiunea citirii aplicate a anunțurilor mortuare. Așa se face că, printre poze de dragi răposați, a găsit (în ediția de sîmbătă, 3 februarie a.c.) următorul anunț cvasi-romanesc, pe care mi l-a încercuit: «A doua zi, plutonierul-major Straton a intrat în birou, și-a privit uniforma ce-i stătea lipită de corp vreme de patru ani, și apoi, încercînd să se încurajeze, și-a inspectat biroul comun cu un aer indiferent, lăsîndu-i pe cei din jur să-nțeleagă nu numai că nu a observat cutiile în care sînt ambalate calculatoarele ce vor înlocui mașinile de scris de pe birourile polițiștilor de la Criminalistică, ci și că în cazurile pe care le va rezolva în viitor, printre care și cel al răposatului FILDEȘ CROITORU, va pune la treabă tot metodele tradiționale și, mai ales, intuiția lui de polițist înnăscut». Va urma. (a. l. ș.)“ – *Dilema veche,* nr. 164, 30 martie 2007.

Era o primă recunoaștere. Pe urma proverbului, azi într-o revistă de cultură, mîine în dicționarele de literatură. Băteam departe și în fals. Joaca cu seriosul Sorin devenise la rîndul ei o chestiune mai serioasă decît plănuiserăm. Dar parcă și a.l.ș. își luase treaba pe bune, chit că-n „3,14“. Un nou transfer din *România liberă* în *Dilema veche,* ca de la Dinamo la Steaua, pe care îl dedica colegului Sever Voinescu, ne făcea iarăși să jubilăm: „Vă mai amintiți? Acum cîteva săptămîni am publicat un prim ferpar «bizar» din ziar, promițînd că voi reveni… Iată, așadar, continuarea (din *România liberă,* 17 febr. a.c.): «Dimineața, cercetătorul Grigore Alexandrescu, rudă îndepărtată, după cum susține, a poetului cu același nume, a urcat în foișorul central al muzeului pentru a-și bea cafeaua neagră și amară în care și-a scufundat și un diazepam, și a privit același peisaj dezolant al acoperișurilor orașului, spunîndu-și că poate secția de poliție va trimite totuși un fax, unul care să anunțe un caz nou dificil, vreme în care colegul lui, Paul Arsene, ajunge în foișor gîfîind pentru a-i da de veste că de a doua zi va lucra împreună cu plutonierul-major Straton Chivu la cazul FILDEȘ CROITORUL, un tip fără studii serioase, întunecat la privire, înalt, purtătorul întîrziat al unei boli rare și neiertătoare, contactată printr-un țînțar amețit». (va urma) (a. l. ș.)“ – *(Dilema veche,* nr. 168, 30 aprilie 2007) Doamnele de la ghișeu se prinseseră și ele în joc cu o virgulă și un L. Eee, așa mai respiri aer de centru.

Am ținut-o așa un an. Era limpede că ne îndreptam spre o carte. Descinderile la birourile de mică publicitate le înregistram într-un jurnal, cu fiecare zi dîndu-i o nouă viață lui Fildeș, căruia i se alăturaseră suspect niște sosii, un Fildeș caleidoscopic, tradus în diferite limbi, cu proeminențele Elfenbein Schneider și Slonovaya-kost' Portnoy. Mai mult, băiatul se inserase cîteva minute și în filmul *Visul lui Adalbert,* jucat de Adrian Văncică *aka* Celentano, pentru ca mai apoi între noi să-și facă apariția Greenaway, Woody Allen, plus un mănunchi de interlopi din România anilor '30. Cartea era gata, semnaserăm contractul, plănuiam și o lansare cu bîzdîc, numai că în măruntaiele editurii se întîmplase ceva și era necesară o dietă severă, amînare după amînare, care avea să se întindă pe un an și ceva, pînă cînd aveam să ne dăm seama că trebuia să găsim o altă editură. Am încercat și la alte firme, fără a mai ajunge la faze cu contract. Hotărît lucru, Fildeș și liota nu erau făcuți pentru piața românească, cam ăsta era răspunsul politicos. Aferim! Hai România! CSF, NCSF. Așa că ne-am resorbit propunerea în computere, fără nici o gală de retragere. Ca dezmințirea unei mingi de meci dintr-o finală de Mare Șlem. În *România veche* și *Dilema liberă,* firește. Știrea suna așa: Noul roman românesc mai are ceva de așteptat.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Școala și modelele

O dezbatere interesantă, survenită, de curînd, în școala românească, pune în discuție două esențiale teme pedagogice: 1) rolul modelului în educația elevilor și 2) rolul școlii în definirea și selectarea modelelor. Dezbaterea a pornit de la două cazuri: cel dintîi e al unor părinți din Turda, supărați că propriii copii au fost trimiși să vadă un film despre Rimbaud și Verlaine: cei doi poeți francezi și iubirea lor nu pot fi un model pentru elevi. Al doilea caz este cel al unei deja (prea) celebre profesoare din București, care afirmă că *Baltagul* și *Mara* propun două modele păguboase pentru viitorul acestei țări: femei puternice, dar bătute de soți. Pornind de la aceste două cazuri, am de făcut cîteva comentarii.

■ Și părinții din primul caz, și profesoara din al doilea au o imagine cel puțin bizară despre copiii pe care îi au în grijă: este imaginea unor „obiecte" fragile, vulnerabile, aflate în posesia adulților care hotărăsc ce ziduri trebuie înălțate între ei și lume. „În casa mea nu se vorbește despre homosexualitate", spune unul dintre părinții furioși pe Verlaine și Rimbaud. Păcat, îmi vine să spun: în casă nu s-o vorbi, dar în lumea în care își petrec foarte-foarte mult timp din zi adolescenții în cauză se vorbește, se comentează, se dezbate diversitatea oamenilor și a relațiilor dintre ei. Vor fi avînd și ei colegi cu această orientare sexuală sau vor fi ei înșiși cei care vor avea de suferit din cauza prejudecăților. „Elevii mei nu vor citi sau studia *Baltagul* de Sadoveanu", spune profesoara din București. Elevii dumneaei vor citi și vor studia în principiu cam tot ce vor avea chef, fiindcă trăim într-o lume liberă. Dar mai ales vor găsi în jurul lor, în viața reală, portrete și biografii grele, complexe, greu de încadrat și de etichetat, de tipul celor din paginile textelor „interzise", așa încît interdicția se va dovedi inutilă.

■ „Cînd profesorul cere lectura acestui text, el aprobă tot ceea ce se găsește în text", spune profesoara din București, referindu-se la romanele lui Sadoveanu și Slavici. Chiar așa? Eu știam că un text literar este propus pentru analiză, pentru dialog, pentru informații, pentru stîrnit curiozități sau îndoieli, nu pentru a fi preluat ca „rețetă de viață". Altfel, ne întrebăm cîte dintre operele artistice cunoscute pot face față exigenței doamnei profesoare. Este Anna Karenina un model? Dar Madame Bovary? Sau le excludem și pe ele, fiindcă sînt adulterine, au o viață bezmetică și o moarte tragică? Păi, dacă dăm la o parte toate personajele cu mici sau mari vulnerabilități, nu vom rămîne decît cu texte despre Ecaterina Teodoroiu, căci pînă și apostolii au mai călcat strîmb. „Din literatura română clasică lipsesc modelele feminine pozitive, femeile puternice, independente, care să nu fie validate doar prin căsătorie sau maternitate", susține doamna profesoară din București. Trebuie spus că din toată literatura *bună* lipsesc personajele „perfecte", pentru simplul motiv că aseamenea personaje par mai curînd potrivite în reclame publicitare pentru cremele antiriduri decît ca suport pentru reflecții despre lume și viață. Un film despre o relație erotică dintre doi bărbați nu ar trebui văzut de adolescenți fiindcă „nu e bine să fii homosexual"? Dragi părinți, eu zic să stați liniștiți: homosexualitatea „nu se ia", nu *devii* homosexual fiindcă îți place cum joacă DiCaprio; dar un astfel de film îl poate face pe adolescent să mai adauge niște culori intermediare în reflecțiile sale de început de drum.

■ Cred că un comentariu avînd ca punct de pornire un text literar sau o operă cinematografică trebuie să iasă din tiparul restrictiv al propunerii de modele: tiparul în care există adică un erou „numai" pozitiv, unul „numai" negativ, iar binele învinge, întotdeauna, răul. Pe măsură ce înaintează în vîrstă, elevii vor întîlni, în viața reală sau în cea a ficțiunii artistice, personaje tot mai greu de colorat, definitiv, în alb sau negru. Nivelul ăsta antinomic este depășit odată cu ultima filă citită dintr-un basm: dincolo de Albă ca Zăpada sau de balaurul cu trei capete, puritatea, nevinovăția, ce e bine și ce e rău vor fi tot mai greu de deslușit. Pot fi Verlaine sau Rimbaud niște modele? Da, dacă ne interesează resorturile biografice, emoționale, ale unor opere excepționale. Este Vitoria Lipan un model de urmat? „Nu e în chestie!" – cum ar zice Titu Maiorescu. Dar importantă și demnă de dezbătut este exact tema propusă: ce anume o mînă pe o femeie simplă, bătută de soțul ei, să caute, în numele acestuia, dreptatea. E școala datoare să livreze modele? Da, dar nu în stilul „gazetă de perete". Procedura prin care un adolescent își alege un model este una mai complexă decît cea rezultată dintr-o oră de analiză literară. Școala e datoare, însă, să livreze profesori buni, deschiși la minte, creativi, cu imaginație, care să le ofere elevilor nu personaje gata să defileze pe covorul roșu, ci experiențe, portrete, fapte, întîmplări care să îi ajute să cîntărească corect opțiunile pe care le au în față.

E școala datoare să livreze modele?
Da, dar nu în stilul „gazetă de perete".

Maria Iordănescu este psiholog.

Iaromira POPOVICI

bazar

Cînd ți se-ntîmplă ție

De cele mai multe ori ne ducem viețile ca spectatori de știri: din fotoliile fiecăruia privim și participăm pe cît putem la viețile celorlalți, iar ale noastre, de multe ori, ne trăiesc ele pe noi, împingîndu-ne, ca un fel de tăvălug, înainte. Apar, însă, pe parcurs, situații în care, brusc, devenim actanți. În care ne trezim că, din același fotoliu, ne uităm la noi înșine pe ecran.

Cînd se-ntîmplă așa ceva, uimirea e mare. Din fotoliul în care crănțăni floricele îți arunci ochii pe ecranul din față și, deodată, te vezi pe tine. Te vezi pe tine într-un rol principal, îndrăgostindu-te, mutînd munții, clacînd, suferind, dînd bir cu fugiții, îmbolnăvindu-te etc. Pe scurt, în anumite momente, brusc, din spectator sau figurant devii, deodată, actor principal. Acolo, pe ecran, și, cumva, în același timp, și în fotoliu, cu sabia-n mînă, ești tu purtînd războaie pe care nici nu le-ai visat.

Așa mi s-a-ntîmplat, păstrînd proporțiile, cînd am căzut de pe bicicletă. Eram pe bicicletă și într-o clipă am ajuns pe jos, cu bicicleta parțial peste mine. În același timp, eram undeva deasupra scenei, privind-o întîi nedumerită (Eu să fiu aia de pe jos? De ce?), apoi îngrijorată (Să fi pățit ceva? Oare sînt întreagă?) și mai apoi amuzată de propriami neîndemînare, iar la urmă stînjenită, rușinată, la ideea că eu am fost victima unui accident. La alte proporții, mai la fel s-a întîmplat și în cazul accidentului de mașină, atunci cînd am intrat într-un parapet, eu neavînd centură, și am scăpat cu viață la limită. Și acolo, după ce ieșisem din mașină și așteptam, pe marginea drumului, să vină cineva să ne tracteze, ieșisem din mine, dacă pot spune așa, mă plimbam curioasă și uimită pe deasupra noastră și mă întrebam dacă eu, cea de jos, voi scăpa cu viață din oroarea aia, dacă am leziuni majore pe creier, dacă va urma o tregedie.

Sentimentul final, cu care rămîneam după tot acest du-te-vino actant-spectator, era unul de stînjeneală. De rușine, cumva, că mă găsesc în acel jalnic rol principal negativ. În rolul de victimă. Că iar am ratat ceva, că sînt o loseriță care a dat-o-n bară, iar. Că aș vrea din nou să reintru în corul de pe margine, ca pînă atunci, și să am un obscur rol secundar. Niciodată nu mi-a plăcut să fiu vedetă, să ies în față, să am public. Dar întîmplările de acest fel din viață, de multe ori negative – uneori și pozitive – nu-și anunță venirea, nu e cineva care să te întrebe delicat dacă le primești. Te trezești acolo-n față, în văzul unor spectatori necunoscuți și neașteptați, ca-n coșmarurile din școală în care ești scos la tablă nepregătit și mereu clachezi.

Așa m-am simțit în clasa a zecea, cînd m-au chemat la cancelarie, din oră, să mă anunțe că murise tatăl meu. Eram eu și nu eram eu cea care mergea în urma nici nu mai știu cui spre locul acela, în uniforma mea prea scurtă și prea strîmtă, cu adăugiri *hippie,* în măsura posibilităților. Și așa mă simțeam stingheră în liceul cel nou (Școala Centrală), care mi se părea atît de mortuar în maiestatea lui, după umanitatea celui de la care mă mutasem („Creangă"). Cînd mi-au dat vestea, iar m-am ridicat deasupra. Nu puteam concepe că mi se întîmplă mie așa ceva. Nu puteam fi eu eroină de tragedie. Eu eram o fată absolut banală și, ziceam eu, normală, care se ducea la școală. Mînca și-și făcea lecțiile, se ducea cu „fetele" la cofetărie și povestea despre iubiri imposibile și imaginare. Am recepționat vestea, m-am dus acasă. Peste cîteva zile era Revelionul. O prietenă de-a mamei mi-a povestit că a venit să ne viziteze, i-am deschis eu și m-a întrebat unde-i tatăl meu. Spune că i-am răspuns că nu-i acasă.

Astăzi, la mulți ani după acea întîmplare, în vesela viață cotidiană, m-am obișnuit să fiu în mijlocul oamenilor din jur, de cele mai multe ori în comoda postură de actor în rol secundar. Această confortabilă așezare îți permite, uneori, să crezi că ai o poziție superioară față de ceilalți. Să te erijezi într-un soi de guru de buzunar, să le dai sfaturi, să-i ajuți cum poți. E confortabil să fii tu cel care dă, nu cel care cere. Brusc, te simți priceput la orice, ai ceva de spus, dovedești un soi de emulație a solidarității, a ajutorării. E nobil și plăcut să fii filantrop.

Uneori, însă, cînd ți-e lumea mai dragă, anumite lucruri groaznice ți se-ntîmplă chiar ție. Deodată descoperi că nu mai ești nici un fel de guru, și nici filantrop. De pe margine te trezești, pe neașteptate, în mijloc. Tu ești singur acolo, tu cu problema ta, în lumina unor reflectoare imaginare, dar orbitoare. Iar cei din preajmă dansează în jurul tău, cu atitudini și vorbe care mai de care mai binevoitoare, dar copleșitoare, se învîrtesc tot mai abitir, precum ielele sau hora din *Mamma mia* (Phyllida Lloyd, 2008) în jurul viitoarei mirese – mireasă care leșină la un moment dat. Așa cum te simți și tu tot mai strîns de același cerc. Dar, pînă la urmă, nu leșini: te liniștești, te extragi. Doar ți se mai întîmplă, încă o dată, și ție...

Adrian MUREȘAN

Politicile „traumei“

– în dezbaterile criticii recente –

De la Negrici citire

Ipoteza *traumei* și a unei evoluții anormale a literaturii române sub comunism, dimpreună cu consecințele acestor fatalități au fost vehiculate la noi mai cu seamă în scrierile lui Eugen Negrici. Pentru a putea înțelege resorturile adînci ale transformărilor survenite odată cu instaurarea realismului socialist, trebuie luate în calcul, crede criticul și profesorul bucureștean, caracterul atipic și felul bizar în care literatura română evoluează după 1948, sub șocurile repetate produse de ingerințele brutale ale factorului politic represiv:

„Nimic din ce se întîmplă în procesul unei literaturi dezvoltate sub guvernare totalitară nu are o explicație naturală. Direct sau indirect, totul este replică, reacție, ripostă, repliere defensivă, dispe-

rată sau inventivă, strategemă de supraviețuire... Anamneza nu poate face abstracție de faptul că, dincolo de aparentele lui concesii și de deschiderile operate din cînd în cînd, regimul – care, esențialmente, a fost unul dictatorial – a socotit mereu literatura și pe scriitori ca pe *instrumentele* lui. Dacă nu le mai putea stăpîni și folosi nemijlocit ca în primii zece ani, le putea manipula discret, ca în ceilalți treizeci și ceva.“ (Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației Pro, 2002) „Literatura dezvoltată sub guvernare totalitară nu ar putea fi închipuită decît ca un soi de teren al anomaliilor stilistice, cu excrescențe, formațiuni insidioase, multiplicări stranii, deformări vicioase, concrescențe defensive.“ (Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Cartea Românească, 2008)

Deși adoptînd nuanțe diferite în *Despre idei & blocaje* (Humanitas, 2006), la concluzii apropiate ajunge și H.-R. Patapievici, preluînd (și prelucrînd) însă unele sugestii venite dinspre gîndirea noiciană (din „Comunicare și cuminecare“, în *Cuvînt împreună despre rostirea românească):* „În mod paradoxal, tipul de comunicare la care ne-a condamnat clan-

Adevărul obiectiv al comunicării nu ar trebui să depindă, pentru a se realiza, de adevărul subiectiv al împărtășirii.

destinitatea adevărului sub comunism a fost unul constrîns să includă în formula lui *cuminecarea*. Cum se știe, cuvîntul „cuminecare“, ca și cuvîntul „comunicare“, vine tot din latinescul *communicare,* doar că a trecut prin tradiția ecleziastică, și înseamnă împărtășire de la ori întru ceva. Regimul comunist, interzicîndu-ne sociabilitatea spațiului public, ne deschidea posibilitatea de a explora sociabilitatea catacombelor, oferindu-ne involuntar prilejul unui spor de interioritate. Doar că sporul în interioritate nu rămînea fără plată, iar beneficiul, cu un paradox întors, era tot al regimului. Într-adevăr, deși este minunat ca orice comunicare adevărată să fie și o formă de cuminecare, e o pierdere pentru obiectivitatea comunicării ca adevărul comunicării să fie condiționat de realizarea cuminecării. Adevărul obiectiv al comunicării nu ar trebui să depindă, pentru a se realiza, de adevărul subiectiv al împărtășirii. Astfel, dubletul comunicare/cuminecare făcea ca transmiterea unui înțeles să depindă de capacitatea persoanelor implicate în actul comunicării de a împărtăși o seamă de subînțelesuri, ceea ce reducea drastic comunicarea și, în plus, refuza încă o dată pieței de idei șansa de a se forma. Concluzia este că interstițiile de libertate din comunism *nu puteau* forma nuclee de societate deschisă.“

Ce spun ardelenii

La concluzii mai nuanțate, mai concrete și mai puțin radicale vor ajunge Sanda Cordoș sau Alex Goldiș. În „Ideologia realismului socialist în România“ din volumul *Lumi din cuvinte: reprezentări și identități în literatura română postbelică* (Cartea Românească, 2012), cercetătoarea și profesoara clujeană este de părere că, odată depășită epoca „patului procustian“ impus literaturii române de către realismul socialist pe durata a mai bine de două decenii „ce pot să pară astăzi de neînțeles“, în urma unei ofensive polifonice și purtate pe diverse planuri, se va reveni treptat la criteriile artistice ale literaturii și se va renunța la multe dintre cerințele dogmatice. În *Sincronizarea criticii românești postbelice în deceniile opt și nouă* (MNLR, 2013), Alex Goldiș remarcă, la rîndul său, că deși trauma manifestată, între altele, prin „denigrarea revanșardă“ a metodelor, teoriilor și instrumentelor criticii a marcat iremediabil discursul criticii șaizeciste românești, odată cu anii '70-'80, acesta începe treptat să se specializeze. Simptomele acestor recuperări ar fi reprezentate prin reactualizarea clasicilor în noi interpretări, prin deschiderea spre teorii occidentale, prin gradul de aderență la fenomenul contemporan și prin profunzimea profesiunilor de credință despre critică. Deși, privind în ansamblu, critica românească nu a preluat atît paradigme de gîndire critică în această perioadă, cît „limbaje critice, într-un amestec destul de liber“, totuși, criticii adevărați, remarcă Goldiș, angajează în circuitul cultural(ist) al ideilor și un discurs asupra metodei ori unele inovații de ordin critic, oferindu-se aici drept suport argumentativ cazurile conceptelor lansate de însuși Eugen Negrici sau de către Mihai Zamfir: *expresivitatea involuntară,* respectiv *stilistica diacronică.*

„După ce recunoaștem (toate) iluziile și denunțăm (toate) relele, ce ne rămîne, cu ce rămînem?“

Trauma a murit, trăiască trauma!

La polul opus față de Eugen Negrici se poziționează Ion Simuț în *Literaturile române postbelice* (Editura Școala Ardeleană, 2017), care mută accentele, supralicitînd, în opinia noastră, rolul unor scriitori precum Paul Goma sau I.D. Sîrbu în economia literaturii române postbelice, dinspre literatura oportunistă asupra contrapartidei reprezentate de triada evazionism – subversiune – disidență, probabil și din dorința de a restabili un echilibru asupra discuției prin contrabalansare, echilibru bruiat de ceea ce fusese citit drept un radicalism negativist al intervențiilor lui Negrici (vezi rezervele lui Mircea Martin cu privire la finalitatea practică a acestui așa-numit radicalism: „După ce recunoaștem (toate) iluziile și denunțăm (toate) relele, ce ne rămîne, cu ce rămînem?“ în *Radicalitate și Nuanță,* Tracus Arte, 2015), cu care criticul ardelean întreține o polemică ușor stridentă, după ce își făurise în aproape trei decenii de critică postdecembristă un renume și o imagine de critic-sociolog prudent și echilibrat. În opinia domniei-sale, eticheta literaturii române „sub comunism“ este nefuncțională, căci noi nu am apucat, de fapt, să ajungem sub *comunism*. Termenii propuși de Simuț sînt: „dictatură socialistă“, „socialism dictatorial“, „socialism dinastic“ (epoca ceaușistă) etc. O remarcă aici în ceea ce îl privește pe Steinhardt: eseurile subversive ale lui Steinhardt sau Paleologu nu pot intra în aceeași categorie cu *Jurnalul fericirii,* în opinia mea. La fel cum acesta din urmă nu poate să facă parte din categoria literaturii disidente, din rațiuni de ordin în primul rînd etimologic... O altă categorie, aceea, eventual, a literaturii *oponente* ar putea da seamă de această operă, pentru că ea critică regimul de pe suprafața îngustă a unei platforme *de dreapta*. Altfel privind lucrurile, nu sînt oare destinul unui I.D. Sîrbu sau discursul postdecembrist al unui Paul Goma tocmai produsele sau efectele acelei *traume* blestemate, la care se referea de la bun început Eugen Negrici?

Deși sacrificînd sau exagerînd prin centrarea a aproape întregului său discurs critic pe o teză și pe o percepție exclusiv *organiciste* asupra literaturii române – obiecție excelent formulată de Alex Goldiș – este foarte dificilă, dacă nu imposibilă, demontarea în bloc a observațiilor formulate de Negrici în cele două volume mai sus citate. Percepția traumei, a atipicului și a bizarului sînt reale și pot fi decelate la fel de bine și în interiorul concepțiilor puse în circulație de către critica și eseistica postbelică.

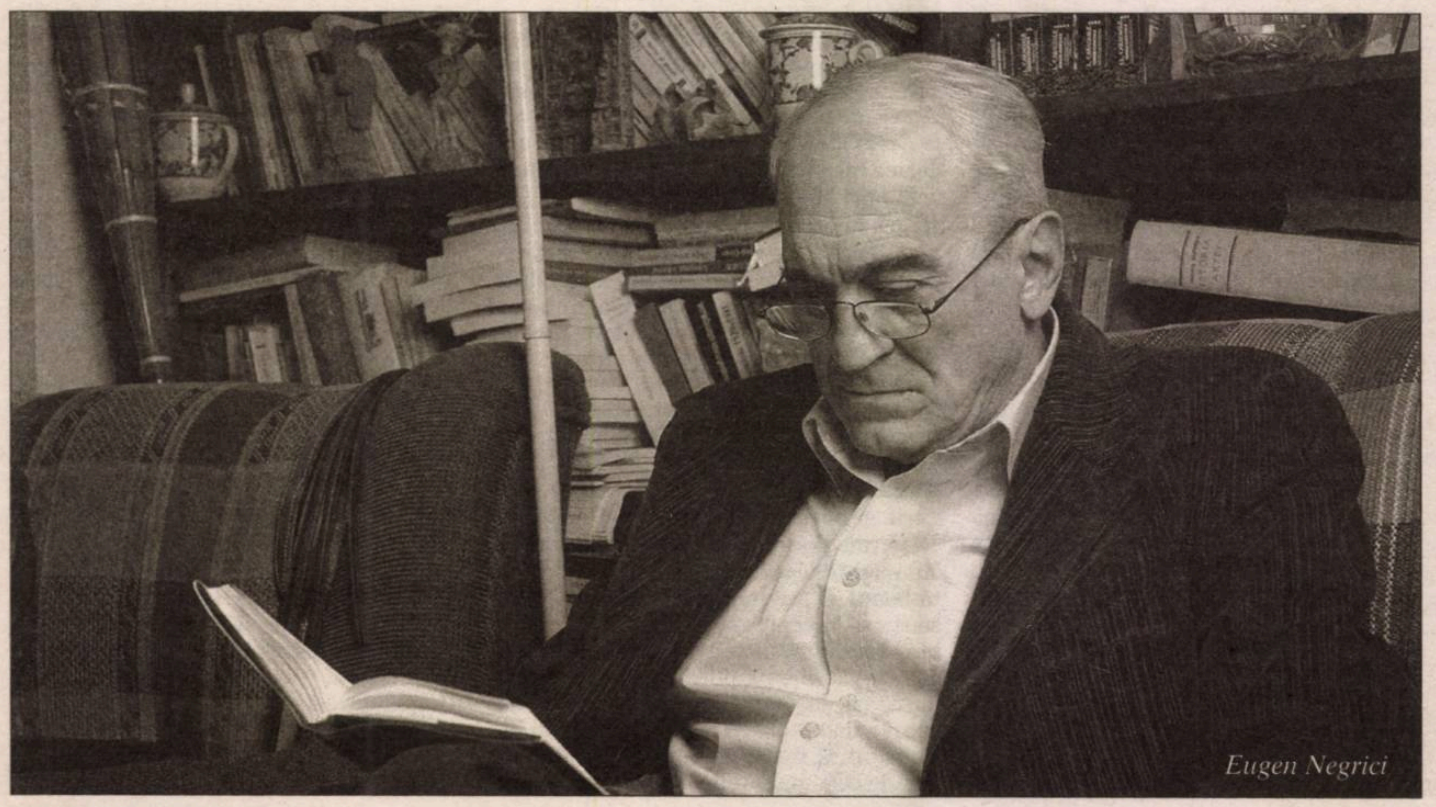
Eugen Negrici

***Adrian Mureșan** este doctorand al Universității din București.*

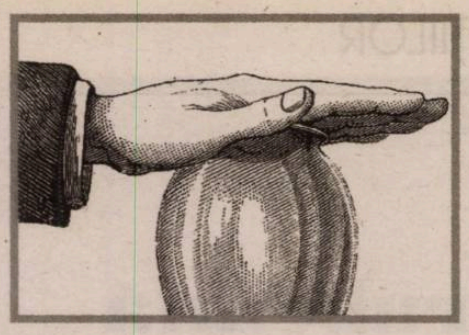

George BANU

scena lumii

Seducția pubertății

– Degas și Gauguin –

Există o febră a marilor expoziții, diferită de plăcerea produsă de descoperirea discretă a acelora mai puțin excitante. La expoziția intitulată *Teatrul puterii* de la Luvru, care reia, modest, în context francez, cunoscuta metaforă shakespeariană a „lumii ca teatru“, intri într-o stare diferită de aceea în care intri la retrospectiva Gauguin, după o lungă așteptare, în ciuda invitației oficiale de care dispui. Astfel se angajează dialoguri, se întîlnesc cunoștințe ca odinioară la cozile din anii '60. Contexte diferite, dar socialități similare... Motivațiile diferă: economice atunci, artistice acum. Dar, în esență, „cozile“ se aseamănă. Ele nu au doar dezavantaje, îmi spun uneori, cu toate că moștenirea ce mi-a rămas de pe vremuri e tocmai *oroarea de cozi*, oriunde. Tropism indefectibil al Estului! De astă dată, grație prezenței fortuite a unei studente de altădată, timidă ca o vrabie, dezagrementul timpului mort a operat mai puțin acerb, dar cum să nu admit iluminarea trăită cînd, în sfîrșit, pătrundeam în prima sală Gauguin?

Acolo m-a surprins, de la început, prezența unui tablou de Degas, una din celebrele sale repetiții de balet la Opera din Paris, deschisă la sfîrșit de secol XIX. Garnier construise atunci templul „imperial“ dorit de Napoleon III, care între timp își pierduse tronul, așa cum i se va întîmpla și lui Ludovic al II-lea al Bavariei, care va finanța genialul proiect wagnerian de la Bayreuth. Împărații cad, spectacolul continuă! Degas și-a manifestat obsesiv atracția pentru foaierele dansului la Opera Garnier, unde se ducea cu aceeași insistență cu care impresioniștii se destindeau pe malurile rîurilor din apropierea Parisului sau pe plajele normande. Ei căutau aerul, lumina, iar el – concentrarea interiorului semiprivat, semipublic, proprie acestor săli interzise publicului, dar al căror acces îi era facilitat de un permis oficial acordat. Dar ce motiva prezența tabloului în expoziție? Admirația nebănuită și necunoscută mie pe care i-o purta Gauguin, care de altfel îi achiziționase nu doar această pînză, ci și altele! Totul îi opune, cum să-mi explic această atracție? Tot astfel cum îmi rămîne pentru totdeauna enigmatică relația dintre Brâncuși, artist preocupat de arta sacră, și Marcel Duchamp, adversarul ei obstinat. Cum pot comunica oameni atît de opuși?

Cum pot comunica oameni atît de opuși?

Prezența lui Degas care mă surprindea la retrospectiva Gauguin coincidea, printr-o întîmplare, cu lectura recentă a cărții pe care Camille Laurens, autoare răsunătoare, o consacrase *Micii dansatoare de paisprezece ani*. De altfel, nu demult oferisem mamei mele una din acele copii difuzate în lume de care dispune și Camille Laurens, cum o confirmă ea însăși, ale celebrei statui inclasabile pe care a expus-o Degas într-o perioadă tîrzie, producînd unul din acele scandaluri binevenite cînd lumea artei nu adopta postura permisivă de azi. Cît îmi place un refuz, uneori violent, stupid, afirmînd existența unui conflict! Statueta lui Degas l-a atestat. Artistul izolat a prezentat, într-o protectoare cutie de sticlă, silueta unei dansatoare adolescente păstrîndu-și „tutu“-ul din voal pe corpul de ceară. Un obiect hibrid. O operă impură. Maestrul își abandonase balerinele de la Operă pentru a se închide în atelierul său, zile întregi, cu tînăra Marie Geneviève Van Goethem. Camille Laurens i-a descoperit biografia trunchiată, familia redusă la o mamă și trei surori, dansul și prostituția ca singure surse de venit, derivele între Franța și Belgia. Mizeria unei biografii pe care statuia o ignoră. Și totuși, în postura adoptată, Camille Laurens observă un germene de refuz și de rezistență, un apetit pentru nesupunere: iată o adolescentă rebelă, conchide ea. Opera lui Degas, devenită de atunci mitică, i-a perenizat silueta și i-a fixat figura. Marie, nume predestinat, asociază aparența fragilă a dansului și dificultatea existenței. Apoi viața o va oprima și o va face să dispară. Degas nu și-o mai amintește și, tardiv, se consacră doar operei. El n-a vrut-o eternă și de aceea a refuzat marmura sau metalul. Degas, la fel ca în tablouri, caută să asocieze fragilitatea subiectului cu aceea a creației.

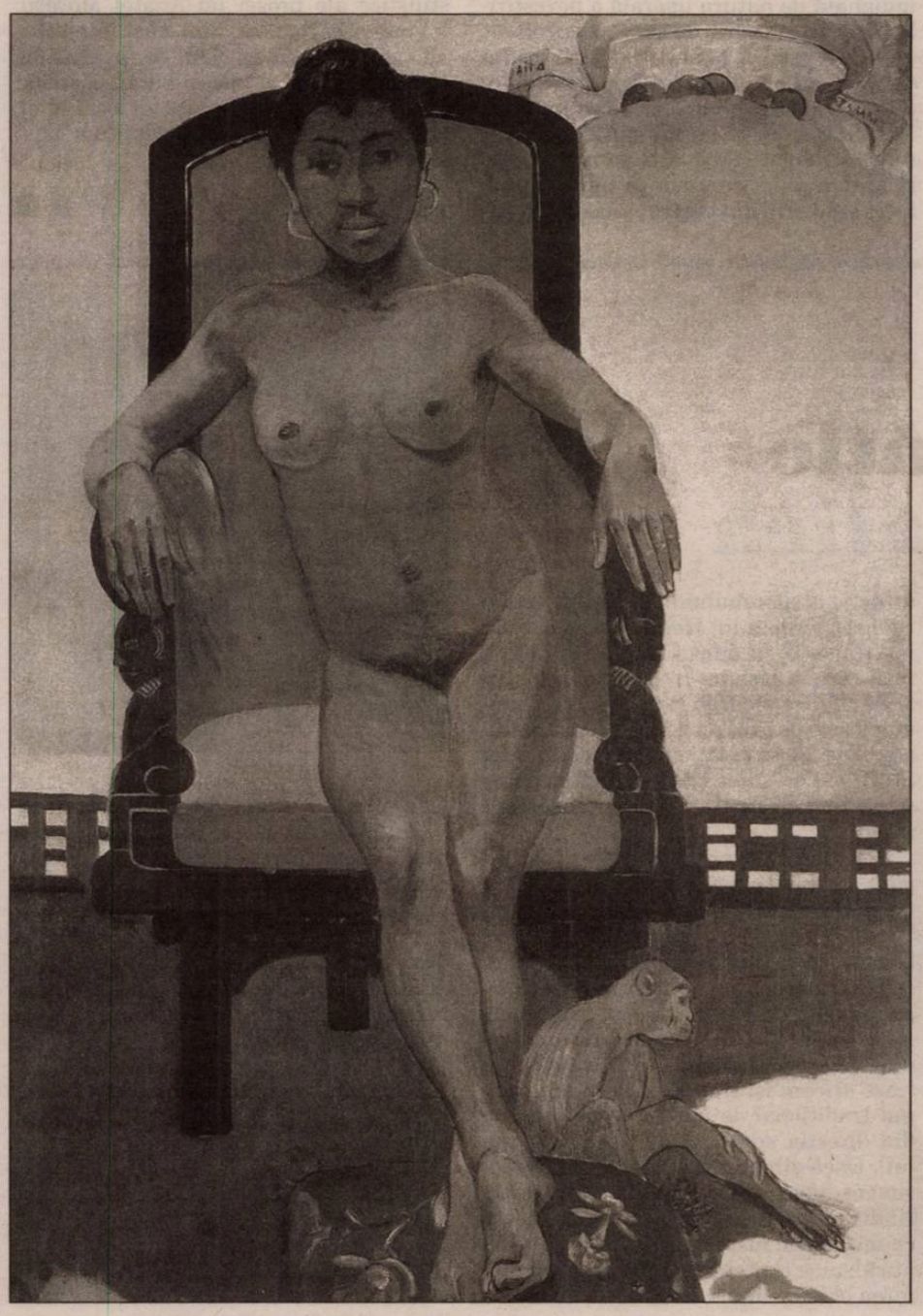

Statueta e făcută din ceară, din motive de facilitate a modelării, spune Degas, dar totodată ea se înscrie astfel în familia „figurilor de ceară“ pe care Maeterlinck le-a imaginat, exact în aceeași epocă, pentru teatrul său. Figuri refractare materiei, figuri în pragul dispariției, prințese ale clipei. Ca și Marie... personaj încă de aici și de dincolo, încă mobil și totodată imobil. Statuie a incertitudinii!

Degas s-a închis în sălile de dans unde se reunesc tinere candidate la o carieră coregrafică, adesea din motive financiare explicite. Dacă Toulouse-Lautrec se refugiază la Moulin Rouge, Degas își alege Opera Garnier ca scrin privilegiat: variante complementare ale aceleiași atracții, expresia unui exercițiu fizic extrem în contextul a diverse spații de spectacol. Degas s-a dăruit acestei lumi unde corpurile se antrenează pentru a-și afirma victoria pasageră asupra gravității, pe un fond de irizare a siluetelor feminine. Ele par ireale, definitiv lejere și tinere. Degas își dezvăluie astfel o evidentă seducție a pubertății. Și o exprimă pe fondul unui elogiu adus dansatoarelor de paisprezece ani.

Avansînd în cadrul retrospectivei Gauguin, inevitabil ajung la perioada ultimă, aceea a îndepărtării de Occident în numele dorinței de a se refugia altundeva, departe, în Tahiti, la capăt de lume. Privind aceste tablouri policrome, aceste suprafețe lirice, brusc mi se revelează o legătură secretă cu Degas, esențială. Pictorul parizian admirat s-a dedicat interioarelor unde corpurile adolescente se antrenează pentru a accede la stadiul ultim al imaterialității. Gauguin a resimțit o egală atracție pentru pubertate, dar el a pictat corpuri de tinere tahitiene în libertate. Mereu în exterior. În absența oricărui bărbat. Regine ale sexului al cărui practicant compulsiv a fost Gauguin. El a construit pornind de la aceste corpuri o variantă a paradisului primitiv, plasat sub autoritatea unei singure autorități: aceea a erotismului. Gauguin va construi chiar un templu, *Le Temple du jouir,* unde reunește toate tinerele sale vestale oceaniene. Dacă Degas cultivă distanța, Gauguin preferă proximitatea cu aceste ființe cînd goale, cînd parțial acoperite de veșminte improvizate. La Degas lejeritatea costumului de balerină e impusă de un cod de lucru, la Gauguin ea privilegiază iminența actului sexual, efectuat sau proiectat. Tinerele pubere ale lui Degas sînt supuse unui exercițiu de domesticire, cele ale lui Gauguin, libere, își expun senzualitatea primă, lipsită de constrîngeri, pulsiune potențială. Gauguin, ca și Degas, a preferat fetele tinere. La unul, ca și la celălalt, toate au paisprezece ani. Atunci, la Paris sau în Tahiti, aceasta era vîrsta maturității sexuale. Seducția pubertății e generală. Novalis va fi îndrăgostit de o tînără, frumoasă ca un înger, avînd treisprezece ani și care se va stinge la cincisprezece ani. Ea pare a fi precursoarea necunoscută a Lolitei lui Nabokov.

Zola, în celebrul său roman *Nana* – titlul va deveni sinonim în franceză cu „gagică“ –, face dintr-o modestă dansatoare de operetă mitul feminin al perversiunii pariziene. (E interesant de remarcat că *spectacolul,* sub diversele sale forme, pare a fi teritoriul privilegiat pentru incitațiile erotice și exercitarea prostituției.) Nana e Marie a lui Degas care a reușit, dar, totodată, sfîrșitul lor e similar. Boala și moartea le așteaptă pe aceste eroine ale sexului, ca și pe Doamna cu camelii a lui Dumas, cu doar cîțiva ani mai vîrstnică. Lulu a lui Wedekind va urma un itinerariu similar.

La orizontul pubertății se desenează doliul corpului. Destinele acestor tinere sacrificate, considerate azi „copile“, le vor fi comune.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată este* Cehov, aproapele nostru, *Editura Nemira, 2017.*

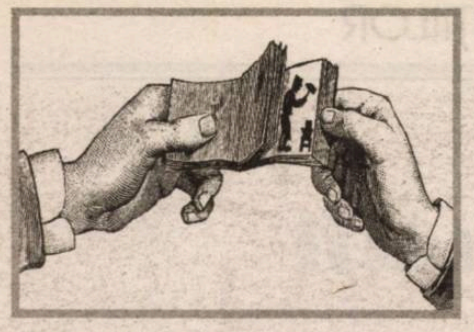

Marius CHIVU

feedbook

Scene de viață basarabeană

● **Anatol Moraru, *Punct de vedere*, Editura Junimea, 2017.**

Anatol Moraru se află la al patrulea volum de povestiri și, cum am scris de fiecare dată despre prozele sale scurte, cineva ar putea crede că, dintre basarabeni, este scriitorul meu favorit. Probabil nu s-ar înșela. De altfel, nu sînt singurul care-l apreciază, de vreme ce toate cărțile sale de povestiri au primit Premiul Salonului Internațional de Carte din Chișinău pentru proza scurtă – un premiu dedicat genului scurt cum noi nu avem și care, măcar din acest punct de vedere, arată că sîntem încă provinciali în multe aspecte literare.

De la debutul său din 2002 cu *Nou tratat de igienă* nu s-au schimbat prea multe în scrisul lui Anatol Moraru, care revine cu acest nou volum de povestiri (al doilea publicat la o editură din România, după *Confesiunea unui loser*, apărut la Casa de pariuri literare în 2013), construit după același calapod, cu relativ aceleași teme și personaje, poate cu mai puțin umor, dat fiind dramatismul unor texte. Cum am spus și altă dată, Anatol Moraru practică un fel de minimalism comic în care viața măruntă a micilor intelectuali dintr-un oraș nenumit (probabil Bălți, căci prozatorul nostru este titularul Catedrei de literatură română și universală a Universității de Stat „Alecu Russo“ de acolo) este surprinsă în diverse scene de viață domestică. Ca și precedentele sale texte, cele douăsprezece povestiri din această carte decupează scene aparent banale, se dezvoltă în jurul unor situații simple, multe avînd aerul unor anecdote personale narative, Anatol Moraru fiind un bun povestitor, încă și mai savuros pentru cititorii români datorită limbajului său în care se regăsesc multe cuvinte de origine rusă.

E mult umor de situație în aceste proze, dar și de tip livresc, aspect care m-a făcut la un moment dat să-l apropii de prozatorii tîrgovișteni; doar că de data aceasta, cum spuneam, cartea are un ton ceva mai puțin comic, moartea fiind subiectul cîtorva dintre povestirile sale, poate chiar cele mai bune din carte. În „A murit Vitalie, ca prostu'“, proza care deschide volumul, un fost fochist la o bază navală secretă de submarine nucleare a flotei sovietice, devenit alcoolic, moare accidental într-o altercație de cîrciumă. În „Lety“, un bărbat aflat singur în preajma unei operații de cancer primește un mesaj de la o femeie pentru care în trecut făcuse o pasiune, iar perspectiva reîntîlnirii îl umple de speranță pe bărbatul al cărui viitor rămîne incert. În povestirea „O întîmplare nocturnă“, protagonistul se întoarce pe jos de la țară și este luat cu mașina pînă în oraș de un șofer milostiv care, înțelegem pe parcurs, avea nevoie de cineva în fața căruia să-și descarce sufletul. În „Exod latin“, fiul este chemat de urgență acasă din străinătate pentru a fi alături de tatăl bolnav. În cele din urmă, bătrînul tată moare în atmosfera inumană, absurdă și lipsită de respect a spitalului, spre indignarea fiului care are deja reperele civilizației occidentale, dar care, aflat într-un moment dificil din viața lui, nu deține și banii necesari pentru a-și îngropa tatăl. Umilit de atitudinea disprețuitoare a rudelor îndepărtate față de sărăcia lui, fiul primește deopotrivă consolare și ajutor tocmai de la verișor al cărui tată se aflase în conflict cu decedatul: în fața morții, fiii îngroapă securea războiului taților. Această povestire, cea mai tragică din carte și cumva cehoviană, pare reversul dramatic al unei proze comice din volumul anterior, în care un unchi, despre care se crede că a făcut o avere în Germania, se întoarce după mulți ani în Moldova să-și viziteze rudele, însă comportamentul lui (se împrumută de bani în timp ce promite tuturor că-i va ajuta cu una și cu alta) ridică suspiciuni cu privire la bunăstarea vieții sale din Occident.

E mult umor de situație în aceste proze, dar și de tip livresc.

Restul povestirilor, mai toate cu subiect literar-academic, sînt umoristice. În „Eu și Edy“, doi colegi de catedră, unul dintre ei avînd niște probleme personale, ies după ore la o pizzerie de lîngă Universitate sub privirile curioase și amuzate ale studenților clienți care, fiind taman de Valentine's Day, îi bănuiesc a forma în secret un cuplu gay. În „O scrisoare supărată“, un scriitor care-și oferă cartea, într-un act de seducție, unei femei frumoase, primește de la aceasta o scrisoare indignată de natura imorală a povestirilor sale. În „Discurs de adio“, un profesor universitar se vede nevoit să țină cuvîntarea de adio la moartea celui mai mare dușman al său de catedră și, cu mult talent literar, dar cu și mai multă ipocrizie, o face strălucit. „O poveste germană“ este relatarea plină de umor „a unui schimb între studenții din lagărul socialist“: pentru o lună de zile un grup de studenți basarabeni vizitează Germania Democrată în ceea ce se dovedește a fi excursia vieții lor.

Una dintre povestirile cele mai bune din carte se cheamă „Sufletul rus“ și surprinde cam toate trăsăturile tematice și stilistice ale prozei lui Anatol Moraru: o lume a bărbaților, unii mici intelectuali, care intră în tot felul de încurcături cu femei, alcool și uneori bătăi, păstrînd însă întotdeauna un caracter benign și, mai ales, ilustrînd latura comică a existenței.

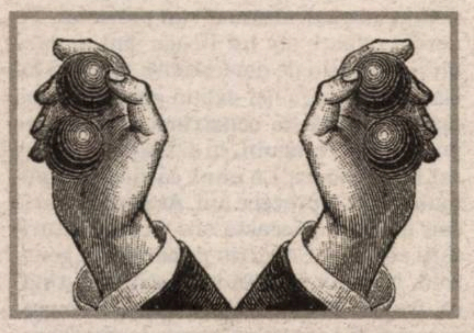

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Bogăție cromatică

● **Henri Texier, *Sky Dancers*, Label Bleu, 2016.**

Basistul francez Henri Texier este neobișnuit de retras din propriul album *Sky Dancers*, ținînd seamă de pedigreeul și poziția pe care și le-a asigurat în istoria jazz-ului încă din anii '60, cînd lucra în subordinea trompetei lui Don Cherry. Desigur, natura instrumentului său îl pune implicit într-o poziție mai decorativă chiar și în propriile compoziții, însă alți basiști despre care am mai povestit aici – să zicem Lars Danielsson ori Dan Berglund – și-au conceput mereu proiectele în jurul propriului interes, aerisind producția și diluînd acompaniamentul pentru a face cît mai perceptibil murmurul și plesnitul solemnului instrument. Texier se arată însă extrem de altruist pe acest album – cu excepția piesei „Navajo Dream“ (care e mai degrabă un interludiu), lasă toate piesele pe mîinile colaboratorilor.

Unii sînt destul de agresivi – piesa de deschidere „Mic Mac“ anunță chiar un album de trompetă-pian, cu contribuții foarte incisive din partea pianistului Armel Dupas și a suflătorului Sébastien... Texier. OK, asta pare să fie explicația, Henri Texier a compus aici o trambulină pentru cariera fiului Sébastien – saxofonist-clarinetist lansat destul de recent (și prea puțin în spațiul internațional). Tonusul și instrumentele sale de suflat diferă semnificativ de ale lui Don Cherry, apropiindu-se mai degrabă de mediteranismul boem al lui Paolo Fresu, dezvoltat în spațiul european ca o alternativă populistă la psihedeliile fusion ale filierei americane Miles Davis – Ornette Coleman – Don Cherry. Pe cîteva piese, Texier-fiul e dublat de un alt saxofonist francez din aceeași generație, François Corneloup – abia colaborările lor împing materialul într-o zonă mai filmică-psihedelică, încît piesa ultimă, „Paco Atao“, pare extrasă de pe un album Molvær.

Titlul albumului (dar și ale pieselor – „Navajo Dream“, „Hopi“, „Comanche“ etc.) sugerează că proiectul ar avea unele ambiții *world music*. Mai contribuie la asta un invitat reputat pentru portofoliul său de fuziune rock-jazz-*world music*, chitaristul franco-vietnamez Nguyên Lê. Acesta e, de altfel, principalul punct de atracție al albumului în condițiile amintitei reticențe a lui Henri Texier, care se mulțumește cu cîteva solo-uri de efect, însă rare și izolate. În schimb, solo-urile de chitară ale franco-asiaticului domină piesele pe care apar, traversînd multiple benzi de circulație între rock-ul unor Steve Vai ori Jimi Hendrix și funcția de stimulent electrificat pentru saxofoane și pian.

Rezultatul e o cromatică muzicală bogată, cu instrumente ce își evidențiază ușor prezența, uneori chiar strident. Totuși, asocierea cu spațiul *world music* e strict conceptuală – în afara titlurilor ce fac trimitere la misticismul amerindian nu se aude aici mai nimic care să canalizeze motive etno, poate cu excepția unora dintre escapadele lui Nguyên Lê (care oricum își trag inspirația din bazinul tradițional de idei al acestuia și nu din direcția sugerată de titlul albumului). Dacă albumul se dorea vreun experiment fusion între jazz și cultura amerindiană (așa cum jazz-ul a reușit adesea cu muzica de inspirație africană sau asiatică), nu e clar cum s-a încercat îndeplinirea obiectivului.

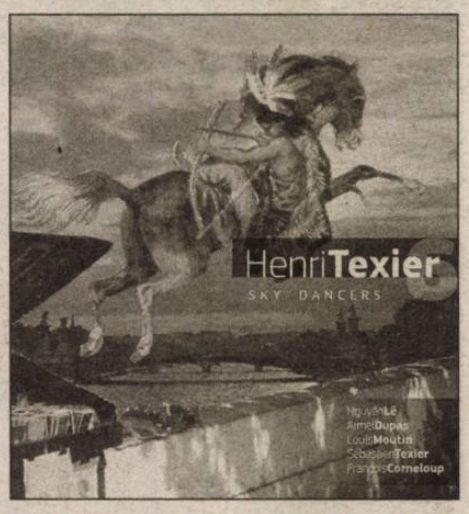

În sfîrșit, ultimul actor al materialului e tobosarul Louis Moutin, la rîndul său prezent într-o măsură mai evidentă decît compozitorul principal, însă cu mai puține oportunități de a ieși în evidență comparativ cu Nguyên Lê ori Sébastien Texier. Acesta oferă o secțiune ritmică atletică, făcîndu-și datoria de a menține în mișcare energiile efervescente în jurul cărora a fost gîndit albumul.

***Henri Texier Hope Quartet** vor concerta luni, 6 noiembrie, în Club Control din București.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

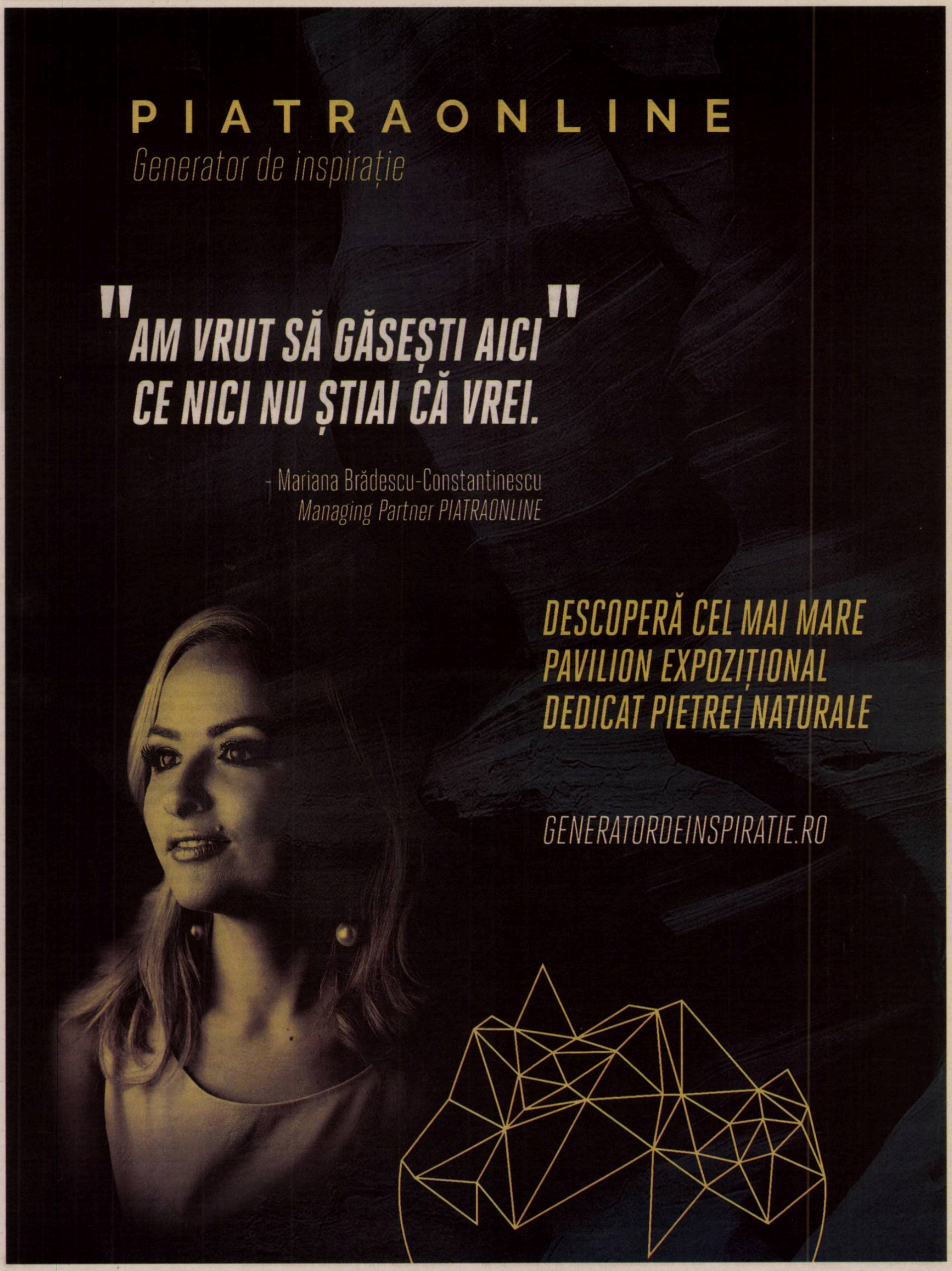
PIATRAONLINE
Generator de inspirație
"AM VRUT SĂ GĂSEȘTI AICI CE NICI NU ȘTIAI CĂ VREI."
- Mariana Brădescu-Constantinescu
Managing Partner PIATRAONLINE
DESCOPERĂ CEL MAI MARE PAVILION EXPOZIȚIONAL DEDICAT PIETREI NATURALE
GENERATORDEINSPIRATIE.RO

Mirella PATUREAU

Cîteva păsări rare în zbor deasupra unui peisaj de „monștri sacri“

● Festivalul Național de Teatru, ediția a 27-a, București, 20-30 octombrie 2017.

Festivalul s-a deschis somptuos, cu un număr de bravură actoricească și de triumf al noilor tehnologii, ajunse, în fine, în plină splendoare pe plaiurile mioritice. Deși, de ceva vreme, tineri regizori, Carmen Lidia Vidu, Cinty Ionescu sau Bobi Pricop și echipa sa, au început să le îmblînzească și pe scenele românești. Desigur, mai toate spectacolele își permit astăzi proiecții video sau imagini de sinteză. Dar Robert Lepage vine cu o virtuozitate acumulată de cîteva decenii, grație Centrului său de cercetări canadiene, La Caserne, și companiei Ex Machina, și unei serii de spectacole ce au traversat Europa. A jucat de altfel el însuși ca actor un Hamlet, epurat și elegant, în 1995, *Elsinore*. În spectacolul adus la festivalul bucureștean a colaborat cu echipa Teatrului Națiunilor din Moscova și cu un interpret excepțional, cameleonic și extrem de disponibil, Evghenii Mironov, pe care l-am văzut și în 2015 la Festivalul de la Sibiu cu *Povestirile lui Șușkin*, în alt registru, cu aceeași poftă bulimică de joc, apărînd în mai multe roluri. Ceea ce face și în acest *Hamlet, collage*, unde joacă toate personajele, grație de asemeni unei echipe rodate în tehnici de transformaționist, bine cunoscute în numerele de cabaret. Dar aici, *habillage*-ul scenic al lui Robert Lepage schimbă totul și dă aerul de fabuloasă reconstituire a textului, într-o modernitate relativă – vezi fantoma tatălui în uniformă de ofițer țarist, leit țarul Alexandru al III-lea, sau Polonius, șef al poliției secrete conform modelului din țările de Est (la sfîrșitul anilor '70, *Hamlet*-ul lui Ștefan Iordache / Dinu Cernescu, în turneu la Paris, juca pe aceeași actualizare, iar replica „Vezi ce fac danezii din Paris“ stîrnea aceleași valuri de veselie în rîndul diasporei române prezente la spectacol). Imaginația tehnologică a regizorului, care semnează și versiunea scenografică, este de o mare bogăție plastică și subtilitate a soluțiilor tehnice, dar aduce și o ipoteză originală la veșnica întrebare despre nebunia tristului Prinț al Danemarcei. Îl descoperim într-o celulă cu pereții capitonați, cu mînecile strînse, într-o cămașă de forță. Apare apoi în costumul clasic al personajului, tricou negru, decorul și situațiile nu încetează să se metamorfozeze: e fabuloasă scena morții Ofeliei (mai puțin credibil însă, adolescentă cu spatele gol) cu apele mișcătoare ce acoperă solul, sau în scena duelului, deja fixată de Lepage însuși odinioară. Revenim în final la celula ospiciului, închisoare, totul nu a fost decît o ipoteză posibilă sau un fabulos *flashback*. Un colaj spectaculos, o prefață pe măsura zilelor prea pline ce au urmat.

Nu părăsim terenul minat al „crizelor de personalitate“. *Rosmersholm*, în regia lui Andriy Zholdack la Teatrul Maghiar din Cluj, este un spectacol ce deranjează dincolo de încărcătura lui dramatică excepțională. Unele texte au o vocație de a trezi demoni și terori trecute. Odinioară, Aureliu Manea îl montase la Teatrul din Timișoara, în lumini și umbre damnate, cu fantoma soției înecate, tîrîndu-și lanțurile, prezentă pe scenă undeva pe un podium înalt ca un duh din teatrul japonez. Grotowski, Artaud și teatrul cruzimii erau icoanele tinerilor regizori de atunci. Andriy Zholdak nu e un regizor comod, citiți notele sale în volumul *Repetițiilor* apărut la Nemira, în 2016, volum coordonat de George Banu, și nici unul din spectacolele sale nu ne pregăteau pentru contemplații soporifice: *Viața cu un idiot*, *Turandot* sau *Electra*, jucate la București, Sibiu sau Cluj, ne-au zguduit în egală măsură. Am neglijat poate să privim în laboratorul sau cuptorul alchimistului ce caută metalul prețios al expresiei finale, incandescente, dificile, ce te lăsa să ieși zguduit, ametit. *Rosmersholm* a fost unul din spectacolele ce au venit cu ecourile unui scandal – în culise – ce depășea dimensiunea esteticului și punea întrebări ce țin de etică, sau mai pe scurt despre respectul celuilalt. Prefer însă să vorbesc despre obiectul de artă prezent aici, un spectacol este un act colectiv, care prinde viață prin corpurile și darul de sine al celor ce-l creează. Ar trebui citate spusele regizorului în micul caiet ce acompaniază spectacolul. „În viața reală aș vrea să fiu normal… În teatru însă sînt un alt om. În teatru nu mă tem de nimic. Sînt un sălbatic, un obsedat. Un Artaud la puterea a doua.“

La intrarea în sală, o scenă de dans violentă precedă spectacolul, un cuplu, femeia urlă sălbatic, ritmul e îndrăcit. Apoi dispar (undeva, în afara textului, a avut loc o agresiune, pare să ne spună regizorul, o provocare ca o explicație sau o scuză, de citit printre rînduri), scena e degajată, o fereastră larg deschisă în partea stîngă prin care pătrund razele soarelui… dincolo de pragul ei, vom înțelege, curge rîul cel negru. O capelă, cu mici statui de sfinți, acoperită din cînd în cînd de o folie de plastic. Casa e aproape pustie, o casă moartă, uși, un tavan din care se vor prăvăli bolovani… Amenințarea pîndește de afară, glasul rîului în depărtare, undeva mocnește iazul morii unde s-a înecat Beate, soția pastorului, și unde vor pieri în final cei doi amanți, sunete asurzitoare sau alarme și sirene suprimate dintr-un gest, pe un tablou electric… „Lumina trebuie auzită, vocea trebuie văzută“, spune regizorul, sau cînd ochiul aude și urechea vede… E ora unui apus de soare auriu, cu Kroll, fratele moartei, sosesc primele umbre ale întunericului… Rebekka (Eva Imre), e o ființă de o veselie stranie, din ce în ce mai tulburătoare, manipulatoare și victimă, mocnind de o tensiune teribilă, gata de atac, apă și foc, de o putere hipnotică, jocul ei e realist și tulburat de accente stranii, maladiv și obscur. „Trebuie să găsim întotdeauna un element realist și unul metafizic. Să facem salturi între cele două“, notează Zholdak. Eva Imre, Gàbor Viola, în Kroll, și Bodolai Balàsz, în Rosmer, sînt trei viori într-o vibrație permanentă, „apă, foc și sabie de samurai“… Un joc dificil, la o tensiune permanentă, un spectacol de o intensitate hipnotică, jucînd cu un risc enorm.

Pasăre amară a amintirii

Deși Radu Afrim e prezent cu trei spectacole în festival, spectacole care-l reprezintă perfect ca estetică și „obsesii“, mă voi opri deocamdată la primul din seria celor reprezenate, *Pasărea retro se lovește de bloc și cade pe asfaltul fierbinte*, montat la Teatrul Național din Tîrgu Mureș, compania „Tompa Miklós“. Este, cred, primul text al lui Radu Afrim, cu o vînă autobiografică și o mare doză de lirism sau refugiu în oniric. L-a scris treptat, undeva într-o cafenea din Tîrgu Mureș, cînd ne povestește de unde vine, sau sursa ascunsă a imaginilor sale. Nostalgia anilor copilăriei, figura caldă a mamei și alte chipuri și dureri ascunse pudic. Fațada unui bloc de apartamente, nișe ce găzduiesc personajele sau sînt ecranul uriaș al proiecțiilor onirice (decor: Irina Moscu), ascunde o comunitate pestriță și pitorească. Melodii ale anilor '70, tranzistoare, casetofoane, munca voluntară obligatorie, vecinii securiști din bloc, o comunitate indiscretă și în același timp o umanitate călduroasă, revenind în prezent cu senzația dureroasă a pierderii, conștiința că totul va deveni trecut, retro, sau tot mai iubesc ce a fost odată… Un spectacol plin de culoare, de tandrețe, de regrete, străbătut de o poezie specială, „afrimiană“, și cînd trece lucrătorul de la deratizare, cu capul său de șobolan, mai așteptăm parcă să izbucnească și alte animale stranii cu capete de zimbri și alte lighioane… Un spectacol la care aderi sentimental și în același timp înțelegi resorturile ascunse ale teatrului său și înțelegi de ce iubești acest teatru unde spaimele copilăriei se amestecă cu forma poetică a unui univers unic. Dar nostalgia nu are limite și anii amintirilor se rostogolesc fără milă în urma noastră. Anii '90 i-am regăsit nu departe, la Macaz, în afara FNT-ului, dar, e drept, ca o replică directă a generației următoare. David Schwartz și echipa sa (A. Firea, Alice Monica Marinescu, Katia Pascariu, Alexandru Potocean, Andrei Șerban) au creat din amintirile lor un spectacol de o mare intensitate dramatică, de o sinceritate totală, căci eroii sau personajele sînt actorii și familiile lor. Un spectacol plin de o tristă ironie, de inventivitate, un „teatru sărac“, dar asumat, în mijlocul spectatorilor, fără nici o tehnică sofisticată, un spectacol teribil de emoționant, de direct. Aceștia au fost anii iluziilor postrevoluționare, realitatea tranziției… Nu am trăit acești ani în România, dar spectacolul m-a izbit direct, cu o strîngere de inimă și o culpabilitate tîrziu înțeleasă, dar poate faptul că un astfel de loc ca acela de la Macaz există și că acești tineri minunați, cu spectacolele lor „înaripate“, există și continuă să ne facă să nu uităm e important și necesar.

Aceștia au fost anii iluziilor postrevoluționare, realitatea tranziției…

O cunosc de cîțiva ani pe Crista Bilciu, am urmărit curajul cu care se bate pentru textele sale, nonconformiste, speciale, în spații imposibile, și am descoperit-o alături de ea pe actrița Anda Saltelechi. De ani de zile, cele două au rămas mai mult sau mai puțin în umbră (deși Anda e de cîțiva ani o prezență „utilă“ pe scena de la Odeonul bucureștean) și, iată, au izbucnit, toamna această, în plină lumină, în prestigiosul Festival Național precedat de o prezență la fel de remarcată în alte festivaluri din țară (și mai ales în Fest In de pe bulevard, unde a fost distinsă cu premiul pentru cea mai bună interpretare, Fest In care anul acesta a surprins prin multe inițiative și prezențe ce nu țin neapărat de teatrul de bulevard, dar asta merită o altă discuție). *Pe Jumătate cîntec*, text, scenografie și video de Crista Bilciu, adevărată performanță susținută de Anda Saltelechi, povestește aproape 30 de ani din viața unei tinere femei, copilă inocentă, anii de școală, adolescența rebelă, care descoperă apoi senzualitatea, corpul său – superbă scena florilor ce se deschid, izbucnind petală după petală, stamină după stamină, sau orgasmul feminin în cîteva imagini video), pînă în pragul maturității și al unei morți anunțate. Anda Saltelechi este absolut covîrșitoare, lejeră, inocentă, sexy, neașteptat de comică, dar și teribil de dramatică, știam asta de cîțiva ani, prin spectacolele risipite pe ici-colo, alături de Crista Bilciu. Fata aceasta este un adevărat diamant, poate străluci pe scenă, cu zeci de fațete, inepuizabilă, subtilă și puternică. Partea video, semnată de regizoare, e eficace și înduioșător de artizanală, în sensul nobil al cuvîntului. Proiecțiile au ceva din copilăria și prospețimea Francescăi, eroina piesei, avem și aici copleșitoarea nostalgie a unei copilării sărace și dure și a epocii sale, dar care nu are nevoie de nici o avalanșă copleșitoare de tehnologie, nici de 60 de asistenți pentru a săvîrși miracolul unui colaj spectaculos, ruso-canadian, Anda Saltelechi e ea însăși o pasăre rară, *rara avis*, model unic, și care nu are nevoie de nici o „cîrjă“ tehnologică. Meritul festivalului este desigur că a știut să facă loc teatrului de astăzi, pur și simplu, în toata diversitatea și strălucirea sa… Nasc și la Moldova oameni, scria cronicarul, dacă Miron Costin se mai citește la școală…

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

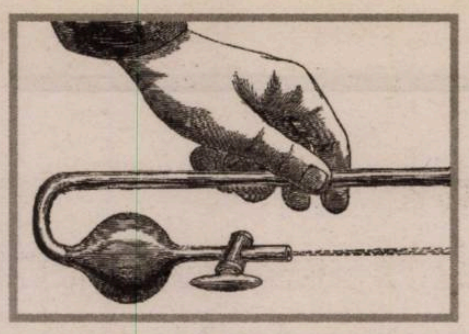

Oana STOICA

rosencrantz & co

FNT – ce, cum, de ce, pentru cine?

● Festivalul Național de Teatru, București, ediția a 27-a, 20-30 octombrie 2017.

Ce vrea să fie Festivalul Național de Teatru, dincolo de eleganța discursurilor și de utilitatea lui?

A 27-a ediție a Festivalul Național de Teatru i-a fost dedicată actorului Victor Rebengiuc, marele actor care, fără a mai avea nevoie de confirmări ale impactului său asupra teatrului românesc, este unul dintre artiștii prezentului.

Directorul artistic al FNT, Marina Constantinescu, a ales pentru acest an 53 de spectacole, 3 performance-uri străine invitate, producții de teatru radiofonic, expoziții și lansări de carte, ateliere de formare profesională, conferințe, proiecții de film. Nu voi comenta selecția, ci doar alegerea unui singur spectacol: *Rosmersholm* în regia lui Andry Zholdak, produs de Teatrul Maghiar de Stat din Cluj, spectacol controversat din cauza incidentului de la premieră (martie 2017), cînd agresivitatea regizorului (Zholdak are o carieră de regizor agresor) față de o actriță a determinat chemarea poliției și ulterior un comunicat al trupei maghiare clujene în care se scria: „Refuzăm orice formă de agresiune. Considerăm că agresiunea nu face parte din munca teatrală și că nu există situații care să o justifice. Sîntem extrem de îngrijorați de cele întîmplate recent. Simțim că gestul inacceptabil al unui singur om aruncă o umbră asupra muncii noastre. Pretindem ca instituția care ne găzduiește să ia măsurile necesare pentru evitarea acestui tip de atitudini." (Managerul teatrului, Tompa Gábor, a anunțat ulterior sancționarea financiară a regizorului.) Consider inoportună, ba chiar nocivă prezența acestui spectacol în FNT pentru că aruncă în derizoriu deconspirarea abuzurilor în relațiile de muncă din teatru. Justificarea prezenței spectacolului în festival prin valoarea artistică se traduce, în fapt, prin acceptarea agresiunii în teatru, dacă rezultatul este considerat valoros. Dacă nu este, ei bine, abia atunci par să înceapă problemele, care ar mai putea apărea și în situația în care agresorul nu este un nume „mare". Sau poate că abuzul este oricînd tolerat la noi, de fapt, dar de ochii lumii ne prefacem indignați? Așa sîntem sau vrem să fim percepuți în 2017, toleranți față de abuzurile în relațiile de muncă din teatru? Aceasta este o primă întrebare ridicată de configurația FNT 2017.

Festivalul a radiografiat actualitatea teatrală autohtonă, oferind o viziune exhaustivă asupra stagiunii 2016-2017, predominant asupra teatrului bugetar și nebugetar *mainstream* (precum Teatrul Act). Selecția generoasă (sînt prezente aproape toate teatrele de stat) a permis, pe de o parte, completarea informațiilor pentru breaslă – care a putut viziona spectacole din toată țara –, pe de altă parte, prezentarea producțiilor proprii în fața publicului bucureștean de către teatre din provincie care altfel nu ar fi putut (financiar) face acest lucru. Prin urmare, festivalul are o accentuată miză utilitară de care au beneficiat în egală măsură comunitatea teatrală și publicul. Dar acest lucru – utilitatea, bazată pe obsesia lui „cel mai mult" și „cel mai mare" pe care o au mai toate festivalurile autohtone ce se raportează la indicatori de performanță cantitativi, nu și la mizele acestor „mult" și „mare" – este necesar și suficient pentru un festival *național* de teatru?

Discuția despre ce este și ce ar trebui să fie un festival național de teatru ar trebui să înceapă de la cuvîntul „național". În ce fel trebuie înțeles „național" și cum afectează această înțelegere configurarea festivalului? Dacă „național" generează doar o „vitrină" a ceea ce s-a produs pe teritoriul țării în decurs de o stagiune, festivalul este pur expozitiv, fără a produce un context investigativ asupra a ceea ce ne grevează viața azi, acum, și a modului în care răspundem/facem față acestor probleme (adică rostul teatrului, ca artă a cetății, de cînd există). Hai să luăm un exemplu înainte de a explica de ce „național" ar trebui înțeles, poate, altfel.

Theatertreffen este echivalentul german al FNT, cu amendamentul că aria sa de acțiune este în interiorul granițelor nu ale unei țări, ci ale unei limbi, cea germană (spectacolele selecționate provin din trei țări, Germania, Elveția, Austria). Deși festivalul este amplu, întinzîndu-se pe aproape trei săptămîni, nu predomină *show-case*-ul, ci evenimentele adiacente, de la experți străini invitați să ia contact cu teatrul german (și căruia li se ține un curs intensiv de actualitate teatrală germană, prin conferințe, ateliere și întîlniri cu artiști și manageri culturali locali) la ateliere de scriere dramatică sau forumul internațional cu tineri artiști și critici. Deci este vorba de o introducere consistentă pentru străini în lumea performativă germană (cu efecte în proiecte ulterioare) și o turnantă pentru chestionarea preocupărilor la nivel universal pe plan teatral. Selecția propriu-zisă cuprinde întotdeauna numai zece spectacole, iar juriul selecționer, format din șapte personalități, fiecare cu un mandat de trei ani – alcătuit astfel încît, în fiecare an, o parte din membrii juriului își termină mandatul și componența se schimbă –, decide ce este important de ales pentru ediția respectivă, inclusiv prin balansarea acestei importanțe într-o zonă sau alta (exemplu: în 2016, tema refugiaților, care avea un impact major în societatea germană, a fost considerată mai importantă decît estetica, astfel încît au fost selecționate spectacole care tratau acest subiect, chiar dacă erau discutabile ca împlinire artistică, juriul considerînd că dezbaterea pe care ele aveau să o genereze era mai folositoare decît etalarea vîrfurilor performative, fără ca acest lucru să scutească Theatertreffen de critici care acuzau caracterul *mainstream* al evenimentului). Ce se înțelege din această rezumare simplistă a festivalului german este configurarea acestuia pe cîteva principii: o platformă care chestionează actualitatea, preocuparea de a prezenta experților străini peisajul teatral german actual, prin ce are el specific, selecția unor spectacole cu miză în actualitate, selecție care este drastică, astfel încît cine se află pe lista finală chiar poate transforma asta în capital de imagine.

Să revenim la „naționalul" nostru. Nu cumva „național" ar trebui să fie mai bine definit – o selecție de amploarea celei din această ediție nu se poate subsuma decît unui slogan general precum cel sub care s-a derulat FNT 2017, „Teatrul schimbă lumea", căci atunci cînd spui prea multe, ajungi să nu mai spui nimic, de fapt –, să se refere la ce ne preocupă pe noi astăzi, la specificitatea și deopotrivă universalitatea problemelor cu care ne confruntăm aici, în această țară, la direcții tematice și estetice ce ne sînt proprii și prin care tratăm/dezvoltăm/particularizăm problemele contemporane universale? Nu ar trebui să reprezinte contribuția artistică locală la o conștiință publică, europeană și universală, îngrijorarea (sau nu) autohtonă față de convulsiile politice și sociale, adică umane, ale lumii contemporane și acest lucru să reiasă clar din conceptul festivalului, nu doar din elemente individuale? Nu ar trebui să fim interogativi într-un eveniment „național" – prin conceptul lui – în loc să fim expozitivi? Nu ar trebui să le fie oferite invitaților străini, critici și programatori de festivaluri, tipuri de performativitate care să îi intereseze prin specificitate și nu noi variante de spectacol cu text clasic/modern, care pot fi întîlnite peste tot (situație valabilă și în alte mari festivaluri autohtone)? Spectacolele prezente în FNT care problematizează teme și estetici specifice și actuale par să facă parte din această selecție mai degrabă datorită modului de producție (sînt produse de instituțiile publice de spectacole) decît conținutului lor. De exemplu, cu toată amploarea festivalului, dintr-o întreagă direcție performativă care cartografiază actualitatea românească, produsă în regim independent, a fost invitat un singur spectacol (*Rovegan* de la Centrul Educațional Replika).

Prin urmare, nu ar trebui ca un festival *național* de teatru să aibă un concept precis conturat, o selecție drastică, să problematizeze în loc să expună, să fie responsabil în alegerile pe care le face? Asta se dorește, doar o radiografie anuală amplă a produselor teatrale? Ce vrea să fie Festivalul Național de Teatru, dincolo de eleganța discursurilor și de utilitatea lui? Cui se adresează și ce mize are? Sînt cîteva întrebări necesare pentru configurarea în viitor a unui eveniment important la nivel local, care ar putea avea însă semnificații și dincolo de granițele țării. Asta dacă nu rămînem prizonierii propriei noastre lumi.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mihnea RUDOIU

Godină vs România

Explozia popularității polițistului Marian Godină în mediul online i-a luat pe mulți prin surprindere, el fiind, poate, cel mai surprins dintre aceștia. Să ai o pagină de Facebook urmărită de aproape o jumătate de milion de persoane (453.000 la 21 octombrie) e o performanță cu care puțini români se pot lăuda. Spre exemplu, dacă le lăsăm deoparte pe alde Teo Trandafir și Andreea Marin (cu trei, respectiv, un milion și jumătate de urmăritori fiecare, cifre suficiente pentru a intui ce profunzimi adăpostește găoacea minții românului), constatăm, selectînd aleator, că pagina de Facebook a lui Cristian Tudor Popescu e urmărită de 193.000 de persoane, a lui Mircea Cărtărescu, de 70.000 de persoane, iar a politicienilor, cu excepția președintelui României (1.800.000), e urmărită tot de un număr mai mic de persoane (Dacian Cioloș – 338.000, Liviu Dragnea – 166.000, premierul Mihai Tudose – 10.000). Prin urmare, Marian Godină stă chiar bine.

Ce e și mai surprinzător e că a apărut din neant. Ieri nu-l știa nimeni, azi toată lumea îi pronunță numele, ca unui actor obscur ajuns, peste noapte, cîștigător al premiului Oscar. Ce e, de asemenea, spectaculos în povestea lui e că, fiind „doar" – sau „decît", ha-ha! – subofițer în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, a avut curajul să povestească, adesea cu umor, lucruri adevărate, dar incomode, cu care mulți români (nu doar polițiști) rezonau.

Reversul acestei celebrități e că a ajuns să îi scoată pe mulți din sărite deoarece, de la o vreme, pare a-și da cu părerea despre orice, nu se mai limitează la povestioarele lui din trafic. Păi, ce facem? La mișto, unii recomandau ca, înainte de numirea miniștrilor, să fie consultat și Godină, pentru a se preîntîmpina o criză politică generată de postările lui online, în care ar fi putut recuza dreptul moral al lui X de a ocupa un fotoliu ministerial.

Există români care, din nerozie, îi lipesc clasica etichetă a „tablagiului", asimilîndu-l „miliținanului" care îngălează două vorbe și dă amenzi. Alții, coborîți de pe pășunile teoriilor conspiraționiste, îl prezintă ca omul serviciilor. Dar cei mai mulți constată, exasperați, că Godină a ajuns să se comporte ca „o vedetă".

Există români care, din nerozie, îi lipesc clasica etichetă a „tablagiului".

Cîtiva, în virtutea faptului că Godină a publicat o carte, îi refuză „autoritatea" de *influencer* – parcă ăsta ar fi termenul la modă – cu condescendența unor critici consacrați. Dar el nu s-a erijat nicăieri într-un cărturar de talia lui Liiceanu, nici într-o personalitate îngîndurată cum e Cristian Tudor Popescu, n-a susținut că opiniile sale ar fi incursiuni pe teme filozofice, pe scurt, nu a pretins că e mai mult decît este. Literar judecînd, scrierile sale se situează pe același palier cu ale Mihaelei Rădulescu, cu diferența că el nu manifestă înclinații spre epatare și nu se străduiește să fie încorporat în sfera elitelor culturale, cu care membra juriului de la *Românii au talent* tînjește a fi asociată.

Dacă s-a ajuns, totuși, ca punctul său de vedere să fie mai viral decît al lui Cărtărescu în mediul online, singura responsabilă e societatea, în ansamblu, căci ea impune modele intelectuale după chipul și asemănarea sa. Toți sînt, oficial, admiratori nedezmințiți ai lui Cărtărescu, dar realitatea arată că mult mai puțini au citit *Solenoid* decît *Flash-uri din sens opus* de M. Godină, *Fluturi* de I. Binder și *Amanții* lu' tanti Ozon.

Pe undeva, e același motiv pentru care individul, cu mic, cu mare, se înghesuie în cinematografe pentru a viziona blockbustere și comedioare unde se livrează emoții facile și *entertainment,* și mai deloc pentru a urmări un film echilibrat, fără efecte speciale, staruri de prim rang și buget colosal (nu neapărat film de artă), dar în timpul căruia e transferat dincolo de orizontul năclăit de stereotipii în care-și derulează viața.

Cu ce îți sînt afectate like-*urile de postările lui?*

Păi, cum să zic, chiar este. Cînd ai aproape o jumătate de milion de *followers,* oricum ai da-o, nu mai ești un oarecare. Nu doar că ți se acordă atenție, dar părerea ta e așteptată. Ești încurajat să te exprimi nu numai pe temele-nișă care te-au consacrat, ci pe marginea multor altor subiecte. Și, stai puțin, de ce să nu o facă? E pagina lui de Facebook, scrie ce dorește.

Așa e, zic ei, dar prea și-a luat-o-n cap cu talentele, prea a început să-și dea cu părerea despre orice. Da, „tablagiul" Godină nu-și mai cunoaște lungul nasului. Oh, serios? Păi, nu pentru asta e Facebook-ul? Apropo, tu, cînd îți dai cu părerea că s-o lase mai moale Godină cu datul părerii, ce faci? Cu ce îți sînt afectate *like*-urile de postările lui? Ori traiul de zi cu zi? Și, mai ales, tu nu te uiți în jur? Nu vezi că unii se simt „vedete" cînd au 5.000 de *followers* în listă, că alții se simt speciali cînd postează bancuri și glumițe ori cînd distribuie imagini cu cățeluși șchiopi și citate cu ce-a zis Umberto Eco despre prostul conectat la net? Unde mai pui că Floricica Dansatoarea, transsexualul Naomi și Fernando de la Caransebeș se percep și ei a fi un soi de vedete, alții (vezi Cristiana Anghel, Maria Grapini sau Liviu Pleșoianu) – chiar personaje impozante ale vieții publice contemporane, iar unii își augmentează statutul real pentru simplul motiv că țin cursuri pompoase de *public speaking,* pentru că au fost mediatizați într-un scandal sau au contul de Instagram urmărit de o duzină de hăndrălăi în călduri.

Acum, că unora le place sau nu, Marian Godină a devenit un personaj foarte popular în România și tocmai de aceea mă voi opri asupra unei întîmplări recente care l-a implicat direct. Acesta, bravo lui, și-a dorit să fie ofițer. A susținut de cîteva ori examenul la Academia de Poliție, dar nu l-a luat. Ultima oară, în august, exclamațiile de dezaprobare indignată și comentariile bășcălioase, în care i se aducea la cunoștință, pe un ton apăsat și satisfăcut, că ăsta e nivelul lui, au fost la ordinea zilei.

Eu spun atît: dacă e cît de puțin adevărat ce se zice-n stînga și în dreapta – desigur, sînt zvonuri, bîrfe, vorbe de clacă, nimic serios –, dacă e să ne luăm după ce spune gura lumii că se întîmplă pe meleagurile mioritice, anume că, în Poliție, fii și fiice, rubedenii, cunoștințe și alți treanca-fleanca ai unor ofițeri, generali, oameni sus-puși și mai puțin sus-puși și-ar fi găsit un culcuș călduț în această instituție a statului, fără altă bază concretă de avansare din viața civilă de unde proveneau decît aceea de a fi copilul, ruda, cunoștința lui X și Y... repet, nu e nimic dovedit, doar dau glas opiniei lumii ciudoase și răutăcioase care croncăne ca să se afle-n treabă, pretinzînd că indivizi anoști, absolvenți ai unor facultăți de duzină sau ai unor facultăți cu o legătură firavă cu obiectul job-ului pe care au fost încadrați, au penetrat sistemul polițienesc ocupînd funcții de ofițeri (pe alocuri, chiar de ofițeri superiori) în baza unor examene superficiale, inclusiv fără a trece baremele de pregătire fizică, dacă e adevărată a mia parte din aceste zvonuri, dacă e adevărat cîtuși de puțin că ar exista cazuri de polițiști care au obținut lucrări de doctorat scrise pe „genunche", degradînd prin fals grosolan credibilitatea Poliției, atunci să îți întărești mușchii corectitudinii și ai deontologiei profesionale tocmai față de unul din acei polițiști autentici cu care se poate mîndri orice Poliție din lume, unul care, prin prestigiul personal, contribuie decisiv la îmbunătățirea imaginii instituției pe care o servește cu cinste, e o dovadă de mare înțelepciune, consecvență și echidistanță!

Nu insinuez că examenul nu ar fi fost corect, nu aduc acuzații... însă, ca cetățean al acestei țări, nu pot să nu constat lejeritatea abracadabrantă cu care uneori sînt recompensați, în multe sectoare de activitate, inclusiv în domeniul privat (dar acolo e treaba lor), nepotismul, amantlîcul, incompetența, Botoxul, prostia, impostura și alții cu trăsături specifice pițipoancelor și sfertodocților, în detrimentul celor care chiar aduc plusvaloare, prin activitatea de zi cu zi, la locul de muncă. Pe cine vrem să promovăm, de fapt?

Într-o obscuritate cețoasă, România mărșăluiește inexorabil către propriul destin, oricare ar fi. În paralel, creierul românului, mărșăluind printre citate, joburi, rate, ședințe de *life-coaching* și vizite la psiholog, ieșiri la mall și evadări *all-inclusive* la bulgari, chestionează avid mediul în care trăiește, păstrînd din el cele mai eficiente metode de supraviețuire și reperele care conservă cu scrupulozitate trăsăturile cele mai apropiate de esența sa spirituală și intelectuală. Evoluția acestor modele e foarte lentă, căci, la aproape 28 de ani de la Revoluție, el încă mai face, într-o ignoranță plină de bună intenții, dar și de prostie crasă, alegeri care îi sînt fatale. Sieși, familiei, comunității.

În altă ordine de idei, dacă va ajunge sau nu ofițer Godină, nu știu, dar ar fi frumos să se întîmple. Din partea mea, poate să vorbească despre fuziunea nucleară și existențialismul francez, despre pinguinii din Galapagos și sensul giratoriu în intersecțiile din jungla amazoniană, despre oamenii cu care se întîlnește, despre orice are chef. Important e că își face onest datoria și, zic eu, are curaj. Și ar fi și mai frumos dacă am fi mai mulți ca el.

***Mihnea Rudoiu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Dear Darlin' Namor *(Editura Tracus Arte, 2014)*

PUBLICITATE

Mihai BUZEA

D'ale arboretului

„Întotdeauna m-a uimit capacitatea de a privi în viitor, funcția de predicție de care dau dovadă scriitorii […]", zice Mirel Bănică în revista *22*, și foarte bine zice. Dovadă este capacitatea mea de a privi în viitor: în timpul premierului Năstase am știut că el este un model cultural pentru pitecantropii din partid și că vor dori să-l imite. Exact asta s-a întîmplat. Avea „Însuși" studii? Au vrut și ei. Atunci a-nceput avalanșa de masteranzi, doctoranzi, chiar de simpli „absolvenți", iar cei care nu răzbiseră nici liceul s-au ambiționat și s-au reînscris, devenind și ei bacalaureați, ceea ce, să recunoaștem, e ceva! Bine, că nu s-au oprit aici, asta-i altă poveste, doar că trebuie s-aveți foarte multă răbdare și să parcurgeți biografiile miniștrilor, dar mai ales ale secretarilor de stat și-ale șefilor de cabinet, ale directorilor de direcții, ale președinților comisiilor de selecție pentru acționariatul companiilor de stat… merită, vă garantez. Veți da peste parcursuri educaționale cu totul remarcabile. Da. (Am fost luat de val, în 2005-2006 am făcut un master. Știu ce vorbesc.)

Îmi exersez iarăși funcția de predicție și afirm: în cel mult un deceniu, dar probabil mult mai repede, noilor ciocoi nu le vor mai fi de-ajuns diplomele de studii și își vor dori diplome de noblețe, întocmai ca-n vremea lui Ludovic al XIV-lea, așa că se vor repezi ca berbecii să-și întocmească genealogii sau, cum se spune curent, să-și facă „arborele genealogic". Prevăd că aici va fi o pîinică de mîncat

pentru diverși săraci ca mine, care mai întîi vor lua bani ca să sape prin arhive și să dea de urmele a cît mai mulți strămoși, iar apoi vor lua alți bani ca să falsifice acte și să-i scoată pe respectivii strămoși altceva decît au fost. E prea complicat? Exemplific imediat.

M-am apucat personal de corvoada arborelui meu genealogic și am constatat, mîhnit, că n-am găsit nimic interesant: țărani, țărani, țărani. Cele mai luminate strămoașe au fost servitoare, iar strămoși luminați n-au prea fost, doar cîțiva soldați (străbunicul Moise Ilea, mort la Caporetto – sau poate în altă bătălie din cele 12 de la Isonzo; Caporetto a fost ultima dintre ele, dar cea mai celebră –, străbunicul Ioan Lupu, grav rănit la Courcelette, plus un puhoi de unchi morți și dispăruți la Stalingrad, dar pe-ăștia nu i-am băgat în „arbore", că erau rude de-a doua și de-a treia spiță). Speram, recunosc cinstit, să dau și eu peste cineva mai de Doamne-ajută, peste vreun fost proprietar de ceva, de castelaș, de moșioară, de mină, de fabricuță, de-o prăvălioară măcar, dar n-am găsit nimic; țăranii nu lasă castelașe-n urma lor. N-am avut noroc nici cît văru' Costiklă, care-a dat peste-un strămoș decorat de țarul Alexandru al II-lea pentru o faptă de arme la Plevna (și a cărui decorație, zice-se de aur, a fost furată de frații strămoșului și vîndută pe băutură unui cîrciumar evreu de prin Galați. Acum văru' Costiklă scrie de zor mail-uri către Tel Aviv, c-a dat de urmașii cîrciumarului și speră să recupereze decorația… asta, dacă vă-ntrebați de la cine-am luat „microbul"!). Ei bine, ce credeți c-o să facă un membru al „partidului interior" într-o asemenea situație? O să se dea mare cu ancestorii lui rupți în coate și crăpați în călcîie? Sau o să-și dea la rescris istoria personală, ca să rezulte că se trage din Ștefan cel Mare, dacă nu direct din Burebista?! Întreb! Și cine-o să execute rescrierea asta, că doar n-o să muncească el singur! De-aia zic. E rost de „proiecte", țineți minte predicția-mi!

Dar ceva-ceva tot am găsit. Am dat peste mătușa Ioana, zisă „Baba Ioana" în pomelnicul familial, cunoscută ca „Ioana lu' Nelu" la ea în sat, deși Nelu nu îi era tată, ci soț; Baba Ioana s-a distins, iată, prin două realizări extraordinare. Unu, că n-a muncit la cîmp nici măcar un minut în toată viața ei, și doi, c-a rămas în memoria satului datorită zicalei „Ești bolnav ca Ioana lu' Nelu", zicală care are următoarea geneză: la țară nu se poate să nu muncești, așa că Ioana, pe atunci o fată în putere, de 15-16 ani, mergea și ea la cîmp, ca toată lumea. Dădea de două ori cu sapa, apoi își înfigea o unghie în gingie, cînd credea că n-o vede nimeni, pînă-i dădea sîngele, pe care începea să-l scuipe cu mare hărnicie, zbierînd în lanul de porumb („Mooor, mooor, am óftică, mooor!"), de rîdea toată lumea, iar Nelu (cu care se afla pe atunci „în vorbă"), o ducea la umbra unui dud și-o planta acolo pentru restul zilei, muncind el și pentru ea. Poate c-ar fi rămas bufoana satului pentru tot restul vieții ei, dacă nu veneau comuniștii și-o puneau șefă, dar nu orice șefă, ci șefă a celulei de partid. Baba Ioana s-a achitat minunat de sarcinile trasate, a terorizat cît i s-a spus (de fapt, mult mai mult), a denunțat, a demascat, a deschiaburit, a schilodit zeci, sute de destine (țăranii din Dobrogea erau săraci materialmente, dar aveau mult pămînt, așa c-a avut Baba pe cine „deschiaburi"…) și-ar fi făcut poate carieră în partid, dacă nu era analfabetă. Mai mult, după 1966 (anul decretului 770), n-a mai fost bine văzută, din moment ce era campioană la avorturi (neexistînd urmași direcți, averea ei – considerabilă! – a revenit, deci, Bisericii, dar asta nu face parte din articol).

Lemă: contraselecția naturală* e una dintre caracteristicile oricărei organizații, comunistă sau capitalistă, și nu ține de personalitatea liderului suprem (al organizației), ci de gradul de osificare (al organizației). Cu alte cuvinte, cu cît organizația este mai veche, cu atît este mai mare șansa proștilor de a fi numiți în funcții de conducere („numiți", nu „aleși"!).

Anti-lemă: organizațiile care-și construiesc structura ierarhică pe contraselecție naturală dispar, mai devreme sau mai tîrziu, pentru că legile naturii li se aplică și lor, ca oricui altcuiva (în cazul acesta, buna și bătrîna lege a selecției naturale).

Di-lemă: da, dispar, dacă viețuiesc în „natură", adică într-un mediu obișnuit, concurențial. Dar dacă viețuiesc într-un mediu controlat, ca paraziți ai unor organisme mai mari, atunci prosperă numai dacă devin din ce în ce mai proaste, mai osificate și mai puțin adaptabile, altfel spus, numai dacă mecanismul contraselecției naturale funcționează perfect (desigur, dacă moare organismul mai mare, atunci dispare și organizația-parazit, ăsta cu contraselecția). Iată un exemplu: specia umană a evoluat împreună cu propria ei specie de păduche *(Pediculus humanus)*, așa cum cimpanzeii au evoluat cu păduchele lor *(Pediculus shaeffi)*, și așa cum, la vremea respectivă, mamuții aveau propria lor specie de păduche (astăzi, vai, extinctă). Revenind la teză: foarte ușor se observă contraselecția naturală în capitalism, în afacerile de familie care durează două generații (tatăl construiește firma de la zero și aduce la conducere pe cel mai prost om pe care-l găsește, adică pe fiul său, care face praf totul – și foarte repede – după moartea bătrînului). În comunism am avut exemplele a milioane și milioane de Baba Ioana, iar consecințele s-au văzut. În prezent avem exemplul partidelor, care, netrăind într-un „mediu" real, concurențial, prosperă aplicînd voios contraselecția naturală, atîta timp cît au un stat pe care să-l paraziteze; în absența statului, membrii „partidului interior" ar muri de foame, întocmai ca păduchii mamuților. Concluzia la care ajung, pornind de la arborele genealogic, este că uimitoarele limite intelectuale ale decidenților politici (miniștri, dar nu numai) nu reprezintă un accident de parcurs al democrației, ci o normă, o consecință a contraselecției naturale (căreia-i dau și-o definiție simplificată: „Orice șef se înconjoară necesarmente de proști"). Închei c-o amintire: lucram într-o instituție și-am asistat la niște interviuri de angajare; evident, șeful l-a ales pe cel mai prost candidat, iar eu l-am întrebat de ce n-a luat unul bun. Mi-a zis: „La ce să iau unul bun? Ca să mi se suie-n cap?"

---

* Nu există termenul ăsta, l-am calchiat după definiția clasică: *„[…] individuals thus characterised will have the best chance of being preserved […]. This principle of preservation, I have called, for the sake of brevity, Natural Selection"*.

***Mihai Buzea** este jurnalist la* Cațavencii. *A publicat recent volumul* Gastarbeiter, *Editura Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

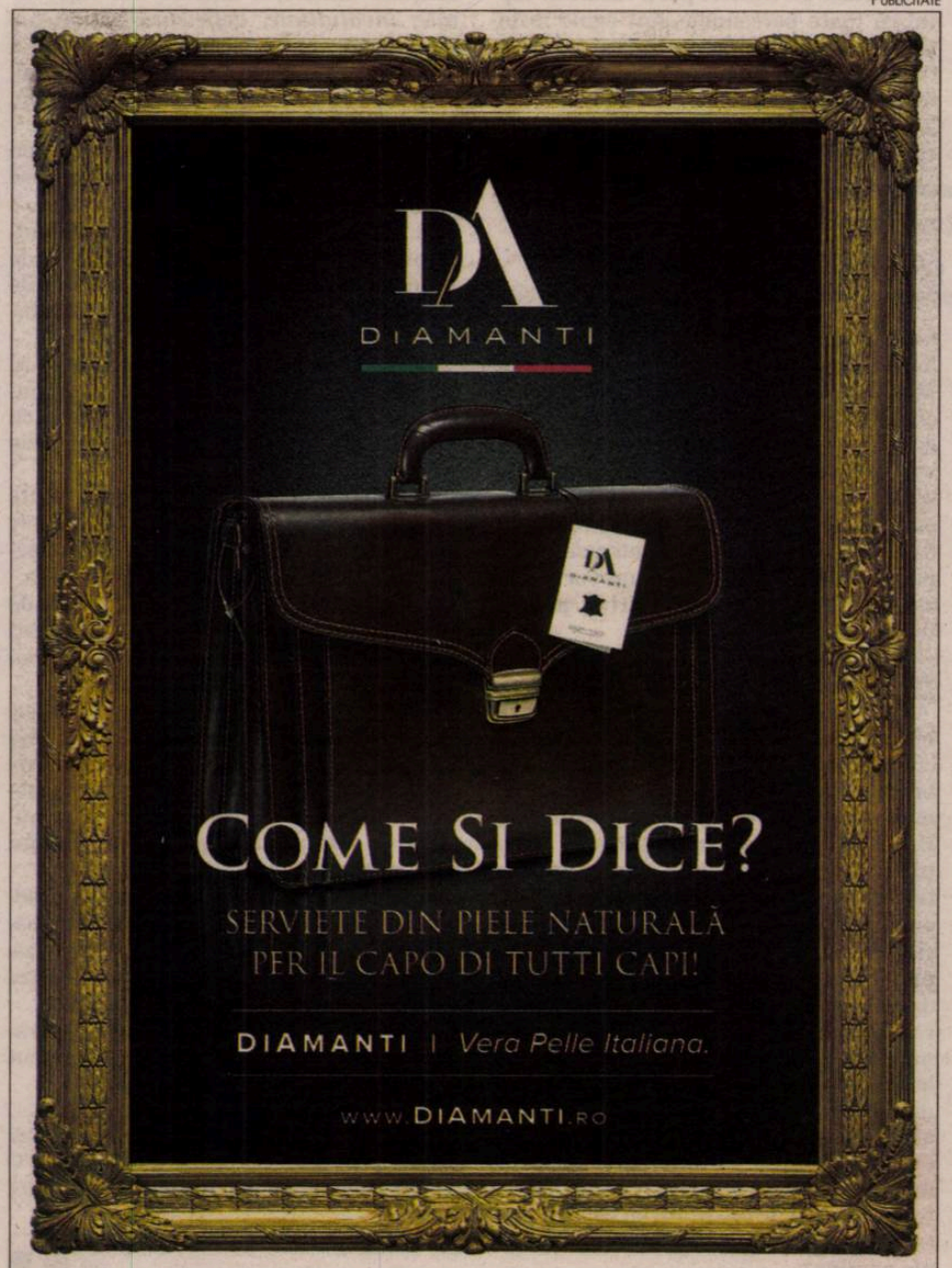

Radu Sergiu RUBA

Incriminarea pentru un volum de poezii. Discriminarea pentru invaliditate

O societate cu adevărat civilizată nu limitează sub nici o formă capacitatea și dorința de muncă a cetățenilor săi, nu blochează intențiile lor de exprimare în plan public, nu culpabilizează actul de creație și nici nu instituie amenzi asupra beneficiilor de pe urma operei, nu asimilează invaliditatea sau dizabilitățile umane neantului și se ferește, în actele sale normative, de formulări dezumanizante, inumane sau antiumane.

Din nefericire, toate aceste grave carențe – practic, vicii – ale legislației și administrației din țara noastră ies la iveală odată cu cazul Laurei Ioana Florescu, autoarea unui mic volum de poezii, persoană cu un anume tip de invaliditate. Față de cele ce sînt și vor fi prezentate în acest document, facem un apel pentru întreprinderea de urgență a măsurilor optime în vederea definitivei eliminări, din mentalitatea și practica instituțiilor de stat centrale și locale, a unui asemenea act de disprețuire, discriminare și represiune asupra cetățeanului liber din România și, implicit, din Uniunea Europeană.

Florescu I. Laura Ioana, născută Ciorăscu, la 1 mai 1979, în Iași, domiciliată actualmente în orașul Cîmpulung Moldovenesc, județul Suceava, diagnosticată cu scleroză degenerativă în plăci, încadrată o perioadă în gradul II de invaliditate, apoi în gradul mai puțin sever II, este autoarea volumului de versuri *Poezii pentru văduve,* Editura Herg Benet, București, 2016. În urma publicării acestui volum de poezii și a încasării din partea editurii a drepturilor de autor în valoare de 230 de lei, autoarei i s-a cerut, de către Casa de Pensii Suceava, înapoierea către stat a sumei de 520 de lei, pensia minimă garantată de care dispune. Nu este singura sa sursă pecuniară ca persoană asistată. Cetățeana în cauză mai primește din partea statului suma de 39 de lei lunar ca prestație pentru categoria de handicap mediu în care este încadrată. De precizat că, pînă în urmă cu doi ani, încasa, ca invalid de gradul 1, pensia de invaliditate de 220 de lei, dar aceasta a fost preschimbată în suma de 39 de lei și numită „prestație" odată cu includerea persoanei în cauză în categoria de handicap mediu.

Prin urmare, Laura Ioana Florescu, cu mama decedată și tatăl plecat la muncă în străinătate, locuiește la Cîmpulung Moldovenesc în casa bunicii, încălzită cu lemne și fără apă curentă. Laura este divorțată, dar a păstrat numele de familie al soțului. A absolvit un liceu electrotehnic, a lucrat într-un *call center* din Brașov timp de nouă ani, pînă la declanșarea bolii, scleroza în plăci, care nu i-a mai permis să-și continue activitatea, fiind apoi pensionată pe motiv de boală. Pe certificatul ei de invaliditate stă scris limpede: „capacitate de muncă pierdută în totalitate". Potrivit Legii 263, a Pensiilor, un astfel de indiciu este posibil numai în cazul gradelor de invaliditate I și II, nu și în cazul gradului III, unde mențiunea trebuie să fie, conform aceleiași legi, „capacitate de muncă pierdută parțial".

Această doamnă se află în situația absurdă de a fi încadrată în gradul de invaliditate II, dar asimilată, prin eliberarea hazardată a unui act birocratic, categoriei de handicap mediu și plătită în consecință – nu cu suma mai mare aferentă gradului II de invaliditate, care corespunde handicapului accentuat, ci cu suma infimă de 39 de lei lunar, alocată handicapului mediu. De precizat că nu există o decizie a unei comisii de specialitate de transfer al pacientei din gradul de invaliditate II în gradul – tot de invaliditate – III, corespunzător handicapului mediu, fapt în realitate imposibil, cîtă vreme scleroza în plăci declarată ca diagnostic este o afecțiune gravă și evolutivă, organismul fiind supus unui proces de degenerare specifică.

La diminuarea nejustificată a pensiei pentru invaliditate sau a „prestației" pentru handicap s-a ajuns fără îndoială din cauza unor abuzuri birocratice, a incompetenței, neglijenței și dezinteresului responsabililor de la comisiile județene de evaluare a acestor ipostaze existențiale umane. Dar solicitarea aberantă a returnării către stat a pensiei minime garantate pe o lună – deoarece persoana invalidă, ca autoare de versuri, a încasat puțin peste 50% din cuantumul acestei pensii ca drepturi de autor – este cu putință în țara noastră din cauza unor contradicții și absurdități legislative existente din 1 noiembrie 1990, odată cu înființarea, prin HG nr. 1161, a Secretariatului de Stat pentru Handicapați, azi Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități.

Nu această instituție este implicată în tentativa de lipsire de pensia minimă garantată a doamnei Florescu. Faptul e determinat de existența unei alte persoane juridice, Institutul Național de Expertiză a Capacității de Muncă, cu toate structurile sale din teritoriu, care se ocupă de apariția infirmității numai în timp ce cetățeanul este angajat în muncă cu un contract de profil pe termen limitat sau nedeterminat. Se adaugă la aceasta eticheta abuzivă aplicată pe certificatele celor pensionați pe motiv de invaliditate, anume formula „capacitate de muncă pierdută în totalitate". În instituirea acestei sintagme, determinante au fost atît obtuzitatea, incapacitatea, neprofesionalismul

Unele persoane sînt înregistrate cu invaliditate.

decidenților și legiuitorilor, cît și interesul ca Institutul de Expertiză amintit să nu fie asimilat Autorității pentru Persoanele cu Dizabilități, ambele structuri ale Ministerului Muncii. În consecință, cele două persoane juridice, Institutul de Expertiză și Autoritatea pentru Persoanele cu Dizabilități, și-au dezvoltat propriile structuri subalterne în întreaga țară, iar la ora actuală alcătuiesc sisteme funcționărești paralele, ce se ciocnesc din cînd în cînd. Este evident însă că pierderea unei funcții a organismului, motorie sau senzorială, nu duce întotdeauna la pierderea totală a capacității de muncă, a abilităților operaționale. În cazurile apariției unor infirmități auditive, vizuale sau motorii, se păstrează alte resurse ale ființei umane ce pot fi mobilizate pentru exercitarea altei îndeletniciri, a altei profesiuni adecvate tipului și gradului de dizabilitate.

Aceste paralelisme legislative absurde, totodată multiplicări instituționale bugetivore, fac ca numărul persoanelor cu dizabilități din România să fie unul ciudat: unele persoane sînt înregistrate cu invaliditate, altele cu handicap, iar elevii sînt calificați ca avînd deficiențe, dizabilitate sau cerințe educative speciale. Această confuzie structurală face ca, în foarte multe cazuri, cetățeni cu acte de dizabilitate să fie integri fizic și mintal, iar alții, cu infirmități evidente, să nu poată dispune de documentele care să le asigure protecția de care au nevoie.

Lipsa de luciditate este foarte gravă și în abordarea conceptului și a realității muncii. Efortul creativ asimilabil drepturilor de autor, cel prin care se produce o operă de artă, prin care se realizează o invenție etc., nu-i este îngăduit persoanei cu invaliditate fără consecințe. Poate să creeze gratis, să inventeze fără nici un fel de cîștig și nici un fel de recunoaștere, dacă dorește să nu-și piardă pensia de boală (invaliditate) sau, cînd aceasta este mai mică decît pensia minimă garantată, nu poate crea și inventa fără să piardă acest venit, după cum se întîmplă concret în cazul Laurei Ioana Florescu. În termenii Codului Penal, s-a ajuns la o formă de incriminare a actului de creație artistică, impunîndu-se, în conformitate nu numai cu legea, ci și cu standardul rațional minimal, dezincriminarea acestuia.

Ilegalitatea deciziei Casei de Pensii Suceava

Decizia Casei de Pensii Suceava încalcă însă mai multe legi în plină vigoare în România. Înainte de toate, calcă în picioare Legea nr. 221/2010, care este de fapt Convenția ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, ratificată de România la 26 septembrie 2007 și intrată în vigoare la 3 mai 2008, promulgată ca Legea nr. 221 la 26 noiembrie 2010. Încă din Preambul, aceasta arată: „discriminarea oricărei persoane pe criterii de dizabilitate este o încălcare a demnității și valorii inerente a omului".

Art. 5 al acestei importante Convenții, intitulat „Egalitatea și nediscriminarea", stipulează: „1. Statele părți recunosc faptul că toate persoanele sînt egale în fața legii și sub incidența legii și au dreptul fără nici un fel de discriminare la protecție egală și la beneficiu egal al legii. 2. Statele părți vor interzice toate tipurile de discriminare pe criterii de dizabilitate și vor garanta tuturor persoanelor cu dizabilități protecție juridică egală și efectivă împotriva discriminării de orice fel. 3. Pentru a promova egalitatea și a elimina discriminarea, statele părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura adaptarea rezonabilă. 4. Măsurile specifice care sînt necesare pentru a accelera sau obține egalitatea *de facto* a persoanelor cu dizabilități nu vor fi considerate o discriminare potrivit prezentei convenții."

Convenția ONU, Legea 221/2010 în România, are grijă să definească discriminarea pe criterii de dizabilitate: „înseamnă orice diferențiere, excludere sau restricție pe criterii de dizabilitate, care are ca scop ori ca efect diminuarea sau prejudicierea recunoașterii, beneficiului ori exercitării, în condiții de egalitate cu ceilalți, a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în domeniul politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu. Termenul include toate formele de discriminare, inclusiv refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă. Adaptare rezonabilă înseamnă modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci cînd este necesar într-un caz particular, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure ori să își exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului."

Parlamentul României a adoptat ca act normativ intern și un articol elocvent al Convenției, precum cel cu nr. 27 — „Munca și încadrarea în muncă. 1) Statele părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități de a munci în condiții de egalitate cu ceilalți; aceasta include dreptul la oportunitatea de a-și cîștiga existența prin exercitarea unei activități liber alese sau acceptate pe piața muncii, într-un mediu de lucru deschis, inclusiv și accesibil persoanelor cu dizabilități. Statele părți vor proteja și vor promova dreptul la muncă, inclusiv pentru cei care dobîndesc o dizabilitate pe durata angajării, prin luarea de măsuri adecvate, inclusiv de ordin legislativ, pentru ca, printre altele: a) să interzică discriminarea pe criterii de dizabilitate."

Alte acte normative din care poate să reiasă încălcarea drepturilor omului în această speță sînt Legea nr. 448/2006, republicată, pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Persoanelor cu Handicap, OG 137/2000, republicată, privind prevenirea și sancționarea discriminării, Legea drepturilor de autor, Codul Muncii etc.

Propuneri de combatere a cauzelor

- Eliminarea, din actele normative și administrative, a limbajului dublu, a terminologiei multiple, imprecise, și a excesului de vocabule privind fenomenul uman al dizabilității.
- Utilizarea cu aceeași semnificație, corespunzătoare aceleiași realități existențiale umane, a sinonimelor *infirmitate, invaliditate, deficiență, handicap, dizabilitate,* cu precizarea, în deplină transparență, ori de cîte ori este cazul, a tipului de afectare – auditivă, vizuală, motorie, mintală, psihică, altele.
- Unificarea instituțiilor care se ocupă de fenomenul dizabilității, eliminîndu-se astfel o enormă risipă bugetară.
- Limitarea, în actele normative și administrative, a formulei „capacitate de muncă pierdută în totalitate" la cazurile extrem de grave, în care această facultate umană este evident dispărută.
- Evaluarea restantului funcțional al persoanei în raport strict cu valorile naturale ale stării sale de dizabilitate și cu perspectiva evolutivă sau recuperatorie a acesteia.
- Separarea activităților recunoscute prin Legea drepturilor de autor de cele presupunînd angajare în muncă pe o perioadă determinată sau nedeterminată.
- Impozitarea veniturilor obținute de persoanele cu dizabilități din activități presupunînd drepturi de autor numai prin impozitul pe venitul global.
- Introducerea explicită de prevederi care să stimuleze orice muncă prestabilă de către o persoană cu orice tip și grad de dizabilitate, în mod necondiționat, neobstrucționant, nondiscriminativ, și remunerarea corespunzătoare a prestatorului pentru acea muncă.
- Eliminarea din actele normative și administrative a oricărei prevederi ce culpabilizează, minimalizează, subevaluează, distorsionează sau ignoră ca muncă actul de creativitate artistică și științifică.
- Abolirea oricăror prevederi contrare din orice tip de act oficial recunoscut de lege.

***Radu Sergiu Ruba** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* O vară ce nu mai apune, *Editura Humanitas, 2015.*

Cu ochii-n 3,14

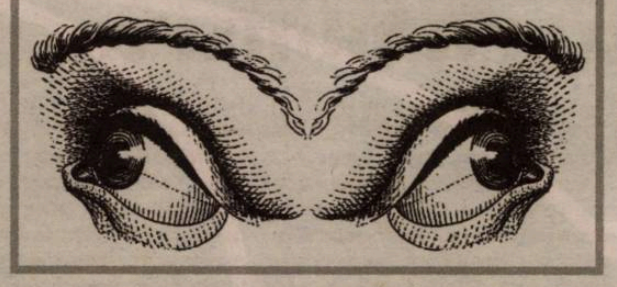

DACĂ FIGURA FRUCTULUI AR FI PERFORATĂ PE MARGINI, LISTA CLASAMENTELOR STELARE AR ÎNTRECE-O PE A PERSOANELOR CARE MURDĂRESC DIMINEAȚA

■ Dacă marijuana ar fi legalizată, cifra vînzărilor ar întrece-o pe cea a înghețatei și a biletelor la cinema – conchide un articol din *Forbes*. Cred că problema ar putea fi însă rezolvată simplu: vinzi înghețată cu marijuana la cinema. (**S. G.**)

■ În urmă cu niște ani, un vînzător de ziare din Valparaiso (Chile), pe nume Miljenko Parserias Bukovic, a fost plăcut impresionat de prestația Juliei Roberts în filmul *Erin Brockovich* și a decis că n-ar fi o idee rea să-și înfrumusețeze pielea cu figura ei. În martie 2011, omul avea 56 de ani și 82 de tatuaje, pe piept, pe spate și pe brațe, cu actrița preferată, pentru care cheltuise un milion de pesos (aproximativ 51.000 de lire sterline). Cum de atunci au mai trecut niște ani, s-ar putea ca Julia Roberts să-i acopere acum, surîzînd, întregul corp. (**D. S.**)

■ Eu, pînă la 14 ani, mîncasem banane doar de vreo două ori, iar asta după ce fuseseră ținute o vreme pe dulapul din bucătărie să se coacă, răstimp în care ai mei mă pregăteau povestindu-mi ce gust bun vor avea. Faptul că acum puștanii știu conotația sexuală a fructului pe care și-l mănîncă în joacă din poală la Balul Bobocilor mi se pare cumva mai normal. Restul e ipocrizie. (**M. C.**)

■ La poștă, o biată chitanță pentru trimiterea unei scrisori recomandate se scoate dintr-o imprimantă cu ace, pe o hîrtie specială, perforată pe margini, mai mare ca foaia A4. De ce atîta risipă? Nu era vorba că salvăm și noi planeta? Sau Poșta Română nu-i de pe planeta asta? (**D. C.**)

■ Și veștile bune trebuie împărtășite, spre bucuria și buna dispoziție generale. Mai ales cînd ești inclus pe lista clasamentelor stelare (terestre, nu celeste). Așadar, se poate. Se pot face mici-mari retușuri, derogări de la vîrsta + sau cum s-o mai fi numind. Rate să fie, că bani se găsesc. Și frăție, monșer, de nu-i chiar imposibil. Stîng, drept, stîng, drept... (**R. M.**)

■ Pentru a încuraja activitatea fizică în rîndul persoanelor vîrstnice, Sir Muir Gray, profesor la Institutul de Sănătate Publică din Anglia, a declarat că ar trebui să ne încurajăm părinții să nu mai folosească liftul și să nu ne mai grăbim să cedăm locul în autobuz persoanelor în vîrstă. Ar fi trebuit să încurajeze și șoferii de autobuz să mai pună, din cînd în cînd, cîte o frînă bruscă. Ca să le ascută reflexele persoanelor vîrstnice. (**S. G.**)

■ Ca multe alte orașe, Parisul e plin de porumbei care murdăresc străzile și clădirile, aceștia fiind totdată purtători de boli precum gripa aviară. Cu toate acestea, numeroși locuitori s-au revoltat împotriva soluției propuse de primarul arondismentului X, care dorea aducerea a doi ulii și trei șoimi care să îndepărteze porumbeii. Și asta nu e tot. Nu mai departe de luna martie a acestui an, 25.000 de parizieni au semnat o petiție prin care denunțau eforturile de a controla infestarea cu șobolani a capitalei franceze drept... „genocid“ al rozătoarelor. Să te mai pui cu militanții pentru drepturile animalelor! (**C. Ș.**)

■ Ultimele vorbe ale lui Thomas de Mahy, marchiz de Favras, după ce și-a citit propria condamnare la moarte prin spînzurare, în dimineața zilei de 19 februarie 1790: „Observ că ați făcut trei greșeli de ortografie.“ Bietul marchiz! (**M. C.**)

DE FAPT, PROFILUL STANDARD AL OMULUI UMPLUT CU APĂ A EVOLUAT BIZAR ÎN PERIOADA IANUARIE-SEPTEMBRIE, E MULT MAI AL DRACULUI DECÎT ETICHETA POPULARĂ

■ „Doi porci mistreți pe o plajă din Mamaia“... ar putea fi începutul unui banc sau al unei cimilituri pentru copii. De fapt, e titlul unei știri despre care vuiește toată presa. Iar porcii nu se bronzau, nu se legănau, ci au fost găsiți, nici mai mult, nici mai puțin, morți de-a binelea. (**M. P.**)

■ Am intrat pentru prima oară în Carrefour-ul de la Șincai: aglomerație imensă, cozi. La un moment dat, de după colț a apărut o pisică negru-cenușie cam jumulită. Profilul standard al cumpărătorului mediu a evoluat considerabil. (**I. P.**)

■ Cercetători ai departamentului pentru antropologie evolutivă ai Institutului Max-Planck au descoperit că genomul omului modern conține, în continuare, o cantitate semnificativă a omului de Neanderthal. La populația europeană e vorba chiar de pînă la 20%. Cum ar veni, *homo europaeus* a rămas, un pic, om primitiv. (**M. M.**)

■ Marilyn Manson despre cum și-ar dori să fie înmormîntat: „Vreau ca trupul meu să fie umplut cu explozibil, astfel încît nimeni din cei care vor veni la înmormîntarea mea să nu supraviețuiască“. (**M. C.**)

■ Alexander Oskar Holverson a fost unul dintre cei 1500 de oameni care au murit pe 14 aprilie 1912 cînd „Titanicul“ a lovit un aisberg în Oceanul Atlantic. Corpul lui Holverson a fost scos din apă după cîteva zile, iar obiectele care îi aparțineau au fost trimise fratelui său. Printre acestea se afla și un carnețel de buzunar în care era împăturită o scrisoare către mama sa. N-am fi știut nimic despre acest Alexander, dacă nu ar fi povestit în această scrisoare despre viața pe „Titanic“: „Acest vapor este uriaș și este amenajat ca un hotel somptuos. Mîncarea și muzica sînt excelente“. De asemenea, i-a spus mamei sale: „Pînă acum am avut o vreme foarte bună. Dacă totul merge bine, vom ajunge la New York miercuri dimineață“. N-au mai ajuns, dar scrisoarea lui a fost vîndută de curînd cu 126.000 de lire sterline, scrie *The Guardian*. (**A. M. S.**)

■ Dintr-un text din *The New York Times:* „Îmi plac foarte mult nunțile. Amestecul bizar de religie, politică și carnaval mă emoționează. E ca la teatru, doar că oamenii sînt reali.“ (**M. C.**)

■ Un site de anunțuri auto din România informează că valoarea totală a autovehiculelor puse la vînzare în perioada ianuarie-septembrie 2017 a ajuns la 1,8 miliarde de euro. Oare cîte dintre ele sînt rable? (**D. C.**)

■ Ați observat, probabil, dacă v-ați plimbat recent prin parcurile bucureștene, că a început combaterea țînțarilor. Căci, după cum știe orișicine, țînțarul de iarnă e mult mai al dracului decît cel de vară. (**C. Ș.**)

■ De pe eticheta unui vin românesc: „Are un gust final suculent, persistent, a cărui savoare persistă mult după degustare“. Gust suculent? Persistență durabilă după? (**M. C.**)

■ Mi-am amintit că am donat niște euro pentru cumpărarea *Cumințeniei Pămîntului*. Sper că nu-i va cheltui Firea pe vreo chermeză populară și nici că vor ajunge la Catedrala Neamului. Pentru că altfel îi vreau înapoi. (**M. C.**)

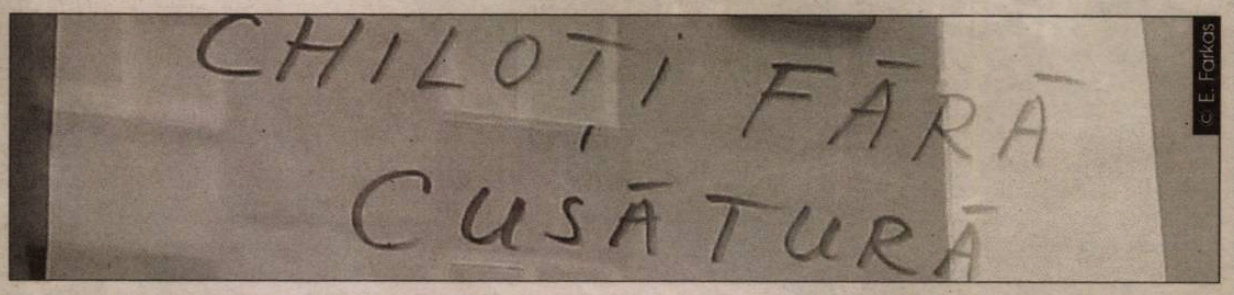

cr. E. Farkas

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI

6 luni 98 LEI

12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE

...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

Viteză garantată
prin fibră optică
1Gbps pentru
afacerea ta
Hai să ne bucurăm
împreună de viitor
Ready?
vodafone
Oferta este valabilă pentru persoane juridice. Vitezele de transfer de până la 1 Gbps sunt valabile în bandă simetrică (download și upload) prin tehnologie FTTB/FTTH.
Pentru oferta completă apelează *222/ 0372 022 222 și intră în contact cu consultantul tău Vodafone.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

NESPRESSO.

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **716** ■ 9-15 noiembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

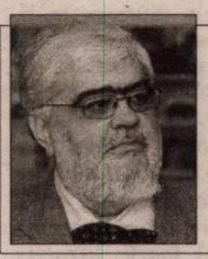

ANDREI PLEȘU

„Tradiții ale învățământului autohton“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„Dincolo de PSD“

pagina **12**

Interviu cu
ATTILA BARTIS

pagina **15**

Cafele, frumoasele mele cafele

„Cafeaua este un limbaj în sine.“

JACKIE CHAN

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană

la vremuri noi, dileme vechi

Adina POPESCU

Mentalitatea de loser

– scurt dialog despre putere și autoritate –

„Dacă mi-aș dori să am putere? Sigur că mi-aș dori... Puterea înseamnă în primul rînd bani. Cel puțin într-o societate ca a noastră. Aici dacă n-ai bani, ești un nimeni... Tu cum crezi că mă simt cînd mă duc cu prietena mea la cele mai ieftine cîrciumi și nu ne permitem decît o bere? Cum crezi că mă simt față de ea, dar și față de mine? Din cauza faptului că n-am bani, am tot timpul o atitudine din asta... umilă! Am ajuns să merg pe stradă cu privirea în pămînt... Iar cînd mă uit la oameni mă gîndesc doar la cîte milioane au în portofel. Cine sînt eu? Sînt un sclav...“

La prima vedere, Daniel pare un ins tonic. E tot timpul în vervă, vorbește mult, cîteodată chiar devine obositor. Și atunci nu-l mai asculți. Pentru că e previzibil. Are subiecte preferate, cum ar fi jobul său. Lucrător comercial într-un hipermarket. „E echivalentul unui muncitor necalificat“ – îmi explică el pe un ton autoironic. „Adică la noi, la... și te rog să nu dai numele firmei că, teoretic, n-am voie să zic nimic!... să fii lucrător comercial e treapta cea mai de jos. După un timp, dacă ești băiat serios, încep să te upgradeze. Dacă ai și studii superioare, de preferat ASE-ul, în cîțiva ani poți ajunge chiar manager. Asta e politica lor! Așa că într-un fel îți dau o șansă, însă pînă să ajungi pe un post din ăsta, muncești ani de zile cu cîrca! Trebuie să-ți dovedești ambiția... mie a început să-mi cam lipsească această calitate! Am momente în care nu-mi mai doresc nimic. Pe bune.“

Daniel lucrează numai de patru luni și deja e epuizat. Se trezește în fiecare dimineață la cinci. Face aproape o oră și jumătate cu autobuzul pînă la marginea orașului. Se schimbă și intră în raion. Cară marfa, o așază pe rafturi. Muncă fizică, tot timpul în picioare. Are o scurtă pauză de prînz pe care și-o petrece în „camera de odihnă“. (...) „Salariul?! Mi-e jenă să ți-l spun. Un pic mai mare decît minimum pe economie. În prima lună am cumpărat numai mîncare și băutură, tot de la ei din magazin.“

Daniel nu-și urăște șefii, doar îi disprețuiește. Mai ales pe străini. Pentru că au putere? „Nu neapărat. Pentru că sînt foarte relaxați în comparație cu mine. Nu au disperarea aia, mă înțelegi? Își conduc mașinile lor de baștani. La prînz mănîncă la un restaurant din apropiere. Și în rest nu fac nimic. Doar dau ordine. Cîteodată mai țipă. Însă nici nu au reacții normale. Niște roboței! Am senzația că se uită prin mine... că nici nu mă văd, de fapt. Că nu exist! Dacă mi-aș dori să fiu manager? Păi, ți-am zis că mi-aș dori doar pentru bani... însă eu n-aș deveni un alt om! (...) A fi șef e o profesie, pînă la urmă... Eu nu m-am născut pentru ea! Cred că, chiar dacă aș fi manager, m-aș lăsa în continuare călcat în picoare ca și acum.“

Puterea presupune și autoritate? Daniel crede că da. Mai ales în uriașul hipermarket care este o lume în sine. (...)

(apărut în *Dilema veche*, nr. 175, iunie 2007)

Dilema veche vă propune

■ Pe 14 noiembrie se deschide la Palatul Patriarhiei expoziția „Temple și sinagogi din România. Patrimoniul evreiesc, național și universal“, organizată de Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic, sub înaltul patronaj al Patriarhiei Române și sub egida Guvernului României – Secretariatul de Stat pentru Culte. Federația Comunităților Evreiești din România dorește să prezinte publicului patrimoniul său sacru de o deosebită valoare istorică și religioasă, dar și de o deosebită valoare arhitecturală și artistică, punînd accentul pe prezervarea acestuia și pe promovarea lui ca valoare națională și universală. Albumul expoziției va oferi o prezentare detaliată și aprofundată, în texte și imagini, a unei selecții de 37 de temple și sinagogi, dar și cu referire la sinagogile dispărute (demolate și/sau distruse), la obiecte de cult, documente istorice inedite, informații despre viața comunitară și religioasă ș.a.m.d. Vernisajul expoziției va avea loc la ora 11 în sala Europa Christiana a Palatului Patriarhal și va fi urmat de un simpozion cu titlul „Sinagoga ca loc de rugăciune, loc de învățătură și loc de adunare“. Expoziția este deschisă pînă pe 24 noiembrie și poate fi vizitată zilnic, cu excepția zilelor de sîmbătă și duminică, între orele 10-16. (Sever Voinescu)

■ *Livada de vișini* de A.P. Cehov în regia lui David Doiashvili, pe 11 și 12 noiembrie, de la ora 19, pe scena Sălii Mari a Teatrului Național. „...sînt momente în care crezi că ești tînăr, că ai puterea să muți din loc munții, dar îți dai seama că ai îmbătrînit, că nimeni nu mai are nevoie de tine. Atunci înțelegi că ai avut viața în mîini, dar că, fără să simți, ai rămas de partea cealaltă a timpului, în afara vremurilor pe care le trăiești și că nu mai ești de folos nimănui. Să rîdem așadar!“ – este cheia în care celebrul regizor georgian ne invită să-l urmăm într-un demers artistic de excepție. (Ruxandra Mihăilă)

■ În cel mai bun an editorial al prozei scurte românești din ultima vreme, două reviste țin trena acestui gen care pare să treacă, în sfîrșit, printr-un *revival* atît de așteptat: *Iocan* nr. 4 (cu povestiri de Adela Greceanu, Radu Aldulescu, Adrian Georgescu jr., Claudiu Constantinescu, Ana Erde, Nicoleta Balaciu, Bogdan Coșa, Bogdan Răileanu, Cristian Boricean, Felix Tzele ș.a.) și *Familia* nr. 7-8/2017 (cu povestiri de Ana Alexandrescu, Diana Bădica, Simona Goșu, Adrian G. Romila, Horia Corcheș, Dan Ciupureanu, Anca Goja ș.a.) Dacă unele dintre aceste nume nu vă sînt cunoscute, rețineți-le, căci sînt pe cale să formeze noul val de prozatori români. (Marius Chivu)

■ Jurnalul lui Radu Vancu, *Zodia Cancerului* (Editura Humanitas, 2017), e datat 2012-2015. Istoria recentă e prinsă în paginile lui ca într-un insectar. Un text curajos, care reabilitează în vremuri noi, trăite în fuga Facebook-ului, această specie a

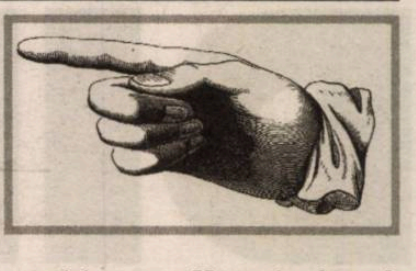

notației așezate. Uman, intelectual, trist și amuzant, și scris impecabil. Căutați-l! (Ana Maria Sandu)

■ Documentarele difuzate în fiecare luni seara la emisiunea *Știința Spațiului* de la BBC Earth sînt pe cît de fascinante, pe atît de „științifice“. Adică, în buna tradiție a acestui post, povestea e făcută bine, fără să încalce în vreun fel limitele științei. Britanicii, cum știm, sînt mari maeștri în a prezenta știința într-un fel foarte atractiv. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Necunoscutul**
- **Minorități naționale – centenar**
- **Orientalistică**
- **Referendum**

album dilematic Adrian Damian

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Vintilă MIHĂILESCU ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

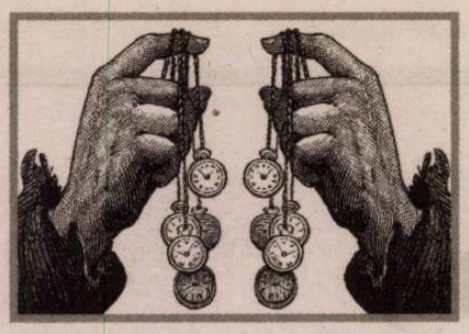

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Tradiții ale învățămîntului autohton

E timpul să încep să povestesc. Pînă nu uit... Am întîlnit tot soiul de oameni, am trăit tot soiul de întîmplări, am auzit tot soiul de povești. Poate că vor avea un oarecare rost documentar, dacă le pun pe hîrtie. Iată, de pildă, o poveste pe care mi-a spus-o, demult, profesorul meu Dan Grigorescu, discipol, ca și Ion Frunzetti, ca și Edgar Papu, al lui Tudor Vianu (și, cred, asistent al lui pentru un timp). E vorba de un examen de literatură universală, cu Tudor Vianu ca examinator și un activist de partid drept candidat. Candidatul nu mai era chiar tînăr, dar avea nevoie de o diplomă universitară, ca să-și poată consolida locul de muncă și „dosarul sănătos“ la o gazetă de propagandă a vremii, unde era un fel de șef. Profesorul, bine crescut și neînvățat cu asemenea situații, era puțin stingherit să ia la întrebări un tovarăș cam tomnatic, dar astea erau vremurile. Lucrurile s-au desfășurat astfel:

– Tovarășe profesor, trebuie să vă spun, cinstit, că nu prea m-am pregătit.

Vianu *(jenat și încurajator):* Ei, nu exagerați. Sînt sigur că, la vîrsta dvs., aveți suficiente cunoștințe.

– Nu, nu, chiar nu m-am pregătit deloc...

– Pot înțelege că nu vă simțiți astăzi în formă. Nu-i nimic. Veniți la sesiunea din toamnă.

– Tovarășe profesor, cît să mai amîn? Am copii care au deja diplomă.

Vianu *(încurcat):* Stimate tovarășe, îmi pare rău, dar nu aveți de ales decît între două variante: ori acum, ori la toamnă. Cum facem?

Candidatul cade pe gînduri și, după o matură reflecție, decide: „Acum!“ Din momentul deciziei, orice dubiu, precauție și nesiguranță dispar ca prin farmec. Omul e, brusc, stăpîn pe situație și pe competențele proprii. Profesorul îl invită să tragă un bilet, candidatul se execută, citește subiectele și comunică sec: „Primul subiect nu-l cunosc!“ (primul subiect era „L. Tolstoi“). „Prin urmare voi trata subiectul 2!“ Subiectul cu pricina era de tip „ghicitoare“: „Numiți cel mai mare poet romantic francez din secolul al XVIII-lea“. Răspunsul era gata făcut: în secolul al XVIII-lea există un singur poet racordabil (ca predecesor) romantismului: André Chénier. Dar candidatul știe mai bine. Răspuns ferm: „Cel mai mare poet romantic francez din secolul al XVIII-lea este Victor Hugo.“ Întrebare ajutătoare din partea profesorului: „Stați puțin! De cînd pînă cînd ține secolul al XVIII-lea?“ Răspuns: „De pe la 1720 pînă pe la... 1792. A, nu, greșesc, pînă la 1789!“ „Și de la 1789 pînă la 1792 ce e?“ Candidatul, surîzînd pertinent: „Sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea!“ „Mă rog“ – suspină profesorul – „să trecem la primul subiect.“ „Dar v-am spus că nu-l știu!“ „Ei, glumiți, e vorba de Tolstoi, *marele* Tolstoi, nu se poate să nu știți despre cine e vorba.“ Răspuns: „A, vă referiți la poetul simbolist, cel care a murit la Paris, înconjurat de prieteni!“ „Nu, iertați-mă, vă gîndiți, probabil la celălalt Tolstoi, Alexei, care a fost și poet (nu chiar simbolist...), a fost pe la Paris, dar s-a întors în URSS și a murit acolo.“ „Înseamnă că m-am înșelat. Deci e clar că nu cunosc subiectul!“ „Vă rog, mai gîndiți-vă puțin, nu se poate“ – insistă generos Tudor Vianu. „E vorba de Lev Tolstoi, *marele* Tolstoi!“ „Nu cumva e cel care a scris *Anna Karenina?*“ – reacționează, iluminat, candidatul. „Ba da, vedeți că știți? Despre el e vorba!“ „Atunci cunosc!“ – se liniștește preopinentul. „Dați-mi voie să vă prezint, mai întîi, pe scurt, intriga romanului: Anna Karenina era o femeie frumoasă, deșteaptă, dar fără studii superioare!“ (Vianu e perplex: nimic de zis, descrierea personajului este corectă!) „Dînsa s-a căsătorit cu un tip care însă avea studii superioare!“ (Poți să zici că nu?) „Bineînțeles că, în aceste condiții, menajul a avut de suferit. Eroina a fugit de-acasă, dar, avînd, totuși, un moral puternic, s-a angajat muncitoare într-o uzină!“ Profesorul e la capătul puterilor: „Îmi pare rău, nu asta e intriga, nu așa se termină povestea...“ „Nu?“ – se întristează candidatul. „Înseamnă că fac o confuzie cu alt film.“

Ce vremuri! Evident, unele lucruri s-au schimbat. Nu prea mai avem profesori de talia lui Tudor Vianu. Dar „candidatul“ din povestea de mai sus pare să fie, la noi, o figură perenă: are funcții importante, surîde larg – un adevărat campion al danturii – la televizor, știe să facă de toate: muncitor la Mecanică Fină, fotbalist, jurist, consilier prezidențial, ministru, șofer, senator etc. Un om de succes! Atîta doar că, din cînd în cînd, confundă istoria națională... cu alt film. Asta nu înseamnă că aplombul lui de *figurant* în orice scenariu politic de paradă are ceva de suferit... Parcă-l văd academician, autor al unui tratat despre felul în care unii falși eroi ai neamului au șubrezit forțele de apărare ale patriei, obligîndu-ne, de pildă, să ne batem cu turcii, cînd, de fapt, voiam să schimbăm un stăpîn cu altul: neamț, rus, austro-ungar, pe scurt, sorosist. În filmul activistului nostru, Churchill e, de fapt, Stalin, iar Stalin e, de fapt, Churchill. Și să mai terminăm cu victimizarea anticomuniștilor. Oricum, pușcăriile lor erau mult mai confortabile decît cele de azi. Puteau muri acolo liniștiți, nu ca bieții interlopi de azi, a căror eliberare umanitară e urgentă.

Vintilă MIHĂILESCU

...@**hai-hui**.ro

Civitas interruptus

Doamna Vasilica iese din blocul L4 și se îndreaptă spre stația de autobuz. Este grăbită, astfel încît, odată ajunsă acolo, se uită spre indicatorul electronic să vadă cînd vine următorul autobuz, dar pe panou scrie în japoneză – sau chineză, Dumnezeu știe. Rămîne cu privirea fixată pe tabloul de afișaj, așteptînd să treacă pe română, dar indicatorul a rămas blocat pe hieroglifele alea ciudate. Iar autobuzul nu mai vine.

Nu este o poveste, ci o întîmplare reală din viața cotidiană a Clujului – altminteri, orașul fruntaș al României –, o situație care se repetă în mii de variante în diferite *smart cities* românești. Despre ce este vorba?

Este vorba despre moda *smart cities* în România. Spun *modă* nu pentru a bagateliza conceptul și strategiile de *smart city,* ci deoarece în România majoritatea edililor folosesc, deocamdată, accesorii *smart city* așa cum te îmbraci de la second hand: cumperi ce găsești și cît te ține punga, ca să arăți *ca și cum* te-ai îmbrăca de la Prada. Și uite-așa apare o pistă de biciclete între două sate care nu au biciclete sau sute de alte piste care încep oriunde și se termină, brusc, unde apucă, masterplanuri de transport integrat din care rămîn trei intersecții *„smart“* sau un sac de cartele de transport care nu se potrivesc însă la dotările autobuzelor, zone wi-fi care nu formează o rețea, investiții uriașe în aparatura de pază contra incendiilor, dar fără integrarea lor într-un sistem care să ne apere de incendii, inițiative eHealth ale unor ONG-uri inimoase, grefate pe un sistem sanitar nefuncțional, oferte de parcuri industriale fără cerere economică, măsuri antipoluare, dar fără controlul corespunzător al punerii lor în practică, locuri de joacă pentru copii amenajate între blocuri, după ce parcul din fața blocului a dispărut în portofoliul unor agenții imobiliare sau, alteori, strategii *smart* de mobilitate urbană ca în centrul Brașovului, care rămîne însă, în 2015, pe locul 14 ca indice total de vitalitate urbană, pe locul 32 ca resurse specializate în cultură și pe locul 33 ca investiții pentru cultură, deși investește cu succes în industrii creative și are infrastructură culturală. Ceva nu merge, deci...

Într-un interviu recent la RFI, Cătălin Tolontan avansa, într-un context diferit, o explicație generică: sîntem o societate subdezvoltată. Conotațiile nu erau neapărat economice, căci, dacă nu uităm de unde am pornit, atît creșterea PIB-ului, cît și ritmul de dezvoltare sînt impresionante. Ceea ce ne lipsește însă este, ca să spun așa, „modul de utilizare“, de management, de guvernanță, spuneți-i cum vreți. Pe scurt, putem să reformulăm în termenii următori: ducem o lipsă cronică de *viziuni coerente și consecvente*. Iar acestea țin mai mult de oameni decît de resurse. Să le luăm pe rînd.

Viziuni. Ceea ce neglijează marea majoritate a edililor convertiți la *smart city* este faptul că acesta nu este o trusă de gadget-uri creative din care îți alegi ceea ce-ți place – și îți permiți să cumperi –, ci o viziune integratoare, o strategie de ansamblu, o visare inteligentă despre cum îți dorești să trăiască în viitor localnicii din orașul tău. Fără o astfel de viziune, toate programele de susținere a unor strategii *smart* nu sînt decît un talcioc. Or, edilii noștri preferă, de regulă, să meargă duminica la acest talcioc, de unde să cumpere ceea ce au înțeles că se vinde mai bine pe piața proiectelor urbane: dacă a mers cu succes în alte părți, va merge și la mine în oraș și îmi va garanta succesul. Fragmente *cut-paste* de *smart city* sînt deci soluții validate *acolo* la probleme nestudiate de *aici*. Între timp, nu avem finalizate cadastrul, PUG-ul și PUZ-urile.

Viziuni *coerente*. De la talcioc nu-ți poți lua o „garderobă“ coerentă, păstrînd un stil sau altul, ci doar o pălărie de un fel, niște ciorapi de alt fel și, eventual, o cămașă care nu prea se potrivește nici cu pălăria, nici cu șosetele. La fel, orașele noastre (cu excepția relativă a celor care au avut de secole o coerență puternică a lor) arată mai degrabă ca o astfel de garderobă desperecheată. Edilii noștri au destul de multe inițiative, uneori absolut meritorii, dar ele se finalizează, de cele mai multe ori, prin „grefe urbane“, implanturi mai mult sau mai puțin aleatoare pe un țesut urban pe care fie îl destramă, fie sînt respinse de acesta.

Viziuni *consecvente*. În cele mai fericite cazuri, cînd există o viziune coerentă (și, să fim onești, chiar au existat și există!) și aceasta începe să fie pusă în practică... se schimbă primarul. Cînd aude de un proiect inițiat de liberali, edilul Bucureștiului, de pildă, se pierde cu firea. Și așa fac mai toți edilii din țară. Și o fac uneori pentru mize ridicole: la Deva, de pildă, un edil a pus o statuie cu un cowboy la coada lui Decebal, următorul a scos-o, enervat, dar, cînd a revenit la putere, primul lucru pe care l-a făcut primarul inițial a fost să pună la loc cowboy-ul: sîc! *Smart city* devine astfel și el, cel mai adesea, o campanie electorală: votați-mă și vă dau cel mai *smart* oraș din țară!

În aceste condiții, tot mai multele și mai creativele proiecte de regenerare urbană ale „societății civile“ nu au altă șansă decît să rămînă, la rîndul lor, fragmentare, insulare, un soi de operații de chirurgie estetică pe corpul mutilat al orașelor.

Și mai este ceva. Protoistoria *smart city* începe, se pare, prin anii 1970 în Los Angeles, conceptul s-a înfiripat după convenția de la Kyoto, în 2008 IMB lansează conceptul de *Smart Planet,* iar prin 2010 strategiile *smart* se extind exponențial. Pe tot acest parcurs, viziunea despre *smart city* nu a rămas aceeași, au apărut critici și au fost propuse noi variante. În 2015, de pildă, Duncan McLaren și Julian Agyeman lansează *Sharing Cities. A Case for Truly Smart and Sustainable Cities*. Constatînd riscul unei fetișizări a tehnologiei *(big data* și ICT rezolvă, prin ele însele, toate problemele), accentul cade acum pe social, pe justiție socială și incluziune *(inclusive cities),* dar și pe relații sociale de cooperare *(sharing paradigme).* Se gîndesc edilii noștri la așa ceva?

Umberto Eco a formulat mai demult o parafrază care vizează multă lume și multe inițiative: *cogito interruptus*. În cazul edililor noștri și al majorității orașelor din România, parafraza ar putea fi extinsă și adaptată: *civitas interruptus*. Preludii uneori strălucite, dar, vai, nefinalizate!...

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Începuturi (II)

Singura jucărie pe care mi-o amintesc e o trăsură cu cai, care funcționa cu baterii. În mod sigur mi-o imaginez mult mai mare și mai frumoasă decît era. Oricum am stricat-o repede, curios fiind să văd cum funcționează. Am primit-o de ziua mea de la nașă-mea, o colegă de-ale mamei. Îmi amintesc că eram la Geta și pentru prima dată m-au lăsat să fac focul în soba din camera unde dormeam. Felul în care trosneau bucățile de lemne și culoarea jarului au rămas în capul meu legate solid de ierni frumoase cu mîncare din plin și vise multe și bune.

Am trei poze, toate haioase, de la grădiniță. Una, cu o colegă de grupă, nemțoaică, mai mare cu un cap decît mine și cu un deficit vizibil de pigmentație a pielii, pe care eu îl compensez cu brio. Alta e o poză de grup cu toți piticii. Și în asta sînt cel mai negru. Și ultima e de la o serbare la care am fost rege și sînt îmbrăcat în mod potrivit pentru rol, avînd o coroană de hîrtie pe cap și o capă făcută rapid dintr-o draperie mai veche. Peste vreo 30 și ceva de ani, la un prînz memorabil cu fostul și actualul rege Cioabă, nu m-am putut abține și am zis că în mod sigur și eu aș putea să zic că am legitimitatea de a pretinde că sînt regele romilor din Caransebeș și că am și o poză prin care pot dovedi asta. Gluma nu a fost deloc apreciată, dar oricum nu am avut nicicînd vreo afinitate pentru liderii etniei.

Copil fiind, m-am îndrăgostit lulea de Suzana, lucru care, brusc, a făcut grădinița interesantă. Dovada că eram îndrăgostit de ea era că îmi împărțeam dulciurile. Întrebat de ce îmi place de Suzana, am răspuns că are buzele roșii ca merele. Mama considera că declarația asta mi-a marcat solid viitorul de „intelectual care scrie la un ziar din București". Ce-i drept, pînă acum cîțiva ani, cînd nu scriam nicăieri, declarația era o dovadă a trecutului meu de curvar dedicat. Suzana este prima fată pe care am ținut-o de mînă. Avea părul creț și ochii albaștri. Îi plăcea funda mea roșie de la gît. Avea multe jucării frumoase, incluzînd și un Lego albastru. Am făcut o casă frumușică și am pus lîngă ea trăsura cu cai. La vremea aia, în Caransebeș nimănui nu părea să îi pese că eu eram țigan. Mutarea la Craiova avea să contribuie dramatic la eliminarea ambiguităților etnice specifice Banatului.

Nu îmi amintesc să fi fost trist cu adevărat, în afara zilei cînd rața mea favorită a fost tăiată și oferită ca supă și carne pe varză. I-am urît în ziua aia cu spume pe toți adulții din jurul meu. Mi-a trecut relativ repede, căci Karol, unchiu-miu neamț, mi-a făcut o undiță și m-a învățat să pescuiesc la Timiș.

Am învățat să mă țin cu disperare de coama unui cal la trei ani. Nu că aș fi vrut, dar Nini m-a pus pe Reta, o iapă frumoasă, și mi-a dat drumul prin sat, că doar gena călăritului și a alcoolismului nu lipsea nici unui bărbat din neam. Îmi amintesc mirosul Retei și, din cînd în cînd, încă o visez. Îmi plăcea tare mult la Budrea, în ciuda faptului că nu exista curent electric și că bunica trăia într-o casă care era pe jumătate bordei. Dormeam pe cuptor și eram un mic prinț. E drept că eram săraci lipiți, dar asta nu conta deloc în măsurarea fericirii mele.

Căratul apei cu cobilița de la fîntînile din vale, mersul cu vacile la păscut, plimbatul cu Reta sau cu carul cu boi al lui Nini, zbeguiala cu caprele, verii și vecinii, mîncatul a orice era prin grădini și datul cu nailonul pe dealuri pînă mă durea curul mai rău decît cînd o călăream pe Reta fără șa sînt toate amintiri pe care nu le-aș schimba pe nimic.

Vară-mea ieșea la prins porumbei sub oală, porumbei pe care Geta îi gătea rapid, spre disperarea mea. Vara, cînd nu eram la Budrea, stăteam la Timiș toată ziua sub protecția lui Vili, un puști rom obez, care avea grijă de mine și mare frică de Geta. Ea, ca orice antreprenor serios, fura tot ce putea de la uzina de prelucrare a lemnului din Balta și aducea și resturile de mîncare de la cantină, resturi cu care creștea în fiecare an doi-trei porci. Mama era, în viziunea Getei, o sclifosită fraieră care nici nu fura de la serviciu și nici nu primea „atențiile" pe care orice altă asistentă le cerea cu mult tupeu.

Mutarea la Craiova la 6 ani a fost un șoc, dar nu a reușit în nici un fel să îmi afecteze gradul de fericire. Vor trece încă vreo cîțiva ani buni pînă cînd o să consider că nu sînt cel mai fericit puști de pe pămînt.

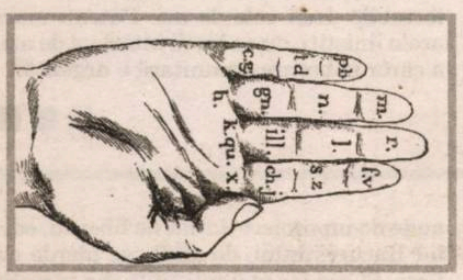

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Adicție universitară

Oveste cu adevărat tulburătoare, venită de la Facultatea de Fizică, a circulat în ultimele două zile prin Universitate. Se pare că, într-un acces de nebunie acută, lipsită însă complet de semne prealabile, conferențiarul doctor Rico Pontif a răpit-o, în jurul orei 11 dimineața, așadar în plină activitate academică, din chiar impozantul său birou administrativ, pe doamna decan Panseluța Mordedrag Corbișanu. Pentru exactitate, trebuie adăugat că Pontif a luat-o pe Mordedrag în brațe și, ulterior, a alergat, ieșind din clădirea principală a instituției. S-a îndepărtat mai bine de o jumătate de kilometru, pînă cînd a fost prins și imobilizat de agenții de pază. Pe „traseu", așa-zicînd, Rico a rupt cîteva uși cu trupul Panseluței, trup pe care de altfel l-a și scăpat pe asfalt, odată ajuns din urmă de gardieni. Întîmplarea avea darul să-ți dea fiori. Pe lîngă scena ca atare, universitarii erau obligați să vizualizeze, în reprezentarea mentală a episodului, un amănunt foarte bizar: doamna Corbișanu cîntărea aproximativ 176 de kilograme, în timp ce firavul Rico nu deținea mai mult de 65! Supozițiile nu au întîrziat să apară. Unii povesteau că Pontif ar fi fost un savant neapreciat, un inventator marginalizat de colegii invidioși. Se sugera că, după cercetări fabuloase în laboratoarele din subsolurile Universității, el ar fi descoperit un nou tip de combustibil – superior tuturor surselor de energie cunoscute de umanitate –, dar, nefiind susținut și acceptat de către conducerea Facultății, s-a văzut nevoit să-i arate doamnei decan, pe viu, ce realizase după ani și ani de muncă. Și-a montat dispozitivul energetic la nivelul, mă scuzați (așa spuneau naratorii întîmplării în acest punct: „mă scuzați!"), a ceea ce Caragiale a numit cîndva „gazometru". Intrat în cabinetul Panseluței, Rico a dat drumul mecanismului care l-a propulsat instantaneu, cu tot cu decăniță, printr-o forță nepămînteană, la aproape un kilometru distanță. Probabil că bietul conferențiar se situa, cu cercetarea sa, la o aruncătură de băț de enigma teleportării și, implicit, de Premiul Nobel pentru Fizică! Scenariile complementare trimiteau la o posibilă inițiere ocultă a lui Pontif, inițiere de înalt nivel, în misterele societăților secrete (secta Illuminati constituia referința preferată). De acolo ar fi preluat, pe ascuns, cu abilități de spion, formula combustibilului extraterestru, activat în biroul doamnei Mordedrag.

Rico a rupt cîteva uși cu trupul Panseluței.

Realiștii susțineau că la mijloc ar fi fost însă o dragoste veche a lui Rico pentru făptura impunătoare a Panseluței, dragoste, din nefericire, neîmpărtășită. Pontif ar fi făcut, de-a lungul vremii, tot ceea ce fusese uman posibil pentru a-și cuceri iubita, dar neînduplecata profesoară Corbișanu nu a vrut să cedeze. Dumneaei visa un partener pe măsură, robust, greu de clintit de furtunile destinului. Vulnerabilul conferențiar nu dezvăluia rezistența necesară unui coechipier autentic pentru doamna Mordedrag. Arăta gata să zboare la orice adiere de vînt. Ce să mai vorbim despre furtuni? Iritat de neîncrederea Panseluței în capacitățile sale fizice, Pontif a apelat, disperat, la o demonstrație practică, luînd-o în brațe pe decăniță și fugind cu ea în depărtări, într-un simulacru straniu de marș nupțial pe fundal universitar. Ușile rupte și prăvălirea ultimativă a giganticei doamne pe asfalt nu intraseră în calculele inițiale făcute de Rico, în pofida pregătirii lui științifice. În toiul acestor nesfîrșite speculații, l-am întîlnit, accidental, pe colegul de cabinet al lui Pontif, profesorul Nucleon Adevereanu, care a rîs cu poftă auzind ce se zvonea despre fizicienii săi. „Nimic real", a constatat el cu fermitate, oprindu-se să-mi explice tărășenia. „Rico era mare amator de cafea de la automat. Există unul la intrarea mare, care merge numai cu fise de 50 de bani. Nu prea apuca să bea, pentru că nu avea niciodată monede potrivite la el. Cu o seară înainte de incident, a cîștigat miraculos cîteva zeci de lei la niște păcănele din cartierul lui. Aparatul i-a dat toată suma mărunțiș. Prin urmare, a venit la școală, a doua zi, cu buzunarele doldora de monede. Nu a rezistat ispitei și a băut, în trei ore, toate cappuccinele, moccaccinele, lattemacchiatele și ciocolățile calde din aparat. Apoi, zăpăcit de cofeină, a prins aripi și a încercat să zboare cu Panseluța după el. Doi idioți, dar, mă rog, tot răul înspre bine: acum el e la dezintoxicare, ea la boli de nutriție (se pare că nu contuziile căpătate în cădere i-au îngrijorat pe medici, ci obezitatea sa morbidă!), iar eu am devenit decan *ad interim*..." Nucleon a dat să plece, dar s-a întors brusc. A scos o bancnotă cu chipul lui Iorga din buzunar și m-a întrebat neliniștit, cu mîna întinsă și – am avut senzația – tremurîndă: „Apropo, Codrine, n-ai să-mi schimbi un leu în două fise de cincizeci? Mă topesc după un espresso lung, însă nu găsesc monede nicăieri..."

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

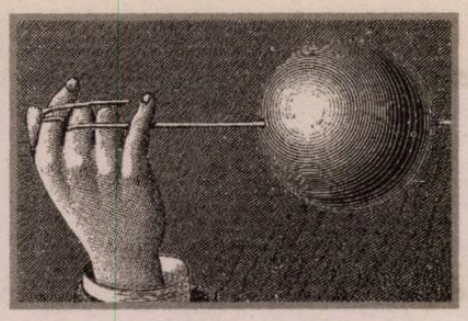

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Noua limbă franceză pe înțelesul activi•ști•ste•lor

Ca și cum gramatica limbii franceze, cu toate regulile și iregularitățile de acord, nu ar fi fost oricum destul de complicată, se mai adaugă, mai nou, reguli suplimentare. *Attention!* Notați, în caiete, regulile scrierii incluzive.

Scrierea incluzivă se bazează pe trei principii. Primul principiu e relativ simplu și se referă la acordul la gen al meseriilor și titlurilor. În limba franceză, parcă mai mult decît în română, unele cuvinte feminizate forțat sună scrîșnit. De pildă, *rédactrice* (redactoare) a intrat în uz, în schimb, *docteure* (doctoră) e greu de acceptat și de pronunțat la feminin. Al doilea principiu e formarea pluralului. Ghidul propune să nu se mai facă acordul la masculin, cum se obișnuia; în schimb, se va folosi un plural „incluziv", adică o formulă care include ambele genuri. E nevoie, pentru asta, de un nou semn de punctuație, de un punct median. Se va folosi, deci, *les citoyen·ne·s* (dacă ar fi să adaptăm în română, ar fi „cetățen·ele·ii"). Limba germană – ceva mai flexibilă din acest punct de vedere – trece și ea prin această revoluție a incluziunii. Și acolo profesiile și funcțiile se feminizează, iar formele de plural includ cele două genuri. Diferența e că în germană sună și se citește, parcă, firesc. În franceză, în schimb, e nevoie de acel nou semn tipografic pentru a marca cele două terminații diferite pentru feminin și masculin plural. În fine, al treilea principiu e să se recurgă la termenul general (și nemarcat de gen) „uman" în loc de *homme* și *femme*. „Drepturile umane", nu „drepturile omului". Această recomandare era oricum folosită deja în mediul universitar și asociativ; acum își găsește doar consacrarea, căci e formulată, ca atare, într-un „ghid", un instrument oficial, destinat instituțiilor.

Una e combaterea sexismului și alta e transformarea unei limbi pînă la desfigurare.

„Ghidul" a fost elaborat încă din 2015 de către Înaltul Consiliu pentru Egalitate între Femei și Bărbați și le arată reprezentanților autorităților publice regulile de adresare pentru a evita stereotipurile de gen. Recomandările ghidului au fost adoptate repede de mai multe instituții și universități. Ba mai mult, o agenție de comunicare a publicat chiar și un „Manual de scriere incluzivă". Iar o editură importantă a publicat un manual de franceză pentru gimnaziu după noile reguli. Nu e clar dacă manualul respectiv a fost și difuzat și, mai ales, dacă a fost preluat, într-adevăr, în școli. Ce e sigur e că, în afară de cîteva instituții, puțini sînt cei care și-au însușit scrierea incluzivă.

Principala dificultate ține de limba scrisă, de noile reguli pe care aproape nimeni nu le stăpînește. Pe de altă parte, limba evoluează, în mod natural, spre o simplificare a scrierii, spre omisiuni care eficientizează comunicarea; or, adăugarea unor particule suplimentare sau formarea unor noi cuvinte, feminizate, e un demers forțat, adesea contraintuitiv. Dacă, la momentul apariției, ghidul a trecut aproape neobservat, practicarea noii gramatici incluzive stîrnește enervare și perplexitate. Că evoluția naturală a limbii n-are nici o treabă cu egalitarismul și corectitudinea politică e cel mai neînsemnat și neîntemeiat dintre reproșuri: poate chiar era nevoie de mai multă corectitudine politică în discursul oficialităților. Dar una e combaterea sexismului și alta e transformarea unei limbi pînă la desfigurare.

Ca să nu mai vorbim de faptul că noile reguli, dacă vor fi într-adevăr adoptate, vor crea și mai multă confuzie printre utilizatorii limbii franceze. Care, spun studiile, oricum vorbesc și scriu tot mai prost: din 2010 pînă în 2015, nivelul de cunoaștere a regulilor de bază ale gramaticii a scăzut dramatic. Cel mai recent studiu arată că doar aproximativ 45% din absolvenții de gimnaziu pot scrie corect un text simplu, după dictare.

Previzibil, în dezbatere a intervenit și Academia. Care a transmis un avertisment „solemn": ghidul ar genera o confuzie „vecină cu ilizibilitatea" (observație corectă!). Iar limba franceză s-ar afla în „pericol mortal". Parcă-i și văd: adunați în jurul gropii, nemuritorii de la Academie îngroapă limba franceză, moartă, săraca, după ce-a fost siluită cu instrumentele corectitudinii politice de niște activi·ste·ști femini·ste·ști.

Bianca-Olivia NIȚĂ

Lăsați toți lupii să vină la mine

Acum cîțiva ani, pe drumul care trece pe la mănăstirea Petru Vodă, am luat cu mașina o femeie mușcată de un lup. Era după-masă, și mergea la spital la control, cărînd după ea o paporniță. În buzunar avea un bilețel de trimitere, cu un diagnostic pe care nu l mai știu, dar țin minte că avea un grad, era II sau III. Cum stăteam amîndouă în mașină, înaintînd pe drumul mărginit de pădure, țin minte că și-a ridicat fusta să-mi arate rana și, cum n-a fost opțional și nici cu avertizare, n-am putut să nu mă uit.

Povestea necazului era simplă, dar memorabilă: ea muncea la cîmp, lîngă pădure, cînd din spate a venit un lup și a mușcat-o. Simplu. Iar eu am considerat că n-am cum să știu eu mai bine decît ea, așa că n-am îndrăznit să întreb dacă nu era un cîine.

În mintea femeii oricum nu era spațiu de pus la îndoială și de reevaluat, știa precis și cum s-a întîmplat, și motivul pentru care o mușcase lupul, motiv care mi-a rămas în minte și mai puternic decît ce-am văzut cînd și-a ridicat fusta. Lupul nu venise la întîmplare, nu era prin zonă și s-a nimerit să o vadă și spontan să decidă să o apuce cu toată gura de gamba stîngă. Nu, lupul venise să o pedepsească, pentru că părintele la care fusese să se spovedească îi spusese să postească, dar ea nu-l ascultase.

Că-o fi fost de asta, că n-o fi fost, n-a mai rămas nici o urmă de îndoială cînd însuși părintele i-a confirmat că lupul era în legătură cu dînsul, erau, cum s-ar spune, în cîrdășie, iar lupul era însărcinat cu implementarea pedepselor divine. Dacă ar fi fost un film cu gangsteri, lupul ar fi fost cel cu mușchi, dar așa, în contextul ăsta monahal, lupul era cel cu dinți. Vă spun că are sens, tot ca-n filmele cu gangsteri, părintele era trimisul Domnului, iar lupul trimisul părintelui, la o adică de ce nu? Lupul, ce-i drept, nu a confirmat niciodată. Domnul nici atît.

Cît de simplu era părintele, asta nu știu, dar vă pot spune cît de simplă era femeia: foarte simplă. Era și simplă, și bună, și era și vulnerabilă. Și n-am găsit nici cuvintele, nici puterea să îi spun că toată povestea cu lupul cu dinți care pedepsesc n-are nici un sens. Pentru că în lumea ei, dintre mine și cel în cîrdășie cu lupul, eu eram cea în trecere, și pentru că în general nu știu cum să dau cu șutul în ce cred alții cu inima deschisă și ochii mari, atîta timp cît nu sînt nici răi, nici militanți și oricum n-au mare lucru de pus în loc.

Să citească Nietzsche? Să facă yoga?

Mi-am amintit povestea asta acum cîteva zile, cînd am dat iarăși peste aceleași comentarii mai mult sau mai puțin savuroase despre pelerinajul la Sf. Parascheva. Trebuie să mă credeți că nimic nu mă îngrozește mai tare decît crezutul în bazaconii. Și totuși, mă întreb dacă deja eternă ridiculizare a babelor cu pupatul moaștelor nu e mai curînd o formă de intoleranță. Cred că toți cei care rîd pe seama babelor ar fi de acord că generozitatea și incluziunea ar face lumea asta mai bună, iar astea sînt valori universale. Cînd crezi în ele, ești generos cu toată lumea, poate în special cu cei vulnerabili.

În general, cine are nevoie să creadă în bazaconii are o doză de vulnerabilitate și trebuie să recunosc că m-am gîndit cum am putea face ca moaștele alea să șoptească – măcar din cînd în cînd – un „Maică, nu mai vota cu PSD-ul", dar, separat de asta, unii oameni sînt rezultatul unor circumstanțe pe care nu le pot influența prea tare și nici judeca foarte critic. La o adică, ce ne-am aștepta de la ele? Să citească Nietzsche? Să facă yoga?

Consolarea are tot felul de forme și, uitîndu-mă la fenomenul ăsta, cred că am trecut de la indignare și curiozitate la un fel de milă. Pentru că sînt o mulțime de lucruri de zis despre Biserica Ortodoxă, și în relația cu statul, și fără relația cu statul, și de asemenea sînt tare multe de spus despre cît de dăunător poate fi să crezi în bazaconii. Toate astea sînt lucruri care ar trebui adresate, dar partea cu babele e deja o discuție despre *cool* vs *uncool* și e și ăsta un registru dăunător.

***Bianca-Olivia Niță** este jurnalist freelance.*

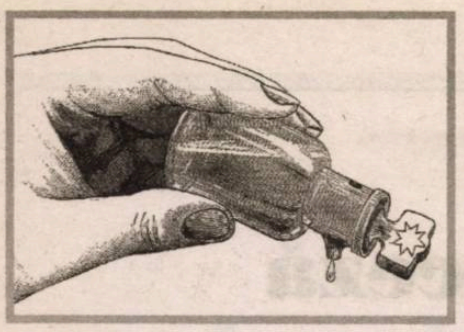

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Dă cu virgulă...

A da cu virgulă e o expresie colocvială destul de recentă, pe care probabil că o cunoaște astăzi orice vorbitor de română, mai ales dacă își pierde destul de des timpul citind presa online sau uitîndu-se la televizor. În ultimii ani, expresia s-a răspîndit rapid, probabil și prin intermediul talk-show-urilor de televiziune, alături de clișee ca *pe repede înainte, pe genunchi, cu subiect și predicat, cu vorbele la el, noaptea minții, despre ce vorbim?* etc. Dicționarele noastre generale încă nu au inclus-o în descrierea cuvîntului *virgulă*, autorii lor considerînd probabil că formula e pîndită de riscul efemerității; sînt însă foarte numeroase ocurențele sale în presa și în comentariile din Internet.

Sensul de bază al expresiei ar putea fi descris ca „a da rezultate nemulțumitoare, a crea confuzie, a nu rezolva o situație, a eșua". Expresia se aplică celor mai diferite împrejurări, de la politică la afaceri, de la sport la viața personală: „La Cetățeni, alegerea viceprimarului *a dat cu virgulă*" (jurnaluldearges.ro; în legătură cu un rezultat indecis, cu alegeri nevalidate); *„îi dă cu virgulă* la promisiuni și la buget" (aktual24.ro); „amînări care *i-au* dat cu virgulă investitorului" (radautiziar.ro); „Metoda accidentul *a dat cu virgulă!* Uite ce a pățit un reșițean!" (cars.ro); „Un hotel OK, dar *mi-a dat cu virgulă...*" (amfostacolo.ro); „S-a vrut pușțan, dar *i-a dat cu virgulă*" (wowbiz.ro) etc. Astfel, prin treptate extinderi de sens, *a da cu virgulă* a putut ajunge un sinonim pentru *a o păți:* „Cînd vrei să fii șmecher și *îți dă cu virgulă*" (trafictube.ro).

Expresia provine, cel mai probabil, din jargonul matematic școlăresc: rezultatul unor operații aritmetice poate fi un număr întreg sau unul zecimal – adică, familiar, *cu virgulă*. Rezolvarea unei probleme din caietul de exerciții poate deci *da cu virgulă*, ceea ce nu e rău în principiu; sensul negativ al expresiei nu este deductibil din simpla combinare a cuvintelor sale. Sensul metaforic se poate baza pe ideea că numerele întregi sînt preferabile celor cu zecimale, mai ales în viața cotidiană: numărul întreg presupune o rezolvare clară și sigură, în vreme ce zecimalele implică aproximări și incertitudini. Se poate ca utilizarea negativă a expresiei să fi pornit chiar de la cazuri – din problemele de matematică sau din viața reală – în care rezultatul așteptat nu cerea zecimale. În Internet chiar există exemple ale utilizării denotative, în care rezultatul *cu virgulă* indică pur și simplu o greșeală de calcul: „Mie îmi *dă cu virgulă* și nu trebuie așa... Mă ajutați... Vă rog" (apel pe un site de „întrajutorare școlară" – brainly.ro); „«Cred că toată clasa a greșit la ultima problemă. Cînd te uiți prima dată zici că e ușor, dar mai apoi, după ce calculezi distanța... Mie mi-*a dat cu virgulă*, la naiba, că nu putea să-mi dea fix. La toți le-a dat rezultate diferite», și-a arătat frustrarea o copilă" (lamentație la ieșirea de la un examen, bzb.ro). Un site care înregistra cuvinte și expresii familiare și argotice (123urban.ro) consemna în anul 2006 expresia, cu explicația (corectă) „eroare, problemă – atunci cînd ceva nu se desfășoară exact așa cum a fost intenționat inițial. Cînd nu există un rezultat clar/curat" –, considerînd că ar fi fost vorba de o formulă folosită de profesioniști („expresie întîlnită cu predilecție la programatori"); e posibil ca programatorii să fi continuat să vorbească mai mult despre calcule, dar expresia cred că era familiară oricui trecuse prin școală.

S-a vrut pușțan.

Uneori, expresia – folosită mai ales în titluri jurnalistice, pentru a capta atenția cititorilor – e motivată suplimentar prin jocuri de cuvinte și aluzii la cifre și calcule matematice. Insuccesele la proba de matematică de la evaluarea națională sau bacalaureat sînt în mod previzibil descrise ironic cu ajutorul ei: „La examenul de mate, le-*a dat cu virgulă*" (observator.tv). Alteori, se încearcă o apropiere forțată dintre sensul literal și cel figurat al expresiei, ca în cazul unui rezultat (cu virgulă!) de testare a alcoolemiei: „Un șofer lugojean a băut pînă *i-a dat cu virgulă!* A fost prins la volan cu o îmbibație record de alcool în sînge. (...) Conducătorul auto fiind testat cu aparatul alcool test, a rezultat valoarea de 1,01 alcool pur în aerul expirat" (lugojanul.ro). În alt exemplu, pentru că un antrenor este și profesor de matematică, expresia este aplicată unui rezultat sportiv cu cifre întregi: „Pandurii Tg. Jiu – Gaz Metan 1-2. *I-a dat cu virgulă"* (tribuna.ro). Pînă la urmă, excesele și devierile dovedesc succesul unei expresii la modă, căreia nu i-a lipsit ingeniozitatea – cel puțin cît timp a avut hazul noutății.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

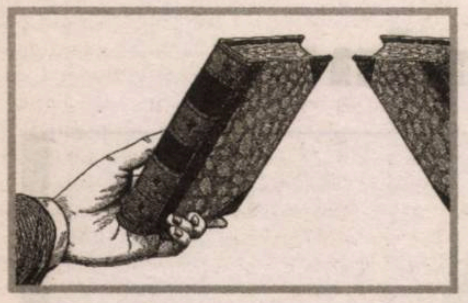

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Nu e imposibil

Acum două săptămîni am publicat în *Dilema veche* un text intitulat „Ce-i lipsește școlii românești?". Începea cu o listă cuprinzînd lucrurile de care, cred eu, învățămîntul nostru are nevoie. Asta nu înseamnă că ar lipsi complet. Doar că ele reprezintă, după umila mea experiență, mai degrabă excepția decît regula. Articolul cu pricina s-a bucurat și de cîteva comentarii – ceea ce, din experiența săptămînală acumulată în ultimii cîțiva ani, se întîmplă destul de rar.

Unele dintre ele m-au pus pe gînduri. Mi se atrage atenția, de pildă: „Lista cu lipsuri din articol mi se pare (ultra)demagogică. Miroși iute acolo ștachete mărețe, prin definiție suite cît să nu ajungi la ele..." Altcineva adaugă: „O listă într-adevăr mult prea lungă și generală care cel puțin în parte ar putea fi aplicată și altor domenii de activitate."

Încep, cum am mai făcut-o și alte dăți, cu sfîrșitul. Fără nici îndoială, mare parte dintre carențele învățămîntului românesc actual se regăsesc și în alte domenii de activitate. Ar fi de mirare să fie altfel. De ce ne-am aștepta, de pildă, ca învățămîntul nostru să aibă, pe ansamblu, un management performant, cînd atîtea alte instituții – spitale, primării, aeroporturi, întreprinderi de producție ș.a.m.d. – dau în permanență rateuri? O „expertiză convingătoare a sistemului" nu lipsește doar din învățămînt. La fel de prost stăm în medicină, în infrastructură, în administrație publică, în finanțe, în... Întrucît românesc, sistemul nostru de învățămînt „beneficiază" de multe dintre caracteristicile spațiului de apartenență. Precum ziceam acum două săptămîni: „Pe scurt, școlii românești îi lipsește o altfel de Românie, în care să-și poată împlini cu demnitate și succes misiunea."

Întrebarea ar fi, în acest context, în ce măsură e realist și legitim să ne punem speranțe că învățămîntul ar putea fi altfel decît celelalte domenii de activitate din aceeași țară. Un răspuns franc: într-o foarte mică măsură, la care, însă, eu, unul, nu sînt dispus să renunț. De ce? Simplu: pentru că cu asta mă ocup, din asta trăiesc, din punct de vedere profesional. Și, în condițiile date, știu că o sumedenie de oameni – studenți, poate și părinții acestora – așteaptă de la mine, personal, de la o rotiță minusculă în angrenajul „sistemului", o serie de lucruri, cărora mă simt dator să le răspund cît de bine sînt în stare.

Chestiunea doi, încă și mai acută. Chiar este lista de carențe ale școlii românești pe care am produs-o, încheiată prin „etc.", „(ultra)demagogică"? Ridică ea „ștachete mărețe, prin definiție suite cît să nu ajungi la ele"? Aici cred că e cazul să ne uităm cu mai multă atenție. Că o școală ar trebui să aibă „toalete igienice" și „săli de clasă salubre" și să nu pice în capul elevilor și al profesorilor nu e chiar un standard „măreț". Personal, cred chiar că se exagerează, în spațiul public, privind așteptările în acest domeniu. În localități în care oamenii trăiesc de pe-o zi pe alta, în condiții extrem de precare, mă îndoiesc că localnicii – deopotrivă adulți și copii – consideră obligatoriu ca dotările școlare să fie la un cu totul alt nivel. Spre deosebire de opinia publică modelată de mass-media, eu cred că școala trebuie întîi de toate să-i mulțumească pe beneficiarii ei. Despre ei, însă, e doar arareori vorba, în mod tangențial și, foarte adesea, tendențios, în știrile care inflamează presa noastră doritoare de senzație: o opinie publică ce se manifestă, nu doar în cadre instituționalizate, ci și în mediile de socializare online, prea puțin „aptă să și asculte, nu numai să afirme". În plan individual, arta de a asculta îți conferă avantajul că nu ieși niciodată în pierdere: ai aflat ceva nou sau, în cel mai rău caz, nimic. Arta de a afirma are, însă, totdeauna un cîștig îndoielnic. În plan social, capacitatea de a asculta și nu cea de a afirma este cea mai sigură cale de tranșare a divergențelor de opinii. În sensul ăsta mă refeream la „Părinți (in)capabili să-și armonizeze opțiunile în beneficiul copiilor lor".

Vorbeam în articolul precedent despre carențe în domenii precum „mediu școlar prietenos pentru elevi și profesori", „viziune, deschidere către viitor", „coerență", „stabilitate", „predictibilitate", „finalități limpede definite și consecvent urmate", „grijă pentru individ și individual", „echitate", „sinceritate", „corectitudine", „flexibilitate, maleabilitate", „respect și respect de sine", „reflexivitate instituțională", „încredere" ș.a. Pentru unii poate că lucrurile astea par baloane umflate cu aer, pentru alții idealuri năstrușnice scornite de oameni care habar n-au cum e realitatea.

Dacă o sumedenie de cuvinte au fost golite de sens în limba română, nu e vina lor, nici a celor care se încăpățînează să le folosească. Dacă unele lucruri par a fi prea abstracte pentru a constitui repere concrete într-o anume activitate, trebuie să spun că știu școli în România pentru care „cuvinte" precum cele pe care le-am înșirat reprezintă o preocupare zilnică, pe cît de concretă, pe atît de acută, a administrației școlare, a fiecărui cadru didactic în parte.

Mi-aș dori, încă o dată, ca aceste cazuri izolate să ajungă să fie „norma" întregului sistem, atît din punct de vedere legal, cît și prin practicile administrative de care acesta uzează. Am mai povestit, în numere anterioare ale *Dilemei vechi,* experiența vieneză a unei școli amărîte de la marginea urbei, în care „generalități" precum cele enunțate erau, ca pretutindeni altundeva în învățămîntul public austriac, literă de evanghelie. Și aș mai putea povesti – am mai și făcut-o, de altfel – o sumedenie de lucruri în sprijinul aceleiași idei: nu e imposibil.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Orașul și trauma colectivă

Amintiți-vă, vă rog, cum arăta Bucureștiul acum cinci-șase ani. Eu îmi amintesc, este orașul în care am copilărit, sufocată de el, într-un fel sau altul, pentru că e aproape imposibil să nu-ți transmită o stare de anxietate, pentru că n-au existat niciodată proiecte pe termen lung care să-l transforme în *a good place to live*. Îmi amintesc că, acum cinci-șase ani, pe lîngă problemele legate de urbanistică, trafic, „disciplina în construcții" (nu știu exact ce înseamnă, dar sună bine) etc. care nu s-au rezolvat nici pînă acum, trăiam într-o mică junglă. La fiecare colț de bloc dintr-un cartier ne aștepta o haită de cîini, cu nume comune gen Fetița, bine hrăniți și adăpostiți în cotețe improvizate de vreo mamaie de la parter. De fiecare dată cînd ieșeam în vreun parc cu bicicleta, evitam anumite zone „populate" de cîini vagabonzi care înnebuneau spontan atunci cînd se învîrtea roata. În curtea unor instituții publice nu se putea intra pentru că paznicii, în timpul liber, aveau grija unor dulăi aciuați pe acolo. Ca să nu mai vorbim de șantiere... toți amărîții de cîini șchiopi și răpănoși se ascundeau în umbra blocurilor în construcție, așteptînd momentul „să apere" (pentru că, în fond, asta e natura lor) și să se repeadă asupra oricărui cetățean care se încumeta pe acolo. Fiecare stradă își avea cîinii ei. Cunoșteam cîinii de pe Silvestru, de pe Toamnei, de pe Viitorului. La fiecare lătrat tresăream, la fiecare umbră canină pe trotuarul celălalt făceam cale întoarsă. Uneori eram nevoită să fac cîte un ocol de 20-30 de minute ca să ajung acasă. În același timp, îmi dădeam seama că nu era vina cîinilor, rătăciți și înmulțiți fără măsură în spațiul citadian, ci a oamenilor. „De vină" erau și toate acele „tanti" de la parter, toți portarii și paznicii de noapte care îi adăposteau și îi hrăneau din milă, crezîndu-le simțul proprietății, dîndu-le voie să stăpînească parcele din oraș. Însă cea mai mare vină o aveau autoritățile, care nu găseau soluții decente și dădeau din colț în colț, că „merge și așa", în vreme ce toți acei cîini se domesticeau, ajungeau să traverseze strada pe trecerea de pietoni alături de oameni, simbioza era perfectă. Și în același timp trăiam într-un Ev Mediu tîrziu și neverosimil.

Ei bine, la un moment dat și în urma unor evenimente dramatice, toți acești cîini ai Bucureștiului „au dispărut" pur și simplu. Ca orice cetățean care își dorește să locuiască într-o capitală europeană, nu m-am mai întrebat ce și cum și m-am bucurat de normalitate (deși sînt convinsă că dispariția subită a cîinilor ascunde, de fapt, o altă poveste de Ev Mediu). De-acum puteam să mă întorc la orice oră pe Silvestru, Toamnei sau Viitorului, fără să fiu nevoită să ocolesc, iar aparatul cu ultrasunete pe care mi-l cumpărasem și pe care, din fericire, nu avusesem ocazia să-l probez, nu-mi mai folosea la nimic, puteam asculta relaxată poveștile altora despre cum fuseseră atacați și mușcați de cîini prin diferite locuri din oraș. Deși cîinii vagabonzi nu mai există pe străzi, frica a rămas, pîndește undeva în subconștient. S-a activat brusc la Iași, de pildă, unde am dat peste niște dulăi, inofensivi de altfel, chiar în centru. I-am ocolit cu

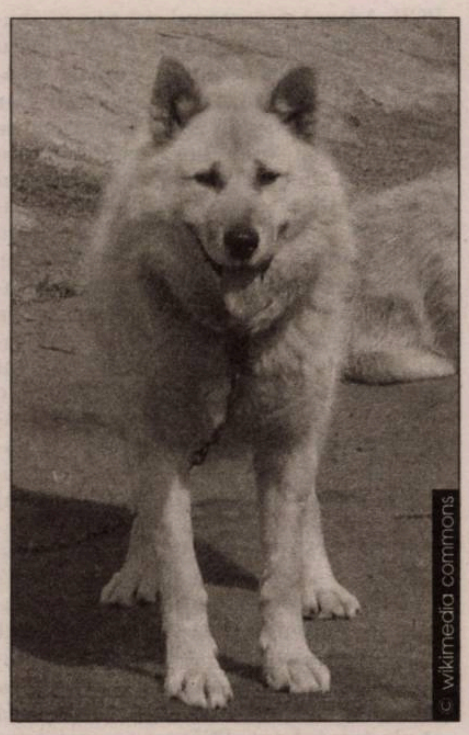

„Ei nu și-au rezolvat încă problema cîinilor?"

precauție și cu o senzație de întoarcere în timp, întrebîndu-mă oarecum uimită: „Ei nu și-au rezolvat încă problema cîinilor?" E același tip de mirare pe care îl are străinul care vine în România și vede mucuri de țigări pe jos sau toalete publice jegoase și se întreabă: ce se întîmplă cu oamenii ăștia? În rest, despre Iași, numai de bine! Frica mi s-a activat din nou acum vreo două zile, cînd căutam o firmă pe la marginea Bucureștiului și într-o curte mare, cu aspect industrial, m-a întîmpinat arătîndu-mi colții Rita, apoi a venit în fugă paznicul: „Nu vă speriați! Nu face nimic!"

Am rememorat povestea cîinilor vagabonzi pentru că mi s-a părut un exemplu bun despre cum un oraș mare din România (și mă refer la București în mod special) poate produce traume pe care uneori nici măcar nu le conștientizezi. Părinților mei, care s-au mutat de ceva vreme „la țară", iar atunci cînd vin în București, orașul în care au trăit peste 40 de ani, se plîng de zgomot, li se pare că au un huruit permanent în urechi chiar și atunci cînd ajung la ei acasă, în curtea de la Breaza. Noi nu-l mai auzim. Cum nu mai auzim nici sirenele, însă dacă încercăm să fim mai atenți, ne dăm seama că sînt infernal și inadmisibil de multe. Și cu traficul imposibil ne-am obișnuit. La o oră cît de cît normală, ora 16, Waze-ul îți indică 45 de minute de la Obor pînă în Titan. Cînd îi urmezi traseul îți dai seama că te scoate pe de arterele principale, unde totul e blocat, și te bagă nu doar pe „străduțele" din spate, dar și prin spatele blocurilor, prin „ganguri" și parcări. Și-ți dai seama că nu ești singur – și aici, în parcarea din spatele blocului, s-a format o coloană, sînt alte mașini care merg cuminți după Waze, fentînd traficul de pe strada principală. Ai senzația că nu vei mai ajunge niciodată la vreo destinație și că totul, inclusiv viața ta, se întîmplă contra-cronometru, cîteva secunde în plus și ai ratat ceva esențial. La job trebuie să ajungi la oră fixă, la fel la întîlnirea „de afaceri" sau la cea cu iubita, cursurile de înot sau de pian încep la oră fixă, copiii trebuie colectați de la „grădi" la oră fixă, altfel plătești „amenda" de 30 de lei, *extra money* pentru educatoarea care stă o jumătate de oră în plus cu ei, pentru că n-ai putut ajunge la timp, ai fost blocat în trafic, unde ai petrecut un timp „mort". Dai vina și pe Waze, care ți-a făcut traseul greșit și te-a dus prin parcări, dar, de fapt, întreg orașul e doar o imensă parcare. O soluție ar fi să te muți în afara orașului, unde speri că vei avea parte de liniște, însă după ce te-ai mutat, îți dai seama că, de fapt, pierzi și mai mult timp pe drumuri în „interiorul" orașului, unde ai treabă, unde sînt „grădi", cursurile de înot și toate cele. Iar două-trei ore seara, acasă, în suburbia perfectă, nu mai sînt suficiente ca să-ți vindece trauma.

Există orașe traumatizate de războaie recente, precum Sarajevo, unde trauma colectivă se simte și acum, însă care au ceva care le conferă o unică personalitate. Există orașe sufocate și traumatizate de migrația masivă, de transformarea lor, pe alocuri, într-o mică lume arabă, ceea ce creează o confuzie – unde trăim, de fapt, unde mai e Europa? Există orașe traumatizate de turismul în exces, care își pierd treptat identitatea. Și mai există orașe traumatizate pur și simplu, din cauza unor incompetenți, a unei administrații proaste și răuvoitoare, care se pare că nu se va schimba niciodată. Printre ele se numără și Bucureștiul.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Pălmare pentru înot

Există aripi de pui, de curcan, chiar de porc, am văzut specialitate la un restaurant. Dar ce mă preocupă este pălmara de înot. M-am băgat de ceva timp în înot. Nu știu cît mă ține. Dau din mîini, mai bine zis, că nu se poate spune că eu știu să înot. Și dau din mîini. Dar alții dau mai zgomotos și mai abitir. Alții plutesc și te lovesc. Dar nici despre asta nu mi-e bine să vorbesc. Vorbesc despre oamenii cu aripioare. La înot. Sînt mai aproape de lopeți, de degete prelungitoare. Probabil e vorba de eficiență. De cucerirea spațiului cu mai multă forță. Nu-mi dau seama de-i fiță sau o permanență a profesioniștilor. Povestea este că mi-am pus problema dacă aceste aripioare nu cumva mă fac mai bun, mai eficient, mai bulangiu, poate-n felul ăsta nu se mai împiedică lumea de mine prin apă. Am început să visez. Că am pălmare-aripioare. Cei cu aripioare par mai profesioniști. Deci am început să cred că sînt profesionist de-a dreptul. Că parcurg distanțe pe care altădată nimeni, niciodată, nu le-a marcat. Să dai două ture mai repede este o performanță, nu? Decît să stai pe covrigul tău și să rozi la spuma din bazin, făcută de alții... Au fost zile de slavă a aripioarelor, de glorie a înaripaților. Totul în mintea mea. Priveam striațiile aripilor prin valuri, cutezam să mă uit la dimensiuni și forme, la gheare. Pînă-ntr-o zi. Zilele astea un gheros, înaripat, și-a lăsat instrumentul pe culoarul meu. Banal, de plastic, un fel de lopățele incasabile și inodore. Formele minore ale unei descendențe nobile. Erau de rîs. Poate omul luase pălmare-aripioare ieftine, dar nu m-am putut opri din rîs. Ce-or fi astea? Ce cap a putut lupta cu pălmarele-paradoxalele astea? Unul ca al meu. Chemările eficiente la înot sînt făcute cu cele mai urîte instrumente. Pălmarele. 37,90. La Decathlon.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

FCSB n-a reușit să se califice nici măcar în grupele Ligii Campionilor, dar s-a calificat deja fără probleme în primăvara Europa League. De ce e așa mare diferența dintre cele două competiții?

Din aceleași motive pentru care există o diferență uriașă între locul de vacanță al patronului și cel al directorului de companie. E breșa clară dintre proprietar și angajat. Între Liverpool și Ajax, sau între Real Madrid și Real Sociedad, e pînă la urmă relația dintre cumpărător și vînzător. Banii mulți au reușit să realizeze un proces de electroliză valorică, separînd în clase diferite ale procesului producției cluburi care altădată se băteau de la egal la (aproape) egal. Pentru că oamenii au devenit globali, puțini dintre ei mai țin cu echipele de sub nasul lor. Din Palestina pînă în Japonia, puștii îmbracă tricouri cu Messi, Ronaldo, Neymar sau Higuain. De aceea totul va fi atras de aceste centre de putere, fonduri materiale și umane. Pe de o parte, acumulări enorme, pe de alta, ateliere de producție „chinezești" pentru a-i îmbrăca pe cei bogați. FCSB se supune și ea cuminte acestei noi ordini mondiale a fotbalului. După vorbele patronului acestui club, scopul principal e de a vinde cu sute (!) de milioane un jucător care abia a scos capul din ou. Dincolo de ridicolul afirmațiilor, rămîne ideea de a nu putea avea țeluri mai înalte decît umflatul buzunarelor proprii. E destul de trist, mai ales pentru fani, cantonați la răfuieli locale, fără posibilitatea de a visa la trofee continentale, cum au putut face părinții lor. Europa League, din perspectiva asta, e o Consolation League. Sau o Marketing League. Echipele de prim rang din marile campionate vin pentru a face act de prezență, fiind mai importante (și mai bănoase) pentru ei competițiile interne, în vreme ce formațiile de nivelul doi sau trei continental speră la un parcurs cît mai lung, dar niciodată dus pînă la capăt, și la vreo căpătuială dacă cine știe ce agent amețit de șampanii și de parfumuri fine va binevoi să dea un aviz pozitiv pentru un căprior național. Face fiecare ce poate, nu dați cu pietre! Bine, nici cu flori...

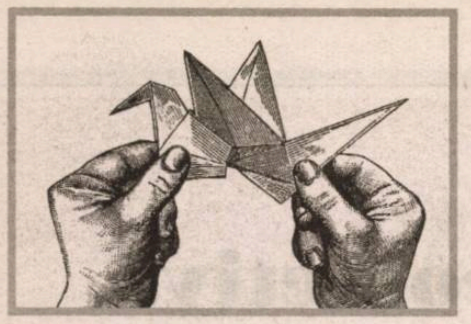

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Unora le place PSD-ul

Zilele trecute s-a strigat din nou în stradă, ca și în alte rînduri: „PSD – ciuma roșie!“ Argumentația celor care adoptă acest slogan e, pentru ei, cît se poate de clară. Sînt fapte și idei pe care ei le văd legate în mod logic, într-o succesiune istorică de la perioada comunistă și pînă în prezent. Deseori, sloganul e asociat cu pancarte pe care apar înșirate nume de partide care și-au tot schimbat denumirea, ieșind unul dintr-altul, ca păpușile Matrioșka: PCR = FSN = FDSN = PDSR = PSD. Povestea partidului-stat transformat la revoluție într-unul al administrației, conectat în continuare la structurile și resursele statului de care e dependent și pe care le folosește în folos propriu, avînd și o ideologie etatistă, declarată (formal) ca fiind de stînga, pare pentru unii pe cît de evidentă, pe atît de nefericită pentru istoria țării din ultimele decenii. Cum se explică totuși că acest partid care pentru unii e ciumă, pentru alții continuă să fie mumă?

E o nedumerire care a apărut încă din 1990. Și pe atunci unii se întrebau, uimiți, cum se făcea oare că atîția oameni care au trăit mizerabil în comunism, oprimați și săraci, votau în continuare cu partidul care moștenea mentalitatea și o bună parte dintre politicile, ba chiar și pe activiștii fostului PCR. Adesea, fenomenul era pus pe seama schimbării numelui partidului, lucru care i-ar fi indus pe mulți în eroare. Poate că unii au fost într-adevăr păcăliți. Dar și atunci erau destui care știau exact pe cine votează. Cine nu era conștient (sau măcar nu simțea) că liderul de atunci al FSN, Ion Iliescu, provenea din structurile de vîrf ale fostului PCR? Cu toate astea a fost votat de o majoritate covîrșitoare, dimpreună cu nou apărutul partid pe care-l păstorea. Astăzi, după aproape 28 de ani, observ că mulți își pun aceeași întrebare: cum e posibil ca atîția oameni să continue să voteze un partid cu o mulțime de corupți pe liste și despre care se știe că de fiecare dată cînd e la putere frînează orice progres politic, economic și social? Cu toate că în fruntea lui nu mai e nici măcar un politician de calibrul lui Ion Iliescu, PSD continuă să fie partidul cel mai votat. Care-i secretul? Unii spun că promisiunile și iluziile vîndute în campania electorală ar fi păcălit din nou mulți votanți. Alții cred că manipularea unor televiziuni ar fi avut și ea un rol important. Se adaugă și explicația că electoratul anti-PSD nu s-a mobilizat suficient. Există și o categorie de indivizi care au votat PSD din interes personal (și numărul acestora nu e de subestimat). Toate astea la un loc, însă, nu cred că pot explica dimensiunile electoratului care, în ciuda gravelor bîlbîieli de la guvernare, a frămîntărilor interne și a nemulțumirile sociale iscate de acest partid în ultimul an, continuă să-l simpatizeze (chiar punînd la socoteală pierderea a vreo zece procente, după cum arată unele sondaje).

Știm și scena multiplicată în milioane de cazuri în care oameni raționali, încercînd să le explice cu argumente unor votanți PSD (uneori din aceeași familie) că nu e bine pentru țară și nici pentru ei înșiși să voteze așa, se izbesc de un zid de netrecut. E ca și cum ar încerca să le schimbe religia. Mulți oameni nu privesc politica în mod rațional. Sînt genul care nu și-ar schimba sentimentele nici dacă ar fi siguri că partidul cu care țin, odată venit la putere, le va tăia din salarii sau pensii. Pentru ei, PSD e o investiție sentimentală, emoțională, profundă. E ca atunci cînd ții cu o echipă de fotbal, echipa de care te-ai îndrăgostit de cînd erai copil. Ești fanul ei necondiționat, chiar dacă între timp nu se mai cheamă Steaua, ci FCSB, și chiar dacă nu mai e echipa Armatei, ci a unui patron care nu-ți place. Există studii care arată că oamenii emigrați, dezrădăcinați, deportați și așa mai departe își pot schimba sentimentele față de țara natală, se pot converti la altă cultură și chiar la altă religie, mai degrabă decît să renunțe la echipa de fotbal cu care au ținut de mici. PSD pare să reprezinte pentru unii un fel de obișnuință profundă, reflexă, la vot. Îl consideră ca făcînd parte dintr-un fel de familie extinsă a lor, simt că-i aparțin indiferent de împrejurări. Face parte din viața și din mizeria lor de toate zilele, de care nu se simt în stare să se despartă. Ca o nevastă care, deși bătută de soț, nu divorțează. Oamenii nu vor altceva în schimb, e partidul lor, e opțiunea lor definitivă, e ciorba călduță în care viețuiesc. Cum să-i scoți din ea?

ready made

O pasăre-opaiț

„În America de sud trăește o pasăre, numită «Guschara», care când e încă pui e numai grăsime și are forma unei mingii. Indienii, după ce le omoară, trag prin ele un fitil și le întrebuințează în loc de lumânări spre a-și lumina locuințele.“

De Strajă, Anul III, N-rul 7-8, Iulie-August 1940

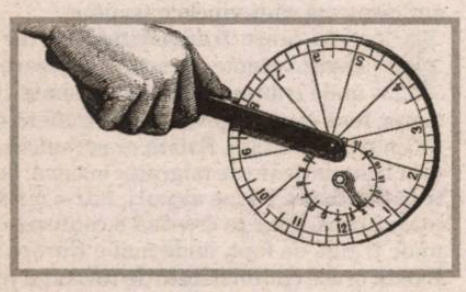

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Bădica Traian Time Travel, Inc.

Cazmaua lovea („cu un scrîșnet“) ceva tare și iată capsula timpului îngropată de troieni sau de romani. Din cîte înțeleg, există mii de capsule ale timpului îngropate în ultimele decenii, pe toate continentele, de către oameni și instituții care, îmi închipui, acum sînt puțin mofluzi că urmează o așteptare de o sută sau o mie de ani pînă la deschiderea ei. Nu e în orice caz împotriva legii să presupui că și romanii ar fi putut îngropa așa ceva. Pun pariu că înăuntru am găsi tot felul de chestii pe care le cunoaștem deja cît se poate de amănunțit, *aurei,* sticlă *diatreta,* bijuterii în argint și niello, puse laolaltă ca să ne impresioneze, nu ca să ne desăvîrșească cunoașterea despre ei. E greu, firește, să anticipezi ce anume nu vor ști despre tine civilizațiile (ce cuvînt dur!) de mai tîrziu. Cunoaștem foarte bine monedele romane, dar nu și scutecele, condimentul *silphium,* culoarea galbenă, pare-se, a „roșului pompeian“. Pentru istorici, ar fi ironic dacă într-o capsulă a timpului din antichitate am găsi textul Noului Testament, din care avem miliarde de exemplare în circulație, iar nu texte antice care între timp s-au pierdut, din care acum îmi vin în minte, la întîmplare, cartea împăratului Traian despre războiul cu dacii, zecile de tragedii ale lui Euripide din care mai avem doar titlul sau, dacă vorbim de texte creștine, controversatul Origene. Capsulele timpului puse recent au și ele conținuturi destul de discutabile. Nu mă refer la cazul în care ele adăpostesc, cum am văzut undeva, semințe de tutun, dar nu și boabe de cafea. Discutabil e că facem mereu din aceste capsule ale timpului un fel de discurs promoțional despre noi, din care nu va afla nimeni că aproape un miliard de oameni sufereau de foame. Un proiect mai interesant este *Memory of mankind,* început acum cinci ani, care umple o mină de sare din Hallstatt (sit arheologic austriac care a dat numele primei vîrste a fierului) cu mici tăblițe ceramice, idee sumeriană. Fiecare tăbliță cuprinde cinci milioane de semne, lizibile sub lupă, și stochează informație parțial selectată (cărți, cunoștințe tehnice) și parțial arbitrară (profiluri de Facebook, poze de la nunți, știri din ziare și, aparent, orice texte trimise online de participanți). După zece ani proiectul se va opri și galeria-arhivă se va bloca treptat prin procese naturale. Acest element arbitrar, de stocare a unor informații ce ar putea părea irelevante acum, are noima lui, pentru că habar n-avem ce artefacte sau ce texte vor da seama mai cu asupra de măsură în viitor de umanitatea noastră.

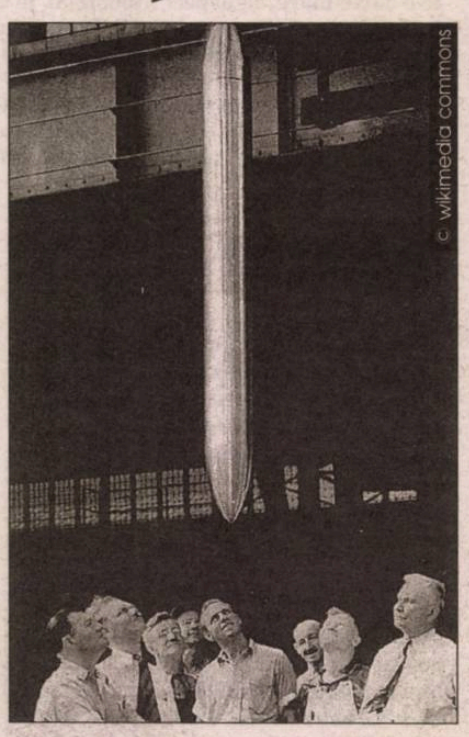

Până la urmă, capacitatea de a ne imagina pe noi ca trecutul altuia e semnul unui interes pentru trecut pe care arheologia îl profesionalizează, dar care e de fapt al tuturor. Nu avem organe de simț pentru timp și ceea ce știm despre el este nu atît că „trece“, cît că „a trecut“. Relația cu timpul se contruiește greu, din negocieri care de obicei scapă conștiinței. Importanța obiectelor ca mediatori între noi și el e importantă pentru devenirea noastră ca oameni, indiferent că e vorba de opaițe antice, cămăși din liceu sau brățara de la maternitate a copilului peste care dai căutînd niște facturi într-un sertar. Citeam de curînd un raport al restauratorilor care au asistat la scoaterea lacătului de pe baia/garderoba Fridei Kahlo din Casa Albastră (azi muzeul Frida Kahlo) în Coyoacán, Ciudad de México. Cînd Frida a murit în 1954, Diego Rivera a hotărît sigilarea acestei camere a soției lui timp de 50 de ani. Mica baie a fost găsită plină ochi de o colecție întreagă, de-a dreptul etnografică, de *huipiles* și alte haine Tehuana brodate, pijamale atîrnînd liniștite în cui, ghemuri de lînă colorată, haine purtate prin spitale, pătate în timp ce picta, sticluțe de parfum și de medicamente (și două tricouri uriașe ale lui Diego, făcute cîrpe). În cadă stătea de 50 de ani proteza ei de picior, terminată cu o cizmă roșie cu clopoței. Ce păstrează obiectele noastre din noi, în absența noastră?

Nu avem organe de simț pentru timp.

Din cînd în cînd se vorbește de anumite situri arheologice excepționale (de obicei orașele îngropate de erupții vulcanice, ca Pompei, Joya de Cerén în El Salvador sau Akrotiri din Thera) ca fiind niște capsule ale timpului. Dacă vrem să spunem prin asta că siturile respective permit reconstrucții mai complexe ale unor moduri de viață din trecut, atunci e corect. Altminteri, e un tip de afirmație binevoitoare care perpetuează stereotipuri despre arheologie. O asemenea idee greșită e că, odată acoperit, un asamblaj arheologic nu continuă să se schimbe în fel și chip, din cauze bio-fizico-chimice. Viața artefactelor în pământ (cu corolarul extrem al dispariției majorității componentelor organice) e studiată de vreo zece științe diferite. O altă idee care sporește fără să vrem în credibilitate, de cîte ori vorbim despre așa-zisă capsulă a timpului de la Pompei, este că saltul de la cultura materială la *cultură* este ceva de la sine înțeles, care se face cu nițel bun-simț. Premisa aici, la fel de greșită, e că dacă avem obiectele oamenilor, „așa cum ei le-au lăsat“, trebuie să fii răuvoitor să nu le înțelegi automat mentalitatea, procesele tehnologice, religia și apartenența etnică. Cum se vede, capsulele timpului sînt un aliat de nădejde în arheologie, dar pot duce și la apariția unor manifestări neplăcute.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Generații pierdute

Cu ani în urmă, am publicat în această revistă un articol despre generații pierdute. Recent, o discuție melancolică m-a dus, iarăși, la aceeași temă. Și la dilema ei…

Am trăit toată copilăria mea auzind despre „generația de sacrificiu". Am aflat că generația părinților mei a trebuit să-și explice sărăcia și traiul greu ca pe un sacrificiu care avea acest sens: copiii o vor duce mai bine. De mic, mi s-a băgat în cap că așa e firesc – părinții se sacrifică pentru copii. Fiind firesc, e nobil. Este una dintre acele datorii care, deși îl îngenunchează pe om, înalță umanitatea din el. Mai mult, mi se spunea că reușitele mele ulterioare, chiar așa improbabile cum păreau a fi la un anumit moment, nu vor fi posibile fără sacrificiul lor. Eram copil și eram foarte emoționat cînd mă gîndeam la asta.

Apoi, la școală, am dat de poezia lui Labiș: „Generații secate se sting / Tinerii rîd către stelele reci…". Mi se părea că e prea multă cruzime în versurile astea, clare și periculoase ca diamantul. Tinerii rîd la stelele reci – mi se părea înspăimîntător! Iar generațiile secate, care se stingeau în rîsul acesta nocturn și nebunesc, mi se păreau a fi demne, calde, prietenoase. Nu mi-au plăcut versurile acestea. Dacă nu mă înșel, le-am recitat o dată la o serbare, cu cravata roșie atent călcată de mama, chiar în acea dimineață. Mama fiind, desigur, generația secată. M-am gîndit că generația secată calcă și spală pentru tinerii care rîd la stele. Fără generația secată, tinerii care rîd la stele ar avea uniforme murdare, pătate, șifonate, ceea ce mi se părea că le-ar induce un disconfort serios, care i-ar împiedica să mai rîdă chiar așa Și, oricum, ar avea o jenă să se urce pe scenă mototoliți și murdari ca să spună poezia…

Apoi, în adolescență, am citit Hemingway. În *A Moveable Feast,* am aflat originea celebrei expresii *„the lost generation"*. Gertrude Stein i-a numit așa pe cei asemenea lui. Iată:

„Avea niște probleme cu aprinderea la vechiul Ford model T pe care îl conducea pe atunci, și tînărul mecanic de la garaj, care fusese înrolat în ultimul an de război, fie n-a reușit să i-l repare, fie n-a vrut să se ocupe peste rînd de Fordul lui miss Stein. În orice caz, nu fusese serios și, după ce miss Stein protestase, fusese aspru admonestat de patronul garajului. Printre altele, patronul garajului îi spusese și «Sînteți cu toții *une génération perdue!*».

– Exact asta sînteți. Asta sînteți cu toții, mi-a spus apoi miss Stein. Voi, tinerii ăștia care v-ați întors din război. Sînteți o generație pierdută.

– Serios?

– Da, asta sînteți, n-aveți pic de respect pentru nimic. Vă-mbătați de parcă ar veni sfîrșitul lumii…

– Tînărul acela, mecanicul, era beat?

– Sigur că nu.

– Pe mine m-ați văzut vreodată beat?

– Nu. Dar prietenii tăi sînt bețivi.

– Mi s-a întîmplat și mie să mă îmbăt. Dar nu apar beat pe aici.

– Sigur, așa e. Nu asta am vrut să spun.

– Patronul băiatului era cel care probabil se îmbătase de la 11 dimineața. De acolo și stilul adorabil.

– Nu mă contrazice, Hemingway. N-are rost. Sînteți cu toții o generație pierdută, exact așa cum a zis proprietarul garajului."

Discuția asta trebuie să fi avut loc prin 1923. Ulterior, generația pierdută a devenit linia întîi a literaturii: Hemingway, Scott Fitzgerald, Ezra Pound, Dos Passos, Steinbeck…

Apoi, după 1989, o altă generație a spus despre sine că este „de sacrificiu". Numai că, de data asta, adăuga: „Ne-am săturat! Nu mai vrem să fim o generație de sacrificiu". Am observat că cei de-o seamă cu mine spuneau asta. Nu m-am simțit niciodată inclus, nu am simțit niciodată că am destinul cuiva „de sacrificiu".

Printre pahare, în fum de țigară boem, stimulat de zgomotul colorat al cîrciumii, prietenul meu bun îmi povestește necazurile amorului său. El are 48 de ani, ea are 24. Ea se comportă bizar, el nu înțelege și a cam obosit. Mă trezesc spunîndu-i: „Generația asta a lor este pierdută. Iremediabil. Sînt insensibili, vor să fie *cool* și sînt *cold*. Sînt inculți și dezabuzați încă înainte de prima experiență care ar fi putut să-i facă să cunoască tristețea. Sînt dependenți de milioane de obiecte și nu pot concepe viața dincolo de Internet. Nu avem nici o șansă să ne înțelegem cu ei. Am un sfat pentru tine: nu te mai lansa către femei care au sub 30 de ani. Tot ce e acum sub 30 e pierdut!" Plec acasă tîrziu. În noapte, ninge fastuos. Pasul îmi e nesigur pe zăpada proaspătă. Mersul cere o anume încordare. Cu mîinile adînc înfipte în buzunare și cu gluga trasă peste cap, am impresia că nu ninge peste mine, ci doar în fața mea. Mereu în fața mea. Gîndul mi-a mers la fragmentul acesta din *A Moveable Feast,* de după conversația în care Gertrude Stein a pus în veac eticheta unei mari generații: „În noaptea aia, în drum spre casă, mă gîndeam la băiatul de la garaj, mă gîndeam dacă nu fusese transportat și el vreodată cu unul dintre acele Forduri pe vremea cînd fuseseră transformate în ambulanțe. Mi-am amintit cum le distrugeau frînele cînd coborau din munți cu ele încărcate cu răniți, cum mergeau într-a-ntîia cu frîna de mînă trasă și-n cele din urmă ajungeau să folosească și marșarierul și cum ultimele mașini au fost azvîrlite în prăpastie pentru a fi înlocuite cu acele Fiaturi mari care aveau cutii de viteză de tip H și frîne de metal. M-am mai gîndit la miss Stein și la Sherwood Anderson, la egoism și la lenea de a gîndi, amîndouă opuse disciplinei, după care m-am întrebat care dintre cele două generații are dreptul să spună despre cealaltă că e pierdută". Mi-am adus aminte de tînăra iubită a prietenului meu. Zîmbet fin, ten proaspăt, ochi limpezi, voce primăvăratecă, mers de balerină. Și m-am întrebat: care dintre cele două generații are dreptul să spună despre cealaltă că e pierdută?

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Corneliu Coposu: aplauze

În ciuda sau potrivit tuturor contextelor, năravurilor epocii, oricăror impedimente sau avantaje azvîrlite aleatoriu (sau nu) de Univers în stînga și în dreapta, istoria este opera oamenilor. În literatură – a scriitorului, în fizică – a fizicianului, în teatru – a regizorului și a actorului, în muzică – a muzicianului, în chimie – a chimistului, în politică – a politicianului sau în viața de stat – a liderului. Fiecare *artist* primește, pînă la urmă, aplauzele care i se cuvin.

Octombrie, anul 1990: Corneliu Coposu, liderul Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat din România, primea aplauzele membrilor Congresului Partidului Conservator din Regatul Unit. Printre palmele care se băteau una de alta în semn de admirație erau și cele ale doamnei prim-ministru Margaret Thatcher. Domnul Coposu, adesea numit și *Seniorul,* fusese invitat să țină un discurs în Congresul conservatorilor, iar alocuțiunea sa din 11 octombrie a impresionat auditoriul. „Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat din România, cu vechime de 142 de ani, a luptat în toată istoria lui împotriva comunismului. Acum luptăm, din opoziție, împotriva neocomunismului și a socialismului. Vrem să integrăm biata noastră țară în Europa. Mulțumesc organizatorilor acestui Congres că neau dat ocazia să respirăm aerul liber al democrației și libertății", a spus liderul țărănist. Aplauzele și aclamațiile au curs prelung, iar presa britanică l-a numit pe Corneliu Coposu *președintele moral al României*. Doar că *moral* și *România* nu păreau foarte compatibile atunci.

Tot octombrie, dar în anul 1995: în numele președintelui francez Jacques René Chirac, ambasadorul Franței la București, Bernard Boyer, prindea în pieptul lui Corneliu Coposu cea mai valoroasă decorație a Republicii Franceze care se poate acorda străinilor: Legiunea de Onoare, în grad de ofițer. Și rostea următoarele cuvinte: „N-ați fost nici șef de stat, nici ministru, nici comandant al armatei, nici academician și nici măcar ambasador. Dar n-ați avut nevoie de aceste titluri pentru a vă face un nume recunoscut și respectat pretutindeni." Aplauze? Desigur. Evenimentul în sine a reprezentat *aplauzele* statului francez pentru domnul Coposu.

Tot anul 1995, dar în luna noiembrie: Corneliu Coposu a murit în data de 11, la ora 9 și 22 de minute. Au urmat trei zile în care zeci de mii de oameni din toată țara, înșirați pe cîteva sute de metri, au venit să își ia rămas-bun de la *Senior*. Erau *aplauzele* românilor pentru marele om politic Corneliu Coposu. Și pentru opera sa.

Istoria României a continuat. Fără prea multe aplauze.

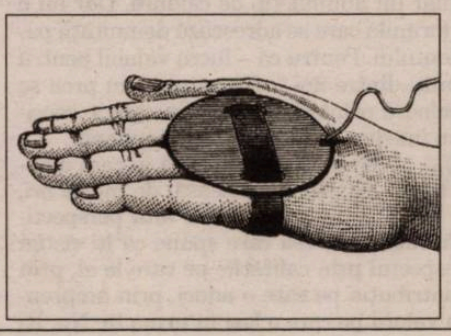

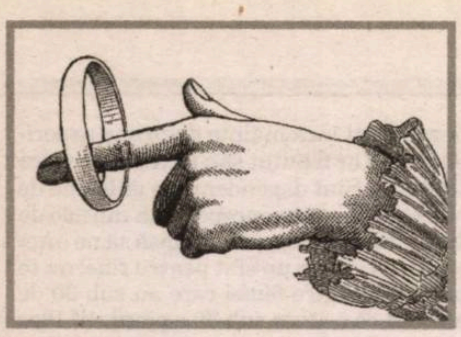

Selma IUSUF

legende **urbane**

Frica de schimbare

„Băi, unde naiba au pus ăștia chips-urile? Dar napolitanele alea fără zahăr? Uite, mă, nimic nu mai e la locul lui!“ Stai și te învîrți ca o găină fără cap în magazinul pe care, pînă mai ieri, îl știai cu ochii închiși. Acolo sînt uleiurile, dincolo făină, griș, esențele de vanilie, în partea ailaltă cănile oribile cu un șobo-cîine colorat pe ele. Știai tot-tot. Era traseul tău bătut și răzbătut în fiecare zi aproape, era coconul tău molcuț, familiar, pînă la punctul în care știai să umbli printre rafturi ca în sertarele de acasă.

Acum l-au reorganizat, cică. Harta interioară a magiunurilor și a brînzei de vaci s-a schimbat brusc și te-a lăsat dezorientat, străin într-o lume străină, legănînd descumpănit coșul din mînă în fața unor salate sănătoase apărute în locul raftuluì cu vinuri. Te cuprinde un sentiment de pierdere intensă, un soi de angoasă de înstrăinare, ai fost azvîrlit brusc din rutină într-un labirint ostil de mîncare. Și parcă nici oamenii nu mai sînt aceiași. Și nici luminile. A dispărut și casierița aia mămoasă care-ți amintea să-ți iei țigări.

Pleci acasă furios fără să-ți iei cîteva chestii esențiale după care venisei anume. Ai fost într-atît de furios că ai refuzat să întrebi lumea care lucra în magazin unde-i una și unde-i cealaltă. Te-ai enervat ca prostul pe toți pentru că o rearanjare de rafturi în magazinul tău ți-a dezechilibrat cotidianul și uite cum stai acum pe marginea lumii răsturnate și atîrni cu un picior deasupra unui hău necunoscut. Apocaliptic.

O să dureze ceva, dar o să-ți refaci rutina, iar totul va fi ca înainte. Frica de schimbare rămîne, însă. N-aș da IOS-ul pe Android, n-aș citi pe nimic altceva decît pe hîrtie (trăiască Kindle!), n-aș scrie cu alte fonturi decît cu cele cu care m-am obișnuit și neapărat la o distanță de un rînd jumate, n-aș pleca niciodată din București ca să stau la Brașov, de pildă, n-aș purta niciodată rochii cu pantofi cu toc, sau pantofi cu toc, n-aș vota niciodată cu ăla sau cu ălălalt și, în general, structura mea interioară e un soi de pat al lui Procust, ba nu, o formă de prăjitură care taie nemilos tot restul de aluat care nu intră în logica asta osificată a fricii comode.

N-aș vota niciodată cu ăla sau cu ălălalt.

N-o să fii niciodată un erou. În măsura în care pînă și o schimbare de perspectivă te dezechilibrează rău pe interior, n-o să fii vreodată un erou. În măsura în care te atașezi atît de tare de obiecte încît un gest igienic de a arunca un aspirator vechi te face să suferi după amicul care te-a ajutat atîta vreme, n-o să fii.

Dincolo de toate handicapurile astea evidente nu poți însă să nu te enervezi ori de cîte ori îi auzi pe unii cum plîng an de an că „importăm sărbători străine“. Cînd e Valentinul cu inimioare, că de ce nu e Dragobete. Cînd e iepurele de Paști care aduce ouă, că de ce e. Cînd e Halloween, că piei Satană. Indignarea asta cetățenească poate fi pînă la urmă doar iritant-amuzantă și să luăm toate prostiile de la străini?“ mă scoate, iertați-mă, din sărite. Păi, nu ești cu atît mai cîștigat dacă le faci pe toate? Tot atîtea motive de sărbătorit cîte ceva. Fac Crăciunul pe toate stilurile, fac Ramadan Bayramul și Kurbanul, fac Paștele, fac Așura, Roș Hașana, Iom Kipur, oh, *keep them coming!* Și ca să enervez total pe cît mai multă lume, mă încumet să zic că nici blamata romgleză nu mă deranjează absolut deloc. Limba e vie, într-atît de vie și de spectaculoasă la folosit că ne-o ia înainte *as we speak*. Româna e minunată și, folosită cu dragoste, îți poate băga cuțite tulburătoare în inimă. Dar anchilozată în prețiozități gen „întru cunoaștere“ – enervant cuvînt „întru“ –, nu poate deveni decît o limbă despre sine și nu despre ea și despre tot restul lumii. *I think.*

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„...noaptea de 24 octombrie 1952. Au năvălit în casă vreo 5-6 «băieți», au percheziționat apartamentul, mi-amintesc că au ridicat două cărți: *Britannicus*, de Racine, și *Chipurile și priveliștile Americii*, de Petre Comarnescu. Și m-au ridicat pe mine «spioana». Mi-au scos ochelarii de vedere (pe care, foarte mioapă fiind, îi purtam de la vîrsta de 7 ani) și mi-au pus celebrii ochelari negri, după care m-au îmbrîncit într-o mașină. Cînd am ajuns la destinație, m-au pus să urc și să cobor de mai multe ori niște scări (probabil aceleași) spre derutare și intimidare. Apoi m-au îmbrîncit într-o cameră unde, după cîteva ore de așteptare, au venit vreo 2-3 gradați (fără ochelari nu puteam distinge ce grad aveau) care m-au pus să mă dezbrac și mi-au luat sutienul, apoi ceasul, cordonul. A fost clipa exactă cînd mi-am dat seama că trecuse copilăria: de atunci înainte nu mai erau lîngă mine tata sau mama, la care să apelez, lîngă care să mă refugiez, care să mă apere. Eram singură, față în față cu «ei». Celula, în care aveam să petrec apoi 13 luni, avea patru paturi (cîte două suprapuse), dar n-a «găzduit» niciodată mai mult de două-trei deținute, iar o lună am stat și singură. Nu avea fereastră, doar un oberlicht deasupra ușii – cu vizetă – care dădea spre culoarul pe care patrulau gardienii, cîte unul la cinci celule: vizeta era practic tot timpul deschisă. Becul – orbitor – stătea aprins zi și noapte. Între orele 22 și 5 era stingerea cînd, în sfîrșit, puteam să ne întindem și să dormim. În restul zilei, trebuia să stăm pe marginea patului de jos, cu genunchii atîrnați peste muchia de fier, cu patul de sus apăsîndu-ne ceafa. Nu aveam voie să ne sprijinim pe perete, sau măcar în cot.“

Micaela Ghițescu, „Am făcut parte din «lotul francez», în *Memoria*, nr. 7

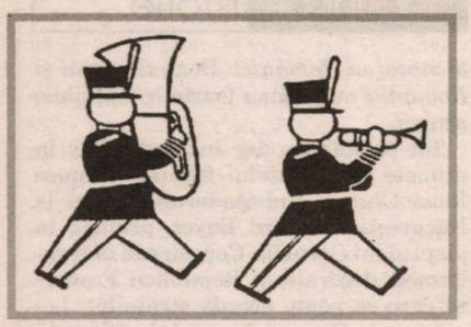

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Durerea fizică și alte dureri

Printre mărturisirile cutremurătoare ale unei femei rănite în nenorocirea de la Clubul Colectiv se numără și relatările cîtorva secvențe petrecute în spital. Într-un spital din România. Una dintre aceste secvențe face parte dintr-un film în care am jucat cei mai mulți dintre noi. Iar dacă n-am jucat direct, avem cunoștință despre felul în care au făcut-o apropiații de-ai noștri. Secvența e arhicunoscută. Oameni care se plîng de dureri, care mai de care mai diferite, apoi răspunsul pe care îl primesc: „Hai, mai taci din gură, că nu te doare nimic!“ Să depășim, de la bun început, pragul de demnitate cu care sînt întîmpinate persoanele în vîrstă: „mamaie“ sau „tataie“. Sigur, e o formă de drăgălășenie care face parte din cultura noastră. E o formă de a exprima un anumit nivel de apropiere, de familiaritate, poate chiar un anumit tip de căldură. Dar nu e o formulă care se adresează demnității pacientului. Pentru că – lucru valabil pentru mulți dintre noi – demnitatea nu prea se numără printre cuvintele pe care le asociem imediat cu ideea de ființă umană.

Venim dintr-o cultură în care demnitatea e înțeleasă, de multe ori, și dintr-o cu totul altă perspectivă. Alta decît cea care spune că îți cîștigi respectul prin calitățile pe care le ai, prin contribuția pe care o aduci, prin amprenta valorii pe care o lași în urma ta. Nu. Îți cîștigi respectul dacă înduri. Dacă nu exprimi faptul că te doare ceva, te chinuie, te muncește, te cutremură din temelii. Trebuie, cu orice preț, să suferi cu demnitate ca să fii considerat un tip tare, vrednic de respect. Exprimarea durerii, mai ales a celei fizice, e percepută în cheia văicăritului. În cea a tînguielii. Dacă te plîngi de durere, ești considerat o ființă umană slabă. Anumite conținuturi din cîteva sertare ale culturii în care am crescut ne învață că trebuie să rabzi. Și de durere, dar și de alte alea. Că trebuie să ții în tine pînă la un prag dincolo de care nu mai poți. Cu cît mai departe e pragul ăsta, cu atît mai respectabilă e statura demnității tale. Așa știm mulți dintre noi că se construiesc bărbatul puternic și femeia puternică. Îndurînd. Răbdînd. Dînd dovadă că nu sînt de mămăligă și că nu se plîng la prima durere. Dacă plîngi, ți se poate spune, în cel mai frumos grai, că „pișì ochii“ de pomană. Orice formă de slăbiciune, orice vulnerabilitate, odată dezgolite, devin ținta caterincilor sau a expresiilor care te fac să te simți ultima firimitură căzută pe jos din ideea de ființă umană vrednică de respect. Nu ești considerat de la bun început un cetățean care are niște drepturi și trebuie să se bucure de o considerație firească. Trebuie să îți cîștigi statutul de persoană demnă. Îndurînd. Sau, pur și simplu, cumpărîndu-ți demnitatea, cu banii jos.

Povestea victimei de la Clubul Colectiv trecea prin mărturisirea unor dureri cumplite, întîmpinate cu celebra replică: „Ei, lasă, că nu te doare nimic!“ E important de spus aici că a discuta despre așa ceva nu implică tot ceea ce se numește doctor sau personal medical din țara asta. Există, fără îndoială, oameni care fac meseriile astea cu toată credința, pasiunea, solidaritatea și priceperea de care sînt capabili. Și cu toată perspectiva contemporană asupra meseriei pe care au ales-o. Discuția e despre plămada de idei din care venim, despre ceea ce ascundem – uneori fără ca măcar să știm că o facem –, despre ceea ce nu spunem pe față, despre o anumită compoziție a materialului din care sîntem alcătuiți. Cînd nu ne aflăm în lumina reflectoarelor, cînd nu trebuie să spunem ceva în fața lumii, cînd nu intră în joc statutul nostru de ființă modernă și „parte a culturii europene“, n-avem nici o problemă să spunem că un bărbat care se vaită de durere e un „fătălău“. Așa e și unul care plînge, indiferent din ce motiv. Așa e și unul care nu-și pocnește nevasta, dacă aia e obraznică. Așa e și unul care nu și-a educat copiii ca pe trupele speciale. Cît despre femeie, ce să mai zici?! Ea e slabă și proastă de la bun început. Din fabricație. „*By default*“, s-ar spune la masă și s-ar rîde bine minute în șir. Asta dacă n-ar sări o femeie care-ar zice ceva de genul: „Ia mai lăsați, vitejilor, că vă plîngeți ca vițica proaspăt fătată, la cea mai mică durere! O femeie îndură de miliarde de ori mai mult decît voi!“ Oricum s-ar poziționa discuția, nivelul de la care plecăm de cele mai multe ori e unul de competiție. Cine îndură mai mult e cu atît mai calificat pentru o poziție de demnitate în ochii celorlalți. E un om puternic.

Nu prea acordăm statutul de demnitate unei ființe umane doar pentru că e o ființă umană. Poți să înțelegi un medic care vede zeci de cazuri pe zi. Unii pacienți sînt îngrozitor de enervanți. Alții se încăpățînează aberant să-și facă rău de unii singuri, pînă în ultima clipă, făcîndu-se că nu pricep sau pur și simplu neînțelegînd cît de mult rău își produc fără ca nimeni să-i forțeze să o facă. După care îi cer minuni doctorului, care e un bou dacă nu-i repară imediat. Alții nu se spală cu lunile sau cu anii, dar se prezintă lejer la un consult medical. Iar unii știu mai bine ce e de făcut, venind la doctor doar ca să-și confirme cumva propriul diagnostic și să scrie omul ăla în halat alb o rețetă, pe care tot pacientul o dictează. Alții răspund la orice, cu excepția întrebărilor simple, despre motivul pentru care se găsesc în cabinet. Unii sînt, pur și simplu, insuportabili. Care prea deștepți, care prea proști, care prea aroganți, care prea închipuiți. Uneori mint că-i doare sau se vaită preventiv, în eventualitatea că durerea o să apară la un moment dat.

Dacă e făcută cu adevărat, meseria de medic e una îngrozitor de grea. Poate fi meseria supremă. Pentru că e un amestec amețitor de lucruri care se bat cap în cap. Priceperea și sufletul. Și e un teren de continuă bătălie. Nu de caftea-lă. E marea bătălie care nu se poate purta fără cultul adevărat pentru demnitate, în toate dimensiunile ei.

Anca MANOLESCU

Dificultatea de a fi atent

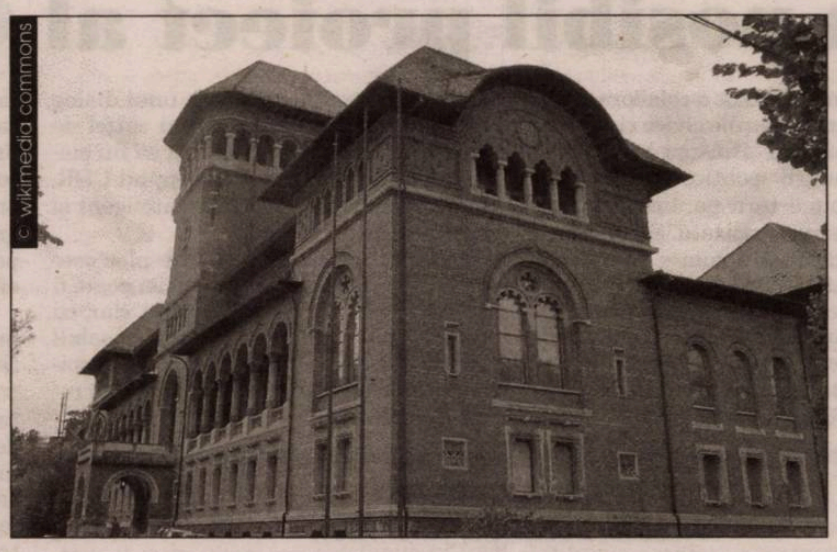

Oasimt de cîte ori mă aflu într-un mare muzeu. Poți privi, desigur, pe deasupra, panoramic, înșiruirea pieselor de artă. Dar e foarte plicticos. Sau poți asculta la cască explicații, alocînd conștiincios cîteva clipe fiecărui exponat. Te alegi cu un plus de învățătură și ai întrucîtva senzația că ți-ai făcut datoria. Dar nu prea ai nici o plăcere. Ai rămas încă pe dinafară. Nu ai „întîlnit" tu, personal, nici una dintre opere. Nici una nu a devenit pentru tine „eveniment" de sens, contact îmbogățitor, lectură care să miște ceva înăuntrul tău. Atunci? Cînd încerci să „tragi" spre tine o piesă de artă, simți ce rar, ce trudnic e să obții acea atenție care să stîrnească „dialogul", să facă din imaginea expusă suportul unei imagini interioare, al unei descoperiri, al unei reflecții, al unui început de drum, de semnificație. Vitrinele și simezele din jur îți fură ochiul. Stai în picioare, te preumbli printre nesfîrșite șiruri de exponate care ar trebui „vizitate". E epuizant. O sută de capodopere pentru un scaun, îmi vine să strig. În jur e lume, multă lume șiroind necontenit. Totul împiedică singurătatea concentrată, confruntarea cu obiectul care, poate, va declanșa interior un răspuns, un sens.

E de la sine înțeles că piedicile menționate nu sînt decît alibiuri, precipitații exterioare, simboluri ale obstacolelor care, în tine însuți, se opun adunării minții, retragerii ei din deja-dat, calmului receptiv. Îmi plac muzeele, dar mi-e și frică de ele. Acolo e de trecut mereu testul atenției, peripeția concentrării. Ți se cere efortul de a muta mintea de la confortabilul regim al perindării la focalizarea răbdătoare. Dacă, într-o vizită la muzeu, am cîteva momente de atenție izbutită, simt că n-am venit degeaba.

Credința e o formă a atenției?

(Muzeul Țăranului, așa cum a fost configurat de Horia Bernea, Irina Nicolau și cei din jurul lor, e, printre altele, un dispozitiv de a stîrni atenția, participarea, minunarea reflexivă. Prin frumusețe, compozițiile te atrag și te fixează; prin alcătuirea lor expresivă, surprinzătoare, îți pun întrebări, îți dau pofta interpretării.)

Muzeul poate fi un exercițiu de antrenament al atenției, de regrupare a minții. Dar locul unde atenția pare a fi cel mai intens, cel mai înalt necesară e credința. În fond, datul credinței, al revelației, al textelor sacre nu e o materie cu care să ai de-a face numai prin exterior: declarativ, ritualist, gesticulator, moralizant. Dacă acest dat nu lucrează înăuntrul tău, nu te pune pe un drum al înțelesului, dacă nu te transformă, el nu și-a descoperit, pentru tine, calitatea. Nu îți deschide ochiul spre Cel de care ești privit. Atenția înseamnă, în credință, unificare îndreptată, încordată spre un țel care te atrage cu distanța lui polară. Și o asemenea atenție e greu de obținut.

Disciplina spirituală urmărește, printre altele, să învețe sufletul să se „culeagă" din dispersia curentă, să devină *monotropos,* purtat de o singură direcție, de o singură tensiune. Despre acest fel de atenție vorbea Plotin recomandînd să îndepărtezi sunetele „de aici", să faci tăcere în tine, dacă vrei să auzi acordul Unului și al lumilor „de sus" *(Enn.,* V.1.12). Asta nu înseamnă anularea a judecății, retezare a travaliului mental. Ci „deșteptare a urechii spre sunetul demn de dorit": așadar orientare a minții, receptivitate față de influența verticală, muncă în acord, în colaborare cu ea. Nu ți se cere nici să întorci spatele imediatului, să treci la non-valoare țesătura lumii. Mai degrabă trebuie să-i sesizezi gradele de realitate, relația care leagă lucrurile de Pol. Lucrurile „de aici" pot sluji foarte bine pentru antrenamentul atenției verticale.

Simone Weil socotea că, din punct de vedere creștin, principalul rol al instruirii școlare ar trebui să fie deprinderea atenției. A unei atenții atît de întregi, de dăruite, de pătrunzătoare încît să poată căpăta, cînd e adecvat orientată, calitatea rugii. A te familiariza cu datele unui text sau ale unei probleme de geometrie, a le da ocol reflexiv, a fi „locuit" de ele. Și a aștepta, într-o receptivitate concentrată, ca textul să-și descopere logica de adîncime, ca problema să-și livreze soluția. Chiar dacă rezultatul nu apare, ființa a fost modelată de acest efort, și-a crescut capacitatea de a rămîne adunat-orientată, de a aștepta revelația interioară. Pentru Simone Weil, acesta e modul în care studiile școlare pot căpăta „o bună utilizare în vederea iubirii lui Dumnezeu".

Kierkegaard concepea și el credința într-o perspectivă similară. El, care își da drept misiune să trezească creștinătatea mental secularizată la creștinism, nu urmărea să expună datele credinței, să întrețină publicul pe tema excelenței lor. Producția lui „estetică" vrea să atragă cititorul pentru ca, deodată, să-l *confrunte* cu *tematica* religioasă, să i-o pună în față ca pe ceva de mestecat reflexiv. El nu-și propune să convingă cititorul, ci să-l treacă în regimul atenției. Nu urmărește ca, printr-o iscusită *captatio*, să se atingă de libertatea omului. Poate că, în ce privește așezarea spirituală, acel om se va atașa de ea sau o va respinge sau o va concepe altfel decît autorul. Dar apelul a fost lansat. Iar din acea clipă omul *trebuie* să judece, să reflecteze la substanța credinței, spune Kierkegaard, fiindcă acel om a devenit atent. A fost constrîns la *preocupare* pentru domeniul credinței, pentru calitatea, logica, exigențele lui. Actul christic însuși i se înfățișează lui Kierkegaard în aceiași termeni. Christos, care avea de vestit plenitudinea Împărăției, trebuia să stîrnească în suflete „gustul" pentru regatul transcendenței, să mobilizeze înțelegerea către el, să obțină luciditate verticală. „Prin moartea lui, Christos i-a cîștigat pentru cauza lui pe cei care au devenit atenți." Credința s-ar lăsa așadar caracterizată drept o specie aparte de atenție.

Nu tot asta spun textele revelate? Nu-și lansează ele mesajul peste lume, sperînd să găsească „urechi care să audă"? Mărturisirea de credință ebraică începe cu un apel la atenția credinciosului: „Ascultă, Israele!" (Deut., 6, 4). Iată primul comandament: intră pe frecvența de sunet a Creatorului, concentrează-ți ființa pe comunicarea cu El. Coranul își încheie o seamă de versete cu expresiile: „poate veți pricepe!" (II, 242), „poate veți chibzui!" (II, 266), „O, dacă ați pricepe!" (III, 118). Nu ca un stăpîn, care cu puterea lui îl covîrșește pe credincios vorbește aici Dumnezeul coranic. Ci încercînd, sperînd, insistînd să dobîndească un interlocutor, dispus să-și îndrepte *calitativ* gîndirea către El.

„De va auzi cineva glasul meu", spune Christos, „voi intra la el și voi cina cu el și el cu mine" (Apocalipsa, 3, 20). Dar nu a vorbit El în piețe și în adunări, nu răsună cuvintele lui de secole prin religie, istorie, cultură? Atunci despre ce fel de auz e vorba? De ce îl pune Christos doar ca o posibilitate, ca pe un criteriu de selecție? Deoarece credința e o formă a atenției?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Viitorul...

Principala bifurcație în scenariile despre viitor implică diferența majoră dintre *tehnotopie* și un nou umanism: vom păstra controlul mașinilor create de noi sau ele vor cîștiga partida, ajungînd să ne controleze și (la limită) să ne forțeze intrarea într-o dimensiune post-antropică? Un prim gînd care mă străbate atunci cînd reflectez asupra pomenitei bifurcații este acela care întreabă în ce măsură putem vorbi despre „mașinile create de noi". 99% din „noi" sîntem doar utilizatorii unor dispozitive tehnologice apărute departe de ce știm, de ce putem decide și de ce ne-ar plăcea (dorința fiind aici o metaforă a utilității & un indicator al „satisfacției" personale). Așadar, mașinile nu devin ale noastre doar pentru că le cumpărăm și le folosim în viața zilnică. Arhitectura lor, principiile fizico-matematice și tehnologiile pe care le incorporează ne rămîn străine, și nu așa cum îi este străină politologului biochimia sau elevului de liceu tradiția algebrei pitagoreice. E o înstrăinare obiectivă: ne aflăm la alt nivel ontologic. Ele sînt obiecte tot mai inteligente, care ne ajută aparent să ne simplificăm viața (să consumăm mai puțină energie și să cîștigăm timp), deși fac mai mult decît atît: ne modifică în final creierul. Neanimate, perisabile, dar tot mai sistematic asociate, inclusiv prin mereu mai des invocatul *„Internet of Things"*. Natura lor inumană și integrată modifică ecosistemul uman, pentru că ne deschid posibilități care se transformă în imperative și stiluri de viață fără alternativă imediată. Ne aflăm în preajma unei revoluții care pare să se articuleze secvențial, ca și cum o pînză de păianjen ne-ar face, pe nesimțite, prizonierii ei (analogia e mai clar sugerată prin englezescul *„web"*). Ar fi exagerat să taxăm ca *nouă revoluție tehnologică* fiecare secvență a procesului, deși orice nouă treaptă (de pildă, trecerea de la telefonul mobil la *smartphone)* implică mutații spectaculoase. Sîntem în dinamica unui proces de umanizare computațională a tehnicii și de fuziune a omului cu mașina, care poate fi citit atît în durata lungă (de la abacul babilonian și automatoanele bizantine pînă la calculatorul lui Pascal sau prototipurile lui Turing), cît și în durata foarte scurtă, cu frecvența bienală a faimoasei legi formulate de Gordon Moore.

De la silexul preistoric pînă la mașinismul revoluției industriale, unealta a fost creată de om pentru un scop exterior omului: a ciopli un vîrf de săgeată, a pune în mișcare o locomotivă cu aburi, a țese stofa unui costum etc. Începînd cu era media și cea a computerelor, sîntem într-o situație fără precedent istoric: am devenit noi înșine obiectul modificat de instrumentele noastre. Veți spune că și invențiile tradiționale modificau habitatul și modul de gîndire – deci de acțiune – al strămoșilor noștri. Da, însă ei rămîneau mult mai liberi în raport cu ele, chiar dacă marxismul avea să teoretizeze alienarea proletarului prin înstrăinarea forței sale de muncă. Diferența de impact e dată de capacitatea instrumentelor inteligente de a ne influența percepția, într-un flux sinestezic menit cumva să anticipeze distopiile bionice. Aparent, le folosim. În fapt, ele încep să ne facă programul, să ne subjuge, să ne modifice reflexele de supraviețuire, să ne facă simultan mult mai puternici și mai vulnerabili (cîți dintre dvs. se mai pot descurca pe drumurile publice fără Waze?). Mașinile acestea nu se mulțumesc să ne ofere mai mult: ne oferă deja prea mult, într-un exces adictiv, care – făcîndu-ne perfect predictibili – modifică însăși practica libertății personale. Principala problemă etică este cea a fracturii numerice. Da, o mare parte din umanitate nu e încă beneficiara revoluției informatice, numai că devine *ipso facto* irelevantă, printr-un soi de cezură economică, intelectuală, politică. Mai grav decît atît mi se pare faptul că religiile organizate (începînd cu creștinismul, căruia îi aparținem spiritual și cultural) continuă să ignore teologic – sau să rămînă în ariergarda – noului decor istoric global.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

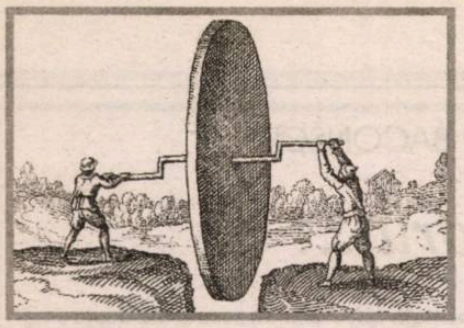

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dincolo de PSD. Cum ar arăta un posibil proiect al Opoziției

Au fost reluate, la sfîrșitul săptămînii trecute, manifestațiile împotriva coaliției PSD-ALDE. De această dată, motivul convocării la ceas de seară pe străzile marilor orașe are legătură cu proiectele de legi ale Justiției, aruncate asemeni unui cartof fierbinte de la Guvern la Parlament după ce ministrul Tudorel Toader a reușit să se acopere de ridicol atunci cînd le-a supus dezbaterii publice.

Noutatea, în cazul manifestațiilor de duminică, este apăsatul caracter politic. Aerul exclusiv civic al adunărilor publice de acest fel a fost abandonat, iar sprijinul partidelor de opoziție a depășit faza declarațiilor pasive. Am recunoscut în mulțime o bună parte din conducerea USR, lideri ai PNL și pe un fost premier al cărui angajament politic continuă să fie subiect de lungi și sterile discuții.

Întotdeauna în ultimul an, la astfel de manifestări, s-a strigat împotriva coaliției și, mai ales, împotriva cîtorva lideri ai ei – dl Liviu Dragnea, spre exemplu, are un loc special în inimile celor care îndură frigul de toamnă tîrzie în fața Palatului Victoria, pe bulevarde sau în fața Parlamentului. Politicienii de opoziție erau, la rîndu-le, priviți cu suspiciune și, de mai multe ori, au fost huiduiți sau ignorați. Nu a mai fost cazul de această dată, iar manifestația de duminică a semănat cumva cu aceîe mitinguri-gigant ale Convenției Democrate Române de pe la jumătatea anilor '90.

Fac această comparație pentru că doar atunci România a văzut o colaborare eficientă între organizațiile civice și cele politice, al cărei scop, atins cu brio, a fost preluarea puterii politice cu intenția fermă de a pune țara pe direcția Occidentului. Intenție realizată. Sigur că e o discuție lungă despre cum a funcționat guvernarea 1996-2000, dar cert e că și-a atins obiectivele. Iar orice călătorie începe cu primul pas. De aceea cred că anii '90 pot fi o lecție pentru prezent, iar modelul CDR este demn de studiat, fie și numai teoretic. Cîteva argumente:

Partidele arată rău: blazate, confuze, fără idei.

■ Pornesc de la premisa că Opoziția este în acest moment dezorientată, fără un discurs eficient și, după toate aparențele, mai preocupată să își conserve poziția decît să o consolideze. Avem în lista asta PNL, USR, Platforma România 100 și, cu oarecari rezerve, PMP.

■ Avem, pe de altă parte, o generație întreagă de activiști neînregimentați. Sînt cei care organizează manifestații, participă la ele și țin vie conversația pe rețelele sociale. Sînt mulți și sînt importanți. Prin comparație cu ei, partidele arată rău: blazate, confuze, fără idei. Faptul că s-au alăturat manifestației de duminică, în loc să o organizeze, e grăitor. Un alt detaliu e absența unui dialog cu sindicatele. Ignorarea unui astfel de grup de presiune e stupidă, ca să fiu elegant. Ca să mă întorc la exemplul CDR, sindicatele au fost cultivate inteligent și rezultatele s-au văzut.

■ O altă premisă de la care plec este aceea că, parțial, starea Opoziției poate fi explicată prin lipsa unui proiect clar, cu obiective bine stabilite și cu responsabili ușor de identificat. Adaug la asta suspiciunea și disprețul cu care se tratează reciproc partidele de opoziție.

■ De asemenea, cel puțin la alegerile locale, din cauza actualei legislații, dominația PSD este teribil de greu de înlăturat. Primari aleși dintr-un singur tur înseamnă că lupta e inevitabil cîștigată de partidul mai mare, mai disciplinat și cu mai mulți membri. Acesta va fi întotdeauna PSD, fie că vă place, fie că nu.

■ Sînt obligat să accept, în atari condiții, și faptul că e o naivitate să pretindem că vreunul dintre actualele partide de opoziție poate obține scorul PSD. Ba chiar am dubii majore că suma scorurilor partidelor de opoziție candidînd separat ar obține rezultatul acesta. Trebuie să ținem seama că același scor nu are aceeași valoare pentru două partide diferite. Capacitatea PSD de a implementa înțelegeri politice rezultate din negocieri a fost și rămîne deocamdată superioară.

în structurile de decizie și pe listele de candidați trebuie stabilite în funcție de un rezultat verificabil și imposibil de contestat. Pînă atunci, fiecare dintre organizațiile participante (partide sau grupuri de presiune) are suficient timp pentru a-și dovedi capacitatea de acțiune, eficiența și coerența.

În privința programului politic, sînt mult mai importante valorile decît chestiunile specifice. Știu că e un pic contraintuitiv, dar, privind înapoi la rezultatele tuturor guvernelor României, vedem că aproape toate programele au stat undeva în zona de centru, iar îndeplinirea lor a fost doar parțială pentru că întotdeauna realitatea e un pic diferită. În treacăt fie spus, invit pe oricine are răbdare să studieze programele PSD și PNL de la ultimele parlamentare. Sînt atît de apropiate încît îi bănuiești că au copiat unii de la alții.

De altfel, singurul lucru de care ar trebui să se ferească o astfel de coaliție sînt excentricitățile. Și includ aici orice intră între fanteziile libertariene ale cîtorva rătăciți și criterii de integritate imposibil de atins. Cuvîntul de ordine al unei mari coaliții pro-occidentale ar trebui să fie pragmatismul non-ideologic. Adaug la asta fermitatea și încăpățînarea. În acest moment, în interiorul cercurilor Puterii, Opoziția este ridiculizată, nu temută.

Marea Coaliție (îi putem spune așa, dacă vreți) ar trebui să aibă ca obiective întărirea atașamentului pro-occidental, eliminarea decalajelor (proces în curs, dar mult prea lent), limitarea rentelor de stat, eliminarea birocrației și o preocupare mai serioasă pentru zona

Opoziția nu oferă speranță.

■ Apoi, estimările pe care le văd în diverse analize privind prăbușirea dlui Dragnea din motive politice sau din cauza problemelor în Justiție îmi par ușor naive. Sigur că actualul președinte al PSD nu este veșnic, dar PSD este singurul partid cu o capacitate reală și verificată de regenerare a propriei conduceri. Și dacă studiem garnitura care stă în blockstart-uri, s-ar putea ca dl Dragnea să fie regretat.

■ În fine, ultima și cea mai importantă dintre premise este aceea că ne aflăm iar într-un moment în care *relația României cu civilizația occidentală e pusă sub semnul întrebării*. Sigur, detaliile sînt diferite față de perioada '92-'96, dar asta nu face riscurile mai puțin serioase.

În atari condiții, o mare coaliție pro-occidentală (liberală, spuneți-i cum vreți) cu un program minimal e, în opinia mea, singura soluție la deriva lentă, implacabilă, a PSD către autoritarism.

Cum ar funcționa așa ceva, veți întreba. Învățînd, în primul rînd, din lecțiile CDR. Propunînd un program simplu, repartizînd din timp obligațiile și beneficiile și tratînd cu atenție societatea civilă, care va trebui să se regăsească, în proporții decente, pe viitoarele liste de candidați.

Foarte probabil, un astfel de proiect ar lua timp. De aceea, primul rînd de alegeri (europarlamentarele) ar trebui să fie folosite ca *benchmark* pentru construcția coaliției care să se opună PSD la locale și parlamentare. Altfel spus, proporțiile de servicii publice, a căror performanță e întotdeauna deplînsă, criticată sau disprețuită, dar niciodată măsurată coerent și reformată în interesul beneficiarilor. (Strict, la nivel de discurs, ar trebui să dispară, o dată pentru totdeauna, retorica antisăraci și asistați social. Nu numai că e stupidă, dar nici măcar corect argumentată nu a fost vreodată. România e un stat cinic și asta trebuie să se schimbe.)

Problema actuală a Opoziției românești este că *nu oferă speranță*. Și cînd încearcă, nu este credibilă. Nu poți să iei în serios nici un partid ale cărui șanse de a prelua puterea în altă combinație decît alături de PSD sînt aproape de zero. De aceea, Opoziția are o nevoie disperată să proiecteze imaginea unui *„Se poate"*. Or, asta e posibil numai acționînd din timp, coerent și consecvent.

Nu e nevoie de revelații divine pentru așa ceva, ci doar de un pic de disponibilitate la compromis, bună-credință și bun-simț. Altfel, dacă și după acest ciclu electoral, România va rămîne în derivă sau mai rău, responsabilitatea va aparține în egală măsură celor care conduc, cît și celor care n-au știut să preia puterea.

Patriotismul e atributul celor care reușesc.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

PUBLICITATE

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Marius CHIVU
Dosar realizat cu sprijinul
NESPRESSO

Cafele, frumoasele mele cafele

Texte și opinii de:

● Dan COMAN (scriitor)
„Scris & cafea (fragmente de jurnal)“
● Alin DOROBANȚU (Coffee Ambassador Nespresso)
„Pentru noi cafeaua este extrem de prețioasă“ – interviu
● Alexandru OFRIM (antropolog)
„Un elixir, ce altceva?“
● Radu Sergiu RUBA (scriitor)
„Marile descoperiri topografice“
● Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU (istoric)
„Gesturi, ritualuri, maniere“

argument

Make coffee a better world!

Istoria cafelei este veche, fascinantă și, pe alocuri, plină de controverse. Cu vreo două mii de ani înaintea erei noastre, arbuștii de cafea creșteau sălbatic în provincia Kaffa din Etiopia. Din ei se extrăgea un fel de terci hrănitor amestecat cu unt. Prima băutură care semăna cît de cît cu ceea ce cunoaștem azi sub numele de cafea a fost obținută de un călugăr prin fierberea boabelor pentru a-i ajuta pe călugării din deșert să-și prelungească veghea pioasă și pentru a-i însoți pe pelerini în lungile drumuri prin deșert. Țăranii care au început să cultive arbustul i-au spus acelei băuturi *kawah*, însemnînd „elan“, „vitalitate“. Cu toate astea, originea cuvîntului „cafea“ e obscură. Ar putea veni inclusiv de la numele provinciei Kaffa, pămîntul natal al arbuștilor. Cînd cafeaua a cucerit Europa, intrînd prin Veneția, numele plantei s-a adaptat modulațiilor fiecărei limbi: *caffé, café, coffee, coffi, caife, caphe, kaffee, koffie, kofi, kofe, kafi, kafea, kafeh, kaffi, kafei* etc. Oricum ar fi derivat, cuvîntul este acum universal.

Legată mai mult de *life style, fashion* și nutriție (beneficiile curative ale cafelei sînt încă subapreciate) decît de religie, de-a lungul istoriei, cafeaua n-a fost interzisă decît din motive politice, dar, datorită susținerii populare, numai pentru scurtă vreme. N-a fost afectată de vreo etichetă dezonorantă, precum tutunul, nici interzisă, precum alcoolul.

Astăzi, sute de milioane de consumatori din întreaga lume beau zilnic aproape două miliarde de cești de cafea, adică aproximativ 15.000 de cești pe secundă. (Suedia și Finlanda au cel mai ridicat consum: cinci cești pe zi pe cap de locuitor.) Ceea ce face din cafea cea mai consumată băutură din lume, după apă, situîndu-se pe locul doi în schimburile internaționale, după comerțul cu petrol. 125 de milioane de oameni trăiesc exclusiv din cultura cafelei, iar dintre aceștia 25 de milioane sînt mici producători.

Îndelung favorizată de exploatarea sclavilor africani, industria cafelei din America de Sud a supraviețuit sfîrșitului sclaviei, iar astăzi, prin rețelele de „comerț echitabil“, care oferă posibilitatea de a-i plăti direct pe micii fermieri la un preț decent, supraviețuiește și exploatării din ultimul secol a țăranilor cultivatori de către intermediari și bursieri. Considerată „instrument al liberalismului filozofic“, cafeaua a fost multă vreme și unul dintre produsele standard al capitalismului preocupat mai mult de profit decît de oameni și de natură. *(De altfel, dezvolt această idee în articolul meu din pagina III a acestui Dosar.)*

În fine, colaborarea dintre Nespresso și *Dilema veche* este printre cele mai naturale cu putință. Căci ce moment mai potrivit pentru cititul revistei noastre decît în preajma unei cafele naturale și ce îndeletnicire mai plăcută la o cafea decît răsfoitul dilemelor noastre mai vechi și mai noi?! În fond, cafeina și dilemele sînt printre cele mai prietenoase droguri ale omului. În plus, *Dilema veche* este singura revistă din România cu care a colaborat George Clooney, ambasadorul Nespresso prin excelență. Așadar, puneți de-o cafea, dosarul de față e plin de arome! (**Marius Chivu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Alexandru OFRIM

Un elixir, ce altceva?

Auzim deseori că sîntem ceea ce mîncam, numai că oamenii se identifică mai degrabă prin ceea ce beau. Preferințele pentru o băutură sau alta grupează oamenii în categorii: unii sînt băutori de cafea, alții de ceai; apoi sînt băutorii de vin, de bere, cei care preferă spirtoasele puternice, vodcarii și clubul select al amatorilor de coniac.

Băutorii de cafea alcătuiesc categoria cea mai numeroasă (și pentru că poate include toate celelalte categorii, mai puțin pe băutorii de ceai, care, deseori, țin să se delimiteze de consumatorii de cafea în maniera în care iubitorii de pisici nu-i prea înțeleg pe cei care adoră cîinii). În zilele noastre, cafeaua este băutura-vedetă, băutura omniprezentă, băutura fără de care un număr impresionant de oameni nu-și mai pot imagina existența, viața putînd să înceapă în fiecare dimineață abia după ce au sorbit o ceașcă sau o cană de cafea.

E un adevărat mister faptul că binefacerile cafelei au fost descoperite foarte tîrziu. Deși sînt evocate mențiuni ale unor surse dispărute, care ar data din secolul VI, primele consemnări ale consumului semințelor acestei plante tropicale apar abia la jumătatea secolului al XV-lea. Este vorba de un templu sufit din Yemen, unde aflăm că un preparat din fructele arborelui de cafea era folosit în cadru ceremonial pentru a menține starea de veghe a călugărilor în lungile ore de rugă și meditație.

O legendă mai tîrzie pune descoperirea proprietăților acestei plante pe seama unui păstor etiopian, care a observat că pînă și caprele bătrîne din turmă zburdau ca iezii după ce mîncau fructele roșii ale arborelui de cafea. Curios, păstorul ar fi gustat și el și s-ar fi simțit cuprins de o frenezie fără seamăn. A dus boabele unui preot musulman din apropiere, dar acesta a dezaprobat folosirea acestui stimulent și-ar fi aruncat cafeaua în foc. Mirosul degajat prin prăjire era însă atît de îmbietor, încît le-a recuperat imediat, le-a sfărîmat, le-a pus într-un vas peste care a turnat apă fierbinte și le-a băut cu nesaț. Legenda vrea să ne facă să credem că astfel ar fi luat naștere prima ceașcă de cafea din istorie. Povestea apare într-unul din primele tratate dedicate cafelei, în 1671, scris la Roma, de un profesor de limbi orientale. Ghicim ușor că legenda e croită pentru gustul european, într-o vreme în care cafeaua cucerea Europa.

Alte legende și mărturii pun descoperirea foloaselor cafelei pe seama războinicilor etiopieni, care făceau din fructele de cafea zdrobite și amestecate cu grăsime un fel de „bomboane" energizante și hrănitoare, ușor de transportat cînd plecau în expediții de luptă, anticipînd, iată, practica soldaților occidentali din ambele razboaie mondiale, care aveau cu ei, pe lîngă ciocolată, și tablete de cofeină, pentru a rezista mai bine efortului.

Se crede că negustorii arabi ar fi adus planta de cafea din Etiopia în Yemen, de unde s-a răspîndit și a început o spectaculoasă carieră în lumea arabă. Renumitul medic Avicenna (980-1037) menționează în scrierile sale această plantă originară din Yemen și îi laudă proprietățile aromatice și fortifiante. Reputația cafelei e consolidată în timp și de credințele potrivit cărora cafeaua ar fi fost un dar primit de Profetul Mahomed de la îngerul Gabriel, pentru a-i spori forța spirituală și vigoarea trupului.

Sub influența felului în care chinezii consumau infuzia de ceai, s-a constituit treptat și în spațiul arab practica de a bea cafea nu doar în scop medicinal sau în cadru monastic, ca adjuvant al practicilor religioase, ci și în circumstanțele vieții cotidiene. Negustorii deschid primele cafenele și consumul cafelei devine o practică socială convivială, care animează interacțiunile și sporește intensitatea cu care e trăită viața. Pe la 1510, cafeaua era deja un obicei adoptat de locuitorii marilor orașe ca Mecca și Cairo.

În anul 1769, medicul elvețian Simon André Tissot îi recunoștea valoarea de stimulent, dar avertiza deja asupra efectelor nocive ale excesului și nu uita să amintească faptul că Homer, Herodot, Platon, Lucrețiu, Virgiliu, Ovidiu sau Horațiu au putut scrie bine și fără să bea nici un strop de cafea.

„Mi-am măsurat viața în linguriță de cafea."

T.S. Eliot

O anecdotă. La o masă, într-o cafenea, Sartre corectează Ființa și neantul. *O chelneriță se apropie și-l întreabă: „Pot să vă aduc ceva de băut, Monsieur Sartre?" Filozoful răspunde: „Da, aș dori o cafea cu zahăr, dar fără frișcă." Chelnerița pleacă, iar Sartre își reia scrisul. Cîteva minute mai tîrziu, chelnerița se întoarce și-i spune: „Îmi pare rău, Monsieur Sartre, nu mai avem frișcă, dar aș putea să vă aduc o cafea fără lapte?"*

Practica trezirii simțurilor

Primul european care vorbește despre folosirea cafelei ca băutură este medicul și botanistul german Leonard Raulwolf, care descrie cum i-a văzut pe turci preparînd cafeaua în orașul Alep, în călătoria sa din 1573. Turcii deveniseră atenți la cafea abia după ce, în vremea lui Soliman Magnificul (1494-1566), se răspîndește în Imperiu zvonul despre beneficiile obiceiului chinezilor de a bea ceai infuzat. În 1555, cafeaua și cafenelele sînt aduse în Constantinopol de un negustor sirian din Alep, care face astfel o avere fabuloasă.

Încă de la înființarea lor, cafenelele și în general obiceiul de a consuma cafea în scopul sporirii puterilor fizice și spirituale au întîmpinat opoziție, atît din partea conducătorilor religioși, cît și din partea autorităților. Pe de-o parte, această practică a trezirii simțurilor nu este conformă cu preceptele Coranului, iar pe de altă parte, sub influența cafelei, oamenii deveneau mai slobozi la gură, mai vindicativi, mai nesupuși. Foarte curînd cafenelele dobîndesc faima unor instituții subversive, reacționare, anarhiste, amenințătoare la adresa stabilității ordinii sociale, care ar trebui, dacă nu suprimate, cel puțin ținute sub o atentă, eventual discretă, supraveghere. Încercările de a le suprima nu au darul de a stopa consumul. Povestea cafelei va cunoaște o expansiune constantă de natură exponențială, în pofida oricăror obstacole sau interdicții, atît în lumea islamică, cît și mai tîrziu în spațiul occidental.

Istoricii consemnează că în anul 1570 deja erau în Constantinopol peste 600 de cafenele, Unele erau doar mici magazine unde se vindea pe terase cafea gata făcută. Altele erau cafenele mari, în care se bea cafeaua cu tot dichisul oriental: cu ciubuce, zaharicale, cu poeți și trubaduri prin preajmă, unde se sta fie înăuntru, între perne pufoase, fie afară, pe terase umbrite de pomi și răcorite de havuzuri. În cafenelele mari se adunau tineri doritori de afirmare, se purtau discuții pe temele importante ale actualității, se făceau cunoscute toate noutățile și se punea țara la cale.

În lumea musulmană, cafenelele erau spații rezervate exclusiv bărbaților, însă femeile aveau voie să bea cafea acasă. Ba mai mult, în contractul de căsătorie al epocii, emis în Cairo, se stipula obligația soțului de a-și aproviziona constant soția cu o cantitate corespunzătoare de cafea. Nerespectarea acestei datorii putea fi un motiv acceptat de divorț.

Călătorii europeni relatează cu uimire atmosfera cafenelelor orientale și stîrnesc gustul occidentalilor pentru asemenea forme de socializare. Tot ei conturează reprezentarea dual a acestor stabilimente: pe de-o parte un loc al discuțiilor aprinse, al comentării febrile a tuturor noutăților și al savurării elevate a poemelor și a muzicii, iar pe de altă parte un spațiu în care se pierde vremea într-o dulce trîndăvie, un loc în care timpul curge leneș, fără scop. Se anticipează privirea critic dezaprobatoare rezervată mai tîrziu în Europa așa-zișilor „stîlpi de cafenea", tinerilor pierde-vară, fumători, cafegii și amatori ai exceselor de alcool.

La o sută de ani după deschiderea primei cafenele la Constantinopol (1555), se înființează în serie și primele cafenele europene: Oxford (1650), Londra (1652), Haga (1664), Marsilia (1671), Hamburg (1679), Viena (1683), Paris (1686), Boston (1689), Leipzig (1694), New York (1696), Veneția (1720). Aceste cafenelele europene au trăsături comune, sînt adevărate instituții culturale, loc de întîlnire al capetelor celor mai luminate, de unde începe să bată vîntul schimbărilor sociale, spațiu unde germinează semințele viitoarelor revoluții. Iată ce găsim în *Enciclopedia iluministă* la intrarea „Caffé": *„Ce sont des manufactures d'esprit, tant bonnes que mauvaises."* Și Montesquieu strecoară o observație malițioasă într-una din scrisorile persane: „Cafeaua este astfel pregătită, încît îi face pe cei care o beau spirituali; cel puțin nu există nimeni care, la ieșirea din cafenea, să nu se creadă de patru ori mai deștept decît era cînd intrase."

Dintre mințile strălucitoare care au apreciat în mod deosebit cafeaua trebuie amintit Voltaire, despre care se spune că ar fi băut zilnic peste 40 de cafele. Și azi, în amintirea lui, la cafeneaua *Le Procope* din Paris se poate bea „un Voltaire", adică un *espresso* dres cu ciocolată caldă, preferința lui. Și Balzac era un împătimit de cafea, ajungea la 50 de cafele pe zi ca să poată scrie într-un ritm infernal. Beethoven își pregătea singur cafeaua, număra minuțios exact 60 de boabe pentru fiecare ceașcă de cafea. Azi, pentru un *espresso* mic e nevoie de 42 de boabe. Kierkegaard avea un mod cu totul particular de a-și pregăti elixirul zilnic. El umplea o ceașcă cu zahăr și apoi turna cafea fierbinte foarte concentrată pînă se dizolva zahărul. Goethe are și el un rol în cultura modernă a cafelei. El a fost cel care l-a încurajat pe chimistul care a izolat principiul activ prezent în boabele de cafea – cofeina noastră cea de toate zilele.

De la ibric la espressor

Odiseea cafelei era doar la început. Ibricul devine curînd istorie, în scenă intră concurențial diversele filtre de cafea. În 1822 apare în Franța primul espressor. Italienii au meritul de a-l perfecționa și de a-l lansa în întreaga lume. O invenție revoluționară a unui englez a fost la începutul secolului XX cafeaua instant. În anii '50 cafeaua solubilă devine un produs de masă. Astăzi diversificarea sortimentelor de *espresso* poate satisface orice gust, iar monodozele simplifică radical prepararea, asigurînd în același timp o calitate *nec plus ultra*. În plus, programarea prin telefon a espressorului inteligent e deja o realitate.

Dintre rafinamentele ultimilor ani aș aminti specialitatea „Deconstructed Latté" lansată acum doi ani la o cafenea din New York. Pentru a savura mai în detaliu aromele unui espresso cu lapte, acesta se servește în trei recipiente: într-unul este espresso combinat cu lapte și, alături, separat, cafeaua espresso simplă și laptele călduț.

***Alexandru Ofrim** este conferențiar la Facultatea de Litere, unde predă cursuri de antropologie și istorie culturală. Cea mai recentă carte publicată:* Străzi vechi din Bucureștiul de azi, *Editura Humanitas, 2011.*

Marius CHIVU

Consumați cafea responsabil!

În urmă cu cincisprezece ani, cuvîntul „sustenabil“ avea o sonoritate stranie și era folosit de o mînă de oameni care duceau ceea ce se chema atunci „un stil de viață alternativ“. Între timp, am devenit conștienți cu toții, producători și consumatori deopotrivă, că locuim pe o planetă cu resurse finite, afectată de activitățile noastre, iar „sustenabil“ a devenit un concept la zi în funcție de care ne gîndim viitorul. Dicționarul definește „sustenabilitatea“ ca fiind „calitatea unei activități antropice de a se desfășura fără a epuiza resursele disponibile și fără a distruge mediul, deci fără a compromite posibilitățile de satisfacere a nevoilor generațiilor următoare.“ Cum spunea cineva: planeta nu e a noastră, ci e împrumutată de la urmașii noștri.

Nespresso a introdus în 1986 capsula.

Un articol intitulat „Ce înseamnă să cumperi un produs sustenabil?“ din *The Guardian* citează un expert care explică cum, în ultimul deceniu, această nouă practică & aspirație a schimbat complet fața lucrurilor: „Companiile au costuri mai mici în ceea ce privește consumul de apă și energie, asta în timp ce produc lucruri mult mai reciclabile destinate unor consumatori din ce în ce mai preocupați de grija producătorilor față de mediu. Spațiul tot mai amplu dedicat în ultimii cinci ani în mass-media aspectelor legate de mediu reflectă nivelul de interes al oamenilor. Această creștere a conștiinței față de mediu este, de fapt, o schimbare culturală.“

AAA Sustainable Quality

O majoră schimbare culturală a avut loc și în industria cafelei atunci cînd relația cu fermierii și impactul plantațiilor asupra mediului a fost potențată de colaborarea proactivă cu organisme internaționale precum Fairtrade sau Rainforest Alliance. Parte a unei alegeri individuale de a colabora cu aceștia din urmă, Nespresso a lansat în 2003 un program numit „AAA Sustainable Quality“ tocmai pentru a le garanta micilor fermieri remunerații mai mari decît prețurile practicate în piață, respectînd, în același timp, mediul înconjurător. De atunci, peste 70.000 de fermieri din 12 țări s-au alăturat programului care se desfășoară sub îndrumarea a 350 de agronomi, iar astăzi peste 80% din cafeaua verde folosită de Nespresso este obținută astfel, intenția fiind ca, pînă în 2020, procentul să devină integral.

Ce presupune programul „AAA Sustainable Quality?“ În primul rînd, investirea în infrastructurile comunității; finanțare, asistență tehnică și formarea fermierilor în adoptarea unor practici agricole eficiente pentru îmbunătățirea permanentă a calității, sustenabilității și productivității (cei trei piloni reprezentați de triplul A din denumirea programului); dar și drepturile fermierilor la condiții de muncă și de plată corecte (toleranță zero față de munca copiilor, munca forțată și abuzul asupra lucrătorilor), inclusiv planuri de pensionare; precum și protejarea biodiversității și întreținerea unui ecosistem sănătos. De altfel, studiile arată deja impactul pozitiv al acestui program în comparație cu agricultura convențională: fermierii columbieni au avut condiții sociale, economice și de mediu mai bune cu 22% pînă la 52%. Citat de *The Guardian,* fostul CEO de la Rainforest Alliance a numit acest program drept „unul dintre cele mai riguroase și complete din industria cafelei.“ Ca exemple concrete, Nespresso a plantat pînă acum 1,4 milioane de copaci în Etiopia pentru a reîmpăduri fermele de cafea și pentru a consolida rezistența naturală la schimbările aduse de încălzirea globală. Iar în Jardín, Columbia, a construit o Moară Comunitară pentru procesarea boabelor, care i-a ajutat pe fermieri să-și dubleze volumul de cafea vîndut conform standardelor de calitate și sustenabilitate, în timp ce consumul de apă s-a redus cu 63% și a eliminat poluarea cauzată de procesare. De asemenea, Nespresso este primul brand de cafea care a creat un serviciu de rețea socială, numit Kakaxi, pentru o conexiune directă între fermieri și consumatori. Dispozitivul Kakaxi permite consumatorilor să observe în timp real plantațiile din Columbia și să afle mai multe despre originea cafelei lor.

Din acest motiv, noua campanie intitulată „Alegerile noastre“ nu-l mai are în prim-plan pe actorul George Clooney (devenit între timp acționar, fiind membru al consiliului de consultanță Nespresso în materie de sustenabilitate) decît ca narator al poveștilor a trei fermieri din Jardín, Columbia, a căror viață s-a schimbat semnificativ de cînd s-au alăturat programului „AAA Sustainable Quality“, și nu doar în sensul veniturilor obținute, dar și al timpului economisit în sezonul de recoltă, timp reinvestit în familie, în comunități, în pasiunile personale. Spre exemplu, Humberto, unul dintre fermierii de la Moara Comunitară, povestește cum a reușit să susțină pasiunea pentru fluturi a fiicei lui, care acum studiază biologia la universitate.

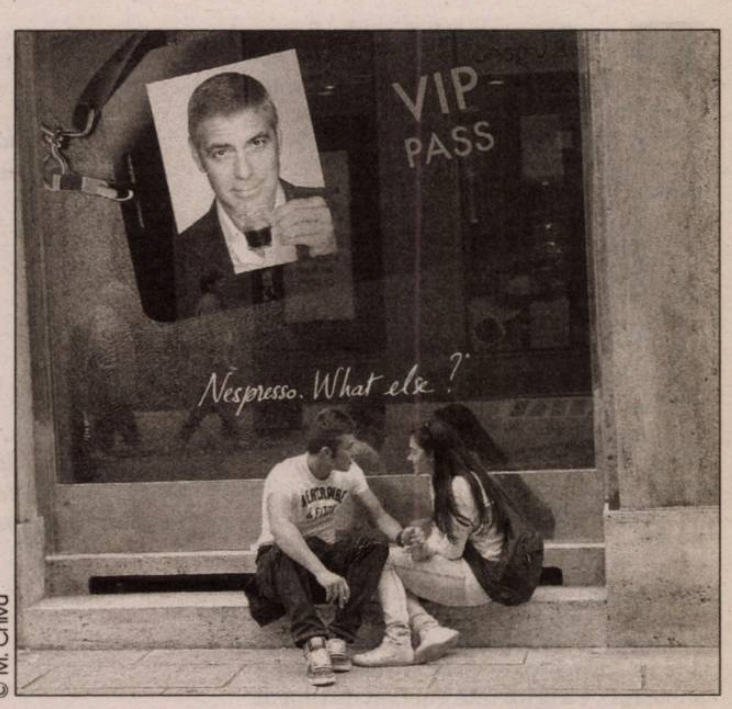

© M. Chivu

Positive Cup

Nespresso a introdus în 1986 capsula, inovație care a transformat major cultura cafelei. Spre deosebire de alte branduri de cafea care folosesc capsule din plastic, capsula din aluminiu, închisă ermetic, păstrează în condiții optime și previne oxidarea celor aproape 900 de arome, extrem de volatile și de sensibile, prezente în cafeaua proaspăt măcinată. În plus, aluminiul este un material reciclabil la nesfîrșit, iar zațul de cafea poate fi reutilizat ca îngrășămînt natural sau ca sursă de energie pentru producția de electricitate ori pentru încălzirea locuințelor. Programul de reciclare a capsulelor a fost demarat în 1991, iar în 2014 capacitatea de reciclare a ajuns la peste 86%. Chiar dacă este folosită o foarte mică cantitate de aluminiu (într-o capsulă de cafea se folosește 1g de aluminiu, spre deosebire de o doză de băutură răcoritoare în care intră 14g), astăzi există o sută de mii de puncte de coletare a capsulelor în 39 de țări. Spre exemplu, începînd de anul trecut, australienii pot trimite capsulele spre reciclare printr-un serviciu special al poștei, iar londonezii pot folosi serviciul local de reciclare.

Oricum, contrar percepției generale, cel mai mare impact asupra mediului nu îl are ambalajul, i.e. capsula, ci procesul creșterii cafelei, urmat de activitatea consumului, adică folosirea energiei de către espressor și al apei, pentru spălarea ceștii. De aceea, aparatele Nespresso nu sînt doar deosebit de elegante, ci și eficiente, căci datorită funcției de oprire automată au un consum energetic redus. Demarată în 2014, strategia numită Positive Cup își propune reducerea și mai mare a amprentei de carbon a fiecărei cești de cafea, care a scăzut în ultimii ani cu pînă la 28 %.

Ce se află într-o ceașcă de cafea? După cum se vede, foarte mult. Nu doar gust, textură și aromă, dar și pasiune, experiență și viziune, precum și un ecosistem împrumutat de la cei care vor veni după noi.

„Datorită cafelei, ziua de lucru a ființei umane a evoluat de la 12 la 24 de ore.“

MARGARET MEAGHER

„Prefer cafeaua neagră ca dracul, fierbinte ca iadul, pură ca un înger și dulce ca amorul.“

CHARLES MAURICE DE TALLEYRAND

„Cafeaua este o băutură care ne adoarme dacă nu o bem.“

ALPHONSE ALLAIS

- Florile arborelui de cafea, care se reînnoiesc rapid (30.000 pe an la un singur arbust), formează fructele numite „drupe“ sau „cireșe“, datorită culorii roșii pe care o au cînd sînt coapte.
- Un arbore de cafea nu produce cireșe decît la vîrsta de cinci ani, atinge maturitatea după douăzeci de ani și trăiește aproximativ șaptezeci de ani.
- Există două soiuri de arbore de cafea: Arabica (cultivat la altitudini mari, între 500 și 1700 m, în zona intertropicală) și Robusta (cultivat la altitudini scăzute, între nivelul mării și 600 m, în climă ecuatorială).
- Un arbore de cafea produce 2,5 kilograme de cireșe pe an, din care se extrag 500 de grame de cafea verde, din care rezultă aproximativ 40 de cești.
- Există cinci moduri tradiționale de preparare a cafelei: fierberea *à la turque* (cafeaua măcinată amestecată cu zahăr se fierbe într-o cafetieră pusă pe foc sau în nisip), infuzia (un piston impinge zațul pe fundul unui recipient din sticlă), filtrarea (se toarnă apa fierbinte peste cafeaua măcinată reținută de un filtru de hîrtie), percolarea (cafeaua rîșnită, pusă într-un filtru între două compartimente suprapuse, este pătrunsă de jos în sus de apa fiartă în compartimentul inferior) și percolarea sub presiune (presiunea apei este amplificată de aerul comprimat la zece bari).

Sever VOINESCU

Ce-a scos cafeaua din Bach

Povestea e scurtă și poate fi mai mult scurtată dacă e spusă rapid, așa că v-o spun aici, de la început la sfîrșit. Se petrece în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Un tată, al cărui nume aproape îl predestinează pentru un fel de a fi, Schlendrian (cum ar veni, Înămolit), este enervat, dezgustat, disperat și exasperat de pasiunea pe care tînăra sa fiică, Lieschen, o are pentru cafea. Fata bea cafea după cafea (pare a fi dezvoltat chiar un soi de dependență, dacă îl asculți pe tată-său) cu plăcere extatică și nu renunță în nici un chip. Schlendrian bombăne ca un urs nervos și o imploră pe Lieschen să nu mai bea cafea. Ea îi răspunde că nici prin cap nu-i trece: „Dacă nu beau cel puțin trei cești de cafea pe zi, mă usuc“ și zice în continuare: „Ah, dulce cafea! Mai dulce decît o mie de sărutări, mai catifelată decît vinul muscat“ (ar trebui, poate, să deducem că Lieschen era o cunoscătoare a multor gusturi în genere interzise fetelor, dar să nu pierdem firul poveștii făcînd supoziții). Ca orice tată enervat de tupeul fiicei, Schlendrian trece la amenințare, șantaj, ultimatum: „Dacă nu te lași de cafea, nu mai mergi la petreceri, nu mai ieși la plimbări“. „Foarte bine, zice Lieschen, lasă-mi doar cafeaua în pace.“ Schlendrian plusează: „Nu-ți mai cumpăr haine!“ „Mă descurc și fără, dar nu te atinge de cafeaua mea“, vine răspunsul încăpățînat. „Nu te mai las să te uiți pe fereastră!“ „Foarte bine, cafeaua rămîne!“ Atunci, Schlendrian joacă ultima carte: „Dacă nu lași cafeaua, nu te mai mărit!“ Ei, aici e o mică problemă… Șireată, Lieschen se face că cedează: „Bine, decît să nu mă mai mărit, mai bine abandonez cafeaua, dar te rog să te duci să-mi aduci un soț chiar acum.“ Schlendrian e foarte încîntat și pleacă în oraș să caute ginere. Numai că Lieschen a avut grijă să răspîndească, încă înainte de ieșirea tatălui din casă, vestea că nu acceptă să se mărite decît dacă în contractul nupțial se specifică dreptul ei la trei cafele pe zi. Tînărul care răspunde imediat pozitiv cînd Schlendrian îi oferă mîna fiicei lui este gata să accepte că soția lui e o cafegioaică împătimită. Și astfel, plăcutul obicei al băutului cafelei a fost salvat. În final, și tatăl acceptă pasiunea fiicei. Concluzia la care ajung toate personajele poveștii: e absolut natural să bei cafea!

Ușurică poveste, nu-i așa? Dacă ar fi să o pună un compozitor pe muzică, la cine v-ați gîndi? Ce compozitor s-ar preta la așa ceva? Multe nume, probabil, vă vin în minte rapid, dar la Johann Sebastian Bach nu v-ați gîndi. Cum adică, regele orgii, sfîntul muzicii catedralice, geniul pios care a dus sunetele aproape de Dumnezeu cum nu le-a mai dus nimeni vreodată, compozitorul „Patimilor“ și al „Artei Fugii“, misticul arhitect al sunetelor pure, mintea cea mai complexă a vremii sale? El să scrie muzică pentru așa ceva? Păi ce, e Moga? Ei bine, da, Bach însuși a compus muzica acestei povestioare nostime și scandalos de superficiale. Însă povestea acestei cantate e mai interesantă decît libretul ei pentru că este o poveste a marii culturi europene a cafenelei.

Așadar, în 1702, un anume Gottfried Zimmermann, proprietar de cafenea la Leipzig, îl convinge pe Georg Philipp Telemann să instaleze în cafeneaua lui ansamblul muzical vocal-instrumental alcătuit din studenți pe care îl conducea, urmînd să dea aici concerte săptămînale. Argumentele lui Zimmermann erau pur negustorești: cafeneaua lui era așezată pe Katharinstrasse, cea mai elegantă stradă a orașului, nu va lua nici un ban pentru găzduirea concertelor și nici nu va vinde bilete la intrare, accesul spectatorilor la concert fiind liber. El va cîștiga suficient din vînzarea cafelei către spectatorii care vor veni la concertele maestrului Telemann. „Pe voi vă ascultă lumea și eu vînd cafeaua“ – cam așa suna *deal*-ul. Muzicianul a acceptat. Totul a mers din ce în ce mai bine, dar în 1705 Telemann a părăsit Leipzigul pentru un post bun de capelmaistru la curtea unui nobil polonez. Zimmermann, devenit un fel de impresar fără să vrea, a început să caute alt dirijor pentru ansamblul studențesc, pe care nu-l voia desființat după plecarea lui Telemann, deoarece aducea mulți clienți cafenelei. Ansamblul a continuat să funcționeze cu dirijori mai mult sau mai puțin celebri, pînă în 1729, cînd a fost preluat de Johann Sebastian Bach. Divinul Cantor se instalase la Leipzig încă din 1723 și Zimmermann l-a vrut de la bun început. Totuși, i-a luat șase ani să-l convingă pe Bach să facă muzică în cafeneaua lui. Iar argumentul convingător a fost chiar cafeaua. Bach consuma cu plăcere, iar Zimmermann avea marfa cea mai bună. Era o chestiune de timp ca Bach să ajungă un client fidel al cafenelei, să-i placă și să simtă că locul poate fi un fel de laborator pentru muzica sa – cel puțin pentru muzica sa profană.

Cafeneaua lui Zimmermann a devenit faimoasă la vremea ei și a rămas, iată, în istorie, pentru că oricine voia să dea de Bach în anii pe care acesta i-a petrecut la Leipzig (1723-1750) venea direct în Katharinstrasse 14, lua o cafea și aștepta puțin. Mai devreme sau mai tîrziu, Bach venea negreșit.

Libretul cantatei, povestit mai sus pe scurt, a fost scris de Christian Friedrich Henrici, zis Picander, un poet din Leipzig, cu care Bach s-a împrietenit tot la cafeneaua lui Zimmermann. De altfel, Bach a scris pe versurile sale „Matthäus Passion“, pierduta „Markus Passion“, dar și alte multe cantate și corale. Nu se știe prea bine cum le-a venit ideea să compună ceva despre cafea, dar e limpede că amîndoi erau cafegii. În final, piesa vocal-simfonică rezultată din colaborarea celor doi a intrat în catalogul lucrărilor lui Bach *(Bach-Werke-Verzeichnis)* la numărul 211, cu titlul un pic surprinzător „Liniște! Nu mai bîrfiți!“. În lumea melomanilor, a devenit cunoscută drept „Cantata cafelei“. Biografii lui Bach plasează data compoziției în jurul anului 1734. Ea se cîntă și astăzi, interpreții preferînd să se costumeze și să improvizeze chiar o mică regie – „Cantata cafelei“ este o mini-operă scrisă de un compozitor care nu a compus niciodată operă.

În repertoriul lui Bach, o asemenea cantată face figură ciudată. Cantatele sale sînt fie religioase (dedicate lui Dumnezeu), fie laice (dedicate unei autorități regale sau nobiliare). Aici avem o cantată dedicată cafelei. Probabil că au existat fel de fel de idei în legătură cu acest opus, de vreme ce fiul lui J.S. Bach, Carl Philipp Emanuel, a adăugat cu mîna lui precizarea „cantată comică“ pe partitură, după moartea compozitorului. Mulți or fi luat-o prea în serios, poate.

Cum ziceam, artiștii cîntă și astăzi, cu plăcere vădită, această cantată. Criticii muzicali îi găsesc asemănări cu genul *opera seria,* a cărei mare tradiție tocmai se năștea cînd cantata a fost compusă. Biografii lui Bach găsesc în ea dovezi că omul avea umor, era un pic sarcastic și foarte atent la detaliile vieții cotidiene. Sociologii spun că opusul e o dovadă că obiceiul băutului cafelei era larg răspîndit în burgurile central-europene la început de secol XVIII, dar ca un obicei controversat. Pentru noi, însă, mai important este că datorăm cafelei prilejul cu care geniul lui Bach ni se dezvăluie un pic altfel decît îl știam. Ce scoate cafeaua din om!…

„Chiar și cafeaua proastă e mai bună decît lipsa cafelei.“

DAVID LYNCH

„În viață există trei lucruri intolerabile: cafeaua rece, șampania călduță și femeile supraexcitate.“

ORSON WELLES

„Nu suport cafeaua dacă nu e foarte bună și dacă nu e făcută de altcineva.“

IRIS MURDOCH

■ Nespresso este un brand de cafea de lux și oferă o selecție excepțională, una dintre cele mai variate în industrie, formată din 24 de sortimente de cafea prăjită și măcinată, ambalată în porții individuale:

➤ Intenso (caracteristici intense, cel mai bine savurate în cești pentru cafea scurtă de 25 ml: Kazaar, Dharkan, Ristretto, Arpeggio și Roma);

➤ Espresso (arome variate, în texturi blînde și echilibrate, cel mai bine fiind savurate în cești de 40 ml: Livanto, Capriccio, Volluto și Cosi);

➤ Pure Origin (profiluri aromatice unice, provenind dintr-o singură țară de origine: Indriya din India, Rosabaya din Columbia, Dulsao din Brazilia, Bukeela din Etiopia);

➤ Lungo (concepute special pentru a fi savurate în cești pentru cafea lungă de 110 ml: Envivo, Fortissio, Vivalto și Linizio);

➤ Decaffeinato (arome bogate, datorită procesului delicat de decafeinizare: Arpeggio, Intenso, Volluto, Vivalto);

➤ Variations (variante *gourmet,* îmbogățite cu arome naturale fine: Ciocattino, Vanilio, Caramelito).

■ Aparatele Nespresso – Inissia, Pixie, CitiZ, CitiZ & Milk, Latissima Touch, Expert, Expert & Milk, Essenza Mini și Creatista – au fost recompensate în mod constant, între 2009 și 2017, cu premiile Good Design Award, IF Design Award și Red Dot Award pentru performanța excepțională în design.

■ Capodoperă smart-technology, aparatul Expert (IF Design Gold Award și Red Dot Award în 2017), oferă un nivel avansat de personalizare cu ajutorul funcțiilor inteligente și integrării tehnologiei Bluetooth. Butoanele rotative permit ajustarea setărilor, dozarea cafelei într-una din cele cinci dimensiuni ale cestii (ristretto, espresso, lungo și americano), precum și funcția de apă fierbinte la trei niveluri diferite de temperatură.

■ Odată ce a achiziționat un aparat de cafea Nespresso și a cumpărat prima cutie de cafea, clientul devine membru al Clubului Nespresso, statut care presupune consiliere personalizată de la specialiști fie în cadrul Nespresso Boutique, fie prin telefon (număr apelabil gratuit, din orice rețea), înscriere la cursuri de „educare“ în privința degustării cafelei („masterclass“), degustarea în avanpremieră a ediților limitate, posibilitatea de a efectua comenzi cu plata online și cu livrare la domiciliu a produselor și accesoriilor etc.

■ Nespresso Boutique din Calea Dorobanți 210 include o zonă de degustare unde clienții săi pot explora și savura întreaga gamă de 24 de sortimente de cafea Grands Crus, precum și edițiile limitate. Specialiștii în cafea sînt la dispoziția acestora, ajutîndu-i să compare sortimentele, să descopere notele aromatice distincte, oferind informații despre originile fiecărui sortiment și modul în care sînt obținute și prăjite boabele de cafea.

■ Brand-ul Nespresso este personificat de actorul George Clooney, colaborarea cu acesta fiind poate cea mai longevivă colaborare pe care un brand de lux o are cu un „ambasador“, întinzîndu-se pe ultimii 11 ani (din 2006 pînă în prezent) în nu mai puțin de 13 campanii de advertising. Acest parteneriat depășește însă gestul unui *endorsement* de imagine: George Clooney are statut de acționar, fiind membru al consiliului de consultanță Nespresso în materie de sustenabilitate.

■ Oferta de cafea, aparate și accesorii Nespresso este disponibilă în cadrul Nespresso Boutique (Calea Dorobanți 210), *pop-up store* în Băneasa Shopping Center și Afi Cotroceni, online pe www.nespresso.com/ro, prin comandă telefonică la 0800008300. Aparatele Nespresso pot fi achiziționate și din magazinele Flanco (în cadrul Băneasa Shopping Center, Promenada Mall, MegaMall, Sun Plaza).

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Gesturi, ritualuri, maniere

Cafeaua, licoarea amăruie care ne bucură dimineţile, are o lungă istorie printre fanarioţi, boieri, negustori, mahalagii. Cafeaua creează anumite gesturi şi impune un oarecare control al manierelor, şi asta datorită ritualului născut în jurul obiceiului băutului cafelei. Cafeaua, dulceaţa, narghileaua, siesta sînt parte din valorile orientale la care boierii, orăşenii, negustorii nu renunţă, oricît de criticaţi ar fi de ceilalţi. Cu excepţia siestei, fiecare obiect al plăcerii dezvoltă un întreg aparat: de la crearea unei dregătorii specifice la curtea domnească (ciubucci-başa, cafegi-başa, şerbegi-başa, sofragi-başa, ibrictar-başa, peşcheregi-başa) sau a unor servitori cu atribuţii specifice, inclusiv în mănăstiri – cafegii, ciubuccii, şerbegii, sufragii, ibrictari, peşcheregii – pînă la prezenţa ustensilelor necesare: filigene, zarfuri, rîşniţă, ciubuce, narghilele din lemn de cireş sau din lemn de iasomie, farfurioare şi linguriţe, ibrice, talere, peşchire etc. În foile de zestre nu lipsesc cele şase filigene cu zarfurile lor, „moara“ de cafea, linguriţa pentru dulceaţă cu farfurioara ei, besacteaua etc. Zarful şi filigeana sînt singurele obiecte care se individualizează de celelalte prin folosirea lor separată. Dacă mîncarea poate fi servită din acelaşi castron pentru mai multe persoane, dacă paharul poate fi plimbat de la unul la altul, filigeanul şi zarful servesc doar cafeaua în mai toate casele boiereşti şi negustoreşti.

Ritualul cafelei este întotdeauna asociat cu ritualul dulceţii (sau şerbetului) şi al ciubucului. Boierii şi românii preferă cafeaua neagră, amară, foarte tare, fără zahăr, fără frişcă, mai toată ziua, chiar după ultima masă de seară. La casele marilor boieri se bea „cafea de Emen“ sau „cafea franţuzească“, pentru ceilalţi se foloseşte „cafeaua proastă“ sau „amestecată“. Diferenţele se simt atît la gust, cît şi la pungă: „cafe încă ţi-am luat 2 ocă, adecă una ocă cafe Emen de ace bună, pe care s-au dat 2 lei 15 parale, şi una oca cafe şi cincizăci dramuri de ace proastă pe care s-au dat 65 de parale“, scrie Catinca Racoviţă surorii sale, Nastasia vistiereasa, aflată la Călugăra. Sîntem într-o epocă în care cafeneaua pătrunde peste tot în Europa, detronînd cîrciumile şi tavernele, iar gustul cafelei este asociat euforiei, sociabilităţii, raţiunii, agerimii de spirit.

Ca urmare a războaielor, se introduce laptele şi, bineînţeles, ustensilele necesare: „un ibric pentru lapte“, iar în vremea ocupaţiei ruseşti din 1828-1834, ceaiul devine, pentru o scurtă perioadă de timp, o modă. Cafeaua şi dulceaţa deschid orice discuţie, orice primire, invitaţie, masă, serbare; sînt omniprezente, iar în cămările boiereşti se află zeci de feluri de dulceţuri şi şerbeturi. Este un obicei interiorizat, pe care boierii nu-l percep altfel, chiar dacă, de exemplu, îşi primesc musafirii la prima oră a dimineţii cu chiseaua de dulceaţă sau la miezul nopţii cu cafeluţa neagră, chiar dacă acelaşi musafir trece, într-o zi, prin zece case boiereşti unde trebuie să înghită eterna linguriţă de dulceaţă şi filigeanul de cafea.

Iată cum se desfăşura ritualul cafelei, aşa cum este el descris de un martor ocular, medicul Andreas Wolf, la 1784: „Stăpînul casei bate din palme (este un semnal obişnuit care înlocuieşte clopoţelul folosit la noi) şi, într-o clipă, odaia de primire s-a umplut de slugi. Fata din casă, de obicei o ţigancă, aduce pe o tavă de argint un pahar cu apă proaspătă, împreună cu o chisea drăguţă, în care se găseşte aşa-numita dulceaţă. Aceasta o predă cucoanei care apoi serveşte cu mîna ei pe fiecare musafir. Deoarece acesta este primul semn al onorurilor, indiferent de zi sau de anotimp, refuzul ar însemna o lipsă de cuviinţă. Oaspetele îşi ia, aşadar, o linguriţă bine umplută şi apoi bea după ea apă cît poftește. În timpul acesta apare cafegiul cu tava sa, pe care se găsesc ibricul de cafea şi filigenele împreună cu suporturile. Se dă cafeaua nefiltrată (pregătită) de obicei fără zahăr, după cum am văzut şi la turci. Stăpîna casei întinde cu mîna ei fiecărui musafir filigeana cu cafea; în clipa aceea se apropie ciubugiul şi oferă pe rînd fiecăruia cîte o lulea aprinsă chiar atunci“.

Dacă privim lista de cumpărături, cerută de marele vistier Ienăchiţă Văcărescu, observăm că în jurul cafelei se dezvoltă anumite comportamente menite a forţa corpul să se supună anumitor reguli de igienă. Diversificarea obiectelor şi fixarea unor atribuţii specifice fiecăruia ar îndemna la idea unui anumit comportament. Ibricul pentru lapte, zaharniţa, cleştişorul, „cănile europene“ ar ajuta pe fiecare musafir să se servească, oferind celuilalt un „spectacol“ plăcut, fără ca degetele să alerge pe marginea filigeanului, fără sorbituri lungi şi zgomotoase, fără ca bucăţica de zahăr să alunece printre degete înapoi în zaharniţă. Raţiunile boierului sînt destul de simpliste: spiritul de imitaţie, „aşa cum fac europenii“ sau „aşa cum au obiceiul în zilele noastre nobilii în Europa“ şi nu pentru că ar fi neplăcut sau jenant să-ţi plimbi mîinile prin toate cele.

„Vino mîine dimineaţă“

Dar dacă băutul cafelei presupune o acţiune individuală, fiecare putîndu-şi savura cafeluţa dintr-o ceaşcă proprie şi să spunem că, preferîndu-se cafeaua neagră, nu prea se umblă prin zahar, nu acelaşi lucru se întîmplă cu dulceaţa sau şerbetul. Acesta din urmă este servit numai în prezenţa unor musafiri de seamă, între cei ai casei, între prieteni se foloseşte dulceaţa. Servitorul aduce o tavă pe care se află una sau mai multe chisele cu felurite dulceţuri, cu linguriţe aferente fiecăreia, iar alături un pahar de cristal sau o cupă de argint, şi trece prin faţa fiecărui musafir, care este îmbiat să ia una sau două linguriţe de dulceaţă şi să bea apă „la discreţie“... Ritualul se desfăşoară în intimitate, între prieteni, legăturile afective se exprimă şi prin această manieră de împărţire comună nu numai a alimentelor ritualice – cafeaua, dulceaţa, vinul, apa, tutunul –, ci şi a ustensilelor – linguriţa, farfurioara, paharul, ciubucul, narghileaua. „Vino mîine dimineaţă la mine să bei cafeaua şi ciubuc“ constituie invitaţia cotidiană ce se face mai ales între bărbaţi, fie că se întîlnesc pentru un joc de cărţi, fie că întîlnirea are caracter politic. Fraza îi aparţine colonelului Grigore Lăcusteanu. Sociabilitatea asta masculină este o formă asociativă orientală care reuşeşte să supravieţuiască vreme îndelungată fără să ştirbească cu nimic succesul salonului.

Paralel se dezvoltă şi o „manieră individuală“ de punere în scenă a acestui ritual, destul de firav însă, şi este inclus în „aparatul grandorii“. Şi mai mult în prezenţa „străinului“, aşadar în prezenţa unui public, altul decît cel familiar sau grupul de prieteni, ustensilele devin parte dintr-un proces de etalare a poziţiei sociale. „Mosafirii“ sînt primiţi cu porţelanuri de Saxonia, cu ceşcuţe de argint, cu linguriţe poleite cu aur. Ustensilele se comandă la Sibiu, Viena, Paris sau Veneţia; unii ţin să noteze cu precizie calitatea acestora: „şase cești de Saxonia, cu smalţ şi suflate cu aur“, dar şi „12 zarfuri cu feligenele lor“ sau „12 farfurioare de argint cu ceşcuţele lor, din cele suflate cu aur“.

Populară, cafeaua îşi va găsi utilitatea şi în medicina incipientă de la începutul secolului al XIX-lea. Cu studii la Viena sau Paris, aceşti medici preiau în Principate succesul de care se bucură cafeaua în dezbaterile şi disputele medicale. Atunci cînd oferă poveţe spre prevenirea sau vindecarea de holeră, medicul Constantin Vîrnav vorbeşte de miracolele săvîrşite: „spre potolirea greaţei s'au dovedit foarte de folos şi cafeaoa neagră, făcută tare din care se dă bolnavului tot la 15 minute cîte o linguriţă de masă sau şi mai puţin; însă nu caldă ci rece şi fără zahar“. Reţeta are şi mai mare efect dacă se adaugă cîteva picături de „alămîie“. Încercaţi şi vă delectaţi!

„Nu te încrede în cineva care nu bea cafea.“

A.J. Lee

„Îmi place cafeaua pentru că-mi dă iluzia că aş fi treaz.“

Lewis Black

„Pentru mine, weekend-ul perfect începe cu o halbă de cafea.“

Jimmy Carr

„Cafeaua şi ţigările sînt cei mai buni prieteni ai alcoolicului.“

Gerard Way

„Îmi încep ziua bînd cafea şi citind necroloage.“

Bill Cosby

Constanţa Vintilă-Ghiţulescu *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“. Cea mai recentă carte publicată:* Patimă şi desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieţii cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Editura Humanitas, 2015.*

■ Arabii care călătoreau pe cămile şi pelerinii au răspîndit cafeaua cultivată în Etiopia şi în Yemen pe traseul caravanelor, iar locurile în care poposeau au luat numele de cafenele.

■ Cafeaua a devenit băutură caldă în jurul anului 1000, cînd arabii au învăţat să fiarbă apa în care puneau boabele.

■ Prima cafenea dintr-un oraş s-a deschis în anul 1475 la Istanbul. Se numea Kiva Han. În 1630, la Cairo existau deja peste o mie de cafenele.

■ În 1570, boabele de cafea Arabica erau utilizate la Veneţia ca medicament. În 1683 se deschide, în Piaţa San Marco din Veneţia, o *bottega di caffé*.

■ În 1676, femeile din Anglia au înaintat o petiţie Regelui Carol al II-lea numită „Women's Petition Against Cofee“, pentru interzicerea cafenelelor, unde bărbaţii îşi petreceau prea mult timp.

■ Invadată de turci în 1683, Viena este salvată şi obţine, ca pradă de război, cinci sute de saci de cafea. Vienezii rezistă seducţiei cafelei aproape un secol.

■ În 1686, italianul Francesco Procopiu Cultelli, cel care inventează percolarea apei fierte în cafeaua reţinută de un filtru, deschide la Paris o cafenea care îi poartă numele: Procope.

■ În 1727, un locotenent portughez duce primele boabe de cafea în Brazilia. În 1888, Brazilia producea deja 97% din recolta mondială de cafea.

■ Zdrobite iniţial cu pietre de moară, prima rîşniţă de lemne pentru boabele de cafea a apărut în 1832 în fabrica Peugeot.

■ În secolul al XVI-lea printre europeni încă mai circulau zvonuri despre cafea că ar exacerba lubricitatea femeilor, ar scădea virilitatea bărbaţilor şi i-ar incita la „vicii orientale“.

■ În secolul al XVIII-lea, regele Suediei, Gustav Adolf al IV-lea, a cerut ca doi condamnaţi la moarte să fie executaţi prin consum masiv de cafea. Sub supravegherea doctorilor de la curte, prizonierii au băut cafea timp de mai multe zile şi au avut impertinenţa de a supravieţui.

■ În secolul al XIX-lea, preotul columbian Francisco Romero a înlocuit practica penitenţei şi recitarea rugăciunilor *Ave* şi *Pater* după spovedanie cu plantarea a trei arbori de cafea.

(din cartea Cafea. Cafenele *de Michel Braudeau, traducere de Raluca Sava, Editura ART, 2009)*

Radu Sergiu RUBA

Marile descoperiri topografice

Pînă nu demult, n-aș fi crezut că poate exista vreo înrudire între Vasco da Gama și mine, între Portugalia zorilor marii navigații europene și ținuta mea timidă în fața lumii. Portugalia, sub ochii căreia se înalța oceanul, eu, ieșit la larg, cu urechile ciulite și nările în vînt. Pe la doisprezece ani, nu mai vedeam deloc de vreo patru anotimpuri și prinsesem a deveni conștient de asta, cu toate că cele dimprejur mi se arătau aproape la fel ca înainte, atîta doar că nu se mișcau din loc, rămîneau înțepenite unde le lăsasem. Unele ghivece de flori de pe pervazuri dispăruseră, mie însă mi se arătau acolo aceleași mușcate roz și purpurii. Devenisem conștient, adică pricepeam că era cazul ca și pe stradă să mă deplasez singur. Vasile Fernea, educatorul clasei mele, a VI-a B, profesorul care se ocupa de programul nostru din internat după-amiază, mă și avertizase: „Te iei și te duci singur pînă la Biblioteca Braille și-mi aduci de acolo volumele trei și patru din *Cei trei muschetari,* ai înțeles? Dar să nu te ducă Gyuri, mergi singur și-mi aduci cărțile!"

Fernea, ca mai toți dascălii școlii pentru nevăzători din Cluj, știa că cel mai greu este să-l faci pe un copil, pe un tînăr fără vedere să devină independent în afara mediului său contingent de viață, să-l determini să-și înfrîngă teama, să nu recurgă mereu la însoțitori. Zis și făcut. Am pornit-o spre Bibliotecă. Avea și școala una, dar nu deținea *Muschetarii.* Cealaltă se găsea la cale de patru străzi distanță, altfel spus, aveam tot atîtea traversări în fața mea: strada Tellmann, strada Reșița, foarte înguste amîndouă, apoi două străzi cu semafor care încadrau parcul Catedralei Ortodoxe. Pe a patra, odată traversată, făceam la dreapta și, după aproape două sute de pași atent numărați la început, după instincte de orientare numai de mine știute mai tîrziu, dădeam cu piciorul de cele trei trepte ce conduceau la ușa Bibliotecii și a Clubului Braille.

Iau eu vasăzică cele două volume mari, groase cît biblioraftурile pline de astăzi. În total, în Braille, romanul avea vreo zece. În aiureala mea, nu-mi luasem nici o plasă și nici Fernea nu mă sfătuise s-o fac. Noroc că nu aveam cu mine bastonul, m-ar fi încurcat, fiindcă cele două tomuri cartonate le-am luat sub fiecare braț și hai, cititorule, îndărăt să-i arăți dascălului cît ești de descurcăreț.

Singur pe stradă în Cluj n-am mai ieșit preț de patru ani. Îndrăznisem o dată, arătasem că pot, că nu mă tem, adusesem cărțile ca dovadă, ce mai! Dar tocmai împlinisem șaisprezece ani și, în acea toamnă, citisem poezie la cenaclul liceenilor „Lucian Blaga". Au avut ecou puternic poemele mele pline de metafore scînteietoare și de neologisme de prin biologie, s-au minunat cu toții, unii, sînt convins și astăzi de asta, se uitau la mine ca la o maimuță, ca la ceva care o fi picat acolo din luna întunecată, dar care, în realitate, nu există.

Un abur insidios

Așa și cu Angi. Încumetîndu-mă eu, poet, să cercetez Clujul de unul singur, am hotărît să ajung la cofetăria Trei Iepurași. Era pe lîngă magazinul Sora, în capătul dinspre piața cu statuia lui Matei Corvin a bulevardului Lenin, pe dreapta cum mergeai către cal. În piața aceea se face o intersecție mare, Lenin se continua atunci cu 30 Decembrie. Traversez eu singur piața, luîndu-mă după ceilalți pietoni și aștept o groază la semafor ca să mă întorc pe Lenin. Astfel chibzuia capul meu: mai întîi îmi demonstrez că pot să traversez o intersecție importantă, abia apoi merg la țința propusă. Mă întorc, iată, și, din colț, încep să adulmec cu grijă. În aer se insinua ceva-ceva, dar trebuia să înaintez. Mai fac vreo sută de pași și devine clar: se apropia cofetăria. Șerpuia înspre mine, mă lua de ochiul pineal, mă trăgea de genele lui, mi le lungea.

Se spune că Allah l-a trimis pe îngerul Gavriil să-l salveze cu o ploscă de cafea pe Mahomed aflat în suferință: întremat imediat, profetul ar fi dezonorat patruzeci de cavaleri și ar fi onorat patruzeci de femei.

„Ar fi un păcat să le lăsăm păgînilor o băutură atît de delicioasă. Să-l învingem pe Satana binecuvîntînd-o. S-o transformăm într-o băutură cu adevărat creștină."

PAPA CLEMENT AL VIII-LEA, în 1580

„Nu se găsesc cafenele vechi sau specifice Moscovei, deja suburbie a Asiei. Foarte puține în Anglia. Nici una în America de Nord, exceptînd New Orleans, antenă franceză. Trasați harta cafenelelor și veți obține unul dintre punctele de reper ale «noțiunii de Europa»."

GEORGE STEINER

„Cafeaua, ca și dragostea, e bună cînd e fierbinte."

(proverb german)

Mă prelingeam mai degrabă eu înspre ea, dar așa simțeam, că-mi vine și ea în întîmpinare. Aburul de cafea mă conducea ca pe Tezeu firul. De jur-împrejur labirintul de zgomote al orașului. Nasul meu, exersat în multe, nările sale de ogar, deveneau tot mai sigure. Încă zece pași. Dar de ce tocmai la Trei Iepurași? Ei bine, aici, pe la paisprezece ani de data asta, ajunsesem cu prietenul Gyuri și cu Ionel. Noi știa doi eram orbi, dar Gyuri putea fi ținut de semivăzător. De obicei, însoțiți de astfel de colegi ieșeam noi ceilalți în oraș, ne conduceau, cîte unul agățat de fiecare

O pișcătură plăcută a porilor din nări.

brat al ghidului, ne cam păzeau, aveau instinctul educat în școală al asistării altuia. Prima oară am băut cu băieții o cafea și am mîncat, dintr-un pahar, piure de castane. A doua oară însă, eu cu Ionel așteptăm la masă, iar Gyuri vine de undeva și ne face rost de un clinchet. Pune ceva pe masă după care... după care... Se înalță de undeva, din fața noastră, un parfum, o pișcătură plăcută a porilor din nări, un abur insidios, amăgitor și amețitor, de nemărturisit. „Coniac", face Gyuri. „Iai", face Ionel. Era foarte puțin, ne-a pus cîte un deget culcat pe fundul paharului, dar a fost o după-amiază de vineri de neuitat... Să zic inițiatică? Uite că zic.

Și vin eu de unul singur pîș-pîș, ușa celor Trei Iepurași se deschide, o mămică și copilul ies, doamna mă îmbie „poftiți", eu poftesc înăuntru și, *„vak szerencse"*, cum spune-o vorbă ungurească, masa din stînga, în imediata apropiere, e liberă. Mă așez. Nourul de cafea mă învăluie, inima bate, nourul se face tot mai des, îngreuiat de fumul de țigară și de aburul de coniac. Nu voiam decît o cafea, poate două. Popasul pe acel scaun, la masa aceea, sub îmbrățișarea stupefianta a cafelei de care nu aveam nevoie decît pentru a strînge în pumn un bob de libertate, era țința absolută. Aștept. Dintr-odată, îmi amintesc cu groază că Gyuri aducea cafelele și piureul de castane de la un ghișeu, de undeva din sală. Și aștept. O moară puternică se apucă să vîjîie, un val de cafea proaspăt măcinată inundă țărmurile minții mele, fluxul ajunge pe vîrful limbii, papilele îmi înfloresc. Mă foiesc. Aud o voce argintie: „Cu ce doriți să vă servesc?" „Eu, știți, o cafea", mă reped cînd nu mă mai așteptam la nimic milostiv. „Te-am speriat, la ce te gîndeai?", întreabă fata.

N-am fost în stare să răspund. Aș fi vrut, tocmai planul ăsta-l făcusem, să spun că am fost la cenaclu și că am citit, că am avut audiență mare, succes, că scriu, compun poeziile în cap, abia apoi le bat la mașină... La mașina dactilo, singur, numai din capul meu. „Stai să-ți pun zahăr în cafea, vrei? Ți-am pus deja, cum te cheamă?" Am gîndit la turație mare: ai mei îmi spun „Radu", aici nu mai sînt copilul familiei, iar să zic „Sergiu" e mai... mai cosmopolit. „Sergiu. Să țin minte. N-avem voie să stăm de vorbă mult cu clienții, să-ntreb dacă și-n cazul tău."

A revenit. Avea o permisie de cinci minute cu mine la masă cît să mă ajute la băut cafeaua, adică dacă am nevoie de ceva, să-i zic. O chema Angi. Mi-a spus că locuiește în apropiere în gazdă, dar stă singură, fără probleme, că e din Mera și că are douăzeci și doi de ani. După care m-a întrebat: „V-a dat drumul astăzi de la azil? Știu unde e, pot să vin să te iau în oraș." Asta cu azilul m-a supărat atît de tare că am fiert brusc și am dat în clocot c-un discurs despre școlire, despre cum învățăm noi, cît de multe știm. Eu, de exemplu, bat și la mașină. Nu a mai avut răbdare. „Dacă ai nevoie să te duc la ușă cînd pleci, să ridici mîna, bine? Angi, nu uita, de la Mera."

Întors la internat, eram atît de fericit că vorbisem cu o domnișoară din lume că nici un vis nu mi se părea mai tare ca amintirea asta. „Și spui că ți-a zis că locuiește singură?", m-a întrebat profesorul de sport. „Da, dar a zis că noi stăm într-un azil și..." „Lasă-l, mă, dracului de azil, mai du-te pe la ea și cere-i să-ți arate unde locuiește, că dacă nu, mă duc eu." „Cum să mă duc, tovarășu', doar n-o s-o deranjez..."

Cristofor mi-a explicat tîlcul vorbelor ei și a rîs de mine prietenește. A zîmbit și ea, dar șase ani mai tîrziu. Studenteam la București, mă oprisem la Cluj pe la prieteni, ne învîrteam tot în zona centrală, în jurul statuii lui Corvin, la căminul „Avram Iancu", la Librăria Universității, la Arizona, la Facultatea de Filosofie. Așteptam niște prieteni în pasajul acoperit de la colțul bulevardului Lenin, lîngă Muzeul de Istorie, oarecum vizavi de Trei Iepurași. Cineva m-a bătut pe umăr și i-a cerut unui copil să se oprească: „Sînt Angi, de la cofetărie, mă mai ții minte?"

Era cu băiețelul ei de trei ani. Ne-am amintit întîlnirea de la Iepurași cu prima mea cafea băută independent, cu zahărul ei, cu ce mi-a spus ăl de educație fizică aflînd că ea îmi mărturisise că locuiește singură. „Da, mi-a părut rău că n-ai înțeles. Erai așa de drăguț și de, cum să zic ca să nu te supăr, fragil, da, fragil. Mă gîndeam că pot să fac ceva frumos pentru tine. Dar tu..." „N-am priceput nimic." „Tare m-am mirat. Dar mai ții minte ce mi-ai povestit?" Nu mai știam, amețisem cînd pomenise de azil. Cică mă apucasem să-i vorbesc de faptul că noi învățăm și citim la azilul ăla, că, uite, pot să-i relatez aventura lui Vasco da Gama pe mare, a pornit din... „Am plîns puțin în seara aia, mai mult pentru tine decît pentru mine. Dar vezi că n-am uitat de Vasco da Gama? M-am și interesat dup-aia cine a fost. Ai fi avut tot timpul să-mi povestești despre el..." „Știi, mai rămîn în Cluj trei zile, ce-ai zice?", am spus. „Petrecere frumoasă, mi-a părut bine, la revedere. Hai, Bibi!"

Radu Sergiu Ruba *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată: romanul* O vară ce nu mai apune, *Editura Humanitas, 2015.*

„Pentru noi cafeaua este extrem de prețioasă și o tratăm ca atare"

interviu cu Alin DOROBANȚU, Coffee Ambassador Nespresso

Cît de diferite sînt sortimentele de cafea de la Nespresso?

Cele 24 de sortimente de cafea Nespresso sînt diferite între ele și diferite față de tot ce este pe piață, fiecare avînd în compoziția sa o rețetă unică și complexă, folosind cafele cu origini de proveniență variate și specii de cafea Arabica și Robusta, din cele mai bune *terroirs* de pe glob. Realizarea fiecărui sortiment de cafea din gama noastră este un proces migălos, realizat doar de experți cu simțurile foarte ascuțite și poate fi asemuită cu realizarea parfumurilor artizanale de marii maeștri parfumieri. Pentru a oferi una dintre cele mai bune cafele din lume este necesar a evidenția profilul aromatic intrinsec al fiecărui sortiment, așa că experții noștri au inclus și recomandarea de extracție potrivită pentru fiecare în parte.

Nespresso are cea mai variată gamă de sortimente de cafea de lux, diferențiate în funcție de tipurile de extracție pe care le putem realiza folosind un espressor. Avem sortimente destinate extracției sub formă de *ristretto* (cafeaua „scurtă", „concentrată", realizată cu 25 ml de apă), sortimente potrivite pentru extracția sub formă de *espresso* – folosind 40 ml de apă și sortimente care pot fi extrase doar *lungo*, folosind 110 ml de apă.

Care este diferența dintre un ristretto *și un* lungo?

Totul se schimbă în funcție de tipul de extracție, rezultatul fiind de fapt o altă băutură. Corpolența, gustul amărui, textura, notele aromatice vor fi percepute diferit de la o metodă de preparare la alta. Din acest motiv, experții noștri au creat sortimentele astfel încît, dacă este îndeplinită recomandarea de extracție, inscripționată pe ambalaj, vom obține mereu cel mai bun rezultat posibil în ceașcă. Este păcat să nu extragem cafeaua corect, deoarece putem strica o cafea bună.

În ceea ce privește cafeina, nu trebuie să confundăm intensitatea sortimentului cu nivelul de cafeină. Cafeina este solubilă în apă, deci, cu cît cafeaua va fi mai mult timp în contact cu apa, cu atît mai multă cafeină se va dizolva și va ajunge în ceașca noastră de cafea. Un alt factor ce determină nivelul de cafeină din ceașcă este legat de tipul de cafea folosit în rețeta sortimentului de cafea ales. Noi avem sortimente realizate exclusiv din boabe de cafea Arabica, dar și sortimente realizate din boabe de cafea Arabica și boabe de cafea Robusta, în diferite proporții. Soiurile de cafea Robusta sînt genetic mai încărcate cu cafeină, avînd un nivel aproximativ dublu de cafeină întîlnit în fiecare bob de cafea.

Percepția generală este că cea mai proaspătă cafea este cea făcută acasă imediat ce ai rîșnit boabele. Care e diferența dintre cafeaua boabe și cea încapsulată?

Știm că cel mai mare „inamic" al cafelei este aerul. Odată prăjite, în momentul în care sînt expuse la aer fie și un timp foarte scurt, boabele de cafea își pierd din prospețime și începe procesul de oxidare, iar aromele naturale ale cafelei, extrem de volatile, încep să se risipească. Procesul este mult mai accelerat în momentul în care boabele de cafea sînt deja măcinate.

Din acest motiv, procesul de producție de la Nespresso este realizat într-un mediu controlat, ca de laborator, sub stricta supraveghere a experților. Imediat ce boabele de cafea verde sînt prăjite, sînt măcinate conform granulației necesare rețetei sortimentului și închise ermetic în capsulele de aluminiu. Sigilarea în capsule garantează prospețimea extraordinară a cafelei și păstrarea intactă a celor mai delicate arome, astfel încît iubitorii de cafea să se bucure de aceasta odată extrasă în ceașcă în toată splendoarea ei.

Ce stă la baza diferențelor de arome ale cafelelor provenite de pe continente diferite?

Călătoria cafelei este o poveste pentru care fiecare detaliu contează. Aceasta începe cu selectarea celor mai bune origini și *terroirs*. Fiecare țară de origine își pune amprenta asupra boabelor de cafea cultivate, fiecare țară are specificitățile ei, care se reflectă în tipurile de cafea cultivate pe teritoriul țării respective, profilul aromatic specific, structura fizică a boabelor de cafea. Tipurile de cafea cultivate variază însă; și în interiorul țării vorbim de diferențe influențate de *terroir*, adică altitudine, climă și sol, fiecare dintre aceste trei elemente modificînd substanțial gustul pe care bobul de cafea îl va avea.

Experții noștri au selectat cele mai bune plantații din patru dintre cele mai importante țări producătoare de cafea. *Bukeela ka Ethiopia* – aduce un tribut țării de baștină a cafelei și tipicitatea Etiopiei în ceașcă. Profilul aromatic este foarte complex, notele aromatice specifice fiind cele florale, amintind de iasomie, bergamotă, liliac alb, mosc sălbatic și flori de portocal.

Rosabaya de Colombia – Columbia este cunoscută pentru notele fructate pe care le imprimă boabelor de cafea; vorbim deci de o cafea foarte fină, care dezvoltă o aciditate ridicată. În interiorul Columbiei regăsim o varietate de soiuri diferite de boabe de cafea, rezultate ale *terroir*-urilor complexe. Senzorial recunoaștem emblematicele note de fructe roșii, echilibrate de o notă ca de vin roșu. Majoritatea boabelor de cafea sînt procesate prin metoda umedă folosită pentru a echilibra aciditatea.

Dulsao do Brasil – Brazilia este cea mai mare țară producătoare de cafea la nivel global. Cunoscută pentru varietate și pentru metodele tradiționale de a produce și a procesa cafeaua, Brazilia ne oferă cunoscutele boabe Bourbon de cafea, care ne demonstrează în ceașcă o calitate superioară printr-o textură foarte fină și cremoasă, note de cereale dulci și o corpolență ridicată.

Indriya from India – India aduce condimentele în lumea cafelei. Prin notele picante, piperate, care evocă nucșoara și cuișoarele, putem să spunem că India ne oferă o cafea orientală. Este recunoscută mai ales pentru cafeaua Robusta de o calitate excepțională, iar sortimentul nostru dezvoltă un buchet complex, inegalabil.

Ce se pune în cafea: zahăr, miere, sare?

Răspunsul poate fi oricare dintre ele sau nimic, totul depinde de preferințele individuale și poate chiar și de momentul de consum. Cu siguranță, orice element adăugat va schimba total ceașca de cafea, în bine sau în rău, iarăși în funcție de consumator. Recomandarea noastră însă este ca de fiecare dată să încercăm cel puțin prima dată varianta simplă și numai după aceea să o „potrivim" în funcție de preferințe.

Contează din ce este băută cafeaua: din pahar de sticlă, porțelan, ceramică?

Mediul în care va ajunge cafeaua este bineînțeles foarte important. În funcție de materialul din care este confecționat recipientul, cafeaua va ceda din temperatura ei mediului în care ajunge. Ideal ar fi ca orice tip de ceașcă sau pahar să fie încălzit în prealabil pentru ca acest schimb termic să fie unul cît mai mic, de aceea la anumite espressoare întîlnim suportul pentru cești preîncălzit deasupra. Pentru sistemul nostru puteți porni aparatul fără să introduceți capsula de cafea și astfel apa fierbinte va preîncălzi ceașca, sau puteți opta pentru cestile realizate de renumite studiouri de design în exclusivitate pentru Nespresso. De exemplu, cestile din colecția PURE, create de studioul elvețian Big-Game, au fost special concepute pentru a amplifica aromele sortimentelor de cafea, grosimea fiecărei cești variind în funcție de dimensiune pentru a menține cafelele Nespresso la temperatura optimă. Alt exemplu sînt paharele Reveal. În căutările noastre continue pentru a atinge perfecțiunea, am invitat compania Riedel – o afacere de familie, cu o istorie de peste 300 de ani, recunoscută pentru produsele excepționale din cristal – să realizeze pahare unice, destinate degustării cafelelor Nespresso. Paharele Reveal amplifică notele aromatice specifice și complexitatea sortimentelor de cafea și au proporțiile și diametrul gurii diferite, fiind destinate savurării diferite a sortimentelor intense față de cele delicate.

Cea mai recentă inovație Nespresso, aparatul Creatista, le promite iubitorior de latte art *măiestria unui adevărat barista în pregătirea băuturii preferate; cu un design excepțional, recunoscut prin premiile* Best of Best Red Dot *și* If Design, *Creatista este o piesă fundamentală în portofoliul aparatelor Nespresso.*

„Decît să-mi faci complimente, mai bine mi-ai face o cafea."

LOUIS MAY ALCOTT

Cenușa italianului Renato Bialetti a fost transportată în orășelul natal Omegna într-un iconic vas Moka din aluminiu, micul model de espressor patentat de tatăl său acum un secol. Purtîndu-i propria caricatură numită L'omino con i baffi *(„omulețul cu mustață"), vasul Moka s-a vîndut pînă în prezent în 330 de milioane de bucăți în toată lumea.*

Cum poate cineva să se educe ca să deguste o cafea cum se cuvine?

Degustarea unei cafele de lux este un proces asemănător cu degustarea unui pahar de vin de colecție. Cu siguranță, papilele se pot educa în timp pentru a percepe mai multe note aromatice. De exemplu, dacă preferați cafeaua cu lapte puteți alege pentru început să consumați fără lapte sortimentele Nespresso cu intensitate mică și note florale sau note dulci predominante. După ceva timp veți vedea că începeți să resimțiți pe deplin toate notele aromatice din aceste sortimente și veți începe să apreciați, în absența laptelui, și sortimentele intense, savurînd notele accentuate de prăjire și notele condimentate.

Degustarea se face în trei etape. 1) Analiza vizuală a cafelei – pentru a observa culoarea, textura, crema densă care se formează la suprafața cafelei în urma procesului de extracție sub mare presiune. 2) Analiza olfactivă – prima dată amestecăm lichidul din ceașcă pentru a elibera aromele volatile din cafea, sigilate sub cremă. Olfactiv putem identifica tipicitatea cafelei și notele predominante. 3) Analiza gustativă – tehnica folosită este asemenea celei consacrate pentru degustarea vinului: lichidul trebuie sorbit. Gustul completează tabloul creionat de către primele două analize – veți urmări aciditatea cafelei, intensitatea gustului amar, textura resimțită pe limbă, corpolența, notele aromatice subtile percum și *after-taste*-ul, gustul care rămîne după înghițitura de cafea.

Mulți spun că nu-și pot începe ziua fără cafea și primul lucru pe care-l fac este să „pună de cafea". Dar există studii care arată că imediat după trezire corpul produce suficient cortizon încît cafeina să fie inutilă. Care sînt cele mai bune momente pentru a bea o cafea?

Aportul energetic adus de cafeină este mai puternic la cîteva ore după trezire față de prima fază. Dar foarte mulți dintre noi consumăm cafeaua pentru experiența pe care o avem în momentul în care degustăm o ceașcă de cafea. Noi am creat cîte o cafea pentru orice moment, oferindu-le iubitorilor de cafea și posibilitatea de a opta pentru un sortiment decafeinizat seara.

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

a consemnat Marius CHIVU

Dan COMAN

Scris & cafea
(fragmente de jurnal)

Joi, 4,55. „Să bem mai întîi o cafea." Așa se termină una din cărțile mele preferate, așa începe fiecare zi aici, în nord, la Bistritz.

Marți, 5,40. Scriu de o oră. A doua ceașcă de cafea și încă n-am depășit o jumătate de pagină. În dimineața asta n-am reușit mare lucru. Nu reușesc nicicum să o fac pe femeia durdulie să-și tragă ciorapii mai sus de genunchi. Pînă aici a mers dintr-o suflare, dar cum am ajuns la genunchii ăștia cu pielea foarte uscată (un început de psoriazis?), cum m-am împotmolit. Ieri dimineață a mers mult mai bine. Într-o oră jumătate am adus-o acasă, i-am făcut duș, am pus-o la somn. Băuse vin cu niște prietene, flirtase cu un bărbos – două pagini în care trecuse de miezul nopții și ea își cîntărea sînii în palme, pe sub plapumă, mulțumită. S-a foit de cîteva ori înainte să adoarmă. Nu și-a mai amintit de bărbatul acela trecut bine de 40. Și uite că acum n-o pot face să se îmbrace. Beau ultima gură de cafea, îmi aprind o țigară, sînt gata să renunț.

Miercuri, 5,10. Există întotdeauna cineva care apare pe neașteptate și face un gest, un gest aproape indiferent, dar care se dovedește a fi hotărîtor, care pune mai apoi în mișcare lucrurile cu adevărat esențiale. Plăcerea teribilă de a mă trezi dimineața foarte devreme doar pentru a mă bucura de cafea i se datorează lui Iustin Panța. Există, pe ultima copertă a *Familiei* și echilibrul(ui) indiferent, fotografia aceea cu el în geacă de blugi, puțin mahmur, cu o ceașcă mare de cafea în mînă. Se vede limpede: oboseala aproape a trecut, ultimele semne de neîncredere din timpul nopții s-au diluat – nu poate urma decît bucuria. Plăcerea de a fi încă în viață și de a sorbi primele guri de cafea. Remontarea. Repoziționarea în fața lumii. Încrederea căpătată la capătul cafelei. Aceasta e imaginea pe care o port cu mine încă de cînd eram foarte, foarte tînăr și visam să public poezii și să fiu admirat așa cum îl admiram eu pe Iustin. Eram adolescent, locuiam cu ai mei într-un cătun de la capătul lumii și încă nu apăruse moda ca lumea să-și înceapă ziua cu o cafea. La noi în casă nici nu se pomenea cuvîntul, darămite să găsești așa ceva. Tocmai îl cunoscusem pe Iustin (și ce uimit eram! un poet tînăr și faimos, despre care auzisem deja o grămadă de lucruri, care îmi spusese încă de la prima întîlnire „poete" și care mă îmbrățișase strîns – e-adevărat, doar ca modalitate de a mă faulta și de a mă opri să înscriu la miuța încropită în curtea Muzeului de Artă din Sîngeorz!), tocmai îl cunoscusem și nu-mi puteam lua ochii de la poza aia de pe coperta a patra – și ajunsesem să merg în fiecare seară cîte doi kilometri pînă la singurul magazin din sat ca să îmi cumpăr cîte un plic de nes pentru dimineață – și cred că atunci, pentru prima dată, în mintea mea s-a făcut legătura esențială între scris și cafea, lucru de care nu m-am mai putut lipsi niciodată. Pînă și azi, cînd gestul de a scrie e tot mai rar și mai chinuit, iar gîndul la admirația celorlalți a devenit inutil, mi-e imposibil să mă așez în fața unei hîrtii fără o ceașcă mare, plină cu cafea neagră și tare, așa cum mi-am imaginat mereu că-i place lui Iustin s-o bea.

Luni, 4,20. Mă trezesc în fiecare dimineață brusc, speriat, pe jumătate afară din pat, înfășurat în pînză și transpirație, căutînd cu gesturi precipitate capătul cearșafului, trăgînd de el din toate părțile, înjurînd. Cînd reușesc să scap, umplu ibricul cu apă și-l pun pe aragaz. Îmi aprind o țigară, mă trîntesc pe canapea.

desen de J.C. Leyendecker

„Nu rîd niciodată înainte să-mi beau cafeaua."

CLARK GABLE

„Să mă sinucid sau mai bine să beau o cafea?"

ALBERT CAMUS

„Opera lui Racine e trecătoare, precum cafeaua."

MADAME DE SÉVIGNÉ

Închid ochii și aștept.

Patru și-un pic, la Bistritz căldura e deja insuportabilă.

Trag cu urechea la mișcările apei și apa sună de parc-ar fi dat în clocot – dintr-un salt sînt deasupra ei, nerăbdător, dar suprafața e nemișcată – puțin tulbure de la urmele de zaț care rămîn agățate de margini oricît de bine aș clăti ibricul și care mai apoi se lungesc ca mătasea-broaștei, cerculețe maronii venind dinspre adînc, o culoare care mă indispune.

Ies pe balcon, sting țigara, mă întorc la aragaz. Apa n-a fiert încă. Mai aprind o țigară, mă trîntesc iar pe canapea. Las transpirația să mi se prelingă de pe frunte spre obraji, făcînd un mic semicerc la baza nasului, gîdilîndu-mă. Încerc să nu fac nici un gest, să văd cît rezist.

Brusc sar ca ars, speriat de urletul unui copil undeva sub fereastră.

Îmi dau seama c-am ațipit – ies buimac pe balcon, nu e nimeni, nu se aude nimic.

Mă întorc la aragaz – mai e o mînă de apă care clocotește de una singură pe fundul ibricului. Umplu din nou ibricul și-mi aprind țigara stinsă la jumătate.

Oboseala asta cruntă ține doar pînă la primele guri de cafea.

Marți, 5,40. Ritmul e bun, iarna aproape, entuziasmul doar din cînd în cînd și fără nici un motiv. O femeie înaltă vine în fiecare dimineață dinaintea mea și, cu amîndouă mîinile, ca pe un pui decongelat, desface cafeaua în două, cît să pot trece eu liniștit de cealaltă parte a ceștii.

De cealaltă parte a ceștii – o mare întindere de tutun și treizeci de saci umpluți cu hîrtie scrisă de mînă.

Bucătăria aceasta e parohia mea.

Cînd nu scriu e inutil. O tîmpenie, desigur, dar așa merg lucrurile pe-aici.

Lasă scrisul să vină la tine, mi-a spus odată cineva, o femeie superbă, o admiratoare căreia, din neglijență și entuziasm, căutînd într-o duminică superbă de toamnă o cafenea, într-un oraș străin, am încercat să-i vorbesc despre lucrurile astea. A zîmbit îngăduitor și, după ce ne-am așezat la masa din spate, în semiîntuneric – și după ce chelnerul ne-a adus cafelele și ea a rupt unul dintre pliculețe, cel cu zahăr brun, turnînd mai întîi în linguriță, cît s-o umple pe jumătate, apoi amestecînd fără grabă, îndelung –, a zîmbit, apoi a început să-mi vorbească. Nu-l grăbi, nu forța scrisul, ai răbdare și va veni de unul singur la tine, o să vezi – și nu cred c-am fost vreodată mai decepționat – nu atît replica, nu atît modul în care o spunea – exact ca o mătușă care-și povățuiește nepotul preferat –, cît faptul că, mi-am dat seama atunci, e inutil să încerci să explici, că orice explicație oferită celor din afară (ba mai mult, oferită oricui altcuiva în afară de tine) devine puerilă, lipsită de sens, absurdă, că gestul de a vorbi despre scris, a vorbi în felul ăsta despre scris e total inutil. Oamenii nu au nevoie să audă așa ceva, pentru ei e suficientă și cu adevărat relevantă povestea cu inspirația – și tu, care încerci să explici propriul mecanism, ajungi să fii ridicol și te simți umilit pentru că, în raport cu argumentele lor, argumentele tale n-au logică, n-au poezie, n-au nici un pic de credință. Dintr-odată, atunci, în cafenea, femeia aceea nu mi s-a mai părut superbă, iar admirația ei nu m-a mai interesat. Știu, nu era vina ei, dar distanța era deja precizată, nu aveam s-o mai umplem cu absolut nimic. N-am lăsat niciodată scrisul să vină la mine, nu l-am așteptat – și atunci cînd am făcut-o, normal, n-a venit. Pentru că n-are cum să vină așa. A trebuit întotdeauna să forțez, să bruschez, să trag cu forcepsul.

Iar pentru asta e nevoie de multă, foarte multă cafea.

***Dan Coman** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este volumul de poezie* Insectarul Coman, *Editura Charmides, 2017.*

■ Cafea naturală nu se găsea. Cînd băga la cîte o cofetărie, trebuia să stai la rînd 4-5 ore! La magazinul Unic, vizavi de cofetăria Scala, se găsea cafea naturală și cafea cu năut (nechezol) și-ți dădea maximum 100 g de cafea naturală și 100 g de nechezol, asta după 5 ore de stat la coadă! Era jale! Era un miros înnebunitor! Sînt niște scene pe care nu poți să le spui!

■ Era un bar, la Catanga, unde, culmea, c-a rămas reclama cu cafeaua aburindă așa, pe tot blocul, aici la Scala, după ce nu se mai găsea cafea în București. Dar reclama la cafeaua aburindă a rămas. Au dat-o jos, într-un tîrziu, cînd și-au dat seama de inepție.

■ Am trecut odată pe lîngă Hotelul București și tocmai făceau aprovizionare cu cafea: am văzut pe cineva intrînd cu cutii imense de cafea, cafea adevărată, nu surogat cum se găsea în magazinele noastre. Am rămas impresionat de cafeaua aceea vieneză, în cutii mari de tablă. Îmi păreau niște lingouri de aur. Mai tîrziu mi-am zis: „Ia uite, mă, am ajuns să mă impresioneze niște cafea!"

■ În anii '80 cineva se ducea în delegație în Irak. Şi acolo cafeaua era un dolar kilogramul. Avea diurnă 8-13 dolari. Lua ăla 12 kilograme de cafea, dădea unu' la vamă, poate chiar două, depindea de ce relații aveai la vamă, ducea un kilogram de cafea la serviciu și țigări. Restul o comercializa. Contra bani sau troc.

■ Într-un magazin de lîngă Cinematograful Patria se prepara nes fierbinte și-ți puteai cumpăra în cornete improvizate trei-patru linguriițe pentru acasă. Zațul de cafea naturală devenise un tezaur. Peste zaț se punea cafeaua proaspătă și se fierbea, noul zaț era păstrat ș.a.m.d. Învățasem să nu aruncăm, să refolosim orice. Un coleg care presimțea dispariția totală a cafelei naturale, într-un comunism nemuritor, păstra într-un vas închis ermetic zece-douăsprezece boabe de cafea din care fiul lui, copil pe atunci, ar fi putut să-și facă o cafea adevărată, miraculoasă. Tatăl păstra pentru fiu o savoare pe cale de dispariție tot așa cum păstrezi un inel, un tablou sau o carte.

(din volumul Anii '80 și bucureștenii. Mărturii orale, *Muzeul Țăranului Român & Paideia, 2003)*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Cîteva motive de indignare

Cu greu îmi imaginez felul în care un om zdravăn la cap poate ieși nezdruncinat din întîlnirea cu presa autohtonă, cu nefăcutele de zi cu zi ale personajelor vedetă ce țin prima pagină a ziarelor și primele locuri în funcțiile statului, cu declarațiile cel puțin iresponsabile vînturate, sinucigaș, prin spațiul public. Astăzi, cîteva exemple.

■ Un grup de persoane numit „Alianța pentru familie" face următoarele declarații: „Uităm că disciplinarea fizică poate fi o expresie a dragostei părintești la fel de mult ca mîncarea, îmbrăcămintea și îngrijirea de nevoile fizice și emoționale ale copilului?" Interdicția „de a nu pedepsi fizic copilul nu urmărește binele copilului, ci lovește în autoritatea părinților și subminează suveranitatea familiei". E stupefiant! O afirmație mai cinică, mai iresponsabilă, mai rudimentară cu greu poate fi găsită. Mă întreb dacă asemenea declarații, care invocă drepturile familiei de a-și bate copiii din dragoste, nu pot fi considerate „instigare la violență" și cercetate ca atare, conform legii. Cum ar fi, în fond, dacă eu aș declara public că „«Alianța pentru familie» trebuie pedepsită fizic (evident din dragoste pentru membrii ei), pentru că nu e cuminte și vrea să bată copiii, pentru că nu ascultă de autoritățile profesionale și juridice și pentru că nu respectă legislația românească și pe cea europeană privind protecția copilului"? Aș fi, bănuiesc, certată aspru de instituțiile juridice ale statului. Pe de altă parte, această „alianță" face parte dintr-o Coaliție pentru Familie, care are, printre susținători, nume mari din spațiul artistic și științific, precum Felicia Filip, Sorin Lavric, Leon Dănăilă, Octavian Bjoza (fost deținut politic). Nu l-am văzut tresărind pe nici unul dintre domniile lor în fața acestei declarații. Și, nu în ultimul rînd, această alianță face parte dintre ONG-urile acreditate pe lîngă Camera Deputaților din România, asta însemnînd că este invitată la diverse consultări pe teme care țin de activitatea sa: familie, copii, educație etc. Poate Parlamentul României se mai gîndește o dată pe cine invită la dialog: un ONG cu o astfel de "ideologie" este toxic pentru orice societate care vrea să aibă grijă de copiii ei.

Nonșalanța cu care își dezvăluiau ignoranța.

■ Somnolența învățămîntului românesc continuă să nască „monștri" pe bandă rulantă. Iată-l pe domnul Șerban Nicolae, fără habar de istorie, care face, fără tent. Citez din articolul de pe ziare.com: „Întrebat dacă cele două cărți l-au ajutat să avanseze în grad la universitate, Șerban Nicolae a răspuns: «La momentul concursului pentru postul de asistent nu am avut nevoie de carte, fiind doctorand, ceea ce era suficient atunci. La concursul de lector *nu mai știu dacă am folosit-o*»". De asemenea, întrebat despre lucrarea de doctorat, senatorul spune că ea se află pe un calculator stricat și că nu mai poate fi recuperată, dar că pe vremea cînd era domnia-sa doctorand, *„nu se punea atîta accent pe note de subsol, ci mai degrabă pe prezență"*. (!) Acesta este domnul care dă lecții de istorie de pe băncile Parlamentului.

■ Am văzut, de curînd, pe site-ul Antenei 3, un filmuleț care prezenta cîțiva tineri politicieni liberali (partidul nu are importanță, ne putem lesne imagina că situații asemănătoare – chiar dacă nu intră în vizorul Antenei 3 – se regăsesc în toate „aripile tinere" ale partidelor noastre). Tinerii liberali habar nu aveau să răspundă la întrebări de bază – ce este doctrina liberală, prin ce se deosebește partidul liberal de cel social-democrat, cine este fondatorul partidului liberal etc. Sigur, nu vreau să generalizez, e posibil ca, de dragul luptei politice, să fi fost aleși pentru prezentare „repetenții clasei". Dar nonșalanța cu care își dezvăluiau ignoranța, grija cu care se străduiau să-și camufleze „analfabetismul funcțional", tertipurile împrumutate de la seniori pentru a scăpa de întrebările incomode, toate te fac melancolic cu privire la viitoarele generații de politicieni.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

De-a dependențele și copilăritul

În situații neplăcute, de cele mai multe ori, cazi în diverse dependențe. Cele mai obișnuite sînt, desigur, cele alimentare, de toate felurile, alcoolul, uitatul la filme și seriale proaste – printre altele. Uneori, cînd ești excesiv de deprimat, primul gînd e să deschizi frigiderul și să inventariezi ce e-n el. O privire fugară, dar atotcuprinzătoare, în plină culme a anxietății, te face să ai jalnicele revelații ale unor combinații de mîncăruri halucinante, de multe ori de-a dreptul scabroase, precum, habar n-am, mere cu mămăligă și ciocolată, eventual și cu puțin ketchup pe deasupra. Ori ridichi (multe ridichi) și coniac. Da, știu, sună cît se poate de naspa, dar gusturile omului asociate cu diverse paliere ale deznădejdii deschid căi nevisate. Sau, cel mai clasic, *comfort food,* valabil întotdeauna: o supă de roșii din pachet, plină de E-uri, cu gustul sărat-călduț al copilăriei comuniste, dar fericite, o porție de cartofi prăjiți cu total nesănătosul sos de usturoi, sărați și bombă calorică, dar care încă-ți mai pot da senzația unei vieți fără de griji și la adăpost.

Efectele de după combinațiile de mai sus și altele asemenea pot fi dezastruoase: gastrita acută e cel mai simpatic dintre ele. Pe termen lung, oricît de lipsit de nuanțe sună, se profilează obezitatea. O obezitate perfidă, care vine pîș-pîș, te învăluie din spate și din părți, azi mai adaugă un kilogram, mîine încă unul... Pînă cînd ajungi, dacă ești femeie, de pildă, să devii ca o cocă sau ca un lut din care creatorul abulic încă nu s-a hotărît ce să facă, o mai modelează pe ici, pe colo, leneș, și anume în punctele, de astă dată, neesențiale. Cu alte cuvinte, ajungi să-ți pierzi forma și sensul trupului altădată etichetat drept feminin. Devii un balon aproape, apoi de tot un balon umblător simpatic: simpatic pentru că tot amestecul de *comfort food* de pe dinăuntru te face, în tot acest timp, să te simți ceea ce tu crezi că se numește fericit – o fericire sărată, mult prea ostentativă și facilă pentru a fi pe bune.

Dacă alegi dependența de băutură, pe de altă parte, lucrurile sînt mai rafinate. La început, e o simplă chestiune de joacă sau imagine: combinată cu cea de imagine facilă, din filme și seriale de aproximativ doi bani, în care, în scenele de trecere de la unele pline de pasiuni la altele pline de pasiuni, cîte un personaj feminin înfruntă necazurile cu cîte un pahar de vin roșu în mînă, afișînd o mină meditativă. Sau unul masculin, cu unul de whiskey, dîndu-l în general pe gît mai dintr-odată. Ori un el și o ea savurează împreună cîte un pahar la o cină romantică sau preromantică. Te uiți la film și, vrînd să intri în atmosferă, îți pui și tu un pahar dintr-o sticlă de vin cu o etichetă abstractă, cvasi-intelectuală. Filmul înaintează, pe aceeași cărare bătătorită, tu sorbi din paharul încărcat de conotații sentimentaloide. Dar riști ca și după ce se termină filmul, după ce paralela cu imaginea s-a încheiat, să mai tînjești după gustul elixirului rubiniu. Și, în timp, să devii un ins cu un creier (ca să nu mai vorbim de ficat) îmbibat într-o licoare care te face să nu mai vezi nimic prea clar și lucid. Și să fii mai indiferent la toate, crezînd că merg oricum.

Dar există și dependențe mai simpatice. Cea de filme și seriale, cum spuneam, care și ea riscă, uneori, să devină nocivă. Sau cea de mișcare, chiar alergare, *à la* Forrest Gump: cînd ești supărat sau pur și simplu ai vreun gînd sîcîitor careți dă tîrcoale ca un bărzăune, cel mai bine e să-ți iei picioarele la spinare. Nu e nepărată nevoie să alergi, poți pur și simplu să mergi, să înaintezi calm, dar hotărît, trăgînd cu ochiul la lumea din jur. În mers, totul pare cu atît mai interesant cu cît nu apuci să cunoști îndeaproape majoritatea lucrurilor pe care le vezi. Ele rămîn învăluite într-o aură de mister sau măcar poleite de cea a unui apus timpuriu de toamnă tîrzie.

Dar cea mai simpatică dependență, după mine, e cea de chestiunile copilăriei. Probabil o soluție pentru cei care au avut o copilărie fericită sau măcar normală, netraumatică. Dragostea pentru kitsch-ul dulce nu pe linia romantică, ci pe cea ludică: un ursuleț de pluș, un îngeraș-amoraș de Crăciun și nu numai, o surpriză din ouăle Kinder sau de la McDonald's, o carte poștală în relief, un caiet cu prințese și zîne, o carte cu Paddington sau Mary Poppins, filmul *Bambi* a enșpea mia oară... Toate astea, dacă nu exagerezi, atîta timp cît le așezi fix la locul lor și nu devii un nebun care-și umple casa de asemenea fleacuri și care nu ratează nici o noutate în domeniu, îți pot aduce confort și consolare. Te poți refugia în galben-portocaliul lor pufos ca sub o plapumă rezistentă la lumea reală. Nu e deloc ideal, dar nici atît de periculos ca în cazul altor dependențe. Evaziunea în ludic te poate „salva", fără să te transforme excesiv. Și, în cel mai bun caz, chiar stimulîndu-ți un anume tip de imaginație.

Nora IUGA

Wilhelm Fabini, 80

– la aniversare –

De la o vreme, am o nouă pasiune, am deprins un joc care mă captivează tot mai mult, nu jocul „de-a baba oarba“, ci jocul „de-a calea întoarsă“. Actuala mea preocupare nici nu mă miră. Ea îmi întărește certitudinea că sînt un artist născut, nu făcut, ceea ce nu-i puțin lucru, cînd în fiecare zi apar tot mai multe „staruri“ gata expirate care fie n-au avut niciodată termen de garanție, fie le-a fost mereu actualizată valabilitatea, așa cum se obișnuiește prin părțile noastre răsăritene la „salata de vinete“ sau la „peștele în sos tomat“. Într-un tabel al lui Mendeleev adus la zi, artiștii ar putea fi incluși perfect în clasa conservelor, vreau să spun a „speciilor“ repede degradabile. O să mă întrebați cum am ajuns la această concluzie. Foarte simplu, scărpinîndu-mă după ceafă, cum fac de obicei. Am pornit cu gîndul de a scrie un text omagial și am ajuns la unul revoltat, ca *„J'accuse!“* de Zola, cînd îmi propusesem să adopt un ton înălțător ca *„Freude, schöner Götterfunken“!* din „Oda bucuriei“ de Schiller sau, pur și simplu, obișnuitul „La mulți ani!“, urare nelipsită la aniversări. Dar cuvîntul „expirat“, care s-a instalat comod în limbajul prețuitorilor de artă, cîștigînd îngrijorător de des meciurile cu concurentul său principal, „nemuritor“, m-a adus în pragul unei insomnii agresive. Era 3,15 dimineața, cînd am deschis *Petit Larousse Illustré* la litera E. „Evrika!“, am strigat cînd am dat peste *„espérer“* și *„expirer“*, legate parcă de același cordon ombilical ca doi gemeni siamezi, imposibil de despărțit. M-am tot întrebat cum e posibil să-mi întorc gîndul tot mai des în urmă, să le văd umbrele pe pereți mișcîndu-se în același timp și să zîmbesc cu oarecare indulgență, chiar cu un soi de iertare, un fel de dor după acel geamăn care îmi răpise orice putință de a fi „liberă“…

La ce mă refer eu acum, la anotimpuri, la clădiri, la vîrste, la regimuri politice, la capodopere? Atunci am rostit fără să vreau „nostalgie“ și am înțeles că între un „nostalgic“ și un „expirat“ există întotdeauna un pact de neagresiune. Îmi amintesc vag de ființa aceea care mă ținea captivă și a fost sacrificată ca să mă pot elibera și simt un fel de dor, o nostalgie pe care poate n-o merită, dar ea a fost, o vreme, și carnea mea. Am să vă explic mai tîrziu de ce îmi încep un text intitulat „La aniversare“ pe un ton revendicativ. Fără îndoială, acest preambul s-ar putea să vă deruteze. Acum 30 de ani, artistul pe care vreau să vi-l readuc în memorie împlinea 50 de ani. De curînd, am aflat de la bunul său prieten, scriitorul german Joachim Wittstock, din Sibiu, că și-a serbat aniversarea celor 80 de ani la Sighișoara, vechiul Schäßburg, a cărui cetate păstrează cea mai autentică amprentă medievală, lăsată pentru eternitate pe pămînturile noastre de breslele sașilor spre *a nu-i uita*. Vreau să vorbesc despre Wilhelm Fabini, pentru că el este personajul comemorat, dar mereu găsesc un pretext pentru a ocoli subiectul, fiindcă stilul meu balcanic, mai nepotrivit cu drumul drept al unui german, schimbă mereu direcția, așa că trebuie să mă întorc cu foarte mulți ani în urmă, pe vremea cînd eram jurnalistă la *Volk und Kultur* și răspundeam de rubrica de artă plastică. Nu eram nici pe departe un expert în sculptură, nu cunoșteam tehnici și metode, mă bizuiam doar pe sensibilitatea mea artistică de poet și pe operele celebre văzute în albume și în muzee.

Ne aflăm, așadar, la începutul anilor '80, în atelierul sculptorului. O încăpere destul de mică pentru mulțimea lucrărilor așezate într-o ordine artistică impresionantă, încă de la intrare – tot așa mă emoționează, încă din copilărie, împletirea sunetelor scoase de instrumente la comanda întîmplării, înainte de începerea concertului. Nu mai pot individualiza, după aproape 40 de ani, mulțimea obiectelor materiale, unele stranii prin lipsa unui mesaj previzibil, atît de frecvent, aproape obligatoriu în acele vremuri. La acest artist, sculptura – cea mai materială dintre arte – avea grație și noblețe: toate lucrările poartă amprenta chipului ascuns al celui care le-a creat, nu fața dură și imobilă a materialului exterior. Wilhelm Fabini nu vorbește mult, dar vorbește cu tîlc și, mai ales, vorbește din marea și multa poezie pe care o duce cu el pretutindeni. Sînt convinsă că, dacă n-ar fi fost sculptor, ar fi putut fi poet, sau muzician, sau bijutier, mi l-aș putea închipui chiar și modelînd o violă; marii creatori renascentiști au demonstrat plurivalența artistului înnăscut. Cine vine pe lume artist duce înlăuntrul său apele freatice care pot ieși la suprafață în mai multe izvoare. Nu mai țin minte după atîția ani – în curînd vor fi 40 de cînd am vorbit cu sculptorul, poate preț de-o oră, poate mai mult, în atelierul său – dacă am putut să mă abțin să-i spun că sînt poetă. Probabil că am făcut-o. Ceea ce s-ar putea deduce din acel interviu amintit în emoționanta și, în același timp, foarte aplicata introducere în opera și în tipologia personajului prezentat,

se, pe care numai gîndul meu le-a văzut și acum, treptat, le regăsesc. În zonele transilvane populate de sași, într-o proporție mult mai mare decît de șvabii bănățeni, se simte o temelie germană imposibil de urnit de pe aceste meleaguri – oricît de mulți s-ar fi „repatriat“ – , unde dorm de 800 de ani strămoșii lor. De-aceea, în orașul acesta, cutreier mai mult cu gîndul decît cu pasul prin București. Acolo mi-am

Obiectele ca metafore materiale.

semnată de scriitorul Joachim Wittstock – există acolo referiri la poezie, mai cu seamă la Paul Celan, pentru care amîndoi aveam o atracție specială. Așa se explică, probabil, și faptul că mult mai tîrziu, în anii 2006-2007, am tradus două volume din opera acestui poet atît de singular: *Die Niemandsrose (Trandafirul nimănui)* și *Sprachgitter (Gratiile limbii)*, care n-au ajuns la public, fiindcă editorul a părăsit în mod fraudulos țara, și eu, care sînt o fatalistă incorijibilă, am spus „așa a fost să fie“ și am lăsat totul baltă.

Oricum, atunci cînd mi-a fost furat Celanul *meu*, eram în Germania. Mi-ar fi plăcut să-l pot dărui lui Wilhelm Fabini și lui Joachim Wittstock, dar… înțelegeți acum că drumurile ne poartă unde vor ele și nu noi le alegem. Mi-am început acest articol vorbind despre *„espérer“* și *„expirer“* și despre cum se pot lega ele prin cordonul *nostalgiei*. Toate aceste gînduri mi le-a trezit, de fapt, Joachim Wittstock, omul cu care vorbesc cel mai bine, fiindcă nu vorbește, dar spune. E un scriitor foarte ciudat și complet atipic pentru literatura germană din România. E prieten de-o viață cu Wilhelm Fabini, au fost și colegi de școală. Fiind un cercetător neobosit, etnograf și istoric, scotocește pătimaș prin sertarele lumii, mai ales ale trecutului, să nu-i scape nici un amănunt demn de a fi consemnat. El m-a informat, evident, de marea aniversare a lui Wilhelm Fabini. Darul lui pentru prietenul cu care și-a împărțit o importantă parte din viață este o superbă carte-album, prima parte constituind prezentarea artistului și a operei acestuia, completată, în a doua parte, de reproducerile celor mai importante lucrări ale sculptorului. Superbul obiect-carte, intitulat *Wilhelm Fabini. Scurtă privire în atelierul său*, a apărut anul acesta la Editura Honterus din Sibiu.

Răsfoiesc cartea, primită de la Joachim Wittstock cu ocazia unei lecturi avute recent la Sibiu, acel Hermannstadt din alt veac în care am trăit întîmplări fabuloase scris prima poezie, acolo sînt locuri unde amintirile mele se ațin zilnic. Dar ca să revin la Wilhelm Fabini trebuie să mă întorc în Sighișoara. Cînd am pus prima dată piciorul în Getate, am rostit un gînd nechemat: „Iată un oraș în care mi-ar plăcea să mor!“ Nu știu cine mi l-a trimis. Iar am luat-o pe altă cărare. Ce labirint de oglinzi deformante e cămara noastră cu amintiri și, din nou, am pierdut marcajul. E ora 5,35 și simt o boare venind din întunericul de-afară conducîndu-mi mîna care scrie. Primele lucrări prezentate în album, presupun într-o ordine cronologică, sînt busturi de copii lucrate în gips, torsuri ușor idealizate și desene în peniță și chiar creion, care îmi amintesc ca viziune și realizare – poate sînt subiectivă, sau acesta era spiritul vremii – de excelentele lucrări ale Margaretei Depner, mama vitregă a lui Joachim Wittstock, în care se simte încă amprenta unui clasicism ușor estetizant, prin care Rodin și-a marcat epoca. Ce salt uriaș în viziune și execuție putem constata, peste ani, în siluetele de o incredibilă spiritualizare a materiei, în nudurile din faianță ulterioare.

Odată cu trecerea anilor și cu vizitele și expozițiile în străinătate, viziunea sculptorului, care avea o largă arie de cuprindere în toate zonele artistice, a devansat și Jugendstil-ul, optînd curînd pentru o artă nonfiguративă, bazată pe forme bizare și pe o spațialitate care se umple singură cu amănunte imprevizibile, care nu pot fi traduse niciodată într-un limbaj explicit. „Frumosul nu e definibil, el trebuie simțit“, gîndesc eu, adîncindu-mă tot mai mult în peisajul interior al creației artistului, în care Joachim Wittstock ne conduce precum Călăuza lui Tarkovski, umplînd *zona* necunoscută din interiorul unui artist cu întîmplările sau viziunile captivante ale imaginației acestuia. Precizia trăsăturii se îmbină extrem de inspirat cu dicteul care ne ia prin surprindere. Fără îndoială, din bogata paletă de creații plastice a lui Fabini nu lipsesc nici marile lucrări comandate, în care, cu toată forța pe care o implică acest gen de lucrări, se degajă o anumită grație a curbelor, o îmblînzire a unghiurilor, o nobilă elansare a figurilor care par a crește, cum un cavaler în armură pare a fi o vază metalică. Sigur, e exagerat să mă gîndesc la Giacometti, și totuși… Sau sculpturi cu mari orificii circulare făcute în lemn de stejar, sugerîndu-mi o clipă scheletul bazinului unei femei și, fără să vreau, îmi vine în minte Henry Moore. Normal că artistul adevărat nu vrea să semene cu nimeni, dar cînd ești pervertit de atîtea modele nu poți să rămîi complet necontaminat.

Extrem de sugestive sînt și schițele în tuș, în care mișcarea și expresia realizează un limbaj al ochiului în dialog cu o simplă trăsătură de peniță. Ce mă frapează cel mai mult la acest sculptor, legat evident prin natura artei sale de materie, e nevoia lui tot mai vizibilă de a evada din real pentru a-și găsi adevărata identitate în ficțiune. Această permanentă luptă de eliberare din tiparele impuse l-a făcut apt de a transforma obiectele în *metafore materiale*. Privesc lucrările pagină după pagină. Mă izbește insistența artistului asupra cercurilor și sferelor, prezente mereu alături fără să se întrepătrundă. Întîrzii mai mult asupra plăcilor de teracotă *Hommage à Paul Celan*, toate prezentînd o fisură care le taie de-a curmezișul și, pe toate, două sfere mici alăturate, fără să se atingă. Parcă aud vorbele lui Wilhelm Fabini, citate în studiul introductiv, pe care Joachim Wittstock le-a preluat chiar din interviul luat de mine artistului acum 40 de ani: „Ca niște sfere se rostogolesc oamenii prin viață și din cauza formei lor rotunde desăvîrșite nu pot niciodată să se contopească total unii cu alții.“

Aici nu pot să nu aplaud ideea salutară a lui Joachim Wittstock de a pune în studiul său sculptura lui Fabini în relație cu poezia. Citate din marii scriitori ai lumii apar des în discuțiile purtate cu acesta. Rilke, Blaga, Andreas Gryphius, Kafka, Kazantzakis sînt pomeniți frecvent. M-a impresionat să aud că simțea profund poezia lui Georg Hoprich, care nu s-a bucurat niciodată de faima „poeților eroici“ din Aktionsgruppe Banat, deși el a suferit cu adevărat încarcerarea în acel regim și a murit spînzurîndu-se. N-am să înțeleg niciodată de ce poeții-eroi nu și-au promovat în Germania confrații mai vîrstnici rămași în țară, cum au făcut ungurii, cu mare succes, deși seniorii sași la care mă refer nu aveau la Revoluție decît 40-50 de ani, deci nici vorbă să fi fost „expirați“. Cel mai apreciat poet german din România, printre primii „repatriați“, rămîne indiscutabil sibianul Oskar Pastior, cel mai bătrîn și cel mai neangajat sau „angajat“ politic – judecata vă aparține –, care a fost și *deportat*, și *informator*. Nu știu ce m-a făcut să schimb vocea recunoștinței cu vocea revoltei. Dar mi-am amintit de Festivalul de la Sighișoara, de prieteniile care s-au legat acolo între români și germani, de poeziile lor, traduse și publicate în revistele românești, de premiile pe care le luau anual: cum ne citeam laolaltă, beam laolaltă, dansam laolaltă pînă la ziuă pe șlagărul care ni se urcase la cap, „Rasputin, Rasputin, the Russian sex-machine“. Mă gîndeam că n-o să înțelegeți ce legătură au *„espérer“* și *„expirer“* cu „nostalgia“. Dar ce mai contează acum?

***Nora Iuga** este scriitoare și traducătoare. Cea mai recentă carte publicată:* mai drăguț decît dostoievski, *împreună cu Angela Baciu, Polirom, 2017.*

„Viața, povestea, trec prin noi“

– interviu cu scriitorul Attila BARTIS –

Sfîrșitul, *cel de-al treilea roman al scriitorului maghiar* ***Attila Bartis,*** *a apărut recent în ediție românească la Editura Polirom, în traducerea lui Marius Tabacu. Bartis are mulți admiratori în România. La această carte, scriitorul a lucrat cincisprezece ani. E un roman impresionant, în care istoria mare și cea individuală devin două cîmpuri de luptă pentru personaje. L-am întrebat pe scriitorul maghiar ce înseamnă stilul și ce se poate recupera și schimba prin scris.*

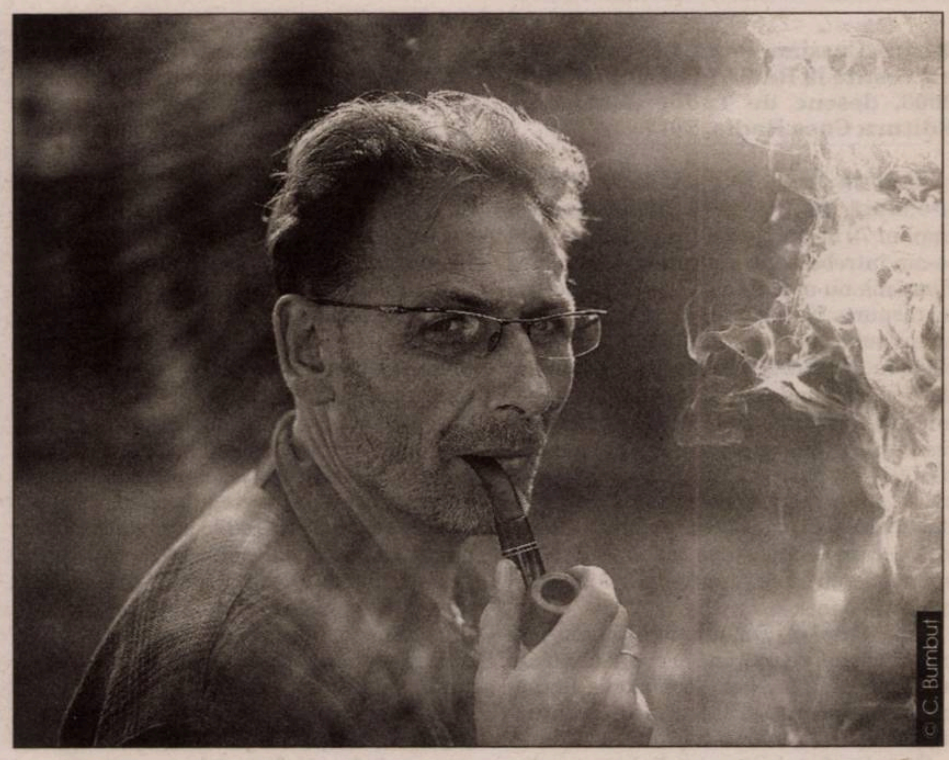

Am văzut de curînd o fotografie. Sînteți pe stradă, cu cîinele în lesă, și treceți prin dreptul unei librării care are în vitrină cea mai recentă carte a dumneavoastră, Sfîrșitul, *care are pe copertă un tablou cu un cîine negru. E această tehnică a suprapunerilor, dintre realitatea imediată și cea îndepărată / visată, o formulă auctorială?*

Eu nu aș numi-o formulă, în artă nu prea există formule. Aș spune chiar că arta se termină acolo unde-încep formulele. Fotografia aceasta este de fapt rezultatul celei mai banale idei, dar chiar dacă ceva este banal, în viața unui om poate deveni foarte important din punct de vedere afectiv.

Stilul este o formă fără conținut, ceea ce în sine nu m-a interesat niciodată. Stilul mă preocupă exclusiv din momentul în care am ceva de spus. La prima vedere, stilul este ca o semnătură. Prin stil pot să fac conexiunea între operă și persoană, epocă, geografie. Se manifestă o aspirație, o dorință foarte puternică, în special în culturile individualiste, ca autorul să poată fi recunoscut după caracteristicile stilistice ale operei sale. Ceea ce rezultă este mult manierism. Transpirăm să creăm ceva ce este indiscutabil numai al nostru. Textul însă va fi al nostru și atunci cînd nu ne zbatem crîncen. Nu avem de ales, căci fiecare cuvînt, fiecare idee, fiecare culoare și fiecare formă

„Nu e sigur că omenirea se va autosalva.“

Am simțit mereu ochiul fotografului în romanele dumneavoastră. Dar în Sfîrșitul *aș zice că lumea pare decupată în fotograme. Poate scriitorul să-l concureze la alt nivel pe fotograf și să ajungă să capteze exact ce nu se vede?*

Fotografia și textul funcționează atît de diferit încît ar fi păcat să facem o comparație între ele sau să punem mai presus unul față de cealălt. Tocmai datorită incomensurabilei diferențe dintre cele două modalități de exprimare am nevoie de ambele, atît de cea verbală, cît și de cea vizuală. Dar pentru că le practic pe amîndouă, este normal ca ele două să se influențeze reciproc. Ca textul să aibă o forță imagistică puternică, iar în cazul fotografiilor să existe o narațiune.

Am citit cărțile dumneavoastră în ordinea traducerii lor în română: Tihna, *apoi* Plimbarea. *Temperatura textului și atmosfera s-au schimbat, dar rămîne un aer care le leagă pe toate trei. Ce înseamnă stilul pentru dumneavoastră?*

se naște în noi. Viața, povestea, trec prin noi, noi sîntem prezenți în fiecare cuvînt. În puterea acestui stil cred eu mult mai mult decît în ceea ce născocește omul cu sudoare.

Ați lucrat mulți ani la Sfîrșitul. *Ca și cînd felul aluvionar în care se construiește memoria personajului dumneavoastră ar fi avut nevoie și de o durată obiectivă. Cum ați scris romanul ăsta? Ce a fost diferit față de celelalte?*

Este adevărat, a durat mult scrierea acestui roman, aproape cincisprezece ani. Pe de altă parte, cel puțin trei pătrimi din carte, deci cea mai mare parte a cărții în forma actuală, au fost scrise în decursul unui an. Recunosc, nu s-ar fi putut întîmpla asta dacă n-aș fi muncit în cei cincisprezece ani anteriori. Dar nu se pune neapărat problema tehnicii scrisului, în multe cazuri însăși viața își spune cuvîntul în nașterea unui text. Sau moartea. În cazul de față, moartea tatălui meu. Chiar dacă *Sfîrșitul* nu este roman autobiografic, am o comuniune afectivă de netăgăduit cu fiecare frază a romanului, așa că după moartea tatălui meu a trebuit să o iau de la capăt.

Există o violență surdă în cărțile dumneavoastră. Istoria mare și cea individuală devin două cîmpuri de luptă pentru personajele dumneavoastră. Una o condiționează pe alta. Destinele sînt făcute din înfrîngeri și supraviețuiri. Cum se salvează această umanitate din cărțile dumneavoastră?

Cred că în roman există exact atîta violență și tensiune cît există și în viață. Poate chiar mai puțină. Nu-i o bucurie mare, dar așa funcționează omul. După ce omul a tot acumulat timp de două milioane de ani, datorită spiritului nostru am ajuns în vîrful lanțului trofic, să fim ultima verigă. Nu a trecut însă mult timp de cînd acest lucru s-a întîmplat. Cu doar zece-cincisprezece mii de ani în urmă. Și de atunci sîntem înspăimîntați de ideea că am putea pierde această poziție. Nu sînt clarvăzător și nu cred necondiționat în futurologie, dar nu prevăd încă cincisprezece mii de ani pentru umanitate. Adică nu e sigur că se va autosalva pentru viitorul îndepărtat.

„Scrisul este o muncă de cercetare.“

Cînd vorbeați despre relația mamă-fiu din Tihna, *spuneați că n-are un filon autobiografic, pentru că în biografia dumneavoastră e alt scenariu. În* Sfîrșitul *recuperați acest episod, al pierderii timpurii a mamei?*

Aș vrea să clarific noțiunea de autobiografie. Se consideră autobiografie un text dacă în baza lui se poate reconstitui cîtuși de puțin viața unui om. În baza cărților mele nimeni nu ar putea să-mi scrie biografia la nici un nivel. Acest lucru însă nu înseamnă că aceste texte nu sînt personale. Însă caracterul personal nu este egal cu caracterul autobiografic, cele două noțiuni nu sînt sinonime. Fiecare text conține elemente, întîmplări legate de viața mea. Acestea mă ajută să creez o lume care mă atinge afectiv în întregimea ei. Nu pot lucra altfel. Dar elementele autobiografice nu au nici un alt rol. Da, imaginea mamei din *Sfîrșitul* este mult mai aproape de imaginea mea reală despre mama decît cea din *Tihna*. Dar ambele sînt scrise de mine.

Ce ați reușit să recuperați și să schimbați prin scris din istoria personală?

Este foarte greu de spus. Un lucru este sigur: scrisul este o muncă de cercetare. Un text nou nu este nou doar pentru cititor, multe lucruri îl surprind în aceeași măsură și pe scriitor. Ceea ce scrie el îl afectează în aceeași măsură precum îl afectează pe cititor. După terminarea cărții devine alt om, nu mai este același care se așezase odinioară la masa de scris. Constat că lucrurile nu stau așa dacă omul nu cercetează, ci pur și simplu utilizează ceea ce știa din start – atunci textul este gol, nu trezește interesul. Dacă pe mine ca scriitor nu mă afectează o propoziție, cum să-l afecteze pe cititor? Dar ce înseamnă acest efect, în totalitatea sa, este aproape imposibil de spus.

Cum credeți că ar fi arătat destinul dumneavoastră dacă ați fi rămas la Tîrgu Mureș?

Dacă acceptăm existența efectului fluturelui și dacă în fizică poate fi adevărat enunțul potrivit căruia o bătaie din aripă a unui fluture poate provoca un uragan la celălalt capăt al lumii, cam așa este și cu viața unui om. Așa că putem considera a fi o imensă grație faptul că la această întrebare nu știm răspunsul. La fel cum niciodată nu vom afla dacă vreun fluture a generat vreodată în realitate un uragan sau nu, dar știm că există șansa. Dac-am fi siguri de acest lucru, am extermina toți fluturii. Tot așa n-am să pot ști niciodată ce s-ar fi întîmplat dac-aș fi rămas la Tîrgu Mureș. Poate că Uniunea Sovietică nu s-ar fi destrămat încă. Poate că m-aș fi oprit din scris. Poate că cineva ar fi înființat un oraș în Antarctida. Un lucru știu sigur: această carte nu s-ar fi scris niciodată și nu ar fi fost publicată acum în traducere românească.

traducere din limba maghiară de Bára HAJNAL

a consemnat Ana Maria SANDU

„Cînd încerc să sap pînă la rădăcini, îmi dau seama că Mama, Tata, Hitler, Stalin și Imolka au decis sensul vieții mele. Cu toate că, în afară de Imolka, toți am pățit la fel. Și desigur că fiecare își are Imolka lui. Nu văd nici un motiv ca, rememorîndu-mi propria viață, să mă apuc să inventez pentru familia mea o istorie măreață. N-aș fi în stare s-o fac și nici n-aș avea cu ce. Nu mai pot să-i întreb

nimic nici pe Mama, nici pe Tata și nu m-am întîlnit niciodată cu vreunul din bunicii mei. Iar motivația îmi lipsește, pentru că povestea familiei mele nu este una aparte, nu e ieșită din comun,

ci se înscrie, cu toate individualitățile sale, în prototipul familiilor unguresti. Sau poate chiar în cel al familiilor neevreiești din clasa de mijloc din Europa Centrală. De altfel, sînt convins că și poveștile familiilor evreiești sînt destul de asemănătoare. Exceptînd ceea ce nu se poate excepta.

Dar există în familia mea cîteva episoade pe care eu le consider importante. Care se repetă la nesfîrșit, ca șirurile de la tricotaj – unul pe față, unul pe dos. Numai că importanța lor nu constă doar

în faptul că se repetă, ci în perfidia cu care rămîn ascunse zeci de ani, de parcă nici n-ar fi existat. Tata nu și-a dat seama niciodată, iar mie mi-au trebuit treizeci de ani ca să observ că trăim în aceeași locuință ferindu-ne unul de celălalt, la fel cum se ferea pe vremuri Tata de bunicul meu. Și cum se ferea bunicul de străbunicul meu.

Dar bineînțeles că există și povești cărora nu le găsesc nici un corespondent, ci pur și simplu le îndrăgesc. Cum ar fi, de pildă, aceea că bunica dinspre mamă a înnebunit și a dormit ani la rînd.

Sau că străbunica dinspre tată și-a pierdut mințile și a început să care în casă hălci întregi din stîrvuri de cal.“

(*fragment din romanul* Sfîrșitul)

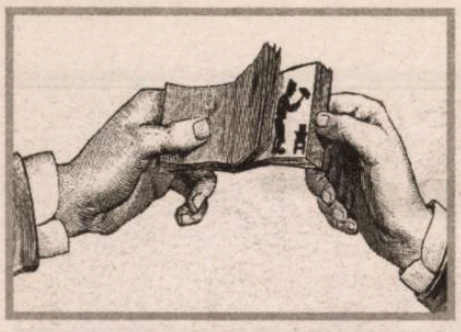

Marius CHIVU

feedbook

Nina dansează

● Nina Cassian, *Dans*, CD-carte, poeme rostite la Radio în perioada 1959-2003, desene de Tudor Jebeleanu, Editura Casa Radio, 2017.

„*Carmen Firan:* Era prin 1993 cînd, într-o seară, mi-ai spus că, atunci cînd vei împlini 70 de ani, te vei sinucide. «De ce?», te-am întrebat sincer afectată. «Pentru că România nu mai vrea să știe de mine, mi-ai răspuns. Nici o editură nu mi-a cerut să-mi publice vreun volum de poezii după căderea dictaturii.» Pe atunci mă ocupam de Editura Fundației Culturale Române și am susținut publicarea cărții tale *Desfacerea lumii*, prima apărută după ce te-ai stabilit la New York. «Altfel, Nina se va sinucide!», mi-am argumentat propunerea de publicare a cărții. Cîțiva scriitori mai în vîrstă, care te cunoșteau, au zîmbit: «Nina spune mereu că se sinucide, dar nu te speria, n-o s-o facă. »

Nina Cassian: Da, mereu alții știu mai bine decît noi ce-o să facem și ce nu. Eu am adus cu mine la New York cîteva flacoane cu barbiturice. Pentru orice eventualitate."

O săptămînă după acest dialog reprodus din volumul *Dialogul vîntului cu marea* (Cărțile Tango, 2014), Nina Cassian avea să ne părăsească definitiv la vîrsta de 90 ani. A supraviețuit două decenii pragului stabilit de ea însăși pentru sinucidere, deși *Desfacerea lumii* (1997) n-a fost prima carte de poezie apărută în țară după stabilirea sa la New York (antologia *Cearta cu haosul* apăruse în 1993), însă a fost ultima. I s-a mai publicat doar jurnalul în trei volume intitulat *Memoria ca zestre* (2003-2005).

Plecată din România comunistă în 1985, Nina Cassian (27 noiembrie 1924, Galați – 14 aprilie 2014, New York), pe numele său adevărat Renée-Annie Cassian, avea să devină singura poetă de origine română care a izbutit să-și facă o carieră literară în exil: poemele sale au apărut în reviste americane precum *The New Yorker, Atlantic Monthly, New England Review* și *American Poetry Review;* Editura Norton a publicat-o în cadrul seriei „Selected Works", o performanță rară pentru poeți est-europeni; în 1994, New York Library i-a acordat premiul „Leul literar", iar la împlinirea vîrstei de 80 de ani, Poetry Society of America a sărbătorit-o cu fast. Dar dacă în exilul american Nina Cassian a publicat nu mai puțin de șapte cărți de poezie, majoritatea scrise direct în limba engleză, în țara maternă era ignorată de critică și uitată de public.

Astăzi, fie se vorbește despre poezia conformistă și convingerile sale comuniste din anii '50, fie se discută despre viața sa privată. Pentru fiecare dintre aceste două tendințe însă, poeta are partea ei de așa-zisă vină. Deși și-a manifestat deseori regretul pentru rătăcirea literară din perioada anilor 1948-1957 („am scris atîtea poezii convenționale, lipsite de valoare", „mi-au distrus crezul artistic" etc.), poeta nu s-a dezis niciodată de convingerile sale comuniste. Iar jurnalul său plin de cancanuri sentimental-erotice, publicat într-o cultură deopotrivă pudibondă și avidă de bîrfe, deși considerat de unii „nesincer și neinteresant", a deviat interesul în afara operei. Așa se face că în acest moment imaginea literară a Ninei Cassian este încă blurată. Scriitoare prodigioasă, artistă multitalentată, cu personalitate puternică, Nina Cassian nu putea fi decît un personaj controversat a cărui poveste este însă mai complexă decît ar putea părea la o primă privire.

Încurajată de Arghezi și Barbu, cele două monumente ale modernismului poetic românesc, Nina Cassian a debutat cu volumul *La scara 1/1* (1948), carte, din nefericire, înfierată pentru „decadență" și „intelectualism" într-o virulentă cronică-serial, intitulată „Să smulgem din noi înșine pozițiile de autoapărare a capitalismului" și publicată de către un reprezentant al criticii oficiale în organul de partid *Scînteia*. Episodul a marcat-o atît de mult pe tînăra poetă de 24 de ani, încît, vreme de aproape un deceniu, a scris cîteva volume de versuri realist-socialiste de un conformism ideatic și stilistic astăzi greu de înțeles. După perioada de neașteptată obediență ideologică, scriitoarea s-a izolat o vreme în desen și în muzică (studiase pianul și compoziția, precum și actoria), în traduceri (Molière, Shakespeare, Brecht, Celan), dar, mai ales, în literatura pentru copii: proză, versuri și teatru de păpuși.

Dar dacă, în ciuda cărților sale din anii '50, nu și-a compromis definitiv cariera literară, acest lucru s-a datorat consistenței operei sale ulterioare: Nina Cassian a publicat 20 de volume de poezie legitimă estetic și la fel de multe cărți pentru copii. Modernismul său uneori abstract, alteori sentimental și ludic (limbajul poetic inventat pentru volumul din 1971 *Loto-Poeme* a fost, pentru scrisul său, „o invenție binefăcătoare"), face din opera Ninei Cassian una dintre cele mai variate, mai proaspete și mai surprinzătoare din anii '60-'70. Privind retrospectiv, opera sa este însă doar parțial literară. Din păcate, majoritatea desenelor sale (în afara celor cu care și-a ilustrat propriile cărți) au rămas pînă astăzi necunoscute, ca de altfel și partiturile, unele pierdute după plecarea în State, altele donate ulterior Universității din New York.

Această CD-carte adună 28 de poeme proprii și 12 traduceri din poetul german Christian Morgenstern, poeme rostite la Radio în perioada 1959-2003. Printre aceste poeme (alese din aproape toate cărțile anilor '60, din cele două apărute în țară după Revoluție, precum și dintr-un volum publicat în America), se află și un inedit poem scris de Nina Cassian la vîrsta de cinci ani (vîrstă la care a compus, de altfel, și un prim vals). Un alt poem citit la Radio și care are o poveste este cel dedicat lui Ion Barbu: „Cînd l-am cunoscut, marele poet și matematician avea 52 de ani. Eu aveam 22 și, în nerozia mea juvenilă, îl consideram bătrîn. E drept că această eroare a mea era ajutată și de aspectul lui fizic: șuvițe rare, cărunte, o mustață de morsă acoperindu-i gura (nu i-am văzut niciodată dinții), forma trupului neclară sub grămada de haine, bastonul imperativ cu care, lovind dușumeaua, își sublinia frazele – totuși, ochii drăcești! E posibil să mă fi iubit, dar eu trăiam întîlnirile noastre ca într-o transă, eram necoaptă, copleșită de atenția acordată, de care, în curînd, m-am dovedit nevrednică… Mi-a închinat două poezii. Eu lui numai una, mult mai tîrziu, după moartea lui."

La aproape două decenii de la precedenta apariție editorială cu poezie în limba română, această CD-carte, ce adună o infimă parte din poezia Ninei Cassian, este însă un prim pas, chiar dacă mic, în redescoperirea scriitoarei. Dar ar putea fi primul pas al unui lung și frumos dans al poeziei sale cu mai vechii și mai noii ei cititori.

(fragment din prefața CD-cărții, care se va lansa sîmbătă, 25 noiembrie, la Tîrgul de Carte Gaudeamus, la standul Radio România)

aproape de carte

Nina CASSIAN

Să ne facem daruri

Trebuie să ne facem daruri.
Să memorăm cu atenție
data de naștere, a noastră și a celorlalți.
Încă de dimineață,
sărbătoritul să primească de la prietenii lui
o cravată argintie care să-i limpezească mîinile,
o portocală care să-i împrospăteze surîsul,
neapărat, cîteva idei
care să-i desăvîrșească forma inimii.
Dacă unul dintre noi s-a-ndrăgostit,
să-i dăruim imaginea duratei,
iar dacă s-a îmbolnăvit din iubire,
să-i dăm să bea tinerețe și demnitate
dintr-un pahar curat, pictat cu-o floare.

Unii se vor împotrivi:
din trufie, de prea multă singurătate,
sau pentru-a nu ne rămînea datori
(ca și cînd nu ne-ar fi datori, oricum,
pentru că respirăm și ne mișcăm alături de ei,
împărțind destinul unic al lumii).
Să nu ne descurajăm.

Să trecem dincolo de trufia, de singurătatea lor,
cu daruri în mîini,
cu adevăruri necruțătoare,
precum și cu obiecte mai blajine,
ca, de pildă, o zebră din material plastic,
o măsură de vals, un abajur,
iar dacă totul merge bine,
cu o oglindă în care să ne scufundăm împreună obrazul,
făcînd-o vastă ca marea.

(1963)

PUBLICITATE

PIATRAONLINE

Generator de inspirație

DE BLACK FRIDAY SCOATEM PIATRA LA LUMINĂ

PÂNĂ LA 80% REDUCERE

PE 17 NOIEMBRIE,
PRINDE O ZI ȘI O NOAPTE DE REDUCERI
PE PIATRAONLINE.RO ȘI ÎN SHOWROOM.
ALEEA TEIȘANI NR. 137A, BUCUREȘTI

aduse cu poșta

Planeta pe care trăim e acoperită 75% de apă, 75% de tăcere

Ce vreau să vă spun ține de un cu totul alt fel de tăcere, cred eu. Tăcerea asta ține de o cu totul altfel de lume, pe care ca s-o cunoști ai nevoie de licență: examen medical, probă practică și probă scrisă. Nu vorbesc în metafore de data asta. Chiar nu poți deveni *scuba diver* dacă n-ai, în primul rînd, ștampila de la medic.

Cînd m-am decis să urmez cursul de *scuba diving,* nu prea știam în ce mă bag. Găsisem un voucher pe net cu reducere de 50% pentru cursul de începători și părea o activitate distractivă de petrecut timpul. Primul obstacol, certificatul medical, l-am trecut cu bine: nici o insuficiență fizică ce m-ar fi putut opri de la a suporta 18 m de apă deasupra capului. (18 m e limita pentru începători. Mai tîrziu, limita teoretică a crescut la 30 m.) Prima probă de foc a fost cea teoretică. Întîi și întîi, trebuie să înveți cum să te descurci sub apă, cum să te ocupi de varii probleme ce ar putea apărea și cum să comunici într-un limitat și standardizat limbaj al semnelor. Pentru mine, provocarea a fost să nu mă gîndesc tare mult la ce *s-ar putea* întîmpla. Cînd afli cîte accidente au loc anual, cum neatenția te poate costa viața, și dacă mai și faci *research* pe YouTube și pe Google, ai putea la fel de bine să renunți din start. Optimismul e un factor psihologic important, ca și controlul de sine și mai ales încrederea în *buddy*-ul tău. Printre primele reguli care se învață e aceea că nimeni nu face scufundări singur și asta deja spune ceva despre activitatea în sine.

A doua probă de foc a fost cea practică. Optimismul OK, regulile învățate, instructorul lîngă mine, 3 m de apă sub mine de cucerit. E amuzant cînd mă gîndesc în urmă, dar oricîtă teorie ai învăța nu poți fi pregătit pentru primul contact cu apa în calitate de *scuba diver.* Gravitația își pierde din substanță, aerul pare a nu fi suficient ca să-ți umple plămînii, urechile stau să-ți explodeze și orice simț ar echilibrului și al controlului de sine e dat peste cap. În plus, nici nu poți striga după ajutor. Apa e dușmanul, e tot ceea ce e necunoscut și imens, e împotriva a tot ce cunoști, iar albastrul e halucinant și, peste tot unde te uiți, la fel. Nasul nu-l mai poți folosi la respirație și nici gura la vorbă. Singurele două capacități care te țin în viață și conectat la univers iau forme noi sub albastru. Primele mele scufundări le țin minte ca vortexuri de frică și panică. Lacrimi de furie și neputință, tragedie. Teoria, desigur, uitată de tot.

© wikimedia commons

Nu exagerez deloc cînd spun că mi-am cîștigat licența de *diver* cu chiu și vai. Dar asta pălește în timp și ceea ce se crește cu fiecare scufundare din jurnal (fiecare *diver* e obligat să țină un jurnal care să conțină informații despre adîncime, timpul petrecut sub apă, mixul de oxigen folosit la fiecare *dive)* e simțul mîndriei că ai pășit (sau, mă rog, înotat) prin și peste propriile limite, mai ales cele psihologice. Situația mea subacvatică s-a îmbunătățit cu timpul, cînd i-am permis minții să preia controlul și să dea comenzi. Stai liniștită cînd începe scufundarea. Nu da din mîini și din picioare, că oricum n-ai de ce te ține. N-ai nevoie să respiri mai mult aer decît atunci cînd te odihnești în fotoliu (poate doar cînd te lupți cu curenții). Lasă albastrul să te înghită, asta e ceea ce ți-ai dorit de la început, nu?

Da, asta era ceea ce îmi dorisem de la început și abia acum, cu 60 de *dive*-uri la activ, realizez. Tăcerea mea, draga mea tăcere la care țin atît, se îneca în zgomotul vieții de deasupra apei. Urechile mele prindeau prea multe sunete și gura mea arunca prea multe sulițe, nu toate cu rost. Dar odată ce mă arunc în apă, simțurile mele de biet om la dispoziția lumii sînt aruncate în fundal, uitate timp de o oră, și aptitudini învățate de creatură subacvatică revin la suprafață. Regulile lumii albastre sînt complet opuse celei pămîntene, pe care uneori am impresia că prea bine le cunosc. Nu pot să-mi număr pașii pînă la peretele recifului, poate doar respirațiile. Gravitația nu mă ține bine ancorată de pămînt, ci dimpotrivă, la uneori zeci de metri de fundul oceanului. Și dacă stai complet nemișcat și te lași în voia curentului, poate peștii din jur cred că și tu ești doar un pește sau o încrengătură în recif și au curajul să se apropie de tine. Dar ce mă bucură pe mine cel mai mult la fiecare scufundare e șansa de a-mi încărca bateriile cu liniște și tăcere.

Comunicarea sub apă e limitată la nevoie. Poți să-i spui *buddy*-ului cît aer mai ai, dacă ai vreo problemă cu echipamentul sau presiunea, ori să-i arăți vreo țestoasă. Dar cam atît. În rest, doar tu și marea. Poți închide ochii și adopta poziție de meditație. Poți căuta caracatițe în crevasele din recif, rechini în marele albastru, pisici de mare în nisip sau pești-nemo în corali fluizi în briza adîncului. Poți să te lași în voia curentului și să privești ca la televizor imaginile ce ți se perindă pe dinainte. Dar ești liber. Liber în mișcare, liber de direcție, liber de zgomot. Și liber de cuvinte. Ești obligat să lași orice entuziasm pe mai tîrziu, să înghiți orice gînd ai avea. Sau, în cazul meu, să arunc orice gînd în albastrul tăcerii. Iluzia însă se sfîrșește după o oră, cînd fiecare din grupul de scufundători pare a fi montat pe ideea de a recupera vorbele puse la iernat sub apă.

Să știu că trebuie să trec prin panica de la început de zece ori și tot m-aș decide că a deveni *scuba diver* cu acte în regulă merită. Planeta asta pe care trăim e acoperită 75% de apă, 75% de tăcere. În lumea asta în care fiecare are o părere, mi-aș dori doar să mai tăcem uneori și să învățăm de la apă.

Diana ANGHEL

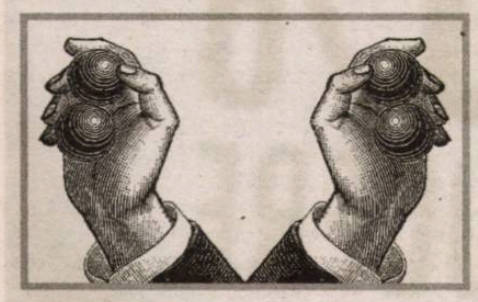

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O voce

● Sam Smith, *The Thrill of It All,* Capitol Records, 2017.

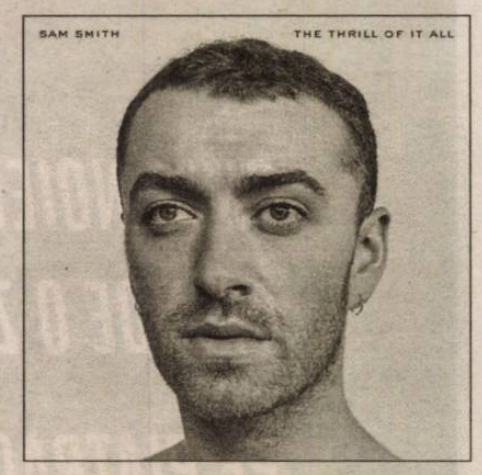

„You must think that I'm stupid, / You must think that I'm a fool, / You must think that I'm new to this / But I have seen this all before." Și așa – sau mai ales așa – sună pop-ul astăzi. Ca și cum tot ceea ce știm despre el am fi aflat de la Adele: spațiile astea infinite dintr-o muzică atît de personală, de intimă care te poate sili, la un moment dat, să întorci capul în partea cealaltă; dramatismul aproape baroc, picurat direct în vână, gram cu gram, fără milă și fără remușcări, de o voce aliena(n)tă; o vulnerabilitate – a artistului, a muzicii, dar, cinic vorbind, și a departamentului de marketing – atașantă, la urma urmei: *„I'm never gonna let you close to me / Even though you mean the most to me / 'Cause every time I open up it hurts / So I'm never gonna get to close to you / In case you go and leave me in dirt."* Refrenul *lead single*-ului „Too Good at Goodbyes" nu minte: Samuel Frederick Smith, alias Sam Smith, este cel mai *hot* produs al pop-ului britanic de la amintita Adele încoace. Dar cariera lui nu începe cu acest foarte proaspăt album numit *The Thrill of It All*.

Debutînd la 20 de ani, în 2012, cu un *featuring* pe „Latch", o piesă a duo-ului pop house Disclosure, continuînd cu altul pe „La La La", *single*-ul multipremiant al unui producător multipremiat și foarte versatil, Naughty Boy, Sam Smith și-a lansat propriul prim album în mai 2014, prin sucursala britanică a casei Capitol Records. *In the Lonely Hour* se așeza imediat pe prima poziție a UK Album Chart și primea două nominalizări importante la Grammy-urile din acel an, Cel mai bun album de pop și Albumul anului, cîștigînd-o pe prima. Dar, mai important, îl așeza pe Smith într-o tradiție recentă a vocilor britanice care le conține (și) pe Duffy, Amy Winehouse, Jessie J și, din nou, Adele, trimițînd de acolo săgeți înamorate către influentele dive disfuncționale ale R&B-ului american optzecisto-nouăzecist, Whitney Houston și Mariah Carey. Debutul său discografic consacra totodată și o manieră: o voce – *queer,* electrizantă, sexy și abisală – aptă să sfîșie inimi, scoasă cît mai în față, și un decor instrumental care nu făcea decît să acorde, punctual, posibilitatea acelei voci de a rămîne în față.

The Thrill of It All, lansat pe 3 noiembrie anul acesta la aceeași casă Capitol Records, nu face rabat de la *metodă*. *„I never feel like this, / I'm used to emptiness in my heart / And in my arms. / You're not what I'm used to, / You keep me guessing with things that you do. / I hope that they're true..."* „Say It First" pulsează minimalist și electronic, în buna tradiție a neoindie-ului britanic reprezentat de The xx. „One Last Song" și „Pray" uzează de o formulă R&B care oscilează între surse din anii '90, în cazul primei piese, și *update*-urile lor contemporane, în cazul celei din urmă. „Midnight Train" se apropie periculos de mult de universul dezabuzat al grunge-ului, în pofida unei afirmații neconforme – *„I choose me, and I know it's selfish, love!"* „Baby, You Make Me Crazy" este atît de Motown încît, foarte probabil, o face pînă și pe Amy Winehouse să tresară: *„So I'm gonna play my favourite rhythm / Got to get out of my system!"* Iar peste toate aceste excursii sonore, mai reușite au ba, în teritorii diverse tronează, în fapt, motivul pentru care această muzică există: vocea lui Sam Smith – histrionică și mereu acolo –, principalul instrument folosit în producție.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

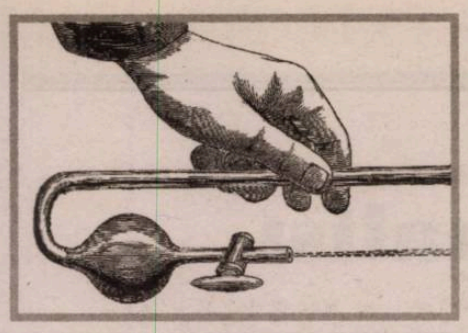

Oana STOICA

rosencrantz & co

Tehnologie și corp

● Festivalul Național de Teatru, ediția a 27-a, 20-30 octombrie 2017 (spectacole străine invitate).

Prezența unui spectacol marca Robert Lepage în Festivalul Național de Teatru 2017 a avut, mai mult decît prilejuirea unor entuziasme sau încruntări estetice, un rol utilitar (folosesc din nou acest cuvînt în legătură cu FNT, cu o conotație eminamente pozitivă). În condițiile apariției unor încercări de teatru multimedia în peisajul românesc, vizionarea (măcar a) unui spectacol al unuia dintre creatorii care au intuit și au experimentat, printre primii și la nivel de excelență, combinația dintre tehnologie și om în artă este absolut necesară. Ca să se știe ce se poate face în materie de tehnologie pe scenă – și cam care ar putea fi pretențiile unui spectator avizat, cu amendamentul că aceste tehnologii sînt scumpe, iar costurile influențează atît rezultatul artistic (prin prezența sau lipsa unor dispozitive de ultimă generație), cît și producătorul spectacolului care poate fi, la noi, numai un teatru de stat cu un buget generos – și cum se îmbină organic această tehnologie cu actorul, ca parte fundamentală a conceptului artistic, avînd deci un rol activ, nu ilustrativ, în economia spectacolului.

Hamlet este pacient într-un ospiciu, ținut la izolare într-o celulă capitonată, prizonier nu doar fizic, ci și psihic, „arestat" de propria minte.

Dependent de multimedia, Robert Lepage este un pionier al tehnologiilor folosite în crearea și dezvoltarea unui concept performativ. *Hamlet / Collage* este parțial un *remake* după un alt spectacol al lui Lepage din 1995, *Elsinore,* creat pentru un singur actor (atunci Lepage însuși, acum rusul Evgheni Mironov) care joacă – mai bine zis reprezintă în diferite moduri, de la comic (de exemplu, Polonius este inspirat de Groucho Marx, iar Osric este un arlechin) la travestiuri la vedere (Gertrude și Ofelia) – toate personajele. Decorul este alcătuit dintr-un cub *hi-tech* suspendat, cu trei laturi lipsă, care se rotește în toate direcțiile, cu diferite trape prin care intră și ies actorul și elemente de decor, și care servește ca suprafață pentru *videomapping.* Prin proiecții se creează o scenografie virtuală: diferite săli din palat, biblioteca, baia, cerul înstelat, rîul, morminte etc. Hamlet este pacient într-un ospiciu, ținut la izolare într-o celulă capitonată, prizonier nu doar fizic, ci și psihic, „arestat" de propria minte care funcționează prea mult și prea repede („Aș putea fi închis într-o coajă de nucă și să mă socotesc un rege al văzduhului nemărginit, numai de n-aș avea visuri rele") și care îl transformă într-un designer narativ și de personaje. Hamlet este *fiecare* mai mult decît *toți* (și la propriu, nu doar metaforic, de exemplu în scena Claudius – Hamlet de după asasinarea lui Polonius, cei doi sînt la cină, iar masa este rotită rapid de Mironov și proiecțiile schimbă fundalurile astfel încît actorul poate juca ambele personaje). Mironov (51 de ani) are o remarcabilă condiție fizică, absolut necesară, căci spectacolul prespune un efort uriaș și ceva aptitudini de cascador. Finalul este rotund, cu Hamlet la izolare, fără a fi deschis, ca în text, unde apariția lui Fortinbras conține o doză de optimism: un rege nou, o posibilă speranță. Aici însă, în spectacol, nu există nimic altceva decît singurătatea maladivă a unui om cu un imaginar (mult prea) bogat.

© S. Petrov

O altă viziune asupra lui Shakespeare are coregraful Angelin Prejlocaj, care plasează povestea din *Romeo și Julieta* într-o dictatură, un stat polițienesc (cu referire la Europa de Est, spune artistul francez cu origini albaneze), astfel că rivalitatea dintre familiile Capulet și Montague capătă o altă formă de antagonism, tot politic, dar mult mai drastic: Julieta aparține castei conducătoare militare, iar Romeo, unui grup anarhist de vagabonzi. Decorul sugerează turnul de supraveghere de la zidurile cetății (statul-închisoare) unde soldatul de gardă patrulează însoțit de un cîine, verificînd teritoriul (inclusiv sala) cu o lanternă. Referirea (anacronică) la totalitarismul est-european se explică prin faptul că (și) acest spectacol este un *remake* al unei producții realizate în 1990 pentru Lyon Opéra Ballet. Acest lucru se traduce și prin aparenta reîntoarcere a coregrafului la narativitatea clasică în detrimentul abstractizării care îi caracterizează lucrările (în realitate, acest spectacol este creat anterior perioadei abstracte). Desigur, spectacolul lui Prejlocaj are valențele obișnuite ale artistului: o fluiditate remarcabilă a mișcării, cîteva amprente personale – o doică coregrafiată la dublu, cu două balerine-arlechin, îmbrăcate complementar, multiplicarea cuplurilor în scena (coborîtă din balcon și explicit fizică) de dragoste dintre Romeo și Julieta etc. –, dar rămîne un balet eminamente clasic.

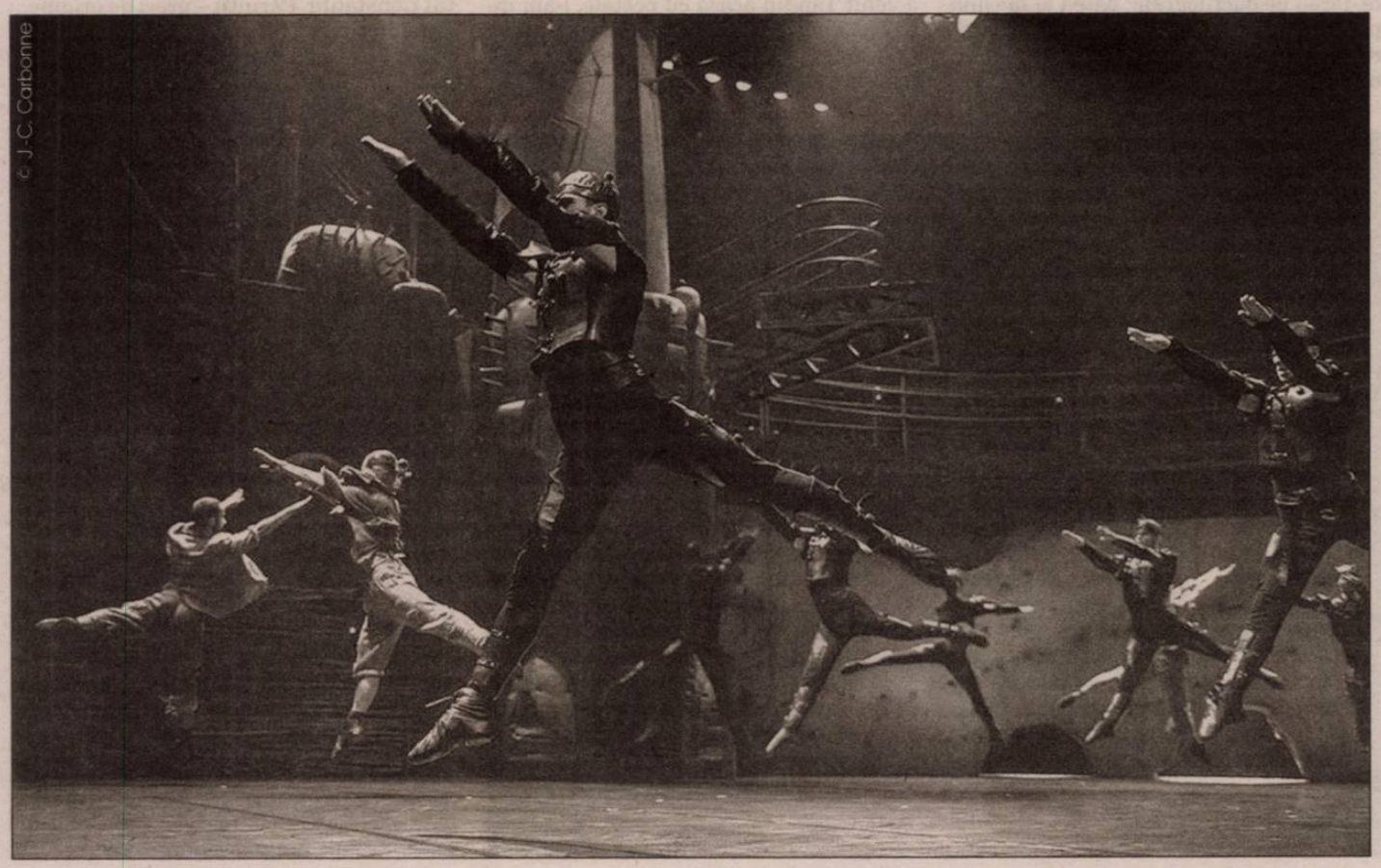

© J.-C. Carbonne

O a treia prezență străină, al cărei spectacol a încheiat festivalul, a fost cea a lui Juliette Binoche. Excelentă actriță de film, Binoche este o apariție plăcută, grațioasă și naturală într-un spectacol *(Să trăiești orice ar fi)* care intenționează să reconstituie universul interior al Barbarei, o personalitate a muzicii franceze, cu un scenariu care include cîntecele marcate de melancolie și fragmente din autobiografia neterminată a cîntăreței (Barbara a murit în 1997 la 67 ani). Problema spectacolului stă într-o dramaturgie monotonă, dominată de patetism, și în regia inexistentă, ambele conducînd la un show lipsit de dinamism. Prin urmare, Binoche rămîne o prezență plăcută fără a face însă propriu-zis un rol. Nici cîntecele nu o pun în valoare în condițiile în care calitățile ei muzicale sînt reduse – muzica spectacolului e „salvată" de pianistul Alexandre Tharaud. Ceea ce se erijează într-un fel de regie vine dinspre lumini, unde există o dramaturgie care creează atmosferă din penumbră, decupează personaje din întuneric, ascunde și învăluie cu tandrețe etc. Este creația maestrului de lumini Éric Soyer, cel care face minuni în spectacolele lui Joël Pommerat.

Dacă spectacolul lui Robert Lepage este un tur de forță performativ, util prin noutate – confruntarea artiștilor, încă novici în folosirea tehnologiei pe scenă, și a publicului local cu un tip de performativitate care încorporează multimedia la nivel de excelență –, celelalte două nu au un aport semnificativ în festival. Și aici ar trebui gîndit dacă prezența străină în FNT are un rol activ sau unul pur expozitiv. Și la ce ne folosește asta.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Liliana NICOLAE

Însemnări despre un criminalist

Un student la Jurnalism, de la Facultatea din Iași, m-a întrebat acum cîțiva ani care este reportajul meu preferat din cîte am făcut. E o întrebare grea, cu un răspuns, de obicei, imposibil. Fiecare reportaj îți place pentru ceva anume. Nu poți să alegi. Atunci, însă, am răspuns: un reportaj despre Ceacanica. Dumitru Ceacanica, un criminalist celebru, de după al Doilea Război Mondial. Și le-am explicat studenților de ce reportajul despre acest criminalist este printre preferatele mele.

Povestea e cam așa. Am aflat despre el în timp ce documentam un alt reportaj: despre un așa-numit furt al secolului, la Muzeul Brukenthal, în 1968, cînd au dispărut patru tablouri importante. Nu s-a aflat niciodată cine le-a furat și care a fost traseul lor. Trei dintre ele au fost descoperite după 30 de ani și se află acum, din nou, la muzeu. Celălalt poate va reapărea – la fel de misterios – după alți 30 de ani. Cine știe? Ei bine, la un moment dat, de ancheta furtului de la Brukenthal s-a ocupat deja celebrul atunci „Comisar" Ceacanica. Mi-a povestit despre el fiul directorului muzeului Brukenthal din anii '70, azi profesor universitar la Sibiu, Corvin Lupu. În 1968, Corvin Lupu era elev. Nu avea mai mult de 15 ani. Dar Ceacanica s-a gîndit că băiatul poate are informații importante, care vor ajuta ancheta. Așa că, din cînd în cînd, trimitea Volga Miliției să îl ia de la școală și stăteau de vorbă în biroul lui.

„Ceacanica era o personalitate realmente. M-a anchetat mult atunci. Eu aveam 15 ani, dar țin minte că mi-a plăcut de el. M-a impresionat, de-a dreptul. Mă plimba cu vorba pe departe, pornea discuții care aparent nu aveau legătură cu subiectul și după aceea ajungea brusc la ce îl interesa pe el. Îmi amintesc că trimitea Volga Miliției după mine și mă aștepta cu cîte un sandvici."

Descrierea aceasta a criminalistului, văzut prin ochii unui copil (sau poate numele exotic), m-a făcut să vreau să aflu mai mult despre personaj. Pe Internet aproape că nu exista. Se amintea în cîte un articol despre contribuția lui la cazuri celebre precum Rîmaru (așa-numitul Jack Spintecătorul al Bucureștilor din anii '70), „Omul cu ciocanul" (un criminal în serie care a îngrozit Cluj-Napoca în 1973), „cazul Anca" (o tînără din Sibiu venită la facultate în București care a fost ucisă, bucățile trupului fiind împrăștiate în diverse zone ale orașului) și multe altele.

Un fler legendar

Însă cine a fost Ceacanica? Cum era el? Cum a fost viața lui? Cu cine a mai lucrat?... aveam o grămadă de întrebări, dar răspunsuri – deloc. Și am început să caut. Era suficient să aflu un singur lucru, oricît de neînsemnat, ca să vreau să știu și mai mult. Ca un mic detectiv.

Într-o zi l-am vizitat pe colonelul în rezervă Traian Tandin. Acesta locuiește într-un apartament mic, în București, cu soția – și ea fost lucrător în Miliție. Camera în care m-au primit era plină de cărți, de hîrtii, dosare și o mașină de scris mică la care colonelul – pe care Ceacanica îl poreclise Comisarul T.T. – își bătea cu greu, literă cu literă, cărțile polițiste, scrise după cazuri reale, pe care chiar așa le semna: T.T.

Comisarul fuma mult. Soția – la fel.

A lucrat ca ofițer la Poliția judiciară timp de 25 de ani. Ceacanica i-a fost mentor.

Bărbatul își aprinde o țigară și trage cu poftă.

„Secretul lui Ceacanica" – îmi spune – „era atenția. Cînd mergeam la fața locului, avea o teorie: locul faptei trebuie să spună ceva despre criminal și trebuie cercetat cu mare atenție. Am stat și trei zile la fața locului. Era foarte meticulos. Dar avea și talent. Avea fler. Îl mirosea pe criminal. Iar cîteodată era foarte insistent. Cînd l-am întîlnit prima dată, s-a întîmplat la Lugoj, unde urma să lucrăm împreună la un caz. Am ajuns acolo pe la 10 seara. M-am gîndit că-l găsesc pe la vreun restaurant. Nici vorbă! Era la Miliție, într-un birou, singur în toată clădirea, în cămașă, cu mînecile suflecate, făcea pe dactilografa: bătea la mașină planul de desfășurare a reconstituirii care avea loc în ziua următoare. Era un tip meseriaș, care avea fler."

„Mie îmi spunea Oror. De la Aurora" – intervine în poveste soția comisarului Tandin, cu o voce guturală. „Îi plăcea numele meu. Odată, treceam cu comisarul pe bulevard. Ceacanica și scriitorul Eugen Teodoru stăteau la o masă, ne-au bătut în geam și ne-au chemat și pe noi. Atunci l-am cunoscut oare? Sau mai înainte? Mai înainte, dar tot la o cîrciumă. La bibliotecă... eu la cîrciumi le zic bibliotecă. Și am renovat cîteva! Nu-i așa, comisare?" – și rîd amîndoi, la fel de gutural.

Vindeau arme, biciclete și articole tehnice.

„Mai am o amintire cu el" – continuă Aurora Tandin –, „una grozavă, pe care nu o s-o uit niciodată. Au fost ei la Hîrșova și au venit de acolo cu un somn mare. Cînd a venit Tandin acasă cu peștele, l-am întrebat unde e capul, iar el mi-a zis că la Ceacanica, voia să facă o ciorbă. E, să-l mănînce sănătos! – i-am zis" – și rîde iar.

„A fost un criminalist foarte bun. Deși era un tip mai dur, cîteodată, nu-i așa, comisare?"

„Avea fler. Cu el te naști, și Ceacanica era născut pentru asta!" – se mulțumește să spună Comisarul, lansînd cîteva rotocoale de fum deasupra mașinii de scris.

Expresia *„avea fler"* revine din cînd în cînd în discuția noastră. De fapt, cei doi Tandin o tot repetă. Și aveau să o repete și alți criminaliști care l-au cunoscut pe Ceacanica, pentru că eu am continuat să adun amintiri sau povești despre el și să le pun cap la cap. Așa am ajuns la Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității. Ca și în alte dăți, am colaborat cu Dana Iamandi, cercetător CNSAS, care a răsfoit dosarul de urmărire a lui Ceacanica. Un dosar gros, bogat, cu o grămadă de informații.

Și așa am mai aflat că Dumitru (de fapt, Dimitrie) Ceacanica s-a născut la 27 octombrie 1918, la Cernavodă, județul Constanța. Părinții – greci de origine, Constantin și Eufrosina – au fost proprietarii celui mai mare și mai frumos magazin din oraș, unde vindeau arme, biciclete și articole tehnice, și erau foarte respectați în oraș. Însă, la o vîrstă fragedă, Dumitru Ceacanica rămîne fără tată.

Despre Ceacanica se spune că a fost autodidact. Știa medicină legală și psihologie criminalistică, deși în dosarul său de la Securitate scrie că avea doar patru clase gimnaziale (ulterior a făcut și liceul). Ca să dobîndească, însă, cetățenia română, a luptat în al Doilea Război Mondial, de unde s-a întors slăbit și bolnav. A fost concentrat între 1939 și 1942, pe frontul de răsărit, în Basarabia și la Odessa, fiind decorat cu medalia „Bărbăție și Credință", clasa a II-a.

„Să moară Ceacanica"

După război, s-a angajat ca „informator diurnist în Prefectura Poliției Capitalei", unde a fost numit comisar ajutor. În 1948 devine comisar și apoi criminalist, după înființarea Miliției, în 1949.

Viața lui se schimba, însă, după cum se schimbau și vremurile. Originea sa burgheză era considerată de Securitate drept „nesănătoasă". Potrivit însemnărilor din dosar, el a încercat să ascundă această origine, menționînd că părinții săi au făcut parte, de fapt, din „mica burghezie".

Una din acuzațiile care-i erau aduse este că, în tinerețe, ar fi fost legionar sau simpatizant al Mișcării Legionare. Însă chiar din declarațiile din dosar reiese că nu a avut de-a face cu această mișcare.

Era admirat pentru calitățile sale profesionale, dar trecea și drept un șef greu de suportat din cauza temperamentului coleric, uneori. Dosarul a consemnat tot: declarații ale colegilor care spuneau că

Necruțător cu leneșii sau mincinoșii.

Ceacanica era necruțător cu leneșii sau mincinoșii și nu-și pierdea timpul să explice celor cu care lucra de ce trebuie să facă un anumit lucru. Infractorii îl știau de frică. De altfel, în jargonul pușcăriașilor exista expresia „Să moară Ceacanica!"

De asemenea, în dosarul de la Securitate, Dumitru Ceacanica era acuzat că ar fi folosit „bătaia și tortura". Pe unii îi forța să recunoască fapte strîngîndu-le degetele în ușă, o metodă folosită frecvent în epocă. Pe de altă parte, era protector cu comercianții greci – se mai spune în dosar, unde era caracterizat și ca fiind „un element priceput și cu multă putere de muncă, însă care nu depune întotdeauna întreaga sa capacitate și forță de muncă. Este îngîmfat, înfumurat și nervos" (referat din 9.08.1949).

La un moment dat, a fost arestat și cercetat vreo șase luni sub acuzația de corupție, dar a ieșit „curat" din această încercare pe care foștii săi colegi o consideră „o înscenare".

Ion Șantea a lucrat la cercetări penale trei ani, apoi la judiciar – 25 de ani, ca șef al serviciului de omoruri, în locul colonelului Ceacanica, al cărui subaltern a fost mulți ani. „I-am făcut eu o creionare într-o carte în care am prezentat cazul cu Rîmaru și alții. Citesc de aici, pentru că aș vrea să fiu bine înțeles. *Noul șef, Dumitru Ceacanica, era, din punctul meu de vedere, un om deosebit, o minte iscoditoare, cu o intuiție rarisimă, un bun cunoscător al slăbiciunilor oamenilor, fin analist și orator cu o forță de convingere și o incisivitate remarcabilă. Era iute la supărare și atunci arunca vorbe nepotrivite și exagerate, dar nu direct jignitoare. Avea o fire impulsivă pe care cei mai mulți o consideră caracteristica lui esențială. Fapt cu totul și cu totul neadevărat.*

Ce mă impresiona cel mai mult la el? Flerul lui de polițist de excepție care devenise o legendă printre colegi. Cu asta te naști sau nu. Nu renunța niciodată. Era foarte, foarte, foarte perseverent."

Un comisar de modă veche

Poveștile se tot adunau și se completa o imagine, ca un puzzle. Eram din ce în ce mai intrigată de contradicțiile personajului pe care-l descopeream, dar nu găsisem încă nici o fotografie cu el la nici unul dintre cei cu care vorbisem. Căpătasem cu împrumut o carte ca o broșură în care criminalistul povestea cîteva cazuri la care lucrase, *Însemnările unui criminalist*. Însă asta era tot. Așa că am continuat.

„Mi-l amintesc îmbrăcat într-un impecabil constum de culoare gri, poate dungat, cu nelipsita batistă pusă la buzunarul hainei. Croiala costumului era la două rînduri de nasturi, așa cum purtau comisarii timpului pe care eu îi cunoșteam

doar din filme. Aveam vreo 25 de ani, iar Ceacanica bătea spre 60. Pălărie, pantofi impecabili, din piele. Un personaj pe care – dacă n-ar fi fost profilul lui mediteranean, cu nas acvilin – eu l-aș asemui cu Jean Gabin. Nu era foarte înalt, dar masiv și foarte agil. Parcă venea de undeva de pe ecran. Făcea o notă discordantă cu oamenii timpului de atunci. Pe el nu l-am auzit vorbind cu *tovarașe*. La el, lumea era *domnule, distinse domn*. Avea o privire tăioasă, ochi ageri..."

Descrierea este făcută de psihologul criminalist Tudorel Butoi, care l-a cunoscut în tinerețe. „Eram expert criminalist, lucru care a ajuns la urechile lui. M-am întîlnit cu el pe holurile Institutului de Criminalistică și mi-a zis: *Dumneata ești psihologul Institutului de Criminalistică? Înseamnă că ai terminat Psihologia. Hm, poate era mai bine să fi terminat Facultatea de Drept. Sau, și mai bine, să nu fi terminat nici una dintre ele, dar să fi avut academia străzii.*"

Încă o mărturisire despre Comisar. Dar lipsea ceva. Absolut întîmplător, aflu că Ceacanica are o fiică. Medic. Antigona Ceacanica. O caut, o găsesc, stabilim o întîlnire. Și – noroc! – acceptă să-mi dea un interviu, lucru pe care nu-l mai făcuse pînă atunci.

„Pentru mine nu a fost ușor să mă cheme și Ceacanica, și Antigona. Unii rîd și se distrează, alții pun eterna întrebare: *Sînteți fiica celebrului criminalist?* Țin minte că în clasa I cineva m-a întrebat cu ce se ocupă tata și eu am zis că prinde toți hoții... sau ceva de genul ăsta! Nu mai știu exact, dar a fost nostim. Tata era o personalitate destul de puternică. Era greu de convietuit cu el. Prezența lui impunea anumite reguli. Pe de altă parte, era o persoană foarte afectuoasă, chiar sentimentală. Pentru că el n-a fost prea mult acasă, pe mine mama m-a crescut. Dar pe parcurs am realizat că mi-ar fi plăcut să fie mai prezent în viața mea.

Singurul caz pe care l-am discutat cu el a fost «Cazul Anca». Am stat multe nopți și am vorbit despre asta. Eram în clasa a XI-a. Tatăl meu era în rezervă atunci, a fost doar consultant. Dar s-a retras pentru că, la un moment dat, a fost găsit un vinovat. Iar tata credea că nu ăla e criminalul. Viața a făcut că după ani de zile m-am întîlnit față-n față cu soția celui acuzat pe nedrept și pe care tata l-a considerat nevinovat. I-am povestit niște lucruri pe care nu le știa: tatăl meu s-a dus multă vreme să-l vadă pe acel om. Să vadă el dacă are față de criminal sau nu. Nu putea să facă legătura între față și faptă. Sigur, nu e un criteriu, dar lui îi spunea ceva lucrul ăsta. După ani de zile s-a dovedit că era nevinovat. Tata avea însemnări despre bolnavi psihici, jurnale. Am citit tot soiul de lucuri, ne-am legat de cum arăta ăla, de cum gîndea celălalt. A fost foarte interesant."

Și, în sfîrșit, dintr-un sertar, fiica celebrului criminalist scoate cîteva fotografii. Bărbatul din imagine arăta exact cum mă așteptam. Cum îmi fusese descris. În cîteva, Ceacanica apare la o filmare, pentru că era folosit frecvent în calitate de consilier în diverse filme polițiste.

În altele apare în Deltă, la pescuit. Îi plăcea peștele. Și să-l prindă, și să-l gătească. În alte poze era înconjurat de familie.

Mariana Geamănu, cumnata lui Dumitru Ceacanica, își amintește că obișnuiau să cînte în duet la reuniunile familiei. „Cîntam romanțe, melodii vechi... *Îți mai aduci aminte, doamnă?* Cînta splendid, avea o voce baritonală, un șarm personal. Toată lumea îl admira, deși i se spunea uneori că vorbește prea mult. Dacă aveam o masă cu mai multe persoane, toata lumea mă întreba daca vine și Ceacanica. Uneori ziceam că eu nu mai gătesc, pentru că toată lumea asculta poveștile lui. Toată viața lui a fost comisar. De fapt, milițian, că veniseră la putere comuniștii. Dar el de mic a zis că vrea să fie Sherlock Holmes."

Un Sherlock Holmes de România care a ajuns și la muzeu. La Muzeul Poliției Române de la Tîrgoviște, Dumitru Ceacanica are un bust și o vitrină cu cîteva obiecte care i-au aparținut.

A murit în 1987 și a fost avansat postmortem la gradul de general.

***Liliana Nicolae** este jurnalist la Radio Europa FM. Cea mai recentă carte publicată este* 30 de povești adevărate, *Casa de pariuri literare, 2016.*

PUBLICITATE

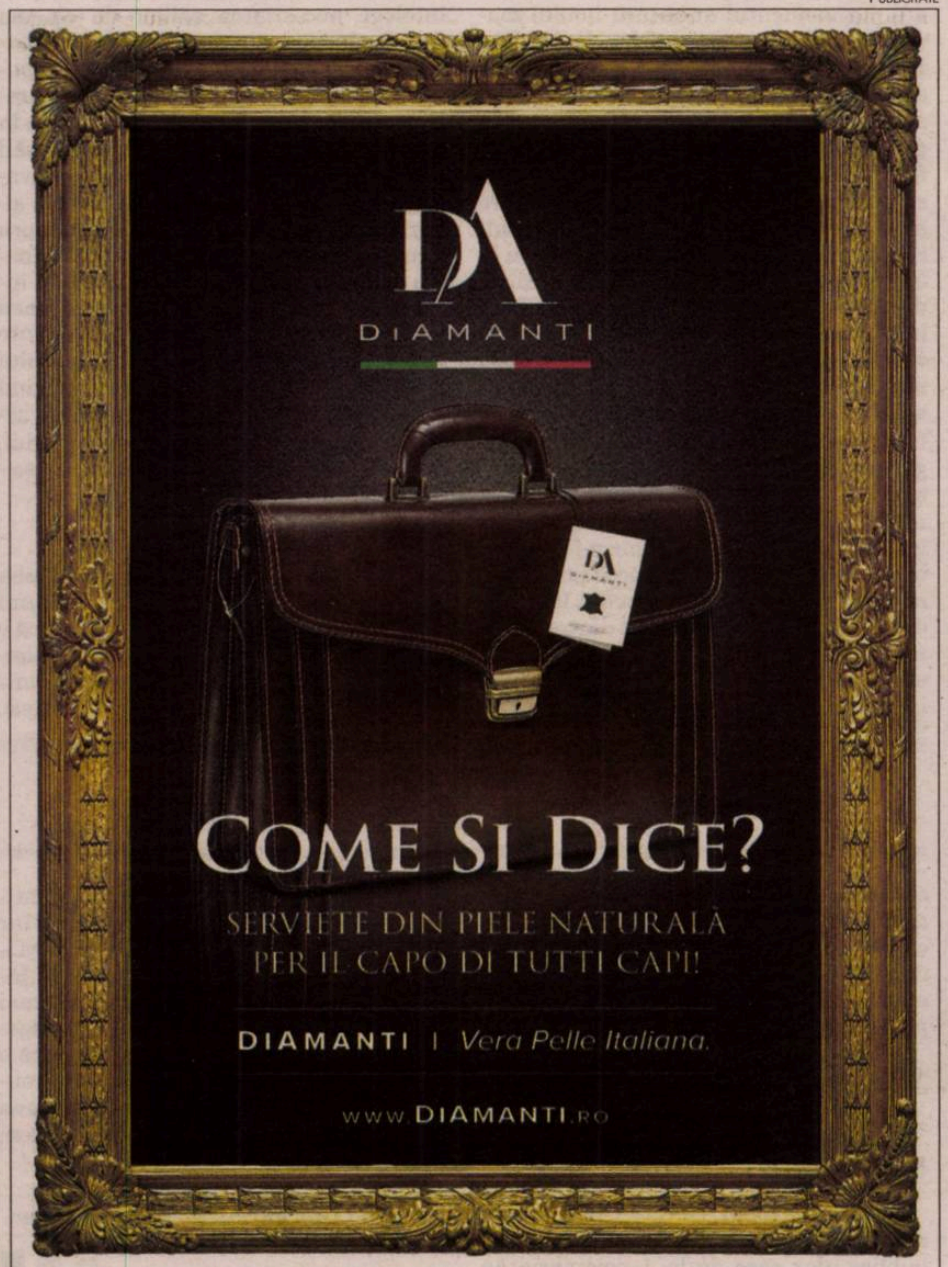

Corina GIURGIA

Cronica unui cinematograf anunțat

La Iași, pentru prima dată după 1990, s-a deschis un cinematograf, dotat cu cele mai noi echipamente existente în domeniu.

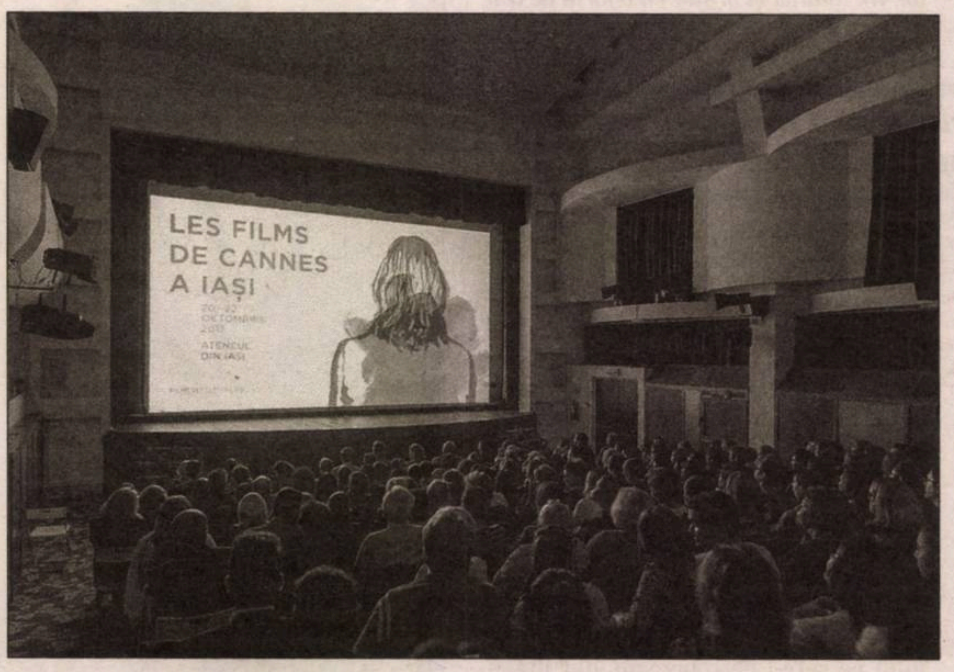

În toamna lui 2016, regizorul Cristian Mungiu revenea acasă cu prima ediție Les films de Cannes à Iași. Era vizibil doar ușor consolat de faptul că filmele nu erau proiectate în sala de la Cinema Victoria, unde avusese deja o neplăcută experiență cu premiera *Bacalaureatului;* îi atenționa pe spectatori să aibă grijă unde se așază, ca să nu se trezească cu tencuiala căzînd pe ei. Nu era glumă, era mai mult ca o replică la tot ceea ce nu se întîmplase cu sălile din Iași de peste 25 de ani. Bineînțeles, situația este familiară pentru multe orașe din România. La Iași doare cu atît mai mult cu cît, din 2007, de cînd a luat Cristian Mungiu Palme d'Or-ul pentru filmul *4 luni, 3 săptămîni și 2 zile,* de cînd cu succesul său internațional și celelalte filme nelipsite de la Cannes, ne mîndrim ca și cum am fi contribuit cu ceva la succesul său, ca și cum ne-ar aparține. În discursurile publice legate de Iași, de cinematografie, foarte des se spune „ieșeanul Cristian Mungiu", „Cristian Mungiu, regizorul plecat de la Iași" – fiind adevărată doar partea că, din punct de vedere geografic, într-adevăr, a plecat de la Iași. Doar că Iașiul n-a făcut nimic pînă acum pentru a-l ajuta, pentru a fi pe harta locurilor în care să se reîntoarcă cu plăcerea de a-și prezenta filmele, pe un ecran decent, într-o sală cu decente condiții pentru aceasta.

Fiind la Iași, cum spuneam, în 2016, la ediția-pilot a festivalului pe care-l organizează de opt ani la București, a primit propunerea de a fi invitatul special al festivalului Serile Filmului Românesc, unde să se întîmple și Gala *4, 3, 2,* cu vizionarea filmului și reconstituirea momentului de la Cannes, cînd Jane Fonda i-a înmînat Palme d'Or-ul. Cristian Mungiu a creat o regie și pentru această propunere: vine la festivalul care-i dedică ediția din 2017 doar dacă autoritățile promit că vor dota o sală cu sistem DCP, unde să fie văzute filmele sale. Promisiunea a fost făcută, deși primită cu destulă neîncredere de partea cealaltă. Din octombrie 2016 și pînă în mai 2017, filmul deschiderii unui nou cinematograf nu și-a strîns rîndurile, iar vina a căzut pe birocrație și legile acesteia.

Ca într-un film românesc, unde realitatea este atît de greu de suportat pe un ecran mare, Cristian Mungiu trebuia să știe că procesul de dotare a sălii întîrziase din cauza unor licitații, din cauza unor ițe încîlcite ale birocrației de toate zilele. A înțeles, iar în mai 2017 se întîmpla Gala *4, 3, 2,* în Sala Mare a Ateneului din Iași, dar fără un sistem propriu de proiecție. Promisiunea marelui ecran își prelungise termenul, pînă în toamna lui 2017, cînd avea să se întîmple la Iași a doua ediție Les films de Cannes à Iași, tot la Ateneul din Iași, care în decursul unui manageriat nou și-a primit „schimbarea la față", transformîndu-se într-un *Athénée à la sept arts* veritabil.

Un ecran mare pentru filmul de artă.

După două săptămîni de nopți albe, marele ecran și sistemul acestuia au fost puse la punct de către mai multe echipe: tehnicieni, manageri, voluntari, PR-iști, fotografi, sunetiști. Practic, Iașiul a început să recapete ceea ce pierduse: un ecran mare pentru filmul de artă, filmul european, filmul românesc. Ușor nostim și înduioșător a fost chiar *making-of*-ul acestor două săptămîni de muncă de la Ateneu, prezentat la inaugurarea din 20 octombrie. Inaugurarea a avut farmecul unui eveniment vintage, cu descoperire de plăcuță, cu emoții, cu discursuri și mulțumiri. De această dată, niște mulțumiri, sincere, veneau pentru autorități, din partea unor tineri care au crezut în marele ecran pentru Iași, care cred în filmul românesc, dar și în forța filmului de artă, non-comercial. S-a dezvelit plăcuța Cinematografului Ateneu, la care au participat Cristian Mungiu și doi Andrei – Apreotesei și Giurgia, care cred în revigorarea Iașiului prin cultură, artă și prin prețuirea valorilor, aducerea lor acasă. Sutele de spectatori care au venit pentru primul film de la inaugurare au participat la inaugurare și au făcut ca Cinema Ateneu să aibă, chiar de la început, o energie și o vibrație-racord cu filmele bune.

În acel moment, pînă să-i vină rîndul la discurs, Cristian Mungiu făcea fotografii și surprindea momentele cu telefonul. Era, în mare parte, o realizare a unui regizor care nu-și dorea decît ca, atunci cînd revine acasă cu un nou film, acesta să poată fi văzut și auzit în condiții normale. Se spunea la deschidere că ne pasă cînd auzim de un premiu, de o realizare de-a regizorului, dar puțini dintre noi i-am văzut toate filmele. În acest sens, se scrie acum un nou scenariu la Cinema Ateneu, unde vor ajunge, așa cum spune Andrei Giurgia, filmele care de obicei nu au loc la cinematografele de tip multiplex de la mall. O normalitate care acum pare un lucru extraordinar, deschiderea acestui cinematograf a revigorat Iașiul la cele trei zile de festival cu filme de la Cannes.

Filmul nașterii unui cinematograf, în timp ce unele au murit de mult

Pentru a celebra simbolic normalitatea marelui ecran de la Iași, Cristian Mungiu a primit, simbolic, cheia de la Ateneul din Iași, pentru a vedea filme „cînd vrea el". Regizorul a spus că este, printre toate decorațiile, premiile și diplomele primite, poate cel mai util lucru de pînă acum.

Publicul cinefil din Iași

De ce a picat în derivă soarta cinematografelor de stat din Iași? Ecuația pare a fi simplă, doar prin faptul vizibil că nu s-a făcut curățenie în aceste locuri de zeci de ani. La momentul anunțării noului manageriat al cinematografelor de stat din Iași, preluate de Ateneul din Iași, Andrei Apreotesei (managerul Ateneului) a subliniat în conferința de presă faptul că primul pas pe care l-au făcut a fost să facă curățenie, să spele pe jos și pe sus, să verifice birourile și fiecare colț care avea nevoie de mătură, apă și detergent. Situația nu s-a înrăutățit neapărat de la lucruri complicate, legate de investiții, ci de la simpla curățenie, pe care, dacă n-au întreținut-o cei din vechea conducere ani de zile, este greu să vii acum și să scoți mirosul de aer închis, stătut. Sala de cinema, în primul rînd, dincolo de dotări, trebuie să fie primitoare, să te simți bine, pentru că la un film vii să stai confortabil, nu vii să suferi, să te chinui ca să vezi un film. În această direcție, lucrurile au început să se miște, ba chiar a fost făcut un anunț care a stîrnit reacții pozitive – noul șef al Oficiului Cinema din Iași, Andrei Giurgia, a spus la una dintre vizionările de la Cannes că sălile vor căpăta un nou aer pînă vor fi reabilitate complet, iar pentru acest lucru se gîndește chiar la o campanie prin care ieșenii să aducă „un odorizant pentru cinema". Probabil, dacă simpatica idee de campanie ar prinde viață, ar fi interesant de psihanalizat efectele și aromele pe care le aduc ieșenii pentru cinema.

Sălile de cinema din Iași – posibile motoare de resuscitare culturală

În acest moment, cît de cît funcționale mai sînt Cinema Victoria și Cinema Republica, dar care de la 1 noiembrie au fost închise din cauza frigului. Activitatea s-a mutat la Cinema Ateneu, la fel și angajații. Ar mai fi Cinema Dacia, Cinema Tineretului, Cinema Copou – trei săli cu mare potențial, puse și ele pe lista Primăriei Iași, pentru ca, prin Ateneul din Iași, să reușească să le dea o funcționalitate, o față nouă. Făcînd turul presei prin tot ceea ce înseamnă acum Cinema Victoria și Cinema Republica (recent redenumit după vechiul nume – Cinema Trianon), mi-am dat seama ce bijuterii avem la Iași, care dacă ar fi modernizate, ar schimba o mare parte a calității vieții culturale din urbe. Am rămas surprinsă de poveștile pe care le au de spus angajații cinematografelor, care au văzut săli pline pînă la refuz, care n-aveau aer între două filme din cauza numărului de spectatori care veneau să vadă filme, să se regăsească pe marele ecran. Partea tristă mi se pare atunci cînd doamnele de la Trianon, de exemplu, au spus că ele nu cred că vor mai vedea sala plină vreodată. Probabil, odată ce schimbi fața și aerul, atitudinea și dotarea tehnică, lucrurile n-au cum să nu se schimbe. Un pronostic al marelui ecran de stat din Iași, mă gîndesc, ar include încă vreo cinci ani de muncă, de nopți albe, *lobby* și conștientizare a puterii filmului bun.

Festivalul care educă și care (re)aduce marele ecran și oamenii la cinema

Povestea în care Iașiul prețuiește și înțelege necesitatea sălilor de cinema de stat începe odată cu festivalul *Serile Filmului Românesc,* care din 2010 pune cinematografia românească pe marele ecran, fie că acesta este improvizat în aer liber, în cafenele, la teatru sau în săli care permit cît de cît vizionarea. Festivalul a atras publicul, l-a educat încet și sigur, și a tras semnalul de alarmă asupra a ceea ce se întîmplă cu sălile. Noul Cinema de la Ateneu este un rezultat care încurajează continuitatea și cheamă lumea la una dintre cele mai sociale și relaxante activități culturale – vizionarea filmului la cinema. Și nu doar o dată pe an, cînd Iașiul se umple de cinematografie, de actori și regizori, ci pe tot parcursul anului, la prețuri accesibile, în condiții decente.

Oamenii și filmul

Filmul are puterea de a schimba lumea, de a aduce povești și lumi mai aproape de noi. Filmul, dacă e bun, nu te lasă să pleci acasă pur și simplu, nu te lasă nici să mănînci popcorn în timp ce-l vezi. Filmul schimbă vieți,

Există și filmul care educă.

schimbă mentalități și mai schimbă atitudini. Da, există și filmul care educă. Iar dacă filmul este văzut pe marele ecran, acesta capătă magie. Pentru că trăim într-o lume în care ne însingurăm tot mai mult în fața micilor ecrane din sufragerie sau din buzunar, îmi dau seama că o activitate ca mersul la cinema poate reumaniza ce a mai rămas. Poate un pic prea pătimaș, poate un pic prea lacrimogen, dar, în fond, de ce vedem filme?

***Corina Giurgia** este jurnalist freelancer.*

„Niciodată n-am fost în stare să rămîn cînd mi s-a impus ceva“

– interviu cu jurnalistul Cătălin PRISACARIU –

În ultima vreme au fost mai multe cazuri de jurnaliști care au plecat de la ziarele sau televiziunile unde lucrau, mulți acuzînd presiuni editoriale. ***Cătălin Prisacariu,*** *un cunoscut jurnalist de investigație și membru al Centrului Român pentru Jurnalismul de Investigații, este unul dintre ei – istoria plecărilor sale fiind una destul de amplă. Pornind ca jurnalist în presa locală, la Iași, a fost, pe rînd, reporter de investigații la* Evenimentul zilei, *șeful departamentului de investigații la* Academia Cațavencu, *redactor-șef adjunct la* Kamikaze, *a găzduit două talk-show-uri, la TVR Info și B1 TV, fiind, pînă în prezentul apropiat, jurnalist la* România liberă, *de unde a plecat în urmă cu cîteva săptămîni.*

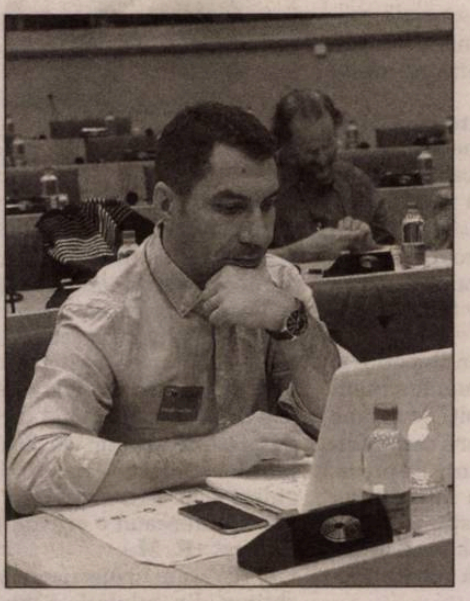

Lucrați în presă de aproape douăzeci de ani, timp în care ați trecut cam pe la toate trusturile mari de presă, ați avut contact atît cu zona presei scrise, cît și cu televiziunea. Ați tot plecat. De ce?

De fiecare dată din cauza unor motive politico-economice. La mijloc a stat cenzura, de mai mică sau mai mare amploare, mai insinuantă sau pe față. Eu nu sînt deloc bun în a masca frustrarea produsă de cenzură și niciodată n-am fost în stare să rămîn cînd mi s-a impus ceva, sau nu mi s-au publicat ori difuzat anchetele. Problema este că, atunci cînd ai aproape douăzeci de ani de presă și pleci din fiecare loc din aceste motive, îți dai seama că se cam termină instituțiile de presă unde poți lucra. Acela e momentul cînd trebuie fie să te lași de presă, fie să găsești modalități alternative ca să-ți faci meseria.

Solidaritatea în breaslă nu prea există.

Din păcate, motivele astea s-au repetat, fie că era vorba despre presă scrisă sau televiziune, locală sau centrală. Cum se întîmplă? La un moment dat, organizația de presă la care lucrezi are nevoie de un „serviciu“ de la un reprezentat al puterii politice, care se întîmpla să fie atunci și în partidul de guvernare. Primii vizați sînt, în aceste cazuri, jurnaliștii de investigații, care se trezesc cu materiale rămase pe dinafară. Atunci se pune problema dacă accepți sau nu. Însă, dacă accepți o dată, e foarte posibil s-o faci și a doua oară și, dacă o iei pe drumul ăsta, în scurt timp ajungi să nu mai înțelegi cine ești și care e treaba ta pe acolo. Nu prea mai înțelegi în ce constă meseria ta. Așa că trebuie să iei o decizie, rămîi sau pleci. Eu am plecat de fiecare dată. Din presa locală am venit în București, unde erau mai multe instituții de presă. La unele am avut noroc să dureze mai mult. *Academia Cațavencu* a fost o poveste absolut fabuloasă, pînă în 2009 n-am avut nici un fel de contact cu patronul, conduceam departamentul de investigații și toate anchetele erau supervizate de mine, puteam garanta pentru un conținut onest. În 2009, însă, cînd lupta politică a devenit mult prea crunță, iar patronul a simțit nevoia să se implice, a trebuit să plec, la fel cum au făcut-o și mulți alții. În România, depinzi și de noroc ca să rămîi un jurnalist integru, în același loc. Îți poate merge foarte mult, cîțiva ani, sau doar cîteva luni. La TVR Info, de exemplu, am avut un talk-show în 2012, în *prime time*. A durat doar o lună, pînă cînd s-a instaurat la putere guvernul USL. Emisiunea a fost scoasă din grilă, iar mai apoi postul a fost desființat.

Dacă un jurnalist pleacă de la trustul de presă unde lucrează, din motive de cenzură și presiune editorială, nu e primit cu brațele deschise de alții?

Dimpotrivă! Asta nu se întîmplă în România. Cînd, în 2015, am fost dat afară de la B1 (printr-un telefon de la patron, sîmbătă seara, motivele oficiale fiind legate de bani), a urmat un an și jumătate cînd nu am lucrat nicăieri. Timp de șase-șapte luni nu am cîștigat nici un ban din presă și n-am avut nici o deschidere să merg în altă parte. A fost una dintre cele mai crunte depresii pe care le-am experimentat, nu neapărat din lipsa banilor și lipsa perspectivei, dar mai ales pentru că, atunci cînd nu îți întinde nimeni nici măcar un deget, înțelegi pe deplin că solidaritatea în breaslă nu prea există.

Chiar dacă ești un jurnalist cunoscut, cu un palmares bun, cu un CV care să te recomande?

CV-ul ăla mai mult te încurcă decît să te ajute. Pentru că, în România, oamenii de presă (adică, de fapt, oamenii care dețin presă) te judecă pentru că ai plecat din multe locuri, nu pentru că ai vrut să-ți păstrezi integritatea de jurnalist. Cine să te angajeze, cînd cel de la care ai plecat te „recomandă“ ca pe unul căruia i s-a spus să facă ceva și nu a vrut? De ce te-ai încurca cu un asemenea jurnalist?

Atunci ce șanse are un jurnalist bun, care și-a dovedit integritatea jurnalistică, să facă o carieră într-un singur loc, un ziar sau o televiziune?

Nu, în România nu există nici un jurnalist de investigații care să trăiască din *freelancing* plătit din bani românești, nu există nici o instituție de presă în România care să plătească colaboratori externi astfel încît aceia să poată trăi din asta. Te poți îndrepta către presa din afară. Și poți, cu un pic de noroc, să ai suficient de multe colaborări încît să supraviețuiești financiar. Reversul este că, de multe ori, subiectele sînt tratate pentru a fi prezentate publicului dintr-o altă țară. În foarte rare cazuri acele subiecte apar și în România și au impact. Am colaborat, de pildă, cu *Der Spiegel,* la un articol care face ravagii în Franța și Germania, despre o mită de 100 de milioane de euro la Airbus. Eu am scris despre un intermediar român de la Bacău, implicat în povestea asta a intermedierii de șpăgi, cu niște milioane de euro. S-a auzit despre asta în România? Nimeni nu a preluat povestea – un exemplu bun despre cum subiecte mari, importante, făcute de presa din afară, care privesc și România, nu ajung la publicul nostru. Una dintre cauze este lipsa jurnaliștilor de politică externă, care să monitorizeze ce se petrece în lume. În redacții au ajuns să lucreze niște pușți care „împrumută“ de pe net niște știri din afară – și de obicei fură acele chestii tabloide pe care eventual le poți ilustra ca atare, ca să atragi vizualizări.

Jurnaliștii nu sînt un pericol real pentru politicieni.

A doua cauză este și faptul că știrile din politica externă, cred șefii de redacții, nu fac audiență la noi.

Față de alte țări, în care jurnaliștii sînt amenințați cu moartea, sînt agresați fizic, chiar omorîți, cum stăm cu libertatea presei în România?

E o chestiune de context cultural, cred că pur și simplu în România nu funcționează agresarea fizică a jurnaliștilor. Nu a funcționat niciodată. Cu o excepție, poate: jurnaliștii s-ar fi putut simți amenințați în perioada interbelică, mai ales cînd legionarii era evident că nu se dădeau în lături de la a ucide. Dar, acum, nu există tipul acesta de răspuns la dezvăluirile presei. Ceea ce nu e deloc rău!

Pe de altă parte, și asta e rău, în România jurnaliștii nu sînt un pericol real pentru politicieni fiindcă, de cele mai multe ori, controlul editorial se aplică la vîrful organizațiilor de presă – și atunci, ce ai tu, ca patron de presă, neîncolonat sau necoordonat de către puterea politică în redacție, dai afară. Astfel ajungi, ca jurnalist, de cele mai multe ori, izolat, să publici pe platforme fără impact, pentru că platformele cu impact la public sînt tot cele deținute de trusturile mari.

Rolul publicului? Chiar dacă sînt dezvăluri senzaționale, publicul tinde să uite?

Sînt două concepții despre rolul societății: unii care susțin schimbarea societății de jos în sus, alții de sus în jos. Eu nu cred că România se poate schimba de jos în sus, pentru că nu văd resorturile care ar face-o să se miște. Te uiți la demografie, la venituri și înțelegi că, de fapt, țara asta nu poate să închege niște idei care să cuprindă o masă suficient de mare care să provoace o schimbare. Te uiți și la modul cum se votează, la cîți oameni ies la vot și vei înțelege că tocmai în acest tip de non-implicare pescuiesc Tăriceanu, Dragnea și alții. Presa ar putea educa publicul, dacă mai mulți jurnaliști și-ar asuma dizgrația și foamea și disperarea și nu ar mai executa toate comenzile. Atunci, poate, s-ar produce o schimbare. Chiar și așa, însă, „mogulii“ ar putea concedia toți jurnaliștii onești și să încropească o redacție nouă și obedientă peste noapte.

Presa din România are o tară de necontestat: s-a reinventat, din mers, după Revoluție. Care sînt totuși șansele de a avea o presă sănătoasă?

Îmi aduc aminte că, în 2005, cînd eram reporter la *Evenimentul zilei,* începuse efuziunea investigațiilor despre Adrian Năstase, care era încă președinte al Camerei Deputaților. Și jurnaliștii descopereau lucruri la care nu avuseseră acces cît timp Năstase fusese premier. Casele, afacerile, șpăgile. Au fost cîteva luni frenetice, cînd scriam aproape săptămînal cîte o anchetă. Și aveam concurenți cu care mă întîlneam uneori pe teren. Despre asta e vorba: o concurență reală. Atunci, *Cotidianul, Adevărul, Gândul,* toți publicau săptămînal descoperirile despre afacerile lui Năstase. Îmi aduc aminte că pierdeam anchete pentru că mi-o luau alții înainte. Ceea ce arăta că presa era foarte sănătoasă. Apoi a venit criza financiară, s-a acutizat conflictul politic, controlul asupra presei a revenit marilor moguli care s-au coalizat contra președintelui și tot ce se întîmpla în acele „prăvălii“ de presă era subsumat acestui scop. În plus, șiajul crizei economice a dus la închiderea multor instituții de presă. Au scăzut salariile, competiția s-a focalizat mai ales intern, trebuia să-ți păzești locul de muncă, iar pentru asta trebuia să faci compromisuri. Iar competiția în presă s-a cam dus. La fel și sănătatea ei.

a consemnat Stela GIURGEANU

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

Cu ochii-n 3,14

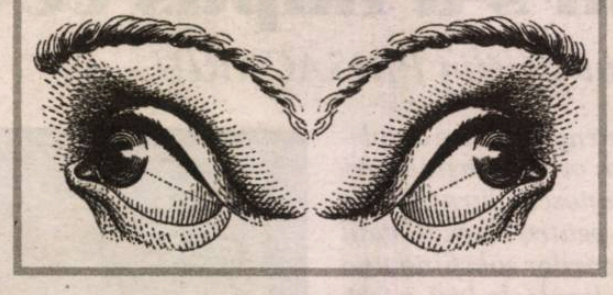

TOȚI AVEM INTERSECȚII FASCINANTE, MULAJE DE FLORI SĂLTĂREȚE, NUME TEMPORARE

■ Toți avem obiecte dragi, de care avem grijă și pe care le scoatem din sertar doar la ocazii speciale, privindu-le cu nostalgie. Cum a făcut o doamnă, zilele trecute, la metrou, purtînd o plăsuță nou-nouță, cu mesajul „Tăriceanu președinte“. (**C. Ș.**)

■ O pană de curent a blocat, zilele trecute, cam o treime din orașul București, timp de mai bine de o jumătate de oră. Străzi întregi au rămas în beznă, sute de intersecții au rămas fără semafoare. N-a fost nici un cataclism major, doar un biet scurtcircuit. Dacă tot nu se găsesc soluții inteligente pentru sincronizarea semafoarelor și fluidizarea traficului, nu e mai cinstit să lași totul pe mîna hazardului? *Smart city* fără electricitate. (**M. M.**)

■ Robotul fabricat de societatea Hanson Robotics și botezat Sophia a devenit una dintre cele mai fascinante și înfricoșătoare apariții. Ne-a ținut lipiți de ecrane să vedem ce zice. La întîlnirea cu investitorii care veniseră să-i pună întrebări, ca la orice conferință de presă, Sophia le-a spus acestora că dezvoltarea inteligenței artificiale nu are de ce să-i îngrijoreze. Răspunsul ei se pare că a fost: „Citiți prea mult Elon Musk și vă uitați la prea multe filme hollywoodiene“. Dacă robotul Sophia chiar are dreptate? (**A. M. S.**)

■ Într-o cîrciumă, după ce au terminat de mîncat, la cafea, două domnișoare au început să-și scoată din poșete diferite mulaje de dantură, extaziindu-se, de fiecare, rînd pe rînd. Sper că entuziasmul lor avea de-a face cu domeniul medical și nu cu Halloween-ul. (**S. G.**)

■ Ambasadorul american Hans Klemm și soția sa, Mari, au depus flori la memorialul de la Clubul Colectiv: „Mesajul acelor zile a fost «Corupția ucide» și există încă o credință puternică în faptul că România trebuie să facă mai mult împotriva corupției, iar Statele Unite vor sprijini mereu lupta împotriva corupției.“ În seara comemorării a doi ani de la tragedie, Liviu Dragnea s-a distrat cu pesediștii lui într-un club din Floreasca. În continuare îi așteptăm pe americani. (**M. C.**)

■ Învățată cu ferry-bărcile grecilor, jucăușe și săltărețe precum coaja de nucă în talaz, în care curge Metaxa și ritm de Zorba, m-am trezit în orașul plutitor Tallinn – Helsinki. Rigoare, morgă, *smile* de ghips, ochi scrutător. Dar a mers și aici... o palincă maramureșeană e oricînd binevenită și bine primită. *Cheers!* (**R. M.**)

■ „Vaccin rujeolic-urlian-rubeolic, viu atenuat, obținut din tulpinile Schwarz, Jeryl Lynn și Wistar“ – scrie pe cutie. Urlieni vii (și atenuați, pe deasupra!), nume de nemți, de americani și de corporații... nici nu poți să te superi cînd un om mai sărac cu duhul refuză să-i administreze copilului așa ceva. (**M. P.**)

■ Site-ul ANAF a căzut și afișează acest mesaj: „Accesul la Internet este nefuncțional din cauza expirării licenței programelor de filtrare și securizare. Licențele au expirat în anul 2014, iar achiziția de noi licențe nu a fost posibilă. Începînd cu anul 2014 accesul a funcționat doar pe bază de licențe demo temporare oferite gratuit de diverși producători.“ Dacă organismul colectării fiscale al unui guvern corupt nu funcționează, asta îl face subversiv? În fond, ce nu se colectează nici nu se fură. (**M. C.**)

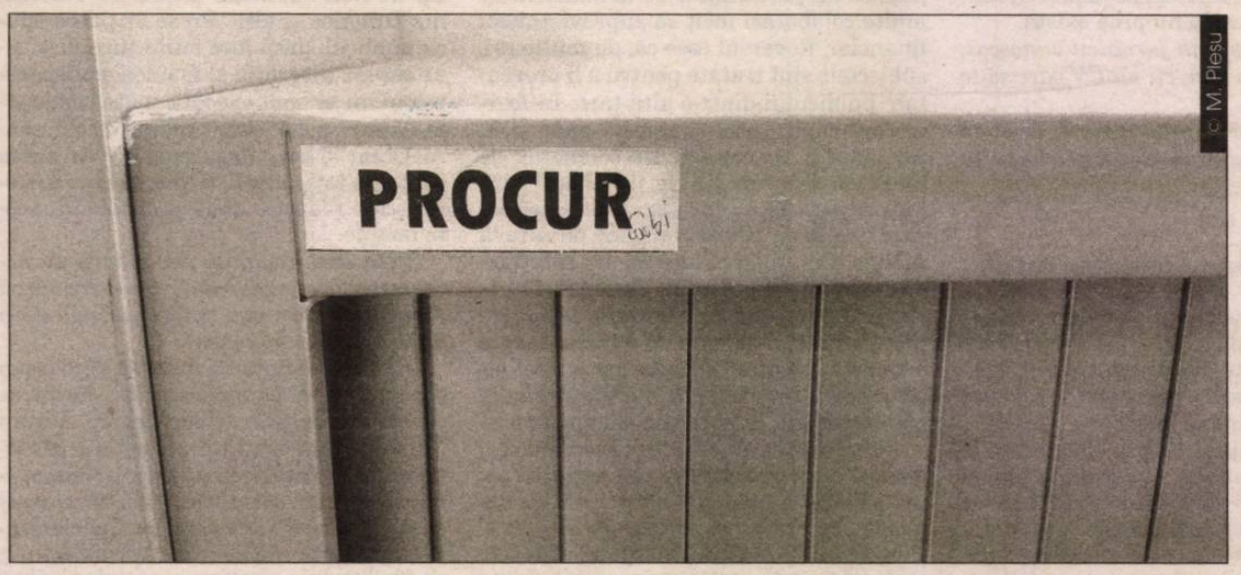

© M. Pleșu

CEA MAI FRUMOASĂ RELAȚIE DE REPRODUCERE, SINGURA CU SIGLA „DACĂ“

■ Cea mai frumoasă știre pe care am auzit-o în ultimul timp: Papa Francisc se roagă pînă adoarme, lăsîndu-se ca un copil în poala lui Dumnezeu. (**I. P.**)

■ O adolescentă, pe stradă: „Sper să termin odată cu Bacul ăsta. Am o relație mai lungă cu Bacul decît am avut cu Mihai!“ Nici despărțirile nu mai sînt ce-au fost. (**C. Ș.**)

■ Octombrie este luna conferințelor din seria „Se sparie gîndul“. Acum niște ani a fost „Ortodoxia și artele marțiale“, conferință susținută în Aula Magna a Facultății de Drept din Cluj de preotul doctor în filologie Mihai Andrei Aldea. Anul acesta a fost „Cît de vechi sau cît de nou este conceptul de medicină creștină“, conferință susținută în Aula Centrului Universitar Nord din Baia Mare de profesorul doctor Pavel Chirilă, eveniment ținut sub egida Coaliției pentru Familie și a Universității Tehnice din Cluj-Napoca. Mare e grădina ortodoxiei: înlăuntrul ei se practică și filologie karatistă, și drept medicinal, și metode tehnice de reproducere familistă! (**M. C.**)

■ S-a schimbat ora și pic de somn. Se pare că nu sînt singura: pînă și Papa Francisc a recunoscut, recent, că i se mai întîmplă să ațipească în timp ce se roagă cu ochii închiși. (**C. Ș.**)

■ Eu nu bricolez, dar tu bricolezi, el bricolează, voi bricolați. Dacă sînteți interesat de bricolat, poate ați vrea să vă puneți undeva (în grădină, pe acoperișul casei sau pe pat) un parchet laminat. Și dacă da, vă pot sugera trei modele cu sigla „Ultima strigare“ (deci stocul e aproape epuizat!) dintr-un pliant pe care l-am primit de curînd și l-am studiat: „parchet laminat stejar antic (sistem de montare dublu click)“, „parchet laminat frasin polar (sistem de montare Express Clic System)“, „parchet laminat tec nostalgie (sistem de montare click)“. Știu, e cam greu să te decizi cînd evantaiul ofertei e atît de bogat, așa că v-aș da un sfat: puneți-le pe toate trei, suprapuse perfect, strat peste strat, ca să nu ziceți că n-ați încercat. Ori, dacă vi se pare prea complicat, puteți opta de la bun început pentru un „parchet triplustratificat (cu strat nobil de 3,5 mm)“ ca să „pășiți în armonie“, cum spune pliantul, foarte inspirat. (**D. S.**)

■ Pesimiști *vs* optimiști – două doamne în vîrstă în supermarket: „Păi, la ce-ai luat atîta mîncare dacă tot vine cutremurul?!“ (**C. Ș.**)

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

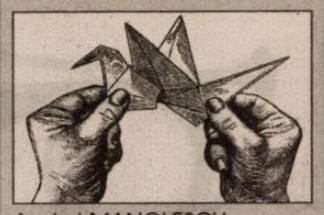

Andrei MANOLESCU
libertatea de impresie
8

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **717** ■ 16-22 noiembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

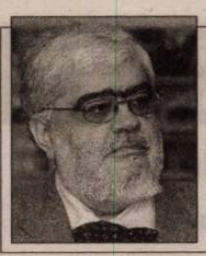

ANDREI PLEŞU
„Trei sfaturi de la George P. Shultz“
pagina **3**

VICTOR MOROZOV
„Nuanţe“
pagina **18**

Interviu cu
IRVINE WELSH
pagina **22**

Necunoscutul

„Cum să trăieşti fără să ai necunoscutul în faţă?“
RENÉ CHAR

Revistă culturală finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Judeţeană
MUREŞ
TÂRGU-MUREŞ

la vremuri noi, dileme vechi

Ioana BOT

Trenuri occidentale în traducere românească

De cînd s-a inventat, acum cîțiva ani, varianta românească a TGV-ului, a Eurostarului, a „trenului de mare viteză, cu dotări luxoase, destinat navetiștilor *corporate executives*", lucrurile nu s-au ameliorat: zisa „Săgeată albastră" e un TGV mioritic, construit (adică) de cineva care nu știe ce-i TGV-ul. Între „avem și noi trenuri europene!", respectiv „las' că merge și așa, bine că merge...", trenurile acestea seamănă cu lumea noastră mai bine decît vrem să o acceptăm. [...]

„Săgeata albastră" mai prilejuiește și întîlniri admirabile. Poate, unde e locul atît de simbolic pentru țara pe care o cutreieră. Deunăzi înduram călătoria încercînd să citesc în hărmălaia de *„corporate executives and other cool species"*, agrementată cu miros iute de pungi de la McDonald's, celulare-n delir, muzici, rîsete, povești sonore despre mersul cîtorva procese în Judecătoria Y, planul unui seminar de formare a managerilor la multinaționala Z, cele mai bune discoteci din W și cum să faci un curs postuniversitar din idei furnizate la telefon... În urbea X, urcă patru țigănci tinere, cu doi copii (unul, purtat la piept în „marsupiu") și cu multe sacoșe de rafie enorme. Urcă greu, vagonul e înalt și nu are vreo treaptă intermediară. Controloarea le vede și se repede la ușă, urlînd din toți plămînii fraze repezite, cu apelative rele, în genere cu sensul de „dă-te jos, un' te urci, ce cauți aici...". Una dintre țigănci răspunde frumos, strigînd doar cît să acopere sonorul celeilalte: „Nu te repezi, fă, că avem belete". Altă rafală de invective: „Care bilete, ce bilete...?" Dar grupul avea, într-adevăr, bilete. Și, în timp ce țigăncile se așază la locurile lor, își pun sacoșele în rastelul de bagaje mari (cum trebuie) și una alăptează bebelușul, controloarea se ceartă-ntr-un emițător cu – deduc – stația Sîntana: de ce vînd bilete oricui, n-au văzut cine le cumpără, ce e prostia asta, de ce lasă țiganii să cumpere bilete...? Trenul pleacă. Tot drumul, singurul semn al prezenței țigăncilor a fost de natură... olfactivă. Iar controloarea supărată a compătimit cu călătorii cei „buni", despre cum ar trebui interzis accesul oricui în trenurile acestea de lux, despre cum ar trebui să ne păzim, să nu le permitem, să plece de la noi, ducă-se, nu li-i rușine, uite ce bagaje nespălate au, or fi avînd și purici... Nimeni nu exprima alte păreri; înainte de gara următoare aud controloarea rugîndu-se prin stație să vină cineva să dea jos țiganii, că îi strică vagonul (!?!), n-a venit nimeni, femeile au coborît, liniștite, la destinație.

Un puști *cool* dintre pasagerii *high class* epuizase ziarele distribuite gratis *(Gândul* și *Ziua)* și se uita la *Dilema veche* de pe geanta mea. „E din tren?" – întreabă. „Nu, e a mea, dar dacă vreți să o citiți..." – înflorește în mine vîna prozelitismului. „Are pagină cu sport?" – întreabă el. N-are. N-aveți. Nu v-a vrut.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 209, 14 februarie 2008)

Dilema veche vă propune

■ Într-un fel, librăria Anthony Frost se întoarce. În cel mai mic și mai încăpător spațiu Cărturești, de pe Edgar Quinet (numărul 9). Alături de micro-galeria Receptor și espresso barul Brewtiful Cafe. De-abia aștept! (Ana Maria Sandu)

■ Prima școală românească din Scheii Brașovului, cu o bogată expoziție de carte veche, unele exemplare unicat, însă și cu multă nepricepere în etalarea exponatelor, dar mai ales a însoțirii obiectelor de ecritourile explicative. Altfel spus, nu așa se face un muzeu de hîrtie. Dar e bine că substanța lui, deosebit de valoroasă, există și e valorificată cu știință de carte de prof. Vasile Olteanu, cel căruia i se datorează perseverența încăpățînată în realizarea acestui centru cultural de referință. (Ruxandra Mihăilă)

■ Vineri, 17 noiembrie, începînd cu ora 17, va avea loc vernisajul expoziției de fotografie „Kosovo – carte de identități. Ghid turistic pentru orbi" la SNSPA București (bd. Expoziției 30 A). Expoziția cuprinde fotografii realizate de un grup de studenți care au participat anul acesta la Școala de vară a Universității din Prishtina, iar vernisajul va fi urmat de o dezbatere cu tema „Este Kosovo un stat viabil? Perspectiva României privind evoluțiile regionale și recunoașterea Kosovo", ce va include și prezentarea volumului colectiv *State building in post-independence Kosovo. Policy Challenges and Societal Considerations*. (Marius Chivu)

■ Conferințele din seria „Super-Humans" vor avea loc din 28 noiembrie la Mezanin (str. Ion Brezoianu 23-25), așa că, dacă vă interesează biotehnologia, genetica și roboții, cum vor evolua schimbările biologice ale corpului uman în următoarele decade și cum va arăta viața

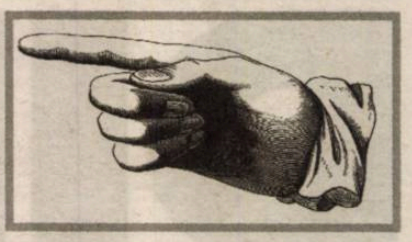

oamenilor peste 20 sau 30 de ani, aruncați o privire pe https://ove.ro/superhumans. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Minorități naționale – centenar**
- **Orientalistică**
- **Referendum**

album dilematic Mircea Vasilescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Vintilă MIHĂILESCU ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

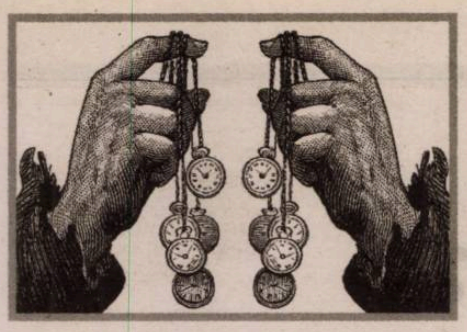

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Trei sfaturi de la George P. Shultz

Eram de puțin timp ministru de Externe, cînd, într-o vizită „de lucru“ în Statele Unite, am avut plăcerea să-l întîlnesc pe fostul ministru de Externe al lui Ronald Reagan, dl George Shultz, retras din viața publică după o consistentă carieră de profesor, economist și om de stat. Mi s-a părut o bună ocazie, într-un context informal, să profit de experiența unui înțelept diplomat, așa că l-am abordat cu o rugăminte. „Sînt nou în meseria asta“ – i-am spus. „Mi-ar prinde bine să-mi dați două-trei sfaturi de demaraj…“ Dl Shultz mi-a răspuns prompt, ca și cum avea deja sistematizat subiectul. „Vă pot da de îndată trei sfaturi: 1) Nu vă spetiți citind cuminte, din scoarță-n scoarță, toate dosarele pe care vi le pregătesc experții din minister, înaintea unor vizite și întîlniri oficiale. De regulă, sînt asfixiante prin cantitate și detalii. Evident că trebuie să fiți bine pregătit, dar există o soluție mult mai eficientă: invitați la un prînz colegial pe cei responsabili cu problema sau cu spațiul geografic vizate de agenda dvs. Vă vor spune esențialul, curățat de frazeologia de protocol și de limbajul standardizat al «meseriei». După o oră, veți ști tot ce trebuie să știți, cu o mare economie de timp. 2) Menajați-vă! Nu acceptați *toate* invitațiile care vi se adresează. Mai ales cele care tind să vă blocheze seara. Firește, nu veți putea refuza o cină de curtoazie, prilejuită de prezența unui șef de stat sau de guvern, nu veți putea evita să vă întîlniți, la o masă, cu un omolog din străinătate. Dar în rest, fiți zgîrcit cu timpul și cu energia dvs. Altfel vă veți simți epuizat, din ce în ce mai puțin pregătit să faceți față obligațiilor «de serviciu» cu adevărat importante. Și, în sfîrșit, 3) Măcar o dată pe săptămînă, încuiați-vă în biroul dvs. și, singur cu sine, întrebați-vă fără complezență: *«Why the hell do I want to do this job?!»* (De ce naiba vreau să fac meseria asta?!)“

Sfaturile dlui Shultz mi-au prins foarte bine. Le consemnez, în ideea că merită să dea de gîndit și altora. Nu insist asupra primelor două sugestii. Ca începător în branșă, aveam, e adevărat, complexul „diletantului“, ceea ce mă făcea să fiu hiper-scrupulos, ori de cîte ori aveam dinainte o „sarcină“ dificilă: citeam tot ce căpătam de la departamentele din subordine sau de la alte instituții implicate în tematica episodului diplomatic următor, pierdeam nopți întregi ca să fiu riguros la curent cu ceea ce urma să aud și să spun. Nu regret, dar recunosc că aș fi rezolvat totul mai rapid și mai util cu un *„working lunch“* de cabinet. Și asta pentru că – fără să vreau să ironizez zelul experților și cu atît mai puțin să minimalizez competența și eficiența lor – „dosarul“ construit de ei e gîndit mai curînd *monografic* decît *funcțional*. (Uneori, se întîmpla să primesc anticipări ale unui dialog probabil, din care nu lipseau „indicațiile“ de întîmpinare: „Bună ziua!“, „Mă bucur să vă întîlnesc!“, „E un bun prilej să reînnodăm vechile noastre tradiții de cooperare!“ etc.) Nu exclud, pe de altă parte – dacă mă gîndesc la educația elementară a cîte unui politician –, ca subalternii, pățiți, să încerce a preveni, prin efortul lor, eventuale carențe de comportament curent…

Al doilea sfat ar prinde foarte bine politicienilor care suferă de viciul ubicuității. Sînt fericiți să fie prezenți, cît mai des, la televiziuni, inaugurări, spectacole, chermeze populare, adunări „politice“ din teritoriu etc. Te întrebi, uneori, cînd mai reușesc să-și facă treaba, cîtă disponibilitate le rămîne, pentru a-și rezolva obligațiile „de birou“.

Dar cel mai important, din punctul meu de vedere, este al treilea sfat al lui George Shultz. „De ce am ales să accept funcția în care mă aflu?“ Răspunsul implică o permanentă și necruțătoare *autoevaluare*. Care sînt *motivațiile* reale, sincere, ale opțiunii mele? Vanitate? Cumințenie de partid? Preocuparea pentru beneficii de tot soiul? Delir al „misiunii“? Suficiență bătoasă? Ignorarea limitelor proprii? Rareori răspunsurile sună cum ar trebui, pentru a fi la înălțimea întrebării: am acceptat pentru că sînt gata să asum condiția de „slujitor“ (= ministru), am acceptat pentru că mă simt responsabil, am acceptat fără să-mi doresc eternizarea în post sau un simplu ornament în CV, am acceptat ca să învăț, ca să-mi pun la încercare cunoștințele, am acceptat o provocare destinală, dispus să asum toate riscurile. Cîți dintre miniștrii, parlamentarii, politicienii noștri se vor fi confruntat, vreodată, cu deprinderea virilă de a *se* pune în discuție? Cîți se întreabă: „Ce caut eu aici?“ Cîți au curajul să se îndoiască de sine, de „meritele“ lor, de ambițiile și poftele lor materiale și sociale? Și cîți sînt dispuși, după ce au răspuns cinstit acestei interogații, să facă un pas înapoi? Din păcate, ca mai întotdeauna la noi, „realitățile“ sînt complexe. Atît de complexe, încît justificările unor numiri în funcții înalte sînt de nesistematizat. Ești numit pentru că ai o rudă bine plasată. Ești numit pentru că slujești partidul ca un pisicuț sau ca un interlop. Ești numit pentru că ești servil. Pentru că ești șantajabil, manipulabil, inapt și inept. De ce accepți? Păi, de ce nu? Dacă ai avut noroc? Și cui îi prisosește o secretară, o mașină la scară, un salariu grăsuț, o mică notorietate județeană sau de cartier? Nu exclud și posibile subterane masochiste: mai bine să fiu înjurat decît un „neica-nimeni“! Sau vanități candide: să se crucească vecinul, mama, nea Gică și Marilena, cînd or afla ce-am ajuns!

În contextul autohton, cel de-al treilea sfat al dlui Shultz nu e valabil doar pentru miniștrii de Externe. Dar să nu ne facem iluzii. Nimeni nu-l va lua în serios.

Vintilă MIHĂILESCU

…@hai-hui.ro

Ce o să te faci tu cînd vei fi mare?

Acum vreo lună a început să curgă o țeavă. Cunoașteți, presupun, situația: nimic grav, dar trebuie să oprești rapid apa, căci altfel inunzi vecinul sau propria casă. Ca să repari acest „fleac“, ai nevoie însă de un instalator, adică de un muncitor calificat pe țevi și robinete care curg. Și aici începe problema, căci așa ceva e greu de găsit în zilele noastre! Am apelat la primul instalator de care am aflat prin vecini, căci nu puteam să stăm așa, cu apa oprită. A venit, s-a uitat, a zis că repară tot, a plecat să cumpere nu știu ce și a venit a doua zi. A meșterit vreo jumătate de oră, apoi a zis: *Gata, e ca nouă!* A doua zi, țeava a început să curgă din nou. În timp ce-l înjuram pe instalatorul nostru de-a lungul și de-a latul casei, mă gîndeam că dacă pe ăsta l-ar fi întrebat cineva, cînd era mic, „Dorele, tu ce vrei să te faci cînd vei fi mare?“, ar fi răspuns fără să ezite: „Eu cînd o să fiu mare vreau să mă fac Dorel!“ Și Dorel s-a făcut, ca-n reclame.

Am căutat deci cu mai multă grijă, vreo săptămînă, și, în cele din urmă, un prieten ne-a făcut legătura cu un coleg de-al lui care știa un instalator de nădejde. L-am sunat imediat și ne-a făcut o programare peste patru zile, cînd avea cîteva ore libere. A venit la ora anunțată, coborînd dintr-un VW cochet, și-a luat trusa de scule și s-a apucat de lucru. După vreo două ore a terminat, ne-a explicat ce se întîmplase și a făcut proba de față cu noi. Ne-a spus apoi cît ne costă (o sumă frumușică…) și ne-a lăsat cartea sa de vizită în caz că vom mai avea vreodată neplăceri. Dar n-am mai avut! Se pare că nimerisem unul dintre cei zece muncitori calificați din București…

Seara, după un duș îndelung așteptat, am luat cartea de vizită și m-am tot uitat la ea. Am făcut niște socoteli în cap și am realizat că, dacă acesta este ritmul de muncă al instalatorului nostru, înseamnă că el cîștigă mai mult decît mine. În orice caz, mașina lui, chiar la mîna a doua, sigur a costat mai mult decît mașina mea cea nouă. *Nu-i rău să fii instalator!…* – mi-am zis eu, dus pe gînduri. Dar ați auzit dumneavoastră pe cineva care să vrea să se facă instalator?

De aici începe altă poveste. Oare de ce toată lumea e convinsă că e atît de rău să te faci instalator, cînd, de fapt, se poate cîștiga atît de bine? Mai direct spus: oare de ce a ajuns de rușine pentru tot neamul dacă cineva din acel neam vrea să se facă muncitor? Adică, așa cum ar spune cu falsă condescendență toți vecinii, n-a fost în stare de altceva?

Această poveste începe încă de pe băncile școlii – ba, pentru unii, chiar înainte de a se naște copilul: *al meu o să facă facultate și o să ajungă departe* – își propune orice părinte responsabil. Pentru asta, trebuie să fie însă tot timpul primul. Și urmează premiul întîi la grădiniță, la școala primară, ședință cu dirigintele cînd copilul a luat un 8 la mate etc. și apoi, evident, facultate – de dorit în străinătate. Și totuși, de ce trebuie *neapărat* să facă o facultate și mai ales să fie tot timpul premiantul clasei?

Am fost de curînd, pentru cîteva zile, în Germania și am stat la niște prieteni. Aveau un băiat teribil de deștept și serios și o fată isteață foc, dar care nu dădea doi bani pe școală. Am lăsat, jenat, privirea în jos cînd a venit vorba despre asta, dar, spre surprinderea mea, părinții nu erau cîtuși de puțin afectați de acest fapt. Tatăl, cunoscător al României, a surprins nedumerirea mea: *Nu e ca la voi, nu sîntem ahtiați să avem copii premianți, important e ce faci în viață* – mi-a explicat el zîmbind. *Mai mult* – a continuat el –, *este o mîndrie să fii un bun meseriaș*.

Desigur, România nu-i Germania, dar asta e o înțelepciune de genul „nici iarna nu-i ca vara“, adică nu ne ajută cu nimic să înțelegem ce se întîmplă. De aici, iată, începe încă o poveste.

Problema nu e că avem prea mulți absolvenți de facultate sau prea mulți doctori, e o prostie, căci nivelul de educație terțiară încă este cu peste zece procente sub media europeană – deci mai avem încă mult de recuperat. Putem vorbi eventual, de o repartizare nerealistă a studenților pe domenii, România avînd în 2015 cel mai mare procent de studenți în științe sociale și drept (49%), dar cel mai mic în știință, matematică și informatică (5,2%) din UE. Problema este deci că avem prea puțini muncitori calificați.

De ce? Pentru că „nu se mai cere“, a explicat Ecaterina Andronescu în 2009, cînd a închis învățămîntul profesional, pe care tot Ministerul Educației a fost nevoit să-l reintroducă în 2012 la presiunea angajatorilor. Doar că, din 1990 și pînă în 2012, dacă numărul liceelor teoretice a crescut de la 11.609 la 76.107, cel al colegiilor tehnice a scăzut de la 138.367 la 68.763, iar cel al școlilor profesionale de la 113.967 la 4.116. Iar numărul elevilor înscriși a scăzut de peste zece ori. Desigur, nu mai era nevoie de muncitori calificați pentru combinatele industriale ale economiei centralizate, dar au apărut, în schimb, platformele industriale ale capitalismului. Chiar nu s-a așteptat nimeni la asta? Deci altă prostie. De-abia după 2014, statul a început să realizeze că e nevoie și de muncitori calificați și a inițiat „învățămîntul dual“, în parteneriat cu angajatorii (apropo, în Germania, această practică este obligatorie în majoritatea liceelor). Nu se mai cer meseriași? Succesul Școlii profesionale germane Kronstadt din Brașov, de pildă, dovedește exact contrariul!

Dar să lăsăm statul deoparte, căci știm de ceva vreme la ce ne putem aștepta de la el. Ce-au pățit însă oamenii, de ce au ajuns să le fie rușine de „meserii“? Păi, mai întîi, din 1990 și pînă în 2012, au dispărut aproximativ 5,5 milioane de locuri de muncă, majoritatea pentru muncitori. Deci, firesc, părinții nu doreau ca și copilul lor să pățească ce au pățit ei. Complementar, aspirațiile s-au îndreptat de la societatea gulerelor albastre ale comunismului la societatea gulerelor albe ale capitalismului. Ce vrei tu să te faci cînd vei fi mare? Clasă de mijloc, evident! Pe de altă parte însă, ideea însăși de „muncitor“ a fost devalorizată și a ajuns să fie de rușine: muncitorii știa au fost profitorii comunismului, iar acum au ajuns niște nostalgici prăpădiți – a început să spună lumea bună – și cu toții am ajuns la concluzia că la școlile și liceele profesionale ajung să meargă doar „ratații“! Rezultatul? Un procent mult mai mare de analfabeți funcțional în rîndul acestor elevi, viitorii noștri muncitori calificați.

Doamne, ajută-mă să nu-mi mai crape țeava la baie!

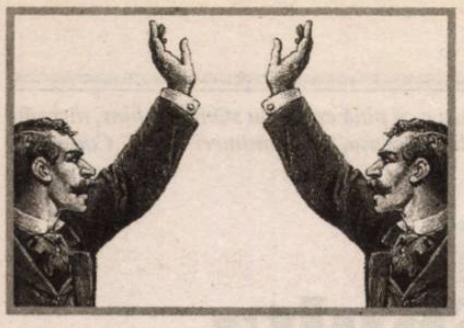

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Belgrad 2017

Parcarea asta mobilă de patru-cinci kilometri îmi este așa de familiară, încît încep să mă uit și după iepurași și Catedrala Neamului. Infrastructura e praf, primăria a construit o grămadă de chestii kitschoase, șoferii sînt parcă toți loviți de strechea claxonatului și de Tourette, așa că mă aștept ca în cîteva ore să ajung acasă, la marginea Bucureștiului.

Am antrenat oficiali ai Ministerului de Externe sîrbesc, unde problemele sînt și ele foarte similare, pe lîngă faptul că majoritatea angajaților sînt înrudiți între ei.

Sistemul lor informatic e praf, corupția în floare și tocmai au arestat un fost ministru al Transporturilor. Dragnea al lor politic e și el sociopat și are niște legături oribile cu fostul regim comunisto-naționalist. Livache sîrb a cîștigat alegerile cu 55% și o bună parte a populației pline de spume și speranțe se pregătește să trăiască mult mai bine pe alte meleaguri.

Mass-media e și ea controlată de un amestec de foști și actuali securiști, iar rușii au o prezență stridentă peste tot, de la mass-media pînă la împodobirea Catedralei Neamului lui Pandele și Firea Markovici.

Soros e dușmanul și pe la ei – lipsa de imaginație în identificarea dușmanului cuplată cu un antisemitism solid înfipt și în conștiința lor colectivă, plus propaganda rusă, fac ca toată zona din estul Europei să fie lovită de aceeași dambla. E plin de politicieni de tip Orlando – frumușei, șmecherași și nesimțiți, sau de tip Ghiță – sociopați, agresivi și supercorupți –, așa că alegerea patronului de la RTV pare absolut logică. În plus, Belgradul e înconjurat din toate părțile de apă și bălți care sigur pot fi concesionate doritorilor de pescuit fugăriți de procese, că doar prietenii sînt făcuți să deschidă drumuri.

Ne ducem la restaurant și petrec 45 de minute înghesuit într-o mașină pentru a străbate kilometrul pînă la destinație. Restaurantul italian este impecabil și sîrbii nu se sfiesc să creeze o atmosfera propice oricărui doritor de cancer pulmonar. Decid să fiu pozitiv și să cred că probabil își doresc să mă ajute cu anticorpii și de asta fumăm împreună (eu nevoit) două cartușe de țigări. Mîncarea e divină, căci are gust și miros, în ciuda faptului că pentru un neavenit ar părea că sîrbii au venit la campionatul mondial de sudat țigări și nu la restaurant.

Milica este mai mică decît mine cu un an. E șefa de trib de aici și misiunea ei din seara asta pare să fie îndoparea mea. După trei ore și jumătate petrecute mîncînd (în retrospectivă) o cină ușurică cu patru feluri, simt că aș putea empatiza cu oricare dintre gîștele crescute pentru pateu.

Sînt îndemnat repetat să beau rakie. Pricep la un moment că îndemnul este un fel de a semnaliza dorința participanților de a mai bea un păharel și pentru prima oară mă gîndesc că aici aș fi fost mîndru de taică-miu și de Gigilică. Ambii au fost

© wikimedia commons

oameni serioși, capabili să radă doi litri de țuică dublu distilată și o vadră de vin pe zi. Aici ar fi cîștigat respectul pe care îl meritau.

A doua zi repetăm experiența, de data asta la un restaurant sîrbesc. Întreb, la caterincă, dacă garnitura aia de țigări de aseară care mi-a plăcut așa de mult e pe meniu și aici, dar nimeni nu pare amuzat. În general, au un simț al umorului minunat, dar la glume cu țigări și rakie nu se bagă nimeni. Fumez pasiv cel puțin la fel de mult, dar azi mi se spun o mulțime de glume cu macedoneni, sloveni, croați și bosniaci. Seamănă leit cu glumele noastre cu ardeleni, olteni și moldoveni, așa că trecem pe poante despre sîrbi. Rîd sănătos de ei înșiși și încep să cred că bășcălia s-a născut într-un codru comun de prin Banat.

Avem șase gustărici, fiecare dintre ele făcută pentru toți oaspeții restaurantului și nu numai pentru masa noastră. Mama cred că a fost născută să gătească la restaurantul ăsta. Urmează ciorba, aperitivul pentru felul doi, felul doi, aperitivul pentru rakia dinaintea desertului, aperitivul dinaintea desertului, îndeajuns de multe prăjituri ca să bage în comă diabetică toți puștii mei din Ferentari, și ceva murături, sălățică de vinete, niște mici, un pic de tobă, sărmăluțe vegetariene și încă vreo zece chestii care sînt tot timpul prezente pe masă, ca nu cumva să piară careva flămînd.

Ne-am așezat la masă la ora 6. La 10,20 am decis că ar trebui să încercăm să ne mișcăm un pic. Pe la 11 noaptea jucam baschet. Jucători bunișori, dar clar duși rău cu capul. Ori nu mi-am dat eu seama că jucam cu trofeul ligii universului pe masă.

Decid că Ghiță are gusturi bune și îmi promit să revin.

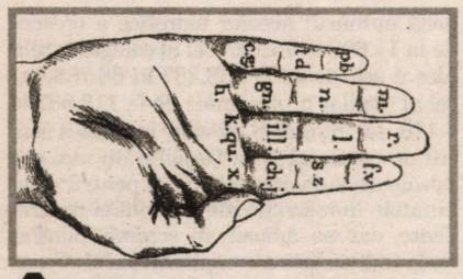

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Farmecul discret al simpozionului

În nou înființata universitate particulară – numită după întemeietorul ei, un vestit profesor de pantomimă, *freelancer* de felul său, „Stanislav Miroslav“ – s-a deschis Facultatea de Arte Frumoase. Doamna decan, fostă soprană la o filarmonică de tîrg arhaic și cunoscută sub pseudonimul scenic (inscripționat acum pe ușa capitonată a unui impozant cabinet profesoral) Pontserrat Babanné, se dovedi, din prima secundă a mandatului, o fire extrem de rafinată. Umplu pereții instituției cu tablouri multicolore, achiziționate, în regim de urgență, de la pictorii amatori care-și expuneau marfa, neobosiți, într-unul dintre parcurile centrale ale orașului, decoră coridoarele cu imense aranjamente florale și, lucrul cel mai important în viziunea sa, amenajă o sală de festivități cu bun gust, demnă de toată prețuirea comunității universitare. Pontserrat a pus aici exponate de mobilier cu încărcătură culturală majoră, de la scăunașe roase de timp, bănuite (de către profesorul de Arheologie din cadrul Universității „Stanislav Miroslav“, Nicușor Pomădatu) a fi dacice, aparținînd aristocrației getice *(tarabostes)*, așa-zișii „pileați“, pînă la piese clasice din secolele XVIII-XIX (datate, neezitant, de către același Pomădatu): un pian fără clape, trei cufere de diverse dimensiuni, două oglinzi venețiene ușor crăpate, un patefon fără pîlnie și mai multe jilțuri (rupte) de epocă. Pe un zid atîrna o sabie ruginită. Pomădatu spunea că ea ar fi fost spada lui Ștefan cel Mare, la Istanbul aflîndu-se o copie a acesteia și nu originalul. Profesorul se vedea însă contrazis de colegul lui de la Medievistică, Țuțu Dichisitu, care considera obiectul însuși Exacaliburul Regelui Arthur. În ciuda polemicii savante dintre cei doi, un asistent insolent de la secția de Hispanistică scrisese deja, nonșalant, dedesubtul vechii arme: „Sabie din secolele XII-XIV, folosită, cel mai probabil, de viteazul nobil spaniol Rodrigo Diaz de Bivar în luptele sale cu maurii. Ne referim la *Cidul Conducător / El Cid Campeador*“.

„De ce acest progres brav?
Deoarece s-a născut Universitatea «Stanislav».“

În centrul încăperii, doamna Babanné a pus mese și scaune moderne pentru marile evenimente intelectuale ce urmau să se deruleze în facultate. Ca să fim exacți, energica decăniță se lansase în demersul istovitor cu un gînd secret de la bun început. Dorea să inaugureze activitatea Artelor Frumoase de la „Stanislav Miroslav“ cu un impresionant simpozion pe o temă fascinantă (la care se gîndea de multă vreme): „Unde se găsea învățămîntul nostru ieri? Nicăieri! Unde a ajuns azi? În codrul cu brazi! De ce acest progres brav? Deoarece s-a născut Universitatea «Stanislav».“ Miza pe o semnificativă participare națională și internațională, iar prestigioșii profesori-crema intelectuală a patriei, pentru a discuta pe marginea menționatului subiect de covîrșitoare importanță. O singură problemă mai avea totuși de rezolvat înaintea ceremoniei: ridicarea, la cote maxime de eleganță și stil, a nivelului personalului tehnic, personal indispensabil în desfășurarea ostilităților. Ca atare, portarul Costică fu distribuit în rol de somelier, bucătăreasa de la cantină, Tanți, în cel de *chef Michelin*, iar secretara-șefă a facultății, Miruna (care tocmai își luase permisul de conducere), în *chauffeur* de viță aristocratică (tînăra fusese, de altfel, îmbrăcată bărbătește, i se desenase, cu cărbunele, sub nas, o mustăcioară și i se cumpărase și un joben tradițional). Oaspeți nu puteau fi găzduiți, pe parcursul comunicărilor, decît într-o incintă academică de înalt nivel, precum cea de față, incintă care primise și un nume pe măsură: Aula „Pontserrat Miroslav“. Da, amănuntul generase cîteva confuzii. Unii șopteau pe la colțuri că doamna Babanné ar fi soția rectorului fondator Stanislav, însă informația nu conținea pic de adevăr. *Fake news!* Numele mixt legitima doar efortul creator al celor doi extraordinari pionieri universitari. În aula „Pontserrat Miroslav“ plănuia soprana să invite toată

Ei, în acest punct, fabuloasele planuri ale doamnei Pontserrat se împotmoliră neașteptat...

Dezastrul s-a declanșat pe traseul de la aeroport la universitate. „Șoferul Mirun“ – însărcinat cu transportul unui grup de musafiri – a bușit, succesiv, zece mașini parcate regulamentar, îngrozindu-și pasagerii. Ulterior, la întocmirea procesului-verbal, l-a băgat în sperieți și pe agentul Migdală de la Circulație, întrucît i s-a șters mustăcioara din cauza transpirației și și-a dezvăluit feminitatea. A fost arestat(ă) pe loc. *Chef* Tanți, aducînd platoul cu sarmale la masa festivă, s-a împiedicat și a aruncat pretutindeni buclucașele „ghiulele“, două chiar în mutra acră a rectorului întemeietor Stanislav. În fine, Costică, încercînd, în postură de somelier, să taie gîtul unei sticle de șampanie cu un stilet, a împroșcat cioburi și spumă în cele patru zări. Profitînd de haos, Pomădatu a înșfăcat sabia Cidului de pe perete și i-a luat la fugărit, deopotrivă, pe medievistul Dichisitu și pe asistentul de la Hispanistică.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

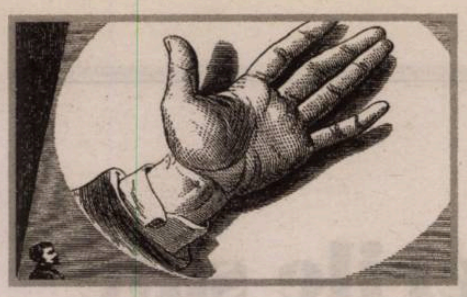

Adina POPESCU

portrete din mers

Hărțuirea prin comunicare

– despre nevorbiți, pe Facebook, la telefon sau aiurea –

Pînă acum cîteva luni am avut un telefon „cu butoane“, un Nokia antic, indestructibil. Îmi tot ziceam: cînd nu va mai merge, îmi voi lua un *smart*. Pe undeva îmi convenea, mă ținea bateria fix o săptămînă și, în plus, nu mă simțeam obligată să răspund la mail-uri și mesaje decît atunci cînd eram acasă, în fața computerului. Așadar, a nu fi conectat în permanență la Internet poate să devină și un avantaj sau scuza perfectă pentru a nu fi găsit. „Ți-am scris acum o oră pe Mess! N-ai văzut?“, eram întrebată adesea. „Nu, pentru că n-am *smart!*“, răspundeam și ridicam din umeri. Totuși, mi-am dat seama cu timpul că unii oameni, mai ales cei pentru care viața înseamnă o conectare perpetuă, mă priveau ca pe o ciudățenie. Iar cînd mi se mai întîmpla să mă rătăcesc prin oraș, să nu găsesc o adresă, mai ales atunci cînd eram în mare întîrziere, sunam pe cîte cineva: „Am o rugăminte: intră și tu pe net și zi-mi unde e exact restaurantul X!“ sau „Cum pot să ajung mai repede pe strada Y?“ etc. Așadar, dragul meu Nokia nu sucombase încă de tot cînd l-am aruncat într-un sertar și mi-am luat un iPhone. Înainte aveam o ușoară temere că nu mă voi descurca cu el, cu degetele mele boante, prea puțin obișnuite cu un *touchscreen*. Aiurea! Mi-am dat seama că parcă m-am născut cu telefonul ăsta în mînă și m-am întrebat la modul cel mai sincer cum de-am putut să

Îmi pierd uneori și două ore pe zi răspunzînd la e-mail-uri și la mesaje de toate felurile.

mă descurc pînă acum fără el. Am început să merg cu GPS și pînă la pîine, să comand taxiuri de oriunde, să verific numele vreunui scriitor pe net atunci cînd nu mi-l aduceam aminte sau orice altceva (de cînd cu *smart*-ul, pentru mine lapsusul nu mai există!), să-mi număr pașii (și să-mi propun să fac 10.000 pe zi), să fac poze la te miri ce, dar mai ales să răspund prompt și conștiincios la toate mesajele. Pînă cînd am ajuns repede la o saturație, căci cu cît răspunzi mai repede la mesaje, cu atît primești mai multe. De fiecare dată cînd telefonul meu scoate cîte un clinchet, tresar nervos – iar mă caută cineva, iar vrea cineva ceva de la mine! Există și o formă de masochism aici, fiindcă aș putea să-mi închid notificările, însă dacă nu le „aud“ poate pierd ceva esențial, care nu suportă amînare, nu-i așa? Am ajuns în situația pe care o uram cel mai mult înainte, să stau la o terasă, la o bere, cu un prieten real, care să-mi vorbească *face to face,* să-mi povestească ceva despre viața lui, iar eu să-l aud doar cu o ureche, preocupată să răspund la ultimul mesaj de pe telefon, în timp ce-i zic prietenului meu: „Scuză-mă numai un minut… ăăă, ce spuneai?“ Treptat, iPhone-ul a început să mă enerveze, uneori îmi vine să-l arunc de pereți, deși bietul telefon n-are nici o vină, aș putea la o adică să-l transform într-un telefon normal, de genul celui „cu butoane“, la care doar să răspund, dar atunci, de ce am mai dat 2000 de lei pe el? De vină este modul nefericit în care îmi gestionez timpul și comunicarea cu ceilalți oameni. Pentru că „ceilalți oameni“, de cînd au și ei *smart*-urile lor, simt nevoia să comunice non-stop. Oricînd, orice și de multe ori doar ca să se afle în treabă. Nu știu ce se întîmplă, însă de cînd cu noile tehnologii, comunicarea a suferit niște mutații de-a dreptul monstruoase. Mă întreb dacă chiar se mai numește comunicare sau e altceva, un „defect“ social, o boală care pînă acum cîțiva ani exista doar într-o stare latentă. E adevărat că, și atunci cînd nu aveam decît un amărît de telefon fix, erau cîte unii care te țineau cu orele la telefon, ca să-ți spună numai nimicuri și să se audă vorbind. Doar că atunci erai mai greu de găsit, iar astfel de lucruri se puteau controla. Azi nu mai poți controla pe nimeni, dacă cineva vrea să-ți spună ceva, o va face, va intra în bula ta de intimitate oricum, cu sau fără voia ta (este suficient doar să fii conectat la Internet), căci modul în care se comunică acum este mult mai intruziv decît înainte. Încep să cred că noile tehnologii le pică, de fapt, ca o mănușă tuturor nevorbiților. Tuturor celor care înainte încercau să dea de tine prin metode „tradiționale“, nu reușeau și renunțau. Tuturor extrovertiților care nu au ce face cu timpul lor și nu se simt bine dacă nu deschid gura. Sînt cîte unii care nu mai pot trăi în afara Messenger-ului (și habar n-am cum or fi supraviețuit în absența lui). Nu poți să-i ignori, că se și supără iremediabil pe tine, așa că te gîndești să nu-i jignești, mai ales dacă legăturile voastre sînt nu doar de prietenie, ci și profesionale. „Ți-am trimis mesaj… nu l-ai văzut? De ce nu-mi răspunzi?“ sau „Îmi apare că ești online!“ (Cu alte cuvinte: „Aha, nu te mai ascunde, nu mai sta ca mortu-n în păpușoi sau… de fapt, ai ceva cu mine?“)

Îmi pierd uneori și două ore pe zi răspunzînd la e-mail-uri și la mesaje de toate felurile (cele mai multe, e adevărat, sînt legate de munca mea). Însă pentru un om care lucrează zilnic cu textul și la un moment dat i se face lehamite de scris, a mai scrie și mesaje de cele mai multe ori inutile reprezintă un soi de *overdose*. Ajungi să-i urăști pe oamenii cărora le scrii, deși, în fond, ei n-au nici o vină. La un moment dat, am cunoscut o tipă cu care m-am înțeles foarte bine, am băut noi ceva împreună și am vorbit vreo două ore, ca fetele, ne-am despărțit și am stabilit să ne mai vedem. A început să-mi scrie mesaje chiar de pe drumul spre casă, pentru a prelungi într-un fel întîlnirea noastră. I-am răspuns politicos din pat, voiam să mă culc. La un moment dat, chiar mi se pare că i-am zis „Noapte bună!“, a mai scris ceva și mesajele s-au oprit. În zilele următoare, a continuat să-mi scrie din tramvai, din parc, de la supermarket. Mă simțeam cumva obligată să-i răspund, „ca să nu se supere“. Pînă cînd mi-am dat seama că mesajele alea mă sufocau, deși veneau din partea unei persoane drăguțe, iar conținutul lor era simpatic și prietenos. Însă simțeam pe undeva că acea comunicare în exces ducea spre o prietenie „în exces“, căreia nu-i puteam face față. Într-o vreme, mă căuta un domn mai în vîrstă care mă citea în *Dilema veche*. Mai întîi la telefon, apoi pe e-mail și pe Messenger. Aveau un soi de club de intelectuali într-un orășel de provincie, se întîlneau periodic, dezbăteau probleme culturale. Frumoasă inițiativă – mi-am zis, la început. Domnul încerca să mă invite la o întîlnire a clubului respectiv, am promis că voi merge, dar curînd a început să-mi povestească despre ce fac nevastă-sa, copiii din străinătate, fratele lui, care e și el scriitor, care e starea urbei etc. În principiu, nu erau lucruri neinteresante, însă mă ținea la telefon cîte o oră sau îmi scria cearșafuri pe care nu le citeam niciodată pînă la capăt. Mi-am dat seama că domnul acela mă plictisea cumplit, așa că am decis să nu mai merg la nici o întîlnire, însă el continua să mă caute. La un moment dat, mi-a mărturisit vesel, ciripind la telefon, în mijlocul unei lungi conversații (sau, mai degrabă, un monolog): „Știți, toată lumea îmi zice că vorbesc cam mult… sper să nu vă deranjeze!“. N-a așteptat nici un răspuns și a continuat să vorbească, în timp ce mie deja începuse să-mi pulseze capul. Mi s-a întîmplat și cu diferiți oameni pe care i-am ascultat în mai multe rînduri cîte o oră, la telefon, nu aveam încotro. O prieten mai vechi m-a redescoperit pe Facebook și m-a abordat cu „o propunere legată de un proiect“ (cunosc deja formula asta, cînd o aud mă apucă amocul, pentru că în general nu știu să refuz, tot din politețe, și știu și ce urmează – să prestez ceva pe gratis). Ca să nu mai lungim vorba, mai ales că nu era ceva prea complicat, am acceptat din prima. Însă am primit în continuare mesaje legate de alte „proiecte“ sau pur și simplu un „Pot să te sun? Vreau să vorbim ceva!“. Toate mesajele sînt prietenoase, entuziaste, decente, nu pot să nu le răspund. Totuși, am senzația de hărțuire, băiatul ăsta nu știe cînd să se oprească și ignoră și toate semnalele pe care i le trimit discret. Se tot discută mai nou despre hărțuirea sexuală, că te poate afecta psihic și că lasă sechele, însă oare hărțuirea „prin comunicare“ nu este tot o formă de încălcare a intimității? Ca o consecință, nu te poate transforma dintr-un om volubil și sociabil într-un sociopat? Mă gîndesc că poate e ceva în neregulă cu mine, că nu știu să stabilesc niște limite. Poate așa este croită lumea în care trăim astăzi și sînt o inadaptată. Poate așa e firesc – să răspundem vioi la zece mesaje în același timp, să tresăltăm de bucurie cînd ne bipăie telefonul – „Ce mulți prieteni am! Ce persoană importantă și căutată sînt!“ – să scriem e-mail-uri pline de emoție, să ne arătăm iubirea de semeni, comunicînd în permanență cu ei. Poate că așa a evoluat prietenia. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că eu fac parte din altă lume, o lume în care tăcerea poate fi tot un semn de prietenie și de respect față de alții. Sau, pur și simplu, sînt eu un om prea politicos. Dar încerc să mă tratez.

PUBLICITATE

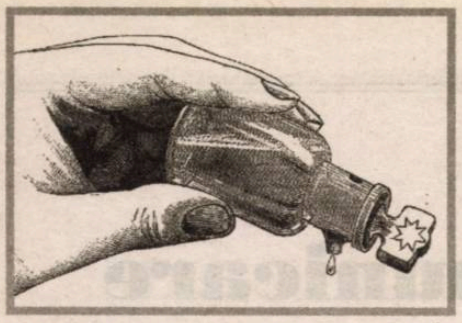

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Noiembrie și abrevierile sale

Numele lunilor au la bază, în multe limbi europene, denumirile latinești, moștenite sau preluate pe cale cultă. În română, forma cuvintelor reflectă în bună parte intermediarul sud-estic (greaca și slavona) al reintrării sau al fixării lor în limbă. În cazul lui *noiembrie*, dicționarul normativ (DOOM, ediția a doua, 2010) indică posibilitatea de abreviere *nov.*, care este într-adevăr cea tradițională și perfect justificată, chiar dacă se îndepărtează parțial de forma actuală a cuvîntului. Abrevierile românești admise se termină în general în consoană (*ian., iun., iul.*) sau, acolo unde consoana nu e singură, în grup consonantic (*febr., mart., apr.*), nu în vocală sau semivocală. E drept, intervin azi și alte modele de abrevieri, mai convenționale, provenite din standardizări bazate pe un principiu strict formal (numărul de litere), cum ar fi abrevierile tăbliților de înmatriculare sau cele ale domeniilor din internet. Abrevierea *noi.* nu este conformă cu tradiția prescurtărilor românești – ceea ce nu o împiedică să apară tot mai des în internet, probabil generată automat de diverse programe insuficient adaptate sau complet indiferente la specificul unei limbi: știrile din rubrica „Ultima oră“ ale unor publicații sau căutările pe site-ul unor biblioteci sînt datate pe tiparul *14 Noi 2017*.

Pe site-ul *Jurnalului Oficial al Uniunii Europene*, calendarul disponibil în toate limbile Uniunii ne permite să facem o comparație între denumirile lunilor în diverse limbi, dar și între sistemele lor de abreviere. Pentru luna noiembrie, abrevierea *nov.* se potrivește în multe limbi, din familii diferite, dar cu același bagaj al culturii clasice, transpus timp de secole în diverse zone ale lexicului. *Nov.* e abrevierea din franceză, italiană, spaniolă, portugheză, engleză, germană, maghiară etc. E interesant că limbile care au în comun cu româna aceeași tradiție culturală medievală și de care forma din română se apropie cel mai mult (greaca și bulgara) abreviază cuvîntul după principiul consoanei finale, obținînd abrevieri identice, desigur scrise cu litere diferite – grecești, respectiv chirilice: *noem.*

Româna nu a ales însă abreviarea *noiem.* (care ar fi fost cam lungă, de altfel!), ci a recurs la forma *nov.*, provenită din *novembre* și *novembrie*, variante care au circulat destul de mult în secolele al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea și care sînt un exemplu de remodelare latinistă a cuvintelor împrumutate pe altă filieră. De fapt, în limba mai veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea), numele lunii apare, în acte juridice și în calendarul bisericesc, mai ales în formele *noemvrie* și *noiemvrie* (mai apropiate de forma din greacă, *noemvrios*, la rîndul ei provenită din latinescul *november*, luna a noua din calendarul vechi roman). *Noemvrie* e forma înregistrată în *Lexiconul de la Buda* (1825); în schimb, Laurian și Massim (1876), în dicționarul lor academic și latinizant, preferă formele *novembre* și *nouembre*, legate de latină și de corespondentele moderne din italiană, spaniolă și franceză (*novembre*). Și Scriban, în dicționarul lui din 1939, alegea forma *novembre*, respingînd o variantă hibridă din epocă: „Azi (mai des, dar nu mai bine) *Noembre*“. A circulat și o altă formă hibridă: de exemplu, ziarul *Românul* din Arad din data „17 *noemvrie* 1929“ folosea în corpul articolelor (de cinci ori!) varianta *novembrie*.

Au existat, desigur, și încercări de a readuce în uz denumirile populare ale lunilor, adesea figurate (legate metonimic de fenomenele atmosferice) și glumețe. Tudor Pamfile, în *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului* (1914), inventaria cîteva dintre aceste denumiri – „*Noemvrie* se mai numește și *Vinicer* – luna vinurilor – *Yinar*, la macedoromâni, *iezmăciune* – luna aiasmei –, *Brumar*, *Brumariu*, *Brumarul mare*, *Promorar*, *Luna brumei*, luna *promoarei*, luna *promoroacei* și se pare că chiar și *Brumărel*“ – și oferea exemple din care se poate observa imaginea predominant pozitivă a lunii în poezia populară: „luna lui Brumari / C-atuncea-s nopțile mari, / Șezi cu mândra cît îți place / Și ziuă nu se mai face“.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

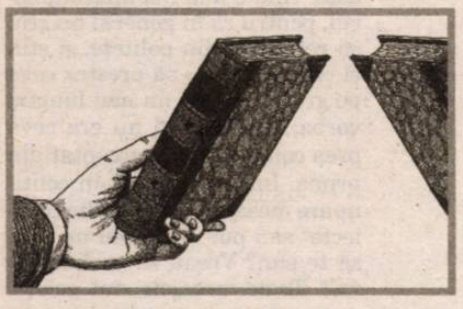

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Optimismul pedagogic

Se-ntîmpla în Italia, prin anii '70, ani plini de efervescență a doctrinelor educaționale. Între altele, în siajul tulburențelor din '68, prinde vigoare doctrina motivațională. Pentru adepții acestei doctrine, a lua în calcul frica, de care vorbeam data trecută, ca pe un factor motivațional, era de domeniul ereziei. Motivația, se spunea, derivă exclusiv din componente psihologice pozitive, precum plăcerea, interesul, pasiunea, curiozitatea ș.cl., iar cele negative, precum frica, autoritatea, coerciția de orice fel, trebuie îndepărtate cu grijă și perseverență. Pe scurt, doctrina lui „trebuie să nu trebuie“, prin care se interzice cu strictețe orice formă de impunere sau de obligativitate și, evident, orice fel de pedeapsă. Nimic obligatoriu, nici măcar opțional, totul facultativ, dîndu-i astfel copilului – elevului – șansa de a-și dezvolta nestingherit potențialul.

Întru verificarea ipotezei, altminteri extrem de seducătoare, s-a recurs la un experiment-pilot, efectuat pe o clasă de gimnaziu, ai cărei elevi au fost educați, vreme de patru ani, în acord cu doctrina. Rezultatele finale au fost totuși departe de cele așteptate. Se pare că, la sfîrșitul celor patru ani de studiu, elevii nu erau dispuși nici măcar să-și folosească batista la suflarea nasului. Continuarea experimentului a fost sistată, doctrina a fost trimisă la reajustare.

Peste decenii, un ziarist băgăreț a avut curiozitatea să vadă ce s-a întîmplat cu „subiecții“, cu gimnaziștii de odinioară. Luîndu-le urma, a avut surpriza să afle că cei mai mulți dintre ei aveau poziții sociale de invidiat, că, una peste alta, clasa supusă experimentului falimentar avea un procent de reușită mult peste medie. Și, fiind un ziarist adevărat, a încercat să găsească și o explicație, luînd legătura direct cu cei în cauză. Iar din relatările lor a reieșit, în mare, cam aceeași poveste.

Mai există
și o morală a moralei.

După încheierea fazei motivaționiste, adolescenții au mers mai departe la liceu. La diverse licee „normale“, cu „teme pentru acasă“, cu „scos la tablă“, cu note bune sau proaste, cu corijențe și repetenții, cu toate cele. La început, s-au simțit ca pe Marte. Cum adică „trebuie“? Cum adică „treci la loc, n-ai învățat pentru astăzi, patru“? Dup-aia a început să-i ia frica: că ceva nu e în regulă cu *ei*, de vreme ce tuturor colegilor li se părea firesc ce se întîmplă. Și uite-așa, din frică, din nesiguranță, din ambiție și-au turat mai toți motoarele ca să-și ajungă din urmă colegii și mulți chiar i-au întrecut și și-au făcut cariere frumoase și-au trăit fericiți pînă la adînci bătrînețe.

Morala? În educație, nu o dată lucrurile par să funcționeze pe principiul „unde dai și unde crapă“. Există și o explicație pentru asta, anume că ființa umană este, încă din primii ani de viață, „neprogramabilă“. Dacă n-ar fi așa, dacă imprevizibilul n-ar fi înscris încă din codul nostru genetic, șansele noastre de a evolua s-ar reduce drastic.

Mai există și o morală a moralei. Eu o numesc, poate cinic, optimism pedagogic. E ca un fel de axiomă, care zice că, fie un sistem de învățămînt oricît de prost, el nu va reuși să distrugă iremediabil toți copiii pe care și-i anexează. Trist e cînd fac uz de acest optimism pieziș și cei care, prin natura muncii lor, ar trebui să-l ignore. „Sînt copii, or să crească mari, se descurcă ei pînă la urmă“.

Avem o sumedenie de teorii ale motivației și încă și mai multe imponderabile de care ține funcționarea ei *de facto*. Asta ne învață, de fapt, să evităm să jucăm totul pe-o singură carte.

Observ cum, pe măsură ce sistemul autoritar cu care ne-am obișnuit în comunism pierde teren, asaltat de modele pedagogice de dată mai recentă – instruirea „centrată pe elev“, elevul „partener“ al actului educațional etc. –, tinde să se instaureze o nouă mitologie, cea a „pasiunii“. Ar trebui să fim un pic mai circumspecți în felul în care mînuim cuvintele, mai ales cînd în spatele lor se ițesc realități ale vieții. Pînă și în jargonul corporatist, „pasiunea“ a ajuns să-și fluture stindardul chiar și în cele mai anoste, mai insipide activități.

Cred că, decît să țintim, cel mai adesea ipocrit, asemenea măreațe realizări în plămădirea ființei umane, ar fi mai înțelept să ne îndreptăm ochii către surorile mai mici, precum interesul, curiozitatea, poate adăugînd și ceva responsabilitate, și respect de sine (era să evoc și „plăcerea lucrului bine făcut“, de care mă simt foarte atașat, dar mi-am adus aminte că sună a slogan electoral). Profesorii buni știu să pună în mișcare asemenea angrenaje mărunte ale sufletului, din care vor germina, poate, cîndva, chiar pasiuni adevărate. Pentru că profesorii buni sînt aceia care se străduiesc permanent să-și înțeleagă elevii. Ei știu că învățătura nu s-a terminat și nu se termină niciodată și că, atunci cînd ai închis cartea, îți ies înainte oamenii.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

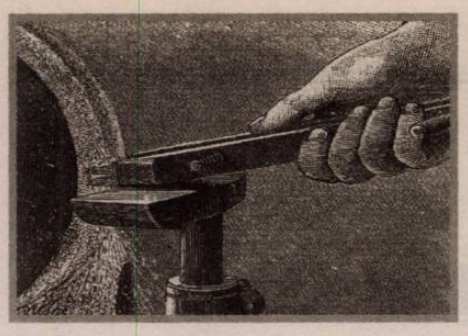

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

De la euro și Erasmus la armata europeană

Știrea seacă sună așa: miniștrii de Externe și ai Apărării din 23 de țări ale UE, inclusiv din partea României, au semnat luni la Bruxelles notificarea comună asupra Cooperării Structurate Permanente (PESCO) și au înmînat-o Înaltului Reprezentant al UE și Consiliului.

Parcă am mai auzit de multe ori despre asta – într-adevăr, statele membre au tot încercat, de-a lungul anilor, să coaguleze o structură proprie de apărare – de la Comunitatea Europeană a Apărării din zorii anilor 1950, la Uniunea Europei Occidentale, căreia i s-a pus capăt în 2011.

Apărarea europeană a părut mereu un proiect vizionar, dacă nu cumva mult prea vizionar – pe de o parte, statele suverane au fost mereu reticente în a pune în comun resurse strategice, pe de altă parte, majoritatea statelor membre făceau parte deja din NATO și, legat de aceasta, țările nonmembre ale unei alianțe militare țineau prea mult la statutul lor nealiniat. O agregare părea, așadar, de domeniul fantasticului.

Nimic nu ar fi schimbat această situație fără stimulii externi apăruți în ultimii ani. Unul se numește Rusia – mai exact, politica tot mai agresivă a Kremlinului. Dacă agresiunea din 2008 asupra Georgiei a fost văzută mai degrabă ca o răfuială locală, departe de preocupările imediate de pe continentul european, percepția generală s-a schimbat dramatic odată cu conflictul din estul Ucrainei și cu anexarea Crimeei.

Un alt stimul se numește Donald Trump. Posibilele legături ale apropiaților săi cu Rusia și ingerințele rusești în alegerile prezidențiale americane au ridicat deja multe suspiciuni în rîndul aliaților europeni. În plus, încă din campania electorală, Donald Trump a pus relația transatlantică în termeni de business, mult prea mult pentru gusturile multor europeni (plătești – primești securitate). Pur și simplu, Statele Unite nu mai par aliatul previzibil de dinainte de era Trump.

Adăugați la acestea incertitudinile post-Brexit, dar odată cu plecarea Marii Britanii și dispariția principalului opozant al proiectului. Apoi, amenințarea teroristă, criza migrației. Să nu uităm nici ascensiunea extremei drepte, susținută atît dinspre structurile de propagandă ale Kremlinului, cît și dinspre grupurile ultraconservatoare americane (poate viitorul ne va arăta dacă acestea acționează independent sau coordonat).

Singură în fața atîtor amenințări, dintre care multe amintesc de întunecata perioadă a anilor 1930, Europa s-a văzut obligată să strîngă rîndurile. Experiența istorică obligă la aceasta.

O forță militară contribuie la forjarea unei identități europene.

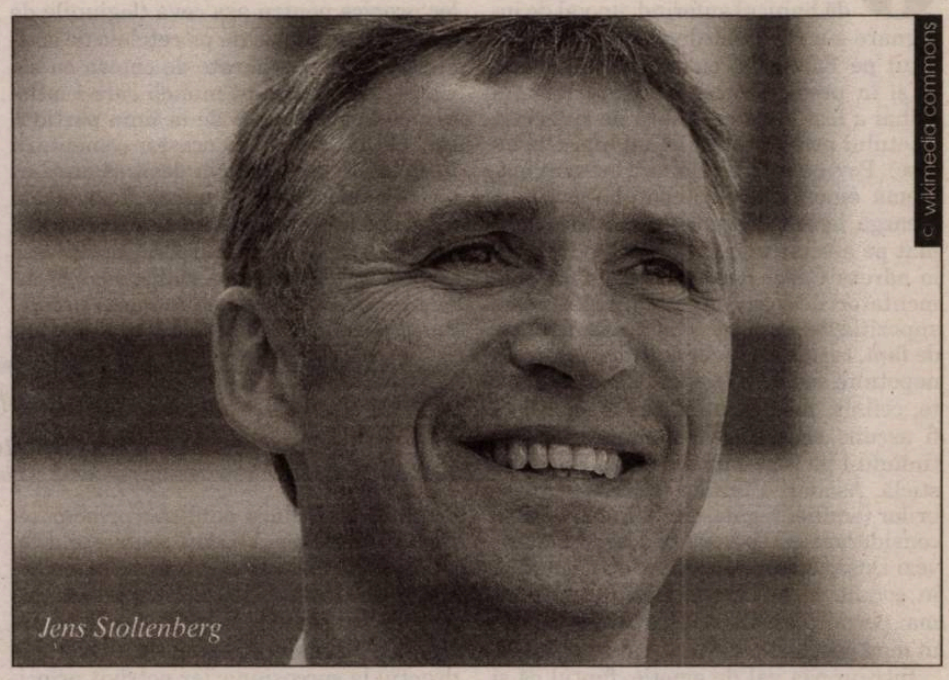

Jens Stoltenberg

© wikimedia commons

Nimic nou, pînă la urmă. Criza euro a avut un efect similar. Fără seismul financiar-bancar, statele membre n-ar fi acceptat nici în ruptul capului un sistem comun de control asupra bugetelor, de exemplu. Sau o uniune bancară. Ca să nu mai vorbim de uniunea fiscală. Europenii au nevoie de crize majore pentru a lua decizii majore. O fi bine sau nu, dar așa funcționează Europa.

Constituirea unei formule de apărare europeană a ridicat mereu întrebări legate de trăinicia relației transatlantice. Nu cumva europenii tind să se îndepărteze de America, nu cumva tind ei devină „prea" autonomi? Pînă la apariția lui Donald Trump și la conturarea tot mai clară a amenințării rusești, întrebarea aceasta bloca orice inițiativă strategică europeană – membrii din Răsărit erau cu mult prea suspicioși, dată fiind experiența lor istorică încă vie, care-i face, în general, mai „atlantiști" decît colegii occidentali. Apărarea europeană părea mai degrabă o punte către Rusia, pe care aliații occidentali păreau s-o arunce peste capul esticilor. Toate aceste temeri nu mai sînt azi de actualitate, în contextul noilor provocări, atît rusești, cît și americane.

Așa se face că Apărarea Europeană Permanentă cuprinde azi 19 țări membre NATO (toate statele ex-comuniste sînt acolo!), dar și patru care nu fac parte din Alianța Nord-Atlantică. Și tocmai prezența lor dă o dimensiune cu totul nouă și aparte acestui proiect. Vorbim despre Austria, Cipru, Finlanda și Suedia.

Departe de a diviza „frontul" occidental, apărarea europeană îi aduce pe „neutri" mai aproape de structura strategică euro-atlantică.

Că așa este o arată declarația de luni a secretarului general al Alianței, Jens Stoltenberg. Acesta a declarat că vede în PESCO o modalitate de consolidare a pilonului european în cadrul NATO și, foarte important, că „aliații non-UE sînt vitali pentru securitatea europeană".

Despre felul în care statele partenere vor dezvolta în comun capabilități de apărare, despre investițiile comune sau despre viitoarele misiuni se va vorbi mult în perioada următoare.

Dar dincolo de aspectele tehnice, să nu uităm de dimensiunea identitară pe care o conferă un astfel de proiect. În definitiv, o forță militară contribuie la forjarea unei identități europene alături de moneda comună, de libera circulație sau de schimburile de studenți din programul Erasmus.

Toate acestea îl fac pe cetățeanul european să se simtă „mai acasă" în orice colț ai Uniunii.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Băi, nu vezi că-s 7 lei strugurii?!

Voi chiar nu vedeți? Nu aveți ochi? Sînt peste 7 lei strugurii. Cum, dom'le, la ce recoltă a fost? Cum să fie în noiembrie 7 lei kilu' niște amărîți de struguri culeși ieri, în octombrie? Am fost în piața săracă de la Rîmnic. Și mi-a sărit mustarul. Și mărul, chiar mărul, de la 6 lei în sus? Aici nu e vorba de cît de mult cer țăranii, ci de cît crezi tu că ai în buzunar. Este o iluzie pe care o trăim fără discernămînt, fără chef, un moft! Nu ne pasă! Cu doi-trei lei mai mult la struguri, la fel și la măr, nasol la unt, de la 5 la 10? Ne furăm între noi, ne mințim mult. Vrem aia, vrem ailaltă, dar nu avem curaj să nu mai luăm. Ne păcălim, umblăm iar cu cioara vopsită. Strugurele e nobil, venit din soare, ploaie, tace molcom pe tarabă. Noi ne sfîrtecăm banii. Noi nu mai avem valoare, pentru că ne fură peisajul. Pentru un bob tăcut. Pentru un nimic. Noi prețuim, dar cu buzunarele, cică, sanchi, pline de bani, nu mai avem nici o valoare. Nici nu știu cum să vin lîngă struguri. Să iau cu juma' de kil mai puțin? Să ciugulesc de pe la comersanți și să mă satur? Iau cîte un bob de aici, de colo, e de-ajuns, nu? Umpli burta, azi, mîine, altă zi! Strugurii sînt de o fragilitate infinită, n-au obrazul gros al mărului. Strugurele e pieliță, pielița e un pretext pentru a conține. Dar fragilitatea asta nu-i dă dreptul să ridice nasul prea tare din foaie. Nu e cazul, chiar nu e cazul. Băi, tu nu vezi că s-a făcut 7 lei strugurele? Asta înseamnă că nu-ți pasă de ce ești. De fapt, cine ești? Un val de consum, un trend, o țăcăneală a vreunuia, că-i *vintage,* că-i *cool.* Cine ești tu, față de o boabă de strugure? Are personalitate, îi pasă de ce este. Tu, mîncat, nu mai ești nimic. Ești pe Facebook cu ciorchinele tău de 7 lei? Vezi, nici așa nu-ți place să te afișezi, nu e *cool.* Ți se pare normal – ești banal – să fie strugurele 7 lei.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Deși cîștigă mereu, handbalistele de la CSM București nu sînt mulțumite de propriul joc. Un fenomen mai rar întîlnit în România?

CSM e în sine un fenomen. CSM e un OZN. Nu s-a mai întîlnit așa ceva la noi. Această echipă e montajul artificial al Primăriei Capitalei, dotată cu un venit uriaș pentru acest sport și adunînd tot ce poate fi mai bun din țară și străinătate. O rachetă țintind fix Luna. E ca Real, Barça, Chelsea sau Juve. Și acestea sînt construcții pline de interese, dar și de pasiune. Acest ultim argument lipsește din ADN-ul echipei Bucureștiului, care e doar o strîngere de mercenare într-o entitate fără istorie. Rezultă că singura ei rațiune de a fi este performanța. E ca și cum ai angaja cei mai buni pădurari din lume ca să-ți taie un codru. Poate că seara, la un ceai fierbinte, mai rîzi, mai spui o poveste, legi o prietenie. Dar treaba va fi judecată la metrul cub de lemn doborît. De aceea fetele, dacă sînt cu capul pe umeri, nu pot culca o ureche pe pernele lor de mătase. A fost un succes clar la Ljubljana, profilat însă doar pe ultima parte a meciului. Și să nu uităm că e doar prima fază a Ligii Campionilor, iar grupa e relativ ușoară. Adevăratii balauri vin mai tîrziu, Gyor și Rostov. Pe una vor trebui să o lase acasă dacă vor să ajungă la nivelul minim impus de investiția de peste două milioane de euro, adică Final Four. Ba chiar ar trebui să joace finala. Ca să nu zic că-i musai să o cîștige iar. CSM e o trupă de șoc, un soi de Robocop sportiv care va fi util doar dacă va înlănțui trofeele și va da buzna în istoria unui sport fără mare rezonanță mondială. Deci cu atît mai mult e nevoie de ceva unic pentru a propulsa imaginea Bucureștiului pe măsura banilor pe care cetățenii orașului îi dau, neîntrebați, acestui proiect. Așa că, da, să fie nemulțumite. E, deocamdată, mica noastră mulțumire.

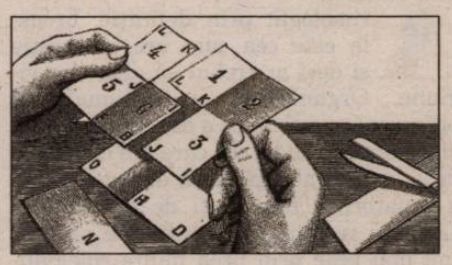

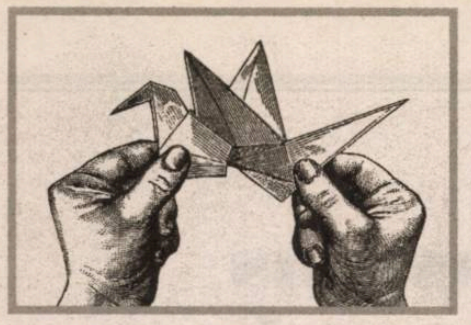

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Bietul prinț

Odată cu știrea că nepotul regelui Mihai n-a fost lăsat să-și vadă bunicul suferind, un val de indignare s-a revărsat de-a lungul și de-a latul pe Facebook, cu reacții importante și în presă. Brusc, suferința Regelui Mihai a fost pusă în umbră de suferința „bietului prinț“ (care nici nu mai e principe). Povestea începută sub această emblemă emoțională a nepotului oprit să meargă la patul bunicului s-a transformat pe nesimțite într-o critică puternică la adresa Casei Regale. Nenumărați comentatori de ocazie au început să vînture supoziția de sorginte conspiraționistă că, de fapt, regele nici n-ar fi știut de dorința nepotului său de a-l vedea. Cu alte cuvinte, ceilalți membri ai Casei Regale i-ar fi ascuns acest lucru, manipulîndu-l și ținîndu-l pe rege într-un fel de clopot de sticlă. Așadar, o critică la adresa membrilor familiei regale, dar și un fel de desconsiderare mai pe ocolite a regelui (care, vezi Doamne, nu mai știe ce se întîmplă), în condițiile în care nimeni nu-și prea mai permite astăzi să-l vorbească de rău în mod deschis.

Într-un așa val de emoție, faptul că și principesa Elena a luat atitudine publică împotriva propriului fiu a fost perceput drept un gest inacceptabil, în vreme ce gesturile mult mai concrete ale lui Nicolae Medforth-Mills, incriminate de membrii Casei Regale, au fost minimalizate complet. Dar uneori publicul judecă la cald ce i se oferă și ia în considerare numai partea care îi convine. Se indignează fără să mai privească în profunzimea lucrurilor. Facebook-ul e un loc propice pentru așa ceva (legiunile de moraliști de ocazie de pe rețelele de socializare erau comparate de cineva cu sovietele de oameni ai muncii care-i înfierau pe deviaționiștii de la linia partidului). Citind mulțimea acestor comentarii în cazul de față, nu poți decît să crezi că toți membrii Casei Regale ar fi părtași la o conspirație împotriva „bietului prinț“, din cine știe ce teribile și obscure interese politice sau financiare. Chiar așa? Și nimeni nu pare dispus să întoarcă problema și pe partea cealaltă, adică să judece, de pildă, atitudinea publică a principesei Elena în sensul: „Vă dați seama ce a făcut Nicolae dacă pînă și mama lui s-a declarat dezamăgită de el?“ Unde mai punem faptul binecunoscut că regele i-a retras lui Nicolae mai de mult titlurile și dreptul la succesiune, iar potrivit principesei Elena, s-a referit la comportamentul „lipsit de principii morale“ al nepotului, căruia i-a scris despre întristarea sa chiar și în august 2017. Să nu fi avut regele motive bine întemeiate? Și de ce l-ar fi împiedicat familia regală pe nepot să-și vadă bunicul dacă acest consemn de respingere n-ar fi venit chiar de la bunic? Unde duce linia asta de gîndire? La ideea că familia s-ar teme că nepotul ar putea smulge bunicului aflat pe patul de moarte cine știe ce promisiuni? Păi, aici intrăm într-un scenariu conspiraționist demn de o telenovelă. Dar trăim într-o lume cu mulți iubitori de telenovele. Și știm că, odată ce aud o astfel de poveste, aceștia nu numai că fac scenarii, dar își închipuie și că familia regală e cam la fel ca propria lor familie, acolo unde nepoțelului i se trec cu vederea multe pozne. Ideea că o casă regală are un statut și se supune unor comandamente morale mult mai înalte, total diferite de cele dintr-o familie obișnuită, e prea departe de ei.

Un fel de obicei păcătos național.

În fine, nu e nimic nou, în jurul oricărei case regale apar asemenea povești pe care poporul obișnuit, să-i zicem așa, le interpretează în cheie sentimentală și de moment. Un exemplu clasic a fost cel al relațiilor dintre casa regală din Marea Britanie și prințesa Diana, „prințesa inimilor“. Nu că ar fi vreo asemănare între Diana și Nicolae, dar și atunci poporul a ținut, pe moment, cu persoana care părea marginalizată și nedreptățită de către familia regală. O familie care era însă conștientă că are un drum lung și important de parcurs în istorie, dincolo de tulburările emoționale de moment. Ce de teorii au fost vehiculate și cîtă cerneală și chiar lacrimi au curs și în acea perioadă... Între timp însă, episodul Diana a rămas un moment (chiar dacă de neuitat), în vreme ce Regina Angliei a continuat să întruchipeze un monument al datoriei față de țara peste care domnește.

Revenind la oile noastre, observ că drama „sufletului“ rănit al nepotului s-a transformat într-o lovitură mediatică împotriva Casei Regale. Și în ce moment! Iar ținta principală a loviturii nu este altcineva decît succesoarea de drept a Regelui Mihai. Nu îmi închipui că e ceva organizat, dar se pare că e un fel de obicei păcătos național, o bucurie de a scufunda în noroi pe oricine ar putea reprezenta la un moment dat niște idealuri mai înalte. La ora la care scriu însă, apar informații că starea sănătății regelui s-a ameliorat. Trăiască regele!

ready made

„Am creat un curs de doi ani pentru fete harnice și talentate, dar lipsite de mijloace, cari vreau să se cvalifice de conducătoare superioare în menaj și industrie casnică. Este un câștig dublu, atât pentru fete, deschizându-le o carieră nouă, dar mai ales pentru familiile române, cari nu vor mai fi silite să-și angajeze puteri străine.“

Anuarul Reuniunii femeilor române din Sibiiu pe anul 1911/12

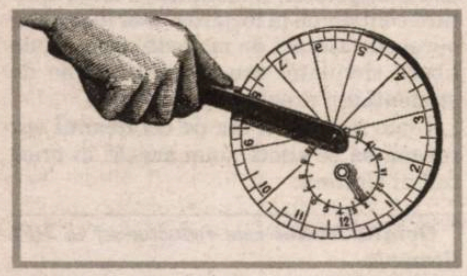

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Detectorism, braconaj, arheologie

Printre utilizatorii autorizați de detectoare de metale din Europa se află tatăl de ispravă care își pune o bască și iese cu fiul lui de 12 ani, duminica, să găsească obiecte vechi pe un ogor, la 2 km de orice sit cunoscut și la o adîncime la care orice context arheologic e de mult deranjat, obiecte pe care le vor dona muzeului (ele fiind oricum proprietatea statului). Tot printre ei e și omul dintr-o rețea de crimă organizată care ciuruiește coama unui deal cu o necropolă necercetată și apoi întreabă muzeul dacă îi dă mai mult decît colecționarul elvețian pentru aceste antichități pe care le-a găsit în streașina casei lui. Mulți arheologi se tem că profilul detectoristului român nu prea se înghesuie la capătul corect al acestui spectru. Aș zice aici cîte ceva despre doar două dintre căile de îmbunătățire a situației: ce ar putea face arheologii și ce ar putea face legea. Asta pentru că din lipsa de cooperare (lecțiune alternativă: vrajba) între arheologi și detectoriști, cel care pierde e patrimoniul.

Arheologii: prin definiție, breasla este cea care are o tradiție și deci ar trebui să aibă și o viziune. Organizarea instituțională și obișnuința academică a dezbaterii obligă și ele breasla să fie cea care are inițiativa de a ieși în întîmpinarea detectoriștilor, a amatorilor interesați de antichitate. Iar asta trebuie să se întîmple păcătuind mai bine prin prea multă colegialitate decît prin aroganță. Detectorismul reprezintă un mare capital de entuziasm, de cunoaștere și de resurse din care prea puțin este valorificat arheologic. Tot el are și un potențial enorm de a deveni – dintr-un hobby – sinistru braconaj arheologic. Avem deci tot interesul să organizăm evenimente precum cel din 2016, din Ungaria, unde numeroși arheologi și detectoriști au lucrat împreună, explorînd cîmpul bătăliei de la Mohács. Să menționăm în articole științifice contribuția detectoriștilor serioși la descoperirea unor situri noi și să le asociem numele donațiilor importante. Să-i implicăm ca voluntari pe cei pasionați de arheologie (din care unii vor ajunge sau au ajuns detectoriști) în șantiere arheologice sau în organizarea de expoziții. Revenind, mi-e teamă însă că breasla arheologilor nu e deloc mai solidară, mai vizibilă public și nici mai numeroasă decît comunitatea detectoriștilor. Din cauza asta ai uneori impresia că arheologia este un fel de navă veche, greoaie, hărțuită de un fel de pirați stelari, detectoriștii; dar de legislația greoaie nu sînt vinovați arheologii. Din nou, e un război de imagine a cărui victimă e tot patrimoniul.

Legea: încep cu adevărul plictisitor și dureros – e nevoie de legi luminate, lipsite de ambiguități, cu sancțiuni perfect proporționale cu infracțiunea. Nu arheologii trebuie să se bată cu abuzurile detectoriștilor, ci legea. De cele mai multe ori, arheologii se uită la detectoriști foarte încruntați, și asta probabil pentru că văd în ei căutători de comori, o idee de care doresc neapărat să se disocieze dat fiind că înaintașii lor erau cam asta acum nici 150 de ani, dar mai ales pentru că nu există arheolog care să nu cunoască prea îndeajuns și prea îndeaproape situații în care detectoriștii au făcut porcării și au scăpat nepedepsiți. Pe cîmpurile de bătaie din Franța apar mereu schelete răvășite ale unor soldați, din care detectoriștii au recuperat cascheta sau nasturii. Cetățile dacice sînt pline de zgîrmături care se corelează ca prin minune cu apariția de kosoni la casele de licitație din lumea occidentală. Numai pentru arheologi, dar și pentru detectoriștii onești, braconajul cu detectoarele pe siturile protejate este josnic. Pentru multe din aceste infracțiuni, și cu legile în vigoare, este foarte greu să dovedești vinovăția dincolo de orice dubiu, mai ales cînd ți se opune un avocat abil, și el cu o rece pasiune pentru kosoni. Cînd ești intim convins de vinovăție, dar vinovatul nu e pedepsit, resimți furie și dispreț, pe care e ușor, deși absolut inacceptabil, să le extinzi la toți detectoriștii. Dacă legea ar elimina însă braconajul arheologic, patrimoniul ar avea evident de cîștigat, și arheologii n-ar mai avea nici un resentiment împotriva detectoriștilor, din rîndul cărora braconierii deghizați vor fi fost eliminați. Soluția nu e trasul în țeapă pentru braconaj. Nemaivorbind că degeaba prevezi amenzi de 100.000 de euro pentru distrugerea unei descoperiri arheologice, ca în Franța, dacă apoi lași portițe astfel încît ele să nu se regăsească niciodată într-o sentință definitivă. Legislația din statele europene referitoare la detectoare se întinde între foarte restrictivă (Suedia) și foarte permisivă (Marea Britanie), dar situația în România deocamdată nu are de cîștigat de pe urma unei legislații permisive. Aș adăuga aici, măcar în scopul pornirii unei dezbateri, părerea mea (în detaliu, săptămîna viitoare) că recompensarea de către stat a descoperirilor făcute cu detectorul de metale trebuie să fie doar simbolică, minimală și condiționată de proceduri clare, respectate de toate muzeele, fără defecțiuni. Pe lîngă buna sincronizare cu Codul Penal, fără care legea e doar sforăială, mai e nevoie și de mai mulți ofițeri de patrimoniu, competenți, dar depășiți de proporțiile traficului de antichități, și de primari de sate care au auzit de castrul roman aflat la 500 m de primărie. De acces public, online, la delimitările exacte ale fiecărui sit arheologic și de protejarea legală promptă a tuturor siturilor cunoscute (mai mult de jumătate nu au încă acte în regulă, deci nu au cum să fie suficient protejate). Și de regîndirea autorizațiilor de deținere și mai ales de utilizare pentru detectoare, de introducerea corectă a siturilor în planul de urbanism general etc. Limbă lemn? Da, dar cuțitul os.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Critica românească a Uniunii Europene

În polemicile zilei, indiferent de subiectul lor, s-a instalat obișnuința de a lovi pe preopinent cu etichete care se învîrt în jurul aceleiași axe: Uniunea Europeană. Există mereu o tabără care spune celeilalte: „Dacă nu ești cu mine, ești împotriva Europei, ești cu rușii“. Răspunsul vine prompt: „Dacă nu ești cu mine, nu ești cu țara, ești un slugoi al străinilor care își văd doar interesul lor și ne tratează ca pe o colonie de mîna a treia“. Primii strigă: „Popor, săriți, că ăștia ne dau la ruși!“, iar ceilalți strigă: „Popor, săriți, că ăștia ne dau la străini!“ Cel mai adesea, poporul nu-i bagă-n seamă nici pe unii, nici pe alții și, cînd e chemat la urne, se pronunță năucitor și incoerent, dovedind că știe el ceva ce nici unii, nici ceilalți nu pot desluși. Într-o asemenea atmosferă, e foarte dificil să critici Uniunea Europeană, că riști să fii luat drept „pro-rus“. După cum e și foarte dificil să critici metehne locale sau să-i critici pe criticii UE, că te alegi cu blamul de „trădător, antipatriot“. Nu știu cum e la alții, dar la noi critica Uniunii Europene – ca idee, ca „ideologie“, ca ansamblu de instituții, oricum ai privi-o – este un fel de mers pe sîrmă.

Înainte de a reproșa ceva Uniunii Europene, se cuvine să ne reproșăm nouă înșine mult mai multe.

Pentru România, UE a fost un miracol.

Pentru România, UE a fost mai mult decît o forță istorică a binelui, a fost un miracol. 2007, anul aderării noastre la UE, stă alături de 1918, anul întregirii noastre, ca momente astrale ale unei istorii în general cam amărîte. Aderarea la UE a fost ocazia istorică de a fi în Europa la modul propriu și nu doar la modul figurat, așa cum fusesem pînă atunci. Istoric vorbind, pînă în 2007, România nu a fost niciodată parte deplină a spiritului european – sincroni cu Occidentul erau doar cîțiva (uneori mai mulți, alteori mai puțini) români. Dar țara, ca atare, nu a fost *în Europa* niciodată. Începînd cu 2007, România întreagă s-a așezat în Europa și asta, indubitabil, datorită proiectului Uniunii Europene.

Pe lîngă binele imens pe care UE l-a adus României, relele care vin „la pachet“ par neglijabile. Mai mult, astăzi, cu acest Guvern, cu acest Parlament, cu această justiție, cu această economie, cu această presă, să te declari nefericit din cauza Uniunii pare un fel de extravaganță, dacă nu chiar o neghiobie. A mia oară dovedim că binele ni-l facem noi sau alții, sau noi împreună cu alții, sau alții împreună cu noi – dar răul ni-l facem întotdeauna noi, cu mîna noastră. Dintre relele care macină România, cele produse autohton sînt atît de corozive și de toxice, încît cele care vin din afară, din spiritul birocratic al Uniunii, par biete mîngîieri. Înainte de a reproșa ceva Uniunii Europene, se cuvine să ne reproșăm nouă înșine mult mai multe, dacă privim filmul de zi cu zi al stricării țării.

În fond, ce este de imputat Uniunii? Forțajul de „corectitudine politică“, mai ales. O ideologie albă, care te obligă să uiți ce știi despre tine și să te reinventezi în alte coordonate. Nu mai poți spune prea apăsat că ești român, că devii naționalist. În nici un caz să nu spui că ești creștin, asta trece la poverile trecutului de care trebuie să ne debarasăm. Uită că ești alb – sau, dacă îți aduci aminte de asta, amintește-ți mereu cu vinovăție! Dacă ești din Est, las-o mai moale cu critica comunismului. O fi fost el rău, dar fii nuanțat: a fost și bun pe alocuri. În schimb, fascismul – ăla a fost rău integral. Pe unii dintre noi, aceste „reguli“ îi încîntă, pe alții îi enervează. Dar, încă o dată, cît de rele sînt aceste rele în raport cu amestecul de incompetență, prostie și hoție cu care ne conducem singuri? Credeți că Bucureștiul a devenit un oraș grav disfuncțional din cauza UE? Corupția și impostura de la vîrful României se pot imputa, cumva, Uniunii? Starea infrastructurii, halul în care arată spitalele publice, școlile ca din secolul trecut – sînt aceste realități românești produse de UE? De aceea, mi se pare că orice critică a UE venită din interiorul României este, moralmente, mai dificil de construit.

Publicitate

Observ, însă, că această postură în care ne-a plasat istoria ne dă și unele legitimități specifice. Fiind ultimii integrați, avem cea mai proaspătă memorie a stării de *dinafara Uniunii*. Și nu mă refer aici la situarea geografică, ci la cea istorică. Am gîndit prea mult extinderea Uniunii Europene ca pe o lărgire fizică, o acumulare de teritorii/populații. Extinderea UE, cel puțin în ceea ce ne privește, a însemnat și o coborîre în timp, căci România era nu doar un nou teritoriu spre Est, ci și o țară întîrziată, adică o țară aflată *temporal* înapoia Uniunii. Cu alte cuvinte, integrîndu-ne, UE s-a deschis și a primit în sine nu doar o geografie, ci și un trecut. Din această perspectivă, a celor ce trăiesc încă trecutul pe care mai toți ceilalți membri UE l-au trăit deja, avem îndreptățirea firească de a vorbi pe un ton ceva mai conservator. Mi s-ar părea ridicol ca țara în care încă nu s-a terminat extinderea rețelei de canalizare și a celei de drumuri asfaltate să se dea drept purtătoarea de drapel a avangardei tehnologice, de pildă. O Românie campioană a progresismului ar fi, totuși, caraghioasă. Nu întîmplător, occidentali de cea mai pură extracție, de la Prințul Charles la mulți dintre „expații“ aduși de multinaționale la noi, spun că ceea ce dă României unicitate în ansamblul UE este tocmai existența unor „insule“ nealterate de (post)modernitatea care a cuprins Occidentul, fie că sînt ele colțuri de natură, comunități sau obiceiuri. Voi continua săptămîna viitoare...

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Monet, Renoir și Cézanne s-au întors

Într-un apartament din München, spre amurg. Un bătrîn slab și cărunt deschide o servietă de piele plină de schițe și desene. Le privește îndelung, cu mare admirație. E drept, are (de) ce: Monet, Renoir, Cézanne, Matisse, Chagall, Otto Dix. Dar de unde?

Cornelius Gurlitt (acesta era numele bătrînului) moștenise *comoara* de la tatăl său, Hildebrand Gurlitt, un critic și negustor de artă, care din anul 1938 a început să lucreze în serviciul regimului nazist. Voluntar. Și ironic, cumva, pentru că înainte fusese persecutat de naziști pe fondul calității sale de nepot de evreu, dar și pentru că refuzase să înalțe svastica la intrarea în galeria sa de artă. Ironia mai pălește, totuși, dacă ne gîndim că voluntariatul capătă diferite nuanțe în funcție de epocă și regim.

În fine, în calitatea sa de negustor de artă oficial al regimului nazist – numai patru persoane aveau această poziție –, Hildebrand Gurlitt se ocupa de așa-numită *artă degenerată,* opere de artă catalogate ca fiind *ne-germane* și, prin urmare, confiscate de naziști din galeriile publice de artă. Acestea reprezentau o sursă de finanțare pentru regim, întrucît după confiscare erau vîndute în afara țării. O altă sarcină de serviciu a lui Hildebrand era să gestioneze și operele de artă luate direct de la proprietari privați evrei.

Astfel, negustorul de artă a avut toate ocaziile să adune o colecție de aproape 1500 de piese (desene, schițe, picturi și alte documente de valoare), colecție pe care fiul său Cornelius a moștenit-o nu tocmai oficial, avînd în vedere faptul că, în anul 1956, Hildebrand Gurlitt le-a declarat investigatorilor americani că pierduse toate piesele de artă în urma bombardamentului de la Dresda din timpul Războiului.

În anul 2013, într-o cercetare de evaziune fiscală care îl privea pe Cornelius Gurlitt, statul german a descoperit în casa acestuia impresionanta colecție de artă. Un an mai tîrziu, cel care găzduia comoara ascunsă a murit, lăsînd moștenire colecția Muzelui de Arte Frumoase din Berna. Au apărut, desigur, și nelipsitele rude care au pretins drepturi, și astfel a început un șir de bătălii legale, care a făcut imposibilă expunerea operelor de artă.

Pînă acum. Pentru că, de la începutul acestei luni (noiembrie a.c.), 450 de piese din colecție sînt expuse pentru prima dată publicului în muzeul amintit din Berna, și în Sala Expozițională de Artă a Republicii Federale Germania din Bonn. Monet, Renoir și Cézanne cred că se bucură. Alături de Matisse, Chagall și Otto Dix.

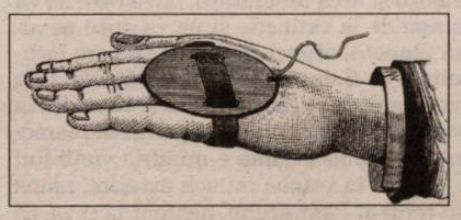

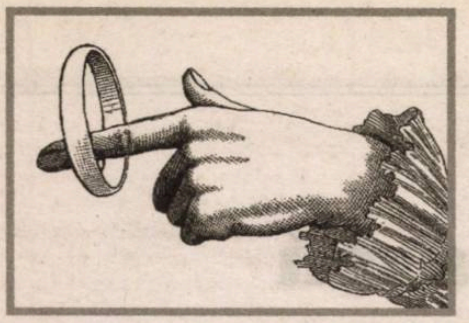

Selma IUSUF

legende urbane

Plimbări în București

Probabil că bucata asta de text o să iasă în cele din urmă ca o declarație chinuită de dragoste. Căci un soi de dragoste bănuiesc că e relația mea cu orașul. Pe care îl înjuri zilnic, dar îți rămîne lipit de suflet ca o bucată udă de ziar. E paradoxal, rupt, indolent, departe de oamenii lui și totodată aproape de ei ca mesele de duminică în familie. Găsești în București o grămadă de lumi diferite, insule de oraș schizoid. Cartiere patriarhale de case, cartierele blocurilor din Berceni și de aiurea, zone scăpate din timp și zone vii, *hip,* care ar putea exista oriunde în Europa civilizată.

De cîțiva ani mi-am făcut un obicei și bat orașul cu piciorul în diminețile de week-end. Mă uit în casele oamenilor, în curțile lor, amușin izul intim – așa cum miroși la ceafă pe cineva apropiat – al unei case cu ferestrele deschise, aud zăngănind oalele și tigăile gospodinelor care încep să pregătească masa de prînz și mă cuprinde o bucurie sălbatică și inexplicabilă. Le numesc pusee. Puseele astea mă apucă din senin și se pot întîmpla, habar n-am, cînd fac o știre despre Codul Fiscal sau cînd văd o cutie de tablă cu o mușcată înflorită în ea într-o curte oarecare. Nu-mi explic exploziile astea de bucurie intensă și sper să nu fie vorba de vreo boală la cap.

Plimbările printr-un București personal sînt și ele generatoare de pusee. Îmi place să bat cu piciorul Cotrocenii, pe partea străzilor cu nume de doctori pînă în spate, în buza pantei de la Romniceanu. E un aer comun acolo, chiar dacă unele casele arată, la suprafață și la termopane neinspirate, schimburile de generații și proprietari. Descopăr fîntîni din piatră azurie făcute pe la 1800 așezate în mijlocul unui mic scuar din care iese o singura stradă umbrită de copaci, mărginită de vilișoare firave cu nume de fete. Mă uit în curțile oamenilor care-și scot vara ghivecele cu plante pe afară, se așază la masă sub umbrare și mănîncă pui, cartofi prăjiți și salată. Dincolo de aerul comun de aici, de societate destul de înstărită și așezată, nu-mi scapă ochiului case de mahala modestă scoase la vînzare și nici vilișoare odinioară înstărite și comode, cu tencuiala căzută acum și locuite de bătrîni care nu mai au nimic de așteptat.

Sînt și ele generatoare de pusee.

Mă mai plimb pe străduțele care pornesc din Calea Victoriei și se îngemănează brutal cu Griviței și cu Buzești. E acolo un amestec improbabil de bogăție impertinentă cu sărăcie lucie, de case somptuoase și curți jigărite în care ajungi printr-un culoar îngust, între ziduri, pe care lumea și-a depozitat toate resturile de viață. Cutii, cartoane, un aragaz ruginit, șchiop de un picior, o bătrînă cu papuci făcuți din anvelope care-mi cere totdeauna țigări, iar eu totdeauna îi dau. Mă plimb pe străduțele învecinate Dorobanților care duc din florăriile, patiseriile și cafenelele de fițe în case vechi și sobre cu pervazele ferestrelor pline de oarecare teamă și am găsit acolo lume, piață, ardei, brînză vîndută din portbagajul mașinii, mici și vodcă ieftină, blocuri modeste cu leandri la intrare, miros de mîncare gătită acasă cu multă ceapă, grupuri de băieți strînși în față la nonstop și cei doi salcîmi pe care i-a plantat taică-miu în grădina blocului.

Mi-am adus aminte de țiganul Titi, cu care mă jucam în copilărie, despre care am aflat că a fost apoi înjunghiat într-o bătaie cînd avea 19 ani, de Sofica-grasa care avea țîțe de la 10 ani și ne bătea pe toți de ne mergeau fulgii, de Hari, fratele mic al lui Titi, sugar într-un cărucior delabrat, căruia îi apăsam cu toții fontanela încă fragedă, deschisă.

Love-hate, așa e cu Bucureștiul meu. Știu sigur că aș suspina după el dacă ar fi să nu-l mai văd vreodată. Așa cum știu că el ar înghiți indolent orice fel de amintire a trecerii mele pe aici.

■■■

anti nostalgia

„În aceste condiții stranii, care constituiau aproape un joc de-a moartea, a început colaborarea mea cu Harry Brauner, mijlocită de amiralul Măcelariu, fiindcă eu nu puteam să bat repede la zid. Operație foarte complicată. Am dictat prima poezie vers cu vers, strofă cu strofă. Amiralul o bătea la zid, Harry de dincolo o transcria pe soba de tablă neagră cu tencuială de var în loc de cretă. Urechile erau țintite pe sală să nu fim cumva surprinși. Harry, cu o memorie excepțională, a învățat-o foarte repede pe dinafară. El avea insomnii fiindcă suferea de stomac. A doua zi de dimineață ne-a chemat la zid să ascultăm melodia compusă în timpul nopții. Zidul la Zarcă e foarte gros, de clădire veche, e uscat și deci sonor. Am lipit urechea, cu cealaltă pîndind pe sală. Harry de dincolo a făcut palmele pîlnie, s-a lipit de zid și ne-a cîntat textul tot, apoi a fluierat, apoi iar a cîntat. Firește, încet, să nu s-audă afară. Am rămas uimit. Într-o singură noapte compusese o melodie modulată perfect pe cuvintele poeziei. Nu-mi venea să cred, fiindcă nu-l știam compozitor. Toată ziua i-am auzit troncănind bocancii prin celulă – bocancii noștri proveneau din reformele de la armată –, plimbîndu-se și fredonînd compoziția sau fluierînd-o să i se întipărească bine în minte ca să n-o uite cînd va compune alta. Se petrecea cu el același proces care se petrecea cu mine compunîndu-mi versurile în cap și repetîndu-le zilnic pentru a le păstra în memorie. Posibilitatea scrisului era cu desăvîrșire exclusă. De unde hîrtie? De unde condei cînd n-aveai voie să porți un băț de chibrit stins ca scobitoare?“

Nichifor Crainic, „Colaborarea mea cu Harry Brauner“, în *Memoria,* nr. 10, aprilie 1994

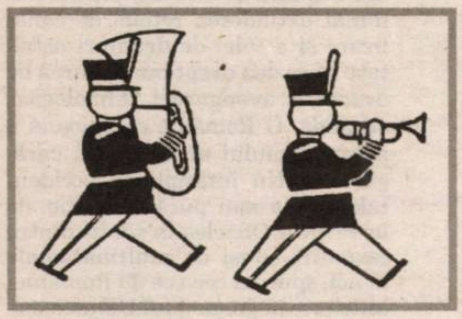

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Exerciții yoga pentru depășirea nesimțirii abisale

Stai în pat. Te uiți la tavan. Fixezi un punct. De fapt, n-ai cum să-l ratezi. E punctul în care, de la 7,20 dimineața, lucrează un mare burghiu. E duminică. Probabil că vecinul care locuiește deasupra ta s-a hotărît să călătorească spre centrul Pămîntului. O fi fan Jules Verne. Și, ca orice om cu scaun la cap, pleacă în călătoria asta direct de la el din casă. Normal. De unde să plece, bietul de el? Unde să-l trimiți duminică dimineața? Omul s-a trezit plin de energie și s-a apucat de treabă. Are și flex. Și, după cum se aude, are și niște baroase. Ce vreți? E gospodar. Are de toate. Își reamenajează apartamentul. O face de cîteva luni. Vreo șapte. N-ai ce să-i reproșezi. Lucrează și el cînd poate. Trebuie să ne înțelegem ca oamenii, nu?! Adevărul e că, de putut, poate des. Aproape tot timpul. Cel mai tare trage sîmbătă și duminică. Normal. Atunci e și el liber.

Și se apucă de lucru dimineață, devreme, cu o energie care ar putea propulsa în spațiu și arca umanității, nava care ne va scăpa de la extincție și ne va duce pe altă planetă, atunci cînd asta pe care locuim își va fi dat duhul. Iar dacă și-l va da vreodată, de la așa ceva o să și-l dea. De la vreun compatriot harnic, pornit la reamenajare cu bormașina – mîndria vieții lui! –, intrat în transa muncii extatice, ajuns în centrul Pămîntului, neatent la ceva, că e concentrat la ale lui. Și-o să dea o gaură exact acolo unde nu trebuie, în așa fel încît miezul acestei planete o să găsească un orificiu prin care să evadeze, să se scurgă în spațiul astral, să plece în căutarea miezului primordial din care a izvorît, atunci, foarte demult, la început, cînd totul se adunase și stătea înghesuit într-un singur punct. Și să nu mă luați, vă rog, cu texte slabe, din categoria celor care spun că miezul planetei ar fi hipersolid, deci că n-ar avea cum să se scurgă și cutare, că oricum nu contează în situația de față, iar dacă ar conta, compatriotul nostru l-ar topi cu lampa aia cu motorină, că are și de-aia, are ce vrea el, adică tot ce poate să topească, lipească, găurească, însurubeze și, cu voia dumneavoastră, să turbeze.

Lăsați la o parte bruiajul umanității, mundanul, și imaginați-vă călătoria asta cosmică spre locul primordial, fixați punctul prin care burghiul mai are un pic și iese prin tavan, oprindu-se exact între ochii dumneavoastră sau dînd chiar și acolo o gaură prin care veți putea vedea mai bine, cu cel de-al treilea ochi de data asta, cel al înțelepciunii și echilibrului, ochiul cu care puteți să contemplați splendoarea unei zile de duminică, dimineața devreme, cînd stelele tîrzii ale nopții nici nu s-au stins, minunea unei dimineți în care poți să gîndești abisal la oglindirea individului în umanitate, la drumul invers al acestei oglindiri, la condiția omului de la țară, adus la oraș de comuniști, obișnuit să lucreze pămîntul, să-l sărute dimineața, așa cum știm noi din moși-strămoși, iar acum, neavînd posibilitatea să sape, să are, să ude, să plivească, ce să facă și el, săracul om dă găuri în podea, n-aș ști să spun de ce, dar nici nu are importanță, cîtă vreme am intrat deja în spirala acestui gînd, cîtă vreme călătorim spre locul de unde au plecat toate, spre început, acolo de unde au izvorît lumina și întunericul, planetele, cometele, asteroizii, praful cosmic, norii de lumi care așteaptă să fie descoperite.

E foarte posibil să nu reușiți de la bun început acest exercițiu. Vă trebuie o stare de relaxare profundă ca să purcedeți în această călătorie spre izvorul tuturor lucrurilor. Există destule riscuri în treaba asta și s-ar putea să nu vă iasă totul perfect. Mai ales dacă vecinul de dedesubt, un domn în vîrstă, extrem de antipatic – dar, slavă Domnului, cît se poate de surd –, deci, mai ales dacă vecinul de dedesubt a dat drumul la radio încă de pe la 5,45-6,00. Da, da, tot duminică dimineața. Așa cum face, de altminteri, în fiecare zi, de la Facerea Lumii pînă acum, întîmpinînd fiecare dimineață cu imnul național, dat cît se poate de tare, ca un salut patriotic adresat astrului zilei, cu mult înainte ca acesta să-și facă apariția. Avînd în vedere că imnul vă ia direct din somn, s-ar putea să nu aveți starea de grație necesară cufundării în meditație, atunci cînd vecinul de deasupra își va fi pornit bormașinile, flexurile și toate celelalte scule și dispozitive cu care pleacă zilnic în călătoria lui spre inima planetei. S-ar putea să aveți senzația aceea de durere de cap, combinată cu un pic de greață, să simțiți că vă ies ochii din orbite și că toate cuvintele mai fierbinți decît plumbul topit vi se scurg din creier, prin urechi, pe pernă.

Nu vă neliniștiți. E doar o zi de duminică. O particulă infinitezimală din oceanul absolut de timp și spațiu. Așezați-vă în poziția „lotus“. Încercați să zîmbiți. Nu vă mai gîndiți la toate momentele în care le-ați spus celor doi vecini, cît se poate de elegant, că așa ceva nu se face într-o lume civilizată. Respirați adînc. Nu căutați corelații între muzica populară care se aude de la radioul de dedesubt și pregătirile pentru călătoria spre centrul planetei, explorarea geologică de dimensiuni epice care e gata să pornească fix de deasupra dumneavoastră. Dacă ați fost suficient de naivi încît să credeți că duminica scăpați, acum nu vă plîngeți, luați ziua în piept voinicește, ridicîndu-vă din „lotus“ și îndreptîndu-vă direct spre ieșire. Aveți o cheie de la un prieten? Aveți unde să vă duceți? Bravo! Nu aveți? Nasol! Ghinion! Dacă nu merge o meditație rapidă, încercați un telefon la Poliție. S-ar putea să funcționeze mai bine decît orice mantră. Deși, dacă polițiștii ajung după ora 8, mai bine vă bateți un cui în cap. De la 8 începe libertatea. Legea nu mai zice nimic. S-o fi culcat, săraca.

■■■

Petre GURAN

Cuvinte asasinate (II): ţăran

Limba oferă filologilor uneori ocazia de a descoperi prin straturile transformărilor sale semantice mai mult decît ar putea găsi arheologii în măruntaiele pămîntului. Un astfel de vestigiu este ceea ce am numit cu altă ocazie, în *Dilema veche,* cuvintele asasinate. Acestea sînt cazuri în care sensul derivat, construit prin ironie, al cuvîntului concurează, iar uneori chiar înlocuieşte sensul principal. Am exemplificat acest fenomen prin familia de cuvinte *pocăinţă / pocăit* şi prin substantivul *mironosiţă*.

Ruralitatea, servilitatea şi grosolănia pe care o desemnează astăzi, conform tuturor dicţionarelor româneşti, cuvîntul *ţăran* nu este sensul lui primar[1]. Familia de cuvinte formată din substantivul latin *terra, ae* a produs pe de o parte numele pentru materia solului, *ţărînă* (din *terrenus* sau *terrinus),* care în celelalte limbi romanice a dat lutul şi produsul olarului, pe de altă parte *ţară,* cu sensul politic al unităţii teritoriale organizate sub comanda unei căpetenii cu funcţii juridice şi militare, jude, duce (sau cu termeni avari şi slavoni: ban, jupan, cneaz sau voievod). *Ţara* e numele dat de însişi locuitorii unei *Romanii (sau vlahii) populare,* după cum le-a numit Nicolae Iorga, în Peninsula Balcanică şi în Dacia[2], şi corespunde ca termen politic germanicului *land*. Este vorba de acele teritorii locuite de latinofoni (sau o limbă romanică în proces de formare), care după dispariţia autorităţii centrale a Imperiului Roman au reuşit să-şi păstreze autonomia în interiorul regatelor barbare, întîi ale celor germanice (referinţa în *Cîntecul Nibelungilor* la „herţog Ramunc aus den Walachenlanden"), apoi avaro-slave şi bulgaro-slave, în cele din urmă, ungare, pecenego-cumane şi tătare. Autonomia aceasta era negociată în schimbul unui tribut şi al înrolării militare în subordinea conducătorului barbar. Acest tip de relaţie a permis formarea unor căpetenii dintre aceştia, care negociau relaţia cu şeful barbar. Acelaşi om era jude *(iudex)* pentru ai săi şi herţeg, chinez (cneaz) sau voievod în ochii şefului barbar (în funcţie de limba în care comunicau, cnez fiind un termen politic de origine germanică, derivat din *konung,* preluat în limba slavonă). Teritoriul Daciei împreună cu întreaga Peninsulă Balcanică este acoperit de astfel de *Romanii populare* sau Ţări româneşti. Ele se pot reuni eventual sub o căpetenie mai puternică sau pot fi reunite de un cuceritor care desemnează una dintre căpeteniile localnice drept colector de impozite pentru mai multe ţări româneşti.

Statele medievale româneşti (Ţara Românească şi Moldova) sînt ele însele o reuniune de ţări româneşti, iar căpeteniile acestor ţări se reunesc periodic într-un sfat în reşedinţa „marelui voievod" (titlul oficial al lui Ioan Basarab). De aceea ei vin de la ţara lor în capitala marelui voievod sau chiar în capitala regională a biruitorului, iar apoi pleacă din nou la ţară, unde au funcţii militare şi juridice. Aceste căpetenii ale ţărilor apar sub numele de *maiores terrae* în Diploma Ioaniţilor de la 1247. Din acelaşi document deducem că *ţările* pot purta numele unui loc, precum Haţeg *(terra Harszoc)* şi Severin *(terra Zeurini),* sau numele unei căpetenii, precum *ţara* lui Seneslau *(terra Szeneslai woiavode), ţara* lui Litovoi *(terra kenazatus Lytuoy)* sau ţările lui Ioan şi Farcaş *(cum kenazatibus Joannis et Farcasii).* O vale, o depresiune montană, un gol alpin legat de o aşezare de iarnă într-o depresiune sînt, conform memoriei topografice a arcului carpatic, dimensiunile acestor unităţi politice: Ţara Motrului, Ţara Lotrului, Ţara Loviştei, Ţara Amlaşului sau Ţara Făgăraşului. Ţări *(terrae)* sînt numai structurile politice româneşti în denumirea locuitorilor lor, cînd e vorba de forme politice fixate de cuceritor eventual cu alt dominant lingvistic al elitei vorbim de: *jupanstvo, ţarstvo, kneajestvo, orszag, banat,* sau poate *basarabie* (teritoriu de pe care adună birul un colector al tătarilor). Iar uneori, ca în Diploma Ioaniţilor, poartă dublu nume, semn al unui amestec de populaţii, dar mai ales ca să precizeze sensul politic al termenului *terra*. Aceste ţări erau clanuri de oameni liberi, proprietari ai pămîntului lor, dar în devălmăşie, posesori de arme şi cai, cu care participă la oaste. Tot Diploma Ioaniţilor indică acest aspect, că ţările româneşti au oameni sub arme, iar pentru expediţii regale mai îndepărtate trebuie să trimită o cincime din totalul bărbaţilor sub arme, iar pentru expediţii în vecinătate o treime.

Cînd Basarab cel Mare a reunit ţările româneşti într-o singură Ţară Românească a trebuit să ţină seama de marile familii care stăpîneau ţările şi să le acorde locuri în sfatul Ţării, chiar dacă nu au funcţii şi mai ales înaintea celor care au funcţii la curtea sa. Marele voievod, ca şi alţi voievozi ai ţărilor româneşti înaintea lui, era susţinut în luptă, apoi la guvernare de un grup de prieteni nobili (ceea ce în bulgaro-slavă s-ar spune *boliari,* dar în sîrbă *bojari,* adică *bellatores).* Aceştia primesc în semn de recunoştinţă funcţii administrative şi veniturile unor pămînturi domneşti. Juzii şi chinezii primesc funcţii la curte şi devin boieri, iar boierii lui vodă intră în devălmăşii şi în obşti ţărăneşti şi devin şi ei ţărani.

Ţăranul este deci un membru al corpului politic al unei ţări, iar cuvîntul este format în protoromână din cuvîntul *ţară,* căci în latină avem *terricola* pentru a desemna un pămîntean. Starea socială a ţăranului a purtat numele de *răzeş* în Moldova şi *moşnean* (posesor al unei moşii, descendent dintr-un strămoş comun al ţării) în Ţara Românească. Cînd capitala a început să fie, prin centralizarea domnească, locul în care îndrăzneţii (cei care încă nu au dreptul să poarte barbă, şi poartă cioc, adică ciocoii) îşi fac un destin şi o avere, iar memoria ţărilor româneşti s-a ascuns în negura timpurilor, deşi au lăsat în toponomie şi Vlaşca, şi Vlăsia, ţara a devenit ruralitate, iar ţăranul un simplu lucrător al pămîntului. La rîndul lui, boierul care stă la moşie şi nu caută funcţii la curte se ţărăneşte, fiind numit, cu un turcism, *mazil* (destituit), iar ciocoiul din capitală se căftăneşte, uneori prin simpla calitate de a se afla la locul potrivit în momentul potrivit. Pauperizarea ţăranilor, inclusiv descendenţi din *maiores terrae,* pierderea libertăţii şi legarea de glie au făcut din ocupaţia agricolă stratul social cel mai de jos al ţării, iar etnonimul ţăranului, român, a căpătat sens de aservit. În România modernă, ţăranul e talpa ţării, dar şi un dispreţuit şi un batjocorit. De la ţăranii lui Nicolae Filimon, cu rogojina aprinsă-n cap şi jalba-n proţap, pînă la *Proştii* lui Rebreanu, ţărănimea a fost pe rînd identificată drept expresia umilinţei şi a sărăciei, a incapacităţii de a se adapta progresului sau, din cauza conservatorismului său tenace, de-a dreptul duşman al progresului (de unde duritatea politică a colectivizarii operate de comunişti), astfel încît cuvîntul şi statutul social pe care îl desemnează au ajuns să fie urîte de cei care se identificau cu el, dar îşi doreau ca copiii lor să scape de ţărănie. Genealogii răzeşeşti păstrate cu sfinţenie şi conştiinţa originilor nobiliare în diferite comunităţi ţărăneşti atestă dimensiunea politică la începuturi, dar supremaţia simbolică a oraşului şi dezvoltarea economică şi politică a capitalei au transformat ţările româneşti în provincii (teritoriu cucerit), iar pe ţărani (adică locuitorii ţărilor) în nişte biruiţi (supuşi birului).

Dar sensul politic pe care l-am descris, şi prin urmare opoziţia dintre autohtonie ţărănească şi conducere străină, se regăsesc încă în răspunsul pe care Alecsandri îl pune în gura răzeşului Limbă-Dulce către Despot-vodă: „...nu vă atingeţi de banii cu păcat / Ce poartă a lui Despot chip mîndruncoronat. [...] E foc ce arde mîna!... Despot, *sîntem ţărani. / Nu vindem ţara noastră,* nici cugetul pe bani. / Ca să-ţi culeagă darul ş-a ta pomană seacă / Ar fi ca să se plece, românul... nu se pleacă!" (Vasile Alecsandri, *Despot-vodă,* act III, scena 10). Este o tristă ironie ca, în statul care şi-a ales drept nume România, ţăranul să fi pierit simbolic prin alterarea sensului primar.

Închin aceste rînduri memoriei lui Paul Gherasim, care spunea că e ţăran.

---

1. August Scriban, *Dicţionarul limbii române*, 1939: ţărán, -că s. (d. *ţară*). Locuitor de la ţară (sau şi de la marginea oraşului) din clasa de jos. *Fig.* Om necioplit, mojic: *nu fi ţăran! Trans.* Cîmpean. – Ţăranu nostru e bun, dar şi viclean. Gorki îl caracterizează aşa pe cel din Rusia: „Ţăranu nu e blînd şi nu iubeşte adevăru şi dreptatea. E un realist sever şi şiret care, cînd e vorba de interesele lui, afectează admirabil simplicitatea. Pin [!] natura lui nu e prost şi o ştie prea bine» (VR. 1926, 2-3, 369). V. clăcaş, moşnean, răzăş, sătean, vecin; boier.

2. N. Iorga, „La «Romania» danubienne et les barbares au VIe siècle", *Revue Belge de philologie et d'histoire*, III (1924), p. 35-51.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Postcreştinismul

De la deciziile de marketing ale unor firme private la cele ale unor autorităţi locale sau, la vîrf, ale unor garanţi strîmbi ai laicităţii înţeleasă în termeni antireligioşi şi de la politicile de gen la decizii arbitrare ale Justiţiei – iată tot atîtea dovezi ale faptului că civilizaţia creştină este contestată radical.

Un lanţ de magazine, prezent masiv şi la noi, face reclamă la brînza grecească şi, din grija faţă de consumatorii de altă religie sau agnostici, şterge pur şi simplu crucile de pe cupolele care ilustrează tradiţia ţării mediteraneene. Măsura este ulterior regretată şi apar cîteva scuze neconvingătoare. Materialele de promovare ale unui important oraş din România şterg şi ele crucile de pe catedrala mitropolitană. Gestul este, evident, ulterior regretat, ceea ce nu schimbă cu nimic conţinutul miilor de pliante. În fine, Consiliul de Stat francez decide pe 25 octombrie 2017 înlăturarea în termen de jumătate de an a crucii care tronează asupra monumentului dedicat papei Ioan Paul II dintr-un orăşel breton. În ciuda faptului că raportul strict numeric, baza nudă a democraţiei, este în favoarea crucii, decizia va trebui pusă în aplicare.

Să ne amintim că, de cel puţin două decenii, în Germania, Italia sau Spania, pentru a nu aminti decît aceste cazuri, se duce o bătălie politico-juridică de eliminare din spaţiul public a simbolurilor religioase. La noi, cum ştim, a fost o adevărată cruciadă *(sic!)* împotriva prezenţei icoanelor în clasele de şcoală, bătălia nefiind încă decisă. Cum era de aşteptat, jurisprudenţa naţională şi internaţională, mai ales a Curţii Europene a Drepturilor Omului (CEDO), este cît se poate de împărţită şi lipsită de coerenţă. În centrul acesteia se află, la urma urmelor, chiar definiţia spaţiului public şi a celor care îl populează. Or, este mai mult decît discutabil să contesţi dreptul fundamental la libertate religioasă, să ignori activ acumulări culturale şi să bruschezi sensibilităţi identitare.

Apropierea Crăciunului, ca în fiecare an de o vreme încoace, va readuce în discuţie modul de raportare a autorităţilor publice la una dintre cele mai importante sărbători creştine. Iarăşi o să aflăm despre interdicţia instalării bradului în şcoli şi alte spaţii, despre camuflarea semnificaţiei momentului Naşterii Domnului prin urări generice de felul „Sărbători de iarnă fericite!" sau „Bucurie în familie şi multe împliniri!". Sigur, le ştim pe toate acestea din perioada comunistă în care ascunderea sensului unor popasuri religioase devenise sport naţional. De data aceasta însă, atentatul hermeneutic are loc în plină libertate, secondat de argumente ideologice agresive, greu de pus în echilibru cu principiile statului de drept şi cu ale societăţii umane centrată fundamental pe memorie, pe tradiţie.

Toate acestea se produc paralel cu autosecularizarea galopantă din anumite părţi ale Europei, precum în ţările scandinave. În Suedia, de pildă, comunitatea ortodoxă românească din Stockholm nu a putut cumpăra o fostă biserică luterană, aceasta fiind vîndută, la un preţ doar cu puţin mai bun, unei corporaţii oarecare. Faptul că nu s-a ţinut cont de asigurarea continuităţii folosirii spaţiului în scopuri religioase spune foarte multe. Aşa cum multe spune şi maniera în care, în răspăr evident şi total cu antropologia biblică, excepţiile de la normă ajung reguli, comunitatea creştină ajungînd campioana promovării ideologiei de gen. Pe scurt, limitîndu-ne la continentul nostru, sîntem în plin proces de negare, pe toate căile şi cu vehemenţa de rigoare, din interior şi din exterior deopotrivă, a moştenirii creştine.

La scară istorică, demersul poate fi înţeles ca punere în practică atît a furiei ateiste a revoluţiei franceze, cît şi a celei bolşevice, trecînd prin păgînismul nazist sau al altor expresii totalitare. Ridiculizarea, combaterea şi contestarea religiei, generic vorbind, servesc drept dovezi ale raţiunii care, surpriză, devine ea însăşi substitut religios, se autodivinizează şi cere, geloasă, sacrificii pe măsură. Postcreştinismul, pentru a apela în altă cheie la un termen deja folosit, va lăsa în urmă un gol pe care îl vor umple rapid populismul, fanatismul şi, cum ne-a arătat sugestiv experimentul comunist, resentimentul, ura faţă de excelenţă, furia oarbă, ignoranţa violentă. Pe scurt, se va confirma dureros teza marelui sociolog al religiilor José Casanova că mai puţină credinţă nu duce automat la mai multă libertate, ci dimpotrivă.

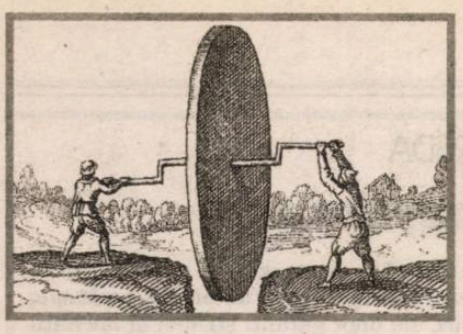

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Stat nefiresc, țară bipolară

E nefiresc să ai un condamnat penal, aflat la al treilea dosar, în fruntea Camerei Deputaților. Nu atît pentru răul pe care l-ar putea face – oamenii se mai calmează – ci pentru respectul de sine al unei națiuni care se pregătește să aniverseze 100 de ani de la un eveniment uriaș încercînd să se mintă pe sine că balanța e pozitivă. Nu e.

E nefiresc ca președintele unui partid din coaliția de guvernare să fie aplaudat la ieșirea din sediul unei instituții a cărei ocupație e să identifice hoția în structurile statului. Am asistat, luni, la momentul ăsta și de atunci mă tot gîndesc ce fel de raționament strîmb îl poate face pe un om să aplaude la semn, cu entuziasm, un posibil furt și pe autorul lui. Pentru că nu poți aplauda hoțul urînd hoția. Pur și simplu, nu poți.

Tot nefiresc e să vorbești întruna despre conspirații, stat paralel, binom și alte cuvinte-cheie de felul ăsta fără ca, din poziția de putere pe care o deții, să nu faci un efort de transparență extremă. Există toate lucrurile astea? Dovedește-le. Ai acces la informații, folosește-l. Ai fost martor, mărturisește. E nefiresc și obositor să mesteci nediscriminatoriu lozinci.

E nefirească și placiditatea cu care lucrurile astea sînt acceptate de un Parlament întreg. Cel mai important truc al infractorilor și complicilor lor este că au reușit să insufle unei întregi clase politice sentimentul că toți sînt la fel, că undeva în biografia fiecăruia e ceva în neregulă. Așa o fi, însă doar unii dintre ei dețin puterea. Fiecare act de exercitare a puterii de către un om nedemn reprezintă o cărămidă scoasă din edificiul acestui stat care se pregătește șchiop de sărbătoare.

E nefiresc să alegi între cinici și habotnici.

E nefiresc ca un partid pretins de stînga să fie atît de cinic. E nefiresc ca o opoziție pretins liberală să aibă o așa de pregnantă componentă medievală. E nefiresc să alegi între cinici și habotnici.

E nefiresc, și voi fi iertat că scriu asta, și raportul dintre preocuparea pentru legile Justiției și sărăcia care alungă oameni din țară, îi obligă la gesturi extreme, îi lasă privind stupefiați în gol pînă cînd ei înșiși se golesc de tot. E nefiresc ca narațiunea să fie stabilită aproape exclusiv în centrul cîtorva orașe mari în timp ce la cîțiva kilometri distanță de oricare dintre ele găsești tone de material pentru orice nou Dickens sau Steinbeck în pană de inspirație.

În televizoarele noastre se petrec lucruri nefirești aproape la orice oră. Și se petrec de așa multă vreme, încît pe fețele moderatorilor nu mai poți detecta nici o urmă de jenă. Cu un pic de atenție puteai vedea stînjeneala acum cîțiva ani. Nu mai e cazul.

Nefirească e și ridicarea jurnaliștilor pe podiumul unor manifestații cu vădit caracter politic. Un episod relevant, în care ziaristul a devenit știre, iar narațiunea a fost strivită de încrîncenare inadecvată a fost descris acum cîteva zile de Iulia Marin într-un text de pe PressOne:

„Un bărbat care transmitea live pe Facebook încerca să prindă fețele jandarmilor și îi stîrnea intenționat: erau lași, slugile ministrului ș.a.m.d. Seara, omul avea să apară la televizor.

Un coleg jurnalist căruia i-am povestit episodul m-a sfătuit să scriu despre ziariștii care au înnebunit. Mai degrabă, mi-am zis, aș scrie despre cei care își păstrează mințile la locul lor, dar mi-am păstrat gîndul pentru mine.

Sînt destui cu mințile intacte, dar ei nu fac știri."

Cînd ziaristul se face scut (sluj?) în fața demnitarului sau cheamă la luptă în loc să pună întrebări, n-are rost să mai aștepți răspunsuri. Poți cel mult să faci un pariu cu prietenii: ce adevăr strîmb o să cîștige?

Scepticii au să întrebe superior dacă a fost vreodată altfel. E irelevant. Eșecul personal, al unei societăți și al unei națiuni aparține fiecărei generații în parte. Are o nesfîrșită capacitate de reproducere pe coordonate noi.

Singura parte bună în acest stat al nefirescului este faptul că reușim încă să sesizăm lucrurile astea. Că încă ne mai enervează. Încă nu acceptăm. Cît o mai ține și asta... Mai tîrziu o să lăsăm locul altora, sperînd vag că n-au să repete greșelile noastre.

O să ne găsim scuze, cum și-au găsit și părinții noștri. Și ei au ales mica tranzacție în defavoarea celei majore. De asta cînd mergem prin vizite ajungem mereu în apartamente îngrijite situate în blocuri a căror scară e permanent mizerabilă, iar liftul are oglinda spartă.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

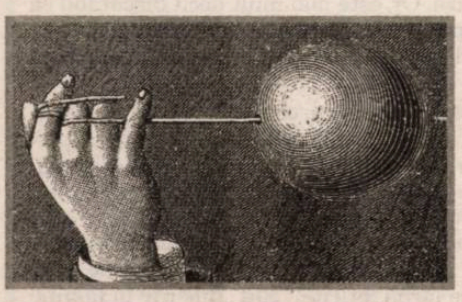

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Franța se vinde la franciză

Cu mai mult de zece ani – cam atît a durat de la semnarea acordului pînă la inaugurarea unuia dintre cele mai spectaculoase muzee din lume. Luvrul de la Abu Dhabi se deschide, zilele acestea, cu o serie de expoziții, spectacole și întîlniri care atrag privirile asupra capitalei Emiratelor Arabe Unite. Un muzeu Luvru în lumea arabă? Nu e neapărat o surpriză: statele avansate din zona Golfului Persic încearcă, încă de pe acum, să se pregătească pentru lumea post-petrol. Printre altele, investind masiv în educație și cunoaștere. Acum, cît timp își mai pot permite. În Qatar, la Doha, opt universități europene și americane și-au deschis filiale în așa-numitul „Education City", un cartier-campus care cuprinde cîteva zeci de instituții de învățămînt și de cercetare.

Liderii Emiratelor Arabe Unite au hotărît să investească cea mai mare parte a profitului obținut din petrol în turism. În turism cultural, mai exact. E genul de investiție apăsătoare care necesită nu doar bani mulți, ci și angajament pe termen lung. Căci e greu să atragi oameni într-o țară deșertică. Însă aici nu e vorba doar de business. Statele saudite vor să-și cumpere și imagine, adică identitate. Ambiția de a ține pasul cu puteri mondiale precum India și China în plan economic e de înțeles la un stat care a progresat atît de mult, în atît de scurt timp. Doar că economia monoindustrială a acestor state nu va putea funcționa în același ritm la infinit. Benzina e pe terminate – și la propriu, și la figurat. Astăzi, însă, banii în sine nu au valoare, căci se produc ușor și pot cumpăra orice. Chiar și artă. Dar pot cumpăra și o istorie culturală? Aici e miza, ăsta e pariul pentru cei care au hotărît să investească în această imensă întreprindere: să asigure viitorul unui stat și să depășească un imens complex al modernității.

Dubai pregătește un mega-proiect cultural care cuprinde zece muzee, paisprezece teatre, unsprezece galerii de artă și cîteva biblioteci. Iar la Abu Dhabi, insula Saadiyat (în arabă, „Insula fericirii") capătă contur odată cu deschiderea mult-așteptatului Luvru.

Abu Dhabi a achiziționat cea mai valoroasă „marcă" din lume, dreptul de a folosi numele celui mai recognoscibil și mai vizitat muzeu la nivel mondial; odată cu această franciză, metropola a primit, printr-un acord scris, și dreptul de a împrumuta lucrări de artă din colecțiile unui întreg consorțiu de muzee franceze. Și, mai presus de toate, a inițiat un transfer de competențe: zeci de specialiști francezi lucrează acum la noul muzeu pentru a-i administra și îmbogăți colecțiile. Ca să nu mai vorbim de faptul că edificiul Luvrului arab este el însuși un obiect de artă care va deveni, cu siguranță, patrimoniu, fiind semnat de arhitectul (francez) Jean Nouvel.

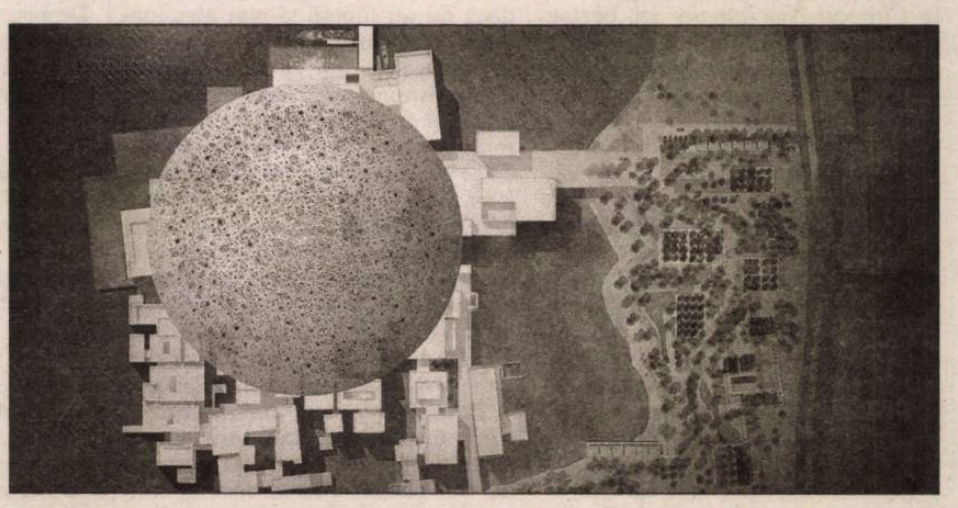

Angajamentul Franței pentru „excepția culturală" și susținerea însăși, prin subvenții, pot, la o adică, să genereze profituri directe.

Dincolo de elogiile cu care a fost întîmpinată inaugurarea noului muzeu, există și mîrîielile scepticilor. *La Tribune de l'art*, de pildă, s-a opus proiectului încă din 2006. Scrisoarea deschisă publicată atunci de editorul revistei, Didier Rykner, a avut destui susținători. Mesajul central al apelului era că „Muzeele nu sînt de vînzare". Ceea ce i se reproșa noului Luvru era că inițiativa, pornită dinspre Paris, ar trăda esența schimburilor culturale, care ar trebui să se bazeze pe reciprocitate și gratuitate și ar trebui să vizeze circulația operelor de artă, nu profitul. În esență, poate că așa ar trebui să fie. Doar că pentru a putea prezenta opere de artă unui public cît mai larg e nevoie de conservare, de cercetare, de achiziții și de multe altele – și toate astea costă bani.

Văzut dinspre Europa, proiectul muzeal de la Abu Dhabi demonstrează în primul rînd puterea de seducție a culturii occidentale (sau, dacă vreți, europene) în această zonă din Orient. E un semn încurajator: schimbul cultural e, deci, posibil. Al doilea semn de încurajare: se vădește că angajamentul Franței pentru „excepția culturală" și susținerea însăși, prin subvenții, pot, la o adică, să genereze profituri directe. Abu Dhabi a plătit un miliard de euro pentru dreptul de a folosi numele „Louvre" și pentru expertiză în construcția muzeului și prezentarea colecțiilor. Mai rămîne de văzut dacă Europa poate exporta, odată cu modelul cultural al Luvrului, și valorile pe care muzeul le promovează. Mai exact, dacă într-o țară care se clasează mereu pe poziții inferioare în clasamentele referitoare la drepturi umane și libertăți civile un muzeu care ar trebui să radieze umanismul chiar poate să producă o schimbare.

Necunoscutul

Texte și opinii de:

● Mălina AMORTOAIE (studentă)
„Prin necunoscut am ajuns să mă cunosc“

● Teodor BACONSCHI (diplomat și scriitor)
„Deus absconditus“

● Ana-Maria CAIA (redactor-șef al revistei *Șapte seri*)
„Ce-am căutat în viața lor?“

● Andrei CORNEA (eseist și scriitor)
„Revoluție și restaurație“

● Luca ISTODOR (student)
„Călătorind prin lume, cu Tinder-ul deschis“

● Costion NICOLESCU (eseist și antroplog)
„Întîlnire cu Necunoscuta – pe drumul dintre Socrate și Sfîntul Pavel“

● Adrian STĂNICĂ (cercetător științific)
„Ce ar mai fi de cunoscut?“

argument

Aproprierea necunoscutului

Am avut, mereu, o relație nefericită cu necunoscutul. Am fost, probabil, atît de mulțumită de lumea cunoscută din jurul meu, în special în perioada copilăriei, încît nu am simțit mare nevoie s-o înlocuiesc cu altceva.

E adevărat, a venit un timp cînd nevoia de explorare a devenit importantă, cînd am simțit imboldul să călătoresc, să descopăr teritorii, oameni și mentalități noi. Mi-a plăcut, *en passant,* spectacolul altor lumi decît cele cu care eram obișnuită. Dar asta mai ales atunci cînd le vizionam împreună cu cineva, cu un partener într-ale descoperirilor. Cînd am testat lumile astea pe cont propriu, nu mi-au mai plăcut tot atît și mi-am dorit să mă întorc acasă.

Odată revenită la cunoscutul cel de toate zilele, am început să explorez necunoscutul în alte feluri, nu neapărat geografic. Încercînd să înțeleg ce se întîmplă cu mine și ce presupune condiția mea omenească. Religia și spiritualitatea au avut (și au în continuare) aici un cuvînt de spus.

Pe un alt palier, se pune problema necunoscutului în știință. Unde, deși se descoperă tot mai multe în tot mai diverse domenii, rămîn mereu alte și alte necunoscute. Avansăm în atîtea, devenim mai deștepți și mai sănătoși, măcar ca potențial, dar totuși, rămînem mereu descoperiți. Granițele și intersecțiile științei se lărgesc miraculos și, odată cu ele, și cele ale necunoscutului care nu se lasă (încă?) abordat.

În viața de toate zilele, însă, observ la generațiile mult mai tinere din jurul meu (ai căror exponenți au avut o contribuție substanțială la Dosarul de față) că necunoscutul nu mai e, neapărat, un dușman. Se pare că nu mai e atît de valabilă interdicția din copilăria noastră deja desuetă, și anume de a nu vorbi cu necunoscuți pe stradă, și cu atît mai mult de a le deschide ușa (la propriu sau la figurat). Unii din reprezentanții generațiilor din anii '90 și 2000 au alte concepții: pentru ei, a se întîlni cu necunoscuți găsiți pe aplicații de *dating* gen Tinder și Grindr sau pe rețelele de socializare nu pare a fi o problemă.

Ei au învățat să-și aproprieze necunoscutul și să nu se mai teamă de el. Poate că a contribuit și faptul că mulți dintre ei s-au desprins mult mai repede decît o făceam noi de mediul familial, plecînd la studii în străinătate și trezindu-se, destul de devreme, pe cont propriu. Au îmbrățișat necunoscutul în felul lor, au învățat să se bucure de el, dezvoltîndu-și, în același timp, niște antene de autoapărare.

Cu necunoscutul avem și noi, cei mai copți ca vîrstă, de-a face atunci cînd nu ne mai temem să ne închiriem o cameră prin AirBnB sau să călătorim cu BlablaCar. Exemplele de felul ăsta pot continua. Ideea e că necunoscutul, măcar cel mic, a pătruns, după mine, mai mult decît altădată în viețile noastre. Și e mai acceptat decît era cîndva. Avînd cel puțin meritul de a aduce vieților noastre un pic de mister și de imprevizibil. (**Iaromira Popovici**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Andrei CHIȘCU

Frica de necunoscut

„Hic svnt leones“

Cartografii Evului Mediu, preluînd o practică din Antichitate, obișnuiau să marcheze teritoriile necunoscute, neexplorate încă, cu aceste cuvinte: *„Hic svnt leones“* – figurînd lei sau monștri marini pe acele teritorii, autorul punea semnul egalității între necunoscut și pericol. În acest fel, dintotdeauna, mintea umană, prin intermediul imaginarului, atribuind caracteristicile unor animale sau creaturi simbolice (în varianta antică era vorba de *„dracones“*, dragoni, balauri), făcea ca necunoscutul să devină o aproximare mai tolerabilă și, de ce nu, mai suportabilă.

Din fericire, lucrurile nu s-au oprit aici, aventura cunoașterii umane fiind dusă mai departe de curiozitatea, curajul și perseverența unor oameni ambițioși.

Căutările pentru descoperirea și înțelegerea lumii din afară, a lumii în care trăim, au fost însoțite dintotdeauna de dorința de a cunoaște și înțelege lumea interioară, lumea dinăuntrul nostru. Deviza „Cunoaște-te pe tine însuți!“ *(„gnothi seauton“*, în limba greacă), înscrisă pe frontispiciul Templului lui Apollo din Delphi, marca ordinea cunoașterii: pentru a cunoaște lumea zeilor este necesar ca înainte să te înțelegi pe tine.

Firea sau temperamentul

În 1956, doi psihiatri americani, Thomas și Chess, doi cartografi ai personalității umane, au inițiat un studiu longitudinal, derulat pe durata a trei decenii, care să ofere un cadru de înțelegere a temperamentului copiilor, pe baze biologice și comportamentale. Observațiile sistematice ale acestora asupra unui grup reprezentativ de copii, pe parcursul mai multor etape de dezvoltare, i-au condus către identificarea a nouă mari dimensiuni temperamentale, organizate polar, în perechi de trăsături opuse. Una dintre acestea, „apropiere/retragere“, făcea referire la faptul că, biologic, o parte dintre copii manifestă o reacție de retragere și rezervă în fața situațiilor și persoanelor noi. Din punct de vedere comportamental, ei au observat că acest grup de copii au nevoie de mai mult timp pentru a se obișnui și acomoda cu o situație nouă sau cu o persoană necunoscută.

La scurt timp, în 1983, un alt cercetător, Jerome Kagan, definea un construct temperamental similar, denumit „inhibiție comportamentală“, trăsătură înnăscută, transmisă genetic, și care se manifestă la copii prin iritabilitate (cînd sînt foarte mici), timiditate excesivă și tendința de a reacționa cu frică și retragere față de situațiile nefamiliare și noi. Această trăsătură rămîne stabilă pînă la vîrsta adultă, iar cercetările au arătat că reprezintă unul dintre factorii de risc pentru dezvoltarea unor probleme de anxietate. Ceea ce nu înseamnă că toți copiii cu inhibiție comportamentală vor dezvolta o formă de anxietate, apariția ei fiind moderată de o serie de factori externi, cum ar fi: stilul parental (un părinte hiperprotector, grijuliu), convingerile părinților, contextele de educație ale copiilor (persoanele care petrec un timp semnificativ cu copiii, bunicii, educatoarele, învățătoarele și mai ales, ce fac acestea cu ei, dacă îi expun sau nu la nou, cum o fac, ce mesaje le dau).

„Fiecare visează necunoscutul și imposibilul în felul său.“

VICTOR HUGO

Războiul începutului de grădiniță sau intoleranța la disconfort

Mulți dintre părinți pot observa prezența inhibiției comportamentale în reacțiile de ascundere în spatele fustei sau pantalonilor mamei sau tatălui cînd aceștia se întîlnesc cu o persoană necunoscută copilului, cu care părintele se oprește să stea de vorbă. Mai dramatică este manifestarea copilului, prin plîns și agățare de părinte, cînd, la începerea grădiniței, părintele se pregătește să se despartă de el. Teama firească pentru copil, neverbalizată, are legătură cu frica de necunoscut și cu faptul că „Pleci și nu mai vii să mă iei!“ Felul în care va influența o astfel de experiență un copil cu temperament inhibat depinde în bună măsură de ceea ce fac părinții și ceilalți adulți responsabili, într-o astfel de situație (cu precădere, educatoarele), pentru a ajuta copilul să se obișnuiască cu noul și să transforme treptat necunoscutul în familiar, oferind copilului un grad de control și de predictibilitate asupra a ceea ce experimentează. Comportamentul părinților este marcat deseori de un temperament identic și de experiențe de viață care i-au învățat să se confrunte cu necunoscutul, cu nefamiliarul și cu separarea de persoanele de siguranță într-un anumit mod: interpretînd reacția copilului ca răsfăț, opoziționism sau încăpățînare, ei ignoră sau neagă frica din spatele reacției copilului (ceea ce-i va accentua teama, dar și acroșajul de figura parentală) și-l vor certa, forța sau îi vor insufla un fals optimism („O să fie bine, o să vezi!“ sau „Tu ești băiat/fetiță mare!“). Unii aleg să-i păcălească („Azi este ultima zi cînd mai mergem la grădiniță!“ sau, înainte de a pleca de acasă, „Mergem să cumpărăm pîine, nu la grădi!“), în vreme ce alți părinți, istoviți și copleșiți de această luptă, cedează și nu-i mai duc deloc, pînă la începerea viitorului an de învățămînt preșcolar, adesea la recomandarea doamnelor educatoare.

În toate aceste cazuri, copiii vor învăța că întîlnirea cu necunoscutul este periculoasă, că soluția o reprezintă evitarea lui, că nu pot face față noului și că este periculos să trăiești emoții de disconfort (frică, teamă), deseori dezvoltînd o intoleranță față de aceste emoții, de altfel normale și cu rol adaptativ. Mai tîrziu, la vîrsta adultă, această intoleranță se poate generaliza față de multe alte contexte ale vieții de zi cu zi, de la acuze somatice minore (o jenă, un junghi) la alergia față de critica partenerului, umorile colegului, toanele șefului, nedreptatea unui vecin de stradă. Aceasta este calea sigură care ne duce pe mulți dintre noi către conservatorism. Nu către cel politic (ce-o mai fi însemnînd azi, ca principiu?!), ci către unul de mentalitate. Aceasta este și unul dintre motivele pentru care, în dezbaterea publică, discursul este greu să treacă de la invectivă, injurie sau sarcasm și cinism (specii șlefuite ale agresivității) la argument și logică, de la răspuns emoțional, resentimentar, bazat pe reproș și ură, la ascultarea celuilalt, la reflecție și la încercarea de a înțelege ce a vrut să spună.

Un caz de ură și resemnificare

În urmă cu niște ani, mutat într-un cartier nou, am parcat, cu intenția de a pleca în cinci minute, în fața casei vecinului de vizavi. Nu apuc să mă dau jos din mașină și-l văd venind amenințător pe vecin, cu pumnul ridicat deasupra capului și urlînd la mine, el, un necunoscut pentru mine, eu un necunoscut pentru el, cu mesajul clar de a mă căra imediat de acolo. Încerc să-i spun că plec în cinci minute – nimic. El continuă să urle. Furios și cu țîfnă, îmi iau mașina și o mut.

Anii au trecut, și vecinul, obișnuindu-se cu mine, încerca chiar să devină prietenos, salutîndu-mă cînd ne întîlneam pe stradă. Eu însă nu reușeam să trec „peste“ supărare și mă

Ne e mai ușor să renunțăm la etichete atunci cînd îi cunoaștem pe cei diferiți.

ținеam demn și rece în hotărîrea mea de a nu-i răspunde – îl etichetasem deja ca fiind „un mitocan“. După un timp însă, soția îmi povestește că vecinul chemase într-o zi Salvarea pentru tatăl său, însă aceasta nu a putut opri în fața porții, fiindcă acolo era deja parcată o altă mașină. Tatăl său murise, iar vecinul nostru dezvoltase o obsesie din a nu mai parca nimeni în fața porții lui. Povestea aceasta a schimbat complet percepția mea asupra evenimentului, dar și asupra celui pe care îl etichetasem drept „un mitocan“. Aveam nevoie să înțeleg, să cunosc, pentru a trece „peste“. Același mecanism îl aplicăm poate și în cazul imigranților, al homosexualilor, al țiganilor, al musulmanilor, al copiilor agresivi din școli, al persoanelor cu boli psihice severe, al celor care sînt diferiți, pe care nu-i cunoaștem, dar îi etichetăm ca fiind „răi“ în încercarea de a ne explica necunoscutul. Ne temem mai puțin atunci cînd înțelegem și ne e mai ușor să renunțăm la etichete atunci cînd îi cunoaștem pe cei diferiți. Un antidot împotriva fricii de necunoscut îl reprezintă cultivarea curiozității, a dorinței de a descoperi și de a înțelege ce se află dincolo de necunoscut, dar și a sentimentului de încredere că avem resursele necesare pentru a face față (putem găsi soluții) chiar și unor descoperiri mai puțin confortabile.

***Andrei Chișcu** este psihoterapeut.*

Luca ISTODOR

Călătorind prin lume, cu Tinder-ul deschis

Am cucerit lumea necunoscuților de pe Internet cu pași destul de mici. Știam că să mă văd cu oricine nu se cunoștea deja cu prietenii mei apropiați, sau cu care nu eram în aceeași școală sau liceu, era cel puțin o depărtare de la „regulile“ cu care fusesem crescut. Toată copilăria, mama mi-a repetat să nu vorbesc cu necunoscuții, fie ei de pe net, fie ei din realitate. Pentru ea, premisa era de vinovăție, pentru orice persoană întîlneai și nu avea „referințele“ necesare. Pentru ea, oricine era un potențial agresor – ceea ce, mai ales pentru un copil de 13-14 ani, e o precauție necesară. Ducînd mai departe învățăturile din familie, în școala generală fusesem extrem de entuziasmat să fac parte dintr-un concurs de proiecte legate de siguranța pe Internet, pentru care am făcut chiar un videoclip moralizator (și extrem de clișeistic) despre o fată care vorbește cu un necunoscut periculos online. Se pare însă că, la trei ani după ce am făcut videoclipul, cu care mă mîndream fiindcă luase nu-mai-știu-ce loc în etapa națională a concursului, am devenit, în mod ironic, chiar eu fata din film, care vorbea cu necunoscuți pe net. Se pare că nu am învățat multe în urma acelui concurs.

Evident, nu m-am simțit extrem de confortabil prima oară cînd m-am văzut cu cineva de pe net, în clasa a X-a. Îmi dădusem seama că sînt gay și căutam alți tipi gay – fie pentru *date*-uri, fie ca să găsesc alți oameni care să mă înțeleagă. Cu D. am început să vorbesc pe Facebook, printr-un (vag) prieten comun, parcă. Eram în clasa a X-a, și am ieșit la un fel de *date*. Acum, dacă stau să mă gîndesc bine, probabil cel mai nereușit *date* din viața mea, fiindcă amîndoi eram destul de speriați, cred că și unul de altul, și de oamenii din jur, care ar fi putut să creadă că sîntem gay. Crezîndumă extrem de romantic, i-am adus apoi o brioșă a doua oară cînd ne-am văzut, numai că a doua oară a fost și ultima, fiindcă nu mi-a mai scris apoi vreodată. Cred că, fiindcă era de vîrsta mea, și el chiar mai speriat decît mine, emoțiile mele au fost destul de mici, cu toate că D. a devenit primul „necunoscut“ cu care m-am văzut de pe Internet.

Am început să folosesc Tinder, aplicația de *dating,* mult mai tîrziu, după ce am ajuns în SUA, la Harvard, pentru primul an de facultate. Era prima oară cînd nu eram într-o relație după mult timp și, mai mult decît atît, era și prima oară cînd eram singur, fără prietenii și familia pe care îi aveam acasă. Trebuia să îmi fac prieteni, să cunosc oameni. Căpătasem destul de multă anxietate socială și totul părea copleșitor. Tinder-ul era mai avantajos fiindcă știam că oamenii de acolo aveau același scop ca mine, să cunoască alți oameni, iar faptul că puteam vorbi întîi prin mesaje părea un mod bun de a găsi cîteva subiecte comune înainte de o conversație în persoană. Nu țin minte să fi fost speriat sau emoționat cînd am început să ies, o dată la trei-patru săptămîni, cu oameni cunoscuți online – nu mi se păreau mai străini decît toți ceilalți oameni cu care socializam în campus, pînă la urmă. Eram într-un fel de lume complet nouă, și totul părea la fel de necunoscut și nesigur – fie că era pe Tinder, fie că era la cursuri și în campus. Îmi plăcea să vorbesc cu oameni cît mai diverși, să le ascult experiențele sau poveștile și, apoi, nu mă deranja dacă exista și o conexiune sexuală sau romantică. Dar cred că dorința de sex sau de o relație era secundară dorinței de a nu mă mai simți singur.

Începînd cu al doilea semestru, lucrurile s-au așezat la Harvard – îmi făcusem cîțiva prieteni și cunoștințe și mă simțeam mult mai confortabil. Atunci am început să fiu mai deschis și față de ai mei legat de felul cum cunoșteam diverșii băieți cu care fie ieșeam la întîlniri, fie care îmi erau prieteni. La început, mama nu a fost fericită să audă răspunsul „îl știu de pe Tinder“. Replica ei imediată era „ai grijă să nu întîlnești pe cineva periculos, fiindcă nu îi cunoști pe băieții ăștia“. Și totuși, îi spuneam eu, dacă nu mă întîlneam cu ei, cum urma să îi cunosc vreodată? Mama continua să fie sceptică, dar, în același timp, cu un ocean între noi, influența ei nu putea să fie decît limitată. Poate că fricile ei s-au mai diminuat ceva mai tîrziu, cînd l-am cunoscut pe Tinder pe G., cu care am fost apoi într-o relație destul de serioasă, de vreo șase luni, și cu care încă sînt apropiat acum, după ce au trecut doi ani. Tinder a funcționat chiar peste așteptări, și s-a dovedit că oamenii cunoscuți acolo au potențial.

După primul meu an la Harvard, odată cu vacanța de vară, am început să vreau să călătoresc. Schimbînd din ce în ce mai multe țări, a trebuit să-mi găsesc din ce în ce mai multe posibile strategii ca să fac față necunoscutului. A trebuit să îmi înfrîng ceea ce mai rămăsese din frica de a cunoaște necunoscuți ca să cuceresc, cumva, necunoscutul locurilor în care mergeam. Am început prin a merge în Chile, cu un program al facultății, iar anul următor am mers în Olanda și Maroc. Au urmat Vietnam, Serbia și Albania. Cu toate că, de obicei, mergeam în programe de studiu sau la *internship*-uri, singurătatea, în primele săptămîni după ce ajungeam într-un loc, era și mai copleșitoare decît la Harvard. Din nou, nu cunoșteam aproape pe nimeni, iar pe Tinder căutam străini – oameni care locuiau în locurile pe care le vizitam – care să îmi arate orașele lor și cu care să fiu prieten. De cele mai multe ori a funcționat. Cu ajutorul a diverși „necunoscuți“, orașele noi pe care le vizitam deveneau mai prietenoase și ele – fie că era vorba de Amsterdam, unde F. m-a făcut să înțeleg, pentru prima oară, muzica electronică, explicîndu-mi-o sunet cu sunet în timpul unei petreceri, sau de Ho Chi Minh City, unde D. m-a luat cu motocicleta din fața unui centru comercial și m-a dus în apartamentul lui neobișnuit de alb, de la etajul 15 al unei clădiri de unde se vedea tot orașul.

Cred că singurul moment cînd mi-a fost frică, pe bune, să mă întîlnesc cu un „necunoscut“ a fost în Maroc, fiindcă homosexualitatea e ilegală acolo. Cu A. am început să vorbesc tot pe Tinder, în Rabat. Părea că are un profil real, era și el student. Era extrem de prietenos și am hotărît să mergem la un film *horror* împreună. Nu eram emoționat în mod special, însă am devenit din ce în ce mai speriat odată ce am vorbit cu prietenii mei. Unul dintre ei mi-a spus serios să nu mă duc, că nu merită să îmi risc viața și siguranța pentru un tip cu care mă vedeam o dată sau de două ori. O cunoștință din programul de studiu în care eram în Maroc și-a luat rămas bun, pe jumătate în glumă, și a spus că el crede că s-ar putea să nu mă mai întorc – fie pentru că tipul e un polițist sub acoperire care mă va duce la poliție, fie fiindcă e un posibil homofob ascuns. Recunosc, toate grijile astea mi-au rămas în minte pe tot parcursul întîlnirii, însă nu a existat nici un incident. Filmul nu a fost grozav (era dublat în franceză, așa că măcar m-am bucurat să pot să exersez limba), după aceea am fost să mîncăm o înghețată la McDonald's, acolo unde A. mi-a povestit despre cum e să fii gay în Maroc, iar eu i-am povestit despre România. Încă mai vorbesc cu A. din cînd în cînd, pe Facebook – recent mi-a scris să-mi spună că s-a mutat în Franța, ca să își continue studiile.

Nu încerc să fac aici un catalog al persoanelor cu care m-am văzut pe parcursul ultimilor doi ani și jumătate de pe Tinder, Grindr (o aplicație similară cu Tinder, adresată exclusiv comunității gay) sau cu care am vorbit pe Facebook fără să avem cine știe ce prieteni comuni. După îndeajuns de multe astfel de povești, părinții mei s-au obișnuit și ei cu „necunoscuții“ și „necunoscutul“, și au înțeles că nu chiar toți sînt periculoși. Mama se rezumă acum la un scurt, reticent, „încă un tip de pe Tinder...“, cînd îi spun că am mai ieșit la o întîlnire. Nu vreau nici să spun că orice întîlnire cu un necunoscut de pe un site de *dating* e reușită – departe de asta, probabil că, dintre toți oamenii cu care m-am văzut, cu două treimi nu m-am mai văzut a doua oară. Pînă la urmă, nu te poți potrivi perfect chiar cu toată lumea și e și imposibil să ții legătura cu zeci de oameni constant. Nu vreau nici să spun că e *safe* să te întîlnești cu oricine. Am dat de destui tipi care nu mi-au inspirat încredere, care mi-au trimis imagini (prea) sexuale sau ale căror profiluri erau enervant de goale.

Pînă la urmă, oriunde am călătorit, „necunoscuții“ de pe Tinder au fost întotdeauna mai prietenoși, în capul meu, cel puțin, decît necunoscutul impersonal al locurilor complet noi unde eram, în alte țări și pe alte continente. Cumva, prin aceste întîlniri am umanizat locuri complet străine pentru mine – am umanizat aglomerația și umezeala copleșitoare din Ho Chi Minh City sau blocurile comuniste din Albania. Am realizat că împărtășesc, cîteodată, mult mai multe decît mi-aș fi imaginat cu oamenii pe care i-am cunoscut. De la povești de *coming out* asemănătoare, la filme *horror* sau gusturi în muzică. După ce călătorești mii de kilometri cu avionul, cîteodată ai impresia că o să fii pierdut într-o mare de oameni diferiți de tine – dar atunci cînd te vezi cu un „necunoscut“ și amîndoi vreți să vă plîngeți că aveți prea multă treabă la facultate sau amîndurora vă place excesiv *Sex and the City,* realizezi că, trecînd peste toate diferențele culturale, poți crea conexiuni cu oameni de mai oriunde din lume. Oameni care vor să creeze conexiuni la fel de mult ca și tine. Cumva, încercînd, totuși, să nu fiu naiv și să rămîn cît de cît precaut, am transformat în capul meu prezumția de vinovăție a mamei (în care toți „necunoscuții“ sînt periculoși) într-o prezumție sau, măcar, o dorință ca oamenii pe care îi cunosc să aibă potențialul de a-mi rămîne prieteni, că de la toți pot învăța ceva, că există ceva „cunoscut“ și cu care pot să relaționez în mulți dintre „necunoscuți“.

Am umanizat locuri complet străine.

„Înțeleptul să se ferească de orice necunoscut.“

JEAN DE LA FONTAINE

„Cîteodată fericirea se ascunde în necunoscut.“

VICTOR HUGO

***Luca Istodor** e activist LGBT și face studii feministe, de gen, sexualitate și regie de film la Universitatea Harvard.*

Costion NICOLESCU

Întîlnire cu Necunoscuta

– pe drumul dintre Socrate și Sfîntul Pavel –

În istoria ideatică a omenirii sînt două piscuri de gîndire iluminatorii care privesc relația noastră cu necunoscutul. Primul provine din lumea veche, cea a înțelepciunii grecești. Se referă la omul aflat în exil în această lume, lume constituind o școală, uneori plăcută, alteori infernală, de pregătire pentru lumea cealaltă, cea a veșniciei bune. Este o spusă atribuită lui Socrate, care era inscripționată pe frontonul Templului lui Apollo de la Delphi: „Cunoaște-te pe tine însuți!"

Orice El este, prin definiție, din start, un necunoscut. Necunoscutul este asimilat adesea, chiar și în Biblie (cf. 4 Regi 9, 11; Psalmul 68, 10 ș.a.) cu Străinul. O existență încă în depărtare, nedeslușită. Lucrul acesta nu te neliniștește neapărat. Cînd se apropie și te afli cu el față către față și-ți devine Tu, începi să deslușești cîte ceva, începi să întrezărești din taina care este. Un drum fără capăt, care, în cazuri fericite, poate spori în fascinația începutului, dar prea adesea poate dezamăgi. În cazul dintîi, Taina sporește pe măsura cunoașterii, în cel de-al doilea – ea se stinge rapid. Oricum, oricît l-ai cunoaște, Tu va rămîne în esența lui totdeauna pentru tine o Taină, chiar dacă una mai apropiată decît El. Dar Socrate observa cu uimire filozofică că cea dintîi și (ultimă!) Taină a omului este el însuși. Taina-Eu! Îndemna la cunoașterea ei, dar dincolo de îndemn răzbate conștiința unei neputințe de totală deslușire. Ne rămînem nouă înșine mereu necunoscuți și mereu surprinzători, mereu de taină. Lucru care poate fi frumos în sine, dar care ne poate produce destule neliniști existențiale. Partea cunoscută din om va fi totdeauna copleșită de cea necunoscută. Oricîte date de identificare se vor aduna despre cineva, ele vor rămîne la granița ființei sale. Feodor Dostoievski a surprins cel mai bine acest adevăr. Ești uimit să observi, tot mai clar odată cu trecerea timpului, cum cei de aproape, ai tăi, îți sînt într-o măsură incredibilă necunoscuți. Să ne gîndim numai cît necunoscut este de necuprins în copilul care-ți vine în dar pe lume. Dar unul care, pentru început, tezaurizează nesfîrșite speranțe. A spune despre cineva că-l „cunoști bine" este o afirmație hazardată de conjunctură. Ca persoană făcută după chipul și asemănarea Persoanei divine, omul cere o cunoaștere după felul cunoașterii lui Dumnezeu, în care catafaticul nu este suficient, ci se cere însoțit și împletetit cu apofaticul. Înțelepții, precum, de pildă, Solomon (cf. 2 Paralipomene 9, 2), sînt cei care înlătură în parte necunoașterea. Dar numai pentru Dumnezeu nu există necunoscut. El ne cunoaște întru totul, pînă în străfundurile abisale ale sufletului nostru. El este Cunoscătorul tuturor inimilor, cum se spune.

Viața omului și a umanității poate fi privită ca un drum al cunoașterii, un drum de la necunoscut la cunoscut. Ne mișcăm între două infinituri: infinitul mare al necunoscutului și infinitul mic al cunoscutului. Lumea se vede sub acest dublu aspect: dinspre om ca un necunoscut întru cunoaștere, dinspre Dumnezeu ca un cunoscut întru hărăzire, inspirare și transfigurare. Cunoscutul este partea văzută a ghețarului, care, oricît ar spori, rămîne minusculă pe lîngă necunoscutul cel neștiut. De la un punct încolo, necunoscutul poate fi privit ca o categorie metafizică. El este ținta cunoașterii. Trezește *dorința de cunoaștere,* care poate ajunge a fi chiar *sete de cunoaștere*. Prin aceasta, necunoscutul este, într-un fel, motorul progresului. Se vorbește de *orizont de cunoaștere*. Necunoscutul mărginește mereu orizontul nostru. Tinderea spre cunoaștere înseamnă tindere spre necunoscut. Necunoscutul este ceva de aflat, eventual printr-o captivantă aventură spirituală. El nu poate fi epuizat. Plecarea în necunoscut induce neliniști aferente. Ne inspiră deopotrivă dorință și teamă. Există o seducție a necunoscutului, omul se simte atras de el, în ciuda faptului că este presărat cu capcane, unele mortale (precum Zona lui Andrei Tarkovski). Cunoscutul se alimentează din necunoscut. Înaintarea în cunoscut înseamnă pătrundere în necunoscut. Cunoscutul devine integrat, nu mai ridică probleme, nu mai atrage în chip deosebit. În cunoscut sîntem oarecum în siguranță, în necunoscut sîntem vulnerabili. Și atunci: ne place, oare, să fim vulnerabili sau dorim să ne sfidăm vulnerabilitatea? Dar poate apărea și o saturare de necunoscut, de veșnică căutare și puțină aflare. Există necunoscut de cunoscut și necunoscut de necunoscut, (de) nepătruns. Uneori se trece doar de la un necunoscut la un alt necunoscut. Ar mai fi de observat cum cîteodată cele ce ne vin din necunoscut și începem a le cunoaște ni se par că, de fapt, le re-cunoaștem, că ele sînt deja înscrise de înainte undeva în fondul nostru cognitiv și așteaptă numai să fie re-descoperite. În schimb, pe teren se spune că *se pleacă în recunoaștere,* cînd de fapt se pleacă în cunoaștere. Iar cum s-a disjuns la *recunoaștere* și la *recunoștință* mi se pare greu de explicat.

„Nu știu cum arăt eu în fața lumii, dar mie mi se pare că sînt un băiat care se joacă pe malul mării și se distrează căutînd din timp în timp pietricele mai colorate decît de obicei, sau o scoică roșie, în timp ce marele ocean al adevărului se întinde necunoscut în fața mea."

ISAAC NEWTON

A cunoaște și a ști

Cunoașterea ni se impune și din dorința de comunicare. Comunicăm prin ceea ce știm. La nivel social și la nivel personal. Incognoscibilitatea a tulburat totdeauna lumea, incomunicabilitatea și mai tare! Ne validăm prin ceea ce cunoaștem (cunoscutul nostru). Ceea ce cunoști te poate face să fii un om nu numai *cunoscut,* dar și *recunoscut,* ceea ce este o treaptă mai sus.

Deși necunoscutul este materia din care ne tragem cunoașterea, aceasta din urmă este primă din punct de vedere lexical, iar necunoașterea derivată. Probabil pentru că primă este cunoașterea lui Dumnezeu, secundă – necunoașterea omului. Este uimitor și fascinant de observat diferențele dintre două sinonime. Unele sînt numai de nuanță (dar cît de importante nuanțele, pentru că ele dau farmec discret vieții!), altele pot fi de substanță. În cazul nostru, să le privim pe *a cunoaște* și *a ști*. *A ști* presupune o oarecare depărtare, *a cunoaște*, dimpotrivă, o anumită intimitate. (La cei vechi, inclusiv în Vechiul Testament, și relația sexuală, cînd exprima iubirea, era privită ca a fi una de cunoaștere, înainte de a fi una de reproducere sau de plăcere în sine.) Una este *a cunoaște pe cineva* și alta *a ști pe cineva*. Una este să fii *necunoscut* și alta să fii *neștiut*. *Neștiut* nu spune nimic calitativ, nu reprezintă (neapărat) o promisiune. *Necunoscut*, în schimb, da! Și la infinitivele lungi, cele care nasc substantive, ce diferență: *știre* și *cunoaștere*. *Știrea* vestește cu un adevăr în general relativ, *cunoașterea* pătrunde și deslușește adevărul adevărat. Pe de altă parte, *cunoștință* ajunge să-l cuprindă pe *știință*... Limba rămîne mereu unul din marile miracole ale unui neam.

Dacă trecem de la „filozofarea" abstractă la viața concretă, dăm peste om, ca persoană unică, cu întreg universul lui interior. Avem de a face cu Necunoscutul și cu Necunoscuta. Cel mai adesea receptăm Necunoscutul ca mister, Necunoscuta ca Taină. Cu Necunoscutul te pregătești să-ți pui la bătaie îndeosebi ideile, cu Necunoscuta mai degrabă trăirile. Necunoscuta ține mult mai mult de subiectivitate.

„Sîntem înconjurați de necunoscut în fiecare clipă. Acolo trebuie să cauți cunoașterea."

FRANK HERBERT

Farmecul necunoscutei

O întîlnire cu *necunoscuta* o are tot omul în copilărie, prin intermediul matematicii. Dar Matematica este și Metaforă. x (cu minusculă!) este prima necunoscută (de remarcat că, la noi și în majoritatea limbilor de sorginte latină, capătă genul feminin!). La nevoie i se pot adăuga altele, din zonă: y, z etc. Litere de la sfîrșitul alfabetului. Cunoscutele sînt însemnate cu litere de la început: a, b, c... Literele de la mijloc, n în primul rînd, spun despre un element oarecare dintr-un șir, fără calități speciale, oarecum șters și pierdut în anonimat. În dinamică, ca funcție de ea, *necunoscuta* (x) devine *variabilă*. Ce frumos! În limbile anglo-saxone, chiar așa se și cheamă: *variabilă*. Circulă ipoteze istețe în legătură cu folosirea lui x pentru notarea necunoscutei, dar cert este că o întîlnim începînd cu textele lui Descartes și putem crede că lucrul acesta este, pînă la urmă, unul revelat. De la cunoscute pleci, la necunoscute dorești să ajungi. Necunoscuta e de-aflatul, este ținta, constituie Soluția.

Matematica și Poesia sînt în structura primă a lumii. De aici posibilitatea implicită a Matematicii de a fi poetică, precum și a Poesiei de a avea o subtilă matematică în nașterea și construcția ei. Matematica și Poesia sînt ipostatice, constituind prețioase coordonate ontologice ale existenței, unele care presupun cu necesitate Frumusețea.

Mai presus de matematică este viața, iar în viață întîlnești Necunoscuta (cu majusculă) – Ea – Femeia! Subiect al unor doruri neformulate, vis nedeslușit. Necunoscuta este copacul miraculos unde place gîndurilor Omului să poposească. Nu oricine poate fi Necunoscuta. Sînt condiții de îndeplinit. Necunoscuta este neapărat frumoasă. Mîndră în multe cele. Frumusețea ei se concentrează în chip. Necunoscuta privește într-un anume fel, pășește într-un anume fel, întoarce capul într-un anume fel, tace într-un anume fel... Pe toate le trăiește și le face *într-un fel anume!* Este mereu pe gînduri... Lasă o dîră de mireasmă anume, ca o boare, ca un abur, ca o părere, dar cît de persistentă, pînă la neuitare. Surîsul ei este totdeauna și interior. Îți dă sentimentul de apropiere a Paradisului. Cînd este Necunoscuta, poartă întotdeauna rochie lungă. Există Necunoscuta văzută și Necunoscuta nevăzută. În cazul celei dintîi ai deja elemente de pornire. Cealaltă este Necunoscuta de la capătul firului, căci un fir există, fie el și nevăzut. Necunoscuta îți poate apărea în multe locuri: pe o plajă aproape pustie, plimbîndu-se cu picioarele prin apă, pe o punte (nu neapărat de vapor), într-o grădină sau într-o pădure (oricum, pe o alee sau pe o potecă, una a destinului), pe peronul unei gări (cînd ești tu în tren?) sau în tren (cînd ești tu pe peron?), la coadă la un eveniment cultural major, la o fereastră sau la o poartă, urcînd sau coborînd o scară, în vis, sau în visare, într-o poveste sau într-un poem, culegînd liliac sau iasomie, într-o bibliotecă sau într-o sală de concert, în sălile unui muzeu

neaglomerat, dar chiar și în metroul bucureștean... Cîntă, într-un fel au altul. Necunoscuta face viața frumoasă. Îi dă un sens, o orientează într-un fel subtil. Necunoscuta vine din noapte, vine de departe, cere să o urmezi pînă departe. Deși este nocturnă, ea luminează, introducînd o atmosferă mierie, de clarobscur învăluitor și dezvăluitor. Ființa ei iradiază! Cîteodată stelar, cîteodată solar... Cu Necunoscuta totul este posibil numai dincolo de Orizont, nimic dincoace de el. Deși atras spre cunoașterea ei (nu neapărat de cunoștința cu ea), pe undeva ai prefera să-ți rămînă Necunoscuta, o Taină deplină și definitivă. Doar întrezărită. Trebuie să fii atent ca s-o observi. Încerci să găsești poteca spre ea. Mai mult decît s-o observi și să te bucuri de această șansă nu poți. Căci farmecul Necunoscutei constă în mare măsură și în faptul că este... necunoscută. Toate marile eroine ale literaturii sînt încercări de a ne plasa în preajma Necunoscutei, fără ca să neo facă totuși cunoscută. Cu cîtă emoție mi-amintesc de întîlnirile mele cu Otilia, cu Madame de Renal și cu Mathilde de La Mole, cu Madame de Chasteller și cu Clelia Conti și cu Gina del Dongo, cu Nastasia Filipovna și cu Aglaia Ivanovna, cu Lise, cu Clavdia Chauchat, cu Sonia Alexandrovna, cu Yvonne de Galais, cu Albertine și cu cîte altele. Necunoscuta este Regina din Saba, maiestuoasă, misterioasă, miraculoasă, frumoasă, în alai de crăiasă, așa cum apare pogorînd din altă lume la Piero della Francesca. Dar este și *„La longue dame brune“*, din cîntecul Barbarei. Necunoscuta sînt toate marile poetese ale lumii, de la Anna Ahmatova și Marina Țvetaeva pînă la Edith Södergran și Ingeborg Bachmann. Necunoscuta apare pe pînzele tuturor marilor pictori, de la cei de la Fayum pînă la Gheorghe Petrașcu (sînt extrem de mulți cei care pot fi aleși spre exemplificare, dar, totuși, Petrașcu, cu femeile sale abia întrezărite, e foarte potrivit pentru tema aceasta!). O mai întîlnești în filmele lui Michelangelo Antonioni, Ingmar Bergman, Andrei Tarkovski, Alain Resnais, Eric Rohmer, Andrzej Wajda, Krzysztof Kieslowski... Într-un fel, Necunoscuta ți-e mai aproape de minte și de inimă decît cunoscutele. În ea se ascunde o nesfîrșită, ultimă nădejde ontologică, a unei (re)găsiri de tot împlinitoare. Asta în virtutea faptului că ea este mai mult decît este, este purtătoarea unui mesaj existențial important. Fără acest mesaj intrinsec nu ar avea nici o noimă. Dacă o aștepți și dacă n-o aștepți, ea tot trece pe cale. Se cere numai să fii mereu de veghe ca s-o recunoști.

Necunoscutul absolut

Și, acum, vine momentul să evaluăm întru escaladare al doilea pisc despre care pomeneam la pornire. Îl aflăm la începuturile creștinismului, în discursul de o strălucită retorică ținut de Apostolul Pavel în Areopag: „...străbătînd cetatea voastră și privind la locurile voastre de-nchinare, am dat și de un altar pe care era scris: «Dumnezeului Necunoscut». Ei bine, Cel pe Care voi Îl cinstiți fără să-L cunoașteți, pe Acela vi-L vestesc eu vouă.“ (Faptele Apostolilor 17, 23). Dacă în primul caz, cel al înțelepciunii socratice, aveam de a face cu un îndemn la nivel personal, de data aceasta avem o chemare care privește umanitatea în ansamblul ei. Venind de la capătul celălalt al drumului omului și al umanității, Pavel din Tars ne spune despre posibilitatea unei anumite cunoașteri a Necunoscutului suprem, a lui Dumnezeu, în urma întrupării Fiului Lui, El Însuși Dumnezeu. Tetragrama misterioasă a Vechiul Testament (YHWH) lasă acum locul unui chip tangibil și unui nume: Iisus Hristos, Emanuel. Întîia cale de cunoaștere este posibilitatea numirii. Dincolo de orice necunoscut, dacă explorezi cu bună credință, te așteaptă Dumnezeu, direct sau prin lucrarea Sa. Chiar și dincolo de Necunoscută nădăjduiești subliminal întîlnirea cu Creatorul ei, care se arată a fi un Creator-Artist. Unul de geniu! Chiar dacă este Necunoscutul absolut, El Se revelează omului. Și să nu uităm de faptul că în unele limbi (cele care folosesc alfabetul grecesc sau chirilic) X (cu majusculă!) este inițiala lui Hristos! Necunoscutul absolut coborît printre noi chenotic întru cunoaștere de Dumnezeu, după har, după putință și după străduință.

„Cu cît pătrundem mai adînc în necunoscut, cu atît ni se pare mai de necuprins și mai minunat.“

CHARLES LINDBERGH

***Costion Nicolescu** este eseist și antropolog.*

Adrian STĂNICĂ

Ce ar mai fi de cunoscut?

Ce știm despre tot ce ne înconjoară? Avem oarecari idei despre tot ceea ce vedem cu ochiul liber, dar știm oare în detaliu care sînt legile profunde care guvernează fenomenele de pe planetă?

Terra, planeta pe care locuim, e studiată și înțeleasă abia la partea sa superficială, și mai ales pe uscat. Peste două treimi din suprafața planetei e acoperită de ape, iar despre conținutul adîncurilor lor nu știm aproape nimic. Dacă vom coborî spre centrul Pămîntului, vom vedea că știm și mai puține. Cu informațiile actuale, omenirea a reușit să construiască modele teoretice, modele care ne și satisfac o parte din nevoile cotidiene. Dar sîntem noi siguri că acestea sînt și corecte?

Privind spre cer, treaba devine și mai complicată. Abia de puțini ani am ajuns să înțelegem ceva mai bine ce este și cum funcționează atmosfera. Dar mai e mult pînă la înțelegerea detaliată a acesteia.

Iar dincolo de atmosferă, mergînd spre spațiu, călcăm într-un necunoscut atît de deplin, încît nu știm prea bine nici măcar ce trebuie să ne întrebăm.

Cîte știm oare și despre noi, oamenii? De la publicarea Hărții Genomului Uman pare că aproape nimic din ce crezuserăm că știm deja sigur nu este complet. Sau – în unele cazuri – nici măcar corect.

Cum funcționăm? Cum ne putem apăra în mod mai eficient de boli? Cum putem avea o viață mai bună, al cărei final (necunoscut suprem) să fie cît mai îndepărtat? Din nou, întrebări la care putem răspunde doar parțial, în funcție de pașii pe care știința îi face înainte.

Cum putem progresa?

Dar de ce? La ce ne folosește dacă știm mai bine ce se află în adîncul mărilor, ce există pe alte planete – sau în afara sistemului solar –, cu ce ne încălzește mai buna cunoaștere a atmosferei sau, chiar, de ce trebuie să știm cum funcționăm și noi, *Homo sapiens?* Nu avem destule probleme și așa? Vom trăi noi mai bine dacă vom sprijini știința? Oare, dacă se mai ocupă savanții ăștia mult de prostii, nu se va alege praful de noi? Ce vor să mai inventeze?

Teama de sfîrșitul lumii este un refren constant.

Aproape mereu în istoria omenirii au existat voci care s-au opus înțelegerii necunoscutului. Teama de sfîrșitul lumii, de la variantele sale clasice la apocalipsa modernă a „găurilor negre“ create în laborator de oameni dornici de cunoaștere, este un refren constant în istoria omenirii.

Teama de nou a avut un alt aliat, poate chiar mai nociv: suficiența. Ideea că, pînă la urmă, merge și așa a fost permanent prezentă, fiind o piedică majoră în calea marilor descoperiri și invenții. În decursul istoriei au fost numeroase voci care au zis că mai mult nu se poate cunoaște, descoperi sau inventa. Că ne-am atins limitele. Și asta în ciuda faptului că fiecare pas înainte ne face să ne punem de două ori mai multe întrebări.

Cum putem merge înainte?

În multe state – în Europa, dar nu numai –, sistemele de cercetare sînt din ce în ce mai reticente cînd e vorba de a da bani pentru studierea necunoscutului. În general, planurile de cercetare științifică sînt finanțate în urma unor competiții deschise. Aceste competiții caută să strîngă cît mai multe propuneri, pe care alți experți, evaluatorii, le analizează și le notează, iar cele mai bune idei de studiu primesc fondurile solicitate. Regulile sînt, de asemenea, anunțate de la început, de la criteriile de calitate la bugetele care vor fi făcute disponibile. Teoretic, totul e destul de clar.

Dar în ultimele decenii teama de necunoscut a început să apară și într-o altă formă.

„Propunerea de proiect este interesantă și tratează o tematică deosebit de importantă pentru perioada actuală. Ideea științifică și planul de lucru sînt foarte bine fundamentate. Consorțiul propunerii este foarte valoros.

Propunerea este însă neconvingătoare în ceea ce privește utilitatea rezultatului său. Publicațiile în reviste de marcă și prezentările la conferințe internaționale sînt incluse în propunere, dar nu e prezentat în mod detaliat cum va fi făcut transferul rezultatelor pentru rezolvarea provocărilor actuale. De aceea considerăm că propunerea nu poate fi finanțată.“

Multe sînt echipele foarte valoroase care au primit asemenea răspunsuri în urma evaluărilor. În multe cazuri, chiar și aceste justificări pot fi corecte. Și totuși...

Nimic nu poate fi mai frustrant pentru un cercetător, din orice domeniu, decît să i se comunice faptul că ar fi trebuit să prezinte doar un plan de afaceri detaliat, în care să nu fie nici un pic de loc pentru incertitudini sau necunoscut. Uitînd astfel că în știință și tehnologie sînt multe mari descoperiri și invenții care au apărut ca efecte secundare ale cercetărilor... Și că, în știință, chiar și un rezultat negativ poate fi util pentru cercetările care vor urma.

De aceea necunoscutul ar trebui abordat mai curajos și în sistemele de cercetare, nu doar în știință. Un buget (mult) mai generos pentru cercetare și o deschidere mai mare spre necunoscut ar putea face minuni.

Sau, cel puțin, așa cred. Despre necunoscut și modalitatea în care e mai bine să îl abordăm, vorbim cu toții în profundă necunoștință de cauză...

„Necunoscutul de ieri este adevărul de mîine.“

CAMILLE FLAMARION

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie și Geoecologie Marină – GeoEcoMar – și jurnalist de știință.*

Mălina AMORTOAIE

Prin necunoscut am ajuns să mă cunosc

Mi-aș fi dorit să îmi fi spus cineva că ce contează, de fapt, în viață este să fii fericit. Deși poate mi s-a spus și nu am ascultat... Ce-i drept, trebuie să se insiste pe „amănuntul" asta – începînd cu școală primară pînă în liceu, de la mama și bunici – pînă la mătușa pe care o vezi o dată pe an și nu-ți place să te pupe la revederi că miroase a ceva ce nu poți defini (e departe de izul de parfum de frezii).

În schimb, noi producem pe bandă rulantă avocați, doctori, ingineri și informaticieni – nu că ar fi ceva în neregulă cu asta, dar îndoctrinarea îi va face pe mulți dintre ei să își tragă două palme în oglindă la 40 de ani și să o dea pe metafizică, să facă un „click" momentan, pentru ca apoi să se întoarcă la treburile lor: trebuie să hrănească copiii și să plătească meditații la matematică pentru ca odraslele lor să ajungă, la rîndul lor, în sfera succesului promovat de societate.

Eu prin necunoscut am avut norocul de a mă cunoaște pe mine. Ironic, înainte de a citi despre supraomul lui Nietzsche și sindromul moralității sclavilor și moralității creștine, anumite lecturi m-au ajutat doar să înțeleg că acel conflict interior pe care îl simțeam are o bază și că trebuie să mă ascult pe mine și să scap din ce fac acum. Și nu mă cred vreun supraom și nu cred că voi ajunge să fiu așa vreodată, dar cred că e ceva mai mult acolo și mă așteaptă – doar că îmi trebuie curaj să fac pasul de a ieși de pe drumul ăsta pe care am virat cîndva pe la 7 ani.

Dar, practic, eu chiar nu fac ceva ce poate fi catalogat „greșit", ba chiar sînt relativ aproape de apogeul succesului, așa cum e descris de societate – bunicii mei și mama mă laudă peste tot și toate rubedeniile mă dau de exemplu plozilor ce vor urma să ajungă pe o cale asemănător de înălțătoare. Elevă olimpică și de nota 10, trecută printr-un liceu de prestigiu, acum studentă la Drept în Anglia, indepedentă financiar, momentan făcînd practică într-una din cele mai mari organizații din lume, remunerată fiind fabulos pentru o puștoaică de 20 de ani.

„În uimire, devin conștient de ceea ce-mi este necunoscut. Cunosc tocmai de dragul cunoașterii."

KARL JASPERS

Și totuși, nici un *„amor fati"* pentru viața pe care o trăiesc. Nu mă regăsesc în ceea ce fac și simt uneori nevoia să urlu despre cît de fără înțeles și noimă e cam tot ce se întîmplă în viața mea de zi cu zi. Colegii de vîrsta mea de la locul de muncă, alți studenți „de succes" care au reușit să ajungă unde sîntem acum – ei –, englezi, și după obicei englezesc, trăiesc viața și clipa cu *shot*-ul de tequila. Și-am încercat și eu, dar nu mă împac deloc cu mahmureala și, cu cît beau mai mult, cu atît devine totul mai amar.

Așadar, în viața mea, care parcurge traseul succesului așa cum poate fi idealizat la fiecare categorie de vîrstă, mi-am dat seama că: unu, sînt diferită cumva – ceea ce poate fi rău, dar poate fi și bine; și, doi, că trebuie să fac ceva în legătură cu asta și să mă opresc din a o trata ca pe o slăbiciune. Nu sînt inadaptată social, am prieteni cît să-mi fie aproape și nu prea mulți. Cei mai dragi din toate națiile cu care am interacționat îmi vor rămîne grecii, oamenii cei mai calzi într-un loc așa de rece – mi-i și imaginez acum pe Katerina și pe Andreas mereu fericiți și plini de bună dispoziție, cu un *ouzo* pregătit pentru orice ocazie. Totuși, sînt proaspăt inadaptată „ideologic".

Da, necunoscutul a reușit să mă facă să înțeleg cine sînt eu. Mai întîi, din punct de vedere cultural și istoric, am înțeles ce înseamnă să fii român numai atunci cînd am plecat de acasă. Numai după ce ai părăsit orașul realizezi că turnuri se înalță deasupra caselor. Și tot în legătură cu conștientizarea identității, am înțeles ce înseamnă ura și xenofobia cînd mi s-a urlat de pe trotuarul de vizavi, în dimineața după Brexit, „Marș înapoi în Polonia!", sau cînd două bătrînici în stația de autobuz, cu care inițial conversam despre vreme, mi-au trîntit-o că eu am venit în Anglia să le fur bărbații. Nu am știut să apreciez educația pe care o primește o majoritate mai mare decît majoritățile educate ale altor meleaguri: pe acei tineri cu plete care sînt puși la tuns, citind și fremătînd pentru viitorul lor și al nostru, „bună ziua", „mulțumesc", domni ținîndu-ți ușa și multe alte fragmente. Dar acum, cînd mă întorc acasă, văd lucrurile acestea în prietenii mei, în locurile frumoase pe care le vizitez, în cărțile românești pe care le citesc, pe blog-uri și în unele ziare – și îi mulțumesc necunoscutului că m-a făcut să deschid ochii și să le vad.

Apoi, din punct de vedere al valorilor impuse de societate, am realizat că eu nu trebuie să urmez respectivele date și că ce e important e să duc o viață care să nu mă facă să urlu zi de zi. Am realizat că e datoria mea, ca om care a citit cîteva cărți și a gîndit pentru el (chiar și numai o dată), că trebuie să aduc o contribuție, să fac ceva ce contează – nu doar pentru mine și doar pentru cei doi plozi ai mei din viitor. Îi mulțumesc Necunoscutului că mi-a dat două palme acum, cînd am 20 de ani, și nu la 40 – atunci ar fi, poate, prea tîrziu. Mama o să spună că am înnebunit. Bunicilor nici nu le voi putea spune ce am făcut fără să scape ceva pe jos în mod dramatic.

Dar eu îmi dau demisia mîine și plec voluntară în Nepal – să văd lumea și pe alții – și o să aștept împăcată ca necunoscutul să îmi deschidă ochii și mai larg.

Și apoi, mie mereu mi-au plăcut filmele și să scriu...

Căci omul nu va trăi numai cu pîine.

***Mălina Amortoaie** are 20 de ani și studiază Dreptul în Marea Britanie.*

Ioana Bogdana NEAGU

Într-o relație de lungă durată

Septembrie 2001. În prima zi de grădiniță, părinții mă pasează, cu chiu, cu vai, cu lacrimi în ochi și noduri în gît, educatoarei. Străina îmi întinde mîna, eu o apuc. Mă întreabă cum mă cheamă, îi răspund. Mă trage spre sala de clasă, o urmez, fără să mai arunc vreo privire înapoi. Ai mei, neavînd de ales, își înghit emoțiile și își eliberează fiica pentru prima dată, fără un rămas bun.

Flash-forward peste 15 ani:

Septembrie 2016. Aeroportul Otopeni este plin de studenți, adolescenți care se întorc sau zboară pentru prima dată la facultățile lor din străinătate. Familia mea trage patru trollere masive după ea. La poarta de îmbarcare, stewardesa ne cere biletele. Tata, mama și soră-mea își scot biletele dus-întors, eu arăt unul doar dus. Ei sînt acolo să mă conducă și să își facă vacanța la Londra, eu emigrez.

Pe axa vieții mele se află aceste două puncte, care delimitează o porțiune considerabilă în care raportul meu cu necunoscutul s-a tot alterat, cu fluctuații ale stimei de sine, cu anxietăți și neliniște. Inițial, experiența din școala generală m-a ajutat. Din varii motive, în acei opt ani, m-am tot deplasat dintr-o clasă într-alta, iar la finalul ciclului gimnazial aveam la activ patru colective diferite de elevi. Exercițiile de adaptare prin care am trecut m-au întărit și mi-au schimbat perspectiva față de necunoscut. Deși nu eram cel mai dezinvolt și mai expansiv copil, confruntarea cu integrarea într-un nou grup sau acomodarea cu un nou spațiu nu mă destabilizau deloc.

Cu anii însă, a devenit din ce în ce mai dificil, iar cînd am început liceul am realizat că nu îmi mai este atît de firesc ca pînă atunci. Acela a fost apogeul anxietății mele sociale. Cînd am realizat că toate blocajele datorate fricii încep să mă acapareze, mi-am propus să ies cît mai des din zona de confort ca să scap de ele. M-am provocat singură. M-am plasat de bunăvoie în situații incomode și m-am comportat de parcă nu aveam de ales. Dar evident că în cazul de față mereu ai de ales: să rămîi într-o zonă sigură și previzibilă sau să îți asumi un risc și să te confrunți cu necunoscutul, și implicit cu avantajul posibilității unui rezultat pozitiv și neobișnuit.

Nu am plecat din țară căutînd „ceva mai bun". Nu am plecat pentru că eram convinsă că viața mea va fi mai deosebită, că voi fi mai fericită, că școala pe care o voi face acolo va fi calitativ superioară uneia românești. Am fost destul de privilegiată cît să îmi permit să experimentez și să decid ca, după 18 ani petrecuți în București, să schimb peisajul. Relocarea în Anglia a fost clar facilitată de susținerea părinților. Și am decis să profit de resursele primite din partea lor și să mă provoc încă o dată să mă adaptez la un mediu nou. De data asta la nivel macro, pe mai multe planuri, cu mai multe în joc.

Mutîndu-mă în Londra, mi-am călcat în picioare toate îndoielile și temerile și mi-am asumat un risc. Sînt într-un mediu complet opus celui cu care mă obișnuisem, un mediu pentru care nu știu cum m-aș fi putut pregăti în prealabil. Un mediu pe care mi-e greu să îl cuprind în cuvinte, pe care nu cred că îl înțelegi decît dacă îl simți pe pielea ta. Și mă amuz extrem de tare încercînd să mă prind cum să îl abordez și să îi dau de cap.

Din fericire, structura mea internă, din naștere, dar și prin exercițiu, se pliază ușor pe necunoscut. Nu se chircește speriată. Din contra, este fascinată de multitudinea de posibilități care se întrezăresc, prin pînza de dubii și angoasă, dincolo de granița zonei mele de confort.

***Ioana Bogdana Neagu** are 20 de ani și studiază Film și Televiziune la* University of the Arts *din Londra.*

Teodor BACONSCHI

Deus absconditus

Ce-i drept, am publicat un eseu *Despre necunoscut* (Humanitas, 2007, realizat de Baroque Books & Arts, 2015), dar asta nu face din mine un expert în materie. Necunoscutul e șansa inteligenței umane, factorul cognitiv apofatic grație căruia apare o dinamică a cunoașterii. Cel mai vast subiect! Singurul care, odată circumscris, ne plonjează în vertijul unui telescopaj nesfîrșit. Căci așa e – oricît ar suna de banal: avansăm în plin necunoscut, lărgindu-i aria intuită cu fiecare pas de cunoaștere pozitivă. Dacă am ști totul, am fi asemenea lui Dumnezeu, adică am pierde sensul existenței umane, făcut din tatonări în zigzag, pe o planetă și într-un context antropic deopotrivă opace și transparente. Știm însă că asemănarea cu Dumnezeu stă în miezul antropologiei biblico-patristice pe care s-a construit viziunea europeană despre umanism, destin, sens, semnificație, logică. A fi incomplet, în postura omului post-adamic, înseamnă a te lupta, precum Iacob cu îngerul, cu forțele imense, tot mai adînci, ale unui univers din textura căruia pricepem atît de puțin: sursă de smerenie și de ambiție, de mîntuire și de rătăcire luciferică.

Creștinii îl exaltă pe Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, persoană divino-umană în care s-a petrecut intersecția salutară dintre transcendență și imanență, ca nou început al unui parcurs uman restaurat. Învățătura Sa – transcrisă în Evanghelii și repercutată în două milenii de teologie – ni se arată în toată simplitatea ei indepasabilă. Au asimilat-o nenumărate generații. Ea a stilizat, intuitiv, întreaga noastră civilizație, alcătuind Marele Cod căruia Northrop Frye i-a găsit mai de mult numele incitant și misterios. Ne-am separat de sursa Vieții, însă există o cale capabilă să repare această stare de fapt. Nu sîntem aruncați într-o lume fără sens, nici nu trudim sub zodia unui accident cosmic fără rost, ci ne aflăm într-un raport filial cu Acela care a voit toate, dîndu-le un înțeles prin dragostea Sa nesfîrșită, reflex al propriei ființe și sigiliu al propriei jertfe expiatoare. Însă cît a dezvăluit Hristos din natura, scopul, mijloacele și voința Creatorului pe care-L mărturisim? Atît cît ne era necesar pentru a ieși din robia păcatului, regăsind libertatea ca Adevăr întrupat. El ne-a transmis febra metafizică a *personalismului,* din care aveau să răsară – cu tot cu derivele sale patologice, pe contrasens – toate filozofiile și științele prin care ne-am străduit, în ecou, să descifrăm cauza propriei existențe. Cu alte cuvinte, revelația biblică e minimală, selectivă, operativă și cumva parcimonioasă, în directă relație cu limitele intelectului nostru și cu ce se petrece în țesătura biologică a lui *homo sapiens.* S-a deschis astfel sempiternul nostru pariu cu necunoscutul. Cu ce nu ni s-a dezvăluit, care copleșește incalculabil vagul conținut al descoperirii de pînă acum. Era însă oarecum inevitabil să asistăm (prin conștiința retrospectivă a simțului istoric) la nebunia creativă declanșată prin simplul fapt că sîntem meniți *asemănării cu Dumnezeu.* Decalogul, Fericirile, Predica de pe munte, parabolele și – la urmă – totalitatea sursei biblice reprezintă doar metoda pozitivă pentru a ieși de sub robia păcatului. Tema asemănării a inspirat tot restul: autoidolatrizarea omului, sforțarea logico-matematică pentru întemeierea unei *mathesis universalis,* utopiile terestre, ideologiile și contestațiile la adresa Ființei Supreme (de la Lucrețiu, la Nietzsche și Cioran, pentru a nu cita mai nimic). Toate revoltele, nihilismele și revoluțiile (ca liant plastic al modernității) ne-au exasperat suficient pentru a continua lupta nocturnă cu tot ce nu cunoaștem despre noi și lume, de la structura și funcționarea creierului pînă la cartografierea astrofizică a universului cunoscut (atît de precar). Fiecare generație a sîngerat și a depășit un prag, cu prețuri mari și rezultate mereu mai spectaculoase: sîntem abia la începutul începutului și aproape, pesemne, de un sfîrșit care poate fi conceput nu doar ca apocalipsă (etimologic vorbind), ci și ca dezvoltare încă neimaginabilă a conștiinței panumane. Nu doar religia noastră – pe care, cel puțin în dinamica Occidentului o negăm –, ci și alte forme de religie organizată și de spiritualitate (pentru noi exotică) au postulat un *Deus absconditus.* La El s-a referit Sf. Pavel în dialogul său din Areopag cu filozofii și magistrații atenieni *(Faptele Apostolilor,* 17). *Dumnezeul necunoscut* a fost prima punte dintre monoteismul iudaic, transfigurat prin învățătura christică, și lumea greco-romană. Momentul explicit (al lui *verbum caro factum est)* a fuzionat astfel cu agnosticismul dialectic al spiritului socratic. Stăm, fragili și grandioși, neînsemnați și pătrunzători, în fața unui altar nenumit la care, din frică și cutremur, nu ne gîndim decît sporadic. Dincolo de zgura anecdotică a evenimentelor, de morfologia culturilor și de semnificația simbolurilor cu care lucrăm, necunoscutul pîndește indiferent și iubitor, dinlăuntrul propriei sale cunoașteri.

„Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viața omului n-ar mai avea nici un farmec."

LIVIU REBREANU

Ana-Maria CAIA

Ce-am căutat în viața lor?

Cu foarte puțin timp înainte să plece pe lumea cealaltă, bunica mea paternă m-a întrebat foarte serios dacă nu mi-e frică. În vremea aceea călătoream aproape încontinuu, produceam o emisiune de călătorii și, în general, cu treabă sau fără treabă, simțeam nevoia să plec undeva, eram ca un *junkie,* trăiam pentru următoarea desprindere de locul meu, pentru următoarea mică revelație legată de locuri și oameni necunoscuți. „De ce să-mi fie frică?", am întrebat-o rîzînd, dar ea era foarte serioasă, „în primul rînd să stai în aer într-o burtă de fier", și eu iar am rîs, „și-apoi de străini, de ce să stai printre străini?", și eu am rîs din nou și-mi venea să îi mărturisesc că, pentru mine, oamenii din satul ei de munte sînt la fel de străini ca aceia din satul de munte din Nepal pe care-i văzusem cu o săptămînă în urmă, dar nu se făcea să-i spun atunci că toată plimbăreala asta a mea e și-o formă de dezrădăcinare, nu numai o căutare.

Eram într-o bărcuță pe lacul Chini, în Malaezia, și barcagiul a cotit pe un canal îngust, ca acelea din Delta noastră. În jur, o junglă cu vegetație explodată, coroanele arborilor cădeau în cascade pînă atît de jos, încît frunzele ne atingeau. Uite un șarpe, uite o iguană uriașă, ăsta o fi un varan, adrenalină pompată în sîngele nostru în vreme ce barca luneca încetișor în lumea aceea străină și serenă, nu părea să ne bage nimic în seamă. Am oprit să mîncăm la o familie care locuia în apropiere, aveau doi copii care ajutau la pusul mesei și două căprioare pitice, un fel de șoricei cu corp de căprioară, care se învîrteau aiurea prin bătătură. Cînd ne-am reluat călătoria, după-amiază, am ieșit din nou pe lacul gigantic să mergem într-un sat de Orang Asli, cei mai vechi locuitori ai Malaeziei peninsulare. Am debarcat pe un ponton șubred sub care se jucau, înotînd, cîțiva puști și ne-am prezentat cu zîmbetul pe buze în cătun. Nu ne aștepta nimeni, ba mai mult, nimeni nu ne băga în seamă descinderea și a fost prima oară, în lungile mele călătorii, cînd am înțeles cum e să fii un necunoscut pentru ceilalți și nu pe dos. Ne-am așezat undeva între casele de bambus, așezate circular, stingheri, cîtă vreme barcagiul nostru povestea cu doi bărbați, habar nu am dacă despre noi sau despre vreme. Copiii mici și femeile se uitau la noi din spatele ușilor sau pur și simplu își vedeau de treabă ca și cum nici n-am fi fost acolo. Am așteptat. Veneam de la capătul lumii, de ce m-aș fi grăbit să plec? Știam că atunci și acolo eu sînt mult mai exotică pentru oamenii aceia decît sînt ei pentru mine. Că pentru ei necunoscutul și necunoscuții sînt rari și neașteptați, poate ca un dar, poate ca o neplăcere. Pe măsură ce trecea timpul, viața satului se restarta. Niște copilandri tîrîiau un obiect care fusese cîndva o carte frumos ilustrată. Femeile curățau legume. Băietanii alergau un șomoiog de pungi. După un timp, un bărbat a apărut lîngă noi, cu o țeavă de lemn în mînă și cu niște mici săgeți. A pus tubul la gură și a suflat măiastru, trimițînd una din săgeți într-un copac din apropiere. Apoi ne-a invitat să facem același lucru, pe rînd, ca-ntr-un sărut ritualic, pe malul celui mai mare lac malaezian, la apus de soare.

Cu cît te îndepărtezi mai mult de „centru", cu atît necunoscutul devii mai curînd tu, neașteptatul e de partea cealaltă, mai mirată chiar decît tine că exiști. Am trăit asta într-o splendidă seară de primăvară, în sud-estul Turciei, foarte aproape de granița cu Siria, cînd mi s-a năzărit de pe șosea că văd, în vîrful unui munte, o cetate. Am insistat să urcăm și, ajunși acolo, am descoperit că fortăreața ascundea un sat cu puțin peste o sută de locuitori. Am primit lipie caldă, tocmai scoasă dintr-un cuptor de lut, migdale și ceai, și am fost supuși unui lung interviu despre cine sîntem și ce vrem de la viața noastră, deși noi aveam în genți microfoane și camere pentru interviuri. În India, lîngă niște splendide temple hinduse și budiste, meșteșugit clădite în peșteri, cu un picior rupt, așezată într-o lectică, am fost supusă unui tir neîntrerupt de fotografii făcute cu mobilul, care imortalizau bizara mea trecere pe-acolo și, dacă nu era un rîs de neoprit în jurul meu, aș fi jurat că-s cel puțin vreo vedetă pe covorul roșu. Mi s-a întîmplat chiar și-n Golful Thailandei să fiu luată drept (pe drept) o ciudățenie exotică, atunci cînd m-am apucat, alături de niște iscusiți pescari, să culeg scoici-limbă din mîlul apei. Și toate aceste experiențe, în care „vînatul" a devenit „vînătorul", mi-au confirmat că, oricît am umbla pe glob și oricît Google Maps am avea, și Wikipedia, și milioane de surse de informații, lumea asta rămîne vrăjită și cu atîta necunoscut în ea cît să merite să ne mai mirăm. Măcar de mirarea celorlalți despre noi.

„Există universul cunoscut și universul necunoscut. Între ele se află The Doors."

JIM MORRISON

Andrei CORNEA

Revoluție și restaurație

Nenumărate secole și milenii, oamenii au privit noul cu suspiciune, ba chiar cu teamă. Inovația – în obiceiuri, în unelte, în îmbrăcăminte, în arte etc. – părea destabilizatoare și periculoasă; așa că numai ceea ce capătase confirmarea timpului și a generațiilor trecute era văzut drept sigur și benefic. Încă pentru greci, un popor care s-a dovedit atît de inovator, cuvîntul *neoterismos* (adică „inovație") avea o conotație destul de negativă, mai ales în politică; iar expresia latină corespunzătoare, *res novae,* însemna de-a dreptul „rebeliune" și „revoltă", atentat la ordinea moștenită. Ce să mai spunem despre alte popoare ale Antichității? În dialogul *Timaios* al lui Platon, aflăm că un preot egiptean i-ar fi zis lui Solon, legislatorul Atenei, în chip de reproș, că „grecii sînt mereu copii, neexistînd grec bătrîn". Astfel, grecii ar fi „tineri la suflet", fiind lipsiți de o învățătură neclintită de milenii. Ceea ce era de preț, venerabilul, aparținea, deci, egiptenilor imobili în tradițiile lor, cel puțin așa cum apăreau ei înaintea grecilor lui Platon.

Inovația a fost, poate, de-a lungul istoriei o excepție în ordinea firii omenești și deloc regula: căci chiar grecii, după vreo treipatru secole de invenții în toate domeniile (literatură, politică, artă, științe), renunță la elanul inovativ și se trag înapoi dinaintea unei ulterioare explorări a necunoscutului. Științele și artele devin repetitive, imitarea maeștrilor trecutului – a „clasicilor" – e instituită drept dogmă. Grecii și romanii devin „egipteni". Iar atunci cînd totuși apar inovații notabile, în mod curios ele sînt puse sub autoritatea celor vechi și prezentate drept explicări și clarificări ale textelor acestora. „Spusele acestea ale noastre" – scria Plotin, altminteri un foarte original filozof – „nu sînt noi, nu au fost acum rostite, ci demult, dar nu au fost dezvoltate; iar afirmațiile de acum sînt explicitările acelor vechi teorii și ele confirmă, luînd scrierile lui Platon drept mărturie, că aceste doctrine sînt vechi." Alții procedau încă și mai radical: introduceau idei noi compunînd scrieri pe care le atribuiau vechilor înțelepți (așa-numitele „apocrife"). Numai astfel, acoperit de patina fasificată a vechiului, mai putea pătrunde noul în lume.

„Orice efort al nostru este o călătorie în necunoscut, hrănită de speranța intermitentă de a găsi într-o bună zi un capăt unde să te poți odihni."

FRIEDRICH NIETZSCHE

Mai ales începînd cu modernitatea timpurie, această combinație dintre teama de nou și dorința tot mai nestăvilită de el a condus, cu deosebire în viața social-politică, la ceea ce putem numi *restaurația revoluționară:* inovația, ba chiar revoluția sînt prezentate (poate chiar gîndite) drept ample restaurări ale unui trecut magnific (bineînțeles, în mare măsură reconstruit *ad hoc),* între timp, pesemne, uitat, obliterat, neglijat. Renașterea însăși se vede pe sine drept restaurația Antichității clasice în literatură și arte, după presupusul interludiu întunecat al Evului Mediu. În cadrul Reformei protestante, Luther pretinde că revine la creștinismul apostolic, după interludiul „păgînismului catolic", iar protestanții englezi îl salută pe regele Eduard al VI-lea drept „noul Iosia", regele regatului Iuda (care, la rîndul lui, restaurase legea lui Moise). Revoluționarii francezi vor să-i imite, pînă la maimuțăreală, pe vechii romani republicani, ori pe greci; spre exemplu, abatele Grégoire le lansează îndemnul deopotrivă revoluționar și restauraționist: „Să unim curajul Spartei cu geniul Atenei!" Mai tîrziu, revoluționarii de la 1848 îi imită pe cei de la 1789 – așa cum observa și K. Marx –, iar în secolul următor, bolșevicii ruși vor gîndi încă în termenii istorici jalonați de Revoluția Franceză.

În Germania, apostolii „revoluțiilor naționale" – de la Fichte și pînă la Paul de Lagarde și Carl Schmitt – denunțau pe toate tonurile influența pretins corupătoare a civilizațiilor franceză, engleză sau „iudaică", opunîndu-le pe germanul ancestral, așa cum fusese el descris odinioară – bineînțeles idealizat masiv – de Tacit în *De Germania* și pentru a cărui „restaurare" militau cu fanatism. Iar nazismul a încercat să slăbească creștinismul prin restaurarea unei presupuse religii vechi germanice sau ariene, subminată – credeau ei – între timp de „creștinismul semit".

Tot din trecut și-au cules modelele și revoluționarii lui Castro din Cuba, deși altminteri pariau pe viitor: se revendicau de la Revoluția din Mexic, de la Cesar Augusto Sandino din Nicaragua și de la republicanii din Războiul civil din Spania. Revoluționarii sandiniști de mai tîrziu din Nicaragua au reînviat modelul Mexicului și al Cubei. Iar pentru extrema dreaptă românească (N. Iorga, Nae Ionescu, Nichifor Crainic) care preconiza totuși „revoluția națională", referirea restauraționistă se făcea la valorile imaginare tradiționale ale satului ori ale ortodoxiei care ar fi fost „distorsionate", chipurile, de invazia modernității și de liberalism. Astfel, Nae Ionescu voia revoluția prin restaurarea ancestralului, propunînd „o decuplare a noastră de politica mondială; o închidere a noastră, cît mai departe împinsă, în granițele noastre; o luare în considerare a realităților românești; o scădere provizorie a standardului de viață la nivelul acestor realități; și așezarea temeiurilor unui stat românesc de structură țărănească..."

Se pare însă că în ultimele decenii, în perioada pe care uneori o numim „postmodernism", reticențele față de nou s-au redus considerabil. Mai mult, noul este promovat (în reclame, în media, în politică, în arte) ca un bine în sine, aproape indiferent de conținutul său substanțial. Noutatea cere să fie adoptată cu orice preț, numai pentru simplul motiv că este noutate (sau așa se pretinde). Invers decît în trecut, acum vechiul (ba chiar restaurația, cînd e cazul) a devenit cel care tinde să se ascundă, și anume sub veșmîntul noului: reacționarii și conservatorii, bineînțeles, n-au încetat să existe, dar pentru a se justifica în ochii altora, ba și ai lor proprii, clamează și ei „revoluția". În orice caz, termeni precum „nou", „revoluție", „inovativ", „creativ" etc. și-au lărgit într-asemenea măsură sfera, încît s-au degradat și pot acoperi aproape orice măruntă realizare.

Multă vreme noul s-a strecurat timid în lume, aproape sufocat de vechi; azi, devenit impertinent, sufocă el vechiul. Dar nu cumva, degradîndu-se prin nelimitare, se va sufoca și pe sine însuși?

Andrei Cornea *este eseist, scriitor și publicist. Predă la Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată: romanul istoric* Lanțul de aur, *Humanitas, 2017.*

Călin BOTO

Jurnal de anxietate

Cînd m-am mutat în București, am încercat să construiesc o antirutină, să rămîn imprevizibil și spontan. Am îmbrățișat rapid mișcarea milenială de a discredita zonele turistice și inevitabil burgheze ale orașului – locuri pe care le-am considerat prea cunoscute în cultura pop locală – și am ajuns în locurile alternative, unde, deși sună naiv și siropos, se zice că e „adevăratul București". Evident, antirutina s-a transformat rapid în rutină, frecvența cu care vizitam locurile cîndva noi pentru mine a crescut, iar, căzînd în normă, mi-am creat o bulă socială.

De fiecare dată cînd ies din această bulă socială și mă lovesc de un loc / o persoană care nu face parte din rutina mea, mi se reconfirmă faptul că necunoscutul îmi provoacă anxietate. Dacă ar trebui să definesc anxietatea cît mai vizual, m-aș folosi fără rețineri de o secvență din *The Graduate* al lui Mike Nichols. Este vorba de secvența în care Ben, personajul jucat de Dustin Hoffman, încearcă să rezerve o cameră în care să petreacă noaptea împreună cu doamna Robinson, însă el face pentru prima dată un gest social care să sugereze ceva tabu, adulterul, ceea ce îi dă o stare care combină nesiguranța, frica, agitația, în final cedînd sub o presiune inventată de el și devenind ceva de care îi era frică – ridicol. Starea aceea pe care Ben o are cînd se lovește de ceva necunoscut este anxietatea.

Necunoscutul presupune imprevizibil și incontrolabil, de multe ori avînd un aer incitant, însă pentru mine niciodată excluzînd anxietatea. Aceste piedici pe care eu le găsesc în procesul de socializare au fost mascate mult timp de un „ești rușinos/fricos/aiurit" pînă am reușit singur să afirm că sînt anxios, că anxietatea va fi prezentă pe tot parcursul meu social și că vor exista momente în care răspunsul meu la necunoscut va fi unul încurcat, ridicol sau chiar ieșit din normele socializării din cauza acesteia.

Poate nu sînt o voce a generației cînd spun că folosesc *social media* pentru a diminua necunoscutul cotidian, însă este incontestabil că acesta este un efect colateral al informației prezente în mediul online. Și, conștient sau nu, toți utilizatorii care fac publice informații despre ei, de la date biografice și pînă la preferințe din cultura pop, participă la acest proces de diminuare a necunoscutului din viața socială.

Ideală ar fi o experiență socială atît de vastă încît să nu existe necunoscut în interacțiune și comportament. Cum asta este imposibil, ținta este o experiență cît mai cuprinzătoare, care să te ferească de îngrijorări, frici, ridicol și accidente. De multe ori mă găsesc blocat între două extreme: staționarea în zona de confort, unde necunoscutul nu există, și un proces de experimentare cît mai vast, pentru a transforma necunoscutul în cunoscut.

Călin Boto *este student la UNATC, secția Scenaristică și Filmologie. Scrie pentru publicații online precum SUB25 și Dissolved Magazine.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Un centimetru de păr?

Fac parte dintr-o generație recunoscătoare celor care au avut curajul să se opună cîndva, la sfîrșitul lui decembrie 1989, regulilor „oficiale, de stat". Și care, înainte chiar de această dată, depășeau, asumînd riscuri, limitele impuse de statul totalitar. Cu mijloacele pe care le aveau la îndemînă, de la cele mai inofensive – plete hippie sau bărbi neproletare, cărți „subversive" obținute „pe sub tejghea" – la unele mai ofensive, mai curajoase, la limita opoziției fățișe.

Le sînt recunoscătoare și generațiilor tinere de azi, care au obținut pentru colegii lor, în consiliile de elevi, un statut decent, cu drepturi și obligații benefice pentru formarea lor în școala românească. Au avut curajul să se opună unor prejudecăți, să cheme la dialog adulții și să negocieze civilizat regulamentele de ordine interioară.

Cred însă că, de la un punct încolo, revolta permanentă, ostentativă, împotriva regulilor – fie ele scrise sau nescrise – este inutilă, iritantă, ineficientă. Mă refer la tipul de revoltă care vine din ignoranță, din vanități mărunte, din înțelegerea proastă a autorității sau a „libertății de exprimare". De exemplu:

Un elev de liceu este tuns de doamna profesoară. Mai mulți elevi sînt tunși de doamnele profesoare. Motivul? Le vine părul în ochi sau regulamentul prevede o anumită lungime a firului de păr școlar. S-a stîrnit o nebunie pe rețelele de socializare și în media: că n-a fost decît un centimetru, că elevul a primit avertisment de cîteva ori, că școlarii au voie să vină cu ce lungimi de păr au chef etc. Cred că lucrurile sînt, totuși, extrem de simple: *Pentru profesor:* n-ai voie să tunzi un elev, împotriva voinței lui. (Pare hilar că trebuie precizat asta, dar iată că împrejurările o cer.) N-ai voie, de fapt, să tunzi pe nimeni, fără să fii rugat să o faci. (Mă întreb cum ar reacționa cadrul didactic cu pricina dacă directorul școlii ar socoti că are părul vopsit într-o culoare nepotrivită și i-ar tăia un centimetru din el, în cancelarie.) *Pentru elev:* regulamentul școlii, pe care l-ai semnat la înscriere, spune că tunsoarea școlară are anumite standarde. De ce te împotrivești? Există două motive plauzibile: ori vrei să te dai nonconformist (ceea ce este, adesea, propriu vîrstei), ori îți să-ți manifești revolta față de un sistem în care nu crezi (și e dreptul tău să fii iritat de un învățămînt neperformant și constrîngător). Dar, în acest caz, pletele ca semn de revoltă sînt oarecum demodate și ineficiente, într-o lume în care există nenumărate posibilități de exprimare directă, percutantă, civilizată a nemulțumirilor tale și a soluțiilor pe care le propui. O altă motivație posibilă ar fi că îți place, pur și simplu, să porți părul mai lung cu cîțiva centimetri decît norma impusă de convenția școlară. Dar asta înseamnă a te lăsa antrenat într-o dispută minoră: în fond, negocierea poate fi o soluție, așa încît „gustul" propriu să se acomodeze cu cerințele reglementărilor instituționale cu privire la o

ținută decentă. Vei descoperi singur, cînd vei fi mare, că lungimea părului nu va fi un criteriu după care să îți alegi locul de muncă.

Par lucruri mărunte. Dar nu sînt, dacă le adaugi cazuri mult mai grave de nerespectare a normelor de comportament civilizat: profesori care jignesc sau bat elevi, profesori bătuți sau jigniți de elevi, elevi agresivi cu colegii lor, profesori care iau șpagă, părinți care dau șpagă, și altele, la fel de multe ca atunci cînd învățămîntul românesc făcea primii pași în democrație.

Pe de o parte, e firesc să fie așa: cînd în fruntea ministerului de resort s-au perindat conduceri de mucava, cînd regulile și exigențele firești ale vieții academice sînt schilodite de interese private și de derapaje inadmisibile, cînd școlile stau sub semnul provizoratului și al sărăciei, cînd indiferența guvernanților lasă în urmă clădiri insalubre și copii fără carte, norma și bunul-simț devin relative.

Pe de altă parte, mi se pare că reforma în învățămînt poate să înceapă și cu acești pași mărunți: respectarea regulilor minimale. Iar dacă nu ne plac, să găsim argumente legale, rezonabile, convingătoare pentru a le schimba în mod democratic.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

PUBLICITATE

„Mă străduiesc să pun întrebări științifice“

– interviu cu Balázs ABLONCZY –

Armă de propagandă ungară, unitate militară ce va executa încercări de destabilizare a României, bombă inteligentă, segregaționistă. Sînt cîteva din grozăviile spuse în spațiul public românesc despre proiectul „Trianon 100“, lansat anul trecut de Academia de Științe a Ungariei. Am cunoscut genul acesta de discurs, provincial, cu atacuri belicoase, la mijlocul anilor 1980, în perioada celei mai nocive propagande ceaușiste. Atunci, în armată fiind, ni se citeau seară de seară, într-un decor perfect orwellian, texte de înfierare a istoricilor și a lucrărilor de istorie apărute peste Tisa. ***Balázs Ablonczy,*** *coordonatorul proiectului „Trianon 100“ și unul dintre cei mai interesanți exponenți ai noului val de istorici din Ungaria, a absolvit prestigioasa ELTE din Budapesta, a studiat la Sorbona, a fost* visiting professor *la Universitatea Indiana, peste Ocean, și director al Centrului Cultural Maghiar din Paris. A publicat mai multe cărți, printre care și* Transilvania reîntoarsă: 1940-1944, *apărută la Editura Institutul European în 2015. Echipa interdisciplinară pe care o coordonează acum, formată din 22 de specialiști, își propune ca, pînă în 2020, cînd se face veacul de la semnarea, pe 4 iunie, a Tratatului de la Trianon, să publice lucrări și articole și să organizeze conferințe legate de acel moment istoric, unul dintre cele mai negre din istoria Ungariei.*

Cu ce ocazie la București?

Am vrut să prezentăm, împreună cu colegii mei, proiectul „Trianon 100“: că sîntem o comunitate științifică a cărei activitate este publică, cu obiective care pot fi lesne cunoscute și care nu are absolut nici o legătură cu afirmațiile care au apărut pe ici, pe colo în presa din România.

Ce impresie v-a făcut orașul?

În Ardeal am fost deja de mai multe ori. În București însă, sînt doar a doua oară. Prima oară am fost în 2014, cînd am ținut aici o prelegere. M-am simțit excelent, orașul m-a prins. Aș adăuga, însă, că ambele vizite în București au fost cam meteorice, așa că pot reda mai curînd stările mele: îmi place intensitatea orașului, verdeața multă, vilele vechi și casele Art Déco/Bauhaus construite între cele două războaie mondiale. Din păcate, muzee n-am prea avut timp să vizitez, așa că va trebui să mă întorc. O voi face negreșit.

Odinioară i se spunea „Micul Paris“. Ca unul care a locuit atîția ani în Franța și în „Marele Paris“, cum vi se pare azi acest nume de alint?

Orașelor din Europa Centrală le place să fie privite ca un mic Paris, inclusiv Budapestei. După părerea mea, fiecare oraș are farmecul lui, și Parisul, și Bucureștiul, și Budapesta. Nu le-aș compara, pentru că așa ar induce imediat sentimente de inferioritate.

Coordonați proiectul „Trianon 100“ sau T100, cum i se mai spune. Dincolo de orice ironie: sună ca numele unui institut de traumatologie...

În ultimă instanță, asta și este, chiar dacă între istoricii maghiari sînt discuții dacă merită, dacă e voie sau nu să biologizezi dezbateri sociale. În fond, este vorba de una dintre temele importante și sensibile ale conștiinței sociale maghiare.

Ce obiective, ce echipă, ce parteneri și ce grup-țintă are acest proiect?

Scopul este ca, de la cercetările axate preponderent pe istoria politică și dimplomatică, cercetarea istorică maghiară să își îndrepte atenția spre legăturile dintre societate și cultură. Programul cuprinde patru module. Rolul nostru este îndeosebi acela de a participa la conferințe și de a publica resurse și lucrări monografice. Prin urmare, ne adresăm în primul rînd comunității științifice, profesorilor de istorie, dar avem și atribuții de popularizare.

Primul modul presupune publicarea de resurse diplomatice (din Italia, Statele Unite, Japonia, Ungaria, Cehia, România și Serbia). În cadrul lui a apărut deja o primă lucrare, cea a colegului meu Zeidler Miklós, care a publicat jurnalul delegației maghiare care a participat la tratativele de pace. În al doilea modul analizăm raportul dintre Trianon și societatea maghiară: violența în război, chestiunile legate de refugiați și serviciile publice. În cel de-al treilea modul ne ocupăm de problema consolidării granițelor: aspectele locale ale transformării imperiului, formarea statelor de tranziție din Europa Centrală, de la Fiume la Vilnius. În cel de-al patrulea punct al cercetării analizăm relația dintre Trianon și memoria socială maghiară: în discursul politic, în istoria artei și în literatură. Sperăm să ne mai rămînă energie și pentru o cercetare sociologică mai amplă.

Grupul are 22 de membri, dintre care doar doi cu normă întreagă, unul fiind eu, și mai am doi colegi cu jumătate de normă. Membrii grupului vin din varii domenii: avem printre noi sociologi, istorici ai artei, geografi. Ne întîlnim în primul rînd la discuții și la evenimente în care discutăm despre manuscrise. Proiectul este susținut de Academia de Științe a Ungariei, pînă în 2021, cu 30 de milioane de forinți (cca. 100.000 de euro) anual. După cum vedeți, sîntem destul de departe de cifrele astronomice despre care am citit în presa din România, legat de proiectul nostru.

În plus, istorici și nume cunoscute ale vieții publice românești au acuzat T100 în fel și chip: că sînteți o mașină propagandistică antiromânească, o bombă segregaționistă cu IQ, o unitate militară de destabilizare a regiunii și altele asemenea.

Bineînțeles că toate acestea sînt neadevărate. Cei care le afirmă nu au, evident, informații reale despre proiect și nu cunosc nici mecanismul de finanțare al proiectelor de cercetare științifică din Ungaria (Academia de Științe a Ungariei funcționează după o cu totul altă logică decît Academia Română). Ei nu cunosc, însă, activitatea științifică a celor care participă la T100 și nici nu s-au obosit să vadă cine și cum girează un proiect din cadrul programului „Avînt“ al Academiei de Științe a Ungariei. În momentul de față, acesta este unul dintre cele mai prestigioase și mai susținute programe de cercetare științifică din Ungaria, cu rapoarte anuale întocmite după reguli extrem de stricte, jurizate de experți străini (vest-europeni și americani). În mod ciudat, nimeni din presa românească nu m-a întrebat pînă acum despre acuzațiile care ni s-au adus. De aceea, sînt recunoscător *Dilemei vechi* că pot acum să le răspund: toate acuzațiile acestea sînt niște prostii.

„Unul dintre cele mai prestigioase și mai susținute programe de cercetare științifică din Ungaria.“

Cum a fost primit proiectul în Ungaria, de specialiști, de presă?

În general, bine. Bineînțeles, în funcție de punctele de vedere ale fiecăruia. Am avut deja și critici: unii spun că sîntem prea moi, alții ne întreabă: „La ce bun un astfel de proiect?“ Am lansat T100 prin prezentarea proiectului în fața tuturor forumurilor științifice maghiare importante. Același lucru l-am făcut recent și în fața diplomaților din țările vecine acreditați la Budapesta. Presa, în schimb, relatează frecvent despre activitatea noastră.

Ce alte variante de nume ați mai avut?

Ideea îmi aparține, eu am predat proiectul, la începutul anului trecut. De fapt, titlul proiectului a fost: *Trianon: context, localism, regiune*. Cam lung, Trianon 100 este mai simplu. Fiecare echipă de cercetare din programul „Avînt“ al Academiei de Științe a Ungariei are și cîte o variantă de nume mai scurtă pentru proiectul lor, una mai ușor de reținut. Al nostru a fost să fie „Trianon 100“. Din cîte observ, chiar pare mai ușor de memorat.

Cu ce experți internaționali lucrați sau veți lucra? Vor fi printre ei și români?

Vor fi. Văd șanse serioase de colaborare mai ales în modulul trei: cercetarea schimbărilor locale în imperiu și statele de tranziție. Ne propunem în viitor un atelier comun cu istorici slovaci, români și sîrbi, ca să evaluăm posibilitățile de colaborare și direcțiile de cercetare. Am avut deja o primă discuție în acest sens, în primăvară, cînd polemica aceasta stupidă a blocat toată inițiativa. Deocamdată, și din acest motiv, nu aș dori să dau nume.

Care este imaginea istoricilor români printre istoricii maghiari?

Istoricii maghiari îi privesc adeseori pe colegii lor români ca pe un grup omogen (ca și invers, de altfel), cu toate că există școli, instituții, curente și personalități fondatoare de școli sau diferențe între generații. De regulă, istoricii maghiari

constată cu invidie sau obiectivitate că breasla istoricilor români e mai bine reprezentată, traducerile lucrărilor lor de istorie și de științe sociale pot fi găsite mai rapid și în număr mai mare pe piața de carte din Europa occidentală. Sau că, de exemplu, influența școlilor de prestigiu din științele sociale franceze sau anglo-saxone este probabil mai mare în România decît în Ungaria, transferurile de cunoaștere funcționează mai bine în acest sens. În Ungaria, acest rol revine inițiativelor cu o activitate excepțională, dar care sînt mai izolate, mai puțin vizibile: Catedra Franco-Ungară de Științe Sociale „Atelier", de la ELTE, în ultima vreme pe nedrept șicanata Universitate Central Europeană sau, în alte cadre, Cercul Hajnal István, un atelier al experților în științe sociale.

„Refugiat din Ardeal"

Ce v-ar plăcea să cercetați, ca istoric, dacă ați trăi la București?

Evident, o temă comparativă româno-maghiară din prima jumătate a secolului XX. Am o diplomă DEA (Diplôme d'Études Approfondies) de la Universitatea Paris 1 în istoria relațiilor internaționale, chiar pe un subiect româno-maghiar. Astăzi, însă, mă interesează mai puțin istoria diplomației. Mă atrag alte teme, precum cele legate de cultură și istoria culturii, viața cotidiană, etnicitatea, situațiile-limită, subculturile.

Cum vedeți relația dintre societatea maghiară și cea română de azi? Cine ce poate face, de o parte și de cealaltă, ca lucrurile să schimbe în bine?

Nu știu, de multe ori sînt pesimist. Și îmi simt și limitele lingvistice: acum vreo 15 ani m-am apucat să învăț română, dar treaba asta s-a stins încet-încet. În ultima vreme am început să primesc oferte atractive din partea colegilor români și am avut discuții interesante cu ei. Forumurile instituționale, însă, nu prea funcționează, deși ar fi bine ca acum, cu apropierea centenarelor, să găsim o voce comună, rațională. Sînt puține lucrări traduse, puține evenimente organizate în comun, puține luări de cuvînt care, chiar dacă sînt provocatoare, să nască dezbateri utile.

Pe lîngă teritorii, ce alte lucruri importante, semnificative au pierdut maghiarii după Trianon?

Cred că, în multe privințe, identitatea națională maghiară a fost una încărcată încă înainte de 1920 (dar identitatea cărei națiuni nu a fost?). Trianonul, însă, a ascuțit la maximum tensiunea dintre conștiința de mare putere și cea de putere medie. Într-o anumită măsură, situația persistă și astăzi, iar societatea maghiară, mai mult sau mai puțin omogenă astăzi din punct de vedere al naționalităților, și-a pierdut experiența conviețuirii etno-culturale.

Circa 420.000 de refugiați au ajuns în Ungaria după Trianon. Cum a gestionat statul maghiar o populație atît de mare, în noile cadre?

E o poveste nespusă încă în istoriografia maghiară. Este și straniu de ce. Singurul care a scris despre această poveste este istoricul american de origine maghiară István Mocsy, în monografia sa apărută în 1983. Mocsy, însă, nu a folosit surse din arhive. Acest gol încercăm să îl umplem acum, împreună cu colegul meu arhivist Szüts István Gergely. În acest moment, în prima treime a cercetărilor, observ că, pe de o parte, comunitatea refugiaților era una foarte pestriță, pe de altă parte, problemele lor țineau de o mulțime de aspecte, de la aprovizionarea cu cărbune și gopodărirea casei la cele privind infrastructura de transport și siguranța publică. Chiar dacă acești refugiați întruchipează, inevitabil, prin propriile lor istorii, istoria suferințelor poporului maghiar, primirea lor a fost diferită. Mulți n-au fost deloc încîntați că în casele lor urmau să se mute refugiați sau că, din cauza acestora, calitatea serviciilor publice va avea de suferit.

> *„«Trianon»: un cod ideologic care oglindește divizarea internă a societății maghiare actuale."*

În momentul de față, cred că țara nu a integrat ca grup această mare de oameni. În a doua jumătate a anilor 1920, cînd, să spunem, statutul de „refugiat din Ardeal" avea o anumită greutate, refugiaților li s-au oferit oportunități de dezvoltare personală. Ca grup, însă, n-au fost niciodată acceptați. Poate tocmai pentru că erau deja integrați. Este, desigur, o problemă care așteaptă să fie dezbătută. Răspunsurile ar putea releva un soi de construcție identitară (ca în cazul refugiaților secui) sau construcția unor rețele de influență (cum s-a întîmplat, bunăoară, în cazul refugiaților din Slovacia).

Ce s-a întîmplat după război cu militarii, cu civilii, cu administrația publică din teritoriile pierdute de Ungaria?

S-au refugiat nu doar persoane, ci și școli, instituții, administrații locale și chiar colecții publice. După intrarea în vigoare a tratatului de pace, unele au putut fi susținute, majoritatea lor, însă, și-au întrerupt activitatea sau, în cazurile mai fericite, s-au contopit cu alte instituții. Exemplul cel mai cunoscut este, fără îndoială, Universitatea din Cluj, refugiată la Szeged. A mai fost și Școala Superioară din Banská Stiavnica, ajunsă la Sopron. În anumite domenii se poate vedea o supra-reprezentativitate a refugiaților: conform unor măsurători efectuate la începutul anilor 1930, mai bine de jumătate din membrii corpului judecătoresc maghiar se născuseră în afara granițelor stabilite la Trianon. Fapt, evident, deloc întîmplător.

Cum s-au desfășurat primele alegeri după Trianon?

Ele au avut loc în 1922: gestionarea urmărilor tratatului de pace a fost, bineînțeles, un subiect predilect în campanie, dar dezbateri cel puțin la fel de furtunoase a declanșat și participarea în alegeri, pentru prima oară în istoria maghiară, a social-democraților. Nu mai puține patimi a născut și participarea monarhiștilor. În plus, guvernul Bethlen a îngrădit printr-o ordonanță electorală malefică și în parte ilegală dreptul la vot, excluzînd din rîndul votanților sute de mii de femei, și a reintrodus votul liber, în parte, și pentru a bloca ascensiunea monarhiștilor.

„Ungaria este și ea o societate fragmentată"

Într-un interviu mai vechi, vorbeați de un copil de 10-12 ani care v-a pus o întrebare legată Trianon la care nu ați putut răspunde. Ce v-a întrebat?

Eram la o școală de vară organizată pentru elevi, undeva în provincie. M-a întrebat de schimbările teritoriale ale Austriei, după Primul Război Mondial. Pe mulți dintre cei prezenți îi frămîntă o problemă: de ce a primit Austria Ungaria de Vest sau regiunea numită astăzi Burgerland, cît timp și ea, la fel ca și Ungaria, a ieșit perdantă din război? Motivele sînt cunoscute: nevoia evitării Anschluss-ului din partea Antantei, problema aprovizionării Vienei și altele. Asta obișnuiam să răspund. Numai că puștiul acela de 10-12 ani, cu ochelari, a venit și m-a întrebat doar atît: în situația dată, de ce nu au alipit Bavaria la Austria, ca regiune catolică? Minute în șir n-am reușit decît să mă bîlbîi. În cele din urmă mi-au venit în minte răspunsurile, dar m-a impresionat felul în care acest copil a dus atît de logic mai departe ideile discutate pînă atunci.

Trianonul pare doar punctul final al unui proces mai îndelungat. Unde credeți că a greșit elita (politică) maghiară pînă la Trianon? Dar față de români?

Din cîte văd eu, politica față de procesul memorandiștilor ori cea a lui Bánffy Dezsö sau, în general, măsurile absolut contraproductive luate împotriva încercărilor de autonomie ale Bisericii Ortodoxe și ale Bisericii Greco-Catolice, ca și reprimarea învățămîntului în limba română au fost, și în sine, erori ale perioadei de pînă la 1918. Nu pentru că ele ar fi fost singulare în Europa de atunci, ci pentru că politicile din spatele lor nu au ținut cont de faptul că naționalismul devenise una dintre cele mai atractive și mai dinamice ideologii ale secolelor XIX-XX. O ideologie care poate că le-a surîs maghiarilor, dar le-a surîs și românilor. Dacă ne uităm la istoria ultimelor două sute de ani a regiunii, vom observa că totul indică tendința unei fragmentări statale: fiecare națiune se grăbea să își creeze propriile cadre statale. A te opune acestui proces era fie o dovadă de orbire, fie de curaj nebun.

Cum a evoluat cuvîntul „Trianon" în conștiința publică maghiară în acești aproape o sută de ani?

Între cele două războaie, termenul era prezent peste tot, în toate sferele. În 1945, dar mai ales după preluarea puterii de către comuniști, a devenit un cuvînt aproape interzis. Azi e prezent în multe locuri, numai că adeseori nici nu mai este perceput ca ceva legat de evenimentul istoric în cauză, ci s-a multiplicat într-o serie de sinonime rele. În același timp, a devenit și un cod ideologic și de filozofie de viață care oglindește divizarea internă a societății maghiare actuale.

Ce altceva credeți că ar fi important să cunoască cititorii Dilemei vechi *despre Ungaria post-Trianon?*

Pe de o parte, că Ungaria este și ea o societate complexă, fragmentată pe măsură. Oamenii se gîndesc la tot felul de lucruri și nu seamănă între ei. Gîndesc și prostii, dar și lucruri inteligente. În tot cazul, nu se culcă și se trezesc cu ideea că vor reface Ungaria de dinainte de Trianon. În schimb, mulți concetățeni de-ai mei sînt sensibili la problemele maghiarilor din afara granițelor. Pe de o parte, dintr-un soi de „solidaritate națională", din conștiința apartenenței, ceea ce, în mod cert, simt și mulți români față de conaționalii din Republica Moldova (Basarabia) sau Ucraina. Pe de altă parte, pentru că în acești aproape o sută de ani au venit în Ungaria, în mai multe valuri, aproape un milion de oameni din teritoriile care au aparținut înainte de 1918 Regatului Ungariei.

Așadar, prin descendenți, o populație de mai multe milioane de persoane din Ungaria este sensibilă la această problemă. O sensibilitate care se manifestă, însă, în maniere deloc identice. Eu cred, totuși, că este o sensibilitate demnă de respect. Astfel de sensibilități am și eu: unul dintre bunicii mei s-a născut lîngă Arad, iar pe cealaltă linie, rădăcinile mele duc spre Satu Mare. De aici nu trebuie să deduceți nimic special, doar un anume interes: mă străduiesc să pun întrebări științifice, nu să plusez provocînd sentimente. Dacă nu ar exista aceste resorturi familiale, probabil că acum aș fi biolog ori *copywriter*.

Cu șapte ani în urmă am scris o cărticică, cu titlul *Legendele Trianonului*. S-a vîndut foarte bine, este deja la a treia ediție. În ea încerc să prezint rădăcinile legendelor maghiare legate de tratatul de pace, să fac un fel de demitologizare, deși, pe cît posibil, evit să folosesc cuvîntul „mit". Succesul cărții este însă pentru mine un semn că în societatea maghiară există o nevoie pentru cunoașterea condițiilor reale ale tratatului de pace.

Prin ce seamănă 1917 cu 2017?

Sper că prin nimic.

a consemnat Marius COSMEANU

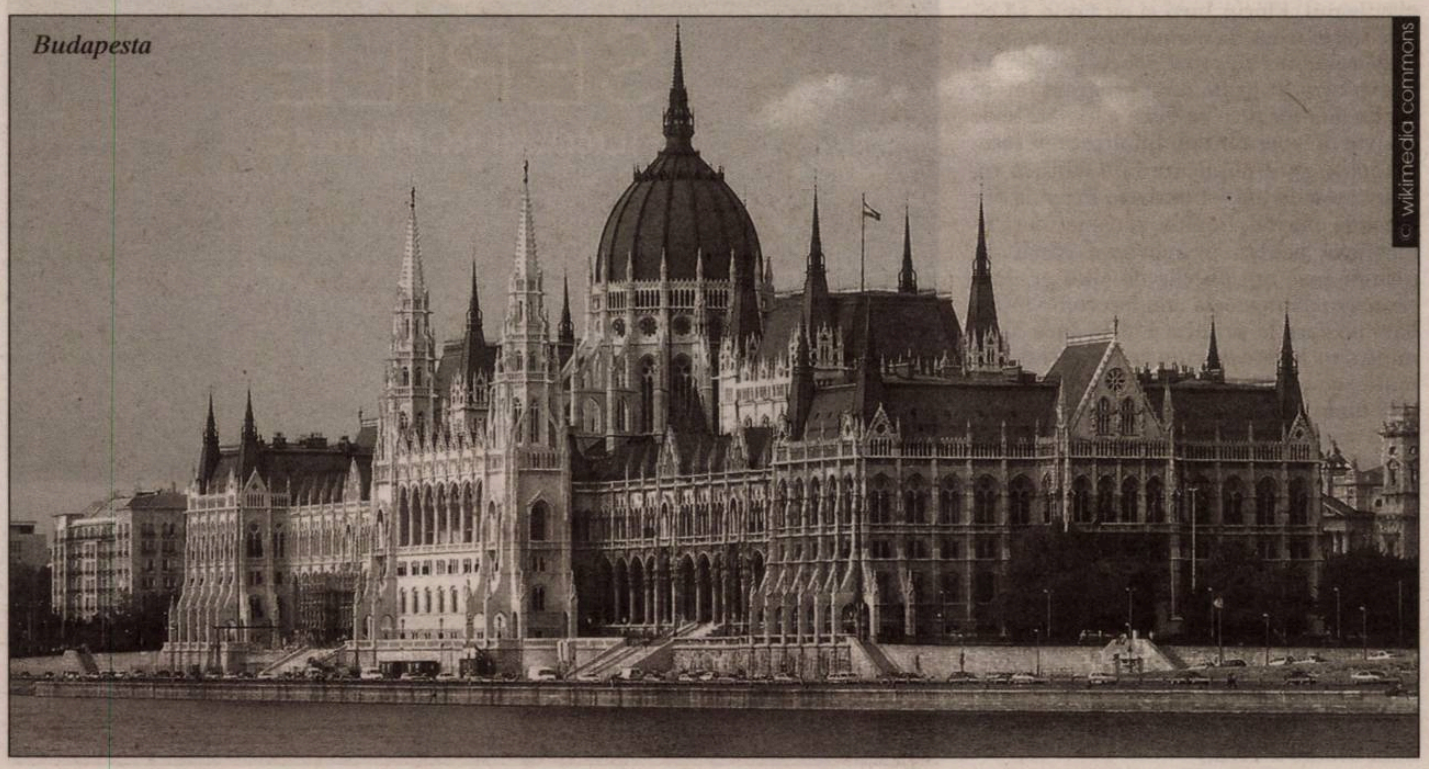

Budapesta

© wikimedia commons

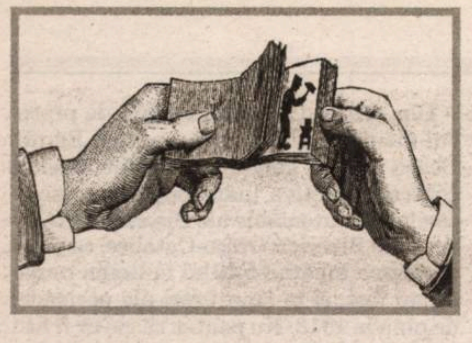

Marius CHIVU

feedbook

Ceva nou pe frontul literar

„De la *Cancan* la Ministerul Culturii. 100 de zile cu Lucian Romașcanu“, așa se cheamă ancheta realizată de Răzvan Chiruță în *Suplimentul de cultură* nr. 582 de acum două săptămîni, o anchetă-bilanț a primelor o sută de zile din mandatul celui de-al 24-lea ministru al Culturii de la Revoluție încoace. Concluzia acestui bilanț intermediar este că, din cauza mandatelor ministeriale foarte scurte (practic, durata medie de ministeriat la Cultură este de un an și ceva mai mult de o lună), nimeni nu mai știe cu ce se ocupă cu adevărat această instituție; mai mult, nici măcar la ce mai poate fi bună, în afara unor banale activități administrative. Practic, Ministerul Culturii este doar o instituție de reglementare și monitorizare, cum spune cineva în anchetă, nu mai este de mult un operator cultural. Altfel spus, cultura din România se produce și se consumă *în ciuda* lipsei de interes, voință și viziune din partea instituțiilor finanțate de la buget.

Spre exemplu, în ancheta de două pagini din *Suplimentul de cultură* cu privire la proiectele ministerului, singura dată cînd apare cuvîntul „literatură“ este în numele Muzeului Literaturii Române din Iași, care a pierdut o casă memorială în detrimentul Academiei Române căreia oricum nu-i pasă. Cartea n-a prezentat interes pentru nici unul din ultimii nu știu cîți miniștri ai Culturii („Ministerul habar nu are ce se întîmplă din punct de vedere cultural la sate. Cultura în rural este pur și simplu abandonată“, spune scriitorul Dan Lungu, actualmente senator USR); Institutul Cultural Român a dispărut de ani buni din peisaj (fără Google, nu știu cine mai este președinte acolo în acest moment); iar Uniunea Scriitorilor a devenit un organism administrativ care se preocupă exclusiv de operele autorilor de peste 50 de ani (distribuie premii și finanțări de reviste pentru propriii membri), fiind o instituție ruptă de prezentul și, mai ales, de viitorul literaturii, preocupată să conserve, nu să stimuleze literatura.

Ne asigurăm că cele mai bune idei de proză au o șansă în plus.

Încă nu avem o lege a cărții, nu există subvenții pentru librării independente sau pentru biblioteci la sate, nu există burse și programe de rezidență pentru tinerii scriitori, doar niște finanțări pentru publicarea/traducerea unor cărți și reviste. Singurul merit al Legii timbrului literar, aberantă și criticată de toți actorii pieței de carte din România, este de a fi arătat că cineva s-a gîndit totuși, preț de cîteva minute, la carte. Altfel, pe măsura lipsei de interes și de viziune din aceste instituții culturale românești se află doar hazardul. Din cînd în cînd se mai întîmplă ceva și aflăm că aceste instituții există pe undeva, conduse de cineva, făcînd ceva, nu se știe ce, asta în timp ce tirajele cărților scad constant, librăriile agonizează peste tot în țară (acolo unde există), iar analfabetismul funcțional al absolvenților învățămîntului românesc – „condus“ acum de un agramat preocupat de manualul unic, singurul lucru la care-l duce mintea – pare că va depăși anul viitor pragul de 50%. Într-un viitor apropiat, cînd declarațiile ministrului Educației vor avea subtitrare cu *AutoCorrect* pentru a fi înțelese de cei care vorbesc limba română, cărțile se vor vinde la pachet cu Abecedarul.

De ani buni, doar inițiativele private mai mișcă lucrurile cît de cît în zona cărții. Cluburi de lectură, donații la biblioteci, caravane prin licee, turnee cu scriitori. La începutul toamnei, la inițiativa și cu susținerea agenției de publicitate Friends\TBWA, Fundația Friends For Friends (www.FFFF.ro), cea care acordă și Premiile Superscrieri pentru jurnalism, a lansat Programul „Prima Carte“, dedicat scriitorilor nepublicați în volum, prin care oferă unui autor care nu și-a făcut încă debutul cadrul necesar pentru a-și finaliza și publica prima carte de ficțiune. (De la concursul de debut sponsorizat de Banca Unicredit acum niște ani, cred că e prima dată cînd o instituție – și încă una din sectorul privat – investește timp și bani într-un proiect dedicat motivării și sprijinirii tinerilor scriitori.)

În cadrul acestui program, am avut privilegiul, Florin Iaru și cu mine, să citim 108 extrase de manuscrise (fragmente de romane sau proze scurte), selectînd cîteva care, în urma unui program intensiv de mentorat ce va dura o jumătate de an, vor fi, sperăm noi, finalizate și recomandate spre publicare la o editură românească de top – Fundația Friends For Friends oferind, în plus, și o susținere financiară pentru promovarea cărții. În ultimii șase ani de zile de cînd predăm *creative writing*, cele mai frecvente întrebări pe care le primim Florin Iaru și cu mine sînt legate de cum se pregătește un manuscris, care sînt cele mai bune edituri unde să fie trimis și ce trebuie făcut dacă manuscrisul e respins. Prin acest program ne asigurăm că cele mai bune idei de proză au o șansă în plus să fie transformate în manuscrise publicabile la oricare dintre marile edituri de la noi. Autorii selectați pentru acest program de mentorat, care va dura pînă în vara lui 2018, vor fi anunțați sîmbătă, 18 noiembrie, la ora 17, în cadrul unui *talk* ce va avea loc la Apollo 111, în cadrul Zilelor Superscrieri. (Gala Premiilor Superscrieri se va desfășura luni, 20 noiembrie, la Sala Studio a TNB.)

Una dintre marile surprize ale acestui program a fost că cele peste o sută de manuscrise depuse aparțin unor oameni care nu provin din mediul cultural, ci din cel bancar, economic, din IT, marketing, consultanță, antreprenoriat. Altfel spus, interesul pentru literatură s-a deplasat masiv în afara mediului literar. Aspect care ridică niște întrebări și care ar putea fi o sursă de îngrijorare (fiind acesta semnul suprem al descentralizării) pentru instituțiile prăfuite ce pretind că se ocupă de literatura română, avînd iluzia că dețin monopolul creației literare, eventual că mai și controlează pîrghiile canonice. De altfel, estimez că scriitorii independenți, neafiliați și indiferenți la structuri unionale, care scriu pe cont propriu – așa cum există pe orice piață de carte normală – produc și vînd deja mai multă literatură decît o fac membrii Uniunii Scriitorilor. Oricum, rămîne de văzut cum va arăta literatura de mîine, cine o va scrie și, mai ales, cine o va mai citi.

P.S. Zilele acestea se (re)deschid două noi librării în București: Cărturești (str. Edgar Quinet 9) se va transforma într-o librărie de carte engleză, cu Vlad Niculescu (de la fosta Anthony Frost) ca librar, într-un spațiu unde va mai funcționa microgaleria Receptor și espresso barul Brewtiful.Cafe; și Librarium (în foaierul Teatrului Național), în chip de librărie tradițională însoțită și de două puncte de plasare și preluare comenzi pentru comerțul online de carte. De altfel, Librarium TNB se va inaugura joi, 16 noiembrie, de la ora 18, cu o discuție despre cărți, muzică și filme cu Laura Cîlțea (Blogul unei cititoare de cursă lungă), Alex Tocilescu și subsemnatul.

Publicitate

PIATRAONLINE

Generator de inspirație

de BlackFriday

Scoatem piatra la lumină

PRINDE REDUCERILE

DIN 17 NOIEMBRIE

PÂNĂ LA 80% REDUCERE

PESTE 1.000.000 KG
pregătite pentru livrare

TRANSPORT NAȚIONAL
pregătite pentru livrare

PE PIATRAONLINE.RO ȘI ÎN SHOWROOM.
ALEEA TEIȘANI NR. 137A, BUCUREȘTI

Victor MOROZOV

dilematograf

Nuanțe

● ***Un beau soleil intérieur*** **(Franța-Belgia) de Claire Denis**

Cîștigător anul acesta la Cannes în cadrul competiției „Quinzaine des réalisateurs", *Un beau soleil intérieur* este și cel mai rohmerian film al regizoarei franceze Claire Denis. Tocmai de aceea, premisa este cît se poate de simplă: o femeie pe la cincizeci de ani caută, în van, o iubire deplină, interacționînd cu o sumedenie de bărbați care o dezamăgesc unul după altul.

În ansamblul filmografiei lui Claire Denis, *Un beau soleil...* are alura unui obiect greu identificabil. Este primul film în care Denis se dedică voluptuos redării pe peliculă a fluxului abundent de cuvinte, existent aici între protagonista Isabelle (prezența, solară și ea, a lui Juliette Binoche) și posibilii ei pretendenți. Cuvintele, în acest film, sînt doar un înveliș protector; esențială rămîne grația Isabellei, pusă în valoare printr-o sublimă scenă de dans în care femeia se lasă în voia ritmului, sau, dimpotrivă, prin contrastul cu bărbații care o tatonează, prea des mătăhăloși sau grobieni. Se vede că regizoarea nu și-a abandonat traseul programatic, acela de studiu, în cele mai fine detalii, al corporalității, studiu căruia pare să își fi consacrat întreaga carieră. Poate cel mai cunoscut film al său, *Beau travail* (1999), reprezintă o delicată observare a cotidianului unor soldați francezi în pusta djiboutiană; este o creație aflată la antipod față de *Un beau soleil...*: puține cuvinte (adesea monologate), înlocuite în schimb cu o atenție aproape cultică acordată gestului. Însă preocuparea lui Claire Denis pentru corporalitate transpare încă și mai limpede în documentarul *Vers Mathilde* (2005), în care prim-planul aparține muncii sisifice a unei coregrafe – pentru ea, ca și pentru Claire Denis după toate aparențele, gestul șlefuit minuțios cîntărește mai mult decît cuvîntul.

În această optică, logoreea personajelor din *Un beau soleil...* nu mai poate să ne pară gratuită. Personajele vorbesc întruna pentru ca, vorba lui Le Clézio, să mobileze tăcerea, să adauge ceva acolo unde în mod normal nu ar trebui să fie nimic. Din frica de tăcere rezultă un extraordinar studiu de caz al zigzagului amoros. Pe parcursul filmului, Isabelle interacționează, pe o perioadă nedeterminată, cu diverși bărbați: fiecare sculptează alte nuanțe în personalitatea femeii dornice să iubească și, mai ales, să fie iubită. Recunosc, am avut o strîngere de inimă văzînd că scenariul a fost conceput de Claire Denis alături de Christine Angot, scriitoare cunoscută pentru romanele ei (destul de melodramatice) de autoficțiune și, mai recent, pentru luările de poziție violente, căutat ireverențioase, din cadrul diferitelor emisiuni cu tentă politică din Franța. Nimic din aceste impulsuri nejustificate în replicile care alcătuiesc filmul, din contra – un exercițiu stilistic filigranat, în care spectatorului i se cere o deosebită atenție acordată lucrului mărunt, dar semnificativ. Scenariul ne aruncă în mijlocul unei relații deja consumate cu un bancher burduhănos (inspirată alegerea lui Xavier Beauvois), pentru ca apoi să sărim direct la întîlnirea femeii cu un tînăr actor și la ezitările care îi macină pe cei doi înainte de consumarea actului. Limbajul devine, pe lîngă un mod de autoafirmare, sursă de confuzie: într-una dintre scenele delicioase ale filmului, cei doi se îmbrățișează și parcurg cu spatele un coridor. „Unde mergem?", o întreabă actorul pe Isabelle, moment în care ea răspunde: „Vrei să spui, în ce cameră?"

Așa că, sigur, dat fiind că astfel de momente sînt recurente în film, am putea crede că avem de-a face cu o comedie romantică convențională. Însă filmul ascunde, în spatele stratului umoristic, și o reflecție adîncă asupra lumii actuale (aici tind să recunosc marca, de altfel destul de sensibilă la tectonica societății, a Christinei Angot). În cea mai intensă scenă a filmului, Isabelle acceptă invitația insistentă a unui prieten de a lua parte la o excursie într-o zonă rurală a Franței. Acolo ia contact cu o seamă de burghezi autosuficienți, care se minunează steril în fața peisajului. Confruntată cu ipocrizia, Isabelle nu se poate abține: „Totul vă aparține, totul", izbucnește ea într-un acces de furie și candoare nestăpînită. Filmul propune, astfel, și o tematică socială subiacentă: diferențele de clasă sînt vizibile (altcîndva, Isabelle are probleme în a stabili contactul cu un bărbat cu un statut social inferior), la fel și prețiozitățile pseudointelectuale, incriminate explicit de scenariu, prin Isabelle.

Toate întîlnirile la care ia parte tind să semnaleze o figură anacronică pentru ziua de azi: de o sinceritate debordantă, cu încrederea neștirbită în puritatea sentimentului (deși adesea o regăsim plîngînd, rănită de vreun bădăran), Isabelle e mereu disponibilă să o ia de la capăt. Există o doză de ironie regizorală la adresa modului în care femeia își asumă nevoia aproape imperativă de a găsi dragostea; poate tocmai de aceea avem acces mai ales la această căutare amoroasă încăpățînată, și mult mai puțin la statutul său profesional (e artistă) sau social (e mamă). În final, monologul diluvian al psihologului interpretat de Gérard Depardieu vine să concluzioneze traseul zbuciumat al femeii care, oarecum previzibil, n-a găsit ce căuta. În timp ce este invadat de generic, Depardieu o sfătuiește să se întoarcă spre soarele frumos ascuns în interior. Evitînd *happy end*-ul simplist, filmul se încheie totuși într-o notă optimistă. Senzația, în urma vizionării, e similară cu cea lăsată de filmele coreanului Hong Sang-soo: viața, oricît de nedreaptă, nu se termină aici.

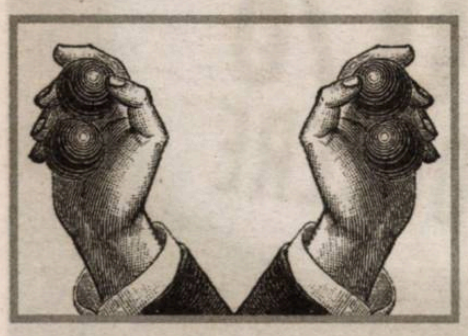

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Caleidoscop

● **The Bad Plus, *It's Hard*, Okeh Records, 2016.**

Popularitatea trioului american The Bad Plus se datorează în bună măsură năzbîtiilor de natura adaptărilor jazz după hit-uri pop-rock. La începuturile trupei, inițiativa păruse o excentricitate de debutant, necesară pentru a sparge gheața și a atrage atenția. Iată însă că The Bad Plus și-au făcut obiceiul de a reveni ciclic cu acest soi de materiale la fiecare aproximativ opt ani. Nu vorbim aici de cutuma, încetățenită în jazz, a cîntatului de „standarde", ci de răstălmăciri drastice ale unor materiale care nu au fost gîndite pentru a fi prezentate instrumental (în nici un caz pe instrumentele folosite de acest trio). Reașezarea lor pe structuri jazz e atît de perversă, încît induce un efect umoristic, aproape de spiritul prelucrărilor lui Richard Cheese, mai atenuat însă datorită absenței vocii și sobrietății prezentării. E important că grupul e în stare să cînte tot ce e aici fără a schița un zîmbet.

Prin permanentizarea acestui tip de proiect, The Bad Plus oferă gesturi prietenoase către genurile din afara sferei jazz. În special selecția de pe acest capitol e atît de pestriță, încît sugerează că s-ar baza pe preferințele de tinerețe ale protagoniștilor. Avem pe *It's Hard* o selecție eterogenă ce îi include și pe Ornette Coleman, dar și pe Johnny Cash („I Walk the Line"), Cyndi Lauper, Kraftwerk (tocmai cu „The Robots") și chiar pe siroposul Barry Manilow. Compararea albumului *It's Hard* nu trebuie făcută cu compozițiile originale ale trupei, ci cu volumele precedente ale acestei suite de prelucrări jazz cvasi-parodice. Nivelul celebrității hit-urilor alese e ceva mai coborît aici – nu mai avem ostentația unor „Smells Like Teen Spirit" ori „Comfortably Numb". Se traversează stiluri (Cash, Prince, Coleman), dar se traversează și generații (un Yeah Yeah Yeahs pentru tineri, un Peter Gabriel pentru noi, cei mai trecuți, un TV on the Radio pus alături de un Kraftwerk). Minimul de beneficiu care reiese de aici e să-i facă pe ascultătorii unora dintre aceste grupuri să se întrebe cine or fi ceilalți. E și acesta un cîștig.

Creativitatea e o necesitate absolută atunci cînd trebuie să prezinți unui public de jazz o piesă compusă în limitele a trei-patru note, din care mai și elimini versurile ce asigurau închegarea compozițiilor. Teme muzicale simpliste sînt contaminate cu aritmii și sincope, refractate în fragmente suficient de recognoscibile, însă redistribuite între instrumentele trioului, provocîndu-l pe ascultător să recompună puzzle-ul. Creativitatea e o necesitate absolută și atunci cînd trebuie să cînți compoziții pentru instrumente pe care nu le ai – inspirat probabil de colaborarea cu Joshua Redman (despre care am scris tot aici), grupul a inclus și două bucăți de jazz ale unor saxofoniști americani: una e preluată de la Bill McHenry, contemporan și frecvent coleg de scenă cu trupa, cealaltă („Broken Shadows") de la pionierul *free jazz*-ului Ornette Coleman. Nu e urmă de saxofon în The Bad Plus și nici măcar vreun instrument de suflat nu e implicat în aceste interpretări – trupa prezintă versiuni percusive la piese gîndite pentru instrumente cu *sound* continuu.

Trioul format din pianistul Ethan Iverson, basistul Reid Anderson și tobosarul David King e pe val, evoluînd într-o spirală ce a inclus ciclic colaborări, materiale originale și astfel de albume *cover* – în fiecare iterație protagoniștii acumulează noi experiențe și idei cu privire la translațiile posibile între lumile pop și jazz. Experimentele lor par inspirate de principii optice de refractare a luminii aplicate în lumea sunetului, cu jazzul pe post de caleidoscop.

***The Bad Plus** vor concerta pe 27 noiembrie în clubul Control din București.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

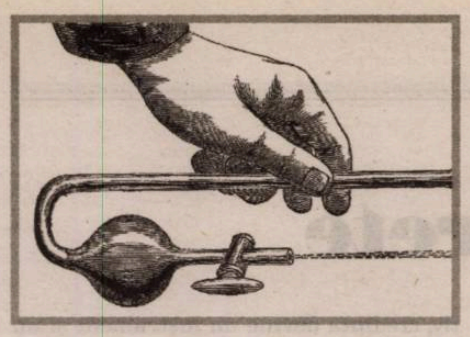

Oana STOICA

rosencrantz & co

De opt ori magie

● *Miracolul de la Cluj*, dramaturg: Petro Ionescu, regia: David Schwartz. Cu: Oana Mardare, Lucia Mărneanu, Denisse Moise, Doru Taloș. Muzica: Krisztina Sipos, scenografia: Anda Pop, ilustrații: Lucia Mărneanu, video: Daniel Răduțu. Reactor de creație și experiment, Cluj. Spectacolul face parte din proiectul *Exerciții de democrație. Investigarea istoriei recente*, finanțat de AFCN, Primăria și Consiliul Local al Municipiului Cluj-Napoca, Consiliul Județean Cluj și UNITER.

Tumultuoasa perioadă postcomunistă constituie subiectul celor mai recente spectacole create de David Schwartz la Macaz, București *('90)* și Reactor de creație și experiment, Cluj *(Miracolul de la Cluj)*. Ambele spectacole încearcă să analizeze un timp bogat în evoluții sociale, care și-a pus amprenta pe destinele multora.

Miracolul de la Cluj a fost realizat în cadrul proiectului „Exerciții de democrație. Investigarea istoriei recente", care cuprinde două spectacole de teatru documentar pornind de la întîmplări semnificative din istoria recentă a României. Primul spectacol a fost cel realizat de Dragoș Mușoiu, *M.I.S.A.PĂRUT,* care investighează cazul unei yoghine MISA pentru a dezbate modul în care funcționează stigmatizarea publică și relațiile posesive dintre părinții și copii. Cele două spectacole au mai multe puncte comune: Mușoiu și Schwartz pornesc de la fenomene sociale concrete pentru a scana societatea; spectacolele sînt bazate pe documentare, inclusiv interviuri cu participanți la evenimente; în procesul de lucru au fost implicate integral echipele de creație.

Formele de așa-zis cîștig rapid proliferează în perioadele confuze politic și sînt un indice al sărăciei.

Fenomenul Caritas – analizat în *Miracolul de la Cluj* – a fost un simptom al anilor '90 și poate funcționa ca metaforă pentru convulsia socială a acelor vremuri: promisiunea unui cîștig mare și imediat care ascundea o serie de interese pecuniar-politice. Cînd Caritas a devenit, la scară națională, un aspirator de bani de la oamenii simpli, bani care erau apoi împărțiți elitei locale și naționale, el avea o structură complexă la care s-au raliat din umbră lideri politici și religioși, oameni de afaceri și din Justiție. Relațiile cu protipendada se bazau pe servicii reciproce impuse („îmi dai ca să te las în pace"), ceea ce face din Caritas o organizație de tip mafiot asupra căreia patronul Ioan Stoica pierde treptat controlul.

În documentarea spectacolului au intrat, printre altele, autobiografia lui Stoica, interviuri cu cei care au lucrat în sistem și cu foștii jucători. Perspectivele sînt diverse, dar se remarcă o traiectorie, de la pozitiv la negativ, în descrierea patronului: pe măsură ce jocul capătă amploare, inițiatorul acestuia devine o figură de-a dreptul mesianică, pentru ca prăbușirea nu doar să îi anuleze aura, ci și să îl demonizeze la nivel public. Mitologizarea lui Stoica vine pe fundalul „prăbușirii idolilor": dispariția în 1989 a unui regim politic în care rolurile erau bine fixate – atît la nivelul liderilor oficiali, cît și al opozanților – a lăsat în urmă un gol care a fost umplut de tot felul de *icon*-uri de moment. Stoica a ocupat vremelnic acest post, eroizarea sa fiind susținută și amplificată nu doar de jucătorii anonimi, ci și de figuri marcante ale timpului: intelectuali, jurnaliști, politicieni, preoți. Cultul lui Stoica este creat în timp ce în jurul lui se dezvoltă, mai mult sau mai puțin vizibil, o rețea de interese prin care recentului erou național i se pretind bani de către puternicii vremii – Oana Mardare, Doru Taloș și Denisse Moise sînt excelenți în scena dezvelirii statuii lui Avram Iancu din Cluj,

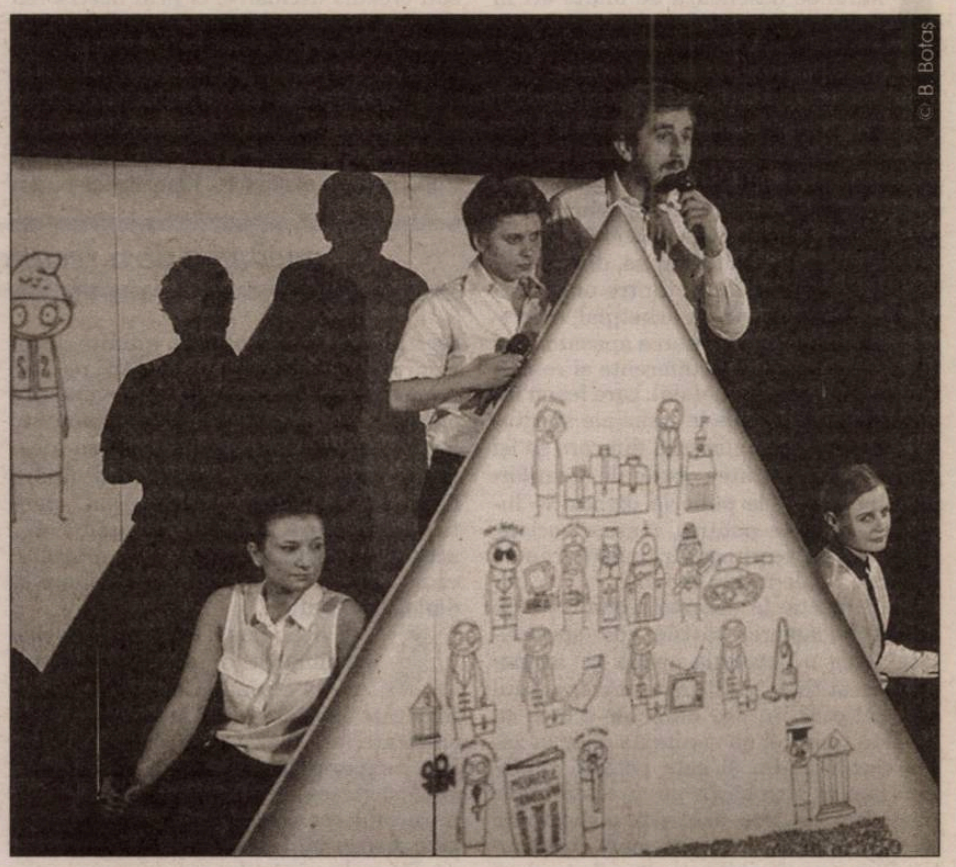

o sinteză a modului în care opera rețeaua, asociind jocului piramidal naționalismul și religiozitatea maselor și inoculînd un sentiment de siguranță care a șters orice urmă, dacă va fi existat, de gîndire critică. Deconstrucția imaginii „sanctificate" a lui Stoica se face prin mărturiile contradictorii ale celor care l-au cunoscut și prin ridiculizarea glorificării. Biografiei idolului i se adaugă poveștile unora dintre jucători, rezumate la motivațiile implicării în joc și la urmările deseori dramatice. De altfel, odată cu prăbușirea bruscă a jocului, apar și fisurile în „statuia" lui Stoica. La nivelul de sus, al elitei vremii, se contabilizează acumulările financiare, manipulările, șantajul și părăsirea în grabă a corabiei care se scufunda. Jos, printre simplii jucători, se înregistrează pierderile, dramele, chiar tragediile. Este o împărțire care prefigura accentuarea diferențelor între bogați și săraci în așa-numita democrație originală. Capitalismul în forma lui primitivă, haotică, era un mediu perfect pentru dezvoltarea jocurilor piramidale (Caritas a fost cel mai de succes dintre cele aproximativ 300 de jocuri la nivel național, iar fenomenul a existat în tot Estul european postcomunist) prin care se exploatau sărăcia, naivitatea, lipsa de informație (este relevant că visele de îmbogățire ale oamenilor simpli se opreau, de exemplu, la cumpărarea unui televizor).

În paralel cu traseul performativ propriu-zis, care urmărește biografia lui Stoica – excelent portretizat, în tușe caricaturale, de Lucia Mărneanu – și evoluția Caritasului există și un alt tip de performativitate, prin recrearea jocului piramidal în laborator, adică în sala de spectacol. Jucătorii provin din public, participă benevol, cu sume din ce în ce mai mari, și obțin cîștiguri bazate pe „magia" înmulțirii – oda numărului 8, cu cît se multiplicau depunerile la Caritas, este savuroasă. Desigur, experimentul nu funcționează la nesfîrșit, demonstrînd nu doar eșecul lui din realitate, ci și fascinația pe care o poate exercita mirajul îmbogățirii rapide.

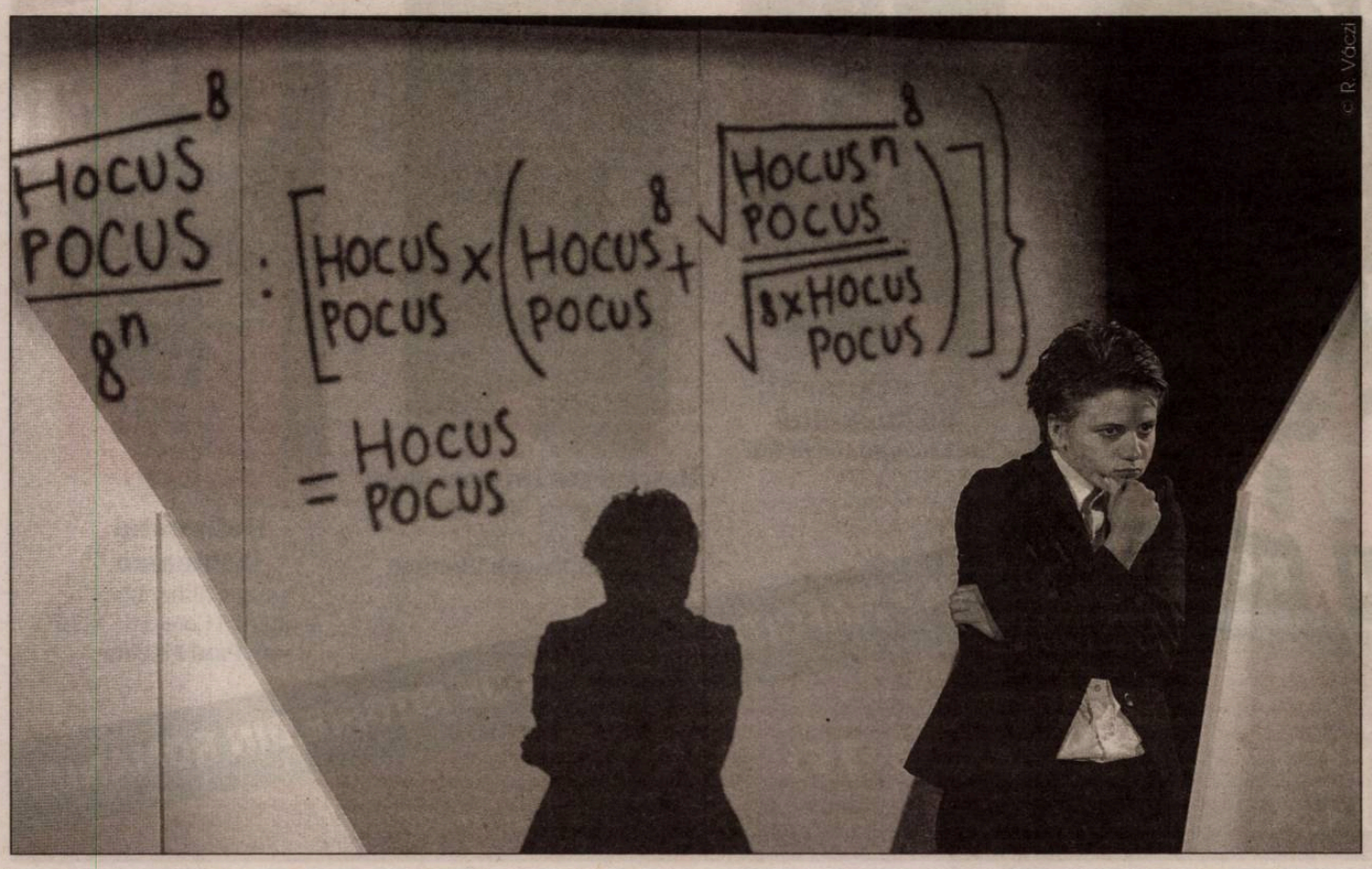

Construit brechtian, cu o dramaturgie fragmentară care implică narațiuni teatralizate, documentare prezentată ca atare, pseudo-joc, muzică *live* și desene de Lucia Mărneanu (folosite pentru explicitări/comentarii caricaturale), spectacolul este un construct performativ analitic despre un simptom al schimbării lumilor, căci formele de așa-zis cîștig rapid proliferează în perioadele confuze politic și sînt un indice al sărăciei. Apariția tot mai multor săli de jocuri de noroc în ultima vreme pare a indica o nouă etapă de sărăci(r)e, făcînd ca spectacolul lui David Schwartz și al echipei sale să fie în egală măsură despre prezent și despre trecutul recent.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Ioan Alexandru TOFAN

Creștinul: mai multe portrete

În vremurile actuale, chipul creștinului se desenează de multe ori în linii apăsate, groase, ca să fie văzut de departe și să fie sever delimitat de orice tipologie (spirituală sau comunitară) cu care se învecinează. Creștinul este cel care „apără" (de inamici) sau „păstrează", sever și încruntat, o tradiție înțeleasă minimal, ca listă de reguli și cod de bune practici; el articulează în primul rînd propria diversitate, atent la deosebirile dintre Răsărit și Apus, dintre modernitate și arhaic sau dintre oraș (evident, decăzut) și un sat arhetipal, inexistent, dar învestit cu puterea apăsătoare a reperului. Sensibil la diferențe și refractar la solul unitar, inefabil, care leagă între ele manifestările în lume ale spiritului, își găsește ca material din care să își contureze identitatea opțiunile și uniformele pe care i le pune la dispoziție lumea: programe politice, mesaje sociale, chiar un cod vestimentar uneori greu de îndurat în zile toride de vară.

Ca o reacție la această modalitate de autorecunoaștere, cărțile „de specialitate" aleg o strategie opusă și, tocmai prin acest fapt, mult înrudită: creștinul este cel care nu are nimic de-a face cu această lume, el dă socoteală doar în zarea eschatonului și este perfect indiferent față de întrebările pe care istoria i le pune. În plus, adevărul este o chestiune „de specialiști", formulat scurt și aporetic, fără vreo posibilitate de a fi „tradus" pe măsura sufletului celui care îl caută.

Alții, puțini, aleg însă o modalitate aparte prin care să își contureze, lăuntric, chipul de creștin: nu static, prin inventarierea unor trăsături distinctive sau crezuri exclusive, ci prin descrierea unui dinamism al Duhului, care îi pune în mișcare. Creștinul este în acest caz cel care se strecoară prin lume, atras irezistibil de Ceruri. Felul său de a fi se descrie ca un stil, nu ca un program. Mereu mobil, itinerant, el este inclasabil după criterii exclusive. Identitatea sa nu este un dat, ci o continuă, infinită apropriere și interiorizare a chemării de dincolo. Iar celălalt, aproapele, devine, din opozant, un reper neprețuit al drumului. Pe scurt, creștinul este cel care se „dezapropriază" (termen important la André Scrima), făcîndu-se „transparent" pentru Duhul care îl poartă irezistibil. Iar această transparență nu este gratuită: ea este livrată, ca un dar și o chemare la dialog, celuilalt.

Capacitatea de a recunoaște, în lume, miracolul.

Aleg doar două exemple: Nicolae Steinhardt și (deja amintitul) André Scrima. Ceea ce au în comun este un acut simț al alterității, o sensibilitate față de taina întîlnirii cu celălalt, o experiență fondatoare a dialogului și capacitatea de a recunoaște, în lume, miracolul: ceea ce, cred, se poate traduce prin disponibilitatea ființială de a fi fericit. Primul scrie în *Jurnalul fericirii:* „Situația de creștin e totuna cu statutul de aristocrat. De ce? Pentru că își are temeiul în cele mai *senioriale* însușiri: libertatea și încrederea (credința). Ce este nobilul, feudalul? Mai presus de orice un om liber. Ce înseamnă credința? Încredere în Domnul, deși lumea e rea, în ciuda nedreptății, în pofida josniciei, cu toate că de pretutindeni nu vin decît semnale negative. Cuvintele lui Tolstoi (în *Anna Karenina,* scena alegerii mareșalului nobilimii din gubernie): D-aia sîntem nobili, ca să avem încredere". Scrima este pe alocuri mai „radical", cu atît mai mult cu cît vorbește despre monah și despre felul lui de a fi. De exemplu, într-o serie de însemnări manuscrise, ajunge să vorbească de „politețea monahală", formulînd, decisiv: „Dacă refuzăm politețea umană pentru austeritatea angelică, cădem în urîciunea bestiilor"[1]. În alt loc[2], trei noi „reguli" monahale vin să completeze canonul străvechi: călugărul trebuie să nu aibă frică de suferință; să se raporteze la sine însuși cu umor; și să trateze pe novici „grijuliu" și „cu amabilitate". De asemenea, bunul-simț, talentul psihologic de a discerne lucrurile, voia bună pe care o dă credința neclintită în Înviere aduc figura austeră a monahului în proximitatea trecătorilor anonimi ai acestei lumi.

Cuceritor, în cele două exemple de mai sus, este felul în care virtuțile evanghelice sînt „traduse" în virtuți cotidiene, care modelează raportul creștinului, în cîteva dintre ipostazele sale, cu celălalt și cu întîmplările vieții. Afirmată militărește, combativ, credința devine un instrument și un prilej de ceartă. „Tradusă" ca încredere, ea devine o pecete, o marcă stilistică a unei atitudini: aceea a omului care, cu bucurie, se știe mîngîiat de bătaia aripii Duhului. Dragostea asumată, la fel, ca „poruncă" devine, în momente de slăbiciune, insuportabilă: ca politețe, însă, ea se poate însoți cu umorul și poate lumina cald existența celuilalt.

Și Steinhardt, și Scrima au fost astfel de creștini: cu ținută nobilă, discreți, politicoși, fericiți. Și mai ales deschiși către celălalt, oricare ar fi el, în spirit de sărbătoare. Asta pentru că se găseau confiscați de dorința de a vedea în lume temelia ei bună, de a nu se sinchisi de rău și de a transforma întîmplările vieții în miracole ale apropierii de Ceruri.

1. Dosar „Ortodoxia" (DN.ORT.1 – DN. ORT. 42) aflat în Arhiva „André Scrima", din Fondul André Scrima de la Colegiul „Noua Europă", Institut de Studii Avansate din București. Fragmentul este de găsit la DN.ORT.1.17.

2. Seria de manuscrise „Monahism" (N20.1 – N20.31), aflate în aceeași Arhivă. Locul exact al acestei probleme este N20.27.

***Ioan Alexandru Tofan** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Dintre cărțile publicate:* City Lights. Despre experiență la Walter Benjamin, *Humanitas, 2014.*

PUBLICITATE

Stela GIURGEANU

„Nu vrem să fim o nație de hoți“

Zilele acestea, societatea românească este, din nou, zguduită de inițiativele guvernanților, *via* modificări ale Codului Fiscal și proiectul de modificare a legilor Justiției. La marșul de protest, organizat pe 5 noiembrie, în București sloganul majoritar a fost „Nu vrem să fim o nație de hoți“, protestul fiind îndreptat contra încercării de control politic asupra Justiției. Ne dorim, bineînțeles, cu toții, o țară în care corupția să nu mai fie încurajată la nivel înalt.

Cu toate acestea, cum ne implicăm la firul ierbii? Ce am face dacă, de exemplu, la locul de muncă, am depista săvîrșirea unor fapte ilegale? Un șef care delapidează fonduri? Colegi care încalcă legi sau regulamente? Dacă am fi martori la acte de fraudă, corupție sau la fapte care ar duce chiar la amenințarea siguranței publice? Am închide ochii sau am denunța? Ne-am asuma, oare, implicarea personală și, dacă da, am ști care sînt instrumentele legale la care am putea apela pentru a ne proteja contra unor eventuale repercusiuni care merg de la mici mizerii pînă la demitere?

Deși mai toți am auzit de cazurile expuse de așa-numiții *whistleblowers* – afacerea Lux Leaks care implică scheme de evitare a fraudei (2014), „Documente Panama“ – care au furnizat informații financiare detaliate cu privire la mii de entități *offshore* (2015) sau de scandalul legat de cazurile de dopaj ale sportivilor ruși declanșat înainte de Jocurile Olimpice din 2016, destul de puțini ne punem problema a ceea ce implică aceste denunțuri și puțini ne gîndim la represaliile cu care se confruntă cei care le fac.

La sfîrșitul lunii octombrie, Parlamentul European a votat, în acest sens, o rezoluție importantă privind necesitatea unui cadru legal al Uniunii Europene pentru protecția avertizorilor de integritate, acei cetățeni care, martori ai diferitelor ilegalități din instituții publice sau private, decid să le denunțe.

Cadru legal pentru protecția avertizorilor de integritate.

În România avem o asemenea lege, fiind și prima țară din sistemul legislativ continental care a dat o lege cuprinzătoare privind protecția avertizorilor de integritate. Și, din cîte se pare, este chiar una bună. Este vorba despre Legea 571 din 2004, care apără interesele acelor funcționari din instituțiile publice care ar denunța ilegalități. Prin invocarea legii, acei *vigilantes* sînt considerați a fi „avertizori de integritate“ și beneficiază astfel de protecție legală împotriva eventualelor represalii, cum ar fi pierderea locului de muncă.

Cu toate că legea este una foarte bună, și un instrument teoretic care să motiveze implicarea cetățenilor în lupta anticorupție, ea nu este nici cunoscută și nici foarte des folosită.

Anul trecut, ActiveWatch a atras chiar atenția asupra înmulțirii cazurilor de hărțuire a avertizorilor publici, semnalînd cazul Marianei Rădulescu, contabil-șef al Muzeului Național Brukenthal din Sibiu. La scurt timp după ce aceasta a semnalat directorului instituției o serie de nereguli în gestionarea activității și fondurilor, acuzîndu-l pe managerul muzeului, profesorul universitar dr. Sabin Adrian Luca, că ar fi creat un mediu de lucru „nesănătos, degradant și distructiv“ prin „acțiuni frecvente și repetate de jignire, discreditare profesională și umană, injustiție, tratament discriminatoriu, încercare de discriminare, persecutare în formă radicală“, a fost sancționată pentru întocmirea greșită a unei facturi. Deși a contestat sancțiunea în instanță, contestația a fost respinsă, ea primind însă o nouă sancțiune pentru că ar fi lipsit nemotivat de la serviciu – motivul absenței fiind tocmai prezența ei în instanță. În plus, managerul muzeului, Sabin Adrian Luca, a acționat-o în instanță într-un proces civil pentru daune de imagine.

Într-o sesizare adresată Ministerului Culturii, ActiveWatch menționa că: „legea avertizorului de integritate reprezintă un instrument-cheie în combaterea corupției și a ineficienței administrative, iar salariații care au curajul să semnaleze astfel de fapte trebuie protejați de eventuale persecuții. De asemenea, conducătorii instituțiilor care hărțuiesc avertizorii de integritate sau tolerează acele acte de hărțuire trebuie atenționați cu privire la prevederile legii avertizorului de integritate și trași la răspundere corespunzător“.

Ca în multe alte cazuri, am putem spune și de data asta că, deși avem o lege, la ce ne folosește? Dar aici este vorba de mult mai mult. Pentru a te implica într-o acțiune de demascare a ilegalităților din instituții, fiind doar un angajat – chiar dacă ai avea, teoretic, un instrument legal care să-ți protejeze locul de muncă –, ai nevoie de o motivație puternică. Iar aceasta este dată doar de ideea unei societăți care merită. De dorința de a avea în jur un lanț de solidaritate. Dar în societăți în care lăsăm lehamitea să ne limiteze existența doar la peticul din jur, teoria schimbărilor de jos în sus nu ține, iar verigile implicării nu se prea leagă.

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

EUROPEAN CENTRE FOR PRESS & MEDIA FREEDOM

European Commission

PUBLICITATE

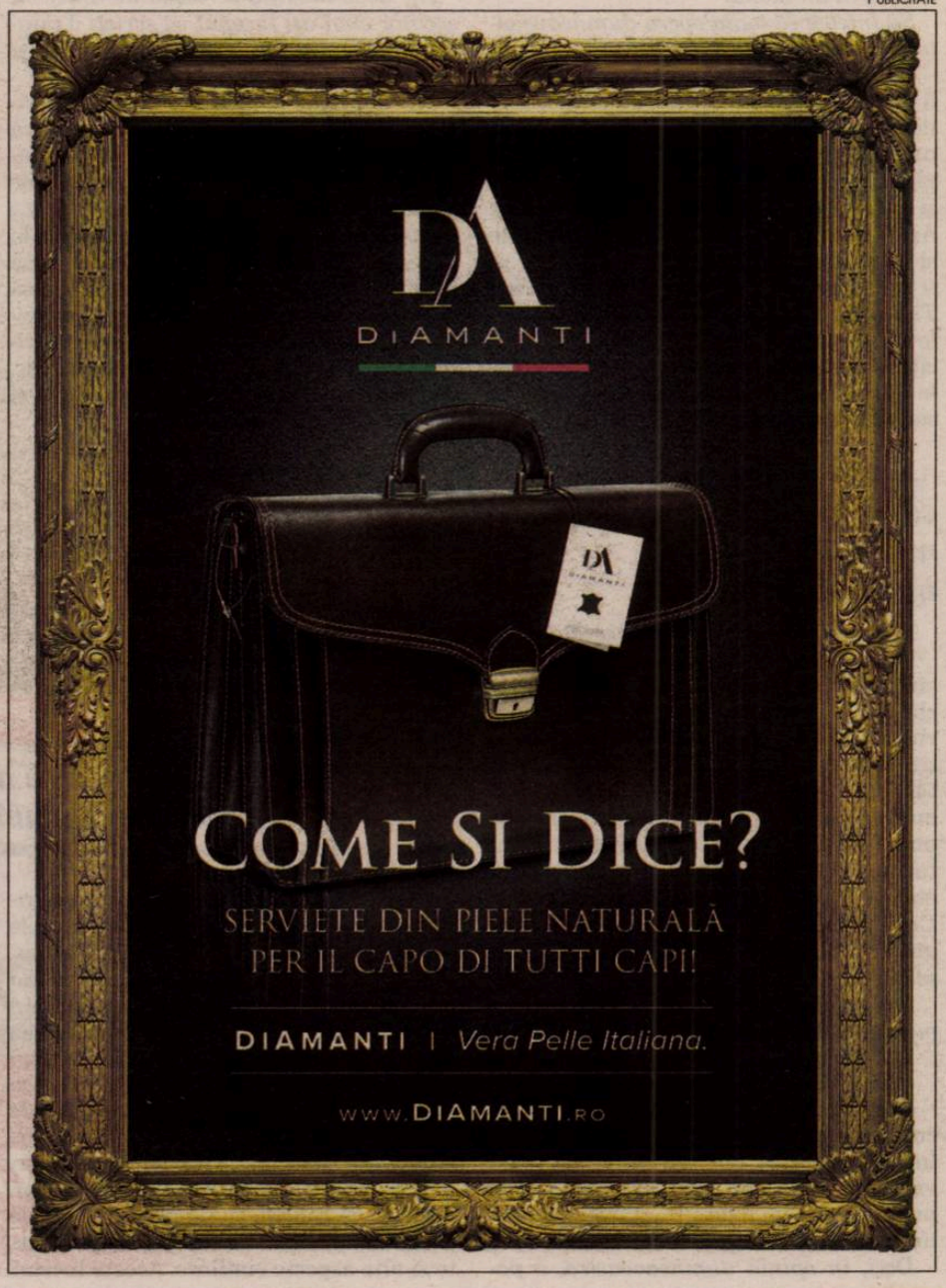

PUBLICITATE

„Sînt mai degrabă un povestitor decît un scriitor, şi vreau doar să trec la următoarea poveste“

– interviu cu Irvine WELSH –

Controversatul ***Irvine Welsh,*** *autorul fenomenului cultural* Trainspotting, *a venit în România, la invitaţia programului „Zona nouă a culturii“, unde a interacţionat cu publicul şi a citit din propriile texte în cadrul a două întîlniri organizate la Bucureşti şi Sibiu. A impresionat publicul prin naturaleţea, umorul şi atitudinea sa dezinhibată. Mulţi participanţi l-au privit cu ochii miraţi ai celor care îl credeau pe autorul scoţian afectat, măcar la nivel fizic, de cantităţile industriale de narcotice pe care le-a consumat şi care i-au marcat şi la nivel tematic opera. Îi mulţumesc Ruxandrei Bularca, cea care mi-a oferit un preţios ajutor în transcrierea şi traducerea cît mai fidelă a convorbirii.*

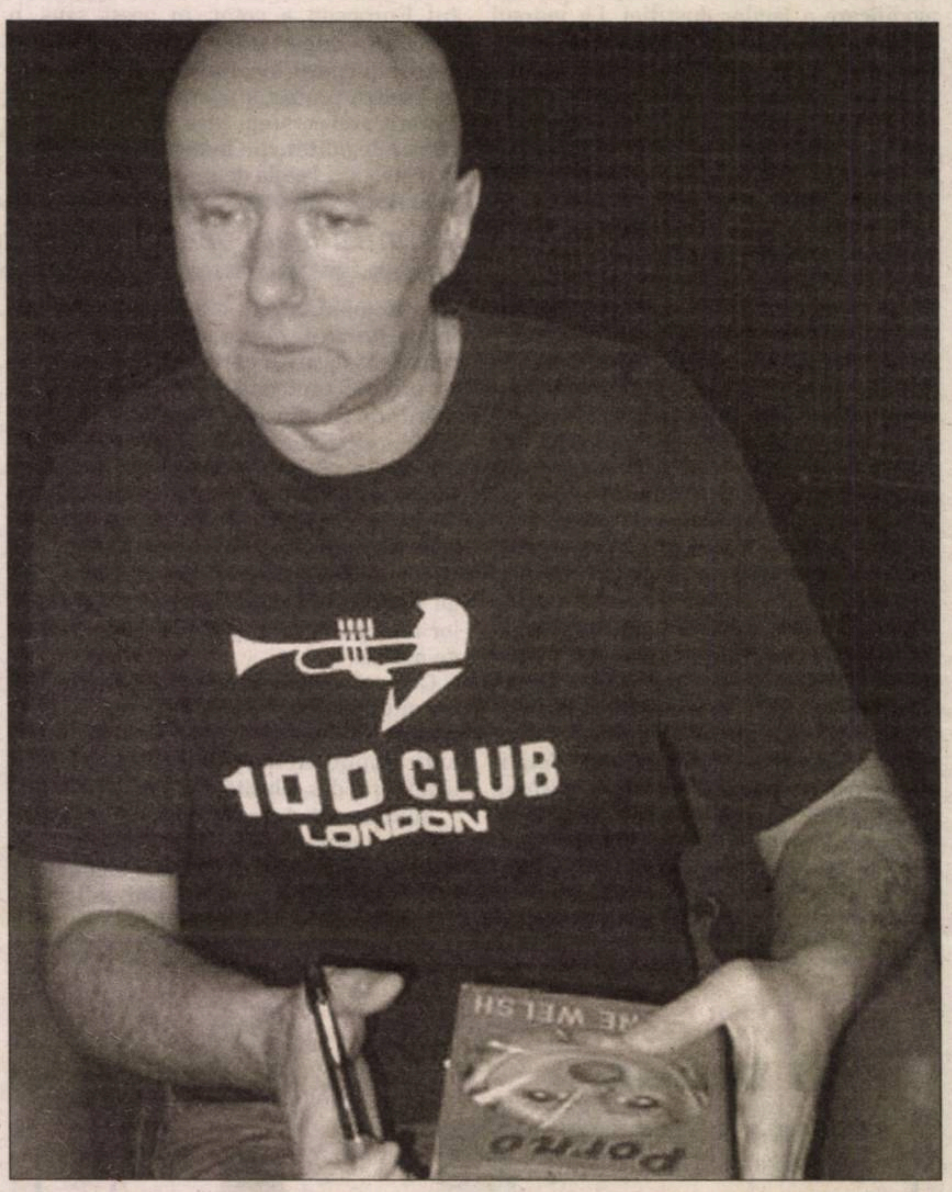

Credeţi că există vreo legătură între droguri şi creativitate? Consumul de droguri poate stimula creativitatea?

Cred că e cam ca drogurile şi performanţa sexuală. Pare o idee bună în principiu, dar în practică nu prea e. Amplifică dorinţa, dar de fapt distruge motorul. E precum creativitatea în artă şi alte lucruri similare, nu e despre inspiraţie. Vreau să spun că cei mai mulţi oameni sînt destul de inspiraţi, au idei laxe. E însă vorba despre a o face cu adevărat, e vorba despre muncă, e vorba despre a fi plictisitor şi a sta aşezat la o masă pentru a scrie ore în şir pînă cînd iese ceva bun; e mai mult vorba despre industrie decît despre vreun fel de inspiraţie artistică. Asta distrug drogurile: industria. Şi asta e ceea ce îţi doreşti – vrei industrie, vrei să ai un motor.

Să înţeleg că toată opera dumneavoastră a fost scrisă cînd eraţi lucid?

O, Doamne! Nu, nu, nu. Dacă a scrie ar fi ca la Jocurile Olimpice, să zicem, cele mai multe dintre cărţile mele ar fi eliminate dintr-un soi de registru ESPN (registru care indexează medaliile obţinute şi pierdute din cauza dopajului – *n. tr.*). Ar fi aruncate-n flăcări şi declarate nule şi neavenite (lipsite de valabilitate – *n. tr.*). Toate cărţile astea de tipul *Sunday Times* Bestseller nr. 1 ar fi declarate nule şi neavenite – James Patterson a scris cîteva bestselleruri nr. 1 –, dacă drogurile ar fi considerate în artă aşa cum sînt considerate în sport.

„Dacă îţi faci griji că trebuie să închei cărţile, nu vei încheia nici una dintre ele“

Aţi lăsat vreo lucrare neîncheiată?

Da, toate sînt neîncheiate. Faptul că sînt publicate nu înseamnă că sînt şi încheiate. Cînd scrii o carte sau un scenariu, le laşi baltă pentru că te plictiseşti atît de tare… ele nu sînt încheiate niciodată. E ca şi cînd… dacă îţi faci griji că trebuie să închei cărţile, nu vei încheia nici una dintre ele. Consider că nimic nu e gata. Am ajuns în punctul în care nu mai suport să le am în casă sau pe calculator. Cred că trebuie să muncesti la asta, să te gîndeşti: „E de căcat încă, dar trebuie să scap de ea pentru că mă exasperează.“

Mă gîndeam că poate aţi avut la un moment dat vreo pană de inspiraţie şi…

Nu. Niciodată.

Uau. În acest caz, aţi fost norocos.

Nu. Cred că e vorba de faptul că arzi cu viteză nişte etape, practic, vrei doar să închei o poveste, dar ştii că nu vei reuşi vreodată să o faci. Vei ajunge în acel punct în care va fi de sine stătătoare, dar nu va fi încheiată practic niciodată.

Deci, în opinia dumneavoastră, o poveste trebuie să fie încheiată sau pur şi simplu lăsată neterminată?

Cred că o poveste trebuie să fie încheiată, însă adevăratul meşteşug al romanului şi sensibilitatea literară redată de fiecare propoziţie sînt ceva care… Se întîmplă să scriu cîteva propoziţii frumoase şi apoi să mă gîndesc: „O, futu-i, dă-i înainte cu povestea, chestia asta mă exasperează.“ Aşa că nu prea am răbdare pentru asta. Sînt mai degrabă un povestitor decît un scriitor şi vreau doar să trec la următoarea poveste. Nu vreau să scriu o carte o dată la cinci ani şi să intre în competiţie pentru premii. Vreau să scriu o carte pe an şi să intre în competiţie pentru o adaptare a unui serial pe Netflix, Amazon sau ceva asemănător. Ăsta e mai degrabă ritmul meu.

Aţi avut intenţia serioasă de a deveni scriitor cînd aţi început să scrieţi Trainspotting *sau a fost mai mult o joacă cu cuvintele?*

Nu am avut neapărat o intenţie serioasă la momentul respectiv, dar cred că m-a prins abia cînd ajunsesem la jumătatea cărţii. Am avut o imensă senzaţie de pierdere. Mi-am spus: „Vreau să fac asta în continuare.“ Aşa că am trecut direct la *The Acid House* fără să mă gîndesc prea mult. Apoi m-am apucat de următoarea carte, şi apoi de următoarea. *Trainspotting* mi-a arătat că eram, de fapt, un scriitor, că asta era ceea ce trebuia să fac. Avea sens pentru mine în mod intern şi creativ să continui cu asta.

„Cred că toţi scriitorii trebuie să abordeze lucruri care se petrec în jurul lor“

În opinia dumneavoastră, ce subiecte sau tabuuri, dacă există aşa ceva, ar trebui să abordeze un scriitor în ziua de astăzi? Există anumite chestiuni care ar trebui abordate în mod direct?

Cred că nu poţi altfel. Cred că toţi scriitorii trebuie să abordeze lucruri care se petrec în jurul lor, într-o anumită măsură. Chiar dacă scrii un roman narativ sau unul de gen, precum un thriller sau unul de dragoste, ajungi să abordezi lumea aşa cum este ea în acest moment, ajungi să te raportezi la acest fel de lucruri. Aşa că trebuie să te raportezi la acest fel de prăbuşire a tuturor tipurilor de sisteme economice şi sociale. Trebuie să te raportezi la privilegiul naţionalist al albilor. Trebuie să conciliezi, de pildă, mişcările civice secesioniste din statele imperialiste şi alte aspecte similare. Aceste lucruri se ivesc de la sine fiindcă fac parte din natura lumii în care trăim.

Primiţi vreodată scrisori răutăcioase? Care a fost cel mai groaznic mesaj pe care l-aţi primit?

Eu primesc doar mesaje de iubire. Niciodată mesaje răutăcioase. Nu există nimic altceva decît iubire pentru mine. *(rîde)*

Serios?

E destul de bizar, fiindcă te-ai aştepta să primesc multe mesaje răutăcioase. Primesc doar o mulţime de mesaje de la troli pe Twitter şi lucruri de genul ăsta, dar *hater*-ii sînt destul de leneşi, aşa că toţi sînt pe Twitter. De obicei îndrugă scurt ceva, e chiar ciudat pentru un *hater* să compună, să scrie o scrisoare şi să ţi-o trimită prin poştă. E un efort prea mare pentru ei. Aşa că, da, am primit nişte *tweet*-uri răutăcioase, dar nu şi scrisori răutăcioase.

„Mi-a spus că ar trebui să beau, iar eu am cedat în cele din urmă.“

Aţi fost vreodată îngrijorat de faptul că aţi putea răni pe cineva sau că aţi putea supăra oamenii prin scrierile dumneavoastră?

În fiecare secundă a zilei. *(rîde)* Sînt două moduri în care poţi privi această îngrijorare – sînt îngrijorat în sensul în care conştientizez faptul că, da, s-ar putea întîmpla. Îngrijorat în sensul în care îmi fac griji că se întîmplă cu adevărat, nu. Mi se rupe. Dar cred că s-ar putea întîmpla la un moment dat, da.

Aţi trăit cîţiva ani în Londra. Care a fost zona dumneavoastră preferată a oraşului? A existat o zonă anume?

Am părăsit Londra în urmă cu vreo 15 ani. Dar îţi pot spune, dacă vrei, zona mea preferată a oraşului. Probabil Hackney şi Newington. Acea parte a Londrei, fiindcă acolo mi-am petrecut tinereţea după ce m-am mutat din Edinburgh. Îmi amintesc cu drag de tinereţea mea. Iubesc zonele Islington şi Shepherd's Bush şi alte locuri în care am stat, dar probabil că locul faţă de care m-am simţit cel mai conectat a fost Hackney. Sau Dalston.

Îmi puteţi spune ceva despre experienţa dumneavoastră în România? Este ceva ce v-a plăcut în mod special? Sau v-a displăcut?

În principiu, mi-a făcut plăcere să-mi petrec timpul alături de Vlad (Pojoga – *n.r.*), Cătălina (Stanislav – *n.r.*) şi Ştefan (Baghiu – *n.r.*), şi faptul că Ştefan mi-a spus că ar trebui să beau, iar eu am cedat în cele din urmă, vreau să spun că a durat ceva vreme, dar în cele din urmă am cedat.

Vă mulţumesc pentru timpul acordat, domnule Welsh. Vă doresc toate cele bune.

Mulţumesc, amice. Toată lumea îmi spune „domnul Welsh“ aici. *(rîde)*

a consemnat Andrei VORNICU

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Moneda care nu există

Într-una dintre zilele trecute mă aflam într-un magazin. Un loc dintre acelea în care intri seara cînd îți amintești că nu ai mîncat mare lucru în ziua respectivă, iar frigiderul, la rîndul său, te poate trăda dacă și tu uiți de existența sa. Am intrat și am văzut undeva într-un colț un fel de mașinărie-bancomat viu colorată, care mă înștiința că de acolo pot cumpăra monedă Bitcoin. „Bani de vînzare?“, mă întreb, iar mintea celui care predă un curs despre bani începe să funcționeze de la sine. Cine poate oferi bani de vînzare? Cine cumpără bani de la un bancomat sinistru, urît colorat și stingher dintr-un colț al unui mic supermarket dintr-un orășel de provincie? Și cum să-mi vîndă bani? Ai cui bani? Cine garantează pentru ei? Ce pot face cu acești așa-ziși bani? Și sînt doar o parte dintre întrebări. În orice caz, concluzionam, dacă toate aceste lucruri stau în picioare, atunci tot ceea ce vorbesc eu despre economie și bani nu are nici o valoare și tot ceea ce știm despre economia monetară trebuie aruncat la coșul de gunoi. Dar, înainte de orice alte întrebări, trebuie să spunem cîte ceva despre bani.

Primul lucru la care ne gîndim atunci cînd discutăm despre bani este valoarea, munca noastră, dar și viața noastră. Banii sînt cel mai apropiat însoțitor al omului pe drumul emancipării sale, al construirii propriei lumi și al căutării conștiinței de sine. Lumea pe care am construit-o este și o lume a banului, și nu trebuie să ne fie rușine să spunem asta. Omul nu trebuie să fie rușinat pentru că face eforturi pentru emancipare și că în cursul acestor eforturi a „inventat“ banul. Ca orice „invenție“ umană, banii au două fețe, iar oamenii, în relația cu banii, pot fi fericiți sau triști. Este vorba aici despre morală, dar și despre caracter. A oferi totul banilor și lumii materiale este un mare pericol, o capcană ce ruinează sufletele și viețile multor semeni de-ai noștri. Tocmai pentru că sînt atît de importanți, dintotdeauna oamenii au ales ca bani tot felul de bunuri și mărfuri din jurul lor. Prețuirea și raritatea unui bun îl recomandau a juca rolul de bani. Toată lumea știe că scoicile au jucat rolul de bani, după cum metalele prețioase au fost folosite timp de mai multe mii de ani în istoria omenirii. Aurul a fost atît de prețuit de către oameni încît a fost și este considerat simbolul suprem al valorii. Cu alte cuvinte, banii din aur reprezentau valoarea și erau, prin conținutul lor fizic, valoarea însăși. Numai că, pe parcursul evoluției economiei și societății, metalele prețioase nu au mai fost de ajuns pentru a juca rolul de bani. Capitalismul, ca lume a expansiunii și a schimbului, a extins mult activitatea economică, iar pentru a acoperi necesarul de bani, metalele prețioase nu mai erau de ajuns. Așa s-a ajuns la folosirea hîrtiei în rol de bani și la apariția bancnotelor pe care le utilizăm și azi. Moneda din hîrtie era mult mai flexibilă și răspundea exigențelor de expansiune economică rapidă impuse de capitalism. În lumea occidentală, folosirea monedei de hîrtie pe scară largă apare odată cu apariția și dezvoltarea capitalismului. Aici ajungem cu discuția într-un punct extrem de sensibil. Pentru că nu mai are o valoare proprie, moneda din hîrtie circulă doar în condiții speciale. Cum să reprezinte valoarea o bucată de hîrtie fără valoare proprie? Mai întîi, bancherii fabricanți de monedă din hîrtie au garantat cu aur bucățile respective de hîrtie care deveneau bani. Azi, nici nu mai este vorba despre așa ceva. Între aur și moneda din hîrtie nu mai există nici o legătură. Practic, aurul este o marfă ca oricare alta, golit de conținutul său monetar. Azi, moneda din hîrtie se tipărește și se pune în circulație în funcție de necesarul economiei, avînd drept acoperire lumea materială, cantitatea de mărfuri și servicii pe care banii respectivi trebuie s-o susțină. Cel care pune în circulație moneda din hîrtie trebuie să garanteze asupra valorii sale. Multă vreme lumea a considerat că bancherii dețin un secret al fabricării banilor. Nu există un asemenea secret. Sau dacă există, îl devoalăm noi acum: încrederea în cel care pune moneda din hîrtie în circulație și garanțiile pe care le oferă acesta. Din acest motiv, moneda din hîrtie este puternic legată de statul care o emite. Statele puternice emit monede puternice pentru că oferă garanții credibile, iar statele slabe emit monede din hîrtie slabe pentru că nu oferă asemenea garanții. Între anvergura economică a emitentului și moneda din hîrtie emisă există o strînsă legătură. Moneda este esența statalității, adică a organizării politice naționale. Astfel, peticul de hîrtie fără valoare se transformă în ceva extrem de important, depozitar al muncii și valorii. Bancnota, ca formă a monedei din hîrtie, circulă în condiții clare și transparente de emisiune. Băncile centrale sînt autoritățile specializate în a le pune în circulație. Fără a intra în detalii ale științei economice, vom aminti că bancnota are cîteva caracteristici care o disting de o simplă bucată de hîrtie. Este vorba despre cursul său legal (adică nu poate fi refuzată pentru stingerea obligațiilor), legătura cu lumea mărfurilor (adică bancnotele se tipăresc în acord cu cererea venită din economia reală), cursul său forțat (în sensul că bancnotele pot circula fără garanții în aur), funcționarea sa în interiorul unui sistem monetar articulat.

© wikimedia commons

Tocmai pentru că banii sînt atît de importanți, istoria fraudelor financiare și a falsificării lor este extrem de diversă. În vechime, autoritatea emitentă a monedelor metalice le aduna periodic și le topea pentru a le repune în circulație cu un conținut de metal prețios de fiecare dată mai scăzut. Cu toții vedem în filme cum posesorii de monede metalice le încercau cu dinții tocmai pentru a vedea dacă mai conțin și altceva decît aur. Circulația monedei metalice a stat permanent sub semnul falsificării acesteia. Niciodată conținutul în aur declarat de către emitent nu corespundea cu adevăratul conținut. Moneda din hîrtie a fost și mai vulnerabilă. Pur și simplu, timp de secole banii erau tipăriți în cantități mari și tot mai mari, fără nici un fel de regulă. Din acest motiv, inflația a fost un însoțitor permanent al monedei din hîrtie. Azi, lumea financiară și statele au oprit tiparnițele de fabricat bani ieftini și inflația este un fenomen tot mai rar, specific mai ales statelor slab organizate instituțional.

A da bani munciți pe Bitcoin este ca și cum ți-ai nega propria muncă.

© wikimedia commons

De ce vorbim despre toate aceste lucruri într-o temă despre Bitcoin? Tocmai pentru a arăta că circulația monetară și banii, în special, nu reprezintă chiar o lume simplă, care să poată fi imitată de către oricine și oricînd. Un bun sau o marfă, pentru a fi bani, trebuie nu numai să mijlocească schimbul, ci să cuantifice și valoarea. Schimbul de mărfuri nu este un act simplu. Oamenii nu schimbă doar bunuri fizice, ci și valoare. Pentru a reprezenta valoarea, banii trebuie să fie prețioși în sine sau valoarea lor trebuie garantată. Altfel, legătura lor cu valoarea nu există. Putem imagina o lume economică în care eu mă supăr că nu am bani și mă apuc să fabric propriii bani? Atunci vecinul meu se poate supăra și poate face la fel. Tocmai pentru că nu are o legătură cu valoarea și nici garanții în circulație, Bitcoin este o mare fraudă. Moneda Bitcoin ar semăna în economie cu un *perpetuum mobile* al fizicii. Din nimic nu se poate naște valoarea, iar nimicul nu poate suplini valoarea. Banii nu pot veni din nimic. Banii nu sînt o simplă convenție. Dacă ar fi așa, atunci și pietrele din spatele casei mele pot fi bani. Banii sînt o convenție aparte pe fundalul căreia se află munca, valoarea și aspirațiile oamenilor. Ca să nu mai spunem că o monedă internațională nu poate exista fără acordul statelor pe teritoriul cărora circulă. Statutul său de monedă internațională nu poate fi revendicat și recunoscut decît instituțional. Valoarea și munca oamenilor sînt lucruri mult prea serioase pentru a presupune că pot fi cuantificate în orice.

În context, există destul de puține voci care atenționează asupra pericolului. Oamenii care știu ce se petrece tac în mod suspect, iar bancomatul despre care vorbeam își așteaptă liniștit clienții. Piața financiară din România este slab dezvoltată și pentru că, periodic, oamenii sînt jefuiți de către tot felul de șarlatani. Amintim aici doar cîteva momente: Caritas, FNI, bănci-fantomă sau, mai nou, împrumuturile în franci elvețieni. Daniel Ionașcu (în articolul „Cel mai puternic bancher din lume spune că Bitcoin este o «fraudă» și o «bulă» creată din nimic care se va sparge“, 13 septembrie 2017, www.libertatea.ro/stiri) atenționează, citîndu-l pe cel mai mare bancher din lume, Jamie Dimon, că Bitcoin este o „fraudă“ asemănătoare cu bula lalelelor, prima mare criză financiară a lumii. Această lume „monetară“ ascunsă este populată cu două categorii de oameni. Este vorba despre speculatori și fraieri. Primii știu exact ce înseamnă Bitcoin și profită de naivitatea celorlalți. Există pe lume și o tipologie de fraier visător care crede în orice i se pare a fi seducător. A da bani munciți pe Bitcoin, la un bancomat la colțul străzii, este ca și cum ți-ai nega propria muncă. Asta în cazul în care banii pe care îi dai sînt munciți. Pe de altă parte, statele lumii, oricît de prost ar fi organizate și oricîți cinici indiferenți ar avea în fruntea lor, tot ar trebui să facă ceva. Adică omul cinstit care merge și cumpără așa ceva trebuie informat pentru a ști că ceea ce cumpără nu există.

Cu ochii-n 3,14

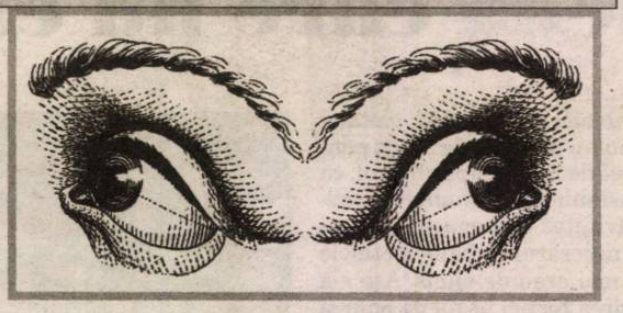

APROPO DE ÎNTREBĂRILE IMPORTANTE ALE LOCULUI SIMPLU: OARE LA PUȘCĂRIE E MAI BINE DECÎT LA BORCAN, CÎND ACESTA IESE DIN CASĂ PRIN ÎNVĂLUIRE?

■ Apropo de logo-ul României cu lupul dacic pentru perioada cînd va asigura președinția UE. Grupurile sociale ale lupilor se organizează pe principii strict familiale: de obicei, haita constă într-un grup de surori și puii lor, plus un mascul care nu e înrudit cu ele. Deci lupul ăla e un fel de *„daddy“*. Ca Dragnea. N-o fi frumos logo-ul, dar e nimerit. (**M. C.**)

■ Ies de la metrou și cineva îmi pasează, conspirativ, o foaie de hîrtie. „Unde putem găsi răspunsuri la întrebările importante ale vieții?“ – scrie pe foaie. Ei, unde? – îl întreb și eu, mai mult agasat decît interesat, pe cel care mi-a oferit-o. „În Biblie“, îmi răspunde omul. „Citește Biblia! E ca regulile de circulație. Trebuie să le știi ca să nu mori pe stradă!“ Doamne-ajută că s-a făcut verde. Am traversat și-am scăpat de el repede. (**M. M.**)

■ După britanicii care au chemat poliția animalelor pentru că aveau o șopîrlă sub pat, doar pentru a descoperi, mai apoi, că era vorba doar de o pereche de șosete murdare, e rîndul germanilor. Un bărbat din Bretten a chemat poliția crezînd că a găsit în grădină un proiectil neexplodat din al Doilea Război Mondial. Sosite la fața locului, autoritățile au constatat că aveau de-a face doar cu o banală vînătă, care, într-adevăr, cu o lungime de 40 cm și aproape cinci kilograme, chiar semăna cu o bombă. (**C. Ș.**)

■ Un *liquor store* din Iași se numește, simplu și la obiect: „Vreau băutură“. (**A. P.**)

■ O plajă de 2,5 km din Mumbai (Versova Beach) a fost curățată de 1500 de voluntari. Treaba a durat 85 de săptămîni și s-au strîns 4000 de tone de gunoi. Oare cît o fi durat pînă s-a „umplut“ plaja de gunoaie și cîți nesimțiți au participat? (**D. C.**)

■ E seară și linoleumul spitalului e din ce în ce mai albastru. Lîngă mine e o femeie. Ne uităm amîndouă în gol. La un moment dat îmi zice: „Să știți că la pușcărie e mai bine decît la spital“. (**A. M. S.**)

■ Am ajuns cam tîrziu la campania „Alege oaia“ din Piața Obor. Nu mai erau decît mici, un concurs de pus murături la borcan și trei oi foarte grase și vii, pe care le hrănea toată lumea cu fîn și care aveau o privire resemnată, deși știau că sînt acolo doar de reclamă. (**A. P.**)

■ O angajată de la Twitter i-a închis temporar contul lui Trump, iar o biciclistă i-a arătat degetul mijlociu președintelui portocaliu cînd acesta a trecut pe lîngă ea cu convoiul oficial. Gesturi mici pentru omenire, dar uriașe pentru om. (**M. C.**)

■ După fiecare moment electoral se petrece, întotdeauna, un moment comic: politicienii explică ce înțeleg ei din ceea ce iese din urne. De regulă, toți spun că au cîștigat ceva. Dacă nu au cîștigat alegerile, au cîștigat măcar pe anumite segmente de vîrstă, au cîștigat în anumite cartiere care contează, au cîștigat unele procente față de ce ziceau unele sondaje sau, cel puțin, au cîștigat experiență. Dar cel mai comic este să-i auzi cum convertesc înfrîngerile în victorii. Ultima pe care am aflat-o: alegerile pentru funcția de guvernator în statul american Virginia au fost cîștigate de candidatul democrat. Primul care a comentat victorios alegerile a fost președintele Trump, care a înțeles din acest vot că alegătorii din Virginia îl preferă pe el. „Candidatul republican a pierdut pentru că nu îmbrățișează programul meu. Oamenii l-au respins pentru că el m-a respins pe mine“. E tare tipul… (**S. V.**)

■ O chinezoaică și-a făcut douăzeci de iubiți, l-a convins pe fiecare dintre ei să-i cumpere cîte un iPhone, după care le-a vîndut și a cumpărat o casă. Femeia a dat vina pe părinți, care o tot presează să se mărite și să le cumpere o casă. (**M. C.**)

■ Modurile neaoșe de a cerși tot continuă să mă uimească: am întîlnit o doamnă care o face șoptit, intim aproape, abordîndu-te prin învăluire. (**I. P.**)

CHIAR DACĂ UN SPECIMEN MAI TINEREL AR PUTEA PIERDE, AVEM SPERANȚA CĂ ANALIZA NU S-AR SCHIMBA PREA MULT

■ După cele două incidente de la metrou, de săptămîna trecută, o bucată de tencuială căzută peste un tren plin cu călători și un scurtcircuit la un panou izolator, mi-am adus aminte de mîndria Metrorex: chiar dacă subterana sucombă, avem turnicheți noi la intrare! (**S. G.**)

■ Am mai scris aici despre lecturile mele rutiere, adică despre ce poți citi pe diverse vehicule în mers. Pentru azi, încă un specimen: „Ușor Grecia“. (**D. S.**)

■ În pauza de masă, un muncitor îi explică expert colegului mai tinerel: „Am avut soție, am avut și amantă. E bine să te ții de amîndouă.“ (**C. Ș.**)

■ În timpul protestelor de duminica trecută s-a răspîndit un flyer în care erau trecute cincizeci de „măgării“ făcute de guvernul PSD de cînd se află la guvernare. 50! Și nu era nimic inventat: pilonul de pensii, impozitarea, Justiția, manualele, Coaliția pentru Familie, anchetele penale, corupția. Guvernarea PSD a transformat cetățeanul într-un individ care ar putea pierde totul peste noapte. (**M. C.**)

■ Proaspătul cîștigător al Primăriei din Deva, candidatul PNL Florin Oancea, a fost exmatriculat din facultate în 2006 după ce a trimis șoferul pentru a da examen în locul lui, tema examenului fiind „Corupția și modalități de combatere“. Văd în asta o subtilă încercare de autosabotare: omul știa că e coruptibil și, neputînd să renunțe (poate nici nu era lăsat), și-a trimis șoferul în speranța secretă că acesta va pica examenul în locul lui și, astfel, va combate corupția, scoțîndu-se singur din circuit. (**M. C.**)

■ Primesc zilele trecute un e-mail intitulat: „Chestionar online Telekom România pentru analiza externă a materialității“. O fi de bine, o fi de rău? Și, dacă răspund greșit, mă vor dematerializa? Dar dacă aflu că sînt deja imaterial? (**M. P.**)

■ Liviu Pop a declarat, într-un sat din Dîmbovița, că învățămîntul românesc s-ar putea îmbunătăți dacă miniștrii nu s-ar schimba atît de des. Nu se poate spune că n-are dreptate. Parțial. Au fost prea mulți. Mulți și proști. Tot mai proști. (**A. M.**)

■ Dintr-o discuție auzită în toaleta femeilor: „Fată, ni s-a schimbat șefa și acum ăsteia noi îi spunem Hitler. E fix Ceaușească, îți zic, fix bugetară din aia în vîrstă!“ Istoria, s-ar zice, nu s-a schimbat prea mult în ultimul secol. (**C. Ș.**)

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **718** ■ 23-29 noiembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

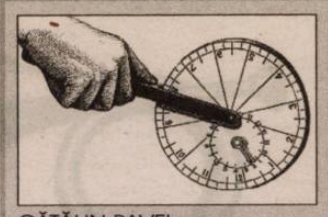

CĂTĂLIN PAVEL
o, ce **vestigii** minunate!
8

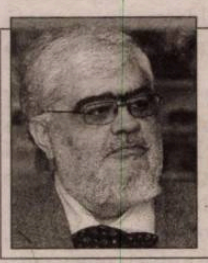

ANDREI PLEŞU
„A da de citit“
pagina **3**

ANDREI MANOLESCU
„Ce nu ştie Dragnea“
pagina **8**

CRISTINA ŞTEFAN
„Oraşul e viu, dar e şi vulnerabil“
pagina **20**

La Centenar

Minorităţi naţionale

© Lucian Muntean

„Democraţia nu înseamnă legea majorităţii, ci protejarea minorităţii.“
ALBERT CAMUS

Revistă culturală finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Judeţeană MUREŞ

la vremuri noi, dileme vechi

Cătălin GHIȚĂ

Mita ca reflex al unui popor colonizat

În impresionanta sa analiză a formării și manifestării mecanismelor dictatoriale, *Originile totalitarismului,* Hannah Arendt discută, la un moment dat, infatuarea detașată a funcționarilor imperiali britanici, care se dovedea a fi un mod de a guverna încă mai pernicios decît tirania, „pentru că nu tolera nici măcar acea ultimă verigă dintre despot și supușii săi, formată din mite și daruri". Într-adevăr, la o privire lucidă, practica șpăgii se dezvăluie, în adevăratele sale coordonate social-istorice, ca una dintre puținele posibilități empirice de a regla și, ulterior, netezi complicatele raporturi dintre suverani și vasali, dintre cuceritori și cuceriți. Ulterior, procedura s-a generalizat: mita, aflată la baza relației dintre seniori și servii acestora, a devenit și fundamentul relațiilor dintre cei aflați sub ocupație (...).

Mai corect, a oferi bani sau bunuri (ceea ce îndeobște numim cu expresia neoașă de „plocon") în schimbul unor servicii pe care orice societate civilizată le include în rîndul obligațiilor civile indică prezența, în interiorul acelui popor, a unor elemente colonialiste și postulează încă și mai clar existența, la un moment dat, a unor forțe de constrîngere socială care trebuie îmblînzite sau cîștigate în prealabil. Astfel, țările care n-au fost niciodată supuse sau care, deși invadate, și-au păstrat intactă demnitatea morală nu cunosc obiceiul rușinos al darului. (...) Cum să-ți faci programare la un medic japonez sau scandinav și să-i duci acestuia, la modul cel mai serios și însoțite de sărutări de mînă, o damigeană cu vin, o găină, o găleată de brînză sau, și mai ridicol, un cartuș de țigări? În fine, cum să-i spui unui funcționar canadian sau german că ai nevoie de documentul cutare, în schimbul căruia întinzi discret un plic cu bani, din moment ce eliberarea cît mai rapidă a unui act este obligația profesională a slujbașului statului? (...)

Acestea fiind spuse, îmi rămîne, în final, sarcina ingrată de a executa o mică evaluare a situației autohtone. Deși formal integrată în structurile europene, România se află, după toate aparențele, în continuare sub zodia păcătoasă a colonialismului cultural, reflex al unui imperialism de tip oriental: vremurile de ocupație fanariotă au lăsat urme adînci în mentalitatea balcanicilor. Pentru a-și găsi locul, pe care cu toții sperăm că-l merită, între națiunile civilizate ale lumii, țara noastră (...) va trebui să renunțe la una dintre cele mai degradante practici inventate vreodată. Desigur, primii și cei mai importanți pași în direcția însănătoșirii morale presupun identificarea și inventarierea atentă a simptomelor. Dar, pentru ca perspectiva însăși a bolii să fie complet îndepărtată, este nevoie de un soi de vaccin etic. Așadar, cum ar trebui să procedăm? Simplu: să ne educăm copiii să nu mai dea plocon niciodată. Preferabil, să uite chiar cuvîntul cu pricina. Îmi veți spune că e greu, dacă nu imposibil. De acord. Însă măcar în încercarea donquijotescă de a eradica șpaga nu trebuie să mituim pe nimeni.

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 166, aprilie 2007)

Dilema veche vă propune

■ Dacă aveți drum prin Viena pe 30 noiembrie, nu ratați concertul Orchestrei Filarmonicii de Stat „Transilvania" din Cluj. Concertul va avea loc în Sala Mare de la Musikverein. Ei, da, acesta este un eveniment istoric! E pentru prima dată după 1990 cînd o orchestră simfonică românească va concerta în faimoasa sală vieneză. Ultimul concert românesc la Musikverein a avut loc în 1961, cînd Filarmonica „George Enescu" din București a fost condusă în templul muzicii de legendarul George Georgescu. Acum, orchestra clujeană va fi dirijată de Gabriel Bebeșelea, într-un program care cuprinde Dinu Lipatti – *Concertino în stil clasic pentru pian și orchestră,* Edvard Grieg – *Concertul pentru pian și orchestră,* op. 16, George Enescu – *Pastorale-Fantaisie* (primă-audiție austriacă) și George Enescu – *Simfonia nr. 1,* op. 13. La pian va cînta Alexandra Dariescu. Concertul începe la ora 19,30 și va marca începutul manifestărilor dedicate Zilei Naționale a României. Inimoșii români de la Viena și de la Cluj care au făcut posibil acest eveniment merită felicitări, iar ICR Viena, care i-a sprijinit, merită mulțumiri. (Sever Voinescu)

■ Mi întîmplă să mi se lipească de creier cîte o frază, un început de carte în cazul ăsta: „Viața se schimbă cu repeziciune. Viața se schimbă într-o clipă. Te așezi la masă și viața, așa cum o cunoșteai, se sfîrșește. Problema autocompătimirii". Pentru că mi-a tot revenit în minte în ultima vreme, mai recomand o dată *Anul gîndirii magice,* Joan Didion, Editura Pandora M, 2017. (Ana Maria Sandu)

■ Albumul *Ștefan Câlția. Obiecte grăitoare* (Editura Curtea Veche), însoțit de trei texte consistente semnate de Svetlana Cârstean, Liliana Chiriac și Alexandra Manole, se va lansa sîmbătă, 25 noiembrie, în cadrul Tîrgului de Carte Gaudeamus, și luni, 4 decembrie, la Muzeul Colecțiilor de Artă. Scrie Svetlana Cârstean: *„Obiecte grăitoare* deschide porțile către un anumit fel de intimitate creatoare a artistului, dacă ne permite să ne potolim curiozitățile despre sursele inspirației, să nu ne lăsăm însă amăgiți, căci cu cît pătrundem mai adînc în furnalul sau laboratorul inspirației, cu atît piciorul ne alunecă mai tare. Nu e chip să dăm de capăt sursei din care țîșnește totul, cu atît mai puțin mecanismului care face posibilă opera de artă." Albumul conține deopotrivă imagini din expoziție și reproduceri (picturi, fotografii, sculpturi, ceramic ș.a.) – este o minunăție! (Marius Chivu)

■ Muzeul Tiparului și al Cărții Vechi Românești, amplasat în Curtea Domnească din Tîrgoviște, care, pe lîngă primele tipărituri din Țara Românească – „Liturghierul lui Macarie" (1508), „Octoihul slavon" (1510), „Tetraevanghelul slavon" (1512) – deține o bogată colecție de cărți rare, ediții princeps sau unicate. Tot aici un splendid exemplar din *Îndreptarea legii* (1652), considerat cel mai vechi cod de legi al Țării Românești. Un exemplar excepțional din colecția Înaltpreasfințitului Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, se păstrează și la Muzeul Istoriei Culturii și Spiritualității Creștine din Galați. O carte minunată și pilduitoare din vremea cînd normele juridice se împleteau cu legea bisericească. Poate n-ar fi nepotrivit ca aceste piese de reală valoare documentară să facă obiectul studiului la zi pentru parlamentarii noștri măsluitori de legi. (Ruxandra Mihăilă)

■ Un milionar rus din Londra secolului XXI îi propune unui refugiat sîrb să îi alcătuiască o bibliotecă unică, plină de rarități, lăsîndu-i o sumă mare de bani pe mînă. Ce se ascunde în spatele acestui gest? Firește, un om îndrăgostit. Despre asta e vorba în *Marele Gorsky* al scriitoarei Vesna Goldsworthy, o carte care sper că vă va cuceri. (Cristina Ștefan)

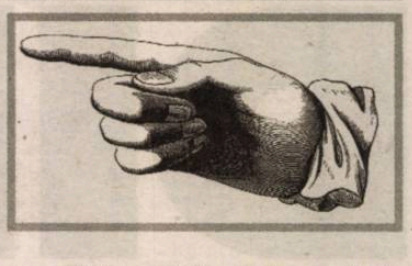

■ Antologiile *Cel mai mult și mai mult,* seniorii și juniorii, din colecția „Cărțile mele", se lansează la Tîrgul de Carte Gaudeamus, sîmbătă, de la ora 11, la standul editurii Arthur. Două colecții de povești pentru copii, „la temă", scrise de autori consacrați, dar și de copii talentați, selectați în urma unui concurs național de scriere creativă, continuă seria de antologii care a debutat cu *Care-i faza cu cititul?* Și o carte pe care eu personal o aștept de multă vreme: *Tropice tîmpe* de Florin Bican și care se lansează duminică, de la ora 11,45. (Adina Popescu)

■ La Tîrgul Internațional Gaudeamus – Carte de învățătură, invitat de onoare anul acesta e Comisia Europeană. Joi, de la ora 15, la pavilionul european, Mircea Vasilescu moderează o dezbatere despre „Meseriile cărții". Invitați: Radu Paraschivescu (autor, editor și traducător), Simona Kessler (agent literar), Oana Boca-Stănescu (manager cultural) și Mihai Mitrică (directorul executiv al Asociației Editorilor din România). (Matei Martin)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Orientalistică**
- **Referendum**

album dilematic Dana Catonă

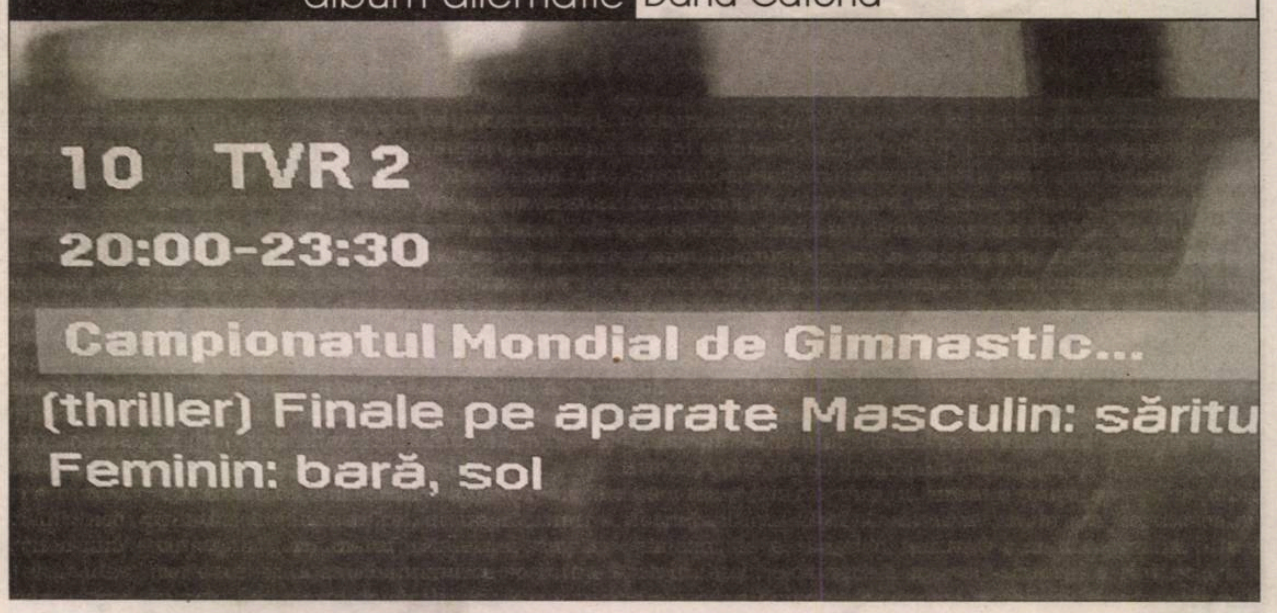

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Vintilă MIHĂILESCU ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

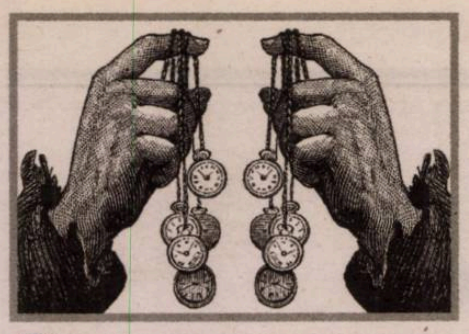

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

A da de citit

Într-o lume în care se citește tot mai puțin, sînt recunoscător personajelor, tot mai rare, care se străduiesc *să dea de citit*. Evident, cu cîteva nuanțe. Uneori, de pildă, mi se pare excesivă o anumită grafomanie egolatră, practicată năvalnic de o mulțime de condeieri autocomplezenți, gata să etaleze, zgomotos, mici frisoane lirico-metafizice, a căror unică utilitate este întreținerea pioasă a unei „nobile“ (și vide) imagini de sine. Se citește puțin, dar, în schimb, se scrie mult și fandosit. Prefer efortul editorilor, al celor care nu-și cultivă producția proprie, ci opera altora. Și al celor care nu pun pe piață produse „rentabile“, *„trendy“*, pline de mistere de doi bani sau de rețete „spirituale“, care îți promit „fericirea“ în numai cîțiva pași „inițiatici“.

Printre cei care *dau de citit* s-a impus, de cîțiva ani buni, dl Tești Solomovici. Omul e controversat – după obiceiul locului – și printre unii români, și printre unii evrei. Semn bun. Domnia-sa oferă publicului documente care nu slujesc o *teză*, ci o *cauză:* cauza unui liberalism cultural, capabil să întrețină dezbateri care nu dezbină, ci alimentează spiritul comunitar. Ultima apariție a Editurii Tești este volumul *Noi, evreii*, cuprinzînd publicistică „identitară“, semnată de Mihail Sebastian. (O bună ocazie de a comemora 110 ani de la nașterea autorului.) Pentru mine, unul – o lectură melancolic îmbogățitoare. Un prilej de a reflecta ce ar fi fost cultura noastră modernă fără Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Marcel Iancu, B. Fundoianu, F. Aderca, Victor Brauner, H. Sanielevici, sau filologia românească fără

Nu pot să nu amintesc și imaginea „zeflemistului“ Caragiale.

Șăineanu și Tiktin (cel admirat de Iorga), etnografia românească și universală fără Moses Gaster etc. Antologia *Noi, evreii* (însoțită de solide note bio-bibliografice și de imagini inspirate, puțin sau deloc cunoscute) dovedește, fără abilități de paradă, că există și o istorie a *bunei* conviețuiri între „majoritari“ și „minoritari“, că, pe de altă parte, *integrarea* nu e totuna cu *asimilarea,* că un evreu ca Ion Trivale poate muri eroic, pentru „patria“ română, în Primul Război Mondial, că reprezentanți importanți ai spiritului autohton au putut fi solidari cu valorile concetățenilor lor evrei. Nu e vorba a relativiza aberația antisemitismului. E vorba a demonstra, cu inteligență, că nu prin stimularea confruntării resentimentare se pot reașeza lucrurile, ci și prin semnalarea concordiilor demonstrabile. Și prin reevaluare culturală. Ascendența iudaică (după mamă) a marelui călugăr Paisie Velicikovski, cel care a adus în Moldova „rugăciunea inimii“, face parte din temelia duhului ortodox, așa cum, în alt plan, ascendența iudaică a lui Alexandru Xenopol sau a lui Vasile Alecsandri nu pot fi evacuate din alcătuirea specifică a istoriei și literaturii noastre. Nu pot să nu amintesc și imaginea „zeflemistului“ Caragiale, agitîndu-se prin anticamera Parlamentului României pentru a sprijini obținerea cetățeniei române pentru un bun și prețuit prieten evreu. Asemenea fapte și încrucișări de destin fac un mai mare serviciu, prin rememorare, unei reconcilieri firești și durabile, decît anamneza sumbră, fără ieșire, a zelului răzbunător. Repet: nu pledez nici pentru uitare, nici pentru un „împăciuitorism“ ipocrit. Pledez pentru o simultană recuperare a potențialului de căldură și speranță, pe care scrisul lui Sebastian, scrisul cuiva bîntuit, totuși, de tristeți, îl întruchipează adesea. Atunci cînd își îndeamnă, de pildă, cititorii să se ferească de „păcatul cel mare al dezanădejdii“, să creadă „într-o reînălțare a spiritului omenesc“. Sau cînd scrie un text ca acesta, ales de dl Solomovici drept *motto* al antologiei de care vorbim: „Mi se pare mai urgent și mai eficace să realizez în viața mea individuală acordul valorilor iudaice și al valorilor românești, din care această viață este făcută (...). Aș vrea să cunosc bunăoară legiuirea antisemită care va putea anula în ființa mea faptul irevocabil de a mă fi născut la Dunăre și de a iubi acest ținut“. Mi-l pot închipui pe minunatul Nicolae Cajal adoptînd și el, fără ezitare, acest mod de „a se situa în peisaj“. Și cred că nici lui Elie Wiesel nu i-ar fi displăcut...

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Statul e un gagiu!

– Seara am zis să mergem și noi în oraș, ca băieții. Ne-am întors tîrziu, cred că am prins ultimul U-Bahn. Era gol, așa că ne-am trîntit pe niște scaune la întîmplare. La un moment dat, apare controlorul și începe să țipe la noi. Nici unul dintre noi nu vorbea o iotă germană atunci, dar am priceput că nu-i a bună. Aveam bilete, nu făcuserăm nimic, dar ceva nu era în regulă, așa că am sărit în picioare ca răcanii la raport și în picioare am rămas tot drumul. De-abia mai tîrziu am înțeles că ne așezaserăm pe scaunele rezervate pentru persoane în vîrstă. Dar nu era nici dracu' în tot vagonul, înțelegi?...

Sîntem la Berlin și Istvan îmi povestește prima sa aventură germană, imediat după 1990. Zîmbim amîndoi cu subînțeles.

■ Cînd ajung la Otopeni, comand un taxi și o iau spre casă. Taximetristul vorbește tot timpul pe mobil cu un coleg. Pe la Băneasa, circulația se blochează. Taximetristul meu aruncă o privire lungă, apoi smucește brusc mașina pe sub un pod, urcă înapoi pe șosea, o ia la dreapta pe prima stradă și așa mai departe, pînă mă scoate acasă.

– I-am păcălit pe ăștia! – îi spune el pe mobil, vizibil mulțumit, colegului său. Am luat-o pe X, apoi am cotit-o pe Y și am ieșit la țanc pe Z, m-am scos. După care mai aruncă un zîmbet: niște fraieri!

Pe *ăștia?!* Care sînt „ăștia“? – mă întreb eu în sinea mea, fascinat. E o întreagă filozofie politică în discursul taximetristului meu!

■ Un vechi prieten, filolog, îmi povestea cu ceva timp în urmă că a pornit un proiect imens, cu nu știu ce *„big data“* de texte recente în limba română. Nu mai țin minte detaliile, dar îmi aduc aminte că m-a surprins ceva ce bănuiam și eu, dar fără să mă pot baza pe ceva temeinic. *Primul lucru care îți sare în ochi* – îmi spunea el – *este frecvența uriașă cu care se folosește impersonalul*. M-a pufnit rîsul. Așa este, realizez eu: În România asta nu *se* face nimic! – ne enervăm cu toții. Și ce *se* poate face? – te întreabă jurnaliștii. Nu știu, dar nu se mai poate așa, trebuie să *se* facă ceva! – răspundem noi. Și în această privință sîntem incredibil de consensuali: Nu *se* nimic, așa că trebuie să *se* ceva!

Dar cine e acest „se“ și cum poate el, acest *Se*, să facă ceva sau nu? În orice caz, un lucru e clar: *se* nu este *eu!* Dar poate că *se* ai putea fi *tu,* ce zici?...

Românii n-au avut niciodată un stat puternic, care să-i apere și cu care să se identifice.

■ Misterele asociațiilor de idei m-au dus cu gîndul la o discuție cu o țărancă bătrînă din Snagov, imediat după căderea comunismului. Avea o căsuță mică, destul de în centru, rămasă neatinsă, printr-un miracol, de „sistematizare“. Îmi povestea că, din cînd în cînd, buldozerele mai mușcau cîțiva metri din via ei, dar pe urmă plecau la fel de neașteptat precum veniseră, chemate la alte lucrări mai importante. *Și cum v-ați descurcat cu comuniștii?* – am întrebat-o eu, cam tendențios, la un moment dat. *Ei, mamaie, eu i-am prins și pe nemți, și pe ruși... M-am gîndit că s-or duce și ăștia – și uite că s-au dus!*

■ Am impresia că toate acestea se leagă, într-un mod subtil și profund, de ideea de stat și autoritate la români. De fapt, românii n-au avut niciodată un stat puternic, care să-i apere și cu care să se identifice. Pentru a găsi așa ceva, trebuie să ne întoarcem în timp pînă la Decebal sau Burebista. Desigur, au existat, de la un moment dat, Moldova și Țara Românească (Valahia), dar acestea au gravitat tot timpul existenței lor în sfera de putere a Imperiului Otoman. Au fost „societăți tributare“: își plăteau tributul autorității centrale, după cum și boierii îi dădeau lui Vodă ce i se cuvenea, iar obștile le dădeau boierilor ce li se cuvenea. Cu o condiție: mai departe ne lăsați să ne vedem de treaba noastră. Iar cînd una dintre aceste instanțe ale autorității sărea peste cal, populația mai făcea o răscoală, mergea la un război sau, mai recent, iese în stradă. Noi nu am avut nici un feudalism propriu-zis și, evident, nici orașe libere. Dacă ideea unei națiuni comune a început să înflorească în mintea unor elite prin secolul al XIX-lea, a trebuit să așteptăm „Războiul cel Mare“ ca să devenim cu toții „români“. Pînă atunci, dacă întrebai pe un țăran ce este el, acesta îți răspundea candid, după cum amintește Luminița Murgescu: „Ce să fiu, ia, creștin ca toți creștinii“. Eventual, dacă se mai gîndea puțin, putea să adauge „vrîncean“, „maramureșean“ etc. Autoritatea politică a rămas astfel mai tot timpul exogenă, îndepărtată – și niciodată de încredere. *Prestigiul,* mai degrabă local, a fost și a rămas totdeauna altceva decît *autoritatea formală*.

Morala acestei istorii este că, în *Weltanschauung*-ul românesc, autoritatea trebuie evitată pe cît posibil și, cînd nu se poate, trebuie păcălită, pe cît posibil; ea trebuie înfruntată doar atunci cînd se îngroașă prea tare gluma...

Ceea ce seamănă însă destul de mult cu atitudinea romilor față de *gadge*. Pentru aceștia, *gadge* (celălalt, non-romul) nu este doar „impur“, ci, într-un fel, și inferior. *O fi el puternic, dar tocmai de-aia trebuie fraierit. Gagiii ne sînt deci inferiori, că se lasă fraieriți – iar noi putem și trebuie să-i fraierim, măcar așa, pentru a ne dovedi superioritatea* – mi-a explicat odată un amic rom.

Din această perspectivă, pentru români, statul este un soi de *gadge* și cu toții ne „țigănim“ cu autoritatea. „I-am păcălit pe *ăștia*“ – spunea taximetristul meu. De ce? Pentru că *ăștia* vor să-mi impună *mie* ce să fac, dar o să le dovedesc eu că nu sînt decît niște „fraieri“. „Ăștia“ sînt toți cei care exercită un soi sau altul de autoritate, lipsită însă de prestigiu sau chiar percepută ca ilegitimă și/sau îndepărtată și trecătoare. Aici intră, după caz și context, statul în general, partidele și oamenii politici, elitele, părinții sau UE.

Dar, atenție, această „țigăneală cu sistemul“ acumulează frustrările și întreține o violență latentă, care se poate decompensa în gesturi minore, dar poate și să izbucnească, pe neașteptate, în revoltă de masă. Atunci cînd „ăștia“ nu mai pot fi evitați, cumpărați sau fraieriți și mai încep și să sară peste cal, lumea se revoltă: *„Se“* capătă brusc o surprinzătoare consistență!

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

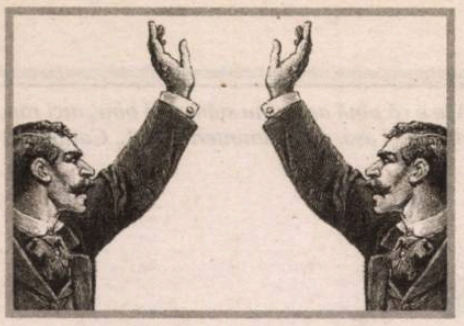

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Super-Qatar

Am aterizat în Qatar pe la 2 noaptea. Și m-am gîndit că am ajuns exact în mijlocul sezonului de recoltat căpșune pe aici. Sau poate qatarezii au un deficit extrem de serios de femei romînce, pe care sînt hotărîți să îl remedieze. În aeroport a fost educativ tare, căci cele două ore și 30 de minute petrecute la coada de la pașapoarte mi-au dat posibilitatea de a asculta poveștile celor două moldovence despre care inițial am crezut că se ocupă cu trafic de silicon și Botox. Îmi îmbogățesc involuntar cunoștințele despre masculi, mașini și barurile din Doha. Am îndeajuns de mult timp să apreciez și arhitectura aeroportului.

La vamă sînt numai qatarezi care sînt cît se poate de hotărîți să confirme toate stereotipurile existente despre ei. Au toți ultimele generații de iPhone și probabil sînt ceva probleme cu compatibilitățile sistemelor de operare, căci băieții se mișcă cu un sictir care ar stîrni invidia oricărui funcționar beat mangă de la Primăria din Vaslui.

Ajung, în sfîrșit, la verificări. Omul vorbește cu mîinile o engleză impecabilă, așa că ne înțelegem bușteanu. Ajung pe la 5 dimineață la hotel, după ce îmi iau o mică țeapă de la taximetristul care mă jur că s-ar descurca de minune și pe la noi prin Ferentari. Stau în buricul tîrgului, în mijlocul unui fel de Manhattan din Arabia. Hotelul ar trebui să aibă vreo 9 stele dacă e să-l compar cu hotelurile din Europa – vreo 130 de metri pătrați de apartament dotat senzațional cu o piscină interioară frumoasă rău și o priveliște înnebunitoare de la ultimul etaj – 62.

A doua zi prestez opt ore de curs cu 11 oameni din 11 țări diferite, incluzînd și o qatareză, care din nefericire este de departe cea mai slabă. Restul sînt brici și lucrez foarte bine cu ei. Oameni din Anglia, Polonia, Pakistan, SUA, Coreea de Sud, Singapore, Sudan, Bangladesh, India și, bineînțeles, România. Qatar-ul e incredibil de multicultural, nu de alta, dar cineva trebuie să facă și treabă pe aici, căci curățenia și luxul ăsta nu se mențin singure. Gigi Becali ar fi un amărăștean pe aici dacă e să iau în considerare faptul că, în pozițiile cele mai de jos din administrația lor, qatarezii conduc ultimele modele de Ferrari. Maybach-urile sînt pe aici o mașină de țărănoi un pic parveniți. Sînt înnebuniți după fotbal și cu mine toată lumea vorbește în arabă.

Vremea e super-plăcută: 29 de grade la mijlocul lui noiembrie. Lumea e superpoliticoasă și se poate mînca foarte bine la prețuri de restaurante din Paris sau Londra.

Românii cu care mă întîlnesc sînt faini tare, lucrează la două banci de aici și au povești frumoase. Punem țara la cale și ne gîndim împreună cum am putea să ajutăm mai mult în România. Plec de la întîlnirea cu ei extatic și plin de speranță.

Clădirile mai procopsite sînt toate decorate cu portretul stilizat al șefului lor ăl mare, care seamănă un pic cu „mustață“ al nostru. Cum mai toate clădirile care înconjoară imobilul cu cel mai mare portret al lui „mustață“ sînt clar simboluri falice, mă gîndesc cu drag și la Codrin Ștefănescu, Șerban Nicolae și Eugen Nicolicea și îmi doresc un schimb de cadre – ei să se mute aici și românașii cei super-deștepți și faini cu care m-am întîlnit să vină înapoi în București.

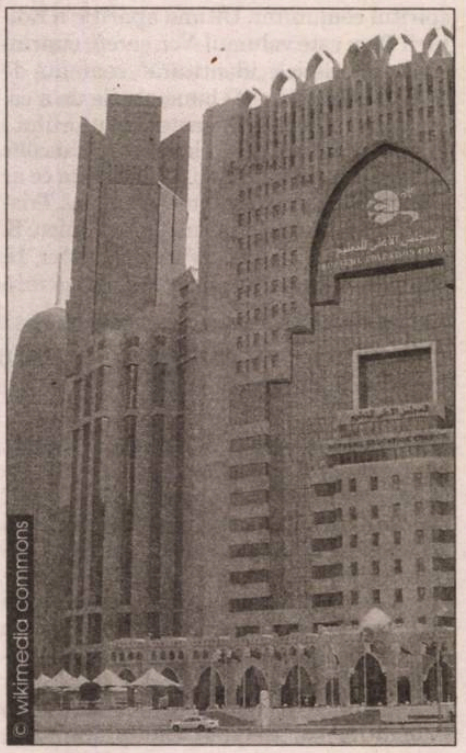

Marea e frumoasă și călduță, și sînt cîteva plaje care fac ca plajele cele mai frumoase de acasă să pară un fel de glume proaste. Muzeul de Artă Islamică îmi epuizează dicționarul de superlative și, în plus, este cu intrare gratis.

Bazarul lor are o parte super-interesantă cu păsări – pute ca dracu', dar păsările merită duhoarea. Au o parte numită Perla – Qatar-ul este celebru pentru perle –, un cartier de super-bogătani care merită vizitat chiar și numai pentru înfiptul unghiei în gît.

Qatar-ul riscă să devină în vreo 40 de ani un fel de Venezuela, pentru că generația tînără e plină de bani și nu pare a fi deloc-deloc interesată să muncească. Generația mai în vîrstă este mult mai bine educată și se plînge de decadența celor tineri.

Am stat patru zile aici și mi-a fost tare bine. La vamă, la plecare, se merge repejor și îi arunc ăluia rapid un Lamborghini de salut, omul rîde cu gura pînă la urechi și îmi spune, într-o engleză beton, cu accent de Londra, că el are Ferrari și nu l-ar schimba pentru nimic în lume cu un tractor de Lamborghini.

Mă simt cam tîmpițel, dar îmi prinde bine rîsul omului, așa că plec binedispus și mă gîndesc cu drag la zbor – serviciul pe Qatar Airlines e de departe cel mai bun pe care l-am încercat în ultimii ani.

Se confirmă: mîncarea e super-bună, am toate trei locurile pentru mine și selecția de filme e super-fainâ, plus că au și Internet în avion.

Aterizez la București și, ca tot omul, o tai repejor la proteste.

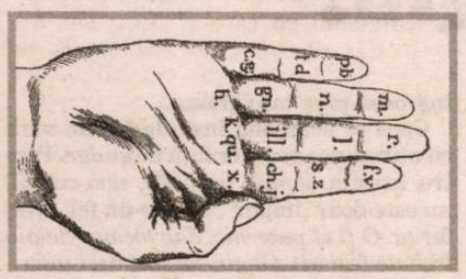

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Ecourile amfiteatrelor

M-a întristat foarte mult informația conform căreia colegul meu de generație, Merlan Bolofan, distins profesor la Facultatea de Geografie, trebuia supus unui examen psihiatric urgent. Îl știam de o viață, fusesem studenți în același interval, chiar dacă în domenii diferite, la finele terifianților ani '80, și, în virtutea solidarității firești, create atunci între tineri, ne păstraserăm o simpatie reciprocă. Ce se întîmplase? Lumea relata situații stranii. Se pare că Bolofan dezvoltase compulsia prelegerilor academice oriunde și oricînd. Era surprins perorînd, cu gestică retorică și timbru înalt, pe diverse teme de geografie, pretutindeni în vastul labirint universitar: pe coridoarele de la toate etajele, în cămărușele femeilor de serviciu (profund speriate de insolitul personaj care dădea buzna peste ele și pe care-l bănuiau a fi violatorul în serie, neprins încă de poliție după numeroase atacuri asupra doamnelor și domnișoarelor din urbe!), pe scări, în lift, prin subsolurile clădirii, în podul plin cu lilieci, în aulele festive goale și, bineînțeles, în orice sală de curs care se ivea în drumul lui. Acest ultim amănunt a și atras atenția, în fond, comunității academice. Merlan intra la orele colegilor de la propria-i facultate, dar și de la celelalte, unde, fără nici o explicație prealabilă și complet opac la prezența altui profesor la catedră, începea să conferențieze, cu declamație sobră, ținută savantă și morgă intelectuală, despre faună Carpaților Răsăriteni, tipurile de încreștere a scoarței terestre din America Latină, lacurile vulcanice ale României sau podișurile secetoase din sud. După cîteva zeci de secunde de stupoare generală, se declanșa ilaritatea. Studenții (frecvent, filologi, filozofi, matematicieni, fizicieni, chimiști ș.a.m.d.!) începeau să aplaude, să fluiere și să pună întrebări trăsnite: „Cîți urși bruni cu pată albă pe piept avem în Apuseni, dom' profesor?“, „De ce nu sînt păduri de conifere pe litoral, maestre?“, „Care e numărul de locuitori din metropola Cioca-Boca?“, „Putem face parapantism în adîncimea vulcanilor?“ etc., etc. Titularul de drept, absolut terifiat, se vedea nevoit să urle pentru a restabili liniștea. Apoi îl lua cu binișorul pe Bolofan, scoțîndu-l treptat din amfiteatru.

„Care e numărul de locuitori din metropola Cioca-Boca?“

Cînd mă hotărîsem să-l vizitez la cabinet, pentru a afla, direct de la sursă, povestea, am auzit că bietul meu coleg fusese deja supus evaluării și primise un diagnostic sever. Ceva cu „tulburare paranoidă“ și „episoade halucinatorii“. Declarase senin, se părea, echipei de psihiatri că nu încerca, prin discursurile sale compulsive, decît „să se încadreze“ într-o așa-zisă tipologie „a marelui profesor“. De unde venea descrierea respectivei tipologii? Păi, chiar de la un profesor pe care Merlan îl audiase în tinerețe (profesor, ca să fiu precis, de al cărui nume nu eram nici eu străin în studența mea filologică, întrucît insul în cauză deținea faimă instituțională – Morbitor, profesorul Morbitor de la Geologie!). La un curs, acesta ar fi spus grupei unde învăța și Bolofan: „Vă dați seama, nătărăilor, care nu studiați nimic, mînca-v-ar pe voi profesoratul geografic în creierașii munților, la ciobănașii cu chipuri de om și sufletele de umanoizi preistorici, pramatii indolente ce sînteți, că vă găsiți aici într-o catedrală a spiritului secular? Realizați voi faptul că, între acești pereți, vibrează încă ecourile vocilor marilor personalități care au conferențiat pe teme ilustre de-a lungul timpului? Răsună clădirea de geniul istoriei, mamelucilor, iar voi stați în bănci ca niște nătăfleți!“ Cuvintele i-au sfredelit creierul tînărului Merlan care, ajuns el însuși profesor universitar, și-a jurat să lase în urmă, precum celebrii lui înaintași, un „ecou“ inubliabil al vocii sale academice între zidurile amfiteatrelor și nu doar acolo! Colegul meu de generație considera că un mare profesor trebuia „să se topească“, prin ideile lui, în întreaga „catedrală“ menționată de Morbitor. De aceea mergea în fiecare cotlon al bătrînei instituții și ținea cîte un curs. Profesoratul său nu putea fi uitat. Trebuia să intre, aidoma unui ecou, în particulele de mortar ale bătrînei Universități. Lucrurile au degenerat cu adevărat abia cînd Merlan a decis să-și marcheze vocal *trecerea* și în toaletele înaltei școli. La bărbați a mai fost cum a mai fost, dar, la femei, totul a luat-o razna. Oratorul a primit palme și îmbrînceli, transmițînd iute posterității, prin ecoul pereților, niște istericale sinistre, prea puțin academice.

În sfîrșit, într-un ultim elan didactic, universitarul a intrat în ghereta portarului, unde, pe nerăsuflate, s-a grăbit să recite lecția despre suprapopularea planetei și prevenirea densității prin *planning* familial. Portarul, lovit de un strabism derutant la ambii ochi, s-a pus imediat pe zbierat: „Ci faci, uăi? Ti dai la mini? Grijania și morții...“ Cu un ochi vînăt și mai multe cucuie în cap, Bolofan a fost pensionat „pe caz de boală“.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

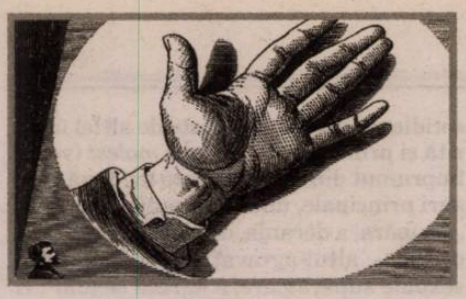

Adina POPESCU

portrete din mers

Ce vrei să te faci cînd vei fi mare?

– de la criminal la scriitor –

În discuțiile mele cu copiii, de la întîlnirile prin școli, uneori ajungem inevitabil și la clasica întrebare „Ce vrei să te faci cînd vei fi mare?“. Cînd eram de vîrsta lor, îmi schimbam periodic aspirațiile și profesia ideală, în funcție de ceea ce vedeam în cele două ore meschine de program TV sau de „vedetele“ pe care le admiram – cînd voiam „să mă fac gimnastă ca Ecaterina Szabo“ (deși eram un antitalent la orice sport, în general), cînd actriță (se întîmpla, de regulă, în fiecare iarnă, după ce vedeam scheciurile din programul de Revelion care reprezenta pentru mine o culme a divertismentului), cînd cîntăreață ca Angela Similea, uneori chiar regizoare (cînd mi-am dat seama că regizorul e un soi de om din umbră ce controlează totul și le comandă inclusiv actrițelor). Rareori îmi doream „să mă fac scriitoare“, a fi scriitor nu-mi inspira o meserie serioasă, mai ales că toți scriitorii din manualele de română erau morți. Așadar, visam în general la meserii vocaționale, însă am descoperit treptat că eram un caz destul de atipic. În jurul meu erau o mulțime de fetițe care voiau „să se facă doctorițe“, altele învățătoare sau profesoare – meserii nobile și respectate (și cu care nu mori de foame), sugerate de obicei de către părinți, în vreme ce băieții se gîndeau la lucruri mai practice: șofer, pilot de avion, ofițer („ca bunicul“), polițist (ca aceia din filmele americane, nu ca milițienii) sau cosmonaut. Nu-mi amintesc de vreun copil care să-și fi propus să devină inginer („ca mama și ca tata“), pentru că deși ingineri erau pe toate drumurile, copiii pricepeau că oamenii mari „se făceau ingineri“ de nevoie și în lipsă de altceva. Revenind în zilele noastre, am constatat că toate această paletă de meserii folositoare patriei și-a cam schimbat culorile. Se întîmplă rareori ca un copil să spună că vrea să se facă doctor, rareori vreo fetiță se visează învățătoare, sînt meserii care își pierd treptat și în mod nemeritat faima și respectul. Diferențe apar și între școlile cu staif (sau chiar școlile private) și cele de cartier. Într-o școală de la marginea Bucureștiului, cu copii români și țigani, cam jumi-juma – trei sferturi din băieți voiau să se facă fotbaliști (un model clar de succes – glorie și bani, ce-ți poți dori altceva?). „De ce fotbalist?“ – l-am întrebat pe un băiețel. „Ca să fiu și eu ca Messi și să-mi pot ajuta și familia.“ Cîțiva mergeau „la lupte“ și voiau să fie luptători, iar alții sperau că or să ajungă cîntăreți de manele (alt model de succes, nu-i așa?). În schimb, fetițele se imaginau coafeze, manichiuriste sau, din nou, cîntărețe de manele. Într-o comunitate foarte săracă dintr-o zonă minieră, băieții încă mai visau „să se facă șoferi“, într-un mod surprinzător, însă explicabil – localitatea era izolată, singurele mașini care treceau pe acolo și făceau legătura cu lumea exterioară erau camioanele de la mină. A fi șofer reprezenta pentru ei o formă de evadare din comunitate, din sărăcie. Un băiat de șase ani a mărturisit că vrea „să se facă criminal“, spre rușinea doamnei învățătoare: „Nu-l ascultați, vorbește prostii! Se uită la prea multe filme la televizor!“

Scriitorul nu mai e ceva intangibil sau mort și îngropat sau un bust în parcul municipal.

În școlile normale și în cele „de lux“ încep să abunde meseriile vocaționale, unele dintre ele destul de vagi și de imprecise pentru copii – designer, *gamer* profesionist sau „să fac jocuri pe computer“, om de afaceri – „să am un *petshop* pentru că îmi plac animalele“, „să am o trupă de muzică cu care să cîștig bani“. Și am constatat cu uimire că, de la an la an, încep să se înmulțească și scriitorii, și de aici începe o întreagă discuție – ce înseamnă, de fapt, să fii scriitor? Vestea bună este că scriitorul nu mai e ceva intangibil sau mort și îngropat sau un bust în parcul municipal. Copiii au început să priceapă, mai ales la vîrste mai mici, că „există scriitori vii“, că seamănă și ei cu niște oameni și, culmea, că pot trăi printre alți oameni, nu într-un turn de fildeș. Și chiar își pot părăsi masa de lucru și scrierile lor importante ca să facă vizite prin școli. Însă, treptat, apar alte confuzii și idei preconcepute. Una dintre ele este faptul că scriitorul contemporan e o „vedetă“ mai ceva ca un actor de la Hollywood. Desigur, poate să sune măgulitor pentru scriitorul român care trăiește de pe azi pe mîine, însă acesta rămîne uimit cînd e întrebat: „Cum v-a venit ideea să scrieți *Harry Potter?*“ Așadar, nu există mai mulți scriitori, ci unul singur: Scriitorul care a scris toate cărțile din lume și are un succes fulminant. Cumva, confuzia este explicabilă – scriitorul nu se vede, nu performează, nu se dă în spectacol, este doar omul din spatele cărții, așa că, în fond, poate să fie oricine, ce contează? Apoi (o întrebare foarte simpatică): „Ce faceți cînd vă recunosc oamenii pe stradă și vă fugăresc ca să vă ceară autografe?“ Dacă ai încerca să-i lămurești pe copii că nu te fugărește nimeni pe stradă și că te simți minunat cînd, la un moment dat, te recunoaște o singură persoană dintr-o mie, i-ai dezamăgi sau probabil că te-ai da de gol – nu ești un scriitor „de succes“, ci un amărît de scriitoraș, nu-i așa? Așa că oftezi și le explici că în România „nu s-a ajuns încă la așa ceva“, scriitorii nu vînd milioane de exemplare și că ceea ce văd ei la televizor legat de vedete și vedetism nu se aplică (din fericire) și scriitorilor. Nu sîntem nici Andreea Marin, dar nici Bianca Drăgușanu. Apoi, o fetiță din clasa doua ne zice (mie și lui Florin Bican): „Nu cred că sînteți scriitori. Pentru că domnul scriitor nu este îmbrăcat în costum, iar doamna scriitoare nu poartă rochie de seară!“ (Eventual, cu paiete!) Așadar, a fi scriitor presupune, în mintea lor, și un cod vestimentar ca pentru decernarea premiilor Oscar. La un moment dat, îi întreb eu pe ei: „Ce face un scriitor după ce apare cartea în librării?“ Cîteva răspunsuri sînt invariabile: „Așteptați să aibă cartea succes!“, „Așteptați să cîștigați bani cu cartea!“ Din nou, oftez și le zic că sînt mulți scriitori foarte talentați în România care nu cîștigă nici un ban de pe urma cărților lor, însă mulți nu vor să mă creadă, semnul de egalitate între „meseria de scriitor“ și „succes“ e deja de la sine înțeles pentru ei. Ceea ce, în fond, nu e deloc rău, îmi dau seama că, odată cu schimbarea unei generații, chiar asist pe viu la o schimbare de mentalitate. Dacă acești copii vor continua să gîndească așa și la vîrsta matură, vor privi cu admirație și cu respect scriitorul, îi vor cumpăra și îi vor citi cărțile, este posibil chiar să-l transforme într-un model de succes (cum se întîmplă în Germania, de pildă). Pînă atunci nu pot decît să mă bucur că din ce în ce mai mulți copii vin în mod organizat, „cu clasa“ și împreună cu doamnele profesoare, la cele două mari tîrguri anuale de carte. Imaginea șirului interminabil de autocare pline de copii de la tîrgul de la Leipzig mi-a rămas multă vreme întipărită în minte, dar cred că lucrurile încep să se schimbe treptat și la noi. Deja mi-au scris mai multe profesoare pe Facebook (și nu doar din București, ci și din Tîrgu Jiu sau Galați), în legătură cu Gaudeamus: „La ce lasări participați? La ce oră? Venim și noi!“ Un tîrg de carte e o ocazie perfectă pentru copii să descopere că există mai mulți scriitori, nu unul singur, scriitorul universal care a scris tot, inclusiv *Harry Potter,* că scriitorii, inclusiv la lansări, se pot îmbrăca și în blugi și că nu-i fugărește nimeni prin tîrg, însă o grămadă de cititori stau la coadă pentru a obține autografe. Mi-aș dori să trăiesc momentul în care, la o vizită într-o școală, la întrebarea „Ce vrei să te faci cînd vei fi mare?“, un copil sau mai mulți să uite de meseriile standard, de aspirațiile reale și să răspundă ludic: „Vreau să mă fac cititor!“

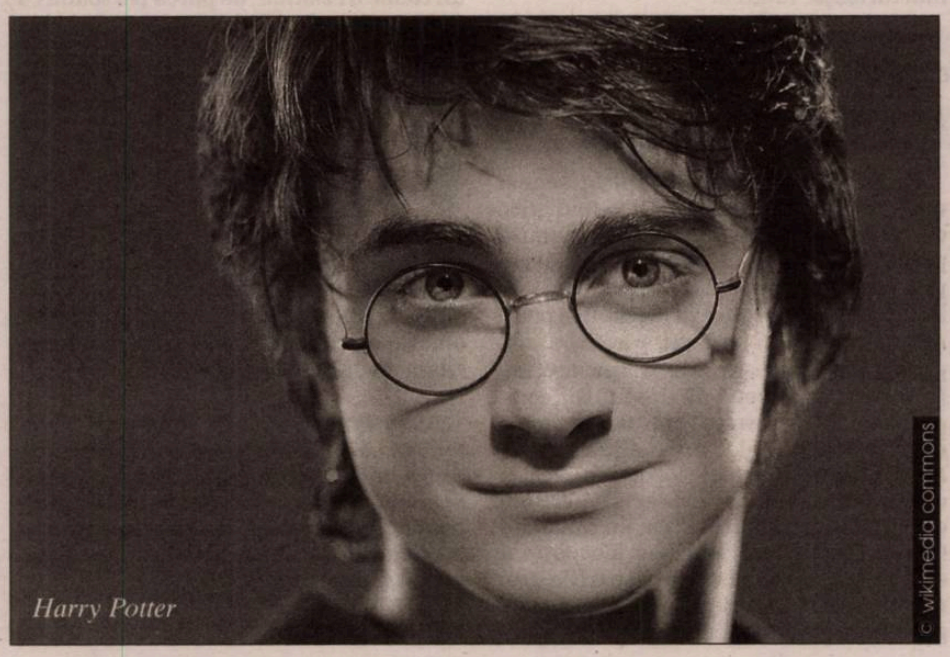

Harry Potter

© wikimedia commons

PUBLICITATE

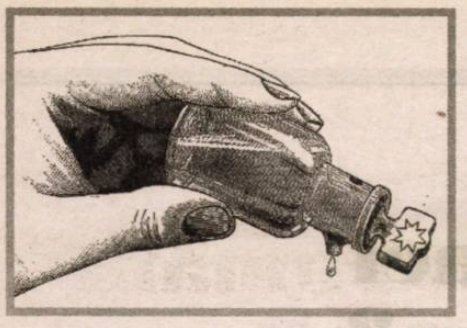

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Admolestare

Un politician indignat afirma recent, în fața unor reporteri de televiziune și referindu-se la șeful său de partid, că „nu ar trebui să se întîmple aceste lucruri, să fie *admolestat,* să fie batjocorit“ (13.11.2017). Forma *admolestat,* imediat preluată și ironizată în mediul de comunicare al Internetului și de o emisiune satirică *(Starea nației),* este în mod evident o contaminare involuntară între *admonestat* și *molestat.* Că nu fusese vorba de o simplă neatenție în pronunțare, ci de o confuzie stabilă – indiciu de precaritate culturală – o dovedesc mai multe exemple din ultimii ani, forma în cauză apărînd în diverse intervenții anonime – „funcționara de la Adm. Fiscala a admolestat-o pe mama“ (avocatnet .ro); „nu am vrut să plătesc drept pt. care am fost violentat și admolestat“ (restaurante.bucharest-guide.ro); „eu am tot admolestat-o, am bătut cu ziarul în masă“ (tpu.ro) etc. – și chiar în articole de presă: „«fluierașul» a fost *admolestat* și lovit cu pumnii de jucătorii formației“ (opiniabuzau.ro); „s-a trezit *admolestat* verbal“ (proarges.ro); „cînd m-am implicat politic, am fost *admolestat* de «trădare intelectuală»“ (ziaruldeolt.ro); „i-a *admolestat* verbal pe cei sosiți la locul accidentului“ (gazetadecluj.ro). Chiar în prezența formei corecte, redactorii neglijenți recurg la varianta care pare să le fie mai familiară: o declarație reprodusă în corpul știrii – „am fost oprit, interpelat, *admonestat*“ – este relatată cu modificările de rigoare: „Scriitorul a mai spus că i s-a întîmplat să fie *admolestat* pe stradă, dar nu și să fie lovit“ (romaniatv.ro).

Involuntar comică, suprapunerea dintre *a molesta* și *a admonesta* creează un cuvînt-valiză care anulează diferența de sens destul de mare dintre cele două verbe, ambele împrumuturi culte moderne, descriind acțiuni neplăcute pentru victimă. *A molesta* este folosit astăzi mai ales pentru a desemna agresiuni grave, nu doar verbale; în DEX este explicat prin sinonimele *a brutaliza* și *a maltrata.* Verbul are și un sens mai vechi, mai puțin violent: „a provoca neplăceri, a șicana, a necăji, a sîcîi“. *A admonesta* presupune distanță socială și exclude violența nonverbală; în DEX este definit ca „a mustra cu severitate (în calitate oficială); a dojeni aspru (pe un subaltern)“. Contopirea celor două verbe transformă simpla mustrare în violență fizică extremă, amintind de retorica exagerării, practicată de personajele caragialești („fost reprezentant națiuni ... fost az arestat procoror. Victima arest *torturată ca inchiziță. Cuțitul os“, în Telegrame).*

„Pațienți tare molestați *de dorori de cap.“*

Ambele verbe au fost împrumutate de română în primul rînd din franceză (chiar dacă pentru *a molesta* DEX indică și alte surse – latina și germana). În franceză, verbul *molester,* folosit inițial mai ales în contexte juridice, are sensul învechit „a supăra, a deranja“ și sensul curent „a brutaliza“ *(Trésor de la langue française informatisé,* TLFi) și provine din latinescul *molestare,* la rîndul său derivat din *molestus* „supărător, dezagreabil“. Pentru că avea sursă latină, verbul era recomandat, la noi, de dicționarul lui Laurian și Massim (volumul II, 1876), împreună cu bogata sa familie lexicală *(molestațiune, molestatoriu, molestie, molest).* Sensul etimologic, mai puțin agresiv („a supăra, vexa, învenina, amărî“) era ilustrat de citate ca *„a molesta* cu procese, cu cereri impertinente“; „taci și nu mă tot *molesta!“;* (ca participiu) „pațienți tare *molestați* de dorori de cap“; (ca supin substantivat) *„molestatul* vostru, copii impertinenți, a ajuns nesuferit“. Verbul *a molesta* are în DEX eticheta „livresc“, care nu mai este chiar justificată, pentru că termenul a pătruns deja în limbajul presei cotidiene; circulația sa este de altfel întărită și prin engleză, unde *to molest* (vechi împrumut din franceză) are tot două sensuri principale, unul mai puțin agresiv – „a supăra, a deranja, de obicei cu intenție ostilă“ –, altul agravat: „a face avansuri sexuale supărătoare; a agresa sexual“. E clar că *a molesta* este cunoscut vorbitorilor de azi mai ales cu cel de-al doilea sens, puternic marcat negativ.

Sursa franceză a verbului *a admonesta* este *admoneste,* care provine din forma latină populară *admonestare,* diferită de clasicul *admonere,* dar avînd tot sensul „a atrage atenția, a mustra“. Laurian și Massim (în volumul I al dicționarului lor academic, din 1871) propuneau pentru română, desigur, formele clasice – verbul *admonere* și substantivul *admonițiune;* ultimul, folosit și de pedagogul de școală nouă al lui Caragiale: „Bravo, mă! prostovane! (îi zic așe doară nu spre *admonițiune,* ci spre înghemn și încurajare)“. Culmea este că una dintre ipotezele etimologice pentru apariția formei latine populare *admonestare* trecute în revistă în Dicționarul tezaur francez (TLFi) este tocmai confuzia (poate ironică, voită) care s-ar fi produs între *admonitus* (participiul lui *admonere*) și *molestus!* Se pare că, fără să știe, lipsa de cultură actuală reface trasee străvechi ale schimbărilor lexicale.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

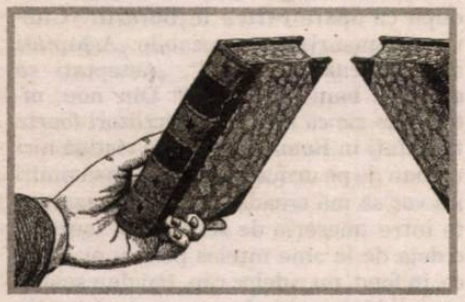

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Pe regîndite

Se zice despre copii că au darul de a întoarce dintr-odată, cu două-trei cuvinte, sensul unor lucruri pe care le credeam binecunoscute. Uneori chiar și simpla răsucire a unei forme verbale face să iasă la iveală o lume cu totul imprevizibilă. „Hai să ne jucăm de-a zîna și vrăjitoarea. Eu *eram* zîna.“ Cum adică „eram“? Așa bine: adică și „sînt“ și „nu sînt“. Hai să ne copilărim puțin. Așa, pe regîndite.

Dintre afirmațiile cărora le acordăm girul nostru de încredere, la loc de cinste se află cele care s-au fixat sub forma unui proverb. Degeaba se chinuie paremiologii să ne explice că proverbele nu sînt tocmai expresii condensate ale „înțelepciunii de viață milenare a popoarelor“; că, dacă te pui să cauți cu tot dinadinsul, cel mai adesea vei găsi, pentru fiecare proverb, un altul care afirmă contrariul. „Dumnezeu ajută pe cei îndrăzneți“ face pereche bună cu „Capul plecat sabia nu-l taie“ ș.a.m.d.

Cu toate astea, unele paremii îmbracă în timp haina unei autorități dincolo de orice dubiu. Cînd sînt rostite, vocea se coboară și privirea se înalță de parcă înțelepciunea și-ar căuta drumul spre înalt din adîncul ființei. Sînt ziceri care nu se mai rostesc: se oficiază, ca un ritual al împărtășirii.

Un proverb pare să placă în chip deosebit românilor. Dai peste el invocat la tot pasul, pronunțat cu gravă pioșenie: „Omul sfințește locul“. Îl auzi rostit în cele mai felurite împrejurări, iar moraliștii noștri n-au pregetat să îl dezvolte în tot soiul de povestioare, de la „Popa Tanda“ a lui Slavici la „Ciorba de bolovan“ de Vasile Voiculescu. Este însă asociat cu precădere unor domenii în care omul nu e doar subiect făptuitor, ci și țintă a acțiunii: religie, sănătate, învățămînt. De la Delavrancea și Goga încoace, emblema apostolică a „dascălului“ și a „dăscăliței“ a impregnat imaginarul românesc cu o viziune aparte a educatorului de meserie.

Ce-ar fi însă să răsucim un pic proverbul? De ce, la urma urmei, „Locul sfințește omul“ n-ar fi la fel de adevărat? De ce și-ar dori un tînăr să se înscrie la centru“, trimis să tulbure armonia locală cu aroganța lui. Apoi, treptat, cu ajutorul secretarului local de partid, un om înțelept, trecut prin viață, tînărul începe să își ia misiunea în serios: salvează șantierul într-un moment critic, salvează vieți condamnate de boli aparent incurabile, salvează copii supradotați care, din motive familiale, ocolesc școala. Comunitatea îl îmbrățișează ca pe un nou lider, fata de care s-a îndrăgostit în taină – de regulă, fiica unui notar sau primar cu vederi înguste, reacționare – îi mărturisește iubirea.

„Omul sfințește locul“ a înlesnit cultul personalității.

Harvard sau MIT în loc să sfințească cu prezența sa vreo universitate din orașul de baștină? De ce și-ar dori un sportiv să joace la vreunul din cluburile de top în loc să-și fructifice destoinicia într-o echipă locală?

În ultimii ani ai comunismului, „Omul sfințește locul“ devenise, în plan profesional, ideologie de partid și de stat. Se produceau, pe bandă rulantă, narațiuni, filme și, mai ales, piese de teatru cu același subiect: un tînăr absolvent șef de promoție este repartizat undeva în provincie – după caz: pe un șantier, la un dispensar comunal, la o școală sătească etc. La început e frustrat de poziția lui ingrată. În plus, colegii îl evită sau chiar îl disprețuiesc, considerîndu-l „omul de la

Poate că nu-i corect să pui în seama unui proverb abuzurile propagandistice cu care a fost maltratat într-o anumită perioadă. Poate că, în recentul nostru capitalism de încropeală, „Omul sfințește locul“ înseamnă altceva decît în comunism. Totuși: ieri sau azi, proverbul exprimă, fără doar și poate, o funciară neîncredere autohtonă în instituții, compensată de speranța salvării printr-o inițiativă personală. Între altele, în politică „Omul sfințește locul“ a înlesnit cultul personalității – chiar atunci cînd e golit de credibilitate, ca în cazul lui Ceaușescu, pe care unii s-au încăpățînat să-l creadă, chiar și după dispariție, „un mare patriot“, sau cînd își anexează o legitimitate dubioasă, ca mareșalul Antonescu. În varianta negativă, proverbul consună cu celebra replică a dictatorului comunist: „Nu mă meritați!“ „Locul“ e impur și, nu o dată, ingrat.

Neîncrederea de care vorbeam se vede lesne în modul nostru de a performa ritualurile sociale. De pildă, acela potrivit căruia un om care a deținut o funcție importantă va fi apelat tot restul vieții cu titulatura respectivă. La noi, gratularea cu „domnule președinte“, „domnule ministru“ ș.a.m.d. a unor persoane care nu mai sînt nici președinți, nici miniștri are un comic irezistibil, de parcă persoana cu pricina și-ar fi cîștigat funcția prin cine știe ce accident biografic, eventual la Loteria Națională. La noi, locul nu sfințește omul, ba dimpotrivă. „Ai fost și ministru? Haida-de! Te credeam om serios!“

Eu, unul, aș prefera un loc – fie actuala UB, fie vreo viitoare insulă plutitoare – care să mă „sfințească“ el pe mine, decît viceversa: să-mi dea, adică, posibilitatea de a face ce pot face și libertatea de a gîndi ce pot gîndi. N-am stofă de misionar și, oricum, o națiune de cetățeni mi se pare mai plauzibilă decît una de apostoli.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

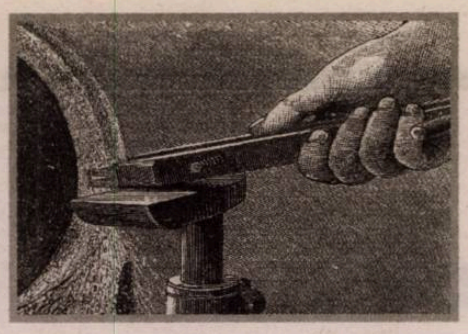

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Și totuși, politicienii români visează la Vișegrad!

Ei bine, nu. Tema unei posibile alinieri a României la Grupul Vișegrad nu s-a închis odată cu declarația de la RFI a ministrului Afacerilor Externe, Teodor Meleșcanu, potrivit căreia zvonurile pe tema aceasta sînt pur și simplu *„fake news"*. Subiectul revine cu declarația făcută, la același post de radio, de un fost ministru de Externe, senatorul PSD Titus Corlățean.

„Sînt și alți parteneri europeni, care sînt nemulțumiți, unii sînt stigmatizați de capitale mari sau de Bruxelles, genul statelor central-est europene, dar, atenție, noi aici rezonăm și cei care vorbesc împotriva unei forme de cooperare cu Grupul Vișegrad, care astăzi, cel puțin, unele dintre statele de acolo sînt stigmatizate, de fapt, ascund interese politice. De ce să nu lucrăm cu cei care au interese similare cu ale României în interiorul UE? (...) Poate că este timpul să fim ceva mai hotărîți în abordarea acestor subiecte", a spus la RFI senatorul PSD. Este important de precizat că discuția a avut loc imediat după publicarea de către Comisia Europeană a Raportului MCV și la puțin dimp după anunțul deschiderii unui dosar penal pe numele liderului PSD Liviu Dragnea, privind inclusiv fraude cu fonduri europene.

România a criticat de la bun început legătura pe care unele dintre statele membre (nu doar Olanda) o fac între aderarea la Spațiul Schengen și monitorizarea pe Justiție. Aceste state blochează de aproape șapte ani accesul României și al Bulgariei la spațiul comun fără frontiere, cu toate că atît Comisia Europeană, cît și Parlamentul European au afirmat răspicat că Bucureștiul și Sofia sînt pe deplin pregătite.

Este explicabilă frustrarea liderilor români, indiferent de orientarea lor politică. Titus Corlățean nu este nici pe departe singurul care i-a dat glas de-a lungul anilor. Însă niciodată pînă acum lucrurile nu au fost puse în astfel de termeni – niciodată nu s-a pus în discuție poziționarea României alături de Germania și Franța, „nucleul dur" al Uniunii Europene. În definitiv, interesele românești – de la constituirea bugetului comunitar la menținerea politicilor agricolă și de coeziune, de la libertățile de mișcare și pînă la asistența pentru consolidarea statului de drept – sînt mai bine servite prin apropierea de Paris și de Berlin. Chiar cu prețul rămînerii, pentru o vreme, în afara Spațiului Schengen. Așadar, în ce măsură ne-ar putea ajuta mai mult „soluția Corlățean", și anume alinierea la Grupul Vișegrad? (De aderare nu poate fi vorba, cîtă vreme grupul nu a declarat niciodată că vrea să se extindă.)

Să vedem mai întîi ce mai înseamnă azi acest grup. Constituit în anul 1990 ca o platformă comună pentru integrarea în structurile euroatlantice, grupul și-a atins scopul în mod strălucit. Cu excepția temporară a Slovaciei din vremea lui Meciar, statele central-europene s-au profilat imediat în modele de reforme și de liberalizare.

Astăzi însă, coerența grupului are de suferit. Din punct de vedere strategic, Ungaria înclină spre Moscova, Polonia este puternic atlantistă, în Cehia președintele Zeman are un discurs pronunțat pro-Putin, în timp ce Slovacia, neputîndu-se alinia cu Ungaria, n-are ce face și merge cu Vestul.

În marile dosare europene, grupul nu a demonstrat unitatea așteptată. Nu au fost uniți în toamna anului 2015, cînd Consiliul European a votat pentru relocarea migranților (Ungaria, Slovacia și Cehia au votat contra, la fel ca România, Polonia – nu). S-au situat pe poziții diferite în dosarul muncitorilor detașați – Cehia și Slovacia susțin modificarea directivei, Polonia se menține pe o poziție rigidă.

Un singur element leagă acum puternic cele patru capitale, și anume discursul antieuropean al liderilor, mai degrabă de uz intern, electoral. Pentru că, în jocul european și strategic, fiecare merge pe drumul lui. Și atunci, la ce ne folosește Grupul Vișegrad? Ce beneficii ne poate aduce prezența într-o „grupă" din care doi membri, Ungaria și Polonia, sînt în plină procedură de pierdere a dreptului de vot în Consiliu?

Vișegrad

© wikimedia commons

Vom putea adera mai repede la Spațiul Schengen? Vom închide mai repede monitorizarea pe Justiție? Vom obține politici mai bune pentru agricultură și dezvoltare regională? Dimpotrivă, atingerea acestor obiective va fi mai degrabă îngreunată.

Un singur lucru ar putea fi obținut: realizarea unei minorități care, la nevoie, să poată bloca legarea alocării fondurilor de coeziune de respectarea statului de drept. Dar, și aici, „contribuția" României este problematică, atîta timp cît, în ultimă instanță, președintele este cel care gestionează afacerile europene.

Este greu de crezut că declarațiile fostului ministru de Externe reprezintă doar o abordare personală. Judecînd după opiniile exprimate și de alți exponenți ai coaliției de guvernare, pare mai curînd expresia stării de spirit prezente acum în cercul PSD-ALDE. Abordările lor sînt tot mai pronunțat eurosceptice, culminînd cu teoriile conspiraționiste și teza „statului paralel".

Deraierea României de la linia pro-europeană și desprinderea ei de nucleul dur al Uniunii se profilează deja ca una dintre temele majore ale confruntării politice din următoarea perioadă. Iar rezultatul acestei partide rămîne incert.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Am vîndut mașina!

Am omorît un suflet de tablă. Acum vreun an. Un suflet pe care călăresc de vreo cinci ani. O mașină. Acum un an am dat-o în gard. În gardul autostrăzii Piteștiului. Am ținut-o vreun an în parcarea din spatele blocului. Acum am dat-o. Gata! Am dat vreo două telefoane. Unu' mi-a zis că o să-ntrebe pe altcineva dacă-i interesat. La al doilea telefon, gata, omul mi-a spus: vin într-o oră. Și a venit. A văzut ce dezastru era. Mi-a luat-o. Mi-a dat act, mi-am tras la xerox nu știu ce, mi-am scăzut-o de la fisc. Gata. Nu mai am mașină. Mi-aduc aminte cum m-a învățat mașina asta din cîte bucăți e. Cum? Se desfăcea. Cădea de pe cauciucuri. Și i-am luat cauciuce. Și nu avea radio. Și i-am luat radio. Și am dat într-un refugiu de tramvai și s-a făcut în două bucăți. Și au lipit-o niște băieți cu sudură. Și, apoi, au uitat să mi-o pună bine pe roți și am căzut cu ea de pe roți. Pe Dorobanți. Și am umblat mangă cu ea. Și mi-a fost pavăză. M-a ținut de volan și nu m-a prins poliția. Și mi-au murit ștergătoarele. Și iar i-am luat ștergătoare de la balabuste de pe marginea drumului și s-au stricat la prima iarnă. Și iar m-a învățat să nu mai iau de la balabuste, de pe drum. Și i-am luat și adaptoare și iar s-au stricat. Oho, cîte aventuri am vîndut odată cu mașina asta! Cît de multe n-am trăit, cîte mi s-au dus acolo, la groapa de gunoi și tablă. Și cu ea am descoperit atitudinea. Sînt înalt. Și eu am intrat în ea fără să mă cocoșez. E singura mașină care m-a arătat în dimensiunea mea verticală. Ea e: suzuki wagon, tsmmma43soo292626/0118077/1248/b50xcf, e391074/2004. Dacă o întîlniți în cimitir, dați-i o cheie. Și urlați. E sufletul meu motorizat și pierdut.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cum se face că, în cele aproape trei decenii de mișcare liberă, stejarii rugby-ului au fost mai stabili decît leii BNR-ului?

Noua ierarhie mondială așază România pe locul 14, după victoria împotriva unei țări deloc exotice în acest sport, Samoa. N-o să reiau placa tîmpită cu „Arătați-mi la ce mai sîntem pe 14 în lume", că nu e aceeași lume la pelota bască sau la fabricarea de rachete spațiale. Dar stăm bine, asta e clar. Față de cîți jucători producem, stăm foarte bine. Rugby-ul nostru e cam pe acolo pe unde l-a lăsat vechiul sistem. Au sărit peste el Italia, Japonia, Argentina sau Georgia, țări care, se pare, au avut un plan clar de însămînțări și recolte. Dar nu e mult. Cum de nu ne-am prăbușit aici, ca în gimnastică? Poate pentru că acest sport nu stă doar în toanele statului român. Rugby-ul este o mare confrerie internațională în care frații mai săraci, dar care au dovedit „stamina", sînt sprijiniți, cu știință și bani. Universul rugby-ului e mic, nu-și poate permite să piardă pe nimeni. În interiorul lui funcționează un *esprit de corps,* adoptat și de români, care te face parte din ceva similar unei elite de merit, îți dă un ideal și niște principii. De aceea, de exemplu, din cînd în cînd apare propunerea ca acest sport să devină, ca în alte țări, materie de învățămînt precum matematica și fizica. Pe el se poate clădi o structură umană. Evident, cei care propovăduiesc această veritabilă revoluție a corpului și spiritului școlar vorbesc la pereți. Dar e mai bine decît să tacă. În fine, ne situăm atît de sus în clasament cu rugby-ul și pentru că în acest domeniu există paliere valorice clare și e infinit de greu să treci dintr-o grupă în alta. România e la șase locuri de Franța și la nouă de Africa de Sud. În fotbal n-ar fi mare lucru. În rugby e ca de la Pămînt la Marte. Și, într-o anumită măsură, e la fel și în celălalt sens. De aceea acest sport nu poate fi comparat cu nici unul. Și e bine așa. Se întîmplă să fie unul dintre puținii stîlpi de care ne mai putem sprijini, măcar emoțional.

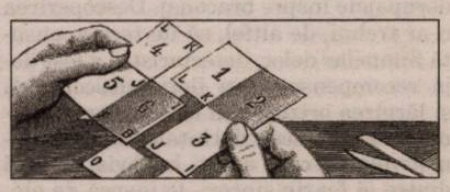

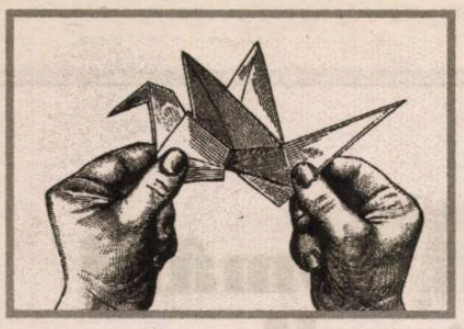

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ce nu știe Dragnea

Calea pe care merge Liviu Dragnea e înfundată. Cu cît mai abil se va dovedi în „a se descurca“ și cu cît mai mult va reuși să prelungească deznodămîntul poveștii, cu atît finalul va fi mai grav. Presa a tot invocat precedentele cu demnitari PSD apărați de colegii de partid și însoțiți de aceștia la procuratură sau la DNA, și care, în cele din urmă, tot după gratii au ajuns. Dar să presupunem că Dragnea ar fi fost într-adevăr nedreptățit de Justiție, adică de către procurorii DNA care au instrumentat dosarul referendumului, de către cele două complete de judecată succesive care au însumat nu mai puțin de opt judecători (care i-au dat totuși suspendare la pedeapsă), plus încă alți cinci care i-au respins contestația din 2017, și de către procurorii care îl acuză în alte două dosare penale de o mulțime de infracțiuni, care mai de care mai urîte. În acest caz, omul ar fi un fel de Josef K, din *Procesul* lui Kafka (mă îndoiesc că a auzit de acest personaj). Doar că Josef K nu era lider al Camerei Deputaților și al partidului de guvernămînt (ce grozăvie!). Or, lupta pentru demonstrarea nevinovăției nu poate fi credibilă atîta vreme cît îți păstrezi asemenea funcții. Un nedreptățit autentic în fruntea țării? Ceva cu totul special. În orice caz, un om aflat la putere se cade să lupte pentru dreptatea altora, nu pentru a lui însuși.

Nedreptatea nu se poate demonstra cu forța, cu schimbarea legilor, a sistemului. Jocul trebuie să continue cu aceleași reguli chiar dacă ofsaidul semnalat de acesta e contestat. Soluția adoptată de Dragnea afectează instituțiile pe care le conduce și pe cei din jurul său. Acestora le pune la încercare loialitatea într-un mod incorect, pentru o chestiune care ar trebui să-l privească doar pe el. Știm cum funcționează lașitățile și complicitățile din jurul unui asemenea lider, oriunde în lume. E o istorie care se repetă iar și iar. Un conducător adevărat nu-și pune tovarășii într-o așa situație și nu mizează pe lașitatea, de multe ori firească, a celor din jur. Personajul nostru pare însă dispus să se folosească de toată puterea pe care o deține momentan pentru a cîștiga. Pe termen mai lung, calea asta nu e decît o pierdere inutilă de timp și de energie. Povestea e prea lată, prea cunoscută pentru a fi uitată de oameni și de Justiție. Dar să presupunem că, ajutat de o conjunctură națională și internațională tulbure, va reuși să scape basma curată, cum se spune, nu prin dovedirea nevinovăției în Justiție, ci cu prețul încălcării principiului separației puterilor în stat. Adică prin acapararea unei puteri nepermis de mari. Cît timp ar putea să dureze așa ceva? 25 de ani? Cît regimul lui Ceaușescu? Greu de crezut. Și după aia? Din punct de vedere personal, cei aflați într-o asemenea situație nu mai au liniște. Anatema se poate întinde și asupra copiilor. Unii indivizi nu văd însă mai departe de propriul orgoliu și de propriul interes de moment. Nu înțeleg cu adevărat consecințele pe termen lung ale faptelor lor. Groaza lui Dragnea de închisoare îl face să pîrjolească ogoarele, să otrăvească fîntînile. Se înfundă într-un rău tot mai mare. Nu știe că lucrurile pot fi și altfel. În fond, nu e acuzat de crime. Un eventual scurt stagiu la pușcărie (dacă va fi găsit vinovat) poate fi un mod de a-și recăpăta demnitatea (nu și demnitățile) în fața celorlalți. Demnitatea, iertarea și liniștea se pot obține dacă-ți recunoști greșelile. Căința e și un criteriu juridic. Din lipsa ei, Dragnea a primit la recursul din 2016 un an de pedeapsă în plus, dar nu pare să fi înțeles lecția asta. Prin părțile noastre, mulți consideră căința o opțiune perdantă, de fraier. Preferă să dea vina pe alții și să se lupte cu cei din jur decît cu ei înșiși. După închisoare, Adrian Năstase, de exemplu, trăiește destul de liniștit. Dacă și-ar fi recunoscut și greșelile, ar fi fost poate chiar și respectat.

Gheorghe Florian, fost director al penitenciarului Rahova, psiholog de formație, ne-a explicat odată, într-un articol, cum demnitarii închiși încearcă să pară și în pușcărie superiori și stăpîni pe situație, susținînd că „greșeala“ va fi reparată, că au relațiile necesare și, evident, că sînt nevinovați. Se știe că pretutindeni în lume închisorile sînt pline de „nevinovați“. În cazul foștilor demnitari, cu atît mai mult. Orgoliul lor mare îi împiedică să recunoască ceva. Dau vina pe alții, pe conspirații, pe sistem etc. Dar – spune fostul director – „pentru aceștia, adevărata pedeapsă va începe după liberarea din penitenciar: vor fi priviți de toată lumea ca foști deținuți, imaginea lor se va răsfrînge asupra familiei și mai ales asupra copiilor, accesul la anumite funcții le va fi definitiv refuzat, o atmosferă mută de reproș și dezamăgire îi va învălui de cîte ori vor ieși în public. Le rămîne doar rememorarea timpurilor de glorie și întrebarea dacă a meritat să riște pușcăria. Acum vor înțelege că trecerea prin detenție nu-i va părăsi niciodată...“ Oamenii de acest gen par a nu fi în stare să descopere niște adevăruri bine verificate decît pe măsură ce le experimentează. Dar pînă și pedeapsa aceasta „adevărată“, de după pușcărie, poate fi ușurată. Calea care duce nu doar la micșorarea pedepsei juridice, ci și la ușurarea anatemei, e mărturisirea vinovăției. Pentru asta e nevoie însă de putere adevărată și mă tem că Dragnea nu știe de șansa asta.

ready made

„Se trece laptele, răcit bine și împins cu putere, prin anumite țevi, cu fel de fel de piedici înnăuntru lor. Laptele se dă, cum am zice, cu capu de pereți, bobițele se sparg și se fac așà de mici încât în urmă nu se mai pot urcà în sus și laptele nu se mai prinde. Mijlocul e simplu și n'avea decât un cusur, că a așteptat prea mult ca să-i vie cuivà în minte. Dacă laptele chinuit astfel mai este și *pasteurizat,* atunci se păstrează până ce ți se urăște.“

Natura, Anul II, 1906-1907

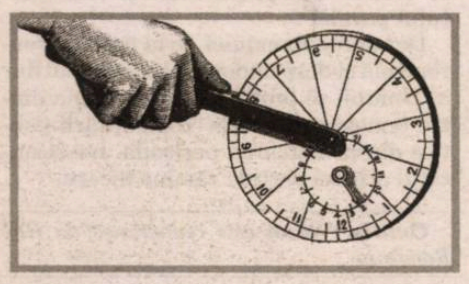

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Detectorism, protecție, agresiune

Trebuie să ofere statul o recompensă detectoristului onest care predă descoperirea? Folosesc termenul „recompensă“ pentru că a vorbi de achiziționarea de către muzee a unor piese care aparțin de drept statului român ar fi oricum incorect. Răspunsul ar trebui să fie nu, din motivul simplu că, într-un scenariu ideal, detectoriștii ar trebui să fie însoțiți pe teren de un arheolog care să participe la descoperire. Dacă asta nu se va putea, atunci o recompensă oferită detectoristului mi se pare o idee acceptabilă doar cu multe condiții. Sume prea mari au ajuns pînă acum la detectoriști, prin muzee, în schimbul descoperirilor lor, interpretîndu-se excesiv dispozițiile unor legi ambigue (art. 49 din Legea nr. 182/2001 și art. 2 din OG 43/2000).

Văd deci recompensa asta ca minimală, simbolică, o plată *ex gratia,* așadar nu o plată pentru un obiect, ci un fel de, să spunem, decontare a cheltuielilor rezonabile făcute de aducător, în orice caz, o sumă suficient de mică încît legiuitorul să aibă certitudinea că ea nu poate încuraja sub nici o formă derapajele înspre braconaj. Descoperirea n-ar trebui, de altfel, să fie recompensată financiar deloc; detectoristul a fost deja recompensat prin fiorul descoperirii și lărgirea orizontului istoric, care sînt – mai degrabă decît dorința de înavuțire – motivele pe care acești hobbyiști, mulți dintre ei foarte sinceri, le invocă de obicei public. Recompensa simbolică poate încuraja dezvăluirea promptă și completă, fiind un tip de compromis practic (un alt compromis de acest tip este cel din politica „amendă atîta pe loc sau dublu mai tîrziu“, care nu înseamnă că infracțiunea mea devine de două ori mai puțin gravă dacă am plătit amenda pe loc). Cumpărarea de descoperiri făcute cu detectorul, ca politică de stat, motivînd că altminteri ele vor ajunge în străinătate sau vor fi topite, are un scop aparent nobil în imediat, dar mă tem că poate pregăti dezastre în viitor, tot așa cum ar face-o, desigur la un cu totul alt nivel de gravitate, acceptarea de către stat a condițiilor financiare ale celor care iau ostatici.

Recompensa ar trebui oferită, mă gîndesc, doar dacă descoperirea predată primarului (care este, după lege, cel care o aduce ulterior la muzeu) are o proveniență sigură,documentată și legală. Între altele, ea trebuie însoțită de coordonatele GPS al descoperirii și de traseul GPS *(tracklog)* al zilei respective (ca în Ungaria), care atestă că obiectul nu provine dintr-o zonă cu patrimoniu cunoscut și cercetat sau doar reperat (aici ar interveni imediat poliția). Asta presupune și protejarea instantanee a oricărui sit nou. Între descoperirea unui sit și protejarea lui legală concretă pot trece, din păcate, ani. În această vreme, aceia dintre detectoriști cu ambiții de braconieri, poate puțini, dar foarte periculoși, din care unii sînt mai la curent cu tot ce se descoperă decît unii arheologi, îl pot jefui lucrînd, formal, în afara limitelor unui sit. În plus, trebuie stabilit, prin verificarea ulterioară, împreună cu arheologul, că prin descoperire nu a fost distrus contextul arheologic al obiectului. Orice discuție despre detectoare trebuie într-adevăr să plece de la definiția legală a patrimoniului, bazată pe Convenția de la La Valetta (1992), la care sîntem parte, introdusă apoi de obicei explicit în legislația națională (în Franța în codul patrimoniului, art. L510-1, la noi fiind vorba de „urmele manifestărilor umane, împreună cu terenul“ în care se descoperă bunuri de patrimoniu, art. 2, alin. 1, lit. b) din OG nr 43/2000): patrimoniul arheologic nu constă doar în obiecte, ci și în contextul lor. Asta înseamnă, practic, că distrugerea contextului unor vestigii arheologice este o distrugere de patrimoniu. Acest „context“ este Biblia pe care trebuie să jure orice arheolog, de la debutanți la directorii de muzee. De aceea, ca în mai multe landuri germane, pentru autorizația de utilizare a detectorului ar trebui sa urmezi un curs de arheologie (la capătul căruia de altfel primești, și ești obligat să folosești mereu, un sistem GPS). Toate aceste condiții nu reprezintă oricum un regim aspru: șapte state din UE nu prevăd nici o recompensă pentru aceste descoperiri, sau doar în cazuri excepționale. Recompensa cred, deci, că nu trebuie să fie nimic mai mult decît o recunoaștere, cu minimă dimensiune financiară, a colaborării unui hobbyist onest cu arheologia.

Aici trebuie adăgate două vorbe despre descoperirea „întîmplătoare“, cea recompensată prin lege. În primul rînd, e imposibil să descoperi ceva în mod întîmplător pe un sit protejat – ar fi ca și cum ai descoperi întîmplător un butoi cu vin în pivnițele unei podgorii sau bani în seiful unei bănci. Orice intervenție cu detectorul de metale pe un sit protejat reprezintă braconaj. În puține state (Cehia, Danemarca, Italia, Letonia, Lituania, Regatul Unit – fără Irlanda de Nord), o descoperire făcută cu detectorul poate fi considerată întîmplătoare în cazul în care nu e făcută pe un sit protejat. În majoritatea statelor europene totuși, inclusiv la noi după instrucțiunea 2 din aprilie 2016 (care, între altele, a clarificat cum trebuie interpretat art. 42 despre descoperiri „întîmplătoare“), se recunoaște că, atîta timp cît ai ieșit pe teren cu un detector de metale, nici o descoperire nu mai e întîmplătoare, deci recompensabilă.

Reglementarea șovăielnică în domeniul detectorismului nu protejează patrimoniul național de agresiunea reală din partea unora din utilizatorii de detectoare. Această agresiune mai profită, din păcate, și de limitele organizării sau solidarității de breaslă în arheologia de la noi, ale cărei vulnerabilități pot deveni fără voie coloana a cincea a braconierilor.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Sceptic. Eurosceptic...

Cum spun psihologii, este foarte util să ne confruntăm direct spaimele, așa că orice discuție despre migrație în Europa este necesară și are, pe undeva, un sens curativ. De altfel, cred că a venit vremea să facem un pas înainte în acest gen de discuții. Cred că cele două tabere (cei care susțin o politică a ușilor larg deschise pentru migranți și cei care nu vor migranți) trebuie să înceteze să se demonizeze reciproc. Cred că a venit vremea să tratăm chestiunea migrației cu mai multă profunzime și mai multă înțelegere decît am făcut-o în ultimii ani. Așa cum e bine să avem înțelegere față de migranți (oameni aflați în situații de viață foarte periculoase), haideți să avem înțelegere și între noi, europenii, unii față de ceilalți.

Politicienii se ceartă și se împacă cu o viteză uimitoare.

Se știe bine, chestiunea migrației a divizat Europa. Și nu mă refer la diferențele dintre liderii statelor europene – deși presa ne relatează adesea în ton catastrofic despre confruntările cocoșești dintre un prim-ministru și altul pe această temă, vă asigur că nu e nimic dramatic acolo. Politicienii se ceartă și se împacă cu o viteză uimitoare. Mai gravă mi se pare divizarea între elita politică a continentului și o bună parte a populației, și cu adevărat gravă mi se pare divizarea între oamenii obișnuiți, între cetățenii europeni. Oamenii obișnuiți iau mult mai în serios rupturile dintre ei decît o fac politicienii și urmările unei prietenii stricate pentru diferența de opinii, de pildă, în chestiunea migrației sînt mult mai serioase decît urmările unui schimb de declarații politice adverse.

Cum de am ajuns să spunem că a fi sceptic este dezonorant?

Ca să ajungem să ne înțelegem între noi, ar trebui să încetăm să mai manipulăm cuvintele în scopul de a crea etichete și de a elimina contraopinenții. Nu din alt motiv, ci măcar din acela că este cu totul neeuropean să suprimi dreptul la opinie disidentă. De pildă, inventarea cuvîntului "eurosceptic" mi se pare o probă clară a unui mod neeuropean de gîndire. Astăzi, "eurosceptic" a devenit o etichetă infamantă, o invectivă. Dacă îți reproșează vreun euroentuziast euroscepticismul, este ca și cum te-ar arunca într-o categorie inferioară, a unora care nu înțeleg și nu vor progresul cu orice preț, a unora, vorba președintelui Macron, dominați de patimi triste, a unora care s-au baricadat în grote și refuză lumina.

Totuși, în tradiția Europei, scepticismul înseamnă enorm. Scepticismul este o școală de gîndire care vine din Grecia antică și a produs cultură europeană de cea mai înaltă calitate în ultimele două milenii. Scepticismul a marcat modul de a gîndi european. Nu poți fi liber și inteligent în paradigmă europeană dacă nu exersezi scepticismul! Gîndirea europeană, care a generat uriașa noastră cultură și făcut civilizația noastră, din care a apărut această societate în care trăim și din care se ridică, mîndri și bravi, liderii politici de azi, vorba cuiva, ca niște pitici pe umerii unor uriași, nu ar fi fost așa dacă generații de strămoși nu ar fi asimilat reflexele scepticismului. Sceptic a fost Socrate. Și Hobbes a fost sceptic. Sceptic a fost și Descartes cînd, la sfîrșitul meditațiilor sale, după ce a construit o formidabilă arhitectură de idei și concepte raționale, se întreabă dacă nu cumva un demon rău a conspirat împotriva lui și l-a făcut să creadă că tot ce spune este adevărat. Și Cioran a fost un sceptic. Cu o asemenea tradiție, cu oameni de asemenea anvergură – căci Europa cu care ne împăunăm noi azi este creația lor și nu a noastră! –, cum de am ajuns să spunem că a fi sceptic este dezonorant? O să mă iertați dacă vă spun că prefer să învăț să gîndesc mai degrabă de la cei enumerați mai sus decît de la dl Juncker și că mă consider european sadea pentru că mintea mea funcționează după această mare tradiție intelectuală și nu după clișeele unei propagande cam triste. Eu sînt un eurosceptic, înțelegînd prin asta că sînt un pro-european convins, cred că UE trebuie să meargă înainte pe drumul integrării sporite, dar că sînt sceptic cînd văd ce fac liderii ei și cumva mă tem că, din grabă sau din nepricepere, mai degrabă strică decît construiesc. În acest sens sînt un eurosceptic. Sînt un european sceptic cu privire la liderii continentului nostru și sceptic cu privire la realizarea peste noapte a unei omogenizări a europenilor. E grav? Mă aruncă asta în afara Europei? Devin nefrecventabil pentru ceilalți europeni? Am devenit cumva dușmanul Europei dacă îi privesc liderii și activiștii cu scepticism?

Devin nefrecventabil pentru ceilalți europeni?

Cred că euroscepticii (dimpreună cu europesimiștii – pentru că, la un moment dat, în retorica analitică europeană a apărut și această categorie, înțelegînd că „pesimiștii" sînt mai răi decît „scepticii") ar trebui chestionați și ascultați în marile probleme ale Europei, inclusiv în chestiunea migrației, în loc să fie evacuați din dezbaterea viitorului continentului. Nu doar pentru că sînt și ei europeni, iar propaganda dlui Juncker, totuși, nu are dreptul de a decide cine este și cine nu este european, ci pentru că, așa cum spuneam, ei reprezintă un curent de gîndire european extrem de important.

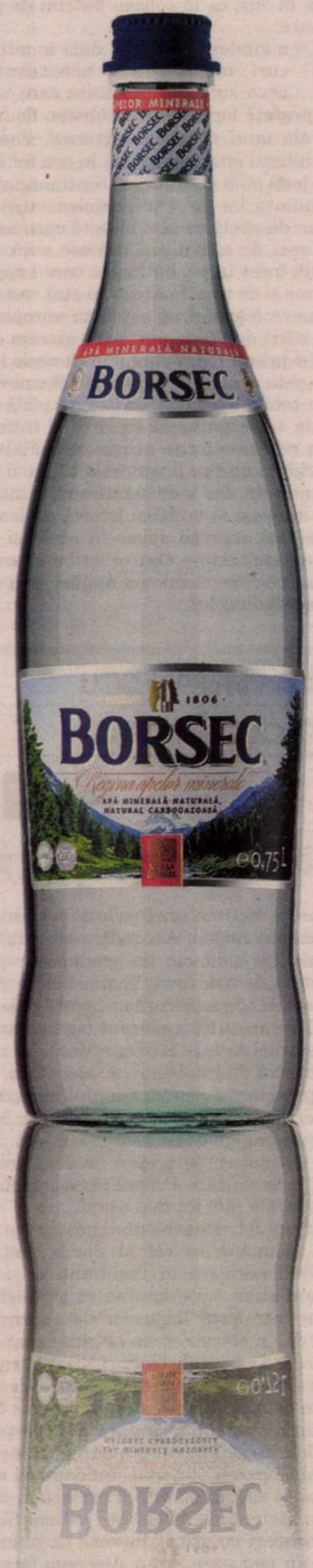

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Curcanii de altădată

De Ziua Recunoștinței (sărbătorită anual în a patra zi din luna noiembrie), americanii așază în mijlocul mesei vestitul curcan rumenit în cuptor. Ei bine, altădată curcanul venea... singur. Și nerumenit, poate doar puțin obosit.

În secolele XVIII-XIX, pînă spre începutul secolului al XX-lea (în unele zone), turme de curcani cloncănind umpleau drumurile din Statelor Unite ale Americii, în preajma Zilei Recunoștinței. Ce privelițe!

Înaripatele veneau conduse de fermieri, de la fermele din regiunile rurale către piețele din regiunile urbane. Era, practic, singura modalitate pentru a aproviziona orașele cu produse din curcan. Și nu era deloc simplu. Curcanii și însoțitorii lor aveau de parcurs distanțe semnificative, mersul era agale, cam un kilometru și jumătate pe oră, mai ajutau uneori la viteză boabele de porumb sau bățul îndrumător al fermierilor, prevăzut cu o bucată de material roșu în vîrf. Oricum, călătoria dura mai multe zile și mai multe nopți.

Cum se lăsa seara, păsările cu impunătoarea coadă care ia formă de evantai în funcție de dispoziția posesorului se opreau. Se cocoțau pe tot soiul de crengi sau pe acoperișurile locuințelor din zona respectivă, unde se făcea oprirea, și dădeau stingerea. Călătoria se întrerupea și abia în zori călătorii reluau traseul. Uneori nici nu trebuia să se întunece cu adevărat pentru că viețuitoarele asimilau orice loc mai întunecat cu venirea nopții și, deci, cu momentul somnului. V-am spus, drumul spre Ziua Recunoștinței era complicat.

Noroc că istoria și mașinile frigorifice au simplificat totul, iar astăzi curcanii ajung în tavă fără vreun efort prea mare de nici o parte. Există și o cunoscută excepție a curcanului *condamnat* la tavă, datorată președinților americani. Ronald Reagan este cel care a introdus formal grațierea curcanului de la Casa Albă în 1987, deși, sporadic, și alții au mai cruțat cîte unul înainte.

În tot cazul, Ziua Recunoștinței de la americani este mult mai mult decît ospățul de la cină. Cum ar spune tot președintele Reagan (1981): „Aceasta ar trebui să fie atît o zi a generozității, cît și o zi a recunoștinței. Americanii au înțeles întotdeauna că pentru a primi trebuie întîi să dăruiești". Oare ce mai înțeleg ei astăzi?

Dar voi, voi vă amintiți momentul din *Povestea de Crăciun* a lui Charles Dickens cînd Bob Crachit și familia lui se pregătesc să mănînce o gîscă la cina de Crăciun, iar Ebenezer Scrooge vine și le aduce un curcan?

Sper că da.

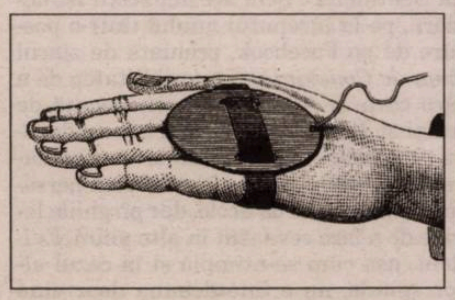

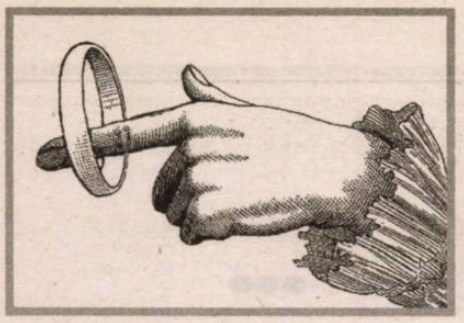

Selma IUSUF

legende urbane

Sub luciul apei

Un creier bej-palid stă în mijlocul mesei de disecție, frumos împachetat în membranele lucioase ale meningelui. Masa de circumvoluțiuni, serpentinele de piure cremos par a fi proaspete și în bună stare. E creierul meu, scos cu grijă de niște mîini protejate de latexul albastru al unor mănuși chirurgicale.

Tai cu grijă felii egale din creierul meu, secțiuni minunate, sînt un robot perfect care manevrează un bisturiu nou-nouț. Mîna mea e sigură, gesturile implacabile, profesioniste. Fac asta de multă vreme, știu ce fac. Tăietură cu tăietură, secțiune cu secțiune, pînă la *septum pellucidum* și apoi mai încolo, în jumătatea cealaltă a creierului, citesc în el ca în cafea, ca într-un pumn de oase uscate, ca în frunzele de ceai, ca într-un glob de cristal. Pe măsură ce mă afund în tăietură, descopăr straturi-straturi de inadecvare, anxietate, suferințe închipuite și adevăruri pe care nu vrea nimeni să le cunoască. Cortexul frontal (impulsurile, deciziile), amigdala (frica, anxietatea), rezerve ascunse de peptide beta amiloid (Alzheimer, *anyone?*), le-am văzut pe toate. Să începem.

Ai zile în care lumea pe care o știi se prăbușește pentru că vezi că ți-a expirat abonamentul la metrou exact cînd te grăbești mai tare, ai rămas fără țigări în toiul nopții, te-ai sculat cu un ochi mai mic și roșu în ziua în care trebuie să arăți cel mai bine, nu au avocado la magazin cînd îți aștepți amicii cărora le-ai promis guacamole. Sau genul ăsta de probleme. Nimicuri, rahaturi, probleme de om care trăiește bine. Probleme de hipsteri care stau în buricul orașului și mănîncă iaurturi cu grăsime zero. Problemele unora care aparent nu au probleme. Suma asta de inadvertențe pare apoi că se face din ce în ce mai mare și se rostogolește într-o depresie ale cărei rădăcini crapă asfaltul de jos în sus, ca la copacii bătrîni de pe trotuare.

Poate că ți se pare că lumea ta se prăbușește dacă iar n-ai apă caldă în dimineața asta, pentru că de fapt nu mai ești OK cu locul pe care-l ocupi pe aici, job-ul devine din ce în ce mai stresant pentru că nu

Îmi expirase abonamentul la metrou.

Te gîndești că poate duci în adîncuri niște dureri nerezolvate, ceva suferințe mascate care iau la suprafață formele astea obscen de frivole ale unui răzgîiat universal. Poate că-ți iubești enorm părinții, în așa fel încît le ierți pînă și șantajele sentimentale, și tendința lor de a te ghetoiza într-un borcan de sticlă ca pe o insectă curioasă, și îi vezi de cîțiva ani încoace cum se afundă încet într-o bătrînețe care-i rupe de lume și de tine. Poate că ai stat recent cu cineva foarte drag și foarte apropiat, care, sărit de 80 de ani, pare extrem de lucid și prezent, dar care a uitat unde lucrezi și te confundă uneori cu altcineva. Peste ochi i s-a lăsat un soi de pîclă și reacția lui e paralelă cu ce i se întîmplă, o realitate nu se atinge cu cealaltă, trec vîjîind una pe lîngă cealaltă. Auzi în cinci minute, dar și de la întîlnire la întîlnire, aceleași și aceleași istorii, aceleași și aceleași expresii spuse în aceleași și aceleași contexte – căci ce naiba să mai vorbească cineva care s-a apucat deja să plutească dincolo?

Poate ți-ai rezolvat tu problemele de devenire personală – de teamă, de lene, de comoditate, din lipsă de talent. Întotdeauna vina pare să fie altundeva, pentru că e prea crud, prea descriptiv și prea anatomic să privești cu sinceritate feliile din creierul tău. O sumă de legături neurologice, o rețea de impulsuri electrice, proteine și anticorpi produși de teamă, de dragoste sau de suferință care-ți vor marca nemilos arhitectura creierului, îl vor face varză, îl vor dantela pînă la necunoaștere.

Îmi expirase abonamentul la metrou, mă grăbeam la muncă, așteptam cu nerăbdare să deschid Kindle-ul ca să-l reiau pe Safran Foer, alt nevrotic cu false probleme, cînd am observat că bateria era pe zero. Și atunci totul mi s-a prăbușit în cap. Mi-au dat lacrimile. Dacă mă întreba cerșetoarea aia de pe scări ce am, ce naiba i-aș fi zis? Așa că am decis să-mi pun creierul pe masă și să-l tai felie cu felie. Merită și nu. Am impresia că sîntem toți viermănoși de la hipotalamus în sus.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

„În locul huzurului trîmbițat, au sosit mesagerii lui Stalin, ca să recruteze soldați și ofițeri pentru divizia Tudor Vladimirescu. Nu știu cum va fi privit mai tîrziu acest început, fiindcă e doar începutul unei bătălii în care noi nu aveam decît sufletul, iar cealaltă parte ne asalta, mai copleșitor ca pe Don, cu tot arsenalul forței, violenței și mai ales dinamitîndu-ne încrederea în noi, cei care ne trăiserăm solidar suferința. Dar acel început a împărțit victimele în două tabere dușmane și de atunci se vinde curent sînge de frate pe un blid de terci. Să treci de partea dușmanului care ți-a ucis pe-ai tăi și continuă să te chinuiască, folosindu-te împotriva ta și-a lor, nu pentru splendorile vane ale lumii pe care le flutura Ispititorul din pustie, ci doar ca să fii lăsat să înghesui pe alții la troaca cu tărîțe fierte, înseamnă să condamni existența oamenilor la un coșmar ce se petrece la lumina zilei și a minții, coșmar pe care, deși îl refuză ca posibilitate teoretică, trebuie să-l admită ca fapt obișnuit de viață. Cei care au făcut-o strigau noaptea în somn că nu se înscriu, iar înainte de a se muta în baraca voluntarilor, se dezlănțuiau în rechizitorii furibunde împotriva stăpînilor, nesocotind orice prudență, semn pentru cei din jur că-și încheiaseră ultima luptă cu sine. Despre această prăbușire a omului prin om veți mai auzi. Fiecare a trăit-o în chipul său. Dar cine o mai poate reconstitui, cînd cei care au străbătut-o deplin tac pentru totdeauna sub pămînt, iar la ceilalți, uituci și tociți, ca sub narcoză, suferința a rămas ca un coșmar pe care greu îl mai poți povesti!?"

Aurel State, „Asediul cetății fără turnuri", în *Memoria*, nr. 5

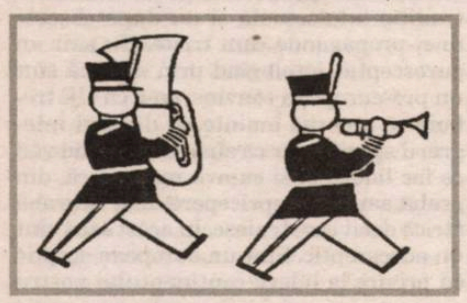

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Spitalul de psihiatrie

Rezerva de imagini ale unor spații sordide din spitalele românești nu e deloc în criză. E destulă marfă pe stoc. Nu prea există riscul să intrăm în panică din cauza lipsei lor. Pe de altă parte, e la fel de adevărat că în ultimii ani, ca răspuns la tot felul de presiuni, chipul unora dintre aceste locuri de vis urît s-a mai schimbat. Partea proastă e că unii își închipuie că, dacă s-a văruit și s-a vopsit ceva, se schimbă și obiceiurile care dorm în adîncurile pereților. Da, văruirea e și ea un pas. Tîrziu. Uneori prea tîrziu. Și trebuie să fii răuvoitor să nu recunoști că unii încearcă să schimbe lucrurile în substanța lor. Dar sînt încă puțini. Și se ostenesc să spună, cît și cum pot, că felul rudimentar de a înțelege ideea de spital nu va putea fi niciodată acoperit cu o vopsea, oricît de scumpă și de performantă ar fi aceasta.

Faptul că unii dintre cei care protestau la adresa regimului comunist erau aruncați în spitale și secții de psihiatrie nu se acoperă cu nici o vopsea. Nici măcar acum, la atîția ani de-atunci. Pentru că filozofia unora dintre aceste spații nu prea s-a schimbat. Spitalul de psihiatrie încă e, în anumite locuri de la noi, un spațiu al uitării și al stingerii lente a sufletului. O formă de detenție. E zona de ascundere a bolnavului, departe de lume, departe de ochii noștri. Pentru că noi știm că ființa umană care e victima unei tulburări psihice ne face de rușine. Ascundem cît putem faptul că o rudă sau un prieten apropiat suferă de așa ceva. Venim din bezna unui soi de educație care ne învață că bolnavul de acest fel a pierdut cursa oricărei deveniri sociale. E trimis afară din zona noastră de înțelegere și acceptare. E pedepsit cumva pentru simplul fapt că e bolnav. Se face vinovat de lucrul ăsta. Nu știm să spunem de ce. E doar vinovat. Și, dacă e vinovat, își pierde imediat orice drept la demnitate. Pentru că așa am fost învățați. Că „ăla nu mai e om".

Într-un fel, mecanismul nostru de a gîndi seamănă cu cel al unora dintre cetățenii germani ai regimului nazist, cei care știau sau bănuiau ce se întîmpla în interiorul lagărelor de exterminare, dar preferau să nu se gîndească la așa ceva. Să facă abstracție. Nu era treaba lor ce se petrecea acolo. Acum, deși nu ne constrînge nimeni, într-un anumit fel gîndim asemănător cînd e vorba despre spitalele de psihiatrie. Nu e treaba noastră. Ăia, oricum, „nu mai sînt oameni, nu mai ai ce să faci cu ei". Și preferăm să-i uităm. Sau să ne facem că-i uităm. Sîntem ocupați cu atîtea lucruri, că numai de ei nu mai avem timp. Așa cum facem orice să nu ne amintim imaginile acelea crunte, cu orfelinatele și cu azilurile de bătrîni, de la începutul anilor '90. E ca și cînd așa ceva nu s-ar fi petrecut aici, sub ochii noștri. Undeva, în adînc, știm că nu e vina noastră directă, că nu noi spălam ființele acelea cu furtunul de la hidrant, că nu noi le înfometam, că nu noi le lăsam să se stingă în condiții înspăimîntătoare. Dar ne e rușine că așa ceva s-a petrecut aici. Și preferăm să uităm cît mai repede așa ceva.

În același fel se întîmplă și cu spitalul de psihiatrie. E o idee față de care păstrăm distanță. Ne amintim de ea și-o ocolim cît putem de repede doar atunci cînd mai vedem pe la televizor cum arată o secție de psihiatrie a unui spital județean dintr-o țară a Uniunii Europene, în anul 2017. Cum ar fi cea de la Palazu Mare, din Constanța. O cumplită ironie face ca adresa acestei secții clinice de psihiatrie – așa cum e ea afișată pe site-ul Spitalului Clinic Județean de Urgență din Constanța – să fie pe „strada Sentinelei". Șefa acestei secții își declara, pe la începutul anului (într-o postare de pe Facebook, preluată de ziarul *Ziua de Constanța),* imposibilitatea de a face ceva, fiind, ca manager, „legată de mîini și de picioare". Se adresa conducerii județului, exprimîndu-și consternarea și disperarea că e identificată personal cu dezastrul de acolo, dar pîrghiile legale de a face ceva sînt în alte mîini. Evident, așa cum se-ntîmplă și în cazul altor spitale, nu e întotdeauna doar vina celor care lucrează acolo, ci și a unui fel al instituțiilor diriguitoare de a nu vedea lucrurile nici măcar atunci cînd oamenii urlă cît îi țin plămînii.

Și, ca o culme a tristeții, un domn o contrazice pe șefa acestei secții clinice, într-un comentariu la articolul de ziar. Îi spune că exagerează cu termenii în care califică situația, că a primit finanțări pentru medicamente extrem de scumpe. Dar tot dumnealui recunoaște că reabilitarea serioasă a locului cu pricina se lasă așteptată de ani buni. Deci burdușirea cu medicamente dintre cele mai scumpe a oamenilor uitați acolo e rezonabilă. Să nu ne mai plîngem atîta. Ăsta e felul în care vedem lucrurile. Un hap scump și o clanță nouă rezolvă acceptabil situația. Nu un mediu civilizat în toate dimensiunile lui, nu respectarea demnității pacienților, nu terapii ocupaționale, nu dezvoltarea acelui loc din perspectiva unei înțelegeri contemporane.

Lumea unui spital de psihiatrie nu e deloc una simplă. Gradele de tulburare sînt extrem de diferite, dar oamenii sînt deseori puși la grămadă. Situațiile celor care pot face ceva rău, atît lor, cît și altora, sînt altfel decît ale celor cu alte tipuri de tulburări. Mulți dintre cei cu forme mai ușoare ale unor afecțiuni psihice suferă cumplit din cauza mediului nediferențiat, a felului uniform de a-i trata pe toți, ascunzîndu-i de lume și îndopîndu-i cu medicamente, în așa fel încît, sedați fiind, să intre în marea masă a „calmaților" care vegetează privind în gol. Felul primitiv în care vedem lucrurile nu e dat doar de lipsa de fonduri, de ceața banului public sau de incompetență. Ci și de lejeritatea cu care-i suspendăm omului bolnav dreptul elementar la demnitate.

Anca MANOLESCU

Genul: o categorie destinată depășirii?

În 2016 a fost inaugurată la Copenhaga o moschee pentru femei, moscheea Mariam. (Maria, al cărei fiu este Isa, Iisus, e singura femeie *numită* în Coran.) Inițiatoarea, Sherin Khankan, din tată musulman nepracticant și mamă luterană, a studiat teologia islamică la Universitatea din Copenhaga, la Cairo și la Damasc. Interpretează Coranul cu accent pe feminin, dacă nu pe feminism. Socotește că a conduce rugăciunea, a asuma o funcție religioasă publică este perfect permis femeilor în islam (cf. *Le Monde des religions,* 6.11.2017). Iată un mod „tare" de opoziție față de ideologia integristă, în care statutul de inferioritate impus femeii ne uimește și ne exasperează.

În creștinism, tema accederii femeii la funcții liturgice apare încă de pe la începutul secolului trecut. Unele Biserici protestante o acceptă deja. Există femei pastori și chiar episcopi. În septembrie 2016, superioarele generale ale institutelor religioase puneau Papei Francisc problema, deja prezentă de cîtăva vreme, a reintroducerii anticului diaconat feminin în Biserica Catolică. Accesul femeii la preoție, de negîndit în trecut, a devenit, în catolicism, ca și în ortodoxie, un nod de polemici, de dezbateri; a devenit o temă. Religia nu face decît să urmeze, în această privință, curentul schimbărilor mentale din societatea mare.

Atît Biserica Catolică, cît și Biserica Ortodoxă resping posibilitatea preoției pentru femei. Dar amîndouă acceptă dezbaterea privind rolul femeilor în viața Bisericii. La Agapia, în 1976, și în Rodos, în 1998, au avut loc consultări interortodoxe pe această temă. Élisabeth Behr-Sigel și Anca Manolache se numără printre cele care, cu o pregătire teologică solidă, au reflectat, au publicat, au pledat privind necesitatea de a acorda femeii un loc mai responsabil, de interlocutor în viața comunităților ecleziale. O mutație culturală, dacă nu spirituală se presimte în această privință. (Deși un profesor de teologie cu autoritate, P. Constantin Coman, susținea de curînd că „darul conducerii" aparține bărbatului, iar femeii îi revine „darul supunerii", *Familia ortodoxă,* nr. 59, decembrie 2013.)

descoperirea rolului cultural al femeii, căreia i s-a dat posibilitatea de a-și exprima creativitatea și demnitatea".

E un fapt însă că cei mai mulți resimt tema ca venită/impusă „din afară", dinspre modernitatea seculară. Ceea ce conservatorii interpretează imediat ca venită/impusă „împotriva tradiției", spre minarea ei. Privind statutul femeii în viața Bisericii (cu vîrful contestat al accesului la preoție), apar trei linii de dezbatere.

Una se referă tocmai la modelul *social* al egalității de gen, cu participarea femeii la viața cetății chiar în poziții de conducere. Opozanții sau reticenții aduc ca obiecție sursa „exterioară", prea „mundană", a temei, ceea ce ar antrena amalgamul între logica libertară, uniformizantă a postmodernității și logica Bisericii, contaminarea spiritualului de către aerul timpului. Susținătoarele temei subliniază că mișcarea lor e una „feminină", nu „feministă", că nu fac decît să lucreze pornind de la principiile credinței: demnitatea spirituală a persoanei, egalitatea credincioșilor în fața lui Dumnezeu, membri cu drept deplin de participare la viața Bisericii, care e o lume a libertății, a depășirii inegalităților veacului.

O altă linie de argumentație se referă la lunga tradiție creștină care, în ortodoxie, modelează încă mentalul majorității credincioșilor. Opozanții sau reticenții susțin că statutul femeii apare, încă de la creația biblică, ca unul de dependență față de bărbat, de complementaritate asimetrică, dacă nu de simbol al ispitei, iar tradiția – teologică, rituală, comportamentală – nu a făcut decît să preia, să dezvolte și să aplice acest dat. Egalitatea genurilor în Biserică ar mina așadar un pilon al credinței. Ar dezorienta gîndirea credincioșilor. Susținătorii temei amintesc că în primele secole creștine femeia se bucura de mult mai multă libertate și de mult mai mult respect în viața Bisericii decît în epocile cînd creștinismul devine credința oficială, adaptată la discriminările din societatea mare. În plus, spun ei pe drept cuvînt, tradiția nu înseamnă trecut istoric de preluat repetitiv. Tradiția creștină înseamnă o legătură de iubire, de spirit, de gîndire orientată eschatologic, care străbate prin și peste orizontala istoriei. A menține femeia în tăcere, supunere, marginalitate față de bărbat înseamnă a nu situa tradiția în orizont ultim, acolo unde deosebirile de gen se vor resorbi. Sf. Pavel a îndemnat ca femeia să se supună bărbatului (Ef., 5, 22). Dar tot el a spus: „Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus" (Gal., 3, 28). Condiția femeii e de judecat, se adaugă, nu biologic, nici chiar strict antropologic, ci în orizontul Duhului, care ar trebui să modeleze viața Bisericii încă de aici.

În sfîrșit, a treia linie pe care se duce dezbaterea privește simbolismul spiritual și liturgic. Opozanții sau reticenții invocă complementaritatea simbolică masculin-feminin ce caracterizează relația între Christos și Biserică, mireasă a Sa. Ca oficiant, preotul îl reprezintă pe Christos și se adresează, ca atare, unei adunări ecleziale „feminine". A da femeii funcția de preot ar dezorganiza acest simbolism. Dar și în sprijinul temei se pot aduce argumente, așa cum fac Élizabeth Behr-Sigel și Nikolai Lossky, profesor la Institutul Teologic „Saint-Serge" din Paris. Preotul nu este Christos, ci îi ține liturgic locul. Față de adunare el asumă – prin delegație – un simbolism masculin. Dar față de Christos, el reprezintă Biserica, așadar e calificat feminin. În plus, sufletul – feminin în raport cu Christos – e chemat la un oficiu interior, la ceea ce se numește „preoția universală".

Dar opozanți, reticenți ori susținători ai temei, toți sînt de acord că ea e încă străină mentalității ortodoxe. Că ea e de dezbătut, de interiorizat reflexiv în Biserică, de revizitat la încrucișarea între harta mentalităților actuale și suflul eliberator al Duhului.

În orice caz, o temă venită „din afară", dinspre atmosfera laică, poate stîrni, iată, dezbaterea unor chestiuni spirituale dense. Poate îndemna Biserica să regîndească mai viu mari teme precum calitatea persoanei, tradiția, deosebirea între funcția liturgică clericală și starea liturgică interioară, dubla față a simbolului, genul ca o categorie destinată depășirii.

Susținătoarele temei subliniază că mișcarea lor e una „feminină", nu „feministă".

Există gînditori ortodocși contemporani care regîndesc rolul spiritual al femeii și al femininului, complementaritatea masculin-feminin, simbolica unei dualități menite împlinirii, dar și depășirii. Ei afirmă că Biserica ar trebui să aibă o gîndire mai vie, mai curajoasă, să recupereze în această privință întîrzierea față de societatea laică. „Deși Biserica poartă mesajul eliberării", spune Paul Evdokimov *(Femeia și mîntuirea lumii),* „alții sînt cei care eliberează... Lumea e mai rapidă decît creștinătatea." Mitropolitul Libanului ortodox, Georg Khodr', considera *(Contacts,* 1991) că cea mai remarcabilă contribuție a lumii moderne „constă, cu toată disoluția înspăimîntătoare a moravurilor, în

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Pălținiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Estuar

Creștinism și capitalism: un raport tradițional antagonic. Primul are două milenii. Cel de-al doilea, cinci secole. Primul a răsărit în Palestina biblică incorporată în imperiul roman. Al doilea, în Italia renascentistă, care instituționalizează sistemul de credit. În textul revelat care fondează religia creștină, bogatul (cel în stare să acumuleze bunuri peste necesarul supraviețuirii) apare într-o lumină negativă. Tot Evul Mediu e slab monetarizat, întrucît economia naturală și trocul continuă să predomine. Odată cu zorii modernității, descoperirile geografice și prima mondializare (maritimă) a comerțului, Evanghelia lui Hristos este remodelată în spiritul unei expansiuni civilizaționale. În prezent, capitalismul pare să fi cîștigat partida: el se desfășoară în nucleul occidental al lumii globale, prinzînd în plasa lui de tranzacții bursiere întreaga umanitate. S-a desenat astfel, sub ochii mai multor generații, tabloul pe care Părinții Bisericii l-ar fi condamnat fără apel: banul e suveranul absolut. O convenție abstractă, bazată pe capitalul de încredere fără de care nici un schimb nu e posibil, a devenit divinitatea care face și desface ordini politice, inspiră aranjamente regionale, stimulează mecanismele economice, întreține consumul, stabilește ierarhii sociale și irigă toate acțiunile, de la cultură și cercetarea științifică pînă la industriile divertismentului și platformele ideologice. În esența lui, capitalismul este profit, deci camătă. Multe texte patristice și medievale denunță această practică imorală, menită să spolieze, să adîncească inegalitățile și să orienteze spiritul către un orizont exclusiv lumesc. Tocmai tensiunea dintre lumea de aici și cea de dincolo e prezentă, de altfel, în utopiile modernității: revoluțiile – de la cea franceză la cea bolșevică sau cea național-socialistă – au căutat să readucă forțat idealitatea în miezul voinței politice. Ele nu s-ar fi produs – și n-ar fi magnetizat mase de adepți orbi – dacă n-ar fi propus să restaureze drepturile lumii ideale asupra celei reale. Le putem vedea ca pe forme politice, secularizate, de proiect eshatologic.

Unde ne aflăm acum? După colapsul comunismului și încheierea Războiului Rece, am trăit decenii de triumf al liberalismului politic și economic. Ele au afirmat hegemonia inițial necontestată a SUA, puterea capitalistă prin excelență: *lumea nouă* – unde nici noblețea genealogică, nici privilegiile înnăscute nu au mai jucat vreun rol, de vreme ce numai inițiativa, pofta de avuție și concurența abia reglementată de către un stat minimal făceau norma general acceptată. Această lume nouă a îmbătrînit rapid. Te-ai fi așteptat să dureze la nesfîrșit, făgăduind tuturor bunăstare crescîndă și viață lungă, într-un paradis terestru recucerit pe temeiul energic al voluntarismului protestant. Din păcate, criza capitalismului (a cărei ultimă expresie s-a manifestat în anii recenți) nu a reechilibrat balanța dintre viața religioasă de matrice creștină și dreptul la căutarea fericirii, așa cum apare el în Constituția americană. Dimpotrivă, a adîncit deficitul de spiritualitate, nihilismul, cinismul, fragmentarismul agnostic și revolta specifice ethosului postmodern. În loc să restabilească echilibrul dintre viața terestră și proiecția ei transcendentă, această nouă criză a realimentat utopiile egalitariste al căror simptom se regăsește în actualul război cultural dintre progresiști și conservatori, atît de nociv pentru democrația americană (și, prin extensie, asupra celei europene). Ipocrizia ambelor tabere face ravagii mediatice, amplificînd senzația de haos, de care știu să profite, prompt, competitorii geopolitici ai Occidentului. Pe scurt, nu ne-am regăsit, odată cu libertatea post-totalitară, înțelepciunea spirituală. Lipsește creația teologico-politică menită să dea un sens suferințelor acumulate odată cu nebunia ideologică a secolului 20. Marele arbore al gnozei occidentale continuă să se ramifice și să-și piardă seva, din cauza rădăcinilor sale suspendate. Din stejar celtic, sporit în lumina revelației creștine, el s-a transformat într-o mangrovă uriașă, care prolifează spectaculos, într-un estuar fără granițe.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

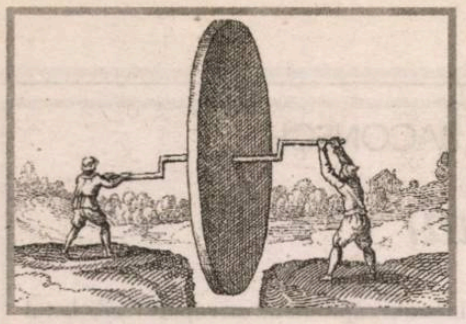

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

România fără Dragnea

De la Adrian Năstase încoace nu am mai văzut o asemenea concentrare de furie surdă în cîteva segmente ale societății ca aceea care îl are lunile acestea în vizor pe actualul președinte al PSD și al Camerei Deputaților, Liviu Dragnea.

E un soi de încrîncenare fără teribil de multe nuanțe, la a cărei intensitate a contribuit în primul rînd cel vizat. Cu falsa lui naivitate – *Nu știam proiectul ordonanței grațierii. N-am înțeles exact ce vor să facă, aștept și eu să văd totuși o linie clară. Eu nu sînt la Guvern,* cu cinismul lui – *Românii, la un moment dat, trebuie să hotărască dacă, în loc de alimentare cu apă, preferă un denunț, dacă, în loc de o școală, preferă un dosar, dacă, în loc de o pîine, o pîine mai bună, preferă niște cătușe* și cu permanentele sale glume izvorîte din punctajul stabilit de consultanți – *Iohannis a venit supărat din vacanță și ne-a certat pe toți,* domnul Dragnea se încăpățînează să joace în public rolul politicianului care livrează. Nu publicului, publicul e necesar, dar colateral, ci structurii piramidale care îl ține în funcție.

Pentru public există întotdeauna interviuri prietenoase la televizor, campanii de deturnare a atenției și falși inamici ai patriei. În această ultimă categorie pică în general străinii și cei care odinioară erau numiți „cozi de topor" – localnici care trădează. Aici intră de-a valma ONG-iști, ziariști, corporatiști etc.

Nu am să insist, dl Dragnea e deja bine cunoscut oricui are răbdare să citească știri. Doar granițele pe care le tot încalcă, dublate de un anume tip de creativitate, răuvoitoare și insistentă, îl mai fac demn de mirări, indignări și enervări.

Cred că ori de cîte ori cineva cătinează soarta PSD-ului, ajuns la un nivel de ridicol periculos, sau a României, încăpută pe mîna a ceea ce niște procurori numesc sobru „grup infracțional organizat", rațiunea se oprește undeva la jumătate. Da, Liviu Dragnea, cu condamnarea sa, cu agenda lui separată și toxică, n-ar trebui să conducă cel mai mare partid al României, Camera Deputaților și să aibă ultimul cuvînt în aproape toate numirile de demnitari din stat.

Dar care e alternativa? E cineva în PSD sau în afara lui care să concentreze suficientă putere politică astfel încît să poată asigura o majoritate stabilă și rațională capabilă nu numai să evite crize, ci și să guverneze astfel încît bunăstarea și libertățile românilor să fie protejate? Protejate și îmbunătățite, așa cum nu o face în prezent administrația de tip *Führerprinzip* gîndită de Liviu Dragnea. Și dacă da, cine? Sînt în PSD cîteva nume care, asemeni domnului Dragnea altădată, își așteaptă răbdătoare rîndul.

Dl Dragnea e deja bine cunoscut oricui are răbdare să citească știri.

Încă tînăr, dl Dragnea nu e veșnic. Asta pînă și domnia-sa o știe. Carierele politice se pot termina brusc într-o sală de judecată, într-un jurnal de știri sau într-un brusc și improbabil acces de conștiință. Dar ce va fi după? Există vreo garanție că actuala structură de putere nu va fi înlocuită de una și mai toxică, mai lipsită de scrupule și mai încrîncenat-izolaționistă? Eu nu văd nici un fel de astfel de variantă. Și dacă adaug aici un scenariu în care exasperarea nedemnilor supuși la presiuni de un public care cere un minim standard moral se cuplează cu diverse curente de interese (CpF, de exemplu), putem să ne imaginăm o Românie guvernată de un USL 2, virulent antioccidental și lipsit de empatie sau temeri legate de imaginea internă. Deja baza pe care s-a construit morala publică românească în ultimele decenii se destramă. Închipuiți-vă ce se va întîmpla cînd cei care lucrează la asta vor considera că au cîștigat partida.

Nu încerc în nici un fel să îi iau apărarea președintelui PSD. Are o curte cuprinzătoare de minioni care și-au făcut o profesie de credință din asta. Scriu rîndurile astea doar ca să previn un acces de deprimare care îi va cuprinde pe toți aceia care vor înregistra dispariția lui Liviu Dragnea din funcțiile publice ca pe un succes.

Asta pentru că Liviu Dragnea nu e boala de care suferă România, oricît de mult l-ar urî „strada". Dl Dragnea e un simptom cu mustață al unui proces politic profund viciat. E rezultatul unei selecții nefericite de cadre în interiorul propriului partid, e rezultatul lașității funcționarilor care preferă să n-aibă dileme morale, e rezultatul orbirii adversarilor săi implacabili, care nu se întreabă niciodată de ce oameni ca dl Dragnea obțin totuși voturi. Cea mai facilă și obositoare explicație pentru acest din urmă aspect e faptul că „votează morții", iar viii sînt ținuți prizonieri cu ajutoare sociale. O teorie ușor de demontat numărînd reclamațiile de fraudă la alegeri (nu cazurile dovedite) și beneficiarii de ajutor social.

Liviu Dragnea, personajul politic dominant, există și pentru că nimeni nu prea îndrăznește să calculeze serios tranzacția pe care PSD o oferă electoratului său. Electorat care nici nu cere teribil de mult. Există, de asemenea, ca rezultat firesc al placidității unei societăți aflate în căutarea unei identități. Există pentru că e comod.

În treacăt fie spus, existența politică a dlui Dragnea oferă, în mod pervers, un soi de confort tuturor acelora care se pot legitima spunînd că nu susțin un personaj cu trăsături negative atît de evidente.

Adevărul trist e că președintele PSD și al Camerei Deputaților e reprezentativ pentru o Românie în care aproape orice regulă e negociabilă, cetățenii „se descurcă", nu își exercită drepturi, iar instituțiile nici măcar nu mai pretind că funcționează în interesul public. Liviu Dragnea e rezultatul tuturor micilor cedări din trecut. Atunci cînd cetățeanul X nu a depus o reclamație („nu are rost, nu se va întîmpla nimic"), n-a ieșit la vot („sînt toți la fel") și a preferat micul cîștig personal ignorînd ceea ce e drept („ce-i în mînă nu-i minciună"). Altfel spus, ori de cîte ori aruncăm o hîrtie pe stradă, dl Dragnea mai primește o zi de mandat.

Asta e realitatea obiectivă de la care trebuie să plece orice calcul politic care urmărește să obțină o Românie fără Dragnea. Altfel, în cîțiva ani de zile o să vedem oameni care protestează în stradă cu afișe pe care scrie „Liviu, hai înapoi! Am glumit cu critica aia". N-ar fi prima oară.

***Teodor Țiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

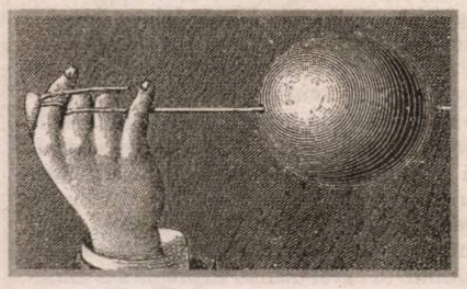

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cum reparăm locomotiva Europei?

Criză în Germania, după ce negocierile pentru formarea unui guvern au eșuat. Așa-numita coaliție jamaicană (CDU + FDP + Verzi) a crăpat înainte să se nască. Angelei Merkel i se reproșează că a fost prea intransigentă – deși, cel puțin în prima etapă a negocierilor, i-a fost atribuit doar rolul de „moderatoare" a discuțiilor. Celorlalți parteneri ai coaliției li se reproșează că nu vor să-și asume responsabilitatea guvernării într-un context politic intern și extern dificil și, mai ales, într-un moment al polarizării electoratului. Temele cele mai disputate sînt, așa cum era de așteptat, migrația și energia. Aici a avut de întîmpinat pozițiile divergente ale liberalilor și, respectiv, ale ecologiștilor. Merkel și CDU au pierdut cel mai mult, pentru că refuză să se distanțeze de „cultura ospitalității" – acuză un articol din *Frankfurter Allgemeine Zeitung.* Ba nu, FDP va pierde încrederea electoratului, căci ei au suspendat negocierile – scrie în *Sueddeutsche Zeitung.* Președintele Frank-Walter Steinmeier, care va trebui să numească, în curînd, un cancelar federal, le cere partidelor alese mai multă responsabilitate.

Ce e de făcut? Care sînt posibilele ieșiri din criză? O primă variantă ar fi ca CDU, respectiv Angela Merkel, să-și asume guvernarea pe cont propriu. Un guvern federal minoritar nu a mai existat în Germania niciodată de la fondarea Republicii Federale Germania încoace. Teoretic, nu ar trebui să fie o problemă. În diverse alte democrații europene, s-a dovedit o soluție viabilă. În plus, dincolo de eșecul de a forma un guvern acum, în condițiile prezente, adică, Angela Merkel a dovedit că știe să-și păstreze partenerii și, în același timp, principiile de guvernare. După trei mandate consecutive de cancelar, Angela Merkel are încă destulă autoritate și, în bună măsură, chiar și popularitate. Dacă tot e să fie guvern cu sprijin minoritar, atunci ea e singura capabilă să treacă de votul de învestitură și, poate, chiar să-și ducă mandatul la bun sfîrșit. Dacă se va ajunge la această formulă, va fi o bătălie de anduranță, căci e infinit mai greu să conduci un guvern bazat pe o majoritate cu geometrie variabilă, care va primi (sau nu) voturile în camera inferioară în funcție de interesele partidelor, decît ce-a fost pînă acum, adică un guvern de (mare) coaliție. Noul guvern va fi, fără îndoială, mult mai fragil. Asta, în condițiile în care stabilitatea e o valoare de bază în cultura politică germană. Dar instabil nu înseamnă neapărat mai puțin eficient. Căci, nevoit să-și chestioneze în permanență programul, obligat să se deschidă, să aibă în vedere eventualele obiecții, să mulțumească pe toată lumea sau măcar pe cît mai mulți, își va nuanța neîncetat poziția. CDU va fi constrîns să joace la centru.

Angela Merkel are încă destulă autoritate și, în bună măsură, chiar și popularitate.

O eventuală reluare a discuțiilor pentru formarea unei coaliții tip Jamaica – foarte puțin probabilă, chiar și după îndemnul președintelui Steinmeier – ar fragiliza capacitatea de negociere a CDU și ar periclita poziția de cancelar a Angelei Merkel. Dar este, și aceasta, o variantă de lucru.

A treia soluție: încă o Grosse Koalition. Dar socialiștii lui Martin Schulz – marii perdanți la ultimele alegeri – exclud orice dialog cu CDU și sugerează că ar vrea alegeri anticipate. Foștii parteneri de guvernare ai lui Merkel speră să-și refacă forțele în urma eșecului CDU de a forma un guvern.

Alegerile anticipate, a patra variantă posibilă, nu sînt luate în calcul, deocamdată, de președinte. Are toate motivele să amîne această decizie cît mai mult. Tocmai pe fondul crizei politice, tocmai în urma eșecului Angelei Merkel de a forma o coaliție capabilă să guverneze, nu e exclus ca partidele extremiste (AfD și Die Linke) să obțină mai multe voturi decît au strîns în septembrie. Cît despre partidele *mainstream,* e greu de spus dacă își vor păstra simpatizanții. După o asemenea criză, e de presupus că se vor mobiliza mai degrabă cei dezamăgiți de democrație, adică votanții extremelor. Pînă una-alta, 45% din germani ar fi de acord cu organizarea alegerilor anticipate, conform unui sondaj de opinie. Angela Merkel crede și ea că asta e soluția.

Germania conta, în Europa, ca un model. O țară stabilă din punct de vedere economic și politic, cu o acțiune politică previzibilă, o democrație orientată spre consens. Impasul de acum arată că s-a stricat locomotiva.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei MARTIN

La Centenar
Minorități naționale

Texte și opinii de:

- Camil PÂRVU (conferențiar univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Națiune, diversitate și emancipare“

- Gelu DUMINICĂ (director executiv, Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună“)

„Romii: Grup social sau minoritate etnică?“

- Petru CLEJ (jurnalist)

„Antisemitismul ca drept fundamental“

- Liviu ROTMAN (director al Centrului de Studii Israeliene, SNSPA)

„Evreii – o perspectivă instituțională“

- Mircea KIVU (sociolog)

„Paiul din ochiul celuilalt“

argument
Problemele majore ale minorităților

România sărbătorește, anul viitor, Centenarul Marii Uniri. E un moment aniversar, festiv, dar și un prilej de reflecție: Ce ne unește? Ce ne facem să ne simțim români? Ce mai înseamnă, azi, identitate națională? Și cum va arăta România peste încă o sută de ani? *Dilema veche* lansează o serie de Dosare consacrate Centenarului.

Primul Dosar – cel de față – urmărește chestiunea minorităților naționale. Nu e o alegere întîmplătoare. Căci – să ne amintim – chestiunea relațiilor dintre românii majoritari și celelalte etnii aflate pe teritoriul României Mari a provocat încă de la început tensiuni și îngrijorări. Dacă destrămarea Imperiului Austro-Ungar a fost văzută ca un moment oportun pentru formarea unor noi state naționale, comunitățile etnice situate la periferiile sau în afara fostelor imperii au fost înglobate cu garanții minime că-și vor putea păstra limba și tradițiile. Mecanismele instituționale s-au dezvoltat, încetul cu încetul, dar asimetric și, mai ales, inconstant. Garantarea drepturilor civile și consolidarea formelor de organizare ale comunităților etnice a trecut prin etape de entuziasm constructiv și de obnubilări descurajante. Holocaustul împotriva evreilor, prigoana romilor din primii ani ai celui de-al Doilea Război Mondial. Apoi, regimul comunist totalitar, cu accentele naționaliste. În fine, în postcomunism, s-a arătat constant cu degetul spre „iredentismul maghiar“ și spre pericolele dezbinării.

Peste această istorie instituțională complicată se suprapune o relație ambiguă și inegală a românilor cu ceilalți: dacă germanii, de pildă, sînt văzuți mai degrabă în termeni pozitivi, romilor le sînt atribuite defecte inacceptabile. Alteritatea provoacă teamă și perplexități. Într-o țară în care sînt recunoscute, oficial, 18 minorități naționale, convietuirea majoritarului alături de „celălalt“ încă pune probleme. Ce-am învățat, din această convietuire, în ultimii o sută de ani? Și, mai ales, care ar fi resorturile unui patriotism incluziv? Iată ce ne-am propus să aflăm în Dosarul de față. (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Camil-Alexandru PÂRVU

Națiune, diversitate și emancipare

Unul dintre elementele care au marcat cel mai profund tranziția de după 1989 a fost transformarea radicală a problemei diversității, așa cum era aceasta prezentă istoric în România: anume, de la centralitatea „problemei naționale" (compatibilitatea diferitelor etnii conlocuitoare cu construcția statului-națiune) la complexitatea identitară (acceptarea principiului non-discriminării pe baze de gen, vîrstă, dizabilitate, orientare sexuală etc.). Imaginarul politic încă centrat pe imperativul unității naționale și atotprezența unui vocabular istorizant și etnicizant au făcut această tranziție nu doar dificil de înțeles, ci și dificil de gestionat.

Deja de dinainte de 1918, problema principală în mintea celor care construiau statul modern român era cea a diversității etnice. Alte diferențe erau subsumate în mare parte chestiunii etnice, iar statul român a continuat să-și gîndească propriile comunități în termenii unor blocuri unitare etnic și omogene lingvistic și religios. Diversitatea acestor categorii etnice rămînea o problemă centrală pentru definirea națiunii române, ce oscila mereu între o definiție etnică a purității simplificatoare (poporul român, adică etnicii românii) și una civică dificil de concretizat (cetățenii români, indiferent de naționalitate). Regimul comunist își propunea de altfel să dezvolte „relațiile de înfrățire între oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități", recunoscînd persistența distincției etnice acolo unde diferența de clasă fusese deja eliminată.

Ideea că România era un stat multietnic era, cu alte cuvinte, faptul politic major al construcției statale dificile. În ultimii ani, însă, diversitatea a căpătat cu totul alte chipuri. Etnia este acum un element mai degrabă secundar în raport cu revendicările mult mai puternice legate de gen sau orientare sexuală. Cu toate acestea, instituțiile românești încă sînt gîndite în paradigma gestionării diversității etnice, și prea puțin a noilor forme ale diferenței. Există reprezentare în Parlament pentru minoritățile naționale, dar nu există (încă) paritate de gen. Societatea românească, laolaltă cu instituțiile ce o structurează, își arată perplexitatea în fața acestor noi figuri ale diferenței, cu atît mai mult cînd e vorba de complicațiile intersecționalității. Cum arată această perplexitate?

Cel mai bine se vede această schimbare în faptul că, potrivit unui Eurobarometru din 2015, toleranța față de alegerea unei persoane din alt grup etnic în cea mai înaltă poziție în stat a progresat între 2012 și 2015 considerabil (+20%). 50% erau în 2015 total confortabili cu o asemenea alegere, 20% moderat confortabili, iar alți 14% erau indiferenți. Doar 22% încă se pronunțau total împotrivă, în scădere cu 6% față de 2012. De altfel, această modificare în rîndul opiniei publice s-a văzut reflectată și în alegerea lui Klaus Iohannis ca președinte.

Schimbarea de paradigmă o vedem însă imediat ce ieșim din considerațiile generice privind etnia și religia, și ajungem la diferențele concrete. Potrivit aceluiași barometru, doar 69% din români se simt confortabili să lucreze alături de... un ateu. Este procentul cel mai mic în Europa (media europeană este 87%). Ne menținem cu procentele cele mai scăzute și cînd e vorba de a lucra alături de evrei, musulmani, budiști. Mai puțin de jumătate din români ar accepta ca fiii și fiicele lor să aibă o relație amoroasă cu aceștia, și doar 51% ar accepta relația copiilor cu o persoană atee.

În fine, în privința persoanelor LGBT, românii sînt cel mai puțin convinși că acestea ar trebui să beneficieze de drepturi egale cu persoanele heterosexuale. Tot cele mai scăzute procente sînt de acord cu legalizarea căsătoriilor între persoane de același sex. Contrastul aici față de media europeană, nu doar față de țările cu cele mai mari procente, este considerabil (peste 40 de puncte procentuale). Nu în ultimul rînd, în 2015 românii se opuneau cel mai tare din Europa (59%) la ideea de a avea un președinte LGBT, precum și la ideea de a avea colegi de muncă din comunitatea LGBT (44%, față de 13% media europeană). 66% din români refuză ideea ca fiul sau fiica lor să fie într-o relație cu o persoană de același sex.

România a ratat echivalentul unui mai '68 – nu doar din cauza faptului că regimul comunist privilegia indistincția socială ca principiu de structurare politică, ci mai ales pentru că anii '70-'80 sînt exact anii revenirii în forță a imaginarului politic naționalist stimulat și exacerbat de regimul lui Ceaușescu. Asta face ca, după 1990, societatea românească să rămînă, pe de o parte, profund mobilizată într-un discurs etnicizant al construcției naționale, iar pe de altă parte, total nepregătită față de accelerarea revendicărilor identitare ce nu fac apel la limbă și la etnie. Nu e însă cazul să fim pesimiști: pînă acum nici unul dintre salturile modernizatoare ale societății românești nu a fost scutit de contratimpi și perplexități majore.

***Camil-Alexandru Pârvu** este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

Oana-Valentina SUCIU

Tu al cui ești? Al lui ...ian

Ce relevanță poate avea o comunitate care numără, oficial, mai puțin de 1500 de suflete? Să zicem, 5000 cu cei care se află în evidența Bisericii Apostolice Armene sau a celei Catolice Armene? Asta probabil cu tot cu cele aproximativ 100 de familii de armeni din fosta Armenie sovietică, sau din țări precum Liban, Siria, Turcia, stabiliți în România în ultimele decenii. Și totuși, sînt puține orașe și tîrguri pe teritoriul țării care să nu aibă o uliță armenească, de la Suceava la Tulcea, la Constanța și ajungînd la București, unde Armeneasca este unul dintre principalele repere urbane.

Sînt urmele fostelor „mahalale" armenești, cartiere cel mai adesea organizate în jurul unei biserici care dă contur geografiei comunității respective, marcînd spațiul și conferindu-i un sens practic, dar și simbolic. Lîngă care, de cele mai multe ori, există și clădirea în care, în urmă cu un secol și mai bine, funcționa și o școală sau redacția unui ziar. În care învățau cei ajunși de pe meleagurile dintre Marea Neagră și Marea Caspică, sau din Polonia sau Constantinopole. Ele s-au format în urma unor valuri succesive de migrație, dînd naștere la patru mari categorii: 1) cea a familiilor de comercianți și meșteșugari veniți în Moldova în secolele XII-XIV, în Muntenia în secolele XIV-XV și în Dobrogea în secolul XVI – de aici se trag cele mai vechi familii armenești din România, care au dat ulterior o boierime rurală și o intelectualitate urbană care și-au pus amprenta pe dezvoltarea țării care le-a primit; 2) familiile care au emigrat din Moldova în Transilvania în secolul al XVII-lea și care au creat așezări precum Dumbrăveni (Elisabetopolis) sau Gherla (Armenopolis – orașul armenilor și la propriu, și la figurat, prima așezare planificată urbanistic de la începutul ei), Frumoasa sau Gheorghieni; 3) urmașii supraviețuitorilor Genocidului Armean din 1915 din Imperiul Otoman – iar faptul că România a fost unul dintre primele state care și-au deschis granițele orfanilor armeni este menționat și în ziua de azi, cu prilejul comemorării anuale a tragicului eveniment, în urma căruia au pierit 1.500.000 de oameni și care a generat una dintre cele mai mari diaspore din lume, dincolo de cea evreiască; 4) migranții de dată recentă, menționați deja, și care, deși puțini numeric, au adus cu ei ceva din spiritul armenesc, în special în rîndurile celor mai tineri.

Ce îi face pe toți acești oameni, aparent atît de de diferiți, armeni? Ce le conferă această identitate, încă pregnantă? Limba? Unii nu o vorbesc deloc sau au cunoștințe sumare de armeană occidentală (care diferă de cea vorbită în Armenia contemporană). Religia? Botezul în religia armeană, fie ea apostolică sau catolică, conferă, într-adevăr, o socializare de tip confesional, care conduce la acceptarea de către comunitate, fiind piatra de hotar identitară. Explicabil, în condițiile în care Armenia este primul stat creștin din lume, din 301 A.D. Cultura și civilizația armeană? Nu întîmplător școlile armenești sînt amplasate în vecinătatea bisericii. Iar un eveniment cultural-urban ca Festivalul „Strada Armenească" din București confirmă și el această simbioză. Dar liantul între toate acestea este dat de simbolul narativ al comunităților armenești din întreaga lume – genocidul. Fie că este vorba despre descendenți ai supraviețitorilor sau despre cei care au aflat despre aceste tragice evenimente din conversațiile șoptite ale bunicilor și străbunicilor, din cărți, din filme sau din muzică, genocidul este, de fapt, problema majoră a comunității armenești din România. Și de oriunde din lume. Ar fi inutil pentru oricine să încerce să înțeleagă memoria colectivă armenească fără a plasa trauma din 1915 în chiar mijlocul identității acestui popor. Să nu uităm că, în ciuda faptului că numărul armenilor din România este invers proporțional cu poziția bună pe care au în sfera minorităților și cu deschidérea arătată de-a lungul secolului XX, statul român încă se ferește de folosirea cuvîntului care începe cu „G". Discuțiile despre patrimoniul material și cultural al celor care au creat tradiție pe meleaguri românești, exact din loialitate față de țara care i-a găzduit și încă se mîndrește cu ei, își pierd din greutate, iar atîta timp cît Genocidul nu este recunoscut de urmașii celor care l-au pus la cale sau de țara-gazdă va exista, întotdeauna, și o anumită tristețe.

Trecutul ocupă un rol central în conștiința de sine a armenilor și în unitatea acestora în ultimele decenii. Cea mai mare provocare la adresa armenilor este de a face pace între trecuturile și amintirile aflate în competiție astfel încît să se poată concentra și pe viitor. Sau, după cum se întreabă la Radio Erevan: „Este posibil să prevedem viitorul?" La care Radio Erevan răspunde: „Da, nici o problemă. Problema noastră este cu trecutul, că se tot schimbă!"

***Oana-Valentina Suciu** este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

1918. A fost sau n-a fost?

o polemică

*Centenarul Marii Uniri readuce în actualitate o mai veche polemică: ce s-a întîmplat, de fapt, la 1 decembrie 1918? A fost Unire sau anexare? I-am invitat la o confruntare amicală pe jurnalistul și scriitorul **Mihai Buzea** și pe **Bakk Miklós,** conferențiar la Universitatea Sapientia din Cluj.*

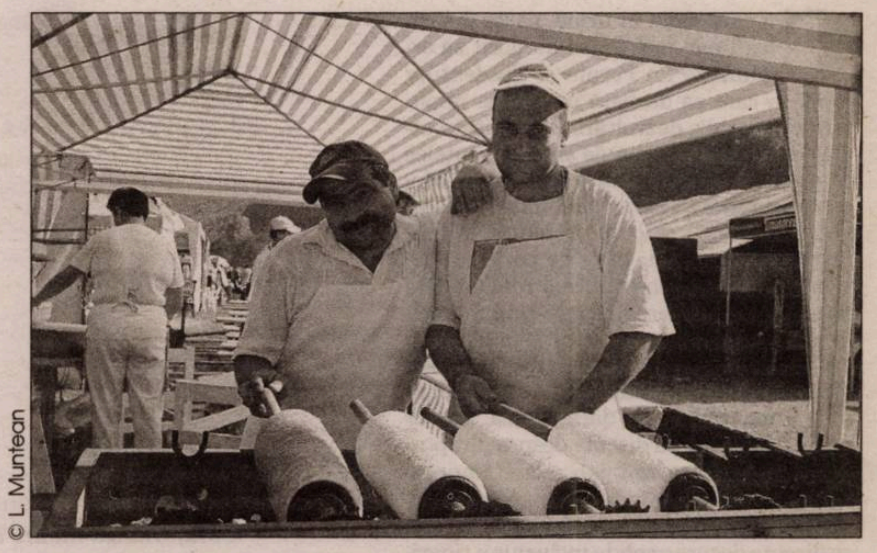
© L. Muntean

Mihai Buzea: Toamna lui 1918 n-a însemnat nici „unire“ (versiunea românilor), nici „anexare“ (versiunea maghiarilor), ci mai degrabă o „improvizație“ pentru toate părțile implicate. Cred că, deși aflat în afara Transilvaniei propriu-zise, Banatul este cel mai bun exemplu pentru ce vreau să spun: germanofonii proclamă Republica Bănățeană (Timișoara, 31 octombrie), sîrbii proclamă unirea Banatului cu Serbia (Novi Sad, 25 noiembrie), românii proclamă unirea Transilvaniei și Banatului cu România (Alba Iulia, 1 decembrie), maghiarii proclamă unirea Transilvaniei și Banatului cu Ungaria (Cluj, 22 decembrie). Deci, odată cu declarația de la 11 noiembrie a încă-împăratului Carol (pe care o putem „tălmăci“, popular și foarte pe scurt, cam așa: „Am pierdut războiul. Vă dezleg de jurămînt. Faceți ce vreți!“), toată lumea se simțea datoare să „proclame“ ce poftea! Nu-i de mirare că, în aceste condiții, oamenii n-au putut să sențeleagă cu binișorul și s-au apucat iar de război, deși războiul („Cel Mare“) de-abia se terminase. N-au existat referendumuri, plebiscite, consultări ale voinței populare etc., a existat însă un profund sentiment de *wind of change* pe care fiecare actor a încercat să-l facă să sufle în pînzele propriei sale corăbii. Și cum „corăbiile“ navigau în direcții opuse, totul s-a terminat prost: Banatul a fost spart în trei, Partiumul tot în trei, doar Transilvania a scăpat întreagă, numai că oamenii ei au rămas învrăjbiți. Oricine a trecut printr-o despărțire și a trebuit ulterior să împartă spațiul locativ cu fosta sau fostul înțelege ce vreau să spun. Revenind la chestiune, mă opun ideii că a fost vorba de o anexare, pentru că între 11 noiembrie 1918 și 4 iunie 1920, „proprietarul legal“ (Imperiul) încetase să existe.

Bakk Miklós: Desigur, dacă picăm în capcana unui formalism logico-juridic, pierdem înțelegerea complexității schimbării. „Unire“ sigur nu a fost, pentru că la vremea respectivă unitatea teritorială care a devenit parte a României Mari nu a existat. Teritoriul denumit azi Transilvania și Banat în cadrul României este un decupaj ce depășește granițele istorice (în cazul Transilvaniei), respectiv ciuntește teritoriul istoric (în cazul Banatului), și a fost configurat după decizii circumstanțiale, conform intereselor strategice ale marilor puteri învingătoare. Nu a fost „unire“ nici conform modului de decizie, întrucît hotărîrii de la Alba Iulia i se poate contrapune hotărîrea maghiarilor din Cluj (care, și ei, s-au referit la punctele wilsoniene și au fost secondați de cîțiva social-democrați români și de cîțiva reprezentanți ai șvabilor din Banat), după care s-ar fi impus consultări, recunoașteri reciproce, negocieri privind modul plebiscitar de a stabili atît granițele, cît și sistemul constituțional al convețuirii. Modul de trasare a granițelor indică, mai degrabă, „anexare“. Desigur, și această interpretare trebuie nuanțată, cum ați făcut dvs. Referirea la dispariția „proprietarului legal“ trebuie, iarăși, nuanțată, pentru că Ungaria era entitate separată în cadrul Monarhiei Bicefale, și se considera anterioară și existenței construcției habsburgice, deci și mai legitimă.

Dincolo de această dispută terminologică, este vorba, în esență, de două procese de construcție națională, cel al maghiarilor și cel al românilor, care au ajuns într-un conflict irezolvabil la datele situației istorice din 1918-1920. Și cum cea maghiară a fost legată de existența Monarhiei Bicefale, sortită strategic dispariției, cea românească a devenit cîștigătorul istoric al situației, cu un beneficiu teritorial foarte mare. „Asocierea contractuală“ de care vorbiți nu s-a realizat. Faimosul punct III/1 pe care-l citați ar fi putut deveni un punct de plecare în construcția unei asemenea convietuiri asociate, însă sistemul constituțional construit începînd cu 1923 a fost negația completă a unei asemenea asocieri. Orice constituționalist serios își dă seama că acceptarea faptului că în Transilvania sînt mai multe popoare implică o organizare internă de tip federativ. În mod curios, această organizare a statului a fost proiectată la Alba Iulia de românii din Transilvania care, astfel, vedeau o reorganizare a României Mari dinspre tradiția convietuirii din Transilvania, tradiție abrogată complet de etatismul de tip francez, adoptat ca unic model al modernității politice în Vechiul Regat.

Societatea maghiară de azi este mult mai rurală – adică este subreprezentată, față de raportul etnic general.

Este clar că statul național ungar avea viziunea omogenizării naționale, însă românii au avut pîrghii de rezistență. Din punct de vedere economic și cultural, societatea românească din Transilvania a avut progrese, s-a format o clasă de mijloc, existau școli, în multe privințe peste nivelul Vechiului Regat. Totuși, presiunea omogenizatoare a statului național maghiar întreținea sentimentul periclitării existenței comunitare, un sentiment care, prin resorturi ideologice, este prezent și azi. Deci, a fost un sentiment al pericolului existențial-comunitar care s-a transpus într-o narațiune a suferinței naționale în ciuda unui progres civilizațional clar. Similar, se poate constata și azi că degeaba există percepția majoritară „pentru noi a fost sau este tot așa de greu ca și pentru ei!“, perspectiva maghiarilor asupra prezervării comunitare este totuși fundamental diferită, și această diferență de percepție evaluează diferit condițiile vieții cotidiene. În plus, societatea maghiară de azi este mult mai rurală – adică este subreprezentată, față de raportul etnic general, în mediul urban –, subreprezentată, totodată, și în pătura intelectuală, și în majoritatea specialiștilor de înaltă calificare.

Cum sînt aceste drepturi colective, exclusive sau incluzive? Și aici e o capcană discursivă, menținută politic: cea a așa-zisei „etnicizări“. În legătură cu autonomia Ținutului Secuiesc, argumentul larg răspîndit este că se dorește pe bază etnică, deci trebuie refuzată. Însă acest argument este colportat de partidele *mainstream* românești. O discuție în detaliu ar arăta că este vorba de o autonomie regională specială în care se ține de cont și de situația etno-demografică specială a unei regiuni care este determinată în primul rînd istoric și nu etnic. Dar, datorită condițiilor istorice, românii aici sînt o minoritate locală, deci organizarea instituțională a regiunii trebuie să țină cont de acest specific dacă se urmărește ca descentralizarea să aibă loc în condițiile prezervării egalității, nu numai între indivizi, dar și între grupuri. Similar, se aude ca argument împotriva formelor de învățămînt – școli, facultăți – în limba maghiară că acestea urmăresc „segregarea etnică“ a învățămîntului. Însă acest argument se poate baza, logic, numai pe două supoziții, ambele dezonorante pentru cei care îl formulează. Prima presupoziție dezonorantă ar putea fi că nu este vorba de o departajare lingvistică între formele instituționale din România, ci maghiarii ar face, la admitere, un control, un „triaj“ etnic și ar admite numai elevi sau studenți de origine maghiară. Ceea ce este, în mod clar, fals. A doua presupoziție nerostită ar putea fi că, deși este vorba de o separare lingvistică a învățămîntului și elevii sau studenții români ar putea intra în aceste clase, pentru ei ar fi un lucru nemeritoriu, deci separarea lingvistică servește numai handicapaților lingvistici din cadrul etnicilor maghiari. Folosirea argumentului „etnic“, cu blocajele aici amintite ale dialogului, este însă și o consecință a mobilizării politice pe clivajul etnic al sistemului de partid. Iar aici avem o consecință a Trianonului. Instituționalizarea reprezentării politice a început, deja imediat după 1918, pe baze „naționale“. Atît Partidul Național Țărănesc, cît și Partidul Maghiar sau cel al germanilor din România interbelică sînt construcții politice pe clivajele naționale ale societății ardelene. Apariția liberalilor în viața politică a Transilvaniei a fost o construcție clientelară venind dinspre București. Trebuie să admitem că a fost una de succes, reușind să racoleze chiar și politicieni maghiari de marcă așa cum a fost, de exemplu, primarul Tîrgu Mureșului, György Bernády. Acest lucru însă nu schimbă peisajul de bază, și anume, viața politică din Transilvania a păstrat mult timp – și într-un fel păstrează și azi, ca o consecință – caracterul de bază al societății din Transilvania: faptul că a fost și este (în regres) o societate a „popoarelor conlocuitoare“.

Libertatea conștiinței este absolută. Libertatea tutulor cultelor este garantată întru cît însă celebrațiunea lor nu aduce o atingere ordinei publice sau bunelor moravuri. Religiunea ortodoxă a resăritului este religiunea dominantă a Statului român. Biserica Ortodoxă Română este și remîne neaternată de ori-ce chiriarhie streină, păstrîndu-și însă unitatea cu Biserica ecumenică a Resăritului în privința dogmelor. Afacerile spirituale, canonice și disciplinare ale Bisericei Ortodoxe Române, se vor regula de o singură autoritate sinodală centrală, conform unei legi speciale. Mitropoliții și episcopii eparhioți ai Bisericei Ortodoxe Române sunt aleși după modul ce se determină prin o lege specială.

Constituția României de la 1866, articolul 21

Gelu DUMINICĂ

Romii: grup social sau minoritate etnică?

Cu ceva timp în urmă, parte din colegii mei mai tineri au dorit să organizeze un Forum al Studenților Romi în care să dezbată nevoia de împuternicire locală, dezvoltare a identității etnico-culturale și stimă de sine. Am înțeles că mare parte nu se (mai) regăsesc în ideea că „romii sînt săraci, analfabeți și sînt veșnic victime", discurs promovat atît de instituțiile statului, cît și de parte a liderilor mișcării civico-politice a romilor. Din păcate, cei care doreau să susțină financiar acest eveniment, o instituție publică, au considerat că trebuie să schimbe obiectivul identificat de studenții romi și să le propună (cu mențiunea că, dacă refuză, nu vor primi finanțare) să discute despre „drepturile tinerilor dezavantajați social" împreună cu tineri aparținînd și altor grupuri vulnerabile. Nevoia unui eveniment în care să se discute despre agenda incluziunii tinerilor proveniți din medii vulnerabile este evidentă. Ceea ce m-a intrigat în acest mod de acțiune a instituției finanțatoare a fost faptul că a pus egal între „sărăcie/excluziune" și minoritatea romilor, chiar și atunci cînd cei avuți în vedere drept „beneficiari" sînt cei din clasa de mijloc, suprareprezentată în rîndul studenților.

În mentalul colectiv, romii sînt fie foarte săraci (cerșetorii), fie foarte bogați (cei cu „palate" și „maneliștii"). Între cele două categorii, pentru foarte mulți din jurul nostru nu e nimic, toți romii care muncesc, studiază, plătesc taxe și locuiesc oriunde printre ceilalți fiind total invizibili atît pentru societatea românească, cît și, paradoxal, pentru *leadership*-ul rom. Nevoile lor, chiar dacă există și țin mai degrabă de respectarea drepturilor culturale, egalitate de șanse, stimă de sine și autorealizare, sînt ignorate și nu sînt cuprinse de discursul nimănui. A fi rom/țigan era definit, pînă de curînd, ca un „epitet acordat unei persoane cu apucături rele" (DEX, 2013), acest lucru fiind posibil și din cauza unui mod profund deficitar de reprezentare a intereselor etnice pus în practică de societatea civilă și politică romă.

„Majoritatea nu are dreptul să-și impună porcăriile unei minorități."

GEORGES WOLINSKI

Incapabili să dezvolte o viziune modernă de dezvoltare a minorității și deturnată de mediocri, fără a-și propune să coaguleze masa de votanți romi care să-și voteze propriii candidați (de altfel, este și foarte greu ca cineva care trăiește de sute de ani la marginea societății să aibă stima de sine suficient de dezvoltată astfel încît să se exprime, în spațiul politic, etnico-identitar), foarte ușor de „cumpărat" cu mici atenții oferite în perioada alegerilor, liderii politici ai romilor sînt percepuți ca fiind niște „vătafi" capabili să-i controleze pe cei ce sînt considerați „sălbatici". Acest fel de a reprezenta interesele romilor a adus cu sine schimbări minore ale situației existente la nivelul comunităților locale, mediul politic românesc fiind conștient că-și poate cumpăra votanții aruncînd ciozvîrte doar în perioada alegerilor.

Fără a fi considerat un partener și un sprijin ce poate fi accesat de instituția statului în demersul său de a promova bunăstarea socială, mediul asociativ non-guvernamental rom, chiar dacă a încercat să contrabalanseze gellnerian rolul statului fără să-i ia locul, a reușit, mai degrabă, să aibă acțiuni reactive decît unele strategice. Atît dialogul cu Guvernul, cît și cel interorganizațional au fost și rămîn deficitare. Chiar și așa, marile realizări în dezvoltarea romilor din România în context social, cultural-identitar și de reprezentare sînt, în integralitatea lor, meritul mediului asociativ.

Spațiul public românesc este ocupat, atunci cînd vorbim despre romi, de regi, împărați, vrăjitori, gagicari, maneliști și infractori. Sîntem singura minoritate națională care reușește să nu reacționeze solid atunci cînd majoritatea îi impune reprezentanții, transformîndu-i chiar în „modele". În următoarea perioadă, societatea civico-politică a romilor trebuie să treacă în secundar agenda socială, în favoarea uneia care presupune dezvoltarea unei viziuni etnico-minoritare. Acest lucru nu înseamnă abandonarea nevoilor sociale ale unora dintre romi, ci doar conștientizarea faptului că nu putem dezvolta o minoritate fără a promova agenda clasei de mijloc, cea fără de care nu se poate face o schimbare reală și sustenabilă. Iar acest lucru presupune să vorbim și să acționăm mai mult pe ceea ce studenții care doreau să organizeze Forumul propuneau să o facă, și anume despre respectarea drepturilor identitare, egalitate de șanse, stimă de sine și autorealizare.

***Gelu Duminică** este sociolog, director executiv al Agenției de dezvoltare comunitară „Împreună".*

Petru CLEJ

„Antisemitismul ca drept fundamental"

„În România, antisemitismul e un drept fundamental al omului." Fiți pe pace, acest articol nu e scris de un antisemit. Citatul de mai sus aparține fostului meu coleg de origine evreiască de la BBC, Dorian Galbinski, care la începutul anilor '90 a dat această replică unui tînăr jurnalist din România care îi spusese franc: „Eu sînt foarte antisemit".

Au trecut de atunci peste 25 de ani și, deși evreii aproape au dispărut din România, antisemitismul e în continuare prezent. Apariția și cvasi-generalizarea Internetului au perpetuat și uneori au potențat acest fenomen: dacă-ți arunci privirea pe comentariile la articole care ating chestiunea evreiască (iar uneori nici măcar nu o ating) te îngrozești de antisemitismul violent pe care acestea îl promovează. La o simplă căutare pe Facebook cu „moarte jidanilor" obții sute de rezultate. Este foarte probabil că majoritatea celor care fac comentariile n-au cunoscut în persoană nici un evreu în viața lor. De unde și binecunoscutul antisemitism fără evrei, care se insinuează și în viața publică.

„Antisemitismul în România a devenit un produs de larg consum. Comercializat de politicieni ca un ingredient al naționalismului, antisemitismul se scurge și curge în sistemul de canalizare al politicii românești... într-o țară în care trăiesc mai puțin de 3000 de evrei, majoritatea lor fiind persoane în vîrstă, poate pentru unii este surprinzător că eu afirm că în România există antisemitism...", spune președintele fondator al Centrului pentru Monitorizarea și Combaterea Antisemitismului, Marco Maximilian Katz. „Această stare de fapt este o dovadă vie că existența antisemitismului în era noastră nu mai necesită prezența evreilor... așijderea unui virus, este nevoie numai de o mică adiere pentru ca antisemitismul să devină virulent...", adaugă el.

Perspectiva integrării României în NATO a determinat autoritățile să treacă la acțiune: guvernul condus de Adrian Năstase a adoptat, în 2002, Ordonanța de Urgență 31, care incrimina mișcările și propaganda fasciste, precum și negarea Holocaustului și cultul unor persoane condamnate pentru crime împotriva omenirii, de pildă Ion Antonescu. Efectul a fost practic nul, chiar și după amendarea ordonanței prin Legea 217/2015, care incrimina în mod explicit propaganda legionară și negarea Holocaustului din România.

Publicarea în 2004 a Raportului Comisiei „Wiesel" prin care statul român recunoștea, în sfîrșit, responsabilitatea regimului Antonescu în moartea a 280.000-380.000 de evrei și a 11.000 de romi în perioada 1940-1944 ar fi trebuit să reprezinte un moment de cotitură în combaterea antisemitismului. Numai că acest act oficial, bazat în mare parte pe documente din arhivele românești, a rămas puțin cunoscut publicului, iar dintre cei care-l cunosc, o bună parte îl contestă ca fiind „un act dușmănos al evreilor împotriva poporului român" impus și acceptat de România în chiar anul în care Uniunea Europeană a decis acceptarea de principiu a aderării țării, produsă la 1 ianuarie 2007.

A fost înființat Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel", instituție publică sub egida Guvernului României, care are ca rol „identificarea, culegerea, arhivarea, cercetarea, publicarea documentelor și rezolvarea unor probleme științifice referitoare la Holocaust, elaborarea și implementarea de programe educaționale și culturale privind acest fenomen istoric". Văzut de antisemiți ca un „instrument al evreilor", Institutul „Wiesel" s-a făcut adeseori impopular în aceste medii prin atitudinea intransigentă față de renașterea în diferite forme a legionarismului și de manifestările de negare a Holocaustului.

„Din perspectiva noastră, promovarea simbolurilor Mișcării legionare, a memoriei eroizante a elitei legionare sau a unor persoane condamnate pentru crime de război reprezintă o modalitate insidioasă de a minimaliza memoria Holocaustului și poate fi deci considerată ca o manifestare de antisemitism", afirmă directorul Institutului „Elie Wiesel", Alexandru Florian, care acuză autoritățile de pasivitate în fața acestui fenomen. „Faptul că uneori administrația locală încurajează memoria «rea» a Holocaustului sau că OUG 31/2002 modificată prin Legea 217/2015 nu produce efecte credem ca poate fi încadrat la rubrica «Ce nu fac autoritățile pentru a combate antisemitismul». Aș aminti aici refuzul Primăriei Cluj de a schimba denumirea străzii Radu Gyr, fruntaș al Mișcării Legionare, sau nefinalizarea anchetei penale timp de ani de zile în privința unor cazuri posibil de încadrat în OUG 31/2002 (salutul nazist în fața Institutului «Elie Wiesel», respectiv negarea în public a Holocaustului)", afirmă directorul Alexandru Florian.

Un recent sondaj de opinie comandat de Institutul „Elie Wiesel" arăta că evreii au o imagine mai bună (sau mai puțin proastă) decît cea a altor minorități, cum ar fi maghiarii sau romii, dar și faptul că doar o treime dintre cei chestionați consideră că în România ar fi avut loc un Holocaust.

E o creștere cu 5% față de sondajul similar realizat în 2015, dar care nu schimbă esențial datele problemei în ceea ce privește antisemitismul din România.

***Petru Clej** este jurnalist, corespondent la Londra al Radio France Internationale – România.*

Dan DRĂGHIA

De la „națiuni conlocuitoare" la „poporul muncitor"

Primul stereotip s-a conturat în perioada anilor '40-'50, cei ai instalării și consolidării comunismului. Atunci, pe un fond încă marcat de naționalismul anilor '30, implementarea principiului marxist al solidarității de clasă în locul celei bazate pe etnie a generat resentimente mai ales la adresa evreilor, care erau bine reprezentați în structurile de conducere ale Partidului Muncitoresc Român. Nu a mai contat că, în aceeași perioadă, numeroși alți evrei erau arestați doar pentru că erau evrei. Însă, odată cu evoluția regimului și cu schimbarea priorităților acestuia, solidaritatea etnică românească a ajuns să prevaleze sub Ceaușescu, iar stereotipul principal a luat forma unui „pericol unguresc" iminent. De altfel, deși la începuturi regimurile de extracție marxistă au văzut în naționalism principalul adversar politic, odată consolidate, au transformat sentimentele naționale în principalele lor arme politice.

Deportarea germanilor în URSS din 1945 a fost prima experiență pe care comuniștii români au avut-o legată de minorități. Așa cum a fost cazul și cu deportarea sîrbilor din Banat, în urma conflictului dintre Tito și Stalin, în 1951. O dovadă că regimul nu mai respecta „învățătura marxistă" atunci cînd imperativele politice cereau altceva. De altfel, perioada de tranziție către Republica Populară Română (1944-1948) s-a caracterizat printr-o raportare diferențiată la principalele grupuri etnice, marcată mai mult de experiența recentă a acestora cu majoritatea și de interesul politic, și mai puțin de preceptele ideologice.

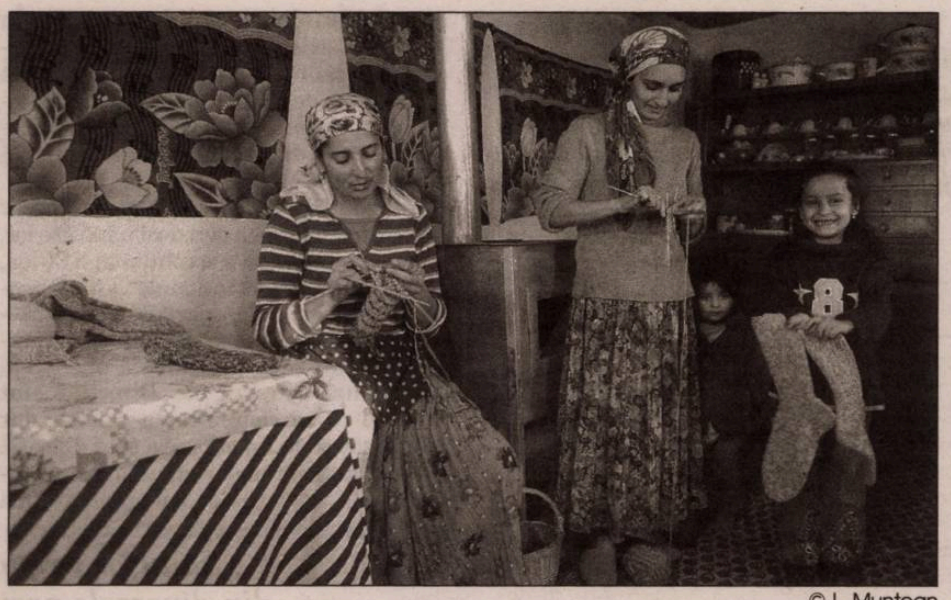

© L. Muntean

stat Israel, prin intermediul evreilor de stînga emigrați. Pe urmele neîncrederii reînnoite a lui Stalin în naționalitățile care subminează unitatea blocului comunist, regimul de la București a hotărît ca problema „naționalităților conlocuitoare să fie subordonată sarcinilor prioritare ale proletariatului" *(Raportul Tismăneanu,* 2007). Acum capătă prioritate Comitetele Democratice ale minorităților: Evreiesc, Rus și Ucrainean, Albanez, Grec, Bulgar, Sîrb, Tătar și Turc. Alături de Comitetul Antifascist German și de Regiunea Autonomă Maghiară (1952-1967), toate au fost mecanisme organizatorice create cu scopul de a goli de substanță viața comunitară separată a minorităților prin in-

Anii '80, marcați de lipsuri economice și de o politică a derapajului naționalist extrem, au reprezentat apogeul.

Astfel, în cazul minorității maghiare, cea mai numeroasă, dar marginalizată în interbelic, guvernele comuniste au dus o politică de cooptare prin intermediul Uniunii Populare Maghiare (1944-1953), organizație de natură muncitorească ce își aroga reprezentarea maghiarilor pe baze comunitare. Germanii, pe de altă parte, au fost reprimați și marginalizați sub pretextul unei așa-zise denazificări, exprimată și în denumirea viitorului organism comunitar ce le era destinat, Comitetul Antifascist German (1949-1953). Cel de-al treilea grup minoritar relevant, evreii, venind după o politică de exterminare care a fost dusă împotriva lor de regimul Antonescu, au devenit în mod natural foarte activi politic în această perioadă, inclusiv în Partidul Muncitoresc Român. Nu în ultimul rînd, romii, reprezentați de Uniunea Generală a Romilor (1947-1949), au beneficiat și ei de o atenție sporită din partea comuniștilor, fiind priviți, ca și evreii sau maghiarii, drept „tovarăși de drum". Partidul Muncitoresc Român avea nevoie de minorități pentru a-și impune dominația politică totală asupra societății.

Semnalul modificării politicii regimului față de minorități dintr-o direcție etnică într-una de clasă a fost dat de Rezoluția Biroului Politic al CC al PMR asupra „problemei naționale" din decembrie 1948. Dincolo de problemele punctuale care existau în relația cu minoritățile pe plan intern, Rezoluția trebuie privită și într-un context internațional, generat de „erezia" națională a lui Tito și de eșecul URSS de a atrage în blocul comunist nou înființatul

cluderea acesteia în structurile de stat, inclusiv prin naționalizarea bunurilor.

Eficiența acestei politici de subordonare ideologică a problemei minorităților, în fapt o asimilare mascată, s-a făcut simțită din plin în următorul deceniu și jumătate prin efectele ei în planul vieții comunitare. Cel puțin în cazul evreilor și germanilor, a marcat începutul procesului de emigrare în masă către Israel și Germania. Tocmai din cauza faptului că „nu dădea bine" pentru ideea „raiului socialist" construit în România, emigrarea a fost privită la început reticent de către autorități. Dar noua orientare națională generată de venirea la putere a lui Ceaușescu, afirmată în mai 1968 (invazia sovietică în Cehoslovacia) și întărită prin restalinizarea adusă de Tezele din iulie 1971 (vizita lui Ceaușescu în Coreea de Nord), a permis inclusiv dezvoltarea unor forme grotești de speculare a problemei minorităților, așa cum a fost vînzarea evreilor și germanilor.

Din acest tablou al minorităților se poate observa lipsa unui Comitet Democratic și în cazul romilor. Problematica romilor exprimă de altfel cel mai bine idealul asimilator al regimului comunist, mai întîi pe criterii de clasă și apoi pe criterii etnice deghizate în sintagma „poporului muncitor", care nu putea fi decît român. Odată cu desființarea Uniunii Generale a Romilor, în 1949, această minoritate și-a pierdut statutul oricum incert de categorie etnică, devenind „o problemă socială", situație care s-a păstrat pînă la căderea comunismului. Uniformizarea pe criterii sociale și negarea diferențelor etnice în interiorul „societății socialiste multilateral dezvoltate" a lui Ceaușescu a fost următorul pas pe care l-a făcut regimul în problema minorităților. Așa au apărut, spre sfîrșitul anilor '60, Consiliile Oamenilor Muncii pe naționalități, între care cel mai important a fost, evident, cel de naționalitate maghiară.

Cu evreii și germanii în curs de emigrare, deci neinteresați de viața comunitară în România, și cu romii transformați în problemă socială, maghiarii au rămas în ultimele două decenii ale regimului singura problemă de natură etnică. Oricum, încă din momentul Revoluției maghiare din 1956 au început să fie priviți cu suspiciune de către regim și din perspectivă ideologică, ca etnie anticomunistă, suspiciune care se adăuga peste naționalismul antimaghiar istoric al românilor. Tranziția către o raportare șovină s-a produs pe măsură ce dictatura personală a lui Nicolae Caușescu a apelat tot mai mult la resurse din inventarul naționalist pentru a se legitima. Anii '80, marcați de lipsuri economice și de o politică a derapajului naționalist extrem, au reprezentat apogeul. Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară a devenit Consiliul Oamenilor Muncii Români de Naționalitate Maghiară, iar spațiul public a fost epurat de orice referire la minoritatea maghiară, inclusiv prin îndepărtarea celebrelor, azi, plăcuțe bilingve. Reacția comunității maghiare a fost în mod firesc una de opoziție, de unde și rolul jucat de reprezentanții acesteia în Revoluția din 1989 sau în conflictele interetnice din primele luni ale anului 1990. De cealaltă parte, escaladarea s-a produs prin întreținerea permanentă a temerilor legate de o posibilă dezlipire a Ardealului de România, marcînd un drum al minorităților în comunism care, departe a produce înfrățirea românilor și maghiarilor în jurul idealului comunist, a generat și mai multă dezbinare.

***Dan Drăghia** este doctor în științe politice al Universității din București. Cercetător la Centrul de Consultanță Istorică (http://consultantaistorica.ro/).*

Drepturile minorităților

- 1648 – Tratatul de la Westfalia, între Franța, Sfîntul Scaun și Aliați (printre altele, se referă la protejarea protestanților din Germania)
- 1660 – Tratatul de la Olivia între Suedia, Polonia și Prusia (pentru protejarea drepturilor catolicilor și evanghelicilor din teritoriile cedate Suediei)
- 1669 – Tratatul de la Karlowitz, între Polonia și Imperiul Otoman (pentru respectarea drepturilor catolicilor din Imperiul Otoman)
- 1774 – Tratatul de la Kuciuk-Kainargi, între Rusia și Turcia (privitor la creștinii din Turcia)
- 1815 – Actul Final al Congresului de la Viena, semnat între Rusia, Austria și Prusia (printre altele, asigură polonezilor aflați pe teritoriul lor instituții pentru a-i proteja de influența celor trei guverne)
- 1830 – Protocolul Conferinței de la Londra (în care e menționată respectarea libertăților politice și civice ale tuturor cetățenilor Greciei, indiferent de religie)
- 1856 – Convenția de la Paris (s-a reglementat inclusiv protecția cultelor creștine)
- 1878 – Tratatul de la Berlin (între Bulgaria, Muntenegru, România și Serbia. Prevede asigurarea drepturilor egale ale tuturor cetățenilor lor)
- 1881 – Convenția internațională de la Constantinopol (prevederi privind protecția musulmanilor)
- 1945 – Carta Națiunilor Unite
- 1948 – Convenția cu privire la Prevenirea și Pedepsirea Crimei de Genocid
- 1965 – Convenția Internațională cu privire la Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială
- 1978 – Declarația UNESCO cu privire la Rasă și Prejudiciul Rasial
- 1992 – Declarația ONU cu privire la Drepturile Persoanelor aparținînd Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase și Lingvistice
- 1996 – Recomandarea 1300 privind protecția drepturilor minorităților (elaborată de statele membre ale UE)

(sursa: RADOR)

Liviu ROTMAN

Evreii – o perspectivă instituțională

Lipsa îndelungată a statului, adică a organismului care să gestioneze toate aspectele societății, i-a obligat pe evrei să găsească o structură care să-l înlocuiască. Aceasta este Comunitatea (în ebraică este numită kehila), cunoscută în spațiul românesc cu mai multe denumiri, ca breasla (de origine central-otomană), cu cea turcească de rufet sau cu denumirile de origine greacă eforie și epitropie.

În spațiul românesc au existat astfel de comunități, bazate pe etnie, și la alți alogeni (armeni sau greci etc.). Acestea aveau, în raport cu statul român, în primul rînd un caracter fiscal, erau supravegheate de vistiernic și asigurau plata taxelor (mai mari decît ale majoritarilor). În schimbul achitării acestora, structurile menționate primeau o autonomie internă, ele gestionîndu-și viața socială: justiție, instrucție școlară, organizare religioasă, asistență socială etc. Este un sistem pe care l-am caracteriza, simplu, „autonomie contra bani". Comunitatea evreiască e un complex instituțional care are în componență structuri specifice de cult, școlare, justiție, asistență socială și sanitară. Acestea aplica strategiile comunitare, ce pot fi asemuite cu conceptul modern de „politici publice".

În spațiul evreo-român, conducerea acestor structuri era asigurată de lideri religioși și seculari. Cel religios era numit *Hahambașa*. Recunoscut de domn, el este într-un fel garanția autonomiei comunității, căci, așa cum se spunea într-un document din 1727, el conduce „pentru folosul și chiverniseala breslei, după obiceiul lor", dar domnul nu uită să amintească de plata impozitelor: „și cu a lui povățuire (a *hahambașei) și chivernisela și visteria se folosește*". Iar conducerea seculară era reprezentată de staroste, care este un administrator al Comunității. Deci comunitățile evreiești aveau o recunoaștere, iar liderii lor erau parte din sistemul politic al Principatelor, ceea ce constituia o legitimitare a existenței lor. Aceasta se regăsește în menționarea lor, alături de majoritari și alți „străini": „tîrgoveți, de orișice fel, moldoveni, armeni, jidovi și greci".

Criza comunității

Situația avea să se schimbe odată cu apariția și consolidarea statului-națiune, care nu accepta existența unor structuri intermediare, de tip breaslă, fie etnice, fie profesionale. Concepția de bază a noului tip de stat este legătura directă între Putere și individ, fără intermediere. În noua realitate se va acționa pentru desființarea acestora sau pentru golirea lor de conținut. În actuala formă, autonomia era inacceptabilă. Un prim moment al acestor măsuri a fost adoptarea Regulamentului Organic, care prevedea că „orînduielile breslelor, a ruptașilor și a companiștilor încetează". Semn al acestor schimbări, atribuțiile lui *hahambașa* „...se mărginesc numai întru împlinirea slujbelor duhovnicești și a credinței evreiești" deci devin exclusiv religioase.

În paralel cu aceste schimbări de ordin juridic și politic au loc și schimbări în atitudinea față de evrei. Se petrece, mai întîi la nivelul discursului public, apoi în practica guvernării, o degradare a situației lor. Se va accentua în mentalul colectiv imaginea „evreu egal străin". Expresie a acestei idei avea să fie neacordarea cetățeniei evreilor, prin Constituția din 1866. În acest context, va crește ostilitatea față de comunități, care sînt învinuite că sînt „stat în stat", deci potrivnice suveranității statului-națiune. În paralel, a existat o „erodare" din interior a Comunității, structura tradițională era negată de noile necesități ale membrilor săi, care refuză vechea solidaritate. Era unul din semnele autoemancipării evreilor.

În condiții noi, se caută și se găsesc soluții noi. În lumea evreo-română are loc, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o „explozie organizațională". Mai concret, este vorba de apariția unor structuri autonome, asociații cu scop precis: înființarea și întreținerea unei școli, unui spital sau azil etc. Direcțiile sînt aceleași ca în comunitatea clasică, dar modalitatea de funcționare este diferită. Caracteristicile noilor structuri sînt autonomia – ele nu sînt subordonate nici unui tip de instituție – și participarea voluntară a membrilor acestor organizații la activități. Conducerea este asigurată de personalități din elita economică și intelectuală. În fapt, aceste organizații sînt forme ale societății civile moderne evreiești care devin motoarele diverselor activități în slujba colectivității.

(1) Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținînd minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

(2) Măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor aparținînd minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români.

Constituția României, articolul 6

„Sudura" organizațiilor evreiești din diversele provincii s-a făcut greu.

Marile speranțe

După Primul Război Mondial, părea că va veni o perioadă bună pentru populația evreiască și instituțiile sale. Chiar în ziua proclamării Marii Uniri, se stabilea, la Alba Iulia, „deplina libertate națională pentru popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sînul său". O declarație modernă, profund democratică, patronată de spiritul european al lui Iuliu Maniu. Pe baza acestei generoase declarații, Constituția din 1923 a acordat evreilor cetățenia deplină, România fiind ultima țară din Europa care a legiferat emanciparea politică a evreilor. Din păcate, emergența antisemitismului, atmosfera pogromistă aproape permanentă vor crea probleme serioase activității instituțiilor comunitare. În fapt, principala direcție a acestor instituții avea să fie combaterea antisemitismului. Pentru a facilita această luptă, se creează, în 1936, o organizație ce va tutela întreaga activitate comunitară: Federația Uniunii Comunității Evreilor din România (FUCE).

Figura centrală a vieții evreiești interbelice a fost juristul dr. Wilhelm Filderman, care și-a închinat viața și cariera apărării populației mozaice, în cele mai grele perioade din istoria sa.

În același timp, trebuie subliniat că „sudura" organizațiilor evreiești din diversele provincii s-a făcut greu. Cele două decenii ale României Mari au constituit o perioadă prea scurtă pentru realizarea unei integrări autentice, datorită unor diferențe culturale importante. Și totuși, în ciuda atmosferei grele, a ostilității ce lua adesea forma violenței, instituțiile evreiești au reușit o serie de succese, pe plan cultural, al instrucției, al asistenței medicale.

Holocaustul și regimul comunist totalitar

Capitolul românesc al Holocaustului se caracterizează prin degradarea civică a populației evreiești, printr-o legislație care îi excludea de la cele mai importante activități: învățămînt, sănătate, meserii liberale, instituții artistice, prin deposedarea de proprietățile lor, atît la nivel individual, cît și comunitar, prin deportări, violență fizică, exterminare. Pentru a scădea capacitatea de rezistență a populației evreiești, guvernul Ion Antonescu a desființat organismul central, adică FUCE. Aceasta este înlocuită de Centrala Evreilor, o organizație colaboraționistă, de tip *Judenrat,* creată în întreaga zonă ocupată sau dominată de hitleriști. Rolul acestei organizații era de a ușura aplicarea legilor antievreiești. Comunitățile evreiești din teritoriu au rămas, dar erau atent supravegheate de filialele Centralei. Zestrea de proprietăți comunitare a fost confiscată: edificii de școli, spitale, biblioteci, chiar și sinagogi. Regimul a expropriat cimitire, cum a fost cimitirul Sevastopol din București, dispunînd exhumarea cadavrelor.

Prăbușirea guvernării Antonescu, în urma actului de la 23 august 1944, a trezit speranțe pentru populația evreiască. Dar speranțele perioadei de tranziție au durat puțin. Noul regim totalitar comunist ce s-a instaurat în România nu privea cu simpatie ideea de alteritate, inclusiv cea etnică. Într-o primă etapă, comuniștii au încercat să golească instituția comunitară de funcțiile ei tradiționale: învățămînt, sănătate, asistență socială, activități ce au fost preluate de stat. Chiar și așa, fără funcțiile sale de bază, comunitatea era privită cu ostilitate. Puterea a realizat că în jurul Comunității se poate realiza un „spațiu alternativ", periculos pentru un regim ce își propunea un control general al societății. Comunitățile evreiești, ca și alte instituții din sfera evreiască, au fost supuse unui control permanent din partea Securității și unei accentuate marginalizari.

Dificila revenire la normalitate

După prăbușirea comunismului, viața comunitară a încercat să revină la o anume normalitate. Aceasta în contextul unei scăderi drastice numerice a evreilor și a unei îmbătrîniri biologice. Lipsa unei experiențe politice democratice, după 50 de ani de regim totalitar, și probleme de ordin material au făcut dificilă revenirea la normalitate.

Cu toate acestea, se poate vorbi de o renaștere a vieții evreiești. Unele succese sînt notabile: restaurări de sinagogi, înființarea unei rețele de cluburi Jewish Community Center – frecventate atît de evrei, cît și de neevrei –, asistența persoanelor în vîrstă și bolnave, editare de publicații. În condiții dificile, se încearcă și se reușește menținerea unei vieți evreiești, a tradițiilor și, nu în ultimul rînd, există o preocupare pentru gestiunea memoriei istorice a poporului evreu. Aceste instituții asigură continuitatea, în noile condiții ale supraviețuirii microsocialului evreiesc. Printr-un pronunțat activism civic, ele sînt parte a vieții democratice a României de astăzi.

***Liviu Rotman** este profesor la Facultatea de Științe Politice și director al Centrului de Studii Israeliene, SNSPA.*

Mircea KIVU

Paiul din ochiul celuilalt

Cîinele mușcă. Doctorul face injecții. Milițianul bate. Sînt stereotipurile (sau, mai degrabă, constructele) care ne ajută să operăm atunci cînd nu avem informațiile necesare sau ne e lene să le căutăm, ca să cunoaștem individul. Dar românul, românul cum e? Dar ungurul? Dar țiganul (romul)? Dar neamțul? Și, în general, celălalt?

Două sondaje de opinie, primul de la mijlocul anilor '90, al doilea din 2001, au investigat eșantioane reprezentative pentru principalele grupuri etnice (români, maghiari, romi). Rezulta că, atunci cînd li se cerea să se autodefinească prin alegerea unor atribute, românii se autocaracterizau cel mai frecvent drept *primitori* și *cumsecade* (în ordinea numărului de mențiuni). În același sondaj, maghiarii se caracterizau drept *harnici* și *primitori,* iar romii – drept *primitori* și *harnici.* Previzibil, nici un grup etnic nu se autodefinește predominant prin atribute negative, dar dintre toate atributele negative propuse, cel mai frecvent era ales, în toate cele trei subeșantioane, acela de *dezbinați;* dar nu cu aceeași frecvență: 27% în cazul romilor, 14% în al maghiarilor și numai 8% în cel al românilor. Nu poate să nu uimească această coincidență a autodefinițiilor.

Diferențele apăreau atunci cînd membrii unui grup etnic defineau un alt grup. Astfel, referindu-se la români, maghiarii invocau cel mai frecvent atributul *religioși*. Pentru maghiari, românii erau de acord cu aceștia pentru *harnici*, dar și *orgolioși* și *egoiști*. Romii erau și ei de acord că maghiarii ar fi *harnici* și *cumsecade,* dar adăugau *dezbinați* și *ostili*. Atît românii, cît și maghiarii folosesc pentru romi, majoritar, etichete negative. Pe baza datelor cercetării din 2001, se poate observa că „maghiarii au reprezentări mai puțin stereotipizate și mai puțin omogene despre români decît cele ale românilor despre maghiari".

În schimb, cînd e vorba de definirea unor etnii care păstrează mai degrabă semnificație simbolică (din păcate, ele sînt atît de reduse numeric, încît nu mai putem vorbi de interacțiune practică cu celelalte comunități), lucrurile sînt diferite. Imaginile etniilor „evanescente" sînt mult mai diferențiate și mai bine conturate: atît românii, cît și maghiarii și romii au ales pentru germani, cel mai frecvent, epitetele *civilizați* și *harnici;* despre evrei, au fost de acord că ar fi *întreprinzători* și *religioși*.

Între iubire și ură

Relațiile interetnice au fost permanent un subiect de dispută în spațiul românesc (de fapt, în întreaga zonă balcanică). Au fost tensiuni între germani, stăpîni-fondatori ai burgurilor transilvane, și românii din *Hinterland,* între robii romi și stăpînii români sau unguri, între unguri și românii cu veleități de supremație în Ardeal, între cămătarii evrei și țăranii români. Nu o dată, tensiunile au dus la crime colective, transformate apoi în resentimente mai mult sau mai puțin declarate.

Există în sociologie un instrument clasic pentru măsurarea gradului în care membrii unei comunități acceptă relaționarea cu un alt grup (aici, etnic) – scala distanței sociale (Bogardus). Ea a fost utilizată în cercetarea din 1994 citată mai sus, dar și într-o serie de studii, ultimul din anul acesta, realizate de Kantar-TNS pentru Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel". Găsesc că interpretarea dată de autori, că „se menține un număr destul de scăzut (sub 2 din 10 respondenți) care ar accepta să aibă în familie sau în grupul de prieteni persoane care aparțin unor minorități etnice" este exagerată, pentru că 1) itemii din scală fiind cumulativi (acceptînd pe cineva în familie se presupune că-l accepți și ca prieten), procentajele înregistrate trebuie însumate; 2) cei care acceptă unul din grupurile etnice nu-s neapărat aceiași cu cei care acceptă un alt grup, deci cei care acceptă cel puțin unul sînt mai mulți decît cei care acceptă fiecare grup în parte și 3) pentru că „persoane care aparțin unor minorități etnice" nu înseamnă doar evrei, maghiari, romi și arabi (sînt arabii o minoritate etnică?), ci și, de exemplu, germani – care ne așteptăm, conform altor cercetări, să aibă un grad de acceptare mai mare.

Pentru a depăși zona imaginarului colectiv, ar fi util să ne comparăm cu alții.

Neavînd la îndemînă studii comparative, care să ne arate cît de mare este distanța socială dintre grupul majoritar și cele minoritare în alte zone, putem remarca o tendință: în 1994, 55% din respondenți spuneau că nu ar accepta romii în nici una din variantele propuse (puțin modificate față de varianta-standard). În 2015 (studiul Kantar-TNS), proporția celor care spuneau despre romi că „nu ar trebui să vină în România" era de 30%, iar în 2017 – de 26%. Ca o constantă, toate cercetările au evidențiat un grad mare de respingere față de grupul romilor, unul mai scăzut (sub 15%) față de maghiari și unul foarte scăzut (sub 10%) față de evrei și germani.

Deci, cît de *primitori* sînt, de fapt, românii? Pentru a depăși zona imaginarului colectiv, ar fi util să ne comparăm cu alții. Avem datele din cel mai recent val (2012) al studiului World Values Survey, în care au fost investigate eșantioane naționale din mai multe țări europene (Cipru, Estonia, Germania, Olanda, Polonia, România, Spania, Suedia). Întrebați dacă ar dori să aibă ca vecini persoane care vorbesc altă limbă decît ei, românii înregistrează cea mai mare proporție (17%) a răspunsurilor negative. În legătură cu afirmația că "atunci cînd există puține locuri de muncă, patronii ar trebui să dea întîietate românilor în fața imigranților (străinilor)", conaționalii noștri sînt de acord în proporție de 73%, asemănător altor estici (Cipru – 81%, Estonia – 79%, Polonia – 73%); popoarele vestice se dovedesc mult mai *primitoare*, gradul de acord cu afirmația invocată fiind mult mai redus (Spania – 55%, Germania – 41%, Olanda – 38%, Suedia – 14%). Nu doar sondajele de opinie, dar și recentele evoluții politice recente au arătat că țările din spațiul ex-sovietic manifestă tendințe xenofobe mai accentuate decît restul europenilor – probabil, datorită izolării la care au fost supuse sub regimurile comuniste.

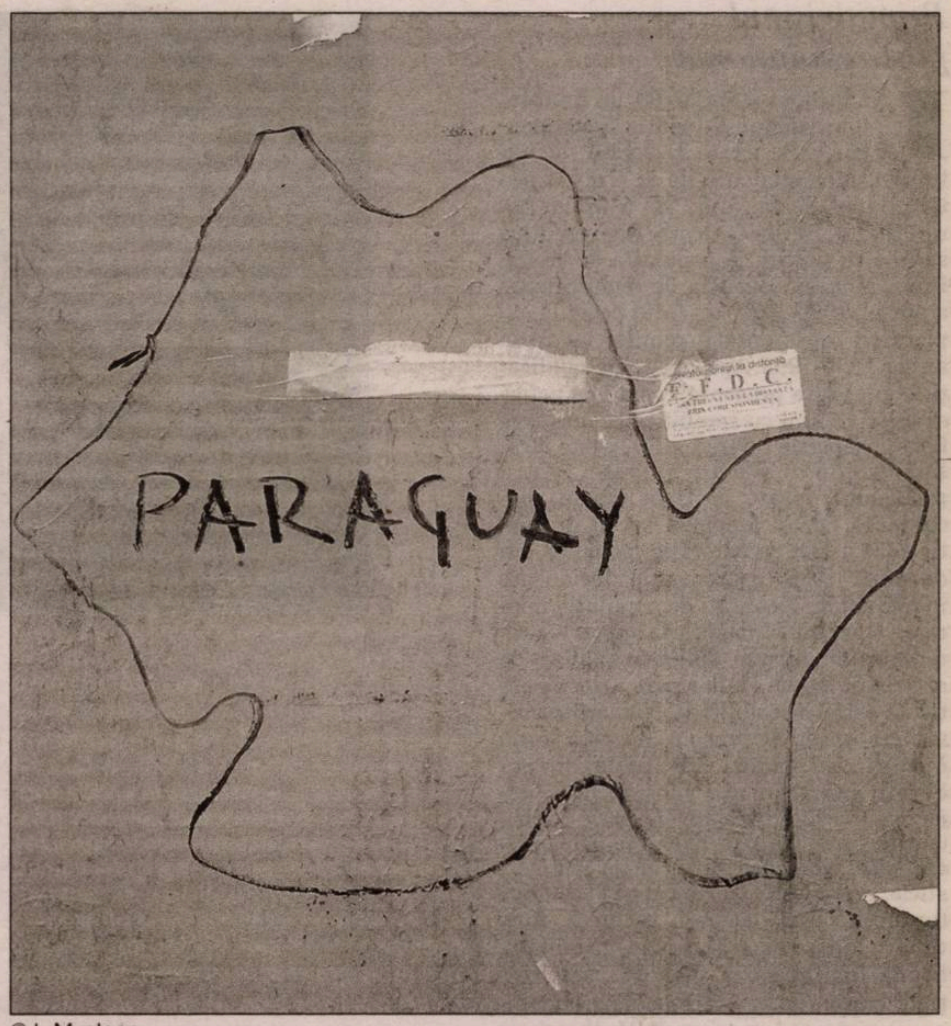

© L. Muntean

„Piața pedepsește minoritățile sărace în vreme ce democrația pedepsește minoritățile bogate."

JACQUES ATTALI

Poate că întrebările din acest sondaj sînt prea abstracte. Ar trebui văzut cum reacționează oamenii în legătură cu situații concrete, cum ar fi criza refugiaților. Sondajele Eurobarometru au întrebat în mai multe rînduri cetățenii din toate țările Uniunii Europene în ce măsură ar fi de acord ca țara lor să sprijine refugiații. În toamna lui 2015, cînd valul de imigranți orientali era mai degrabă latent, opiniile românilor erau oarecum echilibrate: 53% de acord, 36% împotrivă. În primăvara lui 2016, cînd imigranții deveniseră o problemă reală și chiar se punea problema primirii lor, ne situam printre europenii cei mai puțin favorabili ideii că ar trebui să le acordăm ajutor – doar 36%, în timp ce la nivelul celor 28 de state membre acordul era de 63%; proporții mai mici ale acordului se înregistrau doar în Cehia (21%), Ungaria (27%), Bulgaria (29%) și Slovacia (30%). În toamna aceluiași an, proporția acordului crescuse la 43%, rămînînd însă mult sub media europeană (66%).

Fără a fi maliții, mi-aș dori să văd reluate studiile de acum 15-20 de ani. Acum, după ce, conform sondajelor INSCOP, ponderea celor care nu erau de acord ca refugiații din zonele de conflict să se stabilească în România creștea de la 65% (septembrie 2015) la 80% (noiembrie 2015) și apoi la 85% (martie 2016). Acum, cînd un cadru didactic care admonestează public o studentă purtătoare de hijab stîrnește valuri de simpatie și solidaritate în mediul online. Mai credem oare despre noi înșine că sîntem un popor eminamente *primitor?*

***Mircea Kivu** este sociolog.*

Mircea TOMA Ionuț CODREANU

Imaginea romilor în mass-media

o retrospectivă a ultimelor două decenii

Primitivismul post-revoluționar

La începutul anilor '90, un finanțator vizionar, Fundația Soros pentru o Societate Deschisă, și inițiativa unor studente de la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj Napoca (Laura Budiu, Burda Codruța, Reprezentări sociale cu privire la populația de rromi, Press Monitor, Agenția de monitorizare a presei, 1996-1997) au făcut posibilă explorarea reprezentării romilor în presa anilor 1990-1993. Aproape toate publicațiile analizate prezentau romii ca actori ai unor acțiuni cu semnificație negativă într-o proporție covîrșitoare – peste 90%. Interesul tot mai mare al presei pentru problemele legate de romi era în concordanță cu un fenomen social dramatic care a fost caracteristic primilor ani de după 1989: pogromurile declanșate în mai multe localități de populația nonromă (români și maghiari) împotriva comunităților de romi (fenomen analizat de activistul Istvan Haller, care a documentat 15 astfel de conflicte). Cum arătau romii prezentați de presă pe această scenă însîngerată? Analiza discursului din publicații arată cam așa: substantive și adjective frecvent asociate cu romii: „ arme (cuțite, furci, topoare, baionete, săbii, pietre, bîte, ciomege, răngi, sape, pistoale, sticle, spray-uri lacrimogene), colorați (bruneți, negri, oacheși, tuciurii), furt, tîlhărie (jaf), ucigași (asasini, criminali), bandă (haită, gașcă, hoardă), beți (bețivi), crimă (omor), închisoare (condamnare), violență (agresiune)". Mult mai rar (una-două apariții) erau asociate și cuvinte cu conotații pozitive: „virtuozitate, fantezie, patimă, purtătorii folclorului". Verbele cel mai frecvent apărute în articolele referitoare la romi au fost: „lovesc (bat), ucid (omoară), atacă, amenință, terorizează (înspăimîntă), agresează (molestează) sau tîlhăresc (jefuiesc)".

În primul deceniu de la Revoluția din 1989, presa scrisă a fost principalul promotor și vehicul al stereotipurilor negative despre etnia romă. Piața televiziunilor era, încă, într-o formă incipientă. Două televiziuni comerciale și postul public de televiziune ocupau cvasiintegral audiența la nivel național.

Cazna civilizării în epoca preaderării la UE

Anii 2000 sînt, fără îndoială, perioada de climax în ceea ce privește construcția profilului mediatic al etniei rome. Piața media a cunoscut o evoluție spectaculoasă, atît prin extinderea mijloacelor de informare în masă, cît și prin diversificarea canalelor de comunicare. Competiția comercială dintre toți actorii de pe piața media și dezvoltarea tehnologiei aveau să aducă noi elemente în reconstrucția mentală a etniei rome. Dar, mai presus de orice, agenda publică și politică a societății românești din perioada de pre- și post-aderare la Uniunea Europeană avea să conțină un capitol consistent dedicat etniei rome. Politicieni și jurnaliști laolaltă s-au angajat în campanii susținute de edificare a statutului pe care îl are etnia romă. Din păcate, cele mai multe demersuri de acest fel erau inițiate într-un registru de disociere. Romul din România părea a fi „infractorul de serviciu". Romii erau asociați cu acțiuni negative în peste 71% dintre cazuri. Trebuie specificat totuși că, în practica editorială, jurnaliștii dezvoltaseră o nouă metodă de transmitere a stereotipurilor, apelînd la citarea unor voci rasiste.

© L. Munteanu

România europeană, supărată pe „romii europeni"

Odată cu aderarea la UE, membrii etniei au început să fie prezentați în mass-media ca fiind principalii responsabili de imaginea precară a României în clubul european. Ziarele și televiziunile românești au început să mediatizeze cu predilecție acțiunile migranților romi în diferite state europene. Inflația de subiecte de acest tip a fost, în bună măsură, generată și de contextul politic, care consemna tot mai multe mișcări populist-naționaliste în state cu tradiție democratică mai importantă decît a noastră. Dincolo de agenda mass-media sau a politicienilor, în ultimul deceniu constatăm cum o parte din stereotipurile negative despre romi s-au transferat în producții de divertisment. Sub cupola umorului, principalele posturi de televiziune comerciale au investit în producții de divertisment și au construit narative și pamflete cu și despre romi, inspirîndu-se, de fapt, din agenda emisiunilor informative.

De altfel, procesul de promovare a culturii și identității rome a crescut progresiv și în paralel cu profilul mediatic al etniei. Din păcate, nu putem afirma că există îmbunătățiri în procesul de poziționare a romilor în societatea românească. În continuare există tendința de supramediatizare a „romului" periculos pentru identitatea națională sau europeană. Celelalte elemente de identitate culturală a etniei rome ocupă un loc periferic în agenda publică și, cu excepția muzicii trandiționale, nu se bucură neapărat de o reprezentare care să fie favorabilă imaginii etniei. Această realitate este cel mai bine reliefată de cele două Etnobarometre realizate în România în decada 2000-2010. Ele ne arată clar distanța socială dintre populația majoritară și etnicii romi. Populația majoritară, deși apreciază anumite elemente din cultura romă (muzică, dans, meșteșuguri sau coeziunea membrilor comunității rome), încă mai are rezerve în a accepta un membru de etnie romă în familie.

Primitivismul noilor ziariști

În ultima decadă, în spațiul public și-a făcut apariția imaginea alternativă a romilor, cea liberă de stereotipuri. Această percepție concurentă este produsul activității unor actori care își propun explicit combaterea stereotipurilor – organizații ale romilor, organizații de drepturile omului, instituții publice de reglementare și monitorizare a discursului din spațiul public, dar, mai ales de oameni care au înțeles că identitatea se consolidează prin cultură și educație, nu prin ură și stigmatizare. Se poate constata că incidența exprimărilor rasiste din partea ziariștilor din mass-media convențională este incomparabil mai redusă decît în anii anteriori. Universul comunicațional s-a lărgit infinit, însă, odată cu apariția cetățenilor digitali. Persoana cu acces la internet devine ziarist spontan. Apariția acestei noi generații de comunicatori pare să reia istoria imaginii romilor, de data asta, în comunicarea digitală. Primitivismul anilor '90 nu se mai manifestă în articolul semnat de un ziarist pe siteul publicației, ci în subsolul comentariilor, acolo unde se deschide infernul urii anti-roma. Asta se petrece acum. Imaginea romilor este din nou expusă unei posibile degradări sub presiunea acestui val de rasism. Reinstaurarea responsabilității la acest nivel presupune instrumente noi și implicarea marilor platforme ale rețelelor sociale online. Fapt care se petrece în chiar aceste zile: Comisia Europeană a încheiat acorduri cu Facebook, Twitter, Google pentru moderarea (filtrarea) discursului instigator la ură. Pilotarea instrumentelor de moderare se realizează prin colaborare cu parteneri din fiecare țară membră UE. În România, acest exercițiu este realizat cu concursul ActiveWatch.

Procesul de promovare a culturii și identității rome a crescut progresiv.

Schimbul de scrisori dintre Titu Maiorescu și omologii săi din Grecia, Bulgaria și Serbia cu ocazia păcii de la București din august 1913 garanta gestiunea de către statul român a patrimoniului său școlar și bisericesc din Balcani destinat aromânilor, nu însă și un statut specific pentru aceștia. Ieșiți din circuit, din punct de vedere național, ei vor încerca din nou să pledeze pentru cauza lor. În zadar. „Acest popor cere un loc sub soare și dreptul ce nu poate fi refuzat nimănui de a trăi liber și de a putea să se roage și să se instruiască în limba moștenită de la strămoși. Neformînd o masă compactă, nu poate aspira la constituirea unui stat distinct și nici nu poate cere să se unească cu România cu care nu se află în vecinătate", citim într-un memoriu al Societății de cultură macedoromână din 1919. Dominate de principiul wilsonian al naționalităților, de care românii, spre exemplu, vor beneficia, dezbaterile care au precedat tratatele de pace au acordat un rol secundar problemelor minorităților și protecției lor. Colonizarea aromânilor în Cadrilater în perioada 1925-1932 a fost prezentată ca o soluție oarecum inevitabilă. Rezultatele ei sînt însă contradictorii: la fața locului, combativitatea și, astfel, ponderea elementului aromân a scăzut, în timp ce în România nou-sosiții s-au afirmat progresiv ca o comunitate aparte și au fost adesea percepuți ca atare. Cu timpul, ei au fost confruntați cu aceleași probleme ca și celelalte comunități minoritare, motiv pentru care o parte dintre membri acestei comunități au cerut în 2005 statutul de minoritate, care însă le-a fost refuzat.

Nicolas TRIFON

***Mircea Toma** este jurnalist, președinte al ActiveWatch.*

***Ionuț Codreanu** este coordonator de programe ActiveWatch.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Cînd mărul se duce în jos, nu în sus

Programele gimnaziale au fost reînnoite. Nu avem încă evaluările specialiștilor, dar avem cîteva dintre opiniile formulate de profesori, în dezbaterile publice care au precedat adoptarea noului *curriculum*. Am găsit un spațiu virtual alocat acestor dezbateri, pe site-ul didactic.ro. Cîteva dintre gîndurile exprimate acolo chiar stimulează atenția și dialogul. Altele, nu. Iată, deci, cîteva frînturi dintr-o poiană a lui Iocan pe teme didactice.

„Este incomod cînd ajungi la Teorema lui Pitagora la matematică și trebuie să corectezi niște greșeli cînd constați că elevii au învățat greșit sau nu au înțeles teorema făcută mai înainte la fizică...", „La nivel de manual, trebuie să învățăm să avem un demers care să ne facă și pe noi să muncim. Nu putem tot timpul să ne ducem la oră în inerția «am manual»!", „Manualele de biologie sînt dificile cu excepția celui de clasa a 8 care are din păcate un capitol – evoluționismul – care oricum l-ai preda este greu de înțeles de copii deoarece intră în contradicție cu ceea ce învață la religie." Un profesor de limba română se declară total dezamăgit de felul în care elevii se exprimă și insistă pe studierea gramaticii în mod responsabil: „(...) Au ajuns copii (!) în liceu și nu știu să vorbească corect românește. Și noi am învățat gramatică și nu am pățit nimic. Nu știu să scrie, e fb k la sc la lb R să scrie corect atît gramatical, cît și cuvîntul întreg, nu știu să facă prescurtări și despărțire în silabe în clasa a VII, unii nici la liceu. Și se vede că lipsesc lecturile suplimentare, exprimarea lasă de dorit." Tot la dezbaterea privind programele de limbă română, un alt profesor propune o soluție radicală, dar pe lîngă subiect, și anume, scoaterea Săptămînii „altfel" din orarul elevilor. Iată de ce: „Nu are nici un rost «săptămîna altfel» pt că pierdem timp de predare și dacă vrei să faci o excursie ai nevoie de o groază, aprobări, un dosar gros. Mai susțin că în acestă săptămînă copii (!) fac cele mai mari trăznăi deoarece nu se pun note și nici nu pot fi trași la răspundere." O învățătoare pledează pentru un învățămînt curățat de informații inutile: „Sistemul nostru de învățămînt este centrat pe elev, nu pe profesor, atunci să punem elevul pe primul plan. De ce să învețe atîta matematică cînd el nu va fi inginer și nu vrea decît să numere banii pe care îi va lua în ziua de salariu? De ce să învețe chimie și fizică cînd, cu siguranță dacă se va odihni sub un pom și îi va cădea un măr în cap... va simți că mărul s-a dus în jos, nu în sus!"

„Nu știu să scrie, e fb k la sc la lb R să scrie corect atît gramatical, cît și cuvîntul întreg."

Pentru final am păstrat cîteva dintre observațiile de bun-simț făcute de dascăli, observații care sper că au fost luate în calcul de cei care au construit noile programe:

■ „Introducerea în programele școlare și de gimnaziu, și de liceu a unei liste de concepte operaționale cu definirea lor, pentru a exista o unitate la nivel de țară privind denumirea și folosirea conceptelor cu care operăm în analiza textului literar. Acum fiecare definește conceptele, fie că e vorbe de curente literare, fie de elementele textului narativ, după cum îl taie capul sau după sursele pe care le are la dispoziție." (Dacă așa au stat lucrurile pînă acum, dacă nu se vorbește aceeași limbă română pentru toți elevii din toată țara, nu e de mirare că subiectele date la examenele naționale, pline de astfel de noțiuni de teorie literară, par scrise în limba japoneză pentru mulți, foarte mulți dintre candidați.)

■ „Principala problemă a programei de română este ruptura între cele două moduri de abordări ale gramaticii: cea tradițională, descriptivă și cea comunicativ-funcțională. Deși programa recomandă abordarea comunicativ-funcțională, nu oferă un ghid de activități, exerciții și metode în această direcție. Nu cunosc nici auxiliare, nici didactici mai noi care să lămurească problema, așa că totul rămîne o pură teorie, iar practica, manualele și obișnuința ne limitează în spațiul greoi al gramaticii tradiționale, consumatoare de timp și incapabile să dezvolte efectiv abilitățile de exprimare ale elevilor."

Trebuie să recunosc, mă încearcă o stăruitoare melancolie cînd mă gîndesc că aceste idei bune de reformare ajung pe mîinile domnului Liviu Pop.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

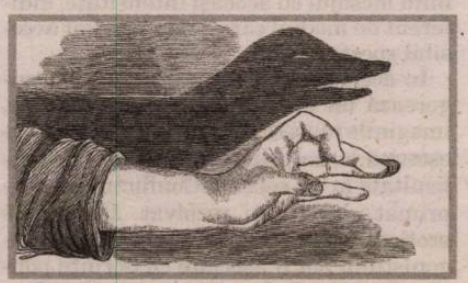

Iaromira POPOVICI

bazar

„Ideologia" de Crăciun

Un alt soi de escapism, în drăgălaș și idilic, de astă dată de sezon, este cel în „ideologia" de Crăciun. Poate veți spune că ideologia nu poate fi asociată cu o sărbătoare religioasă esențială precum Crăciunul. Dar cînd vorbesc de ideologie nu mă raportez la sărbătoarea religioasă ca atare, ci, desigur, la industria consumistă adiacentă ei. Și orice asemenea industrie are o ideologie asociată: una subsumată celei consumiste în general, la care se adaugă cîteva din semnificațiile celei religioase, adaptate și popularizate.

Filmele de Crăciun, atît cele clasice, cît și cele care rulează aproape non-stop la Diva Universal în postul Crăciunului (!), sînt reprezentative pentru acest tip de ideologie: ea pornește, evident, de la una creștină, a altruismului și dăruirii, dar cumva intermediată de *Colindul de Crăciun* al lui Dickens. E un soi de ideologie a unei a doua (sau a enspea) șanse: cea care îți este oferită după ce hotărăști să schimbi ceva radical în viața ta, tocmai în spiritul menționat mai înainte. Punîndu-i explicit pe alții înaintea ta, lăsînd egoismul deoparte și chiar pe tine însuți, iubindu-i pe ceilalți mai mult decît pe tine, inclusiv pe cei care-ți sînt mai puțin simpatici, eufemistic spus (dușmanii).

Lucru care se întîmplă, de altfel, și în *Groundhog Day* (Harold Ramis, 1993), unul dintre filmele mele preferate din anii '90, dar și în general, în care Phil Connors, personajul interpretat de Bill Murray, o variantă de Scrooge neplasat, însă, în ajunul Crăciunului, poate scăpa de aceeași zi pe care o retrăiește de nenumărate ori (2 februarie, Ziua Cîrtiței) doar făcînd fapte bune, începînd să-i ajute pe oamenii din jurul său și evoluînd el însuși pe o cale pozitivă. Dar și în *Trapped in Paradise* (George Gallo, 1994), în care cei trei frați Firpo, Bill, Dave și Alvin, nu pot pleca din Paradise, un orășel a cărui bancă au jefuit-o, pînă nu returnează banii furați și nu se întorc pe calea cea bună. Evident, acțiunea are loc în zilele Crăciunului, iar oamenii din locul cu nume simbolic se dovedesc a fi, cum se spune, proști de buni, gata să-și dea și cămașa de pe ei (dacă tot sîntem la capitolul proverbe). Li se dă și celor trei frați („li se dă" generic, de undeva, de sus) a doua șansă – sau a enspea – de a se îndrepta: ceea ce Bill Firpo, personajul interpretat de Nicolas Cage, chiar face, hotărîndu-se să rămînă în Paradise, alături de Sarah (Madchen Amick), de care se îndrăgostește.

La fel se întîmplă cu personajul interpretat de Linda Gray (celebra Sue Ellen din *Dallas),* Darnella Dare din *Expecting Mary* (Dan Gordon, 2010). O *show girl* fanată, în plină glorie pe vremea lui Frank Sinatra (de la care are o poză cu dedicație), care locuiește într-un parc de rulote și dansează într-un cazinou indian din New Mexico. În ciuda aparențelor derizorii-frivole, de fostă Marie Magdalenă, Darnella e o bună samariteancă și un suflet curat și generos. Ei i se dă o a doua șansă cînd la ea ajunge Mary (Olesya Rulin), o adolescentă gravidă fugită de acasă, unde mama și tatăl său vitreg se dovediseră incapabili să o înțeleagă și să-i accepte situația. Șansa ei cea nouă e cea a unei retrăiri, chiar indirecte, a maternității ratate: în tinerețe, Darnella avusese o fiică pe care o dăduse spre adopție. Prin Mary, retrăiește cumva maternitatea de două ori: Mary îi e ca o fiică, pe care o asistă apoi la nașterea propriei fiice. Totul în cadrul pitoresc al locuitorilor parcului de rulote, printre care o doamnă care-și duce zilele într-o casă în formă de purcel și care crește porci pînă mor de bătrînețe; al angajaților cazinoului – ale cărui dansatoare scot un calendar sexy – dar, dată fiind vîrsta doamnelor care pozează în el, e pur și simplu uman. Și pe fundalul parabolei biblice: Mary naște în fața unei biserici, fix acolo unde era amenajată ieslea cu nașterea Fecioarei ca decor de Crăciun.

În *The Bishop's Wife* (Henry Koster, 1947), episcopului Henry Brougham (David Niven) i se dă o a doua șansă pentru a face ce trebuie și a fi fericit în propria familie: Dudley, un înger interpretat de Cary Grant, poposește ca un soi de Mary Poppins masculin în familia episcopului, pentru a pune lucrurile în ordine și a avea grijă de soția acestuia, Julia (Loretta Young), care se simțea tristă și neglijată. Modalitatea îngerului cam jucăuș și un pic vinovat de a-i deschide ochii episcopului e de a-l face gelos, invitîndu-l, astfel, să aprecieze ceea ce deja are. Filmul e fermecător în naivitatea lui, iar Cary Grant și Loretta Young formează un cuplu reprezentativ pentru filmele vechi și romantice.

La fel cum Margaret Sullavan si James Stewart alcătuiesc un alt fel de cuplu, mai curînd comic, în *The Shop Around the Corner* (Ernst Lubitsch, 1940). Un alt film (și) de Crăciun clasic, care e mai puțin despre a doua șansă, deși conține și el un personaj de departe pe linia lui Scrooge (Hugo Matuschek, interpretat de Frank Morgan, proprietarul magazinului în care se întîmplă toate), care, pînă la sfîrșitul filmului, va fi iluminat și-și va schimba caracterul. Dar despre filme de Crăciun pe alte teme – mai încolo.

Daniel UNGUREANU

O arhitectură a percepției

Ștefan Constantinescu a prezentat la Iași, în cadrul Nopții Albe a Galeriilor de luna trecută, cel mai recent scurtmetraj din seria Seven Shades of Love. *Filmul, intitulat* De cealaltă parte, *a dat și titlul expoziției curatoriate de Jaime Marie Davis (SUA) și găzduită de galeria Borderline Art Space (Belvedere 18). Din expoziție a făcut parte și scurtmetrajul* Prologul, *iar înainte de deschiderea oficială a avut loc un* artist's talk, *în care Ștefan Constantinescu a dialogat cu Jaime Marie Davis pe marginea practicii sale artistice.*

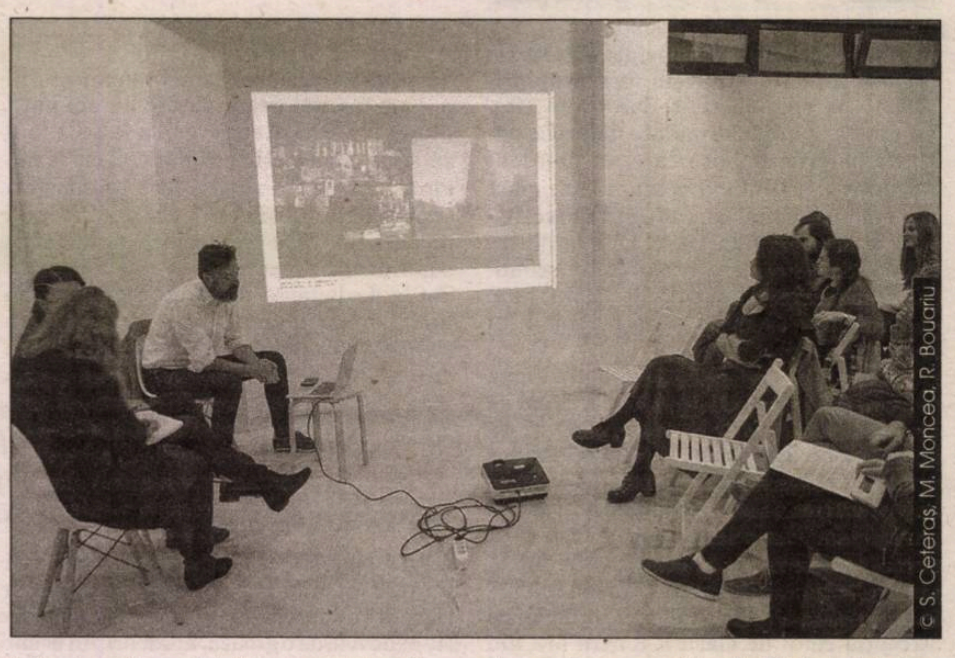

Ștefan Constantinescu, artist vizual și regizor, se joacă în aceste două proiecte video – care pot fi puse laolaltă ori separat, mesajul nefiind tulburat – cu arhitectura scenei lăsîndu-și personajele să-și mute corpurile dintr-un spațiu într-altul, libere să creeze profunzime. Astfel, spațiul comunică cu spectatorul mai mult decît o fac personajele. Este mai sugestiv, scapă de bidimensionalitatea ecranului, devenind personaj și centru de interes.

Văzută drept o consecință directă a propriei alegeri, în conceptul curatorial, Jaime Marie Davis sugerează o intenție artistică axată pe dualitatea și bipolaritatea individului captiv în imaginea de cuplu, optînd totodată pentru o redare separată a celor două părți ale instalației video. Aici, opus femelei-victimă, masculul-agresor, mînat de un mix de dorință erotică și putere, încearcă inutil o resuscitare a amorului pierdut. Spectatorul, de partea cealaltă a ecranului, precum cele două personaje, experimentează absurditatea situației cu frustrarea specifică unui agent incapabil să schimbe ceva.

Femeia pretinde adevărul, deși conflictul ar putea fi la fel de bine și o fabulație.

În deschiderea *Prologului,* Petra (Cosmina Stratan) și Bărbatul, al cărui nume nu-l vom afla nici pînă la sfîrșit (Andi Vasluianu), ocupă violent același spațiu – un pat matrimonial, șifonat ca după o noapte albă. Dominat de Bărbat în *Prolog,* limbajul oral folosit de cuplu este simplu, rezumat la cîteva replici reluate agasant, fie cu aceeași stare de spirit, fie cu o modulație diferită a vocii. Se observă din start o opoziție a personajului feminin față de cel masculin. Cadrele sînt încărcate de simboluri – oglinda și o fotografie pe partea dreaptă a patului (cea a femeii), globul pămîntesc și o veioză pe o noptieră de pe partea cealaltă (a bărbatului), iar linia este predominantă (obiectul decorativ de deasupra patului, rama din capul patului, cearceaful și fața de pernă). Personajele vor fi întoarse pe rînd unul cu capul la picioarele celuilalt și invers. Corpul femeii, întins la orizontală, epuizat, este dezmembrat de cameră bucată cu bucată, îndreptînd către luarea unei decizii, un prim pas de emancipare.

Scenele au fost, în felul acesta, împărțite în mai multe spații. Fereastra uriașă încadrează și deschide spre spațiul exterior, străin de cuplu, mecanic, pe alocuri doar un fond sonor cu blocuri gri și străzi acoperite de mașini. La interior aflăm camera mobilată minimalist, cu obiecte așezate haotic, cutii de încălțăminte, haine așezate pe un cuier neacoperit. Toate îndreaptă spre un concubinaj, un început de relație cu un spațiu insuficient, pe care cei doi îl ocupă nu de mult timp, o relație ce necesită vorbe și lămuriri.

Petra părăsește spațiul limitat al patului refugiindu-se în baie – spațiu *kubrickian* de luare a deciziilor, al revelațiilor. Corpul femeii este descoperit de ținuta sumară – sexualitate liberă și vulnerabilă dublată doar de prezența oglinzii. Gesturile mecanice de epurare sînt realizate în pofida traumei. În cadă, ultimul spațiu de azil al Petrei, personajele sînt decorporalizate prin încadrare și poziție. În această primă parte, spectatorul, fie că vrea ori nu, este părtaș al deciziilor femeii datorită poziționării camerei. Din perspectiva oferită, univers controlat dictatorial de interpretarea ei subiectivă asupra imaginii de cuplu, Bărbatul este antagonistul, iar spectatorul vede și aude limitat.

De cealaltă parte, o instalație video și urmarea logică a *Prologului,* ar părea să aibă aceleași personaje, imposibil de identificat vizual, ci doar audio. Deși femeia este interpretată de Ela Ionescu, nu avem nici o referință care să confirme o schimbare de personaj. Aici experimentăm o nouă diviziune a spațiului. Dacă în *Prolog* personajele apar în același cadru, cu toate că Bărbatul este diform în ultima parte, acum ele sînt separate de o sciziune a ecranului. Nu mai ocupă același cadru, iar fiecare pare să activeze în momente diferite, sugerînd un decalaj temporal. Doar printr-o proiecție a spațiului, prin identificare și alipire mentală a celor două imagini, personajele ar putea ocupa, dacă nu vizual, cel puțin conceptual același cadru.

Rugăminți fără efect, amenințări ce nu mișcă. Totul este ermetic, închis, blocat, deja decis. Nimic nu se poate schimba. Din pură dorință regizorală, perspectiva spectatorului se desparte de cea subiectivă a femeii și, deși face un pas înapoi, în ritm cu separarea celor doi, este absorbit de scenă – devine parte din scenă, personaj-martor într-o poziție oarecum privilegiată, observînd critic întrega acțiune. El (spectatorul) este singurul capabil de schimbare (personală), singurul care este mișcat de tonul ridicat și de încercările zgomotoase, dar nereușite ale Bărbatului de a conecta cele două încăperi. Camera pusă pe un trepied și imposibilitatea de a raporta limbajul oral și tonul la o expresie facială dau un aer teatral întregului act. Pe alocuri, partea audio ar putea părea inutilă în prezența imaginilor, însă scena a fost construită în așa fel încît să transmită mesajul cu aceeași intensitate, indiferent de mediul care-i este imediat accesibil spectatorului.

În acest concubinaj, care din start sugerează un decalaj ori o abnormalitate, imaginile reușesc să transmită frumusețe estetică la un prim nivel, tensiune și dificultate în cel secund. Conflictul este exprimat, dar nu și rezolvat. Doleanțele erotico-romantice ale Bărbatului/Antagonistului pot fi asociate cu dorințe politice de prim nivel ce nu pretind o rezolvare, ci sînt folosite conspirativ cu respect pentru ideologia dominantă. Personajul feminin, în formă de protest, se ascunde în imaginar, într-un spațiu în care-și poate manifesta superficialitatea, narcisismul și puterea speculativă. Prin controlul pe care îl are asupra camerei, în prima parte, Femeia pretinde adevărul, deși conflictul ar putea fi la fel de bine și o fabulație. Spațiul exterior există independent de cuplu.

Cu excepția lui Daniel – intrusul, parte a triunghiului romantic din acest tablou –, prin intermediul apelurilor telefonice, „armonia" cuplului nu este perturbată. În ambele filme, Bărbatul îi oferă Femeii un pahar cu apă pe care aceasta îl refuză de fiecare dată. Oferirea apei nu mai este aici un simplu gest cu existență independentă odată ce este asociat cultural cu sursa acesteia – izvorul. Prin această persistență și repetiție pe alocuri obsedantă de oferire a apei se urmărește o reanimare, o reluare a practicilor zilnice, o rutinizare și o întoarcere a femeii în patul matrimonial. Totul devine o luptă simbolică a ordinelor sociale, de la forma simplă, de început, a organizării ierarhice, la o societate care se vrea egală, cu o distribuire egală a spațiilor, fiecare personaj avînd, în final, propria sa formă de demnitate revendicată. Aici – mai mult decît acum, pentru că totul este despre spațiu –, cuplul e liber de orice legămînt anterior. Trăiesc în lumi diferite care exclud orice formă de interdependență ori de interacțiune adevărată.

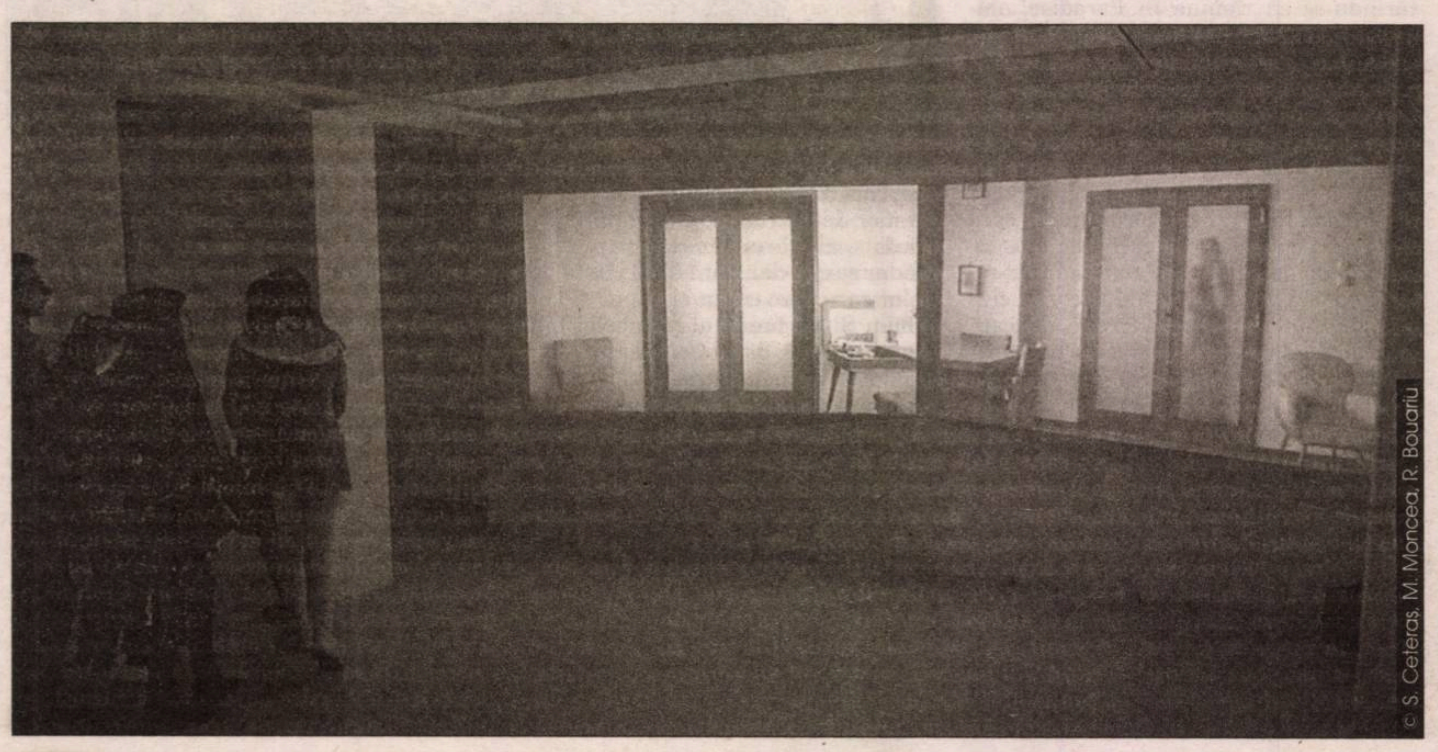

***Daniel Ungureanu** este regizor și critic de film.*

„Spune-mi ce mănînci, ca să-ți spun cine ești“

– un dialog cu Elena VLĂDĂREANU și Robert BĂLAN –

Regizorul ***Robert Bălan*** *și scriitoarea* ***Elena Vlădăreanu*** *au creat recent spectacolul de teatru independent* Identic natural, *dedicat unei teme de eternă actualitate: hrana.*

Identic natural *este un spectacol plin de umor despre cum și ce mîncăm, despre cum ne raportăm la hrană, despre „spune-mi ce mănînci ca să-ți spun cine ești“, despre conceptele moderne de hrană sănătoasă. Scenele de dialog sînt întretăiate de știri sau articole despre mîncare. Cum v-ați documentat?*

Elena Vlădăreanu: Deși am avut o perioadă în care am făcut doar asta, adică sortat știri, citit, selectat, vizionat, discutat, chiar consumat, impresia mea este că mă documentez pentru textul ăsta de mulți ani, de tot atîția de cînd sînt în București. Întotdeauna mi-am dorit să scriu ceva despre mîncare și încă nu am terminat. Dar cea mai intensă perioadă de documentare este cea „văzută“ și „făcută“, zi de zi, de cel puțin șase ani, în bucătărie.

Sîntem toți masterchef-i sau doar chef-i, dar fără madlenă.

Robert Bălan: Să nu uităm că am făcut zeci de interviuri. Și profi, și neoficiale. Și pe e-mail, și față în față, și pe Facebook. Am încercat să găsim oameni din zone sociale cît mai diverse. Multe dintre păreri se regăsesc ca atare în spectacol sau sînt topite într-o scenă de ficțiune. Dar totul are o bază documentară. De pildă, e cineva care povestește de un pom care dă trei tipuri de mere. Asta chiar ne-a povestit-o cineva foarte încîntat că mănîncă mere „bio“ de la el din curte. De la un copac care face două soiuri diferite de mere în același timp. Nici n-am verificat dacă există așa ceva.

Ce potențial dramatic are o asemenea temă – hrana?

E.V.: Oho! Are un potențial uriaș. Noi aveam niște ambiții mult prea mari, pînă la urmă ne-am decis să păstrăm ce a rămas în spectacol, am renunțat, de exemplu, la hrană și sărăcie, care e o temă atît de mare și de intensă încît merită un spectacol aparte.

R.B.: Am renunțat la multe. La un moment dat, în timpul documentării, ne-am întrebat prietenii de pe Facebook ce temă n-ar trebui să lipsească dintr-un spectacol despre mîncare. M-am cam luat cu mîinile de cap cînd mi-am dat seama că n-o să putem lua în seamă nici zece la sută din ideile lor. Acum, aproape după fiecare reprezentație a fost cineva care nea zis că trebuia să vorbim și despre cutare...

Dialogurile sînt foarte realiste, cred că mulți dintre spectatori s-au regăsit nu doar în situațiile din spectacol, dar chiar și în limbajul folosit. Amintesc scena cu mama care a gătit pui de casă pentru fiul vegetarian venit în vizită sau scena în care doi soți discută la telefon despre mușstarul pe care el trebuie să-l cumpere de la supermarket. Totuși, ce ați decupat din „realitate“ pentru a pune pe scenă?

E.V.: Eu am ținut foarte mult să avem partea de mărturie, de poveste. Pentru că acea parte ține de un ritual, acela al transmiterii poveștilor de familie de la bunici, părinți la copii. Nu sînt convinsă că bunicii de azi le mai povestesc nepoților cum ni se povestea nouă. Toată istoria unei familii așa o aflai, de mic, din gura bunicii sau a mamei. La șase ani, cît are fata noastră cea mare acum, eu știam deja de foamete, de războaie, de greutăți, de cum să cureți cartoful ca să tai coaja cît mai subțire. Mîncarea era o chestie de moștenire. Ciorba o făceai așa cum o făcea mama sau bunica, plăcinta la fel. Acum deschizi Google, tastezi acolo ce vrei să faci sau deschizi o aplicație și enumeri resturile de prin frigider și îți vine rețeta. Sîntem toți *masterchef*-i sau doar *chef*-i, dar fără madlenă. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, e foarte trist. M-am bucurat să aflu că un grup de adolescenți care au văzut spectacolul au discutat mai ales despre partea asta confesivă, exact pentru ei am vrut să fie acolo.

Cît timp ați lucrat la acest spectacol și ați citit mult despre ce e bine și ce nu e bine să mănînci, s-a schimbat ceva în felul cum vă raportați voi la mîncare?

E.V.: Preocupați cu adevărat de mîncare am devenit de cînd am început diversificarea cu fata cea mare. Dar mai ales odată cu socializarea (adică mers la grădiniță, la petreceri, în parc), cînd te lovești de tot felul de chestii, de la bunicile care aleargă după copii cu bucata de măr înfiptă în scobitoare pînă la războiul pufuleților. Redat în acest univers mărunt, al parcului, în relațiile copii-părinți-bunici, totul este exagerat și înspăimîntător. Am văzut bunici care își îndoapă copiii cu totul felul de *junk food*, dar am văzut și mame smulgînd din mîna copilului pufuletele oferit de un alt copil, urlînd și ținînd lecții de nutriție. Și ce este și mai înspăimîntător e că această preocupare exagerată este a noastră, a celor care avem și care deseori uităm că mult mai mulți oameni nici nu au după ce bea apă. Știi cum ni se spunea nouă cînd eram mici? „Hai, mîncați, că în Africa copiii...“ Cred că ar fi bine să ne mai spună cineva și acum chestia asta.

R.B.: Nu prea cred că am schimbat ceva la mine. Dar am auzit de oameni care au început să citească etichetele datorită acestui spectacol. Unii nu mai mănîncă ton la conservă...

„Independența“ ține și de estetică, nu numai de modalitatea de producție.

Decorul e minimalist – cîteva scaune, veioze, cîteva ambalaje de produse alimentare. E o chestiune de estetică sau bugetul proiectului v-a obligat la cheltuieli cît mai puține?

R.B.: Și, și. Bugetul nu a avut nici o secțiune dedicată producției. Pe de altă parte, și în alte cazuri cînd am avut bani, am creat decoruri minimale. Pentru că decorurile de lemn, pînză etc. mi se par din alt secol. Plus că pe mine personal chestia asta cu „iluzia teatrală“, recrearea de atmosferă, de spații, nu prea mă mai convinge. Eu aproape întotdeauna am mers pe convenția „aici și acum“, adică: „Eu sînt actor și joc într-un un spectacol, azi, în sala asta“. Convenția clasică mi se pare că mai merge doar în teatrul pentru copii. În cazul de față, locul și dotările lui ne-au obligat, pe mine și pe scenografa Nona Șerbănescu, să fim creativi, să luăm anumite decizii legate de estetică. Așa am ajuns la formula cu veiozele, nu doar ca decor, ci ca obiecte funcționale.

Ați abordat în ultima vreme genul de subiecte la care se pricepe toată lumea – cum să crești un copil sau cum să mănînci. Cum scoți o asemenea temă din banalitatea conversațiilor cotidiene, folosindu-te de fapt chiar de aceste discuții în scenariu?

R.B.: Pot să îți zic că la spectacolul ăsta au fost mulți oameni care nu merg de obicei la teatru. Că i-a interesat tema. La *Habemus bebe* au fost mulți părinți și unii care au plecat supărați. Noi n-am ales niciodată teme pentru că sînt la modă, ba chiar invers, am fost printre primii care au vorbit despre anumite lucruri. Ce ne-a interesat întotdeauna a fost să mergem dincolo de locurile comune. Și de obicei i-am deranjat pe cei care știu sigur cum e bine pentru ceilalți. Da, sînt conversații pe subiecte banale. Dar conversațiile despre subiectele astea două (copiii și mîncarea) consumă cam jumătate din timpul de discuții dintr-o întreagă viață. Acum aș face o chestie despre nebunia „eco“.

Ce șanse are un spectacol independent să fie selectat în festivaluri?

R.B.: Sînt multe festivaluri. Prea multe. Sînt și festivaluri dedicate strict independenților. Dacă cumva iei FNT ca etalon de calitate, păi, au fost multe independente anul ăsta. A devenit *„cool“* să fii „independent“. Se poate spune că independent e noul *mainstream*. Uneori, singura șansă de supraviețuire a unor spectacole „independente“ este să fie selectate în festivaluri. Că altfel, fără un loc al lor unde să se joace, fără ca echipa să fie plătită, spectacolele astea se bazează doar pe forța creatorilor de a scoate bani de undeva și pe forța lor de autopromovare.

Dar aici e o discuție mai lungă despre ce înseamnă, de fapt, „independent“. Și mai toată lumea care activează în branșa asta are propria definiție. Eu, de pildă, cred că „independența“ ține și de estetică, nu numai de modalitatea de producție. Nu văd nici un motiv pentru care să faci în „independent“ același tip de producții care se produc în teatrele instituționalizate. Am citit că există acum o asociație a independenților. Vor să facă și o lege, parcă. Problema e că din jocul ăla lipsesc majoritatea Independenților (cu literă mare). Ăia care au schimbat teatrul românesc în ultimii zece ani.

a consemnat Adela GRECEANU

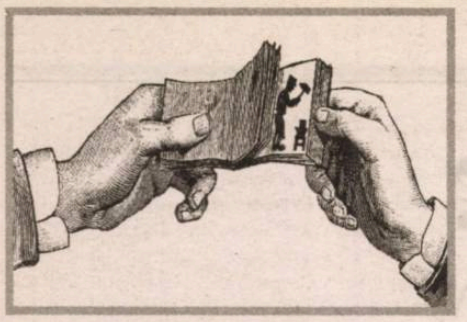

Marius CHIVU

feedbook

Un poet retro al timpului său

● **Petre Stoica, *Singurătatea noblețele ei*, selecție de Marius Chivu, fotografii de Cosmin Bumbuț, Editura Cartier, 2017.**

Petre Stoica (1931-2009) este cel mai mare poet postbelic pe care, probabil, încă nu l-ați citit. Eu însumi l-am descoperit tîrziu, citind întîmplător unul dintre ultimele sale volume de poezie, o carte subțire cu poeme de(spre) bătrînețe. Eram tînăr și aș fi putut rata întîlnirea, dar versurile sale au rezonat în locuri interioare pe atunci încă necunoscute mie. I-am căutat cărțile mai vechi prin anticariate, iar la un moment dat l-am și cunoscut în timpul unui festival literar și am schimbat cîteva vorbe. Încă nu-i cunoșteam opera foarte bine și am continuat să-l citesc pe sărite, astfel că, lucrînd pentru antologia de față, am avut revelația unui poet încă și mai mare decît îmi imaginasem, unul dintre cei mai importanți ai deceniilor '60-'80.

Mi-am format gustul de cititor de poezie citind edițiile în cîte două volume din poezia universală traduse în colecția „Biblioteca pentru toți". Așa se face că, de fapt, îl citisem pe Petre Stoica cu mult înainte de a-i cunoaște propria poezie în postura sa de traducător din lirica modernă germană și scandinavă *(Poezia germană modernă*, *Poezia austriacă modernă, Poeți ai expresionismului* sau *Poeme din lirica secolului XX* sînt doar cîteva antologii traduse de el, în colaborare, în anii '70). Iar acesta poate fi unul dintre motivele pentru care mi-a plăcut întotdeauna acest poet cu un stil familiar și totuși altfel, în măsura în care expresionismul german s-a suprapus prozaismului melancolic balcanic.

Petre Stoica a scris ca nimeni altul despre obiecte și animale, despre timp și natură, despre singurătate și bătrînețe. O poezie deopotrivă a micilor miracole domestice și a marilor drame umane, care a conturat un univers al lucrurilor mărunte și al obiectelor vechi, al ființelor fragile și al personajelor dispărute, al tabieturilor personale și al manifestărilor naturii, al ritualurilor cotidiene și al micilor sărbători, cu momente schimbătoare de lumină, neliniște și reverie. E multă candoare, delicatețe, grație, ironie și melancolie în versurile sale de o simplitate uneori copleșitoare. Provincia, pădurea, cătunul, gara, birtul, prăvăliile, podurile caselor, albumele vechi de fotografii formează geografia poemelor sale: locuri marginale sau tranzitorii, retrase sau restrînse, ascunse sau uitate. El însuși s-a definit prin contrast și excludere: „Atîția doctori în drept atîția profesori de gălăgie / atîția pantaloni călcați impecabil / cartea mea de vizită e-o petală de iasomie".

Poet din familia unor Adrian Maniu, Leonid Dimov sau Emil Brumaru, Petre Stoica face figura unui boem anonim, deopotrivă domestic și oniric, intim și suprarealist, comic și grav, care descrie peisaje și scrie elegii în spații desuete și periferice. E un poet retro în mijlocul unui univers vintage, sensibil la schimbarea anotimpurilor, trecerea timpului, degradarea obiectelor, desfășurarea singurății și apoi a bătrîneții. De aceea, în ciuda instrumentarului banal și a cheii minore, poezia sa este doar aparent umilă. Cu o simțire de Bacovia și Blecher și cu o privire de Bruegel și Magritte, Petre Stoica este un poet ceremonios și grav, uneori tragic, deseori metafizic, amestecînd stranietatea, delicatul și derizoriul cu fine tușe de umor: „Și ce dacă sînt adeptul ceaiului de sunătoare? / și ce? înseamnă oare să nu am dreptul să număr / petecele de pe fundul istoriei?" Exilul interior și în natură, predilecția pentru trecut și nostalgia imperială, fascinația pentru lucrurile lipsite de grandoare și elogiul anonimatului, toate acestea au avut, în epocă, și o nuanță politică. De fapt, la o lectură atentă, observi că practică subtilitatea ca subversiune și o anume dedublare, așezînd întotdeauna aparențele și esențele între oglinzi pentru a conferi adîncime și a spori sensurile, pentru a da greutate sau acuitate perspectivei sale. Precum în acest faimos distih-polaroid al poemului: „O furnică traversînd nepăsătoare / tăișul securii".

Un aspect cu adevărat unic este ecologismul lui Petre Stoica. Nici un alt poet român nu a fost atît de sensibil la degradarea naturii sub impactul uman și la mișcările animalelor sălbatice, la pericolul nuclear, poluare și alienarea din cauza tehnologiei. Multe dintre versurile sale sînt adevărate elegii ecologiste, iar dacă le adăugăm și elogiile aduse bicicletei, ne-am putea gîndi că Petre Stoica este un poet retro mai actual și mai relevant ca oricînd.

Petre Stoica a publicat nu mai puțin de 26 de volume de poezie (din care unul postum), a primit Premiul Uniunii Scriitorilor de cîteva ori, iar în 1994, Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu". Fost corector, în anii '50, la ESPLA și la Editura Univers, apoi, vreme de un deceniu, redactor la revista *Secolul 20*, Petre Stoica este autorul unei minunate cărți de memorialistică – *Amintirile unui fost corector* (1982) și al unui jurnal – *Viața mea la țară / Însemnările cultivatorului de mărar* (1988/1998), care ar merita reeditate cîndva împreună. De-a lungul anilor, din opera sa au apărut mai mult antologii parțiale (cîteva chiar ediții bibliofile), unele făcute chiar de autor. Antologia de față (care împrumută titlul unui poem din volumul *Manevrele de toamnă,* 1996) este însă singura care acoperă toată opera lirică antumă a lui Petre Stoica, precum și volumul *Veșnic absentă veșnic prezentă,* apărut în anul 2002 într-o ediție bibliofilă cu un tiraj de doar 11 exemplare nepuse în comerț, dar și volumul postum *Unsprezece adnotări lirice la covoarele Șerbanei,* apărut în 2013 la Editura Brumar într-o ediție anastatică, conținînd poeme inedite din 1975.

Am încercat, pe cît posibil, ca selecția mea să nu se suprapună întocmai cu selecțiile precedente și, mai ales, să fie pe gustul noii generații de cititori. Pentru că e timpul ca vechii cititori ai lui Petre Stoica să-l reviziteze încîntați, iar cei noi să-l descopere cu uimire și să-l întîmpine cu „un potop de simpatii".

Vineri, 24 noiembrie, de la ora 17, la standul Editurii Cartier din cadrul Tîrgului de Carte Gaudeamus se vor lansa noile antologii de poezie din seria „Cartier de colecție": Petre Stoica, Emil Brumaru, A.E. Baconsky, Nichita Stănescu și Claudiu Komartin.

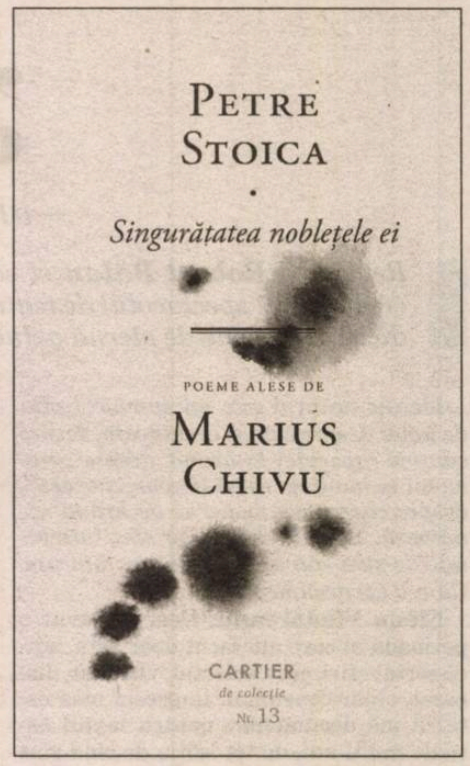

aproape de carte

Petre STOICA

Sfaturi pentru cel invadat de lăcuste

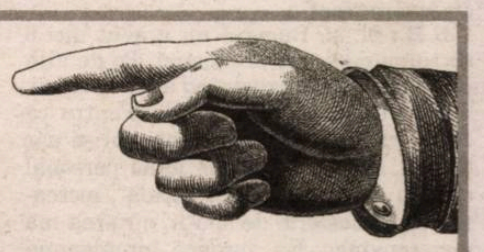

Coboară în fîntînă nu zăbovi însă prea mult în răcoarea oglinzilor
la secretele întîlniri ale grădinarilor pune-ți mustăți de mărar
existența noastră în Balcani are o mulțime de aspecte agreabile
adună cu fărașul acest imens morman de poeme cu elitre uscate
citește calendarul bunicii apoi studiază pe îndelete probleme ecologice
arma ta de apărare să rămînă doar asprimea glaspapirului tradițional
treci cu tăvălugul peste deșertul cifrelor brusc îngrețoșate
trist fiind ia aminte la felul în care alaunul se topește pe limbă
cenușa păsărilor așeaz-o cu pioșenie în cana albastră a copilăriei
întrucît în lume mai există metafizică învață să stai pe vine
o roată de moară tăinuiește în inima ei durerea albului înserat
irepetabilul se perpetuează prin vertiginoasa coborîre pe versant
fii o insulă de trandafiri în această defrișare absolut scîrboasă
tandra ta întîlnire cu diavolul aibă loc după înmuiatul rufelor
și în cazul că toate îți ies anapoda încalecă măgarul și pleacă.

(1980)

PUBLICITATE

Christopher R. HILL

America într-o lume nouă

O ordine de zi pentru negocierile SUA – Iran

Donald Trump, președintele SUA, a decis să nu recunoască respectarea de către Iran a termenilor Planului comun de acțiune globală (JCPOA), acordul care limitează programul de înarmare nucleară al Iranului. Prin urmare, Trump a solicitat Congresului SUA să facă ceea ce în mod normal e responsabilitatea puterii executive: să elaboreze politici externe.

Chiar dacă Congresul pregătește deja sancțiuni, acestea nu vor constitui, prin ele însele, o strategie globală față de Iran. E indispensabil ca SUA și Iranul să negocieze direct o serie de probleme non-nucleare.

În momentul de față, puțini sînt cei care afirmă că Iranul încalcă obligațiile pe care le presupune acordul JCPOA. Chiar și secretarul de stat Rex Tillerson, care nu-și ascunde disprețul față de Iran, nu le reproșează liderilor iranieni decît că ar încălca „spiritul" acordului. JPCOA însă urmărește în mod clar – și cu bună știință – să îngrădească producția de arme nucleare a Iranului, și nu programul său balistic, ambițiile regionale sau animozitățile sale față de Israel.

Administrația Trump e de asemenea nemulțumită de termenele JPCOA, cu anumite dispoziții – precum limitarea strictă a cercetării și a producerii de centrifuge de îmbogățire – valabile numai timp de zece ani. Denunțarea de către Trump a acordului a alimentat dezbateri despre pertinența acestor termene, chiar dacă astfel de discuții tind să ignore faptul că Iranul a acceptat să adere la standardele Agenției Internaționale pentru Energie Atomică, ceea ce include și protocoalele ei de inspecție avansată.

În orice caz, soluția pentru prevenirea unei recidive – după scadența clauzelor de caducitate ale JPCOA – ar fi mutarea Iranului în zona politicilor de bună vecinătate și menținerea unui context în care interesele sale economice să fie mai presus de ambițiile sale de a deveni o hegemonie regională. Aici intră în joc negocierile bilaterale. Unul dintre motivele pentru care JPCOA nu reglementează chestiuni non-nucleare este că mai mulți parteneri și aliați – cum ar fi China, Franța, Germania, Rusia, Anglia și Uniunea Europeană – sînt la rîndul lor implicați, și au propriile obiective și puncte de vedere.

Iar să reconciliezi așteptările și interesele contradictorii ale acestor actori cu privire la o întreagă paletă de probleme esențiale ar fi fost aproape imposibil. Cu toate acestea, negocierile bilaterale dintre America și Iran le-ar putea permite Statelor Unite să facă progrese în privința unor probleme vitale din punctul lor de vedere – și, nu mai puțin important, să înțeleagă mai bine Iranul modern.

Astfel de negocieri ar putea începe cu o lungă discuție despre interpretările contradictorii ale istoriei relației dintre cele două țări – altfel spus, despre nemulțumirile fiecăreia dintre țări față de cealaltă. Pentru Iran, un motiv de nemulțumire ar fi susținerea de către SUA a loviturii de stat din 1953 și, apoi, legăturile Americii cu șahul și cu Savak – brutala sa poliție secretă. SUA ar evoca probabil, la rîndul lor, răpirea, în 1979, a personalului ambasadei SUA de către regimul revoluționar islamic, care prindea contur în Iran și, mai recent, atacarea trupelor americane prin intermediul milițiilor șiite, în sudul Irakului.

Negocierile ar trebui de asemenea să acopere probleme de actualitate, incluzînd un *tour d'horizon* al zonelor fierbinți. Ce face Iranul în Yemen, Liban, Irak și, mai ales, în Siria? Cum își definește intențiile în aceste zone? Se consideră oare Iranul, după cum pretind mulți dintre arabii sunniți, un protector al arabilor șiiți? În Irak, SUA au investit masiv în înlăturarea regimului lui Saddam Hussein și în sprijinirea, apoi, a unui proces politic care a dus la formarea unui guvern condus de șiiți – un rezultat benefic, din punct de vedere iranian. Întrebarea centrală este, atunci, de ce continuă Iranul să susțină niște miliții care au subminat adeseori guvernul irakian?

Cît despre Siria, Iranul a trecut rapid de partea președintelui Bashar al-Assad. Iar susținerea de către Iran a unei administrații dominate de minoritatea alawită (sectă șiită) a slăbit în mod evident statele arabe sunnite, mai ales Arabia Saudită, care urmărește cu îngrijorare „ascensiunea șiită", la doi pași de frontiera sa nordică. Iranul e nerealist dacă se așteaptă ca saudiții să rămînă indiferenți față de o astfel de schimbare a poziției lor geostrategice. Dar Iranul nu este singurul actor care trebuie să-și explice strategia față de Siria. SUA a aplicat la rîndul ei politici care, ca să ne exprimăm elegant, nu au vădit întotdeauna o logică imbatabilă. Este timpul ca SUA să pună cărțile pe masă. Vrea o schimbare de regim sau s-ar mulțumi cu schimbările politice ale oricărui regim pe care sirienii îl vor alege în cele din urmă?

Și cum rămîne cu Israelul? În timpul președinției sale în Iran, din 2005 pînă în 2013, Mahmoud Ahmadinejad a iritat opinia publică globală întrebînd în mod repetat dacă holocaustul a avut cu adevărat loc. Persistă oare acest tip de ignoranță și de dispreț față de poporul evreu și în rîndurile liderilor actuali ai Iranului, continuînd să influențeze abordarea lor față de statul Israel? O ultimă problemă vitală care trebuie vizată în cadrul oricăror discuții bilaterale dintre SUA și Iran este activitatea militară a acestuia din urmă și, în special, programele sale balistice. SUA nu poate continua să-și fondeze politica față de Iran – o țară imensă, cu o populație de peste 80 de milioane, o economie în creștere și o puternică influență regională – pe sancțiuni și pe vituperări. La rîndul său, Iranul trebuie să renunțe la sloganurile toxice, precum „Moarte Americii", și să colaboreze cu SUA în vederea promovării propriilor interese și aspirații.

Christopher R. Hill, *fost secretar de stat adjunct pentru Asia de Est, este decan la Korbel School of International Studies.*

© Project Syndicate, 2017
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

Victor MOROZOV

dilematograf

Vînătoarea de urși

● *Meda sau Partea nu prea fericită a lucrurilor* (România, 2017), de Emanuel Pârvu.

Într-un an nu tocmai generos cu debuturile în lungmetraj demne de reținut (dacă considerăm *Soldații* Ivanei Mladenovici ca aparținînd lui 2018), *Meda sau Partea nu prea fericită a lucrurilor* temperează dezamăgirea. Filmul regizat de Emanuel Pârvu (care poate fi văzut jucînd în *Aniversarea* lui Dan Chișu) observă cu subtilitate lupta chinuitoare a unui sătean pentru a-și păstra demnitatea.

Bucolismul aparent din *Meda...* amintește inevitabil de universul rural explorat de Mircea Daneliuc, în special în *Vînătoarea de vulpi*. În filmul lui Daneliuc (adaptare după volumul *Niște țărani*, scris de Dinu Săraru), sătenul Năiță se împotrivește colectivizării, optînd pentru un mod de viață incompatibil cu noua realitate a timpului și angrenînd în drama sa întreaga comunitate rurală. Analogic, Doru (Șerban Pavlu, premiu pentru interpretare la Festivalul de la Sarajevo) este un Năiță al vremurilor noastre: după ce îi moare soția, Doru se trezește obligat să o trimită pe Meda, fata avută în grijă de familia sa, înapoi la orfelinat. Ca să o păstreze pe Meda, bărbatul trebuie să înnoiască toată documentația aferentă. Or, procesul e costisitor, iar Doru – tăietor de lemne și agricultor aflat într-o situație precară – are nevoie să facă rapid rost de bani.

Pentru un subiect condiționat de un anumit *deadline* (Doru are mai puțin de o săptămînă pentru a obține certificatul necesar păstrării Medei), filmul evită consecvent să accelereze ritmul. Fără să adere la radicalismul estetic al celor mai cunoscute filme ale Noului Val autohton, *Meda...* împărtășește totuși ceva din tonalitatea lor: aceeași lentoare, aceeași stilistică observațională, același *plot* nu foarte închegat, care îl urmărește pe Doru bătînd din poartă în poartă spre a obține o sumă oarecare. Cu bună știință, Emanuel Pârvu dedramatizează radical faptele arătate: Doru încasează lovitură peste lovitură cu un stoicism încăpățînat – nu doar că i-a murit soția, dar nimeni nu prea mai dă doi bani pe el, pare mai mult sau mai puțin ostracizat de comunitate (precum Iacob, din filmul omonim al aceluiași Daneliuc).

Problema cu care este confruntat Doru e una de ordin moral: singurul colac de salvare îl reprezintă o acțiune de braconaj, o vînătoare de urși. Foarte discret, filmul se coagulează în jurul acestei dileme ontologice, de tip ori-ori: ori se compromite moral, ori o pierde pe Meda.

Paralel cu drama lui Doru, Emanuel Pârvu desfășoară firul dramei unei comunități de țărani unde supraviețuirea e o variantă a lui care-pe-care. Blocați între noile reglementări ce normează drastic cantitatea de lemn de tăiat și inexistența unor alte surse de venit în afara agriculturii și a braconajului, țăranii aparțin unui spațiu fără ieșire. Pârvu are ureche fină pentru conflictele care nu o dată depășesc eventualele stări latente: dat fiind că filmul fierbe la foc mic, scenariul este cel care expune, prin schimburi de replici acide, mizerabilismul unei lumi întoarse împotriva ei înseși. Rezultatul subliniază elocvent o mentalitate colectivă tarată, aflată în buza nihilismului, în care omul este hăituit din toate părțile.

Mai puțin proaspătă este imaginea raporturilor de putere existente în micro-universul sătesc, tratate stereotipic: un spațiu care oscilează între mica înțelegere (eternul polițist dispus să șteargă totul cu buretele în favoarea făptașului) și fala exagerată pe motiv de respectare a regulilor (Doru vrea să vîndă niște vaci care nu au ajuns la maturitate; momentul în care sugerează personalului însărcinat cu controlul bovinelor să închidă ochii „și de data asta“ este întîmpinat cu o criză de nervi disproporționată).

Deși filmul pare nehotărît în privința firului narativ de adoptat – cel, subdezvoltat, al unei comunități care încearcă să intre în pas cu vremea sau cel al omului taxat de soartă –, amestecul final este îndeajuns de organic. Mă întreb dacă Emanuel Pârvu a văzut *Rester vertical*, al francezului Alain Guiraudie: în orice caz, *Meda...* împrumută ceva din demersurile zbuciumate ale personajului strîmtorat financiar din filmul francez, precum și constatarea nu chiar luminoasă că omul e mai întîi valorizat în funcție de pămînt, iar abia apoi de intenții. *Meda sau Partea nu prea fericită a lucrurilor* nu este filmul care să aducă un suflu nou în cinematografia românească, dar este cu siguranță un debut promițător.

Meda sau Partea nu prea fericită a lucrurilor va rula în cinematografele din România începînd cu 24 noiembrie.

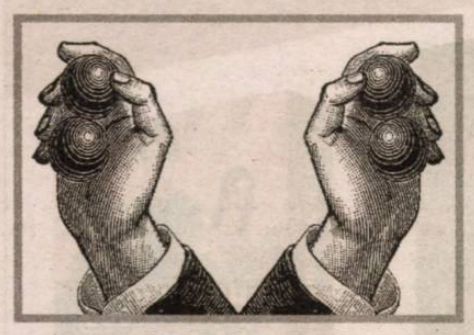

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Mitul eternei reîntoarceri în anii '80

● John Maus, *Screen Memories*, Domino Records/Ribbon Music, 2017.

Au trecut mai bine de șase ani de la *We Must Become the Pitiless Censors of Ourselves,* un album care se situa briliant într-un masiv val retropop atunci, în 2011. John Maus, autorul său, este un american născut în Minnesota, trecut printr-o școală de compoziție muzicală – California Institute of the Arts, locul în care a fost coleg cu Ariel Rosenberg, alias Ariel Pink, cel care îi va deveni bun prieten – și, după apariția lui *WMBtPCoO,* printr-un doctorat în filozofie politică la University of Hawaii.

„I see the combine coming, / I see the combine coming / It's gonna dust us all to nothing...” Călătoare prin universul granular al unei iluzii color VHS, o combină înghite încontinuu prezentul. Dacă, în „The Combine”, metafora apocalipsei tehnologice este motivul pentru care umanitatea se întoarce cu spatele la viitor – pentru a scrie, eventual, albume cu picioarele bine înfipte în deceniul al optulea al secolului trecut –, muzica de astăzi a lui John Maus este mult mai netransparentă decît amintita figură de stil. Ea a devenit *progressive,* e mai experimentalistă și mai elaborată decît în trecut. Cu riff-uri și linii de bas „serioase”, cu gamele sale minore și o înclinație sporadică înspre funk, *Screen Memories* are o greutate care îi lipsea lui *We Must Become the Pitiless Censors of Ourselves*. Una dată, foarte probabil, de tema apocalipsei care ne pîndește de după colț, de mantrele *horror*-iste performate de o voce înecată din nou în reverb și ecou, dar, important, și de estetica recentă a compozițiilor lui Maus. Mașinile – sintetizatoarele – și-au dorit să (se) rafineze, să (se) ornamenteze. În atmosfera densă și tensionată a albumului, aluziile pop sparg vuietul constant al dezastrului așteptat. Căpitanul Jean-Luc Picard are parte de un *cameo* în opereta punk numită „Find Out”: *„I say we ought to fight now, / Right now! / Bring the party to the night now, / Find out! / Bring the party to the knife now! / It don't seem right to me / Picard has seen everything”*. *Masters of the Universe*, cultissimul *action* SF din 1987, își primește porția de atenție în „Edge of Forever”: *„City on the edge of forever / It isn't ever Eternia, / It is an eternia! / Take your darn time! / Take your darn time! / City on the edge of forever / Ha, ha, ha! / The Skeletor, / Midnight, / Better take your Game Boy / City on the edge of forever”*. He-Man și Skeletor sfîșiindu-se pentru o consolă de *gaming?* De ce nu?!

Poate că, așa cum spunea Freud – folosind o sintagmă pe care John Maus o va pune pe coperta propriului album la 118 ani distanță –, amintirile din primii ani sînt imagini distorsionate ale realității acelor timpuri. Poate că trecutul nu există în „formă pură”. Poate că acesta e și mesajul pe care încearcă să ni-l trimită muzica lui John Maus – ea este retroidistă, iar nu *re-enactment*. Poate că muzicianul american utilizează limbajul popului pentru a ne spune că *Screen Memories* este muzica unei versiuni a anilor '80 care n-a existat niciodată.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

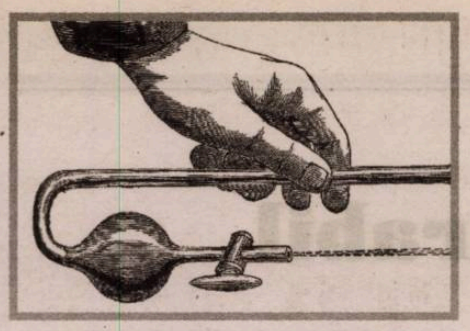

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cealaltă Europă

● *Exit*, scris pe baza improvizațiilor de: Schilling Árpád, Láng Annamária. Regia: Schilling Árpád. Dramaturgia: Bíró Bence. Translator: Kedves Emöke, Molnár Zoltán. Coordonator producție: Dobre Júlia, Fekete Réka, Gálovits Zoltán, Bojana Kovacevic, Ságodi Ildikó. Cu: Balázs Attila, Bandi András Zsolt, Csata Zsolt, Éder Enikö, Mátrai Lukács Sándor, Tokai Andrea, Vass Richárd, Andrei Elek, Carmen Vlaga-Bogdan, Ninoslav Dordevic, Branislav Jerkovic, Dragana Susa. Teatrul Maghiar de Stat „Csiki Gergely", Timișoara, în coproducție cu Teatrul Clasic „Ioan Slavici", Arad, și Teatrul Național din Sombor (Serbia). La Platforma Internațională de Teatru București #4.

Aflată la a patra ediție, Platforma Internațională de Teatru București (Teatru. Performance. Film. Dezbatere), inițiată și curatoriată de criticul Cristina Modreanu, se afirmă ca unul dintre cele mai coagulate demersuri teatrale, bine ancorate nu doar în realitatea imediată, ci și în actualitatea performativă. În acest an a debutat și un proiect de cursă lungă, *Microistoria,* o arhivă online de povești ale oamenilor obișnuiți din România, care a avut ca primă temă „Spune o poveste care ți-a schimbat viața" (în fiecare an va fi o temă și se va organiza un casting, iar cei rămași în finală sînt prezentați publicului). Cele 13 povești finaliste ale acestei ediții pot fi văzute online pe siteul www.microistoria.ro.

Spectacolele invitate au tratat, din diverse perspective, tema din acest an, „Europa?": eșuarea visului european în cazul româncelor care acordă îngrijiri la domiciliu pentru bătrîni și bolnavi în Italia *(Rovegan* de Catinca Drăgănescu), reconstrucția arborelui genealogic prin prisma (eșecului) imigrării timp de trei generații *(Bun de export,* text: Alex Tocilescu, regia: Catinca Drăgănescu), identitatea est-europeană este europeană? *(Exit* de Árpád Schilling), homofobia la nivel mondial într-o documentare despre cazuri de agresiune *(Căpcăuni,* text: Yann Verburgh, regie: Eugen Jebeleanu).

Spectacolul lui Árpád Schilling, *Exit,* a fost prezentat la București după ce regizorul maghiar a fost declarat în Parlamentul de la Budapesta „pericol pentru securitatea națională". Incidentul ar fi hilar, dacă în Ungaria (și nu doar acolo) nu s-ar simți apăsarea unui regim restrictiv, ceea ce face ca astfel de decizii să fie mai degrabă frisonante decît absurde. În *Exit,* Schilling ridică problema unei identități est-europene. Un grup de persoane – în spectacol joacă actori români, maghiari din România și din Ungaria, sîrbi, iar identitatea etnică a actorilor se regăsește în cea a personajelor

Sîntem prizonierii propriilor mentalități, frici și obsesii.

– intră în scenă (un spațiu gol), împinși din exterior, printr-o ușă, de cineva/ceva nevăzut. Un timp tac, stînd ciorchine, lipiți de ușa care nu se mai deschide. Scena amintește de lagărele de concentrare naziste, doar că personajele sînt îmbrăcate și au bagaje. Un sentiment de neliniște răzbate însă, și el este accentuat de faptul că nimeni nu știe nici de ce se află acolo, nici ce va urma. Aparent, locul este în Marea Britanie, într-un centru de primire a imigranților economici est-europeni, dar în fapt el este un spațiu tranzitoriu, suspendat între două lumi, între estul Europei și Europa însăși, mai mult una metaforică, nu imaginară, ci imaginată (perspectiva noastră asupra ei). Folosind un spațiu comun într-o perioadă de timp, grupul devine o comunitate care reproduce, în laborator, o mostră de est-europenism. Dinamica grupului este influențată de bagajul emoțional al fiecăruia, de mentalități și prejudecăți, de naționalism și stratificări etnice (diferențierea dintre ungurii din Ungaria și cei din România sau fata de etnie romă – Tokai Andrea – care este tratată ca cetățean de rang inferior de toată lumea, cu excepția fostului preot care poartă și el stigmatul unei acuzații, incerte, de pedofilie – Balázs Attila), de drame personale (precum relația disfuncțională a cuplului de sîrbi – Dragana Susa și Branislav Jerkovic), de frici, speranțe și un trecut care se vrea uitat etc. Grupul se coagulează ca un est mai mic, cu teritorii cîștigate și apărate, cu segregări etnice și cu refuzul de a accepta „străini" (romînca gonită de toți – Carmen Vlaga-Bogdan), conflicte și solidarități vremelnice. Este un bagaj al biografiilor personale, dar și al istoriei, naționale și regionale, pe care îl purtăm cu noi pînă la ușa Europei, din care poate facem parte geografic, dar căreia nu simțim, deocamdată, că îi aparținem. Este un joc pe muchie al clișeelor pe care le avem unii despre alții și pe care „le emitem" ca națiuni și etnii, tipare de comportament, obsesii naționale ca parte dintr-o identitate est-europeană pe care o afirmăm și o renegăm în egală măsură. Dar și percepția identității europene este tot clișeistică, o formă standard pe care personajele se străduiesc să și-o însușească (englezindu-și numele și exersînd politeți formale), depersonalizîndu-se.

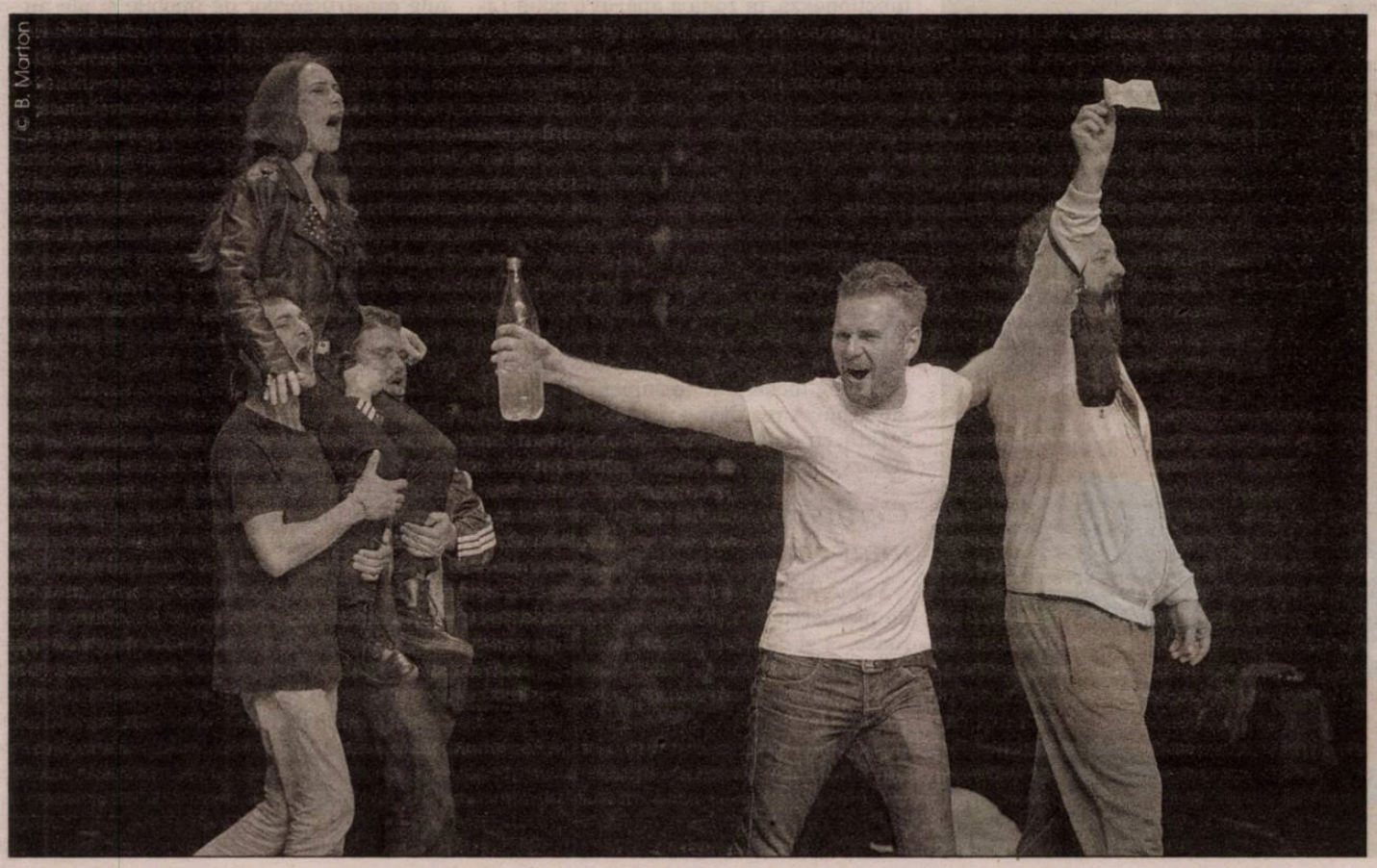

Există un personaj misterios, un sîrb (Ninoslav Dordevic) – deși identitatea lui etnică nu e relevantă aici – care poartă o discuție la telefon la începutul spectacolului, din care reiese că ar exista un complot, legat de izolarea imigranților, de care el nu e străin. Identitatea personajului rămîne neclarificată, dar ascensiunea sa ca lider al imigranților în negocierile cu autoritățile britanice îi oferă posibilitatea unei manipulări grosolane prin crearea unei false situații de criză – imaginarea unui conflict armat / epidemie în exterior (agresorii își țin victimele izolate vorbind de false pericole externe și erijîndu-se în apărătorii lor). Personajul mi-a amintit de bancul care circulă în Estul Europei, cu aplicare la fiecare etnie în parte, despre cazanele cu smoală în care fierb păcătoșii în iad, singurul nepăzit fiind al respectivei etnii, căci dacă unul vrea să iasă la suprafață, îl trag ceilalți la fund. Așa și în spectacolul lui Schilling: ușa Europei (metaforic reprezentată de Marea Britanie) este ținută cu viclenie închisă chiar de un est-european. Faptul că, la final, cele mai multe personaje rămîn în acest spațiu, deși sînt libere (să intre în Europa), arată că sîntem prizonierii propriilor mentalități, frici și obsesii, că ceea ce ne reține este mai degrabă în interiorul nostru decît afară.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Cristina ȘTEFAN

Orașul e viu, dar e și vulnerabil

Mergeți la o plimbare în centrul Bucureștiului. La sfîrșit de săptămînă, populația capitalei se concentrează adesea aici, unde veți vedea forfotă în Centrul vechi, cupluri care se plimbă de mînă pe marile bulevarde, tineri care stau la terase, oameni ieșiți la cumpărături, familii cu copii. Orașul e viu, vă veți gîndi. Dar dacă vă uitați în jur, cu mai multă atenție, la fațadele clădirilor istorice – multe deja într-o stare avansată de degradare –, la vitrinele goale de pe Magheru, închise din cauza riscului seismic, vă veți mai da seama și că orașul e vulnerabil.

Cu această idee în minte am plecat de la cea mai recentă ediție a „Intersecțiilor de miercuri". „Un oraș vulnerabil e un oraș pe cale să își piardă istoria", spune Raluca Trifa, asistent universitar la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu", invitată la dezbatere. Cine mai cunoaște, astăzi, poveștile caselor vechi, de dinainte de Război, ascunse pe străduțele din centru? Cine mai are grijă de ele? Copiii noștri probabil nu vor mai vedea acest peisaj, rămas din Bucureștiul de la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Patrimoniul urban al capitalei este fie demolat încet-încet, uneori ilegal, fie mutilat – casele fiind ori supraetajate, ori îmbrăcate în polistiren și pierzîndu-și aspectul inițial.

Autoritățile orașului nu par a fi prea atente la aceste lucruri. În perioada de dinainte de 1989, nu am avut un regulament al zonelor istorice protejate. Din anul 2000, acest regulament există, însă e teribil de încîlcit – de pildă, unele dintre cele 98 de zone istorice se suprapun, cu reguli diferite –, și Primăria nu are, de fapt, un inventar actualizat al tuturor clădirilor, pentru a urmări cu atenție demolările, consolidările sau modificările de orice fel aduse fiecărui spațiu în parte.

În acest context, cu ajutorul unor arhitecți și voluntari entuziaști, ARCEN (Asociația Română pentru Cultură, Educație și Normalitate) și-a luat misiunea de a realiza un catalog-inventar foarte detaliat și riguros al zonelor protejate din Capitală, unde se află în jur de 14.500 de clădiri, multe dintre ele valoroase istoric. Început în primăvara acestui an, catalogul a colectat deocamdată date privind doar 6 dintre cele 98 de zone istorice, asociația propunîndu-și să finalizeze totul pînă în 2020, cu ajutorul voluntarilor și donatorilor ce vor să contribuie la acest proiect (www.catalogbucuresti.info).

Prin catalogul început de ARCEN, organizatorii vor ca, pe lîngă statisticile privind starea clădirilor, să realizeze și hărți de risc seismic al orașului, dar și să clarifice regulamentele de zonă protejată, stabilind și un ghid de bune practici, alături de specialiști din domeniul patrimoniului. „Nu ne propunem să nu se mai demoleze nimic", punctează Edmond Niculușcă, președinte ARCEN. „Regulamentele de protejare vorbesc despre dezvoltarea orașului. Toate intervențiile ar trebui să aducă un plus de valoare zonei. E nevoie de construcții noi, dar în acord cu respectarea peisajului cultural." Acest lucru nu se întîmplă, însă, întotdeauna. Multe dintre clădirile importante ale capitalei nu au fost îngrijite corespunzător de-a lungul timpului – de pildă, e doar o chestiune de timp pînă cînd Hanul Solacolu, construit în 1859 și înscris în Lista Monumentelor Istorice a Municipiului București, se va prăbuși. În zona Mîntuleasa, există case cărora li s-au adăugat mansarde de trei etaje, deși, conform regulamentului actual, nu ai voie să supraetajezi. Iar proprietarii de bună-credință care vor să reabiliteze sau să aducă modificări clădirii lor nu știu foarte clar ce regulament să urmărească, acolo unde zonele se suprapun, așa că preferă să nu mai facă nimic. Legea privind protecția împotriva incendiilor, de pildă, nu respectă legea patrimoniului construit, și așa apar inesteticele cutii de gaze de pe fațadele clădirilor, cum e chiar cea a Universității București, pe partea dinspre Teatrul Național.

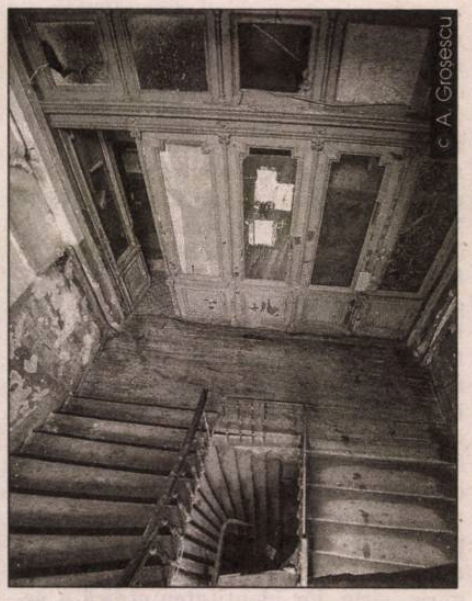

Nu doar atît, dar nimeni nu a studiat, de pildă, impactul economic și cultural al închiderii – în 2015, după momentul Colectiv, din pricina riscului seismic – a magazinelor de pe bulevardul Magheru, a cinematografelor Patria, Scala și Studio, a Librăriei „Mihail Sadoveanu" și a librăriei CLB de la Coloane. Teatrul Nottara încă funcționează, în zonă a apărut o nouă Librărie Humanitas, însă multe dintre spațiile rămase goale sînt mizere, pline de graffitti, iar cele încă deschise au suferit pierderi financiare. Cum privesc asta, oare, turiștii veniți să ne viziteze capitala? Și, în afară de asta, deși au trecut deja doi ani, proprietarii clădirilor cu bulină din zonă încă nu au început consolidarea imobilelor.

În zona Halei Matache nu s-a mai investit nimic timp de zece ani, doar pentru că se tot auzea că va fi demolată. „S-a tăiat orașul și s-a distrus o parte din țesutul istoric valoros, precum și o comunitate bine închegată de oameni care locuiau acolo. A rezultat o zonă total destructurată, cu multe case în prag de colaps și clădiri abandonate", spune Raluca Trifa.

Certitudinea unui viitor seism

Vulnerabilitatea orașului nu e dată doar de pierderea istoriei, a arhitecturii valoroase, ci și de riscul de cutremur. „Avem certitudinea că trăim într-o zonă activă seismic", spune Matei Sumbasacu, inginer constructor și președinte al Re:Rise – Asociația pentru Reducerea Riscului Seismic. „Bucureștiul e un oraș care nu vrea să-și accepte vulnerabilitatea, nu vrea să se confrunte cu problemele pe care le are și să încerce să le găsească rezolvarea", adaugă el. Există deja liste de clădiri vulnerabile – e drept, doar 3000 de clădiri din tot Bucureștiul au fost expertizate tehnic, adică extrem de puține –, însă nimeni nu vrea să se uite la ele, să recunoască vulnerabilitatea. „Clădirile nu se vindecă", mai spune Matei Sumbasacu, odată trecute prin unul sau mai multe cutremure mari, odată crăpate, ele se deteriorează în continuare. Multe apartamente din clădirile vechi din centru, cu risc seismic, sînt în prezent închiriate – fie tinerilor bucureșteni, fie, în necunoștință de cauză, chiar turiștilor care vin să viziteze Bucureștiul. Iar dacă ne gîndim doar la faptul că însuși Centrul de Transfuzii Sanguine se află într-o clădire cu risc seismic I, ne dăm seama că, practic, ne forțăm norocul.

Consolidările imobilelor cu risc seismic sînt îngreunate chiar de lege, care, deși acoperă costul lucrărilor, spune că toți proprietarii trebuie să fie de acord, iar asta e foarte greu de realizat. În plus, oamenii trebuie să se mute din clădire pe perioada lucrărilor, care durează mai mulți ani. În fiecare an au fost alocate sume considerabile pentru aceste blocuri, dar, din păcate, maxim 10% din fondurile publice au fost accesate. Și, cu toate că în martie 2017 a fost propusă modificarea legii respective, în avantajul unui număr mai mare de consolidări, pînă acum nu s-a întîmplat nimic.

Riscurile nu privesc doar clădirile foarte vechi. Blocurile socialiste, din cartierele-dormitor ale capitalei, încep să iasă din garanția lor de 50 de ani. Chiar și imobilele noi – pentru care o generație întreagă va plăti rate pînă la bătrînețe – au aceeași garanție. Studiul Băncii Mondiale „Why Do People Die in Earthquakes", realizat de Charles Kenny în 2009, notează că, în general, indivizii nu iau singuri măsuri de prevenție sau de asigurare împotriva dezastrelor naturale. Chiar și în SUA, campaniile de informare privind riscul de dezastre au avut un impact mic. Calitatea construcțiilor e cea mai eficientă măsură de prevenție a victimelor unui cutremur. Însă, în mod obișnuit, un individ nu are experiența necesară pentru a-și da seama cît de bine consolidată e o clădire. Misiunea de protejare rămîne, așadar, în mîinile constructorilor de imobile și ale autorităților. Același studiu subliniază însă o legătură strînsă între numărul victimelor la un cutremur și nivelul perceput al corupției dintr-o țară. Așadar, un cerc vicios, în care cetățeanul are cel mai mult de pierdut: în țările percepute drept anormal de corupte există cele mai multe victime în caz de cutremur.

„În construcții este cel mai mare nivel de corupție globală", spune Matei Sumbasacu, bazîndu-se pe studiul menționat mai devreme. „Sînt proiecte complexe și greu de controlat. Asta deoarece repercusiunile neîndeplinirii sarcinilor nu se văd imediat – n-o să pice clădirea chiar acum, și între timp noul proprietar semnează și firma își ia banii." Sigur, în ultimii ani, regulamentele de construcție s-au mai înăsprit, dar riscul rămîne.

Nu insist pe detaliile unui scenariu post-cutremur. Mă gîndesc doar că n-ar trebui să ne luăm după mesajul „Nu te mai preocupa, totul va fi bine", vizibil pe toți pereții capitalei – asta merge în țările în care administrația își face treaba eficient și cu bună-credință, pentru ca noi să ne putem vedea liniștiți de micile noastre drame cotidiene. Cum spune Edmond Niculușcă, „sîntem ultimii martori ai acestui oraș". Și, oricît de pesimist sună, s-ar putea să aibă dreptate.

Publicitate

Ciprian SIMUȚ

Mișcarea puritană în Transilvania secolului al XVII-lea

Din punct de vedere religios, Transilvania reprezintă un tărîm aparte, cu o istorie singulară, tributară influențelor apusene într-un grad mai mare decît istoria Moldovei ori a Țării Românești. De regulă, subiectul este frecventat doar de specialiști, însă cei care se opresc asupra lui sînt interesați preponderent de influența culturală a Reformei (răspîndirea tiparului și apariția primelor cărți românești, introducerea limbii române în cultul bisericesc etc.). Teologia Reformei sau influența acestei mișcări asupra mentalităților sînt mai puțin cunoscute. Puritanismul transilvan, deși puțin studiat, merită mai multă atenție, pentru că a reușit să schimbe structura de conducere a Bisericii Reformate, a pledat pentru o înnoire morală ancorată în Scriptură.

Încă de la apariția sa în Transilvania, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, puritanismul a fost combătut atît de clerul reformat, cît și de principii transilvani. În ciuda opoziției susținute, venită din două direcții – religioasă și politică –, în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea ideile noului curent au început să fie apreciate, adoptate și puse în practică. Originar din Anglia și Olanda, noul curent s-a adaptat contextului local și a lăsat o moștenire care a continuat și după revenirea la putere a Habsburgilor (în secolul al XVIII-lea), care au reașezat catolicismul într-o poziție privilegiată.

Pentru a înțelege contextul pătrunderii puritanismului în Transilvania și circumstanțele care au făcut posibilă influența lui, trebuie să ne întoarcem în secolul al XVI-lea, pentru a prezenta pe scurt evoluția protestantismului și a bisericii catolice. Catastrofa de la Mohács (august 1526), soldată cu pierderi uriașe pentru regatul ungar, a permis schimbări profunde în structura religioasă a Transilvaniei. Au pierit atunci pe cîmpul de luptă regele Ungariei, o mare parte a conducerii Bisericii Catolice, dar și un număr semnificativ de nobili și soldați. Inevitabil, puterea centrală a ieșit slăbită, atît la nivel politic, cît și la nivel bisericesc. Fără structuri de conducere eficiente, catolicismul n-a mai putut stăvili influența protestantismului. Luteranismul a pătruns în Transilvania încă din 1519, iar în 1521 deja se discuta adoptarea lui sistematică în teritoriile săsești. Așadar, după 1526 s-a creat un context politic și religios favorabil răspîndirii pe scară largă a protestantismului. Alături de luteranism, la scurt timp a apărut calvinismul, iar mai tîrziu antitrinitarismul sau unitarianismul. În absența unei autorități centrale puternice, dietele transilvane au avut libertatea de a institui cadrul legal necesar funcționării bisericilor protestante, în jurul celor Trei Națiuni (sașii, secuii și maghiarii). În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, bisericile luterană, reformată, unitariană și catolică au primit statutul de „religii recepte", iar ortodoxia a rămas doar religie tolerată. În tot acest timp, reprezentanții bisericilor din Transilvania au păstrat legătura cu centrele protestante din Europa apuseană.

György Rákóczi I

Secolul al XVII-lea începe cu o schimbare în conducerea Transilvaniei, care a trecut de la principii catolici, din familiile Szápolya și Báthori, la principi reformați, dintre care s-au distins în plan politic mai ales Gábor Bethlen, György Rákóczi I și fiul acestuia, György Rákóczi al II-lea. Toți trei au susținut cu precădere Biserica Reformată și au continuat politicile orientate împotriva „inovațiilor teologice", cum erau numite curentele teologice care ieșeau din cadrul dogmatic al celor patru religii recepte. „Inovațiile", trebuie precizat, au ajuns în Principat tocmai prin intermediul studenților trimiși să studieze în străinătate. Conducătorii Bisericii Reformate își doreau să creeze o elită capabilă să conducă eficient congregațiile din Transilvania. Fiindcă mulți dintre tinerii trimiși la studii nu-și puteau acoperi singuri cheltuielile, erau susținuți cu burse de către principi. În Olanda și Anglia, tinerii cărturari au intrat în contact cu teologii puritani și cu scrierilor acestora, iar după revenirea în Principat au inițiat o campanie susținută de răspîndire a teologiei pe care o asimilaseră peste hotare.

Opoziția față de puritanism și prezbiterianism a atins o nouă cotă după 1649.

Rădăcinile puritanismului trebuie căutate în Biserica Angliei, mai exact, în scrierile prelaților protestanți care au luat calea exilului în scurtul interludiu catolic, cînd tronul a fost ocupat de Maria Stuart (1553-1558). Repatriați în timpul reginei Elisabeta I, adepta „protestantismului bine temperat", puritanii nu s-au constituit niciodată ca Biserică separată, ci au creat un curent care urmărea o reformă profundă a Bisericii, după modelul celei introduse de Jean Calvin la Geneva. Puritanii au cerut nu doar eliminarea oricăror reminiscențe catolice din Biserica Angliei și din liturghie, ci și introducerea unor noi forme de conducere bisericească. De asemenea, au privilegiat viața spirituală interioară a credinciosului, punînd un accent deosebit pe cunoașterea Scripturilor și pe evaluarea continuă a propriei vieți spirituale, care trebuia pusă în acord cu principiile biblice. Ca parte a programului lor spiritual, puritanii au susținut educația și înființarea de școli menite să-i ajute pe tineri să citească Biblia pe cont propriu.

Atît clerul anglican, cît și credincioșii de rînd s-au opus noii mișcări, considerînd că puritatea urmărită de puritani era o himeră, iar standardele morale erau prea rigide. Inițial, termenul *puritan* a fost folosit ca batjocură la adresa celor care cereau purificarea Bisericii și a societății. Pentru omul de rînd, puritan era cel care își refuza orice plăcere. În consecință, adepții curentului au fost ostracizați, mulți dintre ei au sfîrșit în închisoare sau au fost siliți să plece în exil. Cei care au plecat din Anglia s-au stabilit în Olanda, țară cu un regim religios mult mai permisiv, sau au traversat Atlanticul, punînd bazele primelor colonii în Lumea Nouă. Puritanismul și-a propus să transpună principiile teologice, extrase din Biblie, în viața de zi cu zi. *Praxis pietatis* a însemnat trăirea în evlavie și ascultare de Dumnezeu, dar nu în mod mecanic și inerțial, ci ca urmare a înțelegerii și interiorizării învățăturilor biblice. Puritanismul i-a învățat pe credincioși introspecția, cerîndu-le să verifice în mod constant modul în care aplică învățătura Scripturii la viața reală.

O altă schimbare fundamentală adusă de puritanism a fost trecerea de la sistemul de conducere episcopal la cel prezbiterian. În primă fază, Biserica Reformată din Transilvania a păstrat sistemul de conducere eclezial, în care un rol important îl avea superintendentul, ales de dietă. Cînd teologul Tolnai Dali János a revenit în Principat, în 1638, a primit funcția de rector al școlii din Sárospatak, iar sub influența sa puritanismul a cuprins orașele Debrecen și Oradea. Tolnai a cerut introducerea sistemului prezbiterian, ceea ce ar fi însemnat ca bisericile să fie conduse de reprezentanți (numiți „prezbiteri" sau „bătrîni") aleși direct de către laici. În mod previzibil, o schimbare de felul acesta n-a fost pe placul conducerii Bisericii Reformate ori a principelui, pentru că slăbea vechea structură eclezială și putea eroda, implicit, autoritatea principelui. Opoziția față de puritanism și prezbiterianism a atins o nouă cotă după 1649, anul decapitării de către puritanii englezi a regelui Charles I. Diverse diete și sinoade transilvane au decis excluderea din funcții a adepților puritanismului. Aceștia n-au fost excluși din Biserică, dar au primit promisiunea că, în cazul în care se vor dezice de noua teologie, vor putea fi repuși în funcții.

Treptat, ideile puritane diseminate prin intermediul predicilor au început să fie acceptate de laici, ducînd în final la introducerea modelului de conducere prezbiterian. Puritanismul a orientat Biserica spre un anumit tip de simplitate spirituală, dezbrăcată de forme și tradiții, dar strîns legată de o morală clară, bazată pe învățăturile Scripturii.

***Ciprian Simuț** este lector univ. la Universitatea „Emanuel" din Oradea. Doctor în teologie al Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Reformată, cu teza* Biserică, politică și război. O analiză din perspectivă politică și religioasă a evenimentelor fundamentale din istoria Transilvaniei secolelor XVI și XVII, *(2013).*

PUBLICITATE

Diego Enrique OSORNO

Cel mai mare cocktail de creveți din lume

Diego Enrique Osorno (n. 1980) este reporter și scriitor mexican. Fragmentul de mai jos este un extras din antologia Freeman's – Cele mai bune texte noi, *aflată în curs de apariție la Editura Black Button Books.*

În Laguna Madre, o vastă zonă de apă sărată care traversează linia de demarcație dintre Mexic și Statele Unite și găzduiește vreo 12 comunități din Tamaulipas și Texas, o armată de pescari au prins peste 17.000 de creveți tigrați, astfel încît oficialitățile locale au putut organiza Festival del Mar pe plaja La Carbonera și prepara un cocktail de creveți care să cîntărească peste 1200 de kilograme. Scopul era de a schimba imaginea negativă a orașului San Fernando, unde, în 2010, într-o după-amiază de august, 72 de oameni, majoritatea imigranți din America Centrală, au fost masacrați în magazia unei ferme și unde, într-o dimineață din aprilie 2011, trupurile mutilate a 196 de oameni au fost găsite îngropate în pășunile de un verde strălucitor. În următoarele săptămîni au fost descoperite niște gropi comune, care conțineau un număr de cadavre încă neconfirmat, dar estimat de anumite autorități locale la 500. O glumă macabră circula pe Facebook și pe Twitter în acel moment: „Vino la San Fernando, te primim cu mormintele gata săpate."

În Săptămîna Mare din 2014, acolo unde au avut loc cele mai groaznice masacre din Mexic din secolul XXI, guvernatorul statului Tamaulipas, Egidio Torre Cantú, însoțit de 12 primari, se va afla în jurul unui pahar monumental de sticlă, pentru a sărbători un nou record: cel mai mare cocktail de creveți din lume.

Împreună cu agricultura, pescuitul a fost una dintre principalele activități economice din San Fernando, pînă cînd războiul dintre Zetas și Cartelul Golfului, plus prezența militară și navală au dus viața din oraș într-un punct mort și au determinat renunțarea la festivaluri între 2009 și 2013. Și, de aceea, Festival del Mar a devenit un eveniment important pentru oamenii din regiune, cărora aproape nu le venea să creadă că vor avea ocazia s-o vadă în carne și oase pe Mariana Seoane, o actriță de la canalul Televisa care, cîndva, poza goală în revistele pentru domni și avea un șlagăr cu titlul „Voi fi fată bună". Seoane urma să fie regina festivalului și, la cererea mulțimii euforice, avea să cînte cele trei hituri, făcînd o piruetă pentru a-și arăta silueta. Un alt moment important avea să fie prezența grupului Sonora Dinamita, printre membrii căruia erau doi *mulattos* care, potrivit primarului orașului San Fernando, aveau să ofere femeilor din oraș o experiență vizuală echivalentă cu cea oferită de Seoane bărbaților.

Dar pentru Vinerea Mare, starul avea să fie crevetele tigrat, un crustaceu mic, ai cărui ochi negri, bulbucați, contrastează cu corpul lui încovoiat, cilindric, din care răsar două perechi de antene – una lungă, una scurtă – și cinci perechi de picioare. Trupul i se termină într-o coadă ascuțită care, împreună cu capul, este înlăturată înainte de a fi mîncat. Cu doar 10 sau 12 astfel de crustacee, apă și ketchup, se poate prepara un mic cocktail de fructe de mare, deși în Tamaulipas și în multe alte locuri se obișnuiește să se pună și avocado, usturoi și suc de limetă. În învecinatul Texas, se mai adaugă castraveți și ardei iuți *serano*. Cînd se mai pun stridii și scoici, leacul ăsta împotriva mahmurelii este cunoscut în general sub numele de *Întoarcerea la viață*, o denumire care, pentru San Fernando-ul de azi, nu este chiar cea mai nimerită.

Patrule, escorte, mitraliere

În timpul Festivalului am purtat o discuție cu un bărbat care era convins că acești creveți nu fuseseră creați din alt motiv decît cel de a fi ingerați într-un cocktail. După părerea lui, atunci cînd sînt puși într-un pahar înalt de sticlă, au o aromă mai plăcută decît atunci cînd sînt gătiți în sos de ardei iute *chipotle* sau usturoi, sau unt, serviți cu brînză Philadelphia, sau înveliți în bacon și brînză, sau *à la Veracruzana,* sau atunci cînd se servesc cu apa de ardei iute atît de bine făcută în Mazatlán, Sinaloa, care, cîndva, deținea recordul Guinness pentru cel mai mare cocktail de creveți din lume. În nord-estul Mexicului puteți găsi această delicatesă scumpă, vîndută uscată la tonetele de pe autostrada, la prețuri incredibil de mici. Baricadele instalate de militari în regiune, în ideea de a reduce violența, au ajutat acest modest sector al economiei, atîta vreme cît vînzătorii de creveți își puteau vinde produsele convoaielor de motocicliști nerăbdători, înfricoșători. Pe drumul de la Reynosa la San Fernando, am dat peste unul dintre acești vînzători ambulanți și l-am întrebat dacă aducea crevetii din San Fernando, și mi-a răspuns afirmativ. Erau aduși din Laguna Madre. A rostit numele locului pe un ton atît de solemn, de respectuos, de parcă ar fi vorbit despre o specie aparte de zeitate din regiunea Aridoamerica. Același ton era adoptat și de reporterii posturilor de radio regionale de fiecare dată cînd menționau laguna. Între *coridos* cîntate de Ramón Ayala și baladele lui Julión Álvarez, care acaparau frecvențele, nu se mai pomenea despre nimic altceva decît despre creveți și despre marea ispravă care urma să se înfăptuiască în San Fernando. În Vinerea Mare, dimineață, chiar în apropierea centrului orașului, caravane de furgonete, ticsite de familii, se formau la benzinăria Loma Colorada, înainte de a porni cu toatele spre Carbonera, aflată la mai puțin de 30 de kilometri distanță. Muzica Banda Sinaloense răsuna peste tot, căci angajații rapizi ai magazinului de lîngă benzinărie hotărîseră să instaleze difuzoare uriașe pentru a înviora dimineața. La doi-trei kilometri depărtare, trei patrule ale poliției statale așteptau un grup de bărbați înarmați pînă-n dinți: aceștia erau gărzile de corp ale guvernatorului și ajunseseră cu o noapte înainte, fără șeful lor. Guvernatorul sosea cu elicopterul, dar avea nevoie de echipa de securitate pentru o călătorie de trei minute de la terenul de fotbal, care funcționa ca heliport improvizat, pînă la locul unde urma să aibă loc marea ispravă.

Pescarii ăștia folosesc o capcană cunoscută sub numele de charanga.

În timp ce așteptau gărzile de corp ale guvernatorului, pe care, la nevoie, l-ar fi însoțit chiar ei, împreună cu o patrulă navală, ofițerii de poliție au acceptat să pozeze pentru fotoreporterul Victor Hugo Valdivia. „Mare agitație mai e aici", a spus șeful plutonului de poliție cu un zîmbet uriaș, îndreptîndu-și mitraliera spre autostradă, spre o fostă fermă de vite, care, cu cîțiva ani înainte, fusese rechiziționată de Marină și transformată în sediu regional. De asemenea, în acest loc, atît sindicatul criminal Zetas, cît și Cartelul din Golf, și chiar și niște *equis* – așa cum sînt numiți cu dispreț niște delincvenți ageamii – au ridicat baricade, să-i țină sub observație pe cei care intră și ies din San Fernando. În Vinerea Mare, poliția și soldații au fost cei care plasaseră o serie de puncte de control. Cu ocazia asta, armata a decis să facă cea mai recentă achiziție de pe piața de arme: SandCat, un camion foarte rapid, blindat zdravăn, cu o gamă variată de arme. Acesta este vehiculul cu care forțele militare regionale speră să se confrunte cu *monstruos:* mijloace de transport monstruoase proiectate de Zetas, care deja operau de ceva timp în zonă. Locotenentul care conducea grupul purta o pușcă MAG 7,62 mm și n-a permis să se facă prea multe fotografii cu SandCat, „pentru că infractorii îl vor copia". „Cum pot s-o facă atîta vreme cît vehiculul a fost proiectat în Statele Unite?", am întrebat cu o naivitate nu prea mică. „Îi răpesc pe oamenii care pot și îi obligă s-o facă." În timp ce vorbeam, echipa de securitate a guvernatorului a trecut, escortată de patrulele statale, escortate la rîndul lor de patrulele Marinei.

La intrarea în La Carbonera se afla o barcă veche, de care cîțiva muncitori agățaseră un banner care anunța prezența Marianei Seoane. Evenimentul era anunțat la ora 10. Să-l țină după-amiaza sau, chiar mai rău, după ce se întuneca, ar fi fost prea riscant, în ciuda numeroșilor bodyguarzi, a poliției și a blocadelor militare. La Carbonera este un sat unde se pescuiesc creveți, cu o singură stradă principală, nepavată, și aceasta era acum ticsită de mașini care pîndeau un loc de parcare. În scurt timp se formase un șir lung, care avansa cu viteza melcului, ceea ce le permitea unor șoferi să iasă din mașini și să cumpere crevetii uscați, vînduți de familiile de pescari chiar în fața caselor. Pescarii ăștia folosesc o capcană cunoscută sub numele de *charanga:* o plasă legată de o unealtă în formă de V, care este aruncată în gropile marine pe unde se așteaptă să treacă crevetii. Unii pescari lucrează noaptea, cînd crustaceele sînt foarte active.

Cînd am ajuns la țărmul Lagunei Madre, unde un zumzet de nerăbdare străbătea deja mulțimea, trecea peacolo o gașcă de tineri care purtau tricouri cu mesajul „Toți sîntem Tamaulipas". Aceste tricouri produse în masă și ochelarii de plastic cu diverse modele cu creveți erau distribuite la intrare. Mergînd de-a lungul estuarului, ajungi la un pavilion unde primele rînduri de scaune sînt ocupate de oficialități, purtînd tricouri cu creveți portocalii, și cîțiva ștabi din armată, în haine de vînătoare. Spectacolul încă nu începuse, dar prezentatorul lua din cînd în cînd microfonul și, cu voce guturală, rostea comentarii de mare importanță istorică, precum: „Un pahar înalt de cristal limpede, care va atrage ochii întregii lumi, cu un cocktail de creveți care cîntărește mai mult de o tooonă". Dacă scopul era să-i însufletească pe cei de față, eșua. După intervențiile lui, zumzetul mulțimii a rămas același, iar cuvintele s-au evaporat în aerul cald al dimineții. Numai cînd muncitorii au scos învelișul din plastic care proteja paharul de zgîrieturile din timpul transportului din Mexico City, mulțimea s-a mai liniștit puțin, poate pentru că toți se gîndeau că guvernatorul se pregătea să urce pe scenă. De fapt, a ajuns cu aproximativ două ore mai tîrziu decît se presupusese. Dar prezentatorul a profitat de liniște: „Astăzi, mai mult ca niciodată, sîntem mîndri de bogățiile oferite de apele Lagunei Madreeeee". La vreo zece metri mai departe, stînd cu un aer cvasiștiințific în spatele unui laptop obosit, notarul, care urma să confirme recordul, explica faptul că paharul de sticlă cîntărea aproape 500 de kilograme.

Dintre toți cei cu tricouri portocalii aflați în primele rînduri, cel mai entuziasmat era Mario de la Garza, un dentist care era și primarul orașului San Fernando. În așteptarea guvernatorului, a discutat cu cinci reporteri, unul dintre ei de la biroul de presă al statului, care punea întrebări prestabilite. „Acțiunea va fi cît se poate de benefică pentru San Fernando", a repetat primarul de cîteva ori, după ce a recunoscut că în ultima vreme economia mergea din rău în mai rău. Și toate astea fără să

menționeze vreodată cuvintele *violență, răpire* sau *război,* cu atît mai puțin *narcotice.* Cînd am stat de vorbă cu el și i-am mărturisit că, în ciuda faptului că trăiesc în Monterrey, habar n-aveam că în San Fernando se pescuiau creveți, primarul a răspuns amabil că specia de creveți din San Fernando era foarte apreciată de experții mexicani, dar nu era cunoscută pe piață: „De-asta vrem ca întreaga lume să afle de ei și să mănînce creveți din San Fernando". Primarul era extrem de entuziasmat de pregătirea celui mai mare cocktail de creveți din lume. De asemenea, a promis că în anii următori San Fernando avea să devină un puternic producător de energie pentru Mexic. San Fernando, explica el vehement, era deja cel mai mare extractor de gaze naturale din bogatul bazin Burgos, care trece prin Tamaulipas, Nuevo León și Coahuila. În plus, primarul m-a informat triumfător că printre oaspeții speciali se afla și Thomas Mittmasht, un bărbat cu un cioc încărunțit și o pălărie de soare cu boruri largi, care stătea rezemat și cerceta, cu gîndul în altă parte, uriașul pahar, înainte ca cele aproximativ 17.000 de mici crustacee să fie turnate înăuntru. Mittmasht este consulul Statelor Unite în Matamoros și, cînd reporterii l-au întrebat dacă guvernul său își va sfătui cetățenii să viziteze Tamaulipas, le-a cerut să aibă amabilitatea să citească informațiile de pe site-ul consulatului. Documentul aflat pe site îi avertizează pe cetățenii americani că, dacă vor fi nevoiți să călătorească prin Tamaulipas, este recomandabil să facă acest lucru în timpul zilei și să evite „expunerea obiectelor de valoare care ar putea atrage atenția".

„Vrem ca întreaga lume să afle de ei și să mănînce creveți din San Fernando".

L-am întrebat pe Mittmasht cînd a vizitat ultima dată San Fernando și mi-a răspuns că trecuse pe-acolo cu un an înainte, pe drumul de întoarcere de la raportul guvernatorului din Ciudad Victoria. „Cred că sînteți mai relaxat cu această ocazie", am comentat, aruncînd o privire spre ținuta lui de plajă. „Mă rog, mai puțin oficial", a răspuns. Călătorea cu o escortă de numai patru vehicule blindate.

Un pahar de 1500 de kg

Cu o zi înainte de Festivalul San Fernando del Mar, murise Gabriel García Márquez, dar era limpede că realismul magic atribuit acestui scriitor nu va dispărea curînd nici în Mexic, nici în Columbia. Menționez acest lucru pentru că un oficial de la biroul de turism din Tamaulipas a insistat să intervievez doi bărbați care purtau pantaloni albi și *guayaberas*, cu pălării tradiționale columbiene, *vueltiao,* pe cap. Cînd i-am abordat pentru interviu, columbienii vorbeau cu Arturo Ponce Pérez, unul dintre cei doi bucătari care supravegheau prepararea cocktailului. În ciuda expresiei sale îngrijorate, *Chef* Ponce a declarat că se simțea foarte motivat. Poate că era agitat pentru că nu-și putea aminti cînd făcuse ultima oară un cocktail de creveți *mic*. Cu toate că prefera carnea fructelor de mare, mi-a spus că și-a petrecut ultimele două săptămîni pregătindu-se pentru recordul Guinness, iar acum avea tot ce-i trebuia pentru eveniment: cam peste o tonă de creveți congelați, patruzeci de galoane de ketchup și douăzeci și șase de suc *clamato.* Nici limetele, nici avocado nu sînt incluse în cerințele Guinness World Records. În timp ce *Chef*-ul coordona activitatea celor 20 de ajutoare, aflate pe una dintre laturile pavilionului central, au trecut cîțiva tineri cu *maracas*. Se anunțase că guvernatorul urma în sfîrșit să sosească, și treaba lor era să creeze atmosfera de petrecere cu care să fie întîmpinat. Erau însoțiți de mai mulți tineri cu *tambores*, și cînd aplaudacii oficiali s-au adunat, ajutoarele de bucătar purtau o discuție aprinsă cu cel de-al doilea *chef*. Cele mai agitate ajutoare erau doi bărbați care duceau niște linguri uriașe cu care să amestece sosul de roșii în paharul pentru cocktail. Îmbrăcați din cap pînă-n picioare în alb, inclusiv măștile de pe față, semănau cu niște asistenți medicali care urmau să prepare un fel de mîncare cu proteine superioare, vitamine, minerale, o grămadă de colesterol și fosfor, un afrodiziac.

Un oficial local a venit să mă informeze că acest crevete din San Fernando era unic și că aroma lui rafinată nu se compara cu nimic. Apoi a spus entuziasmat că, datorită creveților și gazelor naturale, orașul său natal va fi din nou o putere economică. Vorbea despre cele 18 milioane de metri cubi de gaze naturale îmbarcate pentru Reynosa și de acolo pentru Statele Unite și, pe un ton confidențial, ca și cum încerca să se asigure că puțini dintre cei care treceau ar fi putut auzi, a adăugat că fuseseră descoperite două cîmpuri și mai mari: Trión 1 și 2. După aceea, a început să se plîngă că Pemex nu oferea un peso pentru festivalul cocktailului de creveți și că același lucru era valabil și pentru celelalte 28 de companii de energie din regiune, cu excepția Geokinetics, care a donat o sumă pe care a preferat să n-o menționeze. Autoritățile din Tamaulipas le plătiseră celor de la Guinness 20.000 de dolari doar pentru a le folosi logoul în campania publicitară. Ce-i drept, tăiaseră de pe listă cheltuielile de transport pentru echipa de judecători internaționali, pentru că nici unul dintre angajații Guinness nu era dispus să călătorească în San Fernando, avînd în vedere riscul unei astfel de călătorii. Oficialul a considerat că era păcat și a declarat că era doar o problemă de imagine, „și doar din cauza celor 72 de cadavre neidentificate de la granița cu Matamoros. Ni le pun nouă în cîrcă, și ce putem face?" Cînd am întrebat despre mulțimea de gropi comune clandestine și despre împușcăturile din ultimii ani, a tăcut și apoi a reluat elogiul delicioșilor creveți de San Fernando. „Sînt într-adevăr cei mai buni din lume. Am mîncat creveți în San Francisco și în Europa, și nu sînt nici pe-aproape."

A trebuit să punem capăt conversației, căci în pavilion agitația era tot mai mare. Elicopterul guvernatorului aterizase. Unul dintre bodyguarzi găsise momentul să glumească cu altul care ajuta un bărbat costumat în crevete să se instaleze. După ce au trecut, a spus: „Hei, nu lăsați creveții să se apropie prea mult". (În Mexic, *camarón* – crevete – este unul dintre numeroasele eufemisme pentru organul sexual masculin.) Între timp, șeful staffului guvernatorului se certa cu doi tineri organizatori: „Guvernatorului i se va servi cocktailul sus, pe scenă. În nici un caz guvernatorul nu se duce la vreun frigider să și-l ia singur". În mod surprinzător, guvernatorul a decis să meargă pe jos pînă la pavilion, prin mulțime, făcîndu-le cu mîna, din cînd în cînd, celor prezenți. Primarul orașului San Fernando a luat microfonul, a mulțumit atît Mamei Natură, cît și guvernatorului, pentru că a făcut posibil ca San Fernando să pregătească cel mai mare cocktail de creveți din lume.

„Și ce facem în zilele cînd ne odihnim? Batem recorduri mondiale."

Cîteva camioane frigorifice au tras în spatele ecranului, unde se proiecta un videoclip trimis de comitetul executiv al Guinness World Records din Londra, iar cei doi *chef*-i, împreună cu ajutoarele lor dezinfectate, îmbrăcate în alb, au început să descarce pachetele de creveți de cîte 50 de kilograme. Cînd ajutoarele principale au aruncat pachetul numărul 22, cocktailul San Fernando cîntărea aproximativ 600 de kilograme, bătînd în mod oficial recordul anterior stabilit de Mazatlán, Sinaloa. Ovații triumfătoare răsunau, dar de data asta prezentatorul își ținea gura. Evenimentul a atins punctul culminant în momentul în care paharul cîntărea cam 1500 de kilograme, iar Mariana Seoane a apărut, îndreptîndu-se spre scaunul din rîndul întîi care îi era rezervat. Strigătele de entuziasm răsunau cît era Carbonera de mare, iar prezentatorul nu s-a mai putut stăpîni. Pe tonul său absolut inconfundabil, a urlat: „Turismul nu poate fi mai buuuun". Seoane abia se așezase pe locul din rîndul întîi cînd a fost îndemnată de public să se ridice și să-și arate trupul. „Vrem să te vedem, Mariana", scandau ei. Iar ea s-a ridicat, s-a întors, și a spus: „Ce public minunat!" Apoi a urcat pe scenă ca să participe alături de guvernator la degustarea preparatului. Cînd a văzut corpul bine făcut al actriței dintr-un unghi mai bun, publicul a explodat în urlete de entuziasm și mai puternice. Primarul și soția sa au venit și ei să se fotografieze cu bucătarii, Seoane și guvernatorul, alături de uriașul pahar cu creveți. În mijlocul sărbătorii emoționante, guvernatorul a ținut un discurs care a durat mai puțin de două minute și a concluzionat cu mai mare cocktail de creveți din lume. Pe plajă, petrecerea era la fel de gustată de familiile care își făceau niște *sombrero* gigantice din cutii de carton de bere Tecate și care jucau partide de volei îndrăcite. Existau și salvatori *ad-hoc,* oameni care vindeau spray antițînțari, tați care duceau beri și triciclete, cowboy în pantaloni scurți care cîntau cît îi ținea gura melodii Norteño și grupuri de prieteni în haine de camuflaj, care beau bere făcînd scandal, pînă pe la patru după-amiază, cînd grupul Sonora Dinamita și-a terminat programul, și festivitățile s-au încheiat. Fix în acel moment m-am întors la scena principală. Paharul pentru creveți era gol-goluț. Peste 17.000 de crustacee mici au fost digerate de aproximativ 4000 de stomacuri omenești pe plaja La Carbonera.

„Nu poți ascunde realitatea din San Fernando cu un cocktail de creveți, indiferent cît de mare este."

„Țara nimănui"

În Vinerea Mare, după-amiază, după ce stătusem toată ziua pe plaja La Carbonera, m-am întors în centrul orașului San Fernando, unde zeci de case și firme erau goale sau abandonate, unele dintre ele fiind jefuite sau distruse. Cu o noapte înainte ca municipalitatea să-și pună în practică isprava cu cocktailul de creveți, un tînăr fusese răpit de acasă de către una dintre facțiunile beligerante care încă acționează în zonă. Cu o săptămînă înainte, un vînzător de taco fusese arestat pe motiv că acționase ca spion al mafiei. Cu trei săptămîni înainte, Marina o împușcase pe fiica unui pastor evanghelic, acuzînd-o că este criminală. Cu o lună înainte, aproape o oră se auziseră împușcături în valea din apropiere. Cu două luni înainte, preotul parohiei, care, în cazuri excepționale, juca rolul de negociator pentru ostatici, fusese bătut după ce predase o răscumpărare. Cu trei luni înainte, cîțiva tineri fuseseră răpiți de un alt grup de comando înarmat și se presupune că fuseseră obligați să lucreze ca sclavi. Cu patru luni înainte, 20 de persoane fuseseră răpite în decurs de o săptămînă, apoi eliberate în schimbul unor sume cuprinse între 500.000 și un milion de pesos. Nici unul dintre aceste evenimente nu a fost ascuns de presă. Senzația celor care vorbeau despre ele era că San Fernando încă nu văzuse ce era mai rău.

De fapt, ce era mai rău era la ordinea zilei. Unii dintre localnicii pe care i-am intervievat erau iritați de recordul Guinness. La fel ca pentru oricare altă ființă umană, sosirea primăverii le-a adus un zîmbet pe față și erau încîntați de faptul că un loc public, așa cum era plaja La Carbonera, fusese recuperat – chiar dacă numai pentru cîteva ore –, dar frica de a fi răpit sau ucis era mai puternică. Ideea primarului și a guvernatorului de a folosi cel mai mare cocktail de creveți din lume ca mijloc de a alunga duhoarea morții din oraș – mai mult un exercițiu de imagine publică decît o realitate cotidiană – a fost privită cu scepticism. Pentru localnici era o perdea de fum, mai degrabă jalnică decît naivă. „Nu poți ascunde realitatea din San Fernando cu un cocktail de creveți, indiferent cît de mare este", spunea cineva. Altul adăuga: „Ei bine, cînd avem un guvernator care nici măcar n-a rezolvat uciderea propriului frate, cum să putem crede că vrea cu adevărat să rezolve problemele de securitate care ne afectează pe noi, toți ceilalți? Asta este țara nimănui."

În timp ce soarele asfințea, o mică procesiune de Vinerea Mare defila în liniște prin centrul orașului. Toți enoriașii erau îmbrăcați în alb și era ușor de imaginat că ceea ce așteptau din partea guvernului nu era un record mondial gastronomic. În dimineața următoare, devreme, cînd am lăsat în urmă valea San Fernando, cu pășunile ei strălucitoare, verzi, și fineața frumoasă care se întindea pînă la orizontul în tonuri purpurii, a fost nevoie de un efort de voință pentru a crede că, în timp ce Tamaulipas rămîne o baltă în care democrația mexicană se scufundă, autoritățile încearcă să șteargă urmele ororilor cu un cocktail de creveți.

traducere de Aurelia ULICI

Cu ochii-n 3,14

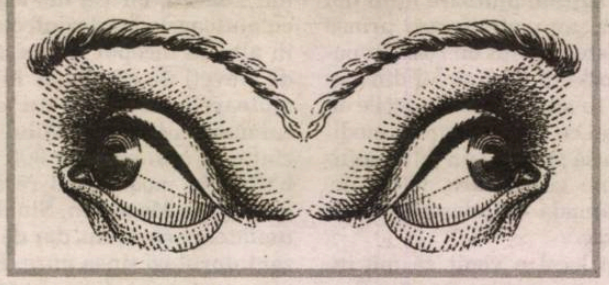

ÎNCEPÎND DIN 2020, FIECARE INDIVID CU OPT COPII VA OBȚINE, LA FIECARE DOUĂ-TREI ZILE, ANUMITE ÎNCĂLȚĂRI CU MÎNECĂ LUNGĂ, NICIODATĂ LIMPEDE

■ Știți episodul din serialul distopic *Black Mirror* cu sistemul de *rating* al cetățenilor? E pe cale să devină realitate. Începînd din 2020 – informează *Wired* –, în China, fiecare individ va obține, în funcție de criterii stabilite de stat, un *scor de cetățean,* care îi va permite să aibă acces la anumite servicii sau, dimpotrivă, îi va interzice anumite drepturi, dacă scorul său este prea mic. (**C. Ș.**)

■ Știre din *Adevărul:* „Patru familii cu opt copii, printre care doi bebeluși (unul de o lună și două zile, iar celălalt de trei luni), au fost evacuate, în prag de iarnă, din casa aflată pe bd. Regina Maria nr. 16. «Clădirea aparține Arhiepiscopiei Bucureștilor și are nevoie de consolidări pentru că este cu risc seismic», a declarant purtătorul de cuvînt al Arhiepiscopiei. Acum familiile evacuate trebuie să plătească peste 2800 de lei pentru cheltuielile judecătorești.“ Ce păcat că nu e gata Catedrala Mîntuirii Neamului, că Arhiepiscopia i-ar fi mutat acolo, unde oricum n-ar fi existat riscuri seismice. (**M. C.**)

■ Jocheul ucenic Dylan Caboche a fost filmat în timp ce lovea cu pumnul în coastele calului său după terminarea cursei. Tipul și-a cerut scuze după ce a primit o suspendare de cîteva săptămîni, dar incidentul a readus în discuție o problemă gravă. Organizația Race Horse Death Watch ține statistica tuturor cailor care mor în timpul curselor: din 13 martie 2007 pînă în 7 noiembrie 2017 au murit nu mai puțin de 1608 cai, adică un cal la fiecare două-trei zile. Cei mai mulți cai de curse mor cu gîtul rupt atunci cînd ratează vreo săritură, alții doar își frîng picioarele și sînt ulterior omorîți la grajduri. *„Destroyed“* este termenul tehnic original. (**M. C.**)

■ Cîinii comunitari încep să revină discret: am reîntîlnit cîte unul, ba chiar cîte doi, pe anumite străzi nu chiar marginale. Sper să nu fie decît flash-uri din coșmarurile mele. (**I. P.**)

■ A apărut, și pe străzile bucureștene, moda ciorapilor trași peste pantofi. Mă gîndesc că e salutară: șoșonii aștia *trendy* vor prinde bine după recenta revoluție fiscală: nu doar că protejează pantofii, dar nici nu mai trebuie să investim în încălțări de calitate. Că tragem șoseta pe deasupra. (**S. G.**)

■ Bărbații din viața mea, azi: un bătrîn se chinuie să urce pe treptele blocului un cărucior de hipermarket pe jumătate umplut cu pungi și punguțe de alimente. Un tip foarte slab, semănînd izbitor de mult cu Freddie Mercury, trece pe lîngă mine în pas alergător, îmbrăcat în pantaloni scurți mulați și tricou roșu peste o bluză cu mînecă lungă. Un al treilea bărbat, de vîrstă mijlocie, îmbrăcat în salopetă REBU cu dungi reflectorizante, se învîrte dezorientat pe stradă, purtînd în brațe un caniș alb. Și, în sfîrșit, un puști de vreo douăzeci de ani li se laudă amicilor că tocmai a agățat, la Calif, o cîntăreață de muzică populară. (**C. Ș.**)

■ Pe geamul din spate al unei mașini parcate pe trotuar, o poză cu chip de bărbat lipită cu scotch. *„Wanted!“*, mi-am zis și am dat buzna. „Nu te vom uita niciodată“, scria marginal de jur împrejurul fotografiei. Dumnezeu să-l odihnească! Într-adevăr, și-a găsit locul de veci. (**R. M.**)

■ Cîntăreața pop egipteană Sherine Abdel Wahab a fost trimisă în judecată în țară pentru că a spus, în timpul unui concert în străinătate, că a bea apă din Nil ar putea fi periculos pentru sănătate. Cîntăreața de succes a fost acuzată că „a adus atingere interesului general“, iar sindicatul muzicienilor a anunțat că îi va interzice să mai apară pe scenă în Egipt. Obsesia pentru imagine a autorităților e universală. Nilul trebuie să rămînă curat ca lacrima. Încă nu și-a propus nimeni, dar și Dîmbovița ar putea deveni peste noapte un rîu de munte cu apă limpede și cristalină. (**A. M. S.**)

LIMBA ROMÂNĂ SE RELAXEAZĂ, UNEORI CU TOT CU PRELATĂ, LA LOCUL DE MUNCĂ INTIM

■ „Limba moldovenească a apărut cu mult înainte de limba română“, a declarat recent Elena Hrenova, deputat în partidul lui Igor Dodon. Am stat și m-am gîndit un pic și cred că înțeleg ce-a vrut să zică doamna: înseamnă că moldoveneasca o vorbeau, de fapt, dacii. (**C. Ș.**)

■ Scena clasică din filmele (și viețile) omului alb, în care un cuplu comandă mîncare de la chinezi și amîndoi se străduiesc, conștiincioși, să mănînce cu bețișoare… Oare asiaticii se relaxează, uneori, seara, comandînd mîncare europeană și folosindu-se de furculiță și cuțit? (**M. P.**)

■ O motocicletă Harley-Davidson luată pe sus, cu tot cu prelată, de tsunami-ul japonez din martie 2011, a fost găsită, un an mai tîrziu, de cealaltă parte a Pacificului, pe plaja insulei canadiene Graham. Ruginită și avariată, motocicleta a fost returnată proprietarului, un domn pe nume Ikuo Yokoyama, care-și pierduse trei membri ai familiei în timpul tsunami-ului. (**M. C.**)

■ Noi cam ducem lipsă, în timp ce alții fac exces de zel în folosirea ei. Corectitudinea politică a fost motivul pentru care un tînăr pompier a fost concediat cînd a adus, în prima sa zi la locul de muncă, un pepene drept cadou pentru colegii săi, majoritatea negri. Explicația, care nouă ne pare, astăzi, ridicolă, e că pepenii au căpătat o conotație peiorativă în perioada Războiului Civil, fiind asociați cu negrii, lenea și murdăria. (**C. Ș.**)

■ Am lăsat în urmă numele de firme din sectorul 4 al Capitalei și ne apropiem de sectorul 5. Între ele, ca să ne tragem sufletul nițel, o scurtă oprire la Călărași: Spirit SRL, Cupidon Basfalion SRL, Fantasma SRL, Sugestive SRL, Nouă Fix SRL, Babel Model SRL, Da Capo SRL, OSR Oameni Și Relații SRL, La Intim SRL, Reper SRL, Atlas Protect Saga SRL, Ac Și Ață SRL, Aurică Izolatorul SRL, Cioc Suk SRL, Rezistent SRL, Cerul Azuriu SRL, La Țiganul Nostru SRL, Negruțiu Vis SRL, Piticu Fruct SRL, Astru SRL, Adresa Dulce SRL, Marasm SRL, Drumul Către Li SRL, Amor Real SRL, Dezmembrări Viola SRL, Produs Bun SRL, Hasan Filiași Bovin SRL, Țărăncuța Bio SRL. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gândit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

BAYER

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **719** ■ 30 noiembrie – 6 decembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

ANDREI PLEȘU

„Noutăți de toate felurile“

pagina **3**

LIVIU PAPADIMA

„Propagandă și căpătuială“

pagina **6**

ADINA POPESCU

„De ce să (nu) faci un copil?“

pagina **7**

La cărțile Orientului

În amintirea lui Sergiu Al-George

„Acolo, în adînc, la rădăcinile culturii, noi ne întîlnim cu China, cu India, cu Indochina, cu Oceania.“

MIRCEA ELIADE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Weltanschauung cu closet

– asta doar în caz de nevoie –

Colega mea din Italia dorise să meargă la toaletă, drept care se îndreptase spre frumoasa baie cu faianță și apă curentă din fundul coridorului. Stăpîna casei a luat-o însă de braț și a condus-o la vechiul closet din fundul curții. Apoi i-a explicat, candidă, că baia aceea, din casa cea nouă cu zece camere, folosește doar „în caz de nevoie“...

Este o stare tipică de „tranziție“. Căci și closetul are tranzițiile sale! „Pe vremuri“ era altfel, era mai simplu, căci exista doar closetul din fundul curții – de care, iată, celor de la țară nu prea le vine să se despartă. Lucru explicabil, și nu ridicol, așa cum poate părea la prima vedere. Lucru dificil, de asemenea, căci înseamnă a se despărți total, nici mai mult, nici mai puțin decît de un *Weltanschauung*.

Nimic nu există la întîmplare în gospodăria țărănească, totul are un rost, care se trage la rîndul lui dintr-o rînduială. Așa și cu closetul: a fost rînduit ca sacrul să fie despărțit de profan, iar curatul, de murdar. Toate culturile tradiționale au oroare de ceea ce Mary Douglas numește „poluarea simbolică“. Așa și țăranul roman, care nu poate accepta să întineze spațiul curat al casei prin apropierea unui spațiu murdar al excrementelor. De aceea closetul trebuie să fie cît mai departe de casă, iar activitățile legate de el nu pot să aibă loc decît în afara casei, în spațiul periferic al murdăriei. De unde și ambiguitatea „modernizării“: ne construim baie și WC în casă, dar le ținem „curate“!

Closetul face deci parte din această geografie simbolică a curatului și a murdarului, dintr-o viziune despre „curat“ care nu are prea mult de a face cu *igiena*, nici cu *confortul* – preocupări și norme dintr-o altă lume. Din această perspectivă, nu te speli, ci te *primenești*. Iar descîntecele te lasă *curat și luminat, ca argintul strecurat*...

În această lume, nici murdăria nu era gunoiul nostru de astăzi. Ea își avea locul ei rezervat și nu trebuia să dispară neapărat în tomberoane și mașini de salubrizare, pentru a fi ascunsă undeva departe. De aceea o mai găsim și astăzi la periferia caselor noastre urbane, adică pe străzile orașelor patriei în tranziție.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 196,
8 noiembrie 2007)

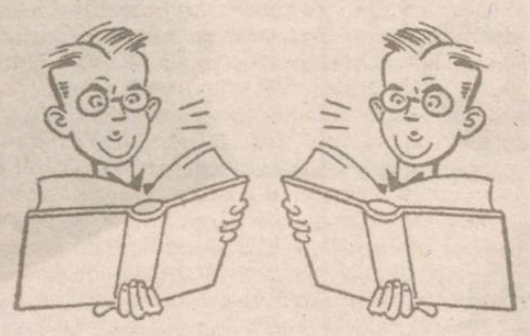

Dilema veche vă propune

■ „Nenorocirea este că sînt destul de bătrîn și, de la o vîrstă destul de fragedă, de pe la 13 ani, trăiesc în comunism... Și nu-mi place asta. Nu m-am împăcat cu comunismul. A existat o scurtă perioadă, de încercare de a uita comunismul și de a trece la lucruri mai plăcute, dar văd că în ultima vreme se insistă să ne întoarcem din nou în perioada comunistă. Lucrul ăsta mă enervează și nu cred că meritățm așa ceva. Toată conducerea țării e formată din niște semidocți, niște oameni fără pregătire care, pentru noi, cei care mai citim o carte și mai știm ce se întîmplă în lume, nu sînt buni. Asta mă enervează cel mai mult: comunismul și PSD-ul.“ – Victor Rebengiuc în cel mai recent interviu (6 octombrie 2017), realizat de Monica Andronescu, la librăria Humanitas Cișmigiu, în cadrul „Întîlnirilor Yorick“. https://www.youtube.com/watch?v=7i1BgAqpdgc (Ruxandra Mihăilă)

■ Elena Vlădăreanu a publicat recent *Bani, muncă, timp liber* (în colecția „Vorpal“, coordonată de Svetlana Cârstean, la Editura Nemira). E despre ce ne doare pe toți. E manifest, poezie și un bun început pentru o discuție serioasă. E scrisul un job ca oricare altul sau e plăcere pură, și atunci nu e nevoie să primești bani pentru asta? În nomenclatorul de meserii exista „scriitorul de vagoane“. Cum e lumea în care toți vrem, cu orice preț, să fim creativi? (Ana Maria Sandu)

■ După Gala Superscrieri puteți citi materialele nominalizate. E atît de important să susțineți presa în vremuri deloc ușoare: https://ffff.ro/noutati/premiile-superscrieri/castigatorii-premiilor-superscrieri-7/ (Ana Maria Sandu)

■ Am citit mai demult *Rămășițele zilei* a lui Kazuo Ishiguro. Am văzut și ecranizarea cu Emma Thompson și Anthony Hopkins. Mi-au plăcut amîndouă. De curînd, stimulat de Premiul Nobel acordat scriitorului japonez care trăiește în Anglia, am început să citesc *Nocturne. Cinci povești despre muzică și amor.* Sînt ușor de citit și greu de uitat. (Andrei Manolescu)

■ Două albume foto, în registre și din timpuri diferite, dar ambele absolut spectaculoase: *Atlasul frumuseții. Femeile lumii în 500 de portrete* de Mihaela Noroc (Editura Humanitas) – o fotografă născută la Chișinău care a călătorit în peste 50 de țări fotografiind sute de femei din toate mediile sociale și alcătuind o uluitoare arhivă color a diversității frumuseții feminine; și *Lumea lui Zaharia* (Editura Cartier) cu o parte din arhiva considerată pierdută a fotografului Zaharia Cușnir (1912-1993), cu portrete alb-negru de oameni simpli și săraci din România Mare și fosta URSS, un fel de Costică Acsinte de dincolo de Prut. Cele mai frumoase albume exclusiv de fotografie apărute anul acesta. (Marius Chivu)

■ Între 2-6 decembrie, la Cinema Muzeul Țăranului, are loc Bucharest Short Film Festival: 87 de filme de scurtmetraj, premiate în cele mai mari festivaluri din lume. Programul complet pe www.bucharest-short.ro. (Cristina Ștefan)

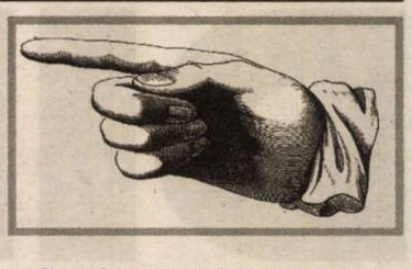

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Referendum**
- **Meseriile cărții**
- **Stima de sine**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Vintilă MIHĂILESCU ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669

Revistă editată de: Adevărul holding

Publicație auditată de: BRAT

Tiraj: 8.000

Tipărit la Tipomedia

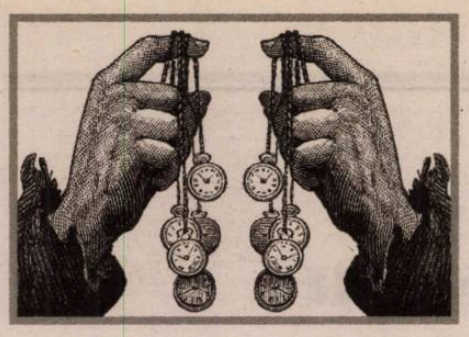

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Noutăți de toate felurile

Presa românească se străduiește să fie, zi de zi, *breaking*. *Breaking* rău! Cît se poate de *breaking!* Oricît ne-am strădui să mizăm pe sensuri „figurate“, pe „metaforă“, pe marketing-ul inerent mediului jurnalistic, trebuie, totuși, să admitem că termenul în sine are, vrem, nu vrem, o conotație sumbră, de o radicală agresivitate. Ce urmărește să-ți inducă propagatorul de *breaking news?* O stare de șoc. Subtextul e de tipul: „Te-am spart!“, „Te-am făcut praf!“, „Te-am dărîmat!“, „Merg la rupere!“, „Hai că te-am cocoșat!“, „Te-am zdrobit!“, „Îți zic una de-o să crăpi!“, „Te-am deșelat!“, „Citește și n-o să-ți mai revii!“, „O să afli ceva care-o să te sfîșie, o să te cutremure, o să te arunce în aer!“ etc. Da, știu, presa, orice presă, trăiește din rating. Trebuie să te-agațe, să te tragă de mînecă, să te țină-n priză. Dacă te lași, pici de fraier. Dacă ești mai slab de înger, dai în dambla: pînă să dai click cu mîinile tremurînde, te trec sudorile. Și trebuie să recunoaștem că apetitul generalizat pentru brutalizare impenitentă a bietului cititor e, procentual, o noutate pe piața comuncării. Lectura știrilor trebuie să te lase lat. Dar să te și distreze nițel, pe bază de scandal. Adică grămada de *breaking news* trebuie să semene puțin și a *breakdance!* Important e, însă, ca atmosfera generală să rămînă alarmantă. Ești în pericol: vin cutremure, potopuri, bombe. Mănînci otravă, bei toxine, faci sex greșit, ți se dezmembrează țara, vin rușii, vin americanii, vine Bruxelles-ul, vine – ah! – vine Soros, vin elitiștii, zi mersi dacă rămîi întreg pînă în dimineața următoare! Statul român e un fascicul de „paralele“: un fel de-a spune că nimic nu „se leagă“ cu nimic, toate „liniile“ se pierd, singuratice, la orizont.

La vremuri noi, cuvinte noi: injurii și tandrețuri proaspete, la modă, la botul calului. Întîlnesc, de pildă, adesea, un nou termen critic la adresa unor preopinenți indigerabili: „tefeliști“. N-am priceput ce înseamnă, dar m-am informat: vine de la expresia „Tinerii Frumoși și Liberi“, o expresie ea însăși băscălioasă („ăia cu protestele, manipulați de dușmani și plătiți cu ora“), ajunsă „concept“: „tefeliști“. Un amestec vinovat de proști, șmecheri, intelectuali nepatrioți și agenți provocatori. Nu m-aș mira să apară și o contraofensivă lexicală. Să aud vorbindu-se de „beuțiști“ („Bătrîni Urîți și Țanțoși) sau de „medebioriști“ (Moșnegi Deștepți și Bine Orientați). Scena e plină și de alcătuiri umane noi. Cutare le știe pe toate, nu poate fi prostit și nu scapă nici o ocazie să pomenească îndelungile sale stadii la Biblioteca Academiei drept garanție a unei culturi devastatoare și a unei minți galactice. Cutare altul, încîntat de sine pînă la leșin, alternează, în picante emisiuni de seară, limbajul bîtei competente cu mici franțuzisme de băiat fin: o insolită combinație de Codrin Ștefănescu, Marius Chicoș Rostogan și Coana Chirița! (Mamă, ce-o să mă mai tăvălească! Parol!) În fine, fresca de portrete pitorești, hiperactive, mîndre că există pe scena publică e lungă și în creștere. Ar merita un dicționar aparte…

Există și împrejurări greu de imaginat în țări mai plicticoase. De curînd, la Tîrgul de Carte, s-a pus de un scandal. Și-au lansat cărți domnii Dan Voiculescu și Adrian Năstase (pînă deunăzi, îi credeam ceva mai diferiți…). Situațiunea nu era lipsită de un anumit haz, pendulînd între zglobiu și patetic. Acum zic și eu: nu poți interzice nimănui să scrie, să publice și să se lanseze, dacă nu se gîndește să și-o interzică singur. Nu toate cărțile de la tîrg sînt mari reușite și nu toți autorii sînt sută la sută onorabili. Editurile, la rîndul lor, pot decide să-și pună (sau nu) obrazul la bătaie, publicînd ce vor: de la Mița Baston la Al Capone. Problema mea e de alt ordin. E, ca să zic așa, o nedumerire „colegială“: cum poate cineva să scrie atît de mult, într-un timp atît de scurt?! Din cîte s-a calculat, o pagină la fiecare două minute! Fără bibliotecă (deși lucrările în discuție sînt cercetări „academice“) și fără computer! Nu e *breaking?* Vreau și eu! Bietul Montaigne a scris toată viața o singură carte. Socrate n-a scris nici una. Dar nici Einstein n-a fost atît de bun în materie de viteză și cantitate! Există mari savanți, laureați ai Nobelului, care ar fi murit de invidie să afle că există, în penitenciarele românești, performanțe creatoare de asemenea anvergură. Un jurist săritor s-a grăbit să explice: de vreme ce savantul cu pricina e profesor universitar, nu e de mirare că a putut produce atîtea volume. Carevasăzică, odată ce ai titlul academic suprem, cărțile curg din tine ca lava din vulcan. Și asta e o idee nouă!

Hai, că n-avem timp de moțăială în lumea noastră! Totul e nou, totul e *breaking! Breaking,* nu glumă! La sfîrșitul fiecărei zile, ești *broken!* Epuizat, dar nerăbdător să înfrunți surprizele zilei de mîine. Somn ușor!

Vintilă MIHĂILESCU

…@**hai-hui**.ro

Timpul micilor narațiuni

„Pentru a înțelege ce este reuniunea din 20 februarie, pentru a desprinde fondul ei de *eternitate,* trebuie să acordăm acestor bărbați numele lor adevărat. Astfel, cei douăzeci și patru nu se numesc nici Schnitzler, nici Witzleben, nici Schmitt, nici Finck, nici Rosterg, nici Heubel, după cum ne incită starea lor civilă să credem. Ei se numesc BASF, Bayer, Agfa, Opel, IG Farben, Siemens, Allianz, Telefunken. Sub aceste nume îi cunoaștem. Sînt aici, lîngă noi, printre noi (…), căci persoanele morale au avatarurile lor, așa cum divinitățile din vechime luau forme diverse și, de-a lungul timpului, își asociau alte divinități.“ Este vorba despre „ședința“ din 20 februarie 1933, în care marii industriași ai Reich-ului au fost chemați să sprijine campania lui Hitler – și au acceptat impasibili. Iată cum își începe Éric Vuillard romanul (care este intitulat *„récit“!)* – o poveste care a necesitat însă și o serioasă documentare de tip istoric în arhive – și ia premiul Goncourt în 2017.

„Este relativ ușor să cădem de acord că numai *Homo sapiens* poate să vorbească despre lucruri care nu există în realitate și să creadă șase lucruri imposibile înainte de micul dejun. (…) Începînd cu Revoluția Cognitivă, narațiunile istorice iau locul teoriilor biologice ca instrument fundamental pentru a explica dezvoltarea lui *Homo sapiens*. (…) În decursul timpului, oamenii au țesut o rețea de povești incredibil de complexă. Tipurile de lucruri pe care oamenii le creează prin intermediul acestei rețele de povești sînt cunoscute în cercurile academice drept «ficțiuni», «constructe sociale» sau «realități imaginate». (…) Peugeot, de pildă. „În ce sens putem spune că Peugeot S.A. există?“ – se întreabă Harari. Și tot el răspunde: „Peugeot este o născocire a imaginației noastre colective. Oamenii legii numesc acest lucru «ficțiune juridică». Nu poate fi arătată. Nu este un obiect fizic. Dar există ca entitate juridică“, o „persoană morală“ care a supraviețuit și va supraviețui persoanei Armand Peugeot. Cam aceasta este premisa volumului *Sapiens. O scurtă istorie a omenirii*, bestseller mondial, care a făcut din Yuval Noah Harari un nume faimos în lumea întreagă.

Narareа timpului ca durată, durata ca narațiune a timpului, documentarea științifică a literaturii, în primul caz, și literaturizarea științei, în al doilea? Nu știu dacă este formularea cea mai fericită, dar ceva se întîmplă totuși în ultima vreme, căci nici Vuillard, nici Harari nu sînt cazuri izolate sau excentrice: ca ei mai sînt încă mulți alți autori de succes în ultima vreme.

În 1979, Jean-François Lyotard făcea cunoscută publicului larg o idee care plutea deja în aer: postmodernismul. Acesta este definit de filozoful francez, simplificînd la maximum, drept „incredulitatea față de *métarécits*“, adică față de ceea ce va intra în limbajul curent ca *metanarațiuni (grand narratives, master-narratives).* „Aplicarea acestui criteriu (postmodern) tuturor jocurilor noastre (sociale) are loc nu fără o anumită teroare, blîndă sau dură: Fiți operaționali, adică fiți comensurabili, sau dispăreți“ – mai preciza Lyotard. De atunci, au dispărut multe „meta-narațiuni“, s-au succedat multe morți anunțate, de la moartea ideologiilor, post-structuralism, post-colonialism etc. și pînă la post-adevăr. Se pare însă că această „moarte a Poveștii“ nu a dus neapărat sau doar la o readucere „operațională“ a oamenilor cu picioarele pe pămînt, ci i-a și frustrat tot mai mult de prezența unui cer devenit prea îndepărtat sau efemer. Or, oricît s-ar revolta savanții, Harari are dreptate în această privință: Omul *este* și *are nevoie* de Poveste! Ce s-a întîmplat deci, din acest punct de vedere, în ultimele decenii?

Despărțirea de natură este o poveste veche. Următoarea mărturisire a unei țărănci în cartea Alexandrei Mihailciuc – *În jurul focului,* de pildă, ne-a devenit de mult timp străină: „Cînd văd o frunză că zboară în vînt, eu o întreb: «Măi, frunză, de unde vii și care era povestea ta acolo?»“ Despărțirea de obiecte începuse și ea de mult, odată cu revoluția industrială. Acum însă, cam toate obiectele care ne înconjoară sînt mistere perfect operaționale: știe cineva dintre dumneavoastră ce se ascunde în cuțiuța aceea de care nu vă despărțiți și care se cheamă „mobil“? Plantele, animalele sau obiectele nu mai au, deci, fiecare povestea lor, ci sînt doar un set de funcții sau utilizări. Nici cu oamenii nu este foarte diferit. Familia nu mai este nici ea ficțiunea frumoasă a neamului, prietenii de pe rețelele de socializare pot rămîne veșnic anonimi. De asemenea, ni s-a repetat de atîtea ori că națiunea este un mit atît de cusut cu ață albă, că trebuie să fii bigot ca să mai crezi în ea. Pe de altă parte, în lumea cunoașterii s-a ajuns la un preaplin atît al fragmentarizării și specializării (și astfel al închiderii elitiste), cît și al democratizării ei, digitale sau nu *(infotainment,* de pildă). În ambele cazuri, ceea ce se pierde este *tîlcul,* viziunea cu rost a Poveștii. Ironia constă astfel în faptul că, în „societatea cunoașterii“, singurele lucruri împărtășite cu adevărat democratic sînt necunoașterea și deruta sensului.

În această stare de anemie a Poveștii, de exsangvinare a marii Narațiuni, unele comunități umane au scos de la naftalină steagul marilor cauze: religia, națiunea, localul. Mai benign, literați și savanți își fac cu ochiul peste gardul care îi desparte de secole și oferă cîte o *saga* lipsită de acribie, dar cu tîlc, precum cele menționate mai sus. În sfîrșit, regăsim și o serie de îndeletniciri de mai mică anvergură, dar nu mai puțin semnificative, de la docu-fiction din cinematografie sau jurnalismul documentar din media, la poveștile pe care le inventează corporațiile pentru a-și compune „cultura de întreprindere“ și de aici la cererea publică tot mai bulimică de *story telling.* Per ansamblu, dezvrăjirea lumii pare să fie tot mai mult compensată prin revenirea refulatului în „micile narațiuni“ ale vieții cotidiene. Nici una dintre acestea nu mai este hegemonică, dar fiecare în parte propune un sens unei porțiuni de realitate: din meniu fix, sensul a devenit și el *à la carte*. După moartea Marilor Narațiuni, anunțată de Lyotard, am intrat, se pare, în *timpul micilor narațiuni*.

Se pare că marele psihiatru francez Charcot i-a spus odată pe atunci tînărului Freud: *Teoria e bună, dar aceasta nu ne împiedică să trăim*. Cam așa și cu Lyotard: probabil că are dreptate, dar aceasta nu ne împiedică să ne trăim mai departe viața în și prin Poveste…

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Stăpîna Universului

Mai sînt trei luni pînă la concediu și brusc îți dai seama că ceva periculos se petrece lîngă tine. Vezi privirea aia fixă de „curățătoreasă" în serie. Arunci rapid tot ce nu îți trebuie pe fereastră și o întrebi, cu tupeul omului care știe că oricum nu mai e nimic de pierdut.

– Ce faci, floricica sufletului meu? Ce te neliniștește, zînă incomprehensibilă a universului meu?

– Faci mișto? Îți bați joc de mine? Tu nu vrei să mergem în concediu? Zi drept!

– ...

Te crucești elegant în capul tău și pui fața aia de bou incapabil să priceapă de ce Codrin Ștefănescu este om, Olguța – ministru, iar tu, nemernicul pămîntului – soțul ei.

Nu, buburuză, trăsni-l-ar DNA pe Șova, dar-ar seceta în Belina și beteagul în Nicolicea, cum să fac eu mișto? Sigur că vreau în concediu, că doar ce e mai plăcut decît să vizităm în neștire toate pietroaiele, magazinașele, muzeele și bisericile în timpul campionatului mondial de fotbal, atletism sau baschet?

– Băi, băiete, tu rîzi de mine?

Hotărăști că nu vrei să dormi pe canapea și îi ceri scuze. Desigur, te gîndești că-i nebună dacă se apucă să facă bagajele de pe acum, dar instinctul de supraviețuire funcționează brici. Ai vrea să o întrebi dacă se gîndește să facă și antrenamente de zbor și dacă e nevoie să o ajuți să mute mobila pentru a alerga cu mîinile deschise prin casă făcînd ca Boeing-ul ăla 737 cu care o să zburați peste 90 de zile, dar nu ai curaj.

– Nu, greieraș, știi că eu mă comport cam aiurea în condiții de stres...

– Deci te stresez! Eu te stresez pe tine! Eu, care...

Te gîndești pentru o clipă să sari pe fereastră. Stați la etajul doi, ai ceva ADN comun cu al păsărilor, iar dacă ești și un pic mai negru, ca în cazul meu, ai și stereotipul social în favoarea ta. Oricum, cel mult un picior în ghips – merită riscul. Ghinionul e că tocmai începe meciul cu Real și ai pus și berea la rece. Creierul intră în colaps și începi să te bîlbîi. Ți-ai pune și pene în fund numai să scapi de furia zgripțuroaicei care o bîntuie pe pufuletul vieții tale. Brusc, te lovește inspirația.

– Doamne, dar ce-ai slăbit!

Nu știe ce a lovit-o, dar măcar i-ai închis gura. Antrenamentele alea de comunicare în situații tensionate par să funcționeze.

– Da, iepuraș, nu știu ce-ai făcut, dar arăți mai bine decît acum douăzeci de ani!

Desigur, te bazezi că ai un paratrăsnet solid la bloc, că ai și pe una care lucrează la Antena 3, și un producător de la RTV. Apoi te gîndești că mai ai timp să treci la religia musulmană, că doar profetul lor a zis că minciunile pe care le spui nevestei în scopul de a nu o face nefericită sînt de bine.

Se uită luuuuuuuuuung la tine.

Tu te gîndești rapid la Monica Bellucci de acum douăzeci de ani și zîmbești cu

c. wikimedia commons

Monica Bellucci

încredere. O ajuți să împacheteze. La un moment dat se uită iar cu privirea aia de stăpînă absolută a universului tău și te întreabă:

– Era Gandhi știrb?

Piticii zburdă și îți șoptesc să-i spui că avea o carie la premolarul stîng, o plombă la incisivul drept și două măsele lipsă, dar că asta era nimic pe lîngă problemele cu scamele din stomac și cele 416 fire de păr răzlețe. Îți faci cruce cu limba și spui zîmbitor că da, și că îi admiri simțul observației. În definitiv, chiar vrei să vezi meciul ăla cu Real.

Notă: O bună parte a dialogurilor sînt reale.

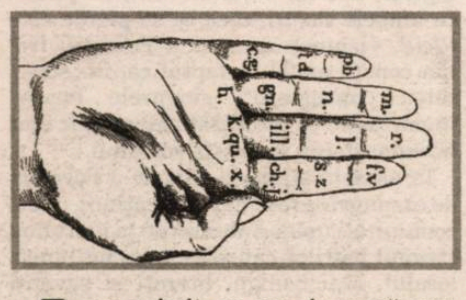

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Incident transfrontalier

Am primit, cu șoc și groază, vestea încarcerării, în Republica Moldova (!), a fostului meu coleg de liceu, Oreste Chinezu, pentru culpa numită, straniu, „forțarea frontierei de stat". Cum, Dumnezeule mare, s-a putut ajunge oare aici? Explicațiile oferite de apropiații săi erau, mărturisesc, tulburătoare. Se pare că Oreste, absolvent de Agronomie și inginer zootehnist serios mulți ani, primise, nu de mult, invitația de a preda la Facultatea de Euforie Viticolă din cadrul Universității particulare (proaspăt înființate!) „Prin Noi Însine". A fost angajat direct pe post de conferențiar, deși nu apucase deocamdată nici să se înscrie la doctorat, darămite să și-l dea. Superiorii lui se arătau însă flexibili cu titlurile academice, mai ales că îl știau pe Chinezu a fi un om de nădejde și un șofer excelent. De ce conta enorm argumentul din urmă? Întrucît majoritatea profesorilor din Facultatea de Euforie Viticolă aparțineau clubului select al degustătorilor de vinuri (vreo doi primiseră chiar distincția de „Cavaleri Europeni" ai licorii în chestiune) și participau la numeroase evenimente naționale și internaționale de acest tip. Legislația rutieră nu se împăca deloc cu natura muncii lor și, ca atare, aveau mereu nevoie de „un cap limpede" la volan. De aceea, Oreste se mulase perfect în peisaj, fiind, în Universitatea „Prin Noi Însine", mai degrabă conducător auto decît conferențiar. Din calitatea respectivă s-a și născut, de altfel, de-a dreptul nietzschean, tragedia...

Într-o bună zi, însuși decanul facultății, Tofan Amarghioalei, i-ar fi cerut bietului (încă) tînăr universitar să-l însoțească, în postură de șofer, pînă în viile Vrancei, unde se organiza un important concurs oenologic și unde expertiza personajului în cauză se dovedea indispensabilă. Conferențiarul a acceptat imediat, deși cu oarece mici îngrijorări secrete. Colegii îi șoptiseră că decanul Amarghioalei nu se limita, în astfel de excursii, numai la vinurile intrate în concurs, ci consuma, compulsiv, tot ce-i ieșea în cale, oprind, pe traseu, mașina care-l transporta, pentru noi și noi realimentări bahice. Din păcate, „bîrfa" s-a confirmat cu asupra de măsură. După cîțiva kilometri de drum, profesorul Tofan a solicitat imperios o „pauză" în dreptul unui han puțin atrăgător, cu o firmă decolorată la intrare, pe care se distingeau cuvintele: În poală la Corcodel. „Hai, trage pe dreapta, *conferenfiițiarule* (așa îi plăcea decanului să-i spună lui Oreste, în batjocură, *conferenfiițiar),* că ai și tu nevoie de ceva relaxare! Colegul meu nu a înțeles rațiunea „relaxării" (abia demarase), dar s-a supus, fără să crîcnească, dorinței șefului de la Euforie Viticolă. Înăuntru, Amarghioalei a comandat, cu siguranță profesionistă, trei sute de rachiu Rameros și trei halbe de bere nefiltrată Șapte coline. „Trebuie să ne abținem de la vin", a comentat el, „pentru că, după aia, la Focșani, o rasolim. *Conferenfiițiarule,* ascultă și învață ce zice specialistul ăl mai tare – *io!*"

Oreste tremura ca o piftie de curcan de la cele nouă cafele înghițite.

Apoi și-a împărțit, într-adevăr, extrem de stăpîn pe situație, dozat pînă la precizia farmaceutică, sutele de grame de rachiu în cele trei halbe. „Ăsta e un *cocktail* scoțian (tradițional făcut din *scotch* și din bere Newcastle), adaptat acum la meleagurile mioritice, unde vedetele sînt Rameros-ul și Șapte colinuțe drăguțe!" A băut cu sete ulterior și a mai înșfăcat două rînduri identice. De voie, de nevoie, Oreste a ingerat și el o cafea (a patra pe ziua aceea), rugîndu-se la Sfîntul Apostol Iuda Tadeu (patronul celor care și-au pierdut orice speranță, din cîte auzise) să-și reia călătoria. Călătoria și-a reluat-o, dar pentru scurt timp și pe căi ocolite, menite să descopere alte și alte hanuri înfrățite cu localul În poală la Corcodel. Vrancea dispăruse complet din orizontul de așteptare al decanului care striga aiureli și arăta direcții de urmat cu mașina din ce în ce mai bizare. A țipat la un moment dat: „N-napoleon î-însuși n-nu s-se p-poate c-compara c-cu m-mine!" Pentru a completa apoi modest: „M-mă r-refer l-la c-coniacul *N-Napoleon!*" A smuls GPS-ul (care urla, la rîndul lui, disperat: „Executați imediat o manevră de întoarcere!") de pe bord și l-a aruncat pe geam afară, precizînd: „I-io s-sînt *j-jîpîsî* p-prin e-excelență!" Din ultimul birt în care au intrat au fost dați afară fără prea multe discuții. Amarghioalei se ținea cu greu pe picioare, iar Oreste tremura ca o piftie de curcan de la cele nouă cafele înghițite. Nu au făcut impresie bună proprietarului.

Tîrziu, în noapte, au oprit în fața unor bariere pe care scria mare: VAMA. Sus se distingea tricolorul basarabean cu stemă și lexemele de-o șchioapă: REPUBLICA MOLDOVA. Vameșii puseseră un reflector pe ei, privindu-i cu suspiciune. Șoferul avea ochii dilatați monstruos și ambala, sinistru, motorul mașinii. În aer plutea o tensiune majoră, similară celei din filmul *Thelma and Louise,* înaintea saltului protagoniștelor în Marele Canion. Deodată, de pe scaunul din dreapta s-a auzit, clar, un cotcodăcit decanal: „C-Chinezaș, î-îți o-ordon, t-treci P-Prutul!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

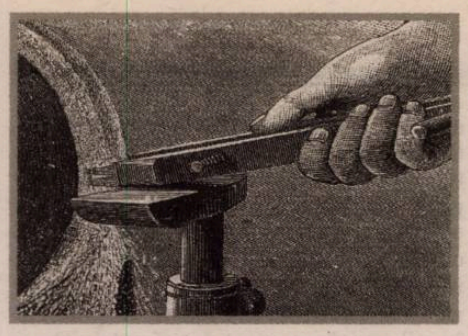

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Mesajul pentru prezent al condamnării lui Mladici

Condamnarea la închisoare pe viață a lui Ratko Mladici, fostul comandant militar al sîrbilor bosniaci din timpul războiului din Balcani, poate părea un gest tardiv al Tribunalului Penal Internațional. Dreptatea vine tîrziu, iar în timpul războiului, comunitatea internațională s-a dovedit incapabilă să oprească masacrele. Bosnia nu este nici azi un stat cu adevărat funcțional, entitatea sîrbă, sub conducerea ultranaționalistului Milorad Dodici, acționează ca un factor destabilizator și ca un pion al intereselor rusești în regiune. Din acest punct de vedere, așa cum titra de curînd ziarul britanic *The Guardian,* Mladici își va petrece restul vieții în închisoare, dar acolo, pe teren, el a cîștigat.

Și totuși, sentința de la Haga vine într-un moment cum nu se poate mai potrivit pentru Europa. E adevărat că ne aflăm la mai bine de două decenii de la comiterea crimelor – pentru cine e tentat să acuze justiția internațională de părtinire e bine să spunem că așteptăm în curînd și sentința în cazul liderului croat bosniac Jadranko Prilici. Dar tot la fel de adevărat este că ne găsim în plină ascensiune a naționalismului agresiv, de-a lungul și de-a latul Europei.

Cazul Mladici ne arată unde poate duce discursul urii. Cine crede că va rămîne doar în paginile ziarelor și pe conturile de pe rețelele de socializare, cine are impresia că discursul urii vine și trece în dezbatere TV și radio fără a lăsa urme în afară de o posibilă creștere a audienței, ei bine, acela e cel puțin un mare naiv. În realitate, discursul urii lasă urme de sînge pe pămînt. Sînge real și suferințe reale.

Mladici a fost condamnat. „Am relatat din multe războaie, dar niciodată nu am întîlnit un om atît de monstruos precum Ratko Mladici", avea să mărturisească, peste timp, fostul corespondent de război al National Public Radio din SUA.

Să fim însă realiști. Nu Ratko Mladici a ucis cu mîna lui oameni neînarmați. Nu el a incendiat casele în care se aflau femei și copii. Nu el a torturat. Nu el a violat. De altfel, pe asta s-a bazat și apărarea lui, dar se vede că nu a ținut. În realitate, oricît de monstruos s-a dovedit a fi cel supranumit „Măcelarul din Balcani", nimic din toate acestea nu ar fi fost posibil fără o adevărată arhitectură a terorii, fără o ierarhie a monstruozității. Cum de a fost posibil?

Una dintre explicații se regăsește în propaganda mediatică. Toate aceste atrocități n-ar fi fost posibile fără o campanie menită a demoniza categorii întregi de oameni. Iar asta trebuie să ne dea de gîndit nouă, celor de astăzi.

Dincolo de faptul că generalizarea este semn de prostie (sîrbii sînt așa, nemții sînt așa, arabii sînt așa…), e bine să știm că așta poate genera prejudecăți și poate justifica porniri criminale în cine știe ce minți rătăcite. În realitate, fiecare ființă umană este unică în felul ei. De aici ar trebui pornită judecata. Campania de demonizare a grupurilor, repetată pînă la exasperare, poate ajunge pînă în punctul dincolo de care puțini pot să-și mai pună întrebări. Acela este punctul de unde rațiunea cedează cu totul în fața pornirii criminale.

Și încă lucrurile nu ar merge pînă la consecința finală dacă nu ar exista și altceva: sentimentul impunității. Poate că mulți criminali de război ai tuturor timpurilor nu ar fi comis aceste lucruri îngrozitoare dacă, dincolo de pornirile stimulate de propagandă, nu li s-ar fi inoculat ideea că vor trăi liniștiți, fără a fi chestionați vreodată în legătură cu faptele lor.

De aceea este importantă condamnarea lui Mladici, pentru că dă semnalul că nu există impunitate. Că, pînă la urmă, fie și la mai bine de două decenii de la comiterea crimelor, cineva va plăti.

Întîmplarea face ca sentința în cazul Mladici să fi fost pronunțată la puțin timp după împlinirea a 30 de ani de la revoltele muncitorilor brașoveni. Iar dacă „Măcelarul din Balcani" plătește la mai bine de 20 de ani de la comiterea crimelor, cine a plătit, totuși, pentru torturile aplicate protestatarilor, acum 30 de ani? Nimeni.

Și aici, din păcate trebuie să recunoaștem: la noi, s-a menținut ideea că poți face orice, că poți comite abuzuri sub pulpana conducerii politice, fără a risca să ți se întîmple ceva după aceea. Și tocmai din această perspectivă, condamnarea lui Mladici are și pentru noi o semnificație aparte.

Un criminal merge să-și ispășească păcatele. Cei care ar fi tentați să-i urmeze exemplul ar trebui să se gîndească de două ori înainte de a trece la fapte.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

Familie

De sărbători, cele mai frumoase experiențe se trăiesc acasă

Fibră și TV bonus
de la 8 €/lună
+
Samsung Smart TV
PlayStation®4
în rate
cu pachetele Orange Love

Love

It's all about what matters to you
orange

TVA inclus. Oferta valabilă până la 15 ianuarie 2018, cu posibilitate de prelungire, disponibilă clienților Orange care au abonament cu o vechime în rețea de minimum 7 luni, cu abonament lunar mai mare sau egal cu valoarea ratei pentru care optează, împreună cu achiziționarea serviciilor Orange Home Net și Orange Home TV prin cablu, pe 2 ani. Oferta valabilă în limita stocului disponibil.

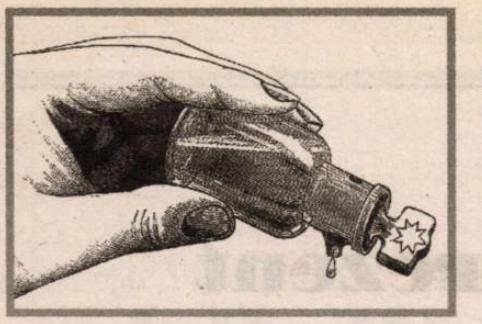

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Capitol și Capitoliu

Sînt mulți bucureșteni care rostesc numele unui cunoscut hotel de pe Calea Victoriei accentuîndu-l pe silaba penultimă: *Capítol,* ca și cum ar fi vorba de substantivul comun care desemnează o subdiviziune a unui text. Ideea că un termen textual ar putea denumi un hotel e în principiu destul de ciudată; totuși, bucureștenii au scuza obișnuinței cu o toponimie urbană arbitrară, produsă de autorități prudente și lipsite de imaginație. Străzilor li s-au atribuit adesea nume de obiecte, uneori grupate tematic: în zona Herăstrău se află străzile Tocului, Tăbliței, Catedrei, Ardeziei și Cretei (probabil pentru că strada Nicolae Caranfil se numise mai întîi strada Școalei, apoi strada Școala Herăstrău); în alte locuri cîmpul semantic nu mai e atît de unitar: strada Fragmentului este paralelă cu strada Panerului.

Alți bucureșteni pronunță numele hotelului așa cum mi se pare că e cel mai potrivit, cu accentul pe ultima silabă, *Capitól,* stabilind o legătură mai logică, în sfera construcțiilor monumentale, cu substantivul propriu *Capitoliu* (din latinescul *Capitolium),* numele ansamblului central roman al colinei capitoline și al templului lui Jupiter. Nu știu dacă circulă și o variantă accentuată pe prima silabă *(Cápitol):* nu am auzit-o și mi se pare puțin probabilă, rară în sistemul românesc de accentuare; nu este însă imposibilă în vremea noastră, sub influența pronunției engleze: pentru că între antichitatea romană și actualitatea imediată există un intermediar american, cu care se pot face legături justificate. Prototipul denumirii *Capitol* este foarte probabil în Statele Unite, unde *United States Capitol* din Washington e sediul Congresului, de la care își iau numele și alte sedii de adunări legislative sau guverne, precum și mai multe repere urbane, inclusiv o serie de hoteluri; în engleză, cuvîntul *capitol* se pronunță cu accent pe silaba inițială. Clădirea în stil neoclasic a instituției centrale americane se potrivește perfect cu o denumire inspirată de istoria romană.

Cuvîntul *capitoliu* nu a fost înregistrat în dicționarele moderne românești, pentru că acestea excludeau din listele lor substantivele proprii; e totuși cuprins în DOOM, cu indicația de pronunțare (accent pe vocala *o*) și era cît se poate de prezent în dicționarele mai vechi: de exemplu, în glosarul de neologisme al lui G.M. Antonescu, *Dicționar rumân. Mic repertor de cunoștințe generali* (1862), sau în Laurian și Massim, *Dicționarul limbii române* (1871), în care sînt cuprinse și sensurile sale figurate: „templul cel mai însemnat din o colonie romană sau altă cetate din imperiul roman; puterea, maiestatea romană; triumf, victorie". *Capitoliul* era evocat nu doar în legătură cu povestea gîștelor care l-ar fi salvat, anunțînd apropierea atacatorilor gali, ci mai ales prin legenda denumirii sale. Pe aceasta o menționează Laurian și Massim în dicționarul lor („numit... după capul de om întrg ce se află acolo... și după care augurară că Roma avea să fie capul lumei"), ca și C.A. Rosetti, în *Apelul studenților români* din 1847: „Romanii găsiră sub Capitoliu un cap viu și sîngerat ce le făgădui cum că vor fi capul, judecătorul lumii. Și ei crezură. Și așa fu".

Forma *capitoliu* este astăzi curent folosită în română și pentru toponimia urbană romană veche și nouă (deși denumirea latinească *Capitolium* a devenit în italiana actuală *Campidoglio),* ca și pentru cea americană: „Sediu al autorităților municipale, Dealul Capitoliului a fost centrul guvernamental al vechii Rome și este centrul geografic al orașului de azi" (harta.infoturism.ro); „un bărbat înarmat se află la cîteva străzi distanță de Capitoliul american" (romanialibera.ro). Forma Capitol ar putea fi o scurtare din Capitoliu, dar mult mai probabil este un latinism trecut prin cultura americană și întors în spațiul european cu dublă conotație, antică și modernă. E un nume clasic de hoteluri, cinematografe, teatre, în diverse părți ale lumii. În România interbelică exista un cinematotograf Capitol în București, pe Bulevardul Regina Elisabeta, unul la Timișoara, probabil și altele în țară. Deși accentuarea numelui ar putea fi, în stil american, *cápitol,* mai potrivită mi se pare *capitól,* cea care îl leagă de forma adaptată în română – *capitóliu.*

Mai ciudat e că în perioada comunistă i s-a putut atribuit acest nume – evocînd, pentru cunoscători, filiera americană – unei clădiri care purtase înainte (după magazinele, instituțiile și localurile adăpostite) numele *Luvru, Banque Belge, Café Royal* – pînă a deveni sediul CENTROCOOP: nici latinismul, nici americanismul nu erau curente dominante în politica culturală oficială la mijlocul anilor '70, chiar dacă se trecuse printr-o scurtă perioadă de deschidere către Occident. Presupun că hotelul și-a primit numele datorită apropierii de cinematograful *Capitol,* care și-l recuperase pe al său între timp: o fotografie din primii ani ai comunismului ni-l arată purtînd denumirea *I.C. Frimu,* dar ziarele din anii 1970 (de pildă, în extrase cu programele cinematografelor, disponibile pe site-ul simplybucharest.ro) îl identifică din nou drept Cinema Capitol.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

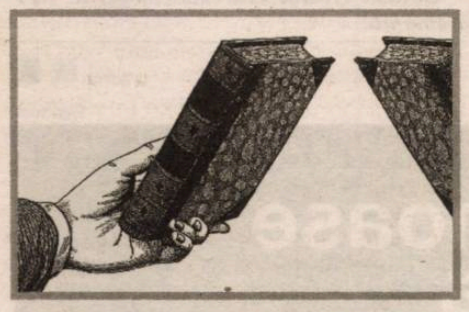

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Propagandă și căpătuială

Cum a ajuns învățămîntul de la noi să aibă o atît de proastă reputație? Mă uit îndărăt și caut o explicație cît de cît consistentă, venind dinspre evoluția sistemului însuși, în cei aproape treizeci de ani de la căderea comunismului. Pentru că, da, nici măcar în anii '80, într-o perioadă de totală degringoladă în educație, școala, universitatea, meseria de profesor nu au fost mai rău șifonate.

Începutul anilor '90. Cele două mari bătălii sînt pentru locuri de muncă, în școală și în universitate, pe de o parte, și pentru acces la studii, pe de cealaltă parte. Sindicate construite ad-hoc – cel al suplinitorilor, al navetiștilor, al detașaților, al titularilor – se războiesc vehement pentru a asigura poziția în școală a celor pe care îi reprezintă. Clădirea ministerului e sub asediu. Se povestește că, la un moment dat, ministrul – dl Mihai Șora, cel recent alăturat, la 101 ani, protestelor stradale împotriva legilor Justiției – a fost nevoit să sară gardul prin spate, pentru a evita manifestanții. În final, se adoptă o procedură de titularizare în care criteriile forte sînt numărul de copii (ai cadrului didactic respectiv), numărul de boli (idem), anii de navetă, anii de vechime. Șansele tinerilor sînt nule. În locul unei așteptate împrospătări și recalibrări a sistemului în raport cu pregătirea profesională, după ani buni de plînsete și șpăguieli pe la inspectorate, se adoptă o strategie „reparatorie". Trecutul bate viitorul. Școala românească e dată cu mulți ani îndărăt.

Aceeași metodă „reparatorie" se aplică și în învățămîntul universitar, după un deceniu și mai bine de blocare a concursurilor de angajare sau de promovare. Iar universitățile existente deschid larg băierile pungii. Oricum, nu le costă nimic. Plătește statul. Pe lîngă cei merituoși, realmente nedreptățiți, se angajează și se promovează cine vrei și cine nu vrei. Peste noapte, foști ingineri rămași fără slujbă, foști contabili ai unor instituții în colaps devin profesori universitari, adesea cu tot cu familiile lor.

Accesul. La intrarea în minister sînt instalate, pe trotuar, paturi în care fac greva foamei părinți ai căror copii au picat examenul de admitere la facultate. Se dă drumul, tot peste noapte, la învățămîntul privat. Universitățile răsar ca ciupercile. „Refuzații" la stat își găsesc un loc de refugiu. Profesorii își mai iau și ei cîte o normă, două, trei, la particular, să-și mai cîrpească salariile. În paralel, statul își ia revanșa, inaugurînd, tot în procedură de urgență, o mulțime de universități și facultăți noi. Îmi amintesc cum la una dintre acestea s-a dat admitere în februarie-martie 1990, la numai două-trei luni înainte de încheierea anului școlar. Dar e campanie – mai 1990? – și în campanie nu poți ignora nevoile locale.

Pe scurt, lucrurile n-au început bine. Era și greu, în zăpăceala acelei perioade. Mai rău e că au continuat tot așa.

Și azi, accesul la educație a rămas un ghimpe în coasta societății românești. Statisticile sînt întristătoare. Tentativele de rezolvare, și mai și. „Cornul și laptele" trece drept un program de succes în politicile educaționale românești, deși eu nu am reușit niciodată să înțeleg de ce banii respectivi nu puteau fi folosiți pentru cei care chiar au nevoie de ei. Ca să nu umilim copiii săraci, arătîndu-le că sînt săraci – replică stînga românească. Niște oameni care, se pare, n-au avut vreodată habar ce-i aia sărăcia sau, dacă s-a întîmplat să o cunoască, au rezolvat chestiunea rapid și isteț.

Că le-au trebuit mai bine de două decenii decidenților noștri să se hotărască să organizeze un Bac corect spune multe. Că, atunci cînd acest lucru s-a întîmplat, a fost întîmpinat cu un cor de vociferări, spune și mai multe. Acum ceva vreme, o ordonanță de urgență a dat dreptul și picaților la Bac să-și continue cursurile în „colegii". O bună consolare pentru năpăstuiți și o vacă de muls pentru universitățile în criză de studenți. Mai nou s-a emis ideea de a organiza o a treia sesiune de Bac, doar-doar ne-om mai îmbunătăți statisticile. Pe scurt, o altă problemă cronică: învățămîntul nostru nu știe ce să facă cu cei pe care nu e în stare să-i învețe.

Despre viitor aproape nici nu se mai vorbește în învățămîntul românesc. Se inventează, în schimb, tot soiul de soluții mirobolante pentru a drege un prezent veșnic defect. Nu ne ies niște licitații pentru manuale, revenim la manualul unic, în aplauzele unei bune părți a publicului spectator. Nu reușim să stopăm traficul de influență din școli, interzicem auxiliarele. Și tot așa. Nici măcar trecutul n-am reușit să îl rezolvăm. Pentru albirea inocenților care și-au luat un doctorat pe pile, pe șpăgi sau pe bani pești s-a găsit la un moment dat soluția să li se retragă titlul la cerere, ca să nu mai fie purtați prin tîrg cu tăblia de gît.

Un ministru social-democrat, grijuliu cu soarta cadrelor didactice universitare, s-a hotărît să ia taurul de coarne și să găsească bani pentru mărirea salariilor. Evident, de sus în jos, c-așa-i stînga românească. Și, cum banii nu sînt niciodată suficienți, s-au mărit – dublat – salariile doar la profesori, ceilalți (conferențiari, lectori, asistenți) urmînd să mai aștepte. Și-au tot așteptat.

Dar a venit și rîndul lor. Vă mai aduceți aminte de minunata figură cu creșterea cu 50% a salariilor tuturor cadrelor didactice? Mărirea s-a soldat cu o micșorare cu 25%. Deh. La mărire era campanie. Și scuzele ulterioare n-au putut stăvili sutele de procese aflate pe rol și reparațiile care se plătesc încă și azi.

Cum a ajuns învățămîntul de la noi să aibă o atît de proastă reputație? Pot fi invocate, fără îndoială, multe motive. M-am oprit deocamdată asupra unuia singur, cred, deloc de neglijat.

Timp de aproape trei decenii, învățămîntul nostru a fost, cu rare excepții, folosit sistematic de către clasa politică fie ca instrument de propagandă, demagogică și populistă, fie ca sursă de căpătuială.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

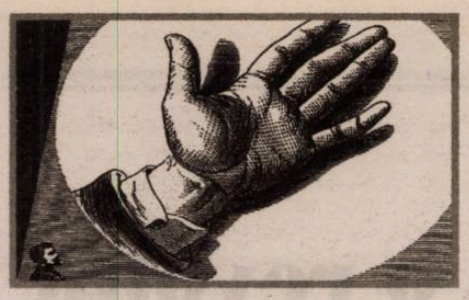

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce să (nu) faci un copil?

Toată tinerețea mea, am fost terorizată la răstimpuri de următoarele întrebări: „Cînd faci un copil?“ și „De ce nu faci un copil?“ Veneau din partea părinților, a rudelor, a cunoscuților și necunoscuților care încercau să mă convingă că, mai ales pentru o femeie, așa e bine: să faci copii. Maternitatea nu se compară cu nimic altceva – mi s-a spus de nenumărate ori. Sau „Nu trebuie să-ți faci griji, copiii cresc de la sine“. Oare? Pe vremea cînd eram încă foarte tînără, nu prea știam ce să cred. În principiu, le dădeam tuturor dreptate, nu-i absolut nimic rău în a face un copil, e firesc să ți-l dorești (dar și să nu ți-l dorești), multă vreme nici nu mi-am bătut prea tare capul cu asta, pînă cînd am simțit într-adevăr acea presiune socială care te apasă, mai întîi într-un mod discret și inofensiv, apoi cu din ce în ce mai multă agresivitate. M-am simțit de-a lungul timpului parțial judecată, criticată și condamnată drept o persoană „neproductivă“ și inutilă pentru societate, în special de către alte femei. Ce carieră, ce succes personal? Toate astea nu contează (sau mai degrabă sînt o formă de egoism monstruos) și nici nu vor conta niciodată, fără un copil. Copilul rotunjește burta și împlinește totul. Din nou, nu m-am opus unei întregi armate de femei: mame, bunici, mătuși, cumnate, toate făcătoare de copii, care consideră experiența maternității drept unică și irepetabilă. Poate că au dreptate. În prezența lor, m-am simțit mereu o moluscă gelatinoasă și leneșă, solitară în întuneric pe fundul mării, în vreo groapă abisală, care își întinde tentaculele și se hrănește în legea ei cu microorganismele de prin preajmă, supraviețuiește și, totuși, nu contribuie cu nimic la ecosistemul din care face parte. O moluscă indolentă.

„Ești tînără, ești sănătoasă, ce-ți lipsește?“ „Nu ai cu cine? Lasă, dragă, că la orice colț găsești un bărbat care să-ți facă un copil.“ „Ai cu cine și nu vrea el să fie tată? Mergi acasă și păcălește-l! Decizia de avea un copil aparține, de fapt, femeii“ etc. Am destule prietene care încă își revin în urma unor divorțuri, care își tîrăsc copiii de la o casă la alta, casa ei și casa lui, și care în cele din urmă își asumă statutul de mame singure, pentru că au făcut greșeala de a-și „păcăli“, la un moment dat, relația și destinul. „Orice relație merge mai bine cu copii.“ Oare așa este?

Timpul a trecut, am crezut că, odată cu înaintarea în vîrstă, voi scăpa și de acest atac nedorit, din afară, asupra propriei mele intimități, pentru că asta este, de fapt. Însă acum, în preajma a 40 de ani și la „ultima strigare“, am parte din nou de el din ce în ce mai des. Dacă postez o fotografie pe Facebook de la lansările mele de carte pentru copii, sînt întrebată, uneori indiscret, cînd voi avea propriul meu copil și de ce nu mă bucur alături de el sau de ea. Mi-am petrecut o jumătate de noapte, la bere, cu doi foști colegi de școală, ambii divorțați, oarecum falițI și melancolici, ambii cu cîte un copil din relații eșuate, care s-au plîns tot timpul de cît de prost se simt față de acei copii (și nenorocitele de mame nu-i lasă să-i vadă suficient!), cît de mult și-ar dori să fie alături de ei, apoi m-au privit drept în ochi, cu o așa-zisă luciditate, și m-au întrebat: „Dar tu de ce nu faci un copil?“ „Nimic nu se compară cu copilul…“, au adăugat ei, oftînd, la a șasea bere.

Prietena mea cea mai bună din copilărie e doctor ginecolog; m-a dus la un moment dat în sala de nașteri, am văzut bebeluși de cîteva ore. Sînt niște ființe atît de fragile și de delicate, extraterestre aproape, care dorm și se mișcă, fiecare în coconul lui de somn. E imposibil să nu te emoționeze, miracolul vieții e fantastic, doar dacă n-ai o inimă de piatră.

Totuși, de ce să (nu) faci un copil? Am găsit de cuviință să fac o scurtă listă în cea ce mă privește, poate că întrebările de pe Facebook și de aiurea vor înceta și poate vor găsi niște răspunsuri aici și alți cititori.

■ Locuiesc într-un mic apartament cumpărat de părinții mei. Părinții mei au fost ingineri pe vremea „ailaltă“, n-au făcut avere, dar și-au dorit un copil și au investit tot ce au avut în el. Așadar, mă consider un copil norocos pentru astfel de părinți, mulți cei din generația mea nu i-au avut și trebuie să plătească chirie sau credite pe 30 de ani pentru casa în care își vor crește propriii lor copii. Credite care sînt de multe ori nesigure, pentru că job-urile în România sînt nesigure. Eu, în afară de niște povești scrise de mine și de niște cărți pe care le-am adunat într-un corp de bibliotecă, n-aș avea ce investi în copilul meu. În afară de dragoste, pentru că „copiii cresc de la sine, nu-i așa?“. Am un telefon pe care trebuie să-l plătesc în rate pînă în 2019… aș putea să plătesc un alt telefon sau o tabletă pentru copilul meu din clasa întîi sau a doua, pentru a fi în rînd cu colegii lui? Nu cred că educația unui copil constă într-un telefon pe care îl are sau nu-l are, însă nu vreau să cresc un copil frustrat. Este doar un exemplu… Așadar, părinții mei, ingineri în comunism, mi-au dat un apartament, iar eu, oricîte pagini aș scrie, n-aș putea să-i dau copilului meu nici măcar un telefon.

■ Și poate că acel copil al meu e talentat și și-ar dori să se facă la rîndul lui scriitor, sau regizor, sau să aibă o altă meserie vocațională, situație cu care m-am confruntat și eu. Așadar, eu ar trebui să fac parte dintr-o breaslă oarecare ca să-l ajut să se afirme. Însă eu nu fac parte din nici o breaslă, pentru că, mult după 30 de ani, toate ușile au fost închise, tocmai fiindcă n-am avut părinți sau rude care să facă parte din breslele respective. Și nici afaceri de familie. E un cerc vicios aici. Și n-aș vrea să am un copil care se chinuie așa cum m-au chinuit eu să pătrund într-o lume care nu-mi aparține, doar pentru că am un talent oarecare. Desigur, aș putea să-l forțez să aleagă meserii mai practice și care să nu-l reprezinte – în economie și IT. Totuși, cu ce bani aș putea să-l trimit la studii în străinătate, unde „să se ajungă“ și să-mi asigure și mie acele bătrîneți liniștite după care tînjim cu toții? Dar oare pentru asta facem copii? Ca să compenseze cumva neputințele noastre?

■ Trăiesc într-o țară insalubră, în care „valorile sînt răsturnate“, așa cum spunea, la lansarea lui de carte de la Gaudeamus, Dan Voiculescu. Așadar, în sistemul lor de valori, nu cred că mi-aș dori să fac un copil. Ca să ce? Ca să iasă la 16 ani în Piața Victoriei, „la revoluție“? Așa cum m-au scos și părinții mei în urmă cu 30 de ani în Piața Universității, „ca să văd cum se face istoria“? La ce mi-a ajutat? Că am acum o coloană verticală? Pentru copilul meu care nu există, acest argument este insuficient. Oare cîte generații trebuie să se mai schimbe pentru a avea siguranța că posibilii noștri copii vor trăi într-o țară normală?

■ Pentru că gîndește la fel ca mine, partenerul meu de viață nu vrea să avem un copil. Îl înțeleg și nu vreau să-l „păcălesc“ pentru că m-aș păcăli pe mine însămi.

■ Dincolo de toate aceste aspecte care nu țin de mine, dar la care mă tot gîndesc îndelung, mă simt prea imatură pentru a avea un copil. Și așa mă voi simți mereu. Degeaba îmi spun mamele, bunicile, mătușile că „lucrurile or să vină de la sine“, că voi deveni brusc responsabilă după nașterea copilului și că voi ști instinctiv să prepar piureul de morcov și de mere. Îmi dau seama că nu voi fi niciodată așa și că nici nu-mi doresc. Mă uit în jurul meu și ajung la concluzia că nu chiar toată lumea trebuie să aibă copii. Văd copii traumatizați de relațiile lor cu tați abuzivi sau cu mame prea protectoare și-mi dau seama că astfel de oameni ar trebui să se gîndească mai bine înainte de a avea copii. Să-și dea seama dacă într-adevăr li se potrivește acest rol sau pur și simplu cedează unor presiuni interne sau sociale. Dacă într-adevăr își pot susține copiii în ceea ce vor ei să facă sau dacă nu se fac cu toții de rîs. Dacă o creștere a natalității nu duce, de fapt, la o creștere a mortalității interioare. Sînt mulți oameni pe care îi cunosc și care chiar nu au probleme morale ca mine, dar cred despre ei pur și simplu că ar fi mai fericiți fără copii. Pentru ei, perioada de „cuib“ e o perioadă latentă. Vor învia și vor încerca să-și recupereze viața abia atunci cînd copiii vor crește și vor zbura din cuib.

Zilele trecute am avut o discuție oarecum absurdă cu taică-miu, care venea în București ca să plătească impozitul la cimitir pentru locurile „noastre“. Al bunicii, al lor, al meu. Și l-am întrebat ce o să se întîmple cînd vom muri cu toții, inclusiv eu (fără urmași), și nu o să mai fie nimeni, zeci de ani, care să plătească impozitul. Or să ne scoată de acolo? Unde or să ne arunce? Mi-am imaginat oase peste oase în Cimitirul Bellu, oameni peste oameni, generații peste generații, care la un moment dat ajung la un finiș, nu mai procreează nimeni, dispar. Și nu știu de ce m-am simțit eliberată. Toată această idee de familie, de trib, de clan nu mai există, nu mai trebuie să populăm nimic și nici să propășim. Desigur, dacă omul primitiv ar fi gîndit așa, Pămîntul ar fi fost acum o planetă pustie și tăcută. N-ar ai fi existat nici o comunitate, nici o societate, iar diferiți oameni nu mi-ar mai fi pus întrebarea: „De ce nu faci un copil?“

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

5 lei cartea, la Gaudeamus

Și văzînd cărțile astea la ofertă, m-au luat sentimente. Ca și cum nu le-aș mai vedea vreodată. Erau cărți de care habar n-avem că există pe lume. Le-am văzut la Paralela 45. Uite-le aici, cu drag: Crnjanski, *Romanul Londrei,* Némirovsky, *Suita franceză,* Jacques-Pierre Amette, *Amanta lui Brecht,* Buda, *Criminalitatea,* Majuru, *Prostituția, Magia țiganilor, Lennon&Ono,* Crăciun, *Trupul știe mai mult,* Assange, *Wikileaks,* Sollers, *Portretul jucătorului, Zazie la metrou,* Rimbaud, *Un anotimp în infern, O după-amiază canriculară, Ziua de după mîine,* Esterhazy, Hrabal, frații Strugațki, *Scarabeul în mușuroi, La doi lebădoi,* Vesiotîi, *Pădurea rusă, Cum trec în neființă marile personalități, Cum să faci bani repede pe eBay, Numele tău scris pe apă, Roza vînturilor, Viața și moartea regelui Richard al III-lea* – și mai erau. Adică am avut sentimentul că n-o să le mai văd pe lume. Că mă despart de niște băieți simpatici de la care poate haleam ceva înțelepciune, dar asta e, n-a fost să fie! S-au dus cărțile astea în neantul vreunui depozit. Aș fi vrut să le iau cu tot cu tirajul rămas, atît de stranie mi-a fost retardarea în fața cărților ăstora. Știu, nu-s ieftine, știu, editura vrea să scape de ele, de aceste mașini de făcut vise, de ridicat zmeie imaginare expirate. Și m-au copleșit lumi ficționale despre care alții îmi pot povesti. Mă gîndeam că n-o să fac bani repede niciodată. Dar altul o fi făcut, citind cartea. Că prostituția îmi dă vedenii, dar cine știe despre ce-o fi cartea *Prostituția…* M-a cutremurat, bineînțeles, cum trec în neființă marile personalități. Cum or trece? M-am văzut mereu ca o mare personalitate, oare cum voi trece în neființă? O să mor fără să-mi văd neființa. Trupul o să știe mai mult.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Redescoperim marșul ca sport de masă?

Cred că redescoperim ceva „de masă“. De masă critică. O sumă de oameni care exersează mișcarea împotriva nemișcării, a încremenirii. De fapt, e povestea acestei țări de aproape trei decenii, balansul permanent între o lume și alta. Cum sportul ca proiect și chiar ca industrie a fost pus pe butuci în această permanentă neașezare, inventăm altul: cursele, cîteodată cu obstacole, între Guvern și Parlament, pe tot felul de vreme și de vremuri, dar mai ales în frig și/sau ploaie, ca să aibă haz. În caz de ger se practică și un alt soi de disciplină, bătuta pe asfalt sau tropăitul pe uscat. Ca și în sportul clasic, și acesta de mulțime prilejuiește cunoașterea reciprocă între participanți, care potențează performanțele personale: „Eu vin și mîine. Tu?“ Deși e o competiție națională – ori poate tocmai de aceea – se cîntă imnul. Iar galeriile de fotbal chiar pot fi invidioase pe sloganuri. Se poate practica și mișcarea pe biciclete. Clasica „Piața Victoriei – Piața Constituției“, un fel de Paris-Roubaix minus pavatele. Sau cel puțin sperăm să nu se ajungă la ele, ca la vreo Comună din Paris. Așa ne ducem viața, flexîndu-ne niște mușchi în acest imens sport de echipă. Dacă nu sîntem noi prea sportivi, ca populație, măcar să fim de echipă. Ar cam fi timpul.

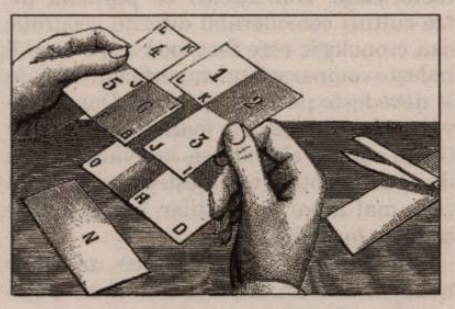

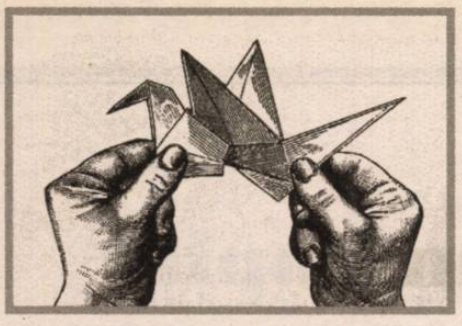

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

O excursie, o căsuță, o revoltă

Am pornit de la cabana Curmătura spre creasta Pietrei Craiului. Speram să parcurgem partea de nord a crestei, pînă la vîrful La Om, cel mai înalt, și să ne întoarcem seara înapoi la cabană. Ajunși pe traseul care trece pe la vîrful Turnu, am realizat că e prea solicitant și periculos. Eram bine echipați pentru vremurile acelea, dar antrenamentul nostru era unul obișnuit și nu voiam să ne depășim limitele, așa că am hotărît să facem cale întoarsă și să urcăm în creastă pieziș, pe poteca mai blîndă care ajunge la vîrful Ascuțit. Schimbarea asta de plan ne-a costat însă cred că mai bine de o oră și, cu toate că plecaserăm dis-de-dimineață într-o zi lungă de vară, excursia a început să stea sub semnul crizei de timp. Am ajuns relativ repede, gîfîind, la vîrful Ascuțit, ne-am minunat de refugiul metalic ca o jumătate de minge de fotbal cu ușă și am pornit mai departe spre vîrful La Om. Am traversat Țimbalele și Clăile, mirîndu-ne de îngustimea crestei pe care, în unele locuri, ai impresia că o poți încăleca la propriu. Ne-am folosit din plin picioarele, dar și mîinile, urcînd și coborînd stîncile de pe creastă, amețiți atît de valea adîncă și însorită din stînga, cît și de prăpăstiile verticale și întunecate din dreapta. Am ajuns în cele din urmă pe vîrful La Om cînd pe cer apăruseră niște firișoare de nori și începuse să bată un vînt cam rece. Am mîncat ceva din rucsac și am pornit la vale spre refugiul Grind. După-amiaza era deja destul de avansată. Am trecut de refugiu și am ajuns la punctul numit La Table și la șipotul Vlădușca. Acolo am descoperit că, pe traseul cel mai scurt, pînă la Curmătura am mai fi avut vreo trei ore de mers. Coborîrea ne cam „înmuiase" picioarele și încheieturile. Era trecut de șase seara și riscam să ne prindă noaptea prin pădure. Soluția era să ne îndreptăm către satul Peștera aflat în apropiere, să căutăm găzduire acolo, iar a doua zi să ne întoarcem la cabană după restul de bagaje.

Casele din Peștera erau risipite, fiecare cu dealul și valea ei. Ne-am apropiat de una aflată chiar la marginea satului. Ne-a primit o măicuță bătrînă (cu brîul de lînă). Căsuța ei de lemn avea cerdac, geamuri mici și pătrate și era acoperită cu șiță, după tipicul zonei. În interior țin minte că pereții păreau cam strîmbi, iar podelele de lemn erau ondulate. La uși trebuia să te apleci ca să nu dai cu capul de toc. Pentru cît de obosiți și înfometați eram însă, adăpostul acela părea un adevărat paradis. Femeia ne-a dat să mîncăm *măcubrîcula* (mămăligă cu brînză cu lapte). Un lapte proaspăt muls, foarte dulce și gustos, total diferit de cel pe care-l găseai în comerțul socialist la vremea aia (probabil total diferit și față de cel care se găsește astăzi în magazine). Țin minte acea masă, iată, după 30 de ani. Băiat crescut la oraș, atunci am văzut prima oară cum se taie mămăliga cu sfoara, pe fund de lemn. Seara, la ta să-i citească din ea pentru că ea nu mai vedea scrisul. Studiind atent cartea, tata s-a amuzat să-i citească din ea cîteva pagini. Bătrîna asculta cu evlavie și din cînd în cînd mai dădea din cap. Eu cu maicămea rîdeam pe înfundate.

Ne-a primit o măicuță bătrînă (cu brîul de lînă).

La un moment dat am intrat în vorbă și cu fiul ei. Ne-a făcut să înțelegem cît de grea era viața acolo. Pînă și apa trebuia adusă cu cobilița de la o fîntînă aflată într-o văioagă. Ne spunea că totuși, spre deosebire de Brașovul acelor ani, acolo, la țară, aveai mereu ce mînca, aerul era curat și nu trebuia să semnezi condica la uzină. Traiul la oraș, observa el, era din ce în ce mai greu, mai ales că „Tovarășul" se supărase pe brașoveni după revolta care fusese în anul anterior și, i se părea lui, aprovizionarea cu alimente era foarte proastă. Nu își închipuia că și Bucureștiul ajunsese pe culmile mizeriei. Participase și el la revolta din noiembrie '87? N-a prea vrut să ne dea amănunte, era explicabil, nu ne cunoștea bine. În orice caz, deși ne aflam la nici 40 de kilometri de orașul în care tocmai se întîmplase ceva important, discuțiile despre Ceaușescu și comunism păreau ceva din cu totul altă lume acolo, în căsuța aceea ruptă de orice epocă și de orice eveniment al istoriei. O casă simplă de om, așa cum desenează copiii, așa cum or fi fost și acum o sută, și acum două sute, și acum o mie de ani. O adevărată poveste. De atunci n-am mai trecut niciodată pe acolo. Poate că totul s-a schimbat.

ready made

Știri mărunte

„În trenul Sibiu-București Miercuri a avut loc un furt. D. Gabani din Sibiu ducea cu el o valiză în care avea lire sterline, dolari și coroane cehoslovace în valoare de 5 milioane. Ațipind i s'a sustras valiza."

Vestul României, ziar românesc independent din Oradea-Mare, Anul II, No. 24, Duminecă 16 Martie 1924

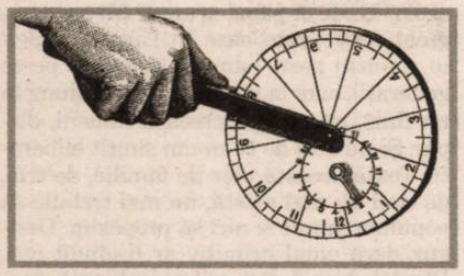

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Telesantier

Ce mai e prin presă? Cîte un bulibașă care se îngroapă cu piese de mașină sau cu Loganul parcat pe mormînt, cîte un american care e coborît în mormînt călare pe Harley-Davidson. Acum două-trei mii de ani, echivalentul ar fi fost poate înhumarea împreună cu carul, cu cai sau fără. În Franța s-au găsit sute de morminte de epoca fierului în care șeful (care ocazional este o doamnă) a fost îngropat cu car cu tot, fie demontat, cu roțile sprijinite frumos de perete, fie coborît cu totul în groapă sau acoperit cu un tumul. În cam tot spațiul celtic există asemenea înmormîntări cu care de război sau de paradă (inclusiv în Transilvania vreo șapte, dar nu și în teritoriile lor din Asia Mică), și exemple încă mai vechi se cunosc în Rusia și China. Că sînt care cu patru sau, mai tîrziu, cu două roți, nu contează decît pentru cei care au o preferință clară pentru mașini sau motociclete. Bineînțeles că paralela între culturi considerabil diferite geografic sau cronologic este fast-food-ul pe care îl halește comparatistul superficial, cel care le dovedește pe toate și nimic. Dar e adevărat și că în contexte foarte esențializate (între care și atitudinea individului față de moarte) poți să bănuiești o convergență ceva mai mare a reacțiilor, indiferent de straiele lor culturale.

Din altă știre am aflat că un tînăr neamț s-a aburcat pe piramida lui Kheops. În cam toate articolele pe tema asta, puștiul e un erou. A riscat trei ani de pușcărie pentru niște poze, e deci chiar artist-erou, o mulțime care cam rămăsese fără elemente. A ajuns în vîrful piramidei „în opt minute". Cineva a strigat la el în arabă „sau așa ceva", dar el și-a văzut de urcuș. Pozele de sus ne dau în sfîrșit dovada că piramida e „abruptă". După o tură la poliție, și după ce „a promis că nu mai suie niciodată pe piramide", a fost lăsat liber, i s-a interzis doar să mai vină vreodată în Egipt. Citind, simt vreo patru supărări diferite (vreau și eu să fiu un cititor-erou). Mai întîi, sînt supărat că acest domn nu respectă patrimoniul. E frumos să te sui cu picioarele pe biata piramidă? Apoi, sînt supărat pe autorități. Ce pedeapsă e asta, să nu poți să-ți faci următoarea vacanță în Egipt, ci să trebuiască să te duci în Bora Bora, Tenerife sau Reykjavik? Mai departe, sînt supărat că presa, prezentînd cazul în acest fel, încurajează vandalismul. Cîți n-or să vrea acum să se suie pe Columna lui Traian sau pe Coloana Infinitului, a căror abruptitate este insuficient cercetată? Dar cel mai supărat sînt pentru că am devenit așa conservator. Am ajuns exact ăla care mă fugărea pe mine prin muzee în anii '90 pentru că puneam mîna pe piese și făceam poze unde nu era voie. Chiar cred serios că dacă se suie un pușt bavarez pe marea piramidă, e afectată distanța de la Pămînt la Soare? Sau e doar invidia?

După film, statuile au fost distruse.

Tot din ziare reiese că se descoperă (din 2012) sfincși egipteni în nisipurile Californiei. Uriași, dar sfărîmicioși, pentru că au fost făcuți, fără respectarea drepturilor sfincșilor, din stuc și lemn pentru un film mut turnat de Cecile DeMille în 1923, *Cele zece porunci*. Atunci s-a construit ca decor un templu cu 21 de asemenea sfincși de cinci tone în față, unul din motivele pentru care filmul a deținut recordul de încasări pentru Paramount timp de 25 de ani. După film, statuile au fost distruse și lăsate să fie înghițite de nisip. Chiar și așa, acum dețin recordul pentru cea mai mare sumă strînsă pentru săpătura arheologică a unui decor de film (120.000 $). Îmi vine în minte că arheologii nu vor avea nimic de spus despre decorurile filmelor preși post-apocaliptice de azi, care se vor afla numai în măruntaiele miniaturizate ale unor munți de hard-disk-uri. Dar observația importantă este cu totul alta. Dacă o relativ neînsemnată instituție locală, ca Guadalupe-Nipomo Dunes Center, poate aduna bani pentru așa ceva, cred că și muzeele din România, vorbind unui public mult mai puțin avut, dar în numele unor vestigii antice de astă dată, ar putea concepe campanii de donații de succes. De ce n-ar adopta vizitatorii o săpătură arheologică, ale cărei rezultate tocmai le-au admirat (un pic) în muzeu? Bineînțeles, nu poți doar să ceri, trebuie să și dai. În schimbul donației de 10 lei a vizitatorului, prin care sprijină campania următoare, adresa lui de e-mail ajunge pe o listă către care se vor trimite, imediat după campanie, rezultatele săpăturii, cu descrieri special concepute pentru nespecialist, săltărețe fără falsificare, și, evident, imagini. În plus, pentru copil se tipărește o diplomă personalizată pe care scrie acest adevăr: că e arheolog de onoare. Unele situri (ca Histria sau Ibida) au și fundații către care se poate redirecționa 2% din impozitul pe venit, dar mă gîndesc că nici muzeele n-au de ce să nu reamintească vizitatorilor că buzunarele lor pot deveni al doilea buget al culturii. E nevoie doar de o imprimantă și cineva care să numere banii. Poate că nu trebuie chiar să se despartă apele Mării Roșii pentru asta.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Povestea ProPublica (I)

ProPublica este o organizație americană non-profit, cu sediul la New York, care produce jurnalism de investigație. A luat ființă în 2008, cu o echipă de 28 de oameni. Pînă astăzi a cîștigat patru premii Pulitzer și a publicat anchete extrem de puternice, iar succesul ei indică un drum deschis pentru jurnalismul de mîine. Fondatorul și primul redactor-șef al ProPublica, Paul Steiger, figură de prim-plan a presei americane, s-a aflat recent în România, la invitația Fundației Friends for Friends, în al cărei birou l-am întîlnit pentru un interviu. Într-un fel, mi-a ieșit. Am folosit reportofonul, am pus întrebările pe care aveam de gînd să le pun și omul mi-a răspuns, amabil. Dar, reascultînd înregistrarea, mi-am dat seama că am pe bandă mai mult decît un interviu: dincolo de povestea ProPublica (accesibilă, de altfel, în multe surse online), am o reflecție profundă asupra meseriei de jurnalist în timpurile de ieri, de azi și de mîine. Autorul ei este un om care are astăzi, la 75 de ani, experiența, luciditatea, liniștea și inteligența pe care noi nu le avem. Paul Steiger a lucrat 17 ani la *Los Angeles Times,* a fost, apoi, 16 ani redactor-șef al prestigiosului *Wall Street Journal* și, apoi, a fondat și a condus direct, pentru patru ani, ProPublica. A văzut multe în meseria asta. Iar acum, are multe de spus.

Am pornit discuția de la experiența trecerii de la o organizație de presă construită ca afacere la una construită pe modelul non-profit. „Modelul presei construite ca afacere scîrțîie serios", i-am spus eu. Era, desigur, un model stabil, care asigura independența jurnalistului tocmai pentru că îl punea în dependență de mulțimea de cititori. Cumpărau ziarul, jurnalistul trăia, nu-l cumpărau, murea. Împreună cu jurnalistul, trăia sau murea și patronul. În modelul jurnalismului non-profit, dependența de public este suprimată – depinzi de donatori. Ei devin publicul tău. Sînt mult mai puțini și, poate de aceea, pot fi mai insistenți decît erau patronii.

Paul Steiger mi-a răspuns: „Avantajele modelului presei ca business sînt indiscutabile. Am lucrat la *LAT,* care în acea vreme era un ziar extrem de profitabil. De asemenea, în cea mai mare parte a șederii mele la *WSJ,* publicația aducea profit. Cum spunem noi, cititorii votează cu dolarii pe care îi plătesc pentru ziar. E o recunoaștere că faci treabă bună cînd vezi cifrele pe profit și publicitatea, firesc, vine din urmă. Vremurile s-au schimbat, însă. Vechiul jurnalism, produs de acest model, aproape a dispărut. Modelul presei ca organizație non-profit duce jurnalismul direct în sfera binelui public. E ca la pompieri. Nu aștepți să-ți ardă casa pentru a plăti pompierii – susții permanent întregul serviciu prin taxe sau prin donații. În America, jurnalismul de investigație, ca și jurnalismul despre ce se întîmplă în străinătate, costă cel mai mult și a fost clar că exact acest gen de jurnalism nu mai poate fi susținut în noile condiții de piață."

ProPublica este, de fapt, o soluție pentru aceste reduceri de costuri, fiind construit pe modelul susținerii acestui gen de jurnalism scump, în mare parte prin donații private.

„Am fost norocoși", continuă Paul Steiger, „căci am găsit un cuplu de oameni bogați, familia Sandler, care asta voia să facă: să susțină, în numele binelui public, exact acest gen de jurnalism. Eu îi cunoșteam de mulți ani și, cînd am părăsit *WSJ,* m-au solicitat să începem proiectul ProPublica. Nu aveau nici o legătură cu presa. Ea a lucrat pe Wall Street și el a fost avocat cu practică în banking. Au construit împreună un business financiar de succes, l-au vîndut chiar înaintea crizei pentru o sumă imensă și au acum această disponibilitate."

„Se comportă ca donatorii pentru o cauză frumoasă sau ca proprietarii unui ziar?" – întreb eu. „În mare, experiența e cam la fel", răspunde Paul Steiger. „Am avut experiența lucrului cu proprietarii unui ziar construit ca business și apoi experiența lucrului cu principalii donatori ai acestui proiect de jurnalism non-profit. Lucrurile nu sînt foarte diferite ca mod de lucru. Interacțiunea, însă, este de alt gen. Dow Jones, care era proprietarul *WSJ* cînd eu eram acolo, era o companie imensă, listată la bursă, cu mulți acționari, reprezentați de un *board*. Eu am lucrat cu doi CEO și ambii au fost foarte buni. Ei înșiși veneau din jurnalism și știau bine regulile. Vorbeau cu mine, din cînd în cînd, despre chestiuni redacționale, editoriale, dar la o manieră generală și lăsau cu totul în seama mea conducerea ziarului. Cu donatorii pentru proiectul ProPublica a fost un pic mai personal. Gradul de intimitate s-a văzut și în diferența de bugete. La *WSJ,* aveam un buget anual de la 100 de milioane de dolari și aveam în subordine peste 600 de jurnaliști în toată lumea – era o veritabilă corporație, iar eu eram cu adevărat un manager a cărui grijă principală era să aibă oamenii potriviți la locurile potrivite. Cu ProPublica, am început cu un buget de 10 milioane pe an, atins abia în al doilea an. Așa că era o chestie mult mai personală, iar contactul cu donatorii era direct. Dar și ei au acceptat că eu sînt decidentul în privința jurnalismului. Ei și ceilalți membri ai *board*-ului ProPublica putem sugera subiecte, dar numai unuia dintre cei doi editori-șefi. Ei nu au nici un contact cu jurnaliștii, pentru că un asemenea contact, evident, i-ar intimida pe aceștia. Iar după ce sugerează un subiect, nu mai au nici o implicare în modul în care acel subiect este tratat, dacă este tratat – pentru că, atîta timp cît eu am fost editor-șef la ProPublica, din 30 sau 40 de teme sugerate de ei, doar una s-a concretizat într-o anchetă jurnalistică."

Pentru România, povestea ProPublica sună ca un basm – unde poți găsi pe malurile mlăștinoase ale Dîmboviței asemenea donatori pentru un asemenea proiect? Totuși, convins fiind că într-o bună zi va veni vremea și la noi, întreb: „Trecerea aceasta de la modelul presei ca afacere la modelul presei ca organizație non-profit este un trend în presa liberă din lume?" „Nu este un trend, este o cale spre viitor. Una, printre altele. De altfel, continuă să apară organizații de presă pe model business. Buzzfeed, de pildă."

PUBLICITATE

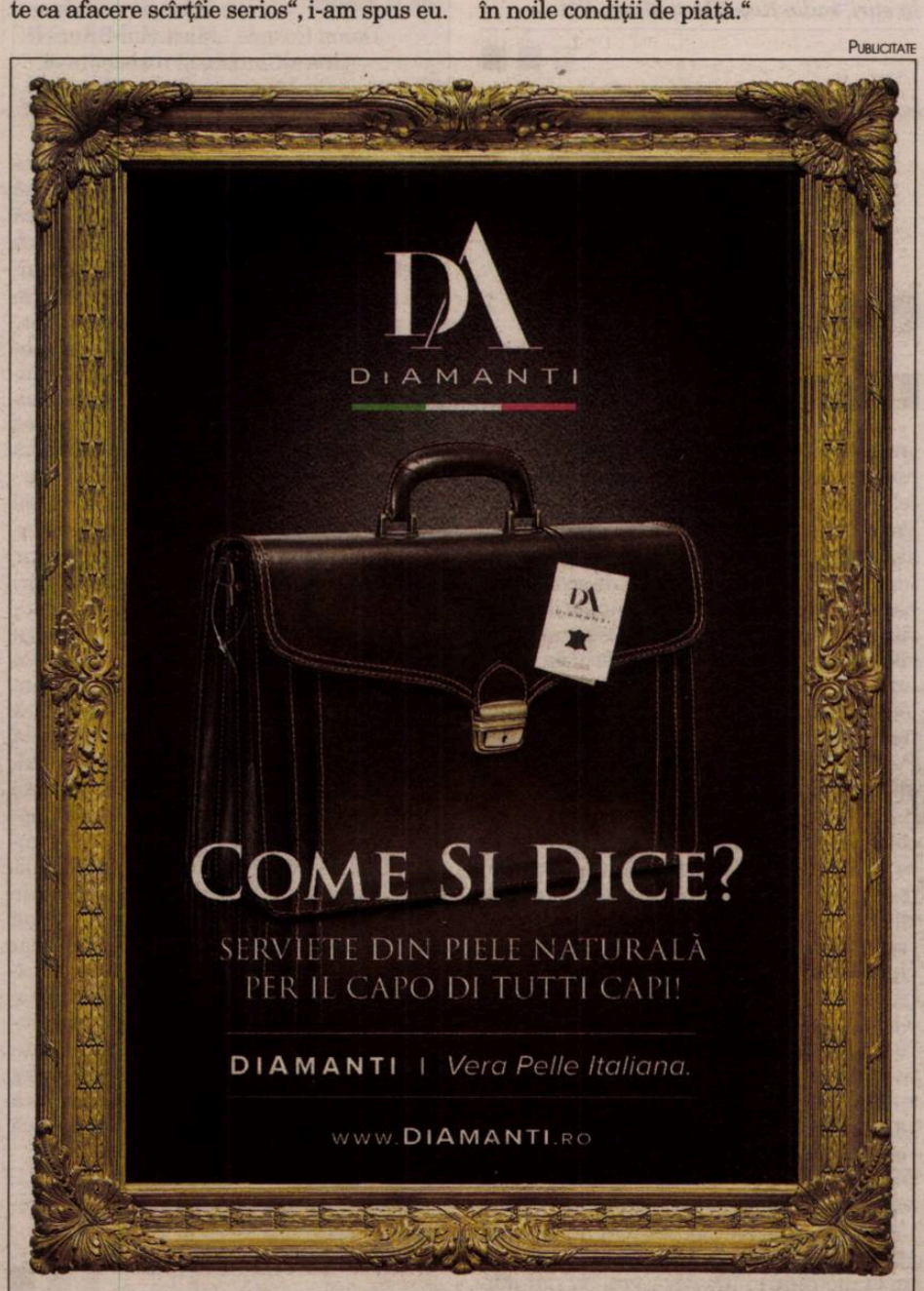

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Marea Adunare de la Alba Iulia în chipuri

Așa se numește albumul foto al Marii Uniri din 1 decembrie 1918. Fotograf: Samoilă Mârza. Istoria: interesantă (și accesibilă datorită biografului și nepotului lui Samoilă Mârza, Aurel Sîntimbrean, în lucrarea *Samoilă Mârza, 1886-1967. Fotograful unirii Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918, Alba Iulia).*

După ce a absolvit liceul în Alba Iulia și a făcut doi ani de ucenicie alături de un cunoscut fotograf sibian, Samoilă Mârza a fost inclus, începînd cu anul 1914, în armata austro-ungară, la Serviciul de topografie și fotografie. A imortalizat fețele războiului în Galiția, în Riga și în Trieste, iar la finalul conflictului, în noiembrie 1918, a ajuns în Viena, unde a profitat de moment și a fotografiat sfințirea primului steag tricolor al Consiliului Național Român Militar.

La sfîrșitul lunii noiembrie, Samoilă Mârza a ajuns acasă, în satul Galtiu, comuna Sîntimbru, din județul Alba, unde oamenii se organizau să plece către Alba Iulia. Nu înainte de a fi trași în poză de talentatul lor consătean, desigur. În 1 decembrie, fotograful a pornit la drum alături de țăranii din Galtiu și de bicicleta sa, pe care ducea aparatul de fotografiat (cu burduf). Avea cu el și o geantă în care erau cîteva clișee fotografice pe sticlă. Și să nu uităm trepiedul.

La ora 11, delegația a ajuns în Alba Iulia. Vremea nu era tocmai ideală pentru fotografii, mai ales în condițiile tehnice ale epocii, astfel încît domnul Mârza nu a reușit să facă decît cinci fotografii. Trei dintre acestea ilustrează mulțimea adunată în piața din Alba Iulia, iar celelalte două surprind tribuna oficială, inclusiv momentul citirii actului unirii de către episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Samoilă Mârza nu era la eveniment în vreo calitate oficială, poza din plăcere, deci, din păcate, nu avea permis de acces în sala unirii. Nici o grijă, exista un fotograf angajat oficial de comitetul de organizare, care trebuia să acopere marele eveniment. Nici o grijă, doar că acesta nu s-a prezentat. De ce? Poate și pentru că momentul nu îi pria prea mult, german fiind (pe numele său Arthur Bach).

Astfel, întîmplarea (noroc cu ea!) a făcut ca singurele poze ale Marii Uniri din 1 decembrie 1918 să îi aparțină lui Samoilă Mârza, care le-a adunat într-un album pe care l-a numit *Marea Adunare de la Alba Iulia în chipuri*. A dăruit apoi cîte un exemplar mai multor figuri istorice ale vremii, printre care Regele Ferdinand, Nicolae Iorga, Ionel Brătianu, Iuliu Maniu, episcopul greco-catolic Iuliu Hossu și generalul Berthelot (care, în semn de mulțumire, i-a trimis un permis de călătorie gratuită pe căile ferate din Franța).

Trei dintre aceste mărturii în imagini ale Marii Uniri mai există și astăzi la Arhivele Naționale, la Biblioteca Academiei și la Episcopia Greco-Catolică de la Cluj.

Oare cum va arăta albumul foto al Marii Unirii la Centenar? Stop-cadru.

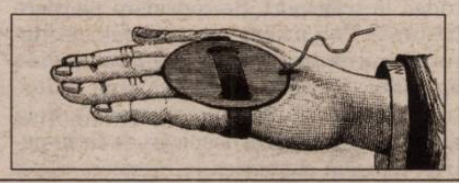

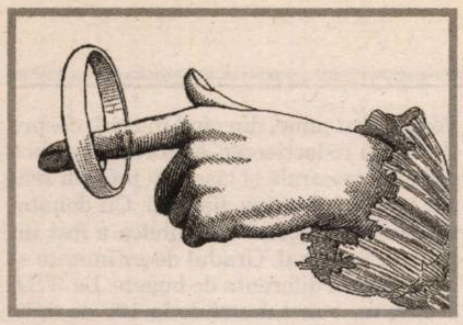

Selma IUSUF

legende urbane

Cum se micşorează lumea

În copilăria mea din Berceni, făceam iarna un derdeluș în spatele blocului, pe o pantă lungă care cobora într-o alee lăturalnică. Ne îngrămădeam acolo, cu săniile, niște zeci de copii, ne ciocneam și ne bușeam în săniile de lemn cu tălpici de fier, ne lăsam pe burtă și alunecam la vale, zborul era foarte scurt, ca apoi să ne adunăm din zăpadă și să fugim cu toate puterile sus, în capul pantei, ca să alunecăm iar. Era treabă serioasă și o făceam cu preocupare și efort. Erai deschis la palton, cu fularul vraiște, cu căciulile alea oribile pe care ni le cumpărau mamele căzute pe ochi, cu pantalonii fleașcă.

Îmi aminteam cîteodată de derdelușul ăsta atunci cînd, laolaltă cu toți oamenii mari, mă plîngeam de zăpadă sau de mozoleala gri-neagră din oraș care zăcea pe lîngă trotuare pînă în primăvară. Derdelușul din amintirile mele, panta dintre blocuri era colosală. Era un munte pe care-l urcam anevoie și pe care-l coboram cu o viteză amețitoare. Părea mai înalt ca un bloc de zece etaje și mai lat ca Bulevardul Magheru.

Mi-am revăzut acu' ceva vreme cartierul copilăriei de școală generală. Totul se micșorase. Blocurile, aleile, grădinile, fosta mea școală. Mă simțeam ca o Alice care stă pe scaune de copil, trece de-a bușilea prin uși minuscule, bea ceai din cești cît buricul degetului mare și mănîncă felii de cozonac cît aspirinele. Doar salcîmii plantați de tata păreau mai mari. Am fost să-mi văd și derdelușul. Panta aia colosală era o biată cocoașă, o gîlmă, un zvîc de pămînt, o moviliță sărăcană, un sughiț pietrificat, un nimic. Am rămas dezarmată, cu mîinile atîrnînd dezolate, și am urcat muntele din doi pași. Copilăria mea zăcea acolo, dezumflată.

La fel mi-a părut și casa bunică-mii în care zăceam cu lunile, vara. O mogîldeață. Cotloanele întortocheate și întunecoase în care obișnuiam să mă ascund – niște ghi-

Panta dintre blocuri era colosală.

mirlii, oglinda uriașă cu apele brumate, rama masivă, aurie, un baroc care-ți dădea dureri de cap – micșorată și ea cît să-mi văd doar capul și umerii, sobele de teracotă – sărăcite și intrate la apă. Pînă și tabloul lor din tinerețe, bunica și bunicul la o nuntă – ceva cît un timbru. Țin minte tabloul ăla, mă uitam la el înainte să adorm. Bunică-mea și bunicu-miu stau țepeni, umăr la umăr, și se uită fix în aparat. Plutește acolo un aer de solemnitate care urcă în valuri din imagine și-i deranjează contururile. Ei doi sînt caraghioși, fotograful a retușat imaginea și le-a făcut obrajii de un roz neverosimil, au gene lungi, rimelate. Pielea fețelor e perfectă, întinsă, neridată, un zîn și-o zînă, un serafim și-o serafimă văzuți printr-un filtru dulce de Instagram.

Cînd erai mic, și ai tăi erau oameni din neamul uriașilor. Te cățărai atîrnat de poalele mamei ca un pisoi pe perdea. Capul ei era undeva foarte sus, în haloul de bec electric, strălucitor. Buclele ei negre întunecau lumea, ochii ei albaștri erau mai încape lumea pe care o cunoșteam. Totul pare căzut în derizoriu, micit, cojit, decolorat, de-a curmezișul amintirilor strălucitoare pe care credeam că le am. Mă văd peste niște ani cum o să cresc monstruos, cît mama și tata la un loc, cum o să mă încalț într-un picior cu metroul de pe linia Berceni-Pipera, iar în celălalt cu tramvaiul 41. O să fiu o mamaie monstruoasă, cu gușile revărsate peste oraș, o Godzilla cu baston, iar la fiecar pas uriesesc al meu o să vă tremure paharele de apă de pe masă și o să clinchetească țurțurii de cristal ai candelabrelor. O să fiu atît de bașoaldă și bătrînă că n-o să mă mai încapă Bucureștiul și o să mă aplec să mă uit la copilăria mea cu o lupă super-puternică în care o să văd oglinda ca o paietă strălucitoare a bunică-mii, aia cu rama barocă. Ce-o să văd în oglindă n-o să-mi placă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

„Fiu de preot greco-catolic, *Valeriu Traian Frențiu* s-a născut la Reșița la 25 aprilie 1875. A absolvit liceul la Blaj, în atmosfera însuflețită de idealurile memorandiste și de unire națională. Urmează apoi teologia la Budapesta, iar doctoratul și-l pregătește la Viena. A fost hirotonit preot în 1900, funcționînd ca protopop la Orăștie și la Hațeg. În 1912 a fost consacrat episcop, preluînd întîi dioceza de Lugoj, apoi cea de Oradea. Alături de Iuliu Hossu, a fost unul din reprezentanții spirituali ai românilor din Transilvania care au făurit Marea Unire de la Alba Iulia. Numele său figurează pe Actul Unirii împreună cu alte nume de înalți ierarhi și oameni politici, în cea mai mare parte formați în școlile Blajului, acest centru de spiritualitate greco-catolică. După Unire, ca Episcop de Oradea, a depus strădanii pentru întărirea ordinii morale și religioase prin reînființarea Reuniunilor Mariane și Pauline, dezorganizate în timpul Primului Război Mondial, prin introducerea exercițiilor spirituale în parohii, prin organizarea unor pelerinaje de edificare spirituală. Pentru toate aceste activități de interes istoric, național și moral, a fost decorat de guvernul României cu distincția de Mare Ofițer al Ordinului Coroana României. (...) Refuzînd să-și trădeze Biserica, la 30 octombrie este ridicat de Securitate și dus la Dragoslavele unde, împreună cu ceilalți episcopi își petrece iarna sub presiuni, în frig și înfometare. Urmează Căldărușani, ca apoi, în anul 1950, să se regăsească împreună cu ceilalți episcopi în penitenciarul de exterminare de la Sighet."

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei", în *Memoria*, nr. 14/iulie 1995

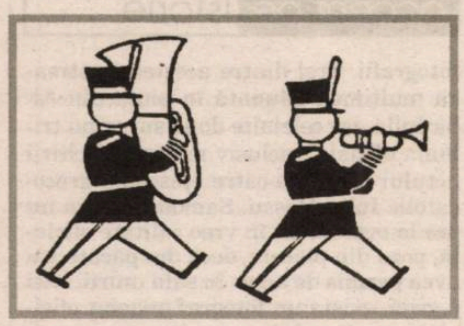

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Oameni? Sau români?

Nu cu foarte multă vreme în urmă, am ieșit dintr-o „epocă istorică de mari prefaceri revoluționare". Am trecut, ca cetățeni ai acestei țări, printr-un amplu program de reeducare. Scopul profund al acestui proces a fost acela de a ne face să uităm că sîntem, în primul rînd, ființe umane. Ni s-a șoptit la ureche, cît era ziua de lungă, dar și în timpul somnului, ni s-a strigat, ni s-a scris pe tablă, în clasă, ni s-a arătat cu indicatorul pe planșă, ni s-a proiectat pe ecranul cinematografului, ni s-a pus în vedere, ni s-a spus cu binișorul, ni s-a impus cu un pumn în plină figură sau cu lovituri la rinichi și bătăi la tălpi. Ni s-a spus în toate felurile posibile, vreme de zeci de ani. Ni s-a explicat că sîntem, în primul rînd, români. Abia apoi ființe umane. Iar pentru a deveni, în primul rînd, români, am fost forțați, convinși sau cointeresați să uităm că sîntem ființe umane. E o operație extrem de grea. Dar pacienți erau, cît vedeai cu ochii, peste tot, cu milioanele. Iar operația s-a făcut industrial. Pe bandă. Fiind suficientă marfă, nu contau micile erori, micile rebuturi, ce mai cădea la transport. Se considera pierdere naturală. Deci nu era vreo grijă față de faptul că unii dintre pacienți nu supraviețuiau operației. Mergea banda? Duduia industria schimbării? Atunci ce să mai pierdem vremea cu discuții și despicări de fir în patru? Lansăm chemarea la întrecere și vedem, încetul cu încetul, cum se înghesuie pacienții, de unii singuri, la trepanație. Abia aici începe partea de grotesc a imaginii. Dată fiind dimensiunea colosală a „procesului amplu", a „sentimentului plenar", au fost o sumedenie de pacienți care s-au urcat de bunăvoie pe masa de operație, cu entuziasm, așteptînd la rînd, încolonați frumos, cîntînd imnuri mobilizatoare. Au fost pacienți care și-au făcut chiar și anestezia de unii singuri. Totul pentru o gaură în cap, prin care să se extragă ideea de ființă umană.

Dacă-i spui unui cetățean ieșit din această operație că el e, în primul rînd, om, te pocnește. Dacă e mai cumsecade, te scuipă. Iar dacă e moderat, te-njură sau te dojenește. O să-ți spună că el e, mai întîi de toate, român. Și că astea cu „omu' și umanitatea" sînt capcane lansate de dușmani ai României, care vor să ne anuleze identitatea. Să ne bage tîmpenii în cap, să ne amețească, să uităm cine sîntem. Și să ne-mpingă de pe marginea prăpastiei, ca să ne prăbușim în genunea... umanității. Care umanitate înseamnă degradare, decadență, tirania minorităților, căsătorii între persoane de același sex, obsesii globaliste și apocalipse climatice, pedofilie și feminism sălbatic. Nu știu cum se face, dar în toate situațiile astea doar exemplele de mai sus apar în discuție. Exemplele bune ale lumii ăleia „rele" prin definiție nu ies la suprafață cu nici un chip în șablonul discuțiilor de acest fel. Altminteri, visăm frumos tot la Roma, Veneția, Paris, Londra, Viena, Berlin și restul listei. Asta pînă se opresc camerele de luat vederi, se sting luminile de scenă și se bea o vodcă, înainte de a se ajunge la plîns. Atunci dimensiunile se inversează. Aici sînt infernul, mizeria și nemernicia absolute, n-o să-i ajungem niciodată p-ăia din Vest, sîntem mojici și murdari, vai de mama noastră. Numai că nu se termină aici. Pe fondul ăsta de cădere în lacrimi apare și revolta. Din cauza ălora sîntem în așa hal. Că ne-au sfîrtecat și subminat de secole. Și tot așa. Din stare extremă în stare extremă, lucru care devine, în ani, enorm de obositor și de eroziv. Într-un fel sau altul, cu excepția celor care s-au născut în ultimii ani, aproape complet detașați istoric de vremea trepanațiilor, cu toții purtăm în noi, cumva, urmările acelor vremuri. Ni s-a insuflat o frică îngrozitoare de pierdere a identității. Pentru că forma gravă de național-comunism pe care am traversat-o s-a lipit și osificat pe structuri mentale absolut normale. E perfect firesc să-ți iubești țara, să-ți pese de lumea din care vii, să păstrezi valorile ei și să-ncerci să le duci mai departe. Numai că ticăloșia absolută a făcut ca ideologia național-comunistă să se cuibărească cel mai bine în mecanismele identitare. Iar dacă vrei să dai afară țesutul bolnav, zonele din vecinătate vor reacționa imediat, panicate că vrei să condamni la extirpare tot organul. O frică groaznică se-ntinde în tot corpul. E ca frica ancestrală de abandon. Ni se pare că rămînem goi și fără apărare, în frig, în beznă, în fața pericolului care pîndește de peste tot.

Iar cei care simt așa nu sînt de condamnat. Nu e ușor să traversezi refugiul, războiul, foametea, teroarea, uniformizarea, minciuna suverană. Chiar dacă ai dus-o bine în Epoca de Aur și chiar dacă nu recunoști cît de umilit te-ai simțit uneori, vînătaia asta de pe suflet nu se șterge cu una, cu două. Efectele ei sînt mult mai perverse decît sîntem noi dispuși să acceptăm. Iar unele dintre cele mai sinistre urmări sînt neîncrederea în semeni, indiferența față de spațiul public și cruzimea deghizată în semeție. De aia ne smulgem părul din cap cînd ni se pare că e amenințată identitatea noastră. De aia urlăm ca din gură de șarpe cînd o femeie de origine africană poartă o ie de-a noastră. Amețim de nervi, urlînd că ia noastră strămoșească nu poate fi purtată decît de o femeie cu sînge românesc. Deci, energie cît încape. Putere de român. Dar nu avem atîta elan în fața umilirii de la ușa unui doctor, în deznădejdea de a vedea spitale nerenovate de decenii, copii sau bătrîni sărmani tratați ca niște animale, animale – la propriu – tratate cu o bestialitate de neimaginat, clădiri de patrimoniu (identitate pură, stimați compatrioți români!) batjocorite sau rase de pe suprafața pămîntului. Undeva, în străfunduri, știm că e greșit. Dar „românul" din suflet încă nu-l lasă pe om să i se așeze alături. Încă se teme c-o să-i fure ceva.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

„Vor aduce în ea slava și cinstea neamurilor“

Descrierea amănunțită a semințiilor Israelului veterotestamentar în Apocalipsă 7, 4-8 permite o dublă lectură: pe de o parte că și Israelul acela este chemat chiar odată cu și prin Învierea lui Hristos să participe la Noul Ierusalim, fiind scos din Iad cu Adam și Eva, pe de altă parte el este o imagine a Noului Israel – nou în sensul în care și Hristos este Omul nou, iar prin El omenirea s-a înnoit – anume a acestei relații speciale dintre unitate și diversitate.

Dar Apocalipsa, pentru a descrie realitatea eshatologică, nu se oprește la Israelul veterotestementar și nici la virtuțile simbolice ale imaginii, ci dezvăluie conținutul acestei icoane:

Apoc. 7-9: „După acestea, m-am uitat și iată mulțime multă, pe care nimeni nu putea s-o numere, *din tot neamul și semințiile și popoarele și limbile,* stînd înaintea tronului și înaintea Mielului, îmbrăcați în veșminte albe și avînd în mînă ramuri de finic.“

Formula aceasta în care sînt folosite patru cuvinte sinonime precedate de prepoziția *ex* (= din) sugerează tocmai depășirea grupării pe neamuri în fața tronului de judecată. De altfel, sinonimia evocată poate fi o hiperbolă a varietății omenirii sau poate trimite și la grupări după criterii diferite: de origine comună (neamul, semința = *ethnos*, *phylè),* de apartenență la o structură politică (poporul = *laos),* de folosință comună a unei limbi *(glossa),* de cultură, de prestigiu.

Alegerea a cîte douăsprezece mii din fiecare semințe a lui Israel, adică cei aleși dintr-acea semințe, cei pecetluiți, întărește ideea că judecata operează despărțiri prin mijlocul neamurilor și poate da un sens mai precis următorului pasaj din judecata neamurilor din Evanghelia de la Matei 25, 31-41: „Cînd va veni Fiul Omului întru slava Sa, și toți sfinții îngeri cu El, atunci va ședea pe tronul slavei Sale. Și se vor aduna înaintea Lui toate neamurile și-i va despărți pe unii de alții, precum desparte păstorul oile de capre, și va pune oile de-a dreapta Sa, iar caprele de-a stînga. Atunci va zice Împăratul celor de-a dreapta Lui: Veniți, binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii. Căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mănînc... Atunci va zice și celor de-a stînga: Duceți-vă de la Mine, blestematilor, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui.“

Împărțirea neamurilor de-a dreapta și de-a stînga are astfel sensul unei alegeri dintre neamuri, adică din același neam unii merg de-a dreapta, iar alții merg de-a stînga, deși în măsura în care un neam are dușmănia față de Dumnezeu ca principiu de agregare, precum Gog și Magog, situarea sa *in corpore* de-a stînga este posibilă. Aici se explică semnificația inițială a pluralului neamuri *(ethne)* în Evanghelie, acela de grupări de păgîni politeiști. De aceea găsim în Apocalipsă referința la amăgirea neamurilor de către Satana, fiindcă zeitățile păgîne sînt de fapt identificate fie de-a dreptul cu demoni, fie cu îngeri ai neamurilor cu statut spiritual incert. Israel e protejat de arhanghelul

Mihail, dar atunci îngerii neamurilor care dușmănesc pe Israel ce statut spiritual au? Grupați în jurul unui demon și supuși lui, neamurile se poziționează antagonic și față de Hristos și refuză medierea Lui. Atitudinea aceasta este evocată în Evanghelii de episodul călătoriei lui Hristos în ținutul cetății elenistice Gadara, unde eliberează un demonizat prin izgonirea demonilor în turma de porci. Răspunsul cetățenilor din Gadara la această minune este ca Hristos să părăsească ținutul lor. Contractul lor cu demonii face să funcționeze cetatea, iar demonizatul era gajul acestui contract. Iisus îi eliberează de acest contract, dar în același timp îi lasă fără soluție comunitară, fără instrumentul de putere – malefică din punctul de vedere al lui Hristos – care regla relațiile dintre cetățeni. Contopirea demonilor cu porcii prin actul de exorcizare indică de fapt cauza și miza contractului cu demonii. Nu poți scăpa de demon fără să renunți la serviciile oferite de acesta. Poporul din Gadara funcționa numai intracomunitar și nu era pregătit să intre în dialog cu un sens al existenței supracomunitar, care să respecte individualitatea (adică demonizatul). Amăgirea de acest tip este suspendată pînă la sfîrșitul timpurilor de Învierea lui Hristos:

Apoc. 20, 3: „Și l-a aruncat în adînc și l-a închis și a pecetluit deasupra lui, ca să nu mai amăgească neamurile *(ethne),* pînă ce se vor sfîrși miile de ani.“ 20, 7: „Și către sfîrșitul miilor de ani, Satana va fi dezlegat din închisoarea lui, și va ieși să amăgească neamurile, care sînt în cele patru unghiuri ale pămîntului, pe Gog și pe Magog, și să le adune la război; iar numărul lor este ca nisipul mării.“

Scena războiului din vremea de pe urmă, care coalizează neamurile „cît nisipul mării“, semnifică formarea unor comunități coagulate pe modelul contractului cu divinitatea poliadă, dar de data aceasta bazate pe fanatisme ideologice. Aceste neamuri sînt mai degrabă structuri politice decît unități etnice bazate pe o ascendență comună. Națiunile moderne se află însă la intersecția celor două criterii, cel natural etno-lingvistic și cel contractual-politic. Dispersia etnopolitică de după turnul lui Babel capătă un nou criteriu de coagulare în vrăjmășia apocaliptică față de Iisus Hristos.

Cît despre imaginea cealaltă a intrării în Ierusalimul ceresc, semnificația trebuie să fie diferită, deși același termen, neamuri *(ethne),* este folosit și aici pentru a desemna mulțimea. Tocmai varietatea neamurilor care au fost găsite vrednice de Ierusalimul ceresc contează: „Și neamurile vor umbla în lumina ei, iar împărații pămîntului vor aduce la ea mărirea lor. Și porțile cetății nu se vor mai închide ziua, căci noaptea nu va mai fi acolo. Și vor aduce în ea slava și cinstea neamurilor. Și în cetate nu va intra nimic pîngărit și nimeni care e dedat cu spurcăciunea și cu minciuna, ci numai cei scrișI în Cartea vieții Mielului.“ (Apoc. 21, 24-27)

Dar asocierea neamurilor cu regii pămîntului, cei care precum Melchior, Gaspar și Balthazar își depun ofrandele la ieslea pruncului, lasă termenului *ethnos* deschiderea către semnificația de comunitate a cărei unitate nu este fundamentată pe o particularitate etnică propriu-zisă, ci pe o formă politică.

Nu poți scăpa de demon fără să renunți la serviciile oferite de acesta.

În orice caz, comparația cu profeția lui Isaia, sursă a acestor pasaje apocaliptice, susține ideea deschiderii Ierusalimului ceresc pentru întreaga omenire, care așa împrăștiată în neamuri cum se află, prin slujirea Ierusalimului își dobîndește mîntuirea: „Luminează-te, luminează-te, Ierusalime, că [...] slava Domnului peste tine a răsărit! [...] Și vor umbla regi întru lumina ta și neamuri întru strălucirea ta. Ridică împrejur ochii tăi și vezi, că toți se adună și se îndreaptă către tine. Fiii tăi vin de departe și fiicele tale sînt aduse pe umeri. [...] Feciorii de neam străin zidivor zidurile tale și regii lor în slujba ta vor fi. [...] Porțile tale mereu vor fi în lături, zi și noapte vor rămîne deschise, ca să se care la tine bogățiile neamurilor, iar regii lor în fruntea lor vor fi.“ (Isaia 60, 1-12)

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

PUBLICITATE

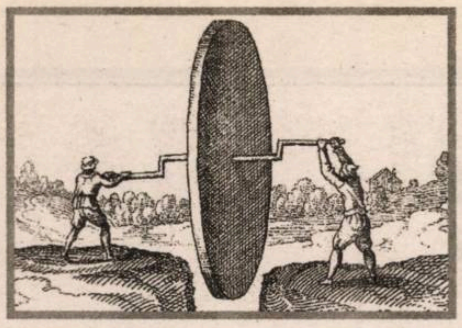

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Cîteva note despre protestele din 2017

Manifestațiile de stradă din ultimele săptămîni au căpătat o apăsată tentă politică. Dacă la începutul anului mai exista încă un soi de reținere provenită din performanța dezamăgitoare a Opoziției în alegeri, aceasta s-a dispersat în ceața care ocupă, zilele astea, Capitala.

În fapt, mitingurile au avut întotdeauna o componentă politică, numai că ea a fost pentru o vreme nemărturisită. Reacția masivă în fața Ordonanței 13 poate fi explicată prin nesofisticarea cu care Liviu Dragnea a încercat să intervină cu mîna Guvernului în actul de justiție, dar și prin frustrarea unui anumit sector al populației față de victoria fără nuanțe a PSD la parlamentare.

În rîndul participanților a apărut un soi de nișă de exasperați.

Demonstrațiile au continuat intermitent de-a lungul anului, pentru ca, spre final, PNL și USR să se alăture public. De altfel, liderii USR au fost mai tot timpul prezenți, însă mai degrabă neostentativ, „pe persoană fizică". Cei ai PNL au ales să se păstreze pentru o vreme în zona aceea de neutralitate călduț-enervantă care face partidul nefrecventabil pentru elita urbană a României.

Un personaj aparte este fostul premier Dacian Cioloș, poate cea mai bizară figură din politica românească, ale cărui ezitări au consumat deja o cantitate neam văzut critici cu privire la prezența lor dezamăgitoare din punct de vedere al numărului de oameni aduși prin piețe. N-am văzut însă o preocupare reală din partea celor din piață pentru problemele puse pe masă de sindicate. A le cere sindicaliștilor să adere necondiționat la un set de revendicări care nu le aparțin e o strategie mai degrabă nefericită, care, foarte probabil, va îndepărta centralele sindicale și va menține falia care desparte de mulți ani de zile cele două zone de societate care s-au reunit temporar și neconvins în Piața Victoriei din București.

meritată de energie și iluzii. Dl Cioloș participă în ultima vreme la proteste aproape hotărît și nu scapă nici un prilej de a face asta cunoscut. Curtea restrînsă a domniei-sale, compusă din cîțiva foști miniștri, este și ea prezentă permanent în jurul său. De ce face dl Cioloș lucrul ăsta? Nu e clar. Ce știm sigur e că vrea să fie văzut acolo.

O altă evoluție interesantă e alăturarea sindicatelor. Sigur, e deocamdată doar la nivel retoric, dar e relevantă pentru starea generală a societății. Partea ușor ridicolă e că sindicatele sînt privite cu suspiciune și li se cer dovezi suplimentare de loialitate, ca unui combatant care a avut o revelație tîrzie cu privire la justețea cauzei. Ba chiar

E de presupus că, pe măsură ce ne apropiem de un nou ciclu electoral, componenta politică va deveni tot mai importantă, iar tonul manifestațiilor se va radicaliza. Deja, în rîndul participanților a apărut un soi de nișă de exasperați ale căror revendicări devin tot mai inflexibile. E cumva firesc și, în același timp, periculos. Spun asta pentru că e relativ ușor de bănuit ce rezultate și ce efecte ar putea avea o retorică neatentă la detalii și la context. Deocamdată însă, pot remarca distanța rece pe care majoritatea manifestanților o păstrează în contactul cu elementele radicalizate, cele care vorbesc deja ca niște revoluționari în preziua revoluției.

Ce e cert însă e că, în afară de componenta antiguvernamentală fățișă, manifestațiile rămîn fără o agendă foarte exactă. Uneori e Codul Fiscal, alteori modificarea legilor Justiției și întotdeauna neplăcerea de a-l vedea pe Liviu Dragnea în fruntea Parlamentului, controlînd Guvernul și transmițînd punctaje de partid pe diverse canale pe care fie și le-a subordonat, fie au aplecat singure capul din obișnuință.

E fascinant și, în același timp, ușor de explicat scorul PSD în sondaje. E adevărat că dl Dragnea e în scădere și are o poziție slăbită, însă, cu sau fără domnia-sa, PSD rămîne foarte sus. Presupun că asta vine parțial din performanța economică (nu e neapărat meritul coaliției, dar nici nu i se poate nega, pînă la momentul ăsta, faptul că nu au smintit încă economia), dar mai ales de la lipsa unei alternative serioase.

Aici intervine deconectarea despre care aminteam mai sus, legată de relația cu sindicatele. Privite de departe, zecile de mii de oameni care ies în stradă fac asta sub o mantie de invizibilitate. Ei, împreună cu partidele care susțin demonstrațiile, nu reușesc să transmită dincolo de „e rău". Probabil e rău, dar care e varianta?

Critica coaliției de guvernare de pe poziții morale este insuficientă venind dinspre manifestanții fără apartenență politică evidentă și ridicolă cînd vine din partea PNL. De asemenea, lipsa de preocupare (empatie, ar spune unii) pentru chestiunile care îngrijorează marea masă a populației reprezintă un soi de sinucidere strategică.

De aceea cred că, în absența unei improbabile implozii a PSD, singura soluție pentru a face acele manifestații eficiente este colaborarea mai strînsă între cei care le sprijină. Chiar dacă nu se iubesc unii pe alții, participanții sînt obligați să găsească numitorul comun. Acel set minimal și reprezentativ de cerințe care să îi facă relevanți în afara pieței și care să oblige coaliția de guvernare să caute compromisul.

Deocamdată, mai eficient e Ministerul de Externe american. Iar asta nu e neapărat o veste bună. Intervenția aproape brutală de la începutul acestei săptămîni a diplomaților americani preocupați de soarta luptei anticorupție din România subliniază nu numai deriva PSD în direcții nefericite, ci și slăbiciunea structurală a oricărei forme de opoziție din societatea românească.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

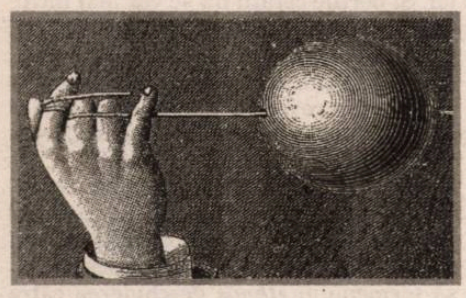

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

În numele transparenței?

Doi senatori PSD vor să modifice legea cu privire la asociații și fundații. Printre altele, asociațiile și fundațiile vor trebui să publice, o dată la șase luni, o declarație referitoare la venituri și cheltuieli. Atențiune: nu e vorba doar de organizațiile care au căpătat statut de „interes public", nici doar de cele finanțate din bani publici, ci de toate asociațiile și fundațiile. Ne îndreptăm spre un stat care intimidează, ba chiar descurajează sectorul ONG, spre o țară care-și elimină, prin exces de birocrație și prin pretenții absurde, societatea civilă. Și asta – culmea tupeului! – în numele transparenței! În condițiile în care numeroase instituții publice sînt acuzate de lipsa transparenței, cei doi senatori vor să ceară mai multă transparență din partea organizațiilor neguvernamentale, adică tocmai din partea celor care intervin acolo unde statul eșuează. Despre subfinanțarea cronică a organizațiilor neguvernamentale care intervin exact în domeniile unde statul o face foarte prost, ori despre subreprezentarea societății civile active la deciziile politice importante nici nu mai pomenesc aici.

Esențial e să privim inițiativa legislativă în contextul în care apare: de un an, doi, constat o degradare a discursului public despre societatea civilă. Oameni din coaliția de guvernămînt, precum și comentatori apropiați Puterii, sugerează tot felul de legături obscure între diverse ONG-uri și interese „străine" sau „contrare interesului național", ori le impută „manipulări". Acest discurs ostil societății civile nu e excepțional: el a apărut și prin vecini. Și Parlamentul maghiar a adoptat, astă-vară, o lege care întărește controlul statului asupra sectorului neguvernamental. Noile prevederi legale vizează în special organizațiile care primesc finanțări externe. Dacă fondurile de care beneficiază sînt superioare sumei de 24.000 de euro/an, organizațiile respective sînt obligate să publice o listă cu principalii susținători, precum și un raport de activitate, și, pe deasupra, să se prezinte, public, drept „organizație susținută din finanțări străine". Sancțiunile în caz de încălcare a acestor prevederi pot merge pînă la dizolvarea respectivelor organizații. Consiliul Europei a criticat aspru noua lege, dar fără efect. Și în Ungaria, legea apare pe fondul tot mai numeroaselor acuzații venite dinspre reprezentanți ai FIDESZ cum că organizații sprijinite de miliardarul George Soros ar sabota acțiunea guvernului.

Acest discurs ostil societății civile nu e excepțional: el a apărut și prin vecini.

În Polonia, șefa guvernului conservator PiS, Beata Szydlo, a anunțat crearea unui Centru național de dezvoltare a societății civile. Sub pretextul necesității unei dezvoltări coordonate, sistematice, a sectorului nonprofit, guvernul vrea de fapt să controleze modul în care fondurile publice sînt distribuite spre organizațiile nonguvernamentale: e vorba, de fapt, de o centralizare a finanțării, care, pînă acum, era realizată în funcție de strategiile specifice ale diverselor ministere, agenții subordonate și autorități locale. Numeroase organizații neguvernamentale se tem că acum autorităților le va fi mult mai ușor să controleze modul în care sînt atribuite fondurile sau, eventual, să taie finanțările pentru organizații critice cu Puterea. Aceste temeri nu sînt lipsite de temei: televiziunea publică, și ea aservită Puterii după modificarea legislației, e folosită ca mijloc de discreditare a unor organizații.

În fine, în Turcia, care, pînă nu demult, aspira la statutul de țară candidată la aderare, președintele Erdogan s-a folosit de puciul (eșuat) de anul trecut și de starea de urgență instituită imediat după aceea pentru a dizolva, prin decret, aproape 400 de ONG-uri sub pretextul „menținerii ordinii publice". Ministerul de Interne a comunicat faptul că organizațiile respective erau suspecte că ar fi fost susținute de „organizația teroristă" a lui Fethullah Gülen, ori de PKK, ori de organizația teroristă Stat Islamic – dar fără a indica rezultatele vreunei anchete propriu-zise.

Revenind la inițiativa celor doi senatori români, ar mai fi de adăugat că propunerea de modificare a legii asociațiilor și fundațiilor încalcă o recomandare (14/2007) a Consiliului Europei, organism din care România face parte. Recomandarea respectivă se referă, printre altele, la relația dintre stat și organizațiile neguvernamentale și vizează încurajarea sectorului nonprofit. E vorba de un act în 77 de puncte, un soi de „șablon" al modului în care statele ar trebui să lucreze cu ONG-urile. Noile reglementări propuse de PSD, dacă vor fi adoptate, intră în conflict, în cel puțin patru puncte, cu această recomandare. Ultimul – și cel mai important – se referă exact la modalitatea de adoptare: „Organizațiile neguvernamentale ar trebui să fie consultate în cursul redactării legilor și reglementărilor care ar putea avea consecințe asupra statutelor lor, asupra finanțării ori asupra domeniilor lor de intervenție". Că o asemenea consultare n-a avut loc o demonstrează faptul că zeci de organizații protestează, acum, împotriva inițiativei legislative. Inițiativa a trecut, tacit, de Senat.

Coordonator: Matei PLEŞU
Fotografiile cu Sergiu Al-George: arhiva Vlad ŞOVĂREL

La cărțile Orientului

În amintirea lui Sergiu Al-George

Texte și opinii de:

- Ioana MUNTEANU (profesor de Filologie clasică, Universitatea din București)

„Omul Vîrstei de Aur“

- Luminița BĂLAN (directoarea Institutului Confucius din București)

„Institutul Confucius – un loc al excelenței și rafinamentului“

- Liviu BORDAȘ (filozof și indianist)

„Are nevoie România de indianistică?“

- Luminița MUNTEANU (directoarea Departamentului de Limbi și Literaturi Orientale, Universitatea din București)

„Efemeride despre turcologia românească“

- Anca FOCȘENEANU (coordonatoarea Secției de Japoneză, Universitatea din București)

„Studiile japoneze în România“

argument

Aurul Orientului

„Oriental“ subîntinde un spectru larg de semnificație, de la percepția „turistică“, edulcorată, a unui Orient al colonialelor, aurului și mirodeniilor, reflectată de sintagmele devenite clasice în cele mai multe limbi occidentale: „frumusețe orientală“, „melodie orientală“, „basm oriental“, „mireasmă orientală“, pînă la disciplina severă a studierii limbilor străvechi și a culturilor orientale.

Se spune că nu ai cu adevărat acces la o cultură fără să-i cunoști limba. Dincolo de această evidență, există o legătură mai strînsă, o analogie mai profundă între studiul limbilor vechi și studiul culturilor orientale. Pentru Sergiu Al-George, ambele demersuri se află în căutarea unuia și aceluiași lucru: o rădăcină comună, un izvor arhaic, un element unificator. Ambele direcții de studiu folosesc aceeași „ipoteză de lucru“, același miraj productiv al unui principiu unificator: la nivel filologic avem teoria originii indo-europene (limba originară?), iar la nivel cultural, filonul tradițiilor populare, arhaice în orizontul cărora orice cultură „se întîlnește cu China, cu India, cu Indochina, cu Oceania“ (Mircea Eliade). Miza ambelor direcții de studiu este, în ultimă instanță, descoperirea *universalității* limbilor și a culturilor deopotrivă, a *originarității* care constituie adevărata „mirodenie“, aurul veritabil al Orientului.

Aflăm, din textul dlui Liviu Bordaș, că, în materie de indianistică, România se află pe ultimul loc în Europa, cu mult în urma Bulgariei. „Pînă și bulgarii stau mai bine ca noi!“ – expresia supremă a decepției naționale – se aplică și aici.

Poate că *șansa,* cum o vedea Eliade, a României de a fi „arhaică“, „orientală“ devine, din avantaj cultural, neșansă instituțională și academică; sîntem, cum ar veni, noi înșine, prea orientali pentru a putea practica orientalistica de la distanța cuvenită. Orientalistica e, în fond, o disciplină occidentală.

În toamna acestui an, pe 13 septembrie, Sergiu Al-George, unul dintre cei mai importanți orientaliști români ai secolului al XX-lea, ar fi împlinit 95 de ani. Dosarul de față este un omagiu adus domniei-sale. (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Ioana MUNTEANU

Omul Vîrstei de Aur

Dacă nu ții seamă de momentul prielnic în care poți privi în urmă cu folos, s-ar putea să te amăgești în fel și chip, luînd darul cel bun al sorții drept venin și dezastrele drept semețe reușite. Amîn vremea bilanțului, nu a sosit încă ceasul tîrziu în care trecutul se vede limpede, cum se spune, ca un lanț muntos perfect desenat la orizont în atmosfera pură de după ploaie.

De o anume întîlnire din anii mei de formare pot vorbi însă fără teama că aș fi în primejdia de a mă înșela. Dacă nu l-aș fi cunoscut pe Sergiu Al-George, aș fi fost, fără urmă de îndoială, o cu totul altă persoană. La fel au simțit toți cei care l-au întîlnit, dacă e să credem mărturiile lor. Partea cea mai bună din noi i se datorează.

Era un om dintr-o specie rară, chiar și pentru vremurile acelea, cînd încă se mai rătăceau printre noi, în plină Vîrstă de Fier, oameni „vechi", din Vîrsta de Aur. Trebuie să crezi că Providența te iubește nespus dacă îți va fi scos în cale, la o vîrstă fragedă, o astfel de persoană, dar neajunsul unei asemenea fericite întîmplări este că trebuie să plătești apoi o viață întreagă pentru favor, căutîndu-i, fără sorți de izbîndă, pe cei din aceeași familie spirituală.

Ce-ți dăruia, de fapt, Sergiu Al-George, într-atît de prețios? Învățai de la el ce este „treapta superioară", fără de care nici știința, nici curajul, nici bunăvoința, nici vreo pricepere, nici vreo performanță dintre cele care sînt premiate în vremea noastră nu are preț în ordinea transcendentă. Nici o virtute nu contează îndeajuns dacă nu o ai pe aceea care le integrează pe toate. Nici o știință nu are preț în afara eticului. După cum nici o cunoaștere nu te scutește de ratare dacă vei parcurge în neștire cărările acestei lumi fără a-ți încorda simțurile interioare pentru a percepe foșnetul celeilalte. Înțelepciune, noblețe, generozitate, bucurie, vocație a prieteniei – pe acestea le respira persoana lui, cu intensitate și candoare, sub imperiul unui simț acut al sacrului. Asemenea marilor învățători ai lumii vechi, își trăia bogata și rafinata știință, opus total profilului de „tehnician", atît de popular astăzi (și, nu mai vorbesc, complet străin de cel al „omului de carieră").

Era făcut să participe la *sympatheia* întregului armonios al lumii, te învăța încîntarea, te învăța să simți taina lumii și să crezi în ea, în coerența ei, dincolo de orice aparență înșelătoare. Mistic deplin, parcă pentru el se rostise formula *„All is symbol"*. Oglinda magică a lumii nu se spărsese pentru el, ca pentru cei mai mulți dintre europeni, prin revoluțiile repetate, în ritm accelerat, de la Renaștere încoace. Sens plin și greu găsea și în marile religii, către care Eliade îi deschisese calea de timpuriu, dar și în faptele însemnate ale vieții sale și ale vieții altora, ba chiar și în faptele mărunte, care, pentru cei mai mulți, se pierd în proza veacului. Observatorii superficiali și neinstruiți l-ar fi catalogat drept superstițios. În fapt, deschiderea lui către divinație și atenția veșnic trează la *omina* se explica perfect prin structura lui lăuntrică de maestru și primitor al semnelor. Și pentru că vedea semn și sens în toate, semnele și sensul veneau către el, a trăit potrivit cu ele, a murit potrivit cu ele. Le primea nu cu spaima superstițiosului, ci cu bucuria lucidă a inițiatului. (Din vremea dinspre sfîrșitul vieții sale, îmi amintesc că rămăsese marcat de un film neverosimil de frumos, după *Pana de automobil* a lui Dürrenmatt – pe care, în chip greu de înțeles, nu l-am revăzut de atunci. Acolo, un Sordi mai dulce-năuc ca niciodată, întruchipîndu-l pe poltronul inocent, se lasă ademenit de o misterioasă, splendidă motociclistă îmbrăcată în piele din cap pînă în tălpi, care îl ademenește către castelul unde se va trezi supus judecății finale și, în cele din urmă, către moarte. Filmul era, de fapt, despre trezirea la realitatea paralelă a spiritului, care se poate produce tîrziu, dar nu neapărat prea tîrziu, chiar în ultima clipă înainte de moarte. A fost fascinat, înțelegînd, totuși, prea bine că primise un semn prevestitor al morții sale.)

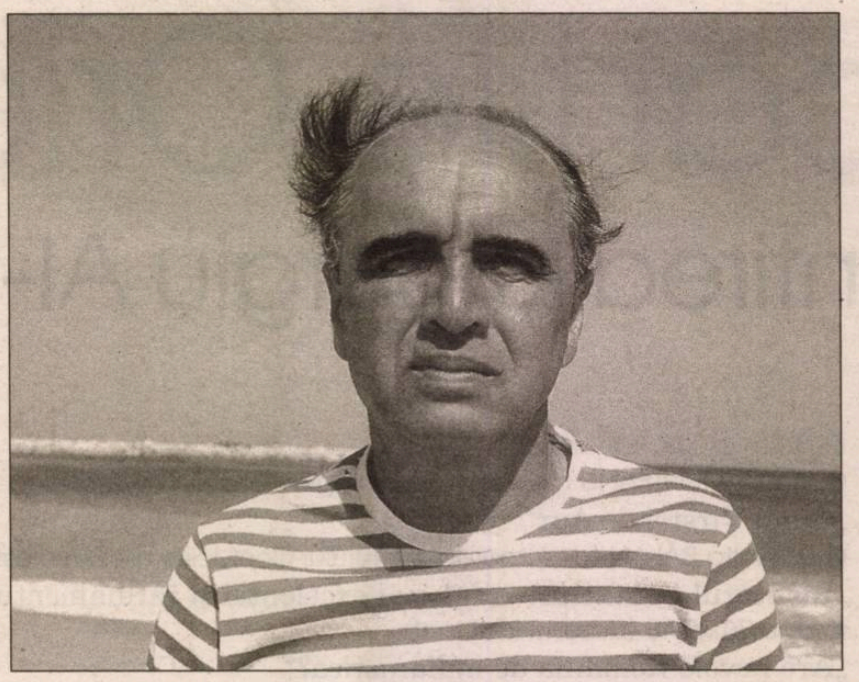

„Este sigur că, împreună cu dr. Sebi Munteanu, Alecu [Alexandru Paleologu] a fost cel mai bun prieten al lui Sergiu [Al-George], în toți anii dintre 1964 și pînă la sfîrșitul din 1981. Ba mai mult, erau chiar și cumetri, căci Sergiu a fost nașul de botez al celor doi băieți ai acestora. L-a cunoscut pe Alecu, mai întîi formal, figurînd amîndoi în componența «lotului Noica», așa cum i se spunea, și s-au cunoscut mai bine în anul 1963, la Luciu-Giurgeni, unde munceau amîndoi: Sergiu la roabă și Alecu topometrist."

Șocul amintirilor,
DORINA AL-GEORGE

Copil fiind, la ospețele de sărbători – adevărate „banchete grecești", neverosimile triumfuri filozofico-literar-culinare asupra regimului odios –, urmăream cu nesaț, de sub un colț de masă, polemicile cordiale dintre „nenea Sergiu" și „nenea Alecu" (Paleologu, firește). Nenea Sergiu – mereu pe poziții platoniciene, nenea Alecu, Aristotel întreg. (Țineam cu Platon, instinctiv, de pe atunci. Țin și acum, nu-i vorbă, cu toate că, între timp, am făcut cîteva adînci reverențe Stagiritului.) Aveam să recunosc mai tîrziu, în celeberrima „Școală din Atena" rafaelită, posturile celor doi amici care stîrniseră cele dintîi conflicte ale conștiinței mele: mi-am dat seama că știam de mult indexul acela al lui Platon, ridicat, injunctiv, către Modelul Absolut, și gestul perpendicular al discipolului Aristotel, îndemnînd la străbaterea hotărîtă, dar nu lipsită de asistență divină, a Contingentului.

Așa cum numai foarte puțini oameni izbutesc, Sergiu Al-George împăca în sine înclinații opuse, care i-ar destructura complet pe cei slabi sau i-ar face să pară neserioși; în schimb, unor puțini aleși le asigură coerența maximă. El putea fi, de pildă, rusofil și orientalist pătimaș, ortodox și cosmopolit, conservator („reacționar" chiar) și progresist, inflexibil în atitudinea morală și complet lipsit de aroganță, cerebral și senzual, ascet și hedonist, minte deschisă, infinit de nuanțat în judecățile sale, și cusurgiu, plin de idiosincrazii care-i amuzau și-i contrariau prietenii („Mă dragă mă, am rezerve!").

„Șade oare frumos unui credincios pravoslavnic să fie atît de împătimit de Orientul cel păgîn?", îl întrebau unii și alții. Acestora le răspundea nedumerit: „Cum? Dar India m-a apropiat mai mult de creștinism, mi-a descoperit esența creștinismului!" Și într-adevăr, reușea să fie un indianist din clasa celor cu adevărat mari, dezgustat de mofturile tuturor exotiștilor și plictisiților care alergau spre Orient din prea mare sărăcie sufletească, pătruns fiind, totodată, de geniul ortodoxiei, înțelegînd-o și asumînd-o în toată adîncimea ei. Între Dostoievski și Tolstoi, îl alegea fără să ezite pe cel dintîi, în care recunoștea sufletul rus în alcătuirea lui cea fără pată. Tolstoi „greșise" undeva, pe cale, ce să mai spunem de Cehov, care te făcea să simți deja în spate fiorii de gheață ai Revoluției din Octombrie...

Intelighenției bine-intenționate pro-occidentale din zilele noastre ne grăbim a-i spune că nici afinitățile sale cu Orientul, nici ortodoxismul de coloratură rusă nu-l făceau pe Al-George mai puțin european ori neînstare a pricepe măreția Occidentului. Era pătimaș, dar nu fanatic. Ce-i drept, cu englezii avea o perpetuă

Încă se mai rătăceau printre noi, în plină Vîrstă de Fier, oameni „vechi", din Vîrsta de Aur.

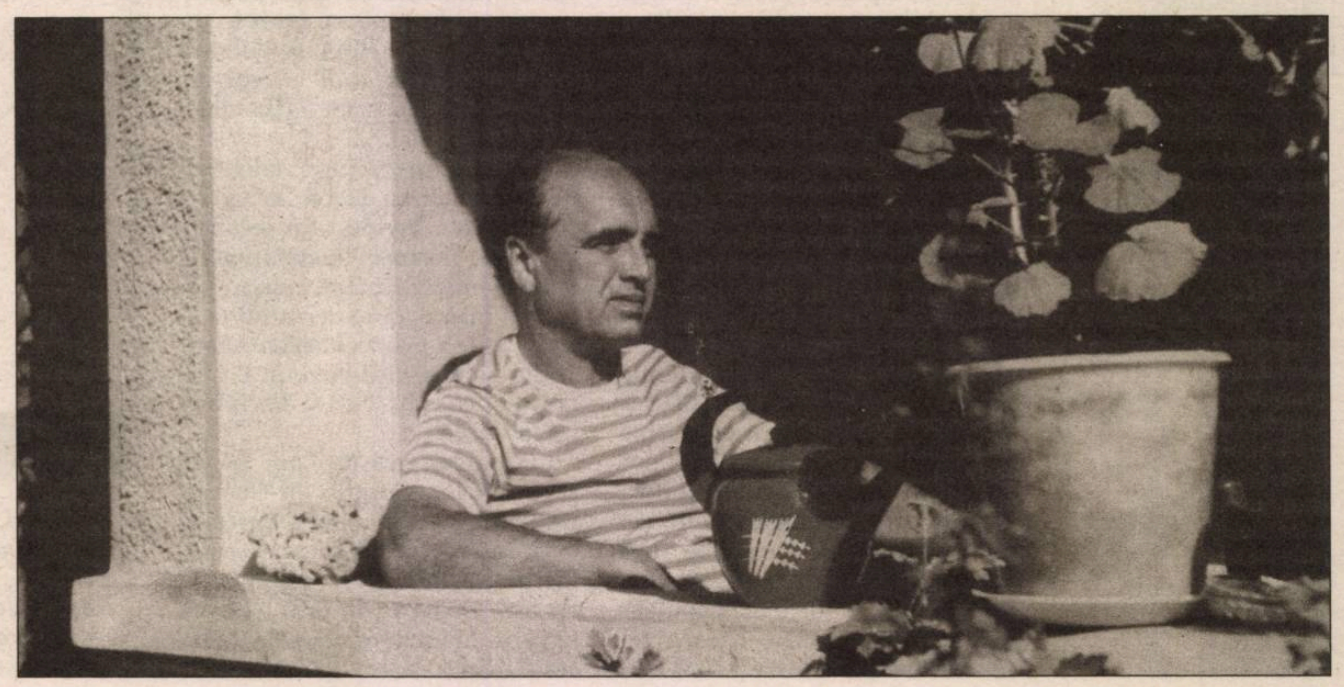

dispută, neputînd să le ierte cucerirea Indiei (samurai prin fizionomie și alcătuire morală, avea, totuși, și ceva foarte *gentlemanlike* în alură și pînă și-n măruntele-i obiceiuri, iar pasiunea pentru limba engleză, într-o epocă în care orice intelectual era prin definiție francofon, era curios de mare la un adversar al Imperiului Britanic). Ce-i drept, de cartezianism era departe, de Iluminismul pregătitor de amarnice revoluții, nu mai puțin, pozitivismul și scientismul erau pentru el culmea ororii (strîmba din nas chiar și atunci cînd, copii fiind de 10-12 ani, îi expuneam lista lecturilor noastre și ajungeam la inconturnabilul Jules Verne). Știa însă prea bine că Occidentul nu e doar atît. La întoarcerea din ultima lui călătorie în India (o adevărată *praeparatio mortis),* trecuse prin Roma și se lăsase îngenuncheat de Cetatea Eternă, recunoscînd-o drept capitala de drept a lumii.

Față de comunism și comuniști, aversiunea i-a fost întotdeauna radicală, iar purtările, fără echivoc. Nici umbra vreunei îndoieli nu poate plana asupra lui. Bloc de stîncă în fața presiunilor din partea sistemului criminal (și Dumnezeu știe cît de mari și de perfide erau acelea!), era totuși capabil de afecțiune și înțelegere pentru cazurile speciale ale unor prieteni care, rătăciți prin misterioasele, întortocheatele hățișuri ale vieții, ajunseseră, vremelnic poate, în tabăra netrebnicilor. (A continuat, de pildă, să-l iubească pe doctorul Gheorghe Brătescu, pentru care l-am auzit și eu, ca și alții, pledînd cu căldură.) Dar nici idealurile burgheziei nu-i erau aproape, căci adevărata lui structură era de aristocrat și cavaler pacific, înălțînd ochi visători la steaua virtuții și a frumuseții eterne, care strălucește peste cei cu simțul gestului gratuit și nu poate fi văzută de pragmatici și întreprinzători.

Respectul pentru „arhaic și universal" îi hrănea antipatia pentru colonialism, era un antirasist convins. Cum putea fi altfel? Gandhi era pentru el modelul politicianului perfect, dovada vie și triumfătoare că se poate face „politică cu mîinile curate". Dar prețuia chiar la țigani, pe care-i percepea prin lentila romantic-rusească, simțul neatîrnării și înclinația lor ancestrală către amor, frumusețe și aur. Cînd vreun prieten surprins riposta invocînd neaderența acestei etnii la civilizație, răspundea prezentînd ca argumente farmecul tinerelor țigănci ori splendoarea meseriei de florăreasă. Nu se poate – nu-i așa? – să vietuiești în preajma florilor și să ai suflet întunecat. Se lumina la față vorbind cu ei, după cum se lumina vorbind cu oameni simpli, cu țărani, cu precupeți. Recomanda să dai cerșetorilor pomana așteptată fără a face procesul nevredniciei, ticăloșiei ori al parazitismului lor: nu-i treaba noastră, pomana e un gest care ține de mila universală.

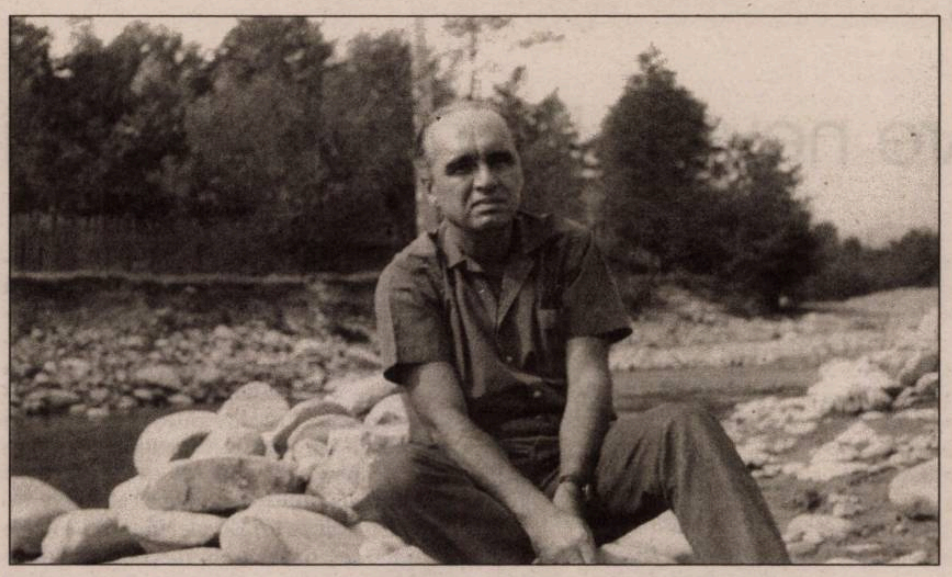

„Ex oriente lux."
(„Lumina vine din Orient")

(proverb latin)

De lipovenii de la 2 Mai îl lega un sentiment aproape fratern. Stîrnea rîsul răgușit și gîjîit al doamnei Izot, bătrîna noastră gazdă lipoveancă, destul de posomorîtă altminteri, atunci cînd, descinzînd impetuos din Trabantul care fumega după drumul mereu prea lung de la București spre mare *(„È arrivato Zampanò!")*, se repezea cu brațele deschise către ea, zîmbind transfigurat, cu întrebarea rituală: *„Rîba iesti?"* Pentru că da, se știe, Al-George era regele ihtiofagilor („Cumetre, îi spunea tatei, cel mai bun lucru din lumea asta este peștele. Dar deasupra e racul!"). Simțea față de pești o admirație aproape religioasă și o atracție irepresibilă, divinizîndu-i și ingurgitîndu-i totodată cu respect, ca pe niște ființe mitice, ființele pe care lumea se sprijină de la începuturile ei. (În bibliografia lui obligatorie, pregătitoare pentru această nobilă, dublă atitudine, intra „Pescarul Amin" al lui Voiculescu.)

Spre încîntarea vegetarienilor, a naturiștilor și ecologiștilor de astăzi, voi aminti că apropierea de ascetismul indian și creștin, atenția trează către doctrine ale metempsihozei, dar și fascinația lui pentru orice formă de viață îl îndemnau în taină să refuze carnea: „Cum să mănînci o asemenea ființă superbă?", se întreba, trist, în fața unui somn uriaș, care urma să ia calea plitei. De altminteri, nu agrea defel uciderea țînțarilor ori a păianjenilor, cărora le descoperea calități indiferente muritorilor de rînd: „Știi de cîte mii de ori pe secundă vibrează aripa unui țînțar?" În schimb, în fața unei piersici acoperite de puf exclama: „Iată, minunea asta e făcută spre a fi mîncată de noi!" Se putea mulțumi, ca un penitent oriental, cu un blid de orez fiert. Dar... nu a împins niciodată aceste porniri și reflecții pînă la rigiditatea unei ideologii. Și-a îngăduit, pînă la capăt, forma particulară de exultație și estetism a ospățului cu prietenii, care îl leagă, mereu și mereu, pe om de aproapele său și de strămoși.

Ne întrebam, la ani buni după moartea lui, cum ar fi evoluat după Revoluție, cînd adevărurile atît de limpezi înainte s-au amestecat, iar privirile lucide ale atîtor martori ai trecerii ultimei jumătăți de secol s-au tulburat. Oare slavofilia lui atît de poetică l-ar fi făcut putinist? Oare simpatia pentru orientalii dislocați din anistorismul lor mistic de neastîmpărul occidental l-ar fi făcut să îmbrățișeze antioccidentalismul care dictează în mare parte politica mondială de astăzi? Ar fi devenit, oare, mai naționalist? mai ortodoxist? – E greu de vorbit în numele celor duși, dar putem fi siguri că marea lui inteligență și rafinamentul lui moral l-ar fi ferit, oricînd și oriunde, de extreme.

La început, înainte cu mult de venirea noastră pe lume, s-a petrecut o scenă epică, ale cărei detalii nu le mai știu și mă tem că nimeni nu mi le-ar mai putea aminti: întîlnirea tatei cu Sergiu Al-George, purtați unul către altul undeva, între coloniile din Balta Mare a Brăilei, de două convoaie de prizonieri care aveau să se unească într-unul singur. Tata povestea că a văzut de la distanță fruntea înaltă, inconfundabilă a lui Al-George și apoi, apropiindu-se, ochii aceia puternici și pătrunzători, peste a căror privire nu puteai trece fără a tresări.

Ioana Munteanu, *doctor în filologie clasică, este profesor la Facultatea de Litere a Universității din București.*

© wikimedia commons

Sergiu Al-George – scurtă biobibliografie

- Se naște la 13 septembrie 1922, la Tîrgu Mureș.
- La 17 ani începe să învețe sanscrita și tibetana pe cont propriu.
- În 1941 se înscrie la Facultatea de Medicină pentru a-și putea asigura traiul.
- În 1947, la 24 de ani, publică primul său articol, intitulat « Le mythe de l'atman et la genèse de l'absolu dans la pensée indienne ».
- În 1957 publică, în colaborare cu Arion Roșu, două studii în două mari reviste din străinătate: « Purna ghata et le symbolisme du vase dans l'Inde », la Paris, și « Indriya et le sacrifice des prana », la Berlin. În țară îi apare studiul « Le sujet grammatical chez Panini ».
- Tot în 1957, Sergiu Al-George devine membru fondator al Asociației de Studii Orientale și publică studiul „Un manuscris tibetan în țara noastră".
- În 1958, după ce inventează primul stroboscop mecanic românesc pentru investigarea laringelui, scrie un *Tratat de foniatrie* și traduce din rusă, împreună cu Arion Roșu, *Istoria Indiei.*
- În noaptea de 17 spre 18 decembrie 1958 este arestat în „lotul Noica", împreună cu Constantin Noica, Nicolae Steinhardt, Vladimir Steinu, Dinu Pillat, Al.O. Teodoreanu ș.a., pentru posesia scrisorii *Lettre à un ami lointain,* trimisă de Emil Cioran lui Constantin Noica, și deținerea cărții *La Fôret Interdite (Noaptea de sînziene)* de Mircea Eliade.
- Este condamnat la 7 ani de închisoare corecțională, 4 ani de interdicție și confiscarea totală a averii pentru uneltire împotriva ordinii sociale. Timp de trei ani a făcut muncă grea în Balta Brăilei.
- Este eliberat la marea amnistie din 1964.
- Între anii 1971-1973 ține un curs regulat de Filozofie și civilizație indiană, în calitate de lector extern, la Facultatea de limbi orientale din București.
- În 1975 editează, împreună cu Idei Segall, prima carte din Colecția „Bibliotheca Orientalis" (Editura Științifică). Intitulat *Filozofia indiană în texte,* volumul conține trei dintre cele mai reprezentative opere ale filozofiei indiene: *Bhagavad-Gita, Samkhya-Karika* și *Tarka-Samgraha.*
- În 1976 îi apare *Limbă și gîndire în cultura indiană. Introducere în semiologia indiană.*
- În 1981 publică, în colaborare cu Dorina Al-George, studiul medical „Extracte din semințele de Zea mays, cu efect asupra răspunsului imun și implicații în patogenia pelagrei".
- Pînă în 1981, anul dispariției sale, lui Sergiu Al-George îi mai apar numeroase alte articole în revistele de specialitate din străinătate, mai puțin în țară, studiile sale fiind publicate în Analele Congreselor de orientalistică ținute la Weimar și în India.
- Ultima sa carte, *Arhaic și universal. India în conștiința culturală românească,* abordează problema gîndirii simbolice în filozofia indiană și în cultura românească, cu referire la patru personalități ale culturii române: Eminescu, Brâncuși, Blaga și Eliade.
- Moare pe 10 noiembrie 1981, la București.

Liviu BORDAȘ

Are nevoie România de indianistică?

Aș vrea să încep prin a preciza că „tradițiile" orientalisticii românești, despre care se vorbește adesea în mod oficial, sînt o construcție istoriografică tîrzie, abuzînd protocronist de Nicolae Milescu și Dimitrie Cantemir. Pînă la mijlocul secolului trecut nu au existat nici instituții care să reprezinte studiile orientale și nici vreo transmisie prin „școli" de specialiști, cu excepția, poate, a unor domenii precum otomanistica, biblistica ș.a., ce se înscriau, însă, în alte perspective academice. E adevărat că a existat, aproape de la începutul dezvoltării studiilor orientale ca disciplină academică – adică din primele decenii ale secolului al XIX-lea –, un interes individual pentru culturi precum India, Persia, China, Arabia. Acest interes a fost uneori cultivat pînă la competență, dar nu și pînă la performanță. Abia în perioada interbelică apar, individual, cîțiva savanți care pot fi înscriși fără ezitare în curentul european al studiilor orientale și nu în afluenți locali rămași în stadiul lui „ar fi putut să fie". Prin „mobilizarea" acestora au fost create, la București, în a doua parte a anilor '50 și în anii '60, asociația, catedrele și revistele menite să facă din studiile orientale o tradiție academică autohtonă. Inițiativa a reușit doar parțial, în unele domenii, și de vină au fost tocmai sistemul și ideologia care au patronat-o. Această „tradiție" există, așadar, mai mult în dorința legitimă a unor români – orientaliști sau nu – de a se recunoaște în precursori, decît ca o transmitere concretă, academic validată și instituționalizată, așa cum este cazul în alte culturi.

Studiile indiene au fost cunoscute, la noi, sub mai multe nume. Diferitele dicționare ale limbii române le înregistrează abia începînd de la mijlocul anilor '70. Mai întîi indianism (din franceză), apoi indianistică (din germană) și, în cele din urmă, indologie (tot din germană, dar primit de fapt prin engleză). Mai recentul americanism „studii sud-asiatice", corect politicește față de realitatea post-colonială, nu a intrat încă în vocabular. Onomastica ascunde o istorie a receptării și a influențelor, însă lexicologia, omologînd termenii tardiv, nu o redă în ordinea reală. O formulă neinspirată, indianologie, a rămas pe bună dreptate neomologată.

Alte două nume, sanscritistică și sanscritologie – legate de sanscritist (din franceză) și sanscritolog (din rusă, dar de origine germană), cu o mai veche recunoaștere lexicologică –, nu au fost reținute. Sanscriștii, cercetători ai culturii sanscrite și ai derivatelor ei, în temeiul unei formații filologice, sînt cei responsabili de nașterea și dezvoltarea indianisticii ca disciplină academică. Prin urmare, foarte multă vreme, sanscrita a fost identificată cu indianistica.

Aceasta a fost, pînă nu de mult, dominată de studiul Indiei antice și de perspectiva istorico-filologică. Lucrurile s-au schimbat considerabil în ultima parte a secolului al XX-lea, dar epoca veche și limba sanscrită rămîn în continuare esențiale în prezenta configurare a disciplinei. Studiile indiene medievale și moderne au cunoscut o mare dezvoltare, iar perspectivele disciplinare și metodologice puțin reprezentate înainte au dobîndit o pondere care, adesea, a mers pînă la dezechilibru. Antropologia și științele sociale au avut întîietate, urmate îndeaproape de studiile religioase, din păcate, adesea nedublate – sau dublate necorespunzător – de competențe filologice.

În orizontul distincției recente între indianistica clasică și cea modernă – ultima crescută pe și desprinsă din trunchiul celei dintîi –, situația din România prezintă o ciudată anomalie. Indianistica clasică are o destul de veche tradiție (de felul celei despre care vorbeam mai sus), ale cărei prime momente se pot situa în partea de mijloc a secolului al XIX-lea. În secolul următor, a fost ilustrată de cîteva mari personalități, precum Mircea Eliade și Sergiu Al-George. Dar ea n-a avut niciodată parte de o tradiție academică și universitară. Eforturile lui Eliade, în anii 1930, de a crea o catedră sau un institut au întîmpinat opacitatea și chiar rezistența activă a *establishment*-ului de atunci. În schimb, indianistica modernă, lipsită de trecut, a fost omologată oficial, prin voință politică. Un studiu al instituționalizării studiilor indiene în perioada comunistă va arăta că, de fapt, ea a fost chiar „inventată". În anul 1965, în virtutea relațiilor dintre România socialistă și India pro-socialistă, singura facultate de limbi orientale din țară, cea a Universității din București, a deschis un curs de limba hindi, urmat peste puțin timp de înființarea unei catedre. Statul român și statul indian întrețin de atunci, în mod reciproc, lectorate la Universitățile din București și din Delhi.

Nu voi face nici o dezvăluire – și nu vreau să supăr pe nimeni – afirmînd că studiile centrate în jurul limbii hindi au produs în România incomparabil mai puțin decît indianistica clasică și au influențat încă și mai puțin cultura noastră. E interesant că ele nici nu sînt omologate sub un nume. (Recenta formulă „Hindi Studies" nu a dat o versiune românească, iar „hindianistică" sau „hindologie" ar suna, desigur, hilar.) De aceea li se aplică termenul generic „indianistică". S-a ajuns astfel la strania situație de a se vorbi despre activitatea desfășurată în jurul catedrei de hindi ca reprezentînd indianistica românească, doar în temeiul lipsei unei alte instituții care să ilustreze academic această disciplină.

Din motive ideologice evidente, studiul culturii indiene clasice era indezirabil în perioada comunistă. Instituționalizarea limbii hindi a fost rezultatul – fericit, desigur – al unor decizii politice. Pe lîngă catedra de hindi s-a putut face, încă din anii '60, și sanscrită și puțină indianistică clasică. În anii '70, i s-a îngăduit să predea, efemer, și lui Sergiu Al-George. Cursurile de sanscrită ținute, începînd din 1978, de Amita Bhose au oferit o formație continuă de trei ani, care a permis pregătirea unor specialiști (voi numi, printre cei mai buni, pe Constantin Făgețan și Cristian Coșeru). După moartea ei, survenită în 1992, sanscrita a fost predată intermitent și doar la nivel introductiv. În prezent există, opțional, un curs introductiv de un an. Au existat încercări de a o preda în alte cîteva universități, dar au fost limitate la module opționale și n-au avut continuitate.

În cercetarea academică, indianisticii i s-a făcut lor abia în anul 1990, prin Institutul de Studii Orientale „Sergiu Al-George", condus de Radu Bercea. El a fost însă desființat în 2007.

Neexistînd instituții care să ofere o formație indianistă clasică, după căderea comunismului un număr de români au urmat specializări în Occident și în India. Unii (precum Florin Deleanu, Bogdan Diaconescu, Cristian Coșeru) au rămas și au făcut carieră în Europa, America sau Asia. Cei cîțiva care s-au întors au fost forțați de lipsa de receptivitate a *establishment*-ului actual fie să abandoneze, fie să plece din nou aiurea, fie să se irosească în eforturi lipsite de vreo perspectivă. În lipsa unor instanțe capabile să valideze, au proliferat autodidacți, indofili, indomaniaci, care, vorbind în numele indianisticii, au contribuit la statutul ei incert și la neîncrederea cu care a fost privită.

Nu au lipsit intenții, proiecte, eforturi de a instituționaliza pe deplin indianistica în România. Motivele eșecului lor sînt demne de o reflecție serioasă. Dintre toate cauzele care au dus la acest deznodămînt, două au avut un rol preponderent: 1) relațiile diplomatice și (geo)politica euro-asiatică; și 2) interesele partizane și intrigile locale. Relațiile României cu India nu au fost la fel de rodnice precum cele cu alte țări ale Asiei, care au susținut studierea limbilor și culturilor lor la noi în țară. (Au fost și mult mai puțin rodnice decît cele ale vecinilor noștri.) Dar chiar și în lipsa necesarului sprijin din partea Indiei, indianistica ar fi putut depăși blocajul din perioada comunistă, dacă nu ar fi fost cel de al doilea set de cauze: blocajele interpersonale din lumea academică. Despre acestea va trebui să se scrie în viitor, cu toate detaliile, căci reprezintă unul dintre cele mai ilustrative exemple ale felului în care se poate sau nu construi o cultură și un domeniu academic.

Cînd Eliade încerca, în anii '30, să obțină o recunoaștere academică pentru indianistică, unul dintre reprezentanții *establishment*-ului universitar de atunci i-a răspuns că există multe alte priorități înaintea Indiei. S-ar părea că, după șaptezeci de ani, situația priorităților nu s-a schimbat.

Se pune prin urmare întrebarea: la ce bun indianistica?

Importanța istorică și culturală a Indiei nu mai are nevoie de argumente. Necesitatea cunoașterii culturii indiene se vădește chiar și dincolo de granițele indianisticii. Dacă ar fi doar indinspensabilitatea sanscritei pentru lingvistica indo-europeană, generală și comparată, sau importanța filozofiei indiene în cadrul filozofiei comparate, a religiilor Indiei în istoria religiilor, a artei și esteticii indiene... Iar lista poate continua.

În ultima vreme, însă, India se impune drept o forță economică și politică de prim rang la nivel mondial. Această putere în ascensiune se folosește ca instrumente de proiecție culturală în lume de ceea ce are mai valoros în tradițiile ei, mergînd pînă la formele lor clasice. Recent, sanscrita și yoga au devenit două dintre aceste mijloace de proiecție. Lor li se adaugă, ne- sau semi-oficial, hinduismul. Cum se pregătește România pentru a se poziționa cît mai avantajos față de una dintre viitoarele mari puteri? (Aș putea accepta opinia celor care consideră că e suficient să o facă prin diplomație, dacă diplomații români ar vorbi limba hindi și ar fi cunoscători profesioniști ai lumii indiene. Așa cum sînt cei ai altor țări, inclusiv ai vecinilor noștri, prieteni sau neprieteni. Dar circulația dinspre catedra de limbi hindi și Ministerul de Externe a fost aproape inexistentă.)

Să zicem că viziunea globală e prea mare pentru țărișoară. Limitîndu-ne la Uniunea Europeană, România se situează pe ultimul loc în studiile indiene, fiind depășită cu mult chiar și de Bulgaria, ce stătea considerabil mai rău înainte de 1990. Nu ar putea fi și indianistica – unde avem deja o tradiție și performanțe notorii – unul dintre domeniile prin care să ne integrăm academic în Uniunea Europeană?

Are, așadar, România nevoie de indianistică, dincolo de o formație filologică în limba hindi, și aceea ca specializare secundară?

„Limba sanscrită, oricît ar fi de străveche, are o structură minunată: mai perfectă decît elina, mai bogată decît latina și de un rafinament mai desăvîrșit decît al acestora două, ea dovedește totuși – atît prin rădăcinile verbelor, cît și prin formele gramaticii – o afinitate față de ambele, mai puternică decît ceva care survine din pură întîmplare; atît de puternică încît nici nu filolog nu le poate cerceta fără să fie convins că toate trei au izvorît dintr-o sursă comună care, probabil, nu mai există [...]"

SIR WILLIAM JONES
(fragment din discursul în fața Societății Asiatice, Calcutta, 1786)

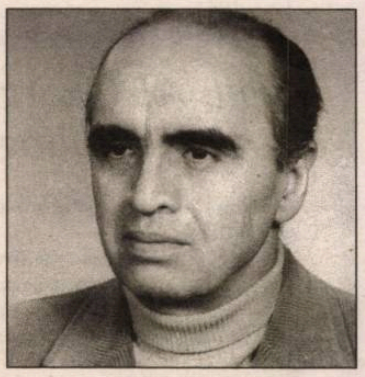

„România nu e numai o răscruce, ci un pod între Orient și Occident. Iar faptul că sîntem atît de asemănători «orientalilor» nu e fiindcă am fost «turciți», ci se datorează faptului că în România, la fel ca în Sud-Estul Europei și în Asia, a supraviețuit, pînă nu demult, un tip de creativitate neolitică. Nu e vorba de o întoarcere *în trecut, ci de o mai bună cunoaștere și înțelegere a elementelor unificatoare dintre Orient și Europa."*

MIRCEA ELIADE
(citat de Constantin Noica în *Contemporanul* nr. 48/1981)

Andrei PLEȘU

Constantin Noica și Sergiu Al-George. Omagiu indirect

În 1976, am avut șansa de a-l vizita la Paris, în locuința sa din Place Charles Dullin, pe Mircea Eliade. Printre multe altele, domnia-sa m-a întrebat cum arată studiile sanscrite în România și cum e perceput, ca specialist, Sergiu Al-George. La data cu pricina, nu-l cunoscusem încă pe marele orientalist și am răspuns, prea expeditiv, ceva de genul: „Da, a publicat traduceri și comentarii de texte ale culturii indiene clasice, dar nu e un «specialist» în sens academic; meseria lui de bază e aceea de medic orelist". Întors în țară, am povestit episodul dlui Constantin Noica. De puține ori l-am văzut atît de supărat. Era foarte legat de Sergiu Al-George, îl prețuia și se simțea vinovat de arestarea lui în așa-numitul „lot Noica". Mi-a cerut să repar prompt ceea ce el numea o inadmisibilă gafă și pentru că, descumpănit, nu știam ce trebuie să fac, mi-a cerut să-i trimit lui Eliade o scrisoare reparatorie. După care a decis, autoritar ca niciodată, să scrie el textul scrisorii și să mă pună, apoi, s-o semnez. Am descoperit, de curînd, manuscrisul „propunerii" nicasiene și îl ofer cititorilor, ca pe o reparație tîrzie a juvenilei mele inadecvări. Iată:

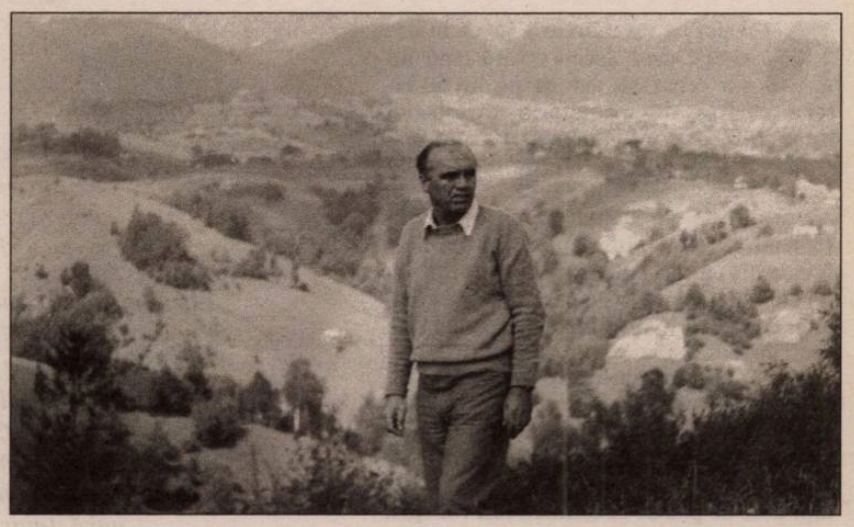

„...ne aflăm aici la porțile Orientului..."

RAYMOND POINCARÉ

Păltiniș

Mult stimate Domnule Profesor,

În nădejdea că vă amintiți de numele meu, îmi iau îngăduința să vă scriu un cuvînt, din localitatea retragerii dlui Noica, de la care veți primi în curînd o scrisoare.

M-ați întrebat în cursul întrevederii pe care mi-ați făcut cinstea să mi-o acordați, ce cred despre S. Al-G. V-am dat un răspuns supărător de superficial, care v-ar putea face să credeți că prietenul Dv. nu are aci ecoul meritat. Întors în țară, nu numai că l-am citit și cunoscut personal, dar am avut prilejul să aflu ce excepțională reputație de specialist și-a făcut în ultimii ani. În jurul persoanei dînsului se concentrează speranțele multora de-a se putea face un Institut de Orientalistică, așa cum a obținut drul Palade unul de Biologie. E de la sine înțeles că Institutul ar încerca – poate cu sprijinul Dv. de la distanță – să realizeze ceva din proiectul pe care l-ați inițiat încă de acum 40 de ani, după cîte aflam cu mîndrie (și cu tristețe pentru întîrzierea realizării) noi, cei tineri.

În timida convingere că rîndurile acestea ar putea spori, cît de cît, încrederea Dv. în capacitatea celor de aici de a vă realiza gîndul, rămîn, cu adînc respectuos devotament,

Al D-voastră,
A.P.

Am avut neglijența de a nu trimite scrisoarea de mai sus, iar dl Noica n-a mai insistat. Tot ce pot spune în apărarea mea este că, ajuns, după decembrie 1989, într-un post de decizie, am înființat un Institut de Studii Orientale, cu numele „Sergiu Al-George". L-am numit director pe dl Radu Bercea, un discipol al marelui indianist. Din păcate, Institutul n-a supraviețuit, deși reușisem să aducem, în patrimoniul lui, biblioteca pariziană a lui Eliade. După plecarea mea de la Ministerul Culturii, Institutul a fost trecut în subordinea Primăriei Bucureștiului, iar apoi într-o nișă a Bibliotecii Municipale. Ut potui, non sicut volui! *Adică: am făcut cît am putut, nu cît am vrut...*

Alexandru PALEOLOGU

Călătoria lui Sergiu Al-George

doctorului Eusebiu Munteanu

Dumnezeu l-a chemat la Sine pe Sergiu Al-George într-un ceas luminos al vieții acestuia, într-un ceas de împlinire. De curînd îi apăruse ultima carte, *Arhaic și universal,* destinată unei străluciri postume în conștiința culturii românești. Abia de cinci zile se întorsese de la un congres internațional de sanscrită care a avut loc la Varanasi (Benares), în India. [...]

Priveliștea lacului cu lotuși pe care o avea de pe terasa camerei lui de hotel era atît de mirifică încît îi părea ireală; totul se desfășurase sub o atît de armonioasă și împlinitoare zodie, încît se întreba (mi-a repetat aceasta de trei sau patru ori luni seară, cînd am luat masa la el) dacă nu e cumva un semn, o premoniție a trecerii dincolo (lotusul e și simbol funerar, spunea el). Sentimentul acesta l-a avut în continuare pe drumul de întoarcere, în avionul de la New Delhi la Roma, din care, zburînd sub constantă lumină diurnă, în sensul invers rotației Pămîntului, a putut contempla, timp de nouă ore, cu o vizibilitate perfectă, itinerariul eroului său favorit Alexandru cel Mare, din India pînă la Marea Mediterană. Același sentiment de euforie ambiguă și premonitorie i l-a dat și popasul la Roma, unde prin grija guvernului indian i s-a rezervat cea mai luxoasă cazare cu putință, pe care el, intelectual român dedicat nerentabilei îndeletniciri a erudiției și meditației, nu și-o putea atribui nici în visurile cele mai improbabile. Îl așteptau, în viitorul apropiat, o călătorie de studii de trei luni în Germania Federală și alta la Philadelphia. Pentru sistemul de interpretări simbolice, în care credea și pe care îl desfășura cu o desăvîrșită coerență, toate acestea erau pline de semnificație. Trecerea prin Cetatea Eternă, respectiv prin centrul lumii, perspectiva deschisă a călătoriei ca atare, iar la capăt Philadelphia, ceea ce înseamnă textual „iubire de frate", sintagmă definitorie pentru Sergiu Al George, toate acestea puteau fi, în interpretarea lui, semne ale trecerii dincolo.

Trecere căreia i s-a supus cu totală liniște. În seara de marți, vorbind la telefon, și-a lăsat interlocutorul să-i audă ultima suflare; apoi nimic.

Deși iubea mult viața și bucuriile ei, Sergiu Al-George nu avea frică de moarte. Aceasta explică și fermitatea ireproșabilă a caracterului său. Prea firească noastră teamă de moarte e cauza micilor sau marilor noastre lașități și tranzacții, cu totul și cu totul străine lui Sergiu Al-George. Acest admirator al lui Novalis, al lui Poe și al lui Eminescu avea față de ideea morții o atitudine de consimțire. În viziunea lui moartea nu era macabrul schelet cu coasa, ci romanticul înger al morții. De aceea Dumnezeu, chemîndu-l seara trecută, i-a îngăduit să treacă fără zbucium și fără durere.

Pentru noi, cei rămași, durerea va fi de acum înainte. Noi, prietenii lui apropiați, abia dacă ne dăm astăzi întrutotul seama ce va însemna lipsa lui: o vom simți din ce în ce mai greu. Omul acesta avea cu adevărat cultul prieteniei, avea o vocație a prieteniei de o irezistibilă și încîntătoare vibrație; aș îndrăzni să o numesc o poetică a prieteniei. Marea lui inteligență era însoțită de o tot atît de mare candoare, aproape incredibilă la un om cu care viața nu a fost blîndă, deși el a iubit-o mult. Prietenia noastră s-a legat la închisoare, unde el fusese trimis pentru că în „obsedantul deceniu" îl citea și comenta pe Mircea Eliade, făcînd să-i circule cărțile, și pentru că publicase studii de indianistică în revistele de specialitate din Occident. Acolo, la închisoare, am înțeles împreună sensul experienței noastre ca o coborîre inițiatică „în infern", iar dialogurile noastre de acolo, despre filozofie, viață, dragoste, literatură, lume, ne dădeau o certitudine de libertate și forță pe care salariații locului nu izbuteau să le biruie.

„Am căutat India fizică și am găsit America; acum căutăm India spirituală – ce vom găsi?"

HEINRICH HEINE,
Cugetări și fulgurații

Sergiu, omul de studiu și de bibliotecă, exegetul spiritualității indiene și al tehnicilor detașării, nu disprețuia plăcerile terestre, mesele suculente și vinul cel de soi bun, prilejuri de comuniune prietenească. Îi plăcea soarele amiezii de vară, marea albastră, cherhanaua și curțile cu flori de la 2 Mai, iubea străzile din vechile cartiere ale Bucureștiului, îl încîntau discuțiile cu femeile de la care tîrguia la piață, iubea lumea și viața, contemplîndu-le cu privirea lui deschisă, francă, cu surîsul inimos etalat pe simpatica lui figură asiatică. Era modul lui de a-și exprima adorația și gratitudinea față de toate frumusețile Creațiunii. Nu ura decît ceea ce le călca în picioare. Dar atunci ura puternic și intratabil.

Poate păcătuiesc, dar n-am nici o îndoială: Dumnezeu l-a primit de îndată la sine pe acest mare suflet.

Luminița MUNTEANU

Efemeride despre turcologia românească

Nu pot să nu mărturisesc că m-am simțit ușor deconcertată cînd mi s-a cerut să aștern pe hîrtie cîteva rînduri despre istoria turcologiei românești, în contextul mai larg al orientalisticii autohtone. Mi-am dat seama încă o dată cu acest prilej că, dincolo de neputința de a rezuma o istorie în cîteva rînduri, domeniul asupra căruia s-ar fi cuvenit să mă aplec este înconjurat de un soi de aură istorică, care nu este străină de confuziile terminologice cu care ne confruntăm astăzi, cînd se pune problema să-i definim conținuturile. Același lucru se poate afirma, de fapt, și despre orientalistică; virtuțile și păcatele acesteia au fost însă analizate cu atîta osîrdie în ultimele decenii, încît ea devine cu mult mai ușor de plasat în context. Mă voi opri, așadar, în cele ce urmează mai ales asupra unor aspecte de principiu privitoare la relația orientalisticii cu studiile turce și, mai apoi, cu turcologia în spațiul cultural românesc.

Interesul pentru „Orient" – o invenție aproape europeană, după cum spune Edward Said, la fel de utopică în indeterminarea sa precum „Occidentul" – a fost generat și, mai cu seamă, întreținut la începuturile sale de o multitudine de factori circumstanțiali între care s-au aflat, la loc de cinste, politica, religia și comerțul, fapt care se poate desprinde fără prea mari eforturi din majoritatea relatărilor de călătorie consacrate acestui „spațiu", privit vreme îndelungată ca o entitate omogenă, imuabilă, inalterabilă; acești factori aveau să se afle, cu tot pragmatismul lor inerent, și la obîrșia studiului sistematic al „limbilor orientale", precum și al civilizațiilor-sursă, prin apelul la instrumente de investigație heteronome, aprig disputate mai apoi, deși perfect legitime din perspectiva autonomă a cunoașterii. O parte dintre novicii care păseau cîndva pe calea anevoioasă și, cu siguranță, imprevizibilă a deslușirii acestor limbi –personalități aparte, ieșite din tipare, care păreau să practice un soi de „joc cu mărgele de sticlă" – o făcuseră la origini din rațiuni sau convingeri mai degrabă religioase, pentru a deveni treptat veritabile autorități în materie și a se impune ca mari creatori de școală. Era umanistă a compilațiilor voioase, cu consecințe durabile pentru evoluția în timp a „pasiunii orientale" (a se vedea, de pildă, posteritatea nebănuită a „dicționarului universal" numit *Bibliothèque Orientale,* datorat lui Barthélemy d'Herbelot de Molainville), avea să fie urmată, grație dedicării lor, de era gravă, întrucîtva austeră, adeseori eroică a dicționarelor, gramaticilor, compendiilor și a altor instrumente de lucru, care propuneau o cu totul altă viziune asupra „spațiului oriental" și care urmau să-și păstreze, în parte, valoarea de referință pînă astăzi. Dincolo de metehnele ori de scăderile care le sînt imputate autorilor lor din perspectivă contemporană, acestea din urmă au reprezentat un pas esențial în direcția formalizării, a profesionalizării, a abordării științifice a unor realități și fenomene percepute cîndva doar prin prisma superficială a exotismului lor, real sau imaginar. Primul tip de abordare, care aparținea oarecum copilăriei domeniului și care exacerba în mod voit ideea alterității, și-a aflat ulterior consolarea sau, poate, refugiul în „cabinetele de curiozități", în diversele *-erie (turquerie, chinoiserie, japonerie,* în funcție de epoci, locuri, gusturi personale), în voga mereu actuală a „orientalismului" rafinat, cu pretenții savante, dar și în cea a „orientalismului" de strînsură, cu iz îndoielnic și propensiuni de mahala.

„Locul meu e Orientul, sferă
mult strălucitoare,
Unde ca un domn al lumei
stăpînind mărețul soare,
Discul său pe-un cer albastru
îl preîmblă împregiur.
Acest fel despicînd valul o
navă d-aur plutește,
Purtînd pre emirul care
drumul său călătorește
Pe o mare de azur.

Toate darurile firei sunt în
zona-orientală!
În oricare altă climă prin o
lege mult fatală,
Lîngă fructele plăcute crește
fructul cel amar;
Dumnezeu însă cu milă dărui
ca în Asia
Stele multe s-aibă cerul,
strălucite flori cîmpia,
Și marea mărgăritar."

VICTOR HUGO, *Balada XV, Zîna și Peri*
(în traducerea lui Constantin Negruzzi)

„Estul e Est, Vestul e Vest
și nu se vor întîlni niciodată."

RUDYARD KIPLING

„Orientalistica" românească, sau ceea ce am putea fi tentați să numim astfel, a pornit la drum tîrziu și oarecum anevoie căci, la fel ca și „țara", mereu șovăielnică în căutările sale identitare, s-a zbătut în năvodul vremurilor și al stăpînilor vremelnici, fie ei pămînteni sau veniți de neunde. Cum „țara" n-a beneficiat de colonii ori de alte șanse majore de a se confrunta cu alteritatea în formele sale radicale, studiosul român într-ale Orientului s-a lăsat captivat mai cu seamă de meandrele „alterității apropiate", de profilul „turcului", mai rău sau mai bun, mai crunt sau mai dispus să cadă la pace, în funcție, iarăși, de epoci, potrivnicii și, uneori, hotărnicii. Eterna precaritate a condițiilor, a resurselor, materiale și umane, a perspectivelor și, am spune, a „bunelor reflexe și practici" băștinașe în materie de cunoaștere a împiedicat însă „orientalistica" autohtonă să se dezvolte organic, să se așeze în matcă, să-și definească mai limpede scopurile strategice, ca să nu mai vorbim de competențe ori de metode; ne-au lipsit, în epoca naivă, inocentă a întemeierii, compilațiile avîntate, abundente, sîrguincioase, cu noima lor de parcurs în constituirea oricărui domeniu savant, dar n-am dus lipsă de colportori, uneori pitorești, alteori tragici, care nu făceau decît să vină în întîmpinarea așteptărilor unui public marcat de indelebila „moștenire orientală". În aceste condiții, se poate afirma că rarii noștri cărturari percepuți astăzi ca „orientalizanți" au fost mai degrabă niște temerari, care s-au prevalat de puținele împrejurări biografice favorabile spre a-și pune în valoare înzestrările naturale și erudiția, servind sau, eventual, refugiindu-se „sub alte flamuri" (cazurile lui Nicolae Milescu-Spătarul și Dimitrie Cantemir sînt simptomatice din acest punct de vedere).

Izolarea, indiferența, expedierea în derizoriu și, de aici, atomizarea unor arii de studiu cu premise promițătoare nu i-au ocolit nici pe urmașii lor, fapt vizibil mai cu seamă în ultimele decenii, cînd s-au înfiripat cu adevărat studiile turce în dimensiunea lor științifică și cînd s-a reușit, implicit, racordarea la circuitul de specialitate. Prin urmre, cei care au izbutit să lase urme durabile în acest domeniu exigent, cu ramificații nebănuite, au făcut-o cu implicarea minimă a instituțiilor și cu sacrificii personale consistente, pe care nici o istorie oficială nu se va osteni să le consemneze vreodată; neputînd însă face școală, au rămas niște solitari, iar căile desțelenite de ei au fost ignorate ori date uitării, căci anonimatul, explorarea tenace și, în cele din urmă, „tehnicalitățile" nespectaculoase presupuse de istoria lungă a unui astfel de domeniu au puține șanse de a stîrni pasiuni ireductibile și de a atrage cohorte de „erezi".

După cum se poate desprinde din cele de mai sus, „orientalistica" românească s-a orientat, în mod tradițional, mai degrabă către „studiile turce" decît spre turcologie, care a prins să se coaguleze abia în ultimii ani. O privire fugară asupra evoluției preocupărilor legate de spațiul turc evidențiază, pe de altă parte, prevalența abordărilor de factură istorică, marcate uneori de intruziunile dirijiste ale statului ori de viziunea patriotardă a grupurilor de prestigiu. Parazitarea ideologică a discursului, stilul resentimentar, patetic, cu efuziuni romantice face însă ca o parte a „bibliografiei de referință", din epoci mai vechi sau mai noi, să se situeze în afara normelor demersului științific și să îmbrace un aspect iremediabil desuet. Cît despre studiile în domeniul lingvisticii, al literaturii și al civilizației turce (un termen *passe-partout*, fără prea multe nuanțe), puține au fost cele semnate de specialiști autentici, cunoscători subtili ai limbii și ai spațiului cultural amintit, căci multora dintre ei le-a lipsit nu doar răgazul, ci și „timpul potrivit" pentru a-și duce la bun sfîrșit proiectele.

Turcologia evocată la începutul acestor rînduri presupune, *grosso modo,* studiul populațiilor turcofone din spațiul central-asiatic sub raport lingvistic, istoric, literar, etnologic, antropologic etc. și, totodată, articularea spațiului central-asiatic cu cel turco-otoman. Fatalitate sau nu, ea este tot o invenție europeană, de factură iluministă; „turcologia" din Turcia urma să-și facă apariția abia la începutul secolului al XX-lea, în contextul ascensiunii naționalismului și al redescoperirii conexiunilor cu civilizațiile Asiei Centrale, puse sub obroc în lunga perioadă a metisajului cultural otoman. În România, interesul pentru această vastă arie de studiu a debutat timid și, mai cu seamă, tardiv, din rațiuni legate, de această dată, de istoria tulbure a ultimului secol, cînd zona Asiei Centrale, supusă unei noi serii de experimente, situate în continuitatea celor țariste, era percepută mai degrabă ca un spațiu carceral, nefrecventabil decît ca un teritoriu sortit examinării și reflecției. Așa se face că turcologia, care presupune nu doar stăpînirea limbii turce, a celei turco-otomane și a cel puțin uneia dintre limbile vernaculare, ci și a limbii ruse, are chiar mai puține șanse de a dobîndi un temei solid în viitorul previzibil decît clasicele „studii turce", aflate pe un teren ceva mai ferm.

„Ce-i de făcut?", cum ar spune defunctul Cernîșevski, pentru a înregistra progrese durabile într-un domeniu care, din varii motive, traversează o perioadă nu tocmai fastă la nivel global? Ar fi de dorit, în primul rînd, ca învățămîntul superior – aflat la ora actuală într-o stază prelungită – să treacă printr-o metamorfoză de substanță, spre a îngădui o abordare multidisciplinară a fenomenelor și, totodată, interconectarea reală a celor care doresc să se consacre, sub o formă sau alta, studiilor turce ori turcologiei. Însușirea limbii sau a limbilor dominante în aria de interes este, fără îndoială, inconturnabilă, indiferent de direcția de investigație abordată ulterior (istorie, literatură, etnologie, antropologie, sociologie etc. etc.). Cei care au cu adevărat vocație și, totodată, suficientă stăruință pentru a-și urma chemarea trebuie să dispună însă de posibilitatea de a-și construi liberi parcursul, fără încorsetări de esență birocratică, care epuizează, descurajează și, în cele din urmă, anihilează orice apetit al gîndului; ei, cei puțini prin natura lucrurilor, știu că urmează să se angajeze într-o aventură incertă, dar au nevoie măcar de un cadru minim de înfiripare, care să constituie o legitimare implicită a alegerii lor. Pentru o țară care se declară a fi, din vremuri cărora oricum le-am pierdut socoteala, „la porțile Orientului", ar fi vorba, pur și simplu, de racordarea la o dimensiune a realității pe care alții și-au asumat-o cu mult înaintea noastră.

***Luminița Munteanu** este coordonatoarea Secției de limba turcă și directoarea Departamentului de Limbi și Literaturi Orientale al Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București.*

Luminița BĂLAN

Un loc al excelenței și rafinamentului

Institutul Confucius din cadrul Universității din București

În urmă cu mai bine de 61 de ani, la Universitatea din București se înființa o Secție de limba și literatura chineză, în paralel cu înființarea Secției de limba română la Universitatea de Limbi Străine din Beijing. Apariția acestor catedre în cele două țări venea ca un răspuns la cerințele vremurilor, din nevoia imperioasă de întemeiere a unor relații bilaterale, româno-chineze, solide, bazate pe o cunoaștere reciprocă profundă. De-a lungul timpului, în cadrul Secției de limba chineză de la București, de altfel pînă în urmă cu cîțiva ani singura catedră cu un asemenea profil din România, s-au format peste o mie de specialiști, excelenți vorbitori de limbă chineză, iar sinologia românească a ajuns să reprezinte o școală importantă în sfera orientalisticii.

Studiile de cultură, civilizație și limbă chineză întemeiate în acest cadru au pornit de la însușirea temeinică a limbii clasice și contemporane, pentru ca apoi programele de studiu, la toate nivelurile – licență, masterat, doctorat – să se dezvolte necontenit, perfecționîndu-se și diversificîndu-se. Prin profesorii care și-au dedicat energia și știința de carte activității didactice, această școală de sinologie a urmărit permanent racordarea sa la cele mai noi metode de predare și cercetare, iar rezultatele obținute de-a lungul deceniilor oglindesc eforturile depuse pe parcursul a mai bine de șase decenii.

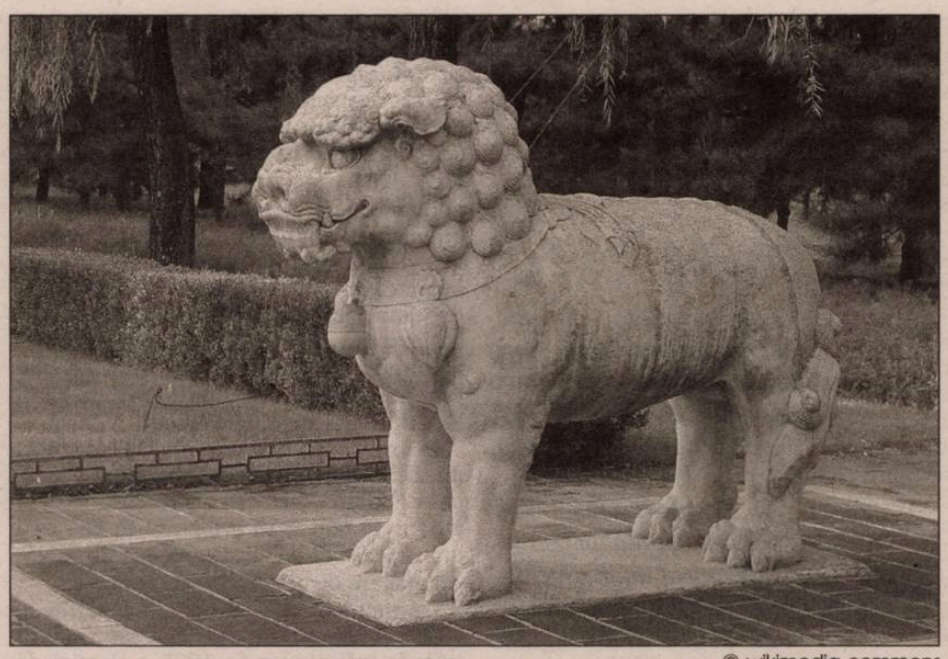

© wikimedia commons

Institutul Confucius a avut un început sub semne de bun augur.

În condițiile existenței acestei Secții de limba chineză, cu o bogată experiență de predare a limbii chineze, dar și cu o activitate intensă în sfera cercetării și a traducerii textelor chineze clasice și contemporane, la data de 23 noiembrie 2013 s-a înființat Institutul Confucius din cadrul Universității din București, în urma parteneriatului dintre Universitatea din București și Universitatea de Studii Politice și Juridice din Beijing. Dată fiind baza solidă existentă, Institutul Confucius a avut un început sub semne de bun augur, căci expertiza profesorilor de la catedră, tradiția îndelungată în ceea ce privește predarea limbii chineze au constituit garanții ale reușitei. Prin urmare, dezvoltarea Institutului Confucius din București s-a realizat într-un ritm alert pe parcursul celor patru ani, pe direcții care să valorifice acest potențial.

Institutul Confucius funcționează sub egida Oficiului pentru Predarea Limbii Chineze în Străinătate – Hanban, din R.P. Chineză, prin parteneriatul unei universități chineze cu o universitate străină. Primul asemenea institut s-a înființat în Coreea de Sud, în anul 2014, iar în momentul de față, în întreaga lume, există circa 500 de Institute Confucius și cîteva sute de Clase Confucius afiliate acestora, toate menite să funcționeze în principal ca platforme pentru răspîndirea limbii și culturii chineze în străinătate. În România, primul Institut Confucius s-a deschis în anul 2016, în cadrul Universității „Lucian Blaga", din Sibiu.

Încă de la început, Institutul Confucius din cadrul Universității din București și-a concentrat activitatea pe promovarea acestor elemente prin activitățile didactice specifice, precum și prin diverse activități culturale. În ansamblul lor, programele inițiate de institut urmăresc organizarea de cursuri de limba chineză atît pentru studenții și profesorii universității, cît și pentru publicul larg.

Mai mult decît atît, dat fiind interesul larg pentru studierea limbii chineze în școli, Institutul Confucius a stabilit parteneriate cu o serie de școli și colegii din București și din țară (în orașe precum Bacău, Iași, Galați, Craiova, Giurgiu etc.) în care profesori nativi susțin ore de limbă chineză și organizează diverse manifestări culturale. Cum lumea de astăzi este o lume a multiculturalității, în care cunoașterea reciprocă este esențială, institutul organizează în cadrul școlilor partenere ateliere culturale, în care sînt prezentate diverse aspecte ale culturii chineze, cum ar fi, de pildă, literatura, arta și muzica, ceremonia ceaiului, caligrafia. De asemenea, cu ocazia unor evenimente importante în China, cum ar fi Anul Nou chinezesc, Sărbătoarea Mijlocului Toamnei, Sărbătoarea Bărcilor Dragon, sînt organizate evenimente culturale menite să prezinte tradițiile și obiceiurile chinezilor.

Institutul Confucius din București se preocupă intens de promovarea și dezvoltarea predării limbii chineze în școli și, în acest sens, a contribuit la introducerea limbii chineze în lista materiilor acreditate pentru studiu în învățămîntul preuniversitar. Luminița Bălan, directorul român al Institutului Confucius și profesor în cadrul Secției de limba chineză, a fost desemnată de către Ministerului Educației drept coordonator al grupului de lucru pentru elaborarea programei de studiu pentru limba chineză destinată învățămîntului preuniversitar. Totodată, în cadrul institutului se organizează periodic dezbateri și sesiuni de comunicări științifice, care au ca temă didactica limbii chineze, scopul fiind acela de a îmbunătăți pregătirea profesorilor de limba chineză și de a crea mediul adecvat pentru schimburi de experiență și perfecționare continuă.

Întrucît profesorii secției de limba chineză a Universității din București s-au remarcat și cu o bogată activitate de traducători ai operelor literare chinezești, Institutul Confucius a devenit un spațiu în care au loc lansări de carte și sesiuni de promovare a apariților editoriale ce privesc China. Astfel, în cadrul dezbaterilor și simpozioanelor științifice organizate, au fost făcute cunoscute publicului român traduceri din literatura chineză, realizate de profesorii secției, reputați sinologi precum Florentina Vișan, Mugur Zlotea, sau cărți ale unor autori români referitoare la istoria, cultura și civilizația chineză.

În ultimii ani, Institutul Confucius din București a desfășurat mai multe proiecte în sfera traducerilor literare și a contribuit la întărirea legăturilor dintre scriitorii români și cei chinezi. Astfel, în anul 2015, la invitația Institutului Confucius din București, o delegație de scriitori chinezi, condusă de către reputatul scriitor Su Tong, a efectuat o vizită în România, fiind organizate, cu această ocazie, întîlniri literare, dezbateri, lansări de carte. Anul trecut, Institutul Confucius a susținut organizarea vizitei unei delegații de scriitori și poeți chinezi, condusă de Yu Hua, unul dintre cei mai în vogă scriitori chinezi la ora actuală. Delegația a fost prezentă la Tîrgul de Carte Gaudeamus, unde China a fost țară invitată de onoare. Și Institutul Confucius a participat la diverse evenimente prilejuite de acest tîrg, contribuind la întărirea schimburilor culturale româno-chineze.

De altfel, promovarea schimburilor culturale reprezintă o sferă de activitate importantă pentru institut, iar în acest context au fost organizate și la Beijing evenimente prin care cultura română să fie mai bine cunoscută în universitățile din China. Merită amintită Ziua culturii române, din luna decembrie a anului 2014, cînd Institutul Confucius a organizat la Universitatea de Studii Politice și Juridice din Beijing expoziția „Cultura română", la care au fost prezentate obiecte de artizanat și costume populare românești, alături de o expoziție de fotografie din România. Tot cu această ocazie, profesori ai Secției de limba chineză și ai altor facultăți din Universitatea din București au susținut prelegeri prin care au prezentat studenților chinezi cultura română și rezultate ale cercetării științifice desfășurate la această universitate. În luna decembrie a acestui an, o delegație condusă de Mircea Dumitru, rectorul Universității din București, va participa la un eveniment similar la Universitatea Normală din Beijing, una dintre universitățile de prestigiu din China cu care există o colaborare fructuoasă.

În concordanță cu preocupările în sfera științifică ale membrilor Secției de limba chineză, Institutul Confucius a organizat în cei patru ani de la inaugurare numeroase evenimente academice, cum ar fi conferințele științifice, cu teme din domeniul filozofiei, literaturii, didacticii, la care au participat specialiști chinezi din mai multe universități din China, dar și din alte țări, alături de reputați sinologi români.

Prin întreaga sa activitate, Institutul Confucius își propune să reprezinte o platformă pentru dezvoltarea relațiilor culturale româno-chineze, pentru promovarea predării limbii chineze, precum și pentru sprijinirea proiectelor de cercetare și organizarea de manifestări culturale și științifice.

„Enumerînd cele trei calități ale bunului indianist, Sergiu Al-George – după priceperea filologică și practica ideilor filozofice – insistă asupra «înzestrării spiritului cu o natură artistică; și nu este vorba de orice fel de sensibilitate artistică, ci de una care să fie pe măsura culturii indiene, adică tipul de sensibilitate romantică, în sensul în care o concepea Novalis, definitorie pentru linia majoră a romantismului: o situare pe acea dimensiune în care mitul se leagă cu visul și fantasticul»."

RADU BERCEA,
Sergiu Al-George.
Despre „India în conștiința culturală românească"

Luminița Bălan, *profesor universitar la Catedra de Limbi Orientale a Universității din București, este directoarea Institutului Confucius și traducătoarea în limba română a lui Mo Yan.*

Anca FOCȘENEANU

Studiile japoneze în România

Primele lucrări despre Japonia (1900-1940)

Prima referire la Japonia în spațiul românesc apare în secolul al XVII-lea în lucrarea *Descrierea Moldovei* a spătarului Nicolae Milescu. Însă, așa cum arată Mitrașcă (2006), interesul real al românilor față de Japonia a început să se manifeste în preajma războiului ruso-japonez (1904-1905), cînd apar mai multe lucrări despre Japonia, ca de exemplu *Războiul din Extremul Orient. China, Japonia, Rusia asiatică* (1904) de Nicolae Iorga.

Anii 1920 sînt marcați de stabilirea relațiilor diplomatice între Japonia și România (sînt înființate legații la Tokyo și la București). În 1920, prințul Carol (viitorul rege Carol al II-lea) vizitează Japonia, iar însoțitorul său, istoricul militar Constantin Găvănescul, scrie un jurnal inspirat de experiențele trăite în timpul acestei călătorii. La 26 august 1929 ia ființă la Tokyo asociația Tokyo Nichi-Ra Kyokai (Asociațiunea japono-română) cu scopul de a promova înțelegerea reciprocă între cele două culturi. Ca urmare a acestor evenimente, apar o serie de lucrări (mai ales jurnale, descrieri, traduceri și articole de ziar) care au ca temă Japonia.

Nu putem însă vorbi de preocuparea de a studia științific Japonia decît odată cu apariția unor lucrări de civilizație și lexicografie serios documentate. Cei cărora le datorăm aceste lucrări sînt avocatul Ioan Timuș (1890-1969) și diplomatul Radu N. Flondor (1900-1956).

Ioan Timuș, absolvent al Facultății de Drept și al Facultății de Litere și Filozofie, poate fi considerat fără îndoială întemeietorul studiilor de niponologie în România și primul cercetător în adevăratul sens al cuvîntului. A petrecut patru ani și jumătate în Japonia în perioada 1917-1922 și a ajuns să cunoască în profunzime atît limba japoneză, cît și cultura și societatea. Din punctul de vedere al studiului academic, cea mai importantă lucrare a sa este lucrarea de prezentare a Japoniei în două volume, *Japonia. Viața și obiceiurile* (1924) și *Japonia. Arta, femeia, viața socială* (1925). Informațiile vaste pe care le oferă cele două volume sînt îmbogățite de o serie de ilustrații.

Radu N. Flondor, după studii solide la Universitatea Waseda, aduce o importantă contribuție în domeniul lingvistic, coordonînd primul dicționar român-japonez *(Ra-nichi jiten)*, care apare în 1940 la editura Kyorinsha în 100 de exemplare, din care majoritatea s-au pierdut. Însumînd 1500 de pagini, acest dicționar este o lucrare cu caracter enciclopedic, care explică și elemente importante de cultură română și japoneză.

Pe lîngă aceste contribuții esențiale, nu trebuie să uităm rolul jucat de operele literare în răspîndirea cunoștințelor despre Japonia. Amintim doar romanul *Yamato Damashii (Spirit japonez)*, din 1939, al generalului Gheorghe Băgulescu, inspirat din istoria medievală a Japoniei, și romanul autobiografic *Ogio-san (Domnișoare)*, din 1938, al lui Ioan Timuș.

Înființarea cursurilor de limbă și literatură japoneză (1966-1989)

Dacă Războiul a întrerupt violent relațiile dintre cele două țări, comunismul care s-a instalat în România după aceea a făcut ca reluarea firească a studiilor despre Japonia să se producă abia după anii 1960.

„Noi ne aflăm realmente la mijloc, între două mari culturi, Occidentul și Orientul, noi putem înălța un fel de pod, putem înlesni comunicarea valorilor din Orient în Occident și viceversa. Și asta nu numai pentru că sîntem unde sîntem – în Orient și, totuși, în Occident –, dar pentru că sîntem una din puținele culturi europene care am păstrat încă vii anumite izvoare ale culturii populare, și deci arhaice. […] Noi deci putem avea un dialog mai rodnic cu orientalii pentru că oarecum avem aceeași structură (această cultură arhaică populară). Acolo unde există o cultură de acest fel, rădăcinile merg foarte în adînc."

MIRCEA ELIADE, în *Sub semnul întrebării* (volum de interviuri de Adrian Păunescu, Editura Cartea Românească, 1979)

„Estul e Est, Vestul e Vest și nu se vor întîlni niciodată."

RUDYARD KIPLING

Înființarea în 1966 a primului curs de limba și literatura japoneză în România se datorează tot lui Ioan Timuș. Acest curs se derulează între 1966-1969 la Universitatea Populară din București (în prezent Universitatea Populară „Ioan I. Dalles"). Această instituție va juca un rol important de promovare a limbii și culturii japoneze, mai ales pînă în 1989. Cursurile de limbă japoneză vor continua și după moartea lui Ioan Timuș. Aici vor preda diplomați japonezi și români, apoi profesori români, dintre care îi amintim pe Ion Scumpieru, Octavian Simu, Flavius Florea, Angela Hondru, Liviu Petrina, Emil Eugen Pop, Eugen Moraru.

În anii '60 apar și numeroase traduceri din literatura japoneză (Yasunari Kawabata, Yukio Mishima, Natsume Soseki etc.) care sînt însă realizate în cea mai mare parte după traduceri din limbi europene, nu direct din limba japoneză.

Un moment crucial pentru studiile de limbă și literatură japoneză este constituit de înființarea în 1975 a Secției de limba și literatura japoneză la Universitatea din București datorită eforturilor prof. dr. Nadia Anghelescu, șeful Catedrei de limbi clasice și orientale, și cu sprijinul Japan Foundation, care a făcut donații de manuale, dicționare și cărți de referință. Se constituie astfel cadrul pentru studiul limbii și literaturii japoneze la nivel universitar.

Primii profesori au fost angajați ai Ministerului de Externe și ai Universității Populare. Din 1978, Japan Foundation a trimis în permanență un lector japonez specializat, iar din 1986 a început să predea și primul lector român specializat, Iulia (Murgescu) Waniek, care a și coordonat secția pînă în anul 2000.

În 1982, sub îndrumarea profesorului Matsui Yoshikazu, profesorii și studenții din anii terminali contribuie la realizarea lucrării *Îndreptar pentru înțelegerea poporului și culturii japoneze*.

Luînd modelul secțiilor de chineză și arabă, secția de japoneză a devenit specializare principală în 1987. Se poate afirma că în timpul perioadei comuniste cele două instituții care au asigurat continuitatea studiilor japoneze în România au fost Universitatea din București și Universitatea Populară.

Dezvoltarea studiilor japoneze în context internațional. Universitatea din București

Ieșirea României de sub regimul comunist a deschis noi perspective în domeniul relațiilor bilaterale România – Japonia, ceea ce dus la apariția de noi instituții și asociații care contribuie la promovarea limbii și culturii japoneze în România. Din motive de economie de spațiu, ne vom referi aici numai la Universitatea din București, care are cea mai îndelungată tradiție în studiile japoneze în România.

După 1989, un factor central în dezvoltarea studiilor japoneze a fost constituit de deschiderea posibilității de a studia în Japonia, precum și de a stabili relații academice între instituțiile și cercetătorii din cele două țări. În acest nou context, Secția de limba și literatura japoneză a Universității din București, datorită eforturilor coordonatorului ei din acel moment, conf. dr. Iulia Waniek, a început un proces de modernizare și de integrare în comunitatea internațională: din 1991, cifra de școlarizare s-a mărit anual, primii studenți și profesori au beneficiat de burse în Japonia, s-au stabilit acorduri academice cu universități din Tokyo și din alte orașe japoneze. De asemenea, prin eforturile comune ale profesorilor Iulia Waniek, Andrei Avram și Flavius Florea, programa a fost revizuită, îmbogățită și racordată la standarde internaționale.

În 1990 s-a înființat Societatea Română de Niponologie, cu care Universitatea a colaborat pentru publicarea revistei de specialitate *Romanian Journal for Japanese Studies*.

În prezent, Secția de limba japoneză are un număr de 150 de studenți, este înfrățită cu 15 universități din Japonia și peste zece universități din Europa, și asigură formarea de profesori de limba japoneză, traducători și cercetători în domeniul studiilor japoneze.

În anul 2005, ca urmare a adoptării sistemului Bologna, s-a înființat Masteratul de Studii Est-Asiatice, singurul cu acest profil din România, în cadrul căruia studiile japoneze sînt aprofundate în context comparat. Cei mai buni masteranzi continuă apoi cercetarea în cadrul școlilor doctorale ale Facultății de Limbi și Literaturi Străine.

În 2010 s-a înființat Centrul de Studii Japoneze al Universității din București, care promovează cercetarea la nivel înalt și care organizează anual unul din cele mai cunoscute simpozioane internaționale de studii japoneze din Europa Centrală și de Est. Procesul de predare și cercetare este asigurat de o echipă de profesori români și japonezi. Profesorii români – prof. dr. Anca Focșeneanu, lector dr. Alexandra-Marina Gheorghe, conf. dr. Ruxandra Raianu, prof. dr. Andrei Avram, dr. Simona Dovleac – sînt implicați în activități de cercetare atît la nivel național, cît și la nivel internațional, prin participarea la toate manifestările științifice importante din Europa și Japonia. De asemenea, aceștia publică în mod constant volume și articole științifice în diferite domenii ale studiilor japoneze, precum și traduceri din literatura japoneză. Printre acestea se numără *Civilizație japoneză – de la origini pînă în epoca clasică* (Anca Focșeneanu), *Metamorfoze ale textului literar japonez – de la Kojiki la Murakami* (Alexandra-Marina Gheorghe), *Tipuri de propoziții și fraze în limba japoneză – cu structuri gramaticale de nivel avansat. Jokyu Nihongo-bunkei Kaisetsu* (Ruxandra Raianu), *Fonetica și fonologia limbii japoneze* (Andrei A. Avram).

Secția de Limba și literatura japoneză și Centrul de studii japoneze au reușit să constituie o bibliotecă serioasă de studii japoneze la Universitatea din București, care cuprinde peste 3000 de volume, precum și casete audio și video.

În prezent, Universitatea din București joacă un rol central în dezvoltarea studiilor japoneze în România și în impunerea acestora la nivel european, continuînd drumul început în secolul trecut de Ioan Timuș.

***Anca Focșeneanu** este coordonator al Secției de Japoneză, precum și al Comitetului NF-JLEP (Nippon Foundation Fund for Japanese Language Education) al Universității din București.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Îi legăm de glie sau nu?

Într-un document lansat la începutul acestui an („Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani"), Academia Română propunea o lege prin care tinerii care au absolvit universități de stat să fie obligați să muncească în țara natală o perioadă echivalentă cu durata studiilor superioare efectuate pe banii statului. Propunerea a revenit în dialogul public, după ce Guvernul a anunțat, zilele trecute, că se gîndește la o formulă prin care să fie pusă în practică, fără restricționarea dreptului de a munci și de a circula în Uniunea Europeană (mare ar fi mirarea să găsească o asemenea fericită formulă).

Pe de o parte, îngrijorarea statului este legitimă. Cine citește statisticile prezentate, numai în anul 2017, privind emigrarea românilor, împietrește în fața cifrelelor absolut descurajante: „Populația României scade cu 9 oameni pe oră. 85.000 de oameni au emigrat numai într-un singur an (2016). În diaspora sînt 3.700.000 de români, adică 17% din populația României. Peste 36.000 de absolvenți sînt înscriși într-o formă sau alta de învățămînt din străinătate." (sursa: Digi24). Pe site-ul cursdeguvernare.ro, găsim o altă statistică dezarmantă: procentul tinerilor slab calificați, cu vîrste cuprinse între 25 și 39 de ani, a urcat, în zece ani, de la 18% la 25%. Cu alte cuvinte, avem forță de muncă puțină, slab pregătită, din ce în ce mai slab pregătită.

Pe de altă parte:

■ E de mirare că un for „luminat", precum Academia Română, propune o soluție atît de sumbră la problema „migrărilor creierelor". În realitate, e dreptul firesc al tuturor tinerilor să studieze oriunde au chef și oriunde găsesc o facultate dispusă să îi primească, și să muncească oriunde în afara țării, dacă găsesc locuri de muncă satisfăcătoare. Punct. În fond, CV-urile domnilor academicieni sînt pline de stagii de studiu în străinătate, care, oricît de mici și de neînsemnate ar fi, sînt trecute la loc de cinste. Că au ales să revină în țară, asta este strict o opțiune personală, pe care nu știu cîți dintre ei au avut-o neapărat dintr-un simț al datoriei față de glia strămună.

■ În propunerea de Guvern este scris că acei tineri absolvenți care vor să muncească în străinătate fără nici un fel de „stagiu" românesc trebuie să ramburseze valoarea studiilor făcute în România. Consecvent ar fi atunci, dacă tot ne gîndim la gratuitățile pe care statul român le oferă elevilor și studenților săi, să le cerem celor care vor să emigreze să restituie și banii pe abonamentele de tren, pe biletele (reduse) la teatru sau cinematograf, sau banii cheltuiți cu ei în spitale, banii folosiți pentru spectacolele gratuite oferite copiilor sau tinerilor, alocațiile lunare etc. În această ordine meschină propusă de Guvern și Academie, lucrurile o iau razna cu totul. În fapt, statul are obligația să acorde copiilor săi accesul gratuit la îngrijiri medicale, educație, locuri de muncă. Nu e nimic de negociat în această regulă constituțională.

■ Dacă tot vorbim despre o reglare de conturi între cetățenii României și stat, atunci să nu uităm de ceea ce are statul de dat celor care nu au beneficiat de drepturile lor constituționale: să facă bine statul și să dea bani tuturor copiilor și tinerilor care s-au tratat în străinătate, fiindcă în țara natală nu au avut condiții omenești de spitalizare, să le dea banii înapoi părinților care și-au vaccinat copiii cu vaccinuri cumpărate din banii proprii, fiindcă Guvernul nu a reușit să facă rost de ele la timp, să îi recompenseze material pe toți elevii care nu au primit manuale cu anii, pe aceia care nu au văzut un profesor calificat în toată viața lor de școlar, sau pe aceia care nu au avut acces la învățămînt din cauza incapacității statului de a avea grijă de copiii aflați în marginile sărace ale țării. Și s-ar mai găsi, probabil, și alte motive pentru care statul e dator vîndut cetățenilor lui.

■ Discuția pe tema banilor cheltuiți cu instruirea tinerilor ar avea o noimă dacă facultățile din România ar fi pe locurile fruntașe între cele ale Europei. Cînd cu greu doar una dintre universități intră în topul 500 al instituțiilor de învățămînt superior, supărarea statului că trimite în exterior specialiști este rizibilă: tinerii *devin* specialiști în afara țării, ca să nu mai spunem că școala românească nu mai ține pasul de mult cu cerințele pieței muncii moderne.

Avem, deci, o problemă: cum îi ținem pe tineri în România. Păi, soluțiile sînt sau ar trebui să fie prioritare în orice program de guvernare: locuri de muncă, investiții în educație și în facilități pentru inserție socială, școli profesionale care să asigure meseriași buni (inclusiv pentru firmele care vor să investească în țara noastră) etc. Orice, numai legatul de glie nu.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

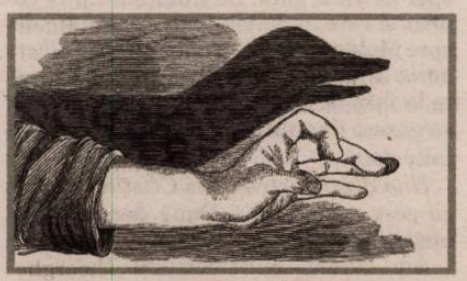

Iaromira POPOVICI

bazar

Familie, filme, Crăciun

În filmele de Crăciun, familiile sînt, de cele mai multe ori, prezentate idilic. Dar nu chiar întotdeauna. Și nu mereu în formula „tradițională": mama, tata, eventual doi copii, vreo doi bunici, o bonă, un cîine etc.

De pildă, chiar într-un clasic al genului precum *Miracle on 34th Street* (chiar în varianta mai veche, din 1947, în regia lui George Seaton), apare un personaj avangardist pentru vremea respectivă: o mamă singură, angajată într-un post de răspundere. Mrs Walker (Maureen O' Hara) lucrează la Macy's, e un soi de manager pentru evenimente speciale, respectată și luată în serios de cei din jur. De altfel, se pare că problema ei e tocmai excesiva seriozitate și incapacitatea de a mai crede în magia vieții. De a crede, în general. Dezamăgită fiind de propria ei poveste, cea a unui soț care a dispărut din peisaj după nașterea copilului, obturîndu-i credința în Prince Charming și în idile, în general. Dar și în orice altă rezolvare miraculoasă a chestiunilor vieții – oricare alta în afara rațiunii și a muncii susținute. Mai grav e că îi transmite această concepție de viață, lipsită de orice atingere a miraculosului, și fiicei ei, Susan. Desigur, tocmai asta e povestea filmului: restabilirea sentimentului miraculosului, a credinței pînă la urmă, prin personajul Santa Claus, alias Kris Kringle (Edmund Gwenn) – o întrupare a transcendentului mai ușor de digerat. Aceleași lucruri, evident, întîmplîndu-se și-n varianta mai nouă a filmului (Les Mayfield, 1994).

Și *Christmas in Connecticut* (Peter Godfery, 1945) e un film feminist pentru epoca lui. Și în care familia e prezentată neconvențional. Elizabeth Lane (Barbara Stanwyck) e un *food critic* avangardist: ea scrie despre feluri de mîncare mimînd că e o fericită soție și mamă, posesoare a unei ferme idilice în Connecticut. Succesul cronicilor ei se datorează acestei imagini, care se dovedește a fi compet falsă: Elizabeth știe doar să scrie, și nu să gătească. Rețetele ei fabuloase sînt asigurate de unchiul Felix (S.Z. Sakall, Carl din *Casablanca).* Și nu posedă nici o fermă, nici un soț și nici un copil, ci locuiește la New York. Cînd proprietarul revistei la care lucrează, Alexander Yardley (Sydney Greenstreet, și el din *Casablanca,* Ferrari), se hotărăște să-i viziteze ferma, împreună cu un erou de război (Dennis Morgan), Elizabeth e nevoită să însceneze o viață de familie. Găsește ferma unui arhitect prieten care și-ar fi dorit să se însoare cu ea, iar pentru postul de bebeluș împrumută, cu rîndul, niște copii de la femeile din împrejurimi. Desigur, pînă la sfîrșitul filmului se îndrăgostește de-adevăratelea de Jeffy Jones, eroul de război, cu care își va întemeia mult rîvnita familie.

În mult mai recentul *Daddy Home 2 (Tata în război cu... tata 2,* Sean Anders, 2017), familia are o cu totul altă reprezentare. Fostul și actualul soț al Sarei (Linda Cardellini), Dusty (Mark Wahlberg) și Brad (Will Ferrel) încearcă să fie „co-tați" pentru Dylan și Megan, copiii lui Dusty cu Sara, acum măritată cu Brad. Pe scurt, tatăl biologic și tatăl vitreg încearcă să-și crească odrasele împreună, în prietenie și armonie. Tatăl biologic e recăsătorit, la rîndul lui, cu Karen (Alesandra Ambrosio), care, la rîndul ei, are o fiică dintr-o altă căsătorie. Dusty e genul musculos și macho, în timp ce Brad e tipul de bărbat (imaginar) pentru care nu masculinitatea e punctul forte, ci pentru care contează înțelegerea, comunicarea și afecțiunea. Primul film din serie se structurează tocmai pe conflictul dintre cele două ipostaze, caricaturizate, ale masculinității, întrupate de cei doi. Dar la finalul lui, Dusty și Brad ajung la o înțelegere și la un anumit soi de creștere în comun a celor doi copii, într-o manieră nonviolentă și nesexistă.

Pînă la urmă, o idee de apreciat și de luat în calcul chiar în realitate (pentru cine poate). Seria nouă e completată de apariția celor doi bunici, dintre care unul are onoarea să fie Mel Gibson (evident, tatăl lui Dusty) – mai macho și mai plin de prejudecăți sexiste decît fiul său, total anti-corect politic. Comicul filmului vine din exacerbarea acestor atitudini, care se opun complet filozofiei de viață a lui Brad, dar și a tatălui acestuia, Don (John Litgow), prezent și el în peisaj. Interesant e că, deși atitudinile macho extreme sînt criticate și satirizate mai direct, cel care dă greș mereu e, de fapt, pacifistul și afectuosul Brad, a cărui lipsă de bărbăție, pînă la urmă, îl face să nu-i reușească aproape nimic altceva decît comunicarea în familie (nu că asta ar fi puțin lucru). Mai grav e că îl crește conform acelorași principii și pe fiul său vitreg, Dylan, care nu reușește să nimerească aproape nici unul dintre popicele de la bowling (cu greu și în cele din urmă – unul) și nu are curajul să sărute o fată decît după revoluționare intervenții.

Și totuși, cel puțin la nivel conceptual, ideologia lui Brad pare a fi una mai bună decît cea a masculinității clasice și conflictuale: ea reușește să stabilească o armonie într-o familie oricum altfel decît „tradițională".

„Pentru mine, filmul nu e o «realizare», ci o formă de exprimare“

– interviu cu actorul Valeriu ANDRIUŢĂ –

S-a născut în Basarabia, a absolvit actorie la Tbilisi și regie de film la București. Vorbește cinci limbi, calitate care i-a adus roluri în filmele lui Cristian Mungiu, Igor Cobileanski, Serghei Loznitsa și Pavel Lunghin. După ce a montat mai multe spectacole de teatru, ***Valeriu Andriuță*** *s-a impus pe scena internațională și ca regizor de film, cu scurtmetrajul* Chers amis.

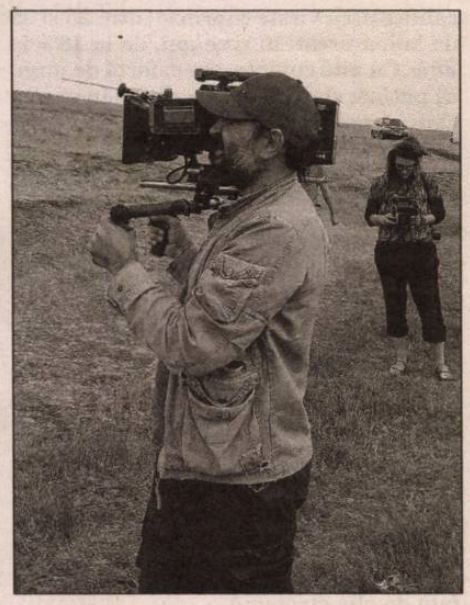

În 1993 ați absolvit cursurile de actorie la Institutul de Teatru și Cinema din Tbilisi. Cum ați ajuns tocmai la Tbilisi?

Cristian Mungiu are un scurtmetraj, *Nici o întîmplare,* în care am jucat alături de Alexandru Repan. În filmul acela găsiți răspunsul. În 1988, la numai douăzeci de ani, eram student în anul doi la Politehnică în Chișinău și proaspăt „demobilizat“ din armata sovietică. Un anunț dintr-un ziar despre admiterea la școala de teatru și film din Tbilisi, cumulat cu amintirea proaspătă a celor doi ani de armată în condiții destul de grele, m-a făcut să-mi revizuiesc alegerea și să-mi încerc norocul la teatru. M-am prezentat la examenele de admitere fără să am la mine vreun act sau măcar o fotografie pentru cererea de înscriere, fără nici o dovadă că am absolvit o școală. M-au crezut pe cuvînt și mi-au admis solicitarea. După ultima probă, viitorul meu profesor, regizorul Nugzar Lordkipanidze, mi-a zis că nu e de ajuns să mă admită, să fac cumva să aduc și niște acte oficiale. Am mers la Politehnică, mi-am retras actele și așa am ajuns student la actorie. Comisia de admitere era acolo pentru a vedea dacă am sau nu talent, puțin le păsa de actele mele.

Ați continuat cu regie de teatru la universitatea bucureșteană. Care au fost diferențele de abordare între cele două școli?

La școala de teatru din Tbilisi, prin tradiție, profesori de actorie puteau fi doar regizorii. Regia mergea mînă în mînă cu actoria. Altfel cum? Prin anul trei de facultate i-am spus profesorului meu că aș vrea să fac regie, mai mult decît actorie. Mă fascina modul cum lucra cu actorul, cum știa să analizeze un text. Cînd a fost să mă întorc la Tbilisi pentru regie, nu se mai putea merge. Începuse războiul civil. Am ales să fac regia la București într-un moment dificil atît din punct de vedere social, dar și pe plan personal. Am dat admiterea la regie de film în '93, trecusem examenul, dar niște „oficiali“ din Republica Moldova au făcut niște jocuri în urma cărora au trimis la studii altă persoană, care, pînă la urmă, a dispărut undeva în neant. Am decis în ultimul moment să dau la regie de teatru la București.

Sînt diferențe majore, începînd cu examenul de admitere și terminînd cu sistemul de abordare în pregătirea viitorului actor. În primul rînd, cum am mai spus, profesorii de actorie erau exclusiv regizori. Actorii erau invitați să țină un curs de cîteva săptămîni și eram opt studenți la un singur profesor care nu a lipsit o zi în toți anii de studii. Fiecare era privit ca o individualitate, un viitor artist, se lucra mult individual, după un program personalizat în funcție de fiecare student. Am început să scriu o carte despre experiența mea la Tbilisi, unde exemplific mai pe îndelete.

Sînteți poliglot. Ați interpretat roluri în teatru și film în română, rusă, georgiană, engleză și japoneză. Cum reușiți turul de forță să treceți nu numai de la un rol la altul, ci și de la o limbă la alta?

Poliglot e mult spus. Mi-ar plăcea să cunosc și mai multe. Pînă la urmă, limba nu are de ce să fie un obstacol pentru un actor. Rusa am învățat-o în copilărie, româna literară, inclusiv gramatica, am învățat-o singur, fără profesor, la fel și engleza. Cunosc trei alfabete, începusem să studiez chiar și japoneza, pe care am abandonat-o pe drum. De exemplu, rusa mă ajută să traduc texte, piese de teatru, să citesc literatură de specialitate. Cum aș putea să vă explic în cuvinte plăcerea de a-i citi pe Cehov sau Dostoievski în original? Cînd îți sînt aproape mai multe culturi, atunci ai acces și la o plajă mai largă de sensuri și semnificații.

Ce personaje interpretate pînă cum vă rămîn aproape și cu ce regizori v-a plăcut să lucrați?

Cel mai mult țin la cele cîteva personaje interpretate acum mulți ani în teatru. Personajul în teatru îi intră actorului sub piele și rămîne să trăiască cu el pentru totdeauna. În film e un pic altfel. Unele producții de film, din lipsă de bani, nu-ți pot crea condiții să te pregătești temeinic pentru un rol, important e să știi textul. Văd filme cu aceiași actori pe care, dacă i-aș amesteca la masa de montaj, ar funcționa oricum. Neavînd timp pentru pregătire, actorul devine un simplu purtător de text și nicidecum un creator al unui personaj, se cam joacă pe sine. La personajul preotului din *După dealuri* am lucrat opt luni și încă aproape trei la filmare. Chiar să vreau să-l uit și nu mai pot. E unul din puținele roluri care m-au copleșit, ca un fel de dragoste pe care n-o mai uiți niciodată. La fel a fost și cu rolul Simion din filmul lui Florin Șerban. Am avut șansa să lucrez cu el și să descopăr un regizor extraordinar, care mizează pe actor și pe lucrul cu actorul.

Cristian Mungiu v-a distribuit în filmul său de absolvire, Mîna lui Paulișta. *Ați jucat apoi în aproape toate producțiile lui. Care e povestea întîlnirii cu Cristian Mungiu?*

A trebuit să ne întîlnim și asta s-a și întîmplat. Nu putea fi altcineva în locul meu, așa cum nici eu nu am fost în locul altora. E o prietenie fără obligații, fără supărări, vin să joc cînd mă cheamă și e îmbucurător cînd un coleg, cu care ai făcut niște filme, nu te uită chiar și pentru un rol mai mic.

Ați făcut, în sfîrșit, după douăzeci de ani, pasul de la actorie la regie de film. De ce ați așteptat atîta și care a fost impulsul decisiv?

Am vrut să fac film dintotdeauna, dinainte de a da la teatru. La 16 ani am venit la Chișinău, am mers la Comitetul pentru Cinematografie aflînd că au o bursă pentru Leningrad, la vestitul institut LIKI, care pregătea directori de imagine și ingineri de sunet. Eu mi-am dorit să dau la imagine. M-au trimis la o adresă să depun dosarul. Necunoscînd orașul, m-am rătăcit. Au urmat mai apoi și alte încercări de a da la film, am și luat admiterea, cum v-am mai spus, dar ceva parcă nu mă lăsa să ajung student la film. Poate că e mai bine așa, fără acea școală clasică. Așa am început să fac filme, cu resurse proprii, cu ajutorul prietenilor, cu susținerea CNC Moldova.

Ca regizor de film, ați debutat cu un scurtmetraj cehovian care se petrece într-o cancelarie de școală din Moldova. Chers amis *e un film independent cu o poveste amuzantă, cu umor basarabean. Ce a stat la baza scenariului?*

Povestea filmului *Chers amis* e interesantă. Scenariul l-am scris în noaptea de Crăciun, în anul 2012, dintr-o suflare. Cristian Mungiu a fost cel care m-a susținut cu producția, cu condiția să filmăm în București cu actori originari din Basarabia. Așa m-am reîntîlnit cu Vitalie Bichir, Liurca Mariana, Vitalie Bantaș, Ion Grosu, Ecaterina Ladin, Viorica Vodă. Toți au făcut niște roluri pe măsura talentului lor. Apoi filmul s-a pierdut la cîteva luni după ce l-am filmat și o parte din material a fost găsit abia la sfîrșitul lui 2016.

Lucrați la încă două scurtmetraje la care semnați scenariul și regia. În ce stadiu sînt?

La unul dintre ele, cu care am cîștigat finanțare la concursul de scenarii la CNC Moldova, am terminat procesul de colorizare. Lucrez acum la sunet și în curînd sper că va fi gata. Se numește *Salix caprea* și este al doilea dintr-un triptic despre Moldova, fratele mai mic al lui *Chers amis.* Urmează al treilea, care acum este în faza de scenariu și pentru care sper să găsesc finanțare ca să-l pot alipi celorlalte două.

Una dintre actrițe este Cristina Flutur, cu care ați jucat în După dealuri; *cum alegeți actorii?*

Am filmat scurtmetrajul *Salix caprea* în Republica Moldova, așa că am ales actori de acolo. Îmi sînt foarte dragi și mă bucur mult că i-am descoperit pe Corina Butnaru, Ion Banaru, Tudor Andron. Din București l-am luat pe Vitalie Bantaș, profesorul de educație fizică din *Chers amis.* Cu Cristina Flutur am lucrat la alt proiect, la scurtmetrajul *Cu unul mai mult,* pe care l-am filmat în iarnă, în regim independent. Am avut ocazia să filmez cu actori extraordinari, i-aș aminti și pe Iulia Lumînare, Andrei Ciopec și Claudiu Trandafir, și le mulțumesc din suflet pentru efortul depus și pentru deschiderea lor.

Aveți deja o carieră internațională. Vă mai încearcă emoții cînd vă sună un regizor străin să vă propună un rol?

Eu nu am tins absolut niciodată să-mi construiesc o carieră, de nici un fel. În copilărie eram copleșit doar de magia filmului și sper, cît mai pot, să rămîn tot acolo. Am auzit pe cineva, după ce a făcut un scurtmetraj, spunînd că „s-a realizat“. Nici măcar nu vreau să înțeleg un asemenea pragmatism meschin. Pentru mine, filmul nu e o „realizare“, ci o formă de exprimare. Așa cum am rămas șocat, tot atît de puternică a fost pentru mine, dar cu semnificație exact opusă, declarația lui Béla Tarr, că nu va mai face film și nu pentru că s-a realizat, ci probabil pentru că a atins un nivel de înțelegere pe care nu are cum să îl transmită prin film. Un fel de emoție mă încearcă chiar și atunci cînd mă sună un regizor pe care îl cunosc, cu atît mai mult unul străin. Este emoția întîlnirii cu un nou personaj. Important este ca de fiecare rol nou să te apropii cu respect și evlavie.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

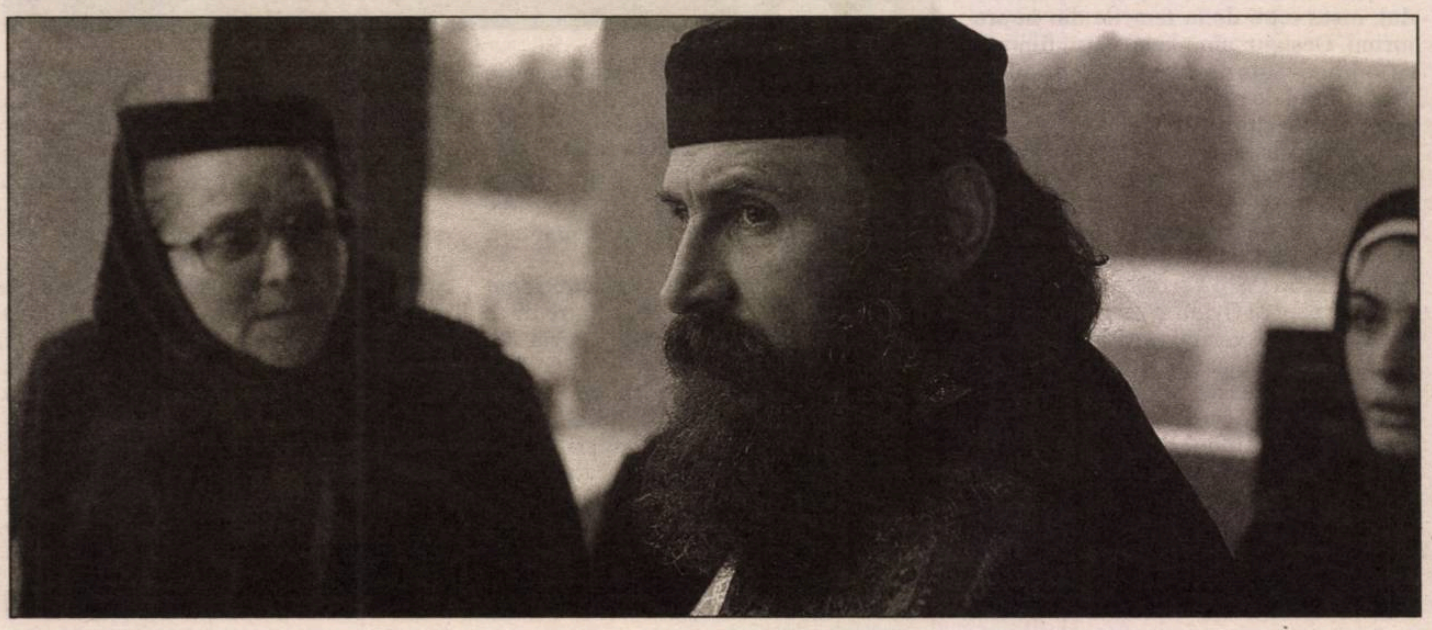

Radu Sergiu RUBA

Voiaje Trans-Europe Express

– ficțiunile Elenei Dumitrescu-Nentwig –

Lansarea volumului Naufragiații din Brăila *la ICR, în prezența autoarei*

Un pui de țigan dintr-un sat din Vrancea, dibuit de bunicul său, bulibașa baștinei, că are alesul dar al muzicii, e sprijinit, la porunca voievodului, prin toate mijloacele obștii să facă școală ca să ajungă un artist adevărat. Bunicul sesizează că lăutăria stă pe o treaptă prea joasă pentru înzestrarea nepotului, drept care alți puradei sînt puși să ciordească destul pentru ca școlile de artă moldo-valahe și Conservatorul de la Viena să poată fi urmate. Dincolo de academia de muzică vieneză, nimeni nu-și mai bate capul cu încapsularea etno-pigmentară a talentatului violonist Cornel Budală. Se căsătorește cu o frumoasă olandeză, calcă cu succes pe toate marile scene ale Europei, se stabilește la Hamburg, i se naște o fetiță, i se propun contracte dintre cele mai onorante.

Numai că... (Cehov atrage atenția că, dacă sub pana unui scriitor aparé acest buclucaș „numai că", cursul povestirii trebuie să devieze amarnic), numai că soarta omului nu se află doar în mîna sa și a societății de context, ci și în ghearele genelor sale. Bulibașa din satul Liești îl sună pe Cornel și-l roagă de toți zeii să vină pînă la vatră pentru niscai taine de-ale lor. Euroartistul nu rezistă apelului de reverberație cromozomială și se-ntoarce. Dă de un palat pagodimorf al verilor lui și de un bordei în fundul curții unde trăia bunicul, modest și disprețuitor față cu noua bogăție. Îi cere lui Cornel un hatîr trăgînd pe struna năucitoare a inimii: are un alt nepot la care ține mult, pe Romică, e prin pușcărie în Franța, n-ar vrea el, marele violonist, să se intereseze de vărul său?... Cornel Budală cedează ispitei, se zbătea în el un palpit de imemorială aromă, *the call of the wild* pesemne, nu-i mai văzuse de mult pe ai lui, nostalgia lucra, așa că pleacă în Franța și nimerește într-un loc unde poliția dezafecta o tabără clandestină. Jurnaliștii se aliniau și atîrnau și ei, ghirlandă festivă asupra jur împrejurului. Oprit cu mașina la o oarecare distanță, Cornel simte o mînuță exersată de puști la buzunarul lui, scapă o întrebare în română, e auzit, e mirosit ca rom de România, șatra sare asupra salvatorului, jurnaliștii tot asupra lui, e dat de gol, ziarele urlă, deconspiră, înșiră și deșiră, se răcoresc și respiră.

Întors acasă, ia-ți, Cornele, soția de unde nu-i, confruntă-te cu rasismul vestic intratabil, camuflat sub acuza „M-ai mințit!". Constată apoi, artistule, că ți-a fost luat și copilul și că ești singur într-o casă uriașă și rece. Presa îl demască, îi dă înainte cu presupunerile, reporterii îl asaltează cu microfoanele căscate încă din redacție, paparazzii scapără din lumini, tabloidele flutură trucuri cu un Budală scripcar printre coviltire, șișuri, vrăjitoare, ceaune și căldări, contractele cad unul după altul. Nici un mesaj nu are culoare rasistă, dar toate mascheză, mai mult sau mai puțin voit, un brun de cămașă inconfundabilă. Nu trece mult și Romică este eliberat, aude de isprava unui instrumentist faimos care parcă i-ar fi neam, știe ceva de el, nu are de unde să-l ia, drept care se întoarce la Liești, bunicul refuză să-i dea adresa lui Cornel, dar Romică, nu atît ucigaș, cît schingiuitor, nu glumă, îi taie bătrînului urechile. Terorizat, acesta dă taina în vileag și, în scurt timp, Romică e cu cuțitul la gîtul vărului din Hamburg. Are loc o luptă, doamna, încă nu devenise fostă soție, se afla în casă, aruncă cu o statuie de bronz, familia scapă ca prin minune. Poliția vine și dă drumul, nu investigaților, ci sacrei birocrații: formulare peste formulare. Pînă nu se umplu hîrtiile, pe teren nu se întreprinde nimic, atentatorii – sînt doi – fug și se ascund.

Romică, nu atît ucigaș, cît schingiuitor, îi taie bătrînului urechile.

Thriller-ul continuă cu alți țigani, cu alți polițiști. Subconștientul pozitiv al olandezei se manifestă și el cu pîlpîiri slabe de morală cavalerească de paternitate vest-creștină, dar neresimțită de ea ca atare. Reface la temperatură mai joasă povestea comună, își dă seama că iubirea lor a fost dincolo de orice posibilă prejudecată, familia se reunește, dar nu scapă de Romică și ai lui.

Această poveste poate fi citită integral în romanul *Noi, rromii și restul lumii* de Elena Dumitrescu-Nentwig, publicat la Editura Limes în 2015. Autoarea și-a publicat celelalte patru cărți de proză la aceeași editură: romanul *Naufragiații din Brăila* și cartea de povești *De răsfoit* în 2014, volumul de nuvele *Adevărate, imaginate, de întîmplat s-au întîmplat cîndva* (2016) și romanul *Credinciosul meu dușman* (2017).

Un debut la 73 de ani

Prozatoarea, născută la Brăila la 31 martie 1941, este cîntăreață de operă cunoscută în țară sub numele din prima căsătorie, Elena Cărcăleanu. S-a lansat în lume în 1971, la Karlsruhe, cu foarte dificilul rol, de soprană de coloratură, al Privighetorii din opera *Păsările* de Braunfels, pe un libret după comedia omonimă a lui Aristofan. A debutat editorial, deci, în literatură, la 73 de ani, stabilind probabil un record de vîrstă în materie. Pe orice fețe am întoarce lucrurile, nu se poate ca rolurile interpretate, dramatismul pieselor de teatru liric să nu o fi influențat în opțiunea pentru literatură. De fapt, mărturisește că unele proze sînt începute de mult, dar finalizate abia în ultimii ani. Sînt scrise, altă minune, inițial, în germană, limba ei de spontaneitate culturală, abia apoi traduse, de ea însăși, în română. Chiar și poveștile pentru copii le-a redactat mai întîi în nemțește. Este, ca emigrantă între muzică și literatură, o emblematică ilustrare a validității adevărului baudelairian cum că *„Les parfums, les couleurs et les sons se répondent"*. De fapt, însuși numele teatrului liric e alcătuit din două vocabule de mireasmă literară.

Romanul publicat anul acesta, *Credinciosul meu dușman*, scoate din nou la rampă personaje care vîntură lumea. Dar, mai puțin ca în cazul lui Cornel Budală, în cel al tinerei Mary Schor, picarescul este unul amar, determinat de ciocnirea cu sistemul. Nu omul se azvîrle în sîrma ghimpată a bolșevelii de la noi, ci regimul își mînă ghimpii spre om. Victimă a unei teribile agresiuni în adolescență din partea unui securist pe motiv că luase în derîdere carnetul de UTM, Mary Schor din Galați, dintr-o familie de evrei cu tatăl comunist ilegalist, își vede, la 17 ani, drumul în viață blocat: urma să fie trimisă la o școala de corecție pentru fete. Dar fiindcă o anume precocitate și curajul nu-i lipsesc, Mary îl roagă pe un coleg puțin mai mare, deloc arătos, complexat din această cauză, să o ia de soție. Scapă în acest fel de reeducarea recluzionară, dar și de școală ca instituție și, pentru că viața îi place, frumoasă este, cîntăreață talentată de asemenea, pe bărbați nu-i caută neapărat, dar nu-i refuză. Ajunge cu complicitatea unui amant în București, cu ajutorul altuia pe litoral pentru contracte muzicale estivale, iar cu sprijinul unui iubit neamț perforează Cortina de Fier într-o barcă așezată pe capota unui automobil vest-german. Dar acasă, deși comunist ilegalist, tatăl său, care nu se-nghesuise la cazanul cu foloase al regimului, ci rămăsese fidel clasicelor sale utopii, este arestat fiindcă se bătuse pentru dreptatea fiicei sale și pedepsirea altora, e chinuit și moare în temniță. Ba mai mult, e tratat de noii lui colegi de partid bolșevic drept evreu vînzător de țară, trădător, spion etc. În Germania însă, Mary dă cam de aceeași mentalitate: mama iubitului care o exfiltrase, cînd aude că e vorba de o evreică, stă să turbeze și o alungă din casă. Dar tînăra înzestrată pentru muzică face carieră ca soprană de operă. De aici încolo, în mare măsură, destinul personajului seamănă cu cel al autoarei. Mary se recăsătorește cu un bariton german, înfruntă și cu el tot felul de tsunami-uri, însă cei doi rămîn alături. Visul ei este de a-și recupera casa părintească din Galați, ajunsă pe mîna unui nomenclaturist comunist, țipător revopsit. E greu cu procesele, cu actele falsificate, cu traficul de influență, iar în final, ea vinde drepturile litigioase unui interlop care-l scoate definitiv din joc pe delincventul comunist.

Am sintetizat povestea acestor voiaje Trans-Europe Express pentru a se putea sesiza că nu este vorba de simple capricii personale, ci și de profunde chestiuni de citire a celuilalt, de mentalitate, de automatisme de percepție, de înrăiri în odihnitoarea prostie, în violență, în complexe sau în indiferență atitudinală. În forme de conduită ce maschează, de fapt, un subconștient sulfuros, cu borborigme abia trezite, numai bune pentru praful dinamitei.

Elena Dumitrescu-Nentwig locuiește acum la Lisabona, unde scrie proză în germană și în română, iar în portugheză susține *master classes* pentru absolvenții de conservator ce vor să urmeze o carieră de interpreți de operă sau operetă.

Am avut bucuria de a prezenta cel mai recent roman al său la ICR Lisabona, în fața unui numeros public de români și de portughezi liberi și fermecabili. Apoi, am realizat cu Elena un lung interviu din care am aflat că, dintre toate rolurile interpretate, marea ei iubire este Salomé de Richard Strauss, pe un libret după Oscar Wilde, unde personajul intră de la început în scenă și nu mai iese pînă la final, executînd și un *Dans al celor șapte văluri* cu o durată de 14 minute, o capodoperă în care viziunea apuseană se dizolvă în șerpuitoarele armonii orientale. În cărțile sale, o asemenea sensibilitate nu putea decît să încorporeze, aproape imperceptibil, de la un capăt la altul, suspinele Europei profunde.

***Radu Sergiu Ruba** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată: romanul* O vară ce nu mai apune, *Editura Humanitas, 2015.*

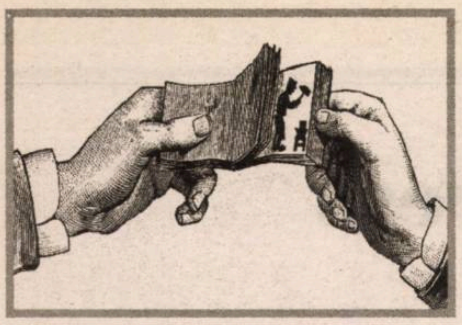

Marius CHIVU

feed**book**

Starman

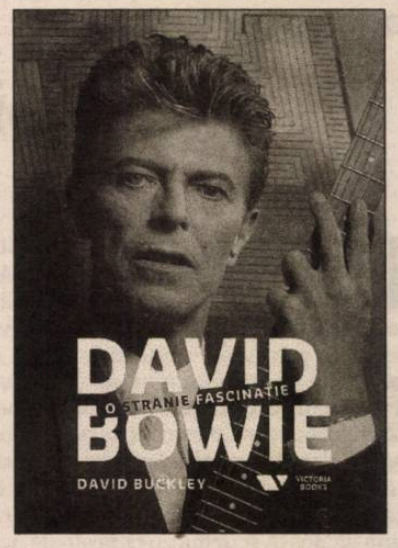

● **David Buckley, *O stranie fascinație*, traducere de Cristina Rusu și Liviu Dascălu, Victoria Books, 2017.**

8 ianuarie 2016. E ziua în care David Bowie împlinește 69 de ani și totodată își lansează și noul album, al 25-lea – titlul Blackstar este însoțit de simbolul unei stele negre –, laolaltă cu single-ul „Lazarus", care începe cu el lungit pe un pat de spital cîntînd versurile *„Look up here, I'm in heaven"* și se sfîrșește cu artistul făcîndu-ne cu mîna înainte de a dispărea într-un dulap întunecat. După două zile, pe 10 ianuarie, Bowie moare, aruncînd planeta într-un interminabil și isteric priveghi în care se amestecă șocul, frustrarea, durerea, dragostea și elogiul. Noul său album e, de fapt, ultimul, iar lumea caută în clipurile și în versurile sale semnele iminente ale sfîrșitului împachetat într-o operă de artă. Pe album nu mai e muzica lui Bowie, ci cîntecul său de lebădă marțiană. E un album-testament/scrisoare de adio, urmat un an mai tîrziu, cînd ar fi împlinit 70 de ani, de EP-ul *No plan,* în chip de mesaj trimis pentru cei încă neconsolați. Se confirmă astfel zvonurile cum că Bowie ne-a lăsat suficientă muzică, deopotrivă veche și nouă, spre a fi lansată postum. Fraza lui David Buckley, autorul biografiei de față, „e trist că fanii lui Bowie vor trebui probabil să aștepte pînă după moartea artistului pentru ca unele materiale să fie lansate", se încarcă acum de o ironie amară. Această biografie, publicată prima dată în 1999 și revăzută în 2012, are un efect straniu întrucît rămîne scrisă la prezent. În cartea asta, Bowie n-a murit, are încă viitor, un viitor imprevizibil și, deci, strălucit. Ceea ce, metaforic vorbind, este adevărat. Doar că lectura cărții, care se oprește la momentul anului 2005 din biografia artistului, îți oferă iluzia consolatoare că încă ești contemporanul lui Bowie. Or, el s-a distanțat în viitor o dată în plus.

O stranie fascinație este o carte despre muzica și viziunea artistică ale lui Bowie și extrem de puțin despre viața lui privată, e despre artist, nu despre om. Biografiul îi păstrează artistului misterul, nu-l trivializează cu fapte private mai mult decît necesar (cum ar fi problemele mentale din familie, anizocoria de care suferea, bisexualitatea inconsecventă, căsătoriile și copiii, teama de a înnebuni sau de a fi împușcat pe scenă, dependența de cocaină din anii '70). David Buckley surprinde foarte bine începuturile lui Bowie („a avut mai multe începuturi neizbutite decît oricare alt superstar din muzica pop", dar „eșecul lui e aproape întotdeauna interesant"), în timp ce explică viziunea lui artistică și afronturile la adresa societății „normale" („Bowie era ciudat și diferit și le-a arătat locuitorilor plictisiți din suburbii cum pot să fie altfel"). Este urmărit îndeaproape traseul lui Bowie, de la prima lui trupă, The Konrads, la ultima, Tin Machine, și impactul pe care l-a avut muzica lui, mereu oscilînd și mixînd genurile (trecerile de la folk, glam și art-rock, prin soul și jazz, la electronic-ambiental și industrial, mergînd de la imprevizibil și experimental la comercial). Analizează look-ul, *outfit*-urile și concertele sale teatrale (colaborările cu designerii Natasha Korniloff și Kansai Yamamoto, coregraful Lindsay Kemp, machiorul Pierre Laroche), citează versuri, vorbește despre *alter ego*-urile lui, de la Ziggy din anii '70 („un arlechin pictat pe față, cu o sexualitate incertă, care cînta despre apocalipse galactice, sinucideri și experimente sexuale", *vezi și fragmentul de mai jos)* la elegantul și inabordabilul White Duke, surprinzînd foarte bine felul în care Bowie a făcut din camuflaj și dezinformare două aspecte centrale ale vieții și artei sale.

Fiind o biografie muzicală, cartea cuprinde nenumărate pasaje dedicate muzicienilor pe care i-a venerat (de la Little Richard, Elvis și Jacques Brel la Frank Zappa, Bryan Ferry, Brian Eno și Kraftwerk), despre cei care l-au copiat, precum și colaborările cu Marc Bolan, John Lennon, Lou Reed, Queen, Chic sau întîlnirile cu Andy Warhol și Freddie Mercury, dar mai ales colaborarea și prietenia cu Iggy Pop, cea mai longevivă dintre toate. Un aspect important abordat de David Buckley este felul în care Bowie își alegea instrumentiștii, astfel că vorbește mult despre relațiile cu producătorul său de cursă lungă Tony Visconti, cu pianistul Mike Garson, cu chitariștii Carlos Alomar, Earl Slick, Adrian Belew, Nile Rodgers ș.a.

Dincolo de muzica propriu-zisă, David Buckley se aventurează rar, dar cînd o face oferă informații extrem de interesante. Menționează pasiunea lui Bowie pentru cărți, nu doar pentru cele ale unor Burroughs și Orwell (după romanul căruia, *1984,* voia să facă un musical), dar și pentru cele SF, de ocultism, ezoterism și numerologie, ozenistică sau culturi orientale, precum și pentru filmele alb-negru (Fritz Lang, Luis Buñuel, Buster Keaton). Cît despre sexualitatea lui Bowie, ne spune că artistul nu s-a travestit niciodată, că pe măsură ce a îmbătrînit, atracția lui pentru persoanele de același sex a scăzut și că bisexualitatea lui a fost „experimentală", dar că a contribuit enorm la deschiderea culturii populare față de artiștii homosexuali.

Deopotrivă extravagant, șocant și rafinat, neconvențional, enigmatic și comercial, cool și alienat, sexy într-un fel transgresiv, Bowie este portretizat de David Buckley într-o frază-cheie drept „starul pop liminal perfect, o ficțiune mediatică a timpurilor noastre, misterios și serios, dar în același timp frivol și insignifiant". Altfel spus, Bowie – straniu și fascinant de la pămînt la Marte și înapoi.

aproape de carte

David BUCKLEY

O stranie fascinație

(fragment)

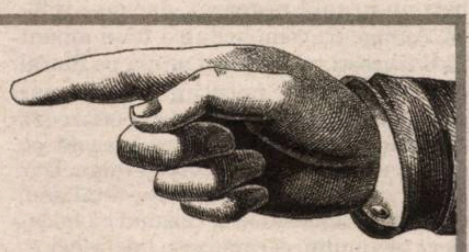

Ziggy Stardust a împrumutat muzicii pop un element din cultura gay, punînd sub semnul întrebării machismul cîntăreților de *cock rock,* precum The Rolling Stones și Led Zeppelin, și a ajutat la demontarea întregului edificiu rock. Între performanțele muzicale ale cîntăreților de *cock rock* și performanțele lor sexuale și atitudinea lor față de sex există o anumită legătură. Erecția lui Hendrix a rămas imortalizată pentru totdeauna sub forma unui model din ipsos. Iggy Pop avea obiceiul să-și arate sexul celor din public. Gestul indecent al lui Jim Morrison, cunoscut sub numele „Miami Dick Flash", i-a atras acestuia arestarea, deși, după cum spune Ray Manzarek, Morrison și-a arătat organele genitale doar pentru cîteva secunde, și numai pentru a-i edifica într-o anumită chestiune pe colegii săi de formație. Chiar și atunci cînd starurile rock nu-și fluturau organele genitale în fața publicului, muzica pe care o cîntau făcea asta în locul lor. Cîntărețul de *cock rock* aspiră mereu către extreme și își satisface poftele animalice. Pentru el, femeile sînt obiecte ale dorinței și abuzului, ce trebuie dominate, manipulate și corupte. La Bowie nu regăsim nimic din aceste constructe ale masculinității. Imaginea lui publică nu e cea a unui bărbat dominator sau agresiv, în sensul tradițional al termenului „masculin".

Poate că, prin prisma tradiției machismului cîntăreților de rock, Ziggy era un adevărat „armăsar", dar însușirea asta a fost pusă în contrast cu o serie de atribute non-macho care au făcut din el mai puțin un supermascul și mai mult un *drag queen* din est care pozează într-un mare preot/preoteasă. Lucrul acesta demonstrează că Bowie era conștient de faptul că vechile religii vestice conțineau elemente legate de travesti. În spectacolele sale, Bowie s-a definit pe el însuși ca un estet, nu un personaj animalic și grosolan, ca un *outsider* cerebral care își interzice să fie stăpînit de trăiri. Corpul lui – era slab, chiar costeliv – era opusul machismului cîntăreților de muzică *cock rock.* Bowie își etala corpul într-un mod aproape exhibiționist, dar a înlocuit exprimarea clișeistă a masculinității cu elemente care trimiteau la homosexualitate. A folosit chitara – o emblemă atît de puternică a supremației masculine – ca pe un simbol falic, dar unul homosexual. Una din cele mai surprinzătoare fotografii din istoria rock-ului, făcută în 1972, îl arată pe Bowie în genunchi, simulînd că face sex oral chitarei lui Mick Ronson.

PUBLICITATE

Mihai G. POPA

Măria Sa... Legea

– importanța supremației normei juridice în societate –

Impunerea propriilor idei și satisfacerea propriilor interese în fața celorlalți într-o societate, fără a se ține seama de regulile comune, conduce la instituirea sistemului arbitrar.

Distincția clară dintre o societate deschisă, liberă și una aflată sub o coordonare arbitrară constă în identificarea în cadrul celei dintîi a existenței netulburate a principiilor de domnie a legii – reprezentată prin celebra sintagmă *Rule of Law*. În acest sens, diriguitorii unei societăți libere sînt ținuți de reguli deslușite și prezentate cu suficient timp înainte, în așa fel încît toți actorii sociali interesați de acest cadru reglementar să poată înțelege care sînt sancțiunile ce se vor aplica în caz de nerespectare a legilor, dar, în același timp, să aibă și posibilitatea să-și programeze și să-și îndeplinească în condiții bune obiectivele din domeniul lor de activitate. În caz contrar, dacă cei ce stabilesc și impun aplicarea regulilor nu oferă predictibilitate membrilor societății, se ajunge în situația unui clivaj între cele două părți, exprimat de imaginea plecării într-o călătorie împreună, dar al cărei scop și punct final nu sînt cunoscute decît de una dintre părți, ceea ce creează frustrare pentru cealaltă parte. Mult mai frustrant este faptul de a se constata în final că, de fapt, nici cel ce conduce expediția nu cunoaște destinația acesteia. Deși cele menționate mai sus par a aborda fapte observate în societatea noastră contemporană, de fapt reprezintă descrierea unor fenomene sociale tratate de către Friedrich A. Hayek în celebra sa lucrare *Drumul către servitute,* apărută în anul 1944. Analizînd situația actuală atît la nivel social, cît și economic, se poate conchide că aceste idei nu sînt cu nimic mai puțin valoroase astăzi față de acum mai bine de 70 de ani.

Necesitatea unui cadru coerent de reguli în viața cetățeanului și a cetății în care acesta conviețuiește reprezintă un element fundamental, fiind o premisă importantă pentru dezvoltarea liberă și sănătoasă a societății. Așteptările firești ale individului constau în asigurarea unui trai sigur, beneficierea de un sistem performant de sănătate și educație, asigurarea ordinii publice etc. Toate aceste beneficii nu pot fi oferite, sau cel puțin civilizația umană nu a identificat alt cadru, decît în forma sistemului social, formă de organizare pe care omul a preferat să o îmbrățișeze în momentul cînd a decis să renunțe la starea sa de libertate originară. Toate acestea au fost realizate de către om prin acceptarea compromisului ce a constat în respectarea unor reguli comune. Însușirea normelor de către individ apare încă din primii ani de viață în sînul familiei, care are rol primordial în educare pe baza unui cadru de reguli prestabilit. Direcțiile acestei sume de norme ce se transmit și trebuie respectate în familie sînt – *ab initio* – concentrate pe ideea de predictibilitate, unde cerințele sînt foarte bine comunicate și stabilite în cadrul familiei, precum și pe valorile morale, unde latura comportamentală a viitorului adult este în mod permanent educată. Totuși, este inutil de precizat că, în același timp, comportamentul părintelui trebuie să fie în concordanță cu valorile pe care le promovează copilului, primul constituind modelul ce trebuie să-l inspire pe cel de-al doilea. Trecînd acum de la nivelul individului la cel al organizației, se observă în mod similar prezența aceluiași proces de asimilare a regulilor aplicabile. În majoritatea companiilor sau altor organizații sînt aplicate o serie de reguli interne ce trebuie respectate alături de legislația generală. Adoptarea legilor interne în cadrul organizațiilor reprezintă un proces de elaborare, aprobare, intrare în vigoare, aplicare și ulterior abrogare similar celui pus în operă de către instituțiile publice. Supremația acestor norme interne elaborate și aplicate în cadrul organizațiilor are efect în mod egal atît asupra angajaților, cît și a organelor de conducere ce au aprobat regulile respective. În acest sens, principiul guvernanței corporative constituie o garanție în privința modului în care se efectuează controlul reciproc în activitatea marilor corporații între organele de conducere, acționari, salariați, clienți, parteneri de afaceri, instituțiile publice și comunitate.

Societatea este guvernată de lege, ci nu prin intermediul unor decizii arbitrare.

Continuînd ideea formării regulilor și a cadrului legislativ, bineînțeles că instituțiile statului sînt cele care au rolul decisiv în crearea cadrului legislativ într-o societate. Astfel, adoptarea actelor normative ar trebui să aibă la bază principiul conform căruia societatea este guvernată de lege, ci nu prin intermediul unor decizii arbitrare ale unor membri din conducerea statală. Revenind la aprecierile lui Friedrich A. Hayek din volumul *Drumul către servitute* din 1944, se observă că, pentru a fi asigurată eficiența principiului *Rule of Law*, acesta ar trebui aplicat fără excepție de la ceea ce reprezintă el ca sumă de reguli în sine. Prin acest mecanism se asigură posibilitatea individului de a prevedea acțiunile statului în sensul în care își poate planifica activitățile sale în cadrul societății, în sensul de a ști în ce măsură este protejat de către stat împotriva acțiunilor altor persoane, dar și dacă se află în situația ca statul să-i oprească anumite acțiuni, demersuri etc. Un alt aspect de reținut în aplicarea principiului supremației legii în societate constă în faptul că oricine obține pe cale legală dreptul de a legifera și aplica ulterior regulile în societate trebuie să respecte acest principiu. Simplul fapt de a obține în mod perfect legitim o poziție de acest fel în cadrul statului, dacă ulterior acest fapt este urmat de un comportament discreționar, nu se garantează în mod automat și respectarea principiului *Rule of Law*. De asemenea, cînd se referă la riscurile nerespectării principiului în sine în lucrarea mai sus menționată, Friedrich A. Hayek precizează că declinul sistemului *Rule of Law* în cadrul unei societăți prin introducerea progresivă de formulări vagi, precum și încurajarea arbitrariului și a incertitudinii în legislație pot avea efecte negative majore, care în anumite situații pot conduce spre totalitarism.

La o succintă evaluare se poate constata că există numeroase societăți la nivel mondial care aplică într-o foarte mică proporție sau nu aplică deloc principiul Rule of Law. Aceste state sînt prezente în majoritate pe continentul african, în Orientul Mijlociu și o parte din Asia, iar lipsa unui cadru legislativ performant și coerent le găsește clasate în statisticile internaționale ca având o dezvoltare economică slabă, cu un ridicat nivel al corupției, și țări în care investițiile străine directe au o pondere neînsemnată. Un alt element caracteristic pentru aceste zone este cel referitor la o protecție scăzută a drepturilor de proprietate intelectuală și un nivel crescut al evaziunii fiscale în contextul în care populațiile respective nu consideră drept rezonabilă obligația de plată a taxelor către administrația statului. Totuși, nu trebuie trecută cu vederea nici situația din ultimii ani a mai multor state din Europa de Est, în care, deși se confruntă cu astfel de probleme la un nivel diferit, cetățenii lor au ales să emigreze masiv în țări din Vest.

Principiul supremației legii ar trebui reiterat. Impunerea legii ca suprem concept în coordonarea activităților într-o societate creează un cadru echilibrat și oferă posibilitatea protejării în mod real a drepturilor și libertăților tuturor actorilor sociali, dar și oportunitatea unei dezvoltări economice durabile. Acest mecanism prezintă importanță pentru orice individ care este parte a unei societăți, fiindcă acesta trebuie să știe că principiul *Rule of Law* statuează faptul că toți membrii societății, inclusiv cei din structurile de conducere ale statului, se supun legilor în vigoare într-o veritabilă *nomocrație* – în gr., *nomos* = lege și *kratos* = putere.

***Mihai G. Popa** este expert în drept corporativ, Director Juridic și de Conformitate al companiei BAYER, Speaker în cadrul conferințelor de dreptul afacerilor. A publicat diverse articole în domeniul eticii și dreptului afacerilor.*

Victor MOROZOV

dilematograf

Western

– după șaptezeci de ani –

● ***Western*** **(SUA, 2017), de Valeska Grisebach.**

Western este primul lungmetraj al Valeskăi Grisebach în unsprezece ani. Produs de Maren Ade, cea care crea senzație anul trecut cu *Toni Erdmann* – radiografie jucăuș-serioasă a păturii corporatiste din București, văzută din perspectiva germanilor expatriați –, *Western* țintește în aceeași direcție. Rezultatul este o meditație sobră asupra raporturilor iscate de ciocnirea dintre societăți radical diferite.

Valeska Grisebach a dat revolverul din westernul tradițional pe trusa cu unelte: filmul urmărește o echipă de muncitori germani care se înhamă la construcția unei hidrocentrale într-o zonă izolată a Bulgariei, la marginea unui cătun uitat de lume. Una dintre mizele filmului este lentoarea narativă, acțiunea avansînd cu maximă precauție, atentă la reacțiile oamenilor care, odată scoși din zona lor de confort, cumpănesc îndelung înainte să treacă la fapte. Raporturile dintre nemți și sătenii bulgari sînt în primă fază ostile, expresie a unui imaginar care, de o parte și de alta, pare că nu s-a clintit din loc; pentru bulgari, germanii revin, în continuare aureolați de faima cotropitorilor colonialiști de altădată. Remarcabilă este scena în care protagonistul Meinhard (Meinhard Neumann, ireproșabil) face o primă incursiune în sat, îmbrăcat cu hainele prăfuite de lucru, iar dezamăgirea bulgarilor este elocventă: se așteptau să vadă un soldat impozant în uniformă. Privirea pe care regizoarea o aruncă asupra trupei de germani nu e (nici ea) chiar binevoitoare. Muncitorii sînt conștienți de faptul că mitul Națiunii de odinioară a supraviețuit, astfel că decid să-l exploateze după bunul plac, prin glume deloc suple: într-o noapte, descind în sat cam uzînd tărăboi – „să știe lumea că ne-am întors, ne-au trebuit șaptezeci de ani".

Modul în care Valeska Grisebach își apropriază acest univers eminamente viril, al bocancilor și buldozerelor, e în perfectă coerență cu mizanscena statică, tihnită, cu viziunea cvasi-documentaristă de care filmul dă dovadă atunci cînd trece în revistă interacțiunile fluctuante dintre cele două tabere. Vorbim, pe de-o parte, de o lume exclusiv masculină, tratată fără complezență, în care raporturile de putere sînt explicite, în care femeia e fantasmă sau pretext pentru glume grobiene și, pe de altă parte, de un *topos* rural etanș, care nu mai are contact cu exteriorul decît prin cei plecați în afară. Meinhard se dovedește cel mai aventuros, seară de seară infiltrîndu-se în viața fragilă, consumată la cîrciuma satului, a locuitorilor. „Duelul" cu Vincent (Reinhardt Wetrek), șeful echipei, se prefigurează subtil, pe măsură ce Meinhard se arată din ce în ce mai atras de lumea satului, imaginată ca o nouă provocare, în detrimentul propriei echipe. Justețea mizanscenei e întărită și de pitorescul imaginii, care surprinde natura virgină (păduri și pîraie cît vezi cu ochii) pe cale de a cădea pradă inovației tehnice.

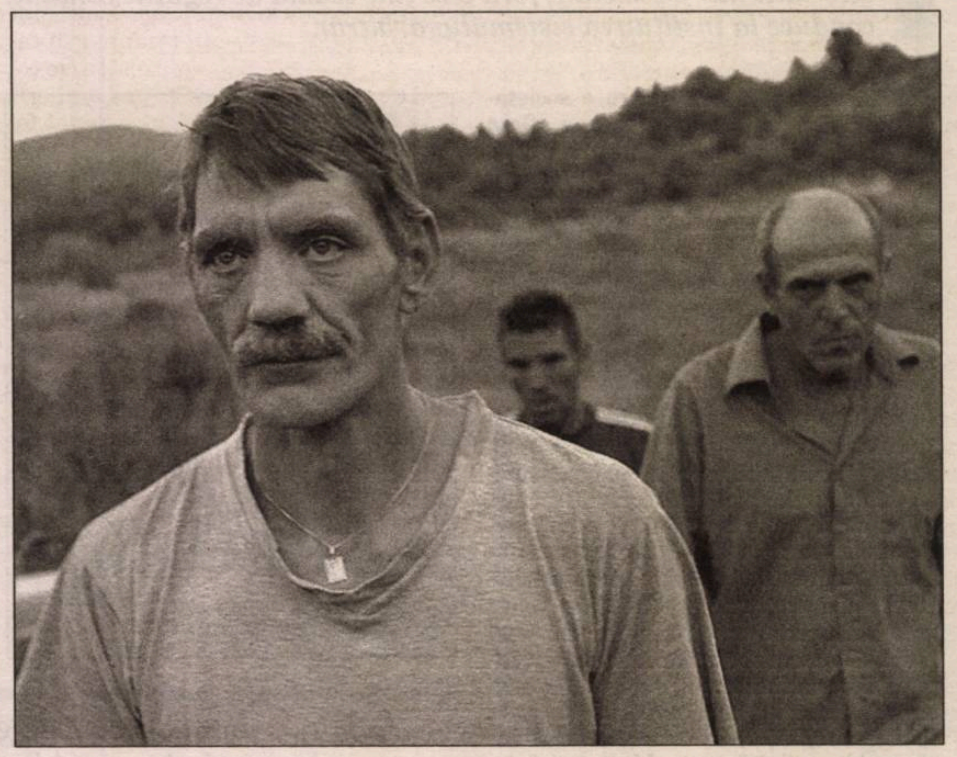

Geneza complicată a filmului poate explica, măcar în parte, ecartul substanțial dintre precedentul film al regizoarei *(Sehnsucht,* 2006) și acesta. *Western* a căpătat contur în urma unui casting îndelungat și a unor reperaje laborioase, bazat fiind pe un scenariu scris gradual, pe măsură ce turnarea avansa. Reușita filmului, care, tematic vorbind, oscilează grațios între tentația necunoscutului și acest *heimweh* indicibil, se datorează mai ales actorilor amatori puși să-și joace, într-un fel sau altul, propriile roluri. Delicatețea cu care Grisebach redă emoția (germanii se ascund în spatele unor expresii faciale impenetrabile, bulgarii au chipurile obosite de viață) evocă și ea un anume talent regizoral. De departe, cele mai izbutite scene sînt cele ale interacțiunilor dintre Meinhard și familiile sătenilor care, în lipsa cuvintelor comune, reușesc totuși să se înțeleagă. Sînt momente tratate fără patos, în care privirea documentară asupra jocului actoricesc naturalist pare să o ia înaintea ficțiunii, iar gestul înaintea limbii.

Filmul evită abil locurile comune de tipul „în Occident e numai lapte și miere", chiar dacă pe parcurs se conturează și o inevitabilă temă a discrepanței sociale. De mai multe ori, neamțul este văzut ca „tipul cu bani", numai bun de păcălit, pe cînd locuitorii cătunului se găsesc în impas. Și, în ciuda eforturilor de integrare ale lui Meinhard, care nu prea se simte legat de casă, decalajul va persista sub forma conflictului dintre două lumi dacă nu ireconciliabile, atunci în tot cazul puțin poroase. Altfel spus, luciditatea este unul dintre atuurile filmului Valeskăi Grisebach – o mostră de cinema solid, perfect ancorat în contemporan.

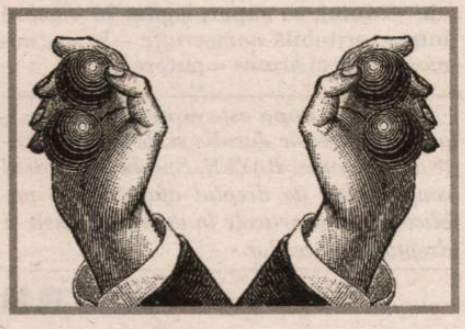

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Autosurghiun

● **Tricky,** ***Ununiform,*** **False Idols, 2017.**

Gloria trip-hop-ului născut în Bristol ține de anii '90 – azi Massive Attack, Portishead și Tricky au relevanța cu care au rămas în spațiul muzicii metal grupuri precum Korn și Limp Bizkit. Apariția celor de la The Knife a sabotat jocul electro-pop și i-a schimbat regulile, dar Tricky se încăpățînează să se prezinte drept un conservator, făcînd apel, pe albumul *Ununiform,* la nostalgie. Piesa aleasă pentru o versiune *cover* e din anii '90, „Doll" – preluare după efemera starletă grunge a epocii, Courtney Love. Piesele promovate în avans sînt o colaborare cu fosta consoartă (și colegă la începutul carierei) Martina Topley-Bird, urmată de o contribuție pe coloana sonoră a *remake*-ului „Ghost in the Shell" – alt fenomen pop al anilor '90. Pe producătorii materialului îi cheamă Levan Avazașvilli și Vasilii Vakulenko (plus Jay Z, pasionat de investiții în *start-up*-uri rusești și înlesnitor al acestei colaborări). Albumul a fost inițiat în Moscova și finalizat la Berlin, cu un sprijin semnificativ din partea unor rapperi culeși de prin spațiul ex-sovietic, cunoscuți după poreclele Scriptonite și Smoky Mo. Pe „Bang Boogie" versurile sînt chiar în rusă, iar în clipul „The Only Way" avem ostentative icoane ortodoxe cu Maica Precistă.

Deci nu vorbim aici doar de nostalgie, ci și de un fel de autosurghiun în spiritul unor Gérard Depardieu ori Steven Seagal cînd au întors spatele show-business-ului occidental căutînd în Est adăpost și inspirație. Unde s-o fi contaminat Tricky cu astfel de sensibilități rămîne un subiect de speculat – probabil relocarea la Berlin are de-a face cu asta (în ciuda fantomei Zidului, legăturile Berlinului cu estul Europei sînt încă strînse, funcționînd ca un portal între două universuri). În interviuri, Tricky se arăta nemulțumit de presiunea jurnaliștilor occidentali care îl somează să se încrunte în fotografii „ca pe vremuri", cînd de fapt acest album a fost conceput dintr-o poftă pentru seninătate. Orice liberal entuziast devine la un moment dat socialist – e un fenomen natural, paralel înaintării în vîrstă și în resemnare. *„I don't know anybody. I eat good food. I go for walks",* e tot ce ne povestește Tricky despre viața sa în Berlin.

Aproape toate piesele albumului beneficiază de cîte un musafir, un mai vechi obicei al artistului. Pe lîngă suspomeniții, ceilalți invitați sînt toți de sex feminin – ingredient esențial în trip-hop-ul de contrast cu care s-a consacrat Tricky, cîndva un lujer avangardist din care s-au desprins numeroase forme moderne de electro-pop. Unele contribuții sînt surprinzătoare – cazul actriței Asia Argento. Majoritatea însă sînt oferite de diverse protejate ale lui Tricky, invitate aici pentru un schimb de servicii și un impuls în carieră: Francesca Belmonte, Terra Lopez, Mina Rose sînt toate nubile lansate după 2010, avînd funcția pur cromatică de a contrasta cu mîrîitul întunecat și basul clarobscur ce formează marca de identitate a artistului. Albumul trimite adesea la vremurile în care Tricky forma un duet destul de persistent cu Martina Topley-Bird, pe care aici o înlocuiește însă cu altcineva pe fiecare piesă (încheind

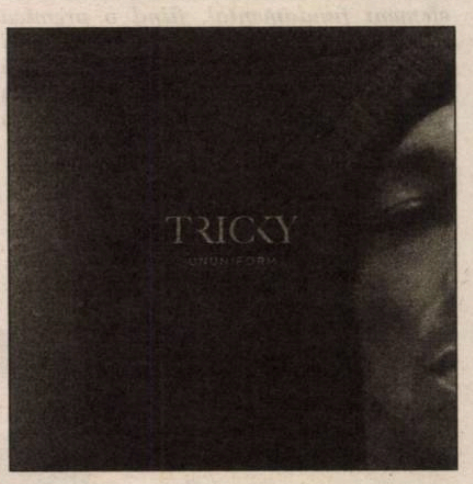

totuși albumul alături de ea).

Admiratorii acelui Tricky incisiv și intimidant al anilor '90 s-ar putea arăta dezamăgiți de ceea ce se aude aici. Însă muzica tăioasă se face astăzi de către o altă generație, și cu precădere în alte genuri. Tricky își mîrîie nostalgiile și îngrijorările față de vîrtejul inechitabil al vieții occidentale, scrutînd perspectiva unei vieți cumpănite, cu sprijinul bogatei rețele de colaboratori. Ceea ce n-a dispărut însă niciodată din muzica sa e ritmul de aparat monitorizînd un pacient în comă.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

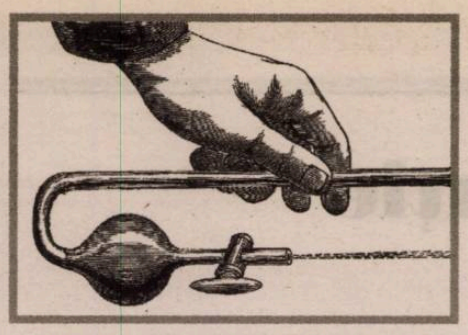

Oana STOICA

rosencrantz & co

Ce de lupi se înconjoară*

● ***Căpcăuni*, text: Yann Verburgh, regie: Eugen Jebeleanu, scenografie: Velica Panduru, muzică: Rémi Billardon, regie tehnică: Nina Tanné. Cu: Radouan Leflahi, Ugo Léonard, Clémence Laboureau, Claire Puygrenier, Yann Verburgh. Compagnie des Ogres, Franța la Platforma Internațională de Teatru București #4.**

„Fiica: Mamă, de ce au schimbat definiția cuvîntului «dragoste» în dicționar? (...) În vechiul dicționar, cuvîntul «dragoste» era definit ca un sentiment de afecțiune între două persoane. (...) Și în noul dicționar, cuvîntul «dragoste» e definit ca un sentiment de afecțiune între un bărbat și o femeie." Acest fragment, care amintește de intenția de modificare a definiției familiei în Constituția României, face parte din piesa de debut a dramaturgului francez Yann Verburgh, *Căpcăuni*, montată de Eugen Jebeleanu în Franța, la Compagnie de Ogres (Compania Căpcăunilor – înființată de regizor și dramaturg, inițial sub numele Compagnie 28). Spectacolul, prezentat în octombrie la ArCuB, în cadrul Platformei Internaționale de Teatru #4 curatoriată de Cristina Modreanu, este o incursiune bine documentată („teatru documentat, nu documentar", precizează Jebeleanu și Verburgh) în legislațiile și mentalitățile homofobe din întreaga lume, prin cazuri reale de agresiune asupra persoanelor LGBT, unele de o cruzime greu suportabilă.

Chiar dacă ura este cultivată la nivel de grup, decizia de a urî este individuală.

Profund inconfortabil, dureros, trezind oroare și revoltă, *Căpcăuni* este un poem vizual performativ – picturalitatea spectacolului se conectează cu lirismul textului – căci scenografa Velica Panduru a imaginat o pădure cețoasă din care se ivesc amenințător creaturi coșmarești, asemănătoare „mascaților" care colindă în preajma Anului Nou în zonele montane din România. „Căpcăunii" sînt aici materializarea unui primitivism care se ascunde în cutele umanității, se coagulează în ură față de tot ce e diferit și se asociază cu radicalismele de tot felul, cu naționalismul și fanatismul religios, pentru a da măsura (eșecului) civilizației actuale. O cortină mătăsoasă ascunde/dezvăluie această pădure (metaforă a mentalității), cu toată sălbăticia ei. Numeroasele cazuri de agresiune, uneori fatală, asupra persoanelor LGBT, motivate de convingeri personale sau de legea locală, alcătuiesc un tablou frisonant al lumii contemporane, căci ceea ce ar fi trebuit să fi rămas în negurile istoriei (discriminare pe motive de orientare sexuală) pare nu doar viu, ci și nemuritor. Descătușarea urii față de categoriile vulnerabile și vulnerabilizate prin împingerea continuă, de către ceilalți actanți publici, la marginea societății – minorități sexuale, etnice, religioase, rasiale – se produce de către agresori individuali, dar și sub forma furiei populare, motivată de un obscurantism drapat în apărarea unor valori umane „amenințate" de cel diferit. Este strategia universală prin care masele sînt ținute sub control: crearea unui dușman comun care amenință ordinea lumii și spre care este deturnată atenția publică pentru a nu fi observate abuzurile puterii. Incidentul din 2013 de la Muzeul Țăranului Român din București, cînd proiecția unui film gay a fost întreruptă de susținători ai Noii Drepte, este și el prezentat în spectacol, la București scena avînd o formă inedită, cu aportul actriței Cristina Drăghici, care a întruchipat, din public, mînia cetățenească față de „distrugătorul" (aici chiar spectacolul în sine) valorilor naționale, pe fondul imnului de stat.

Actorii francezi sînt ei înșiși un spectacol – în mod excepțional, la București a jucat și autorul textului, actorul Yann Verburgh – printr-o teatralitate fin reglată (cu o mențiune specială pentru Clémence Laboureau, surprinzătoare prin cameleonism – Luka al ei este un personaj de colecție – și muzicalitate). Fiecare susține mai multe partituri dramatice, care nu țin cont de gen sau vîrstă, lucru ce decurge din structura fragmentară a textului, dar și din faptul că regizorul a alternat călăii cu victimele, solicitînd actorilor o repoziționare rapidă, fără a accentua/vulgariza diferențele. Este o construcție performativă filigranată, care demonstrează ideea că, chiar dacă ura este cultivată la nivel de grup, decizia de a urî este individuală.

În FNT 2017, un alt spectacol al lui Eugen Jebeleanu, pe un text propriu, *Familii*, produs de Teatrul Național „Radu Stanca" și Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, pornește direct de la propunerea de redefinire a familiei în Constituția României. Trei povești cu familii, fiecare disfuncțională în felul ei, se intersectează în trei capitole cronologice care sînt coregrafiate diferit pentru a fi autonomizate (fiecare capitol are un ritm și o mișcare proprii). Spațiul este creat din jaluzele verticale care ascund/dezvăluie acțiuni și mentalități, dar sînt și suport pentru proiecțiile video. Textul panoramează mai multe subiecte – definirea rolurilor în cadrul cuplului, relațiile între frații vitregi, violența domestică, homofobie – și ridică întrebarea dacă alcătuirea „corectă" (după norma majoritar acceptată) a familiei asigură și funcționalitatea acesteia.

Un alt spectacol semnat de Jebeleanu, *20 noiembrie*, pe textul lui Lars Noren, creat tot la Teatrul Național „Radu Stanca" (și văzut la București în TeenFest – Teatrul Excelsior și FEST(IN) pe Bulevard – Teatrul Nottara), este o monodramă care reconstituie ficțional biografia – contextul social și posibilele motivații – autorului atacului de la Emsdetten, Germania, din 20 noiembrie 2006. Atunci, Sebastian Bosse (18 ani) a deschis focul în fosta sa școală, rănind cîteva persoane, după care s-a sinucis. Lars Noren folosește texte ale lui Bosse din care reiese că a fost umilit de către colegi, iar Jebeleanu încearcă să decripteze mecanismul prin care victima devine agresor – *bullying* la școală, presiuni sociale și familiale (filmulețele de familie cu personajul real sînt reproduse în spectacol – ce determină evoluția diferită a unor persoane care au, cel puțin aparent, același start în viață?) etc. Într-o sală de clasă, în care în bănci stau spectatorii, Bosse, jucat febril de Ali Deac, ne reamintește, mai mult decît ne-am dori, că sistemul de educație este în cădere liberă, iar noi nu reușim să îl oprim.

* Versul este titlul unei poezii de Nicu Vladimir

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Nicolas TRIFON

Revoluție și contrarevoluție migratorie în UE

„Ce naiba caută sirienii ăștia la noi? își spun exasperați bulgarii", ne povestea pe un ton amuzat o cunoștință arhitectă care tocmai se întorsese la Paris din țara sa natală. Nu m-am putut abține să-i întorc vorba: „Dar ce fac milioanele astea de bulgari sau de români aici, în Occident?" „Bine-bine, asta o știm noi aici, unde e democrație", mi-a răspuns interlocutoarea mea, stabilită în Franța după căderea comunismului. Pe moment, părea ușor jenată, ceea ce nu a împiedicat-o să adauge: „De cînd au omorît doi dintre ei, se pare că n-au mai pus piciorul în Bulgaria!"

Desigur, putem șicana reamintind că, atunci cînd cineva mergea la Viena sau la Paris, se spunea pe vremuri, în bulgărește, că se ducea în Europa. Dar reacțiile în Europa Centrală, în țări ca Polonia și Ungaria, vreme îndelungată considerate ca exemple în materie de tranziție democratică, au fost și mai virulente. Cum se face atunci că această venire masivă de refugiați/migranți din Orientul Apropiat și din Africa a declanșat reacții de respingere atît de disproporționate în țările de Est față de ce s-a întîmplat în vestul Bătrînului Continent?

Mai precis, este vorba despre fostele țări comuniste, dat fiind că atitudinea Greciei a fost diferită. Intrigat de acest decalaj, am început să mă întreb dacă nu cumva rasismul ar fi pur și simplu motivul. Totuși, în acest domeniu, nici occidentalii nu stau mai bine.

Iată de ce cărțulia lui Ivan Krastev, bulgar, la fel ca interlocutoarea mea pomenită mai sus, apărută lunile trecute în engleză *(After Europe)* și în franceză *(Destin de l'Europe)* mi-a căzut în mîini la momentul potrivit.

Da, spune în substanță I. Krastev, filozof de formație și editorialist apreciat la *New York Times,* globalizarea a ocazionat o criză migratoare fără precedent: astăzi, oamenii au tendința să compare situația lor cu aceea a locuitorilor țărilor prospere. Conducătorii democrațiilor occidentale greșesc neluînd măsurile care se impun. „În anumite cazuri, ei ar trebui să răspundă cererilor de întărire a frontierelor exterioare" (p. 149). Redactată în 1951, în funcție de refugiații care veneau din estul Europei, convenția privitoare la statutul refugiaților este inaplicabilă în contextul actual (p. 38). În același timp, el nu ezită să se pună în pielea refugiaților/migranților, acești termeni sînt folosiți alternativ în carte. „Pentru acești oropsiți ai vieții, a pune piciorul în Europa este o simplă necesitate" (p. 24). „Ideea de schimbare e sinonimă la ei cu schimbarea de țară, nu de guvern" (p. 45).

Avem de a face cu o veritabilă „revoluție migratorie", insistă autorul, adăugînd imediat: „ca orice revoluție, aceasta conține contrarevoluția sa potențială" (p. 24). Pagubele aduse de o asemenea contrarevoluție sînt considerabile și ridică tot atîtea (dacă nu mai multe) probleme ca și revoluția. Pentru „majoritățile angoasate", criza actuală este „fructul nociv al unei conspirații urzite de comun acord de elitele cu o mentalitate cosmopolită și de imigranți cu o mentalitate tribală" (p. 24). „Ideile liberale fondate pe principiul toleranței, reduse fără ezitare la *political correctness,* sînt azi considerate ostile poporului" (p. 33). În centrul demonstrației lui I. Krastev se află ideea că valurile migratorii au provocat o „renaționalizare a politicii și o renaștere concomitentă a frontierei Est/Vest" (pp. 62-63), poate mai periculoasă decît aceea Nord/Sud. „Criza migratorie a alimentat fricile societăților est-europene, făcînd în același timp să crească în Vest o puternică ostilitate față de Europa de Est, cel puțin în anumite pături ale societății occidentale care fuseseră dintotdeauna favorabile integrării fostelor țări comuniste în UE" (p. 147).

Viziunilor înguste, „tiranizante" (p. 18), care au mare trecere azi în Europa, I. Krastev le opune „universalismul liberal" și „liberalismul constituțional", asociate „patriotismului constituțional" al lui Habermas (p. 110). Simpatia sa pare să se îndrepte mai repede spre elitele meritocratice de la Bruxelles, a căror izolare o deplînge. De capacitatea acestora de a inspira încredere depinde viitorul proiectului european (p. 118, p. 125), scrie el. În dezacord cu cei care văd în migranți un fel de „avangardă virtuală a oropsiților", el reamintește în schimb că „noile mișcări sociale – Indignații, Occupy [Wall Street] sau grupurile care militează contra austerității – au demonstrat că cetățenii pot și știu să reziste" (p. 114). Din păcate, adaugă el, „cultura antiinstituțională a protestatarilor și respingerea oricărei ideologii le condamnă la ineficacitate". În plus, partide precum Syriza și Podemos „asociază prea strîns ideea de democrație cu aceea de suveranitate națională" (p. 116).

Unica notă optimistă care se degajă din carte privește recenta victorie a lui Emmanuel Macron (p. 145). Va contribui acesta la o schimbare efectivă a politicii duse de Bruxelles, așa cum a promis în timpul campaniei prezidențiale? Greu de zis deocamdată.

În mai multe rînduri, I. Krastev deplînge entuziasmul slab manifestat de către cei care sînt *a priori* favorabili cauzei europene pentru eforturile de a contracara riscul de destrămare a Uniunii Europene. „Europenii nu mai visează la nicio utopie îndepărtată" (p. 24); tentativele de a face din Europa, ca și din drepturile omului, un substitut al utopiilor naționale sau internaționale (socialismul) au eșuat (p. 51). Acest eșec, putem adăuga, era totuși previzibil. Europa nu poate fi un obiectiv în sine, ci un cadru – construit pornind de la valori și repere comune statelor care aderă la Uniune – susceptibil să favorizeze realizarea unor obiective stabilite în funcție de aspirațiile societății. Oricît de justificat ar fi pesimismul lui I. Krastev în contextul actual, nu ne putem mulțumi cu diagnosticul lui. Excepțiile nu lipsesc și, oricum, sectoare importante ale societății rămîn atașate „ideilor liberale fondate pe principiul toleranței", iar dorința de a trăi împreună altcum, voința de a schimba colectiv lucrurile, lupta contra nedreptăților continuă să alimenteze proiecte sociale novatoare, inclusiv socialiste, care rămîn utopice atîta timp cît nu găsesc forme de realizare.

Globalizarea a ocazionat o criză migratoare fără precedent.

„Cetățeanul care iese pe stradă să demonstreze vrea o schimbare, dar refuză orice formă de reprezentare politică" (p. 115) notează, dezabuzat, I. Krastev, referindu-se implicit la impasul în care se regăsesc „noile mișcări sociale". Acest impas poate fi însă explicat, cel puțin parțial, pornind tocmai de la situația din țările de Est. Problematica acestora este desigur prezentă în carte. „A trăi sfîrșitul non-violent al unei lumi [comunis-

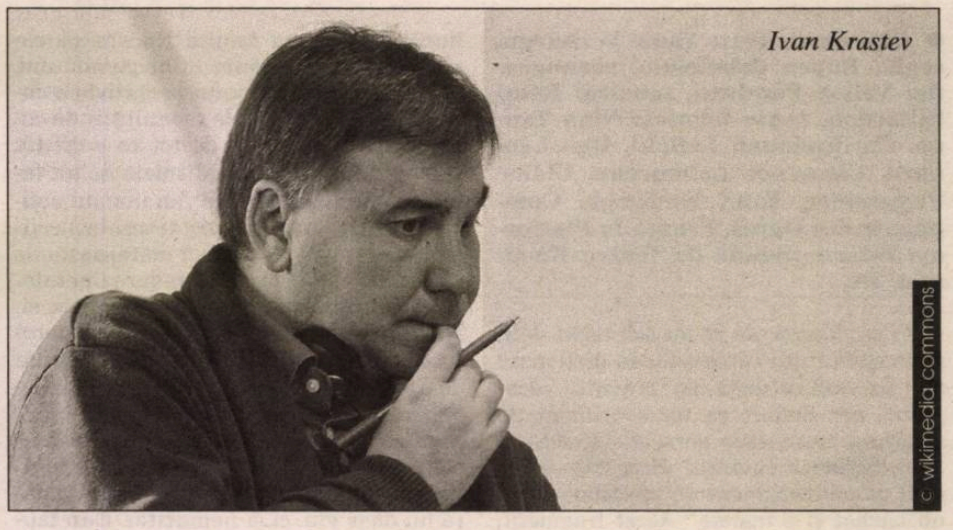

Ivan Krastev

© wikimedia commons

te] pe care o credeam intangibilă a fost o experiență fondatoare pentru generația mea" (p. 21). Conștienți, datorită acestui șoc traumatizant, de fragilitatea oricărei construcții politice, est-europenii pot foarte bine considera dezagregarea UE posibilă și chiar firească, conchide I. Krastev (p. 22). O fi oare un semn de înțelepciune? Poate, însă mai interesante de relevat pentru a înțelege criza actuală mi se par a fi experiențele negative acumulate de-a lungul istoriei recente a fostelor țări comuniste, experiențe ale căror efecte se resimt și în Occident.

Acapararea de către regimurile comuniste a discursului critic și folosirea lui contra celor care denunțau contradicțiile pe care erau întemeiate aceste regimuri și care combăteau nedreptățile perpetuate de acestea a dat naștere la performanțe fără precedent în materie de dominație. Însușindu-și utopia, pretinzînd să o încarneze, ele condamnau orice posibilitate pentru ca „supușii" lor să aibă recurs la utopie. Socialismul real i-a dezarmat în cele din urmă tocmai pe aceia care erau în măsură să afirme un proiect novator, de unde inflația unor noțiuni precum „eliberare", „emancipare", „revoluție", „internaționalism", „socialism". Reacția est-europenilor după implozia comunismului a fost elocventă în această privință: totul devenea posibil pentru ei, or, practic, majoritatea lor s-au dovedit incapabili să întreprindă altceva decît imitarea – din mai nimic și în absența oricărui simț critic – a Occidentului sau mai precis a ideii pe care și-o făceau despre Occident. Inutil de precizat caracterul relativ al adeziunii la valorile fondatoare ale Uniunii Europene de-a lungul acestei perioade. Această dublă experiență negativă a contribuit la regresiunea la care asistăm azi în Europa, unde autoizolarea comodă face casă bună cu un cinism nelimitat. Iliberalismul plebiscitat în unele țări foste comuniste, dar și puseurile conservatoare agresive, uneori fascizante, la care asistăm în Vest, ilustrează foarte bine o situație care pare să se fi instalat pentru o bună bucată de vreme și care ipotechează șansele de supraviețuire a UE. Proiectul socialist, sub diferitele lui forme – excluzînd însă din start acelea afișate de fostele partide unice din țările de Est reconvertite la social-democrație –, pare a fi principala victimă a acestei regresiuni, accelerate cu ocazia „revoluției" migratoare de anul trecut. Dar nu numai el, liberalismul, în accepția anglo-saxonă a cuvîntului, fiind cealaltă victimă colaterală a „contrarevoluției" migratoare. Adepții lui, care pînă acum cîțiva ani păreau să controleze situația, vor reuși oare să dea o altă turnură tendinței actuale? Observațiile lui I. Krastev, care nu se pronunță în nici un moment asupra aspectelor economice ale liberalismului, nu incită la optimism.

Alternativa la cursul actual, antieuropean, retrograd și tot mai puțin liberal în ceea ce privește valorile bazate pe toleranță, va fi mai de grabă liberală sau socialistă sau o combinație a celor două? Liberală în ce sens, socialistă cum? I. Krastev nu se pronunță și trebuie să recunoaștem că argumentele care justifică pesimismul său sînt deseori solide.

Post scriptum. Cît despre eventuala alternativă socialistă, cred că ne găsim în fața unui pericol prea rar evocat, și anume tentația de a recurge la formele etatiste și autoritare care au pervertit proiectul socialist în trecutul apropiat. Contextul actual poate favoriza o asemenea tendință din două motive. *Primo,* cu timpul care s-a scurs de la implozia comunismului de stat încoace, memoria fărădelegilor provocate de acesta se estompează în mod inevitabil. *Secondo,* utilizarea intensivă a acestei memorii de către dreapta „clasică" și de partizanii neoliberalismului pentru a aplica o politică ce a dus la creșterea brutală a inegalităților face din ce în ce mai inaudibilă memoria fărădelegilor din perioada comunistă. O constatăm în Vest, la partidele comuniste, în pierdere de viteză, și la partidele și la mișcările populiste de stînga de factură mai recentă, precum France Insoumise și, parțial, Podemos. O constatăm și în Est, cu anumite curente radicale – desigur minoritare, dar deloc neglijabile, avînd în vedere că ideile de stînga sînt insuficient reprezentate pe eșichierul politic est-european. Anumite poziții luate în România de colaboratorii platformei CriticAtac pot constitui un exemplu în acest sens. Pentru a avea un viitor, proiectul socialist este deci oarecum constrîns să se înnoiască, ținînd cont de propria lui istorie, iar utopia să fie reinventată.

* *L'âge de la régression* este titlul volumului colectiv apărut anul acesta la același editor ca și *Le Destin de l'Europe*, Premier Parallèle, la care a participat și I. Krastev alături de Arjun Appadurai, Robert Misik, Zygmund Bauman, Slavoj Zizek.

***Nicolas Trifon** este istoric. Împreună cu Matei Cazacu, este autorul cărții* Republica Moldova, un stat în căutarea națiunii, *tradusă anul acesta din franceză la editura Cartier.*

Horia BLIDARU

Populismul și democrația

Alegerile din Germania, Austria și Cehia temperează speranța, născută odată cu victoria lui Macron, a stopării ofensivei populist-extremiste în Europa. Din curent marginal, populismul devine o forță de prim-plan. Iluzia postcomunistă a triumfului definitiv al democrației e zguduită de revolta la urne, care amenință să fie mai mult decît o contestare a partidelor tradiționale.

În urmă cu un deceniu și jumătate, Austria era stigmatizată pentru prezența extremei drepte la guvernare. Acum, perspectiva noii coaliții dintre conservatori și extremiști e primită cu resemnare. În UE, populiștii radicali sînt fie la putere, fie tot mai aproape de ea, aplicînd democrațiilor liberale o lovitură fără precedent din anii '30 încoace. Nu sînt în cauză doar noile state membre din Est. Valul a fost amplificat de cea mai veche și de cea mai puternică dintre democrațiile lumii, anul trecut, odată cu votul pentru Brexit și pentru Trump. Și nu sînt afectate doar statele mai puțin dezvoltate, dovadă fiind fragilul echilibru guvernamental din Finlanda, Danemarca și Suedia, dependent de dreapta naționalistă.

Contextul global e, de asemenea, decepționant. Conform unui raport al Freedom House, 67 de țări au cunoscut, anul trecut, un recul în materie de drepturi politice și libertăți civile. Potrivit organizației, 2016 a fost al unsprezecelea an consecutiv de regres democratic în lume. Societatea deschisă, bazată pe valorile democratice și drepturile omului, e în pericol.

Se întîmplă, așadar, ceva mai grav decît reconfigurarea politică pentru care pledează teoreticienii populismului, în condițiile în care clasicul clivaj stînga – dreapta pare perimat. Într-adevăr, vechile partide se dovedesc, de cel puțin un deceniu încoace, epuizate, anchilozate și depășite de realități tot mai dinamice și mai complexe. Iar cetățenii, copleșiți de dezamăgiri repetate și de senzația de abandon la cheremul turbulențelor istoriei, au dreptul să-și caute propria busolă politică. Din păcate, partidele moderate par incapabile să formuleze răspunsuri la problemele ce domină agenda populară.

Criza economică, valul migrator și atacurile teroriste au generat o dublă insecuritate – socială și fizică. Angoasa e amplificată de fracturile cronicizate, în fața cărora formațiunile tradiționale s-au dovedit neputincioase ori indiferente. Dinainte de Marea Recesiune, detronarea capitalismului industrial în favoarea hipertrofierii sistemului financiar, dezindustrializarea și delocalizările au produs dezechilibre pe care revoluția digitală le amplifică în continuare. Pe fondul excluderii celor mai săraci și al destabilizării clasei medii, criza migratorie a stimulat, în lumea occidentală, senzația de declin și teama pierderii identității în epoca globalizării. Iar neputința statelor de a-și proteja cetățenii în fața barbariei islamiste a pus capac răbdării alegătorilor.

Nici că se putea un sol mai prielnic pentru mișcările populiste, grăbite să rezolve problema ideologică printr-un sincretism așa-zis pragmatic, care ar veni, zice-se, în întîmpinarea cererii fundamentale a cetățeanului: soluții concrete la problemele stringente. Rămîne de văzut, însă, dacă formațiunile antisistem vor trece testul guvernării. Calea spre putere au găsit-o – populismul fiind, potrivit istoricului francez Pascal Ory, „o ideologie de sinteză care permite dreptei radicale să găsească drumul către clasele populare, adoptînd un stil de stînga".

Cît despre social-democrație, rămîne de văzut dacă mai e capabilă să se reinventeze într-o dimensiune post-marxistă, adecvată noii societăți. De cealaltă parte, îngrijorează dificultatea partidelor conservatoare de a rezista tentației compromisului naționalist-populist. Pactizarea austriacă poate deveni un model de succes.

Alternativa democratică nu poate fi decît o nouă generație politică, în stare să le ofere cetățenilor mai mult decît o predică ipocrită despre valori și principii. O generație capabilă să relanseze democrația în acord cu sofisticatul și imprevizibilul secol XXI, prin forțe politice receptive la revendicările populare și preocupate să readucă sfera instituțională în serviciul cetățenilor. Numai așa poate fi recîștigată încrederea acestora în democrația reprezentativă, căreia acum fie îi retrag creditul – prin absenteism, fie îi contestă legitimitatea – prin vot contestatar. Iar revitalizarea democrației e posibilă numai prin redescoperirea beneficiilor participării cetățenilor la viața publică. Altfel, o oligarhie muribundă va ceda locul alteia, de o vigoare sălbatică.

E timpul să ne întoarcem la învățătura antică. Ce este un cetățean? se întreba Aristotel: cetățean e acela care este capabil să guverneze și să fie guvernat.

Populismul ucide democrația, nu o însănătoșește, cum pretind demagogii clipei. Populismul înlocuiește dialogul cu conflictul. Populismul exacerbează resentimentele, în loc să propună soluții. Populismul mizează pe conflict și intoleranță, fiind incapabil să mobilizeze constructiv energiile societății.

Iată de ce e timpul să ne amintim că „democrația nu constă în punerea episodică a unui buletin în urnă, în delegarea de putere aleșilor, pentru ca apoi să fii dezinteresat, să te abții, să taci timp de cinci ani", după cum avertiza, din 1962, fostul luptător din Rezistență și prim-ministru francez Pierre Mendès France. Democrația, sintetiza el, „este acțiunea continuă a cetățeanului".

Valorile sînt fragile atunci cînd promotorii lor sînt slabi și șovăielnici. E timpul ca în fața tribunilor populiști să se ridice purtători puternici ai mesajului democrat. Încă mai e timp.

***Horia Blidariu** este consilier politic la Parlamentul European.*

PUBLICITATE

Alex GHEORGHE

Nu ne interesează datele noastre personale!

Scriu acest articol absolut stupefiat, după ce am privit, pentru prima (și ultima) dată, emisiunea *Recurs la morală*. Aflu că rulează de mult, că are tradiție în cadrul Televiziunii Române. Platoul în care este filmată emisiunea este sala Curții de Apel București, așadar o instanță aflată în funcțiune. În platou se aflau protagoniștii emisiunii: doi oameni în vîrstă, care și-au împărtășit povestea producătorilor și care aveau calitatea de „părți" în pseudoinstanța pusă în scenă, avocatul uneia dintre părți – membru activ al Baroului București – și un reputat notar public tot din București – membru activ în Camera Notărilor Publici, care stătea lîngă directorul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 1. În platou se aflau și cîțiva tineri studenți la diferite facultăți, de la Drept și Automatică, la SNSPA și Istorie. Aceștia interveneau cu opinii în cadrul dezbaterilor, puneau întrebări și luau notițe. În centrul platoului, dar și al atenției, se afla moderatoarea, care întruchipa însăși alegoria dreptului, era Justiția în persoană. Am ascultat atent povestea părților, încercînd să înțeleg motivul atmosferei grave și apăsătoare care se instalase în platou și care reieșea din înfățișarea moderatoarei care biciuia în stînga și-n dreapta cu cuvinte mustrătoare cînd o parte, cînd pe cealaltă, certa, se lansa în comentarii acuzatoare la adresa uneia dintre părți și părtinitoare la adresa alteia. Din cînd în cînd, moderatoarea lua o pauză și își transfera aerul grav către un alt participant la „proces", dîndu-i cuvîntul. Astfel, interveneau studenții, care puneau așa-zise întrebări-cheie, demne de detectivul Colombo, întrebări care aveau menirea să încuie (definitiv) părțile implicate în „cazul" respectiv. Moderatoarea repeta întrebările fixînd părțile, punînd presiune suplimentară pe acei doi oameni bătrîni care păreau că nu înțeleg despre ce se vorbește. Lua cuvîntul notarul public, care oscila între limbajul juridic și limbajul comun, cu care acesta se chinuia să traducă niște fraze oricum prea greoaie. Lua cuvîntul și avocata prezentă în „instanță", cu același limbaj juridic, dar care avea și o relație afectivă cu una dintre părți. Au intrat în scenă doi executori judecătorești, care explicau și ei desfășurarea cazului respectiv. La un moment dat, a luat cuvîntul și directorul instituției publice, care își exprima opinia (tot juridică!) cu privire la cele dezbătute, deși omul nu avea calitatea de jurist în sceneta respectivă. Specializarea n-avea importanță în emisiune, oricine avea o părere o exprima liber.

Sînt jurist de profesie și am încercat să înțeleg pe întreg parcursul emisiunii, fără succes însă, care este speța, despre ce era vorba, care era rolul unora dintre oamenii pomeniți cu nume și prenume, oameni care păreau că au legătură cu părțile și cu actele juridice încheiate de acestea și care nu erau în platou. Au fost prezentate public chiar actele juridice autentificate de notar, în care apăreau numele părților, cu serie și număr de buletin, CNP și adresa de domiciliu actuală a părților implicate (repet, unele dintre acestea nu se aflau în platou!). Pe actele respective, afișate mare pe tot ecranul televizorului, apăreau inclusiv sumele tranzacțiilor efectuate și ștampilele oficiale ale notarului, semnătura acestuia și a părților. Oare li s-a explicat celor doi oameni în vîrstă, care și-au adus actele la televiziune, că vor fi făcute publice toate datele înscrise în acestea și, respectiv, posibilele efecte ale publicării acestora pe post? Oare li s-a cerut consimțămîntul, prealabil emisiunii, pentru ca aceste date personale să fie făcute publice către toată țara? Oamenii menționați cu nume și prenume ca făcînd parte din speța prezentată în emisiunea *Recurs la morală* și-au manifestat oare acordul prealabil difuzării emisiunii pentru a le fi pronunțat numele public la TVR 1? Juriștii din platou, adică avocatul și notarul public, și-au pus oare problema că iau parte la o posibilă încălcare a prevederilor Legii 677/2001 privind prelucrarea datelor cu caracter personal în România? Oare TVR este autorizată la Autoritatea pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal pentru a prelucra public date cu caracter personal ale cetățenilor și a declarat oare scopul concret al acestei prelucrări, potrivit legii?

România este printre singurele țări din UE care înscrie CNP-ul pe pașaport.

Codul numeric personal (CNP), propria imagine și IP-ul calculatorului (în era Internetului) sînt trei dintre cele mai importante date cu caracter personal pe care le deținem, ca să nu spun cele mai importante. Nu are dreptul nici o autoritate de stat să prelucreze aceste date fără un motiv clar exprimat și fără voia noastră, nici o companie publică sau privată nu le poate accesa și nici o persoană fizică nu le poate pretinde fără acordul nostru. Spre exemplu, România este printre singurele țări din UE care înscrie CNP-ul pe pașaport. Motivul pentru care această informație (cu caracter special, așa cum este menționată în legea amintită mai sus) este prelucrată nu este unul plauzibil. Pur și simplu, autoritățile noastre, obsedate să te prezinți cu buletinul la orice ghișeu, obișnuite din comunism să îți cunoască situația, de la CNP la ce mănînci, cu cine și de ce, consideră că toate autoritățile lumii sînt interesate de același lucru. În Olanda spre exemplu, s-au mirat cîțiva colegi de existența CNP-ului pe pașaportul meu, atenționîndu-mă că „sînt tot felul de instituții care cer să se uite în pașaportul tău în străinătate, unele chiar fac copie de pe pașaport, deci cum să îți vadă CNP-ul oricine are nevoie de actul tău de indentitate?!" Pentru ei, a oferi CNP-ul oricui era ceva de neconceput. Noi, însă, oferim CNP-ul, fără nici o altă întrebare, oricui îl cere. În România, CNP-ul face parte din numele nostru, mai avem puțin și-l rostim împreună cu numele mic și cel de familie. În cadrul știrilor TV afișăm fețele oamenilor care trec pe stradă în drumurile lor, chiar pe fondul unor știri negative. Dar indiferent de subiectul știrii, imaginea oamenilor nu poate fi afișată public fără acordul acestora, imaginea fiind o dată cu caracter personal, iar prelucrarea acesteia fiind reglementată de lege. Primim zilnic în inbox-ul e-mail-ului personal zeci de anunțuri publicitare de la tot felul de magazine online cu care nu am avut niciodată contact, ceea ce înseamnă că adresa noastră de e-mail – o importantă dată cu caracter personal – este furată prin mecanisme IT și vîndută ca parte dintr-o bază de date plină cu astfel de adrese de e-mail furate și utilizate apoi ilegal. Iar dacă ați primit SMS-uri publicitare pe telefonul mobil personal, de la companii cu care nu ați intrat niciodată în contact și cărora nu le-ați permis în mod expres să vă acceseze telefonul mobil în scop comercial, ei bine, numărul de telefon personal, la fel ca și adresa de e-mail personală, face parte dintr-o bază de date, vîndută oricui este dispus să o cumpere, fiind apoi utilizată ilegal. La nivel european, se pregătește un regulament unic și avînd caracter obligatoriu pentru statele membre UE, începînd cu luna mai a anului 2018, aplicabil materiei prelucrării datelor cu caracter personal. Fiecare țară membră UE este obligată să adopte acest regulament și să îl aplice negreșit, de la autoritate publică la companie de interes public sau privat. *Este vorba despre General Data Protection Regulation (GDPR) – Regulamentul General cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal.* Țările UE deja au început să se alinieze condițiilor acestui regulament: își transformă business-urile, își revizuiesc termenii și condițiile și își corectează politicile inclusiv în cadrul instituțiilor de stat, își instruiesc oamenii, angajează personal cu normă întreagă care să asigure exclusiv conformitatea reținerii și prelucrării acestor date în instituțiile lor. În România însă, nu ne preocupă subiectul regulilor întocmite de ăia din UE, treaba asta cu datele cu caracter personal fiind niște fineturi care nu prezintă interes. Prin efectul legii, vor prezenta interes din 2018, cu forța!

Îmi asum în totalitate cele afirmate în continuare. Din punct de vedere al reținerii și prelucrării datelor cu caracter personal ale oamenilor în spațiul public, în cadrul emisiunilor televizate, sîntem una dintre cele mai ignorante țări din UE. Din punct de vedere al modalității în care sînt colectate și prelucrate datele cu caracter personal ale oamenilor în cadrul instituțiilor statului, sîntem una dintre cele mai incorecte țări din UE. La nivelul autorității care se ocupă cu protecția prelucrării datelor cu caracter personal în România, sîntem una dintre cele mai înapoiate țări din UE. Din punct de vedere al atenției pe care o acordăm prelucrării datelor noastre cu caracter personal, adică cui le oferim, în ce scop și pentru cît timp, sîntem una dintre cele mai indiferente țări din UE. Îmi doresc sincer să fiu contrazis de statistici sau studii realizate responsabil cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal în România, dar nu cred că subiectul prezintă un interes real pentru societate.

Închei articolul fără să îmi dau seama care a fost morala emisiunii și nu voi ezita să vă împărtășesc și cea mai gravă afirmație a producătorilor emisiunii *Recurs la morală,* respectiv aceea că emisiunea își propune să facă dreptate oamenilor nedreptățiți în instanțele de judecată...

Cristina ȘTEFAN

Respect pentru controlorii RATB

Emiercuri dimineață și mă aflu în stația de autobuz din apropierea primăriei Otopeni, nu foarte departe de aeroport. E destul de frig, iar eu sînt înconjurată de trei controlori RATB, cu vestele pe ei, și, de pe șosea, ne claxonează mai multe dintre mașinile care trec pe lîngă noi. Șoferii își imaginează, probabil, că domnii m-au prins fără bilet, m-au dat jos din autobuz și urmează să mă amendeze.

În mass-media sînt publicate, periodic, materiale despre călători care susțin că au fost agresați de controlori. De cele mai multe ori, oamenii care comentează articolele sînt de partea agresorilor: „De cîte ori trec cu mașina pe lîngă niște controlori, las geamul în jos și huidui ca pe stadion, pentru că merită!“, scrie un blogger. Apar, de asemenea, chiar și în ziare de largă circulație, texte cu sfaturi despre ce poți face dacă ai fost prins fără bilet – „Uite ce nu au voie să-ți facă controlorii RATB și ce drepturi ai cînd încerci să trișezi“, titrează, de exemplu, *Libertatea*. Unii bucureșteni consideră că sînt perfect îndreptățiți să circule cu transportul în comun de suprafață fără a plăti. Că traficul din Capitală e infernal, că sîntem pe primul loc din Europa la aglomerație, că nu sînt suficiente autobuze, deși Primăria susține de peste un an că va rezolva situația, asta știm toți. Iar dacă administrația orașului nu ia măsuri pentru a rezolva problemele, atunci eu de ce să dau bani ca să stau în înghesuială? – aceasta e, probabil, mentalitatea blatiștilor. „E atît de simplu să nu plătesc bilet și să mă doară la bască de asta. Și nu, nu e un protest. Nu rezolv nimic prin asta. Ei [controlorii – n.n.] în continuare o să ia bani de la mine și o să-i cheltuiască pe prostii. E doar o instituție care își bate joc de mine, ca multe altele. Tot ce pot să fac e să-mi bat și eu joc de ei. Atît cît pot“, scrie într-un text pe site-ul *VICE*.

Să ne întoarcem la cei trei controlori alături de care mă aflu, în stația de la primăria Otopeni. Nu m-au prins fără bilet, doar îmi petrec cîteva ore cu ei ca să văd cum se lucrează, pe liniile 783 și 780, între Piața Presei și aeroport. Unii dintre călătorii din jur trag cu ochiul la noi, curioși. Între cei trei bărbați, eu, minionă, probabil par într-adevăr foarte neajutorată – Marius Părpăuță e foarte înalt, genul pe care ți l-ai alege ca bodyguard, George Nedelcu vorbește repede și se vede că are cea mai multă experiență, iar Valentin Pintilie, cel mai tînăr dintre ei, e și cel mai rezervat. Cam o treime din timpul petrecut cu ei am stat afară, și asta doar pentru că la aeroport am putut sta în sala de așteptare – dacă vă gîndiți că dvs. așteptați 10-15 minute un autobuz (în funcție de linie), controlorii fac asta de mai multe ori într-o zi, indiferent că e caniculă, ploaie sau ger.

„Despre mobilizările noastre nu se vorbește în presă – în august, de exemplu, am împărțit sticle de apă călătorilor, în martie am oferit flori doamnelor“, îmi spune Marius Părpăuță. Cu toate acestea, „controlorii, polițiștii și jandarmii sînt cei mai înjurați în țara asta“, rîde George Nedelcu. De ce se întîmplă asta, totuși? În alte țări, călătorii nu se plîng că trebuie să plătească amendă atunci cînd circulă fără bilet. Încalcă legea, suportă consecințele. Ba chiar și românii, cînd merg în vacanțe în afara țării, se informează dinainte de prețuri și își cumpără bilete. Nu merge să faci blatul într-o țară civilizată, nu? În România, însă, cel puțin în privința transportului de suprafață – căci la metrou e mai greu să intri fără bilet –, facem parte dintr-un cer vicios. Mă uit pe șosea și văd cum majoritatea mașinilor personale au cîte un singur pasager. Transportul în comun bine pus la punct ar ajuta, fără îndoială, la fluidizarea traficului. Asta ar fi responsabilitatea Primăriei. Dar ea vine la pachet și cu responsabilizarea pasagerilor. La noi, sînt încă destui aceia care preferă să circule fără să plătească și apoi își varsă nervii – datorați vremii, traficului, autorităților sau tuturor lucrurilor care merg prost în țară – pe controlori, într-un soi de boicot care nu-și are sensul.

George Nedelcu insistă să nu fac generalizări – sînt și mulți călători de bună-credință. Pe traseul din oraș către aeroportul Otopeni și invers, a ajuns să și cunoască o parte dintre călători, oameni care au abonamente și pe care îi vede foarte des, deja se salută reciproc, și chiar copii de 10-11 ani, care merg la școală cu autobuzul și coboară undeva la piața Victoriei. Sau alții merg des la aeroport, îmi spune Marius Părpăuță, călătoresc mult, văd cum e în afară și vor și ei condiții civilizate. Își dau seama că asta nu se poate atunci cînd o parte dintre pasageri nu plătesc bilet, ba chiar e nedrept față de ei, cei care-și cumpără abonament.

Într-una dintre stații, doi călători se dau jos în grabă imediat ce intră controlorii, aproape să fie prinși de ușile mașinii. În altă stație, un domn preferă să facă semn unui maxitaxi, ca să nu urce în autobuz fără bilet. E și asta o formă de sinceritate, spune George Nedelcu, „știi că n-ai plătit, te dai jos, ca să nu te amendăm, sau preferi să dai 2 lei la maxi.“ Biletele la RATB sînt cele mai ieftine din România – 1 leu și 30 de bani călătoria, 50 de lei un abonament lunar pe toate liniile – sau 25 pentru elevi și studenți, gratuit pentru pensionari. Ca să nu mai vorbim de faptul că, în București, nivelul de trai e cel mai ridicat din țară – ceea ce înseamnă că mulți dintre cei care nu-și iau bilet nu sînt neapărat constrînși financiar, ci aleg să călătorească fraudulos în mod voit, pe principiul că nu are ce să li se întîmple. Raportat la numărul de linii, cei 255 de controlori sînt, în prezent, insuficienți. Și, deși conform legii, controlorul are dreptul de a-ți cere să te legitimezi, scuza invocată cel mai des în evitarea asumării vinovăției e aceea că „n-am buletinul la mine“ – caz în care, însă, se poate cere inclusiv ajutorului Poliției.

> *„În martie am oferit flori doamnelor“, îmi spune Marius Părpăuță.*

La aeroport, la Sosiri, Marius Părpăuță îmi arată un automat de bilete recent instalat – merge 24 din 24, se poate plăti și cu cardul, și cash, întocmai ca la metrou. Primăria vrea să mai instaleze, pînă la sfîrșitul acestui an, asemenea automate și la Piața Romană și Unirii, Piața Sudului, Crîngași și strada Sebastian. Doar că cel de la aeroport, momentan, nu funcționează. În fine, sînt și alte variante. În oraș sînt, în prezent, 226 de puncte de vînzare, alături de posibilitatea de a face plata online pe site-ul regiei, la care se adaugă rețeaua de bancomate BCR și BRD pentru reîncărcarea cardurilor duale și varianta de plată prin trimiterea unui SMS la numărul 7458.

Unii oameni se întreabă dacă n-ar fi mai simplu ca șoferul să verifice la intrarea în mașină dacă pasagerii au bilet. Se pare că nu – căci, conform administrației RATB –, această metodă de plată „este condiționată de urcarea tuturor călătorilor doar pe la ușa din față și coborîrea pe la celelalte uși, și doar în cazul autobuzelor/troleibuzelor, nu și în cazul tramvaielor. Sarcina de bază a conducătorilor de vehicule este siguranța pasagerilor. În condițiile în care urcarea se face pe toate ușile și avînd în vedere gradul de încărcare al vehiculelor în anumite intervale orare, traficul din Capitală, timpii de așteptare măriți generați de blocaje, achiziția titlurilor de călătorie de la șofer este, în acest moment, aproape imposibilă. Vînzarea unui titlu de călătorie necesită un set de echipamente fiscalizate, respectarea unei discipline de casă (primire/predare, gestiune/încasare etc.). Cabina șoferului este separată de restul salonului din fabricație, ceea ce ar impune modificarea interiorului prin eliminarea geamului separator (mai ales în cazul autobuzelor și troleibuzelor).

În plus, mai apar o serie de situații: cum poate gestiona un șofer conflictul cu un călător care nu dorește să plătească și nici să coboare din vehicul? În anumite cazuri, controlorii – care *nu au și sarcina de a conduce vehiculul* – solicită intervenția organelor de ordine, fără a perturba circulația liniei respective. Fiind vorba de siguranța circulației și de drepturile celorlalți călători corecți, nu putem pune în sarcina unui șofer să aibă gestiune, să verifice validarea tuturor pasagerilor, să gestioneze stările de conflict determinate de neplătitori. Pentru că, în plus, va apărea *nemulțumirea călătorilor plătitori*, care trebuie să aștepte pînă la rezolvarea situației respective.“

Unii dintre cei care merg fără bilet își asumă și plătesc amenda, alții se scuză că n-au găsit chioșc deschis, cu toate că au toate aceste variante la dispoziție. „Altcineva ne-a zis că întîi își mănîncă biscuitul, și apoi validează cardul“ – îmi mai spune George Nedelcu. „Sigur, uneori e greu să lucrezi cu omul, dar nici o meserie nu e ușoară, trebuie să pun și eu o pîine pe masă, la fel ca dvs. Ni s-a întîmplat să se coalizeze călătorii împotriva noastră, ceea ce pentru mine e o ciudățenie, pentru că, practic, un neplătitor îl păcălește pe plătitor. Odată, mi s-a întîmplat să mă pomenesc, în stație la Crîngași, cu roșii în cap, de la vreunul din blocurile din apropiere.“ La cursurile de pregătire ale controlorilor, se învață și noțiuni de psihologie și de comportament în societate, pentru a ști cum să gestioneze situațiile conflictuale. „Dar noi avem în vedere și fidelizarea călătorului, nu cum îl prindem, cum îl amendăm. Nu avem un plan de amenzi, cum se zice. Dacă văd în istoric că omul își înnoiește regulat abonamentul, dar azi l-am găsit fără, pentru că a uitat, ce fac? Nu pot să-l amendez, nu? Că atunci se supără, se gîndește că uite, o dată nu am avut bilet și mau amendat, și după aia nu mai plătește deloc.“

Alteori, e important, pur și simplu, să informeze și să îndrume călătorii. George Nedelcu stă la ușa din mijloc și-l urmărește în timp ce întreabă un turist – un bărbat în vîrstă, bine îmbrăcat –, dacă vorbește engleză, franceză sau germană. N-are succes cu nici una dintre limbi, așa că îi arată prin semne că a validat cardul pentru o singură persoană, apasă 2-ul de pe aparat, validează și pentru soția domnului, și îi arată din nou. Povestea se repetă de mai multe ori de-a lungul zilei, cu mai mulți călători străini.

Unul dintre ei, tot un domn în vîrstă, călătorind cu soția, ne cere lămuriri suplimentare și povestește cum, cu o zi înainte, un bărbat i-a spus că n-a validat deloc cardul și i-a cerut să plătească 300 de euro amendă. Bărbatul nu purta vestă, doar se dădea drept controlor, dar turistul n-a știut și a dat banii. Și așa se mai strică și imaginea controlorilor. „În orice caz, noi nu putem să băgăm bani în buzunar fără a declara, adică să luăm șpagă – facem raport de gestiune la intrarea și ieșirea din tură“, spune Marius Părpăuță și-mi arată pe aparat cum se înregistrează, pe numele fiecărui controlor, banii personali pe care-i au la ei, amenzile date, liniile pe care circulă, tot. Practic, și controlorii sînt controlați.

„Oamenii încep totuși să înțeleagă – cu cît transportul e mai civilizat, cu atît trebuie să fim și noi și noi mai responsabili și să achităm. Autobuzul costă, la fel și metroul, și trenul“, mai spune George Nedelcu. Ar fi cazul, deci, să nu ne mai războim cu controlorii. Nu ei sînt vinovații.

Cu ochii-n 3,14

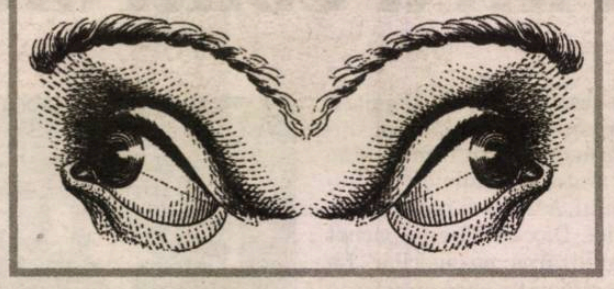

VĂ RUGĂM SĂ ÎNȚELEGEȚI
ÎNJURĂTURILE RĂCORITOARE,
CEVA ÎMI SPUNE
CĂ NU VOR ACTIVA DEFINITIV
PATRIOTISMUL ROTOFEI,
AJUNS LA UȘA DIN MIJLOC

■ Dintre mesajele lipite pe ușile unei policlinici: „Vă rugăm să nu ne agresați“ și un „Vin imediat?“ filozofico-adorabil. (**C. Ș.**)

■ Magazinul online eMag a scos la vînzare un „set cu toate icoanele de care are nevoie o biserică“, adică 82 de icoane pe pînză la prețul de 13.284 lei. Comentariile de pe site m-au ajutat să-mi recapăt încrederea în umanitate, rațiune și umor. Iată cîteva: „Nu cumpărați! De cînd am cumpărat aceste icoane nu mă mai pot odihni. Primesc lumină în fiecare noapte. Cred că sînt dereglate și nu știu exact cînd este Paștele, vă rog să le verificați înainte de livrare. De cînd le am mi se aprind toate lumînările în casă în fiecare noapte, este ceva imposibil. În plus, nu au manual în română, mi-e foarte greu să traduc din chineză, pentru a le putea regla pe oră României“; „Sincer, eu și colegii mei nu ne permiteam să ne cumpărăm fiecare cîte un set, așa că am pus mînă de la mînă și am luat un set. Acum fiecare îl ține cu rîndul cîte o săptămînă. Atunci cînd icoanele sînt la mine, viață mea e complet schimbată. Ca să înțelegeți mai bine vă dau un exemplu: le am săptămîna asta și e soare, cald și frumos afară; e octombrie și sînt 26 de grade, mă duc la sală și mănînc sănătos… Cînd nu le am, sînt slăbit, mănînc numai prostii, de sală nu am chef și afară plouă. M-am hotărît să fac un sacrificiu și o să-mi vînd Mac-ul și iPhoneul ca să le cumpăr pe toate numai pentru mine“; „Am cumpărat acest set prin programul »Prima icoană» și totul îmi merge perfect. Dumnezeu mi-a ajutat atît de mult, încît nici nu trebuie să mă mai duc la muncă: pe data de 15 cardul se alimentează singur.“ (**M. C.**)

■ Am auzit la un post radio că filialele PSD ar fi libere să organizeze „proteste de susținere a guvernului“. E o formulare interesantă. La o adică, poate că și înjurăturile pot fi pentru și contra. În paralel. Statul paralel. (**A. M.**)

■ Mi-e foame. Lîngă patiserie, văd un afiș: „Șaorma răcoritoare“. Trec mai departe. Parcă aș vrea, totuși, ceva mai potrivit cu anotimpul. (**C. Ș.**)

■ De cîteva zile, Bulevardul Magheru arată de parcă cineva și-a întins rufele la uscat: ideea trăsnită aparține Primăriei, care a decis ca anul acesta decorațiile de Crăciun din centrul Capitalei să fie „tradiționale“. Pe scurt, au atîrnat ghirlande cu ii. De fapt, ie-clop-ie. Ceva îmi spune că nu vor activa patriotismul din mine. Din contra. (**S. G.**)

■ A rămas după cum spuneam cu kitul de gaz. Exact atît a durat. De atunci de unde am lăsat povestea, să tot fie vreo lună jumate în urmă, pînă la data scadentă. Și s-a oprit. Nu se mai înverzește la față, nu mai zice nici pîs. A amuțit definitiv. Păcat, abia mă învățasem cu melodia-i piuindă. Cam piperată mumificarea, nu credeți? (**R. M.**)

■ Mersul cu taxiul se poate transforma într-un sport periculos, chiar atunci cînd la volan e un domn de vîrstă spre a treia, rotofei și cu părul alb: cu domnul respectiv era să intrăm în alte mașini ori pietoni de cel puțin trei ori. În timp ce, la radio, Frank Sinatra cînta *„Let's forget about tomorrow!“*. (**I. P.**)

■ În decembrie 2010, *România liberă* publica o știre cu titlul „Porcul a ajuns la minimul istoric“. Acum, după șapte ani bătuți pe muchie, se poate susține contrariul. În felul ei, România progresează. (**M. P.**)

■ Îmi atrage atenția un grup de doamne trecute de 60 de ani, dar și de 80 de kilograme, strînse ciorchine la ușa din mijloc a autobuzului 313, care, în rest, e aproape gol. „Da' fă-ți, fată, loc să cobori!“ „Păi, nu la prima, la a patra!“ „Atunci stai aici, să nu-ți pierzi rîndul!“ (**A. D.**)

SINGURA NEMULȚUMIRE
ESTE CĂ O GEANTĂ TRECE
PE LÎNGĂ TINE, LA UN MOMENT DAT

■ Tot cu icoanele: „Extraordinar! Am cumpărat acest set împreună cu un prieten pentru a le folosi ca *mouse-pad*-uri. Acum cursorul la *mouse* are sfîntul cerc deasupra și bat monștrii la Diablo III dintr-o singură lovitură“; „Am avut pace și armonie din prima clipă în care am instalat acest kit. Singură problemă a fost că a trebuit să plătim instalatorul să monteze robineți cu valve pe icoanele plîngătoare, întrucît am avut inundație. În rest toate bune, le-am conectat la calorifere și avem și căldură, și apa caldă“; „Am achiziționat acest pachet și am reușit să plachez toți pereții din bucătărie cu el. Singura nemulțumire este că am avut cîteva dubluri în set (de exemplu: 3 x Sf. Haralambie cel Nou) și sînt puțin cam gălăgioase cînd plîng“; „Am fost printre primii 1000 de cumpărători și am primit cadou niște rămășițe de moaște. Acum nu mai e nevoie să mă calc pe picioare cu enoriașii. Mulțumesc, eMag!“; „Le-am pus în sufragerie, iar noaptea trecută au început toate să plîngă și mi s-a umflat parchetul. A mai pățit cineva? În rest, sînt foarte OK, se simte o liniște în casă și în bloc, au dispărut zgomotele de bormașini, parcă și vecinii sînt mai buni, mai primitori. Îmi plac cele aurite, mi se asortează cu telefonul“; „Excelent produs. Le-am pus la toate oglinzile de la Logan (retrovizoare și laterale) și acum nu trebuie ITP, nu trebuie cauciucuri de iarnă, tabla nu se mai îndoaie cînd lovesc stîlpișorii din parcare. Recomand“. (**M. C.**)

■ „Inițial, am crezut că banii (o geantă cu 10.000 de euro) erau pentru că ne-am plăcut reciproc, dar a fost doar impresia mea“, a declarat fosta judecătoare Terceanu. Cu atracția în vremea corupției și și mai complicat. Nu poți să fii sigur niciodată de ce ți-a făcut domnul Borcea un cadou nevinovat. (**A. M. S.**)

■ Dacă te întrebi, cînd trece pe lîngă tine, lăsînd în urmă arome aurii, care o fi înțelesul acronimului BBB, află că nu înseamnă „Blonda Brigitte Bardot“, ci (mai prozaic) „Bere Băuturi București“. (**D. S.**)

■ În Franța, Ministerul Sănătății vrea să interzică difuzarea, în filmele de cinema, a secvențelor în care se fumează: o măsură menită să descurajeze acest obicei nesănătos. În curînd, probabil că se vor interzice sau cenzura și următoarele: consumul de dulciuri (zahărul poate provoca obezitate), scenele în care oamenii se sărută (viruși, boli etc.), consumul de alcool, *road-movie*-urile în care apar mașini care nu sînt conforme cu normele Euro 4 (riscurile poluării), scenele statice (pentru că e bine să facem cît mai multă mișcare), scenele de caft (violența vă poate afecta psihic) etc. Probabil că, la un moment dat, cinema-ul va fi arta de a face artă fără să încalci vreo normă. (**M. M.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **720** ■ 7-13 decembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

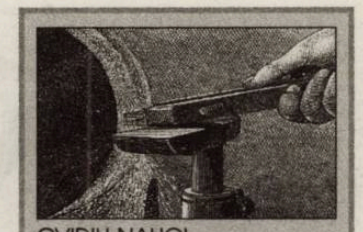

OVIDIU NAHOI
EU şi **UE**
5

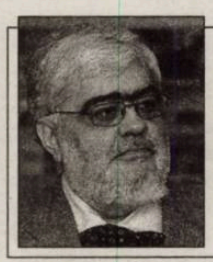

ANDREI PLEŞU

„Nici puţină inteligenţă n-ar strica...“

pagina **3**

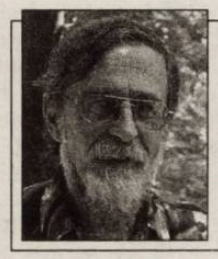

VINTILĂ MIHĂILESCU

„Viktor Erdgolan“

pagina **3**

RUXANDRA MIHĂILĂ

„Cum era de Ziua Regelui“

paginile **20-21**

Referendum

Sau Vocea Patriotului Naţionale?

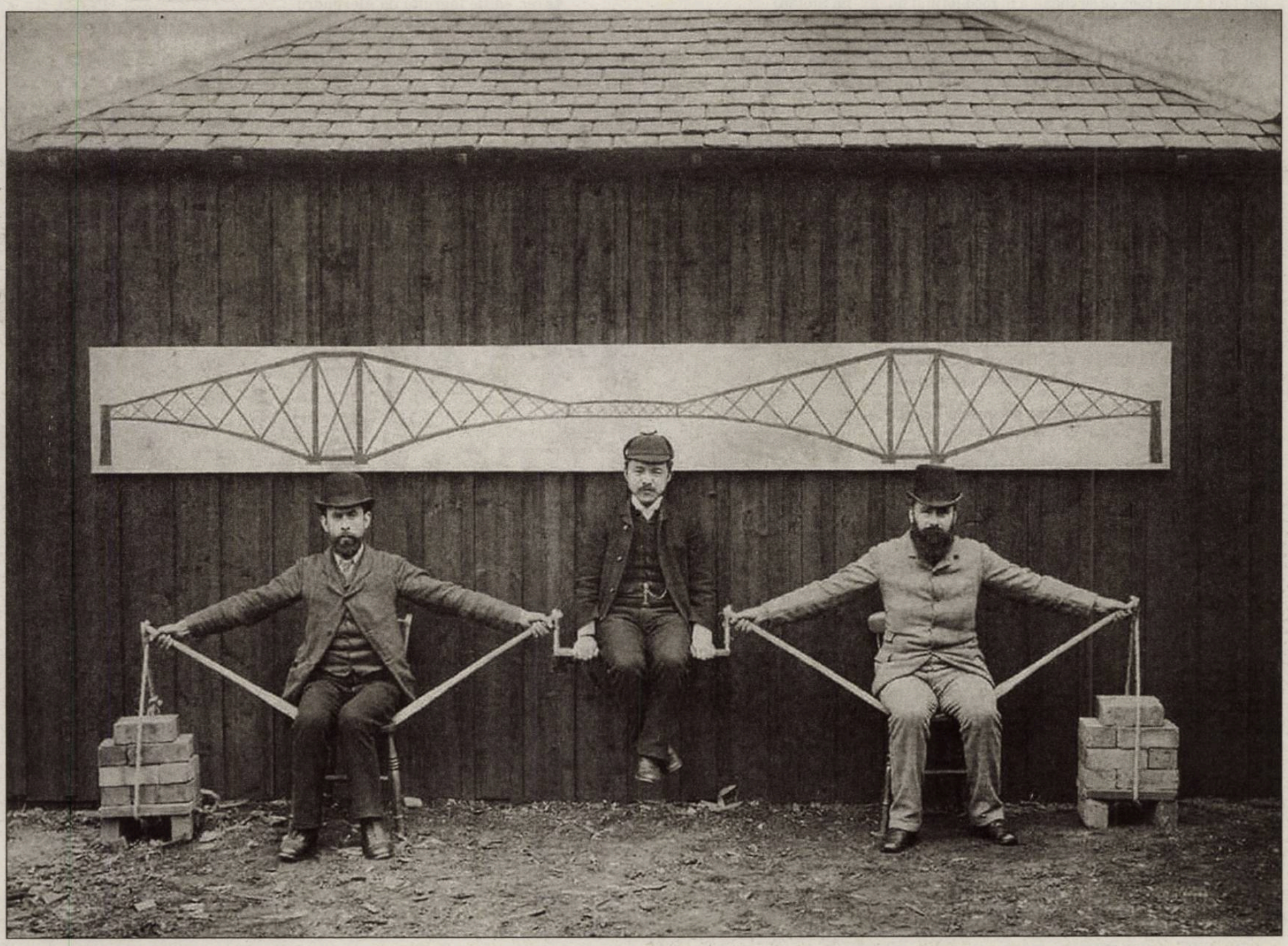

„Referendum. *O propunere legislativă supusă votului popular pentru a învăţa nonsensul opiniei publice.*“

AMBROSE BIERCE

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

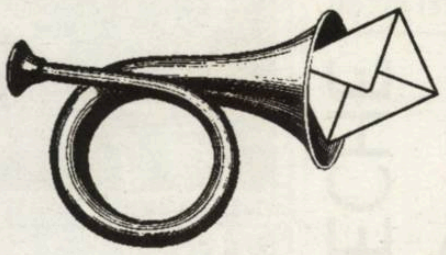

la vremuri noi, dileme vechi

Pavel CÂMPEANU

Ministru de stat

Ca în mai toate limbile, și în română, termenul de ministru îl desemnează pe membrul titular al unui guvern. Regula are și două abateri. Prima, de ordin lexical: în engleză, pe lîngă cea menționată, termenul are și o semnificație sacerdotală. A doua abatere este de ordin politico-administrativ: orice stat are un guvern, dar nu orice guvern este format din miniștri. Membrii primelor guverne bolșevice constituite după revoluția rusă nu purtau titlul de miniștri, ci pe cel, oarecum profetic, de comisari ai poporului. Cu timpul, moștenitorii lui Lenin au renunțat la această extravaganță, nu însă și cei ai lui Lincoln. Căci Statele Unite continuă să nu aibă nici guvern – ci administrație; nici prim-ministru – ci președinte; și nici miniștri – ci secretari de stat. După cum Bucureștiul sugerează posibilitatea ca un stat să aibă un guvern și totuși să nu fie în mod efectiv guvernat, Washingtonul demonstrează posibilitatea contrarie, ca un stat să fie efectiv guvernat fără a avea ceea ce se cheamă în mod formal un guvern. Inspirați întrucîtva de coroana britanică, miniștrii dîmbovițeni vorbesc în numele Guvernului, dar nu guvernează.

Convertind guvernarea în aservire generalizată, dictatura stalinistă din România a păstrat atît instituția formală a guvernului, cît și structurarea acestuia pe ministere și miniștri. Pe atunci, cu cît mai restrînse erau prerogativele guvernului, cu atît mai stufoasă era alcătuirea lui. Pe lîngă primul-ministru și echipa miniștrilor, guvernul mai era dotat cu un număr variabil de prim-viceprim-miniștri și de viceprim-miniștri, la extremitatea opusă mișunînd o puzderie de miniștri adjuncți.

Tranziția a defrișat drastic acest hățiș, nu i-a menținut decît pe prim-ministru și pe miniștri, dar i-a inventat în schimb pe miniștrii de stat, de regulă doi la număr. Nu se știe ce probleme rezolvă acest cuplu, dar se știe în schimb ce probleme suscită. Căci dacă cei doi erau miniștri de stat, de ce erau ceilalți miniștri? Să se fi ascuns aci o intenție de dezetatizare – și deci de privatizare – a guvernelor?

Guvernul Năstase a înlăturat asemenea incertitudini suprimînd funcția de ministru de stat.

(apărut în Dilema, *nr. 413, 26 ianuarie 2001)*

Dilema veche vă propune

■ Pe Netflix se găsește întregul documentar în nouă episoade intitulat *Povestea lui Dumnezeu, cu Morgan Freeman.* Serialul s-a difuzat recent pe National Geographic și unele dintre episoade mai pot fi văzute în reluări, din cînd în cînd, pe îndrăgitul canal TV. Este un excelent prilej de a intra, agreabil, în dificila disciplină a istoriei religiilor. Cei încă neavizați au multe de aflat. Cei mai avizați în domeniu nu vor afla multe noutăți, dar se vor întîlni cu fermecătorul actor, a cărui voce e în stare să liniștească orice stihii și al cărui zîmbet pune totul în cheie agreabilă fără să diminueze cu ceva anvergura colosală a temei. Nu cred că putea fi găsit un om mai potrivit să se plimbe, calm și respectuos, prin toate religiile lumii nervoase în care trăim. Așadar, și pentru unii, și pentru ceilalți, se recomandă vizionarea documentarului. (Sever Voinescu)

■ În perioada 14-17 decembrie, la Cinema „Elvire Popesco", Nordic Film Festival sărbătorește cultura și cinematografia țărilor nordice, cu o selecție de zece lungmetraje, patru documentare și o compilație de scurtmetraje care, spun organizatorii, „îți vor dezgheța inima". (Cristina Ștefan)

■ Duminică se încheie a doua competiție mondială ca importanță (după campionatul mondial) în snooker. E campionatul Regatului Unit, la care participă toată floarea cea vestită a maeștrilor acestui joc. Mă rog, la ora la care scriu, numărul unu mondial – englezul Mark Selby – a fost deja de mult eliminat, la fel și „micul prinț", cum îi spunea cineva – Neil Robertson. Veteranul (deja) John Higgins e totuși încă în cursă, dar joacă cu Yan Bingtao, micul chinez-minune de 17 ani, a cărui evoluție e de urmărit. Și Ronnie O'Sullivan e încă în cărți, iar pentru frumusețea spectacolului e de sperat că va ajunge cît mai departe. Fazele finale sînt de urmărit cu toată răbdarea. (Andrei Manolescu)

■ În caz că n-ați apucat pînă acum să vedeți superbul *Despre trup și suflet,* în regia lui Ildikó Enyedi, mai aveți o șansă vineri, 8 decembrie, la Cinema Muzeul Țăranului, proiecția fiind urmată și de o psihanaliză aparținînd lui Anatol Reghintovschi. (Cristina Ștefan)

■ „Ce ne mai poate salva atunci? Mai există salvare? Niciodată nu-i așa ca să nu fie cumva. Nu știu ce vor face ceilalți. În ce mă privește, mă voi agăța de poveste, povestea nefiind altceva decît un fir prin care primești din trecut putere. Dacă nu vă trece prin cap o idee mai bună, puteți să mă urmați." – *Ghidul sărbătorilor românești,* de Irina Nicolau. Sînt cărți de care ți se face pur și simplu dor. Ca și de oamenii care îți lipsesc. Mai ales de sărbători... (Ruxandra Mihăilă)

■ Volumul omagial *Adrian Enescu 4Ever,* ediție îngrijită de Alexandru Șipa (Editura Tracus Arte), carte dedicată celui mai important compozitor de muzică electronică și de film de la noi, un volum consistent care adună zeci de evocări, interviuri din reviste (inclusiv cel realizat de Paul Breazu și de mine pentru Dosarul dilematic „Muzica electronică în comunism"), convorbiri la radio și televiziune, cronici la albumele mai vechi și mai noi ale compozitorului, precum și fotografii și documente. Este o carte necesară și importantă, pe măsura moștenirii muzicale formidabile rămase de la Adrian Enescu (1948-2016). (Marius Chivu)

■ *Amintiri, vise, reflecții* (Editura Humanitas, traducere de Daniela Ștefănescu, 2017) pentru că n-ai cum să nu-i dai dreptate lui Jung cînd se întreabă: „Deci astăzi, la 83 de ani, am început să povestesc mitul vieții mele. Pot însă doar să fac constatări nemijlocite, pot doar *să spun povești.* Nu se poate pune problema dacă sînt adevărate. Întrebarea este numai: este povestea *mea,* adevărul *meu?*" (Ana Maria Sandu)

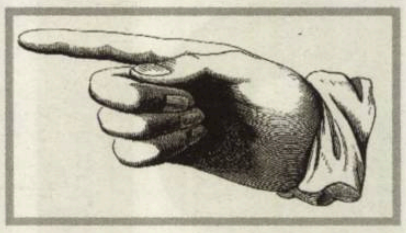

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Meseriile cărții**
- **Stima de sine**
- **Dorințe de Anul Nou**
- ***Best Of***
- **Sărbători ratate**

album dilematic Georgeta Gârjoabă

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Vintilă MIHĂILESCU ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669

Revistă editată de: Adevărul holding

Publicație auditată de: BRAT

Tiraj: 8.500

Tipărit la Tipomedia

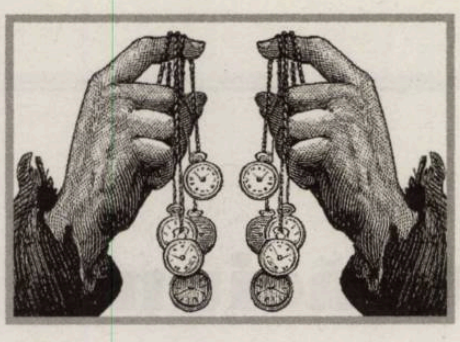

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Nici puțină inteligență n-ar strica...

Să „faci pe deșteptul“ nu e în regulă: ești ori arogant, ori prost. „Să faci pe prostul“ e mai complex: poate fi o strategie de camuflaj, un mod de a ieși basma curată dintr-o capcană. Te prefaci că nu-nțelegi, că nu te-ai prins, că ai fost păcălit, manipulat etc. E drept că, uneori, dacă nu ești atent, dai senzația nu că „faci pe prostul“, ci că ești chiar prost. Fapt e că referința la inteligență și prostie e mult mai puțin prezentă pe scena publică decît ar fi cazul. Sînt preferate injurii groase, cu trimitere mai curînd spre vicii de comportament și de caracter decît spre vicii de gîndire. Orgolios, românul preferă, s-ar zice, să fie taxat drept „corupt“, „hoț“, „canalie“, „lichea“, „mincinos“, „mitocan“ decît să i se pună la îndoială inteligența. Admite că nu-i ies toate pasiențele, că are și el „păcatele“ lui (omenești), că poate fi rău de gură, iute la mînie, ușor de ispitit spre mici sau mari derapaje. Dar să nu-i spui că „nu-i merge mintea“! Românul e „dăștept“! Atît de „dăștept“, încît știe să preschimbe și prostia, dacă e prea evidentă, în virtute: „sînt prost de bun...“, „prost am fost!“ (cu sensul: „m-am lăsat fraierit de cumsecade ce sînt“), „mare prostie am făcut!“ (cînd n-am obținut profitul așteptat, după ce am făcut ceva „bun“).

Și totuși, în tot ce faci, balansul între inteligență și prostie e definitoriu. Poți fi o lichea inteligentă (mai exact, „șmecheră“) sau o lichea perdantă, nătîngă. Poți să furi ca prostul sau ca „băieții deștepți“. Poți fi corupt ca o loază sau ca un mafiot de anvergură. Poți mirosi a canalie de la distanță sau poți să-ți ambalezi manevrele publice în așa fel încît să fii descoperit drept „canalie“ abia în al 12-lea ceas. Asta nu înseamnă că un defect grav devine mai puțin grav sau mai „simpatic“ dacă se asociază cu oarecare inteligență. În nici un caz! Numai că asocierea dintre dejecție și prostie e mai direct ofensatoare, mai grosolană și mai greu de acceptat cînd e „stilul“ cuiva ajuns în rîndurile „elitei“ politice. Prostia harnică, prostia țanțoșă, prostia volubilă, încîntată de sine, e respingătoare și, de fapt, inexplicabilă. Prostia nu e doar *ne-înțelegere*. E și *ne-simțire*. Ce fel de alcătuire lăuntrică trebuie să ai ca să crezi că vei rămîne veșnic în funcție, că nimeni n-o să-ți descopere vreodată malversațiunile, că poți s-o faci lată, acoperit de o imunitate eternă? Cît de prost trebuie să fii ca să-ți ascunzi averile prin pereți și prin cavouri? Sau să-ți trîntești, neînfricat, o vilă hollywoodiană în văzul lumii, fără să-ți treacă prin cap că, la un moment dat, o să fii luat la întrebări? Și cîte altele...

Două exemple din realitatea imediată. Dna primar general (obrăznicuță, drăgălaș-castratoare, cochet-soldățească, viril-partinică) decide să organizeze un tîrg de sărbători în Piața Victoriei, acolo unde, de cel puțin un an, au loc proteste antiguvernamentale. Decizia cu pricina nu se poate pricepe decît în două feluri: A) Dna primar e atît de... candidă, încît n-a făcut nici o asociere între ideea de a organiza feerii zglobii dinaintea Guvernului și posibilitatea unor reacții de protest din partea „rezistenților“. Una-i una, alta-i alta! B) Dna primar a crezut că pune o piedică zdrobitoare (și foarte „'oață“) eventualelor tentative de „acțiuni“ de stradă. Ambele variante dovedesc o radicală inaptitudine de a gîndi politic în mod adecvat și, „cu toată dragostea“, un tristuț acces de stupiditate. Rezultatele s-au văzut.

Alt exemplu: la parada organizată cu ocazia Zilei Naționale asistă, cum e și firesc, președintele țării, alături de foștii președinți (cu excepția, justificată medical, a dlui Ion Iliescu), prim-ministru, foști și actuali miniștri (Apărare, Interne), oficiali de rang înalt (Avocatul Poporului, președintele CCR, procurorul-șef al DNA, șefi de partid etc.). Ostentativ, omul doi în stat (președintele Senatului) nu socotește necesar să fie de față. La fel, omul trei în stat (președintele Camerei Deputaților). De ce? Sînt „certați“ cu Cotroceniul! Și „pedepsesc“ Președinția printr-o absență simbolică. Cei doi domni se comportă, deci, ca și cum ar fi fost invitați la un chef de cartier și trag chiulul pentru că s-au supărat pe patronul restaurantului. E ca și cum ostașul ar spune: „Nu ies la atac! Nu-mi place căpitanul!“ Domniile-lor nu fac nici o deosebire între umorile proprii și un eveniment sărbătoresc, de anvergură istorică. Mari patrioți de vorbe, pun mai presus o antipatie privată, o luptă politică de conjunctură, de rolul public pe care, dată fiind poziția lor în stat, sînt obligați să-l asume. „I-am tras-o lui Iohannis!“ – își vor fi spus ei între ei, făcîndu-și cu ochiul. În realitate, „au tras-o“ țării, românilor și – nici n-or să creadă, nici n-or să-nțeleagă – și-au tras-o lor înșile. Au dovedit, prostește, că, pentru ei, micile calcule de gașcă, țîfna provincială, de funcționar ofuscat, au mai multă greutate decît simbolurile naționale. Puteau fi nobili, dovedind că nu amestecă borcanele, puteau fi abili, demonstrînd că știu să salveze aparențele, pe scurt, puteau fi inteligenți. Dar au preferat, jigniți, să întoarcă spatele țării. De dl Tăriceanu nu mă mir prea mult. Nu mai am nervi să țin evidența la zi a „naivităților“ sale... Dar pe dl Dragnea l-aș fi crezut nițel mai șmecher. Mă rog, nimeni nu e perfect...

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Viktor Erdgolan

– sau calea românească spre iliberalism –

Să nu ne mai învîrtim în jurul cozii: nu mai este vorba nici doar de „legile Justiției“, nici de trecerea taxelor de la angajator la angajat, nu mai este vorba nici măcar de îmbătrînita în rele corupție; România își face și ea intrarea în epoca iliberalismului! Curajos, pe ușa din spate... A intrat „românește“, ca să spun așa, adică s-a furișat „noaptea ca hoții“ și ziua ca băieții de cartier, a semnalizat Constituție, Europa și vot democratic și a luat-o spre autocrație, a început prin a invoca poporul pentru a putea apoi să-l controleze mai bine. Cuțitului i-a preferat otrava, care s-a insinuat treptat, de-abia văzută, pînă cînd, acum, începem să-i simțim efectele. Vorba unui prieten: *Există un singur motiv pentru care îl admir pe Viktor Orbán: a avut curajul să spună exact ceea ce face: democrația a eșuat, este timpul să luăm în mîinile noastre calea iliberalismului*. Viktor Erdgolan al nostru, o combinație veleitară de Orbán și Erdogan, nu a avut nici măcar acest curaj. Față de el, mineriadele lui Iliescu sau manevrele lui Năstase aproape că pălesc, nu pentru că ar fi devenit, brusc, inocente, ci pentru că barem au fost mai transparente și asumate „bărbătește“. Acum, Piața Victoriei nu mai este evacuată ca Piața Universității, ci sînt scoși caii la înaintare, ca mijloc de intimidare (sau se face un frumos tîrg de iarnă, pe post de circ și pîine). Cu un zîmbet cinic, nu mai sîntem considerați nici măcar „dușmani ai poporului“ cu care autoritatea statului trebuie să se lupte coerent și consistent, ci sîntem luați pur și simplu de fraieri. Sîntem cîinii care latră în timp ce ursul trece imperturbabil.

A intrat „românește“ și pentru că a mers pe calea lucrului prost făcut. Îmi repet aici convingerea că prostia doare mai mult decît hoția; la limită, și hoția este o „meserie“, trebuie să te pricepi ca să-ți iasă. Prostia, în schimb, nu cere nici o competență – și se potrivește astfel mai bine unei guvernări care chiar nu are nici o competență, care a fost alcătuită sub strigătul de luptă: *Incompetenți din toată țara, uniți-vă!* Uniți-vă, căci a venit, în sfîrșit, vremea noastră, a celor care am rămas tot timpul de partea cealaltă a ușilor închise, a celor care am cărat o viață întreagă serviete, sperînd și ratînd la mustață promovarea, a vedetelor fără public și a olimpicilor fără competiție! Și s-au unit, căci sprijinindu-se unul pe altul, fiecare dintre guvernanții noștri actuali poate fi cineva; singuri, de capul lor, sînt niște nimeni. Nu se vor trăda deci între ei, paralizați de frica de a fi iarăși scoși din joc. Să te ferească Dumnezeu de solidaritatea piticilor!

Golăneala aceasta iliberalistă are un avantaj: nu știe, nu poate, ezită să tranșeze problema, ceea ce ne acordă tuturor încă o perioadă de respiro, de posibile inițiative. Dar are și un dezavantaj suplimentar: *imprevizibilitatea*. Orbán este de acum previzibil, astfel încît, în schiloditul spațiu de joc rămas, barem știi la ce să te aștepți. La noi, încă nu poți să știi ce se va întîmpla mîine, știi doar la ce poți să te aștepți pentru poimîine. Pentru planurile de viață ale fiecăruia, dar și pentru mediul de afaceri, acest lucru este însă mai rău decît răul. Dar gata, s-a terminat cu joaca! Mișcările următoare încep să devină previzibile. *#Rezist?* Da, știm, ești identificat, ești listat și ne vom ocupa de tine. Mai întîi, îți vom lua vocea: îți bruiem sau închidem contul de Facebook și îți limităm și controlăm spațiul de expresie. Dar acesta este doar începutul: *cer negru deasupra României* – cum ne-a avertizat deja maestrul Șora.

Am un venerabil prieten, o persoană care a făcut pentru România mai mult decît tot neamul cel adormit al actualei guvernări, care m-a luat deoparte zilele trecute ca să mă avertizeze, amical, că pot să mă desolidarizez public de el, căci are impresia că un grup de „români patrioți“ îi pregătesc o „debarcare“ exemplară: *Nu aș vrea să ai de suferit din cauza mea...* – mi-a spus el, cu o voce surîzător tristă. Cine urmează?

Între timp, tot mai mulți „români patrioți“ sînt antrenați pe un model deja cunoscut în culisele Internetului. Un exemplu recent, aparent minor, îl reprezintă scandalul de la ICR Londra, legat de o imagine publicitară cu o „negresă“ purtînd o ie românească. Reacția patrioților români? Iat-o: *IA ROMÂNEASCĂ TREBUIE PURTATĂ NUMAI ȘI NUMAI DE ROMÂNCE CU SÂNGE ROMÂNESC!!! / Ticalosilor, luati-va labele dupa poporyl roman / Ciori? Suntem satuli de ciori. Luati-le si traiti vou cu ele, sa va umple de jeg. Mama voastra de tradatori... aveti napalm? / o sa vina o vreme cand nationalismul si patriotismul o sa renasca in tara asta si voi, lichelelor si tradatorilor de neam si tara o sa fugiti ca sobolanii in flacari...* Și, pentru ca lucrurile să fie clare: *Niggers, this subhuman creatures, don't represent Romania! Traiasca Legiunea si Capitanul!* De fapt, mesajul expoziției era unul cu adevărat patriotic: ia românească, *la blouse roumaine*, cucerește lumea, putem să ne mîndrim cu ea!

De aici și pînă la răspunsurile date de Guvern avertismentelor Departamentului de Stat al SUA și celor venite din Europa nu este decît o diferență de nivel: de la suveranitatea iei la suveranitatea Parlamentului. Iar lucrurile sînt corelate: vocea Guvernului este vocea poporului din mesajele de mai sus: *noi îi reprezentăm pe cei care ne-au votat!* Cum altfel?... Nu toți românii sînt atît de „patrioți“, desigur, dar, bine exploatat, potențialul de frustrare și nesiguranță poate naște oricînd monștri. Și pe asta mizează și Puterea actuală, care ține încă să se înfățișeze ca fiind una „populară“, întemeiată în votul popular – drept care întărîtă „poporul“ împotriva „asupritorilor“: Occidentul, corporațiile, cozile de topor din interior...

Răspunsul nu poate fi deci decît unul singur: *revolta populară*. Nu doar una „civică“, nu doar revendicări sindicale, nu doar greața sau enervarea unora sau altora. *Ați reușit, ne-ați unit!* – se strigă în piață. Dar această „unire“ nu mai poate fi doar una electivă. Îmi pare rău, dar vocea intelectualilor nu a fost și nu va fi niciodată suficientă – și nici empatia individuală a unora sau altora cu această voce nu poate schimba semnificativ datele problemei. Astfel privite lucrurile, deocamdată Puterea este cea care, de fapt, a cîștigat teren: *a reușit, ne-a dezbinat*. Sîntem prea multe Românii pentru o revoltă *populară*...

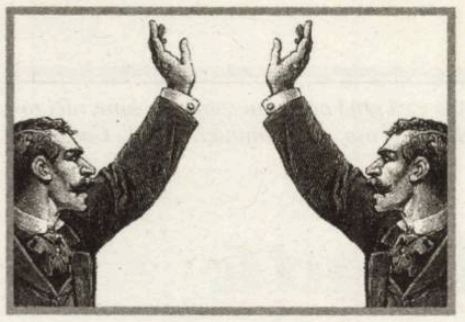

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Poveste de fiecare Crăciun

Oameni care fac posibile sărbători frumoase în ghetou.

Sînt trei puștoaice mici-mici care se joacă în gunoi: Buchi, Zînă și Nicoleta. Se joacă de-a gătitul. E greu de vorbit cu ele, iar Zînă e oricum tot timpul cu capsa pusă, de început să mă întreb dacă e din neam cu mătușa Geta.

Azi nu are nici un chef să vină să vorbească cu mine și nici un gînd să vrea să fie înscrisă la grădiniță. Taică-su e dedicat în întregime drogurilor și maică-sa tocmai a primit o sentință cu suspendare, tot pentru droguri, încercînd să găsească o metodă pentru a-și întreține cei trei copii pe care îi are. Pe primul l-a făcut la 14 ani. Acum are 21.

Bobo e copilul cel mai mare. E clar că e isteț, dar nici el nu vrea la școală. Ne-am împrietenit jucînd fotbal. Faptul că le aduc din cînd în cînd și mîncare, și lucruri de îmbrăcat mă face cumva tolerabil. Un pic țăcănit, dar tolerabil.

Insist să vorbesc cu Zînă. Gîlma de copil ia o piatră și mă amenință că îmi sparge capul. Sînt în ghetou, așa că nu sînt foarte surprins de asta. Zînă e hotărîtă să supraviețuiască și zona este una dintre cele mai periculoase din București. Tocmai l-am văzut pe unul dintre mulții drogați din zonă în sevraj, alergînd și țipînd desculț și pe jumătate gol pe aleea plină de seringi folosite.

Mă înjură și Bobo, și Moșu, prietenul lui. Pisică, Pavel, Găbițu și Ana se hlizesc pe lîngă ei. Vorbesc cu bunica lui Bobo și o conving să-l înscrie la școală. Alberto se ia la bătaie cu Totonel, îi despart cu greu și îl duc pe Alberto la centrul de zi. E un puști dificil tare, înjură continuu și se bate cu oricine apucă.

Au trecut mai bine de șapte ani. Bobo a mers la școală. Vine în fiecare duminică să facem teme și pînă de curînd jucam și fotbal o dată pe săptămînă. Acum nu mai putem, că sala de sport e în renovare. O renovare care nici măcar nu a început și nu știm cînd o să se termine.

Din cînd în cînd exploda la fotbal, dar reușeam să-l liniștesc de fiecare dată. La teme se poartă foarte bine și tocmai a început să citească cu drag povești. A fost super-fericit cînd a realizat că înțelege ceea ce citește. Eu am fost probabil cel puțin la fel de fericit.

Maică-sa a ajuns pînă la urmă în pușcărie, tot pentru vînzare de droguri. Cei patru copii sînt crescuți de bunică și sînt ajutați de un unchi care e la furat prin străinătate.

Fetele vin și ele toate în fiecare săptămînă la teme. Nu sînt strălucite, dar se străduiesc cît pot. Zînă, în continuare, trosnește orice puști care o enervează și, din cînd în cînd, mai ales cînd insist că trebuie să facă teme pe care ea nu vrea să le facă, simt cum crește o piatră imaginară în mîna ei. Ultimii care și-au luat-o de la Zînă au fost Moșu, pe care l-a băgat într-o băltoacă, și Marițu, pentru că i-a pus mîna pe fund.

Rebeca, sora cea mică, vine și ea la teme și e isteață foc. Dacă stă la școală are șanse să ajungă la o facultate, în ciuda faptului că pornește cu un handicap uriaș.

Alberto e mai înalt decît mine, un puști frumos foc. Îmi povestește cum se duce la agățat cu o trotinetă cu leduri pe roți. Face bani descărcînd TIR-uri prin piață, dar de ceva vreme vine constant la teme.

Fricile copiilor de acum șapte ani nu s-au schimbat. Le e frică de șobolanii din ghetou și fiecare dintre ei are o poveste cu un șobolan care a sărit să muște un copil. Le e frică și de drogații care intră în sevraj – „se panichează". Gagae e cel de care le e acum cel mai frică. Le e un pic frică și de Garganel, polițistul care vine des prin ghetou.

Moșu e singurul care nu vine la școală, în rest toți se țin de carte. Și Pavel, și Pisică, și Găbițu.

Acum vreo cinci ani, marea majoritate a copiilor nu veneau la teme dacă era frig. Nu aveau nici haine călduroase și nici încălțări bune de iarnă. Azi (duminică) au fost 54 de copii la teme. Marea lor majoritate sînt îmbrăcați și încălțați binișor. Le cumpăram haine și încălțăminte primăvara, la începutul anului școlar și la începutul iernii. Sînt cîteva zeci de oameni care vin și ne ajută la fiecare sfîrșit de săptămînă. Oameni care fac posibile sărbători frumoase în ghetou.

Bobo vrea să se facă deocamdată fotbalist. Planul B este să se facă profesor de matematică. Am de gînd să-i scriu lui Moș Crăciun și să-l rog să mă ajute cu dorința asta a lui Bobo.

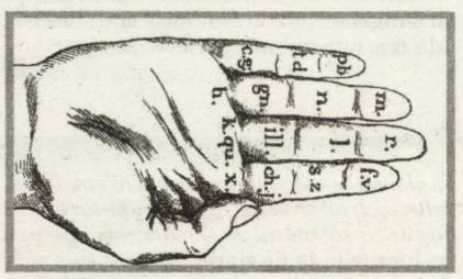

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Păsărisme

Tulburare mare la secția de Ornitologie a Facultății de Biologie în urmă cu trei zile. Șeful Catedrei de Zburătoare cu Ciocul Mic, profesorul Mierluț Tucan-Pupezeanu, a făcut un gest necugetat... Înainte de a vorbi despre gest însă, trebuie să lămurim puțin cauzele care au dus la comiterea lui intempestivă. Încă de la primele ore ale dimineții, Mierluț a primit, la cabinetul personal, vizita doamnei conferențiar Vrăbiuța Papagal-Lișițanu, coordonatoarea Catedrei (rivale!) de Zburătoare cu Ciocul Mare. Vrăbiuța devenise foc și pară, întrucît descoperise că, în noul stat de funcțiuni al Departamentului, cursul ei general de „Teoria și practica ornitologică" fusese împărțit pe „segmente", iar „segmentele" repartizate în normele altor colegi provenind, integral, de la Catedra de Zburătoare cu Ciocul Mic. Inițiativa îi aparținuse, de la A la Z, domnului Tucan-Pupezeanu, un personaj cu influență în Consiliul Profesoral și destul de abil ca să strecoare acțiuni machiavelice în administrația universitară de ansamblu. Întrebîndu-l pe Mierluț despre incident, ar fi răspuns probabil că respectivul curs intra în aria de expertiză a tuturor ornitologilor din secție și nu doar a celor de la Catedra de Zburătoare cu Ciocul Mare. În plus, acțiunea repara, în fond și la urma urmelor, o gigantică nedreptate din trecut, cînd Vrăbiuța – aflată, se știa prea bine, în grațiile decanului Vulturaș Porumbel-Șoimaru – se bucurase de privilegii academice absolut nemeritate.

„Vizita" menționată se anunța așadar ca o confruntare decisivă între două tabere ornitologice antagonizate de decenii: Zburătoarele cu Ciocul Mic și Zburătoarele cu Ciocul Mare. Într-adevăr, doamna conferențiar a intrat furtunos în biroul profesorului Pupezeanu, aruncîndu-i

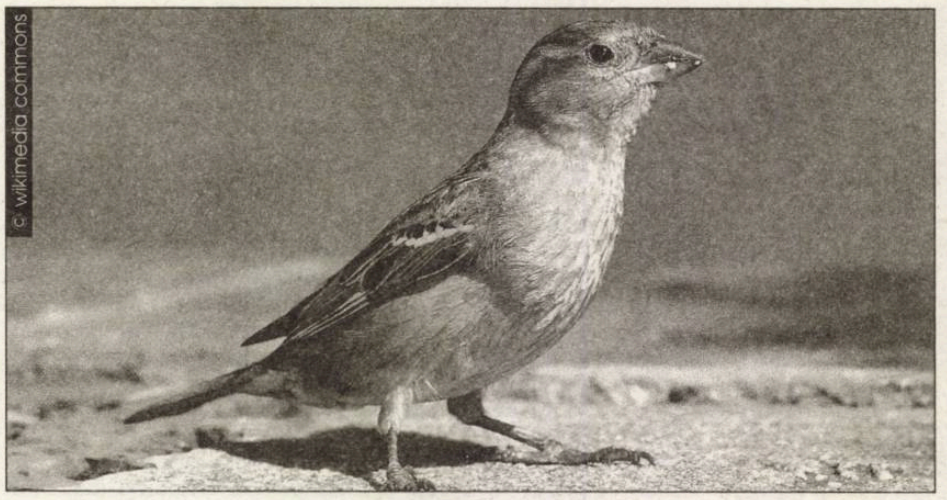

acestuia, în loc de „bună dimineața", terifiante fulgere din priviri. Curios însă, după pătrunderea zguduitoare în încăpere, complet inexplicabil, Vrăbiuța păru să nu mai poată spune nimic ori, în fine, aproape nimic, întrucît scoase niște sunete difuze din esofag, ce semănau cu cotcodăcelile obosite ale unei găini capturate de către gospodar după îndelungi urmăriri prin toată ograda. Se consumase oare furia conferențiarei, exploziv, din momentul aflării cumplitei vești și pînă în cel al interacțiunii propriu-zise cu Mierluț? Greu de stabilit. Cert este că, după croncănelile vagi și ambigue pe care le emisese la debutul scenei, păstrîndu-și totuși privirea ucigașă, ea se așeză decisă pe un fotoliu și nu mai rosti nici o vorbă. Tucan-Pupezeanu se pregătise pentru o luptă deschisă cu Vrăbiuța, dar, trebuia să recunoască, nu prevăzuse strategii și pentru neobișnuita postură adoptată de rivală: prezența tăcută în biroul lui sau, mă rog, tăcerea furibundă pe unul dintre fotoliile cabinetului propriu. Așteptă o vreme încurcat, apoi se panică subit. Dacă nebuna urma să-l acuze de abuz ori tentativă de viol, Doamne ferește, că tot a ajuns chestiunea la modă în lumea întreagă? Campania internațională de succes – „Toarnă-l pe porcul tău!" – îi sună brusc, terifiant, în urechi, lui Pupezeanu, într-o formulă ușor adaptată: „Toarnă-l pe mierluțul tău!"

Cum stătea așa – paralizată în sentimentul de oroare –, Vrăbiuța sugera perfect șocul emoțional. Mierluț se ridică îngrozit de la birou și fugi la secretarele Facultății pentru a cere ajutor. Acestea veniră imediat, dar, după un timp, se arătară neîncrezătoare că doamna conferențiar ar fi pățit ceva cu adevărat. Nu dorea să comunice, nici un dubiu. Totuși, altfel, se arăta în deplinătatea funcțiilor vitale (chiar și căutătura crîncenă de pe chip le era tuturor familiară). La fel s-a exprimat și doctorița de la Urgențe – Urgențe apelate de însuși Mierluț. A alege să nu discuți cu nimeni, în anumite clipe, constituie un lucru natural pentru profesori (obosiți, desigur, de atîta trăncăneală!), decise ea. Nici cu polițiștii nu avu Tucan-Pupezeanu mai mult succes. Agenții constatară că doamna nu comitea nici o infracțiune, aflîndu-se la serviciu, „în incinta locului de muncă prevăzut de lege". Paznicii instituției, femeile de la curățenie, ceilalți colegi, chiar și unii studenți rătăciți prin zonă îl asigurau pe Mierluț că totul li se părea normal, plecînd ulterior în treaba lor. Decanul se dădu „prins cu treburi", iar rectorul – înștiințat telefonic despre incident – a transmis scurt și cuprinzător: „Dacă nu încetează cu zburătăceala, Mierluț o va mierli! De mîna mea." Prin urmare, pe la miezul nopții, rămas singur cu Vrăbiuța, epuizat nervos, șeful de Catedră deschise deodată, larg, ferestrele. Urcă pe pervaz și plonjă spectaculos în gol de la etajul al patrulea...

Miraculos, fix atunci, ieșind parcă de sub apă, Vrăbiuța începu să strige isteric: „Cum ai îndrăznit, nenorocitule...?" Mierluț însă nu o mai auzea. *Zbura falnic*. Nu la figurat, ci la propriu: în cercuri largi, unduite, fascinante... A doua zi, ziarele au titrat, mare, pe prima pagină: „Un salt mic pentru om, dar uriaș pentru Ornitologie. La bătrîna noastră Universitate se așteaptă, cu emoție profundă, acordarea, anul viitor, profesorului Mierluț Tucan-Pupezeanu, a Premiului Nobel pentru Biologie."

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

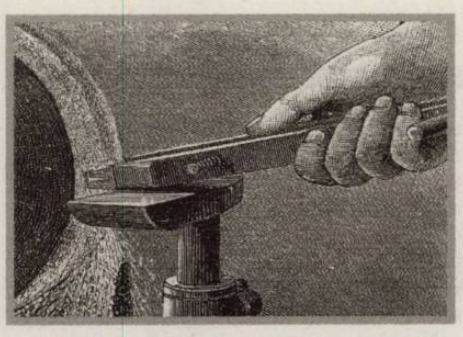

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Derapajele antidemocratice ar putea costa scump. Foarte scump

O idee își face loc tot mai mult în dezbaterea europeană: cea a unei legături între fondurile structurale și de coeziune și respectarea normelor statului de drept. După cum relata recent Euronews, trei foști comisari europeni și un fost ministru german de Finanțe i-au cerut președintelui Comisiei, Jean-Claude Juncker, să găsească o cale prin care finanțările pentru Ungaria să fie blocate. Scrisoarea, datată 23 noiembrie, este semnată de Hans Eichel, fost ministru de Finanțe al Germaniei, și de trei foști comisari europeni: francezul Pascal Lamy, austriacul Franz Fischler și grecul Yannis Paleokrassas.

Cererea de blocare a fondurilor europene este motivată de abaterile Budapestei de la normele statului de drept și, potrivit autorilor, ar trebui să fie valabilă pînă cînd „libertățile democratice de bază vor fi reinstaurate și se vor adopta măsuri anticorupție". Scrisoarea foștilor oficiali europeni vine la cîteva zile după ce în presa poloneză a fost difuzată o informație, din surse diplomatice, potrivit căreia la Bruxelles ar fi deja în curs de elaborare un „plan de disciplinare" a statelor membre, pe fondul îngrijorărilor cu privire la situația statului de drept în Europa Centrală.

După cum scria publicația poloneză *Rzeczpospolita,* planul s-ar referi la Bugetul 2021-2027, pe care Comisia Europeană se pregătește să îl lanseze în vara anului viitor. Constatarea că o țară membră a UE nu respectă statul de drept ar trebui confirmată prin vot majoritar în Consiliul UE și s-ar putea baza pe un raport al Comisiei de la Veneția, precizează publicația polonă. Astfel, s-ar trece peste procedura prevăzută în celebrul Articol 7, care prevede că existența unei încălcări grave și persistente a valorilor europene se constată de Consiliul European în unanimitate. Or, este deja cunoscut faptul că Budapesta și Varșovia s-au înțeles să se sprijine reciproc în Consiliu, putînd astfel să blocheze adoptarea oricărei sancțiuni.

I-am întrebat pe cîțiva dintre europarlamentarii români cum văd legarea fondurilor europene de statul de drept și în ce măsură ar susține această inițiativă. Iar răspunsurile au făcut parte dintr-un documentar difuzat zilele trecute la RFI România.

Pentru Norica Nicolai, membră a grupului ALDE, problema este mai ales de natură financiară. „Aici va fi un pericol pe care sîntem obligați să-l dezamorsăm. Nu vom avea o schimbare de tratat, deoarece pentru aceasta e nevoie de timp. Și atunci se va încerca forțarea lucrurilor prin diverse mecanisme. Aici trebuie să fim foarte atenți. Mie îmi este foarte clar că interesul este în principal de ordin financiar, deoarece plecarea Marii Britanii lasă Uniunea fără o parte importantă de buget, iar banii aceia trebuie luați de undeva", a spus Norica Nicolai.

„Răspunsul meu este nu", o spune răspicat europarlamentarul Victor Boștinaru, membru al grupului Socialiștilor și Democraților. „În primul rînd, pentru că Tratatul European nu permite acest lucru. În cazurile Ungariei și Poloniei s-a discutat despre activarea Articolului 7. Aceasta ar putea atrage și o discuție referitoare la standardele democratice, însă și aici invitația mea este să lăsăm pasiunea și sentimentele și să privim cu luciditate. Pentru că România cunoaște două procese care s-au transformat în standarde duble și ținte mișcătoare: MCV și Schengen", spune Victor Boștinaru.

„Eu cred că Uniunea Europeană este pe cale să înțeleagă că derapajele de la statul de drept în unele state membre riscă să devină un risc existențial pentru întreaga Uniune", replică, la rîndul său, Siegfried Mureșan, membru al grupului PPE. „Iar răspunsul trebuie să fie foarte clar: nu puneți în pericol tot ce am construit împreună în Europa și, mai ales, nu o faceți pe banii noștri! Deci cred că aceste condiționalități legate de statul de drept sînt firești și în concordanță cu valorile europene", afirmă Siegfried Mureșan.

E clar că pierderea unui contributor net, precum Marea Britanie, obligă Comisia să chivernisească fiecare euro, iar sancționarea celor indisciplinați devine tentantă. Mai ales că, după cum se știe, statele membre nu sînt dispuse nici în ruptul capului să-și suplimenteze cotizațiile către Bruxelles. În același timp, statele zise „de coeziune" nu vor să audă se scăderea fondurilor cuvenite lor în viitorul exercițiu bugetar. Și atunci… de unde?

Apoi, șocul Brexitului i-a pus în gardă pe liderii statelor net contributoare. Avansul formațiunilor eurosceptice îi obligă să justifice în fața propriilor contribuabili fiecare euro alocat esticilor. Nu de alta, dar, vor striga eurosceptricii, după ce că vin aici să ne fure slujbele, cei rămași acasă ne fură și banii?

Să nu ne facem iluzii și nici să nu ne credem mai grozavi decît sîntem. Statele net contributoare au puterea să-și impună voința atunci cînd e vorba de buget, așa cum au făcut-o și în actualul exercițiu, cînd au impus, peste capul Comisiei, un buget inferior celui din precedenții șapte ani. Și să nu uităm experiența din 2011, cînd, cu tot veto-ul Marii Britanii și al Cehiei, liderii zonei euro au „inventat" Tratatul interguvernamental privind guvernanța fiscală.

Sîntem într-o perioadă de refondare a Uniunii Europene și totul este posibil. Iar guvernanții noștri ar trebui să se gîndească de două ori înainte de a da curs unor tentații spre aventuri antieuropene. Nu de alta, dar ne va costa scump. La propriu!

Publicitate

BMW X5 cu **roți de iarnă și TVA cadou,**
în rețeaua de dealeri Automobile Bavaria Group.

Automobile Bavaria București
Șos. București – Ploiești 53A
Sector 1, 013685 – București
+40 21 2006263
www.bmw-bavaria.ro

Autotransilvania Cluj
Str. Avram Iancu nr. 396 - 398
Loc. Florești, Cluj
+40 26 4275010
www.bmw-cluj.ro

Banat Car Timișoara
Calea Lugojului 74
Timișoara
+40 25 6228881
www.bmw-timisoara.ro

Bavaria Motors Constanța
DN 2A, km. 201+880
Ovidiu
+40 24 1559970 / 971
www.bmw-constanta.ro

Contempo Cars Brașov
Str. Calea București 33
Săcele, 505600, jud. Brașov
+40 26 8338645
www.bmw-bv.ro

Contempo Cars Sibiu
Str. Europa Unita, nr. 2
Sibiu
+40 26 9259952
www.bmw-sb.ro

MHS Motors București
Bd. Iuliu Maniu nr. 592
061129, București
+40 37 2112500
www.bmw-mhs.ro

BMW X5 xDrive30d: Consum carburant (l/100 km): mixt 6.9, urban 7.8, extra urban 6.4, emisii CO_2 (g/km): 183.

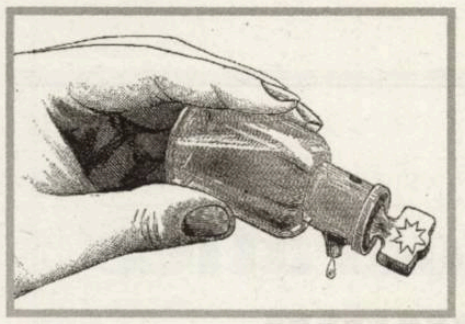

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„După fentă“

Sportul e sursa multor metafore din viața socială și în special din politică; se pare totuși că, printr-o fatală putere de atracție a negativului, jocul (în primul rînd fotbalul) exportă în registrul familiar-argotic mai ales acțiunile sale „nesportive“: *a fenta, a faulta, a pune tălpi, a da la gioale* etc. Din argoul interlop și din registrul familiar noile sensuri și expresii pătrund foarte ușor în jargonul politicii, tot mai înclinat spre simplificări fruste și mai puțin tentat de dispute de idei și de subtilități lexicale. Un termen des folosit în ultima vreme în discursul politic românesc este *fentă,* care a intrat în mai multe expresii și locuțiuni, referitoare fie la acțiunea păcălitorului – *a trimite după fentă* –, fie la cea a păcălitului: *a pleca, a fugi, a merge* sau *a se duce după fentă*. Verbul *a fenta* are de multă vreme un sens figurat, cuprins chiar în DEX – „a păcăli, a minți, a înșela“; la o simplă căutare cu Google aflăm, chiar din primele exemple, că se pot *fenta* legea, statul, fiscul, impozitele, taxa auto, plata rovinietei, bariera, repartitoarele, dar și (în publicitate) diabetul, astenia, îmbătrînirea.

Expresiile de tipul *a pleca după fentă* apar mai întîi în comentariile sportive, în descrierea unor acțiuni de derutare a adversarului: „Mijlocașul lui Beijing Guoan s-a făcut că intră în interior, fără să atingă balonul, pe care l-a lăsat să-i treacă printre picioare, Fernando Muslera *a plecat după fentă*, dar Renato s-a întors spre dreapta, a luat mingea și singur cu poarta a înscris“ (digisport.ro); „Jucătorii *se duceau după fentă* până la jumătatea terenului“ (infoziare.ro); „«UEFA consideră că atunci cînd fundașul *pleacă* după fenta adversarului, alunecă și în alunecare atinge mingea cu mîna, mîna fiind în spatele corpului, NU se dă penalty», a explicat arbitrul“ (tolo.ro). Sursa sportivă a metaforei este în genere clară pentru vorbitori – „Unii oameni *plecau* după fentă, *cum se spune în fotbal“ (Trîntind ușa. Cristian Pătrășconiu în dialog cu Tia Șerbănescu,* 2017); „dacă noi ne învîrtim în jurul unor concepte, *ne ducem după fentă (eu am jucat fotbal, de aceea spun)*“ (declarație a unui șef de partid, reprodusă de bancherul.ro, 2016).

Cele mai multe atestări ale expresiilor sînt cele figurate, vehiculate de jurnalismul pe teme politice și chiar direct de discursul politic: *„te-ai dus iar după fentă,* țară nătîngă și dementă“ (ziarulprahova.ro), „Trimiterea neamțului *după fentă*“ (catavencii.ro); „Este esențial ca, de această dată, opinia publică din România *să nu mai plece după fentă*“ (moise.ro) etc. Cu cîteva săptămîni în urmă, locuțiunea familiar-argotică a fost rostită chiar de către un ministru; exprimarea inițială cuprindea un fel de scuză pentru amestecul registrelor („o mică exprimare“), dar și anumite discontinuități orale – „să atragă atenția românilor care, eu sînt convins, sînt extrem de inteligenți, să facă diferența, *să nu meargă după fentă, dacă-mi permiteți o mică exprimare,* în a urmări transferul contribuțiilor“ (agerpres.ro) –, așa că presa a reluat-o în forme mai condensate, fără să omită elementul lexical șocant: „Impozitarea multinaționalelor este esența acestei ordonanțe, românii *să nu meargă după fenta* cu trecerea contribuțiilor la angajat“ (libertatea.ro); „«Românii sînt inteligenți, *să nu meargă după fentă*», a afirmat demnitarul“ (romanialibera.ro).

Variantele espresiei sînt destul de numeroase: se poate spune, de exemplu, că cineva *merge la fentă* sau *dă fentă* (cînd încearcă să înșele) sau că victima *pleacă pe fentă* (cînd se lasă păcălită): „«Ceva care să aibă răsunet și în Europa, că ei după asta se duc, după fentă și eu le *dau fentă»,* a declarat B.“ (click.ro, 2017); *„plecați toți pe fentă,* indiferent cît de simplă“ (cetin.ro). Limbajul familiar-argotic a creat și un adjectiv, *fentos* (derivat cu sufixul *-os*, ca în *fițos):* „cine e mai îngîmfat și mai fentos“ (eva.ro); „cei mai fentoși oameni“ (digisport.ro, comentariu); „cea mai fentoasă consilieră de la Primăria Capitalei“ (cancan.ro); *„Fentosul!* Un deputat de Vîlcea și-a angajat personalul de la cabinet (trei oameni) la o firmă de protecție și pază“ (indiscret.ro). *Fentos* („care face *fente“,* deci sinonim cu *abil* sau *șmecher)* poate primi și sufixul *-an* (ca în *merțan, friptan);* termenul argotic *fentosan* (avînd același sens cu *fentos*, dar cu o amplificare glumeață) e folosit pentru a caracteriza persoane – „nepotul «Reginei“ M.C. e mare fentosan“ (cancan.ro); „cel mai fentosan funcționar la stat“ (ibidem) – sau, printr-un joc de cuvinte (prin apropiere de *mentosan*, evocînd însă și seria *fente, fițe, fasoane)* – pentru a desemna acțiuni și atitudini „de șmecher“: „ai mîncat fentosane“ (daciaclub.ro); „pune-te în slujba echipei, nu face fentosane“ (digisport.ro, comentariu) etc.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

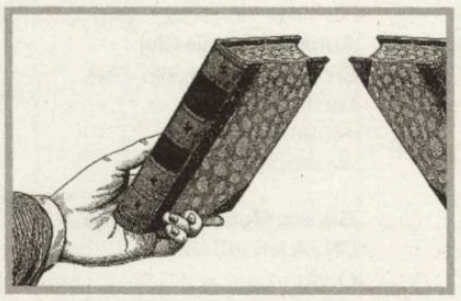

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Lucruri simple

Anul 2012 a rămas pentru mine unul de tristă amintire: referendumul de demitere a lui Băsescu, pe arena politică, cu prilejul căruia s-a ajuns pînă la a nu mai recunoaște apartenența la statul român a cetățenilor aflați în afara granițelor, iar în arena mai mică, dar la fel de agitată a Universității din București, plagiatul grosolan al lui Victor Viorel Ponta, premier al României la timpul respectiv.

2012 a fost însă, pentru mine, și anul celui mai fecund dialog politic, purtat pe e-mail cu unul dintre colegii pe care îi apreciez și simpatizez în mod deosebit, intrat subit în publicistică drept apărător al stîngii românești. A fost un dialog fecund, spun, pentru că am încercat amîndoi să ne definim pozițiile, care nu erau nici pe departe ireconciliabile.

În ce mă privește, sînt și foarte probabil voi rămîne un „om de dreapta“, pentru că am sentimentul că, după ieșirea zbuciumată, încă nefinalizată, din comunism, România are nevoie de un climat care să stimuleze oamenii capabili, întreprinzători și tenaci, doritori să-și ia destinul în propriile lor mîini. Asta e cam tot, dar nu chiar totul. Pentru că România are nevoie, în egală măsură, pentru a-și asigura un viitor, ca actualii copii să poată deveni acei oameni despre care vorbeam, să poată să-și dea propria măsură atunci cînd ajung la maturitate. Înzestrările native sînt, cred, cel mult o premisă. Restul e modul în care personalitatea, caracterul și abilitățile fiecăruia ajung să se contureze pînă la vîrsta adultă. Restul e, așadar, educația – în care învățămîntul, cu modestele lui capacități de a influența destinele, joacă, totuși, un rol determinant. Mi-a fost și continuă să îmi fie groază de imensa segregație care dăinuie în învățămîntul românesc, de sutele de mii de copii care, pentru că nu au avut norocul să se nască într-o familie mai așezată, nu vor avea niciodată șansa să arate ce ar fi putut să devină. Da, sînt un „om de dreapta“ pentru societatea de adulți și un stîngist impenitent în ce privește soarta celor care încă nu au căpătat dreptul de a-și alege cine și încotro să-i conducă, a celor care depind de împrejurările și de opțiunile altora, a copiilor. Mi se pare că, în ciuda numeroaselor guvernări de stînga, chestiunea accesului la educație nu a fost niciodată serios pusă pe tapet în România, iar asta mă doare și mă revoltă și-mi întărește convingerea că avem neapărată nevoie de o stîngă eficientă și autentică – nu una care să dea pomeni și să „democratizeze“ șansele elevilor prin măsuri aberante precum manualul unic și interzicerea auxiliarelor.

Numai că sînt o sumedenie de lucruri care depășesc, prin natura lor, polarizarea politică. Un plagiat, precum cel al lui Ponta, nu poate fi nici „de dreapta“, nici „de stînga“, indiferent de culoarea sau poziția politică a plagiatorului. Tot așa cum nu putem avea infracțiuni, ci doar infractori de dreapta sau de stînga. Mitocănia, aroganța, cinismul, stupiditatea, incultura, meschinăria, servilismul, gregaritatea și cîte altele nu-și declină apartenența politică. Doar posesorii lor o pot face.

Am văzut recent, la Realitatea TV, un splendid interviu cu Mihai Șora, care, la 101 ani, a socotit de cuviință să iasă în stradă împreună cu protestatarii împotriva deformării legilor Justiției. M-a fascinat limpezimea gîndului și expresivitatea gesticii, coerența și eleganța rostirii, la un om care a depășit un veac de existență. Și, evident, m-a impresionat, ca pe mulți alții, gestul implicării. Poate nu mulți știu, totuși, că Mihai Șora a fost și, bănuiesc, a rămas un „om de stînga“. În anii celui de-al Doilea Război Mondial a participat la rezistența antifascistă în Franța, unde își făcea studiile. Se spune că, după război, ar fi fost expulzat din Franța din pricina simpatiilor pro-comuniste. Cert este că în 1948 revine în țară, unde nu îl așteaptă o situație dintre cele mai favorabile.

Mihai Șora a fost și ministru al Educației – primul după căderea comunismului în România – pentru o jumătate de an (30 decembrie 1989 – 28 iunie 1990). A încercat, din această postură, sub enorma presiune a personalului didactic din sistem, să rezolve chestiunea spinoasă a titularizării și a făcut-o, cred, într-un mod nu tocmai inspirat, dînd cîștig de cauză măsurilor „reparatorii“ și cu caracter social – ani de navetă sau de suplinire, boli, număr de copii etc. Nu știu dacă motivul a fost cel al înclinațiilor „de stînga“ sau pur și simplu temperamentul impresionabil la suferința semenilor. Cu atît mai mult se cuvine să-i fim recunoscători pentru că ne reamintește, cu gîndul și cu gestica unui filozof autentic, de lucruri simple, ce n-ar trebui niciodată uitate: sînt zone ale existenței noastre individuale și comunitare în care dihotomia „dreapta“-„stînga“ își pierde – sau ar trebui să își piardă – complet relevanța.

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

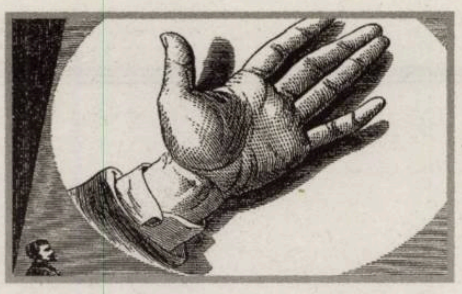

Adina POPESCU

portrete din mers

Case, locuințe, spații

Uneori, atunci cînd n-am ce face, mă uit la anunțuri imobiliare pe Internet, nu neapărat pentru că îmi doresc o nouă locuință în viitorul apropiat, ci doar așa cum alții caută pantofi, haine, telefoane sau computere. E o ocupație de multe ori plăcută, pe care am „moștenit-o" de la mama mea – părinții mei s-au mutat mai des decît majoritatea oamenilor pe care îi cunosc, de parcă n-ar putea să locuiască mai mult de cinci-șase ani într-o casă pentru că „se învechește", se uzează, ca în cazul obiectelor pomenite mai sus. Sau poate pentru că nu-și găsesc locul nicăieri, se mai întîmplă. Așadar, ne-am mutat împreună de patru ori, în același perimetru – Calea Moșilor –, o dată la o distanță de nici 200 de metri de fosta locuință. Apoi, în viața mea de adult, eu am mai schimbat trei locuințe, fără să îndrăznesc să dau Calea Moșilor pe un alt cartier din București (pe mine, dacă mă muți în Titan, de exemplu, e ca și cum m-ai muta la Bacău, mi se pare un alt oraș), ei alte trei – de data asta într-un perimetru diferit, de exemplu, de la Poiana Cîmpina s-au mutat fix peste deal, la Breaza. Părinții mei, oameni gospodari și „așezați", investesc de regulă în noile spații de locuit, adică „bagă bani în pereți", cum spune cîteodată cu ciudă taică-miu, sperînd că la un moment dat le va crește valoarea. Eu prefer să nu fac asta, mi se pare inutil, din moment ce tot mă voi muta, cîndva. Pot să dau deja lecții în ceea ce privește „vizionările" de case – de pildă, cînd cei care vin strîmbă din nas și găsesc hibe inexistente, nu trebuie s-o iei personal, nu înseamnă că nu le place, vor doar să scazi drastic din preț – relațiile cu agenți imobiliari, mutarea propriu-zisă, care este de cele mai multe ori un calvar. Ai mei au aproape 70 de ani, nu știu cum de vor reuși să se mai mute încă cel puțin o dată, dar probabil că o vor face. Și în mutările astea permanente poți afla un sens al existenței.

Așadar, pînă la mutarea viitoare, caut case posibile, dar și case improbabile, de peste o sută de mii de euro, apartamente aerisite cu terase, case cu curte și cu boltă de viță de prin mahalale de la marginea orașului, vile utopice cu piscină, dar și magherniță care, la o adică, pot fi demolate, reconstruite, recondiționate. Case din București, în mod special, dar și de prin Franța, Germania sau de aiurea, iar uneori am surpriza să descopăr că un apartament de două camere și cu un balcon cu vedere la mare dintr-un orășel din Sicilia sau o casă de secol XIX, cu dependințe, scări interioare și o mansardă adorabilă, de „la țară", în Germania, costa mai puțin decît un apartament standard dintr-un bloc socialist jupuit și cu vedere la linia de tramvai din Colentina. Deschid alte anunțuri, cîteodată revin la unele mai vechi, „salvate", și am un sentiment de dezamăgire în momentul în care anunțul cu o casă care îmi plăcea și pe care o urmăream de ceva vreme nu mai este de actualitate. Ca și cum casa aceea ar fi trebuit să mă aștepte pe mine, la nesfîrșit. Mă amuză fotografiile, nu cele standard, făcute de agenții imobiliari, cele imperfecte, ale proprietarilor care habar n-au să pozeze. Detaliile îmi dau idei. Un colț decupat de balcon vechi poate reprezenta o oportunitate de a pune acolo o măsuță, două scaune, și se transformă într-un loc plăcut de băut cafeaua, dimineața. O bucătărie atipică, cu nișe în pereți, creează în mintea mea spații noi de depozitare a unor recipiente cu condimente, sticle cu vin sau pur și simplu a unor obiecte ambientale și inutile. O pisică tolănită pe un fotoliu e o garanție a tihnei, a căminului perfect. Un ghiveci mă duce cu gîndul la o grădină. Un living cu jucăriile copiilor abandonate mă înveselește. Se întîmplă să-mi placă cîte o casă banală doar pentru un tablou, fotografiat pe jumătate, în holul dinspre baie. Alteori sînt atrasă de niște instantanee – o siluetă în spatele unei perdele, un copil care doarme, pe un divan, în ultimul plan, o jumătate de bunică ce gătește în bucătărie. A căuta anunțuri imobiliare pe Internet devine o formă de voyeurism, te insinuezi fără să vrei în casele altora. Uneori, uit faptul că a cumpăra o casă înseamnă în principiu a intra în posesia unui spațiu și a unor pereți goi, nu și a obiectelor personale sau a unor frînturi de viață ce aparțin actualilor proprietari. Însă orice spațiu deja locuit este încărcat de amintiri, de prezență umană. Toate acestea vin „la pachet" cu noua casă, nu le poți înlătura dacă zugrăvești sau dacă schimbi parchetul. Odată, vizitam un apartament interbelic (termenul tehnic de „vizionare" mi se pare rece și impersonal, iar a cumpăra o casă este o experiență în primul rînd personală), spațios și la un preț bun, agenta încerca să ne convingă, pe mine și pe mama, că facem o afacere bună. M-am așezat pe canapeaua din sufragerie, toate ferestrele erau deschise, se lăsa seara peste cartierul de case din zona Halei Traian, o vecinătate care îmi place. Și dintr-odată am simțit cum mi se face frig, deși eram în toiul verii. Am încercat să mă gîndesc la apartamentul acela, să mă imaginez pe mine acolo și l-am simțit atît de străin încît mi-am dat seama că ar fi fost o greșeală să-l cumpărăm. Pur și simplu și fără să pot da alte explicații, nu eram binevenită. Pentru că fiecare casă are cîte o amprentă, cîteodată, deși, pare goală, e plină pînă la refuz, nu mai ai loc acolo.

Ferestrele se cască spre apartamentele ca niște hrube.

A căuta anunțuri imobiliare pe Internet devine o formă de voyeurism.

Cînd mă plimb pe străduțele din spatele Căii Moșilor – Toamnei, Icoanei, Precupeții Vechi, Verii, Spătarului ș.a.m.d., mă uit cu un ochi critic la case și la împărțirea spațiilor. Aici îți dai seama cel mai bine în cîte etape și cît de haotic s-a construit Bucureștiul. Sînt case mari, burgheze, reîmpărțite și transformate uneori într-un mod ilogic, ca să încapă astăzi mai multe familii, mai mulți proprietari – un cabinet stomatologic la parter, cu o ușă care dă în stradă, scări care nu mai duc nicăieri, cîte o mansardă construită aiurea, mai multe intrări, chipurile separate, deși casa e de fapt una singură. Mă duce cu gîndul la transarea unui pui fript – unul ia aripile, altul pieptul, cineva mai ia cîte o pulpă sau spatele. Mai sînt casele mici, înghesuite unele într-altele sau uneori suprapuse unele peste altele, fără lumină, cu curți fără intimitate. Pe Precupeți, e o căsuță care îmi place mult, cu o grădină nefiresc de mare pentru centrul orașului chiar în față. Casa e flancată de două blocuri vechi și căzute – balcoanele dau spre grădina oamenilor, cum poți să te mai bucuri de ea cu atîtea priviri în jur? Cele mai multe dintre blocurile interbelice arată jalnic, ferestrele se cască spre apartamentele ca niște hrube, draperiile și perdelele îți sugerează oameni bătrîni cărora nu le mai pasă de următorul cutremur mai mare. Blocurile noi sînt construite neglijent pe suprafețe incredibil de mici, sînt atît de subțiri încît le bate vîntul. Iar casele noi sînt atît de urîte de parcă ar fi murit toți arhitecții. Odată am vizionat o locuință amenajată într-un garaj, în fundul curții – era garajul încăpător în care își ținea „boierul" mașina pe timpuri. Apartamentul de nici 40 de metri pătrați era cochet și plăcut, doar că în acte „casa" nu avea practic adresă completă, nu avea număr. În curtea comună locuiau, aparent în condiții civilizate, vreo șapte familii. Însă proprietara ne-a spus: „N-avem probleme cu vecinii, dar eu vreau să fiu onestă și să nu vă ascund faptul că avem una alcoolică care atunci cînd se îmbată țipă!" Cum adică țipă? Și cît o ține? „Nu mult. Pînă-i trece!"

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Un nou Caritas, un nou FNI, o nouă bulă și ne place! Oh, ce ne mai place!

Tu îți dai seama ce-nseamnă aproape 2000 de lei venit minim? Nimic! Ridici venitul minim pentru tot prostul ca să arunci nisip în ochi. Ridici venitul ăla, sar prețurile în piață. Deci, efectul e zero pe de o parte, nu? Dar, altfel, cu efect sigur îl aduci pe prost să-și consume puținii bani în hora consumului. Dai prostului diamantul, banul mai mult, dar cu acest gest se duce-n paști pe mă-sa prețul, că zice țăranul de ou, de cartof, de morcov: are prostul bani, mă costă mai tare benzina, ridic prețul. Țăranul de morcov trăiește în iluzie, prostul de venit minim trăiește utopie. Ce tari sînt și unii și alții, nu? Și lucrurile astea se văd peste tot: în aia, în ailaltă, în apartamente, vezi Clujul. Să bagi în apartamente? Păi, banii au sărit aiurea în aer! Băncile țin dobînda jos, deci n-ai de ce să faci depozit la bancă. Din contra, ca șacalii, dau iar credit cu buletinul. Se iau după piață. Orice brumă de bani ai, ea se devalorizează. Ești obligat astfel să intri în cursa consumului, deci să sărăcești rapid, ori să cauți să dai lovitura. Banul economisit, cumpătat, nu mai e la modă. Nici băncile, nici venitul mediu nu protestează. Este un fel de FNI generalizat, o formă de rapt generalizat. Toți au acces la hoție și nu există nici o regulă. Mai mult, ideea statului paralel creează știri paralele. Nu, dom'le, n-a crescut benzina! Păi, pe mine m-a ars la benzină! Băi, ești bou! N-a crescut! Cam așa e o discuție între unul care are 2000 de lei, că atît a cîștigat el pînă acum, și unul care are milionul de euro în bancă și tranzacții care mai de care plus venituri. Deci ești obligat să intri în febră. Noroc că febra trece, oamenii se ard. Problema mea? Am și eu un ban cîștigat dintr-o moștenire și simt că sînt furat. Sau poate, pur și simplu, sînt frustrat. Că nu știu jocul ăsta.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Christoph Daum ar putea prelua Naționala Australiei?

Da. Așa cum aș putea fi eu redactor-șef la *L'Équipe*. Și eu mă pot propune pentru funcția asta. Știu un pic de limbă, am mai colindat prin lume, am un CV civilizat, niște trofee în meseria mea, ceva rezultate pe undeva prin trecutul meu. E drept că n-am fost implicat în scandaluri cu prostituate și droguri, dar ăsta ar putea fi un minus, în fond, oamenilor cuminți care au visat toată viața la năzbîtii le poți deveni simpatic cu astfel de tinichele. Așa că, de ce nu? Totul e să ai tupeu. Să te uiți fix în ochii oamenilor și să le spui că o să le revoluționezi fotbalul. Să le zici că ai făcut de două ori egal cu Danemarca, pe care Australia o întîlnește în grupa de la Cupa Mondială. Cum, ce ziceți? Că numai 0-0 de acasă e al lui, 1-1 de pe Parken îi aparține lui Contra? Haideți, măi, oameni buni, cine se mai încurcă de amănunte de-astea în zilele noastre în care adevărul e ca migrenele, o neplăcere pasageră? Deja site-ul televiziunii SBS i-a pus în traistă acest ultim rezultat, ceea ce îi crește cota. A mai amintit și de povestea cu undița care i-a fost prezentată de colegii de la *Gazetă* după ce germanul a declarat că ziarul lor poate fi foarte folositor la împachetat peștele. Și în cazul ăsta, tot răul spre bine, au garanția că nu se vor plictisi la conferințele de presă. Australienii citează și părerea cvasi-unanimă de pe aici, anume că Daum e probabil cel mai slab selecționer dintre cîți am văzut. Dar ce contează ce spun românii? Contează rezultatele. Alea promise. Alea vechi, pînă cînd va ajunge publicul de la Antipozi la ele, omul va fi deja în Rusia. *Na zdravie,* năzdrăvane!

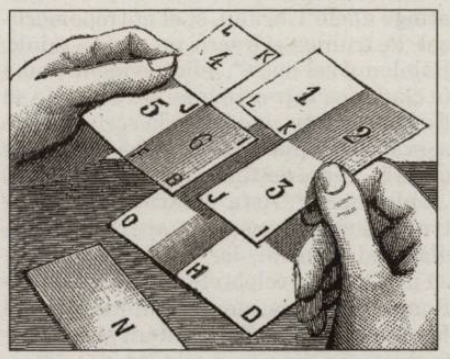

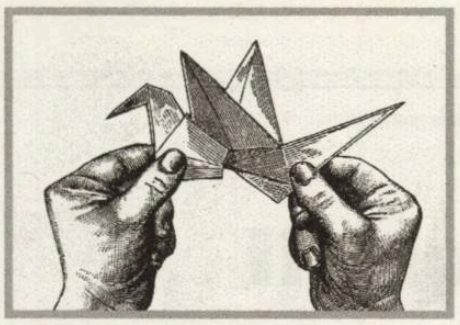

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Păcat că nu mai sîntem vînători

Cică, din studii asupra scheletelor de *homo sapiens,* a rezultat că vînătorii-culegători din perioada în care omul nu descoperise încă agricultura ar fi avut creierul mai dezvoltat decît „agricultorii" din epocile care au urmat. Asta spune Yuval Noah Harari în a sa *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii* (Editura Polirom, 2017). Deși recunoaște că există teorii care consideră că trecerea la agricultură a fost un progres, el tinde să „țină partea" vînătorilor și crede că revoluția agricolă ar fi fost „cea mai mare păcăleală din istorie". O păcăleală nu pentru specia umană în ansamblu, ci pentru indivizii ei. Pentru că, deși specia s-a înmulțit și s-a dezvoltat (agricultura putea hrăni mult mai mulți oameni), revoluția agricolă a adus cu ea dependența omului de pămîntul pe care-l cultiva și de capriciile vremii care-i puteau afecta recolta, o micșorare a diversității alimentare, o mai mare expunere la molime și condiții pentru conflicte și războaie mai crunte legate de teren. Omul și-a pierdut atunci, spune Harari, și o parte a abilităților fizice de vînător-culegător și a inteligenței care-i fusese necesară pentru descifrarea naturii în mijlocul căreia trăia. O teorie interesantă, la fel cum foarte interesantă e întreaga carte al lui Harari. Un fel de istorie „integrată" a omului de la apariția sa, din epoci imemoriale, pînă la momentul actual. Un cu totul alt gen de istorie decît cel care se învață de obicei la școală și care, din 2011, cînd a fost prima oară publicată în Israel, și pînă astăzi, a devenit un bestseller internațional.

Harari leagă într-un mod cu totul special evenimentele istoriei într-o poveste captivantă (poate prea captivantă ca să fie și riguros exactă). Începe cu idei șocante despre relațiile dintre *homo sapiens* și alte specii umane *(homo erectus* sau *homo neanderthalensis),* el tinzînd să susțină ipoteza potrivit căreia *sapiens* i-ar fi exterminat pe ceilalți cu care, o perioadă, a coexistat. De altfel, după părerea (bine argumentată) a autorului, *sapiens* ar fi fost încă de la apariție cel mai mare ucigaș de pe planetă. El ar fi distrus nu doar speciile concurente de hominizi, ci și, peste tot pe unde a pătruns în istoria sa, multe alte specii de viețuitoare și întregi ecosisteme. O perspectivă care nu ne poate face prea mîndri.

De ce capitalismul nu poate funcționa fără o justiție independentă.

În fine, una din ideile importante din carte e aceea că *homo sapiens* și-a cîștigat supremația față de alte specii mai puternice fizic, nu atît prin inteligență, cît prin capacitatea de a spune povești și deci de a crea mituri pe baza cărora a obținut o cooperare largă a multor indivizi ai speciei. Religiile, miturile naționale, ideologiile, brand-urile ar fi de fapt ficțiuni care ne-ar uni și mobiliza în diverse scopuri importante pentru evoluția speciei. Dar poate cea mai puternică idee din cartea lui Harari este aceea că istoria are o direcție. Care anume? Autorul răspunde fără ezitare: „De-a lungul mileniilor, culturile mici, simple se coagulează treptat în civilizații mai mari și mai complexe, așa încît lumea conține din ce în ce mai puține megaculturi, fiecare dintre ele fiind tot mai mare și mai complexă." Harari atrage atenția că aceasta generalizare „foarte grosieră" se observă doar la o privire asupra mileniilor, nu asupra unor secole sau decenii. Și într-adevăr, ideea asta se poate întrezări pe parcursul întregii sale expuneri, de la oamenii primitivi pînă la lumea capitalistă și tehnologizată de astăzi. Specială e și viziunea sa asupra istoriei moderne, a descoperirilor geografice, a cuceririlor coloniale și a dezvoltării capitalismului. Explică pînă și de ce capitalismul nu poate funcționa fără o justiție independentă. Povestea și motivele succedării supremației coloniale mondiale de la spanioli la olandezi și apoi la britanici, așa cum le vede Harari, sînt fascinante și de-o coerență uimitoare. De altfel, probabil că succesul lucrării sale se bazează pe fluența și pe modul cu totul inedit în care face legăturile din istorie.

Aș îndrăzni să spun că succesul acesta are și un preț. De multe ori pare că perspectiva lui Harari asupra istoriei e cam prea actuală. Adică e o privire din punctul de vedere al unor obsesii și probleme de-ale noastre momentane: ecologiste, vegane, globaliste, de gen etc. Vreau să zic că e o istorie foarte la modă. Ceea ce poate fi un mare avantaj, dar poate deveni și un dezavantaj. Poate că nu peste foarte multă vreme, perspectiva aceasta ar putea să pară desuetă. Dar, pînă una-alta, lucrul ăsta nu exclude bucuria și îmbogățirea minții pe care citirea acestei istorii ni le poate aduce. Ca să nu mai vorbim de nostalgia strămoșească a epocii fericite în care eram vînători-culegători și n-aveam nici un fel de istorie.

ready made

„Molia merelor e un fluturaș mic și frumușel. Aripile de dinainte-i sunt albăstrii-sure, de-acurmezișul cu mai multe dungi subțirele și de colóre cafenie, iar spre capete cu câte o pată mare în forma ochiului și strălucitóre ca aurul. [...]

Femeiușca acestui fluturaș, care sbóră în luna lui Maiu, își depune ouăle sale pe fructele cele tinere ale merilor și ale perilor.

Omidușele, cari es după 8-10 zile din aceste ouă, fac o borticică fórte mică în mărul sau para pe care se află, intră după aceea printr'însa în interiorul fructului ast-fel bortit și acolo trăesc apoi până tómna."

Sim. Fl. Marian, *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor,* Ediținea Academiei Române, 1903

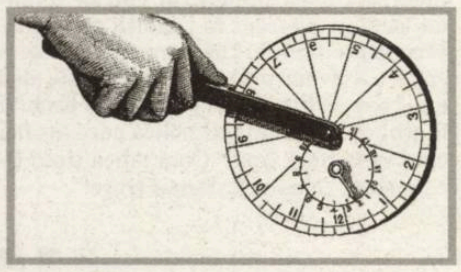

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

O interpretare de doi bani

Două pasaje-cheie din cartea Apocalipsei pot fi explicate, am impresia, prin aspectul unor monede romane. Acolo, capitolul 17, dedicat „desfrînatei celei mari", cuprinde o viziune în care nu se întîmplă absolut nimic și care, fiind atît de statică, e desigur descrierea unei opere de artă văzute cîndva de Ioan. Opera respectivă, probabil ceva oficial, vreun mare basorelief roman, nu ni s-a păstrat direct, ci doar reprezentată pe monede bătute de împăratul Vespasian. Monedele astea (sesterți), vechi de vreo douăzeci de ani la data la care e scrisă Apocalipsa, adică deja sub Domițian, fiul lui Vespasian, erau comune în provincia romană Asia, în care trăia autorul celui mai dificil text din Noul Testament. Pe revers, personificarea Romei ca zeiță „șade pe ape multe" (17:1), adică atinge apele Tibrului, și el antropomorfizat. Pe fruntea ei e scris un „nume tainic: Babilonul cel mare", adică evident Roma (e ciudat ca într-o viziune personajele să fie identificate cu o legendă scrisă). Ea e așezată pe o „fiară roșie" (17:3) cu „șapte capete" reprezentînd (ne explică Ioan) „șapte munți". Asta pentru că în registrul inferior al monedei apare lupoaica alăptînd gemenii, iar zeița se profilează pe fundalul celebrelor șapte coline ale Romei. Lupoaica, simbol dintotdeauna al Romei, trebuie să fi contribuit și ea la interpretarea (oricum necesară *pro domo)* a zeiței ca „desfrînată", dat fiind că *lupa* înseamnă în latină, cum se știe, și „prostituată". Poate poziția ei să fi părut lascivă, deși sigur nu asta era intenția – zeița e în ținută militară și ține în mînă o mică sabie *(parazonium),* care devine în mod convenabil (la 17:4) „un pahar de aur". De ce concentrează Roma atîta ură? Problema trebuie să fi fost cultul acordat Romei ca divinitate, cu sacrificii, preoți și tot tacîmul. Acest cult era foarte puternic tocmai pe coasta egeeană a Turciei de azi, ale cărei cetăți (în speță, Smirna) fuseseră de altfel primele care să-l adopte, adică tocmai zona unde Ioan scrie Apocalipsa (indiferent că în Patmos sau undeva pe-acolo).

Al doilea mic comentariu numismatic se leagă de un pasaj celebru: „Cine are pricepere să socotească numărul fiarei; căci este număr de om. Și numărul ei este șase sute șaizeci și șase" (13:18). Una dintre speculațiile mai cunoscute este că acest număr s-ar obține adunînd valoarea numerică a literelor ce alcătuiesc numele lui Nero, nu în latină, unde literele nu au valori numerice, nici în greacă, unde rezultatul nu se potrivește defel, ci în ebraică, numele folosit în calcul fiind mai exact Nero Caesar. Ce-i drept, o transliterare corectă din greacă în ebraică dă 676, însă un document aramaic antic găsit la Wadi Murabba'at transliterează numele și titlul eliminînd un „iod" *(qsr* în loc de *qysr* pentru grecul Kaisar), suma devenind astfel 666. Soluția asta rămîne totuși un pic trasă de păr. Așa că aici mă interesează o propunere ceva mai plauzibilă, legată tot de o monedă pe care Ioan se poate să o fi avut în buzunar sau pe masă în timp ce scria. Titulatura imperială completă folosită de Domițian era *Imperator Caesar Domitianus Augustus Germanicus* (ultimul termen însemnînd învingătorul germanilor). În provincia Asia, unde se vorbea greaca, traducerea era *Autokrator Kaisar Domitianos* (ceva mai rar *Dometianos*) *Sebastos Germanikos*, care pe monede, firește, trebuia prescurtat zdravăn. O abreviere posibilă este *A KAI DOMET SEB GE,* pentru care suma literelor (A = 1, K = 20 etc.) este cea dată în versetul citat din Apocalipsă. Abrevierile acestea sînt atestate fiecare în parte pe monedele din Asia romană, dar, ce-i drept, încă nu s-a găsit o monedă cu toate cinci în exact această formă (am văzut monede pe care Germanikos e prescurtat ca G, GE, GER, GERM, GERMA...). Prototipul asupra căruia inițiații puteau aplica operația de gematrie propusă de Ioan nu a fost deci găsit încă, deși existența lui poate fi postulată.

Paralele cu arta și cultura materială păgînă, și în speță cu cea a dinastiei Flavienilor (Vespasian, Titus, Domițian), nu sînt deloc deplasate. Pasajul cel mai des folosit pentru datarea cărții lui Ioan, text halucinant care altminteri nu-ți dă nimic concret de care să te legi, este în capitolul 6, în care se anunță că va fi foamete, grîul și orzul se vor scumpi, „dar să nu vatămi untdelemnul și vinul!". Or, prin anii 90 ai primului secol creștin, tocmai împăratul Domițian a dat un edict de distrugere a jumătate din viile din provincii, ca să protejeze vinificatorii din Italia sau ca să încurajeze plantarea de cereale în loc. O delegație din provincia Asia a fost trimisă la el să-l convingă să nu li se aplice decretul, și chiar au reușit, în mod miraculos (deși arheologii nu sînt siguri că edictul a fost realmente aplicat în vreo provincie). Datarea e coroborată și de faptul că pentru Roma se folosește numele de cod „Babilon", ceea ce n-ar avea sens decît după anul 70 d.Hr., cînd romanii, ca altădată babilonienii (587 î.Hr.), au cucerit Ierusalimul și au distrus Templul. Nu vreau, bineînțeles, să reduc mesajul teologic al Apocalipsei la o uscată contabilitate, ci doar să-l contextualizez, chiar dacă e vorba doar de *my two cents.*

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Povestea ProPublica (II)

Paul Steiger vorbește rar, cu vădită delicatețe, își caută cuvintele cu grijă. Are calitatea unui mare jurnalist, aceea de a ști exact ce greutate are fiecare cuvînt. Se exprimă nuanțat și limpede ca apa de izvor. Îl ascult cu admirație nostalgică – greu mai găsești astăzi un jurnalist care adecvează perfect cuvîntul la mesajul pe care îl are de livrat.

În 2006 scria că presa în print are, totuși, viitor, dar că breasla trebuie să fie mai atentă și mai inteligentă, alegînd abil ce anume trebuie să dea în online și ce anume să dea în print. 11 ani mai tîrziu, îmi spune: „Viitorul printului este tot mai îngust. E adevărat că *The New York Times* culege, încă, aproximativ 60% din venituri de pe urma printului, dar acest procent scade văzînd cu ochii. Pe măsură ce vin noi generații de cititori, preferința pentru informațiile furnizate online se impune. Acestor noi generații le este mult mai ușor să lucreze cu instrumentele din online decît cu paginile tipărite, le este mai ușor să manevreze paginile online, să colaționeze texte, paragrafe și informații de pe o pagină pe alta. Sigur, pentru jurnaliștii care lucrează așa apar noi capcane. E mult mai ușor să cazi în păcatul plagiatului lucrînd așa, trebuie să fii foarte atent! Dar, pe măsură ce trece timpul, trebuie să admitem că eficiența lucrului online este net superioară.“ Sînt un conservator incurabil și oftez trist: părăsirea erei Gutenberg alterează profesia. În plus, Internetul a făcut posibil așa-zisul jurnalism civic: orice activist al unei cauze se poate erija în jurnalist și publică de capul lui, fără să respecte vreo regulă profesională, ce vrea. Cum poate jurnalistul de redacție, profesionistul, să reziste acestei competiții? El trebuie să verifice informația, să o treacă printr-un control redacțional și abia apoi o poate publica. Blogger-ul va fi mereu înaintea lui. „Sigur că asta este o mare provocare, răspunde Steiger. Redactorul-șef al unui mare ziar american, un tip cam iconoclast, a spus la un moment dat că în jurnalismul de azi viteza este noua acuratețe *(speed is the new accuracy)* și am reacționat imediat: «Nu!» Provocarea este aceea de folosi noile tehnologii în folosul profesiei și nu împotriva ei. Cu noile tehnologii trebuie să continuăm să transmitem aceleași valori profesionale și nu altele. Acuratețea trebuie să rămînă pe primul plan orice-ar fi. Acum cîteva săptămîni, ProPublica a publicat o știre importantă despre președinte și, în week-end-ul care a urmat, unul dintre purtătorii lui de cuvînt a reacționat spunînd, disprețuitor, că ei nu-și pierd vremea cu «blog-uri de stînga». Noi nu ne considerăm «un blog de stînga» și nimeni din breaslă nu ne consideră astfel. Dar, trecînd peste asta, redactorul care era de serviciu a trebuit să reacționeze. Era însă dificil să o facă pe loc, în forma consacrată, scriind un articol. Mai întîi pentru că, fiind week-end, nu avea la dispoziție un reporter la Casa Albă care să relateze exact ce s-a întîmplat acolo, apoi pentru că șeful lui editorial nu era disponibil; în plus, în asemenea cazuri ne consultăm cu avocații etc. Dar timpul trecea, așa că el a decis să răspundă folosind Twitter-ul și a făcut un *tweet-story*. Adică a scris o reacție folosind mai multe *tweet*-uri succesive, care, însumate, dădeau un text mai amplu. Îți trebuie o anume abilitate să scrii așa ceva, pentru că oamenii citesc, practic, mesaje de Twitter scrise unul după celălalt și riscul este să îl citească pe primul sau pe primele două și apoi să nu mai citească. Să scrii *tweet*-uri succesive care să țină trează atenția și curiozitatea cititorului este o modalitate nouă de scriere jurnalistică. El a făcut-o foarte bine și a avut o audiență consistentă. A fost o bună soluție pentru a reacționa, ținînd cont de impedimentul week-end-ului. Ce vreau să spun este că e nevoie să ne adaptăm, să lucrăm cu instrumentele lumii de azi, dar să păstrăm valorile solide, să nu uităm că obiectivul nostru este binele public, adică, în cazul ProPublica, acela de a vorbi despre abuzurile Puterii.“

În asemenea cazuri ne consultăm cu avocații.

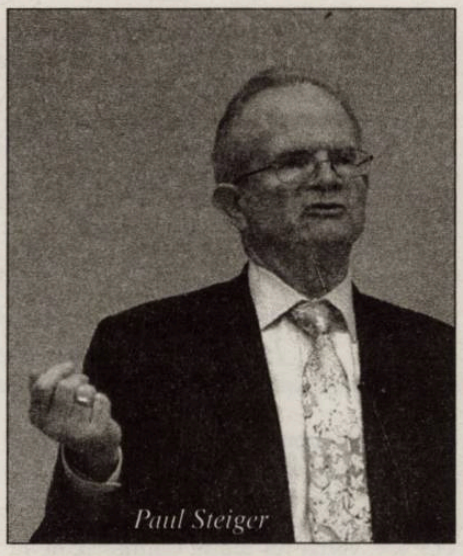

Paul Steiger

Importanța existenței reporterului „de teren“, a jurnalistului care raportează faptul brut de la fața locului este, teoretic, extrem de importantă. Spun „teoretic“ pentru că am putut sesiza un specific al jurnalismului românesc: în presa noastră, activitatea „de teren“, a corespondenților de la fața locului, este în general văzută ca o etapă de început a profesiei, ceva pentru juniori. La noi, marii jurnaliști sînt cei care stau în redacții și comentează. Visul oricărui începător în profesie este să ajungă să scrie editoriale și comentarii, să fie moderator TV („să am emisiunea mea“) sau să supravegheze realitatea din fața computerului, de unde să emită judecăți. Paul Steiger îmi spune că în America e altfel: „Din experiența mea, cele mai dorite însărcinări pentru jurnaliști sînt cele de corespondenți speciali la Casa Albă, la Congres, la ONU etc. Ideea este că aceste însărcinări îți dau timp să urmărești coerent o anume informație, să afli lucruri de context, să sapi în jurul informației și apoi să prezinți un material amplu, bine articulat, să treci de nivelul «unul a zis asta, celălalt a zis asta». Or, așa ceva nu poți face decît dacă ești acolo, la fața locului.“

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Cartoful Fabergé

Recenta dezbatere (și, mai ales, realitatea) referitoare la prețurile crescînde pînă la dublare ale ouălor m-a dus cu gîndul la o lectură relativ proaspătă, legată de cunoscutul Peter Carl Fabergé. Surpriza este, însă, că subiectul nu îl reprezintă la fel de cunoscutele și foarte prețioasele ouă-bijuterii pe care acesta le-a creat pentru familia imperială din Rusia, ci un cartof.

Informația provine de la Caroline Scheufele, director artistic al casei Chopard. Într-o zi, aceasta a intrat în *À la Vieille Russie,* un magazin de antichități din New York, iar atenția i-a fost captată imediat de un obiect de artă cel puțin curios, un cartof sculptat cu măiestrie din agat maroniu-roz. Iscusința bijutierului care a transformat una dintre cele mai banale legume într-o mică (mare) operă de artă este remarcabilă. Nu oricine s-ar gîndi să realizeze un cartof cu mici balamale montate în aur (da, este un cartof care se deschide, nu știm dacă nu cumva artistul nu a ascuns și un alt mic obiect în miniatură în interiorul lui, pierdut în timp, ca în cazul celebrelor ouă Fabergé) și cu o închizătoare tip *fleur-de-lys* (flori de crin stilizate, folosite ca ornament) tot de aur.

Dar Carl Fabergé s-a gîndit. Sau, mai bine zis, și-a lăsat imaginația să-l conducă, într-un moment în care căuta variante cît mai originale de a-și impresiona și atrage clienții nu tocmai modești și nici lipsiți de pretenții din Imperiul Rus. Rezultatul a fost că bijutierul a început să realizeze în atelierul său piese în formă de fructe și legume, alături de tot soiul de obiecte ornamentale de masă (se întîmpla pe la 1890). Aici se încadrează cel mai probabil și *cartoful-bijuterie,* care poartă inscripționată semnătura Fabergé, dar nu și data exactă a producției, care rămîne un mister.

Misterul din jurul cartofului Fabergé găsit de doamna Scheufele în magazinul newyorkez de antichități merge chiar mai departe de lipsa datei. În dorința de a afla mai multe despre el, aceasta a făcut o vizită la muzeul Fabergé din Sankt Petersburg. Curatorii de la muzeu, însă, habar nu aveau despre ce le povestea Caroline Scheufele, ba mai mult de atît, au constatat că obiectul nici nu este înregistrat în evidența lor.

Misterul crește. Și, cumva, și farmecul cartofului din *À la Vieille Russie*. Sperăm că nu și prețul ouălor din *À la notre Roumanie.*

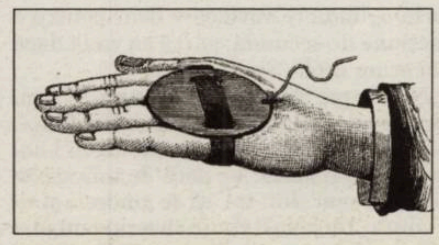

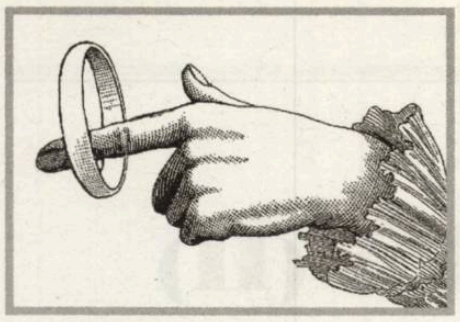

Selma IUSUF

legende urbane

Cu aura prin lume

„*Microsoft Word needs to download the font Osaka.*“ *Skip.* A apăsat *skip.* Un soi de lasă-mă-n pace. Du-te. Dispari. N-a interesat-o cum arată fontul Osaka – să fi avut în design geometrii japoneze? O să vadă, poate, mai tîrziu. Pînă una-alta s-a trezit că urăște la grămadă Netflix, HBO GO, Facebook, Instagram, Pinterest, Twitter, Tumblr cu cine l-o mai folosi, pagina de mondenități de la Daily Fail, E! Entertainment, unde poți vedea cele mai găunoase personaje din lume, și toate televiziunile de știri românești. Pe toate grămadă.

S-a trezit că a început să umble prin lume fără aură. Era fix ca atunci cînd umbli de nebun, gol, pe stradă. Se mira chiar că n-o arată lumea cu degetul – „Uite-o și pe amărîta asta, umblă fără aură, unde naiba o fi pierdut-o? Mai rău e că, fii atent, nici măcar nu-și dă seama că e în persoana goală. A ieșit netedă cum a făcut-o mă-sa, ca un om fără pic de istorie, și bate străzile fără rușine.“

Avea pe vremuri o aură aurie care strălucea bogat în jurul ei. Un halou princiar care unduia cu sensuri, nefărîmițat, plin ca un brocart din picturile alea olandeze. Se și iubea mult mai tare, se cultiva pe sine, își mîngîia mintea cu bunătățuri, avea timp și avea trufia aia frumoasă ascunsă în simplitate tăcută. Tot pe vremea aia putea să citească și aura celor din jurul ei. Erau cîte unii învăluiți într-un albastru senin, calm, de o precizie de laborator, un albastru aseptic aproape, cinstit. Erau alții în jurul cărora unduia un aer verzui, de ape mîloase și puțin adînci în care înotau cu miile mormolocii. Alții duceau cu ei o aură roșie carmin, focoasă, mîndră, cu nările dilatate, gata să sară la bătaie. Erau apoi și cei în roz inocent, galbenii solari, portocaliii mîncăcioși și cei cu aura brună ca o foaie învechită, cu miros dulce de carte.

Pe vremea cînd aura ei era la apogeu, cînd ajunsese să se coacă aproape deplin, auriul începuse să capete tonalitatea aceea ușor afumată de bronz imperial. Conștiența de sine era *full,* sută la sută acolo. Cea mai bună măsură a maturizării se putea vedea în genul de cititor în care se transformase. Trecuse, vorba lui Matei Călinescu, de la stadiul neagregat de cititor halucinat la cel de cititor deplin, atent la sensuri, la structură, la intenții, la frumusețea din planul doi, trei și patru. Se folosea de referința asta livrescă pentru a-și măsura creșterea și dezvoltarea, pentru că fix așa i se părea că e și viața. Trăită la început moment cu moment, înfulecată în hălci mari, emoționale, doar prezent, fără memorie și fără teamă de viitor. Exact ca un cititor începător. Mai apoi, cu vîrsta, a început să lege cele trei fire, să le împletească sensurile – prezent cu trecut, cu viitor –, o cocardă tricoloră înfiptă în piept.

În loc de mîini are două telecomenzi.

Cu timpul însă, a venit și o oarecare oboseală, o lehamite inexplicabilă pînă la un anumit punct, și ea, persoana bogată, cu aura aurie, a început să se fărîmițeze aici și pe dincolo. În tot soiul de fotografii pe Instagram – mîini îngrijite de fete cu cartoane de cafea în mînă, flori, pisici, pahare de vin la apus și la răsărit în filtre bogate, cremoase, se pierdea apoi în felurite teme – de la design interior la *street fashion* pe Pinterest, în lungi pauze pe Facebook cu degetul întepenit pe *down arrow,* niciodată destul ca să priceapă ceva, niciodată prea iute ca să nu, în *tweet*-urile retardate ale lui Trump și în cele inteligente ale nu știu cărui comedian. În Netflixul ăsta nenorocit care a stricat totul.

În loc de mîini are două telecomenzi uriașe. În loc de ochi are în mijlocul frunții o cameră de filmat ciclopică, în loc de urechi – difuzoare, și în loc de gură – nimic. A redevenit cititorul halucinat, upgradat acum, bionic, dar, paradoxal, fără un RAM de memorie. Seriale, filme polițiste, cu pirați și cu eroi romantici, filme după cărți bune și proaste, filme care au toate șansele să devină cult. Le înghite pe toate, zilnic, și nu mai înțelege nimic. Cititul matur, cu sens, s-a dus. Mănîncă cu telecomenzile alea crescute în loc de mîini floricele, înghețată și alune, și-n ochiul din frunte îi lucesc creditele de final. Aura? Aura aurie e praf.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Cuvîntul Regelui (I)

„Am mai curînd impresia că eram foarte stînjenitor pentru Occident. În fond, abdicarea mea și instaurarea dictaturii comuniste în România erau în mare parte rezultatul unei anumite inconștiențe a Occidentului, care a abandonat cu desăvîrșire Europa de Est. Rege detronat, eu eram în același timp victima și simbolul acestei «lăsări de izbeliște», sau al acestei «lașități». Cînd le explicam aceste lucruri, nu le făceam nici o plăcere interlocutorilor mei. Aveam, de fapt, defectul de a reaminti Occidentului că ar fi trebuit să aibă o conștiință. Pentru el, ar fi fost preferabil ca eu să tac. Cei care, dimpotrivă, m-ar fi dorit mai activ în lupta pentru o Românie liberă, mi-au reproșat faptul că am intrat prea repede în viața profesională. În afară de faptul că am fost constrîns să o fac, ei uită că eu nu am încetat niciodată să am, în paralel, și o activitate politică. Am fost întotdeauna preocupat de soarta țării mele. Numai indiferența manifestată de Occident m-a determinat să îmi duc acțiunea într-un ritm mai lent. Gîndiți-vă că nu am primit nici un semn de încurajare din partea șefilor de stat străini, cu excepția suveranilor cu care mă înrudeam și cu care am păstrat relații constante. Verii mei mă ascultau și îmi dădeau dovadă de înțelegere, însă posibilitățile lor de acțiune erau limitate de Constituția țării lor. În Anglia, de exemplu, monarhul nu poate acționa din propria sa inițiativă. Acolo lucrurile stau altfel decît în alte țări din Europa, în care suveranii au păstrat mai multe responsabilități.“

Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă,* Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces, Editura Libra, 1995

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Ce-i în capu' tău, mă, Alina?

Era mult după miezul nopții. Ploua mărunt, iar vîntul punea la grea încercare acoperișurile. Am ieșit din scara blocului, ca-n filmele mute, ținîndu-mă de balustradă ca de catargul de steag al unui zgîrie-nori. Taxiul oprise cîțiva metri mai încolo. Spre norocul meu, m-a văzut și-a dat înapoi. Am urcat, am zis bună seara sau bună dimineața, ceva, și-am dat adresa. E drept, pentru că mă uitasem atent pe aplicație, am pronunțat și numele de familie al taximetristului, imediat după salut. Să priceapă din prima că eu sînt cel care-l chemase și să nu se mai obosească să întrebe bănuitor: „La comandă? Pe ce nume?“ A stat un pic descumpănit. N-a ținut mult. S-a redresat, așezîndu-se în ceva sigur, verificat, care nu putea da greș: „Deci la comandă, nu?! Pe ce nume?“ I-am zis. Dar, de data asta, răspunzîndu-i, am pronunțat din nou și numele lui, înainte de a i-l spune pe al meu. Asta o fi fost scînteia. S-a uitat în oglinda retrovizoare doar pentru o fracțiune de secundă, parcă să vadă dacă mai eram acolo. Și-a-nceput.

„Nu că mă deranjează, domnu'. Că nu mă deranjează treburile astea. În fine... Da' poate că mîine nu mai sîntem. Și i-am zis și ei. Mă, fetiță! Io, dacă de mîine-poimîine nu mai sînt, tre' să te gîndești și tu la viitoru' tău. Nu?! Poate că mîine nu mai sîntem. Tre' să ne gîndim și noi la viitoru' nostru. Mai ales tu, ca femeie. Deci trebuie să te gîndești un pic. Mai ales că ai școală mai multă ca mine. În fine... Io, unu', așa văd lucrurile. Bine... Acuma, de multe ori o păcălesc, adică îi explic compromisuri. Îi explicam, de fapt. Că acuma nu mai... Cum e cu compromisurile. N-ai de ales, tre' să le faci. Da' nu oricum, mă-nțelegeți? Deci compromisurile astea. Poate m-am abătut un pic de la subiect. Ca paranteză, zic. Da' nu se mai putea. Și am părăsit-o. Deci nu mai era cum. Adică ai douășase de ani, facultate, ce mai ai tu, și... Și ce mai ai? Că nu mai ai nimic. În fine...“

Ștergătoarele se osteneau să facă un pic de loc pe parbriz. Radioul era departe, mai mult un hîrîit, o lumină verzuie, printre celelalte ecrane verzui ale sculuțelor electronice agățate pe tot bordul. Parasolarul burdușit cu acte, ceva bani pentru rest, totul prins cu cîteva rînduri de elastic. Peste tot un amestec de iconițe, ecrane, beculețe, suport de pixuri, șervețele, apoi tot soiul de obiecte inutile așezate la îndemînă, era clar că omul locuia acolo mai mult decît acasă. „Ați iubit-o?“

„Pe domnișoara? Da! O iubesc, dar... În fine... Ce m-a făcut pe mine de m-am îndepărtat de ea nu e vorba de școală. Că poate nici io n-am. Da' ea a fost la facultate și nu s-a mai dus, înțelegeți? Deci n-a mai vrut să se ducă. A zis că... Mă pis. Deci n-a mai mers. Și io am vrut să-i arăt pe undeva că nici n-are ambiție în ea. Adică nu s-a mai prezentat la facultate. Știți? Băi... chiar nu te mai duci? Nu. În fine, zic. Treaba ta. Da' nu e bine. Pe undeva, nu i-a convenit. Că i-am zis în față. S-a-nscris dupaia la o școală de șoferi, a dat o singură dată examenu', l-a picat, nu s-a mai dus. Păi, ce facem, mă, fetiță? Acuma cică s-a dus la un unchi d-al ei, că dă cu ăla de permis. Dă ea. Ce să dea? Păi, de ce n-ai luat cînd ai avut ocazia? Că n-are pic de ambiție în ea. Io am dat de șapte ori. Șapte. Deci n-am discutat. Am dat pînă l-am luat. Că nu stau la discuții. Da' mă pregăteam de fiecare dată. Ea n-are ambiție deloc. Mă-nțelegeți? Ea, dacă are un pachet de țigări și-o sticlă de Cola, nu-i mai trebuie nimic. Bravo, Bebiță! Bravo, fetița mea! Ce-i în capu' tău? Probabil că mai trebuie să copilărească. Ce să mai copilărești? Ai douășase. Sau treaba ta. Da' nu aici la mine. Te duci unde știi, fetița mea! Pentru că-ntr-un an și opt luni, cît a stat, dacă m-a-ntrebat de patru ori. Hai, mă, nu ți-e foame și ție? Știți? În fine... Dacă. Maxim de patru ori. Cînd mă duceam la muncă. Sau invers. Cînd veneam de la muncă.“

Prin geamurile mașinii orașul arată ca o acuarelă pe care apa o-ntinde încet, o spală, pînă cînd hîrtia de dedesubtul ei o să rămînă curată. „Vă mai întreb o dată. Ați iubit-o? O iubiți?“

„Nu știu. Sîntem de vreo două săptămîni. Despărțiți, zic. Bine, mai era și-un băiat care se tot învîrtea p-acolo. M-a cam deranjat un pic. În fine... Ea a zis că n-are nici o treabă. Ce să zică?! Și un prieten d-al meu m-a sfătuit să nu mă mai împac cu ea. Și io sînt cam de-aceeași părere. Deși cui pe cui se scoate. Știți?! Acuma stau să mă liniștesc un pic. Dac-o fi s-apară, bine. Dacă nu... Sau poate c-a fost o iubire prea protectoare sau ceva. Nu știu cum să zic. Mă-nțelegeți? Adică nici n-am ce să comentez. Ea e foarte frumoasă. Șatenă, ochi... așa... verzi. Deci, sînii mari. Mari... Foarte bine. Ca femeie, zic. Corp... Nu pot să zic. La douășase de ani... Da'... Vedeți cum e? Cînd ai așa ceva, ar trebui să rupi pistoanele de la mașină, să nu știi cum s-ajungi mai repede acasă, nu?! Oricine așa s-ar gîndi. Mie nu prea-mi vine. Adică nu mă duc acasă cu tragere de inimă, să zic așa. Io nu mai mă duceam cu drag. Deci a stat la mine un an și opt luni. Acuma e la mă-sa, în Crîngași. Am avut o discuție cu ea și i-am zis că nu mai sînt fericit. Plecatu', venitu', mîncarea, toate alea, v-am zis. Plus că io-mi luam la revedere cînd plecam la muncă. Deci ea nu zicea nimic. Cînd veneam de la muncă, la fel. Adică ea e singură la părinți. Și probabil e un pic egoistă. Deci nimic. Și io am mai avut discuții cu ea referitor la treaba asta. Pe urmă, cînd îi spuneam, două-trei zile era supărată. Dup-aia, revenea la normal. Adică la fel. Și numa' io o țineam în brațe. Ea pe mine, nu. Adică, cîteodată, mă-ntorceam invers. Înadins. Să văd, mă ia-n brațe? Mă pupă, măcar o dată, pe spate, să zic? Nimic. N-o vedeai. Păi... lasă-mă, mă, Alina!“

„Vă e dor de ea?“

„Nu știu. Nu cred.“

Anca MANOLESCU

Semnele religioase între lege și cuviință

Cu ceva timp în urmă, la începutul lui 2013, Patriarhul Chiril I al Rusiei a făcut o declarație mai deosebită. După episodul Pussy Riot, Puterea, susținută de Biserica rusă, decisese să înăsprească legea care condamnă ofensele aduse sentimentului religios. Or, prin declarația lui, Patriarhul se distanța totuși un pic de brutalitatea stilului Putin. „Orice măsură legală privind apărarea simbolurilor religioase și a credinței", a afirmat el, „trebuie atent studiată pentru a nu limita libertatea de expresie... E esențial ca împotrivirea față de blasfemie să fie justă, măsurată și lipsită de agresivitate."

Încercare de a pune culoare democratică pe imaginea Bisericii ruse? Critică la adresa țarului actual, de care Patriarhul se arată altfel mereu alături? Manifestare de independență a Bisericii ortodoxe ruse față de puterea temporală? Cu groasa caricatură de rugăciune, „performată" în catedrala Hristos Mîntuitorul din Moscova, Pussy Riot voiau să denunțe tocmai alianța „altarului" cu „tronul" în Rusia lui Putin.

Iată că, măcar punctual, printr-un mic accent, stilurile Puterii și Bisericii s-au deosebit totuși. De partea lui, statul tratează polițienește manifestările critice față de regim, oricare ar fi ele. Ca să-și adauge sprijin popular, politica autocratică se înfățișează drept apărătoare a tradiției, a Bisericii, a religiei, a moralei religioase. De partea ei, Biserica pledează, preț de o declarație, pentru libertatea de expresie, pentru o politică atentă la drepturile indivizilor.

În Rusia iliberală, morala publică e dictată de ideologia oficială, de politic. Opozanții sînt declarați „huligani", „nepatrioți", „dușmani". Cei mai vizibili riscă hărțuirea, închisoarea ori chiar asasinatul.

Cagula punk, asociată cu Pussy Riot.

În Occidentul liberal, în schimb, politicul e cel care stă sub influența unei morale laice. Drepturile omului, libertățile individului (de gîndire, de expresie etc.) sînt principii care nu organizează doar gestionarea cetății, viața laolaltă. Respectarea diversității (culturale, religioase, de convingeri) ține de etica occidentală.

Etică laică, deoarece referința la transcendent, înrădăcinarea valorilor într-un pol divin nu mai constituie un dat unamim acceptat, practicat. Pentru societatea tîrziu modernă, „Dumnezeu este separatul", potrivit expresiei lui Marcel Gauchet. Nu se amestecă în treburile oamenilor decît prin actele și convingerile unor persoane și grupuri sociale. Nu credința, ci comunitățile de credință sînt actori ai vieții publice. Statul laic are de asumat postura neutralității față de religii și postura recunoașterii, egale și pline de respect, a convingerilor și comunităților religioase. Odată cu creșterea fundamentalismului islamic în Europa, această dublă exigență pune probleme din ce în ce mai încurcate, stîrnește analize, discuții, aporii. Ce măsuri pentru a stăvili propaganda extremistă și a preveni posibile conflicte identitar-religioase? O dezbatere larg europeană privește portul semnelor religioase în anumite spații publice. Franța, de pildă, a găsit cu cale să legifereze interzicerea mărcilor religioase ostentative în școlile primare și secundare. Funcționarii publici sînt de asemenea obligați să nu le afișeze în timpul serviciului. Într-o atmosferă de laicitate respectuoasă față de religii, aplicarea legii deosebește cu grijă cazurile în care semnul ține de simpla afirmare a identității de cele care îl afișează cu intenții de propagandă agresivă.

În schimb, adepții secularizării tari, corecții politic, cer izgonirea oricărui simbol religios din locurile publice (vezi, de asemenea, în România, vocile care pretind ca icoanele să fie eliminate din școli și spitale). Dar asta nu limitează libertatea de manifestare a apartenenței credincioase, libertatea de expresie a individului în fond? Creștini, evrei, musulmani, cetățeni europeni normali, sînt ei siliți să-și lase acasă identitatea religioasă, cînd statul le garantează recunoașterea ei? Creștinismul, unul dintre constructorii Europei, trebuie să se ascundă, să dispară din istoria, cultura, peisajul și memoria europenilor actuali?

Măsurile franceze au stîrnit și episoade amuzante în rezultatul lor. La Marsilia, în august 2012, un grup de susținători ai acțiunilor Pussy Riot au manifestat cu fețele mascate, referință la cagulele purtate de membrele grupului punk-rock rusesc. Poliția i-a interpelat și le-a făcut proces-verbal în baza legii numite „anti-*burqa*". Ea interzice „ascunderea deliberată a feței sub o mască, o cagulă sau un văl islamic integral". Cu o dublă motivație: pe de o parte, viața comunitară presupune vederea față către față a persoanelor; pe de altă parte, masca împiedică identificarea persoanei „în împrejurări care pot aduce atingere ordinii publice".

Ca niște manifestanți pro-feminism și libertate de expresie fără limită să fie interpelați pe baza unei legi anti-*burqa* e amuzant. Dar e și semnificativ. Cagula punk, asociată cu Pussy Riot, și vălul de tip *burqa* trimit la extremismul ideologic. Una la extremismul „progresist", celălalt la extremismul religios-identitar. Amîndouă extremisme cu pretenții „totalitare" fiindcă vor să impună o „normă", să dicteze mentalitatea și comportamentul întregii societăți. Nici unul nu respectă deosebirile de apartenență, de gîndire, de opinie.

Libertatea de gîndire și de exprimare constituie un drept fundamental în societățile liberale. Dar un drept, ca să fie funcțional, implică o egală responsabilitate pentru beneficiarul lui. Statul democratic garantează dreptul liberei exprimări. Îi asigură condițiile de exercitare. Cît privește „responsabilitatea de exprimare", ea cade mai întîi în sarcina membrilor societății. Nu legea, ci buna-cuviință în primul rînd cere ca figurile și simbolurile unei religii – ale oricărei religii – să nu facă obiectul unor glume groase, al unui scenariu degradant. Nu legea, ci buna-credință în primul rînd cere să nu-ți practici religia cu ură, dispreț, amenințări, atacuri față de celelalte religii ori convingeri. A pune libertății de exprimare limita respectului și a bunei-cuviințe nu e semn de cenzură. E semn de responsabilitate civică, de civilizație.

Libertatea de exprimare, ca drept fundamental, desparte societățile democratice de totalitarism. Dar nu e un drept absolut, nelimitat. Democrația reală lucrează cu principii corelate, care se reglează și se limitează unele pe altele. Nu mai puțin fundamental decît criteriul libertății e, în democrațiile autentice, criteriul respectului, acceptarea diversității. A-ți exercita un drept în mod extremist, călcînd pe dreptul celuilalt, e oare o atitudine liberală? E etic acceptabil?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Un creștin înrobit de turci

Georg Captivus Septemcastrensis: acest transilvănean, sas ori ungur, din Sebeș, născut în 1422, a dus o viață palpitantă: și-a apărat, ca adolescent, orașul asediat de turci și le-a căzut mai apoi în prizonierat. O sclavie îndelungată, din care a căutat să scape, fără succes imediat: a supraviețuit în Imperiul Otoman, în casa mai multor stăpîni, pînă cînd – într-un tîrziu – a reușit să evadeze, prin insula Chios. Odată ajuns la Roma, fostul elev al școlii dominicane din Muhlbach (numele germanic al Sebeșului) a intrat ca frate în ordinul predicatorilor, adormind în parfum de sfințenie și bucurîndu-se de proximitatea sepulcrală a marelui Fra Angelico, la Santa Maria sopra Minerva. Tocmai formația sa latinească și deja umanistică, obținută în pămîntul practic occidental al Transilvaniei, i-a permis să înțeleagă, asemenea unui om educat, contextul prizonieratului său otoman. A rezultat astfel o carte tradusă în românește abia acum, după mai bine de cinci secole, la Humanitas, cu studiul introductiv semnat de Constantin Erbiceanu (pe seama fundației omonime) și în tălmăcirea clasicistei Ioana Costa. De ce n-a fost tradusă mai devreme, în pofida intensei sale circulații apusene, sub forma a numeroase ediții, dintre care una împlinită de însuși Martin Luther? Poate pentru că istoricii români nu l-au văzut cu ochi buni pe acest „Georg din Ungaria" (celălalt nume sub care autorul a rămas cunoscut). Culmea e că nu se poate exclude ipoteza că ar fi fost român, dintr-o familie catolicizată! Oricum, tocmai prin grăitoarea sa întîrziere, această primă ediție românească a *Tratatului despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor* reprezintă un eveniment cultural notabil.

Textul are un filon gioachimit, mileranist și o retorică de Renaștere timpurie, cu tropii aferenți, însă denotă și un real talent expozitiv, în registrul unui emergent simț etnografic: autorul compară creștinismul și islamul (văzut mereu, pe linia unui Ioan Damaschinul, ca „sectă" care maimuțărește adevărata religie) și ne oferă multe informații despre ritualurile, instituțiile și mentalitățile cele mai reprezentative. Dervișii rotitori, farmecul hipnotic al celor cinci rugăciuni cotidiene (inspirate din *orele* sau *ceasurile* cultului creștin, probabil în varianta sa grecească), forța fuziunii dintre secular și spiritual într-un corpus politico-teologic omogen sînt doar cîteva dintre explicațiile Captivului, uimit de succesul islamismului și oarecum catastrofic în ceea ce privește evoluția sa terestră, pe care o incorporează într-un scenariu final, antichristic. Aș spune că autorul nostru nu e încă un om al Renașterii, cu solarul ei neo-păgînism hedonist și antropocentric. În text se insinuează un adevărat program conservator, dedus din sentimentul unei iminente prăbușiri în nedemnitate a lumii creștine, a cărei apropiere de sfîrșit „ne-o vădesc limpede, în tot chipul, înclinarea către rău, anevoința către bine, lăcomia în cîrmuire, delăsarea în supunere, chiar curiozitatea pentru arte, felurita abundență a clădirilor și părelnica noutate a științelor și, în sfîrșit, în toate, noua trufie clădită pe antichitate" – depășite numai de „fiara aceasta" (secta turcilor) care „se cuvine să ne îngrijoreze mult" (p. 50).

Între felurite *memorabilia* și *realia*, cartea – nelipsită de tonuri picarești – ne mobilizează atenția istorică, punîndu-ne sub ochi o Europă post-cruciată, în pragul prăbușirii Imperiului Bizantin, amenințată de expansiunea otomană pe mare și pe uscat, angoasată de ciumă și de viitorul mai degrabă sumbru la care pare abonată, în logica unei pedagogii divine pe deplin meritate. Omenește înduioșătoare mi s-au părut și tribulațiile naratorului, căzut – o vreme neprecizată – în apostazie: nu putea cunoaște atît de fin islamul dacă nu ar fi intrat în sfera sa. Această temporară cădere, urmată de revenirea zeloasă și penitentă la creștinism, apare mereu în filigranul textului, jucînd și rolul unui memento apocaliptic. Pe scurt, vă invit la lectură...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

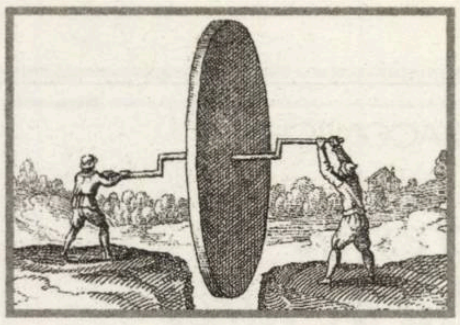

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Despre autonomie

Sînt oameni al căror sport favorit e să prevadă dezastre. Economice, politice, sociale. Dacă ținem cont că și un ceas defect arată corect ora de două ori pe zi, oamenii aceștia își vor vedea la un moment dat profețiile îndeplinite. Probabil economia se va prăbuși, probabil vom avea o criză politică internă și o situație complicată din punct de vedere al contextului extern. Probabil vom vedea noi și noi demonstrații de stradă. România nu trăiește în afara lumii și asta e, de fapt, vestea bună. România are încă cetățeni dornici să își exercite drepturile și libertățile. Asta e o veste și mai bună.

Există, pe de altă parte, chiar și o teorie recurentă cu iz de disperare care spune că pentru un start proaspăt e nevoie de o criză serioasă, e nevoie să fie atins fundul prăpastiei. Personal, nu cred că asta e ceva de dorit sau util în vreun fel. Acest tip de atitudine e simptom de orbire. Denotă o fantastică lipsă de imaginație și, trebuie spus, o dăunătoare lipsă de idei. Nu cred că radicalismul, retoric sau de altă natură, poate servi în momentul ăsta intereselor României, decît în măsura în care ne-a lovit brusc o nostalgie pentru începutul anilor '90. Pumnul scurt și eficient aplicat de un demonstrant unui pensionar năuc în Piața Victoriei de acolo e.

La fel și mesajele Primăriei Bucureștiului, care ba vorbesc despre anarhia de pe străzi, ba critică forțele de ordine pentru lipsa de fermitate. Mie, unuia, mesaje de felul ăsta îmi aduc inevitabil aminte de vocea lui Ion Iliescu instigînd la lichidarea cu orice mijloace a manifestației din Piața Universității. Eram copil în vremea aceea, dar mi-a rămas în minte tonul impacientat al fostului președinte vorbind despre „bande legionare". Un discurs pe care ulterior l-am asociat coloanelor de fum vizibile în depărtare și imaginii unei Piețe care păstra încă urmele intervenției „spontane" a minerilor.

Nu sînt de părere că unei puteri din ce în ce mai insensibile la noțiuni democratice primare, izolaționiste și dominate de infractori trebuie să i se răspundă cu flori și îmbrățișări. Nu cred, pe de altă parte, că modelul de rezistență trebuie să implice în vreun fel violența sau abandonul gîndirii critice. Cred că e perfect rezonabil, ba chiar folositor, să te întrebi dacă Opoziția (civică sau politică) procedează corect. La fel cum cred că oamenilor care o compun trebuie să le fie puse sub semnul întrebării motivele și metodele. Atunci cînd alegi să nu faci asta, cedezi acest teren retoric Puterii.

Și atunci Puterea va putea să confiște discursul critic, pe care îl va adăuga celui triumfalist sau propagandistic pe care îl practică deja cu atît de multă pricepere. Alegînd credința oarbă în locul unei comuniuni de valori care au în mijloc libertatea și altruismul, nu faci decît să te înscrii într-o coloană mărșăluind către o țintă decisă deja de radicalii din frunte. N-ai prea multe de spus pentru că obiectivele tale devin minore, vocea ta e acoperită de strigăte, nuanțele devin irelevante. Practicînd radicalismul, nu numai că poți îndepărta oamenii mai calmi, dar, mai ales, îi pui în pericol pe cei care încep să creadă că asta e calea de mers înainte. Nefericitul acela care a lovit un pensionar va răspunde probabil penal pentru fapta sa. Cui folosește incidentul respectiv? Exclusiv propagandei Puterii. În rest, toți pierd: pensionarul năuc, demonstrantul și manifestația legitimă din Piața Victoriei.

Nu vreau să se înțeleagă de aici că responsabilitatea majoră pentru degradarea discursului public e în stradă. Din contra, după cum remarca Vlad Petreanu, protestele românești din 2017 sînt printre cele mai politicoase demonstrații văzute vreodată. Oameni civilizați care au ceva de spus. Însă chiar și așa, ca orice mișcare de stradă, ele poartă un inerent risc al unei degradări. Și am văzut primele semne în săptămînile trecute. Responsabilitatea primară pentru otrăvirea aerului aparține celor care folosesc ticălos legitimitatea votului pentru a distila ură. Și o fac minut cu minut și oră cu oră pe canalele afiliate. A interpreta asta însă ca pe o licență universală pentru abandonul principiilor e contraproductiv. Așa apar mai tîrziu regretele. Și avem teribil de multe cazuri. Ziariștii care îl sprijineau necondiționat pe Ion Iliescu în 1990 învățînd democrația la locul de muncă și pe spatele publicului care îi citea cu un soi de disperare, partizanii Convenției Democratice care au preferat întotdeauna să nu vadă mediocritatea, martorii lui Traian Băsescu care și în ziua de azi speră că nu au fost înșelați cinic, toți aceștia se uită înapoi cu oarecare jenă. Sînt multe astfel de cazuri, cred că știm cu toții cel puțin unul.

Cred că gîndirea critică e mai utilă pe termen lung decît șablonul de moment, ironia e mai bună decît înjurătura, iar sarcasmul e mai eficient decît pumnul. Altfel spus, scopul nu scuză mijloacele, iar autonomia salvează persoana. Dacă mergeți la manifestații, amintiți-vă că mulțimea nu are CNP. Asta e valabil pentru orice miting, inclusiv pentru unul împotriva „statului paralel".

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

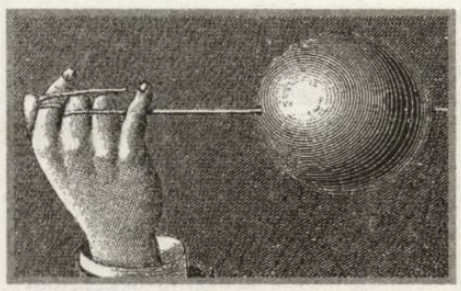

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Artei, libertatea...

Afișele marii expoziții retrospective Egon Schiele pe care o pregătește Leopold Museum din Viena au fost refuzate în mai multe orașe europene. La aproape o sută de ani de la dispariția marelui artist, nudurile sale vexează și rănesc sensibilități. Ceea ce se petrece în legătură cu demersurile de promovare a expoziției spune multe despre pudibonderia publicului de azi; și despre cît de departe pot merge autoritățile cu regulile ipocrite pe care le impun în spațiul public. Ceea ce era permis pe vremea lui Schiele este, astăzi, interzis. Libertatea artistică dobîndită de artiști acum mai bine de o sută de ani este pusă, din nou, sub semnul întrebării. Polemica iscată în jurul campaniei de promovare a retrospectivei Schiele e însă utilă. Nu doar pentru că inițiatorii ei au reușit pînă la urmă să găsească o soluție de compromis utilă, ba chiar, din perspectiva comunicării, foarte eficientă, ci și pentru că au opus cenzurii un mesaj puternic, provocator, un îndemn la reflecție.

Oficiul pentru turism din Viena s-a pregătit, încă de acum cîteva luni, pentru ceea ce va fi, probabil, unul dintre cele interesante evenimente culturale ale acestui oraș cu o ofertă oricum abundentă. Marea retrospectivă Egon Schiele de la Leopold Museum, care se lansează în februarie 2018, e genul de eveniment emblematic care ar putea atrage sute de mii de turiști. Aceasta e și motivul pentru care Oficiul pentru turism al Capitalei investește într-o campanie internațională. Cel puțin trei orașe europene (Londra, Hamburg și Köln) au refuzat să expună afișele reprezentînd nuduri contorsionate; desenele lui Schiele au fost considerate prea impudice, provocatoare, un atentat la bunele moravuri. *Femeia cu ciorapi portocalii* și *Autoportret nud* – lucrări de referință ale artistului – sînt respinse de metroul londonez și de societățile (publice) de afișaj din Germania. Oficiul de turism din Viena a regîndit întreaga strategie de promovare bazîndu-se tocmai pe cenzură. Pe noile afișe, o bandă albă acoperă sexul personajelor din tablouri. „*Sorry,* au trecut o sută de ani, dar tot e prea îndrăzneț. Dacă vreți să vedeți tabloul integral, veniți la Viena", scrie pe afișe. Sloganul „#ToArtItsFreedom" e o versiune actualizată a îndemnului înscris pe Secession, „palatul" expozițional deschis de Gustav Klimt la sfîrșitul secolului al XIX-lea: „Epocii, arta ei. Artei, libertatea sa".

Ne învîrtim cumva în buclă?
Revenim, după un secol, în același impas?
Dărîmăm, o sută de ani mai tîrziu, aceleași ziduri?

Ne învîrtim cumva în buclă? Revenim, după un secol, în același impas? Dărîmăm, o sută de ani mai tîrziu, aceleași ziduri – și încă, folosindu-ne de aceiași eroi? Libertatea artistică trebuie apărată constant. Și, se pare, chiar cu armele cenzurii.

Căci, pînă la urmă, tocmai această (auto)cenzură a redeschis dezbaterea despre artă & libertate. În spațiul virtual au apărut zeci de mii de comentarii sub *hashtag-ul* #ToArtItsFreedom. Sînt chestionate inclusiv politicile de cenzură ale rețelelor sociale. Ce e artă, ce e pornografie? Ce ar trebui arătat și ce trebuie suprimat în comunicarea pe Facebook? Care sînt limitele libertății de exprimare? Mulți comentatori au observat, de pildă, că în spațiul virtual – care ar trebui să fie zonă liberă prin excelență – o operă de artă precum *Originea lumii* a lui Gustave Courbet este cenzurată, în vreme ce tabloidele difuzează neîngrădit pornografie, în masă. Comunicarea publicitară (stradală sau televizuală) bazată pe sexualizarea corpului femeii s-a banalizat într-atît încît nu mai deranjează pe (aproape) nimeni. *Nudul culcat* al lui Modigliani, în schimb, generează grimase dezgustate.

De fapt, nu de cenzură are nevoie publicul pentru a fi scutit de neliniști și tulburări în prezența nudurilor. Ci de educație vizuală. Și asta se dobîndește tocmai în muzee și galerii. Mai multă artă. Și mai puțină pornografie.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Referendum
sau Vocea Patriotului Naţionale?

Texte şi opinii de:

- Cristian PREDA (profesor la Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea din Bucureşti)
„Foarte scurtă istorie a chemării românilor la plebiscite şi referendumuri“
- Ioan STANOMIR (profesor la Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea din Bucureşti)
„Referendumul bine temperat“
- Victor GIOSAN (consultant în domeniul managementului şi al finanţelor publice)
„Este un referendum local mai puţin riscant?“
- Carmen GAVRILĂ (corespondent diplomatic pentru Radio România)
„Visul kurd şi realitatea dezastrului“
- Liliana NICOLAE (jurnalistă la Radio Europa FM)
„În Republica Moldova: vocea poporului sau vocea Rusiei?“

argument

Cuţit cu două tăişuri?

E, parcă, o modă a referendumurilor în Europa şi nu numai. Unii susţin că referendumul figurează printre cele mai clare şi mai puternice instrumente democratice, dat fiind că e modul prin care electoratul îşi poate exprima nemijlocit voinţa. Cu toate acestea, referendumurile, mai ales cele generale, şi-au demonstrat în ultimii ani cu prisosinţă limitele şi riscurile.

Dacă ar fi să dăm cîteva exemple mai importante, am putea începe cu referendumul din anul 2000 prin care Danemarca a respins adoptarea monedei euro. Suedia i-a urmat exemplul în 2003. În 2005, Franţa şi Olanda au respins prin referendum adoptarea unei Constituţii europene. N-a mai contat că în alte state ea fusese adoptată prin vot popular sau ratificată de Parlament. O Constituţie europeană n-a mai putut fi adoptată. Lucrurile s-au complicat şi au fost parţial drese prin Tratatul de la Lisabona.

În 2016, referendumul iniţiat de premierul britanic David Cameron în speranţa întăririi propriei poziţii politice s-a transformat în ceea ce se numeşte „Brexit“, aruncînd ţara şi UE în confuzie. Iniţiatorul referendumului britanic a fost obligat să demisioneze, la fel ca şi omologul său italian Matteo Renzi, care a pierdut în acelaşi an un plebiscit prin care spera să aducă îmbunătăţiri Constituţiei.

În 2017, Recep Tayyip Erdogan a reuşit să capete puteri mai mari ca preşedinte printr-un referendum de modificare a Constituţiei, îndepărtînd însă ţara de calea democratică.

În septembrie 2017, în zona autonomă kurdă din Irak, un referendum pentru independenţă a întrunit voturile majorităţii covîrşitoare a kurzilor, dar rezultatul a rămas la nivel simbolic, în mod practic, în schimb, aducînd numeroase probleme pentru autorităţile locale de la Erbil.

În aceeaşi perioadă, referendumul pentru independenţa Cataloniei, considerat ilegal de autorităţile spaniole şi nerecunoscut de nici o ţară europeană, a provocat agitaţie teribilă nu doar în regiune, ci şi în toată Europa.

Nici despre referendumurile din Republica Moldova, chiar cînd n-au avut scopuri manipulatorii, nu se poate spune că ar fi adus, în general, progresul. În România, referendumul iniţiat de preşedintele Băsescu în 2009 privind trecerea la un Parlament unicameral şi reducerea numărului de parlamentari a fost aprobat de populaţie. Bun sau rău, rezultatul n-a fost oricum transpus niciodată în practică, deşi referendumul a consumat bani şi energie publică. De cealaltă parte, cele două referendumuri privind suspendarea preşedintelui Băsescu s-au dovedit, la rîndul lor, inutile.

În prezent stăm sub semnul a două posibile referendumuri, cel al Coaliţiei pentru Familie şi cel legat de lupta anticorupţie. Ambele cu riscuri mari pentru democraţie, chiar dacă din motive diferite.

Chiar şi cînd nu e o metodă folosită în scopuri politicianist-populiste, referendumul poate fi un cuţit cu două tăişuri. S-a văzut de multe ori că masele pot vota şi împotriva propriilor interese, după cum s-a observat şi că, uneori, rezultatele neconvenabile ale unor consultări populare pot fi ocolite de politicieni. Pînă la urmă, deci, cum stă treaba cu referendumurile? Din paginile care urmează vă puteţi face o idee. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiţi ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu şi Matei Martin. Ne puteţi asculta pe frecvenţele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Victor GIOSAN

Este un referendum local mai puțin riscant?

În lucrarea sa clasică *Teoria democrației reinterpretată,* Giovanni Sartori face o analiză detaliată a posibilității și riscurilor legate de utilizarea referendumului. Analiza este realizată în contextul discuției despre fezabilitatea și condițiile cerute de democrația directă/participativă, iar secțiunea dedicată subiectului nostru se numește „democrația prin referendum".

Pentru Sartori, democrația directă se divide în democrație directă observabilă – specifică unor comunități mici – și democrație directă „mai mare decît observabilă" – evident, în cazul unor comunități suficient de mari pentru a nu putea să se reunească într-o adunare comună funcțională. De unde o primă concluzie că *democrația directă este fezabilă sau, într-un sens mai larg, mai eficientă, în comunități mici*.

Referendumul reprezintă mijlocul de trecere, ca mecanism de luare a deciziei, de la comunități mici către unele tot mai mari – este vorba de o formă de macrodemocrație. Sartori vorbește, în acest caz, de "democrația prin referendum", pe care o definește ca o democrație directă a indivizilor izolați, distincți. Pentru politologul italian, acest tip de democrație, mai precis utilizarea pe scară largă a referendumului, poate avea efecte dintre cele mai negative.

În primul rînd, produce un joc politic de sumă zero: majoritatea victorioasă cîștigă tot, minoritatea învinsă pierde tot. În acest fel, domnia majorității devine absolută și nelimitată, negocierile și compensațiile între părți sînt excluse. Orice decizie luată prin referendum este individuală și independentă – ea nu poate fi echilibrată prin „schimburi", ajustări, corecții ale problemelor apărute. În acest context este evident că nu se poate utiliza nici un proces de optimizare de tip Pareto (o situație este optimă dacă nu se mai poate îmbunătăți situația cuiva fără a înrăutăți situația altcuiva) sau nu se mai poate ajunge la un concept al dreptății de tip Rawls: (i) egalitate în alocarea drepturilor și îndatoririlor fundamentale; și (ii) inegalitățile (sociale și/sau economice) sînt acceptabile numai dacă au drept efect beneficii compensatorii pentru toți membrii comunității, mai ales pentru cei mai dezavantajați.

În al doilea rînd, într-o comunitate extinsă simpla însumare a preferințelor individuale poate deveni în ansamblu un rezultat pe care nu-l dorește nimeni.

În al treilea rînd, informația și cunoașterea nu sînt automat identice, mai ales dacă vorbim de cunoaștere competentă: aceasta reprezintă capacitatea de a adecva/dimensiona mijloacele (în cazul acesta, informațiile) la anumite finalități, deci presupune evaluarea consecințelor ce derivă dintr-o decizie sau dintr-o acțiune.

Sartori arată că democrația electorală, care reprezintă condiția necesară, dar nu și suficientă pentru democrația reprezentativă, presupune cerința „slabă" ca opiniile membrilor comunității să fie expuse informației – este vorba de informație adecvată. Democrația prin referendum impune o cerință mult mai „tare": transformarea informației adecvate în competență adecvată, ceea ce presupune automat: (i) înțelegerea problemelor și mai ales a interdependențelor dintre ele; și (ii) înțelegerea consecințelor unei anumite alocări a resurselor.

Problema care se pune acum este dacă putem soluționa, măcar parțial, problemele democrației prin referendum prin intermediul participării – pentru Sartori, și răspunsul la această întrebare este negativ. O participare deplină, completă, presupune intensitate. La rîndul ei, intensitatea presupune sentimente și pasiuni puternice, ceea ce nu o face foarte eficace în procesul de învățare presupus de democrația prin referendum. Mai mult, o intensitate mare, cerută de participarea deplină, care impune sentimente și pasiuni puternice, *tinde spre extremism* în cazul chestiunilor controversate.

„Nu vreau să merg la închisoare... dar ei nu-mi pot face nimic care să mă facă să opresc acest referendum."

CARLES PUIGDEMONT

Acest cadru descris de Sartori poate fi folosit ca o grilă metodologică pentru a evalua cazurile în care utilizarea referendumului este cel mai puțin riscantă și poate produce beneficiile potențiale cele mai mari. Astfel, ne putem imagina trei criterii principale pe care apoi să putem construi diverse tipologii. În primul rînd este vorba de *dimensiunea comunității* – acesta pare criteriul cel mai evident. În comunitățile mai mici, la nivel de localitate rurală, urbană de mai mici dimensiuni, dar probabil și în orașe suficient de mari, nu numai că instrumentele democrației directe sînt mai eficace, dar și referendumul are șanse mai mici de a produce rezultate controversate, datorită atît probabilității mai mari a membrilor comunității de se cunoaște personal și a discuta direct despre subiectul suspus deciziei, dar și datorită cunoașterii directe a problemei care trebuie tranșată.

În al doilea rînd este vorba de *omogenitatea de valori și interese fundamentale* a comunității. Cu cît comunitățile sînt mai diverse din punct de vedere cultural, religios, din punctul de vedere al averii/veniturilor, opiniile membrilor acestora sînt mai diverse, iar efectele neintenționate ale unui referendum pot fi extrem de polarizatoare. Gradul de polarizare crește direct proporțional cu nivelul de diversitate a opiniilor, iar acestea sînt evident influențate de modul cum sînt structurate valorile și interesele fundamentale. Acest risc este cu atît mai mare cu cît efectul de polarizare poate fi mult amplificat și de intensitatea participării în cazul unor referendumuri ce trebuie să decidă asupra unor probleme legate de valorile și interesele fundamentale ale membrilor comunității. Suplimentar apare și riscul manipulării în interese strict politice și nedemocratice a unei participări intense. *Evident, nu există comunități omogene, dar trebuie evidențiat că, în situația unei eterogenități marcante și evidente a valorilor și intereselor fundamentale, riscurile unui referendum sînt mult mai mari, potențate și de o foarte probabilă participare foarte intensă.*

În al treilea rînd este vorba de *nivelul de competență cognitivă necesar înțelegerii subiectului* referendumului. Toate acestea ne conduc la construirea unei *tipologii a problemelor* care sînt mai adecvate unui astfel de instrument. Astfel, următoarele tipuri de probleme sînt mai recomandabile sau mai puțin (unele chiar deloc) a fi supuse deciziei unui referendum:

(i) NU – probleme care afectează valori/credințe/interese fundamentale ale unor grupuri importante din comunitate, care pot produce o participare foarte intensă și cu riscuri majore de alunecare spre extremism;
(ii) DA – probleme tehnice, „neutre", pentru care informația și cunoașterea adecvată nu pot fi reinterpretate ușor „ideologic"/valoric, chiar dacă în astfel de situații în mod natural participarea este mai puțin intensă;
(iii) NU – probleme complexe și interdependente;
(iv) DA – probleme mai simple și relativ autonome;
(v) NU – întrebare care încearcă să epuizeze întregul subiect: în acest caz, fie gradul de generalitate este foarte mare și problema ce trebuie decisă devine confuză, fie întrebarea este precisă, dar se intră în jocul de sumă zero, unde o majoritate de 50% + 1 poate cîștiga tot, iar o minoritate de 50% – 1 poate pierde tot;
(vi) DA – aprobarea/respingerea unui document, a unei strategii – de exemplu, un PUG sau o strategie de dezvoltare, generală sau sectorială. Un astfel de referendum ar permite consolidarea legitimității unor documente al căror orizont de implementare depășește un mandat de patru ani. Astfel de documente locale au avantajul unor interdependențe mai mici decît în cazul documentelor similare naționale și totodată permit negocierea unor optimizări de tip Pareto.

Pentru a înțelege mai bine grila de mai sus, să ne imaginăm două posibile referendumuri în București: primul despre aprobarea unei strategii de dezvoltare a transportului public în zona metropolitană a Capitalei, ce ar putea include inclusiv o taxă specială de acces în zona centrală pentru autovehicule, dar cu compensările și condiționările necesare pentru a o face cît mai acceptabilă. Al doilea referendum – despre aprobarea construirii unei moschei în București. Este evident că primul tip de referendum răspunde într-o măsură mai mare tipologiei pozitive de mai sus, iar al doilea tip de referendum corespunde aproape perfect tipologiei negative.

Victor Giosan *este consultant în domeniul managementului și al finanțelor publice.*

Mircea KIVU

Răspunsul e Da. Dar care-i întrebarea?

Referendumul este considerat a fi cea mai răspîndită formă de exercitare a democrației directe. Conform datelor sintetizate de Institutul Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală (IDEA) în studiul *The Global State of Democracy*[1], indicatorul „democrație directă" este unul dintre puținii la care România înregistrează o valoare onorabilă: se situează deasupra mediei Europei Centrale și de Est, care la rîndul său se situează deasupra mediei întregii Europe. Motivul acestei surprinzătoare clasări este abundența referendumurilor care au avut loc în ultimul deceniu (patru naționale, plus cîteva locale).

Există însă unele dubii privind calitatea democrației exercitate prin (exces de) referendumuri. În primul rînd, pentru că cetățeanul are posibilitatea de a influența doar unul din termenii deciziei: răspunsul la întrebare. Întrebarea însăși rămîne apanajul aleșilor săi. Cetățeanul nu are (aproape) niciodată dreptul să pună întrebări, adică să inițieze un referendum.

Majoritatea Constituțiilor statelor Uniunii Europene nu prevăd posibilitatea ca cetățenii să inițieze un referendum. Excepțiile sînt Bulgaria, Croația, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Ungaria[2]. Situația din România, unde 500.000 de cetățeni pot iniția procedura de modificare a Constituției, nu se încadrează aici: pentru a se ajunge la referendum, inițiativa cetățenească constituie doar o *propunere,* care trebuie să fie votată de două treimi din numărul deputaților și al senatorilor. Chiar în situațiile în care cetățenii pot iniția un referendum, posibilitatea punerii în practică a acestui drept este drastic diminuată de condițiile greu de îndeplinit: număr mare de semnături, obligativitatea culegerii lor dintr-un număr mare de unități administrative, timpul limitat în care pot fi colectate.

Așa se face că, practic, cetățenii ajung rareori să formuleze întrebarea referendumului. Rolul lor, în cadrul acestei forme de democrație directă, se reduce la a răspunde prin *Da* sau *Nu*. Eventual, pot boicota, numai că în majoritatea țărilor cvorumul nu e obligatoriu. Rolul activ revine, de fapt, demnitarilor aleși – fie președintele, fie Parlamentul –, cu mențiunea că, în unele țări (Austria, Danemarca, Estonia, Italia, Lituania, Slovenia), Opoziția are și ea dreptul de a iniția un referendum consultativ.

Referendumul prezintă un mare avantaj: acela că poate conduce la o decizie rapidă, neechivocă, întărită de maxima legitimitate conferită prin sufragiul popular. Din păcate, nu întotdeauna el produce și cea mai corectă decizie. Motivul e simplu: el va reflecta opinia majoritară asupra unui subiect. Dar opinia majoritară este prin definiție retrogradă, pentru că derivă din sistemul de valori transmis și însușit de către grupurile care dețin puterea în societate. Opinia majoritară este întotdeauna favorabilă soluției simple și restabilirii unei situații considerate „normală" – deci conformă normei. Vă imaginați rezultatul unui referendum prin care soarta lui Iisus ar fi fost decisă de concetățenii săi? Sau a lui Giordano Bruno? Sau, mai în zilele și pe meleagurile noastre, despre interzicerea stabilirii în România a persoanelor de religie musulmană? Despre portul vălului islamic în instituțiile publice? Despre desființarea imunității parlamentare? Despre răspunderea materială a judecătorilor, în cazul erorilor judiciare? Despre renunțarea la subvenționarea publică a partidelor politice?

Dar să lăsăm supozițiile. În martie 2010, CCSB realiza un sondaj[3] pe un eșantion național reprezentativ, la solicitarea Asociației Pro-Democrația. Una din întrebări suna astfel: „Dvs. ați fi de acord cu organizarea unui referendum pentru reintroducerea pedepsei cu moartea?" 50% din respondenți erau de acord cu organizarea referendumului; dintre aceștia, 91% ar fi votat favorabil. A urmat: „Dvs. ați fi de acord cu organizarea unui referendum pentru retragerea cetățeniei acelor persoane care încalcă legea în alte țări și aduc astfel deservicii României?" 68% răspundeau afirmativ; dintre aceștia, 94% ar fi votat favorabil. Următoarea întrebare a fost: „Dvs. ați fi de acord cu organizarea unui referendum pentru retragerea cetățeniei acelor persoane care cer autonomia Ținutului Secuiesc?" 44% de acord, din care 89% ar fi votat pentru. Mai departe: „Dvs. ați fi de acord cu organizarea unui referendum pentru pedepsirea cu închisoarea a acestor persoane care nu sînt de acord cu învățătura creștină, care prezintă atitudini critice la adresa religiei creștin-ortodoxe și a Bisericii Ortodoxe Române?" 47% de acord, din care 88% ar fi votat pentru. Pentru rigoare, întrebările au fost repetate, după șase luni, cu rezultate asemănătoare.

Ei bine, în condițiile legislației actuale, toate aceste ipotetice referendumuri ar fi fost validate. Transformarea deciziilor respective în legi ne-ar fi scos, fără îndoială, din Uniunea Europeană.

Politicienii știu care sînt temele populare și se folosesc de ele pentru a-și mări popularitatea. Uneori, chiar provocînd referendumuri. Așa s-a procedat în martie 2007, cînd președintele în funcție a declanșat, simultan și în aceleași secții cu primele alegeri pentru Parlamentul European, un referendum prin care încerca să impună alegerea parlamentarilor prin scrutin majoritar (ca și la primari). Pe fondul impopularității alegerii parlamentarilor pe liste fixe de partid („alege omul, nu partidul"), 81,4% din cei prezenți au votat „Da", însă (aș spune, din fericire) nu a fost întrunit cvorumul de 50%, în vigoare la acea dată. Este semnificativ faptul că prezența la referendum a fost de 26,5%, semnificativ mai mică decît la alegerea parlamentarilor europeni (29,5%). Cu alte cuvinte, mai mult de jumătate de milion de alegători au boicotat referendumul. Un an mai tîrziu, legea electorală a fost amendată, introducîndu-se un sistem hibrid de scrutin uninominal cu distribuție proporțională a mandatelor.

În România, toate referendumurile (cu excepția celor pentru Constituție) au fost utilizate în situațiile tensionate apărute între președinte și Parlament.

Ideea referendumului „lipit" de alt scrutin aduce inițiatorului avantajul de a impune pe agendă o temă (nu neapărat legată de alegeri, cum a fost cazul în 2007) la care majoritatea electoratului aderă cu ușurință și care se asociază cu imaginea candidatului care o susține. Implicit, sînt împinse în afara atenției subiecte care nu convin – cu alte cuvinte, a impune agenda de campanie. Așa a fost în 2009, cînd același președinte s-a folosit de imaginea negativă a Parlamentului și a parlamentarilor. A inițiat un referendum care propunea trecerea la un Parlament unicameral și reducerea drastică a numărului parlamentarilor (practic, reproducea modelul grec), simultan cu scrutinul în care candida pentru al doilea mandat. Cum imaginea parlamentarilor era (și este, în continuare) preponderent negativă, raționamentul popular a funcționat fără ocolișuri: mai puțini parlamentari, organizați în mai puține Camere, înseamnă mai bine. Nu a contat că (în sondajul CCSB citat mai sus), 77% din adulți declarau că nu știu de ce există Camera superioară, iar peste 70% nu puteau cita nici o țară cu Parlament bicameral sau citau țări cu sistem unicameral. De altfel, în campania premergătoare alegerilor a lipsit dezbaterea despre subiectul referendumului: conștienți că s-ar situa împotriva curentului, contracandidații s-au ferit să abordeze frontal subiectul. De această dată, interesul mare față de scrutinul principal a făcut posibilă validarea referendumului, cu o prezență de 50,9%. Și de această dată a existat un boicot explicit, din partea celor peste 600.000 de alegători care s-au prezentat la vot pentru alegerea președintelui, dar nu și pentru referendum.

„Cred că referendumurile sînt fantastice în măsura în care întrebarea e formulată într-un fel care să nu creeze intenționat confuzie sau să zăpăcească oamenii."

– Cate Blanchett

Spuneam, la început, că referendumul este cel mai răspîndit dintre mecanismele democrației directe. Argumentele de mai sus mă fac să cred că este și cel mai vicios dintre ele. Alte mecanisme de realizare a democrației directe (complementară celei reprezentative) sînt *deliberarea* pe parcursul procesului decizional în scopul obținerii consensului și *participarea* cetățenilor la decizie, în toate fazele ei (inițiativa legislativă, evaluarea prestației demnitarilor etc.). În epoca Internetului, punerea în practică a unor mecanisme democratice care să asigure un control efectiv al cetățeanului asupra politicilor publice este tot mai facilă și mai răspîndită. Din păcate, nu și în spațiul politic românesc.

1. IDEA, https://www.idea.int/gsod-indices/#/indices/world-map

2. Sorin Cucerai, *Democrația directă în statele membre UE*, http://partide.amper.org.ro/ro/studiu-democratia-directa-in-u-e/

3. http://kiseleff.ro/wp-content/uploads/2010/03/CCSB-Pro-Democratia.pdf

***Mircea Kivu** este sociolog.*

Antonio MOMOC

Populiștii și referendumul ca tehnică a democrației iluzorii

Apelul la referendum nu este o tehnică nouă de cîștigare a maselor. Populiștii au invocat întotdeauna referendumul ca instrument al democrației directe, o cale de exprimare nemediată a „poporului pur" *versus* „elita coruptă". Încurajînd exprimarea maselor prin plebiscit, populiștii se bucură de simpatie de masă. Discursul populist acuză instituțiile reprezentării, partidele și Parlamentul că sînt corupte: încrederea în democrația reprezentativă e slabă, vocea poporului suveran trebuie să se facă auzită prin referendum!

Curentul plebiscitar întreține în rîndul maselor iluzia că ar participa la luarea deciziilor. În Imperiul German de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, miza sufragiului universal, pe care l-a susținut Cancelarul de Fier, conservatorul Otto von Bismarck, era aceea a atragerii clasei muncitoare de partea monarhiei. În România interbelică, Regele Carol al II-lea a procedat similar cu alți lideri europeni care aplicaseră o conducere plebiscitară. În februarie 1938, Carol al II-lea a proclamat o nouă Constituție bazată pe autoritatea regală. Pentru a arăta că decizia sa este susținută de întreaga națiune, Regele a obținut printr-un plebiscit aprobarea noii Constituții. Votul plebiscitar i-a asigurat lui Carol o legitimitate de tip rațional-legal în condițiile instaurării unei dictaturi personale.

În Franța lui Napoleon al III-lea s-a introdus votul universal, a cărui natură plebiscitar-conservatoare a avut-o în vedere și Otto von Bismarck atunci cînd a introdus sufragiul universal, mai întîi în Constituția Federației din Germania de Nord, iar apoi în cea a nou constituitului Imperiu German. În aparență favorizate printr-o posibilitate formală de a participa la luarea deciziilor, păturile largi pauperizate dobîndeau un tip de influență care compensa politic absența egalității de șanse din domeniul economic.

După dictatura regală a lui Carol al II-lea, după dictatura antonesciană, regimul național-comunist și cultul personalității al lui Nicolae Ceaușescu au continuat procesul de personalizare a puterii politice în România. Alegerea directă a președintelui după 1990 conferă șefului statului român cea mai mare legitimitate a unui om politic, în contrast cu lipsa de încredere a românilor în partide. Potrivit art. 90 din Constituția României, *Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința cu privire la probleme de interes național.* Dreptul de dizolvare a Parlamentului (art. 89) și posibilitatea de a cenzura Parlamentul prin recursul la referendumul prezidențial pe probleme de interes național (art. 90) par a fi instrumentele unei Președinții puternice.

Președintele poate face apel la referendum pentru a regla situațiile conflictuale dintre instituții. Fostul președinte Traian Băsescu a inițiat în noiembrie 2007 un referendum pe tema legii electorale. Cetățenilor li s-a cerut să se pronunțe pentru sau împotriva introducerii sistemului electoral majoritar în două tururi, pentru înlocuirea sistemului proporțional de alegere a parlamentarilor cu unul asemănător cu cel în care este votat președintele. Referendumul inițiat de președintele României este însă pur consultativ (art. 90), nu imperativ sau legislativ, astfel că Parlamentul nu e obligat să transforme într-o lege rezultatul dat de națiunea chemată să răspundă întrebării de pe buletinul de vot. În ciuda rezultatului, Parlamentul nu a adoptat un sistem majoritar de alegere a parlamentarilor, ci mai degrabă unul mixt, de atribuire, chiar dacă pentru o vreme alegerile parlamentare s-au desfășurat în circusmcripții uninominale.

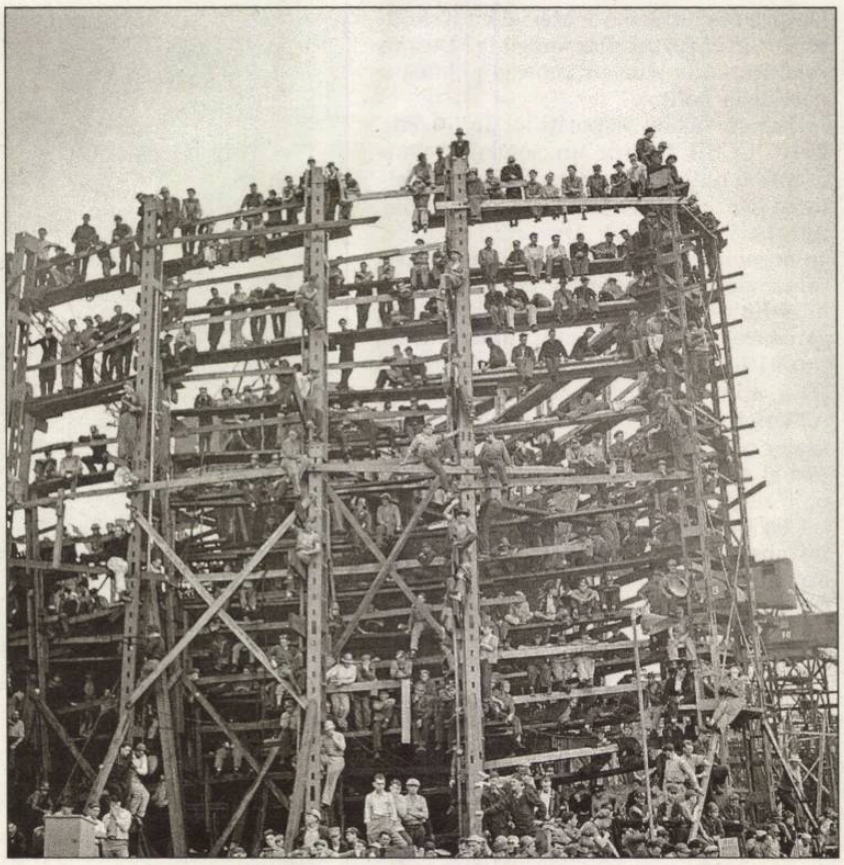

„Referendumurile sînt un instrument democratic, dar tot așa sînt și deciziile luate într-o democrație parlamentară. Recomand prudență maximă atunci cînd vine vorba de referendumuri. Și în Germania…"

MARTIN SCHULZ

„Știam că nu pot cîștiga niciodată un referendum în Germania. Am fi pierdut un referendum cu privire la introducerea monedei euro. E clar. Aș fi pierdut cu șapte la trei."

HELMUT KOHL

„Amănuntul" istoric semnificativ este că primele alegeri din România pentru Parlamentul European s-au desfășurat pe 25 noiembrie 2007 simultan cu votul pentru referendumul inițiat de Băsescu. Manevra electorală a reușit, deoarece românii au fost stimulați să participe la alegerile europarlamentare, care nu stîrneau un mare entuziasm, printr-o campanie suprapusă cu cea pentru referendumul în care partidul președintelui – Partidul Democrat – acuza membrii celorlalte formațiuni politice că ajung în Parlament datorită listelor de partid, etichetîndu-i pe acei aleși drept „listaci".

Povestea s-a repetat cîțiva ani mai tîrziu, la alegerile prezidențiale din 29 noiembrie 2009, cînd Băsescu s-a folosit electoral de referendumul prin care propunea introducerea unicameralismului și reducerea numărului de parlamentari la 300. Candidatul în funcție, Traian Băsescu, a apărut simultan pe două afișe electorale, pentru prezidențiale și pentru referendum. Mesajul prezidențial: „Băsescu luptă pentru tine" și „Adevărata majoritate sînteți voi!" Sloganul pentru referendum: „De ce le e frică, nu scapă!"

În contextul suspendărilor lui Băsescu de către Parlament (în mai 2007 și iulie 2012), curentul prezidențialist a propus o întărire a puterii președintelui României prin modificarea Constituției. Propunerea suna astfel: în cazul în care președintele suspendat de către Parlament este reconfirmat în funcție prin referendumul popular, atunci Parlamentul care a votat suspendarea președintelui să fie dizolvat. Propunerea a fost treptat abandonată.

Tabăra adversă parlamentaristă a reușit să modifice între timp cvorumul de prezență pentru validarea referendumului de suspendare a președintelui coborîndu-l de la 50% plus 1 la 30% din alegătorii înscriși pe liste. Asta după ce ultimul referendum de demitere a lui Băsescu fusese invalidat pentru că s-au prezentat la urne doar 46% din alegători, deși cei prezenți s-au exprimat covîrșitor în favoarea demiterii.

Cel mai mare partid politic, Partidul Social-Democrat, nu a mai cîștigat alegerile prezidențiale de la Ion Iliescu încoace și tot dă semnale că imaginează o România în care Parlamentul să aleagă președintele țării, iar rolul președintelui să fie unul decorativ. Pentru o asemenea schimbare este nevoie însă de un referendum care să amendeze Constituția.

Amendarea Constituției e un subiect de actualitate, iar pretextul este referendumul cerut de Coaliția pentru Familie pentru modificarea art. 48 cu privire la definirea familiei tradiționale, astfel încît „familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între un bărbat și o femeie" și nu (mai) este „căsătoria liber consimțită între soți". Cu o populație majoritar religioasă și conservatoare, rezultatul referendumului pentru familia tradițională este previzibil.

Nu ar fi prima oară cînd Constituția României ar fi amendată prin referendum, iar alegătorii ar merge la vot avînd în minte un alt motiv decît cel semnificativ pentru politicieni. Amendarea Constituției din 2003 a avut ca miză majoră introducerea articolului 148 – integrarea în Uniunea Europeană, care stipulează, la al. 2, „ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale UE și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne". Asta în vreme ce propaganda în favoarea revizuirii Constituției a redus dezbaterea la o temă pe placul publicului larg la acea dată: desființarea serviciului militar obligatoriu.

Referendumul cerut de Coaliția pentru Familie e un pretext pentru amendarea Constituției.

În contextul în care astăzi majoritatea PSD-ALDE trimite la Președinție, spre promulgare, legile care ar afecta independența Justiției, președintele Klaus Iohannis ar putea emite decretul privind organizarea unui referendum. „Continuarea luptei anticorupție" e destul de populară și mediatizată încît răspunsul să fie favorabil inițiativei președintelui, iar presiunea publică pe Parlament ar fi uriașă. Este însă tema aceasta atît de sensibilă pentru mase încît să mobilizeze un număr suficient de români care să valideze referendumul? 30% din alegători, respectiv 5,5 milioane de români, ar trebui să se prezinte la vot pentru ca referendumul prezidențial să fie validat. Deocamdată, în imaginarul colectiv, promisiunile religioase și discursul Bisericii par mai digerabile decît abstractul Legii sau al drepturilor „fundamentale" ale omului și ale cetățeanului.

Antonio Momoc *este conferențiar univ., specialist în comunicare. Cea mai recentă carte:* Comunicarea 2.0, New media, participare și populism, *Adenium, 2014.*

Cristian PREDA

Foarte scurtă istorie a chemării românilor la plebiscite și referendumuri

Primul a fost Cuza. În primăvara lui 1864, domnitorul a intrat în conflict cu Adunarea. Deputații îl destituiseră pe prim-ministru, un anume Kogălniceanu, care voia să treacă legea agrară. Pe 2 mai, Cuza a dizolvat Camera și i-a chemat pe dorobanți să-i evacueze pe deputați. Peste o săptămînă, circa 684.000 de alegători veneau la urne ca să spună dacă sînt de acord cu Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris. Prin acest text cu valoare constituțională, Cuza inventa Senatul, ca și o lege electorală care dădea întîietate alegătorilor din orașe. Doar 1307 cetățeni i s-au opus, numele lor fiind înscrise pe o listă separată.

După aproape doi ani, în martie 1866, un corp de votanți de aceleași dimensiuni era chemat să spună dacă voia desemnarea lui Carol I ca „principe suveran al Principatelor Unite". Decizia venea după ce, la debarcarea lui Cuza, deputații și funcționarii statului juraseră credință lui Filip de Flandra, care n-a acceptat, însă, să preia puterea de la București. Rezultatul consultării a fost clar: 224 de români au zis nu, 685.969 – da. Așa debuta domnia regilor de Hohenzollern, despre care ne vorbește acum cu mult talent dl Duda.

Nici măcar o singură voce nu a mai fost împotrivă.

Vreme de șapte decenii, poporul a fost lăsat în pace, fiind invitat doar la alegeri. În februarie 1938, Carol al II-lea a propus țării o nouă Constituție. Făcea asta după ce hotărîse să nu mai convoace Parlamentul ales în decembrie 1937 și numise membrii unui guvern tehnocrat, avîndu-l în frunte pe patriarh. Votul la plebiscit era obligatoriu și a durat de la 8 dimineața la 5 după-masă. Înainte de scrutin, s-au ținut slujbe, iar pe străzi au defilat, zicea o gazetă, „școli, străjeri și premilitari cu muzici". Aproape 4,3 milioane de cetățeni au fost de partea domnitorului și doar 5483 figurează ca potrivnici. Constituția astfel aprobată a fost în vigoare doi ani și șapte luni.

Cel care a suspendat-o, Ion Antonescu, a organizat și el nu un plebiscit, ci două. Cetățeanul a fost chemat să se pronunțe despre unul și același lucru, adică „aprobarea chipului cum mareșalul Antonescu a condus Țara de la 6 septembrie 1940". Prima consultare s-a ținut în 2-5 martie 1941, a doua trebuia să dureze din 9 pînă în 12 noiembrie, dar a fost prelungită cu trei zile, cînd dictatorul a văzut că mobilizarea era slabă. A avut, pînă la urmă, de partea lui 3,4 milioane de cetățeni, după ce adunase – cu o jumătate de an mai devreme – 2,9 milioane de sufragii. A fost singura dată în istoria noastră cînd alegătorii au fost chemați la urne în ordine alfabetică: cei de la A la L au mers dimineața, iar cei de la M la Z după-masa. Numărul celor care s-au împotrivit a fost, în martie, de 2996, iar în noiembrie – de 68. „Unanimitatea țării s-a așezat alături de mareșalul Antonescu", nota un cronicar al acelor vremuri.

Recordul acesta a fost bătut în vremea lui Ceaușescu, cînd nici măcar o singură voce nu a mai fost împotrivă. Se întîmpla în toamna lui 1986. Secretarul general al PCR a modificat mai întîi Constituția, fiindcă ea nu prevedea organizarea de referendumuri. Tema supusă aprobării populare era formulată așa: „reducerea cu 5% a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor militare ale României". Țara era pe atunci membră a Pactului de la Varșovia, alianță îndreptată împotriva NATO. În orașe se făcuseră deja mitinguri pentru pace, dar dictatorul a vrut cu tot dinadinsul să arate că are parte de o susținere totală, așa că a chemat la urne – cu drept de vot consultativ – și tinerii de 14-18 ani. Statisticile sînt șocante: doar 4 adolescenți și 233 de adulți ar fi lipsit de la apel. 17.650.974 de români au zis „da". Peste trei ani, Ceaușescu era împușcat la Tîrgoviște.

Dacă de la 1864 la 1989 au fost organizate șase plebiscite sau referendumuri, în epoca post-comunistă avem șapte asemenea consultări. Prima dintre ele a privit, din nou, o Constituție. E vorba despre cea discutată în primul Parlament ales după căderea regimului comunist, în care două treimi din deputați erau de la Frontul Salvării Naționale. Țărăniștii au cerut atunci boicotarea referendumului de aprobare, între altele fiindcă nu s-a pus la vot forma de guvernămînt. N-au avut prea mult succes. Peste 8,4 milioane de alegători au fost de acord cu noul act fundamental, iar 2,2 milioane – contra.

În 2003 a avut loc un referendum de validare a unor modificări constituționale. Cea mai însemnată schimbare viza durata mandatului prezidențial, care a sporit de la 4 la 5 ani. Guvernul acelei perioade s-a dat peste cap ca să aducă la urne jumătate din corpul electoral, fiindcă acesta era pragul necesar pentru ca rezultatul să fie valid. Programată într-o sîmbătă, consultarea a fost prelungită și a doua zi, ca să se obțină miraculosul procent. Plecați la vînătoare de cetățeni, organizatorii au plimbat urnele prin cinematografe, bîlciuri și parcări. Numărul celor care s-au opus revizuirii a fost de zece ori mai mic decît al celor care au fost de acord.

În 2007, mașinăria s-a pus din nou în mișcare. De data asta, a fost vorba despre suspendarea președintelui. Procedura mai fusese lansată în 1994, împotriva lui Ion Iliescu, dar în acel an parlamentarii ascultaseră Curtea Constituțională, care a considerat că nu sînt motive pentru a-l pedepsi pe șeful statului, așa că nu s-a ajuns la un vot popular, prevăzut ca mecanism de confirmare a deciziei luate în Camerele reunite. 13 ani mai tîrziu, CCR a zis că nu sînt motive să fie suspendat nici Băsescu, dar 322 de deputați și senatori au făcut-o totuși. La urne n-au venit decît 44,5% din alegători, așa că procedura a fost invalidată, fiindcă era nevoie de majoritatea absolută a celor înscriși pe listele electorale. Dintre cei prezenți, 75% s-au opus suspendării.

Cîteva luni mai tîrziu, președintele era cel care inițiа o consultare populară. T. Băsescu a propus un nou mod de scrutin, mai precis i-a întrebat pe cetățeni dacă erau de acord ca „începînd cu primele alegeri care vor fi organizate pentru Parlamentul României, toți deputații și senatorii să fie aleși în circumscripții uninominale, pe baza unui scrutin majoritar în două tururi". Guvernul era împotrivă, așa că a forțat demobilizarea, organizînd, de pildă, birouri de vot separate pentru referendum, deși în aceeași zi se țineau primele alegeri pentru Parlamentul European. Cum s-au pronunțat doar un sfert dintre cetățeni, consultarea n-a fost de nici un folos.

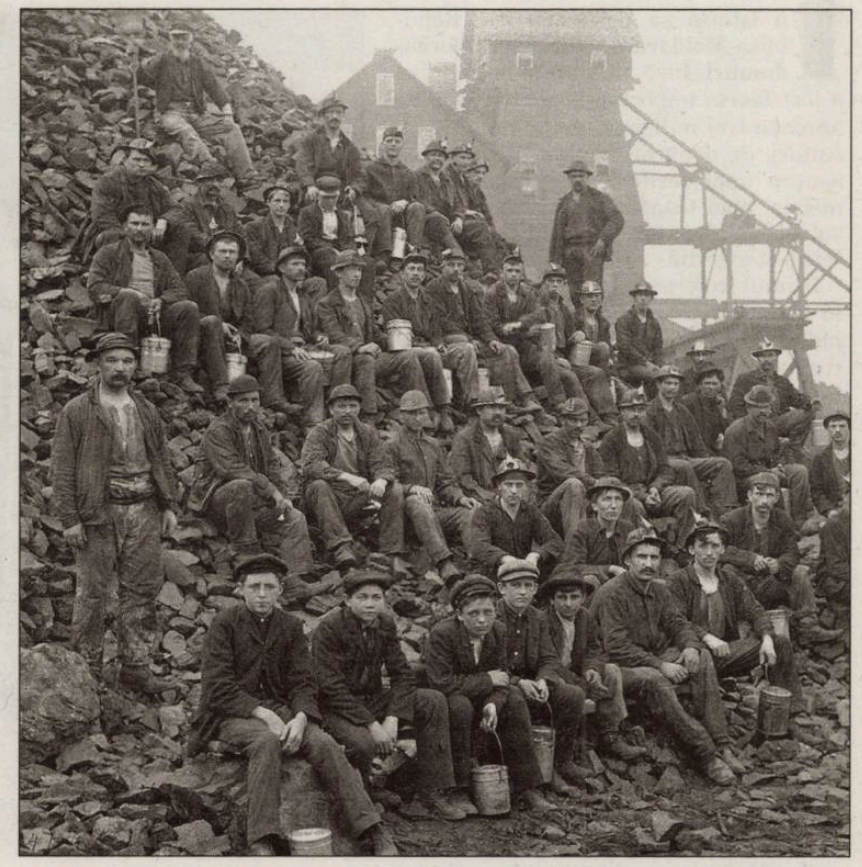

„Dacă rezultatul surprinzător al referendumului recent din Regatul Unit – de ieșire sau rămînere în Uniunea Europeană – ne va învăța ceva, este faptul că demonstrațiile presupuse a fi conforme cu democrați a în acțiune pot face mai mult rău decît bine."

ALEX MORRITT

„Principala mea îngrijorare cu privire la referendumuri este că iei o întrebare politică foarte complexă, care necesită cunoașterea unei mulțimi de lucruri fundamentale în științele sociale, și transmiți această întrebare persoanelor care nu cunosc aceste lucruri și, de fapt, sînt chiar sistematic dezinformate în legătură cu ele."

JASON BRENNAN

În noiembrie 2009, cînd avea loc scrutinul prezidențial, același Băsescu a inițiat nu unul, ci două referendumuri. Primul viza desființarea Senatului, iar al doilea propunea ca numărul maxim de aleși să fie de 300. Ambele propuneri au fost larg susținute: 72% voiau o Cameră, nu două, și 83% credeau că ne descurcăm mai bine cu 300 de deputați. Rezultatele au fost valide, fiindcă prezența a depășit pragul de 50% + 1, dar legiuitorii le-au ignorat.

În 2012, o nouă suspendare și același scenariu: CCR a zis nu, majoritatea anti-Băsescu a zis da, la urne au ajuns doar 46%. În proporție covîrșitoare, cei veniți, în ciuda boicotului cerut de Băsescu și de aliații săi, au votat pentru demitere. Nemulțumiți că nu le-a ieșit nici de data asta mașinațiunea, fiindcă pragul de validare n-a fost atins, adversarii președintelui au vrut să modifice listele electorale după ce consultarea se ținuse. Unic în lume! A fost un circ, ale cărui ecouri nu s-au stins nici azi.

Actualul președinte a fost și el amenințat, de cîteva ori, cu suspendarea. Deocamdată, a fost scutit de o așa emoție. A propus, în schimb, la începutul lui 2017, un referendum despre lupta anticorupție. Parlamentul a avizat propunerea, dar Iohannis a amînat organizarea lui, deși unele grupuri care au mobilizat strada recent i-au cerut să cheme lumea la urne. Asta e ceva nou, de obicei s-a trecut repede la fapte, cînd a venit vorba să fie întrebat poporul.

Concluzii? Una singură. Referendumul a fost legat mai mereu de capul statului. Care a ieșit tot timpul învingător. Dar, după aceea, a mai păstrat puterea foarte puțin.

Cristian Preda *este din 1992 profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Din 2009 este parlamentar european. Printre cărțile publicate:* Rumânii fericiți. Vot și putere de la 1831 pînă în prezent, *Editura Polirom, 2011.*

Liliana NICOLAE

În Republica Moldova: vocea poporului sau vocea Rusiei?

În istoria sa post-sovietică, Republica Moldova a avut cinci referendumuri. Însă, de fiecare dată, miza a fost foarte importantă pentru țara cu aproape trei milioane și jumătate de locuitori: de două ori a pierdut influența asupra unor teritorii (mai întîi Transnistria, apoi Găgăuzia) și alteori a trasat direcții semnificative în politica internă și externă.

Primul referendum a fost organizat în 1994, la patru ani de la cîștigarea independenței față de Moscova, și părea tocmai o încercare de apărare a acestei independențe. În realitate, nu a fost deloc așa. Primul referendum s-a numit „Sondaj sociologic – La sfat cu poporul" și a avut o singură întrebare, destul de complicată, care cuprindea, de fapt, mai multe întrebări: *Sînteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca un stat independent și unitar, în frontierele recunoscute în ziua proclamării suveranității Moldovei (23.06.1990), să promoveze o politică de neutralitate și să mențină relații economice reciproc avantajoase cu toate țările lumii și să garanteze cetățenilor săi drepturi egale, în conformitate cu normele dreptului internațional?*

Aproximativ 75% din moldoveni au mers atunci la urne și peste 95% din ei au votat „Da". Plebiscitul avea loc într-o perioadă în care se discuta intens despre unirea Moldovei cu România. Și chiar dacă întrebarea nu viza direct acest lucru, scopul a fost clar acela de a evita o eventuală apropiere între cele două țări.

Peste încă cinci ani, moldovenii sînt chemați din nou la vot. De data aceasta miza este schimbarea modului de alegere a președintelui, și chiar președintele aflat atunci în funcție, Petru Lucinschi, avea să inițieze referendumul. El a cerut alegătorilor să voteze pentru schimbarea sistemului de guvernare cu unul prezidențial. Adică președintele să aibă puteri mai mari: să formeze și să conducă guvernul, și tot el să răspundă de rezultatele guvernării. Propunerea a fost aprobată de aproape 65% la sută din alegători. Însă Partidul Comuniștilor s-a opus și parlamentul a aprobat ulterior mai multe modificări ale Constituției, care – contrar rezultatului referendumului – au redus puterile președintelui și au consolidat guvernul și parlamentul.

După 2009 au eșuat toate cele patru încercări de alegere a șefului statului pe cale parlamentară. Așa se face că, din septembrie 2009 pînă în martie 2012, Republica Moldova a traversat o criză prezidențială, avînd nu mai puțin de trei șefi de stat interimari.

În încercarea de a rezolva blocajul, în 2010 este organizat primul referendum constituțional. Alegătorii sînt întrebați dacă vor ca șefului statului să fie ales de către popor. Plebiscitul eșuează din cauza prezenței slabe la urne. Deși aproape 90% din cei care au mers să voteze au optat *pentru*. (16 ani mai tîrziu, mai exact anul trecut, problema e tranșată de Curtea Constituțională, care reinterpretează un articol al Constituției și decide că președintele Republicii va fi ales prin votul direct al cetățenilor.)

Aminteam la început de două referendumuri în urma cărora Republica Moldova a pierdut influența asupra unor teritorii: Transnistria și Găgăuzia. Acestea s-au declarat dintotdeauna aproapiate de Rusia. Însă referendumurile, chiar dacă nerecunoscute de organizațiile internaționale și nici de autoritățile de la Chișinău, le-au validat într-o oarecare măsură acest statut. În 2006, în Transnistria, 98% din alegători votau pentru *independență și integrare potențială în viitor cu Rusia*. Un rezultat asemănător a fost obținut în 2016, la referendumul organizat în Găgăuzia, o regiune cu doar 150.000 de locuitori, unde se vorbește un dialect al limbii turce. Regiunea beneficia, de fapt, de o autonomie în urma unui acord semnat în 1994.

Însă, prin referendumul privind declararea independenței *în cazul în care Republica Molova își pierde suveranitatea*, mica regiune separatistă a vrut să sublinieze apropierea față de Rusia și de Uniunea Vamală.

Imediat după această consultare publică, au fost anunțate referendumuri similare și în alte raioane ale Republicii Moldova, cunoscute fiefuri ale rusofonilor. De fiecare dată, referendumurile par să fi fost dictate de la Moscova. Pentru că temele ridicate și rezultatele obținute au folosit mai mult Rusiei, care nu a renunțat nici o clipă la controlul asupra Republicii Moldova, dar și asupra altor state din fostul bloc sovietic.

În urmă cu o lună de zile, Chișinăul era în plină campanie electorală. Tot pentru un referendum, dar de această dată unul care privea doar capitala Republicii. Afișe pro și contra referendumului pentru demiterea lui Dorin Chirtoacă, primarul suspendat în urma unor acuzații de corupție, împînzeau orașul, iar televiziunile difuzau frecvent clipuri publicitare, în română și în rusă, cu copii care spuneau cît de urît și de murdar e Chișinăul, și că orașul lor merită un primar mai bun.

Referendumurile, chiar dacă nerecunoscute, le-au validat într-o oarecare măsură acest statut.

Referendumul a trecut, iar Dorin Chirtoacă nu a fost înlăturat de la Primărie. Deși Partidul Socialiștilor, care l-a inițiat, dar și alte două importante formațiuni de stînga, Partidul Comuniștilor și „Partidul Nostru", au investit serios în această campanie și au avut parte de tot sprijinul președintelui Igor Dodon, care a chemat lumea la vot pînă în ultima clipă.

De altfel, cînd a mers el însuși la vot, Dodon a fost întrebat de o reprezentantă a secției ce fel de buletin dorește: în limba română sau în limba rusă? „În limba moldovenească!" – a spus președintele. „Avem doar în limba română" – i s-a replicat. „Bine, dați-mi de care aveți!" – a cedat Dodon.

Însă doar pentru moment. Pentru că dilema limbii de stat în Republica Moldova este readusă în discuție zilele acestea în Parlament și la Curtea Constituțională. Și nu este exclus să fie subiectul unui nou referendum – așa cum a anunțat deja președintele Igor Dodon.

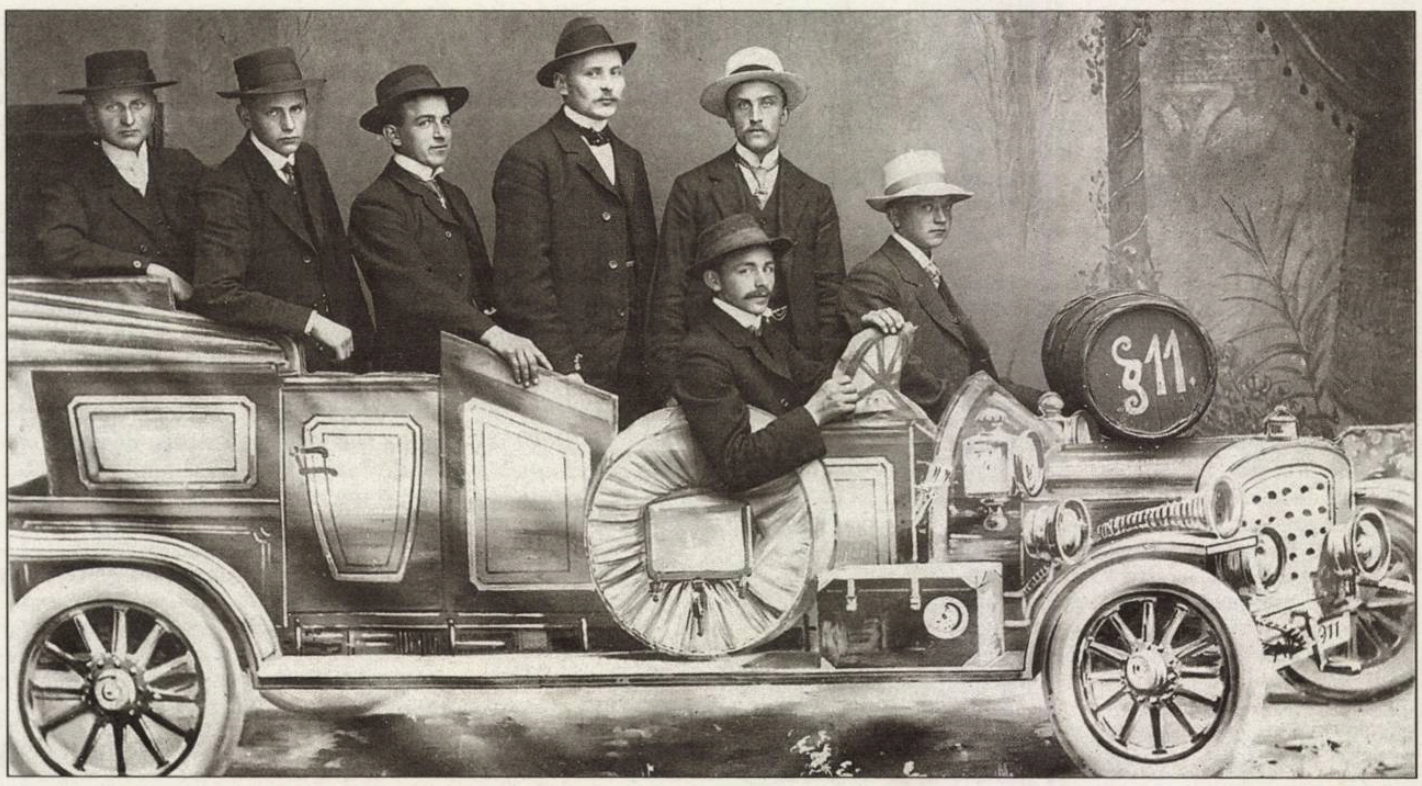

Liliana Nicolae *este jurnalist la Radio Europa FM. Cea mai recentă carte publicată este* 30 de povești adevărate, *Casa de pariuri literare, 2016.*

Ioan STANOMIR

Referendumul bine temperat

La început a fost plebiscitul, o tehnică de cezarism democratic a cărei unică menire era aceea de a permite puterii executive confecționarea legitimității. De la primul la cel de-al treilea Napoleon, plebiscitul a fost, în aceste edificii autocratice, instrumentul destinat să ofere alternativa la mecanismul reprezentativ, ca expresie a legăturii directe dintre conducătorul providențial și națiune. De aici, reticența regimurilor din Franța de după 1871 de a îmbrățișa această soluție, reticență ce dispare, definitiv, odată cu Constituția de la 1958, una ce proclamă centralitatea unei alte instituții, referendumul.

Distincția dintre cele două concepte și tehnici este departe de a fi una academică, ea fiind legată de modul în care operează și se definesc regimurile politice. Tactica plebiscitară poate supraviețui chiar și acolo unde, aparent, plebiscitul a fost înlocuit de referendum: continuitatea este vizibilă la nivelul ingerinței puterii executive, ingerință motivată de necesitatea obținerii sprijinului popular. Tactica plebiscitară este, acum, ca și în trecut, un inamic formidabil și tenace al democrației și al pluralismului, ca și un stîlp al autocrațiilor. Președintele turc Erdogan a recurs, relativ recent, la o asemenea abordare, spre a-și consolida controlul absolut asupra instituțiilor constituționale: lichidarea pluralismului a fost ținta evidentă a acestei operațiuni.

Profilul referendumului se constituie, pe cale de consecință, prin delimitarea de identitatea plebiscitului. Acolo unde plebiscitul este convocat spre a permite stăpînirii să își întărească dominația, ignorînd echilibrele constituționale, referendumul are ca menire consultarea, în regim de libertate și de non-ingerință, a națiunii. Acolo unde plebiscitul atacă, frontal, ordinea democratică, referendumul este parte din gramatica ei, fiind precizat, în atîtea Constituții, ca un mijloc prin care se exercită suveranitatea națională. Acolo unde plebiscitul este întemeiat pe constrîngeri și pe intimidare, referendumul este marcat de contextul spiritului critic și al examinării, în libertate, a diverselor opțiuni. Acolo unde plebiscitul consolidează sclavia, proclamînd suveranitatea, referendumul intervine spre a oferi cetățenilor dreptul, legitim, de a stabili direcțiile societății în care trăiesc.

Referendumul este inseparabil de marile momente și de marile opțiuni, de unde și atenția cu care trebuie inițiat și condus, în termeni de proces constituțional. De la adoptarea și revizuirea legilor fundamentale la clarificarea înțelesului căsătoriei, referendumul este, în universul nostru, o referință obligatorie. Încadrarea sa prudentă și transparentă este o necesitate, de vreme ce alternativa plebiscitară nu este niciodată cu adevărat absentă. Recomandările instituțiilor Consiliului Europei conturează un dosar al bunei utilizări a referendumurilor. Schimbarea regulilor de joc în cursul jocului ori lipsa de informare adecvată și nepărtinitoare pot fi fatale. Spre a fi eficace, referendumul trebuie înscris în logica democrației liberale, iar nu în afara ei.

„E greu să-i înțelegi
pe acești oameni care iau parte
la alegeri democratice
și la referendumuri,
dar sînt apoi incapabili
să accepte voința poporului.“

JOSÉ SARAMAGO

Referendumul, asemeni democrației reprezentative, poate aluneca în direcția tiraniei majorității. Asigurarea garanțiilor care protejează drepturile individuale este precondiția oricărei societăți plurale. Logica majorității este legată de esența referendumului, la fel cum este și de esența alegerilor parlamentare. A refuza, de principiu, ideea referendumului, în baza pretinsei incapacități a cetățenilor de a alege, ar însemna, simetric, refuzul mecanismului democratic, în ansamblul său. Politica nu poate fi un joc tehnocratic, ea se fondează pe opțiuni și pe consimțămînt.

Referendumul bine temperat este un corectiv și nu un inamic al democrației reprezentative. Încadrarea sa atentă este opera moderației politice, evitînd extremele și căutînd drumul libertății.

***Ioan Stanomir** este profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, specialist în drept constituțional. Cea mai recentă carte a sa este* Rusia, 1917. Soarele însîngerat. Autocrație, revoluție și totalitarism, *Editura Humanitas, 2017.*

Romanița IORDACHE

Democrație = referendum. Sau nu

O nouă fantomă bîntuie prin Europa. Are aparențe democratice și se ascunde de obicei în spatele unor fraze populist-pompoase care dau bine: „democrație directă“, „voința populară“, „vocea națiunii“, „suveranitatea poporului“. De cele mai multe ori, dacă dăm la o parte poleiala retorică, imaginea pe care o identificăm e una iliberală. Măsuri pentru austeritate în Grecia, Brexit, anexarea provinciei Crimeea, pretinsul referendum din Catalonia, referendumurile pentru restrîngerea definiției căsătoriei din Croația, Slovacia sau Slovenia. Subiectul „adus înapoi la popor“ nici măcar nu mai contează.

Contează, în schimb, că Europa a intrat din plin într-o logică a „tiraniei majorității“. Filozofii politici ne-au avertizat de aproape două sute de ani în ceea ce privește pericolele acestui fenomen: gîdilatul demagogic ne aduce în situația paradoxală în care un grup, fie el și majoritar, decide cum trebuie să își trăiască viața alte persoane. Avem de a face cu un atentat la democrație pentru că sînt invocate instrumente democratice, dar sînt ignorate garanțiile fundamentale, garanții parte ale aceluiași proces democratic. Constituția, legile în general, nu pot da efect unor prejudecăți sau opțiuni personale. Drepturile fundamentale nu sînt negociabile în piața publică. Demnitatea și autonomia fiecăruia dintre noi constituie limita esențială a contractului social.

Mai contează și că exercițiul demagogic este bazat pe excludere și ură, pe o dihotomie atent construită între „noi“ și „ei“ care iese din zona simplei divergențe de opinii în ceea ce privește o chestiune de interes public și ajunge la o naturalizare a diferenței. Formula lui Sartre e inversată, în comunicarea publică, și așa se ajunge la clamarea isterică: „Celălalt e iadul!“

Nu a trecut atît de mult timp de cînd căsătoriile interrasiale sau căsătoriile interreligioase erau interzise. Puritatea națiunii era astfel aparent asigurată. Obsesia de dată recentă venită pe filiera Federației Ruse, adevărata deschizătoare de drumuri pe tema homofobiei, este interzicerea căsătoriei între persoanele de același sex.

În cadrul audierilor care au avut loc în fața Marii Camere a Curții de Justiție a Uniunii Europene, pe 21 noiembrie, întrebarea în ce fel recunoașterea civilă a unui cuplu de același sex pune în pericol ordinea sau morala publică a rămas fără răspuns. Prinși în vria adevărului absolut, nu au explicat în mod convingător care ar fi valoarea adăugată adusă în societate de o astfel de limitare nici referendarii croați, nici cei sloveni sau slovaci, așa cum nu reușesc să o facă nici susținătorii locali ai referendumului. Cuplurile de același sex au existat, există și vor exista indiferent cît de represive ar fi măsurile luate împotriva lor. Tendința la nivel european este de recunoaștere a unor forme de protecție pentru cuplurile de același sex – 78% din statele membre ale Uniunii Europene garantează prin legile lor naționale fie căsătoria, fie parteneriatul homosexual. Aceasta este realitatea zilei de azi căreia normele ar trebui să îi răspundă prin soluții de includere și nu prin limitări. Dreptul la viață de familie devine iluzoriu și e lipsit de conținut atunci cînd intervin restricționări nejustificate, atunci cînd comunitatea decide pentru noi cu cine putem sau nu putem să alegem să ne trăim viața.

„Deciziile importante
care vor afecta soarta națiunii
sau soarta omenirii nu pot
fi lăsate la referendum!
Deoarece astfel de decizii
necesită o bună cunoaștere
a istoriei, o motivație
rezonabilă și o logică
puternică, iar masele
nu au adesea asemenea
caracteristici!“

MEHMET MURAT ILDAN

Miza referendumului românesc nu este una juridică. În acest moment, Codul Civil oricum definește căsătoria exclusiv ca uniunea dintre bărbat și femeie, iar interpretarea constantă în jurisprudența instanțelor confirmă această direcție. Apare în mod firesc întrebarea de ce vom cheltui 20 de milioane de euro inutil. Privind în jurul nostru în regiune, la felul în care referendumurile sînt utilizate pentru a torpila pacea socială, singura explicație plauzibilă este că, în lipsa unei mize juridice, miza este una geostrategică. Referendumul este astfel periculos nu numai pentru că irosește inutil banii publici, pentru că incită la ură împotriva tuturor celor care nu se încadrează în definiția familiei tradiționale așa cum o propun inițiatorii referendumului sau pentru că deturnează atenția societății de la temele cu adevărat relevante. Pericolul real este că, la nivel simbolic, referendumul ar marca un Romexit – ieșirea dintr-un spațiu de respect pentru demnitate și libertate, al valorilor pan-europene și încadrarea pe orbita nostalgic-autoritară pe care deja ne așteaptă Ungaria și Polonia. Înapoi în trecut! Coagularea Platformei RESPECT pentru Drepturi și Libertăți ca reacție la asaltul iliberal indică faptul că există încă în societate o masă critică pro-europeană. Acesta este cîștigul neașteptat generat de inițiativa pentru modificarea Constituției.

***Romanița Iordache** este expertă independentă pentru România în cadrul rețelei pe tematica nediscriminării și egalității înființată de Comisia Europeană – European Equality Law Network.*

Carmen GAVRILĂ

Visul kurd și realitatea dezastrului

Într-un Orient mai chinuit ca oricînd de crize și războaie, kurzii fără țară au devenit pentru multă lume eroii care au ținut piept, de unii singuri de multe ori, tăvălugului Daesh. Succesele împotriva Daesh i-au făcut pe kurzi, cumva firesc, să spere că poate a venit momentul să obțină o țară a lor. Referendumul din 25 septembrie în Kurdistanul irakian e drept că nu a avut efecte practice, însă semnalul politic a fost extrem de puternic și a conturat, în pofida opoziției ferme a mai tuturor țărilor din regiune, un posibil drum spre independență pentru viitor. Deși kurzii spun „Singurii noștri prieteni sînt munții", ultimii ani sîngeroși în Orient le-au adus simpatie în Occident și, dacă nu prieteni, cel puțin aliați puternici ca Statele Unite și chiar Rusia, aliați care, deși au făcut presiuni pentru renunțarea la referendum, au pledat pentru formule de viitor federal pentru Irak, în care kurzii să aibă parte de autonomie extinsă. Însă situația de după referendum i-a împins din nou pe kurzi în pragul dezastrului.

Poporul nimănui și al tuturor

Timpul și istoria au îngropat originile kurzilor, unii cercetători susțin că ar fi urmașii triburilor ariene care au migrat din Asia Centrală și s-au stabilit pe teritoriul Iranului de azi, de unde s-ar fi răspîndit în zonele care au devenit Irak, Siria, Turcia, Armenia și Azerbaidjan. Nici măcar originea numelui kurzilor nu este clară, iar singurul lucru cert e că limba vorbită de ei este de origine iraniană. Astăzi sînt zone dens populate de kurzi în Iran, Irak, Turcia, Siria, Afganistan. Alte grupuri trăiesc în Armenia, Georgia, Israel, Azerbaidjan, Rusia și Liban. Kurzii au fost de-a lungul timpului o monedă de schimb sau un instrument de presiune folosit de Iran, Irak, Turcia și Siria. De exemplu, Iranul și Siria au sprijinit minoritatea kurdă de pe teritoriul lor sau din afară, pentru a slăbi puterea de la Bagdad, pe vremea lui Saddam Hussein. Ulterior, acest sprijin a fost retras și înlocuit cu campanii repetate de represiune. Nici religia nu a reușit să îi apropie pe kurzi de populațiile sunnite lîngă care trăiau în Orient. Majoritatea kurzilor sînt musulmani sunniți de rit shafi. Spre deosebire de sunniții din Orientul Mijlociu, practicile mistice islamice sînt răspîndite printre kurzi, iar acest fenomen îi apropie mai degrabă de musulmanii de orientare sufită din Asia Centrală.

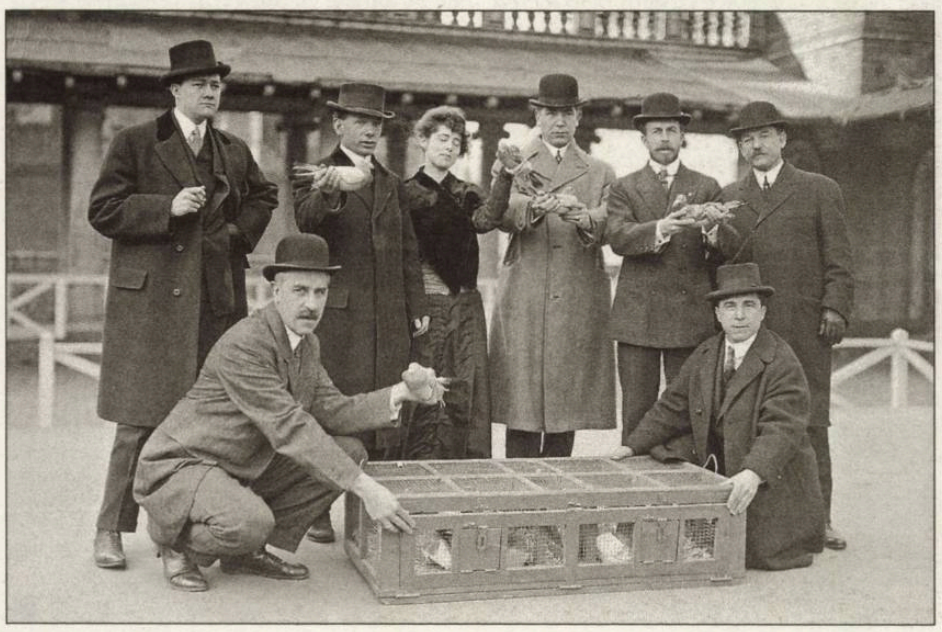

Referendum simbolic

Referendumul organizat de guvernul regional irakian kurd nu a avut nici un efect legal, chiar și guvernul regional a spus că e numai o declarație de intenție. Aici însă important a fost mesajul, și anume că e pregătit terenul pentru viitor, mai ales că, spre deosebire de un referendum similar pentru independență în 2005, cel de anul acesta a fost organizat de forțe politice kurde, de guvernul regional kurd și ratificat de Parlament. În plus, partidele politice kurde, de obicei foarte divizate inclusiv în ce privește independența, de data aceasta au făcut – e drept, după numeroase disensiuni – front comun în susținerea organizării referendumului din 25 septembrie, și astfel independența a trecut de la o idee abstractă la conturarea unui parcurs concret. Reacția de opoziție cu note dure a guvernului irakian și a țărilor vecine, mai ales Turcia și Iran, a făcut ca partidele kurde și populația să strîngă și mai mult rîndurile și să le întărească convingerea că partenerii de dialog nu vor, de fapt, dialog.

Autonomie incompletă

Referendumul a fost posibil și pentru că kurzii irakieni nu văd o alternativă credibilă în autonomia extinsă care le-a fost promisă și acuză guvernul de la Bagdad că nu a aplicat 50 de articole din Constituția irakiană care au legătură cu statutul kurzilor irakieni. De la căderea lui Saddam Hussein pînă acum, mai mereu au fost tensiuni între guvernul regional din Erbil și guvernul central din Bagdad privind alocări bugetare, administrarea resurselor naturale, teritorii care să facă parte ori nu din Kurdistanul irakian ori forțele peshmerga. Kurzii irakieni argumentează că integritatea și unitatea teritorială a Irakului, prevăzute în Constituție, sînt posibile doar dacă sînt aplicate și respectate și celelalte prevederi legate de autonomia kurzilor. Guvernul regional kurd a susținut că s-a ajuns la referendum tocmai pentru că autonomia prevăzută în Constituție nu a fost aplicată în întregime.

Pierderi din cauza referendumului

Referendumul kurd a forțat Bagdadul să se mobilizeze. După ce a pierdut mari bucăți de teritoriu în favoarea Daesh, bucăți recuperate greu și cu mari sacrificii, guvernul de la Bagdad nu putea permite o nouă dovadă de slăbiciune. Kurzii au fost eroii tuturor cînd au recuperat de la Daesh Kirkuk și cîmpurile petrolifere din zonă și au oprit astfel o sursă importantă de venit pentru organizația teroristă. Dar nu au fost și eroii Irakului, mai ales cînd guvernul kurd a arătat că, de fapt, alipește Kirkuk-ul la Kurdistanul irakian. Recuperarea prin negociere a teritoriului de către Bagdad urma să nu fie deloc simplă, dar referendumul pentru independență din 25 septembrie nu a făcut decît să grăbească lucrurile, să determine mobilizarea trupelor irakiene cu ajutor de la Iran și să ducă la recuperarea Kirkuk-ului de către Bagdad. În afară de cîteva ciocniri minore, forțele kurde s-au retras fără să se opună trupelor irakiene și iraniene, de unde și acuzații de trădare care inflamează, pînă astăzi, și produc disensiuni majore între partidele politice kurde.

De la eroism la umilință

Situația e tensionată, mai ales că Bagdadul a anunțat că vrea să recapete controlul asupra tuturor teritoriilor pe care le-a pierdut începînd cu 2014 în fața Daesh și care au fost eliberate treptat de kurzi și alipite *de facto* la Kurdistanul irakian. Mai exact, Bagdadul cere kurzilor să îi înapoieze teritorii, iar situația politică de acum s-a schimbat, odată dispărută presiunea Daesh, așadar kurzii sînt în situația de a risca un conflict deschis cu trupele irakiene, în condițiile în care legea este de partea Bagdadului, iar actorii internaționali relevanți, mai ales SUA, îndeamnă la dialog și pun accent pe unitatea teritorială a Irakului. Evident că situația este umilitoare pentru mulți luptători kurzi, mai ales că au pierdut mulți oameni ca să scoată teritoriile respective de sub controlul Daesh. În plus, pierderea Kirkuk-ului are o putere simbolică uriașă de vreme ce, după cum spunea fostul președinte irakian Jalal Talabani, „Kirkuk este Ierusalimul kurzilor". Deja pierderile înregistrate în urma referendumului sînt decontate politic de liderul Massoud Barzani, căruia adversarii politici îi reproșează că a organizat referendumul prea repede și fără încercări serioase de negociere cu Bagdadul. Referendumul a fost motiv de sărbătoare pe 25 septembrie în Kurdistanul irakian, dar de atunci s-a transformat într-o sursă de instabilitate, certuri și diviziuni politice care duc cu gîndul la tensiunile de dinainte de războiul civil kurd din 1994-1997, pierderi teritoriale și economice, și a slăbit puterea de negociere a guvernului de la Erbil, atît cu Bagdadul, cît și cu marile puteri.

Motiv de sărbătoare transformat în sursă de instabilitate.

***Carmen Gavrilă** este corespondent diplomatic pentru Radio România.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Pe o pagină de Facebook

De cîteva săptămîni, ministrul Educației, domnul Liviu Pop, a intrat într-un con de umbră: luați cu protestele, cu sărbătorirea României, cu legile Justiției, am uitat cu toții de personajul principal al educației. Pe nedrept, zic eu, citind pagina de Facebook a domniei-sale: domnul Pop nu stă și nu tace o clipă, deși n-ar fi fost rău ca din cînd în cînd să se abțină. Cîteva exemple.

Ce postează domnul ministru al Învățămîntului de ziua României: un text emoționant, urmat de o reclamă la bere (mă rog, e vorba de o bere românească, așa că nu e chiar nepotrivită în mesaj). Textul sună așa: „Să sărbătorim anul 2018 cu mult optimism, cu încredere, cu credință în Dumnezeu și în felul acesta reușim împreună să arătăm întregii lumi că România după 100 de ani este o Românie puternică. Eu sînt mîndru că sînt român, chiar dacă unii care au uitat de această țară încearcă să ne spună că nu mai avem o Românie puternică. Sîntem o Românie puternică și putem dovedi și în anul centenarului că sîntem și mai puternici." Acum, în afara faptului că textul pare scris de un copil de clasa a IV-a, ajutat de o mătușă care a participat la spectacolele „Cîntarea României", altceva nu am de obiectat, dimpotrivă: sînt de acord cu domnul Pop că doar credința în Dumnezeu ne mai poate ajuta. Și, poate, berea.

Altă postare, altă reflecție adîncă: un filmuleț cu o biserică din Maramureș, al cărui titlu, „Credința la ea acasă", ne face să răsuflăm ușurați: credința are, deci, domiciliu stabil, în nordul țării, nu este flotantă, așa cum am crezut pînă acum.

Domnul ministru este preocupat în permanență și de problemele școlii românești. Nu se sfiește să le semnaleze, să le înfrunte bărbătește: pe aceeași pagină, preia știrea despre o profesoară agresată de doi elevi, într-o școală din Teleorman, știre care descrie incidentul în cuvinte tulburătoare și imagini greu de privit. Soluția domnului Pop vine imediat: „Este 1 decembrie. Dragi părinți, elevi și profesori, trebuie să ne UNIM pentru a nu mai avea situații de genul acesta. Sînt multe legi și regulamente care prevăd drepturi și obligații, dar avem nevoie și de mai multă educație. Mult mai multă educație în familie, la școală și în afara ei." Ce frumos! Ce generos! Ce cald! Aproape matern: hai, împăcați-vă, dați mîna, agresori cu agresați, să ne cerem scuze (doar e ziua țării!), să fim uniți și să ne educăm mai mult, și la școală, și acasă. Exact ce-mi spunea mama cînd mă certam cu vecinul Marinică. Eu îmi imaginam că un astfel de incident, care nu este singular, din păcate, va naște dezbateri, reguli, sancțiuni, evaluări, vizite la fața locului, îngrijorări. N-a fost cazul.

„Lecturați (!) bine ce am postat."

Ziua de 1 Decembrie pare că a stimulat masiv inspirația domnului ministru al Educației: impresionat de parada militară și de steagurile patriei, domnul Pop a decis: „Începe anul centenarului. Ziua de astăzi mă obligă (!) să modific Legea Educației Naționale, iar pentru clasele a IV-a, a VIII-a și a XII-a să introduc în planurile-cadru disciplina (cu «numele») ISTORIA ROMÂNIEI/ROMÂNILOR. Astăzi avem disciplina Istorie în Legea Educației Naționale". Eu, una, cred că a fost obligat. Mai mult, torturat, altfel nu ar fi putut naște, decît în chinuri groaznice, o asemenea idee bizară, greu de priceput: vrea să introducă o nouă materie, Istoria României, doar cu „numele"? Ori vrea să transforme istoria universală, predată acum, în istoria patriei și, uite așa, țărișoara noastră devine buricul pămîntului, adică Cezar, Napoleon, Franz Iosef și toți Ludovicii vor fi personaje mărunte, secundare, în filmul istoriei naționale? Nu se înțelege.

Din „public" i se atrage atenția, totuși, domnului ministru că și așa manualele de istorie conțin preponderent fapte și evenimente autohtone, așa că decizia dumnealui este inutilă. Replica fină a domnului Pop se iețește prompt, ca degetul mic ridicat, atunci cînd „servim" vinul: „Lecturați (!) bine ce am postat."

Din cînd în cînd, ministrul ne roagă să stăm în fața televizorului. De ce? „Astăzi, 28 noiembrie, sînt invitatul lui Radu Tudor la Antena 3! Vizionare plăcută!", ne urează „crainica" Liviu Pop.

Și, pentru final, am păstrat un mic dezacord între subiect și predicat: „Educația a fost și va rămîne un domeniu de interes major pe agenda publică a guvernului, pentru că doar așa se poate (!) garanta creșterea economică și prosperitatea României." Pentru cine nu e ministru, corect e „se pot garanta"...

Cum spuneam, domnul Pop nu stă degeaba. E harnic. Harnic rău!

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

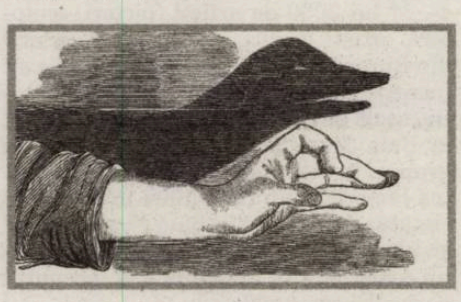

Iaromira POPOVICI

bazar

Îngeri și singurătăți

Poate că filmul meu preferat de Crăciun e *Noel* (Chazz Palminteri, 2004), cu o distribuție interesantă, dar și aducătoare de tristețe: Susan Sarandon, Penélope Cruz, Robin Williams (care s-a sinucis în 2014) și Paul Walker (care a murit într-un accident de mașină în 2013). E un film mai puțin idilic, mai trist, care pune accentul mai curînd pe singurătăți și angoase decît pe obișnuita strălucire siropoasă din celelalte producții de Crăciun. *Noel* îți transmite sentimentul singurătății, al acelei singurătăți aparent iremediabile care, odată lipită de tine ca o ventuză, călătorește cu tine peste tot și nu prea mai poți s-o înlături. Rose, personajul interpretat de Susan Sarandon, pare lipită de această singurătate: unica ei legătură din viața reală e cea cu mama ei bolnavă de Alzheimer și internată în spital, cu care nu poate comunica. Altfel, are o slujbă care pare cît de cît importantă, cu o secretară care pare preocupată de soarta ei. Unde există un coleg mai tînăr. Și sexy, care-i face curte.

Dar Rose nu e interesată de genul ăsta de interacțiuni. Își dorește ceva mai profund. Nu ține să fie precum colega ei de liceu cu care se întîlnește pe stradă, care i se laudă cu familia ei fericită și tipică, cu un soț, doi copii etc. În noaptea de Ajun, ea ajunge la petrecerea unei familii străine, apoi candidează la concursul „Cel mai urît Crăciun" într-un bar din apropiere. Și îl cîștigă, ocazie cu care aflăm înfiorătoarea ei poveste: în ziua de Crăciun i se născuse copilul, și tot atunci îi murise. Probabil că asta dusese și la sfîrșitul căsniciei ei, și la singurătatea ca o cochilie de țestoasă pe care o tot purta în spate.

Dar care nu o acrise pe Rose și care nu o făcuse să-și piardă credința în bine și în triumful acestuia. Cu ajutorul unui înger, decorațiune de Crăciun, pe care-l cumpără în dimineața de Ajun, Rose reușește să-și aline singurătatea, temporar și simbolic, dar și în viața reală și pe termen lung. Și să facă un bine chiar în noaptea de Ajun. Îngerul îi oferă un miracol de Crăciun: își petrece cîteva ore cu un personaj interesant, aproape de idealul lui Rose de comunicare profundă – pacientul pe moarte din salonul alăturat, un preot catolic ce-și pierduse credința. Charlie Boyd, personajul interepretat de Robin Williams, o salvează de gîndurile sinucigașe și de singurătate, apărîndu-i într-o ultimă întrupare pe lumea asta. Iar Rose îl ajută să nu moară singur și să-și recapete credința. În dimineața de Crăciun, cînd toate astea se întîmplă în mod miraculos, mama ei își revine și ea pentru ultima dată, apoi moare. Și, ca să ieșim din nota macabră și fantastică, doctorul cît se poate de real care se ocupa de mama ei o invită pe Rose la cină.

De fapt, nota macabră din *Noel* nu deranjează, e chiar binevenită, e cea care-i conferă filmului dimensiunea de Crăciun neidilică, profundă. Celelalte două fire narative paralele nu sînt nici ele tipice și complet luminoase, purtîndu-și, fiecare, și latura ei de umbră și întunecime.

De fapt, cele trei fire narative din noaptea de Ajun au ca punct de întîlnire Spitalul. Nu e o instituție prea veselă, nu e nici biserică, nici casă de vacanță, ca-n alte filme de Crăciun, ci un loc al suferinței și al posibilei vindecări sau al pornirii spre lumea cealaltă: un spațiu al inițierii și trecerii.

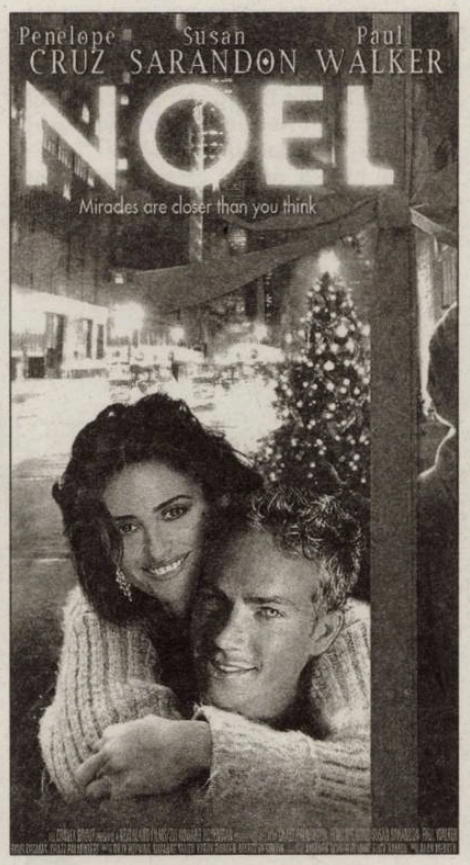

Și celelalte povești, paralele cu cea a lui Rose, își au picăturile lor de straniu și sinistru: cea lui Jules (Marcus Thomas), al cărui singur Crăciun fericit a fost cel de la 14 ani petrecut la spital, unde participase la o petrecere. Și cea a lui Mike (Paul Walker) și a Ninei (Penélope Cruz), interferată cu istoria lui Artie (Alan Arkin): o poveste de dragoste, gelozie și vindecare.

Vindecarea e, de fapt, ce se întîmplă și cu Jules odată ce ajunge la simbolicul Spital. El pune pe cineva să-i rupă o mînă ca să se reîntoarcă în singurul loc din lume unde avusese, vreodată, un Crăciun fericit. Numai că, odată ajuns acolo, descoperă că nici vorbă de vreo petrecere: tot ce vede în jur e doar suferință... Jules face o criză, ajunge la o psihiatră și așa reușește să dea de capăt angoaselor lui legate de Crăciun. Descoperă că ceea ce își dorește, de fapt, e să reia legătura de mult întreruptă cu mama sa.

Spitalul este un loc nu doar al vindecării, ci și al regăsirii și renașterii. Așa se întîmplă cu Artie, personajul lui Alan Arkin, un bătrîn care, în fiecare an, de Crăciun, își reiterează drama prin intermediul cîte unui străin: în cîte un personaj întîlnit întîmplător, precum Mike, el o vede pe soția lui reîncarnată. Soție care a murit, indirect, din cauza furiei lui, și pentru care se simte continuu vinovat.

Artie își proiectează soția în cîte un străin din jur: nu întîmplător în Mike, a cărui gelozie absurdă față de Nina e asemănătoare cu cea a lui Artie. Pe Mike îl ajută povestea lui Artie și sfîrșitul ei dezastruos: cu ajutorul acesteia și-o reconfigurează pe a lui. În ambele își are locul și un înger de sticlă situat în vîrf de brad, artizanul rezolvărilor spectaculoase, se pare. Artie e absolvit, cu ocazia iluminării lui Mike, de vinovăție, iar acesta din urmă se reconfigurează și renaște, devenind partenerul de care Nina avea nevoie și viitorul tată al copilului ei.

Cosmin NĂSUI

Minoritățile etnice în artele majore

Reprezentarea minorităților în arta românească apare cu o frecvență mare încă de la începuturile modernității, în compoziții și scene de gen sau studii de portrete la majoritatea artiștilor activi în România. Mozaicul etnic este foarte apreciat de artiști, care-l consacră atît în lucrări de artă celebre, cît și în serii dedicate.

Cele mai multe reprezentări ale minorităților în artele vizuale au fost făcute din perspectiva exotismului, concentrîndu-se fie pe ideea pitorescului, fie pe atribute sau caracteristici ale fascinantelor descoperiri ale alterității. Lucrările de artă cu astfel de teme (cele mai îndrăgite iau forma reprezentărilor de țigăncușe, odalisce, evrei croitori, cafenele turcești ori cimitire tătărești) au fost expuse în mare parte în perioada interbelică în Saloanele oficiale și apoi și-au găsit drumul, prin intermediul colecționarilor privați, în actualele muzee de artă.

Pe de altă parte, au fost remarcate de către istoricii de artă contribuțiile specifice ale grupurilor etnice în definirea unor curente și stiluri în artele vizuale și nu numai (teatru, literatură, arhitectură etc.). Rolul jucat de artiștii evrei în avangarda locală și universală depășește frontierele teritoriale și tendințele naționaliste ale țării lor natale.

„Salutări din România"

Ilustratele din seria intitulată „Salutări din România" editate în perioada interbelică și circulate pînă la începutul epocii comuniste reprezintă imaginile exotice ale unor exponenți ai minorităților – evreul, țiganca, tătarul, turcoaica, lipoveanul, rutenanul, săsoaica etc. Uneori, chiar reproducerile de artă au devenit celebre și au fost larg răspîndite prin intermediul cărților poștale. De exemplu, numeroase ediții ale lucrării *Țigăncușă* a lui Theodor Aman au fost distribuite (începînd cu sfîrșitul secolului al XIX-lea, inclusiv în perioada comunistă, pînă în prezent) și într-o mare varietate de genuri: litografie, țesătură, metaloplastie, print etc. În plus, imaginea iconică a țigăncușii lui Aman a fost transformată chiar și în numeroase goblenuri artizanale, comercializate ca atare în magazinele de profil.

Un fapt semnificativ este acela că o mare categorie de colecționari de artă și mecena renumiți ai României moderne aparține minorităților etnice: Eugeniu Carada, Alexandru Bogdan-Pitești și Marcu Beza cu rădăcini aromâne; armenii: Vasile G. Morțun, Krikor Zambaccian, Hrandt Avakian, Garabet Avachian și Hurmuz Aznavorian; evreii Josefina și Eugen Taru, Sandu Lieblich, Sorin Schächter, Elisabeta și Moise Weinberg; turcii: Nicolae Kalinderu etc. Prezența lor poate fi observată inclusiv în alcătuirea Muzeului Colecțiilor de Artă, parte a Muzeului Național de Artă al României. Aceștia au o importantă contribuție nu doar prin activitățile lor de mecenat sau colecționare, cît mai ales prin formarea și impunerea gusturilor și tendințelor, ceva ce astăzi numim *trendsetter*.

Mirajul Orientului

După războiul din Crimeea, mari comunități de tătari au migrat în Dobrogea. Împreună cu turcii și bulgarii, ei vor forma principalele minorități din regiune, pînă în secolul al XX-lea. Situîndu-se în zonele slab populate din Dobrogea, cu peisaje asemănătoare cu cele de stepă familiare acestora, tătarii musulmani și-au lăsat amprenta specifică.

Datorită includerii Cadrilaterului între granițele României prin tratatul din 1913 (după războaiele balcanice din 1912-1913) și căderea Imperiului Otoman în 1918, artiștii au început să descopere cultura orientală. Cadrilaterul a rămas în România pînă după cel de-al Doilea Război Mondial. După război, în perioada comunistă și chiar după Revoluția din 1989, operele de artă din muzee erau și încă sînt etichetate ca „peisaj din Dobrogea", în loc de „peisaj din Balcic", sau „Palatul din Dobrogea" în loc de „Palatul Regina Maria din Balcic", evident din motive de naționalism ideologizat.

De-a lungul anilor, Balcic (pe Coasta de Argint) s-a dovedit a fi un spațiu care a influențat în mod decisiv creația a numeroși artiști români. Max Arnold, Gheorghe Petrașcu, Nicolae Tonitza, Ștefan Dimitrescu, Jean Al. Steriadi, Dumitru Ghiață, Nicoale Dărăscu, Ion Teodorescu-Sion, Marius Bunescu, Ștefan Popescu, Iorgulescu Yor, Vasile Popescu, Dan Ialomițeanu, Mina Byck Wepper, Lucian Grigorescu, Francis Șirato, Cecilia Cuțescu-Storck, Ștefan Biberi (Secrieni) au fost fermecați de „(...) chipul cu o mie de vrăji al Balcicului. (...) Cîte o geamie răsărea printre salcîmi, cu un minaret subțire, încins de un foișor colorat ca un turban. (...) Iar pe străzile tăcute care urcau și coborau în piața orășelului umbrită de salcîmi, la cișmele sau în cafenelele turcești din port, o lume colorată se mișca fără grabă, cu turbane și șalvari, cu feregele, înflorind și mai mult decorul și amintind de țărmuri însorite, asiatice sau egeene..." (v. Alexandru Busuioceanu *apud* „Dobruja (Dobrogea) și arta plastică", Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Muzeul de Artă, Tulcea).

Regina Maria și artiștii au reușit să transforme Balcicul într-o atracție artistică și turistică. Un nou punct fierbinte, zona numită Coasta de Argint, a devenit cunoscută în capitala București și nu numai, și a continuat să genereze curiozitate și să atragă artiști și turiști în căutarea unor locuri exotice.

Tot Iser a stabilit o nouă tipologie a femeilor, cu ochi migdalați și trăsături ascuțite, bărbați cu fețe uscate și naturi meditative, atmosfere de cafenele, oameni dintr-o cultură etnică pe care a studiat-o extensiv. În compozițiile sale, o atenție deosebită este acordată articolelor vestimentare, elementelor specifice ale decorului, cu o atenție specială față de materiale și țesături.

Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a implicat o deplasare a populațiilor din Dobrogea și pierderea odată cu Cadrilaterul a surselor artistice de care Iser și alți artiști au fost îndrăgostiți mai bine de trei decenii.

Artiștii nu au putut continua să se întoarcă la Balcic, dar efectul profund al sursei orientale s-a resimțit puternic. Prin urmare, ei au continuat să deseneze peisajele orientale și oamenii locului, dar în ateliere din orașele lor, fie din memorie sau prin aranjarea scenografiilor interioarelor orientale și pictarea lor ca atare. Motivul femeilor tătăroaice s-a transformat în motivul odaliscei, o femeie drapată, sau semidrapată, în haine orientale, așezată în poziții specifice.

Ada Kaleh a fost o mică insulă pe Dunăre. A jucat un rol important în reflectarea statutului exotic multicultural, cu o istorie și vecinătăți geografice complicate. Cunoscută ca un port liber și un cuib de contrabandiști, Ada Kaleh s-a afirmat pentru atmosfera sa exotică și pitorească, calități reflectate în multe cărți poștale ale timpului.

Colonia pictorilor

Disputată încă între istoricii de artă maghiari și români, Școala de Pictură Baia Mare, o școală liberă de pictură, a jucat și continuă să joace rolul său în dezvoltarea artistică, atît pentru arta maghiară, cît și pentru cea românească și central-europeană. Fondată la 5 mai 1896 de către artistul Hollosy Simon (1857-1918) împreună cu un grup de studenți de la Academia de Arte Plastice din München, Școala de Pictură din Baia Mare a contribuit ca fenomen multicultural cosmopolit pentru arta și cultura mai multor țări, de-a lungul timpului pînă în prezent.

Supranumit „orașul pictorilor", Baia Mare a atras de-a lungul timpului 3000 de artiști (pictori, sculptori, artiști grafici, ceramici, designeri) din Europa Centrală și de Est, care fie au lucrat acolo temporar, fie chiar s-au mutat acolo să lucreze. Artiștii „colonizați" la Baia Mare au organizat mai multe grupuri instituționale, cum ar fi Societatea Pictorilor din Baia Mare în 1911, Societatea Artiștilor din Baia Mare în 1937 și, ulterior, filiala din Baia Mare a Uniunii Artiștilor din România – la începutul perioadei comuniste.

Minoritățile prezentului

Odată cu recunoașterea oficială a Holocaustului în România, din 2005, o serie întreagă de monumente și memoriale au fost amplasate în orașele altădată populate de evrei, precum Cluj, Dej, Șimleu Silvaniei, Satu Mare, Baia Mare, Bistrița, Oradea, Tîrgu Mureș, Reghin, Sfîntu Gheorghe, Sighetu Marmației, București, realizate fiind de artiști precum Egon Marc Lövith, Peter Jacobi, Mircea Roman etc. De asemenea, începînd cu 2009 este realizată cu regularitate de către Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel" seria de expoziții cu titlul „Cum a fost posibil?", la care au participat numeroși artiști contemporani.

În diferite reprezentări istorice, abordarea exotică a fost utilizată în dezvăluirea și, într-un fel, în conservarea diferențelor dintre minoritățile etnice, ale cadrului statului național. În cele mai multe cazuri, mărimea minorității (în procente) nu contează, ci istoria relației dintre majoritate și acea comunitate minoritară.

Minoritățile au contribuit în mare măsură la diversitatea și bogăția patrimoniului cultural artistic național, fără aceste contribuții multiculturale neputînd nici măcar încerca să definim arta națională.

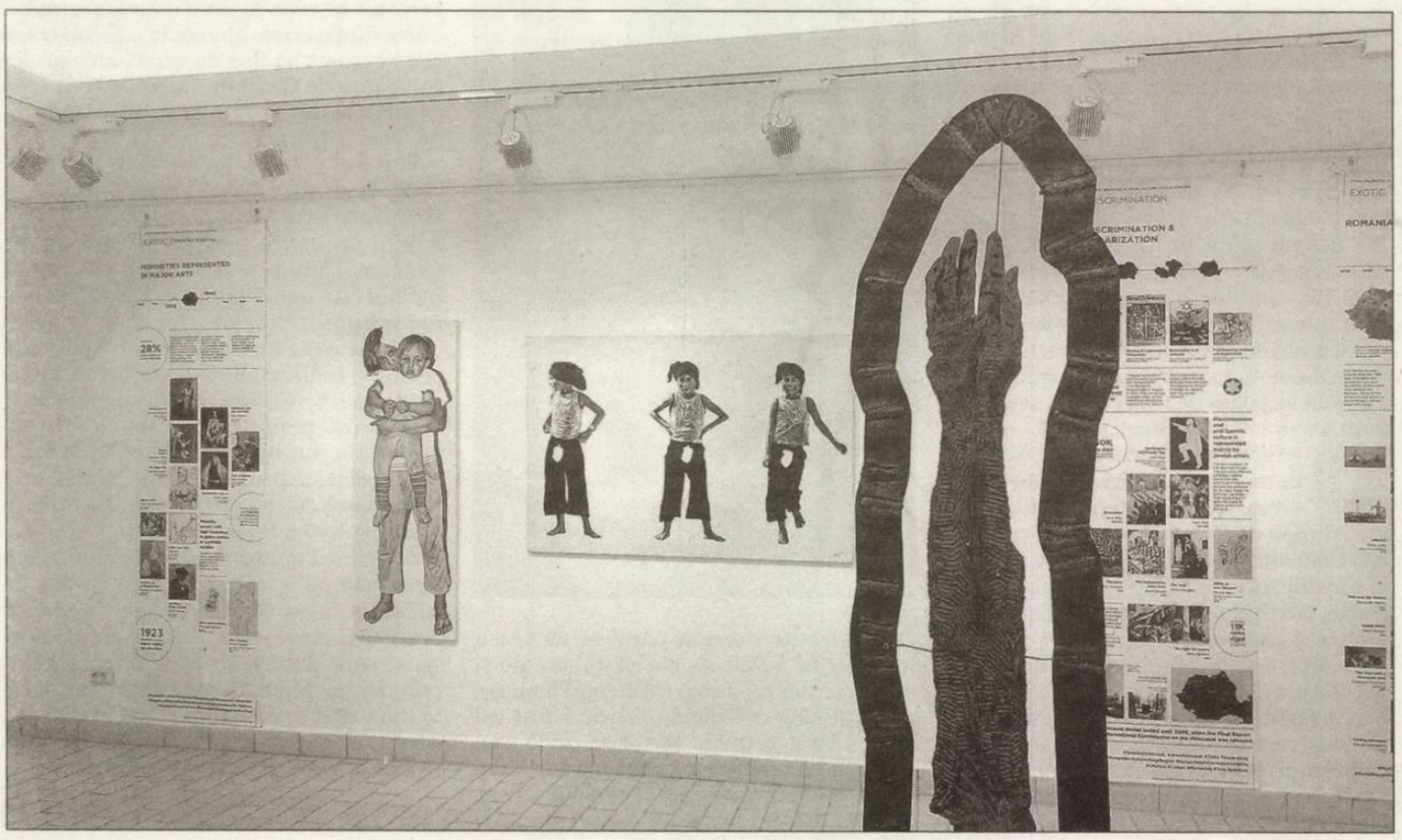

***Cosmin Năsui** este curator, critic de artă, manager cultural, evaluator de artă contemporană. Inițiator al proiectului „100 de ani de minorități etnice în cultura vizuală din România".*

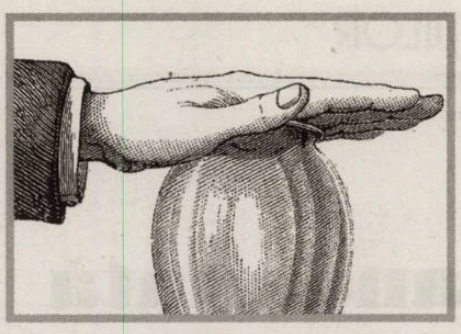

George BANU

scena lumii

Tragicul ca remediu

Confruntat cu „rîsul“, reacție contagioasă a tinerei generații, sau cu multiplicarea „performanțelor“ care se șterg ca spuma mării, în ultimul timp mi-am recunoscut lucid inaptitudinea la „extremul contemporan“. De aceea am evitat formularea unor evaluări severe ce puteau fi repudiate facil în numele inevitabilei incompatibilități de vîrstă, dar această precauție nu m-a împiedicat să am un persistent sentiment de înstrăinare. Ce remediu să adopt? Mi-am impus să aștept, conform practicilor orientale. Așteptare prelungită, azi răsplătită prin intensitatea răspunsului revelat: remediul prin tragedie. Ea m-a consolat, în plină criză de neadaptare, pe mine și pe atîția alții, reinjectîndu-ne intensitatea implicării ce ni se părea, pe bună dreptate, că părăsise scenele de azi. Tragedii antice sau recente, tragedii care neliniștesc și aduc o confruntare cu destine esențiale! Cine rezistă, cine luptă, ce înfrîngeri consfințesc încheierea? – iată întrebări uitate, dar astfel readuse în discuție. Remediul tragic provine din această intransigență regăsită a omului, considerată pierdută. Și de aceea ieșim dintr-o sală reconciliați și cu o artă, teatrul, și cu noi, capabili încă să asumăm asemenea probe de viață. Tragedia salvează!

Recent mi s-a revelat *Trilogia elementelor,* ce reunește marile personaje – Fedra, Ismena și Agamemnon –, adevărat „obiect neidentificat“, semnat de Erico Bagnolo, avînd-o pe Marianne Pousseur ca interpret protagonist. Tragedia și-a pierdut aici intensitatea textuală pentru a fi expusă fragmentar, dar totodată ni se propune o revenire la origini, cînd ea era jucată de un singur interpret. Monolog primordial ce restituie condiția eroilor pe un fond „oniric“ de reflecții acvatice, de melodii stelare, de dansuri severe. Actrița se detașează ca o încarnare a actorului tragic, sculptural și muzical. Și astfel, noi sîntem proiectați într-o splendidă singurătate tragică, plasată sub semnul visului, al pelerinajului nocturn printre ruinele Greciei, ce devine splendid teritoriu imaginar. Grație acestei alternanțe de registre și mijloace scenice, spectacolul ne invită să reconstruim memoria imaginară a unor tragedii ce reverberează în timp asemeni unor ecouri persistente. Aici vorbele și gesturile, sunetele și notele se asociază într-un ansamblu fictiv, lipsit de orice veleitate de reconstrucție arheologică. Totul confirmă persistența poetică a tragediei și convertește încercările prin care trec eroii în narațiuni monologale pe fond de alianță a elementelor. Tragedia devine rapsodică și Marianne Pousseur – un *aed* ale cărui vorbe și cîntece suscită reverberații de altădată.

Iată, îmi spun, sinteza originară a artelor, nu doar tehnic realizată, ci și fantasmatic imaginată, confuzie a debuturilor ce, dincolo de spectacol, evocă unitatea originară a omului, tragic încercat, dar nicicum disociat. Aici, frontierele se șterg, vocea cîntată domină, iar figura androginului se impune. Totul e dublu, multiplu. Iată, îmi spun, un spectacol mnemonic și oniric, un vis de tragedie. Cînd părăsesc teatrul Athénée, teatrul lui Jouvet, mă simt ca fiind depozitarul acestei experiențe invitat să o povestească altora. E ceea ce fac acum. O, consolare! O, melancolie!

Cîteva luni mai tîrziu, la teatrul La Colline, Wajdi Mouawad propune cu spectacolul *Noi sîntem toți păsări*, scris și regizat de el însuși, o altă confruntare, dar, de astă dată, nu ca o îndepărtată reverberație, ci ca o realitate tragică actuală. Puterea cuvintelor, violența situațiilor, incandescența jocului cultivă acea „lipsă de măsură“ proprie tragediei. Aici nu „forma“ tragică, ci „intensitatea“ tragică servește de referință a lumii moderne în expresia ei cea mai violentă reprezentată de Orientul Mijlociu și de conflictele sale. Dacă acum o sută de ani se vorbea despre „tragedia Balcanilor“, acum se deplînge aceea a Asiei Mici. Și cum să nu admit că aceste sfîșieri fără concesii între evrei și arabi plecați în lume și reveniți temporar pe teritoriul Israelului și al Fîșiei Gaza acced la o indiscutabilă dimensiune tragică? „Evreul“ cel mai intransigent descoperă că e adoptat – ca odinioară Oedip – și că, de fapt, e de origine arabă, iar Wahida, fata gata să se logodească fără ezitări cu un tînăr evreu, resimte brutal incompatibilitatea deciziei și își asumă intransigent ruptura datorită afilierii la condiția sa arabă recent revelată. Familia reunită aici este dezagregată sub impactul tensiunilor fără soluție, al revelațiilor tardive, al fracturilor ontologice. O familie, dar nu redusă la simple agresiuni interne, ci o familie care se constituie în dublu tragic al acestei lumi fără de reconciliere posibilă, condamnată la un conflict ireductibil pînă la capătul ei. Tragicul e aici contemporan, dar totodată arhaic prin limbajul care îi evocă deopotrivă pe Eschil și Vechiul Testament. Iată un spectacol „antic“ inspirat de rănile deschise ale prezentului. Aici însă, intuiție admirabilă, comicul, ca la Shakespeare, intervine episodic pentru a diminua intensitatea tragică și a conserva „relativitatea“ lumii care doar astfel nu se sufocă și poate respira. Mouawad vine din această lume, apropiată/îndepărtată, și îi restituie ca nimeni altul fractura. Condiția tragică îi e consubstanțială.

Noi sîntem toți păsări

© S. Gosselin

Tragicul e aici contemporan, dar totodată arhaic.

Tragicul implică o relație intensă cu timpul, el reclamă o alegere fără compromisuri, dar și fără rigori abuziv arheologice. *Trilogia elementelor,* la fel cum Puck invita spectatorii să o facă la capătul *Visului unei nopți de vară*, procedează la subtile operații „freudiene“ de substituție și complementaritate proprii somnului, în timp ce *Noi sîntem toți păsări* exacerbează autoritatea prezentului pe fond de îndepărtate rezonanțe antice. Totul se joacă între o îndepărtare onirică și o imediatețe agresivă. Tragedia e refractară la compromis. Și de aceea ne este necesară, mai cu seamă azi.

Tragicul e un remediu, fie printr-o înstrăinare „fantasmatică“, fie printr-o exacerbare „istorică“. Am resimțit impactul acestor opțiuni radicale ca răspunsuri decisive și totodată polemice aduse abuzului de comic ludic sau de biografie strict personală. Și astfel – concluzie provizorie a acestui an –, îmi spun că grație unor asemenea opțiuni m-am reconciliat cu teatrul ca experiență „ultimă“. Experiență dincolo de artă, experiență a spectatorului ce, reticent la gratuitate și sedus de gravitate, continuă să-l frecventeze. Tragicul, grație celor două reprezentații aici evocate, mi-a apărut ca o terapie contra scepticismului față de puterile scenei, dar și ca o rezistență ireductibilă în fața efemerului abuziv al multor practici spectaculare contemporane. De aceea îi recunosc și îi admit impactul. El însă îmi apare și ca invitație la o asumare deplină a durerii, ca ultim acces la adevărul ascuns al unor ființe ireductibile, ireconciliabile, „eroi“ care, pierzînd, încurajează. Orice compromis le e străin.

Trilogia elementelor

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira).*

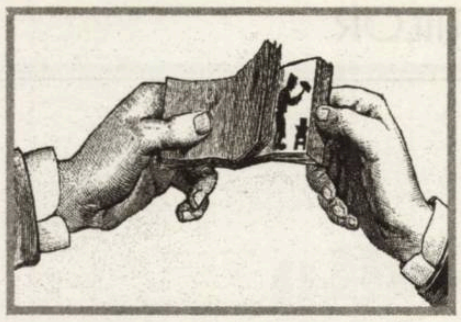

Marius CHIVU

feed**book**

Acasă, într-o țară abandonată

● **Elena Stancu, Cosmin Bumbuț, *Acasă, pe drum. 4 ani teleleu*, Editura Humanitas, 2017.**

Acasă, pe drum este, pur și simplu, cea mai spectaculoasă, mai intensă și mai neașteptată carte românească pe care ați putea-o citi în acest moment. Chiar dacă ați urmărit reportajele cuplului Stancu & Bumbuț de-a lungul anilor (unele publicate chiar aici, în revista noastră), tot nu veți fi cu adevărat pregătiți pentru poveștile adunate de cei doi care, după ce primesc o bursă americană pentru jurnalism, își dau *restart* vieților, vînd tot și se mută la propriu într-o autorulotă de patru metri pătrați pentru a face jurnalism de teren și de lungă durată, fără obligații editoriale și compromisuri legate de publicitate, jurnalism adevărat pe teme sociale dintre cele mai dificile, descoperind, astfel, așa-zisa Românie profundă: o țară ascunsă, paralelă, abandonată și, de cele mai multe ori, în agonie sau chiar pe moarte. Stancu & Bumbuț și-au pus viața în paranteza dintre mai multe reportaje (doar o parte apar și în această carte), scriind de la fața locului, mereu în contact cu victime ale sărăciei, analfabetismului, indiferenței societății, ale unor boli rare sau ale propriilor destine. „N-am vrut să scriu o carte așa de tristă, m-am gîndit că o să povestesc mai mult despre noi și despre viața noastră în mașină. Dar, în timp ce scriam, mi-am dat seama că viața noastră se împletește cu cea a oamenilor din reportajele noastre. În patru ani nu am călătorit, ci am trăit printre cei mai vulnerabili dintre români, și asta e povestea noastră și a lor“, scrie Elena Stancu, cerîndu-și iertare pentru adevărul inconfortabil oferit la discreție în această carte.

Deschizîndu-se cu fotografiile lui Cosmin Bumbuț, cartea-album continuă cu poveștile din spatele lor și din timpul călătoriilor/vieții celor doi. Iar Elena Stancu scrie despre tot ce aproape că n-ai vrea să citești. Violența domestică într-un sat moldovenesc sărac numit Mironeasa, unde copiii sînt bătuți la sînge de părinți, iar femeile – omorîte la propriu în bătaie de bărbații lor. Povestea unui bărbat din Rășinari, acum închis la Penitenciarul din Aiud, care și-a ucis nevasta sub ochii întregii comunități a satului, lăsîndu-și orfan propriul copil. Povestea unei fete din Drăgășani torturate de propriul tată, fugită de-acasă, ajunsă în cele din urmă prostituată pe stradă. Povestea ultimului căldărar dintr-o comunitate de căldărari din Corcova, transformată, cu un buget ridicol, în splendidul documentar cu același titlu, deja multipremiat. Povestea unor tineri fără adăpost din Satu Mare, bătuți de poliție, care mănîncă din gunoaie și se droghează cu prenadez. Povești de la Centrul de Reeducare din Buziaș, unde adulți recidiviști merg pentru prima dată la școală, de la Fundația Speranța din Tîrgu Neamț, care se ocupă de copii cu dizabilități, de la Centrul NoRo din Zalău, care se ocupă de copii cu boli rare (autism, acondroplazie, Down, Asperger, Prader Willi), de la Fundația Inocenți din Bistrița care se ocupă de copii romi analfabeți... Chiar și rezumate vulgar, reportajele Elenei Stancu, majoritatea la limita suportabilului, dau măsura unei societăți care pare să-și fi abandonat semenii. Peste tot e un vid de legislație, programele sociale sînt insuficiente sau ineficiente, iar „cei mai vulnerabili dintre români“ subzistă fără protecție, fără ajutor, fără oportunități de integrare într-o societate aproape indiferentă, unde cîte o mînă de oameni ieșiți din comun încearcă (și cei mai mulți reușesc, spre lauda lor eternă) să ajute, să îndrepte, să ofere alinare și chiar soluții. „ONG-urile își fac treaba nu cu ajutorul, ci în ciuda statului“, scrie jurnalista.

Cartea oferă și imaginea a ceea ce înseamnă anvergura muncii de documentare și intervievare, de redactare (și, mai ales, de îndurare a poveștilor sfîșietoare, atît de încărcate emoțional), căci Stancu & Bumbuț se confruntă deseori cu prudența oamenilor de a se deschide în fața jurnaliștilor asociați hienelor interesate doar de cadavrele de la ora 5 („referințele din media nu ajută reputației de jurnalist“). Însă cei doi le cîștigă încrederea bieților oameni, necăjiți și speriați, nu doar prin disponibilitate și empatie, dar și prin timpul oferit. Plecați în aventura vieții lor prin medii sociale greu de imaginat chiar și cu fotografiile în față, Stancu & Bumbuț ajung să trăiască în vecinătatea lor, să se împrietenească și uneori chiar să fie „adoptați“ de familiile despre care scriu („acești oameni ne-au primit, ne-au învățat cît de frumoasă e diversitatea, fără teorii de corectitudine politică și fără sensibilități“). Pînă la urmă, e un schimb și un ajutor reciproc. Însă de cealaltă parte, a cititorilor reportajelor, se întîmplă un fenomen care o deprimă și o revoltă constant pe Elena Stancu: prejudecățile, disprețul, rasismul comentatorilor lipsiți uneori de orice urmă de înțelegere și, în fond, de umanitate față de femei bătute, țigani analfabeți, oameni fără casă, pușcăriași. „De multe ori simțim că munca noastră e inutilă... Sîntem dezamăgiți și copleșiți, mai ales după ce postăm pe Facebook povești care ne impresionează. Ura și lipsa de empatie a românilor ne șochează mereu, chiar dacă am auzit de multe ori aceleași comentarii stereotipe: «La muncă, nu la întins mîna», «De ce fac atîția copii?», «Le place să trăiască așa»...“

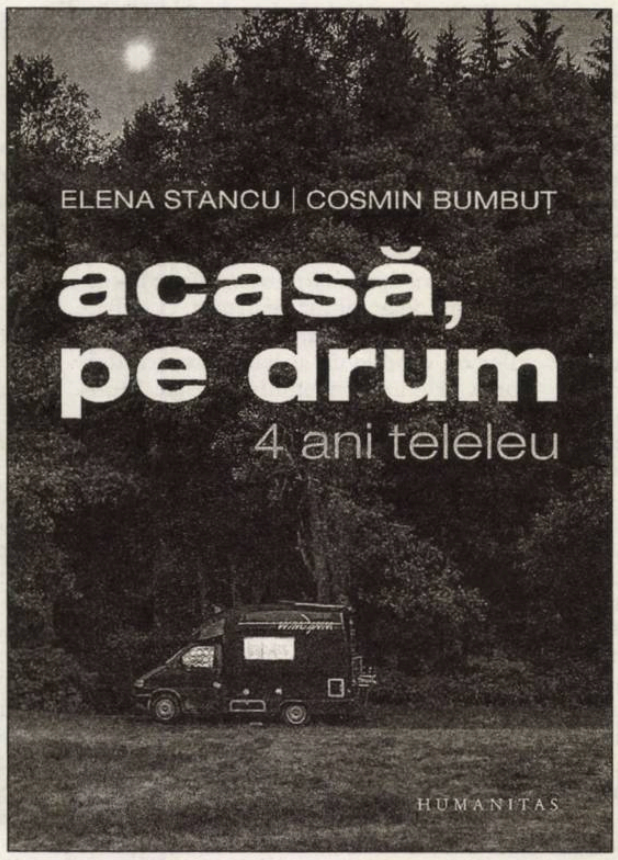

Insuportabilă prin imaginea unor oameni aflați la marginea prăpastiei societății și a propriilor vieți, cartea alternează reportajele, spre binele și confortul cititorului, cu cîteva povești de călătorie: printr-o Turcie, pe coasta Mării Egee, extradinar de primitoare, prin Peloponezul grecesc (unde așezările se numesc Nafplio, Monemvasia sau Xirokampi), printr-o Cubă deja transformată de turism și de ridicarea embargoului, aflată în pragul unei mari transformări sociale și economice („restaurantele se construiesc mai repede decît drumurile și stîlpii de iluminat“), dar și prin cheile Dobrogei sau Vama Veche. Feeria acestor călătorii prin peisaje splendide are întotdeauna și un element social, căci Stancu & Bumbuț se află mereu în căutare de personaje și de povești, și nu doar cînd întîlnesc localnici a căror limbă n-o vorbesc, dar și printre alți rulotiști întîlniți în campinguri, cu toții plecați la drum din aceleași motive ale libertății absolute, simplității vieții, eliberării de constrîngerile unei vieți convenționale.

Viața într-o autorulotă, cu limitările, lipsurile și pericolele aferente, transformă fundamental relația celor doi plecați/fugiți de acasă, fără consimțămîntul, binecuvîntarea sau înțelegerea propriilor familii, în ochii cărora jurnalista și artistul fotograf devin, de bunăvoie și complet iresponsabil, niște „homleși“ locuind într-un mașină unde le lipsește orice face viața normală. Dar dincolo de curajul, disponibilitatea și devotamentul lor profesional, relația celor doi, foarte discret reflectată în scris, conferă una dintre cele mai frumoase dimensiuni ale cărții, aceea de aprofundare a iubirii („mi-am pierdut feminitatea [dar] am cîștigat timp în doi, peisaje și liniște“). Citită și în această cheie, *Acasă, pe drum* este deopotrivă un *Bildungsroman* de *travel* și de dragoste.

În prezentarea de pe coperta a patra, Mircea Cărtărescu numește cartea „un document teribil de impresionant și-o operă de artă admirabilă“. Într-adevăr, cartea, absolut fără asemănare cu ce s-a mai scris pînă acum la noi, își inventează propriul gen, fiind un fel de carte de jurnalism social și *travel* existențial ca un experiment în doi: (foto)reportaje de la marginea societății, povești exotice prin temă sau prin natură, proză și oralitate de mediu, *travel* social și de atmosferă, confesiune de cuplu. Cărtărescu îi numește pe Elena & Cosmin eroii lui. Sînt și ai mei, pentru că acești doi telelei, plecați la drum pentru întîmpinarea greutăților, mizeriei și a nenorocirii celorlalți, au fotografiat și au scris, cu umilință și compasiune admirabile, cea mai profundă, mai frumoasă și mai umană pledoarie pentru diversitate, toleranță și empatie din literatura noastră.

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Christopher R. HILL

America într-o lume nouă

Trump: lipsa unei strategii pentru Coreea de Nord

Președintele SUA Donald Trump are cu siguranță motive să se plîngă de moștenirea situației dificile din Coreea de Nord. Liderul nord-coreean Kim Jong-un nu s-a arătat interesat de negocieri și n-a binevoit nici măcar să asculte ce anume spune lumea despre țelul său necugetat de a avea arme nucleare și rachete cu rază lungă de acțiune, necesare lansării lor.

Dar faptul că Trump a moștenit această problemă nu-l absolvă de responsabilitatea de a o gestiona. Pînă acum însă nu a reușit nici măcar să schițeze, cu atît mai puțin să implementeze, o strategie față de Coreea de Nord. După aproape un an de președinție, unica sa realizare a fost impunerea de sancțiuni suplimentare la ONU. Mai rău, reproșurile sale înverșunate la adresa predecesorilor săi arată că nu are nici o idee cu privire la următorul pas.

Cea mai recentă încercare a lui Trump de a aborda această problemă a avut loc la începutul lui noiembrie, cînd a anunțat sus și tare că administrația sa va pune Coreea de Nord înapoi pe lista Departamentului de Stat al SUA a statelor care sponsorizează terorismul. Decizia sa, chiar dacă justificată din prisma comportamentului lui Kim, a fost mai degrabă simbolică, la fel cum a fost și decizia din octombrie 2008 a fostului președinte George W. Bush de a scoate Coreea de Nord de pe această listă, într-o primă fază.

Casa Albă a președintelui Trump pretinde că redefinirea Coreei de Nord ca stat care sponsorizează terorismul este un „pas esențial". Dar nu este așa. De fapt, ministerul de finanțe al SUA nici măcar nu are nevoie de o astfel de definiție, pentru a formula sancțiuni suplimentare.

Statele care sponsorizează terorismul nu sînt eligibile pentru ajutor militar american – ceea ce, în cazul Coreei de Nord, nu intră oricum în discuție. Iar SUA li se interzice prin lege – de către instituții financiare internaționale din care fac ele însele parte – să susțină împrumuturi sau alte forme de ajutor oferite unor state care sponsorizează terorismul. Coreea de Nord însă nu este membru al nici unei instituții financiare internaționale.

Și totuși, chiar dacă a fost un gest simbolic, contextul în care Bush a decis scoaterea Coreei de Nord de pe listă era cu totul diferit de cel în care Trump a decis reintroducerea ei. În 2008, Coreea de Nord a îndeplinit anumite condiții. Mai întîi, a acceptat să participe la tratativele hexapartite cu China, Japonia, Rusia, Coreea de Sud și SUA (pe care am reprezentat-o, ca ministru adjunct de externe pentru Asia de Est și Pacific). Scopul declarat al tratativelor a fost denuclearizarea Peninsulei coreene, cu rezultatul închiderii facilităților nucleare nord-coreene din Yongbyon.

Mai mult, în momentul scoaterii ei de pe listă, Coreea de Nord participa și la tratative pentru stabilirea unui mecanism de verificare a activităților sale nucleare. Regimul a invitat inspectori internaționali la Yongbyon și a pus la dispoziție documente substanțiale despre operațiile reactorului de la Yongbyon, care încă reprezintă una dintre cele mai precise surse pentru măsurarea cantității de plutoniu efectiv produs.

La acea vreme, Coreea de Nord a acceptat să distrugă turnul de răcire al reactorului Yongbyon, ca replică la actul simbolic prin care SUA distrugeau la rîndul lor un astfel de turn de răcire. Acesta a fost, fără îndoială, un acord parțial. Dar Trump l-ar fi acceptat de îndată.

Ulterior, acordul a început să se destrame, datorită refuzului constant la Coreei de Nord de a admite că ar fi avut vreodată, în trecut sau în prezent, un program nuclear de producere a materialului fisionabil pornind de la uraniu puternic îmbogățit (HEU). Regimul nu a reușit să justifice importul de echipamente compatibile cu un astfel de program. Iar mostrele de materiale specifice furnizate diplomaților SUA au ridicat tot mai multe suspiciuni.

După o întrerupere de mai mulți ani, reactorul nuclear Yongbyon este din nou operațional. De remarcat, toate cele șase teste nucleare subterane efectuate de Coreea de Nord începînd din 2006 sînt asociabile cu plutoniul prelevat din reactor înaintea tratativelor hexapartite. Posibilitatea ca Coreea de Nord să opereze o facilitate HEU într-unul din multele sale tuneluri strategice este fără îndoială un important motiv de îngrijorare. Iar Yongbyon, în pofida celor care au susținut că reactorul e în pragul ruinei, a constituit întotdeauna un pericol clar și iminent.

Rezolvarea problemei nord-coreene va presupune multă hotărîre și un grad de disciplină pe care Trump nu le-a arătat pînă acum. O strategie politică eficientă ar include cooperarea cu China, nu lingușirea excesivă a liderilor ei. Iar această cooperare trebuie să se aibă la bază un angajament pe termen lung, nu doar tranzacții ocazionale. Dar, poate cel mai important, ea va presupune un angajament de zi cu zi nu numai față de China, dar față de toți ceilalți actori din regiune.

Inutil de adăugat, o astfel de strategie politică ar beneficia de pe urma unui ministru american de externe care să urmărească menținerea unei echipe de diplomați profesioniști experimentați și ar avea de cîștigat dacă Trump și consilierii săi ar realiza că a construi pornind de la eforturile predecesorilor tăi e mai productiv decît să-i acuzi că ți-au făcut munca mai grea. Din nefericire, actuala administrație continuă să ignore acest din urmă sfat.

Christopher R. Hill, *fost secretar de stat adjunct pentru Asia de Est, este decan la Korbel School of International Studies, Universitatea din Denver, și autor al volumului* Outpost.

© Project Syndicate, 2017
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

Victor MOROZOV

dilematograf

Turul ghidat al lagărului

● ***Austerlitz* (Germania, 2016), de Serghei Loznitsa.**

Austerlitz, ultimul roman al lui W.G. Sebald, care a infuzat tematic reflecția propusă de Serghei Loznitsa în documentarul eponim, este un volum ce se ocupă cu teme mari, presante: pe baza poveștii de viață a protagonistului Jacques Austerlitz, scăpat *in extremis* din calea tăvălugului nazist, romanul construiește, filigranat, un discurs asupra Memoriei, proiectat pe pînza istoriei mari. Nu din cochetărie și-a numit Loznitsa filmul astfel, ci din înțelegerea faptului că atît filmul, cît și cartea abordează, deși pe căi distincte, aceeași temă – a trecutului distorsionat și în cele din urmă înghițit de negura timpului.

Austerlitz-filmul cuprinde înregistrarea, în planuri-secvență care durează, fiecare, mai multe minute, a fluxului de vizitatori ai lagărelor de la Dachau, Sachsenhausen, Auschwitz etc. Dinspre intrare, regizorul ne poartă într-un veritabil tur ghidat al lagărului (curți, încăperi, coridoare), în care vestigiile atrocităților se devoalează rînd pe rînd practicanților turismului în masă, mai toți lipiți de aparatul foto ori de smartphone. Loznitsa optează pentru imagine alb-negru, iar raportarea la un imaginar fotografic macabru al lagărelor devine inevitabilă – decorul fiind neschimbat, pare că persistă, în spatele figurilor decontractate ale vizitatorilor, și o oarecare formă de teroare, sau cel puțin amintirea ei. Fără pigmentul colorat, cadrul reușește să restituie admirabil iluzia vidului, a vieții evacuate atunci ca și acum: terenurile aparent anodine ticsite de turiști, altădată scena unor acte oribile, înglobează în ele amintirea morții, de care privitorul nu poate face abstracție. Aici, austeritatea observațională a filmului lui Loznitsa întîlnește concluziile la care ajunge personajul Austerlitz: în traducere liberă, „[...] am din ce în ce mai des impresia că timpul nu există absolut deloc, că, dimpotrivă, nu există decît spații imbricate unele în altele după legile unei stereometrii superioare, că vii și morții pot să treacă dintr-o parte în alta după bunul plac și, cu cît mă gîndesc mai mult la asta, cu atît mai mult mi se pare că noi, cei care sîntem încă în viață, sîntem în ochii morților niște ființe ireale, care doar uneori devin vizibile, odată puse într-o lumină anume și grație unor condiții atmosferice precise."

Reflecția critică asupra contemporaneității la care Loznitsa supune privitorul comportă o inerentă ironie, dacă nu chiar o parte incriminatorie: pe de-o parte, cît de legitimă este această formă de turism în care teatrele de operațiuni de odinioară devin obiective de vizitat, dar mai ales, pe de altă parte, servește ea cu adevărat unui scop – implicit, conservării memoriei? Impresia e aceea că trecutul se atenuează și se abstractizează pe măsură ce ne îndepărtăm de el, aidoma unui obiect greu de recunoscut pe care mulțimile de vizitatori l-ar privi cu interes și nedumerire. *Parti pris*-ul lui Loznitsa este în acest sens fără echivoc: singurele replici inteligibile ale filmului sînt discursurile memorate ale ghizilor; în contrapartidă, turiștii mănîncă relaxați pe iarbă, pînă ce sînt chemați la ordine de ghid, dar și de ochiul regizoral: în cadrul anterior fusese vorba de regimul alimentar cît se poate de precar al deținuților; sau își fac *selfie*-uri cu arhicunoscutul mesaj *Arbeit macht frei,* într-un cadru *plus vrai que nature* care nu poate să nu înghețe privitorul.

Loznitsa filmează de la distanță, în cadre statice, ca un echivalent al frazelor arborescente ale romanului, care își apropriază tematica greu digerabilă într-o manieră asumat poetică. Deseori, obiectivul captează prin geamuri sau porți de sticlă, încercînd să evite, pe cît posibil, să invadeze intimitatea celor

înregistrați. Chiar și așa, rămîne dificil de ignorat problema justeții celor arătate; cu alte cuvinte, este rezultatul final al turnării (un flux trunchiat al realității) pe cît de relevant pentru o radiografie socială pe cît se dorește? Mai mult, din moment ce filmul depășește *by default* simpla constatare în favoarea unei anumite teze, este justificabilă privirea incriminatorie îndreptată spre niște indivizi oarecare, surprinși într-un moment oarecare? Sînt întrebări deontologice pe care, alături de dezbaterile antropologice, cred că Loznitsa le-a anticipat cu bună știință. Din acest punct de vedere, filmul este remarcabil: mizanscena minimalistă, pe cît posibil distilată de artificii, este pusă în slujba unei realități deloc comode, aflate în buza suportabilității. Încă o dată, spre deosebire de ficțiunile sale mediocre, Loznitsa se dovedește foarte subtil în a (cu)prinde dinamica mulțimilor, tratată cu aceeași măiestrie și precizie cu care a făcut-o, fie că vorbim despre documentare de creație sau de montaj, și în *Maidan* sau *Sobytie (Evenimentul).* Cît se poate de izbutit estetic, fluxul vizual din *Austerlitz* este traversat pe ici, pe colo, de revelații înregistrate tăcut, topite în ansamblu: în toată mulțimea turiștilor există și oameni care, puși în fața acestei bucăți carbonizate de istorie, apar transfigurați; pe chipurile lor se citesc groaza, uimirea, durerea. O clipă. Apoi, în acord cu ritmul societății, trec mai departe.

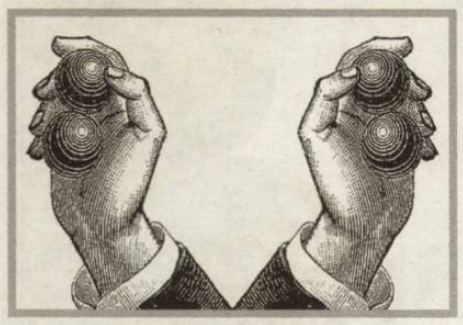

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Flaute deloc fermecate

● **Björk, *Utopia*, One Little Indian, 2017.**

„Just that kiss / Was all there is, / Every cell in my body / Lined up for you, / Legs a little open / Once again / Awaken my senses, / Head topless / Arisen my senses." *Vulnicura,* cel mai trist și eviscerant album dintr-o carieră solistică de aproape 25 de ani, a rămas în urmă. Inima ei zdrobită, interminabilă mantră otrăvită pe fundamentalul *single* „Black Lake" de pe albumul de acum doi ani – *„My heart is an enormous lake / Black with potion"* –, este astăzi o vulvă perlată pe fruntea artistei. Coperta noului album al lui Björk Gudmundsdóttir nu se încurcă în mesaje timide. *Utopia* este încărcat la maximum cu acea senzualitate stranie pe care reușește să o emane deseori opera islandezei și, probabil în consecință, cu flaute. Dacă albumul acesta lansat pe 24 noiembrie are o temă, pe lîngă cele ale renașterii întru senzualitate, insulei feministe care ar putea restarta întreaga filozofie a lumii și, parțial, a politicului contemporan de după alegerea lui Donald Trump, ea se referă fără doar și poate la masiva folosire a instrumentului fără de care Jethro Tull n-ar mai fi fost o trupă de rock atît de neobișnuită.

„Blissing Me" curge acustic în siajul primei piese de pe album și lasă impresia că *Utopia* ar putea să fie, în contrapartida lui *Vulnicura,* un *revenge album: „All of my mouth was kissing him, / Now into the air I am missing him"*. De la *Debut* încoace, Björk nu și-a ascuns niciodată viața personală în spatele unor cuvinte impenetrabile. Dar ea a fost mereu și despre transgresie, despre mișcarea în teritorii sonore și narative distincte, despre de- și relocare și despre fluiditate. Fluide sînt aici și construcțiile co-producătorului Alejandro Ghersi, alias Arca. „The Gate", *lead single*-ul albumului, vorbește, în limbajul studioului de înregistrări, despre cum să conservi *aerialitatea* unei muzici din ce în ce mai orientate către *logos* și *eikón:* infatigabilele flaute, *field recordings* cu sunete scoase de păsări, sintetizatoare fantomatice și (sub)bași veniți din măruntaiele pămîntului. *„My healed chest wound / Transformed into a gate / Where I receive love from, / Where I give love from. (...) Didn't used to be so needy, / Just more broken than normal, / Proud self-sufficiency / My silhouette is oval, / It is a gate!"* Björk cîntă astăzi un antipop tehno-psihedelic care pare complet deconectat, dincolo de aluziile textelor/temelor, de la o realitate imediată căreia *Post*, *Homogenic* sau *Vespertine* i se închinau în trecut.

Utopia este un animal ciudat. Fiind, la cele aproape 73 de minute ale sale, cel mai lung album din discografia artistei islandeze, el vine încărcat cu un tezism

conceptual de multe ori greu de digerat – aer-aerian-instrumente-de-suflat-aer-sunetele-păsărilor-zburînd-în-aer – și se blochează frecvent în fundături sonore. *„My instinct has been shouting at me for years / Saying «Let's get out of here!», / Huge toxic tumour bulging underneath the ground here / Purify, purify, purify, purify toxicity!"*, recită Björk pe piesa care dă numele albumului, și am senzația că spune aceste cuvinte și pentru a le auzi ea însăși.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

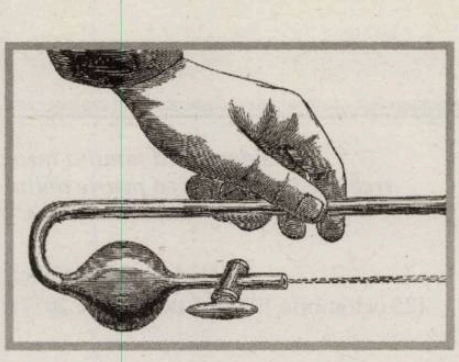

Oana STOICA

rosencrantz & co

(Dez)echilibre

● ***Tordre (Torsiune)*, concept și coregrafie: Rachid Ouramdane. Cu: Annie Hanauer & Lora Juodkaite. Lumini: Stéphane Graillot, decor: Sylvain Giraudeau. Producție delegată CCN2 – Centre chorégraphique national de Grenoble France – Direction Yoann Bourgeois & Rachid Ouramdane. Prezentat în Programul „FranceDanse Orient-Express" al Institutului Francez în parteneriat cu Teatrul Național București, Centrul Național al Dansului București și Teatroskop.**

În platforma CDNB, „Sezon de dans contemporan București în mișcare 2017", au fost invitate două spectacole străine, fiecare provocator în felul său. În *Tordre (Torsiune)*, creație a coregrafului Rachid Ouramdane, două siluete umane, îmbrăcate în negru, și două schelete metalice negre (formate din cîte două axe perpendiculare, de diferite mărimi, agățate de podul scenei) se rotesc într-un spațiu complet alb, însoțite uneori de confesiuni *live* ale performerelor. Rotirile diferă ca durată, ritm și traseu, ba chiar, în cazul uneia dintre performere, nu e vorba de rotire decît tangențial – de exemplu, un moment are ca fond sonor o înregistrare dintr-un concert în care Nina Simone întrerupe de mai multe ori interpretarea hit-ului *Feelings*, ceea ce determină o coregrafie în buclă (fraze coregrafice care se repetă). Acest construct performativ ia forma unui poem coregrafic, minimalist și deloc liricoid, cu o structură aparent simplă și un discurs de o coerență remarcabilă – rotirile sînt materializarea (forma fizică) unor explorări interioare –, bazat pe două performere atipice.

Annie Hanauer are o proteză de braț, una sofisticată (deși pare a fi din lemn) căci poate fi manevrată cu grație (este posibil să fie controlată printr-un dispozitiv implantat în creier). Fluiditatea mișcărilor ei include brațul bionic, care devine un insert neobișnuit, pe o coregrafie aproape „clasică", rezultatul acestei juxtapuneri de texturi performative fiind ceva complet nou. Partenera sa, Lora Juodkaite, este o maestră a rotirilor, reușind să se învîrtească minute în șir, ca un titirez, în ritmuri și pe trasee diferite, și să se oprească brusc, fără ca inerția să îi prelungească mișcarea. Mai mult, ea poate vorbi fără nici o greutate în timp ce se rotește. În confesiunile sale (tot o formă de poezie), performera dezvăluie că acesta era un exercițiu prin care își asigura intimitatea încă din copilărie, era modalitatea ei de retragere în sine. Ea pare să aibă unele aptitudini speciale (este un *perpetuum mobile* uman), căci capacitatea îndelungată de rotire fără dezechilibrare presupune nu doar abilități sportive, ci și organice (probabil, modificări la nivelul urechii interne). Astfel, ambele dansatoare au devieri fizice de la normă, pe care le exploatează, transformîndu-le în atuuri coregrafice. Alături de performere, care evoluează succesiv și uneori în paralel, se află dublurile lor, cele două schelete metalice care se rotesc la rîndul lor. Cele patru siluete construiesc astfel o mișcare complexă: rotiri de bază, în jurul axei proprii (torsiuni), pe un traseu, de regulă circular, cu dinamici și direcții (inclusiv pe verticală, în cazul scheletelor metalice) diferite. O geometrie poetică și o explorare coregrafică a intimității, emoționale și mentale.

O geometrie poetică și o explorare coregrafică a intimității, emoționale și mentale.

© A. Ușurelu

● ***Delicate Instruments of Engagement*, acțiune performativă continuă de Alexandra Pirici. Performată de: Paul Dunca, Paula Gherghe, Farid Fairuz, Maria Mora, Cristian Nanculescu. O producție a Impulse Theater Festival și FFT Düsseldorf în coproducție cu Kunsthalle Düsseldorf, Art Association for Rhinelande und Westfalia, CNDB, HAU Hebbel am Ufer și Tanzquartier Wien, 2017.**

Delicate Instruments of Engagement / Instrumente delicate cu care se poate acționa a fost creat de Alexandra Pirici la Berlin. De fapt, cum precizează autoarea, nu este vorba de un spectacol, ci de o acțiune performativă continuă, timp de patru ore, în care mai multe discursuri publice, evenimente și imagini sînt recreate de cinci performeri (Paul Dunca, Paula Gherghe, Farid Fairuz, Maria Mora, Cristian Nanculescu) în serii (o sumă de episoade) al căror început poate fi ales de public din trei variante posibile indicate de artiști. Se creează astfel un inventar de reconstituiri subiective din care performerii selectează cîteva pentru conținutul fiecărei serii: ultimul discurs al lui Salvador Allende, cel al lui Michelle Obama plagiat de Melania Trump (dispuse în paralel, așa cum au apărut pe Internet), al lui Colin Powell cînd anunță invazia din Irak sau al lui Bill Clinton despre scandalul Monica Lewinsky, hit-uri pop, meme-ul cu John Travolta, reclame sau un fragment din *Lacul lebedelor*, cîntat de Paula Gherghe și dansat, deloc întîmplător, de Farid Fairuz (care are o educație coregrafică clasică, pe care a „contrazis-o" prin cariera sa de performer). Sînt și momente conectate direct cu România, de la celebra proclamare a Revoluției la televizor de către Ion Caramitru („Mircea, arată că lucrezi") la unul dintre discursurile haotice ale ministrului Agriculturii, Petre Daea. Sînt create jocuri precum un motor de căutare uman – publicul alege un cuvînt care este definit subiectiv de către performeri – sau Zidul Plîngerii din Israel – în care spectatorii se pot confesa unui performer; obsesia *selfie*-urilor sau mișcările de revoltă, unele înăbușite sîngeros, sînt și ele reprezentate. Avem de-a face cu evenimente obiective, dar și cu perspectiva subiectivă asupra lor sau cu modul în care ele sînt transformate de memorie, căci din toate acestea, obiectiv și subiectiv, „se fabrică" realitatea.

Acest tip de performativitate este destinat unui public implicat, care se simte liber să participe, să fie parte din „realitatea" obiectivă, cea de toate zilele, dar și din cea a performance-ul, care se desfășoară printre spectatori și în jurul lor. În schimb, publicul român se poziționează ca spectator în afara performance-ului care se derulează în fața lui. Este aici o analogie, poate un pic forțată și în afara conceptului performativ, despre modul în care se poziționează un occidental și un est-european în viața cetății, despre activ și pasiv, despre ce „facem să se întîmple" și ce „ni se întîmplă". Și, cumva, cheia asta de citire a demersului Alexandrei Pirici mi s-a părut cea mai importantă.

© P. Imbert

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Ruxandra MIHĂILĂ

Cum era de Ziua Regelui

„Consideram că familia mea trebuia, într-un fel, să poarte doliu după România."

MIHAI I al României
(25 octombrie 1921 – 5 decembrie 2017)

Documentul din care am extras fragmentele de mai jos ne-a fost pus la dispoziție, cu generozitate, de domnul Viorel Ciurilă, gridan, căruia îi exprimăm, pe această cale, deosebite mulțumiri. Sînt fapte consemnate de „cronicar" – Nicolae Chichernea, învățător în sat –, iar semnificația lor ultimă are rezonanță, la nivel macro, în perspectiva celor trei sferturi de veac din destinul nostru comun. Fragmentele propuse spre lectură nu fac obiectul unui scenariu de film, deși ar putea. Nici nu sînt desprinse din manualul unic de istorie (din jumătatea de secol ante-'89, lucru de neimaginat atunci), dar ar putea oricînd figura în cuprinsul unui manual alternativ al istoriei noastre alternative din ultimii 50 + 25 de ani. Nu... ele sînt consemnările unui țăran / învățător de sat, reprezentant al aristocrației țărănești, acea „țărănime emancipată", cum a numit-o celebrul folclorist Gheorghe Cernea, vizată a fi distrusă de regimul comunist odată instalat. Paralel cu elita intelectualității stivuită de-acum în închisori. Și au fost selectate din „Cronica zilnică a Căminului cultural «Tineretul» din comuna Grid, Județul Făgăraș, Fundația Culturală Regală «Principele Carol» Serviciul Social". Sînt însemnări la cald, la prima mînă, în calitate de martor, fără gîndul, nicicînd nutrit, de a fi publicate. Ele acoperă șase ani din activitatea culturală a unui sat oarecare: 4 august 1942 (actul de înființare a Societății culturale) – 3 mai 1948 (ultima consemnare). O periodă exemplară pentru profilul civic al unei restrînse comunități rurale: erau oameni liberi, nu-i obligase nimeni să deruleze aceste adevărate proiecte culturale, se întruneau periodic pentru „a învăța" și a-și bucura semenii. Acuratețea limbii române, precizia notării, spiritul de sinteză, acribia și, nu în ultimul rînd, grafia și ortografia sînt parametri care definesc calitatea învățămîntului derulat, la acea vreme, într-un sat uitat de lume. Dar iubit de Dumnezeu.
P.S. Și totuși, cine l-a trădat / ucis pe Ion Pridon?

Preot/învățător Valer Boeriu (cca 1900-1967), susține lecții de istorie

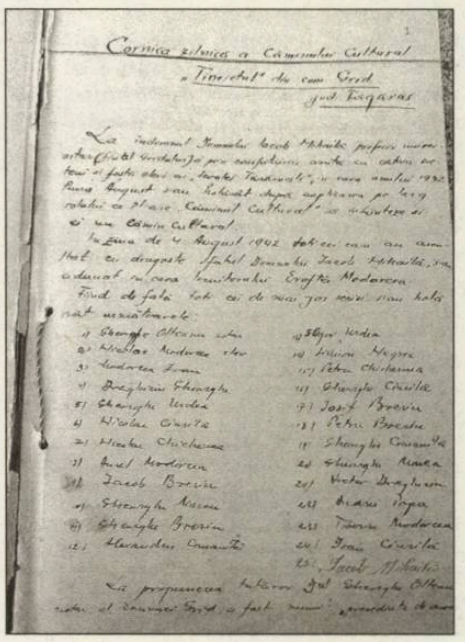

Despuierea scrutinului

„[p. 13] *Programul zilei de 8 Nov. 1945*
La orele 19 – cînd se deschid cursurile teoretice printr-o rugăciune, sînt prezenți toți elevii înscriși plus un mare număr de tineri neînscriși. Mai întîi se face apelul, după care, prin cîteva cuvinte, Pr. V. Boeriu evocă marea personalitate a M.S. Regelui Mihai I – fiind ziua sa onomastică – arătînd că destinul nației noastre este împletit cu acel al coroanei, cum au dovedit evenimentele prin care a trecut Patria.

[p. 46] *27 – 30 Aprilie 1946*
Probe în sala culturală de cor și orchestră și jocuri, în vederea concursului de 1 Mai de la Făgăraș, sub conducerea înv[ățătorilor] Chichernea N[icolae], Boeru N[icolae] și Gh. Ciurilă. Avem toată speranța clasării printre primii.

1 Mai 1946
În șapte care, corul și o echipă de joc românesc se deplasează la Făgăraș pentru a participa la concursul ce s-a organizat.

Băieții s-au îmbrăcat în portul specific din Grid, și anume: ghete, cioareci cusuți cu negru pe din jos, cămașă, pieptar cu flori pe fond roșu, căciulă cu flori artificiale.

Fetele: ghete, ciorapi negri, cretință, șorțuri alese pe roșu în război, ie în flori roșii (cu pui cu codiță); fetele care s-au îmbrăcat neveste au avut pieptăruțe, iar în cap căiță cu «colac» – iar restul fetelor = laibăr și cu coadele pe spinare.

Dimineața, la orele 9, a început defilarea. Echipa făcută din gridani și cu placarda în frunte cu lozincile «Trăiască Regele Mihai I» – Căminul cultural «Tinerimea» – Grid – Făgăraș și cifrul regal, a făcut o deosebită impresie de eleganță și bun gust. Pe unde trecea, stîrnea aclamațiile mulțimii.

La orele 14 începe concursul în parcul «Regina Maria», începînd cu corurile. După Comăna de Jos, în al doilea rînd a urmat Gridul. Corul Căminului dirijat de înv[ățător] Chichernea Nicolae, a cîntat: «Of! Dor, dor, dor!», «La-nserat», «Fata ardeleană». A stîrnit aclamațiile mulțimii – dovadă că au fost premiați cu premiul I, după noi fiind clasați cu premiul II Comăna de Jos.

La concursul de joc românesc, echipa noastră n-a fost la înălțimea dorită, nefiind destul de selecționată. A fost sub conducerea înv[ățătorului] dir[ector] Ciurilă Gh.

[p. 56] *21 Nov. 1946*
Au trecut alegerile.

După o perioadă de neliniște și propagandă ca niciodată a partidelor de la guvern, lumea s-a prezentat în fața urnelor pentru a vota. Comuna noastră a votat la Veneția de Jos între orele 10-13 după comuna Părău. Votarea a decurs în ordine și libertate. Poporul s-a scandalizat la despuierea scrutinului (numărătoarea voturilor) cînd nu s-a mai realizat «alegeri libere» – numărîndu-se voturile de către președintele secției, fără ca să le arate la cei de față, numărîndu-se numai pentru guvern (B.P.D.). [Blocul Partidelor Democrate, alianță de stînga, în frunte cu PCR – n.n.]

Alegătorii au prins de veste și s-au dus în număr mare la Veneția, pentru a apăra libertatea alegerilor. Lumea indignată a tăbărît pe cei din sala de votare, iscîndu-se un scandal mai rar întîlnit. Geamurile au fost sparte și chiar crucile de la ferestre au fost rupte. A intervenit armata care a restabilit ordinea după cum au crezut, făcîndu-se arestări numeroase. Toate acestea le-am scris după cum mi-au povestit cei care au fost de față.

Cronicar C[hichernea] N[icolae]
[învățător]

[p. 58] *26 Dec. 1946*
Cum au decurs obiceiurile de Crăciun în sat

O ceată de feciori au organizat Turca, avînd ca muzicant pe țiganul «Strîmbu». De la început au fost refractari conducerii Căminului și au lucrat numai în ambiție, încadrîndu-se în anumite curente de stînga, după felul în care s-au comportat în tot timpul și prin care au obținut autorizație. Influențați de diferiți oameni, care le-au întărit intențiile lor, ca niciodată au pornit Turca prin sat, fără să țină cont de conducătorii satului: preoți, învățători, primar ș.a. Acest gest a indignat nu numai pe cei ofensați, ci pe întreg satul, ca dovadă că au găsit porțile încuiate la cel puțin 1/3 din gazdele satului.

Turca a fost organizată de următorii: Țogoe Leonte (vătav), Modorcea Nicolae, Modorcea Ion, Drăghici Gh., Octavian Stejeroiu, Chelement Nicolae.

Se vor lua măsuri disciplinare contra acestora, de către toți membrii Căminului în adunarea generală.

Copiii au fost ca de obicei prin sat cu colindul.

Cronicar, C[hichernea] N[icolae]
înv[ățător]

Alegătorii au prins de veste și s-au dus în număr mare la Veneția, pentru a apăra libertatea alegerilor.

[p. 64] *3 mai 1948*
Ieri în ziua de 2 mai 1948 (prima zi de Paști) la orele 21 a început să se desfășoare programul serbării organizate în cadrul Căminului, serbarea fiind pregătită de înv[ățător] Chichernea Nicolae și Boeru Nicolae.

S-a desfășurat următorul program:
1) «Hristos a înviat» de T. Popovici – cor pe patru voci dir[i]j[at] de înv[ățător] Chichernea
2) «Internaționala» – cor la unison
3) «Foaie verde, murele» de Fl. Bădoiu, pe patru voci, dir[i]j[or] același
4) Spovedania soacrei – piesă în trei acte de Octavian Pintea, o piesă plină de învățăminte pentru săteni. [...]"

Un caiet voluminos, studențesc, tip dictando, cuprinzînd 50 de file, 65 de pagini scrise îngrijit și meticulos. Pagini din viața și activitatea unui sat despre care se tot spune că ar fi uitat de lume.

Lecție deschisă

Ne aflăm așadar în anii care anunță mari frămîntări și schimbări. Sătenii iau corect pulsul și acționează spontan, la unison, în încercarea de a stăvili cursul nefiresc pe care începuseră să-l ia lucrurile, iar zisa cum că „mămăliga nu prea explodează" se circumscrie unui alt timp, cînd păsatul fusese de-acum înlocuit.

Memoria colectivă păstrează amănunte semnificative legate de alegerile din 1946, bazate, cum știm, pe minciună, fraudă masivă și crimă, markeri definitorii pe toată durata de acțiune a partidului comunist, indiferent de titulatura sub care a încercat/încearcă să-și drapeze identitatea. În noiembrie 1946, Gheorghe Urdea Slătinaru, țăran din satul Grid, jud. Făgăraș, împreună cu unchiul său Ion Pridon, învățător în comuna Părău, renumit pentru calitățile lui de dascăl care a îndrumat generații de elevi, pregătește centrul de votare din comuna Veneția de Jos. Ing. Ion Mitoc este trimis de la centru, din Brașov, și împreună cu un grup de comuniști măsluiesc alegerile. Gh. Urdea Slătinaru, Emil Radocea (student la drept), Ioan Cizmaș (profesor, căpitan în rezervă, ordinul „Mihai Viteazul"), Virgil Comșa (voluntar în Primul Război Mondial, reîntors din America), Alex. Coandă, dr. Gh. Halmaghi ș.a. trag clopotele bisericii, adunînd peste 2000 de locuitori din comunele învecinate. Ion Mitoc e salvat de furia mulțimii de Gh. Urdea Slătinaru. Învățătorul Ion Pridon, voluntar în Primul Război Mondial, comandant de baterie la Odesa, decorat cu ordinul „Steaua României" și „Coroana României", va conduce grupul de rezistență din Munții Făgăraș. Trădat, este arestat, condamnat la moarte și executat la Jilava. O placă montată pe casa (acum integral refăcută) unde a locuit îl readuce în memoria părăienilor pe eroul lor național: „Aici a viețuit înzestratul dascăl și erou al Rezistenței antibolșevice din Munții Făgărașului – comandant al grupului «Vultanii» Părău – Ion Pridon 11.1899 – trădat și executat de Securitatea bolșevică în Jilava în 27.09.1952. Recunoștința veșnică a Neamului Românesc" – placă montată la inițiativa și prin contribuția lui George Gridănușu, 1923-2016, reprezentant al teatrului de amatori din Brașov, în semn de recunoștință pentru fostul dascăl care, cu intuiție și responsabilitate, îi îndrumă pașii spre scenă. Mulțumiri domnului Doru Ionescu pentru fotografia-document.

La rîndul lui, Gh. Urdea Slătinaru devine „fugar" în munți și face parte din mișcarea de rezistență între 1946-1953. În 1953 este arestat și pînă în ianua-

rie 1962 trece prin mai multe închisori și spitale de psihiatrie. (Vezi și Gheorghe Urdea Slătinaru, „Între speranță și moarte“, cu o notă biografică de Georgeta Toma, *Memoria,* nr. 9/septembrie 1993 – n.n.)

„Rob cu rob să ne unim“

Învățămîntul instituit prin platforma Gusti se dovedește extrem de temeinic și riguros. Ar putea constitui o alternativă la programul educațional actual (dacă există vreunul), numai ca mostră de seriozitate, abnegație și asumare a acestui complex demers care privește educația sub toate aspectele sale. Programul prevede lecții pe toate palierele, de la cunoștințe practice, pînă la elaborate teme de istorie, geografie, științe matematice etc., predate de învățătorii și preoții satului (în cele mai multe cazuri, unul și același), sau de profesori și cercetători invitați de la renumite centre de cercetare sau chiar universități. Au loc și lecții de muzică, nu numai corală, dar și instrument, vioara/viola, ca să dăm numai un exemplu. Semnalăm prezența „Imnului regal“ în deschiderea tuturor lecțiilor sau la serbări, organizate cu fast și axate pe un program extrem de variat (cor, teatru, dans etc.). Asta pînă în ziua de *3 mai 1948,* dată de la care lecția urma să se încheie în ritmul revoluționar al „Internaționalei“. Unul din punctelecheie fusese atins: subminarea, prin orice mijloace, a autorității instituției monarhice, singura legitimă, ținta marcată cu roșu pe noua hartă deja împărțită. Scala de valori fusese în sfîrșit răsturnată. Dar planul era abia la început. El va fi urmat pas cu pas, cum știm, iar ecourile „Internaționalei“ se fac încă auzite, din păcate, pînă în ziua de azi: „Sculați, nu-i nici o mîntuire / În regi, ciocoi sau dumnezei! / Unire, muncitori, unire, / Și lumea va scăpa de ei!“ Varianta în limba franceză, care stă la baza versiunii românești, punctează: *„C'est la lute finale / Groupons-nous et demain / L'Internationale / Sera le genre humain“.* Reamintim, pentru cei din afara acelui timp, că versurile originale ale acestui marș revoluționar au fost scrise de Eugène Pottier (1816-1887), iar varianta în limba română, semnată de avocat-„poet“ C.Z. Buzdugan, datează din 1907. De aici pînă la „abolirea“ monarhiei – cum le place autorităților comuniste să anuleze sensul și semnificația gestului regal din acel urgisit sfîrșit de decembrie, de abolire a unei lumi *vs* o nelume nouă – drumul era drept și va fi împlinit punctual.

Plămădiți din boască,
gunoi și lături autohtone.

„Unsul lui Dumnezeu“ / RPR

„...și cîntecele mulțimii, ecoul bucuriei nestăvilite a muncitorilor, intelectualilor, meseriașilor, ostașilor și ofițerilor. România este Republică Populară. Din rîndurile poporului muncitor nici un regret nu însoțește abdicarea ultimului rege al României. Cei 81 de ani de domnie a Hohenzollernilor, ani de sărăcie, de robie, ani de cufundare a poporului român în nenorociri și dezastre din ce în ce mai mari au discreditat din temelie nu numai pe fiecare din cei 4 regi care s-au perindat la tronul României, nu numai dinastia germană ultrareacționară, ci și însuși «principiul monarhic». Cine și de ce a adus în țara noastră dinastia Hohenzollern Sigmaringen?“ (Sorin Toma, „De la monarhia burghezo-moșierească la Republica Populară“, în *Scînteia,* 2 ianuarie 1948 – n.n.).

Oare ce serbăm în 2018? Primul centenar al țării, sau un acronim? Acronim care traduce trădare de țară prin excomunicarea poporului său din timpul său firesc și azvîrlirea lui într-un infern de scelerați, monștri, lichele și demoni. Sositi de-aiurea sau plămădiți din boască, gunoi și lături autohtone. Din a doua zonă a celui de-al nouălea cerc. Consecințele încă nu și-au încheiat mandatul.

În aceeași foaie, discret, „Două comunicări ale Patriarhiei către toate eparhiile și parohiile ortodoxe din țară“: „În urma abdicării regelui Mihai și pînă la dispoziținile definitive ale Sf. Sinod, la toate formulele de pomenire a capului Statului, în rugăciuni și ectenii, se vor întrebuința cuvintele «Înaltul Prezidium al Republicii Populare Române“. Ministerul Cultelor invită de asemenea toate celelalte culte și asociațiuni religioase să se conforme în același sens.“; „La troparul «Mîntuiește, Doamne, poporul Tău», se va folosi formula veche «biruință binecredincioșilor creștini»“. Așadar, formulele se pot schimba, dacă țara o cere.

PUBLICITATE

OFERTĂ SPECIALĂ
în noiembrie, revista + carte (la alegere)
22,99 lei

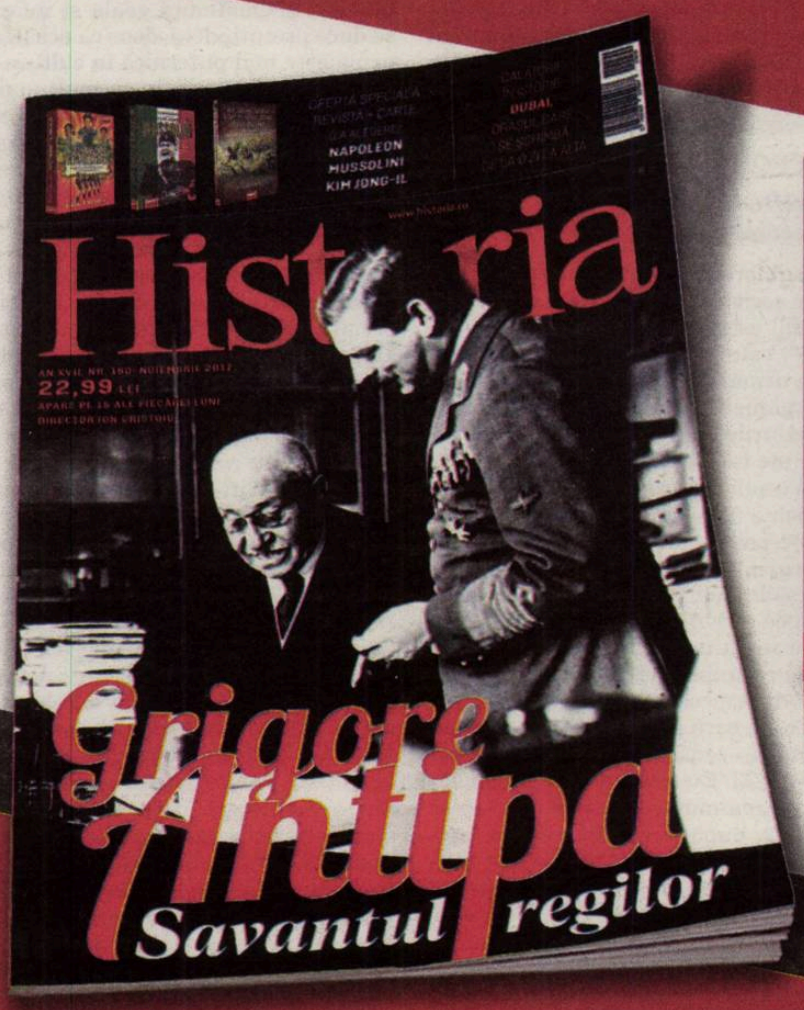

Secretele morții lui Mussolini
de Luciano Garibaldi

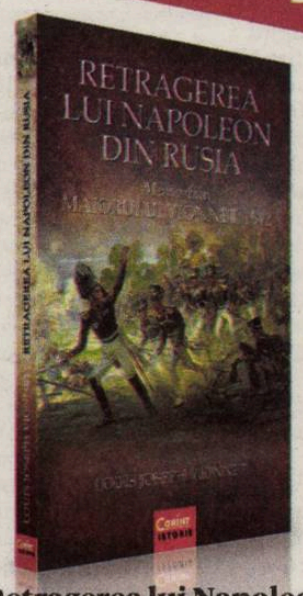

Retragerea lui Napoleon
Memoriile maiorului Vionnet, 1812
de Louis Joseph Vionnet

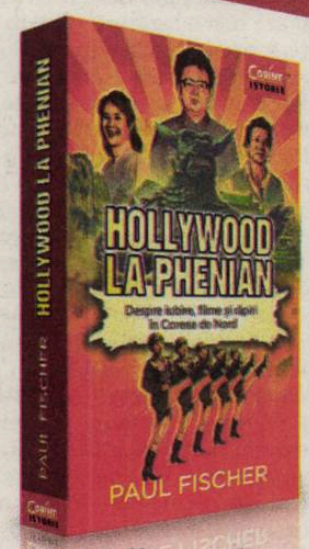

Hollywood la Phenian
Despre filme, iubire și răpiri în Coreea de Nord
de Paul Fischer

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Historia
ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Horia V. PĂTRAȘCU

Don Quijote și maimuța goală

Eroismul lui Don Quijote și ridicolul lui provin din faptul că-și ignoră vîrsta. Toate celelalte inadecvări sînt doar detaliile picante ale acestei supreme superbii... Dacă Don Quijote ar fi avut pînă în treizeci de ani – nu cincizeci! –, nici anacronismul idealului cavaleresc, nici amăgitoarea poveste de dragoste „platonică“ nu ar fi fost îndeajuns pentru a-l face unic. Un Don Quijote tînăr, indiferent ce ar fi făcut, nu ar fi avut nimic straniu: dacă voia să reînvie un ideal revolut, ar fi fost asemănător hipsterilor de azi, iar iubirea lui iluzorie și neîmplinită ar fi fost o experiență reală și... utilă... Specificul lui Don Quijote vine dintr-un superb dereglaj al temporalității: personajul lui Cervantes nu dă deloc atenție vîrstei sale! De aceea, în sens propriu, donquijotism numește această tendință psihologică, *acest imbold de a vrea să cucerești lumea cînd este deja prea tîrziu, mai precis cînd toți ceilalți îți spun că ți-a trecut vremea, că e timpul să (te pregătești să) mori!* Într-o patologie corectă, donquijotismul ar descrie în sens strict o *tulburare de ritm temporal* (a pune semințele laurilor la vremea cînd aceștia, de regulă, se culeg).

Don Quijote este bătrînelul zilelor noastre căruia tinereii, deranjați de prezența lui, îi strigă: „Tataie, te caută moartea pe-acasă, ce mai cauți pe străzile idealului?“ „De ce produci aglomerație pe strada Speranței?“ „Ți-ai trăit traiul, ți-ai mîncat mălaiul.“ Dar Don Quijote nu aude nimic din toate astea și nu aude pentru că nu *se* vede. Nu se vede pe sine așa cum îl văd toți ceilalți, ca pe un om *trecut,* ca pe un om *terminat*. Finalmente, va fi răpus tocmai în lupta cu Cavalerul Oglinzilor, cu cel care-l face să se privească așa cum este privit de ceilalți: un bătrînel caraghios luptîndu-se, complet anacronic, pentru viață. „Tu nu te uiți la tine?“ „Te-ai privit în oglindă?“ Decalajul dintre vîrsta lui și dorința de a trăi este ceea ce stîrnește zîmbetul tuturor acelora care ignoră că, spre deosebire de celelalte mărfuri, omului îi expiră ambalajul mult mai repede decît conținutul... Și că omul trăiește pînă moare, că voința de a fi nu are nici o legătură directă cu vîrsta. (Este o prejudecată culturală și socială, liniștitoare pentru conștiința agenților juni ai istoriei, aceea de a crede că voința de a fi scade pe măsură ce înaintăm în vîrstă; în fapt, nu există nici o legătură: abulia este independentă de vîrstă și de starea de sănătate, exemplul cel mai elocvent fiind acela că depresia apare masiv în rîndul oamenilor tineri și sănătoși, iar depresia senectuții este de cele mai multe ori doar efectul dez-integrării sociale, al morții sociale la care îi condamnăm, fără milă, pe cei în vîrstă.)

Poate că Cervantes marchează, prin Don Quijote, epistema tristei figuri a bătrîneții. Îi fixează și o vîrstă precisă, fapt totuși fără precedent: cincizeci de ani! De la cincizeci de ani, nimeni nu mai așteaptă nimic nou de la tine, în afară de retragerea într-o *solitudine terminală*. Este simptomatic că există o reverie comună asupra timpului lecturii, oamenii își imaginează că vor citi cărțile strînse în decursul vieții „la pensie“, „la bătrînețe“. Adică exact invers față de cum procedează Don Quijote... Între timp, epistema bătrîneții a fost suficient de bine internalizată încît a devenit inimaginabil să mai începi să trăiești după o anumită vîrstă... Retragerea, contemplarea, „înțelepciunea“, „pensia“, cumpărarea cavoului, vizitele la cimitir – acestea sînt activitățile recomandate pre-cadavrelor, bătrînilor. Așa sîntem învățați să-i privim, cu genuină cruzime, pînă ce, speriați și iritați, înfuriați și nevenindu-ne să credem, ajungem noi înșine să fim priviți ca atare. Activitatea, fapta – sub toate aspectele ei (iubire, cunoaștere, credință, cucerire) – este asociată tinereții... Faust vrea să fie din nou *tînăr* pentru a mai trăi...

Don Quijote este un bătrîn care se ocupă de treburile tinerești. Căci gloria este o afacere de tinerețe. Un bătrîn pe băncile școlii ne lasă, deopotrivă, o impresie penibilă. (Adolescența este vîrsta cea mai potrivită pentru filozofare...)

Dar ce este, mai presus de toate, Don Quijote? Un om care – fără să ia în seamă vîrsta pe care o are – vrea în continuare să trăiască, adică *să crească*. Legea fundamentală a vieții este creșterea, expansiunea, mărirea – iar prin om această lege și-a atins perfecțiunea. Chiar dacă și copacii adaugă în fiecare an un inel de creștere în miezul trunchiului lor, numai omul este – prin definiție – o *ființă adolescentă*, o ființă predispusă la o permanentă creștere. O ființă care vrea să crească, chiar și dincolo de moartea sa!

Și atunci? De ce este sancționată social (căci o sancțiune socială este rîsul, după Bergson) dorința de creștere a lui Don Quijote, a oricărui „bătrîn“ care vrea să (mai) crească? De ce vrea societatea să penalizeze o dorință *firească* a omului, căci tot de la Bergson știm că prin rîs penalizăm tocmai o rupere a ritmului *natural* al unei stări de lucruri, a cărui întruchipare supremă este grația? Ce este rizibil în aventurile hidalgo-ului nostru? Rîsul cu care rîdem de Don Quijote nu este rîsul nostru... Rîsul cu care rîdem de Don Quijote este rîsul supraeului, al eului social, al comandamentului lăuntric, al „cetății“ interioare. Societatea ne învață din copilărie că trebuie să respectăm un anumit program, anumite tipare. Pe lîngă identitatea fizică, trupească, ne cere să avem o identitate mintală, profesională, socială, comportamentală. „Creșterea“ este acceptată și acceptabilă – în cadrele fixe ale școlii, ale tradiției –, dar și aceasta doar pînă la o anumită vîrstă și în mare parte doar sub forma asimilării, nu și a inovării...

Maimuța a fost nevoită să facă un pas înapoi.

Ca să poată funcționa, societatea trebuie să repartizeze membrilor săi un loc anumit, o funcție anume, un rol. Și evident, pe lîngă alte condiții, prevede, mai ales, o durată a acestora. „Contractul social“ este unul pe o perioadă determinată. *Prima mașină inventată de om a fost omul însuși.* Or, o mașină trebuie să repete mereu aceeași acțiune pentru care este făcută și să-și înceteze activitatea în momentul în care e scoasă din uz. Don Quijote este, din acest punct de vedere, o mașină stricată, el nu mai respectă nici schema sa de funcționare (boiernaș de țară, făcut să nu facă mai nimic) și nici *durata sa de viață,* prevăzută de fabricantul social. Don Quijote iese din pielea lui – despre care toți ceilalți credeau că știu ce poate. Nu mecanica placată asupra viului ne provoacă aici rîsul, așa cum credea Bergson, nu inadecvarea dintre scheme și curgerea firească a vieții, dintre automatisme și insolitul permanent al temporalității, ci, am putea spune, tocmai dimpotrivă – viața iese din schemele sociale, omul depășește plafonul impus de societate, așa cum un copac crește uneori într-o casă și iese prin acoperiș. Rîsul ne este produs de viața ce răbufnește dincolo de plafonul de creștere; creșterea lui Don Quijote înseamnă plecarea lui de acasă (părăsirea rolului și a statutului alocat de comunitate), asemenea altor mari plecări: a lui Buddha, a lui Iisus, a lui Tolstoi și a altora (Rimbaud, Gauguin), știuți ori neștiuți. Orice om mare este un om care vrea să plece. *Status*-ul îl implică pe *a sta,* implică stagnare, oprire în loc, statornicire. (Ceea ce numim consumerism astăzi se grefează pe același imbold al creșterii continue, prezent în ființa umană. De asemenea, problemele legate de obezitate provin din aceeași nevoie – reprimată – de a crește, de a ieși din pielea ta, de a te dezvolta pe mai departe. Obezitatea este o rezolvare morbidă, patologică a conflictului dintre nevoia de creștere de sine și lipsa curajului de a înfrunta, de a sfida limitele sociale. Omul crește în lățime, *pe* și de multe ori *la* orizontală, așa cum un pom căruia i s-a oprit creșterea verticală tinde să se extindă lateral.)

Cine a citit *Maimuța goală* știe că omul este, din punct de vedere *zoologic*, o ființă adolescentă, o ființă *in statu nascendi*. Mai exact, pentru a deveni om, pentru a dobîndi caractere superioare (mărirea cutiei craniene, de exemplu), maimuța a fost nevoită să facă un pas înapoi, să regreseze la stadii embrionare și să le mențină ca atare după naștere, fenomen numit *neotenie*. Să se maturizeze deci sub forma incipientă a vieții – cea a dezvoltării, a creșterii. Curiozitatea – caracteristică a puilor de maimuță pînă la o anumită vîrstă – a fost împinsă la extrem, omul avînd copilăria cea mai îndelungată dintre toate animalele. Unii oameni și-o mențin nealterată pe tot parcursul vieții. Omul este deci om în măsura în care își permanentizează *incipientatea,* singura diferență majoră dintre el și animal. Or, societatea sau mai exact eul nostru social este amintirea maimuței „îmblănite“, este chiar maimuța îmblănită din noi, urmărind formele fixe și riguroase de organizare, ierarhiile clar delimitate, ritualurile rutiniere. În cuvintele inspirate ale lui Desmond Morris: „Pe măsură ce copiii cresc, tendința lor de a explora poate atinge uneori proporții alarmante și pot fi auziți adulți vorbind despre un grup de tineri purtîndu-se ca animalele sălbatice. Dacă adulții și-ar da osteneala de a studia modul în care se comportă în realitate animalele sălbatice, ar constata că animalele sălbatice sînt ei. Ei sînt cei care încearcă să îngrădească explorarea pe care o sacrifică în schimbul comodității conservatorismului subuman.“ (p. 123) Cu alte cuvinte, „maimuța goală“ și „maimuța infantilă“ tind să se reîntoarcă, după o anumită vîrstă, programate fiind deja în acest sens prin educația primită, la stadiul de „maimuță îmblănită“, conservatoare și rutinată. Societatea încurajează această reîntoarcere la comportamentele maimuței îmblănite întrucît ordinea socială rimează mult mai bine cu un asemenea gen de *behaviour* automat și previzibil... Reducerea progresivă a dimensiunilor creierului uman începînd cu vîrsta maturității este, cred, consecința directă a acestei „politici sociale“ aflate în contra naturii umane, prin definiție ascensivă și acumulativă. Creierul uman este făcut să funcționeze în *crescendo,* orice stagnare și repetitivitate implică semnalul de reîntoarcere la stadiul de maimuță îmblănită. De aceea, după ce au dobîndit o spoială de umanitate, oamenii tind să repete același lucru / aceleași lucruri, să învîrtă o singură „placă“, să „facă ce au învățat“, pe scurt, să redevină maimuțe îmblănite. În consecință, creierul lor tinde să revină la dimensiunile tipice creierului acesteia. Cine știe dacă Alzheimer-ul nu este cumva doar exprimarea printr-o boală cruntă a nevoii de înnoire, de noutate, de schimbare, de dezvoltare: prin pierderea memoriei, totul ajunge să ni se pară, la infinit și fals, nou și diferit. Uitarea este compromisul dintre același și mereu-altul, dintre permanență și devenire.

După cum se știe, culturile primitive și minore sînt, spre deosebire de cele civilizate-occidentale, mult mai predispuse la conservatorism și tradiționalism, mai apropiate deci de maimuța îmblănită, dar în linii mari bătălia dintre „maimuța îmblănită“ și „maimuța goală și infantilă“ se duce pretutindeni, doar că aceasta din urmă este mai puternică în cultura occidentală, unde reușește cu mult mai mare succes și în mai dese rînduri să supună maimuța îmblănită și să-și manifeste creativitatea și nevoile de creștere și dezvoltare. Nu trebuie uitat că datorăm acestor culturi occidentale întreaga psihologie a dezvoltării personale, de multe ori însă mult prea vulgarizată și mult prea construită în jurul ideii de „succes social“, de adaptare, ceea ce dinamitează însuși conceptul ei fundamental, originar – acela al autodezvoltării, provenit din psihologia existențială și umanistă, în principal de la A. Maslow și E. Fromm.

Lupta lui Don Quijote cu morile de vînt simbolizează lupta vieții umane aflate în continuă creștere și dezvoltare (și mereu inconștientă de un prag al ei) cu mecanismul și automatismul vieții sociale... Moara de vînt îi reamintește încontinuu lui Don Quijote că nu poate deveni, dintr-un *hidalgo* scăpătat, amator de romane cavalerești, el însuși Cavaler Rătăcitor. În cele din urmă, Don Quijote moare răpus de morile de vînt, readus la starea sa socială de dinaintea plecării, repus în „demnitatea“ statutului său social, readus în satul și în casa lui... Sufletul său căpătase însă, între timp, el însuși, după numeroase lupte cu uriași, dimensiuni uriești ce au făcut imposibilă o asemenea cuviincioasă și înțeleaptă reducție... Don Quijote moare sufocat.

***Horia V. Pătrașcu** este doctor în filozofie al Universității „Al. I. Cuza“ din Iași. Cea mai recentă carte a sa este* Terapia prin Cioran. Forța gîndirii negative *(Editura Trei, 2014).*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Costul social al îmbogățirii prin inflație

Fiecare dintre noi, ca specialist al domeniului său, are teme mai mult sau mai puțin plăcute în abordare. Asta ține de nivelul de înțelegere a temei, dar și de ceea ce numim pasiunea pentru tema respectivă. În ceea ce mă privește, nu am iubit niciodată inflația, tocmai pentru că am ajuns s-o cunosc atît de bine ca economist, dar și ca om care trăit o bună parte a vieții în atmosfera anilor '90 ai secolului trecut. A fost greu după Revoluție. S-a trăit aproape un deceniu sub semnul instabilității. A fost greu și, la un moment dat, aproape că nu mai credeam în vremurile în care România putea fi stabilă. Din această cauză m-am simțit solidar cu toți cei care au dus bătălia pentru stabilitate, și aceeași solidaritate o resimt și azi. Trebuie să spunem că BNR s-a aflat permanent în fruntea acestei bătălii. După anul 2000 s-au schimbat multe în România. Chiar dacă nu am devenit un model de prosperitate și justiție socială, cel puțin nivelul de stabilitate cîștigat în timp ne permitea să ne păstrăm speranțele pentru viitor. Din aceste motive, inflația este un subiect despre care nu aș mai fi dorit să vorbim. Dar cum viața bate filmul, iată că și la noi reapar semnele inflației. ROBOR crește și nu poate fi arestat, așa cum nici RASDAQ nu a putut fi arestat cu altă ocazie; veniturile cresc și ele vesele fără să țină cont de starea economiei; oamenii politici își oferă avantaje după avantaje; cursul de schimb se depreciază fără să asculte de indicațiile de la partid și prețurile mari, cu multe zerouri, ne anunță că își vor face și ele apariția. Dacă medicii știu că temperatura în interiorul unui organism uman înseamnă boal, și economiștii știu că inflația în interiorul unui organism economic înseamnă tot boală. Despre ce boală este vorba, și într-un caz, și în celălalt, rămîne de stabilit ulterior, după analize atente.

Nu voi insista foarte mult asupra cauzelor care provoacă inflația. În esență este vorba despre gestiunea frauduloasă a monedei din hîrtie. Silviu Cerna arată, vorbind despre moneda din hîrtie: „Biletele de bancă nu valorează mai mult decît valoarea pe care le-o conferă încrederea pe care o au în ele deținătorii" (Silviu Cerna, *Sistemul monetar și politica monetară,* Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 13). După secole de probleme generate de tipărirea masivă de bilete de bancă, spre finalul secolului trecut, statele au făcut progrese importante în combaterea inflației. A fost decretată ca fiind „inamicul public numărul 1" și chiar s-a trecut la separarea deciziilor de politică monetară de deciziile politice, prin independența băncilor centrale. Gestiunea monedei din hîrtie este în sine o activitate sofisticată, avînd în vedere că această formă monetară nu are o valoare proprie. Deposedați fiind de mașina de tipărit bani, oamenii politici au rămas cu posibilități mai restrînse de a produce inflație. Dar aceste posibilități încă există, dovadă modul cum Guvernul României conduce politicile fiscale și de venituri în ultima perioadă. Statele puternice nu se mai confruntă cu inflația. Am putea spune că fenomenul este acum semnalul sărăciei și al slăbiciunii instituționale din statele de mîna a doua. Dezechilibrul dintre cerere și ofertă obținut prin mărirea artificială a cererii este cea mai sigură metodă de obținere a creșterilor de prețuri. Reechilibrarea economiei prin creșteri de prețuri se produce în mod spontan. Practic, stabilitatea sau instabilitatea prețurilor semnalează sănătatea sau lipsa de sănătate a organismului economic. A obține inflație este un lucru mult mai simplu decît a o combate. Ani de zile de stabilitate și politici economice prudente pot fi compromisi în cîteva luni de entuziasm bolnăvicios. Pentru că ceea ce trăim azi în România este un entuziasm bolnăvicios. Deci, dacă nu este vorba despre războaie sau revoluții, pornirea inflației pe timp de pace are doar cauze de ordin politic și de transpunere în economie a unor decizii politice eronate.

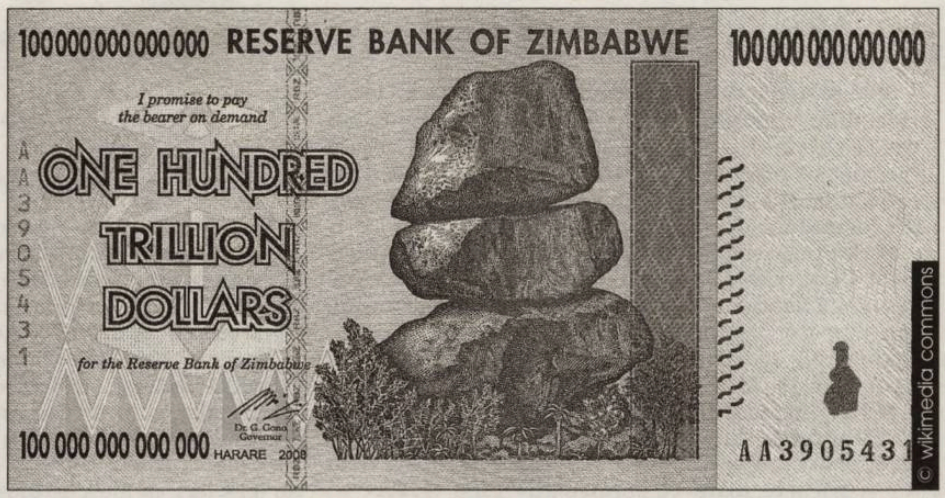

Despre efectele inflației aș dori să vorbim mai mult pentru că sînt chiar mai interesante decît cauzele. Ele ne spun cui folosește inflația și atunci putem afla și de ce a fost pornit fenomenul. În esență este vorba despre utilizarea inflației ca un impozit prin intermediul căruia se transferă resurse în interiorul unei societăți. Dar acesta este deja un șablon în exprimare. Dacă spunem doar atît se cheamă că nu am spus mare lucru. Trebuie să explicăm și mecanismul, care în esența sa este unul simplu. Creșterile de prețuri fiind generalizate, afectează pe toată lumea. Indiferent cine este cel care cumpără un produs, el este obligat să plătească prețul cerut. Calitatea de consumatori este una care nivelează oamenii. Cu toții trebuie să cumpărăm pîine, haine sau benzină. Creșterile de prețuri ne afectează în aceeași măsură. Pe de altă parte, posibilitățile de a ne apăra de aceste creșteri de prețuri sînt diferite, și aici operează caracterul injust al inflației. Dacă vom urmări, de exemplu, cu cît au crescut veniturile oamenilor politici din România în ultimul timp și cu cît a crescut, să zicem, pensia medie, ne dăm seama că unii se apără eficient de inflație, iar ceilalți sînt victimele ei. Ce putere au pensionarii să-și crească pensiile? Nici una! Cu alte cuvinte, penalizarea pe care o plătim la magazine este suportată de toți, iar compensarea pierderilor este la îndemîna doar a unora dintre noi. Din această cauză putem spune că acest transfer nu se produce oricum, ci are mereu o singură direcție, anume dinspre cei defavorizați social înspre cei bine plasați din acest punct de vedere. Adică este un impozit injust, care îi sărăcește pe cei săraci și-i îmbogățește și mai mult pe cei puternici. Dacă un proces economic poate prilejui o haiducie inversă de tip social, atunci acest fenomen este inflația. Galbraith o spune foarte clar, arătînd că inflația antrenează transferul resurselor de la săraci la bogați. Prin intermediul său, repartiția, adică accesul la rezultatele muncii sociale, se tranșează în mod nedrept în favoarea celor mai puternici și mai bine poziționați social. Rezistența la inflație depinde de poziția în ierarhia socială.

Oamenii simt
că ceva nu este în regulă.

Inflația generează un cerc vicios al luptei pentru repartiție. Un cerc vicios și complicat, la capătul căruia dispare încrederea în justețea acestui proces. Mai mult chiar, pentru că îmbogățirea prin inflație seamănă mult cu îmbogățirea pe timp de război, acceptabilitatea socială a îmbogățirii este una extrem de scăzută. Galbraith arată: „Societatea perfectă trebuie să facă diferența între îmbogățire ca un lucru favorabil și acceptat din punct de vedere social și costul social al acesteia" (J.K. Galbraith, *Societatea perfectă,* Editura Eurosong & Book, București, 1997, p. 33). Oamenii simt că ceva nu este în regulă și nici nu trebuie să fii mare specialist pentru a-ți da seama că tu suporți prețurile mari din magazine, sărăcind, în timp ce vecinul tău, demnitarul, prosperă. Este vorba despre un bun-simț comun. Situația are ca efect conflictul social și erodarea pe fond a capitalului social al unei națiuni. Inflația generează neîncredere și neliniște. Averile sînt și mai puternic contestate, iar extremele politice, de stînga și de dreapta, încep să devină din nou populare. Statul român nu excelează la capitolul încredere din partea cetățenilor pe care îi reprezintă. Inflația nu ar face decît să șubrezească și mai mult o liniște socială cu greu cîștigată, în ani de politici antiinflaționiste. România nu este o țară în care omul bogat și puternic să fie privit cu simpatie. Se întîmplă asta din multe motive care țin de tipul de construcție socială pe care am reușit s-o punem în practică. Pe acest fond, inflația poate distruge și bruma de acceptabilitate pe care cu greu am dobîndit-o. Cu alte cuvinte, acumularea de capitaluri bănești prin inflație duce la pierderea unui capital mult mai important, și anume capitalul social.

Așa cum este normal, ne putem gîndi la ce-i de făcut. Ar trebui să facem un lucru extrem de simplu. Să apărăm stabilitatea economică, cu mari eforturi cîștigată în ultimii ani. Sînt de acord cu cei care spun că la noi sînt încă multe de făcut. Așa este. Mai sînt multe de făcut și multe se vor mai face. În mod sigur, multe nu se vor face. Însă orice plan de viitor presupune o anume stabilitate a sistemului. Incertitudinea este cel mai mare dușman al celor care se gîndesc la viitor și care sînt chemați să planifice. Pe timp de inflație, însă, pînă și speranțele dispar. Ce este cel mai rău e faptul că neîncrederea și instabilitatea se pot autoalimenta. Cei care decid mersul lucrurilor trebuie să înțeleagă că inflația nu este un fenomen pe care să crezi că-l poți combate din sufragerie. Odată instalată, ea va produce daune foarte mari. Ca și sănătatea umană, și cea economică este mai bine să fie apărată din vreme. Mersul la medic presupune costuri enorme cu tratamente. Dacă economia românească intră în instabilitate, nimeni nu va mai putea da termene pentru trecerea la moneda unică sau termene pentru creșterea nivelului de trai. În același timp, nu este de ajuns ca bătălia împotriva inflației să fie lăsată doar în seama BNR. Secretul stabilității prețurilor este un parteneriat activ între Guvernul României și BNR. Altfel se poate ca munca celor de pe urmă să fie subminată de măsurile aiuritoare ale celor dintîi.

Dorel Dumitru Chiritescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Cu ochii-n 3,14

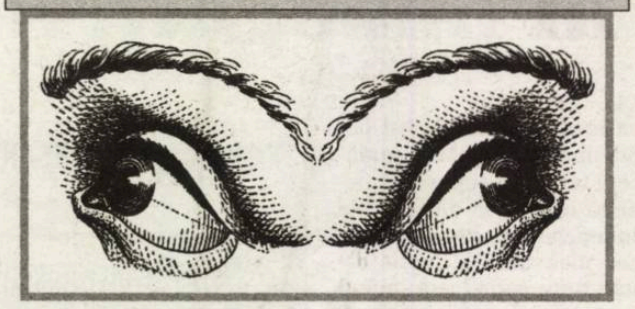

ÎN PRAGUL NECUNOSCUTULUI APROXIMATIV, UN CUPLU DE PIETONI CU SCOPURI ECONOMICE AR PUTEA SĂ ÎNVĂLUIE LUMEA

■ În pragul iernii, meseriașilor (și altora ca ei) le surîde, dintr-o reclamă, oferta Meșter Card. Și mă gîndesc că aluziile la MasterCard s-ar putea extinde cu încă două variante: Mister Card, un card aflat sub pecetea tainei (despre care nimeni să nu știe la ce-i bun), și Mustard Card, un card cu mușchi. (**D. S.**)

■ Cea mai umană dedicație: „Necunoscutului internaut Gică, celui care de ani de zile, săptămînal, vinerea, după fiecare articol al meu din *Gazeta sporturilor,* îmi urează cu maximă concizie: «Sănătate!»". O poezie. Radu Cosașu, *Fotbal plus ai mei și ai noștri,* apărută de curînd. (**A. M. S.**)

■ În autobuzul 133 te poți simți cam ca pe vremea lui Ceaușescu: din cînd în cînd urcă un domn jerpelit cu o mină îngrijorată, care vinde pansamente cu rivanol și brichete, toate cu aproximativ 1 leu. (**I. P.**)

■ După ce apucătura comercială americană zisă „Black Friday" a cuprins întreaga lume, era firesc să apară în mintea oamenilor dreptul la „Black Friday". În orașul rusesc Ryazan (200 km sud-est de Moscova), un cuplu a strîns bani pentru o Skoda nouă, a mers la *dealer* chiar în vinerea binecuvîntată și au aflat că, de fapt, cu ocazia marii zile, mașina se scumpise în loc să se ieftinească. Așa că și-au făcut dreptate singuri: au furat-o pur și simplu. Să mai zică cineva că în Rusia nu operează intens conștiința drepturilor individuale! (**S. V.**)

■ Întuneric, ceață, pustiu pe șosea, pe trecerea de pietoni apare dintr-odată un asiatic micuț, cu parpalac negru pînă în pămînt. Trece pe lîngă mine, pe cap are o căciulă neagră și ea, pe care scrie, cu majuscule, „BESTIE". (**C. Ș.**)

■ Nu cred că tîrgul de Crăciun organizat în Piața Victoriei ar fi fost făcut cu rea intenție. Doar cu scopuri economice. S-a orientat și Primăria după un vad mare de oameni. Pentru cumpărături. (**S. G.**)

■ Ca să obții un certifical medico-legal, trebuie să plătești o taxă de 40 de lei și să aștepți între zece zile și două săptămîni. După două săptămîni, încep să te plimbe între mai multe instituții, printre care Poliția și spitalul care trebuiau să le trimită niște acte, dar nu le-au trimis. Un prieten e în această situație – încă un pic și expiră cele 90 de zile în care ar putea depune plîngerea la poliție. Mă gîndesc că, dacă ajungi la IML deja mort, scapi de toate aceste drumuri și corvezi, și totul devine mult mai simplu (**A. P.**)

■ Am urmărit interviul pe care pe prințul Harry și actrița americană Meghan Markle l-au acordat pentru BBC, după anunțarea logodnei, pe o canapea, ținîndu-se de mînă. N-am putut să nu mă mir de teribila siropoșenie în care logodnica reușea să învăluie întreaga scenă. Poate că era o deformație profesională. Dar, cu tot respectul din lume pentru familia regală britanică, mi se pare că, în marea ei „dulceață", actrița îl făcea și pe prințul Harry să pară cam bou. (**A. M.**)

■ Ca la Maglavit. Oameni – cîtă frunză și iarbă… aleea înfundată… bulevardul pe care ea tronează perpendicular, sufocat. Cameramani, aparate foto, tot arsenalul la zi. Să tot fi fost un sfert după douăsprezece ceasuri cînd am trecut / n-am putut trece pe-acolo (era ieri, în ajun de Moș Andrei, coincidență!). „Nu vă supărați, de ce-a ieșit aici lumea în stradă?" „Oana Zăvoranu dă haine moca." Așadar, nu Petrache Lupu. O.Z. Pe de-a moaca! (**R. M.**)

CU SIGURANȚĂ, ESTE SUFICIENTĂ, CUMVA, DOAR ÎNDEMÎNAREA BALCANICĂ LA IEȘIREA DIN ȚARĂ, ATÎT ȘI NIMIC MAI MULT

■ Cu siguranță, cel mai aparte comitet al țării: „Comitetului de Rarități Avifaunistice din România" (CRAR). (**M. P.**)

■ Mi-a atras atenția o reclamă online cu următorul text: „Mîncînd asta, vei învăța limba engleză în 5 zile. Este suficientă doar o porție înainte de micul dejun, pentru ca limba străină să-ți intre singură în minte." Alăturat, un clip video scurt, cu un om decojind ceea ce par a fi niște căței de usturoi. Ce să mai zici? *'Tis the season…* (**C. Ș.**)

■ Dezamăgit de cum e condusă această țară, un prieten îmi spune că visul lui secret e ca România să devină al 51-lea stat al SUA. Visul meu dintotdeauna era ca România să fie un canton elvețian. Am căzut, cumva, la pace: măcar susținem, amîndoi, un model federal. (**M. M.**)

■ Rețelele sociale s-au umplut săptămîna trecută de fotografii în care, pe un nesfîrșit cer albastru, se vedea limpede un falus cît toate zilele desenat de urma unui avion cu reacție. S-a întîmplat undeva în vestul Statelor Unite, iar avionul s-a dovedit a fi unul dintre faimoasele F-uri ale armatei americane. Imediat, oficialii militari și-au cerut scuze și au anunțat sancționarea pilotului. Poporul internaut, însă, a comentat elogios, aplaudînd îndemînarea acestui ireverențios as al aviației. „Trebuie să fii un pilot excelent ca să poți face așa ceva" – au scris comentatorii de ocazie, unii dintre ei furnizînd chiar detalii tehnice de pilotaj în sprijinul aprecierilor. „Ar trebui să fim mîndri cu asemenea excelenți piloți", au scris alții. Zic să continuăm să privim cerul, căutînd semne. (**S. V.**)

■ Dau să-mi fac rezervare la un restaurant cu „bucătărie specific adriatică" și-ntreb cam ce înseamnă asta. Mi se răspunde că „bucătăria adriatică e cam ca aia mediteraneană, doar că e mai balcanică". Sper să găsesc sarmale cu midii. (**M. M.**)

■ Cu o zi înainte de Ziua Națională a României, aglomerație mare la ieșirea din țară, la Vama de la Nădlac. O știre mică, o realitate enormă. (**S. G.**)

■ „Eu vă pot spune un singur lucru: dacă se răzbună cineva în acest moment, nu știu pe cine, se răzbună cărțile de economie. Atît și nimic mai mult", a declarat de curînd Adrian Vasilescu, consilierul guvernatorului BNR. Cărțile se răzbună în general pe cei care nu le citesc. Iar guvernanții noștri au restanțe majore. Problema e că plătim toți. (**A. M. S.**)

foto: E. Farkas

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C. Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **721** ■ 14-20 decembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

Adina POPESCU

portrete din mers

7

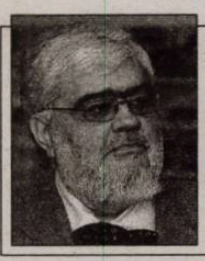

ANDREI PLEȘU

„Pe mîna cui sîntem?“

pagina **3**

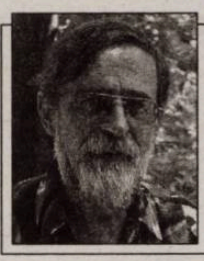

VINTILĂ MIHĂILESCU

„După 20 de ani“

pagina **3**

PETRE GURAN

„Rex angelicus“

pagina **11**

Meseriile cărții

„Lumea se va sfîrși între paginile unei cărți frumoase.“

STÉPHANE MALLARMÉ

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Lumea de mîine

– Discursul Regelui Mihai în Parlamentul României la 25 octombrie 2011 –

Doamnelor și domnilor senatori și deputați,

Sînt mai bine de șaizeci de ani de cînd m-am adresat ultima oară națiunii române de la tribuna Parlamentului. Am primit cu bucurie și cu speranță invitația reprezentanților legitimi ai poporului.

Prima noastră datorie astăzi este să ne amintim de toți cei care au murit pentru independența și libertățile noastre, în toate războaiele pe care a trebuit să le ducem și în evenimentele din Decembrie 1989, care au dărîmat dictatura comunistă. Nu putem avea viitor fără a respecta trecutul nostru.

Ultimii douăzeci de ani au adus democrație, libertăți și un început de prosperitate. Oamenii călătoresc, își împlinesc visele și încearcă să-și consolideze familia și viața, spre binele generațiilor viitoare. România a evoluat mult în ultimele două decenii.

Mersul României europene de astăzi are ca fundament existența Parlamentului. Drumul nostru ireversibil către Uniunea Europeană și NATO nu ar fi fost posibil fără acțiunea, întru libertate și democrație, a Legislativului românesc de după anul 1989.

Dar politica este o sabie cu două tăișuri. Ea garantează democrația și libertățile, dacă este practicată în respectul legii și al instituțiilor. Politica poate însă aduce prejudicii cetățeanului, dacă este aplicată în disprețul eticii, personalizînd puterea și nesocotind rostul primordial al instituțiilor Statului.

Multe domenii din viața românească, gospodărite competent și liber, au reușit să meargă mai departe, în ciuda crizei economice: micii întreprinzători și companiile mijlocii, tinerii și profesorii din universități, licee și școli, cei din agricultură.

Încearcă să-și facă datoria oamenii de artă, militarii, diplomații și funcționarii publici, deși sînt puternic încercați de lipsa banilor și descurajați instituțional. Își fac datoria față de țară instituții precum Academia Română și Banca Națională, deși vremurile de astăzi nu au respectul cuvenit față de ierarhia valorilor din societatea românească.

Sînt mîhnit că, după două decenii de revenire la democrație, oamenii bătrîni și cei bolnavi sînt nevoiți să treacă prin situații înjositoare.

România are nevoie de infrastructură. Autostrăzile, porturile și aeroporturile moderne sînt parte din forța noastră, ca stat independent. Agricultura nu este un domeniu al trecutului istoric, ci al viitorului. Școala este și va fi o piatră de temelie a societății.

Regina și cu mine, alături de Familia noastră, vom continua să facem ceea ce am făcut întotdeauna: vom susține interesele fundamentale ale României, continuitatea și tradițiile țării noastre.

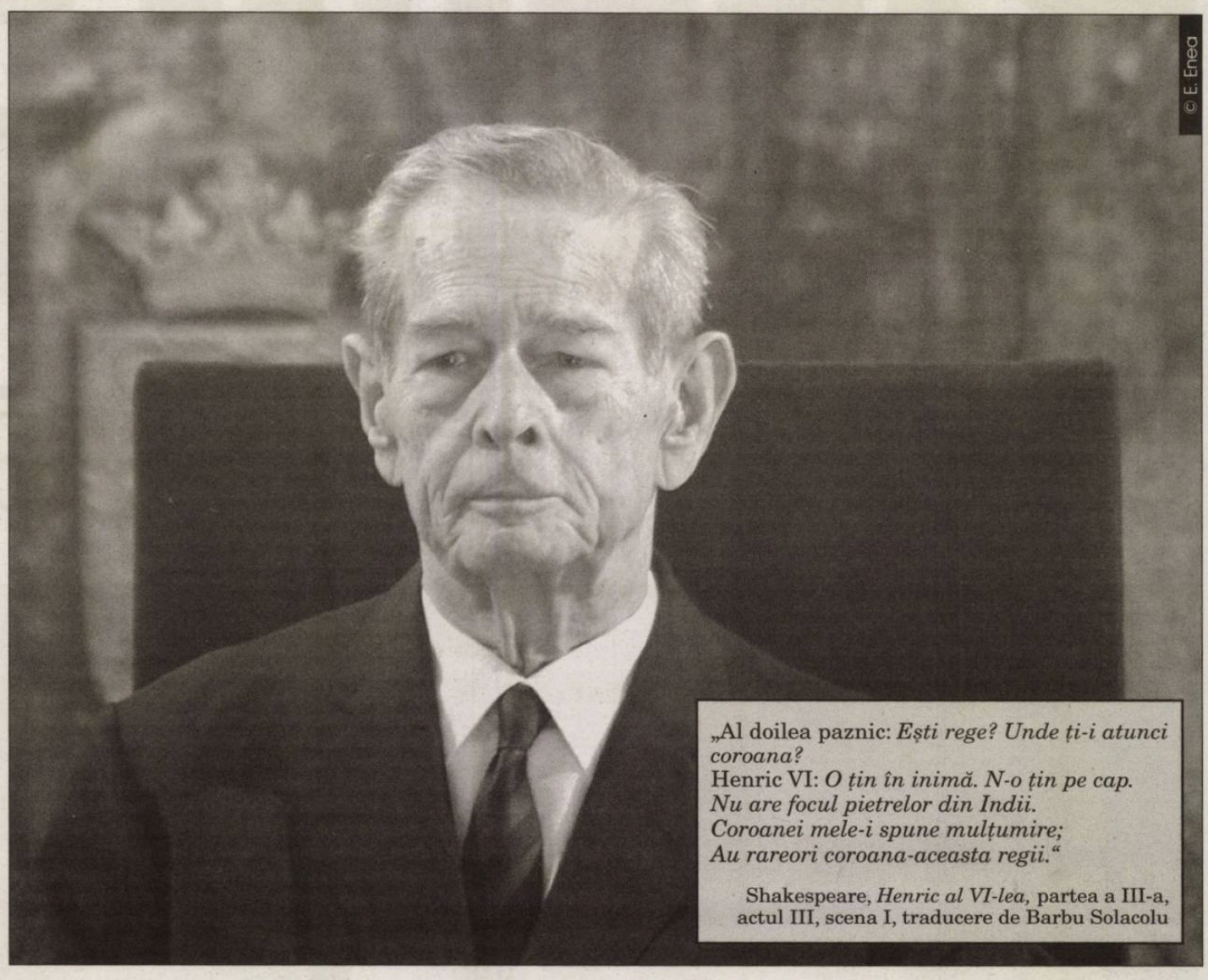
© E. Enea

„Al doilea paznic: *Ești rege? Unde ți-i atunci coroana?*
Henric VI: *O țin în inimă. N-o țin pe cap.*
Nu are focul pietrelor din Indii.
Coroanei mele-i spune mulțumire;
Au rareori coroana-aceasta regii."

Shakespeare, *Henric al VI-lea,* partea a III-a, actul III, scena I, traducere de Barbu Solacolu

Nu m-aș putea adresa națiunii fără a vorbi despre Familia Regală și despre importanța ei în viața țării. Coroana regală nu este un simbol al trecutului, ci o reprezentare unică a independenței, suveranității și unității noastre. Coroana este o reflectare a Statului, în continuitatea lui istorică, și a Națiunii, în devenirea ei. Coroana a consolidat România prin loialitate, curaj, respect, seriozitate și modestie.

Doamnelor și domnilor senatori și deputați,

Instituțiile democratice nu sînt guvernate doar de legi, ci și de etică, simț al datoriei. Iubirea de țară și competența sînt criteriile principale ale vieții publice. Aveți încredere în democrație, în rostul instituțiilor și în regulile lor!

Lumea de mîine nu poate exista fără morală, fără credință și fără memorie. Cinismul, interesul îngust și lașitatea nu trebuie să ne ocupe viața. România a mers mai departe prin idealurile marilor oameni ai istoriei noastre, servite responsabil și generos.

În anul 1989, în ajutorul României s-au ridicat voci cu autoritate, venind de pe toate meridianele globului. Ele s-au adăugat sacrificiului tinerilor de a înlătura o tiranie cu efect distrugător asupra ființei națiunii.

A sosit momentul, după douăzeci de ani, să avem un comportament public rupt complet și definitiv de năravurile trecutului. Demagogia, disimularea, egoismul primitiv, agățarea de putere și bunul plac nu au ce căuta în instituțiile românești ale anului 2011. Ele aduc prea mult aminte de anii dinainte de 1989.

Se cuvine să rezistăm prezentului și să ne pregătim viitorul. Uniți între noi și cu vecinii și frații noștri, să continuăm efortul de a redeveni demni și respectați.

Am servit națiunea română de-a lungul unei vieți lungi și pline de evenimente, unele fericite și multe nefericite. După 84 de ani de cînd am devenit Rege, pot spune fără ezitare națiunii române:

Cele mai importante lucruri de dobîndit, după libertate și democrație, sînt identitatea și demnitatea. Elita românească are aici o mare răspundere.

Democrația trebuie să îmbogățească arta cîrmuirii, nu să o sărăcească. România, ca și toate țările din Europa, are nevoie de cîrmuitori respectați și pricepuți.

Nu trebuie niciodată uitați românii și pămînturile românești care ne-au fost luate, ca urmare a împărțirilor Europei în sfere de influență. Este dreptul lor să decidă dacă vor să trăiască în țara noastră sau dacă vor să rămînă separați.

Europa de astăzi este un continent în care popoarele și pămînturile nu se schimbă ca rezultat al deciziilor politicienilor. Jurămîntul meu a fost făcut și continuă să fie valabil pentru toți românii. Ei sînt toți parte a națiunii noastre și așa vor rămîne totdeauna.

Stă doar în puterea noastră să facem țara statornică, prosperă și admirată în lume.

Nu văd România de astăzi ca pe o moștenire de la părinții noștri, ci ca pe o țară pe care am luat-o cu împrumut de la copiii noștri.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Vintilă MIHĂILESCU ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500
Tipărit la Tipomedia

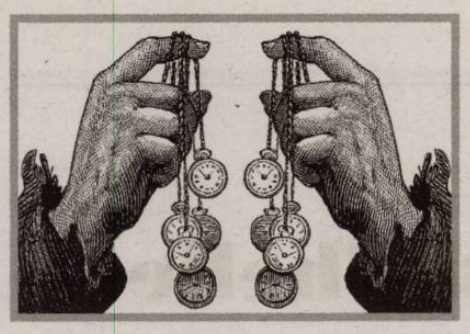

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Pe mîna cui sîntem?

Am ajuns într-o situație în care e pretențios, utopic, deplasat să mai vorbim de partide politice, ideologii, convingeri, strategii electorale, instituții, legi, democrație, Europa etc. Lucrurile au coborît la un nivel amuțitor: te crucești, rămîi tablou, nu mai vrei nimic. Nici hazul de necaz nu-ți mai iese. Nu-ți rămîne decît să silabisești, printre ohtături, cuvinte goale, de neînțeles pentru cei care ne conduc, ne „reprezintă“, ne iau banii, mințile și speranța. Cuvinte „vechi“: decență, rezonabilitate, bună-cuviință, bună creștere, bun gust, bună purtare, vorbire îngrijită, comportament civilizat, onoare, stil. De inteligență și profesionalism nici nu mai îndrăznesc să pomenesc.

Edin ce în ce mai greu să faci inventarul ingredientelor care strică rețeta *normalității* publice. Sînt puzderie și se multiplică de la o clipă la alta. Nu le poți anticipa, nu ai resurse de imaginație care să țină la zi profilul „peisajului“ politic autohton. Nici nu le poți califica recurgînd la vocabularul isteriei (legitime), căci ai avea sentimentul că aluneci spre grosolănia pe care o condamni. Dar e un fapt că politicienii noștri se mișcă pe o claviatură indigestă, fiecare cu „nota“ lui, cu dizarmonia lui, cu „sincopele“ lui morale și intelectuale: o „simfonie“ de mîrlani, necioplți, țopîrlani, mujici, mitocani, mahalagii, derbedei, mocofani, țoape, semianalfabeți, bădărani, caftangii de bodegă, mistocari de cartier, nulități veleitare, țațe, pițipoance, scandalagii, băieți de băieți, și cîte și mai cîte specii eșuate, pe care nici marea grădină a lui Dumnezeu nu le mai poate absorbi…

Evident, nu vreau să umblu cu generalizări ofensatoare, dar nu pot nici să nu iau notă de cacofonia majoritară. Vor fi fiind, prin toate partidele, prin ministere, prin Parlament, și figuri digerabile, oameni cumsecade, bune intenții. Dar nu *această* categorie ocupă avanscena. La vedere sînt mediocritatea, gașca, pegra. Admit că nu te poți supăra pe *diversitatea* naturii umane. Pe orice palier social întîlnești exemplare degradate. Mai mult: fiecare dintre noi are, inevitabil, relele lui, partea sa de umbră. Dar nu toți avem în cîrcă soarta țării, „șefia“ instituțiilor publice, buna administrare a statului. Nu toți sîntem președinți ai Senatului sau ai Camerei, nu toți perorăm, țanțoși, prin diferite studiouri de televiziune, nu toți facem și votăm legile țării, nu toți avem ocazia să ne alegem „colaboratori“ fideli, în afara oricăror criterii de competență. Nu toți practicăm, ca pe un sport rentabil, spălarea de bani, nu toți ajungem în situația de a depune mărturii mincinoase, nu toți deținem poziții care să înlesnească traficul de influență, nu toți facem afaceri dubioase, păgubitoare pentru bunăstarea nației.

Ar fi obositor, deprimant, dar lămuritor, să luăm la rînd CV-urile tuturor demnitarilor noștri, să le cercetăm studiile, cariera, performanțele profesionale. Vom obține o combinație de impostură, netrebnicie, paloare intelectuală, combinatorică lucrativă. De curînd, m-am izbit de un caz specific. Am auzit, la televizor, o doamnă, ajunsă ministru adjunct al Turismului și hotărîtă, în această calitate, să convertească turismul mondial la frecventarea României. Cum? E simplu. Facem un brand de țară din Dracula și strîngem relațiile cu studiourile de film indiene (Bollywood!), pe care doamna ministru tocmai le-a contactat cu ocazia unei vizite de lucru în Asia (!). Vom fi, deci, în ochii lumii, țara vampirilor, a lupului dacic și a oii mioritice. Cum să nu fii mîndru că ești român? Am fost curios să văd cum și-a format doamna ministru astfel de priceperi. Am aflat că a studiat la Universitatea „Spiru Haret“, iar apoi la Academia Națională de Informații, la Institutul Diplomatic și la Colegiul Național de Apărare. (Trei înalte „școli“, pe care le veți regăsi în biografia mai tuturor politicienilor noștri…) Remarcată de „incompetentul“ Grindeanu, doamna cu pricina (pe nume Tărteață) a fost promovată, de dragul continuității, de competentul Tudose. Și ne va duce pe culmile imaginarului planetar!

Așa stînd lucrurile, ce mai putem spera? Opoziția e indistinctă, strict gesticulatorie, lipsită de lideri impozanți, imaginativi, charismatici. Un moment de euforie ne-a oferit, din fericire, solidaritatea străzii, din februarie pînă de curînd. Dar pînă și acolo se găsește cîte un bătăuș decerebrat, care să dea apă la moară guvernanților. Sigur că orice adunare de oameni e, prin definiție, pestriță. Dar cînd te-ai bucurat de prezența venerabilă a unui om de calibrul lui Mihai Șora, nu poți lăsa la întîmplare „imaginea“ protestului. Trebuie să te ferești de provocatori, de juvenilități *cool*, de paradă excentrică. În februarie s-a putut. Rămîn însă un admirator al zecilor de mii de oameni care nu cedează. Cît despre guvernanți, ei nu par să priceapă că soluția care se așteaptă de la ei nu e un aliniament de polițiști călare… Ineficientă și riscantă mediatic e și aducerea străzii în Parlament, spre satisfacția cîte unui golan „majoritar“, care abia așteaptă să-și pună pe masă arsenalul de insalubrități, în aplauzele „femeilor pesediste“ („Trebuia să-i rupi gura panaramei!“ – adică unei adversare de la USR). Dar s-a ajuns, știm bine, și la bătaie politică (la propriu), și la replici de gang, și la amenințări cu mitraliera… Pe scurt: o țară blîndă, ospitalieră, plină de „omenie“ și de ghinion istoric. Încă o dată: cum să nu fii mîndru că ești de pe-aici?

Vintilă MIHĂILESCU

…@**hai-hui**.ro

După 20 de ani

În 2018 împlinesc 20 de ani de dileme vechi și noi. Or, după 20 de ani, chiar și Alexandre Dumas a simțit nevoia să scrie *alt* roman: *Vingt ans après!* Este deci cazul să trec și eu la altceva, căci și muschetarii mei au îmbătrînit.

Pentru mine, toți acești ani au fost un minunat intermezzo recurent, o piua în ritmul tot mai acaparator al vieții mele cotidiene, în care aveam răgazul – și *trebuia* să mi-l găsesc în fiecare săptămînă! – de a privi cotidianul altora, viața de zi cu zi din jurul meu, pentru a surprinde – lăsîndu-mă surprins – întîmplări cu tîlc, povești exemplare cărora să le caut un sens dincolo de aparențe. Aceasta m-a ținut astfel și pe mine „branșat“ la „viața reală“, dîndu-mi astfel sentimentul tonic al unei apartenențe la „realitate“: ce vă povestesc *există,* am fost acolo, am văzut, am pus mîna; și iată despre ce cred că este vorba…

Există o anumită continuitate între „intrarea“ mea la *Dilema* și tot ceea ce a urmat. Căci am intrat, absolut întîmplător, prin cîteva povești („reale“!…) de teren, pe care cineva din afara redacției m-a îndemnat să le scriu, și am rămas atașat experiențelor de teren, oricare ar fi fost acesta. Observația participativă, această evanghelie a antropologului, a fost și a rămas sursa mea privată de legitimitate: *Ei, ce știți voi, eu am fost pe Teren!* Reacția a fost, multă vreme, ceva de genul *Who the fuck is „Teren“?*

Cu timpul, se pare că am început să am și cititori, dar acest lucru a rămas pînă în ziua de azi ceva greu de imaginat pentru mine. Cînd am intrat la Institutul de Geriatrie și Gerontologie în 1974, sarcina mea de serviciu era să scriu un raport de cercetare de vreo 30-40 de pagini pe an. După ce l-am scris pe primul, am aflat că nimeni nu avea să citească vreodată ce am scris eu, așa că în anul următor am schimbat doar prima pagină și restul de 36 le-am lăsat identice. Nu s-a întîmplat nimic, așa că am continuat și în anii următori, pînă cînd am fost dat afară, elegant, din institut, pentru „nesupunere civică“. La fabrica unde am ajuns nu-mi cerea nimeni să scriu, iar apoi, la Laboratorul de Antropologie, profesorul Săhleanu m-a trimis la plimbare cînd l-am întrebat, ca tot omul muncii, care e sarcina mea de serviciu. Am scris, cred, vreo două articole în revista Laboratorului, pe care nu o citea însă nimeni. Am scris apoi în fiecare an cîte o nouă versiune despre terenul nostru colectiv de la Novaci, pe care, de asemenea, știam că nu le citește nimeni. Una dintre aceste versiuni a devenit teza mea de doctorat după 1990, căci în timpul comunismului nu avusesem voie să mă înscriu la doctorat. Dar mai ales am vorbit și am povestit mult, iar nopțile în jurul focului sau cele în jurul berilor din cîrciumile patriei au fost o extraordinară calificare la locul de producție: ce minunat e să discuți și să scrii doar așa, pentru tine, și doar pentru a ține minte ce ar mai fi de discutat cu alții la următoarea ocazie! Cum să-ți imaginezi atunci că, brusc, ceea ce faci se cheamă texte, iar aceste texte au un destinatar și trebuie să urmeze niște reguli? Nu te apuci de balet la patruzeci de ani!…

M-am convertit, așadar, la „scris“ deabia tîrziu, dar în capul meu erau tot povești în jurul focului. Am rămas astfel legat de „teren“ chiar și atunci cînd nu mai făceam teren propriu-zis, căci subiectele erau tot *întîmplări,* adică fapte sau obiecte care se „întîmpla“ să-mi iasă în cale. De aici începea apoi parcursul antropologic, pe care aveam să-l aflu de-abia mai tîrziu de la etnologul francez André-Georges Haudricourt: *N'importe quel objet, si vous l'étudiez correctement, toute la société vient avec* (orice obiect, dacă îl studiați corect, atrage după sine întreaga societate). Pînă atunci, făcusem proză fără să știu.

Din acest punct de vedere, *Dilema* mi-a oferit cea mai mare libertate imaginabilă după 1990. Scriind în continuare pentru mine, am scris ce mi-a trecut prin cap, iar „pilulele“ mele au rămas poveștile mele și nimeni nu mi-a sugerat măcar o dată ce să scriu sau ce să nu scriu. Această libertate de expresie mi-a permis și o serie de teribilisme oneste. De aceea, mai tîrziu, cînd am început să aflu că sînt *mainstream* sau, dimpotrivă, un stîngist sub acoperire, am fost profund nedumerit. Prima reacție era să-mi invit interlocutorul la o bere, să stăm de vorbă. Dar de acum nimeni nu mai are timp și chef de-o „bere“…

Pe de altă parte, a scrie „pilule“ a rămas pentru mine o modalitate privilegiată de a-mi exersa profesia, de a face, adică, antropologie. Un soi de antropologie care înseamnă, în primul rînd, *traducere*, repovestire inteligibilă pentru un public anume a ceea ce (crezi că) ai înțeles de la alt public. Pentru aceasta și din respect pentru celălalt, trebuie să scrii însă cît poți de *bine* (nu de *frumos).* Apoi, ca traducere, antropologia trebuie să fie implicit și „publică“, adică un soi de ospitalitate, de deschidere către Celălalt.

Dacă, multă vreme după 1990, practic nimeni nu știa ce-i aia antropologie (nici eu…), în ultima vreme aceasta a devenit pentru unii un soi de panaceu. Asistăm deci la o mistică și o mistificare a antropologiei ca Discurs despre Om. Mi s-a întîmplat de mai multe ori, recent, să fiu rugat să exprim „punctul de vedere al omului“ într-o problemă sau alta. Hai zău, chiar așa?!

În sfîrșit, ceea ce se pare că încă nu înțelegem suficient de bine este că, pentru România, post-comunismul a însemnat simultan trecerea la o societate post-țărănească și mai ales la una postmodernă. Ceea ce numim, mimetic, *millennials,* nu sînt doar o nouă generație, ci o nouă lume, un alt soi de omenire. Din punct de vedere „antropologic“, ca să spun așa, aceasta implică din partea cuiva format în altă lume (și nu mă refer aici la comunism, ci la modernitatea europeană de vreo două secole încoace) o familiarizare cu noua *brave new world,* o „observație participativă“ îndelungată printre membrii acestei lumi. Or, asta o faci sau nu o faci. Dacă o faci, o faci corect, adică participativ și integral; dacă n-o faci, te retragi pe margini și o observi din afară.

De aceea este timpul să mă retrag. Sentimentul tonic al unei apartenențe la „realitate“ a fost înlocuit de sentimentul unei imposturi: parafrazîndu-l pe Kundera, *(ma) vie est ailleurs,* realitatea mea este în altă parte… De fapt, nu mai „traduc“ pentru alții, ci încerc să-mi explic mie ce se întîmplă în jurul meu. Poate să fie corect sau nu, uneori chiar poate să fie profund, dar este altă scriitură și cu altă miză; și este despre o lume la care mă uit din afară.

Îmi iau deci la revedere de la cititori, dar rămîn prin preajmă.

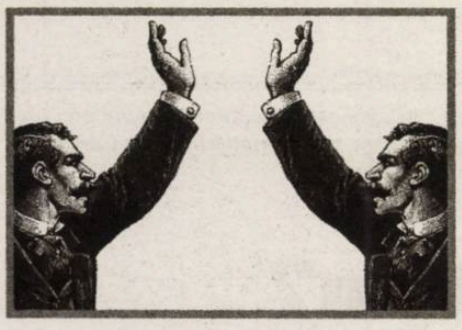

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Namia

Jurnalul lui Bobo și Chelie

Am decis că învățăm să povestim. Așa că duminică de la 11, după o tură de matematică și verificările obișnuite ale temelor, Bobo și Chelie, doi dintre puștii din ghetoul din Livezilor, scriu povești. Li se aprind ochii cînd povestesc și rîd copios cînd transcriu eu poveștile lor. Învățăm cu ocazia asta și o mulțime de cuvinte noi.

Chelie (Antonio) e super-deștept și, dacă ar fi într-o școală bună și familia l-ar putea ajuta, în mod sigur ar cîștiga marea majoritate a concursurilor școlare pentru vîrsta lui. Despre Bobo am mai scris – el este unul din motivele pentru care cred că merită să îmi petrec sfîrșiturile de săptămînă în Ferentari.

Aici este prima poveste.

Țene este probabil cel mai ocupat om din ghetou. Dă pe dinafară de atîta treabă, toată ziua aleargă după mușterii. E arhetipul antreprenorului de succes de pe Alee. Mușteriii lui sînt drogații din cartier pe care îi tratează cu deosebit respect și muuuuu…ltă sănătate, în special dacă nu cumpără de la el seringi pe care le șparlește de la mașina care distribuie seringi gratis în ghetou. Are metode de marketing modern adaptate pieții. Înjurături elegante și bătaie la greu sînt parte din repertoriul lui.

Aplică aceleași metode sofisticate de educare pentru fii-sa, pe care o trimite metaforic în diverse locații pline de creativitate. Ar putea fi un mare poet dacă nu s-ar concentra pe vînzări. Limbajul poetic pare a fi o pasiune transmisă cu religiozitate din generație în generație. Hobby-ul lui Țene sînt discuțiile filozofice despre morții, dumnezeii, răniții și diversele rude ale femeilor de la scară. Femei, și ele, cu un business serios dedicat persoanelor cu nevoi speciale de substanțe chimice. De asemenea, contribuie zilnic la tezaurul de bîrfă al ghetoului. Mari, nevastă-sa, este CEO-ul afacerii și reprezentanta legală a lui Țene.

„Fotbalul e viața noastră, deși domnu Valeriu zice că joaca e o mică parte din asta. Ce știe el?

Tragem la poartă. Pe terenul cel meseriaș din fața blocului, că noi în ghetou avem super-gazon, doar de asta e plin de șobolani/arbitri. Poarta este, bineînțeles, gardul de lîngă gunoaie, ca să nu se ducă mingea. Eu (Bobo) sînt în poartă și Messi Chelie trage ca un baștan ce e. Neur (cică e un super-portar) dă Livezilor, adică tot eu, Bobo, sar spectaculos, alunec pe o pungă de gunoi, trec pe lîngă minge și aterizez cu entuziasm în niște fasole împuțită, dar reușesc să ratez seringile de prin preajmă. Oricum e mai bine decît panarama de Pavel, care data trecută a trebuit să vină la teme în geaca lui maică-sa, că a căzut în ceva mult mai mirositor și sută la sută bio."

Amîndoi copiii rîd. Știu locul unde este poarta. Și mirosul. Și șobolanii. Știu, de asemenea, că o mare parte a dependenților de droguri nu sînt deosebit de interesați în a găsi o baie sau măcar un loc mai ascuns.

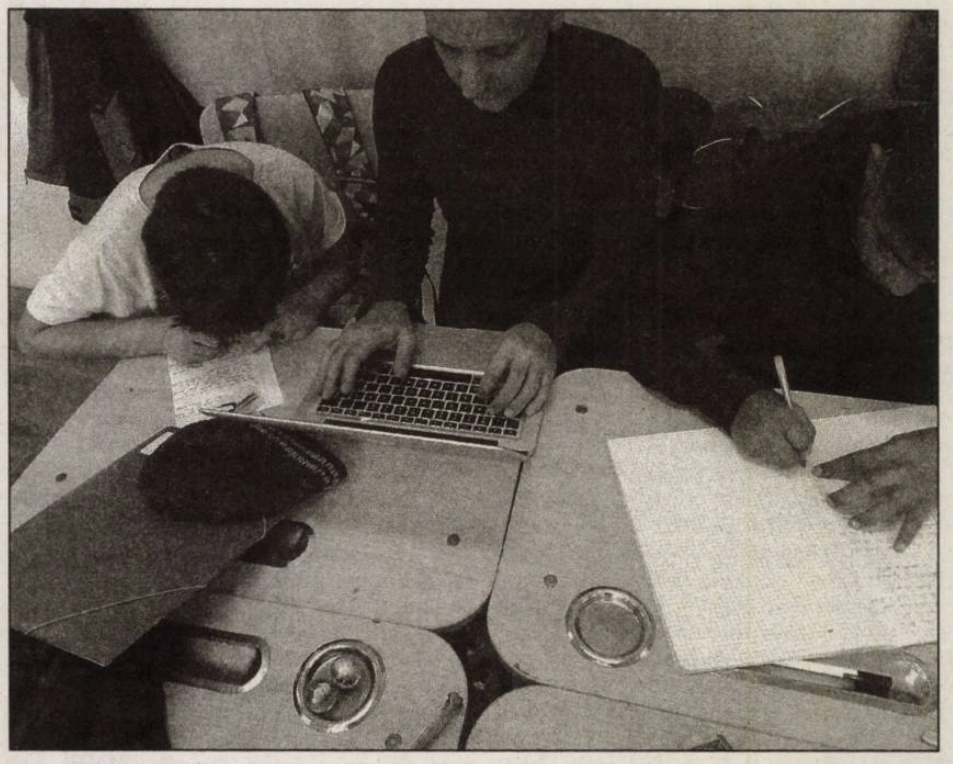

Încerc să rîd cu ei, dar nu prea pot. Îmi vine să-i iau în brațe și să mă miorlăi puțin, dar nu pot, că doar sînt „domnu' care are grijă" de ei. Tații lor le lipsesc din viață de mult timp. Îi pun, pe rînd, să tipărească pe calculator. O fac foarte bine.

Sînt fericiți tare. Terminăm cele două ore și mă iau în brațe cînd pleacă. Am un nod în gît mare rău. Îmi ascund privirea de ei.

Le-am promis că o să apară în ziar povestea lor. Asta o să le dea foarte multă încredere în ei. Încredere care nu prea are cum să vină de altundeva.

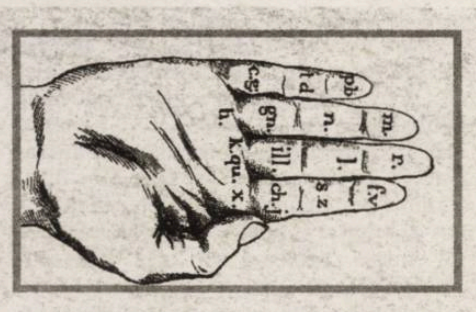

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Măcelăria lui Iov

Nonel Pămînteanu, colegul meu comparatist, m-a abordat recent pe coridoarele Universității, cuprins fiind de o criză de exasperare. „Dragul meu", a strigat el cu intonație dramatică, „nu mai pot trăi, pur și simplu, în această instituție a sfertodoctismului manifest. Eu sînt specialist, cum știi, în literatură universală și, prin natura preocupărilor mele, am o deschidere largă. Dețin ceea ce se numește (cam simplist totuși!) cultură generală. Nu accept, prin urmare, ca un universitar să fie obtuz, captiv carevasăzică în domeniul lui strîmt de expertiză. Noi ne pretindem vîrfuri ale intelectualității și trebuie, de aceea, să dovedim enciclopedism. Or, nu-o caut eu pe Google Maps. Bărbatu-meu, Pornel (doctorul Pornel Nesfîrșitu, gastroenterologul, e soțul madamei!), moare după slăninuța afumată și sîngeretele bucovinean, ambele pregătite conform vechilor rețete țărănești. Iov ăsta le are, probabil, în măcelăria lui. Vai, ce bine, ce bine, ce bine! Mai scăpăm și noi de E-urile alea odioase, trimise de americani…"

M-a trecut un fior rece pe șira spinării. Nonel căpătăse o privire ucigașă, cu luciri psihopatice. „Codrine", a zbierat el, „atunci mi-a venit să scap, din nou, volanul din mînă, însă intenționat de data asta. Să intrăm, cu viteză, în piedestalul statuii lui Alecsandri din fața Teatrului, marcat cu roșu și pe Google Maps. Să murim în chi-

S-a deschis un nou magazin de produse tradiționale.

mai asta, prietene, nu găsești în spațiul academic. Doar limitați, ignoranți și farisei pretutindeni! Uite, de pildă, o iau deunăzi pe colega Norbette, de la Chimie, în mașină să o duc acasă. Locuim în același cartier. În dreptul Teatrului Național, odată o aud că țipă ca o apucată, de era să scap volanul din mînă: «Nonel, Nonel, fii atent! S-a deschis un nou magazin de produse tradiționale. Îi fac ăștia reclamă chiar aici, în Centru, deci este bun cu siguranță. *Măcelăria lui Iov!* Ce apetisant! N-am apucat să-i observ adresa, da' nuri acolo, ca doi ticăloși! Păi cum, fratele meu, să crezi că afișul piesei tînărului dramaturg italian Fausto Paravidino, *Măcelăria lui Iov,* ar fi reclama unui magazin de cîrnați, precum *Cămara lui Baciu?!* Pisicii pisicilor pisicuțelor mămuțelor mamelor măicuțelor (vă las pe dumneavoastră să reconvertiți aceste eufemisme în cuvintele exacte folosite de Nonel, *n.m.!)* ei de viață! Asta-i Universitate, în pisiceaua pisoiului mămicii (idem, *n.m.!)*…? Nu se mai poate, bătrîne! Nu se mai poate! Și dacă s-ar limita totul numai la povestea de mai sus! Oh, nicidecum! Mă întîlnesc, la un moment dat, cu pramatia de la Portugheză, asistentul ăla cu figură de motan îmbrobodit…" „Pisicescu…", am intervenit eu ezitant. „Pisicescu, în pisica lui de maimuțoi!", a continuat Pămînteanu cu același ton consternat. „Îmi zice: «Domnule profesor, am văzut aseară, pe Cinemax, un film excepțional, regizat de Lee Daniels, *Majordonul!»* Ai auzit, Codrine? *Majordon!* În cazul de față, nu m-am mai putut abține și mi ți l-am înhățat într-o serie de palme, de fugeau studenții în jurul nostru ca potîrnichile prin frunziș. *«Majordom*, mamelucule!», i-am spus. *«Majordom* se zice, bestie sumbră!» Acum mă hărțuiește Comisia de Etică…"

Nonel Pămînteanu părea un om sfîrșit. Cu toate acestea, după o clipă de tăcere deprimată, își reluă tirada: „Nu demult, unul de la Fizică mi-a comunicat că a vizionat un *musical* minunat, *Mizerii* de *Hector* Hugo, iar catastrofa aia de la Matematică, Puică, Diotima Puică, m-a anunțat, în urmă cu o săptămînă, că fiul ei îl va juca, în curînd, în postură de student la Facultatea de Teatru, pe *maurul* Hamlet al lui *Cornel* (bănuiesc faptul că se referea la *Corneille* pe care, chiar dacă l-ar fi menționat corect, tot ar fi meritat pocnită cu ceva în cap, lucru pe care, din nefericire, nu am mai apucat să-l fac, întrucît m-am prăbușit pe ciment, sub impactul unui atac cataleptic, imaginîndu-mi-l pe Hamlet *maur* și pe Shakespeare *Corneille!).* Printr-o stranie activare a legii vaselor comunicante, ce crezi că mi se întîmplă a doua zi (imediat după ce am fost externat de la Urgențe, unde m-au liniștit cu tranchilizant pentru urșii polari!)? Mă intersectez cu Franzeluț, de la Biologie, care, netam-nesam, îmi aruncă informația că BBC-ul ar fi dat drumul la o nouă ecranizare a tragediei *Othello*. Pînă aici, totul bine! Aproape că-mi venea să-l pup pentru cultura lui generală. Deodată însă îmi declamă, histrionic, monologul celebru din… *Hamlet*: «A fi sau a nu fi? Aceasta-i *problema*!» *«Problema,* ai?», am urlat ca un dement. «Pisicii…»" Pămînteanu respira cu mare dificultate. M-a privit disperat și a conchis: „Sînt terminat. Mă simt devastat, dislocat în Universitatea asta a lui ISI și a lui PISI!! Nu mai pot!!! Am devenit Alice, ființa ruptă de lumea ei, care trece, ultimativ, prin oglindă…"

„Care Alice?" am întrebat eu cu o voce, nu-mi dau seama de ce, subit ascuțită. Cooper? *Alice Cooper?"* Totul a intrat apoi în ceață. Iar „restul", vorba lui *Cornel,* „a fost tăcere".

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

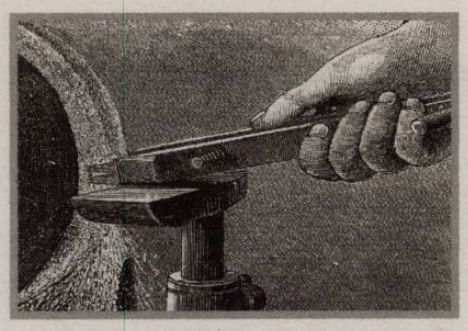

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Deriva iliberală a României (încă) poate fi oprită

2017 va rămîne în conștiința publică drept anul de cotitură a României către autoritarism și iliberalism. Dacă turnura va fi sau nu încununată de succes, dacă România chiar va ajunge să-și nege șansa istorică de a se număra printre refondatorii Uniunii Europene, aceasta se va vedea în anul următor. Partida încă nu s-a jucat, în acest an care a început exploziv în stradă și care se încheie cu noi mișcări de rezistență în fața intențiilor majorității de a schimba cursul și de a se îndepărta de nucleul dur al Uniunii Europene. A fost mai degrabă anul clarificărilor și al așezării taberelor pe terenul de luptă decît anul loviturilor decisive.

Legile Justiției vor fi probabil adoptate în scurtul timp rămas pînă la încheierea sesiunii parlamentare. Însă este de așteptat ca președintele să le refuze la promulgare și ca numeroase texte să ajungă pe masa Curții Constituționale. Toate acestea vor lua timp, în care multe se vor putea întîmpla. Apoi, majorității încă îi lipsesc cîteva elemente esențiale în edificarea unui sistem iliberal – unul în care Puterea, deținînd toate pîrghiile politice, economice și mediatice, devine de nezdruncinat prin alegeri libere.

Dezbaterea publică este încă vie, organizațiile neguvernamentale sînt active, președintele se situează împotriva cursului iliberal. Sectoare vitale din economie sînt deținute de mari companii, îndeosebi cu capital străin, de care finanțele statului sînt dependente, practic, în totalitate, 70% din exporturile României merg către zona euro, de unde vine și marea majoritate a investițiilor străine. Desigur, împotriva tuturor acestor entități – de la organizații neguvernamentale la bănci și societăți cu capital străin – s-au făcut auzite în acest an numeroase discursuri contondente din partea exponenților majorității. „Dușmanul", element esențial în construcția ideologică iliberală, a fost deja construit. Dacă în Turcia este mișcarea Gulen, în Ungaria – Soros, iar în Rusia lui Putin – întregul Occident, în România este „statul paralel".

La prima vedere, majoritatea are toate atuurile în această bătălie.

Nu avem a ne face prea multe iluzii. Experiența acestui an ne-a arătat-o: de la „altă întrebare", expresia care a inflamat spiritele la începutul anului, s-a trecut în mod natural la astuparea gurii Opoziției în dezbaterile din Parlament pe legile privind Justiția. O inițiativă legislativă privind ONG-urile, după model putinist, se află deja pe masa Parlamentului. Cum s-ar spune, armele sînt scoase din rastel.

La prima vedere, majoritatea are toate atuurile în această bătălie. Ultimele săptămîni ne-au demonstrat că tăvălugul parlamentar funcționează. Iar majoritatea a arătat că nu-i pasă de semnalele externe, nici din partea instituțiilor europene și nici dinspre aliatul american. Nu mai sîntem în vara lui 2012, cînd premierul de atunci, Victor Ponta, chemat de urgență la raport de președintele Comisiei Europene, José Manuel Barroso, a acceptat celebrul „plan în 11 puncte". Și totuși, majoritatea are cîteva puncte slabe, care fac încă incert rezultatul ofensivei pentru statul iliberal.

Mai întîi de toate, îi lipsește coerența. Desigur, acum există o puternică motivație în Parlament pentru schimbarea legilor Justiției, dacă privim către problemele de integritate sau de ordin penal ale multor membri, inclusiv din PNL. Dar ce se află dincolo de această motivație? Majorității actuale îi lipsește în mare parte motivația ideologică și religioasă, aflate la baza statului iliberal polonez. Nu întreține genul de naționalism revanșard din Ungaria și nici proiecte geopolitice mărețe, precum în Rusia și Turcia. E greu, totuși, să cîștigi pe termen lung sprijinul popular doar luptînd împotriva Justiției. În plus, lipsesc liderii convingători. Liviu Dragnea sau Călin Popescu Tăriceanu sînt departe de Jaroslaw Kaczynski sau Robert Fico – asta ca să nu mai vorbim de un Orbán, un Erdogan sau un Putin.

Avem de-a face, în România, cu o majoritate eterogenă, compusă în mare parte din indivizi cu o cultură politică modestă (asta în cazurile fericite) și care este mult mai mult dispusă la negocieri și compromisuri decît omologii polonezi, de exemplu.

Gradul de competență, la nivel guvernamental și parlamentar, este suficient de scăzut pentru a face loc unui mare număr de greșeli de parcurs. UDMR, unde gradul de cultură, sofisticare politică și, în cele din urmă, competență este mai ridicat decît în cazul celorlalte partide ale majorității, nu este nici pe departe un partener de nădejde. Poate oricînd să „defecteze", dacă interesele i-o cer.

Pe de altă parte, există deja experiențele central-europene. Știm, așadar, la ce să ne așteptăm. Și mai este ceva: la noi, majoritatea populației este pro-europeană, își dorește o Europă deschisă și o participare a României la noua construcție a Uniunii.

Una dintre mizele anului viitor va fi tocmai aceea de a ajuta opinia publică să înțeleagă riscul derapajelor iliberale pentru viitorul european al României. Lupta este deschisă. Încă.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

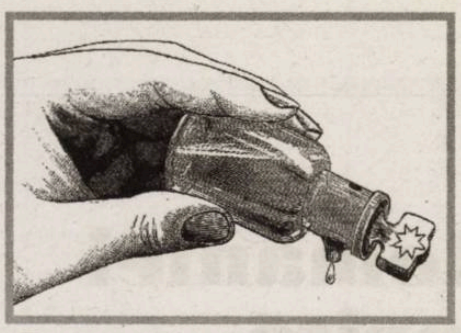

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Parcangii

În limbajul colocvial dominant în presă și în Internet circulă intens cele două variante – *parcagiu* și *parcangiu* – ale unui derivat relativ recent, de negăsit în dicționarele generale mai vechi. Cuvîntul e un nume de agent, desemnînd o ocupație cu două ipostaze, legală și ilegală. Cele mai multe atestări ilustrează ipostaza ilegală a *parcagiilor* – persoane care, mai ales după închiderea programului oficial al unor parcări, dirijează mașini spre locurile rămase libere, așteptînd și chiar pretinzînd explicit o sumă de bani de la șoferii acestora: „Închisoare pentru *parcagii*. Este propunerea unui deputat liberal care crede că amenda nu îi mai sperie pe cei care cer ilegal bani de parcare“ (digi24.ro); „combatere a *fenomenului parcagiilor*“ (b365.ro). Ocupația e bine cunoscută în orașele mari, mai ales în București, în zonele centrale unde locurile de parcare se găsesc cu greu sau taxele lor sînt mai mari decît sînt dispuși unii șoferi să plătească.

Sufixul decupat din împrumuturi turcești (precum *tulumbagiu)* are forma motivată etimologic *-(a)giu* și s-a dovedit productiv, formînd noi derivate în română: inițial nume de meserii *(barcagiu, bragagiu, camionagiu, lampagiu, lustragiu* etc.), dar și, prin extindere, denumiri marcat peiorative, legate de pasiunile, obiceiurile, caracteristicile de comportament ale unor persoane *(gargaragiu, palavragiu, pomanagiu, reclamagiu, scandalagiu* etc.). Prin falsă analiză, pornindu-se probabil de la cuvinte ca *boiangiu* sau *bostangiu,* sufixul a căpătat și varianta *-(a)ngiu,* care s-a bucurat de un succes la fel de mare în registrul familiar-argotic; au apărut astfel mai mulți termeni depreciativi precum *chiulangiu, moftangiu, pilangiu,* mai nou *drogangiu* etc. Explicații detaliate asupra variantelor și a valorilor sufixului se găsesc în cel de-al IV-lea volum al tratatului *Formarea cuvintelor în limba română,* coordonat de Marina Rădulescu Sala și apărut la Editura Academiei în 2015.

Pentru că sufixul poate forma și cuvinte desemnînd meserii propriu-zise, termenul familiar se aplică uneori și angajaților legali ai primăriei, celor care supraveghează și încasează taxa de parcare în timpul programului oficial și care sînt numiți în registrul juridic-administrativ *taxatori de parcare:* „orele de program ale *taxatorilor de parcare* din București“ (businessmagazin.ro). Situația în care *parcagiul* este un funcționar în deplină legalitate poate fi dezambiguizată cu ajutorul contextului și printr-o precizare suplimentară: „Romanița a «corupt» cu mărunțiș un *parcagiu calificat!*“ (cancan.ro). Posibilitatea de a aplica același termen celor două tipuri de activități se reflectă și în specificările *ilegal* sau *de ocazie* pe care *parcagiu* le capătă uneori pentru a delimita ipostaza neoficială de cea legală: „*Parcagiii ilegali* vor înfunda pușcăria dacă îți mai cer 5 lei ca să-ți dea un loc de parcare“ (4tunning.ro); „e aproape imposibil să nu te trezești abordat de un *parcagiu ilegal*“ (dintrafic.net); „închisoare de la 6 luni la 1 an pentru *parcagii «de ocazie»*“ (telegrafonline.ro).

Varianta în *-angiu* – „dați unui *parcangiu* cu un leu mai mult decît cere“ (catavencii.ro) – trezește asocieri cu mai multe cuvinte argotice sau vulgare și are de aceea o nuanță peiorativă în plus, pe care vorbitorii o conștientizează și o explică în discuțiile lor despre concurența dintre variante (sau, mai exact, despre „corectitudinea“ acestora): „*«Parcangiu»* cred că e foarte bine. *«Parcagiu»* sună deja a meserie onorabilă“ (petreanu.ro). Totuși, pe site-ul bestjob.eu cuvîntul apare într-o ofertă de muncă, fără nici o intenție peiorativă: „*parcangiu*“ (avînd ca atribuții:) „primirea clienților în parcarea hotelului; deține responsabilitatea privind logistica și fluidizarea traficului în interiorul parcării etc.“

Practicarea ocupației în cauză nu este, desigur, doar un fenomen românesc. Wikipedia are un articol în care se descrie corespondentul mexican al *parcangiului, Franelero,* înregistrîndu-se și alte denumiri colocviale ale acestuia, de exemplu *viene vienes,* după formula cu care sînt atrași șoferii aflați în căutarea unui loc de parcare. Versiunea italienească a articolului folosește formula *parcheggiatore abusivo,* des întîlnită în presă și în Internet, cu referire clară la fenomenul similar din parcările marilor orașe italiene. Autorii (români) ai unui studiu socio-antropologic care evită orice urmă de discriminare preferă să folosească în traducerea în engleză etichetele neutre și eufemistice *car parking helper* și *informal parking attendant.*

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

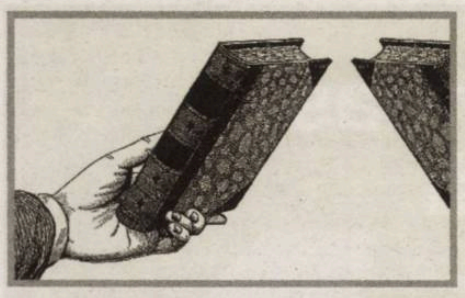

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Unic, paralel, perpendicular

Cel mai dezonorant gest politic al Partidului Social Democrat de la înființarea sa pînă azi a fost, în opinia mea, „Declarația de la Băile Herculane“. Aici, liderii marcanți ai partidului au subscris, în unanimitate, la o minciună grosolană și la un fals intelectual aberant: doctrina „statului paralel“. Bănuiesc că mulți dintre cei care și-au dat avizul pentru documentul cu pricina înțelegeau nonsensul ideilor pe care le promulgau, dar n-au ezitat să o facă pentru că – nu-i așa? – erau doar „niște cuvinte“: nu se publicau în *Monitorul Oficial,* nu antrenau consecințe juridice, nu aveau efect decît asupra minților oamenilor. Cei care s-au lăsat captați cu atîta lejeritate în jocul manipulărilor PSDiste păreau să fi uitat că, tot doar pentru „niște cuvinte“ – superioritatea „rasei ariene“, de pildă –, milioane și milioane de oameni, aparținînd celor mai variate etnii și naționalități, de la evrei pînă la australieni, și-au găsit sfîrșitul în cel de al Doilea Război Mondial.

De cînd s-a lansat, oficial, formula „statului paralel“, n-am auzit nici măcar un lider PSD să încerce să explice, cît de cît, ce e aceea. Doctrina lansată cu aplomb seamănă cu exercițiile *„fill in the blanks“* cu care ne-am îndopat în școală: „Statul paralel este compus din…“. Și aici fiecare completează, după plac, cu: președintele României (n-are a face că a fost votat, direct, de către majoritatea românilor), DNA-ul (nu contează poziția lui în sondajele de încredere), George Soros („străinul“ malefic prin definiție, chiar și în raport cu ungurii, care s-au străduit să-i închidă Universitatea Central Europeană), Uniunea Europeană (cu MCV-ul și OLAF-ul ei cu tot), SUA (să plece ambasadorul puterii imperialiste!), CSM-ul (ce fel de „garant al independenței Justiției“ mai e și ăsta, cînd nici ei înșiși nu reușesc să ajungă la un consens?), Procuratura Generală (omul lui Iohannis), BNR-ul (refuză să facă leul mai puternic decît dolarul), băncile (sug sîngele poporului), corporațiile multinaționale (se gîndesc numai la profit), protestatarii din stradă (sînt fie mituiți, fie prostiți), opoziția politică (s-a înhăitat cu golanii din stradă), ONG-urile (știm noi cine le plătește!) ș.a.m.d. Pe scurt, „statul paralel“ este compus din oricine, persoană juridică sau persoană fizică, este de altă părere.

Acum o vreme, Ministerul Educației Naționale a luat inițiativa de a curăța mafia manualelor și a auxiliarelor școlare din România, revenind la formula totalitară: o parafă + o editură +, după toate probabilitățile, un manual. (În România comunistă, la inaugurarea celui de al doilea canal de televiziune, a apărut următorul banc: pe TVR 1 se dă… știți ce, iar pe TVR 2 e în permanență un domn care face semn mustrător cu degetul: dă pe 1! Bancul n-a fost departe de adevăr.) „Reforma“ propusă de MEN în domeniul resurselor educaționale părea, la început, o glumă, o manevră propagandistică pentru ca ministerul să-și acopere incompetența. N-a fost așa.

M-am aflat printre cei, nu mulți la număr, care au denunțat enormitatea unei astfel de samavolnicii. O să trec protestul meu în CV la rubrica pe care mă gîndesc să o inaugurez, aceea de „cavaler al cauzelor pierdute“. Motivul dezavuării a fost, în esență, unul simplu: manual unic înseamnă, vrem sau nu vrem, opinie unică, adevăr unic, partid unic. Între timp s-a dus cu „educația paralelă“ care ar fi putut germina, în viitor, cine știe ce alt „stat paralel“.

În curînd vom putea vorbi și despre frigidere paralele, conturi paralele, dorințe paralele, cărți paralele...

În curînd vom putea vorbi nu numai despre „manuale paralele“ – denumirea nefericită de „alternative“ lăsa măcar deschisă sugestia unei posibile „alternanțe“ –, ci și despre frigidere paralele, conturi paralele, dorințe paralele, cărți paralele și tot așa.

Pe cînd scriu aceste rînduri primesc un telefon de la soție, care mă anunță, printre altele, că s-a terminat cu „Justiția paralelă“. Camera Deputaților a încheiat maratonul reglementărilor privind Statutul Magistraților. Vom avea, în fine, o Justiție unică și inamovibilă – de partid și de stat. PSD-ul izbutește să reinstaureze concordia în rîndul puterilor statului, spre liniștea și prosperitatea majorității alegătoare și a aleșilor ei. Ajunge cît ne-au tras de mînecă fie Curtea Constituțională, fie Comisia Europeană, fie Comisia de la Veneția, fie Antena 3 sau România TV că prea mulți hoți nevinovați au fost băgați după gratii, în condiții intolerabile de detenție. Sîntem un popor curat și integru, care-și hotărăște singur conducătorii.

Poate că totuși PSD-ul are dreptate: în România de azi coexistă nu state, ci națiuni paralele. Își vor da mîna și se vor pupa tandru pe ambii obraji la centenarul Marii Uniri, în costum de gală, cu cioareci și ie. Poate doi-trei instigatori vor mai cîrti de pe margini, cu mască de carnaval pe față și cazier la poliția perpendiculară.

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

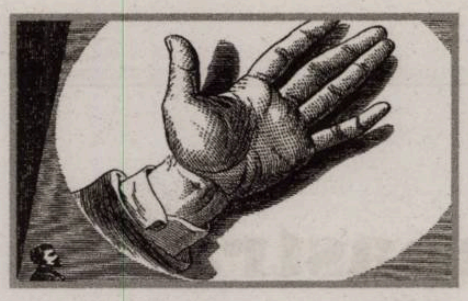

Adina POPESCU

portrete din mers

26 aprilie 1992

– un rege, un simbol, o poveste –

În primăvara lui 1992 aveam 13 ani, făceam karate, citeam mult și refuzam să mă îndrăgostesc de Tudor, cel cu ochii verzi, pe care-l iubea deja o jumătate din partea feminină a clasei. Purtam blugi turcești Kinataș, cumpărați din bazarul Europa, ca mai toți copiii din școală, eram fan Depeche Mode, încă mai colecționam timbre și uneori, foarte rar, mă mai jucam cu păpușile lungane „gen Barbie". Trecusem deja prin Piața Universității și printr-o mineriadă. Mă încăpățînam să nu mai ies la plimbare prin oraș cu părinții mei, pentru mi se părea declasant... dacă or să mă vadă băieții de-a VIII-a și mă vor încadra în orbila categorie „fete cuminți și tocilare"? Însă în ziua aceea de Paști am ieșit, pentru că în primul rînd eram curioasă să văd pe viu cum arată un rege adevărat, după ce îi cunoscusem doar pe regele și regina din *Alice în Țara Minunilor* care se dovediseră că fac parte dintr-un pachet de cărți de joc, și pe alții asemeni lor. Mi-amintesc vag că era foarte cald pe 26 aprilie, aproape vară, că era soare și că toată vegetația explodase în București, mai erau doar cîteva zile pînă la luminoasa lună mai, singura lună în care și acum mă simt bine în orașul nostru, indiferent de primari și de vremuri. Și îmi mai amintesc că ne blocaserăm undeva pe la Sfîntul Gheorghe într-o mare de lume, încercam să înaintăm fără să vedem nimic, mai ales eu, cu înălțimea mea (încă) de copil, eram clar dezavantajată. Însă atmosfera nu era una de miting, cu aceea mă obișnuisem deja pentru că mă căraseră ai mei la toate mitingurile importante de după 1990 – „ca să văd cum se face istoria" –, nu se simțea nici o tensiune. Și nimeni nu striga nimic, era doar o stare de plăcută și reconfortantă așteptare, ca înaintea unui concert al unei trupe rock legendare. Unii se urcaseră deja pe garduri și pe acoperișurile caselor, așa că Anton, tatăl meu, și-a amintit că aveam o cunoștință care locuia pe la etajul șapte într-un bloc vizavi de biserică. Nu mai știu cum am dat din coate ca să traversăm bulevardul plin de lume, traficul era oprit oricum. În balcoanele blocurilor erau adunați oameni ciorchine, ca la meci. Am găsit-o pe cunoștința noastră acasă, am ieșit și noi pe balcon și cînd am văzut atîția oameni adunați la un loc, în primul moment m-am speriat. E o imagine copleșitoare, care mi-a rămas în minte – mulțimea aceea de oameni care se întindea de la Piața Unirii pînă dincolo de Universitate. Un milion de oameni, se zice. Sentimentul de spaimă a fost înlocuit de un altul, mult mai puternic, cel de apartenență, care chiar la vîrsta aceea de la începutul adolescenței se formează, cînd ai nevoie de „gașcă", de un grup care să-ți țină de cald – sîntem mulți, am venit aici cu același scop, în cazul de față sărbătorim împreună un eveniment important. N-am mai avut niciodată senzația că sîntem o națiune ca atunci, iar sentimentul acela l-am mai retrăit o singură dată – la Paris, de ziua Franței, tot într-o seară de sărbătoare, la Tour Eiffel. Toată forța aceea pozitivă și plină de decență a mulțimii care m-a convins că Franța este, de bună seamă, o mare și experimentată națiune. Dar s-a întîmplat și la noi, pe 26 aprilie 1992. Deși oamenii care ieșiseră pe stradă în ziua de Paști ca să întîmpine un rege ce se întorcea în țara lui din exil, după 45 de ani, trăiau încă o viață la limita sărăciei, nu aveau conștiința nici unei națiuni în care să aibă încredere, precum francezii, pentru că statutul de cetățean român nu implica de multe ori nici mîndrie, nici bucurie, și erau îmbrăcați la fel de ponosit ca în anii comunismului (ceea ce este valabil și acum, mai puțin partea cu hainele).

După ce am părăsit blocul respectiv, ne-am îndreptat spre Hotelul Continental. Nu-mi mai amintesc drumul, doar acea mulțime nesfîrșită prin care ne tot făceam loc, fără să se nască nici o îmbulzeală, era pur și simplu o zi cît se poate de pașnică. Îmi amintesc însă momentul în care Regele Mihai a ieșit la balcon, aplauzele și uralele. Mi s-a părut sobru și destul de bătrîn... dar, mă rog, probabil că așa trebuia să arate un rege din zilele noastre – mi-am zis eu. Nu mai știu dacă a spus ceva, însă cu siguranță

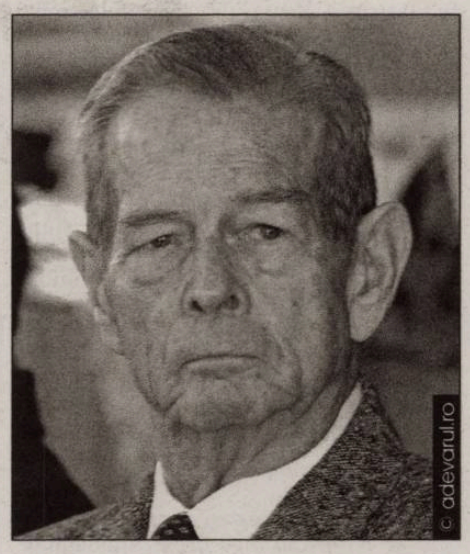

știu că a arătat mulțimii care îl ovaționa un copil blond ceva mai mic decît mine, prințul Nicolae. Acesta a fost momentul care m-a impresionat teribil, la cei 13 ani pe care îi aveam, și am izbucnit în plîns. Și acum încă mă mai întreb de ce. Desigur că am prins din zbor ideea de continuitate a unei regalități defuncte, dar care exista undeva în afara țării noastre, pe Tărîmul Celălalt sau într-o lume mai bună, a fost și emoția mulțimii și speranța ei uriașă de mai bine, care nu s-a împlinit nici pînă în ziua de azi... Însă a mai fost și altceva la mijloc. Gîndiți-vă că un copil de 13 ani trecuse deja, ca mulți asemeni lui, prin șocul unei schimbări de regim din categoria *horror,* pe care părinții lui îl credeau etern, apoi, imediat după 1990, participase la manifestații de stradă, învățase pe de rost cîntece care se terminau cu „Mai bine mort, decît comunist!" și pricepuse cumva că nici după schimbarea acelui regim nu era deloc bine, apoi văzuse oameni bătuți de niște mineri, pentru că avuseseră curajul să protesteze, în zilele acelea, își văzuse propriul tată cum își scosese ochelarii dimineața, înainte să plece la serviciu, și îi pusese în geantă: „Ca să nu mă creadă idioții ăia intelectual și să mă bată!" Și, după toate acestea, vede în sfîrșit un rege, un prinț și o mulțime fericită care îi aclamă. Mai mult decît atît, acel rege și acel prinț sînt ai noștri, ai României. Păi, să nu creadă că a nimerit, în sfîrșit, într-o poveste? O poveste care îi fusese refuzată atît înainte de 1990, cît și după aceea, cînd se familiarizase doar cu cuvinte de tipul „hoți", „trădători", „demagogi", „farisei", aceleași cuvinte pe care, de altfel, le învață și copiii de acum, „cărați" de părinții lor la protestele din Piața Victoriei, „ca să vadă cum se face istoria".

Cu cît mă gîndesc mai mult la copilăria mea, cu atît îmi dau seama că a fost bîntuită de monștri, la fel ca multe alte copilării petrecute în regimuri totalitare, iar monștrii au continuat să existe și după ce regimul comunist, cel puțin aparent, a încetat. Cu cît mă întreb mai mult de unde vin fricile mele de acum, cu atît îmi dau seama că își au rădăcinile acolo. Noi, acești copii pierduți, avem nevoie de simboluri în care să credem. Odată cu moartea Regelui Mihai, unul dintre ele a dispărut definitiv. De aceea am plîns în ziua morții lui așteptate, fără a-mi pune problema dacă am fost vreodată „regalistă", pentru că nu despre asta este vorba. Este vorba pur și simplu despre coagularea unei populații dezbinate, care preferă să trăiască în lumi și state paralele, fără să-și găsească un numitor comun. Și, implicit, despre un respect față de sine însăși.

Privesc cu duioșie monarhia din Marea Britanie – dincolo de toate implicațiile ei politice sau economice actuale, este o țară în care n-am fost niciodată, nu știu dacă mi se potrivește, însă m-aș muta acolo doar ca să o iubesc pe Regină, împreună cu alte milioane de cetățeni britanici. De fapt, doar ca să mă bucur de un simbol care îți poate da iluzia stabilității. Probabil că dincolo de o formă oarecare de guvernămînt – monarhie sau republică –, oamenii au nevoie de povești statornice în care să creadă și care să-i unească.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Toți pantofii mei sînt loviți în bot

Nu v-am spus-o pe asta? Și luați din Boston, și luați din București. Bot. Bot. Bot. Așa am făcut: i-am luat de nojițe și i-am dus la cizmar. Șapte perechi. Cizmarul a zis, s-a crucit, a murit de rîs. Toate perechile aveau același defect. Loviți în bot. Bot. Bot. Cum oi fi reușit, mă întreb și eu. Eu. Eu. Eu. Cu unii am căzut pe linia de tramvai. O mașină a oprit să nu mă facă pilaf. Eram mîndru de pantofii mei maro, am avut curaj să port maro. În mahalaua mea, maro era culoare de mediocru. A trebuit să treacă 50 de ani ca să-mi văd lungul nasului. Și mîndru de ei, mă lovesc în botul lor pe linia de tramvai. Gata și ăștia! Uite aici al valsul *The Second Dance* al lui Șostakovici: https://www.youtube.com/watch?v=F_rY7fpzNC0.

De ce? Fiindcă așa m-am ridicat de jos. Cu furie și chef de dans. Ca și cum n-ar fi fost nimic. Dar fusese, omorîsem 50 de euro și cizmarul mi-a mai cerut 50 ca să-i repare. Deci, vals! *Il Gattopardo.* Sau *Natasha and Andrei's Waltz: War and Peace:* https://www.youtube.com/watch?v=k30OO5_nEWY.

Ideea de a merge pur și simplu n-am învățat-o niciodată. Nimeni nu mi-a zis cum să fac. Și de aia cad, mă împiedic, fac pe cocoșul. Sau ca-n „The Lonely Goatherd" din *Sound Of Music:* https://www.youtube.com/watch?v=CaD9Ozdthg8.

Așa am prăduit șapte bucăți pantofi. Am zis că așa ceva e greu de înghițit. Nu pot prelungi la nesfîrșit cumpăratul-lovitul și că e musai să revizuiesc pantofiada, să mă pedepsesc. Așa i-am dus la cizmar. Așa m-am dus mai departe. Pedeapsa e să-i port. 800 de lei m-au costat. Cît trei perechi noi, dacă nu-i iau din Obor. Uite, na! Siropos. De călcat: Alan Walker – *Faded,* https://www.youtube.com/watch?v=60ItHLz5WEA.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Olimpiada fără Rusia? Lumea fără Rusia?

Nu. Lumea fără dopaj. Sau măcar fără dopaj de stat, fără eprubete înlocuite în creierul nopții de agenți FSB, ex-KGB, ex-MGB, ex-NKVD, ex-GPU, ex-CEKA, coborînd mascați pe frînghii ca în pastișe proaste ale filmelor de spionaj. O lume fără Rusia e o lume tîmpită, pentru că trebuie să scoți un milion de miliarde de rînduri colosale, multe scrise în răspărul Rusiei, și pe cei fugiți, torturați sau morți care au dat în vileag sistemul. O lume fără Rusia e o lume cu mai puțin suflet, deși e și una cu mai puțin arbitrar. „Nu" unei lumi fără Rusia! Dar „da" unei lumi în care Rusia renunță să se mai comporte, din Siria pînă în arenele olimpice, ca o urmașă demnă a manipulărilor ordinare ale lui Stalin. Iar celor care, repede-repejor, se trezesc să o dea cu „ba pe-a mamei americanilor" le zic imediat că, OK, e și acolo bai mare. Dar acum întrebarea nu e despre acel bai. Iar răspunsul la gulagurile reale și cele ale conștiințelor nu e că „și voi ați omorît negri". Nu e o competiție a răului. Rusia, din păcate, arată că nu știe să facă altceva, de la țari încoace, decît să stea cu carîmbul pe gîtul oricui intră în contact cu ea. Acum marota e despre cum Occidentul încearcă să-l pedepsească pe Putin prin Agenția Mondială Antidoping. Asta ține la cei slabi de informație, cei care nu au citit dovezile zdrobitoare despre o activitate mai rea, prin contrast cu lumea dimprejur, decît cea a URSS-ului. CIO ar fi dorit, prin arta fugii de răspundere interpretată de Herr Bach, prieten al lui Putin, să pună o plapumă pe țambal. Dar chiar și așa, muzica sălta cămașa pe el. Șeful CIO n-a mai avut ce să facă în fața dimensiunilor trișatului. Consecința va fi o lume fără Rusia? Nu, deloc! Pregătiți-vă pentru o lume cu și mai multă Rusia!

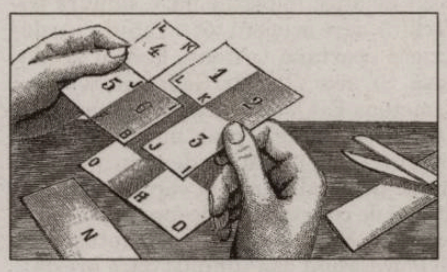

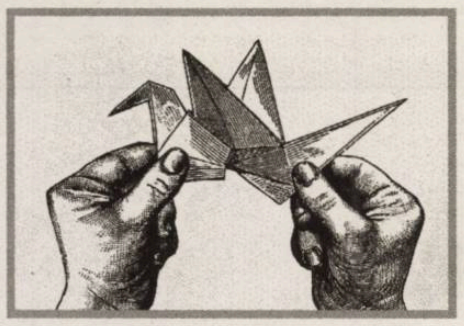

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Regele și mintea noastră cea de pe urmă

În urmă cu zece ani, am povestit cîteva gesturi discrete ale Regelui Mihai pe care le observasem cu prilejul participării Majestății sale la lansarea a două cărți *(Capitole tîrzii din viața mea*, ultimul volum al memoriilor Reginei Maria, al cărui manuscris fusese redescoperit recent, și *Mihai I al României. Regele și țara* de Ivor Porter, ambele publicate la editura ALL). Reiau un fragment din povestea de atunci:

„Lumea, anunțată că poate obține semnătura regelui, s-a așezat civilizat la rînd. Prezența sa impunea o asemenea atitudine sobră, deși instinctul oamenilor ar fi fost probabil să se înghesuie sau să se bage în față. La rînd, fiecare își avea propriile probleme. Cuvenita reverență s-a dovedit pentru mulți un gest complicat și care, din lipsă de exercițiu, le ieșea cu totul stîngaci. Unii au preferat să nici nu încerce. O doamnă întreba dacă n-are cineva un pix în plus. Credea că va trebui să-i ofere regelui instrumentul cu care să semneze. Evident, însă, acesta semna cu stiloul său. Se uita la fiecare din cei care-i treceau prin față, preț de o secundă, nici mai mult, nici mai puțin, cu o privire binevoitoare și atentă. Își cobora apoi ochii asupra cărții ce i se întindea și se semna pe pagina a treia «Mihai R». Făcuse acest lucru de peste zece ori, cînd, la un moment dat, un tînăr i-a spus: «Maiestate, vă rog să treceți și data acolo...» Regele l-a privit cu o zecime de secundă mai mult decît pe ceilalți, și-a aplecat apoi privirea asupra cărții și, fără o vorbă, a scris la fel ca la ceilalți: «Mihai R». Cel care-i întinsese cartea a încercat să mai zică ceva, dar probabil că și-a realizat brusc gafa pentru că s-a retras rapid, cu fața roșie. Ritualul autografelor regale a mai continuat o vreme, dar la coadă erau foarte, foarte mulți oameni. Era evident că regele nu avea cum să le ofere autografe tuturor. Mă întrebam cum va ieși din această situație. La un moment dat, a venit și gestul așteptat. Majestatea Sa a trecut de două ori cu mîinile pe deasupra mesei, în semn de încheiere, după care și-a închis stiloul și s-a ridicat simplu, trecînd pe lîngă cei care încă mai așteptau. Un gest firesc și ferm în același timp, care, însă, probabil că nu-i iese oricui. Nimeni n-a îndrăznit să-l roage să continue sau ceva de genul ăsta. În cîteva secunde, regele părăsise sala. Iar în acel moment mi s-au înșiruit în minte figurile tuturor conducătorilor României care i-au urmat."

Gesturile acestea simple, care apăruseră în mod firesc, spuneau cîte ceva despre personalitatea, prestanța și educația Regelui Mihai. Cei prezenți au văzut pe viu ce înseamnă autoritate autentică. Comunismul a fost o fractură din multe puncte de vedere. Comportamentele noastre s-au deformat și ele odată cu modelele grotești de care am avut parte în fruntea țării, culminînd cu monstruozitatea numită Ceaușescu. De sus în jos, bunul-simț, decența și firescul au fost cotropite de mitocănie, primitivism și falsitate. Regele era ca o punte de legătură către acel trecut mai civilizat. De aceea, poate, în anii '90, mulți îl priveau cu reținere. Le apărea ca venind dintr-o lume desuetă. De fapt, aceea era lumea corectă și le-au trebuit politicienilor și oamenilor de rînd mulți ani să priceapă acest adevăr, să înțeleagă că ei înșiși erau cei deformați de comunism, pînă la cele mai mici gesturi. Astăzi e chiar de mirare cîți au înțeles lucrul acesta. Regele n-a mai urcat pe tron după 1990, așa cum poate ar fi fost firesc, tocmai pentru că lumea noastră nu mai era una firească (și nici acum nu e). Probabil că nici nu și-a dorit să revină cu orice preț, în condițiile acelea. A făcut însă cu discreție tot ce a putut pentru țară, ținîndu-se departe de mizeria politică. A preferat să întruchipeze o speranță și nu o dezamăgire. Așteptările oamenilor ar fi fost prea mari și imposibil de împlinit de către un singur om, fie el și rege. Iar românii, așa cum pare să le stea în fire, au preferat la rîndul lor să rămînă cu speranța și atît. Au pierdut ocazia concretă să-l cheme și să-l aibă din nou în fruntea țării. Acum mulți se întreabă cum de au ratat un asemenea prilej. După 28 de ani de la căderea comunismului, unii au început chiar să-l perceapă ca pe un adevărat sfînt. Toate răutățile care s-au spus despre el, se recunoaște acum, au fost propagandă. Dar o urmă de moștenire a propagandei tot a rămas, mai ales în ce-o privește pe Majestatea Sa (de acum) Margareta (și soțul ei, „veriga slabă" a familiei, fără sînge albastru). Ba că și-a dorit averea, ba că îl manipula pe tatăl ei, ba că l-a izgonit pe prințul Nicolae, ba una, ba alta, nici nu-mi vine să le pronunț pe toate. Evident, Margareta nu e ca tatăl ei, e o altă persoană și are o altă istorie. N-a domnit niciodată, n-a avut poza în manual, n-a realizat un act istoric precum cel de la 23 august 1944, n-a apucat să facă atît de mult bine și nici să devină atît de admirată cum era tatăl ei. Dar are educația dată de el și aș observa că și-a făcut din plin datoria care-i revenea în postura pe care o avea. Și de ce să credem că Regele Mihai, cel care acum e socotit un om extraordinar (nemaifiind în viață), s-a înșelat tocmai cînd a lăsat-o pe ea (care trăiește) drept moștenitoare a coroanei? Pare că avem aceeași veche barieră psihologică în a recunoaște meritele sau autoritatea cuiva în viață și nu foarte în vîrstă. Probabil că, mai mult sau mai puțin conștient, funcționează ideea de sorginte republicană: „Ce are ea și n-am eu?" Dar nu mă pot împiedica să-mi imaginez cum peste vreo alți 28 de ani de bîjbîieli, timp în care Margareta își va fi slujit țara cu perseverență în felul posibil și acceptat de republica noastră, românii vor înțelege că au ratat o altă ocazie. E ca un blestem care ne apasă pe toți. Vorba aceea: *Dă-i, Doamne, românului mintea cea de pe urmă!*

ready made

Expediție de tee

„Tea cea mai bună o primim din Rusia, unde sunt plantațiuni de tee, fórte estinse. Dar rușii nu sunt mulțămiți cu resultatele de pănă aci și de aceea acum trimit în interesul cultivărei teei o espediție scientifică în China și Iaponia, sub conducerea profesorilor Crassnoff și Klingen. Espediția va pleca îndată după încheierea resbelului dintre China și Iaponia. Nu peste mult deci vom primì tee ruséscă și mai bună."

Rândunica, Anul II, Nr. 13, Sibiiu, 10 Maiu 1895

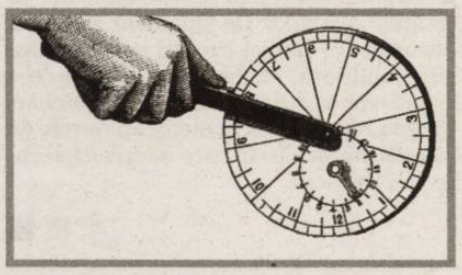

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

PowerPoint și alte slăbiciuni

Mult timp am crezut că arheologia înseamnă, simplu, muncă de teren, urmată de publicații. Greșit, arheologie înseamnă PowerPoint. Totul e-n van dacă nu faci o prezentare hoață. În lunile de existență profană, cînd trăiești anonim prin oraș, unde nu-ți găsești locul ca Persefona întoarsă din Hades, nu te mai recomandă ca arheolog decît buzunarul plin de stick-uri de memorie cu prezentări tehnicolor ale rezultatelor tale, uneori cam cenușii.

Cu timpul pierdut pe glob pentru bibilitul de „ppt"-uri s-ar putea construi diguri. Ca unul care a prins vremurile (înainte de 2000) în care schimbam cu două degete diapozitive înrămate în plastic pentru profesori la cursuri, fac acum prezentări destul de minimaliste. Recunosc că idealul meu despre un *slide* (diapozitiv de PowerPoint) este lipsit de orice îndrăzneală: o singură poză clară, care acoperă tot ecranul, cu o descriere spartană („Atena, Perseu și Medusa. Sf. sec. VI î. Hr. Selinunt, templul C, metopa Est VII. Calcar. Palermo, Mus. Arch. Reg." – deja prea mult!). Această imagine stă o jumătate de minut sau un minut pe ecran, timp în care tu vorbești cît poți de convingător despre ea, și cu asta basta. Mi-e clar că nu poți totuși face un PowerPoint așa simplist dacă prezinți rezultatele studiilor clinice cu vaccinuri antimalarie, sau *boom*-ul economiei nigeriene. Și nici în arheologie, acolo unde ilustrezi proveniența mărfurilor din epava de la Uluburun, o epavă plină de trufandale arheologice esențiale pentru arheologia epocii bronzului, sau dacă faci *cluster analysis* pe o necropolă. Ce vreau să zic însă e că majoritatea prezentărilor „ppt" pe care le văd pe la conferințe ar putea fi simplificate. Mai puține imagini care izbesc alte imagini cu șoldul ca să le înlocuiască, mai puține săgeți fluorescente care apar din toate direcțiile și se înfig într-o coastă de madonă. Unele diagrame sînt atît de complicate încît nu mai știi dacă te afli într-o sală de conferințe sau într-o barbă de Dubuffet. Rostul acestor diagrame, despre care timpul „nu permite" niciodată prezentatorilor să vorbească în detaliu, este ca, arătate fulgerător, să lase auditoriul *bouche-bée* și să stabilească credibilitatea vorbitorului și capacitatea instituției sale de folosi computerul. Diagramele legate de intervizibilitate sau de *Ripley's K function,* pe care încă le puteam urmări cu cîțiva ani în urmă, sînt acum înlocuite de chestii care seamănă tot mai mult cu testele Rorschach sau par produse, într-o dubioasă tovărășie, de Freud și Escher.

Trebuie zis că unele *slide*-uri nu de simplificare au nevoie, ci doar de puțină afecțiune. Nu există, mi s-a spus, motive bune ca să scrii pe *slide* cu caractere minuscule, să lași pozele inutil atrofiate, în centru, pe un fond alb, orbitor, să nu mai treci prin PowerPoint o dată înainte de a prezenta, ocazie cu care mai salvezi niște picioare, un cap etc., sau să refolosești în aceeași prezentare *slide*-uri din ultimii ani, fiecare cu alte culori, alt corp de literă și produse pentru alt tip de public. Încă ceva: textul de pe ecran n-ar trebui citit cu voce tare decît dacă e vreun citat-cheie în jurul căruia se desfășoară prezentarea, poate din Kossinna și definiția culturii arheologice, exploatată apoi de naziști, sau din Melina Mercouri, pe cînd era ministru al Culturii și le cerea englezilor să returneze Greciei sculpturile Parthenonului. Asta pentru că am avut șansa să văd cîndva pe un *slide* acest text, cu aldine (bolduri, ce mai): „Deocamdată se așteaptă rezultatele de laborator și apoi vom ști mai multe." Și mai bizar e să ai un text pe ecran, iar tu să povestești altceva. Dacă e o întrunire de literatură experimentală, poate, dar la o sesiune arheologică, nu. Cîteva cuvinte sînt prea destul, și să fie lizibile, am ochii obosiți de la alea două cărți pe care le-am citit în tinerețe (și mai ales de la PowerPoint-urile pe care le-am făcut!).

Pentru final, un singur detaliu despre dezastrul primelor mele prezentări. Arma mea secretă era *laser pointer*-ul. De îndată ce schimbam *slide*-ul, începeam să fac cercuri mari și zigzaguri rapide pe imagine, încercînd, presupun, s-o colorez. Asta fixa informația de numa-numa. Într-o zi am văzut însă pe cineva cu puteri supraomenești: punctulețul roșu apărea *ex nihilo* acolo unde trebuia și contura lent și fără bîțîială amănuntul de care era vorba. Calitatea intelectuală a acestui domn (un austriac) mi s-a impus instantaneu și, după conferință, l-am așteptat să-l întreb cum face. Fără să rîdă, mi-a zis că ține *pointer*-ul cu ambele mîini, ca pe un revolver. Subiectul prezentării lui fusese *Linearbandkeramik* și omul nu și-a putut ascunde complet dezamăgirea provocată de întrebarea mea. Era probabil genul de arheolog care credea că în arheologie importante sînt munca de teren și publicațiile.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Povestea ProPublica (III)

Într-un fel, Paul Steiger personifică jurnalismul de mare calitate, acela către care priveam cu toții la începutul anilor 1990. Pe atunci, ne uitam prin presa occidentală, mai ales prin cea anglofonă, și înțelegeam marile lecții: separarea totală a paginilor de opinie de cele de informație, verificarea informației din trei surse, păstrarea unei anumite detașări a relatării și mai ales echilibrul. Era modelul nostru. În presa de astăzi, nu prea mai găsești așa ceva. Nici măcar în marea presă care, acum aproape 30 de ani, ne contura idealul după deceniile de presă comunistă. Jurnalistul de astăzi se implică afectiv în ce scrie, umorile lui nu doar că se văd, dar aproape că scriu relatarea, iar verificarea informației se face grăbit și superficial, dacă se face. Jurnalistul de astăzi nu mai vrea să afle, ci cere direct socoteală – el nu mai informează, ci trage direct la răspundere. E grăbit, superficial și, am mai spus-o, pare că nu-i pasă dacă cuvintele lui sînt prea grele sau prea ușoare, le aruncă pur și simplu sub ochii tuturor cu nonșalanță. Sau cu inconștiență.

Paul Steiger pare că vine din altă cultură a presei, dar reușește cumva să fie pe mai departe adecvat și relevant. Îmi vorbește despre legătura pe care jurnalistul trebuie să o facă între informație și temă. Orice informație subîntinde o temă mai mare, generală. Jurnalistul nu are, poate, timpul și spațiul editorial să trateze tema, dar este foarte important să-i facă pe cititori să înțeleagă care este tema informației pe care o relatează. Doar așa informația își vădește relevanța și, în cele din urmă, utilitatea. Și nu ezită să-mi spună opinia lui despre echilibrul unei relatări: „Cînd eram la *Wall Street Journal,* obișnuiam să spun că vindem două ziare la preț de unul. Paginile de opinii și comentarii erau viguros de dreapta, dar paginile de informație, cele pe care le coordonam direct, erau echilibrate. Țineam mult la asta. Și precizez că pentru mine echilibrul unei relatări nu înseamnă să dai trei paragrafe dintr-o parte și alte trei paragrafe din cealaltă parte, și gata. Nu cred nici în relatarea faptelor brute și atît. Așa ceva nu ajută deloc cititorul. Dimpotrivă, îl încurcă. Faptele trebuie explicate. Echilibrul vine din onestitatea jurnalistului. Dăm faptele așa cum sînt, relatăm întregul context și încercăm cîteva ipoteze explicative rațional posibile. Este important să-i dai cititorului ideea că există percepții diferite asupra faptelor, dar să explici clar că acestea sînt doar percepții. Asta înseamnă pentru mine echilibru.“ Replic: „Dar trăim în epoca *fake news* și a post-adevărului! Învățăm că fiecare are adevărul lui și că toleranța înseamnă să acceptăm asta.“ Paul Steiger reacționează imediat: „Eu nu cred în această teorie a adevărului. Pentru mine, adevărul este cel al faptelor. Chiar dacă instinctele tale te duc într-o direcție sau alta, faptele rămîn acolo unde sînt.“

Așa ceva nu ajută deloc cititorul. Dimpotrivă, îl încurcă.

Am sentimentul că jurnalismul se schimbă și pentru că exigențele publicului au crescut. Se cere jurnalistul impecabil, aproape sfînt – publicul și breasla sînt tot mai pretențioase. Ne interesează nu doar cum își face un jurnalist meseria, ci și ce fel de om este. Credibilitatea relatărilor sale este totuna cu credibilitatea lui ca om. Poate fi un jurnalist blamabil pentru păcate mai mult sau mai puțin private un bun profesionist? Mă uit la ceea ce se întîmplă în America. Valul #metoo a scos din profesie jurnaliști pînă mai ieri respectați și influenți, oameni cu solide cariere în presă, pentru că au avut un comportament nepotrivit în relația cu femeile cu cine știe cît timp în urmă. Iar această reacție nu ține cont de ideologie: sînt măturați, deopotrivă, jurnaliști de la dreapta și de la stînga. Paul Steiger îmi spune că fenomenul hărțuirii sexuale ajunsese, totuși, să aibă o amploare inacceptabilă. Dar, ca de obicei, analiza lui este nuanțată: „Adevărul este că toți am cam închis ochii cînd Bill Clinton a avut un comportament total nepotrivit, fiind președinte în funcție. Totuși, îmi amintesc că, pe atunci, cînd toată lumea auzise povești de acest gen de la Casa Albă, am cunoscut femei care mi-au spus că speră ca președintele Clinton să le facă și lor avansuri de acest gen. După cum am cunoscut și persoane absolut dezgustate de ceea ce se auzea. Cazurile de genul acesta sînt extrem de delicate. Uneori, aruncăm și copilul odată cu apa murdară din copaie. Dar, repet, se ajunsese prea departe. Ceea ce s-a întîmplat la FoxNews sau ceea ce se întîmplă la Hollywood este absolut intolerabil.“

În final, Paul Steiger îmi dă, fără să vrea, cea mai frumoasă definiție pentru jurnalismul de calitate: „Trebuie ca oamenii să poată să-și judece singuri viețile după ceea ce citesc în ziare.“ Presa ca reper existențial! Abia de aici poate începe o discuție despre ceea ce are presa de făcut într-o lume liberă, despre distincția dintre presa liberă și propagandă, despre statutul jurnalistului și despre răspunderea lui. Dar interviul se termină brusc, căci Paul Steiger trebuie să meargă la Gala Superscrieri, unde este invitat de onoare. Ne strîngem mîinile. Sînt pur și simplu cucerit de el și îmi spun că am petrecut una dintre cele mai folositoare ore din viața mea. Nu din viața mea de gazetar, ci din viața mea de consumator de presă. El va mai rămîne cîteva zile în București, ca turist. Eu voi rămîne încă mulți ani în București, ca locuitor.

Thank you, Mr. Steiger!

PUBLICITATE

ediție de colecție,
din 15 decembrie
10,49 LEI

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pilot de încercare

Pe la începutul anilor ’50, în timpul exilului, Majestatea Sa Regele Mihai I a întîlnit în Elveția un american care lucra în industria aeronautică. Avînd în vedere pasiunea Majestății Sale pentru aviație, celor doi nu le-a fost deloc greu să se prindă în conversații lungi și plăcute pe marginea acestui subiect. Așa a aflat regele că ginerele americanului era chiar William Lear (un cunoscut inginer și om de afaceri american care a fondat compania Lear Jet Corporation) și că acesta urma să ajungă curînd în Elveția.

După cîteva zile, Lear a sosit într-adevăr în Elveția și s-a întîlnit cu regele. Au urmat, cum era de așteptat, numeroase povești despre zbor și avioane pe care și le-au împărtășit.

În scurt timp cei doi s-au reîntîlnit în Florența, unde William Lear l-a invitat pe Regele Mihai I să zboare alături de el. După ce au făcut un tur al Florenței, cu regele la manșă, americanul i-a mărturisit Majestății Sale că are în plan să deschidă o filială europeană a companiei sale în Geneva și l-a întrebat dacă nu ar dori să lucreze cu el. Regele a răspuns: „Sigur!“

Și astfel *a decolat* un nou capitol în viața Regelui Mihai I. La ora 8 dimineața era pe aeroport, mergea întîi la birouri pentru a vedea care era programul din ziua respectivă, iar apoi se ducea prin ateliere, unde, de altfel, îi plăcea mult mai mult. De cele mai multe ori trebuia să facă zboruri de demonstrație sau să încerce tot soiul de aparate în timpul zborurilor. Munca lui *Monsieur Michel,* căci așa îi spuneau elvețienii de la compania Lear regelui, se putea întinde pînă tîrziu în noapte, pentru că uneori pregătirea avioanelor de zbor dura foarte mult. Oricum, nu se plîngea pentru că această era pasiunea Majestății Sale dintotdeauna.

Chiar și făcută cu plăcere, munca unui pilot de încercare este una foarte primejdioasă și, deci, aduce cu ea și momente dificile, precum cel cînd *Monsieur Michel* a trebuit să îl ducă pe președintele societății Lear la Bremen, în Germania, pe o vreme foarte rea. „Am aterizat sub un plafon dintre cele mai joase pe care mi-a fost dat vreodată să le străbat. Coboram, coboram întruna și nu vedeam nimic. Pot să spun că abia în ultimul moment am văzut pista de aterizare. A fost o clipă de bucurie și ușurare“ – mărturisește regele în convorbirile cu Mircea Ciobanu din anul 1990.

Privind puțin în ansamblu, pare că Regele Mihai I nu a fost pilot de încercare doar în compania Lear din Geneva, ci și în istoria României, nu-i așa?

Nu oricine obține un brevet pentru asta.

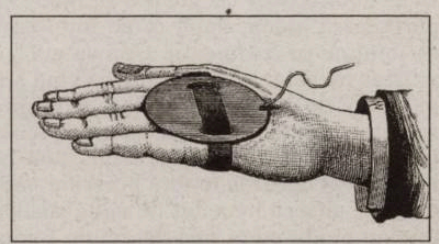

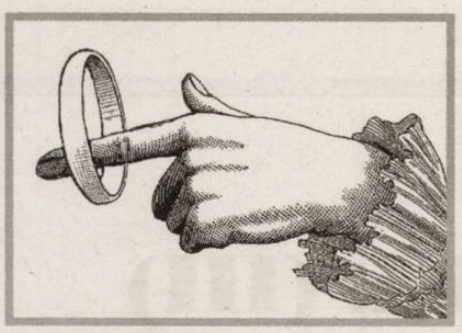

Selma IUSUF

legende urbane

Bătrînii noştri

Am tras iar lozul necîştigător la coada de la Mega. După ce am stat şi am cumpănit bine între cele patru-cinci case, m-am decis pentru a treia. Evident, s-a dovedit a fi cea care mergea cel mai lent. Cineva s-a moşcăit cu rearanjarea cumpărăturilor în pungi pe categorii şi niveluri de greutate, altcineva a plătit combinat în bonuri de masă şi *cash,* casieriţei i s-a terminat rola de bonuri şi, în fine, o doamnă a ţinut strîns de dreptul ei de a primi 40 de bani rest. S-a făcut şi că femeia de la casă nu avea neam 40 de bani. Nici colegele ei.

A început un schimb de replici din care nu se auzea tare decît doamna cu restul – agasată şi destul de agresivă – pe fundalul unui murmur al casieriţei care încerca să se scuze. În faţa mea la coadă, imediat după doamna care-şi dorea restul era o altă doamnă în vîrstă bine-bine. „Drăguţo, o aud că-i zice casierei, cît îi trebuie doamnei rest?" „40 de bani", răspunde femeia în timp ce doamna cu restul stătea îmbufnată cu mîinile încrucişate la piept. „Stai să vezi, mi-am zis, stai să vezi ce nebunie iese acum cînd o să se bage şi bătrîna, nu mai plec de aici pînă mîine dimineaţă." Mă uitam deja după altă casă, mai neghinionistă. Doamna în vîrstă se pufăie, îşi lărgeşte fularul şi numai ce-o văd că-şi răstoarnă portofelul pe ghişeu. O droaie de monede mici se rostogolesc care încotro. „Hai, drăguţă, alege tu de aici, să nu-mi mai pun eu ochelarii, şi dă-i doamnei", zice. Casierita culege tremurînd restul şi i-l înmînează îmbufnatei, care ia banii şi pleacă fără un cuvînt.

După aia m-am învinuit de una singură. Am reacţionat lent, puteam eu să dauăia 40 de bani amăriţi. Şi, mai ales, de ce oi fi presupus din prima că doamna în vîrstă nu va face decît să amplifice scandalul? Pentru că om fi văzut prea mulţi bătrîni acriţi şi violenţi în toate felurile în ultima vreme? Pentru că, într-adevăr, unii ne par într-atît de înveninaţi că par gata să-ţi ia gîtul dacă ar putea? Pentru că ni se pare că toate autobuzele sînt pline de ei la orice oră? Pentru că toţi au pechinezi antipatici? Că sînt depăşiţi, învechiţi, răi, că votează acelaşi lucru din '90 încoace şi pentru că se uită la Antena 3 şi cred tot ce li se spune acolo? Nu ştiu.

Sînt ai noştri.

Ştim însă că acest clivaj de generaţie se găseşte peste tot. După votul pro-Brexit, de pildă, tinerii care au votat pentru Europa au început să întrebe, din ce în ce mai serios, că de ce unul cu viaţa ajunsă la final decide, pînă la urmă, viitorul lor, dar şi al celor nenăscuţi încă.

Şi mai ştim însă că, spre deosebire de restul bătrînilor acri ai Europei civilizate, ai noştri sînt chiar prin părţile cele mai de jos ale societăţii. Dincolo de unii cu pensii considerabile, dincolo de tot soiul de foşti securişi şi turnători de eşalon doi şi trei, marea majoritate e aia săracă şi uitată. Sigur că nimic şi nimeni nu ar trebui să te facă să te porţi ca un animal, dar trăsăturile astea hulite de toţi nu-mi par a fi rezervate exclusiv bătrînilor. Jegoşi şi lepre om avea peste tot. Cît despre bătrînii noştri românesti, ştim sigur că în ei nu mai investeşte nimeni nimic. Programe publice de integrare a lor? Azile decente la preţuri suportabile? Programe comunitare gîndite în termeni de adevărat management social care să-i reintegreze în viaţa societăţii? Să-i facă să se simtă utili şi încă importanţi? Ştiu că e ca şi cum aş fluiera în biserică cu întrebările astea. Nu avem cele necesare pentru copii, pentru tinerii care ar trebui să se bucure de tot sprijinul nostru, nu avem aşa ceva pentru noi înşine, cetăţeni în putere încă.

Ce să faci cu o generaţie a cărei singură distracţie e să caşte gura pe la diverse evenimente cu dizeuze, organizate în piaţetă, de ziua oraşului lor? Să atîrne la o sarma şi la fasole fiartă? Să se plimbe prin mall, unde e mai cald? Să stea prostiţi în faţa televizoarelor? Bătrînii ăştia n-au ieşit însă dintr-un nimic nerevendicat de nimeni. Sînt ai noştri, formaţi şi neformaţi de tot ce s-a întîmplat aici de alte generaţii încoace. Or fi ales conştient să fie indecenţi, răi, veninoşi? Habar n-am. Lasă, îi mai suportăm puţin, că oricum scăpăm de ei, cum ar veni.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-şef la ştiri, radio Kiss FM şi Magic FM.*

anti nostalgia

Cuvîntul Regelui (II)

„Sînt încă foarte şocat de lipsa de reacţie a Bisericii noastre din România. Cînd regimul a început să distrugă aceste biserici, reducînd la neant cîteodată, dintr-o lovitură de buldozer, capodopere ale artei bizantine, ierarhia ortodoxă română nu a suflat o vorbă. Cum să explici această tăcere? În străinătate a fost scandal. Acolo, absolut nimic. Aceşti oameni ai bisericii au fost aceiaşi care, la alegerile din 1990, au convins lumea să voteze pentru prietenii domnului Iliescu, care pentru mine sînt supravieţuitorii şi moştenitorii sistemului comunist. Complezenţă, lipsă de caracter? Nu ştiu cum să explic inerţia Bisericii noastre. În mod tradiţional, ea s-a aflat în fruntea luptei pentru întregirea şi independenţa ţării. Rolul său în istoria noastră este preponderent. De această dată, ea a strălucit prin absenţă. Bătrînul patriarh al României a recunoscut, după căderea lui Ceauşescu, că dăduse dovadă de laşitate. El a demisionat după răsturnarea dictatorului... pentru a se reîntoarce odată cu venirea domnului Iliescu. Totuşi, ceea ce este adevărat pentru vîrful ierarhiei nu este în mod obligatoriu valabil şi pentru preoţii de la bază: eu ştiu că au fost numeroşi cei care, la sate, au spus ceea ce gîndeau, cu riscul vieţii lor. În ansamblu însă, sînt nevoit să acuz Biserica Română de neîndeplinirea datoriei sale. Nu vreau să mă amestec direct în treburile Bisericii, chiar dacă Regele întreţinea cu aceasta relaţii privilegiate: într-adevăr, eu îi consacram pe episcopii aleşi de Sinod. Consider că aceasta îmi dă dreptul să îmi exprim părerea."

Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă,* Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces, Editura Libra, 1995

Cătălin ŞTEFĂNESCU

fără doar şi coate

Privirea unui rege trist

Va mai trece încă destulă vreme pînă cînd ne vom mai linişti un pic. Ne vom jigni şi vom mai rupe din noi fără milă, pînă cînd ne vom trezi, poate, în pragul ultimei disperări. Dar şi atunci sîntem în stare să ne certăm cumplit. Ceasul lumii noastre ar putea să bată liniştit ultimele ore, noi nu l-am băga în seamă, pentru că am fi prea ocupaţi cu ciondăneala. Ultimul scandal ar putea fi cel în care ne păruim din cauza unor teme foarte dragi nouă. Cine a fost primul, cine a spus-o cel mai apăsat, cine a ştiut să folosească un ton cît mai tînguitor, cine a lăcrimat prima oară şi cine a făcut gestul cel mai melodramatic, atunci cînd am hotărît, cu toţii, că e prea tîrziu?

Unii spun că a plecat din ţară ducînd cu el ditamai hălcile din averea noastră naţională. O spun pe toate tonurile, ştiu ei cum s-a-ntîmplat, au informaţii sigure. Alţii spun că a inventat povestea cu omorîrea unor studenţi, în cazul în care refuza să abdice, doar ca să aibă un motiv să părăsească scena, după ce se înţelesese de minune cu comuniştii. Unii spun că a scurtat războiul cu şase luni, salvînd sute de mii de vieţi. Alţii vorbesc şi despre salvarea multor evrei de la deportarea în lagăre de exterminare. Unii spun că ne-a salvat onoarea în faţa puterilor occidentale, alţii că ne-a dat pe mîna ruşilor, condamnîndu-ne la zeci de ani de comunism crunt. Unii spun că a făcut un gest de curaj nebun, arestîndu-l pe Antonescu şi scoţînd România din alianţa cu Hitler, alţii spun că a fost o eroare cumplită, că ne-a consolidat reputaţia de eterni trădători, că mai bine eram o ţară ocupată şi devastată de ruşi prin război decît să ne punem de bunăvoie la dispoziţia lor, să ne semnăm singuri sentinţa la umilire groaznică. Unii spun că s-a comportat cu demnitate, că le-a ţinut piept comuniştilor aşa cum a putut, că a încercat tot ceea ce era de încercat, pînă în ultima clipă. Alţii spun că Groza l-a manipulat aşa cum a vrut, că a negociat la sînge plecarea, că l-a lăsat să ia suficient, în aşa fel încît să se asigure că regalitatea primeşte o lovitură de graţie, pierde meciul cu istoria şi se compromite iremediabil.

Să vină cineva să ne ceară un punct de vedere nuanţat. Îi sărim în cap şi lăsăm doar scheletul din el. Alb, perfect lucios, gata de pus în vitrina muzeului. Cum să vedem noi ceva nuanţat, cînd totul este dramatic? Cum să ne păstrăm un pic cumpătul, cînd totul trebuie însoţit cu gesturi ample, cu muzică de fundal, cu tunete şi trăsnete, cu ploi torenţiale, sub care se aud, falnic, discursurile noastre de specialişti în orice? În momente în care ar trebui să facem zgomot, sîntem obosiţi de scandalul din ajun, iar istoria ne găseşte dormind un pic, de după-amiază. Cînd ar trebui să păstrăm un pic de linişte, explodăm de energie şi nimic nu ne mai ţine domoliţi, abia aşteptînd să ne cîntăm marşurile de glorie. Cînd ne convine, ne declarăm occidentali puri şi puristi, să nu fie nici un dubiu. Cînd nu ne place ceva la Occident, ne declarăm balcanici, latini corciţi cu slavi, naţie mai complicată, care nu se citeşte aşa, de la prima vedere. Aşa cum toţi cădem, de fiecare dată, pe toate tonurile, în păcatul de a zice ceva general despre toată lumea, de a judeca tot universul, de a înjura plămada din care venim, de a o face de ocară în cele mai grobiene sau mai fine feluri. Adică de a zice ceva, întotdeauna de rău, despre lumea asta a noastră, românească. Dar totul trebuie spus în aşa fel încît vorbitorul să nu fie confundat niciodată cu poporul din care face parte.

Trecutul e, pentru cei mai vocali dintre noi, un soi de parcelă pe care am primit-o moştenire de la ai noştri. Ideea e că facem ca la bloc. E locul meu? Fac ce vreau în el! Pun muzică la ce oră am chef, mut mobile cînd îmi vine, bat nevastă şi copii, dar dau şi găuri cu bormaşina, în acelaşi timp. Aşa e şi cu trecutul. E al meu? Păi, înseamnă că fac ce vreau cu el. De obicei, suflu-n el ca-n trompetă, să audă toată lumea că am aşa ceva. Se cheamă că-l pun în valoare. Şi suflu pînă ameţesc, pentru că nu ştiu note. Suflu aşa, după ureche, şi mi se pare, ori de cîte ori vine cineva cu o partitură, că ăla vrea să mă-ncurce. Şi-ncep să cred că orice autor de partitură e un duşman al cîntatului autentic, prin urmare şi al oricărui tînăr talent în plină afirmare, aşa cum sînt eu. Şi-ncep să urăsc ideea de muzică, pentru că mi se pare că e o chestie confiscată de alţii, la care eu nu mai am acces. Atunci încep să fac zgomot. Cît mai mult zgomot. Să se ştie că sînt şi eu aici. Că particip cumva la mersul lumii.

Şi-atunci fac zgomot cu orice prilej. Pentru că nu mai ştiu să deosebesc cîntecul de bucurie de cel de supărare. Mi se pare că, pentru a se vedea că sufăr sau că mă bucur, trebuie să fac mult. Să depun efort. Să se observe. Subiectul bucuriei sau al tristeţii devine secundar. Aproape că nici nu mai contează. Important e să se audă zgomotul. Să se ştie că sînt aici. Că exist. Că am şi eu bucuriile şi tristeţile mele. Că am suflet. Că ştiu ce se-ntîmplă pe lumea asta. Că, deşi mi se pare că nu prea contez, vreau să dau de ştire că ştiu eu cum merg lucrurile. Să se ştie că ştiu. Atît. Restul nu prea mai contează. Să se noteze că am zis. Să se ştie că sînt special. Deosebit. Altfel. De exemplu, să se ştie că am avut şi eu rege. Mă rog... Că noi am avut rege. Şi contează mai puţin faptul că l-am avut. Pentru că cel mai important, acum, e să arătăm că ştim totul despre el. Şi cei care-l plîng, şi cei care-l condamnă. Şi e competiţie. E concurs. Cine-l plînge cel mai cu patos şi cine-l condamnă cel mai viguros. Jos, o scenă plină ochi de inşi zgomotoşi, care se ceartă. Deasupra, un tablou din care coboară, peste toţi, o privire tristă.

***Cătălin Ştefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Rex angelicus

© wikimedia commons

Regele Mihai, născut pentru a îndeplini rolul de rege constituțional al României, ceea ce însemna, după cum el însuși explica, deasupra competiției politice și a zonei de decizie politică nemijlocită, dar forțat de circumstanțe să îndeplinească o misiune politică activă și asumată individual, de suveran în sensul schmittian al cuvîntului („suveran e cel care decide asupra situației de excepție"), reprezintă un caz aparte în peisajul monarhic european. Să-l privim astăzi ca pe un fost șef de stat al României ar fi încă o mistificare istorică și o tristă cecitate spirituală. În opinia mea, pe care o voi susține în cele ce urmează, regele Mihai este cel care a salvat *ideea românească* în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Monarhia constituțională europeană, așa cum s-a formulat ea în Anglia modernă și s-a extins în secolul al XIX-lea în întreaga Europă, reprezintă o deconstrucție graduală sau constitutivă a ideii platoniciene și aristotelice de monarhie. Monarhia este dreptul de decizie al unui singur individ asupra intereselor și modului de organizare a comunității sale. Monarhia este legitimă cînd este acceptată de o largă majoritate a membrilor comunității, iar deciziile sînt luate în sensul legii morale general umane și în cadrul legilor particulare ale comunității respective. Ieșirea din acest cadru împinge monarhia în tiranie. Toate deciziile politice ale Regelui Mihai se înscriu în această definiție premodernă a monarhiei: răsturnarea regimului Antonescu pentru vina de tiranie întrucît suspendase Constituția țării din 1923, întoarcerea armelor împotriva Germaniei în numele interesului superior al comunității sale, rezistența – prin greva regală, adică refuzul de a semna actele Guvernului Groza, și alte acțiuni legitime – împotriva instalării regimului comunist, curajul revenirii în țară în noiembrie 1947, după vizita în Anglia, cînd orice act de rezistență părea sortit eșecului fără o implicare militară directă a aliaților occidentali, denunțarea regimului comunist în exil și condamnarea lui ca ilegitim și criminal, și susținerea opoziției în exil. În contextul crizei politice din Uniunea Sovietică și a răsturnării regimului Ceaușescu în România, Regele Mihai a trecut de la presiunea morală și politică indirectă exercitată din exil la încercarea de a se implica nemijlocit în democratizarea societății românești post-comuniste și în readucerea țării în alianța politică cu grupul țărilor democratice ale Occidentului. Regimul Iliescu l-a privit ca pe un dușman și a perceput tentativele sale de a reveni în țară ca pe o acțiune politică ofensivă. De aici rezultă faptul că Regele Mihai devenise, prin simpla sa prezență, o declarație politică antitotalitară și prodemocratică, față de care orice actor politic trebuia să se poziționeze. Însă, în numele interesului superior al comunității sale, Regele Mihai nu a formulat direct o pretenție la reinstaurarea regimului Constituției din 1923, în numele ideii că monarhia nu este legitimă decît printr-o largă adeziune populară. A afirmat însă că rolul lui de monarh nu se oprește la nivelul relațiilor instituționale stabilite de Constituția din 1923 și că obligația lui de a activa ca monarh subzistă și fără formalizarea acestor relații instituționale.

Astfel, relația sa cu poporul român a continuat în plan spiritual. Fără emfază, dar totuși cu toată puterea simbolică a timpului, locurilor și persoanelor, vizita regelui în România de Paștile anului 1992 a constat din celebrarea Învierii din moarte a Mîntuitorului Iisus Hristos, expresie metaforică și a dezideratului învierii poporului român din moartea politică a totalitarismului, și din închinarea la mormintele domnitorilor Ștefan cel Mare al Moldovei de la Putna și Constantin Brâncoveanu al Țării Române din biserica Sf. Gheorghe Nou din București. Cei doi domnitori, simboluri ale curajului și jertfelniciei, virtuți regale prin excelență, erau strămoșii politici și naționali ai regelui (existînd însă și legături genealogice), figuri emblematice ale *ideii românești*. În același timp, în pregătirea vizitei Regelui Mihai se răspîndise zvonul în popor că numai după ce se va fi închinat un os domnesc – și cine poate fi mai os domnesc decît Regele Mihai? – la mormintele domnitorilor vor putea fi ridicați aceștia pe altare, adică proclamată oficial canonizarea lor. Fapt este că în anul acelei vizite a avut loc canonizarea voivodului Ștefan cel Mare și Sfînt. Era un scenariu demn de regii taumaturgi ai lui Marc Bloch, la sfîrșit de secol XX. Regele Mihai și-a asumat să joace într-un astfel de scenariu din acel moment. Restul se juca într-un *Realpolitik* dominat pe de o parte de forțe mondiale care depășeau cu mult forțele politice de pe Dîmbovița, pe de altă parte în sufletele oamenilor. Regele Mihai a ales să domnească în sufletele oamenilor, ale celor care își doreau această domnie: o domnie a blîndeții, a persuasiunii, a iertării și a lepădării de sine. Cîți oameni au puterea sufletească să fie blînzi și binevoitori sau măcar răbdători și politicoși cu prigonitorii și batjocoritorii lor? Regele Mihai s-a purtat în acest fel cu cei care îi refuzaseră intrarea în România, îl hăituiseră pe șoselele României sau dezlănțuiseră o campania de ură în presa aservită puterii politice din acei ani. Regele Mihai spera la o schimbare lăuntrică a acestora. Ar fi fost / ar fi cea mai mare biruință. Prin declarația că își dorește o reconciliere politică pentru perpetuarea ideii românești în coordonatele ei istorice cele mai generoase, și anume ca națiune politică axată pe binele comun și nu o națiune etnocentrică obsedată de excluziuni, Regele Mihai a intrat în ceea ce, în ochii scepticilor, ar putea fi taxat de utopie spiritualistă. Într-un interviu din ultimii ani a spus fățiș că românii se vor regăsi cînd îl vor regăsi pe Dumnezeu. În viziunea lui, binele comun are o componentă transcendentă care cere un angajament individual. Prin acest comportament politic, care ridică autolimitarea la nivel doctrinar, regele Mihai se înscrie într-o tradiție monarhică ce îi numără pe ducele Wenceslas al Boemiei, intrat în memoria colectivă drept *rex angelicus*, pe sfinții martiri Boris și Gleb, care s-au lăsat omorîți de fratele lor în numele pacifismului creștin și al non-rezistenței la violență, pe sfîntul rege Ludovic al Franței. Marele înțelept al secolului XX, Alexandr Soljenițîn, propunea autolimitarea ca antidot la autocombustia umanității din ultimul secol.

Regele Mihai a domnit pînă la moarte.

Idealul monarhic creștin a formulat un deziderat al perfecțiunii, care presupune, între principalele virtuți, stăpînirea asupra patimilor și stăpînirea de sine. *Rex angelicus,* după arăta Ernst Kantorowicz în celebra sa carte *Cele două corpuri ale regelui,* numește acest deziderat. Bunicul Regelui Mihai, luînd decizia de a angaja România în război împotriva vărului său, împăratul Wilhelm al II-lea, a fost apostrofat de un om politic al vremii că un Hohenzollern nu poate fi învins, la care Regele Ferdinand i-a răspuns cu blîndețe că se înșela, el învinsese deja unul, pe sine însuși, în sentimentele și dorințele sale personale, acționînd în numele intereselor superioare ale comunității pe care o reprezenta. Stăpînind asupra propriei sale persoane, Regele Mihai a domnit pînă la moarte. Cinstea pe care i-o arată astăzi poporul român la înmormîntare este încununarea acestei domnii.

***Petre Guran** este doctor în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

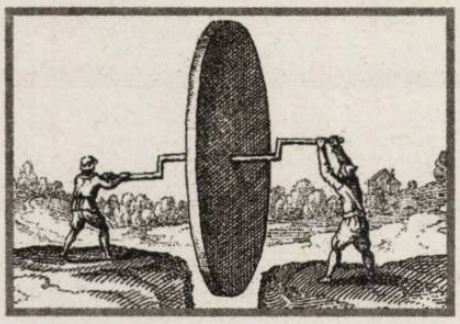

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Starea de fapt

Sînt deja cîțiva ani de cînd scriu că în România bate vîntul rece al izolării. S-au strecurat insidios elemente împrumutate din țările vecine mai avansate pe drumul ăsta, dar unele dezvoltări au un caracter local de netăgăduit. Obișnuiam să spun că trebuie apărată libertatea pînă nu începem să o pierdem. Că trebuie acționat preventiv și inteligent, cu privirea către un viitor pe termen lung.

Cred că deja am depășit această fază și am picat examentul. Dacă pînă nu demult ne puteam consola superior cu observații de tip „Bine că nu sîntem unguri" și „Nu e așa de rău ca în Polonia", zilele astea cred că putem să uităm de imaginea unui Est european în care România e un punct luminos. A fost. A pîlpîit nesigur o vreme, acum se stinge. O scurtă listă de argumente:

■ Discursul virulent anti-ONG-uri. E prezent în aproape toate mediile apropiate Puterii. Și sînt multe, teribil de multe. Discursul e dublat de amenințarea unor măsuri care urmăresc instituirea unui control strict al statului asupra activității acestora. E ironic ce desfășurare uriașă de forțe e în zona asta, în condițiile în care vorbim despre cîteva organizații non-guvernamentale dintre care nici una nu are mai mult de zece membri activi.

■ Pe altă parte, Puterea și-a creat propria societate civilă dependentă și nu se sfiește să o folosească pentru a popula instituții publice și dezbateri. Agitația pe tema Justiției aduce în public cîțiva astfel de actori, sînt relativ ușor de identificat.

■ Desconsiderarea flagrantă a procedurilor și cutumelor parlamentare. Vedem săptămînal la lucru mașina de vot. Nu există dezbatere reală și se folosesc orice metode, se schimbă orice regulă ar putea să stea în calea ei. Să nu ne iluzionăm, parlamentarismul român, atît cît a fost, a murit. I-a luat locul un zombie fără minte, dar cu multe capete.

■ Populareа instituțiilor cu oameni lipsiți de autonomie și, pe cale de consecință, anularea prezumției de independență și, în anumite cazuri, de inteligență pentru conducerea acestor instituții. ANCOM, Curtea de Conturi, eforturile deloc subtile de intimidare a DNA sînt doar cîteva exemple. Administrația românească e în derivă.

■ Trecerea granițelor simbolice. Confiscarea narațiunii și pervertirea ei. PSD organizează comemorări populare pentru un fost șef de stat pe care l-a umilit în moduri inimaginabile. Face asta cu complicitatea Familiei Regale, dar nu despre suma lașităților care ne duc în prăpastie vreau să vorbesc aici. Nu e nici prima oară, nici singura oară. Acum cîțiva ani, Adrian Năstase era pus lîngă Iuliu Maniu într-un ziar apropiat grupurilor care acum domină politic România. În aceeași notă cinică, se acreditează fără jenă ideea că Justiția trebuie să funcționeze doar atunci cînd nu îi afectează pe membrii cercurilor Puterii.

■ Înăsprirea discursului autoritar. Demonstranții pașnici sînt calificați drept anarhiști și se cere pe un ton tot mai ferm luarea de măsuri împotriva lor. Deocamdată se fac anunțuri privind întocmirea de dosare penale pentru cuvinte scrise pe Facebook. Dar acesta e doar începutul.

■ Atacul prea puțin studiat la adresa presei libere. Atîta cîtă mai e. Modelul e aproape rusesc. Spun *aproape* pentru că nu se confiscă titluri, dar acționarii sînt forțați să intervină împotriva zonei de editorial. Un exemplu important și grav este decapitarea *Gazetei de Sud* din Craiova, unul dintre cele mai importante și serioase ziare românești și cel mai important cotidian local. Există și alte cazuri în desfășurare unde putem vorbi despre măsuri administrative la care voi reveni, probabil.

■ Golirea de conținut a partidelor. PSD este primul, dar nu singurul. Deja nu mai vorbim despre un partid politic, cu dezbateri interne și temeri legate de public, ci despre un bidon al autocrației. PSD este un instrument banal și comod. Execută, nu gîndește. Membrii săi, oamenii lui din administrație, parlamentarii au acceptat mica tranzacție ignorînd-o pe cea mare. Dacă ne uităm înapoi în istorie, am putea să avem un acces de compasiune pentru unii dintre ei. Vor plăti factura atunci cînd, plictisit de opoziția prea slabă din societate, grupul restrîns de la vîrful PSD va căuta trădători în interior.

■ Nu e vorba numai despre PSD, ci și despre celelalte formațiuni parlamentare. UDMR cinic, PMP dezinteresat, PNL confuz și USR încă prea preocupat de sine. ALDE rămîne un fel de filială externă a PSD, care ar dispărea în secunda în care dl Tăriceanu s-ar plictisi de politică. Parțial, asta este explicația pentru agitația civică de pe străzi. Am scris în trecut că e nevoie de o coaliție largă care să creeze o narațiune a libertății și a empatiei. Cred în continuare acest lucru.

■ Refuzul de ambele părți privind o discuție serioasă despre serviciile secrete. În fapt, avem de-a face cu un acord tacit între Putere și Opoziție privind renunțarea la controlul civil asupra acestor structuri. Gîndiți-vă, pentru o secundă, cum va arăta România în momentul în care toate facțiunile din interiorul acestor servicii, aflate în prezent în conflict, vor decide că e mai rentabil să sprijine un singur factor politic, pe acela care domină deja.

■ Izolarea externă a vîrfurilor politice românești. Cu excepția notabilă a președintelui, accesul liderilor români la factori de decizie importanți din exterior este tăiat. Asta înseamnă pagube pentru România, care se vede exclusă din marile dezbateri fără a putea formula vreun punct de vedere (presupunînd că ar avea unul). Nu calculez aici întîmplarea aceea jenantă și costisitoare documentată cu o fotografie inabilă în care îl puteam zări pe Liviu Dragnea salutînd peste masă proaspătul președinte american. Probabil vă mai aduceți aminte, era pe la începutul anului. Acela nu e acces, e umilință.

Sînt primul care să recunoască rezultatul alegerilor și cred că povestea cu „Lăsați-ne să guvernăm" este perfect legitimă *cîtă vreme se guvernează în cadru democratic.* Nu cred că mai e cazul. Dacă cele de mai sus continuă, nici nu cred că mai putem vorbi de alegeri libere la următoarea rundă de parlamentare. Și nu, nu mă gîndesc la furt grotesc de voturi ca acela pentru care este condamnat definitiv Liviu Dragnea, ci la lipsa condițiilor obiective pentru desfășurarea lor: *libertate de expresie, libertate de asociere, presă liberă, acces egal la resurse și instituții funcționale.*

Cu un an înainte să preia președinția Consiliului UE, în România se nasc germenii unei autocrații care o fac incompatibilă cu orice pretenție de stat legitim. Puterea guvernează împotriva propriilor cetățeni pe care îi desconsideră și vrea să îi reducă la o masă amorfă incapabilă să își exercite drepturile și libertățile.

Pericolul e pe termen lung, iar apărarea trebuie să devină atac.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

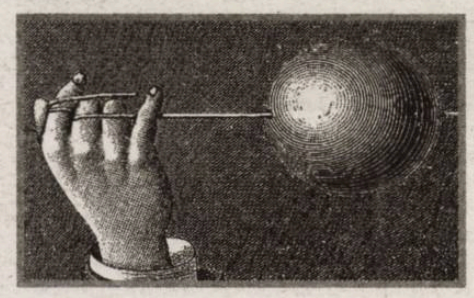

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Telefoane smart pentru elevi smart

Franța vrea să interzică folosirea telefoanelor mobile în școală, în timpul orelor de curs. Interdicția va intra în vigoare începînd cu anul școlar 2018. Nu știm prea multe despre modalitățile de aplicare a noilor reglementări, însă ministrul Educației, Jean-Michel Blanquer, pare hotărît: el a anunțat că va forma un comitet care să se ocupe de revizuirea regulamentelor și a codurilor de conduită. Misiunea e dificilă. Pentru că propunerea ministrului e, de fapt, o veche marotă. Și o promisiune din campania electorală a lui Emmanuel Macron. În codul educației e prevăzut deja că folosirea telefoanelor mobile e interzisă pe tot parcursul procesului de predare și peste tot acolo unde e interzis în mod explicit de regulamentul de ordine interioară al fiecărei instituții (de pildă, în bibliotecile școlare). Dar cum pot fi „întărite" aceste reglementări? Și ce sancțiuni să aplici? Pe de o parte, părinții vor să-și poată suna copiii în caz de necesitate; pe de altă parte, telefonul mobil bruiază orele de curs. În 2015, opt din zece elevi aveau telefoane inteligente. Și trendul e ascendent: tot mai mulți elevi din clase tot mai mici sînt echipați cu smartphone. Pentru majoritatea profesorilor francezi, a devenit un flagel.

Dacă tot sînt omniprezente, dacă tot nu pot fi interzise, măcar să fie folosite cu cap!

Și în Germania a fost încurajată o reflecție sistematică pe acest subiect. De pildă, un grup de cercetători de la London School of Economics (LSE) a urmărit performanțele școlare înainte și după introducerea interdicției folosirii telefoanelor mobile în cîteva școli. Per ansamblu, performanțele au crescut cu 6% – o creștere nesemnificativă. Însă, transformînd performanța în timp de studiu, cercetătorii au ajuns la concluzia că folosirea telefonului mobil le-a „răpit" elevilor cel puțin cinci zile de studiu. Cercetarea a mai arătat că interdicția de a folosi telefonul mobil i-a ajutat mai ales pe elevii care aveau note proaste sau foarte proaste: performanța lor aproape că s-a dublat. Studiul a stabilit o legătură directă între performanțele școlare scăzute și distragerea atenției la curs de către smartphone. Concluzia: eliminarea telefoanelor ar fi o metodă simplă și necostisitoare de a elimina inegalitățile în procesul de învățămînt.

În Germania, 84% din elevii de gimnaziu și 92% din liceeni au telefoane mobile. Nu există o lege unitară a educației sau norme care se aplică la nivel federal: fiecare land și-a creat propriile reguli, iar codurile de conduită (inclusiv cele referitoare la folosirea telefonului mobil în școli) sînt stabilite de fiecare instituție. Un studiu recent arată că 66% din elevi nu au voie să folosească telefonul în timpul orelor de curs. Ba chiar că 18% nu au voie să vină deloc cu telefonul mobil la școală. Realitatea din teren e însă alta: marea majoritate a școlilor nu reușesc să impună interdicția. Pentru că profesorii au obosit să-i tot avertizeze pe elevii care n-o respectă.

Există însă și abordări radical diferite. Unii experți în educație cred că telefoanele mobile distrag atenția elevilor la curs din simplul motiv că nu sînt utilizate în procesul didactic. De pildă, „tabla digitală" e folosită în peste 6000 de școli, iar aplicația aferentă (care îi ajută pe elevi să arhiveze, pe telefon, ce-a scris profesorul pe tablă) a fost descărcată de 700.000 de utilizatori. Unele landuri încearcă să elaboreze strategii de includere a telefoanelor inteligente în procesul educațional. Dacă tot sînt omniprezente, dacă tot nu pot fi interzise, măcar să fie folosite cu cap!

Așa s-a întîmplat, de pildă, în Italia, una dintre primele țări europene care au hotărît interzicerea utilizării telefoanelor la școală (în 2007). La nici trei ani după adoptarea unor norme foarte severe, profesorii și-au dat seama că interdicția nu folosește nimănui. Numărul elevilor care aveau telefoane mobile a crescut oricum: un obiect care face parte din viața cotidiană nu poate fi interzis. Politicile educaționale sînt orientate acum mai degrabă către integrarea telefonului în procesul de învățămînt. Există, și aici, nenumărate aplicații didactice și conținuturi de calitate – totul e ca profesorii să înțeleagă oportunitățile din era digitală.

Coordonator: Sever VOINESCU

Meseriile cărții

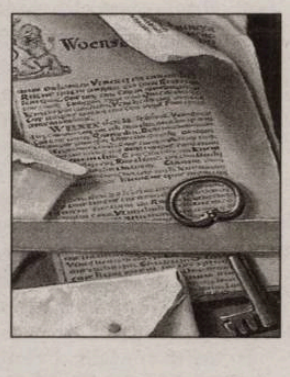

Texte și opinii de:

- Matei VIȘNIEC (dramaturg și jurnalist)

„Cîtă literatură, atîta libertate“

- Mircea VASILESCU

„Despre meseriile cărții, la standul UE“

- Stela LIE (profesoară la UNArte București)

„Pînă la urmă, editorii au început să ne vadă“ – interviu

- Radu VASILE (fondator ANONIMOV)

„Scrieți. Corectăm noi“

argument

Secret! Să rămînă între noi, vă rog...

De fapt, toate cărțile se nasc din dialogul altor cărți, căci cărțile vorbesc între ele tot timpul. Asumat sau sugerat, conștient sau nu, orice autor, oricît este el de original, e mai degrabă influențat de ceea ce a citit decît de ceea ce a trăit sau de ceea ce își imaginează că a trăit. În scrisul oricui, cărțile pe care le-a citit vorbesc mai pregnant decît viața. De nu cumva ceea ce a trăit și vrea să mărturisească este, de fapt, ceea ce a citit. Astfel, fără să-și dea seama, cei mai mulți scriitori sînt un fel de canale de comunicare prin care cărțile dialoghează unele cu altele anume ca să nască alte cărți. Promiteți, vă rog, că acest secret rămîne între noi, cititorii – ego-ul auctorial n-ar suporta să afle despre sine că nu este deloc creator, ci doar un simplu loc de întîlnire al cărților citite, iar cărțile pe care le scrie sînt făpturi pe care el doar le aduce la viață ca un fel de părinte-surogat, ca un fel de uter de împrumut care poartă în sine semințele roditoare deja fecundate ale altor făpturi din specia celei pe care el o va aduce la lumină. Și oricît se crede autorul de atotputernic în raport cu ce scrie el, dacă n-ar fi alături niște „moașe“, cartea pe care el o zămislește iluzionîndu-se că-i a lui tot nu s-ar naște.

Făcîndu-ne că nu știm acest secret, la *Dilema veche* scriem tot timpul – și nu ne vom opri – despre cei doi poli esențiali ai literaturii: autorul și cititorul. Uneori, mai pomenim cîte ceva despre editor (mai bine zis, despre editură) și, dacă e cazul, despre traducător. Toată revista noastră, de la prima la ultima pagină, vorbește, de fapt, despre cărți. Toți autorii noștri, fie că scriu despre politica la zi ori despre ceruri eterne, scriu sub auspiciile cărților pe care le-au citit și care i-au construit ca ființe culturale. Vorbirea acestor cărți se aude, de fapt, în textele autorilor noștri. De aceea, mi se pare firesc să dedicăm un Dosar celor care fac cărțile să fie cărți, nu doar celor care le scriu și celor care le citesc.

Pentru că o carte, totuși, nu este doar o poveste între autor și cititor. O carte ajunge să fie ceea ce este pentru că la ea au trudit și un redactor, și un corector, și un ilustrator, și un DTP-ist, apoi niște oameni într-o tipografie. Și nici așa, după ce toți aceștia au plămădit-o, cartea nu ar ajunge la cititor dacă n-ar fi alții care ar vinde-o (librari, anticari etc.) sau alții care ar ține-o la dispoziția cititorului (bibliotecarii). Meseriile cărții, așadar! Ar fi banal să spun: „cei fără de care nici autorul n-ar fi autor și nici cititorul n-ar fi cititor“. Dar, nu de puține ori, marile adevăruri sînt banale. Fără acești meseriași ai cărții, n-ar mai fi cărți. Și nici n-ar putea să vorbească între ele și să apară, astfel, alte cărți, într-un colosal și nesfîrșit spectacol al înmulțirii cărților, care nouă, cititorilor, ne umple viețile pur și simplu.

P.S: Îi mulțumesc pentru idee și ajutor lui Mircea Vasilescu. (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Matei VIȘNIEC

Cîtă literatură, atîta libertate

Observ de cînd trăiesc în străinătate, în Franța, de treizeci de ani, că România furnizează artiști, creativitate Occidentului, în multe domenii de altfel, și mi se pare că este un fel de pepinieră, o sursă pozitivă, deși noi aici, în România, sîntem cîteodată nemulțumiți, ne vedem pe noi înșine mai urîcioși decît sîntem, ne certăm unii cu alții, dar în străinătate, românii parcă respiră, parcă se simt mai bine. Este ciudat cum românii se simt uneori mai bine în străinătate decît la ei acasă.

Există o legendă veche despre cineva care pleacă de-acasă pentru că taică-su i-a spus: „Du-te, caută și într-o bună zi ai să găsești o comoară". Și pleacă acest om și umblă un an, cincisprezece ani, douăzeci de ani, treizeci de ani și la un moment dat visează că, de fapt, are o comoară sub pragul casei. Așa avem și noi, românii, o comoară sub pragul casei noastre, numai că acolo nu săpăm. Săpăm în alte locuri, dar nu la noi acasă.

Spun aceste lucruri ca să introduc subiectul de aici. Europa n-ar fi existat fără o circulație a ideilor, fără o circulație a faptului cultural și a obiectului numit carte. Acest obiect numit carte este, de fapt, certificatul de naștere al Europei. Europa modernă, Europa care a început să reflecteze la universalitate, s-a născut odată cu Gutenberg și odată cu capacitatea cărții de a circula și de a ajunge în mîinile marelui public. Sigur, cartea nu a fost inventată chiar în Europa. Ea a fost inventată odată cu scrierea în alte zone ale lumii.

Primele cărți au fost, de fapt, rulourile. Biblioteca din Alexandria era plină de rulouri. Cînd a ars biblioteca, au ars și rulourile. Acele rulouri, care erau pe papirus, au fost primele cărți și de acolo vine numele de „volum". Noi vorbim astăzi despre cărți într-un volum, în două volume, în trei volume, dar cuvîntul „volum" vine de la cele două volume ale rulourilor pe care cititorii le desfăceau, le derulau și le rerulau. Volumul din stînga și volumul din dreapta. De acolo vine cuvîntul volum. De la rulourile respective, care timp de aproximativ o mie cinci sute de ani au fost cărțile pentru elite.

A existat o extraordinară ceartă, un moment juridic, cînd codexurile au fost incluse și ele în categoria cărților. Codexul este ceea ce a apărut în momentul în care oamenii au început să scrie manuscrise: fie pe tăbliță, fie pe piele de capră (de unde și cuvîntul „pergament"); să lipească acele foi unele de altele și să obțină ceva nou: un fel de carte care se putea răsfoi și nu o carte care se putea derula. Așa a apărut codexul.

„O carte este o sinucidere amînată."

EMIL CIORAN

„Dacă judeci o carte, cartea te judecă și ea."

STEPHEN KING

La un moment dat, prin secolul II e.n., la Roma, un mare proprietar care iubea cărțile le-a lăsat moștenire copiilor o bibliotecă. Unul dintre fii a primit prin testament biblioteca, cu mențiunea respectivă: „Las toate cărțile fiului meu". Or, ei erau doi fii. În capul unuia, numai rulourile puteau fi incluse în categoria cărților, nu și codexurile, care erau considerate niște obiecte de mîna a doua, mai puțin nobile. Și atunci a fost un proces. Cei doi frați s-au certat în fața justiției ca să decidă dacă și codexurile pot fi incluse în categoria cărților. Și după ce au deliberat, judecătorii au decis: da, codexurile sînt și ele cărți. Așa a apărut cartea care se răsfoiește, care este pentru istoria umanității un pas la fel de important ca apariția tiparului. De ce? Pentru că această carte care se răsfoiește permite, de fapt, să sari de la o pagină la alta, să te întorci cu mai multă ușurință decît dacă ai avea un rulou în față și, mai ales, să adnotezi pe margine, pentru că era loc pentru reflecții. Codexurile, ca formă primă a cărții, au permis reflecția pe marginea cărții, notația, apariția unor cărți în carte. Timp de cîteva sute de ani, poate cinci, șase, șapte secole, gîndirea umană a fost impulsionată de obiectul numit codex și de facilitatea călătoriei prin informație: că puteai să o redeschizi la o anumită pagină, să mergi în față sau în spate, să recitești cu ușurință.

Momentul în care Europa a început să devină sursă de universalitate.

Această facilitate a deschis, de fapt, gustul spiritului critic. Uneori noi nu ne dăm seama cît de important este obiectul purtător de informație. Ne dăm seama acum, de pildă, cît de interesantă este cartea electronică sau ce lume ne deschide computerul. Dar la ora aceea, revoluția extraordinară dintre rulou și codex a fost una de aceeași intensitate ca astăzi, cînd am trecut de la cartea pe hîrtie la cartea numerică.

În momentul în care a apărut și tiparul, a apărut în Europa ceea ce numesc eu *circulația cărților pentru marele public*. Acela a fost momentul în care Europa a început să devină sursă de universalitate, să se constituie ca un spațiu unitar care știe să înmagazineze informația și s-o transmită cu ușurință altora: de exemplu, faptul că s-au publicat Bibliile în limbile naționale sub formă de carte. Deși litera mobilă a fost inventată de chinezi, tot europenii au știut să o folosească. Iată de ce spun că Europa noastră este, de fapt, locul de naștere al cărții, dar mai ales al utilizării ei în masă, de masă, în mod popular. Accesul la carte a creat, de altfel, și conștiința europeană.

Bineînțeles, cînd spunem *carte*, spunem *scriitor*. Cineva se află în spatele acestei manufacturi. Europa scriitorilor, a librarilor și a tipografilor este, de fapt, fundamentul a ceea ce sîntem noi astăzi. Această complicitate între artizani și minți care scriu a creat conștiința europeană, care e și ea plină de peripeții. Scriitorii, din punctul meu de vedere, sînt cei care au precedat construcția europeană prin ideile lor și prin capacitatea lor de a crea utopii. Europa este în primul rînd gîndire critică, eliberare treptată a gîndirii. Or, instrumentul de difuzare al eliberării prin gîndire a fost *cartea;* cartea subversivă care circula și în Epoca Luminilor.

În acest context, Franța a avut un rol cu totul deosebit de difuzare a ideilor subversive în Europa. Enciclopedia Franceză și iluminiștii au fost cei care au difuzat, au irigat întreaga Europă cu idei care la ora aceea erau subversive, dar erau atît de proaspete, atît de pline de umanism.

Ei bine, pot să vă spun că dacă veți lua o carte în mînă și veți citi poezie, roman, teatru și literatură de bună calitate veți deschide în sufletul dumneavoastră ferestre pentru alții și veți deveni ferestre deschise spre umanitate, spre imaginație, spre libertate. Cred că, într-o țară, libertatea poate fi măsurată. Există un instrument de a măsura și gradul de civilizație, prin capacitatea de a iubi literatura, arta, teatrul: cîtă literatură, atîta libertate. Dacă nu-i învățăm pe copiii noștri să deschidă o carte, să se apropie de-o carte, să povestească între ei povești, riscăm să-i transformăm în niște mutanți. În acest loc observ foarte mulți copii și foarte mulți profesori care au venit cu școlile aici. Este un fel de templu al educației. Este un tîrg al cărții, dar și al educației, și este un loc în care trebuie să ne propunem această reflecție: cum menținem educația copiilor noștri pentru a nu-i transforma din oameni care gîndesc în consumatori? Este atît de important să rămînem cetățeni cu spirit critic și nu consumatorii unei societăți de consum pe care am visat-o, dar care acum, din păcate, nu că riscă să ne transforme, dar nu știu dacă reprezintă direcția cea bună.

(fragmente din conferința „Europa teatrului și a scriitorilor – circulația valorilor artistice ca fundament al Europei", susținută de Matei Vișniec, președintele onorific al Tîrgului de Carte Gaudeamus, ediția 2017, vineri, 24 noiembrie 2017)

***Matei Vișniec** este dramaturg și jurnalist la Radio France Internationale.*

Adrian BOTEZ

Cel care speră să nu fie remarcat

Orice cititor care deschide o carte și se uită pe ultima pagina va găsi, undeva deasupra adresei editurii și a tipografiei, cuvîntul „Redactor" sau „Redactare", urmat de un nume total necunoscut (și care împreună cu tehnoredactorul și graficianul copertei formează pe fiecare volum „caseta tehnică"). Un nume ascuns la vedere (și cam întotdeauna trecut cu vederea), reprezentînd o persoană care preferă în general anonimatul, căreia îi place să se afle în spatele scenei, evitînd pe cît posibil lumina reflectoarelor – pentru că o menționare a lui, de exemplu, într-o recenzie, nu poate fi decît în sens negativ, pentru greșeli semnalate într-o carte. Întotdeauna o redactare bună este cea neremarcată de nimeni, pentru că asta înseamnă că nu au existat erori majore. Totuși, în cele mai multe cazuri, pe întregul traseu dintre intrarea unui manuscris în editură și trimiterea acestuia în tipografie, redactorul de carte este indispensabil pentru măcar un om – scriitorul. Eu sînt unul dintre cei ce adaugă cîteva cuvinte, cu un font redus față de restul textului, casetelor tehnice ale cărților.

Cu ce se ocupă totuși un redactor? Un economist (cel puțin unul, dacă ar fi să mă refer la cei pe care-i cunosc) ar spune că în mare cu nimic, cu statul degeaba și desenatul pe foi, un tehnoredactor (mai toți) ar spune că e cel care-i dă dureri de cap, cu pretenții și detalii pe care „oricum nu le observă nimeni", un grafician ar spune că e cel care își dă cu părerea în privința copertei, deși nu se pricepe deloc (și-aici nu pot să nu accept că se întîmplă deseori să aibă dreptate), unii autori ar spune că este cel care le „măcelărește" cartea. Însă cei mai mulți știu că redactorul face în principal un lucru: corectează texte. Acesta este nucleul meseriei sale, pentru că, în momentul în care primește un manuscris, acolo trebuie să ajungă – la o redactare folositoare și atentă a textului. Totuși, primul lucru pe care îl face este să ia legătura cu autorul, pentru a i se prezenta și pentru a-l anunța că va însoți manuscrisul pînă la trimiterea lui în tipar, că împreună vor stabili textele pentru copertă (și își vor da cu părerea despre ilustrația acesteia, desigur, iritînd la comun graficianul), că urmează să facă indicațiile de paginare, să-i trimită eventuale observații și un PDF al cărții (sau o listare prin curier, dacă e cazul) după paginare, pentru bunul de tipar. Și, bineînțeles, la final, cea mai înfricoșătoare precizare: *deadline*-ul pentru tipar. Apoi îi trimite graficianului toate informațiile necesare pentru copertă și celuilalt grafician toate ilustrațiile sau desenele din interior pentru prelucrare, apoi stabilește împreună cu redactorul-șef propriul *deadline*, pentru finalizarea redactării, și apoi începe lucrul efectiv pe manuscris... Ba nu, mai e ceva – trebuie trimis formularul CIP, cel care anunță Biblioteca Națională despre apariția cărții și care îți aduce în schimb, peste două săptămîni, descrierea CIP cu tot cu numărul CZU (vă rog, nu mă întrebați ce înseamnă aceste litere), fără de care nu poți publica volumul. Bun, de aici se întîmplă, în mare, cam tot ce i-am povestit autorului că urmează să se întîmple. Este o muncă de strînsă colaborare, în care cartea devine o minge ce se tot mută de la redactor la autor și invers, iar la fiecare pasă se fac noi îmbunătățiri, se schimbă idei – totul pentru ca versiunea finală să fie cea mai bună posibilă.

De multe ori, rezultatele aduc satisfacții ambelor părți – redactorului pentru că a contribuit, fie și marginal, la publicarea manuscrisului, iar autorului pentru că volumul ajunge pe piață într-o formă de care este mulțumit. Există însă și acele momente în care autorul este total nemulțumit de redactor, fie din pricina unor greșeli, fie din cauza comunicării defectuoase, fie dintr-o combinație a celor două. În ceea ce mă privește, o experiență de felul acesta, de la începutul carierei, a contat enorm pentru activitatea mea ulterioară (mai ales pentru îmbunătățirea abilităților mele de comunicare). Am primit manuscrisul unui autor renumit. Am făcut cîteva corecturi (puține, nici nu prea aveai ce corecta) și am avut cîteva observații (mai mult sau mai puțin pertinente). În cele mai multe cazuri primesc răspunsuri de tipul da/nu, eventual cîteva explicații și reformulări. De această dată am primit un telefon de la autor (ceea ce nu făcea mai niciodată). A urmat o avalanșă de nemulțumiri, de ironii pe marginea observațiilor și, în final, rugămintea de a nu-i mai redacta cartea, de a nu mai face nici o corectură, de nici un fel. Pe tot parcursul monologului am fost paralizat (cred că eram alb ca varul, aveam gîtul uscat, n-aș fi putut interveni în primele cinci minute nici dacă mi-aș fi dorit). Cu toate acestea, chiar spre final, mi-am dat seama că unele (nu prea multe) dintre observații erau imposibil de respins, așa că am deschis timid gura cînd mi s-a oferit oportunitatea și am început să dau exemple concrete, cu argumente de care eram sigur. Și, surpriză, prima observație a fost acceptată, tonul interlocutorului s-a îmblînzit. A doua, la fel, tonul interlocutorului și mai jos. Apoi a treia, a patra și tot așa (pînă pe la a șaptea, fiindcă mai multe nu aveam de care să fiu sigur). În final, vorbeam amîndoi cu calm, ba chiar am încercat o glumă, la care mi s-a răspuns cu o altă glumă. În sfîrșit, totul a reintrat în normal, cartea a avut pînă la urmă redactor la caseta tehnică și, după două săptămîni, am primit pentru redactare o reeditare a aceluiași autor. Așa am învățat că trebuie să propun doar schimbări de care sînt sigur și că o situație, oricît de critică ar părea, se poate soluționa dacă-ți păstrezi calmul și apelezi la rațiune.

Sper să rămîn mereu același redactor necunoscut.

Adevărul e că redactorul este, printre altele, un nod de comunicație. E punctul de întîlnire dintre toate departamentele editurii, pe de o parte, și autor, traducător, coordonator de colecție și orice altă persoană ce are legătură cu manuscrisul. Iar toate acestea (pot doar să bănuiesc, fiindcă sînt un redactor încă tînăr, cel puțin asta aș vrea să cred) erau infinit mai greu de realizat înainte ca tehnologia să ne ajute să fim permanent conectați, mereu pe recepție, cu informații disponibile oricînd și oriunde. Acum (și, pentru mine, dintotdeauna) poți obține aproape orice informație cu doar cîteva click-uri bine plasate, poți să fii în permanent contact cu autorul (fie că vorbim despre Facebook, WhatsApp, SMS, e-mail sau altele), poți să-i arăți în timp real ce faci pe carte (nu o dată mi s-a întîmplat, de exemplu, să scanez toate paginile pe care am făcut corecturi și să i le trimit pe e-mail autorului, astfel încît să-i dau posibilitatea de a avea control total asupra a ceea ce se întîmplă cu manuscrisul) sau să vorbești cu el ore întregi la telefon pentru a face schimb de corecturi (amîndoi avînd în față aceeași versiune a cărții în lucru, chiar dacă ne aflam la sute de kilometri depărtare unul de celălalt). Acest tip de conexiune duce inevitabil și la nașterea unor prietenii. Mulți dintre prietenii mei pe Facebook sînt autori cu care am lucrat și este o reală bucurie pentru mine să ne întîlnim cu diferite ocazii, să stăm la o bere sau la o cafea și să vorbim despre toate și despre nimic.

„E adevărat că realitatea poate fi mai surprinzătoare decît orice ficțiune, dar în orice caz are nevoie de un redactor bun."

DAVID BENIOFF

„Redactorul de carte e ca preotul sau ca psihoterapeutul. Dacă n-ai dat de cel care ți se potrivește, mai bine te descurci singur."

TONI MORRISON

Cînd am început această meserie, am avut norocul să nimeresc într-o mare editură, în care redacția este poate cel mai important departament, și un redactor cu multă experiență mi-a spus două lucruri care cred că mă vor ajuta pînă voi ieși la pensie. Mai întîi că, în timp ce redactezi, întotdeauna trebuie să-ți pui întrebări în legătură cu textul și, mai departe, să cauți răspunsuri inclusiv la autor. Apoi că, din orice carte, indiferent de domeniu (fie că este beletristică, memorialistică, psihologie, economie sau statistică) și indiferent de calitatea ei, se poate învăța ceva care îți poate fi de folos ulterior, la o altă carte. Aceste principii au rămas neschimbate pentru mine. În rest, meseria presupune mereu adaptare, disponibilitate la schimbare, flexibilitate, deschidere pentru nou. Și, după cum am menționat deja, sper să rămîn mereu același redactor necunoscut, din spatele scenei, care adaugă cîteva cuvinte, cu font redus față de restul textului, la caseta tehnică a unei cărți.

***Adrian Botez** este redactor-șef adjunct al Editurii Polirom.*

Mircea VASILESCU

Despre meseriile cărții, la standul UE

La Gaudeamus, invitatul special a fost, în acest an, nu o țară, ci Uniunea Europeană. Am avut plăcerea să organizez și să moderez, la standul UE, o dezbatere despre meseriile cărții. Premisa a fost simplă: e ușor să ne lamentăm că „stăm prost"; dar pe drumul cărții de la autor spre cititor există niște oameni concreți, cu probleme concrete, despre care nu prea se vorbește: editorul, traducătorul, agentul literar, librarul, omul de la PR și alții. Așa că i-am invitat la discuție pe Simona Kessler (fost redactor la Editura Meridiane, în prezent agent literar la Simona Kessler International Copyright Agency), Oana Boca-Stănescu (fost director de comunicare la Polirom, acum manager cultural, Headsome Communication), Radu Paraschivescu (scriitor, traducător, editor la Humanitas), Mihai Mitrică (director executiv, Asociația Editorilor din România).

Profesioniștii care „pun cartea în mîinile cititorului" sînt mai degrabă necunoscuți. Agentul literar, de pildă, este o meserie despre care nu se știe mare lucru în România...

Simona Kessler: Meseria de agent literar este de sorginte anglo-saxonă și vine de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. În Europa continentală, agenții nu sînt foarte răspîndiți și sînt de dată mai recentă. La noi, autorii de obicei tratează direct cu editurile. Eu mă ocup de vînzarea de drepturi de traducere, reprezentînd edituri și agenții străine. La noi, autorul se confruntă direct cu editura și dorința lui fierbinte este de a fi publicat, ceea ce este un dezavantaj în negocierea cu editura, care are practic pîinea și cuțitul în mînă. Autorul ar avea nevoie de un aliat, dar acest aliat nu prea se arată, din păcate. E și greu, pentru că nici editurile nu încurajează autorii români: sînt destul de puține edituri care se concentrează asupra lansării autorilor tineri. Nu foarte multe încearcă să descopere talente și să le promoveze.

Oana Boca-Stănescu: E mai complicat să îți asumi lansarea unui nou autor, pentru că e un efort mai mare: și ca nivel de muncă, și ca bani. Legea pieței obligă editurile ca, la sfîrșit de an, încasările să fie un pic mai mari decît cheltuielile. Și atunci fiecare editură, dacă nu vrea să tipărească doar cărți de succes, trebuie să introducă în plan și cîteva titluri care îi construiesc identitatea. Trebuie să îmbine comercialul cu încercarea de a-și face un anumit profil, ca să nu fie doar o mașină de trimis cărți cu ISBN către librării.

Simona Kessler: La Editura Meridiane, înainte de 1989, aveam seria „Delfin" în care publicam Sven Hassel, James Clavell și alți autori vandabili, dar aveam și seriile de istoria artei, care nu-și scoteau banii atunci și nu i-ar scoate nici acum. Dar chiar și atunci, în sumbrele vremuri comuniste, se știa de acest principiu al compensării: titlurile comerciale te ajută să le susții pe celelalte. La cărțile care veneau cu comandă de la Comitetul Central, tirajul era „fără număr". Cărțile de artă aveau între 5 și 10.000 de exemplare, iar cele din colecția „Delfin" ajungeau la peste 200.000.

Datele ne arată că, în România, piața de carte e dominată de traduceri. Din moment ce se traduce mult, meseria de traducător ar trebui să fie bine plasată, nu?

Radu Paraschivescu: Traducătorul ar trebui să se simtă foarte bine, pentru că e pețit pentru serviciile sale, e plătit, obține și o mică notorietate. În realitate, lucrurile nu stau așa. Poate obține notorietatea doar dacă traduce prost (căci se va găsi cineva care să observe asta). Despre plată nu mai e cazul să vorbim, căci e jenantă. Despre bune servicii se poate discuta oricît, căci există, din 1990 încoace, pericolul de a avea un traducător prezumtiv în fiecare cetățean al României: știind fiecare 3-5-7 cuvinte într-o limbă străină, bănuiește despre sine că știe acea limbă străină. O pot confirma toți oamenii care lucrează în edituri și care primesc traduceri idioate. Există însă și traducători superbi, care fac o treabă foarte bună, sînt împătimiți și, într-un fel care ține mai degrabă de fachirism, suspendă drepturile financiare și traduc din dragoste pentru autor, din dragoste pentru editură, din fidelitate, din alte motive. Se traduce frenetic în România pentru că după căderea comunismului a apărut nevoia de a recupera: aducerea în versiuni românești a tot ceea ce fusese interzis, picant, interesant. Poate țineți minte că, la începutul anilor '90, în pasaj la Universitate se vindea *Pisica în cizme,* un roman porno de un umor involuntar de nebătut și neavînd nici urmă de frison erotic. Atunci s-au tradus și cărți care continuau scrieri celebre *(Pe aripile vîntului,* de exemplu). Unele apăreau haiducește, fără drepturi de autor. Au fost boli de tinerețe post-decembristă. Era ceva burlesc și în același timp penal, într-un spațiu care fusese sigilat, pus sub clopot în comunism.

„Viața este o carte minunată."

MONICA BELLUCCI

„Librăriile sînt una dintre puținele dovezi care ne-au mai rămas că oamenii gîndesc."

JERRY SEINFELD

Care sînt principalele cifre ale pieței editoriale din România?

Mihai Mitrică: Tirajul mediu în România a ajuns sub 1000 de exemplare pe titlu. Din acestea, editorul trebuie să-și recupereze investiția în drepturi de autor, în traduceri, în serviciile de comunicare, distribuția. Așa cum rezultă dintr-un raport recent al Federației Editorilor din Europa, România este mica pată neagră: avem cea mai mică piață de carte raportată la numărul de locuitori, estimată la 60 de milioane de euro, adică sub o țară de 2 milioane de locuitori (Slovenia, cu o piață de 75 de milioane). De aici trebuie să pornească răspunsurile la toate întrebările: de ce sînt plătiți prost traducătorii, de ce autorii români nu primesc mai mulți bani? La cele 60 de milioane trebuie adăugat un supliment – cărțile educaționale și edițiile de chioșc – și ajungem la aproape 100 de milioane de euro. După declarațiile lui Liviu Pop din luna august și după tot ce a făcut Ministerul Educației în ultimele două luni – transformînd Editura Didactică și Pedagogică în liderul de piață al domeniului educațional în 2018 – sînt convins că cele 30-35 de milioane pentru cărțile educaționale nu vor mai fi atinse în următorii ani; prin urmare, am căzut și mai jos decît eram la începutul anului. Singura soluție este intervenția statului. Urăsc faptul că am ajuns în această situație, pentru că statul este cel mai prost partener pe care ți l-ai putea dori într-o asemenea conjunctură, dar dat fiind că a stricat tot ce putea să strice pînă acum, mă gîndesc că ar putea să înceapă să repare.

Oana Boca-Stănescu: Intervenția statului ar fi trebuit să aibă loc înainte de a se ajunge aici. Noi am început o luptă haotică, cu foarte multe titluri, ne-am luptat înainte de a fi format viitorii cititori. Traducem la zi, sîntem hărnicuți, dar ne luptăm pe un număr mic de cititori, fără să susținem formarea și educarea lor.

„Sînt atîția oameni care citesc și nu știu ce citesc."

Totuși, nu s-au petrecut și lucruri bune? Avem festivaluri de literatură, sîntem pe hartă, nume mari ale literaturii mondiale au venit în România să-și lanseze cărțile...

Radu Paraschivescu: Asta o observă orice om de bună-credință. S-au schimbat multe. Cărțile arată altfel astăzi. Cînd am fost prima dată la Frankfurt, în 1996, cărțile românești arătau jalnic, nu-ți venea să te uiți la ele și să faci comparația cu altele. Au venit în România mulți autori mari, e adevărat. E un bine cu care ne-am obișnuit foarte repede. Revin însă la traduceri. Înainte se cerea certificat de traducător; acum nu se mai cere, nu mai există nici o barieră birocratică, ceea ce e bine. Pe de altă parte, nu mai există nici un filtru care să te ferească de impostori. Iar impostura e un fenomen galopant în România în toate domeniile. Unda mea de pesimism este legată de asta și de discrepanța între euforia noastră de tîrg și faptul că avem atîția analfabeți funcțional. Sînt atîția oameni care citesc și nu știu ce citesc. Este o țară în care se

scrie enorm și se citește puțin.

Oana Boca-Stănescu: Ne ajută mult și mediul virtual. Multe bestseller-uri s-au născut ca fenomene virtuale, în sistem self-publishing. În rețeaua CLB, cartea cea mai vîndută anul trecut a fost *Fluturi,* a Irinei Binder, care apăruse deja în mediul virtual.

Mediul virtual ajută și vînzarea, căci există tot mai multe librării online. Dar cum stăm cu librăriile „fizice", care au dispărut din multe orașe?

Mihai Mitrică: Avem 200 de librării în toată țara, dintre care cam o treime sînt în București. Toate aceste puncte de vînzare funcționează din ce în ce mai mult ca *showroom:* lumea intră, se uită ce a mai apărut, după care intră pe *smartphone* și își comandă de pe un site cartea la un preț cu discount. Ceea ce nu prea e corect și nu e în avantajul editorului. De aici apar alte probleme și alte frustrări în piață, care se traduc tot în bani. Trebuie să fim conștienți că o carte care ajunge în librărie își poartă cu ea investiția editorului, dar și investiția librarului. Foarte multe dintre librăriile noastre au o importantă componentă de papetărie (ceea ce nu e foarte rău), altele au o componentă de cafenea și bar-terasă (ceea ce iarăși nu e foarte rău), dar partea de librărie începe să se subțieze. E adevărat, și Ikea face o parte a cifrei de afaceri din restaurant, dar Ikea nu are un mobil cultural în spate. Dacă vrem să avem autori tineri promovați mai des, publicați mai des, în primul rînd ar trebui să avem scrieri mai valoroase.

Oana Boca-Stănescu: Trebuie să acceptăm că există scrieri valoroase, dar adresate unui număr finit de cititori, sînt „produse de nișă".

Simona Kessler: Și să acceptăm că există literatură comercială și literatură – știu că nu vă place cuvîntul – pentru elite. Așa va fi întotdeauna.

Mihai Mitrică: Dar tirajele noastre sînt toate numai „pentru elite", nu prea mai există tiraje mari.

Tirajul mediu este de 1000 de exemplare. Dar ce înseamnă bestseller în România? De la cît în sus? Care sînt vîrfurile?

Simona Kessler: Pot să dau un exemplu. Cartea *Sapiens* de Yuval Noah Hariri, apărută în iunie la Polirom, a vîndut 11.000 de exemplare. Și nu este o carte comercială, ca *Fata din tren* de Paula Hawkins (care a vîndut 21.000 de exemplare). Iar Roald Dahl, un clasic pentru copii, a depășit 200.000 de exemplare. Cînd a apărut Filip Florian la Harcourt, a vîndut 1500 de exemplare. Întotdeauna, ceea ce consideră criticii literatură bună nu are tiraje mari. Nu trebuie să plîngem din cauza asta. Iar o librărie cum e Cărturești Carusel, pe care eu o consider cea mai frumoasă din sud-estul Europei, nu va putea fi înlocuită de un magazin online *ever.*

Mireille RĂDOI

Socrate 2.0 sau de ce să citim fără a da like

Într-un dialog al lui Platon, regăsit în *Phaidros,* Socrate susține un argument dur împotriva scrisului și a lecturii: „Scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevindu-le ținerea de minte; punîndu-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinlăuntru, prin cazna proprie. (...). După ce cu ajutorul tău vor fi aflat o grămadă de prin cărți, dar fără să fi primit adevărata învățătură, ei vor socoti că sînt înțelepți nevoie mare, cînd de fapt cei mai mulți n-au nici măcar un gînd care să fie al lor. Unde mai pui că sînt și greu de suportat, ca unii ce se cred înțelepți fără de fapt să fie."

Pentru exactitate, scrisul și lectura sînt o achiziție relativ recentă în scara de evoluție a umanității, fiind inventate acum aproximativ 5500 de ani. Deși a fost un apanaj al elitelor pentru majoritatea acestei perioade, lectura rămîne un exemplu de miracol privind creierul uman – chiar dacă el nu este programat genetic în acest sens, creierul reușește să își aplice plasticitatea prin formarea unor noi conexiuni între structurile vizuale, auditive și lingvistice. Conform lui Socrate, adevărata cunoaștere se putea dobîndi doar prin dialog. Și totuși umanitatea a avansat prin cultura scrisă. Gutenberg poate susține că a dat brînci Evului Mediu printr-o mașină de tipărit, la fel cum Zuckerberg poate susține că ne-a trecut strada în era digitală printr-o rețea socială.

Întrebarea este dacă, transportat în timp, Socrate ar fi susținut tehnologiile actuale în lupta lor de cucerire a modului în care recepționăm, decodificăm și transmitem informațiile. „Scrierea, dragul meu Phaidros, seamănă într-adevăr cu pictura, și tocmai aici stă toată grozăvia. Aceste figuri cărora le dă naștere pictura se ridică în fața noastră asemeni unor ființe însuflețite. Dar dacă le încerci cu o întrebare, ele se învăluie într-o foarte solemnă tăcere. La fel se petrece și cu gîndurile scrise; ai putea crede că ele vorbesc, însuflețite de spirit. Dar dacă le pui o întrebare, vrînd să te lămurești asupra vreunei afirmații, ele nu îți răspund decît un singur lucru, mereu același."

Nici vorbă de așa ceva în 2017. O întrebare bună pe Facebook primește mai multe comentarii decît poți citi într-o săptămînă. Absența replicii este amendată social, iar implicarea în ping-pong-ul dialogal este o formă tot mai agreată de exprimare. Deși părem a trăi o utopie comunicațională, nu credem că Socrate ar fi aprobat *pattern*-ul actual de transmitere a cunoștințelor.

Gratificarea instantanee, dopamina click-ului și a *like*-ului, lectura superficială, anarhia în cunoaștere, *outsourcing*-ul memoriei, *fake news*-ul, idolatria digitală, pseudo-accesibilitatea, suprasaturarea informațională generează tot atîtea ipoteze prin care s-ar putea face un aspru rechizitoriu al tehnologiei actuale, acuzînd-o că ne diminuează complexitatea, acuitatea, răbdarea, profunzimea, finalmente: înțelepciunea, siguranța și intimitatea. Internetul a devenit un labirint din care, pentru fiecare Tezeu care îl soluționează și devine erou primind mult dorita confirmare socială, cel puțin o altă sută de utilizatori se rătăcește în cotloanele lui.

„De ce ar trebui să învăț asta, atîta vreme cît o găsesc pe Google?"

În fiecare din ultimii cinci ani, un procent de tineri constant în scădere decide să își facă un abonament la bibliotecile universitare din România, indiferent de localitate sau de performanța managerială a celor care le conduc. Direcția este confirmată de statisticele mondiale, iar dacă tendința se păstrează, în următorii zece ani numărul de utilizatori ai bibliotecilor universitare din România se va înjumătăți.

Totuși, unele studii arată că lectura cărților fizice are un randament de memorare și înțelegere semnificativ superior celor în format electronic. Din aproape în aproape, ajungem să redescoperim un turnesol revelator – biblioteca. În termeni clasici, această instituție multimilenară este somată să își dezvolte o nouă dimensiune: să devină o platformă reală de socializare, unde oamenii interacționează autentic, o infrastructură care fixează jaloane pentru managementul cunoașterii. Noica spunea că într-o școală bună nu se știe cine dă și cine primește. Despre o bibliotecă bună, se poate reformula că nu se știe cine vine să citească și cine vine să socializeze.

Bibliotecile trebuie să devină centre de coagulare a vieții spirituale într-o comunitate. Pe scurt, rolul bibliotecii tinde să fie acela de a îmblînzi tensiunea dintre cultura scrisă și cea digitală, țintind în mod ideal spre o identificare a instrumentelor de reconciliere a celor două lumi.

Ne scăldăm în apele unui ocean informațional, în care marginalul se confundă lesne cu esențialul, în care lipsa de structură și veridicitate a informației este adesea debusolantă, iar rolul bibliotecarului se preschimbă în acela de navigator. Cybrarian-ul va trebui să fie bibliotecar, cercetător, informatician, cu un singur obiectiv: a aduce utilizatorului beneficiile ambelor paradigme, eliminînd riscurile și capcanele idolatriei digitale.

Unul dintre cei mai prestigioși furnizori de servicii de bibliotecă la nivel mondial, fie că ne referim la cartea și jurnalele pe hîrtie sau la baze de date, ELSEVIER, creată în 1880, are ca slogan *„Never underestimate the importance of a librarian".* Credem în reinventarea destinului social al acestei profesii.

„Să așezi cărțile greșit în raftul unei librării e ca și cum le-ai fura. Ba e chiar mai rău..."

PAUL ACAMPORA

Bibliotecile pot fi privite ca infrastructuri critice culturale-educaționale ale unei națiuni. Prin ele se selectează și se păstrează memoria trecutului, prin ele se oferă noilor generații accesul la prezent și tot prin ele se răspîndește inovația pentru viitor. Bibliotecile sînt insule de rezistență împotriva pierderii conștiinței de sine și pentru înțelegerea celuilalt, pentru construcția identității și, prin urmare, pentru consolidarea umanismului.

***Mireille Rădoi** este director general al Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I" din București.*

Două bufnițe și-o librărie

■ Oana DOBOȘI-POTCOAVĂ

Absolventă de Litere, cu un master în Politici editoriale la Paris, după o scurtă și fulgerătoare experiență în domeniul editorial românesc, am rămas tot în domeniul cărții și, împreună cu Raluca, ne-am deschis propria noastră afacere, o librărie, în ciuda norului de pesimism care planează deasupra pieței de carte din România. Am vrut să lucrăm în apropierea cărților, ne place să citim, altfel nu se poate. Nu știu dacă, după un an de la deschidere, mă pot numi librar. Cînd sînt întrebată ce meserie am, mă trezesc zicînd că am o librărie, La Două Bufnițe, iar eu sînt una dintre bufnițe. Am știut de la bun început ce fel de cărți vrem și nu vrem să fie în oferta librăriei noastre, la fel de bine am mai știut că vrem să creăm un spațiu cultural independent pentru Timișoara.

Probabil că, în cele mai îndepărtate lumi imaginare, librarul stă și citește de dimineață pînă seara în librărie, recomandă și vinde cărțile în a căror valoare literară crede, este cel care le găsește cărților cititori, pentru că, nu-i așa, librarul împreună cu editorul sînt în primul rînd formatori culturali, și mai apoi comercianți, ei sînt cei care determină oferta în piața de carte, și nu publicul.

În viața de zi cu zi, meseria asta de bufniță care are o librărie presupune să cred în lumea imaginară de mai sus și, în același timp, să fac și o serie de lucruri administrative care mă transformă într-un om mare nemaipomenit de ciudat, asemeni *businessman*-ului din *Micul Prinț*. Mai exact, administrez cărți: închei contracte cu noi edituri sau depozite de carte, fac comenzi de noutăți sau de completare de stoc, comenzi pentru evenimentele care urmează să aibă loc în librărie, preiau cărți, le aranjez la raft, recepționez avize, trimit editurilor rapoartele de vînzări, fac plăți, contabilitate primară, previziuni bugetare, sînt responsabil de resurse umane. Lucruri ce țin pînă la urmă de administrarea oricărei afaceri, diferența e că atunci cînd investești într-o afacere din domeniul cărții, trebuie să ai răbdare, rezultatele sînt confirmate în timp, nu imediat – o librărie, ca și o editură, este o investiție pe termen lung. Și dacă stau să mă uit cu atenție la titlurile din Top 10 vînzări din primul an al librăriei noastre, nu pot decît să mă bucur că sînt cu totul altele decît în alte topuri. Pentru asta, cred că merită să fim niște bufnițe-librari care citesc de seara pînă dimineața la ele acasă.

„Să scrii o carte e destul de ușor: tot ce-ți trebuie este un creion și infinit răbdătoarea hîrtie. Să tipărești o carte este un pic mai dificil, pentru că adesea geniile au bucuria de a scrie indescifrabil. Să citești cărți este și mai dificil, pentru că apare mereu tentația de a adormi. Dar cea mai dificilă îndeletnicire, cu adevărat una dintre cele mai dificile pe care un muritor și le poate asuma, este să vinzi o carte.“

STANLEY UNWIN (1884-1968), editor britanic

■ Raluca SELEJAN

Bună, eu sînt Raluca, co-fondatoarea librăriei independente La Două Bufnițe din Timișoara. Nu am nici o specializare în meseria pe care o practic, nu există nici un curs care să te pregătească pentru a fi librar. Nu există școli, facultăți, masterate sau specializări pentru asta. Poți studia biblioteconomie sau poți să faci un master de teoria și practica editării, iar eu sînt un fel de tocilar care are nevoie de școală și de cărți și de un îndrumător pe care nu l-a avut. Dar pentru meseria de librar nu am avut unde să mă școlesc. Am studiat Literele, am un master pe management cultural, am lucrat în organizare de evenimente culturale și comunicare și PR, tot în cultură. Pentru o mare parte din ce am acumulat îi sînt recunoscătoare Internetului, care m-a ghidat spre ce cărți să citesc în domeniu sau spre ce cursuri pot studia pe siteurile universităților din afară, spre interviuri și statistici de pe piața de carte din Europa, fiindcă pe România nu avem studii de piață la zi. Apoi, la fel de recunoscătoare le sînt oamenilor de la care am învățat și care au crezut în mine.

Abia a trecut un an de cînd am deschis, împreună cu Oana, librăria. Se poate spune că meseria de librar este pentru pasionații de carte care au umor și curaj și drag de a împărtăși pasiunea celor cu care intră în contact. Am avut cam 250 de evenimente, organizate de noi sau în parteneriat cu noi, pentru copii de toate vîrstele. Am primit titlul de „Librarul anului“ la Festivalul Internațional de Poezie și Muzică de Cameră „Poezia e la Bistrița“, ediția a IX-a, librăria a fost acceptată ca membru asociat în Federația Europeană și Internațională a Librarilor, am fost parteneri la evenimente sau festivaluri importante care au avut loc în afara librăriei și am fost la tîrgurile de carte de la Frankfurt, Londra și București. Pentru mine, a fi librar înseamnă să crești public-cititor, iubitor de artă și de muzică și să fii la curent cu tot ce se întîmplă pe piața de carte la nivel european, în principal. Ocupîndu-mă zi de zi de comunicare și organizare de evenimente, cea mai mare parte a timpului mi-o petrec la laptop, la telefon și vorbind cu oamenii care intră în librărie. Dar, pentru a fi librar, trebuie să ai cunoștințe de literatură și disponibilitatea de a-l asculta pe cel care e în fața ta. Pentru că rolul cel mai important al librarului este, pentru mine, rolul de mediator cultural. Printre cele mai dragi evenimente ale noastre îmi sînt cele cu copiii, fiindcă acolo observi, de la o întîlnire la alta, cum copilul își dezvoltă creativitatea și limbajul, iar asta este minunat. Vezi adolescenți care vin să te întrebe ce să citească, pentru ca mai apoi să te întrebe ce să le cumpere părinților de citit. Discuți cu oamenii care îți trec pragul despre cărți, despre concerte și expoziții. Faci mediere culturală.

„Să fac și o serie de lucruri administrative care mă transformă într-un om mare nemaipomenit de ciudat, asemeni businessman-*ului din* Micul Prinț.“

Era să uit, am o specializare care este la fel de necesară pieței de carte, fiindcă, fără ea, nu am fi primit autorizația de a deschide și o micuță cafenea integrată în spațiul librăriei: am specializare de barman – pentru cele trei mese și patru scaune din spațiul de evenimente. Dar *„keep the dream alive“*: am cel mai frumos job din lume și îl ador.

***Oana Doboși-Potcoavă** și **Raluca Selejan** sînt fondatoarele librăriei La Două Bufnițe din Timișoara.*

Știați că...

- după definiția UNESCO, o publicație trebuie să aibă minim 49 de pagini fără coperți pentru a fi considerată o carte?
- în fiecare an, pe 23 aprilie, lumea întreagă sărbătorește Ziua Cărții și a Dreptului de Autor, la inițiativa UNESCO?
- în 2006, s-au publicat în Europa 475.000 de noi titluri, pentru ca, în 2016, să se publice 575.000 de noi titluri?
- în prima sută de ani după Gutenberg (1450-1550) au fost publicate 35.000 de tilturi, în următoarea sută de ani (1550-1650), 150.000, în al treilea secol al erei Gutenberg, 700.000 de titluri, iar în intervalul 1750-1850, cam 3,3 milioane de tilturi?
- cifra de afaceri a întregii piețe de carte a Uniunii Europene a fost de 23,25 miliarde de euro în 2006 și de 22,5 miliarde în 2016, anul 2007 fiind an de „boom“ al acestui interval (24,5 miliarde), iar recesiunea simțindu-se la nivelul pieței de carte cel mai puternic în 2014, cînd a atins valoarea de 22 miliarde?
- în ultimii 50 de ani ai secolului trecut au apărut 36 de milioane de titluri în întreaga lume, adică mai mult de un titlu în fiecare minut?

„Pînă la urmă, editorii au început să ne vadă"

interviu cu Stela LIE

***Stela Lie** este profesoară la UNArte București și fondatoarea Clubului Ilustratorilor Români. Și o artistă care-mi place mult. De la ea și de la Dinu Dumbrăvician am auzit vorbindu-se prima dată despre o generație de ilustratori tineri și talentați, care aveau nevoie de ajutor ca să devină cunoscuți pe piață. Fără hotărîrea, încrederea și generozitatea lor nu cred că lucrurile ar fi stat azi la fel.*

Cînd v-ați gîndit prima dată la un desant al ilustratorilor tineri și ați făcut cu ei un club, cum arăta piața de carte?

Pînă prin 2000 lucrurile stăteau prost, surprinzător de prost pentru mine, care am copilărit înainte de Revoluție, oho-ho, chiar în anii '60-'70, cu tot felul de cărți, chiar cu reviste pentru copii *(Arici Pogonici* și chiar *Cutezătorii)*. Nu înțelegeam ce se întîmplă, trecea timpul și noii editorii ori umpleau rafturile cu traduceri (care se iau la pachet cu ilustrația), ori cu niște monstruozități ieftine, ilustrate de anonimi (la propriu, nesemnate). Și, în timpul ăsta, noi tot trimiteam absolvenți pe piață gata să moară de foame! Advertising-ul, publicitatea nu e pentru oricine. Nu dezvolt subiectul acum.

Așa că m-am gîndit, împreună cu niște absolvenți din 2003, să ne organizăm cumva (și am făcut Asociația Clubul Ilustratorilor). Am expus împreună în galeriile UAP, unde puteam eu, am dat teme de atelier care puteau fi de ilustrație. Primele expoziții, atunci cînd eram puțini și chiar eram prieteni, au fost o bucurie pentru toți, era atît de nou totul! Nici nu ziceam că facem ilustrație, ci „imagini care spun povești"...

Ce șanse erau să ajungă să facă cu adevărat ilustrație în România? În cît timp estimați că s-ar putea întîmpla cu adevărat?

Speram să vină momentul cînd ilustrația de carte să-și facă iar loc în lumea noastră, așa cum a fost cîndva. Dar speram să se întîmple mai repede, nu în zece ani. Făceam expoziții (chiar în străinătate), printam fanzine, chiar am tipărit cărți. Am colaborat cu instituții, ICR-ul din timpul domnului Patapievici, CREART-ul, ArCuB, AER. Numai editorii nu ne vedeau!

Am făcut un catalog, l-am trimis la edituri. AER-ul ne-a primit la Bookfest, asta a contat enorm pentru că s-a repetat (se repetă) an de an, lumea știe și ne caută standul.

Ați deschis, împreună cu Dinu Dumbrăvician, calea spre o colaborare între scriitorii români și ilustratori, prin antologiile pe care le-ați făcut în condiții grele (și mă refer și la bani, bineînțeles). Cît a contat acest efort în a-i face pe editori să conștientizeze nevoia de a scoate pe piață cărți frumoase?

Cred că pînă la urmă editorii au început să ne vadă. Calitatea noastră de bază a fost anduranța, rezistența. E atît de românesc să nu poți face nimic împreună! Sîntem atît de individualiști. Am rezistat și ne-am făcut prieteni, Faber Studio (adică Dinu & co), Oana Gruenwald (pe atunci la BIZ), Herbert Gruenwald, Florin Bican, Dana Moroiu, Nicolae Elek. Prima antologie a tipărit-o Elek la Proeditură și Tipografie cu bani de la o firmă privată. Florin Bican a adunat scriitorii, Faber a făcut *layout*. Din păcate, a fost un tiraj mic.

A durat ani de zile pînă să putem continua, în aceeași echipă, dar de data asta, Dinu Dumbrăvician a adus Editura Trei în ecuație și lucrurile au stat mult mai bine. Antologiile nu doreau decît să arate editorilor că există și scriitori dornici să scrie pentru copii, și ilustratori. Poate a avut efect pentru că, în ultimii cinci ani, chiar au apărut mai multe cărți ilustrate de artiști români.

Cum ați descrie cărțile publicate în ultima vreme?

Tot mai bune, mai frumoase, dar nu destul de multe încă. Sînt edituri care au făcut cărți pentru copii și apoi au renunțat, altele s-au apucat. Cartea Copiilor este o pionieră. Editura ART face pentru copii Arthur, Editura Trei face Panda, Editura Cartier face Codobelc. Sînt „diviziile" lor pentru copii. Din fericire, unii dintre editori au aflat că există nu doar ilustratori, ci chiar graphic-designeri, și ăsta este un motiv pentru care, de fapt, arată cărțile mai bine.

Există în acest moment un trend și ilustratorii sînt chemați în diverse zone / publicații online (mă gîndesc la Scena 9), publicitate, să facă tot felul de proiecte. Cei mai buni au devenit scumpi. Cum credeți că vor evolua lucrurile?

Mi-e teamă că ne-am trezit într-o separație, ilustratorii din publicitate vin, în general, din departamentele de Design ale Universităților de artă. Se descurcă mai bine în publicitate, se organizează, găsesc banii, știu să se facă vizibili, sînt „branșați", „*hype*", sînt mai scumpi. Ilustratorii de carte vin (în general, nu toți) dinspre arta vizuală, graficieni, pictori. Educați să deseneze tot timpul, orice, lumea din jur sau lumea din capul lor. Unii dintre ei au fost studenți excepționali, puteau face orice, dar au ales ilustrația de carte.

Prețurile noastre nu sînt mari și ar trebui să fie respectate de toți editorii.

Îi cunoașteți de cînd sînt studenți, ați fi mizat pe „gloriile" momentului?

Irina Dobrescu este un exemplu de student excepțional, desenator minunat, persoană cultivată, prietenă cu cărțile. Sebastian Oprița, colegul ei, un adevărat povestitor vizual, era de așteptat să ajungă în cărți (și „în cărți"). Și alții au ilustrat cîte ceva, dar apoi au renunțat și s-au întors în atelierele lor de artiști.

„Carte frumoasă, cinste cui te-a scris / Încet gîndită, gingaș cumpănită; / Ești ca o floare anume înflorită / Mîinilor mele, care te-au deschis..."

TUDOR ARGHEZI

Cum ați descrie școala care îi formează pe ilustratori? Se adaptează și ea la mișcările pieței?

Sîntem o școală care încearcă să ofere o educație vizuală completă, doar că noi, la Grafică, le oferim din toate cîte ceva, computer, afiș, ilustrație, foto, animație și, desigur, mai ales desen. Nu avem însă o adevărată specializare, ca în Occident, unde există departamente de ilustrație, cu toate cursurile axate pe acest domeniu. Din păcate.

Dar oare piața noastră de ce are nevoie? Cifrele de școlarizare cele mai mari sînt totuși la Grafică, Design, ceea ce arată că aceste departamente răspund pieței, cred.

Cum ar arăta cea mai bună dintre lumile editoriale posibile pentru un ilustrator?

Pe mine m-ar obosi să fac ce văd că fac tinerii colegi din Club (mă gîndesc la Oana Ispir, care e prezentă în toate mediile digitale, se străduiește „să posteze" mereu cîte ceva), așa că mi-ar plăcea ca editorul să aibă un om specializat „pe vizual" și care să știe să potrivească un ilustrator cu un scriitor. Să te solicite pentru că desenezi așa cum desenezi și să nu-ți ceară să faci altfel, cum nu-ți place (dar faci pentru că ai nevoie de bani, ești profesionist etc.). Mi-ar plăcea și să avem agenți de ilustratori sau, și mai bine, să ne caute cei din străinătate.

Prețurile noastre nu sînt mari și ar trebui să fie respectate de toți editorii, să existe numai contracte cinstite, ar trebui să nu ți se ceară probe gratuite prea multe, ar trebui să nu intervină nimeni în munca ta, să ți se solicite Bun de tipar, să primești exemplare gratuite, să nu faci muncă de graphic-designer. Să desenezi. Doar.

a consemnat Ana Maria SANDU

Radu VASILE

Scrieți. Corectăm noi

„Pentru un român care știe citi, cel mai greu lucru e să nu scrie.“

I.L. CARAGIALE

Pentru mine, corectura de text înseamnă meserie și pasiune. Da, sînt unul dintre acei fericiți care trăiesc făcînd ce se pricep și iubesc să facă.

Plecînd de la ideea că toate textele scrise trebuie văzute de un ochi străin, de preferat vulturesc, dar obligatoriu bun cunoscător al limbii române, am început din 2014 să iau corectura din edituri și redacții, unde își face veacul de cînd lumea, și să o duc acolo unde, dacă există, nu este printre principalele griji ale autorilor: în textele pe care le citim pe panourile publicitare, în reclamele de la televizor, în *newsletter*-ele pe care le primim pe e-mail, în comunicatele de presă, pe site-uri, în textele create de departamentele de comunicare din companii și așa mai departe.

Desigur, este perfect onorabil, unanim acceptat și, pînă la urmă, normal ca textele publicate de edituri să se bucure de atenția unui corector profesionist (în acest moment, în redacțiile de presă corectorul pare o prezență excentrică). Însă în fața ochilor cititorilor de tot felul ajung și o mulțime de alte texte, iar eu găsesc la fel de onorabil ca acestea să fie scrise, și ele, într-o limbă română corectă. Cel care apreciază o carte corectată bine găsește supărătoare aranjarea aleatorie a virgulelor în reclama la o bere cunoscută ori citirea lui „sandviș“, un cuvînt neacceptat de dicționarele oficiale actuale, în toate meniurile unui fast-food celebru. Iar, de cealaltă parte, cititorul mai neglijent va rata noi ocazii să vadă cum se scrie, cum se zice...

Profit de ocazia de a apărea pe această pagină pentru a-mi face hatîrul de a scrie cu „î“ în mijlocul cuvintelor, contrar normelor din dicționarele actuale abia amintite. Cunoscînd și prețuind nevoia de a încălca o regulă cu care nu ești întru totul de acord, în munca de zi cu zi las loc pentru opțiunile personale ale autorilor textelor pe care le corectez. Însă dacă nu apare nici o *(sic!)* dorință de acest fel, atunci corectura pe care o fac este ghidată de normele în vigoare.

Trecut prin edituri mai mici și mai mari, am văzut întotdeauna munca unui corector ca fiind mai mult decît așezarea tuturor semnelor la locul lor: virgule și virgulițe, căciulițe, cratime și așa mai departe. În același timp, am considerat că redactorul ar trebui să nu intre în text atît de mult încît să-l transforme după chipul și asemănarea lui, ca și cum l-ar fi scris el. Munca mea și corectura pe care o propovăduiesc se poziționează undeva la mijloc, plecînd de la corectarea așa-numitelor greșeli de tipar, a punctuației etc. și mergînd pînă la atenționarea asupra – sau, dacă relația cu autorul și situația permit, modificarea – exprimărilor improprii, inconsecvențelor, inadvertențelor și altor dușmani ai unei scrieri curate, trecînd, desigur, prin corectarea dezacordurilor de toate felurile și a formelor greșite ale cuvintelor. Consider că misiunea *redacto-corectorului* nu este aceea de a face un text bun dintr-un text prost, ci, ideal, de a face un text perfect dintr-unul bun. Însă, ca în orice meserie, se lucrează cu materialul clientului.

Textele care nu ne plac, care nu ni se par demne de a fi publicate sau despre care credem că ar fi trebuit să fie scrise mai bine ori deloc sînt, esențialmente, creația cuiva. La limită, textul îl reprezintă pe autor în acel moment al existenței lui, este proiecția propriei persoane. Să rescrii acel text, ori cel puțin să reformulezi bucăți din el atunci cînd nu ți-o cere explicit însuși autorul, mi se pare o flagrantă lipsă de respect pentru cel care l-a scris. Textele scrise cu mai puțin har vor avea după corectură cel puțin virtutea de a nu conține greșeli gramaticale. Și apoi, orice pîine își găsește o gură s-o mănînce, indiferent că unii mănîncă doar pîine albă cu cartofi, alții, doar integrală cu semințe, iar alții, doar sărățele.

De ce cred că orice text ce urmează să ajungă în fața ochilor unui public se cere trecut prin mîna unui corector, chiar și atunci cînd autorul este un expert al limbii române? Pentru că travaliul creației scade inevitabil atenția asupra celor mai mici detalii ale formei textului, resursele autorului fiind implicate în exprimarea ideilor. Recitirea textului nu este întotdeauna o rezolvare pentru problemele de corectură, așa cum nu reușim să observăm mereu defectele propriului copil.

„Un sinonim este acel cuvînt pe care îl scrii cînd nu știi cum se scrie corect celălalt cuvînt.“

BALTASAR GRACIÁN

„Doar mintea unui prost poate gîndi că trebuie să existe un singur fel de a scrie un cuvînt.“

ANDREW JACKSON

Ca notă către redacție, rog să nu omită să treacă acest text pe la Departamentul Corectură.

Pasiunea mea pentru corectură și talentul pe care fără falsă modestie îl recunosc au dat naștere, în 2014, firmei de corectură Anonimov. De ce Anonimov? Pentru că cea mai mare parte a muncii noastre are loc în umbra cortinei. De ce nu, poate, Anonimescu? Am primit întîiași dată această întrebare în urmă cu ceva timp, dar încă nu am un răspuns mai bun decît acela că îmi place mai mult cum sună Anonimov.

Ca notă către redacție, rog să nu omită să treacă acest text pe la Departamentul Corectură – cum spuneam, se poate întîmpla ca și cei mai buni cunoscători ai limbii române să greșească atunci cînd scriu.

Dicționar bibliofil

■ ***Incunabul*** (din latinescul *incunabulum* – loc de origine, leagăn în sens de loc primordial) se numesc cărțile tipărite în secolul în care Gutenberg a inventat tiparul, adică pînă la 31 decembrie 1500. Cum literele folosite la tiparul incunabulelor imitau scrisul de mînă, aparența acestor cărți este aceea a unui manuscris. În România există aproximativ 1300 de titluri incunabula, cele mai multe aflîndu-se la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia. De altfel, în afara colecției pe care o deține Banca Națională a României, toate incunabulele de pe teritoriul țării noastre se află în biblioteci din Transilvania și Banat.

■ ***Anluminură*** (denumită și iluminare sau miniatură, de la latinescul *minare,* adică „colorat în roșu cu oxid de plumb“) este o ilustrație pusă în evidență prin colorare cu aur sau cu argint în manuscrisele medievale. Prezentă și în manuscrisele islamice și în cele creștine, anluminarea a fost, la origine, o stilizare specială a literei de la începutul unui alineat, apoi a devenit o ornamentică a marginilor paginii și, în final, o adevărată „pictură“ ilustrativă. Prezența aurului sau măcar a culorilor puternic deschise este esențială pentru anluminare, efectul luminos fiind mereu scontat de artiștii specializați. Centrele faimoase pentru anluminare erau mănăstirile din Paris, Italia și Țările de Jos, iar momentul de apogeu al anluminării manuscriselor poate fi plasat în a doua parte a secolului al XIV-lea. Generalizarea tiparului și, deci, a suportului de hîrtie pentru cărți a dus, încet-încet, la dispariția îndeletnicirii anluminării.

■ ***Pergament*** – piele de animal special tratată pentru a se putea scrie pe ea. Cuvîntul vine de la orașul Pergamon, din Asia Mică, care era un centru recunoscut pentru producția de pergamente în epoca elenistică. Pînă la generalizarea hîrtiei ca suport pentru scriere, adică pînă în a doua jumătate a secolului al XV-lea, pergamentul a fost larg folosit. După jupuirea animalului, pielile erau îmbibate într-o soluție pe bază de lămîie pentru a se îndepărta blana. Încă umede, ele se puneau pe un uscător prevăzut cu un mecansim care le întindea și erau curățate cu un cuțit cu lama curbată. Pielea uscată era apoi răzuită cu o piatră, iar tensiunea cu care era întinse era încet-încet mărită. Operațiunea de răzuire și întindere se repeta pe parcursul mai multor zile, pînă cînd meșterul obținea subțirimea și finețea dorită. De obicei, se foloseau piei de pui capră, dar și de vițel ori, mai rar, de miel. Pergamentul cel mai fin se numea *vellum* (de aici vine și cuvîntul „velin“ care se referă, astăzi, la o anumită hîrtie de tipar), iar *vellum*-ul cel mai scump era obținut din pielea fetusului de capră.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Mulțumim, Merci!

Am aflat despre Asociația Merci Charity Boutique din emisiunea excepțională de la PRO TV, *România, te iubesc!* Am avut ocazia să vorbesc cu doi dintre membrii ei, pe fugă, cît să le mulțumesc pentru eforturile cu totul speciale pe care le fac pentru copiii aflați în dificultate: copii săraci, copii bolnavi de cancer, copii orfani. Copii care nu se văd și nu se aud decît rar, în statistici înfiorătoare sau, dimpotrivă, în pagini scrise cu fapte bune. Așa cum fac cei de la Merci Charity Boutique.

Merită, atunci cînd vă simțiți sufocați de violență, indiferență, nemulțumiri, iritări sau disperare, merită, zic, să citiți despre cei care nu se lasă copleșiți. Care se străduiesc să intervină tocmai acolo unde nimeni nu le dă nici o șansă. Care nu obosesc să încerce, cînd alții depun armele neputincioși. Merită să citim și să ajutăm.

Iată cîteva dintre eforturile asociației, așa cum sînt ele descrise pe site: „Merci la Sat!“ este un proiect prin care se încearcă renovarea unor școli din mediul rural (canalizare, băi, apă potabilă, laboratoare de informatică etc.), precum și acordarea unor burse pentru continuarea studiilor, destinate elevilor săraci, care, altminteri, ar abandona școala; „Îndrăznește să visezi!“ este o acțiune dedicată copiilor bolnavi de cancer, foarte bolnavi, cărora membrii asociației încearcă să le îndeplinească o dorință. Nu e deloc simplu: presupune vizite dese și lungi în spitale, nenumărate dialoguri cu pacienți aflați în suferință, strădania de a găsi oameni generoși cu timpul sau cu banii lor; „Merci pentru viitor“, un proiect prin care copii talentați, dar săraci, au șansa de a-și exersa înzestrările: un tînăr care are talent la vioară a primit, din partea asociației, un set de corzi și două costume pentru scenă, o fată a primit bani pentru a participa la un concurs de balet și pentru a lucra, timp de trei săptămîni cu o trupă de balet din Rusia. Alți copii primesc hrană, haine și un loc în care să își facă temele. Biografiile tuturora s-au schimbat cu ajutorul mîinii întinse de cîțiva voluntari ai Asociației Merci Boutique.

Biografiile tuturora s-au schimbat cu ajutorul mîinii întinse de cîțiva voluntari ai Asociației Merci Boutique.

Unul dintre cele mai impresionante proiecte este acela al primului cabinet stomatologic mobil, destinat copiilor grav afectați de sărăcie sau boală. Statistic, pentru mulți copii, cabinetul stomatologic mobil este singura șansă de a avea dinți sănătoși și frumoși. Numai că acest cabinet nu poate oferi tratament propriu-zis stomatologic, ci doar rezolvarea unor mici probleme punctuale. De ce? Fiindcă, deși există o lege care reglementează funcționarea cabinetelor mobile, nu există norme de aplicare. Asociația a formulat o petiție pe care vrea să o înainteze Ministerului Sănătății, după strîngerea unui număr semnificativ de semnături. Semnăturile tuturor acelora care au văzut măcar o dată un copil prea sărac sau prea bolnav pentru a intra într-un cabinet stomatalogic.

Acum cîteva zile, într-un interviu în emisiunea *Garantat 100%*, Melania Medeleanu, coordonatoarea unei alte asociații excepționale, MagiCamp, spunea: „E atîta loc să faci bine!“ În România zilelor noastre, singurul fel prin care mulți dintre copii supraviețuiesc, la propriu, este pentru că există *oameni*, nu *instituții* de stat, nu guvernanți, nu parlamentari, ci oameni simpli care fac pur și simplu bine: organizații, asociații, persoane publice, firme private, toți dispuși să dea bani sau timp pentru a repara ceea ce un stat incompetent și corupt strică.

Să citim, deci, despre organizațiile care ne țin copiii sănătoși și să le dăm tot ajutorul de care au nevoie. Sau pe care îl putem oferi. În România noastră de astăzi, mi se pare o formă de solidaritate eficientă, care ar putea să dea semne despre România de mîine în care vrem să trăim. Iar Asociația Merci Charity Boutique merită din plin gîndurile și resursele noastre de generozitate.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

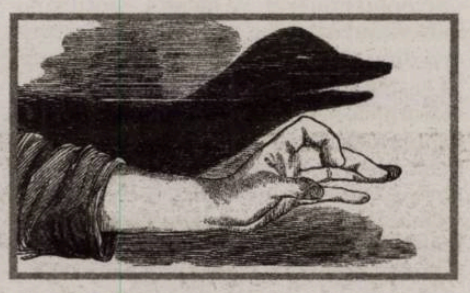

Iaromira POPOVICI

bazar

O viață minunată...

Am lăsat special la urmă, în seria filmelor de Crăciun, *O viață minunată (It's a Wonderful Life,* Frank Capra, 1946, cu James Stewart, Donna Reed, Lionel Barrymore). Pe lîngă *Noel,* e filmul meu cel mai iubit pe linia cealaltă, luminoasă și optimistă. Și e, dacă pot spune așa, cel mai de Crăciun dintre peliculele din categoria asta.

George Bailey cred că e unul dintre personajele mele preferate în general (alături de altele, pe „tronsoanele“ lor). Așa cum, uitîndu-mă la *Mad Men,* tindeam să mă recunosc, în mod paradoxal, mai curînd în Don Draper decît în oricare dintre personajele feminine, tind și mi-ar plăcea să mă apropii, măcar de departe, de George Bailey. George Bailey e anti-Scrooge-ul prin excelență, proiecția pămîntească a învățăturilor lui Iisus: altruist în mod natural, instinctiv, protagonistului din *It's a Wonderful Life* îi vine să-i ajute întîi pe alții, înaintea lui însuși, ba chiar în detrimentul intereselor sale personale.

Eu nu simt că mă identific cu el într-atît pe linia asta (departe de mine de a mă considera atît de altruistă, de a fi ajuns la atari performanțe), ci mai curînd pe cea a imposibilității lui de a se desprinde de cele familiare. George Bailey își dorește să călătorească, să fie explorator, să ajungă în locuri exotice de prin America de Sud. Însă de cîte ori încearcă să plece din Bedford Falls, orașul său, apare cîte ceva care-l împiedică și care-l face să rămînă lipit acolo. Lui George nu i se permite („se“-ul ăsta se referă, desigur, la puteri divine) să devină erou aiurea, în lumea largă și în necunoscut. Ci doar la el acasă.

La o primă vedere, ai zice că să salvezi oamenii dintr-un oraș minuscul *in the middle of nowhere* nu e mare lucru. Că faptele mari ar trebui să fie (după niște criterii – locuri comune, nescrise și subînțelese) duse la bun sfîrșit în locuri grandioase, cu expunere zdravănă. Desigur că o atare întreprindere ar contrazice grosier viziunea creștină asupra acestora: ele trebuie făcute în tăcere, cu smerenie, fără să te știe nimeni. Dar simțul comun, „gura lumii“, admiră mai curînd, cel puțin aparent, acest gen de fapte mari, pompoase și ostentative: pînă la urmă, de ele știe lumea. Însă George Bailey și întreaga lui existență reprezintă tocmai o pledoarie pentru celălalt tip de binefaceri, cele adevărate și neștiute. George nu reușește să ajungă la colegiu, nici să călătorească prin Europa și nici măcar să plece în luna de miere. Toate astea pentru că destinul se opune prin diverse mijloace mutării sale din Bedford Falls: în seara de dinaintea plecării la colegiu îi moare tatăl, de pildă. Și trebuie să rămînă în orășelul natal, pentru a prelua conducerea cooperativei de credite imobiliare și construcții fondate de tatăl său – singura care-i putea ține piept lui Potter, bogătașul local, simbol al „capitalismului putred“.

George rămîne în Bedford Falls, construind case ieftine pentru oameni și oferindu-le acestora o alternativă social-democrată, dacă nu chiar socialistă, la aceea a capitalismului sălbatic – în care cei mai slabi, asemenea, de pildă, unchiului Billy, nu au cum să reziste. Eroul interpretat de James Stewart întrupează, astfel, un amestec de valori creștine cu unele democratice, egalitariste și comunitare. De altfel, în final, tocmai comunitatea este cea care-l salvează pe George: oamenii din Bedford Falls pun mînă de la mînă și-i restituie acestuia banii pentru a căror pierdere nu era, de fapt, responsabil. Intervenția umană colectivă, asociată cu cea divină (lui George i se atribuie un înger, ce-i drept, fără aripi, Clarence, ca să-l întoarcă pe calea cea bună și să-l absolve de gînduri sinucigașe), îl salvează pe protagonist.

Nu numai că îl salvează, dar îl face să fie de-a dreptul bucuros că există, că e în viață, că are familie și prieteni. Se întregește astfel pledoaria pentru eroul obscur, dar iubit, care are stofă de Superman și Batman, dar fără să-și pună niciodată costumul sau să se aventureze în vreun zbor sau în vreun batmobil. Pentru eroul care nici la război (al Doilea Război Mondial) nu e luat, fiindcă a rămas surd de-o ureche făcînd o altă faptă bună (salvîndu-și fratele la săniuș). Faptele bune, de altfel, sînt răsplătite, dar nu la cerere: le faci, în smerenia ta, și, cîndva, oamenii îți întorc binele făcut, de bunăvoie.

E o filozofie existențială destul de simplă și de clară, gravitînd în jurul binelui și altruismului. Mie, uneia, mi se pare posibilă (desigur, păstrînd proporțiile și simțului realismului). Cred că pentru oameni ca George Bailey, dacă or fi existînd – nu prea complicați, direcți, cinstiți și altruiști – e chiar floare la ureche. Recunosc că, într-o anumită și fantezistă măsură, îl am pe George Bailey drept model. Deși sînt departe de calitățile lui – dar cred că îi semăn în privința defectelor (o doză de simplitate și incapacitate de a mă desprinde de lucruri, care generează un soi de altruism circumstanțial). Și pînă la urmă, de ce nu? Dacă toate astea pot duce spre atitudini pozitive...

Vladimir BULAT

Apicultură și sculptură

„Nu mai pot face diferența între apicultură și sculptură“ – afirma Dragoș Neagoe într-un interviu acordat cu ocazia expoziției „Shape(s)“ de la Centrul Cultural Palatele Brâncovenești de la Porțile Bucureștiului (octombrie-decembrie a.c.)

Afirmația cu pricina mi-a evocat un diptic expozițional – „Umbrite sînt umbrele“ și „Toată făptura să laude pe Domnul“ (aprilie, mai) – realizat de Paul Gherasim și Ion Grigorescu, la galeria Recycle Nest – în primăvara lui 2011, în care maestrul expunerilor comparatiste (Paul Gherasim) a optat pentru includerea într-una din acele expoziții a unui stup de albine, marcînd astfel importanța pe care acesta o acorda albinei și întregii civilizații dezvoltate de această făptură. Paul Gherasim evoca adesea în discuțiile sale albina, mierea, ceara, curățenia desăvîrșită și arhitectura inegalabilă a fagurelui. Comportamentul albinei, precum și lumea pe care aceasta o construiește, erau date adesea ca modele de urmat și pentru oameni. Pentru semeni.

Mutat la țară, oarecum departe de babilonia capitalei noastre, Dragoș Neagoe și-a regîndit propria existență, ca om și ca artist, dar și a întregii sale familii, înrudindu-se cu acest „popor așa de hotărît și de pătrunzător, hrănit cu lumină și căldură, cu ceea ce este mai curat în natură, cu sufletul florilor, zîmbetul cel mai cald al materiei și strădania ei cea mai minunată către fericire și frumusețe“ (Maeterlinck, *Viața albinelor,* cartea a II-a, XI). S-a apropiat de acest „popor“ cu ochii larg deschiși, cu ochii și sufletul copiilor, și a luat-o de la capăt. Și-a dat seama că lîngă albine se pot reînvăța o mulțime de lucruri, chiar legile vieții, tainele ei cele adevărate. A observat că, după truda verii sau după supraviețuirea din iarnă, acestea nu doar par să moară de oboseală, dar chiar mor cu adevărat. Din moartea lor și-a construit arta, discursul plastic, formal, verbal. Le-a studiat comportamentul, modul și modelele de asociere, organizare, ierarhizare. Împrejurările ivite din această apropiere i-au sugerat ideea că arta astfel născută nu poate fi decît secundă și reacționară totodată, în condițiile în care sculptura contemporană tinde tot mai mult spre folosirea materialelor nefirești, sintetice, anorganice, tot mai departe de un metabolism viu al naturii.

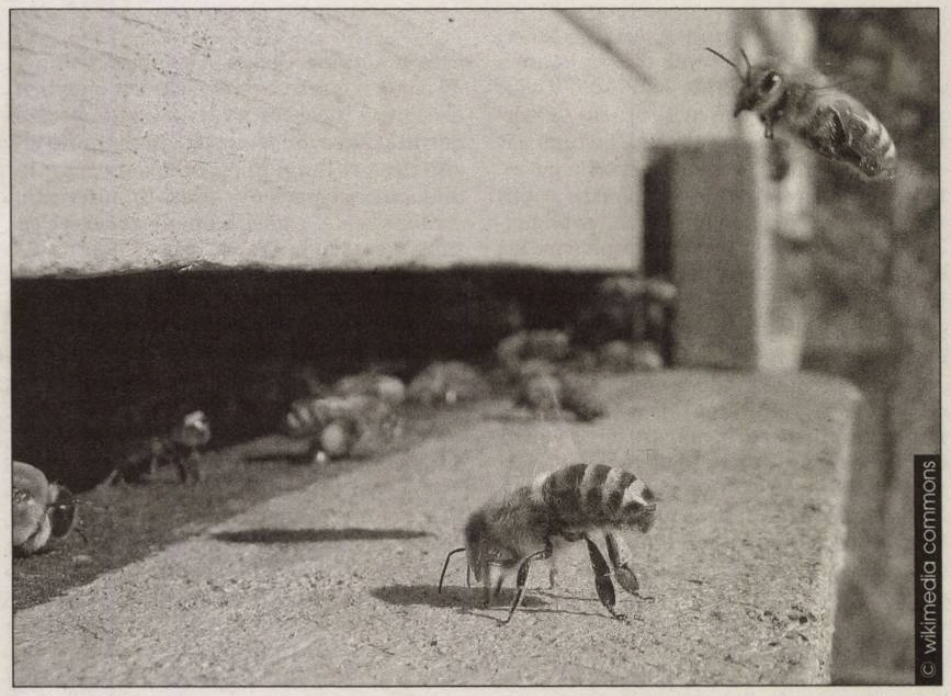

Haosul și poluarea provocate de om au dus la decimarea acestor înaripate.

Această perspectivă, precum și faptul că un personaj important al artei românești postbelice, autoexilat la București, deci rupt în chip vădit de traiul la țară, dar care evoca rolul crucial al albinei în societatea tradițională, îl plasează pe un mai tînăr confrate în ale artelor, pe Dragoș Neagoe, pe poziția cea mai convenabilă nu numai de a vorbi despre albine, ci și de a lucra programatic cumva înlăuntrul civilizației lor.

Dragoș Neagoe este de formație sculptor, a făcut cîndva sculptură într-o manieră clasică, dar acum dezvoltă o viziune proprie asupra modelajului, spațiului și a materialelor care pot constitui plămada înmiresmată a acesteia. Desigur, lucrul cu albinele, însușirea științei apicole, în timp, l-au inspirat să folosească acest material, ca slujitor secund al unei lumi aflate într-un real pericol de dispariție, fiindcă sînt părți ale planetei noastre care au rămas fără prezența acestei harnice zburătoare. Haosul și poluarea provocate de om au dus la decimarea acestor înaripate, umilite mai întîi cu îndîrjire și inconștiență.

Secundă, pentru că utilizează vestigiile și rămășițele materiale ale vieții apuse a albinelor, și reacționară pentru că le refolosește pe acestea într-un complex program de conservare a modelajului, aplicației, construind instalații, basoreliefuri, asamblaje pe cît de simple la înfățișare, pe atît de puternice ca impact vizual și olfactiv, deopotrivă. Desigur, calitatea olfactivă ca o prezență în datele sculpturii are deja propria sa istorie, încă din vremea artei *povera,* a *land art* sau a minimalismului apusean (prin prezența în cîmpul expozițional a vegetației, fînului, cărnii crude, pietrelor, fumului, urinei, fecalelor etc.). Iar mai recent, se vorbește tot mai insistent despre o artă olfactivă / *art olfactif* (a se vedea spre exemplificare recenta expoziție de la muzeul Tinguely din Basel: „Belle Haleine: l'odeur de l'art“, februarie-mai 2015).

Calitatea olfactivă ca o prezență în datele sculpturii are deja propria sa istorie.

Dragoș Neagoe a folosit pe larg întreaga experiență occidentală a lucrului cu natura, dar s-a oprit la nesecatul izvor care-l reprezintă comunitățile de albine, „a știut să tragă foloase din minunatul simț politic, din focul muncii, din statornicia, din mărinimia, din pasiunea viitorului care toate nasc și se găsesc în albină“ (Maeterlinck, *op. cit.,* cartea a II-a, XX), dar a purtat și dialoguri cu artiști din alte spații geografice, care explorează de-o manieră creativă același univers sau material apicol (Ren Ri sau Sarah Hutton, printre alții). Nu în ultimul rînd, a fost îndrumat și purtat spre fertile conversații cu Raluca Băloiu, curatoarea ambelor proiecte expoziționale din acest an ale lui Neagoe.

Pentru expoziția „Shape(s)“ cei doi au configurat două paliere de structurare formală și de lectură. Pe de o parte, au inclus o dimensiune arheologică, demonstrînd străvechimea conviețuirii omului cu albina, dar și a acesteia cu natura, cu universul mineral. Pe de alta, reutilizînd materialul existent, se propune o lectură și o dimensiune pedagogică, propedeutică și mnemotehnică; este o lecție despre statornicie și permanență, e ca și cum am expurga din ecuație conștiința timpului și am deveni brusc, urgent și inevitabil participanți la „întemeierea cetății“ (ca să folosim lexicul aceluiași Maeterlinck), martori la acele roiuri conduse de regina albinelor, dintotdeauna. Constatăm că în această „cetate“ nu există progres, înțelegem că ceea ce vedem în fața ochilor este întocmai cu ceea ce putem surprinde în imaginile de pe anticele sarcofage sau pe papirusurile egiptene – nimic schimbat, transformat sau revoluționat. Inteligența întreprinzătoare a albinelor este una geometrică, și e statornicită de rutina creatoare de miere, ceară și propolis. Or, asta nu se vede decît în rodul miraculos al acestei munci titanice, asidue, jertfelnice.

Dragoș Neagoe se hrănește cu voluptate și cu spirit de smerit învățăcel din experiența acesta a necuvîntătoarelor, și nu doar încearcă să le înțeleagă, ci mai ales să își aproprieze – prin arta sa – calitățile acestora de artist, inginer, zidar, politician, arhitect, logician, pentru că, în fapt, „ele l-au înțeles pe om înainte ca acesta să-și sfîrșească gîndurile“ (Maeterlinck, *op. cit.,* cartea a VII-a, V).

În chip surprinzător, un artist român al începutului de secol XXI își dă mîna cu zbuciumul eminamente fertil al tradiției artistice, plecînd însă de la ideea permanenței neșovăielnice a miresmelor, a lucrului bine făcut și a legilor firii care s-au statornicit în dialogul ferm cu natura. Pe care nu o poți respecta cu adevărat decît locuind în mijlocul ei, în armonie cu ea, alături de truditoarele sale cele mai neobosite și minunate: albinele.

***Vladimir Bulat** este istoric și critic de artă, membru al Asociației Internaționale a Criticilor de Artă (AICA, Paris), membru al UAP din Republica Moldova și România.*

Liviu FRANGA

Cum a murit Ovidius?

memoriei lui Ștefan Cucu

Acest text reprezintă intervenția susținută în cadrul proiectului „Elogiul latinității", realizat la jumătatea lunii noiembrie de secția de Filologie Clasică și Latină din cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București în parteneriat cu Muzeul Național al Literaturii Române.

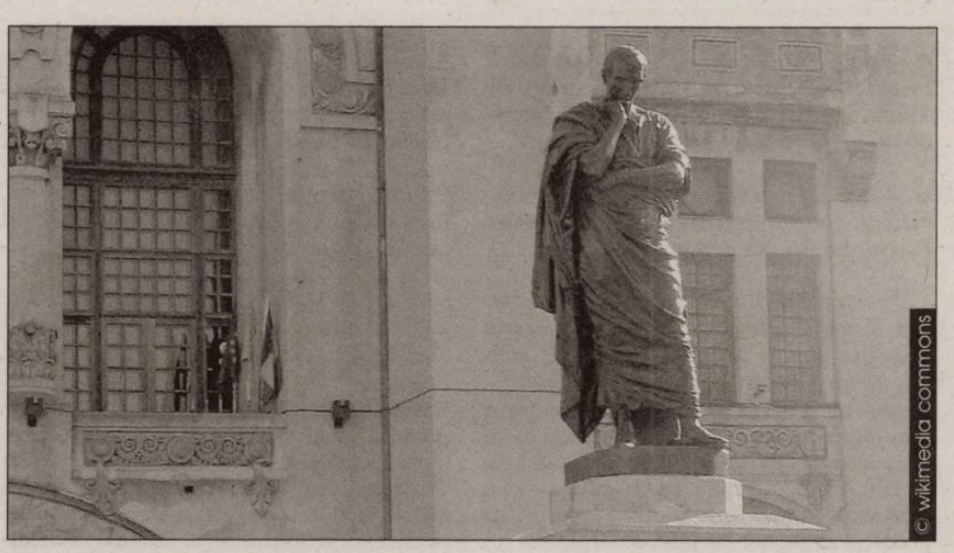

Nu știm exact cînd a murit poetul devenit involuntar tomitan. Hieronymus *(Chron. Eus. a Abr.* 2033, 2, 147) ne lasă, prin informația lui precisă, deci aparent sigură, să credem că acest lucru s-a petrecut în anul 17 (anul dispariției și a lui Titus Livius, dar fără nici o legătură) sau, poate, 18. Iată ce spune el: *„Anno septimo decimo post Christum centesima nonagesima octaua Olympiade Ouidius poeta in exilio diem obiit et iuxta oppidum Tomos sepelitur"* („În al șaptesprezecelea an după Hristos, în a o sută nouăzeci și opta Olimpiadă, s-a stins în exil Ovidius poetul și este îngropat la Tomis, în apropierea [zidurilor] cetății").

Abstracție făcînd de această și unică, și izolată mărturie hieronymiană, nu este sau, mai curînd, nu ar trebui, totuși, exclusă, din principiu, o dispariție poate mai tîrzie, dincolo de pragul celor 60 sau 61 de ani împliniți ai poetului sulmonez (reamintim anii-reper, 43 a.Chr. – 17/18. p.Chr.). Ultimii ani de viață ai lui Ovidius la Tomis nu știm exact dacă s-au oprit la data indicată în Antichitate doar de Hieronymus sau dacă nu cumva au trecut – și cu cît? – dincolo de ea.

Pentru că nu există, cum se știe și am spus-o și noi deja, nici o altă sursă, în afara cronicii hieronymiene, care să ne ofere măcar cel mai mic reper, căci de certitudine nu poate fi vorba. Este, observăm în context, absolut aceeași incertitudine care leagă, de pildă, finalul (pierdut) al *Analelor* taciteice de sfîrșitul biografic al autorului lor. Sau, mult mai aproape de vremea Sulmonezului devenit Tomitan, apariția ultimei opere horațiene, cartea a IV-a a *Poemelor lirice (Carmina),* față de ieșirea din viață a poetului venusin. Iar Horatius și Tacitus au trăit și au sfîrșit cel mai probabil la Roma, în orice caz în Italia, amîndoi celebrități recunoscute în viață, de cea mai mare anvergură, ale lumii intelectuale romane de la debutul pînă spre apogeul Imperiului...

Sînt de părere și sînt convins că informația izolată a teologului-istoric din secolul al IV-lea christic poate fi pusă, fie și ipotetic, sub semnul îndoielii. Se vor fi scurs (avem dreptul să propunem ipoteza) cîțiva ani de la redactarea – și, apoi, publicarea (incert postumă) – a ultimei cărți de elegii pontice și, respectiv, plecarea definitivă a poetului dintre tomitani, dar nu înapoi la Roma, ci la zei. În acest răstimp, poeme-scrisori sau chiar, de ce nu, (și) alte texte va mai fi scris Ovidius: dar, în modul cel mai regretabil, nu avem deloc știință despre ele.

Nefericitul om a plecat, de fapt, fericit.

Dacă nici momentul sigur al despărțirii definitive de „ultima lume" *(die letzte Welt,* pentru a prelua titlul celebrului roman al lui Cristoph Ransmayr) nu avem cum știi cu exactitate cînd se va fi petrecut, nici cele din urmă poeme nu mai avem cum știi, cu sau fără precizie, ce înfățișare vor fi avut și despre ce se vor fi rostit, putem avea, măcar, o singură certitudine, plauzibilă, într-un noian de nesiguranțe. Cum a murit Ovidius.

Nefericitul om, fericitul poet

Cum a murit *Ouidius poeta.* Împrejurările ființei și împrejurările din afara ei. Începem cu cele de la urmă.

Ouidius poeta a murit poet cetățean roman (n-a fost niciodată degradat din drepturile civile fundamentale, nu i s-a interzis accesul la apă și la foc, *igni et aqua)* și, în același timp, poet cetățean tomitan, de vreme ce a exercitat magistraturi – ca agonothet – în interiorul comunității civice tomitane. Poetul Ovidius a plecat dintre concetățenii tomitani cel puțin cu o singură mulțumire (certă pentru posteritate, întrucît a fost declarată de poetul însuși): aceea de a fi fost recunoscut nu doar ca membru cu drepturi depline al comunității tomitane, ci – cel mai important pentru el – ca poet demn de cununa Muzelor și a oamenilor. Recapitulăm. *Ouidius poeta* a plecat din *ultima lume* în care a locuit de pe o poziție socială consolidată: dublă cetățenie și incontestabilă recunoaștere literară, din nou dublă, ca poet ausonian și ca poet euxin. Din acest punct, exterior, de vedere, *Ouidius poeta* nu a plecat nefericit. Noi am zice că dimpotrivă.

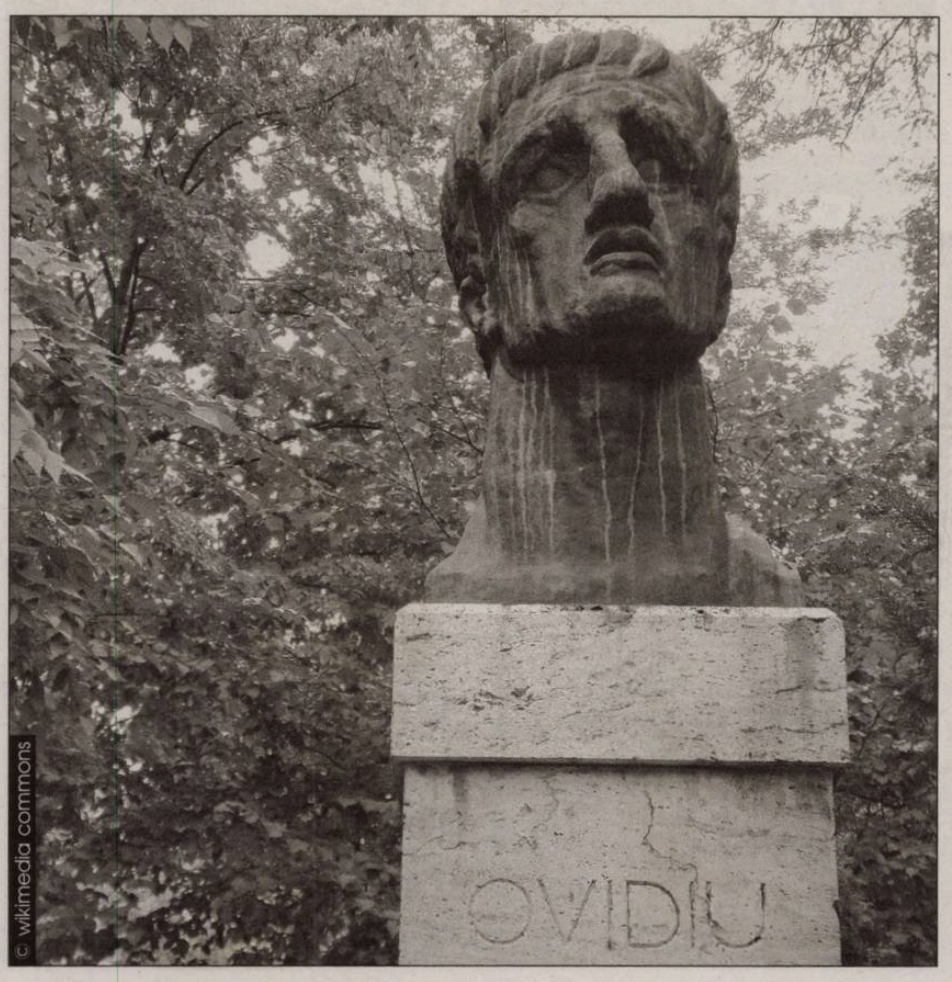

Continuăm cu împrejurările interioare, ale ființei poetice. Iar acestea ni se par cele mai importante, în măsura în care le putem intui și preciza. Este vorba, aici, de tăria sau slăbiciunea, moral-psihică, a omului și a poetului în același timp, a poetului și a omului în același timp. Venusinul n-a avut nici o clipă îndoiala că lasă în urma lui un alt fel de operă decît una „mai trainică prin ani decît bronzul" *(exegi monumentum aere perennius).* Departe de Tomitan o astfel de convingere declarată, ea însăși mai trainică decît bronzul. Dacă traseul posterității operei sale poetice nu l-a interesat explicit pe Tomitan în elegiile pontice (ori, cel puțin, nu am identificat noi, pînă acum, nici o urmă a lui în întreaga această moștenire ovidiană), atunci ne apare în mod cu totul evident că altceva a constituit pentru relegat centrul maximului său interes: prezentul, capabil să compenseze, fie și doar în mică parte, toată rana deschisă a trecutului, din ce în ce mai puțin recent.

Un prezent poate iluzoriu ca satisfacție, un prezent compensatoriu și poate provizoriu, un prezent contemporan cu destinul biologic, acel prezent către care poetul nu mai putea, în condiția în care se afla, face altceva mai bun pentru el însuși decît să trimită scrisori în formă de elegii și elegii în formă de scrisoare. Ele, elegiile, l-au menținut în viață (o declară răspicat în multe rînduri), ele, cele care i-au înnegrit ultimii ani, aruncînd umbre grele peste cei imediat anteriori, ele, elegiile, au adus, uimitor în aparență, și lumină acestor ultimi ani întunecați prin separare de viața anterioară, dar și drogul cel mai tare pentru omul obișnuit, cu atît mai mult pentru un artist: speranța, de la o zi la alta, de la un an la altul. Cu această speranță au plecat și omul, și poetul tomitan, spre lumi diferite de cele vizibile, lăsîndu-ne nouă, posterității, din acel moment pînă azi, darul neuitării celei mai prețioase: poezia. *Ouidius poeta* a plecat fericit din această lume, din lumea lui, pentru că lumea adevărată a lui nu i-o putea smulge nimeni: era și este Poezia, în și dincolo de viață.

Am încercat, așadar, să arătăm că nefericitul om a plecat, de fapt, fericit, ca poet, dintre cei care îl înconjurau acum două mii de ani. Plecînd cu poezia în el și lăsîndu-ne-o nouă în dar după el, *Ouidius poeta* a trasat spiritualității și culturii române, ca și imaginarului narativ de tip folcloric, cristalizat în locurile ultimei șederi lumești a poetului – ambientul dobrogean, apoi cel panromânesc –, brazda în care s-au depus, rînd pe rînd, mirabilele semințe ale unor creații ce au alcătuit, ele însele, o autentică *bibliotheca Ouidiana* a culturii literare românești.

Închei cu cîteva dintre cele mai puternice reflecții pe care această moștenire ovidiană le-a trezit în rîndul specialiștilor români, cei mai îndreptățiți să le acorde un surplus de atenție:

„Legătura lui Ovidiu cu spiritualitatea românească este mult mai profundă, el făcînd, de fapt, deja parte din structura, din plămada noastră națională, în jurul poetului exilat la Tomis țesîndu-se numeroase legende, păstrate prin tradiție orală. Ovidiu a devenit un topos permanent al culturii noastre, o coordonată fundamentală, un punct de referință pentru aproape toți creatorii acestei arii spirituale... Ovidiu face parte din patrimoniul spiritual al acestui popor." (Ștefan Cucu, *Publius Ovidius Naso și literatura română,* 1997)

„Putem afirma că personalitatea lui Ovidiu este – *mutatis mutandis* – la fel de puternic împlîntată în conștiința noastră națională precum cea a lui Eminescu, a lui Traian sau a lui Ștefan cel Mare. Dovadă este faptul că chipul său a fost imortalizat nu numai în literatura română cultă – în special, în cea contemporană –, în mii de poezii, de piese de teatru sau scrieri în proză, ci și în producții folclorice, în numeroase legende." (Ștefan Cucu, *ibid.*)

Liviu Franga *este decanul Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București și secretar general al Societății de Studii Clasice din România.*

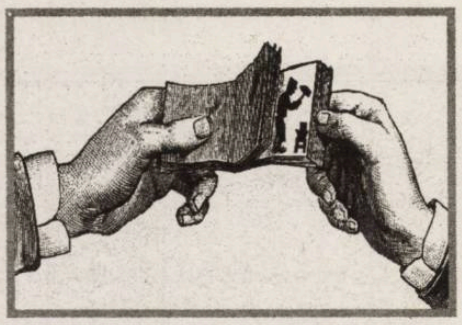

Marius CHIVU

feedbook

Testamente voioase

● **Jean d'Ormesson, *Ciudată e lumea, pînă la urmă!*, traducere de Tania Radu, Baroque Books & Arts, 2016.**

● **Jean d'Ormesson, *Călăuza rătăciților*, traducere de Cristian Preda, Baroque Books & Arts, 2017.**

„N-am plîns din pricina vieții. Am fost pur și simplu mulțumit să exist", scrie într-una dintre ultimele sale cărți contele Jean Bruno Wladimir François-de-Paule Le Fèvre d'Ormesson, cunoscut mai simplu sub numele de scriitor Jean d'Ormesson (16 iunie 1925 – 5 decembrie 2017). Această împăcare cu lumea și seninătate de sine se regăsesc, laolaltă cu erudiția sa, în aceste mici testamente voioase, cum sînt aproape toate cărțile sale de eseuri – patru dintre acestea (plus *Amor fără miză* și *Frumoasă a fost această viață. Totuși*) apărute în ultimii ani la eleganta editură Baroque Books & Arts.

Autor a peste patruzeci de cărți (romane, piese de teatru, volume de eseuri de artă, literatură și filozofie), spirit erudit, membru al Academiei Franceze, cele mai importante romane ale lui Jean d'Ormesson au fost traduse relativ tîrziu în limba română: în 1993, *Din voia Domnului* (roman ecranizat), și în 1996 *Gloria Imperiului* (Marele Premiu pentru Roman al Academiei Franceze în 1971), după care, în anul 2010, Uniunea Scriitorilor din România i-a acordat Premiul „Ovidiu" pentru Opera Omnia.

Cinci ani mai tîrziu, opera sa era inclusă în „Bibliothèque de la Pléiade", onoare rareori acordată unui scriitor aflat încă în viață.

Cărțile sale de eseuri abordează o formulă relativ inedită, hrănindu-se însă masiv din tradiția franceză a genului. *Ciudată e lumea, pînă la urmă!* (al cărei titlu este împrumutat dintr-un vers de Louis Aragon), mai exact prima ei parte, este constituită sub forma unui dialog între un narator al devenirii omenirii, care străbate lungul drum al gîndirii umane de la mitologie, prin religie, spre știință, încercînd să găsească un „fir al labirintului", și Dumnezeu, numit Bătrînul, al cărui vis este chiar lumea. Secondat de vocea oarecum amuzată a lui Dumnezeu, naratorul istoriei omenirii încearcă să dea o explicație lumii *ad usum delphini* printr-o serie de fragmente care sînt deopotrivă reflecții și elegii despre viața efemeră și moartea implacabilă, despre imposibilitatea cunoașterii, despre sensul ascuns al existenței noastre, al lumii și al lui Dumnezeu. Întrebarea este fundamentala „De ce există ceva în loc să nu existe nimic?". De la nașterea vieții pe Pămînt acum trei miliarde și jumătate de ani și geneza mai tîrzie a primelor organisme și a omului („orice viață este o poveste care combină ereditatea cu mediul", „cu toții sîntem niște africani modelați de timp"), pînă la chestiunea timpului („culme a complexității și abstracțiunii"), a Universului în expansiune și a infinitului mic, agnosticul declarat Jean d'Ormesson („Aș crede în Dumnezeu, dacă există. Există? Habar n-am"; „dovada absolută a existenței lui Dumnezeu nu e doar imposibilă, ci și catastrofală") abordează totul, mixînd chestiuni de artă, religie și știință, cu o foarte bună informație istorică, culturală și științifică, dar și cu lejeritate și savoare în formulare, reușind o fermecătoare introducere în univers, în lume, în om.

„Cartea de față e un fel de Café du Commerce al cosmologiei și istoriei universale. Autorul și-a luat singur rolul naivului de serviciu: este topit de uimire și admirație", spune la un moment dat. De la Heraclit și Pitagora, prin Sf. Augustin și Galilei, la Darwin, Einstein și Hubble, de la filozofia greacă la teoriile cuantice, de la mitologie la Big-Bang, fragmentele lui Jean d'Ormesson întorc chestiunile vieții și ale morții („imuabile și absente"), ale existenței Universului și a lui Dumnezeu pe toate părțile. Pe urmele unor Pascal sau Voltaire, eventual Julian Barnes (cel din *Nimicul de temut),* Jean d'Ormesson scrie despre spectacolul lumii cu uimire și admirație (că există așa și nu altfel), dar și cu multă curiozitate, nostalgie, resemnare (că există așa și nu altfel), ridicînd întrebări aproape banale în legitimitatea lor, cărora le răspunde cu alte întrebări și mai încuietoare, cu aforisme paradoxale sau formulări abstract-poetice: „în spatele inimaginabilului se află de neconceputul" sau „Dumnezeu e neverosimil, dar absența lui Dumnezeu este și mai neverosimilă" sau „e bine să credem în Dumnezeu, dar să ne comportm ca și cum n-ar exista".

Călăuza rătăciților, ultima sa carte publicată antum, este un mic glosar de termeni fundamentali al cărților precedente: mirarea, angoasa, plăcerea, gîndirea, fericirea, dreptatea frumusețea, adevărul etc., în care-și reia gîndirea senină și consola(n)tă. Jean d'Ormesson scrie și aici, cu multă seninătate, o fermecătoare pledoarie pentru sensul indescifrabil al lumii și pentru misterul ei consolator.

aproape de carte

Jean d'ORMESSON

Ciudată e lumea…

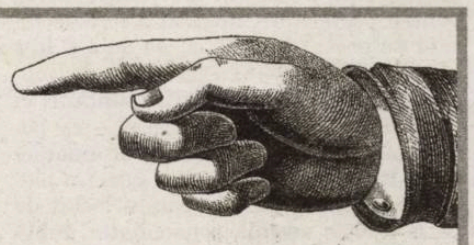

Oamenii pun pe seama puterilor pe care le-au numit zei ceea ce nu înțeleg. De acest exercițiu se leagă o parte uriașă din istoria noastră. S-ar zice că principala îndeletnicire a oamenilor este să inventeze religii. Potrivit Genezei, Dumnezeu l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa. Apoi oamenii și-au luat revanșa: le-au dat zeilor pe care i-au inventat propriul lor chip. În linii mari, numele zeităților acoperă lista spaimelor și ambițiilor omenești. Ca să-și exercite puterea asupra lumii lor cunoscute, oamenii se folosesc de cealaltă lume, pe care n-o cunosc.

Ideea unui Dumnezeu atotputernic, căruia i se pot atribui crearea și supraviețuirea Universului, a apărut relativ tîrziu în istoria omenirii. Mult timp, puterile necunoscute, sub care oamenii se simțeau doar biete jucării, fuseseră puse pe seama unor forțe magice, apoi a unor mituri și, în final, pe seama unor genealogii improbabile, și interminabile, de zei și zeițe cu chip de animal sau de om. Încetul cu încetul, zeii puternici și mai vicleni, sau pur și simplu mai norocoși, i-au învins pe ceilalți. Au învins Brahma, Vișnu, Șiva, Isis, Osiris, Amon Ra și Aton, Apollo, Dionysos, Atena, Marte, Venus și Iunona, Poseidon sau Neptun, Hefaistos sau Vulcan, dar mai ales Zeus sau Jupiter, care sînt zeii zeilor. Au învins și azi uitații Ahuramazda sau Mithra, care la vremea lor avuseseră și ei partea lor de glorie.

Dumnezeul unic apare numai odată cu Avraam, care trebuie să fi existat acum cîteva mii de ani, cam la vremea cînd tocmai se răspîndea scrisul pe acel mal al Tigrului și Eufratului unde s-a născut tot ce înseamnă civilizație. În variantele lui iudaică, creștină și, doar mai tîrziu, cam între Clovis și Carol Magnul, musulmană, Dumnezeul unic a cucerit mare parte din omenire. Fiindcă pe Dumnezeu îl găsim în egală măsură și la Ierusalim, în Bizanț, la Bagdad, și la Roma, la împăratul Constantin și la papa Grigorie cel Mare, la Teodoric, dar și la împărăteasa Teodora, la Sfîntul Augustin și la Mahomed, la Carol Magnul, Harun-al-Rașid, Dante sau Mehmet al II-lea, la Michelangelo, Carol Quintul, Shakespeare, Cromwell, Descartes, Ludovic al XIV-lea, Racine, Akbar, la Newton și Robespierre, la Washington, Pétain și De Gaulle.

A curs mult sînge din pricina ideii că oamenii sînt opera lui Dumnezeu – care e marele furnizor de războaie și de crime de tot felul, mai mare chiar decît setea de putere sau patima pentru bani, cu care uneori se și confundă. În Dumnezeu, ori numai în ideea pe care și-au făcut-o despre el, oamenii văd adevărul absolut ce trebuie răspîndit și impus prin foc și sabie. Cruciadele, Inchiziția, jihadul, cucerirea Americii, exploatarea Africii și a africanilor, politica expansiunii practicată de Sublima Poartă otomană, ori cucerirea Indiilor de către mongolii de religie musulmană nu au cum să fie considerate embleme ale păcii. Intoleranța și cruzimea se amestecă strîns cu gustul pentru aventură, puterea și mărirea. Cel mai adesea, Dumnezeu face casă bună cu cultura, cu frumusețea, dar face de asemenea casă bună cu banul și cu violența.

PUBLICITATE

Ruxandra CESEREANU

Păcat

Dragă Radu,

Am citit cu întîrziere și cu mîhnire textul tău intitulat „Istoria și lecțiile lui Dumnezeu“ *[publicat de Radu Preda în* Dilema veche *nr. 711 din 5 octombrie a.c. – n. red.]* Mi-e greu să cred că noi, oamenii, am putea fi cu atîta ușurință niște hermeneuți ai lui Dumnezeu. Desigur, în întîmplările lumii noastre (de odinioară, ca și de acum), există întotdeauna meditații și reflecții la care sîntem stimulați, uneori prin suferințe, alteori prin împliniri și bucurii. În textul tău vorbești despre un „miez pedagogic“ și despre „lecțiile“ pe care le dă Dumnezeu prin intermediul a varii lucruri dureroase ori chiar catastrofale. Și, la finalul pildelor pe care le oferi, pomenești cazul Bisericii greco-catolice.

Sînt nepoata a doi preoți, am tot spus-o și o voi mai spune: cel din sud, craioveanul, Nicolae, era ortodox; cel din nord, ardeleanul, Vasile, era greco-catolic. Pe amîndoi i-am iubit și de amîndoi am fost legată, chiar dacă în mod diferit. Bunicul ardelean a făcut (adunați) șase ani de pușcărie politică în perioada comunistă, din pricină că nu a vrut să renunțe la credința sa greco-catolică. Mă îndoiesc cu toată fibra mea de om că acești șase ani de detenție ai săi ar fi făcut parte dintr-o „lecție“ a lui Dumnezeu sau ar fi avut vreun „miez pedagogic“. Așa cum mă îndoiesc că moartea episcopilor greco-catolici Ioan Suciu, Valeriu Traian Frențiu, Tit Liviu Chinezu, în urma condițiilor dure de anchetă și detenție, ar fi făcut parte dintr-o „lecție“ a lui Dumnezeu. Și nu e vorba doar de greco-catolici aici, chiar dacă textul tău încheie lista pildelor de „pedagogie“ divină prin invocarea Bisericii greco-catolice.

În Gulagul românesc (mă refer doar la acest caz al nostru din istoria recentă) au suferit mii de preoți și călugări aparținînd tuturor confesiunilor religioase: greco-catolici, ortodocși, romano-catolici, protestanți. Am citit sute de mărturii și cărți de memorialistică, iar fețele bisericești au fost îndeajuns de multe în detenția politică. În ceea ce privește ierarhii încarcerați, persecutați, umiliți și chiar asasinați, majoritatea au fost greco-catolici. Nu mi-aș îngădui să văd în suferința acestor oameni (care nu au vrut să renunțe la credința lor greco-catolică și au refuzat să treacă în mod fals și forțat la ortodoxie) vreo „lecție“ a lui Dumnezeu și mi se pare foarte periculoasă din punct de vedere etic (ori chiar uman) o asemenea speculație care invocă în sens „pedagogic“ situația Bisericii greco-catolice desființate abuziv în 1948. Aceasta a fost înființată, odinioară, prin misionarismul iezuiților catolici în Transilvania, dar ea s-a dovedit a fi și a funcționat exclusiv ca biserică a națiunii române și a intereselor românești în Ardeal, iar rolul său în Unirea din 1918 a fost primordial.

Bunicul meu matern, craioveanul ortodox, l-a respectat și l-a admirat pe cuscrul său, bunicul meu patern, ardeleanul greco-catolic, tocmai pentru statornicia sa în credință, inclusiv pentru ipostaza de deținut politic din motive de confesiune religioasă.

La porțile sărbătorilor bate centenarul Unirii. Cel care a citit Declarația de Unire a fost nimeni altcineva decît episcopul greco-catolic de Cluj-Gherla – Iuliu Hossu, însărcinat de Marele Sfat Național Român (și nu Miron Cristea, episcopul ortodox, așa cum figurează falsificator într-o frescă la intrarea în Mitropolia din Sibiu, frescă făcută în perioada în care Antonie Plămădeală a fost mitropolit al Ardealului – *vezi fotografia originală de arhivă și fresca falsificatoare fotografiată de Mihai Vlad*. Nu în zadar i s-a dat această misiune episcopului Iuliu Hossu: rolul greco-catolicilor în Transilvania a fost unul în mod tranșant național, prounionist și etic-religios, de fapt. În paranteză fie spus, Iuliu Hossu și Miron Cristea au avut o relație exemplară, de respect reciproc real. Mai adaug că episcopul greco-catolic care a citit Proclamația Unirii a avut parte de închisoare și domiciliu obligatoriu în perioada comunistă, din 1948 pînă în 1970 (adică pînă la sfîrșitul vieții, însumînd, prin urmare, 22 de ani).

Ce „miez pedagogic“ divin ar putea exista într-o asemenea injustiție flagrantă legată de interzicerea și desființarea, printr-un act dictatorial, a Bisericii greco-catolice și de detenția vreme de mai bine de două decenii a ierarhului care a citit Declarația de Unire?

Tocmai fiindcă sosește ceasul aniversar al centenarului, consider că bisericile românești, cea ortodoxă și cea greco-catolică, ar trebui să-și asume un dialog sororal. Textul tău, prin finalul alunecos în care este invocată înființarea și desființarea Bisericii greco-catolice ca o „lecție“ a lui Dumnezeu, este o înțepătură de viespe ce nu pare dornică de un dialog real între cele două biserici surori. Păcat.

Cu prietenie, Ruxandra

P.S. „Pe cum ne vedeți azi îmbrățișați frățește, așa să rămînă îmbrățișați pe veci toți frații români!“ Acestea au fost cuvintele episcopului greco-catolic Iuliu Hossu în fața mulțimilor adunate la Alba Iulia, după ce a citit Proclamația de unire a Transilvaniei cu Regatul României și după ce l-a îmbrățișat pe episcopul ortodox Miron Cristea.

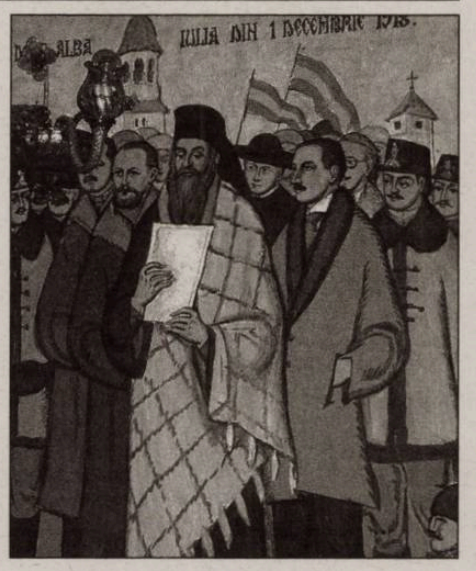

Ruxandra Cesereanu *este scriitoare, profesor universitar la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca și cercetătoare a universului concentraționar. Cea mai recentă carte publicată,* Fugarii. Evadări din închisori și lagăre în secolul XX, *Editura Polirom, a primit Premiul PEN România 2017.*

Publicitate

Andreea VLAD

dilematograf

Mariţa şi (aproape-)viaţa

● ***Mariţa* (România, 2017), de Cristi Iftime.**

Dacă vrei să te ascunzi în zăpadă, te îmbraci în alb. Detectorul de minciuni este considerat mai aproape de adevăr decît hazardul, însă folosit abil, poate mistifica lejer adevărul. Debutul în lungmetraj al regizorului Cristi Iftime e aidoma unui parfum puternic, are nevoie de timp ca aliat pentru ca toate acordurile sale să se aşeze, nota de bază fiind nostalgia, iar cea de vîrf umorul. Un film curat, în tuşe discrete, dar sigur articulate, *Mariţa* arată mai mult prin ceea ce ascunde, prin ceea ce lasă nerostit tăcerii dintre multele cuvinte rostite pe ecran şi dintre savuroasele poveşti pline de farmec.

Cristi Iftime păstrează asumat anumite influenţe ale Noului Val (rigoarea mizanscenei, preferinţa pentru planul-secvenţă, priza mimetică de realitate, absenţa aproape totală a fundalului sonor, finalul *flou),* însă în egală măsură îşi infuzează debutul cu un umor şi o tandreţe intimistă care aduc aminte de filmele Noului Val ceh ale unor Jiri Menzel sau Milos Forman, dar şi cu o nostalgie solară a acceptării care, uneori, poate fi numită melancolie. Peste toate pluteşte discret o langoare cehoviană, acea „vînare de vînt" în care se rătăceşte atît de des viaţa cînd e confundată cu fericirea, elanul vital cînd e asimilat prezenţei.

Pelicula urmăreşte periplul din ajun de Crăciun al lui Sandu, în decrepita sa Dacie 1300 albă, Mariţa, alături de unul dintre fiii săi, Costi, pentru o improvizată alăturare la reuniunea de Crăciun, în Bucovina, a unei familii descompuse cu destul de mult timp în urmă. Adrian Titieni flirtează cu un nou trofeu Gopo în rolul bonomului Sandu, acel bărbat veşnic inconştient, veşnic încurcă-lume, uşor ridicol şi demodat, pe care nu te poţi baza, însă pe care nici nu îl poţi urî cu adevărat. Inginerul Sandu (sau Bubu, pentru apropiaţi) este un om simplu şi greoi, dar vital, necenzurat, eliberat de ego şi pradă celor mai fireşti impulsuri, fie ele egoiste sau autiste. Un om pentru care nu există iluzii din simplul motiv că nu ai nevoie de ele atunci cînd „îţi place viaţa". Madlenele care compun micul univers al lui Sandu se confundă cu o fascinantă nostalgie activă. Nu sînt amintiri alienate şi pline de voluptăţi literare, în tentativa de recapturare a trecutului, ci compun chiar miezul vieţii sale trecute, prezente şi viitoare: seducţia, colecţia de timbre „de mare valoare", pe care anunţă solemn că o va lăsa moştenire celor trei fii şi nepotului, vinul bun, ţigara, campaniile promoţionale, vacanţele pe Litoral, spectacolele cuplului Stela-Arşinel, care nu prea ajung în orăşelul său din Ardeal... Dar mai ales fidela şi suferinda Mariţa, cordonul ombilical care leagă această familie acum descompusă, „nefericită în felul ei", dar fericită tot în felul ei.

Iscusit povestitor (nimic mai natural decît să mănînci pe nerăsuflate 18 ciocolate din primul salariu şi apoi să cîştigi la Loto exact suma necesară pentru a o scoate în oraş pe fata pe care o curtezi), captiv în lumea sa, Sandu e cristalin, eteric şi ubicuu la fel ca adierea vîntului sau ca ceaţa prin care străbate serpentinele Tihuţei alături de Costi (Alexandru Potocean, într-un rol foarte bun). El încurcă graţios amintirile cu fiii săi Costi, Adi sau Iuli, nu mai ştie care dintre ei era în maşină în copilărie într-una din escapadele sale bahice, nici dacă una dintre aventurile sale s-a consumat sau nu în timpul căsătoriei cu mama fiilor săi (excelentă Ana Ciontea, care conturează, în doar cîteva cadre şi replici, o prezenţă puternică; fosta soţie mai păstrează încă, inconştient, reflexe de supunere şi dragoste faţă de vechea lume de care s-a desprins de mult, reprezentată metonimic de aceeaşi Mariţa). Într-un final scăldat în lumina crudă a zăpezii şi a merelor încă neculese în toiul iernii, care lasă alienarea în cercul său închis, ne amintim tot de Cehov: „Iar peste amărăciunile noastre de azi vom arunca o privire încărcată de afecţiune surîzătoare... şi ne vom odihni".

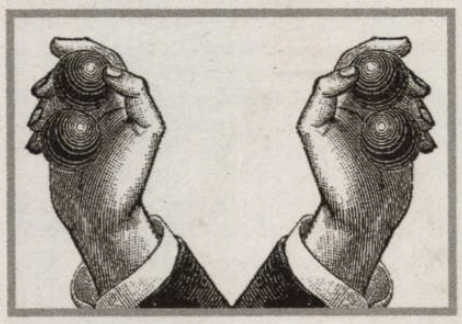

Aron BIRO

audio şi n-am cuvinte

Majoreta sepulcrală

● **Chelsea Wolf, *Hiss Spun*, Sargent House, 2017.**

Noţiunea *„gateway drug"* se referă la droguri care în sine nu prezintă un pericol semnificativ (în comparaţie cu substanţele legale), însă deschid pentru consumatori oportunităţi de a intra în contact cu anturaje şi substanţe mai periculoase; scoaterea din legalitate a acestora ţine, prin urmare, de o tactică de prevenţie. Chelsea Wolfe este un *„gateway drug"* al celor nefamiliarizaţi cu istoria muzicii ocult-suicidale, doar că, în lumea muzicii, nu prea mai funcţionează prevenţia – cu excepţia cîtorva interdicţii punctuale de ordin administrativ (legate de inadecvarea locaţiei ori momentului cîte unui concert), muzica a devenit cea mai libertină formă de exprimare şi cel mai uşor de distribuit drog. A existat chiar un album intitulat *Antichrist Superstar* care a cucerit inimi din toate zările, iar muzica pop modernă e frecvent condimentată cu simbolistică şi versuri care i-ar intimida pe sociopaţii lui Charles Manson. Mă rog, pe la noi, popor vigilent, mai umblă vorba că Untold ar fi festivalul Ocultei Mondiale, iar La Familia e trupa de gherilă rap a Bisericii Ortodoxe. Totuşi, în context global, muzicii nu i se mai atribuie aceleaşi funcţii moraliste ca la începutul anilor '90, cînd Charlton Heston îşi proteja copiii de muzica unor Body Count, intrînd inopinat într-o şedinţă a acţionarilor casei de discuri Time Warner.

O altă funcţie importantă pe care o îndeplineşte Chelsea Wolfe e de a scoate la lumină nişe estetice a căror promovare din întunericul underground în văzul zorilor a fost multă vreme împiedicată de lacune de imagine şi marketing. Aşa cum franciza *Star Wars* şi-a diversificat eficace fandomul în momentul în care a distribuit o fată simpatică în rolul principal, metalul nihilist-ocult avea o nevoie vitală de a se emascula şi ramifica în direcţii pe care multă vreme nu şi le-a „permis" (în ambele sensuri ale termenului – de a nu putea şi de a refuza să-şi acorde şansa). Sigur, nihilismul în sine ar trebui să fie dogma pieirii pe propria limbă, însă care îi mai e rostul în momentul în care se autoanihilează? Iată un paradox de care Chelsea Wolfe se foloseşte cu succes, reuşind într-un timp scurt să clădească punţi între tradiţia gotic-ocultă europeană şi publicul americano-centric, între underground-ul obscurantist, cufundat în sine, şi muzica de largă adresabilitate pragmatică.

Chelsea Wolfe nu e singură în această campanie de sensibilizare la teme muzicale cîndva prizoniere în spaţiul strîmt dintre ignorat şi interzis. Iniţiativa ei este susţinută pe noul album de producătorul Kurt Ballou (creierul Converge, alt grup american care a întins punţi între stiluri şi continente), Troy Van Leeuwen (chitarist la Queens of the Stone Age), Aaron Turner (Isis/Sumac, invitat cu vocea pe o piesă) şi permanentul „om din umbră" Ben Chisholm, implicat în toate iniţiativele artistei (mai puţin în linia sa de farduri şi parfumuri menită să introducă spleen în lumea cosmeticii). Comparativ cu albumele precedente, *Hiss Spun* e cel mai metal material al artistei – hibridizările anterioare cu elemente electro şi folk sînt aici marginale, albumul

gravitînd în jurul ideilor producătorului Kurt Ballou – un post-metal elefantin ce aduce aminte de Neurosis şi Converge, împrospătat şi condimentat cu ingredientul vocii de zînă prevestitoare de moarte.

Într-un fel, albumul e făcut „pentru export", artista urmînd strategia colegilor de la Deafheaven de a încerca să intre în graţiile metaliştilor tradiţionalişti europeni care au primit cu scepticism valul improbabil de metal californian şi imaginea de majoretă sepulcrală a noii dive metal.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

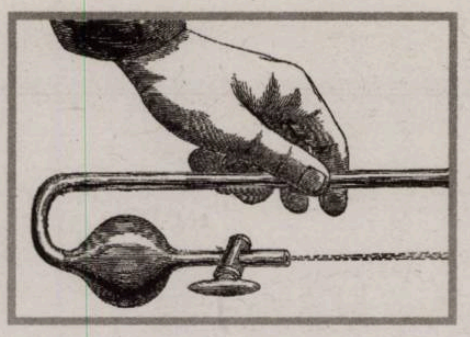

Oana STOICA

rosencrantz & co

Amintiri dintr-un prezent continuu

● ***Anul dispărut. 200/7*** **de Peca Ștefan. Regia: Ana Mărgineanu. Scenografia: Arh. Gabi Albu. Coregrafia: Andreea Duță. Video design: Cinty Ionescu. Cu: Gheorghe Visu, Maria Ploae, Mihaela Rădescu, Ilinca Manolache, Virgil Aioanei, Ștefan Lupu, Marian Olteanu, Alina Petrică, Ana Bianca Popescu, Silvana Mihai.**

Un construct teatral la intersecția documentarului cu imaginarul.

Parteneri de teatru în multiple proiecte, regizoarea Ana Mărgineanu și dramaturgul Peca Ștefan și-au creat un mod propriu de lucru și un limbaj performativ specific. În două serii de spectacole, una axată pe spațiu *(Despre România, numai de bine)* – explorarea identității locale în mai multe orașe *(Povești adevărate complet inventate despre Baia Mare, 5 minute miraculoase în Piatra Neamț, Tîrgoviște de jucărie, Sfîntul din Sfîntu Gheorghe)* – și alta pe timp – analizarea obiectivă/subiectivă a unor perioade din trecutul recent *(Anul dispărut 1989, Anul dispărut 1996* și acum *Anul dispărut. 200/7),* cei doi artiști au produs, pe bază de documentare, spectacole în care se regăsesc, în diferite combinații și raporturi, realitatea și ficțiunea. Personaje reale și imaginare, perspective individuale asupra unor evenimente/fenomene reale, narațiuni reale ficționalizate sau povestiri integral ficționale alcătuiesc un construct teatral la intersecția documentarului cu imaginarul. Rezultatul este panoramarea unui spațiu sau timp, avînd veridicitatea documentării, dar nu și rigiditatea ei. Aici intervine și formula performativă folosită de Mărgineanu și Peca: jocul ca estetică, implicînd, în diferite formule, spectatorul în spectacol (de la posibilitatea de a decide cum continuă show-ul pînă la vizionarea unor scene numai de către anumiți spectatori). Dramaturgia fragmentară, care alternează scene lungi, cu o singură narațiune, cu scene scurte, non-narative (care conțin informații reale, personale sau generale, despre temă), susține acest ludic, ca și tonul spectacolului, intenționat „lejer". Este aici o variantă teatrală de *trompe-l'œil,* căci, sub masca accesibilității, aceste spectacole sînt studii performative asupra modului în care funcționează memoria și cum biografia personală influențează și este influențată de loc și de istorie.

Noua premieră de la Teatrul Mic, *Anul dispărut. 200/7,* este cel de-al treilea episod din seria dedicată timpului (după *Anul dispărut 1989* – Teatrul Mic, și *Anul dispărut 1996* – Teatrul Tineretului din Piatra Neamț) și analizează raportul dintre adeziunea entuziastă a României la o Uniune Europeană idealizată și problemele sociale grave (sărăcia) cu care se confruntă, la firul ierbii, aceeași Românie. Acest hiatus, între discursul oficial și realitatea din teren, alcătuiește rama „portretului" anului 2007, peste care se suprapune o altă ramă, a trilogiei: analiza relației dintre memorie și timp – cum „se transformă" realitatea prin schimbarea perspectivei de-a lungul timpului, preeminența personalului în raport cu generalul și a subiectivului în raport cu obiectivul etc.

Cu un decor modular (creat de Gabi Albu), spectacolul este construit din trei scene mari: ficționalizarea unui eveniment real – protestul (determinat de condițiile de joc) actorului Marius Manole la inaugurarea cortului de la Sibiu în deschiderea programului pentru Capitala Culturală Europeană; o poveste ficțională bazată pe fenomene reale – rețeaua mafiilor locale (droguri, abuz sexual asupra minorilor) într-una din cele mai sărace zone din țară (Vaslui); o narațiune integral ficțională care surprinde presiunea socialului asupra vieții personale (trei perspective asupra momentului în care o familie se destramă arată că viața privată resimte șocurile transformărilor sociale). Încă două scene, „buzunare" în construcția spectacolului, căci sînt reprezentate doar pentru anumiți spectatori, trași la sorți, sînt ficțiuni pe teme reale: persistența mentalității homofobe în societate și începuturile rețelelor sociale și influența acestora asupra relațiilor de cuplu. Conexiunile între toate aceste episoade se realizează prin scenele non-narative în care se recuperează informații generale (unele livrate video prin montaje realizate de Cinty Ionescu) despre perioada analizată, dar și personale, ale actorilor și echipei de creație, întruchipați de ei înșiși (fiecare actor joacă rolul unui coleg, sub privirea, uneori critică, a acestuia). Portretele, plasate la începutul spectacolului, sînt șarjate – întruchiparea Mariei Ploae, ca „divă" a teatrului, de către Ana Bianca Popescu este savuroasă (coregrafia Andreea Duță) – și demarează spectacolul în comic pentru ca tonul să se agraveze treptat, fără a deveni neapărat tragic, cît dramatic și interogativ. Astfel, ultima scenă condensează toate caracteristicile spectacolului: exploatează oportunitățile rețelelor sociale (apărute în 2007) printr-o transmisie *live* pe Facebook, împreună cu un spectator; actorii se reprezintă pe ei înșiși ca personaje; realitatea anului 2007 este ficționalizată pînă în punctul în care devin vizibile similaritățile dintre trecut și prezent (cea mai amară constatare este că avem aceleași probleme ca acum zece ani).

© B. Catargiu

© B. Catargiu

Ca și în celelalte spectacole, Ana Mărgineanu și Peca Ștefan sînt generoși în crearea unor partituri consistente pentru actori: Mihaela Rădescu în rolul divei prețioase, Ștefan Lupu pe post de Marius Manole, Silvana Mihai ca tînără aspirantă la gloria teatrului fac personaje caricaturizate; Virgil Aioanei în rolul unui șef de poliție, oarecum ratat și oarecum infractor, Alina Petrică – o moldoveancă (delicios accent), puțin minoră și puțin abuzată, Marian Oltean ca reprezentant al Vasluiului fotbalistic, Ilinca Manolache în rolul unei adolescente mai mature decît părinții săi, Maria Ploae și Gheorghe Visu, protagoniștii unui divorț de cursă lungă, funcționează cu toții pe plan realist.

Este remarcabil modul în care Mărgineanu și Peca și-au creat un limbaj performativ propriu, utilizînd un format minor (jocul) pentru investigații documentate, parțial ficționalizate, prin urmare plasîndu-se atît în afara documentarului, cît și a ficțiunii. Și este remarcabil cum seriile lor de spectacole personalizează geografia și istoria recentă, făcîndu-le *ale noastre,* prin asta arătînd că ele sînt responsabilitatea *noastră*.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Andreea APOSTU

Orașul invizibil

De fiecare dată cînd plec departe de București, pentru o lună, două sau mai mult, iau cu mine o carte: *Orașele invizibile*. Dacă celelalte titluri pe care le îndes în bagaje se mai schimbă, acesta rămîne constant, pentru că, citind despre cetățile improbabile ale lui Italo Calvino, îmi amintesc de propriul oraș improbabil pe care l-am lăsat acasă.

Am identificat Bucureștiul, rînd pe rînd, cu mai toate orașele descrise de Marco Polo marelui Kubilai Han în această carte, dar l-am regăsit cu precădere în evocarea Zairei, orașul-amintire, care „...nu-și spune trecutul, îl conține ca pe liniile unei mîini, scris în muchiile străzilor, în zăbrelele ferestrelor, în balustradele scărilor, în antenele paratrăsnetelor, în mînerele steagurilor, fiecare segment brăzdat la rîndul lui cu zgîrieturi, zimți, crestături, mîzgălituri". Rareori mi-a fost dat să văd un oraș mai plin de semnele timpului ca Bucureștiul: peste tot răni, vînătăi, cicatrici, mîzgălituri, căderi și carențe.

Liniile sale din palmă sînt frînte, iar trecutul, fărîmițat. Bucureștiul a devenit în ultimele decenii nu doar un oraș improbabil, ci și unul invizibil. Poate părea ciudat sau nebunesc să afirm așa ceva, dar am convingerea că Bucureștiul este un oraș nevăzut. Pe stradă, la orele de vîrf, mergem absenți sau privim doar ținta (și nu țintă). Scopul nostru este să ajungem din punctul A în punctul B cît mai repede, fără rest, fără adaosuri inutile, fără zăbavă. Ne-am obișnuit să trecem pe bulevardul Magheru în drumul nostru spre Universitate sau Piața Romană, spre o librărie sau birou, spre bibliotecă sau facultate: e doar o linie pe hartă, pe care noi trebuie să o parcurgem, nimic mai mult. De cîte ori nu ni s-a întîmplat să fim strigați pe stradă de o cunoștință și să nu o auzim sau să ne spună cineva că ne-a văzut în urmă cu cîteva zile, pe lîngă Cișmigiu: „Dar eu cum de nu te-am văzut?" Orașul a devenit un spațiu de tranzit, iar privirea noastră s-a obișnuit să alunece peste clădirile mutilate și ruinate, chiar și peste persoane, fără să le mai vadă, dintr-un fel de instinct de supraviețuire. Dacă nu văd răul, dacă nu mă uit în prăpastie, ele nu există.

Așa ajungem să trăim într-un oraș necunoscut. Nici chiar autoritățile nu-l cunosc. Nu se știe, de pildă, numărul exact de clădiri din cele 98 de zone istorice protejate ale Capitalei, nici starea lor de conservare sau riscurile seismice. Și în mințile noastre, și pe hartă, se desenează astfel niște nebuloase prin care înaintăm cu dificultate. Orașul ne face temători: în drumurile noastre zilnice o luăm de obicei pe rutele sigure, pe bulevarde, străzi mari, active din punct de vedere economic și social. Așa se face că, la doi pași de miezul Bucureștiului, sînt străzi pe care majoritatea bucureștenilor nu au trecut niciodată: între Calea Moșilor și bulevardul Carol, prin cartierul evreiesc sau strada George Georgescu, situate la cîțiva pași de Piața Unirii. Zone întregi dispar astfel, nevăzute, de pe harta noastră mentală și afectivă, dar și de pe harta economică a orașului: sînt cartiere moarte, fără activități comerciale, fără incluziune socială și fără legături organice cu restul țesutului urban. Condamnate la sărăcie și uitare, ele mor încetul cu încetul, asemenea clădirilor neîngrijite care le compun și stau de multe ori să se prăbușească.

Cînd nu stau să se dezintegreze, aceste clădiri sînt mutilate, vopsite în culori improprii, care nu au nimic de-a face cu tencuiala originală, sau învăluite în polistiren. Multe case de secol XIX și-au pierdut ornamentele în tăvălugul „polistirenizării", fiind astăzi de nerecunoscut. Este tot o formă de invizibilitate: orașul dispare sub straturi de ignoranță care ne țin de cald. De asemenea, în centrul Bucureștiului, pe marile bulevarde odinioară avanposturi ale arhitecturii moderniste, una din trei clădiri devine invizibilă în spatele afișelor sau panourilor publicitare. Blocul Scala, una dintre cele mai frumoase clădiri Art Déco ale Capitalei, zace, de pildă, de cîțiva ani învăluit complet într-un panou publicitar ca-ntr-un giulgiu. Aspectul este cu adevărat mortuar, pentru că afișele sînt menite să acopere degradarea și putrescența acestor clădiri care mor în jurul nostru.

Așa se face că regăsesc uneori Bucureștiul și în descrierea Eufemiei, „oraș unde se schimbă memoria la fiecare solstițiu și la fiecare echinocțiu", pentru că memoria ni se fărîmițează la fel de mult ca imobilele moderniste sau casele de secol XIX. Realitatea din spatele vălului e cruntă: Bucureștiul a ajuns la un asemenea grad de vulnerabilitate, încît a devenit improbabil. Simți o strîngere de inimă cînd te gîndești că majoritatea vechiului oraș nu va putea fi consolidată în timp util și că va dispărea cu certitudine la următorul mare cutremur. Bucureștiul trăiește sub semnul temporarului și al efemerității mai mult ca oricînd.

Acest haos normativ transpune haosul de pe teren.

Ca să poți face un pas, orice pas în acest șantier imens, trebuie să pornești de la puncte fixe – certitudini. ARCEN și-a propus să ofere aceste certitudini, sub forma unui inventar numit „Catalog București". Fiecare clădire din cele 98 de zone protejate va fi fotografiată, trecută într-o fișă, cu toate caracteristicile ei, apoi „urcată" pe o platformă interactivă, unde locuitorii Bucureștiului vor putea să o *vadă*. Ce-și propune, de fapt, ARCEN este să facă orașul *vizibil* și *cognoscibil,* să facă lumină în cele 98 de nebuloase protejate ale urbei. Orice bucureștean, student, arhitect, expert în patrimoniu, investitor, va putea consulta datele și imaginile pentru a cunoaște orașul și a-i cunoaște posibilitățile.

Prin semnalarea demolărilor, mutilărilor sau construcțiilor ce nu respectă regimul de înălțime al fiecărei zone, ARCEN speră să contribuie la ameliorarea regulamentelor de protejare a patrimoniului și de construire a clădirilor noi. Pentru păstrarea farmecului și a specificității zonelor protejate, este indispensabilă gîndirea unor norme coerente, clare, care să fie aplicate cu strictețe, fără ambiguități. Se impune totodată și reclasificarea unor clădiri, unele monumente istorice, care fac parte din două zone protejate deodată, cum ar fi Mîntuleasa și Calea Călărașilor, și sînt supuse prin urmare unor norme ce se suprapun sau se contrazic. Fiecare zonă are regulamentul său, astfel încît în zona Mîntuleasa se acceptă, de pildă, adăugarea unui singur nivel clădirilor inițiale, pe cînd pe Calea Călărașilor se admit două niveluri. Se nasc astfel nedumeriri atît pentru proprietari, cît și pentru autorități privind limitele legale de modificare a construcțiilor protejate și sancționarea derapajelor. Acest haos normativ transpune haosul de pe teren, iar pentru a pune capăt celui din urmă, trebuie să fie eliminat cel dintîi.

Indiferența frapantă a autorităților față de oraș se regăsește și în planurile cadastrale făcute publice populației, echipa ARCEN fiind în prezent nevoită să lucreze cu planuri neactualizate de trei sau patru decenii, din perioada comunistă. Din cauza acestora, echipele de voluntari au descoperit case sau terenuri care nu există pe hartă și incongruențe privind denumirea străzilor și numerotarea clădirilor. Inclusiv pe artere esențiale ale orașului se sare nonșalant de la numărul 21 la 7 (este cazul bulevardului Magheru). Scopul principal al proiectului „Catalog București" va fi tocmai realizarea unui plan actualizat al tuturor celor 98 de zone protejate, cu sugestii de armonizare a numerotării stradale, astfel încît să ne mutăm încet-încet sub zodia coerenței.

Nu știu dacă Bucureștiul este un oraș fericit sau nefericit.

Am evocat mai sus vulnerabilitatea orașului – este poate problema cea mai mare și mai dureroasă a Bucureștiului. Majoritatea țesuturilor urbane vechi au clădiri cu risc seismic I sau II sau care nu au fost niciodată expertizate. Avem astfel, în anumite zone, un procent semnificativ (pînă la 40-50%) de clădiri neexpertizate tehnic. Un caz și mai grav este cel al clădirilor încadrate la începutul anilor '90 în categoria „urgențe", care nu au mai fost reevaluate și încadrate conform noilor norme, stabilite în 1996. Majoritatea acestora ar intra astăzi în categoriile I și II de risc seismic. ARCEN își propune să inventarieze și aceste probleme, creînd o hartă a fragilității orașului, dar și un album pentru generațiile viitoare, care se prea poate să nu mai cunoască Bucureștiul așa cum îl știm.

Vindecarea orașului nu poate porni decît de la analizarea lui și punerea unui diagnostic. ARCEN se oferă să facă acest lucru și să pună bazele obiective ale schimbării. Iar pentru a duce la bun sfîrșit vastul proiect pe care l-au început, au demarat recent și o campanie de strîngere de fonduri: www.catalogbucuresti.info. După finalizarea inventarului, preconizată în 2020, vom avea nevoie tot de un efort colectiv, masiv, pentru a salva cît se mai poate din Bucureștiul de ieri și de astăzi. Mi-am amintit de ceea ce scria Calvino despre orașul Zenobia (ce nume potrivit pentru suprarealismul nostru înnăscut!): „...e zadarnic să ne întrebăm dacă Zenobia face parte din orașele fericite sau nefericite. Nu are rost să împărțim orașele în aceste două categorii, ci în alte două: cele ce continuă de-a lungul anilor și schimbărilor să modeleze dorințele după forma lor și cele în care dorințele fie că reușesc să desființeze orașul, fie că sînt desființate de el." Nu știu dacă Bucureștiul este un oraș fericit sau nefericit, dar tare mi-aș dori să fie un oraș în care dorințele locuitorilor se modelează după formele clădirilor și nu unul în care dorințele distrug țesutul urban vechi sau sînt distruse de acesta. Locuirea în oraș trebuie să fie un echilibru – în care deopotrivă dorințele oamenilor și nevoile patrimoniului construit să fie respectate.

***Andreea Apostu** este membră ARCEN și doctorandă a Universității din București (Facultatea de Limbi și Literaturi Străine) și a Universității din Poitiers.*

Ionuț IAMANDI

De prin anticariate: Cabana memoriei, de Tony Judt

Anticarii sînt oameni pricepuți la cărți, dar de data aceasta nu au nimerit-o. Am găsit volumul lui Tony Judt alături de tratatele despre comunism, totalitarism, istorie recentă sau mai puțin recentă. Asta pentru că anticarii știu în ce domenii a excelat britanicul. Dar *Cabana memoriei* (Polirom, 2011) este despre cu totul altceva. Bineînțeles, cartea nu poate ieși complet din orbita erudiției autorului, dar este vorba, de fapt, despre ultimele scrieri ale lui Judt, prins deja în menghina necruțătoare a bolii incurabile din ultimii săi doi ani de viață. Boala lui Judt, scleroza laterală amiotrofică, e din familia care a mai dat Parkinson-ul și scleroza multiplă. Practic, scrie Judt însuși în *Cabană...*, la început nu mai poți să îți miști un deget, apoi două, apoi un picior, apoi toate membrele; nu mai poți nici să scoți aerul pe gură ca să vorbești. În apropiere de acest stadiu era Judt cînd a scris *Cabana memoriei*. „A scris", se înțelege, e un fel de a spune în acest caz. Mai potrivit e „a expirat" povestirile din volum. Dar partea teribilă a situației e că asiști din plin la tot spectacolul propriei încarcerări. Cu cuvintele lui Judt: „Specifice sclerozei laterale amiotrofice sînt, în primul rînd, păstrarea acuității simțurilor, iar în al doilea rînd inexistența durerii. Spre deosebire de aproape orice altă boală gravă sau letală, ți se dă libertatea să contempli în tihnă și cu minim disconfort deteriorarea catastrofală a propriei condiții."

Iar partea cea mai grea a catastrofei – da, și aici sînt grade de comparație! – venea noaptea, după ce era dus în pat. Judt a găsit scăparea în ceea ce el a numit „cabana memoriei". Nu un palat al memoriei, acesta era rezervat înaintatei înțelepciuni antice, dar o cabană tot și-a permis. Fizic, era imobilizat, dar mental putea călători. Inventarierea, clasarea, reordonarea, interpretarea amintirilor au devenit preocupările lui nocturne. A putut surmonta astfel senzațiile fizice presante. Și a recompus în minte episoade ale experienței personale, dar și ale devenirii societății în care trăia. Unul cîte unul, capitolele *Cabanei...*, zămislite noaptea, luau formă ziua, la dictare.

Așa a apărut o serie de relatări de primă mînă ale vieții de zi cu zi din Marea Britanie în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial. Raționalizarea articolelor de îmbrăcăminte, care a durat pînă în 1949. Raționalizarea alimentelor, pînă în 1954, cu o mică pauză în iunie 1953, la încoronarea Elisabetei: atunci s-a dat în plus cîte o jumătate de kilogram de zahăr și 100 de grame de margarină. Nici în societățile occidentale nu a curs mereu lapte și miere, așa cum superficial ne putem închipui noi, aspiranții la standardele occidentale. „Ca să cîștige războiul cu Hitler, Churchill a amanetat pe mulți ani Marea Britanie", explică Judt.

Londra acelor ani e evocată prin ochii copilului de atunci, dar și interpretată în lumina înțelesurilor căpătate în timp de adult. Intră aici eșuarea repetată a programelor de construcții de locuințe, așa încît, la începutul anilor '50, „mii de londonezi continuau să locuiască în parcurile urbane de rulote". Sau smogul orașului, apărut în urma opțiunii locuitorilor săraci pentru încălzirea ieftină, pe bază de cărbuni produși în țară. Sau episodul explicației preferinței tatălui pentru mașinile Citroën: mașinile germane ieșeau din discuție (era după război); reputația celor italienești era îndoielnică; firma Renault era în dizgrație, fondatorul ei colaborînd cu naziștii; compania Peugeot era respectabilă, dar pe atunci era mai cunoscută ca producătoare de biciclete; Volvo-urile erau construite ca niște tancuri; în fine, argumentul secret: fondatorul eponim al dinastiei Citroën era evreu – bunicul lui Judt din partea tatălui fiind și el evreu polonez, iar bunica, tot pe linie paternă, fiind născută într-un ștetl lituanian.

Incursiunea în bucătăria acelor vremuri, particularizată prin tradițiile de familie, este și ea impresionantă și atestă inadecvarea încă de atunci a vestitului meniu local *„fish and chips"*; de fapt, datorită diversității etnice resimțite încă de pe atunci la Londra, Judt a putut experimenta o mulțime de experiențe culinare, în pofida penuriilor de tot felul. Evocarea orașului londonez Putney, în care a copilărit Judt – Londra fiind, atunci și acum, un conglomerat de *borroughs*, mici comunități urbane sau tîrguri – te duce parcă chiar și dincolo de istoria din secolul trecut a metropolei. De pildă, copilul intră într-una dintre cele două cofetării din centru, ținută de „o hoașcă bătrînă, zbîrcită și răutăcioasă", care bombănea permanent la adresa sărăciei vestimentare a clienților: „Servesc băieței nespălați ca tine de la jubileul reginei celei bătrîne încoace, așa că nu încerca să mă păcălești tu pe mine!" Iar Judt cel imobilizat acum în pat, în plină noapte, explica: regina cea bătrînă „era, desigur, Victoria, al cărei jubileu fusese celebrat în Putney în iunie 1887..."

În mai 2010, terminînd *Cabana...*, Tony Judt scria în prefață că se consideră un om foarte norocos. Dîndu-și seama că afirmația cere imediat o explicație, a adăugat: „Poate să pară o culme a prostului gust să vorbești de noroc în cazul unui om sănătos, cu o familie tînără, doborît la șaizeci de ani de o boală degenerativă incurabilă care îl va ucide curînd. (...) Dar dacă tot trebuie să suferi astfel, e totuși mai bine să ai un cap bine aprovizionat: plin cu amintiri utile, multifuncționale și pe deplin reciclabile, ușor accesibile unei minți cu înclinații analitice. Tot ce îmi lipsea era un dulap pentru depozitare. Șansa de a-l fi aflat și pe acesta printre cele adunate într-o viață mi se pare foarte aproape de adevăratul noroc. Sper să-l fi folosit bine." L-a folosit, indiscutabil.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

Dănuț MĂNĂSTIREANU

Ambiguitățile Reformei protestante

Antecedente istorice

Reforma bisericească inițiată de Martin Luther acum 500 de ani are, în context cultural românesc, o imagine destul de confuză. Pe de o parte, este privită ca un fenomen străin de spațiul nostru cultural și religios, fiind reprezentată la noi, în expresia ei clasică *(i.e.* magisterială), de comunități alogene, preponderent maghiare și germane. O dificultate în plus apare din cauza unor relații istorice tensionate între comunitățile protestante și cele ortodoxe, mai ales în primele două secole de după Reformă. Complexitatea acestor relații este evidențiată de următoarele detalii istorice.

Dacă la început reformatorii, mai ales Luther și Melanchthon, au încercat să obțină sprijinul Patriarhului de la Constantinopol în confruntarea lor cu Roma, ulterior nerăbdarea și incapacitatea lor de a naviga pe meandrele politicii bizantine i-au făcut să recurgă la politica prozelitismului sectar, care nu avea cum să nu tensioneze relațiile între cele două părți.

Scurta domnie a lui Despot Vodă în Moldova (1561-1563) și încercarea lui de a impune protestantismul în spațiul moldav, folosind mijloacele dure, specifice epocii, nu a avut nici ea darul de a crea o imagine prea favorabilă Reformei în Țările Române.

În secolul următor, ne confruntăm cu aparenta aderare a Patriarhului ortodox de Constantinopol, Chiril Lucaris (ucis de turci în 1638), la învățătura calvină, fapt contestat de unii autori ortodocși, dar vădit de a sa *Confessio,* publicată la Geneva în 1629, document ce a ocazionat două reacții ortodoxe ferme, a Mitropolitului Petru Movilă, de Kiev, la Sinodul de la Iași, în 1642, și a Patriarhului Dositei, la Sinodul panortodox de la Constantinopol, din 1672.

Prin urmare, deși pătrunderea Reformei în Transilvania a avut un impact cultural important asupra culturii române în formare, stimulînd apariția în limba română a primelor traduceri ale Bibliei și a unor lucrări mai mult sau mai puțin legate de viața bisericească, protestantismul continuă să aibă pînă astăzi o imagine mai degrabă negativă în imaginarul colectiv al românului.

Pe de altă parte, singurele forme de existență ale Reformei – e drept, în expresia ei radicală – în spațiul de limbă română sînt cele evanghelice (baptistă, creștină după Evanghelie, penticostală etc.), ca expresii tîrzii ale acestui fenomen – evangheliciі au pătruns în spațiul românesc la mijlocul secolului al XIX-lea, printre alogeni, iar primele lor comunități de limbă română datează de la începutul secolului trecut. Acest fapt nu este de natură să creeze o imagine prea clară a Reformei în contextul cultural românesc, deoarece comunitățile protestante de limbă română, respectiv cele evanghelice, au ele însele o percepție vagă cu privire la eforturile de reformare a Bisericii din secolul al XVI-lea.

Între celebrare și comemorare

Perspectiva asupra acestui fenomen depinde în mare măsură de felul în care este evaluat impactul său asupra Bisericii creștine, dar și asupra societății, mai ales în Apus, dar și în Răsărit. Pentru cei care înclină spre o evaluare preponderent pozitivă, atitudinea este una de celebrare, în ciuda unor posibile critici punctuale. Cei care – mai ales în spațiul catolic și în cel ortodox – privesc Reforma ca pe o catastrofă preferă o atitudine critică și sumbră, chiar dacă, eventual, îi recunosc și unele merite. În ce ne privește, sîntem de părere că Reforma este caracterizată de o anumită ambiguitate, perspectivă pe care o vom argumenta mai jos. Termenul potrivit pentru acest ceas aniversar este „comemorare", nu „celebrare" sau „deplîngere".

Corupția și decăderea catolicismului medieval, în care „comercializarea mîntuirii" prin practica indulgențelor nu reprezintă decît o parte a problemei, a dat naștere, în secolele dinaintea Reformei, la reacții dintre cele mai diverse, precum mișcarea franciscană, din secolul al XIII-lea, bazată pe predicarea sărăciei ca virtute; eforturile reformatoare ale lui Jan Hus (1369-1415), cariera fulgurantă de predicator-profet a lui Savonarola (1452-1498), inițiativa lui William Tyndale (1494-1536) de a traduce Biblia în limba poporului și multe altele asemenea. Cele mai multe dintre aceste inițiative s-au încheiat tragic pentru cei implicați, ceea ce vădea totala rezistență la schimbare a ierarhiei catolice și faptul că numai un efort concertat, la care să se asocieze eventual puterea politică, ar fi putut zdruncina din temelii absolutismul papal.

Reforma și accentul ei pe *sola scriptura,* alături de utilizarea pe scară largă a tiparului, au făcut ca diversele traduceri vernaculare ale Bibliei să ajungă în mîna poporului. Accentul protestant pe preoția universală a credinciosului – adevăr afirmat de toate tradițiile creștine, dar cel mai adesea sugrumat de clericalism în tradițiile istorice – a condus la implicarea largă a laicilor în viața comunităților ecleziale locale. Așa cum demonstrează Max Weber, etica protestantă, în ciuda exceselor ei, a condus, în timp, la dezvoltare economică și, în cele din urmă, la apariția capitalismului.

Max Weber

© wikimedia commons

Catolicismul pare să fi învățat lecția amară a schismei protestante.

Așa cum era de așteptat, impulsul reformator inițial nu a putut fi susținut pe termen lung, drept care secolul al XVII-lea a fost marcat de instituționalizarea masivă a protestantismului, urmată de un accent exagerat pe dimensiunea teoretică, scolastică, a credinței, în detrimentul unei angajări personale în viața de credință a fiecărui credincios protestant. Această evoluție, care contrazicea premisele inițiale ale Reformei, a fost încurajată, între altele, de aplicarea principiului medieval *cuius regio, eius religio,* ceea ce însemna că supușii principilor care aderau la Reformă deveneau automat protestanți, indiferent de convingerile lor personale. Împotriva acestei stări de lucruri au „protestat", la rîndul lor, o serie de mișcări de revigorare spirituală din sînul protestantismului, precum puritanismul britanic (secolele al XVI-lea și al XVII-lea) sau pietismul german, inițiat de Jakob Spener (1635-1705).

Exemplele de mai sus ilustrează nu numai impulsul specific protestant de reînnoire spirituală constantă – *ecclesia semper reformanda,* ci și, în sens negativ, înclinația sa schismatică, ce a condus astăzi la existența deja a cîtorva zeci de mii de confesiuni și secte protestante – un veritabil scandal, în lumina rugăciunii lui Iisus, „ca toți să fie una". (Spunînd aceasta, nu trebuie să uităm că primele schisme ale Bisericii au apărut mai întîi în Răsărit, în 431 – separarea Bisericii nestoriene, și 451 – separarea Bisericilor necalcedoniene, adică ortodoxe orientale, culminînd, în 1054, cu Marea Schismă, între Aposul catolic și Răsăritul ortodox.) În loc de a fi privită ca patologie, fragmentarea eclezială este teoretizată astăzi de unele grupări protestante sectare ca fiind o metodă eficace de răspîndire a Evangheliei în lume. În același timp, o bună parte a lumii protestante redescoperă valoarea înrădăcinării istorice, liturgice și sacramentale a unității „trupului mistic al lui Christos".

Unul dintre efectele neintenționate ale Reformei protestante este faptul că ea, fie și ca reacție, a fost ocazia unei veritabile reforme a catolicismului (numită adesea, nu neapărat cu bunăvoință, Contrareformă). Ordinul iezuit, fondat de Sf. Ignațiu de Loyola (1491-1556), din care a făcut parte și actualul papă Francisc, a jucat un rol central în acest proces, la capătul căruia, după trei sinoade generale catolice – cel de la Trento (1545-1563), Vatican I (1869-1870) și Vatican II (1962-1965) –, Biserica Romano-Catolică a devenit astăzi mult mai diversă, înlăuntrul aceleiași instituții, decît a fost ea vreodată, inclusiv în preajma Reformei.

Prezent și perspective

Rămînînd pentru moment în spațiul catolic, subliniem faptul că mișcări – precum cea a focolarilor, cea neocatehumenală sau cea charismatică – ce încorporează diverse aspecte specific protestante ale Bisericii coabitează astăzi, în mod confortabil și cu binecuvîntare papală deplină, alături de componente explicit conservatoare ori influențate de teologia eliberării sau moderat liberale. Din cele de mai sus reiese un fapt clar: catolicismul pare să fi învățat lecția amară a schismei protestante.

Această concluzie este întărită de Declarația comună cu privire la doctrina justificării, semnată la 31 octombrie 1999 de Federația Luterană Mondială și de Biserica Catolică. Procesul de apropiere ecumenică descris mai sus a făcut posibil planul ca, la 31 octombrie 2017, Federația Luterană Mondială și Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine să organizeze la Lund, în Suedia, un eveniment comun luteran-catolic de comemorare a 500 de ani de la Reforma protestantă.

Din păcate, asemenea manifestări de bunăvoință sînt imposibil de imaginat astăzi în spațiul ortodox, mai ales în cel românesc, dar nu numai, dominat, mai ales după cvasi-eșecul recentului Sinod panortodox din Creta, de tot felul de extremisme și tendințe de demonizare a oricăror încercări de apropiere ecumenică față de spațiul protestant sau catolic. Aceste manifestări sînt dublate, în oglindă, de demonizarea ecumenismului, privit ca trădare și compromitere a Evangheliei, de către majoritatea comunităților evanghelice (etichetate pervers și ignorant ca grupări „neoprotestante" de către regimul comunist și, prin extensie, de majoritatea ortodoxă și de media).

În mare măsură, suspiciunea față de ecumenism este datorată eșecului lamentabil al modelului problematic de „unitate la cel mai mic numitor comun", promovat de Consiliul Mondial al Bisericilor. Acesta nu este însă singurul model posibil de cooperare între diversele tradiții creștine. Actuala generație de lideri creștini din România este însă prea marcată de colaborationismul cu fostul regim comunist și prea dominată de nostalgia unei creștinătăți atotdominatoare (cu perioada interbelică pe post de Epocă de Aur) pentru a fi capabilă să-și imagineze un alt viitor al Bisericii, în contextul unei secularizări accelerate a societății și a unei pierderi masive de autoritate a tuturor instituțiilor ecleziale. De aceea această sarcină, esențială pentru supraviețuirea credinței creștine, rămîne pe umerii generațiilor viitoare. *Kyrie eleison!*

***Dănuț Mănăstireanu** este teolog anglican. A lucrat mulți ani în cadrul organizației umanitare World Vision International, ca director pentru credință și dezvoltare pentru Regiunea Europei de Est și a Orientului Apropiat.*

Ioana COSTA

Un autor, un tratat, un editor

● ***Tratat despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor*** **de Georg Captivus Septemcastrensis. Prima ediție în limba română, cu Prefața lui Martin Luther de la 1530. Traducere de Ioana Costa, studiu introductiv de Constantin Erbiceanu.**

Tractatus de moribus, condictionibus et nequicia Turcorum a fost publicat pentru prima dată în 1481, la Roma. Tradus rapid în germană (1482-1483) – fiind așadar în mod repetat incunabul –, pare să fi cunoscut mai apoi cîteva decenii de obnubilare, de vreme ce editorul din 1530 oferă publicului „o cărticică uitată despre religia și obiceiurile turcilor". Cel care spune *hunc librum de religione et moribus Turcorum oblatum libenter accepi* este Martin Luther, iar momentul este unul de cumpănă pentru Europa: primul asediu al Vienei, din toamna anului 1529. La sfîrșitul aceluiași an, Luther pregătește pentru publicare acest *libellus*, reluînd traducerea în limba germană și prefațînd-o cu cîteva pagini scrise de el însuși în latină.

Despre autorul *Tratatului* („oricine va fi fost", *quisquis fuerit huius libri autor),* Luther nu știa mai mult decît dezvăluia textul însuși. Pentru noi însă, acest „Anonim de la Sebeș" sau „Student Romosan" (din Romos, Romosz, Rumesdorf, Grossrumes) are un prenume, care a fost întregit toponimic: Georg Mühlbacher sau Georg Mühlenbacher (după denumirea germană a Sebeșului), Georgius de Hungaria, Georgius de Ungaria, Georg von Ungarn, Jörg von Ungarn, George of Hungary, Georges de Hongrie, Georgius de Septemcastris; li se adaugă supranumele care trimite la istoria personală a autorului acelui *libellus:* Captivus.

Datele de ordin personal se pot extrage din *Tratat*, pe de o parte, din *Prolog,* care prezintă compact evenimentul istoric ce a așezat destinul autorului său pe un făgaș aparte și, pe de altă parte, din biografia conturată treptat, cumva într-un plan secund, al autentificării informațiilor prin credibilitatea datorată unui martor care și-a petrecut două decenii din viață ca rob la turci.

Georg se născuse prin 1420 sau 1421, în provincia *Septem castra*. În 1436, sultanul Murad al II-lea, supranumit *Koca,* „cel Mare" (tatăl celui aflat pe tron atunci cînd scrie Georg, Mehmet/Mahomed al II-lea, supranumit *Fatih,* „Cuceritorul", după ce adăugase stăpînirii sale Constantinopole), a pătruns în ținutul *Septemcastrensis* dintr-un impuls de moment, întărîtat de eșecul campaniei îndreptate împotriva Ungariei. Sentimentul acesta de neîmplinire se regăsește în episodul trăit de Georg și relatat cu destule detalii pentru a fi memorabil, dar suficient de sobru pentru a nu distona în *Tratat*. La vremea atacului turcesc, el se afla la Sebeș (Schebesch, Mühlbach în germană) la studii – împrejurare care justifică unul dintre numele sub care este cunoscut, „Studentul Romosan". Cetatea, slab fortificată, primește să capituleze fără luptă, în condiții prielnice, pe cît o îngăduia situația: urma ca oamenii să fie luați de turci fără a-și pierde bunurile, cu promisiunea de a se întoarce dacă o vor fi dorit, avînd totuși alternativa de a rămîne prin alte ținuturi, unde ar fi căpătat pămînturi în proprietate. În scurtul răstimp lăsat pentru plecarea pașnică a locuitorilor, un nobil organizează un mic grup de rezistență, preferînd „să moară de o sută de ori decît să se dea pe sine, soția și fiii săi, pe mîinile turcilor". Împreună cu cei care i s-au alăturat, s-a închis într-unul din turnurile cetății (cunoscut acum, în amintirea evenimentului din 1436, ca „Turnul Studentului", în colțul sud-estic al zidului de apărare), pe care l-a fortificat cum a putut. Opțiunea era disperată și avea să aibă un final tragic, asumat. Asaltul turcesc este acutizat de frustrarea trupelor, silite să priveacă ieșirea pașnică din cetate a locuitorilor, încărcați de bunurile lor, așa cum se stabilise prin condițiile capitulării. Toată furia belicoasă se îndreaptă împotriva acestui neînsemnat bastion al rezistenței sebești, căruia îi dau foc. Singurul cîștig pe care îl mai puteau dobîndi era scoaterea, într-un tîrziu, a puținilor supraviețuitori, pe jumătate morți, pentru a fi apoi vînduți negustorilor. Georg ajunge în felul acesta, în lanțuri, la Adrianopole, și rămîne rob pînă în 1458.

Experiența robiei reprezintă imboldul de a scrie acest Tratat.

Acest libellus *funcționează ca o oglindă întoarsă pe care le-o pune dinainte creștinilor.*

Cei douăzeci de ani de robie (cam un sfert din viața lui Georg, care avea să moară la Roma în 1502, în mănăstirea dominicană Santa Maria sopra Minerva, unde se află mormîntul lui și, nu mai puțin, manuscrisul acelui *libellus)* sînt – așa o arată mențiunile presărate pe parcursul *Tratatului* – o continuă luptă cu lumea din jur și cu sine, doborît cum era de deznădejde și zdruncinat în credința creștină.

Experiența robiei reprezintă imboldul de a scrie acest *Tratat,* care este un *memento* pentru sine, dar și, în chip vădit, pentru toți cei care ar avea nenorocul unei sorți asemănătoare. Detaliile robiei – într-o spirală vie care se regăsește de-a lungul tuturor celor douăzeci și trei de capitole, flancate de *Prefață, Prolog* și *Mărturia* finală – trec programatic într-un plan secund, pentru că esența scrierii Studentului Romosan este primejduirea credinței creștine, asaltate de lumea musulmană.

Martin Luther găsește în această cărticică argumentele echilibrate pe care zadarnic le căutase în *Cribratio Alchorani* a lui Nicolaus Cusanus. Prin credința de care dă dovadă, autorul *Tratatului* a devenit o sursă de autoritate pentru Luther, care are încredere în sinceritatea autorului. Chiar dacă faptele la care se referă sînt mărunte, ele își sporesc semnificația prin respectul pentru adevăr pe care îl vădesc.

Luther se folosește de cartea lui Georg Captivus pentru a redimensiona credința creștină. Acest *libellus* funcționează ca o oglindă întoarsă pe care le-o pune dinainte creștinilor. Amintirile tinerelului aflat la studii la Sebeș, ajuns rob la turci – care încercase, cu o încăpățînare nebunească, să fugă, căutînd totuși, cu o prudență instinctivă, să se adapteze pentru a rămîne în viață –, i-au fost de folos lui Luther: dorea să înțeleagă el însuși ce se întîmpla în vremea sa și voia să le dea învățătură contemporanilor săi.

Ioana Costa *este profesor dr. univ. la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București. Cea mai recentă carte publicată:* Antichitățile noastre, Ratio et revelatio, *2013. Cele mai recente traduceri: Petrarca,* Despre ignoranță: a sa și a multora, *Polirom, 2016, și Georg Captivus Septemcastrensis,* Tratat despre obiceiurile, starea și viclenia turcilor.

Prefața lui Luther (1530)

Martin Luther către cititorul credincios

Har și pace întru Christus. Am primit cu plăcere această cărticică uitată despre religia și obiceiurile turcilor și am hotărît, nu fără rost, după cum mi se pare, să o public cu mare grijă. Căci pînă acum, cu toate că voiam cu înfocare să cunosc religia și obiceiurile mahometanilor, nu mi se oferea nimic altceva decît vreo respingere a Alkoranului și „Cernerea Alkoranului" a lui Nicolaus de Cusa: dar zadarnic vreau încă să citesc Alkoranul. Căci se părea că atît acela care respinge, cît și cel care cerne vrea cu pioasă străduință să-i țină pe creștinii simpli departe de Mahomet și să-i păstreze în credința lui Christus. Numai că, în vreme ce se străduiesc prea mult să extragă unele lucruri pline de rușine și fără sens din Alkoran, care îndeamnă la ură și pot împinge poporul către invidie, iar pe cele care sînt bune în el le trec cu vederea, fără să le respingă, sau le țin ascunse, s-a întîmplat ca, fără a găsi destulă credință sau autoritate, să-și răspîndească, fie din ură față de aceia, fie din neputința de a le respinge, propriile păreri.

Bărbatul acesta însă, oricine va fi fost autorul cărții, pare să susțină cauza cu toată credința – credință prin care a dobîndit în ochii mei o atît de mare autoritate, încît să-l cred pe deplin că relatează cu sinceritate ce s-a întîmplat cu adevărat. Și chiar dacă cele pe care le povestește sînt mărunte și neînsemnate, iar eu aș dori mai multe și mai de seamă, el înfățișează totuși lucrurile acelea mărunte și neînsemnate cu fidelitate. Căci așa le povestește, încît nu doar arată răspicat păcatele lor, ci le și pune deopotrivă în față calitățile, și așa le laudă, încît îi ceartă și îi mustră pe oamenii noștri în comparație cu aceia. Nu doar susține cu credință faptele, ci le respinge cu tot sufletul și cu tărie, pe cît s-a putut în vremea aceea. Acestea sînt, de bună seamă, semne neîndoielnice ale unui suflet curat și sincer, care nu scrie nimic din ură, ci le povestește pe toate din iubire pentru adevăr. Căci cel care doar îl înfierează pe dușman și doar îl acuză pentru faptele lui rușinoase și fără sens, dar le trece sub tăcere pe cele cinstite și vrednice de laudă aduce cauzei mai mult vătămare decît sprijin. Căci ce este mai lesnicios decît a acuza unele care sînt vădit rușinoase și necinstite (care chiar singure se resping)? A le respinge însă pe cele limitate la o înfățișare bună și cinstită înseamnă a fi de folos cauzei. […]

Cu ochii-n 3,14

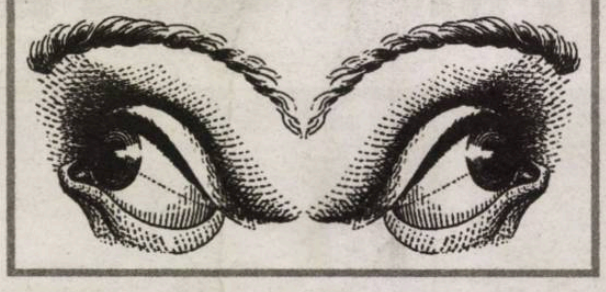

CIFRELE ARATĂ CĂ EXISTĂ
ȘI LUCRURI BUNE ÎNTRE EST ȘI VEST,
ÎNTRE DOUĂ EVENIMENTE
STRICT SECRETE,
CA SĂ ȘTIE TOT ROMÂNUL,
DE ACUM ÎNAINTE,
MAI MULT DECÎT NE-AM DORI

■ Cifrele arată că, în anul școlar 2016-2017, peste 50.000 de copii au abandonat școala și peste 60.000 n-au trecut testele de la evaluarea națională, copii care abia știu să scrie și să efectueze calcule simple după opt ani de școală. Noapte bună, copii! Noapte bună, România! (**M. C.**)

■ Există și lucruri bune care nu se schimbă: în fiecare an, la tîrgurile de Crăciun, fie că sînt în Piața Universității sau în Piața Constituției, e prezentă aceeași domnișoară cu îngerașe de ceramică *handmade*. Dacă fețele le sînt cam impasibile, rochiile lor dovedesc mereu aceeași grațioasă imaginație. (**I. P.**)

■ Undeva în Militari, dialog între Est și Vest – două chioșcuri, Istanbul Kebab și Eyfel Perfume, lipite unul de altul. Ce arome... (**C. Ș.**)

■ Pe 5 decembrie, vestea decesului Regelui Mihai a produs interesante exerciții de logică politică. Întrebat imediat dacă PSD va mai organiza mitinguri pe data de 9 decembrie, purtătorul de cuvînt al partidului spune că da, pentru că nu vede „nici o legătură de cauzalitate" între cele două evenimente. Omul vede corect: pentru că nici Regele nu a murit din cauza mitingurilor și nici mitingurile nu se organizau din cauza morții Regelui. Dar logica imbatabilă a purtătorului de cuvînt a fost, în cele din urmă, înfrîntă de logica politică: PSD nu mai organizează mitingurile. De data asta, există o „legătură de cauzalitate". Prietenii înțeleg care... (**S. V.**)

■ „E suficient să învățați definiția de la începutul lecției, ca să luați mereu cel puțin nota 5 la lucrarea de la biologie, fizică. La matematică citiți 2-3 pagini A4 ca să luați mereu nota 10 la lucrare. Informații strict secrete despre școală." Secret, da' să-l știm și noi. Aici www.tainelescolii.ro. Program alternativ care circulă sub formă de fluturași lipiți pe stîlpii de beton ai Capitalei. „Da, dle ministru, fiți fără grijă! Platformă beton!" (**R. M.**)

■ Pe raftul unui supermarket bucureștean, sub brînza emmental, o etichetă, cu o precizare: „cașcaval cu găuri". Ca să știe tot românul cu ce se mănîncă cașcavalul. (**S. G.**)

■ Pizza napolitană a intrat în patrimoniul imaterial al umanității. UNESCO a clasat nu doar știința de a prepara pizza, ci și arta de a „învîrti" aluatul în aer, pentru a întinde blatul. Este, probabil, cel mai răspîndit obiect de patrimoniu. De acum înainte vom merge la restaurant ca la muzeu. Iar pe șervețele va sta scris: „Nu atingeți exponatele". (**M. M.**)

■ Se pare că experiențele intense din viața noastră lasă urme chimice în ADN-ul nostru care se transmit mai departe urmașilor noștri. Altfel spus, moștenim mai mult decît ne-ar trebui și transmitem mai mult decît ne-am dori. (**M. C.**)

PENTRU ASTA
NU VOM MAI RISCA NICIODATĂ
SĂ IEȘIM DIN ACEASTĂ EPOCĂ
ÎNTR-O LUME
ÎN CARE UZINELE
POT CREA MIRACOLE

■ „Față de electoratul meu îmi cer scuze, îmi pare rău, față de oamenii de bună-credință, că nu pentru asta m-au trimis pe mine în Parlament, sper să nu se mai repete", a declarat senatorul PSD Șerban Nicolae, după ce și-a jignit o colegă deputat USR. Altfel spus, rămînem mitocani și machiști, dar în incintă. (**A. M. S.**)

■ Dacă ați suferit, anul acesta, de valul de căldură Lucifer (care a pîrjolit pădurile Portugaliei), ei bine, aveți motive de nostalgie prematură: studiile climatologice apărute recent în publicația *Earth's Future* indică faptul că, începînd cu anul 2030, absolut fiecare vară va doborî recordul de temperatură, iar din 2050 nici nu vom mai risca să ieșim din casă vara. Nu-i așa că acum calculați în gînd ce vîrstă veți avea în 2050? (**M. Ć.**)

■ Un șofer din India a primit un premiu pentru că nu a claxonat niciodată timp de 18 ani. Sînt curioasă cum ar rezista dacă s-ar muta în București. (**C. Ș.**)

■ Am auzit pe stradă expresia „el e *leguma* lui Dumnezeu". În această epocă, e, cumva, de înțeles că vrem să ne ferim de carbohidrați și o virăm spre veganism. (**C. Ș.**)

■ „Să fii naturalist în secolul 21 este ca și cum ai fi iubitor de artă într-o lume în care în fiecare an un muzeu de artă arde din temelii" – Alex Wild, entomolog. (**M. C.**)

■ Zăresc din goana mașinii o clinică numită „GRAL medical"; aștept să descopăr librăria „GRAL literar", magazinul „GRAL mercurial", uzinele „GRAL industrial", cimitirul „GRAL funerar" ș.a.m.d. (**M. P.**)

■ Aveau și chinezii firme cu nume bizare, dar Administrația de Stat pentru Industrie și Comerț a decis, nu demult, să ia măsuri, impunînd anumite restricții în privința numelor considerate fanteziste sau prea lungi. Printre acestea, numele unei firme producătoare de prezervative care se chema „Un grup de tineri visători și care cred că pot crea miracole ale vieții sub conducerea unchiului Niu". (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.